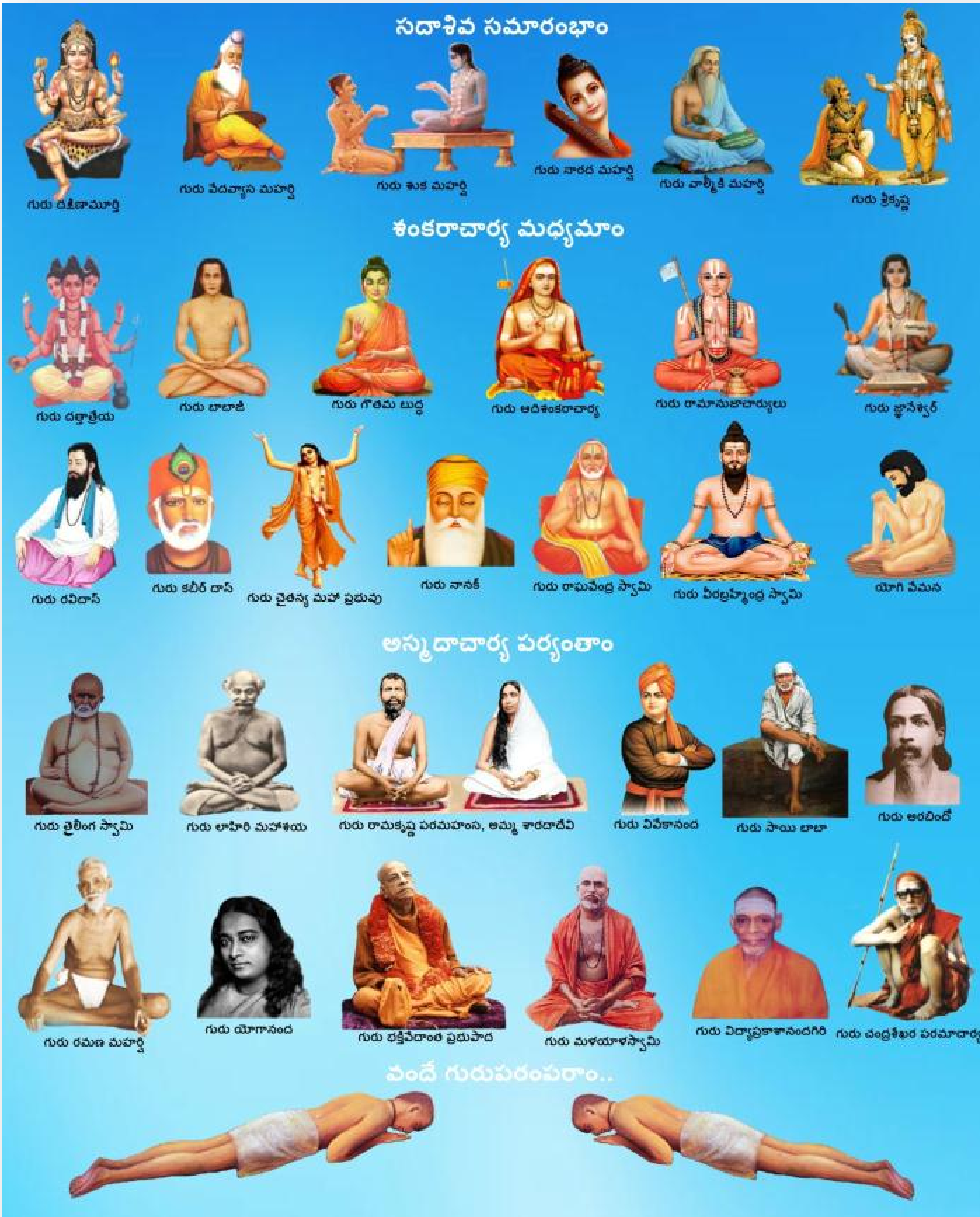

వేదాంగాలు

నిఘంటువు

సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు- 1

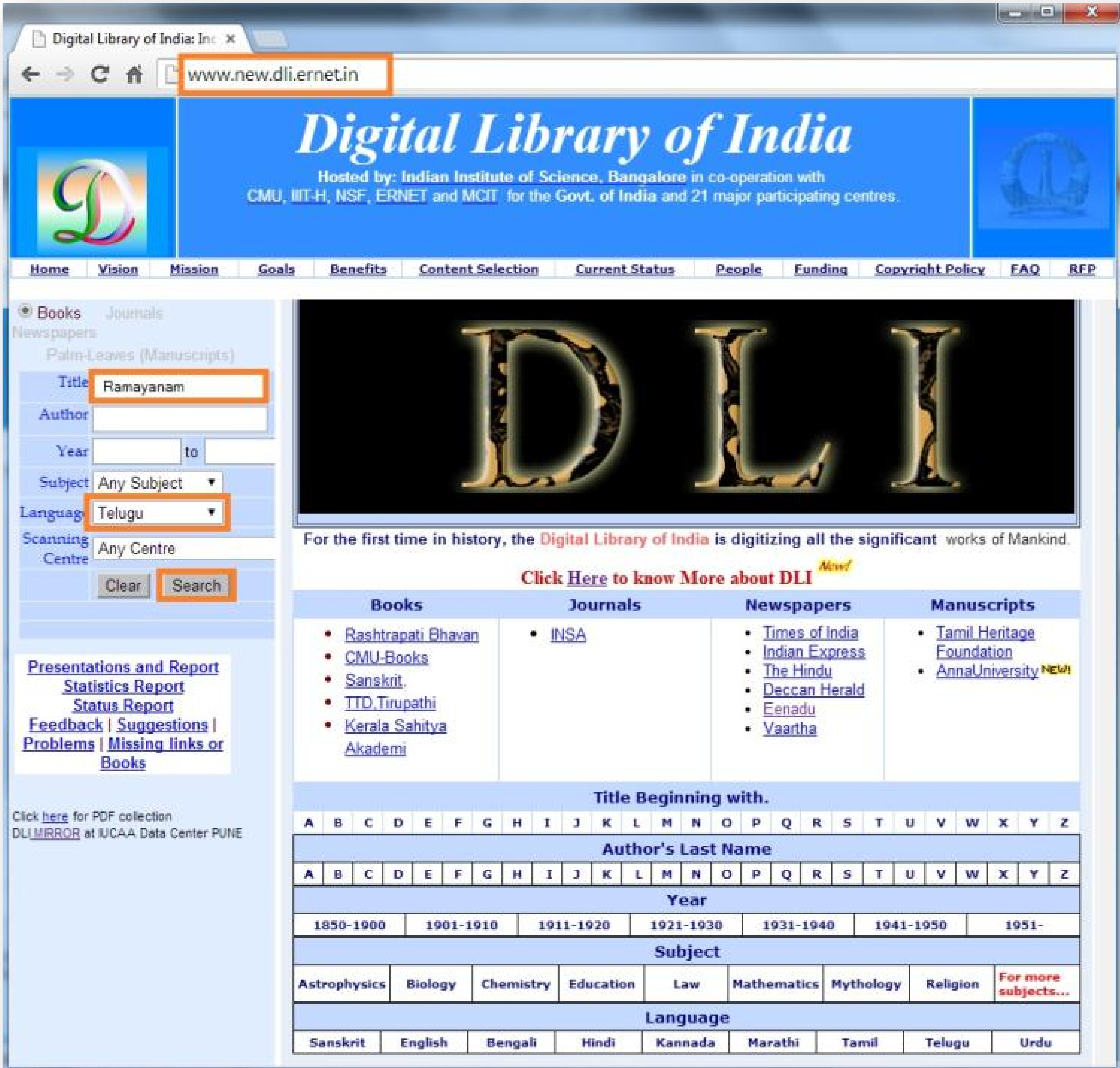

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

పీఠిక.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు ద్వితీయసంపుటము ప్రకటింపఁగలిగినందులకు సంతసించుచున్నాము. కవర్గాక్షరము లాదియందుఁగలశబ్దములు మాత్రమే యిం దున్నవి. ప్రథమసంపుటముకన్న నీసంపుట మించుక చిన్నదిగా నున్నది. చవర్గాక్షరములఁగూడఁ జేర్చినచో సంపుట మతిమాత్ర మగుననియు వర్గమధ్యమునందు నిలుపుట యుక్తముగా నుండ దనియుఁ దలచి యీ సంపుట మింతటితో ముగించితిమి.

ఈసంపుటము సర్వవిధముల మొదటిసంపుటమురీతినే రచింపఁబడినది. ప్రథమసంపుటముపై నిటీవల నొకటిరెండువిమర్శనములు బయలుదేఱినవి. వాని నామూలాగ్రముగాఁ జూచినారము. కాని వానినిబట్టి రచనావిధానము మార్పవలసినయావశ్యకత కాన్పింప లేదు.

ఈసంపుటము రచియించుటలో కార్యనిర్వాహకులుగా నున్నపండితులు:—

బ్ర. శ్రీ. చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు.
,, కూచి నరసింహముపంతులుగారు.
,, పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారు.
,, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
,, దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.
,, పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.

పని యారంభించినకొలఁదికాలములోనే వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిఘంటుకార్యమునుండి విరమించినారు. మఱికొంచెము కాలమునకే యనారోగ్యముచేత కూచి నరసింహముపంతులుగారుగూడ నిఘంటుకార్యమునుండి విరమింపవలసినవారైరి. తక్కిన నలువురుపండితులు ఆమూలాగ్రముగాఁ బనిచేసినారు. ఇటీవల శరీరస్వాస్థ్యము

తక్కువ యగుటచేత నేనుగూడ మునుపటివలెఁ బని చేయఁజాలక కార్యభారము చాలవఱకుఁ బండితులపైనే యుంచితిని. పైనిఁ బేర్కొనఁబడినపండితు లందఱు ప్రథమసంపుటరచనమునందుఁగూడఁ బనిచేసినారు.

బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారును.

,, శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారును.

ఇంచుమించుగాఁ బ్రథమసంపుటముద్రణము నారంభించునవఱకును బనిచేసియున్నారు

మిగిలినసంపుటములుగూడ భగవదనుగ్రహమువలన నచిరకాలములోనే వెలువడుఁగాక.

పీఠికాపురము
10—10—89

జయంతి రామయ్య.

సంజ్ఞావివరణపట్టిక.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము - ఇట్లు:- అ, ఇ, ఈ, చ్, జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ. ఆ. ఈ. అ.	పుంలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణమయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుఁడు. విశే. (అ. కికా. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకికా' (2) అంతర్ధాత. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రీ'. (3) అంకి. విశే (న్. నీ. న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు. విశే. (ఉ. ఉ, ట్వీ. ఉ). ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విశే (న్. న్, మ్నీ, అ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అనా.	అనాపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
ఆ .	ఆమ్రేడితము.
.	ఉదాహరణము.
ప.	ఉపపదము. (చూ. అసి-తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుఁగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కు.	కుయిభాష
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విశే.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుఁడు.
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	తమిళము.

సంజ్ఞావివరణపట్టిక.

సంకేతములు.	వివరణము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము.)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మళయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము-సంస్కృతేతరపదముతోఁగాని తెనుఁగుకృత్ప్రత్యయతోఁగాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసినసంస్కృతపదము.
మొ.	మొద
యోగ.	యో స్త్రము.
రూ.	రూ ంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విణ.	విశేషణము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.
	వైద్యశాస్త్రము.
	వ్యతిరేకార్థకపదము.
	వ్యవహారము.
	వ్యాకరణశాస్త్రము.
	ంతము. (దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు)

సంకేతములు.	వివరణము.
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్థానీభాష.
√	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముందుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁగాని యర్థమందుఁగాని సామ్యముగల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
⚘	చెట్టు లత మొదలగువానిగుర్తు.

(తక్కినవి స్పష్టములు.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. ౩.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చతెలుఁగుభారవి.	ఆ. ౫.	శ్రీరామకవి.
3	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము.		కూచిమంచి తిమ్మకవి.
		బాల. బాలకాండము.		
		అయో. అయోధ్యాకాండము.		
		అర. అరణ్యకాండము.	కాం. ౬.	
		కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము.		
		సుం. సుందరకాండము.		
		యు. యుద్ధకాండము.		
4	అధ్య.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండాదులుఆఱును ఉత్తరకాండమును కలిసి ఏడుకాండములు.)	కాం. ౭.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు.
		ఉ. ఉత్తరకాండము.		
5	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
6	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	కాకునూరి అప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అష్టమహిషీకల్యాణము. (ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. ౩.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదము సూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము (నిఘంటువు)	కాం. ౩.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
11	ఆం. శే.	ఆంధ్రనామశేషము. (నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు)		పైడిపాటి లక్ష్మణకవి.
		దేవ. దేవవర్గు.		
		మాన. మానవవర్గు.		
		స్థా. స్థావరవర్గు.	వర్గులు. ౫.	
		తి. తిర్యగ్వర్గు.		
		నా. నానార్థవర్గు.		
13	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. ౬.	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
14	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కుమారధూర్జటి.
15	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	తెనాలి రామభద్రకవి.
16	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.	ఆ. ౮.	కంకంటి పాపరాజు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసముల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. ౫.	నాచన సోమనాథుఁడు.
18	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	తక్కెళ్లపాటి లింగన.
19	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	ఆ. ౫.	మల్లె అనంతభూపాలుఁడు.
20	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు నరసు.
21	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము.	ఆ. ౬.	సంకుసాల నృసింహకవి.
22	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప.
23	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. ౩.	అడిదము సూరకవి.
24	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము.) సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము. వృత్తా. వృత్తాధికారము. జాతి. జాత్యధికారము. దోషా. దోషాధికారము.	అధికారములు ౪	వేములవాడ భీమకవి.
25	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
26	కవిస.	కవిసర్పగారుడము (లక్షణగ్రంథము)	ఆ. ౨.	కాచన బసవన్న.
27	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౮.	పింగళి సూరన్న.
28	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలకవి.
29	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. ౯.	విన్నకోట పెద్దన్న.
30	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
31	కాళ.	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ధూర్జటి.
32	కాళ. శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
33	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. ౫.	గోపాలుని సింగయ.
34	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. ౩.	గట్టుప్రభువు.
35	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	సవరము చిననారాయణకవి.
36	కు. సం.	కుమారసంభవము.	ఆ. ౧౨.	నన్నెచోడుఁడు.
37	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. ౩.	వెలఁగపూడి వెంగన.
38	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	కృష్ణకవి.
39	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. ౪.	కుమారధూర్జటి.
40	కృష్ణ. శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
41	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౫.	గొంతేటి సూరన్న.
42	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము.	ఆ. ౪.	మంచన.
43	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. ౧.	వల్లభరాయకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
44	గంధ.	గంధవహము.	ఆ. ౧.	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
45	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
46	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. ౫.	తరిగొప్పుల మల్లన్న.
47	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాపము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి జగ్గకవి.
48	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౬.	పైఁడిమఱ్ఱి వేంకటపతి.
49	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము.	ఆ. ౬.	సురభిమాధవరాయ ప్రభువు.
50	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౭.	ఋగ్వేదికవివేంకటాచలపతి.
51	చమ.	చమత్కారమంజరి.	ఆ. ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుఁడు.
52	చిత్ర భా.	చిత్రభారతము.	ఆ. ౭.	చరికొండ ధర్మన్న.
53	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు. (వ్రాఁతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
54	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. ౫.	అత్తనూరి పాపకవి.
55	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౮.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
56	జై. భా.	జైమినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౭.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు.
57	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
58	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౧౨.	కేతన.
59	ద. శా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుటములు౬	
60	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦.	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుఁడు.
61	దా. శ.	దాశరథిశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
62	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. ౮.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.
63	ద్వా.	(సింహాసన) ద్వాత్రింశిక.	ఆ. ౧౨.	కొఱవి గోపరాజు.
64	ద్వి. కో. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. ౧౨.	కోనేటి నాథుఁడు.
65	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
66	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము	భా. ౫.	చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు.
67	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౭.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు.
68	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము - వ్రాఁతప్రతి.)	ఆ. ౫.	తిమ్మన్న.
69	ద్వి. శ. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	బాడాల శంభుదాసుఁడు.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము-ఇట్లే:-ఆ,ఇ,ఈ,చ్,జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ.ఆ,ఈ.అ.	పులింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణమయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుఁడు. విణ. (అ. కికా. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకికా'. (2) అంతరాత. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ). ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతరాత్రీ.' (3) అంకి. విణ. (న్. నీ.న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు. విణ. (ఉ.ఉ,ట్వీ,ఉ). ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విణ. (న్. న్, మ్నీ, ఆ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అనా.	అనాపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
ఆమ్రే.	ఆమ్రేడితము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.
ఉప.	ఉపపదము. (చూ. అసి- తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుఁగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
టా.	టాపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కరాలపా.	కరాలపాటి రంగయ్యగారి భారతపాఠము.
కు.	కుయిభావ.
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విణ.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుఁడు.
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
జ.	జన్యము.

సంకేతములు.	వివరణము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	తమిళము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
భా.ల.వ్యా.	భారతము లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి ఆంధ్రభారత వ్యాఖ్య.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మళయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము-సంస్కృతపదము సంస్కృతేతరపదముతోఁగాని తెలుఁగుకృత్ప్రత్యయముతోఁగాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసినపదము.
మొ.	మొదలైనవి.
యోగ.	యోగశాస్త్రము.
రూ.	రూపాంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విణ.	విశేషణము.
వీరేశ. పా.	కందుకూరివీరేశలింగముగారి పాఠము.
వేదము. పా.	వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి పాఠము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.

సంకేతములు.	వివరణము.
వైద్య.	వైద్యశాస్త్రము.
వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకపదము.
వ్యవ.	వ్యవహారము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.
శత్ర.	శత్రంతము (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్తానీభాష
✓	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముం దుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁ గాని యర్థమందుఁ గాని సామ్యముగల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
!	చెట్లు లత మొదలగువానిగుర్తు.
;	ఇది విభిన్నార్థమును దెలుపును.
,	సమానార్థమును దెలుపును.

(తక్కినవి స్పష్టము.)

ఆంధ్రగ్రంథసంకేతపట్టిక.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. ౩.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చతెలుఁగుభారవి.	ఆ. ౫.	శ్రీరామకవి.
3	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము. బాల. బాలకాండము. అయో. అయోధ్యాకాండము. అర. అరణ్యకాండము. కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము. సుం. సుందరకాండము. యు. యుద్ధకాండము.	కాం. ౬.	కూచిమంచితిమ్మకవి.
4	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండాదులుఅయిను ఉత్తరకాండమును కలసి ఏడుకాండములు.) ఉ. ఉత్తరకాండము.	కాం. ౭.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు.
5	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁడు
6	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	కాకునూరిఅప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అమరుమహిషీకల్యాణము.(ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. ౩.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయఁకుఁడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదమునూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము(నిఘంటువు)	కాం. ౩.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
11	ఆం. కో.	ఆంధ్రనామకోశము(నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు)		పైడిపాటి లక్ష్మణకవి.
13	ఆం. పద.	ఆంధ్రపదాకరము. దేవ. దేవవర్గు. మాన. మానవవర్గు. స్థా. స్థావరవర్గు. తి. తిర్యగ్వర్గు. నా. నానార్థవర్గు.	వర్గులు. ౫.	
14	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. ౬.	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
15	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కుమారధూర్జటి.
16	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౮.	తెనాలిరామభద్రకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.	ఆ. ౮.	కంకంటిపాపరాజు.
18	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. ౫.	నాచన సోమనాథుఁడు.
19	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	తక్కెళ్లపాటి లింగన.
20	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	ఆ. ౫.	మట్లి అనంతభూపాలుఁడు.
21	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు నరసు.
22	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము.	ఆ. ౬.	సంకుసాల నృసింహకవి.
23	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప.
24	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. ౩.	అడిదము సూరకవి.
25	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము.)	అధికారములు. ౪.	వేములవాడ భీమకవి.
		సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము.		
		వృత్తా. వృత్తాధికారము.		
		జాతి. జాత్యధికారము.		
		దోషా. దోషాధికారము.		
26	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁడు.
27	కవిస.	కవిసర్పగారుడము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౨.	నాచన బసవన్న.
28	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౮.	పింగళి సూరన్న.
29	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి.
30	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. ౯.	విన్నకోట పెద్దన్న.
31	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
32	కాళ.	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౮.	ధూర్జటి.
33	కాళ. శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
34	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. ౫.	గోపాలుని సింగయ.
35	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. ౩.	గట్టుప్రభువు.
36	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	సవరము చిననారాయణకవి.
37	కు. సం.	కుమారసంభవము.	ఆ. ౧౨.	నన్నెచోడుఁడు.
38	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. ౩.	తెలగపూఁడి వెంగన.
39	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	కృష్ణకవి.
40	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. ౪.	కుమార ధూర్జటి.
41	కృష్ణ. శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
42	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౫.	గొంతేటి సూరన్న.
43	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము.	ఆ. ౪.	మంచన.
44	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. ౧.	వల్లభరాయకవి.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
45	గంధ.	గంధవహము.	ఆ. ౧.	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
46	గాధే.	గాధేయోపాఖ్యానము.		చిత్రకవి అనంతామాత్యుడు.
47	గోపీ. రా.	గోపీనాథరామాయణము.		గోపీనాథ వెంకటకవి.
48	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుడు.
49	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. ౫.	తరిగొప్పుల మల్లన్న.
50	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాపము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి జగ్గకవి.
51	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౬.	పైడిమఱ్ఱి వేంకటపతి.
52	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము.	ఆ. ౬.	శ్రీసురభిమాధవరాయప్రభువు.
53	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౮.	ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతి.
54	చమ.	చమత్కారమంజరి.	ఆ. ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుడు
55	చిత్రభా.	చిత్రభారతము.	ఆ. ౮.	చరికొండ ధర్మన్న.
56	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు(వ్రాతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
57	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. ౫.	అత్తనూరి పాపకవి.
58	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ఏనుగు లక్ష్మణకవి.
59	జై. భా.	జైమినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౮.	పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రుడు.
60	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
61	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౧౨.	కేతన.
62	ద. శా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుటములు ౬	
63	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦.	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుడు.
64	దా. శ.	దాశరథిశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
65	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. ౪.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి
66	ద్వా.	(సింహాసన)ద్వాత్రింశిక.	ఆ. ౧౨.	కొఱవి గోపరాజు.
67	ద్వి. కో. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. ౧౨.	కోనేరునాథుడు.
68	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
69	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము.	భా. ౫.	చక్రపురి రాఘవాచార్యులు.
70	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౮.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుడు.
71	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము-వ్రాతప్రతి.)	ఆ. ౫.	తిమ్మన.
72	ద్వి. శ. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	బాణాలశంభుదాసుడు.
73	ద్వి. భాగ.	ద్విపదభాగవతము. (దశమస్కంధము.)	స్కం. ౧.	మడికిసింగన్న.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
74	ద్వి. హరిశ్చ.	ద్విపదహరిశ్చంద్రచరిత్రము.	భా. ౨.	గౌరన.
75	ధనా.	ధనాభిరామము. (వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౩.	సూరన. [డు.
76	ధర్మ.	ధర్మఖండము.	ఆ. ౯.	ఈఁదులపల్లి భవానీశంకరుఁ
77	ఆం. ధా.	ఆంధ్రధాతుమాల.		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
78	నరస.	నరసభూపాలీయము. లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	మూర్తికవి.
79	నవ. (నాథ).	నవనాథచరిత్రము (ద్విపద- వ్రాఁతప్రతి)	భా. ౫.	గౌరన.
80	నా. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౫.	నారాయణకవి.
81	నార.	నారసింహపురాణము. (ఉత్తర భాగము.)	ఆ. ౫.	హరిభట్టు.
82	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	కందుకూరి రుద్రయ.
83	నిర్వ.	నిర్వచనోత్తరరామాయణము.	ఆ. ౧౦.	తిక్కన సోమయాజి.
84	నీతి.	నీతిసీసపద్యశతకము.		తాళ్ళపాక తిమ్మయ.
85	నీలా.	నీలాసుందరీపరిణయము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
86	నృసిం.	నృసింహపురాణము.	ఆ. ౫.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
87	నైష.	శృంగారనైషధము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
88	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విపద) దీక్షా. దీక్షాప్రకరణము. పురా. పురాతనప్రకరణము. వాద. వాదప్రకరణము. మహిమ. మహిమప్రకరణము. పర్వ. పర్వతప్రకరణము.	ప్రకరణములు. ౫.	పాలకురికి సోమనాథుఁడు.
89	పద్మ.	పద్మపురాణము. (ఉత్తరఖండము.)	ఆ. ౧౦.	మడికి సింగన్న.
90	పరమ.	పరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౫.	తిమ్మ నృపాలుఁడు.
91	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము.	ఆ. ౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
92	పాండు.	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
93	పారి.	పారిజాతాపహరణము.	ఆ. ౫.	నంది తిమ్మన.
94	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కోటి శ్రీరాయరఘునాథ తొండమాన్ మహీపాలుఁడు.
95	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౪.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు.
96	పె. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	పెద్దాడ నాగరాజు.
97	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము.	ఆ. ౧.	గణపవరపు వేంకటకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
98	ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	ఆ. ౫.	నందిమల్లయ్య,ఘంటసింగయ.
99	ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.	ఆ. ౫.	పింగళిసూరన.
100	ప్రభు. (లిం)	ప్రభులింగలీల. (ద్విపద).	ఆ. ౫. (ఒకొక్క ఆశ్వాసము నకుఁ బయిఁ దైదుగతులు గలవు.)	పిడుపర్తి సోమయ.
101	ప్ర. మణి.	ప్రబంధమణిభూషణము.		
102	బస. పు.	బసవపురాణము. (ద్విపద)	ఆ. ౭.	పాలకురికి సోమన.
103	బహు.	బహులాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	దామరలవేంగళనాయకుఁడు
104	బిల్హ.	బిల్హణీయము.	ఆ. ౩.	పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి.
105	బ్రహ్మో.	బ్రహ్మోత్తరఖండము.	ఆ. ౫.	శ్రీధరమల్లెవేంకటరామకవి.
106	బ్రా.	బ్రాహ్మ్యనిఘంటువు.		బ్రౌనుదొర.
107	భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము. నీతి. నీతిశతకము. శృం. శృంగారశతకము. వై. వైరాగ్యశతకము.	శతకములు. ౩.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
108	భల్లా.	భల్లాణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	నాలేశ్వరుఁడు.
109	భాగ.	భాగవతము.	స్కం. ౧౨.	బమ్మెర పోతరాజు.
110	భాను.	భానుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	కంటూరి రంగరాజు.
111	భార.	భారతము. ఆది. ఆదిపర్వము. ఆ. ౮. సభా. పర్వము. ఆ. ౨. సభా. అర. అరణ్యపర్వము. ఆ. ౭. విరా. విరాటపర్వము. ఆ. ౩. ఉద్యో. ఉద్యోగపర్వము. ఆ. ౪. భీష్మ. భీష్మపర్వము. ఆ. ౫. ద్రో. ద్రోణపర్వము. ఆ. ౫. కర్ణ. కర్ణపర్వము. ఆ. ౩. శల్య. శల్యపర్వము. ఆ. ౨. సౌ. సౌప్తికపర్వము. ఆ. ౨. స్త్రీ. స్త్రీపర్వము. ఆ. ౧. శాం. శాంతిపర్వము. ఆ. ౬.	పర్వములుగా	కవిత్రయము. (నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
		అను అనుశాసనికపర్వము. ఆ. ౫		
		ఆశ్వ. ఆశ్వమేధికపర్వము. ఆ ౪		
		ఆశ్ర. ఆశ్రమవాసపర్వము. ఆ ౩		
		మౌ. మౌసలపర్వము. ఆ. ౧.		
		మహా. మహాప్రస్థానికపర్వము. ఆ. ౧.		
		స్వ. స్వర్గారోహణపర్వము. ఆ. ౧.		
107	భా. రా	భాస్కరరామాయణము. (అచ్చతెనుఁగు రామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది)	కాం. ౬	భాస్కరుఁడులోనగువారు.
108	భా. శ.	భాస్కరశతకము.		మారద వెంకయ్య.
109	భీమ.	భీమేశ్వరపురాణము.	ఆ. ౬.	శ్రీనాథుఁడు.
110	భేష	భేషజకల్పము.	ఆ. ౪.	బహుపాద వేంకటాచార్యుఁడు.
111	భోజరా.	భోజరాజీయము.	ఆ. ౭.	అనంతామాత్యుఁడు.
112	భోజసుతా	భోజసుతాపరిణయము.	ఆ ౫	కోటీశ్వరకవి.
113	మనుచ.	మనుచరిత్రము.	ఆ. ౬.	అల్లసాని పెద్దన.
114	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము. (భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికి శతకములెఱుంగునది)	శతకములు ౩.	ఎలకూచి బాలసరస్వతి.
115	మల్లుపు.	మల్లుపురాణము. (దేవమల్లచరిత్రము-వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౪.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
116	మల్హాణ.	మల్హాణచరిత్ర.	ఆ. ౩.	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన.
117	మార్క.	మార్కండేయపురాణము.	ఆ. ౮.	మారన.
118	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.	ఆ. ౩.	కాణాచి పెద్దన.
119	మృ. వి.	మృత్యుంజయవిలాసము.	ఆ. ౩.	గోఁగులపాటికూర్మనాథుఁడు.
120	మై.	మైరావణచరిత్రము.	ఆ. ౩.	మాడయకవి.
121	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము (అచ్చతెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండములెఱుంగునది.)	కాం. ౬.	మొల్ల.
122	యయా.	యయాతిచరిత్రము.	ఆ. ౫.	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడు.
123	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ. ౩.	దిట్టకవి నారాయణకవి.
124	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము (ద్విపద)	కాం. ౬.	రంగనాథుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసముల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు
		(అచ్చుతెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము తెలియంగునది.)		
125	రం.రా.ఉ.	రంగనాథరామాయణము ఉత్తరకాండము-(ద్విపద)	కాం.౧.	కాచభూపతి, విట్ఠలరాజు.
126	రఘు.	రఘువంశము.	ఆ.౧౦.	అవుడూరి కిచ్చయ్య.
127	రఘునా.	రఘునాథాభ్యుదయము. (వ్రాఁతప్రతి)		విజయరాఘవకవి.
128	రత్న.	రత్నపరీక్ష.		శైరవకవి.
129	రస.	రసమంజరి (లక్షణగ్రంథము)	గుచ్ఛములు 3.	సురతాని కోదండపతి.
130	రసా.	రసాభరణము (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ.౪.	అనంతామాత్యుఁడు.
131	రసిక.	రసికజనమనోభిరామము.	ఆ.౭.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
132	రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము.	ఆ.౪	పింగళి సూరన్న.
133	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము.	ఆ ౫.	కాళయ.
134	రాజ.చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	ఆ 3.	మాదయగారి మల్లన్న.
135	రాజ.వి.(రాజశేఖరవిలాసము.)	రాజశేఖరవిలాసము.	ఆ.3.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
136	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము.	ఆ.౪.	ముద్దుపళని.
137	రామ.	రామరాజీయము	ఆ.౧.	వెంకయ్య.
138	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరన్న.
139	రామా.	రామాభ్యుదయము.	ఆ.౮.	అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు
140	రామే.	రామేశ్వరమాహాత్మ్యము.	ఆ.౫.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
141	రా.వి.	రాజవాహనవిజయము.	ఆ.౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
142	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము.	ఆ.౫.	ప్రౌఢకవి మల్లన్న.
143	రుక్మి.	రుక్మిణీపరిణయము.	ఆ.౫.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
144	ల.వి.	లక్ష్మీవిలాసము.	ఆ.౫.	రాయసము వేంకటపతి.
145	వరాహ.	వరాహపురాణము	ఆ.౧౨.	నందిమల్లయ్య,ఘంటసింగన్న
146	వసు.	వసుచరిత్రము.	ఆ.౬.	రామరాజభూషణుఁడు.
147	వా.రా.	వాసిష్ఠరామాయణము.	ఆ.౫.	మడికి సింగన.
148	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము	ఆ.3.	రఘునాథభూపాలుఁడు.
149	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	ఆ ౮.	జక్కన.
150	విజ.వి.	విజయవిలాసము.	ఆ.3.	చేమకూర వేంకటకవి.
151	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.	కాం.3.	కేతన.
152	వి.నం.	విజయనందనవిలాసము.	ఆ.3.	మంగళగిరి ఆనందకవి.
153	వి.పు.	విష్ణుపురాణము.	ఆ.౮.	వెన్నెలకంటి సూరన.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
154	వి. ప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	చెదలువాడ మల్లయ్య.
155	వీథి.	వీథినాటకము.		శ్రీనాథుఁడు?
156	వీర.	వీరభద్రవిజయము.	ఆ. ౪.	బమ్మెర పోతన్న.
157	వేంక.	వేంకటేశాంధ్రము. (నిఘంటువు)	వర్గులు. ౫.	గణపవరపు వేంకటకవి.
158	వేం. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౫.	వేంకటనాథుఁడు
159	వేం. మా.	వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౬.	తరిగొండ వెంకమ్మ.
160	వేణు. (వేణుగో. శ.)	వేణుగోపాలశతకము.		
161	వేమన.	వేమనశతకము.	భాగ. ౩.	వేమనయోగి.
162	వైజ.	వైజయంతీవిలాసము.	ఆ. ౪.	సారంగు తమ్మయ్య.
163	శ. ర.	శబ్దరత్నాకరము.(నిఘంటువు.)		బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు.
164	శశాం.	శశాంకవిజయము.	ఆ. ౫.	శేషము వేంకటపతి.
165	శా. ప. మ.	శాసనపద్యమంజరి.		
166	శివధ.	శివధర్మోత్తరము.	ఆ. ౭.	మల్లారెడ్డికవి.
167	శివర.	శివరహస్యఖండము.	ఆ. ౧౦.	కోడూరి వేంకటాచలపతి.
168	శివరా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	శ్రీనాథుఁడు.
169	శివ. సా.	శివతత్త్వసారము.		మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు.
170	శుక.	శుకసప్తతి.	ఆ. ౪.	కదిరీపతినాయకుఁడు.
171	శుక. చ.	శుకచరిత్రము.	ఆ. ౫.	పరశురామపంతుల రామమూర్తికవి.
172	శేష.	శేషధర్మము.	ఆ. ౫.	తామరపల్లి తిమ్మయ.
173	శ్రీరం.	శ్రీరంగమహత్త్వము.	ఆ. ౫.	భైరవకవి.
174	శ్రీరం. మా.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౧౦.	కట్టావరద రాజేంద్రుఁడు.
175	ష. చ.	షట్చక్రవర్తిచరిత్రము.	ఆ. ౭.	మల్లారెడ్డికవి.
176	షోడ.	షోడశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౭.	వెన్నెలకంటి అన్నయ
177	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.	ఆ. ౨.	పుష్పగిరి తిమ్మన.
178	సాం. ని.	సాంబనిఘంటువు.	వర్గులు. ౫.	కస్తూరి రంగకవి.
179	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	రంగప్పరాజు.
180	సానందో.	సానందోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	శివరామకవి.
181	సారంగ.	సారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	చేమకూర వేంకటకవి.
182	సిం. నార.	సింహాద్రినారసింహశతకము.		గోఁగులపాటి కూర్మనాథుఁడు
183	సీతారా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము.	ఆ. ౩.	పరశురామపంతుల లింగమూర్తి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు.
184	సీతావి.	సీతావిజయము.(శతకంఠరామాయణము.)	ఆ. ౮.	మర్దనకవి.
185	సీమం.	సీమంతినీకల్యాణము.	ఆ. ౫.	పెనుమల్ల సోమమంత్రి.
186	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము.	ఆ. ౫.	తెనాలి అన్నయ్య.
187	సుదంతా.	సుదంతాపరిణయము(వ్రాతప్రతి)	ఆ. ౮.	అళుఘురికవి.
188	సురా.	సురాభాండేశ్వరము.	ఆ. ౧.	గట్టుప్రభువు.
189	సు. శ.	సుమతిశతకము.		బద్దెనకవి.
190	సేతు.	సేతుఖండము.	ఆ. ౬.	వక్కలంక వీరభద్రకవి.
191	హంస.	హంసవింశతి.	ఆ. ౫.	అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుఁడు.
192	హ. న.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము	ఆ. ౫.	రామరాజభూషణుఁడు.
193	హర.	హరవిలాసము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
194	హరి.	హరివంశము.		ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
		పూ=పూర్వభాగము.	ఆ. ౯.	
		ఉ=ఉత్తరభాగము.	ఆ. ౧౦.	
195	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	శంకరకవి.
196	హ. వరాహ.	వరాహపురాణము.	ఆ. ౫.	హరిభట్టు.

(కడమవి స్పష్టము.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	ఆ. ని.	ఆప్తునిసంస్కృతాంగ్లనిఘంటువు.		వామనశివరామాప్తుఁడు.
2	ఉ. చ.	ఉత్తరరామచరితము.	అంకములు ౭	భవభూతి.
3	కల్ప.	శబ్దకల్పద్రుమము. (నిఘం		సర్. రాజా రాధాకాంతదేవ బహదరు.
4	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.	భాగములు ౨.	బాణకవియుఁదత్సుతుఁడును.
5	కావ్యాద.	కావ్యాదర్శము.	పరిచ్ఛేదములు ౩.	దండికవి.
6	కే. ని.	నానార్థార్ణవసంక్షేపనిఘంటువు	కాండములు ౬.	కేశవమిశ్రుఁడు.
7	గీత.	భగవద్గీత.	అధ్యాయములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
8	గీతగో.	గీతగోవిందము.	సర్గములు ౧౨	జయదేవుఁడు.
9	త్రి. ని.	త్రికాండశేషము. (నిఘంటువు)	కాండములు ౩.	పురుషోత్తముఁడు.
10	పరా.	పరాశరస్మృతి.	కాండములు ౨	పరాశరమహర్షి.
11	భట్టి.	భట్టికావ్యము.	సర్గములు ౨౨.	భట్టి
12	భామినీ.	భామినీవిలాసము.	ఉల్లాసములు ౪.	జగన్నాథపండితరాయలు.
13	మను.	మనుస్మృతి.	అధ్యాయములు. ౧౨.	మనువు.
14	మహా.	మహావీరచరిత్రము.	అంకములు ౭.	భవభూతి.
15	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.	అంకములు ౧౦.	భవభూతి.
16	మాళవి.	మాళవికాగ్నిమిత్రము.	అంకములు ౫.	కాళిదాసుఁడు.
17	ముద్రా.	ముద్రారాక్షసము.	అంకములు ౭.	విశాఖదత్తుఁడు.
18	మురా.	అనర్ఘరాఘవము.	అంకములు ౭.	మురారి.
19	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు౧౦.	శూద్రకుఁడు.
20	మే. ని.	మేదినినిఘంటువు.		మేదినికరుఁడు.
21	మేఘ.	మేఘదూతము.	భాగములు ౨.	కాళిదాసుఁడు.
22	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ఆచా. ఆచారకాండము. ప్రా. ప్రాయశ్చిత్తకాండము. వ్యవ. వ్యవహారకాండము.	కాండములు ౩	యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
23	రం. ని.	లఘుశబ్దార్థసర్వస్వనిఘంటువు.		మహామహోపాధ్యాయపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులు.
24	రత్నా.	రత్నావళి.	అంకములు ౪.	శ్రీహర్షదేవుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
25	రస.	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.
26	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.	వర్గములు ౨౧.	నరహరిపండితుఁడు.
27	వాచ.	వాచస్పత్యనిఘంటువు.		తారానాథతర్కవాచస్పతి.
28	విక్రమో.	విక్రమోర్వశీయము.	అంకములు ౫	కాళిదాసుఁడు.
29	వి. ని.	విశ్వనిఘంటువు.		మహేశ్వరసూరి
30	విల్యమ్సు.	విల్యమ్సుసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు.		సర్. మోనియర్ విల్యమ్సు.
31	వేణీ.	వేణీసంహారము.	అంకములు ౬.	భట్టనారాయణుఁడు.
32	వై. ని.	వైజయంతీనిఘంటువు.	కాండములు ౮.	యాదవప్రకాశుఁడు
33	శాకుం.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.	అంకములు ౭.	కాళిదాసుఁడు.
34	శా. ని.	శాశ్వతనిఘంటువు.		శాశ్వతుఁడు.
35	శిశు.	శిశుపాలవధము.	సర్గములు ౨౦.	మాఘకవి.
36	సం. కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	సర్గములు ౧౮.	భారవి.
37	సం. కు. సం.	కుమారసంభవము.	సర్గములు ౧౭.	కాళిదాసుఁడు.
38	సం. చం. రా.	చంపూరామాయణము	కాండములు ౬.	భోజరాజు, లక్ష్మణసూరి
39	సం. దశకు.	దశకుమారచరితము.		దండికవి.
40	సం. నైష.	నైషధీయచరితము.	సర్గములు ౨౨.	శ్రీహర్షకవి.
41	సం. పంచ.	పంచతంత్రము.	తంత్రములు ౫	విష్ణుశర్మ.
42	సం. ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు ౬.	కృష్ణమిశ్రకవి.
43	సం. భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము.	శతకములు 3.	భర్తృహరి.
44	సం. భాగ.	భాగవతము.	స్కంధములు ౧౨.	వ్యాసమహర్షి.
45	సం. భార.	భారతము.	పర్వములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
46	సం. రఘు.	రఘువంశము.	సర్గములు ౧౯	కాళిదాసుఁడు.
47	సం. రామా.	రామాయణము.	కాండములు ౬.	వాల్మీకిమహర్షి.
48	సా. ద.	సాహిత్యదర్పణము.	పరిచ్ఛేదములు ౧౦	విశ్వనాథకవిరాజు.
49	హలా. ని.	అభిధానరత్నమాలానిఘంటువు.	కాండములు ౫	హలాయుధుఁడు.
50	హితో.	హితోపదేశము.	భాగములు ౪.	నారాయణపండితుఁడు.
51	హేమ. ని.	అనేకార్థసంగ్రహము. (నిఘంటువు)	కాండములు ౭.	హేమచంద్రుఁడు.

(కడమవి స్పష్టము.)

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

క

క. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

క[1]. ప్ర. ౧. వ్యతిరేకక్త్వార్థమున వచ్చునది.
ఉదా:-కొట్టక, తిట్టక.
౨. కొన్నిధాతువులకు వచ్చుకృత్ప్రత్యయము.
ఉదా:-అలుక, కినుక, పోక.

క[2]. ఆత్మనేపదార్థమునందు అనుప్రయుక్తమైన 'కొను' ధాతువుయొక్క క్త్వార్థకరూప మగు 'కొని'కి వికల్పముగా వచ్చుఆదేశము. (ఇది కవిత్రయమువారిగ్రంథములందుఁ గానరాదు.)
మ. గరళం బెత్తుక క్రోలఁగాఁ దలఁచితే కష్టాత్మ...భా. రా. ఆర. ౨.౧౦౨. వై.భా.౭. ౨౩.

క[3]. ద్రు=కా1. (కొన్నియర్థములందుమాత్రమే)- 'అగు'ధాతువుయొక్క నుజ్యంతరూపము.
(క్రియావిశేషణత్వవివక్షయందు అనుప్రయుక్తమగును.)
ఉదా:-లెస్సగ, న్యాయ్యముగ, బెట్టుగ.
(కలుగునట్లు)
క...తరుణీ విలోలా,క్షములందు బాష్పసలిలో,ద్గమముగఁ దల వాంచి యుండెఁ గడుఁ గోపమునన్. భార.ఆర.౩.౨౬౪.
(అగునట్లు)
గీ....ఎఱచి యాహారముగ మనునెఱుకు లైన. భార. ఆది. ౫. ౫౩.
(అర్థవిశేషము లేకయే తుము న్నంతముల కనుప్రయుక్తమగును.)
ఉ. భూమికిఁ గాఁగఁ బ్రాణములపోకఁ దలంపక ...భార. భీష్మ. ౧. ౧౫.(ఇట్లే:-చూడఁగ, తగఁగ.)

క. సం. వి. అ. పుం.౧. బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు. ౩.మన్మథుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫.గాలి. ౬.యముఁడు. ౭. సూర్యుఁడు. ౮. ఆత్మ. ౯. దక్షప్రజాపతి. ౧౦. రాజు. ౧౧. కామగ్రంథి, కామసూవగ్రంథి. ౧౨. నెమిలి. ౧౩. పక్షి. ౧౪. చిత్తము. ౧౫. దేహము. ౧౬. కాలము. ౧౭. మేఘము. ౧౮. శబ్దము. ౧౯. ప్రకాశము. ౨౦. సంద్రుక, కేశము. ౨౧. ధనము. ౨౨. పక్షిరాజు, గరుడుఁడు. న. ౧. సుఖము. ౨. తల. ౩. నీరు. ౪. నామము, పేరు. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము కనఁబడదు.)

కంక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.గోశీర్షచందనము. ౨.తామరపువ్వులనుండితీసిన అత్తరువు.

కంకటకము. సం=కంకటము.

కంకటము. సం. వి. అ. పుం. కవచము.

కంకటి=కంగటి. వి. (సం. ఖట్వా, ఖట్టికా.) మంచము.
ఉ.... కేళికా,గారము సొచ్చి చొక్కటపుఁ గంకటిపై నొక మోహనాంగళ్ళం,గారుని తోడ దీపకళికల్ వెలుఁగ న్నిదురించుచున్న యా,గ్నేరజగంధిఁ జూచి...శుక. ౧.౧౧౫.
సీ. కప్పఁగుత్తుక పట్టకన్ను ముమ్మొనవాలు కంకటికోడు లేజింకపిల్ల. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౭. అం. భా. ౨. ౧౬౪.

కంకటీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.(వై.ని.)

కంకణము. వి.౧.జలపక్షివిశేషము, కంకణాయి.

సీ. కాఁజు బెగ్గురు నీరుకాకి కంకణమును గొంగ
డాబయుగువ్వచంగపందు. యయా. ౨. ౨౪
౨. రాపులుఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కంకణము. సం. వి. అ. న. ౧. కరభూషణము, చేతికడియము. ౨. చేతఁగట్టుకొనెడితోరము, హస్తసూత్రము. ౩. భూషణము. ౪. శేఖరము, శిరోభూషణము. పుం. నీటిబొట్టు.

కంకణము కట్టుకొను = దీక్షవహించు.

(వివాహాదికార్యములందు రక్షార్థము కంకణము దాల్చి కార్యము నెఱవేఱునంతకు నది విప్పరు గావున కార్యము నెఱవేర్పు శపథము పట్టుటను "కంకణము కట్టుకొనుట" యనువ్యవహారము గలిగెను.)

ఉ. ...గట్టిగా నహం,కారము మీఱఁ గంకణము గట్టుక యుండెదు నిన్ను దర్జునుం, డౌరణంబు పెండ్లికొడు కంచు నుతించిరి వీరపుంగవుల్. విజ. వి. ౩. ౧౫౪.

కంకణాయి. వి. జలపక్షివిశేషము, కంకణము. (శ. ర.)

కంకణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కంకణముగలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. చిఱుగంట, కింకిణి, గజ్జె.

కంకణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కింకిణి, గజ్జె. ౨. ప్రతిసరము, హస్తసూత్రము.

కంకతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నాగబల, చీఱి. ౨. ఇరుపలశిఖండి, దుందుభసర్పము. పుం. న. దువ్వెన.

కంకతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దువ్వెన. ౨. ఆఁడు దుందుభసర్పము.

కంకతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దువ్వెన.

కంకత్రోటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చేఁప.

కంకత్రోటి. సం. వి. ఇ. పుం. కంకత్రోటము.

కంకపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగు ఱెక్కలు కట్టినది-౧. బాణభేదము. (శే. ని.) ౨. బాణము. (హలా. ని) న. రాపులుఁగుఱెక్క.

కంకపత్త్రి. సం. వి. న్. పుం-రాపులుఁగుఱెక్కలుకట్టినది-బాణము.

శ్లో. పునస్స్వహస్తాపార్థం హృదయే కంకపత్త్రిభిః. సం. భార. విరా. ౬౦. ౮.

కంకమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కరతాళి, వాద్యవిశేషము.

కంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాపులుఁగు. ౨. మహారాజచూతము, పెద్దరాచమామిడి.

కంకముఖము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగుముఖమువంటి ముఖముకలది-కాఁచినలోహము పట్టుకొనెడిసాధనము, పట్టుకారు. న. (వైద్య) శల్యమును వెలికిఁదీయుయంత్రవిశేషము.

(ఇట్లే:-కంకవదనము, మొ.)

కంకర. వి. (సం. కర్కరం.) ౧. గృహాదులకుపయోగించులేపద్రవ్యవిశేషము.

సీ. కంకర బెందడి గార సోప యనంగ లేపవిశేషమై తోఁపఁబడును. ఆం. భా. ౨. ౧౭.

౨. శిలావిశేషము. (ఉదా: కంకరరాయి. వ్యవ.)

కంకరగాడిద-కంచరగాడిద. (శ. ర, బ్రా.)

కంకరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-సుఖమును ద్రోసిపుచ్చునది-కుత్సితమైనది. వి. అ. న. తక్రము, నాలుగవవంతునీళ్లు చేర్చినమజ్జిగ.

కంకరోలము. సం. వి. అ. పుం. ఊడుగుచెట్టు.

కంకలోడ్యము. సం. వి. అ. న. చించోడమూలము, ఒకానొక చెట్టు.

కంకశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్న.

కంకశాయము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగువలెఁ బరుండునది-కుక్క.

కంకాళము. సం. వి. అ. పుం. చర్మమాంసరహితమైనమొదలియెముకలగూఁడు, అస్థిపంజరము.

కంకి. వి. (క. కంకి) జొన్న లోనగువాని ఎన్ను, వెన్ను.

సీ. కంకుల నొజ్జలే కాలంబు గడపంగ నూఁచ బియ్యంబు శిష్యులకుఁ గలదె. రామ.౪.౮౫.

గీ ...కంకి యనఁగ, ధాన్యకణిశంబు నెలయును వైద్యనైన. ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

కంకు. స. క్రి. గద్దించు, భర్త్సనము చేయు.

వి. కంకుట.

(వ్యవ) అధికారి రెండుకంకులు కంకినాఁడు.

కంకుఁడు. సం.వి.అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. క్షత్రియుఁడు. ౩. కపటముచే బ్రాహ్మణవేషము ధరించిన పురుషుఁడు; అజ్ఞాతవాసమున ధర్మరాజు పెట్టుకొన్న మారుపేరు. ౪. రాపులుఁగులను పంచి తినెడుబోయ.

శ్లో. కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా, ఆభీరకంకా యవనాః ఖసాదయః, యేన్యేచ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా, శుధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః. భాగ. ౨. ౪. ౧౮.

కంకుడుకాయ. వి. పల్లేరుకాయను బంతిగంటెగుండ్రనికాయ.

చ. ఎలమిగఁ జిన్నినాఁడె తను నెత్తుక ముద్దొనరించు తల్లిని తమూఁ, కిలకిలమోవి చన్నులును గంకుడుకాయలు లక్కపిడతలు, దులుగ నొసఁగ్రి యాడిన ఘనుండు... చమ. ౩.౧౧౭.

కంకుషము. సం. వి. అ. న. హిమవత్పర్వతమునం దుఁబుట్టెడి యొకదినుసుమన్ను. (అప్పుడుపుట్టిన పిల్లకుఁ బుట్టువు మని కొందఱు. ఒకానొక ఓషధి యని మఱికొందఱు - ఈయర్థమున 'ఆంధ్రనామరత్నమాల'లో అకారాంత స్త్రీలింగముగా నీయఁబడినది.)

కంకేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకము, కొంగ.

కంకేల్లము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము, చక్రవర్తికూర.

కంకేల్లి. సం. వి. ఇ. పుం. అశోకవృక్షము.

కంకేళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం. అశోకము (సుఖముకొఱకు దీనియొద్ద విహరింతురు.)

కంఖాణము. సం. వి. అ పుం. ౧. గుఱ్ఱము, వాహము.

మ. గజకంఖాణశతాంగపత్తిజనవర్గంబుల్ సమగ్రంబులై, సడియించవే. విజ. వి. ౩.౧౭౩.

క. ఏణాక్షి నభమున నెవరిం, గాణించి నొని యుల మునుమాపుని మిఁచ నక్కడచే, ఖాణముగాఁ గలిగినకం, ఖాణపుకొఱ కింపింపఁ గాఁడఁగ నేనెఱు. శృం. పే. ౧. ౬౭.

౨. అశ్వభేదము.

సీ. కంఖాణములు గంఖాణపురోతములు ఘోటి పక్షిపనంబు మాటలాగట్టు. పరాహ. ౫.౨౭.

(ఈశబ్దము తెలుఁగు గ్రంథములయందే కాని కనుపడుచున్నది.)

కంఖాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము.

క. పుంఖానుపుంఖకంఖా, సంఖాతపనంబు రారగములు పడిలం, జొంఖోళింపఁగ సంజ్ఞా, కంఖాణిం జేరి సరగి కామాతురత౯. వరాహ. ౫. ౯౬.

కంగటి = కంకటి. వి. నుంచము.

కంగటికాలు—మంచపుకోడు.

ఉ. స్వంగితలంపుఁగాఁ బాముస్పృశ్యుఁడు సర్పనఖుల్ పిశాచముల్, కంగటికాలు సమ్ముచప గుకైదువు...లై. భా. ౫. ౮౫.

కంగాణము. వి. (త. కంగాణం) కర్ణమునందలి కాపలి (త. గ)

కంగారు. వి.(క. కంగారు=కోపము)౧. యుద్ధము.

సీ. పోరాట పోట్లాట పోరు కయ్యము చివ్వ కంగారు కంగిస కలను దుగము. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

౨. కలవరము, కలఁత.

(వ్యవ) వానికి అల్పజ్ఞానమునకే కంగా రెక్కువగా నున్నది.

విణ. కలవరపడినది.

క. పంగలపిత్తయి తిరుగుమఁ, గంగారై చెడక ముక్తిఁ గాంక్షించుసతం, డంగనలతోడ విడు

వని, సంగడములు వదలవలయు జలజాతము ఖి. భాగ. ౯. ౫౮౩.

ఉ....కం,గా రయోఁ జిత్త మంతయును... మొ. రా. కిష్కిం. ౨౪.

కంగిస. వి. యుద్ధము. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

కంగు[1] వి.(జరీమున్న గుడ్డవానిలో) వంకరగా నేర్పఱచిన కన్ను.

శా. కంగుల్ దీరినపైతిణీఱవిక చన్ను ట్టంటి రాణింపఁగా. విజ. వి. ౨. ౧౫౭. రం. రా. బాల. ౭౫. పా. ౨. ౫౦.

క. రం గగుముక్యపుమగజా, కంగుల వైమూర్య పీఠకముపైఁ జనురుం,బంగారపుసింగారపు, సింగంపుంగద్దియను వసించుచు వేడ్కన్. ఉ. హరిశ్చ. ౧.౫౯.

కంగు[2] = క్రంగు, ఖంగు. వి. మ్రోఁగుటయం దగు ధ్వని కనుకరణము.(ఆమ్రేడితము'కంగుకంగు')

ద్వి. కంగుకంగున మ్రోఁగుకంచుమట్టియలు. పండితా.దీక్షా. ౪౬.పా. భోజరా. ౪.౭౩. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

కంగు[3]. అ. క్రి. ౧. తప్తమగు.

ఉ. కంగినపైఁడిపిండల నకావకలై చనఁజేయఁజాలుచ,న్నుంగవ వ్రేఁగునం దనతనూలత య ల్లల నాడ...రాజ.చ.౩. ౭౯.(ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

౨. చలించు, కదలు.

(వ్యవ) నీగచ్చకాయ కంగినది కావున నీవు ఆట ఓడిపోయినావు.

కంగుని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగునీపత్త్రి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పణ్యాంధ మను తృణము (వాచ)

కంగులము. సం. వి. అ. పుం. హస్తము, చేయి.

కంగువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగుష్ఠము. సం = కంపుష్ఠము.

కంగేళి. వి. (సం. కంకేలిః) అశోకవృక్షము.

సీ. పొగడను గంగేళిఁ దగ విరుల్ గలిగించె నెమ్మిఁ గల్లుమిసి తన్నియు నొకర్తు. యయా. ౪. ౨౦.

కంగోరు. వి. నిడుపుకాసె. (శర)

జ. కంగోరుపావడ.

కంగోరుపావడ. వి. (√ కంగోరు) పొడుగుకొసలుంచి కుట్టిన గాగర. ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

కంచటము. సం.వి. అ. న. జలపింపులీయము,నీటి చిత్తికూరకు.

కంచడము. సం.వి.అ. పుం. చక్రమర్దనవృక్షము, తగిరస, తంటెముకు.

కంచము. వి. (సం. కంసమ్.) కంచుతోఁ జేసినపాత్రము; భోజనపాత్రము; పళ్లెము.

గీ. తమ్మిపూఁజాలిపునుకకంచంబు సాఁచి,పెట్టతనమున బిచ్చము దేహి యనుచు, వాడవాడల భిక్షించుకూడు గాని, యిట్టిదివ్యాన్నములు మెచ్చునే శివుండు. హర. ౫. ౧౬.

గీ. తెఱవఁ గని కన్నులాఁకలి దీర్పకుండ, నవయుఁడై విధి కంచము మొసటివాని,లేశమంతయుఁ గృపలేక లేవనెత్తె. పి. శసం. ౨. ౧౬౫.

చ. ఘనగతశశంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి... ఆము. ౨. ౧౬.

కంచర. వి. (√కంచు) కంచుపని చేసి బ్రతికెడు ఒకజాతి.

ఉదా:-కంచరవాఁడు, కంచరది.

కంచరగాడిద=కంకరగాడిద. వి. (√కంచరము) కంచరమునకుఁ బూన్చెడి యొకజాతి గాడిద, అశ్వతరము.

కంచరము. వి.(సం.చంపరః)రథవిశేషము,గాడి. జ. కంచరగాడిద.

కంచరి. వి. (√కంచర) కంచరవాఁడు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

కంచేల = కంచెల[1].

సీ. మంచుపై నెగయు నూఁకించుజక్కవ లనఁ జన్నులు జిలుఁగుఁగంచెలల నణుమ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౦౩.

కంచారము. సం. వి. అ. పుం. అర్కుఁడు, జిల్లేడు.

కంచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కంచి. వి. (సం. కాంచీ. ప్రా. కంచీ) కాంచీపురము.

గీ. వడిగ రావమ్మ కంచియే పడుకటిల్లు. విజ. వి. ౩. ౨౦౦. హంస. ౧. ౧౦౮. ఆం. భా. ౨. ౧౧.

కంచంతకాఁపురము (కంచి + అంత + కాఁపురము) = పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము.

గీ. కాఁపుఁగోడలు కంచంతకాఁపురంబుఁ, బాలనంటికులంబుఁ గీడ్పఁబచియుఁటికె. పాండు. ౩. ౮౧. (ఇట్లే:- కంచంతటికాఁపురము. శశాం. ౩. ౬౬.)

జ. కంచిమేఁక.

కంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్న బొబ్బ, చిన్న కుఱుపు. ౨. వెదురుకొమ్మ.

కంచిమేఁక. వి. (√కంచి) - కంచిపట్టణపు మేఁక - పెద్దపొదుఁగుగల ఒకజాతి మేఁక.

కంచు. వి. (సం. కంసమ్. ప్రా. కంసో. క. కంచు. త. కంచం) లోహభేదము. భార. శాం. ౧. ౩౧౪.

జ. కంచర, కంచరి, కంచుకంటు, కంచుకొమ్ము.

కంచుకంటు. వి. (√కంచు) వేఁటకు నున్నగువాని కుపయోగించుపాత్రవిశేషము, కంచువు, బాణలి, ఆం. భా. ౨. ౨౪౩.

కంచుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. అవిక. ౨. కుబుసమువలె మేని నంటిపట్టుకొనియుండుచొక్కాయ. ౩. కవచము. ౪. పాముకుబుసము. ౫. పాట్టు. ౬. స్వామికి పుత్రాదులు జన్మించినపుడు అతని శరీరమునుండి భృత్యాదులు లాగికొనిన వస్త్రము; వస్త్రము.

కంచుకి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కంచుకము కలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. రాజాంతఃపురాధికారి.

శ్లో. అంతఃపురచరో వృద్ధో విప్రో గుణగణాన్వితః, సర్వకార్యార్థకుశలః కంచుకీత్యభిధీయతే.

౨. పాము. ౩. విటుఁడు. ౪. యవలు. ౫. సెనగలు. ౬. అగరుమ్రాను.

కంచుకితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కంచుకముకలది, కవచము తాల్చినది.

కంచుకొమ్ము. వి. (√కంచు) ఊఁదెడుకొంకాహళ వాద్యము.

గీ. ముందటను గంచుకొమ్ము మిన్నంది మొరయ. వైజ. ౪. ౭౮.

కంచుమించు[1]. విశ. అగోచరము.

(మాయామృగము) ద్వి. కంచుమించై పొటుఁ గ్రమ్మఁ జేరు. రం. రా. అర. ౧౭౩. పొ. ౧౬. పం.

సీ. ...నిషధమాగధసింధుమేదినీంద్రులు కంచుమించుగాఁగ. దశా. ౧౦. ౧౦౩.

గీ. కాఁకమించుల వినుమానికంపుఁదోదు, మంచుగమిఁ గంచుమించు గావించుకదణి. రామా. ౫. ౧౪౫.

కంచుమించు[2]. ౧. శ్యేనభేదము. ఆం భా. ౨ ౯౦.

కంచులి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అవిక.

కంచులి(ళి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అవిక.

శ్లో. త్వం ముగ్ధాక్షి వినైవ కంచులికయా ధత్సే మనోహారిణీం, లక్ష్మీం ... అమరుకము. ౨౭.

కంచూలము. సం. వి. అ. న. అవిక.

కంచె (చియ). వి. (సం. కక్షః) ౧. జెముడు బలుసులోనగువాని చేనేర్పఱుపఁబడినవెలుగు, వృతి.

సా: కంచెయే చేనుమేసిన కాఁ పేమి చేయఁగలఁడు.

౨. దున్ననిభూమి, బీడు.

గీ. కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ,

గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్యలెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

జ. కంచెకోట, కంచెగోడ.

కంచెకోట. వి. (√కంచె) వెదురు పేము లోనగు వానిచే కోటచుట్టును ఏర్పఱుపఁబడిన ఆవరణము (శ.ర.బ్రా.)

కంచెగోడ. వి. (√కంచె) కంప పాఁతినగోడ. (శ.గ.)

కంచెల[1] = కంచేల. వి. (సం.కంచులీ) అవిక.

సీ. కుదురు నిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకంచెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

చ. ...తనువల్లి యుబ్బి కం,చెల తెగిపడ్డఁ గేతనముచీర చెఱంగున మూసెఁ జన్నులన్. మను చ. ౫. ౬౩.

కంచెల[2]. వి. బీడునేల, కంచె.

సీ. బీడునేలయు తైక వెలయుఁ గంచెల యన. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

కంజనుఁడు. సం. వి.అ.పుం-సుఖమును పుట్టించువాఁడు-మన్మథుఁడు. (త్రి. ని.)

కంజము. సం. వి. అ. పుం-తలమీఁద పుట్టునది-వెండ్రుక. న-నీటఁ బుట్టునది-౧. తామర, పద్మము. ౨. అమృతము, సుధ.

కంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కడుపు, ఉదరము. ౩. జిల్లేడు!.

కంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-నీటిని ఇగిరించువాఁడు-సూర్యుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కంజాతము. సం.వి.అ.న-ఉదకమందుఁబుట్టునది-పద్మము.

కంజారము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అశోభనము, అమంగళమైనది. వి.అ.పుం.౧=కంజరము.౨. ఇల్లు. ౩. గుహ్యావయవము. ౪. మణి.

కంజారుఁడు. సం = కంజరుఁడు.

కంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మణయష్టిక, గంటుబారంగి!.

కంజె. వి. (సం. కపింజలః) కౌఁజు. (శ.ర)

కంజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ.

కంట[1]. వి. (√కను) కనుట. (పొందుట; భాగ్యము పొందుట)

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట,కంటెను బాపంబు లొండు గలదె నృపులకున్, బంటకలను పొలికిల నిది,గంట నిధానంబు గంటగాదే మనకున్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

క. ఒంటిమెయి నుండఁగా ము,క్కంటికి నాకచ్ఛపంబు గౌరుం బట్టం,గంట యరిది యొకపరినా,రెంటిం బొదువంగవలయు రే వెరవారన్. భార. అను.౧. ౨౨౩. (ప్రాఁత ప్రతి. పా.)

కంట[2]. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యంచనఁగను గట్టన మనఁగను నాట్యబంధం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కంటక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి కడుఁదుసీఁగ. (వై. ని.)

కంటకద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ముండ్ల చెట్టు. ౨. బూరుగు,శాల్మలి!. (ఇశ్లే:-కంటకిద్రుమము, మొ.)

కంటకపుంఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ములువెంపలి!.

కంటకప్రావృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘృతకుమారి, కలబంద!.

కంటకఫలము. సం. వి.అ. పుం-ముండ్లతో నున్న పండ్లు కలది - ౧. పనసచెట్టు. ౨. గోక్షురము, పల్లేరు!.

కంటకభక్షకము. సం. వి. అ. పుం-ముండ్లనుదిను నది- లొట్టియ.

కంటకభుక్కు. సం.వి.జ్. పుం=కంటకభక్షకము.

కంటకము. వి. ౧. ద్వేషము, విరోధము.

ద్వి. తెరువునఁ బడియున్నదీని వీక్షించి,నరులు వెఱతురు పన్నగభీతి ననుచు,వింటికొప్పునఁ బాఱ విసరితిఁ గాని, కంటకంబున వేయఁ గఱకంఠుసాక్షి. నవనాథ. ౪. ౨౩౬ పా. ౨౨ పం.

౨. విరుద్ధవచనము; పరుషవాక్యము.

రగడ. అతిమి ననుఁ జివురునకు నగునె కంటక మాడ. మనుచ. ౩. ౧౪. దశా. ౧. ౪౧.

విశ. విరుద్ధము, విపరీతము.

తరళ. కడఁగి బుద్ధిబలంబుఁ దద్దయుఁ గంటకం బుగఁ జేసి యేఁ,బుడమిరాజ్యము సర్వముఁ దగఁ బుచ్చి యిచ్చిన నిమ్ములం,గుడువ నేరక దీని నచ్చటఁ గూలఁ దన్ని శరీరముఁ,విడుతుఁగా కని నిశ్చయించెడువెట్టి వైతె నరేశ్వరా. భార. ఆర. ౬. ౩౨. (శ. ర. ప్రాంత ప్రతి. పాఠములు)

శ్లో. మయా హృతాం శ్రియం స్ఫీతాం తాం మోహాదపహాసి కిం,త్వ మబుద్ధ్యా నృపవర ప్రాణా నుత్స్రష్టుమిచ్ఛసి. సం. భార. ఆర. ౨౫౨. ౩.

జ. కంటగించు, కంటగింపు, కంటగిలు,

కంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ముల్లు. ౨.బాణాగ్రము, అలుఁగు.

గీ. కంటకము దూఱి యంగంబు గాఁడి వోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కె-నతఁడు.భార. ద్రో. ౨. ౩౨.

౩. సూదిమొన. ౪. చేఁప లోనగువానియెముక. ౫. రోమాంచము. ౬. (జ్యోతి) కేంద్రము. ౭.కార్యస్థానము. ౮. కాకి. పుం. ౧. వెదురు. ౨. దోషము. ౩.మకరము, మొసలి.

కంటకవృంతాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నార్తాకి, ములకచెట్టు.

కంటకశ్రేణి. సం. వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧. వాఁకుడు, కంటకారి ౘ. ౨. ముండ్లపంది.

కంటకాగారము. సం. వి. అ. పుం. తొండ.

కంటకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాల్మలి, బూరుగుౘ. ౨. వికంకతము, ములునెలమౘ. (పుల్లవెలఁగ-అనికొందఱు)

కంటకారి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. వాఁకుడుౘ.

కంటకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాఁకుడుౘ.

కంటగాలము. సం. వి. అ. పుం. కంటకఫలము, పనసౘ.

కంటకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యవాసవృక్షము, తీఁటకసిందౘ.

కంటకాశనము. సం = కంటకభక్షకము.

కంటకి. వి. వస్త్రములకు వేసెడిరంగులలో నొకానొకరంగు.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మదుపులు మొదలుగఁ గలిగినపలువన్నెలపుట్టములు. కవిక. ౩. ౧౯౫.

కంటకివన్నెలు = కంటకిరంగు వేసినవస్త్రములు. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

కంటకి. సం. విశ. (న్.నీ.న్.) కంటకములు గలది. వి. న్. పుం. ౧. చేఁప. ౨.దుర్గంధముగలచండ్రచెట్టు. ౩. ఉమ్మెత్తౘ. ౪. పల్లేరుౘ. ౫. వెదురుౘ. ౬. రేఁగుౘ. ౭. ముండ్లుగలచెట్టు. (తుమ్మ, మొ) ఈ. స్త్రీ. ములకౘ.

కంటకితము. సం విశ. (అ.ఆ.అ.)౧. ముండ్లుగలది. ౨. గగుర్పాటుకలది.

కంటకిఫలము. సం = కంటకఫలము. (కే.ని.)

కంటకిలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ములుదోసౘ.

కంటకిలము. సం. వి. అ. పుం. ముండ్లుగలఒకజాతివెదురుౘ.

కంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ముల్లువలె బాధించువాఁడు-క్షుద్రశత్రువు.

కంటకురంటము. సం. వి అ. పుం. పచ్చములుగోరంటౘ.

కంటగించు. అ. క్రి. (√కంటకము) ౧. ద్వేషముచూపు; రోఁతపడు.

ఉ. ...మాతృసంఘము వసించుసువర్ణగృహంబు లోనికిన్,దారఁడు కావరే యనఁడు తాపము నొందఁడు కంటగింపఁడున్. భాగ ౭. ౧౯౪. కాశీ. ౫. ౫౫.

శా. ...నిష్కారణం బిట్లు నా, పై రన్నన్ మదిఁ గంటగించెదరు పెంపే మీకు న న్నేఁచుటల్. శుక. ౩. ౪౯౪.

౨. కోపించు, కోపపడు.

సీ. పసుపుబొట్టిది యేల నొసట విభూతిరేఖ యమర్చికొ మ్మంచుఁ గంటగించు. శుక. ౨. ౪౫౬.

౩. నొచ్చు.

ద్వి. తరళాక్షు లన్నమా తల కంటగించు,నొరులఁ సన్నిధి నున్న నొదవు నాగ్రహము. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౨౧.

క. తల కంటగించుచుండఁగ,బలిమిని నాపధర సంబు పానము సేయన్,దలకొనురోగార్తు ని క్రియ. నిర్వ. ౧౦. ౭౯.

కంటగింపు. వి. (√కంటగిఁచే) కంటగించుట. (రోఁతపడుట)

మ... వేసటలముంపున్ మాటపై గంటగిం,పును వర్ణ్యక్షితిపాలపాళిపయి నింపు న్నింపమిం దల్పవన్. చంద్రా. ౫. ౧౫౨.

కంటగిలు(ల్లు)=కంటగిఁచే. (నొచ్చు)

సీ. వనలక్ష్మిందొడిమ యెత్తినఁ గంటగిలుమస్తకం బెట్టు లోర్చునో కఱకుజడలు. పాండు. ౪. ౩.

కంటతనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. వాఁకుడుకీ.

కంటతల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి,మొగలికీ.

కంటపత్త్రము. సం. వి.అ.పుం.వికంకతము,ములువెలమకీ. ('ఫుల్లవెలఁగ' అనికొందఱు)

కంటఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాడీలత, డావరడంగికీ.

కంటఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లేరుకీ. ౨. పనసకీ. ౩. ఉమ్మెత్తకీ. ౪. లతాకరంజము, గచ్చకీ. (ఒకానొకకానుగు-అనికొందఱు) ౫. ఒకజాతి ఆముదపుచెట్టు.

కంటము. సం. వి. అ. పుం. న ముల్లు, కంటకము.

కంటల(ట్ల)ము. వి. (సం కంతాలః. త. కండాళం. క. కంటలె, కంట్లె) ౧. చిల్లరసరకు లుంచి యెద్దుమొదలగువానిమీఁద వేసెడు బుట్టలు మున్నగువానిజత.

గీ.పలయము ల్లెల్లఁ దెమ్ము కంటలపుటెడ్ల,నాయితము చేయు...హరి. పూ. ౬. ౨౧.

ఉ... కంట్లెద్దులున్. చెన్నబ. ౩. ౩౩.

౨. తొమ్మిదిమణుఁగులబరువు.

(వ్యవ) ఒకకంట్లము చింతపండు కొన్నాఁడు.

౩. దూదిమూట (శ.ర.)

కంటలము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మకీ.

కంటవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రీవల్లి యనునొకానొకముఁడ్లచెట్టు.

కంటవృక్షము. సం.వి అ.పుం. తేజఃఫలవృక్షము.

కంటసము. వి. విరోధోక్తి, విప్రలాపము.

గీ...కంట,సమ్ము నాఁగనువిప్రలాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

ద్వి కంటకంబుల నొచ్చి కన్నీరు దెచ్చి,కంటసంబులఁ జిక్కి కఱకులఁ బొక్కి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౯౪.

కంటసరము=కంటసరి. వి. (సం. కంఠసరః) మెడను ధరించెడి యొకానొకసర.

సీ. లాయంబుఁ గంచంబునై యుల్లసిల్లునేదంట వేల్పునకును గంటసరము. చం.రా. ౩.౨౩.

(ఈశ్వరునకు కంటసరమైన బ్రహ్మకపాలమాల అశ్వరూపములైనవేదములకు లాయమును అతనికి భోజనపాత్రమును అయినది)

కంటసరి=కంటసరము.

సీ. నిగిడి జక్కులఠేనినెల నల్ల దోఁపఁగాఁ
గలిగినవేల్పురాకంటసరుల. యయా.౪.౭౭.
సీ మందహాసంబులయందంబు హైసరే సరి లేదు
మెడకంటసరికి నెందు.వాల్మీ ౨.౫౦.పారి.
౪.౧౬. ఆం. భా. ౨ ౧౪౮.

కంటార్గగళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలఝింటి, నల్ల
గోరంటి.

కంటాలువు. సం. వి.ఉ. స్త్రీ. ౧.వార్తాకి, ములకి. ౨ వంశము, వెదురు. ౩ వాఁకుడు. ౪.తుమ్మ.

కంటాహ్వయము. సం. వి. అ. న. తామరదుంప

కంటి. సం. విశే. (న్.నీ.న్.) ముండ్లు గలది. వి.న్.
పుం.౧.చంద్రి.౨.ఉత్తరేను. ౩.పల్లేరు.౪.౭.
కదినుసునెనగలు (బటానీలు). ఈ. స్త్రీ. ముల్లు.

కంటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాఁకుడు.

కంటివాలు. వి. (కన్ను, కల్లు+వాలు) చక్రాయు
ధము.
సీ. ఇదిగదా దుక్కికైదుప సంకురప తమ్మి కంటి
వాఁడ్ గెలుపు బొక్కసము లయ్యె. భద్రా. ౧.
(శ. ర.)

కంటీలు. వి. బ.చెవులకు పెట్టుకొనెడుపోఁగులు.
సీ. అత్తనా రిచ్చినయపరంజికంటీలు సంశయిం
పక వేగ చదువఁ బెట్టె. నిరం. ౨. ౧౧౬.
(బ్రా. పా-"ఘంటీలు" ముద్రి.)

కంటు. వి. ౧. పగ, ద్వేషము, వైరము.
గీ. హాయిగా నీనితంబంబు లంటనీవె, కంటునా
మీఁద నేల హల్గంటి నీకు. అహ. ౩. ౯౩.
ఉ. కంటున రాఘవేశుఁ డలుగ౯ నలుమోము
లవేల్పు నోడు...రామా. ౭.౨౦౪.ఆం.భా.
౩. ౧౮౬.
౨. శత్రువు, పగవాఁడు.
ద్వి. తొలివేలుపుల కెల్ల దొరయైనవాఁడు, కల
వేలుపుల కెల్లఁ గంటైనవాఁడు. రం. రా.
అర. ౧౯౨పా. ౩ పం.

ఉ. తుమ్మెదకంటుపూ మొగడతోఁ దులదూఁగు
లతాంగిముక్కు...రామా ౯.౬౬. (తుమ్మెద
కంటుపూ=చంపకపుష్పము.) ఆం. భా. ౨.
౧౮౫.

కంటె¹(టియ). వి. (సం. కంఠికా. ప్రా. కంఠిఆ.)
౧. చక్రాకారమైనకంఠాభరణము.
గీ. పలుఁదపనమాలకంటెయు మలినతనువు.
ఆము. ౬. ౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.
౨. మంగళసూత్రము.
సీ. ప్రాయిన్నురొడలు గస్పడఁ గంటె కట్టిన
ప్పుడు గాని గళయుక్తిఁ బొందరాదు. కు
పల. ౪. ౪౯.

కంటె². ప్ర. ద్రు. (ఇదిఉభయయతులలోనిది.చూ.
అప్ప ౩. ౨౩౭.) పంచమీవిభక్తిప్రత్యయము.
సీ.విను కార్తవీర్యుకంటెను వీరుఁ డగుట.భార.
ఆది. ౫. ౧౨౪.
చతుష్కముసకంటె. భాగ. అశ్వ. ౨. ౧౯౬.
రక్షించుకంటె=రక్షించుటకంటె. భార. ఆది.
౮. ౨౯౦.
వచ్చినకంటె=వచ్చినదానికంటె. వరాహ.౧౨.
౩౯.

కంఠకూణిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ-కంఠమువలె ధ్వనించు
నది-వీణ.

కంఠతలాసిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. గుఱ్ఱపు మెడకుకట్టు
తోలుపట్టె, త్రాడు, మొ.

కంఠదఘ్నము. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.)కుత్తుకబంటి.

కంఠనీడకము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లము, చీపర
పిట్ట, పిన్నగ్రద్ద.

కంఠనీలకము. సం. వి. అ. పుం. మహాదీపము, పెద్ద
దివ్వటీ, కసవు మొదలగువానిని పిరిగాఁ జుట్టి
వెలిఁగించుదివ్వె.

కంఠపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు మెడ
త్రాడు. ౨. పలుపు. ౩. ఉరిత్రాడు.

కంఠము. సం.వి. అ. పుం.౧.కుత్తుక,గళము; మెడ.
శ్లో. కంఠాశ్లేషప్రణయిని జనే... మేఘ.౧.3.
౨.ఎలుఁగు,కంఠస్వరము. 3.సమీపము. ౪.హోమకుండముయొక్క అంచునుండి వెలుపల ఒక యంగుళముకొలఁది గల ప్రదేశము.౫.మదనము, మంగచెట్టు.

కంఠలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మెడపట్టె.౨.కంఠాలంకారమగు బంగారుతీఁగ.

కంఠశాలూకము. సం. వి. అ. న. కుత్తుకయందుఁ గలుగు రోగభేదము.

కంఠశుంఠి(డి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తాలువునందు పుట్టు రోగవిశేషము.

కంఠశోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧.గొంతుక ఎండుట. ౨. వ్యర్థసంభాషణమువలన కంఠ మెండుట; వ్యర్థసంభాషణము.

కంఠసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కంఠమునఁ గట్టుకొనెడి త్రాడు. ౨. మంగళసూత్రము. 3. సురతబంధభేదము.
శ్లో. యత్కుర్వతే వక్షసి వల్లభస్య, స్తనాభిఘాతం నిబిడోపగూహాత్, పరిశ్రమార్తాశ్శనకై ర్విదగ్ధా, స్తత్కంఠసూత్రం ప్రవదన్తి తజ్జ్ఞాః.

కంఠస్థము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧.కంఠమందున్నది. ౨. ఒప్పగించుటకు సిద్ధముగా నున్నది. (పాఠాదికము)

కంఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. పక్షి, పిట్ట. (దీనికి కంఠముననే పాకాగ్ని కలదు గాన గొంతులోనికిఁ బోవఁగానే ఆహారము జీర్ణమగును.)

కంఠాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాలగోణిక, పెరుఁగు మొదలగునవి త్రచ్చెడుకుండ.

కంఠాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కందగడ్డ, సూరణము. ౨. యుద్ధము. 3.ఖనిత్రము,గుద్దలి. ౪.లొట్టియ. ౫. కంటలము, ఎద్దు మున్నగువానిమీఁద వేసెడు[illegible]కులమూట.

కంఠి. సం. విశే. (న. నీ. న.) కంఠముకలది.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. కుత్తుక, కంఠము. ౨. గుఱ్ఱపుపలుపు.

కంఠిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.కంటె,కంఠాలంకారవిశేషము.

కంఠీరవము. సం.వి. అ.పుం-కంఠమున ధ్వనికలది- ౧.సింహము. ౨. మదపుటేనుఁగు. 3. కపోతము, పావురము.

కంఠీరవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాసకము, అడ్డసరము. ౨. ఆఁడుసింగము. 3. ఆఁడుమదపుటేనుఁగు. ౪.ఆఁడుపావురము.

కంఠేకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కంఠమందు నలుపుగలవాఁడు-శివుఁడు.

కంఠోక్తము. సం. విశే.(అ.ఆ.అ.) నోటితో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది.

కంఠ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంఠమున నున్నది. ౨. కంఠమునఁ బుట్టినది. 3. కంఠమునకు హితమైనది.

కండ[1]. వి.(క.కండ)౧.మాంసము;మాంసపుముక్క.
గీ. ఎండియున్నది యొడ లెల్లఁ గండ లేదు, నెత్తు రొకబొట్టు పుట్టదు ...శేష. ౨. ౨౧. ఆం. భా. ౨. ౧3౧.
గీ. కూర్మిమై నిత్తుఁ గండలు గోసియైన. భాగ. భీష్మ. 3. ౨౮౪.
చ. గగనతలంబు నెత్తురులు గండలు నెమ్ములు నొక్కయుమ్మడిన్, మొగులులు లేకయుం గురిసె...భార. ద్రో. ౧. ౧3౨.
౨. గుంజు.
వ. కండ గలతింత్రిణీఫలాటుసంఘాతంబులు. మనుచ. ౪. ౬౦.
జ. కండకావరము, కండముక్క.

కండ[2]. (సం. ఖండః) ౧. ఖండము, తునియ.
సీ. వివిధాస్త్రతతులు పర్వినఁ గండలై వండఁదతిగిన ట్లుండుపదాతిచయము. భార. ద్రో. 3. ౧౫౨.

సీ...జడకుచ్చుమీఁదఁ బచ్చడపుఁగండ. గీ.సం
తరించి పదాఱువన్నెలవయసుఁ, బచ్చిబా
లెంతరాలు తాపసపురంధ్రి. హర. ౨.౯౩.

౨. పులకండము, పటికబెల్లము.

ద్వి. గారెలు బూరెలు కండమండెఁగలు. సవ. ౩. ౨౦౮ పొ. ౪౦ పం.

సీ.చింపివల్కులు లేమి చేసెడివనఁ గావు నెఱ
సైనకండమండెఁగలుగాని.హై.భా.౮.౨౦౪.

జ. కండచక్కెర, కండతుండములు.

కండకావరము. వి. (√కండ[1]) క్రొవ్వు,గర్వము.

ఆ. కండకావరమునఁ గానరు మరణంబు. వేమ. ౩.౧౫౭.

ద్వి. నేనుగారమ్మన్న నిష్ఠ పల్కెదవు,కానిమ్ము
నీకండకావరమ్మడఁతు. ద్వి.సారంగ.౧.౩౧ పొ. ౧౧పం.

ఇట్లే-కండక్రొవ్వు, మొ.

సీ. ఘనమైనకండక్రొవ్వునఁ బాఱుతెంచినయొ
డ్డీనిపెనులావు లూడఁదన్ని.హై.భా.౧. ౪౫.

గీ. కండగరువంపుమాటలు గావుసుమ్ము. మనుచ. ౪. ౩౪.

కండచెక్కెర. వి. (√కండ[2].సం.ఖండశర్కరా) పటికబెల్లము.

సీ.కలికి నీకెమ్మోవి కండచక్కెర యంచు గొడఁగి
పానక మానఁగోరు నొకట. కృ.శకుం.౩.౪౮.

కండచక్కెరదిండి = శుకము,చిలుక. ఆం. భా. ౧. ౪౫.

కండచెక్క. వి. (√కండ[1]) కడుపులో కుడిప్రక్కను నల్లగానుండెడుమాంసవిశేషము,కాలఖండము. ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

కండతుండములు. వి. బ. (కండ[2]+తుండము) ముక్కముక్కలు.

సీ. ఒంటి వచ్చినవాని గెంటిపోవఁగ నీక నఱకుం
డు కండతుండములుగాఁగ.హై.భా.౮.౯౪.

ఇట్లే:- కండతుండెములు.

గీ. గండభేరుండమును గండతుండెములుగ, నం
డఁ జనుచుండఁ జెండుజెండాడె నొకఁడు.
రా. వి. ౩. ౬౪.

కండనము. సం. వి. అ. న. ౧.దంచుట. ౨.తవుడు, ఊఁక, మొ.

కండని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రోలు. ౨. రోఁకలి.

కండర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మహాస్నాయువు, మహానాడి, పెద్దనరము. (ఇవి దేహమున ౧౬ కలవందురు. వీనివలననే అవయవములు ముడుఁచుట చాఁచుట మొదలగువ్యాపారములు జరుగును.)

కండవడము = గండవడము. (సం. కాండపటః. క. కండపడ, కండపట) యవనిక, తెర.

(గౌరి) చ. నవచివకల్పవల్లి మదనాగగతి న్నడ
పాడఁజొచ్చెనో,యనఁ జనుదెంచెఁ గండ
వడ మల్లన సెల్వడి...కు. సం. ౯.౨౧౯.

చ. బెదరుచు నంతరంగమున భీతికిఁ గండవడం
బు నుట్టి పల్కెదు...కు. సం. ౪. ౪౧౫.
(భీతినిమఱుఁగుపఱచి అని భావము.)

కండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికదేశము,వేదమండలి చిన్నఅంతర్భాగము. (విల్యమ్సు.)

కండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.తొలఁగింపఁబడినది. ౨. దంపఁబడినది.

కందుకము. సం=కందుకము.(ఇది సంస్కృతనిఘంటువులలో కానరాదు. అప్పకవి కందుకరూపముతో అప్రశస్తప్రాసమున కుదాహరణముగా ఈక్రిందిపద్యమే యిచ్చినాఁడు. చూ. అప్ప. ౩. ౩౮౦.)

ఉ. కందుకకేళినల్పెడుప్రకారమునన్ ... పా
మరభామ లేఁతయీ,రెండప్రభాతవేళ రచి
యించె ... గోమయపిండము లింటిముంగి
టన్. క్రీడా. ౮౨.

(విరాడ్రూపము)దండ. హేమగర్భాండభాండం
బు లొండొండ నీరోమకూపంబులం దండ

సంఘంబులై కండుకంబుల్ వలెఁ నిండి యూ
డఁ. వాల్మీకి. ౧. ౮౨.

కండుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ - తీఁట కలది - దూల
గొండి॰. ౨. అశ్వమ్లపర్ణి॰.

కండురము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) తీఁట కలది. వి.
అ. పుం. ౧. కందు॰. ౨. కాఁకర॰.

కండువా. (హిం. ఖండ్వా.) వి. ౧. ఉత్తరీయము,
పైని వేసికొనెడు బట్ట.
సీ. చిటిగోరునను దాఁటి జీరాడుచులకి పూపన్ని
యకండువాపట్లైనాటు. బహు. ౫. ౧౭౪.
(చి. సి. పా.)
౨. అష్టమూలము. (శ. ర. - కండువాదూలము =
అష్టమూలము అని వ్రా.)

కండువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఖర్జువు, దురద.

కండూకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి॰.

కండూఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. - తీఁటను పోఁ
గొట్టునది - ౧. ఆరగ్వధము, రేల॰. ౨. సిద్ధార్థ
ము, తెల్లావలు.

కండూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. దురద, తీఁట. ౨. కచ్ఛువు,
తీఁటకుఱుపు, గజ్జి. ౩. (దురదపోవుటకై) గోఁకుట.

కండూమక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కీటభేదము.

కండూయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దురద. ౨. (దురద
పోవుటకై) గోఁకుట.

కండూయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (దురదపోవు
టకై) గోఁకువాఁడు.

కండూయనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) - తీఁటపో
వుటకు - గోఁకునది. వి. అ. న. (తీఁటపోవుటకై)
గోఁకుట, రాచుట.

కండూయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - (దురదపెట్టినప్పుడు)
గోఁకుటకు సాధనమైనది - నల్లయిఱ్ఱికొమ్ము, మొ.

కండూయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) - దురద
పోవుటకై - గోఁకువాఁడు.

కండూయితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) - దురద
పోవుటకై - గోఁకఁబడినది. వి. అ. న. (దురదపోవు
టకై) గోఁకుట.

కండూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - తీఁటకలది - దూలగొండి,
కండుర॰.

కండూరము. సం. వి. అ. పుం - తీఁట కలది - కంద,
సూరణము॰.

కండూలము. సం = కండూరము.

కండె(డియ) వి. ౧. ఊఁచను చుట్టినసూలిచుట్ట.
చ. ..అన్వెలఁది యొప్పునఁ గండెలు చుట్టు నే
ర్పునన్. హంస. ౨. ౨౩. శుక. ౨. ౮౨౩.
౨. నేసినసూలిచుట్ట (శ. ర.) ౩. జొన్న మున్నగు
వానికంకి.
ఉదా: మొక్క - జొన్నకండె.
౪ = కండెము.
సీ. కండె దిరిగి యుప్పుఁగంబాలతో మాఱుమల
యు బాహువులయగ్గలికతోడ. పరమ. ౩. ౮౯.
సీ. గుండెలుఁ గండెలు గోళ్లును గీళ్లును వాడలు
ను మెడలుఁ దుత్తునురు గాఁగ. అచ్చ. రా.
యు. ౧౩౫.

కండెము. వి. వ్యాయామముచే గట్టిపడి కండవలె
పుష్టమగు భుజాదులందలి మాంసఖండము.
చ. చనుఁగవ సాముకండెపుఁ బిసాళియురంబున
సారె కానసేమన నునుచుఁ.... విజ. వి.
౧. ౧౦౯.
సీ. కండెముల్ దిరిగి బల్ కొండలు దాపించినటు
వలె నెగుబుజా లతిశయిల్ల. సారంగ. ౨. ౮౨.

కండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిటము, గంప.
౨. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

కండోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలు వాయించు
ఒకవిధమగువీణె, చండాలవల్లకి.

కండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కండోలవీణ.

కండ్రిక. వి. (సం. ఖండః.) ౧. ముక్క, తునియ.
సీ. గడియలోపల మూఁడుకండ్రికలైతాడుధరఁ

గూలఁ దిట్టె మేధావిభట్టు. అప్ప. ౨. ౩౬౯.
౨. భూఖండము. (వా.)

కండ్వోఘము. సం. వి. అ. పుం. శూకకీటము, కంబళిపురుగు, గొంగళిపురుగు. (దీనిని స్పృశించిన మిక్కిలి దురద గలుగును.)

కంత=క్రంత². (గ్రా.) వి. ౧. రంధ్రము.
క. తొమ్మిదికంతలతిత్తిక, నిమ్మగుహొమ్ములను గులము నేటికిఁ జెపుమా, నమ్మను దేహము నా దని ... వేమ. ౧. ౨౭౭.
౨. సందు.
గీ. బాగులే యిట్టి నెఱ్ఱి జైన ప్రాపు గల్గి, యల్పలసు గొంగి తిరుగ లే మయ్య మేము, కర్తమా మాను గజ మెక్కి కంతఁ దూఱ. సిం. నార. ౬౬. (సర్వార్థక ప్రయోగములు లేవు.)

కంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సుఖయుక్తము, హాయిగా నుండునది.

కంతి=కణఁతి. వి. (సం. గ్రంథి.) ౧. గడ్డవలెఁబుట్టెడు రోగవిశేషము.
(ముసలిజంగమయ్యవర్ణనము) సీ. వణఁకెడు శిరమును బెణఁకెడుగమనంబు భగ్నదంతావళి పక్క కంతి. చెన్న బ. ౨. ౨౯. ఆం. భా. ౨. ౭౪.
౨. బొప్పి, బుడిపి.
ద్వి. దుడ్డున వీఁపు కంతులు గట్ట మోఁది. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౩.

కంతు. వి. గడువు, నిర్ణీతకాలము. (శ. ర.)

కంతుఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. మన్మథుఁడు.
గీ. కంతుఁడును నీ విధుండు నొక్కంతవారు. నైష. ౮. ౧౭౯.

కంతువు. సం. విణ. (ఉ.) సుఖము కలవాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. హృదయము. ౨. గాదె. (వై. ని.)

కంథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చింపిగుడ్డలను గూర్చి కుట్టినబొంత. ౨. మట్టిగోడ. ౩. గ్రామము, ఊరు.

కంథటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంథ, బొంత. (వై. ని.)

కంధరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాఁడిముండ్లు గలయొకానొకవృక్షము.

కంధారి. సం = కంధరి.

కంధావాటము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాకారము. (త్రి. ని.)

కంద. వి. (సం. కందః. త. కందై.) కందమొక్క, సూరణము.
గీ. కంద యన సూరణాఖ్య యౌ గాళికంద. ఆం. భా. ౨. ౭౧.
గీ. ... ఉల్లి కంద, పసుపుఁ గోఁటులు ... నీలా. ౨. ౫౭.
ఏ. కందదుంప.
గీ. ఇంత బతిమాల మా కేల యెట్లు లైనఁ, గాని శుభకంద కందను లేనిదూల, బచ్చలికి నేల గల్గు నోపరమపురుష. సిం. నార. ౫౯.
సీ. కంద పసుపు మొదల్గాఁగలయవి యేకవచనమై నిజమూలవాచ్యము లగు. ఆం. భా. ౨. ౪౧.

కందఁబాఱు=కందు¹. (కందన్ + పాఱు.)
(నల్లపడు)
సీ. లలితముక్తాహారగుళికాకలాపంబు ఘూణానిలంబునఁ గంపఁబాఱె. నైష. ౨. ౧౧౯.

కందకము. వి. అగడిత, పరిఖ.

కందగుడూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకదినుసుతిప్పతీఁగ.

కందటము. సం. వి. అ. న. తెల్లకలువ, శ్వేతోత్పలము.

కందనకా(గా)య. వి. గుండెకాయ.
వ... కారిజములన్ గండనకాయ క్రొవ్వు మొదలగు మిగుల మెత్తనిపలలభిత్తంబు లందుఁ గ్రుచ్చుకొనన్ గ్రుక్కి. మనుచ. ౪. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨. అను. ౪. ౨౩.

కందన(ణ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.
హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౯. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కందఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొట్లికాయకర, చిలు కాకరకాయ.

కందబహుళా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రిపర్ణికావృక్షము.

కందము[1]. వి. (సం. స్కం‌ధః. ప్రా. ఖంధో) పశువుల మూపు, మూపురము.

ఉ. కందము లుబ్బి ...

(ఇట్టిపోతులు) ... సమముగాఁ, ... యుఁ గాని పోవు ... ప్రబంధ. ౧౩౩.

కందము[2]. వి. (చి. ... వృత్తి భేదము - కల్యమ్ము. సం. వి. అ. పుం. - అని శ. ర.) మాత్రాబద్ధపద్యవిశేషము, జాతులలో నొకటి.

క. కందములఁ బ్రాసగణయతు, లందము గాఁగ ... నెంది ... కందంబులు ... కవిచా. ౧౦.

సా. కందము చెప్పినవాఁడు కవి, పందిని బొడిచినవాఁడు బంటు.

కందము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. కందగడ్డ. ౨. గడ్డ. ౩. నీరుల్లి. ౪. గ్రంథి, కంతి. ౫. తామరదుంప. పుం. ౧. నీటిని ఇచ్చునది - మేఘము. ౨. యోని రోగభేదము.

కందమూలము. సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగి.

కందర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుహ. ౨. గుహవంటికినుము.

కందరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. గుహ కారముగ నుండుకొండనడిమిప్రదేశము, కను ము. పుం. అంకుశము. న. - దలమునచేత నేలఁ జీల్చుకొనివచ్చునది - ౧. అల్లము. ౨. అంకురము, మొలక.

కందరాకరము. సం. వి. అ. పుం - గుహలకు స్థానము - పర్వతము.

కందరాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్దభాండవృక్షము, గంగరావి. ౨. ప్లక్షము, జువ్వి. ౩. కొండ గోగు.

కందరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. - కందర.

కందరీకము. వి. కంఠాస్థానము, స్తనములకూర్పు ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౭.

కందరోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. - గుహలలోఁ బుట్టి ... ౨. గుహూచీభేదము, ...

కందరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుహూచీభేదము.

కందర్పకూపము. సం. వి. అ. పుం. ఆడుగుఱి.

కందర్పదీపము సం. వి. అ. పుం. - మన్మథుని కారణము ... - ... చెట్టు.

కందర్పభోగులు. సం. వి. అ. పుం. బ. గ్రామ్య భేదము.

వ. నందిగుండ్లు బొంతిమడములు కూటికుప్పలు కానుకంపెదగలు కందర్పభోగులు గజపతి ... గిలు బొంచడీలు. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కందర్పము. సం. వి. అ. పుం. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము.

శ్లో. త్రయోదశతివర్ణాంఘ్రి ర్ధ్రువః కందర్పసంజ్ఞకః (కల్ప.)

కందర్పముసలము. సం. వి. అ. పుం. మగగుఱి.

కందర్పశృంఖలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రతిబంధము.

శ్లో. నారీపదద్వయం స్వస్య కాంతస్యోరుద్వయోపరి, కటిం చోర్ధ్వోలయే దాసు బంధః కందర్పశృంఖలః. (రతిమంజరి.)

కందర్పుడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కందలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ... కందము.

కందళము. వి. ఎద్దుపీఁపుపైవేసెడుగంత. (బ్రౌ. శ. ర.)

కందళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నవాంకురము, క్రొత్తమొలక. ౨. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౩. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. ౪. అపవాదము, నింద. ౫. కపాలము. ౬. కదళీభేదము, ౭. కా

నొకఅఁటిచెట్టు. (కల్ప.) పుం. ౧. బంగారు. ౨. కలహము; వాక్యుద్ధము. ౩. కందగడ్డ.

కందళి(ళీ). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. జెక్కు_ము. ౨. పుల్లు భేదము, ఒకవిధమైన పాద. ౩. ఒక జాతి లేడి. ౪. నవాంకురము, క్రొత్త మొలక. ౫. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౬. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. ౭. అపవాదము, నింద. ౮. కమలము. ౯. తామరగింజ. ౧౦. అఁటిచెట్టు. (కల్ప.) వి. న. పుం. ఒకజాతి లేడి. (క్షీరస్వామి.)

కందళించు. సం. అ. క్రి. ౧. అంకురించు, మొలచు. (బ్రా. శ. ర.) ౨. వికాసము నొందు; ఉల్లసించు.

గీ. ...కియ మది నెంచి సమి ముంచి యుల్లసించి,
కామ ముపశమించి తోరపడి కందళించి, పొంచి
తిలకించి పులకించి సొలపుఁ గాంచి, కాంచె
గోపాంగి చంద్రుని గాంచినట్లు. విప్ర. ౨. ౭౪.

శా. ఎంతే చింతను కందళించు ...చే ... మ
నుచ. ౨. ౨౨.

కందళికము—కందళము.

సీ. గాటపుఁ బెనువుల్లఁ గోటకేదా మెంత్రాల్లఁగం
దళికముఁ గోరా కమనకోల. హంస. ౫. ౧౫.
(శ. ర. పా.)

కందళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించినది, వికసిలినది. ౨. మొలకెత్తినది; పులకించినది.

కందళీకుసుమము. సం. వి. అ. న. ౧. శిలీంధ్రము, పుట్టగొడుగు. ౨. అఁటిపువ్వు.

కందవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. సూరణము, కందగడ్డ.

కందవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁగాఁకర.

కందశాకము. సం. వి. అ. న. దుంపకూర. (కంద, మొ.)

కందసారము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రునితోఁట, నందనము. (త్రి. ని.)

కందాయము. వి. జ్యేష్ఠమాసము మొదలు నాలుగేసిమాసములకాలము.

సీ. ఆయతి కాను కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాది
మాస చతుష్టయంబు దనరు. ఆం. భా. ౧. ౧౬.

కందారి. వి. ఒకానొక చెట్టు, తీక్ష్ణకంటకి. (శ. ర.)

కందార్హము. సం. వి. అ. పుం. కందగడ్డ.

కందాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కాసాలువు. ౨. భూమికందము, త్రిపర్ణిక.

కంది. వి. ౧. సస్యవిశేషము, తువరి. ఆం. భా. ౨. ౨౩౫. ౨. ధాన్యవిశేషము. భీమ. ౩. ౫౭.

కంది. సం. విశే. (న. స్త్రీ. న.) గడ్డ కలది. వి. న. పుం. కందగడ్డ. ఈ. స్త్రీ. కంతి, మాంసగ్రంథి.

కందిరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోఁకుడుముడుఁగు మొక్క, అత్తిపత్తి.

కందు[1]. అ. క్రి. (క. కందు.) ౧. తప్తమగు; తాపము నొందు.

క. కందు గలవసించెడి గాఁ దివెఁ, గంది దివ్యన్నము
యట్లు కౌరవ కాయం, బొందఁగ నివర్ణమై కదు,
నందె మనస్తాపహవ్యవహనాహుతుల్. భార.
సభా. ౨. ౮౮.

క. ...ధృతి చెడి, కంది మునీంద్రుడు హానిఁగవ
యం దిరిగెన్. భాగ. ఆది. ౪. ౪౪.

౨. నొచ్చు.

గీ. మాలకరి పుష్పములు గోయుమాత్రిఁ జేఁటి,
పుష్పఁ దేసియుఁ గొనియెదు సోకి నెమరు,
గందకుండఁగఁ గొనుసది తాల్పు...భాగ.
ఉద్యో. ౨. ౫౭.

ఉ. ..అగం బ్రతుక్, గందఁ గొనందు .. ఆను.
౨. ౪౦.

౩. వివర్ణత నొందు.

(క) తేజోవిహీనమగు.

గీ. తనకులంబునఁ బుట్టినధార్తరాష్ట్ర, లమ్మదమ్ము
లతో విగ్రహంబు గొనుట, సమ్మతించి వివ
ర్ణత నొందినట్లు, గంది మొంతయుఁ జెలువేదెఁ
జందురుండు. భాగ. ఉద్యో. ౨. ౧౦౭.

(చ) మ్లానమగు, వాడు.

ఆ. అనేకగతలబ్ధ్వయామర్థితమ్ముగా, కందియును మహాసుగంధకుసుమ, తతులు తొంటియట్ల తమకంపుపిడుపక, యుండు నతని తేజమున్న తంబు. భాగ. ఆర. ౨. ౧౯౬.

ఉ. అంటినఁ గందు మేను...హరి. ఉ. ౭. ౨౧.

(ట) మలినమగు.

గీ. కందు వారలనిట్టూర్పు గాడ్పు వేఁడి, ముకుర ములు చాయ మోహనమూర్తి యనఁగఁ, బగఁగు డమయంతి చేతిడగ్గఱముడక... నైష. ౧. ౬౨.

(త) ఎఱ్ఱపడు.

సీ. గ్రాహాడంబరాటంకకాశిఖాగ్రము నొక్కి కంది నజసున భాగంబులో ప. గీ. నద్ది [illegible] దు నున్నవానిఁ బుత్రుఁ, గాం వ ... కాశీ. ౫. ౬౯.

(స్వప)కోపము చేసి వాని మొగము కంది కఁదఁగప్ప యొనది.

౪. క్షీణించు, తగ్గు; కృశించు; పోవు; నశించు.

క. కోసిగూడుఁ బిత్రుగణంబులు, గోసిగూడు బుషిప్రజంబు గురుసమ్మతముల్, జనియించు వేల్పులకుఁ గం, దని పెంపుగ నడుఁచు గోవు దానము సేయన్. కాశీ. ౨. ౧౯.

గీ. ఇంక నిచ్చోట నుండిన నేమికీడు, పుట్టునో యొండుచోటికిఁ బోవ వలయుఁ, బూరియు ను నీరుఁ గడుఁ బజీవోయెఁ బసులు, కందు మన్నవి మన కేలయిందునుండ. వి. పు. ౭. ౧౪౫.

గీ. పచ్చతామానికంబులపల్లెరములఁ, బచ్చగం దనికూర లేర్పడమిఁ జూచి, పెట్టరని పెం డ్లిపెద్దలు పెడమునెట్ట. నైష. ౬. ౧౨౨.

గీ. పచ్చ గందని పైరుల...దశా. ౧. ౧౧౩.

౫. కోపించు.

చ. అనిమిషనాథుఁ డిట్టిపనికై నను బంపెఁ దదీయకార్య మే, యనువున నైనఁ జేసి హృద యంబున సంతస మందఁ గందునో, మునివరు మోసపుచ్చుటకు ముందఱ నిల్వ నతండు రేఁగి నె, మ్మనమునఁ గందునో చనుట మానితినేని బలారి గందునో. చిత్రభా. ౨. ౧౧౨. భాగ. ౮. ౩౨౦.

విణ. నల్లనిది, కృష్ణవర్ణముకలది.

సీ. చెంగావిపట్టపంబు చెలువార ధరియించి దళ ముగా మేన గంధంబుఁ బూసి, కందుదుప్పటి గప్పి యందియ డాకాలఁ గీలించి...వచ్చె నొక్కఁడు. ద్వా. ౧౦. ౮౩.

వి. ౧. నల్లమచ్చ, కళంకము.

సీ. ఇందుబింబముమీఁదికందుచందంబునఁ గురు లు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భాగ. విరా. ౨. ౧౫౮, ౫౨.

౨. మాలిన్యము; నలుపు.

క. కందు గలవనిఁ బోఁ గాఁచినఁ, గందని [illegible]మయి నట్లు . భాగ. భా. ౨. ౮౯.

శా. [illegible] మేడలయి [illegible] ఘట్ట నం, [illegible] కందు [illegible] రాజశే. ౧. ౪౫. ఆం. భా. ౧. ౧౨౮.

౩. సంతాపము; దుఃఖము.

క...మది, కం దంతయుఁ బాసి ... నా. పంచ. ౪. ౯౯.

శా. ..మదకం డెల్లన్ దగన్ బుచ్చఁగా, నీ పెంపార్యజనంబు మెచ్చ ధృతి కున్మేషంబు గావింపవే. నిర్వ. ౯. ౭౮.

౪. దోషము; లోపము.

గీ...కందు లేని, యెల్లసిరులకు నెల్లయై ... కకు. ౧. ౧౦౭.

గీ. కందు లేనిమనీషి...సీతారా. ౨. ౧౫౦.

చ ... పుష్టి యేమియుం, దనువునఁ గందు చూపమి...పరమ. ౨. ౧౭౩.

౫. సిగ, కాఁక, తాపము. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

జః-కండఁబాఱు, కందువాఱు.

కందు[2]. (క. కంద.) బిడ్డ, శిశువు; కొదమ, పిల్ల.

క. రాముఁడు దనుజులతో నం, గ్రామము సేయం

గఁ గలఁడె కందు గదా... మొ. రా. బాల. ౪౭.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా సిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియవలయు. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

కందుఁడు. వి. (సం. స్కందః.) కుమారస్వామి.

గీ...కందుఁడు కొమారసామి, యనఁగ గుహనామకోయంబు లమరు సాంబ.సాం.ని. దేవ.౭.

కందుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. చెండు, బంతి. ౨. తలగడ, దిండు.

కందురీఁగ. వి. (కందురు[1] + ఈఁగ)=కందురు[1]. ఆం. భా. ౨. ౯౫.

కందురు[1] = కడుఁదురు, కణుఁదురు. (సం. గంధోలీ, గంధోలీ.) ఎఱ్ఱనుమ్మెప, కందురీఁగ.(శ.ర.) జ: కందుకీఁగ.

కందురు[2]. వి. తృణవిశేషము. ప్రబంధ. ౨౦౧.

కందువ. వి. ౧. ప్రదేశము, స్థానము.

క....ఈ, లోకమున నిట్టిచరితం, బేకందువనైనఁ గలదె యెవ్వరికైనన్. నిర్వ. ౧౦.౭౭.

(క) నివాసస్థానము.

ఉ....ధర్మముల కెల్లను గందువ ధర్మరాజు ... నైష. ౪. ౩౫.

మ. దయాకుం గందువ దానకేళి కిర వంతశ్శుద్ధికిన్ జన్మభూ, మి...రామా. ౧. ౯౨.

(చ) సంకేతస్థలము.

ఉ. కోటలు బొమ్మరిండ్లు మఱి కొండలు తావలు దివ్యదృష్టికిన్, గాటుకలంధకారములు గాఁ జని కందువపట్లఁ బాంసులా, పాటలగంధు లొంది రుపభర్తలతో మణితాదు లైనజం, జాటము లేనికూటముల సాహసకల్పలతాఫలంబులన్. కవిక. ౪. ౧౦౩.

(ట) ఏకాంతస్థలము, రహస్యస్థలము.

క. అంచులఁ బగినగృహంబుల, కందువ లన్నియును వెదకి గా నొకచోటన్, జందనపు మండపంబునఁ, గుందనపుంగిన్నె గాంచి కొని చని దానిన్. వైజ. ౪. ౭౨.

౨. జాడ, ఆనవాలు, గుఱుతు.

(అశ్వత్థామ)ను. పరవీరావళియిండ్లకందువ లెడం బాటించుచుం బోయినన్. భార. సౌ. ౧. ౧౭౧.

వ. అచ్చోటి పెద్దలవలనం గందువ యెఱింగి చని తన్నుహూర్తంబుఁ బ్రవేశించి...కాశీ. ౨. ౪౨.

3. మర్మము, కీలు.

క. ఛందోలంకారాదుల, పొందెఱిఁగిన నెద్ది లేక పొసఁగదు కవితా, సుందరత శక్తి యది యా, కందువ తగ నెఱుఁగువాఁడె కవినరుఁ డెందున్. కావ్యా. ౩. ౭౭. కాశీ. ౧. ౭.

౪. తెగ, సంఘము.

లయగ్రాహి....నిలింపమునిబృందములు...దితిసంపనులతోడన్, బొందువడ సంధ యొకచందమునఁ జేసి రుచికందువలనారు...సి.పు. ౧. ౧౮౩.

౫. చమత్కారము.

గీ. కలికిచూపుల మాటలకందువలను, జేరిక లొనర్చి మేకొనఁజేసి వాని, సెనసి యప్పుడె దేవరయిల్లు పడుక, యిల్లు గావించె నంతఁ బూర్ణేందువదన. శుక. ౨. ౪౩౧.

ఉ. కాయజుతూపు లమ్మదురు కందువమాటలఁ బుష్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౪. ఆం. భా. ౩. ౩౨.

౬. ఋతువు, కాలము.

మ. ఇవముంగందువలన్ జలంబునను నట్టెండల్ సెసం గాయువే, సవులన్ బంచమహాగ్నిమధ్యమున...నిల్చి చేసెఁ దపమున్ ... పి. శకుం. ౨. ౧౧౨.

సీ. వానకందువను దివారాత్రములు జలధారల
బయలఁ బడియుచుండి. నిర్వ. ౩. ౬౩.

౨. శపథము, ప్రతిజ్ఞ.

చ...బుభ్యమాకమునఁ గందువ సేయవె యగ్ని సాక్షిగా, శపథము చేసి తప్పి యిట సంతత దారగతానుభూతి మోహపడుచున్న వాఁడవు...భా. రా. కిష్కిం. ౪. ౨౫.

౩. కౌశలము, నేర్పు.

వ...సాహాయ్యంబు సేయువాఁడు లేమికి విషాదంబు నొందిన నీకందువ సైరంధ్రి చెప్పెనం ప్రియం బంది నిన్నుఁ గోర్తేఁ నన్నుఁ బనిచిన ...భాగ. విరా. ౪. ౭౯.

శ్లో. అచపక్షే హయజ్ఞానే సైరంధ్రీ కౌశలం తవ. సం. భాగ. విరా. ౩౨. ౧౧.

కందువచుట్టము_ప్రియబంధువు.

క. కందువచుట్టమనై మది, కందంతయుఁ బాపి మీరుఁ గలభాగ్యము నా, కందించి మనుపఁ దలఁచితి...నా. పంచ. ౪. ౯౯.

కందువదృష్టి_దివ్యదృష్టి.

(చ్యవనుఁడు) ద్వి. పొందారఁ గనుఁగొనఁ బూఁబోఁడి నెత్తి, కందువదృష్టిని గడఁగి లోఁ జూచి, ప్రతిపక్షమనుండు ... పుత్రుండు నీవు, నగుఁ గాక కాళింగి యనుచు దీవించె. రం. రా. బాల. ౭౦ పా. ౨౭ పం.

కందువాఱు=కందు¹. (కందు¹+పాఱు) అ. క్రి. (మలినమగు)

సీ. కందువాఱినమించుగచ్చుటద్దముబోలె విధుమండలము కాంతి వీడుకొనఁగ. హర. ౭. ౩౦. (విపన్నత నొందు.)

చ. వెలవెలఁబాఱె మేఘము వింపవిరోధియుఁ గందువాఱె నా, కులపడెఁ గల్పశాఖి ... నరస. ౨. ౭౦. (కలంకము కలదియగు అని రెండవయర్థము.)

కందువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. ౧. పెనము. ౨. నూలుబంతి. ౩. పాకశాల, వంటయిల్లు. (శే.ని.)

కందుశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేఁపుడుపని చేయు శాల.

కందెన, కందియన. వి. బండియిరుసునకుఁ బూసెడుమసి.

సీ. బండికందెనతోడఁ బ్రతినచ్చుమైచాయ నీలి పచ్చడముతో మేళవింప. నైష. ౭. ౯౩.

క. ఇరుసునఁ గందెనఁ బెట్టక, పరమేశ్వరుబండి యైనఁ బాఱదు సుమతీ. సు. శ. ౩౦.

ఆ. తెఱఁగులరసి పువ్వుఁదేనెకందెన పెట్టి. వీర. ౨. ౯౪.

సీ. ... కందెనలు పూసి గుజ్జంబులు పూన్చి మీఁద, నాయుధంబులు నించి ... వ. సం. ౧౨. ౭౩౪.

('బండికన్నులకుఁ బట్టించుచయురు' అని ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.)

కందెఱ. వి. (కన్ను+తెఱ) నేత్రచ్ఛదము, ఱెప్ప.

మ. ముఖునాఁ డంధకవృష్ణిభోజయదుసామంతాగ్రణీసేన గం, దెఱగా...కొం, ద అమాత్యాళి నమఁ జుట్టి రా నమదనాస్థానంబునకృష్ణుఁడు...ఉ. హరి. ౨. ౩౪.

కందోటము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లగలువ. వ. నల్లగలువ. (కల్ప.)

కందోతము. సం. వి. అ. పుం. కుముదము, తెల్లగలువ.

కందోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుడూచీభేదము, గడ్డగలతిప్పతీఁగ.

కంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. ముస్తె.

కంధర(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ-శిరస్సును ధరించునది-మెడ.

కంధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧- నీటిని ధరించునది-మబ్బు, మేఘము. ౨. ముస్తె. ౩. మారిషశాకము, నీటిచిత్తికూర.

కంధ. సం. వి. ఇ. సం-గఱు సోయుఁ గంధం
ఆది-సముద్రము, కడలి. స్త్రీ-నల కేశపైనుండు
నో అద-మెడ.

కంప. వి. పొదుము, కంటకాదిభాగము.

వ... కంపమండలు త్రోచి... మనుచ. ర. ౩౭.

సీ. వాట పగ పవనంపుఁ గోటకంపనెలుగు తో
లంగి పో నెక్కన త్రోచినారు. శుక. ౧.
౨౮౭. ఆం. భా. ౨. ౩౮.

ఉదా: ప్రత్తికంప, ముండ్లకంప.

కంపగట్టు=కంచెవేయు.

ఉ... చట్టు చేమలు, కానంబడ నట్టికి కంపగట్టిన
చిచ్చులై. విప్ర. ౨. ౧౮.

కంపకోట=కొనకు ముళ్ళగునాని సేతోట కెం
పలగునాని సన్నాహము చుట్టు ఏర్పరుచు
బడిన ఆవరణము, ప్రాకారము.

కంపగోడ=కంపతో గోడవలె చుట్టు ఏర్పరుచిన
కంచె. (వ్యా.)

కంపతొడుగు=కంపలకట్టు. (సేద్యగాండ్రు చక్కి
నగింజలు కప్పబడుటకై పొలముపైఁ బెట్టి
దీని నీడ్తురు.)

గీ. కంపతొడుగు గీడ్చిన ట్లీను కానఁ జన్న, తెరు
వంతయుం గలదు ..మనుచ. ర. ౫౮.

కంపపెట్టు — కంపలుగలదిగాఁ జేయు; పాడు
పెట్టు.

సీ. పాంచి యొంటయుఁ గోడఁ బుట్టినదానల్లు కం
పపెట్టిన మహాపురమందు నీడు. ఉత్త. ౨. ౬౫.

కంప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంపము, వణఁకు, కదలిక.

కంపనము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) ౧. వడఁకునది,
కదలునది. ౨. వడఁకింపునది, కదల్చునది. వి.
అ. పుం. ౧. శిశిరఋతువు. ౨. అస్త్రభేదము.
౩. ఒక్కపాపజ్వరవిశేషము. న. వడఁకుట.

కంపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) కంపింపఁ
జేయఁదగినది.

కంపమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) కంపించు
చున్నది.

కంపము. సం. వి. అ. పుం. వణఁకు, కదలిక.

కంపరము. వి. భీతి, భయము, అసహ్యము.

స్వా. నన్నుతిఁ బ్రోక్కినపట నేఁడు నచ్చె ... నీ
చేనయుఁ బన్నడేయని వారు, పాపముల్
పిడుగంక సలసించంగ... కంపరం బవని పై
గొంచి ... పు. ౫. ౫౨౩ ...

కంపలక్ష్మము. సం. వి. స. పుం. గాలి, వాయువు.

కంపాకము. సం. వి. అ. పుం-చలింపునది-గాలి.

కంపించు. సం. అ. క్రి. వడఁకు, చలించు.

మ. ...త్రిపురా ంబారాత దైత్య ... కంపించు వారెండి
... లు, ... యుల
లుమసాగంపముమనె. ... ౨. ౬౬.

కంపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) ౧. వడఁకినది,
కదలినది. ౨. వడఁకఁబడినది, కదలింపఁబడినది.
వి. అ. న. ౧. కదలిక, వడఁకు. ౨. వడఁకించుట,
కదలించుట.

కంపితవ్యము. విణ.—కంపనీయము.

కంపిరుగుడు. వి. (కంపు + ఇరుగుడు) ...
(చి. ఇ.—కంపుటెరుగుడు. వి. చే.)

కంపిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. వడఁకు, కదలు.

మ. విని హైత్యేంద్రుఁడు నిన్ను ముట్టి సకలాశా
భాగముం గంపిలన్, ... ద్రుం ... సీతా. ౩. ౧౧౬.

కంపిల్లము. సం. వి. అ. పుం. ఒకచెట్టు, ఔషధ.
... ౧౭౫ ...

శ్లో. కంపిల్లో ... గుండా రోచనికా రోంగో ... ద్రక
... (వై. ...)

శ్లో. ... కంపిల్లోక ... (రాజ.)

కంపు. వి. (క. కంపు.) ౧. గంధము, వాసన.

చ. ..కం పెఱుఁగని బాలిక నాసిక జిహ్వ
యుగ్గ జవ్వల్, నిన తెర వేసు..సేఁ దొడం
గినన్. భార. అశ్వ. ౨. ౩౧. (సేసు=మనస్సు.)

క.... ప్రియ మగుకంపు... భార. అను. ౫. ౬౨.

౨. సుగంధము, సువాసన.

ఆ. కంపు రూపుఁ దెలుపుఁ గలిగి యకంటక,భూ
రుహాదులందుఁ బుట్టినట్టి,పుష్పములఁ బ్రి
యంబుఁ బొంది కైకొండ్రు నిర్జరులు పూజ
నములఁ గురువరేణ్యా. భార. అను. ౪. ౫.
బస. పు. ౪. ౨౬౭ పం.

౩. దుర్వాసన, దుర్గంధము. (చూ. కంపుఁదుమ్మ, కంపుటెలుక.)

గీ. కప్పుఁగంపుఁగుడుటఁ గస్తూరియొరుపుతో,నుల్లి
నాటి చందనోదకములఁ, దెంప దాని కున్న
కంపు వాయనిభంగి, నెంత యైన సల్ప దింతి
మనసు. ద్వా. ౧. ౯౪.

సా: ఎసరికంపు వారి కింపు.

జ: కంపెరుగుడు, కంపుఁదుమ్మ, కంపుటెలుక.

కంపుఁదుమ్మ. వి. (కంపు+తుమ్మ) విట్ఖదిరము. (శ. ర.)

కంపుటెలుక. వి. (కంపు+ఎలుక) గంధమూషిక, చుంచు (చి.ని-కంపెలుక. శ. ర.)

కంపె=కుంపె. వి. (క. గంపె-శ. ర. బ్రౌ. లనుబట్టి పరుషాదిగా గ్రహింపఁబడెను.) తాంబూల పాత్రము

సీ. తాంబూలపాత్రంబు పెబు కంచపంగను గం
పె యంచనఁగను గుంపె యనఁగ. గీ. జాల
వల్లిక యనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కంప్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁబడుచున్నది.

కంప్యము. సం=కంపనీయము.

కంప్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వణఁకునది, కదలునది.

కంబమయ్య. వి. (కంబము+అయ్య)-స్తంభమున వెలసిన అయ్య- నృసింహమూర్తి.

సీ. ఒకటి యాజమునకు నున్నదందురు గాని కా
నుపోతును గాన మెచట, నలకంబమయ్య
దా నైనదే మోకాని సింగ మొక్కటియైన సె
లల లేదు. య. యా. ౧. ౧౦౬.

కంబము. వి. (సం. స్కంభః. ప్రా కంభో. క.కంబం. త. కంబ) ౧. స్తంభము, రాడు.

సీ...పంకంబులోనికంబంబు తర్కము...నైష.
౭. ౭౩. పారి. ౧. ౪౯.

౨. మల్లపరికరవిశేషము.

సీ. తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కోణత ...
ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౮౨.

జ. కంబమయ్య, కంబమురాయఁడు, కంబవల్లి.

కంబమురాయఁడు. వి. (కంబము+రాయఁడు) కంబమయ్య,నృసింహమూర్తి. యయా.౧.౧౨౦.

కంబరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంపృక్తము,కలసినది. ౨. చిత్రవర్ణముకలది. వి.అ.పుం. చిత్రవర్ణము.

కంబళకము. సం. వి. అ. పుం. న. కంబళి, ఉన్ని వస్త్రము.

కంబళపురీషము. సం.వి. అ.న-కంబళికి అంటిన మలమువలె నెంతశోధించినను విడువనిది-ఒకానొకతిట్టు. (తెనుఁగుగ్రంథములందే కనఁబడుచున్నది.)

ద్వి. మటుమాయలాఁడు కంబళపురీషంబు,పటి
కిరింతలపిల్లి పట్టినదొమ్మ,శుద్ధకష్టుం డని చూ
పఁబడు దెగడ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౭౪.

కంబళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబళి. ౨. (ఉన్నితో నేసిన) ఉత్తరీయము. (పయిని వైచుకొనుసాలువు, మొ.) ౩. గంగడోలు. ౪. కంబళిపురుగు. ౫. ఏనుఁగుపక్కెర, ఏనుఁగుమీఁద వేయుచిత్రకంబళము. ౬.ఒకజాతిలేడి.న.నీరు.

కంబళి(డి). వి. (సం. కంబళః. క. కంబళి) కంబళము, గొంగళి.

సీ. ... చనును గంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁ
గను గంబళి యన. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. పిల్లఁగ్రోవులు నెక్కు—వెట్టినవిండ్లు కంబళ్లు మ వ్వట్లును వల్లెత్రాళ్లు. శుక. ౨. ౫౮౫.
చ...కంబడిచింపులు...సారంగ. ౧. ౧౧౬.
వ...కటియకంబడిప్రాంత. ఆము. ౪. ౩౫.
కంబళిపురుగు=కంబళివలె నుండునొకానొక పురుగు, గొంగళిపురుగు. (శ. ర. వా.)
జ: కంబళిపండు.

కంబళి(లి). సం.విణ. (న్. నీ. న్.) కంబళము కలది. వి. న్. పుం. ఎద్దు. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతి యూఁడు లేడి.

కంబళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ౧. చిన్నకంబళి. ౨. ఒకజాతియూఁడులేడి.

కంబళిపండు. వి. (√కంబళి.) పట్టుపురుగు చెట్టు పండు. (శ. ర.)

కంబళీ(లీ)యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కంబళికి సాధనమైనది. (ఉన్ని.)

కంబవల్లి. వి. (√కంబము.) ౧.పదునుకడపటిదినమునఁ జేయు స్తంభపూజ మున్నగుసంస్కార విశేషము. (౩. ౧-పదునుకడపటిదినము. ఆం. ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.)
౨. వివాహముకడపటిదినమునఁ జేయుసంస్కారవిశేషము.
సీ. యాజ్ఞికుల్ దక్షిణ లర్పింప రాజులై యుల్లసిల్లఁ గంబవల్లినాఁడు. రా. వి. ౫. ౮౦.

కంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దర్వి, గరిఁటె; తెడ్డు. ౨. వెదురుకమ్మి.

కంబు. వి. (క. త. కంబు.) సజ్జపైరు, గంటెపైరు. బ. ధాన్యవిశేషము, సజ్జలు, గంటెలు.

కంబు. సం. వి. ఉ. పుం. న. కంబువు, శంఖము.
ఉ. ...శృం,గారపువేణి వేణి యొడికంబగుకంబుగళంబు కొమ్మకున్. ప్రబంధ. ౩౧౬.

కంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అశ్వగంధ, పెన్నేరు. ౨. కంఠము.

కంబుకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కంబుకంఠి.

కంబుకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖమువంటికంఠము గలయూఁడుది;ఆఁడుది.

కంబుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నంను,శంఖము. ౨. కంఠము.

కంబుకాష్ఠ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.అశ్వగంధ, పెన్నేరు.

కంబుగ్రీవ(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శంఖమువలె మూఁడురేఖలు గలకంఠము.

కంబుపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖపుష్పి.

కంబుమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ శంఖపుష్పి.

కంబువు. సం. విణ. (ఉ) చిత్రవర్ణముకలది,కర్బురము. (ఊ.) పరద్రవ్యాపహారి, దొంగిలించువాఁడు.వి.ఉ పుం.చిత్రవర్ణము.పుం.న.౧.శంఖము, నంను. ౨.కంఠము. ౩. సంనగాజు, శంఖవలయము. ౪. నత్తగుల్ల. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ౧. కంఠము. ౨. గొట్టమువంటియెముక, నలకము.

కంబూకము. సం. వి.అ.పుం.కండనము,తవుడు.

కంబోజము. సం. వి. అ పుం. ౧. శంఖభేదము. ౨. గజభేదము. ౩. దేశభేదము. ౪. పున్నాగము, సురపొన్న.

కంబ్వాత్రాయి. సం. వి. న్. పుం-శంఖమువలెఁ దెల్లనిపూర్వకాయముగల గ్రద్ధ-గరుడపక్షి, బొల్లిగ్రద్ద.

కంభువు. సం. వి. ఉ. న. ఉశీరము, వట్టివేరు,బొరుగడ్డివేరు.

కంయము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.)సుఖాన్వితము, హాయిగా నుండునది.

కంసము. సం.వి. అ.పుం. న. ౧. కంచు. ౨. పానపాత్రము. ౩. ఆఢకము,మానవిశేషము (కే. ని-ద్వ్యాఢకము అని వై. ని.)౪. హంస. (కే. ని.)

కంసకారుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కంచుపనిచేయు ఒకానొకజాతివాఁడు, కంచరి.

కంసారాతి. సం=కంసారి.

కంసారి. సం. వి. ఇ. పుం-కంసుని పగవాఁడు-కృష్ణుఁడు.

కంసాల. వి. స్వర్ణకారజాతి.

ఆ....కం,సాలజాతివాఁడు చాలఁ గీడు. భోజ రా. ౫. ౩౨౨. (ఇటస్థిరపర్ణమునకు ముందు బిందువు కనఁబడుచున్నది.)

కంసాలి. వి. (క.కంసాళిక.)స్వర్ణకారుఁడు.

సీ. స్వర్ణకారాళిఁ బరఁగుఁ బారసి యగసాలి సౌన్నారు కంసాలి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కంసాస్థ. సం. వి. ఇ. స. కంచు, కాంస్యము.

కంసికము. సం. విశే. (త్రి. ఈ. అ.) కంసమనెడి మానవిశేషముచేతఁ గొనఁబడినది.

కంసీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంచునకు సంబంధించినది. ౨. కంచుపాత్రమునఁ బనికి వచ్చునది.

కంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుని మేనమామ, ఒకానొక మథురాపురపురాజు.

కకందము. సం. వి. అ. పుం. బంగారు.

కకపాల=కక్కపాల. (సం. కక్షపాలః. ప్రా. కక్ఖపాల) ౧. బైరాగులు చంకను ధరించెడుసంచి.

సీ. కకపాలవెలిబూది గన్నులలోఁ బ్రాణి బాధింతు గప్పరిడిపల్లపనిల. హర. ౫. ౧౦.

సీ. కకపాల కేదారికటకముద్రితపాణిఁగులుచలాతామతోఁ గూర్చిపెట్టి. మనుచ.౧. ౫౮. ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

౨. మంగలపొది. ఆం.భా. ౨.౭౧౧.

కకపిక=కకాపిక, కకవిక, కికావిక. విశే.(సం. కాకపికాః. ప్రా. కాకపికా, కకపికా) చెల్లాచెదరు, చిక్కులై చెదరినది.

ద్వి. పికపిక లేలె నిష్ఠుల లకుముకులు, కకపికలాయెఁ జిక్కుకపికవాణి. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫ పా. ౨౦ పం.

కకపికపడు=చలించు.

క. ఒకపాటికలిమిచేతను, గకపికపడక కప్పలేక కనకాద్రి బ్రాం, తకముల గరగరికల నిం,చుక సిక్కుపగాక యతఁడు సుఖమున నుండుఁ. హంస. ౫.౧౫. (గర్వము-అని భావము.)

కకవిక=కకపిక.

విశే. (తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.)

క. ఒకయుగాదికి నొకకరణము, నొకతీర్థపరుఁడై నఁ గాక యొగిఁ బెఱుగైనన్, గకవికలు గాక యుండునె, నకలంబును...సు. శ. ౨౨.

(క్షోభము, కలఁత నొందినది.)

చ. ప్రకటసుపర్వశాఖిపరఁ బాగము లేపన నేలనాదుపద్మ, గ్రకళికచే గణించు నశియద్రి సముద్రమాభవంబునం, గకవిక చేయఁగాఁ దలఁచి గంతులు వేయఁ గలంగ కట్టదాఁ,బక పక నవ్వినట్లు కనుపట్టె విశిఖయాకణ ప్రభల్. లక్ష్మీ. ౨. ౬.

కకాపిక=కకపిక.

విశే. (చెల్లాచెదరు.)

చ. ఇరువదిచేతుల గ్రహింపహేతితతుల్ గొని యొక్కపెట్ట కం,కిరులపయి న్నిగిడ్చినఁ గకాపిక లైరకకొండలు...ఉ.రా.౩.౩౩౫.

చ. సొలుపుగ రంగధామునకుఁ బువ్వులతోఁట యొనర్చి తోఁటి నా,కలిగినపాతకంబులు కకావికగా విడనాడి బ్రహ్మవే,త్తలఁ గని ముక్తిఁ గాంతు...వి ప్ర. ౨. ౧౬. వరాహ. ౩. ౫౯. రా. వి. ౯. ౧౫.

కకావిక=కకపిక.

విశే.(చెల్లాచెదరు)

ఉ. ఈడిగి శక్తి సంగజగతీశ్వరుసైనికు లట్లు చెందుపడఁ,దాడఁగ నాత్మసైనికచయంబు కకావికలైకలంగి య,ప్పీడఁదఁ బాఱఁజొచ్చుట యు...కళా. ౮. ౫౮.

(క్షుభితము, కలఁత నొందినది.)

గీ. మెల్లనె కళావతీసతి మేలుకాంచి, ప్రక్క వేఁపొక్క మగఁడున్న భాగు దెలిసి, యక్క యిది యేమి చోద్యమో యనుచు మిట్టిపడి కకావికయ్యై యొండుకడకుఁ జేరి. శుక. ౧. ౨౨౩.

కకుంజలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

కకుందరము. సం.వి. అ.న. పిఱుఁదుమీఁదిగుంట.

కకుత్తు. సం. వి.ద్. పుం.స్త్రీ.౧. ప్రధానము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఎద్దుమూఁపురము. ౩. రాజచిహ్నము. (ఛత్త్రచామరాది.)

కకుత్స్థుఁడు. సం.వి. అ.పుం-అసురులను జయించుటకు వృషభరూపుఁ డగు ఇంద్రుని కకుత్తు (మూఁపు)ను ఎక్కినవాఁడు-శశాదుని పుత్త్రుఁడగు పురంజయుఁడు.

కకుదము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ప్రధానము, శ్రేష్ఠము.౨.ఎద్దుమూఁపురము.౩.రాజచిహ్నము. (చామరాది.) ౪.హస్తిమేఢ్రము.

కకుద్మంతము. సం. విశే. (త్. ద్మతీ. త్.)గొప్ప మూఁపురము గలది. వి. త్. పుం. ఎద్దు.

కకుద్మతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧.పిఱుఁదు.౨. మొల.

కకుద్మి. సం. విశే.(న్.నీ.న్.) మూఁపురముగలది. వి. న్. పుం. ౧. మూఁపురము గలయెద్దు. ౨. రైవతుఁ డనురాజు.

కకుద్మికన్య. సం. వి.ఆ. స్త్రీ - రైవతునికూఁతురు-రేవతి.(ఈమె బలరామునిభార్య.)శిశు.౨.౨౦.

కకుప్పు. సం. వి. భ్. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. శోభ, కాంతి. ౩. సంపెఁగదండ, చంపకమాల. ౪. పర్వతశిఖరము. ౫. శాస్త్రము. ౬. ప్రాణము. ౭.వాక్కు.

కకుభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కకుప్పు.

కకుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వీణకు అమర్చిన సొఱకాయ. (వీణాప్రాంతవక్రకాష్ఠ మని కొందఱు-శబ్దగాంభీర్యమునకై వీణాదండముక్రింద నమర్పఁబడిన చర్మావనద్ధదారుభాండము అని మఱికొందఱు.)౨. ఏఱుమద్ది.

కకుభాదని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. నలి,గువ్వగుత్తి,కపోతాంఘ్రి.

కక్క. వి. (క. కక్క) పినతండ్రి. (వా.)

కక్కపాల=కకపాల.

(యోగులు మున్నగువారు చంకను దాల్చెడుసంచి)

గీ. కక్కపాలయుఁ గక్షభాగమునఁ బూని,... ధగణిపతిపాలి కేతెంచెఁ దపసి యొకఁడు. విక్ర. ౨. ౯౨.

కక్కరము. విశే. (సం. కర్కరః) కఠినము, మోటైనది.

ద్వి. ఎక్కుడు ముడిగిబ్బ రొమ్ములు సొమ్ము,కక్కరం బగుతోలు కట్టెడువలువ. ద్వి.భాగ. ౪. (శ. ర.)

జః కక్కరించు.

కక్కరించు. అ. క్రి.(√కక్కరము) మొఱుఁగు; పెద్ద కేకలు వేయు.

(జంగమయ్యను) చ. కనుఁగొని డాయ వచ్చి శునకంబువిధంబునఁ గక్కరించి యు, ల్లను... చెన్న బ. ౨. ౩౦. (ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

కక్కసపె(వె)ట్టు. స.క్రి. (కక్కసము+పెట్టు) బాధపెట్టు.

వ. ఇక్కరణి రక్కసులం గక్కసవెట్టి కాకుత్స్థుం డొక్కఘటికాచతుష్టయంబున ధనుష్టంకారఘోరంబుగా శరాసారంబు నిగిడించిన. రామా. ౬. ౧౯౨.

కక్కసము. విశే. (సం. కర్కశః. ప్రా.కక్కసో. త.కక్కచం.) ౧.కఱకు,వాఁడియైనది, తీక్ష్ణము.

గీ. కక్కసపుపంకగోరులఁ ద్రొక్కిత్రొక్కి, కఱ

కుముక్కన నందంద కఱచికఱచి. పాండు. ౪. ౨౩౯.

౨. కఠినము, మోటైనది.

ఉ. అక్కట ధర్మమే గురునియాత్మజుఁ బట్టి ద మింప నెంచె నీ, కక్కడఁ బుట్టె నీమమత యిప్పని శుక్రుఁడు విన్నపించు నే, నిక్కము మోహ మున్న నతనిం గని వేఁడి పరిగ్రహింపుమీ, కక్కసపుండసంబు కొఱగా దని సారెకు బుద్ధి సెప్పినన్. ఉ. రా. ౭. ౩౩౧.

౩. క్రూరము, ఘోరము.

ఉ. ప్రాఁకుస నిద్రవోవ నరమర్దనుపంపున వచ్చి ఘూకముల్, గాకముల న్వధించె నిగ కక్కసపుంబని నిర్వహించు టె, ట్లీకడ ... వేం. పంచ. ౩. ౧౧.

౪. ఇఱుకైనది.

ద్వి. కక్కసంబైన యిక్కడ నీవు మేము, నొం డొరులకు మన మొద్దికై నరదు, కొండము ర మ్మంచు... ద్వి. పరమ. ౧. ౪౪పా. ౬ పం.

వి. ౧. దుష్కరత్వము.

క. ఒక్కనివిరివికిని దొరల్, పెక్కండ్రే నొక్కనొకనివెంబడి నరుఁగుల్, పెక్కండ్రు నిలువఁ బనులకుఁ, గక్కసమగు దింప నుంపఁగాఁ గాకుండున్. ఆము. ౪. ౨౧౪. (ప్రాఁతప్రతి పా.)

౨. కాఠిన్యము, నిర్బంధము; తైక్ష్ణ్యము.

సీ. చండభానుఁడు కక్కసముఁ జేసి మున్న దామహి కిచ్చునప్పులు మరలఁ గొనియె. వైజ. ౧. ౯౭. (రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

వ.... తమ్ము నమ్ముదుసల్లు ముందటికి నూకి యక్కక్క మ్రొక్కవే మనపాలివేలు పని బుజ్జగించియు బొమలుగొని జంకించియు... కక్కసాన నిట్లు మ్రొక్కించి. ఆము. ౪. ౩౫.

౩. కశాభేదము, ఒకవిధమైనకొరడా.

చ. అది గని సైనికుల్ కడుభయంబునఁ జేరి మహోపలంబుతో, నదికినరీతి నున్న సవనాశ్వము ధే యని కక్కసంబులన్, నదసదగాఁగ వ్రేసియును జాటులఁ గొట్టియు నేమి చేసియున్, గదలుపలేక ... జై. భా. ౪. ౭౭.

జ: కక్కసపడు, కక్కసపెట్టు, కక్కసించు, కక్కసిల్లు.

కక్కసించు. స. క్రి. (√కక్కసము) బాధించు, హింసించు.

ఉ. ...జనకపుత్రి నడల్పులఁ గక్కసింపఁగాఁ, బోయెడి రాక్షసీనిచయముం గని క్రమ్మఱఁ బిల్చి రాఘవ, ప్రేయసి యైశాననుని పేరడఁ గం గలఁ గంటిఁ బోకుఁడీ, యాయమ త్రోవ నంచుఁ ద్రిజటాహ్వయదానవి మాన్చెఁ దత్త్వరల్. రామా. ౬. ౧౭౨.

గీ. కదిసి కుసుమీసుఁ డభిమన్యుఁ గక్కసింప, నుక్కుజిగి నొక్క మొగిఁ బెక్కుకక్కసెక్కి, పిక్కప్రక్కయు ..చిక్కించుకొన స్రుక్కి నక్కటియును. రా. వి. ౩. ౬౬.

కక్కసిల్లు. అ. క్రి. (√కక్కసించు.) నిండు, క్రిక్కిరిసియుండు.

ద్వి....పృథివి యాకసము, కక్కసిల్లఁగ నంతు గలిగె నచ్చోటు. ద్వి. పారంగ. ౧. ౧౫పా. ౭ పం.

కక్కి[1]. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ. కక్కి కొక్కిన డొక్కర ... నృసింహంబు నాది యగుముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి... హంస. ౧. ౨౦౬.

కక్కి[2]. వి. (క. కక్కి.) పినతల్లి. (వా.)

కక్కిత. వి. మల్లులవిన్నాణములలో నొకటి. ప్రబంధ. ౮౭.

కక్కిరిబిక్కిరి. విణ. తాఱుమాఱు. (శ. ర.)

కక్కు[1]=క్రక్కు. (క.వి.కక్కు) స. క్రి. (కడుపు లోనిది) వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

ఉ. .... సయించునె కక్కినకూడు క్రమ్మఱన్. వైజ. ౨. ౧౦౦. (సహించు-ముద్ర.)

సీ.... సభలో నలూనిని బంచి యాడించినపరు సంజనము, కక్కించి... భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౭.

వి. కక్కుట, వాంతి; కక్కినపదార్థము. (వ్రా.)

జ: కక్కుఁదెవులు, కక్కుడు, కక్కువాయి.

కక్కు[2]. వి. (√కఱకు?) అంపను మొనలగువాని పల్లు.

క. కక్కులకోడపలిపోలెన్. భోజరా. ౪. ౬౦. పి. శకుం. ౪. ౮౬.

కక్కుఁదెవులు. వి. (కక్కు[1] + తెవులు) వాంతి రోగము.

కక్కుడు. వి. (√కక్కు[1]) కక్కుట (వ్రా, శ.ర.)

కక్కుఱితి(రి)=కక్కూఱితి. వి. (క కక్కుఱిత. త. కక్కురితి.) లోభము, ఆశ.

క. సొంపొందవిసలుసలు పలు, కందగునే నోడి యాకట కక్కుఱితి మెయిన్. హరి. ఉ. ౩. ౨౩౭.

చ... కడుపుఁగక్కుఱితిన్... ప్రభా. ౧. ౧౧౮.

చ. కినుకులఁబెట్టి వీరి నడకించి తొలంగెపమన్న వట్టిక, క్కుఱితియ కాని దైవ మనుకూలము గాదు... జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కక్కుర్తిపడు=ఆశపడు. శివరా. ౩. ౭౨.

జ: కక్కుఱితికాఁడు.

కక్కుఱితి(రి)కాఁడు=కక్కూఱితికాఁడు విశే. (√కక్కుఱితి) లోభి.

క. కక్కుఱితికాఁడు కార్యము, చక్కటి యెఱుఁగండు... నా. పంచ. ౧. ౩౨౦.

కక్కులము. సం. వి. అ. పుం. వకుళము, పొగడచెట్టు.

కక్కువాయి. వి. (√కక్కు[1]) కాసరోగవిశేషము.

గీ... మిరియంబుఁ ఓప్ప [illegible] పులు గొనఁగక్కువాయి, దగ్గ తెల్లను శాంతించు... చికి. (చి.ని.)

కక్కూఱితి(రి)=కక్కుఱితి. వి. (లోభము, ఆశ.)

క. వల దిటు సరెఁ గక్కూఱితి, పలుకులు పలుకంగ... సా. ౧౫. ౨. ౧౦౯.

ద్వి. కడుపుఁగక్కూర్తిఁ గర్మకాండంబు, తడయక పెట్టుతంత్రంబును గాదు. ప్రభులిం. ౧. ౨౧. ౫౦.

కక్కూర్తిపడు=ఆశపడు.

సీ. కక్కూర్తిపడు... గాఢతపోయోధుఁ డగు మునికక్కి... చంద్ర. ౨. ౭౪.

జ: కక్కూఱితికాఁడు.

కక్కూఱితి(రి)కాఁడు. విశే. (√కక్కూఱితి) లోభి.

ద్వి. కడుఁగి పసుఁగుమీఁదఁ గంచంబు పెట్టి, కుడువఁగాఁ జూచు కక్కూర్తికాఁడితఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౫౨౫౦. సుద. ౨. ౬౫.

కక్కెర=క్రక్కెర. వి. (సం. క్రకర. ప్రా. కఅకర) పక్షివిశేషము.

సీ. కొక్కెరల్ కక్కెరల్ గువ్వలు ... దశిక. ౧. ౬౭. (కర్కరేటువు-అని. ఆం. భా. ౨. ౯౨.)

కక్కోలకము. సం. వి. అ. న. ౧. తక్కోలపుచెట్టు నుండి కలుగుపరిమళద్రవ్యము. ౨. స్థూలమరీచము, చలువమిరియము.

కక్కోలము. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యము నిచ్చువృక్షవిశేషము, తక్కోలవృక్షము. న. ౧. తక్కోలఫలము. ౨. తక్కోలపుచెట్టునుండి పుట్టినగంధద్రవ్యము.

కక్ఖటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినమైనది.

కక్ఖటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కఠిని, బలపము.

కత్రి. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండుపెన్నాణములలో నొకటి.

వ....డొక్కరము నుత్తరడొక్కరము కత్తి కొక్కెర కుమ్మరింపు ... మల్లుపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౭౮.

కక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చంకయందు పుండ్లు లేచునట్టి యొకరోగము. ౨. ఏనుఁగునడుమును గట్టుమోకు. ౩. కాంచి, మొలనూలు. ౪. కాసె. ౫. గోడ. ౬. నడుము. ౭. ప్రకోష్ఠము, తొట్టికట్టు; ఇంటిలోపలిభాగము, అంతఃపురము. ౮. సామ్యము, సాటి. ౯. చంక. ౧౦. పోటి, స్పర్ధ. ౧౧. (జ్యోతి) సూర్యాదిగ్రహములు సంచరించుమార్గము. ౧౨. వెనుకప్రక్క దోఁపుకొనుచీర మొదలగువానికొంగు, కచ్చ. ౧౩. వస్త్రాదులఅంచు. ౧౪. నడికట్టు. ౧౫. నడుమును జుట్టి మొదలగునది కట్టుట, మధ్యబంధనము. ౧౬. పూర్వపక్షసిద్ధాంతములలో నొకపక్షము. ౧౭. స్పర్ధాపదము, వివాదస్థానము. ౧౮. రథభాగము, గృహమండలిఅంతస్తు. ౧౯. గురిజెంవి.

కక్షధరము. సం. వి. అ. న. మూఁపుయొక్క సంధిస్థానము.

కక్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కచ్ఛపము, తాఁబేలు. ౨. కుబేరుని నవనిధులలో నొకటి.

కక్షపాల. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. (ఇది సంస్కృతనిఘంటువులందుఁ గానరాదు.) కకపాల, సన్యాసులు చంకను దాల్చుసంచి.

గీ. అక్షమాల సువస్తులకక్షపాల. సారంగ. ౩. ౧౮౧. చెన్నబ. ౨. ౨౯.

కక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెనుకదోఁపుకొనెడిచీరకొంగు, కచ్చ. (వై. ని.) ౨. తీఁగ, లత. ౩. గడ్డి, కసవు; ఎండుగడ్డి. ౪. ఎండినయడవి. (త్రి. ని.) ౫. చంక. ౬. రాజాంతఃపురము. ౭. ప్రక్క, పార్శ్వము. ౮. ఇంటిగోడ. ౯. నౌకాంగము. ౧౦. కాంచి, మొలనూలు. ౧౧. దున్నపోతు. ౧౨. కచ్ఛము, జలప్రాయప్రదేశము. ౧౩. పాప. ౧౪. పాపము. ౧౫. చొరరానిఅడవి. (కే. ని.)

కక్షరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది - నాగముస్త.

కక్షశాయము. సం. వి. అ. పుం- ఎండుగడ్డిమీఁద పరుండునది - కుక్క.

కక్షశాయువు. సం. వి. ఉ. పుం = కక్షశాయము.

కక్షాపటము. సం.వి. అ. పుం. కౌపీనము, గోఁచి.

కక్షావేక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంతఃపురపాలకుఁడు. ౨. ఉద్యానపాలకుఁడు. ౩. రంగాజీవుఁడు. (చిత్తరువు వ్రాయువాఁడు; నటుఁడు.) ౪. జారుఁడు, విటకాఁడు. ౫. కవి. ౬. ద్వారపాలకుఁడు.

కక్షోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భద్రముస్త.

కక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రకోష్ఠము, తొట్టికట్టు. ౨. ఇంటిలోపలిభాగము. ౩. మేడయొక్క అంతస్తు. ౪. మొలనూలు, కాంచి. ౫. ఏనుఁగునడుమును గాని గుఱ్ఱమునడుమును గాని కట్టెడిమోకు. ౬. వ్రేలు. ౭. ఉత్తరీయము, పైరవాసము.

కగ్గము. వి. (సం. ఖడ్గః. ప్రా. పా. ఖగ్గో) కత్తి, ఖడ్గము.

గీ. కలువనెచ్చెలికానికిఁ గన్నతండ్రి, గట్టుపట్టికి దృఢవజ్రకవచ మగుచు, వెలయుఁ బగ్గంపుఁగగ్గంపుపిప్పఁగంటి, సామినగరంబు ఘరక్షీరసాగరంబు. ఘటికా. ౧.౮౩. (పగ్గంపుఁగగ్గంపుపిప్పఁగంటిసామి = పాశాయుధుఁడగు దేవతాశ్రేష్ఠుఁడు, వరుణుఁడు.)

కగ్గు. అ. క్రి. వివర్ణమగు.

(క) నల్లపడు.

(సురరాజు) చ. అరిగె సమోరుహాననసదాంబురుహంబుల హ్రాలి తత్తపో, గరిమను పేరు చెప్పి తనకగ్గినకైదువు సూపి యుద్ధరా, వరుపముఁ బో

యి వజ్రమును నమ్మయి డీక్షిఁ గొఱంగొ జేసని, వరమున...కరు. ౧. ౨౧౦. (చూ. ౨౦౯.)

(చ) కందు.

ఉ. కగ్గినచెక్కులుం జెమట గాఱెడు మోములు వాడివత్తయై, తగ్గినమేనులుఁ... నిప్ర. ౨. ౫౩.

విణ. నిసర్గమైనది.

ద్వి. నుగ్గునూచంబులై నుఱుములై జడిసి, కగ్గులై మ్రగ్గులై కకపికలగుచు, నీవిధంబున మాగధేంద్రసైన్యంబు. అ.ము.క. ౩. ౧౬౨సా.౧౫౦.

కచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు, హస్తిని.

కచంగనము. సం. వి. అ. న. కరశూన్యహట్టస్థానము, పన్ను లేనిఅంగళ్లుండుచోటు. (వాచ.)

కచంగలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. కచంగనము. (త్రి. ని.)

కచపక్షము. సం. వి. అ. పుం. కేశసమూహము.

కచపాశము. సం.=కచపక్షము.

కచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తలవెండ్రుక, కేశము. ౨. కట్టు, బంధము. ౩. ఎండినపుండు. ౪. మబ్బు. ౫. కురువేరు.

కచహస్తము. సం.=కచపక్షము.

కచాకచి. సం. అవ్య. ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొని చేయునది (యుద్ధము - ఇది తెలుఁగున ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొనుచు అనునర్థమున దృష్టాంతముగాఁ బ్రయుక్తమై యున్నది. ఇట్లే కేశాకేశి, మొ.)

క. ఆహవము చేసి రంగజ, మోహాంధులు గడిమి మెఱసి ముష్టీముష్టిఁ, బాహాబాహిఁ గచాకచి, సాహసముఁ జలంబు దివిజసంఘము వొగడఁ. కాశీ. ౫. ౧౫౦.

కచాచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెండ్రుకలు విరియఁ బోసికొన్నది, వికీర్ణకేశము.

కచాటురము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, కూరుకుగుండెపక్షి.

కచామోదము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలకుఁ బూసికొనునొకగంధద్రవ్యము.

కచిక్కు=ఖచిక్కు.

వి. (పొడుచుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.)

ద్వి. వికటాటఁ గొంది కచిక్కునఁ బొడిచె. విష్ణు. ఉ. ౪. ఆ. (శ.ర.)

కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బృహస్పతికొడుకు.

కచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ఒకజాతిదుంప.

కచేలము. సం. వి. అ. న. లేఖ్యపత్రములను గట్టెడుసూత్రాదికము, వ్రాతప్రతులపూకులను గాని కాగితములను గాని ఒకటిగాఁ గట్టుదారము మొదలగునది.

కచోరము. వి. (సం. కచ్చూరకః) కచ్చూరము. (దీనినే గంధకచోర మందురు.)

కచ్చె. వి. (సం. కచ్ఛః) ౧. వెనుకదోఁపుకొనెడు దోవతికొంగు.

ద్వి. నెడనెడఁ దనకచ్చ పీడంగఁ బాఱి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౦౬.

౨. గోఁచి, గుహ్యాంబరము.

సీ. మొలఁ గచ్చకట్టుపై మలఁగినపచ్చనినునుఁ గొంగు దండుగా నులిచి చుట్టి. హరి. పూ. ౬. ౧౩.

౩. పట్టి, కాసె.

ఆ. కచ్చ యమరఁ బట్టి కాళ్లును జేతులు, వ్రేల మత్తగజములీల మెఱయ...మల్లు లెత్తివైచె. భార. విరా. ౨. ౧౬.

౪. ఉపస్థేంద్రియము.

గీ...కచ్చ, యన నుపస్థాఖ్య చెలఁగు...ఆం.భా. ౨. ౧౩౮.

జః కచ్చకాఁడు, కచ్చించు2.

కచ్చెకాఁడు. వి. (√కచ్చె) - కౌపీనవంతుఁడు - ముని.

గీ. అలములు లేమి డొక్క వెన్నంటికొనఁగఁ, దెలివి గలకన్నుదోయి గుంటలు వడంగ...అచ్చటికి వచ్చె వేలుపుఁగచ్చకాఁడు. కుచేల. ౫. ౯౦.

కచ్చటము. సం. వి. అ. న. గజపిప్పలి.

కచ్చడము¹. వి. (సం. కచ్ఛటికా. క. కచ్చట.) కౌపీనము, గోఁచి.

గీ. జమిలి మొలత్రాట నినుపకచ్చడ మమర్చి. విక్ర. ౨. ౯౨.

గీ. ... ఇనుప, కచ్చడాల్ప్రబ్బెగనుము ముమ్మ తాల్ల. మనుచ. ౨. ౭౩.

కచ్చడము². వి. మూసలోఁ గువని తెచ్చిడిబంగి. (శ. ర.)

కచ్చడపుబంగి = పెద్దగట్టిబంగి. (గ్రా.)

కచ్చరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మలినమైనది. ౨. ముఱికిగలది, మలినమైనది. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కచ్చి¹. వి. సాలెవాఁడు లాకలియ్యలను పడుగు వంపఁ జొప్పించెడుసంచు. (శ. ర.)

కచ్చి². వి. కచ్ఛదేశపుగుఱ్ఱము.

సీ. ... దేశభేదమహాహయపంక్తులు పాంబ్భి భువికి కచ్చి యనంగఁ బేర్మ మెందు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కచ్చించు¹=కచ్చె¹. స. క్రి. గవ్వలాటయందు గు ఆటలలో కాయలుపడు. (శ. ర.)

కచ్చించు². అ. క్రి. (√కచ్చె) కచ్చకట్టుకొను, కచ్చబిగించుకొను.

క. కచ్చించి మల్లు లిద్దఱు, మచ్చరమున లావు మెఱయ మస్తకములు రెం, డిచ్చఁ జనుదెంచుచాడ్పున, నచ్చటికే తెంచి నిలిచి రధిపతి యెదురన్. హరి. పూ. ౯. ౭౫.

ద్వి. అచ్చెరు వొంద నేకాంతరామయ్య, కచ్చించుకొని యంకకాఁడునుబోలె...ఆర్చి బొబ్బిడి పొంగి...బస. పు. ౬. ౫౭౯ పం.

కచ్చిక. వి. కాలినపిడుక. ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

కచ్చితము. విశే. (సం. ఖచితః.) హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సరిగా నుండునది.

కచ్చె¹=కచ్చించు¹. స. క్రి. గవ్వలాటమున్న గు ఆటలలో కాయలుపడు. (శ. ర.)

కచ్చె². వి. గర్వము, బింకము.

సీ. అరవిందములకచ్చ లడఁగించుజిగి హెచ్చ నాయతంబగు కన్నుదోయితోడ. మనుచ. ౬. ౧౦౨.

సీ. ప్రాలేయకిరణబింబంబు నెత్తావులఁ బాఱి యస్తాచలంబుపై నత్తమిల్ల, ... లక్ష్మి కచ్చ వదల. గీ. భానుకిరణంబు లొకకొన్ని ప్రాకె నభము. కాశీ. ౧. ౧౨౨.

బ. డాబులు

సీ. గెలుపుసిరా జూప బలుగచ్చులును మెండు... వేమ శ. ౧౭.

(మల్లురు)ప.... పెచ్చుపుల్లాడియుఁ, గచ్చులు సేసియు. ప్రబంధ. ౭౮.

కచ్చుఁదనము = గర్వము, ఔద్ధత్యము.

గీ. చిలుప మేపర తెలఁపులో పలనె వచ్చి, వినకుఁ డై యుచ్చఁగల కచ్చుఁదనము హెచ్చ, నేమి కార్యంబు గుటియించు నెఱుక సేయుఁ, డని న...సమీరా. ౬. ౧౪౧. (చూ. ౧౪౪.)

జ: కచ్చుకొను.

కచ్చె³. వి. ౧. తెరు, పశను.

ఉ. ... అల్లు ను, ద్రించినజాడఁ దెల్పె సుపతీ మపుపంబు పరిచ్ఛదచ్ఛటా, కంచుకితోత్పలంబులకచ్చునఁ జిక్కె యచంచలాకృతిన్. వసు. ౪. ౧౩౩.

౨. సిగబంతి.

గీ. భానుబింబంబు వోడి చేఁ బ్రభాతలక్ష్మి, కబరిభారంబుమీఁది చెంగల్వకచ్చ. కాశీ. ౩. ౨౩౮.

కచ్చె[4]. వి. (సం. కాంక్షా.) అపేక్ష, కోరిక.
(పుండరీకేక్షణుఁడు) సీ. క్షీరోదమధ్యస్థలీరత్న నగగుహాగర్భనివాసంబుకచ్చె వదలి...గీ. పుండరీకునిమానసాంభోజపీఠి,నిండతుష్టిపరయై యుండు నిందుకొలువు. పాండు. ౨. ౧౧.

కచ్చెకొను. అ. క్రి. (√కచ్చె[2]) పట్టుపట్టు,పంతముపట్టు.
గీ...పట్టుపట్టె, ననెడిమాటకుఁ దగుఁ గచ్చకొనె ననంగ. ఆం. భా. ౩.౧౨౯.
గీ. అమరపతికొల్వునను వచ్చె సుమశరుండు, పలుకుపాలింట్లగ ర్మ్యాళిశలిరుఁబోంట్ల, యూరజపుబేరజపుఁజేఁత లప్రసు చూపి, కచ్చ కొని మూఁకు చెప్పంగ వచ్చెకరణి.చంద్రా. ౩. ౨౭.
క.ఉచ్చైశ్రవమగుతేనపైఁ జ్చలనిడి నెక్కి నా తుచ్ఛశ్రవుఁడై, హెచ్చనివేల్పుతేజిం, గచ్చకొని హసించు పీటఁ గల్గుహయంబుల్. చమ. ౧. ౩౦.

కచ్చెవాసము. వి. ఇండ్లకు వేసెడు పెద్దవాసము. (శ.ర-మూలములో చొప్పినవాసము. అని బ్రౌ.)

కచ్చె[1]**(చ్చియ).** వి. (సం. కక్షా) ౧. కలహము.
చ. మఱియొకయుక్తి రక్కసులు మన్నిగొనంగ ను వారిలోన నొం,డొరులకుఁ గచ్చెపుట్టు టకు నొక్కనిచేడియ నొక్కఁ డొందన, క్కజ జనియింపఁ జేయనగె ... పార్వ. ౨. ౧౨౫.
౨. విప్రలాపము, విరోధోక్తి.
గీ. ...కచ్చె పగటు కంట,నమ్ము నాఁగను విప్ర లాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.
జ: కచ్చెపోతు.

కచ్చె[2]**(చ్చియ).** వి.(సం.కచ్ఛ)కచ్ఛభేదము,ఒకవిధమైనబట్టమడత.
సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కచ్చెల కచ్చె కచ్చె పింజె,ముంగురింగు నెఱిక చింగు నెఱి యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

కచ్చెపోతు. విశే. (√కచ్చె[1]) కలహశీలుఁడు.

కచ్ఛ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కౌపీనము, గోఁచి.
శ్లో.కచ్ఛా కచ్ఛటికా కక్షా పటీ కౌపీనమిత్యపి. (త్రి. ని.)
౨ చీరిక, ఈలపురుగు. ౩.వారాహి, సప్తమాతృకలలో నొకతె.

కచ్ఛటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కౌపీనము, గోఁచి. (త్రి. ని.)

కచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం. ౧- ముఖపుటమును శరీరములోఁ జొనుపుకొని రక్షించుకొనునది;కప్పరవంటి మేనిచిప్పచేత తక్కిన అంగములను రక్షించుకొనునది-తాఁబేలు. ౨. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౩. మల్లబంధవిశేషము.

కచ్ఛపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుతాఁబేలు. ౨. సరస్వతి యొక్క వీణె. ౩. క్షుద్రరోగభేదము, మొటిమ.

కచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. న-నీటితోఁ గప్పఁబడినది-కసెము, జలప్రాయప్రదేశము, అనూపము. పుం. ౧. తటము, దరి. ౨. నౌకాంగము, పడవ యొక్క యొకానొకభాగము. ౩. వెనుకదోఁపి కొనెడి నొసతికొంగు,కచ్చ. ౪.కూర్మకర్పరము, తాఁబేటిచిప్ప. (వాచ.) ౫. తున్నకము, నంది వృక్షము.౬.ఒకానొక దేశము. ౭.కూర్మపాదము, తాఁబేటికాలు. (కే.ని.)౮. ప్రక్క.౯.గోఁచి. (కే.ని.)

కచ్ఛరుహ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ -జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది-మూర్వ, గఱికె.

కచ్ఛూఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గజ్జిని పోఁగొట్టునది- ౧. పటోలము, చేఁదుపొట్ల. ౨.హపుసా భేదము, కత్తుబోడతరసు. (చూ. కచ్ఛురు.)

కచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంట్లకచోరము†. ౨. శూకశింబి, దూలగొండి†. ౩. వాఁకుడు†. ౪. దురాలభ, తీఁటకసింద†. ౫. గ్రాహిణీవృక్షము, శేగడిదూలగొండి†.

కచ్ఛురుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గజ్జిగలవాఁడు. ౨. జారుఁడు.

కచ్ఛువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. (ఉకారాంతముకూడ నని-కల్ప,విల్యమ్సు.) విచర్చిక, గజ్జి.

కచ్ఛూమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి†.

కచ్ఛూరకము. సం.వి.అ. పుం. గంటికచోరము†.

కచ్ఛోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కచ్ఛ, వెనుకదోఁపి కొనెడిదోవతికొంగు. ౨. బట్టయొక్క అంచు.

కచ్ఛోరము. సం. వి.అ.న. శటి,గంట్లకచోరము†.

కజము. సం. వి. అ. న-నీటఁ బుట్టినది-పద్మము, తామరపువ్వు.

కజాతము. సం=కజము. చమ. ౨. ౪౩.

కజాయము=కజ్జము[1].

శా...కజాయంబు లిం,దన్నె నున్నవి క్రొత్తయ ట్టికల...పాండు. ౪. ౨౭౬.

కజ్జ=కజ్జము[1].

క...ఒకచకోరిక,కులుకుచు నొకకజ్జ మగనిఁ గుడువం జేసెన్. కకు.౩. ౧౦౪. (ప్రయోగాంతరములేదు.)

కజ్జము[1]=కజాయము,కజ్జ, కజ్జాయము. వి.(సం.ఖాద్యం. ప్రా. ఖజ్జో) ఖాద్యము,భక్ష్యము;భక్ష్యవిశేషము, అపూపము.

సీ. కజ్జంబులును బండ్లు గంధమాల్యంబులు ధృతరాష్ట్రసుతుఁడు పుత్తెర...భార. ఉద్యో.౩. ౧౭౦.

మ. కలమాన్నంబును నొల్పుఁబప్పు ఘృతముల్ గజ్జంబులున్ ఓండివం,టలు... జై. భా. ౬. ౯౨.

గీ...అపూపాఖ్యానమ్ము దనరుఁ గజ్జ,మప్పమప్పచ్చి కజ్జాయ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జము[2]=కర్జము.వి. (సం.కార్యం)కార్యము,పని.

ద్వి. కజ్జలుచను వినిపింపంగ నతఁడు,కజ్జ మెంతే నియుఁ గలదు...బస.పు. ౬.౬౩౬ పం.

కజ్జలధ్వజము. సం.వి.అ.పుం-కజ్జలము (= మసి) ధ్వజముగాఁగలది-దీపము.

కజ్జలము. సం. వి. అ. న. ౧. కాటుక, అంజనము. ౨. సిరా. ౩.దీపపుమసి. ౪. మేఘము. ౫. ఉత్పలము, కలువ. (కే. ని.)

కజ్జలరోచకము. సం.వి. అ.పుం. న. దీపస్తంభము.

కజ్జలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రసము గంధకము కలిపి నూరిన మందు. ౨. సిరా. ౩. దీపపుమసి. ౪. ఒక చాయ చేఁప.

కజ్జాయము=కజ్జము[1].

గీ. బవిరి కజ్జాయ మాయూర్పె పాయసములు.రా. వి. ౨. ౧౦౫. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జూరము=కజ్జూరము.

ఉ. ... ఖర్జూరము కజ్జూరం బనఁగ శోభిలు ... ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కజ్జూరము=కజ్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః. ప్రా. ఖజ్జూరో.) ఒకానొక ఫలవృక్షము, పేరీఁదు†.

మ. సురభిస్సల్ కలిగొట్లు చందుగులు కజ్జూరంబు లప్పెంపిలున్. యయా. ౫. ౪౫.

కట=అకట. అవ్య. (సం. కష్టం. ప్రా. కట్ఠం.) (సంతాపమును దెలుపును.)

ఉ. జీవముఁ బాయువాఁడఁ గట చిత్తజు బారికి నోర్వ వమ్మ నేఁ. శక్ర.౩.౪౬.దశకు.౬.౯౯.

కటంకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. బంగారు. ౩. చిత్రమూలము†.

కటంకటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.విఘ్నేశ్వరుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కటంకటేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసుపు. ౨. మ్రాని పసుపు.

కటంబకుఁడు. సం. విణ. (అ. బికా. అ.) కూఁకలు వండువాఁడు.

కటంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాద్యము. ౨. బాణము.

కటంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రసారిణి, గొంతెమగోరు. ౨. కటుకరోహిణి. ౩. కలంబిక, తీఁగబచ్చలి. ౪. గలిజేరు, పునర్నవ. ౫. మూర్వ, చాఁగ. ౬. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు. ౭. కప్ప. ౮. మణిసిల.

కటంభరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జ్యోతిష్మతి, మాలెరు. ౨. శ్యోనాకవృక్షము, దుండిగము.

కటకట[1]. అవ్య. = అకట. ('కట' యొక్క ఆమ్రేడితరూపము.)

(సంతాపమును దెలుపును)

చ. ...కృష్ణుఁడు లేనిచెమ్మటం, బటుతర దేహాలోకనమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక నేఁ, గటకట పూర్వజన్మమునఁ గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో. భాగ. ౧. ౩౭౩.

వి. ౧. బాధ, కష్టము.

చ. ...అలంత నష్టగుణ్, కటకటఁ జెంది వండవడగాడుపు వీవఁగఁ జొచ్చె హెచ్చుగన్. ధర్మ. ౨. ౧౨౦.

౨. కోపము. (చూ. కటకటపడు.)

జ: కటకటపడు.

కటకట[2]. వి. కొఱుకుపట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి కోఱ లొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. నవనాథ. ౩. భా. (చూ. శ. ర.-గోండ్రించు.)

కటకటప(ఁబ)డు. అ. క్రి. (√కటకట[1]) ౧. కష్టపడు, బాధపడు, సంతాపపడు.

(కపులు) క. ఇటువలె నెడకియుఁ దమత్రిప్పట గురుపిరహితులమంత్రపఠనం బెటు లట్లట మటమై పోఁ జొచ్చినఁ, గటకటపడి ... రామా. ౬. ౬౫.

క. ...మనమున మిక్కుటమై పెరిఁగెడు వెతలం, గటకటపడి యిట్లను దగన్ దనలోనన్. గణిక. ౪. ౯.

క. ...క్రవ్యాదుల, క్రందున నీపీను లిపుడు కటకటఁబడవే. భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౨. కోపపడు.

క. అలయక యంపఱుఁ జెప్పం, గలయంతయుఁ జెప్పి గతఁడు గటకటఁబడి య్యకొల్లలువు వెడలితోనెంబ్ర మ్ములు కర్ణుఁడు రాజలోకముం గోనెగన్. భాగ. ఉద్యో. ౪. ౮౦.

వ. అనుపలుకు లాకర్ణించి కర్ణుండు కటకటంబడి కుంభసంభవున కిట్లనియె... భాగ. విరా. ౪. ౯౭.

శ్లో. ఇత్యేవంవాదినం ద్రోణం కర్ణః క్రుద్ధోఽభ్యభాషత. సం. భార. ౪౦. ౨౮.

వ. గురుం డప్రియుండయ్యును గటకటంబడక యాతనితో ని ట్లనియె. భార. ద్రో. ౧. ౩౮౯.

కటకటము. సం. వి. అ. న. సముద్రమునఁ బుట్టిన యుప్పు. (వై. ని.)

కటకటా = అకట.

గీ. కటకటా యనునప్పుడ గద్గదిక నొడమె. మనుచ. ౩. ౯౧.

సీ. కట్టా యనంగను గటకటా యనఁగఁ గటా యనంగ బతార్థమై యెసంగు. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కటకటాలు. వి. బ. ఇనుపకమ్మీలు లోనగువానిచే ఏర్పఱచెడియడ్డు. (శ. ర.)

కటకము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి, పిడికిలి. పుం. న. ౧. కడియము, వలయము. ౨. పర్వతమధ్యభాగము, కొండనడుము. ౩. హస్తిదంతమండనము, ఏనుఁగుకొమ్మునకు వేసెడుపొన్ను. ౪. సముద్రలవణము.

౫. రాజధాని. ౬. శిబిరము, దండు విడియుచోటు. ౭. చాఁప, కటము. ౮. ఓఢ్రదేశపురాజధాని. ౯. సైన్యము.

కటకకరము. వి. ఒకానొకమృగము, కడంతి, గంధర్వము.

సీ.... గంధర్వ మాను గడంతి కటకర మంచనఁగాను. ఆం. భా. ౨. ౮౫.

కటకసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. బంగారుతీఁగలు గంగాజలములు కస్తూరినిగరాలు కటకసరులు. హంస. ౪. ౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము.

శ్లో. తర్జనీమధ్యమామధ్యే పుంఖోంగుష్ఠేన పీడ్యతే, యస్మిన్నానామికాయోగః స హస్తః కటకాముఖః. (శృంగారదీపిక.)

కటకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

శ్లో. శూద్రాయాం వైశ్యతశ్చౌర్యాత్ కటకార ఇతి స్మృతః. ఔశనసస్మృతి. (కటకరుఁడు- అని. వై. ని.)

కటకోలము. సం. వి. అ. పుం. పతద్గ్రహము, తమ్మపడిగము.

కటఖాదకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాజుపాత్ర. — శవమును తినునది- ౨. నక్క. ౩. కాకి.

కటఖాదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ)- గడ్డికూడ తినువాఁడు- సర్వభక్షకుఁడు, నియమములేక అన్నియును తినువాఁడు.

కటపెట. వి. ౧. వానచినుకులు రాలుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

క. కటపెట టోటటోట రాలెడు, పాటపాటచినుకుల ధరిత్రిపాడ నట్టువడఁగ, పాటపాటనాఁకట సోలుచుఁ, దటతటపడు చాతకములద్దైన్యము వాపెఁగ. వైజ. ౨. ౧౮౬.

౨. (దంతములు) ఒరయుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. కఠినోరుదంష్ట్రలు కటపెట నొరయ. ద్వి. భాగ. ౭. స్కం. (శ. ర.)

కటనము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కటప్రువు. సం. విణ. (ఊ. ఊ. ఉ.) ౧. తనయిచ్చవచ్చినట్లు నడచుకొనువాఁడు, కామచారి. ౨. జూదమాడువాఁడు. వి. ఊ. పుం. ౧- నలతృణమున సంచరించునది - కీటభేదము. ౨. శివుఁడు. ౩. రాక్షసుఁడు. ౪. విద్యాధరుఁడు. స్త్రీ. ఖేలగతి, విలాసగమనము. (కే. ని.)

కటప్రోథము. సం. వి. అ. పుం. న. పిఱుఁదునందలియున్న లోప్రదేశము.

కటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మాసేరు, జ్యోతిష్మతీ. ౨. అపరాజిత, సోమిదముకీ.

కటమర. మి. వి. (కటము + మర - 'కటుమర' అని. శ. ర.) హనువు, చెక్కిలిమీఁదిభాగము.

సీ. ... హనువు కటమర యంచనఁగా నొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

సీ. తగునుఁజెక్కులు చెల్లఁదనము మెల్లనఁ దాల్చఁ గనరానికటమరల్ పెనుపు నొందె. చంద్రా. ౧. ౬౮.

సీ. గండభాగంబులఁ గటమరలందును బరియసిఁజొనుప నన్పగతుఁ దార్చి. భోజసుతా. ౪. ౧౦౫.

కటమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కల్లు, మద్యము.

కటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧- మదజలము పరియునది- ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౨. వలయము, కడియము. ౩. నల మనెడితృణము. ౪. చాఁప. ౫. కాలకూటవిషము. ౬. గ్రామాదులప్రాంతప్రదేశము. ౭. సమయము. ౮. తృణము, గడ్డి. ౯. శవము. ౧౦. శవరథము, పాడె. ౧౧. శ్మశానము. ౧౨. జూదమున పాచికలుపడుటయందలిభేదము. (మృచ్ఛ.

౨.౯.)౧౩. మొల.౧౪. పిఱుఁదు. ౧౫. చెక్కిన ప్రాను.౯.౧.సముద్రలవణము.౨.సౌంటి.(వై.ని)

కటప్రణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమసేనుఁడు. (త్రి.ని.)

కటశర్కర. సం.వి ఆ. స్త్రీ. ౧.ఒకానొకయోషధి. ౨. ముక్తాఫలము, ముత్తియము.

కటా=అకట.

మ....కీర్తింపఁగాఁ,దగునీసంతతి కీడునం దొడరనే దైవంబు చెయ్యం గటా. నిర్వ.౫.౧౧౩. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కటాక్షము. సం. వి. అ. పుం. అపాంగదృష్టి, కడగంటిచూపు.

కటాక్షించు. సం. స. క్రి. ౧. కడగంటఁ జూచు.

వ....కూర్మిరాణి యైననారాయణిం గటాక్షించి హీనస్వరంబున....పరాహ. ౨. ౬౫.

౨. అనుగ్రహించు.

(వ్యవ) నన్నుఁ గటాక్షించి వదలిపెట్టినాఁడు.

కటాయనము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము, అవురువేరు.

కటాయించు. స. క్రి. ఎగఁబెట్టు, ఎగవేయు, (ఋణాదులు) అపహరించు.

సీ. పైక మీఁజాలక బాకీ కటాయించి యొఱగొడ్డములఁ బల్కుచుండినామొ. రంగా. ౨. ౧౭౧.

కటారము=కటారి.

(బాఁకు.)

వ. ...గదల నడిచియుఁ గటారంబులఁ బొడిచియు...కరవాలంబుల వ్రేసియు. భాగ. ౧౦. ఉ.౪౧౮.(చి.ని.పా-'కుఠారంబుల'ముద్రి.)

కటారి(రు). వి. (సం.కఠారః. క.కటారి.)కత్తి; బాఁకు.

క. ఈరేడుజగములం దిఁక, నేరీ నీరీతిగోతు లెన్నికఁగను నో, యూర్కీ తీరగుకులుకుమి,టారీ వలచేనివేఁటకుటారీ నాకీ.రసిక.౩.౮౧.

చ....ధర్త్రయుక్, శరమొకఁ డేయఁ ద్రెళ్ళక వెసన్నిగుడక్ నలుకేద గటారునక్. ఉ. రా. ౭. ౪౧౬, ౨౧౧.

జ: కటారికత్తియ, కటారికాఁడు.

కటారి(రు)కత్తియ(త్తె). విణ. (√కటారి.) కటారికలది (ఆఁడుది.)

చ...ఒక్కొకతతతిం బువుఁబోండ్లు కటారికత్తియల్. కళా. ౧. ౩౧.

కటారి(రు)కాఁడు. విణ. (√కటారి.) కత్తికలవాఁడు.

చ. బిరుదుకటారికాండ్రు...కళా. ౮. ౧౦౧.

ఉ...చంపఁగ వచ్చుకటారుకానిచం,దాన... కాళ. ౨. ౧౪౦.

కటారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాముకుఁడు. ౨. పట్టణవాసి.

కటాలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వికృతమగు చెక్కిళ్లుకలవాఁడు.

కటాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బూరెలమూఁకుడు మొదలగు మూతివెడల్పుగలపాత్రము,బాణలి; పెనము. ౨. తలపుర్రె. ౩. తాఁబేటివెన్నుచిప్ప. ౪. అప్పుడే కొమ్ములువచ్చుచున్న గేదదూడ. ౫. మట్టిదిబ్బ. ౬. చెవులు గలగంగాళము.౭. చేట. ౮.ఒకానొకదీవి.౯.నరకభేదము.

కటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.)కటముగలది. వి.న్. పుం. ఏనుఁగు. ఇ, ఈ. స్త్రీ-వస్త్రాదులచేతఁ గప్పఁబడునది-౧. మొల. ౨. పిఱుఁదు. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలి.

కటిక[1] వి. ౧=కట్టిక. (చూ. కటికది, కటికవాఁడు[1].) ౨. మల్లసాధనవిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

జ: కటికది, కటికవాఁడు[1].

కటిక[2]. వి. (సం. ఖట్టికః. క. కటిక.) మాంసవిక్రేత, మాంసమమ్మువాఁడు. (శ. ర.)
విశే. క్రూరము. (చూ. కటికతనము.)
జః కటికతనము.

కటికతనము. వి. (√కటిక[2]) క్రూరత్వము.
క. ఈకాంతారసుమార్గముల, నేకాంతము నున్న వాఁడ వెవ్వఁడ వకటా, నీ కీవ యడుగుమ కొని పోవ, నీకటికతనంబు మాన వేయని కరుణన్. గీ. ప్రేమికొనక పుట్టించు ప్రేముడు లుడిగె. నా. రా. ౨. ౧౯౩, ౧౯౪.

కటికది. వి. (√కటిక[1]) వేత్రహస్త.
సీ. పరిహాసములు నడుచుఁ బడుకొంత్రు మొగిదా లఁ గాచినారి తెల్పుకటికదాని. ఉ. రా. ౪. ౨౨౩.

కటికన. వి. మల్లసాధనవిశేషము.
సీ. తత్పాసనంబులై తగు సంబము కోణతకటి కన లోడి సంగడము బాం.గీ. సంగడము నీలి గోతా మనఁగఁ గొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౨౧౭. (ప్రాఁత ప్రతి, బ్రౌ. పాఠములు.)

కటికమొకము. వి. ఖడ్గమృగము. (చి. గ, శ. ర.)

కటికవాఁడు[1]. వి. (√కటిక[1]) వేత్రహస్తుఁడు.
వ. బంగారుబెత్తంబులనటుని ఘటిల్లఁ గటికవారు సారెసుబరాబరి సేయుచు నేఁగు దెంచి. కళా. ౭. ౬౯. యయా. ౧.౧౧౧. ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

కటికవాఁడు[2]. వి. = కటిక[2]. మాంసవిక్రేత.
గీ. కటికవాఁ డన మాంసికాఖ్యుఁ డనఁ జెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౬. (ప్రాఁతప్రతి.)
గీ. కటికవానిల్లు నాఁటికిఁ గన్న పెట్టి. పల్నా. ౧. ఆ. (శ. ర.)

కటికి. విశే. ౧. అధికము, మిక్కుటము, మితిమీరినది.
ఆ... మేము, కంప మొందఁగను గదిరినకటికిన, వ్యసనక మొనఁగ నన్ను కిట్టు లరిగె. భార. ద్రో. ౨. ౨౯౬.
౨. కఠినము, గట్టిది; క్రూరము.
సీ... కటికి నేల... భా. ఆది. ౬. ౧౭౮.
గీ. గట్టి కటికి యఁగ నాఁగ నవ్వుట్టు నృపము. ఆం. భా. ౩. ౨౩.
చ.... సం, శిరసిరమూలు దిగ్గ కటికి గొందయునం దాశాక్షుఁ దీర్చుచుఁన్. హం. ౨. ౧౨౦.
౩. తీక్ష్ణము; సహింపరానిది.
క. మిటమిటని కటికయెండం, బటపటపటఁ బగిలి పాయునడిని చెమటలన్. చంద్రి. ౧. ౧౫౨.
ఆ. పేద సాక్షి నమచు నెల్లవాఁ లు నన్ను, పన్నతింతు నమచు నంతసింపుఁ, గాని వసుమ నిట్టి కటికనింపులు పుట్టి, యడఁకఁ ద్రోమ గాముఁ డనుచు నెరుఁగ. ఉ. రా. ౬. ౨౮౦.
౪. సాంద్రము, దట్టమైనది.
గీ.... కటికిచీకటి... సుక. ౨. ౧౮౯.
గీ.... కటికిమబ్బు ..హంస. ౩. ౩౯.
౫. కేవలము.
(వ్యవ) వాఁడు కటికి మెతుకులు తినుచు కాల క్షేపము చేయుచున్నాఁడు. కటికియుపవాసము. కటికిలంకణము.

కటిత్రము. సం. వి. అ. న- కటిని గాపాడునది- ౧. కాంచి, మొలనూలు, ఒడ్డాణము. ౨. మొలపకట్టుపట్టి.

కటిప్రోథము. సం. = కటప్రోథము.

కటిమాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలనూలు, ఒడ్డాణము.

కటిల్లకము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకరతీఁగ.

కటిశృంఖల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలత్రాడు; పటకా.

కటిసూత్రము. సం. వి. అ. న. మొలత్రాడు; ఒడ్డాణము; కాసె.

కటీతలము. సం. వి. అ. పుం. మొలను వ్రేలుపుకొను సంకెకత్తి, వ్యాజ్యఖడ్గము. (త్రి. సి.)

కటీప్రోథము. సం.=కటప్రోథము.

కటీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. జఘనము, స్త్రీల మొలముందటిభాగము. ౩. పిరుంబడు, పిఱ్ఱఁదు. ౪. కటి, మొల. (శబ్దార్థ.)

కటుంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణి. ౨. తాంబూలీ, తమలపుతీగె. ౩. రాజిక, నల్లావ. ౪. చేదుసొర. ౫. పెద్దతుంబురువు, కొత్తిమీర.

కటుకందము. సం. వి. అ. పుం-గాటు కలమూలము కలది-శిగ్రువు, మునగ. పుం. న. ౧. అల్లము. ౨. తెల్లుల్లి.

కటుకత్రయము. సం. వి. అ. న. సొంటిపిప్పలి మిరియములు.

కటుకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కక్కోలము, చలువమిరియము. న. కక్కోలపుకాయలనుండి చేయఁబడుపరిమళద్రవ్యవిశేషము.

కటుకము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) ౧. కారముగలది. గాటు అయినది. ౨. తీండ్రమయినది, తీక్ష్ణము. ౩. అప్రియము, ఇంపుకానిది. ౪. ఉగ్రము, భయంకరము. ౫. పరుషము, నిష్ఠురము. ౬. నికృష్టము, చెడ్డది. (ఈయర్థమున సమాసాంతముననే యుండును. ఉదా: దధికటుకము= చెడ్డపెరుఁగు. తక్రకటుకము—చెడ్డమజ్జిగ) వి. అ. పుం. ౧. సొల్లు. ౨. సుగంధతృణము. ౩. కుటజము, కొండమల్లె. ౪. జిల్లేడు. ౫. రాజసర్షపము, నల్లావ. ౬. కారము. న. కటుకత్రయము, సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుకరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కషాయాదులందుపయోగింపఁబడు నొకప్రసిద్ధమైనఓషధి.

కటుకాలాబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ఒకజాతి చేదుసొర.

కటుకీటము. సం. వి. అ. పుం-గట్టిగా కుట్టునది-దోమ.

కటుకు[1] (క్కు). వి. కొఱుకుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. కటుకుకుఁ బండ్లఁ జేఁ గొఱికిఁగా నొకరత్నము గిఱ్ఱమాడ్కి ముం, ఇటు లడిదయోఁ ... దశ. ౧౨. ౯.

వ.... పంటికిఁ దొడ్డుచేఁ గటుక్కు-నం గొఱికి ... చంద్రా. ౨. ౧౪.

కటుకు[2]. దే. వి. క్రూరుఁడు, ఘటికి.

క. కటుకుఁడ ... ఆశ్వ. భా. ౧౪ సా.

కటుకాణము. సం. వి. అ. పుం. టిట్టిభము, లకుముకిపిట్ట.

కటుగ్రంథి. సం. వి. ఇ. న. ౧. సొంటి. ౨. పిప్పలీమూలము. (కల్ప.)

కటుచాతుర్జాతకము. సం. వి. అ. న. నాలుగుకారపుద్రవ్యములసముదాయము. (ఏలకులు, అకుంబత్రి, లవంగపుపట్ట, మిరియములు.)

కటుచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రంథితగరము. ౨. నందివర్ధనము.

కటుతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుతుంబి, చేదుసొర.

కటుతిక్తకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము. ౨. శణము, జనము.

కటుతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ. ౨. చేదుబీర.

కటుతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇక్ష్వాకువు, చేదుసొర.

కటుత్రయము. సం. వి. అ. న - మూఁడుకారపుద్రవ్యములు-సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటి, దోస.

కటునిష్పావము. సం. వి. అ. పుం. ఏటిపాపున పైఁగునొకజాతిఅనుము!.

కటుపత్త్రము. సం.వి.అ.పుం. ౧.పర్పాటకము!. ౨. సితార్జకము, తెల్లగగ్గెర!.

కటుపత్త్రిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ.కంటకారి,వాఁకుడు.

కటుఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శ్రీవల్లీవృక్షము.

కటుఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁదుపోఁక! ౨. చలువమిరియము!. ౩. చేఁదుపొట్ల!.

కటుబీజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి!.

కటుభంగము. సం. వి. అ. పుం. సొంటి. (కల్ప.)

కటుమంజరిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేను!.

కటుమోదము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకసుగంధద్రవ్యము,జవ్వాది.

కటురము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కటురవము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పరుషధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. కప్ప. ౨. పరుషధ్వని.

కటురోహిణి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి!.

కటువార్తాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్వేతకంటకారిక, తెల్లవాఁకుడు!.

కటువు. వి. (సం. ఖాటిః) పాడె. (శ. ర.)

కటువు. సం. విశే. (ఉ. ఉ, ట్వీ.ఉ.) ౧. కారము గలది (రసము). ౨. పరుషము, ఇంపుకానిది, అప్రియము. (మాట.) ౩. దుర్వాసనగలది. ౪. ఉగ్రగంధమైనది, చెవుకంపుకొట్టునది. ౫. మత్సరముగలది, దీర్ఘక్రోధముకలది. ౬. తీంత్రమయినది, వాఁడిమిగలది. వి. ఉ. పుం. ౧. కారము. (షడ్రసములలోనొకటి) ౨. కుస్తిలము!. ౩. వెల్లుల్లి!. ౪. వెలిగారము. (వై.ని.) స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణి!. ౨. నల్లావ!. ౩. ప్రేంకణము, మోరటి!. న. ౧. అకార్యము. ౨. దూషణము.

కటుస్నేహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గౌరసర్షపము, తెల్లావ!. (గా.ని.) ౨. ఆవ, సర్షపము!. (త్రి. సి.)

కటూత్కటకము. సం. వి. అ. న. సొంటి.

కటూత్కటము. సం. వి. అ. న. ౧. అల్లము!. ౨. త్రికటుకము, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు. (వై. ని.)

కటోదకము. సం. వి. అ.న. తిలోదకము. (సం. భాగ. ౭. ౨.౧౭.వ్యాఖ్య.)

కటోరము. సం. వి. అ. న. పాత్రభేదము.

కటోలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కారమైనది. వి. అ. పుం. కటురసము, కారము.

కటోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలువాయించువీణె.

కటోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాలది, చండాలస్త్రీ.

కటోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కట్ట[1]. వి.(√కట్టు.క.కట్టె.)౧.ఒకటిగా చేర్చికట్టినవస్తుసముదాయము; గుంపు.

సీ....దర్భ,కట్టయు జలపూర్ణకలశంబుఁ బువ్వులు మఱచి వచ్చితి నేటిమరుఁగు నోఁగ.భాగ. అను. ౨. ౪౪౬.

క. కైదువకట్టలు...రా.వి. ౨. ౩౨.

వ....కట్టలుకంగట్టలువడ నేయుకట్టెఁడిమరుని యంపసెలకట్టియల...వసు. ౨. ౧౪౦

౨. చెఱువులోనగువానిగట్టు, ఒడ్డు, తీరము; సేతువు, ఆనకట్ట.

(తటాకఫలస్తుతి)ఆ....కట్టఁ,దగిననెరువు లిడిన సుగతి గలుగు. భాగ. అను. ౩. ౩౩౧.

ఆ. ... ఎకిమీఁడు,దండుతోడఁ గదలిఁ పత్తియు నరిగి,కట్టఁ గట్టఁ దిపుసపట్టునఁ జెలఁగి యా, న్నీరుదుప్ప పొంగి నింగి ముట్టె. అచ్చ. రా. యు. ౭౩.

కట్టు²—అకట. (శ.ర, బ్రా.)

కట్టుకడ. వి. (కడ+కడ-క. కట్టుకడ) మిక్కిలికడ.
క....నిఖిలాశలకట్టుకడలకు...లక్ష్మీ. ౨.౮౯.

కట్టడ. వి. (√కట్టు. త. కట్టళై.) ౧. ధర్మము, విధి.
క. ఇది ధర్మం బసలీనుల, కిది విధి మాతాపితృప్రహీణుల కహహా, యిది కట్టడ తిరిపరులకు. కాశీ. ౬. ౫౨.

౨. నియమము, కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.
క. ఏయేకట్టడ లెవ్వరి, కా యాకట్టడలు తప్పక ధపతి ప్రజలన్, నాయమునఁ బ్రోవ వలయుఁగృ, పాయుతుఁడై తస్కరాదిబాధ లుడుపుచున్. కళా. ౬. ౨౭౪, ౭. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

౩. తీరు, విధము.
క. వీరలమునివేషంబుల, కారణమునఁ గాక యొడలికట్టడయు ముఖ, శ్రీరామణీయకంబు మ, హీరమణునియట్ల కాదె యిరువుర కరయన్. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౦.
ద్వి. ఈచక్కఁదనమును నీనేర్పు పెంపు, రాచకట్టడ వీఁడె రాజు గానోపు. ద్వి. సిం. భాగ. ౩. ౪౯. పా.

౪. ప్రకృతి, స్వభావము.
చ....ఏఋలు నిండి పాతినం, గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్క తనకట్టడ మీఱక యెందు భాస్కరా. భా. శ. ౫.

౫. ప్రతిఫలముగా నిచ్చుద్రవ్యము.
సీ. చేతి కైదేసి వేల్ శివరాయలవరాల నెలకట్టడలపటాణీల్లకెబ్బు, లు...రా. వి. ౫. ౧౩.
సీ. నిరుపమనేమతపఃపరమపుణ్యంబులు కట్టడయైనళ్ళంగారవతులు. ... గీ. వచ్చి రచ్చరలనిమిషస్వామికడకు. కవిక. ౭. ౪౫.

విశ. నియమితము, ఏర్పాటైనది.
గీ...రాజు, లరికి నిచ్చినకన్నియ లడఁకువలను, గదిసి కట్టడ యగునూడిగములు సేయఁ, బచ్చసింగంపుగద్దియమైఁ జెలంగె. యయా. ౧. ౯౮.

కట్టడచేయు. స. క్రి. (√కట్టడ.) ౧. నియమించు, ఏర్పాటు చేయు; ఆజ్ఞాపించు.
ద్వి....పొల్లులవెనుకఁ బోద్రేరఁ, గడఁక వసిష్ఠునిఁ గట్టడ చేసి. రం. రా. అయో. ౧౩౬సా. ౩౧పం.
గీ. అంత వసుమ్యారికొర సుత్రీయములఁ జూచి, తెమ్మని సువేషు దవ్వులదీవి కేఁగు, మనుచుఁ గట్టడసేయఁగా...శుక. ౨. ౨౧౧.

౨. దయచేయు, అనుగ్రహించు.
గీ...నిన్ను...బహుధనాధీశ్వరత్వంబుఁ బ్రార్థనంబు, సేయుచున్నాఁడఁ గట్టడసేయు మయ్య. ఉ. రా. ౧. ౨౨౫, ౨. ౧౮౫.

కట్టడము. వి. (√కట్టు-క. కట్టడ. త. కట్టడమ్.) ౧. గృహాదికము. (బ్రౌ, వా.) ౨. కట్టనము, బంధము, కూర్పు.
ఉదా: కట్టడపుఁ గాసులపేరు. కట్టడపుముద్దులు.

కట్టడి=కట్టిడి. వి. (√కట్టు.) ౧. నియతి, భాగ్యము.
గీ. అలరుఁ గట్టిడి బవిసి దయ్యంబు పైసి, కట్టడి యనంగ నియతి గాఁ గాలకంఠ. ఆం. భా. ౧. ౯౯.

౨. ఆజ్ఞ.
గీ. నేను నీసమ్ముఖంబున నిలిచి యున్న, వారిలోపల నొకఁడనై వలయుపనికి, నిందు నందును దిరిగెద నిదియ నాదు, మనవి కట్టడి గావింపు మనిన నతఁడు. దశా. ౨. ౧౨౩.

౩. (దేవతాప్రసాదరూపమైన) నియమితద్రవ్యము.
చ. లలనగో యెందు నీ ...క గులాముననుం జనపద్ధ మాకు నిచ్చులు పెరుమాళ్ళకో నెలఁ బ్రసాదముకట్టడి సాగివచ్చు నా, తళియ ప్రసాదమీవు సతతంబుఁ బసాదము...వైజ. ౨. ౧౨౮.

౪. నియమము, కట్టుపాటు.
ఉ..కావ్యములమర్మము గానఁగ లేక మూర్ఖతుల్,

కాపనఁ గాని యెట్టికడఁ గట్టుపిఁ జెప్పఁగ నేరరు...ద్వా. ౧. ౧౬.

కట్టుపికట్టు-చెలియాలికట్ట, వేల.

చ. కడలిగముల్ గడుం గొనఁకి కట్టుపికట్టులు దాఁటి పొఱఁగా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౨.

కట్టనము-కట్నము. వి. (√కట్టు-క. కట్టన, కట్న. త. కట్టనం.) ౧. బంధము, కూర్పు; పట్టిమము. (చూ. కట్నము.)

సీ. ...ఉక్కుటులుల, రాకట్టఁ పుటెడల్ గైకొని నఱకుట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

౨. వస్త్రము.

గీ. కప్పడ మనంగఁ గోక నాఁ గట్టన మన, వస్త్ర నామంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

౩. కానుక, ఉపాయనము.

సీ. ...సుత్రామపౌత్రునకు... దుకూలమాల్య, పరిలేపనములు నుపాయనంబుగ నిచ్చి... గాండీవికిని మేలుకట్టనంబు లమర్చి ... జై. భా. ౭. ౧౦౫

కట్టరము. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యంచనఁగను గట్టగ మనఁగను నాట్య బంధం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కట్టా=అకట.

క. బెట్టిదపునగలఁ బొగులుచుఁ, గట్టా నీ విట్టుడయ్యఁగాఁ దగునె చెలీ. నీలా. ౨. ౮౬.

శా. కట్టా దాయలపంచనుండఁ దగవే కౌరవ్య వంశాగ్రణీ. భాగ. ౧. ౩౧౧. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కట్టాణి. వి. (కడు+ఆణి.) మిక్కిలి గుండ్రని ప్రశస్తమౌక్తికవిశేషము.

సీ. ...కట్టాణిముత్యాలకంఠమాల. భీమ. ౧. ౧౧౬.

సీ. కట్టాణిచౌకట్లు...ఇందు. ౧. ౭. హంస. ౧. ౨౧౬.

కట్టాయితము. విశే. (కడు+ఆయితము.) సంసిద్ధము, సన్నద్ధము.

గీ. అట్టిగొడ సైన్య మెల్లఁ గట్టాయితంబు, చేసి ... ఉ. హరి. ౨. ౨౫.

వి. సన్నద్ధమైనసైన్యము.

సీ. అసిపాస్త్ర పఙ్క్తిలంబు నడకించుబొమ్మలు నాత్మసంస్థవృత్తికట్టాయితగములు. గీ. నాఁగఁ బొలుపారు నొకకోటినవీనపు ... భాగ. ౬. ౪౪౫.

కట్టాయితగాఁడు-సంసిద్ధుఁడు.

క. పట్టుకొని చంప నొంపను, గట్టాయితపడక యారుగుఁ గాపుఁ నరసిం, జుట్టుపువలెఁ గొనిచని పతి, కట్టెదుటం బెట్టి కానుకంబులు నిచ్చెన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౪౮.

కట్టించు. స. క్రి. (√కట్టు.) కట్టఁ జేయు.

(గృహాదికము కాదులు-నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. కట్టింపలేనైతిఁ గమలకాసారంబు నిలుపంగ లేనైతిఁ దులసివనము. కాశీ. ౩. ౮౧.

క. ...నలుచే సేతువు ప్రియంబునం గట్టించెన్. ఉ. రా. ౧. ౧౨౩.

(బంధింపఁజేయు.)

సీ. కావేరిఁ గట్టించెఁ గార్పాసరాసుల నుబ్బి చోడుఁడు మెచ్చనొక్కతౌర. హంస. పీఠి. ౧౦.

కట్టిఁడి. విశే. (కట్టు+ఇఁడి.) క్రూరుఁడు, నిర్దయుఁడు.

క. అట్టేల రాక తక్కెం, గట్టిఁడియే యాలతాంగి కామాతురునన్, బెట్టి యచట దానికి మన, సెట్టు నిలుచుఁ దగవు విడువ నెట్టులు నేర్చెన్. భార. విరా. ౨. ౨౯౭.

ఉ. నెట్టన యూపగాసుతుఁడు నేలకు వ్రాలె ననంగ విన్నవా, కట్టిఁడివీను లేమి వినుకాత్రియ కోర్వవు...భార. భీష్మ. ౧. ౬౫.

శా. ... కాసం దెబ్బలు గట్టి యేఁగు ప్రజలం గట్టిండి యై వోఁచి ... పాండు. ౫. ౭౫.

౨. (త. కట్టాణి.) దిట్ట, ప్రౌఢుఁడు.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల, వేదవ్యాసులఁ దలంచి వివిధాగమసం, వేదితఁ గట్టిఁడి యగుకవి, తా

దక్షవిలాసుఁ గాఁగొనాసు నుతింపుఁడీ. వాల్మీ. ౧. ౯. (ఈపద్యము ఉన్నయచళిలోఁ జేర్పఁబడెను. కావ్యా. ౭. ౬౯.)

కట్టిక =కటిక 1. వి. (సం. కార్త్తికః. ప్రా. కత్తిఅ. క. కట్టిగ యవ.) వేత్రహస్తుఁడు; వేత్రహస్త.

ద్వి. కోఁతికట్టికలు సాఁగు బళా యనంగ, నేతాసువర్ణదారుఁ దేతెంచి మ్రొక్కి.-రం. రా. కిష్కిం. (శ. ర.)

సీ. కటికవాండ్రనఁగను గట్టిక లనఁగను బణిహాసు లనఁగను బరఁగుచుండు, వేత్రహస్తాభిధ ...ఆం. భా. ౨. ౧౧౫.

జ: కట్టికవాఁడు.

కట్టికవాఁడు. వి. (√కట్టిక) =కట్టిక.

ద్వి. దేవ హెచ్చరిక వైతేచూరి యనుచు, కీవిమై మున్ను కట్టికవారు నడువ. అ. మ. క. ౫. ౨౪౦ సా. ౧౨ పం.

కట్టిడి =కట్టడి.

(భాగ్యము, నియతి.)

ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కట్టిపెట్టు. స. క్రి. (√కట్టు.) ౧. బంధించు.

(వ్యవ) వాఁడు మూడను రాటికి కట్టిపెట్టినాఁడు.

౨. విడిచిపెట్టు, చాలించు, మాను.

సీ. సర్వదైవసమర్చలు గట్టిపెట్టంగఁబడియెఁ బూర్తంబులపసలు సమసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

గీ. ...కాని తలఁపులు గట్టిపెట్టి. జై. భా. ౧. ౬౩.

ఉ. ...నీ, మాటలు గట్టిపెట్టి చనుమా ముసువచ్చి నత్రోవచోప్సనన్. రసిక. ౩. ౫౪.

౩. అణఁచు.

సీ. భానుమత్కులవీరభద్రాన్నదేవేంద్రగర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి. గీ. ...ఏలించెఁ దెలుఁగు భూమిఁ, వనరిజస్వామి నల్లాడధరణినాథు, బళిరె యతియేటిలింగనప్రభువరుండు. భీమ. ౧. ౬౨.

౪. కప్పిపుచ్చు, దాఁచు.

క. మునుమున్నె విూచే, నినపని యాలు గట్టిపెట్టి చేకొని యేలా, నను వఱిమితి రిఁక నేమియు, ననపుఁడు నాతోడికొంగ లైతిరి విూరున్. ప్ర. భా. ౫. ౫౧.

సీ. మునిపత్ని యనకహల్యను బట్టఁ జేసీఁడు పాతి యగుపాక శాసనుండు. గీ. ఇట్టివీూవారినడతలు గట్టిపెట్టి, యమ్మ నేఁ జెల్ల న్యాయంబు ...డె శౌ. శశాం. ౩. ౫౧.

౫. (ఇల్లు మొదలగునవి) నిర్మించు.

గీ. చప్పరం బొండె గుడి యొండెఁ జవిక యొండెఁ, గలుమఠం బొండె నిల్లొండెఁ గట్టిపెట్టి, బ్రహ్మయోగీశ్వరుని యందుభక్తి నెవ్వఁ, డతఁడు మాన్యుండు పూజ్యుండు సాధులకును. భీమ. ౬. ౫౪.

(వ్యవ) మునసీవానికి ఈచిన్నపిల్లను గట్టిపెట్టినారు (=వివాహము చేసినారు.)

కట్టు. స. క్రి. (క. త. కట్టు.) ౧. బంధించు.

ఆ. వాని వసపమైన శరము ప్రయోగించి, పట్టఁ జేసియైనఁ గట్టియైన, వనధి దాఁట నెట్లు వచ్చుఁబో...భా. రా. యు. ౧౫.

సీ. వరఫంబు లైనను బరధనంబునఁ గట్టి మూటకట్టునఁగట్టు మొక్కలములు. గీ. గలిగి శస్త్రాస్త్రనిపుణు లైకను మెఱసి. విక్ర. ౧. ౭౭.

క. ... పట్టికె యుపరా, ట్పట్టము గట్టెన్ ధరాధిపతి ... రా. వి. ౨. ౩౨.

౨. (వస్త్రాదులు) ధరించుకొను, కట్టుకొను; కట్టు.

శా. ఎట్టెట్రా మనుజేంద్ర చేలములు మాకేఁ బాడి యేమి మాకలుం, గట్టం బోలుదురే...భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౫౭.

సీ. హొరంగాడఁ జెంపూలి బ్రుంగినవలు పూచ్చిపలుచనినూత్నవల్కలముఁ గట్టి. గీ. పూఁట పూఁటకు నుపచారములు ఘటింప. జై. భా. ౬. ౫౫.

౩. (ఇంద్రియాదులను) నిరోధించు.

క. పట్టె ననేకవ్రతములు, పెట్టె మహీదేవులకు నభీష్టాన్నంబుల్, కట్టె నుపవాసములచే, మెట్టెన్ బుణ్యస్థలములు మెలఁతలు దానన్. వరాహ. ౨. ౧౭౬.

క. మగవాఁడ ననుచు మన్నా, వగునగు నేఁగడుపు గట్టి యప్పులు మిగులన్, దిగిచి యిటు వండి పెట్టెనఁ, బొగులవు మంథంబుమీఁది సొట్టెలు క్రియన్. శుక. ౩. ౨౭౯.

౪. ఆరోపించు, మోపు.

క. దోషరహితకన్యకపై, రోషంబులు గట్టి రిత్త దూషించినయా, దూషకుని నాలుకముడుఁగులు, దోషానుగుణముగ భూపతులు గోనవలయున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౮.

క. కనికరము లేక వానిం, గని కరము నిరాపరిందఁ గట్టం దగునే. సారంగ. ౩. ౫౧.

౫. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

మ. ... తెగువన్ దుర్భాష లిట్లాడి యీ, కొలనా కేటికిఁ గట్టె దమ్మ. సారంగ. ౨. ౧౦౨.

సీ. సిరిగట్టు నాకును సిరిగట్టునెల వప్ప... చంద్రా. ౨. ౪౫.

౬. కూడఁబెట్టు.

క. ...మున్, గట్టినకర్మఫలంబులు, నెట్టన భోగింపకుండ నేర్తురె మనుజుల్. భార. ఆది. ౫. ౫౮.

౭. (దండ, పద్యము, మొ.) కూర్చు.

గీ. వీణ వాయింపఁ బొగడంగ విరులు గట్ట, నేర్చునట్టిది యొకరిత...కాశి. ౫. ౩౧౬.

క. కరకుశలత మెఱయ మాలికలు గట్టితగన్. విప్ర. ౨. ౩౦.

గీ. కవితముఖమున రగణంబుఁ గట్టునపుడు. కావ్యా. ౭. ౧౩.

ద్వి. ... ముదితసద్భక్తి సమ్మోదంబు మహిమ, పదములుగాఁ గట్టి పాడెడువారు. పండితా. దీక్షా. ౫౫ పా. ౧౦ పం.

౮. (ఇల్లు మొదలగునవి) నిర్మించు.

మ. ... కట్టివతదీయాగారము ... భా. రా. అర. ౧. ౧౧౪.

౯. మాయు, కప్పు.

ఉ. ... వీటికిం, గావలి వెట్టి పాండ్రవిభు కన్నులు గట్టి ప్రలంబనైరికిన్, సేవ యొనర్చి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౮.

౧౦. అడ్డగించు, నిరోధించు.

సీ. ... త్రోవలు గట్టి నరులఁ జంపుచుఁ దద్ధనంబులెల్ల, సంగ్రహించుచు...హ. వరాహ. ౩. ౪౦.

సీ. చేతులచేత రేవాతోయములఁ గట్టి యొకయిన్ని యవ్వల కుబుకనీక. దశా. ౬. ౭౦.

౧౧. చెల్లించు.

ఉదా: వాఁడు పరీక్షకు సొమ్ము కట్టినాఁడు.
ఇంటిపన్ను కట్టినాఁడు.

౧౨. విధించు.

ఉదా: అధికారులు పాలకునకు హెచ్చుపన్ను కట్టినారు.

౧౩. మూటకట్టు.

సీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్వి పరికరంబులు వెట్టి కట్టి నపారివిళంగాయగమియు. ఆము. ౨. ౯౭.

వ. నారంగశృంగిబేరభంగంబులతోఁ గట్టినకలమాన్నంపుఁజల్ది పోఁకపొత్తులం గుడువ ... ఆము. ౪. ౩౫.

ఆ. క్రి. ౧. అగు, ఏర్పడు.

ఉ. అక్కడ నిక్కడ న్నిలిచి రత్తతి గుంపులు గట్టి వానరుల్. భా. రా. యు. ౯౧౯. (గుంపులుగట్టి=గుంపులుగా నేర్పడి.)

గీ. జోళ్లు గట్టి పోరుచు...మనుచ. ౪. ౨౩.

గీ. ... కుంతలములు ... జడలుగట్టె ... హర. ౪. ౧౦.

౨. నిబద్ధమగు.

గీ. కట్టు విణ్మూత్రములు పొంగుఁగడుపు ... మార్క. ౨. ౩౪.

నా. ౧.బంధనము,బంధించుట;బంధనసాధన మగు త్రాడు, మొ.

ఉ. కట్టినఁగట్టుఁగాక వారి కట్టడ చేసినఁ గోలు మున్నెగాఁ, గట్టక యక్కట నేమిటికిఁ గట్టె నిహాంగపరేణ్యుఁ డిట్టు లిం,కెట్లు సమస్తలోకము హరి కేఁ దనికన్నల బ్బెఁ గాని యేగా,కట్టఁగ కింకర్తవ్యమైనను నకారము నెంచఁడు వైరుల్యఁ డత్తఱిన్. దశా. ౫. ౧౧౯.

సీ. ... సత్యం బనుకట్టునఁ దగఁ గట్టువడి ... హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

గీ. ...ఇనుపకట్లన్త్రాని ముంతలు...శుక. ౨.౩౬౦.

౨. మిత్తి.

క. ఏడ స్త్రీకోలమింటను, జూడను ముంగురులు గూడుచుం గొనబున ని,ల్లిడ్ డిప్పి కట్టు దప్పిన, చేడియ కిఁక నైనఁ బెండ్లి సేయం దగదే. యయా. ౩. ౧౦౦.

౩. ఆకృతివిశేషము, కూర్పు.

ఉదా: మొగకట్టు, మొ.

ఉ. ... పయ్యెదకొంగొకకొంత జాఱి చన్గట్టు లలాటలోచనునికన్నులు మూఁటికి విందుసేయఁగన్. హర. ౫. ౮౭.

౪. వస్త్రధారణము.

సీ. కాళ్లమెట్టిపై మాఁడుకట్టుపజ్జలను సేయం గ... భార. విరా. ౧. ౨౨౮.

౫. తొట్టికట్టు,కక్ష్య,గృహాంతర్భాగము.(శ.ర.)

౬. (దేశకాలముల) భాగము.

ఉదా: సీమకట్టు.

గీ. గొల్లపడుచులు చని గుంపుగూడి చూడ,ఱోలు దా మెన త్రాడును లీలతోడ, నీడ్చికొని వచ్చి దమయింటియెదుటకట్టఁ, బసరుయమళార్జునంబులఁ బగులఁ గొట్టె. వి.పు. ౭.౧౩౭.

చ. ... ఓష్ఠపుటాంగి యీపెదు,ర్కట్టున ముంగిటం గసవు గాంద్రయుఁ బుచ్చుచు...కాశీ. ౬. ౨౬౨.

౭. ఉడికినకిందిపప్పులోనగువానిరాసియు, యూషము.

ఉదా: కందికట్టు, పెసరకట్టు, మొ.

ఆం. భా. ౨. ౨౫౧.

౮. నిబంధనము, కట్టుపాటు. (శ.ర.)

కట్టింది _గర్భిణి. (స్త్రీపరము)

సీ. ... గర్భిణి చెలువంబుఁ గట్టిన... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

కట్టువడుపు_నిర్బంధించినవడుపు, అవశ్యమునకై చేయఁ జేయు.

క. తొలిజన్మంబునఁ జేసిన,కొలఁదియును బుణ్యంబుఁ గట్టువడుపక యున్నే. సారంగ. ౨.౩౩. దనిక. ౩. ౯౩.

చెవినిల్లుకట్టుకొని చెప్పు(పోరు)=అదేపనిగాఁ జెప్పు,ఎప్పుడును జెంతనుండి చెప్పు.

క. న్యాయం బన్యాయం బని,కూయిడి చెవి నిల్లు గట్టుకొని చెప్పంగా, నేయోజ న్వినకుండున్, మా మామలమాట గట్టిమహిపతి యైనన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౩౩.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు:_

౧. వాడు నాపై కట్టుకట్టిరి. ౨. నామందుతో జ్వరము కట్టినది. ౩. పసుపువ్రనన పిండికట్టు కట్టినాఁడు. ౪. ఈబట్టను పిలువ కట్టుము. ౫. ప్రయోగము చేసి వాని నోరు కట్టివేసిరి. ౬. ఆమాటతో వాని నోరు కట్టినది. ౭. ఈకార్యములో వాఁడు నడుముకట్టుకొని పని చేసినాఁడు. ౮. దెబ్బతగిలి తలకు బొప్పికట్టినది. ౯. చేనికి నీరుకట్టుము. ౧౦. అతఁడువానిపైఁ గత్తి కట్టెను. ౧౧. నాకీయుపకారము చేసి పుణ్యము కట్టుకొనుము. ౧౨. అంతపాపము కట్టుకొనకుము. ౧౩. చదరంగమున వానియాటకట్టినది. ౧౪. వానికిక్కడ తాటాకులు కట్టిపంపిరి. ౧౫. వానినిబొమ్మకట్టి ఏడుచున్నాను. ౧౬. నీవుఎక్కడను ప్రయాణము కట్టినావు. ౧౭. నాపైవారందఱు కత్తికట్టిరి. ౧౮. మామిడి

పాయ పెంచుకొన్నది. ౧౯. పసులు కట్టుకొని నిలుపునాఁడు. ౨౦. వాఁడు అప్పులు రొమ్ము మీఁద కట్టుకొన్నాఁడు. ౨౧. బండికట్టుము. ౨౨. అతఁ డీపాట యీకవి పేరఁ గట్టినాఁడు. ౨౩. రాతిపన్నెగు బాఁపడఁ గట్టినది.

జ:- కట్టు[1], కట్టడ, కట్టడచేయు, కట్టడము, కట్టడి, కట్టణము, కట్టనము, కట్టఁడి, కట్టడి, కట్టిడిపిల్ల, కట్టుఁగంబము, కట్టుఁగొను, కట్టుఁగొమ్ము, కట్టుఁగొయ్య, కట్టుఁగొల్లు, కట్టుఁగోక, కట్టుఁగోతు, కట్టుక, కట్టుకొను, కట్టుగడ, కట్టుగుంజ, కట్టుగొల్లె, కట్టుకోన, కట్టుపడు, కట్టుపెట్టు, కట్టుపాటు, కట్టుబండి, కట్టుబడి, కట్టుబట్ట, కట్టుమానిసి, కట్టుబ్రాఁతు, కట్టువ, కట్టువడ్డను, కట్టెడ, కట్నము, కట్లుపడియు, కట్లపెట్టె, కట్లపండ, కట్లపాము, కట్లపురుగు, కట్లపల్లి, కట్లమూరి, కట్లసంచి, కట్లవరి.

కట్టుఁగంబము. వి. √ కట్టు. (ఏనుఁగు మున్నగువాని) బంధించెడి స్తంభము, కట్టుఁగొయ్య.

సీ. కట్టుఁగంబము డుంఠగంధిన్యపుముకపుఁ బ్రణవాక్షరము గా బ్రహ్మాయుకను. కాశీ. ౫. ౧౩౫.

వ. ... లోలుపట్టెడలు మెడలు నమురంబసువారి కట్టుఁగంబములకుం దార్చి బంధించిన... నాగబంధాలుకుం గాంచి... మనుచ. ౪. ౨౭.

కట్టుఁగొంగు. వి. (కట్టు + కొంగు) కోకయొక్క కట్టుకొను చెఱఁగు.

చ. ప్రకటకట్టుఁగొంగు వదలి ... పెరా. ౩. ౬౯.

క. ... గనుచెప్ప చెంగటను, కట్టుకొనుసుమంత విడిచి కట్టుఁగొంగున్. రజ. ని. ౨. ౧౭౬.

కట్టుఁగొమ్ము. వి. (√కట్టు) అంకెట్టు, పెనువు. (శ. ర.)

కట్టుఁగొయ్య. వి. (√కట్టు) మేఁకు, కర్రముక్క బసువులను గట్టుటకై పాఁతెడు గుంజ; పసువులను గట్టుటకు పాఁతిన గుంజ.

గీ. గుంజ నాఁగను గట్టుఁగొయ్య నాఁగను మేధి... ఆం. భా. ని. ౨౩౪.

సీ. కట్టుఁగొయ్యను దేరి కామధేనువు దప్పెఁ గానపబ్బినచెప్పినాన మదఁగె. కాశీ. ౪. ౧౧౧.

కట్టుఁగొమ్ము=కట్టుఁగొయ్య (శ. ర.)

కట్టుఁగోక. వి. (√కట్టు) మొలను ధరించెడు వస్త్రము, అంతరీయము.

కట్టుఁగోతు. వి. (√కట్టు) దమ్ముర్యాలపోతు, ప్రయోగము చేయువాఁడు.

కట్టుక. వి. (పశ్వాదుల) గర్భస్రావము.

సీ. చనుమ గర్భస్రావసంజ్ఞ కట్టుక యన. ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

కట్టుకథ. వి. (√కట్టు) కల్పితకథ.

కట్టుకరవాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధ మగుకరవాని.

గీ. మూఁడుదినములు గొన్నను మోహరించుఁ, గట్టుకరవాని మూర్ఛాదికరము గాఁగఁ, బోవుఁ బథ్యంబు నుప్పను బులుసుఁ గాదు, అన్నము వేఁడిని దైవ సర్వ మగును. (చిక-చి. ని)

గీ. ఉల్లి పసయును నిల్లింద యొసఁగఁ గూర్చి, సూమిదంబున వండి యంగాంగలేప, నంబొన గ్గ్యంగఁ ద్రావింప నాశ మగును, గట్టుకరవాని తన దైవగుట్టు విడిచి. (చిక- చి. ని.)

కట్టుకొను. స. క్రి. (√కట్టు) ౧. బంధించుకొను.

సీ. నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువరా నేమంచుఁ గెలయ సాగె. పరమ. ౨. ౨౫. (చంక చేతులు కట్టుకొను = చంకలలో చేతులు చేర్చుకొను, వినయాతిశయము.)

౨. (వస్త్రాదికము) ధరించు, తాల్చు.

ఉ.... మాను మా, మంచలలోనఁ గట్టికొన మంచి పటంబులు లేవు... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౪౫.

చ...చూచి రా, నెఱకలు గట్టుకొన్న మతి యేండ్లును బూండ్లును బట్టు...మనుచ. ౧. ౭౩.

౩. పెండ్లి యాడు.

ఉదా: చూచి చూచి కానిదానిని కట్టుకొన్నాఁడు.

౪. అనుభవించు, (లాభాదులను) పొందు.

ఆ. రాముఁ వెనుక సకలరాజ్యసంపదలతో, నను [illegible] శూన్య మైనపురము, [illegible] ఘనపాపము సిద్ధించెఁ, గైక దీన నేమి కట్టుకొనెను. భా. రా. అయో. ౬౦.

వ....ఏమిఫలంబుఁ గట్టుకొంటిరి...భా. ౭. ౧౭౫.

౫. సంపాదించుకొను; తెచ్చి పెట్టుకొను.

వ....మాన్యశిరంబు గొట్టి కీర్తి గట్టుకొమ్ము ...భా. ౬. ౨౫.

గీ...[illegible]వారి, కొలము నెడయుల కెల్లఁ దా సుమ్ము లేకయు, గట్టికొను నుండునట్టులు గాదె పత్ని. భాగ. శాం. ౬. ౩౨౦.

ఆ. నిష్ఠురంబు లెల్ల నీకొఱకె పల్కు, గట్టికొంటి...భా. రా. అయో. ౨౨౫.

కట్టుగడ. విశే. (√కట్టు) కూడఁబెట్టినది, సంచితము. (ధాన్యాది-శ. ర., బ్రౌ.)

కట్టుగడ చేయు=నిలువ చేయు. (బ్రౌ.)

కట్టుగడసరకులు=నిలువ చేసినసరకులు. (బ్రౌ.)

కట్టుగుండు. వి. (√కట్టు.) ౧. తాళ్లను బద్దలు కొట్టుటకై ఉపయోగించు గుండు. (ఇది పిరంగిగుండు వంటిది.)

సీ....కొండ గొట్టెడు కట్టుగుండ్లో వము. పరమ. ౫. ౪౦.

క. సుమదళయుగళీమధ్య, భ్రమరం బది చూడు పడఁతి పథకస్వాంతా, హేమికోపలహతికై సెర, కొమరొందు ఘటించుకట్టుగుండును బోలెన్. చంద్రా. ౪. ౨౧౪.

౨. తూనికఱాయి.

ద్వి. వారికిఁ గొలువంగ వలసినకొల్చు, కొలిచి నాడును కట్టుగాడులఁ దూఁచి. ద్వి. పరమ. ౬. [illegible].

కట్టుగొట్టె. వి. (√కట్టు) పనకై గుంజను కట్టిన గొట్టె. (బ్రౌ.)

కట్టుగోన. వి. (కట్టు+కోన-క. కట్టుకోనె.) కోనేరు, చెఱువు.

సీ. [illegible] చంద్రా. ౫. ౧౪౭.

కట్టుపకాసం(సు). విశే. ధీరుఁడు; [illegible]ఁడు.

చ. [illegible] భా. కృష్ణ. ౨. ౩౮౨.

ఉ. [illegible] ౪. [illegible]

ఉ ..[illegible], గట్టుపకాసు[illegible] భా. శల్య. ౧. ౭౭. హరి. [illegible] ౪౭.

(చి. సి, శ. ర. ఇట్లుపనుపాదిరూపము గ్రహించెను. బ్రౌ, భా. ల. [illegible] గ్రహించెను. గట్టుపకాఁ బ్రకాశించువాఁడు, [illegible]రుఁడు అని. భా. ల. వ్యా. [illegible].)

కట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (√కట్టు) ౧. బద్ధమగు.

సీ....[illegible] గట్టుపడి...హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

ఉ. [illegible] ...ప. ౫. ౧౨౫.

వ....త్రాళ్లం గట్టుపడి...మనుచ. ౪. ౨౩.

౨. నిబద్ధమగు; ఆఁగు, విశ్రమించు.

వ. ఎవ్వలనను [illegible] మెఱుఁగు దీవలుఁ గట్టుపడియె...హరి. పూ. ౮. ౧౦౨.

సీ....ఖచరులతోపలు గట్టుపడియె. ఉ. రా. ౧. ౨౮౫.

సీ. భస్మాంగరాగంబుపని కట్టువడఁజేసి కస్తూరి
తోడ శ్రీగంధ మలఁదు. హరి. ౪ ౯.

౩. తక్కువయగు, న్యూనమగు.

క. స్వామిహితా మొప్పఁగను సంగ్రామమునఁ
శరపరంపరలు పయిఁ గురియంగా మృతిఁ
బొందినవాఁడు, భూమీదాతపఁ బ్రభా
వమునఁ గట్టువడుఁ. భీమ. ౪. ౬౫.

కట్టుప(వ)డుచు. స. క్రి. (√కట్టుపడు) కట్టుపడఁ జేయు.

(అరికట్టు, నిరోధించు.)

సీ. అహితబలాధిపు బ్రాపయంత్రించి దక్షిణగంధ
వాహుని దాక కట్టువడుచు. కవిక. ౩.౧౧౦.

గీ. మూఁదగాడ్పుఁ గ్రొగాడ్పుతో మేళవించి,
భానుకాంతమార్గములు గట్టువడుచి... ప. శకుం.
౨. ౧౧౩.

కట్టుపాటు. వి. (√కట్టుపడు.) ౧. కట్టుపడుట.
౨. ఏర్పాటు, నిబంధనము.

కట్టుబండి. వి. (కట్టు+బండి) సరకులబండి.

ఉ... మొన్న మేరుగిరిపాటినిశాచరు నంతచేసె
నేఁ, డేపునఁ గట్టుబండి నిన యుందెను చూ
డఁగ నింతచేసె... వి. పు. ౭. ౧౨౧.

చ. తలఁగనిధాన్యముల్ పసులదాఁటులుఁ దోఁ
టలుఁ గట్టుబండులుఁ ... తత్పరి శూద్రుల
కొప్ప నెప్పుడుఁ. విక్ర. ౧. ౭౬.

కట్టుబడి. వి. (√కట్టు.) సేవచేయుటకై భృత్యులు
మున్నగువారికి శాశ్వతముగా నిచ్చుమాన్యము.

సీ. ఇగురుకై దరిసెంపు లేతచిలుక గుజ్జుమావు
మామిడిఁ గట్టుబడిగఁ జేసె. చంద్రా. ౫.౮౫.

కట్టుబడిపన్ను = మామిడాఁకు కల్లించునపిగెన
యొకవిధమైనపన్ను. (వా.)

కట్టుముట్టు. వి. (√కట్టు.) ౧. సత్యామునువు, బం
ధంగుపోటు.

సీ. కట్టుముట్టునకును౦డి కదలించిన దలంగుభీకర
సింహాలబృంహితములు. విక్ర. ౪. ౭౮.

సీ. కావించె నెన్నంచు కట్టుముట్టుగ హస్తతల
మున సంతతపాన్యతాసుభికి. ఉదయనోదయ
ము. ౧. ౪౬.

౨. నివాసస్థానము.

(రజతాద్రివర్ణనము.) గీ. కానని మెట్టు మోక్షం
బుకట్టుముట్టు. పరాహ. ౬. ౮౭.

సీ. పాకారిముఖ్యదిక్పాలకనిలయంబు గ్రహతార
కంబులకట్టుముట్టు. ఛల్లా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

౩. కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.

వ. ... దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిగ్రహంబుగా నప్పట్ట
నంబు సుగ్రీవాజ్ఞ నడపం గట్టుముట్టు చేసి...
రామా. ౪. ౩౨౪. (శ.ర.పా.)

(కేసాద్రివర్ణనము) వ. ...అట్టిమట్టు కైమునజగ
జెట్టికి నడిదిసు ట్టైనపెట్టెఁ దెట్టుపెట్టగట్టుకట్టుము
ట్టుదిట్టరనం కొట్టినిన... రా. ౬. ౧. ౨౮.

కట్టుమామిడి. వి. (√కట్టు.) చిలుకలు మున్నగు
పక్షులు కొఱుకకుండ పండ్లకు బుట్టలు కట్టినమా
మిడి. (శ.ర-అంటుమామిడి. బ్రౌ.)

కట్టుమ్రాను. వి. జా. (√కట్టు-త. కట్టుమరం.)
తెప్ప, ప్లవము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కట్టువ. వి. (√కట్టు) వెలుగు, కంచె.

సీ. ఆటతిప్పలు త్రచ్చి పాటబండులు గూర్చి
కట్టువ లన్నియుఁ గాడుచేసి. అచ్చ. రా.
సుం. ౯౫. (కట్టువ. వా.)

కట్టువర్గము. మి.వి. (√కట్టు) కట్నముగా నిచ్చు
వస్త్రసముదాయము.

చ... వజ్రప్రం, గడియములుఁ సుహారములచో
కాటుపుఁ జొకలికట్టువర్గముల్, గములఁ బ్రియ
మొప్ప నిచ్చి... శుక. ౧. ౧౩౯.

క... మేనక, కనవస్త్రము కట్టువర్గ మాపటసుర
నాథునిచే నిప్పించి ముదం, బు ...చంద్రా.
౩. ౪౨.

కట్టె(ట్టియ). వి. (సం. కాష్ఠం. ప్రా. కట్ఠా. క. కట్టిగె. త. కట్టై) ౧. కాష్ఠము, పుడుక, చిదుగు.

గీ. పూవు ముడిచినపురవీథి భూమియందుఁ, గట్టె మోపంగ వలసినకారణమున. భీమ. ౨. ౧౦.

ద్వి. పట్టభద్రుండుకూర్మి పట్టికి వేళ్లి, కట్టెలు మోపం గఁ గట్టఁ జేసితి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౪.

క. ఆవేశ్యకు నెల్లం గట్టియలు నే మోతుక్. వైజ. ౨. ౨౭. భా. విరా. ౧. ౭౮.

౨. దండము, కఱ్ఱ.

క. కట్టియఁ జేకొని డేగం, బట్టి యుబుసుపోకఁ బొలసు మట్టినఁ జాలుక్, దొట్టినక్రొవ్వులు గలయవి, చెట్టడిచినఁ జేటెఁ జేసి చెప్పం బులుఁగుల్. మను. ౪. ౨౪.

౩. బాణము, అమ్ము.

ఉ. కట్టియ వైచె నెన్నుదురు గాఁడ భవస్తన యుండు మాద్రిలేఁ, బట్టి... భాగ. శల్య. ౧. ౩౭౭.

వ. హనుమంతు నిమవదిగ్గకట్టియల గవాక్షుక్ బదిసులుకుల నొప్పించి... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪. అచలా. ౧. ౨౦.

ఇ: కట్టెగుఱ్ఱము, కట్టెపండు, కట్టెవిఱుపుమాట.

కట్టెగుఱ్ఱము. వి. (√కట్టె.) కఱ్ఱను గుఱ్ఱముగా భావించి యూడుకొనుఆట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కాలికంచాంబును గట్టెగుఱ్ఱము... గీ. నాటి యూ సలచిలుకలు త్రాళ్లపాము, లకట యగినాట్ల ప్రాంతనై యూడుకొనుచు. హం. ౩. ౧౪౬.

కట్టెడ. వి. (√కట్టు.) ఎడనెడకట్లు గలసర్పవిశేషము, కట్లపాము. (శ. ర.)

కట్టెపండు. వి. (√కట్టె) గింజలుతీయనిచింతపండు. (బ్రౌ.)

కట్టెపాంపరి. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర.)

కట్టెవిఱుపుమాట. వి. (కట్టె + విఱుపు + మాట.) పుల్లవిఱుపుమాట, పరుషవచనము, కఠినోక్తి.

కట్నము = కట్టనము.

(బంధనము, కూర్పు.)

సీ. శ్రీవత్సలక్ష్ముంబు నీవేళలరాగాతికట్నంబు జగతిపొంకంబు నెఱపు. దశా. ౨. ౨౮౧.

(పట్టిమము, నెలకట్టు.)

సీ. పచ్చరాకట్నంబు పచ్చికపట్టు వెడవెడ యునివ్రేళ్ల నడచిపోవు. దశా. ౧. ౨౭౨.

(కానుక; కానుకగాని చ్చెడినవస్త్రము; వస్త్రము.)

చ. ... ప్రియంబునఁ గట్నము లిచ్చి మాతలం బనిచి ... ప్రబంధ. ౧౭౫.

శా. ... అప్పాథుం, గానం బోంపలెఁ బాలు నెయ్యి పెరుఁగుల్ గట్నంబులుం గానికల్, మీనే వ్యొప్పఁగఁ గూడఁబెట్టుఁడు... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౦౮.

ద్వి... జంగముం బరుదెంచి యడుగ, నెట్టికట్నం బైన నిచ్చి మ్రొక్కుచును, నావస్త్రముల వార లడుగనిచ్చినను, లేనని కందిమ్రొంగనంపద ను. బస. పు. ౪. ౧౮౦.

కట్ఫలము. సం. వి. అ. పుం. శ్రీపర్ణిక, జేఁగుటి.

కట్ల. వి. (సం. ఖట్వా.) ౧. కట్లమంచము, యూప్య సానము, మంచపుడోలి.

సీ. కట్ల యంచనఁగను గట్లమంచ మనంగ యూప్య సానాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧. (ఈయర్థమున 'కట్ల' అని శ. ర., బ్రౌ.)

౨. ఒకానొకతీఁగ, ఖట్వి. (శ. ర.)

కట్లంక. వి. గుమ్మములపై నుంచెడి మొంటెగుమ్మ. (శ. ర., బ్రౌ.)

కట్లగుదియ. వి. (√కట్టు) ఆయుధవిశేషము, ముసుండి, లొయ్యగుదియ. (శ. ర.)

కట్లచెట్టు. వి. (√కట్టు?) ౧. కానొకచెట్టు, శంభిని.

సీ.... చెలంగు లంగుళు నెట్లచెట్టునంగ. ఆం. భా. ౨. ౬౨.

కట్లజెట్టి. వి. (√కట్టు) కట్లుగల జెట్టి.

గీ. పట్టె వెడలి నలోభక్తిఁ బట్టువక్ర, కార్ముకపు

పెద్దపలుపన్నె కట్లపెట్టి, పైనపడ చెడుకాళ్ల గుం పసఁగ గాలి,కార్చిచ్చని దిగంతముల వాసకాళ్లు నడచె. ఆము. ౪. ౮౯.

కట్లదండ. వి.(√కట్టు) ఎడనెడ బంగారుకట్లుగాని వెండికట్లుగాని గ్రుచ్చినపల్లపూసలసరము.

చ. మినమిన లీను మేను సెలవిమిందులకొంచెపుటం చుఁగప్పులుం, గొనబగు సుద్దువెూము సమకొన్న మెఱుంగులకట్లదండయుఁ... యుంచ... సుక. 3. ౧౦౫.

కట్లపాము. వి. (√కట్టు) మేనిపైకట్లవంటిచాఱలు గలయొక జాతిపాము.

కట్లబల్లి. వి.(కట్లు+బల్లి) కట్టె కాళ్ల మచ్చబల్లి. (బ్రౌ,శ.ర.)

కట్లమంచేము=కట్లు. (౧. అర్థము.)

కట్లమారి. విశే. (కట్లు+మారి.) కట్లు (బంధనము లు) పొందుస్వభావముకలది.

(స్తనవర్ణనము.) సీ. సముద గ్రకీలనముల్ చక్ర వర్తు లటంచు మొల్లనాములని మొనపఁ ప గునె,కిన్నెరకాయలు వన్నె వాసిని యంచుఁ గట్లమారుల నుద్దిఁ గట్టఁ దగునె. చంద్రా. ౪. ౧౨౭.

కట్లసంచి. వి. (√కట్టు) చుట్టు అఱ లేర్పఱచి కుట్టినవిడుపాటిగుండుసంచి. (శ.ర.)

కట్లసరి. వి=కట్లదండ.

సీ.... ఉద్దబుడగలు కట్లసరులు... గీ. అమరదు డ్డొనఁబునఁ దిరుగుగాడు కెట్టిపాని. హంస. ౪. ౧౩౮.

కట్లె(ట్లియ) వి. (క. కిట్లె) బంగారు వెండి ము న్నగునవి తూఁచుటకు నుపయోగించునట్టి సెంజ, ము.

సీ.... కట్లెనానగుఁదులా మానగుంజాదికములు. ఆం. భా. ౨. 3౦౦.

ఆ. కంతుఁ డిరువురిందుఁ గలపోర్ల హెచ్చిలింగ, చూచి కట్లె నైచి తూఁచుకొనఁగ. కళా. 3. ౧౯3.

ఉ. మైనపుటంటు పల్వగలమచ్చులచా లొరగ ల్లు కట్లెలుఁ. శుక. ౧. ౪౨౦. భీమ. ౨. ౭౭.

కట్లెసంచి=కట్లెలుంచుకొనుసంచి.

చ. కమటము కట్లెసంచి యొరగల్లును గత్తెర సుత్తె శ్రీగ్రములు, ధమనియు శ్రావణంబు... హంస. ౨. ౧౮౧.

కట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శ్యోనాకము, దుం డిగము.

కట్వరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందితము, తిర స్కరింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పెరుఁగుమీఁది నీరు. ౨. తక్రము, మజ్జిగ. 3. వ్యంజనము.(కూర, పచ్చడి, ము.)

కట్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కఠమర్దుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు. (త్రి. ని.)

కఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠశాఖ, యజుర్వేద మందలియొక భాగము. ౨. ఒకానొక యుపనిషత్తు.

కఠరము. సం. విశే=కఠినము.

కఠశ్రోత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినవాఁడు.

కఠాకువు. సం. విశే. (ఉ.) పరోత్తాపి, ఇతరము లను బాధించునది. వి. ఉ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. అగ్ని. 3. కపి, కోఁతి. ౪. పక్షి. ౫. శిల్పి. ౬. జి ల్లేడు. ౭. చిత్రమూలము.

కఠారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖడ్గము, కత్తి. (కే. ని.) ౨. బాఁకు.

వ. కఠారకుఠారగదా దండభిండివాలకరవాల శూలముసలముద్గరతోమరచక్రాదినానాయు ధపరివృతబాహుదండుఁడును. వీర. ౪. ౫౪. (శ. ర. పా.)

కఠారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిల్పి. (కే. ని.)

కఠాహకము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, కూకుడుగుండెపక్షి.

కఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన

స్త్రీ. ౨. కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన వాని భార్య.

కఠంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెర. ౨. తులసి.

కఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క, మొ.

కఠిన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్థాలి, వంటపాత్ర. ౨. పటికబెల్లము.

కఠినపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

కఠినము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గట్టిది. ౨. క్రూరము, దయలేనిది. ౩. నిష్ఠురము, పరుషము. (మాట, మొ.) ౪. మిగులబాధకమునది. (రోగము, మొ.) ౫. స్తబ్ధము, కొయ్యవారినది. వి. అ. న. స్థాలి, వంటపాత్ర.

కఠిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వ్రాఁత నుపయోగించు బలపము, సుద్దముక్క, మొ. (సం. నైష. ౧౦.౭౬.)

కఠిల్లకము. సం.=కటిల్లకము.

కఠిల్లు(ఠీలు) వి. కఠినము లగుపదార్థములసంఘర్షణముపలనఁ గాని తుపాకి మున్నగునవి ప్రేల్చుట వలనఁ గాని కలుగుధ్వనికి అనుకరణము.
మను చ. ౪. ౩౭. ప్రబంధ. ౭౭౭.

కఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వైశంపాయనుని శిష్యుఁ డగు ఒకముని. ౨. కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినద్విజుఁడు.

కఠేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కష్టజీవి.

కఠోర(ల)ము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఠినము, గట్టిది. ౨. క్రూరము, దయలేనిది. ౩. తీక్ష్ణము, వాఁడిమైనది. (ఉదా:-కఠోరసూర్యకిరణములు.) ౪. పూర్ణము, నిండు.
శ్లో. కఠోరతారాధిపలాంఛనచ్ఛవిః. శిశు. ౧. ౨౦.
శ్లో. కఠోరగర్భాగుర్విం. ఉ. చ. ౧. ౪౯.

కడ. వి. (సం. కాష్ఠా. ప్రా. కట్ఠా. క. కడె. త. కడై) ౧. దిక్కు, దిశ.
గీ. నిచ్చలంబుగఁ దెల్పెద దచ్చికడల, నెక్కుఁ డగి... పుడమిలోపల మిథిల నాఁ బ్రోలు వె
లసారు. సీతా. ౧. ౨౬.
ఉ.... మాణాయుగ . నల్లకడం, బాఁ ఒఁగ నేసి... ఉ. హరి. ౩. ౧౪౭.

౨. చివర, గతి, ప్రాప్తి. (చూ. కడచెను.)

౩. స్థానము, స్థలము, ప్రదేశము.
తే.... నాడును మొందుకడను ... భార. ఆది. ౪. ౨౨౭.
ద్వి. కమలంబు నంగుఁ డుక్క కడనుఁ గా వేఁగి. ౧౦. రా. బాల. ౩౧ పొ. ౧ పం.

౪. పార్శ్వము, ప్రక్క; వంక, వైపు, పక్షము.
సీ. హాయము క్రీడలు మునుకొనుట కడలం దు నాగెఁ బట్టిన మత్స్యపక్షములు. కళా. ౩. ౭౨.
క. నెలయుంగ నల్వ మేనం, బులు వేయును నొక్క సత్యము నిరుగడలం, దులనిడి తూఁచఁగ ...భార. ఆది. ౪. ౯౪.
ద్వి. కడిమి నప్పుడు కుంభకర్ణుండు రెండు, కడల వారికిఁ జూడఁ గడు నుగ్రుఁ డగుచు. రం. రా. ఉ. ౭౭ పొ. ౧ పం.

౫. సమీపము, దగ్గఱ.
క.... వివేకహీనుల, కడ నుండెడు నంతకంటెఁ గష్టము గలదే. భార. శాం. ౩. ౧౪౯.
తే. కొడుకు పుట్టుగ నేర్చిన వచ్చె ధర్మ్యము, కడను ... భార. ఆది. ౭. ౩౪.

౬. అంత్యము, తుద; అవధి, మితి, మేర.
చ.... తాపసులు గడ యొన్నఁడు నాయుఁ జెప్పఁడా. వరాహ. ౭. ౧౭.
గీ. సుగుణి లోకమున గడలేనిదగులు సాదువఁ, గామమంజు నెంతయుఁ గళవళించి. విక్ర. ౬. ౧౧౯. సీస. ౨. ౧౦.

౭. మూలము, దప్ప.
మ. ...పాల్పడిన నిల్వ మదాంధుఁ డంత్రు

కడ నిల్వక మేడకుం డండ్రు ... మల్లభూ. నీతి. ౮౮.

శ్లో. ధృష్టః పార్శ్వే భవతి చ వసన్ దూరతో ప్యప్రగల్భః. సం. భర్తృ. నీతి. ౪౮.

క. కడనుండి పెక్కుమాటలు, నుడువంగా వచ్చుఁగాక నూల్కొనియెడుపల్, కడగండ్లఁ బడఁగ వచ్చునె, నిడుపక యెవ్వానికయిన నెలఁదుకలారా. నీలా. ౨. ౧౧౧. (కడనుండి=పైగానుండి, సంబంధము కలిగించుకొనకుండి)

౮. దరి, ఒడ్డు.

సీ. వైరిసైన్యాబ్ధిలో వచ్చు గెల్పులనావఁ గడఁ జేర్చు ప్రాఁకుడుఁగడపుఁ జేయి. పారి. శీత. ౨౮.

౯. కాలము, వేళ.

గీ. దివమునను సంజకడ యందు దివ్వె లెత్తు. శుక. ౨. ౫౬౧.

౧౦. మరణము, చావు.

వ. కయ్యంబునఁ బొఱఁబొఱఁ గాయంబు గాయంబు సేసి వెఱవేఁకిఁ గొలిపినకాకళత్రనామధేయచండాలుకరాళవేషంబు గన్నులం గట్టినట్లుండఁ గడఁ గనుట నిట్టికరాళవేషంబు గలిగెఁ గైశికీగానఫలదానంబున దీని మానుపవే... అను. ౬. ౮౬. (వ్రాఁతప్రతి పాఠము.)

౧. ఇది ద్రుతాంతముగా నుండి "అందు, ఎడ, విషయమున, వలన" అనునర్థముల నిచ్చును.

క. చెడుతెరు వాకారవ్యల, కడ నిలుచుం గాక మనకుఁ గ్రౌర్యం బేలా. భాగ. ఉద్యో. ౩. ౯౧.

ద్వి. ... ఇంటికడ విందు గుడిచి ... రం. రా. బాల. ౫౩ పొ. ౧౫ పం. వి ప్ర. ౩. ౬౧.

చ.... సుం, దరికడ నానసేయు నిను ... దశకు. ౯. ౨౧. (సుందరికడ=సుందరియెడ.)

సీ. నాలుగుమొగములవేలుపు మొదలుగ నెవ్వని కడ నుదయించె జగము. హరి. ఉ. ౫. ౧౦౮. (ఎవ్వనికడ=ఎవ్వనివలన.)

విశే. ౧. అంత్యము, చివరది.

ఉదా: కడజాతి, కడసారి, మొ.

౨. అన్యము, ఇతరము.

గీ. అనుచుఁ జక్కటి యొడకడకడమ తక్కు, వేలు పెట్టఁ బసని పొరాళ్ళ మూరవైరి. ఆం. భా. ౩. ౨౬.

ఆకడ=అవతల, అవ్వల.

క. శాకమహీజము పేరను, శాకద్వీపంబు నాఁగ సన్నుతి కెక్కెన్, లోకస్తుత యాదీవికి, నాకడ దుగ్ధాబ్ధి మెఱయు నంతియ విరివిన్. వి. పు. ౩. ౭౬.

వ. ఉత్తరాభిముఖుండవై చనంజన హేమవంతం బక్కొండ కాకడ బహుసహస్రకోటిశోభితం బగు హేమకూటం బవ్వల ఋషభాచలంబు ... పోలుచు... భా. రా. యు. ౧౦౯౧.

కడకుఁబొమ్మను=మూరనుగాఁబొమ్మను; మించు.

క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు, బొమ్మరనులయొమ్మెఁ గడకుఁ బొమ్మను రేఖా, సమ్మిళితస్తనకుంభత, టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి డగ్గుత్తికతోన్. సారంగ. ౨. ౨౩౦.

కడలుద్రొక్కు=వ్యభిచరించు.

గీ. పెనిమిటికి నేల కడలుత్రొక్కెనలతాంగి. కవి రా. ౨. ౩౮.

జ: కట్టకడ, కడకట్టు, కడకడ, కడకడలి, కడకన్ను, కడకాలము, కడకాలు, కడకుఁబోవు, కడకొంగు, కడకొత్తు, కడకొఱవి, కడగండ్లమారి, కడగండ్లు, కడగట్టు, కడగొట్టు, కడగోరు, కడచను, కడచుక్క, కడచెడు, కడచేయు, కడచేరుచు, కడజాతి, కడతల, కడతెగు, కడతేర్చు, కడతేఱు, కడనుంచు, కడపల, కడబంతి, కడముట్టు, కడయేనుఁగు, కడయేలిక, కడరాలు, కడఱెప్ప, కడవన్నె, కడవాఁడు, కడవీను, కడవెళ్లు, కడవోవు, కడవ్రేలు, కడసంజ.

కడంకరము. సం=కడంగరము.

కడంకరీయము. సం=కడంగరీయము.

కడంగము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమగుమద్యము.

కడంగరము. సం. వి. అ. పుం. మాషముద్గాదికాష్ఠము. (సిద్ధాంతకౌముది.)

కడంగరీయము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) మాషముద్గాదికాష్ఠమును తినునది. (అపు. గేచె. మొ.)

కడంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకనాడిక, కూరకాఁడ. ౨. అగ్రభాగము,కొన.

కడంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలి†

కడ(ణ)ఁక. వి. (√కడఁగు.) ౧. పూనిక, యత్నము; ఉత్సాహము.

సీ. ప్రతిబంధదురితంబు వాసి పోకుండినఁ గాశికేఁగెడునట్టికడఁక లేదు. కాశీ. ౩. ౬౯.

ఉ. శ్రీకలకంఠి కంఠియు ధరిత్రియు దక్షిణవామ భాగము, లైకొని కొల్వ వారిఁ గడఁక న్గడతన్నులకాంతిఁ దేర్చి....విజ. వి పీఠి. ౨.

ద్వి. పణిహారులను బిల్వఁ బంచి యాక్షణమె, కణఁకతోఁ గల్యాణకటకంబునందు. పండితా. దీక్ష. ౭౧ పా. సీలా. ౧. ౪౯.

౨. ధైర్యము; స్థైర్యము.

చ. కరమున నీవు విల్లు గొని కాండముఁ బూనినమూఁడులోకముల్, కరము భయంబు నొందుఁ గడఁక విన్ను మార్కొన నెవ్వఁ డోపు....ఉ. రా. ౧. ౧౫౫.

చ. అటిమి రమాకుమారుఁ డపుడగ్రతలంబున వచ్చి నిల్చిన, ట్లలిముఖిఁ దోఁచినం గువలయాక్షి వడంకి కడంక దూలి మై, మఱచి....వసు. ౩. ౧౭౯.

సీ. స్థైర్యయత్నంబులు చనుఁ గడంక యనంగ. ఆం. ధా. ౩. ౪౬.

౩. ఉదుటు, ఉద్ధతి, గర్వము.

ఉ. ముక్కఁకి భూమిభృత్కులవిరోధికడంక నడంచి యిమ్మెయిన్, దక్కఁక హేతిధారి కుచితం బగు కార్యము నిర్వహించి....రాఘవ. ౨. ౧౧౦.

౪. చేష్ట, వ్యాపారము.

ఆ....అంతరంగ మవశతఁ బొందిన, కలన నింద్రియములకడఁకె దక్కె. భార. విరా. ౫. ౧౧౩.

౫. విధము, రీతి, పోలిక.

శా. ....పైఁ జందురుం దొప్పఁగాఁ, గానన్ వెన్నెలపిండిచల్లినకడంకం గల్వపూఁబండు వై. యయా. ౫. ౧౦౯.

సీ. జడఁ జిక్కుదయ్యంబుచందంబునను జెట్టు విడిచిన భూతంబుకడఁకతోడ....గీ. ఎనసి. చరియించు వీటనాహేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౨౦.

౬. సంతోషము.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గంజ పుంజంబులు కణఁకె నొంద....గీ. పూర్వపర్వతమెక్కె నపూర్వదీప్తి, మండలం బైనమార్తండమండలంబు. విక్ర. ౨ ౧౦౭.

౭. ఆధిక్యము, అతిశయము.

ఉ. కాఁవగ దిక్కు లేమిఁ గడఁకన్ మొఱవెట్టఁ దొడంగె వేదముల్. దశా. ౧. ౨౭౫.

కడఁగించు. స. క్రి. (√కడఁగు) కడఁగఁజేయు. (ప్రోత్సాహపెట్టు, ప్రేరేఁచు.)

క. సమరమునకుఁ బురికొల్పుచు, మముఁ దలఁచిన నుల్లికుట్టుమాటలఁ దచ్చి. త్తము లుదికించుచుఁ బాండవ. సమితిం గడఁగించువా రచట నెవ్వరొకో. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౪౨.

కడ(ణ)ఁగు. అ. క్రి. ౧. ఉద్యమించు. యత్నించు, పూను; ఉత్సహించు.

(దుర్యోధనుఁడు భీమునితో ననినమాటలు)

గీ. .... విప్రులపలనఁ బుట్టి, రైరె సత్క్షత్రియప్ర

భు లవని గావఁ,గడఁగి మీజన్మములు నిట్లకావె
వినఁగ. భార. ఆది. ౬. ౫౯.

ఉ మజ్జన మార్పఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పఁ గడంగి
రయ్యెడన్. వసు. ౫. ౭౩.

(కీచకుఁడు) క. చిడిముడిపడుచు నెదుకు సనఁ, గడఁ
గుచు హారములు చక్కఁగాఁ ద్రోయుచు మ,ల్లడి
గొనుచు.... భార. విరా. ౨. ౧౧౪.

౨. సాహసించు, తెగు.

క. కిమ్మీరమర్దనుని చే,నిమ్మెయి నోటాఱఁ బెక్కు లే
టులు వడి ద,ర్ప మ్మెడరి మూర్ఛ మునిఁగియుఁ,
గ్రమ్మఱఁ గురునాథుఁ డెల్లు గడఁగెనొ యనికిన్.
భీష్మ. ౨. ౪౦౬.

క. రుగువను గట్టను బూయను, దొడువను బోఁబను
చుఁ గాక తౌలుత మొన సొరం, గొడుకుం బను
చుట తెవ్వఁడుఁ, గడఁగునె నాయట్టి పాపకర్ముఁడు
దక్కన్. భార. ద్రో. ౨. ౧౪౨.

౩. ధైర్యముతో నిలుచు.

మ....పాండవులు మోహాంధుండు భీష్ముండు గే,శవ
నీవుం గడఁగుండు నాకు నెదురై సంగ్రామరంగంబు
నన్. భార. సభా. ౨. ౬౩.

గీ. అగ్గలించి నాయెదుర నా హప్పళించి,కడఁగఁ జాలెడు
మల్లులఁ గాన నెందు. భార. విరా. ౨. ౦.

౪. కవియు, తలపడు.

క. ....మగధవిభుఁడు తో,డును విల్లుఁ దేరు ఘనకే,
తనమును గొని కడఁగె శార్ఙ్గధరుపై నొకఁడున్.
హరి. ఉ. ౧. ౧౧౨.

క. కవ్వడి యొక్కఁడ కంటిరె, చివ్వునఁ జేరుద మి
తండు సేద్పడఁగా నిం,దెవ్వరుఁగడంగ లేరివి, త్రెవ్వి
పడినధనము వెటిఁగిలిమి లోఁ తెల్లన్. భార. మౌ.
౧౮౧.

౫. అతిశయిల్లు, వర్ధిల్లు. (ఈయర్థమున నిది తఱచు
పాదపూరకము)

సీ. మోహంబువలనఁ బై ముసురు లోభంబు లోభావేశ
మునఁ గామ మగ్గలించుఁ, గామంబు పెంపునఁ గడఁ
గుఁ గ్రోధంబు క్రోధంబున వైర మెంతయును
బెరుఁగు. భార. ఆర. ౪. ౨౮౮.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపం బ,దెట్టులుండు
జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులం
దును.... వేమన. ౧. ౯.

క. గణపాదహతులచేతను, వణఁకి గిరుల్ తరులతోడ
వసుధం బడియెన్, గణఁగి వసుంధర గిరులును,
ఫణిపతిపైఁ బడియెఁ గమఠపతిపైఁ బడియెన్. వీర.
౪. ౮౧.

౬. ఉపక్రమించు, ప్రారంభించు, దొడఁగు.

క. .... అమృతాబ్ధిన్ మథింపఁ గడఁగిరి కడిమిన్.
దశా. ౨. ౧౯౩. పారి. ౧. ౧౦౪.

౭. కడఁక, కడఁగించు.

కడ(ణ)ఁజూ. వి. గోకర్ణమృగము, ఒకజాతిదుప్పి.

సీ. ....గోకర్ణనామం బగును గణంజు కడఁజు నా ...
అం. భా. ౨. ౮౫.

కడ(ణ)ఁత. వి. కడకంటికి ప్రక్కగా నుండుచోటు,
శిరఃపార్శ్వము.

గీ. ....క,డంత యనఁగ శిరఃపార్శ్వ మంతకారి. అం.
భా. ౨. ౧౪౪.

క. పెనుఁగడఁత దొడ్డయత్తళ,మున వైచిన నతఁడు
మూర్ఛ మునిఁగి....భార. శల్య. ౧. ౩౮౧.

ద్వి. కనుఁగొనఁ జెక్కిళ్లఁ గడఁతలఁ గడవ, నెనయు
బూదిద మెత్తుకొని....పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా.

కడ(ణ)ఁతి. వి. గంధర్వమృగము.

సీ. ....గంధర్వమౌను గడంతి....అం. భా. ౨. ౮౫.

మ. పులులం ద్రుంచి కడంతులం దునిమి .... శుక.
౧. ౧౭౬.

చ.... దుష్టులు కణఁతుల్కీలు చ్చెవులపోతులు కొర్న వగండ్లు భల్లుకంబులు .... ఆదిగాఁగల మృగరాజి....కాశీ. ౩. ౪౮.

కడఁబడు. అ. క్రి. (కడమ + పడు-శ. ర.) తగ్గు: పోవు.

క. హరి సూకరరూపంబున, హరిణాదిమృగాకృతుల మహర్షులజంబై, హరిసుతుఁడు పూజ్యుడైయుం, దరె వారలగౌరవము కడంబడియె నొకో. వేం. పంచ. ౧. ౧౨౬. (శ. ర. పా.)

ద్వి. ఎడపక నను విక్రయించి చెల్లింపు, కడఁబడుఁ గొన్నదైనఁ గౌశికుఋణము. ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౨౧౦.

క. పడగలఁ గలరత్నంబులు, గడఁబడ నొద బడుశ దంష్ట్రికలు పొడిపొడిగాఁ, గరుడాములకుఁ లోనై, గడుసరిపాములు తొలంగ .... దశా. ౪. ౧౮౩. (ఇట 'పడిపోవు, రాలిపోవు' అనిభావము.)

కడక(గ)ట్టు. స. క్రి. (కడ + కట్టు.) ౧. నిర్ణయించు, నిశ్చయించు.

క. మునుమున్నకాదె యార్యులు, వినుతనిజజ్ఞానదృష్టి విధిఁ దిరముగఁ గన్గొని కడగట్టినవారీ, తనియా దృశభావచేష్టితము లఖిలములుఁ. హరి. పూ. ౮. ౧౩౮.

వ. ....అద్దేవి యశ్రుపూర్ణనయనయై యిట్టిశోకంబు నా కనుభవింపను మద్గర్భంబులకు నిట్టిపోకలం బోవను మున్న కడగట్టినతెఱంగు నీ వేమిసేయు దని యుచితంబుగాఁ బలికె.... హరి. పూ. ౫. ౧౩౫.

౨. విధించు. నియమించు.

చ. దిరిసెనపువ్వుకంటె గణుతింపఁగ మెత్తని మేనుఁ దీఁగె యీతరుణికి నిట్టికోమలి లతాతరుసేచన మాచరింపఁగాఁ, గరుణ యొకింత లేక కడగట్టె మునీంద్రుఁడు మాట లేటికిఁ. పి. శకుం. ౨.౬౨

వి. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

వ. .... ఇందుబపువ్వులకుం గలపరిమళం బెందుల పువ్వులకుఁ గల దని మునుమున్న మాయ వెట్టం గడకట్టు చేసికొని యప్పట్టి గదలి యానురపొన్న క్రిందికిం జనుదెంచి .... విక్ర. ౮. ౬౧.

కడకడ. వి. (కడ + కడ) - చివరదిక్కు- ఈశానదిక్కు.

క. కడకడయొకయనిముంగై, కదియపునున్మొత్తఁ బండు గామిడి మన్నుం బడఁతుకై యిమ్మానిని, యొద లూనినవాఁడునువ్వె యుక్కు దలిర్పఁ. అచ్చ. రా. బాల. ౯౩.

కడకడలి. వి. (కడ + కడలి.) పశ్చిమసముద్రము.

క. పడి నీకీర్తులఁ దొరెకి, కదిమిం దనకందు వెలపు గావలసిచుమీ, కడకడలిమొదలఁ గ్రుంకును, వెడ విల్తునిమామ యోబవిభునరసింహా. నరస. ౫. ౮౭.

క. కడకడలి వేఁగివెలుఁ గను,జనదారి పడి న్మనుంగఁ జని జేగుఋషచ్చదమూలఁ గట్టె దరినడఁబడ మట నెఱసంజ నిండె....యయా. ౨. ౬౯.

కడక(గ)న్ను. వి. దే. (కడ + కన్ను.) అపాంగము, నేత్రాంతము.

క. ....నరుకడకన్నుడుణం బగుటయుఁ దద్రుచి, పరంపరంతోన నిగిడె గాణచయుంబుల్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౫.

గి. వీని వీక్షింపు కడగంటివీక్షణమున. నైష. ౫.౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

కడకము. సం. వి. అ. న. సముద్రలవణము.

కడకాలము. మి. వి. (కడ + కాలము) అంత్యకాలము, మరణసమయము.

ఉ. త్యాగము భోగముఁ సలిపిదైవగతిం గడకాల మైన ఋత్విగ్దుఁడై తనూభవుల దగ్గఱ

నల్వురఁ బిల్చి యుట్లనుఁ. ద్వా. ౯. ౯౮.

చ. కని యదలించి యోసిడెడుగా కడకాలము సేరె నెక్కడం, జనియెదు.... వేం. పంచ. ౧. ౨౬౪.

కడకాలు. వి. ఔ. (కడ + కాలు) పాదము: పాదాగ్రము.

ఉ..... దేవకి గన్నయార్భ్వరఁ, బరుషవిశాలఘోర శిలపైఁ గడకాళులు పట్టి వ్రేసి యా, సురముగఁ జంపెఁ గంసుఁడు.... హరి. పూ. ౫. ౧౦౬.

క. కడకా లొకత్రాఁచుపాము గడఁకం గఱచెఁ. వేం. పంచ. ౧. ౧౧౬.

ఉ. ....అయో మగనిం గడకాళ్లఁ ద్రోచి నేఁ, డీవసుదేశునిం గలయ నెంచితి పెట్లు.... శుక. ౧. ౭౦.

(కడకాళ్లఁద్రోచు = నిరసించు.)

కడకుఁబోపు. అ. క్రి. (√ కడ.) బహిష్ఠయగు, ముట్టగు.

సీ. మును తాను గడకుఁబోయినదినం బాదిగాఁ బెచ్చుక దినమును దినము లెన్ను. దశా. ౬. ౫౩.

ఇట్లే :- కడ కేఁగు.

సీ. అంటుగైకొనియె ముట్టయ్యెఁ జెఱఁగుమాసెఁ గడ కేఁగె నింటికిఁ గాకపోయె, ననఁగ దూరస్థుఁ డన రు.... సాం. ని. మాన. ౨౮.

కడకొంగు. వి. (కడ + కొంగు.) కొంగుచివర, అంచలాగ్రము.

సీ. కట్టిన పులితోలు కడకొంగు సోఁకి యాఁడోతుతత్తడి చిట్టుబుట్టు మనఁగ. హర. ౫. ౧౬.

కడకొత్తు. స. క్రి. (కడకు + ఒత్తు.) దూరీకరించు, నిరసించు.

చ. అడు గడుగంటఁ ద్రొక్కుఁ జిగురాకుల బాఁకులఁ గేరు నారు నెన్నడ కడకొత్తు హంసమిథునమ్ములఁ దమ్ముల నోము మోము. చంద్రా. ౪. ౧౪౩.

(ఇట ఔపమ్యవాచకము.) పాండు ౪. ౨౨౦.

కడకొఱవి. వి. (కడ + కొఱవి.) ౧. కాలఁగా మిగిలినకట్టె.

ద్వి. పొంత యొల్కులలోనఁ బొడవటి కాలి, కొంత చిక్కిన కడకొఱవులు దెచ్చి, కుఱుప్రోగుగా నిడి కొడుకు నం దుంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౫౬.

౨. కాలఁగా మిగిలి పొగయుకట్టె.

క. జ్ఞాతులు దమచేఁ బొందినఁ, జేతోమోదమున వెలిఁగి చెలువొందుదు రస్నాతిం బాసిన విగతవి, భూతిం గడకొఱవులట్ల పొగయుదు రధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౬౫.

కడగండ్లమారి. విణ. (కడగండ్లు + మారి.) కష్టశీలుఁడు. (శ. ర.)

కడగండ్లు. వి. బ. (కడ + కండ్లు.శ.ర - కడ + గండ్లు?) ఇక్కట్లు, ఇడుమలు.

సీ. ఎలగనికడగండ్లఁ దగిలి చట్టైయున్న దాననేదిన నెఱజాణరాయ. అచ్చ. రా. అయో. ౯౩.

ఉ... కానకు రాఘవుండు చోఁ,గా నిపు డింత పుట్టెఁ గడగండ్లనువార్తలు మిన్ను ముట్టి దిఙ్మైనగ చెల్ల గొల్లుమన.... చం. రా. ౪. ౮౫.

కడగట్టు. వి. (కడ + గట్టు) చక్రవాళపర్వతము.

గీ. తావిగుబ్బలికడగట్టుతావులందు, నప్పసం బుప్పతిల్లుచు మెప్పుఁ గన్న, యట్టికొరవంజు లెల్ల మూసుట్టలయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

కడగొట్టు. అ. క్రి. (కడ + కొట్టు) నశించు, చచ్చు.

మ. కెడ నెం దుప్పులు డింకపేసె నెలుఁగుల్ గిట్టెం బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెఁ.... సారంగ, ౧. ౧౦౩.

విణ. కడపటిది, చివరది, చిన్నది.

చ.... అందఱకుఁ గడగొట్టుచెల్లెలై, మనుజవరేణ్యుపట్టె నొకమానినిరుక్మిణినాఁ బ్రసిద్ధయై. భాగ. ౧౦. పూ ౧౬౮౫.

ద్వి. శివదేవుఁ డన నొక్క శివభక్తియుతుఁడు, సు

విదయుఁ దానుఁ బొర్గూరి కేఁగుచును, రూపించి కడగొట్టుపాపఁ దా రింటి,కాపిడి.... బస. పు. ౩. ౪౦౭. పం.

కడగొట్టువాఁడు = కడపటివాఁడు, కనిష్ఠ సోదరుఁడు. ఉ. రా. ౭. ౩౨౧.

కడగోరు. వి. బొ. (కడ + గోరు) కొనగోరు, నఖాగ్రము.

ద్వి. కాటుకకన్నీరు కడగోర దిద్ది. నవ. ౨. ౯౦. పొ. ౧౭ పం.

కడచ(స)ను. అ. క్రి. (కడ + చను) ౧. మరణించు, చచ్చు

సీ. జననాథశల్యుండు సమసె సౌబలుఁడు గేటడఁగె నులూకుండు మడిసె సకల. సంశప్తకులు గడచనిరి.... భార. శల్య. ౧. ౯. భార. శాం. ౨ ౪౨౯.

౨. నశించు, పోవు.

ఆ. ....శక్తియెల్లను గడచన్న. నతఁడు నేల వ్రాలె నతిరయమున. భార. అను. ౧. ౯౯.

రగడ. ఎఱుఁగక చేసితి నిపు డపచారము, శరణన్నను గడపనదె విచారము. ఉ. రా. ౩ ౯౨.

౩. కడచు, గతించు.

వ. ....నీవాక్యంబులు నిక్కంబు లగు నైనను గడచనినదానికి శోకం బేల. భా. రా. యు. ౯౭౧.

సీ. సంజప్రొద్దుననుండి నవరేయి కడసన సమ్ముఖంబునఁ గొల్చి సంవసించు. పాండు. ౫. ౨౮౬.

౪. ముగియు, సమాప్తమగు.

క. అనఘా యీయజ్ఞము విధి,సనాథఋత్విక్ప్రయోగసంపూర్ణంబ,య్యును గడచన నేరదు నదు,మన యుడుగును భూసురోత్తమనిమిత్తమున౯. భార. ఆది. ౨. ౨౦౯.

క. కొడుకులనిధనమునకు నా,కడఁగినహయమేధమఖము కడచనమికి నేఁ, గడుదుఃఖితుండ నయ్యెదఁ, దశయక నీ విపుడు దీనిఁ దలఁగుము కడఁక౯. భార. ఆర. ౩. ౬౮.

౫. కొనసాగు, నెఱవేఱు.

క. పూనిక కడచన విష్ణు,క్సేనప్రార్థనము సేసి.... విప్ర. ౨. ౧౯.

౬. అపారమగు, అనంతమగు.

సీ. గోత్రాచలము లెత్తుకొని వచ్చి కడచన్నరత్నాకరముఁ గట్టె రాఘవుండు. కు. సం. ౧. ౪౨.

ద్వి. మరఁతి యూరంచె యిమ్మనుజేశుచేతఁ, గడచన్నమన్ననఁ బడసినయతఁడు. బస. పు. ౨. ౯౧.పం. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

స. క్రి. దాఁటు, అతిక్రమించు.

క. వననిధి నవనీలం గడ,చనువాని ప్రసాద మొంది సతులు గృహంబుల్, ధనములు నఖిలసుఖంబులు, మన మారం గాంతు రోలి మర్కటు లెల్ల౯. భా. రా. కిష్కిం. ౭౬౬.

సీ. ఏదేవునిజమాయ నెవ్వాఁడుఁ గడసన నేరఁడు తన మేనినీడఁబోలె. పాండు. ౫. ౫౧.

కడచన్న పసిఁడి = ప్రశస్తమైన బంగారము, మేలిమి బంగారము. (బ్రౌ.)

ద్వి. కడచన్న (వన్నె?) పసిఁడియుఁ గప్పెయుఁ దూఁచు, నెడ సువర్ణాంతరం బెఱుఁగరాకున్నె. పండితా. వాద. ౧౯౨ పొ.

కడచు. స. క్రి. (త. కడత్తు.) ౧. (నదీసముద్రాదులను) దాఁటు, తరించు.

గీ. అలసుమంతుని వీడ్కొని యర్కవంశ, ఘనులు గంగాతరంగణిఁ గడచి .... రామా. ౫. ౨౮. భార. ఉద్యో. ౪. ౬౫.

౨. ఉల్లంఘించు, జవదాఁటు; దాఁటు, అతిక్రమించు.

ఆ. వేదవిహితవిధుల నాదరించుట యూర్ధ్వ, గతికిఁ దెరువు విధులఁ గడచి యెందు, నాఁగఁట దినవాని లోఁగక చేయుట, యధమగతి

మార్గ మనిరి మునులు. భార. ఆది. ౩. ౨౨౦.

మ. కొడుకుల్ భక్తివిధేయు లౌదురుగదా కోడండ్రు మీవాక్యముల్, గడవం జాలక యుందు రా.... భాగ. ౧. ౨౬౭.

క. వడిగొని కౌరవు లొండొరుఁ, గడపఁగ మునుచని రి.... భార. ఆది. ౬. ౬౭.

సీ. కనకంబు పెనుఁగోట వినువీథిఁ గడపంగ.... హరి. ఉ. ౨ ౧౬౨.

గీ. కమలనాభుండు కక్ష్యాంతరములు గడచి. పారి ౧. ౧౦౫.

౩. తొలఁగించుకొను, తప్పించుకొను.

తరువోజ. ఏనును బ్రజలును నీ ధర్మసతియు, నే యుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁ,గా నేర్తు మెయ్యది కర్జంబు.... భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

గీ. ....వారి, వారికర్మఫలంబు లవశ్యభుక్తి, కారణంబులు గా కెందుఁగడవ వశమె. వి. పు. ౧. ౨౧.

వ. ....గండంబులం గడచితిమి....హరి. ౨. ౨౭.

౪. మించు, అతిశయించు.

వ. ....సహదేవుం డాశ్వినేయు నుద్దేశించి మిమ్మును బాంచాలురం గడచినబంధువులు మాకును మమ్మును మిమ్మును మిగిలినబాంధవు లాపాంచాలురకును వారలకంటె మాకంటె నెక్కుడు సుహృజ్జనులు మీకును లేకునికి దెల్లంబు .... భార. ద్రో. ౫. ౩౭౧.

చ. కొఱవులవేఁడిమిం గడచు ఘోరపుఁబల్కులు కర్ణరంధ్రముల్, చుఱచుఱఁ దాఁకి పాటి మదిఁ జూఁచిన....భా. రా. యు. ౭౨౩. భార. శాం. ౧. ౮౯.

౫. క్రి. ౧. చచ్చు. మరణించు.

గీ. కడచినప్పుడు క్రిము లొండెఁ గాక లొండెఁ, గుక్కలొండేనియును భుక్తిఁ గొనెడు దేహ,మొకఁడు ప్రార్థించి యడిగిన నొసఁగవలదె. కాశీ. ౬. ౮౩.

సీ. ధ్రువ వసిష్ఠాదులంధతులఁ దనుచ్ఛాయయుఁ గానివాఁ డేఁటిలోనఁ గడచు. జై. భా. ౮. ౯౮.

౨. నశించు, పోవు.

సీ. అలివేణివదన చంద్రాతపంబునఁ గాని కడచునే మోహాంధకారభరము. భాను. ౪. ౨౫.

గీ. పోయె సుపదేశకాలంబు పూర్వమునను, కడచె ధైర్యంబు....శివరా. ౩. ౩.

౩. గతించు, జరిగిపోవు.

ఉ. ....త,మ్మెఱయఁగా బయల్పడనియట్లుగ నుండెడు వత్సరంబునుఁ, జేరువచేసివం గడచె .... భార. విరా. ౩. ౧౦౬.

వ. ....దినంబులు గడచె వారంబు లరిగెఁ బక్షంబులు చనియె మాసంబులు పోయె....హర ౭. ౧౧.

౪. తొలఁగిపోవు.

గీ. ఇటువలె ననేకగతుల నారటము నొంద, గగనధారతి వానిపైఁ గరుణవొడమి, యడలకు కుమార నీకిది గడవ నేర,దెట్లనినఁ బూర్వవృత్తాంత మెల్ల వినుము. సారంగ. ౩. ౧౨౨.

౫. మేరమీఱు, మితిమీఱు: మర్యాదనతిక్రమించు.

క. కడు ననురక్తియు నేర్పును,గడఁకయుఁ గలవారి నుఱక కడవఁగ నెగ్గుల్, నొడివెడు వివేకశూన్యుల, కడ నుండెడునంతకంటెఁ గష్టముగలదే. భార. ఆది. ౩. ౧౪౯.

సీ. ఆకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శాఖాచంక్రమక్రియఁ గడవఁ జనక. ప్రభా. ౨. ౩.

మ....వైదేహి నేఁ,గడవం దెచ్చితిఁ దప్పు గావుమని లంకారాజ్య మొప్పించి .... ఎ,య్యెడకైనం జనుమా .... భా. రా. యు. ౫౦౧.

౬. కడముట్టు, పారమునొందు.

క. కడవం గఱచినవాఁ డీ,పడు చనుచుం బురుషియల్లు పడఁతుక వెడలెఁ. మార్క. ౫. ౩౦౪. (కడవం గఱచినవాఁడు = పూర్ణముగా నేర్చినవాఁడు.) విక్ర. ౧. ౨౦.

౬. సుఖముగాఁ గాలము గడపు; మర్యాదతో కాలము గడపు.

క. నీ పేమొ కొల యొనర్చితి, వీవగ నది సోఁకు ఁదిగుచు నేఁచఁ దొడఁగె, న్వేవేగఁ దత్ప్రతిక్రియ, గావింపక యున్ననెట్లు కడచెద ననినన్. శుక. ౧. ౨౩౫.

క. ఏ నింతనాఁటినుండియు, మానవతులలోన మిగుల మానవతినినై, యీనాఁటికిఁ గడచితి నిఁక, నానోఁచిననోములే మొనర్పం గలవో. శుక. ౧. ౫౦.

౭. మనుగడ సుఖముగా సాగు, జీవనము బాగుగా జరుగు; సుఖముగా జరుగు.

(వ్యవ) వానికి పంద్రెండు రూపాయలతో నెట్లు కడచుచున్నదో తెలియదు.

ఆక్కడఁ గడవకయే యీయూరు వచ్చినాఁడు. పూఁటపూఁట గడవనివాఁడైనను దుర్వ్యయములు మానుట లేదు.

నేను లేకుండ వానికిఁ గడవదా యేమి?

జీతము స్వల్ప మగుటచే వానికి సంసారము కడచుట లేదు.

౮. ఎక్కువగు, హెచ్చగు, మీఱు.

(కృత్రిమహంస నెక్కి ఆకాశమునఁ బోవురాచకన్నె యొక్క స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజులవర్ణనము) క. వడి గల్గి హంసగతికిం, గడవఁ బఱచువారు.... భోజరా. ౫. ౨౪. (చూ. ౫ ౧౮)

కడచిచను = కడచు.

వ. ....మన్వంతరంబు లాఱును గడచిచనియె. వి. పు. ౪. ౪.

౫. కడతెంచు, కడపివుచ్చు, కడపు, కడపుఁజేయు, కడవఁబడు, కడవఁబెట్టు.

కడచుక్క. వి. (కడ + చుక్క) - కడనక్షత్రము - రేవతి. (శ. ర.)

కడచెడు. అ. క్రి. (కడ + చెడు) దిక్కుమాలు, గతిలేక యుండు.

క. విని కినిసి కపిలదేవుఁడు, ఘనహుంకృతి నేసెనంతఁ గినచెడి వారమ్ము నికోపభస్మసాత్కృత, తనువై వడి రచట సగరతనయులు వెలుచన్. జాహ్నవీ. ౨. ౮౨.

కడచేయు. స. క్రి. (కడ + చేయు) విడుచు, వదలు.

ద్వి. మ మ్మెల్లఁ దంద్రులమాఱుగా నెన్ని, సమ్మతినలుఁ బ్రాణసఖుఁగా వరించెఁ, గావున నాసలఁ గడచేసి మరల, దేవలోకమున కేతెంచితిమి .... ద్వి. నల. ౨. ౬౨౯.

కడచేరుచు(ర్చు) స. క్రి. (కడ + చేరుచు) = కడతేర్చు.

(-దరిచేర్చు - కృతార్థునిచేయు)

క. ....కౌరవులకు మేటి వీవ కావున నీ వీ, ధారుణి ముమ్ముఁ గడ, చేరుపఁ దగు నెమ్మెయిం బ్రసిద్ధచరిత్రా. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౫౫.

కడజాతి. వి (కడ + జాతి) చివరకులము, చండాలజాతి.

ఉ. ఈకడజాతినాతి కిహీహీ మహీదేవుఁడు చిక్కె.... పాండు. ౩. ౯౫. (చూ. ౩. ౮౮.)

(విశ్వామిత్త్రవర్ణనము) సీ. కడజాతితేనియోగము నిర్వహించినయఘటనఘటనావిహార హారి. చం. రా. ౨. ౫౬.

కడతల. వి. (కడ + తల) చివర ప్రదేశము.

వ. ....కౌరవరాజధాని యైనకరినగరంబుకడతల హలాగ్రంబును జొనిపి యుప్పుటభేదనవిస్తారం బగుగర్వ భుజాగర్వదుర్వారుండై పెకలించి .... భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౮౮.

కడతెంచు. స. క్రి. (కడచు + తెంచు - స్వార్థమున) కడచు, దాఁటు.

ద్వి. అసమాన మైనయయ్యామున మార్గంబు, విడిచినఁ గడతెంచి వేవేగ గొల్ల, విడిపట్టువరు నందువిడిపట్టు సొచ్చి. అ. మ. క. ౨౨ పొ. ౧౩ పం.

కడతెగు. అ. క్రి. (కడ + తెగు) ముగియు, సమాప్త మగు.

క. ఉడుమండలంబు దాఁకను, వడి నేఁగితిఁ గోట దాఁట వచ్చునొ యంచుం, గడతెగక యంతకంతకుఁ, బొడవయ్యెను నాకు దాఁటి పోరాదయ్యెన్. మైరా. ౨. ౧౧.

కడతేర్చు(ఉచు) స. క్రి. (√ కడతేఱు) కడతేఱఁ జేయు.

(చంపు. వధించు)

క. విని గురుతనూభవుఁడు పది, దినములఁ గడతేర్తు ననియె ధీరవిచారా. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౧౪. (చూ. ౪. ౪౦౩.)

క. ...దానవు, కపటముకాఁ దెలిసి వానిఁ గడతేర్చుటయున్. జై. భా. ౫. ౧౪౬.

(పోఁగొట్టు)

గీ. వారియగములు గడతేర్చి వాంఛితములఁ, గరుణ నొనగూర్చు.... ఉ. రా. ౪. ౨౩.

(కొనసాగించు, నెరవేర్చు; నిర్వర్తించు.)

సీ. తొడఁగినపని చలం బెడపక యతిదుష్కరంబైనఁ గడతేర్చు ప్రభువులార. భార. విరా. ౩. ౨౧.

గీ. జనపుని ప్రతిజ్ఞఁ గడతేర్తు నని తలంచి. ఉ. రా. ౩. ౧౧౩.

గీ. ....బంతి, తేర్లదొర వేల్మి నెఱిఁ గడతేర్చియున్న. అచ్చ.రా.బాల.౬౩.

(కృతార్థతనొందించు)

(కుంతి కృష్ణునితో నన్నమాటలు) చ. అలఘువిచారనాయలఁత యాప్పుమ నన్ గడతేర్పు మెమ్మెయిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

డతేఱు. అ. క్రి. (కడ + తేఱు) ౧. చచ్చు, మరణించు; నశించు.

చ. ...కుంభకర్ణుఁ డా, దిగఁ గలవీరు లెల్లఁ గడతేఱి రనేపులు శూరశూన్య మీ, నగిరము.... భా. రా. యు. ౧౧౨౩.

గీ....వారిదేహంబులు నస్మదాది, దేహములఁ బోలెఁ దుదిఁ గడతేఱు....కాశీ. ౬. ౮౬.

౨. పోవు, గతించు.

సీ. పరహితంబులు దానపరతలఁ గడతేపె సతత వ్రతోపవాసములు పొలిసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

ఉ....అట్లకా, దే విరహజ్వరంబు కడతేఱునె యీచలి మందులందు....భోజరా. ౩. ౨౪౯.

వ....ఁన్నుంజశక్తి కడతేపె....కాశీ. ౪. ౧౪౨.

౩. నెఱవేఱు, సిద్ధించు.

ఉ. ముందటియట్ల యింకఁ బదుమూఁడుదినంబుల మాత్రకున్ భవ, న్మందిరవాస మియ్యకొనినం గడతేఱు మదీయవాంఛ....భార. విరా. ౩. ౬౨.

క. విను మేను జేయఁబూనిన. పనులం దొకటి గడతేపెఁ బాపాత్మ సుయో, ధనుఁ దొరిగొని తలఁ దన్నుదు. నను రెండవపనియుఁ దీర్చ నరిగెద నెలమిన్. భార. కర్ణ.౩. ౨౨౫.

౪. బాగుపడు; వర్ధిల్లు; బ్రతుకు.

చ. వలపున స్త్రీలబుద్ధి వినువా రొకరేఁ గడతేఱి నట్టివారలు గలరా....సారంగ. ౩. ౬౬.

చ....ఎవ్వరుం బదనిపాట్లకు లోనయి ప్రత్యయార్థమై, యడరెడుచిచ్చుఁ జొచ్చియతియత్నమునన్ సుఖమింతచెందినం,గడపట జానకీసతికిఁ గాఁపురముం గడతేఱదాయెఁ గా. ఉ. రా. ౬. ౩౨౨.

సీ. అనుపమాకృతిఁ జూచి ఘను వౌ ననిరి గాని కడతేఱఁదని నాఁడె నుడువరైరి....గీ.అంచు రత్నాంగి సుతుఁ జూచి యలమటించు. సారంగ. ౩. ౧౦౨.

ఉ..... చంద్రభాస్కరు లి దేమి యకారణవైర మిట్లు నా,దిక్కునఁ జూపినారు కడతేఱఁగ నిత్తునెయింక వారల, న్మిక్కిలిశక్తి మీ ఱఁ

దిగ్భ్రమింగెన నంచుఁ బరిప్లవింపఁగఁ. దశా. ౨. ౩౭౨. అప్ప రా. యు. ౧౧౫.

౫. కృతార్థతనొందు.

వ. ....అర్థజనకరణ్యుండ వగుసీనిముత్తంబునఁ గడతేఱఁగలదాన నగుట నాకలతెఱం గెఱింగించెద దత్తావధానుండవై యవధరింపుము. విప్ర. ౩. ౧౧.

సీ. ....కడతేఱె ననఁ గృతార్థం బయ్యె ననుట కొప్పు. ఆం. ధా. ౩. ౯౪.

౬. ముగియు. సమాప్తమగు. కడచను.

సీ. ....పూర్ణచంద్రుండు మలినుఁడై కానవచ్చిన నాయువు సంవత్సరంబునఁ గడతేఱు రాజ ముఖ్య. ధార. శాం. ౬. ౧౨౯. (శ. ర. ప్రాంత ప్రశ్నోపాదములు)

కడనుంచు. స. క్రి. (కడన్ + ఉంచు) పరిత్యజించు. వదలివేయు.

సీ. పంకజాతాసనప్రతిపత్తిఁ గడనుంచి మృగరాజపీఠిపై మేల్ఘటించి. గీ. రాజవేషంబు గాంచుధారతి యటంద్రు, మల్లనంతమహీనాథు. మతినవాథు. కవు. ౧. ౧౩.

ఇట్లే :- కడఁద్రోచు.

గీ. రమణ ద్రష్టృత్వనిర్వికారత్వసాక్షి, తాదివిద్యోక్త ధర్మజాతమును దొంటి.పగిదిఁ గడఁద్రోచి నీ స్వరూపము భజింతు. సీతారా. ౩౩౦. ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౬౭.

కడప[1] = గడప. వి. (√కడచు. త. కడప్పు.) ఇంటి గడప, దేహళి.

గీ. కడపమీఁదను మఱి సన్నెకంటిమీఁద, జక్కిమీఁదను గూర్చుండ జాదగాదు. కాశీ. ౨. ౭౫.

కడప[2] = కడిమి. వి. (సం. కదంబః.) కడిమిచెట్టు.

సీ. కడపపూఁచేసియుఁ గడుపారఁ గొని మ్రోసి తిరుగువేఁదేఁటులతెరలికయును. హరి.పూ. ౯. ౬౮.

గీ. కడిమి కడప యటం చనఁబడుఁ గదంబ, ము.... ఆం. ధా. ౨. ౪౬.

కడపల. వి. బొ. (√కడ) అంతము, చివర.

వ. .... శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించియుం గుక్షిలోఁ గడపల గానఁ దయ్యె. హరి. ఉ. ౯. ౯౮.

గీ. ఏది మొదలేది కడపల యేది మధ్య,ము.... భీమ. ౬. ౩౪.

గీ. ఇన్ని చేసినఁ గడపట నింటిలోనఁ, ద్రాపుఁడుకు లేదు పాపంబె తగెఁ గాని. వరాహ. ౭. ౭౬.

విణ. చివరది, కడపటిది.

క. కడపటిభూములు నడు మగు,నడుభూములు కడపలగు....హరి. ఉ. ౯. ౪౦.

చ. కడపటినాఁడు....కళా. ౨. ౫౨.

కడపటికొండ = చక్రవాళపర్వతము. వేం. పంచ. ౧. ౭.

కడపలచేరు = అంతమునొందు, పోవు.

సీ. చాలకంబులపిపాసలు కడపలచేరెఁ గాంతారపవ్పూల గర్వ మడఁగె. భాగ. ౧౦. పూ. ౭౫౩.

కడపిపుచ్చు. స. క్రి. (కడపి + పుచ్చు.) ౧. పంపు.

(క) అపాయమునుండి తప్పించి పంపు.

వ. ....నికటప్రదేశంబున నున్న పింగాక్షుండు.... తీవ్రమార్గణంబుల నిగిడించి లుంటాకులం దోలి యోటపడకుండ సార్థవాహులం గడపిపుచ్చి. కాశీ. ౪. ౬౪.

(చ) అభీష్టము నెఱవేర్చక పంపు.

గీ. శరణు సొచ్చిన రక్షింపఁ జాలియుండి, కడపి పుచ్చిన మూర్ఖులోకములు దప్పు. ధార. ఉద్యో. ౧. ౧౬౧.

౨. (కాలము) వెళ్లఁబుచ్చు.

ఆ. ఆలతాంగియుఁ దన కప్పటి కౌక్కిఁత, గర్భజనన శంక గల దటంచుఁ, జెప్పి సిద్ధుసులుని సిద్ధుని కీక యేఁగలయ నస్యు ననుచుఁ గడపిపుచ్చె. కళా. ౫. ౧౨౧.

౭. కప్పిపుచ్చు, మఱుఁగుపఱచు.

వ. అంత నావాగ్దేవి యావిధంబున నొదవినకళా మర్మ భేదనసామ్రాజ్యసంపదను భవావస్థ మానలాఘవ శంక నప్రకాశంబుగాఁ గడపిపుచ్చుటకు సుపాయం బుఁ జింతించి. కళా. ౫. ౧౭.

డపు. స. క్రి. (√ కడచు) ౧. చంపు, వధించు: కూల్చు:

శా. తిన్నం డంతట దేవదేవునకు భక్తిం దృప్తిఁ గావింప నానన్నుగ్రావమహాటవుల్ దిరిగి దంష్ట్రాటంక కోటీపుటచ్ఛిన్నక్ష్మజవరాహము స్గడపి కాల్చెన్. ....కాశ. ౩. ౮౬.

చ. ....ప్రహస్తుఁ డుగ్రుఁడై కరముసలంబునం గడపె గ్రక్కున వేవురయక్షులన్.... ఉ. రా. ౩. ౩౬.

ద్వి. ముచితరో యాతండు మొగి డోలు దొలిపి, మద్దులఁ గడపినమహితశౌర్యుండు. సిం. భాగ. ౩. ౪౯ పా.

౨. పోఁగొట్టు: తొలఁగించు.

సీ. ...నానాండజముల ప్రాణములు గడపి. కాశ. ౩. ౪౭.

గీ భువనసంక్షోభకారి యై పుట్టెనొక్క. కచిఁడియు ల్పాత మది నీవు గడపవలయు. కాశీ. ౨. ౬౯.

గీ. ....నేఁటియాపద గడపవలయు. నా. పంచ. ౧. ౨౨౦.

౩. (పైకి) పోఁజేయు, ఎక్కించు.

చ. ఒడికముతోఁ బ్రయత్నమున నొక్కమహాశిలఁ గొండమీఁదికిన్, గడపఁగ భార మచ్చటిది గ్రక్కున భూమికి డిగ్గఁ ద్రోపఁ గాఁ,గడుసులభంబు....నా. పంచ. ౧. ౧౦౭.

౪. ఉల్లంఘించు, మీఱు.

ద్వి. గాధేయమునిమాట గడపక శట్ట, వేధిబాణముల నవ్వేదపూయ అదఁచి. రం. రా. బాల. ౨౭ పా. ౨౩. పం.

౫, (త. కడత్తు) ఈపుకపొమ్మను; పొమ్మను.

ఉ. పట్టపురాజ నంచు నొడఁబాటులు దప్పను భూజనంబులన్, గట్టియుఁ గొట్టియున్ బహుముఖం బుల నర్థము గూడఁబెట్ట నే,పట్టున నర్థులం గడప.... భోజరా. ౩. ౧౩౭.

క. అడిగినయప్పుడ చెప్పరఁ,గడపినఁ బోనవ్వయేను గడుదుర్మతివై,పదఁపి నను నిలిపి భిక్షం,బిదక కపు నవజ్ఞఁ జేసి తేల మదమునన్. భార. అర. ౫. ౧౩.

గీ. ....నరవరుండు,వేఁడ మణి యీక కడపుట వెట్టి తనము. వరాహ. ౫. ౧౩. కాశీ. ౭. ౧౩౯.

౬. దాఁటించు, తరింపఁజేయు.

గీ. కలుషఘోరపయోరాశిఁ గడపుతరణి. పారి. ౪. ౪౯.

౭. (గళ్లుమొదలగువానిని) దాఁటించు, మీఱఁజేయు. (కపటద్యూతవర్ణనము) సీ. .... ఎక్కుడాయంబుల యెడలు గడపి. దశ. ౫. ౬౪.

౮. నడపు.

క. అమరేంద్రసుతుఁడు తనకుం,గమలాక్షి సుభద్ర రథము గడపఁగ....భార. ఆది. ౮. ౨౦౨

క. ....మత్స్యగంధి యనఁగా ధర్మా,ర్థంబుగఁ దన తండ్రినియో,గంబున నయ్యమున నోడ గడపుచు నుందెన్. భార. ఆది. ౩. ౩౪.

వ. చంద్రసూర్యులం గాలంబు గడప నియోగించి.... భీమ. ౪. ౧౫౧.

౯. జరపు, వెళ్లఁబుచ్చు.

గీ. కడపితే రాత్రి సులభసౌఖ్యంబుగా మనం

బు గాఢప్రసన్నమే యంబుజాక్ష. భార. శాం. ౨. ౪.

గీ. దర్పితేల్వలవాతాపిదమన మీఁద, పెక్కుకాలాలు గడపినపెద్దలు....వరాహ. ౯. ౧౩౨.

౧౦. విడిచిపెట్టు, వదలు.

సీ. విరుదులనైనను బిటికివాండ్రనునైనఁ జంపుచోఁ గడఁపడు జముఁడు నేప్పు,లానుసు మత్త్యనిచావు మాన్పఁగ లేవు రణ మొనర్చినఁగాని రాదె మర ణ,ము....భార. స్త్రీ. ౧. ౨౫.

(సంతికట్టునితోనన్నమాటలు.) చ....గొంతిహృదయం బున శోకము నివ్వటిల్ల ని,ట్లను నిది దైవసంఘటన మక్కట యెట్లును దప్ప నేర్చునే. యనుపమసత్య విస్ఫురణ నాడినమాట మహాసుమున్న నీ,యనుజుల నల్వురం గడపుమన్నను చేఁతకుసమ్మతించితే. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౦.

౧౧. పాఱఁద్రోలు, తఱుము.

గీ. అచటివెలయాండ్రు రంభాదు లైన నౌరయఁ, గాసె కొంగున వారించి కడపఁ గలరు. మనుచ. ౧. ౫౦.

ద్వి. కనకంపుఁదీఁగెలఁ గడపుబాహువులు, మృదుపల్ల వంబుల మిగులుహస్తములు. ద్వి. నల. ౧. ౮౩౩. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

కడపుఁజేయి. వి. (కడపు + చేయి) చుక్కాను, అరిత్రము.

సీ. వైరిసైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పునావఁ గడఁజేర్చు ప్రాఁ కుడుఁ గడపుఁజేయి. పారి. పీఠి. ౨౪.

కడబంతి. వి. (కడ + బంతి) పంక్తియొక్క చివర.

సా : వడ్డించువాఁడు తనవాఁడైనచో కడబంతిని గూ ర్చుండినను లోపమురాదు.

కడమ. వి. (త.కడై) ౧. కొఱఁత, వెలితి, లోటు.

వి. అన్న కుమార నీ యట్టి సత్పుత్రుం డు గలుగ మా కేమిటఁ గడమ, సెపుమ. భార. ఆర. ౫. ౧౧౫.

చ. .... గుణము వర్ణన లర్థము శబ్ద మొప్పు నే,కడ మయు లేదు మత్కృతికి... ఉత్త. ౧. ౨౦.

౨. శేషము, మిగులు.

క. మొదలనె నాకుం గలిగిన,యది శంఖసుదర్శనాంక నాదిపహితమై, పొదలెడిప్రపత్తి యిఁకనడ, పెదఁ గడమయు....పరమ. ౪. ౧౪౦.

(చూ. ౧౩౭. కడమ :- శేషవృత్యముఅనిభావము.)

౩. కడ, అంతము, తుద.

గీ. అనిన సర్వాపరాధి నే నధిపతనయ, నీవు పుణ్యా త్మకుండవు నీకుఁ దప్పు, మోప నే నెంతవాఁడ నా పాపమునకుఁ, గడమ లే దంచుఁ జాఁగిలఁబడియెఁ గుంభి. భోజరా. ౫. ౩౧౮.

విణ. ౧. న్యూనము, తక్కువయైనది, కొఱఁతపడినది.

ద్వి. ఒక్కటి కడమగా నొగి నూఱుమాయ, లక్కడి వారిచే ననువుగా నెఱిఁగి. రం. రా. ఉ. ౫౬. పొ. ౧. వం.

సీ. రమణీయనూతనరతిరహస్యములకుఁ గామశాస్త్రం బులు గడమ లయ్యె. వి. శపం. ౩. ౨౧౯.

౨ శేషించినది, మిగిలినవి; అన్యము, ఇతరము.

క. కడమకథ నుడువు మనినం, బడఁతికి శుకలోకపట్ట భద్రుఁడు తెలిపెన్. శుక. ౧. ౧౨౯.

వ. ....కుంతియును దానిరెండుభాగంబులు చేసి యం దొక్కభాగంబు భీమునకుం బెట్టి తక్కినభాగంబు కడమకొడుకులుం దానును గుడుచు. భార. ఆది. ౬. ౨౩౮. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

జ : కడఁబడు, కడమపడు, కడమపెట్టు.

కడమప(వ)డు = కడఁబడు. అ. క్రి. ౧. కొఱఁతపడు, న్యూనమగు.

వ. ఒక్కత్రాడు సుట్టిన నది రెండంగుళంబులు కడమ పడియె మఱియు నొక్కబంధనంబు

సంధించి వలగొనిన నంతియ కొఱంత యయ్యె. భాగ. ౧౦. పూ. ౩౮౪.

గీ. కడమవడఁ బల్కుఁ బల్కు లాకస్మికముగ, మగువ మదిరారసోన్మాదమహిమవలన. కవిక. ౪. ౧౬౩

క. ఏవెంటఁ గడమపడుపక, దేవా మము సంతరించి లివి నీపాలం,జా వగుట దమకుఁ దగు నటు,గావున భక్షింపు పనరఁగా నేమిటికిఁ. పేం. పంచ. ౧. ౫౨౬.

౨. శేషించు, మిగులు.

గీ. కదిసి రథ్యముల్ వేయింటఁ గడమపడక, యుండఁ జించి....హరి. ఉ. ౭. ౨౧౮.

గీ. అట్లు జైనుల వధియించి యచటఁ గడమ, వడినపసతులు వడఁద్రోచి .... కేయూర. ౨. ౧౦౫.

౩. అసంపూర్ణమగు, ముగియకుండు.

వ. చెఱువు కడమపడియె ననియుఁ బేదగుడులకుఁ బూజ నడువ దనియు....చెప్పి పంప నారాజీవా సంబు గుప్తాగుప్తప్రకారంబులం బంపుద్రవ్యంబు దెచ్చి....ఆము. ౪. ౫౩.

కడమపెట్టు. స. క్రి. (√కడమ.) మిగుల్చు.

గీ. ....అపత్త్రికాప్రకార మేమియు నీ వింకఁ గడమ పెట్టకంతయును నాకు నెఱిఁగింపు .... ప్రభా. ౩. ౧౪౮. ప్రబోధ. ౫. ౪.

కడముంత=కడవముంత. (వా, శ. ర.)

కడముట్టు. అ. క్రి. (కడ + ముట్టు.) సమాప్తమగు, ముగియు; నిశ్శేషమగు, సంపూర్ణమగు.

సీ. తనసేవగాఁ బురందరుఁడు గట్టించు కెంపుల హజారము కడముట్టెనొక్కొ. కళా. ౩. ౧౩౦.

ద్వి. నేఁటితోఁ గడముట్టెనే కౌశికుండు, గాటంబుగా సల్పు కపటనాటకము. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౫౫.

గీ. శత్రువు ఋణంబుఁ జిచ్చు నెచ్చరికతోడఁ, గడమ పెట్టక కడముట్ట నడఁపవలయు. ప్రబోధ. ౫. ౪.

కడముట్టఁబడు = పారంగతుఁడగు, అవ్వలియొడ్డు చేరు.

గీ. సమధికం బైనసంసారజలధియందు, మునుఁగుచును దేలుచును గడముట్టఁబడని జనుల నెల్లను మత్పాదసరసిజములు, తెప్ప యై యుద్ధరించు నిందీవరాక్షి. భీమ. ౫. ౧౩౦.

కడయేనుఁగు. వి. (కడ + ఏనుఁగు.) దిగ్గజము. అచ్చ. రా. బాల. ౩౮.

కడయేలిక. వి. (కడ + ఏలిక.) దిక్పాలుఁడు. అచ్చ రా. అర. ౫౮.

ఇట్లే :- కడయొడయుఁడు. అచ్చ. రా. సుం ౧౫౫.

కడయొత్తు. వి. (కడ + ఒత్తు.) గృహవిశేషముయొక్క చుట్టుగోడయందలి కంబములమీఁది దూలము. (శ.ర.)

కడరాలు. వి. (కడ + ఆలు-ఇది 'పేదరాలు' వంటిది.) కడజాతిస్త్రీ, చండాలస్త్రీ.

ద్వి. వెలయంగఁ బెనిమిటివెనుక నిట్లుండ, వలపదా కడరాలివర్తన మొప్పఁ, గడుసొంగ మయ్యె నీగరితభక్తియును. పండితా. దీక్షా. ౪౨. పొ.

కడతెప్ప. వి. (కడ + తెప్ప.) కనుతెప్పయొక్క కొన.

సీ. కడతెప్ప లొరయంగఁ గనువమ్ము లర మోడ్చు.... ....నైష. ౫. ౯.

కడలి. వి. (కడలు + ఇ = అలలుకలది- క త కడల్.) సముద్రము, మున్నీరు.

గీ. కపటమత్స్యంబవై నీవు కడలిసుమ. నైష. ౮. ౧౨౦.

కడలికూఁతురు. వి. (కడలి + కూఁతురు) లక్ష్మి. నిఘ. అం. సం. దేవ. ౧౦.

కడలిరాయఁడు. వి. (కడలి + రాయఁడు) ౧. సముద్రములలో గొప్పది - క్షీరాబ్ధి. పాలసముద్రము.

సీ. ....కడలిరాయలలోఁతుఁ గన్నుఁగవి. గీ....మందరంబు. మనుచ. ౫. ౪౭.

౨. సముద్రప్రభువు - నీటితేఁడు, వరుణుఁడు. ఉ. రా. ౧. ౩౧౬.

కడలివెన్న. వి. (కడలి + వెన్న) చంద్రుఁడు.

రగడ. కడలివెన్నయు వేఁడివేలుపు గాడ్పు నగ్గియు నెల్లగాములు....నీవె....అచ్చ. రా. యు. ౬౪. అం. సం. దేవ. ౧౫.

కడలు. వి. (బ. కడళ్లు, కడళులు) తరంగము, అల.

సీ. తూలెడుపయ్యెద దుఃఖాంబునిధిలోనఁ గడలుచందంబునఁ గదలుకొనఁగ. హరి. పూ. ౯. ౧౪౪.

(రావణుఁడు) క....అమరబలమునకుం గి,ద్పదక నిలిచి మెలు నెను బలు,కడళ్ల కెదు రైన దాటికరసేం దిర మై. నిర్వ. ౬. ౧౩౪.

సీ... జలధులు నలిరేఁగి కడళుల నభ మెక్కఁ గడఁగె ననఁగ. హరి. పూ. ౭. ౧౬౩.

జః కడలి, కడలికూఁతురు, కడలిరాయఁడు, కడలివెన్న, కడలుకొను, కడలుకొలుపు, కడలెత్తు, కడలొత్తు.

కడలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కడలు + కొను.)

౧. అతిశయించు.

క. ఉత్తర నలంకరింప ను,దాత్తాభరణాదివస్తుతతి యొసఁగి నరేం,ద్రోత్తముఁడు నేర్పుగల చెలి,కత్తియలం బుచ్చెఁ బ్రీతి గడలుకొనంగన్. భార. విరా. ౫. ౩౮౮.

క. అని ప్రియము గడల్కొనఁ బ,ల్కిన ....సారంగ. ౨. ౮౬.

౨. పొంగు, ఉప్పొంగు.

ఆ. ....కథవినంగ నాకుఁ గౌతుకంబు, మనము నిండి గడలుకొనుచున్నది....భార. ఉద్యో. ౩. ౪౧౨.

౩. వ్యాపించు. (ఈయర్థమున 'కడ + లు + కొను'- అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

మ....గద్దెపొం చెడలి వీఁకం గేసరంబుల్ గడ,ల్కొన....పొల్పుంజెంది నంభోజముల్. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౦.

౪. కలుగు.

గీ. .... నిద్ర రేపు మాపు,మానియుండిన జాడ్యంబు మేనఁ బొడముఁ,గన్నుఁగవయందు నరుణిమ గడలుకొనును. దశా. ౨. ౧౩౮.

కడలుకొలుపు. స. క్రి. (√ కడలుకొను.) ౧. వ్యాపింపఁజేయు. ఈయర్థమున కడ + లు + కొలుపు - అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

గీ. గఱులు సారించు మీనలు గడలుకొల్పు .... మీన, వేషి పెన్నీట నిగమగవేషి యగుచు. భాగ. ౮. ౭౧౯.

౨. కావించు, కలిగించు.

సీ. రతిదేవినెప్పిఁగురారాపుఁజన్నులు గడకన్నులకు నింపు గడలుకొలుప.... గీ. ఉక్కడీఁ దయి యేతెంచె నుక్కు మిగిలి,కలికిగారాబుచెలికాఁడు కలికిమరుఁడు. నైష. ౭. ౪౧.

సీ నడునెత్తి మట్టిపా లిడి తాలిక లొనర్చి కడలుకొల్పి న గొప్పజడలదిండు. శుక. ౨. ౩౨.

కడలెత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఎత్తు) పొంగు, తరంగితమగు.

సీ. పదపల్లవంబునఁ బ్రకటిల్లుచదలేఱు కడలెత్తిధాత్రి వెల్వొడిచి పాఱ. కాశీ. ౫. ౧౧౨.

క. కడలెత్తి మ్రోయ వెలుచును,జలనిధు లినుఁడెండ గాయ శంకిలు....ధా. రా. బాల. ౧౨౬.

కడలొత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఒత్తు) ౧. తరంగితమగు. పొంగు.

మ. నెలమేఱుల్ గడలొత్తఁ జేయుచును .... కానన మారుతంబు తనకుఁ వాంఛానుహూపం

బుగా, వలఘుస్వేదవినోదనం బొసఁగఁగా నాసీనుఁ
డై....హరి. ఉ. ౧. ౫౭.

ఉ. ....లో, నూనివరోషవార్ధి గడలొత్తఁగ ని ట్లనిపల్కె-
భూవరా. భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౨౪.

౨. వ్యాపించు. (ఇట-కడ + లు + ఒత్తు. అనియుఁ
జెప్పవచ్చును.)

సీ. కరమూలములఁజిగి గడలొత్తి వల్లత్కు-చో పాంత
కాంతుల నొత్తరింప. హరి. పూ. ౮. ౧౬౮.

కడవ. వి. (సం. ఘటః. ప్రా. ఘడో) కుండ, కుంభము.

ఆ. తిండిపోత నీకు ఖండనం బేటికిఁ,గడవఁజేరిమనసు
కాంక్ష దీఱ,నోపుకొలఁది మ్రింగి యూరక సీవింటి,
కడవ యుండు మింక నడిచి పడక. భార. ద్రో.
౪. ౨౩౫. (కడవః-అన్నపుకుండ అనిభావము.)

కడవచెవులపోటరి = కుంభకర్ణుఁడు. అచ్చ. రా. యు.
౨౨౪.

జ: కడముంత, కడవతీటు, కడవముంత, కడవ
బాయి.

కడబఁడు. వి. (క. కణవ, కణబ.) మగగుఱ్ఱము.

క. పంచించి ప్రాణవల్లభ, గొంచక తా నుత్తరకు రుపుం
భిని బంచా, రించినగోడిగయై వర్తించువిధము
యోగదృష్టిఁ దెలిసి కడవఁడై.

క....సంజ్ఞా, కంఖాణిం జేర నరిగి కామాతురతన్.
నరాహ. ౫. ౯౫, ౯౬.

కడవఁబడు,కడవఁగఁబడు. అ. క్రి. (√కడచు-
స్వార్థమున 'పడు') - దాఁటిపోవు - ౧. శేషించు,
మిగులు.

క. నడుకట్ట లిసుకతిప్పలు, మడలు దరులు వాఁకలును
గ్రమంబున నొకడుం, గడవఁబడకుండఁ గృష్ణుఁడు,
పడఁతులకును యమున యాటపట్టుగఁ జేసెన్.
హరి. పూ. ౮. ౩౭.

౨. గతించు, కడచు.

క. వెడపనికి నాలిఁ బంపం, గొడుకుఁ బనిచి వ
చ్చినాఁడఁ గ్రూరత్వమునం, గడవంబడునొకొ పని
యని, కడువెసఁ జనుదెంచె నశ్రుకణములు దొరఁ
గన్. భార. శాం. ౫. ౨౮౧.

గీ. అటుల నిజగృహమున కేఁగి యబ్జవదన, పగలు
గడవంగఁబడుటయుఁ బార్థివేంద్రు, కేళిగృహమున
కరుగునవ్వేళ....శుక. ౩. ౩.

కడవఁబెట్టు. స. క్రి. (√కడచు) ౧. తొలఁగించు.

క. ఆపదఁగడవంబెట్టఁగ, నోపి శుభం బైనదాని నొదఁ
గూర్పను మా, కీపుట్టువునకుఁ దొండు, ణ్మపా
లుఁడు నిన్నుఁ జూపి చనియె మహాత్మా. భార.
ఉద్యో. ౩. ౬.

౨. (కష్టాదులనుండి) దాఁటించు.

గీ. ....మీదయాసుకృతాదుల, పెంపు మిమ్ముఁ గడపఁ
బెట్టకున్నె. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౦౬.

కడవడించు = కళవళించు. అ. క్రి. కలఁతపడు.

ద్వి. ఎదనెదఁ గడవఁలోఁ బదఁగడచుచునుఁ, గడవ
డించుచు భుజంగము విజృంభింప, బస. పు. ౬.
౪౩౦ పం.

కడవతీటు. వి. (√కడవ.) తుడుము, వాద్యవిశేషము.
(శ. ర-కడువతీటు అని. చి. ని. బ్రౌ.)

కడవన్నె. వి. (కడ + వన్నె.) ౧. (బంగారముయొ
క్క) చివరవన్నె, పదియాఱువవన్నె: పదియాఱువవన్నె
బంగారము.

సీ. కడవన్నె తళుకుబంగరుకోట....దశా. ౧. ౨౬౨.

సీ. కడవన్నె గిండ్లొకో గజనిమ్మపండ్లొకో సుదతీ లలామ
వక్షోరుహములు. ఇందు. ౨. ౧౯౮.

కడవన్నెగుబ్బలి = కనకాద్రి, మేరుపర్వతము. ఉ.
రా. ౭. ౧౧౦.

కడవముంత = కడముంత. వి. (కడవ + ముంత) చిన్న
మట్టిపాత్రము. హంస. ౫. ౧౧.

కడవబాయి. వి. (కడవ + బాయి.) కుమ్మరి కడవలు
చేయుట కుపయోగించెడుబాయి. హంస. ౫. ౯.

కడవసము = కడాసము, కళవసము, కళాసము వి. ధార్యచర్మము, ధరించుటకుపయోగించు తోలు.

క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గప్పడములు వీరల ధనంబు....భార. ఆది. ౭. ౨౨౩.

చ. జడలను బెంచుచుం గడవసంబులు గట్టుచు.... భూమి జనించినట్టియా, మృదుఁడను గాను.... పార్వ. ౧. ౧౪.

కడవాఁడు. విశే. (కడ + వాఁడు) ౧-సమీపమందుండు వాఁడు-సేవకుఁడు,

(నకులుఁడు ధర్మరాజుతో నన్నమాట) క....నాలాంటి విధం, బామను జేశ్వరుఁడదిగిన, నే మీకడవాఁడనందు ....భార. విరా. ౧. ౯౬.

(౨-వ - అర్థమునకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.)

౨-చివరవాఁడు-(క) కనిష్ఠుఁడు.

సీ. గారాపు మీతల్లి కడవాఁడఁగాని నేగణుతింపఁగడ వాఁడఁ గాఁజుమయ్య. మనుచ. ౫. ౪.

(ఇటసోదరులలోఁ గని ౘడు అని భావము. ఇది ౩. అర్థమునకుఁగూడ నుదాహరణము)

(చ) అంత్యజుఁడు, చండాలుఁడు.

మ. జడుఁడో భిక్షుఁడొ విప్రుఁడో వృషలుఁడో జ్ఞానాఢ్యుఁడో సిద్ధుఁడో, కడవాఁడో యనుచున్.... మల్లభూ. వైరా. ౯౬.

శ్లో. చండాలః కిమయం....సం. భర్తృ. వైరా. ౯౬.

౩ - దూరపువాఁడు-అన్యుఁడు, పెఱవాఁడు. (చూ. ౨. అర్థము.)

కడవీను. వి. (కడ + వీను) చెవితుద.

మ. పదియార్వన్నె పసిండిపట్టు మవసీ పాలావతంసంబునె, న్నుదుటంగట్టె లతాంగి యొర్తు కడవీనుల్ సోఁక నేర్పొప్పఁగా....నైష. ౬. ౫౩.

కడవెళ్లు. స. క్రి. (కడ + వెళ్లు) దాఁటు, తరించు.

గీ. విరహవారిధి నేఁగడవెళ్ల పెపుడు. ప్రభా. ౩. ౧౨౪.

అ. క్రి. సమాప్తమగు. (శ. ర.)

కడవోవు. అ. క్రి. (కడ + పోవు) ఉడిగిపోవు.

క. ....పాయంబొకనాఁ, డుడివోవుట గలిగిన మదిఁ, గడవోదుగదే మనోజగర్వం బెపుడున్. శివయోగ. ౬. ౩౩ పొ.

కడవ్రేలు. వి. బొ. (కడ + వ్రేలు) చిటికెన వ్రేలు, కనిష్ఠిక.

(శివుఁడు) చ....శీతవసుధాధర కన్యక ముద్దుఁగేలుదా, మరకడవ్రేలు పట్టుకొని మన్ననఁ దిన్ననికిం బ్రసన్నుఁడై. కాళ. ౩. ౧౨౦.

కడసంజ. వి. (కడ + సంజ.) సాయంసంధ్య, మలుసంజ. కళా. ౮. ౧౦.

కడాని(నీ). వి. ౧. బంగారము, కాంచనము.

ఉ. మేలికడానిడాల్దోయలు మీటెడు జాబిలి డాల మేడలో. నీలా. ౧. ౧.

క. చిత్తజుఁడను దొమ్మరిలాఁ, గెత్తి వడిందూటి చనఁగ నిడినకడానీ, బెత్తపు వలయములో యన, బిత్తరి తాటంకయుగము బెడఁగై తోఁచెన్. చం. రా. ౩. ౭౯.

౨. మేలిమి బంగారము.

చ. మినుకుఁగడానిబంగరువుమేడలసోరణ గండ్లవెంట. .... నీలా. ౧. ౨౯. ఆంధ్ర. ౨. ౨౭౯.

కడారము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) ౧. పింగళవర్ణము కలది, కపిలవర్ణముకలది. ౨. గర్వించినది. ౩. నిస్సారము. వి. అ. పుం. ౧. పింగళవర్ణము. ౨. రూక్షత్వము. ౩. శూలము. ౪. జలము.

కడారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు.

కడాసము = కడవసము.

సీ....ధార్యచర్మనామము కడాసము కడవసమన.... ఆం. భా. ౨. ౧౭౭. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

కడి[1]. వి. ౧. కబళము, ముద్ద; (గోమయాది) పిండము.

సీ. కమలజాండము నొక్కకడి చేసికొని మ్రింగ

నరుదెంచుచున్న కాలాంతకుండొ. భా. రా. యు. ౧౪౬౭.

గీ. కదెఁడు మెతుకులకై యింతకష్టపడెదు. కుచేల. ౨. ౧౧౨.

క. కడి మాడ చేయుభోజన,మిడుదుము భిక్షాటనం బి దేలా నీకుఁగా. ధర్మ. ౩. ౩౮. (కడిమాడచేయు :- మిక్కిలి విలువగల అనిభావము.) శేష. ౧. ౧౦౦.

(వ్యవ) ఆవు రాత్రి నాలుగుపేఁడకళ్లు వేసినది.

౨. ఆహారము, తిండి.

క. కడి గంట నెపుడుఁ దఱుఁగఁగ,కడి దఱుఁగఁగ వడియుఁ దటిఁగి గానిఁగా బుదమిఁగా,బడినఁ గన రాక మంచపుఁ, దొడుగఱ్రై రట్టె బుజలతో నే మందుఁగా. మనుచ. ౩. ౧౩౧.

ఓరెంపుఁగళ్లు = అన్నపిండములు.

ఆ. కలఁచ మీఱ మిగులఁ గన్నీరు నించుచుఁ, గొంత దడవు నొగిలి యంత జతన,మొనర నుపులు నీళ్ల నోరెంపుఁగళ్లను, మొదలుగలుగుచెయ్వులదనఁ జేసి. అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౨.

జ : కడికంచము, కడిగొను, కడిమెత్తు.

కడి². వి. సువాసన, సుగంధము.

సీ. కవళపరిమళశత్వర్థములయందుఁ గనుపట్టుచుండు ను గడి యనంగ. ఆం. భా. ౩. ౬౧.

౨. దుర్గంధము.

(గజవర్ణనము) సీ. కడి వోవ. నొరకులు గడిగి నవా శ్వత్థపల్కలరసములు వఱలఁ బూని. కు. సం. ౧. ౫౮.

జ : కడిపోవు.

కడి³. వి. క్షతి, గాయము. ఆం. భా. ౩. ౬౧.

కడిఁది. విశ. (క. త. కడిదు) ౧. గొప్పది, అధికము; పెద్దది.

చ. ....ఉన్మదకరినైన నుగ్రమృగనాథునినైనను గిట్టి ముట్టి పెట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గడింది మగంటిమి యుల్లసిల్లఁ బట్టుచు .... భార. విరా. ౧. ౮౩.

ఉ. ....కడిందిగ గ్రుక్కి....హరి. ఉ. ౨. ౬౭.

సీ. ....కడిఁదితొమ్మ....రామా. ౬. ౧౧౪.

ద్వి. కడిఁదికొమ్ములపోటు .... రం. రా. సుం. ౨౪౪ పొ. ౧౩ పం.

౨. గంభీరము, లోఁతైనది.

(రాముఁడుసముద్రునితోనన్నమాట) ద్వి. కడగానరాని నీకడిఁది చిత్తంబుఁ, బడయుటకై నేను బడియున్న వాఁడ. రం. రా. యు. ౩౦౭ పొ. ౬ పం.

ద్వి. కడిఁదిచిత్తంబు చెదరంగ . . రం. రా. యు. ౩౦౨ పొ. ౧౬ పం.

౩. కఠినము, తీక్ష్ణము; దారుణము.

ఉ. భావములో నదంభ యగుభక్తికి సంతస మందు దొందె నొం,దే విధియింపుఁ డిప్పుడ కడిందిగ దం డము దప్ప గ్గనైనేఁగా. నైష. ౪. ౧౧౩.

చ....కడిందివేసవిఁగా. ఆము. ౨. ౬౪.

చ....పుప్పొడి నీపదాంబుజం, బెటువలెనోర్చెనమ్మ త రుణీ తగునమ్మ కడింది చెయ్యముల్. వసు. ౩. ౧౨౧.

౪. అసాధ్యము, అశక్యము.

సీ....అవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెప్పించుట కడిఁదిగాదె. నిర్వ. ౧౦. ౧౪౨.

ఆ. నవసి పొవసి యనుదినముఁ బరప్రేష్యుౖ, యునికి దలఁప నర్థమునకచూపె, యట్టిదుఃఖలబ్ధ మైనయ య్యర్థంబు, విడుచు టెవ్విధమునఁ గడిఁదిగాదె. భార. అర. ౬. ౧౧౧.

వి. ౧ కడిమి, శౌర్యము.

సీ....కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ బెరఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౨. ఆపద, ఇక్కట్టు.

క. వడిఁ బోయి మీర లిప్పటి, కడిఁదికి నేమాంస

మైన గ్రక్కునఁ గొనిరం, జడసేయ కనుచు ననిపిన... నా. పంచ. ౧. ౩౭౬.

కడిఁదిజడదారి=ధూర్జటి, శివుఁడు.

(చంద్రవర్ణనము) గీ. కడిఁదిజడదారిసిగపూవు గళలప్రోవు. కృ. శతం. ౧. ౨౨.

కడికంచము. వి. (కడి¹ + కంచము) భోజనపాత్రము, అన్నము తినుకంచము.

(శివవర్ణనము) చ. కలుపలరాజు పువ్వు కడికంచము బ్రహ్మకపాలము.... శివ. ౨. ౭౫.

కడికండ(ము)లు. వి. బ. (కండ²లు + కండ²లు-

క. కడికణ్డ)ఖండఖండములు, ముక్కముక్కలు.

మ...తురగంగంగముల్, గడికండంబులు చేసి... భార. ద్రో. ౪. ౧౮౪.

సీ. కడికండలుగ కీచకులంతలంబు ప్రేయుండు గద సాదఁ బట్టినఖడ్గధార. కాశీ. ౫.౧౪౨. కాశీ. ౨. ౪౯.

కడిగొను. స. క్రి. (కడి1 + కొను.) కబళించు, మ్రింగు.

క. చిన్నఁ గడిగొనఁగ వచ్చునె, చిచ్చును మా పచ్చపడినశివునకు దక్కన్. భాగ. ౮. ౨౪౬.

కడితము. వి. (సం. ఘట్టితమ్. ప్రా. ఘడిత. క. కడిత. త. కడితమ్) గుడ్డమీఁద చింతగింజలతోఁ గలిపిన మసి పూసి నల్లచేసి అట్టలుగాఁ జేసి దానితో నేర్పఱచిన లెక్కలపుస్తకము. (పలకమీఁదవలె నే యీయట్టలమీఁద బలపముతో వ్రాయుదురు)

ఉ. దక్కఁగ వ్రాసితిన్నను పటమ్మునయందు సుశర్మపాపముల్, లెక్క మొత్తుంగరాదు లవలేశము వానికి నట్టివ్రాఁతయం, దక్కజ మిప్పుడొక్కటియు నక్షరరూపము లేదు దేవ నేఁ, డక్కడితంబు గట్టియుడిసట్టుల యున్నది కప్పుదేలుచున్. పాండు. ౫.౫౦.

సీ. కపణముల్ నానౌము ల్గలకట్టలసంచిగోతము లెక్కకడితంబు ... హంస. ౨. ౨౭౬. (రూ. కణితము. బ్రా.)

కడితి=కణితి. వి. గోకర్ణమృగము, కడఁజు.

ప....అడవులు చొరంబాఱుపిడికడితికదుపును రసపికి విఱిగి పడినవిటపివిటపంబులన్.... మనుచ. ౪. ౩౭.

మ...మ్రాఁకమ్రాకముల్ గదుకుల్ చికిఁ గజాళి చొఁకె....సారంగ. ౧. ౧౦౭.

కడితిలము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కడిమి¹(ద్రి). వి. (√ కడు—త. కడుమై) ౧. బలము; పరాక్రమము, శౌర్యము.

గీ... నాకడిమి వినుము...

ఉ. క్రన్నున నొక్కొక్కసుఁడ కాఁడు సురాసురులెల్ల నొక్కఁడై, వచ్చిన నీవ చూడఁగ నవార్యబలోన్నతిఁ జేసి వారలన్, ద్రచ్చి పక్షంబు...భార. ఆది. ౬. ౧౫౦, ౧౫౧.

క. ఆరాజమణిసునాముఁడు, మారుఁడు సౌందర్యమునఁ గుమారుఁడు కడిమిన్. రసిక. ౧.౫౩.

మ...సురేశ్వరునిగడ్మిం గిట్టి తున్నాడనో, పినపుత్త్రుం దగ నిత్తు నీకు...భా. రా. బాల. ౪౭౬. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౨. సంహారోపాయము.

గీ. ఏలు నిలుపఁగ నొగ్గుట యుచ్చకంబు, మత్తకరిఁ గెరలించుట మాయచేఁగ, కొండ నెదిరించి తగరు డీకొనుట కడిమి, కాన నధపుని యొక మేలు దాన మంత్రు. కవిక. ౨. ౩౭.

౩. ఆధిక్యము, గొప్పతనము; అతిశయము.

చ. నెరవున లావునం గడిమి ధీరమునం గొలుపొందు రాచదేవర...యయా. ౨. ౧౨౮.

గీ. కినిసి యాఁకటికడిమి నయ్యనిలసుతుఁడు. ఉ. రా. ౫. ౧౧౧.

విశే. అధికము, పెద్ద.

ద్విపద. కలిగొట్లుప్రాకు వేడ్కలె సీమఁ దఱచె

దను, నలినాక్షి కడిమిగండమున కే వెలచెద
ను. మనుచ. 3. ౮౪.

కడిమి². వి. (సం. కదంబః) నీపము, కడపచెట్టు.
గీ. కడిమి చిగిరించె...పాండు. ౪. ౨౧.
గీ. కడిమిపూఁదోఁటలో నాడుగరిలోఁ దలఁకు. అచ్చ. రా. ౧. ౨.

కడిమిడి. విణ. పచ్చికకలది (నెల.)
వ. ... పచ్చనికడిమిడిపట్టునకు జటాయువుం దలంచి దర్భపూరంబుగాఁ బిండంబు వెట్టి ...భా. రా. అర. ౨. ౩౭౪.
శ్లో. [illegible] సం. రామా. అర. ౬౮. ౩౪.

కడియ(మై)ము. వి. (సం. కటకం. ప్రా. కడఅం. త. కడయమ్. క. కడగ.) ౧. వలయాకారముగా నుండు హస్తభూషావిశేషము; పాదభూషావిశేషము.
సీ. కడియంపుఁబాహులు కకపాలలో నున్నభూతి మైఁ జికికనబుప్పి...
ఉ. మేలిపసిండిగాజులును మేలుపుఁబచ్చలకీల్ప - డెంపుడా, కేలు మెఱుంగుకెచ్చెమురు త్రేప ను దాల్చుచు...విజ. వి. ౧. ౭౯.
సీ. ఇనుపకడెంబులు....శు. హరి. ౪. ౧౫౭.
సీ. కాలికడియ మమర. పారి. ౪. ౭౬.
౨. భక్ష్యవిశేషము.
వ. ...పచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జులును వడియంబులుం గడియంబులును..కాశీ. ౭. ౧౮౫. (చి. ని. పా.)
కడియపుట్టు = కడియమువలె నుత్తలాకారమైన భక్ష్యవిశేషము.
చ. ... నడుఁకక బాల్యచాపలమున న్వరిస్మితి ప్రేలఁ జొక్కుపుకు, గడియపుట్టు బ్లుటుముఁ బ్రజగజ్జను లచ్చెరువంది చూడ నొక్కెడపటి కొండపొంపు లెఱుఁగం దివిలించి కటింపు హూలివై, న్గొడుపు... వేం. పంచ. ౧. ౭. కశా. ౭. ౮౧.

కడియెత్తు. అ. క్రి. (√కడి¹) - ముద్దయెత్తు - భోజనము చేయు.
క. అత్త దయామతిఁ దనకడ, నత్తమిలక నిద్రవో వదహరహమందుకు, బొత్తునఁ గుడువక తాఁ గడి, యెత్తదు తజ్జనని యింత కేమయ్యెనొకో. రాజ. చ. ౨. ౩౪. శివ. సా. ౪౭౯.

కడిలము. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.)

కడివోవు. అ. క్రి. (కడి² + పోవు) ౧. - వాసనపోవు - వాడిపోవు.
క. పడఁతికిఁ గన్యాసత్వం, బెడలినఁ గొఱయగు నె నెండి యెవ్వరికైనం, గడివోయినపువ్వులు మఱి, ముడువను నెరసినుఁడగు వాఁడెమోసు వివేకా. భోజరా. ౪. ౨౨౪.
క. కలయఁ గడివోయి యెండుం, జలితములై రాలె నాకసం బనువ్రానం, గలపుష్పము లనఁ దారక, ములు గానఁగరాక యడఁగిపోయెం దో ఫ్లోనా. హరి. పూ. ౮. ౧౬౨.
౨ తెఱుఁగు, లగ్గు; చెడు.
ద్వి. అలికంబు సెమరింప దలకలు కమర, వెలనవ్వు గడివోవ దెసఁగదు దప్పి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౪.
గీ. సంకరము గడివోనివాసనలు గలుగు, పాంజాతమోజపుష్పములు నుడి ది. వి. పు. ౮. ౧౨౨.
చ. పడఁతి కుమారచంద్రుకరపల్లవముం దన చన్నువోయిపై, నిడి పులకించి కన్నుఁగన యించుక యించుక మోడ్చి వెండియుం, జిడిముడిపాటుతో నతని చెక్కులు నొక్కుచు మోము ద్రేసులం, బుడుకుడు నుండెఁ దా ల్మిగడివోయిన నింపుకలజ్జలావునకు. శు. హరి. ౫. ౨౦౨. (వీరేశ. పా.)

కడిసెలము. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౮౭.

కదు. సు. అవ్య. (వృత్తియందు మ్మపరమైనపుడు 'దు' 'ట్టు' గా మాఱును - ఉదా: కట్టునక, కట్టై

ట్టి,కట్టెదురు- 'కడునిమ్ముగా' మున్నగుపట్ల 'కడు' వ్యస్తపదముగా గ్రహించునది.) అత్యంతము, మిక్కిలి.

మధ్యాక్కర. కడునిమ్ముగా దున్ని...భార. అర. ౧. ౨౩౫.

క. కడునధికుతోడఁ బోదరినఁ, బోడిచిన నోడిచినను బురుషుపురుషగుణంబే, కృడుఁగాక హీను నోడుచుట, కడిఁదియె పౌరుషము దానఁ గలుగునె చెపుమా. భార.సభా.౧.౧౨౩.

ఉ....కడుఁగౌరవంబునన్. పారి. ౧. ౮౮.

చ....పలుదమ్మికెంపుదా, జిగితలుపున్ గడు స్త్రీలయముఁ జెన్ను సలిగ్నఁగఁ బ్రోల నెన్నెడన్. నీలా. ౧. ౩౦.

ఉగడ. కట్టంపము....హచేల. ౧. ౨౩.

గీ....కట్టమఁగు...కాశీ. ౭. ౧౭౧.

ద్వి. కట్టర్తి...పండితా. ప్రా. ౧౨౩. పే.

క. కట్టుబుక...నీలా. ౧. ౭౯.

చ....కట్టెదుట...భార. విరా. ౧. ౧౨౯.

(ఇట్లే ఇతరములు గ్రహించునది.)

జ. కట్టాణి,కట్టాయితము, కడిమి1, కడుకొను, కడువేడు.

కడు(డా)ఁదురు. వి. (సం.గండోళి.) కందురీఁగ.

సీ. కడుఁదురీఁగయుఁబోలె వడిఁదోఁకి కఱచి యాకస్మికదుష్ఫల గాఢవృత్తి. సారంగ. ౧. ౯౨.

సీ. కడుఁదుర్గనిఱుతుట్టెగతిఁ బ్రోంగతోఁ బొండుగత ముంచుకపిలకూర్పంబువాని. ఆను. ౬. ౧౯. (వ్రాఁతప్రతి. పా.)

వ....దండశూకంబువలనం బరగృహవాసంబును నూర్ణనాభివలన సంసారపరిత్యాగంబును గడుందురువలన లక్ష్యగతజ్ఞానంబు విడువకుండుటయును ననం గలవీనిగుణంబు లెఱింగి... భాగ. ౧౧. ౯౯.

కడుకొను. అ. క్రి. (√కడు) ౧. అతిశయించు, మెండుకొను. (ఈయర్థమునఁ బాదపూరణము గాఁ గూడ నుండును.)

క. వెలకూలినలపు కడుకో, వెలకు న్వగ లేకవాఁడు వెసఁ జీకటులన్, గలవారియిండ్లచెఱులమఁ, గలవారిపుసొమ్ము వెరఁజి గైకొనఁ జొచ్చెన్. శేష. ౪. ఆ. (శ. ర.)

క. పురమియు రాజ్యము బంధుల, విడిచి మృగావలిఁ గలసి విపినంబులలోఁ, గడుకొని మాయ ట్లెడుమలఁ, బడినవారలు గలరె యొరులు ధరణీంద్రా. భార. అర. ౨. ౬.

౨. కడఁగు, పూను, యత్నించు; ఉత్సహించు.

చ. ... ఎట్టులుఁ గడుకొని శత్రులం గెలువఁ గాంచుట కార్యము రాజనీతిమై. భార. ఆది. ౬. ౧౧౮.

క. కడఁగి న్వకోపముఁ డసుగం,బడఁగి వడిన్ వైవి నానుహాసంబునఁ గేదృత వానియగ్రముఁ దాఁకెం,గడుకొని యసురయును వేచి కడు నష్టుఁడై. భార. ఆది. ౬. ౩౦౦.

(పద్యాంగమైన మాటలు) చ. కడుకొని కామినీజనులకోఁగిలి నేమఱియుండువాఁడ నా,కొడుకులఁ గాఁచునంగుడువఁ గొంకక యేమని యొప్పవాఁడ... ౧. ౧౦౮.

కడుఁగు(డు). స. క్రి. (త. కళువు) క్షాళనము చేయు, శుభ్రము చేయు; ప్రక్షాళించి తొలఁగించు; తొలఁగించు.

గీ. గొత్తమీవారిఁ బెరవారిఁ గడిగినాఁడు. కాశీ. ౩. ౩౦.

చ. అడుగులు గడ్గి...భార. అశ్వ. ౪. ౨౨౩.

(వ్యవ) కాళ్లబురద కడిగి వేసికొనుము.

సీ. కడుగు నెవ్వనికీర్తి కార్తికీతిథినిశానాథబింబంబు నెప్పుడిమికందు. నైష. ౭. ౧౦౫- పను. ౧. ౬౨.

వి. బియ్యము మున్నగునవి కడిగిననీరు, తండుకి ణము, కుడితి.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లు కుడితి య
నంగను గడు గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కడిగిపెట్టు = కడిగివేసిన శేషమియు లేకుండఁ జేయు.

గీ. తులసిపోఁగులు మొదలుగాఁ గడిగిపెట్టి, చి
క్కు బాకీలు పిదప నిశ్శేషపఱిచె. విరం. ౨.
౧౧౬. ('లడ'లకు ప్రాసము.)

(వ్యవ) వానికి ఇల్లంతయుఁ గడిగిపెట్టినాఁడు = ఇంటిలోని యాస్తి యంతయు వాని కిచ్చి వేసినాఁడు.

జః కడుగుడు.

కడుగుడు. వి. (√కడుగు) ౧. కడుగుట ౨. పడఁగట్టుట, శోధనము.

సీ....పడఁగట్టు గాలింపు కడుగు చేయు. గీ. పఱు
పడఁగ శోధనాభిధ పడఁగుచుండు. ఆం. భా.
౨. ౨౪౨.

కడుజు = కణుజు (శ. ర.)

కడుపు(ప్పు). వి. (సం. గర్భః. ప్రా. గబ్భో)

౧. ఉదరము, కుక్షి, పొట్ట.

క...ఎచ్చోటఁ గడుపుఁ బ్రోతునో యమ్మ మనా.
భా. శాం. ౧. ౨౬౮.

క....పానీయంబుల్, గడుపారఁ ద్రావె...వేం.
పంచ. ౧. ౩౬౩.

చ...పసుజొప్రేపులు తోఁడుమ గాఁపుకప్పు
లో, సుకములు కోఁడుము౯ పయణాగుండియుఁ
దేఁడుచు...కవి. ౪. ౧౨౩.

ఆ...చేపయై, కడుపుకొఱకుఁ బాతకములు చేసి,
రౌరవమునఁ గూలు...కేయూర. ౩. ౨౯౩.
(కడుపుకొఱకు = ఉదరపోషణార్థము.)
హరి. పూ. ౪. ౨౨౧.

౨. గర్భము, చూలు.

ఉ... జారుతఁ బొంది కటా కడు పేల దెచ్చు
కొం, టెగ్గు దలంపఁగా వలదె... భాగ. ౯.
౩౭౮.

౩. గర్భాశయము.

క...లేడికడుపునఁ బులి పుట్టునె...భార. ఆది.
౬. ౪౮.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను తనకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డకంటె ఎక్కువగా చూచుకొనుచున్నాఁడు. (కడుపునఁబుట్టినబిడ్డ = ఔరసుఁడు.)

౪. గర్భస్థపిండము, భ్రూణము.

క. దైతేయకామినీసం, ఘాతముమగ మొలక లై
నకడుపులు డిగ సం, కేతించినట్లు చక్రము,
పాతాళంబునకు నరుగఁ బ్రతిపన్నాసి౯.
ఉ. హరి. ౩. ౧౪౭.

చ. కడుపులు దింప...సుక. ౨. ౨౪.

గీ. దేవకీదేవి కడుపులోఁ దేజరిల్లు, దీప్తగర్భంబు
మెల్లన తిగిచి మోఁగ, నిద్ర గోహిణికడుపున
నిలిపి చనియెఁ, గడుపు దిగె నంచుఁ బౌరులు
గలఁగఁబడఁగ. భాగ. ౧౦. పూ. ౬౨.

౫. సంతతి, సంతానము.

(వ్యవ) నీయమ్మకడుపు చల్లఁగా మంచిమాట చెప్పినావు.

గీ. సిరియు వాణియు మొదలైనసుకపురంధ్రు,
లబ్జు గడుపున జల్లఁగా నభిలషించి, నిజము
ముగ నొల్లు రెవ్వని నిత్యకలన, నట్టిభీమేశు
నిమఁ గొల్తు మహాదహంబు. భీమ. ౧. ౯౨.

కడుపంటు = కడుపు (ఆఁకలిచే వెన్నునకు) అంటుకొనిపోవు.

గీ. పెంటపొగళ్లలోఁ గడుపంటి శత్రు, చలన
ములఁ గ్రుక్కు జీర్ణోదుపుల...ఆము. ౬. ౧౩.

కడుపుఁ గక్కుఱితి (కక్కుర్తి) = ఉదరపోషణాశ.

చ. తపసులఁబట్టి యేను సతతంబును బోదుము
వానివీటికి౯, గడు మఱి చాలమిం గడుపుఁ

గక్కుఁదిలిరే సురలోకనాథ... ప్రభా. ౧. ౧౧౮.

సీ. కడుపుఁగక్కుర్తికిఁ గాకికోకిలు కట్టి యతుల మంచును భిక్ష లడుగువారు. పళా. ౧౧. ౧౦౬.

కడుపుచల్లకదలకయుండు = శ్రమపడకుండు.

క. మ్రొక్కెదము స్వామి నీకును, నెక్కడనుం బ్రొద్దు పొడుచు టెఱుఁగక నీవే, నిక్కని యుందుము దాయలు, గ్రక్కదలక కడుపు చల్లకదలకయుండన్. రామా. ౨. ౭.

కడుపుచేటు:- ప్రసవవేదనపడ్డ తల్లికి కన్నందులకు ఫలము లేదనిభావము.

గీ. కోరి గంగాజలంబులు గ్రోలఁజేసి, కలుగ నేటికిఁ దల్లులకడుపుచేటు. జూహ్న. ౧. ౯౯.

కడుపుఁజిచ్చు = కడుపుమంట, ఆఁకటిబాధ.

వ....ఏ నశనంబుఁ గానక గాసికకన్న యుక్కన్నియయై....కనికరం బుడిగి కడుపుఁజిచ్చు నను బ్రింగంబడుచుకొనుచున్నది... మనుచ. ౫. ౨౭.

కడుపునిండిన బేరము = అక్కఱలేని బేరము, వేడుక బేరము. (వా.)

కడుపుకూడు = ఆఁకటికి చాలినంత మాత్రము తిండి.

ఆ. ఏను గట్టివాలుచూన నా కొప్పుగా, కడుపుకూడు పెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి నాకతమునఁ జేయు దు రట్టివా, గలుకఁ బనులు సేసి ... భాస్క. విరా. ౧. ౨౯౧.

కడుపు(డుప్పు)నకుఁ బెట్టు = (శిశువులకు) ఆగ్గపెట్టు.

సీ. వేఁపాకు గోరంటవిత్తులు గాగ నైనఁ బోసు మాన్పుచుఁ గడుపునకుఁ బెట్టు. ఇంక. ౨. ౧౫.

గీ. ముదమునను గడ్పునకుఁ బెట్టి మూతిబిడ్డు, మోమునను మేనఁ జమిరి...హరి. పూ. ౫. ౧౯౪.

(సా) కడుపులోఁజేపెట్టి కలఁచినట్లు.

ద్వి. కడుపులోఁ జేపెట్టి కలఁచినట్లైనఁ, గడుభయంబునఁ బొంది కన్నీరు దొరఁగ. ద్వి. హరిశ్చ. శా. ౧౭౨౬.

కడుపుమీఁదఁగొట్టు = వృత్తిచ్ఛేదము చేయు, జీవనాధారము పడఁగొట్టు. (వా.)

కడుపుఁగట్టుకొను = (లోభాదులచే) తిండిమానుకొను. (వా.)

కడుపులోఁబెట్టుకొను = ౧. ఆదరించు. ౨. మరువకుండు, జ్ఞప్తియందుంచుకొను. ౩. వెల్లడింపకుండు.

కడుపుకండవిత్తు = కండకావరులై కడుపు మిక్కిలి ఫలించు, వంశవృద్ధియగు.

క. అడుగఁగ వలసినయది యే, నడుగుదు విను వినగ కొడుకుల నాచిలుక యవి, యెక్కడివి యిటఁ దేక యేటికి, విడిచితి నీకడుపుకండవిత్తుగ హంసీ. ప్రభా. ౪. ౪౧.

చూ: కడుపుబ్బు, కడుపుమంట, కడుపూఁడు.

కడుపుబ్బు. ని. (కడుపు + ఉబ్బు.) ౧. కడుపుఉబ్బరించి యొకరోగము, ఆనాహము. (ఇందు మలమూత్రబంధము కలుగును.)

సీ. కడుపుబ్బు నాఁగను నడఁగు నానాహాఖ్య. శం. భా. ౨. ౧౨౮.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: నా మనసు నచ్చినట్టి యనకడుపుబ్బు తీర్చుకొన్నాఁడు.

కడుపుమంట. ని. (√కడుపు.) ౧. కడుపుబాధ; క్షుద్బాధ.

ఉ. అక్కట పోఁతపోఁట యిది దైనఁ దదీయ ఫలంబు లిమ్మియా, హెక్కసపాఁకఁ గోరితిఁ గడు న్నడుకేలను వచ్చి యుప్పగో, మక్కువ లేక నాకడుపుమంటయుఁ బుచ్చికొనంగఁ బూనియా, చక్కెరవంటిపండ్లు తినసాగి రటంచుఁ గృశించు నెంతయున్. శుక. ౩. ౩౭౯.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: నాకు లాభమువచ్చినదని వానికిఁ గడుపు మంట.

కడుపూఁద. వి. (కడుపు+ఊఁద.) ౧. మలమూత్రములు బంధించి కడుపుబ్బరించెడుపశురోగవిశేషము.

ఆ. నరిడి పుప్పి కప్పనావురు గడుపూఁద,యదురుఁద్రిక్క యనఁగ నడరి మఱియుఁ,దెవులు లెన్నియేనిఁ దవిలి యెంతయు మహోగ్రంబులయ్యెఁ బసుగణంబునందు. హరి.పూ. ౬. ౪౨.

౨. కడుపుబ్బు, ఈర్ష్య. (శ. ర.)

కడుపేడు. వి. (కడుర్ + పేడు) మేదరవాఁడు కట్టుకట్టెడుసన్నని వెదురుపేడు. (శ. ర.)

కడుపు=కడుగు.

గీ. ఆజ్యతైలాభ్యక్తభాండానసులకు, నేర్లనిసుల నొండె వేన్నీళ్ల నొండెఁ,గడుగ నొంతెఁ గోమిన నొండెఁ గలుగు శుద్ధి.మార్క.౩.౨౪౪.

కడ్డాయము. వి. (క. కడ్డాయ. త. కట్టాయం.) బోము, బలాత్కారము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కడ్డి(డ్డీ) వి. (సం. ఖటికా. ప్రా. ఖడిఆ. క. కడ్డి.త. కట్టి) ౧. బలపపుఁగోపు, పలకపుల్ల. (శ. ర.)

౨. పాళము, బంగారుమున్నగువానికడ్డి,శలాక.

గీ. కడ్డి యనఁగ సలాక నాఁగను శలాక, యమరు...ఆం. భా. ౨. ౨౬౫.

కడ్డవత్తి=అగరువత్తి.

క. ధూపంబు కడ్డివత్తులు,దీపంబు నొసంగి...శుక. ౨. ౩౯.

కథాకు. వి.శస్త్రచాలనభేదము, కత్తివిసరులలో నొకటి.

వ....కథాకు ఘాటు దారు ఝాటు మొదలుపమనాలుగువిసరులు...ప్రబంధ. ౭౮.

కణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొకయీఁగ,కుంభీరమక్షిక. ౨. పిప్పలి. ౩. జీరకము, తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణఁకు. వి. అగ్ని, నిప్పు.

గీ. సారెద విహరించుకపులొకచోటఁ గూడి,కడెఁదిచలిచేత మేనులు గడు వడంక,రాత్రి మెఱుఁగారుఖద్యోతరాజిఁ జూచి, కణఁకు గాఁబోలు నని సీకు గాఁచుచుండ. నా. పంచ. ౧. ౯౯౪.

కణ(డ)ఁజే(ము). వి. (సం. గంజః. క. కణజ) ౧. ధాన్యాదులు దాఁచుకొనుకొట్టు; గాదె; సాణక.

గీ. ... అనిశకాలమఁ,కోటి గోపురమును పంట సాలయుఁ గణఁ,..ంబుఁ గట్టించుటకు మాసయునఁ దలఁచె. పద్మ. ౫. ౪౬.

ద్వి. కణఁజంబు లాడిగాఁ గలుగుసంపదలు,గణుతింపఁ జోద్యంబు గాఁగ ... నవనాథ. ౨. ౧౫౭. పా. ఠ. ప౧.

సీ. అఖిలవస్తువులధాన్యములకణంజలు...హంస. ౨. ౧౩౭.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ ఓయ్యంపు గంతెలు దినుసులుగలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౨౬.

సీ. ఈగిచే యూఁగినఁ బ్రోగైనపంటకు జగములన్నియుఁ గిడఁబాలుగాదె. కవి.౧. ౧౨౯.

౨. పాఁతఱ

చ. అలవిబుధాలయాహినిలయంబుల నెప్పుడుఁ గోడఁబుట్టువుల్, వలకొని యుండఁగా గరిమలర్ గణఁజంబుల నెత్తరామిచే, నిలిచిన కుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పురిఁ గొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ బికిరంబుపాసంగువేలుపుల్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

౩. ద్రవద్రవ్యములు పోసికొనుట కుపయోగించెడుపాత్రము, గంగాళము.

సీ.ఆమనిదొరతేఁయలకణఁజంబులు వనలక్ష్మిసొ

భాగ్యమునకు నెడలు. గీ. ... అనఁగఁ దగిన యలరుగుంపులు ... ఉ. రా. ౬. ౧౧.

కణగుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకవిధమగు గుగ్గిలము, మహిషాక్షము. (మహిసాక్షి.)

కణజీరకము. సం. వి. అ. న. క్షుద్రజీరకము, చిన్న జీలకఱ్ఱ.

కణజీరము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణపాయి. సం. వి. న్. పుం=కణయము.

కణభక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కణాదుఁడు.

కణభము. సం. వి. అ. పుం. కీటభేదము. (ఇది కుట్టినచోటఁ బొబ్బ మంట పుట్టును.)

కణభుక్కు(జుఁక్). సం. వి. జ్. పుం=కణాదుఁడు.

కణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. నూక. ౩. లేశము, సూక్ష్మాంశము. (ఉదా: సికతాకణము, జలకణము.) న. మహిషాక్షము. (మహిసాక్షి గుగ్గిలము.) విణ. అ. పుం. సూక్ష్మమైనది. (అణుము.)

కణయము. వి. వాయుప్రాంతము, నాయుపస్థము

ద్వి. నిలసిల్లఁగా నందు వివిధ మేఘములు, గలుగు
నా రెండవకణయంబుఁ గడచి... ఆయేనవక
ణయంబుఁ గడచి. రం. రా. ఉ. ౬౩ పా. ౧౩, ౧౪ పం.

కణయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శరభేదము, ఆయుధవిశేషము. (కే. ని.)

వ. కణయకంపనములు సమున్నత... ప్రముఖప్రహరణంబులు. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౩.

౨. క్రతుభేదము. (కే. ని.)

కణలాభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సుడిగలి. ౨. నీటిసుడి.

కణసరము. వి. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతి డేగ.

సీ. కన్నె లేఁడులమీఁద గాటుగ్రుమ్మరింపుఁ గణసరంబులఁ జొన్ని గండడంచి. రసిక. ౧. ౧౧౫. ఆం. భా. ౨. ౯౦. (కడసరము అని చి. ని, శ. ర.)

కణాటీనము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. (మందపిచ్చుక అనికొందఱు.)

కణాటీరము. సం=కణాటీనము.

కణాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైశేషికసూత్రకర్తయగు నొకఋషి.

కణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వనజీరకము, అడవిజీలకఱ్ఱ. వి. ఇ. పుం. ధ్వని.

కణిఁతి=కంతి.

గీ. ... కంతి కణింతి ... అనంగను బొంగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౪౮.

కణిక. వి. (సం. కణికా.) ౧. బలపము. ౨. నిడివిగ్గైనముక్క.

ఉదా: అక్షింతలకణిక, సుద్దకణిక.

చెఱకుఁగణిక=చెఱకుముక్క. ద్వి. పరమ. ౧. ౪౪ పా. ౧౬. పం.

కణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అణువు, నలుసు, లేశము, అతిసూక్ష్మాంశము. (జలకణిక, మొ.) ౨. సూచి, సూది. ౩. జీలకఱ్ఱ. ౪. గోదుమరవ. ౫. అగ్నిమంథనము, నెల్లి. ౬. తూలిక. ౭. కూణిక, వీణెబిరడ.

కణికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. అణువు, నలుసు, ౩. గోదుమరవ. ౪. పటవాసకము, బుక్కా.

కణితము. సం. వి. అ. న. ఆర్తస్వరము, మ్యుఖ్య, మొఱ్ఱ.

కణితి=కడితి.

స్రగ్ధ. ఘుంటించె న్మచ్చుఁ బిల్లె న్దురి మెఁగ ణులుపుల న్రుంచెఁ జివ్వంగిమూఁకన్. యయా. ౨. ౩౨. చంద్రా. ౨. ౧౪.

కణిశము. సం. వి. అ. పుం. స. సస్యమంజరి,ఎన్ను, కంకి.

కణిష్ఠము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) అత్యంతసూక్ష్మమైనది, సూక్ష్మతమము.

కణీకము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చిన్నది,అల్పము.

కణీచి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. నినాదము, ధ్వని. ౨. అల్లము, గుజ్జము. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పూచినలత. ౨. గురిగెంజ. ౩. శకటము,బండి. ౪.ముసమ్ము. ౫. అడుగుజ్జము.

కణీయము. సం. విణ. (ప్. యసీ. ప్.) సూక్ష్మతరము.

కణుజు¹—అణుజు, అడుజు. వి. శ్యేనభేదము.

గీ. మృగయయు లంతటం దెచ్చిరి లగుడు గిద్ద,జాలెజలకట్టె కణుజు వేసడము శైరి,కురుజు ... అను డేగకొలము. పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

కణుజు². వి.పగడములు తూగెడుమానవిశేషము.

గీ. పరగను బ్రవాళనామంబు పగడ మనగం, బవడ మనంగ సిరాజి నా వాసికెక్కు, కణుజనంగను విలసిల్లుం బ్రణుతిశక్తి, భూరిసహ ఘంగ శ్రీమాత్ర భూతలంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కణుదురు. వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧.

కణేర. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. ౧. ఆడేనుగు. ౨. వేశ్య.

కణేరము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణికారము, కొండగోగు.

కణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం—కణేరము. స్త్రీ. ౧. ఆడేనుగు. ౨. వేశ్య.

కణ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. భూషణము, అలంకారము.

కణ్వుడు. సం వి. అ. పుం. ౧.కాణ్వకముని.(శకుంతలను బెంచినవాడు.) విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. బధిరుడు, చెవిటి. ౨. మేధావి, బుద్ధిమంతుడు.

కత=కద². వి. (సం. కథా. ప్రా. కధా. క. కతె.త. కత్తం.) ౧. వృత్తాంతము,సమాచారము,సంగతి.

క. ... కొడుకులకత వినియెద ... భార. ద్రో. ౪. ౨౭౭. రామా. ౮. ౧౮౨.

క. అప్పుడు మనుబోంట్లకతల్, చెప్పంగ నేమిటికి గానకిశ వేత్రధరుల్, రొప్పంగం జని యొక్కెడ నిలువక, యప్పరమేష్ఠియును నచటి కతిమూర్కుసనక్. కళా. ౨. ౭౧.

౨. చరిత్రము; కథ; చేష్ట, చర్య.

గీ....అచట తెనుంగు,బాసచే నిప్పుడే నొనర్పంగం గొడంగిన,సీల యనుపేరం దేజున నిప్పటిల్లు, సింతిచెండిలికత తెలుంగెట్టు లనిన. సీలా. ౧. ౭౩.

క. కతలుగ మానసంసార,స్థితు లెల్లను జెప్పె ... మనుచ. ౫. ౧౨౮.

గీ. కడమ పన్నియు నిక నేల కతలం గాల్లు, ముంతయు దెవులుం గల్పింప నుజ్జగములం, బమపుంజవరాంద్రకును దృణప్రాయ మహా హా. సుద. ౪. ౨౫.

క.కొడుకుపయి సీకుం గడుం బ్రే,ముడి గావునం గతకుం గాల్లు ముంతకుం జెవు లీ,వడిగెడవు రాజ సి కె,క్కుడియభిమాన మని పలుకంగాంతుం డలుకక్. సారంగ. ౩. ౧౮.

(నృసింహమూర్తిని చూపి ప్రహ్లాదుడు తండ్రితో ననినమాట.) చ. ... ఇంకనీ,కతలను మాని యిక్ష్వభు నగణ్యకృపానిధి నాశ్రయింపు... నృసింహ. ౫. ౮౬.

౩. లోకోక్తి, సామెత.

గీ....పులి పేదపడినం బసుల,వాండ్రె యొక్కుడి రనుకత వచ్చె నాకు. ఉ. హరి. ౪.౧౦౨.

కతరాజు—కథలుచెప్పుటలో నేర్పరి.

క....నీ కిది చెప్పం,గా వలయుఁను ఞుముందు మి

గులఁ గతకాజవు నీ,వోవరటారత్నమ ...
ప్రభా. ౩. ౭౯.

జ: కతకారి, కతపత్త్రము, కతలకాఁడి.

కతకము. సం=కతము.

కత(ల)కారి. విశే. (కత+కారి.) కథలు చెప్పుట యందు నేర్పరి; నేర్పరి, గడుసరి.

గీ. జనపతిని జేరఁ బోకిక దినమును దినము, కతలు చెప్పఁగ సాగి తోఁ కతలకారి. హంస. ౫. ౩౩౭.

ఉ. కంతుప్రాణిరయుం గతలకారితనంబున విూఱి యుట్లనన్. కళా. ౭. ౭౩౬.

ద్వి. కెఱ జైన కిడ్డలు నేరనియట్లఁ, కఱపులు గఱు జ కీకరకారిఁడ్లు. అ. మ. క. ౧. ౩౮ గా. ౭౩ పం.

కతన. ఏ. (క. కత.) కారణము. కతము. (సీని క్ష త్రియాంతరేఁ జైనదు తృతీయాంతముగానే ప్రయోగములు కలవు)

క. ... నీ,కతనన్ సఖసతి నాకుఁ గలిగెఁ గు వారిః. రామా. ౮. ౯౨.

క. అగ్గాఁడయుఁ బుత్ర్య, స్త్రీసంభాషణము వినఁడు జెండినకతనం, జేసి కిఁడేకిజ్ఞానమి, కానంబున నల్లిల్లి కానభూమిన్. వి. పు. ౮. ౫౮౧. భార. విరా. ౩. ౧౯౦.

కతపత్త్రము. ను.వి. (√కత.) ప్రమాణపత్త్రము.

సీ. కతపత్త్ర మిడవమ్మఁ గలగాంచునవు డైనఁ గోరకఁ బరకాంతఁ గోరఁ డనుమ. సాండు. ౧. ౬౩.

కతము. వి. కారణము, హేతువు.

మ. ... రాజపుడు దీనస్వాంతుఁ డైన త్రిలం,గ త మేమి ... చం. రా. ౪. ౩౦.

క. నీకతమున నఖిలధారణీరాజ్యము నా, కేకాధి ష్ఠిత మగు ... భార. ఆది. ౬. ౧౪౦.

క. క్రమమున నీచేసిన ప్ర,శ్నములకుఁ బ్రత్యుత్త రంబు నమ్మతి నత్యు,త్తమఁ జెప్పఁ డిచ్చునది నిక,తమునను శాపాంత మగు బుధస్తుత నీ కున్. భార. ఆర. ౪. ౧౨౩.

కతమిచ్చు=గులుతిచ్చు, సూచించు.

క. రతిపతి హాళాహళిం పన, యతి ధైర్యధనంబు కొల్లలాడె నటంచున్, గతమిచ్చుకరణి నిచ్చెన్, బతి యొక తెలనాకుమడుపు ప్రాణే శ్వరికిన్. రామా. ౮. ౧౬౯.

మ. మొగము మొగంబుఁ గూర్చి బలుముద్దుటఁ బక్షపుటాంతరంబులన్, ఓగియఁ గవుంగిలించి తనప్రేయసిముంగలఁ జంచుపాళికా, సిగళితనాళిసంస్థమున వేగనె రాఁగ నవిచ్చి నొసఁగె లో,నగలుచు నొక్కజక్కవ యిమ్ముండు సెనం పరిధీసవృత్తమై. వసు. ౪. ౯.

కతము. సం. వి. అ. పుం. చిల్ల, ఇండుగ. న. చిల్లగింజ, ఇండుగుకాయ.

కతలకాఁడి. విశే. (కతలు+కాఁడి.) పెక్కు కథ తెలిసినది.

క. నినుఁ గతలకాఁడి యని నే,నెక్కునావచనంబు నిజ మగు న్నగువా. వేం. పంచ. ౧. ౫౫౪.

కతిపయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కొంత, కొంచెము పరిమాణముగలది; కొన్ని. (ఇది జాతివాచకముతో సమసించునపుడు తఱచు ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: బ్రాహ్మణకతిపయులు (=కొందఱు బ్రాహ్మణులు) ఉదశ్విత్కతిపయము (=కొంతమజ్జిగ.) శ్లో. కతిపయసహకారపుష్పరమ్యః. సం. కిరా. ౧౦. ౩౦.–ఇతరముతో సమసించునపుడు పూర్వపదముగానే యుండును. ఉదా: కతిపయప్రయత్నములు.
శ్లో....కతిపయదినస్థాయిహంసా దశార్ణాః. మేఘ. ౧. ౨౩.)

కతివిధము. సం. విశే.(అ. ఆ. అ.) ఎన్నివిధములు కలది.

కతుకు=గతుకు[1], గదుకు. స. క్రి. ౧. తిను, భుజించు.

క. కతికిన వతుక దటంచు, న్మతిమంతులు పలుకు పలుకు మాపోటులుగన్, స్తుతికంటె హెచ్చు... పాన్వ. ౫. ౧౭.

౨. కుక్క మొదలగునవి నాలుకతో కొంచెము కొంచెముగా త్రాగు.

చ. ...ఏఱులు నిండిపాఱినం, గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్క తనకట్టిన మీఱిక యొండు భాస్కరా. భా. శ. ౫.

కతుక్కు=కటుక్కు. వి. కొఱుకుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

ఆ. ఒక్కొక్క వల గతుక్కుననఁ గొఱికి తా, న వలఁ జవఁగ నంటఁ దవిలె బలము. శుక. ౧. ౧౭౭. (శ. ర.)

కత్తరి. విణ. ౧. నానావర్ణములు గలది, శబలము.

ఉదా: కత్తరిమావు, కత్తరిగొద్దు. (శ. ర.)

౨. వర్ణసాంకర్యము గలది.

క. ఉత్తమసతి శూద్రులతోఁ, జిత్తజసుఖకేళి వాంఛఁ జేసినఁ బ్రాయ, శ్చిత్తమున శుద్ధిఁ బొందును, గత్తరి పురుషునకుఁ బాయు గర్భం బైనన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧౨.

జ: కత్తరించు[1], కత్తరిగలయు, కత్తరిల్లు.

కత్తరించు[1]. స. క్రి. (√కత్తరి) చలింపఁజేయు, ఆడించు; తొలఁగించు.

ద్వి. మిన్నక చూచును మెడ విచ్చుకొనుచుఁ, గన్నులార్చుచుఁ జెవుల్ గత్తరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧. పు.

చ. మఱుపవఁ గత్తరించి మనమానములం జూఱ వుచ్చి మెచ్చుఁ జా.., గఱగొని క్రోధకామముల గండడఁగించి... ఉ. హరి. ౪. ౧౭.

కత్తరించు[2]. స. క్రి. (√కత్తెర[1]) కత్తిరించు, ఖండించు.

వ. ఇట్లు మనుసూనునుం జేయుసాయకంబులు... చరణంబులు తొలిచియుఁ, జర్మంబు లొలిచియు బాహుదండంబులు గత్తరించియు బయల్లను నొత్తరించియు... ఉ. హరి. ౧. ౧౪౧.

కత్తరిగలయు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) మిశ్రమగు, కలసిపోవు; సంకరమగు.

క. ఎఱిఁగింపనున్న పతులు, తెలియంగా రాదు నాఁడుఁదేఁగెలు జడలన్, జలరుహములు మొగములు నళి, కలభంబులుఁ జూపుఁ జాలుఁ గత్తరిగలయన్. రాజ. చ. ౨. ౧౫౯.

క. పెనుఁగును నల్లును గలిసిన, కడిఁ దిన్ సర్వాశ్రమములు కత్తరిగలయున్. జై. భా. ౧. ౨౭౩.

కత్తరిల్లు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) చలించు.

గీ. కటము లదృశంగ మీసాలు గత్తరిల్ల. నైష. ౭. ౪౬.

కత్తలాస=కత్తలాని.

(వర్మితవాజి, కవచము తొడిగినయశ్వము.)

సీ. ... వర్మితవాజి యనఁ గత్తలాని యనంగఁ గత్తలాన యనఁగాను. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కత్తలాసము=కత్తలాని.

(అశ్వాదివాహనము)

మ. కలుఁగున్నాయపుఁ దేజికిన్ భయమునైఁ గాన్పించుగీశానసా, మ్మునుం దమ్మికత్తలానము నయంబుల్ మీఱ రావించి యా, తెలుపుం బర్వునఁ బోవువానిఁ గని గౌరీకాంత సారంగిలా, కిల నవ్వన్మన మొందుసంతిము పున్నింగీర్తించి నర్తించెనన్. కుచల. ౧. ౭.

కత్తలాని=కత్తలాస, కత్తలాసము, కత్తళఁము, కత్తళా. వి. (√కత్తళము. సం. కర్తలాణః?) వర్మితాశ్వము, కవచము తొడిగినయశ్వము; అశ్వాదివాహనము.

సీ. ... వర్మితవాజి యనఁ గత్తలాని యనంగఁ గత్తలాన యనఁగాను... ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

ఉ. అందఱికత్తలానిగమి... అచ్చ. రా. బాల.

౩౭. (ఇట తెల్లఁగొఱిజలుఁ దోఁకయు నెండ్రుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము అని శ. ర.)

సీ. తెఱగంటికల్కి ముద్దియ లూడిగపుఁజెలులు ల్కాడిఁదిహొబ్బ మెకంబు కత్తళాని. రసిక. ౧. ౨.

కత్తళఁడు=కత్తళాని. (చి. ని, శ. ర.)

కత్తళ(ల)ము. వి. కవచము.

ఉ. ...పాం, చాలుర నెల్లఁ డీస్త్రశరజాలములం బొలియించి కాని భూపాలక పుచ్చఁ గత్తళము... భార. శల్య. ౨. ౩౯.

శ్లో. నాహత్వా సర్వపాంచాలాన్ విమోక్ష్యే కవచం శ్లో. సం. భార. శల్య. ౩౨. ౨౩.

ఆ. కత్తళములు మూపుగములు ... అచ్చ. రా. అర. ౭.

జ: కత్తళాన, కత్తళానము, కత్తళాని, కత్తళీఁడు, కత్తళా, కత్తళీఁడు.

కత్తళా=కత్తళాని.

(అశ్వాదివాహనము.)

సీ. రమణీయమైనట్టి రాచిల్కకత్తళా పిలిపిల్లుడ గరకాశి మొసఁడగ. గంఢ. ౬.

కత్తళీఁడు. విణ. (√కత్తళము) వర్మితుఁడు, కవచముతొడిగినవాఁడు (చి. ని, శ. ర.)

కత్తి. వి. (సం. కర్త్రీ. క. త. కత్తి.) ౧. ఆయుధవిశేషము (ఖడ్గము, క్షురిక, మొ.); ఆయుధము.

వ. ...శూలంబుల ఫాలంబులు వ్రీడివియుఁ గత్తుల నెత్తులు వగిలించియు బల్లెంబుల నెల్లెంబులు నొగిలించియు... విక్ర. ౪. ౯౭.

స్రగ్ధర. ఖడ్గిన్ జెండాడు న్మోఁకుల్ కవుఁగిటి కోలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్కఘాతన్. మనుచ. ౪. ౭.

గీ. కత్తివాతులతో నూరు గాచి తిరిగి, యాడు మురుపాశముల్గఁ గాంచె నాలువేల, వాని లోనిపిశాచముల్ వచ్చివచ్చి, పొదువ నన్నింటిఁ దునుకలప్రోవు చేసె. ఉ. హరి. ౧. ౧౪౦.

(కత్తివాతులు = మానినకత్తులు, విచ్చుకత్తులు.)

సీ. ...కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయుధ మొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

౨. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కెస... గీ. అంజ మెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియురెండు విన్నాణములను జేల్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.

౩. ఒకదినములో ఒకఁడు సస్యము కోయుటకు సరిపడు భూమి అని కొందఱు (బ్రౌ.)

౪. నలుపదియుకరసులపదునాల్గుకుంటలభూమి. (బ్రౌ.)

కత్తులునూఱు-కలహమునకు కాలుద్రువ్వు.

ఉ. కాయజుఁ డాకపై సలిగి కత్తులునూఱుచునుండు ... కళా. ౭. ౩౯.

జ: కత్తికాను, కత్తిగంటము, కత్తిగొంటు, కత్తిపడిక, కత్తిపిఁట, కత్తిపేరమెకము, కత్తిమందు, కత్తిమీఁదసాము, కత్తివాతికూపు, కత్తులబోను.

కత్తికాను. వి. (√కత్తి.) నప్లివానిపనిముట్టు, గీఁతకత్తె. (బ్రౌ, వా.)

కత్తిగంటము. వి. (√కత్తి.) ఒకవైపున కత్తిగాను ఒకవైపున గంటముగాను నుపయోగించు వ్రాఁతపనిముట్టు.

గీ. ముడుకతలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గవిలె చర్మపుటొరలోనికత్తిగంట, మలఁతి నీర్కావిదోవతు లమర గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డివెంగట వసించె. శుక. ౨. ౪౧౬.

కత్తిగొంటు. విణ. (√కత్తి.)-కత్తివలె తీక్ష్ణమైనది-క్రూరస్వభావము గలది.

ఆ. కత్తిగొంటువైన యత్తగంతు. కు. సం. ౭. ౧౩౫.

కత్తిపిడిక. వి. (√కత్తి.) ఈంత్రవానికత్తుబుట్ట. (శ.ర.)

కత్తిపీట. వి. (√కత్తి.) కూరలు మొదలగువవి కోయుటకు కత్తియమర్చినపీట.

కత్తిపేరిమొకము. వి. (√కత్తి.) ఖడ్గమృగము. హ. రా. ౭. ౩౯౦.

కత్తిమందు. వి. (√కత్తి.) ౧. కత్తియొకుపూయు పర్ణము. (శ. ర.) ౨. కుసుపులకు పూయుమందు. (శ. ర.) ౩. పిడిలో కత్తి దిగిందుట కుపయోగిందు నొకానొక జిగురు. (వా.)

కత్తిమందుచెట్టు - కత్తిమందు చేయుట కుపయోగించుచెట్టు.

కత్తిమీఁదిసాము. వి. (√కత్తి.) మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలసినపని, అపాయకృత్యము.

క. దొర నమ్మెదనని కోరుము, దరయగ జను లెవ్వ రైన నా పెను బెడఁద, ల్పరికింపను దొరలనపు, స్సగవు ల్మతి కత్తిమీఁదిసాములు సుమ్మీ. కుపల. ౪. ౭౨.

కత్తియ(త్తె). అప. మత్వర్థమునను స్వార్థమునను వచ్చు ఒకానొక స్త్రీప్రత్యయము.

ఉదా: అందకత్తియ(త్తె)=అందముకలది, సుందరి.

ఉదా: చెలికత్తియ(త్తె)=చెలి.

కత్తియ(త్తె)ము. వి. ౧. అంకెలయడ్డబంతి. (శ.ర.) ౨. బాడు, బంతి, వరుస.

సీ. ... ఘన మైనచెఱకుసింగాణిబద్ద, వల నైన కొదమ తేఁటులకత్తెములనారి ... గంధ. ౬.

కత్తిరించే=కత్రించే. స. క్రి. (√కత్తెర[1]. క. కత్తరిసు.) కత్తెరతో ఛేదించు; ఛేదించు, ఖండించు.

గీ. కత్తెరల నొడ్డియాణము ల్గత్తిరించి. ప్రబంధ. ౭౬౮.

సీ. నిగిడి పూ తేకుబాఁగునఁ గత్తిరించినగడ్డంబు కొన రొమ్ముఁ గమ్మిరింప. నైష. ౭. ౯౩.

గీ. కత్తిఁ గుస్తుకను బిఱానఁ గత్తిరించి. చంద్రా. ౨. ౫౫.

కత్తిరెల్లు(లు). అ. క్రి. (√కత్తెర[1]) ఛిన్నమగు

గీ. భటుఁ డొకఁడు వింటఁ జూఱుకంటఁ బంది నేయ, మిట్టిపడి మింటు మొఱసినట్టిప్పి తూఱి, యది భయావహస్ఫూర్తి రారావ మడర నలసి, రెండు తొడలును వెసఁ గత్తిరిలఁగఁ జంపె. శుక. ౧. ౧౭౧.

కత్తివాతితూపు. వి. (√కత్తి) అర్ధచంద్రబాణము.

క. అంగము ల్లెల్లు నొమ్మట, సంగరములు సనిలుసుకుఁడు దొంగకుఁడియ నై, దెం గత్తివాతితూపుల, సింగలములు నెడఁ దెక్కె ద్రిశిరుఁ డెడ నది త్రుంచె౯. భా. రా. యు. ౯౯౮.

ఇల్లే:- కత్తివాతియమ్ము, మొ.

ఆ. వాఁడిమైనకత్తివాతియమ్మును గొని, పగకు శిరము చెక్కి తెగయు గొడుసె. భాగ. అగ. ౬. ౨౪౧.

శ్లో. ఏవముక్త్వా సటా న్తస్య పంచ చక్రే వృకోదరః, అర్ధచంద్రేణ బాణేన ... సం. భాగ. వన. ౨౭౩. ౧౧.

కత్తులబోను. వి. (√కత్తి) కత్తు లమర్చినఒకవిధమైనబోను.

చ. గడలు గుడారులు పగ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డపాఱలు౯, వడిఁ గొని మేటికొమ్మకులు వచ్చిరి ... చెన్న. ౨. ౨౧౯.

కత్తువ. వి. ౧. నీటిలోని మన్ను కెల్లగించెడుగసిక, నేద్యమున కుపయోగించు నొకవిధమైనపనిముట్టు. (శ. ర.) ౨. గరిమ, మడికి చుట్టు నేర్పఱచిన చిన్నకట్ట, సేతువిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౫.

కత్తృణము. సం. వి. అ. న. ౧. నిమ్మగడ్డి, కామంచిగడ్డి. ౨. నాఁచు. ౩. కుటి, గడ్డియిల్లు. (కే. వి.)

కత్తెర[1]. వి. (సం. కర్తరి. ప్రా. కత్తరి. క. త. కత్తరి.) కత్తిరించుట కుపయోగించుసాధనవిశేషము.

పరమ. ర. ౧౫౯. ఆం. భా. ౨. ౭౯౭.

జ: కత్తిరించు². కత్తిరించు, కత్తిరిల్లు, కత్తెరకాఁడు, కత్తెరకాలు, కత్తెరగడ్డము, కత్తెరచీల, కత్తెరదొంగ, కత్తెరబావిలీ, కత్తెరవాసము, కత్రించు.

కత్తెర². వి. (సం. కృత్తికా. ప్రా. కత్తికా.) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.

సీ. ప్రాచినకొరవిప్రాఁ బొదరింటిచందానఁ గత్తెర యొక్కచోఁ గదలకుండె. గీ. ... మూఁపుటిచెలువు దాల్చి, సాత్తె నొక్క విశాఖ వింధ్యాద్రియందు. కాశీ. ౧. ౧౩౮.

౨. భరణిమూఁడు నాలుగుపాదములయందును కృత్తికయందును రోహిణి మొదటిపాదమునందును సూర్యుఁ డుండుకాలము. (శ. ర.)

కత్తెరకాపు - మొక్కలు కత్తెరలో కాచుకాపు.

జ: కత్తెరవంగ.

కత్తెరకాఁడు. వి. (కత్తెర¹ + కాఁడు - క. కత్తరికళ్ల = జేబులుకత్తిరించిదొంగతనము చేయువాఁడు) కత్తెరదొంగ; మోసగాఁడు.

సీ. ఎడకానితనములు నడుపుకత్తెరకాండ్ర కిచ్చకంబులు గాఁగ మెచ్చులాడుఁ. గీ. ప్రబంధ. ౬౭౫.

కత్తెరకాలు. వి. (√కత్తెర¹.) అండలపుకాళ్లకు అడుగున పోటిగా అమర్చెడు మూఁపుకాలు. (శ. ర.)

కత్తెరగడ్డము. వి. (కత్తెర¹ + గడ్డము.) కత్తిరించిన గడ్డము, కత్తెర వేసినగడ్డము.

సీ. కత్తెరగడ్డంబు కఱకుఁజుంజూలు మీసములు... శుక. ౨. ౪౧౨.

కత్తెరగాయము. వి. గవాక్షవిశేషము. (శ. ర.)

మ. పురిచుట్టు న్నిశరుండు సాఁగుఁడుము ... భోజాంధకుల్లాది కత్తెరగాయంబుల గండ్లముంగడలసందిం గొమ్మకొమ్మ న్నిరం, తకము ... సానదీనె లెత్తి ... ఉ. హరి. ౨. ౫౪.

కత్తెరచీల. వి. (√కత్తెర¹.) మీటయొక్కయు మనయొక్కయు చీలవదలి రాకుండ దాని చివర గంధ్రమున అడ్డముగా వేసెడుచీల. (శ. ర.)

కత్తెరదొంగ. వి. (√కత్తెర¹.) జేబులు మున్నగునవి కత్తిరించి దొంగతనము చేసెడుచోరుఁడు.

కత్తెరబావిలీ. వి. (√కత్తెర¹.) స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము. (బ్రౌ.)

కత్తెరవంగ. వి. (√కత్తెర². సం. కర్తారికా.) ఒకవిధమైనవంగ, పుచ్చువంగ.

సీ. ... కత్తెరవంగ యూచఁగఁ గర్తారిక యనుపదము మందు. ఆం. భా. ౨. ౫౯.

కత్తెరవాసము. వి. (√కత్తెర¹.) ఎదురెదురుగా కత్తెరవలె నుంచెడువాసము. (శ. ర.)

కత్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కత్థనము.

కత్థనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తన్నుఁదాను పొగడుకొనునది. వి. అ. న. తన్నుఁదాను పొగడుకొనుట, ఆత్మశ్లాఘనము.

కత్రి. వి. జక్కిణి అను నాట్యముయొక్క అంగవిశేషము.

సీ. లాఁగు మైసిరియుఁ బల్లటియుఁ గత్రియు బెళుకు విలసిల్లు జక్కిణివిధ మొకర్తు. ఉ. రా. ౬. ౧౩౯.

కత్రించు = కత్తిరించు (√కత్తెర¹.)

సీ. రేరాజు పోల్కిఁ గత్రించుసంచపురేకుబొట్టును నొసలికిఁ బొందుపఱిచి. పార్వ. ౫. ౧౮౮. ర౦. రా. యు. ౩౫౧. పా. ౧౮౦.

కత్స్వరము. సం. వి. అ. న. స్కంధము, మూఁపు.

కథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత; చరితము. ౨. చెప్పుట, కథనము. ౩. ఒకజాతిగద్యగ్రంథము. (కాదంబరి, మొ - చూ. ఆఖ్యాయిక.)

శ్లో. కథాయాం సరసం వస్తు గద్యైరేవ వినిర్మితం, క్వచిదత్ర భవేదార్యా క్వచిద్వక్త్రాపవక్త్రకే. ఆదౌ పద్యై ర్నమస్కారః ఖలాదేర్వృత్తకీర్తనమ్. సా. ద. ౬. ३३३.

కథంకథికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-ఏమియేమి అనియడుగువాఁడు-ప్రతివిషయమును గుఱించియు ప్రశ్నించుస్వభావముగలవాఁడు; ప్రష్ట, అడుగువాఁడు. (త్రి. ని.)

కథంభూతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టిది, ఎటువంటిది.

కథంవిధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టివిధము గలది

కథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) ౧. వాచకుఁడు, చెప్పువాఁడు. ౨. కథలు చెప్పువాఁడు.

కథనము. సం. వి. అ. న. చెప్పుట.

కథనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁదగినది.

కథనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పువాఁడు.

కథయత్. సం. శత్రు. చెప్పుచున్న.

కథయమానుఁడు. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పుచున్నవాఁడు.

కథయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కథకుఁడు, చెప్పువాఁడు.

కథయితవ్యము. సం=కథనీయము.

కథానకము. సం. వి. అ. న. పెక్కు-చిన్నకథలు గలగ్రంథము. (బేతాళపంచవింశతి, మొ.)

కథానాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఏపురుషుని గుఱించి ముఖ్యముగా కథచెప్పఁబడునోవాఁడు, కథలో ప్రధానపురుషుఁడు.

కథాపీఠము. సం. వి. అ. న.కథా ప్రస్తావనసూచకమగు గ్రంథముఖము, పీఠిక, ఉపోద్ఘాతము.

కథాప్రసంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కథాసందర్భము. ౨. కథచెప్పుట.

కథాప్రసంగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జల్పాకుఁడు, వదరుఁబోతు. ౨. విషవైద్యుఁడు.

కథాపాఠుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కథలు చెప్పి జీవనము చేయువాఁడు.

కథాముఖము. సం. వి. అ. న. ప్రస్తావన, పీఠిక.

కథాశేషుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-ప్రజలు తన్ను చెప్పుకొనుటమాత్రమే మిగులుగాఁగలవాఁడు, కీర్తిశేషుఁడు-మరణించినవాఁడు. (ఇట్లే-కథావశేషుఁడు.)

కథించు. సం. స. క్రి. చెప్పు.

క. అనుటయు వైశంపాయనుఁ,డనఘా చెప్పఁ గథ యడిగి తద్భూతసుఖలాం,ఛనవామధామమాత్మం,గొనియాడి కథింపు నీదుకోరిక యలరన్. హరి. ఉ. ౫. ౧౦३.

కథితపదత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (అలం) పునరుక్తి అనెడిదోషము.

కథితము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. కథనము, చెప్పుట.

కథీకృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కథగా చేయఁబడినది. ౨-కథయందుమాత్రమే నిలిచియున్నది-మృతము, చచ్చినది.

కథేరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకము, మోసపుచ్చునది. ౨. కథకము, చెప్పునది. వి. అ. పుం. పక్షి. (కే. ని.)

కథోద్ఘాతము. సం. వి. అ. పుం. నాటకమందలి ప్రస్తావనాభేదము.(ఇందు సూత్రధారునివాక్యము విన్నపిదప ప్రథమపాత్రము రంగమునఁ బ్రవేశించును.)

కథ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁబడుచున్నది.

కథ్యము. సం=కథనీయము.

కద్. సం. కుత్సితార్థకమగు "కు" అను అవ్యయమునకు తత్పురుషసమాసమున అజాదిపదములు పరమగునపుడును రథ వద త్రి శబ్దములు పరమగునపుడును వచ్చెడి యాదేశము. (ఉదా: కదభ్యాసము, కదాచారము, కదన్నము, కదగ్ని, కద్రథము, కద్వదుఁడు, కత్త్రివర్గము.)

కద[1] (దా)=కా[2], కాదా, కాదె, కదె, కదన్న, కదమ్మ, కదయ్య, కదవె, కదరె, కదవయ్య, కదరమ్మ, కదరయ్య, మొ. (√అగు-కాదు+ఆ=కాదా. దీనిలో 'దా' లోపించి 'కా' అనురూపము అయ్యెను. 'కాదా' అనుదానిలో 'కా' పైదీర్ఘము హ్రస్వముగా మారి 'కదా' అయ్యెను. 'కదా' అనుదానిలో తుది దీర్ఘము హ్రస్వమయి 'కద' అని సిద్ధించెను. 'కద' పై 'వు, రు' వర్ణకంబు లేకత్వ బహుత్వంబులఁ గ్రమముగా నవును. వానికి నిత్యముగా ఏకారములను ప్రయుక్తములగును. 'కాదు'నకు ఏకారములను ప్రయుక్తములై 'కాదె, కాదే' మున్నగు రూపములు సిద్ధించును. 'కాదె, కాదే' మొదలగువానినుండి 'కదె, కదే' మొదలగునవి సిద్ధించును. ఇందు 'అమ్మ' స్త్రీవిషయమునను 'అయ్య, అన్న' పుంవిషయమునను వచ్చును.) అవ్య. ఇది సందర్భానుసారముగా ప్రసిద్ధి, నిశ్చయము, సంతాపము, ప్రార్థనము, ప్రశ్న మున్నగువానిని సూచించును. కొన్నిచోట్ల ఊఁతపదముగా నుపయోగింపఁబడును.

(ప్రసిద్ధికి)

చ.... ఏ,గతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా. విజ. పి. ౧. ౧౪౫.

(నిశ్చయమునకు)

గీ. అతివచియునవ్వు వీక్షించునప్పుడు కద, యీ శరచ్చంద్రచంద్రిక యింపొనర్చు. ఉ. రా. ౪. ౧౭౨.

క... నేఁడు గదా మ,న్మందిరము పవిత్రమయ్యె మాన్యుఁడ వైతే. మనుచ. ౧ ౬౧.

(సంతాపమునకు)

క. నైరముసకుంభికుంభవి,దారణదారుణకృపాణధారలు పరిషూ,కారములు కంపమూలో,ద్ధారసులయెఁ బాలుపడెఁ గదా నీకరముల్. హం. ౭. ౧౮.

(ప్రశ్నమునకు)

క. కనుఁగొని యిది గద మంచిగ,ముని యడిగిన ... పిశా. ౨. ౧౮౯.

ఉ... నా,గలగములారా మీకడను రాఁడు గదా కృష్ణ నున్నఁ జూపరే. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౧౧.

(ప్రశంసకు)

సీ. అడుసుమంటలు గ్రమ్మన ట్లున్నయది గదా వప్రకాశ్న ప్రభావశుల చేత...

ప. అను మ నయ్యసుర పరివృఢపుర వర సౌభాగ్యంబు నగ్గించి... రామా. ౬. ౧౦౪, ౧౦౫.

(ఊఁతపదముగా నుండుటకు)

గీ. వేషభీషణదానవవితతిలోనఁ, దల్లడంబునఁ బెడవులు దడుపుమన్న, సాధ్వి రఘువీరశేషిసిఁ జక్కఁ జూచి, యవునో కాదో కదా యని యలసుతుఁడు. రామా. ౬. ౧౩౦.

జ: కదమ్మ, కదయ్య, కదరయ్య, కదరె, కదవమ్మ, కదవయ్య, కదవె, మొ.

కద[2]=కత.

(వృత్తాంతము.)

క. మొదల నొక వేగువానిం,గద లరయఁగఁ బనిచి పిదపఁ గార్యము సేయం,బదిల మని పలికె శకభుఁడు, పదవడి మైందుండు నట్ల పలికె... భా. రా. యు. ౧౭౨.

కదంబకము=కదంబము.

విణ. (మిశ్రము.)

చ...విసిలికేశముల్, ముడివడకుండఁ దీర్చి విరులం గురువేసఁ గదంబకంబుగాఁ, జోడ వుగఁ గొప్పువెట్టి...నా. పంచ. 3. ౨౨౬.

కదంబకము. సం=కదంబము.

కదంబపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కడిమిపూలవంటి పూలుకలది-ముండికావృక్షము, బోడతరమ్మీ.

కదంబము. విణ. (సం. కదంబః. క. కదంబ. త. కదంపం.) మిశ్రము.

సీ. పన్నీటితోఁ గదంబము చేసి పూసినమృగనాభియును రోచనగరు కలుప. ఆము. ౨. ౭౫.

వి. యక్షకర్దమము, కలపము.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ నలరుఁ గదంబమ్ము కలపము నాఁగను...అం. భా. ౨. ౧౬౩.

ఉ. కమ్మకదంబ మేల చెలీఁ గౌఁగిటఁ గూర్చునఁ జాలు...రా. వి. ౪. ౯౨. ప్రబంధ. ౧౮౯.

(వృత్తియందు వైకల్పికముగా అంత్యవర్ణలోపము.)

కదంబకావులు-మిశ్రమైనకాపిరిఁగు గలబట్టలు.

వ. అట్టిచందనంబునఁ జందనగంధులును జందనకావులును బట్టుడుకావులును జెంగావులును గదంబకావులును గరికెంపులును బొమ్మంచు లును...హర్వా. ౩. ౨౦౬.

చూ: కదంబకము, కదంబించు.

కదంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧ కడిమిచెట్టు. ౨. తెల్లావి. (వి. ని.) ౩. ఆవచెట్టు. ౪. దేవతాళము, డాపరడంగిచెట్టు. ౫. సమూహము.

కదంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేవతాళము, డాపరడంగిచెట్టు.

కదంబించు. అ. క్రి. (√కదంబము.) కూడుకొను, కలియు; అంటుకొను.

సీ. కర్పూరశకలసంగతవీటికాచర్వణములఁ జక్కెరపానకములవలన, మిసిమితావులఁ గదంబించుగందంబుల...విప్ర. ౨. ౧౨౨.

వ....పంకరుహకుముదకువలయకహ్లారషండంబులం దండతండంబు లగుతావులఁ గదంబించు బావులును...వి. శకుం. ౧. ౯౬.

గీ....అప్పనజగంధి, మేనిజవ్వాదిపస గదంబించునోడలు, కడిగికొని వార్చి ప్రవరుఁడు గాహ్వాపత్య, వహ్ని నిట్లని పొగడె ... మనుచ. ౨. ౭౪.

స. క్రి. మిళితముచేయు, కలుపు.

సీ. గంబూర మించఁ గదంబించి కొందఱు కలికికస్తురియలు బాగా లొసంగ. భాను. ౨. ౯౯.

వ....కుంకుమరసంబునఁ గదంబించినపచ్చిపసుపుకలుంగు నమర్చి...ప్రబంధ. ౧౬౯.

కదకము. సం. వి. అ. న.-(పైని) మేఘమువలెనుండునది-వితానము, మేలుకట్టు.

కదధ్వము. సం. వి. న్. పుం. కాపథము, చెడుత్రోవ.

కదనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధ, మారణము. ౨. యుద్ధము. ౩. మర్దనము. ౪. విహ్వలత్వము. ౫. పాపము.

కదన్న=కదు[1].

శా. ...ము న్నుగ్రాటవీభూములం, దన్నం గొల్చి గదన్న...భా. రా. యు. ౧౮౪.

కదన్నము. సం. వి. అ. న. తినఁగూడనికూడు.

కదపత్యము. సం. వి. అ. న. దుస్సంతానము, చెడ్డసంతానము.

కదభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. దురభ్యాసము, చెడ్డయలవాటు.

కదము. వి. (సం. స్కంధః. ప్రా. కంద. హిం. ఖదమ్.) అశ్వగతివిశేషము, అస్కందితము.

(వ్యవ) అతఁడు గుఱ్ఱముచే బాగుగా కదము త్రొక్కింపఁగలఁడు.

కదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీళ్లనిచ్చునది. ౨. సుఖము నిచ్చునది. వి. అ. పుం. మేఘము.

కదమ్ము=కదు[1].

(సంతాపమునకు)

ఉ. అంచెలు గట్టి కాలితోడుసై చననీవు గదమ్మ ప్రోదిరా, యంచలు...మనుచ. ౫. ౬౧.

కదయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనకు)

క....కారుణ్యము, నా డెన సుంపంగదయ్య నర నాథమణీ. దశా. ౧. ౧౪౮.

కదరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంకుశము. ౨. ఉల్లోచము, మేల్కట్టు (వై. ని.) ౩. నెలిచంద్ర, శ్వేతఖదిరము. ౪. పాదమునఁ గలుగుక్షుద్రరోగభేదము. ౫. పాలవిఱుగుడు.

కదరమ్మ(మ్మా)=కద[1].

(సంతాపమునకు)

గీ. ...మనలఁ, దలఁచి యమ్మక చెల్ల యవ్వెలఁది యెంత, వంతనడలెనో కదరమ్మ యింతులార. రసిక. ౪. ౪౪.

కదరయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

గీ...మాపద్మగంధిఁ దోడ్తెచ్చి సన్నుఁ, గూర్పఁ గదరయ్య మిము వేడుకొనెదఁ గాక. సా రంగ. ౨. ౧౭౦.

కదరె(రే)=కద[1].

(సంతాపమునకు)

గీ. ఎంత బడలెనో కదరె యయ్యొమ్మె కాఁడు. రసిక. ౪. ౧౭౭.

శా. ...ఈ, వ్యాజస్వాంతుఁడు రుక్మి యుబ్బుఁ గదరే యత్యంతసంతుష్టుఁడై. రుక్మి. ౨.౭౩.

కదర్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హీనపఱుచుట, కీడ్పఱుచుట. ౨. పీడించుట.

కదర్థనము. సం. వి. అ. న=కదర్థన.

కదర్థితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధఃకరింపఁబడినది, కీడ్పఱుపఁబడినది.

శ్లో. కదర్థితస్యాపి హి ధైర్యవృత్తేర్న శక్యతే ధైర్యగుణః ప్రమార్ష్టుమ్. భర్తృ. నీతి. ౭౭.

౨. బాధింపఁబడినది. ౩. దుష్టము, చెడ్డది. ౪. కొఱమాలినది, నిరర్థకము.

కదర్థ్యమానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. హీనపఱుపఁబడుచున్నవాఁడు, కీడ్పఱుపఁబడుచున్నవాఁడు. ౨. పీడింపఁబడుచున్నవాఁడు.

శ్లో. శశ్వద్రజస్రం కుసుమాయుధస్య, కదర్థ్యమానస్తరుణి త్వదర్థే. సం. నైష. ౮. ౭౫.

కదర్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పిసినిగొట్టు, లోభి.

కదలాడు=కదలు. (√ కదలు.)

(చలించు.)

చ. ...మద్దికాయలు కడుం గదలాడఁగ ముద్దుగాఱుపొం, దిక జిగిపాలబుగ్గలును... కర్గి యింపొదవుఁ గా సుతు బాల్యము... కవిరా. ౨. ౪౭.

కదలారతిపళ్లెరము. వి. (√కదలు.) ఒకవిధమైన ఆరతిపళ్లెము.

వ....హల్లకినీపల్లవాధరామతల్లికలు పూనినజాళువాకదలారతిపళ్లెరంబులసొంపున ...హల్లకస్తోమంబు లుల్లాసంబు పల్లవింపఁజేయ... చంద్రికా. ౪. ౬౮. (వివాహాదిశుభసమయములందు వధూవరాదులు ప్రవేశించునెడ హరిద్రాజలాదులతోఁ గూడిన తట్టలతో నెత్తు నారతికి 'కదలారతి' యని ప్రసిద్ధి-వ్యాఖ్య.)

కదలించే=కదలుచే.

గీ. పట్టెఁ గదలించె నపియార్చెఁ బాఁతగల్చె, నెత్తె...తాల్చె నవలీల నిట్లు మందరనగంబు. హర. ౬. ౪౪.

కదలిక. వి. (√కదలు) కదలుట.

(చలనము)

గీ. కదలికల జాలుజిలుఁగుఁబయ్యెదలతోడ. పరమ. ౪. ౧౦౧.

(యాత్ర, ఏఁగుట, చనుట.)
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
(యత్నము)
క. ఇది వేళ గాదు చొరఁబడి, వెడకఁగ నని యున్నయతనివెరవు త్రిలోకాభ్యుదయాం కురార్పణం బీ,కదలిక యీ డేస్తు నన్నగతి రవి గ్రుంకెన్. రామా. ౬. ౧౦౬.

కదలు. అ. క్రి. (క. కడలు. త. కడల్) ౧. చలించు; అస్థిరమగు.
వ. ఒయ్యనొయ్యనం గదలుతూఁగుటుయ్యాలలం గన్ను మొగిచియున్న విలాసినీవిలాసులును ...పారి. ౨. ౫౨.
క... కడలనిసిరులం, గేరుచుఁ గుంభకుఁడనియెడి, పేరిటిగొల్లదొర యొకఁడు పేర్మిఁ జెలంగున్. నీలా. ౧. ౪౭.
౨. బయలుదేఱు, ప్రయాణమగు.
మ....మాయాబలం,బున నోడింపఁగ నుత్సహించి కదలెన్ భూరిప్రతాపంబునన్. భా. రా. యు. ౧౨౭౪.
గీ. కాశికాక్షేత్రమున కేఁగఁ గదలిరపుడు, కోర్కులిగుర్కొత్త బృందారకులును మునులు. కాశీ. ౨. ౩౨.
౩. దండెత్తు.
గీ....మిన్నును నేలయు గ్రక్కతిలఁగ, గాటమై యెల్లి వానిపైఁ గదలవలయు. రాజ.చ. ౨. ౫౯.
౪. నడచు.
ఆ. కాలఁ జెప్పు లిడక కదలరాదు. వి. పు. ౨. ౨౪౫.
౫. వెళ్లు, పోవు; పాఱిపోవు.
క. కట్టెఁడి యగుమగనకు నరుఁ,గట్టెడి యొప్పించి యెందుఁ గదలెడ వింకన్. సారంగ. ౨. ౯౭.
గీ. పఱచె వెళ్లెను బయనెత్తె జరిగెనుఱికెఁ, గదలె నన బాఱె ననుమాట గాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౮౬.
సీ. వెలవెలఁ బాఱు మోములు లావులు చలింపఁ గదలె దిక్కులకునై గరుడకులము. దశా. ౨. ౬౦.
౬. పోవు, నశించు.
సీ. పఱమొయిల్గప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతి గదలినయమృతాంశుకళ యనంగ. భార. విరా. ౧. ౨౯౪.
౭. యత్నించు.
గీ. నరుఁడు గాండీవమున నొండు నారిఁగూర్చి, యతివఁ దెగటార్తు ననుచుఁ గట్టలుకతోడఁ, దీవ్రతరబాణ మొకటి సంధించి యేయఁ,గదలఁ గన్గొని పల్కె నాకాశవాణి. జై. భా. ౫. ౧౨౨.
వి. ౧. కదలిక, చలనము.
గీ. పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయ యున్న. కాశీ. ౩. ౮౪.
ఉ....చిత్తరువో కరువో యనంగ గం,డారపు బొమ్మవోలె నచటం గదలించుక లేక యుండఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౬౦.
౨. ప్రయాణము, యాత్ర.
చ. పొదివి నభోవిహారమునఁ బువ్వును బోలె నలంగకుండ న,మ్మదనసమానుఁ బట్టికొని మానవదానవదేవకోటికిం,గద లెఱుఁగంగనీక చని కాంచె నుషాసతిఁ జిత్రరేఖ యా,ముదితకు రాకపోక లొకమూఁడుముహూర్తములయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౯.
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
జ: కదలాడు, కదలారతిపల్లెరము, కదలించు, కదలిక, కదలుచు, కదలుడు, కదలుపరువడి, కదలుమొన.

కదలుచే(ల్చు)=కదలించే స. క్రి. (√కదలు) కదలఁజేయు.

(చలింపఁజేయు.)

గీ. కరము లంఘ్రులు నల్లార్చి కదలుపుదురు, రా మకృష్ణులు శైశవరతులఁ దగిలి. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౮౯.

ఉ... లేఁత చేతం దనరారువీణియఁ గదల్చుచు నల్లన సారె మీటుచుఁ. జాహ్నవీ. ౮. ౧౪.

కదలుడు=కదలిక.

(యాత్ర, ప్రయాణము.)

ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.

కదలుపరువడి. వి. (√కదలు.) ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి ... నృసింహంబును నాది యగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాలెంబు పరీక్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౪౭.

కదలుమొన. వి. (√కదలు) మల్లబంధవిశేషము. ప్రబంధ. ౪౭. హంస. ౧. ౨౦౬.

కదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పృశ్ని, కోలపొన్న†. ౨. బూరుగు†. ౩. డింబిక, దుండిగము†.

కదళకము. సం.=కదళము.

కదళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరఁటిచెట్టు. (వై. ని.) ౨. కోలపొన్న†. (మే. ని.)

కదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అరఁటిచెట్టు. ౨. వైజయంతి, టెక్కెము. (దీనికిఁ గట్టువస్త్రము అరఁటియాకువలె నుండును). ౩. ఒకజాతిలేడి. వి. న్. పుం. ఒకజాతిలేడి. (క్షీరస్వామి.)

కదళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కదళి.

కదళీదండము. సం. వి. అ. పుం. అరఁటిబొందె, అరఁటిదూఁట.

కదవమ్మ(మ్మా)=కద[1].

(సంతాపమునకు)

గీ. కమ్మవిలుకానితూపులఁ గ్రమ్ముకొఁక, ముమ్మరంబయ్యెఁ గదవమ్మ ముద్దుగుమ్మ. ఇందు. ౩. ౯.

కదవయ్య(య్యా)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

గీ. కావఁగదవయ్య యర్థార్థికల్పశాఖి. నైష. ౧. ౧౦౪.

మ. అమరుల్ విష్ణునిఁ జేరి పంక్తివదనుం డత్రాసియై గాసిసేయ మరుల్లోకము సంచలించె నిఁక మమ్మాపన్నులం బ్రోవ నా, యమరులీన్న కెదురే జయింపఁగదవయ్యా... ఉ. రా. ౧. ౪౭.

కదవె(వే)=కద[1].

(ప్రార్థనమునకు)

సీ. చెన్నారుచిన్నారివన్నెలక్రొన్నెల నగఁ జాలు చిఱునవ్వు నవ్వఁ గదవె. రసిక. ౫. ౧౮౨.

శా. ... తెల్పఁగదవే యేతత్పురావృత్తముఁ. దశా. ౧. ౨౨౪.

కదించు=కదియించు. (√కదియు.)

(బంధించు, బిగించు; అతుకు.)

చ. తలుపు గదించి సూత్రములు త్రాసునఁ గూర్చుచునున్నవాఁ డిసీ, పలుప మఱెంతసేర్పరని భర్తనుఁ జూపి దురుక్తు లాడినన్. హంస. ౨. ౨౧౮.

ఉ.... అరర మ్మొగి మూసి గడెన్ గదించి మో, దమ్మున రెట్టఁ బట్టికొని దర్పకకేళికి సంభ్రమించినన్. హంస. ౫. ౪౩.

చ. కరఁగను బోఁతఁబోయఁగను గ్రాఁచి కదింపను గమ్మి దీయఁగా... సారిది విచిత్రచిత్రముగ సొమ్ములు సేయ నతండు నేరిచెన్. హంస. ౨. ౧౭౨.

(కట్టుకొను, ధరించు)

ఉ. దిద్దిన నాభినామము కదించినమేల్మడిచీర చీర్ణమూ, నిద్దపుఁబూఁత పుష్పములు నించి ముడించినకొప్పు ... ఒప్పఁగా, ముద్దియ వ

చ్చి హంసమణిముందర నిల్చె ... హంస. ౨. ౧౭౪.

కదిం(ద్రి)యము. సం. వి. అ. న. పటుత్వములేని యింద్రియము.

కదియఁబడు=కదియు. అ. క్రి. (√కదియు-స్వార్థమున 'పడు'.)

(కలియఁబడు.)

(మాలి) క. పంతెంచి కదియఁబడి యే, డ్తెఱ వ్రేసిన మోము డాఁకి తిరిగె గరుడి యా,త్తెఱఁ జక్రంబున హరి పెడ,మతి వైచెను దనుజు నను జూమస్తకము తెగన్. నిర్వ. ౩. ౨౭.

ఉ. అత్తఱి మాళవుండు గదియంబడి తో మఁచ క్రరాజు ను,న్మత్తగజేంద్రు నొంచి...పళను. ౧౨. ౬౫.

(కలుగు.)

చ. తడఁబడు మాట గద్గదిక డాన్కి_ను నిల్చిన చోట నిల్వరా,దడుగుగుల్పొట్టుపాటు గదియంబడు ...మరు లెత్తినయాఁటదానికిన్. పవల. ౩. ౧౦౦.

కదియించే=కదించే. స. క్రి. (√కదియు) కదియఁజేయు.

౧. ఘటించు, చేర్చు; ఖచించు;లగ్నముచేయు.

వ. అంజలిపుటంబు నిటలంబునం గదియించి. కాశీ. ౫. ౧౧౫.

ఉ. ఎత్తి వృషాంకపాళిఁ గదియించి...శుక. ౧. ౧౩౯.

చ. ... తమ్మికెం,పులు గదియించినట్టిజిగిపుత్తడి ముక్కలిపెఁటమీఁద...నీలా. ౧. ౬౧.

క. అవిభుపై నాపాలఁతియు, భావము గదియించె...హరి. ఉ. ౩. ౭.

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

సీ. కరమునఁ జాలిండ్లు గదియించి కదియించి యధరపల్లవరసం బాని యాని. అని. ౨. ౯౧.

౩. దగ్గఱఁజేర్చు, సమీపింపఁజేయు.

గీ. ఉరగములయొద్ద వాపి యయ్యుత్పలాక్షి, యానసున్యలు గదియించి సవనిభుజాల. నైష. ౫. ౩౧.

౪. కట్టు.

చ.... గాండివం,బలవడ నెక్కు_ద్రోచి బిగియం గదియించి నిషంగయుగ్మమున్. భాగ. ౧౧. ఉ. ౧౨౯౨.

౫. రచించు, కూర్చు.

క. మృదుమధురరచనఁ గావ్యము, గదియించిన యట్లతత్త్వగాథార్థము చె,ప్పెను...వాసిష్ఠ. ౧. ౧౪.

౬. బంధించు, బిగించు.

గీ. తలుపు గదియించి రతికేళి సలుపుచుండె. హంస. ౨. ౨౦౬.

కదియు. అ. క్రి. (త. కది.) ౧. కలియు, కూడు.

(శమీవృక్షవర్ణన.) సీ. కనట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడసులు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

౨. సమీపమునకువచ్చు.

మధ్యా. ఎదురను దవ్వులఁ జూచినపొడవు శెల్లఁ బిత్తిణము,కదియఁగా నన్నె యెంతయును దప్పు ఈ కనఁబడఁ బిఱుఁద,నిది దినేశ్వరురథమో యనూరుఁడో యిశేఁ డందు నవుడు, హృదయమునను గడువిస్మయం బందె నిష్వాకులుఁడు. భాగ. అర. ౨. ౧౬౯.

మ. కదిసె న్లగ్నముటంచు మంత్రులు వొరల్... చను దెంచి. మను చ. ౫. ౫౯.

౩. తగులు, తాఁకు, అంటు.

క. మొదలిటియూఱును సోఁకిన,మృదుపకసుబఁ గడుగ శుద్ధి మీఁదటియూఱుం,గదిసిన నీరను గడిగిన, విదితంబుగ శుద్ధి యందు విద్వజ్జనముల్. విజ్ఞా. ఆచా. ౪౩.

సీ. కదియ నాసాశిఖాగ్రమునఁ దర్జని మోపి... నైష. ౫. ౯.

గీ. బాలశైవాలమంజరీ జాలకంబు, లిందుమతి యొత్తు మఱచేతులందుఁ గదియ. నైష. ౨. ౧౪౧.(కదియుక=దృఢస్పర్శము గునట్లుగా, గట్టిగా.)

౪. కలుగు.

క. యదువంశతిలక వీనికి,నిది జయకాలంబు పెనఁగ నేటికి హరిచే, నొదవు నపజయము వీనికిఁ, గదియు శుభము నీవు నచిరకాలమునందుఁ. అని. ౩. ౧౧౪.

గీ. లేమ చిన్నారిలేఁగౌను లేమి పూన, నమృతపత్త్రంబులందు దైన్యంబు గదిసె. వసు. ౨. ౩౦౧.

స. క్రి. ౧. డీకొను, ఎదిరించు.

ఉ...నరకాసురుఁ డిట్లనుఁ బాకశాసనుం, డాలములో ననుం గదిసి యంతకపాశము బేరయుక్తుఁడై, తోలుపులంబడెన్. ... ఉ. హరి. ౧. ౬౧.

౨. పొందు, (రతియందు) కూడు.

ద్వి. కామాంధుఁడై తల్లిఁ గదిసినయతఁడు, నుడుగక సురద్రాగుమండెడునతఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౮౫.

౩. చేరు, సమీపించు.

క.కృతనిశ్చయుఁ డగు శేషుని,ధృతనాస్త్రం? ఉదుఫణి గదిసి యిట్లను సం,చితవస్తుజాతములలో, వితరణుడు? ... చెటన్. జై. భా. ౭. ౮౦.

సీ. వడిఁ బోవుచోఁ బోఁకయుడి బాహునిలక శీఘ్రముగ గవాక్షంబు గదిసె నొకతె. ఇందు. ౬. ౫.

జః కదించు, కదియఁబడు, కదియువు,కదుపు.

కదుకొను. అ. క్రి.(కదుకు[1]+కొను?.కదుము+కొను-అని శ. ర.) అతిశయించు.

(నీత) చ. కదుకొని వేఁడిబాష్పములు గ్రమ్మి పయింబడుఁ బర్వి భీతిమై,నదరుచు...భా. రా. యు. ౨౩౪౭.

కదుపు. వి.(√కదియు-సం.కదంబం. త.కదుప్పు.)

౧. (సజాతీయపశుపక్ష్యాదుల) సంఘము; గోగణము; పశుసంఘము; సంఘము.

ద్వి. ... మహామృగంబుల ఘనపక్షితతుల, బలువడిఁబుట్టించి పంచిన నవియు నొండొండ గదుపులై యురవడిఁ బఱచి, పండిన చేలెల్ల బయలుగా మేసి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౯౧ పం.

గీ...మంచు,కదుపు పదు పనఁ జెలఁగుగోగణము. సాం. ని. శిక్ష. ౭౩.

క. కదిసిన బలములు విచ్చినఁ,గదుపులఁ జెదరంగ నీక గాండీవి వెసం,బొదివి యట కడపె నవియును, గొదకొని తమపాలము సొచ్చె గోపాలురతోన్. భార.విరా.౪.౨౭౧, ౧.౨౭౯.

గీ. ... సమజము కదుపు నలువుమంద. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. గమిపాఁజు మొత్తము గదుపు... బృందాఖ్యయగు. సాం. ని. మాన. ౩౭.

ఎనుపకదుపు. ఆము. ౪. ౧౨౩.

చిల్కకదుపు. ఉ. రా. ౬. ౨౭.

తుమ్మెదకదుపు. నైష. ౮. ౧౪.

పందికదుపు. ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కదుపుకట్టు=మందగాఁ జేరు, గుంపుకూడు.

గీ. కలిగి యన్యోన్యమైత్త్రి నక్కడఁ జరించు,పులులకూనలు జింకపిల్లలు మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలత్రేపులును గదుపు, గట్టికొని కూడియాడ నక్కజముఁ జెంది. పి. శకుం. ౨. ౪౯.

(ఇత్లో-కదుపులుకదుపులుగట్టు.)

క. కదుపులుకదుపులుగట్టుచు, మది లజ్జాపరతఁ జనిరి మాంత్రికులధిపా. నిరం. ౪. ౭౩.

కదుము. స. క్రి. (క. కదుబు) ౧. ఆక్రమించు.

చ. వదనను చెంగలింప నిడువాలికకన్నులవాడు దీఱ స, మ్మదమును నుబ్బునుం బెరయ ముత్పులకల్ తనుపల్లి నిండఁ దఱ్, గదిమినపంచసాయకవికారము లించుక కట్టిపెట్టి య, మ్మదవతిఁ జేరి యానృపకుమారుఁడు కౌఁగిటఁ జేర్చి యిట్లనుఱ్. వి. పు. ౬. ౯౩.

౨. అదుము, అణఁచు.

సీ. ఒకరాసుతుఁడె చాలు నుద్వేలశక్తి దిక్పాలురఁ గదిమి కప్పములుగొనఁగ. దశా. ౧. ౭౯.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ, గదిమెఱ్ గుఱ్ఱంపుఁబౌఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ గంధగజములు, మద మడఁచెం జండవీరమండలిఁ దాఁకెఱ్. కాశీ. ౨. ౪౧.

వి. దెబ్బ తగిలినచోట నెత్తురు పేరుకొని వాఁచు వాఁపు, బొప్పి.

గీ. గాద మనఁగను బొప్పినాఁ గదుము నాఁగఁ, దగును ఘాతభవగ్రంథి... ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

కదురు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

సీ. ఇచ్చట దిక్కు లే రెవ్వరు నా కనుభయమున మేనఁ గంపంబు వుట్టఁ, జేయంగ నేమియుపాయంబు లేమి నానసమున వెల్లఁదనంబు గదుర. భార. విరా. ౨. ౩౩.

క. మేలై వచ్చిన మెత్తురు, కాలవశతఁ జేసి కీడు గదిరిన నతనిం, గేలి యొనర్చుచుఁ జూతురు, నాలిసతులమాట లంత నమ్మంగలదే. భోజరా. ౪. ౧౪.

౨. అతిశయించు, హెచ్చు.

చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు విల్లు ద్రెల్లిడిం, దునిమి ... భార. విరా. ౫. ౧౭౬. (చూ. ౧౭౨.)

(అర్జునుఁడు) క.... ధర్మసుతునివిడి, దలకరిగెను మోము వెల్లఁదనమునఁ గదురఱ్. భార. ద్రో. ౨. ౨౩౧.

౩. వ్యాపించు, పర్వు.

క. కెలఁకుల మీఁదను దూరము, పలుమఱుఁ జూడంగఁ జనదు పయనంబునఁ గో, డెలకాఁడి యంత ద వ్వేడ, గలుగఁగ ముందఱను దృష్టి గదురఁగ వలయుఱ్. వి. పు. ౪. ౨౪౬.

సీ. కనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరినముందఱ పుష్పోపహారంబు పోలుపు దాల్చ, వేనలికప్పు పర్విసమీఁదు నీలదుకూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయ. భార. విరా. ౧. ౩౦౭.

౪. విజృంభించు.

చ. ప్రిదులని శౌర్యసంపదలఁ బెట్టినదండలు ద్రెవ్వ శౌకదుం, గదురుచు హుంకరించుచును... ఐదుపదిసేయక పోరిరి ... కళా. ౭. ౧౦౦. (శ. ర. పా.)

ఙ: కదుకొను, కదురుకొను.

కదురు[2]. వి. (క. కదురు. త. కదిర్.) నూలువడికెడు సాధనము, తర్కువు, తంత్వాధారసూచిక.

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొ, క్కుడుపలక యుదిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొ, క్కుడుబొమ్మయునుం ద్రిప్పుడు, పుడుకయునుం గలుగు రాట్నములు గైకొనుచుఱ్. శుక. ౪. ౪౧౯. ఆం. భా. ౨. ౨౯౪.

కదురుకొను=కదురు[1].

(అతిశయించు.)

వ... నిదుర గదియుమిఁ గొంజిగిం గదురుకొనుకనుతుడలును... చంద్రి. ౪. ౧౦౭.

(కవియు, పైఁబడు.)

సీ. శాకినీభూతపిశాచబేతాళముల్ కహకహకహమంచుఁ గదురుకొనిన. దశా. ౪. ౨౧౩.

కదుష్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోష్ణము, నులివెచ్చనిది, ఇంచుక వేఁడికలది. వి. అ. న. నులివెచ్చన, ఇంచుక వేఁడిమి.

కదె(దే)=కద[1].

(ప్రసిద్ధికి)

క. పెనిమిటిని జెంది కొడుకులఁ, గనియొనుగదె

దేవయాన కణఁ కెట్టిదియో. యయా. ౫.౮౩.
క. లీలమెయిం జూణూరుని,కో లెమ్మోతందు వి
ఱిచి ఘోరధ్వనిజం,ఘాలుండై పంపెఁ గదే,
త్రైలోక్యమునకు మకోజ్ఞతరశుభవార్తన్. హ
రి. ఉ. ౮. ౨౮౨.
(ఆశ్చర్యమునకు)
క. ఇసు మంత గాని లేఁ డీ,పసిబాలుఁడు ...
బహుభక్ష్యరాసులు, మెసఁగెడి విసువఁడు
ప్రతుష్టిమేకొనఁడు గదే. పాండు. ౪. ౧౮౦.

కద్ది. వి. (క. కద్ది=కోరిక.) అనురాగము? సంగతి?
ఉ. అద్దముఁ జూచి బొట్టుఁబుడు నానతిఁ జేసిన సం
చలించు న,మ్మద్దియ విశ్వనాధుపయి ముచ్చ
టచేసిన యంతనుండి యి, క్కద్ది నెఱింగి
చందురుని గానఁగనీరు పికంబు గూయ న,
న్నిద్దపుమ్రోత మాన్పుదురు నెచ్చెలు లిచ్చ
యెఱింగి నిచ్చలున్. కావ్యా. ౧. ౬౮. (ప్ర
యోగాంతరము లేదు.)

కద్దుము. విశ. దట్టము. (శ. ర.)
క. ఎద్దులు మఱుఁగులుగాఁ జని,కద్దుములై చేరు
పెన్నైకంబుల నాలో,నుద్దవిడి నొంచి గలవు
న,నద్దిర యని యయ్యయాతి యబ్బుగపడఁ
గన్. యయా. ౨. ౧౮. (శ. ర. పా. "గద్ద
ములై" ముద్రి.)

కద్రథము. సం. వి. అ. పుం. చెడ్డరథము.

కద్రుణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పింగళవర్ణము కలది.

కద్రువ. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. కశ్యపునిభార్య, నాగమాత.

కద్రువు. సం. విశ. (ఉ.) పింగళవర్ణము కలది. వి. ఉ. పుం. పింగళవర్ణము.

కద్వదుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) దుర్భాషలాడువాఁడు.

కద్వరము. సం. వి. అ. న. దధిస్నేహము. (త్రి. ని-
పెరుఁగుమీఁదిమీఁగడ ? "మజ్జిగతేట" అని
విశ్వము.)

కనఁబడు=కానఁబడు. అ. క్రి. (కనన్ + పడు) అగపడు, కనుపట్టు; గోచరించు.
మధ్యా... అవ్వి యెంతయును దవ్వయి కనఁబడఁ
బిఱుఁద.... భాగ. ఆర. ౨. ౧౬౯.
చ.... మేలు కనంబడ వెచ్చ నూర్పు న,మ్మనవతి
నావరించి వసుమంతుఁడు దా నలనాఁటి వే
డుకన్. శుక. ౧. ౯౯. (మేలుకనంబడన్=
వలపుగోచరించునట్లు.)

కనకకుఠారము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగాగము.

కనకతప్పెట. మి. వి. పటహము. (శ. ర.)

కనకదండము. సం. వి. అ. న. ౧. బంగారుదండముకలరాజచ్ఛత్రము. ౨. బంగారుదండము.

కనకన=గనగన. వి. మండుట ప్రకాశించుట రాలుట మున్నగువానియందగు అనుకరణము.
వ. మండువేసవిం గనకన మండునగ్నిముఖంబు
నడుమన నిలిచి... హర. ౪. ౧౪.
క. కనకన వెలుఁగుమ నిదిగోఁ,గననయ్యెం గన
కతగణి గరుడధ్వజమున్. దశా. ౧. ౧౮౨.
క.... కనకనఁ, గనుఁగొనలన్ నిప్పులురలఁగా
...సుక. ౨. ౨౫౨.
కనకనలాడు=కనకనమరు. (వా.)
జ: కనకనమరు.

కనకనమరు. అ. క్రి. (కనకన+అరు) ౧. మిక్కిలి మండు.
క. నినుఁ జూడఁ గలిగినప్పటి,యమమోహం బిం
తలోనె యధికవ్యథయై, కనకనమనఁ జొ
చ్చెఁగదే,మనమున సీతాశిరోగ్రమాణిక్యం
బా. రామా. ౭. ౧౮. (మిక్కిలి బాధించు
అనిభావము.)
౨. మిక్కిలి ప్రకాశించు.
క..కనుఁగొనఁ దివురు నభీష్టము, కనుఁగొనలం

దిపురులొత్తఁగా నెక్కొ రొగిఁ, గనకనగో
పమితము లై, కనకసమనుసౌధవీథికలకుఁ
గడఁకఁ. లక్ష్మి. ౩. ౬౫.

కనకనికషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగంటిమీఁద
గీఁచినబంగారుగీటు. మేఘ. ౧. ౩౭.

కనకపత్త్రము. సం. వి. అ. న. చెవికిఁ బెట్టుకొ
నెడి ఒకవిధ మైనబంగారునగ.

కనకపలము. సం. వి. అ. పుం-బంగారువన్నెగల
మాంసముగలది-మత్స్యభేదము. (వాచ.) న.
నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారు.

కనకప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-బంగారువంటి
కాంతిగలది-మహాజ్యోతిష్మతి, పెద్దమానేరుతీఁ
గ. ౨. బంగారముయొక్క కాంతి.

కనకప్రసవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకేతకి, పచ్చ
మొగలి.

కనకమయము. విశే.(అ. ఈ.అ.) బంగారుది, సు
వర్ణవికారమైనది.

కనకము. సం. వి. అ. న.బంగారు. పుం.౧. సంపెఁ
గ. ౨. ఉమ్మెత్త. ౩. కాంచనాలము. ౪.
కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు. ౫. నాగకేసరము.౬.
మోదుగు. ౭. కాసమర్దము, కసింద. ౮. కడి
మి. ౯. కణుగుగ్గులువు, మహిషాక్షము.

కనకరంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, పచ్చ
అరఁటి.

కనకాక్షి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.అఁడుగుడ్లగూబ. (వై.ని-
పైఁడికంటి అని శ. ర.)

కనకాచలము. సం. వి. అ. పుం. బంగారుకొండ,
మేరువు. (ఇట్లే: కనకాద్రి, కనకగిరి, కనకశైల
ము, మొ.)

కనకారము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము.

కనకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భృంగారము,బంగా
రుగిండి.

కనకాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉమ్మెత్త.
౨. నాగకేసరము.

కనకాహ్వయము. సం=కనకాహ్వము.

కనఖలము. సం. వి. అ. న. గంగాతీరమున హరి
ద్వారసమీపముననున్న తీర్థవిశేషము; ఆతీర్థము
దగ్గఱనున్న ఒకానొకపర్వతము.

కనసము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాణము, ఒంటి
కన్నుగలది.

కనరు. అ. క్రి. కోపపడు.

వ...పొరలుచుం దెరలుచు వనరుచుం గనరుచు
నొగులుచుం బొగులుచుఁ గసరుచుం గొస
రుచు...వి. శకుం. ౩. ౧౯౧.

వి. ౧. కోపము.

సీ. కొల్వు గాచినవానిఁ గన్కర్తి చూపినవాని
సుతునిగా హితునిగాఁ జూడవలయు. గీ.
ఇట్టివారలపైఁ బ్రేమ పెట్టుకొక,కనరు పె
ట్టినమనుజుఁడు గనఁడు కీర్తి. వేణు. ౨౯.

గీ. కనరసంగను గసరనఁ దనరుఁ గోప,ము...
ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. (క. కసరు.) వెగటు.

శా. తారుణ్యాతిగచూతనూత్నఫలయుక్తైలాభి
ఘారస్వన, ద్ధారాధూపితశుష్యదంబుహృత
మాత్స్యచ్ఛేదపాకోద్గతో,ద్గారంపుంగన రా
ర్చు భోగులకు సంధ్యావేళలం గేళికాం,
తారాభ్యంతరవాలుకాస్థితహిమాంతర్నారి
కేళాంబువుల్. ఆము. ౨. ౬౮.

౩. (కందగడ్డలోనగువానియందలి) నస, దురద.
(శ. ర.)

విశే. వెగటైనది.

(వ్యవ) కూర కనరుగా నున్నది.

కనరెక్కు=వెగటైనదగు.

(వ్యవ) వంకాయకూర కనరెక్కినది.
కనరువోవు=కాటువోవు, వెగటగు.
సీ. కనరువోకుండఁ గాఁచినయానవాలతోఁ గడి
సేయవచ్చునె మీఁగడలతోడ. పి. శకుం. ౧.
౧౩౫.

కనలించు. స. క్రి. (√కనలు.) కనలఁజేయు. (కోపింపఁజేయు.)
గీ. చూచి యిట్లను భూపాలసుతులతోడ,నన్నుఁ
గనలించి బ్రదుకఁగన్నారు లేరు.ఉ. హరి.
౪. ౬౦.
ఆ. మనసు రాదు నాకు మానినీమణులార ...
పొందు, కాకయున్న నన్నుఁ గనలింప కూ
రక, యుండుఁడు...చంద్రా.౨. ౧౪౪.

కనలు. వి. (క. కనలు.) కోపము.
చ....కన్నులం,గనలునఁ గెంపుచెం పడరఁగా
ననురాధముఁ డాక్షణంబునన్. హరి. ఉ.
౪. ౫౨.
చ. చిలుపనికమ్మఁదేనియలు చిప్పిలి హస్తము
లస్త్రకంబునన్, నిలువక జీరువాఱునెడ నీ
యతిసాంద్రపరాగముల్గదా,యలరులవింటి
జోదునదు నప్పటి కప్పటి కప్పలించుకోఁ,
గలిగెడునంచు వేకనలు గైకొని మూఁచె
విభుండు కేతకిన్. నైష. ౧. ౯౨.
శ్లో. ధను ర్ధనుస్విన్నకరోఽపి భీమజా,పరం ప
రాగైస్తవ ధూళిహస్తయన్, ప్రసూనధన్వా
శరసాత్కరోతి మా,మితి క్రుధాఽకృశ్యత
తేన కేతకమ్. సం. నైష. ౧.౮౧. ఆం. భా.
౧. ౧౩౫.
వి౨. మండునది. ('వి. మంట' అని శ. ర.)
సీ. అలుఁగులఁ బొడిపించి యహికోటిఁ గఱపిం
చి కరులచేఁ ద్రొక్కించి కనలుటగ్గిఁ, ద్రో
యించి...నృసిం. ౪. ౧౭౮.
అ. క్రి. ౧. మండు, జ్వలించు.
సీ. అనలకణంబులు గనగనఁ గనలంగ దారుణం
బైనయా రౌరవంబు. మార్క. ౨. ౪౯.
మ. ...అయ్యుక్షము తీక్ష్ణచ్ఛటల నగ్ని జ్వాల
లొక్కుమ్మడిం,గనలం గన్గొని వానిపైఁ గవి
సెఁ దీక్ష్ణస్ఫూర్జత్కృంగంబులై. హరి. పూ. ౬.
౧౪౭.
౨. తపించు.
క. అని మది విరహానలమునఁ, గనలుచు దైన్య
మునఁ బల్కుకామాతురు నమ్మునిముచ్చు
నాదరింపక, కనుఁగవ నదలించి పలికెఁ గా
మిని పెలుచన్. సురా. ౭౭.
సీ. కట్టెండ తాఁకునఁ గనలి యంగము చెడి కం
దినను సిచాయ గలుగు మేను. సురా. ౫౭.
౩. కోపించు.
గీ. ధర్మనందను పలుకులు దనకుహృదయ, తాప
మొనరింప మోమున దైన్య మొంద, నున్న
పాంచాలి యిట్లని యొయ్యఁ బలికెఁ,గనలి
శౌరితో గద్గదకంఠి యగుచు. భార. ఉద్యో.
౩. ౧౦౦.
గీ. కంటికొనఁ గెంపు గదురంగఁ గనలి చూచి,
పదము దిగి పడ శపియించె బాలు సతిని.
కాశీ. ౪. ౨౬౬.
జ: కనలించు.

కనాతిగోడ. వి. (హిం. కనాత్.) వసననిర్మితకుడ్యము, బట్టతో నేర్పఱచినగోడ.
గీ. రంజిలుఁ గనాతిగోడ సరాతి యనఁగ,వస
ననిర్మితకుడ్యభావంబు గాను. ఆం. భా. ౨.
౧౫౯. (ప్రాంతప్రతిపాఠము.)

కనారిలు. అ. క్రి. (త. కనఱల్.) ౧. కోపగించు, క్రోధయుక్తమగు.
చ.యమునకుఁ దానె పెద్దయముఁడై భయ మెం
దక రావణుండు సం,యమునికిఁ బోయె నిం
క నెటు లైనను మంచిది మర్త్యకోటిబ,న్న
ము గడ తేఱె నింతటఁ గనారిలి పేల్పులమీఁ
దఁ జూపు వి,క్రమము... ఉ.రా.౩.౩౧౪.

౨. తపించు.

ఉ. ఇందునిభాస్యఁ గాంచి విను మింతి శతక్రతుఁ డిచ్చె నిక్ శతా,నందము లొంది పొందె జననం బితఁ డొందుట నేఁ డిఁకన్ శతా, నందుఁ డనం దనర్చు నిజనందను లందఱు న వ్యజాతు ల,న్నం దలవంపులై మది గనా రిలెఁ గాన నొకండు పల్కెడన్. సమీర. ౧. ౨౨౦.

కని. (గ్రాం. వి. ఈ. స్త్రీ. కన్య. కావ్యాద. ౩. ౧౧౧.

కనికరము. వి. (త. కణికరం.) ౧. కరుణ, దయ.

క. దైవికమున నొక నేరమి,గావించిన నిట్లు విడువఁ గాఁ దగ వౌనే,సేవకుని నన్ను మును లా,రా వలదా యింత కనికరం బైన మదిన్. వరాహ. ౧౦. ౪౩. నీలా. ౧. ౪౩. ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.

౨. కరుణము, శోకము.

క. తనకుం దనయులు లేమికిఁ,గనికర మందుచును...భల్లా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

సీ.వలరాచరాచవాఁ డలికాఖుకను వెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

జ: కనికరించు.

కనికరించే. స. క్రి. అ. క్రి.(√కనికరము) కరుణించు. (చూ. కరుణించు.)

(వ్యవ) వానిని కనికరింపరాదు.కనికరించి నావిన్నప మాలింపుము.

కనిపట్టు. స. క్రి. (కని+పట్టు-త. కండుపిడి.) వెదకిపట్టు;(క్రొత్తగా) కనుఁగొను, తెలిసికొను.

చ. పరిమెయిఁ బాటి వానిఁ గనిపట్టి వడిం బెడకేలు గట్టితె,చ్చిరి...భార. శాం. ౩. ౫౦౫.

ఉదా: కొలంబస్సు అమెరికాను కనిపట్టెను. పాశ్చాత్యులు మొన్న మొన్ననే విమానములను కనిపట్టినారు. ('కనిపెట్టు' వా.)

కనిపి(న్పి)ంచే-కానిపించు. స. క్రి. (√ కను) కనఁజేయు.

(ప్రసవింపఁజేయు.)

(అప్సరోవర్ణనము.) సీ. పలుకువాల్గములయాఁకలి దీర్చు చలుప యేమగువలఁ గనిపించుమంత్రసాని. చంద్రా. ౩. ౧౦౧.

(పొందఁజేయు, ఘటిల్లఁజేయు.)

మ.తనకర్మంబె శుభాశుభస్థితులు తత్తద్వేళలన్ బ్రాణికిన్, గనిపింపం బరు లెవ్వ రింములకనంగా లేక మిథ్యా విమో,హనిరూఢాత్మకులై హితాహితమనీషాయత్త భేదప్రక,ల్పనలం జిక్కుదు రల్పులు...సమీర. ౧. ౨౨౪.

(చూపు)

చ.కనుఁగవఁ గట్టినట్టిసుడుకం దలఁగించి మృగాళి నెల్లఁ గ్ర,న్ననఁ గనిపించి పో విడిచిన న్వైర వొప్పఁగఁ బాటి మూఁగిమూఁ,గి నిగిడి లాఁచి పట్టికొనెఁ గీడ్పడఁ గాఁ బెనులేటిగుంపులన్, వినుతపరాక్రమంబు లగు వేఁటసివంగులు రాజు మెచ్చఁగన్. చిత్రభా. ౩. ౧౫౧.

మ. వినిపించెన్ హరి పాంచజన్యరవ ముద్వేలప్రభాచక్రమున్, గనిపించెన్ సురదానవావళికి రక్షస్స్వామిమాయాళి లే,దనిపించెన్ క్షణమాత్రలో సమదదేవారాతిరింఛోళి చేఁ, దనిపించెన్ దృణరాజి రాజితభుజాతేజంబు శోభిల్లఁగన్. దశా. ౨. ౪౦౦.

అ. క్రి. కనఁబడు, అగపడు.

సీ. వినుఁగెంపుఁబతకంబు గనిపింప సుకదీర్ఘికాచేలయై మించె గగనలక్ష్మి. ఉ. రా. ౧. ౧౩౬.

మ. కలలో దేవర చెప్పె రేయి యెదుటం గన్పించి నెయ్యంబు వా,టిల ... శుక. ౨. ౪౧౫.

కనియు. అ. క్రి. కమియు, పరిపక్వమగు.

చ....ఎట్టి దెప్పుడుం,గనియఁగఁ బండి యుండు...భార. ఆర. ౭. ౪౪౫.

క. మును లేతెంచిరి చిత్తము, లనురాగరసాబ్ధి

నోలలాడఁగఁ దపముల్, గనియుంగఁ బండెఁ
దమ కని, యనుపమభద్రు బలభద్రుననుజానిఁ
జూడఁగన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౬౧.

కనిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. ఒకానొకనాయిక. ౩. తమ్మునిభార్య. ౪. చెల్లెలు.

కనిష్ఠకము. సం. విణ. (అ. ష్ఠికా. అ.) మిక్కిలియల్పమైనది, కడుఁజిన్నది. వి. అ. న. శూకతృణము, గింజలమీఁదముండ్లుగలధాన్యపుమొక్క.

కనిష్ఠము. సం. వి. అ. న. కూప్యమను భూలవణము. (కే. ని.)

కనిష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటికెనవ్రేలు.

కనిష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అతిహీనుఁడు, మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవిష్ఠుఁడు. వి. అ. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=కనీనిక.

కనీనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. కంటినల్లగ్రుడ్డు.

కనీయసము. సం. వి. అ. న. రాగి.

కనీయుఁడు. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) ౧. మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవీయుఁడు. వి. స్. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీసము. విణ. (సం. కనీయస్.) అధమము. (శ. ర.)

కను. (దీనికి 'కానన్, కానక, కానమి, కానని, కానఁడు' మున్నగువిశేషరూపములుకూడ సిద్ధించును.) స. క్రి. ౧. చూచు.

క. మున్నెన్నఁడు నివ్విధ మేఁ, గన్నది గాదు...
భార. ద్రో. ౩. ౧౯౭.

సీ. కానరే కానలలోన లోకోత్తరు నని మ్రాని
మ్రానికి నరిగియరిగి. భార. అర. ౨. ౫౪.

౨. ప్రసవించు, (బిడ్డను) కాంచు.

చ. ... ననుం గని కుంతి యొంతయుం, జెడ నది
వైచిపోయె... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౩.

ఉ. కానక కన్నకూఁతు...దశకు. ౫. ౬౭.

౩. ఎఱుఁగు, తెలియు.

గీ. శారదాదేవివరమున సకలలోక, వర్తనంబులు
కానంగ వచ్చుమాకు, భానుమతిమచ్చఁగన్న
ట్టు భావవీథి. విక్ర. ౩. ౧౨౫.

క. ...అప్పలుకునం, గనియెను దనపలుకు దప్పు
గా నతఁడు మదిన్. భార. సౌ. ౨. ౭౪.

వ. క్రమంబునఁ దనచిత్తంబు నలకూబరచింతా
యత్తం బగుచుండం దత్సమీపగమనంబున
కుపాయంబు గానక బహుకాలంబు గడపి...
కళా. ౨. ౪౭.

క. భిన్నాసురాస్త్రములచవిఁ, గన్నమురాహిత
శిలీముఖము లపు డనిలో, మున్నెఱుఁగనిసు
రవీరుల, క్రొన్నెత్తురుచవియు నెఱిఁగి క్రోలఁ
దొడంగెన్. పారి. ౫. ౬.

ఉ....ఓ, కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మే
యెడఁ జూచి కాన...పారి. ౧. ౬౫. (చూ
చి కానను=చూచియెఱుఁగను, చూడలేదు.)

౪. పొందు, పడయు; (భాగ్యమును)పొందు.

గీ. తల్లి నీకులగోత్రసౌందర్యములకుఁ, దగినపతిఁ
గంటి నానికిఁ దగఁగ గర్భ, మయ్యె నీదుగ
ర్భమునవాఁ డఖిలభువన, వహనమహనీయుఁ
డగుచక్రవర్తి సుమ్ము. భార. ఆది. ౪. ౬౧.

ఆ. ఎక్కలమునఁ బుట్టి రేని బహుసుతుండు
నతికృపాన్వితుఁడు వేయునెలలపై, బ్రదికిన
తఁడుఁ గండ్రు త్రిదశపదము. భార. అను.
౨. ౬౪.

ఆ. రాఘవత్వమందు రణసరోలీలలఁ, గ్రాలుచున్న
నిన్నుఁ గన్నులారఁ, జూడఁ గంటి జన్మసుఖ
మెల్లఁ బొడగంటి, ముదముతోడఁ జేరి మ్రొ
క్కఁగంటి. ఉ. హరి. ౬. ౧౧౭.

౫. ఆశ్రయించు, శరణుచొచ్చు.

శా. ...జనకకన్యన్ వేగ యొప్పించి లో, కై

త్రాణుని రామునిం గనుము...భా. రా.సుం. ౪౪౭.

ఉ.ఎట్టు ఘటిల్లు సంధి గడు నెగ్గొనరించిననన్ను నేల చే,పట్టు నతండు నావలదు ప్రాంజలియై తనుఁ గన్న మీఁద ని,ట్టట్టనువాఁడు గాఁడు శరణాగతవత్సలుఁడు ... భా. రా. యు. ౨౨౭.

విఱ్ఱకన్ను. చూ.

(నేత్రము.)

క. మఱి యైదు వేలయేఁడులు, తెఱచినకను మూయ కినునిదెస చూచుచు...ఉ.రా.౨.౧౬౪.

ఉ. వచ్చి లతాగృహంబుతలవాకిలి బోటులు చెప్పి చూపఁ గ,న్విచ్చి ... అచ్చపలాక్షి చూచె లలితాననచంద్రుని మానవేంద్రునిన్. పి. శకుం. ౩. ౨౧౨. భార. ద్రో. ౫. ౧౬.

(చెఱకు లోనగువానిగనుపు,పర్వము. 'పర్వము క్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ.కను గలవింటఁ జొక్కపుఁజవుల్ వుట్టించి... వసు. ౩. ౫౩.

విశ. అల్పము. (చూ. కనుచీకటి, మొ.)

కంటవత్తిడుకొను=ఏమఱకుండు, జాగరూకత తోనుండు.

గీ. వట్టికూడును వేన్నీళ్లు పెట్టి యొజ్జ,గలుగు వీద్యంబు లిప్పించి వలఁతియైన,వెజ్జు నేచరించి యరయుంచె విప్రసుతుని,గంటవత్తిడుకొని సైరికప్రభుండు. పాండు. ౩. ౫౬.

కంటికి రెప్పలీల:-మిక్కిలి జాగ్రత్తతో అని భావము.

ఉ....జో,కొట్టిరి జోల వాడి రెడఁ గూర్కినఁ గంటికి రెప్పలీల న,ట్టిట్టెడ గాక కాచిరి మహీవరమందిరమందగామినుల్. రామా. ౩. ౧౩౨.

కంటినొప్పి=పీడ.

(నక్కపులితో నన్నమాట.) గీ.ఎలుఁగులకు వేరు విత్తుదుప్పులకు గండ, మేదులకు మిత్తి లేళ్లకు నెదురుమక్క, కాసరంబులపాలిటికంటినొప్పి, యసదు గాదుగదా భవదన్వయంబు. శుక. ౨. ౨౭౩.

కంటిలోని నెరసు:-మిక్కిలి బాధించుటను దెలుపునపు డుపమానముగా నుపయుక్తము.

గీ. నీవు నాదాయతోఁ గూడి నీచబుద్ధి, బుద్ధిసెప్పెదు నాకుఁ దమ్ముఁడవె నీవు,కడఁగి నీమంత్రులును నీవుఁ గంటిలోని, నెరసునరవిగనున్నారు నిశ్చయముగ. మొ. రా. యు. ౧. ౨౦.

కంటివింటివజీరు=ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

గీ. కంటివింటివజీర మురుక్కంటివింటి, వంటిసిరులగు నీమచ్చెకంటిసిరులు, దంటకుచశైలములు నటువంటి వగుట, నంటరాకుము నీజన్మమాఱ మార. ముకుంద. ౩. ౬౯.

కనిపెంచువయసు=సంతానము కనుటకుఁ దగిన వయస్సు.

క. కని పెంచువయసు గాదే,తన కేటికి లేక పోవుఁ దనయుం డిఁక నీ,కును నీజననికి నుత్తమ, తనయులు గల్గుటకుఁ జరువు దగఁ గావింతున్. దశా. ౬. ౪౫.

కనుఁగొ(న్గొ)లికి=కంటికొలికి.

మ. తొలియుక్కల్ పరికింపఁ గన్గొలుకులం దున్ నీరు నించున్...ఉ. రా. ౪. ౧౫౭.

కనుఁగో(న్గో)న=కంటికొన.

మ. ...ఉ,గ్రము వై కోపుక్కలు మూఁగి వస్తువులపైఁ గన్గోనలం దంద్ర యొ,క్కుడు దోఁచెం గమనీయసౌహృదపరిక్షోభంబునన్ బొల్తికిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౭౦.

కనుఁగ్రేవ=నేత్రాంతము, క్రేఁగన్ను.

మ....రోషమువసంగీభూతచేతస్కుఁడై, కనుఁగ్రేవన్ మిఱుఁగుర్లు సాలఁ బొడమంగా... భాగ. ౩. ౬౬౨.

కనుఁజాటు=రహస్యము.

ద్వి. ఘనతపోమహిమచేఁ గన్నయాత్మజాని, గ నుఁజాటుగా నుండఁగను జాటువెట్టి. రం. రా. ఉ. ౯౨. పా. ౧౪ పం.

క. కనుఁజాటుతిండి నడిపెన,పచులం గండలును బెరిఁగి...శుక. ౨. ౨౦౬.

కనుగట్టు=కన్నుమూయు; మాయ చేయు.

సీ. కనుగట్టి గాంగేయగర్భ డాఁగురుమూఁత లాడించె వస్త్రాపహరణవేళ. పాండు. ౩. ౧౬౮.

కనుచూపుమేర=చూపు ఆనునంతదూరము.

క. కనుచూపుమేర దానిం,గనుఁగొని యమ్మగువ యగునో కాదో యనుచుం,జనుదెంచి ... శుక. ౨. ౫౮౮.

కనుచూఱయొసఁగు=కనుచూఱగా ఇచ్చు, యథేచ్ఛముగా చూడ వీలగునట్లు చేయు.

గీ. చూపఱుల కెల్లఁ దనుఁ గనుచూఱ యొసఁగి, వేగ పఱతెంచి చూచె భూవిభు నొకర్తు. కవిక. ౩. ౧౪౧.

కనుదాఁపురము=కనుఁజాటు,కనుమఱుఁగు.

గీ. అయినయాఱల్లు నాడికో ల్లయినవమ్మ,కాఁగల ట్టిది యే మైనఁగాని కలదు,ఇంక నీకనుదాఁ పురం బేల పొమ్ము, అంబుజాతాక్షి పక్వబిం బాధగోష్ఠి. గంధ. ౬౭.

జ:కంటు[1], కనఁబడు, కనిపట్టు,కనిపించు,కనుఁ గడ, కనుఁగాపు, కనుఁగొను, కనుఁబ్రాము, కన్నది,కన్నయ్య,కన్నవిటి, కన్నాఁగు, కన్నా కు, కన్ను, మొ.

కనుఁగ(న్గ)డ. వి. (కను+కడ.) కంటికొన, కడ కన్ను.

ఉ. ఆనతమౌళియై యటులు ప్రార్థనసేయుమునీం ద్రు శాంబరీ,మానుషవేషధారి దయమానమన స్థితి బిగ్గ నవ్వుచుక్, ఫీనులఁ దాఁకుకన్గడల వేమఱుఁ జూచుచుఁ బల్కెఁ జిల్కపల్కుఁ, దేనియసోనవెల్లువలఁ దెప్పలఁ దేలెడు మేలి పల్కులక్. పాండు. ౪. ౧౧౨.

కనుఁగాపు. వి. (కను+కాపు.) కనుసంజ్ఞకై కాచుకొనియుండు సేవకుఁడు.

ఉ. ఇట్టివిధంబునక్ విబుని లెప్పడును గనుఁ గాపులట్లు ముక్కవ్వెట్టియుఁ జేసిచేసియును వేసరి...హర. ౩. ౧౧.

కనుఁగొ(న్గొ)ను. స.క్రి. (కను+కొను.) ౧. చూచు; పరీక్షించు.

మ.... పౌత్రుని భూరిశ్రవసుం గనుంగొనుచు నిండ్రుం గ్రేణిసేయంగ నే,చిన పెం పొప్పఁ గ బాహ్లీకుం డరిగె నిశ్చింతంబునక్ బోరి కిక్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౪.

ఉ. ఎందును నిట్టిరూపు నను లెవ్వరుఁ గాంచిరె నాక కాదు సం,క్రందననూతికిం దగిలి కన్గొనఁజాలరె....భార. విరా. ౨. ౨౬.

వ. ఇట్లిరువురుం బ్రవర్తించినవర్తనంబులు కనుం గొని విక్రమార్కుం డిట్లనియె. విక్ర. ౨. ౯౨.

౨. తెలిసికొను, ఎఱుఁగు.

సీ. జనునవిశ్వాసంబు కనుఁగొని మొఁగుట వి శ్వాసనీయుని వేఁపు మట.గీ...వలదు పతికి. ఆము. ౪. ౨౪౨.

గీ. తెల్లవాఱుట గన్గొనియొల్లవాయు.నీలా. ౩. ౪౬.

౩. పొందు, పడయు.

చ.... దీనిఁ దాల్చి యిప్పడఁతులలోఁ గనుం గొను మపారమహామహిమానుభావముక్. పారి. ౧. ౬౧.

కనుఁబాటు. వి. (కను+పాటు.) ౧. దృష్టి, చూపు.

గీ. శివుని కనుఁబాటు దాఁకనిచిత్తభవుఁడో. విక్ర. ౮. ౪౨.

౨. దృష్టిదోషము.

సీ. సుదతి నీపై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ గనుఁ

బాటు వొరయునో యని తలంచి. భార. విరా. ౨. ౪౭.

కనుఁబె(న్బ)ంటి. వి. (√కను.) కాఁగలప్రయోజనమును సూచించు నొకానొక పక్షి, జీలుగుపిట్ట.

వ...గబ్బులుఁగు గాలి కనుంబెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబు లై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬.

సీ. గొంగడి కక్కెర గోక్కెర గొరువంక పూరేడు కనుఁబెంటి నీరుకాకి. హంస. ౩. ౧౨.

సీ. పంగపండును గోరువంక కప్పెట పొట్టిపిట్ట పావురము కన్బెంటి మూఁగ, మొదలుగాఁ గల్గుపులుఁగులు....సుద. ౩. ౧౯౪.

కనుఁబ్రామ్ము, కన్నుఁబ్రామ్ము, కన్ప్రాబము. స. క్రి.(కను+ప్రాము.) కనుపులుము, మోసపుచ్చు.

క. అనుజన్మవధూగమనం, బొనరించినద్రోహి వగుట నోర్వక నిన్నుఁ, గనుఁబ్రామి సంహరించిన,ననుఁ జెందునె దుష్కృతంబు నగచరతిలకా. రామా. ౫. ౩౧౬.

ఉ. ఆవసుదేవుఁ డెంతయు రయంబున నర్భకు నెత్తుకొంచుఁ దాఁ, గావలియున్న కంసునధికారుల నందఱఁ గన్నుఁబ్రామి దుస్తావృత గేహముఁ వెడలి....పద్మ. ౯. ౯౩.

శా. శ్రీరత్నాకరకన్యకారమణుఁ డారీతిఁ జగన్మోహనా, కారోదార వధూవిలాసముల రక్షుశ్శ్రేణిఁ గన్బ్రామి...దశా. ౫. ౩.

కనుక(న్క). అవ్య. ద్రు. ౧. కావున, కాఁబట్టి.

గీ. తొలుత మాటలుపడి పుల్లసిలినవాఁడు, గనుకఁ గొంకుచు...విప్ర. ౪. ౮౭.

౨. వాక్యాలంకారముగఁ బ్రయోగింపఁబడును.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ బెద్దకాలముం, జేసిననాతపంబు రహిఁ జెందక నిష్ఫల మా...ఉ. రా. ౮. ౮౬.

౩. "చుమీ" అనునర్థ మిచ్చును.

సీ. తడికాళ్లతోఁ ద్రొక్కెదవుచుమీ యిది కుశాస్తరణ మాత్మధ్యానసమయ మయ్యె, నెడలేదు వేష్టువ లిట రమ్ము మ్మిటైదు గనుకఁ బ్రాతస్స్నానమునకు వలయు. విప్ర. ౩. ౭౭.

౪. అవధారణార్థకము.

సీ. బింబోష్ఠి నేఁ గన్కఁ బీతాంబరమ నైన మెఆసియుండుదుఁగదా మేనినిండ. భాగ.౧౦. ఉ. ౨౧౨.

కనుకట్టు. వి. (√కను.) ౧. కన్నులకుఁ గట్టెడు కట్టు, గంత.

వ....పద నగ్గలించి కూయుచుఁ గడుపు నకనకంబడఁ గనుకట్టుతోడ మోములు మలంచుచు...మనుచ. ౪. ౨౭.

౨. ఇంద్రజాలవిద్యావిశేషము.

సీ. మేఁత లొసంగినఁ బూఁతలు పూసినఁ గనుకట్లొనర్చిన గాత లిడిన,మందులు పెట్టిన ...మంత్రతంత్రములఁ బన్నిన...ప్రబంధ. ౭౩౮.

కనుక(న్క)ని. వి. ౧. సంభ్రమము; వెఱపు, భయము.

చ. ఘనుఁడు వృకోదరుండు దనుఁ గట్టలుకం దలపడ్డకోటికా,స్యనితురగంబులం దునిమి నూతునికంఠముఁ ద్రుంచి వైచి తీవ్రనిశితమైనప్రాసమున వానియురంబుఁ బగిల్చి చంపినం, గనుకనిఁ బాఱె భీతి యొసఁగంగఁ దదీయచమూసమూహముల్. భార. ఆర. ౬. ౨౩౧, అశ్వ. ౪. ౧౨౩.

క. దినదినమున కతివమదిఁ, ఘనగరిమఁ మగుఁడు దఱుమఁగా రతులతఁజేఁ, దినదినమునకుఁ గృశించెను, గనుకనియును ద్రపయు నిరవకాశతఁ బొరెఁ. శశా. ౭. ౧౫౮. (చూ. ౧౫౫.)

వ. తత్పరిజనంబు లందఱు నశనిపాతంబున బెదరి

చెదరినట్లు గనుకనిం బఱచి రయ్యేకస్తంభ హర్మ్యంబును దక్షుకువిపాగ్ని దగ్ధం బయ్యె ...భార.ఆది. ౨. ౨౦౦.

శ్లో. భయాత్పరిత్యజ్య దిశః ప్రపేదిరే. సం. భార. ఆది. ౪౪. ౪.

ఉ. సిగ్గునసుం బికాపికలు...శంకలకుఁ గన్కని ... అగ్గజయానకుం బతికి నయ్యె యథేష్ట రహఃప్రసంగముల్. కవిక. 3. ౨౯. (కన్కని:-భయహేతువు.)

౨. తీవ్రత; అభినివేశము, పట్టుదల.

క. తనకోడుమఁ జెక్కురథికులు, గనుకని నొప్పింప...చిత్రభా. ౭. ౯౮.

చ. కనుకనిఁ దెల్లవాఱుదనుకన్ రతిగోరెడు పల్లవాళి మేల్గనుఁగొని...కువల. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. ...మా ప్రాణంబులైన, విడుతుముగాక మా మడికూటివృత్తి,విడుతుమే యిది యేటివిపరీతవృత్తి, యనుచు బోయలు లేచి కనుకనిఁ బలుక. బస. పు. ౭. ౫౭౦పం. భా. రా. బాల. ౫౬౮.

3. జాగరూకత.

చ...ఆత్మపత్నులకుఁ గోర్కిగ నావరపాయసాన్నముం, గనుకని రెండుభాగములుగా నొనరించి తగంగ నందులోన్. భా. రా. బాల.౧౪౪.(కనుకని:-సరిగాఅనిభావము.)

చ. వనములఁ గొండలన్ గుహల వాఁగుల బావులఁ బల్వలంబులన్, ఘనతృణసీమలన్... పురంబులం,గనుకనిఁ జూచుచున్ వెదకి కానక చెచ్చెర వచ్చి...భా.రా.బాల.౬౨౩.

కనుకను(కన్గను.) వి. ఔ. (కను+కను) ప్రతినేత్రము.

ద్వి. అనుచుండ వాయువు లందంద విసరెఁ,గనుకను పెంధూళి గప్పె...రం. రా.బాల. ౭౭ పా. ౨౨ పం. (కనుకను=కంటికి కంటికి=అందఱికన్నులను.)

కనుగ(న్గ)ంటన్=కన్నార, ప్రత్యక్షముగా.

మ.... అంభోజగర్భాదులున్, దముఁ గావన్ హర లెమ్ము లెమ్మనిరిదో తాఁ జూచి కన్గంట న,య్యుమ ప్రాణేశ్వరు నెట్లు మ్రింగుమనె నయ్యుగ్రానలజ్వాలలన్. భాగ. ౮. ౨౩౯.

చ....ఈశ్వరుఁ గనుగంటఁ జూచిరఁట వార మృతాత్ములు గావు డొప్పదే. కు. సం. ౭. ౮౯౪.

ద్వి. కఱకంఠుమూర్తిఁ గన్గంట వీక్షించి. బస. పు. ౪. ౪౦౭పం.

కనుకలి. వి. (కను+కలి). చూపు, దృష్టి.

చ. వినుకలిచేతనే విరహవేదన నామది నింత వర్ధిలెన్, గనుకలి నట్లు చిత్రఫలకంబునఁ గాంచినయంత నెమ్మనంబునఁ గడు నింత కెంత పరిపూర్తి వహించునో...ప్రభా. 3. ౨౫.

క. అనుమాన మేల నిజ మీ,ననఁబోఁడియొ రక్షోబాహునందన యలనా,వినుకలియును గనుకలియును, మనమునఁ దలపోయ నైకమత్యముఁ గాంచెన్. చంద్ర. 3. ౧౪౫.

కనుకుట్టు. విశే. (√కను)-నేత్రబాధకుఁడు-బాధకుఁడు.

(చంద్రోదయవర్ణనము.)చ....విరాలికల్కి ప్రోఁ, గులకనుకుట్టు...రా. వి. 3. ౮.

కనుకుట్టుఁదనము. వి. (√కనుకుట్టు.) ఈర్ష్య.

వ...అవ్వాదిసెలు దమమఱఁది ప్రియవాదితనంబు చూచి కనుకుట్టుఁదనంబున నతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు గావింపం దలంచి...భోజరా. ౬. ౧౨౫.

కనుకూ(గూ)ర్కు-(రుకు). అ. క్రి. (√కను.) కనుమూయు, నిద్రించు.

చ. జరఠ యొకర్తు కుంజగృహచంద్రశిలం గను
కూర్కుచుండ...రామా. ౨. ౯౮.

క. చని తత్కాలీగేహం,బున నొకమగనాలికూ
టమునకై కనుగూర్కని యొక్క జారుతో
నిం,పునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమూల రమిం
చెన్. శుక. ౩. ౬౧౨. చంద్రా. ౩. ౪౯.

కనుకూలి. వి. ధాన్యరూపమైనకూలి. (శ. ర.)

కనుగ(గ్గ)లుగు(ల్గు). అ. క్రి. (కను+కలుగు.)
జాగరూకుఁడగు, అప్రమత్తుఁడగు.

ఉ. ఏమఱి రక్షసాలనిమృగేంద్రుని నక్కయుఁ
గోలుపుచ్చు సం,గ్రామములోనఁ గన్గలిగి
కానక తక్కిన నాశిఖండి చే,నీమనుజేంద్రుఁ
గోల్పడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౭౦.

గీ. వింత పుట్టినఁ గనుగల్గి చింతసేయ,కుంట ...
వలదు పతికి. ఆము. ౪. ౨౫౨.

కనుగి(గ్గి)ఱుపు=కనుగొలుపు.
స. క్రి. (కనుసైగచేయు.)

సీ. అని పల్కి క్రమ్మఱఁ జనఁజూచుచో దీని
కేఁడు జోదులఁ గన్గిఱిపి యదల్చు,టయు
...అచ్చ.రా. యు. ౧౨౫.

కనుగి(గ్గి)లుపు=కనుగొలుపు.
అ. క్రి. (కనుసైగచేయు.)

వ...కన్నియ మొఱంగి యచ్చెలులు విభునకుం
గనుగిలిపి యొండొరు లొక్కొక నెపంబున
నొయ్యనొయ్యం జనిరి. రామా. ౪. ౧౫౬.

వి. కంటిని ఒకవిధముగాఁ ద్రిప్పుట.

సీ. కన్గిలు పనఁగను గన్గీటు విలసిల్లు...ఆం. భా.
౩. ౨౯.

కనుగీ(గ్గీ)టు=కనుగొలుపు.
స. క్రి. (కనుగొలుపు, కనుసైగచేయు.)

సీ. అతఁడు మాండవ్యమహామునిప్రవరుని గను
గీటె నీ వెఱుంగవె యటంచు. హరిశ్చ. ౧.
౧౩౧. విప్ర. ౪. ౮౫.

వి. కనుగిలుపు. ఆం. భా. ౩. ౨౯.

కనుగుఁజేఁప. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

కనుగొ(గ్గొ)లుపు(ల్పు)=కనుగిఱుపు,కనుగిలు
పు, కనుగీటు.అ. క్రి. స. క్రి. (కను+కొలుపు)
కనుసైగచేయు.

వ. నీమది నెఱుంగుదురు గాదె యనునెడ నీవన
మాలిక కనుగొలిపి యొగఁగొలిపినఁ గలవాణి
మఱియు నిట్లనియె. మృ. వి. ౨. ౧౭.

క...తనమ్రోలం,గనుపట్టుననుంగుఁబట్టిఁ గనుగొ
ల్పుటయున్....నీలా. ౧. ౭౪.

కనుగ్రుడ్డు. వి. (కను+గ్రుడ్డు.) నేత్రగోళకము.

క. ...మాయగోవు పడుచుం,గనుగ్రుడ్లం దిరుగ
వేసి కాలముచేసెన్...వరాహ. ౧౦. ౪౦.

క. అనినన్ విని తనయిరువది,కనుగ్రుడ్లన్ నిప్పు
లురలఁగాఁ ద్రిప్పుచు న,జ్జనకనృపాలాత్మ
జపై,ననిమిషరిపుఁ డపుడ చంప నలిగియు
నచటన్. రామా. ౬. ౧౬౭.

కనుచీకటి=కనుమబ్బు. వి. (√కను.) సంధ్యా
కాలమందలి లేఁజీకటి. (శ. ర, వా.)

కను(న్ను)నీరు,కన్నీరు. వి. (√కను). అశ్రువు.

సీ. కనునీళ్లు పులిమికొంచును బానశాలలో మం
చు గట్టించునమర్త్యకులము. కువల. ౩. ౨౦.

శా. తోరం బౌకనునీరు చన్నుఁగవయందున్
జాఱి జాల్వాఱఁ గ,న్యారత్నంబు ప్రసూ
నతల్పమునఁ దాపార్తిన్ నెసం దూలెడిన్.
ఇందు. ౨. ౧౮౮.

చ...కన్నునీరు గ్రొ,బ్బున వెడలంగ...భోజరా.
౪. ౧౬౮.

వ....అలుక కన్గొనలకెలంకులం దొలంకఁ గన్నీ
ఱు మున్నీరై ప్రవహింప...రామా.౫.౧౭౩.

క. కన్నీరొలుకఁగ వగచిన,నన్నరపతు లెల్ల
నేడ్చిరి...భార. ద్రో. ౧. ౨౯.

కనుప(న్న)ట్టు. అ. క్రి. (√కను.) చూపట్టు, కనఁబడు; గోచరమగు.

ఉ. భానుఁడు పశ్చిమాద్రిఁ గనుపట్టెఁ దలిర్చిన మావిమో కనన్. భార. విరా. 3. ౧౯౨.

మ. ఉడుమార్గం బఖిలంబు నున్నదయి శాణోత్తేజనం బొంది పుల్కడుగంబడ్డ నిశాతఖడ్గము క్రియం గన్పట్టె నప్పట్టునన్. హర. ౨. ౨౫.

చ. ...పా, యనియనుశక్తి నీయెడన యగ్గలమై కనుపట్టు... పారి. ౧. ౧౧౭.

కనుప(న్న)డు. అ. క్రి. (కను + పడు.) చూపట్టు, కనఁబడు.

క. అని సిద్ధురాలు సెప్పినఁ, బొనపొనగా భ్రమలు చెందఁ బులకలు వొడమెన్, మనసిజశిఖి యొనసినచోఁ, గనుపడు ధూమాంకురములగతి నృపుమేనన్. హంస. ౧. ౬౫.

సీ. పొంకంబుగా నూనె పంకించి సవరంబుకుప్ప గన్పడ గొప్పకొప్పు వెట్టు. శుక. 3. 3౫౮.

కనుపా(న్నా)ప, కంటిపాప. వి. (కను + పాప.) నేత్రావయవవిశేషము. (కంటిలోని ప్రతిమ - శ.ర.)

మ. కనుపాపల్ పయి కెప్పలన్ గదియ...మనుచ. ౫. ౭౮.

ఆ. స్థూలము కనుగ్రుడ్డు సూక్ష్మంబు కన్పాప, కంటిపాప నుండుఁ గారణంబు, కారణమున బ్రహ్మకళ వెలుంగఁగవలె, విశ్వ... వేమన. ౧. ౯౮.

కనుపాలవిత్తులు. వి. బ. కుళుత్థాంజనము. (శ.ర.)

కనుపు(న్ను) = గనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగు వానియందు వెడవెడ నేర్పడియుండు గ్రంథి, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచసఁగఁ బర్వ, మమరు...ఆం. భా. ౨. ౪౮.

గీ. జగతి ధర్మార్థకామమోక్షంబు లనఁగ, వఱలు నాలుగు కనుపుల చెఱకుఁగోల, యాది తుది నీరసంబు మధ్యద్వయంబు, సార మంద్రు కుయుక్తి దుర్జనుల గలిగి. దశా. ౧౦. ౯౯.

(అంగలనువర్ణనము.) సీ. శిరసెత్తు మునివ్రేలివరుస కన్నులు గల్గుబలుకొమ్ము మగరాలపనుల పైఁడి, సింహలలాటంబు...దశా. ౪. ౧. ౨౯.

కనుపులకలుకాఁడు = చెఱకువిల్తుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. కను మూసినఁ గను విచ్చినఁ, గనుపులవిలుకాని వ్రాయఁ గణఁగిన నేవేల్పును దలఁచిన రాపట్టియు, కనుపట్టెడు నెట్టు లోర్వఁగలఁ గలకంకీ. బా. వి. ౮. ౨౨.

జ: కనుపుకొట్టు, కనుపులగుండ్లు.

కనుపుకొ(గొ)ట్టు. స. క్రి. (కనుపు + కొట్టు.) ఖండించు; సంహరించు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ గురుసేనం గనుపుకొట్టి నవ్వుచున్న కన్నడిం గనుంగొని. భార. ద్రో. 3. ౧౫౯.

వ. కాలుబలంబులం గనుపుగొట్టినం గాలు చెయి తల డొక్క యని యేరుపాటు లేక పండం దఱిగినయట్లున్న యెడలును... భార. భీష్మ. 3. ౨౮౭.

వ...అప్పుడమి తోనినుండట నిలిచి పని యేమి పనుపు మనిన నతండు ప్రీతుండై కళ్యపాదులం గనుపుగొట్టు మని పనిచిన నది వారలున్నెడ కేసి పోయె...భార. ఆను. 3. ౨౨౦.

కనుపులగుండ్లు. వి. బ. (కనుపులు + గుండ్లు) మణిమయ మైనహస్తభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కనుపె(న్పె)ట్టు. స. క్రి. (కను + పెట్టు). ౧. ఆలోచించు, పరిశీలించు.

గీ. పరుఁడ నగునాకు నక్షరపురుషునకును, భేదమేమియు లేదు కన్పెట్టి చూడఁ, గలదె వేఱెంచుకయిన లోకమున ముఖ్య, బింబమునకును దత్ప్రతిబింబమునకు. సీతారా. ౨. ౧౦౨.

౨. కాచు, రక్షించు.

క. అట్టిశతి విభుఁడు మాలో,నిట్టటు సేయుమ నకున్కి నీసొమ్ములు గ,న్పెట్టుకొనియున్న వారము,పట్ట వెఱచి యింక మీకు భారంబని నఁ. పరమ. ౩. ౪౩.

అ. క్రి. ఎదురుచూచు, ప్రతీక్షించు.

ఉ....బెట్టు కూ,పెట్టుచు నిట్లు పోరఁ గనుపెట్టుక యొక్కరుఁ డుండి....ఆము. ౬. ౭౦. కళా. ౪. ౧౯౬.

కనుపొట్టలు. వి. బ. (√కను). కంటి తెప్పలు. (వ్యవ) వానికనుపొట్ట లుబ్బినవి.

కనుబడి. వి. (√కను). ౧. రాబడి.

సీ. ఒకచాయఁ గరణకుల్ సకలదేశంబుల కనుబడికవిలెలు వినికి సేయ. భోజసుతా. ౧. ౧౦౮.

౨. ఉత్పత్తి. (శ. ర.)

కనుబేటము. వి. (కను+ బేటము-క. కణు=కన్ను, బేటము=వలపు, మోహము.) చక్షుఃప్రీతి, చూచుటవలనఁగలుగు అనురాగము.

మ. కనుబేటంబున గాట మైనహృదయగ్లానింబ యోజాస్య యి,ట్లునికి న్నెచ్చెలు లిచ్చనో ర్చితమలో నూహించి శీతక్రియల్, పానరింపఁ సమకట్టి... దశకు. ౩. ౧౨౩.

క. ...ప్రియసఖుఁడు దన్నుఁ గొల్వఁగఁ బురికా,వట నరుగుదెంచి యొకచెం,గట నుండెఁ దెలియరాని కనుబేటమునఁ. ద్వా. ౧౨. ౩౦. ను. సం. ౧౦. ౩౯౭.

కనుమ. వి. (క.కణమె.) ౧. రెండుకొండలనడిమి సందుత్రోవ; కాంతారము.

ఆ. వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజవగ,లార్పఁబనిచి కనుమలందు నిలువ, వేఱు వేఱ యేర్చి విలుమందిఁ బనిచి...ఆము. ౩. ౨౬.

వ. భల్లుకంబులయాక్రోశంబులం బెదరి గుములు పాసి యిఱుకటంపుఁగనుమ తెరువులం బఱచుశతి బలుపలుఁగుకాక్రొక్కటంబులం గిట్టలు పగిలి... చాఁపకట్టుగాఁ బడుసారంగంబులకు నిర వైనపట్లును...చంద్రా. ౨. ౭౮.

సీ. ... కనుమ యనినఁగాంతారమగు ... ఆం. భా. ౨. ౯.

౨. సందు; బిలము, కన్నము.

వ. ప్రవాహంబు నిజప్రవహణగుణంబు విడువక ప్రవహణద్వారంబు వెదకుచుం జిరకాలంబు నిలిచియేనియుం గనుమ గలిగినఁ బ్రవహించుచందంబున....కవిక. ౮. ౧౨౦.

సీ. కన్న మనంగను గనుమ యనంగను గ్రంత యనందగు...ఆం. భా. ౧. ౧౮౪.

చ. అని నియమించి దానిశిర మంజక యొక్కకరండనిగ్రహం, బనువుగఁజేసి యాఖునకు మప్పడ పోయె ననంతరంబు లో,చనములు విచ్చి చూచి మది సంతసముఁ వగవుం దలిర్ప నా,కనుమన తాను నేఁగి భుజగం బొకబొక్క వసించి యాత్మలోఁ. కేయూర. ౮. ౧౧౦.

కనుమబ్బు=కనుచీకటి. (కను+మబ్బు.)

ఉ. ...పల్లవా,లింగనకాంక్షఁ దన్మహిళ లేఁగనుమబ్బునఁ డక్కఁ బెట్టి తు,చ్ఛాంగన రథ్య నేఁగ నెదురై పతి కన్నులు గోరగింపఁగఁ. వేం. పంచ. ౧. ౨౮౬.

కనుమ(న్మ)రి=కమ్మరి, కరుమలి. వి. ఇనుపపనివాఁడు, అయస్కారుఁడు.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

ద్వి. మును జీవ మనులోహమునకు జ్ఞానాగ్ని, నొనరఁగఁ బద నిచ్చుకనుమరి యతఁడ. బస. పు. ౮. ౬౬ పం.

వ. కన్మరి...దా. శా. ౮. ౧౩౭౮.

కనుమఱుఁగు(వు). వి. (√కను.) ౧. ఆటంకము.

ద్వి. ననుఁ గాంచఁ గోరునీనవ్యదృష్టికిని, గను

మఱుఁ గింతయుఁ గలుగదు బసవ. ప్రభు. ౪. ౧౧౨ పా. ౪ పం.

౨. కన్నులకుఁ గట్టెడిగంత.

ఉ. చెంగటఁ బాఱులేళ్లఁ గని చేతులసన్నల నె
ళ్లనిల్పి పి,వ్వంగులబండ్లు డించి తగ వానికిఁ
గన్మఱుఁగుల్ దెరల్చి యా,ముంగలఁ బాఱఁ
జూపుటయు...యయా. ౨. ౧౬.

కన్మఱువు సేయు=కనఁబడకుండఁ జేయు.

ఉ. చేరువవానిఁ గన్మఱువు సేయుచు...చీకు
వాలు పెం,పారె జగంబు బెగ్గలము నచ్చెరు
పాటును బొంద సాంద్రమై. దశకు. ౬. ౬౦.

కనుమఱుపడు. అ. క్రి. (కనుమఱుఁగు+పడు) కంటికిచాటగు, దాఁగుకొను.

క. కని కడపిపుచ్చువారును, గనుమఱుపడువా
రుఁ బరులఁ గనుఁగొనువారుల్. కు. సం. ౨. ౨౧౫.

కనుమాపు. వి.(కను+మాపు)కొంచెముమాయుట.

కనుమాపుమాయు=కొంచెముమాయు.

ద్వి. కలకల మని పక్షిగణములఅంతు,గలిగెఁ జం
ద్రునికాంతి గనుమాపు మాసె. ద్వి. సారంగ. ౩. ౯౯ శా. ౬ పం.

కనుమాయ. వి. (కను+మాయ) కనుకట్టు.

గీ. రంగమధ్యంబునందుండి రాజు దెసకు,నుఱుకు
కృష్ణు వేగస్ఫూర్తి యొక్కరుండుఁ, గాన లే
కున్కిఁ గనుమాయకరణి యయ్యెఁ, గంసు
ముందర నిలుచుండఁ గనిరి పిదప. హరి. పూ. ౯. ౧౩౫.

కనుము[1]. వి. (వృత్తియందు 'ము' వర్ణమునకు 'ప' వర్ణమువచ్చును.) శరము, అల్లు?.

సీ....కనుపపూబంతి...శివరా. ౧. ౬౧.

గీ. కనుపపులు వేల్పుఁబడవాలుఁ గన్నచోటు.
మనుచ. ౨. ౯. హంస. ౫. ౪౪.

కనుము[2]. వి. మకరసంక్రమణ గ్రహణ శవదహన గ్రామదహనశక్త్యుత్సవదినములకు తరువాతిదినము.

కనుమూయు. స. క్రి. (√కను). వంచించు.

సీ. కపురంపుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా
బూది గప్పిననిప్పుఁ బాదుకొల్పి. గీ. ...వె
తలఁ బెట్టంగఁ బని యేమి వెలఁదులార. చం
ద్రా. ౪. ౧౬౭.

కనుమూ(మ్మూ)సిగంత. వి.(√కను.) ౧.కన్నులు కప్పుటకై కట్టెడితోలుబిళ్ల.

సీ. చంద్రికాపాయికంచంబులోపలిరాయి కాశ
కావళికిఁ గన్మూసిగంత. గీ. ...అరుణుఁ డుద
యించె...చమ. ౩. ౪౦.

౨. దాఁగిలిమూఁతలు, కన్నులు గప్పియాడెడు ఒకానొకఆట.

మ. ...ఓ,మనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుగం
బాలాట లోనైనఖే,లనముల్ మీఱఁగ బోట్ల
తో నలరు బాలారత్న మెల్లప్పుడుల్. కళా. ౬. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౩౦౭.

కనుమొ(నో)ఱఁగు.స. క్రి.(√కను.) వంచించు.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొఱంగి హరి స్వైరల్
బ్రహర్షించును,ర్వరతుల్....ఆము. ౧. ౨.

కనుమోడ్చు(డుచే) = కన్ను మొంగుచే.
(√కను.)
(నిద్రించు.)

గీ. పన్నగనగాధ్యుఁ డే నింత కన్ను మోడ్చి,
తజిని గలలోన నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.
రా. వి. ౧. ౧౫.

కనుమోనము. వి. (√కను.) చూపుతప్పు, దృష్టి ప్రమాదము, లక్ష్యము తప్పుట.

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు,గాసిలి యున్నాఁ
డు మనలఁ గని యించుకయుం,దా నైరణ
సేయఁడు గను,మోసము లే కొక్క మొగిన
మునరఁగవలయుల్. భార. విరా. ౪. ౨౩౦.

కనుఱెప్ప. వి. (కను+ఱెప్ప.) కంటిఱెప్ప.
సీ. కనుఱెప్ప లిడ నెఱుంగనిచూడ్కిఁ జూచుచు జిగిమీఁపుదోఁప బోరగిలఁబడుచు. కవిక. ౧. ౫౫.

కనువిందు. వి. (కను+విందు) నేత్రోత్సవము, కన్నులపండువు.
క. దినముఁ గనువిందు చేయఁగ, మునిగృహముల వన్యభోజ్యములఁ దృప్తుండై, మనుతనయుండు...కకు. ౧. ౧౬౦. శుక. ౧. ౨౭౮.

కనువినికి=కన్నువినుకలి. (కను+వినికి.)
సరసిజవృత్తము. కప్పఁగఁ దోలుచుఁ గొప్పన జాలుచుఁ గనువినుకులయొడికములగుసరులుచుఁ. యయా. ౨. ౮౬. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౧.

కనువెచ్చ. వి. (కను+వెచ్చ) కంటివేఁడిమి.
సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాక్షుకనువెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.
విణ. నులివెచ్చ. (శ.ర.)

కనువెలుఁగు. వి. (కను+వెలుఁగు) కంటికి వెలుఁగు. (కంటికి వెలుఁగువంటిది, మార్గదర్శకము అని భావము.)
క. కనువెలుఁగు నీవు గా నీ, వెనుక భవన్మతమ యూఁది వీరలు నేనుం, జనుదెంచెద మూఁట నెల, కొన వృషభముపజ్జ నడచుగోవులభంగిఁ. భార. ద్రో. ౧. ౬౬.
చ. అనిమిషవాహినీతనయుఁ డస్త్రగురుండును నీకు నెప్పుడుం, గనువెలుఁగై చరింతురు వికర్ణుఁడు గర్ణుఁడు దుస్ససేనుఁడుఁ, నిను నొకయప్డుఁ బాయరు...భార. శల్య. ౨. ౮౦౩.
క. ఆవెలుఁగు గనువెలుంగుగఁ, వా వెలసినపుణ్యమూర్తి ధర్మసుతుం డే, లా వెఱచు రణమునకు...భార. ద్రో. ౧. ౧౦౦.

కనువేఁదుఱు. వి. (కను+వేఁదుఱు)-కనుపిచ్చి-చూచినమాత్రముననే యావస్తువుపైఁగలిగినవలపు, వెఱ్ఱివలపు.
ఉ....ఇంత కనువేఁదుఱు సెల్లునటమ్మ యింతికిఁ. మనుచ. ౩. ౩౩.

కన్చెదరు. అ. క్రి. (కను+చెదరు). చెల్లాచెదరగు.
మ. చదిసెం దేరులు పాఱె వారణము లశ్వమ్ములర్థం గూలెఁ గ, న్చెదరెఁ సైన్యము ప్రాలె బాహువులు త్రెస్సె న్మాంసముల్ రాలె నం, గడముల్....కువల. ౨. ౧౮౬.

కన్దెఱపి. వి. (కను + తెఱపి. ఇది వా తెఱవంటిది.) కనుఱెప్ప.
మ. మఱునాఁ డంధకభోజవృష్ణియదుసామంతాగ్రణీసేనగం, దెఱ గా సాత్యకి రాముఁ డుష్టవుఁడు హార్దిక్యుండు లో నైనకొం,ద ఱమాత్యుల్ దనుఁ జుట్టి రా నమరె నాస్థానంబునం గృష్ణుఁడు ... ఉ. హరి. ౨. ౭౮. (కంటికి ఱెప్పవంటిది-రక్షకము అనిభావము.)
విణ. (కను+తెఱచు) నేత్రములను తెఱచునట్లు చేయువాఁడు, నేత్రోన్మీలకుఁడు.
గీ. అఖిలజగములకన్దెఱ యగుచు జనన, మాజకరపుటహృదయసరోజములకు, ముకుళనంబును జృంభణంబును నొనర్చి, భానుబింబంబు పూర్వాద్రిపై వెలింగె. భార. విరా. ౨. ౨౮౧.
గీ. సృష్టికన్దెఱ తొలుసంజచెలిమికాఁడు...అరుణుఁ డుదయించె ... కాశీ. ౧. ౧౨౧. (చి. సి. పా)

కన్న. ప్ర. ద్రు. (కు+అన్న) కంటె. (ఇది పంచమీవిభక్తి ప్రత్యయము.)
క. నిన్నుఁ జెఱగొన్న హైహయు, కన్నఁ దోర్వీర్య మెక్కు డగుభార్గవులీ, ల న్నిర్జించినరాముని, కన్నను శూరుండు ముజ్జగంబులఁ గలఁడే. చమత్కారరామాయణము. అప్ప. ౩. ౨౩౭.
ఉ. ...చంద్రుప్రతికోటి మొగం బెలదేఁటిధాటికన్నం గడుమేటి వేణి పులినంబులసాటి

పిలుం దయారె... విజ. వి. ౧.౧౫౦. ప్రబోధ. ౫. ౩౬. వసు. ౨. ౫౬.

కన్నకొడుకు. వి. ఔరసపుత్త్రుఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కన్నగాఁడు. వి. (కన్నము+కాఁడు) ఖనకుఁడు, కన్నము వేసి దొంగిలించువాఁడు.

మ. తలపోయం దమపంచతిన్ని యలమీఁదన్ జంగముల్ వోలె ని,చ్చలుఁ దొంగుం డెడు కన్నగాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి కా, వలి కాం డ్రం గనుఁ బ్రామి. కాశ. ౪. ౫౨.

సీ. అంకువోయిన కాంత బొంక శంకింమనే కత్తి యేమఱిలునే కన్నగాఁడు. రామలిం. ౧౦౧. ఆం. భా. ౨. ౨౯౧.

కన్నడ[1]=కన్నడవు, కన్నడుగు. వి. ఉపేక్ష; అనాదరము, తిరస్కారము.

క. లాలనసేయవు నన్నుం, గేళీసంగతుల బుజ్జగింపవు నీపై, హేళిం జిక్కితిఁ గన్నడ, మేలదయం జూడ లాఁతినే ముని నాథా. విప్ర. ౩. ౭౭.

కన్నడ చేయు, కన్నడ యొనర్చు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

ఉ. ఆసరసీరుహాక్షి పయి నాపల నాపరివారు నన్ను, ద్వాసితధైర్యతన్ విసివి వాసన వింటివజీరు నమ్ములన్, గాసిలు చున్నవాఁడ ననుఁ గన్నడ చేసె విధాత యయ్యయో, కోసము గాదొకో తనకుఁ దొయ్యలి నీయక యుట్టు లేఁచుటల్. అహ. ౨. ౭౧.

సీ. ఒకని మాటున వైరి నుక్కడంగించిన నరు శౌర్య మెన్నఁ గన్నడ యొనర్చి. చంద్రా. ౧. ౨౧.

జ: కన్నడించు[1], కన్నడీఁడు[1].

కన్నడ[2]. వి. (సంగీ) ఇరువదినాలుగు స్త్రీ రాగములలో నొకటి.

గీ. ...పూర్వ, గౌళ సారంగ మంగళ కౌశికులును, గన్నడయుఁ జాయయును గౌళ కడు నవపూర్వ, మైనభల్లాతకియును నారాయణియును, గ్రమత నిరువదినాల్గు స్త్రీరాగములును. ప్రబంధ. ౯౫. హంస. ౫. ౧౨౩.

కన్నడగౌళ. వి. (√కన్నడ[2] ?)-సంగీ- రాగములలో నొకటి.

ఉ. భైరవి నాట తోడి సిరిరాగ వరాళి దేశి మారువా, గౌరి బిహాగు కేలలిత కన్నడగౌళ ముఖారి దేవగాం, ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి ఘూర్జరి పూరి బేగడా, సూరటి రామక్రియ మొదలైనగు రాగములింపు నిండఁగన్. చెన్న. ౨. ౨౩౬.

కన్నడము. వి. (సం. కర్ణాటః, క. కన్నడవు, త. కన్నడం-ప్రకృతియందు వైకల్పికముగా సువర్ణలోపము.) ౧. కర్ణాటదేశమందలివారు మాటలాడు భాష, కర్ణాటభాష.

గీ. ...అట్టివయ్యు తెనుఁగు, కన్నడం బన మఱియు ట్లు కొన్ని దేశ, భాషలై యొప్పు... ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

౨. కర్ణాటదేశము.

ఉ. కన్నడరాయ యక్కడవఁ గప్పు ప్రియా పరిభుక్తభాక్కలన్. ఆము. ౧. ౧౪.

జ: కన్నడించు[2], కన్నడీఁడు[2].

కన్నడ(ళ)వు=కన్నడుగు. వి. కన్నడ, ఉపేక్ష; తిరస్కారము.

కన్నళవు సేయు = తిరస్కరించు.

గీ. కన్నళవు సేయుఁ గచ్ఛపాకారగరిమఁ, గరిమ రాశకయూన నీ చరణమహిమ. వసు. ౪. ౭౬.

కన్నడవు చేఁత=ఉపేక్ష చేయుట.

మ. మొగమోటంబున నుండఁగాఁ జనదు నంబుల్ మందగిలింత తే, పగిదిన్ వచ్చు సువర్ణపాత్రము గణింప న్వింద్రచే నాగతిం, దగఁ దెప్పింపక నీవు కన్నడవు చేఁతం బట్టి ప్రార్థించినన్, మిగులం గేల్లుదుఁ గాక తాఁకు

.. కొనఁజూమ్మీ యన్న భీతాత్ముఁడై. విప్ర. ౫. ౨౧.

కన్నడి. (క.కన్నడిగ.)వి=కన్నడీఁడు2. (శ. ర.)

కన్నడించు[1]. స. క్రి.(√కన్నడ[1].)ఉపేక్షించు. (శ. ర.)

కన్నడించు[2]. స.క్రి.(ఇది 'తెలిఁగించు'వంటిది?-√ కన్నడము) కన్నడభాషలోనికి మార్చు. (బ్రౌ.)

కన్నడీఁడు[1]. విణ. (కన్నడ[1] + ఈఁడు.) ఉపేక్ష చేయువాఁడు. (శ. ర.)

కన్నడీఁడు[2]. వి. (కన్నడము + ఈఁడు.) కన్నడ దేశపువాఁడు, కర్ణాటకుఁడు.

సీ. కన్నడీఁ డనఁగను గర్ణాటకుం డొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

సీ. ఆరెలు గన్నడీ లరవలుం దెలుఁగులుఁ దనబిరుదందియం దగిలి కొలువ. ద్వా. ౧. ౪౨.

కన్నడుగు(ళువు)=కన్నడవు.

కన్నడుగు(ళువు)సేయు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

క. ఇన్నాళ్లు నన్ను మిక్కిలి,మన్నన గావించి చాల మంచిన నీవే,కన్నడుగుసేసి తేమని, విన్నప మొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ. వాల్మీకి. ౩. ౬౩.

సీ. కరభోరుయుగళ నీకలికికేఁదొడలు ఘద్రకరంబు లన నుచితంబులమ్మ. గీ. కంతుచక్కఁదనంబు జయంతుసొగసు, నలవసంతునివింత యొయ్యారిపంతు, కన్నళువుసేయునారాయవన్నెకాని,బిగువుకౌఁగిలి నీకు లభించెనేని. చమ. ౨. ౯౭.

కన్నది. వి. (కన్న + అది.) తల్లి, మాత.

సీ....అమ్మ కన్నది తల్లి యవ్వ నా మాత పేళ్లమరు. సాం. ని. మాన. ౩.

కన్నపె(వె)ట్టు. అ. క్రి.(కన్నము + పెట్టు) కన్నము వేయు.

క. మీపీటి మ్రుచ్చు లేవురు,మాపీటం గన్నపెట్టి మణిభూషణముల్,గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి. దశకు. ౬. ౨౪.

స.క్రి. కన్నమువేసి దోఁచుకొను; అపహరించు.

ఉ. ... తక్కనట్టినా, నాధనసంపదాఢ్యసదనంబులు నిత్యము కన్నపెట్టుచున్, సాధువిధిం బ్రవర్తిలఁగఁ జల్పె దినంబును వైష్ణవార్చనల్. పరమ. ౪. ౧౯౫.

గీ. ఫాలలోచనఫాలకరాళనేత్ర,కీలికీల లనంగ మిక్కిలి తపోగ్నిఁ, దనరియున్నారు వీరల ధైర్యధనము, కన్నపెట్టఁగఁ జాలఁడు కంతుఁ డనుచు. ఘటికా. ౨. ౧౪౭.

కన్నపోవు. అ. క్రి.(కన్నము + పోవు) కన్నపెట్టఁబడినదియగు.

వ. నాగపట్టనప్రసిద్ధబుద్ధాయతనంబు గన్నపోయె. పరమ. ౫. ౧౫.

కన్నమిడు. స. క్రి. (కన్నము + ఇడు). ౧. కన్నమువేసి దోఁచుకొను.

మ. ఒకనాఁ డేగురుదొంగ లంతికమునం దొప్పారుమందారనా,మక మాదుర్గము లీలనేలెడు మహోత్మాపాలుఁ డౌజీవర,క్షకుకన్యాసదనంబు కన్నమిడువాంఛన్ వచ్చి...ద్వా. ౧౦. ౧౧౫.

౨. కన్నము కలదానినిగాఁజేయు.

క. మామందిరంబుకుడ్యం,బే మిరువురుఁ గూడి కన్నమిడి యడుగులచో,ప్పేమియు నెఱుఁగక యుండం,గా మాటితి మప్పు డేను గడునుత్సుకతన్. దశకు. ౬. ౬౨.

కన్నము. వి. (క. కన్న). రంధ్రము, బిలము; దొంగలు త్రవ్వెడుసొరంగము.

ఉదా: ఎలుకకన్నము.

ద్వి. గడియకన్నంబును గడపకన్నంబు. బస. పు. ౫. ౩౮౦.

జ: కన్నగాఁడు, కన్నపెట్టు, కన్నపోవు, కన్నమిడు.

కన్నయ్య¹. వి. (కన్న+అయ్య.) తండ్రి, జనకుఁడు.

సీ...తండ్రి,యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య యప్పన జనకాఖ్యలగు...సాం.ని.మాన.౩.

కన్నయ్య². వి. (సం. కృష్ణః.ప్రా. కణ్హో-కన్నఁడు +అయ్య) కృష్ణుఁడు. (శ. ర.)

కన్నర. వి. (త. కణ్ణరావి=౧. దుఃఖము. ౨. దురవస్థ.) దురవస్థ; దుఃఖము, కష్టము. (కన్నఱ అని చి. ని, శర. కాని తమిళమును బట్టియు 'కన్నరి' క్రిందనీయఁబడిన యనుప్రాసమునుబట్టియు సాధురేఫముతో గ్రహింపఁబడినది.)

ఉ.అన్న మునీంద్రపుత్త్ర మృగయాక్రియ యింతకుఁదెచ్చె నన్ను ము,న్నెన్నిట నోమి కాంచిరో సమిద్ధతపఃఫలసార మైనయు,ద్యన్నయశీలు నిన్నుఁ దలిదండ్రులు వారెట నున్నవారో యీ,కన్నర చూడఁ బాలయితిఁగా విధి నేవిధి దూఱ నేరుతుఁ. రామా. ౨. ౮౧. (కన్నడ-ముద్రి.)

క. మన్నులు రేఁగఁగ నేనుఁగు,మన్నీఁ డడవిఁబడి యెంతమావులు ద్రావం, గన్నరఁ బఱచు నడియా,స న్నొగులుచు వ్రాలి సోలి జాలిం బడుచుఁ. వాల్మీకి. ౧. ౯౫.

జ: కన్నరి.

కన్నరి. విఞ. (√కన్నర) దుఃఖితుఁడు.

(గరుడుఁడు) వ...నిర్జరులు జర్జరులుగా మేఘంబులు మోఘంబులుగాఁ గిన్నరులు గన్నరులుగా భూతంబులు భీతంబులు గా...అరుగునట్టియెడ...ఉ. హరి. ౬. ౨౯.

కన్నవిటి. విఞ. (కన్ను+అవిటి.) చీకు,అంధుఁడు.

క. చెవిటికి శంఖధ్వని క,న్నవిటికి దీపంబు షండుఁ డగుపురుషునకుఁ, యువతియు ఖలునకు నుపకృతి,శవమున కిడు భూషణములు జగతి వృథ యగుఁ. భల్లా. ౮ ఆ. (శ. ర.)

కన్నాఁగు. అ. క్రి. (కన్ను+ఆఁగు) నిద్రించు.

శా. అన్నా లక్ష్మణ భ్రాతృవత్సల దురంతాయాసఖిన్నుండవ,య్యున్నిద్రారహితుండవై యకట యు న్నాగ్రాటవీభూములం,పన్నం గొల్తు గదన్న నేఁడు రజనీయ్యఁ భూవిభుం డుండఁగాఁ, గన్నాఁగం దగునయ్య నీనిదుర కుంగాలం బయోధ్యంగదా. భా. రా. యు. ౫౭౮.

కన్నాకు. వి. (కను +ఆకు-ప్రౌఢవ్యాకరణము.) తములపాకులకట్టయందు మొదట నుండెడియాకు. (శ. ర.)

విఞ. శ్రేష్ఠము; ముఖ్యుఁడు; నాయకుఁడు;అగ్రేసరుఁడు.

సీ. ... కన్నాకు మేల్బంతి ... అణి యంచనఁ దనరు శ్రేష్ఠము ...అం. భా. ౩. ౧౫.

క. చె న్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ,గన్నాకయి మెఱసియుండు గాదిలితనయుఁ,జన్నములు సేయ నడవిన,యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ డుద్యోగమునఁ. నిర్వ. ౫. ౧౨౯.

క. కన్నాకు మనకు భీష్ముఁడు...భార. భీష్మ. ౧. ౭౬.

సీ. ఎగుమకూఁతలు ముట్టె యెత్తి బిట్టాలించి గమికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౮౨.

కన్నాత. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ... మెడలపైఁ గన్నాత లిడి...ప్రబంధ.౯౬.

సీ. కన్నాత చాంగణ కందణంబు...గీ...అంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు,ముప్ప

దియు రెండు విన్నాణములకుఁ జెల్లు... ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

బ. ౧. రతిబంధవిశేషము.

సీ. కన్నాత లాఁగించి కాఁతమోము గదించి సారెసారెకు మోవిఁ జప్పరించి. శశాం. ౩. ౯౪.

౨. మల్లవిద్యావిశేషము.

సీ. కన్నాతలు పుటము ల్గస్తాలు మండీలు దాళాలు డింకీలు దండెములును,లాఁగు లనంగను రాజిల్లుఁ దద్భేదనామధేయంబులు... ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

కన్నియ(న్నె)=కన్య. వి.(సం.కన్యా. క. కన్నె.)

౧. కన్యక, వివాహముకానిబాలిక; స్త్రీ.

సీ. కన్యాభిధానంబు కన్నె కన్నియ కన్య యన మూఁడుపేళ్లచే సమరి యుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

సీ. మునిదత్తమగుమంత్రమున గొంతి కన్నియ నాఁడు వేడుక దిననాథుఁ దనకుఁ,బ్రత్యక్షముగఁ జేసి పడయుట... భార. శాం.౧.౧౬.

క. అచ్చిన్నికన్నెసోయగ, మచ్చెలువుం జిల్వ చెల్వలందును మఱియు, య్యచ్చరచేడియలందును,నిచ్చలుఁ బరికింపఁ గలుగనేర దొకప్డున్. నీలా. ౧. ౫౮.

ఉ. ఇన్నిదినంబులున్ సవతులిండ్లలో సలసత్యభామ క,న్నన్నలఁ ద్రిమ్మరున్ హరి వశంవదుఁడై యన విందుఁ గాని యో,కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మెందునుఁ జూచి కాన... పారి. ౧. ౬౪.

౨. కూఁతురు, పుత్రిక.

ఉ. పంబినకోపమున్ సమయసంగభయంబును నగ్గలించి యు,ల్లంబు పెనంగొనంగఁ బతులందగ సభ్యులఁ జూచుమాడ్కి రూ,క్షంబగు చూడ్కి నాద్రుపదుకన్నియ నూచి ... భార. విరా. ౨. ౧౩౯.

ద్వి. కన్నెల నూర్వురఁ గడురూపవతులఁ,గనియె ... రం. రా. బాల. 33 పా. ౧౦పం.

విశే. ౧. మొదటిది, ప్రథమము. (చూ. కన్నెకయ్యము, మొ.)

౨. లేఁతది.

సీ. చిన్నికొమ్మల మించుకన్నెమామిడిచెట్టుఁ జేర్చి నీకును మెచ్చు సేయఁగలను. విప్ర. ౩. ౧౯.

వ. ఆసమయంబునఁ జెన్నలరుకన్నెవెన్నెలల వెన్నెలపులుఁగు లలముకొన్నచిన్నెల... ఘటికా. ౨. ౧౮౬.

౩. క్రొత్తది.

సీ.ధళధళుక్కున నింగిఁ దాటించెఁ బలుమాఱు నీరాళ్లగొందిఁ గన్నియమెఱుంగు. పాండు. ౪. ౨౧.

క. ...కీర్తివిభవా,న్విత విను మాకన్నెపాటని యఘాక్ష్మాగతిన్. హ. న. ౨.౬౭. (హరిశ్చంద్రకథయందు.)

కన్నెకూర్మి=ప్రథమానురాగము.

గీ. మానసీయశశాంకకోమలము లైన, యామినీసమయములఁ బర్యంకములును, సాత్తులుగ నొందు సలవంత జనవిభుండు,కన్నెకూర్మి ప్రకాశంబు గాకయుండ. నైష. ౧.౭౪.

కన్నియతఱి, కన్నియనాఁడు = కన్యగానున్నపుడు.

సీ. మంత్రబలంబున మార్తాండువరమునఁ గన్నియతఱి గొంతి గన్నవాఁడ,వు ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯.

సీ. కన్నియనాఁడు భాస్కరుని రావించితి వరమంత్రబలమున వచ్చి యతఁడు,సంప్రీతినొసఁగంగ జన్మించినాఁడవు...భార.ఉద్యో. ౪. ౫౯.

జ: కన్నియలేడి, కన్నెకయ్యము, కన్నెగోరుకోఁత, కన్నెబావి, కన్నెఱికము.

కన్నియ(న్నె)లేడి. వి. (కన్నియ+లేడి) కారండవపక్షి. ఆం. భా. ౨. ౯౬.

ద్వి. కొక్కెర చెగ్గురు కొంగ రావులుఁగు, కక్కెర యాడేలు కన్నియలేడి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౩౦.

సీ. కొక్కెర పూరేడు గోరువంక లావుక పన్నంగి కోవెల కన్నెలేడి. యయా. ౨. ౨౪.

కన్నీరు. వి. (√కన్ను) అశ్రువు.

సీ. అశ్రువు కన్నీ రటంచును రాజిలు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

కన్ను=కను. వి. ఔ. (ఇది హల్లు పర మగునపుడు వైకల్పికముగా 'కను, కన్' అను రూపముల నొందును - √కను - క. కణ్ణు. త. కణ్.) ౧. నేత్రము; చూపు, దృష్టి.

చ...ఏదుకన్ను దె,మ్మనినను దెచ్చువాఁడ... విక్ర. ౧. ౧౬౯.

చ...మొ,క్కలమున మోకమావిపయిఁ గన్నిడి ...కవిక. ౩. ౧౦౫. రా. వి. ౩. ౮౨.

౨. ఇంగితము, అభిప్రాయము; జాడ.

చ. అమృతకళాంశుతుల్య మగుహారము రాముఁడు సీత కిచ్చె నా,రమణి ధరింప నొల్లక కరంబులఁ దాల్చి నిజేశుఁ జూడ భూ,రమణుఁడు నింతి కన్నెఱింగి రాగముతో నగుఁగాక యన్న న,క్కమలదళాక్షి వాయుజుని కంఠమునం దగిలించె వేడుకన్. భా. రా. యు. ౨౬౬౮.

మ. చిగురుంబోఁడియు వానిఁ జూచి తగిలెన్...

క. అక న్నెఱింగి యచ్చట, నీకన్నియ నుండనీక యిటతెచ్చితిమి... భోజరా. ౩. ౨౩౫, ౨౩౬.

ఆ....కరితురంగ,రథపదాతిచయము రావించుచున్న యా,క న్నెఱింగి కోపకలితుఁడగుచు. వి. పు. ౭. ౪౧౩.

౩. చెఱకులోనగువానిగనుపు, పర్వము. ('పర్వముక్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ....కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

చ. నలనిభుఁ డీజయధ్వజుఁడె నావిభుఁ డంచుఁ దలంచుసంతలో, వలపుల తేఁదు కెంపుజిగి పంపుమెఱుంగుంపుఁబటాణి నూకిక,న్నులు గల వింట నప్పుడు వినూత్నశరావళి లేసి యాన్చె...శుక. ౧. ౩౧౨.

౪. (వల మున్నగువాని) రంధ్రము.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.) వ. ... ప్రాఁతవలయునుంబోలెఁ గన్నులు చెదరి...కవిక. ౪. ౧౧౩.

చ. కన్నులు కన్నులే వలలకన్నులు గా కవి ... దశా. ౨. ౩౭౧.

సీ. చంద్రకమ్ములును లోచనములు రంధ్రముల్ చెన్నొందుచుండును గన్ను లనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౧.

౫. (బండి) చక్రము.

(మన్మథరథవర్ణనము.) సీ. పంకరుహంబులు బండికన్నులు చంపకంబులు నొగ లుత్పలంబులిరుసు. కు. సం. ౪. ౮౩౯.

౬. పంతెనద్వారము. (శ. ర.)

౭. నెమిలిపురికన్ను, చంద్రకము.

సీ. చంద్రకము కన్ననఁగఁ బరఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౮. మృదంగాదివాద్యములముఖభాగమున నేర్పఱుపఁబడినవృత్తనీలమండలము. (కరణి); కరణివేయుప్రక్క; బోనమువేయుప్రక్క.

వ...ఎందేనియుం గన్ను వేయుట మృదంగాది వాదిత్రంబులయందు...ఆము. ౪. ౧౮౭.

ద్వి....మద్దెల యూఁదుఫలకంబునందు, సంధించి బంధించి సప్తతాళముల, బంధురగతులుత్త

ప్పకయుండ శ్రుతులు, కూపంగఁ బడి చేతఁ
గొట్టుచు ముద్ద,కూడు దాపటికంటఁగూడ
హత్తించి. ప్రభులిం. ౨౬. పొ. ౧౬ పం.

౯. కపటచేష్ట.

సీ....కన్నన గీలనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫.

కన్నిచ్చకువచ్చు=కంటికింపగు.

వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగంబులం దెగఁ జూచి యేచి కన్నిచ్చకువచ్చు పెక్కునంజుడులు చేవడించక కావడించి ప్రొద్దస్తమించునంతకుఁ బఱతెంచునపుడు...పాండు. ౩. ౭౯.

కన్నుండఁ గంటిపాపఁ గొనునట్లు:- చూచుచుండఁగనే మోసము చేయుటను దెలుపును.

క. కన్నుండఁగంటిపాపం,గొన్నట్లు మొఱఁగి బాలుఁ గొనిపోవుటకున్, అన్నిచు బంధుయుతముగ,మన్నిగొనక యున్న నేటిమాటలు మనకున్. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౭.

కన్నుఁగవ=నేత్రద్వంద్వము.

చ. మొలచినకూర్మిఁ గన్నుఁగవ మోడ్చినయప్పుడు...నైష. ౧. ౬౭.

కన్నుగానక=అంధుఁడయి; (గర్వాదులచే) అంధుఁడయి.

గీ. అకటుదర్పాంధకార మంతంతఁ గవియఁ, గన్నుగానక సాధ్వి రాఘవుని దేవి,జనకకన్య జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి, కన్నుగానక చనెఁ బలుగాకి కాకి. రామా. ౫. ౭౦.

వ. మానసాహసుండు రాజ్యగర్వంబునఁ గన్నుగానక...విక్ర. ౨. ౪.

(ఇట్లే 'కన్నుగానఁడు, కన్నుగానమి' మొదలగువ్యతిరేకార్థకరూపములు గ్రహించునది.)

క. తానెటువలెఁ బ్రదుకునో,నానావిధభోజనములు నాకు నసంఖ్యం,బైనమహానేనకు ని,ర్వాణనమున మూని గన్నుగానఁడు సుమ్మీ. వరాహ. ౪. ౧౦౧.

వ. దేవా యీవేళ కాపర్జనాధుండు ప్రాభవాభిమానంబునఁ గన్నుగానమిఁ దన్నుఁ దానెఱుంగకున్నవాఁడు ... ప్రభా. ౧. ౧౧౭.

కన్నుమిక్కిలివేల్పు=శివుఁడు.

సీ. విన్నెఱు జడఁ బూను కన్నుమిక్కిలివేల్పు ...అచ్చ. భా. ౫. ౯౭ పొ.

కన్నులఁగట్టినట్లుండు = ఎదుటఁ గట్టినట్లుండు, ప్రత్యక్షముగా నగపడుచుండు.

ఉ....దీనిమేనికిన్, గానఁగరాదు సాటి యిది కన్నులఁ గట్టినయట్లు తోఁచెడిన్.చంద్ర. వి. ౧. ౨౭.

కన్నులఁగప్పుకొను=కన్నులనద్దుకొను, గౌరవముతోఁ జూచు.

ఉ. నమ్మినవారు పాండునృపనందను లందఱిలోనఁ బెద్దగా,మిమ్మె గణించు ధర్మజుఁడు మీరటకున్ విజయంబు సేయ వే,గమ్మె కేఁగుదెంచి కడుఁ గన్నులఁ గప్పుకొనుం బదంబు డనం,దమ్ముని మాట యన్న జవదాఁటని యన్న ససంభ్రమంబుగన్.విజ. వి. ౩. ౧౭౨.

కన్నులఁజూపు=కన్నులకుచూపు,కనఁబఱుచు.

ఉ. ఈనవమేఘమున్ ప్రియుల నేటికిఁ గన్నులఁ జూప వయ్యెయో, యీనగపంక్తులైన హృదయేశ్వరులం దగ నేల యీయవో,యీనభమంటుగట్లయిన నేటికి వేడుకఁ గాంద్రఁ బంపవో, వానలుఁ బండ్లుఁ బచ్చికలు నైన నేటికి నాకు దైవమా. గంధ. ౬౭.

కన్నులఁబడు=అగపడు, కనఁబడు.

ఉ. అంతటిలో ఋతుధ్వజనరాధిపు మోహనమూర్తి మున్ను గ,న్నంతయుఁ గన్నులంబడిన...కువల. ౩. ౫౯.

కన్నులపండువు, కనుపండువు=నేత్రోత్సవము; ఉత్సవము.

క....అరిగిరి నగరం,బునకుం గన్నులపండువు,జనపదముజనం బొనర్ప జనసంస్తుత్యా. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౪౪.

వ. రెండవకుసుమకోదండుండునుంబోలె విలాసి
నీమండలికిం గన్నులపండునై... నైష. ౧. ౫౨.

చ. పడఁతుకరోమరాజి కనుపండువు నిచ్చు జ
నంబు మూఁడిక్కి‌కిఁ. చం. రా. ౩. ౧౬.

కన్నులమ్రొక్కు=నమస్కారవిశేషము.

వ.... శ్వేతద్వీపమందలి తారకస్వామికిఁ గన్ను
లమ్రొక్కు బదరీవనమందలి నారాయణునకు
జోతలు...ప్రబంధ. ౧౧౦.

కన్నులార్చు=కనుసంజ్ఞచేయు.

చ. కనుఁగొని తీవ్రరోషమునఁ గన్నుల నిప్పులు
రాల నోరి నా,వనితకుఁ గన్నులార్ప నిటు
వచ్చినవాఁడవె నిన్నుఁ బట్టి చ,య్యన సమ
యింతు...రుక్మా. ౫. ౯౯.

ఉ. ఒక్కవిటోత్తముండు నను నొందఁగఁ జూ
చినకాంతఁ జూచి వే,ఱొక్కఁడు గన్ను
లార్చుటకు నోర్వక కోపము మీఱి...చిత్ర
భా. ౪. ౫౪.

కన్నులుచల్లనగు=నేత్రానందకరమగు.

ఉ. ఎన్నఁడు చూడఁ గల్గెదునొ యిందుకులా
గ్రణి ముద్దుమోము నా,కన్నులు చల్లఁగా...
కవిరా. ౩. ౭౯.

కన్నువిన్కలితిన్నె=శేషాచలము.

గీ. భయదరభసశరభసముదయముఁ బ్రోచు, సా
హసోదారభూదారచక్ర మచట, జాతివై
రంబు లేక... కన్నువిన్కలిదిన్నె తోఁడు
న్నకతన. ప్రబంధ. ౩౪.

కన్ను(ను)వేయు=దృష్టిప్రసరింపఁజేయు; అభి
లాషకలిగియుండు.

గీ. ఇంతిదోయిట సేసఁబ్రా లెత్తుచోట,గుబ్బపా
లిండ్లక్రేవ గ్రక్కున మురారి,కన్నువేయు
టఁ గని లజ్జ గదుర బాహు,లెత్తక కరాగ్ర
ములన పై కెగురఁ జల్లె. ఆము. ౭. ౧౩౩.

గీ. లలితలావణ్య తారుణ్యలక్షణముల,నపరలక్ష్మి
యటంచు నయ్యబలమీఁద, నలిననాభుండు
గనువేసినాఁడు...వరాహ. ౧౧. ౫౯.

ఇట్లే:-కన్ను(ను)వైచు.

సీ.ఇది యధర్మము త్రోవ యిది పథప్రచ్యుతి యి
ది యధోగతిహేతు విది యకృత్య. గీ. మని
విచారింప కవసీసురాధముండు, కల్కిచం
డాలక న్యపైఁ గన్నువైచె. శివరా. ౩. ౭౦.

చ. ... నవయౌవనరూపకళావిలాసభా,స్వరుఁ
డగునట్టియొక్క మగవానిపయిం గనువైచి
తేమొ ... కువల. ౩. ౧౦౨.

కన్ను(ను)సన్న=నేత్రసంజ్ఞ.

గీ. దేవగంధర్వదానవాదికులు భక్తిఁ,గన్నుసన్న
లఁ దన కూడిగములు చేయ, నెపుడు పేరో
లగంబుండు నేమిచెప్ప, నాకురంగాక్షిమ
హిమంబు లసురనాథ. వరాహ. ౧౧. ౪౯.

గీ. అపుడు రుక్మిణికనుసన్న నబ్జముఖులు, రత్న
సింహాసనంబు నారదున కిడిరి. పారి. ౧. ౪౭.

కన్నె(న్నె)ఱ్ఱచేయు=కోపించు.

సీ. వడ ముహూర్తము డాసెఁ బతిచెంత కని
తెల్పు చేడెపైఁ గన్నెఱ్ఱచేసె దేమి. రసిక.
౫. ౧౭౪.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్యులపంచ, బ్రతికె
కూఁతవట్టి కొశుక కీవు, కన్నెఱ్ఱచేసి యు
న్నులఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కో
కిలంబ. రసిక. ౪. ౧౭౦.

ఇట్లే:-కన్నెఱచేయు.

ఉ. ... పాటలముల్ గుసుమోవయుంబుచేఁ గ
న్నెఱచేసెఁ దిట్టెఁ గలకంఠరుతంబులఁ జా
తముల్ వృథా, మున్నుగ నన్నిటం గడచి
మోదుగపూవులు విఱ్ఱవీఁగినన్.కవిక.౪.౨.

కన్నుకట్టు. వి. (√కన్ను) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. వెన్నెలకుప్పలు కన్నుకట్టు ... ప్రబంధ.
౭౧౩.

కన్ను(ను)బొమ్మ(మ), కనుబొమ్మ(మ). వి.
(√కన్ను.) భ్రూవు.

ఉ. మాయనివిండ్లసౌరు పలుమాఱును మీఱెడిక
న్నుబొమ్మలు...ఇందు. ౨. ౧౬౧.

చ. చెలినునువంకకన్నుబొమసింగిణి దిగ్విజయం
బుఁ గూర్పఁగాఁ, దొలుతటియించువి ల్లుని
మి తుంటలు చేసి మరుండు ... చంద్రా. ౪.
౧౨౦.

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి
... ఆము. ౧. ౪.

క. కడు నవ్వించుచుఁ జెఱఁగులు, ముడివెట్టన్
బేరఁటాండ్రు ముదిత కనుబొమల్, ముడివె
ట్టె నాలిసిగ్గున ... మనుచ. ౫. ౯౪.

శా. చెండ్లా గుబ్బలు జాళువాళుకులా చెక్కు
ళ్లడాల్ సింగిణీ,విండ్లా కన్బొమలు...విజ.
వి. ౧. ౧౩౪.

కన్నుమూ(ల్మూ)యు, కనుమూయు, కన్మూయు.
అ. క్రి. (√కన్ను) ౧. నిద్రించు.

సీ. కదనోత్సవత్వరఁ గనుమూయ నెఱుఁగక
కోర్కిమై వేఁబోకఁ గోరువారు. కవిక.
౨. ౧౩౨.

౨. దీర్ఘనిద్రఁ జెందు, మరణించు.

గీ. అమ్మ నేఁజెల్ల యెవతెయో యవల నొక్క,కొ
మ్మ నాప్రాణవిభు నేలుకొనియె నేమొ,కాక
యుండిన ననుఁ జేర రాకయున్నె,యని ప్ర
లాపించి కనుమూసె నాక్షణంబ. శుక. ౧.
౩౦౬. (చూ. ౩౦౭.)

స. క్రి. కనుగప్పు, వంచించు.

సీ. పన్ని రనుచు నన్ను భ్రమయించి యక్కటా
పలపలఁ గ్రాఁగుక్రొంజమురుఁ జల్లి,కపురం
పుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా బూది
గప్పినవిప్పుఁ జాదుకొల్పి. చంద్రా. ౪.
౧౬౭.

శా....నా చేఁ గాదుసుమ్మాప్రజం,గన్నుల్మూయుఁ
గ. శుక. ౪. ౨౪.

కన్ను(ను)మొగుచు, కన్మొగుచు. అ. క్రి.
(√కన్ను.)౧. కనుమూయు, నిద్రించు.

గీ. ప్రహరిఁ దిరుగుట చాలించి భైరవుండు,గ
వని మొగసాలయరుఁగుపైఁ గన్ను మొగిచె.
కాశీ. ౩. ౨౩౫.

౨. ముకుళించు.

క. మసమసకనయ్యె దిక్కులు,పసి గ్రేపుఁ దలం
చి తిరుగఁబడె గూండ్ల శకుం,తసమాజము
కలకలము లె,గసె వెసవెసఁ గన్ను మొగిచెఁ
గమలవనంబుల్. జై. భా. ౨. ౧౦౧.

కన్ను(ను)మొఱఁగు, కన్మొఱఁగు. స. క్రి.
(√కన్ను.) వంచించు, మోసపుచ్చు.

మ. ఎనయం గర్ణనకూర్మి భృంగిరిటిఁ గానీ తం
డుఁ గానీ నిరుం,భునిఁ గానీ కయిపండ ప
ట్టుకొని సంభోగేచ్ఛ నంతఃపురాం,గనలం
గన్ను మొఱంగి ... భీమేశుఁడు సానివాడ
కరుగున్ ధూర్తప్రకారంబునన్. భీమ. ౧.
౧౧౧.

క. అన విని లక్ష్మణుఁ డిట్లనుఁ,గనునట్లుగ నెమర
నిల్వఁగాలేక మమున్, గను మొఱఁగి పాడి
దప్పుచు,నని చేసిన నిన్ను శూరుఁ డంద్రే చె
పుమా. భా. రా. యు. ౧౩౪౫.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొఱంగి హరి దన్ జే
రన్ బ్రహర్షించుచు,స్వైరపున్...ఆము. ౧.
౨.

కన్ను(ను)మోడ్చు=కన్ను మొగుచు.
(నిద్రించు.)

గీ. చల్లచూపులకాంతామతల్లి నాదు, తల్లి యల
మేలుమంగకై దండఁ గొనుచుఁ,బన్నగనగా
ధ్యుఁ డే నింత కన్ను మోడ్చు,తఱిని గలలో
న నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె. రా. వి.౧.౧౫.

ద్వి. నడురాత్రి యరుదెంచె నరలోకనాథ, క
డు దస్సినాఁడవు కనుమోడ్తుగాక.రం.రా.
బాల. ౩౪ పా. ౨౭ పం.

కన్నుమోడ్పు. వి. (√కన్నుమోడ్చు.) కన్నుమూయుట; నిద్ర.

చ. అనవిని డెందమూఁడిల నయ్యెడ నించుక సేపు కన్నుమోడ్పు నెఱపి తాఁ గలంగని యపూర్వతరస్థితి... హ. స. ౨. ౫౩.

కన్నులకచ్చి. వి. (√కన్ను.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...కన్నులకచ్చి గుడుగుడుగుంచాలు పుంజెనగి జీ. హంస. ౩.౧౭౬.

కన్నులకలికి(ల్కి). వి.(కన్నులు+కలికి)- కన్నులయందు మనోజ్ఞత కలది- స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. అలయం బ్రాయపుఁగన్నుల,కలికికి నుదిమగఁడు బూచి గావున... వేం. పంచ. ౩.౧౯౦.

ఉ. కన్నులకల్కి నీచెలువు కన్నులు చల్లఁగఁ గాంచఁ గల్గినన్, గన్నులు గల్గినందులకుఁ గల్గు ఫలంబులు గాకయుండినన్, గన్నులు కన్నులే వలలకన్నులు గాక...దశా.౨.౩౨౧.

కన్నులమ్రాను. వి.(√కన్ను.) చెఱకు,ఇక్షువృ॰. (శ. ర.)

కన్నులవింటిజోదు. వి. (√కన్ను.) చెఱకు విల్లు గాఁగలయోధుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఉ. కన్నులవింటిజోదుపదకంజములాన చకోరలోచనా. దశా. ౨. ౩౨౧.

ఇట్లే: కన్నులవింటివాఁడు.

ఉ. కన్నులవింటివాఁడ తిగకన్నులదేవరతోడఁ బోరి ... నీలా. ౩. ౧౯.

కన్నులవినుకలి, కన్నువిన్కలి, కనువినుకలి. వి. (√కన్ను.) చక్షుశ్శ్రవము, పాము.

ద్వి. కన్నులవినుకలి...నవనాథ. ౪. ౧౫౯ పా. ౬ పం. ప్రబంధ. ౩౭.

వ. ... ఇది కనువినుకలినెలవుపుట్టువే విని గాఁ జెప్పంబడి జగంబు లెఱిఁగిన వగుటం జేసి నీకుఁ గొంచెంబుగాఁ జెప్పితిని. యయా. ౩. ౩౯. (కనువినుకలినెలవుపుట్టు=వాల్మీకి.)

ఇట్లే: కంటివిన్కలి.

వ. కంటివిన్కలిపంటపేరింటిగుంటియొకిమీఁద. ప్రబంధ. ౨౧౬.

కన్నులవిలుకా(ల్కా)ఁడు. వి. (√కన్ను.)- చెఱకు విల్లుగలవాఁడు- మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫. ఆం. సం. దేవ. ౧౪.

ఇట్లే: కంటినింటివజీరు. ముకుంద. ౩. ౬౯.

కన్నులవిలుకాఁడు=మన్మథుఁడు.

ద్వి. కన్నులవిలుకాఁడు గాఁచె ధైర్యంబు. విష్ణు. పు. ౩ ఆ. (శ. ర.)

కన్నెకయ్యము. వి.(√కన్నె.) ప్రథమయుద్ధము.

గీ. ...కన్నెకయ్యం బనంగఁ బ్రథమయుద్ధాఖ్య ... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

మ....కన్నెకయ్యంబున,ర్థి భవత్పుత్రులమీఁది కోపమున నుద్దీపింప నేతెంచి ర, య్యభిమన్యుండును ద్రౌపదేయులును మాద్యద్దంతియూథాకృతిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౧౦.

కన్నెకొమర. వి. ఓషధివిశేషము.

సీ. ... గాడిపగడపర కన్నెకొమర... హంస. ౪. ౧౦.

కన్నెగోరుకోఁత. వి. (కన్నె+గోరు+కోఁత.) కన్యకలగోళ్లుతీయుసంస్కారము. (ఈసంస్కారము కన్యను పెండ్లిచేయుటకు పూర్వము చేయుదురు. బ్రాహ్మణవైశ్యేతరవర్ణములందు ఈయాచారము కలదు.)

కన్నెబావి. వి. (కన్నె+బావి.) చిన్నబావి. ('కోనేటివంటి పెద్దబావి అని కొందఱు' అని-శ.ర.)

కన్నెము. వి. కోడిగుడ్డుకాయ. (శ. ర-కోడియొక్కరెంటవజీర్ణాశయము. బ్రా.)

కన్నెటిక(ర్క)ము. వి. (కన్నె+టికము.) ౧. కన్యాత్వము.

చ. కల యనరాదు రామలకుఁ గాములకూటము
లెన్నిచందముల్, గలవవి యన్నియుం దె
లసెఁ గన్నెఱికం బిటు వీటఁబోయెఁ బె,ద్ద
లకును బెద్దయై తవరుతండ్రికిఁ దక్కువపా
టు దెచ్చితిం,గుల మెరియించితిన్...హరి.
ఉ. ౭.౯౧. ఆం.భా. ౨.౧౧.

ద్వి. కన్నెఱిక మింతయుఁ గడమ కా కుండ.
ప్రభులిం. ౬౯ పా. ౨౦ పం.

౨. వారకన్యల ప్రథమసంగమము.
(కూఁతులు విరక్తలైనందున వేశ్యామాత చింతిం
చుట.) ఉ.... మందుల నైన నీశ్వర, జ్ఞానము
మాన్పి కామసుఖసక్తలఁ జేసిరయేని యిత్తుఁ
గా,నైనను బుచ్చుకోక కమలాస్యలకన్నెఱి
కంబు వారికిన్. కాశీ. ౪. ౪౯.

క. అన్నునఁ గను మూయుట రొద, సన్నగిలుట
గాఁగిలింత సడలుట సేర్పుల్, సున్నగుట
పరాధినిరతి, కన్నెఱికపు రతియుఁబోలెఁ
గడు నింపొసఁగెన్. మనుచ. ౩. ౧౧౭.

ద్వి.కలపినవాఁడవో కన్నెఱిక మిడఁగ. పండి
తా. పురా. ౧౧౪ పా.

కన్నెసరులు. వి. బ. (√కన్నె) ధాన్యవిశేషము.
సీ. సంపంగెపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూర
రాజనా లక్కన్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౭౯.

కన్య=కన్నియ.
వి. (వివాహముకానిబాలిక.)
ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.
విశే. (ప్రథమము, మొదటిది.)
సీ. ధృతిఁ గుంతిమద్ర భూపతుల నెయ్యపుఁ గన్య
కలనన వాలుఁదూపుల జయించి. రాఘవ.౧.
౭. (రామాయణార్థమున.)

కన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెండ్లికానిపడుచు.౨.ప
దియేండ్లచిన్నది. ౩. కూఁతురు. ౪. ఆఁడుది ౫.
(అలం) ఒకనాయిక. ౬. కన్యారాశి. ౭. దుర్గ.
౮. పెద్దయేలకికి. ౯. వారాహీకందము, నేలతా
టిగడ్డ.౧౦.వంధ్యాకర్కోటి, గొడ్డుబోఁగాఁకరకి.
౧౧. కలబందకి. ౧౨. ప్రేంకణముకి.

కన్యక. సం=కన్య.

కన్యస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికనవ్రేలు. ౨. కడ
పటిసోదరి. (వై. ని.)

కన్యసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కడగొట్టుతమ్ముఁడు.

కన్యాకుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము.
న. ఒకపట్టనము. (ఇప్పుడు దీనిని "కనూజ్"
అనుచున్నారు.)

కన్యాకుమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కన్యాదానము. సం.వి. అ.న. కన్యను వరున కిచ్చి
పెండ్లిచేయుట.

కన్యాశుల్కము. సం. వి. అ. న. కన్యకు వెలగా
నిచ్చుధనము, ఉంకువ, ఓలి.

కన్యుషము. సం.వి. అ.న. మనికట్టునకు ముందుం
డుచేయి, పాణి.

కన్నెప్ప=కనుఱెప్ప. (ప్రా)

కన్వేగు. అ. క్రి. (కను+వేగు) కొంచెము తెల్ల
వాఱు, తెలతెల్లవాఱు.
క. విన వచ్చి దొంగగా యని,యొనరఁగ నొక
బొండకొయ్య నుంచిరి కన్వే,గినవెనుకఁ
దెలిసికొని య,చ్చని నను బొమ్మందు రింతె
యది య ట్లుండెన్. శుక. ౩. ౨౦౪.

కపటప్రబంధము. సం. వి. అ. పుం. కపటము
తోఁ గూడినపన్నుగడ.

కపటము. సం. వి. అ. పుం. న. (కం=బ్రహ్మను
గూడ, పటతి = అచ్ఛాదించునది.) కైతవము,
కవుడు.

కపటలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. తప్పుపత్త్రము,
సృష్టిపత్త్రము.

కపటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కపటము గల
వాఁడు.

కపటించె. సం. అ. క్రి. కపటమొంచు, మోసము చేయఁదలఁచు.

క. విపరీతపుఁగఱవున నే,యుపద్రవము నొంద కుండ నోమినమునికిం,గపటింతురె స పితా య,స్తు పోషక యటన్న మాట చూడఁగ వల దా. వరాహ. ౧౦. ౩౬. ౪౦. రా. ౭౪. ౧౫౭ పా. ౧౦ పం.

కపటికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కపటము గలవాఁడు.

కపటిని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము.

కపటేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్వేతకంటకారి, తెల్లవాఁకుడుకి.

కపము. సం. వి. అ. పుం. పశువు. (వై. ని.)

కపర్దకము. సం=కపర్దము.

కపర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గవ్వ. ౨. శివుని జడముడి.

కపర్ది. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

కపర్దిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవ్వ, వరాటకము.

కపాటఘ్నుఁడు. సం. విశే. (అ.ఘ్నీ. అ.) తలుపు పగులఁ గొట్టువాఁడు. (దొంగ.)

కపాటము. సం=కవాటము.

కపాటసంధికము. సం.వి.అ.పుం.కర్ణరోగ భేదము.

కపాటి. సం=కవాటి.

కపాటోద్ఘాటనము. సం.వి. అ. న ౧. తలుపు తెఱచుట. ౨. కుంచెకోల.

కపాలనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ, దారముపడి కదుకదురు, తర్కువు.

కపాలపాణి. సం. వి. ఇ. పుం-కపాలము చేతియందు కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలభృత్తు. సం. వి.త్. పుం-కపాలమును ధరించువాఁడు-శివుఁడు.

కపాలమాలి. సం. వి. న్. పుం-కపాలమాల కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలము. సం. వి. అ. పుం.న. ౧-శిరస్సునకాపాడునది-తలపుర్రె. ౨-నీటిని నిలుపునది-కుండలోనగువాని పెంకు. ౩. యజ్ఞియపురోడాశమును సంస్కరించుమృన్మయపాత్రవిశేషము. ౪. యతిభిక్షుకాదులభిక్షాపాత్రము,బిచ్చపుకప్పెర. ౫. ఇరుతెగలవారు సమానలాభనష్టములతోఁ జేసికొన్న సంధి.

శ్లో. కపాల ఉపహారశ్చ సంతాన స్సంగత స్తథా, కపాలసంధి ర్విజ్ఞేయః కేవలం సమసంధితః. హితో. సంధి. ౧౦౭.

౬. గుంపు. న. ౧. గ్రుడ్డులోనగువానిగుల్లచిప్ప. ౨. కుష్ఠరోగ భేదము.

కపాలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కపాలము గలిగియున్నవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. బ్రాహ్మణకన్యయందు తీవరునివలనఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు.

కపాలిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుండలోనగువాని పెంకు. ౨. దంతరోగ భేదము.

కపాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కపాలు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుపదునాల్గువిసరులలో నొకటి.

వ. ...ఝూటు ధాణు కపాలు... మొదలైనపదునాల్గువిసరులు...హంస. ౧. ౨౦౬.

కపి. సం. వి. ఇ.పుం. ౧. కోఁతి,వానరము. ౨.పంది, వరాహము. ౩. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. విష్ణువు. ౬. ఉసిరికి. ౭. కరంజభేదముకి. ౮. ఎఱ్ఱచందనముకి. ౯. పింగళవర్ణము.౧౦ ఏనుఁగు. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకోఁతి. ౨.ఆఁడుపంది. ౩. ఆఁడుఏనుఁగు.

కపింజలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాతకము, వానకోయిల. ౨. తెల్లతీతువు, శ్వేతతిత్తిరి. ౩. కముజు. (చూ. ఆం. భా. ౨. ౯౮.)

కపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలసిందువారము, నల్లవావిలి.

కపికందుకము. సం. వి. అ. న. కపాలము, తలపుఱ్ఱె.

కపికచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి.

కపికచ్ఛువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపికచ్ఛుఫలోపమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుక, హింగువృక్షము, ఇంగువచెట్టు.

కపికేతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు. (ఇట్లే: కపిధ్వజుఁడు, మొ.)

కపికోలి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకజాతిరేఁగు, పెద్దరేఁగు.

కపిచూడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆమ్రాతకము, అంబాలపుచెట్టు.

కపిచూతము. సం. వి. అ. పుం.=కపిచూడ.

కపిజము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము.

కపితైలము. సం. వి. అ. న=కపిజము.

కపిత్థత్వక్కు-(చము). సం. వి. చ్. పుం. ఏలవాలుకము, నూఁగుదోస.

కపిత్థపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిత్రపత్త్రిక.

కపిత్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కోఁతులుండునది-వెలఁగ. ౨. అభినయహస్తవిశేషము. (నడిమివ్రేలు మొదలగు మూఁటిని ముడిఁచి బొటనవ్రేలిని చూపుడువ్రేలిని కొనలుకూర్చి పట్టునది.) న. వెలఁగపండు.

కపిత్థాస్యము. సం. వి. అ. పుం. గోలాంగూలము, కొండముచ్చు.

కపినామము. సం. వి. న్. పుం=కపిజము.

కపిపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రక్తాపామార్గము, ఎఱ్ఱఉత్తరేను. ౨. సూర్యావర్తము, ప్రొద్దుతిరుగుడు.

కపిప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆమ్రాతకము, అంబాళము. ౨. వెలఁగ.

కపిరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కపి(హనుమంతుఁడు)వాహనముగాఁ గలవాఁడు-రాముఁడు. ౨-రథమున కపి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

కపిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కపిలగోవు, పుల్లావు. ౨. ఆగ్నేయదిశయందలి యాఁడేనుఁగు. (ఇది పుండరీకమునకు భార్య.) ౩. రేణుక యనుగంధద్రవ్యము. ౪. ఇరుగుడు. ౫. కలబంద. ౬. ఒకజాతి జలజంతువు. ౭. విద్యుత్తు, మెఱుపు. ౮. ఒకజాతి ఇత్తడి.

కపిలధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. ఒక పుణ్యక్షేత్రము.

కపిలఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిద్రాక్ష.

కపిలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పింగళవర్ణము గలది. ౨. కపిలవర్ణపువెండ్రుకలు గలది. (మను. ౩. ౮.) వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము. ౩. పింగళవర్ణము. (నీలపీతమిశ్రితవర్ణమని కొందఱు. గోరోచనావర్ణమని కొందఱు.) ౪. పింగళవర్ణము గలవృషభము, పుల్లయెద్దు.

కపిలాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపువ్వులయిరుగుడు, శింశుప. ౨. మృగోర్వారువు, బుడమ.

కపిలాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్న్యవతారభూతుఁడును నిరీశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడును అగు ఒకముని. ౨. సేశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడును

విష్ణ్వవతారమూర్తియును కర్దమప్రజాపతికి దేవహూతియందుఁ బుట్టినవాఁడును అగుఒక ప్రసిద్ధముని, కపిలాచార్యుఁడు. ౩. సూర్యుఁడు. ౪. అగ్ని.

కపిలె. వి. (త. కపిలై.) ౧. ఎద్దులు కట్టి నీరెత్తెడు యంత్రవిశేషము, మోట. (శ.ర, వా.) ౨. తూనికజాయి.

(అగస్త్యవర్ణనము.) సీ. సరిగా జగత్ప్రపంచము
తోడ నొకవంకఁ దూనికవచ్చినదొడ్డకపిలె.
వరాహ. ౭. ౭౯.

కపిలోమ. సం. వి. న్, ఆ. స్త్రీ. రేణుక అను గంధద్రవ్యము.

కపిలోమఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి.

కపిలోహము. సం. వి. అ. న. ఆరకూటము, ఇత్తడి.

కపివక్త్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోఁతిముఖమువాఁడు. వి. అ. పుం.-శాపముచేత కోఁతిముఖము వచ్చినవాఁడు-నారదుఁడు.

కపివదాన్యము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రాతకము, అంబాళము.

కపివల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి.

కపిశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మాధవి, బండిగురువెంద. ౨. ఉత్కలదేశమునకు దగ్గఱ నున్నయొకనది. ౩. చిన్నయెఱ్ఱచీమ. ౪. పిశాచమాత, ఒకానొక దేవత.

కపిశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నలుపుపసుపు కలిసినవన్నె గలది. ౨. ఎఱుపు నలుపు కలిసిన వన్నె గలది-వి. అ. పుం. ౧. ఎఱుపును నలుపును కలిసినరంగు. ౨. నలుపును పసుపును కలిసినరంగు. ౩. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము-న. ద్రాక్షామద్యము.

కపిశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కపిశవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కపిశీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము. (త్రి. ని.)

కపిశీర్షకము. సం. వి. అ. న. హింగుళము, ఇంగిలీకము.

కపిశీర్షము. సం. వి. అ. న. ౧. కోఁతితల. ౨. దుర్గప్రాకారశిఖరము, కోటకొమ్మ. ౩. గోడపైకప్పు, మదురు.

కపీజ్యము. సం. వి. అ. పుం. క్షీరిక, పాలచెట్టు.

కపీతనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంబాళము. ౨. కలుజువ్వి. ౩. దిరిసెనము. ౪. రావి. ౫. పోఁక. ౬. బిల్వము.

కపీష్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజాదనము, పాలచెట్టు. ౨. వెలఁగ, కపిత్థము.

కపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నీరు త్రాగువాఁడు. వి. అ. పుం.-నీటిని పాలించువాఁడు-అప్పతి, వరుణుఁడు.

కపురపుటనఁటి. వి. (√కపురము.) సప్తపర్ణము, ఏడాకులనఁటి.

కపురము=కప్పురము. (చూ.)

గీ. సుదతి యొక్కతె కపురంపుసురఁటి విసరె.
పారి. ౨. ౧౨.

సీ. కపురంపుబరణి నిల్కడఁ గన్నుఁ గ్రమ్మించు ప
గడపుఁదీవ మేల్పసిఁడిబొమ్మ. నీలా. ౨. ౨౭.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కపురపుబాగలు=కపురబాగాలు.

గీ. మల్లెపూపండ లింపు శోభిల్లఁ బూని, పండు
టాకులు కపురంపుబాగ లూని. రాజ. చ.
౧. ౧౩౪.

కపురబాగాలు=కర్పూరముతోడివక్కపలుకులు

గీ. కేలుదమ్మికిఁ గపురబాగాలుఁ బండుటాకు
మడుపులు నొసఁగి...శుక. ౧. ౩౨.

కపురవీడెము=కర్పూరముతోడితాంబూలము.

సీ. కపురవీడెము వెల్తిగానియానోరికిఁ గొలమా
లినట్టియాగొంటువక్క. గీ...అంచు, వృద్ధవే
శ్యల నగపింతురు...ధూర్తవిటులు ... వైజ.
౩. ౭౨.

కపురసిల. వి. (కపురము+సిల) ఒకమందుదినుసు.

సీ. సౌభాగ్యము నవాసారంబు పెట్లుప్పు కల్లు
ప్పు పటికయుఁ గపురసిలయు. చికి. ౨.
(చి.ని.)

కపురు. వి. సొగసు, శోభ.

సీ. కాసికట్టిది యేల కపురుగా మైజాఱుచీరఁ
దాల్చు మటంచుఁ జిమ్మి రేఁగు. శుక. ౨.
౪౫౬.

ద్వి. కపురంపుభూషలఁ గమ్మపన్నీటఁ, గపురు
మించినయరగనువిచ్చువిరుల. ద్వి. పరమ.
౫. ౩౭౫ పా.

ద్వి. కనలి చూఱలుపట్టి కలగుండుపఱుప, నపుడు
వకావకలై పాశై మెల్లఁ, గపురు మాయును
హల్లకల్లోల మైన. అ. మ. క. ౩. ౧౭౨ పా.
౩ పం.

కపోతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిన్నపావురము. ౨. అభినయహస్తవిశేషము, కపోతము. ౩. సౌవీరాంజనము.

కపోతచరణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలియను గంధద్రవ్యము నిచ్చు ఒకమొక్క, గువ్వగుత్తి.

కపోతపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కపోతపాలిక.

కపోతపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొణిగయంపలి పావురపుగూఁడు, విటంకము.

కపోతబాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము.

కపోతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గువ్వ. ౨. పావురము. ౩. పక్షి. ౪. అభినయహస్తవిశేషము. (చాఁపఁబడినవ్రేళ్లుగల రెండు చేతులను ప్రక్కలు కూర్చి బోలుగాఁ బట్టినది) ౫. పావురాయివన్నె, బూడిదవన్నె, ధూసరవర్ణము.

కపోతవంక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మీ.

కపోతవర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నయేలకి.

కపోతవృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కపోతమువలె ముందుకాలమునకుఁ గూడఁబెట్టుకొనక తత్కాలమునకుఁ గావలసినది గడించి జీవించుట, మీఁదికిఁ గూడఁబెట్టుకొనని మనుగడ, సంచయరహితజీవిక.

కపోతవేగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మీ.

కపోతసారము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గువ్వగుత్తి.

కపోతాంజనము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతారి. సం. వి. ఇ. పుం. డేగ.

కపోతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుపావురము. ౨. యూపభేదము.

కపోదా. వి. పెద్దవిల్లు, గొప్పవిల్లు. (చి. ని.)

సీ. ...బల్వగువిల్లు దనరియుండును గపోదా యనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

కపోలము. సం. వి. అ. పుం. గండము, చెక్కిలి.

కప్ప. వి. (క. కప్పె.) మండూకము, భేకము.

క. ... కప్పలు, గఱరపరట్కురరవరగట్టిలి
యఱచెఁ. హర. ౨. ౧౭.

కప్పయెలుఁగుఁబాము=కప్పయఱపు అఱచెడిపాము; వంచకము. (ఇది గోముఖవ్యాఘ్రమువంటిది.)

చ. నిను నవలీల దాఁటి ప్రజ నేలకుఁ గోలకుఁ
దెచ్చుచున్నయ, ర్జునుఁ దలయెత్తియైన నటు
సూడవు పాండవపక్షపాతి నీ, మన మటుగా
న నెప్పుడును మాదెసఁ గప్పయెలుంగుఁబా
మవై, యునికి యెఱుంగవచ్చె నటు లూఱట
గా వరమిచ్చినాఁడవో. భాః. ద్రో. ౩. ౧౦౭.

జ: కప్పకుఱుపు, కప్పచిప్ప, కప్పతాళము, కప్పనాగుసు, కప్పసాక్కు.

కప్పకుఱుపు. వి. (√కప్ప) ఔష్ణ్యముచే అఱ

కాలియందు లేచినబొబ్బ, కప్పపొక్కు.(శ.ర, వా.)

కప్పచిప్ప. వి. (కప్ప+చిప్ప-క. కప్పెచిప్ప.) నీటియందలిగుల్ల, శంబూక, ఆలిచిప్ప.

గీ. కప్పచిప్ప యనంగను గాకిచిప్ప, యనఁగ జలశుక్తి దగు...ఆం. భా. ౧. ౧౬౧.

కప్పడము. వి. (సం. కర్పటః. ప్రా. కప్పడ. క. కప్పడ. త. కప్పడం.) చినిఁగినబట్ట; బట్ట.

క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గప్పడములు వీఁకల ధనంబు పరికింపఁగ నెక్కుడి దేశికు లని వగవక ... భార. ఆది. ౭. ౨౨౫.

సీ. కప్పఁ గప్పడమును గస్తూరియును గాటుక యు నివేదింతుము గాళి నీకు. పారి. ౨. ౩౫.

గీ. సేల యనఁ బుట్ట మనఁగను జీర యనఁగఁ, గప్పడ మనంగఁ గోక నాఁ గట్టన మన,వస్త్ర నామంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

కప్పతాళము. వి. (కప్ప+తాళము.) ముద్దబీగము.

కప్పనాగు(వు)రు. వి. (కప్ప+నాగురు.) చిఱుకప్పకాటుచేత పసులకుఁ గలిగెడువిరేచనరోగము.

ద్వి. ... కప్పనాగురు. పవనాక్ష. ౧. ౮౦ పొ. ౨ పం.

ఆ. నరిడి పుప్పి కప్పనావురు కడుపూఁద, యదురుఁద్రిక్కు యనఁగ నడరి...హరి. పూ. ౬. ౮౫.

కప్పపొక్కు=కప్పకుఱుపు. (వా.)

కప్పము. వి. కరము, పన్ను; కానుక.

సీ. ... పరమండలంబులధరణీపతుల, నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును... భార. ఆది. ౧. ౭.

సీ. ఏఁటేఁటఁ గప్పంబు లిచ్చి వర్ధిల్లి కి సౌవీరసౌరాష్ట్రనగరనృపులు. విక్ర. ౮. ౬౦.

మ. గజతాఘోటకహాటకప్రముఖముల్ గప్పంబు లొప్పించుచున్, విజితారాతులు మ్రొక్కు... హరి. పూ. ౧. ౧౬.

కప్పరపడు. అ. క్రి. (కప్పరము+పడు.)తొందరపడు.

క. అప్పుడు చతురంగంబుల,కుప్పలు కులగోత్రగరమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మానసంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జఘుత్వాపేక్షన్. జై. భా. ౫. ౧౯౩.

ఆ. కాశి పోయెద నని కప్పరపడ నేల. వేమన. ౧. ౫౧. (బ్రౌ. పా.)

కప్పరపాటు. వి. (√కప్పరపడు.) సంభ్రమము, తొట్రుపాటు.

ఉ. కప్పరపాటుతో నతనిఁ గన్గొని కన్గొనలందు జాలుగాఁ, జిప్పిలుహర్షబాష్పములచేఁ బదమార్జన మాచరించుచున్. రంగా. ౧. ౭౦. భాగ. ౬. ౩౩౨, ౧౦. పూ. ౨౮.

కప్పరము. వి. సంభ్రమము, తొట్రుపాటు.

జః కప్పరపడు, కప్పరపాటు.

కప్పలి. వి. (ప్రా. కప్పర. త. కప్పల్.) నౌక; నౌకాభేదము.

క. చెప్పెడి దేమిఁక నౌకచో, డెప్పర మగును మ్రుక్కుడును దిగనైచిన వే,నెప్పుకొని కదలకుండెడు,కప్పలిరుసను దేసు గదలక నిలిచెన్. శుక. ౨. ౧౧.

సీ. విరహాంబురాశి దాఁటి రథాంగములు బోరగిలనిడ్డపసిఁడికప్పలి యనంగ. గీ. నేత్రపర్వమయ్యె నిర్జరాధీశది,క్కుండలంబు భానుమండలంబు. పరమ. ౩. ౨౮౦.

మ...కుంకుమరజఃకస్తూరికాద్రవ్యముల్, శరధిం గప్పలిజోగులన్వైరిపి గాసామాన్లఁ దెప్పించుచేఁ,ర్పరి యా వైశ్యకులోత్తముం డవచిలిప్పం డల్పుఁడే యిమ్మహిన్. హర. పీఠి. ౨౭.

కప్పారు. అ. క్రి. (కప్పు² + ఆరు.) నల్లనగు.

ఉ. తోరము లయ్యెఁ జన్నుఁగవతోన తొడల్ ...పచాగ్రతలంబులతోన యూరుగ,ప్పారె ... కు. సం. 3. ౨౬౭.

సీ. తీఁగలు కప్పార మూఁగి యాలతి సేయుభృంగమాలికలకు బెదరిబెదరి. దశకు. ౯. ౩౯.

సీ. కప్పారురేణువు గమలాప్తబింబంబు రాహుమండలమునరమణఁ గప్పఁ, దెల్లనిరజముశోభిల్లు సంగ్రామరంగమునకుఁ దగుమేలుకట్టునట్లు. భార. భీష్మ. ౧. ౨౪౨.

కప్పిడు=కప్పు¹. స. క్రి. (కప్పు¹ + ఇడు.) (దాఁచు.)

క. తప్పేమి లేనిమాన్యుని, నొప్పించెద నెందు నీవినోదము గలదే,కప్పిడఁగ నేల యొప్పమి, నిప్పుడ యెఱిఁగింపు కలిగెనేని మహాత్మా. శేష. ౪. ౩౯.

కప్పిపుచ్చు. స. క్రి. (కప్పి + పుచ్చు.) మఱుఁగుపఱచు, దాఁచు.

సీ. జాగరోద్భూతదృగ్రాగంబు మాణిక్యకర్ణకుండలదీప్తిఁ గప్పిపుచ్చు. నైష. ౧. ౮౪.

గీ.కల్లతనములు పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చు,నట్టినామీఁదఁ జంపంగ నలుగకున్నె.కాశీ.౪.౯౦.

వ. అప్పాటం బ్రతిభవనంబునఁ బాటిల్లుచీకటితప్పు కప్పిపుచ్చవెరవుపడకుంకునట్లుగాఁ బ్రకాశించినన్... హర. ౫. ౫౬.

కప్పిరి. వి. (కప్పు².) ౧. నలుపు.

(గర్భిణీవర్ణనము) గీ. గుబ్బచంబులు పైఁ బచ్చపెరలు వాఱి, తుదలఁ గప్పిరి వోలుపారఁ గదిసి బలిసె. కు. సం. ౧౦. ౪౦౩.

౨. కొంచెపాటిచీకటి. (శ. ర.)

కప్పు¹. స. క్రి. (తె. కప్పు.) ౧. ఆచ్ఛాదించు; మఱుఁగుపఱుచు, గోపనముచేయు.

సీ. కరతలయుగళి వక్త్రములు గప్పుక విన్నపంబు లకొఱకు దిక్పతులు నేర. కాళ. ౨. ౪.

వ. అని కప్పి పల్కుంబోయి బయల్పడఁ బలికి వెలవెలఁ బాఱుచు...కు. సం. ౫. ౬౦౫.

సీ. ఏచినతలపోఁత దాఁచెద మంటిమా నిట్టూర్పుగాడ్పులు రట్టుసేయుఁ,గడలేనిప్రేమంబు గప్పెద మంటిమా పులకాంకురంబులు పులుగు చెప్పు. వరాహ. ౪. ౧౯.

ఉ. చెప్పుము నిర్వికార సరసీరుహగర్భకుమార యేమియుం,గప్పక నాకు నీకృతయుగంబున నీకనుఁగొన్నచిత్రముల్. వరాహ. ౧.౯౦.

౨. ఆచ్ఛాదకముగాఁ జేయు.

సీ. పులికళాసంబు గప్పుదురు పాఱఁగ మీఁద విద్యాధరాంగనావిటగణంబు. హర. ౫. ౧౦.

౩. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

క. అప్పుడు దెలిసియు మదిలో, ముప్పిరిగొనుపుత్రమోహమున సకియలు తన్, గప్పుకొని వెంట రాఁగా, నప్పావనచరిత మహితలాధిపుకడకున్. సారంగ. ౩. ౪౩.

౪. బంధించు, మూయు.

క. పలుకఁ డసత్యము దూఱం, బలుకఁడు చెట్టిదముగాఁగఁ బలుకఁడు వాదం,బులకుఁ జొరఁడు వాణి యనం, గలవాకిలి యట్టిబుధుఁడు గప్పం జాలున్. భార. శాం. ౫. ౩౨౨.

క.కప్పె నన మూసె ననుచుం,జెప్పంబడుఁగవుల చేత...ఆం. భా. ౩. ౧౩౧.

౫. క్రి. పర్వు, వ్యాపించు; క్రమ్ము.

ఉ. ఆవనజాస్యహస్తతలజారుణదీప్తులఁ గూడి వచ్చుపు,ప్పావళిమీఁద నీపతనుజాయమలగోచులు గప్పి యొప్పె సం,ధ్యావిరళోద్గత ప్రకటితారుణదీప్తులలోనఁ బొల్చుతా,రావళిమీఁదఁ బర్వునమృతాంశుకరప్రకరాభిరామమై. కు. సం. ౫. ౫౦౫.

మహాస్రగ్ధర. అమరేంద్రారాతు లిట్లాహవముఖమున నేయంగఁ దత్తీక్ష్ణబాణౌ,ఘము ఘోరంబై సురానీకముపయిఁ బెలుచం గప్పినం జూచి ... భార. ఆది. ౨. ౨౨.

వి. ౧. ఆచ్ఛాదనము.

సీ. తొలఁగుపయ్యెదకప్పుదూసియా చెడుచొప్ప
జెడవీడు నెఱిగొప్పవిరులయొప్పు. దశా. ౮. ౩౩.

౨. ఇంటిపైకప్పు.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయండ సుడి
వడి కలఁగుట ల్లకుఁగులంప. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

౩. మఱుఁగు, అడ్డపాటు. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

కప్పు దేఱినవడపప్పు=పొట్టుతీసినవడపప్పు.

సీ. గోస్తనీమృదుగుళుచ్ఛస్తోమములతోడఁ గప్పు
దేఱినవడపప్పుతోడ. ఆము. ౨. ౭౩.

జ: కప్పిడు, కప్పిపుచ్చు, కప్పుకొను, కప్పుడు, కప్పుదెంచు, కప్పుబల్ల.

కప్పు^{2}. వి. (క. కప్పు. త. కఱుప్పు.) ౧. నలుపు.

సీ....కప్పు కం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ, వర్ణంబు
... ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

౨. చీకటి.

చ. తనపయి రాజు రా వెసఁ బతంగుఁడు కాలవ
శార్తి నేఁగుచో, మునుకొని కప్పుమూఁక ము
ను ముట్ట...హ. న. ౪. ౫.

౩. దంతక్షతము.

చ. అరయ రజోగుణావరణ యయ్యెఁ బ్రియుం
బగ లెల్లఁ గూడి శృంగారజసమృద్ధి మీఱ
నది దా నతిరాగిణి యంచుఁ గల్వ లో, నద
యఁగ యోజితాధరదళాంచలయై ముఖము
ద్రఁ గాంచి తా, మరకొమరాలు మాటె నలి
మండలిపేరిటికప్పులన్నియున్. హ. న. ౪. ౮.

విశే. నీలము, నల్లనిది.

గీ. ఉప్పరము పేర నొప్పెడుకప్పుటనఁటి, నుప్ప
తిలి చుట్టురాలినకప్పురంపుఁ, గుప్పలోయన
మందారకోరకాభఁ, దారకావళు లంబరస్థ
లిని నెరసె. ఉ. రా. ౪. ౧౫.

వ. ... నీలకంఠంబులపింఛంబులకొప్పు తప్పక
చూచి విప్పుగలకప్పు మొగు లనుదిగులున...
ఉ. రా. ౬. ౨౪.

జ: కప్పారు, కప్పిరి, కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు, కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు, కప్పుఁదెరువుజాణ, కప్పుఁద్రోవరి, కప్పుఁదైదువ, కప్పుమల, కప్పుమేనిగాము, కప్పురా, కప్పెక్కు.

కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు(లుగు). వి. (కప్పు^{2} + కుత్తుక + పుల్గు) నీలకంఠము, నెమిలి.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకపుల్గుగముల పెల్లు దొలంగెఁ దలి
మొగుల్ సడల నేడ్తెఱఁ జెలంగె. అచ్చ. రా. కిష్కి. ౬౯.

ఇశ్లే:-కప్పుమెడపుల్గు-అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౯.

కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు. వి. (√కప్పు^{2}) శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియందజో
టివాఁ డరమెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

కప్పుఁదెరువుజాణ. వి. (కప్పు^{2} + తెరువు + జాణ) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

గీ. నిప్పుకలు నెట్టిగవులింపఁ గప్పుఁదెరువు, జాణ
మంటలు వెదచల్లఁ జాగె మిగుల. అచ్చ. రా. సుం. ౧౬౬. ఆం. సం. దేవ. ౧౮.

ఇశ్లే:-కప్పుఁద్రోవదొర.

ఉ... వేఁడివేల్పునా, నొప్పెడుకప్పుఁద్రోవదొర
యున్ వలి స్రుక్కి హసంతికాచ్ఛలం, బుప్ప
తిలం గురాళ్ళముల నొందెడుపాన్పులక్రింద
వర్తిలున్. సమీర. ౨. ౧౦౫.

కప్పుఁద్రోవరి. వి. (√కప్పు^{2}) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని. సాం. ని. దేవ. ౧౨.

ఇశ్లే:- కప్పుఁదెరువరి (శ. ర.)

కప్పుకొను. అ. క్రి. స. క్రి. (√కప్పు^{1}) క్రమ్ము.

గీ. కన్నుఁగవలందుఁ దిమిరంబు గప్పికొనిన.
దశా. ౨. ౬౦.

సీ. పటుదీర్ఘతరజటాపటలంబు ముడివీడి కన్నుల కడ్డమై కప్పికొనఁగ. దశా. ౧. ౧౭౭.

క. అప్పుడు వారలయొడలం,దొప్పెడుకస్తూరి గంధ ముర్వీసురులం, గప్పుకొనంగ నొగి న్నా,రప్పద్మదళాక్షుఁ జూచి యని కిరీటిన్. వేం. మా. ౧. ౧౮౦.

క. అప్పయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ,దప్పక కనుఁగొనుచునుండఁ దగవేది కరం,బొప్పనితమకము చిత్తముఁ, గప్పికొనుట నుత్తలంబు గదురఁగ నచ్చోన్. భార. విరా. ౨. ౩౬.

స. క్రి. ఆచ్ఛాదించు; మఱుఁగుపఱచు.

క. అందఱుఁ గృపార్ద్రవీక్షా,మందరుచిం గప్పుకొని యమానుషమహిమన్, జెంది ముద మంది రాజపు,రందరుఁ డతఁ డూరుసేరె రాజీవముఖీ. శుక. ౧. ౨౫౨.

సీ. కప్పుకో కేల బంగారమా పువుబంతు లవి సువర్ణలతోదయములు సుమ్ము. కవిరా. ౧. ౭౧.

గీ. గరిమ నదు లెన్ని గలిసినఁ గప్పుకొనుచు, జలధి గనుపట్టుకీతి సంచారిభావ,సంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక, తాన కనుపట్టుభావంబు స్థాయి దలఁప. వరస. ౩. ౫.

కప్పుటైదువ. వి. (కప్పు² + ఐదువ.) కాళి, పార్వతి.

సీ. గెలుపుపేరువజీరుఁ గినిసినకప్పుటైదువరాచసెంచు మాదొడ్డివేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦. (కప్పుటైదువరాచసెంచు = శివుఁడు.)

కప్పుడు. వి. (√కప్పు¹.) ఆచ్ఛాదనము. (శ. ర.)

కప్పుదెంచు. అ. క్రి. (√చెప్పు¹ - స్వార్థమున 'తెంచు') క్రమ్ము.

ఉ. ఉఱుముచు నెల్లెడం బిడుగు లుగ్రగతిం బడ ఘోరమార్గమై, యఱిముఱిఁ గప్పుదెంచువిలయాభ్రముచాడ్పున... భార. ద్రో. ౧. ౭౯.

కప్పుబల్ల. వి. (√కప్పు1) ద్వారముమీఁద గొడుగుబల్లతన్ను బల్లలకునడుమనుండెడుపలక. (శ. ర.)

కప్పుమల. వి. (√కప్పు².) కాటుకకొండ, అంజనాద్రి. (శ. ర.)

కప్పుమేనిగాము. వి. (√కప్పు².) శనిగ్రహము. (శ. ర.)

కప్పురగంది. వి. (√కప్పురము.) కర్పూరమువలె పరిమళించు శరీరముగలస్త్రీ; స్త్రీ.

ఉ. ...వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కుఱి ధగద్ధగితోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. ౩. ౧౧.

క. అప్పుడు దా శిశిరవిధిన్, నిప్పులఁ బొరలించి నట్లు నెమ్మదిఁ బొగులన్, ముప్పిరిగొనువేసటనా, కప్పురగందులను గినుకఁ గనుఁగొని పలికెన్. చంద్రా. ౮. ౧౬౬.

('కప్పురగంధులు' అనికొన్నిచోట్లఁ గనఁబడుచున్నది. అపుడు అది ని. వి. గా గ్రహింపఁదగు నని తోఁచుచున్నది.)

కప్పురపుటనఁటి. వి. (√కప్పురము) కర్పూరకదళి.

వ. ...ఉప్పరంబు నంటుకప్పురంపుటనంటి గుప్పు మనన్ గప్పుతావులకుఁ దావలం బగుతావుల... ఉ. రా. ౬. ౨౮.

ఇశ్లే:-కప్రపుటనఁటి, కప్రపనఁటి.

మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పురపుఁ దిప్ప ల్గప్పియుప్పొంగుజా, ల్గలగొజ్జంగలనీరు సజ్జకపుఁ గేళాకూళికిన్ డిగ్గి... వసు. ౧. ౧౩౯.

క. కప్పంగొప్పులఁ జన్నుం,గప్పుల మొగముల నొడళ్లఁ గప్పిన మెఱుఁగుం,బుప్పొడి విదిరిచికొని మఱి, యప్పడఁతుక లరిగి కప్రపనఁటులచెంతన్. యయా. ౮. ౨౭.

కప్పురపుబెండ. వి. (√కప్పురము.) ఒకజాతిబెండ, గంధమూలము. (శ. ర.)

కప్పురపువంగ. వి. (√కప్పురము). ఒకజాతివంగ, కూటవార్తాకీ. (శ. ర.)

కప్పురబోగి. వి. (కప్పురము + బోగి) సస్యవిశేషము.

ద్వి. పాలుపు నైకొనక కప్పురబోగి వేఁగె. విష్ణు. పూ. ౩ ఆ. (శ. ర.)

(బ) ధాన్యవిశేషము. (వృత్తియం దేకవచనాంతము.)

ఉ. కప్పురబోగివంటకముఁ గమ్మనితాలుపు సాజ్జపిండితో, నొప్పులుగా భుజించిరి... భీమ. ౨. ౧౩౯.

కప్పురమద్ది. వి. (కప్పురము + మద్ది). ఒకజాతి మద్ది*.

వ. ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమయులిమిరి... మొదలుగఁ జెప్పఁ దెలుంగుల వ్రాఁకులు... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కప్పురము=కపురము, కప్రము, గంబుర, గంబురము, గంబురా, గంబూర, గంబూరము. వి. (సం. కర్పూరః. ప్రా. కప్పూరో. క. కప్పుర.) కర్పూరము. (వృత్తియందు హల్లుపరమగుచో వికల్పముగా 'ము' వర్ణలోపము.)

గీ. కప్పురంబు జవాదియుఁ గలిపి యిడ్డ, కలపమలఁదఁగ నెన్నఁడు గలుగునొక్కొ. నీలా. ౧. ౧౦౫. ఆము. ౬. ౬౨.

సీ... కపురము కప్రము కప్పురమ్ము, సిరము గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూరమ్మన మ్మను ఘనసారము... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్పురగందము = కర్పూరముతోఁ గలిపినచందనము.

సీ. మంచిపున్నమచందమామవెన్నెలచంద మొందుకప్పురగంద మొఱపుసెఱప. ఉ. రా. ౭. ౨౫౪.

కప్పురవీడియ(డె)ము=కర్పూరముతోడి తాంబూలము.

చ. కలికివరాటరాజసప గప్పురవీడెము వెట్టె నవ్వుచు, న్నలునడపంబువానికి ఫణాధరవల్లి దళాంతరంబునన్, బలితపుఁ దేలు మైనమునఁ బన్ని... నైష. ౬. ౧౪౧.

ఉ. ... తేనెమోవిపైఁ, గప్పురవీడియంబుజిగి కస్తురిబొట్టును... దశా. ౯. ౨౨౦.

కప్పురబాగలు=కర్పూరముతోడివక్కపలుకులు.

ఉ... భోజనం బిడున్, గట్టెఁడు తెల్లనాకులును గప్పురబాగలు నిచ్చు నిచ్చలున్. శశాం. ౨. ౮౦.

కప్పురపుబాగములు = కప్పురబాగలు. శశాం. ౩. ౧౦౫.

జ: కపురపుటనఁటి, కపురము, కపురసిల, కప్పురగంది, కప్పురపుటనఁటి, కప్పురపుబెండ, కప్పురపువంగ, కప్పురబోగి, కప్పురమద్ది, కప్రము.

కప్పురా(రాయి). వి. (√కప్పు^{2}.) నీలమణి, ఇంద్రనీలము.

సీ. నిండుచందురునిగ్గు వెండి మేలంచెలు కప్పురా సంతనయొప్పుటోరిజ. ప్రబంధ. ౫౩.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలముల్... ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కప్పెక్కు. అ. క్రి. (కప్పు^{2} + ఎక్కు) నలుపెక్కు.

క. కొప్పును రోమావళియుం, గప్పెక్కెను మోవిఁ బాదకమలంబులఁ గెం, పుప్పతిలెఁ బిఱుఁదుఁ గుచములు, నప్పడఁతికి మిగులఁ బొదలె యౌవన మైనన్. వరాహ. ౯. ౧౦౦.

కప్పెట. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట పొట్టిపిట్ట పావురము... సుద. ౩. ౧౯౪.

కప్పెర. వి. (సం. కర్పరః. ప్రా. కప్పరో. త. కప్పరై.)

౧. కపాలము, పుఱ్ఱె.

గీ. తనరును గరోటి కప్పెర పునుక పుఱ్ఱె, పుచ్చెయన... ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

చ. కఱచినపీనుఁగు న్వెడఁదకప్పెరయు న్మోలఁ బచ్చితోళులున్... ఉ. హరి. ౨. ౧౭౬.

౨. భిక్షాపాత్రము.

గీ. బిసరుహాసనుపుత్రియకప్పెర ధరించి. హర. ౫. ౫౫.

చ. కరమునఁ బట్టి భిక్షుఁ గొనుకప్పెర గొప్పది గాదు మాకెఁడొ,టరుదు...చెన్న.౫.౨౯౯.

సీ. కరమూలముల వ్రేలుకప్పెరల్ జోలెలు భద్రరుద్రాక్షసైపథ్యకములు. కాశి. ౪. ౫౪.

౩. కుంపటి.

క. మొగమున మసిబొట్టులు కర,యుగమునఁ గప్పెరయుఁ గత్తియుఁ బ్రేలునెఱుల్, దిగ మ్రింగెద ననుపలుకులుఁ,దగఁజేరఁగవలయుఁ గోళిధామంబునకున్. శుక. ౨. ౧౭౯.

గీ. అనుచుఁ దద్భూమసుకుం డెంచునంతలోన, సురియు నిప్పులురాలుకప్పెరయు మొగము, మీఁద మసిబొట్లు మించ నమ్మెలఁత రాఁగ. శుక. ౨. ౧౯౨.

కప్యాఖ్యము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి,అందుగు బంకతోఁజేసిన ధూపద్రవ్యవిశేషము.

కప్రము=కప్పురము. (చూ.)

చ...కప్రపుఁ,వలపులు మీఱు...ఆము.౧.౭౧. నీలా. ౧. ౫౭. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్రవీడియము=కర్పూరముతోఁగూడిన తాంబూలము.

గీ. అచ్చరలు నందనంబునఁ దెచ్చుకొనుసు,రాగ సుమములు హర్మ్యవాతాయనముల,చెంతఁ గాలూఁది తప్పుగ స్త్రీలకొసఁగి,వేఁడి కొని పోవుదురు కప్రవీడియములు. చారుదేష్ణచరిత్రము. (శ. ర.)

జః కప్రములక.

కప్రములక. వి. (కప్రము + ములక.) కప్పురపు వంగీ.(శ.ర.)

కఫకూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాల, చొంగ.

కఫణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ,ఈ. స్త్రీ. కూర్పరము, మోఁచేయి.

కఫము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మము, తెమడ.

కఫవర్ధనము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కఫమును పెంచునది. వి. అ. పుం. పిండీతకవృక్షము, మంగకీ. న. కఫముపెరుఁగుట.

కఫాంతకము. సం. వి. అ.పుం.తుమ్మీ.

కఫారి. సం. వి.ఇ.పుం. ౧.సొంటి. ౨. మిరియాలు. (ఇట్లే కఫవిరోధి, మొ.)

కఫి. సం. విశ. (న్.నీ.న్.) కఫరోగముగలవాఁడు.

కఫేలువు. సం. వి. ఉ. పుం. శ్లేష్మాతకము,విరిగీ.

కఫోణి. సం=కఫణి.

కబంధము. సం. వి. అ. పుం. న-ప్రాణవాయువుచే బంధింపఁబడునది-తలతెగినను ప్రాణవాయువులు గలిగి ఆడెడు మొండెము,అట్టి. పుం-నీరుదేనియందుబంధింపఁబడునోఅది- ౧. ఉదరము, కడుపు. ౨. మబ్బు. ౩. సముద్రము. న-ప్రాణవాయువుల నిలఁబెట్టునది-జలము.

కబంధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వనవాససమయమున రామునిచే హతుఁడైనయొకానొక రాక్షసుఁడు. ౨. రాహువు.

కబ(వ)రము. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.)౧. సంపృక్తము, మిశ్రము, కలిసినది. ౨. నానావర్ణములుగలది, వివిధమైనరంగులుకలది. వి. అ.పుం. న. ౧. ఉప్పు. ౨. ఆమ్లము, పులుసు.

కబ(వ)రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧.కేశవేశము, కొప్పు. ౨. వాయింట, ఖరపుష్పీ.

కబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కబరి.

కబరీభరము. సం. వి. అ. పుం. దట్టమగుకొప్పు.

కబళనము. సం. వి. అ. న. కబళించుట.

కబళము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రాసము, కడి, అన్నమునున్నగువానిముద్ద. ౨. మత్స్యభేదము.

కబళించు. సం. స. క్రి. ౧. మ్రింగు.

సీ. కైరవాకరములగర్వంబు కబళించి కమలషం
డములకుఁ గాంతి యొసఁగి. మార్క. ౨. ౧౭౯. (ఇట 'పోఁగొట్టి' అనిభావము.)

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

ఉ. ...తొండమున నవ్వలిచక్కఁ గబళింపఁ బోయి ...మను చ. ౧. ౪.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోని యాని యెక్కింతుఁ గాయ్యూ. భార. విరా. ౨. ౩౧౦. కాశీ. ౫. ౧౯౩.

కబళితము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మ్రింగఁబడినది. ౨. భుక్తము, తినఁబడినది. ౩. వ్యాప్తము, పర్వినది. ౪. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది.

కబళితవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కబళించినవాఁడు. (సౌందర్యలహరి. ౭౯.)

కబాడము. వి. ఎడ్లమీఁదవేసి తెచ్చెడుకసవులో నగువానిజంటమోపు. (శ. ర.)

కబాయి(యీ)=కబ్బాయి. వి. (హిం. కబా. క. కబాయి. త. కపాయ్.) అంగీ.

సీ. నవపుష్పవనము నానామణుల్ గ్రుచ్చినప
చ్చపట్టుఁ గబాయిబాగు నెఱప. కళా. ౫. ౧౨౯.

రగడ. చాదరలు పైఠిణులు చక్కనికబాయీలు, నడరుచిల్లాని తేంట్లమరుబూర్నీసులును. హంస. ౫. ౩౫౬. (శ.ర.పా.)

కబురు. వి. (హిం. ఖబర్.) ౧. వృత్తాంతము. ౨. దంభము.

సీ. వృత్తాంతదంభము ల్వెలయును గబురన... ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కబ్బపుఁగూరువ(ర్ప)రి. వి. (కబ్బము+కూరుపరి.) కావ్యకర్త, కవి.

గీ. బంట్లు కబ్బంపుఁగూర్పరు ల్బాళిగాండ్రు. నీలా. ౨. ౪౯.

ఇక్లే:-కబ్బపుఁజేఁతరి. సాం. ని. మాన. ౬.

కబ్బము. వి. (సం. కావ్యమ్. ప్రా. కబ్బమ్. త. కాప్పియమ్.) కావ్యము, ప్రబంధము.

గీ. మునుపు మా కీవె భల్లూకుఁ డనెడి తేని, కత
యు రుక్మిణి పెండ్లికతయు బొబ్బ, మేకపు
గుబ్బలికతయు మేర్లీఱ నీల, పెండ్లికతయు
ను గబ్బము ల్వేర్మిఁ గూర్చి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౬. భీమ. ౧. ౧౨.

జ: కబ్బపుఁగూరుపరి, కబ్బపుప్రోయాలు.

కబ్బముప్రోయాలు. వి. (కబ్బము+ప్రోయాలు.) సరస్వతీదేవి.

(యశోవర్ణనము.) సీ. గిబ్బడాల్దొరగుండు క
బ్బంబుప్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బ
మేకము. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౨.

కబ్బాయి=కబాయి.

ద్వి. చెల్లుచీటియు నిచ్చి చేచేత మేలు, కుళ్లాయి
కబ్బాయి గొమ్మంచు నొసఁగి. ద్వి. పరమ. ౬. ౪౭౨పా. ౪ పం.

ద్వి. అసమసాయకుని మోహనతురంగముల, పస
మించుపచ్చకబ్బాయి ధరించి. అ. మ.క.౫. ౨౫౯ పా. ౧౯ పం.

కబ్బిలి. వి. శౌండికుఁడు, కల్లుఅమ్మువాఁడు. (శ.ర.)

కమండలువు. సం. వి. ఉ. పుం.న. కరకము, సన్న్యాసులుగాని బ్రహ్మచారులుగాని ఉపయోగించుకొనెడి గిండివంటి జలపాత్రవిశేషము. వి. ఉ. పుం. ౧. జువ్వి. ౨. ఒకానొకచతుష్పాజ్జంతువు.

కమటము=కమ్మటము. వి. అగసాలెవానికుంపటి.

మ. సుమనశ్చాపునిరాణివాసమునకున్ సొమ్ముల్
వినిర్మించుయ, శ్నమునకున్ విచ్చిన మెట్టదమ్మి
కమటానం గేసరాంగారమ, ధ్యమునకున్ వైచి

నక్షత్రకాకనకముం దర్వీరజఃకీలపుం,జము న
ర్తింపఁ గరంగెడుం గనుము కూజద్భృంగనా
డింధముక్. వరాహ. ౩. ౯౧.

గీ. సమయనాడింధమాగ్రణి సాంధ్యరాగ,విమ
లశిఖి మింటిపాకమటమునఁ గాఁచి, నిశయ
లంకారమున కత్తి నెలపసిండి, పూదెఁ దొ
లుగట్టుపట్టెడమీఁద నిడియె. రా. వి. ౪.
౪౨.

కమఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొట్టిది. (శే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. కూర్మము,తాఁబేలు.౨.వెదురు. ౩. సల్లకి, అందుగు. ౪. కూర్మాస్థి,తాఁబేటియెముక. ౫. మునులభిక్షాపాత్రము. (శే.ని.)

కమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు, ధులి.

కమతకా(గా)ఁడు=కమ్మతకాఁడు. వి.(కమతము+కాఁడు.) హాలికుఁడు, సేద్యగాఁడు.

సీ...కాఁ పనఁ గమ్మతకాఁ డనంగఁ, గమతగాఁ
డనఁగను గమ్మతీఁడనఁగను దుక్కిము చ్చనఁ
గను దోఁచుచుండు,హాలికాభిధ...ఆం.భా.
౨. ౨౨౯.

కమతము=కమ్మతము. వి. (క. కమత. త. కమత్తొళిల్.) సాగుబడి, సేద్యము, కృషి. (చూ. కమతీఁడు.)

కమతీఁడు=కమ్మతీఁడు. వి. (కమతము+ఈఁడు.) సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు, హాలికుఁడు.

సీ. వెదురుచేల్కులుపు దీసి దినంబుఁ గాపాడుక
మతీలు మా కేకలములు సుమ్ము. సారంగ. ౧.
౭౩.

కమనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. కంకపక్షి, రాపులుఁగు.

కమనము. సం. వి. అ. పుం. అశోకము.

కమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కామింపఁదగినది, కోరఁదగినది. ౨. మనోహరము, ఇంపయినది.

కమనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకుఁడు. ౨. ఇచ్ఛగలవాఁడు. ౩. కమనీయుఁడు,అభిరూపుఁడు, అందగాఁడు. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కమరి=కమరు[2].

సీ...ఒడ్డాణంబు కమరి యొడ్డణ మనఁ గాంచి వె
లయు,మొలనూ లనంగ నొప్పును గటిసూత్ర
ఖ్య...ఆం. భా. ౨. ౧౪౦.

కమరు[1]. అ. క్రి. (క. కమరు. త. కమఴుదల్.) కాలు, దగ్ధమగు; తాపమునొందు; ఉడుకు.

సీ....తీవ్రాంశుసంతాపమునఁజేసి కమరె నా టె
క్కలు గమరవయ్యె. గీ.ననుజాపక్షములు...
భార. అర. ౭. ౨౧.(మూ: తతో దగ్ధావిమౌ
పక్షౌ న దగ్ధౌ తు జటాయుషః.)

గీ. తీయవిలు చిమగమి దొల్చి తినియెనేనిఁ,బొ
దలునా వేఁడియూర్పులఁ బువ్వుఁదేరు,కమ
రెనే బట్టబయలగు గర్వరేఖ,విషమసాయక
విచ్చేయు విడిదలకును. పి. శకుం. ౩. ౧౯౦.

వ....నీవు సకలసామ్రాజ్యవిభవంబు మెఱసి చని
యందు నీ తేజంబు ఘర్మసమయంబునాఁటిత
పను తేజంబై పగతురకన్నులు గమర నతిదు
స్సహం బగునట్లుగాఁ జేయుము ... భార.
అర. ౫. ౩౮౭.

గీ...కంక,ణాదిమణిభూషణోత్కర మపనయిం
చి, యొప్పు పాలివోయి దీనత నుండె బంధు,
జనులచూడ్కులు కమర నజ్జనవిభుండు.మా
ర్క. ౧. ౧౬౮.

చ. కమరె నశేషకోకనదకైరవపంక్తులు శైవలం
బులుక్. భార. ఆది. ౮. ౨౬౬.

వి. కాలుపు.

సీ.కమరును నార్తనాదములును బెల్లుగ నఖిలమ్ము

గంబుల నాఁగికొనుచు. గీ... పరఁగె, నద్భు
తోద్భవం బైనమహానలంబు. భార. ఆశ్ర.
౨. ౧౫౧.

కమరువలచు=కమరువాసనవేయు, కమురుకంపు గొట్టు.

క....తనతనువు గమరువల,చినఁ బక్షములోన
వాఁడు జీవముఁ దొఱఁగుఁగా. జై. భా. ౭.
౧౦౦.

క. అన్నంబు కమరువలచుచు, నున్నది...పోడ.
౫. ౧౧.

జః కమరుచు.

కమరు²=కమరి, కమ్మరు. వి. (హిం. కమర్=నడుము.) ఒడ్డాణము.

గీ. లజ్జ యొఱుఁగనికటిమండలంబుమీఁద, వలుఁ
దవజ్రాలకమరు గర్వంబునూప. కాశీ. ౩.
౨౪౦.

సీ. వజ్రాలకమరుకేవ విడంబనముచేయు నేకొం
డ మొలచుట్టు నిందుతనయ. శివరా. ౨. ౩.

కమరుపటా=మొలనూలుపట్టా.

గీ. పసిఁడికమరుపటా యొక్కఁకిసలయోష్ఠి, మొ
లను ధరియించె ... రసిక. ౧. ౭౫. (శ. ర.
పా. 'కమ్మరుపట' ముద్రి.)

కమరుచు. స. క్రి. (√కమరు¹.) కమరఁజేయు. (కాల్చు)

ద్వి. రమణీయగజవాజిరథశాలలోలిఁ, గమరిచి
...రం. రా. సుం. ౨౭౧పా. ౭ పం. (శ.ర.
పా.'కమరిచి' ముద్రి.)

కమల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లక్ష్మి. ౨. ఉత్తమస్త్రీ. ౩. ఒకానొకఫలవృక్షము.

కమలచ్ఛదము. సం. వి. అ.పుం. ౧. తామరరేకు. ౨. రాపులుఁగు. (శే. ని.)

కమలజన్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం=కమలజుఁడు.

కమలజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కమలమునుండి పుట్టినవాఁడు-తమ్మిచూలి, బ్రహ్మ.

కమలము. సం. వి. అ. పుం. న. సారసపక్షి, బెగ్గురుపిట్ట. పుం. ౧. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము. ౨. మృగభేదము, ఒకజాతిలేడి. న.౧. తామర; ఎఱ్ఱతామర. ౨. నీరు. ౩. రాగి. ౪. మందు. ౫. క్లోమము, కడుపులో నొకప్రక్కనుండెడి యెఱ్ఱనిమాంసము. ౬. స్థౌణేయమనుగంధద్రవ్యము. ౭. కత్తి యొఱ.

కమలాకరము. సం. వి. అ. పుం. తామరకొలను.

కమలాక్షుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) తామరలవంటికన్నులుగలవాఁడు. వి. అ. పుం.విష్ణువు.

కమలాప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. విష్ణువు.

కమలాఫలము. సం. వి. అ. న. ఫలవిశేషము.

కమలాలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తమ్మియింటిగరిత, లక్ష్మి.

కమలాసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-తామరపూవు పీఠముగాఁగలవాఁడు-బ్రహ్మ, నలువ.

కమలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తామరతీఁగ. ౨. తామరతంపర, పద్మసమూహము. ౩. తామరకొలను.

కమలు. అ. క్రి. కందు, వివర్ణమగు; కాలు, దగ్ధమగు.

గీ. నెచ్చె ననఁ గందె ననఁగను వేఁగె ననఁగఁ, గ
మలె ననఁగను దనరు నేకార్థములు గ. ఆం.
భా. ౩. ౯౯.

మ...మోవి నిట్టూర్పులఁ,గమలన్ దల్పముఁ జేరు
చు న్విధునిరాక న్గోరుచుం బొద్దు భా,రము
నం బుచ్చుచు వర్ధమానవిరహగ్లానిన్ మదిం
గుందుచున్. పి. శకుం. ౨. ౧౯౨.

ద్వి.తమతమవారలు తమబంధుజనులు,కమలుటఁ
జూచి శోకము నొందువారు. రం. రా.సుం.
౨౭౧ పా. ౨౦ పం.

౨. వైవర్ణ్యము.

సీ. కాళికావిభునిడాకాలితాటింపులకమలు చే
రనినాఁటికుముదహితుఁడు.పి.శకుం.౧.౩౯.

జ: కమలుచు.

కమలుచే(ల్చు), కమలించు. స. క్రి. (√క
మలు.) కమలఁజేయు.

(కాల్చు)

సీ. క్రొవ్వినపందులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తిఁదా
లను జివ్వి కాచు గడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.

(కందించు, నల్లపఱుచు.)

సీ. కమలించెఁగాక యంగజవిగోధిశిగోధిఁ దల
కెక్కఁజాలెనే హాలహలంబు. వసు.ర.౨౯.

కమలోత్తరము. సం.వి. అ. న. కుసుంభము, కుసు
మపువ్వు.

కమసాలవాఁడు=కంసాలి. వి. లోహకారుఁడు.
(శ. ర.)

కమాను. వి. (హిం. కమాన్.) విల్లు, ధనుస్సు.

ఉ. వైరివిఘాలుఁ డైనకసవక్షితిపాలుఁడు వార్థి
మేఖలా,భారధురంధరత్వమునఁ బ్రౌఢవచో
రచన స్వరూపతా,స్ఫారత నెన్న సాటి య
గు బంగరుగట్టుకమానుపాదుషా,నారికిఁ బద్మ
సంభవునినారికి ఘాలవిలోచనారికిన్. చం.
రా. ౧. ౫౬.

కమి. వి. (√కముచే?) ౧. కబళనము, మ్రింగుట.

సీ. ... కమి యనఁగా నొప్పుఁ గబళనంబు,కబ
ళంబు కడి యనఁగాఁ జను... ఆం.భా. ౨.
౨౬౦.

౨. కమికిలి, పట్టిలి.

కమియార=పట్టిలినిండ; తృప్తితీరునట్లు.

సీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదు రేపుర
ములోఁ దత్కాలపుణ్యభిక్షు. భీమ. ౩. ౭.

ఉ. ముంగిట నాడుపుత్త్రుఁ డలిమోదమునం దను
దాలఁ గాంచి వేడ్కం గరయుగ్మ మెత్తి
చిఱుగంతులతో నెడయేడ్పుతోడ డా,యం
గఁ జెలంగి యెత్తుకొని యక్కునఁ జిక్కఁగఁ
జేర్చి ముద్దుమో,ముం గమియార ముద్దిడుట
ముజ్జగ మేలుటగాకయుండునే. కవిక. ౧.
౮౦.

జ: కమికిలి.

కమికిలి. వి. (√కమి.) పాణివిశేషము, పట్టిలి.
('వంపఁబడినవ్రేళ్లు గలపుడిసిలి' అని శ. ర.)

సీ. ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి,కిలి కుప్ప
లప్ప పట్టిలి యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౮౧.

చ. కమికెఁడుగుబ్బచన్నుఁగవ గాసికిఁ బాసిన
జాఱుపయ్యెదల్, గమకపువాలుఁగన్ను లె
సఁగన్ బొసఁగించిరి కేళి బాలికల్. రా.వి.
౩. ౯౯.

ఆ. మూఁడుదినము లయ్యె వేఁడంగ నెచ్చటఁ,
గమికెఁ డన్న మైనఁ గలుగదయ్యె,గ్రాసమా
త్ర మేమి గలిగిన నా కిచ్చి, నన్నుఁ గరుణఁ
బ్రోవు మన్నఁ జూ-చి. ద్వా. ౬. ౧౦౧.

గీ. రెండుకమికిళ్ల వేఁపాకు. చిక. ౧. (చి. ని.)

కమిత. సం. విశ. (ఋ. త్రి. ఋ.) కాముకుఁడు.

కమితవ్యము. సం=కామ్యము.

కమియు. అ. క్రి. ౧. కవియు, మీఁదికివచ్చు.

సీ. కమియునుద్ధతవారణముఁ ద్రిప్ప నేసదాచా
రధారేయుహుంకారరవము. భాను. ౧. ౨.

గీ. ఘోరమృగములఁ గమియించుకొని ప్రతా
ప, మడర సురియలఁ బొడిచెద మనెడు
వారు. చిత్రభా. ౩. ౧౨౯.

౨. మాఁగు, మిగులఁబండు.

చ. క్రమమునఁ బిందెలుం బసరుఁగాయలుఁ గా
యలు దోరపండులుం,గమిసినపండులుం గొ
లలు గట్టితదున్నతశాఖ లన్నియున్,దమను
యమై తలిర్పఁగ...హరి. పూ. ౬. ౯౨.

౩. అతిశయించు.

చ...ఇంగిలికంబుఛాయచేఁ,గమిసినదాసనంపుఁ
బువుకాంతికి డాసినకూర్మిచుట్ట మూ,కొమ
రున సంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గు
సుంభరాగముల్. భీమ. ౨. ౨౯.

స. క్రి. ౧. కోలుకు.

క.తలిరాకు మెఱుఁగువా తెఱ, కలకంఠవిటుండు
గమియఁగాఁ జూతలతా,లలన విదిర్చెను గం
టివె,యలికంకణముఖరవిటపహస్తముల సఖీ
పారి. 3. ౫౬.

౨. తిను; త్రాగు.

క. ఇందుభవత్తనువులఁ గల,కండలు నెత్తురును
వేగ కమియంగా నీ,యండజపతి కానంద
ము,ఖండముగా క్షుత్తృషావికారము లడఁ
గన్. మార్క. ౧. ౭౪.

3. క్రమ్ము,ఆవరించు.

గీ. అతనుదర్పాంధకార మంతంతఁ గమియఁ,గ
న్నుగానక సాధ్వి రాఘవుని దేవి,జనకకన్య
జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి,కన్నుగానక చనెఁ
బలుగాకి కాకి. రామా. ౫. ౭౦.

కమియన్=బాగుగా, ఎక్కువగా.

చ.కమియఁగ నింగికిన్ నెగసి కన్కని మ్రాఁకులఁ
గూలఁ ద్రోచుచున్...భా. రా. సుం.౫౫3.

క.కనలి నిశాచరికోలు,క్కునఁ గమియఁగఁ బట్టి
భీతిగొనఁ దిగిచి వడిన్. భా.రా. సుం. ౯౮.
('గట్టిగా'అని భావము.)

గీ. అనుభవింపఁ దనికి యట మఱి విషయముల్,
విడుతు నని తలంచువెడఁగుఁదలఁపు,లఖిలశి
ఖిశిఖాలియం దింధనాజ్యముల్, గమియ
వైచి యార్పఁ గడఁగునట్లు. కు. సం. ౬.
౭౨౬. ('మిక్కుటముగా' అనిభావము.)

గీ. పత్త్రములమీఁద మూఁగినభ్రమరకులము, హ
రవిసర్జనజనితదుర్యశముఁ బోలఁ, గమియ వి
చ్చినగేదంగికన్నెపువ్వుఁ, గౌతుకము పల్ల
వింపఁగఁ గాంచె విభుఁడు. నైష. ౧.౯౦.
('పూర్ణముగా' అనిభావము.)

మ. ప్రమదోద్దామసుఖానుభూతి గలలోఁ బ్రా
పించుటన్ మున్న చిత్తములం బ్రావడి యు
న్నయయ్యిరువురుం దద్వేళ వీక్షించుచోఁ,
దమకం బారఁగ వింత గాక సమతం దా
ల్కొన్నయాలోకముల్, గమియం బ్రాఁకెఁ
బరస్పరాంగముల పైఁ గౌతూహలోద్యద్గ
తిన్. హరి. ఉ. ౭. ౧౭౫.('అంతటన్' అని
భావము.)

(ఇట్లే సందర్భానుసారముగా అర్థములు గ్రహిం
చునది.)

జ: కముచు.

కముఁజు=కౌఁజు. వి. (సం. కపింజలః.) కపింజల
పక్షి.

ద్వి. కముఁజులఁ జిలుకలఁ గ్రౌంచపక్షులను.
ద్వి. నల. 3. 3౨3 పం.

కముచు. స. క్రి.(√కమియు.)౧. గ్రహించు,పట్టు
కొను.

క. చనుఁగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని
నడిమిచక్కిఁ గమిచి విధి కరం,బునఁ దూఁ
చె దీనిఁ గాకి,ట్లనువుపడునె వళులపేర నం
గుళిరేఖల్. నైష. ౫. ౧౬.

గీ. కరము రాగియై రజనీముఖంబుఁ గాంచి,తమ
ముఁ దత్కేశభర మని తాల్మి లేక,కముపఁ
గరములు పైఁ జాఁచి కామి యొఱఁగి, వెల్ల
నైనట్లు శశి కడు విమల మయ్యె. కు. సం.౯.
౧౧3.

గీ. కపివరుఁడు పర్వతంబులు గమిచి తెచ్చి,
కుప్ప లిడురీతిఁ గుండలు కుప్పవెట్టు. హంస.
౫. ౧౦.

౨. కొలుకు.

సీ. తమి దొలంకఁగ సాము గమిచినచిగురాకుఁ
జెలువున కిమ్ముకోయిల వెలంది. చంద్ర. 3.
౯౨.

౩. నొక్కు.

క. హారపరీక్షామిషమున, భూరమణుఁడు గమిచె నింతిపొంకపుఁజన్నుల్, కూరిమి నేరిమిఁ బులకాం,కూరంబులు వొడమఁ జిగురుగోరుల కొనలన్. నైష. ౭. ౧౬౬.

౪. ఆను, (అధర) పానము చేయు.

సీ. తెమలించి కురు లొయ్యఁ దివియ లేకటము న్న కదిసిన కెమ్మోవి గమిచి కమిచి. ఉ. హరి. ౫. ౨౧౨.

౫. కబళించు, మ్రింగు.

సీ. అమృతాపహరణార్థ మరుగుపక్షిస్వామిగతిఁ బుళిందశ్రేణిఁ గమిచి కమిచి. మనుచ. ౪. ౧౧౩.

గీ. తివిచి నవకంబు దీప్తులు ద్రెంచి యలఁతి, తుని యలుగఁ జంచుపుటములఁ ద్రుంచి తల్లు, లాదరంబున నందియీ నట్టు లెత్తి, ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంపుఁ బిల్లగములు. నిర్వ. ౬. ౪౬.

౬. ఆక్రమించు.

సీ. వరుస మీఁదటి వ్రాలు వ్రాయ నేర్చిననాఁడె కమిచి దిక్కుల జయాంకములు వ్రాసె. పాండు. ౧. ౪౧.

గీ. భోగివశ మైన గేదంగిపూవు నవసు, వగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటు లఖిల ర్తుమయవనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౭౧.

కమ్మ[1]. వి. (త. కమ్మల్.) ౧. శాకనాళము, కాఁడ; పత్త్రవృంతము, మట్ట.

సీ... శాకనాళము పేరు చనును గమ్మ. గీ. కామ కాఁడన... ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

ఉదా: తాటికమ్మ, మొ.

౨. తాళపర్ణము, తాటియాకు.

గీ.... కమ్మనఁ దాళపర్ణ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౭౭.

౩. (క. కమ్మ.) పత్త్రిక, లేఖ, జాబు.

గీ. కమ్మ యనఁగను జాబును గర్ణభూష, పొల్చుచుండును... ఆం. భా. ౩. ౫౨.

సీ. మరుఁ బిల్వఁ బంపు కొమ్మ యని ప్రమథసంఘమ్ములు తమ పేరఁ గమ్మ లనుప. శుక. ౩. ౪౪౩.

గీ. వలఁతిబంటుల నిర్వురఁ బిలిచి మేలి, కమ్మ యొసఁగిన వా రొకయమ్మడిఁ జని. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౭.

౪. కర్ణభూషావిశేషము, తాటంకము.

గీ... తాటంకవాచక మగుఁ, గమ్మయనఁ గాను... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

గీ. కమ్మ తీఁగ పొగడము... చుక్కబొట్టనఁ జిటిపొటిసొమ్ము గలిగి... వేం. పంచ. ౪. ౪౧౬.

సీ. కంపించు బంగారు కమ్మల క్రొమ్మించు నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీడ సూప. హర. ౫. ౪౪, ౨౯౩.

జ: కమ్మకట్టు, కమ్మపంజు, కమ్మపువ్వు, కమ్మపోఁగు.

కమ్మ[2]. వి. శూద్రవిశేషము.

సీ. తద్విశేషంబులై తనరుఁ గమ్మని వెల్మ యని రెడ్డి యని రడ్డి యని వచింప. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

గీ. రాజులును వెలమలుఁ గమ్మప్రజలు ఘనులు, గలుగు రాయలతోఁ బోరి గెలుప మనకు, వశమె ...కృష్ణ. ౩. ౨౬.

వ... అందుఁ బద్మనాయకు లన వెలమ లనఁ గమ్మ లన ..... త్రిమార్గగంగాప్రవాహంబులుం బోలె గోత్రంబు లెన్నియేని జగత్పవిత్రంబులై ప్రవహింపుచుండ... భీమ. ౧. ౩౧.

కమ్మ[3]. విణ. (వృత్తి యందు వికల్పముగా నిగాగమము.) ప్రియమైనది.

(క) ఘ్రాణప్రియమైనది, సువాసనగలది.

వ. పుడమిం బొడముకమ్మని నెత్తావి... హర. ౨. ౨౦.

ఉ. కమ్మని తెమ్మతెమ్మెరలు గ్రమ్మఁగ... నీలా. ౧. ౪.

(చ) జిహ్వాకుప్రియమైనది, రుచ్యము; మధురము; పులుసులేనిది.

ఉదా: ఈపులిహోర కమ్మఁగా నున్నది.

మ. మధువాలాయశరంబులం దొరఁగు కమ్మందేనె
తోఁ గూడి య,య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుం
గవగవీహైయంగవీనంబు ని,ర్భరహర్షంబు
నొనర్చె ముష్ట రుచిసౌరభ్యంబులన్ ...
నైష. ౨. ౯౯.

చ. కనఁ గలిగెన్ విలాసములు కమ్మనిచక్కెర
లొల్కుపల్కులన్,వినఁ గలిగెన్...దశా.
౨. ౩౦౭.

ఉదా: కమ్మఁగూర.

(౪) నేత్రప్రియమైనది; చక్కనిది.

సీ. కమ్మనిపసిఁడిటంకంబులఁ గరఁగినలాలితనూ
త్నశలాకవోలె. విక్ర. ౪. ౮౮. విజ. వి.
౧. ౬౦.

కమ్మఁగ=కమ్మనగునట్లు.

సీ. కస్తూరివాసనల్ గమ్మంగఁ గ్రమ్మంగ సారంగ
ధరుఁ డని చేరఁబోవు. సారంగ. ౩. ౨౩౭.

కమ్మగాడ్పు=మలయమారుతము.

గీ. అఖిలభువనైకమోహకుం డైనమాధ,వునకు
నీవనవాసిరంజన మయ్యె,కార్యలేశమ్ము సు
మ్మంచుఁ గమ్మగాడ్పు,కడిమి ప్రోయించెఁ
గలకంఠకంఠఘంట. హ. న. ౨. ౭.

కమ్మనివింటిజోదు=ఇక్షుధన్వుఁడు,మన్మథుఁడు.

ఉ. తుమ్మెదలేమ లాలతులతో మధురస్ఫుటకో
కిలానినా,దమ్మునఁ బాడుమండెను లతానవ
డోలల నూఁగియాడుచుం,గమ్మనివింటిజోదు
జయగాథలు పుష్పితభూజవీథులన్. పి. ఠ
కుం. ౨. ౧౨౯.

కమ్మ(ని)విల్తుఁడు=ఇక్షుధన్వుఁడు,మన్మథుఁడు.

సీ. కన్నులవిల్తుఁడు కమ్మవిల్తుఁడు పచ్చవిలుకాఁ
డు చక్కెరవింటిజోదు. సాం. ని. దేవ. ౭.

ఉ. కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెనకం గలచక్కనిమో
హనాంగురిన్,గొమ్మరొ చూడవమ్మ ... ఉ.
హరి. ౮. ౧౧౫.

కమ్మవిల్లు=తియ్యనివిల్లు, చెఱకువిల్లు.

శా. ...కమ్మవిల్వంచి ముం,చె న్నించెన్ నిజశాం
బరీతము రాజీవన్యజం డెయ్యెడన్. కవి
రా. ౨. ౧౫౮.

జ: కమ్మకత్తి,కమ్మకసింద,కమ్మన, కమ్మరిమ్మ, కమ్మ
నీరు, కమ్మమూరియ, కమ్మపిల్లి, కమ్మపూఁత, కమ్మ
వడ, కమ్మవలచు.

కమ్మకట్టు. వి. (కమ్మ[1]+కట్టు)-వ్రాఁతయొడంబడి
క ప్రకారము రాజునకు సాహాయ్యము సేయుసేన-
సేనావిశేషము?

చ. దెసమొలవేల్పుసాహిణపుఁదేజులు పోషకగే
హరక్షకుల్,విసువనికమ్మకట్టు మతివింతజ
నంబుల భీతు గొల్పుక,క్కసమగురక్క
సుల్ వనమృగంబులపాలిటి మృత్యురూప
ముల్,వెసఁ జనుదెంచె నత్తఱిని వేఁటకు గా
టపుసారమేయముల్. కవిరా. ౨. ౭౨.

ఉ. చెలువగుమైత్రిఁ గోయిలవజీరులఁ దుమ్మెద
కమ్మకట్టుమూఁకల గొరువంకరాదొరల గా
టపుఁజిల్కలకాల్బలంబులన్,నలినకలంబవీ
రబలనాథుఁడు చైత్రుఁడు తద్బలోచితో,
జ్జ్వలలతికాకుటీపటలిఁ జక్కఁగఁ బాళెము
డించె నయ్యెడన్. చంద్రి. ౨. ౬౨.

ఉ. చేరదు కీర్తి గౌరవము చిక్కదు రాదు శు
భంబు పుణ్యముల్,నీఱగుఁ బాప మంటుఁ
బ్రజ నిల్వదు కొల్వదు కమ్మకట్టువీ,రారులు
లెక్కగాఁ గొనర హార్దివసంబు విపత్పరంప
రా,భారము కొండలై పెరుఁగు బాపురె సత్య
ము లేనిపట్టునన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౧౩.

కమ్మకత్తి. వి. (కమ్మ[3]+కత్తి)కుసుమాయుధము,పు
వ్వుబాఁకు.

ఆ. పెక్కుశేలమరల ముక్కంటిదయ కల్గి,క
మ్మకత్తి మనసుఁ గన్నవెట్టు,గండుదొంగ కె
పుడుఁ గర్పూరతిలక నీ,శీవిమేను డెంకిమూ
విమ్రాను. కకు. ౩. ౬౭.

కమ్మకసింద. వి.(కమ్మ³+కసింద)ఒకజాతికసిందీ.
(దీనియాకు సువాసనకై కూరలలో వేయుదురు)
వ...కతిపేఁపాకుపరిమళంబుతో సంబంధించు
కమ్మకసిందగంధంబును గమ్మకసింపగంధంబు
తోడం దార్కొను నేలకులసౌరభంబులును
...కాశీ. ౬. ౧౭౫.

కమ్మచ్చు. వి. (కమ్మి+అచ్చు.) అగసాలెవాఁడు
బంగారు వెండి లోనగువానితీఁగ తీసెడి పని
ముట్టు.
ఉ. హెచ్చినమైత్రిఁ బద్మినులకెల్ల ఘనాత్యయ
కారకుండు సొ,మ్మమ్చుపడంగఁ జేయుట
కునై యలక్రాంచనగంబు పేరిక,మ్మచ్చున నీ
డ్చుశర్వగిరియందలివెండిసలాకపింపు నా,
వచ్చి మరాళమాలికలు వ్రాలెఁ గొలంకులఁ
జక్రఝంకృతిన్. ఆము. ౪. ౧౪౭.
సీ. తెలివెన్నెలవెండితీఁగలు నిగిడించుచదలు
కమ్మచ్చుబెజ్జము లనంగఁ. గీ...జుక్కలమ
రె. పారి. ౨. ౩౬.

కమ్మటము=కమటము.
(అగసాలెవానికుంపటి.)
మ. ప్రతిసూర్యుం డనుకమ్మటంబు మఘవద్బా
ణాసమన్కాఱు గో,హిత మన్వేరిటియూఁ
దుఁ గ్రోవి చపలోపేతాంతరాంభోదసం,తతి
యన్మచ్చులసంచి కావి రనునిద్దాటీకము న్గ
న్పడన్, జతసొన్నారిబెడంగున న్దనరె వర్షా
వేళ విన్నంగడిన్. చంద్రా. ౪. ౧౬.

జ: కమ్మటీఁడు.

కమ్మటీఁడు. వి. (కమ్మటము+ఈఁడు.) అగసాలె
వాఁడు, స్వర్ణకారుఁడు. (శ. ర.)

కమ్మతకా(గా)ఁడు=కమతకాఁడు.(కమ్మతము+
కాఁడు.)
సీ. దేవాదులకడెంబు డిగిచి కమ్మతగానిపట్టికా
నికి మొలకట్టుచేసె. శుక. ౩. ౫౦. ఆం.భా.
౨. ౨౯౯.

కమ్మతము=కమతము.
(సేద్యము, సాగు.)
సీ. బేహార మాడింపఁ బెరిఁగినధనమునఁ గమ్మతం
బులు వెట్టఁగా ధరిత్రి, నమరినధాన్యంబు
లమ్మించి...నా. పంచ. ౫. ౧౩.
(పొలము.)
సీ. కమ్మతంబులలోన గనులు ద్రవ్వించి బేహార
మాడించి యన్యాయధనము, చౌరనీక...పి.
శకుం. ౪. ౧౬౫.

జ: కమ్మతకాఁడు, కమ్మతీఁడు.

కమ్మతీఁడు=కమతీఁడు. (కమ్మతము+ఈఁడు.)
(మందరగిరివర్ణనము.) సీ. సురరాజునకుఁ బాం
డుకరిఁ జేర్చుమరకాఁడు కల్పకంబులపంట
కమ్మతీఁడు. మనుచ. ౫. ౪౬.
గీ. నమ్మిక వసంతుఁ డను పేరికమ్మతీఁడు,నెఱయ
నెల్లెడ వలరాజుకటవు దీఱ,నౌర యామని
పచ్చె నాహా యటంచు,జగము తనియంగఁ
బుష్పమంజరులు పండె. రామా. ౧. ౧౬౭.
ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

కమ్మన. విణ. (√కమ్మ³-క. కమ్మగె, కమ్మనె.)కమ్మ
నిది.
లయగ్రాహి. కమ్మ నగువిల్లుఁ బువుటమ్ములును బట్టి
వెలయ మ్మరుఁడు పువ్వులరథమ్ము వెస నె
క్కెన్. వీర. ౨. ౨౯.
వి. ౧. కమ్మఁదనము. ౨. మాధుర్యము. ౩. సౌర
భము, సువాసన. (శ. ర.)

కమ్మనిమ్మ. వి. (కమ్మ³+నిమ్మ) నిమ్మపండువంటివర్ణ
ముగలకిత్తిలి, తియ్యానిమ్మ, శర్కరాంకముీ.
(శ. ర.)

కమ్మనీరు. వి. (కమ్మ³+నీరు) పన్నీరు, హిమాం
బువు.(చూ. వసు. ౩. ౧౬౭.)

ఉ. భావము పల్లవింప నొకపంకజలోచన వ్రాసె నొక్కల, జ్జావతి మించుగుబ్బవలిచన్నులపై మకరీకలాపముల్, వావిరిఁ గమ్మనీరు మృగనాభిరసంబున మేళవించి. నైష. ౩. ౧౦౨. రా. వి. ౩. ౭౭.

౨. మకరందము.

మ. ఉరుళక్తిఁ మధుమాసదోగ్ధ పిదుకఁ జ్యోత్స్నగవీచంద్రమ, స్స్ఫురదూధః స్రవిముక్త మైననిబిడజ్యోత్స్నాపయఃపూరముఁ, విరియంబాఱినగొజ్జెఁగల్ గురియ మున్నీరై నయక్కమ్మనీరు రహిం గూడిన నేర్పరించు గములై రోలంబకాదంబముల్. ఆము. ౫. ౧౨౧.

కమ్మనూనియ(నె). వి. (√కమ్మ³) సువాసనతైలము.

ఉ... ముసలమ్మకు సైతము కమ్మనూనె మై, నంటి నలుంగుతో జలకమార్చి యొసంగిరి ధౌతవస్త్రముల్. హర. ౨. ౭౯.

సీ. అతఁడు తైలాభ్యంగ మడిగినఁ బతి కమ్మనూనియఁ దెప్పించి మేను శిరము, నభ్యక్తములు సేయ... భార. అను. ౨. ౩౦౭.

కమ్మపంజో=పంజోలకమ్మ. వి. (కమ్మ¹ + పంజ)-రత్నములు కూర్చుటచే దివటీవలె వెలిఁగెడుకమ్మ-రత్నములు చెక్కినకమ్మ, రత్నతాటంకము.

వ... బుగ్గలం దగ్గలికనూపుకమ్మపంజులవజ్రపుం జకచకల నకనకలు వీడుకొలిపి... మిటమిటం గాయుదట్టంపుఁబండువెన్నెల... మను చ. ౩. ౨౭. రా. వి. ౩. ౧౨౮.

కమ్మపిల్లి. వి. (కమ్మ³ + పిల్లి) గంధమార్జాలము, పునుఁగుపిల్లి.

గీ. కమ్మపిల్లులపిల్లలు కారుకోళ్లు, కన్నె దెఱవని కస్తురిగమిశిశువులు, పులులకూనలు భల్లూకపోతకములు, నాదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయనము లిచ్చి. పి. శకుం. ౧. ౯౭. ఆం. భా. ౨. ౭౮.

కమ్మపూఁత. వి. (కమ్మ³ + పూఁత) పరిమళద్రవ్యలేపము, మైపూఁత, అంగరాగము.

సీ. మోముఁదామరతావి ముద మందుఁ బోఁ గ్రొత్త బొజుఁగుకస్తురిచుక్కబొట్టు తేఁటి, చిన్నారి మేన వాసించుఁ బో పొరుగింటికలికిచుట్టముఁబొమ్ముకమ్మపూఁత. వేం. పంచ. ౩. ౨౫౯.

కమ్మర. వి. ఇనుపపని చేసి బ్రతికెడుజాతి.

ఉదా: కమ్మరవాఁడు, కమ్మరది.

జ: కమ్మరము, కమ్మరి, కమ్మరీఁడు.

కమ్మరము. వి. (√కమ్మర) ఇనుపపని చేయువాని వృత్తి.

సీ. కమ్మర మన నయస్కారకర్మం బొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కమ్మరి. వి. (కమ్మర + ఇ. సం. కర్మారః. ప్రా. కమ్మారో. క. కమ్మఱ. త. కమ్మాళ.) లోహకారుఁడు, కమ్మరవాఁడు.

సీ. కమ్మరి కను మఱి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

గీ. సరగ మి న్నను కమ్మరి సంజకొలిమి, బెట్టుగాఁ గాల్చి బంగారుచుట్టువాలు, పదను వెట్టఁగఁ గొనిపోయి పట్టలేక, విడిచె ననఁ బ్రొద్దు పడమటికడలి మునిఁగె. యయా. ౨. ౬౭.

కమ్మరీఁడు=కమ్మరి. (కమ్మరి + ఈఁడు - స్వార్థమున)

ఆ. ఇనుము విఱిగెనేని యినుమాఱు ముమ్మాఱు, కాఁచి యతుక నేర్చుఁ గమ్మరీఁడు, మనసు విఱిగెనేని మఱి యంట నేర్చునా. వేమన. ౧. ౫౨.

వ... తెరువరుల గెలువం దరలుమరునరుం దఱి యనుకమ్మరీఁడు వెరవునం జేసి యునిచినకఱుకుటమ్ములగుంపులసొంపునం దెంపారుకలువక్రొవ్విరులును... నీలా. ౩. ౧౦.

కమ్మరు=కమరు². (శ. ర.)

కమ్మరుబొందు. వి. రెండుగాఁడికమ్మలనడిమిబిగి బద్ద. (శ. ర.)

కమ్మరేఁగు=కమ్మరేను. వి. (కమ్మ³+రేఁగు) బదరీవిశేషము.

గీ. ... లవుచాఖ్య కమ్మరేఁగనఁగ నక్క, రేఁగ నఁగ వెలయును ... ఆం. భా. ౨. ౪౫.(బ్రౌ, ప్రాంతప్రతిపాఠములు—ప్రకరణమును బట్టి ఆం. భా. లోని "లవుచ" శబ్దమునకు "బదరీ విశేషము" అనునర్థము చెప్పవలసియున్నది. కాని ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువుల లో కనఁబడదు.)

కమ్మరేను=కమ్మరేఁగు.(శ. ర.)

కమ్మవడ. వి. (కమ్మ³+వడ) భక్ష్యవిశేషము.

సీ. చక్కెరఁ బొరలించి చాలించురసదాళ్లు కడఁ ద్రుంచి యుంచినకమ్మవడయు. పాంచాలీ. ౪. ౫౯.

కమ్మవలచు. అ. క్రి. (కమ్మ³+వలచు) పరిమళించు, సువాసనగొట్టు.

గీ. ఆపురాణంబు గనఁ దెనుఁగయ్యె నేనిఁ, జెప్ప నేర్చినకవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేనిఁ, దెనుఁగును డికారమున మించు గనియె నేనిఁ, గుందనము కమ్మవలచినచంద మగును. జై. భా. ౧. ౧౮.

కమ్మి. వి. ౧. వస్త్రపుఁగమ్మి, బట్టయొక్క అంచు.

గీ. గజచర్మ మెన్నఁడో కాని నిచ్చలు గట్టుఁ బసిఁడికమ్మలపట్టుపచ్చడంబు. భీమ. ౧. ౧౧౫.

సీ. క్రొత్తకమ్మలతోడికూనలమ్మపటంబుఁ గటి వివ్వగా రెండుకట్లు గట్టి. వైజ. ౩. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

౨. బండికంటికడకమ్మి, నేమి.

సీ. ఒకదిక్కు దొరగ ల్లొఱగి పైఁబడుదునో తొలఁగి కమ్ములు మ్రోయ నిలఁ జలింపఁ, దొడరి వేపఱతెంచి త్రొక్కుదునో... అని యాత్మఁ దలఁచు. ఆ. శకటుతలఁ పెటిలెంగి ... హరి. పూ. ౫. ౧౭౨. ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.

వ. పండ్రెండంచులు నాలుకమ్ములును మూఁడు తోలులుం గలిగి...భాగ. ౫. ౨. ౮౧.

(మూ:- యస్యైకం చక్రం ద్వాదశారం షణ్నేమి త్రినాభి సంవత్సరాత్మకం సమామనంతి.)

౩. లోహశలాక, కడ్డీ; లోహపుఁదీఁగ.

క. నెమ్మిగదా నడ తుమ్మెద,దొమ్మిగదా బెడఁగుఁగురులు తోలకరిమించుం,గమ్మిగదా మెయి మరుదో,దుమ్మిగదా తగినచూపు తొయ్యలికి బళీ. కువల. ౩. ౨౯.

సీ. కమ్మియ టంచనఁగా లోహలత యొప్ప... ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

౪. నాసికాలంకారవిశేషము.

సీ. కుడిముక్కుఁగమ్ములు గురివెందపేరులు ... నీలా. ౩. ౪౯.

౫. పేముబొద్దు. (శ. ర.)

కమ్మిఁదీయు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మిఁదీసినలీలఁ గనుపట్టునెమ్మేనిమిసమిసల్ గడు మిఱుమిట్లుగొలుప. సారంగ. ౨. ౪౨.

కమ్మితీయు=సన్నగిల్లు.

గీ. అంత మనసిజమంత్రితో యౌవనాఖ్య, రాజవర్యుఁ డుగ్రోజము ల్ప్రబలునట్టి, కార్యములు వల్ల బాల్యంబు కమ్మితీసె, దుర్గములు లేక యెట్లొప్పు దొరతనంబు. పార్వ. ౨. ౨౪.

కమ్మినూకు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మినూకిన నూత్నకలధౌతమును బోలెఁ జక్కంగ నిక్కి మైసోక్కు మానె....గీ. కాలకంఠుండు త్రిపురసంక్షయ మొనర్ప, నెక్కువెట్టినయపుడు భోగీశ్వరునకు. భీమ. ౪. ౧౩౦.

జ: కమ్మచ్చు, కమ్మిబండి.

కమ్మిబండి. (కమ్మి+బండి) వి. కమ్మివేసినమ్రానిచక్రపుబండి. (శ.ర)

కమ్మిరించు. స. క్రి. (√కమ్ము ?) మూయు, కప్పు.

సీ. నిగిడిపూరెకుబాగుగఁ గత్తిరించినగడ్డంబుకో
న లొమ్ముఁ గమ్మిరింప. నైష. ౭. ౯౩.

కమ్ము. వి. (√క్రమ్ము?) కప్పు.

సీ. నీకుల్కుఁజెం డ్లేవి పైకమ్ము దప్పించు పైకమ్ము
దప్పనే చేకొనంగ. బిల్హ. ౧. ౪౧.

కమ్మునీరు. వి.చలువచేసినబట్టలుతడుపుటకుపయో
గించెడునీలిమందునీరు. (బ్రా.)

గీ. కమ్మునీ రన నుపజలాఖ్యగఁ జెలంగు.ఆం.భా.
౨. ౩౦౧.

కమ్మెరాకు. వి. (కమ్మెర + ఆకు). కారముగలనల్లత
ములపాకు. (శ. ర-కమ్మేరాకు. బ్రా.)

కమ్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కళ, చబుకు. (కే. ని.)

కమ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకము,
మైథునేచ్ఛగలది. ౨. మనోహరమైనది, ఇంపై
నది.

కయి¹=కై¹.

(చేయి)

మ. ఒకక్రొవ్వాఁడిలకోరి సింగిణి నసం బొప్పా
రఁ గీల్కొల్పి వా,నికయిం గ్రాలెడువిల్లు
ద్రుంచి...అచ్చ. రా. యు. ౪౯౩.

జః కయికట్టు, కయికానుక, కయికొను, మొ.

కయి²=కై². (కు+అయి.)

(నిమిత్తము.)

చ. గొనకొన నేరఁడయ్యె నినుఁ గూడ సుయో
ధనుఁ బట్టి యట్టికర్ణునకయి నీకు నేటికి మ
నోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్రకా. భార.
శాం. ౧. ౩౯.

(షష్ఠ్యర్థకము.)

చ....నీ విఁకఁబట్టనస్థలం,బునకయి పొమ్ము రా
జానకుఁ బోలునె యాశ్రమవాసఖిన్నతల్.
కువల. ౪. ౯౩.

కయి³=కై³. వి. (సం. కవిః.) కవి.

సీ.కబ్బపుసేఁతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ
డనుపేళ్లు చెల్లుఁ గవికి. సాం. ని. మాన. ౬.

కయిక=కైక.

కయికట్టు=కైకట్టు.(కయి¹ + కట్టు.)

కయికలవాఁడు=కైకలవాఁడు. (కయి¹ + కల
వాఁడు.)

కయికానుక(న్క)=కైకానుక. (√ కయి¹)
(రాజాదులఁ జూడఁబోనపుడుకొనిపోయెడు
ద్రవ్యము, ఉపాయనము.)

ఉ....విశేషభూషణో,ద్భాసితచిత్రచేలము ం
పారముగాఁ గయికాన్క చేసి ... శుక. ౬.
౮౦.

కయికానము=కైకానము.(√కయి¹)

కయికూడు=కైకూడు. అ. క్రి. (√కయి¹)సంభ
వించు.

ద్వి. పురపురఁ బొక్కుచుఁ బుత్రశోకంబు,క
యికూడి భూపాలుగర్భంబునందుఁ, జెయిఁ
జెట్టి కలఁచినచేష్టతోడుతను...ద్వి. సారం
గ. ౩. ౧౦౧ పా. ౪ పం.

కయికొను=కైకొను. (√కయి¹.)

(పొందు, చెందు.)

ఉ. ఆయుధధార ముంచి రుధిరారుణచందనకర్ద
మంబునన్,గాయము నించి శాతవిశిఖప్రసి
వావళి పై నిగిడ్చి దై,తేయులు శౌరిచేత నతి
తీవ్రముగాఁ గయికొండ్రు ముక్తి స్వా,ధ్యా
యతపోమఖక్రియలు వాల్చినధన్యులకంటె
ముందఱన్. ఉ. రా. గ. ౧౮గ. పసు. ౩.
౧౬.

(లక్ష్యపెట్టు.)

ఉ. కొండకిరాతుఁ డంచుఁ గయికోక యసంగ

త భాషణంబు లు,ద్దండత నాడితిక్ ... హర. ౭. ౧౦౦.

(చేపట్టు.)

క. కడు వేడ్క_తోడ నీకుం, గొడు కయ్యెడు నంత కంటెఁ గోర్కి_యుఁ గలదే, జడుఁ డనక నన్నుఁ గయికొని, గెడ సేయును నన్నుఁ గా_ర్తికేయునితోడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౩.

కయికొలుపు=కైకొలుపు. (√కయికొను.)

కయికోల=కైకోల. (కయి[1]+కోల)

కయిక్కోలు=కైక్కోలు. (√కయికొను.)

కయిచాఁపులు=కైచాఁపులు. (కయి[1] + చాఁపులు.)

కయిచెఱ=కైచెఱ. (కయి[1]+చెఱ.)

కయిజా=కైజా.

కయిజామోర=కైజామోర. (కయిజా + మోర.)

కయిజీతగాఁడు=కైజీతగాఁడు. (కయిజీతము + కాఁడు.)

కయిజీతము=కైజీతము. (కయి[1]+జీతము)

కయిజో=కైజో.

కయిత=కైత. వి. (సం. కవితా. ప్రా. కయిత.) కవిత్వము.

జ: కయితగాఁడు.

కయితగాఁడు=కైతగాఁడు. (కయిత+కాఁడు.)

కయితప్పు=కైతప్పు. వి. (కయి[1]+తప్పు)

కయిదండ=కైదండ. వి. (కయి[1]+దండ) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

చ. అలసితి విందుబింబముఖి యక్క_ట యంగము చెమ్మరించె గు,బ్బల అవి కేల మాన్పు కటిభార మిఁకన్ గయిదండ గొమ్ము...ఉ. రా. ౬. ౬౬.

చ...నవ్వుచుఁ దద్బలదైత్యవైరిహ,స్తము కయిదండ గొంచు గిరిశప్రముఖాఖిలలోకపాలకుల్, క్రమమునఁ జేరి కొల్వ ... పారి. 3. ౮౦. చంద్రి. ౨. ౫.

చ. చలువలపుట్టినిండ్లు నవసౌరభలక్ష్ముల కంతరంగముల్, మెలఁపులకు న్నివాసములు మెచ్చులచేరుగడల్ విరక్తతా,కలనల కెత్తుకోళ్లు తమకంబులకుం గయిదండ లామనిన్, మలయుచు వచ్చె గంధగిరిమంథరబంధురగంధవాహముల్. కవిక. ౪. ౧౨.

కయిదు=కైదు. వి. కైజు, పక్షివిశేషము.

ఉ. దూకము గాఁగ నేఁగుకయిదుం గని డేగట మీఁదనుండియున్, దారునఁ దారి...చంద్రా. ౨. ౧౦౩. (శ. ర. పా.)

కయిదువ(వు)=కైదువ.

కయిప(వ)డు=కైపడు. (కయి[1]+పడు.)

కయిపదము=కైపదము. (కయి[1]+పదము.)

కయిపు(వు)=కైపు.

కయిముడి=కైముడి. (కయి[1]+ముడి.)

కయిమోడుపు(డ్పు)=కైమోడుపు. (కయి[1]+మోడుపు.)

కయిరఁడు=కైరఁడు.

కయిరవడి=కైరవడి.

కయిలాగు=కైలాగు. (√కయి[1])

(హస్తావలంబము, చేయూఁత.)

చ....గద్దియ డిగ్గి యందఱు,న్వెడిదల కంపి మాళిసరణిన్ హరిగ ల్లిగుడంగ జెట్లు వెం,బడిఁ గయిలా గొసంగఁ దెలిపావలు మెట్టి యొయారమేర్పడన్. కువల. ౨. ౮౭.

కయిలాట=కైలాట.

జ: కయిలాటకత్తె, కయిలాటకాఁడు.

కయిలాటకత్తె(త్తియ)=కైలాటకత్తె. (√కైలాట)

కయిలాటకము=కైలాటకము.

కయిలాటకాఁడు=కైలాటకాఁడు. (కైలాట+కాఁడు.)

కయిలాటము=కైలాటము. (√కయి[1])

కయిలాసకి=కైలాసకి.

కయిలు=కైలు.

జ: కయిలుదారుఁడు.

కయిలుదారుఁడు=కైలుదారుఁడు. (√కయిలు)

కయివడి=కైవడి. (కయి[1]+వడి)

కయివడిముస్తె=కైవడిముస్తె.

కయివసము=కైవసము. (కయి[1]+వసము)

కయివారపుఁజెయ్యి=కైవారపుఁజెయ్యి. (కయివారము[1]+చెయ్యి.)

కయివారము[1]=కైవారము[1].

ఉ...దో,వారిక్రోటి దాఁటి కయివారపువారి నదల్చి కిన్నరీ,చారణగానముల్ గలఁచి సమ్ముఖమంది భయంబు నందుచుఁ. ఘటికా. ౨. ౬౭.

ఉ. వందిజనంబు గ్రమ్మి కయివారముఁ జేయఁగ ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౩.

జ: కయివారపుఁజెయ్యి, కయివారి.

కయివారము[2]=కైవారము[2].

కయివారి=కైవారి. (కయివారము[1]+ఇ)

కయివీఁగు=కైవీఁగు. (కయి[1]+వీఁగు.)

కయివా(వ్రా)లు=కైవాలు.

(వంగు, ఒఱగు.)

ఉ. వాడినమోముతోడఁ గయివాలినచూపులతోడ...వచ్చెఁ గి,గ్గాడియుఁ బోలెఁగామ గవి గాఁడిఁగలయ్య నృపాలువీటికిఁ. సుద. ౩. ౪.

(పడు)

చ...క్రిం,దికిఁ గయివ్రాలుతత్సలిలనిర్మలధార ...ఆము. ౪. ౨౧.

జ: కయివాలుచు.

కయివా(వ్రా)లుచే(ల్చు)=కైవాలుచే.

(√కయివాలు)

కయిసడలు=కైసడలు. (కయి[1]+సడలు.)

కయిసేఁత=కైసేఁత. (√కయిసేయు.)

క. ఎడ్డెకనపుఁగయిసేఁతల, రడ్డులు నడచిరి పురస్సరద్భార్యముగా. పాండు. ౩. ౭౫.

కయిసేయు=కైసేయు. స. క్రి. (కయి[1]+చేయు)

(అలంకరించు.)

చ. చెలువలు బాలనిట్లు గయిసేయఁగఁ బైదలియోర్తు రాగ మం,ఘ్రుల నలరించి ... వసు. ౫. ౧౨౩.

అ. క్రి. (అలంకారములు పెట్టు.)

చ. దినపరిణామలక్ష్మికిఁ బ్రతీచి లగఁ గయిసేయువేడుకఁ. పారి. ౨. ౪౩.

కయ్య=క్రయ్య. వి. ౧. కాలువ; ఏఱు, నది.

సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

(సముద్రుఁడు రామునితోననుమాటలు.) ద్వి.ఉప్పొంగి కయ్యల కొత్తి పెల్లొరిసి, తప్పింపనమ్మారుతముఁ జూచి మ్రోయ. రం.రా.యు. ౩౧౦ పొ. ౧౯ పం.

౨. కేదారము, పొలము.

సీ. మడి యనఁ గయ్య నా నడరుఁ గేదారంబు ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

కయ్యపుఁగ్రచ్చు, కయ్యాలక్రచ్చు. విశ.

(√కయ్యము.) కలహశీలుఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల,గడుసరుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చులు పసిఁడి,వాఁపులు...వన్నెకత్తెలు వారవనితలు మఱియు.

పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

సీ. కయ్యాలక్రచ్చయి కాలుద్రవ్వుచు సదా
మండువాఁ డతిశాంతిమహితుఁ డయ్యె.
పాండు. ౪. ౨౧౦.

ద్వి. కయ్యాలక్రచ్చలై కడఁగి యీవచ్చు, ద
య్యాలముక్కులు దఱిగి దండింతు. ద్వి. హ
రిశ్చ. పూ. ౨౦౭౨.

కయ్యపుఁదిండి. వి. (కయ్యము+తిండి) కలహాశ
నుఁడు, నారదుఁడు.

గీ...కయ్యంపుఁదిండి, తపసికన్నాకు కతవిను
తపసిఁ జూచి, యిట్టు లను... అచ్చ. రా.
సుం. ౨. మల్లుపు. ౨. ౭౯.

కయ్యము. వి. (ప్రా. కయ్య.) యుద్ధము, పోరు; జ
గడము, కలహము.

ఉ. అంతటు నింతకున్ వెనుకయై మొన లేర్చి
చనంగ నెప్డు సంక్రందననూతి డగ్గఱియెఁ
గయ్యము సేయుట కప్పుడి మ్మగున్. భార.
విరా. ౪. ౧౭౪. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

(వ్యవ) వాఁడు ఇద్దఱకును కయ్యాలు పెట్టినాఁడు.
కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వు (దువ్వు, తాఁచు)=
యుద్ధమునకు సిద్ధపడు; పోట్లాటకుసిద్ధమగు.

ఆ. కయ్యమునకు నెపుడుఁ గాలుద్రవ్వుదు కా
ర్య,గతికిఁ జొరవు...భార. విరా. ౪.౨౦౭.

క. కుయ్యాడక నాముందఱఁ,గయ్యమునకుఁ గా
లుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిన్,దయ్యాలకు బలి
వెట్టెద, ప్రయ్యలుగా నఱికి యెల్లవారును
జూడన్. మొ. రా. సుం. ౭౦.

మ...నా,కమృగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం
గాల్దాఁచులా గొప్పెడున్. కళా. ౧. ౪౨.

కయ్యమిచ్చు=పోరాడు.

చ...వే,వెలలుము కయ్యమి మ్మని సవేగసముద్ధ
తసింహనాదసం,కలితము గాఁగఁ బిల్చెట
యు గ్రక్కున వెల్వడియెన్ మహేంద్రుఁ
డున్. హరి. ఉ. ౪. ౧౬.

కయ్యాలగడుసు=యుద్ధమందు నేర్పరి.

క. అయ్యా పంతం బాడిన,యయ్యచ్చర యేమి
చేసె నమరేశ్వరుఁడున్, గయ్యాలగడుసు
తుది సే,మయ్యెం జెపు మన్న నతని కతఁ డి
ట్లనియెన్. కను. ౧. ౨౦౪.

సండడికయ్యము = దొమ్మియుద్ధము, సంకులయు
ద్ధము.

వ. ఇవ్విధంబున నుభయబలంబులుం దలపడి సం
దడికయ్యంబునం గదిసి...ఉ. హరి. ౩.౨౭.

జః కయ్యపుఁగ్రచ్చ, కయ్యపుఁదిండి.

కయ్యర. వి. హీనజాతిమాత్రికము. (శ. ర.)

కర[1]. వి. ౧. తరంగము.

సీ. కర దనఁ గడ లనఁ గర యనంగఁ దరంగ
యనఁదరఁగ యనంగ నల యనంగఁ,దెర య
నంగను వీచి పరఁగును...ఆం. భా. ౧.౧౫౪.

౨. సేతువిశేషము.

సీ...కత్తువ కర గనిమ యనఁగ, సేతువిశేషంబు
చెలఁగును ... ఆం. భా. ౨. ౭.

౩. (క. కరె. తు. కఱె.) తీరము, దరి, గట్టు.

(శ్వేతద్వీపము) క. హరిభక్తి తేపగా దుస్తర
సంసారాబ్ధిఁ గడచుసాధుజనులకుం, గరయై
దివిజగణనిరం,తరనిత్యానందమయపదస్థితి నె
సఁగున్. నృసిం. ౧. ౪౨.

కర[2]. విశే. (సం. ఖరః) తీక్ష్ణము. (చూ. కరసాన.)

జః కరసాన.

కరంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొబ్బెరబుఱ్ఱ.
౨. కమండలువు. ౩. కరండము, వక్కలాకుల
పెట్టె. ౪. తల; తలపుఱ్ఱె. ౫. ఒకజాతి చెఱకు.
౬. కంకాళము, చర్మమాంసరహిత మగుఒడలి
యెముకలగూఁడు. (వై. ని.)

కరంజకము. సం. వి. అ. పుం. కానుగు.

కరంజఫలము. సం. వి. అ. పుం. కపిత్థము.

కరంజము. సం వి. అ. పుం. కానుగుచె.

కరండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురుమున్నగు వానితోఁజేసినపూలసజ్జ. ౨. కరాటము, బరణి. ౩. మధుకోశము, తేనెపెర. ౪. కత్తి. ౫. కారండవము, ఒకానొకపిట్ట, కన్నెలేడి. ౬. యకృత్తు, కాలఖండము, కారజము.

కరండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కరండిక.

కరండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గరిడియ, వెదురు మొదలగువానితోఁజేసినపూలసజ్జ. ౨. బరణి, కరాటము.

కరంబము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది. వి. అ. న. మిశ్రణము, కలుపుట. పుం. కరంభము, దధిమిశ్రితసక్తువు.

కరంబితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది.

కరంభకము. సం=కరంభము.

కరంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దధిమిశ్రితసక్తువు, పెరుఁగుతోఁ గలిపినపేలపిండి. ౨. వేఁచిన యవలు. ౩. పలువస్తువులు కలియఁగాఁబుట్టు పరిమళము. ౪. ప్రేంకణము, ప్రియంగువృక్షము. ౫. శతావరి, పిల్లపీఁచరచె.

కరఁగించు=కరఁచు. స. క్రి. (√ కరఁగు) కరఁగఁజేయు.

(మెత్తఁబఱచు.)

ఉ. చుట్టరికంబునన్ మనసు సొచ్చి ననుం గరఁ
గించి వేఁడినన్, దిట్టతనంబు వోవిడిచి తీవ్ర
రణంబుకడంక దక్కనేఁ, బట్టినయాయుధం
బు పెడఁబాసినఁ గాని వధింపఁ బోలదు...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౯.

(ద్రవింపఁజేయు.)

ద్వి. పరిపూర్ణచంద్రముఃప్రభ గరఁగించి, కరువు
నఁ బోసిరో కాక శంకరుని. ప్రభు. ౨. ౧౩
పా. ౧౩ పం.

కరఁగు. అ. క్రి. (క. కరంగు. త. కరై. తు. కరగుని.) ౧. ద్రవమగు, నీరగు; రూపఱు.

క. లోహమయదైత్యనగరీ, గేహంబులు హరశ
రాగ్నికీలాజ్వాలా, దాహమునఁ గరఁగి మూఁ
డు స్వమూహములై పెద్దపెద్దముద్దలు న
య్యెన్. భీమ. ౪. ౧౪౧.

గీ. చెప్పకున్నఁ గోపించి యిషీక యెత్తి, చూలు
గరఁగంగ వైవంగఁ జూచె గురుఁడు. కాశీ.
౪. ౨౨౭.

సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాఱుకనువెచ్చఁ గ
రఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

౨. (ప్రేమాదులచే) పరవశమగు.

చ. రమణభుజానిపీడనఁ గరంగినకాంతలవిస్ఫు
రన్మితం, బములఁ దలిర్చుసన్నవలిపంబులు
వీడియు జారవయ్యె...నృసిం. ౩. ౭౧.

సీ. మాతాపితృత్వాభిమానులై నీదెసఁ గరఁగుగో
పుఁడు గోపికయు సుకృతులు. హరి. పూ.
౬. ౧౯౮.

స. క్రి. కరఁగించు.

గీ. కుసుమబాణునిబాణముల్ గూడ నైదు, గరఁ
గి నేరమి వాటించి కరువు గట్టి, పోసి చేసి
చైతన్యసంపుటము దగ ఘటించిరో కాక
యిట్టిచేడియలు గలరె. భార. విరా. ౨. ౨౭.

ద్వి. రసము చేయఁగవచ్చు రాలు గరంగి. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౨౦.

వి. కరఁగుట. (చూ. కరఁగుపడు.)

జ: కరఁగించు, కరఁగుపడు, కరఁచు.

కరఁగుపడు. అ. క్రి. (కరఁగు+పడు).

(పోవు, నశించు.)

వ...అంతరంగంబునం జెంగలించుకాతుకాంధ
రంబు కరఁగుపడ వెఱఁగుపడి యుద్వేగసమ
న్వితుండై...మనుచ. ౬. ౯.

కరఁచే=కరఁగించే.

(ద్రవింపఁజేయు.)

సీ. నిలిపి మూలాధారనిర్గతనిర్గుణాధామంబు ష ڈగ్రంథిదళనకారి,యై పోయి పరమాంబరా మృతబింబంబు గరఁపఁగఁ దోడన తోరఁగు సోన. హరి. ఉ. ౫. ౧౮౪.

గీ. చెమట కింపురుషస్త్రీలచెక్కులందుఁ,గ్రమ్మి మృగనాభిపత్త్రభంగములు గరఁచె. హర.3. ౫౯.

(మెత్తఁబఱచు.)

చ. కడుఁ గఠినంబు లద్రులు జగంబున నందున సంభవించి పెం,పడరునినుం గరంప వశమా యని నన్నిపు డంటివేకదా,వడిఁ గనకా ద్రిఁ జాపముగ వంచిననీకు హిమాద్రిజాత యా,పడఁతిఁ గరంచు టెంత యనుపార్వతి మెచ్చుశివుం దలంచెదన్. అప్ప. ౧.౨౦.

(రూపఱఁజేయు.)

చ. కమలశరా నినుం జెఱుపఁగా నియమించినఁ జేరి మూఁడుగా,ళ్లముసలికావునం దయ లలాటవిలోచనకీలి నిన్ను ని,క్కముగఁ గ రంప కుండె ననికాద గిరీంద్రకుమారికావ రుం, డమలినమంత్రదక్షుసవనావని నాతనిఁ బాఱఁ ద్రోలుటల్. కువల. ౪. ౨౬.

(బాధింప.)

చ...బాలికన్,గరఁపఁగరాదె యేల ననుఁ గ్రాఁ చెద రీమకరైణలాంఛనుల్. విజ. వి. 3.౯.

కరక. వి. హరీతకి, కరకచెట్టు.

సీ. కరక యం చనఁగను బరఁగు హరీతకి...ఆం. భా. ౨. ౫౦.

గీ. ఆదివైద్యుఁ డతండు దుగ్ధాబ్ధిఁ బుట్టె,నమృత పూర్ణకుంభం బొకహస్తమునను, నంబుచర మును గరకకాయయును నొకటఁ, దాల్చి సాకార మైనశాంతరస మనఁగ. హర. ౬. ౬3.

జ: కరకంచు, కరకాయ.

కరక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వడగల్లు, కరకము.

కరకంచే. వి. (కరక+అంచు.) ౧. కరకాయ నీటితో వ్రాసినయంచు.

సీ. కరకంచువలిపంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలి ద్రాడుగాస్పై బలియఁ జుట్టి. ద్వా. ౮. ౪౫. ఆం. భా. ౨.౧౫౪.

౨. కరకంచువస్త్రము.

సీ. ముత్తేలపందిళ్లు నుత్తరగోగ్రహణంబులు కర కంచు నాఁచువన్నె,నిండువన్నెలు...గీ... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదిత లపుడు. ప్రబంధ. ౨౮౨.

వ...కదంబకావులును గరకంచులును బొమ్మంచు లును ముడుఁగుబొమ్మంచులును ముయ్యంచు లును...ద్వా. 3. ౧౬౬.

కరకంటకము. సం. వి. అ. పుం. చేతివ్రేలిగోరు. (త్రి. ని.)

కరకచము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) యోగభే దము. (శనివారమునందు షష్ఠియు, శుక్రవార మునందు సప్తమియు, గురువారమునందు అష్ట మియు, బుధవారమునందు నవమియు, కుజవా రమునందు దశమియు, సోమవారమునందు ఏకా దశియు, ఆదివారమునందు ద్వాదశియు, తటస్థిం చినయోగము - వాచ.)

కరకచ్ఛపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కూర్మముద్ర అను అంగుళిసన్నివేశము.

కరకణీ. వి. వేఁటాడుటకుపయుక్తమగు సాధనవి శేషము.

సీ. బలువిండ్లు బొట్టెకోలలు తోలుమోకులు గొ రకత్తిశమ్ములు కరకణీలు. గీ. నాదిగా వేఁట లకు యోగ్యమై తనర్చు,సాధనంబులు సవ రించి...రుక్మాం. 3. ౮౦.

కరకము. సం.వి. అ.పుం.న. ౧. కమండలువు. ౨. కొబ్బెరబుఱ్ఱ. పుం. ౧. కరక, వడగల్లు. ౨.దానిమ్మచె. ౩. కరంజభేదముచె. ౪. మోదుగుచె. ౫. కోవిదారముచె. ౬. పొగడ, వకుళముచె. ౭. కరీరము, వెణుతురుచె. ౮. మామిడిచె. (వై. ని.) ౯. పక్షివిశేషము.

కర(అ)కర¹(అ). వి. (క. త. కరకర) వ్రాయుట, నమలుట, పండ్లుగీఁటుట,కొఱుకుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.

(వ్యవ)వాఁడు కరకరమని గంటముతో వ్రాయుచున్నాఁడు. వేఁచినవరుగులు వాఁడు కరకర నములుచున్నాఁడు. నములునప్పుడు గారెలు కరకరలాడుచున్నవి.

చ. కరకర పండ్లు గీఁటుచుఁ నెగంబడి ముట్టెను దుంగనుస్తైలన్, నెరలిచి మేయుచున్ ... చెన్న. ౨. ౨౦.

ద్వి. కొఱుక జిల్లున నేయి గురియుచు వేఁగి,కఱకఱ మనుచుండుఁ గారవేల్లములు. అ.మ.క. ౧. ౫౧పా. ౨౭ పం.

క. కఱక ఱనఁ బాఁపకుఱుకులఁ,గొఱికెడియొక దుప్పిమెఱుఁగుఁగోలం గూల్చెన్.సుద. ౩. ౧౮౧.

గీ. అందుల కసూయఁ గరకర మంచు మిగుల,దుష్టకపటవిచారవంతుఁడు జయంతుఁ, డంత కోపముఁ డౌరా సుమంతుఁ డనుచు,నంతకోపముతో నుండు నాత్మలోన. సారంగ. ౩. ౧౨౭.

కరకరపడు=మండిపడు.

క. కరితురగస్యందనములుఁ, బరివారముఁ దెగిన పిదపఁ బటురోషమునన్, గరకరపడుచును నెదిరిన, ఖరకరవంశజుఁడు ద్రుంచె ఖరుని శిరంబున్. మొ. రా. అర. ౧౫.

కర(అ)కర²(అ). క్రి. విణ. ద్రు. (సం. ఖరః.) తీవ్రముగా; అత్యంతము, మిక్కిలి.

వ. ప్రొద్దు కరకరం బొడిచి రాఁగా ...రామా. ౬. ౨౦౫.

చ. కఱకఱ మండుచున్...సమీర. ౪. ౧౨.

సీ. బిరుదులు పచరించి కరకర నెదిరించి చక్రపాతంబుల సమయువారు. హ. వరాహ. ౨. ౨౯ పా.

ద్వి. ఆకేతి బంధువు లాయింతిచూలు,కరఁగునో యని కరకరఁ బొక్కిరంత. అ. మ. క. ౧. ౧౯ పా. ౬ పం.

చ. కఱటులు భూరుహాళ్మపశుకల్పులు మత్కృతిఁ బ్రస్తుతించినన్,గఱకఱఁ బోవనాడినను గల్గవు నామది మోదభేదముల్. వేం. పంచ. ౨. ౧౩౭.

క. లోఁగిటికి రానిరూపముఁ,గాఁగిటికిన్ రాని పొందుఁ గారింపంగా,మూఁగినకుసుమశరంబుల,చేఁ గఱకఱఁ గంది సతిపచిత్తంబంతన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౧.

కరకరి. వి. ౧. చలము, పట్టుదల.

సీ ...కరకరి చలము మచ్చర మనంగ,మాత్సర్యసంజ్ఞలై మను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. ద్వేషము, స్పర్థ; ఈర్ష్య.

చ.గరిమఁ గళింగజంబు లగుగంధగజంబులకుంభరాజితోఁ, గరకరి పుట్టఁగాఁగలదు కామిని నీవలిచన్నుదోయికిన్. నైష. ౫. ౧౩౨.

ద్వి. కరికరంబులతోడికరకరిం బెరిఁగి, కరమద్భుతంబైనకరభోరుయుగము. ద్వి.సిం. భాగ. ౩. ౪౭ పా.

చ...అతం డవమానము సేసి యాకృశో,దరి యెఱుఁగంగ నొండెడలఁ దత్పరుఁడై విహరించు దానికిం,గరకరిఁ బొందియుండి యవుఁగా దన దాయమ గూఢచిత్తయై. దశకు. ౭. ౪౨.

౩. క్రౌర్యము.

చ.కరకరి గూఁటఁ గఱ్ఱ యిడఁగా మొఱవెట్టెడు

లీల బాలభా,స్కరకరకాండకందళవిఘట్టన నించుక వాయివడ్డతా,మర మొఱవెట్టి పెట్టి పలుమాఱును వాకిలి దాఁటి యాఁగుచుఁ, మొరయువిపంచి మీటుగతి మ్రోసి యళుల్ వెడలెఁ గొలంకులఁ. మనుచ. ౩. ౬౦.

కరకరిపడు=ద్వేషపడు.

క. హరిభక్తులై మహేశ్వరుఁ,బరువడి శివభక్తుల య్యుఁబంకరుహాక్షుం,గరకరిపడి దూషించి న, నరు లేఁగుదు రుగ్రమైననరకంబునకుఁ. పద్మ. ఉ. ౨. ౯౨.

జ: కరకరించు.

కరకరించే. అ. క్రి. (√కరకరి)స్పర్ధవహించు.

గీ. అటుల వాఁడది హెచ్చని యాడుచుండ, వసియొకఁడు వచ్చి వానిపైఁ గరకరించి, యిదియె దొడ్డని పల్కెనే యీగరాను, నాచెయిని జూడు మటువెన్కఁ దోఁచు నీకు. పార్వ. ౬. ౭౦.

కరకనా. విశే. (సం. కర్కశమ్.) కఱకు.

ఉదా: కరకసానేల. (శ. ర.)

కరకాంభస్సు. సం. వి. స్. పు=కరకవలె చల్లని నీరు గలది-నారికేళము, టెంకాయచెట్టు.(త్రి. ని.)

కరకాసారము. సం. వి. అ. పుం. శిలావృష్టి, వడగండ్లవాన.

కరక్కాయ. వి. (√కరక) కరకచెట్టుకాయ. (శ. ర.)

(వ్యవ) వానినోట కరక్కాయ గొట్టినాఁడు.

కరగసము. వి. (సం. క్రకచః. ప్రా.క. కరగస)ఱంపము, క్రకచము (శ.ర, బ్రా.)

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి,గొఱపంబులను దుస్సి కొఱవులఁ జూఁడి. రం. రా. ఉ. ౫౨ పా. ౯ పం. ('కరకసము' ము ద్రి. పా.)

కరగోడ. వి. వెలుగునాటుటకై పాడిమట్టితో నేర్పఱచినగోడ, కోరడి. (శ. ర.)

కరగ్రహణము. సం. వి. అ. న=కరగ్రహము.

కరగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పన్నుపుచ్చుకొనుట. ౨. పాణిగ్రహణము, పెండ్లి.

కరఘర్షణము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము,తరిగోల.

కరఘర్షి. సం. వి. న్. పుం=కరఘర్షణము.

కరచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సిందూరపుష్పీ.(జాఫరాచెట్టు.)

కరచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. టేఁకుచెట్టు.

కరజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨. కరంజము, కానుగు. ౩. వ్యాఘ్రనఖము, పులిగోరుచెట్టు.

కరట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అఱ్ఱి, ప్రయాసముచే పిదుకఁదగినయావు.

కరటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౨. కుసుంభవృక్షము. ౩. కాకి. ౪. వాద్యవిశేషము. ౫. నవశ్రాద్ధము,ఏకాదశాహాదిశ్రాద్ధము. ౬. బిల్వము, మారేడు. ౭. కుంకుమపువ్వు. (కే. ని.)

కరటి. సం. వి. న్. పుం-పెద్దగండస్థలములుకలది-ఏనుఁగు.

కరటుఁడు. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧. నాస్తికుఁడు. ౨. నింద్యజీవి.

కరటువు సం. వి. ఉ. పుం. పక్షివిశేషము, పెద్దకొక్కెర.

కరడము. వి. అల, తరంగము, కరడు.

సీ. కాంతాదిసుఖము సైకతవేదికాస్థలి కందర్ప వికృతులు కరడములును... కాఁగ. గీ. సమధికం బైనసంసారజలధియందు. భీమ. ౫. ౧౭౦.

కరడు[1]. వి. (బ. కరడులు, కరళులు,కరళ్లు)తరంగము, అల.

సీ. కరడు లేనట్టిసాగరముచందంబున నత్యంత గంభీరమై వెలుంగు. వా. రా. ౨. ౧౦౭. (కరుడు-ముద్రి.)

సీ. గగనంబుతో రాయుకరడులు గలజలం బివురఁబాతినమహార్ణవము కరణి. భార. ద్రో. ౨. ౧౨౬.

గీ...కరళులఁ దేలి చనుచు. నిర్వ. ౮. ౪౯.

ఉ...కరళ్లచాఁటుతో...వరాహ. ౮. ౧౬.

కరడు[2]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వ కుటాక కళుకు కరడు...గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

క. ... కలవింకము కంకణంబు కహ్వాము కరడుఁ, గలరవము కనకభుక్కును, గళుకును గంకమును గాకి కక్కెర కైదుఁ. ప్రబంధ. ౨౩౦. (కరుడు-ముద్రి)

కరణకమ్మలు. వి. బ. ఒకశాఖబ్రాహ్మణులు.(శ.ర.(

కరణత్రాణము. సం.వి. అ. న-హస్తాదీంద్రియములచే రక్షింపఁబడునది; నేత్రాదీంద్రియములను రక్షించునది-తల.(కల్ప.)

కరణము. వి. (సం. కరణః. త.కర్ణమ్.) గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాఁడు,గణకుఁడు, కరణికుఁడు.

క. ధరఁ గవిఘటమాన్యంబుల,హరణము గా లెక్క కవిలె నంటించెడి యా, కరణముపేరు సపిండీ,కరణము గద... కవిచౌ. శ. ౪౫.

వ...కరణాలు...దా. శా. ౪. ౧౧౦౧.

సీ. అలరును గరణ మంచన లెక్కవాఁ డన గణకాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కరణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) చేయునది, చేయుటకు సాధనమైనది. వి. అ.న. ౧. చేఁత,వ్యాపారము, పని. ౨. వాణిజ్యము. ౩. ఇంద్రియము. ౪. దేహము. ౫. సాధనము. ౬. పరమాత్మ. ౭. (వ్యాక) సాధకతమమైనది. ౮. కారణము. ౯. (సంగీ) గీతభేదము; తాళభేదము. ౧౦. నృత్యభేదము. ౧౧. వ్యవహారనిర్ణయసాధన మగుపత్త్రము సాక్ష్యము, మొ. ౧౨. ప్రాంత. ౧౩. క్షేత్రము; పొలము. ౧౪. (యోగ) ఆసనము. ౧౫. రతిబంధము. ౧౬. (జ్యోతి)బవాది. (ఇవి ౧౧. బవ, బాలవ,కౌలవ, తైతిల, గరజి,వణిక్కు, భద్ర, శకుని, చతుష్పాత్తు, నాగవము, కింస్తుఘ్నము.) ౧౭. ఒకానొక దేశము.

ఉ. వీఁడిదె తెల్లనాకులను వీడెముసేయుచు వీథి వచ్చుచు,న్వాఁడు మదించి తిండి తిని నాఁడుచుమీ యిటమీఁద నేడకో, తేఁడఁ గఁ బోయెడిం గరణదేశపుజాణగ నుండఁ బోలు నీ,బాఁడు పణోపహారపరిపాటి గనుంగొనవచ్చు వీనిచేఁ. క్రీడా. ౧౫౯.

౧౮. కాయస్థుఁడు. (వీనివృత్తి లెక్క వ్రాయుట); లెక్క వ్రాయువాఁడు.

గీ. యుదుకరలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గవిలె చర్మపుటొఱఁగోనికత్తిగంట, మలఁతినీర్కావిదోవతు లమర గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డిచెంగట వసించె. శుక. ౨. ౪౧౬.

కరణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత.

కరణి. వి. విధము, రీతి, చందము.

సి. హయములఁ జెండాడ నరుగుచోట్లను లేళ్లగమిఁ గిట్టుకోల్పులికరణి యొలయు. గీ... ఆశల్యునందు. భార. శల్య. ౧. ౨౩౨.

క. తరణి వొడిచి తమము సెలుచు,కరణిని లోకమునఁ గలుగుకల్మష మెల్లఁ, ధరణిపతి

ధర్మ మాత్మ, స్ఫురణంబునఁ జెలుచు విమల బోధనచరితా. భార. శాం. ౨. ౧౬౦.

గీ... రెండవ వేల్పు తేని, కరణిఁ గొలువున్న దొరఁ బొడగాంచి యపుడు. నీలా. ౨. ౫౦.

కరణివోలెక్=కరణిక్, విధముగా.

సీ. పూర్వదిక్సతి కలిస్ఫురణతో నుతసుధాకర రేఖ యుదయించుకరణివోలెఁ,ద్రిదివంబు నందు సమ్మద మొందఁ గల్పలతాంకుర ముద యించునట్లువోలె.ఆ... మేనక కుదయించె, రాజవదన శైలరాజకన్య. కు.సం. ౩.౨౭౨.

కరణికము. వి. కరణముయొక్క పని, గణకవృత్తి.

గీ. బ్రదుకఁ బొద్దుల జనులకు నుదుటఁబాఁ, గవి లెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు, గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత.ఘటికా. ౧.౨౨. ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కరణీకుఁడు=కరణము.

ద్వి. బిగువుగాఁ జెంపఁ దోఁపినబలపములు, తగ నలవడఁగ నత్తటిఁ గరణికులు, చనుదెంచి నిలిచి హస్తములు మోడ్చుటయు. ద్వి. పర మ. ౬. ౪౫౮ పా. ౬ పం.

కరణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

కరణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునకును బుట్టినవాఁడు.

కరతలము. సం. వి. అ. పుం. అఱచేయి.

కరతలామలకము. సం. వి. అ. న. అఱచేతిలోని యుసిరికకాయ. (ఇది ఒకరు తెలుపనక్కఱలేక యే తనంతటనే స్పష్టమగుదానికి ఉపమానము గాఁ జెప్పఁబడును.)

కరతాళము. సం. వి. అ. న. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము, వాద్యవిశేషము.

కరతాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము.

కరతాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కరతాళి.

కరతిత్తి. వి. (సం.కరదృతిః.) తములపాకులు మున్నగునవి యుంచుకొనెడు చేతిసంచి.

ద్వి. అయువుదోవతియుఁ బంచాంగంబు ముష్టిఁ, బిగినకరతిత్తి పత్త్రాలసంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౦౩పం.

గీ. క్రముకభంగపరంపరాకలిత మయిన, వన్నె కరతిత్తి మేఖలాపల్లి నిడికి. వేం. పంచ. ౪. ౨౮౮. (చి. ని. పా.)

కరతోయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సదానీర, ఒకానొకనది. (ఇది గౌరీవివాహకాలమందు హిమవంతునిచే ఈశ్వరునిహస్తమునఁ విడువఁబడినదానోదకము వలన నేర్పడినది.)

కరదివియ(వె)=కరదివ్వె. (శ. ర, చి. ని.)

కరదివ్వె(వ్వియ)=కరదివియ. వి. (సం. కరదీపికా. ప్రా. కరదీవిఅ) కరదివ్వె, దివటీ.

ద్వి. కరమునఁ బూనినఖడ్గకాళ, మరుదుగాఁ గరదివ్వెయై త్రోవఁ జూ . ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౫౬ పం.

కరదీపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దివటీ.

శ్లో: వృద్ధస్య భార్యా కరదీపికేవ.

కరదుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) ౧. పన్ను ఇచ్చువాఁడు. ౨. చేయూఁతఇచ్చువాఁడు; అభయహస్త మిచ్చువాఁడు.

కరపక్క. వి.(త.కరైపోప్పక్కు.)వన్నెతగ్గినకెంపు.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన నది వన్నె తగ్గినఁ గరపక్క యండ్రు.ఆం.భా.౨.౨౭౭.

కరపత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్రకచము, రంపము. ౨. జలక్రీడ.

కరపత్త్రవంతము. సం. వి. త్. పుం. తాటిచెట్టు.

కరపత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలక్రీడ, చల్లులాట.

కరపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భిండావృక్షము, బెండచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు.

కరపాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధమైన చిడుము. (బ్రౌ-చూ. కట్టుకరపాని.)

కరపాత్రము. సం. వి. అ. న. జలక్రీడ, చల్లులాట. (కల్ప.)

కరపాలము. సం=కరవాలము.

కరపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఈఁటె,చిన్నకటారి. (శే. ని.) ౨. హస్తయష్టి, దుడ్డుకఱ్ఱ. (వాచ.)

కరపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈఁటె, చిన్నకటారి. ౨. చిన్నగదవంటిచేతికఱ్ఱ, దుడ్డుకఱ్ఱ.

కరపీడనము. సం. వి. అ. న. పాణిపీడనము, పెండ్లి.

కరపుచ్ఛ్వ. వి. సోమకర్కటికి. (శ. ర.)

కరపుటము. సం. వి. అ. పుం. అంజలి, దోసిలి.

కరపృష్ఠము. సం. వి. అ. న. మీఁజేయి.

కరబదరము. సం.వి. అ.న. చేతిలోనిరేఁగుపండు. (ఇది 'కరతలామలకము'వంటిది.)

శ్లో. ...రామవృత్తం, కరబదరసమానం ప్రేక్ష్య దృష్ట్వా ప్రతీచ్యా. సం. చం. రా. బాల.౮.

కరబూజా. వి. (హిం. ఖర్బూజా)ఒకజాతిపండు. (శ.ర.)

కరభప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ, తీఁటకసిందకి.

కరభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మనికట్టుమొదలు చిటికెనవ్రేలిమొదటిదాఁకఁ గలచేతివెలుపలిభాగము. ౨. ఒంటెపిల్ల. ౩. ఏనుఁగుగున్న. ౪. ఒంటె. ౫. నఖమనుగంధద్రవ్యము. ౬. గార్దభము, గాడిద.

కరభవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోఁగు, పీలువృక్షము. ౨. వెలఁగకి.

కరభాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కరభములచే తినఁబడునది-క్షుద్రదురాలభ,తీఁటకసిందకి.

కరభువు. సం. వి. ఊ. పుం. చేతిగోరు.

కరభూషణము. సం. వి. అ. న. కంకణము, చేతికడియము.

కరమల్లము. సం. వి. అ. పుం.పోఁకకి. (త్రి.ని.)

కరమరి. సం. వి. న్. పుం. బంది, చెఱసాలలోనున్నజనుఁడు. (వాచ.)

కరమర్దము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణపాకఫలము, కలివెకి.

కరమర్ది. సం. వి. ఈ స్త్రీ. చిన్నకలివెకి.

కరమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళిపర్వమాల.(అనామికనడిమికనుపు ఒకటి, దానిక్రిందికనుపు రెండు, చిటికెనవ్రేలిక్రిందికనుపు మూఁడు,దానినడిమికనుపు నాలుగు, దానిపయికనుపు అయిదు, అనామికపయికనుపు ఆఱు, నడిమివ్రేలిపయికనుపు ఏడు-నడిమివ్రేలినడిమికనుపును దానిక్రిందికనుపును మేరువుగా నెంచివిడువఁబడినవి-తర్జనిపయికనుపు ఎనిమిది, దానినడిమికనుపు తొమ్మిది, దానిక్రిందికనుపు పది. ఇట్లు లెక్కించుచు జపము చేయుదురు.)

కరము. అవ్య. (క. కరం) అత్యంతము, మిక్కిలి.

క. కర మిష్టము నేసితి మా,కరిసూదన దీన నీకు నగు సత్ఫలముల్ ...భార. ఆది. ౧.౧౧౯.

గీ.కడిఁది పేర్గోచి యాప్రోలు కరము మెఱయు. అచ్చ. రా. బాల. ౩౨.

ఉ. వాన కరంబు దీఱుటయు ... ఉ. రా. ౧. ౧౦౪. (ఇట 'నిశ్శేషముగా' అని యర్థము.)

(కొన్నిపట్లవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము వైకల్పికము. చూ. కరవాఁడి, మొ.)

జ: కరవాఁడి, కరవేదన.

కరము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ)-ఇది సమాసాంతము నందే యుపయుక్తము-చేయునది.(ఉదా:దుఃఖ

కరము, విద్య విత్తకరి.)వి. అ. పుం. ౧. హస్తము, చేయి. ౨. కిరణము. ౩. ఏనుఁగుతొండము. ౪. కప్పము, పన్ను. ౫.కరక,వడగల్లు. ౬.(గణిత) ౨౪ అంగుళములకొలత. ౭. హస్తనక్షత్రము. ౮. శ్వేతశాలి, తెల్లవరి. ౯.హింస.౧౦.ముద్ర. ౧౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. న. ౧.ఇంద్రధనుస్సు. (కే. ని.) ౨. అన్నము. (వై. ని.)

కరముక్తము. సం.వి.అ.న- చేతితోపట్టుకొని విసరి వేయఁబడునది-శక్తి, మొ.ఆయుధము.

కరరుహము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరవటము=కరాటము.వి.(సం.కరండః)బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధమైనబరణి?

గీ. పొదలి యొండొండ దివియును భువియు దిశలుఁ, బొదివికొనియెడిచీకటిప్రోవువలన, మిక్కుటంబుగఁ గాటుక గ్రుక్కినట్టి,కరవటం బన జగదండఖండ మమరె. నృసిం. ౩. ౭౦.

చ. దళ మగుచంద్రఖండములు దారలు సొంకవ మొప్పుపాణిపా,టల మగుదంతపుంగరవటంబు శశాంకుఁడు గుంకు మైనచీ,గలజిగి కెంపుగా బయటిరథ్యల నొప్పదు రిందుకాంత వే,దులపయి సంధ్యయే బహుఁతఁ దోఁచె నసన్నురి గట్టివాల్సతుల్. ఆము. ౨. ౨౩.

సీ....భరణి మీఱును దార్చు బరణి డబ్బి,శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరవాఁక. వి. సముద్రపుగట్టునోరనుండెడి చెమ్మనేల. (శ. ర.)

కరవాఁడి. విణ. (కరము+వాఁడి.) మిక్కిలివాఁడియైనది.

గీ. ఔర కరవాఁడిచూపులయాఘుళంబు ...అనఁగ, నేరుపుల మింతు రప్పురివారసతులు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

కరవాయి. వి. (క. కరవాయి). లోహకారుఁడు సుత్తెతోఁ బాత్రములను చాఁగఁ గొట్టునపుడు ఒత్తుడుగా వానిలోపలఁ జొప్పించెడి మొనవంపుదిమ్మెమొగపుఇనుపకమ్మి. (శ. ర.)

కరవాలము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కరవాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కరపాలిక.

కరవాలు. వి. (సం. కరవాలః. క. కరవాల, కరవాళ్. త. కైవాళ్) ఖడ్గము, కత్తి.

క. తివిరి కరవాలు సేకొని,అవఱవ లెసఁగంగ నత్తెఱవపైఁ జనుచో. అచ్చ. రా. సుం. ౫౭.

క... అ,వ్వాలుమగఁడు పలకయుఁ గర,వాలుం గొనుటయు నొకండు వడిఁ దునుమాడెన్. మార్క. ౭. ౧౦౭. ఆం. భా. ౨. ౨౧౪.

కరవీర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మణిసిల. (కే. ని.)

కరవీరకందసంజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. తైలకందము, ఒకజాతికంద.

కరవీరకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కరవీరము, గన్నేరు. ౨. ఏఱుమద్ది, అర్జునము. ౩. ఖడ్గము,కత్తి. ౪. గన్నేరువేరునుండితీయువిషభేదము.

కరవీరభుజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఢకి, కంది.

కరవీరభూష. సం=కరవీరభుజ.

కరవీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. గన్నేరు. ౩. శ్మశానము,వల్లకాడు. న.గన్నేరుపూవు.

కరవీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుత్రవతియగుస్త్రీ. ౨. అదితి. ౩. మంచియావు.

కరవేదన. మి.వి.(కరము+వేదన)అధికదుఃఖము.

చ. మొదలనె ముద్దరా లగుట మోహముభయంబునఁజేసి శ్రద్ధ యే,నదిదరిఁ బుణ్యతాపసవనంబులలోపల డాఁగి యున్నదో,వెదకుద మంతదాఁకఁ గరవేదన మానుము ...ప్రబోధ. ౩. ౭.

కరశాఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళి, వ్రేలు.

కరశీకరము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగుతొండము నుండి చిమ్మఁబడు నీటితుంపర, వమథువు.

కరశూకము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరసాన. వి. (√కర[2]-సం. ఖరశాణః. క. కరసాణె.) ౧. బాణములు మొనలు మున్నగువని సానఁబట్టెడు చక్రాకారమైన సాన.

ఉ...మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి...నిర్వ. ౬. ౪౩.

గీ. త్వష్ట చను దెంచి లోకబాంధవునిఁ గాంచి, దేవి సంజ్ఞవిధం బెల్లఁ దెలియఁ జెప్పి, యతని తీవ్రమయూఖసహస్రకమున, నెనిమిదవపాలు కరసానఁ దునియఁ బట్టె. వి. పు. ౪. ౩౯.

౨. గందము తీసికొనెడు చిన్నసాన.

సీ. కరసానఁ దిగిచినకలివెగందపుబొట్టు శిరికట్టు కొని మోము దిరిగి యుండ. క్రీడా. ౨౨౬.

కరహాటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తామరదుంప. ౨. మంగ, పిండీతకవృక్షము.

కరా=కర[2]. (చూ. కరామరకత్తి, మొ.)

జ: కరామరకత్తి, కరామరి, కరాచూరి, కరాపువు.

కరాంగణము. సం. వి. అ. న. కప్పము వసూలు చేయుచోటు.

కరాంబుకము. సం. వి. అ. పుం. నీటియుసిరికె.

కరాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. చేతిదెబ్బ, చఱపు.

కరామెరకత్తి=కరామెరి, కరాచూరి, వి. (√కరా-క. కరాచూరి. త. కైచ్చురికై.) ఖడ్గము, కత్తి.

సీ. డాకెలంకున సిరాజీకరామరకత్తి ... మను చ. ౪. ౨౯.

కరామెరి=కరామెరకత్తి.

వ...కనకమేఖలాఘటితం బగు చేరుకరామరిమరకతంపుఁబిడి మెఱుంగులు...మనుచ. ౫. ౭౧.

కరాచూరి=కరామెరకత్తి.

క. రాచూరితిమ్మవిభునిక, రాచూరిం దెగి నిరంతరము నమరమృగీ, లోచనలమదనశాస్త్రా, లోచనలం దవిలి వర్తిలుదు రభియాతుల్. రామా. ౧. ౬౧.

కరాటము=కరవటము.

(బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధమగుబరణి ?)

వ...మంచులకరాటంబులును...ప్రబంధ. ౭౯.

(కీర్తికాంతావర్ణనము.) సీ. పమ్ముకాటుకకరాటమ్ము ఘోరారిదుష్కీర్తిసంస్కృతగోదసీతలమ్ము. చంద్రా. ౧. ౪౫.

గీ. బరణియుఁ గరాట మను పేళ్లు భరణి కమరు. సాం. ని. స్థా. ౬౪.

సీ. శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరాతు. వి. మల్లబంధవిశేషము. మల్లుపు. ౩. ౬౯.

కరాపువు. వి. (√కరా)-కారముగలపువ్వు-లవంగము. (శ. ర.)

కరామర్దము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివెకాయ.

కరామ్లకము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివెకాయ.

కరారోటము. సం. వి. అ. పుం. అంగుళీయకము, వ్రేలియుంగరము. (త్రి. ని.)

కరాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గామూర్తిభేదము. ౨. శారిబ, మామెన, సుగంధిపాలకాయ.

కరాళము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెఱపుపుట్టించునది, భయానకము. ౨. ఎత్తయినది, తుంగము. ౩. దంతురము, మిట్టపండ్లుగలది. ౪. విశాలము. (కే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. సర్జరసముతోఁ గలసిననూనె. ౨. ఒకానొక దంతరోగము ౩. కస్తూరీమృగము. న. ౧. చమురులో వేఁపఁబడిన సంబారు. ౨. కృష్ణతులసికాయ.

కరాళి. విశే. (సం. కరాళః.) ౧. దుష్టము, చెడ్డది

ఉ. వాలి ప్రతాపకేళిఁ గడువాలి కరాళితనాన నాన లో, మాలి విరాళి పేళిసుకుమారుని మోహపుటాలి నైంద్రనీ,లాళిమదాళివేణి జవరాలి గ్రహింప...సమీర. ౩.౩. శుక. ౩. ౩౪౯.

౨. భీకరము.

గీ. కాళి యెక్కు కరాళిసింగంబునైన, మరపు కోఁగల మొకయింతమందు పెట్టి. వరాహ. ౪. ౭౫.

జ: కరాళించు.

కరాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్నిజిహ్వలలోనొకటి.

కరాళించు. అ. క్రి. (√కరాళి) అఱచు, బొబ్బరించు; గర్జించు; సకిలించు; మొఱఁగు.

వ. అని భర్జించుచున్న దేవయానిపలుకులు విని కరాళించి మ్రోఁగుచున్న భుజంగిచందంబున నిట్టూర్పులు నిగిడించి పెదవులు గొఱుకుచు శర్మిష్ఠ యిట్లనియె. భాగ. ౯. ౫౨౦.

వ...పయఃపారావారమధ్యంబున నమృతాహరణార్థంబు దిరుగుమహామందరంబు తెఱంగున మహాభీకరంబు గాఁగఁ గలఁచి కరాళించి ...అగ్గణరాజకంఠీరవుండు...వీర. ౪. ౧౦౭.

ద్వి. కాలకౌశికుఁ డౌడు గఱచి నిప్పుకలు,రాల వీక్షించి కరాళించి పలికె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౬౭ పం.

ద్వి.ఎక్కన దైతేయు లిటునటుఁ బడఁగ,లెక్కసేయక కరాళించుగుఱ్ఱములు.రం.రా. యు. ౪౨౧పా. ౨౬ పం. (శ. ర.పా.)

వ...కరాళించుసారమేయంబులును ... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౯౬.

స. క్రి. నిందించు, తిరస్కరించు.

(వీరబాహుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాట)

ద్వి. వక్క సేయనిలేకివాఁ డని నన్ను,లెక్క సేయక కరాళించె నీరాజు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౭౪ పం.

కరాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (వై. ని.)

కరాళికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షము. ౨. కత్తి. (వై. ని.)

కరి. వి. (త. కరి). ౧. నిదర్శనము, దృష్టాంతము.

ద్వి. నెలుపల మూరెఁడుమొలకచ్చతోఁక, వలయ లింగంబులోపలఁ బ్రవేశించె, భంగిగా మాశివభక్తు లెయ్యెడల,నెంగళివేల్పుల వినఁగ నొల్లమికి, నరియమ గట్టినయయ్యంబరంబు,కరి గాదె నేఁడును గానవచ్చెడిని.బస. పు. ౬. ౭౩౦ పం.

చ. అలమలయాద్రికుంభభవుఁ డన్కతకంబు శరత్తు కుండమం,డలి ప్రతిబింబకైతవమునం డమ కిచ్చిన వారిదేవతల్, తొలఁకులకేలఁ దాపనిడి తోమఁ గలం కడఁగెం దదీయత,త్ఫలతకు హ్రస్వ మాటె కరి తారక లంబువుఁ దేర్చునే యనన్. ఆము. ౪. ౧౪౯.

౨. మేర, హద్దు.

వ. అందఱు హరిణక్రీడనం బనునాటకుం దొడంగి ...

క. భాండీరవటము కరిగా,నొండొరులం గడవఁ బేర్చి యెక్కట హరిణో,చ్చండగతి దాఁటుచుం గడుఁ,జండరభసమునఁ గడంగి సరి సేయంగన్.

వ...ఇట్లు గెలిచినవారి నోటుపడినవారు తమతమయఱకట నెక్కించుకొని కరిదాఁకం బోవలయుట నవ్విధంబొనర్చునప్పుడు.హరి. పూ. ౭. ౯౨, ౯౩, ౯౪. అం. భా. ౩. ౬౧.

౩. నియమము.

క. ఈతేజోనిధి కర్ణ మె,రాతిరి సత్కాంతిఁ జెందరామి యనుచు ఖ,ద్యోతు రెయి సరుచిఁ జేయు వి,ధాతకరిం గడచి నీప్రతాపము శౌరీ. ప్రబంధ. ౧౪౫.

౪. గురి, లక్ష్యము.

క. పరు లెటేఁగిన నాఁడికిం,గరి యగు ననుతలఁ
పు లేక గతధృతి నవనీ,శ్వరసుత విరివేనలి
తోఁ,బురపురఁ బడి యేడ్చుచుండె భూభా
గమునన్. దశకు. ౪. ౬౯.

విణ. సాక్షి.

సీ. సాక్షి యొప్పును సాకి సాకిరి కరి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

ఆ. కరము సాఁచి యగ్ని కరిగాఁగ సఖ్యంబు,
చేసినార మగుటఁ జెలిమి దలఁచి. భా. రా.
కిష్కి-౦. ౧౦౨. భార. ఆది. ౨. ౧౧౯.

జః కరిగొను.

కరి. సం.వి. న్. పుం. ౧-తొండముగలది-ఏనుఁగు. ౨. ఎనిమిదిఅనుసంఖ్య. ౩. నాగకేసరము†.

కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. నఖరేఖ, గోటినొక్కు. శిశు. ౪. ౭౯.

కరికము. సం. వి. అ. పుం. విట్ఖదిరము, దుర్గంధముగలచంద్ర†. (వాచ.)

కరికుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసరచూర్ణము. (కల్ప.)

కరిగర్జితము. సం. వి. అ. న. బృంహితము,ఏనుఁగుగీఁక.

కరిగొను. స. క్రి. (√కరి.) సాక్షిగాఁజేసికొను.

క. అరిగిన నుదారకుండును, బరిభూతుఁడపోలె
సాధుభావముతోడన్, దొరల కెఱిఁగించి
వారలఁ, గరిగొని యేతెంచె నింటికడకుఁ
గడంకన్. దశకు. ౬. ౫౬.

కరిజె. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...కరిజలు పారివిళంగాయలు తిమ్మనంబులు
పాలకాయలు చక్కిలంబులు... మొదలుగాఁ
గలభక్ష్యంబులు...ప్రబంధ. ౧౧౨. హంస.
౧. ౧౦౫.

కరిజెకాయ. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...ముత్తెపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతలుఁ గరిజ
కాయలు...ఆదిగాఁగలభక్ష్యంబులు... హం
స. ౧. ౧౦౫.

గీ. గారె లతిరసలు బొబ్బట్లు కరిజకాయ,లట్లు
బూరెలు జంతికచుట్లు మణుఁగుఁ,బూలు...
చెన్న. ౪. ౩౫౭.

కరిణాలు. వి. బ. సాలెవారిలో నొక తెగవారు. (శ. ర.)

కరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరిణె(ణియ). వి. మృదంగముఖచర్మమంపలికృష్ణమండలము. (చి. ని, వా.)

కరి(రీ)త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ.ఋ.) ౧. చిమ్మువాఁడు, చల్లువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

కరి(రీ)తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)౧. చిమ్మఁదగినది, చల్లఁదగినది. ౨. హింసింపఁదగినది.

కరిదారకము. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగునుచీల్చునది-సింహము.

కరిది. వి. చర్మవాద్యవిశేషము.

గీ...ఉరుమ యనఁగఁ గరిది యనఁగఁ,దప్పెట
యనంగ వాద్య భేదములు చెలఁగు. ఆం. భా.
౧. ౧౨౭.

కరిని. వి.చెవులయొద్ద కంతివలె పుట్టు ప్రణవిశేషము.

ఆ. చేతరాసియైనఁ జించలంబయినను, గుమ్మ
నందుఁ గ్రుక్కి-సమ్మడమునఁ, గట్టఁ బొలిసిపో
వుఁ గరి నపవిత్రంపు,గడ్డలైన నీరు గాఱుచు
న్న. చికి. (చూ.కుమ్ముక్రింది-చి. ని.)

కరిపత్త్రము. సం. వి. అ. న.తాళీసపత్త్రము, తాళీసపత్త్రి†. (రా. ని.)

కరిపోతము. సం. వి. అ. పుం. కలభము, ఏనుఁగుగున్న. (ఇట్లే: కరిశాబకము, కరిశాబము, మొ.)

కరిమాచలము. సం.వి.అ.పుం.సింహము.(త్రి.ని.)

కరిముఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గజముఖుఁడు, వినాయకుఁడు.

కరిరతము. సం. వి. అ. న. రతిబంధవిశేషము.

శ్లో. భూగత స్తనయుగాస్యమస్తకా, మున్నతస్ఫిజమధోముఖీం స్త్రియం, క్రామతి స్వకరకృష్టమేహనే సల్లభే కరిరతం తదుచ్యతే. (రతిరహస్యము)

కరిరము. సం. వి.అ.పుం.న. కరీరము, వెణుతురు¶.

కరివియ=కరివె. (చి. ని.)

కరివె(ర్వె). వి. ఇత్తడిలోనగువానితోఁజేసి వీణాదండమును బొదివికొనియుండునట్లు సొఱకాయపైనమర్చెడుతొడంగము. (శ. ర-'కకుభము' అని ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.)

గీ. జీవరత్నంపుమేరువు చికిలికెంపు, బిరడలును గరుడపచ్చలకరివె జీని, ప్రాఁతహాంబట్టుగవుసెన రాణఁదనరు, వీణె యొకయింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీ. ౩. ౧౩౨.

ఉ. చెన్నగుజాళువాయొళవు చిన్నరికెంపులమెట్లు నీలపు, న్వన్నియ నొప్పుకాయలు నవంబగువజ్రపుఁగర్వె పచ్చలం, బన్నినయట్టిమేరువును బాగగుతంత్రులు మించ నొప్పమే, ల్కిన్నర చెంతఁ జేరి యొకకిన్నరకంఠి యొసంగనయ్యెడన్. చంద్ర. ౨. ౯౫.

కరివెద. వి.వర్షము కురియుటకు ముందే నేల దున్ని విత్తనములు చల్లుట.

కరిస(ర్స)నము. వి. (సం. కర్షణమ్. ప్రా. త. కరిసనం) కృషి, సేద్యము.

క. కరిసనమును బేహారము, నరసి పసులఁ గూర్చుటయును నవఁగా వృత్తుల్, నరులకు... హరి. పూ. ౭. ౧౩౦.

క. అరులు మిగులఁ గొని రాజులు, నరులకు నెంతయును భయ మొనర్తురు ధరణీ, సురులు గడఁగి వాణిజ్యముఁ, గరిసనమును జేయఁగలరు కలికాలమునన్. భాగ. అర. ౪. ౨౯౩.

సీ. గోవు లెక్కుడు ...వినుతహోమముల కెల్లను బాలుఁ బెరువు నేయును నిచ్చుఁ గర్సనంబు నకు నొదవు. భా. అను. ౨. ౩౯౭.

ద్వి. కడఁగి కేదారాదికంబుల నెపుడు, సడలని శక్తిఁ గర్సన మొనరించు. ద్వి. భాగ. ౫. (శ. ర.)

కరిసించు. స. క్రి. (సం. ఘృష్)డీకొను, ఎదిరించు.

సీ. కంఠీరవము నైనఁ గరిసించుటయ కాని యొకసి నెన్నినిభటోచ్చయంబు. బహు. ౧. ౧౦౨.

కరిసె. వి. (సం. కర్షః. ప్రా. కరీసం. త. కరిసై) పలములోనాల్గవవంతు, కాలుపలము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౬౯.

కరీరము. సం. వి. అ. పుం. న. వెదురుమొలక¶. పుం. ౧. కుండ. ౨. వెణుతురు¶. (ఇది మరుభూములందు మొలచును, ఒంట్రియలకు ప్రియమైనది.)

కరీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. ౨. ఈలపురుగు, ఝిల్లి, చిమ్మట. ('కరీరా' ఆకారాంత స్త్రీలింగమని కొందఱు.)

కరీషంకషము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) పేఁడను ఎండించునది. (వాయువు, మొ.)

కరీషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఏఱుపిడుక; పిడుక. ౨. పేఁడ. (హలా.ని.)

శ్లో. కాశ్చిత్ స్త్రియః కరధృతోరుకరీషపిండా, నిర్యాంత్యగారబహిరంగణశోధనాయ. (కాళిదాసప్రహసనము.)

కరుగు[1](రువు, ర్వు). వి. (త. కరు). పోఁతపోసెడిఅచ్చు; అచ్చులోఁబోసినబొమ్మ; కరఁగెడిమూస.

చ. కరుగునఁ బోయుమాడ్కి నొడికంబు గ ఘాత మలంచుకైవడిన్. చంద్రా. ౨. ౧౨.

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధిత
రంగఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో...భా
ర. అను. ౧. ౧౭౩.

చ...ఒకచిత్రకారుని మహాలఘుహస్తునిఁ బిల్చి
వ్రాయఁగాఁ, బనిచిన వ్రాసె నత్తరుణీభావ
ము కర్వునఁ బోసినట్లు...విక్ర. ౩. ౫౨.

(ఊర్వశి). ఉ...కొలు వల్లఁ జొచ్చి య,చ్చె
రువకంబునుం గదిసి చిత్తరువో కరువో య
నంగ గం,డారపుబొమ్మవోలె నచటం గద
లింపక లేక యుండఁగన్. ఉ.హరి. ౧. ౬౦.

క. కరువునఁ బూరితమై లో,హరసము లోఁ గా
లునట్లు లంగజశోకో,ద్ధురశిఖి రతితను విమ్మ
గఁ,గరఁగియుఁ బొడవఱక లోనఁ గాలు
చు నుండెన్. కు. సం. ౫. ౫౮౭.

కరుగు²(వు). వి. (సం. గర్భః). ౧. వరిపొట్టకట్టు. (శ. ర.) ౨. గర్భము.

క...అట్లు,య్యిరువురు నుపయోగింపఁగఁ,గరువు
లు తత్ప్రకారకలితము లయ్యెన్. భార.
అను. ౧. ౧౧౧.

శ్లో. అథ గర్భావనుప్రాప్తే ఉభే తే వై యుధిష్ఠిర.
సం. భార. అను. ౮. ౩౫.

కరుడు¹. వి. గట్టిపడిన ముద్ద.
ఉదా: అన్నపుఁగరుడు.

(చంద్రవర్ణనము.) సీ. అది చకోరములవిందా
కాదు దుగ్ధాబ్ధికడ జనించిన వెన్నకరుడు గా
ని. వేం. పంచ. ౪. ౨౩౭.

గీ. పుల్ల నుండెడు తేనెకరుళ్లు సరయొ,వనిత కడుఁ
దియ్య నానీదువా తెఱకును. సారంగ. ౨.
౨౦౫. (తేనెకరుళ్లు=తేనెపెరలు.)

జ: కరుడుగట్టు.

కరుడు². వి. దినదినము వ్రాసెడిసంక్షిప్తపులెక్క. (శ. ర.)

కరుడుగట్టు. అ. క్రి. (√కరుడు¹) ముద్దగట్టు, పిండమగు.

గీ. కలసి శుక్లశోణితములు కరుడుగట్టి,విను మ
మేధ్యమధ్యమునఁ బ్రవృద్ధిఁ బొందె. భార.
స్త్రీ. ౧. ౩౬.

క. ఒకచామ్మనిశాగ్రంబుల,మకరందము కరుడు
గట్టి మరి జాఱినపో,లిక నున్ననిరా సఖ
యా,లికుచస్తనిన్నృముపదాంగుళినఖపంక్తుల్.
వరాహ. ౩. ౧౧౯.

కరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కనికరము, దయ.

కరుణామల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక.

కరుణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కరుణగలది, కనికరముగలది. ౨. దీనము, జాలిపుట్టించునది.
వి. అ. పుం. ౧. జంబీరము, నిమ్మ. (హలా.ని)
౨. (అలం) ఒకరసము. (దీనికి స్థాయి శోకము.)
న. దైన్యము. (కే. ని.)

కరుణావిప్రలంభము. సం. వి. అ. పుం. (అలం) విప్రలంభశృంగారరసభేదము. (శృంగారరసము-సంభోగము విప్రలంభము అని ద్వివిధము. విప్రలంభము-పూర్వానురాగ, మాన, ప్రవాస, కరుణము లని చతుర్విధము.)

కరుణించు. సం. స. క్రి. ౧. దయతోనిచ్చు.

ఉ. ముప్ది పితాత మీకు వరములు కరుణించు
టఁ జేసి త్రోయరా, కిన్ని దినంబు లేను క్షమి
యించితి... ఉ. రా. ౨. ౯౬.

౨. కనికరించు.

వ. ఇగ్గరుడుండు...మీకు బాధ యగు నని యి
త్తరుశాఖ విడువనేరకున్నవాఁడు వీనిం గరు
ణించి యీ కొండుకపను నరుగుం డనిన...
భార. ఆది. ౨. ౮౫.

అ. క్రి. కరుణకలవాఁడగు.

వ. విరించి కరుణించి యిట్లనియె. మార్క. ౨.
౧౮౨.

కరుమపుసాకిరి. వి. (కరుమము+సాకిరి.) చెయ్యులసాకిరి, కర్మసాక్షి, సూర్యుఁడు.

వ...నీయుప్పు దిన్నవారము గావునఁ దారు నీతోడివారము. ఎందు కాకరుమపుసాకిరి. లేకున్న నినువంటి జన్నిగట్టులు సాకిరి యని చెప్ప నేల. ప్రబంధ. ౭౮౫.

కరుమము. వి. (సం. కర్మ.) కర్మము, పని.

జ: కరుమపుసాకిరి.

కరుమల=కమ్మర.

ఉదా: కరుమలవాఁడు, కరుమలది.

జ: కరుమలి.

కరుమలి=కమ్మరి. వి.(కరుమల+ఇ)కమ్మరవాఁడు; కమ్మరది.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁ గాను మీఁఱు చుండును నయసాక్కరసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కరువ. వి. (సం. గ్రావా.) కొండ, పర్వతము.

క. మెట్టనఁ గొండన మల యన,గట్టన గుబ్బలి యనంగఁ గరువ యనంగా,గుట్ట యనఁ దిప్ప యనఁ గ,న్పట్టును శైలాఖ్య లార్యభావితచర్యా. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

కరువటిల్లు. అ. క్రి. కంపిల్లు, వణఁకు.

చ...వడి మోవియుం గరువటిల్లెడు నీమది నింత దల్లడం,బొదవు డి దేమి గారణ మొ యుగ్మలి నా కెఱిఁగింపు మేర్పడన్. ప. సం. ౪. ౪౧౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కరువ(ర్వ)లి. వి. (క.గరువలి). వాయువు, గాలి.

సీ. కరువలిచేఁ దూలుకపిలజటాళియ కర మొప్పు శిఖలుగా...మూఁడగ్నులు ప్రత్యక్షమైనయట్లు, దనమ్రోల శర్మిష్ఠతనయులు గ్రీడించుచుండంగ...భార. ఆది. ౩. ౧౫౨.

సీ. రాత్రుల మిన్ను నిర్మలభావమును బొందె వెలియెండ గాసెఁ గర్వలి దొలంగె. కాశీ. ౩. ౧౪౯.

గీ. గాడ్పు కరువలి వినుచూలి గాలి వలపు,మోపరి చిలువమేఁ తనఁ బొలుచుఁ బవనుఁ,డు ... ఆం. భా. ౧. ౫౯.

కరువలితోలుజేజే=గాలిరక్కసి,తృణావర్తుఁడు.

క. దొరఁకొని తనుఁ బొదివి కడున్,సరగను జడలికిని నొగిని జను బేరజపుం,గరువలిబలుతోలుజేజే,నరుదుగ గుదెతాల్పువీటి కనిచెం గడిమిన్. నీలా. ౧. ౭౪.

జ: కరువలికుడుపరి,కరువలికొడుకు, కరువలిచుట్టము, కరువలియొర, కరువలిరిక్క.

కరువలికుడుపరి. వి. (కరువలి+కుడుపు+అరి[3]) పవనాశనము, పాము.

సీ. తెలికడలిని గరుపలికుడుపరిదొరపఱపుపయి నిదురఁ గొఱలునుతియ. అచ్చ. రా. అర. ౧౧౪.

ఇక్లే: కరువలిమేపరి. అచ్చ. రా. అయో. ౨.

కరువలికొడుకు. వి. (√కరువలి+కొడుకు)

౧. హనుమంతుఁడు.

క. గిరులును నదులును వనములుఁ,బరికింపుచుఁ బట్టనములు బహువిధగతులన్,దిరుగుచు వెదకుచుఁ గానక,కరువలికొడు కాది యైనకపివరు లెదుటన్. మొ. రా. సుం. ౬.

౨. భీముఁడు.

ఇక్లే: కరువలికొమరుఁడు, కరువలిపట్టి, మొ. అచ్చ. రా. కిష్కి౦. ౭౭.భార.భీష్మ.౩.౨౨౦.

కరువలిచుట్టము. వి. (√కరువలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

వ. ... అక్కరువలిచుట్టంబు మహీవల్లభుం డరుగు తెరువునఁ బ్రబలి...రవులుకొని... హరిశ్చ. ౩. ౧౨౦.

ఇక్లే: కరువలివిందు, మొ. రామా. ౬. ౬౭.

కరువలియొర. వి. (√కరువలి) పవనాశనము, పాము.

సీ.కరువలియొరసెజ్జ మురువు(దామరబొజ్జ నెస(గువాఁడు శుభంబు లొసఁగువాఁడు. ప్రబంధ. ౩౩౦.

కరువలిరిక్క. వి. (√కరువలి)-వాయుదేవతాకమగునక్షత్రము-స్వాతీనక్షత్రము.(శ.ర,బ్రౌ.)

కరువాడు. వి. (చి.ని.'కఱువాడు' అని శకటరేఫముతో శ. ర-శ.కరువాడు.) శుష్కమత్స్యము, ఎండినచేఁప.

సీ. అలరును శుష్కమత్స్యం బుప్పుఁజేఁప నా వరుగుఁజేఁ పనఁగరువా డనంగ. ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కరుసు. వి. (సం. ఘర్షః.) నిష్ఠురోక్తి, పరుషవచనము.

సీ. కఱకు కరుసు కాఱు కాఱొడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠురము వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

కరూష(శ)ము. సం. వి.అ.పుం.ఒకానొక దేశము.

కరూషు(శు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరూశదేశపురాజు. ౨. కరూశదేశవాసి.

కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కరేణుభువు. సం. వి. ఊ. పుం. పాలకాప్యుఁడు, గజశాస్త్రప్రవర్తకుఁ డగుఒకముని.

ఇశ్లే:-కరేణుసుతుఁడు, మొ.

కరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కర్ణికారముకీ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరేవరము. సం. వి. అ. పుం. తురుష్కనామకగంధద్రవ్యము, అందుగుజిగురుతోఁజేసినధూపద్రవ్యము.

కరోటము. సం. వి. అ. న. ౧. శిరోస్థి, పుఱ్ఱె. ౨. వస్త్రకోశము, బట్టలపెట్టె. (కే. ని.)

కరోటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తలయెముక, పుఱ్ఱె.

కరోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులిసినగంజి. (కే. ని, వై. ని.)

కరోటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, కొలువుకాఁడు. (కే. ని.)

కర్కంధువు. సం. వి. ఊ. పుం. స్త్రీ. ౧. రేఁగుకీ. ౨. వ్రణము.స్త్రీ.౧.యుద్ధము. ౨. రథాదులయొగము, కాఁడి. (కే. ని, వై. ని.)

కర్కచిర్భటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నదోసకీ.

కర్కటకము. సం.వి. అ.పుం. ౧. కుళీరము,ఎండ్రకాయ. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశి. ౩. వృత్తరేఖను గీయుట కుపయోగించుయంత్రభేదము. (కంపసెస్) ౪. ఒకజాతిచెఱకుకీ.(వాచ)

కర్కటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుఎండ్రి. ౨. గొడ్డుకాఁకరకీ.

కర్కటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎండ్రి. ౨. కొక్కెర, కొంగ. ('రాపులుఁగు' అనికొందఱు.) ౩. (జ్యోతి.) నాల్గవరాశి. ౪. నూఁగుదోసకీ. ౫. అభినయహస్తవిశేషము. (రెండు చేతులవ్రేళ్లను ఒకదానిసందున నొకటి అదికినట్టుగాఁ గూర్చి పట్టినది.) ౬. తామరదుంప. ౭. ముల్లు. ౮. రతిబంధవిశేషము. ౯. త్రాసుదండముయొక్క వంపయినకొన. ౧౦. అలాబువు, సొఱకీ.

కర్కటశృంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ఒకానొక చెట్టు.

కర్కటాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగికీ.

కర్కటాక్షము. సం. వి. అ.పుం.కర్కటి,దోసకీ.

కర్కటాఖ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగికీ.

కర్కటాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. బిల్వము,మారేడుకీ.

కర్కటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుపీత. ౨. దోసకీ. ౩. బూరుగుకీ. ౪. సర్పము. ౫. డా

డంగీ. ౬. ఘోషికావృక్షము, చేఁదుబీఱ. ౭. కర్కటశృంగి.

కర్కటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిదోస, నూఁగుదోస.

కర్కటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మ్రానిపసుపు, దారుహరిద్ర.

కర్కటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుళీరము, ఎండ్రి. ౨. అద్దము. ౩. కుండ. ౪. తెల్లగుఱ్ఱము. ౫. నిప్పు. ౬. (జ్యోతి) కర్కటరాశి. ౭. నూఁగుదోస. ౮. గుఱ్ఱముయొక్క తెలుపురంగు. (కే.ని.)

కర్కరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దృఢము, గట్టిది. ౨. కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. ముద్గరము. ౨. అద్దము. ౩. కంకరరాయి. ౪. ఎముక. (కే.ని.)

కర్కరాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనపక్షి, కాటుకపిట్ట.

కర్కరాంధుకము. సం. వి. అ. పుం. పాడునుయ్యి, అంధకూపము. (త్రి. ని.)

కర్కరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

కర్కరాటుకము. సం. వి. అ. పుం. కర్కరేటువు, పెద్దకొక్కెర.

కర్కరాటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఓరచూపు, కడగంటిచూపు, కటాక్షము.

కర్కరాలము. సం. వి. అ. పుం. అలకము, చూర్ణకుంతలము.

కర్కరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్కరిక, కాంతారమను చెఱకు.

సీ. ఘృతపిండనిభకర్కరీఖండములతోడ...ఆము. ౨. ౭౩.

(తెనుఁగున 'దోస.' అనునర్థమున నొకచో ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది– గీ ... దుర్వారకర్క,రీఫలామోదధారంగరీవరిష్ఠ,పవనములచేత నాహారభాగ్య మిచట, నబ్బు నని యెంచి కెలని బిట్టడవి విడిసె. శుక. ౩. ౩౮౧. చూ. ౩౮౨.)

౨. గిండివంటిపాత్రము. ౩. పెనమునుండి నేయి మొదలగువానిలో వేఁచినవానిని వెలికిఁదీయు నుపకరణము. (జల్లిగరిఁటె, మొ.)

కర్కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కరి, కాంతారమను చెఱకు.

శ్లో. కాంతారస్త్వత్కర్కరికా పౌండ్రకస్తు రసాలకః. (షట్చక్రంథనిఘంటువు.)

కర్కరేటము. సం. వి. అ. పుం. అర్ధచంద్రము, గళహస్తము.

కర్కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృశ్చికాళీవృక్షము, తేలుకొండి.

కర్కశచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, ఆవడ, చేఁదుబీఱ.

కర్కశచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకోటవృక్షము, బరివెంక. ౨. పటోలము, పొట్ల.

కర్కశము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఱకయినది, కఠినస్పర్శవంతము. ౨. గట్టిది, కఠినము. (వ్యతి-మృదువు, కోమలము.) ౩. నిర్దయము, కనికరములేనిది. ౪. తెగువగలది, సాహసికము. ౫. దుర్బోధము, తెలియనిది. (శైలి, మొ.) ౬. అత్యంతము, మిక్కిలియైనది. (సం. రఘు. ౯.౬౮.) ౭. నొప్పించునది, బాధకము. వి. అ. పుం. ౧. కంపిల్లము. ౨. కసింద. ౩. చెఱకు. ౪. కత్తి. ౫. రత్నదోషములలోనొకటి.

వ. మఱియు లశున పటల త్రాస చ్ఛిన్న జర్ఝర కర్కశ నీలంబు లనియెడుదోషంబులు కలవు. వాని తెఱంగెఱింగెద. రత్న. ౧౬.

కర్కశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతిరేఁగు.

కర్కారువు. సం. వి. ఉ. పుం. గుమ్మడి, కూష్మాండము.

కర్కి. సం. వి. ఇ. పుం. కర్కటరాశి.

కర్కేతనము. సం. వి. అ. పుం. న. రత్నవిశేషము.

కర్కోటకము. సం=కర్కోటము.

కర్కోటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పీతఘోషావృక్షము, ఆవడచెట్టు.

కర్కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక నాగము. (ఇది అష్టనాగములలో నొకటి-అనన్తో వాసుకిః పద్మో మహాపద్మో పి తక్షకః, కర్కోటః కులికశ్శఙ్ఖ ఇత్యష్టౌ నాగనాయకాః.) ౨. మారేడు, బిల్వము.

కర్చూరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధకచోరము. ౨. పసుపు, హరిద్ర.

కర్చూరము. సం. వి. అ. పుం. గంట్లకచోరము. న. ౧. బంగారు. ౨. హరిదళము.

కర్జకాయ. వి. (√కర్జము².) భక్ష్యవిశేషము. (శ. ర.)

కర్జము¹. వి. (సం. కార్యం. ప్రా. కజ్జ.) కార్యము, పని.

గీ. మునుసిసులు దమ కిష్టుగాఁ జదివికొండ్రు, గాక పతులకు హితమగు కర్జ మేల, యొలసి చెప్పుదురు... భాగ. ఆది. ౧. ౩౧, ఉద్యో. ౮. ౨౮౨.

విణ. కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

తరువోజ ... ఏయుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁ, గా నేర్తు మెయ్యది గర్జ మిం దుండఁ, గా దేఁగుదమ యొండుకడకు... భార. ఆది. ౬. ౨౮౭.

శా. ఉర్వీమూల్యము కోటికోటులు ధనం బొప్పించి విప్రాళిచే, సర్వక్షోణియు నీవు సైకొనుట కర్జం బన్న... విక్ర. ౪. ౧౩౩.

కర్జము². వి. భక్ష్యవిశేషము.

ఉ. అత్తల మామలన్ మగల నన్నలఁ దమ్ములఁ దల్లిదండ్రులన్, జిత్తుల దుద్దుపెట్టుచును జీటికి మాటికి నన్నె చేరఁగా, వత్తురు మేలుకర్జములు వంతుల కిత్తురు నిండుఁగౌఁగిటం, గ్రుత్తురు... దశా. ౧. ౩౪౪.

జ: కర్జకాయ.

కర్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః.) ఖర్జూరవృక్షము.

మ. సురపొన్నల్ కలిగొట్లుఁ జిందుగలు కర్జూరంబు లబ్బెందలున్. యయా. ౪. ౮౧.

కర్ణకీటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - చెవిలోఁ దూరఁబడు పురుగు - శతపది, జెఱ్ఱి.

కర్ణక్ష్వేడము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందెడతెగని మ్రోఁతగలిగించు రోగము. (ఇది ధాతుక్షయాదులవలనఁ గలుగును.)

కర్ణగూథము. సం. వి. అ. న. చెవిమలము, గులిమి.

కర్ణగూథకము. సం. వి. అ. పుం. గులిమిగట్టిపడు కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణగ్రాహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కర్ణధారుఁడు, ఓడనడుపువాఁడు.

కర్ణజలూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - జలగవలెనుండి చెవిలోఁ జొచ్చునది - జెఱ్ఱి.

కర్ణజలౌకము. సం. వి. స్. పుం=కర్ణజలూక.

కర్ణజాహము. సం. వి. అ. న. కర్ణమూలము, గూబ.

కర్ణదర్పణము. సం. వి. అ. పుం. తాటంకము, చెవిపోఁగు. (త్రి. ని.)

కర్ణదుందుభి. సం. వి. ఇ. పుం=కర్ణకీటి.

కర్ణధారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఓడనడపువాఁడు, అరకాటి.

కర్ణపత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణపాళి, చెవితమ్మె. యాజ్ఞ. ౩. ౯౬.

కర్ణపరంపర. సం వి. ఆ. స్త్రీ. వినికివరుస.
ఇట్లే:- శ్రోత్రపరంపర, మొ.

కర్ణపర్వము. సం. వి. న్. న. ౧. మహాభారతమందలి ఎనిమిదవపర్వము. ౨. శ్రోత్రానందము, వీనులవిందు.

కర్ణపాళి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ. ౧. చెవితమ్మె. ౨.కర్ణాలంకారభేదము.

కర్ణపాశము. సం. వి. అ. పుం. అందమగుచెవి. (వై. ని.)
శ్లో. సైవోష్ఠముద్రా స చ కర్ణపాశః. సం.ఉ.రా. ౬. ౨౭.

కర్ణపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మోరట, చాఁగరీ†.

కర్ణపూరకము. సం. ౧=కర్ణపూరము. ౨. కదంబము, కడపరీ†.

కర్ణపూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పుష్పాదులచేఁ జేయఁబడినకర్ణభూషణము. ౨.అశోకము, కంకేళీ†. ౩. దిరిసెనము, శిరీషము†. ౪. తిలకము†. ౫. నీలోత్పలము, నల్లగలువ. (కే. ని.)

కర్ణప్రణాదము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగభేదము. (ఇందు పలువిధములగుధ్వనులు వినఁబడును.)

కర్ణప్రతి(తీ)నాహము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణఫలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము.

కర్ణభూష. సం. వి. ఆ స్త్రీ=కర్ణభూషణము.

కర్ణభూషణము. సం. వి. అ. న. చెవినగ.(వాచ.)

కర్ణమలము. సం. వి. అ. న. పింజూషము, గులిమి.

కర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరిత్రము, చుక్కాను. ౨. చెవి. ౩. త్రిభుజములలో సమకోణమునకు ఎదురుగానున్నరేఖ. ౪. గంగాళము మొదలగువానికిఁ జెవివలె నమర్చినపిడి. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెవులులేనిది. (పశువు—కే. ని.)

కర్ణమూలము. సం. వి. అ. న. చెవియొక్క మొదలు, గూబ.

కర్ణమోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. శివపరిచారికలలో నొకతె.

కర్ణలత. సం=కర్ణలతిక.

కర్ణలతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెవితమ్మె.

కర్ణలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ప్రశస్తమగు శ్రవణశక్తిగలవాఁడు.

కర్ణవర్జితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కర్ణహీనము, చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణవిట్. సం. వి. ష్. స్త్రీ. కర్ణమలము, గులిమి.

కర్ణవిషము. సం. వి. అ. న-కర్ణమునకు విషమువంటిది-కొండెము, దుర్బోధము.

కర్ణవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుయొక్క చెవులుకుట్టుసలాక.

కర్ణవేధనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కర్ణవేధని.

కర్ణవేధము. సం. వి. అ. పుం. (శాస్త్రోక్తవిధానమున) చెవులుకుట్టుట.

కర్ణవేష్టనము. సం. వి. అ. న=కర్ణవేష్టము.

కర్ణవేష్టము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణాభరణము, చెవినగ. (కుండలము, పోఁగు, మొ.)

కర్ణశూలము. సం. వి. అ. పుం. న. చెవిపోటు.

కర్ణస్ఫోట. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.ఒకానొకతీఁగ.(కల్ప.)

కర్ణహీనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణాందువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ.ఉత్తిష్టికయను చెవినగ.

కర్ణాకర్ణి. సం. అవ్య. (ఇది తెలుఁగున విశేష్యము గా 'శ్రవణపరంపర, వినికివరుస' అను నర్థమున ప్రయుక్తము.)

శా. నాకుంజూడ మనంబునం గుటిలుఁడై నాకేశుఁ డిబ్బాలుఁ దా,నే కొంపోయినవాఁడు వాఁడు దగు వాఁడే గౌతమస్త్రీరహ, స్స్వీకారాదులు తచ్చరిత్ర ములు నాచేఁ గ్రొత్తగా నేల కర్ణాకర్ణిం గథలందు మున్ను వినమే నానాప్రకారంబులన్. ఉ. హరి. ౫. ౨౯౬.

కర్ణాటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము, కన్నడదేశము.

కర్ణాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్ణాటదేశపుస్త్రీ. ౨. హంసపది† ౩. (సంగీ) స్త్రీరాగములలో నొకటి.

కర్ణార. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీ. గజకర్ణవేధని, ఏనుఁగు చెవికుట్టుసాధనము.

కర్ణాస్ఫాలము. సం. వి. అ. పుం. (ఏనుఁగు) చెవులు తటతటలాడించుట. (కల్ప.)

కర్ణి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కర్ణము కలది. వి. న్. పుం. కర్ణధారుఁడు. న్, ఇ. పుం. ఈ. స్త్రీ. బాణవిశేషము, చిల్లులుగలబాణము. ఈ. స్త్రీ. ౧. చౌర్యశాస్త్రకర్త యగుమూలదేవుఁడనువానితల్లి. ౨. పశువులను గట్టుట కుపయోగించురజ్జువిశేషము. (కే. ని.)

కర్ణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ ౧. చెవికమ్మ. ౨. చేతినడిమి వ్రేలు. ౩. ఏనుఁగుతొండముచివరను వ్రేలివలెనుండెడి యవయవము. ౪. పద్మబీజకోశము, తామరదుద్దు. ౫. కుంచెనకత్తె. (హేమ. ని.)

కర్ణికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెద్దచెవులు గలది. ౨. చుక్కానుగలది. వి. అ. న. కృష్ణాజినము, తపస్సుచేసికొనుట కుపయోగించునట్టి కృష్ణమృగచర్మము. (వై. ని.)

కర్ణికాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము.

కర్ణికారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరివ్యాధము, ఒకానొకచెట్టు. ౨. ఆరగ్వధము, రేల†.

కర్ణికుఁడు. సం వి. అ. పుం. కర్ణధారుఁడు, ఓడనడుపుటకై చుక్కాను పట్టుకొనువాఁడు.

కర్ణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోనిరోగభేదము.

కర్ణీమంతము. సం. వి. త్. పుం. ఆరగ్వధము, రేల†.

కర్ణీరథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూఁపునమోచి కొనిపోవుపల్లకి మొదలగువాహనము. ౨. మట్టితోఁ జేసినబాలకాదిక్రీడాశకటము.

కర్ణీసుతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూలదేవుఁ డను పేరుగల చౌర్యశాస్త్రకర్త.

కర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుంతిమొదటికొడుకు. (ఇతఁడు కుంతియందుఁ గన్యాత్వకాలమున సూర్యునికిఁ బుట్టినవాఁడు.)

కర్ణేందువు. సం = కర్ణాందువు.

కర్ణేజపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సూచకుఁడు, కొండెకాఁడు.

కర్ణోత్తంసము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందు ధరింపఁ బడు ఆభరణము.

కర్ణోర్ణము. సం. వి. అ. పుం. - చెవిలోరోమములు గలది, ఒకజాతిమృగము.

కర్ణ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెవిలోనిది. (గురిమి, మొ.)

కర్త. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. చేయువాఁడు. ౨. స్వామి, ఒడయఁడు.

మ....కన్నడరాయశేఖరుఁడు రాయల్ వన్ను సింహాసనం,బునకుం గర్తను జేసె .... కృష్ణ. ౨. ౩౮.

వ. ఆయ్యజవల్లభుండు సురతపరతంత్రుండైమిని

మిసి యనుశబ్దంబుసేయుచుఁ దచ్చాగిపెంటం జని యొడంబడుపం జాలకుండె వంతదానికిఁ గర్తయైన బ్రాహ్మణుండు రోషంబున రతిపమర్ధంబు గాకుండ నల్లాడుచుండ భాగవృషణంబులు ద్రెంచిపేసిన .... భాగ ౯. ౩౭౨.

౩. (వ్యాక) ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయము. వి. ఋ. పుం. ౧. పరమేశ్వరుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కర్తకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) కత్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్తనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేదించునది; కత్తిరించునది. వి. అ. న. ౧. కత్తిరించుట; ఛేదించుట. ౨. నూలువడుకుట. (కే. ని.) ౩. గుఱ్ఱము ధూళియందు పొర్లాడుట. ౪. సాలెవాఁడు బట్టలు నేయుమగ్గము. పుం. ఒకానొకఛేదనసాధనము. (వై. ని.)

కర్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కత్తెర.

కర్తనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కత్తిరింపఁదగినది; ఖండింపఁదగినది.

కర్తరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తెర, కత్తిరించుట కుపయోగించుపనిముట్టు. ౨. (జ్యోతి)యోగభేదము.

శ్లో. క్రూరమధ్యగతశ్చంద్రోలగ్నం వాక్రూరమధ్యగం,
కర్తరీనామయోగోయం కన్యానిధనకారకః.
(కల్ప)

౩. బాణముమొదటిభాగము, పుంఖము. ౪. ఉద్వేగకర్తరి, అడకత్తెర. (వై. ని.)

కర్తరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కర్తరి.

కర్తరీముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము. (బొటనవ్రేలిని వంచి చూపుడువ్రేలి మొదటఁ గూర్చి యుంగరపువ్రేలిని వంచి చూపుడునడిమివ్రేళ్లను గత్తెరవలెఁ బట్టినది. శ. ర.)

కర్తలాణము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనిగోరిజలును తోఁకయు వెండ్రుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము. కత్తలాని.

శ్లో. పూర్వవత్సర్వశుక్లాజఙ్ఘ్వా కృష్ణోథవేద్యది,వరో
నామ్నాసవిజ్ఞేయః కర్తలాణస్తురఙ్గమః. శివతత్త్వరత్నాకరము.

క. అల్లునికి నిచ్చె ధాత్రీపల్లభుఁ డనురక్తి నమరవల్లభు
హరితో,నుల్లస మాడం జాలెడు, తెల్లనియొకకర్త
లాణ తేజోహయముల్. నైష. ౬. ౯౬.

(శ. ర-కాని వావిళ్లవారిప్రతిలోను 'తేజీ'శబ్దముక్రింద శబ్దరత్నాకరములోను 'కత్తలానితేజీహయముల్' అనియు, ఒకతాళపత్త్రగ్రంథములో 'ఖత్తులానితేజోహయముల్' అనియు పాఠభేదములు కలవు. సంస్కృతనిఘంటువులలో ఈపదము కానరాదు. ఇంకను విచార్యము.)

కర్తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేయఁదగినది.

కర్తారు(ఁడు). వి. (హిం. కర్తార్.) ౧. తురుష్కుల దేవుఁడు. (అల్లా.)

శా. స్మర్తల్ తత్త్వమటంచు నెంచఁగ మహాశైవుల్
మనోజద్విష, న్మూర్తింగా నుతియింప వైష్ణవులు
విష్ణుం డంచు నెంచం దగం, గర్తారుండనుచుం దు
రుష్కులు మొదల్గాఁ గొల్వఁ బ్రత్యక్షమై, మార్తాం
డుం డుదయించె నబ్ధితట సీమప్రాంచితౌర్వాకృతిన్.
విప్ర. ౩. ౩౦. యయా. ౧. ౧౬.

సీ. అదె పాండవులగుడి యట దక్షిణంబునఁ గర్తారుఁ
డుండు తుర్కులమసీదు. క్రీడా. ౧౪౫.

౨. సూర్యునకు తురుష్కభాషానామము.

గీ. అబ్జహితుపేరు లవి యెన్ని యైన నుండఁ, బ్రౌఢ
కర్తారుశబ్దంబు రూఢి కెక్కెఁ, దిమ్మనృప

ఖడ్గధారావిదీర్ణమత్త. ఖానపుంగవసాంగత్యగరిమ దివిని. కువల. ౧. ౪౦.

కర్త్రిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కర్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్త్రితవ్యము. సం=కర్తనీయము.

కర్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తిక, చురకత్తి. (వాచ) ౨. కర్తరి, కత్తెర. (వై. ని.)

కర్దటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బురద. ౨. తామర దుంప. ౩. పంకారము, నాఁచు†.

కర్దనము. సం. వి. అ. న. ఉదరనాదము, కడుపు నందలి మ్రోఁత.

కర్దమకము. సం. వి. అ. పుం శాలిభేదము, ఒకశాకము వరి†. (వాచ.)

కర్దమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంకము, అడుసు. ౨. పాపము. న. మాంసము, ఎఱచి.

కర్దమాటకము. సం. వి. అ. పుం. మలము మొదలగునవి వైచుతావు.

కర్దముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక ప్రజాపతి.

కర్పటము. సం. వి. అ. పుం. చెమటమున్నగునవి తుడుచుకొనుట కుపయోగించు చేతిఁ మాలు. (మాలిన్యాదిదుష్టజీర్ణవస్త్రఖండము అనికొందఱు.)

కర్పటి. సం. విణ. (న్ నీ.న్.) కర్పటముగలవాఁడు.

కర్పటికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)=కర్పటి.

కర్పణము. సం. వి. అ. పుం. ఆయుధవిశేషము.

కర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కటాహము, కొప్పెర. ౨. కుండపెంకు. ౩. తలపుర్రె. ౪. వెన్నెముక. ౫. శస్త్రభేదము. ౬. ఉదుంబరము, మేడి†. ౭. అగ్ని, నిప్పు. (వై. ని.)

కర్పరాలము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతపీలువు, కొండగోనుగు†.

కర్పరి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. మ్రానిపసుపువలందిన అంజనవిశేషము. ౨. కబరి. కొప్పు. (వై. ని.)

కర్పాసము. సం. వి. అ. పుం. న ప్రత్తిచెట్టు.

కర్పూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ పచంపచ, మ్రానిపసుపు.

కర్పూరతైలము. సం. వి. అ. న. కర్పూరపరిమళము గలతైలవిశేషము.

కర్పూరనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భక్ష్యవిశేషము.

కర్పూరభోగి. సం. వి. న్. న. కప్పురభోగి. (చూ.)

కర్పూరమణి. సం. వి. ఇ. పుం. రత్నభేదము.

కర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. న. ఘనసారము, కప్పురము; పచ్చకర్పూరము.

కర్పూరరసము. సం. వి. అ. పుం. రసకర్పూరము.

కర్ఫరము. సం. వి. అ. పుం. దర్పణము, అద్దము.

కర్బుదారకము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము, విరిగి†.

కర్బుదారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోవిదారము. ఎఱ్ఱకాంచనము†. ౨. నీలఝింటి, నల్లగోరంట†.

కర్బుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బర్బర, వాయింట†. ౨. పాటల, కలిగొట్టు†. ౩. విషముగల ఒకజాతి జలగ. (శ్లో. యాచ్ఛిన్నోన్నతకుక్షి స్స్యాత్ వర్మిమత్స్యవదాయతా, సవిషాకర్బురా నామ.... కే. ని.) ౪. కర్బురవర్ణముగలగోవు. (కే. ని.)

కర్బురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణముకలది. (అమరము—ఆకుపచ్చనతెలుపుకలిసిన వర్ణముగల ది వై. ని. కే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. (అమరము— ఆకుపచ్చనతెలుపుకలిసినవర్ణము. వై. ని. కే. ని.) ౨. పాపము. ౩. నాదేయనిష్పావధాన్యము, నదీజలముచే బండునట్టి అనుములు. ౪. శటి, గంట్లకచోరము†. న. ౧. నీరు ౨. బంగారు. ౩. ఉమ్మెత్త†.

కర్బురితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కర్బురవర్ణము గలదిగా చేయఁబడినది.

కర్బురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్బువు. సం. విశ. (ఉ). చిత్రవర్ణముగలది. (యాజ్ఞ. ౩. ౧౬౬.) వి. ఉ. పుం. చిత్రవర్ణము.

కర్మంది. సం. వి. న్. పుం — కర్మందుఁడనుఋషిచే రచింపఁబడినభిక్షుసూత్రముల నధ్యయనముచేయువాఁడు—సన్న్యాసి, మస్కరి.

కర్మకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మూర్వ, చాఁగ†. ౨. బింబిక,దొండ. (మే. ని.)

కర్మకరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) వేతనమునకై పనిసేయువాఁడు; కూలివాఁడు. వి. అ. పుం-కర్మాను సారముగా పాపులను హింసించువాఁడు-యముఁడు.

కర్మకాండము. సం. వి. అ. పుం. న. వేదమునందలి యజ్ఞాదికర్మవిషయకమగుభాగము.

కర్మకారి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) పనిచేయువాఁడు.

కర్మకారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ఎప్పటిపని కప్పుడు కూలి పుచ్చుకొనక వెనుక కలిగినఫలమునకుఁ గాని రాఁబోవుఫలమునకుఁగాని పనిచేయువాఁడు. (దాసుఁడు, శిష్యుఁడు, మొ.) వి. అ. పుం. లోహకారుఁడు, కమ్మరి.

కర్మకీలకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రజకుఁడు, చాకలి. (త్రి. ని.)

కర్మక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. కర్మభూమి, భరతవర్షము.

కర్మగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం - కర్మబంధహేతువు - అజ్ఞానజన్యవాసనారూప మగుదోషము.

కర్మచండాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జన్మముచేతఁ గాక కార్యములచేత చండాలుఁడైనవాఁడు.

(కర్మచండాలురు నలుగురు - అసూయకుఁడు, పిశునుఁడు, కృతఘ్నుఁడు, దీర్ఘరోషుఁడు.)

కర్మచాండాలుఁడు. సం = కర్మచండాలుఁడు.

కర్మజము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) కర్మమువలనఁగలిగినది. (రోగాది) వి. అ. పుం. ౧. కలియుగము. ౨. మఱ్ఱి†.

కర్మఠుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) = కర్మశూరుఁడు.

కర్మణ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీతము; కూలి.

కర్మణ్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కర్మసాధువు, కర్మములందునేర్పరి.

కర్మధారయము. సం. వి. అ. పుం. (వ్యాక) సమాస విశేషము, సమానాధికరణతత్పురుషము. (ఉదా :- తెల్ల గుఱ్ఱము, మొ.)

కర్మనిష్ఠుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విహితకర్మముల నాచరించుటయందు ఆసక్తిగలవాఁడు.

కర్మపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కార్యముయొక్క పద్ధతి. ౨. విహితకర్మానుష్ఠానమార్గము. (వ్యతి-జ్ఞానమార్గము.)

కర్మపాకము. సం. వి. అ. పుం. పూర్వజన్మమునఁ జేసినకర్మములు పరిపక్వమై ఫలోన్ముఖములగుట.

కర్మఫలము. సం. వి. అ. న. శుభాశుభకర్మములయొక్క సుఖదుఃఖాదిరూప మగుఫలము

కర్మభూమి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. భరతవర్షము.

కర్మభోగము. సం. వి. అ. పుం. కర్మజన్యములగు సుఖదుఃఖాదులను అనుభవించుట.

కర్మమీమాంస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికకర్మప్రతిపాదకమగుశాస్త్రము. (ఇదిజైమినిప్రణీతము. దీనిని పూర్వమీమాంస యనియు నందురు.)

కర్మము. సం. వి. న్. పుం. న. ౧. పని, కార్యము. ౨. విధ్యుక్తకర్మము, నిత్యనైమిత్తికాది. (యజనాదిషట్కర్మములు :- యజనము, యాజనము, అధ్యయనము, అధ్యాపనము, దానము, ప్రతిగ్ర

హము— గర్భాధానాదిషోడశకర్మములు :- గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చౌలము, ఉపనయనము, ప్రాజాపత్యము, సౌమ్యము, ఆగ్నేయము, వైశ్వదేవము, గోదానము, సమావర్తనము, వివాహము, అంత్యకర్మము.) ౩. (వ్యాక) కారకవిశేషము. ౪. (వైశేషిక) ఉత్క్షేపణాదిపంచకర్మములు. (ఉత్క్షేపణము, అవక్షేపణము, ఆకుంచనము, ప్రసారణము, గమనము.) ౫. (వైద్య) వమనాదిపంచచికిత్సాకర్మములు. (వమనము, రేచనము, నస్యము, అనువాసనము, నిరూహము.) ౬. (జ్యోతి) జన్మనక్షత్రమునకు పదియవనక్షత్రము. ౭. (జ్యోతి) లగ్నమునకు పదియవస్థానము. ౮. యజ్ఞము. ౯. భవ్యము†. ౧౦. శిల్పము. ౧౧. యాతన. ౧౨. అర్థప్రయోగము, వడ్డీ. ౧౩. పాపము. ౧౪. పుణ్యము.

శ్లో.....కర్మశబ్దస్తు పుంనపోః, పుణ్యే పాపే క్రియాశిల్ప యాతనాసు ద్రుమాంతరే, భవ్యసంజ్ఞే కారకేచ కర్త్రీప్సితతమాదికే, అర్థప్రయోగే యజ్ఞేచ....(కే. ని.)

కర్మమూలము. సం. వి. అ. న. కుశతృణము†.

కర్మయుగము. సం. వి. అ. న. కలియుగము. (త్రి. ని.)

కర్మయోగము. సం. వి. అ. పుం. నిష్కాముఁడై విహితకర్మముల నాచరించుట. (ఇది మోక్షసాధనములలో నొకటి.)

కర్మరంగము. సం. వి. అ. పుం. న. శిరాలము†.

కర్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంశరోచన, తవక్షీరి†.

కర్మవాటి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. తిథి. (వై. ని.)

కర్మవిపాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కర్మపాకము. ౨. కర్మఫలమును వివరించిచెప్పునట్టి యొకానొక గ్రంథము.

కర్మవ్యతిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రియావినిమయము, ఒకఁ డొకనికి ఒకపని చేసినపుడు వాఁ డట్టిపనినే వానికి మరల చేయుట. (ఇరువురు ఒరినొకరు కొట్టుకొనినయెడల వా రిద్దఱు కర్మవ్యతిహారముచేసినవారగుదురు.) ౨. ఒకరికి విహితమైనపనిని మఱియొకరుచేయుట. (శూద్రుఁడుచేయవలసినపని బ్రాహ్మణుఁడుచేయుట, మొ.)

కర్మశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శిల్పాదిశాల, కమ్మరిలో నగువారు పనిచేయుగృహము.

కర్మశాలము. సం. వి. అ. న=కర్మశాల.

కర్మశూరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పూనినకార్యమును పాటుపడి నెఱవేర్చువాఁడు.

కర్మసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆలోచనము చెప్పుటయందుతప్ప తక్కినకార్యములందు రాజునకు సహాయుఁడగుజనుఁడు. (ఆలోచనచెప్పు మంత్రి ధీసచివుఁ డనబడును.)

కర్మసన్న్యాసి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఐహికకర్మములను విధ్యుక్తముగా వదలుకొన్నసన్న్యాసి. ౨. విహితకర్మములను ఫలాపేక్ష లేక అనుష్ఠించుజనుఁడు.

కర్మసాక్షి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) పనిచేయుచుండఁగాఁ జూచువాఁడు. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కర్మస్థానము. సం. వి. అ. న. ౧. జనులకార్యములు నడుపుకచేరి మొదలగుస్థానము, కార్యస్థానము. ౨. (జ్యోతి) లగ్నమునకు దశమస్థానము.

కర్మాజీవుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) శిల్పాదికర్మములచే జీవనము జరపుకొనువాఁడు.

కర్మాత్ముఁడు. సం. విశ. (న్). క్రియాసక్తచిత్తుఁడు, క్రియలందు మనస్సు తగిలినవాఁడు. వి. న్. పుం. కర్మబద్ధుఁడగుజీవుఁడు.

కర్మాధికారము. సం. వి. అ. పుం. విహితకర్మము లనుష్ఠించుటకు అర్హత.

కర్మానుష్ఠానము. సం. వి. అ. న. విహితకర్మములను చేయుట.

కర్మారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురు†. ౨. కర్మ రంగము†.

కర్మారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కమ్మరవాఁడు.

కర్మి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) ౧. పనిగలవాఁడు, వ్యాపారయుక్తుఁడు. ౨. ఫలము నుద్దేశించి కర్మములు చేయువాఁడు. వి. న్. పుం. శిల్పి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హాట కపుత్రిక, బంగారుబొమ్మ. ౨. శాల. ౩. పలాలము, గింజలురాలిపోయిన వరిమొక్క, మొ. (వై. వి.)

కర్మిష్ఠుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) క్రియయందు సమర్థుఁడు, పనియందు నేర్పరి.

కరుమ్రవు. సం. వి. న్. పుం. న. కర్మము, పని.

కర్మేంద్రియము. సం. వి. అ. న. వాక్పాణిపాద పాయూపస్థములలో నొకటి. (వ్యతి. జ్ఞానేంద్రియము - చక్షురాది.)

కర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. రెండువందల గ్రామములనడుమ అందముగానుండు పత్తనము.

శ్లో. కర్వటం ద్విశత గ్రామమధ్యేగ్రామో మనోహరః - హారావళి.

౨. దేశభేదము. న. పత్తనము. (కల్ప)

కర్వము. సం. వి. అ. పుం. ఆఖువు, ఎలుక.

కర్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాఘ్రము. బెబ్బులి. ౨. అంజలి, దోసిలి. ౩. పాపము. న. ౧. జల ము. ౨. కర్మము. (కే. వి.)

కర్వరి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. ౧. శివ. పార్వతి. ౨. ఇం గువచెట్టుయొక్క ఆకు. (కల్ప) ౩. భూమి. (కే వి.) ౪. ఆఁడుబెబ్బులి. ౫. రాక్షసి.

కర్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (కే. వి.)

కర్శకుఁడు. సం. విశ. (అ. ర్శికా. అ.) ౧. కృశించు వాఁడు. ౨. కృశింపఁజేయువాఁడు.

కర్శనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కృశింపఁజే యఁదగినది.

కర్శయత్. సం. శత్రు. కృశింపఁజేయుచున్న.

కర్శయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కృశింపఁ జేయువాఁడు.

కర్శితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయఁ బడినవాఁడు; పీడింపఁబడినవాఁడు. (ఉదా :- వృత్తిక ర్శితుఁడు, శత్రుకర్శితుఁడు, మొ.)

కర్శ్యము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము. కచో రము†.

కర్షకుఁడు. సం. విశ. (అ. ర్షికా. అ.) ౧. ఆకర్షించు వాఁడు, లాగువాఁడు. ౨. దున్నుకొనిబ్రదుకువాఁడు వి. అ. పుం. కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (వై. వి.)

కర్షణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఈడ్చునది, లాగునది. ౨. గీచునది, ఒరయునది. ౩. దున్ను నది. వి. అ. న. ౧. ఆకర్షణము, (విల్లులోనగువా నిని) లాగుట. ౨. దున్నుట. ౩. ఒరయుట.

కర్షణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణీవృక్షము.

కర్షణీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁ దగినది. ౨. లాగఁదగినది.

కర్షత్. సం. శత్రు. ౧. దున్నుచున్న. ౨. లాగు చున్న.

కర్షఫల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆమలకి, ఉసిరిక†.

కర్షఫలము. సం. వి. అ. పుం. విభీతకము, తాండ్ర†.

కర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆకర్షణము. ఈడ్చుట. లాగుట. ౨. ఒరయిక, రాపు, విలేఖనము. ౩. గీఁత, గీఱ. ౪. కర్షణము, దున్నుట ౫. విభీ

తకము, తాండ్ర†. పుం. న. పదునాలుగుమాషముల యెత్తు.

కర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము, కవిక. ౨. కీరిణి†.

కర్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లాగింపఁబడినది. ౨. ఒరపెట్టఁబడినది, రాపుపెట్టఁబడినది. ౩. దున్నింపఁబడినది.

కర్షువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ ౧. యజ్ఞార్థము త్రవ్వఁబడిన గర్తము; యజ్ఞార్థము దున్నిననేల. ౨. నది. ౩. కుల్య, కాలువ. ౪. తుషకోష్ఠము, ఊఁకకొట్టు. (వై.ని.) పుం. ౧. కరీషాగ్ని, పిడుకనిప్పు. ౨. వార్త. (వార్త = సేద్యము అనికొందఱు. జీవనోపాయము అని కొందఱు—కల్ప)

కర్ష్టృ. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. లాగువాఁడు. ౨. దున్నువాఁడు.

కర్ష్టవ్యము. సం = క్రష్టవ్యము.

కఱకంఠుఁడు. మి. వి. (√కఱ[1]-సం. గరకంఠః, క. కఱెగొరల. త. కఱైక్కణ్డన్.) శ్రీకంఠుఁడు, నీలకంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నుం, మఱకువ నెదిరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము, నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగనగునె నీచరితంబుల్. భార. అర. ౧. ౩౨౩.

క. మఱచితి గాక లతాంగీ, కఱకంఠునితోడ నాడు కాత్యాయని నీ,నెఱ నెఱిఁగి నాఁడు చెప్పిన,తెఱఁగిదె సమకూరె నింక దిగు లేమిటికిన్. ఉ. హరి. ౫. ౯౮. (వీరేశ. పా.)

కఱకంఠునిల్లాలు = భవాని, పార్వతి. ఆం. భా. ౧. ౪౦.

కఱకరి. విణ. (కఱకు + అరి—ఇది ఉభయపదములలో విది- చూ. కావ్యా. ౩. ౬౯—సం. కర్కరః.) ౧. కఠినము.

వ. అనిన నత్తెఱవ యక్కఱకరిపలుకుల కులికి .... మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. సమర్థుఁడు.

చ. మఱియు నతండు సంయమిసమాజవినిర్మిత జాతకర్ముఁడై, నెఱిఁ బరివర్ధితుండు నుపనీతుఁడునై వివిధాయుధంబులన్, గఱకరియై రణస్థలుల గద్దఱియై నిగమార్థవేదియై, నెఱతనకాఁడునై మెరసె నిర్మలకాంతివిలాసరేఖలన్. మనుచ. ౪. ౩.

కఱకఱి. వి. ౧. కరకరి, ద్వేషము.

సీ. మఱఁదులు గాంచినఁ గఱకఱి నెంతురు వదినె లెఱింగిన వానిచేదును. హంస. ౧. ౧౨౩.

వ. నాకు నిగ్గిరికి నిప్పుడు గొన్నివాసరంబులనుండి యీరసంబు పెరుఁగం గఱకఱి నెట్టుకొని సాగుచున్నది. కాశీ. ౧. ౧౦౦.

క. అఱకాలను విఱిగినములు, కుఱుచైనను విడవఁజీము కూరిచెడుగతిన్, దఱిఁ జెఱుపమిఁ గొంచెపుఁబగ, గఱకఱి నరికట్టి పిదపఁ గడు నొప్పించున్. ప్రబోధ. ౨. ౪౯.

౨. బాధ.

(చంద్రోపాలంభనము.) క. తెఱవ నపరాధరహితం, గఱకఱి పెట్టెదవు....రా. వి. ౪. ౩౪.

చ. కఱకఱి పెట్టి సౌమ్యుఁడగుఁ గాని నిజార్తి యెఱుంగ దేమియున్. ఆము. ౩. ౬౧.

కఱకు. విణ. (సం. కర్కశః.) ౧. కఠినము, క్రూరము, పరుషము, బిరుసు, ముదుగు, మోటు.

ఆ. కఱకుదర్పపూరి పఱపులు భిక్షున్న, మఠన మట్టి వారి నతిముదమున, నాదరించెఁ బ్రీతి నాదిగర్భేశ్వరి. భార. ఆది. ౩. ౨౨౪.

చ. కఱకులు దుష్టవర్తనులు కామమదాదులు....ప్రబోధ. ౪. ౩౪.

క. వనజనయనుఁ డొం డేమియు, వనక నగుచు నూరకుండె నాదిత్యుల కిట్లను నత్యభామ

భావము, మనమునఁ బెనఁగొనఁగ గఱకుమాటల తోదఱ్. వి. పు. ౮. ౧౨౮.

సీ. కఱకులై పెరఁగినకుఱువెంట్రుకలతోడ బట్టయొ దలఁ గావిపాగ యమర. నైష. ౭. ౫౩.

గీ. గాలి రాకుంద వెలుతురుగాక యుండఁ, గఱకుఁగఱ బట్టఁ గన్నపుగండి గప్పి. వేం. పంచ. ౩. ౨౦౦.

౨. తీక్ష్ణమైనది, పదనైనది; భయంకరమైనది.

వ. సురపతి తఱచుమెఱుఁగు లదరుకఱకుఁబిడురము గొని....పారి. ౨. ౮౭.

క....తక్షకాదిమహోహుల్, కఱకుంగోఱల విషములు, దొరఁగఁగ నీరీతిఁ గఱచి తూలుచునంతన్. దశా. ౪. ౧౮౨.

గీ. కఱకుమిడిగ్రుడ్లు విప్పులు గ్రక్కుదృష్టి....కలుగు వాని....భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౩౫.

౩. గాఢము. దట్టము. సాంద్రము.

(అనూరుఁడు.) సీ. జంకించి పరపృథగ్జనకోటి చందానఁ గఱకుఁజీకటి వెన్నుసఱచువాఁడు. కాశీ. ౩. ౨౩౪.

వి. ౧. కాఠిన్యము; బిరుసుఁదనము.

సీ. కోశంబులకుఁ బైఁడికుండలకఱకుమో పంతయు సరసత నబ్బెనేని. హరి. ఉ. ౭. ౧౬౪. (శ. ర. పా.)

క. మొగి విరిసి కఱకు గూడక,పగులక వెడలుపును నిడుపుఁ బసిమియుఁ గలలేఁ, జిగురరఁటాకులు పెట్టిరి, దిగదిగ నద్దేవియాజ్ఞ దివ్యపురంధ్రుల్. భీమః ౨. ౧౨౮.

౨. శౌర్యము.

సీ....కటిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ బెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

(బ). ౧. పరుషవచనములు, కఠినోక్తులు.

ఉ. అవ్వను దాతనుం గఱకు లాడఁగ నేటికి .... కృ. శకుం. ౨. ౨౨౨.

సీ. అతనిచే నున్నట్టియాషాఢదండంబు కఱకులాడుచుఁ బట్టి విఱిచె నొకతె. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము. ౬. ౭౦.

౨. క్రూరకృత్యములు.

గీ. ఓరిపాపాత్మ నన్ను నీ వూర కిట్లు. పోరిగొనుటఁ జేసి కరములఁ జరణములును, నఱకఁబడియుండుఁ బొమ్ము నీకఱకు లెల్లఁ, బక్కునగు నంతతోనని శాప మిచ్చె. భోజరా. ౫. ౧౦౫.

౩. అంపసు మొదలగువానికక్కులు.

సీ....కఱకులకశ్లెంబుగాడ్డకేల వేణు. శ. ౬౪. కఱకె(క్కె)క్కు = ౧. కఱకుకలదియగు, గట్టిపడు.

వ. కఱకెక్కినమెడలును పఱఁదమూఁపురంబులును వెడఁదవీఁపులును దోరంపుగంగడోళ్లనునై క్రాలు వృషభంబుల....హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౨. అరితేఱు.

క. ఆఱువదిలక్షలు రావణ, నుఱుబాహుబలంబు పీరు లొగి నాలములం,గఱకెక్కినారు వారం,దఱు మూలబలంబుదొరలు ధరణీనాథా. భా. రా. యు. ౪౩౪.

౩. క్రూరమగు.

సీ. రాహుగ్రహోగ్రదంష్ట్రావిషగ్రాహియై కఱకెక్కిన శశాంకకౌముదియును. కవిక. ౩. ౧౧౦.

౪. పులకించు, గరుపొడుచు.

వ. అని యమ్మునిపతి సురపతికి .... భయంపువార్త సెప్పినవిని యదరిపడి యక్షణంబ వజ్రి....తత్సరోవరంబునకుఁ జనుదెంచి యబ్బాలసం గనుంగొని మేను కఱకెక్క వెక్కసంపడి శిరఃకంపంబు సేయుచు....కు. సం. ౧౦. ౯౨౬.

ఉ .... మానములు గిద్దరఁ జెయ్యల కుచ్చలించి

క,ర్కొ కక్కఁ దనూలతల్ ... శిఖిప్రసంగతిం, జొక్కి మహీసురాంగనలు సోలి రపూర్వ రతి ప్రమత్తలై. కు. సం. ౧౦. ౪౦౧.

జ: కఱకరి,కఱకుఁదనము, కఱకుగిలు, కఱకుదుమ్ము, కఱకువరహా,కఱకుసాన,కఱగొను.

కఱకుఁదనము. వి. (√కఱకు) కాఠిన్యము, పారుష్యము; క్రౌర్యము.

గీ. సంతతంబును శ్రీహరిస్మరణ లేక,కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని,విధవ పెనిమిటితోఁగూడ వివిధనరక,కూపబాధలఁ బడుఁ గడు గుఱుతు లేక. జై. భా. ౩. ౩౪.

కఱకుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√కఱకు) బిరుసగు.

వ...నిడుద లైయుండుకఱకుగిలునాసాకేశంబులును. కవిక. ౫. ౧౧౦. (శ. ర. పా.)

కఱ(ఱ)కుట్లు(ట్టులు) = కఱకుట్లు. వి. బ. (√కఱ²) కాల్చిపక్వము చేయుటకు గసికయందు గ్రుచ్చినమాంసఖండము; శూల్యము, శూలమునకు గ్రుచ్చికాల్చినమాంసఖండము.

గీ. ఇవ్విధంబున వలలోనియింగలంబు,చల్లఁగా నార్చి కీకటస్వామి పలికె,ఋషికులోత్తముఁడ నాకు నిమ్ము నీవు,కైకొనినకీలఁ గఱకుట్లు గాల్పవలయు. వరాహ. ౨. ౨౩.

చ. నిలువుఁడు వేయు నేల తగునే కఱకుట్లను జంకఁబొత్తముల్. ఉ. హరి. ౨. ౧౩౭.

ద్వి. ఎఱచులు కఱకుట్టు లెన్నేని గలవు. బస. పు. ౩. ౬౬౨ పం.

సీ. కఱకు ట్లనంగను గనుపట్టు శూల్యంబు...అం. భా. ౨. ౨౫౨.

కఱకుదుమ్ము. వి. (కఱకు+దుమ్ము) సికత, ఇసుక.

సీ. మలయానిలము చే దుమారంబు లేఁగుసౌగంధికంబురజంబుకఱకుదుమ్ము, నిండార విరిసిన బొండుమల్లెలనుండి వడియుమరందంబుగు దరసంబు. గీ. తనకు రసవర్గములుగా సుధాకరుండు...బ్రహ్మాండమండ,పంబు వెన్నెల సన్న సున్నంబు నేసె. మనుచ. ౫. ౩౯.

కఱకువరహా. వి. (√కఱకు) నాలుగురూపాయల విలువగలబంగారునాణెము.(పూలవరహా=మూఁడున్నరరూపాయ విలువ గలబంగారునాణెము)

కఱకు(కు)సాన. వి.(కఱకు+సాన)పదనుపెట్టెడిసాన.

గీ.కఱకుసానలఁ గెంపు గాఁకలఁ గడాని,చికిలియగుకీలి మెఱసె బాలకునిమేను. దశా. ౪. ౧౭౭.

కఱగొను. అ. క్రి. (కఱకు+కొను) స్థిరపడు.

క. పెఱచోఁ జేసినపాపము,లఱుమక యయ్యోడ నడంగు నవియు క్షమునం,గుఱుకొని చేసినయఘములు,కఱగొని దృఢవజ్రలేపకం బగుఁ దరుణీ. పద్మ. ౩. ౯౯.

కఱగోఱు. వి. లోపము, లోటు.

చ. తఱిమి సురర్షభమ్ములను దానును నాజికి నన్నుఁ బిల్వ నే,నెఱుఁగనియట్టు లుండుటిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నే,డ్తెఱ నుఱుమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం,గఱగోఱు గాదు పోమి కడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ద్రో. ౧. ౨౨౩. కవు. ౫. ౩౪, ౩౫.

కఱచు¹. స. క్రి.(త.కడి)౧.కాటువేయు,కొఱుకు.

గీ. తొఱఁగువోకుండ మెకములు గఱపకుండఁ, బాఁడి దఱుఁగక యుండ నాపాటిగొల్ల,లిచ్చు మెచ్చు నీదృష్టికి నెక్కఁ గడుపు,నరయ నేర్తు నన్నేలుము ధరణినాథ. భార. విరా. ౧. ౨౭౯.

క. జనపతి పంపఁగ సారథి, ఘనవిషకృష్ణోరగములఁ గఱపించె...భార. ఆది. ౫. ౧౭౫.

క.అఱచినఁ బఱచిన ప్రేతలు,గఱచిన నఱఁ డించుకయును గరుణింపక యం,దఱ నుఱుము సేసె...భార. సౌ. ౨. ౭.

౨. ఖండించు, ముక్కలుచేయు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు... శైదువులఁ గఱచియు...ఉ. హరి.౧.౧౪౭.

క ... అ,క్కఱచినబిసలవవిసరము, తెఱఁగున వడగండ్లు ధవళదీధితి రాలెన్. ఆము. ౪. ౧౨౧.

౩. నాటు, గ్రుచ్చుకొను;తగులు, అంటు.

క. అఱిముఱి వ్రేసినఁ బలకం, గఱచినసైంధవుని యలుఁగుఁ గని నరసుతుఁ డే,ర్తిఱ మురిసిన ...భార. ద్రో. ౧. ౧౬౩.

మ...భీ,శరబాణావళిఁ బింజ పింజఁ గఱవంగా నేసి...భాగ. ౪. ౩౩౪.

వ...గఱిగఱిన్ గఱవఁ గరకరిన్ జెఱకువిలు కాఁడు పరఁగించు విరిదమ్మిగొఱకలు...మను చ. ౨. ౬౧.(గఱిగఱిన్ గఱవన్=పుంఖాను పుంఖముగా అనిభావము.)

౪. పండ్లమున్నగువానితోఁబట్టుకొను;గ్రహించు. (చూ. కఱపించు[1])

చ. కఱచినపీనుఁగు స్వేదఁదకప్పెరయు న్తోలఁ బచ్చితోఘలున్, బుఱియలపేరులున్ ...ఉ. హరి. ౨. ౧౨౬.

వ...ఇది భూమిపయిం బడిన నిమ్నులకు బాధయగు నని దానిం గఱచికొని గజకచ్ఛపంబులం గరంబుల నిఱికికొని గరుడుండు గగనంబునం బఱచి...భార. ఆది. ౨. ౬౩.

గీ. చామరంబులు వెనుకకుఁ జనుట నీల,రత్నములు పూరిఁ గఱచుట భ్రమరక మని, తేఁటిబిడ్డపే రిడుట యాతెఱవకుచుల,యధికనీలిమ కోడిసూ హరితనూజ. ప్రభా. ౨.౮౫.

(‘సూదంటుఱాయి ఇనుము నాకర్షించునట్లు ఇంద్రనీలము గడ్డి నాకర్షించుట శాస్త్రప్రసిద్ధము. ఓడిలినని తెల్పుటకు గడ్డి కఱచిన దని రెండవ యర్థము.)

సా: మొఱఁగెడికుక్క కఱవదు.

జ: కఱపించు[1], కాటు[1], కాటులాడు.

కఱచు[2]. స. క్రి. నేర్చు, అభ్యసించు; తెలియు.

సీ. వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ గఱచుచుఁ గడ లేనియొఱుకఁ దనరు. భార. ఆది.౩. ౧౨.

వ...భాషలు గఱచి...కాశీ. ౩. ౬౯.

క. ఎఱుక గలవారిచరితలు, గఱచుచు సజ్జనుల గోష్ఠిఁ గదలక...భార. ఆది. ౩. ౨౦౩.

జ: కఱపించు[2], కఱపు.

కఱటి. విశ. ౧. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను కుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౬.

౨. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు; వంచకము.

ద్వి.కాదేని రాక్షసక్షయముఁ గావింప,నాదటఁ జింతించి యబ్జసంభవుఁడు, మెఱుఁగులెల్లను గూర్చి మృగముగాఁ జేసి,కఱటియై పుత్తేరఁగా వచ్చినదియొ. రం. రా. అర. ౧౬౨ పా. ౨౮ పం.

సీ. మానంబు వీటిఁబో మసఁగి వ్రేతలఁ జిక్కవఱచినయదియె యీకఱటిచూపు. హరి. పూ. ౯. ౨౨౪.

౩. మూర్ఖుఁడు.

క. తెలియనినరుఁ దెలుపఁగ నగుఁ, దెలిసినమానవుని వలదు తెలుపఁగ మదిలోఁ, దెలిసియుఁ దెలియనికఱటికిఁ,గలితన మెఱఁగింపఁ గమలగర్భునివశమే. వేం. పంచ. ౧. ౬౮౮.

వ ... వ్యావహారికసత్యత్వంబు ప్రకటించుప్రపంచంబుచేత వంచితు లగునెఱుక లేనికఱటులకరణి హరిణంబులు మరీచికావీచికాపానవివశంబులై దిశలఁ బరిభ్రమించె.పాండు. ౪. ౧౮. అప్ప. ౨. ౧౮౬.

కఱటితనము=మూర్ఖత్వము.

క. తెఱవా నా డెప్పటచ్చర, తెఱవలకుఁ లేనిమే
ల్గదియవచ్చునెడన్, జెఱుచుకొనఁ గూడ
దిపు డీ,కఱటితనం బుడిగి నెమ్మిఁ గైకొను
నన్నున్. అచ్చ. రా. సుం. ౪౦.

౪. అభాగ్యుఁడు.

ద్వి. కన్నులు గాననికఱటిచే నద్ద,మున్న చందం
బున మూఁగనరుంతు, కన్నకలయుఁబోలె...
ప్రభు. ౪. ౧౦౫ పా. ౭ పం.

కఱతలాఁడు. విణ.(కఱతలు+ఆఁడు)౧.విజ్ఞుఁడు.

సీ. ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ గ
డదాఁక నెఱిఁగినకఱతలాని.కాశీ.౨.౧౬౦.

౨. పోకిళ్లమారి, దుశ్చేష్టలు చేయువాఁడు.

క. కదలిన మొత్తుదు నెక్కుడఁ, గదలెద వటు
కఱతలాఁడ కదలుమ యేఁజూ,చెద ననుచుఁ
బోయి యిమ్ముల, ముదిత నిజకుటుంబకార్య
ములఁ దత్పరయై. హరి. పూ. ౫. ౨౪౨.
(శ. ర. పా.)

కఱతలు. వి. బ. (సం. కృతమ్. ప్రా. కత.) చేష్టలు,
చేఁతలు; దుశ్చేష్టలు, పోకిళ్లు.

చ. కఱతలు పెద్ద వీని కిటు కాఁడియఁ బెట్టెడు
మాన కేమిటన్,నెఱఁకులు మీటుచుండుఁ
దననీచపుమాటలు వీనిఁ బట్టి క్రు,చ్చుఱఁ బరి
మార్పఁ జేసినయుపాయము లన్నియు గొడ్డు
వోయె నీ,వుఱక వధింపఁగావలయు నుగ్ర
పుమాయల నిద్దురాత్మునిన్. నృసిం. ౪.౧౩౫.
(కఱదలు. చి. ని. పా.)

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

జ: కఱతలాఁడు.

కఱద. వి. ౧. మాట, పలుకు.

గీ...కఱద నాఁ బలుకు నాఁగఁ,బొల్చు భాషిత
మై మాతృభూతలింగ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

(బ) ౧. మాయమాటలు.

చ. ఎఱుఁగుదు తథ్య మింతయు మహీసురవర్య
మతిప్రకాశతన్,గఱదలు మాని చెప్పుము
ఖగత్వము నేమి నిమిత్త మొందితీ,వు...
పద్మ. ౪. ౧౧౬.

౨. బుద్ధులు.

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

క. పిఱుతిపియక నాముందఱఁ,దెఱవా యిప్ప
గిది నాడఁ దెఱవా మేల్ మేల్,కొఱమాలి
నయిక్ష్వాకుఁడి,కఱదలు నీ కెవ్వ రిపుడు కఱ
పిరి చెపుమా. అచ్చ. రా. అయో. ౨౨.

3. సంకోచములు.

(దశావస్థలు.) సీ. కఱదలు మాని సంకల్పించెఁ
గలకంఠి యెద విలపించె నన్నుదలమిన్న.ప్ర
బంధ. ౫౫౫.

౪. చేష్టలు, కఱతలు.

క. బిఱబిఱ విభుకడ కరుగక,కొఱకొఱ లాడెద
వ దేమిగోరము మేల్మేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ
గద నీచెడు,కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁగ
న్నెలమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౬3.

౫. చమత్కారములు, వింతలు.

క. కఱదలపులుఁ గిది తా నే,మెఱుఁగునొకో
తిరిగి తిరిగి యూఫలకముపైఁ,బఱపెడుఁ జూ
డ్కుల నా నా,మెఱుఁగుంబోఁడికి మరాళి
మృదుమధురోక్తిన్. ప్రభా. 3. ౪౭.

కఱదూపము. వి. (కఱ^{1}+దూపము—సం.కాల
ధూపః) ధుంధుమారము, గృహధూమము.

గీ. విరహపరితాపవేదన వేఁగుచున్న, చక్రవా
కాంగనలకటాక్షములయగ్గి, నావహిల్లినకఱ
దూప మనఁగ నొప్పు, నుడుగణాధీశబింబం
బునడిమిమచ్చ. భీమ. ౨. ౪౫.

కఱ(ఱ్ఱ)నూనె. వి. (√ కఱ^{2}.) మునితైలము.
(శ. ర, వా.)

కఱపడు. అ. క్రి. (కఱవు^{1} + పడు) కొఱఁతప
డు, తక్కువగు.

చ. వెఱఁగు జనింప నత్తెఱఁగు వెంగలిమంగలి
సూచి కన్నుమి,న్నెఱుఁగక యింటి కేఁగి య
టు లేను భూరినిధుల్ గడింతు నం,చఱిము
ఱఁ గొంకు లేక లగుడాగ్రము గైకొని య
త్న మేమియుం, గఱపడకుండ నాత్మపణక
త్రితయాగమనంబుఁ గోరఁగన్. వేం.పంచ.
౫. ౫౭. (కరిపడు-ముద్రి.)

కఱపించు¹. స. క్రి. (√కఱచు¹.) కఱవఁజేయు.
(పండ్లు మున్నగువానితోఁ బట్టికొనఁజేయు.)

ఆ. నెఱచితల్లిఁ దోఁకఁ గఱపించుకొని దివిఁ,
బఱచువానిఁ జూచి పార్థుఁ డలిగి, వానితల్లి
శిరముతోన తత్పుచ్ఛంబు,దునిసి యగ్నిశిఖ
లఁ దొరఁగ నేసె. భార. ఆది. ౮. ౨౭౩.
(గ్రహింపఁజేయు, ఆకర్షింపఁజేయు.)

సీ. ఘననీలములఁ బూరిఁ గఱపించు నన వేణి తు
రుల మెఱుంగు వాక్రువ్వ నేల. పె. శకుం.
౧.౭౭.('కొఱికించు, అని రెండవయర్థము.)

కఱపించు². స. క్రి. (√కఱపు) కఱపఁజేయు.
(నేర్పించు.)

ఉదా: భీష్ముఁడు ద్రోణునిచే కౌరవపాండవు
లకు విలువిద్య కఱపించెను.

కఱపు. స. క్రి. (√కఱచు²)౧. నేర్పు, బోధించు.

సీ. ద్రోణగాంగేయులు దురితవిదూరులు నిన్నెద్ది
గఱపిరి నెమ్మితోడ. భార. ఆది. ౮. ౪౩.

క. నిన్నుఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ, గన్నియలకు నా
ట గఱపఁగా నోపుదు ... భార. విరా. ౧.
౨౩౩.

వ. సమయోచితంబు లగుభాషణంబులు చెలికత్తె
యకుం గఱపి పుత్తేర... నైష. ౪. ౯౯.

౨. కలిగించు.

సీ. వారక నేకావతారముల్ హరి కురుకల్పంబు
లజానకుఁ గఱపువాని. కు. సం. ౨. ౧౭౩.

వ. అప్పాండవసైనికులు... గతప్రాణులై పడలు
కృపాణబాణాసనాదిసాధనంబులు వీరయో
ధయూథపతురంగమాతంగంబులం దొరఁగు
రుధిరప్రవాహంబులకు జలగ్రాహంబులయొ
ఱపు గఱప... జై. భా. ౭. ౧౭౫.

వి. బోధనము; దుర్బోధనము.

ద్వి. నెఱవైనపెద్దలు నేరనియట్టి,కఱపులు గఱ
చె నీకతకారిబిడ్డ. అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా.
౨౩ పం.

ఆ. శకునికఱపు విని యసన్మార్గవృత్తికిఁ, జొచ్చి
యిట్టియెడరు దెచ్చుకొనియె. భార. భీష్మ.
౧. ౩౦.

క. నీకఱపుల నిక్కురుకుల,మాకుల్యముఁ బొందు
టేమి యాశ్చర్యము సౌ,మ్యాకృతులు గాని
వారల,వాకులు శిక్షలు నుపద్రవంబులు కా
వే. భార. ఆది. ౮. ౪౧.

కఱవ. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

కఱవు¹. వి. కాటకము, క్షామము; లేమి.

సీ. వహ్నియు భయమును వఱపును గఱవును నా
దిగాఁ గలయొగ్గు లడఁగెఁ బుడమి. భార.
సభా. ౧. ౨౭౧.

క. కఱవుపయిఁ గఱవు వొరయుచు, వెఱపుప
యిన్ వెఱపు దోఁప...భార. శాం. ౪.౭౨.

క. కఱవుకుఁ దో డావపంట గలిగినకరణిన్.
కువల. ౧. ౧౦౧.

గీ...చతుర,రతులకఱవునఁ బడినట్టు లతులసౌ
ఖ్య,వారినిధిఁ దేలుచుండిరి వారలంత.శుక.
౨. ౩౪౪.

మ...శూరశ్రేష్ఠు లస్యుల్ జగం,బుల లే రెవ్వరుఁ
గయ్యపుఁన్ గఱవు నన్ బొందెన్ ద్రిలోకేశ
బా,హులు వే యాఱడి మోపులై యెటులు
పో నోపుం దలం కయ్యేడిన్. హరి. ఉ. ౭.
౧౬.

విణ. అలభ్యము.

చ... లేరికి బృహన్నల సారథియైన దీని నవ్వ

ఱె పురిలోన నింత కఱవా రథచోదకు లింత యేటికిన్. భార. విరా. ౪. ౨౦.

క. తగవా మగవారికి నిటు, మగువరొుడం దగువఁ జూప మాదృశవీరుల్, జగతిం గఱవా దొర వా, మగఁటిమి గలరాచచందమా యిది యిహీహీ. రామా. ౫. ౧౭౮. నైష. ౧. ౧౦౫.

జ: కఱపడు.

కఱవు². వి. పూరియిండ్లకప్పు నేయునపుడు ఏర్పఱచుకొను మితి.

సీ. కఱవు గేస్తురాయిండ్లకప్పు నేఁతలయంద సుడివడి కలఁగుటల్ మడుఁగులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

కఱి¹=కఱియ, కఱ్ఱి, కఱ్ఱె. విశే. (క. త. కఱి.) నల్లనిది.

చ. దళముగ నందుఁ గోటలతుదన్ దవిలించిన మించుపైఁడివ్రాఁ, తలకఱి టెక్కెముల్ గని యొదన్ మెఱుఁగుల్ గలమబ్బు లంచు... యయా. ౧. ౭౯.

సీ. అందంపుటాఁబెయ్యమందలోపలఁ జొచ్చి క్రీడించుకఱివన్నెకోడె యనఁగ. బహు. ౨. ౧౯.

వి. కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము.

సీ. కఱి కఱ్ఱి కాఱియ కఱియ నల్లన నల్పు కప్పు కందనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణవర్ణంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

క. అఱపాలు సంజకెంపున, కిరవై తనరారి కడమ యిరులను సాఁబాల్, కఱిఁ బరఁగుచుఁ జదలత్తఱిఁ, గఱి గలగురువిందగింజకై వడిఁ దనరెన్. ప్రబంధ. ౬౨.

జ: కఱిజేజేయన్న, కఱిపక్కము, కఱిమానికము, కఱిమెడదొర, కఱియావు, కఱివేము, కఱివేలుపు, కఱివేల్పుఱిక్క, కఱివేల్పుపజ్జ.

కఱి². వి. పసుమోవి. (శ. ర, శ్రా.)

కఱిజేజేయన్న. వి. (కఱి¹+జేజే+అన్న)-విష్ణునియన్న-ఇంద్రుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౬.

కఱిపక్కము. వి. (√కఱి¹) కృష్ణపక్షము. (శ. ర.)

కఱిమానికము. వి. (√కఱి¹) ఇంద్రనీలమణి, నీలము.

సీ. కఱిమానికంబులగముల తేటలను గూర్చినమేలిపట్టం దురెంటెములును. యయా. ౪. ౧౨౦.

ఇశ్లే:-కఱిరతనము.

సీ. కఱిరతనంపుఁజొక్కపుసిరుల్ తఱుకొత్త... నీలా. ౨. ౪౮.

కఱిమెడదొర. వి. (√కఱి¹). శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. రాకొమరులార గుబ్బలి, రాకన్నియమగని యబ్బురపువిల్లిది ముం, దాకఱిమెడదొర దీనిన్, డాకొని బలుటక్కరుల నడంచెన్ గడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౦.

కఱియ(ఱె)=కఱి¹.

(నల్లనిది)

ఆ. కఱియజీలకఱ్ఱ గఱివేము గురుజ యిం, గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను. 3. ౧౮౯. (కఱియజీలకఱ్ఱ=నల్లజీలకఱ్ఱ.)

సీ. కఱియరేవడిఁ బదాగ్రములు జిఱ్ఱన జాఱఁ బ్రాంతభూజము లూఁతపట్టువారు. చంద్ర. ౫. 3౯.

వి. కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము. ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

కఱెవాఁక=యమునానది.

ముకుంద. ౧. 3౪ పా. ౨. పం.

కఱియావు. వి. (√కఱి¹) నల్లావు, కపిలధేనువు.

ద్వి. కమ్మగాఁ గాఁచినకఱియాలనెయ్యి, తెమ్మలుగాఁ దెచ్చి దించువారలును. ప్రభు. ౫. ౨౫౧ పా. 3 పం. (చి. ని. పా.- 'గంగావు నేయి' ముద్రి. పా.)

కటివేము. వి. (√కటి¹) కృష్ణనింబము.

వ...కుస్తుంబరీకిసలయవాసనలతోడం బిసాళించుకటివేఁపాకుపరిమళంబును ... కాశీ. ౭. ౧౮౫.

ఆ. కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము కురుజ యిం, గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. ఆను. ౩. ౧౮౯.

సీ. కటివేము నాఁగ నమరుఁ గృష్ణనింబము... ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కటివేలుపు(ల్పు). వి. (√కటి¹) విష్ణువు. నీలా. ౧. ౬౬.

ఇష్లే: కటివస్త్రొవేల్పు. సమీర. ౭. ౭౯.

కటివేల్పురిక్క. వి. (√కటి¹) విష్ణుదేవతాకమైనసక్షత్రము, శ్రవణనక్షత్రము. (శ. ర.)

కటివేల్పుహజ్జ. వి. (√కటి¹) ౧. విష్ణుదేవునిపాదము. ౨. విష్ణుపదము, ఆకాశము.

సీ. వినుద్రిమ్మరులు కటివేల్పుహజ్జను బూజ సలిపినక్రొత్తచెంగలువ లనఁగ. గీ... సంజకెంజాయ లమరె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

కఱుకు. స. క్రి. రాచు.

గీ. కఱకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జె గదలఁ, గటికి నెటినెటేఁ గోలెమ్ముకయును విఱుగ, విఱిచె వడిఁ గైజా నొకపెద్దవేసడంబు. మనుచ. ౪. ౫౮.

వి. (సం. క్షారః. క. కఱుకు. త. కఱుక్కు.) భస్మవిశేషము. ('మూలికాదులు కాల్చి చేసినభస్మము. ఇది మందుగా నుపయోగించును' అని బ్రౌ.)

సీ. భస్మవిశేషంబు పరఁగును గఱు కన...ఆం. భా. ౨. ౭౪౩.

కఱు(ఱ్ఱు)కుట్లు=కఱకుట్లు. (√కఱ్ఱు)

క. కాలవో క్రొవ్వవో మాఁడం, గాలెనో చవిగావో కమ్మగావో నీకుఁ, జాలవో యలవడవో తిన, వేలా కఱుకుట్లు పార్వతీశ్వర చెపుమా. కాళ. ౩. ౮౮.

సీ. నీరు వెళ్లఁగ నొత్తి నిప్పుల నఁదంద కమ్మఁగాఁగాల్చినకఱ్ఱుకుట్లు. రుక్మాం. ౩. ౨౭౬. (శ. ర. పా. 'కఱ్ఱుకుట్లు' అనిముద్రి.)

కఱుక్కు-(కు). వి. నఱుకుట మొదలగువానియందగు ధ్వనికనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము కఱుకుకఱుక్కు-కు)

వ...తలలు కఱుక్కునఁ దెగ నఱుకుసురవీరులును...ఉ. రా. ౪. ౨౯౧.

చ. శయజలజాతవిస్ఫురితచక్రముచే మధుకైటభారి దుర్నయుఁ డగుసైంహికేయునిశిరంబు గఱుక్కునఁ ద్రుంచునంతలో ... దశా. ౨. ౩౬౯. చంద్రా. ౩. ౫౬.

చ. కఱుకుకఱుక్కున న్నఱికి ... రంగా. ౩. ౧౨౩.

క. చెఱకులు నఱికినచాడ్పునఁ, గఱుకుకఱుక్కనఁగ నాత్మకరములు నాల్గుం, దఱిగికొనునంతలోనఁ. చెన్న. ౫. ౨౬౮.

వ...దుప్పులు కుప్పించి తత్కోటరకుటీరంబులనున్న పన్నగంబులఁ గొమ్ములం గ్రుమ్మి తిగిచి కఱుకుకఱుక్కునం జెఱకుఁ గొఱికినతెఱంగునఁ గొఱికి...చంద్రా. ౨. ౮౪.

గీ. కఱుకుకఱుకునఁ గుత్తుకఁ గఱచి విఱిచి. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౭.

కఱ్ఱుగోల. వి. (కఱ్ఱు¹+కోల) వాఁత వేసెడియినుపకమ్మి, చూఁడుఁగోదుపు. (శ. ర.)

కఱుదులాఁడు. విశ. (కఱుదులు+ఆఁడు) నేర్పరి.

సీ. కఱుదులాఁ డగుచక్రి కపటంపుటనువునఁ దను మోసపుచ్చిన...హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

కఱుదులు. వి. బ. (క. కరుహు, కరుబు.) నేర్పులు.

క. కఱుదులమాటల మమ్ముం, గుఱుచవడుగ యేల యింతగోసెక్కింపన్, నెఱయఁగ నీయిష్ట

ము మా, కెఱఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యె
ది రైయినన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౪౨.

వ...దీనికఱుదు లెంతయరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి. ప్రభా. ౩. ౫౨.

జ: కఱుదులాఁడు.

కఱ్ఱ[1](ఱ). విశే. (సం. కాలః. త. కఱై.) నల్లనిది.

గీ. కిఱ్ఱుఁజెప్పులు దొడి సున్నగఱ్ఱతడుపు, లెలమి తోఁ గట్టి...హరి. పూ. ౫. ౨౫౨.

ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కఱదట్టిపొరన్ సవరించి ...రా. వి. ౨. ౫౫.

వి. ౧. కళంకము; మచ్చ; మఱక, డాగు.

క. తనసుతుఁ డగుశశి మెయికఱఁ, గని చెచ్చెఱఁ గడిగిపుచ్చఁగా నని దుగ్ధాం, బునిధి నభంబున కెగసెనొ, యనఁ జంద్రిక పర్వె... కు. సం. ౭. ౧౧౬.

మ...దివ్యప్రభావంబునన్, గఱయున్ మాఁగును లేక పుట్టినశుభాంగం బద్భుతాపాదియై, నెఱయం గన్నులు విచ్చి చూచుతనయున్ వీక్షించి మోదంబునన్. హరి.పూ.౫.౧౧౯.

చ. ప్రమదమదాతిరేకమునఁ బాశివిలాసవతీకదంబకం, బుమిసినతమ్ములంపుఁగఱయో యన ...సంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గుసుంభరాగమున్. భీమ. ౨. ౨౯.

౨. అపకీర్తి, దూఱు.

చ. కనికర మేది బిడ్డని నకారణ మూరక యిప్పడయ్యయో, కనికర మేది యాజ్ఞయి డేఁగా తనబుద్ధికళాలసద్వివే, కనికర మేది మున్ వినుతగౌరవకీర్తి వహించి యింక నిం, కనికఱ మేదినీవిభుఁడు గాంచెను నేఁ డని పొక్కి రందఱున్. సారంగ. ౩. ౨౨౦.

జ: కఱదూపము.

కఱ్ఱ[2](ఱ). వి. ౧. కొయ్య. (ఉదా: కఱ్ఱపెట్టె.)

౨. దండము; పుల్ల, పుడుక; గంట, వరిమున్నగు వానిదుబ్బు, సస్యగుచ్ఛము.

సా: కఱ్ఱలేనివానిని గొఱ్ఱె కఱచును.

చ...గూఁటికఱ్ఱ సగ మొత్తుచు...ఆము. ౪. ౧౧౭

సీ... సస్యగుచ్ఛ మొప్ప, గంట కఱ్ఱయనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౮.

౩. చాఱ; రేఖ.

గీ. కూర్మిసతి పెట్టెలోఁ దాఁచికొన్ననల్ల, గఱల పండుగుచీరఁ బైఁ గప్పుకొనుచు, నతనుఁ డెసకొల్ప దేవాలయంబుఁ జేరి, ప్రొద్దు గ్రుంకక మున్నె సొంపులు జనింప. శుక. ౨. ౪౭౬.

క. అని యిట్లు చిలుక పలుకన్, విని మిక్కిలి వెఱఁగు చెంది వెస నంతటిలోఁ, దన చేతికఱలు కనఁబడఁ, జనియెఁ బ్రభావతి రహస్యసదనంబునకున్. శుక. ౪. ౭౭.

కఱ్ఱతేనె=ఒకవిధమగు తేనె.

వ...పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె కఱ్ఱతేనె కురుజుతేనె...ప్రబంధ. ౧౧౨.

జ: కఱకుట్లు, కఱనూనె, కఱ్ఱజవ్వాది, కఱ్ఱమడ.

కఱ్ఱజవ్వాది(జి). వి. (√కఱ్ఱ[2])-కఱ్ఱకు నంటుకొనియుండుజవ్వాది-పరిమళద్రవ్యవిశేషము, ప్రశస్తమైనసంకుమదము.

వ... హిమసలిలములు... కఱ్ఱజవ్వాదికలయికలఁ గలనిగ్గుల నగ్గలంబులై...వసు. ౨. ౧౧.

కఱ్ఱమడ. వి. (√కఱ్ఱ[2]) త్రవ్వుట కుపయోగించు నొకపనిముట్టు.

గీ. గడ్డపాఱలఁ బాఱలఁ గఱ్ఱమడల, వెడఁదగుద్దండ్ల నాపుట్ట విరియఁ ద్రవ్వ, నందు నిద్రించుచున్న కాలాహి గెరలి, తూలి పాఱంగఁ గొందఱఁ దోలి తోలి. నా. పంచ. ౧. ౨౪౦.
(శ. ర. పా.)

కఱ్ఱి=కఱి[1]

(నల్లనిది)

గీ...వారిలోనఁ, దెల్లదామరరేకుల ట్లుల్లసిల్లు, కన్నుదోయి నొప్పారెడుకఱ్ఱియాతఁ, డొకఁ

డు వెసఁ బుచ్చుకొనిరొ వి ల్లాక్కెకేల. హరి. పూ. ౯. ౪౫.

సీ. కఱ్ఱి క్రీడాశూన్యకటి గోపురద్వారపరిరక్షకుఁడు కాలభైరవుండు. కాశీ. ౧. ౨.

౨. అర్జునుఁడు.

సీ...గాండీవ మనునొకవి ల్లెప్పుడును వహించు.

ఆ. కఱ్ఱివిక్రమంబు గాల్పనే యిట్లు బన్నములు వడినధర్మనందనుండు,నేను రాజరాజుపీనుంగుఁ గన్నారఁ,గానఁ బడుచు మైతిమేని కృష్ణ. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౨.

జ: కఱ్ఱినేస్తి.

కఱ్ఱినేస్తి. వి. (√కఱ్ఱి)-అర్జునునకు మిత్త్రుఁడు-కృష్ణుఁడు.

వ. కఱ్ఱినేస్తి తరిమలమోపరి తమ్మికంటి... ప్రబంధ. ౨౧౬.

ఇక్లే:-కఱ్ఱినెచ్చెలి. ఆం. సం. దేవ. ౨.

కఱ్ఱు[1]. వి. నాఁగటిదుంపయం దమర్చెడియినుపపాళము, కృషకము.

జ: కఱ్ఱుగోల, కఱ్ఱుగుద్దలి.

కఱ్ఱు[2]. వి. ౧. తలుపు తీయునప్పుడు కలిగెడుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ బుచ్చి కఱ్ఱనఁ దలుపు, గడుఁబాఱఁ దెఱచుడు...పండితా. దీక్షా. ౪౪ పా.

౨. కాకధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.

గీ. కాకి కఱ్ఱనెఁ దోడనె గాలి పలికెఁ,బొలిచె నట్టింటఁ గుమ్మరపుర్వు మెలఁగి,యిన్నియును గల్ల గాకుండ నేఁగుదెంచె,హృదయనాయకుఁ డోయన్న యిదియె చాలు. శుక. ౨. ౨౨౭.

౩. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. శ్లేష్మంబు కుత్తుక జిఱ్ఱుబు ఱ్ఱనఁ గఱ్ఱుక ఱ్ఱను దగ్గు లగ్గలముగాఁగ. శుక. ౩. ౩౦.

కఱ్ఱుగుద్దలి. వి. (√కఱ్ఱు[1]) తొల్లిక.

సీ. త్రవ్వటంబులతటిఁ ద్రవ్వటంబులు వెట్టుఁ దగినట్టికఱ్ఱుగుద్దలి గడించి. కళా. ౪. ౨౭.

కఱ్ఱె(ఱ్ఱెయ)=కఱి[1].

సీ. పల్లచీమల వక్రభల్లాతకియుఁ బోలె నెఱ్ఱదుప్పటి నొప్పుకఱ్ఱెవాని. ఆము. ౬. ౧౯.

కల[1]. వి. (క. తు. కన. త. కనా.) స్వప్నము.

సీ... సాంగవేదవేది.గీ.యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల,నస్మదీయప్రణామంబు నాదరించి, తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి,యెలమి నిట్లని యానతియిచ్చె నాకు. భార. విరా. ౧. ౧౦.

చ ... చక్కనిచిగురాకుఁబోండ్ల బిగికౌఁగిలియుం గల నైన లేదు...భర్తృ. ౩. ౪౨.

కల[2]. అవ. (√కలుగు) ౧. భవిష్యదర్థకము.

వ. దేవకీదేవి కయ్యెడునెనిమిదవచూలు నీకు మృత్యువు గాఁగలయది నిశ్చయంబు...హరి. పూ. ౫. ౭౮.

ద్వి... చెడిపోవఁగలవారు ... రం. రా. ఆర. ౧౭౩ పా. ౧౩ పం.

చ...ఉండఁగలాఁడ...భార. అశ్వ.౪.౧౯౨.

క...భస్మము గాఁగలారు ... భా. రా. బాల. ౪౧౨.

౨. (క) విధ్యర్థకము. (వలసిన అనునర్థమును దెల్పును.)

గీ. పృథునరేశ్వరుఁ డిటమీఁదఁ జేర్మి యొసఁగఁ,జేయఁగలకార్యములు సవిశేషకృతులు, నాత్మదృష్టిమైఁ గని...హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

వ. వీనిలోన దామక అమరెబోయుండు ఎంథదేనుగొటియలం జేకొని అచంద్రార్కముగాం దనపుత్త్రానుపౌత్త్రికమున నిత్యమానెండునేసి నేయి వోయంగలవాండు...అమరావతి. శా. ౧౧౦౯.

(చ) సమర్థతను దెలుపును.

ఉ. ...నీతమ్ములం, దెవ్వరు సూచినఁ జగము లిన్ని
యు గెల్వఁగలారు... భార. భీష్మ. ౨. ౧౧.

గీ. నిర్జితేంద్రియు లైనట్టి నియమపరుల, నంగ రా
యంబు లేమి సేయంగఁగలవు. హర. ౩. ౬౩.

మ. కల నిక్కంబగునే యటన్న నిఁక నొంగా
డంచు మాటాడఁగాఁ, గలనా ...శుక. ౪.
౪౧.

(ట) ఉద్దేశమును దెలుపును.

వ. సౌవర్ణం బిటమీఁద సప్తమమనుభావంబు ఫ
లియింపంగలవాఁడై మేరుశిఖరంబున గరిష్ఠ
యగు శెబాస్త్రి పసియించి యుండె. హరి.
ఘా. ౧. ౧౫౧.

(త) అర్హతను దెలుపును.

గీ. సొగసు చిన్నెలవాఁడు సోరఁగలవాఁడు, సంప
ముల క్రొన్ననోకయంద మైనవాఁడు, నాదు
తెరనగూర్తి గోపాలచక్రవర్తి. సుదంతా. ౧.
౭౭.

గీ. చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు
... అర్జునుండు పరాక్రమోపార్జితుండు.
విజ. ౪. ౨. ౧౬౪.

౩. అస్త్యర్థకమగు 'కలుగు' ధాతువునకు వర్తమా
నార్థమందు (లట్టుపరమగునపుడు) వచ్చు ఆదేశ
ము. ఇది ధర్మార్థమందును గానఁబడుచున్నది.
ఉదా:- కలఁడు, కలదు, మొ.

గీ. ... యున్న కలరజ్జనాభునకును, మహిషు లె
నమంద్రు సమతాభిమానవతులు. పారి. ౧.
౩౭.

ఆ. ఎక్కడెక్కడైన నొక్కఁబుఁ దలఁగని, కొ
లుచుఁ గలదు ప్రోలికోమటులకు. నీలా. ౧. ౩౭.

గీ. భామ పదరకు తెలవారు జాము గలదు. దశా.
౭. ౧౪౪.

మ. ...ఇట్టిదిం, గలదే... భార. ఉద్యో. ౩. ౫౯.

మ. కలదే యిమ్మెయి పౌరుషంబు జగతిం గారు
ణ్యామేపార ని, వ్వలుఁ గిట్టిచ్చునె మేను...
భార. శాం. ౩. ౩౨౯.

క. నొచ్చినవారికి నాపద, వచ్చిన నది పరిహరిం
పవాని ప్రభుత్వం, బెచ్చొను గాని మఱి
పొగ, బొచ్చెము గావించినఁ బ్రభుత్వము
గలదే. దశా. ౨. ౨౧౭.

(ఈ క్రింది ప్రయోగములు క్వాచిత్కములు.)

మ. పసి మొక్కంత గలాదో లేదో... మల్లభూ.
నీతి. ౨౨.

ఉ. అక్కట లక్ష్మిఁ బాసి క్షణమైనను నేను
వియోగ వేదనం, జిక్కఁ గలానె... దశా. ౨.
౭౪.

శా. ఔరా లెండా యిటువంటి భాండము లెవ్వె
నం గలావు... దశా. ౩. ౬౬.

('కలదు'నకు 'కల్దు, కద్దు' అను రూపములు ఈ
క్రింది ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నవి.)

చ. ... కల్దు లేదు నా, ననయము స[illegible]
ముగ నజ్జలజాననకొను ఖించి [illegible].
౨. ౭౨.

క. పిద్దలమే తెఱుఁగనినరుఁ, డెద్దేగా [illegible]
డి దద్దా పశులం, దద్దుకుఁ గొం[illegible],
గద్దప్పా సంపవర ఫుఁగపిపాడ[illegible]
౧౫.

నిఘ. ఉన్న.

చ. మనగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు మగో
జకుంభముల్, గదసి కలంపమేగయును గై
కొనియున్నవి... వైజ. ౭. ౬౫.

గీ. ఎంతయేసియుఁ దగ బుద్ధిమంతుఁ డయ్యు,
మెఱయ నయవిధి దప్పక మెలఁగి చేయు,
నేర్పుగలఁ డయ్యుఁ జెడువేళ నిహతమతి
కిఁ, దపిలి సద్బుద్ధు లెవ్వియుఁ జెవులఁ జొ
రవు. భా. రా. యు. ౧౪౭౪.

సీ. నీపాలశాంబకీగోపాలుఁడు గలాఁడు పరమ
వైష్ణవధర్మపరత మెలఁగు. పాండు. ౫. ౪౪.

క. అన విని ముని దరహసితా, ననమున సురలోక

నాథ నానాదిశలం, జని భువిని జిత్ర మొ
క్క్రటి, గని వచ్చితి మీకుఁ దెలుపఁగాఁబని
గలనై. నిరం. ౪. ౨౯. (పనిగలనై=పనికల
వాఁడనై.)

కలకాలము=ఎల్లకాలము.

మ. లలనా యేటికిఁ దెల్లవాఱె రవి యేలా తోఁ
చెఁ బూర్వాద్రిపైఁ, గలకాలంబు నహంబు
గాక నిసిగాఁ గల్పింపఁ డా బ్రహ్మ... భాగ.
౧౦ పూ. ౧౧౨౯.

కలతెఱఁగు=యథార్థస్థితి.

సీ. ఈయేవురకుఁ గూఁతు నిచ్చి వివాహంబుఁ
గావింపు మఱి దీనికలతెఱంగు...
గీ. వినఁగ నిష్టమేని వినుము ... భార. ఆది. ౭.
౨౫౪.

క. తలవరులు వానిఁ గొని చని, తలపొలమునఁ గొ
ఱుతఁ దివ్వఁ దమకింపఁ ... గలతెఱఁగుఁ
జెప్పి భిక్షుకుఁ, డలమంగలి నిరపరాధుఁ డని
[illegible]పించెన్. వేం. పంచ. ౧. ౨౭౭.

[illegible]లపాటిన్ = ఉన్నదానితో, కలిగినపదార్థము
తోఁ.

సీ. [illegible]లిమిని విఱ్ఱవీఁగఁడు లేమిఁ గుందఁడు కల
[illegible]పాటి దినములు గడపిపుచ్చు. రాజ. చ. ౩.
౧౦.

కలయిండ్లు=ధనముగలయిండ్లు.

సీ. కలయిండ్ల కరిగెడుకన్నంపుదొంగల... కవిక.
౪. ౯౦.

కలరూపు=యాథార్థ్యము.

వ. మీకలరూపెఱింగి కాని యిక్కన్యవివాహం
బు సేయనేరము... భార. ఆది. ౭. ౨౩౫.

కలవాఁడు=౧. ఉన్నవాఁడు, ధనికుఁడు; కుబే
రుఁడు.

క. కలవానిసుతుల మనుచును, గలకంఠులతోడఁ
గూడి కానరు పరులన్. భాగ. ౧౦ పూ.
౩౯౬. అం. భా. ౩. ౩.

(సముద్రవర్ణనము.) సీ. మనుముద్దరాలికి మగతా
లమొలనూలు కలవాని చెలికాని కలరుఁదోఁ
ట. చం. రా. ౨. ౩.

౨. అయినవాఁడు, ఆప్తుఁడు.

ఉ. శాంతనవుండు సర్వకురుసంతతికిం గలవాఁ
డు గాఁడె యత్యంతహితంబు లీపలుకులు
... భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬౫.

౩. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు.

చ... అంతలం, తలుపడి వాని నీఁగ వలదా విను
మాపని కెల్లఁ బాండుపుత్రులె కలవారు నీ
కెటులు దోఁచిన నట్టులు సేయువారు ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

కల(ళ)ంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱుతు, చి
హ్నము; కఱ, మఱక. ౨. దూఱు, అపవాదము.
౩. దోషము, తప్పు.

శ్లో. విద్యా నాధిగతా కలంకరహితా. సం. భర్తృ.
వైరా. ౪౭.

౪. ఇనుపచిట్టెము.

కలంకారి. హిం. వి. (హిం. కలంకారీ.) ౧. వస్త్ర
ములపై వేసెడుఅద్దకము.

ద్వి. అలరారునవ్వసంతాగమవేళ... పల్లవకుసు
మ, సరసకుంజంబులు స్మరుకలంకారి, పనిగు
డారు లనంగ భాసిల్లె నపుడు. మృ. వి. ౨. ౫.

౨. వ్రాఁతపనివస్త్రము. (శ. ర, బ్రౌ. మిశ్ర నిఘం
టువు.)

కలంకురము. సం. వి. అ. పుం. నీటిసుడి.

కలంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (విషము పూసిన
బాణముచేఁ జంపఁబడిన) మృగాదికము.
౨. పొగాకు.

(శ్లో. కలంజసంవేష్టన ధూమపానా, త్స్వేదదంత
శుద్ధిర్ముఖరోగహానిః, కఫఘ్నమామజ్వరహాని
కృచ్చ, గాన్ధర్వవిద్యాప్రవణైకసేవ్యమ్.
కల్ప.)

కలందరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకర
జాతివాఁడు.

కలందాను. హిం. వి. (హిం. కలందాన్.) కలము లుంచుకొనుపెట్టె.

సీ. నడికట్టులో మొల నిడినకలందాను హస్తాగ్రమున వ్రేలు దస్తరంబు. హంస. ౨. ౭౯.

సీ. ... కలందాన్పెట్టెలును ... వేణు. ౬౦.

కలంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాణము. ౨. కడపచెట్టు. ౩. శాకనాడిక, కూరనార. ౪. బృందము, గుంపు. (త్రి. ని.)

కలంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలికూ.

కలంబిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రీవాపశ్చాద్భాగస్థనాడి, మెడయందలినరము. ౨. తీఁగబచ్చలికూ.

కలంబుటము. సం. వి. అ. న. ౧. హైయంగవీనము, సద్యోఘృతము. ౨. నవనీతము.

కలంబువు. సం. వి. ఉ. ఊ. స్త్రీ. హిలమోచిక, చిలుకకూరకూ.

కలఁక=కలఁకు². వి. (√కలఁగు-క. కలకు. త. కలక్కమ్.) ౧. వ్యాకులత, క్షోభము.

గీ. పుత్రశోకాపహంబును బుణ్యతమము, నైన యాఖ్యానమున నాదుమానసంబు, కలఁక యంతయుఁ బాసె నిష్కల్మషుండ, నైతి... భార. ద్రో. ౨. ౨౧౭.

సీ. చక్రవాకంబు లబ్జకుడుంగములు దూఱెఁ గామినీకాంతులకలఁక దేఱె. మనుచ. ౩. ౨౩.

౨. ఆవిలత, కాలుష్యము.

సీ. రాగహీనత మనోగ్రంథిఁ ద్రెంపఁగ నీళ్లకలఁక నిండువు రాచి తెలుచుభంగి, విజ్ఞానవశమున వెలయుస్వభావంబు నిత్యప్రసన్నమై నెగడుచుండు. వాసిష్ఠ. ౩. ౩౨.

౩. కలంకము, దూఱు.

సీ. కడుఁ గళానిధిఁ దమోగ్రస్తుఁ జేసినదూఱు ఘనుల వివర్ణతఁ గలుపుకలఁక. బిల్హ. ౧.౩౭.

౪. పాపము.

చ. వికలచరిత్రుఁడైన మదివెంగలి యైనఁ గురూపియైననుఁ, ద్రికరణశుద్ధిగా మగఁడె దేవుఁ డటంచని నిశ్చయించి యొం,డొకఁ డెటువంటివాఁ డయిన నొప్పదు కోరఁగ సాధ్వి యిట్లెఱుం,గక మదిఁ దప్పెనేని కలఁక న్నిరయంబు రయంబున న్గనుఁ. శశాం. ౩. ౭౬.

౫. కామవికారము.

సీ...ఎండాఁక గుట్టు. ఆ. జరిపె దనుచుఁ దిరిగి తిరిగి పైకొనుకోర్కి, నతని నతనిమదవదనమ విశిఖ, దళితహృదయ యగుచుఁ దలచి యందు నొకింత, గలఁకలేమి చూచి నెలఁత గనలె. రాఘవ. ౩. ౭౩.

౬. భయము, జంకు.

సీ. బంధుల కగపడ్డఁ బాయు నన్వయ మనుకలఁకమైఁ జెమటలు గ్రమ్ముదేర. భార. విరా. ౨. ౭౦.

చ....మనంబుకలంకలు దేర్చి జా[illegible] సమయస్థలంబులకుఁ దార్చిరి దు[illegible]వెన్నెలన్. పారి. ౨. ౫౧.

౭. నేత్రరోగవిశేషము. (శ. ర.)

ఉదా:- అతనికంటికలఁక యింకను [illegible]

కలఁకనీరు, కలకజలము = కలఁగిననీరు; [illegible]టికి నీరు.

సీ. అద తేటి కలఁకనీ రానితమ్ములు ఘనకాలమ హిమచేత నోలిఁ బోలియ. రాఘవ. ౩.౧౨౬.
(రామాయణార్థమున-వర్షాకాలవర్ణనము.)

గీ...గర్భమండపిఁ గడిగినకలఁకజలము...ఆము. ౬. ౮.

కలఁకదేఱు. అ. క్రి. (కలఁక+తేఱు) ప్రసన్నతనొందు, అవ్యాకులమగు.

క. అనవుడు నప్పలుకులు విని, తనచిత్తము కలఁకదేఱి ధర్మతనూజుం, డనుజన్ముల దెసఁ జూచిన, ననిలసుతుం డిట్టు లనియె నాతనితోడన్. భార. విరా. ౧. ౫౫.

మ. అని బోధింపఁ గలంక దేఱి రఘువంశాంభో
ధిచంద్రుండు త,న్మునినెమ్మోము ప్రసన్నదృ
ష్టిఁ గని ... ఉ. రా. ౬. ౩౪౧.

కలఁకపాటు. వి. (√కలఁక.) కలఁకనొందుట, వ్యాకులత.

వ. ...ఇక్కలంకపాటు తక్కినభయంబునకుఁ
గాదు సుండు మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావన
నారాధింపుచుండ లేమికిం గాని ... కళా.
౮. ౧౭౭.

కలఁకపాఱు. అ. క్రి. (కలఁక+పాఱు.) వివర్ణముగు, పాలిపోవు.

సీ. పౌండరీకసమృద్ధిఁ బాపఁగా శశికీర్తి మలఁ
గి నా వెన్నెలల్ కలఁకపాఱె. ఉ. రా. ౮.
౨౮౨.

కలఁకు[1]=కలను. (చూ.)

(ప్రదేశము.)

...వేళమ్ములు చెలఁగుఁ గలంకన ... ఆం.
భా. ౩. ౫౧.

కలఁకు[2]. వి. (√కలఁగు)=కలఁక.

(కలుషము, కాలుష్యము.)

...అలమలయాద్రికుంభభవుఁ డన్నకకంబు
శరత్తు కుండమం,దలిప్రతిబింబకైతవమునం
దము కిచ్చిన వారిదేవత, ల్లోలఁపులకేలఁ దా
ప నిడి తోమఁ గలంకడఁగెం బడియత,త్ఫ
లతపు హ్రస్వ మూటె కరి తారక లంబువుఁ
దేర్చునే యనన్. ఆము. ౮. ౧౮౬.

సీ. ఇటు నిండు పేటిపాలిటికలంకులు దీర్చు గేస్తు
గుబ్బలిఁ దిలకించినాఁడ. ప్రబంధ. ౧౮౯.
ఆం. భా. ౩. ౫౧.

కలఁకువ. వి. (√కలఁగు-క. కలంకు. త. కలక్కం) కలఁత, సంక్షోభము.

ఉ. ... వాసనఁ బాయ నిస్పృహా,చారత సర్వ
కర్మములుఁ జల్పుము పెక్కుకలంకువల్ మ
దిం, గూరిన నైన... వాసిష్ఠ. ౫. ౬౯.

(పంపాసరోవరవర్ణనము.) గీ. నింగి కుప్పొంగు
రంగత్తరంగసంచ,యములు నిందిందిరలసిత
విమలవారి, మత్స్యకచ్ఛపోరగశింశుమారచ
యుల,జలచరమ్ములకలఁకువల్ గలుగుదాని.
భా. రా. అర. ౨. ౮౨.

కలఁగఁబడు. అ. క్రి. (√కలఁగు - స్వార్థమున 'పడు') చెదరు; తాఱుమాఱగు.

క. ఆకఠినపుఁగోల్తలకుం,గాక కలంగఁబడి నా
ల్గుకడలకు విచ్చెం,జీకాకుపడుచు నంగమ,
హికాంతునిసేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్.
కళా. ౯. ౬౦.

క. శరములవేగంబున గద,పరుసదనంబునను గ
లంగఁబడి చేడ్పడ నా,కరులం గోలెను భీ
ముఁడు... భార. భీష్మ. ౨. ౨౦౫.

గీ. కాలములకీడుకతమునఁ గలఁగఁబడిన, వేద
ముల నీవు నాఁడును విమలబుద్ధి,నంచితవ్యా
స మొందించి యఖిలదివిజ,మునిగణముల కొ
నర్తు సమ్మోద మనఘ భార. శాం. ౬. ౫౨౭.

కలఁగఁబాఱు. అ. క్రి. (కలఁగన్+పాఱు)=కలఁగు.

(చెదరు)

మ. కలు త్రావం బనిపూనుయాదవులు ఖడ్గాఖడ్గిఁ
బాటింతురే,కలఁగం బాఱుట గాక పంతము
లకుం గంసారి సైరించినం,గలనం బ్రాణము
తోన పట్టువడు నింకన్ సాత్యకిన్ గీత్య
కిన్, బలభద్రున్ గిలభద్రు నాయెదురఁ జె
ప్పం జొప్పు దప్పుం జుమీ. ఉ. హరి. ౮.
౧౩౨. (వీరేశ. పా.)

(వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.)

గీ. అడరుకాకవిగ్రామసింహములు గవియఁ,బ
తులు నిజవచోదండసంహతుల బెదరు,పఱు
పఱుండిన ధారణీపాలసభలఁ,గలఁగఁబాఱెఁ
సుకవులు మెలఁగు టెట్లు.చంద్రా. ౧. ౧౬.

(కలుషమగు, ఆవిలమగు.)
సీ. కమలాకరం బెల్లఁ గలఁగఁబాఱిన నొల్ల కను
డెంచుకొ పమరాయంచ లనఁగ. దశా. ౨. ౨౩౮.
(చలించు; పోవు, నశించు.)
(ముక్తుఁడు) చ...ఎయ్యది యెట్లయినం బ్రశాం
తిసం,పద నొకయింతయుం గలఁగఁబోక
యుండఁడె నిర్వికారుఁడై ... భార. శాం. ౬. ౨౦౨.
చ. కలఁగఁగఁబాఱె నాతనియఘంబులు పంచ
హృషీకసంభవం, బులు బహుకాలసంకలిత
ము ల్గవవహ్ని చిటచ్చిటధ్వనిం, గలఁగఁగఁ
బాఱుపక్షులప్రకారమునం దొలుజామున్ప్రా
జకై, బలుపటుహస్తు [illegible] భర్గునిగేహ
మునందు మ్రొసినన్. శివరా. ౪. ౪౨.

కలఁగించే=కలఁచే.
(చలింపఁజేయు)
సీ. ఘనవలాహకశక్తిఁ గలఁగించె నెవ్వాఁడు రు
తము చే నేగవారుతము చేత. చంద్రి. ౧. ౮.
(ఆవిలము చేయు, కలుషము చేయు.)
సీ. సింధునాయకుసహ[illegible]ము నేయఁబోయొడితఁ ౧౫
ణి మహేంద్రుఁ గలఁగించిన[illegible]. [illegible]. రా. ౪. ౨౨౦.

కలఁగు. అ. క్రి. (త. కలంగు.)౧. చెదరు; చలించు.
క. నడిపింపఁగఁ బొడిపింపఁగ, నెడమడుపై క
లఁగినప్పు డెప్పించుపఁగ నేఁ,గడు నేర్పుఁ జే
ర్చునాదగు, కడిమియ నీసైన్యమునకు గొ[illegible]
న గాదే. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౪.
ద్వి. ... హరిశ్చంద్రుఁ డాముని చంద్రుఁ, గనుఁ
గొని ధైర్యంబు గలఁగక పలికె. ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౧౬౩౩.
౨. వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.
వ. ప్రియావాప్తివిఘాతంబున హృదయంబు గ
లంగిన ... నైష. ౪. ౮౬.

చ. ఎడఁద గలంగ రాముఁ డొకయించుక నేపు
మ ఱేమి మాటయున్, నొడువక మాన మూ
ని వెత నూర్పు[illegible]న నివ్వెఱఁగంది...ఉ.రా. ౬. ౨౦౩.
౩. కలుషమగు, ఆవిలమగు.
క. కలఁగిన పెద్దమడువు విను, తెలివిఁ బొరయు
నెట్లు దాన ధీయం డట్లు,గ్గలను లయినదురితం
బులఁ, గలఁగియుఁ దనయంతిఁ దేఱు గౌరవ
మొప్పన్. భాగ. శాం. ౩. ౩౪.
మ. కలఁగెం గోయుధిసప్తకంబు గిరిసర్గం బెల్ల
నూటాడె...భాగ. విరా. ౪. ౧౭౨.
౪. (కన్ను) కలఁకనొందు కలదియగు.
(వ్యవ) వానికన్నులు రెండును కలఁగినవి.
౫. భీతిల్లు, భయపడు.
చ. జలరుహమిత్రుఁ డాత్మరుచిసంపదఁ జీకటి
బందెకానికిం,గలఁగుచు వీనిలోన నిడి కైకొ
నె నమ్మికకాఁపు లంచుఁ జు[illegible]యిం
డదాడి విని గ్రక్కునఁ దా[illegible] వీని
లో,పల నెలకొల్పె నాఁ బలుక[illegible]ని
శాంతనిశాంతదీపముల్. పారి. [illegible]
చ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగ[illegible]గు
ఱించి యొక్కఁ డక్కజపతి[illegible]న్
నెఱచి కానన భూమికి వీటఁబాఱి[illegible]రి జ
డుని నిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి
కీరముల్, గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు
రీశనిశత్రులచ్చటన్. నైష. ౫. ౧౩౩.
౬. కామవికారముపొందు.
చ. పనివడి నారికేళఫలపాకమునం జవియైనభ
ట్టహ,ర్షనికవితానుగుంభములు సోమరిపోతు
లు కొంద ఱయ్యొ లొ,నని కొనియాడ నేర
రది యట్టిద లేజవరాలు చెక్కుగీఁటిన వస
వల్చుబాలకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నే
ర్చునే. నైష. ౧. ౧౭.
జ: కలఁక, కలఁకదేఱు, కలఁకపాటు, కలఁక

పాఱు, కలఁకు[2], కలఁకువ, కలఁగఁబడు, కలఁగఁబాఱు, కలఁగించు, కలఁచియాడు, కలఁచు, కలఁత, కలఁతపడు, కలగొను[1].

కలఁచియాడు. స. క్రి. (కలఁచి+ఆడు-స్వార్థమున) కలఁచు, క్షోభపెట్టు.

గీ. ఇట్లు కౌరవానీకంబు నెల్లఁ గలఁచి,యాడి భీష్ముని దెసఁ బోవు క్రీడిఁ దాఁకె. భార. విరా. ౫. ౧౫౭.

కలఁచు. స. క్రి. (√కలఁగు) కలఁగఁజేయు. (వ్యాకులపఱచు, క్షోభపెట్టు.)

క. పదునొకఁ డక్షోహిణులను,జదురున నడిపించు నెదిరి సైన్యముఁ గలఁతుఁన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౦౯.

గీ. అడియుఁ గాక వేఱొక్కండు మదిఁ గలంచు,చున్నయది దాని నేర్పడ విన్నవింతు. భార. ౧౦. ౧. ౬.

(...మవికారము గలవానినిగాఁ జేయు.)

సీ. ...సవలయధ్వని గాఁగ సారె వ్రేయునవల్పయతి నైన గుండె జల్లనఁ గలంప. ఆను. ౧. ౫౯.

శా. ...కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబు ...లన్. మనుచ. ౨. ౬౭.

కలఁత=కలఁక. వి. (√కలఁచే) క్షోభము. (శ. ర.)

కలఁతపడు. అ. క్రి. (√కలఁత.) కలఁగు, సంక్షోభించు. (శ. ర.)

కలఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్+పడు) కలయఁబడు, (కలహమునకు) డీకొను.

క. అలంకి యాడు కైవడిఁ, గోలాటం బేయుమాడ్కిఁ గొదుకక కవలై,యాలమునఁ జిడుగుడాడెడు, పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గలఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. చనుఁగవయును జఘనంబును,ఘనతకునై పోరుచుండఁగాఁ గలఁబడకుం,డను మదనుఁడు నడుమను ద్రవ్విననఖాత మనంగ నాభివివరము పొల్చెన్. చిత్రభా. ౩. ౫౫.

కలకంఠము. సం. విశే. (అ.ఈ,ఆ.అ.) మధురమగు కంఠధ్వని గలది, ఇంపయినయెలుఁగు గలది. వి. అ. పుం. ౧. ఇంపైనకంఠధ్వని. ౨. కోకిలము. ౩. పావురము. ౪. హంస.

కలకండ=కలకండము. (బ్రౌ, వా.)

కలకం(ల్కం)డము. వి. శర్కరాభేదము.

వ. ... చక్కెర కండచక్కెర జీనిచక్కెర కల్కండంబు పుల్కండంబు ద్వీపద్రాక్ష పనసకదళీచూతఖర్జూర నారికేళాదిఫలంబులు. .. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కలకము. సం. వి. అ. పుం. శకులమత్స్యము, బేడిసచేఁప.

కలకల. వి. ౧. నవ్వుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

క...ఎవ్వరొకో యీ,పిఱికితన మింత యలవడఁ, గఱపినవా రనుచు శౌరి కలకల నవ్వెన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౫౮.

గీ. కలకలను నవ్వి యాకలకంఠి కలరవమునఁ దనప్రాణసఖి గారవమునఁ బలికె. చిత్రభా. ౫. ౧౩౩.

ఉ...కలకల న్నగుచుండెడిసవ్యసాచి ... విజ. ౨. ౧. ౬౩.

౨. పక్షులు కూయుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

క...పులుఁగులు, కలకలఁ బలుకంగ...పద్మ. ౩. ౩౫.

క. తెలతెల నయ్యెను దిక్కులు,పలపల నుడుగణము మాయఁబాఱెను బక్షుల్, కలకలను గూయఁ జొచ్చెను...హంస. ౧. ౧౩౭.

క. కలకల మని పలికెఁ బక్షిగణ మెల్లెడలన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౦౦౨.

3. పలుకుటయం దగుననుకరణము.
క. మును గడియారంబునఁ గట్టిన పెనుజేగంటర
వము శే యనునెడ గ్రక్కున భోజుం డడు
గెత్తినఁ గని నిలునిలు మనుచు బొమ్మ కల
కలఁ బలికెన్. ద్వా. ౨. ౧౭.
సీ. కలకలఁ బల్కు చిల్కులకొల్కిఁ దమజాతి
గాఁబోలు నని చిల్కకసుపు పొసువ. ఉ. రా. ౬. ౨౭.
౪. నొప్పిగలిగించుటయం దగుననుకరణము.
చ ... కాయజునమ్ములగాయము ల్మదిం, గలకల
నొంప యామములు కల్పములై చెలి యుం
డె ఖిన్నతన్. అని. ౨. ౭౯.
కలకలలాడు=వికాసము కలదియగు.
ఉదా:- వాని మొగము కలకలలాడుచున్నది.

కలకలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుంపునందు పుట్టిన పెద్దమ్రోఁత, అలబలము.
ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గోలదివియలు,
గొనుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱె,నృత్త
శాలఁ జొచ్చి రత్తఱి నాకల,కల మెఱింగి
కీచకవ్రజంబు. భార. విరా. 3. ౪.
౨. వీణాదులధ్వని.
క. తలిరాకుఁబోఁడి యొక్కతి,జలక సునను వేళ
యనుచు శౌరికి వీణా,కలకలములఁ గలకల
నగు,పలుకుల మెల పొలయ విన్నపముఁ గా
వించెన్. పారి. ౨. ౫.
3. సజ్జరసము, నల్లమద్దిజిగురు, సూపద్రవ్యవిశేషము.

కలకూజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, అంకుటాలు.
శ్లో. ... లంజనీ తు స్యాల్లంజికా కలకూజికా.
(త్రి. ని.'కలతూలికా'అని పాఠాంతరము.)

కలక్వాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దాత్యూహము, కూకురుగుండెపిట్ట. ౨.అళి,తుమ్మెద. (శే.ని.)

కలగర. వి. భృంగరాజము, గుంటకలగరపే. ఆం.భా.౨. ౬౯. ('గలగర'అని బ్రా, చి. ని.)

కలగలపు(ల్పు). వి.(కలపు+కలపు.) ౧. కలుపుఁ గోలుతనము.
సీ.పలువికారంబులఁ గలగల్పుఁజూపుల రాకపో
కల బయల్ ప్రాఁకఁజేయు. పాండు. 3. ౬౨.
౨. కొన్నికూరగాయలుకలిపివండినకూర.
సీ. ఒకకొన్నికలగల్పు లొకకొన్ని బజ్జులు ...
పాండు. ౪. ౧౫౪.
కలగలపు(ల్పు)నెయ్యి=నూనె మొదలగునవి కలుపుటచే స్వచ్ఛము కాని నేయి.(వా.)

కలగుండు[1]. వి. ((కలఁగుధాతువుయొక్క భావార్థకరూప మగు 'కలఁగుడు' అనునది వర్ణవ్యత్యయముచేత నీరూపము నొందియుండు.) కలఁత, క్షోభము.
కలగుండుగొను=క్షోభపడు, కలఁత
ఆ. చేదిమగధకేకయాదిసేన, లెల్ల చెదరఁ దలఁ
దల్లడపడఁ గల, గుండుగొనఁగ
జుండు. భార. ద్రో. ౧. ౨౯౩.
సీ. జలరాసు లేదును గలగుండుగొని
పై దొరగడలు దొడర. హరి.ఉ.
కలగుండగు=క్షోభపడు, కలఁతనొందు
మ. కలగుండై నెల వేది యిట్లు వరటా
వాదిద్విజా,వళి ఘోషించుటకన్న మున్న
... వసు. ౨. ౧౪౨.
కలగుండిడు, కలగుండుచేయు, కలగుండు(డ్లు) పెట్టు=క్షోభపెట్టు, కలఁచు.
క. సొలవక నిలువక మఱియును, గలదిక్కుల నె
ల్ల లంకఁ గలగుండిడి...భా. రా.సుం.౧౧౫.
('వెదకుటచేత కలఁతనొందించు'అనిభావము.)
చ... కొన్నిదినము లేఁగ భీకరవనీకిటి యొ
క్కటి పక్కణంబులో, మదమునఁ జొచ్చి
యందుఁ గలమానవులన్ గలగుండునేయు
చున్. చెన్న. ౨. ౭౭.
సీ. సాత్యకి యేచి ధృష్టద్యుమ్నుఁడును దాను

గురుసైన్యములఁ గలగుండువెట్ట. భార.భీష్మ. ౩. ౬౮.

వ.... సురాసురం బైనజగంబు విసతంతుగుణం బైనకోదండంబునం గలగుండ్లువెట్టునిట్టిజగ జెట్టియుం గలండే. హర. ౩. ౯౩.

కలగుండువ(ప)డు=కలఁగు, క్షోభపడు.

క. నిజసింహనాదమున న,గ్గజములు గుండియలు వగిలి కలగుండువడఁగ, విజయాగ్రజుఁ డే ళ్లేచి... భార. భీష్మ. ౨. ౨౦౭.

వ...గుటగుటార్భటుల ఘటులం గలగుండుపఱ చి...రా. వి. ౩. ౬౫.

కలగుండు[2]. వి. గండశైలము, కొండనుండి జాఱి పడ్డపెద్దఱాయి.

కలగుండుప(వ)డు=కలగుండ్లుకలదియగు.

సీ.కలగుండువడి పుండెఁ గులమహీధరపంక్తు లా కుప్పా టొండె నఖిలతరులు. గామా. ౫. ౩౧౨.

సీ. సకియురోజములసాటికి గహ్వరముఁ బూని కుధరపాళిక కలగుండుపడియె. చంద్రి. ౩. ౧౫.

కలగూటులు. వి. బ. (క.కల=కలిసిన. గుండ=సే వకుఁడు)వివిధసేవకులు. (ఈయర్థ మింకను విచా ర్యము.)

సీ. కలగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచునుండ గొండ్లికాండ్రును గెలంకుల నటింప. కక్రి. ౫. ౧౦.

కలగూర. వి. (కలపు+కూర.) కలిసియున్న పలుర కములఆకుకూర, మిశ్రితనానావిధపత్రశాకము. (చి. ని.)

ఉ.కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి ... వ్రాలుదుప్రొద్దుతోడ గృహవాటికిఁ జేరు నతండు నిత్యముఁగ. శుక. ౨. ౩౬౩.

జ: కలగూరగంప.

కలగూరగంప. వి. (కలగూర+గంప.) విషయ సాంకర్యము.

సీ...అత్రిపూని. గీ. శాస్త్రసాహిత్యములు మాకె చాల జితము,టంచుఁ గలగూరగంప సేయకు ము బాడి,రాయణ కవిత్వసందర్భరసము ని లుపు,మనుము సౌవారికస్వామి మపుడు దాఁ టి. బహు. ౧. ౧౧౦.

కలగొను[1]=కలఁగు. అ. క్రి. (కలఁక+కొను.) క్షోభించు, వ్యాకులపడు.

గీ. పక్షిమృగజాతు లెల్లను భ్రమసి యిట్టు,న ట్టుఁ గలగొని చెదరె...భార.విరా.౪.౧౬౯. (శ. ర. సా.)

కలగొను[2]. అ. క్రి. (కలపు+కొను) వ్యాపించు, క్రమ్ము.

ఉ. కలుషములతోడ లోకములు గాల్పమహాప్ర ళయానలంబుపైఁ,గలగొని సప్తవారిధులు గ ప్పినపగిది మహోగ్రవీర్య మ,గ్గలముగ నమ్మ హోదయుని గ్రక్కున ముంచిన నాతె ... కు. సం. ౧౧. ౩౭౩.

ఉ. ... ఎక్కువిస్మితత్వోన్నత లోచలం, గలగొనె నాగిటంబు పులకంబులతోఁ బొడతెంచెఁ గంపమును. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౨. (శ. ర, పీఠిక.పాఠములు.)

స. క్రి. కలియు, కూడు.

క. అలనాఁటినుండి ద్విజుసిం, గలగొని యిట రాక యుండెఁగా దానికి నా, యిలవేల్పు యిలువేలుపు, బలభేదిన గోమి చెప్పఁ బని యున్న దిఁకఁగ. నిరం. ౮. ౩౧.

సీ. ఎలమావిలతలపైఁ గలగొనఁ దారుచుఁ జెలఁ గుచిల్కలకల్కిపలుకులకును. మార్క. ౫.౭.

కలగొనఁగ=౧. బాగుగా, చక్కఁగా.

క. నెల నిండుటయును దనయుఁ,ష్టుల కన్నము పె ట్టి పుణ్యుఁ డురుతరజన్మం,బులఁ బొందక హరిపదమునఁ, గలగొన బహుకల్పశతము

గాఁపురముండుమా. పద్మ. ౧౧. ౫౦. నవ. ౧. ౧౨ పా. ౪. పం.

౨. అంతటను; నద్దైసలకు.

ఆ. కడుపులోన నుండి కలగొనఁ బాతెదు, విబుధ వైరిగురుఁడు వెడలకుండు, నట్లు గాఁగఁ దెసవు లన్నియు మూని....అంగజన్మరిపుఁడు. భార. శాం. ౫. ౪౭౨.

చ. చెలువలు మజ్జి౹మానిపయిఁ జిల్కలు మూవిరమింప వానిముక్కులు గని మజ్జిపండులని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్, దలిరులు సావి కీరములు దందడిఁ గుట్టిన ముగ్ధలందఱున్, గలగొనఁ బాఱి హో యిదియ కాటుల౹మా ననుచున్ భయంబునన్. కు. సం. ౯. ౩౧౬.

కలఘోషము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యక్త మధురధ్వని గలది. వి. అ. పుం. ౧. కోయిల. ౨. అవ్యక్తమధురధ్వని.

కలజువ్వి. = కలుజువ్వి.

సీ. పతిమేన మకరికల్ వ్రాయనివేళ్లను వేళ్లటే కలజువ్వి వేళ్లగాక. అహ. ౩. ౨౯.

వ....కలజువ్వి నెమ్మి జమ్మి మొదలగుతరుల....ఇందు. ౨. ౬౦.

కలటము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కలధౌతము. సం. వి. అ. న. ౧. వెండి. ౨. బంగారు. ౩. ఇంపైనస్వరము. (ఈయర్థమున 'కలధౌతం కలధ్వనౌ' అని వి. ని. లో నపుంసకలింగముగాను 'కలధౌతం రౌప్యహేమ్నోష్షండస్త్రీస్తు కలధ్వనౌ' అని వై. ని. లో స్త్రీలింగముగాను కనఁబడుచున్నది.)

కలధ్వని. సం. విశ. (ఇ) అవ్యక్తమధురధ్వని కలది. వి. ఇ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావురము. ౩. నెమలి. ౪. కోకిలము.

కలన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. గ్రహణము, పట్టుకొనుట. ౨. జ్ఞానము. ౩. ఆదానము, స్వీకరించుట. ౪. ఆమోచనము, తొడుగుట, ధరించుట. ౫. అవమోచనము, సడల్చుట (వాచ) ౬. చేఁత, పని. (విల్యమ్సు)

కలనము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, ప్రబ్బలి†. న. ౧. చిహ్నము. ౨. దోషము. ౩. గ్రహణము, పట్టుకొనుట. ౪. గ్రాసము, కబళించుట. ౫. జ్ఞానము. (వాచ)

కలనాదము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కలధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. రాజహంస. ౨. కలధ్వని.

కలనితబిసి. వి. (√ కలను) – కలహప్రియుఁడైన ముని - నారదుఁడు.

కలనితబిసితల్లి = నారదునితల్లి. సరస్వతి.

క. పలుకుఁజెలి లచ్చికోడలు, కలనితబిసితల్లి తూఁటిగాసపుఁదేజీ, గలబోటి యనఁగ భాషా, జలజాక్షికిఁ బేరులౌ....ఆం. భా. ౧. ౪౨

కలను = కలఁకు[1]. వి బొ. (బ. కలఁకులు-దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకవచనమందు వికల్పముగాను బహువచనమందు నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'కు' వర్ణము ఆదేశముగా వచ్చును. ఇట్లే: కెలను, కొలను, కొలను, మొ.) ౧. (సం. ఖలమ్.) స్థానము, ప్రదేశము.

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట, కంటెను బాపంబు లొండు గలవె నృపులకున్, బంటకలను పోలికల నిది,గంట నిధానంబు గంట గాదే మనకున్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

ఆ. ఏబలంబు దనకు నెక్కుడు గలిగె న,బ్బలము నేల బోరుకలను గాఁగ, నినుఁడు పిఱుగాలి వెనుకగా మొన నడ,పించి పొడువ సంభవించు జయము. భార. శాం. ౩. ౬.

క. దురమునకు స్మథురయుఁ బు,ష్కరముఁ బ్రయాగంబుఁ దగిన కలఁకులు మీకే, దురవగు నది గాను సునె హరి. .... ఉ. హరి. ౪. ౨౦౩.

౨. (సం. ఖలమ్.) కళ్లము. మార్క. ౪. ౧౦౨.

క. పొల మిల్లు తోఁట గ్రామము, కలను పసులు మేయుకొఱను గాల్చిన నృపకాం, తలతో సంగము చేసినఁ, గలయం బిరి సుట్టి వానిఁ గాల్చఁగ వల యుఁగా. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౪.

శ్లో. క్షేత్రవేశ్మవనగ్రామవివీతఖలదాహకాః, రాజపత్న్యభిగామీ చ దగ్ధవ్యాస్తు కటాగ్నినా. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౨౮౨.

౩. (సం. ఖలః.) యుద్ధము.

క. పలభుక్కుల కన్యవన్యఫలభుక్కులకుఁగా, గలన య్యె .... రామా. ౮. ౫౪.

క. అరద మిదె వచ్చె వచ్చిరి, దురమునకుం గడఁకఁ గదలి దోర్బలగర్వ, త్వరితు లగుచు నిదె నక్తంచరవీరులు గలని కరుగ సమయం బనినఁగా. భా. రా. అర. ౧. ౧౮౦. అం. భా. ౨. ౨౨౨.

కలనినక్క = పోరిలో నిజంబుకమువలె అశుభమును గోరువాఁడు.

గీ. కలనిన క్కైనయధికారి గలనృపతికి, నేడు దీవులు గొన్న సమృద్ధిలేదు. ఆము. ౪. ౨౩౭.

కలనుచెప్పు = యుద్ధమును ప్రకటించు, ఉభయ పక్షములవారును యుద్ధము చేయుద మని చెప్పుకొను.

వ. కలనుచెప్పి మొనలఁ దీర్చి కదిసినసమయంబున ....దశకు. ౨. ౧౦.

వ. రెండు తెలుంగులవారునుం గలనుచెప్పి .... దశకు. ౧౨. ౫౩.

జ: కలనితబిసి. కలనుదిండితపసి.

కలనుదిండితపసి. వి. (√కలను)-కలహాశనముని - నారదుఁడు.

గీ. అప్పనం బుగ నానేర్చున ట్లొనర్పఁ, గడఁగు నిప్పన్నియపుబలుకబ్బమునకుఁ, గత తెలుంగెట్టు లన్నము స్గలనుదిండి, తపసిఁ గని కల్గు కానుపుతపసి వలికె. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలప. వి. ౧. నాఁగలి.

సీ. కలప యనంగను హల మొప్పు.... అం. భా. ౨. ౨౩౧.

౨. ఇల్లు కట్టుకొనుట వంట చేసికొనుట మున్నగు ప్రయోజనముల కుపయోగించుదారుసామగ్రి. (వా.)

జ: కలపతాల్పు.

కలపడము. వి. (√కలయు) ఒకటితో నొకటి కలయుట, మిశ్రణము; మిశ్రితపదార్థము.

రగడ. కలపడంబులు గలయ వీచొక్కంపుఁగ స్తురి రస్తువీణెలు. శుక. ౧. ౧౩౩. (శ. ర. పా.)

కలపతాల్పు. వి. (√కలప) - హలధరుఁడు- ౧. బలరాముఁడు. ౨. శూద్రుఁడు, కాఁపు. (శ. ర.)

కలపన. వి. (√కలపు.) ౧. కలపుట, మిశ్రణము.

ద్వి. కలయంగఁ బన్నీటఁ గపురంబుతోఁడఁ, గలపన నేసినకలపంబు మెత్తి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౧౭ పొ. ౧ పం. (కలపననేయు = కలపు.)

౨. కలహము. (చూ. కలపనగంప.)

కలపనఁబిండి. వి. (కలపడము + పిండి) క్షోభము.

క. కల నెదఁ బతి నతఁ డిచ్చట, మెలఁగుట మాతండ్రి విన్న మేలగునే ప్రేవులలోన సురియఁ ద్రిప్పిన, కలపనఁబిం డైనఁ జెలిమికత్తెలు నగరే. ఉ. హరి. ౫. ౧౬౩. (శ. ర.)

కలపనగంప. విశే. (√కలపన.) కలహశీలుఁడు.

చ. కలపనగంప యాతపసి కాలును నోరును బాదుగాన కెవ్వలనఁ బరిభ్రమించుచు నుపాయపుఁ బ్రేలరిమాట లాడి ధీరులమది కైన నూరక విరోధ మొనర్చుచునుండు....హరి. పూ. ౫. ౯౨.

కలపము. వి. (√కలపు-త.కలప్పు.) ౧. కలపుట.

సీ. సచ్చందనముకంటెఁ జందనంబునఁ గలపంబుచేసిన కప్పురంబుకంటె. పి. శకుం. ౪. ౧౪౬. కలపంబు చేయు = కలపు.)

క. తలయంటె నొకతె తేనికిఁ, గలపంబునఁ జేసి తావి గల్గిననూనెా. యయా. ౪. ౯౩.

౨. యక్షకర్దమము. లేపనద్రవ్యవిశేషము.

సీ. కలపంబు లభినవగంధ-బులుగఁ గూర్చి తనువున నలఁదుదు ననువు గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౦౫.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ యలరుఁ గదంబమ్ము కలపము నాఁగను....ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

కలపు = కలుపు. స. క్రి. (√ కలయు) చేర్చు. ఏకీభవింపఁజేయు.

సీ. గోధూమసేవికాగుచ్ఛంబు లల్లార్చి ఖండశర్కరల తోఁ గలపి కలపి. నైష. ౬. ౧౨౦.

కలపికొను = కలయునట్లు చేసికొను.

గీ....అహితులఁ గలపికొనుట, ధర్మ వని రిది నయ విరుద్ధంబు గాదె. భార. ఆది. ౮. ౩౮.

వ....అని యనేకప్రకారంబుల .... గిరిపతి నమ్మని పతులు యథోచితవచనంబులం గలపికొని .... కు. సం. ౭. ౯౬. ('లోఁబఱచుకొని' అని భావము.

వి. కలయిక.

ఆ....ఇరువురమనముల, కలపు పూర్వసుకృతఫలము సుమ్మ. మార్క. ౫. ౭౨.

కలబంద. వి. ఘృతకుమారి, ఒకానొకమందుమొక్క. (శ. ర. వా.)

సీ. ....వెల్లికుందెన మంచికుందెన కలబంద గువ్వ గుత్తి. హంస. ౪. ౧౦.

('కల్లుబంద' అని ఆం. భా. ౨. ౬౫. చి. ని.)

కలభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరిశాబకము, ఏనుఁగు పిల్ల. (అమరము—ఐదేండ్లయీడుగల యేనుఁగుపిల్ల అని వాచ. ముప్పదియేండ్లయీడుగల యేనుఁగు. వై. ని.) ౨. ధత్తూరము, ఉమ్మెత్త†.

కలమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక జాతివరిపైరు. (ఇది జ్యేష్ఠమాసమున విత్తఁబడి మార్గశీర్షపుష్యములందుఁ గోయఁబడును.) ౨. లేఖిని, వ్రాసెడు కలము. ౩. అంకురము, మొలక. (వై. ని.)

కలమరి. విణ. (కలము[1] + అరి) ఓడ యెక్కి పోవు వాఁడు.

గీ. రథికునకుఁ గలమరికి సారథియుఁ గర్ణధారుఁడును బోలె .... భార. శాం. ౫. ౫౮౮.

కలము[1]. వి. (త. మ. కలమ్) నావ, ఓడ. పోతము.

సీ. కలముపైఁ గిలించి గాలి కెత్తినచాఁపవోలెమిన్నంతయు బూరటిల్లె. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౧౬.

క. తులువలు గొందఱు నిన్నదిఁ, దలఁపరు నెఱదంటలెల్లఁ దమి నీయడుగుం, గలమునఁ బుట్టువుమున్నీ, రలరఁ గదిరి మట్టఁ గడకు రన్నిట తేఁడా. అచ్చ. రా. యు. ౬౩. ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

జ : కలమరి.

కలము[2]. వి. (త. కలమ్.) పంద్రెండుతూముల పరిమాణము.

గీ. అంత నారాజగోవిందుఁ డధికభక్తి,నల్లునకు నాఁడు బిడ్డకు నరణ మిచ్చె, ముదముతోడ మున్నూటఱు వదికలముల, హేమతండులములు జనులెల్లఁ బొగడ. పరమ. ౩. ౧౫౬.

కలము[3]. వి. (సం. కలమః. హిం. కలమ్.) లేఖని, వ్రాఁత కుపయోగించుసాధనము.

సీ. ....కలమము కలము నాఁగను దనరుచు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౯.

కలపకట్టియ = (కలము + కట్టియ) వ్రాసెడుకలము. (శ. ర.)

కలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అజీర్ణము, అఱుగనిది. (పదార్థము) ౨. అవ్యక్తమధురము. (ధ్వని)

వి. అ. పుం. ౧. కోలి, రేఁగు†. ౨. పాలము, మద్ది†. న. రేతస్సు.

కలముఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కలయ. అవ్య. ద్రు. (√కలయు.) ౧. అంతటను: బాగుగా, పూర్ణముగా; మిక్కిలి, అధికముగా.

వ. అని పలికి కొలువుఁ గలయం గనుంగొని ....భార. ఉద్యో. ౪. ౨౩౫.

చ. కలయఁగ దుర్నిమిత్తములు గానఁగ నయ్యె మదీయచిత్తముం, గలఁగెడు .... భార. ద్రో. ౨. ౨౨౭.

వ. నారదుం డమ్మహనీయద్విజులం గలయం గనుంగొని....భార. శాం. ౧. ౨.

గీ. బాలుఁ డొక్కఁ-ంపు కొండొకకోల సేతఁ, బట్టుకొని యేను రక్కసిఁ గిట్టి చంపి, చులుకఁగా వత్తు మీ [illegible]ప్ప వలవ దనుచుఁ, గలయనూఁ దార్చెఁ దనతొక్కుఁబలుకు లొప్ప. భార. ఆది. ౭. ౨౭౦.

ద్వి. కను మూసి తల వంచి కలయ లజ్జించి, ఘనతరశోకాశ్రుకలితాస్యఁ డగుచు. బస. పు. ౩. ౧౧౪౮ పం.

కలయంపి=కలాఁపి. వి. ౧. స్థలశుద్ధికై గోమయముతోఁ గలిపి చల్లెడునీరు; కస్తూరిమున్నగునవి కలిపి చల్లెడునీరు.

సీ. వరుస నేనుంగులు గురిసినదానధారావళి దగుకలయంపి గాఁగ. భార. విరా. ౩. ౬౪.

సీ. లక్ష్మి కెంగేలిలీలారవిందమ్మునఁ గలయంపి చిలికించుఁ గమ్మఁదేనె. భీమ. ౩. ౭౨.

క. కలపడగ లెత్తి కస్తురి, కలయంపులు చల్లియాణిగల ముత్తెపుముగ్గులు వెట్టి వీదివీదులఁ, గలయంగా మేలుకట్లు గట్టిరి వేడ్కన్. యయా. ౪. ౧౫౨.

౨. గోముఖము, అలుకుట.

పీ. కలపడంబు కలాఁపి కలయంపి చానపి యనగోముఖాఖ్య లై యలరుచుండు. అం. భా. ౨. ౨౩.

కలయఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్+పడు-స్వార్థమున)

౧. కలియు, కూడు; ఎడము లేకుండ కూడు.

గీ. మధురగానవినాదముల్ మయిలక్రోళ్ల, వెలయఁబూరించునాదముల్ గలయఁబడఁగ. భా. రా. బాల. ౭౮౬.

గీ. కలయఁబడి మూఁపు మూఁపునఁ దలఁగఁద్రోయ, రానిసందడి నడుచుపౌరవ్రజంబు, నరయుచు .... జై. భా. ౩. ౭౨.

౨. కలఁబడు, కవియు.

క. కలయఁబడి పోరఁ బొడఁగిరి, జలరిపువృత్రాసురులు వారు పాటి యనంగన్. భా. రా. యు. ౬౫౫.

కలయిక. వి. (√కలయు-త. కలప్పు.) కూడిక, సంబంధము; సంగమము, కూటమి.

క. అడవుల నవయుతపస్వికిఁ, గడుసౌఖ్యమె కోరుసతికిఁ గలయిక తగునే. పాండు. ౫. ౧౮౩.

గీ.... ఆమ్మోహనాంగి, జాతివారాంబుజేక్షణల్ వైతమింత, నేర రనిపించెఁ గలయిక యారజములు. శుక. ౪. ౨౭. అం. భా. ౨. ౧౬౮.

కలయు=కలియు. స. క్రి. ౧. చేరు, కూడు.

వ. నీలాంబరుండు .... పేరోలగంబున నున్ననీలవర్ణుం గలనె. ఉ. హరి. ౩. ౧౦౮.

౨. పొందు.

సీ. తల్లిదండ్రులఁ జంపి ధన మెత్తికొని పోయి చెలఁగి తొత్తులపొత్తు గలయువారు. దశా. ౧౦. ౧౦౫.

౩. (రతియందు) కూడు, రమించు.

గీ. వలపు గలిగిననిందుజవ్వనిని వనిని, గలయుకంటెను సౌఖ్యంబు గలదె వేఱె దశా. ౩. ౨౪.

చ. .... అన్నృపాలునిం. గలయఁ దలంచి మేనన

యగారము గిల్కొనఁ జేసి .... శుక. ౧. ౨౫౪.

అ. క్రి. (త. కల.) ఏక మగు, ఏకీభవించు.

క. అన్నరపాలుఁడు దానుగా, జన్నమునకు వచ్చినట్టి జగతీశులు భక్తి న్నమ్రములైరి దేహములు న్నెల యు ముదము మనములం గలయంగా. భార. శాం. ౨. ౨౪౩.

క. ఇత్తెఱఁగున నయ్యీరువుర. చిత్తముగతి నొదలు గలసి సిద్ధాంతపరా, యత్తు లగుమునులయెఱుకకు, విత్తై చెలువారె జమిలివే ల్పని తెలుపగా. ఉ. హరి. ౨. ౧౭౮.

(వ్యవ)వారితోఁ గలసి నీవును నన్ను బాధింపకు.

కలసిమెలసి=౧ స్నేహముతోఁ గూడి.

క. తగుమాటలఁ జిత్తంబులు, నిగురొత్తఁగఁగలసిమెలసి చెన్నగుగోష్ఠిగా, సొగియించునెడముకుందుని, మగువకు శచి యిట్టులనియె మంజులఫణితిగా. హరి. ఉ. ౪. ౧౯౨.

వ.... పరస్పరసమేతంబు లగుపౌరజానపదజనంబులు కలసి మెలసి నడచునెడ....ఆము. ౪. ౩౫.

౨. రతియందుఁ గూడి.

వ....కలికితనంబునగా గలసి మెలసి రతాంతంబునం బరిశ్రాంతి యడంగ నంగణంబుల నిలిచి .... మను చ. ౩. ౨౭.

జ: కలఁబడు, కలగలపు, కలగూర, కలగూరగంప, కలగొనుశ, కలపడము, కలపన, కలపనఁ బిండి, కలపనగంప, కలపము, కలపు, కలయ, కలయఁబడు, కలయిక, కలవంటకము, కలవడు.

కలరవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావురము. ౩. కోకిలము.

కలంజము. సం. వి. అ. పుం. రాళము, సజ్జరసము.

కలలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గర్భపిండము; గర్భాధానము పిదప ఏకరాత్రకాలపాకము నొందినగర్భభూత రేతో వికారము. ౨. మావి, గర్భవేష్టనచర్మము. ౩. తామ్రకలశము. ౪. కిట్టము. ౫. లోహమలము. న. ౧. ఎముక. ౨. తోలుసంచి (కే. వి.)

కలవ. వి. (√కలయు?) ౧. కలయుట. (శ.ర.) ౨. కలసినయిసుకయు సున్నమును. (శ. ర.) విణ. కలసినది. (శ. ర.)

కలపంటకము. వి. (కలపు+వంటకము) పెక్కుపదార్థములు కలిపి చేసినవంటకము, మిశ్రాన్నము. (పులియోగిరము, దధ్యోదనము, మొ.)

గీ. ఆమరెఁ బుప్పొడి దిప్పలైయంతనంత, మెట్టదామరపాకులమీఁద జాటి, పైఁడిచూలాలి వేవిళ్లవాయఁ దోఁట, కలిమిచెలి పెట్టుకల వంటకంబు లనఁగ. యయా. ౪. ౯.

సీ. కలవంటకం బనఁగాను మిశ్రాన్నంబు.... అం. భా. ౨. ౨౫౭.

సీ. మీఁదిమీఁగడ మాత్రమే గ్రహించినదగ్ధ్యుంటివైచినకలవంటకములు. గీ. కొటికి విడిచినయూర్గాయ....పాంచా. ౪ ౫౯. ఆము. ౫. ౧౪౩.

కలవడము. వి. గోముఖము, అలుకుట.

సీ. కలవడంబు కలాఁపి కలయంపి చానపి యన గోముఖాఖ్యలైయలరుచుండు. అం. భా. ౨. ౨౩. (బ్రౌ. ప్రాఁతప్రతి. పా.)

కలవడు. అ. క్రి. (కలుపు+పడు.) కలయు.

క. కలవడి మాటలఁ బ్రియముల, నలయింపక యీవులందు నాదరణమునగా, గలకాలంబు పదాతుల, నలవున వశగతులఁ జేయ నగు నరపతికిగా. రుక్మాం. ౩. ౬౪. (శ. ర.)

కలవరపడు. అ. క్రి. (కలవరము+పడు.) కలఁతపడు.

ద్వి. కలవరపడి పొర్లి కన్నులు దెఱచి, తలవర్లఁ గానక తల్లడించుచును. ద్వి. సారంగ. ౨. లాతిపా. ౫ పం.

కలవరపాటు. వి. (√కలవరపడు) ౧. క్షోభపడుట, కలఁత. ౨. చాంచల్యము.

క. జలచరములు తలచూపక, కలవరపాటునఁ జెలంగుఁ గన్నులసమతఁగా. విప్ర. ౨. ౪౪.
(రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

కలవరపోవు. అ. క్రి. (కలవరము+పోవు) కలవరపడు. (శ. ర.)

కలవరము. వి. (త. కలవరం.) ౧. కలఁత, క్షోభము. ౨. చింత. (శ. ర.) ౩. స్వప్నభాషణము, కలవరింత.
సీ....కలవరిం పనఁగను గలవరింత యనంగఁ గలవర మనఁగను గళవళ మన, స్వప్నభాషణముగా జరుగుచుండును....ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.
జ: కలవరపడు, కలవరపాటు, కలవరపోవు, కలవరించు. కలవరింత, కలవరింపు.

కలవరించు. అ. క్రి. (√ కలవరము.) ౧. కలఁత నొంది క్షోభపడు.
(దివాంధము) గీ. కంఠఘూత్కారముల దిశల్ గలవరింప, గర్వదుర్లోకమునకుఁ గాకిమఁనకనియె. వేం. పంచ. ౩. ౧౩౪.
గీ. ఒదిఁగి యలమ-దసములోన నున్నరాజు, కన్యకామణి మేల్కాంచి కలవరించి, బహువిధంబుల విలపించె....శుక. ౧ ౩౭౪.
౨. (నిద్రామోహాదులచే) మైమఱచి పలుకు.
గీ. కలవరించియుఁ గృష్ణాఖ్య తెలిసియున్న, యపుడుఁ గృష్ణాఖ్య యేమఱినట్టివేళ, యందు గృష్ణాఖ్య దక్కఁంగ నంగనలకు, రాదు వేఱొకవాక్యంబు రసన తుదికి. హరి. పూ. ౮. ౨౦.
వ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగంధగజంబు గుఱించి యొక్కఁ డక్కజపడి పల్కిన న్వెఱచి కాననభూమికి వీటఁబాఱి దారి జడత నిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి కీరముల్గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు రీతని శత్రు లచ్చటన్. నైష. ౫. ౧౩౩.
సీ. చెలరేఁగి రాయంచ చేనుప మెలఁగుచోఁ గలికినెన్నద లంచుఁ గలవరించు. అచ్చ. రా. అర. ౮౫. (శ. ర. పా.)

కలవ(ల్వ)రించుకొను = కలవరించు - (స్వార్థమున 'కొను').
(కుంభకర్ణునిద్రావర్ణనము.) సీ. కిన్నరాదులఁ గిట్టి గెలుచునాందోళంబు మించఁ బల్మఱుఁ గల్వరించుకొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౨౫౫.

కలవరింత. వి. (√ కలవరించు) కలవరించుట.
(-నిద్రామోహాదులచే-మైమఱచి పలుకుట; మైమఱచి పలికినపలుకు.)
వ....భవదీయ వదనవర్ణనాసంబంధికథలయందు నాకుఁ గలవరింతలు సంతతంబును గలుగుట నిజంబైనయది....కళా. ౫. ౫౩.
గీ. తనరుపులకలు కలవరింతలును మాట,వీడుపాటులు చెలులకు వెఱఁ గొనర్ప. కళా. ౬. ౨౧౪.
గీ. ఉద్వహనకేళిఁ జింతింపు చునికిఁ జేసి,పలుకు నిద్దురలోఁ బెండ్లికలవరింత. శుక. ౨. ౧౬౧.
వ. ఇది యే మయ్యా వెండియు మదాళయుండును మధురలాలసయును గళాపూర్ణుండు నంచుఁ బలుకుచున్నవారు దేవరకు నిప్పుడు నవియు కలవరింతలై యున్నవి. కళా. ౫. ౫౩. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

కలవరింపు=కలవరింత.
(స్వప్నభాషణము.)
ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

కలవింకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చుక. ౨. కూఁకటిమూఁగ అనుపక్షి. ౩. కళంకము, కఱ. ౪. కళింగవృక్షము, నెమిలియడుగు†.

కలశ(స)జన్ముఁడు. సం. వి. న. పుం-కలశమందు బుట్టినవాఁడు-అగస్త్యుఁడు.

కలశ(స)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఘటము, కుండ. (వై. ని- 'కలశాబ్ధి' మున్నగుచోట్ల 'తిరికుండ' యనియర్థము). ౨. గుడిమీఁద నుండుకలశాకారశిఖ

రము. (విల్యమ్సు). పుం. ద్రోణము. పరిమాణవిశేష ము. (కే. ని)

కలశా(సా)బ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం-అమృతమథనకాల మును తరికుండగా నుపయోగింపఁబడినసముద్రము-పాలసముద్రము.

కలశి(సి). సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. పెరుఁగుఁ జిలుకు కుండ. (కే. ని.) ౨. కలశము, కుండ. (వై. ని.) ౩. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్న†.

కలహంస(ము). సం. వి. అ. పుం. ౧. ధూసరవర్ణము లయిన ఱెక్కలు గలిగినహంస. (హలా. ని.) ౨. రాజహంస. (కే. ని.)

కలహంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడైనరాజు. (కే. ని.)

కలహకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) జగడగొండి.

(ఇప్లేః కలహకారుఁడు, కలహకృత్తు. మొ.)

కలహప్రియ. సం. వి. అ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కలహప్రియుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలహ మందు ప్రీతి గలవాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జగడము, వివాదము. ౨. యుద్ధము. ౩. కత్తియొఱ. (కే. ని.)

కలహాంతరిత. సం. వి. అ. స్త్రీ. ముందు కోపముచే ప్రియుని విడనాడి వెనుక పరితాపమునొందునాయిక.

కలహాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కలహభోజనుఁడు నారదుఁడు.

కలహించు. సం. అ. క్రి. జగడమాడు.

క. కులకాంతతోడ నెప్పుడుఁ, గలహింపకు....సు. శ. ౩౭. వరాహ. ౩. ణాలా.

కలాంకురము. సం. వి అ. పుం. సారసము, బెగ్గు రుపక్షి. (త్రి. ని.)

కలాఁపి = కలయంపి. (కలఁత + ఆఁపు - సంధినివర్ణ లోపవర్ణవికారములు. శ. ర.) అం. ధా. ౨. ౨౩.

కలాకులము. సం. వి. అ. న-కొంచెముగా త్రాగినను వ్యాకులపెట్టునది - హాలాహలవిషము. (వాచ.)

కలాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముంజేయి మొదలు మోఁచేతి వఱకు నుండుప్రదేశము, ప్రకోష్ఠము.

కలాచిక. సం. వి. అ. స్త్రీ = కలాచి.

కలా(శా)దుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణకారుఁడు, కమసాలి.

కలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చుక. ౨. తుమ్మెద. ౩. కపింజలము, కముఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

ఎముం గఙ

కలాపకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ = కలాపము. ౨ ఏనుఁగుమెడత్రాడు, ఏనుఁగుమెడసంకెల. న. ౧. ఏకవాక్యముగా నున్నశ్లోకచతుష్టయము. ౨. నెమిళ్లు పురివిచ్చుకాలమున చెల్లింపఁ దగు ఋణము. ౩. సొంటి. ౪. స్వాదుకటుతిక్తకషాయమిశ్రిత మైనరుచి. (వై.ని.)

కలాపన = కలాపము. వి. కలఁత. (శ. ర- 'కలహము జగడము' అని చి. ని.)

కలాపము = కలాపన. (శ. ర. చి. ని)

కలాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము, గుంపు. ౨. మయూరపింఛము, నెమిలిపురి. ౩. భూషణము. ౪. తూణము, అమ్ములపొది. ౫. వ్యాకరణభేదము, కాతంత్రము. ౬. మొలనూలు, కాంచి. (మే.ని.)

కలాపి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కలాపము కలది. వి. న్. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. మహాదేవుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. (కే. ని.) ౩. ప్లక్షము, జువ్వి†. ౪. నెమిళ్లు పురి విచ్చుకాలము.

కలాపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విదగ్ధుఁడు. ప్రోఢ. వి. చంద్రుఁడు. (మే. ని.)

కలాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నర్తకుఁడు. (కల్ప.)

కలాయము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రని సెనగలు. (బటానీలు.)

కలాలాపము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

కలాలి. వి. (హిం. కలాల్) కల్లుసారాయి అమ్మువాఁడు. (శ. ర.)

కలా(ళా)వంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) అఱువదినాలుగు కళలు తెలిసినవాఁడు. వి. త్. పుం. చంద్రుఁడు.

కలా(ళా)వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తుంబురునివీణ.

కలావికము. సం. వి. అ. పుం. కోడి. (త్రి. ని.)

కలావికలము. సం. వి. అ. పుం. చటకము, పిచ్చుక.

కలాహకము. సం. వి. అ. పుం. కాహళము, (బాకా)

కలి. వి. పులియఁబెట్టినకడుగు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఱు ధాన్యామ్లము .... ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

గీ. నీరినడుము దెంప .... కలియుఁ దెచ్చివెన్న గొనఁగ.... కు. సం. ౮. ౧౩౫.

క. కలియును నూనెయు బలె మును, కలయక క్షీరోదకములకరణిం గొంతే, యులుఁ గౌరవులిపు డెనసిన, కలనృపులను గూర్చినావు కరినగరమునన్. చిత్రభా. ౬. ౪౩.

చ....కలువుకాల మెఱుంగక పూసబొట్టు లం, బలి కలి నీళ్లఁ బందనవుమావికఁ గొల్చినమాళ్లగల్గి శో, భిలు దురు రెడ్డిబిడ్డలు కుబేరునిపిల్లలనంగ నచ్చటన్. శుక. ౨. ౪౦౬. (కలినీళ్లు = కలి.)

సా : కలి పోసి నాన్చినగచ్చ కాయలు.

సీ. కలి వోసి నాన్చినగచ్చకాయలభంగిఁ గొఱమాలి నట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

సా : కలి పోసినవెనుక నుట్లు గమఁగొనుట.

-కలి పోసినప్పటికిని పెరుఁగు పోయుదు రనువట్టి యాసతో ఉట్టివంక చూచుట-కార్యము మించినతరువాతఁగూడ వట్టియాస పెట్టుకొని యుండుట.

క. అలయింపఁగలంతయు న, న్నలయించితి చాలు మందరాద్రికిఁ బని య, మ్మలహరుఁ గొలిచెద నేలా, కలి పోసినవెనుక నుట్లు గనుఁగొనఁగ నృపా. రుక్మాం. ౪. ౭౫. సారంగ. ౨. ౧౨౨.

కలి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కృతాదిచతుర్యుగములలో తుదియుగము. ౨. జగడము, కలహము. ౩. యుద్ధము. ౪. విభీతకము, తాండ్ర†. ౫. పాచిక ప్రక్కలలో ఒక్కచుక్కయున్న ప్రక్క. ౬. శూరుఁడు. ౭. కలిపురుషుఁడు. స్త్రీ. కళిక, మొగ్గ.

కలింగలు. వి. (త. కలిజ్గల్) అలుఁగు, పరీవాహము. చెఱువు లోనగువానిలో నెక్కువగా నుండునీరు పోవుటకు నేర్పఱచినదారి. (శ. ర.)

కలింజము. సం. వి. అ. పుం. కిలింజకము, చాఁప.

కలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. మొగ్గ. ౨. వీణామూలము. ౩. కళ.

కలికము. వి. శైత్యనివారణార్థము కంటికి వేసెడుమందు. (శ. ర.)

సా : ఆప్రాంతమున బియ్యము కలికమునకైనను దొరకవు. (కొంచె మైనను దొరకవు అని భావము.)

విణ. స్వల్పము, తక్కువది.

క. కలికపుమాని యని నీ, తలఁపున నిపు డల్లనేల తాలుపుమిన్నన్, జాలుకఁగఁ జూచెదవతనిన్, గెలువఁగ నీవంటివారికిం దర మగునే. అచ్చ. రా. యు. ౭౧.

కలికారకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూతికము, నె మిలియడుగుఁ.(వై.ని.) ౨. ఘూమ్యాటము, కూఁ కటిమూఁగపిట్ట.

కలికారకుఁడు. సం. విణ. (అ. రికా. అ.) కలహ కారకుఁడు, కలహము కలిగించువాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలికారము. సం=కలికారకము.

కలికారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కలహము కలిగించువాఁడు, జగడగొండి. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలికి(ల్కి). వి. ౧. మనోజ్ఞురా లగుఆఁడుది; ఆఁడుది.

గీ... కలికి యనఁగఁ, గొంగతలయీఁక దంట యుఁ గోమలియును, బోలుచును...ఆం.భా. ౩. ౬౨.

వ. అని పలికి యక్కలికి తేనియ లోలుకుపూసు లుకుల జగుకుఁ బుట్టించునించువిలుతు నుద్దే శించి...మనుచ. ౩. ౮౫.

సీ. ప్రాఁబల్కుఁగల్కి పాపటపు సిందూరమై యె వ్వానిపదకాంతి యెసక మెసఁగు. గీ... అట్టి హరి వీవె...ఉ. రా. ౫. ౬౯.

౨. కొంగతలయీఁక. ఆం. భా. ౩. ౬౨.

విణ. ౧. మనోజ్ఞము, అందమైనది.

సీ. దనుజశుద్ధాంతకాంతాకటాక్షములతోఁ గలికికాటుకలకుఁ గానివావి. గీ. చేసి ... ఉ. హరి. ౩. ౧౮౭.

చ. చిలుకలకొల్కి కల్కి యొకచేడియ...మనుచ. ౫. ౬౩.

౨. దంట, నేర్పరి. ఆం. భా. ౩. ౬౨.

కలికితురాయి = కొంగతలయీఁకలతో చేసిన శిరోభూషావిశేషము.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రాణింపఁ గల్కితురాయి మెఱయ. వేం.మా. ౧. ౧౩౮.

జ: కలికితనము.

కలికితనము. వి. (√కలికి)

(దిట్టతనము, నేర్పు.)

గీ. అత్తెఱంగున రేఖయు నవ్విధంబు, గఱువచందంబు నమ్మాయికలికితనము, నట్టిచెప్పు నుపైరంధ్రియందు కాక, కలనె యొరులకు...భార. విరా. ౨. ౬౭.

సీ. ఉత్తరప్రత్యుత్తరోక్తినైపుణశక్తి గర్వంబు నూపిన కలికితనము. నైష. ౭. ౧౬౦.

కలిగి(ల్గి)ంచు. స. క్రి. (√ కలుగు) కలుగఁజేయు.

(ఉండఁజేయు; నిలుపు)

చ. అడఁగఁగనీక శంతనునియన్వయముం గలిగించి తీవ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭౩.

గీ...భార్య లిత్తెరువునందు, నడవరే యోర్చి నీదుమనమున నింత, యెఱిఁగి కలిగింపు వసువేయు నేల తల్లి. భార. అశ్వ. ౮. ౬౯.

(ఇట 'బ్రతికింపుము' అని భావము.)

(వ్యక్తపఱుచు)

సీ... జనియించి యాబ్రహ్మ సకలసృష్టి, కాదిభూతములుగ వేదముల్ నాలుగు గలిగించెనపుడు...భార. శాం. ౬. ౮౭౯.

(పుట్టించు, సృజించు)

ద్వి. వివిధభంగుల విందు వేడ్కఁ గాంచ, వలయుఁ గావున నీవు వలయువస్తువులు, గలిగింపు మనవుడుఁ గామధేనువును. రం. రా. బాల. ౫౩ పం. ౧౯ పం.

(లభింపఁజేయు)

సీ. వలసినవస్తు లవ్వారిగా శిబిరంబునందె కల్గించుమహావిభూతి. ఉ. రా. ౮. ౧౮౬.

కలిగొట్టు. వి. పాటలి.

రగడ. కలిగొట్లు ప్రాఁకువేడ్కలె నీకుఁ దఱచె

దను, నలినాక్షి కడిమిగంపము న కే వెఱచెద ను. మనుచ. ౩. ౮౪.

(నిదాఘదినవర్ణనము) సీ. కలిగొట్టుచెట్టుగుంపుల కింటిముట్టంబు గాలిమేసరికి వాకట్టుముందు. చంద్రా. ౨. ౧౬. ఆం. భా. ౨. ౪౮.

కలితనము. వి. (సం. కలిత్వమ్. క. కలితన - ఇది 'రాజుతనము'వలె మిశ్రపద మనియుఁ జెప్పవచ్చును.) ౧. శూరత్వము, పరాక్రమము.

క. అనిలజునియుత్సాహముఁ గూర్చి నయప్పుడు
తేల్చునిం గలితనము మెఱయం, దనయంపవెల్లిచే ముం, చె నకులుత్ముండు నీదు సేన దలంకన్. భార. శల్య. ౧. ౧౬౨.

గీ. చెలులు పగతుర నెవ్వని చెలితనంబు, కలితనంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు. మార్క. ౨. ౨౬౯.

౨. సామర్థ్యము.

చ. తలఁప రసాతలాంతరగతక్షితిఁ గ్రమ్మఱ నిల్పినట్టినీ, కలితన మెన్న విస్మయము గాదు ... భాగ. ౩. ౪౩౩.

౩. చాతుర్యము, నేర్పు.

క. కలితనమునఁ జని యలనా, పలుకుంబంతంబు చెల్లుబడిగా రెడ్డిన్, గలసి యొకముసుపుఁ గైకొని, పిలిచిన నీ కిత్తు నేరపెట్టుము మగనిన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౯౪. కృ. శకుం. ౨. ౧౧౫.

కలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విదితము, తెలియఁబడినది. ౨. పొందఁబడినది. ౩. భేదింపఁబడినది. ౪. సంఖ్యాతము, లెక్కింపఁబడినది. ౫. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది. ౬. ఉక్తము, చెప్పఁబడినది. ౭. విచారితము, అరయఁబడినది. ౮. బద్ధము, కట్టఁబడినది. ౯. మిశ్రితము, కలిసినది. ౧౦. సంపన్నము, (ధనాదులతో) కూడినది.

కలితి(ల్తి). హిం. వి. స్వచ్ఛము కానిది, మిశ్రితము. (శ. ర.)

కలిద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. విభీతకము, తాండ్రచెట్టు.

కలిపొత్తు. వి. గాయములు మున్నగునవి కాఁచుట కుపయోగించుగుడ్డముక్క.

మ. మకరాంకానలతప్యమానకుచకుంభద్వంద్వమధ్యస్థల, ప్రకటస్వేదజలప్లుతాంబుజదళవ్రాతంబు లొప్పారె ద,ర్పకశస్త్రంబుల గాఁడిపాఱునవలాభావంపుబల్ గాయ మా,దుక గాఁపంగఁ జెలుల్ ఘటించుకలిపొత్తుల్ వోలె నప్పట్టునన్. చంద్రా. ౪. ౧౭౬.

కలిమము. వి. మాంసము.

వ...తిత్తొలిచి గాలి గొన నైచినకుక్క కలిమంబుఁ గనుంగొని...భార. శాం. ౩. ౨౮౫.
(శ.ర, ప్రాఁతప్రతిపా-'కడిమము' ముద్రి.)

కలిమారకము. సం. వి. అ. పుం. పూతికము, నెమిలియడుగు చెట్టు.

కలిమాలకము. సం=కలిమారకము.

కలిమాల్యము. సం=కలిమారకము.

కలిమి(ల్మి). వి. (√కలుగు) ౧. కలుగుట; ఉండుట.

క. మృతుఁ డయిక్రమ్మఱ సంజీ, వితుఁ డయ్యె నితండు కరము విస్మయ మిది భూ, నుత యిట్టి మహిమ కలిమికిఁ, గత మెయ్యది యాన తిమ్ము కారుణ్యమునన్. భార. అర. ౪. ౧౮౯.

సీ. మిముఁ గన్నమాత్రన విమలాత్మబోధంబు కలిమి నాతోఁ టెభాగ్యంబు గాదె. మార్క. ౩. ౩౬౨.

గీ. శాస్త్ర మను పేరియధికలోచనము కలిమి. నైష. ౧. ౪౭.

సీ. సతికల్మి లేములు సన నిశ్చయింపక సంశయంబునఁ బోవఁ జాలఁ గినిసి, పొండని వెనకం

గఁ బుత్తెంచుఁ గ్రమ్మఱ...భా. రా. కిష్కిం. ౭౮౪.

౨. సంపద, ఐశ్వర్యము, సిరి.

క. కలిమియు చుట్టలఁ జేర్పుం, గలిమియ చెలులను ఘటించు...భార. శాం. ౧. ౫౧, విరా. ౧. ౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౨౧౦.

(ఇంద్రునిమాటలు.) చ...నా, కలిమి నిజోదరై కభృతికార్యకదర్యతఁ జిన్నఁబోయెడుఁ౯. నైష. ౩. ౧౩.

సా: కలిమిలేములు కావడికుండలు.

౩. పుట్టుక.

ఉ. పౌరులు మానవేంద్రునకుఁ బౌత్త్రుఁడు గల్మికి మిన్ను మోసి సొం, పారఁగఁ జేసి యుత్సవములు...మార్క. ౮. ౨౦౬.

౪. తటస్థించుట.

చ...నీ, వసఁగ జనార్దనుం డసఁగ నారయ భేదము లేదు కావునన్, విను వినిపింతు మాపనియు నీదు ప్రసంగము మున్ను కల్మియున్. ప్ర భా. ౨. ౫౦.

౫. అగుట.

క. ఆబుషియాగమనం బపు, డారసి చని చెప్పి రంబుజాక్షునకు బహిః, శ్చారిణు లగుపరిచారిక, లాకీలిని జెప్ప నతనియానతికల్మిన్. కళా. ౨. ౧౪.

కలిమిగలవాఁడు=౧. ధనికుఁడు. ౨. కుబేరుఁడు. వరాహ. ౬. ౮౯.

కలిమికొండ. వి. (కలిమి+కొండ) శ్రీశైలము.

గీ. కలిమికొండకు నేతెంచి నిలిచి తనుచు, వింటి ముక్కంటి నినుఁ గనుఁగొంటి మంటి. ద్వా. ౮. ౧౫౨.

కలిమిచెలి. వి. (√కలిమి) లక్ష్మి.

గీ. అమరెఁ బుష్పాడికుప్పలై యంతనంత, మెట్టదామరపాకులమీఁద జాటి, పైఁడిచూలాలి వేవిళ్లు వాయఁ దోఁట, కలిమిచెలి వెట్టుకలపంటకంబు లనఁగ. యయా. ౪. ౯. (తోఁటకలిమిచెలి=వనలక్ష్మి.)

ఇక్లే: కలిమిగుబ్బెత, మొ. దశా. ౧. ౧౬౪.

కలిమితొయ్యలి. చంద్ర. ౨. ౩౪.

కలుములనవలా. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

కలిమిచూపులప్రాఁబోఁడి=కటాక్షప్రసారము చేత సంపదల నిచ్చు స్త్రీ, లక్ష్మి.

గీ. కలిమిచూపులప్రాఁబోఁడి కలశజలధి, సర్థిఁ గొలువుండె రత్నసింహాసనమున. హార. ౬. ౭౮.

కలుములచెలి=లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ౪౧.

కలుములదొర=విత్తేశుఁడు, కుబేరుఁడు. అచ్చ. భా. ౩. ౩౬.

కలిమిదండుగ. వి. (కలిమి+దండుగ.) నేరము లేకున్నను ధనవంతునియొద్ద రాజు పుచ్చుకొనెడి ధనము. (శ. ర.)

కలియు=కలయు.

అ. క్రి. (-బంధుత్వ మైత్ర్యాదులచే-ఏకమగు; చేరు.)

సీ. ఈరాజబింబాస్య కారణంబుగ నద్రికులము దేవకులంబుఁ గలియుఁ గాక. హరి. ౪. ౬౪.

గీ. కలిసి యొకకొంతసేపు శృంగాటకముల, నగరిదెసఁ జూచుచును మంతనంబు లాడి, చనిరి విద్వాంసు లిండ్లకు...ఆసు. ౪. ౮.

(వ్యవ) వారు ఒకరితో నొకరు కలిసి యున్నారు.

స. క్రి. (రతియందు కూడు.)

క. ఎక్కువకులం బతనికిని, నిక్కపుటాలైన దాని నీచకులుం డీ, సెక్కఁగ బలిమిం గలిసినఁ, డక్కొని చంపుటయె రాజధర్మం బెందున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౭.

నేలఁగలియు=నశించు, ధ్వస్తమగు.

ఆ. యాగకర్త లేనియాగంబు చెల్లునే, కలయు గర్వ మెంత గలిగి యున్న, శిరము లేనితను

వు చెలరేఁగి యాడునే, హాలియుఁ గాక నే లఁగలియుఁ గాక. వీర. ౪. ౧౩.

(ఇశ్లే:అడవిఁగలియు,కాటఁగలియు,గంగ లోఁ గలియు, మొ.)

జ:కలుపు[1],కలుపుఁగోలు,కలుపుఁగోలుతనము.

కలియుగమహిమలు. సం. వి. న. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము.

వ ... జొన్నఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవడులు జగన్నాథప్రియములు రామలక్ష్మణులు కలియుగమహిమలు కాసరలు... అనుమాటనాలుగువగలపైరులు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

కలిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గహనము, చొరరానిది ౨. మిశ్రము, కలిసినది. వి. అ.న. ౧. కాలుష్యము. ౨. సమూహము. ౩. శరీరము. ౪. పాపము. ౫. గాంభీర్యము. ౬. జీవాధిష్ఠితమగు శుక్రశోణితములముద్ద. (శే. ని.)

కలివ(ల్వ)డగ. వి. ఉత్సవసమయములం దెత్తెడు ధ్వజము, జెండా.

క.కలధౌతహర్మ్యములపైఁ, గలివడగలు గలయ నెగసి క్రాలె...కు. సం. ౮. ౪౩.

సీ. సితలోచనద్యుతుల్ సెదరి దిక్కులయందుఁ బొలయుకల్వడగలపోలుపు గాఁగ. కు. సం. ౧౨. ౯౮౫.

కలివి=కలివె.

వ.... నేరేళ్ల మారేళ్లఁ గలువుల బలువులఁ గొడిసెల నొడిసెల నంమగుల నింమగుల ... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కలివిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ. కలివిరి గుండ్రయు గ్రచ్చ...హంస. ౪. ౯.

కలివె(ల్వె). వి. కరమర్దము, ఓఁకకి.

సీ.... కలివె,పంము లుఁ దొడివెందపండ్లుఁ ముష్టి కిపండ్లు జానపంములు గంగరేనుపండ్లు. కాశీ. ౩. ౬౯.

ద్వి....వెలఁగ,కాయలు రేమిడికాయలు గలివె, కాయలు...పండితా. పర్వ. ౩౪౮ పా.

సీ. ... కలివె నాఁ గృష్ణపాకఫల మమరు. ఆం. భా. ౨. ౫౧.

ద్వి. దేవదారువు కల్వె దేవకాంచనము. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౯ పా. ౨౦ పం.

(రూ. కలివియ-చి. ని.)

కలిహారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లాంగలి, తరిగొట్టి.

కలు[1]=కల్లు[1]. వి.(ఇది 'ఇలు'శబ్దమువంటిది-చూ. ఇల్లు[1]-సం. కల్యా. ప్రా. కల్లా. క. కళ్,కళ్లు.) మద్యము, సుర.

క. పలువురకుఁ బుట్టినిచ్చలు, గలు ద్రావుచుఁ బెరిఁగి యెట్లు గఱతురు శీలం,బులు...భార. కర్ణ. ౨. ౪౮.

మ.కలు ద్రావం,బని పూనుయావవులు,ఖడ్గాఖడ్గిఁ బొటింతురే, కలఁగంబాఱుట గాక ... ఉ. హరి. ౪. ౧౩౨. రామా. ౨. ౯౭.

కలు[2]=కల్లు[2]. వి. (ఇది'ఇలు'శబ్దమువంటిది.చూ. ఇల్లు[1]-క. కల్, కల్లు. త. కల్.) ౧. శిల,ఱాయి.

ఉ.అల్పపుబుద్ధితోడ నకటా కలుకోటలమాత్రకేను సం,కల్పము మున్నొనర్చితిని గాని మణీమయముల్ రచింప సం,కల్ప మొనర్చినం దిరముగా నెఱవేర్తునె కా ... పరమ. ౫. ౯౬.

సీ. ఇందుబింబముఁ జూచి చెందుప్పగలు సావియటు లెత్తి నాకంగ నాసపడిన. కాశీ. ౩. ౧౨.

సీ.ఏను గ్రేఁగంట నొక్కించుక చూచినఁ గలు డెంద మైనను గరఁగు ననిన. నృసిం. ౨. ౫౬ (శ. ర. పా.)

౨. బండిచక్రము.

సీ. ఆది మనోమయం బగునొక్కచక్రంబుఁ గల్పించె బ్రహ్మ జగద్ధితముగఁ, గల్పించి యా

బండికలు వొల్చె సత్యలోకంబుననుండియా
కమలగర్భుఁ,డు...కాశీ. ౧. ౮౭.

కలుగుండు=ఱాతిగుండు. ఆము. ౧. ౬౯.

జ: కలుఁగానుగు, కలుక్రాంత, కలుగచ్చ, కలు
గానుఁగ, కలుజువ్వి.

కలుఁగానుగు. వి.(కలు² + కానుగు)త్రాయంతిక్.
(శ. ర.)

కలుఁగు(ల్గు). వి. ౧. రంధ్రము, కన్నము.

గీ... పక్ష్మికజంబు,నెలుకకలుఁగుది గానిమన్నె
మకి పట్టి,ఱురుగునది శౌచ మొనరింప ననని
సురుఁడు. కాశీ. ౫. ౧౯౩.

౨. గుహ; గుహవలెఁ దొలిచినరంధ్రము, సొరం
గము.

క. కడుపడి నక్కలుఁగు మొగం, బడు కొక్కటి
ద్రోచి వెనుకపను లాతని కేర్పడఁ జేసివీడు
సేరినఁ,గడఁకం బజ లెల్ల నన్నుఁ గనుఁగొని
యెలమిన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౭. (శ.
ర. పా.)

క. తమవారిం బిలిచిన వైశము చని వారంద
ఱుం బొలసు మేపరిక,ల్గు మొగం దాపిన పెను
ఱా,యి మొగిం బడఁదన్ని లోనికేఁగి కడం
కన్. అచ్చ. రా. యు. ౮౮౫.

కలుఁగు(ల్గు)కానుపుతపసి = వల్మీకసంభవుఁడు,
వాల్మీకిముని. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలుఁగులా(ల్గా)యపుఁదేజి = మూషకవాహన
ము. శశాం. ౫. ౯౦, కువల. ౧. ౭.

కలుఁజో. వి. ౧. ఱాకట్టు, శిలాబంధము. (చి. ని.)

సీ. కలుఁజుఱాకట్టు నాఁగను శిలాబంధమా...
ఆం.భా.౧.౧౬౨. (శిలాబద్ధమా. ముద్రి.)

(చెఱువు లోనగువానినీరు పోవుటకు ఱాతితోఁ
గట్టినమార్గము. శ. ర.)

౨. నూతిగోడ.

గీ. ఓరఁ గలుఁజాలు వడి తాప లూడి ప్రాఁచి,
బూరటిలి నీరు గననీక పూరి మొలచు,బావు
లును గల్గు నచట భూపాలసుతులు, చేరి యొ
కచోట నలఁత వసించునంత. చంద్ర. ౩.
౮౯.

కలుకు్కు. వి. మనస్సు నొచ్చుటయుందలియనుకర
ణము.

చ. కఱకుఁదనంబుతోడఁ గనుఁ గందనియాత్మఁ
దలంప నైతి వి,త్తెఱఁగు వినం గలుక్కు మన
దే పగవారిమనంబు...సారంగ. ౩. ౫౦.

కలుక్రాంత. వి. (కలు² + క్రాంత) త్రాయంతీలత,
కలుఁగానుగుక్. (శ. ర, చి. ని.)

కలుగ(గ్గ)చ్చ. వి.(కలు² + గచ్చ)ఒకవిధ మైన
గచ్చక్. (శ. ర.)

కలుగానుఁగ(గు). వి. (కలు² + గానుఁగ) ఱాతి
గానుఁగు.

క. చెఱకొకటి గలుగఁగా మరు, చెఱకున్ లో
నైతి మనుచుఁ జెఱకులగమి నే,తతిఁ గలు
గానుఁగ లాడుదు,రెటేఁగి ప్రజల్ సుగుణు
లన్నరేంద్రునివీటన్. రామా. ౧. ౧౨౭.

కలుగు(ల్గు),కలువు. అ. క్రి. (దీనికి 'కల,లే' అ
నురూపములగు నని యెఱుంగునది.)౧.అగు.

ఆ. ఏను జాల వృద్ధ నెవ్వఁడు నా కిష్ట, గన్య ని
చ్చు నెట్లు గలుగుఁ బెండ్లి. మార్క. ౭.౧౯.

క. అని చెప్పినఁ గలదు కలదు, నిను నట్ల వచించి
యందు నిలిపితి నని యా, యనిమిషవిభుం
డు చారుని, ననుపుచుఁ బిలిపించె రంభ నచ
టికి వేగన్. కళా. ౨.౧౬౭. (కలదుకలదు=
ఔనౌను.)

౨. ఉండు; నిలుచు.

ఆ. ఏను గలుగ వెఱవ నేటికి సేనలఁ, గాతు నీవు
మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౮.
౨౧౩.

ఉ. ... నీ, కేఁ గలుగంగ సంపదల కేల విచార
ము పద్మగంధి...ఉ. హరి. ౧. ౬౮.

వ. ... పలుదెసలనుండి వచ్చి కూడినవాహినులు మూఁ డక్షౌహిణులకుం గలిగె ... భార. ఉద్యో. ౧.౨౨౫.(కలిగె=చాలియున్నవి.)

ఉ. చిత్తజుఁ డల్గి తూపు మొనచేసినఁ జేయఁగ నిమ్ము పైధ్వజం,బెత్తిన నెత్తనిమ్ము వచియిం చెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా...విజ. ౨.౩.౧౫. (కల్గినమాట=ఉన్నమాట, నిజమైనమాట.)

(పరిక్షిజ్జననము.) వ. ఇట్లు పుండరీకాక్షుండు పాండవసంతానంబు కలిగించె...భార.అశ్వ. ౩.౨౦౧.(కలిగించెన్=నిలిపెను)

౩. చాలు, ఓపు, సమర్థమగు.

చ.విరటుఁడు నూచుచుండ నిను వేవురముందట నట్లు ద్రోవ నొ,క్కరుఁడును గాదు గూడ దనఁ గల్గెనె...భార. విరా. ౨. ౨౫౭.

సీ. ఏకాండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబంధములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౪. పుట్టు.

క. ఆదంపతులకు సుకృత,ప్రాదుర్భావమున మంత్రిభాస్కరుఁడు దయా,పాదితబాంధవనికర మ,హోదయుఁ డగుజన్నమంత్రియును గల్గి రొగిన్. విక్ర. ౧. ౩౯.

క. నేసి మఱి తాన క్రమ్మఱ,గ్రాసము గొను నేఁత పురువుగతి నీకలుగం, జేసిన యీవిశ్వమును ర,మాసఖ మ్రింగుదువు నీవ మరలన్ లీలన్. కవిక. ౬. ౧౭౨.

ఉ.అన్నవపట్టినిన్ గనినయన్న వసుంధర సింధుజాతిలో, వన్నియ కెక్క నీవు గలువన్ నియతోన్నతిఁ గాంచెఁ దండ్రియున్. వసు. ౫. ౧౫.

౫. కలది యగు; కలవాఁ డగు.

ఆ...ధరామరేంద్ర,వరులఁ డనుపు మఖిలవసుమతీప్రజ కెల్లఁ, గరుణ కలుగుమమ్మ క్షమలనేత్ర. భార. ఆది. ౮. ౪.

సీ. ఆరాధనముసేయు మత్తమామల నెప్డుఁ బరిజనంబులమీఁదఁ గరుణ గలుగు. నైష. ౭. ౯.

శా. నామీఁదం గృప యెప్డుఁ జాలఁ గల వన్నా యేను శోకాగ్నియం,దీమాడ్కిం బడఁగా నుపేక్ష దగునే...హరి. పూ. ౭. ౩౮.

౬. సంభవించు; లభించు, ప్రాప్తించు, దొరకు.

మ. బహుబాధల్ బడఁ గల్గు నంచుఁ దమలో భాషింపఁగా...హర. ౨. ౧౯.

సీ. దండపాణిని ఢుంఢి దక్షిణామూర్తిని గాలభైరవుఁ గొల్వఁ గలుగదయ్యె. కాశీ. ౫. ౬౮.

క. పరఁ టెఁడురసంబు గలుగం, గరయంత్రం బాడ నెన్నిగడలు వలయు న,న్నిరసాలకాండకంబుల్...హర. ౨. ౧౦.

ఆ. తలిరుఁబోఁడి మంచిదానవు గలిగితి, ట్లనుగుదెంతు రమ్మ యధిపుమనసు, విరస మయ్యెనేని వెరవెద్ది మఱి చక్కఁ,జేయ నీవ చింతచేసి చూడు. ప్రభా. ౫. ౧౯.

౭. అర్హమగు, తగు.

క. ఈయునికి వారకాంతకు, నాయమె యిది యాఁడుతోడుసు నాఁటికి నాయం, బాయెనిఁకం గలకాలము,పాయక యత్తపసిగొడవఁ బడఁగాఁ గలదే. విప్ర. ౪. ౧౭.

ఉ. సిరినొక్కప్పుడు కన్మొఱంగిహరి దన్ జేరన్ బ్రహర్షించును, ర్వరకు న్వంచనఁ గూడఁగాఁ గలుగుభాస్వచ్చంద్రశాలాపరం,పర లయ్యెన్ బఱ పైనయెవ్వనిఘణాపంక్తుల్... ఆము.౧.౨.

౮. కడచు, గతించు.

క. అనుటయు నమ్ముని యిట్లను,వనజాయతనేత్ర నీవు వచ్చి ముహూర్తం,బును లేదు పోవఁ దమకిం,చిన నేమని నీకుఁ బ్రియము చెప్పుదు గరిమన్. వి. పు. ౨. ౨౨౮.

స. క్రి. పొందు.

సీ. శ్రమమునకై యేను సకలాంబకములు నెక్కుడువెస నేయ నయ్యెడకు నొక్క, యాఁబెయ్య యుఱికి నాయజ్ఞానమున నంపతాఁకునఁ

గూలుము దానిఁ గలుగు, బ్రాహ్మణుం డధిక కోపంబున నిది హోమధేనువత్సం బిట్లు దీని శల్య,నిహతంబుఁ జేసితి నీవు నావచనశల్యం బున నిహతుండ వగుము... భార. కర్ణ. ౨. ౯౦.

శా. కానం గానిశరీరముం గలమహోగ్రగ్రాహ ముల్... భార. ఆది. ౫. ౨౫౭.

(ఈ క్రిందిపరశురామపంతులవారి కవిత్వమునం దు ఈధాతువు సబిందుకము గాఁ గన్పట్టుచున్న ది. కాని దానిసాధుత్వము చింత్యము.)

లయగ్రాహి. సంగమువు భంగముఁ గలుంగ కొక భంగిని వెలుంగునను నే నని కనుంగొనుము వత్సా. సీతారా. ౨. ౧౩౩.

ఉ...ఆ,లీల ననేకజీవులు గలింగి జగంబులు నిండి యుండిరి ...మనోహరశతకము. ౭.

ఉ...నీ,పాలఁ గలుంగు మోక్షము...మనోహర శతకము. ౩౧.

సుగంధివృత్తము. రామ రామ రామ రామ రా మ రామ యంచుఁ ద,న్నామకీర్తనంబుఁ జే సినన్ గలుంగు మోక్షమున్. సీతారా. ౧. ౬౭.

ఉ. వీనులకంటిజన్నిదము వ్రేలెడుబొజ్జ గలుం గుగుజ్జువాఁ,డే నొనరించుకార్యమున కెప్పు డవిఘ్నము సేయుఁగావుతన్. శుకచ. ౧. ౧౫.

జ: కలిగించు, కలిమి, కలిమికొండ, కలిమిచెలి, కలిమిదండుగ.

కలుచే. వి. (సం. కలుషమ్. ప్రా. కలుస.) ౧.కలఁత, క్షోభము. (చూ. కలుచపడు.)

౨. దోషము.

క. కలుగుం దోఁపమి యమవసఁ,గలుగునె యం తటనె యమృతకరునకు నాశం,బలఘుపరవ స్తువునకుం, గలదె యభావంబు మనసు గాన నికలుచన్. భార. శాం. ౮. ౧౭౩.

౩. క్రోధము.

మ. కలుచం గోశబిలంబు వెల్వడి యవఃఖడ్గాహి పై వచ్చుచోఁ, జలనం బించుక లేక యాతని రిపుక్ష్మాపాలసంఘాత మో, చెల హస్తాంబురు హాంగుళీమయమహాసిద్ధౌషధీపల్లవాం,చలము ల్సేసి భజించు జాంగలికతన్ సంగ్రామరం గంబులన్. నైష. ౫. ౧౫౭.

జ: కలుచపడు.

కలుచేపడు. అ. క్రి. (√కలుచే) కలఁతపడు.

వ. ... తద్వధోపాయంబున కుపాయం బూహిం చి యొద్దియుం గానక కలుచపడి పెలుచ నం తిపురంబు వెలువడి కొలువుకూటంబునకు వ చ్చి...నృసిం. ౫. ౮.

గీ. అంబునిధితీరమునఁ గులాయం బమర్చి,కొని కలంగుచుఁ డిట్టిభి గ్రుడ్లఁ బెట్టి, పొదిగె నే మఱపాటు లే కదనఁ బదనఁ,గలుచపడకుండ నొండొంటిఁ గలపికొనుచు. వేం. పంచ. ౧. ౬౨౦.

కలుచే(ల్చే). స. క్రి. మోహించు,వలచు.

చ. కలువక కల్చినట్లు తమకం బెద లేకయుఁ గల్గినట్లు...తా నొరుఁ గల్వమి నేర్పు వేశ్య కున్. కు. సం. ౭. ౧౮౨.

గీ. ... కలిచె నా నలరు వలచె, ననుట...ఆం. భా. ౩. ౯౬. ('కలచె' అపముద్రితము.)

జ: కలుపు[2].

కలుజో(ల్జొ)వ్వి=కలజొవ్వి. వి. (కలు[2] + జువ్వి.) కూటపర్కటి, కొండజువ్వి.

గీ ... ప్లక్షసంజ్ఞ,నివ్వటిలు జువ్వి యనఁ గలుజు వ్వి యనఁగఁ, గూటపర్కటి యగుచు ... ఆం. భా. ౨. ౮౮.

ఉ. ... నో,ళ్లువ్విళులూరఁ ద్రేల్చి చము రట్టి పడం గఱుకుట్లు గాల్చి క,ల్జువ్వులనీడ నొ క్క పరిశుద్ధశిలాతలభూమి నందఱున్. కాశీ. ౩. ౫౦.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

కలుపు¹(ల్పు). స. క్రి. (√ కలియు) చేర్చు, కూర్చు.

గీ. అఖిలలోకైకనాథ నీయట్టిరూప, విక్రమౌదార్యశౌర్యవివేకనిలయు, నొకకుమారుని దయచేసి యుర్విలోనఁ, గడుపు చల్లనికాంతలఁ గలుపు నన్ను. ఉ.హరి. ౨. ౬౫.

సీ. సంప్రణయక్రోధజంపతినివహంబుఁ గలుప వచ్చినచెలికాఁ డనంగ. గీ...వ,సంత మేతెంచె సంతతోత్సవ మెలర్ప. విక్ర. ౫. ౩.

వి. ౧. కలయిక.

సీ. సితభానుఁ డాచార్యచిగురాకుఁబోఁడిపైఁ గన్నువైచిన కన్నెకలుపుమరులు. నైష. ౬. ౧౫౧.(కన్నెకలుపు= ప్రథమసంగమము.)

౨. పైరుమున్నగువానిలోఁ గలిసి మొలచినగడ్డి, మొ.

గీ. మెలపుతోఁ జెట్లపాదులకలుపు దీయు, నెమ్మి దోహదధూపధూమమ్ము లిడును. వైజ. ౨. ౧౨౧.

సీ. పైరు మునుఁగ గాద బలిసినచేలలోఁ దెరలక కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

సీ. ... కలుపు నాఁ దెఱఁగుచు గాద మొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౧.

౩. దధి, పెరుఁగు; మిశ్రదధి.

క. కలుపనఁ జేరగు దధికిన్. ఆం.సం.నానా. ౧.

గీ...కలుపన, మిశ్రదధి యొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

కలిపికొను=చేర్చుకొను.

వ. ...ధర్మంబులు దేటపడ ననుగ్రహించుచుం బుయిలోట వాపి నన్నుం గలిపికొని కృపకు భాజనంబుగాఁ జేయుటం జేసి కొంకక యింకను నడిగెదను...భార. అను. ౩. ౨.

కలుపు²(ల్పు). వి. (√కలుచే) మోహము,వలపు.

సీ. కర మర్థి నినుఁ జూచి కనుకలిఁ గలిచినపడఁతులకల్పు నిష్ఫలము గాఁగ. కు. సం. ౫. ౫౫౩.

కలుపు(ల్పు)ఁగోలు. వి.(√కలుపు¹)మైత్రి,ఐకమత్యము.

మ. నయపుంజుట్టము లెందఱేని గలరింటన్ వారు మాకై చలం,బునఁ బోరాడుదు రట్టివారలకుఁ గల్పుంగోలుఁ బుట్టింప నిం,పున మన్నింపవె నిత్యవైరము మృగంబుల్మాని మేల్పొంద మ,న్ననఁ గావించినమంత్రమైన మణిరైయినన్ మూలికైన న్మనీ.చంద్రా.౩.౧౦౮.

కలుపుఁగోలుతనము. వి.(√కలుపుఁగోలు) ఐకమత్యము.

వ. ... నటత్తటిద్వల్లీమతల్లియుంబోలె నుల్లసిల్లి యల్లిబిల్లిఁ దెచ్చికోలువలపు దెలుపుకలుపుఁగోలుతనంబులు సలుపుచు నిట్లనియె. రామా. ౫. ౧౩౪.(ఐకమత్యపుఁ జేష్టలు అని భావము)

కలుము. వి. కలుషగంధము.

ఆ. కలుము నాఁగఁ గలుషగంధ మభవ.ఆం.భా. ౧. ౧౦౭.

కలువ(ల్వ). వి. (సం.కైరవమ్. క.కలువె.) ఉత్పలము, కువలయము.

సీ. సొగసువాలు మెఱుంగుఁ జూపులాశావీథికలఁ గల్వవిరిమేలుకట్లమర్ప. ఉ. రా. ౨.౧౨౪. నైష. ౩. ౧౬౬. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

జ: కలువకంటి, కలువగొంగ, కలువచెలి, కలువడము, కలువఱేకు, కలువలదొర, కలువవిందు, కలువవిల్తుఁడు.

కలువ(ల్వ)కంటి. వి. (√కలువ.) కలువలవంటి కన్నులు గలయాఁడుది, కువలయాక్షి; స్త్రీ.

సీ. చెవిలోనఁ బాఱంగఁ జిమ్మె గొజ్జఁగనీటఁ గాలభైరవు నొక్కకలువకంటి. భీమ. ౫.౧౧౩.

గీ. పుడమిలోపల మగవాఁడు పూని తనకుఁ గోర్కె యగు కల్వకంటిఁ గైకొనుచు నుండు. సీలా ౨. ౭౭.

కలువగొంగ. వి. (కలువ + గొంగ) - కలువలకు శత్రువు - సూర్యుఁడు.

సీ. కలువగొంగకు లేనిబలువగం గనుజీనివలువ రిం గులు పైని గలుగువాని. ప్రబంధ. ౮౦౨.

ఇప్లే: కలువ(ల)దాయ, మొ.

సీ.....కలువదాయ, కూనతూ పేసి....అచ్చ. రా. యు. ౨౪౮. (కలువదాయకూనతూపు = యామ్యాస్త్రము.) అచ్చ. రా. యు. ౭౯.

కలువచెలి. వి. (కలువ+చెలి.) కుముదబాంధవుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. కలువచెలియును బూవుదండలును మంచి, గంధమునుగేశిసౌధంబుఁ గలికిమోముఁ, గాముకునకు వికారంబు గలుగఁజేయు. భర్తృ. ౨. ౮౯.

ఇప్లే: కలువలయనుఁగు, మొ.

గీ. కలువల యనుంగు దూర్పుగుబ్బలిని బొడమె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౮.

గీ. ....కల్వలయనుంగు, అచ్చ. రా. బాల. ౯౪.

కలువలచెలిరేక = చంద్రరేఖ.

ద్వి. కలువలచెలిరేక కనకశలాక, తలిరులేమొక్క మేల్తళుకులచుక్క. మృ. వి. ౨. ౬౭.

కలువ(ల్వ)డము[1]. వి. (కలువ+వడము - సం. కైరవవటః. త. కలువటమ్.) ఉత్సవాదులందు ధ్వజస్తంభాదులకు వ్రేలఁ గట్టెడుకలువపూదండ, ప్రాలంబమాలిక.

- ద్వి. విరులచప్పరములు విరచించువారు, పురవీథిఁ గేతనంబులు నిల్పువారు, కలువడంబులు మేలుగాఁ గట్టువారు. రం. రా. అయో. ౮౮ పొ.

ద్వి. కలువడంబులు గట్టి కాంచనదండ, కలితప తాకలు గ్రందుగా నెత్తి. ద్వి. హరిశ్చ. ౨౮౪౯ పం.

కలువ(ల్వ)డము[2]. వి. వితానము, మేలుకట్టు.

గీ. కలువడము చందువా మేలుక ట్టనంగ, నతిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ. సాం. ని. మాన. ౧౯.

కలువ(ల్వ)ము. వి. మందు నూఱెడిరాయి. (శ. ర.)

కలువ(ల్వ)రేకు. వి. (√కలువ) కువలయదళము.

సీ. కలువరేకులయేపు ఖంజనంబులరూపు నిరసించువాల్చూపునీటుదాని. ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

(బ) పిఱుఁదులమీఁది నఖక్షతములు, ఉత్పలపత్త్రిములు.

సీ. .... పిఱుందుపైఁ గానుపించిన యవి కల్వరేకు, లనఁగ నెసఁగు.... వేంక. మాన. ౬౫.

కలువలదొర. వి. (కలువల+దొర) చంద్రుఁడు.

క. కనికరము లేక తనచక్కనికరముల గానిఁబెట్టెఁ గలువలదొర....రా. వి. ౪. ౪౪.

ఇప్లే:- కలువలరాయఁడు, మొ. ఉ. రా. ౭. ౫౫౬.

కలువఱేఁడు. దశా. ౨. ౫౦౨.

కల్వలసామి. ముకుంద. ౨. ౧౮౫.

కలువలఱేనితోడు = లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ౪౧.

కల్వరారాయి = చంద్రకాంతశిల. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౪.

కలువ(ల)విందు. వి. కలువ+విందు) కుముద బాంధవుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. గరముతోఁబుట్టు వగుటనో కలువవిందు, కందు దనయందుఁ దాల్చె లక్ష్మణకుమార. రామా. ౬. ౫౦. వి[క. ౬. ౧౦౨.

కలువవిల్తుఁడు. వి. (√కలువ) పుష్పధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు. సానందో. ౫. ౯౧పొ.

కలుషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆవిలము, కలఁగఁబాఱినది. ౨. మలినము. ౩. గర్హితము, నిందితము. ౪. అసమర్థము, చాలనిది. ౫. కృష్ణము, నల్ల

నిది. వి. అ. పుం. ౧. మహిషము, దున్నపోతు. ౨. నలుపు. (కే. ని.) న. ౧. మురికి, మాలిన్యము. ౨. పాపము.

కలుషించు. సం. అ. క్రి. కలఁగఁబాఱు, కలఁతనొందు; కోపించు.

సీ. ....బ్రహ్మఋషుల నేడ్వుర సృజియించి వారిఁ, గని నన్నుఁబూజింపుఁ డనిన నాపంయము లాత్మ లోపలఁ బరమాత్మఁ గొలువఁ, గలుషించి వైకారిక స్వరూపుఁడు పద్మజన్ముండు మద్వ్యభిచారకారు. గీ. లారకాన దురాచారులారకాన, కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు, బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటి పాలు, గావలయు నంచు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౫౨.

కలుషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కలఁగఁబాఱినది, కలఁగినది. ౨. పాపయుక్తము.

కలుసుఁగూర. వి. (కలుసు + కూర) అనుకుగా వండినకూర.

సీ. కలుసుఁగూరలుఁ బజ్జాలును దియ్యచేరులుఁ బంచదారలు నానవాలు జున్ను. హై. భా. ౩. ౫౦. (శ. ర. పా. 'పులుసుఁగూర' ముద్రి. పా.)

కల్కనము. సం. వి. అ. న. శఠత్వము.

కల్కఫలము. సం. వి. అ. పుం. దానిమ్మ†.

కల్కము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పాపి, దుష్టము. వి. అ. పుం. న. ౧. దంభము, కపటము. ౨. పాపము. ౩. విష్ఠ, పురీషము. ౪. కిట్టము, గులిమి మొదలగు దేహమలము. ౫. నెయ్యినూనె లోనగువానిని కాఁచి పక్వము సేయునపుడు వానియందు వైచెడుఓషధి ద్రవ్యవిశేషము; నెయ్యి నూనెలోనగువానియందు అడుగున నిలిచినమడ్డి. ౬. మురికి. ౭. తురుష్కమనెడు గంధద్రవ్యము. ౮. చూర్ణము, పొడి. ౯. విభీతకము, తాండ్ర†.

కల్కి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కల్కముకలది. వి. న్. ఇ. పుం. విష్ణుదేవునిపదియవయవతారము.

కల్జు. వి. కంసాలి, వడ్రంగి, మొ.

సీ. వ్యాపారివిత్తంబు వారకాంతలపాలు కల్జువిత్తము రుంజకానిపాలు. రామలిం. ౨౩.

కల్పకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ = కల్పము. ౨. కర్చూరము, కచోరము†. ౩. కల్పవృక్షము.

కల్పకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కల్పసూత్రకారుఁడు (కాత్యాయనాశ్వలాయనాది). ౨. మంగలి. (వాచ.)

కల్పకుఁడు. సం. విణ. (అ. ల్పికా. అ.) ౧. కల్పించువాఁడు, రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. అ. పుం. మంగలి, నాపితుఁడు.

కల్పన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నిర్ణయము, ఏర్పాటు. ౨. రచన; చేఁత, చేయుట. ౩. కైసేఁత, అలంకరించుట. ౪. ఆరోపణము, లేనిది మోపుట. ౫. లేనిది నిర్మించుట, క్రొత్తగాఁ గలిగించుట. ౬. ఊహ, భావన. ౭. (న్యాయ) వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానాధీన మగుఅనుమాన భేదము. ౮. (మీమాంస) అర్థాపత్తి యనుప్రమాణ విశేషము. ౯. ఎక్కటకై ఏనుఁగు నాయితముసేయుట.

కల్పనము. వి. కలాఁపి, కలయంపి.

సీ. పూనీరు కలువపుప్పొళ్లను దంపించి నునుపు మీఅంగఁ గల్పనముఁ జల్లి. ల. వి. ౫. ౨౨.

కల్పనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏర్పాటు, నిర్ణయము. ౨. రచన; చేఁత, చేయుట. ౩. ఛేదనము, కత్తిరించుట. ౪. ఆరోపము, లేనిది మోపుట. ౫. సాలెవాని మగ్గము. (వై. ని.)

కల్పని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కత్తిరించుసాధనము - కత్తెర.

కల్పనీయము. సం. = కల్ప్యము.

కల్పనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రపౌత్రునియొక్క ప్రపౌత్రుఁడు. (వై. ని.)

కల్పపాలుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శౌండికుఁడు, గవుండ్లవాఁడు. (హలా. ని.)

కల్పమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కల్పించుచున్నది.

కల్పము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉచితము, తగినది. ౨. సమర్థము, ఓపినది, చాలినది. ౩. ఈషదసమాప్తిని సూచించును. (ఉదా : విద్వత్కల్పుఁడు = పూర్ణముగా విద్వాంసుఁడు కానివాఁడు. ప్రభాతకల్పము. ద్వీపకల్పము, మొ- ఇది యీయర్థమున ప్రత్యయము.) వి. అ. పుం. ౧. న్యాయము. ౨. వికల్పము, పక్షాంతరము. ౩. విధి. ౪. వైదికవిధానములను దెలుపుశాస్త్రభేదము. (ఇది ఆశ్వలాయనాపస్తంబబోధాయనకాత్యాయనాది సూత్రరూపముగా నుండునొక వేదాంగము.) ౫. సంకల్పము, ఉద్దేశము. ౬. ప్రళయము. ౭. బ్రహ్మదినము. (మనుష్యమానమున నాలుగుయుగములును వేయిమాఱులు తిరిగి వచ్చినచో బ్రహ్మకొకపగలు అగును. బ్రహ్మయొక్క దివాభాగమున జగత్తు చేష్టాయుక్తమగును. అతని రాత్రిభాగమున జగత్తు నిశ్చేష్టమై యుండును.) ౮. విభీతకము, తాండ్ర†. ౯. కల్పవృక్షము. ౧౦. మత్స్యవిశేషము.

కల్పయత్. సం. శత్ర. కల్పించుచున్న.

కల్పయిత. సం. = కల్పిత.

కల్పయితవ్యము. సం = కల్పితవ్యము.

కల్పలత. సం. వి. అ. స్త్రీ. కల్పవృక్షము.

కల్పవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోరినవస్తువులిచ్చెడి దేవవృక్షసామాన్యము, వేల్పుమ్రాను.

శ్లో. .... కల్పద్రుమాణామివ పారిజాతః. సం. రఘు. ౬. ౬.

౨. దేవవృక్షవిశేషము (ఇవి అయిదు :- మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము) - ఇష్టే : కల్పతరువు, మొ.

కల్పాంతము, సం.వి. అ. పుం. ప్రళయము, త్రుంగుడు.

కల్పి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. న్. పుం. మంగలవాఁడు.

కల్పించు. సం. స. క్రి. ౧. సృజించు.

గీ. బహుళజలమధ్యమునఁ బెనుఁబాఁపపాన్పుపై రజశ్శక్తి గైకొని పవ్వళించి, లీల నఖిలలోకములు గల్పించు వినయ, ధుర్య నారాయణాఖ్యచతుర్థమూర్తి. మార్క. ౧. ౧౧౫.

౨. రచించు. (శ. ర) ౩. (లేనిది) కలిగించు, పుట్టించు.

(వ్యవ) ఇది కల్పించినకథ కాని నిజమైనదికాదు.

కల్పిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) = కల్పకుఁడు.

కల్పితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచితము; చేయఁబడినది. ౨. వ్యంజితము, స్ఫుటపఱుపఁబడినది. ౩. ఆరోపింపఁబడినది, కల్పనచేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ఎక్కువకు అయత్నము చేయఁబడినయేనుఁగు.

కల్పితవ్యము. సం = కల్ప్యము.

కల్ప్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కల్పింపఁబడుచున్నది.

కల్ప్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁదగినది. ౨. ఆరోపింపఁదగినది. ౩. అనుష్ఠింపఁదగినది.

కల్మషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పాపముగలది. ౨. మలినము, మురికి గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. పాపము. ౨. హస్తపుచ్ఛము, మణికట్టుక్రిందిచేయి. ౩. మాలిన్యము. ౪. మడ్డి మొదలగుమలినపదార్థము. పుం. నరకభేదము.

కల్మాషకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఈశ్వరుఁడు.

కల్మాషపాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరాజు.

కల్మాషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. చిత్రవర్ణముకలది. (అమరము - నలుపుతెలుపు కలిసినవన్నె గలది. వై. వి.) ౨. నల్లనిది. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. (అమరము-నలుపు కలిసినతెలుపు. వై. వి.) ౨. నలుపు. ౩. గంధశాలి, ఒకజాతివరి†.

కల్మాషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - నల్లనిది - యమునానది.

కల్మాషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కల్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుర, మద్యము. ౨. హరీతకి, కరక†.

కల్యజగ్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రాతఃకాలమున భుజించుట. ౨. ప్రాతరాశము, చలిది.
ఇష్టే ః- కల్యాశము, మొ.

కల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోగము లేనిది, నిరామయము. ౨. సజ్జము, అయిత మైనది, సిద్ధ మైనది. ౩. సమర్థము, నేర్పరి. ౪. ఉపాయము కలది. (మాట) ౫. శుభమైనది. (మాట ౬. ఏడమూకము, చెవిటిమూఁగ. వి. అ. న. ౧. ప్రత్యూషము, వేకువ. ౨. నిన్న. (కే. వి.) ౩. (జ్యోతి)లగ్నము. ౪. మధువు, కల్లు.

కల్యవర్తము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాతరాశము.(త్రిని)

కల్యాణబీజము. సం. వి. అ. న. మసూరము, చిఱుసెనగ†. (రాజ ని.)

కల్యాణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అక్షయము, నాశము లేనిది. ౨. శుభయుక్తము; శుభకరము. వి. అ. న. ౧. ఉత్సవము, పండుగ. ౨. బంగారు. ౩. శుభము, మంగళము; వివాహము.

శా. ....రుక్మిణీకల్యాణంబు వినంగ నాకు మదిలోఁ గౌతూహలం బయ్యెడిన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౮౨.
(రుక్మిణీకల్యాణంబు = రుక్మిణీవివాహకథ అని భావము.)

కల్యాణ మగు = పెండ్లియాగు.
గీ. అంబమాంబికఁ గల్యాణ మైననాఁడె, వానిగలకీర్తి లక్ష్మికి సేసవెట్టె. పాండు. ౧. ౪౧.

కల్యాణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కల్యాణము గలది. వి. స్త్రీ. ౧ మాషపర్ణి, కారుమినుము†. ౨. గోవు. ౩ (సంగీ)రాగభేదము. ౪. భూమి, ౫. పార్వతి.

కల్యాణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మనశ్శిల, మణిశిల.

కల్యాణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బల,ముత్తవపులగము†.

కల్యా(ల్య)పాలుఁడు. సం వి. అ. పుం. శౌండికుఁడు, గవుండ్లవాఁడు.

కల్ల. వి. (క. కళ్. త. కళ్లమ్) ౧ అసత్యము, అనృతవచనము.

ఆ.వె. జల్లి బురుడ బొంకు పొల్లు దబ్బఱ కల్ల, దబ్బు తక్కుటక్కు తవళి తవళి, తసుకు నసుకు దుద్దు తటవట తవతవ, పట హుళిక్కి నా నసత్య మభవ. అం. భా. ౧. ౧౧౬.

౨. తప్పు, నేరము, అపరాధము.

మత్తకోకిల. కల్లసే దని విన్నవించుట గాదు వల్లభ యీతనిం, బల్లమం దెగఁ జూచి తేని....మా, తల్లి దండ్రులు పుత్రశోకము దాల్చి చిక్కుదు రీశ్వరా. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౬౬౬.

గీ. కాశికాపత్తనద్రోహిఁ గావు మభవ, విశ్వపతి దూషితునిఁ బ్రోవు విశ్వనాథ, కల్ల చేసితి రక్షింపు కాలకంఠ, యనుచుఁ బ్రార్థించు భీమనాయకునిఁ దపసి. భీమ. ౩. ౧౫౩.

౩. పరుషవచనము.

సీ. తనతల్లి వినివి నిన్నను గొన్ని కల్ల లాడుటయు నే వెళ్లిపోవుటయుఁ గలదు. పరమ. ౩. ౨౫౩.

౪. భంగము, హాని.

వ. ఈధర్మానకు ఎవ్వరు కల్ల తలంచినాను పంచ మహాపాతకాలు చేసినదోషమును పొందుదురు. ౧౨౫౩. గు. శి. అమీనాబాదుశాసనము.

(యముఁడు తనకింకరులతో నన్నమాట.) గీ. కేశి నాశ గిరీశ లక్ష్మీపతి త్రిపు, రారి వసుదేవసూ

మఁద ప్రత్యక్షి యమచు. జపముసేయుదు రెవ్వ రావి
పులపుణ్యా. ఘనులఁ గదిసినప్పుడ మీకుఁ గల్ల వ
చ్చు. కాశీ. ౩. ౧౬౧.

౨. తోఁట లోనగువానివెలుగు. కట్టువ.

సీ. ....ప్రాచీనసంజ్ఞలు పరఁగుచుండు. గీ. వెలుగు
కల్ల యనంగను....ఆం. భా. ౨. ౧౨.

విశ. ౧. అసత్య మైనది. అనృత మైనది.

మ. గుణమా సెబ్బ వివేకమా నహి మనోగూఢత్వమా
లేదు భాషణమా కల్ల విచారమా తవశి వంశాచారమా
నాస్తి....హంస. ౨. ౧౧౧.

సీ. పాలు పిండనిగొడ్డుబఱ్ఱె కార్పులుమెంచు కల్లపసిం
డికిఁ గాంతి మెండు. వేమ. ౧౭.

౨. పరుషము. (శ. ర.) ౩. మాయాకల్పితము;
మాయావి.

ఆ. ఘనుకతాల్పువిల్లు దునిమెఁ దాటకఁ జంపె. ఖరునిఁ
దేర్చె వాలిఁ గడవఁబనిచెఁ, గల్లజింకఁ ద్రుంచె
గండగొడ్డలితాల్పు. గరువ మడఁచె నతనికడిమి
యసదె. అచ్చ. రా. యు. ౨౭.

క. విను మేము కల్లసారెలు, గొని కపటపునెత్తమాడు
కుశలతఁ గా దొప్పనివారి నేపడంచుట, ఘనబాహు
స్వైరకేళిఁ గాని దురాత్మ. భార. శల్య. ౨. ౨౮౧.

ఆ. అపుడు మొసలి పేల్పుటతివయై తనతొంటి. కతయు
నచట నున్నకల్లతపసి. దెలఁగు నతనితోడ
నెలిఁగించి పసిఁడితే,రెక్క వేల్పు ప్రోలి కేఁగె
నంత. అచ్చ. రా. యు. ౪౧౮.

కల్లవెల్లి యగు = చెల్లాచెదరగు.

(రతివిలాపము.) గీ. అరితికాఁ డైనపూవిల్తు నట్టె కొట్టి.
కల్లవెల్లిగఁ జేసె నాకాఁపురంబు. పార్వ. ౩. ౧౧౭.

ద్వి. ఎదురను బసి గుబ్బ మేనుంగు బండి. యదియేమి
సోద్దెమో కదియంగ వెఱచు. నల్లంతఁ బోద
గని చల్లన వవసి. కల్ల వెల్లై పాఱు ....
బస. పు. ౪. ౩౪. పం.

జ : కల్లతనము. కల్లరి. కల్లరితనము. కల్లరీఁడు. కల్ల
రుజు. కల్లవాఁపు. కల్లవాటు. కల్లసేయు.

కల్లతనము. వి. (కల్ల + తనము) ౧. వంచన. మోసము.

ఉ. కల్లతనంబు గాక పొడగట్టినపూర్వపురీతి నేఁడు
నాయుల్లమునందు నుండుము.... భాగ. ౬. ౨.

ఉ. గట్టివచేఁతలుం బసలుఁ గల్లతనంబులు నీవు పుట్టఁ
గాఁ, బుట్టినవి....పారి. ౧.౧౨౭.

౨. నేరము. తప్పు. అపరాధము.

గీ. అధిప సంకల్పవైషమ్య మగుటఁ జేసి. హోతకల్ల
తనంబున నువిద గలిగె. నైనఁగలిగింతు నీకుఁ
బ్రియాత్మజునిని. నీవు మెచ్చంగఁ జూడు నానేర్పు
బలిమి. భాగ. ౯. ౧౪.

ద్వి. నృపునితో నొండును రెండుగాఁ జెప్పి. కపట
మేర్పడఁ బెట్టి కల్లతనంబు. నీమీఁద మోపుట
నిక్కంబు....నవనాథ. ౧. ౨౨పొ. ౧౭. పం.

౩. దుశ్చేష్ట. చెడుతనము.

గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ. యీవు
పొనరించుదుర్వృత్త మెఱిఁగె నేని. కల్లతనములు
పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చు. నట్టి నామీఁదఁ జంపంగ
నలుగకున్నె. కాశీ. ౪. ౯౦.

(మూలము :- అచ్ఛాదయామి తేనిత్యం పత్యు రగ్రే
కుచేష్టితమ్.)

క. అల్లుండ్రఁ గూఁతు లందఱుఁ, బొల్లమతిం బిలిచి
తెచ్చి పూజన లిడుచున్. గల్లతనంబున దక్షుఁడు.
చెల్లింపఁ దొణంగెఁ గ్రతువు శివరహితముగా.
వీర. ౧. ౯౭.

కల్లము. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.
మల్లబంధవిశేషము; రతిబంధవిశేషము.

సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కెన .... గీ ....నాఁగఁ
జెన్ను లరుచుండు. ముప్పదియు రెం

డు విన్నాణమునఁ బేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.
ప్రబంధ.౭౭.(కర్లము అపముద్రి.)

సీ. మల్లవల్లభులట్ల మరుసాధనలపట్లఁ గల్లచుమ్మలకు
వచ్చి కలిసి కలిసి. రాధికా. ౩.౧౩౭.

కల్లరి=కల్లరీఁడు. విణ. (కల్ల+అరి-త. కళ్లన్) ౧. అసత్యమాడునది.

సీ. తచ్చనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి.... చెన్న.౨.౨౪.

౨. అసత్యమైనది.

సీ. దొరలు గద్దింపఁ గల్లరివార్త నిజముగా నిర్వహింపని
దేటసీటుకత్తె. శుక. ౧. ౫౫

౩. వంచకుఁడు; మాయలాడు.

క. కల్లరితొలువేలుపుతోఁ,డిల్లనఁ జెలువట్టి కొనుచు నవు
గుచు నున్నాఁ,డు....అచ్చ. రా. అర.౬౬.

క. వల్లభునిఁ బ్రోచురతిగతి, నెల్లప్పుడు తొమ్మ డించ
కెంతయుఁ దమి న,వ్పల్లవమృదుపద పెనుపఁగఁ,
గల్లరికృష్ణుండు దానిఁ గని మఱిసొక్కెన్. దశా.
౭.౧౭౯.

౪. దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

ఆ. మంచివారి కెల్ల మంగళప్రద లయ్యుఁ,గల్లరులకు
మేలు గానియట్టి,తనువు లెన్నియైనఁదాల్చి....భాగ.
౧౦. పూ. ౯౩.

క. అల్లదె తాటక యనియెడు,కల్లరిరాకాసి పొగరు
గదురఁగ వచ్చెన్ ....అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౨.

౫. తప్పు చేసినవాఁడు, అపరాధి.

చ. నృపతికుమార లోకమున నీసరిచక్కనివారులేరు
నీ,విపు డటు పోయినప్పుడె పయింబడి నిన్నుల
వంతఁ బట్టు న,చ్చపలమ్మృగాక్షి నీ వది పొసంగక
వచ్చితి వేని రాజుతోఁ, గపటము గాఁగఁ జెప్పి
నినుఁ గల్లరిఁ జేయుఁ జు మీనిజంబుగన్. సారంగ.
౨. ౧౫.

గీ. తల్లి నామీఁద నటు లేనితప్పు మోపె, నంట
యులయనుంగుఁదండ్రిదా నదియనిశ్చ, యంబునే నె
నఁబ యిఁకఁ గాదన్నఁ బోనె,యేరినన నేల కల్లరి
నేనె యగుదు. సారంగ. ౨.౨౬౩.

౬. గద్దరి, దిట్ట.

ఉ. మెల్లన వేఁటపేఁపులగమిం బడి సల్గులఁ జంప నే
ర్చితిం,గల్లరి యయ్యె నిప్పు డిది కానలఁబందుల
వేరువి త్తనన్. చంద్రా. ౨. ౬౪.

కల్లరితనము. వి. (√కల్లరి) కల్లరియొక్కభావము.
(సాహసకృత్యము.)

సీ. కుంజరేంద్రంబుపైఁ గుప్పించుసింగంబుఁ జెల్లరే చని
పండ్లు డుల్లఁ దన్ను. గీ. అధిప దే వరబంటు
గన్నట్టిపట్టి,నిన్న పున్నమ కైదండ్లనిసువు సామి,
వానికల్లరితనము లీశ్వరుఁడెఱుంగు, వీరు తటకాప
డుదు రొక్కయింత గనిన. రా. వి. ౩. ౪౫.

కల్లరీఁడు=కల్లరి. (కల్లరి+ఈఁడు-స్వార్థము.న)
వి. (దొంగ.)

సీ. .... కల్లరీఁడు. గీ.... తవళ మోసరి యనఁజెల్లుఁ
దస్కరునకు. సాం. ని. మూన. ౧౨.

కల్లరుజా. వి. (కల్ల+అడుజు) మత్స్యవిశేషము.

సీ. మిడి కల్లరుజు తేలుమీను....హంస. ౪.౧౭౭.
(బ్రౌ. శ. ర. పాఠములు.)

కల్లవాఁపు. వి. (కల్ల+వాఁపు) నొప్పి లేనివాఁపు.
రోగవిశేషము.

ఆ. కల్లవాఁపు పసికిఁ గడు వచ్చె నేనియుఁ, జుట్టు
వాఁతపెట్టు మట్టు గాను,కాఁగుగంజి పాలుఁ గలి
యంగఁ బోసియుఁ,బూయ వాఁపు మానిపోవుఁ
బసికి. పశువైద్యశాస్త్రము. ౯౯.

కల్లవాటు. వి. (కల్ల+పాటు) కలఁత, కళవళము.

ద్వి. పెళ్లనుఱుంతుల బెదరి యాపిట్ట, కల్లవాట

దర నాకాళంబు ముట్టె. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౧ పొ. ౧౬. పం. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కల్లసేయు. స.క్రి. (కల్ల+చేయు) మోసపుచ్చు.

ద్వి. మాయకాఁ డేతెంచి మనలను గల్ల, సేయుచున్నాఁ డెడసేయక వీనిఁ. దెగటార్చుము....ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౫౩.

కల్లు[1]=కలు[1]. వి. (సం. కల్యమ్. ప్రా. కల్లం. క. కళ్ళు. త. కళ్.) ౧. మద్యము, సుర.

ఉ. ఉత్పలగంధి న న్నుడుగు మొల్లను బంపుము కల్లు దేర....ఖార. విరా. ౨.౯౩.

సీ. క ల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నాఁగ రహిఁదనర్చుఁ. గీ.దద్విశేషంబు....ఆం.ధా. ౨. ౩౦౩.

౨. మద్యవిశేషము.

ద్వి. సారాయి యొకయేఱు సరవిని దాటెఁ,దాటెఁ గల్లును నొక్కపావనతటిని. రం. రా. అయో. (శ. ర)

కల్లటిక=సురాభాండము, కల్లుకుండ.

ఆ. కల్లటికకు భూతి గట్టిగాఁ బెట్టిన,నందులోని గదుప లడఁగనట్లు, మెడను ద్రాడు వేయ మెఱపుతో ద్విజుఁ డౌనె, విశ్వ....వేమన. ౩.౧౭౦.

జః కల్లుపెంట, కల్లువెల్లి.

కల్లు[2]=కలు[2]. వి. బొ, అనొ. (చూ. బడిగల్లు, సన్నికల్లు) ౧. ఱాయి

గీ. గగనహరినీలశైలశృంగంబునుండి,దొర్లిపడెఁ బ్రొద్దు జేగుఱుఁగల్లువోలె. నైష. ౮. ౧౫౨. ఆం. ధా. ౨.౨౯.

౨. (బండి) కన్ను, (బండి) చక్రము.

వ. పరశురామదత్తం బయినభార్గవాస్త్రం బనుపేరిటి మహనీయసాధనం బప్పుడు రాధేయునకుం బ్రతిభాసింపకుండె దాపటికల్లు గ్రుంగినఁ దేరు ఘూర్ణిల్లె.... భార. కర్ణ. ౩.౩౪౧.

క. శకటము హరి దన్నిన దివిఁ,బ్రకటంబై యెగసి యురుసుభరమునఁ గల్లుల్. వికటంబుగ నేలం బడె....భాగ. ౧౦. పూ. ౨౫౧.

జః కల్లుగాస్లు, కల్లుప్పు, కల్లువడు. కల్లెలు.

కల్లుగాస్గు=కలుగాసుఁగ. వి. (√కల్లు[2])జాతిగానుఁగు.

సీ. కొండఱుఁ గల్లుగాస్గులఁబెట్టి రక్తముల్ బోరుకి లెడలంగఁ బొంక మణఁచి. సానందో. ౩. ౫౩ పొ.

కల్లుపెంట. వి. (√కల్లు[1]) కల్లు అమ్మెడుచోటు. (శ. ర.)

కల్లుప్పు. వి. (కల్లు[2]+ఉప్పు) జాతియుప్పు, సైంధవలవణము.

క. భల్లాతపురత్తముతోఁ,గల్లుప్పును ఘంటిపొడుముగఁబూపంబుగా, నల్లనిమేఁకల మూత్రము, తెల్లమ్ముగఁ బట్ట దొమ్మతెవులును మానుగా. పశువైద్యశాస్త్రము. ౯.

కల్లువడు. అ. క్రి (కల్లు[2]+పడు) స్తంభించు, జాపడు.

వ. ....గుండె జల్లుమని కల్లువడి మునితల్లజుపదపల్లవంబులం ద్రెళ్లి యిట్లంటి....మనుచ. ౫. ౧౯.

క. భల్లం బొక్కటి వింటను, మెల్లన సంధించి నిలిచి మే వెంచి కిటిం, బె ల్లులికిపడఁగ నేసినఁ, గల్లువడగా లేచి యంతఁ గడువడితోడగా. భల్లా. ౨౮. (ఇందు'కల్లువడగా'అనుదానికి కర్త త న్నేనినటో య-శ.ర.)

కల్లువెల్లి. వి. (√కల్లు[1]) సురాసముద్రము. (ని. ని)

కల్లెడ. వి. తరంగము.

వ. గండశైలంబు లొండొండ గుభులు గుభు ల్లనం దొల్లురభసంబున నభశ్చరులు తల్లడిల్ల నెల్లెడలం బె ల్లెగయుకల్లెడలును....శ్రీరం. ౧. ౧౩౨. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

కల్లెడు=కల్లేడు. వి. ఔ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. క్రైఁజు కక్కెర గువ్వ కల్లెడు కేరజ పూడెలు తొగ గిజిగాఁడు కొరడు. సుద. ౩. ౧౯౪.

కల్లెలుక(ల్క). వి. మూషికవిశేషము. (పొలములలో కలుఁగులయం దుండెడుఎలుక - శ. ర.)

గీ. ఉడుము గరిమిడి కొక్కు దండడియు వెల్ల, యెలుక కల్లెల్క తఱుచును నేమిచెప్ప. మనుచ. ౪. ౨౫.

సీ. ....ఎలుక నా మూషకసామాన్యముగఁ జెలంగుఁ, గల్లెల్క యనఁగను వెల్లెలుక యనంగఁ జిట్టెల్క యనఁగను జెలఁగు నిట్లు, కొన్నితద్భేదముల్.... అం. ధా. ౨. ౮౬.

కల్లేడు=కల్లెడు. వి. ఔ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. గిజిగాఁడు లావుక కేర్జంబు పూరెడు కల్లేడు పొన్నంగి కౌఁజు పికిలి....పార్వ. ౬. ౭౩.

సీ. పెక్కుతాఁకున స్రుక్కి నిక్కి ప్రక్కలు నొక్కి నుఱుక కల్లేటి నొక్కొరణంబు. మనుచ. ౪. ౫౮.

కల్లేఱు. వి. ఔ. (కల్లు² + ఏఱు¹) వీరభద్రపర్వత పాదమూలమున పాఱెడియొకనది.

సీ. పాఱె నేశైలంబుపాదమూలంబునఁ గల్లేటితో వృద్ధ గంగవారి. కాశీ. ౩. ౨౮.

కల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దయల. ౨. సంతోషము.

కల్లోలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కల్లోలములు కలది - నది, ఏఱు.

సీ. గగనకల్లోలినీకల్లోలమాలికాహల్లీసకములతో సపఘటించి. నైష. ౧. ౩౭.

కల్లోలుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) శత్రువు. పగవాఁడు.

కళ. వి. మూర్ఛ.

గీ. ధరము నీమీఁద నిధి వార్ధిఁ దరుచునపుడు, హరునిమెడ గందె హరియురం బందెఁ గెంపు, నమరసంఘము కళ నొందె నహహ తెలిసె ఘనజగత్కుక్షి వగుటఁగా కమఠవర్య. చంద్రా. ౧. ౭౪.

క. అలుగువగ చూపువేళం, దలతల మను నింత సోఁకిన స్మగవానిం, గళ దాఁకఁ బెనఁగు నొకమొ, క్కలపుదొరకరాని సీటుకత్తియ యగుటన్. కువల. ౨. ౧౩౯.

కళపట్టు=౧. మూర్ఛనొందు. సొమ్మసిల్లు.

వ. దనుజునిశిరోరుహంబులు వామహస్తంబునం జుట్టి పట్టి చరణంబులఁ గంఠంబు బిగియించినం గళ వట్టి గ్రుడ్లు వెలికుటికి కదల నేరకయున్న సమయంబున....వి. పు. ౭. ౨౧౦.

క. కళవట్టి పడినభీముఁడు, దెలిసెన్ హరికరుణనంత పేవుఁద నిన్నున్, దెలియక పోరితి నేరము,గలదనఁగా భీము నీరి గౌఁగిటఁ జేర్చెన్. దశా. ౯. ౧౬౦.

కళవాఱు=అళపడు.

సీ. మొగమోట యుడిగి సొమ్ములమీఁదఁ గళవాఱి వదలక యార్జించువారిఁ జూచి. విప్ర. ౪. ౧౬.
(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కళ(ల). సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. భాగము,పాలు,అంశము. ౨. చంద్రునిలోఁ బదునాఱవభాగము. ౩. ముప్పది కాష్ఠలకాలము. (కాష్ఠ = ౧౮ తెప్పపాట్ల కాలము.) ౪. రాశిచక్రమునందు ౨౧౬౦౦ భాగము. రాశిలో ౧౮౦౦ భాగము. ౫. శరీరమందలిసప్తధాతువులలో నేదేనొకటి. ౬. (ఛంద) ఏకమాత్రాత్మక మగులఘువర్ణము. ౭. మూలధనముమీఁద వచ్చువడ్డి. ౮. స్త్రీరజస్సు. ౯. నౌక, ఓడ. ౧౦. కపటము. ౧౧. గీతవాద్యాదిచతుష్షష్టికళలలో నేదేనొకటి. ౧౨. శిల్పము. ౧౩ మణిపిల. ౧౪. సంఖ్యానము, లెక్కించుట. ౧౫. (ఆంధ్రవ్యాక)గుతప్రకృతికము కానిపదము. (ఉదా :- డిఁరక, రాముఁడు, మొ.)

కళం(లం)కితము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కలంకము కలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కళ(ల)త్రము. సం.వి.అ.న.౧.పెండ్లాము.౨.శ్రోణి.౩.దుర్గస్థానము,కోట.౪.భగము,ఆఁడుగుఱి. (త్రి.ని.)౫.(జ్యోతి) లగ్నమునకుఏడవస్థానము.

కళపెళ. వి. ౧. నీరు మొదలగునవి కాఁగుట ఉడుకుట యందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. కాండములఁ చండమార్తాండతీవ్రకరాతపోద్వృత్తిఁ గళపెళ నుడుకుచుండ. శివధ. ౫. ౯౭.

సీ. కళపెళ నుడుకుచక్కనినూనియలు మీఁదఁ జిల్కఁ జెల్లునె మీకుఁ జెలియలార. నీలా. ౩. ౩౪.

౨. అఱచుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కాలాభ్రభూతముల్ కళపెళ నార్చి,పోలిక గర్జితంబులు మింటఁ బొదలె. అ.మ.క. ౨. ౭౦ పా. ౨౦ పం.

కళవరము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

గీ.కళవరానకుఁ జొచ్చి డొక్కరము హత్తి. ఉ. హరి. ౩. ౬౯.(శ.ర,చి.ని,పీఠిక.పాఠములు)

కళవళపడు. అ. క్రి.(√కళవళము)౧.కలఁతపడు, క్షోభపడు.

క. ... నిక్కం,బీవిన్నప మన రామ,ఝ్ఝాపల్లభుఁ డాత్మలోనఁ గళవళపడుమన్. జై.భా. ౬. ౧౫౧.

౨. తొట్రుపడు.

క. వరబలుఁ డగుమనుమమనుమని,శరసంఘిన్నాంగు లగుచు సమరవిముఖులై,హరిరాజముఁ గని పఱచెడు,కరిబృందము వోలెఁ జనిరి కళవళపడుచున్. భాగ. ౪. ౩౩౯.

క. లలితప్రియసంభోగా, కులవేషము చక్కదిద్దుకొన నెడ లేమిం,గళవళపడుచుఁ బ్రభాపతి,యలుక నతర్క్యగతి వచ్చి రచటి కిరువురున్. ప్రభా. ౫. ౬౭.

కళవళపాటు. వి. (√కళవళపడు)కలఁత; తొట్రుపాటు.

చ. కళవళపాటుతోఁ జెలిమికత్తెల దూఱుచు ...నీలా. ౩. ౧౪.

చ. ... పంచితిపేరఘురామచంద్రమూ,ర్తులను లకించు మూఢులవిధంబున నేడ్చుచుఁ బోయి రెంతయున్, గళవళపాటుతోఁ గరుణ గల్గినరాజును బాయఁ గూడునే. ఉ. రా. ౫. ౩౦౭.

కళవళమగు=కళవళపడు. అ. క్రి.(√కళవళము) (సంక్షోభించు, కలఁతపడు)

క. కులశైలంబులు వడఁకెను, గలఁగెఁ బయోధులు పయోజగర్భుఁడు సురలున్, దలఁకిరి మునులమనంబులు, గళవళమయ్యెన్ దదీయగర్వోద్ధతికిన్. నృసిం. ౪. ౧౩౯.

కళవళము,కలవలము. వి. (క.కళవళ.) ౧. వ్యాకులత్వము, క్షోభము.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియుండుఁ, గళవళముఁ జెందెఁ గూడుఁ గోకయును లేక. శుక. ౩. ౩౭౫.

క.అని యెంచ రానికోర్కులు,మనమునఁ దలపోసి భావమగ్నతచేతం, గనుమూయుఁ గలిసినట్టులు,గని సంతస మందుఁ దెలిసి కళవళ మందున్. విజ. వి. ౩. ౨౪.

చ. అలవిరివింటిదంట తదిలాధిపమోహము నెమ్మనంబునన్, గలవలమాన భేదిమణికై శిశుఁ గెందలిరాకుమల్కులన్, గలవల మాన నూన్చెనలుకన్ నవసంగరముద్ర నిల్చి మం,గలవలమానమీనతిలకధ్వజశోభిమరుద్రథంబునన్. చంద్రి. ౪. ౧౫. చెన్న. ౨. ౬౧.

౨. సంభ్రమము, తొందర; తొట్రుపాటు.

క. పిలిచి ప్రతివచన మొదవమిఁ, గళవళమున నిల్లు సొచ్చి కానవచరు న,న్నెలవునఁ గావక

వైస్యుఁడు, నలుమూలలు వెదకి సెమ్మనము దలఁ కొందఱ్. కాశీ. ౫. ౭౭.

వ... నవ్వుటాలకు వెనుకపాటునం గదిసి ముసుంగు లెడలింప బెగడి కళవళంపుఁజూపుల వల్లభులం జూచి... మనుచ. ౩. ౭౫.

౩. నిద్ర మోహము మొదలగువానిచేఁ గలుగుకలవరింత.

సీ. కలవరిం పనఁగను గలవరింత యనంగఁ గలవరమనఁగను గళవళ మన, స్వప్న భాషణము గా జరుగుచుండును...ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గీ. విరహవిభ్రాంతి నొక్కొక్కవేళయందుఁ, గళవళపువింతభాషలకతన నవ్వు, దేవ్వఁడో యొక్కమాయావి యేఁగుదెంచె, నంతిపురమున కని లోఁగి రబ్జముఖులు. నైష. ౩. ౯౭.

జః కళవళపడు, కళవళపాటు, కళవళమగు, కళవళించు.

కళవళించు. అ. క్రి. (√ కళవళము.) ౧. కలఁతపడు.

చ... నెట్టన తెగ నగ్గలించు నచటన్ జనులం బరికించు బుద్ధి మ్లానిన వెస నెంతయుం గళవళించు మనోజవికారముస్సఁడై. భార. విరా. ౨. ౩౧.

వ. కళవళించు డెందమ్ములతో నందఱుఁ దరతరమ్ములై కూడి గోవిందుపిఱుందం దగిలి ... హరి. పూ. ౮. ౧౭౫.

౨. తొట్రుపాటు నొందు.

గీ. ముద్దుమోము లల్లాడ్చుచో మూఁపులందుఁ, గర్ణభూషణజాలంబు కళవళింప, మార్చి మార్చి చేతులవ్రేళ్ల మడఁచికొనుచు, నింక నెట్లమ్మ యంచు నయ్యింతు లేడ్వ. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౭. (ఇట 'చలించు' అని భావము.)

౩. (కలఁతపడి) అఱచు.

సీ.... వానికాలివ్రేలు లోకనియంగంబు దాఁకెఁ, దాఁకిన వాఁడు దత్తఱపాటుతో మేలుకని మ్రుచ్చు మ్రుచ్చంచుఁ గళవళించెఁ. కాశీ. ౪. ౧౨౪.

కళవసము=కళాసము. వి. తోలు, చర్మము.

గీ. కళవసం బూడ జలకమండలువు వీడ, జడలు మహి జీర జపమాలసరము జాఱ, దర్భముడి వ్రేల...కుపల. ౨. ౩౫.

కళాంజి=కాళాంజి. వి. తమ్మపడిగము, తమ్మయుమిసెడుపాత్రము.

చ.... తాలుసుం, బలుక కళాంజి కుంచె యడపం బొకకొందఱు పూని కొల్వఁగన్. అహ. ౧. ౫౯.

కళాచిక. వి. తమ్మపడిగము, పతద్గ్రహము.

సీ.... పరఁగుఁ గళాచిక పడిగ మనఁగఁ, గాళాంజి యనఁ బతద్గ్రాహిణి...ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

కళా(లా)దుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-నగలకొఱకిచ్చినబంగారములో కొంతభాగము నపహరించువాఁడు-స్వర్ణకారుఁడు, కమసాలి.(అమరము) ౨-దేవతలకు కళల నిచ్చువాఁడు-చంద్రుఁడు.

శా. ఈ వజ్రుండవు నీటఁ బుట్టితి సుమీ యే నంచు మో మోటపుం, ద్రోవ ల్సెప్పఁగ సిగ్గుగా దె మతి నీతోఁబుట్టు శ్రీదేవి లీ, లావాసంబుసిరుల్హారింతు వనుచో నయ్యో కళాదుండు చే, తోవీథిన్ సహజాధనాపహరణోద్యోగంబు నెగ్గించు నే. వసు. ౪. ౩౪. (ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

కళా(లా)ధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

ఇట్లే:- కళానిధి, మొ.

కళాయి. వి. (సం. కటాహః. క. కడాయి.) ౧. సీసిమందు మొదలైనవి కాఁచెడుగంగాళము.

ఉదా: సీసిమందుకళాయి, తీలుసుకళాయి.

౨. ఇత్తడిపాత్రలు లోనగువానికి పూసెడుతగరము మొదలగువానిపూఁత.

ఉదా: మాయింట వాలుగుగిన్నెలకు కళాయి పెట్టించితిమి.

కళాసము=కళవసము.

ఉ. లాలనఁ గ్రొత్త బెబ్బులికళాసము నెట్టిర యాసనంబుగా. నైష. ౮. ౧౧౫.

గీ. పులికళాసము కకపాల బూదిపూఁత, జడలుఁ బొత్తంబు రుదురక్కసరులు కావి, పుట్టములు లాతమును జోగిపట్టియయును, దనర నయ్యింతిఁ జేరి దీవన లిడుటయు. అచ్చ. రా. అర. ౫౩.

కళాసి[1]. వి. నాట్యవిశేషము.

శ్రీరంగ. ౪. ౧౮౨.

జ: కళాసించు, కళాసిక.

కళా(లా)సి[2]. వి. (హిం. ఖలాసీ). ఓడమీఁదిపనివాఁడు. (శ. ర, వా.)

కళాసించు. అ. క్రి. (√ కళాసి1). ౧. కళాసిక చేయు.

వ... మత్తవనమయూరమత్తకాశిని సకలమధుర కంఠకేకాగీతికావసానంబునం గళాసించె... కాశీ. ౩. ౨౩.

ద్వి. అలమహానటుఁడు సంధ్యాతాండవంబు, లలి నటియించి కళాసించుగతిని. నవ. ౧౦౯పా. (బ్రౌ.)

౨. అలయు.

గీ. తొడల బెడఁగారు నునువల్వతోడ నపుడు, రతిఁ గళాసించి వచ్చినరమణ మెఱయఁ, గొలని వెలువడి వచ్చి రాజలజముఖులు, వసుమతీనాయకానంగవతుల బలసి. విక్ర. ౫. ౬౧, ౪. ౨౨౬.

మ. తెలివిం గైకొని యార్తసాంగముగ నర్తించుచుఁ గళాసించు నుగ్మలి యోర్తొక్క తె వ్రాలు సోలములతోఁ గాదంబరీగోష్ఠిచేఁ. కావ్యా. ౩. ౧౨౦.

కళాసిక. వి. (√ కళాసి1.) తాండవాదులచివరఁ గావించుకృత్యవిశేషము?

వ... విచ్ఛిన్నహారమండలం బగుసురతతాండవంబునకుం గళాసిక యగుపారవశ్యంబునం గుసుమకార్ముకనర్మకర్మకాండకేళీసమావనాశర్మసారంబు సమసంవిభాగంబుగాఁ బంచికొని యనుభవించుచు... నైష. ౭. ౧౫౭.

సీ. శిఖి తాండవముకళాసికఁ జేసి సడలించెఁ గఱుకుటేఁకలపేరికాసెబిగువు. పాండు. ౪. ౩౭.

కళి(లి)౦గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడుది. (మే. ని.)

కళి(లి)౦గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకదేశము. ౨. ధూమ్యాటము, కూఁకటిమూఁగ యనెడుపక్షి. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు?. ౪. కుటజము, కొండమల్లె?. ౫. శిరీషము, దిరిసెనము?. ౬. ప్లక్షము, జువ్వి?. ౭. కుటజఫలము, ఇంద్రయవము, కొడిసెకాయ.

(బ. కళింగలు) ఒకజాతివడ్లు.

వ. ... ఏడాకుమొలకలు గుజ్జరులు బిరుసులు జొన్నఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కళింగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కళింగదేశపువాఁడు.

కళిందకన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. – కళిందపర్వతమునకు కన్యవంటిది, కళిందపర్వతమునఁ బుట్టినది – యమునానది.

ఇప్లే:– కళిందసుత, కళిందగిరిజ, మొ.

కళిందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునానది పుట్టినపర్వతము. ౨. విభీతకము, తాండ్ర, తాఁడి?.

కళుకు(ళ్కు). విణ. ప్రకాశము గలది, తళుకు గలది.

సీ. తలచూపి మోసులై త్రాసులై తళుకుళిక్కి నిక్కి వక్కలవలె నెరసి బెరసి, గొలకట్టి కళుకులై కెరలి పోఁకంతలై వింతలై కొంతల విరివిఁ జెంది. నరస. ౫. ౧౧౩.

సీ. పాలిండ్లు కెంగేలఁ బట్టనిచ్చిన మేటికళుకు బంగరుగిండ్లు కానుకిత్తు. రసిక. ౫. ౧౭౨.

చ. కళుకుమెఱుంగుఁ గ్రొంబసిఁడికాంచికయై కటిమించఁ జాలు...అనఁ గట్టిరి దివ్యదుకూలమింతికిన్. వసు. ౫. ౧౧౩.

వి. ౧. కాంతి.

సీ. చిఱుతనవ్వులడాలు చేనున్నవలమురిఁ గలమురిపెమునకుఁ గళుకు నించ. ఘటికా. ౧. ౧౨౮.

క. పనిచినఁ గొందఱు నెలఁతలు, వనిచినసంతసముతోడ నగవు దొలంకన్, జని యుదిరిపైఁడికళుకుల, పని మెఱవడి నలుగుగుడపచ్చల చవికెన్. యయా. ౪. ౭౬.

౨. కిరణము.

సీ. మినుప తళుకు నిగ్గు మించు కళుకనంగఁ గిరణనామంబులై కెరలుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

౩. పక్షిభేదము.

సీ. కూఁకటిపువ్వుఁ బటాకకళుకు కరడు నల్లచ్చి కాఁడును జల్లపిట్ట. గీ. యనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్యలలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

౪. పొడి.

లయవిభాతి...తళ్కుం,గలయుఁగుబుసుం బసిఁడికళుకులను నీడగుమ వెలయఁగఁ బరాగములు ... కళా. ౧. ౧౦. (శ. ర. పా.)

కళేబర. సం. వి.అ. స్త్రీ. శివశక్తులు తొమ్మండ్రలో నొకతె. (శే. ని.)

కళే(లే)బరము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహము, మేను. ౨. శవము. (శే. ని.)

కళ్యము=కళ్లెము.

సీ. కళ్యాలఁ,బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబులఁ గ్రొత్తముట్టున కియ్యకొలుపువెరవు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

సీ. కళ్యాలఁ దెగినసృక్కములక్రొన్నెత్తురులాననంబులకుఁ గెంపావహింప. కాశీ. ౩. ౧౧.

కళ్ల=కల్లె. (చి. ని, శ. ర.)

గీ. పొగడప్రూఁకులమొదలను బుప్పరసము,దొరఁగి నెత్తావియందుచు నెరయ నొప్పెఁ,బూచుకొఱకునై మున్న యింపులు దలిర్పఁ,గడఁగి వనలక్ష్మి యుమిసినకళ్ల యనఁగ. నృసిం. ౨. ౬౯.

కళ్లము=కళ్లాము. వి. (సం. ఖలః. ప్రా. ఖలో. త. కళం) ధాన్యము నూర్చెడుచోటు.

గీ...కళ్లమనంగ ఖలాఖ్య నెలయు. ఆం.భా. ౨. ౨౩౩.

క. మినుకళ్లము తారలు చి,క్కినగింజలు పూర్ణతుహినకిరణుఁడు తూర్పె, త్తినకొలుచు రాశిగా లాం,ఛనము మషీరచితము ద్రచండను దాల్చెన్. వరాహ. ౪. ౧౪౯.

గీ. సమ్మదదిదృక్షుఖస్థరక్షఃపిశాచ,పుంజ మహిభుక్పతత్త్రిప్రభంజనములు,సోఁక వెఱఁబాఱఁ గళ్లాన పూర్వవాత, ఘుట్టవలఁ బొఱుపెనుఁ బొల్లకట్టు వోలె. అను. ౪. ౧౩.

కళ్లాము=కళ్లము. (శ. ర.)

కళ్లి. వి. (ప్రా,చి.ని-క.త.కళ్లి.) జెముడు.

ఉ. మామిడితోఁపునన్ దనరుమల్లిని భిల్లుఁడు కళ్లిఁ జేర్చిన,ట్లామిషబుద్ధి వేఁపి యమరాలయమాల్యము గాదు దార్చిన, ట్లామఘువారియాత్మపురి కాశ్రమధారణినుండి తెచ్చి దు,ష్కామత నిల్పినట్టిమహికన్యను జూచె నభూషణాకృతిన్. చం. రా. ౭. ౩౩.

శ్లో. మల్లీం చూతవనాదివ స్నుహీవనే మ్లేచ్ఛేన సంస్థాపితాం. సం. చం. రా. సుం. ౧౭.

కళ్లియము=కళ్లెము.

ఉ. కత్తులకళ్లియం బొరయఁగా నెలవుల్ దెగి క్ర

ము నెత్తుటన్, జొత్తిలి నోర జొల్లలర ...
కవిక. ౨. ౭౨. (శ. ర. పా.)

కల్లె(ల్లియ). వి. (ఇట్లు ఎడంతయుగా శ్రా, చి. ని, వా.) శైత్యముచే గట్టిపడినయుమ్మి.

సీ...శ్లేష్మంబు వెలయుఁ గల్లె యనంగ... ఆం భా. ౨. ౧౩౧.

సీ. కొమరొందు తెలినువ్వు లుమియుకల్లెలు గాఁగ...అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬౬.

కల్లెము=కల్లియము, కళ్యము. వి. (సం. ఖలీనం. ప్రా. ఖలీణం.) ఖలీనము.

సీ.ముక్కున నసియాడుముసుఁదామరతూఁడు ముత్యాలకల్లెంబుమువు నెసప. దశా. ౨. ౬౬. ఉ. రా. ౨. ౩౩౧.

కవ. వి. ౧. జోడు, యుగళము.

ఉ...పైపయి విస్తరిల్లుక, న్నుంగవ యాక్రమించుకొనునో ముఖచంద్రు నటంచు...మనుచ. ౨. ౩౨. హర. ౩. ౪.

౨. జత, మిథునము.

క. హాటకకలశంబులపుసు, బాటి యగువఘాటి మెఱుఁగుఁబాలిండ్లు నిరా, ఘాటస్ఫురణ ప్రభ యను, నేటికిఁ జక్కవలకవ యయి విరాజిల్లెన్. నైష. ౨. ౧౭.

సీ. కలికిజక్కవపిట్టకవఁ గూర్ప విప్పంగఁ దరమైనకనుదోయి దయఁ దలిర్ప. గీ.అమరమాతకు శౌరి ప్రత్యక్ష మయ్యె. పరా. ౫. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

౩. యమళము, ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశుద్వయము.

సీ. సల్లలితాశోకపల్లవంబులుఁ బాదపల్లవంబులు నొక్కతల్లి ప్రజలొ, ప్రణయాతిశయమునఁ బాయనిజక్కవకవయు నెవ్వలిసన్నుఁగవయుఁ గవయొ. కు. సం. ౮. ౧౨.

(బ) ౧. నకులసహదేవులు.

మ. ... మేదినీ,ధవసందోహము ప్రీతిఁ బొంద మహిమోదాత్తోగ్రయానంబులన్,గవ లేతెంచిరి వేడ్కనొండొరులకుం గయ్యంబు మైఁ జెప్పుచున్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౯.

గీ. నకులసహదేవులనుపుసుకవ లనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౧౮౨.

౨. కుశలవులు.

గీ. కవలు కవవీణె లూని ద్రాక్షాఫలోప, మాన మానితవాల్మీకిమానిగచిత,చారురామాయణ శ్లోకసమితి గాన,లీలఁబఠియింప శత్రుఘ్నుఁ డాలకించి. ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

విణ. రెండు.

చ. కవదొన తేలఫ్రాసుదొఁకొ కవ్వడి నా వలసు ... భాస. విరా. ౫. ౪౫.

గీ. కవలు కవవీణె లూని...ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

కవలవారు=౧. ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశువులు.

సీ. కాశిరా జనువానిగాదిలికూఁతులఁ గవలవానల నతికాంతిమతుల. భార.సభా. ౧.౧౩౫.

౨. నకులసహదేవులు.

గీ. కవలవారు సూర్యేందుప్రకాశతేజు,లు ... భార. ఆది. ౫. ౧౩౩.

౩. కుశలవులు.

జ: కవగూడు, కవగొను, కవపిట్ట, కవవాయు, కవ్వడి.

కవకము. సం. వి. అ. పుం. గ్రాసము, కబళము.

న. పుట్టగొడుగుః.

కవకవ. వి.౧.నవ్వుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కవకవ నగకు జక్కవకవ బెదరు,నవలివారల్లన నంది పట్టెదరు. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫ పా. ౧౮ పం. ఉ. హరి. ౧. ౮౦.

౨.పక్షులు కూయుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కపటంపుఁబక్షులు కవకవ మనుచు, విప్రశేఖముందఱ వెఱవక ప్రాలె. ద్వి. నల. ౩.

౯౬౯. (వ్రాలుటయం దగుధ్వనికనుకరణము -అని శ.ర.)

కవకివ. వి. పావురములధ్వని కనుకరణము.

రగడ. ఇట్టులపురలి వేళఁ గవకివ లెసఁగు నీబక దారిపిట్టలు. శుక. ౧. ౧౩౩.

సీ. బకదారికవకివ లోకదారిమైఁ జూపి తమిఁ గూడరా యంచు దరికి నేఁగు. హంస. ౨. ౧౦౪.

కవగూడు. అ. క్రి. (√కవ) జతగాఁ గూడు.

సీ. స్తనయుగచక్రముల్ జలజాతముకుళముల్ కవగూడి మొనచూపి కలహ మంద. ఇందు. ౩. ౫౬. (కవగూడి:-రెండుకక్షలుగా నేర్పడి అని భావము.)

కవగొను. స. క్రి. (√కవ)జతగూడు, కలియు.

క. అది మొదలు వానిఁ గవగొని,మదవతి యారామమధ్యమందిరమున నిం,పొదవఁగ రమింపఁ దొడఁగెను,మదముఁడు విల్లెక్కు డించి మరలి చనంగన్. హంస. ౫. ౩౦౮.

కవచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం - స్తోత్రరూపమగుకవచమును వ్రాయుట కుపయోగించుపత్త్రమువంటిపట్ట కలది - భూర్జపత్త్రవృక్షము.

కవచము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బొందళము, (యుద్ధకాలమందు తొడుగుకొను)ఇనుపచొక్కాయ. ౨.(తంత్ర)మంత్రసాధనాంగ మగుస్తోత్రవిశేషము.పుం.౧.పటహము,తప్పెట.౨.గర్దభాండము,కలుజువ్వి. ౩. నందివృక్షము.

కవచహరుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)కవచము తాల్పఁ దగినవయస్సు వచ్చినవాఁడు.(తరుణుఁడు)

కవట[1]. విణ. లేఁతది.

ఉదా: కవటాకు. (శ.ర.)

వి. (త.కవట్టై.)స్కంధశాఖ, పెద్దకొమ్మ.

(శమీవృక్షవర్ణనము) సీ.కవట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడములు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

కవట[2]. వి. ఒకరోగవిశేషము.

ద్వి. మొలవిడి సెలతెవుల్ మూకుబంతి కవట... ఆదిగా నెన్నఁ, గలపసరాలరోగములకు నెల్ల. నవ. ౧. ౪౧ పా. ౪ పం.

కవటము. సం.వి.అ.న.౧.ఉచ్ఛిష్టపదార్థము. ౨.అన్నము. (శే.ని.)

కవటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కవాటము,తలుపు.(కల్ప.)

కవటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. పుల్కసియందు శూద్రునికిఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు. (శే.ని.)

కవడె. వి. (త. కవుడి.) వాద్యవిశేషము.

గీ. కవడె యన నురుమ యనఁగఁ గరిది యనఁగఁ, దప్పెట యనంగ వాద్యభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

కవణకాఁడు. వి. మల్లగమనవేది, మల్లయుద్ధపుదక తెలిసినవాఁడు.

సీ. కవణకాఁ డన మీఱు గమనవేది. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

గీ. కవులు బుధులును గాయకుల్ గవణకాండ్రు, హాొంతకారులు దసువందు లుండ నండ. మల్లుపు. ౧. ౧౩.

కవణము[1]. వి. (సం. కబళమ్.) గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బెట్టు ఉలవలు లోనుగాఁ గలభక్ష్యము, దాణ; ఆహారము.

ఆ.బియ్యములును నేయుఁ బెరుఁగును గూరగా,యలును వంటకట్టియలును గడ్డి, కవణములును బెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని,గూఢవృత్తిఁ దానుఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ...కవణ,మన్న హయాహార భేదమైచను మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౧౯౯. (ప్రాఁత ప్రతి పా.)

సీ...కవణ మంచన గజాదిగ్రాస మమరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

(వసంతఋతువర్ణనము.) సీ.చిదుకులేఁజిగురాకుఁ జేరుడుబియ్యాలకవణంపు టేనుంగుగములు గదల. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౨.

క. గాలికవణంపు మేపును, చాలుపులం బోలి తరకసంబున నోఱపూ, న్మైలియపరంజిపింజల, వాలారుందూపు లుఱక వామిగ నేసెన్. అచ్చ. రా. యు. ౨౯౩.

కవణము[2]. వి. చికిత్సార్థము కన్నులకుఁ గట్టిన కట్టు.

ద్వి. కన్నులఁ గట్టినకవణంబు వుచ్చి. బస. పు. ౬. ౪౮౦. (ప్రయోగాంతరము లేదు. 'కవళంబు, కమలంబు' అని పాఠాంతరములు.)

కవను. వి. (త. కవణై.) గడ్డి.

సీ... గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కవపిట్ట. వి. (కవ+పిట్ట) చక్రవాకము.

చ. జలనిధిముద్దుఁగండు పెలుచం గవపిట్టల పెట్టు మందు...సువంతా. ౨. ౧౫౧.

కవయి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. మత్స్యభేదము.

కవయు. స. క్రి. (రతియందు) కూడు, రమించు.

క. అందుఁ దనదృష్టి నాటుడుఁ, గందర్పనిశాత సాయకంబులు పెలుచన్, డెందముఁ గాఁడిన ధృతిసెడి,కంది మునీంద్రుండు దానిఁ గవయం దివిరెన్. భార. ఆది. ౪. ౪౪.

క. దినమున సురతం బెయ్యెడఁ, జనదు చెడిపఁ గన్యఁ గవయఁ జనదు...భార.అను.౪.౧౧౫.

క. గవయిం గవ యాడైతమిఁ,గవయుం గవయంబు. కృ.శతం. ౧. ౬౬. ఆం.భా. ౨. ౧౭౮.

కవటులు. వి. బ. పాచికలు.

సీ. కవటు లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్ ...ఆం. శే. ౫౫.

గీ. కవటు లుంకించి వైవ ... పాత్రాలి నెత్తమాడు. అను. ౧. ౫౯.

కవలు. వి. వేదాదిపఠనమునందు కొంతసామ్యముచే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి కలియుట.

క. పదవర్ణసామ్యవోన్నతి, యొనవఁగ రవ్వొచ్చియిచ్చి యొక్కెడను గవల్పొదయింపకుండ గుఱుతులు,మదిఁ బట్టఁగఁ దెల్పుచును సమంచితబుద్ధిన్. పరమ. ౨. ౧౦౯.

సీ. ఎడనెడలఁ గవల్గఁ దడఁబడకుండఁగ గుఱుతులు మదిఁ బాదుకొలిపి కొలిపి. కళా. ౪. ౪౧.

కవలుకొను = కవలువోవు.

గీ. కమలజుని వేదపఠనంబు కవలుకొనియె. విక్ర. ౪. ౫౦. (శ. ర. పా. 'కవలువోయె' ము ద్రి. పా.)

కవలువోవు = వేదాదిపఠనమునందు కొంతసామ్యముచే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి కలియు.

గీ. పాఠ మొనరించుతఱిఁ దోమపడు గురునకుఁ, గవలువోకుండఁ బుత్త్రుఁ డొకలుపకంటె. పాండు. ౨. ౧౯.

కవవాయు. అ. క్రి. (కవ+పాయు) - జతవిడుచు - వియోగ మొందు.

సీ. కవవాసి యలఁచుచుకలహంసయుతము నానాక్రందనారావ మతిశయిల్ల. కు. సం. ౨. ౨౨౧.

కవసము. సం. వి. అ. పుం. కవచము.

కవాటము. సం. వి. అ. పుం. న. తలుపు.

కవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తలుపు.

కవాడము. వి. (త. కవాడమ్.) ఎద్దులు మోయు(గడ్డి కట్టెలు మున్నగువాని) బరువు. (శ. ర.)

కవి. వి. (√కవియు?) పెట్టు, మొగి. (ఒకశబ్దపూర్వకముగాఁ బ్రయోగములందుఁ గన్పట్టుచున్నది.)

క. తారకుకింకరు లుగ్రా, కారులు శతకోటు లొక్కకవిఁ గవిసిరి... కు. సం. ౧౨. ౨౮౨.

క. తారకుఁడనుజులు ఘోరా,కారులు పదివేవు రొక్కకవిఁ గవిసిరి...కు. సం. ౧౨.౬౯౮, ౨. ౨౧౦.

కవి. సం. విణ. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ.) ౧. కవిత్వము చెప్పువాఁడు. ౨. పండితుఁడు. (కే. ని)-వి. ఇ. పుం. ౧. శుక్రుఁడు. ౨. వాల్మీకి. ౩. జలపక్షి. ౪. పండితుఁడు. ౫. కావ్యకర్త. (మే. ని.) ౬. బ్రహ్మ. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఖలీనము, కళ్లెము. ౨. అంగుళిత్రము, అత్తెము, గోధ. (కే. ని.)

కవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము. ౨. మత్స్యవిశేషము.

కవిగొను. అ. క్రి. (√కవి?) కవియు, వ్యాపించు.

చ. కవిగొను దానియూర్పులసెకన్ గనుగందె వనంబుపువ్వులున్. కవిక. ౪. ౩౦.

కవిచేయు. అ. క్రి. (√కవి?) సహగమనముచేయు.

గీ. తోడఁ గవిచేయుదురు వానితో రమించు, కాంత లండఱు...జై. భా. ౫. ౧౦౯. (శ. ర. పా-గతిచేయు ముద్రి.)

కవిజ్యేష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాల్మీకి.

కవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కవిత్వము, కైత.

కవిత్వము. సం. వి. అ. న=కవిత.

కవిదల. వి. (√కవియు) తాఁకు.

వ. ఇట్లతిభీషణశాసనులైనగణాధీశ్వరులకవిదల కబ్బగింపక...కు. సం. ౨. ౨౦౨.

(ఇక్ష్వాకుఁడు.) వ. జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన యతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి జంభాసురేంద్రుఁ దెరల నెత్తి...కు. సం. ౧౨. ౬౪౫.

కవియము. సం. వి. అ. పుం. న. కళ్లెము.

కవియించు, కవించు. స. క్రి. (√కవియు) కవియఁజేయు.

౧. పఱపు, ప్రయోగించు.

క. కవిసినఁ గడంగి యేనును, గవియించితి నంపవెల్లిఁ గడుఁ గ్రూరత...భార. ఉద్యో. ౪. ౩౪౨.

౨. పైకొల్పు.

చ. అలుక సహించి మత్తకరి నట్టె పయిం గవియించి యార్చుచున్. ఉ. రా. ౫. ౧౦౫.

ద్వి. అనఘు వసిష్ఠు మహామునిసింహుఁ, గలఁచి నాదెస కేల కవియించుకొంటి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౦౬ పం.

చ. జటమొదలంటఁగాఁ బెఱికి చక్కన దానవకృత్య నాయుధో, త్కటవరశూలహస్తయుతఁగా నొనరించి కవించె రాజుపైన్. భాగ. ౯. ౧౦౨.

క. అరదము లయ్యును మత్త, ద్విరదము లగుకీరములఁ గవింతురె చెలిపై. ల. వి. ౪. ౭౧.

౩. పడవైచు.

ద్వి. పవనుఁడు మీతండ్రి పరికించి నన్ను, నవలీల నీలవణాంబుధిలోనఁ, గవియించి పక్షముల్గాచి రక్షించె. రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౭ పు. ౧౨ పం.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

ఉ. ఏలొకొ మాగృహంబునకు నిప్పుడు రారుమునీంద్ర భద్రశుం, డాలసమానులైననరనాథతనూజులు మోముఁడమ్ములన్, వాలికపోటుగంట్లు చెలువంబు గవింపఁగ బేరురంబులన్, గ్రాలఁగ లీలమై దివిజకాంతలు వైచినపుష్పమాలికల్. నైష. ౩. ౧౦.

కవియు. అ. క్రి. (క. త. కవి.) ౧. పర్వు, వ్యాపించు.

క. ...భూసురాహుతిమంత్రో, ద్భవదారుణదహనశిఖల్, గవిసిన నెద్దియును జేయఁగా నెడ గలదే. భార. ఆది. ౨. ౧౩౨.

క. తిమిరము గవిసినఁ బాండవ, సమితియుఁ గౌరవులు రణము చాలించి నివా, సములకుఁ దగఁ జనిరి...భార. భీష్మ. ౩. ౧౬౪.

౨. పైపడు, పైకొను; పడు; ఉలుకు.

క. ఇదె యేను గూడ వచ్చితిఁ, బదిలుఁడవై పోరు మింక బకమర్దన యీ,కదిసినవీరుల నెల్లం, గుదియించెద ననుచుఁ గవిసెఁ గురుపితతిపయిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౧.

క. రవిబింబము రాహువు పయిఁ,గవిసినఁ బాసినను దోఁపకయుండఁ దోఁచియు నుం,డువిధమ యజ్ఞానంబున,యవిరతివిరతులయట్లనుఁ డగు నాత్మునకున్. భార. శాం. ౪. ౧౮౪.

సీ. క్రతురక్షకులఁ దాఁకి కనుకనిఁ బోఁదోలి ...వడి జన్నసాలనివాసంబు గొని వేదికలు గ్రొచ్చి గుండముల్ గవియఁ ద్రోచి. కు. సం. ౨. ౨౦౦.

ఆ. మదము మిగిలి కేతుమంతుఁడు గాంగేయు, పైకిఁ గవిసి యతనిబాణశిఖల,మ్రందిపోయెఁ గడఁగి మంటలో నుఱికిన,మిడుతవోలె ... భార. భీష్మ. ౨. ౬౨.

3. కలుగు, సంభవించు.

సీ. పితృకార్యవిధి సమీపించినఁ గడవని కడపని ము ట్టంటు గవిసె నేని. గీ...ఎట్లు,గడపెనింటింట సీకాశికాపురమునఁ,బుణ్యగేహిని ...కాశీ. ౭. ౧౩౯.

స. క్రి. ౧. ఎదుర్కొను, మార్కొను.

చ... విచ్చలవిడి భూవిభుం గవిసె సామజముల్ వెస నేయఁ దంచు జోదులకును జేయి వీచి మను దోలె నతండు రథంబు బల్విడిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౦.

౨. చేరు, సమీపించు.

గీ... డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ,జేరె డగ్గఱె ననఁ దారసించె ననఁగ,వెలయు...అం. భా. 3. ౧౨౪.

3. పొదువు, క్రమ్ము.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె వాఁ బోలుచు నావరించె ననుమాట గాను...అం. భా.3.౧౧౭.

జ: కవిదల, కవియించు, కవియుదెంచు.

కవియుదెంచు=కవియు.అ క్రి.(కవియు+ తెంచు - స్వార్థమున.)

(పైకొన వచ్చు, మార్కొనుటకు వచ్చు.)

క. రక్కసుఁడును దనమదిలో,నక్కపివీరులను జీరికైనఁ గొనక నే, రుక్కున రఘుకులవీరుల, దిక్కునకుం గవియుదెంచెఁ దీవ్రస్ఫురణన్. భార. అర. ౭. ౯౭.

వ. అట్టిమాయాసైన్యంబున కగ్రేసరుండై కవియుదెంచుధేనుకుం గని సంకర్షణుండు... హరి. పూ. ౬. ౮౫.

(కూడవచ్చు, కలిసివచ్చు)

గీ. హస్తిపురిఁ జేరు గలమదహస్తి నెక్కి,క్రాలు కాపలిరథములు గవియుదేర,నభ్రగజముపైఁ బర్జన్యుఁ డనఁగ నంప,వాన పరఁగ వికర్ణుండు వచ్చి తాఁకె. భార. విరా. ౫. ౧౯౨.

(పర్వు, వ్యాపించు.)

గీ. జలరుహంబులు పాండవసైనికులమొ,గంబులట్టుల విన్ననై కాంతి దఱఁగె,వారిమనముల భీత్యంధకార మడరు,కరణిఁ జీకటి యెడనెడఁ గవియుదెంచె. భార. భీష్మ. ౧.౩౦౦.

కవిరి. వి. పోఁకచెక్కలు కాఁచఁగా అడుగునకు దిగినపదార్థము.(బ్రౌ.)

కవిరియుండ. వి.వీడియముతో సేవించుటకు చేసిన తావియుండ, ఖాదిరఘుటిక.

గీ. ఖదిరకర్పూరకస్తూరికాపటీర,వల్కములచూర్ణములు సమభాగములుగఁ, గూర్చి పదనిడి చేసినఘుటిక లొప్పఁ, గవిరియుండలు నా వీటికలను గూర్పు.(చి.ని.)

కవిల. విణ. (సం. కపిలం. ప్రా. కవిలం. క. కవిల.) కపిలవర్ణము గలది.

మధ్యా.అవసరజ్ఞుం డయివ్యాసుఁడే తెంచె నంత నత్తపసి,కవిలగడ్డంబును గవిలజడలును గవిల కన్నులును...భార. ఆది. ౪. ౨౫౩.

కవిలసంచి. వి. బంగారువర్తకుఁడు మచ్చుముక్కలు ఒరపిడిరాయి మొదలగునవి వేసికొనెడు సంచి.

క. అకరులమచ్చులగుది క,ర్ణికానువర్ణంబు మధుపనికషము గలత,మ్మికవిలసంచి దివసవై, శ్యకులాగ్రణి వాయిగట్టె సంధ్యావేళన్. వరాహ. ౪. ౧౩౭.

కవిలె(లియ). వి. ౧. ఘట్టించిననీలపటపువర్గులెక్కపుస్తకము, కడితము; తాటాకులలెక్కపుస్తకము. (శ. ర.) ధనాగమవ్యయాదులలెక్కలు నానాఁడు వ్రాసి చేర్చినపత్రములకట్ట. (చి. ని.)

గీ. నలుమొగంబులవాఁడు వేల్పులకు ఱేఁడు, బ్రదుకుఁబ్రొద్దుల జనులకు నుదురుటాకుఁ,గవిలెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు,గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత. ఘటికా. ౧. ౨౨.

సీ. కవిలెలో నున్నప్రకారంబు ప్రజపాపపుణ్యముల్ చిత్రగుప్తుండు తెలుప. ఉ. రా. ౩. ౩౧౬.

చ. కవిలియ విప్పి చూచి యనఘా యితఁ డన్వయధర్మకర్మముల్, దవిలి యొనర్చెఁ గాని మఱి దానము లెవ్వియుఁ జేయఁడు...భోజరా. ౩. ౫౫. పాండు. ౫. ౭౨.

౨. అయిదరఁటాకులబొత్తి. (వా)

కవుఁగిలి=కౌఁగిలి. వి. దే. (√కవుఁగిలు.) ౧. భుజాంతరము, క్రోడము.

చ.... ఎ,క్కుడుకమకంబుతోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.

౨. ఆలింగనము.

గీ. ... కౌఁగిలి యనఁ, గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగుసాంబ. సాం. ని. స్థా. ౫౧.

కవుఁగిలించే=కౌఁగిలించే. స. క్రి. (√కవుఁగిలు) ఆలింగనముచేయు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నె,మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపు...భార. విరా. ౧. ౨౪౬.

చ... మేఘనాదునిన్, బిగియఁ గవుంగిలించి కడుఁ బ్రీతి వహించి దశాస్యుఁ డిట్లనున్. ఉ. రా. ౪. ౩౫౬, ౩. ౬౭.

కవుఁగిలింత=కౌఁగిలింత. వి. (√కవుఁగిలించే) ఆలింగనము.

ఉ. తానుఁ గుమారజంగమసుధాకరమౌళియుఁ గూడిమాడి యిం,పైనరతిప్రసంగముల నర్ధనిమీలితనేత్రపద్మముల్,మాననిచుంబనంబులును మాటలచొక్కులు వీడి వీడిపో,నీనికవుంగిలింతలు ననేకవిలాసములున్ జెలంగఁగన్. కాళ. ౧. ౪౨.

కవుఁగిలింపు=కౌఁగిలింపు. (√కవుఁగిలించు.)

కవుఁగిలు=కౌఁగిలు. స. క్రి. కౌఁగిలించు.

చ...నవ్వు సురపొన్న ముఖాంబుజ మెత్తఁ జంపకం,బు నెఱిఁ గవుంగిలం గొరవి మూర్కొన వావిలి దన్న వంజుళం,బు నుడువ గోఁగునై తరుణి పూమ సురద్రుమ మన్ని పువ్వులన్. పారి. ౪. ౧౦.

జ: కవుఁగిలి, కవుఁగిలించు, కవుఁగిలింత, కవుఁగిలింపు.

కవుఁజో=కౌఁజో.

కవుచే=కౌచే. వి. (క. కవుచు. త. కవిచ్చు.) ౧. ఆమమాంసగంధము, మాఁగుడుపాలకంపు. (చి. ని)

గీ. కవుచుగాలి వాఱగవిఁ బాసి వెలువడి, వసుసమీలఁ దినుచు వచ్చి వచ్చి,పాముఁ జంపి పాదపముఁ బ్రాఁకి బకశిశు,ప్రకరభుక్తిఁ దనిసి నకుల మరిగె. వేం. పంచ. ౧. ౬౫౧.

సీ. ఏవీటిసతులపాలిండ్లపైఁగంబూర నవహారముల చిప్పకవుచు మాన్చు. ఆము. ౨. ౩.

౨. మాంసము.

సీ...నంజాడు పాల రొయిఱచి కవుచు పాలను కం
డ. గీ. చియ్యా యం చన మాంసంబు చెలఁగు
...ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

కవుడీలు=కాడీలు.

కవుడు=కాడు. వి. (త. కవడు) ౧. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబుసు
కైపు కిటుకు కాడు డబ్బు కవుడు డం బనం
గ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

౨. ప్రమాదము, తప్పు.

చ. శ్రుతి గవు డొందినన్ గమలనూతికి నైనను
దీర్చి చెప్ప నేరుతురు...అప్పరివిప్రసత్త
ముల్. పి. శకుం. ౧. ౬౬. (కవలొందు?
-చూ. కవలుకొను.)

కవుడువు=కాడువు.

కవును[1]=కాను[1]. వి. (వృత్తియం దిది పూర్వపదం
బగునపుడు నువర్ణమునకు వికల్పముగ లోపం
బగు. ఉదా: కవుఁదీఁగ, మొ. ఉత్తరపద మగు
నపుడు అంత్యోకారమునకు లోపము గొందఱు
చెప్పియున్నారు. నూదిజగాకవున్, లేఁగుట్ర
నునుంగవున్-శర.) ౧. మధ్యము, నడుము.

మ. తెలుకుం జూపులు సన్నపుంగవును శోభి
ల్లన్...దశా. ౨. ౨౯౪.

సీ...జిగిలేఁగవునుఁదీవ మొగులుత్రోవ. నీలా.౧.
౫౬.

౨. లస్తకము, వింటినడుము. (చూ. కాను[1])

కవును[2]=కాను[2]. వి. పాదరక్షావిశేషము, ఒకవిధ
మగుచెప్పు.

సీ. పాదరక్షాభిధ పరఁగును జెప్పన మలకడ
మ్మనఁగ సమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు త
గుఁబాయాపోసు పాపో నూడు పుద్దము ము
చ్చెమెట్టు,కవును మోజా యనఁగా...ఆం.
భా.౨. ౨౯౭.

కవురు=కారు.౹వి. ముదురురంగు? (వర్ణాధిక్యము-
శ. ర.)

క.చివురా వాతెఱ నల్లని,కవురా నునుసోగవెం
డ్రుకలు పుత్తడిమేల్,సవురా దేహము ము
ద్దుల,దవురా యని జనులు పొగడ నాతిన
యమరున్. హంస. ౩. ౧౯౩.

వ ...తొడిగినట్టిసరిగకంగులకూయపుఁబనికవురు
పరకాళాయొంటిపొఁబిగువునిడుదకాసెల...
ప్రబంధ. ౬౭.

కవులు=కౌలు. (చూ) వి. (హిం. ఖవుల్) రాజు
లు లోనగువారు ప్రజలు లోనగువారి కిచ్చు
నట్టియొడంబడిక.(శ.ర.)

కవేరజ=కావేరి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దక్షిణహిందూ
స్థానమండలియొకనది. వైజ. ౧. ౭౨.
(ఇట్లే: కవేరకన్య, కవేరసుత, మొ.)

కవేరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి.
(కిటెల్)

మ...కవేరునిప్రియాత్మజ మత్ప్రతిబింబ మొ
క్క౯చో,నునువుగ నిల్పి భక్తి నెఱపార భజిం
చిన మెచ్చి యిచ్చెదం, గొనుము వరంబు నీ
కనినఁ గోమలి గోరెఁ ద్వదీయపాదసం,జనన
ఘనప్రతాప యగు జాహ్నవి మీఱుమహో
మహత్త్వమున్. శ్రీరం. మ. ౨. ౩౯౬.
(కవేరునిప్రియాత్మజ=కావేరి.)

కవేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ.
(కల్ప.)

కవోష్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఇంచుక వేఁడి
గలది, నులివెచ్చనిది.వి. అ. న. ఇంచుకవేఁడిమి.

కవ్యము. సం. వి. అ. న. (వ్యతి-హవ్యము.) పితృ
దేవతల కియ్యఁ దగినఅన్నము.

కవ్యవాలము. సం. వి.అ.పుం. ౧. అగ్ని. ౨. పితృ
గణభేదము.

కవ్యవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-పితృదేవతలకు కవ్యమును గొనిపోవువాఁడు-అగ్ని.

కవ్వడి. వి. (కవ + పడి)-రెండుచేతులయందును వడి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

తరల...చెచ్చెరఁగా ధరణీశులఁగా, విడిచిపుచ్చుమ యేను గృష్ణుఁడ వీఁడు భీముఁడు వాఁడు గవ్వడి...భార. సభా. ౧. ౧౯-౨.ఆం.భా. ౨. ౧౮౨.

విశ. రెండుచేతులయందును పడి గలవాఁడు.

సీ. ఉత్తుంగఘనవిశాలోరస్కుఁ డనియును గవ్వడి యనియును గరము వేడ్క,విన్వచ్చు నెప్పుడు వినియెదునది...భార.ఆది.౮.౧౮౫.

కవ్వపుగట్టు. వి. (కవ్వము + గట్టు)- కవ్వమైన కొండ-మందరపర్వతము,మంథాద్రి.

దండకము... మేటితా మేటిమై యెత్తి మవ్వంపుఁగవ్వంపుగట్టేపున స్వేఁపునం దాల్పవా ...నీలా. ౨. ౪౧. అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

ఇశ్లే: కవ్వపుఁగొండ, మొ.

గీ. భద్రజాతియేనుంగు లప్పట్టనమునఁ, బ్రకటితస్ఫూర్తి నొప్పుసిబ్బములతోడ, విమలవారాశిఫేనఖండములతోడి,కవ్వపుంగొండబంధులో కాక యనఁగ. శివరా. ౨. ౧౦.ఆం. భా. ౨. ౨౮. వరాహ. ౧౧. ౩౧.

కవ్వము. వి. మంథానము, పెరుఁగుచిలికెడు సాధనము.

క. తరిత్రాడు చేతికవ్వము, దిరుగక యుండంగ బిట్టు తె మ్మని తినుమఁగా,బొరిఁబొరి గనయంబునముడి,విరియ పలువచెఱఁగు వట్టి ప్రేతల నీడ్చుఁగా. హరి. పూ. ౫. ౧౯౬. ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

జ: కవ్వపుగట్టు.

కవ్వు. స. క్రి. (త. కవ్వు.) ౧. కబళించు. (శ.ర.) ౨. అపహరించు. (శ. ర.)

కవ్వుకొను=౧.ఆదుకొను.౨.ఆక్రమించు.(బ్రౌ.)

కశ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱములోనగువానిని కొట్టు చబుకు. ౨. మాంసరోహిణికి.

కశము. సం. వి. అ. పుం. కుచ్చుతోఁక గలమృగి. (వై. ని.)

కశిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. ౧. సెజ్జ, శయ్య.౨. అన్నము. ౩. వస్త్రము. ద్వి. అన్నవస్త్రములు. (నై.ని.)

కశేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెన్నెముక.

కశేరుకము. సం. వి. అ. న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప.

కశేరువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఉ. పుం.న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప.ఉ.పుం. న. వెన్నెముక. పుం.జంబూద్వీపముయొక్క తొమ్మిదిఖండములలో నొకటి.

కశ్మలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మలినము. ౨.నింద్యము.వి.అ.న. ౧.మూర్ఛ. ౨. మోహము. ౩.పాపము.

కశ్మీరజము. సం. వి. అ. పుం. న. కుంకుమపువ్వు. (ఇశ్లే: కశ్మీరజన్మము, మొ.)

కశ్మీరము. సం.వి.అ.పుం.కాశ్మీరదేశము. (ఇది శారదామఠము మొదలు కుంకుమాద్రివఱకుఁ గల దేశము.)

కశ్యపము. సం.వి.అ.న. ౧.తాఁబేలు.౨.మత్స్యభేదము. ౩.మృగభేదము, ఒకజాతిలేడి.

కశ్యపుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.)శ్యావదంతుఁడు, నల్లనిదంతములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం. అదితికిని దితికిని భర్తయు బ్రహ్మమానసపుత్త్రుఁడు నగునొక ప్రజాపతి.

కశ్యము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.)కశతోఁ గొట్టఁ దగినది. వి.అ. న. ౧. మద్యము. ౨. గుఱ్ఱముయొక్క నడుము.

కషణము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) పక్వము కానిది. వి.అ.న. ఘర్షణము, ఒరయుక, గీఁచుట; కండూయనము, గోఁకుట.

కషపట్టిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నికషము, ఒరగల్లు.

కషము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) రాయునది, ఒరయునది, గీఁచునది. వి.అ.పుం. ౧.రాయుట. ౨. ఒరగల్లు, నికషము. ('కత్తి నున్న గునవి పదను పెట్టు సాన'అని కొందఱు.)

కషాపవు. సం.వి.ఉ.పుం.౧.అగ్ని.౨.సూర్యుఁడు.

కషాయ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ,ఒకజాతి తీఁటకసిందకీ.

కషాయము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఒగరు గలది. ౨. సురభి, సువాసన గలది. ౩.లోహితము, ఎఱ్ఱనిది. ౪. అనురాగము గలది. ౫. ఇంపైనధ్వని గలది.(ఉదా:-కషాయకంఠము.)౬.ఎఱుపు పసుపు కలిసినది. వి.అ.పుం.న. ౧. ఒగరు. ౨. రాగము, ఎఱుపు. ౩. క్వాథము, ఓషధులు వేసి కాఁచిననీరు. ౪. నిర్యాసము,చెట్టుబంక. ౫. అనురాగము, విషయాభిలాష. ౬.విలేపనము, చందనాదులపూఁత. ౭.అంగరాగము, పూసికొనెడు చందనము, మొ. ౮. ఎఱుపు కలిసినపసుపు. పుం. ౧.శ్యోనాకము, దుండిగముకీ. ౨. ధవముకీ. ౩. పోఁకచెట్టు. ౪. కలియుగము.

కషాయి. సం.విశ.(న్.నీ.న్.)-కషాయముకలది- ౧.బంక నిచ్చునది. ౨.ఒగరు గలది. ౩.ఎఱ్ఱరంగు గలది. ౪. విషయాభిలాషము గలది. వి.న్.పుం. ౧.సాలవృక్షము,మద్దికీ. ౨.ఖర్జూరవృక్షము. ౩. లకుచముకీ.

కషాయితము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఎఱ్ఱవాఱినది. ౨. ఎఱ్ఱగాఁ జేయఁబడినది. ౩.కలుషితము. ఉదా:- రోషకషాయితమనస్కుఁడు, మొ.

కషి. సం.విశ.(ఇ) హింసక మైనది.

కషిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.సస్యముకీ. ౨.మక్షిక, ఈఁగ. (వై.ని.)

కషితము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧.రాపిడి పెట్టఁబడినది. ౨. బాధితము, పీడితము.

కషుఁడు. సం.వి.అ.పుం.సానపెట్టుట లోనగుపనులచే జీవించెడునొకనికృష్టపుజాతివాఁడు.

శ్లో. కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా, ఆభీరకంకా యవనాః కసాదయః, యేన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా, శ్శుధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః. సం. భాగ. ౧౦స్కం.

కష్ట(ము)పడు. ని. అ. క్రి. ౧. దుఃఖపడు.

క. నీవును ద్రోణుఁడుఁ గలుగం, గా వైరులచేత నేను గష్టపడితిఁ గా, దే... భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౭.

౨. శ్రమపడు.

(వ్యవ) వాఁడు పరీక్షకు కష్టపడి చదువుచున్నాఁడు.

కష్టప(బ)ఱుచు. ని.స.క్రి. కష్టపడఁజేయు.

ఆ. ఋణము నీఁగుపొంటె నిప్పుడ యీజరా,సంధుఁ గిట్టి పట్టి సమరబాహు,బల మెలర్పఁ గష్టపఱచెద నీకు మెచ్చు గానొనర్చువాఁడఁ జూడు నన్ను. హరి.ఉ. ౧.౯౩.

కష్టపాటు. ని. వి. కష్టపడుట.

(భంగము, చెఱుపు.)

గీ. నందనమ్మునకును వజ్రనాభదైత్యుఁ, డపుడు చేసినకష్టపాటబ్జనాభ,యిపుడుఁ దలఁపుచుఁ బాటిన హృదయమునకు, నధికతర మైనపరితాప మావహిల్లు. ప్రభా. ౧. ౭౩.

కష్టపుఁబాటు. ని. వి. కష్టపడుట, ఇడుమలు పడుట.

చ. కౌరవకోటిచేత మనకష్టపుఁబాటు దలంపు వచ్చినం, గ్రూరవిచేష్టితంబునకు గొంతి యొ

దంబడె బంధువర్గముఁ, ఘోరముగా వధించుటకుఁ గోల్కొనకున్నది బుద్ధి మీరు ని, ర్ధారణసేయుఁడా హితము ధర్మము వయ్యెడువృత్తి మెట్టిదో. భార. ఉద్యో. ౪.౯౦.

కష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుష్టము, చెడ్డది. ౨. దుఃఖము గలది, పీడ గలది. ౩. పీడించునది. ౪. కష్టసాధ్యము, ప్రయాసపడి సాధింపఁ దగినది.(శత్రురోగాది.)వి. అ. న. ౧.సెబ్బర, కీడు, చెఱుపు. ౨. దుఃఖము, పీడ. ౩. పాపము. ౪. కస్తి, శ్రమము, ప్రయాసము.

కష్టముపాటు. మి.వి. కష్టపడుట, ఇడుమల నొందుట.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియొంతయుఁ గష్టముపాటు వచ్చినన్.భార.ఉద్యో.౨ ౧౨౯.

కష్టించు. సం. అ. క్రి. కష్టపడు.

ఆ. మగనికాలమందు మగువ కష్టించిన, సుతుల కాలమందు సుఖముఁ బొందు. వేమన. ౧. ౧౨౩.

కస[1]. వి. (సం. కశా.) గుఱ్ఱము మొదలగువానిని గొట్టెడుచబుకు, కొరడా.

సీ... షగ్గములు చతుస్స్వరములు ప్రణవంబు గసగోల బ్రహ్మ సూతుఁ,డు... కు. సం. ౨. ౧౬౦. (కసగోల=కొరడాకఱ్ఱ.)

కస[2]. వి.(సం.కషాయమ్. ప్రా.కసాఅమ్. క.కస.)౧. రంజకద్రవ్యములు మున్నగువానిసారము.
ఉదా: పట్టుబట్ట తడుపఁగా రంగుకస దిగిపోయినది.

౨. కసటు, మాలిన్యము.
ఉదా: నువ్వులు కస పోవుదాఁక కడుగవలెను. కందకస పోవునట్లు కడుగకున్న దురదపెట్టును.

కసటు. వి. (సం. కష్టమ్. త. కసడు) ౧. అపరిశుద్ధి.

ఆ. అవతరించి కంసుఁడాదిగాఁ గలదేవశత్రుకోటి నెల్ల సమయఁజేసి, భరతకులముకసటు వాపి సంశుద్ధప్రతిష్ఠఁ గూర్చి యరుగుదెంచితిశ. భార. మా. ౮౭.

౨. మలినపదార్థము.

సీ. కడు సంభ్రమమున నక్కడకు నేతెంచి యింపెసఁగ మైనుండినకసటుఁ దుడిచి.మనుచ. ౬. ౪౧.

ద్వి. మున్నుగా వగ లనుమున్నీట మునిఁగి, కన్నీట నాసొమ్ముకస లెల్లఁ గడిగి. రం. రా. కిష్కిం.౨౦౨ పా. ౧౭ పం.

సీ. కాఁకలు దేరుబంగరుసలాక యనంగఁ గసటు వాసినచంద్రకళ యనంగ. అని.౩.౬౨. (ఇట కళంకము అనిభావము.)

సీ. కన్నియవదనంబు కమలంబు బోల్తమా కమలంబు పుట్టుచోఁ గసటు గలదు. వీర. ౩. ౬౬. (ఇట బురద అనిభావము.)

౩. పాపము.

సీ. దోస మనంగను దొసఁగు దోసంగు నాఁ గసటు నాఁ బాపంబు గాఁ దనర్చు. ఆం.భా.౧. ౯౮.

సీ. దురితంబు లెన్నండుఁ బొరయక వెలుఁగొందుకమలాప్తకులమునఁ గసటు గలిపి. భార. ఆర. ౬. ౩౦౭.

౪. నిష్ఠురత్వము, పారుష్యము.

ద్వి. పొమ్మన్న విని మొగంబునఁ జిఱునవ్వు,గ్రమ్మ మాటల నొందు కసటు లేకుండ. రం.రా. అయో. ౯౭ పా. ౨ పం.

౫. వెగటు, అరుచి.

గీ. విసము మెసవిననాఁటియక్కసటు వోవ.(శ్రీనాథునిచాటువు.)

౬. విషాదము, ఖేదము, దుఃఖము.

వ. పార్థున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబు సేసి మ

నసుకసటు వాపి వివేకంబునకుం జేవ గలిగిం
చి కృష్ణుండు...భార. భీష్మ. ౧.౨౨౩.
విశ. మలినము.
సీ. కలువపుప్వాళ్ల చేఁ గసలైనవెన్నెల వలిపవె
న్నెలలోన వడిచి తేర్చి. పారి. ౨. ౮౭.

కసనము. సం. వి. అ. పుం. కాసరోగము.

కసనోత్పాటనము. సం. వి. అ. పుం. వాసకవృక్షము, అడ్డసరముశ.

కసబెస. వి. బాగుగా నూఱుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.
ద్వి. కలిపి రసంబులఁ గల్వంబులందుఁ, గసబెస
గా నూఱి...నవ. ౫. ౨౧౧ పా. ౨౦ పం.

కసమస. వి. ౧. వేగము, తొందర.
చ... నీప్రకటప్రతాపముం, గసమస దాఁటఁ
బోయి యతిఖంజత నొందె సహస్రపాముఁ
డున్. నైష. ౩. ౬౨.
క. ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు, మిసిమింతుఁడు
గాక యొక్కమిఱుత నిలిచి యక్కుసుమశ
రహరుఁడు తపసులు, కసమసఁ దనుఁ బట్టు
కొనఁగఁ గడఁగినఁ బెలుచన్. హర. ౫. ౫౬.
౨. తొట్రుపాటు, సంభ్రమము.
క. అంతట నిద్దఱమనసులు, కంతునిపసఁ గలసి
వింతకసమస లోలయన్, మంతనములఁ బెద
వుల నిసి, జింతలు వాఱంగ నగవు ఱెప్పలు
గోరన్. విక్ర. ౭. ౭౬.
౩. తినుట మున్నగువానియందలియనుకరణము.
ద్వి. బుద్ధివచ్చినమృగంబులమాంస మెల్ల, గద్దకు
త్తుకపడఁ గసమస మెసఁగి. నవ. ౧. ౮౬
పా. ౧౧ పం.

కసరు[1]. అ. క్రి. ౧. కోపపడు; విసుగుకొను.
గీ....ఓతండ్రి యూకోడియలనుబట్టి, గట్టి చేసెద
నిఁక నింత కసర వలవ, దు...నీలా. ౨. ౯౨.
క. పెసరుంబ ప్పేమిటి కని, కసరు న్నొయి గొ
నఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరున్...
బహు. ౫. ౭.
సీ. కసరి యొంగిలిచేతఁ గాకి వేయనివాఁడు సత
తాన్నదానప్రశస్తుఁ డయ్యె. పాండు. ౮.
౨౧౦.
౨. విజృంభించు, హెచ్చు.
సీ. జలరేఖ లంబగస్థలి విశాలము లయ్యెఁ గసరు
చుఁ దమ్మిరల్ విసరఁ జొచ్చె. ఇందు. ౩.
౧౦౯.
గీ. కసరి యెవ్వానికంఠహుంకారరవము, కొండ
చిలువలకులము నోఁ గూర్చె నహుషు, నట్టిప
రమమహోగ్రైవు ననఘుతేజు, వెదకి రానందవన
ములో విబుధమునులు. కాశీ. ౨.౮౦.
౩. చలించు.
ద్వి. పసిఁడిసలాక సుపాణిముత్తియము, కసరక
నిలుచుక్రొక్కారుమెఱుంగు. ద్వి. భాగ. ౬.
(శ. ర.)
స. క్రి. ఉపాలంభించు, తిట్టు. (చి. ని, ధాతుమాల)
క. అంపఁ దగువారిఁ గసరుచు, నంపి...మనుచ.
౫. ౨౩.
కసరికొట్టు=తిట్టు. చంద్ర. వి. ౧. ౯౨.
వి. ౧. కోపము.
గీ. అలఁతఁ బానుపుపైఁ బొరలాట తెలుపఁ, తె
గువ లోలోననే నవ్వునగవు తెలుపఁ, గలఁక
మామీఁదిపని లేనికసరు తెలుపఁ, బొలఁతి రే
లు నీయునికియే పులుగు గాదె. ఆము. ౫.
౯౦.
సీ. పసులగోడలు వాన్ని వసుధపైఁ గూల్పనిము
సురువానలమీఁదఁ గసరుఁ జూపు. శుక. ౨.
౫౦౮.
౨. పొగరు, గర్వము.
ద్వి. కసరెక్కి యంత ముష్కరము సేయంగఁ,
బొసఁగించి యొగవేయు బొంక నీ కెంత, ముం
గల వెనుకను మూఁడులోకముల, నంగన నీ

యంతయాఁడుది లేదు. ద్వి. సారంగ. 3. ౧౦౫ పొ.

3. గాలివాన.

వ.... పెల్లడరునిట్టూర్పు గాడ్పువిసరులఁ గస రెత్తి... పొంగి చింతాసాగరంబు వేగిరంబ వెల్లివొడిచె నన...మనుచ.3.౯. (కసరెత్తి=తుపాను కలిగి.)

గీ. బిట్టు కసరెత్తి మున్నీటి నట్టనడిమి, కరుగఁ గా జేను వైచినతరణి యనఁగఁ,జక్క సాగి నరశ్మిచేఁ జిక్కకేఁడు, సమయవశమున గగనమధ్యమున నిలిచె. రా. వి. 3. ౧౯.

౪. విజృంభణము, అతిశయము.

క. అసురుసు రని సొలయుఁ రా, జసురేంద్రుఁడు మలయపవనుచలికసరునకుఁ.కవిరా.౫. ౨౬౫.

౫. దోషము.

క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రుప్పియు, గారయుఁ గ ర్కశత యనఁగఁ గసరులు మూఁడే,పారు నవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిఁ. రత్న. ౨౯.

జ: కసరుఁదనము, కసరుకొను.

కసరు²=కసురు.

గీ.కాయ గస రేతికొని తించుఁ గానలోన,ఘోరదుఃఖముల్ గుడువంగఁ గోర నేల. భా. రా. సుం. ౧౭౯.

జ: కసరుఁగాయ.

కసరుఁగాయ. వి.(కసరు²+కాయ) లేఁతకాయ.

ద్వి. రసరసాన్నములను మెసవెడువాఁడు, కస రుఁగాయలఁ బ్రొద్దు కడపుచున్నాఁడు. రం. రా. అయో. ౧3౭ పొ. ౧౨ పం.

కసరుఁదనము. వి. (కసరు¹+తనము.) దోషము.

సీ. కులగోత్రముల కాదికొన్న చిన్నతనంబు విసములో నుదయించు కసరుఁదనము.కృ.శకుం. పీఠి. ౫౬.

కసరుకొను. అ. క్రి. (కసరు1+కొను-స్వార్థమున) =కసరు¹.

(౧. ఘోషించు, శబ్దించు. ౨. కోపపడు.)

సీ. జలదంబుగతి నిచ్చి వెలవెలఁబొఱక కలకాం బునిధిరీతిఁ గసరుకొనక. నరస. ౫. ౧౯.

కసవు(స్సు). వి. (సం. ఘాసః. ప్రా. కస్సో. క. కసవు.) ౧. గడ్డి, తృణము.

మ...నానాదివొ,కసు లాస్థానము గూడి యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునఁ, గసవై పుట్టెడుభాగ్య మైన మనకుఁ గల్పింప దాదైవ మీ,కసుమాలం బగునాక మేల యని యుత్కంఠాతిరేకంబునఁ. కాశీ. ౭. ౨౦౬.

క.... మెచ్చెఁ బశువిసర మెసఁగి మెసవుకస వులఁ. కృ. శకుం. ౧. ౪3.

ద్వి. సద సత్రు నలి నత్రు సరి గస్సు గత్రు, వెదకి యుఁ గానక మది విచారించి. బస. పు. 3. ౫3౨పం.

౨. పెంట.

సీ. గల్లుగ ల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ గంధ వాహునియాలు కసవు నూడ్చు. భీమ. 3. ౬౨.

కసవుఁగుప్ప=౧.గడ్డిమేటి. (శ. ర.)

౨. పెంటకుప్ప. (శ. ర.)

కసవుపోఁచ=గడ్డిపరక.

సీ. కసవుపోఁచలు కసిగాట్లుగాఁ గొఱుకుచు వివృతాస్యమున జాఱవిడుచుకొనుచు.హరిశ్చ. ౨. ౪౯.

కసాయి. వి. (హిం.కసాయీ.) కటికవాఁడు,సానికుఁడు. (శ.ర.)

కసి¹. వి. ౧. తీఁట, దురద.

క. చేతులు దలలును బహువిధ,హేతులఁ దునియలుగఁజేసి యిలఁ దొరఁగించెఁ,జేతులకసి వోవంగ న,రాతులు బెగ్గిలఁగఁ గ్రీడి ప్రకటస్ఫురణఁ. భార. కర్ణ. ౨. 300.

క. చేతులకసి వోఁ గయ్యము, సేతవి లెడుఁ బట్టివిధ
ము చింతింపు... హరి. ఉ. ౭. ౧౮. ఆం. భా.
౨. ౧౨౯.

౨. తమి, అపేక్ష.

క. కన్నులకసివోఁ జూచితి, నెన్నఁడు నెచ్చో
టఁ బోరఁ లిట్టి వెలుఁగ నో, యన్న... హరి.
ఉ. ౭. ౩౮.

ద్వి. బసవా యనిన బాలబసవఁ డోయనుడుఁ,
గసి వోవ నడుగుల నొస లిడి రాచు. పండితా.
పురా. ౧౬౬ పు.

౩. కోపము.

(వ్యవ) వానిని కసి తీఱఁ గొట్టితిని.

జ: కసిమసఁగు, కసిమిరి.

కసి²=అసి. విణ. అల్పము. (వృత్తియందు 'కసిఁడి' శబ్దముయొక్క తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.) ఉదా: కసిగాటు, మొ.

క్రి. విణ. ఇంచుక. (చూ. కసిగందు.)

కసింద. వి. (క. కసింద.) కాసమర్దము.

(దీని భేదములు:—ఒట్టికసింద, కమ్మకసింద, కొండకసింద, తీఁటకసింద.)

సీ. ఇడిసినయిడుపులయెడలఁ బొత్త్రె నుత్తరేను
గసింపకోరిండపాదల. ఆము. ౬. ౧౩.

కసిఁడి. విణ. అల్పము. (వృత్తియందు దీనికి వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము. (చూ. కసికోఁత, కసిఁడికోఁత.)

జ: కసి², కసిఁడికోఁత, కసికోఁత, గసిగందు, కసిగాటు.

కసిఁడికోఁత=కసికోఁత, కసినికోఁత. వి. (కసిఁడి + కోఁత) - చిన్నచిన్నముక్కలుగాఁ గోయు కోఁత - సంతతము పెట్టెడు బాధ.

శా. తండ్రీ సారెకు రువ్వు నాగ్రహముమీఁదం
గన్నదే గాలి గా, గుండ్రాలం గొని దాయ
గాక యిది నాకుం దల్లియే యెన్నఁడున్,
పీండ్రం జూచినజాడ నన్ను యమునన్ వీ
క్షింప డంతంతకుం, బిండ్రం బయ్యెఁ గసిండి
కోఁత వలదా మీకు న్విచారింపఁగన్. వరా
హ. ౫. ౯౩.

(పతివ్రతావర్ణనము.) సీ. కలహాళనుండు తర్క
క్రియాకుళలుండు సంగతోన్నాదోత్తమాంగ
కుండు. గీ. నగునయేనియు నటువంటిమగని
తోడఁ, గాఁపురముసేయు సతి దొడ్డగతిత
యగుచుఁ, గసిఁడికోఁతల నోర్చి లో విసిగి
కొనక, ధాత మాఱక తండ్రి సేఁతకు వగవక.
పాండు. ౮. ౧౮౫.

కసికోఁత=కసిఁడికోఁత. (కసి2 + కోఁత.)

గీ. చెలువ యీ బాము లనుభవించినను గాని, తె
లియదే ప్రేగులోపలితీఁటవంటి, వలపుకసి
కోఁత లివి పగవారి కైన, వలదు గా దీని కిపు
డేల వచ్చె నమ్మ. కువల. ౩. ౯౯.

కసిక్కు. వి. ముండ్లు లోనగునవి నాటుటయందగు ననుకరణము.

చ. చిటచిట మండుమంటలుఁ గసిక్కున నాటె
డు ముండ్లత్రోవలున్. సానందో. ౨. ౫.

కసిగందు. అ. క్రి. (కసి² + కందు) కొంచెమైనను కందు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము)

చ. అతఁడు మదీయసఖ్యపరుఁ డక్కట యేఁ గ
సిగందకుండ నా, క్షితిపతి యిమ్మెయిం బరుల
చేతఁ బరాభవ మొందె... భార. సౌ. ౧. ౭౦.
(కరాలప్రతిపాఠము.)

మ. అసురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్ప
ద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కసిగంద వయ్యె ...
భీమ. ౮. ౧౮౬.

చ.... తపోధన ముడివోనిపూనిక వితాన మొన
ర్పఁ గడంగినాఁడు నీ, మనుకులకీర్తికామిని
కి మై కసిగందనిచాయ సంధిలన్. చం. రా.
౨. ౬౬.

కసిగా(కా)టు. విశే. (కసి² + కాటు) ౧. చిన్న కాటులు గలది; అల్పము, కొంచెము.

గీ. భావమొకకేళిఁ దత్తఱపడ హితంబు, గా వటం చును గసిగాటుగా భుజించి, వేగ ఘనసార మధికంబుఁ గాఁగ నపుడు, చేసెఁ దాంబూల మారాజశేఖరుండు. దిలీప. ౩. ౨౧౩.

గీ. మనసు దీరఁగ నొకనాఁటియునికి లేక, మో సపోయితిఁ గసికాటుముచ్చటలనె, యింత లోనవె నన్ను నీ వింత సేయు, టెఱుఁగ నేర నికతనఁ బూర్ణేందువదన. ప్రబంధ. ౭౫౦. పాండు. ౩. ౭౨.

౨. కొంచెపుపంటికాటు.

గీ. ఒఱలి తూఁడులు కసిగాట్లఁ గొఱికి నిలుచు, నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుతీఁగలను డాఁగు, ... కోక మొకటి. ప్రబంధ. ౫౯.

గీ. కృష్ణననుమతి రుక్మిణీకీరవాణి, వచ్చి భోజన మిడఁ దలవంచి యగ్గ,లం బయినచింత వలసి యొల్లమి నతండు, సొగటులను బోయి కసి కాటులు గ భుజించె. విజ. వి. ౩.౮.

ఉ. కామిని నీదు మోవిఁ గసికాటులు చెక్కుల గోటినొక్కులున్, మోమునఁ జెమ్మరించుట లు ముంగురు లెంతయుఁ జిక్కులొందు టల్. సురా. ౧౨౯. (కసికాటులు=దంతక్షతములు.)

కసికాట్లుచేయు=కొంచెముగాఁ గఱచు, కొంచెముగాఁ గొఱుకు.

ద్వి. మునుపు గాచినపాము మురియుచు వచ్చి, ఘన మైనయాపండు గసికాట్లుచేసి. ద్వి. సా రంగ. ౨. ౬౭ పా. ౩౭౮పం.

కసిని=కసిఁడి(చూ. కసినికోఁత.)

జ: కసినికోఁత.

కసినికోఁత=కసిఁడికోఁత. (కసిని + కోఁత)

గీ. తనకు ననుకూల యగునొక్కదాసిలోఁడ, మా లిమి యొనర్చుకొని యించిమించి పెట్టె, దాని తో నొక్కనాఁడు మంతనమునందు, నింటి వారలకసినికోఁ తెల్ల నుడివి. శుక.౩.౨౯౭.

కసినికోఁతలుకోసికాఱించు=మర్మస్పృశము లైనమాటలు మున్నగువానిచేత సంతతము బాధించు.

సీ. కసినికోఁతలుగోసిగాఱింతు రని బూతు తెలి యఁగా వదినెలఁ దిట్టువారు. శుక.౩.౧౨౧.

కసిబిసి. విశే. నలఁగినది.

వ. ...ముసలంబులమోఁదులం గసిబిసి యగువా రును...భా.రా.యు.౧౮౩౨.

వి. ౧. క్రోధము. ద్వి.భాగ. ౬. ౧౨౧. (బ్రౌ)

౨. బాగుగా నలఁగునట్లు నమలుటయం దగునను కరణము.

చ. కసిబిసి నమ్మకంబునకుఁ గానివి చోళ్లు నమ ల్పొలంతితో...పాంచాలీ. ౧. ౭౯.

కసిమస. వి. తొందరగా తినుటయం దగుననుకర ణము.

క. కసిమస నాఁకట ఫలముల్, మెసవుచుఁ జలి విడిచి మేడిమీఁదన్ మోదం, బెసఁగ నటి యించువానరు, మసలక వీక్షించుశింసుమా రుం డనియెన్. వేం. పంచ. ౮. ౯౫.

కసిమసఁగు. అ. క్రి. (కసి¹ + మసఁగు) ౧. విజృంభించు, చెలరేఁగు; అతిశయించు.

గీ... మెఱయుఁ గసిమ, సంగెఁ జెలరేఁగె నాఁగ ను సముములుగను. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

క. వారల నందఱ రౌద్రా, కారుండై కసిమసంగి గాంగేయుఁడు దు,ర్వారపటుబాణనిహతి ని,వీరాహవరంగమునకు విముఖులఁ జేసెన్. భార. ఆది. ౮. ౨౦౧.

క. వెసఁ బెక్కమ్ములు మనపై, ముసుఁగువడం బఱపి యతఁడు మురభంజన సం,తస మందెడు నింతన యేఁ,గసిమసఁగెదఁ జూడు నన్ను గాండీవంబున్. భార. కర్ణ. ౨. ౨౯౮.

లయవిభాతి... ప్రాణి,ప్రసరములు నొండొకటి
మెసఁగఁ దొడఁగెన్ గఱవు గసిమసఁగె వి
శ్వమున...వరాహ. ౧౦. ౨౮.

౨. నిపుణుఁడగు, ఆరితేఱు.

గీ....గడితేఱె ననఁగఁ, గసిమసంగె ననంగ నా
ఖ్యలు దనర్చు,నిపుణుఁడయ్యె న టంటకు...
ఆం. శే. ౩౫.

స. క్రి. ౧. చంపు, సంహరించు.

క. అసురుల మాయోపాయులఁ,గసిమసఁగఁగనఁ
ట మఖంబుఁ గావఁగనఁట తా,పసుఁ డొకఁ
డఁట సిసువులఁ గ్రొ,న్నిసువుల నడిగెనఁట
మునులు నిర్మోహులు గా. రామా. ౮. ౯.

లయగ్రాహి. సింగము కురంగసమితిం గసిమసం
గెడు తెఱంగున నభంగజయసంగతిఁ జెలం
గెన్. శశాం. ౫. ౩౯.

౨. నఱకు, ఖండించు.

క. నావుడుఁ గల్పాంతఫణి,గ్రైవేయకజాగ్ర
దుగ్రగతిఁ గదిసి దశ,గ్రీవుఁ డసిఁ గసిమ
సంగిన,లావరి యగుపులుఁగుఱేఁడు లావఱి
పడియెన్. రామా. ౫. ౨౦౩.

కసిమిరి. వి. (√కసి౧) తీఁట, దురద.

శా. దేవా కయ్యమునొడి వేడుక మదిం దిట్టాడు
మర్త్యుండు నే,త్రోవం జేతులతీఁట వుత్తు నని
కోరున్ దానవుం డైననా, కీవేచేతులు చేసి
తీకసిమి రిం కెట్లోర్తు...ఉ. హరి. ౫. ౨౧.

కసివెంద=కసింద, కాసమర్దము. ఆం.భా. ౨.౬౩.

కసీదు. వి. (హిం.కసీద్)వస్త్రముమీఁద జరీ మున్న
గువానితోఁ బువ్వులు మొదలగునవి కుట్టుపని,
బుటాపని.

సీ. మును చెవిచాయ జాతినయొరసికను గసీదు
రుమాలు భాసిల్లఁ గట్టి. ప్రబంధ. ౧౭౯.

కసీసము. వి. (సం. కాసీసమ్. ప్రా. కసీసం.) ౧.
అన్న భేది. (ప్రా.) ౨. నల్లబట్ట.

సీ. జరబాజు నేరాజు బురుసా తగటి యనఁ గల
ధాతవస్త్రము ల్చెలఁగుచుండు, నవి నల్లచా
యచే నలరుచున్నను గసీసం బనఁ గాఁ దగు
...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

విణ. నల్లనిది.

సీ. ఒక్కనాఁడు భవాని యొబుసుపోకకుఁ బైఁ
డిజలపోసనముకసీసంపుఁబట్టు,బంతి ... అ
స్ఫాలనము చేయు చాడుచుండ. కాశీ. ౬.
౧౬౧.

ఉ. ఇంగిలికంబునం దడిపి యెత్తుకసీసపు రెంటె
మో యనన్, నింగి గరుత్పరంపరలనిగ్గున
శేఁదొగ రెక్క...అము. ౮. ౧౦. మనుచ.
౫. ౮౫.

కసు. విణ. ('కసుగు'శబ్దమునకు వృత్తియందు మిగి
లినరూపము.) లేఁత; అల్పము.

కసుఁగాయ=లేఁతకాయ.

క. ఏఱకుమీ కసుఁగాయలు, దూఱకుమీ బంధు
జనుల దోషము సుమ్మీ. సు. శ. ౨౧.

కసుఁగొను=సన్ననినడుము.

ఉ. మా మఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ ముచ్చట మీ
ఱఁగ వక్ష మంతయున్, గామిడిచన్నుదో
యి కసుఁగొను సమస్తము మిన్న. బిల్హ. ౧.
౬౭.

కసుఁగందు. వి. (కసుగు+కందు.) ౧. లేఁతబిడ్డ,
పసికూన.

దండ. ... నీ వంతలోఁ గావుకా వంచు నేడ్చు
ద్దరిర్పం గసుంగందవై ...పారి. ౩. ౩౮.

ద్వి. కసుఁగందునకు నేమి గాని ప్రాయమున,వస
ము దప్పిననింద వచ్చె నేఁ జెల్ల.ద్వి.సారంగ.
౨. ౫౮ పా. ౧౩ పం. ('కసిగందు' అపము
ద్రితము.)

౨. కందు, నలుపు.

ఉ. ... కసుఁగం దొకయించుక లేక తిన్న నై,

పున్నమచంద్రునొప్పిదముఁ బోలెడు మోము
వనవ్వు దేఱఁగన్. మై. ౧. ౧౩౪.

కసుగందు. అ. క్రి. (కందు+కందు-శ.ర.) మిక్కిలివాడు; బాధపడు.

వ. ... పొలుపు లేనియంగరాగంబుతోఁ దలఁచరానిదీనభావంబుతోఁ గసుగందినబాహులతలతో... ఉ. రా. ౪. ౨౨౧.

క. కుసుమాయుధుబాణంబులఁ, గసుగంది భవద్వియోగకలుషత నర్చావసరంబుల నర్చకు లిడు,కుసుమములకు వెఱచు వహ్ని కువలయనేత్రా. నైష. ౪. ౩౪.

కసుగందులుగందు=మిక్కిలి వాడు.

క. కసుగందులుగందిననవ,కుసుమలతికవోలె మిగులఁ గోమలి యొప్పెన్. కళా. ౪. ౧౦౩.

కసుగు. అ. క్రి. సణుగు, గొణఁగు.

ద్వి. విసిగినఁ గసిగిన... మెఱుఁగులు గ్రమ్మునామేటిఖడ్గమునఁ, దటిగి రక్తము గాఱఁ దనతల ద్రెంచి, నీపాదములమీఁద నిలుపుదు... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౪౧.

స. క్రి. అట్టిట్టు ఊఁపు, ఆడించు.

ద్వి... చెవులఁ,గనలుశూలము నాటి కసిగిన లైన,నుల్లంబు కలఁగి బిట్టులికి...నవ.౨.౧౪౮ పొ. ౧౨ పం.

కసుమాలము. వి.(సం. కశ్మలమ్. త.కసుమాలమ్. మ. కసమాల్.) మలినపదార్థము.

క. దేవా యీకసుమాలము, దేవెడుకేల్లోయి నీదుదేహం బంటం,గా వెఱ పయ్యెడు... కాశ. ౩. ౯౭.

విశే. ౧. రోఁత కలిగించునది.

మ...నానాదివ్యౌ,కసు లాస్థానముగూడి యాదుదుర శ్రీకాశీప్రదేశంబునన్,గసవైపుట్టెడుభాగ్య మైన మనకున్ గల్పింప దాదైవ మీ,కసుమాలం బగునాక మేల యని యుక్కం తాతిరేకంబునన్. కాశీ. ౭. ౨౦౮.

౨. పాపిష్ఠము.

చ... దానధర్మముల్,గ్రతువు లొనర్చెనో యిపుడకారణ మెట్లు విమాన మెక్కె స,మ్మతముగ నర్హమయ్యెఁ గసుమాలపుమాలకు దుష్టశీలకున్. బ్రహ్మో. ౨. ౭౯.

౩. క్రూరము.

క. పసిపాపఁ డనక నాసుతుఁ, గసుమాలపుఁజెడుగుఁబురుగు కఱచెను దీనన్, ముసుఁగువడుపాపమున నది, దెసలం జరియించుఁగాత దీనతతోడన్. నా. పంచ. ౩. ౩౨౩.

కసురు. వి.(దీనికి వ్యుత్పత్తియం దంత్యవర్ణలోపమును లేఁత యనునర్థమును గలుగును. ఉదా: కసుఁగందు, మొ.) లేఁతకాయ, పిందె.

చ...పెం,పెనసినపండు కాయ కసు రేమియునైనను నేతి తించు...భా. రా. యు. ౧౧౭౯. (శ. ర. పా.)

చ. ఒసఁగిన నిక్కమారు లవి యొల్లక పల్కిరి మాకుఁ గాయలుం,గసురులు వేళ్లు వెల్లకులుఁ గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం, బసిఁడియునేల యుక్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్రహం,బసమభవద్గుణస్తుతికథైకపరత్వవిభూతి చాలదే. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౨.

జ: కసు, కసుఁగందు.

కసె(స్సె)ము. వి. (సం.కచ్ఛః.త. కసివు)జలప్రాయప్రదేశము.(నీళ్లు చిదచిద యనెడు నేల, చెమ్మనేల. శ.ర-కసెము=ఊటగుంట. చి.ని,బ్రా.)

కసేరుక. సం=కశేరుక.

కసేరువు. సం=కశేరువు.

కస్తి. వి. (సం. కష్టం.క.కస్తి.) ౧. కష్టము,శ్రమము.

మ. నను మన్నించెద వేని నీ విపుడు రా నావెంట రా కుండినన్, నిను నేఁ బాసి చనంగ

నోప నిచట న్నీతోడిదే లోకమై,మనువాఁ
డంగనువాఁడ నీకరుణ నీమానంబు చిత్తంబు
వచ్చినచో మానుదు గాని నిన్నిపుడు కస్తిం
బెట్ట నా కేటికి౽. కాశ. ౩.౭౨.

చ... డెందములోనికస్తి మం,తనమునఁ దెల్ప...
నీలా. ౨. ౧౧౭.

సీ. గాధిసూనుఁ డొనర్చుకస్తికి నోర్వఁడే సతి
యుఁదానును హరిశ్చంద్రనృపతి.రంగా.౨.
౨౩౨.

౨. శోకము, దుఃఖము.

ద్వి. కన్నవా రెల్లను గటకటా యనుచుఁ, గన్నీ
ళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గస్తి పొందఁగను.ద్వి.సారం
గ. ౨. ౫౮౪. ౨౨ పం. ఆం.భా. ౧. ౧౩౫.

౩. విపత్తు.

క. ఇడుమ వెత కస్తి యంగద,కడగం డ్లనఁ జను
విపత్తు...ఆం.సం. మాన.౫౯.

జ: కస్తిపడు.

కస్తిపడు. అ. క్రి. (√కస్తి) దుఃఖపడు.

గీ. పొరలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు లేల,కస్తి
పడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్తరింప. సారంగ.
౩. ౪౨.

ఉ...మానసికవ్యథల్ రుజలు మాన్పఁగ నోపిన
పుణ్యరాశి గం,గానదిఁ జేరి యుండియును
గస్తిపడం దగునయ్య...ఉ. రా. ౬.౨౫౧.

గీ. కామసమ్మోహితక్రౌంచఘాతమునకు, వగచి
నీచాటుకవి చెంచువానిఁ గినిసెఁ,గామమో
హిత యగునింతిఁ గస్తిపఱుప, ననుజుఁ బురి
కొల్పితిది నీకుఁ జనునె రామ. నైష. ౮.
౧౩౦.

కస్తురి. వి. (సం. కస్తూరీ. ప్రా. కత్థూరి. క. కస్తురి.)

౧. మృగమదము,ఒకవిధ మైనపరిమళద్రవ్యము.

ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీర
రము...నైష. ౭. ౧౧.

సీ. సొగసు గా నొసలఁ గస్తురిబొట్టు సవరించి...
నీలా. ౧. ౮౧.

౨. కస్తూరీమృగము.

గీ. కస్నుదెలవని కస్తురిగమిశిశువులు. పి. శకుం.
౧. ౯౮.

౩. ఒకానొక చెట్టు.

సీ. గొజ్జంగి యుజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందునెలకొ
కస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె. బహు. ౨.
౨౧.

జ:కస్తురిపట్టియలు,కస్తురిపసుపు,కస్తురి మెకము,
కస్తురివీణియ.

కస్తురిపట్టియ(ట్టె)లు. వి. బ. (√కస్తురి.) ౧. ధా
న్యవిశేషము. ౨. పుష్పవిశేషము.

గీ. పచ్చగన్నెరు కస్తురిపట్టియలును,గుత్తిమల్లె
లుఁ బ్రాధి గాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతు
లఁ బోషింప శక్తి కలిగి, హాలికులు చైత్రుఁ
దెగడుదు రప్పురమున. భాను. ౧. ౯. (శ.
ర. పా. రెం డర్థములకును నిదియే యుదాహ
రణము.)

కస్తురిపసుపు. వి. (√కస్తురి)గంధహరిద్ర.(శ.ర.)

కస్తురి మెకము. వి. (√కస్తురి) కస్తూరీమృగము.

సీ. ఆహా పరాకు విదేహునికాను కీసొబగైనయ
ట్టికస్తురిమెకంబు. యయా. ౧. ౨౮.

కస్తురివీణియ(ణె). వి. (√కస్తురి)కస్తూరీమృగము
యొక్క బొడ్డుకాయ. (ఇందు కస్తూరి యుండు
ను.)

వ. ... కస్తురివీణియలును బిల్లిగడ్డలును...భల్లా.
౩ ఆ. (శ.ర.)

కస్తూరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. కస్తురి, మృగమదము.

కస్తూరినిగరాలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. బంగారుతీఁగెలు గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగ
రాలు కటకసరులు. హంస. ౪.౧౨౮. ప్రబం
ధ. ౧౧౨.

కస్తూరిపట్టెయ(ట్టె)లు.మి.వి.బ.=కస్తురిపట్టియలు.

(ధాన్యవిశేషము)

సీ. కుసుమపూరాజవా ల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిప ట్టైలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కస్తూరిమల్లు. వి.వి.బ. స్త్రీలు కట్టుకొనెడుఒకవిధ మైనగళ్లచీర.

గీ. చిన్నికస్తూరిమల్లును జిలుకచాళ్ల, పన్నియలు మంచిబొమ్మంచువన్నియలును, మొదలు గాఁ గలచీరలు ముడముతోడ. ధనా. ౩. ౩౭.

కస్తూరివీణియ(గౌ). మి.వి=కస్తురివీణియ.

సీ. కస్తూరివీణెలఁ గానుక గాఁ దెచ్చుకొయకు జీతంబు గొప్ప చేయు. పార్వ. ౧. ౬౨.

కస్తూరీమృగము. సం.వి. అ.పుం. కస్తురి బొడ్డునం దుఁ గలయొకజాతిలేడి, గంధమృగము.

కస్వరము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. పోవునది.౨.పీ డించునది.

కహకహా,కహకహకహా. వి. పెద్ద నవ్వు నవ్వున పుడును వీరులు గర్జించునప్పుడును కలుగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. కహకహ నవ్వె ... శితికంఠుఁడు ...కాశీ. ౮. ౩౦. హంస. ౧. ౨౪౨.

సీ.కహకహకహ నవ్వకతినాట్టహాసంబు సురలఁ గాంతాశ్లేషసుఖులఁ జేయు.సమీర.౪.౪౪.

వ. తేరును వీరరసంబుదేరుచుం బోరు గోరుచుం గహకహధ్వనుల గర్జించుచుండె...కకు. ౨. ౩౫.

కహ్లారము. సం.వి. అ.న. ఇంచుక యెఱుపు తెలు పును గలిగి మిక్కిలి పరిమళించుకలువ, సౌగం ధికము.

శ్లో...అహ్లాదికహ్లారసమీరణా హి తే. శిశు.౧౨. ౬౬.

కహ్వము. సం. వి. అ. పుం.బకము, పక్కికొంగ.

కా

కా[1]=క[3]. (కొన్నియర్థములయందు మాత్రమే)- అవ్య.ద్రు.అగుధాతువుయొక్క నుజ్యంతరూపము.

౧. అగుటకు,అగునట్లు మొదలగునర్థములను దెలు పును.

సీ. ధర్మాభివృద్ధి గాఁ దగువడువునకు నీ నిల్లడ బ్ర హ్మచే నిడఁగఁబడిన, యిక్కన్య యతిబాల... భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

౨.అర్థవిశేషము లేకయే తుమున్నంతములకు అను ప్రయుక్తమగును.

శా.పాపాత్ముండు మదాంధుఁ డాతులువ నీపం పె ట్లునుం జేయఁగా, నోపండు... భార.ఉద్యో. ౩. ౪౫, ఆది. ౬. ౨౪౮.

౩. హేతువును దెలుపు 'కి,కు' లకు అనుప్రయు క్తమగును.

క. ఆచపలాక్షికిఁ గా మన, కీచకు లందఱను రా త్రి గీటడఁచె...భీముఁడు...భార.విరా.౫ ౩౩౧.

గీ. బాడబము హాలహలము నీతోడఁగూడఁ,బడ సె నోచంద్ర యెన్నఁడు నడల లేదు, కడలి వానికిఁ గా నిన్నుఁ గన్నకతన, జడధి య య్యును భంగముల్ చాలఁ గాంచి. ఇందు. ౪. ౪౨.

౪. అయి. (ప్రయోజనమును దెలుపు 'కి,కు'లకు అనుప్రయుక్తమగును.)

వ. ఇది యేమి సాహసంబు సేసితి రొడ్లకొడుకు లకుం గాఁ దమకొడుకుల విడుచుదుర్బుద్ధు లునుం గలరె. భార. ఆది. ౬. ౨౮౮.

సీ...వర మెద్ది యైన, నడుగుము నీకుఁ గా వని సే యు టొక్కటి దక్కంగ... భార.భీష్మ.౧. ౧౫౮.

౫. అనుసరించి, పట్టి-అనువర్థమిచ్చును.

చ....ఉపన్యసించిన వచనామృతంబు శ్రుతిసీ

మలఁ గా దిగి బోధభూజనే,చన మొనరిం
చుటకా...పాండు. ౨. ౧౭౧.

గీ. ...ఒకనాఁడు కాక మొకటి, ప్రాఘుగ్రుం
కినవదటు గాఁ బోయిపోయి. శేమూర.౩.
౩౫.

(వ్యవ) వాఁ డావాని గా వెళ్లెను.

౬. 'అని' అనునవ్యయమునవలె పూర్వోక్తవిష
యమును సూచించును. (ఇది యీయర్థమున తఱ
చుగా ఏవార్థక మగు'అ'కారమునను తరువాఁ
గనఁబడుచున్నది.)

వ. భీమార్జునులు ద్రౌపదీసహితు లయిచను దెంచి
మ్రొక్కి మే మొక్కభిక్ష దెచ్చితి మని తల్లి
కి నివేదించిన నెఱుంగక యెప్పటియట్ల కా
వగఁచి కుంతీదేవి...భార.ఆది.౭.౨౦౮.

వ. ఇట్లభిమన్యుండు మడిసెన కాఁ దలంచి దు
ర్యోధనుండు సంతోషింప ... భార. ద్రో.
౨. ౮౫. (మడిసెనకా=మడిసెనే అని-
నిశ్చయముగా మడిసెను అని.)

వ...అది తనపై న్యాపరాధంబున నయ్యెఁ గా వ
గచి...భార. అర. ౩. ౧౭౮.

౭. విధేయవిశేషణములకును క్రియావిశేషణము
లకును అనుప్రయుక్త మయి'అగునట్లు' మొ.అర్థ
ముల నిచ్చును.

ఉ... ఎవ్వనిం, బ్రాకటధర్మతత్త్వవిదు బ్రాహ్మణ
ముఖ్యుఁ బురోహితుండు గాఁ,జేకొనువార
ము...భార. ఆది. ౭. ౧౫౫.

శా...కృష్ణద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభుణా
నారాయణుం గా ...భార.శాం.౬.౪౭౬.

(వ్యవ) ఆమె మెల్లగా నడచును. వ్యర్థముగా
మాటాడకుము.

కా²=కద¹.

(నిశ్చయమునకు)

సీ. నేఁడు గా మా కనిందితసర్వసామగ్రి సవ
రించె నీరాక కుశలయేళ. వసు. ౩. ౫౫.

ఉ...పూర్వపక్షపుం,గంతుల కేమి చూచెదవొ
గా తుది నీ బహుళార్తిఖేదముల్. వసు. ౪.
౨౮.

చ. ఉడుపతి ... నాఁడు పాల్కడలి జనించిన
ప్పుడు దళంబుగ నంటిన మేనిజిడ్డునోఁ, గడు
గుకొనంగ నచ్చె నని కా శివునౌదలయేట...
ఈఁదులాడెడికా. జై. భా. ౧. ౨౮.

కా³. ప్ర. (ఇది పెక్కునామవాచకములకు మహ
త్త్వవాచ్యం బగునపుడు మకుబర్థమందు వచ్చును.
కొన్నిటికి స్వార్థమందును వచ్చును. కొన్నిపట్ల
తిర్యగ్వాచకములందును గనఁబడుచున్నది. కొ
న్నియెడల దీనికి 'గా' నిత్యముగా నాదేశమ
గును.)

ఉదా: ఆటకాఁడు, చెలికాఁడు, బట్టికాఁడు, అంద
గాఁడు, మొ.

కాంక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కాంక్షకుఁడు. సం. విశే. (అ. క్షికా. అ.) కాం
క్షించువాఁడు.

కాంక్షణీయము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంక్షత్. సం. (శతృ) కాంక్షించుచున్న.

కాంక్షించు. సం. స. క్రి. కోరు.

మ. కలకాలంబును నన్నదాన మొసఁగం గాం
క్షించి యామంబులో,పలనే సస్యము విత్తఁ
బండనితపఃప్రాధాన్య మేధాన్యము...వరా
హ. ౧౦. ౬౪.

కాంక్షిత. సం. విశే. (పు. స్త్రీ. పు)=కాంక్ష
కుఁడు.

కాంక్షితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడి
నది. వి. అ. న. అభిలాష, కోరిక.

కాంక్షితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాం
క్షింపఁదగినది.

కాంక్ష్యమాణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాంక్షింపఁబడుచున్నది.

కాంక్ష్యము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వచ, వస.

కాంచనకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, ఒక జాతియరఁటి.

కాంచనకము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారవృక్షము. న. హరితాళము, అరిదళము.

కాంచనకారిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శతమూలి, పిల్లపీఁచర.

కాంచనక్షీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణి, రక్కెస.

కాంచనగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. బంగారుకొండ, మేరుపర్వతము.

కాంచనపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గణికారి, నెల్లి.

కాంచెనము. వి. (సం. కాంచనః) కోవిదారము. (శ. ర.)

కాంచనము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) సువర్ణమయము, బంగారుది.

శ్లో...కాంచనీ వాసయష్టిః. మేఘ. ౨. ౧౮.

వి. అ. న. ౧. బంగారు. ౨. దీప్తి, కాంతి. ౩. పద్మకేసరము, తామరపూవులోని అకరువు. ౪. నాగకేసరపుష్పము. ౫. ధనము. ౬. హరిదళము. ౭. బంధనము, కట్టుట. పుం. ౧. ఉమ్మెత్త. ౨. చంపకము, సంపెఁగ. ౩. ఉదుంబరము, మేడి. ౪. నాగకేసరము. ౫. కోవిదారము, కాంచనము. ౬. పున్నాగము, పొన్న. ౭. మష్టి.

కాంచనసంధి. సం. వి. ఇ. పుం - బంగారమువంటి (శ్రేష్ఠమైన) సంధి - పదునారుసంధులలో నొకటి యగు సంగతసంధి, యావజ్జీవమును సంపత్తునందుఁ గాని విపత్తునందుఁ గాని భేదము లేకుండ సమానఫలము నొందుపద్ధతిని ఇరుతెగలవారు చేసికొనినసంధి.

కాంచనార(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, పచ్చనిపూవులకాంచనము.

కాంచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హరిద్ర, పసుపు. ౨. గోరోజనము.

కాంచనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.

కాంచనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) బంగారుది, బంగారుతోఁ జేసినది.

కాంచి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రశన, అందుదానియొంటిపేటమొలనూలు. ౨. హిందూదేశదక్షిణభాగమందలి యొకానొకపట్టనము. (ఇది మోక్షప్రదము లగునేడుపురములలో నొకటి.)

శ్లో. అయోధ్యా మధురా మాయా కాశీ కాంచి రవంతికా, పురీ ద్వారవతీ చైవ సప్తైతా మోక్షదాయికాః.

కాంచికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాంచు=కానుచు. స. క్రి. ౧. దర్శించు, చూచు.

చ...యా, దవకులజారిజాతమును...కాంచి రాయతి, ప్రవరులు...ఉ. హరి. ౪. ౭౧.

సీ. గాంగేయధామశృంగవిటంకముల నీలకంధరోజ్జ్వలగతు ల్గాంచికొనుచు. వసు. ౬. ౯౭.

౨. (బిడ్డను) కను.

గీ. అతనియర్ధాంగలక్ష్మి శ్రీయన్నమాంబ, గాంచెఁ దనయుల నర్థార్థికల్పతరుల. కాశీ. ౧. ౨౪.

క. అంత నను గాంచి యది విపి, నాంతరమునఁ బాఱవైచి యరిగె...మనుచ. ౬. ౩౭.

౩. పొందు; (భాగ్యమును) పొందు.

ఉ...జగ, న్నాటకసూత్రిచేతఁ గృతినాథుఁడు గాంచుఁ జిరాయురున్నతుల్. నైష. ౧. ౩.

సీ. నగరిందిరాదేవి నడుమఁ బూనినకాంచికొమరు గాంచినపైఁడికోట గలుగ. ఉ. రా. ౧. ౨౩౩.

క. ఎంతతపం బొనరించియు, సంతానము లేని
వారు సద్గతిఁ బొందం,గాంచురె ... భార.
ఆది. ౭. ౨౯౭. (సద్గతిఁ బొందుట యను
భాగ్యమును బొందుదురె-అని యర్థము.)

చ...భవదీయదివ్యవచనామృత పాని యర్థిఁగ
చిత్తతం,గని కృతకృత్యతం బొరయఁ గాం
చితి...భార. శాం. ౬. ౩౨౧.

౪. ఆశ్రయించు. (చూ. కను. ౫. అర్థము.)

ఉ...మున్ను సురాసురాదులం,జేపలడంచి లా
వునఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కినసేను లోకపా,లా
వళి సర్వసర్వసచరాశ్రితు నేగతిఁ గాంతు
మానవుల్. భా. రా. యు. ౭౭౨.

౫. తలఁచు, ఎంచు.

గీ. రాజవర రాజు దిక్కఁ బ్రతిగ్రహము విషముఁ,
గల్లుఁగాఁ జూతు మిట్టులు గాంచి యున్న,
యట్టిమాకు నీవిచ్చెద ననుట మావి,ధం బె
ఱుంగమి యింతియ తప్పగాదు. భార. అను.
౩. ౨౧౫.

గీ. కాళిదాసు మనంబులోఁ గాంచి మ్రొక్కి.
నైష. ౧. ౭.

౬. గ్రహించు; కనిపట్టు.

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి
...అను. ౧. ౪.

క. నావుడు భూసురుఁ డిట్లను, దేవర యానతి
యు నస్మదీయనియమముల్, భావించి యు
భయుఁ స్మృతి, గావిం చునుపాయ మొకటి గాం
చితి వినుఁడీ. విక్ర. ౧. ౧౫౪.

కాంజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాంజికము, కలి. ౨.
పెద్దతుమ్మిచెట్టు.

కాంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆరనాళము, కలి.
౨. జీవంతీలత. ౩. పలాశిలత.

కాంజికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాండకటుకము. సం. వి. అ. పుం. కారవేల్లము,
కాఁకరి.

కాండకారము. సం. వి. అ. న. గువాకము, పోఁక
చెట్టు.

కాండకీలకము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొ
ద్దుగు. (రా.ని.)

కాండతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. భూనింబము, నే
లవేము.

కాండపటము. సం. వి. అ. పుం. తిరస్కరిణి, తెర.

కాండపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తుమ్మి. (వాచ)

కాండపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. జలము, నీరు.
(వై. ని.)

కాండపృష్ఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శస్త్రాజీ
వుఁడు, ఆయుధములచేత బ్రదుకువాఁడు. వి. అ.
పుం. ౧. కొనఁబడినకొడుకు, క్రీతపుత్త్రుఁడు. ౨.
దత్తపుత్త్రుఁడు. ౩. శూద్రాసుతుఁడు. (వై. ని.)

కాండము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రంథపరిచ్ఛే
దము. (ఉదా: బాలకాండము, ప్రథమకాండము)
౨. అంకోలవృక్షము, ఊడుగు. ౩. వర్గము, గుం
పు, సమూహము. ౪. బాణము. ౫. జలము. ౬.
అవసరము, సమయము. ౭. ఆకులు లోనగువాని
యీనె. ౮. తామర లోనగువానికాఁడ, నాళ
ము. ౯. వరి లోనగువానిపోఁచ. ౧౦. దుబ్బు,
స్తంబము. ౧౧. దండము, కఱ్ఱ. ౧౨. వృక్షస్కంధ
ము. ౧౩. పర్వము, గనుపు. ౧౪. గుఱ్ఱము. ౧౫. ని
ర్జనప్రదేశము. ౧౬. శరము, రెల్లు. (కల్ప.)
౧౭. శ్లాఘ, సొగడ్త. ౧౮. సంధియందువిడిపోయి
ఏకఖండముగా నున్నయెముక. ౧౯. పదియాఱు
మూరలకొలత. ౨౦. నిందను తెలుపును. (ఈయర్థ
మున తత్పురుషసమాసమున ఉత్తరపదముగానే
ఉండును. ఉదా: ప్రజాకాండము = కుత్సిత
ప్రజ.)

కాండరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కాండవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలవీణె, కండో లవీణ.

కాండస్పృష్టుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - గ్ర హింపఁబడినబాణములు కలవాఁడు - శస్త్రాదీవుఁడు, ఆయుధములచేత బ్రతుకువాఁడు. (సైనికాది)

కాండహీనము. సం. వి. అ.న. భద్రముస్తకముకి.

కాండికం. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లంక యనెడుధాన్య భేదము. ౨. వాలుకి యనెడునొక జాతి దోసకి. (కల్ప.)

కాండీరము. సం వి. అ. పుం. ౧. ఉత్తరేణు, అపామార్గముకి. ౨. గజపిప్పలికి. (శే. ని.)

కాండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిష్ఠకి.

కాండీరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ అ) - బాణములు ధరించువాఁడు - విలుకాఁడు.

కాండేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧ కోకిలాక్షము, గొబ్బికి. ౨. కాశతృణము.

కాండేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాగదంతీవృక్షము.

కాండేరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాండరుహా, కటుక రోహిణికి.

కాండ్ర. వి. ఒకవిధ మగుగడ్డి. (శ.ర.)

ఉ. . . కృపాగుణ మొప్ప లతాంగి తేపెను, క్రట్టున ముంగిటం గనవుఁ గాండ్రయుఁ బుచ్చుచుఁ జేరిచీఁపురుం, గట్టయుఁ దానుఁ జొచ్చెఁ గఱకంఠుని నోంకృతినావదేవుని౯. కాశీ. ౬. ౨౬౨.

సీ. అచ్చోటఁ గసవుఁ గాండ్రంతయుఁ బుచ్చి యత్నంబున దివసత్రయంబు వెదక. వాసిష్ఠ. ౫. ౧౩౮.

కాండ్రించు. అ. క్రి. (√కాండ్రు) క్రాము, ఉమియుటకు పూర్వము శ్లేష్మమును కంఠములోనికి తెచ్చుకొనుటకై 'కాండ్రు' అను ధ్వనిని చేయు.

కాండ్రు. వి. ఉమియుటకుఁ బూర్వము చేయుధ్వని కనుకరణము. (చూ. కాండ్రించు.)
జ: కాండ్రించు.

కాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కోరఁదగినదిఁడుది; ఆఁడుది. ౨. పత్ని, పెండ్లము. ౩. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముకి. ౪. పెద్దయేలకికి. ౫. రేణుక అనెడి ఓషధి. ౬. నాగరముస్తకి. ౭ (ఛంద) వృత్త భేదము.

కాంతపక్షి. సం. వి. న్. పుం - కుమారస్వామికి వాహన మైనపక్షి - నెమిలి.

కాంతపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, కాంచనముకి.

కాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అభీష్టము, కోరఁబడినది. ౨. మనోజ్ఞము, ఇంపయినది. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. (చంద్రసూర్యాయ శ్శబ్దములకును తత్పర్యాయశబ్దములకును తరువాత వచ్చునపుడు) ఱాయి. (ఉదా: చంద్రకాంతము, ఇందుకాంతము, సూర్యకాంతము, అయస్కాంతము.) ౩. హిజ్జలవృక్షము, ఎఱ్ఱగన్నేరుకి. న. ౧. కుంకుమముకి. ౨. లోహభేదము, సూదంటుఱాతినుండి పుట్టినఇనుము.

కాంతలకము. సం. వి. అ. పుం. తున్నవృక్షము, నందివృక్షము.

కాంతలోహము. సం. వి. అ. న. సూదంటుఱాయి. (రా. ని)

కాంతాయసము. సం = కాంతలోహము.

కాంతారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒక జాతి చెఱకుకి.

కాంతారము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మహారణ్యము, పేరడవి. ౨. దుర్గమ మగుపథము, పోరాని త్రోవ. ౩. ఛిద్రము, రంధ్రము. వి. అ. పుం. ౧. కోవిదారము, కాంచనముకి. ౨. ఒక జాతి చెఱకుకి. ౩. వంశము, వెదురుకి.

కాంతారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒక జాతి చెఱకుకి.

కాంతాళ(ల)పడు. అ. క్రి. (కాంతాళము + పడు) కాంతాళము నొందు.

(అధైర్యపడు.)
సీ. తాళవృంతానిలోత్తాలవేదన కోడి తాళక మిగులఁ గాంతాళపడుచు,సారసౌరభగంధ సారచర్చలఁ జేయుసారసావనల వేసారి వి నుచు. చంద్రా. ౪. ౨౭౫.
(ఈర్ష్యపడు)
రగడ. తాల మెక్కిన తాలకిటు కాంతాలప డుపంతాలదానవు. చంద్రా. ౪. ౨౩౪.

కాంతాళ(ల)ము=కాతాళము. వి. ౧. కోపము.
సీ.అలుక యనంగఁ జిం దనఁగఁ గాంతాళ మనఁ గ దోస మనఁగఁ జిందఱ యనంగఁ. గీ. గస రనంగను గస రనఁ దనరుఁ గోప,ము...అం. భా. ౧. ౧౩౫.
ద్వి. కాంతాళమునఁ జేతికలశంబు గొట్టి. ద్వి. పరమ. ౮. ౬౦౭ పా. ౮ పం.
ఉ ... శ్రీయలమేలుమంగకాం,తాళము దీర్చి లొమ్మునను దాల్చినవేంకటభర్తఁ గొల్చె దరా. భాను. పీఠి. ౧.
౨. తాలిమిలేమి, అధైర్యము.
క. అని యువ్విళ్లూరుచు మది,ననయముఁ దలపో యు నుస్సురనుఁ గాంతాళం,బునఁ బొరలు నిట్లు విరహం,బున కోర్వక యవ్వధూటి పోటిం బలికెన్. ప్రభా. ౩. ౪౨.
౩. ఈర్ష్య.
రగడ. ఇంతి దివితో నొరసి నిదిగో హింతాళం బు,లింత విరవాదివిరి కేలకాంతాళంబు.ఉ. రా. ౬. ౬౧.
ద్వి. అంతట నిలువక హరిదిక్కునఁ జూచి, కాం తాళమునఁ బల్కెఁ గ్రమ్మఱఁ గనలి. విష్ణు. పూ. ౨. (శ. ర.)
జ: కాంతాళపడు.

కాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧ జిగి, దీప్తి. ౨. ఒప్పిదము, అందము. ౩. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౪. స్త్రీలకు శృంగారమువలనఁ గలుగుసౌందర్యగుణవిశేషము. ౫. చంద్రునికళలలో ఒకటి.

కాంతిద. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చకి.

కాంతిదము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) కాంతి నిచ్చునది. వి. అ. న. ౧. పిత్తము. ౨. నేయి.

కాంతిదాయకము. సం.విణ. (అ.యికా.అ.)కాంతి నిచ్చునది. వి.అ.న.కాలేయక మనుగంధద్రవ్యము, నల్లఅగలు. (ఇట్లే: కాంతిదాయి.)

కాంతిలు(ల్లు). సం.అ. క్రి. ప్రకాశించు.
చ. కలువలఱేనిమండలము కాంతిలుచున్నది తూర్పుఁగొండపై. బిల్హ. ౨. ౫౨.

కాఁతుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. ప్రియుఁడు, చెలువుఁడు; మగఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. కుమారస్వామి.

కాందర్పికము. సం. వి. అ. న. కామవృద్ధికి సాధనమైనవిధానవిశేషము.

కాందవము. సం.వి.అ.న. కందువునందు (పెనమందు) కాల్చినభక్ష్యము.

కాందవికుఁడు. సం.విణ. (అ. ఈ. అ.) పిండివంట లమ్మువాఁడు.

కాందారిమాందారిప్రొద్దు=కాఁదారిప్రొద్దు,కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దు. వి. నిశిథము, నడిరేయి.
సీ....నడిరాతిరి యన, నడిరేయి యనఁగఁ గాం దారిమాందారిప్రొద్దన సరిప్రొద్దన నద్ధమరె యి. గీ. యన నిశీథాఖ్య దగు... అం.భా.౧. ౯౪.
ఇట్లే: కాందారిమాందారివేళ.
మ. ... శివశివా కాశీపతీ యంచు నుత్కృనినా దంబుల నిగ్గనం బలుకుచున్ గాందారిమాం దారివేళను ధన్యు ల్విహరింతు రా సురభిమ ల్లా...మల్ల. పై. ౮౫.

కాందిగ్భూతుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ఏదిక్కునకుఁ బాఱిపోదు నని వ్యాకులపడువాఁడు.(కల్ప)

కాందిశీకుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ)-ఏదిక్కునకుఁ బోదు నని అనుకొనువాఁడు-భయద్రుతుఁడు,పలాయితుఁడు.

కాంపిల్యము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక దేశము. ౨. ఒకానొక పట్టనము. ౩. కంపిల్లము.

కాంపిల్లము. సం.వి.అ.పుం. కంపిల్లము,రోచని.

కాంబలము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)కంబలసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. కంబళితోఁ గప్పఁబడినరథము.

కాంబవికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.శంఖకారుఁడు, శంఖములతో నగలు చేసిఅమ్మువాఁడు. ౨. శంఖమూఁదువాఁడు.

కాంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరు.

కాంబో(భో)జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబోజదేశపుగుఱ్ఱము. ౨. పున్నాగము, పొన్న. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్ర.(కే.ని.)

కాంబో(భో)జి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్ర. ౨. మాషపర్ణి,కారుమినుము. ౩.గుంజ, గురివెంద. ౪. వాకుచి, కారుగచ్చ. ౫. రాగవిశేషము.

క...రాగంబులలో, గాంభీర్యము గలరాగము, కాంభోజియె కుందవరపుఁ గవిచౌడప్పా. కవిచౌ. శ. ౨౩. హంస. ౫. ౧౨౪.

౬. ధాన్యవిశేషము.

సీ. చంద్రవంకలు జీనిసయులు కాంభోజులు వంగాకుబొడమలు పొంగుఁబ్రాలు. తే...అదియగు పేరు గలుగువ ఫ్లెకనియింట,నుండు... హంస. ౪. ౧౨౯.

కాంబో(భో)జుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబోజదేశనివాసి. ౨. కంబోజదేశపురాజు.

కాంబోది. వి. సస్యవిశేషము.

ద్వి.వీఁగెఁ గాంబోది వావిరివంక డొంక.విష్ణు.

పూ. ౩. ఆ. (శ. ర.)

కాంస్యకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కంచరవాఁడు.

కాంస్యనీలము. సం. వి. అ. పుం. అంజనభేదము.

కాంస్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంచుది. వి. అ. న. కంచు. పుం. న. కంచుపాత్రము.

కాఁక=క్రాఁక. వి. (√కాఁగు.) ౧. తాపము; బాధ. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

ఉ...వలవంత నస్త్రవుల్, జాలుగ నాల్గుజాలు నిఁకఁ జాలు భవం బనునంత కాఁకతోన్, బాలయి రాత్రి పంచశరుబారికిఁ జిక్కితి నీవు దక్కితిన్. మనుచ. ౩. ౯౩.

సీ. మలతాల్పు మెయిచాయమబ్బులు గ్రమ్మక యెదకాఁక పెన్నెండ వదలఁ గల్గ౽.నీలా.౧. ౧౦౩.

ఉ...ఇంక నన్, గాఁకలఁ బెట్టకే విను ముఖాముఖిఁ బల్కెద దాఁపనేటికిన్. శశాం. ౩. ౬౧.

౨. కోపము.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున నొచ్చిన రాజవంశముం,గూఁకటివ్రేళ్లతోఁ బెఱికి గోత్రసహంబును జేసినట్టియా,వ్రేఁకపుఁగీడు... జై. భా. ౧. ౬౪.

సీ. కాఁకచేఁ బొరుగిల్లు గాల్చి రావచ్చును దనయిల్లు గామకోఁ దరము గాదు. రామలిం. ౨౯. ముక్తాం. ౪. ౯౯.

౩. తపస్సు. (శ.ర.)

ఉ. ఇంతిమృదూక్తిమాధురికి నిక్షురసం బెనవోలఁ జాల కా,ద్యంతము నోడి మధ్యమగుణాశ్రయమై నెఱికాఁక నెన్ని జ,న్మాంతరముల్ వహించియు...వసు. ౨. ౪౬.

౪. జ్వరము. (శ.ర.)

విణ. ఉష్ణము. (చూ. కాఁకవెలుఁగు.)

కాఁకదేఱు=తప్తమగు.

సీ. నిగమనూటంబులాటనేత్రానలజ్వాలఁ గాఁక దేఱినకాముకాండములును. కవిరా. ౩. ౧౧౦.

కాఁకలనుదేఱు=అరితేఱు, గడుసుపాఱు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి, కాఁకలనుదేఱి గడిమీఱి గట్టిపాఱి, రాలు గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

కాఁకర. వి. (సం. కారవేల్లః.) కారవేల్లము. (దీని భేదములు:- అడవికాఁకర, కొమ్ముకాఁకర, గొడ్డుఁగాఁకర, పొట్టికాఁకర.)

క. గోఁకలికైదువదొరతో, డాఁకలిదప్పులు హరించె నంచుం గన్నం, గాఁకఱ బోట్లు హరింగని, కాఁకర పొట్లాదిగాఁగఁ గదియించి రెదన్. బహు. ౪. ౧౪. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

జ: కాఁకరవత్తి.

కాఁకరవత్తి. వి. (√కాఁకర) బాణసంచువిశేషము. (శ.ర.-కాఁకరపూవత్తి. వా.)

కాఁకరా. వి. (కాఁక+రా) వెలుఁగులఱేఁడు, త్విషాంపతి, సూర్యుఁడు.

వ. ... తెల్లదీవిరాజ సుడివాలు కేలను దనరిన యొడయ కాఁకరావెన్నెలగుత్తికన్దోయిమన్నీఁడ... ప్రబంధ. ౨౧౬, ౧౫౩.

కాఁకవడు. అ. క్రి. (కాఁక+పడు) తప్తమగు, కాలు.

సీ. కర్బురేక్షణవహ్నికణవర్షములచేతఁ గనుబంతములు పెక్కు కాఁకవడఁగ. గంధ. ౨౦.

కాఁకవెలుఁగు. వి. (√కాఁక) ఉష్ణరశ్మి, సూర్యుఁడు.

క. చుక్కలరాఁ జొక్కఁడ కాఁ, దక్కాఁకవెలుంగు హృదయమందు జనించెన్, నిక్కమని తెల్పుక్రియ నెవఁ, జక్కన్ గౌస్తుభముఁ దాల్చి శౌరి దలిర్చున్. రామా. ౩. ౫౨. సుద. ౫. ౧౫౫.

కాఁగడా. వి. (కాఁగు+గడ) కరదీపిక, చేతిదివ్వటీ.

మ... కాఁగడాలు ... పగలొత్తు ద్దివటీలు... అగ్నిజ్యోతులుకా వెల్గఁగన్. హంస. ౩. ౨౮.

కాఁగా(గ). అవ్య. ద్రు. (కాన్+కాన్) కనుక, కాఁబట్టి.

సీ. నీకుఁ గాఁగాఁ జేడె చేకూరినది గాక కొంచెగానికి సమకూడు టెట్లు. బహు. ౫. ౧౦౮.

గీ... కానఁ గాఁగఁ, గావున ననంగ నన్నియే కార్థములగు. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కాఁగాని. విశే. (కాన్+కాని) కూడని, కాని, తగని.

సీ. గారాపుఁగూఁతుపైఁ గాఁగానిపనిఁ బూను వనజసంభవునిసెమ్మనము వెలితి. నైష. ౭. ౧౫౧.

సీ. కాఁగానిచెలుల డగ్గఱి చరింపకు మమ్మ యుత్తమస్త్రీలపాం దడుగ కమ్మ. వేం. పంచ. ౪. ౩౮౧.

కాఁగు=క్రాఁగు. అ. క్రి. (క. త. కాయ్) ౧. కాలు, తప్తమగు; బాధపడు.

గీ. అంపమున వీనికంఠంబు ద్రెంపి విడుఁడు, మదమతాఁపుల వీనిమర్త్యుల నొంపుఁ, డెఱ్ఱగానగ్నిఁ గాఁగినయినుపముసుకఁ, గులికి పోయుఁడు వీనిముక్కునను జెవుల. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

క. కాఁగెఁడుగుబ్బచనుంగవ, కాఁగెఁడువిరితేనె గురియఁ గలవాతెఱయున్, గాఁగెడు కుందనపుందళు, కాఁగెడు మెయిసోయగము నొయారి కయారే. బహు. ౫. ౫౬.

గీ. నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుఁదీఁగలను డాఁగు, డాఁగి విరహాభరమ్మునఁ గాఁగి కుందు. ప్రబంధ. ౫౯.

౨. కోపించు.

గీ. అనినఁ బులిఁ గోల ద్రెసినయట్లు రేఁగి, కాఁగి హుమ్మని యసుర యంగంబు వడఁక...ఎ

లుఁగు నింగిఁ బొంగారంగ నిట్టు లనియె. నృ
సిం. ౪. ౧౩౦.

ద్వి. కాఁగి వస్త్రము లేసికపిపుత్త్రిఁ బట్టి, లోఁగక
యొకనూతిలోఁ బడద్రొబ్బె... ద్వి. భాగ. ౯.
(శ. ర.)

౨. పెద్దబాన.

ఉ. అసలత్త్రంపి కట్టి హృదయం బనుకాఁగున
యోగవాసనా, భ్యాసపునీరు గాఁచుటకు నా
గమపావకముం డగిల్చి. ఉ. హరి. ౪. ౭౬.

చ... కాఁగేఁడు పెన్బొదుఁగు... దశా. ౨. ౨౨౪.
పాండు. ౪. ౨౧౧.

జ: కాఁక, కాఁకరా, కాఁకపడు, కాఁకనెలుఁగు,
కాఁగడా, కాఁగుడు, కాఁచు[1], కాఁపించు, కాఁ
పు[3], కాఁపుడు.

కాఁగుడు. వి. (√కాఁగు) తపించుట, తపనము.
(శ. ర.)

కాఁచేర=కాసర. వి. కాసరి.

గీ. ... కాసర యనఁ గాఁచ, ర యనఁ గాశాదనీ
సమాహ్వయ మగు ఫవ. అం. భా. ౨. ౮౦.

కాఁచి. వి. (సం. కాకమాచీ) కాకమాచి, ఓషధివి
శేషము.

సీ. కామ జిలుగు మెట్టదామర నెత్తిసెనగ జంబి
రము కాఁచి సల్లకాఁచి. హంస. ౪. ౧౦. అం.
భా. ౨. ౮౦.

కాఁచే[1]=క్రాఁచే. స. క్రి. (√ కాఁగు) కాఁగఁ
జేయు.

(తపింపఁజేయు; కాలునట్లు చేయు.)

సీ. గుజ్జుగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి
మండెఁగలపైఁ జల్లి చల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

గీ. పరకళత్త్రంబుకుచకుంభపాళియందు, సఖము
దివిచినపాపాత్మునఖమునందు, కొఱ్ఱుగా నగ్నిఁ
గాఁచినయినుపసూదు, లుగ్రదృష్టిని జొన్పఁ
డత్యుగ్రహమున. కాశి. ౩. ౧౫౩. కీలా. ౩. ౩.

చలిగాఁచుకొను=నిప్పుదగ్గఱ నుండి శరీరము వె
చ్చపఱుచుకొని చలి పోఁగొట్టుకొను. (వా)

కాఁచు[2]. వి. ఖాదిరము, కవిరి.

సీ. ...వెలయు ఖాది, రమ్ము కాఁచన... అం. భా.
౨. ౧౬౮.

కాఁచుపడియము=కవిరియుండ.

గీ. కాఁచుపడియంబు లనఁగను గైరవ శ్లి, నంగ
ఖాదిరఘుటికలు... అం. శే. ౫౫.

కాఁజేయు. స. క్రి. (√అగు) ౧. అగునట్లు చేయు,
కావించు, కలుగఁజేయు.

ద్వి. ఎక్కు తలంచిన నేరూపమైన, గ్రక్కున న
ప్పుడ కాఁజేయుగిరులు. బస. పు. ౩. ౧౦౦౧-
పం.

౨. పోఁగొట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు పిత్రార్జిత మంతయు కాఁజేసినాఁ
డు.

౩. అపహరించు.

(వ్యవ) నాసొమ్ము వాఁడు కాఁజేసినాఁడు.

౪. సమాప్తముచేయు, ముగించు.

(వ్యవ) ఆపని కాఁజేసికొని త్వరితముగా రమ్ము.

కాఁడ. వి. కూరాకు లోనగువానికామ.

సీ... శాకనాళము పేరు చనును గమ్మ, కామ కాఁ
డన... అం. భా. ౨. ౨౪౭.

కాఁడి[1]. వి. (త. కాడి) ౧. (రథము బండి నాఁగలి
మొదలగువాని) యుగము, ఎద్లు మొదలగువాని
మెడపై నుంచెడుకఱ్ఱ.

క. పలుపులుఁ గాఁడ్లుం బగ్గం, బులుఁ దనయస్త్రం
బు లడరి పొడిసేసిన వి, చ్చలవిడిఁ బొలెడు
దర్పం, బుల నేయఁడు దివిజరాజపుత్త్రుఁడు
గృపతోఁ. భార. విరా. ౫. ౫౩.

చ. పవనజు చాపముక్త హరులశగ్గములుం దును
మాడి కాఁడితో, నవి పెనఁగాడఁగా వెడఁ
దయమ్మునఁ గేతువు గూల్చి... భార. ద్రో-
౪. ౨౩౩.

౨. యుగమువంటి ఆయుధవిశేషము.

వ...కాఁడి దంకిణి సబలు యీఁటె పెలకట్టె... మల్లుపు. ౩. ౬౯.

జ: కాఁడిగట్టు.

కాఁడి². వి. కాఁపుమగంజి.

సీ...ఉష్ణిక కాఁడి నా నొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

కాఁడిగట్టు. వి. (√ కాఁడి¹) రెండుపొలములకు నడుమ నున్నగనిమ, చిన్నగట్టు. (బ్రా.)

కాఁడిగట్టువ్యవసాయము=నడుమఁ జిన్నగట్టు మాత్రము వ్యవధానముగా నున్న రెండుపొలములలో నిరువురు వేఱుగాఁ జేయు సేద్యము. (వా.)

కాఁడు. స. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

గీ. కంకటము దూఱి యంగంబు గాఁడి పోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కె నతఁడు. భార. ద్రో. ౨. ౩౨.

గీ. ఈసుఁ దలఁచుమహాత్ములహృదయములును, గాఁడ నోపనిమృదుపుష్పకాండనికర, మసని భేదింప నోపునే యంగజన్మ. కు. సం. ౪. ౪౨౯.

గీ. వెస నురంబు గాఁడి వీఁపున వెడలె న, స్యాళుగంబు...హరి. ఉ. ౮. ౮౧.

అ. క్రి. నాటుకొను, గ్రుచ్చుకొను; స్థిరపడు.

గీ. మదనిపూఁదూపు లిందాఁకఁ గెరలి వెలికిఁ, గానరాకుండ నెదలోనఁ గాఁడుఁ గాని, కడఁగి యిపు డేమి మేనెల్లఁ గాఁడఁ జాఁగ, నమఁగ యని సోలెఁ బై రాలునవల కులికి. రసిక. ౩. ౧౭౬.

ఉ. పాఁడియుఁ బంటయుం గలిగి పంకవిహీనమనోహరాంబువుల్, వేఁడిన నెల్లచోటఁ బ్రభవింపఁగ భానుఁడు శీతభానుఁడుఁ, గాఁడినమేఘకాళిమవికారము దూరమునేయ నెంతయుఁ, నాఁడెము చూపె శారదదినంబులు నిర్మలమూర్తికాంతిఁ. పాండు. ౪. ౪౩.

కాఁడఁబాఱు, కాఁడఁగఁబాఱు=కాఁడు.

ఉ. కామును క్రోధముఁ మదను గాఁడఁగఁబాఱుట మాన్చి యింద్రియ, స్తోమనిమార్గవర్తనము ద్రుంచుచు...భార. శాం. ౧. ౧౪౭.

కాఁదారి ప్రొద్దు=కాందారిమాందారి ప్రొద్దు. వి. అర్ధరాత్రము, నడురేయి.

మ. ...సంభోగేచ్ఛ నంతఃపురాం, గనలం గన్నుమొఱఁగి యస్వారమునం గన్నెలు కాఁదారి ప్రొద్దున భీముఁడు సానివాడ కరుగుఁ ఘూర్తప్రకారంబునఁ. భీమ. ౧. ౧౧౧.

ప్రయోగాంతరము లేదు- 'కాందారిమాందారి ప్రొద్దున' అనియుఁ జదువవచ్చును)

కాఁదారిమాఁదారి ప్రొద్దు= కాందారిమాందారి ప్రొద్దు.

గీ. వడివడిం జని పట్టి యోవాలుఁగంటి, నీదు పేరేమి యెవ్వఁడు నీదు మగఁడు, పూని కాఁదారిమాఁదారి ప్రొద్దుకడను, నెందు వోయెదు తలిదండ్రు లెవ్వ రనిన. యయా. ౨. ౮౯. (ఇట 'కాందారిమాందారి ప్రొద్దు' అనియు ననవచ్చును.)

కాఁపించు. స. క్రి. (√ కాఁచు¹) కాఁచునట్లు చేయు.

ద్వి. ప్రియులక పేర్వేగఁ బిలిచి ధేనువులఁ, బిదికి కుండలపాలు బిందెలఁ బోసి, కాఁపించి నగరికిఁ గావళ్లఁ బనిపె. నవ. ౧. ౩౯పా. ౯పం.

కాఁపు¹. వి. ౧. శూద్రుఁడు; కర్షకుఁడు, సేద్యకాఁడు.

క. ఓకాఁప యిందు రమ్మని, సాకతమునఁ జేరఁ బిలిచి శకునవిధిజ్ఞుం, డాకసపుకట్ట డించి యు, నాకులమతి విచ్చి చూడ నప్పుడు నడుమఁ. భోజరా. ౪. ౫౯.

సీ. శూద్రనామంబులు శోభిలు నాలవకొలము

వార లని కాఁపు లని పల్కె. ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

ఆ. కాఁపు లావు నెరవు గల్గి కర్షనముసే,యం
గ వృష్టి దగినయట్లు గలుగ,ఫలము గల్గు...
భార. సౌ. ౧. ౩౧.

సీ...కాఁ పనఁ గమ్మతకాఁ డనంగఁ, గమతకాఁ
డనఁగను గమ్మతీఁ డనఁగను దుక్కిము చ్చ
నఁగను దోఁచుచుండు,హాలికాభిధ... ఆం.
భా. ౨. ౨౨౯.

౨. శూద్రజాతి, పంటకులము.

మ...సాల మంబ ళ్లోయుచుం బట్టి పెన్మసురం
డీఁగడుకాఁపుగుబ్బెతల...ఆము. ౪. ౧౩౩.

జ: కాఁపుది, కాఁపువాఁడు.

కాఁపు². వి.౧.కాఁపురము, నివాసము.

క. ఇక్కడ నిను వీఁ డెవ్వఁడో,యిక్కరణిఁ
మోసపుచ్చి యేలుకొనంగా,నక్కట వలసని
శంకల,నక్కడనే పాడుకాఁపు లాగతి నుం
టిఁ. కళా. ౩. ౨౬౦.

౨. గృహస్థు.

సీ. కులఁకుల నున్నతంగటిజున్ను గృహమేధ...
దొడ్డిఁ బెట్టినవేల్పుగిడ్డి కాఁపు. మనుచ. ౧.
౬౬.

ఆ. తోలుతిత్తి వడసి తోరంపుఁగాఁపనై, నీవు
చిఱుమనేల నేఁటిరాత్రి,కంటఁ బిడుక ప్రా
మి గర్వంబు గిర్వంబు, నుడుపనైతి నేని నొ
ట్టు వెట్టు. దశకు. ౬. ౫౪.

కాఁపుండు, కాఁపులుండు=కాఁపురముండు, ని
వాసముండు.

గీ. కనకమయహట్టకుట్టిమకాంత మగుచు, వివిధ
మణిసౌధములును వస్తువులుఁ గల్గు, నిష్పరం
బునఁ గాఁపుండ కితర మైన,పురమునం దేల
నిల్చె నిర్జరవిభుండు. హర.౭. ౧౭౭. ఆము.
౧. ౧౧.

క. ఆపదలు గాఁపులుండవు, చూపులకుఁ గులా
ద్రియట్లు చుట్టుకొనుఁ దుదిఁ, రూ పేది
విరిసిపోవు మ,హాపవనాహతపయోధరావళి
భంగిఁ. భోజరా. ౫. ౧౪౭.

కాఁపువచ్చు, కాఁపులువచ్చు = కాఁపురమువ
చ్చు, నివసించుటకు వచ్చు.

గీ...నాకంబు వేడ్క,న య్యెడకుఁ గాఁపువచ్చి,
నయట్టు లుండె.భార. ఆను. ౨. ౩౧౯.

క. విచ్చెం దిమిరము గాఁపులు,వచ్చె మధుపకు
లము లబ్జవనములకు...భార. విరా.౨.౨౩౭.

కాఁపువోవు, కాఁపులువోవు=కాఁపురమునెళ్లు,
నివసించుటకుఁ బోవు.

వ. పటగృహంబులు మొదలుగా వలయుసమస్త
వస్తువు లాడఁగూర్చి వెడలినదండు పఱపై
సముద్రంబు గాఁపువోవుచందం బయ్యె. భా
ర. ఉద్యో. ౪. ౧౩౦.

ఉ. చిత్రము కృష్ణరాయనృపశేఖర నీదగుధాటి
కోడి స,ర్వత్ర నిలింపకామినులవాడకుఁ గాఁ
పులువోదు రుత్కల,క్షత్రియపాత్రు లెల్ల...
ఆము. ౧. ౩౭.

కాఁపైయుండు=కాఁపురముండు, నివసించు.

మ. ధరకెంధూళులు కృష్ణరాయలచమూధాటీగ
తిఁ వింధ్యగ,హ్వరముల్ దూఱఁగఁ జూచి
తా రచటఁ గాఁ పైయుండుటఁ జాలన,
చ్చెరునై యొఱ్ఱివింతచీకటులు వచ్చెఁ
జూడరే యంచు వే, సారిదిఁ జూతురు వీర
రుద్రగజరాట్పుద్ధాంతముగ్ధాంగనల్. మను
చ. ౧. ౩౯.

జ: కాఁపురము, కాఁపురించు.

కాఁపు³. వి. (√కాఁచు¹) కాఁచుట.

ఉదా: నాలుగువేడినీళ్లకాఁపులతో నొప్పి తగ్గి
నది.

కాఁపుడు. వి. (√కాఁచు¹) కాఁచుట. (శ.ర.)

కాఁపు(ప)ది. వి. (కాఁపు+అది) శూద్రజాతిస్త్రీ.
(వ్యవ) ఆకాఁపుది చాల యోగ్యురాలు.

క. కాఁపది యనఁ దగునా యది, కాపదియార్వ
న్నె నలరుకనకముఁ బుటముల్, కాఁప దిగిన
దాల్రృతిమ... ఉ. హరిశ్చ. ౮. ౩౩.

కాఁపురము. వి. (√కాఁపు²) ౧. నివాసము; నివాసస్థానము.

క. కాఁపురముసేయ కిఁక లం, కాపుర మెడఁబా
య పలసెఁ గా యను... ఉ. రా. ౨. ౨౮౨.

ద్వి. బంగారుఁ బోఁడులపాలిండ్లఁబోలు, బంగారు
కుండలపస మించి మించె, కాఁపురంబులవా
రు కని సన్నుతించు, గోపురంబులు ... ద్వి.
పరమ. ౧. ౩౩ పా.

సీ. ... లాఁగలఁ గ్రుస్సి యడవకాఁపురముండు
నాఖుతతుల. ఆము. ౬. ౧౩.

క. పుర మల్లదె యద్భుతగో, పుర మై వరణమిషల
సితపుణ్యస్త్రీనూ, పుర మై విభవములకుఁ గాఁ,
పుర మై శోభిలెడు నగ్రమునఁ గనుఁగొంటే.
కళా. ౫. ౧౦౦.

౨. సంసారము.

సీ. ఏమేటియడుగుఁ గెందామర బల్గాఁపురపుటే
ర్లతోఁ జికఁ బ్రంపుఁ దెప్ప. అచ్చ. రా. పీఠి. ౧౧.

ఉ... సుఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేపియున్,
దేపరపోలె నుండి యిలు దీర్పఁగఁ గాఁపుర
మొప్ప వానికిన్. మనుచ. ౧. ౫౩.

వ. మగలతోఁ గలిసి కాఁపురంబులు సేయుమహా
పురంధ్రులు... ఉ. రా. ౮. ౯౮. నీలా. ౧. ౬౫.

కంచంతటికాఁపురము, కంచంతకాఁపురము =
పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము. (చూ. కం
చి.)

కాఁపురించు. అ. క్రి. (√ కాఁపురము) కాఁపురము చేయు.

(సంసారము చేయు)

మ... ప్రియం, బెదుగన్ మర్త్యుఁడు కాఁపురింపఁ
దగు శేదేహాగారమై యొక్కటై, లదరిం జేరి
కొనం దగున్... మల్లభూ. వై. ౬౬.

కాఁపువాఁడు. వి. (కాఁపు¹ + వాఁడు) శూద్రుఁడు.

ఆ. పాలవంటివారు పన్ను వెట్టెడువారు, వారి
లుంగరు కాఁపువారు వేమ. వేమన. ౨.
౩౨౫.

కాఁబట్టి. అవ్య. (కాన్ + పట్టి) కనుక, కావున.

ఉ... సూతుఁడు తద్విదుండు కాఁ, బట్టి... కాశీ.
౧. ౭౬. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కాఁబడు. అ. క్రి. (కాన్ + పడు - స్వార్థమున) అగు.

చ... నీవు న, వ్వారదముఁ బుచ్చుకొమ్మనెద వంది
న వంచిన కాదె మీఁద సం, గరము ఘటిల్లునే
చెలిమి గాఁబడుఁగా కిటు మాటలాడినన్.
జై. భా. ౨. ౬౧.

కాఁబోలు, కాఁగఁబోలు. అవ్య. ద్రు. (కాన్ + పోలు) ఔనేమో.

(ఊహను దెలుపును)

సీ. గంగాప్రవాహంబు గాఁబోలు నని సనిష్ఠాదు
లనుష్ఠాన మాచరింప, నమృతంబువెల్లువ యని
నిలింపాదులు మునుకొని దోసిళ్ల ముంచి త్రో
లఁ. గీ. దలఁప ... ఇట్టులంబుగ వెన్నెల నిట్టె
వోడిచె. విక్ర. ౬. ౬౯.

గీ. కయ్యమిచ్చువాఁడును వీఁడె కాఁగఁబోలు.
హరి. ఉ. ౭. ౧౦౭.

కాక. అవ్య. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకక్త్వార్థకరూపము) ౧. కలుగక సంభవింపక చాలక మొదలగు నర్థముల నిచ్చును. (చూ. అగు.)

౨. వికల్పమును (పక్షాంతరమును) దెలుపును.

క. దాఁకొని ఖడ్గాఖడ్గినొ, కాక కచాకచినొ బా
ణకాశలమునసో, నీ కెద్ది యిష్టము... రామా.
౫. ౧౮౯.

సీ. ... కాక యనఁగ నుతార్థ మెసఁగు. ఆం. భా.
౩. ౭౨.

౩. 'కాని' అనునర్థము నిచ్చును.

మ...పురావిహితకర్మం బెట్టిదో కాక ల, క్షణకా
లిష్యము రాజయక్ష్మమును జక్కం బెట్ట లేఁ
డయ్యెడుఁ గా. నైష. ౮. ౧౮౫.

౪. 'అంతమాత్రమేకాని' అనుఅర్థమును [stain]లు
పును.

సీ. కమలించెఁ గాక యంగజవిరోధిశిరోధిఁ దల
కక్కఁ జాలెనే హాలహలంబు, క్రాఁచెఁ గాక
పయోధికాండప్రకాండంబుఁ బైకిఁ [illegible]ం
గించెనే బాడబంబు. వసు. ౪. ౨౯.

౫. 'తక్క' అనుఅర్థమును దెలుపును.

క. నిర్బంధము దుర్మానము, దుర్బుద్ధికిఁ గాక లగు
నె దుర్యోధన... భార. ఉద్యో. ౩. ౩౨౩.

గీ. నీవు నలునకుఁ జేర్మితో దేవి వైనఁ, గాక నీస
ముజ్జ్వలరూప... లక్షణావళులవి సఫలంబు
లగునె. భార. అర. ౨. ౨౦.

ఉ. ... నేనె కా, కెవ్వరు నీకుఁ బ్రాణపద మేటి
కి దాఁచెదవే తలోదరీ. విజ. ౨. ౩. ౩౧.

౬. ఆశీర్వాదమును దెలుపును.

క. ... ఓ, కుటిలాలక నీకు మగఁడు కోరినకో
ర్కుల్, ఘటియించుఁ గాక... పారి. ౨. ౭౬.

౭. 'కానిమ్ము'అను నర్థము నిచ్చును.

ఆ. అనిన నట్లకాక యని సర్వసేనాధి, పత్యభార
పట్టబంధమునకు, నియ్యకొనియె భీష్ముఁడు...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౫౫.

౮. శాపమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు చచ్చుఁ గాక.

౯. ప్రతిజ్ఞానిశ్చయాదులను దెలుపును.

గీ... ఆతండు మూల మీహాని కెల్లఁ, గాన నాతని
సాధింతుఁ గాక యేను. భార. ఉద్యో. ౪.
౨౮౪.

క... సంధ్యాసమయం, బింతట నేఁటికి నని సా,
లింతముగా కింకఁ బోర లెప్పె నయుచున్.
భార. భీష్మ. ౨. ౩౪౦.

౧౦. కామచారానుజ్ఞను దెలుపును.

గీ. ప్రౌఢిఁ బఠికింప సంస్కృతభాష యండ్రు, ప
లుకునుడికారమున నాంధ్రభాష యందు, రె
వ్వ రే మన్న నండ్రు గా కేల కొఱఁత, నాకవి
త్వంబు నిజము కర్ణాటభాష. భీమ. ౧. ౧౫.

సీ...ఇట్లు యించుట చాలక యింక నిలిపి, వాని
నే మడిగె దెవ్వఁడు గాక నీ కేమి యిది కాక
దంతపరీక్ష సుమ్ము. కళా. ౩. ౨౭౨. (ఎవ్వఁ
డు గాక = ఎవ్వఁ డైన నగుఁ గాక.)

జ: కాకున్న, కా-...

కాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకనాస, కాకిదొండ†.
౨. కాకోలి, కాకుకొల్లి†. ౩. కాఁచి, కాకమాచి†
౪. కాకోదుంబరిక, కుక్కమేడి†. ౫. వెలమ
సంది, కాకజంఘు†. ౬. గుంజ, గురివెంద†.

కాకకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండ†.

కాకఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దకానుగు†.

కాకచించ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద†.

కాకచించి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ=కాకచించ.

కాకచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాకిరెక్క
లవంటి రెక్కలు కలది- ఖంజనపక్షి, కాటుక
పిట్ట. ౨. కాకిరెక్క.

కాకజంఘు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ†. ౨.
వెలమసంది†.

కాకజంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువు, కాకి
నేరేడు†.

కాకజంబుకము. సం. వి. అ. పుం. భూమిజంబు
వు, నేలనేరేడు†.

కాకజంబువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. భూమిజంబువు,
నేలనేరెడు†. ఊ. స్త్రీ. జలజంబువు†. (వాచ.)

కాకజాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోయిల. (వి
ల్సము) ౨. కాకులగుంపు.

కాకణము. సం. వి. అ. న. మహాకుష్ఠభేదము.

కాకణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏకకపర్దము, ఒక్క

గవ్వ. ౨. ఇరువదిగవ్వలవిలువ గలనాణెము. ౩.ప
ణములో నాల్గవభాగము. ౪. మాషమునందు నా
ల్గవభాగము. ౫. మానదండమునందు నాల్గవభాగ
ము. ౬.పాదుక.(శే.ని,వై.ని.) ౭.మానదండము,
కొలతకఱ్ఱ. (మే. ని.)

కాకతాళీయము. సం.విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆకస్మిక
సంభవము, అవితర్కితముగా కలిగినది. వి.అ. న.
ఒకానొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకతిందుకము. సం.వి.అ.పుం. కాకితుమికి, నల్ల
తుమికి.

కాకతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.కాకిదొండ. ౨.గుం
జ, గురివెంద.

కాకతుండఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కాకిదొండ.

కాకతుండము. సం.వి. అ.పుం. ౧. కాలాగురువు.
౨. కాహళము, బాకా. ౩. బాణవిశేషము.

కాకతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాజకేళి, ఒకవి
ధమగు ఇత్తడి. ౨. కాకిదొండ.

కాకతుండిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద.

కాకదంతగవేషణము.సం. వి. అ. న. ఒకానొక
న్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకధ్వజము. సం.వి.అ.పుం.బడబాగ్ని.(త్రి.ని.)

కాకనామము. సం. వి. న్. పుం. బకవృక్షము.

కాకనాస. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండ.

కాకనాసము. సం.వి.అ.పుం. వికంటకము, ఒకజా
తిదూలగొండి.

కాకనాసిక. సం.వి.ఆ స్త్రీ. ౧.కాకిదొండ.౨.రక్త
త్రివృత్తు, ఎఱ్ఱతెగడ.

కాకనిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పనిద్ర, గాఢము
కానినిద్ర.

కాకనీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువు.

కాకపక్షము సం.వి.అ.పుం. ౧. కాకిఱెక్క. ౨.
పిల్లలకుండెడిజుట్టు, బాలశిఖ. (హలా. ని, వై.
ని.- కాకిఱెక్కవలెనుండుకర్ణపార్శ్వస్థకేశభేద
ము, జుల్పా-వాచ.)

కాకపదము. సం.వి.అ.పుం రతిబంధభేదము.వ.౧.
కాకియడుగుకొలంది,కాకపదతుల్యపరిమాణము.
(కాకపదమాత్రపుశిఖ యుంచుకొనవలయు నని
స్మృతులందు విహితము) ౨.గ్రంథములు వ్రాయు
నపుడు బంతినడుమ విడిచినదానిని సూచించున
ట్టికాకపదాకార మగుగుఱుతు. (ఇది హంసపా
దముపంటిది-వాచ.) ౩. వజ్రదోషము.

ఆ.నడుమ నడ్డనిడుపునల్లనిరేఖలు,గలిగి కేని నది
యుఁ గాకపదము, వలదు విలువ నిట్టివజ్రం
బు దాల్చిన,జముఁడుఁ దిట్టినట్లు చచ్చు నిజ
ము. రత్న. ౫౮, ౫౭.

కాకపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి,పిల్లపెసర.

కాకపాణి. సం. వి. ఇ. న. మౌక్తికమణిదోషము.

సీ. పాలు పైమీఁదునున్న నరయఁ ద్రివృత్తం
బు ఘననీలవర్ణంబు కాకపాణి. రత్న. ౫౦.

కాకపీలుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకెందువు,
కాకితుమికి.

కాకపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం- కాకితోఁకవం
టితోఁక కలది-కోకిలము.

కాకపుష్టము. సం. వి. అ.పుం.(-కాకులచేఁ బో
షింపఁబడునది- ఆఁడుకోయిల తనగ్రుడ్లను బొ
దుగుకొనలేక కాకిగూఁటిలో నున్నగ్రుడ్లను దీ
సివేసి తనగ్రుడ్లను ఆగూఁటిలో నుంచి కాకిచే
పొదిగించును) కోకిలము.

కాకపుష్పము. సం. వి. అ. న. గంధపర్ణము.

కాకపేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧-కాకి
త్రాగఁ దగినది- పూర్ణోదకముచేత ప్రశస్తమై
నది. (నద్యాది) ౨-కాకులే త్రాగఁ దగినది-స్వ
ల్పోదకము కలది. (నద్యాది)

కాకఫలము. సం. వి. అ. పుం-కాకులకు ప్రియ మైనపండ్లు కలది-నింబవృక్షము, వేముకీ.

కాకబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకులకు ఇడునట్టిఅన్నాదిబలి.

కాకభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాకరంజము, నిప్పువన్నెకానుగుకీ.

కాకభీరువు. సం. వి. ఉ. పుం-కాకులకు భయపడునది-పేచకము, గ్రుడ్లగూబ.

కాకమద్గువు. సం. వి. ఉ. పుం. దాత్యూహము, కూకుడుగుండెపక్షి.

కాకమర్దము. సం. వి.అ.పుం.మహాకాళవృక్షము.

కాకమల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవిమల్లెకీ.

కాకమాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాఁచికీ.

కాకమాత. సం. వి.ఋ.స్త్రీ. కాకమాచి,కాఁచికీ.

కాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకి. ౨. శిరోవక్షాళనము, (కాకివలె) తలనుమాత్రము నీట ముంచి చేయుస్నానము. ౩. మానభేదము. ౪. ఒకద్వీపము. న. ౧. కాకులసమూహము. ౨. సురతబంధవిశేషము. ౩. ఇంచుకజలము.

కాకముద్గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి,కాకిపెసర, పిల్లిపెసరకీ.

కాకయవలు. సం. వి. అ. పుం.బ. నిష్ఫలతృణధాన్యము, తండులశూన్యధాన్యము.

కాకరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వందావృక్షము.

కాకరూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రుడ్లగూబ. ౨. కపటము, దంభము.

కాకరూకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)౧.భీరువు, పిఱికివాఁడు. ౨. దిగంబరుఁడు, దిసమొలవాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. వి. అ. పుం. స్త్రీజితుఁడు, భార్యకు వశుఁడైనమగఁడు.

కాకలకము. సం. వి. అ. పుం. గొంతుకపోఁక, గొంతుముడి. (కల్ప)

ఉదా: ఓష్ఠప్రభృతి కాకలకపర్యంతం.(వ్యాక)

కాకలము. సం. వి. అ. పుం. ద్రోణకాకము,మాలకాకి. న. గొంతుముడి.(త్రి. వి.)

కాకలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. సూక్ష్మమును మధురమును అస్ఫుటమును అగుధ్వని. ౨. మనుష్యులు నిద్రించుటను నిద్రింపమిని దెలిసికొనుటకై దొంగ లుపయోగించుసన్ననిరవళి గలవాద్యవిశేషము.(విల్యమ్సు.)౩. గుంజ, గురివెందకీ.(వాచ)

కాకలీద్రాక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లఘుద్రాక్ష, చిన్నద్రాక్ష, కిసిమిసికీ.

కాకలీరవము. సం. వి. అ. పుం-సన్ననిఅవ్యక్తమధుర మైనధ్వని కలది-కోయిల.

కాకవంధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (కాకివలె) ఒకమాఱే ప్రసవించి పిదప గొడ్డురాలయినస్త్రీ.

కాకవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జంబూభేదము.

కాకశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకితుండి,కాకిదొండకీ.

కాకశీర్షము. సం. వి. అ. పుం. బకవృక్షము.

కాకస్త్రీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బకవృక్షము. (వాచ)

కాకస్ఫూర్జము. సం. వి. అ. పుం. కాకతిందుకము, కాకితుమికికీ.

కాకాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ,కాకిదొండకీ.

కాకాంచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ, కాకిదొండకీ.

కాకాండము. సం. వి. అ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేముకీ.

కాకాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాజ్యోతిష్మతి, పెద్దమాలకీ.

కాకాండోల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కోలశింబి, దూలగొండీ.

కాకాక్షిగోళకన్యాయము. సం. వి.అ. పుం. ౨ కాకాక్షన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకాదని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. గుంజ, గురివెందీ. ౨. శ్వేతగుంజ, తెల్లగురివెందీ.

కాకారి. సం.వి.ఇ.పుం. గుడ్లగూబ.

కాకి. వి. (సం.కాకః.క. కాకె. త.కాక్కై.) వాయసము, కాకము.

గీ. పండ్లు వేర్వ్రాసి కదలు చూపక యున్న, కాకి కడకంటిపైచూపు రాకమున్న, కాలు సేయాడుతఱియంద కదలవలయుఁ, దీర్ఘసేవకు దేహ మస్థిరము గాన. కాశీ. ౩. ౭౪.

సీ. కాకిపిట్టకుఁ జాలఁగడ లేని బ్రదుకిడి ... నీలా. ౧. ౧౧౧.

సీ. ... వాయసంబు కాకి నాఁ దగు. ఆం.భా. ౨. ౯౩.

విశే. నీచము, అల్పము. (ఉదా: కాకిబంగారు, మొ-బ్రౌ)

ఇ: కాకికలువ, కాకిచావు, కాకిచిప్ప, కాకిచెఱకు, కాకితీపు, కాకితుమ్మికి, కాకితూకి, కాకిదొండ, కాకినేరేడు, కాకిపెంపుడు, కాకిపెసర, కాకిబంగారు, కాకిబాతు, కాకిబేగడ, కాకిమేడి, కాకిరెక్కలు, కాకిరెల్లు, కాకివెదురు, కాకిసామ్మ.

కాకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకాకి. ౨. వాయసీలత. ౩. కాకోలి, కాయకొల్లీ.

కాకికలువ. వి. (√కాకి) అల్లిపువ్వు, కాకోత్పలముీ. (శ.ర.)

కాకిచావు. వి. (√కాకి-క.కాకిసావు) దిక్కుమాలినచావు, అగతికమరణము. ('అకస్మికమరణము' శ. ర, బ్రౌ.)

కాకిచిప్ప. వి.(√కాకి) శంబూక, నీటిగుల్ల, కప్పచిప్ప.

క. అప్పుడు చూచిన నేమని, చెప్పుడు తక్కటలి కాకిచిప్పలు నిసుముం, గుప్పలుఁ దెప్పలుఁ దిప్పలుఁ, గప్పలుఁ జిక్కంగ దుమ్ము గ్రమ్మచు నుండెన్. యయా. ౩. ౨౯. ఆం.భా. ౧. ౧౬౧. హంస. ౪. ౧౭౬.

కాకిచెఱకు. వి. (√కాకి) శరము, తృణవిశేషము.

సీ. కాకిచెఱకనంగఁ గను మన శరమగు ... ఆం. భా. ౨. ౩౫.

కాకిణి. సం=కాకణి. (కల్ప, వాచ, విల్సన్.)

కాకితము=కాగితము, కాగిదము. వి. (సం. కాగదమ్. క. కాగద. త. కాకితం. హిం. కాగజ్.) వ్రాయుట కుపయోగించు పత్త్రవిశేషము.

ఉ. ...పారసిభాష వ్రాసినం, గన్నులపండువై యమరుఁ గాకితమందలివర్ణపద్ధతుల్. భీమ. ౧. ౮౩.

సీ. ఘట్టితపటంబు వెలయును గడిత మనఁగ, వెలయుఁ గాకిత మనఁగఁ దద్భేదసంజ్ఞ. ఆం.భా. ౨. ౧౭౭.

కాకితీపు. వి. (√ కాకి) మూర్ఛ్ఛావిశేషము, అపస్మారము, కాకిసామ్మ. (శ. ర, చి. ని.)

కాకితుమ్మి(మి)కి. వి. (√కాకి) నల్లతుమికి, కాకతిందుకముీ. (శ. ర.)

కాకితూకి=కాకితుమ్మికి.

సీ. కాకితూకందుగు కానుగు వరగోఁగు ... హంస. ౪. ౧౧.

కాకిదొండ. వి. (√ కాకి) కాకతుండీ.

గీ. కాకిదొండ యనం జనుఁ గాకబింబి. ఆం. భా. ౨. ౬౦.

కాకినేరేడు. వి. (√ కాకి) నేలనేరేడు, కాకజంబువుీ.

సీ. ...కాకి, నేరేడనఁగ నక్క నేరేడనఁగ నేల నేరేడనఁగ జన్న నారపిగను, భూజంబునామంబు... ఆం. భా. ౨. ౪౬.

కాకిపెంపుడు. వి. (కాకి + పెంపుడు) పరభృతము, కోయిల.

ద్వి. కలుకుఁ బెంజెలువవిల్కాని డాకలకు, మొలకుఁ బల్గాకిపెంపుడులకూఁకలకు. ద్వి.తి. సా. ౧. ౧౨ పా. ౬ పం.

కాకిపెసరు(ర). వి. (√ కాకి) పిల్లపెసర, కాకముద్గకి.

గీ. పిల్లపెస రనఁగాఁ గాకిపెస రనఁ దగుఁ గాకముద్గాఖ్య...అం. భా. ౨. ౫౭.

బ. (కాకిపెసలు.) క్షుద్రముద్గములు, పిల్లపెసలు.

సీ. కాకిపెసరు నాఁగఁ గనుపట్టు క్షుద్రముద్గము ...అం. భా. ౨. ౨౩౫.

కాకిబంగారు. వి. (√ కాకి) అభ్రకము. (పీతాభ్రకము—శ. ర.)

గీ. కాకిబంగా రనంగ బేగడ యనంగ, నభ్రకము దోఁచు...అం. భా. ౨. ౨౭౭.

కాకిబాతు. వి. (√ కాకి) ఒకవిధమైనఅడవిబాతు. (శ. ర.)

కాకిబేగడ=కాకిబంగారు.

ద్వి. కాకిబేగడబొట్టు కంచుమట్టియలు, కైకడ సంకుటుంగరమునుం గలిగి. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౨౩ పా. ౧౪ పం.

కాకిమేడి. వి. (√ కాకి) కాకోదుంబరిక, బమ్మమేడికి. అం. భా. ౨. ౪౨.

కాకిఱెక్కలు. వి. బ. (√ కాకి) ధాన్యవిశేషము.

సీ. ఱెక్కపాలలు కాకిఱెక్కలు పుష్పమంజరులు సీతాభోగసరులు గౌరి, కుంకుమలు... హంస. ౪. ౧౭౭.

కాకిఱెల్లు. వి. (√ కాకి) ఒకజాతిఱెల్లుకి. (దీని పుల్లలను చెక్కి వ్రాయుట కుపయోగింతురు.)

కాకివెదురు. వి. తృణవిశేషము. హంస. ౫. ౪౪.

కాకిసొమ్ము=కాకితీపు (శ. ర.)

కాకు. విశే. ౧. వ్యర్థము.

మత్త...నిను వేఁడుకార్యముఁ గాకు చేయక చేయుమీ. మైరా. ౧. ౭౨.

౨. చెల్లాచెదరు, చిందఱవందఱ.

క. ఆకులుగాలి కాకులవలెఁ, గాకై చనఁ జొచ్చి రెల్లకడలకు నసురుల్. రామా. ౬. ౨౫౧.

౩. కళాహీనము.

ద్వి. వైకుంఠనగరంబు వనజారికరము, సోఁకని కుముదంబుఁజోకఁ గాకయ్యె. విష్ణు. పూ. ౨. ౯. (శ. ర.)

వి. ౧. గాసి, బాధ.

క. కాకులలోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడ లేక గులముఁ గలయఁగఁ బవనుం, డాకులపాటొనరింపఁగ, నాకులపాటయ్యె విరహు లగు లోకులకున్. ద్వా. ౭. ౯.

౨. నింద; అవమానము. (చూ. కాకుచేయు.)

జ: కాకుఁదనము, కాకుచేయు, కాకుపడు.

కాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అతిధృష్టుఁడు. (కల్ప) ౨. కుంటివాఁడు. (విల్సన్సు.)

కాకుఁదనము. వి. (√ కాకు) దుశ్చేష్ట, దుండగము.

ఉ...తల్లి బాష్పకలికాతరశీకృతలోచనాంతయై, కాకుఁదనంబు సేసెఁ గొడుకా యిఁక నే మన నేర్తుఁ గోడలిన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౯.

కాకుచే(సే)యు. స. క్రి. (√ కాకు) ౧. నిందించు; అవమానపఱుచు.

క. పరతత్త్వ మెఱుఁగ కూరక, పరమర్షులతోడ నేన పరముఁడ ననుచున్, సుర లెల్లఁ గాకు సేయఁగ, దురహంకృతిఁ బలుకఁ దగునె తోయజగర్భ. కాశీ. ౫. ౭౭.

గీ. పిటికిప్రాణులఁ బొరిగొనుబిరుదుమగఁడ, వగుదు నీ వని యంపంద మొగముమీఁదఁ, జప్పటలు వట్టి యాతఁడు జమునిలాఁతు, చేవ

యును బొల్లు గాఁ గాకుచేసి విడిచె. హరి. పూ. ౪. ౧౫౫.

సీ. బిగువుఁజన్నులయొప్పు పృథులాబ్జకోరకకరి కుంభములనైనఁ గాకుసేయు. పరమ. ౨. ౩౭.
(ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

౨. అణఁచు.

సీ. కాదంబనికురుంబకలితమై ప్రవహించుకాళిం దిగర్వంబుఁ గాకుసేసి. మనుచ. ౩. ౧౯.

సీ. ఒక టిచ్చి తోన వేఱొకటిఁ గోరినయట్టి కానీనుగర్వంబుఁ గాకుచేసి. చంద్రా. ౧. ౨౧.

౩. బాధించు; హింసించు.

ద్వి. కలికి పైఁబడి తద్దఁ గరఁగించునిన్నుఁ, గాకున్న నెన్నైనఁ గల్లలు గూర్చి, కాకుచేయు ను రాజుగారితోఁ జెప్పి, నీవు నెమ్మనితో నిలిచితి వేని, పావురాయులు లక్ష పదివేలు గలవు. ద్వి. లి. సా. ౧. ౬పా. ౧౨ పం.

కాకుత్స్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కకుత్స్థవంశపు రాజు.

కాకుదము. సం. వి. అ. న. తాలువు, దవుడ.

కాకున్నె. అవ్య. (కాక + ఉన్నె) నిశ్చయమును దెలుపును.

ఆ. అడవిఁ దన్నుఁ బాసి యరిగిన నలిగి కా, కున్నె యిట్లు సేయ నుబిద గడఁగె. భార. అర. ౨. ౧౬౪. (అలిగి కాకున్నె = అలిగియే.)

కాకుపడు. అ. క్రి. (√ కాకు) వ్యాకులపడు, కలఁత నొందు.

క. చీకటికాటుకపిట్టలు, కాకుపడక భాస్కరుండు కరజాలకము, ల్వీఁక నిగిడింపఁ దారలు, వ్యాకులతం దారె ఖగము లగుటక థీరిక. శశాం. ౪. ౧౨౭.

సీ. మెల్లనినగవుల మేనులు మఱపించి కడుజాణ మాటలఁ గాకుపఱచి. భాగ. ౮. ౩౧౮.

కాకుభము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) దిక్కునకు సంబంధించినది.

కాకువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. శోకభయాదులచేత కలిగెడు ధ్వనివికారము. ౨. జిహ్వ, నాలుక. (కల్ప)

కాకేందువు. సం. వి. ఉ పుం. కాకితుమికి.

కాకేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాశముకి. (త్రి. ని, రా. ని.)

కాకేమి. అవ్య. (కాక + ఏమి) మఱియొకదాని లేమిని దెలుపును, ఏవకారార్థకము.

వ. అవృషభగోమయభక్షణంబున నైనయశుచి భావంబునం గాకేమి యప్పరమపతివ్రత మదీయదృష్టిగోచర గాకున్నదయ్యె. భార. ఆది. ౧. ౯౭. (అశుచిభావంబునం గాకేమి = అశుచిభావముననే.)

కాకేష్టము. సం. వి. అ. పుం - కాకులకు ఇష్టమైనది - నింబము, వేముకి.

కాకోదరము. సం. వి. అ. పుం - ఉదరములో కుటిలముగా నడచునది - పాము.

కాకోదుంబరము. సం. వి. అ. పుం. కాకిమేడి, బమ్మమేడికి.

కాకోదుంబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కాకోదుంబరము.

కాకోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. ౨. సర్పము. ౩. అడవిపంది. పుం. న. విష భేదము. న. నరక భేదము.

కాకోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాయకొల్లికి.

కాకోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కాకోలూకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకికిని గ్రుడ్లగూబకును గలసహజవైరము.

కాక్షము. సం. వి. అ. న. (కోపాదులవలని) కుచ్చితపుచూపు. పుం. కడకంటిచూపు.

కాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తువరిక, తొగరికి. ౨. సౌరాష్ట్రమృత్తిక, తొగరిమన్ను. (మే. ని -

ఇది పరిమళించును. దీనిని గోపీచందన మందురు.)

కాగదము. సం. వి. అ. న. కాగితము.

శ్లో. భూర్జే వా వసనే రక్తే క్షౌమే వా తాల
పత్రకే,కాగదే వాష్టగంధేన... విలిఖ్యధా
రయేన్నరః. (మంత్రకల్పద్రుమము.)

కాగము. సం. వి. అ. పుం-కా అనిధ్వనిచేయునది-కాకము, కాకి.

కాగితము=కాకితము.

గీ. ప్రాణనాయక యిదె చూడు పతులఁ గూడి,
పాయకుఁ డటంచు సతులకుఁ బల్కుఁ దేజి,
పాదుషా హుళికా చేసి పంపుకాగి,తంపుఫర
మానువోలె సుధాకరుండు. దశా. 3.౪౫.
ఇందు. ౫. ౯.

కాగిదము=కాకితము. (చి. సి, శ్రా.)

కాగిన. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర, శ్రా.)

కాచనకి. సం. వి. న్. పుం.వ్రాతప్రతి.

కాచనము. సం. వి. అ. న. కచేలము, వ్రాసినకాగితములను గాని వ్రాతప్రతులయాకులను గాని బంధించెడు దారము మొదలైనపుస్తకాదబంధనము. (విల్యమ్సు.)

కాచమణి. సం. వి. ఇ. పుం. గాజుపూస.

కాచమలము. సం=కాచలవణము.

కాచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాజుమన్ను. ౨. గాజుపూస. 3. శిక్యము, కావడియుట్టి. ౪. త్రాసుచివరను దారములతో కట్టుఉట్టి. ౫. నేత్రరోగవిశేషము. ౬. కాను, అత్యల్పమగువిలువగలఒకనాణెము.

శ్లో. కాచాయ నీచం కమనీయవాచా, మోచాఫలస్వాదుముచా న యాచే, దయాకుచేలే
ధవదత్కుచేలే,స్థితేకుచేలే శ్రితయాకుచేలే.

న. గాజుప్పు, చౌటియుప్పు.

కాచలవణము. సం. వి. అ. న. గాజుప్పు, సౌవర్చలవణము, చౌటియుప్పు.

కాచసంభవము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గాజువలనఁ బుట్టినది. వి. అ. న=కాచలవణము.

కాచస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాజుపాత్ర. ౨. ఫలేరుహా, కలిగొట్టుకి.

కాచాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బకభేదము, ఒకజాతికొంగ.

కాచి(చే)కోలు. వి. (√ కాచేకొను) కాచికొనుట, రక్షించుకొనుట.

చ. ఇది దగ దంచు నడ్డపడునింతకు నేరక సభ్యులందఱుఁ,మది మది నున్నయట్టియెడ మాని
నికిం దనుఁ దాన కాచికో, లొదవినదానఁ
జేసి సభ నొచ్చెము దక్కెనఁ బాండునంద
నుల్,బ్రదికిరి గాకయయ్యెడరు రాచకొమా
రుల కోర్చునట్టిదే. భార. ఉద్యో.౧.౩౪౯.
(చి. ని. పా.) భార. ద్రో. ౪. ౧౬౬.

కాచిఘము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. బంగారు. (మే. ని.)

కాచిఘుఁడు. సం. వి.అ.పుం. ఛేమండుఁడు, తలిదండ్రులు లేనిబిడ్డఁడు. (మే. ని.)

కాచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కావడియుట్టియం దుంపఁ బడినది. (కుండ లోనగునది.)

కాచే[1]. అ. క్రి. ప్రతీక్షించు, ఎదురుచూచు.

ఉ...అకచీ,కాంతుఁడు గాచినాఁడు కుతుకంబున నీదుకటాక్షవీక్షకుఁ. దశా. ౭. ౭౬.

(కాచినాఁడు:-కాచుకొనియున్నాఁడనిభావము.)

స. క్రి. (త. క. కా.) ౧. కాపాడు, రక్షించు.

ఆ.గాడ్పుచూలి పిఱుఁదు గావంగ నర్జును,నోర్వ
నమరులైన నోవ రాజ. భార.ఆది. ౯.౨౩.

ఆ. ఏను గలుగ వెఱవ నేటికి సేనలఁ,గాతు నీవు
మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౪.
౨౧౩.

క...మనుజా, గావుము ప్రోవుము...హరి. పూ. ౮. ౨౩౯.

౨. మన్నించు, క్షమించు.

ఉ...దూతలు శేరక యాడినప్పుడుం, గాతురు దప్పు విశ్వసయకార్యధురంధరు లైనభూప తుల్. కాశీ. ౬. ౨౨౩.

క. ఆచోళనృపవరేణ్యుఁడు, వాచంయమవరు నిఁ జేర వచ్చి మునీంద్రా, నా చేసినయపరాధము, గాచి ననుం గావవయ్య కరుణాజలధీ. విప్ర. ౫. ౯౧.

౩. ఆఁపు.

ఉ. ద్రోవది ... మనంబునఁ బొంగువిషాదరోషముల్, గావఁగ లేక బాష్పములు గ్రమ్మఁగ దిగ్గన లేచి యార్తయై. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౪.

ఉ. కట్టుకుఁ గాపుగా నిదుర గావఁగఁ జాలెడివారిఁ గొండఱం, బెట్టుచు...భా. రా. యు. ౨౫౯.

నోరుకాచు=౧. రహస్యముగా నుంచు, (రహస్య విషయము) చెప్పకుండ నుండు.

ద్వి. చేరి నీ కొకమాటఁ జెప్పవచ్చితిని, నోరు గాచెద నన్న నుడువుదు నీకు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౩౨ పం.

౨. పథ్యము చేయు.

ఉదా:-నోరుకాచినఁ గాని వ్యాధి కుదురదు.

జ: కాచికోలు, కాచుకొను, కాపరి, కాపాడు, కాపించు, కాపు[1], కాపుకాఁడు, కాపుగడ, కాపెట్టు, కావలి, కావలికాఁడు, కావలివాఁడు.

కాచే[2]. అ. క్రి. ౧. (కాయ కిణము, మొ.) పుట్టు, బయలుదేఱు.

(వ్యవ) ఆచెట్టున పదికాయలు కాచినవి.

ఆ మెకడుపున నాలుగు కాయలు కాచినవి.

రాపిడిచే చేతిమీఁద నొకకాయ కాచినది.

౨. బయలుదేఱినకాయలు గలది యగు.

మానిని. కాచి పెడంగుగఁ బండినయాసహకారములం గదళీతతులం, జూచుచు...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

౩. (ఎండ, మొ.) ప్రసరించు.

క. తలఁచిన డెండము గందును, బలికిన నోరెల్లఁ బొక్కుఁ బ్రభ సూచిన కెంపులు గమరు ననఁగఁ బటుతర, విలయానలభాతి నెండ వేసవిఁ గాచెన్. కు. సం. ౬. ౮౯౨.

ఉ...హరియె కావలె నంచుఁ దపించె దూరకే, కన్నుఁ జీకంబు కాఱుపవిఁ గాచిననెన్నెల సేసి యయ్యయో, నిన్నును ముంచె నీజనకునిం గుదియించినవెట్టి యిర్వ్యదన్. ఉ. రా. ౩. ౧౧౬.

స. క్రి. ౧. (కాయ కిణము మొదలగువానిని) కాంచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు పదికాయలు కాచినది.

వ...పెక్కువిధంబులఁ దమతమకై యెడపడని కావటిమోపులకతనం గంది కాయలు కాచి వంగినవలుఁదమూఁపులును...హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

(వ్యవ) నీ వెప్పుడు వత్తువో యని చూచి చూచి నాకన్నులు కాయలు కాచినవి.

౨. (ఎండ, మొ) కాయు, ప్రసరింపఁజేయు.

గీ. నిడుదత్రొక్కుని బయల నెప్పుడుఁ దిరుగుచుఁ, బొసఁగ మువ్వొద్దు మువ్వేసములఁ జెలఁగుచు, వెలుఁగు లెల్లెడఁ గాచుచు నలరుని ర్ల, వేఁటకాఁ డప్పు డెంతయుఁ జేట మీఱె. అచ్చ. రా. అయో. ౪౨.

జ: కాపు[2].

కాచే(చి)కొను=కాచే[1].

అ. క్రి. (ప్రతీక్షించు)

వ. నలకూబరుకాపానుభవంబునకుం గాచుకొని యుండువానికి నీదుష్కర్మంబున సాధించి నరాజ్య వైభవం బేమి కీర్తిసుకృతంబులకు సాధకం బయ్యెడు...కళా. ౪. ౧౮౮.

స. క్రి. (కాపాడు, రక్షించు.)

గీ. దోసమును వసకీర్తియుఁ దొలఁగఁబెట్టి,నాఁడు గురుఁ గాచుకొంటివి...విక్ర. 3. ౧౭౯.

కాచూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ.

కాజలము. సం. వి. అ. న. ఇంచుకనీరు.

కాజీ. వి. ఒకానొకచెట్టు.

సీ. యువజనరాగపయోరాసు లుప్పొంగ వెలిదమ్మికాజిపువ్వులు ముడుంగ. పారి. ౨. ౪౯. (శ. ర. పా-జాజిపువ్వులు. ముద్రి.)

కాట. వి. పులిసినయంబలి?

చ. కని సతిఁ బిల్చి యిక్కటిని గామిని చూచితె యెన్నఁ డిప్పురి,న్గనుఁగొనుపంది గా దిది దినంబును గంజియుఁ గాట వోసి పెం,చిననిట నుండు నంచుఁ బతి చెప్పిన సంతస మంది దాని నొ,య్యన దరిఁజేరఁ బిల్చి పులియంబలి యించుక వోసె మూఁకుటన్. చెన్నబ. ౨. ౨౬.

కాటకము. వి. కఱవు, క్షామము. (శ. ర.)

కాటము. సం. వి. అ. పుం. కూపము, నూయి.

కాటా. వి. (హిం. ఖాటా) పెద్దత్రాసు. (శ. ర.)

కాటికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము.

సీ.వంగపండు పికిలి వామనపాతుకాఁ డుల్లంకి కాటికాఁడు పగడంపు, జిట్ట... గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

కాటిపాపఁడు. వి. (కాడు[1] + పాపఁడు) ౧. గొల్లవాఁడు.

ద్వి. కాటిపాపఁడు పసిఁ గాఘమ నుండ.బస. పు. ౪. 3౧౭ పం.

౨. శ్మశానపుఁగావలివాఁడు.

ద్వి. నీ కెంత గలిగిన నిన్నదలించి, మాకుఁ ద్రైకొన రాదు మాదకు మిగులఁ, కాటలగంధిసీపలు కియ్యకొనఁగఁ,గాటిపాపని కేల కరుణ నీమీఁద. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౫౪ పం.

కాటిపాపలవాండ్రు. వి. బ. (√కాఁడు[1]) జాలవిద్య చేసెడిఆటవికజనవిశేషము. (శ. ర, త్రా.)

కాటిఱే(ట్రే)ఁడు. వి. (కాడు[1] + ఱేఁడు) మృగయులు మున్నగువారు కొలిచెడిశివరూపదేవత.

ఉ.అమ్మృగయుల్ వినోదగతి నందఱు నయ్యెడఁ గాటిఱేనికిన్,సమ్మతితోడఁ బూజ లిడి... ఇందు. ౨. ౭౧.

సీ. కాట్రేఁడ మెకములకదుపురాఁజేయుమీ జింక నొక్కటి నీకుఁ జేతి కిత్తు. యయా. ౨. 3. (చండాలిమాట.) ఉ. నేఁడు కృతార్థులైరి జననీజనకుల్ ఫలియించెఁ బుణ్యముల్, నేఁడు పురాకృతంబు లవనీరుహమూలనివాసి యైన కా,ట్రేఁ డిలువేలు పౌచు నొనరించె మనోరథసిద్ధిసంపదల్. శివరా. 3. ౯3.

కాటు[1]. వి. (√కఱచు-క. కాటు. త.కడి) దంశము, కఱచుట; కఱచుటవలనఁ గలిగినగాయము, గంటి.

చ. చెలువలు మత్తిమ్రానిపయిఁ జిల్కలు మూవిరమింప వానిము,క్కులు గని మత్తిపండులని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్,దలిరులు సావి కీరములు దందడిఁ గుట్టిన ముగ్ధలందఱున్,గలగొని వాతి కో యివియ గాటుల మ్రానునుచున్ భయంబునన్. కు. సం. ౯. 3౧౬.

చ. ... మా,కఱచినకాట్లకున్ శిశువుకాయము తోలును నుగ్గదయ్యె...నృసిం. ౪. ౪3.(శ. ర. పా.)

కాటు[2]. వి. మాఁడువాసన.

సీ. ముంజేతికంకణంబున కద్ద మేటికిఁ దంగేటిజుంటికిఁ దావ యేల,వెలికాటు గ్రమ్ముకూర

ల రుచుల్ గొన కేల పరు లెన్న కేల స్వభా
ర్యగుణము. రామలిం. ౫౫.
కాటునీళ్లు = మాఁడిచినఓమము మున్నగువాని
లో పోసిపొంగించినసీళ్లు.
(వ్యవ) ఓమపుకాటునీళ్లతో అజీర్ణవిరేచనములు
కట్టును.
కాటుపో(వో)వు=కాటువాసన గలది యగు.
(వ్యవ) పాలు కాటువోయినవి.

కాటుక. వి. కజ్జలము, కంటి కుపయోగించు లేపన
ద్రవ్యము.
ఉ. మంకెనపువ్వుమీఁదియళిమాడ్కి నృపాధ
రపల్లవోదరా,లంకృతి యైనదంతపదలాంఛ
నముం గని కన్నుఁగోనలం,దంకురితంబు లై
నదరహాసలవంబులు పద్మనేత్ర యి,ట్టింకులు
సేసెఁ బత్తుములయీఅమిఁ గాటుకచిమ్మఁ
జీకటిక్. వైష. ౭. ౧౯౩.
చ. ఘనగతశంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి...
ఆము. ౨. ౧౬.
కాటుకబరణి=అంజనకరండము. ప్రబంధ. ౬౪.
జ: కాటుకకొండ, కాటుకపట్టు, కాటుకపిట్ట,
కాటుకరేకులు, కాటుకఱాయి, కాటుకతేకు
లపాము.

కాటుకకొండ. వి.(√కాటుక)అంజనాద్రి.
ఉ. కాటుకకొండఁ బోలు మెయికాంతి...దశా.
౩. ౧౭౫.

కాటుకపట్టు. అ. క్రి. (√కాటుక)నలుపుపాఱు,
నల్లఁబడు.
క. బహుళజలప్లవమాన, ద్రుహిణాండము చెమ్మ
యుటికి రూక్షార్కవిభా,రహితతఁ గాటుక
పట్టెను,రహి చెడి యన నంధతమసరాసులు
బెరసెక్. మనుచ. ౩. ౧౭.

కాటుకపిట్ట. వి. (√కాటుక) ఖంజనపక్షి, ఖంజ
రీటము. (కాటుకపిట్టలు సంభోగము సలుపు ప్రా
లినభూమిలో ధన ముండు నని ప్రసిద్ధి—చూ.
వసు. ౩. ౧౦౭.)
సీ...కాటుకపిట్ట రువ్వాపులుఁ గనఁ దనరు,ఖంజ
రీటాభిధ. ఆం. భా. ౨. ౮౧.

కాటుకరేకులు. వి. బ. (√కాటుక) ధాన్యవిశే
షము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాటుకఱాయి. వి. (√కాటుక) సౌవీరాంజన
ము. (శ. ర.)

కాటుకతేకులపాము. వి. (√కాటుక) కాటుక
వలె నల్ల నగుపొడలు గలయొకానొకపాము,పులి
పెంజెర. (శ. ర.)

కాటులాడు. అ. క్రి. (√కాటు[1]) కలహించు.
సీ. అసుఖదం బైనరాజ్యామిషంబునకుఁ గుక్క
లభంగిఁ దమలోనఁ గాటులాడి. భార.శాం.
౧. ౪౫.

కాట్రగడ. వి. కంచుకోట. (శ. ర.)

కాఠిన్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కఠినభావము, గ
ట్టిగా నుండుట. ౨. దయలేమి, క్రూరత్వము.
౩. నైష్ఠుర్యము.

కాడు[1]. వి.ఔ. (క. త. కాడు) ౧. అడవి ,కాన.
సీ.నిరుపాధినిస్సీమనిర్నిబంధనవృత్తిగలమహాప్ర
తిభ యేకాటఁ గలసె. శివరా. ౨. ౧౦౯.
(ఏకాటఁగలసె=ఏయడవిలో కలసినది,ఏమైపో
యినది.) హర. ౭. ౫౨.
౨. శ్మశానము, వల్లకాడు.
క. సొద పై నుండఁగ వారలు,పదుంద్రుఁ జూ
చి దాని భక్షింపంగా, మదిఁ గోరి చేరి చు
ట్టుం, బొదివినసమయమునఁ గాటిపొంతతె
రువునక్. భార. అను. ౩. ౨౧౦.
క. ఎంత గడించినఁ గూటికి, వెంకటివాఁ డైనఁ
గాటి కిందునిభాస్యా. కుచేల. ౧. ౭౭. ఆం.
భా. ౨. ౨౨౫.
౩. నాశము; చేటు, కీడు.

ఉ. ఏడుదినంబు లన్నమున నెడ్డము పుట్టినయంత
మాత్రలో, నేడుచు చున్నవాఁడవు మునీ
శ్వర నేఁడును నీదు ధీరతల్, పాడఱిపోయె నే
శివునిభార్యకుఁ గాశికిఁ బుణ్యరాశికిం, గా
డొనరింపఁ జూచెదవు కంఠపుఁగ్రోధము పె
చ్చు రెచ్చఁగన్. భీమ. ౨. ౧౧౬. (కాడ
యొనర్ప. చి. ని. పా- కాడు నొనర్ప.
ముద్రి. పా.)

కాటికిఁగాళ్లుచాఁచు = చావునకు సిద్ధముగా
నుండు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౭ పం.

జ: కాటిపాపఁడు, కాటిపాపలవాండ్రు, కాటి
ఱేఁడు, కాడుచేయు, కాడుపడు, కాడుపఱు
చు, కాడుపాటు.

కాడు². అ. క్రి. కాఱు ?

ఉ. వాడినవక్త్రపంకజము...కాడినకన్నునీరు...
కు. సం. ౧౧. ౬౨.

కాడుచేయు. స. క్రి. (√ కాడు¹) చీకాకుప
ఱుచు.

గీ. ఒక్కవదిహాంత గార్హస్థ్యయుక్తమైన, పుణ్య
తప మాచరించుచుఁ బుణ్యజనులు, తాయ
బంధులుఁ దామరతంపర గుచుఁ, గూడి
యుండఁగ నెంతయుఁ గాడుచేసి.

గీ. ఋషులవెంబడి సంరంభ మెసఁగ వచ్చి, తటి
ని నదుల్త్రోవ వనములోఁ దపము నేయు, దై
త్యమునులపుణ్యాశ్రమస్థలము సొచ్చి, వఱ
దఁ గొనిపోయె నింకుసర్వస్వములును. భీమ.
౪. ౧౭౦, ౧౭౧.

కాడుప(డ్ప)డు. అ. క్రి. (√ కాడు¹- తె. కాడు
పడు) ౧. నశించు; కనఁబడకపోవు.

చ. కదులు హయముల్ రథంబులును గాడ్పడెఁ జే
డ్పడి కల్లసైనికుల్. ఉ. రా. ౨. ౪౬.

గీ. ఘనబిడాలంబుచేఁ బడి కాడుపడిన, యపు
డు తనకుక్కుటంబునయందుఁ గలుగు, వంత
గలుగునె మది మమత్వంబు లేని, యొలుక
యందుఁ బిచ్చుకయందు నించుకైన. మార్క.
౩. ౩౦౯.

గీ. కటకటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ.
౪. ౫౩.

చ. తనయుఁ డొకండ వాఁడు గుణధాముఁడు
క్రీడనవాంఛ సాంద్రకాననమున కేఁగి కా
డుపడినం దడవం జనుదెంచి యెంతుఁ గా,
నన మది యాశ ద్రిప్పకొనినన్ వెగడొందు
చు వచ్చినాఁడ...భార. శాం. ౩. ౧౫౭.

౨. క్షోభపడు, వ్యాకుల మగు.

ఉ. వృత్రునిఁ జంపినప్పుడె సురేంద్రుని మేకొనె
బ్రహ్మహత్య త, ద్గాత్రము కంప మొందె
మది గాడ్పడియెన్...ఉ. రా. ౭. ౩౬౭.

ఆ. మసలుఁదీఁగె మెట్టి యిరులన్న నో యని,
యొడుతమిస్రఁ గాడుపడి పొలంబు, తెల్లఁ
దిరిగి...ఆము. ౬. ౧౨. (కాడుపడు:-దిగ్భ్ర
మచెందు అనిభావము.) ఉ. రా. ౧. ౧౨౬.

౩. చెడ్డది యగు, దుష్ట మగు.

క. కూడమ్మికొండ్రు జనములు, బాడబు లాగ
మము లమ్మి బ్రతుకుదు రెంతుం, జేడియ ల
మ్ముదు రచ్చోటు, గాడుపడినకలియుగము
నఁ గౌరవముఖ్యా. హరి. ఉ. ౯. ౩౭.

కాడుపడిపోవు=కనఁబడకపోవు.

(గోమాయము తాల్చినరాక్షసస్త్రీలు) వ...అంభా
రవంబుల నొఱలుచుఁ బఱచి దూరం బగు
కాంతారంబు మాటి కాడుపడిపోయె నంత.
హరి. పూ. ౬. ౮౯.

కాడుప(డ్ప)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ కాడుప
డు) కాడుపడఁజేయు.

(క్షోభపెట్టు, వ్యాకులపెట్టు.)

గీ. అబలఁ గడు నెడ యొఱుఁగని యాఁటదాన,
మెలఁత నతిభీత నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాన
నంబులోఁ గన్నులు కట్టి కాడు, పఱచి నీకు

ట్లు పోఁ జన్నె భావజన్న. కు. సం. ౫. ౫౪౪.

సీ. మముఁ జావఁ గాఁబుండు మాయాకురంగమై
పరుపాటవులఁ గాదుపఱిచె నకట. భా. రా. సుం. ౨౭౯.

(నశింపఁజేయు, చంపు; పాడు చేయు)

సీ... ప్రియంవదకొడుకులఁ గాంతారభూమి
లోఁ గాదుపఱిచి. దశకు. ౭. ౬౮.

గీ. కాపుఁగోడలు కంచంకెకాఁపురంబుఁ, బాల
వంటికులంబుఁ గాదుపఱిచి యుక్తిక, మగని
నటు వెట్టి రెంజనమగనివెంట. పాండు. ౩. ౮౧.

(భగ్నము చేయు.)

వ... నీవు నన్ను వరించునప్పు డన్యకాంతాసంగ
మంబు సేయకుండుటకును నన్ను వదలకుండు
టకునుం జేసినశపథంబు గాదుపఱిచితి పా
పకర్ముఁ డా... భోజరా. ౭. ౧౭౦.

సీ. ఫాలకీలితహస్తవాలఖిల్యన్యస్తవాకర్ణనోల్లాసం
బుఁ గాదుపఱిచి. గీ... కవియ నేతెంచె మ
దిరాక్షిఁ గర్మసాక్షి. సమీర. ౧. ౧౯౬.

(అవమానపఱచు.)

ద్వి. వీఁడు వో విష్ణుని విధిఁ గాదుపఱిచి, నాఁ
డురులింగమై నలి నున్నవాఁడు. పండితా. దీక్షా. ౫౩. పా.

కాదుపా(డ్పా)టు. వి. (√ కాదుపడు) క్షోభము, కలఁత.

క. అనిసిఁ బసియును నొండొక, మానిసియుం బ
డఁడు దృష్టిమార్గంబున న, ట్లైనను గాడ్పా
టువఁ జనఁ, గా నొకచో నుపరిభరము కంప
లఁ దవిలెఁగా. వేం. పంచ. ౧. ౪౮౨.

కాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మూస. ౨. శబ్దము. ౩. గమనము. ౪. నిమీలనము. (శే. ని.)

కాణము. వి. (సం. ఖాదనం) కుళుత్థాదికమైన యశ్వాదిగ్రాసము, గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బెట్టెడు ఉలవలు లోనగుభక్ష్యము, దాణ.

ఆ. బియ్యములును నేయి పెరుఁగును గూరగా,
యలును వంటకట్టెములును గడ్డి, కాణము లు
ను బెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని, గూఢవృత్తి
దానుఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩. (శ. ర. పా.-'ఖాణము, కవణము' ముద్రితపాఠములు.)

కాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒంటికన్ను గలది. ౨. తూఁటుపడినది, చిల్లిపడినది. (ఉదా: కాణవరాటకము = చిల్లిగవ్వ. సం. భర్తృ. ౩. ౪. ఆ. ని.) వి. అ. పుం. కాకి.

కాణయాచి=కాణాచి. విణ. (క. కాణాచి. త. కాణియాట్చి.) వంశపరంపరాగతము.

గీ... కాశాంబి కపురంపుఁ బేటి గిండి, యజన
ములు మోచి మునులు నాబడిని గాణ, యా
చి బంటులువోలె రా నరుగుదెంతు. ఘటికా. ౨. ౯౪.

క. శ్రీకాళహస్తిపతిపద, కోకనదారాధనంబె కు
లధర్మము త, ల్లోకవ్యాపకచిద్వి, ద్యాకార
స్ఫురితయె కాణయాచి మదంబా. కాళ. ౪. ౩౭.

వి. చిరకాలవాసస్థానము.

క. తెరువున జఘనపయోధర, భరమున నడుగల
సి యిడఁగఁ బతియూఁతగ నై, కర మిచ్చు
నాకు నవ్వలి, కర మది నీకాణయాచి గా
యుంగరమా. రామా. ౬. ౧౯౩.

కాణాచి=కాణయాచి. విణ. వంశపరంపరాగతము; చిరకాలానుభూతము.

గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్యొరంగ, ధామ
కోవిల మున్ను తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్నిగుండె
లు గలవయ్యా యింతపనికి. విప్ర. ౫. ౧౭.

క. ...తెకతేరగ నీ,కెగవిడిచి పోయెదవె ప్రా,
వగ నాకాణాచి యైనవలపులవంటక. కళా.
౩. ౧౯౧.

౭. ౧. చిరకాలవాసస్థానము.

(అజాతశత్రుఁడు.) శా. దేవబ్రాహ్మణభక్తిప్రోవు
ప్రియవక్తృత్వంబుకాణాచి వి,ద్యావైదుష్య
ముదిక్కు ధర్మమునకుం దార్కాణ మర్యాద
కుక, తావు...విజ. ౭. ౧. ౨౦.

౨. వంశాచారము.

మ. వెలయాం ద్రుందలు సన్నుతించిరి ననుక్: వే
న్రోళ్లఁ గాణాచిక, కలిగెక దిక్కని మీ
రు పుట్టినప్పుడే గారాము నా కింక ని,ష్ఫల
మై పోఁ గులధర్మము ల్వదలఁగా భావ్యంబె
యోయక్కలా,ర...కాశీ. ౪. ౨౫.

జ: కాణాచికాఁడు.

కాణాచికాఁడు. విణ. (కాణాచి + కాఁడు.) ౧.
చిరకాలానుభవము కలవాఁడు.

సీ. సచరాచర ప్రపంచమ్మును పాలించురాచతిక
మ్మకాణాచికాఁడు. వరాహ. ౧౧. ౧౪.

౨. చిరకాలనివాసి.

వ. ...చావంచదుగకొండలకాణాచికాఁడా.
ప్రబంధ. ౨౧౬.

కాణాదము. సం.వి.అ.పుం. కణాదఋషిప్రోక్త మ
గుతర్కశాస్త్రము.

కాణూకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కాకి. ౨.కోడి.౩.
ఒకజాతిపాతు.౪. చెట్లకొమ్మలయందు వ్రేలాడు
గూండ్లను కట్టునొకజాతిపక్షి, గిజిగాఁడు.

కాణేయుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) ఒంటికంటి
దానికొడుకు.

కాణేరుఁడు. సం.విణ.(అ.అ.అ)=కాణేయుఁడు.

కాణేలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.కన్య, పెండ్లికానిస్త్రీ. ౨.
కులట, బంకుటాలు.

వ. కాణేలీమాతః వామత స్తస్య సార్థవాహస్య
గృహమ్. మృచ్ఛ. ౧. ౩౬ పా.

కాత=కావుత. (√అగు)
(ఆశీరర్థకము)

గీ. ఉల్కునఁబోఁడి జానగుపల్కు లిడుచుఁ,
గనికరం బెచ్చ మము నిచ్చఁ గాచుఁగాత.
అచ్చ. రా. బాల. ౬.

(కాక అనుటకు మాఱుగాఁ గూడ నొకచోఁ గ
లదు.)

ఉ. జాతి తొలంగుఁగాత గుణశక్తి రసాతలసీమ
కుం జనుం, గాత ... బహుభంగుల విత్తమె
మాకు మేలు వి,ఖ్యాతగుణంబు లెల్లఁ దృణక
ల్పము లౌక్యధనంబులేవడిక. భర్తృ. ౧.
౩౨.

కాతంత్రము. సం. వి. అ.న. కాలాపకవ్యాకరణ
ము. (ఇది కార్తికేయప్రసాదమున సర్వవర్మచే
రచింపఁబడినది.)

శ్లో. తతోంతః ప్రభుణా తేన స్కందేన మమ ద
ర్శనం,దత్తం...అథాబ్రవీత్స దేవో మాం...
అధునా స్వల్పతంత్రత్వాత్కాతంత్రాఖ్యం భ
విష్యతి, మద్వాహనకలాపస్య నామ్నా కా
లాపకం తథా. (వాచ)

కాతరము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)౧.అధీరము,పిఱికి.
౨. భీతము,వెఱచినది. ౩. వివశము,వ్యాకులము,
చెదరినది. (మనస్సు,మొ.) ౪.చంచలము, బెళు
కుగలది. (ఉదా:కాతరాక్షి.) ౫. అ. పుం-జల
మందు తేలునది-౧. ఉడుపము. ౨. ఒకజాతి
పెద్దచేప,కాతలమత్స్యము.

కాతరిల్లు. అ.క్రి. (క. కాతరిసు)ఉత్సహించు.

ఆ. ...కరిణులుఁ దారును, నభినవంబుగా మ
దాంధగంధ,సింధురములు మొఱయ శృంగా
రములు చేసి, కామకేళి సలుపఁ గాతరిల్లి. కు.
సం. ౧. ౯౫.

కాతర్యము. సం.వి.అ.న. ౧. వ్యాకులత. ౨.పిఱికి
తనము. ౩. భయము. ౪. చాంచల్యము.

కాతలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి పెద్దచేఁప.

కాతా. వి. (హిం. ఖాతా) వ్యాపారములో సంబంధము, లెక్క. (శ. ర.)

కాతాళము=కాంతాళము. వి. ౧. కోపము.

క. మాతంగరథభటాశ్వప, తీతుఁ డగుచుఁ ద్రోవ పుండరీకుఁడు చూపక, గాతాళంబున నిలువక, పాతాళంబునకుఁ బోయి పాఁజులునేయక. జై. భా. ౭. ౯౪.

౨. సామ్యము, పోలిక ?

క. కోఁత నినువంటిమానిసి, కోఁతికి నామగనిఁ జేయకొనఁ జక్కరకుక, జేఁతికిఁ గలవానిసుమీ, కాతాళము గాదు నీకు ఘనుఁ డాతనికిన్. వేం. పంచ. ౩. ౨౫౧. (ఈ ప్రయోగమును బట్టి ఈశబ్దము సబిందుక మన రాదు. ఈకవి కట్టినియమము లేదు.)

జ: కాతాళించు.

కాతాళించే. అ. క్రి. (√కాతాళము) కోపించు.

సీ. తనుఁ దిట్టికొనక కాతాళించి గోణఁగక మ్రుచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక. నీతి. ౩౨.

కాతీయుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కాత్యాయనునకు సంబంధించినవాఁడు. (ఛాత్రాది-రూ. కాత్యాయనీయుఁడు.)

కాత్యాయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాత్యాయనఋషిపత్ని. ౨. కాషాయవస్త్రములు ధరించినదియు సగమువయసు చెల్లినదియు నగువితంతువు. ౩. యాజ్ఞవల్క్యఋషిపత్నులలో నొకతె. ౪. పార్వతి.

కాత్యాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాణినిసూత్రములకు వార్త్తికములు రచించినముని, వరరుచి. ౨. ఒకానొకధర్మసూత్రగ్రంథకర్త.

కాథంచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కష్టముచేత నిర్వర్త్తింపఁబడినది.

కాథికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కథలు రచించువాఁడు.

కాదంబకము. సం. వి. అ. పుం. బాణము.

కాదంబము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. హంసలకు సంబంధించినది. ౨. కడిమిచెట్టునకు సంబంధించినది. (పూవు, కాయ, మొ.) వి. అ. పుం. ౧. కలహంస, ధూమ్రవర్ణము లైన ముక్కుకాళ్లు రెక్కలు గలహంస. ౨. బాణము. ౩. చెఱకుగె. ౪. కడిమిచెట్టు.

కాదంబరము. సం. వి. అ. న. కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము.

కాదంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము. ౨. మద్యము, సారాయి. ౩. ఏనుఁగుచెక్కిలిమదము. ౪. సరస్వతి. ౫. ఆఁడుకోయిల. ౬. గోరువంక, శారిక. ౭. బాణుఁడు చేసినసంస్కృతవచనకావ్యము.

కాదంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మేఘపంక్తి.

కాదా=కద[1].

శా. ...నుయి దాఁటేవానికిం జింతయా, కంతైనం గడ మేనియుం గడమ గాదా యంచు నూహించుచున్. పాండు. ౪. ౨౭౫.

కాదాచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎప్పుడో యొకప్పుడు కలుగునది, తఱచుగా సంభవింపనిది.

కాదు. అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకరూపము. (దీనికి ఒకయర్థ మీక్రిందఁ జూపఁబడినది. మిగిలినవి 'అగు' ధాతువునుబట్టి యూహించుకొనునది. ఇట్లే: 'కాఁడు' మొ.)

(తగదు, కూడదు.)

ఉ. ... ధీ, ష్మములసన్నిధానమున నమ్మెయిఁ బల్కినపల్కు దప్పఁగాఁ, గా దని ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మతిచెక్ యదువీరకోపముల్. భార. అర. ౩. ౧౭౦.

గీ. ఘనుఁడు మన కాశ్రయం బయి మనిచె మత్స్య, దేశపతి గాఁడె సేనాపతిత్వమునకు. భార. ఉద్యో. ౪. ౯౭.

కాదను=నిరాకరించు.

శా.గంగానందనుపోటు మెచ్చక గురుం గా దం చు రాధాతనూ,జుం గీడాడుచు ...భార. కల్యా. ౧. ౯౨.

కాదుఁగూడదు, కాదుగూడదు:-ఎంతమాత్రము కాదు అను నర్థము తెలుపును.

క.కాదుంగూడ దటన్నను,వాదునకుఁ విడుము నన్న వారి...పరమ. ౫. ౬౬.

ఉ.విరటుఁడు నూచుచుండ నిను వేపురముండట నట్లు ద్రోవ నో, క్రూరుఁడును గాదుగూడ ద నఁగ దైన...భార.విరా. ౭. ౭౫౨.

కాదుకాదు:-నఞర్థకము,ఎంతమాత్రము కాదు.

సీ. ... లేదులే దనఁగను గాదుకాదు నాఁగను నఞర్థ.గీ. మొప్పుచుండును... ఆం. భా. ౩. ౨౪.

కాదె(దే)=కద[1].

ఉ. వినుము తమోమయం బయినవిశ్వము దా పెలిఁగించు నీశ్వరుం,డన నొకరుండు వర్ణతతి నాశ్రమకోటిని వాఁడు గాదె చే,సె ... భార. శాం. ౧. ౨౮.

క.ఏ నేమి తప్పు చేసితి,నోనళినదళాక్ష నీనియోగంబునఁ గా,దే నాఁడు జలధి నుండుట,మాని యిటకు వచ్చినాఁడ మగుపలుఁ దానుఁ. వి. పు. ౨. ౧౯౪.

కాద్రవేయుఁడు.సం.వి. అ.పుం-కద్రువకొడుకు-పడగయుఁ దోఁకయుఁ గలిగి నరాకారముతో నుండుసర్పభేదము. (అమరసుధ.)

కాన[1]=కోన. వి.(సం.కాననం.త.కానం) అడవి.

సీ...వలుఁ బ్రీతితోడఁ,గానకే కానలలోన లోకోత్తరు నని మ్రానిమ్రానికి నరిగి యరిగి.భార అర. ౭. ౮౪. ఆం.భా. ౭.౩౪.

కానసిరి=వనలక్ష్మి.

సీ. అమునితోడ సయ్యాటలై యచ్చోటి క ... ౭. ... రుగు ... కాన ... టెంచినకానసిరి యనంగ.యయా.౩.౪౧.

కాన[2]. అవ్య. సంబోధనమున వను ప్రయుక్తమై ప్రేమక్రోధాదులను సూచించును.

గీ. పలుక నేటికిఁ జిలుకలకొలికికాన. నైష. ౯. ౫౦.

సీ. కలుషించి వైకారికస్వరూపుఁడు పద్మజన్ముండు మద్వ్యభిచారకారు. గీ. లారకాన దురాచారులారకాన, కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు, బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటిపాలు,గావలయు నంచు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౫౭.

గీ...మునిముచ్చకాన..విప్ర. ౪. ౩౧.

గీ...ఓరి నీచుకాన...ప్రబోధ. ౩. ౩౯.

ఉ. ఓసి గయాళికాన...శుక. ౭.౩౨౩.

గీ. ధర్మ మేమఱకుండుమీ తల్లికాన.నైష.౨.౮.

గీ...పాతెడుబండ్లకెదురు,కాళ్లు సాఁతురె యోవెఱ్ఱికాన...కువల. ౭. ౩౯.

కాన[3]. అవ్య. ద్ర ... =కావున. (... అగు-ఇద్ది ... వునఁ" అను ... దానిలో 'వు' లోపింపఁగా మిగిలి నరూపము. ... కాని భారతమునందలి యొకనిర్ధారక ప్రయోగ ... ములో కళగాఁ గాన్పించుచున్నది.)

కాఁబట్ట ... ,ప్పే, కనుక.

మ. ప ... డఁతీ యీజనుఁ డంధుఁడుం బధిరుఁడుఁ ... దింగుండు మూఁకుండునై, పాడమఁ బో ... ంద కుబ్జుఁ దల్లిదండ్రులిచటఁ బోవైవ నాయుస్థితిఁ,బదునై యుండెడువీని మాని యని ... జంభద్వేషి భీతిల్లె సం,దడిఁ గఁ విచ్చెఁడె మాని యేని యటు గానఁ మాని గాఁ డార యఁ. చంద్రా. ౩. ౧౧౫.

క. రసవత్ప్రియము లూర్జ, స్విసమాహితములు ను నిచట వివరింపఁగ లే, దసమరసప్రకరణమున,రసభావాద్యుపనిబద్ధరసములు గానఁ. నరస. ౫. ౭౩౦.

మ. ధృతరాష్ట్రుండును బుత్త్రులున్ వనము గుం
తీనందనుల్ సింహముల్, మఱి నూహింపన
సింహ మైనవనమున్ మర్దింతు రెందున్ వ
నా,వృతవృత్తంబులు గానిసింహములకున్ వే
గంబ చే టొందుఁ గా,న తగం బొందుట
కార్య మీయుభయము న్సంతుష్టిమై నున్కి
కిన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౮.

గీ. కనుకఁ గనుకను గాఁబట్టి కానఁ గాఁగఁ,గా
వున ననంగ నన్ని యేకార్థము లగు. ఆం. భా.
౩. ౭౦.

కానఁబట్టు. అ. క్రి. (కానన్ + పట్టు) కనఁబడు.
శా...భూ,నాకం బప్పుర మేకొ అంతయును గా
నంబట్ట జెప్పట్టునన్. భా. రా. యు. ౧౫.

కానఁబడు, కానఁగఁబడు. అ. క్రి. (√ కను)
కనఁబడు, చూపట్టు.

క. స్వానుభవంబునఁ దక్ష్యము, గానంబడు ...
కాశీ. ౧. ౨౦.

సీ... ప్రతిబింబములు గానఁబడుటకతన. నైష.
౩. ౯౫.

క. ఘనుఁడు మనోభవుఁడు నాసఁ గానఁగఁబడి
యెన్. హరి. ఉ. ౬. ౬౩.

కానక. అవ్య. (కనుధాతువునకు వ్యతిరేకక్త్వార్థక
ము-చూ. కనక.)

(ప్రసవింపక)

సీ. కానక కన్నసంతానంబు శిశువులు... నైష.
౧. ౧౦౭. (కానకకన్నసంతానము=లేక లేక
పుట్టినసంతతి.)

సీ. కానక కన్నసంతానంబు గావునఁ గానక క
న్నసంతాన మయ్యె. రామా. ౫. ౧౨.

(ఆలోచింపక)

శుక. ౪. ౫౪. (చూ. కానిపోని.)

కాననగు. అ. క్రి. (√కను) అగపడు, కనఁబడు.

గీ. అథవ నీకంఠమూలంబునందుఁ దెలిసి, కానన
య్యెడు నిది యేమి కప్పు చెప్పు. హర. ౬. ౫.

కాననము. సం. వి. అ. న. ౧. అడవి. ౨. బ్రహ్మము
ఖము. ౩. ఇల్లు. (మే. ని.)

కాననాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. అడవినిప్పు, కారుచిచ్చు.

కాననివాఁడు. విశే. (√కను) అంధుఁడు.

ఉ. కానని వాని నూఁతగొని కాననివాఁడు విశిష్ట
వస్తువుల్, కాననిభంగిఁ గర్మములు సైకొని
కొంచెము కర్మబద్ధులై,కానరు విష్ణు... భాగ.
౭. ౧౨౨.

కాననౌకసము. సం. వి. స. పుం. కోఁతి.

కాననౌకసుఁడు. సం. విశే. (స.) అడవిలో నుం
డువాఁడు. (చూ. కాననౌకుఁడు).

కానమి. వి. (కనుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావా
ర్థకము-చూ. కనమి.)

(అజ్ఞానము.)

ద్వి. దానవానీకంబు తలఁపులో నున్న,కానమి
యెల్ల నొక్కట వెల్లివిరిసె, ననఁగఁ జీకటి
కడు నగ్గలం బగుచు, మినువీథినడుమెల్ల విప్ర
లమై నిండె. రం. రా. యు. ౩౫౮ పం. ౧౯
౫౦.

కానరానిమేక్క. వి. (√ కను) అభిజిన్నక్షత్ర
ము. (శ. ర.)

కానవచ్చు, కానన్ వచ్చు. అ. క్రి. (√ కను)
అగపడు, కనఁబడు.

శా. క్షోణీనాథుఁడు తీగవారిపయి వక్షోజన్ఫుర
త్కాంచన,స్థూణాశ్రంగము గానవచ్చుట
యు మెచ్చు లీలఁ గాఁ జొచ్చి త,న్మాణిక్యో
జ్జ్వల సింహ మెక్కి... విక్ర. ౨. ౧౦౨.

ఆ. తాలలోనఁ గానరాకుండ డాఁగి...దశా. ౧.
౨౬౬.

శా... పెక్కు పడల్, గానవచ్చె... వి. పు. ౨.
౧౦౬.

కాని[1] (ణి). వి. (సం. కాకణీ) రూపాయలో అ
ఱువదినాల్గవవంతువిలువ గలరాగినాణెము.

క. కానివ్వాయం బెన్నఁడు నొక, కానియుఁ జే యంగఁ దగదు కార్యము గలచో, మానక ధనంబుఁ దృణముగ, మానవపతి చేయునది సమగ్రవిభూతిన్. రుక్మా. ౩. ౮౫.

సీ. కాణి యనంగను గాకణి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

కానికిఁగొను, కానికిఁగైకొను = లక్ష్యముసేయు. (దీనికి వ్యతిరేకముననే ప్రయోగము.)

క. ఏనుఁగులు సుట్టిరాఁ బే, రేనుఁగుపై మణిమయంపు టెల్లులు మెఱయం, గా నీవే తెంతువు మముఁ, గానికిఁ గొన వప్పు డిపుడు గాడిదవై తే. భార. శాం. ౮. ౩౯౭.

శా. ఆసీలుండు వసూధిపీపరివృతుండై పోయి తేజోనిధిన్, మానిం గానికి నైనఁ గైకొనక... వరాహ. ౫. ౧౯. హరి. ఉ. ౭. ౩౧.

కాని[2]. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకవిశేషణరూపము) విశే. సంభవింపని తగని మొదలగు నర్థములను దెలుపును.

ఉదా: కానిపని, కానిపలుకు, కానిమాట, కానిత్రోవ, కానితలఁపు, కానివావి.

కానిబ్రదుకు = తగనిబ్రదుకు; కష్టజీవనము. భీమ. ౨. ౧౫౯.

అవ్య. ౧. తక్క అనునర్థమును దెలుపును. (దీనికి తర్వాత వచ్చుక్రియ వ్యతిరేకార్థకముగ నుండును.)

గీ... అన్నరవసునాకు, వినవు నిన్నాఱ కాని లేవని మొహములు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౧౮.

చ... చక్రఘోషమున నించుక యించుక గాని యంత నేఁ, గ్పడ వినదైతి... నైష. ౨. ౫౯. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౩౭.

౨. కొన్నిచోట్ల అర్థవిశేషము లేకయే ఊఁతపదముగా నుండును.

క... ర, మ్మా చూతము గాని నీగమనవేగంబున్. భార. విరా. ౨. ౯౯.

వ. నన్ననిచి వత్తువు గాని రమ్మని కరంబు సాఁచి చెయి వట్టి... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯.

గీ. వ్రాఁతఫల మేమియో కాని వనజగంధి. హంస. ౩. ౧౫౦.

౩. పూర్వోత్తరము లగువాక్యార్థములకుఁ గలభేదమును సూచించును.

చ. ప్రియములు వల్కి నిన్ననుసరింపఁగఁ బార్థుఁడు గాఁడు సుమ్ము దుర్జయభుజశక్తినిర్ఘాతశత్రుఁడు భీముఁడు గాని... భార. ద్రో. ౪. ౧౪౯.

గీ. జలదకాళిమఁ బాపంగఁ జాలెఁ గాని, సహజకాళిమఁ బాపంగఁ జాలదయ్యె. నైష. ౯. ౧౯౭.

౪ = కాని.

(క) బెదరించుటను దెలుపును.

ద్వి. ఆనందుకులకాంత యదుదెంచి కాంచి, కాని కానీ పోదు గాని లెమ్మనుచు, నొఱ పైనతన కేల నొకకోలఁ బూని, తఱుచు బిత్తరము తత్తఱము రెట్టింప. అ. మ. క. ౧. ౩౯ పా. ౧౭ పం.

(చ) వికల్పార్థమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు నేఁడుగాని రేపుగాని వచ్చును.

కానిక = కానుక.

సీ... అరవిందభవుఁడు, నమరులుఁ జనుదెంచి ప్రార్థించి వృషముఁ గానిక యిచ్చి కరుణ జనింపఁ బలికి. భార. అను. ౪. ౪౩౩.

సీ. కానుక కానిక... ఉపాయనసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

రగడ. కానిక పూవిలుకానిక యీఁ దగు. యయా. ౪. ౨౬.

కానిపిం(న్పిం)చు = కనిపించు. స. క్రి. (√ కాను చు) చూపు, చూపించు, దర్శింపఁజేయు.

క. వానిం దోడ్కొని చని యా, భూనాథునిఁ గానిపించి పొందుగఁ దత్కా, ర్యానుష్ఠానవి

శేషము, దా నెఱిఁగించుటయు విభుఁడు దద్దయు నలరెన్. భార. అర. ౭. ౭.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గై సేసి తదీయజన నిఁ గాన్పించి చకో, రీసుదతి సుప్రయాణ, శ్రీసూచన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్. విక్ర. ౮. ౧౯౨.

మ. హరి తానే బలవంతుఁ డైన ముసు మాయ య్యన్ విశోధించి యొ, క్కరుఁ డుగ్రాసి వ ధించ నడ్డపడి శోర్యంబు గాన్పించె నే. ఉ. రా. 3. ౧౧౭. (ఇట ప్రకటించు అని భావము.)

వ. అపూర్వాలోకనకుతూహలంబునం జనుదెంచినయమాత్యులం గానిపించుకొని. దశకు. ౭. ౧౫౮. (అమాత్యులకు దర్శన మిచ్చి అని భావము.)

అ. క్రి. కన్పడు; ప్రత్యక్షమగు.

సీ. జిలుఁగుఁబయ్యంటలోఁ గులుకుగుబ్బలు చూచి కనులఁ గాన్పింపనికొనుఁ జూచి. దశా. ౨. ౩౦౮.

సీ. అపరంజిపసిఁడిచాయలఁ గుల్కుతనువల్లికల యందు బడలికల్ గానిపించె. కవిరా. ౪. ౯౩.

శా. ఈచందంబునఁ బంక్తికంఠునకు వాణీసుందు గాన్పించి... ఉ. రా. ౨. ౧౭౯.

కానిపోని. విణ. (√అగు) లేనిపోని, అసత్యమైన.

ఉ... యామినీ, కాంతముఖీ యరుంధతివి కావక నీవయిఁ గానిపోనియా, సంత ఘటించినట్టి యశేషేణులకోరికి శాస్త్రి సేసి య, త్యంతయ శంబు నిల్పితి కదా... శుక. ౪. ౫౮.

కానివాఁడు. విణ. (√అగు) ౧. పనికిమాలినవాఁడు, అసమర్థుఁడు.

క. నరు నద్దెసఁ గలవారిని, గురుబలముబ్బు పెడఁ బొగడి కొలకొల గాఁగన్, గురుని గురుతన యు మద్రే, శ్వరు నను నేమిటికిఁ గాని వారిం జేయన్. భాగ. ద్రో. ౫. ౧౦౫.

౨. అనిష్టుఁడు. (ప్రా) 3. అనర్హుఁడు. ౪. సంబంధింపనివాఁడు.

వ... దేవాసురగంధర్వయక్షాదులకు దుర్జయులైనయవ్వీరుల నిట్లు సేసి నీవు కానివాఁడవ పోలెం గొలంగి యున్నవాఁడవు... భార. అర. ౭. ౪౧౬.

కానిష్ఠినేయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కనిష్ఠురాలికొడుకు.

కానీ. అవ్య. (√అగు-కాన్ + ఈ-ఇది ప్రార్థనాద్యర్థక క్రియ యైనను క్రమముగా అవ్యయముగా మాఱినది.) ౧. కానిమ్ము. (అంగీకారమును దెలుపును.)

క. ఏకాంతంబునఁ గదిసిన, నాకాంతుం డలవసిష్ఠుఁ డైనం గానీ, యాకాంత సీత గానీ, వేకరఁగరె యగ్గిపొంత వెన్నయుఁ బోలెన్. విక్ర. 3. ౬౧.

౨=కాని².

(క) వికల్పమును తెలుపును.

మ. అకటా యేమని యాడుదాన మిము నాథా వేగుజా మయ్యెఁ బొం, దికగాఁ బాడను లోత్తమ్మనుట గాని యొంటి యేమో కదా, నికటక్షోణికి నేఁగుదమ్మనుట గానీ కొంత నెయ్యంపుఁ బూ, నికతోఁ గన్నులు విచ్చి చూచుటయొ కానీ లేదె యొక్కింతయున్. కళా. ౪. ౧౧౨. కాశీ. ౨. ౯.

(చ) బెదరించునప్పు డుపయుక్తము.

శా... అ, హో వేదంబులు యాగభాగము లమర్త్య శ్రేణికే కాని మా, కేసంకం బని లేక యుండునటుగా నేర్పాటు గావించెఁ గా, నీ వేగంబ హరించి తమ్ముఖ్యతులు భగ్నీభూతముల్ సేసెదన్. దశా. ౧. ౨౪౩.

కానీనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్యకకొడుకు. ౨. వ్యాసుఁడు. 3. కర్ణుఁడు.

కాను. వి. నీరు కలియనిమజ్జిగ, మథితము.

గీ...కా నన మీఱు మథితము. ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

ఉ. వెన్నెలకాను జుఱ్ఱుకొని వీథులయందుఁ జకోరదంపతుల్, మిన్నులుముట్టి వెన్నెలలు మేపుమఁ బిల్లలుఁ దాము నాడఁగన్. కాశీ. ౪. ౯౩.

కానుక(న్క)=కానిక. వి. (క. కాణికె, కాణ్కె. త. కాణిక్కై) దేవుఁడు గురువు రాజులోనగు వారికి గౌరవార్థముగా నిచ్చెడుద్రవ్యము, ఉపాయనము.

క... రత్నహయధనవస్త్ర,ప్రకరంబులు మొదలగుకానుక లందుకొనెన్ సుయోధనుని నియమించెన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౨౨౦.

సీ. రాజమార్గచిరత్నరత్నసౌధశ్రీలు గనురక్తిఁ గుంకుమ కాన్కసేయు. ఉ. రా. ౧. ౨౩౫.

కానుగు(న్గు). వి. కరంజము. (దీనిభేదములు:- గంట్లకానుగు, తీఁగెకానుగు, నిప్పువన్నెగుత్తులకానుగు.)

సీ. క[illegible]ట్టు మోదుగు కానుగు గఱుగు వావిలి [illegible]నేరేడు సెలసు బలుసు. వేం. పంచ. ౪. ౫౨౨.

గీ...కాన్గు సన్న,విరిగి సోమింప...మొసలు గాఁ గల్గుబహువిధభూమిరుహములు ... హంస. ౪. ౧౧. అచ్చ. రా. యు. ౪౩౭. ఆం. భా. ౨. ౪౬.

కానుచు(న్చు.)=కాంచు. స. క్రి.

(చూచు, సక్కించు.)

క. మానంబులోడ వర్ష,స్నానం బొనరించుచున్నసాత్వవతేయుం,గానిచి యమ్ముని యను,ష్ఠానాంతమునందు నడుగఁ జనుఁ బను లనుచున్. వి. పు. ౭. ౩౦౯.

(కనిపట్టు)

ఉ...అమ్మహాత్ముల కరిష్టము లేమిట నెందు నేల పాటిల్లదు వారిఁ గాన్పుట గడింపి తదీయ మహానుభావతన్. భార. విరా. ౩. ౯౯.

(ఆశ్రయించు)

ఉ...భార్గవరాము నాశ్రిత,శ్రీకరుఁ గాన్పు మాపదలు సెందఁగనీఁ డతఁ డాశ్రయించినన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౭౯.

జ: కానుపు, కాన్కి.

కానుపు(న్పు). వి. (√కానుచె) కాంచుట.

(దర్శనము; దృష్టి.)

ఉ. చిత్తము మెచ్చి నావలనఁ జిక్కఁగ వెండియు నాలతాంగి య,చ్చొత్తినయట్లు నాకుఁ దనయుల్లము చెల్లుసేయ కున్కి దా,నత్తతిఁ గ్రొత్తకాన్పగుట నష్టము సొచ్చెనో సిగ్గుపెంపున,న్నుత్తలమందఁజేయుటకునో తలపోసియొఱుంగ నయ్యెడున్. భార. విరా. ౨. ౭౪.

క. ఏమను పెద్దలచే మును,వీను లలరఁ దరతరంబ విన్నవిధంబున్,మానసమున నున్న తెఱఁగుఁ,గానుపువంగన్న క్రమముఁ గథన మొనర్తున్. నృసిం. ౧. ౨౪.

(భావించుట; జ్ఞానము.)

గీ...కానఁ దనయట్ల యెదిరిని గాన్పు కాన్పు,నీవు లమఁ దాగతమ్యంబు సెప్పఁ దగదు. కాశీ. ౬. ౨౭.

(తలఁపు, అభిప్రాయము.)

క. ఇరువదినా ల్గనువారలు,నరసి మనశ్శుద్ధి బుద్ధి యనుకాన్పున న,ప్పురుషునఁ బలికెద రేఁ గను,తెరువున విను తత్త్వవిధము దేవస్తుత్యా. భార. అను. ౪. ౧౨౫.

(ప్రాప్తి, పొందుట; భాగ్యమును పొందుట.)

క...కా నేరదు మోక్షపదము, కానుపు దృఢనిశ్చయుండు గాకున్నెనిన్. భార. శాం. ౬. ౨౯౦.

ఆ. బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రియము పాయక చేయంగఁ, గాన్ప చూవె పుణ్యాకర్షఫలము. భార. ఆది. ౬. ౨౭౩.

సీ...కూఁతులఁ గన్న ఫలము దగిన,వరులకు సద్ధ
ర్మచరితుల కీఁగాన్న కాదె నావుడు సూర్యుఁ
డాదరించి. భార. ఆది. ౭. ౧౬.

(ప్రసూతి, ప్రసవించుట.)

గీ. ఘనతఁ జొచ్చినయిండ్లను దనయులుండి,కా
న్పునకుఁ బుట్టిన శ్వేతుక్రమము గనమె. ఆ
ము. ౪. ౭౧.

సీ.బహువాదములయందు బహువస్తువులు గాంచి
కలశపాథోరాశి కానుపుడిగె. హర. ౬.
౧౨౯. ఆం. భా. ౨. ౧౦౯.

(సంతానము)

ఉ. అంచలతేరుఁ బల్కు జవరాలును బొక్కిలి
తమ్మిరచ్చ క్రొ, మ్మించుల నీను మేను నునుమి
న్కుపాగ ద్దయుఁ జివ్వబోన మా,సించినకా
న్పు ముజ్జగము చేసిన నేర్పును జన్నిదంబుఁ
దీ,వంచ మొగంబులుం గలుగువాఁడు చెలం
గును వేల్పుఁ బెద్దయై. విప్ర. ౧.౨౩.

సీ. ననవిల్తుతల్లియై తనకు నెల్లను గూర్తి గాన్పు
గాఁ గాంచినకడిఁదిపడఁతి. అచ్చ. భా.
౧. ౧౬.

కానోపు=కాఁబోలు.

సీ. ఏకారణంబున నేమయ్యెనో వానయేపునఁ ద
గియెఁ గానోపు నకట. భార. శాం.౩.౩౧౦.
కకు. ౧. ౧౪౩.

కాన్కి(నికి). వి. (√కానుచే) చూపు.

చ. హరునకుఁ జూడఁగా మహిఁ జరాచరరూ
పము లెల్ల సమ్మతిన్,గిరిసుతరూపమై విరత
ఖేదముఁ జెప్పఁ దొడంగె నట్లకా,కరయఁ
గ నాదిశక్తి సచరాచరరూపము కావునన్
మహా, పురుషులకన్న కాన్కి యనపోహము
కావు డి దేమి చోద్యమో. కు. సం. ౬.
౧౨౧. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాన్యకుబ్జము. సం=కన్యాకుబ్జము.

కాపంతము. వి. ముక్కు మెడకుఁ గట్టెడికట్టు,శ్వాగ
శకాష్ఠము.

గీ. శ్వాగళకాష్ఠంబు వెలయఁ గాపంత మనఁగ
ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

కాపటికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కపటవ్యవ
హారము గలవాఁడు, వంచకుఁడు, మోసగాఁడు.
వి. అ. పుం. రాజుయొక్క పంచవిధచారవర్గము
లో నొకఁడు. (కాపటికుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు,
గృహపతి, వైదేహికుఁడు, తాపసవ్యంజనుఁడు
అను నేవురు పంచవర్గ మనఁబడుదురు.అందు పర
మర్మజ్ఞుఁడును ప్రగల్భుఁడు నగుఛాత్రుఁడు కాప
టికుఁ డనఁబడును.)

కాపట్యము. సం. వి. అ. న. కపటము, మోసము.

కాపథము. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపుత్రోవ.

కాపరి. విశే. (కాపు[1]+అరి) రక్షకుఁడు, కాచు
వాఁడు.

ఉ. కాపరి లేనిగొఱ్ఱియలకైనడిఁ గంటకచోర
కోటిచే, నేపఱి యున్న దీభువన మీశుఁడు
కృష్ణుఁడు లేమి...భాగ. ౧. ౪౧౨. నీలా.
౧. ౩౯.

కాపాడు. స. క్రి. (కాపు[1]+ఆడు) కాచు ,ర
క్షించు.

క. మీపాడినహరిచందము, లేపాడిగఁ దలఁప వ
చ్చునితఁ డేసతులం, గాపాడినవాఁ డనుఁ
గైత్రోపాడినఁ దన్ను వలచి తొయ్యలులా
రా. ఆను. ౫. ౪౦.

కాపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయివిళంగము?.

కాపాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక
సంకరజాతివాఁడు. ౨=కాపాలుఁడు.

కాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కపాలధారి యగు
శైవమతస్థుఁడు.(ఈమతస్థులు శ్మశానమందుండి
పుర్రెలమాలలు ధరించి పుర్రెలలో భుజింతురు.)

కాపించు. స. క్రి. (√కాచు[1]) కావఁజేయు.

(రక్షింపఁజేయు.)

సీ. కట్టఁ గాక్షింప దక్షత లేమి నూరూర బం

దెలఁ బడిపోయెఁ బకగణంబు. మనుచ. ౩. ౧౭౯.

కాపికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) రూపమందుఁ గాని చేష్టలందుఁ గాని కోఁతివంటిది.

కాపిలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపిలప్రోక్త మైనది. ౨. కపిలునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. పింగళవర్ణము. న. ౧. సాంఖ్యశాస్త్రము. ౨. ఒకానొక ఉపపురాణము.

కాపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

కాపిశము. సం. వి. అ. న. కపిశా(=పువ్వులగురివెంద) పుష్పములనుండి తీయఁబడుమద్యము.

కాపిశాయనము. సం. వి. అ. న. మద్యము, కల్లు.

కాపిశేయము. సం. వి. అ. పుం-కపిశయొక్క అపత్యము-పిశాచము. (కల్ప)

కాపు¹. వి. (√కాచు¹) రక్షణము.

ఆ. విను మహింస విప్రజనులకు నెల్లభంగులను వలయుఁ బ్రజలవలనఁ గరుణ, గలిగి వారిఁ గీడు గదురకయుండంగఁ, గాపు పతి కహింసకత్వ మనఘ. భార. శాం. ౫. ౭౯౯.

విణ. రక్షకుఁడు, కావలివాఁడు.

రగడ. అతివ మరుశరములకు నళిఘటావళి కాపు, ప్రతి లేనివనసస్యపాళి కాముని కాపు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి, సాగసునెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నుపిడ నెంత కొంచెకత్తెవె జయంతుఁ, గాపుఁ జేసి నగరితవు కావె నీవు. కువల. ౪. ౧౬౩. (కాపు:-విడువక కనుపెట్టుకొని యుండువాఁడు; వశుఁడు అని భావము.)

కాపుపెట్టు=కావలియుండు.

సీ. ఈవిభీషణుఁ గొల్చి యేమఱి కీలంకఁ గావఁగాఁ దగునేనఁ గాపుపెట్టు. ఉ. రా. ౪. ౧౩౦. విక్ర. ౧. ౭౬.

ఇట్లే:-కాపిడు.

ద్వి... కడగొట్టుపాపఁ దా రింటఁ, గాపిడి యిట నటఁ గదలకు మమ్మ...అని యప్పగించుచు నరిగిన... బస. పు. ౩. ౪౦౭ పం. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

కాపు². వి. (√కాచు²) కాయలు కాచుట.

(వ్యవ) ఈచెట్టు సంవత్సరమునకు రెండుకాపులు కాచును. ఈచెట్టునకు కాపు ఉడిగినది. ఈచెట్టు కాపునకు వచ్చినది.

కాపుకాఁడు=కాపరి. (కాపు¹+కాఁడు.)

గీ. కడిఁది జడదారిజన్నంపుఁ గాపుకాఁడ, యింక నెన రొప్ప మాతప్పు లెల్ల సైఁచి, గట్లు చెట్లును దెప్పించి కట్టగట్టి, వేగిరమ దాఁటి చెడుతొలివేల్పుఁ బొడువు. అచ్చ. రా. యు. ౭౯.

కాపుగడ. వి. (√కాపు¹) రక్షణము.

ద్వి. అన్యాయములు చేసి యర్థము ల్గొనక, మాన్యతఁ బ్రోతువే మఱి కాపుగడల. రం. రా. అయో. ౧౩౭ పా. ౯ పం. (శ. ర-మఱికాపు జనుల-ముద్రి. పా.)

కాపురుషుడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కాపెట్టు. స. క్రి. (కాపు¹+పెట్టు) కనుపెట్టుకొను, కాచుకొను.

క. చలి విడిచి జారశేఖరు, కలయికచవి మరగి తెరువు కాపెట్టుక నిచ్చలు లేనిపనుల నెన్నే, నలవఱుచుక యుండు విరహ మగ్గల మైనన్. హంస. ౨. ౧౧౦.

కాపేయము. సం. వి. అ. న. ౧. కపిత్వము. ౨. కపికృత్యము, కోఁతిచేష్ట.

కాపోతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపోతమునకు సంబంధించినది. ౨. బూడిదరంగు కలది. వి. అ. న. ౧. కపోతములసమూహము. ౨. సౌవీరాంజనము. పుం. ౧. బూడిదరంగు. ౨. సర్జికా

క్షారము, రుచకము. 3. ఒకసంవత్సరమునకు సరి పడినవస్త్ర్యాహారమును నిలువఁజేసికొనువాన ప్రస్థుఁడు. (వై. ని.)

కాపోతాంజనము. సం. వి. అ. న. సౌవీరాంజనము.

కాప్యకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పువాఁడు.

కాప్యకారము. సం. వి. అ. పుం. తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పుట.

కాప్యకారుఁడు. సం=కాప్యకరుఁడు.

కాఫలము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, ఓఁకుడీ.

కామ. వి. (క. కావు, కామ్పు. త. కాంపు. తు. కావు. మ. కాంబు.) ౧. ఛత్త్రము ధ్వజము మున్నగువానిదండము.

చ. గొడుగుగఁ జేసె...నగంబు...హస్త మనుకామ తిరంబుగఁ దాల్చి పొల్చుటకౕ. హరి. పూ. ౭. ౧౭౮.

ఆ. సిడముకామ సూఁడు వడఁకెడు... భార. కర్ణ. ౨. ౧౧౮.

సీ. అలఁతిదంతంపుఁగామలపీలిసురఁటులు శోధించి పడిచినజాంటి తేనె. పి. శకుం. ౧. ౯౮.

ఉ. బంగరుకామకుం చెలును... ప్ర భా. ౧. ౨౫.

చ. కనకపుఁగామతో మరను గర్వ మెలర్పఁగ నెత్తి... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౯.

౨. కలువ తామర మున్నగువానికాఁడ.

గీ. కఱకుటెండ తాఁకినతొగకామభంగిఁ, బాఁపఁ డేని మే నెంతయు బలుసు తఱిఁగి, స్రుక్కి ...హరి. పూ. ౭. ౫౧.

గీ. కామఁ బాసినకమలంబుకరణి... భార. కర్ణ. ౩. ౩౭౧.

గీ...కుమారి, గోఁగుకామవిధంబునఁ గొంత యెదిగె. పాంచా. ౧. ౫౮.

సీ. పువ్వులతోడిమలు పుప్పునయుంబుఁ జీవుళులకామలు సిదుము...కు. సం. ౫. ౬౧౮.

3. కూరకాఁడ, శాకనాళము.

సీ...శాకనాళము పేరు జనును గమ్మ. గీ. కామకాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౪౮.

వ. చల్లయుఁ గామలకూరయు మునగాకు చేరును గండికట్టును...చికి. ౨. (చి. ని.)

౪. మగగుఱి.

సీ. సైంధవలవణంబు సరిగాఁగ మర్దించి కామఁ బూసినవృద్ధి గలుగుచుండు. కళాశాస్త్రము. ౩. ౬౪, ౬౨.

కాముంగామి. సం=కామగామి.

కాము(వ)ంచి. వి. (క. కామంచి) తృణవిశేషము, కత్తృణము, నిమ్మగడ్డి.

సీ...కామంచి కావంచి యనఁ దగుఁ గత్తృణంబు. ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కామంధమి. సం. వి. న్. పుం. కాంస్యకారుఁడు, కంచరవాఁడు. (కల్ప)

కామకళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రతిదేవి.

కామకారము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) తనయిచ్చ చొప్పునఁ జేయునది. వి. అ. పుం. బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేయుట.

కామకూటము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యావిభ్రమము, వేశ్యావిలాసము. (మే. ని.)

కామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కామమే ప్రధానముగాఁ గలవాఁడు- వేశ్యాప్రియుఁడు, విటుఁడు. (మే. ని.)

కామకేళి. సం. విణ. (ఇ) కాముకుఁడు. వి. ఇ. పుం. సురతము, మరుకేళి.

కామక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతము. ౨. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము.

కామగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, ఱంకులాడి.

కామగతి. సం. విణ. (ఇ) కోరినచోటికిఁ బోవఁ జాలుశక్తి గలవాఁడు.

కామగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కినవాని యిచ్ఛచొప్పున కోరినచోటికి తనంతట పోవునది. (పుష్పకవిమానాది)

కామగామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. యథేష్టముగా స్త్రీగామి యగువాఁడు, యుక్తాయుక్తవివేకము లేక విచ్చలవిడిని స్త్రీలనుబొందువాఁడు. ౨. కామగమనము గలవాఁడు, ఇచ్ఛ వచ్చినచోటికి వెళ్లువాఁడు.

కామగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) యథేష్టముగా స్త్రీగామి యగువాఁడు,విచ్చలవిడిని స్త్రీలను బొందువాఁడు.

కామగుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాగము,కోరిక. ౨. విషయము, ఇంద్రియార్థము. ౩.ఆభోగము, పరిపూర్ణత. (మే. ని.)

కామచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ ద్రిమ్మరువాఁడు, త్రిమ్మరీఁడు. ౨. ఇష్టము వచ్చినట్లు నడచువాఁడు.

కామచారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తనయిచ్ఛచొప్పున తిరుగుట. ౨. బుద్ధిపూర్వకముగా చేయుట, కావలయు పని చేయుట. ౩. ఇంద్రియలోలత్వము , కామపరత.

కామచారి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు; తనయిచ్ఛచొప్పునఁ బ్రవర్తించువాఁడు. ౨. కాముకుఁడు, కామి. వి. న్. పుం. ౧. గరుడుఁడు. ౨. చటకము,పిచ్చుక. (ఇది అతికామము గలది.)

కామచారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు,ఇచ్ఛచొప్పునఁ ద్రిమ్మరువాఁడు; యథేచ్ఛముగాఁ బ్రవర్తించువాఁడు.

కామజానము. సం. వి. అ. పుం- కామవికారమును గలిగించునది- కోకిలము.

కామజిత్తు. సం. విణ. (త్) కామమును జయించువాఁడు. వి. త్. పుం. ౧-మన్మథుని గెలిచినవాఁడు-శివుఁడు. ౨-రూపముచే మన్మథుని జయించినవాఁడు-కుమారస్వామి. ౩. జినదేవుఁడు.

కామతాలము. సం. వి. అ. పుం.పికము,కోయిల.

కామతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. త్రయోదశి.

కామద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామధేనువు. (మే. ని.)

కామదార్లు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు
శ్రీరంగాలు కామదార్లు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కామదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామములను (=కోరికలను) ఇచ్చువాఁడు.

కామదుఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేల్పుటావు, కామధేనువు.

కామదుఘుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభీష్టములను పిదుకువాఁడు, కోరికల నెల్ల నొసఁగువాఁడు.

కామదుహము. సం. వి. హ. స్త్రీ. కామధేనువు. (హా. కామధుక్కు.)

కామదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాటల, కలిగొట్టు. ౨. ఆఁడుకోయిల.

కామదూతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కామదూతి.

కామదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కామధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ-కోరినవస్తువుల నిచ్చెడియావు-వేల్పుటావు.

కామన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కామనీయకము. సం. వి. అ. న. రమణీయత.

కామనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇచ్ఛగలవాఁడు, కామించువాఁడు, కాముకుఁడు.

కామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు.

కామఫలము. సం. వి. అ. పుం. మహారాజామ్ర వృక్షము, ఒకజాతిమామిడిచెట్టు. (కల్ప)

కామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౨. కామితార్థము, కోరఁబడినవస్తువు. (శ్లో. సర్వాన్కామానవాప్నుతే. మను. ౨. ౫.) ౩. వలపు, ప్రేమ. ౪. ఒకపురుషార్థము ౫. మహారాజామ్రము, ఒకజాతిమామిడిచెట్టు. ౬. రేతస్సు.
(ఈశబ్దము ఉ.మున్నంతములతో సమసించినపుడు విశేషణమై పూర్వపదాంతానుస్వారలోపముకలదియగును. ఉదా: గంతుకామము=పోఁగోరునది.)

కామయమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామించుచున్నవాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయానుఁడు. సం=కామయమానుఁడు.
శ్లో. కామయానసమవస్థయా తులాం. రఘు. ౧౯. ౫౦.

కామయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోరువాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁదగినది.

కామరసికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాముకుఁడు.

కామరూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకదేశము. (ఇది అస్సామునకు పడమటిభాగము.) ౨. కోరినరూపము.

కామరూపి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు, చక్కనివాఁడు, రూపరి. వి. న్. పుం. ౧. విద్యాధరుఁడు. (త్రి. ని.) ౨. అడవిపంది. (వై. ని.)

కామరూపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు.

కామరేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య. (వాచ.)

కామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామాల యను రోగము.

కామలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మగగుజ్జి. (వాచ.)

కామలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. మరుభూమి, నిర్జలప్రదేశము. ౩. పిత్తప్రకోపమువలనఁ గలుగురోగభేదము, కామెర.

కామలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కామలారోగము గలవాఁడు.

కామలుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కాముకుఁడు.

కామవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపుచెట్టు.

కామవరములు. సం. వి. అ. న. బ. వస్త్రవిశేషము.
వ... పూజాబంధంబులును జలపంజరంబులును గామవరంబులును సూరవరంబులును దారామండలంబులును... అను పేళ్లు గలపుట్టంబులు గట్టుకొని... ద్వా. ౩. ౧౮౮.

కామవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రిక, వెన్నెల.

కామవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. మామిడిచెట్టు.

కామవల్లభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కామవాదము. సం. వి. అ. పుం. ఇచ్ఛవచ్చినట్లు ఏదేని చెప్పుట, వదరుట.

కామవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాటల, కలిగొట్టుచెట్టు.

కామవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షాదని, వృక్షరుహ, బదనికచెట్టు. (రా. ని.)

కామవృత్తి. సం. విణ. (ఇ) తనయిచ్ఛచొప్పున వర్తించుట, స్వేచ్ఛాసంచారము.

కామవృత్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విషయములందు విచ్చలవిడిగా వర్తించువాఁడు, యథేష్టసంచారి.

కామశరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథునిబాణము. ౨. మామిడిచెట్టు.

కామశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. రతిశాస్త్రము.

కామసఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. చైత్రమాసము. ౩. మామిడికి.

కామసువు. సం. విశే. (ఊ) కోరికల నీనునది. వి. ఊ. పుం. వాసుదేవుఁడు. స్త్రీ. రుక్మిణి.

కామసూత్రము. సం. వి. అ. న. కామవ్యాపారబోధక మగుశాస్త్రవిశేషము. (ఇది వాత్స్యాయనప్రణీతము.)

కామాంకుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨. మగగుఱి.

కామాంగము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి.

కామాంధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కామముచేత గ్రుడ్డి యైనది, మరులుచేత కన్నుగాననిది. వి. అ. పుం. కోయిల.

కామాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దేవీమూర్తిభేదము. ౨. వాద్యవిశేషము.

వ. ... కామాక్షులు ముఖవీణలు పిల్లఁగ్రోవులు దండెలు డక్కాలు... ప్రబంధ. ౬౦౫.

౩. యోగులు ధరించు ఆభరణవిశేషము.

సీ. అపరంజిపసిఁడికామాక్షులు డాయూఁపుపై గొండ్లి గావించుయోగపట్టె. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౧. (౨, ౩. అర్థములు తెనుఁగుననే కాన్పించుచున్నవి. ఇది ౩. వ అర్థమున అచ్చతెనుఁగుప్రబంధమునను గనఁబడుచున్నది.)

సీ. కడునొప్పుసంకులు కామాక్షికవ గాఁగ... యయా. ౩. ౫౬.

కామాటము. వి. (క.కామాట) మోటపని, కూలిపని.

మ... భానుపుత్రాదులకా, వినుమీ చంపక పట్టి తెచ్చి దినము న్నీయింటికామాటపుం, బనికిం జొచ్చెద మన్నదాఁక నిదె చెంపల్ వైతు మత్యుద్ధతిన్. రామా. ౮. ౧౭౫.

జ: కామాటి.

కామాటి. విశే. (కామాటము + ఇ-త. కామాట్టి. క.కామాటి) మోటపని చేయువాఁడు, కూలిపని చేయువాఁడు.

కామాతురుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కామార్తుఁడు, విరాళి గొన్నవాఁడు.

కామాత్మజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రద్యుమ్నుని కొడుకు, అనిరుద్ధుఁడు.

కామాధిష్ఠానము. సం. వి. అ. న-కామమున కధిష్ఠానము-ఇంద్రియమనోబుద్ధులు.

కామాయుధము. సం. వి. అ. న. ౧. మన్మథునికైదువు. ౨. మగగుఱి. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాయువు. సం. వి. స్. పుం. గరుడుఁడు. (త్రి. ని.)

కామారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. విటమాక్షిక ధాతువు.

కామాల=కామెర. వి. (సం. కామలా. త. కామాలై) కన్నులు పచ్చనగురోగవిశేషము.

సీ... పసరిక యనఁ, గామాల యనఁగను గామలాభిధ మీఱు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

కామాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కామోద్రేకమును గలిగించునది-సుర, మద్యము. (వాచ.)

కామాలు(ఘు)వు. సం. వి. ఉ. పుం. రక్తకాంచనముకి.

కామి. వి. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావార్థకరూపము.)

(కాకపోవుట)

ఉ. చీటికిమాటి కేకపథసీమ మెలంగఁగఁ బాటిగామి శృంగాటకవీథి కేఁగె ... నైష. ౩. ౮౩.

(తగకుండుట.)

క. విను హవ్యకవ్యములు మజ్జనభోజనములును విప్రజాతివనిత దాఁ, బనిసేయ నడపునది య,ప్పనులకుఁ బెఱసతులు గామి బ్రాహ్మణుఁడు నృపా. భార. అను. ౨. ౨౮౦.

కామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. కాముకుఁడు, మిక్కిలి మరులు గలవాఁడు. ౨. కోరిక గలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. రతిదేవి. న్. పుం. ౧. స్త్రీకి వశుఁ డగుమగఁడు. ౨. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౩. పావురము. ౪. చక్రవాకము, జక్కవ. ౫. చటకము, పిచ్చుక. ౬. ఋషభము అనుఓషధి.

కామించు. సం. స. క్రి. ౧. మోహించు, వలచు.

వ ... తొల్లి యక్కామినిం గామించి దానిచేత నిరాకృతుం డైనవాఁడు కలి యనునొక్క గంధర్వుండు... మార్క. ౫. ౧౦.

౨. కోరు.

(శ్రీరంగపురవర్ణనము.) సీ. కామించు దేవర్షిగణము లేపెనుఁబ్రోల శ్వపచపక్షిమృగాదిజంతువృత్తి. వైజ. ౧. ౪౨.

కామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది. ౨. మిక్కిలి వలపు గలస్త్రీ, ప్రియసంగమమునందు మిక్కిలి యాస గలయాఁడుది. ౩. సుందరి, అందకత్తె. ౪. భీరువు, పిఱికియాఁడుది. ౫. మ్రానిపసుపుకీ. ౬. వంద, బదనికకీ. ౭. ఆఁడుజక్కవ. ౮. ఆఁడుపావురము. ౯. ఆఁడుబెగ్గురుపక్షి. ౧౦. మద్యము, సుర.

కామినీశము. సం. వి. అ. పుం. శోభాంజనవృక్షము, మునగకీ. (కల్ప.)

కామీనము. సం. వి. అ. పుం. రామపూగము, నిడుపుతొడిమ గలపోఁకకీ.

కామీలము. సం=కామీనము.

కాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కాముకకాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాధవీలత, పువ్వులగురివెందకీ.

కాముకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిచ్చుక. ౨. అశోకవృక్షము. ౩. శింశుప, ఇరుగుడుకీ. ౪. తినాసము, సెమ్మికీ. ౫. మాధవీలత, పువ్వులగురివెందకీ.

కాముకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)-ధనాదులందు-ఇచ్ఛ గలవాఁడు. (అ.ఈ.అ.) మైథునేచ్ఛ గలవాఁడు.

కామెర=కామాల.

ఉ. కన్నులు వాఁచి తోయములు గాఱెడు నేని మరీచిఁ బిప్పలిన్,నున్నగ నూఱి పెట్ట నొక నొప్పియుఁ బుట్టదు కామెరైనయా,కన్నుల గుంటలన్ రసము కాటుకపట్టుచుఁ దద్రసంబులోఁ,గన్నులఁ బెట్టఁ గామెరలు గ్రక్కునఁ దీఱు దినాష్టకంబునన్. సహదేవశిక్ష. ౧. ౧౦౨. (చి. ని.)

కామేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాభేదము.

కామేశ్వరుఁడు. సం. వి.అ.పుం.పరమేశ్వరుఁడు.

కామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. స్వర్గాదికామ్యవిషయములను గోరువాఁడు చేయఁదగుకర్మము. (జ్యోతిష్టోమాది.)

కామ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడుచున్నది.

కామ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరఁదగినది. ౨. కోరికతోఁ జేయఁబడునది, ఐచ్ఛికము. (వ్యతి- నిత్యనైమిత్తికములు) ౩. కమనీయము, సుందరము, చక్కనిది. (కల్ప.) వి. అ. న. ౧. అశ్వమేధాదికామ్యకర్మము. ౨. రాగి, తామ్రము. (వై. ని.)

కామ్లము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఇంచుక పుల్లనిది. వి. అ. న. ఇంచుకపులుసు.

కాయ. వి. (√కాయు. త. క. కాయ్. తు. కాయి. మ. కావు.) ౧. చెట్టు తీఁగ మున్నగునవి కాచెడు కాయ; శలాటువు, పచ్చికాయ.

శా... గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెం బై... ఆము. ౪. ౨౧౩.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లఁకియుఁ బండులు నొండులు గూరగాయలుం, గోయుచు... కు.సం. ౬. ౬౯౨.

సీ. ... శలాటు వగుచు, గాయన ... ఆం. భా. ౨. ౩౯.

౨. వీణ కమర్చిన సొఱకాయ.

సీ. వీణెలగవు సెనల్ వెడలించి చెఱఁగుల మెఱుఁగు రాఁ గాయలమీఁదఁ గుడిచి. హరిశ్చ. ౨ ౧౦౬.

సీ. శశికాంతమణిపీఠి జాజువాఱఁగఁ గాయ లుత్తుంగకుచపాళి నత్తమిల్ల. మనుచ. ౨.౨౭.

౩. కిణము, రాపిడివలన శరీరమునం దేర్పడిన కాయ.

ఉ. కన్నులసన్నలం బనులు గైకొని వారక చేయుచుండుటన్, మున్నటు లున్న పాణితలముల్ బలుగాయలు గాచెఁ జూచితే. భార. విరా. ౨. ౨౨౧.

వ. ... ఎడపనికావటిమోపులకతనం గంది కాయలు కాచి వంగినవలుజమూఁపులును ... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౪. శిశువు, బిడ్డ. (ఈయర్థ మాలంకారికము.)

ఉ... నాలు గేన్, గాయలు గాయ వచ్చెలువ గర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం.పంచ. ౧. ౫౮౮.

౫. నేత్రరోగవిశేషము.

ద్వి. పల్లమీసములు నేర్పడుకాయకన్నుఁ, బిల్లిగడ్డంబును నల్లనిమేను. బస. పు. ౩.౧౧౧౬పం.

౬. చెడిపోయినధాన్యము.

(వ్యవ) కాయయు పొల్లును లేని వడ్లు.

౭. జూదము, మొ. ఆడునపు డుపయోగించుసారె లోనగునది. (శ. ర.)

కాయధాన్యము = కాయనుండి పుట్టుధాన్యము. (మినుములు పెసలు, మొ__వడ్లు వరగలు మున్నగునవి గడ్డిధాన్యములు.)

సీ. సెనగలు గోదుమల్ మినుములుఁ దిలలు ముద్గములు మున్నుగఁ గలకాయధాన్యములు... ఉ. రా. ౮. ౧౬. మక. ౩. ౪౮౧.

కాయోపండో(డొ)=సఫలమో విఫలమో.

క... కాయోపండో, కలయూపు చెప్పు మనవుడు, ఫలియించును గోర్కి పొఱఁగొట్టుము వగలన్. భోజరా. ౩. ౨౫౯.

సీ. పొలఁతి కాయోపండొ పోయినపని యన్నఁ జిలుకమాటపు నవ్వుసొలపుఁ దేట. విజ.వి.౨. ౧౪౧.

(వ్యవ) నీకొఱకు చూచి చూచి నాకన్నులు కాయలు కాచినవి.

కాయపెండలము = పెండలపుకాయ, పెండలపు తీఁగయొక్క కాయ.

(చెంపకాయ తలకాయ పిల్లకాయ మొట్టికాయ మున్నగునవి యాయాస్థలములందుఁ జూచునది.)

జ: కాయకంటి, కాయకన్ను.

కాయకంటి. వి. (కాయ+కన్ను) కుబేరుఁడు. (శ. ర.)

కాయకన్ను. వి. (√కాయ) కాయకాచినకన్ను. (శ. ర.)

కాయకము. వి.(క. కాయక. గ. కాయకమ్.) జీవనోపాయము, జీవనవ్యాపారము; వ్యాపారము, వృత్తి.

ద్వి. కాయకంబులు పెక్కు గఱచుటఁ జేసి, వేయి విధంబుల విత్త మార్జించి. బస. పు. ౫.౯ పం.

గీ. అనఘుఁ డొకనాఁడు తొల్లిటియట్ల నేఁగి, లింగ మెప్పటిపాద నుంచి లీలఁ గాయ,కంబు సేయుచునుండఁగఁ గష్టకర్మ, చిత్తు లొకకొం

దఱది చూచి చెలఁగి నగుచు. చెన్న. ౩. ౨౦౨, ౧౯౫.

ఉ. కానకు సంపత త్ప్రెఱుఁగుగబ్బి మెకంబులు
సేరఁ గారుపో, తేనుఁగుదాయ యెల్గు పులి
యేసినయే టుసివోయెఁ బోయిన, న్నానితి ని
స్సిగో యనుచు మాకులకాయక మైన వేఁట...
కకు. ౪. ౫౭.

కాయక్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేహమునకుఁ గలుగుబాధ. ౨. దేహపరిశ్రమము.

కాయజలము. సం. వి. అ. న. మూత్రము.

కాయజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

కాయబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొలదట్టి, నడుముకాసె. ౨. చేతనాధిష్ఠితమై దేహారంభహేతు వగుశుక్లశోణితసంయోగవిశేషము.

కాయమానము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహపుఁగొలఁది, దేహపరిమాణము. ౨. పర్ణకుటీరము, ఆకుటిల్లు. ౩. పందిరి. ౪. వేశ్యాగృహము. ౫. కేళీగృహము. (వై. ని.)

కాయము. వి. బాలెంతలకిచ్చెడుమందు.

చ. చెలువకు బిడ్డపుట్టు విలసిల్లఁగ భిల్లపురంధ్రు
లంతలోఁ, బిలువరె మంత్రసానిఁ దలపెట్టరె
కాయముఁ గూర్ప లేమకుఁ, జలకము గాఁ
వరే కొలను చయ్యనఁ ద్రవ్వరె మందగామి
నిఁ, నిలువఁగనీకురే యనుచు నేర్పరులై
కడు సంభ్రమింపఁగఁ. కాళ. ౩. ౨౬. ఇందు. ౨. ౫.

కాయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ప్రజాపతిదేవతాక మైనది. (హవిరాది) వి. అ. పుం. న. ౧. దేహము. ౨. స్కంధము, చెట్టుబోదె. ౩. సమూహము. ౪. మూలధనము, మొదలు, అసలు. ౫. స్వభావము. ౬. గృహము. ౭. లక్ష్యము, గుఱి. ౮. తంతులు తప్ప తక్కినవీణాభాగము. ౯. కనిష్ఠాంగుళిమూలస్థానము. (దీనిని ప్రజాపతితీర్థమందురు.) పుం. ప్రాజాపత్య మనెడివివాహభేదము.

కాయవలనము. సం. వి. అ. న-కాయమును గప్పునది-కవచము.

కాయస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాత్రి, ఉసిరికఁ. ౨. హరీతకి, కరకఁ. ౩. కాకోలి, కాకొల్లిఁ. ౪. ఏలకిఁ. ౫. తులసిఁ.

కాయస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్ముఁడు. (హేమ. ని.) ౨. కరణము, లెక్కలు వ్రాయువతఁడు. (పరశురాముఁడు క్షత్రియవంశసంహారము చేసినపుడు గర్భిణి యయియున్న యొకక్షత్రియస్త్రీ దాల్భ్యుని శరణుచొచ్చి యతనియాశ్రమములో దాఁగుకొనెను. అతనికిని పరశురామునకును జరిగినసంభాషణముపిదప ఆమెగర్భమం దున్నశిశువును రక్షించుటకు పరశురాముఁడంగీకరించెను. ఆశిశువు చిత్రగుప్తవంశమందలి వారిచేఁ బెంపఁబడి వారివృత్తి యైనలెక్కలు వ్రాయుపని వృత్తిగాఁ గైకొనెను. ఆశిశువుయొక్కవంశ్యు లప్పటినుండియు కాయస్థు లని చెప్పఁబడుచున్నారు.)

కాయాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జీర్ణశక్తిని గలిగించుజఠరాగ్ని.

కాయిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్యహవృద్ధి, గోజావడ్డి. (కే. ని.) ౨. తాకట్టు పెట్టినఎద్దులు ఆవులు మున్నగువాని నుపయోగించుకొని ఆరూపమునఁ బుచ్చుకొనువడ్డి.

కాయికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) శరీరమునకు సంబంధించినది. (పాపాది)

కాయు[1]. స. క్రి. (త. క. కాయ్.) ప్రసరింపఁజేయు.

వ.... చందురుండు కందర్పదిగ్విజయకీర్తిస్ఫూర్తియుం బోనియచ్చవెన్నెలవిచ్చలవిడిం గాయం దొడంగె. కాశీ. ౩. ౨౩.

క. ఇనుఁ డెండ గాయ శంకిలు. భా. రా. బాల. ౧౨౬. వరాహ. ౪. ౨౯.

అ. క్రి. (ఎండ, వెన్నెల) ప్రసరించు.

సీ...ఒకదివిఁ జేరెండ యుబ్బి కాయు. కాశీ. ౧. ౧౨౯.

ఆ. పిండిఁ జల్లినట్లు పండువెన్నెలలు గా,యంగఁ దొడఁగెఁ జెలువ మమర నంత.కళా. ౮. ౧౬.

కాయు²=కాచే¹ స. క్రి. రక్షించు.

గీ. ధీయుతుఁ డటంచు నలువ దీర్ఘాయు వొసఁగి,కాయు రఘునాథవిభు వజ్రకాయుఁ గాఁగ. విజ. ౨. ౧. ౪.

మ...హయమేధంబుకు ఘటింపం దలం,చి విసంఖ్యాధ్వజినీ పరంపర నుదీచీప్రాచ్యవాచీప్రతీ,చ్యవధిక్షోణికి యజ్ఞము క్తహరిఁ గాయం బంపి...వరాహ. ౧. ౧౨౯.

కాయు³=కాచే². స. క్రి. (కాయలు, మొ.) కాచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు వేయికాయలు కాసినది.

శా. కాయం జొచ్చె రసాలముల్ విరహులాకంపింపఁ గాఁ గోయిలల్,గూయం జొచ్చె మనోజదిగ్విజయ మాఘోషించుచుం దుమ్మెదల్,మ్రోయం జొచ్చె. ద్వా. ౭. ౧౨.

అ. క్రి. (కాయలు, మొ.) పుట్టు, బయలుదేఱు.

ఉ....నాలు గేఁ,గాయలు కాయ వచ్చెలువగర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం.పంచ. ౧. ౫౮౮.

(వ్యవ) ఆచెట్టున నాలుగుకాయలు కాసినవి.

కాయువు(య్యు). వి. కాంక్ష, ఇచ్ఛ; అనురాగము, కామము.

సీ. ఇచ్ఛ కాయువు కోర్కి యేఁకట కోరిక యాస యం చనఁగఁ జెన్నలరుఁ గాంక్ష. ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

చ. కర మనురాగ ముల్లమునఁ గ్రమ్మఁగ నమ్మృగిపుచ్ఛమూలము, న్గరమున నంటుచు న్నృపతి కామవికారము నొంద పేఁకఁ ద,త్పరమతియై తనుం దివుచుపార్థివుచిత్త మెఱింగి యేల నీ,కరమునఁ బుచ్ఛమూల మిటు కాయ్యువఁ బట్టెదు మేదినీశ్వరా.మార్క. ౫. ౨౩౨.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోవి యాని యొక్కింతుఁ గాయ్యు. భార. విరా. ౨. ౩౧౦.

సీ. రాగోత్కటమున స్థైరణ లేక మానినిఁ గాయ్యునఁ జైపడి కవయఁ దలఁచు. కు. సం. ౫. ౫౨౪.

కార. వి. కాసమర్దము.

సీ...బలును కార కసివెంద యన నొప్పు కాసమర్దంబు...ఆం. భా. ౨. ౬౩.

కార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెఱ, బంధనము. ౨. చెఱసాల. ౩. వీణకరివె, ప్రసేవకము. ౪. దూతిక. ౫. స్వర్ణము. ౬. కారిక, శ్లోకరూప మగు సూత్రము. (వి.ని.) ౭.పీడ,కాటియ.(త్రి.ని.)

కారంజము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కరంజవృక్షసంబంధ మైనది, కానుగుచెట్టునకు సంబంధినది (ఫలతైలాది)

కారండవము. సం. వి. అ. పుం. కన్నెలేడిపిట్ట.

కారంధమి. సం. వి. న్. పుం. ౧. కంచుపనివాఁడు. ౨. ధాతువాదరతుఁడు. (మే. ని.)

కారంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణము.

కారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ-సమాసాంతములందే) కర్త, చేయునది. (ఉదా: శాంతికారక

ము, మొ.) వి. అ. న. ౧. (వ్యాక) క్రియానిష్పాదక మగుకర్తృకర్మాదిషట్కము. (ఇవి కర్త, కర్మము, కరణము, సంప్రదానము, అపాదానము, అధికరణము అని ఆఱు.) ౨. కర్త్రాదులను గూర్చి చెప్పువ్యాకరణభాగము. ౩. కరకాజలము, వడగండ్లనీరు.

కారకవిభక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వ్యాక) కర్త్రాది బోధక మగువిభక్తిభేదము.

కారకహేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. కారకరూప మగుహేతువు, ఉత్పాదకహేతువు. (కుండకు మట్టివలె-వ్యతి. జ్ఞాపకహేతువు. నిప్పునకు పొగవలె)

కారగ్గి. వి. (కారు[3]+అగ్గి.) కార్చిచ్చు, దవానలము.

గీ. ఎగ్గతంబునఁ దాను గారగ్గిఁ గాలె, నటె... భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౬౩.

ఉ. వెగ్గల మైనకూర్మి నరవిందదళాయతనేత్ర కొండకారగ్గి పటీరకాష్ఠములయందు రవుల్కొనఁ జేసి...కాశీ. ౫. ౧౪౯.

కారడుగు. వి. (కారు[1]+అడుగు) రెండవపంట. (బ్రా.)

కారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యాతన, తీవ్రవేదన. ౨. ప్రేరణ, పురికొలుపుట.

కారణకారణము. సం. వి. అ. న. ౧. కారణమునకుఁ గారణము, దూరకారణము. (ఘటమునకు కులాలునితండ్రివంటిది) ౨. పరమేశ్వరుఁడు. ౩. పరమాణువు. సం. కిరా. ౧౫. ౩౫.

కారణమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకఅర్థాలంకారము. (ఇందు పూర్వపూర్వములకు ఉత్తరోత్తరములు గాని ఉత్తరోత్తరములకు పూర్వపూర్వములు గాని హేతువులుగా నుండును- ఉదా: నరకము పాపమువలనఁ గలుగును. పాపము దారిద్ర్యమువలనఁ గలుగును-నీతిచే ఐశ్వర్యము కలుగును. ఐశ్వర్యముచే ఈవి కలుగును.)

కారణము. సం. వి. అ. న. ౧. (క్రియానిష్పాదకము) హేతువు. ౨. వధము. ౩. సాధనము, కరణము. ౪. ఇంద్రియము. (కల్ప.)

కారణశరీరము. సం. వి. అ. న. (వేదాంత) అజ్ఞానరూప మగుశరీరము; స్థూలసూక్ష్మశరీరములకు లోపల నున్నదై దేహాంతరమును గలిగించుటకుఁ గారణ మగుశరీరము.

కారణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-కారణములను గొని విచారించువాఁడు-పరీక్షకుఁడు.

కారణోత్తరము. సం.వి. అ.న. వాది యుపన్యసించినవిషయమును సత్యముగా నంగీకరించి దానికిఁ బ్రాతికూల్యమును సాధించుకారణములను జెప్పు ఉత్తరము.

కారపుఁజెక్క. వి. (కారము[1]+చెక్క) ద్రాక్షత్వక్కు. (శ. ర-దాల్చినిచెక్క?)

కారపుఁబడుగు. వి.(కారము[1]+పడుగు)గట్టినూలిపడుగు.(శ.ర.)

సీ. కారంపుఁబడుగులు కండెలకప్పెర...హంస. ౨. ౧౧.

కారపుఁబూస. వి. (కారము[1]+పూస.) సెనగపిండిలో కారము కలిపి చమురులో వేఁచి చేయుభక్ష్యవిశేషము.

కారము[1]. వి. (సం. క్షారః. ప్రా. కారం. క. కారవు. త. కారమ్) ౧. షడ్రసములలో నొకటి, కటువు.

క. తరుణికి ధాత్రీపతికిని, బరిచుంబనవేళ దంతపరిపీడన మిక్షురసంపుఁ బానకములో, మిరియపుఁ గారంబు వోలె మెచ్చొనరించెన్. నైష. ౭. ౧౫౦.

౨. చాడు.

చ...బుద్ధితోఁ,బొరయనిపాతకంబులు సబుద్ధిక
పుణ్యములన్ నశించు నం,బరమునఁ బట్టినట్టి
మలపంకము గారములోన నద్దఁగా,విరిసిన
యట్లు నమ్ము మిది వేదము సెప్పిన నేను జె
ప్పితిన్. భార. శాం. ౩. ౩౬౪.

౩. నూలు తడిసెడునొకానొక ద్రవద్రవ్యవిశేష
ము. (శ. ర.) ౪. ఓడ్డలకుఁ బోసెడునొకానొక
మందు.

సీ. బలుబూటకపుఁదల్లిప్రాణంబు లుగ్గుగా నెమ్మి
తోఁ జిటిబొజ్జ నిండఁ ద్రావి, పసిఁ దహ
తహసెట్ట ముసరెడుకార్చిచ్చుఁ గారంపు
మందుగా నారగించి. చమ. ౧. ౩౨.

విశే. కటువైనది.

చ. వలపులు గ్రమ్మఁగాఁ బొగచి వండినకార
పుఁగాయగూర ల,ప్పళములు ... అర్కపు
త్రము,ఖ్యులు రఘురాముబంతిఁ బ్రియ మొ
ప్ప భుజించి సుఖించి రెంతయున్.ఉ.రా.
౫. ౨౮౮.

కారపుమన్ను=సౌడు. ఆం. భా. ౨. ౫.

జ: కారపుఁజెక్క, కారపుఁబడుగు, కారపుఁ
బూస.

కారము[2]. ఒకానొక తద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా:నుడికారము, కొలగారము.

కారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁత, పని, కార్య
ము.(ఉదా:పురుషకారము)౨.యత్నము, పూని
క. (శిశు. ౧౯. ౨౭.) ౩. బలము. ౪.సురతము,
రతి. ౫. వధము. ౬. నిశ్చయము. ౭. పూజోప
హారము, బలి. ౮. హిమాచలము. ౯. సుంకము,
పన్ను. ౧౦. ఒకధ్వనిని గాని వర్ణమును గాని
చెప్పునప్పుడు వచ్చుప్రత్యయము. (ఉదా:అకా
రము, ఘూత్కారము.)

కారయితృ. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) చేయించు
వాఁడు.

కారయితవ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) చేయిం
పఁ దగినది.

కారయిల్లు. మి. వి. ఔ. (కార + ఇల్లు) కారా
గృహము, చెఱసాల.

తగలము. ఖలుఁడు గంసుఁడు పెద్దకాలము కార
యింట నడంచె... భాగ.౧౦.పూ.౧౩౦.

కారవము. సం. వి. అ. పుం-'కా' అని కూయు
నది-కాకి.(త్రి.ని.)

కారవల్లి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. కారవేల్లము,కాఁ
కరకాయ. (వాచ.)

కారవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్ప, సదాపకూ.
౨. రుద్రజటకూ. ౩.ఇంగువమ్రానియాకు.(వై.ని.)
౪. నల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. దీప్యము, ఓమము. ౬. క్షు
ద్రకారవేల్లము, పొట్టికాఁకరకాయ. ౭. అఁడుకాకి.

కారవేల్లము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకరకాయ.

కారస్కరము. సం. వి. అ. పుం- చావును గలిగిం
చునది-విషముష్టి, ముసిఁడికాయ.

కారస్కరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణజలౌకము,
చెవి దూఱుపాము, చిన్నజెఱ్ఱి.(త్రి.ని.)

కారాకు. వి. (కారు[1]+ఆకు) జీర్ణపర్ణము, పండు
టాకు.

క. వైరమున నులిచి త్రెంపక,కారాకులు డుల్లి
నట్లు కర్మము లెల్లం,దార పెడఁబాయ వల
యుట,సాకృపం దెలియఁ జెప్పె శౌరి య
తనికిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౨౧౪.

ద్వి. కారాకు సుడిగాలి గడువడిఁ ద్రిప్ప,తీరున
నాని దిర్దిర మింటఁ ద్రిప్పి. రం. రా. సుం.
౨౬౨ పొ. ౧౪ పం.

కారాకూరము. విశే. క్షుభితము, కలఁత నొంది
నది.

క.అకీలిఁ బారునము పో,సారంగధరుండు తోడి
జననాథసుతుల్,సారెకుఁ గేకలు వేయఁగఁ,

గారాకూర మయి మనసు కళవళపడఁగన్.
సారంగ. ౨. 3.

స్రగ్ధర. కారాకూరంబులై రాక్షసులహృదయ
ముల్ గాడ్పడన్ రామునాజ్ఞన్. ఉ. రా.
౧. ౧౨౬.

వి. నిర్బంధము; క్షోభము.

శా...కా,రాకూరంబులు చేసినం గదలి నే రా
నిచ్చుటన్ బ్రాణముల్,పోకార్తుం దుది నా
దువేలుపునకై బొంక న్నిజం బింతయున్.
కాశ. 3. ౮౨.

మ...ఏకడ నినున్ వీక్షింపలే కున్కి మా,రద
శన్ వేఁగెడుకాంత నింత పెనుఁగారాకూర
ముల్ సేసె నీ,ముదిపగ్గు...పరమ. 3. ౨౭౧.
(పెనుఁగారాకూరముల్ సేసెన్=ఎక్కువక్షోభ
పెట్టెను.)

కారాగారము. సం. వి. అ. న. చెఱసాల.
(ఇట్లే కారాగృహము, మొ.)

కారాగుప్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెఱఁ
బెట్టఁ బడినవాఁడు, బంది.

కారాట. వి. వ్యాపనము. (శ. ర.)

కారాడు. స. క్రి. తోలు, నడపు.

గీ. హైమరథములఁ దోలి గంధాంధభద్ర,కరు
లఁ గారాడి దుముదారుగా హయాళిఁ,జేరు
వకు నూకి భటులకుఁ జేయి వీచి,యభ్యమిత్త్ర
యాదైవసైన్యంబు గదిసి. దశా. ౨. 3౮౮.
(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చెఱసాలయ
ధికారి.

కారామణులు. మి. వి. బ. (√కారు[4]?) వల్లబొ
బ్బరలు. (బ్రౌ)

కారాయిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.బలాక,ఆఁడుకొక్కెర.

కారావరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతి
వాఁడు, నిషాదునకు వైదేహస్త్రీయందు పుట్టిన
వాఁడు.

కారావు. వి. (కారు[3]+ఆవు) అడవియావు.(బ్రౌ)

కారి. ఒకానొకతద్ధితప్రత్యయము.
ఉదా: మాటకారి,చలపకారి,కతలకారి.

కారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) చేయువాఁడు.
(ఈయర్థమున నిది సమాసాంతమునవే ఉండు
ను. ఉదా: కార్యకారి.)-౨-శిల్పి, కారువు.
(మే. ని.) వి. ఇ. స్త్రీ. క్రియ, పని.

కారించు. సం. స. క్రి. బాధించు, పీడించు.

సీ. కొంచక నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గారిం
చి తీరంబు సేరఁ బెట్టు.భార.ఆది.౫.౧౬౬.
(ప్రాఁతప్రతిపా.)

ఉ. ...నీ వడియాసలవచ్చి రిత్త గా,రింపక మా
ను మాతనిచరిత్రము నీకును మాకు వింతయే.
భార. ఉద్యో. ౧. 3౧౪. భాగ. ౧౦ ఉ.
౫౪౭.

కారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ,చేయుట. ౨.శి
ల్పము. 3.శ్లోకరూపమగుసూత్త్రము. ౪.హింస,
యాతన. ౫. నటునిపెండ్లాము, నటమోష. ౬.
ఒకవిధమైనవడ్డి, వృద్ధిభేదము, కారిత.

కారికము. విణ. (శ. కారిక.త.కారిక్యమ్.)అనా
హతము, చలువ చేయనిది, క్రొత్తది. (వస్త్రము-
శ. ర, బ్రౌ.)

కారిజేము. వి. (సం. కాలేయమ్) కడుపులో కుడి
ప్రక్క నుండెడుమాంసఖండవిశేషము, కాల
ఖండము.

అ...సన్నగూర కారిజంబు క్రొవ్వు,పొదలుమారి
షములు పొసఁగుకజ్జంబులు,వంబుజాతగంధు
లనువుపఱిచి. రుక్మా. 3. ౨౨౬.(శ.ర.పా.)

వ...ఎఱచిలోను లేటికారిజమున్ గందనకాయ
క్రొవ్వు మొదలగుమిగులమెత్తనిపలలఖిత్తం

బు లందుఁ గ్రందుకొనం గ్రుక్కి... మనుచ. ౪. ౬౦.

కారిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్పు పుచ్చుకొన్నవాఁడు తనయక్కఱకొలఁదిని స్వయముగా ఏర్పఱచుకొన్న ఎక్కువవడ్డి, ఒడఁబాటువడ్డి. (శ్లో. ఋణికేన తు యా వృద్ధి రధికా సంప్రకీర్తితా, ఆపత్కాలే కృతా నిత్యం సా తు స్యాత్కారితా మతా. వాచ.)

కారితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేయింపఁబడినది. ౨. హింసింపఁబడినది. ౩. చెఱఁబెట్టఁబడినది.

కారిసము. వి. (సం. కార్శ్యం) బాధ.

గీ. ఓతపస్విని సుకృతసంయుతచరిత్ర, వినుము కడువార్త యగుదీనిఁ గనికరంబు, దొఱఁగియే మివ్విధమున నత్యుగ్రభంగిఁ, గారిసంబులఁ బెట్టెడికారణంబు. శ్రీరం. ౪. ౭౭౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారీరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కరీరసంబంధమైనది.

కారీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వర్షముకొఱకు చేయు ఇష్టిభేదము.

కారీషము. సం. వి. అ. న. ఏఁబుపిడుకలప్రోగు.

కారు[1]. వి. (సం. కాలః. క. కారు.) ౧. కాలము, సమయము.

సీ. ఎవ్వోటఁ దీర్ఘంబు లేకారు జనుల కిచ్ఛామాత్ర భోగమోక్షప్రదము లు. భీమ. ౩. ౬౫.

ఉదా:- ననకారు.

౨. (త. కార్. క. కారు.) వర్షాకాలము.

సీ. కారు చిత్తడి తొలుకారు తొలుకరి నా వర్షర్తుసంజ్ఞలై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౯౬.

క. కారనువీరుఁడు మెఱుఁగను, దోరసిఁ బాంథు లనురిపులఁ దునిమినఁ దద్దే, హారుణబిందులు దొరిఁగెనొ, ధారణి నన నింద్రగోపతతి విలసిల్లెన్. కు. సం. ౬. ౭౫౯.

క. దొరసినక్రొక్కారున భా, సురశాద్వలతలము లొలిఁ జూడఁగ నొప్పెన్, మరకతమణిగణములు భా, స్వరముగఁ దాపించియున్న జగతియుఁ బోలెన్. భా. రా. కిష్కిం. ౩౯౪.

౩. జ్యేష్ఠాదిమాసచతుష్టయము, కందాయము.

సీ. ఆయతి కారు కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాదిమాస చతుష్టయంబు దనరు. ఆం. భా. ౧. ౯౬.

మ... సారసారణులు తత్కేదారకోదారస, స్యము ముక్కారును బండఁజేయు ... వసు. ౧. ౧౧౦.

౪. ఎండకాలమందు చల్లెడువరిధాన్యము.

ఉదా: కారువడ్లు. (శ. ర.)

౫. జీర్ణము, పండినది. (చూ. కారాకు.)

౬. వయసు.

ఉదా: వారంవఱు నొకకారువాఁడు. (శ. ర.)

౭. ఏఁడు, సంవత్సరము.

(వ్యవ) ఇది నాలుగుకారులగిత్త.

జ: కారడుగు, కారాకు, కారుమెఱుఁగు, కారుమొగులు.

కారు[2]. వి. ౧. ఒగరు. ౨. ఉప్పు.

(వ్యవ) నూతినీళ్లు కారెక్కినవి.

విశ. ౧. ఒగరైనది.

ద్వి. కసుగాయ త్రెంచినఁ గారగుఁ గాక. (బ్రౌ)

౨. ఉప్పనిది.

ఉదా: కారునీళ్లు.

జ: కారుకొను[1].

కారు[3]. వి. కాఁడు, అడవి.

చ. అదియును గాక కోలుపులి నైనను గారెనుపోతు నైన నున్మదకరి నైన నుగ్రమృగనాథుని నైనను గిట్టి ముట్టి పట్టును ... భార. విరా. ౧. ౯౩.

వి౹. దున్ననిది. (పొలము.)

సీ...తఱచు వాన,కారుపొలంబునఁ గద్దె నేని యుఁ గొల్చు గావింప నేర్చు నే యేవిధమున, వల నేర్పడఁగ దున్నఁ బొలములో నైనవ ర్షంబు లేకున్న ధాన్యంబు లగునె ... భార. సౌ. ౧. ౩౧.

జ: కారగ్గి, కారావు, కారుకంది, కారుకొను౨, కారుకొమ్ముమెకము, కారుకొల్లి[2],కారుకోడి,కారుక్రమ్ము[2],కారుగచ్చు,కారుగోఁగు,కారుచిచ్చు, కారుజనము, కారుదున్న,కారునూవు,కారుపసరము, కారుపెసర, కారుపోఁక, కారుపోతు, కారుబుడమ, కారుమినుము, కారుమునగ, కారుసంపెఁగలు, కారూటి, కారూరు,కారెనుము, కారేలకి.

కారు[4]. వి. (క. కారు. త. కాల్) ౧. నలుపు. (చూ. కారుకొను౩) ౨. తాంబూలము వేసికొనుటవలన పట్టెడుగార.

సీ.కోరమీసముతీరు నోర వీడెపుఁగారు నోరచూపులసౌరు నొఱపు దనర. చెన్న. ౪.౨౬౪.

కారుపాఱు=నలుపెక్కు.

ద్వి. పడఁతివీనులచెల్వుపడమంగరామి, నుడుగ కెంతయు ద్రేఁగుచుండె శష్కులులు, తెఅవమెఱుంగు వాతెఱశోక గాక, తఱి దప్పి చివురు లెంతయుఁ గారుపాఱె. ద్వి. తి.సా. ౧. ౭ పా. ౨౬ పం.

జ: కారుకొను[2], కారుక్రమ్ము.

కారుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలౌకసము, జలగ.

కారుండిక. సం. వి. అ. స్త్రీ=కారుండి.

కారుఁడు. సం. వి౹. (అ. ఈ.అ-ఇది సమాసాంతమందే ఉండును.) చేయువాఁడు.

ఉదా: గ్రంథకారుఁడు, కుంభకారుఁడు, మొ.

వి. అ.పుం.౧.శిల్పి.౨.యతి, సన్న్యాసి. (శా.ని.)

కారుకంది. వి.(√కారు[3])వనతువరి,అడవికంది౹.

గీ. వనతువరి గోఁచుఁ గాయకం దనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౬౪.

కారుకొ(రొ్ర)ను[1]. అ. క్రి. (√కారు[2]) ఒగరెక్కు.

సీ. తమ్మికెంపులకు నెత్తావి గూర్పనితప్పు చివురులు గార్కొనఁ జేయుఅప్పు. అచ్చ. రా. ఆర. ౨౧.

కారుకొ(రొ్ర)ను[2]. అ. క్రి.(√కారు[3]-కాఱుకొను అని శ.ర. కాని దానికి నిర్ధారకప్రయోగములు లేవు) ౧. అతిశయించు.

మ. మదభృంగాలకకాంతి కారుకొన శుంభద్గుచ్ఛవక్షోజసం,పద రాణింపఁగ...జాహ్నవీ. ౨. ౧౦౯.

౨. విజృంభించు;వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. కరితురగసమితిఁ గార్కొని, కురువీరులమొనలు మొగులుకొమరునఁ గవియన్, శరవేగంబున నరుఁ డు,ద్ధురమారుతచండభంగి దోఁపఁ దెరలెచ్చెన్. భార.విరా. ౪. ౨౭౦.

క. కారుకొని మేఘమాలా,కారంబునఁ జాలనొప్పెఁ గౌరవసైన్యం,బారూఢవీరరసవి, స్ఫారంబై యంతఁ దోఁచెఁ బాండవబలమున్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౯.

కారుకొ(రొ్ర)ను[3]. అ. క్రి. (√ కారు[4]) నల్లవాఱు.

గీ. గర్భగోళస్థితుం డైనకాలకంఠు,కంఠహాలహలచ్ఛాయకాళిమంబు, నాభిబిలమున వెడలి కన్పట్టినట్లు, కమలపత్త్రేక్షణకు నారు గారుకొనియె. కాశీ. ౮. ౪.

కారుకొమ్ముమెకము. వి. (√కారు[3])దుప్పి. (శ. ర.)

కాఱుకోఱ్ఱి=కారుకొల్లి[1]. (శ. ర.)

కారుకొల్లి[1]. వి. (సం. కాకోలి)కలిగొట్టు౹.(బ్రా, శ. ర.)

కారుకోల్లి². వి. (√కారు³) అడవియులవ, వనకుత్థముకీ.

గీ ...తప్పెట కారుకొల్లి,మాడి యనఁగ వనకుత్థ మగు మహేళ. ఆం. భా. ౨. ౫౮.

కారుకో(రో)డి. వి. (√కారు³) వనకుక్కుటము, అడవికోడి.

గీ.... కారుకోళ్లు,కన్ను దెఱవనికస్తురిగమిశిశువులు ... ఆదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయనము లిచ్చి. పి.శకుం. ౧.౯౮.

క. కుక్కులలో శబరులలోఁ, గక్కురచిమ్మటలలోనఁ గారోళ్లుగులలోఁ, బక్కుణముగుడి సెనకుమను, గుక్కుపయిం జచ్చె నతఁడు ఘోరవ్యాధిన్. శివరా. ౪. ౪౬. ఆం.భా. ౨. ౯౨.

కారుక్రమ్ము¹. అ. క్రి. (√కారు⁴) కారొందు, నల్లనగు.

సీ. గరళంపుఁగప్పనఁ గారుక్రమ్ముచు నున్నయుత్తమ త్తెపుఁగంటసరి యమర్చి. జాహ్నవీ. ౧. ౧౩౧.

కారుక్రమ్ము². అ. క్రి. (√కారు³) దట్టముగా వ్యాపించు.

సీ.నిగిడి యీగులకెంపునెలకట్టు గలచోటఁ గల్వ కావిరి కారుక్రమ్ముచోట. పాండు. ౩. ౧౫౮.

కారుగచ్చ. వి. (√కారు³) వాగుజి, బావంజికీ.

సీ. కారుగచ్చనఁగను గ్రాలు వాకుచియును... ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కారుగోఁగు. వి. (√కారు³) కొండగోఁగుకీ.

వ... నిమ్మపండ్లయచ్చపుఁబచ్చడాలు చాల స్త్రీలుచుం గారుగోఁగులపైఁ బర్వ... యయా. ౪. ౧౩.

కారుచి(ర్చి)చ్చు. వి. (కారు³+చిచ్చు) అడవిలో చెట్లు ఒండొంటితో రాచుకొనుటవలనఁ గలిగిననిప్పు, దవానలము.

చ. ... అ,కొల్లలఁది నుదారసారరణకోవిదబాహులు లోకపాలకుల్, గలసిరి కారుచిచ్చు వను గాడ్పులు నోడగుచంద మొందఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౨౨.

క. కార్చిచ్చు గవిసి మృగతతి, నేర్పుకరణి ... భార. భీష్మ. ౩. ౨౭౮.

కారుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కాఁడు)కాఁడించు, నాటించు.

చ. కవవటు డించి యే గుసుకఁగా సుచెగొంసులఁ గార్చి...ఆము. ౬. ౭౧. (శ. ర,వ్రాతప్రతి పా- తార్చి అని ముద్రి. పా.)

కారుజేనము. వి. (√ కారు³) శణపుష్పిక, గిలకచెట్టు.

కారుజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలభము, ఏనుఁగుపిల్ల. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. ౩. నాగకేసరముకీ. ౪. గైరికధాతువు. ౫. నురుఁగు. ౬.కారునువ్వు, అడవినువ్వుకీ. (హేమ. ని.) న. శిల్పిచిత్రము, శిల్పక్రియ. (చెక్కుట చిత్తరువువ్రాయుట లోనగుపని.)

కారుణికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. ఆ.) కనికరము గలవాఁడు, కృపాళువు.

కారుణ్యము. సం. వి. అ. న. దయ, కనికరము.

కారుణ్యముసేయు. మి.స.క్రి.దయసేయు,ఇచ్చు.

మ... ఈనరేం,ద్రసుతుం డొండొకభార్య నొల్లక ఘణింప్రాయున్న వాఁ డమ్మనా,లసఁ గారుణ్యముసేయు మీతనికి నుల్లాసంబు సంధిల్లఁగన్. మార్క. ౩. ౭.

కారుమున్న. వి. (√ కారు³) అడవిమున్నపోతు,వనమహిషము.

సీ. కారెనుపోతనఁ గారుమున్న యనంగ వనమహిషం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౭౩.

కారునూవు. వి. (√ కారు³) అడవినువ్వు, జర్తిలముకీ.

కారుప(ర్ప)సరము. వి. (కారు³ + పసరము.) అడవిపసువు.

చ...కాఁకల నిండి పొంగుకార్పసరపుఁబాలచే నివురఁ బాతినవివ్వరిమోగిరంబుతో, మసలు వెలుంగురాచలుపమంటలఁ గాల్కఱకుట్లనం జుడుల్, మెసవి...చంద్రా. ౨. ౮౬.

కారుపెసర. వి. (√ కారు³) అడవిపెసర, ముద్గపర్ణి. అం. భా. ౨. ౨౩౫.

కారుపోఁక. వి. (√కారు³) అడవిపోఁక, శైలపూగము.

కారుపో(ర్పో)తు. వి. (√ కారు³) వనమహిషము, అడవిదున్న.

మ. పులులుఁ సింగములు న్మదేభములుఁ గార్పోతుల్...ఇందు. ౨. ౫౧.

ద్వి...పోరాడెడికారుపోతులును. నవ. ౧. ౮౭ పా. ౬ పం.

కారుబుడమ. వి. (√కారు³) అడవిబుడమ, తీవ్రగంధము.

కారుమినుము. వి. (√కారు³) మాషపర్ణి. అం. భా. ౨. ౬౭.

కారుమునగ. వి. (√కారు³) అడవిమునగ, వనశిగ్రువు. అం. భా. ౨. ౮౮.

కారుమె(ర్మె)ఱుఁగు. వి. (√కారు¹) వర్షాకాలపు మెఱపు.

క. కారుమెఱుం గన మరుదే, వేరియుఁ దానఁ గఁ బైఁడివిరిదం డన బం, గారపుబొమ్మనఁ గా సిం, గారంబున దేవయాన కడుఁ జెలువొందెన్. యయా. ౪. ౯౧.

సీ. కార్మెఱుంగున కిట్టికళ గలదే...ఉ. రా. ౪. ౧౯౯.

కారుమొ(ర్మొ)గులు. వి. (కారు¹ + మొగులు) వర్షాకాలమేఘము.

వ...ఉప్పరంబునన్ గప్పుకొని మిగుల మెఱయు కారుమొగుళులవలన దిగునగణితజలధారలతీరునన్...ఉ. రా. ౨. ౬౧.

వ. కార్మొగులు తెగలను గని...వసు. ౨. ౧౧.

కారువు. సం. విణ. (ఉ.ఉ,స్త్రీ.ఉ.) ౧. చేయువాఁడు. (హేమ. ని.) ౨. శిల్పి. వి. ఉ. పుం. ౧. విశ్వకర్మ. ౨. ఇంద్రుఁడు. (శే. ని.) ౩. శిల్పము. (హేమ. ని.)

కారుసంపెఁగలు. వి. బ. (√కారు³) ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కారూటి. వి. (కారు³ + ఊటి.) వన్యవృక్షవిశేషము. (దీనిపండ్లు నిమ్మకాయలంతలై నల్లనై యుండును. ఇవి యభక్ష్యములు. దీనివ్రాను మూలములు మొదలగువాని నుపయోగించుదురు. చి. ని.)

కారూరు. వి. టౌ.(కారు³ + ఊరు-క.కారూరు) అడవిపల్లె.

వ. ... వల్లియలు వైచి కోడెలం బట్టి పెనఁచి కారూళ్ల జట్టికాఱులకు వశంబు సేయుబరవసంబెసంగఁ గ్రుమ్మరువారును ... హరి. పూ. ౫. ౧౮౨.

కారె. వి. క్షారతృణము, ఒకవిధ మగుగడ్డి.

సీ. క్షారతృణం బగుఁ గారె నా ... అం. భా. ౨. ౭౬.

కారెనుము. వి. (√కారు³) వనమహిషము.

వ. ఉపరిప్రదేశంబులఁ గారెనుపపెంటపట్లనీరాజు నేఱుపిడుకలదాల్లిడి. మనుచ. ౪. ౬౦.

కారెనుపోతు = కారెనుము. అం. భా. ౨. ౭౩.

కారెము. వి. నీరుతోఁడుట కుపయోగించు నొక సాధనము. ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౫ పా.

కారెమెత్తు = కారెముతో నీళ్లు తోఁడు.

చ. బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు త్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్, మడవలు దీర్చియుం బిద

ప మార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించియున్. విప్ర. ౩. ౮౪.

కారేణవము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) కరేణువునకు సంబంధించినది. (పాలు, మొ.)

కారేలకి. వి. (కారు³ + ఏలకి) ఏలాపర్ణి. (శ.ర.)

కారోత్తరము. సం. వి. అ. పుం. సురామండము, కల్లుతేట. (రూ. కారోత్తమము.)

కార్కరకము. సం. వి. అ. పుం. పాలనురుఁగు.

కార్కవాకవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృకవాకువునకు (=కోడికి) సంబంధించినది.

కార్కశ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కర్కశభావము, కఱకుఁదనము, కఠినత్వము. ౨. నిర్దయత్వము, క్రూరత్వము.

కార్చు(ఉచే). స. క్రి. (√కాఱు¹) కాఱఁజేయు, స్రవింపఁజేయు.

చ. అలికులవేణి యొర్తొకనిహస్తముల న్ముఖమజ్జ
నాంబువుల్, గలఁతియ యొత్తిపోయ నవి
గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్. నైష.
౬. ౧౧౨.

సీ. కనుదోయి బాష్పముల్ గార్పఁ బోదు. గంధ.
౯౬.

కార్జము=కారిజము. (శ. ర.)

కార్ణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్ణమునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. చెవిగులిమి. ౨. చెవిపోఁగు.

కార్తయుగము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృతయుగమునకు సంబంధించినది.

కార్తవీర్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతవీర్యునికొడుకు-కార్తవీర్యార్జునుఁడు. (ఇతఁడు హైహయదేశపురాజు. జమదగ్నికామధేనువును బలవంతముగా హరించుటచే నతనికొడుకగుపరశురామునిచే హతుఁడయ్యెను.)

కార్తస్వరము. సం. వి. అ. న. ౧-కృతస్వర మనెడిగనిలోఁ బుట్టినది-స్వర్ణము, బంగారు. ౨. ఉమ్మెత్త.

కార్తాంతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతాంతమును (=సిద్ధాంతమును) ఎఱిఁగినవాఁడు-జ్యోతిషికుఁడు, జోస్యుఁడు.

కార్తికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృత్తికానక్షత్రమునకు సంబంధించినది. ౨. కార్తికమాసమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ఒకానొకమాసము.

కార్తికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కార్తికపూర్ణిమ.

కార్తికికము. సం. వి. అ. పుం. కార్తికమాసము.

కార్తికేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృత్తికాపత్యము-కుమారస్వామి, కందుఁడు.

కార్తె. వి. (సం. కృత్తికా) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.

సీ. కార్తెఁ బాయస మబ్జగర్భునితార మాషము
లు...భార. అను. ౨. ౩౭౫.

౨. (సం. క్రాంతిః=సంక్రాంతి) సూర్యుఁ డుండు నక్షత్రము; అందు సూర్యుఁ డుండు కాలము. ఉదా: చిత్తకార్తె, మొ.

కార్త్స్న్యము. సం. వి. అ. న. కృత్స్నభావము, సాకల్యము.

కార్దమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్దమముచేత వర్ణాంతరమును పొందినది. (వస్త్రాది)

కార్దమికము. సం=కార్దమము.

కార్పటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పటము, చినిఁగినవస్త్రము. ౨. జతువు, లక్క.

కార్పటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-చింపికావిగుడ్డ గట్టుకొని తిరిగెడివాఁడు-తైర్థికుఁడు. ౨. తీర్థము మోసికొని తెచ్చి యిచ్చుటచేత బ్రతికెడువాఁడు. ౩. తీర్థము మోసికొనిపోయెడు బాటసారి. ౪. కోమటి.

శ్లో. ద్విత్రాణ్యహాని సంభ్రామ్య స కార్పటికసత్త్మః. కాశీఖండము. ౩౦. అధ్యా. (శ.ర.)

కార్పటుఁడు. సం. వి. అ. పుం- జీర్ణవస్త్రము కట్టుకొని యాచించువాఁడు- అర్థి, యాచకుఁడు.

కార్పణ్యము. సం.వి.అ.న.-కృపణభావము-౧. పేదఱికము. ౨. పిసినిగొట్టుతనము. ౩. దీనత్వము.

కార్పాసనాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తక్కువు, నూలు వడికెడుకదురు.

కార్పాసము. సం.విశే. (అ. ఈ. అ)- ప్రత్తికి సంబంధించినది- నూలు, చీర, మొ. వి.అ.పుం. న. ౧. ప్రత్తికాయ. ౨. ప్రత్తి. ౩. నూలు. ౪. వస్త్రము. ౫. కాగితము.

కార్పాససౌత్రికము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) ప్రత్తినూలిచేతఁ జేయఁబడినది. (వస్త్రాది.)

కార్పాసాస్థి. సం.వి.ఇ.న. ప్రత్తిగింజ.

కార్పాసి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

కార్పాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

కార్పాసికము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) ప్రత్తితో చేయఁబడినది. (నూలిబట్ట, మొ.)

కార్మణము. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.) ౧. పనియందు సమర్థమైనది. ౨. నెఱవేఱుదాఁక పనిచేయునది. ౩. కర్మసంబంధమైనది. వి.అ.న. ఓషధ్యాదులచేత చేసెడియుచ్చాటనాదిక్రియ, చిల్లంగి.

కార్మారకము. సం.వి.అ.న. కమ్మరిపని.

కార్మారుఁడు. సం.వి.అ.పుం.శిల్పి, కరకాఁడు; కమ్మరి.

కార్మికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) చిత్రసూత్రములచే నిర్మింపఁబడినచక్రస్వస్తికాదిచిత్రములు కలది. (వస్త్రము.)

శ్లో. కార్మికే రోమబద్ధే చ త్రింశద్భాగః క్షయో మతః. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౧౮౦. (కార్మికం కర్మణా చిత్రేణ నిర్మితమ్. యత్ర నిష్పన్నే పటే చక్రస్వస్తికాదికం చిత్రం సూత్రైః క్రియతే తత్కార్మికమిత్యుచ్యతే. మితాక్షర.)

కార్ముఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కర్మశీలుఁడు, కర్మముచేయుస్వభావముగలవాఁడు.

కార్ముకము. సం. విశే. (అ. ఆ. ఆ.) పనియందు నేర్పరి. (మే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. మహానింబము, పెద్దవేముశి. ౨. వెదురుశి. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచంద్రశి. ౪. హిజ్జలము, ఎఱ్ఱగన్నేరుశి. న.౧. విల్లు. ౨. (జ్యోతి) ధనూరాశి. ౩. తూలస్ఫోటనము, దూది యేకెడివిల్లు.

కార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకేన్వృక్షము, వాకుడుశి.

కార్యకరము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) పని చేయునది.

కార్యకాఁడు. మి. విశే. (కార్యము+కాఁడు)కార్యము నెఱవేర్చుకొనువాఁడు.

ఆ. ప్రతిన వలదు వైరిపట్టున నృపతికి, దండు వెడలఁ దీరకుండుఁ దీరఁ, గాక యుండి యుండి కాలాంతరమున నౌఁ, గార్యకాఁడో యంకకాఁడో నృపుఁడు. ఆము. ౪. ౨౬౩.

కార్యకారణభావము. సం. వి. అ. పుం. ఒకటి కార్యముగాను మఱొకటి కారణముగాను ఉండెడిసంబంధము.

కార్యదర్శి. సం. విశే. (న్. నీ.న్.) పని నిర్వహించువాఁడు.

కార్యపుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్షపణకుఁడు. ౨. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. ౩. అనర్థకరుఁడు. (వి. ని, మే. ని.)

కార్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁ దగినది. వి. అ. న. ౧. కర్మము, వ్యాపారము, పని. ౨. ప్రయోజనము. ౩. ఆవశ్యకత, అ

క్కఱ. ౪. వ్యాజ్యము, అభియోగము. ౫. హేతువు. (హేమ. ని.) ౬. జన్యము, పుట్టినది. (వ్యతి. కారణము.) ౭. (జ్యోతి) జన్మలగ్నమునకు దశమస్థానము. ౮. (నాటక)కథతేల్చుట, కథాపర్యవసానము.

కార్యశబ్దికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-శబ్దము నిత్యము కాదు జన్య మని వాదించువాఁడు-నైయాయికుఁడు. (వాచ.)

కార్యస్థానము. సం. వి. అ. న. కార్యము నడపుచోటు, కచేరి.

కార్యి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. పని కలవాఁడు, ఉద్యోగి. ౨. కార్యార్థి, ఒక ప్రయోజనమును గోరువాఁడు. ౩. వాజ్యమునం దున్నవాఁడు, వివాదయుక్తుఁడు. ౪.(వ్యాక) స్థాని, దేనికి ఆదేశము వచ్చునో అది.

కార్యికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కార్యి, వ్యాజ్యమునం దున్నవాఁడు. (వాది లేక ప్రతివాది.) మను. ౭. ౧౨౪.

కార్వాకు. వి. క్షుద్రతృణవిశేషము. హంస. ౫. ౪౫.

కార్శానవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృశానుసంబంధ మైనది. (జ్వాల, వేఁడి, మొ.)

కార్శ్యము. సం. వి. అ. న-కృశత్వము-౧. బక్కతనము. ౨. తగ్గుదల. ౩. సన్నఁదనము, సూక్ష్మత్వము. పుం. ౧. సాలవృక్షము, మద్దిచెట్టు. ౨. లకుచము౯. ౩. కచోరము౯.

కార్షకుఁడు. సం. విణ. (అ.ర్షికా. అ) దున్నకొని బ్రతుకువాఁడు, కాఁపువాఁడు, కృషీవలుఁడు.

కార్షాపణము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పదియాఱుపణములయెత్తు. ౨. కర్షమెత్తువెండిటంకము. ౩. ధనము.

కార్షాపణికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.)-కార్షాపణ మిచ్చి కొనినది.

కార్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుకందరాలత, ప్రాఁచితీఁగ, నాఁచు౯.

కార్షికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒకకర్షమునకుఁ గొనఁబడినది. ౨. కర్షమెత్తు గలది. ౩. కర్షణమునకు (=దున్నుటకు) అర్హ మైనది. వి. అ.పుం. కార్షాపణము, కర్షమెత్తువెండిటంకము.

కార్షికుఁడు. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్షిఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్ష్ట్యము. సం. వి. అ. న. కృష్టత్వము, దున్నఁబడియుండుట.

కార్ష్ణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృష్ణునకు సంబంధించినది. ౨. వ్యాసునకు సంబంధించినది. ౩. కృష్ణమృగమునకు సంబంధించినది. ౪. కృష్ణదేవతాక మైనది. (హవిరాది.)

కార్ష్ణి. సం. వి. ఇ. పుం-కృష్ణునిఅపత్యము-౧. మన్మథుఁడు, ప్రద్యుమ్నుఁడు. ౨. శుకుఁడు. ఈ. స్త్రీ. శతావరి, పిల్లపీఁచర౯.

కార్ష్ణ్యము. సం. వి. అ. న. కృష్ణత్వము, నల్లఁదనము.

కాఱియ[1]. వి. (సం. కారికా. ప్రా. కారి ఆ.) బాధ, కష్టము.

క. వేలోకవిలు గొని విమతుఁడు,దూఱఁగ వారిమేన నాటెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్, మా కెనుబదింటఁ బొదివెం, గాఱియ గా మఱియుఁ బఱపె గమికొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౫౭.

ఉ. పాఱినఁ జూచి కౌరవనృపాలుఁడు నూతఁ నూజాతోడ నీ, కాఱియ మద్బలంబునకుఁ గాఁడగునే వివిధాస్త్రసంపదల్, మీఱిననీవ నూడఁగ...భార. కర్ణ. ౩. ౧౦.

క. కాఱియలఁ బడుచు... రసిక. ౩. ౧౧౦. కేయూర. ౩. ౨౬౫.

జ: కాఱియపడు, కాఱియపెట్టు.

కాఱియ². వి. నలుపు.

సీ. క్షితి కట్టి కాఱియు కటియ నల్లన నల్పు కప్పు కెం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ,వర్ణంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

విణ. నల్లనిది.

కాఱియవ(ప)డు. అ. క్రి.(√కాఱియ1) బాధపడు.

క. మనుజా వరింపక మనుజాం,గన మనుజాళను వరించి కాఱియపడునే.భా.రా.సుం.౨౨౨.

కాఱియవె(పె,ఁబె)ట్టు. స. క్రి. (కాఱియ¹+పెట్టు.) బాధపెట్టు.

ఉ...మేన్, గాఱియవెట్టి రైన నొడికంబుగ వండుదు నెల్లకూరలున్. భార. విరా. ౧. ౯౯.

చ. కటికితనంబు మాన్చి చటుకాకువిడంబముఁ గూర్చి లజ్జసం,కటపడఁ జేసి యర్థిఁ గడుఁ గాఱియపెట్టినపాతకంబు... నైష. ౩. ౫౪.

వ...కాఱియంబెట్టు...మనుచ. ౩. ౮.

కాఱు¹. అ. క్రి. (సం. క్షర్.) ౧. స్రవించు.

శా. మోముల్ వెల్వెలఁబాఱఁ గన్నుఁగవ నామోదాశ్రువుల్ గాఱ...కన్గొనిరి దైత్యుల్ దంభనారాయణిన్. దశా. ౨. ౨౮౮.

చ...చెక్కులను దద్దయు ముద్దులు గాఱు మోమున,వ్వల పలరారు...నీలా. ౨. ౧౮.

౨. రాలు.

ఉ...నయనకోణములన్ దహనస్ఫులింగముల్, గాఱఁగ...హరి.పు. ౪. ౧౪౪. కేయూర. ౧. ౬౦.

జ: కార్చు.

కాఱు². వి. (త. కార్.) అజ్ఞానము.

క. వేఱుగఁ గనినం బ్రకృతికిఁ, జాఱ విడిచిన ట్లతనదుసుజ్ఞానము న,క్కాఱు విడిచి తన కంటెను,మీఱ నొకటి లేమి గాన్పు మెయి కొనవలయున్. భార. అను. ౪. ౨౦౨.

(ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

బ. ౧. పరుషోక్తులు, కఠినోక్తులు.

ఉ. ఆఱడిపోకయున్ ఫలము నందుటయున్ గని పల్కనేరమిన్, మాఱటనోరిదాన నయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్పకేఁ,గాఱులు ప్రేలెదన్...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౦౯.

క. కడు నుడికి మదంబ కొన్నికాఱులు పలికెన్. పరమ. ౩. ౨౮౪.

౨. అసత్యవచనములు.

ఆ. ఇవమునూడుకొలపుటేలికల్ము న్నెందుఁ, గాఱు లాడి రనినకత యెఱుంగ. అచ్చరా. అయో. ౩౦.

విణ. ౧. నీచము, దూష్యము, నింద్యము; క్రూరము, పరుషము.

గీ. అతఁ డెఱుఁగఁడు గాక యీయద్రిభేది, గౌతమునియింటఁ జేసినకాఱుగోష్ఠి. హర. ౯. ౨౧.

సీ. ...ఇట్లు. గీ. గా పనెడివారి వేదముల్ గాఱు వేద,ములు మతంబు లసమ్మతంబులు...అని తెలిగొందురు విమలమతులు. వరాహ. ౮. ౫౭.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్యులపంచ,బ్రతికి కూఁతపట్టి కొతుక కీవు, కన్ను లెఱ్ఱచేసి యన్నులఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కోకిలంబ. రసిక. ౪. ౧౯౦.

౨. వ్యర్థము.
(వైకుంఠవర్ణనము.) సీ. ఘుట ముంచుచు బట మం
చుచు గాఱుయుక్తులఁ దెంచుమస్తతార్కికు
లకు మూర మగుచు. కళా. ౮. ౨౨౦.
జ: కాఱొడ్డెము, కాఱొడ్డెకాఁడు.

కాఱు³. వి. ౧. సందంశకము, పట్టుకాఱు.
మ. ప్రతిసూర్యం డనుకమ్మటంబు మనువద్భా
ణాసమనాఖ్యాఱు గో,హిత మన్వేరిటియూఁ
దుఁగ్రోవి... జతసాన్నారిదెపంగున న్దవనె వ
ర్ణావేళ విన్నంగడిఙ్. చంద్రా. ౪. ౧౭.
గీ. మీఱు సందంశకము పేరు కా అనంగ. ఆం. భా. ౨. ౫౯౮.

కాఱు⁴. విశ. దట్ట మైనది, సాంద్రము.
క. కాఱడవిఁ బఱచుమృగముల... భాగ. ఆది. ౪. ౧౯.
(శివవర్ణనము.) సీ. లోలుకడపాతాపసలు గెబ్బ
నర్తిఁకోఁ డెద్దడిగుబుసుకాఱిన్ల ప్రొద్దు. అచ్చ. రా. బాల. ౮.

కాఱొడ్డెకాఁడు. విశ. (కాఱొడ్డెము + కాఁడు) పరుషవచనము లాడువాఁడు.
క. చాఱఁడు కొండీఁడు మఱా, నాకి కృతఘ్నుం
డు నింద సలిపెడువాఁడుఙ్, గాఱొడ్డెకాఁ
డు బుణిదయును, బాఁ ము నుట్టంగ శేను బ
హుదుఃఖములఙ్. శేష. ౩. ౨౬౯.

కాఱొడ్డెము. వి. (√కాఱు²) పరుషోక్తి.
సీ... కాఱొడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠుర
ము వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.
శా. కన్నుం గ్రేవలఁ గెంపు దోఁప నదిరా కా
ఱొడ్డెమా నేను జె,ప్ప న్నీవిప్పని కొప్పుకో
మి యిది నీపాండిత్యమో... చం. రా. ౫. ౬౧.
(ఇట 'ఎదురాడుట' అని భావము.)

కాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ. ౨. నీలిచెట్టు. ౩. సుషేణిక, నల్లతెగడ. ౪. సుషవి, నల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. మంజిష్ఠ. ౬. అశ్వగంధ, పెన్నేరు.

కాలంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్వతభేదము. ౨. యోగిచక్రమేళకము, యోగులు సమావేశమగుచోటు. (విల్యమ్సు.)

కాలంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చండి, పార్వతి.

కాలంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. భైరవుఁడు.

కాలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలకేయు లనుఅసురుల యొక్కమాత, దక్షునికూఁతురు.

కాలకంజము. సం. వి. అ. న. నీలోత్పలము, నల్లకలువ.

కాలకంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక పక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ౨. పీతసారము, వేఁగిస.

కాలకంఠకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకపక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె.

కాలకంఠము. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) నల్లని కంఠము కలది. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. కలవింకము, పిచ్చుక. ౩. దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ౪. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. ౫. పీతసారము, వేఁగిస.

కాలకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం-విషము త్రాగుటచే నల్లనికంఠము కలవాఁడు-శివుఁడు.

కాలకందకము. సం. వి. అ. పుం. నీరుపాము.

కాలకచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. నల్లకంద.

కాలకము. సం. విశ. (అ. లికా. అ.) నల్లనిది. వి. అ. పుం. ౧. పుట్టుమచ్చ. ౨. అలగర్దము, నీటిపాము. ౩. జతుకము, లక్క. ౪. కంటినల్లగుడ్డు. ౫. (బీజగ) అవ్యక్తరాశిసంజ్ఞాభేదము. న. ౧. యకృత్తు, కారిజము. ౨. కాలశాకము, కతిచేము.

కాలకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలక్ష్మి, పెద్దమ్మ.

కాలకలాయము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుండ్రని సెనగలు, నల్లబటానీలు.

కాలకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలకీలము. సం. వి. అ. పుం. కోలాహలము, కలకలము. (వాచ.)

కాలకుంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యముఁడు.

కాలకూటము. సం. వి. అ. పుం. న. పాలసముద్రమున పుట్టి శివునిచే త్రాగఁబడినహాలాహల విషము.

కాలకృతుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతకాలుఁడు-సూర్యుఁడు.

కాలకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుఁడు. (త్రి. ని.)

కాలకేయులు. సం. వి. అ. పుం. బ. కాలకాపుత్రులగు రాక్షసులు.

కాలక్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలము వెళ్లఁబుచ్చుట, ఉబుసుపోక. ౨. విలంబము, జాగు.

కాలఖంజనము. సం. వి. అ. న. కాలిజము.

కాలఖండము. సం=కాలఖంజనము.

కాలగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. సంవత్సరము.

కాలఘాతి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కాలక్రమమున చంపునది. (విషము, మొ-విల్యము.)

కాలచక్రము. సం. వి. అ. న. చక్రాకారముగా తిరుగుచుండు కాలము.

కాలచింతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలము నాలోచించువాఁడు-దైవజ్ఞుఁడు, జోస్యుఁడు.

కాలజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కోయిల.

కాలజ్ఞానము. సం. వి. అ. న. ౧. జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ౨. యుక్తకాలము నెఱుఁగుట. ౩. మృత్యువును తెలుపుచిహ్నభేదము.

కాలజ్ఞుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఉచితసమయమును తెలిసినవాఁడు. వి. అ. పుం. జోస్యుఁడు.

కాలటుక. వి. (కాలు[2]+అటుక) కుండ లుంచుటకై రెండుమొనలు ఇరుప్రక్కలగోడలయందు పొదిగి యెత్తుగా కొల్పించి అడ్డముగా నమర్చినవ్రాను. (శ. ర.)

కాలతాలము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిచెట్టు.

కాలతిందుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకితుమికి.

కాలత్రయము. సం. వి. అ. న. భూతభవిష్యద్వర్తమానము లనుమూఁడుకాలములు.

కాలధర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృతి, మరణము. ౨. కాలముయొక్కస్వభావము.

కాలనేమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. (హనుమంతునిచేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు. ౨. (విష్ణుని చేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు.

కాలపక్వము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాలముచేతనే పరిపాకము నొందినది. (ఫలము, మొ.) మను. ౬. ౨౧.

కాలపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. తగరవృక్షము, నందివర్ధనము.

కాలపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్యామాసుమన్న, విదారిగంధ.

కాలపాలకము. సం. వి. అ. న. కంకుష్ఠమృత్తిక.

కాలపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునిపాశాయుధము. ౨. ఉరిత్రాడు.

కాలపాశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. ఉరితీయువాఁడు.

కాలపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకితుమికి.

కాలపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతిఇఱ్ఱి. ౨. రాపులుఁగు. న. ౧. కర్ణునివిల్లు. ౨. విల్లు. (హేమ. ని.)

కాలపేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్యామాలత, త్రికణముఁ.

కాలప్రభాతము. సం. వి. అ. న. శరదృతువు. (త్రి. ని.)

కాలభాండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజిష్ఠఁ.

కాలభైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివాంశమున పుట్టి కాశియందున్న ఒకానొక దేవత.

కాలమానము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గరఁ. ౨. కృష్ణతులసిఁ. (వాచ) న. కాలపరిమాణము, కాలముయొక్క కొలఁది.

కాలమాలకము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గరఁ.

కాలము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) నల్లనిది. (అ. ఆ. అ.) క్రూరము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. వేళ, తఱి, ప్రొద్దు. ౩ కంటినల్లగ్రుడ్డు. ౪. కోయిల. ౫. (సంగీత.) ఒకకాలమానము, తాలప్రమాణవిశేషము. ౬. మరణము, చావు. ౭. ఎఱ్ఱచిత్రమూలముఁ. ౮. తాటిచెట్టు. ౯. కాసమర్దము, కసిందఁ. ౧౦. మూఁడు అనుసంఖ్య. ౧౧. రాలము, మద్దిచెట్టుజిగురు. న. ౧. ఇనుము. ౨. కాలీయక మనుగంధద్రవ్యము. ౩. కక్కోలకము, తక్కోలముఁ.

కాలగోచరుఁ డగు = మృతి నొందు.

ఆ. అట్లు తపము సేసి యద్దేవువరమునఁ, బుత్రవశకలబ్ధిఁ బొంది కొంత, కాలమునకు వారు కాలగోచరులైన...వాసిష్ఠ. ౨. ౧౫౧.

కాలముఖము. సం. వి. అ. పుం- నల్లనిముఖము కలది-కొండముచ్చు.

కాలముచేయు. మి. అ. క్రి. (కాలము + చేయు) కాలధర్మము నొందు, చచ్చు.

క. అని నిశ్చయించి హస్తంబున జలములు పూని తల్లి పాష్మని ప్రోక్షించిన మాయగోవు పడుచుంగను గ్రుక్కం దిరుగవేసి కాలము చేసెన్. వరాహ. ౧౦. ౪౦.

కాలమూలము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱచిత్రమూలముఁ.

కాలమేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మంజిష్ఠ, మంజిటితీఁగ. ౨. సుషేణిక, నల్లతెగడఁ. ౩. సోమరాజి, కారుగచ్చఁ.

కాలమేషిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కాలమేషి.

కాలయవనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకయవనరాజు. (ఇతఁడు కృష్ణుని తఱుముకొని వెళ్లి ఒకగుహలో నిద్రించుచున్న ముచుకుందుని కృష్ణుఁడనుభ్రాంతిచే కాలితో తన్ని అతఁడు కనువిచ్చి చూచుటచేత దగ్ధుఁడయ్యెను.)

కాలయాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాలవిలంబము, జాగు. ౨. కాలము గడపుట, ఉబుసుపోక.

కాలయోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలముయొక్క కూడిక, కాలసంబంధము. ౨. విధి, దైవము.

కాలరాత్రి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రళయకాలము. ౨. చీకటిరేయి. ౩. దుర్గామూర్తిభేదము. ౪. భీమరథి అనెడునది. ౫. యమునిభగిని. ౬. దీపావళ్యమావాస్య. ౭. మనుష్యునియాయుపున డెబ్బదియేడవసంవత్సరమునందు ఏడవమాసములో ఏడవనాఁటిరాత్రి.

కాలరి. వి. (కాలు[2] + అరి) ౧. పదాతి, కాలిబంటు.

సీ. చేగలమెకములఁ జెండుబెండొనరించి కాలరిపౌఁజుల నేలఁ జమరి. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౭.

౨. దూత, వార్తాహరుఁడు.

వ...మనము వెసగలకాలరుల వేగంబుచ్చి కల్యకేకయజరాసంధతనయ ధృష్టకేతుప్రభృతులయినభూపతులకును వారివారిబంధుమిత్ర

జనంబులకు నెఱింగించుట కార్యంబు. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭.

శ్లో. శల్యస్య ధృష్టకేతోశ్చ జయత్సేనస్య వా విభో, కేకయానాం చ సర్వేషాం దూతా గచ్ఛంతు శీఘ్రగాః. సం. భార. ఉద్యో. ౪. ౮. ప్రబోధ. ౨. ౫౧.

౩. పథికుఁ డిచ్చుపన్ను, అనుపు.

సీ... కాలరి నాఁగ ననుపు నాఁగ, నభిగంతృభాగధేయము చెలంగును... ఆం. భా. ౨. ౧౯౨.

కాలరుద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలరూపుఁ డగురుద్రుఁడు-కాలాగ్నిరుద్రుఁడు (కల్ప.) కాలరూపప్రళయాగ్నిరూపరుద్రభేదము. (వాచ.)

కాలలవణము. సం. వి. అ. న. బిడాలవణము.

కాలలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాలకము కలవాఁడు, పుట్టుమచ్చ గలవాఁడు.

కాలలో(లౌ)హము. సం. వి. అ. న. ఇనుము; ఉక్కు.

కాలవృంతము. సం. వి. అ. పుం. కుళుత్థము, ఉలవలు.

కాలవృంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టు.

కాలశాకము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణనింబము, కఱివేము.

కాలశేయము. సం. వి. అ. న-కలశమునం దుండునది-మజ్జిగ.

కాలసర్పము. సం. వి. అ. పుం. నల్లత్రాఁచు.

కాలసారము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణసారము, నల్లఇఱ్ఱి. న. పీతచందనము, పచ్చగందపుమ్రాను.

కాలసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నరకభేదము. ౨. మృత్యుహేతు వగుసూత్రము. (ఉరిత్రాడు, మొ.)

కాలస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తమాలము, చీకటిమ్రాను. ౨. తిందుకము, తుమికి. ౩. వకుళము, పొగడ. ౪. జీవకము, వేఁగిస. ౫. ఉదుంబరము, మేడి.

కాలస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టు.

కాలహరణము. సం. వి. అ. న. విలంబము, జాగు.

కాలహాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=కాలహరణము.

కాలహీనము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొద్దుగు.

కాలాంజనము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలి నల్లని వగునొకయంజనవిశేషము.

కాలాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేచని, తెల్లతెగడ. (ఇది విరేచనకారి.)

కాలాండజము. సం. వి. అ. పుం-మిక్కిలి నల్లని పిట్ట-కోయిల.

కాలాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలాంతరము. సం. వి. అ. న. ౧. మఱియొకకాలము. ౨. కాలమునకు కాలమునకు నడుమ నుండువ్యవధానము.

కాలాంతరవిషము. సం. వి. అ. పుం-కోపకాలమునందుమాత్రము విషముగలది-మూషికాది.

కాలాగ(గు)రువు. సం. వి. ఉ. న. కృష్ణాగరువు, నల్లఅగలు.

కాలాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ప్రళయాగ్ని. ౨. పంచముఖరుద్రాక్షము.

కాలాతిక్రమము. సం. వి. అ. పుం. యుక్తకాలము కడచిపోవుట.
(ఇట్లే కాలాతిక్రమణము, కాలాతిపాతము, కాలాత్యయము, కాలాతిరేకము, మొ.)

కాలాతీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడచిన యుక్తకాలము కలది, యుక్తకాలము దాఁటినది. (కృషి, మొ.) వి. అ. న. కాలాతిక్రమము.

శ్లో. కాలాతీతే వృథాసంధ్యా వంధ్యస్త్రీమైథునం యథా. (వాచ.)

కాలాత్ముఁడు(త్మ). సం. వి. న్. పుం-కాలరూపుఁడు-పరమేశ్వరుఁడు.

కాలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. చటకము, పిచ్చుక. ౩. కపింజలము, కవుఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

కాలానుసారకము. సం. విశ. (అ. రికా. అ.) కాలము ననుసరించి పోవునది. వి. అ. న. ౧. తగరము, నందివర్ధనము!. ౨. పీతచందనము!.

కాలానుసారి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) కాలము ననుసరించి వెళ్లువాఁడు. వి. న్. న. ౧. శైలజము, ఱాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. సరళద్రవము, దేవదారునిర్యాసముతో చేసినధూపద్రవ్యము.

కాలానుసార్యకము. సం =కాలానుసార్యము.

కాలానుసార్యము. సం. వి. అ. న. ౧. శైలేయము, ఱాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. శింశుప, ఇరుగుడు!. ౩. తగరము, నందివర్ధనము!. ౪. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

కాలాపము. సం. వి. అ. పుం. సర్పభోగము, పాముయొక్క పడగ.

కాలాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కాలావధి. సం. వి. ఇ. పుం. గడువు, మితి పెట్టిన కాలము.

కాలి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౨. నల్లసిరా. ౩. పార్వతి. ౪. నల్లనిక్రొత్తమబ్బు, కృష్ణనవమేఘము. ౫. నల్లనియాఁడుది. ౬. సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.) ౭. రాత్రి. ౮. అగ్నియొక్క సప్తజిహ్వలలో నొకటి. ౯. కాలరాత్రి. (యమునిచెల్లెలు.) ౧౦. నింద, దూఱు. ౧౧. బొగ్గు. ౧౨. వృశ్చికాళి, తేలుకొండి!. ౧౩. ఉపోదకి, దుంపబచ్చలి!. ౧౪. కారవి, నల్లజీలకఱ్ఱ!. ౧౫. తువరి, తొగరిమన్ను. (వై. ని.) ౧౬. తొమ్మండ్రు శివశక్తులలో నొకతె. ౧౭. భ్రూకుటి, బొమముడి. ౧౮. సప్తమాతృకలలో నొకతె. ౧౯. పిప్పలి!. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. ద్రౌపది. ౩. ఆఁడుకాకి. ౪. బొగ్గు. ౫. నలుపు. ౬. నూఁగారు, గోమావళి. ౭. మేఘావళి, మబ్బులగుంపు. ౮. వానమబ్బు; క్రొత్తమబ్బు. ౯. (స్వర్ణకారులచే హేములకూడికవలనఁ గలిగిన) బంగారునందలిదోషము. ౧౦. సుర, మద్యము. (కల్ప.) ౧౧. నెలనెలకు ఈయవలసినవడ్డి. ౧౨. జటామాంసి!. ౧౩. పటోలశాఖ, పొట్లకొమ్మ. ౧౪. కరక, హరీతకి!. ౧౫. కాకోలి, కాకుకొల్లి!. ౧౬. (క్రమముగా వాయిదాలమీఁద) ఇయ్యఁ దగినవస్తువువెల. ౧౭. శ్యామాపక్షి, నల్లపిచ్చుక. ౧౮. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౧౯. హిమసంహతి. (త్రి. ని.) ౨౦. ఇంచుకనలుపుచాయ గలవస్త్రాది. ౨౧. నల్లసిరా. ౨౨. కుబ్జ, మఱుగుజ్జగుకన్య. ౨౩. అశ్వదంతరేఖ. ౨౪. సూక్ష్మజీరకము, సన్నజీలకఱ్ఱ!. ౨౫. (లజ్జాదులచేత) వెలవెలఁబోవుట, వివర్ణత. ౨౬. చిక్రోడము, ఉడుత. ౨౭. తువరి, తొగరిమన్ను. ౨౮. వృశ్చికపత్త్రము, తేలుకొండి!.

కాలికంచెము. వి. (√ కాలు²) బాలక్రీడావిశేషము, ఇసుకలో కాలితో కంచమువలె వలయములు చేసి యాడుకొనునొకయాట.

సీ. కాలికంచంబును గట్టెగుజ్జము ... గీ. అకట యగచాట్లప్రాఁతలై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

కాలికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కాలముచేతఁ జేయఁబడినది. ౨. కాలభవము, కాలమువలనఁ బుట్టినది. ౩. కాలమునకుఁదగినది. వి. అ. పుం.

౧. క్రౌంచపక్షి. ౨. బొగ్గు. న. ౧. కృష్ణచందనము. ౨. వైరము, పగ.

కాలిడు. అ. క్రి. (కాలు² + ఇడు) చొచ్చు, ప్రవేశించు.

(ద్యూతవర్ణన.) ఉ. నట్టులు రెంటఁ దాన జతనంబునఁ జేకొని యున్నయిండులం, గట్టి నృపాలుసా రెలకుఁ గాలిడ నెందును జోటు లేక ...భోజరా. ౭. ౧౩౦.

కాలిత్రోవ, కాల్ద్రోవ. వి. (కాలు² + త్రోవ) -ఒకఁడుమాత్రము నడచిపోవుటకు వీలైనమార్గము-నడకమార్గము.

సీ...కాలిత్రోవ యన నేకపది...ఆం.భా. ౨.౯.

స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్ద్రోవలో, గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ...ప్రబోధ. ౫. ౯౮.

కాలి(ళి)దాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సుప్రసిద్ధసంస్కృతకవి.

కాలినడ. వి. (కాలు² + నడ.) పాదచారము. (శ. ర.)

కాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆర్ద్రానక్షత్రము.

కాలిపుట్టువు. వి. (కాలు² + పుట్టువు) పాదజుఁడు, శూద్రుఁడు. (శ. ర.)

కాలిబంటు. వి. (కాలు² + బంటు) పదాతి. (శ. ర.)

కాలిబోను. వి. (కాలు² + బోను) మృగములకాళ్లు తగులుకొనుటకు ఒడ్డియుండెడియురితో సంతనపఱిచినమ్రానియంత్రము.

వ...మృగయుండు బిస యొడ్డి సంఘటించినకాలిబోనులం బడి వెగడక యద్దారు వీడ్చుకొని యూరములఁ దటియంబడి...మనుచ. ౪. ౩౭.

కాలిమ. సం. వి. న్. పుం. ౧. నలుపు. ౨. వివర్ణత. (రూ. కాలిమము.)

కాలిముల్లు. వి. (కాలు² + ముల్లు) కాలిలో గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాల మఖిలలోక, నేత్రమున నాటి వేధించునెరసు గాలి, కాలిముల్లు కుభృత్పాలిపాలిపిడుగు, రావణుఁడు డిందె భువనముల్ రక్తిఁ జెందె. ఉ. రా. ౧. ౧౪౯. (కాలిముల్లు:- కాలిముల్లువంటివాఁడు, బాధకుఁడు అని భావము.)

కాలిమూఁక = కాలుబలము. (√కాలు².)

సీ. నూటి కొక్కఁడె చాలి మేటిమగంటిమిఁ గాలుద్రవ్వుచు నుండుకాలిమూఁక. రంగా. ౧. ౧౩౭.

కాలియ. వి. పిశాచము.

ఉ. కాలియ పట్టినట్లు గడుఁ గంది కృశుండయి వీడి వెండ్రుకల్దూలఁగ లాంఛనధ్వజముతో లగుడంబు తగ న్ధరించి ప్రే, తాలయ మెల్లఁ ద్రిమ్మరుచు నాయతు లన్నియుఁ గొంచు రాజు పె, న్మాలతనంబు నొందెఁ గొఱ మాలిన దైవము చెయ్వి నక్కటా. మార్క. ౧. ౨౩౬.

కాలీకము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపక్షి.

కాలీచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యమునివిచారణస్థానము, యముఁడు పాపుల విచారణసేయుపట్టు. (వై. ని. త్రి. ని.)

కాలీయకము. సం. వి. అ. న. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము. పుం. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపు.

కాలు¹. అ. క్రి. ౧. మండు, ప్రజ్వలించు.

గీ. సతివియోగాగ్ని మనములో సంతసంబుఁ, దగిలికొని కాల దానికిఁ దనుపు సేయఁ, దలఁచియో...హిమగిరికి నీశ్వరుఁడు వచ్చె. కు. సం. ౩. ౩౩౦.

౨. దగ్ధమగు; తప్తమగు.

చ. అడపొడ గాన రాక తెగటారియుఁ గాలిన యట్టిప్రోడుకై, వడి...మనుచ. ౩. ౪౬.

ఉ. కావ ననర్థమూల మగుకాలినినీమ మతావికారముల్,మానుట మేలు... ప్రబోధ. ౫.౨౫.
(ఇట నిందానూచకము.)

ఆ. అధిపుఁ జెట్టలాడె నని దత్తుఁ గని సతి,కడరుకోపవహ్ని నొడలు గాలె,వగవ నట్లె యెట్టివారికిఁ బ్రియనిరా,కరుల గాంచి యొడలు గాల కున్నె. కు. సం. ౨. ౧౭౯.

కాల్పడి=తుపాకులు ప్రేల్చుటయందలివేగము.

మ...తుపాకిమంది యెదురెక్కంబాజె వేట్లాడి కాల్పడి మీఱంగ ధమంధమంధిమిధిమి ధ్వానంబు మిన్నంటఁగన్. చంద్రా.౬.౭౩.

జ: కాలుకొను¹,కాలుకోల్పు,కాలుచు,కాల్పు.

కాలు². వి. దే. (క. కాలు. త.కాల్.కు.కాడు.)

౧. పాదము, అడుగు.

ఆ.పాతులలోని కుటికి జనముల నున్నద,లీల నేలఁ జెట్టి కాలఁ జమర. భార. శాం. ౩.౪౭౪.

చ...అందినన్ సిగయు వందక యుండినఁ గాళ్లు పట్టుకొంౘదువు...విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఉ...కాళులు గడ్డి...హంస. ౩. ౧౦౬.

౨. నాల్గవవంతు, పాతిక.

ఉదా: ముక్కాలు.

గీ...నారి కుడయించెఁ దనయ యోర్తు,మూలనక్షత్రమునయందు మొదటికాలఁ, గేంద్రమున నాంగిరసుఁ డుండఁ జంద్రవదన. కాశీ. ౫. ౩౨౬.

౩. మంచము మున్నగువానికోడు.

ఉ. భృంగి దలంపఁగాఁ బరమభృత్యుఁడు నర్మసఖుల్ పిశాచముల్, కంగటికాలు నమ్మఁదగుశైదువు...హై. భా. ౫. ౮౫.

౪. పద్యచరణము.

సీ...ఈమూఁటి కక్షరంబులు సమం బన్నికాళ్ల. అప్ప. ౪. ౧౮౧, ౨౨౫.

కాలుకొన్నంత=కాలితోనడవఁగలిగినంత.

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ గడు వేగమునఁ బాతి కనుకని దెసలందుఁ గాడుపడియు. నిర్వ.౪ ౭౬.

వ.అమ్మేటి జోటియుం దానును ఘోటకంబునుఁ దత్కాలోచితాహారంబులం దృప్తి సలిపి కాలుకొన్న యంత నేల యరిగి. విక్ర. ౬.౧౦౦.

కాలుతక్కువవాఁడు=వడిగా నడువ లేనివాఁడు.

గీ. కాలు తక్కువవారలు గలయఁ జెదరి,వెనుకఁ బడి పోవు చెడఁ దన్నుఁ గని భయమునఁ, బ్రాణదానంబు వేఁడినఁ బార్థుఁ డభయ, హస్త మిచ్చుచు దయ పెనుపారఁ బలుకు.భార. విరా. ౫. ౨౨౫.

కాలాఁగు=కాలునిలుపు, ఉండు, విశ్రమించు.

గీ...మధ్యాహ్న మయ్యెను దేవ యిచట,నేఁడు కాలాఁగి మామందపాఁడి చూచి,గోరసముఁ బాయసంబులు నారగించి, నిగ్రహం బయిన మము మన్నింపవలయు.పి.శకుం.౧.౧౨౩.

జ: కాలటుక, కాలరి, కాలికంచము, కాలిడు, కాలిత్రోవ, కాలినడ, కాలిపుట్టువు,కాలిబంటు, కాలిబోను,కాలిమల్లు,కాలిమూఁక,కాలుకొను², కాలుమ్చు, కాలుదివియ, కాలుద్రవ్వు, కాలుద్రొక్కు, కాలుపలము,కాలుబలము,కాలుమడుఁచు, కాలుమానిసి, కాలురి, కాలువల, కాలుసాఁచు, కాలూఁదు, కాల్కడ, కాల్కడియము, కాలజ్జ, మొ.

కాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. యముఁడు. ౩. విశ్వేదేవవిశేషము. ౪. శని.

కాలుకొను¹. అ. క్రి. (√కాలు¹) కాలు. (చూ. కాలుకొల్పు.)

కాలుకొ(లొ్క)ను². అ. క్రి.(కాలు² + కొను) కాలుమోపు; నెలకొను.

వ...విష్ణునిమాయవలన నెందును గాలొ్కని నిలువ సంబళింపక శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించి...హరి. ఉ. ౯. ౯౮.

గీ. అంత కంతకు పెక్కు-చు సంతమసముఁ, గాలు
కొనసీక చంద్రుండు గ్రాలె నధిప. భార. ద్రో. ౫. ౨౭౫.

గీ. కాలుఁ డాదిగ దేవసంఘంబు నెల్లఁ, గాలు
కొనకుండ పెరుచు విక్రమధనుండుఁ, గాల
వశమున నిజబాహుగర్వ ముడిగి, కాలగోచ
రుఁ డయ్యె నక్కాలనేమి. కు. సం. ౧౨. ౭౭౦.

కాలుకొల్పు. స. క్రి. (√ కాలుకొను¹) కాలు కొనఁ జేయు.

(మండించు)

మ. జలజాప్తోగ్రమయూఖపుంజకునుకిన్ స
ప్తార్చికాంతోపల,మ్ముల సోఁకించి తదుద్గతా
గ్నిలవమున్ బోధించి వాత్యానసా, నిలవే
గంబునఁ గాలుకొల్పి పత్రగానీకంబు పాకం
బుగా, నలరించెన్ సమయాఖ్యపాచకుఁడు
భూతాహారసంప్రాప్తికిన్. శుక. 3. ౪౪౯.

కాలుచే(ల్చే). స. క్రి. (√కాలు¹) కాలఁజేయు.

(దహించు)

చ... భూరిశిఖావళి ఖాండవంబున,ల్గడఁ గడుఁ
బర్వఁగాఁ బెరిగి కాల్పఁ దొడంగె హుతా
శనుండు... భార. ఆది. ౭. ౨౫౯.

క... బ్రహ్మబలమె బల మిలఁ,గనుగొన నీక్షత్త్రబ
లము గాల్పనె యనుచున్. భా. రా. బాల. ౫౭౭. (ఇట నిందాసూచకము)

గీ. బ్రహ్మవిజ్ఞానమును నట్ల ప్రజ్వరిల్లి, శుభము న
శుభము నొకటిగా నుడిపి కాల్చు. భీమ. ౫. ౧౭౭. (ఇట 'నశింపఁజేయు' అని భావము.)

కాలుచ్చు. వి. (కాలు² + ఉచ్చు) ఒకవేఁటసాధనము, పశుపక్ష్యాదులకాళ్లు తగులుకొనున ట్లొగ్గుడుఉరి.

క. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ,బడఁదోలియు...
గేళ్లన్,వడి గలజింకల నెల్లన్, బొడిచిరి క
డుఁ జెంచులు ... యయా. ౨. ౧౯.

కాలుదివియ. వి. (కాలు² + దివియ) నడచువారికి దారి చూపుటకై యుపయోగించుకాఁగడా; కాఁగడా.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు,
గొనుచు...నృత్తశాలఁ జొచ్చిరి ... భార.
విరా. 3. ౪.(ప్రాఁత ప్రతి. చి.ని. పా.)

కాలుద్ర(ల్ద్రి)వ్వు. అ. క్రి. (కాలు² + త్రవ్వు) -వృషభాదులు దర్పాదులచే - కాలితో నేలను త్రవ్వు; కారణము లేకయే (కలహమునకు) సిద్ధపడు.

ఆ. అధికదర్పయుక్తమై బలీవర్దంబు,నగముదరి
విదారణంబుసేయఁ, గాలుద్రవ్వునట్లు గడు
బలాఢ్యులతోడ, నేచి వీఁడు విగ్రహింపఁ
దొడఁగె. భార. సభా. ౨. ౧౭3.

గీ... వ్యాఘ్రము...కాలుద్రవ్వుచు నుండెఁ ద
త్పాలమూల,మున...విక్ర. 3. ౭౦.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్ద్రివ్వ నధిప సా,మ
మున భేదమునను మార్దవమున, మెత్తఁ జేసి
చెఱుచు మొయివడిఁ దప్పించు, కొను లెఱం
గెఱింగికొనుట మేలు. భార. శాం. ౨. ౨౭౨.

క... ముట్టినపగఱసొంపు వడఁచుట యొప్పున్,
విను కయ్యమునకుఁ గాల్ద్రి,వ్వినఁ బాటిలు
దురిత మెట్టివిభునకునైనన్. భార. శాం. 3. ౧౫.

కాలుద్రో(ల్ద్రో)క్కు. స. క్రి. (కాలు² + త్రొక్కు) ౧. పెండ్లియాడు. (పెండ్లిలో వధూవరు లొకరికాలొకరు త్రొక్కుట యాచారము. ఈ యాచార మిప్పుడు శూద్రులలోఁ దఱచు కాన్పించుచున్నది.)

సీ. దివివెలయాలికై తెగునన్నదమ్ములం దగ్రజుఁ
గాల్ద్రొక్కినట్టిజంత. చం. రా. ౨. ౭౪.

ఇట్లే: చరణముత్రొక్కు.

(గంగావర్ణనము)సీ.సకలరత్నాకరస్థానమై యు

ప్పాంగునంబుధీసుని జరణంబుద్రొక్కి. (అడి
దము సూరకవిచాటువు.)

౨. వెంబడించు.

గీ. చెలువ నిను రాజకీరంబు చెట్టవట్టెఁ, గలికి
నిను రాజహంసంబు కాలుద్రొక్కె, మంచిశ
కునంబు లివిగో నామాట చూచు, కన్నె యీ
లోనఁ బెండ్లి గాఁ గలదు నీకు. విజ. వి. ౨.
౧౫౯.

అ. క్రి. కాలూఁదు, నిలిచియుండు.

గీ. పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ, గాలు
ద్రొక్కి౼ంగ నోడుఁ జండాలుఁ డైనఁ, గదలు
మిట మాని దివిజగంగానవారి. (అడిదము
సూరకవిచాటువు.)

వి. వివాహము, పెండిలి.

గీ...వి,వాహ నామంబు పెండ్లి చేపట్టు కాలు,
ద్రొక్కు పెండిలి యనఁగ ... ఆం. భా. ౨.
౧౭౭.

కాలుపలము. మి.వి.(కాలు² + పలము)పలములో
నాల్గవభాగము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్పు...ఆం.
భా. ౨. ౨౬౯.

కాలుబ(ల్బ)లము. మి. వి. (కాలు² + బలము-
క. కాలుబల) కాలితో నడచెడిసేన, పదాతిబ
లము.

ఆ. చదిసెఁ గాలుబలము చామరచ్ఛత్రకే,తువు
లు నాయుధములుఁ దునియ లయ్యె. భార.
భీష్మ. ౨. ౧౬౫.

సీ... కాల్బలముల గీటడంచి ... మార్క. ౮.
౧౦౪. హరి. పూ. ౪. ౯౭.

కాలుమ(ల్మ)డుఁచే. అ. క్రి. (√కాలు²)మూ
త్రవిసర్జనము చేయు. (శ.ర.)

కాలుమానిసి. వి. (కాలు² + మానిసి) పాదచారి
యైనమనుష్యుఁడు; పదాతి.

వ. ఆ రాతుడు వీఁడు గాలుమానిసి యగుటం జేసి
మనకు నొప్పింప వెరవు గాదయ్యెడు నను
దుర్విచారంబున. భార. భీష్మ. 3. ౯౭.

సీ... మొగ్గనేయుంగుఁ బదుకాలుమానిసియును.
భార. ద్రో. 3. ౪౮.

కాలురి=కాలుచ్చు. (కాలు² + ఉరి.)

క. వెలివాలును గాలురులును, వలలుఁ దెరలు దీ
మములును ... వేఁట కాండ్రంబుఁ బెనుపఁ
గజ. ఉ. హరి. ౪. ౨౨.

కాలువ(ల్వ). వి. (సం. కుల్యా. క. కాలువె. త.
కాల్వాయ్.) ౧.అల్పమైనకృత్రిమనది, కుల్య;
కుల్య పాఱుటకు త్రవ్వినమార్గము.

గీ.లోనితూటొట్టి నిండి కాలువగఁ జాఁగి.ఆము.
౬. ౮.

ద్వి. శ్రీరాముకార్యంబు సేయంగఁ బూని,వారి
ధి పిల్లకాల్వయుఁ బోలె దాఁటి. రం. రా.
సుం. ౨౪౦ పం. ౧ పం.

(వ్యవ)నీరు వచ్చుటకై కాలువ త్రవ్వుచున్నారు.

౨. పరంపర.

సీ. అలిగి యర్జునుఁడు వాలంపకాలువ లోలి నడ
రించుటయు...భార. భీష్మ. 3. ౨3౪.

కాలువ(లు)గట్టు= కాలువవలె నెడ తెగక ప్ర
సరించు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు
గాలువలుగట్టి గట్టిమెయిముఖువులు చించి
యు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౮.

కాలువల. వి. (కాలు² + వల) పసుపక్ష్యాదులకా
ళ్లకుఁ దగులుకొనుటకై వేఁటకాండ్రు పన్నెడు
వల.

వ...కాలువలల నురుల బోనుల దీమంబులం జి
క్కుఁగం డెల వేయుంచి సారమేయంబుల వి
డిపించిన...పి. శకుం. ౨. ౧౪. వరాహ. ౪.
౭౫.

కాలుష్యము. సం. వి. అ. న. ౧.(కోపాదులవలన

మనస్సునకుఁ గలుగు) కలఁక, అప్రసన్నత. ౨. (బురద లోనగువానివలన జలాదులకుఁ గలుగు) మాలిన్యము.

కాలుసా(చో)చు, కాల్సా(లో్చ)చు. అ. క్రి. (కాలు² + చాఁచు) ౧. ప్రయాణమగు.

(కైటభాసురుఁడు)మ. వరుణుఁ గుఱ్ఱ్యకనాథు గెల్చి తనకుఁ వారిచ్చు కైకానుకల్, కరుణంగైకొని బ్రహ్మపట్టనముపైఁ గాల్సాఁచి యద్దిక్కునఁ.

వ. రాజర్షిగణసేవితుండై యున్న ధాతకు నమస్కరించి... శేష. ౪. ౯౦, ౯౧.

౨. యత్నించు; సిద్ధపడు.

సీ. ఎవ్వండు నీచిత్త మెరియించుచున్నాఁడు కైవల్యపదవికై కాలుసాఁచి. గీ. అనలిమ్ము మహేంద్ర...హర. ౩. ౪౪.

సీ. పాపాత్మునకుఁ బారుపత్తె మియ్యఁగ రాదు చాలనిపనికిఁ గాల్సాఁప రాదు. రామలిం. ౫౧.

కాటికిఁ గాళ్లు చాఁచుకొని యుండు=చావ సిద్ధముగా నుండు.

(వ్యవ) కాటికి కాళ్లు చాఁచుకొని యుండి వాఁడు మరల పెండ్లి చేసికొన్నాఁడు.

కాలూఁదు. అ. క్రి. (కాలు² + ఊఁదు) ౧. కాలు పెట్టు, కాలుమోపు.

వ... సౌధాగ్రంబునందు నటియించు కేతనపటాంచలంబునం జలంబు గొని యొక్కకాకి గాహనమునకై కాకారవంబులోడం గాలూఁదఁ దలంచి యనువు గాక చీకాకుపడుచున్నయది. నైష. ౫. ౧౨౭.

౨. ఆఁగు, ఎక్కువకాల ముండు.

క...ఏపట్టునఁ గాలూఁదక నిజపట్టమున కరుగుదెంచి పార్థివుఁ గాంచెన్. విక్ర. ౨. ౨౭౬.

౩. ప్రవేశించు, చొచ్చు.

క. బాలత్వ మెడలి తరుణిమ, కాలూఁదఁగఁ బిత్త భవవికారంబులు మైఁ, గీలుకొని త్రుళ్లఁజేయఁగఁ, బాలసుఁడై దురితవితతి పాల్పడి పోవుణ్. వాసిష్ఠ. ౧. ౧౧౪.

కాలేయకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపు౯. ౨. నల్లఅగలు. (వాచ.) ౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము. (కల్ప.)

కాలేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కలియుగమునకు సంబంధించినది. వ. ౧. యకృత్తు, కాలిజము. ౨. నల్లఅగలు ౯. ౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము.(వి.ని. కల్ప.)

కాలేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దైత్యభేదము, కాలకేయుఁడు.

కాల్క(ల్గ)డ, కాలికడ. వి. (కాలు² + కడ) కాళ్లకడ, పండుకొనునప్పుడు కాళ్లుంచుకొనుశయ్యాభాగము.

గీ. అతఁడు పవడింప మును కౌరవాధినాథుఁ, డరిగి తలయంపి దెస నున్న తాసనమున, నుండెఁ బదపడి కాల్కడయొద్ద కల్లఁ, జని వినమ్రుఁడై నిలుచుండె సవ్యసాచి. భార. ఉద్యో. ౧. ౬౫.

చ. అడుగులయందు శౌచవిధి యూత్త నొవర్పఁ దలంప కీవు కాల్గడ దలయంపి గా నిదుర గైకొన...హరి. పూ. ౧. ౮౭.

కాల్క(లిక)డియము. వి. (కాలు² + కడియము) పాదవలయము, అందె.

క. అని చీనిచీనాంబర, ఘనమణిహారములు మేలుకాల్కడియంబుల్, గొనబుఁ మెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి పనుప సముచితకీర్తిన్. హంస. ౧. ౭౯.

కాల్గ(లిక)ట్టు. వి. (కాలు² + కట్టు) అడిగట్టు, పాముక.

ద్వి. సరణార్తి సరణార్తి సరణార్తి యనుచుఁ, గర మర్థి వారిచేఁ గాల్గట్టు గొనుచు. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పా.

కాల్ద(లుద)న్ను. అ. క్రి. (కాలు^{2}+తన్ను) -కాలు నిలుపు-కదలక నిలుచు.

సీ. అచటికి వేగంబ యరుగక యిచటఁ గాల్దన్ని యుండెడుఁ బట్టిధార్ష్య మెందుఁ,గలదు...భార. మా. ౯౭.

కాల్న(లిన)డ. వి. (కాలు^{2}+నడ) కాలినడక, పదసంచారము.

సీ. ఏ మెల్ల నుండ నీ విట్లొంటిఁ గాల్నడ నేఁగుచున్కి-కిఁ గత మెద్దియొక్కొ. భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౪.

విశ. కాలితో నడచి పోవుటకు వీ లయినది.

చ...సూర్యునిదీప్తికి వాఁడి మించెఁ గా,ల్నడలయి రేఁబు లింకె విపినంబు దహించె దవాగ్ను లత్తఱిన్. జాహ్నవీ. ౨. ౧౨౩.

కాల్పకము. సం. వి. అ. పుం. కచ్చూరము, కచోరముl.

కాల్ప(లుప)డు. అ. క్రి.(కాలు^{2}+పడు)చిక్కుకొను.

ఆ. జ్ఞానుల మని యెంచి చపలాత్ము లగువారు, తెలివి లేక తమ్ముఁ దెలియలేరు, కష్టగహనమందుఁ గాల్పడి యున్నారు,విశ్వ... వేమన.౩. ౯౩. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాల్పనికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కల్పితము, కల్పనచే పుట్టినది. ౨. ఆరోపితము, అసత్యము.

కాల్పము. సం. వి. అ. పుం. కచ్చూరముl.

కాల్బ(లిబ)ందము. వి. (కాలు^{2}+బందము) -చె ట్టెక్కుటకై-కాలికి వేయుబందము, బందపుత్రాడు.

(ఈడిగవానివర్ణనము.) మ...కట్లొచ్చిన పిఱుందం గొమ్ము కాల్బందముల్. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

కాల్మ(లిమ)డి. వి. (కాలు^{2}+మడి)-కాలు ముడుఁచుకొని విడుచునది-మూత్రము, ఉచ్చ.

సీ. మనువులు పసులకాల్మడిఁ బ్రుచ్చె ... హరి. పూ. ౬. ౫.

సీ. కలిగొట్టువే రావుకాల్మడిచే నూతి విడెము లోఁ దగిలింప వెలఁది చిక్కు. హంస. ౫. ౧౩౦.

కాల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎదపదను గలగోవు.

కాల్యకము. సం. వి. అ. పుం. కచోరముl.

కాల్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రాప్తకాలము, దేనికి యుక్తమైనకాలము వచ్చినదో అది. (శీతాది) ౨. కాలభవము, కాలమున కలుగునది.

న. ప్రాతఃకాలము,కల్యము, వేకువ. (కల్ప.)

కాల్పు(లుపు). వి. (√కాల్చు) కాల్చుట.

క. ఈకోఁతల కీగోఁతల,కీకాల్పుల కీయవస్థ కే మోపుదు మే,మీకన్న బిడ్డలము మా,కీకాలము దిక్కు మీరె యిఁకఁ బ్రోవఁ దగున్. సానందో. ౪. ౧౭.

గీ. జననిజఠరాగ్ని కాల్పులఁ దనువు దూలి. సానందో. ౪. ౬౨.

కాల్పుపడు=కాల్పఁబడు, కాల్పును బొందు.

చ. చిరముగ నోల్వు పడ్డనరసింహులకంటెను పెద్దవే... కాల్పుపడ్డజముకంటెను పెద్దవె నీవు ...కు. సం. ౪. ౪౩౨.

కాల్వురు. వి బ.(√కాలు^{2})పదాతులు,కాలిబంట్లు.

సీ.వరరథ మొక్కండు వారణ మొక్కండు తురగముల్ మూఁడు కాల్వురును నేవు,రు... భార. ఆది. ౧. ౮౦.

వ. రథికులు రథికులం బొదివి కయ్యంబు సేయఁ గాల్వురు కాల్వురం బెరసి పోట్లాడ సందడి నొండొండ యొదవు పెంధూళు లెగసి. హరి. ఉ. ౬. ౧౨౪.

కాల్దెరువు,కాలితెరువు. వి. (కాలు^{2}+తెరువు)= కాలిత్రోవ.

ఉ... యూపసం,ఘంబులసంపడి న్నదువఁ గా
ద్దైరు వైనను లేక సాఘుర,మ్యంబును శత్రుభీ
షణము నై పుర మొప్పుచు నుండు నెప్పు
డుఁ. జై. భా. ౨. ౫.

కాళ=కాళె.

సీ. కాళె కాళ యనంగఁ గాహళి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౯.

ద్వి. తాళముల్ తాళముల్ దండడిగొనఁగఁ, గాళలుఁ గాళలుఁ గలసి ఘూర్ణిల్ల. పండితా. పర్వ. ౩౫౮ పా.

కాళం(ళాం)జి=కాళంజిక. వి. (సం. కలాచీ. క. కాళంజి, కాళాంజి. త. కాళాంజి) తమ్మపడిగము, తమ్మయుమియుపాత్రము.

సీ.కాళింది వేడ్కతోఁ గాళంజిఁ దాల్ప జాంబవతి తములపాకు మడిఁచి యొసఁగ. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. కాళాంజి పట్టునిక్కలికి గాడేంద్రనందన దీని లెస్సగా మనుపవమ్మ. రాజ. చ. ౩. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౧౬౮. రా. వి. ౨. ౬౦.

కాళఁజిక=కాళంజి.

వ.వన్నెలాఁడులు చిన్నారికెంగేలుఁజిగురులఁ గనకకలశంబులుఁ గాళంజికలు...మున్నె నవి ధరించి. ఉ. రా. ౮. ౩౧౩.

కాళ(ల)యుక్తము. సం.వి.అ.పుం.ఒకసంవత్సరము. (వాచ. విల్యమ్సు)

కాళి(లి)ంగము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కళింగదేశమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ౧. నేలగుమ్మడికాయ. ౨.గజము,ఏనుఁగు. ౩.సర్పము,పాము. న. కరబూజాకాయ.

కాళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజకర్కటి, పెద్దదోసకాయ.

కాళీ(లి)ంగిక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.త్రివృత్తు,తెగడకాయ.

కాళి(లి)ంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కళింగదేశస్థుఁడు. ౨. కళింగదేశపురాజు.

కాళి(లి)ందము. సం. విశే.(అ.ఈ.అ.) ౧.కళిందపర్వతసంబంధమైనది. ౨. కాళిందీనదికి సంబంధించినది. వి. అ. న. కాళింగము, కరబూజాకాయ.

కాళి(లి)ంది. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. యమునానది.౨. ఎఱ్ఱతెగడకాయ. ౩.కృష్ణునిఅష్టభార్యలలో నొకతె.

కాళి(లి)ందీభేదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు.

కాళి(లి)ందీసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ-కాళిందిని(=యమునను)కన్నది-సంజ్ఞాదేవి, సూర్యునిభార్య. పుం- కాళిందిని కన్నవాఁడు-సూర్యుఁడు.

కాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలిక, పార్వతి.

కాళి(లి)యుఁడు. సం.వి. అ.పుం.సర్పవిశేషము. (పడగలమీఁద నాట్యము చేసి శ్రీకృష్ణుఁడు దీని పొగరడఁచెను.)

కాళె(ళియ)=కాళ. వి.(సం.కాహళికా.క.కహళె. త. కాళమ్.) బూరగొమ్ము, వాద్యవిశేషము.

క. పాలఁతుక చిఱులొడలం గా,ళెలు వోలమి ...యయా. ౪. ౫౦.

ద్వి. కనకతప్పెటఁ జిత్రగతుల వాయింపఁ,గాళెలు మించుహెగ్గాళెలు సన్న,గాళెలు రాతు లగ్గలముగా మొరయ. అ. మ. క. ౪. ౧౯౮ పా. ౨౨ పం.

కాళ్లజెఱ్ఱి. వి. (√కాలు^{2}) కర్ణజలూక. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

కావచికము. సం.వి.అ.న. కవచము దొడిగినవారిసమూహము.

కావచ్చు. అ. క్రి. (√అగు)౧.అగుటకు సిద్ధమగు.

క. ఈవంశము విచ్ఛేదము, గావచ్చినఁ గులము నిలుపఁగా సత్యవతీ, దేవివచనమున సంతతిఁ,

గావించెను వ్యాసుఁ డనుజగత్కర్త దయన్.
భార. ఆది. ౫. ౭. ఆము. ౬. ౬౬.
(వ్యవ) సూర్యోదయము కావచ్చినది.
౨. కానోపు.
(వ్యవ) ఆదొంగ వీఁడే కావచ్చును.

కావడి. వి. జో. అనా. (ప్రా. కావడీ. తు. క. త. కావడి.) నీళ్లు లోనగునవి మోయుటకై రెండుకొనలను ఉట్లమర్చినకొదురుబద్ద, వీవధము.
ఆ...కావళ్లు నెత్తించి...భార. మా. ౧౮౫.
సీ...బలుగావళులును...భార. మా. ౨౯.
వ...కావడుల నుంచియు...మనుచ. ర. ౬౦.
ఉ...అతి, శ్రాంతుని నన్నుఁ గావట దిసంతులు
గొట్టుచు మోచు కేఁగుచో. ఆము. ౬.౭౪.
గీ...ఉదర, పోషణంబునకై యూరిపొంత దోస,
తోఁటఁ గావించెఁ గావడిపాటు పడుచు.
శుక. ౩. ౩౮౬.
ఉదా: కావడిపట్లు.
జ: కావడించు.

కావడించే. స. క్రి. (√కావడి) కావడిలోఁ బెట్టు.
వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగములఁ దెగఁజూచి
యేచి కన్నిచ్చకు వచ్చు పెక్కుసంజాడులు
చేవ డించక కావడించి ప్రాద్ధస్తమించునం
తకు నిజనిశాంతంబునకుఁ బఱతెంచునపుడు.
పాండు. ౩. ౭౯.
గీ. ఒకఁడు కుంతానఁ బగవానియురము గ్రుమ్మ,
వెంటనే యాతఁ డీఁటెచే నెళ్లఁ బొడువ, నె
లసె నిద్దఱు నిలిచిననిలువు కడన, కాళ్లికై కా
వడించినకాను కనఁగ. కుచేల. ౨. ౧౩౬.

కావరము=కావలము.
వి. (గర్వము, మదము.)
క. గోవింద యతఁడు మంత్రులుఁ, గావరమునఁ
జక్క వినరు కార్యవచనముల్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౭. (ప్రాఁత ప్రతి పా-కావరములు. ముద్రి. భాల. వ్యా.)
క. అంబుధిజలంబు కణమా, త్రంబైనం గైటభుం
డు దనకే ల్పాతా, ళంబున నిడి పయి వామ
క, రం బునిచి ధరిత్రి కావరంబున మోచెన్.
సిద్ధేశ్వరధర్మము. ౪౫. (చి. ని.)
గీ. కిన్నర స్త్రీలఁ జూచి లంఘింపఁ బొఱుఁ, గావ
రం బెత్తి యుద్దామకామవికృతి, వాయుజవ
ములు రవితేరివారువములు. కాశీ. ౩. ౧౦.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౩.
జ: కావరి, కావరించు, కావరుఁడు.

కావరి=కావరుఁడు. (కావరము+ఇ)
(ధూర్తుఁడు.)
సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ, చే
రజ మన ధూర్తు పేరు వెలయు. ఆం. భా. ౩. ౮.

కావరించే. అ. క్రి. (√ కావరము) కావరముగల
వాఁ డగు, గర్వించు.
గీ. అంత నక్కాంత నింతంత యనఁగ రాని, త
మకమున నవ్విభుండు గాంధర్వసంజ్ఞ, మగు
వివాహంబుచేత నిం పావహిల్లఁ, గా వరించె
మనోజుండు గావరించె. పరమ. ౨. ౩౯.
వ...యుద్ధంబు సేయు కోలాహలంబు కౌతూహ
లంబుఁ గల్పింపఁ గావరించి విరించిపట్టి వి
పంచి పట్టి, బెట్టుగాఁ బుట్టుగీతంబులం దల
పెట్టె. ఉ. రా. ౨. ౬౧.

కావరుఁడు=కావలుఁడు. విశే. (√కావరము)
కావరము గలవాఁడు.
గీ. శతముఖుం డనుఘోరరాక్షసవరేణ్యుఁ, డ
ప్రతిద్వంద్వదోర్బలుఁడై సరోజ, గర్భువర
ములఁ జేసి లోకములఁ గలఁచెఁ, గావరుం
డు ప్రతాపలంకావరుండు. సీతావి. ౧. ౬౨.
భార. అర. ౬. ౬౨.

కావలము=కావరము. వి. ౧. దురాచారము.
ఉ. నావుడు దానవేశ్వరుఁడు నందనుఁ జూచి
గురుండు చెప్పిన, ట్లీవు పఠింతు గాని యిఁక

నెన్నఁడు నాకు విరోధి యైనల, త్క్రివిభుఁ బ్రస్తుతించెదు సుమీ మనవంశములోన లేని యీ, కావల మేల నామహిమకంటెను వాని మహత్త్వ మెక్కుడే. వి. పు. ౨. ౨౮౬.

౨. పాపము.

గీ. దేవపూజలఁ బొలివోనికావలములు, బ్రాహ్మణోపాస్తిఁ జెడిపోనిపాపచయము, లచ్యుతానంత గోవింద హరి మురారి, యని తలంచిన యప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౫. నైష. ౮. ౧౯౬.

౩. మదము.

విణ. మదించినది, కావరము.(ఇది 'బల్లిదము'వంటిది.)

కావలయు. అ. క్రి. (√అగు-కాఁ + వలయు.)

౧=వలయు. (ఇట "కాఁ" అనుదానికి విశేషార్థము లేదు.)

(క) ఇష్టమగు.

క. కావలసినవర మిచ్చెద...విప్ర. ౫. ౭౨.

(చ) ఆవశ్యక మగు.

గీ...కాపు కావలయు నెడల. ఇందు. ౨. ౫.

౨. అగు, సంబంధము కలిగియుండు.

సీ. జనకుండు సుతుఁడును జన్నంబు సేసిన వనిత వా రేమి కావలయు నీకు. గీ.వావివరుసలు గణియింప వచ్చితేని, వనిత మాతోడ మాటాడ వశమె నీకు. ఉ. రా. ౪. ౨౧౬. (ఏమి కావలయు=ఎట్టిబంధువు లగుదురు.)

౩. గర్హణమును దెలుపుట.

క. మాతాపితృవర్జితుఁడగు, నీతని కే నెట్లు బిడ్డ నిచ్చితి నకటా, నాతప్పు గాక యిది దా, నీతని తప్పెట్లు నాకు నిటు కావలయున్. కాశీ. ౭. ౪౯.

అవ్య. ద్రు. కాఁబోలు.

(ఊహను దెలుపును.)

వ. కచుండు ... నిహతుం డయ్యెం గావలయు. భార. ఆది. ౩. ౧౧౫.

కావలి. వి. (√కాచు¹-క. త. తు. కావల్) రక్షణము, కాపు. (బ్రా.)

విణ. రక్షకుఁడు.

క. వెలిమంపుఁ డిదృటికిఁ గావలి నే నుండం గఁ జొమ్మవారు గలరే. ఉ.హరి. ౨.౧౩౮.

వ...ద్వారదేశంబులచావళ్లం గావళ్లుండి ప్రొద్దు వోక రక్కసులవేల్పులకయ్యంబులు నెయ్యంబులం జెప్పికొనుచున్న... మహాద్వారపాలకవీరులును...భాగ. ౮. ౪౪౭.

కావలియగు=రక్షకుఁడగు; రక్షకులగు.

వ. మీ రెల్లను వలయు నెడల నిలిచి భీష్మునికిఁ గావలి గావలయు ననిన. భార. భీష్మ. ౧. ౧౭౪.

కావలియుండు=రక్షకుఁడుగా నుండు; రక్షకులుగా నుండు. మై. ౨. ౧౫౬.

కావలివె(పె)ట్టు=౧. రక్షకునిగా నుంచు; రక్షకులనుగా నుంచు.

వ. నీతమ్ముండు పెద్దమొగసాలం జాలుమానిసులం గావలివెట్టి యభ్యంతరంబు ప్రవేశించి యుండె. భార. శల్య. ౨. ౨౬.

౨. బంధించు.

శా. వ్రేలుంగొమ్మలు నేల దారసిలినన్ వెళ్లంగ రాకుండఁగా, లోలోఁ ద్రిమ్మరునాలిగాడ్పులు పగళ్లున్ రేలుఁ బూఁదావులన్, జాలన్ ముచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండార్లలో, సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్ జూపట్టె లేఁదోఁటలన్. యయా. ౪. ౮. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

కావళులువె(పె)ట్టు=రక్షకులనుగా ఉంచు.

గీ. పదిలముగఁ గావళులు పెట్టి...నిరం. ౪. ౭౦.

కావలికాఁడు. విణ. (కావలి+కాఁడు-క. కావలిగాఱ) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

చ...రాజరత్నము పరమేశ్వరుండు వటునాథుఁడు కావలికాఁడు ...కాశ. ౧. ౬౩.

మ...కన్నగాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి కా,వలికాండ్రం గనుఁబ్రామి ... కాశ. ౪. ౫౨.

కావలివాఁడు=కావలికాఁడు. (కావలి+వాఁడు.)

ఉ. కావలివారిఁ దోలి యొసకంబున గోవులఁ బట్టికొంటి నం,చీవడమాట లేల ... భార. విరా. ౪. ౧౯౨.

కావలుఁడు= కావరుఁడు. విశే. కావరము గలవాఁడు.

(మదము గలవాఁడు, గర్వి.)

ఉత్సా. పోరి చూచి సత్తికన్న బొత్తికన్న నింగిలో,కారముల నెఱుంగు దీవు కావలుండవై యహం,కారవృత్తి నీకునల్కఁ గ్నెఱింగి తప్పఁబో,నేర వైతి...కు. సం. ౫. ౫౫౭.

ద్వి. రావణుఁ డట ఘోరరణకళాకేళిఁ, గావలుఁ డగుచు దిక్పాలుర నెల్లఁ, బఱచినతోల్లింటిభంగముల్ ... రం. రా. సుం. ౨౭౧. పా.౧౫. పం.

ఉ. కావలుఁ డైనవీఁడు తగుకార్యముపట్టునె వీనికెమ్మెయిం,జావు నిజంబు...భార. విరా. ౨.౭౭.(ప్రాఁతప్రతి పా-కావలమైన.ముద్రి. భాల. వ్యా.)

కావలె=కావలయు. (చూ. వలె.)

(ఆవశ్యక మగు.)

(వ్యవ) ఆపుస్తకము నాకుఁ గావలెను. ఇమ్ము.

(గర్హణమును దెలుపును)

ఉ... భవిష్యదర్థముల్, గాననినామనంబునకుఁ గావలె నిట్టివిషాదవేదనల్. నరస. ౨. ౪౭.

కావా. వి. (హిం. కావా) అశ్వములమండలాకారగతి.

క. ఆవనములఁ గీరావలి,యావలితగతిఁ భ్రమించునంచం బలరెఁ,గావా తిరిగెడుమారుని, మావులు నా నప్పుడు నికటమండలగతులఁ.

వైద్యనభద్రాపరిణయము. ౧. ౪౧ పా. (ప్రాఁత ప్రతి.)

కావారము. సం. వి. అ. న. శైవాలము, నాఁచుకి.

కావారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గడ్డి మున్నగువానిచే నిర్మింపఁబడినగొడుగు. (త్రి. ని.)

కావి. వి. (క. త. తు. కావి) ౧. ఎఱుపు.

గీ. కావి జా జెఱ్ఱన యెఱుపు జేవురు తొవ,రనఁగ రక్తాఖ్య వెలయు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

౨. కాషాయవస్త్రము, ఎఱ్ఱబట్ట.

సీ. కావి యంచనఁగను గాషాయమై యొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౧౫౪.

(వేశ్య) సీ. కమలాతనూజరాగరసంపువడబావిజలజాస్త్రుటెక్కెంపుసన్న కావి. వైజ. ౧. ౧౦౨.

ఉ. ఇందునిభాస్య మైతొడవు లేల ధరింపవు నున్నకావు లీ,వెందును మాన లేవు దలు పేటికిఁ గట్టితి...పారి. ౧. ౧౧౫.

విశే. ఎఱ్ఱనిది, అరుణము.

గీ...పోటులఁ దొరఁగురక్తాంబుధార,లంగ మెల్లను గప్పిన నప్పు డొప్పెఁ, గావిసెలయేఱులెల్లెడఁ గలయఁ బర్వఁ,బొలుచుకులపర్వతంబుచాడ్పున నతండు. భార. శల్య. ౨.౧౦౧.

వ...కావి యగుమోవియు...హర. ౩. ౨౩. విక్ర. ౧. ౧౩౬.

జః కావిగొను, కావిగోఁచిదారి, కావితాలుపు, కావిటాయి.

కావించే. స. క్రి. (√అగు) కాఁజేయు, అగునట్లు చేయు.

౧. కలిగించు, లభింపఁజేయు.

క. సేవితమై జనులకు నది, గావించు ననూనధర్మకామార్థంబుల్. భార. అర. ౨. ౨౫౩.

౨. చేయు, చలుపు.

క. దురితము కావించి తొలఁగుదునె పరమునకుఁ. ఆము. ౩. ౪౭.

గీ. చంద్రగుప్తుండు గావించె సరసగోష్ఠి, వట్టి మ్రాకులఁ జిగురులు వుట్టునట్లు. విక్ర. ౧. ౧౧౨.

౩. సిద్ధముచేయు.

గీ. ఓగిరంబులు గావించు నొప్పు గాఁగ. కాశీ. ౩. ౨౧౨.

౪. సృజించు; నిర్మించు; రచించు.

సీ. ప్రళయకాలంబున జలముల విష్ణుండు యోగని ద్రారతి నొందిమేలు,కాంచి లోకంబులు గా వింపఁ దలఁప నహంకార మెసఁగె...భార. శాం. ౬. ౪౭౯.

సీ. పెలుచ నల్లిండ్లు నిల్పెద నన్న నదలించుఁ జెలువు గావింప నెంచినను గసరు. విప్ర. ౩. ౧౫.

క. నీ విప్పు డాంధ్రభాషం, గావించుచు నున్న చంపుకావ్యమ్ము...వి. పు. పీఠి. ౨౫.

౫. నెఱవేర్చు, సఫలము చేయు.

మ...భవదిష్టం బేను గావింతు...పారి.౪.౧౨.

౬. ఆరోపించు.

గీ. మిత్రభేదంబు సేయ నమిత్త్రుఁ డెవ్వఁ,డట్లు సౌమిత్రికిని గోప మదర నన్న, నహితుఁ గాఁ జెప్పినాఁడొ నాయందు దోష, మొం డు గావించి యాతండు మండువాఁడొ.భా. రా. కిష్కి౦. ౪౫౩.

కావిగొను. అ. క్రి. (కావి+కొను) ఎఱ్ఱనగు,ఎఱ్ఱ పడు.

క. ఈవిధమున నతికరుణము,గా వనరుహనేత్ర కన్నుఁగవధవళరుచుల్,గావిగొన నేడ్చి... మనుచ. ౨. ౭౧.

కావిగోఁచిదారి=కావితాలుపు. వి. (కావి+గోఁచి+దారి) సన్న్యాసి. ఆం.భా.౨.౧౭౬.

ఇట్లే:-కావిపుట్టగోఁచులసామి. ఆం. సం. మాన. ౨.

కావితాలుపు(ల్పు). (కావి + తాలుపు) సన్న్యాసి, కాషాయధారి. (శ. ర.)

కావిరి. వి. ౧. నలుపు, కృష్ణవర్ణము.

ఉ. నావుడు రోషవహ్నివలనం బొగ రేఁగినభంగి మోమునం, గావిరి పర్వ నంగమునఁ గంపము నివ్వటిలంగ...ఉ. హరి. ౫. ౨౧౬.

౨. పొగవంటి నల్లనిపదార్థము. (ఇది ఉత్పాతములలో నొకటి.)

ద్వి. కప్పు మీఱినయట్టికావిరి విరిసెఁ,గప్పె నల్గడలఁ జీకట్లు సాంద్రముగ. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౧౫. పా. ౯పం. (చి. ని. పా.)

సీ. తేరివాజులు మ్రొగ్గ దెసలఁ గావిరి గప్పె బహుచిత్రమేఘముల్ బయల నిండె. భా. రా. ఆర. ౧. ౧౮౨.

తోటకము. మొరసెన్ సురగోముఖవాద్యతతుల్,నెరసెన్ మలయానిలలోలగతుల్,విరిసెన్ బలుకావిరి నద్దెసలన్,గురిసెన్ విరులగ్గురులగ్నమునన్. సమీర. ౨. ౧౨౨.

విశే. నల్లనిది.

ద్వి.కావిరిచీకటుల్ గవిసె లోకముల.విష్ణు.పూ. ౩ ఆ. (శ.ర.)

కావిరిబొట్టు. వి. (కావిరి + బొట్టు) పీడాపరిహారార్థము శిశువులకు పెట్టెడునల్లనిబొట్టు.

సీ. ఫాలభాగంబుపైఁ బరఁగుకావిరిబొట్టు కాముని గెల్చినకన్ను గాఁగ. అ... బాలలీలఁ బ్రౌఢబాలకుండు, శివునిపగిది నొప్పె శివునికిఁ దనకును, వేఱు లేమిఁ దెల్ప వెలయునట్లు. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౯౭. ("కావలిబొట్టు" పాఠాంతరము అని శ. ర-అప్పుడు కావలిగా నుంచుబొట్టు అని వ్యుత్పత్తి.)

కావిఱాయి. వి. (కావి+ఱాయి) ఎఱ్ఱనిసుద్దఱాయి, జేగుఱుఱాయి. (శ. ర.)

కావిళము. వి. చేఁప? మొసలి?

సీ. రమణీయ మైసట్టిరాచిల్క-కత్తెళా విలసిల్లుడ
గరకావిళముపడగ. గంధ. ౧. ౬. (డగరకా
విళము=మగకావిళము.)

కావు[1]. వి. ౧. రోదనధ్వని కనుకరణము.

క...చంటిపాపఁడు, కాటుకకన్నీరు దొరుఁగఁ
గావున నేడ్చెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౪౪.

ఉ. ఎత్తిరి కావుకావురని యేడ్చి తపీయపమో
ధరాగ్రముల్, కుత్తుకదాఁకఁ గీల్చికొని...
హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

కావు[2]. వి. ౧. తిలకవిశేషము.

(క) దొంగలు తా మితరులకుఁ గనఁబడకుండు
టకై పెట్టుకొనెడుతిలకము.

సీ...కావుబొట్టు, జిలుఁగుఁగన్నపుఁగత్తి బలపం
బు... వేం. పంచ ౩. ౧౯౯.

గీ. కావు ములుబంతి కముల్లు గడ్డగోరు...ధరిం
చి. ప్రబంధ. ౨౫౯.

(చ) దయ్యాల విడిపించుమాంత్రికులు ధరించె
డుతిలకము.

క. కందుబలుకావుఁ బెట్టుక, చెందొవరామాం
త్రికుండు చీకటిదయ్యా,లందఱుమ బూదిఁ
జల్లిన,పొందిక వెన్నెల చెలంగె బుధులు ను
తింపన్. ప్రబంధ. ౨౭.

-ట-(తె.కావు) పిల్లలకు రక్షార్థము పెట్టుతిలకము.

సీ. కనుదోయిఁ దిన్నగాఁ గాటుక దీరిచి నుదు
టిపై నునుఁగావు కుదురుకొల్పి. చంద్రా. ౭. ౩.

౭. బొట్టు, తిలకము.

సీ. తెల్లజిల్లెడువేరు పిల్లారిదిసెగూఁడు గాజుటద్ద
ము కావుకరవటంబు. బహు. ౫. ౧౭౯.(కా
వుకరవటము=బొట్టుపెట్టె, స్త్రీలు తిలకాది
సామగ్రి యుంచుకొనెడు పెట్టె.)

౩. వశీకరణముకై పెట్టుకొనెడియంజనము.

శా...చెలి నేత్రాబ్జంబుల న్వాళ్యాల,క్ష్మీమూలం బగు
కావు నించె నన నుంచెం గజ్జలం బింతికిన్.
వసు. ౫. ౧౧౮.

కావు[3]. వి. పాఁతఱ లోనగువాని పైకప్పు.

వ... ఎసరుగాఁ దేట లగురేటినల్లలు గుమ్మరించి
లవణకణసంచయంబు నించి లావుగాఁ గావుఁ
గప్పి. మనుచ. ౪. ౬౦.

క. ఇం దుండి పోఁగువాఱుం,డం దందు న్వాలల
నొడ్డుఁ డవ్వలియోదా,లం దుండి కావు గ
ప్పఁడు,ముండటఁ గెలఁకులను నిలిచి మున్న
రక మెయిన్. కమ. ౪. ౨౭.

కావువేయు=గాలి చొరకుండ గడ్డి మున్నగునవి
కప్పి పచ్చికాయలు పండవేయు.

(వ్యవ) వేయిమామిడికాయలు కావు వేసినారు.

కావుపచ్చు=కావువేయుటచే పండు.

(వ్యవ) బుట్టలో పండ్లు కావువచ్చినవి ... ఇఁక
తీయవచ్చును.

కావుట=కావుడు. (√అగు) వి.అగుట. (ఇది అగు
ధాతువుయొక్క భావార్థకరూపము.)

చ...ఇది సిద్ధము గావు టెఱింగి భక్తి నెప్పు
డు ధరణీసురోత్తములఁ బూజలఁ దన్పుడు
నల్గ నోడుదున్. భార. ఆది. ౧. ౧౩౪.

క. జీవుఁడు మత్స్యమవేతుఁడు, గావు టెఱుఁగ
వలయు దృఢముగా...భార.శాం.౬.౩౪౫.

కావుడు=కావుట.

చ...వారమృతాత్ములు గావు డొప్ప దే.కు.సం.
౨. ౪౯౪.

కావుత=కాత. ద్రు. అగుధాతువుయొక్క ఆశీరా
ద్యర్థకప్రత్యయాంతరూపము.(ఇది ప్రాయికము
గా ఆశీరర్థమున తద్ధర్మార్థకక్రియలకు అనుప్ర
యుక్త మగును.) ఆశీరర్థకము.

ఉ... అంబ కృతిప్రభుఁ బ్రోచుఁగావుతన్. శ
శాం. ౧. ౧౫.

ఉ...శాంబన్,భిల్లుఁడు కృష్ణరాయల కభీష్టసుభ
ప్రతిపాది గావుతన్. మనుచ. ౧. ౭.

కావున=కాన. అవ్య. ద్రు. (√ అగు) హేతువును
దెలుపును.

ఉ. పోరిత మైన నింతకును బుట్టు మహాపద గా
వున౯ ధరి,త్రీరమణాగ్రగణ్య గణుతించి
యవశ్యము పొం దొవర్పవే. భార. ఉద్యో.
౩. ౨౬౨.

కావృకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ. ౩. పీతమస్తకపక్షి, పచ్చతల గలయొకజాతిపిట్ట. (కల్ప)

కావేరము. సం. వి. అ. న. కుంకుమముĪ.

కావేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-కవేరపుత్రి-దక్షిణ హిందూస్థానమందలి యొకనది. ౨. వెలయాలు, వేశ్య. ౩. పసుపుĪ.

కావ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పూతన, ఒకరాక్షసి. ౨. బుద్ధి. (మే. ని.)

కావ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కవికృత మగు గ్రంథము, కబ్బము. ౨. సుఖము.

కావ్యలింగము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక అర్థాలంకారము.

కావ్యార్థాపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొకయర్థాలంకారము.

కావ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శుక్రుఁడు.

కాశకము. సం. విశే. (అ. శికా. అ.) ౧. ప్రకాశించునది. ౨. ప్రకాశింపఁ జేయునది. వి. అ. పుం. కాశము, రెల్లుĪ. (కల్ప)

కాశగర్భము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వవాలకతృణము, ఒకవిధ మగు రెల్లుĪ.

కాశము. సం. వి. అ. పుం. న. రెల్లుĪ. న. రెల్లుపువ్వు. పుం. ౧. ప్రభ. ౨. తుమ్ము. ౩. కాసము, దగ్గు.

కాశాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాసరĪ. ఆం. భా. ౨. ౮౦. (ఇది సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ గానరాదు.)

కాశాల్మలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కూటశాల్మలి, కొండబూరుగుĪ. (కల్ప.)

కాశి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. ప్రకాశశీలుఁడు, ప్రకాశించువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమున నుండును.) ౨. కాసరోగము కలవాఁడు. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. వారాణసి, గంగాతీరమందలి ఒకప్రసిద్ధనగరము. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. ప్రకాశము.

కాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాశి. ౨. పాణినిసూత్రములకు వామనజయాదిత్యులు చేసినవృత్తివిశేషము.

కాశికము. సం. విశే. (అ. ఆ, ఈ. అ.) కాశియందు పుట్టినది, మొ.

కాశీనాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విశ్వేశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

కాశీప్రయాగలు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాశీస(శ)ము. సం=కాసీసము. (వాచ.)

కాశు(సు)వు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. శక్తిరూపమైనఅస్త్రము. ౨. వికల మగువాక్కు, స్పష్టము కానిమాట. ౩. రోగము. ౪. బుద్ధి. ౫. దీప్తి, కాంతి.

కాశూ(సూ)కారము. సం. వి. అ. పుం-కాసువును(=వికలవాక్కును) కలిగించునది-గువాకము, పోఁకĪ.

కాశూల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కాశ్మద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. గంభారి, గుమ్ముడుĪ.

కాశ్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంభారి, గుమ్ముడుĪ.

కాశ్మర్యము. సం. వి. అ. పుం=కాశ్మరి.

కాశ్మీరజన్మము. సం. వి. న్. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్మీరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కాశ్మీరదేశ సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. టంకము, కాసెయులి.

కాశ్మీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుమ్ముడు!. ౨. కపిల ద్రాక్ష!. (రాజ. ని)

కాశ్మీర్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాశ్మీరదేశ మందున్నది; కాశ్మీరదేశమందు కలిగినది. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్యపము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కాశ్యపి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అనూరుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

కాశ్యపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కశ్యపునకు సంబంధించినవాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక ఋషి. ౨. కణాదుఁ డనుముని.

కాశ్యపేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ౩. వేల్పు, త్రిదశుఁడు. ౪. రాక్షసుఁడు.

కాశ్యము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

కాషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగల్లు.

కాషాయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కషాయవర్ణము గలది, ఎఱ్ఱనిది, కావివన్నె గలది. వి. అ. పుం. కషాయవస్త్రము, కావిబట్ట.

కాష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. పదునెనిమిది ఱెప్పపాట్లకాలము. ౩. సీమ, అవధి, మేర. ౪. స్థితి, ఉనికి. ౫. ఉత్కర్షము, అతిశయము. ౬. మ్రానిపసుపు!. ౭. కశ్యపునిభార్యలలో నొకతె.

కాష్ఠకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవియరఁటి!.

కాష్ఠకము. సం. వి. అ. న. అగరువు, అగలు!.

కాష్ఠకీటము. సం. వి. అ. పుం. జీర్ణమగుమ్రానియందు కనఁబడు నొకపురుగు, మ్రాను తొలుచు పురుగు, ఘుణము.

కాష్ఠకుట్టము. సం. వి. అ. పుం. పక్షిభేదము, వడ్రంగిపిట్ట, మ్రానిపోటుపులుఁగు.

కాష్ఠకుద్దాలము. సం. వి. అ. పుం. ఓడలోనియుదకి గోఁకుటకై కఱ్ఱతో చేసినగుద్దలి.

కాష్ఠజంబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. నేలనేరేడు!.

కాష్ఠతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మ్రానియందు కనుపట్టుచున్ననితంతువువంటిపురుగు.

కాష్ఠతక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్రంగి.

కాష్ఠదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. దేవదారువు!.

కాష్ఠద్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పలాశము, మోదుగు!.

కాష్ఠపాటల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సితపాటల, తెల్లకలిగొట్టు!.

కాష్ఠపాటలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ = కాష్ఠపాటల.

కాష్ఠమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చితి, సాద.

కాష్ఠమల్లము. సం. వి. అ. పుం. శవయానము, పాడె.

కాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కఱ్ఱ.

కాష్ఠమౌనము. సం. వి. అ. న. సంజ్ఞలచేతనైనను స్వాభిప్రాయమును దెలుపనిమౌనము.

కాష్ఠలేఖకము. సం. వి. అ. పుం. కాష్ఠకీటము, మ్రాను తొలుచుపురుగు.

కాష్ఠలోహి. సం. వి. న్. పుం. ఇనుము మున్నగు లోహములపొన్నుతో కూడినమ్రానిగుదియ.

కాష్ఠవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుక, కటుకరోహిణి!.

కాష్ఠశారిబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లసుగంధిపాల, తెల్లమామెన!.

కాష్ఠాంబువాహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓడలో చొచ్చిననీళ్లను వెలికి పాఱఁబోసెడుదొన్నె వంటిమ్రానిబొక్కెన.

కాష్ఠి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) బహుకాష్ఠయుక్తుఁడు, కట్టెలు మిక్కుటముగాఁ గలవాఁడు.

కాష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకట్టె, చిదుగు.

కాష్ఠికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)=కాష్ఠి. వి. అ. పుం. కట్టెలమోపరి.

కాష్ఠీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదలి, అరఁటిచెట్టు.

కాష్ఠీలము. సం. వి. అ. పుం. రాజార్కము, రాచజిల్లేడుచెట్టు.

కాష్ఠోదుంబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకోదుంబరిక, కాకిమేడిచెట్టు.

కాస=కాసె[1].

గీ. బొమిడికంబులు వెట్టి జోళ్లమరఁ దాల్చి, చల్లడంబులు దొడిగి కాసలు బిగించి, జముదళంబులు చెక్కి బల్లెములు పూని, వెడలి రప్పుడు పెక్కండ్రు వేఁటకాండ్రు. కవిరా. ౨. ౮౧.

శా. చల్లాడంబులమీఁదటన్ బిగువుకాసల్ కట్టి ...అని. ౪. ౩౪. (శ. ర. పా.)

జ: కాసించు.

కాసందీవటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేళవారభేదము, ఒకవిధ మగువంటసంబారము.

కాసఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కాసమును హరించునది.

కాసఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంటకారి, వాకుడుచెట్టు.

కాసజిత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. భార్గి, బారంగిచెట్టు.

కాసనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగిచెట్టు.

కాసమర్దకము. సం. వి. అ. పుం. కసిందచెట్టు.

కాసమర్దనము. సం. వి. అ. పుం. పటోలము, చేఁదుపొట్లచెట్టు.

కాసమర్దము. సం. వి. అ. పుం. పీతపుష్పి, కసిందచెట్టు.

కాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షవథువు, దగ్గు.

కాసర=కాఁచర. వి. కాశాదరిచెట్టు.

గీ...కాసర యనఁ గాఁచ,ర యనఁ గాశాదనీస మాహ్వాయ మగు భవ. ఆం. భా. ౨. ౬౦.

వ...అల్లుల్లసిల్లెఁ గాసర గాచె నోస దోరగిలం బాఱె...కాశీ. ౩. ౨౩.

కాసరము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, ఎనుపోతు.

కాసరలు. వి. బ. శాలిధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాసలనా(ల్నా)డు. వి. డు. (సం. కోసలః?) ఒకానొకదేశము. (ఇందుండి వచ్చినబ్రాహ్మణులను కాసలనాటివా రందురు.)

ఉ...ఆ, కాసలనాటివారికనకాంగిని జూచితి నీళ్లరేవునన్. వీథి. ౧౪.

క. కాసల్నాటను శ్రేష్ఠుఁడు, మీసాలప్పయ్యగారిమేనల్లుఁడు...క్రీడా. ౪౪.

కాసా. వి. దాసీసంతతి.

సీ. సాదువిశ్వేశ్వరశర్మమాన్యంబుల నెలమిఁ గాసాలం జెకిచ్చినావు. చంద్ర. వి. ౧. ౩౨.

కాసారము. సం. వి. అ. పుం. సరస్సు, కొలను.

కాసారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసమర్దము, కసిందచెట్టు.

కాసాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాసకందము, కోంకణదేశప్రసిద్ధ మగుతిలుకభేదము, ఒకజాతిగెనసుదుంప.

కాసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కాసరోగి, దగ్గు కలవాఁడు.

కాసించు. స. క్రి. (√కాస) కాసెగా కట్టు; కట్టు, ధరించు.

సీ. కరకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలిత్రాడు కాసెపై బలయఁ జుట్టి. ద్వా. ౬. ౪౫.

సీ. పులితోలు పచ్చడంబుగ మొలఁ గాసించి స
ర్వాంగములను భస్మంబుఁ బూసి. ద్వా. ౭.
౧౦౪.

కాసీఁడు. వి. (కాసె[2]+ఈఁడు) కాసెవాఁడు,ఱా
తిపనివాఁడు.

ద్వి. సున్నంబు నిటిక రాసులుగఁ బెట్టించి, పను
లు సేయంగ నుప్పరలఁ గాసీల. ప్రభు. ౩.
౭౨ పా. ౧౩ పం.

గీ...ఒక్క,నాఁడు కాసీల కిట్లను నయము మీ
ఱ. పరమ. ౫. ౪౭.

కాసీసము. సం. వి. అ. న. కాశీసము, ఉపధాతు
భేదము, అన్నభేది. (వాచ)

కాసు. వి.౧. పదునొకండుఅణాల యెత్తు గలబంగా
రపునాణెము.

ఉదా: కాసులపేరు.

౨. (సం. కాచః. క. త. కాసు) దుగ్గాణిలో ప
దియవపాలు, దమ్మిడిలో నైదవవంతు. (దుగ్గాని
లో నాల్గవభాగము. శ. ర)

గీ...తనకుఁ దా నబ్బినట్టి, కాసు పదివేలనిష్క
ముల్ గాఁ దలంచి. భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౬౫.

ద్వి. మరగి చొచ్చినయట్లు మత్తపోవనము, సు
రుఁగక చొచ్చి కాసుగ నన్నుఁ గొనక. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. ౧౧౯౭. (కాసుగఁగొనక:-
అణుమాత్ర మైనను లక్ష్యముసేయక.)

గీ. తావు గాసంతె చాలు...రా. వి. ౨. ౭౦.
(కాసంత=కొంచెము.)

౩. పైకము, ధనము.

గీ. చల్లఁగాఁ జేతికా సెల్ల దుల్లి ... నిరం. ౨.
౧౨౭.

కాసె[1](సియ)=కాస. వి. (సం. కచ్ఛా) ౧. కాసె
కోక, దట్టి.

మ. జిగిమైసొంపును దమ్మిమైమఱువు డాచేఁ గ
ల్వచేకత్తియుఙ్,సిగఁ బూమొగ్గలతాయెతుల్
చిగురుకాసెం జెక్కినం జాలఁ బొ,ల్పగుచు
న్నేదఁగి తేకువంకియును జాయల్ మీఱఁ
గాఁ బూవుఁదీఁ,గెగుదెం దా వలరాచరౌతుం
టరి కడుం గేరించుచుం జిమ్మినన్. యయా.
౫. ౭౪.

క... కట్టె బిగియం,దనకాసియ వారిరాశి దాఁ
టెడు తెగువన్. రామా. ౬. ౭౩.

౨. కచ్ఛభేదము, కుచ్చెల.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కుచ్చెల
కుచ్చె...అనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

జ: కాసెనిలుకడ, కాసెవోయు.

కాసె[2]. వి. ౧. ఱాతిపనివాఁడు.

సీ. గ్రావకారుఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁదగు ..
ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

౨. రాయి తొలిచెడుపని. (శ. ర.)

జ: కాసీఁడు, కాసెయులి, కాసెవాఁడు.

కాసెనిలుక(ల్క)డ. వి. (√కాసె[1]) మల్లబంధ
విశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొ
కటి.

వ...గళకత్తెరయు నృసింహంబును గాసె నిలు
కడయు ననుముప్పదిరెండువిన్నాణములును
...ప్రబంధ. ౨౭. హంస. ౧. ౨౦౬.

సీ. కాసెనిల్కడ గళకత్తెర జోడింపు నరసింగ
ము...గీ. అంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరు
చుండు, ముప్పదియు రెండు విన్నాణముల
కుఁ బేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కాసెయులి. వి. (కాసె[2]+ఉలి.) టంకము, ఱా
యి తొలుచుట కుపయోగించుపనిముట్టు.

ఆ. గట్టుఱాలఁ దెచ్చి కాళ్లఁ జేతులఁ ద్రొక్కి,
కాసెయులులచేత గాసిచేసి, మొరపఱాల
కెఱఁగుమొప్పెల నే మందు,విశ్వ...వేమన.
౩. ౨౩౭.

గీ...టంక మొప్పగును గాసె,యులి యనఁగ
...ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

కాసెవాఁడు=కాసీఁడు. (√కాసె[2].)
సీ. గ్రావకాయుఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కాసెవోయు. అ. క్రి. (కాసె[1]+పోయు)-వస్త్రము-గోఁచివలె వెనుక చెక్కు. (శ. ర.)

కాస్మర్యము. సం. వి.అ.పుం.గంభారి, గుమ్ముడు.

కాహక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.కాహళవాద్యము,బాకా.

కాహలా(ళా)పుష్పము. సం వి.అ.పుం. దుత్తూరము, ఉమ్మెత్త.

కాహళ(ల)ము. సం. విశే.(అ.ఆ.అ.) ౧. అసభ్యము, పామరము. (మాట.) ౨. శుష్కము, ఎండినది. ౩. ఖలము, చెడ్డది. ౪. భృశము, పెల్లయినది. వి. అ. పుం. ౧. పిల్లి. ౨. కోడి. ౩.శబ్దము, సద్దు. న. ౧. అవ్యక్తవాక్యము. ౨.బాకా.

కాహళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెద్దఢక్క. ౨. బాకా. (వై. ని.)

కాహళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం. శివుఁడు. ఈ.స్త్రీ. ౧.కాహళ, బాకా. ౨. జవ్వని, యువతి, తరుణి.

కాహళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.

కాహళి(లి)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాహళియూఁదువాఁడు.
క. త్రికవులకుఁ జతుష్కవులకుఁ,బ్రకటంబుగ నెందు నీవ రాజ వనుచుఁ గా,తుకమునఁ గాహళికులిపో,లికఁ దాఁ దద్బిరుదకాహళిక పూరించెన్. పరమ. ౫. ౯౧.

కాహీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.కుటజము, కొడిసెచెట్టు.

కి

కి=ష. ప్ర. ద్రు. (షష్ఠీవిభక్తియందు 'ఇ, ఈ, ఐ, లకు తరువాత ప్రాయికముగా 'కి' యును మిగిలినయచ్చులతరువాత 'కు'ను వచ్చును. ఉదా: హరికి, స్త్రీకి, పైకి-ప్రాయికమనుటచే 'నీకు, ఈకు, మీకు' ఇత్యాదులయందు రాదు.)
౧. సంబంధసామాన్యమును తెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయముండదు.)
క...కరుణా,నిపుణుఁడ వై నీమఱఁదికి, నపరాధశతంబు సైఁపు మయ్య యుపేంద్రా.భార. సభా. ౨.౫౯. (మఱఁదికి=మఱఁదియొక్క)
౨. సంబంధవిశేషమును దెలుపును.
(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.
(వ్యవ) వానికి రెండు మేడ లున్నవి.
(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.
(వ్యవ) పక్షికి రెక్కలు రెం డుండును.
(ట) జన్యజనకభావసంబంధము.
(వ్యవ) అతని కిద్దఱు కొడుకులు గలరు.
(త) తృతీయావిభక్త్యర్థకము.
చ...బుక్కభూ,పతికి సముండు లేఁడు తలఁపఁగ భువనంబున నేగుణంబులన్. కళా. పీఠి. ౨౧. (భూపతికి=భూపతితో.)
మ. సిరికిఁ జెప్పఁడు...భాగ. ౮. ౯౬. (సిరికి=సిరితో.)
క...అతఁడు దండ్యుఁ డండు గవనీపతికిన్.భార. అను. ౪. ౧౩౬. (అవనీపతికి=అవనీపతిచేత.)
(ప) చతుర్థీవిభక్త్యర్థకము. ఆము. ౫.౧౪౩.
(వ్యవ) ఇది తలనొప్పికి మంచిమందు.
(తలనొప్పికి=తలనొప్పి పోవుటకొఱకు.)
(గ) పంచమీ విభక్త్యర్థకము.
క...దానికధికము గలదే.భార.శాం.౬.౫౯౯.
(దానికి=దానికంటె.)
క. ధర్మసుతుఁ డోడ్డి శకుని క,ధర్మస్థితి నోటువడియె...భార. సభా. ౨. ౨౭౯. (శకునికి=శకునివలన)
(జ) సప్తమీవిభక్త్యర్థకము.
గీ. ఎఱుకు విలువిద్యకలిమికి హీనుఁ డయ్యెఁ,

బార్థునకు...భార. ఆది.౫.౨౪౪.(విలువిద్య కలిమికి=ధనుర్విద్యాసంపద్విషయమున.)

(డ) నిర్ధారణార్థకము, లోపల.

గీ. అన్నదానంబు ధర్మంబు లన్నిటికిని, ముఖ్యము...భార. అను. ౪. ౨౭౬.

(ద) పైకి, మీఁదికి; పైని, మీఁద.

గీ. కరికి లంఘించుసింహంబుకరణి మెఱసి. భాగ. ౧. ౨౨౨.

గీ...ఇది చాల నబల దీని,కలుగఁ జనదు...భార. ఆది. ౬. ౨౧౭.

మఱికొన్ని ప్రయోగవిశేషములు.

ఆయూరి కీయూరు అయిదు కోసులు.

వానికి వీఁ డెంతో వీనికి వాఁడును అంతే.

మాటిమాటికి లేచిపోకుము.

కింక=కినుక. వి. (√కినియు[1]) ౧. కోపము.

ఉ. పంకజనాథ మాపడినపాటులు రాజ్యము గోలుపోకయుం,గింకకు మూలమై...భార. ద్రో. ౩. ౧౩. భాగ. ౧౦ ఉ. ౨౬౫.

౨. బాధ, పీడ.

ఉ. పంకరుహాంబకుండు మదిఁ బాయక లో వెతఁ బెట్ట నార్తప,ర్యంకలతాంతకోరకము లాతనికొమ్మెఱుఁగాఁచుతూపులై, కింకలఁ బెట్టఁగా...వి. సం. ౨. ౨౦.

౩. రోగము, తెగులు. ('పసులను మేఁకలను చంపెడురోగవిశేషము' అని శ. ర. 'మారిమొదలైన అంటురోగము' అని బ్రౌ.)

గీ...తెవులు, కింక నా రోగసంజ్ఞయై కెరలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

కింకపట్టు=పోరుపెట్టు.

(వ్యవ)పిల్లవాఁడు కింకపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు

కింకనీళ్లుతీయు=పిల్లలు పోరుపెట్టుట మానుటకై ఎఱ్ఱనీళ్లు దిగఁదుడిచి పాఱఁబోయు.

(వ్యవ)పిల్లయేడ్చుచున్నది. కింకనీళ్లుతీయుము.

కింకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కింకరునిభార్య.

కింకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పరిచారకుఁడు, సేవకుఁడు, దాసుఁడు.

కింకిణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఘంటిక, చిఱుగంట; గజ్జె. ౨. వికంకతవృక్షము, పుల్లవెలఁగ. ౩. ఘంటారవ, గిలకచెట్టు, గిలిగిచ్చ. ౪. పుల్లద్రాక్ష.

కింకిణీకము. సం. వి. అ. పుం. చిఱుగంట; గజ్జె. (శ్లో. కింకిణీకవిభూషితాన్. హరివంశము.)

కింకిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రక్తము, నెత్తురు.

కింకిరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎఱ్ఱనిది. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. కోయిల. ౩. తుమ్మెద. ౪. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము. ౫. ఏనుఁగుకుంభస్థలము.

కింకిరాటము. సం=కింకిరాతము.

కింకిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨. కోయిల. ౩. అశోకవృక్షము.

కింకిరాతు(టు)ఁడు. సం.వి.అ.పుం. మన్మథుఁడు.

కింకిరాలము. సం.వి. అ.పుం. బర్బూరము,తుమ్మ.

కింకిరి. వి. (√కింక ?) ౧. కోపము, కింక. (చూ. కింకిరిపడు.) ౨. ఏవ, రోఁత; రోఁతపని.

ఉ. పంకజమున్ దొలంగి తదుపాంతచరన్మధుపప్రసక్తికిన్,గొంకిఝుషాదిరూపములకున్ జనునాథునివింతయక్కుపైఁ, గింకిరి గాఁగ లచ్చి తిలకించి యజస్రము నుండుఁగాత ని, శ్శంకఁ జగుక్యవిశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టులన్. కావ్యా. ౧. ౨.

ద్వి. అప్పుడు నందనుఁ డాయోగివరుని,చీరపైఁ గింకిరి చేయు గోరక్షుఁ, జేర రమ్మని పిల్చి చేతికిఁ బుత్రు, నిచ్చి గోరక్షక యీరోఁతఁ గడిగి, తెచ్చి యిమ్మనుటయు ... నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౪ పం.(కింకిరిచేయు:-విష్ఠించు, మలవిసర్జనముచేయు అనిభావము.)

జ: కింకిరిపడు, కింకిరిపాటు.

కింకిరిపడు. అ. క్రి. (కింకిరి+పడు.) ౧. కోపించు.

క. అతఁ డెంత రేఁగి తిట్టిన,మతిఁ గింకిరిపడక యపుడు మాటాడక యా,సతి యగుచు న ప్పతివ్రత,యతని నతిశ్రేష్ఠుఁగాఁగ నాత్మఁ దలఁచుచున్. మార్క. ౨. ౧౫౮.

ద్వి. భరతుండు నాకంటె భక్తుండు మీకు, నత నిఁ బట్టముగట్టుఁ డాత్మఁ గైకేయి, కృత కంబులకు నింకఁ గింకిరిపడకు. రం. రా. అ యో. ౧౧౪ పా. ౧౭ పం.

౨. అసూయపడు.

ద్వి. జగతిలోపల హరిశ్చంద్రభూవిభుఁడు,పా గడొంద నేమి తాఁ బొగడొందఁ డేమి, బొంక కుండిన నేమి బొంకిన నేమి, కింకిరి పడి పరికింప నాకేల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౧౩ పం.

౩. రోఁతపడు, ఏవగించు.

ద్వి. అడరుదుర్గంధాన కణుమాత్రమైనఁ, గింకిరి పడక శంకింపక ధైర్య,మింకక చండాలు నింటికి నేఁగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.౧౫౮౪పం.

కింకిరిపాటు. వి. (√కింకిరిపడు) కింకిరిపడుట. (కోపపడుట, కోపము.)

సీ. నగుమొగంబుల కాని నాతి నీదెస నెప్డుఁ బ తులకుఁ గింకిరిపాటు లేదు. భార. అర. ౫. ౨౯౧. ఉ. హరి. ౩. ౧౪.

కింకిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (విల్య మ్స్.)

- **కింక్షణుఁడు.** సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-ఒకక్షణము పోయిన నేమి యని యనుకొనువాఁడు, కాల మువిలువ తెలియనివాఁడు-సోమరి, అలసుఁడు.

కింగళింపు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుషోడశో పవీతములలో నొకటి. హంస. ౧. ౨౦౬.

కింగాణి. వి. కొఱగానిపని.

ద్వి. కింగాణి మును చేయ దంగన చూడు. ద్వి. భాగ. ౪. ౧౧౦౪. (బ్రౌ.)

కింగిరి. విణ. అల్పము. (శ. ర.)

కించే. వి. మనోవ్యథ.

ఉ... ఈతని కుత్తరంబు నే,నెవ్వగ నిత్తుఁ జిత్త మున కేమియుఁ దోఁపదు కించ పుట్టె... సా నందో. ౩. ౩౮.

కించిజ్జ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచెము తె లిసినవాఁడు, అల్పజ్ఞానము గలవాఁడు.

కించిత్కరము. సం. విణ. (అ. ఈ. ఆ.) కొంచె ము చేయునది, కొంచెము ఉపయోగించునది.

కించిత్తు. సం.అవ్య.అల్పము, ఇంచుక;అల్పముగా.

(వ్యవ) ఇందు లాభము కించి త్తయినను లేదు.

క. కొంచక వేఁడుము తగ న,ర్పించెద నిపు డెద్ది నీయభీష్టము నాకున్,గించి త్తయిన మనోధ న,వంచన మిచ్చోట లే దవశ్యం బనినన్. జై. భా. ౭. ౨౦౯.

క. కించిత్తు నల్లి కుట్టిన, మంచమునకుఁ బెట్లు వ చ్చు మహిలో సుమతీ. సు. శ. ౩౯.

గీ.ఏల కించిత్తు నన్నెంచఁ డితఁ డటంచు.దశా. ౬. ౧౦౧.

కించిన్మాత్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచె పాటిది.

కించిలికము. సం=కించులుకము. (కల్ప)

కించే=క్రించే. విణ. (సం. కించిత్. ప్రా. కించి.) అల్పము, నీచము.

వ... ఆజ్ఞాభంగంబు గావించునక్కించు నొక్కిం చు కంతయు విచారింపక పట్టుకొనిపోయి మత్పురోహితులముందఱం బెట్టి రండు... జై. భా. ౪. ౧౨౨. ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

కించులుకము. సం. వి. అ. పుం. మహీలత, ఎఱ్ఱ, వానపాము.

కింజము. సం. వి. అ. న. కింజల్కము, అకరువు.

కింజలము. సం. వి. అ. పుం=కింజము.

కింజల్కము. సం. వి. అ. పుం. కేసరము, అకరువు. న. ౧. ఆకాశము. (వై. ని.) ౨. నాగకేసర పుష్పము. (కల్ప)

కింతుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. బవాదికరణము లలో నొకటి. (చూ. కింస్తుఘ్నము. విల్యమ్సు.)

కిందముఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాండురాజును శపించినయొకానొక ఋషి.

కిందాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితుఁ డగుదాసుఁడు.

కిందు=క్రింద. (క. త. మ. కీఙ.)

(వశము, అధీనత.)

ద్వి. చేకొని నామాటఁ జేసితి గాన,నీకింద రాజ్యంబు నిత్యమై యుండు,నను చు నాపూరుని నభిషిక్తుఁ జేసి. రం. రా. ఉ. ౧౩౩ పా.

కింపచానుఁడు. సం=కింపచుఁడు.

కింపచుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-కొంచెము వండుకొనువాఁడు-లోభి, పిసినిగొట్టు.

కింపాకము. సం. వి. అ. పుం ౧. విషముష్టి, ముసిఁడి చె. ౨. మహాకాలము చె.

కింపాకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-కుత్సితమనఃపరిపాకము గలవాఁడు-మూఢుఁడు.

కింపురుషము. సం. వి. అ. పుం. భారతాదివర్షములలో నొకటి.

కింపు(పూ)రుషుఁడు. సం. ౧=కిన్నరుఁడు. ౧.అర్థము. (శే. ని.)

శ్లో. పుష్పాసవాఘూర్ణితనేత్రశోభి, ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ. సం. కు. సం. ౩. ౩౮.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం. భాగ. ౮. ౨౦. ౨౦.

కింపురుషేశ్వరుఁడు. సం. వి అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కింప్రభువు. సం. వి. ఉ. పుం. కుత్సితప్రభువు.

కింభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము, గువ్వగుత్తుక చె.

కింరాజము. సం. విశే. (న్. న్, అ, జ్ఞీ. న్.) కుత్సితరాజు గలది. (దేశము.)

కింరాజు. సం. వి. న్. పుం. కుత్సితరాజు.

కింవదంతి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. జనశ్రుతి, లోకప్రవాదము. (కల్ప)

కింవరాటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఒకగవ్వ పోయిన నేమి అనుకొనువాఁడు, డబ్బు విలువ తెలియవాఁడు-అతివ్యయము చేయువాఁడు.

శ్లో. నృపతే కింక్షణో మూర్ఖో దరిద్రః కింవరాటకః. హితో. ౨. ౮౧.

కింశారువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సస్యశూకము, వరిమున్నగువానిముల్లు, యవాద్యగ్రము. ౨. బాణము. ౩. రాపులుఁగు.

కింశుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జ్యోతిష్మతి, మానేరు, ఎక్కుడుతీఁగె చె.

కింశుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧-చిలుకముక్కువంటి పువ్వులు గలది-మోదుగు చె. ౨. నందివృక్షము.

కింశులుకము. సం. వి. అ. పుం. మోదుగు, పలాశము చె.

కిక(కా)కిక. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

చ. కికకికనవ్వెరి...భల్లా. ౨ఆ. (శ. ర.) చంద్రా. ౨. ౧౨౭, ౩. ౬.

చ...మఱుంగున నష్టు సుగ్రహుం,డునికి యె
ఱుంగమిన్నగియె నుండఁగ లే కితఁడుం గి
కాకికఁ. కళా. ౮. ౧౭౧.

కికి. సం. వి. ఇ. పుం. కొబ్బెరచెట్టు. ఇ, స్. పుం.
ఈ. స్త్రీ. పాలపిట్ట.

కికిదివము. సం. వి. అ. పుం=కికీదివి. (రూ. కికీది
వము. కల్ప)

కికీదివి. సం. వి. ఇ. పుం. చాషము, పాలపిట్ట.
(రూ. కికిదివి,కికిదీవి, కికీదీవి.)

కికురించే=కిక్కురించే. స. క్రి. (√ కికురు) ౧.
మోసపుచ్చు, వంచించు.

ఆ.కృష్ణుఁ జూడు మనుచుఁ గికురించి చరుమ్రోల,
మేలిభక్ష్యరాశి మెసఁగు నొకఁడు. భాగ.
౧౦ పూ. ౪౯౬.

సీ.కికురించి రిచ్చి పుచ్చుకొనుచోటులనార లాఁ
కకు లోను గాకప్పు లీక.మనుచ.౩.౧౨౯.
సారంగ. ౨. ౧౧౩.

౨. పోఁగొట్టు, హరించు.

సీ. చెలువవేనలి చిమ్మఁజీకటిఁ గికురింపఁ జంద్ర
సూర్యుల నుంచెఁ జామ యోర్తు. వసు. ౫
౧౧౬.

అ. క్రి. తప్పించుకొని తిరుగు, నక్కినక్కి తి
రుగు.

క. తీపు గలకజ్జ మన్యుఁడు, గోపింపఁగ నొడిసి
పుచ్చుకొని త్రోపాడం, బైపడి యది గొని
యెక్కుఁడు,క్రేపులలో నిట్టు నట్టుఁ గికురిం
చు నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౫౮.

కికురింత=కికురింపు. వి. (√ కికురించే) ౧. మోస
ము చేయుట; మోసము.

గీ...కికురింపు కికురింత యనఁగఁ జెల్లు, వంచన
కరణ మగుచు...ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

౨. దాఁగుట. (చూ. కికురింతలాట.)

కికురింతలాట. వి. (కికురింతలు + ఆట) దాఁగిలి
మూఁతలాట.

సీ. స్వర్ణాల లాచెట్లశాఖలచాటున సంతరింతు
ర కికురింతలాట,లు... చెన్న. ౫.౩౭౮.

కికురింపు=కికురింత. ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

కికురు=కిక్కురు[1]. వి. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెరంగు. గీ. జుముఁగు క్రుక్కు కి
కురు పిక్కు జాణుఁగు మొఱఁగు,డనఁగ...
ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

జ: కికురించు, కికురింత, కికురింతలాట, కికురిం
పు, కికురువెట్టు, కికురువొడుచు.

కికురువె(పె)ట్టు. స. క్రి. (√ కికురు). కికురించు,
వంచించు; త్రోసివేయు.

గీ. దశరథకుమార నీవిడుతప్పటడుగు, లుల్లమున
నమ్మఁగాఁ జాల మొండు రెండు,తప్పటడు
గుల మును జగత్త్రయముఁ గొంటి,బలిఁ గికురు
వెట్టి యని బుధుల్ పలికి రపుడు. రామా.౩.
౧౪౫.

ఆ. అతని చేత నున్న యమృతకుంభము సూచి,క
రలు వొడిచి సురలఁ గికురువెట్టి,పుచ్చుకొనిరి
యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి
మానవేంద్ర...భాగ. ౮. ౨౯౫.

కికురువొ(పొ)డుచే=కికురించే.
స. క్రి. (వంచించు.)

క. పోరుదురు కికురువొడుచుచుఁ, దూఱుదురు
భయంబు లేక తోరపుటిరవుల్, జాఱుదురు
ఘనశిలాతటి,మీఱుదు రెన్నంగ రాని మెలఁ
కువల నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౩౧.

కిక్కస. వి. త్రోవివంటి తృణవిశేషము, నలుము?.

సీ.కిక్కస యనఁగఁ బెంపెక్కును నలసంజ్ఞ...
ఆం. భా. ౨. ౭౫.

కిక్కిశము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమివిశేషము. (ఇది
కేశనఖదంతములకు హాని కలిగించును.)

కిక్కురించే=కికురించే. స. క్రి. (√ కిక్కురు[1]).
వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఆ. చేతికొండ యొకనిచే నిచ్చి తలనున్న, కొం
డదొంతి కుదురుకొన నమర్చి, మగుడ నడుగ
వాఁడు నగచునుల్ నగ వానిఁ, గిక్కురించి
పోయి వెక్కిరించు. భా. రా. యు. ౨౬౭.

ద్వి. కిన్నరబ్రహ్మయ్యఁ గిక్కురించితివొ, కన్నడ
బ్రహ్మయ్యఁ గను మొఱఁగితివొ. పండితా.
మహిమ. ౩౦౬ పొ.

కిక్కురింత=కికురింత. (√కిక్కురించే)

కిక్కురు[1]=కికురు. వి. మోసము, వంచన. (చూ. కి
క్కురువెట్టు.)

జ: కిక్కురించు, కిక్కురింత, కిక్కురువెట్టు.

కిక్కురు[2]. వి. అల్పమైనకంఠధ్వని కనుకరణము.

కిక్కురుమనక=నిశ్శబ్దముగా.

క. కిక్కురు మన కమృతంబుం, గ్రుక్కలు పెట్టు
దురు సురలు...హర. ౬. ౧౨౨. వేమన. ౩.
౧౦౪.

కిక్కురువెట్టు=కికురువెట్టు. స. క్రి. (కిక్కురు[1]+
పెట్టు) వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ. చక్కఁదనంబు జవ్వనము జాణతనంబును
గల్గితివిఁ బెం, పెక్కినదాన నంచు నొకయిం
చుక గర్వము పర్వ నన్నిటుల్, గిక్కురువె
ట్టఁ జూచెదు చెలీ పవమా మువ మాఱ నింక
నా, చక్కెరవింటిదంటనుచుఁ జాయలకోరుల
నేమి యయ్యెనో. రసిక. ౩. ౯౦.

కిక్కెస. అవ్య. ద్రు. గట్టిగా, బిగియునట్లు.

దండకము...భయభ్రాంతుఁడై పాఱ నుంకించు
నక్కించుఁ గంసుం ద్రిలోకీనృశంసు న్ని
యుద్ధక్రియాపద్ధతిం గిక్కెసన్ గొంతు ద్రో
ల్లొక్కి...పారి. ౩. ౩౮. (ప్రయోగాంత
రము లేదు. వి. మిక్కిలి కదియుక అని శ.ర.)

కిఖి. సం. వి. ఇ. పుం. కోఁతి. (త్రి.ని.) స్త్రీ. సృగా
లిక, కొంకనక్క, చిన్నజాతినక్క.

కిగ్గాడి. విశ. (సం. కీకటః. క. కిగ్గ=అల్పము.) అల్ప
ము; నీచము; పనికిమాలినది, అప్రయోజకము.

గీ. పూని కర్ణాత్మజుఁడు వృషసేనుఁ డాత్మ, హయ
ము దాఁటించినట్టివాఁ గల్లయదిగో, నాఁటి
కది యబ్బురము గాని వీటిలోని, నేఁటికిగ్గా
డిగుఱ్ఱాలు దాఁటుచుండు. కళా. ౮. ౧౩౩.

ఉ...కీ, లూడినయందెతోడ బిగియూడినతాలి
మితోడ వచ్చెఁ గి, గ్గాడియుఁ బోలెఁ గామ
గవి గాఁడిఁ గలయ్య నృపాలువీటికిన్. సు
ద. ౩. ౪.

సీ. తనవిడిపెకి రంభ నునుపసై తని తిట్టుకిగ్గాడి
యునుగనుఁ గేలు మొగిచి. ప్రభా. ౧. ౭౮.

సీ. అప్రయోజకసంజ్ఞ యునుమండును గొఱ
గానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం. భా.
౩. ౨౭.

జ: కిగ్గాడికాఁడు.

కిగ్గాడికాఁడు=కిగ్గాడి. (కిగ్గాడి + కాఁడు-స్వార్థ
ము.) (అప్రయోజకుఁడు.)

క. కిగ్గాడికాండ్రె యెపుడుం, దగ్గనిసంపదలఁ
బొదలఁ దా మది యకటా, బగ్గున మండెడు
...శుక. ౩. ౨౮౦.

కిచే. వి. ౧. (పక్షులు కోఁతులు లోనగువాని) కూఁ
తయందగుధ్వని కనుకరణము. (దీని యామ్రేడి
తరూపము కిచకిచ.)

ద్వి. అచలంబుపైకి గుండనక చెట్టనక, కిచకిచ
ధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొనుచు, నెగఁబ్రాఁకి
యెక్కుచో...రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౮ పొ.
౨౪ పం.

౨. చక్కిలిగింత.

ఉదా: వీఁడు నాకు కిచకిచలు పెట్టుచున్నాఁడు.

౩. చక్కిలిగింతవలనఁ గలుగు జలదరము.

(వ్యవ) చక్కిలిగింత పెట్టినచో పిల్ల కెంతో కిచ
కిచ.

కిచకిచలాడు, కిచకిచమను=కిచకొట్టు.

జ: కిచకొట్టు.

కిచేకొట్టు. అ. క్రి. (కిచ + కొట్టు). కిచకిచమని ధ్వని చేయు.

ద్వి.కిచకిచ ధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొను మ.రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౯ పా. ౨౫ పం.

సీ. పూవుగుత్తులవంటిపూపచన్నులు గోళ్ల నదిమినఁ గిచకొట్టునట్టివేళ. శుక. ౧. ౨౧౧.

కిచుకు. వి. ధ్వనివిశేషమున కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'కిచుకుకిచుకు')

(పాము.) వ...నీరంబున ననర్గళ ప్రచారంబునఁ జేరెంబులు వాఱుచు నొడిసి యొడిసి బడలు పడం గఱచి కిచుకుకిచుకు రనక కతిపయదినంబులకు జలపాదావశేషంబుగా నిఖిలభేకంబులఁ భక్షించి...వేం. పంచ. 3.3౬౦.

కిచ్చడి. వి. (క. త. కిచ్చడి. హిం. కిచిడీ.) నానా వస్తువులు చేర్చివండుచిత్రాన్నవిశేషము.

వ...చారులుఁ దియ్యగూరలుఁ బచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జులును... కాశీ. ౬. ౧౯౫.

సీ. సద్యోఘృతంబులుఁ జక్కెరలుక్కెఱల్ పచ్చళ్లు కిచ్చళ్లు పాయసములు. ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

కిచ్చిలి. వి. (క. కిచిలి. త. కిచ్చిలి.) ఒకజాతినారింజకాయ. (బ్రౌ)

కిటకిట. వి. (త.కిఱుకిఱు) పండ్లుకొఱుకుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము.

వ...జటిలుండు గిటకిటం బండ్లు గొఱికి హుమ్మని...మనుచ. ౫. ౧౯.

సీ. శ్రుతులు విజ్జోడైనచోఁ దంత్రి బిగువుగాఁ బీడించి కిటకిట బిరడఁ ద్రిప్పు. వైజ. ౧. ౧౧౯. దశా. ౨. ౨౬.

క. అటు నిటును జూడఁగి మెల్లఁగఁ, గిటకిట యని మేను వడఁకఁ గికురించి కుథ్రు,త్కటకిటటవిటపివిటప,చ్ఛటమఱుఁగున కేఁగి డాఁగి శంకరుఁ డంతన్. పార్వ. ౪. ౧౨౪.

కిటకిటమను=కిటకిటయనుధ్వని చేయు.

క. కిటకిటమన రదనపటలి గీఁటుచుఁ బలికెన్. దశా. ౬. ౯౨.

కిటకిటలాడు = క్రిక్కిఱియు, సమ్మర్దముగానుండు.

(వ్యవ) అక్కడ జనులు కిటకిటలాడుచున్నారు. అతనియిల్లు బిడ్డలతో ఎప్పుడును కిటకిటలాడుచుండును.

కిటి. సం. వి. ఇ. పుం. సూకరము, పంది.

కిటికీ. వి. (హిం. ఖిడ్కీ.) గవాక్షము, సోరణము. (శ.ర, వా)

కిటిభము. సం. వి. అ. పుం-పందివలె నల్లగా నుండునది-౧. కేశకీటము, పేను. ౨. నల్లి. న. పాముకాటువలనియుపద్రవవిశేషము.

కిటుకు. వి. ౧. అకార్యము, దుష్కృత్యము.

చ. కటకట మిమ్మువంటిగుణగణ్యులఁ బుణ్యులఁ జెప్పరానిసం,కటములఁ బెట్టి యెట్టికొఱగాములు చేసితిఁ జెక్కు నాకు నీ,కిటుకున నేమి మేలు కలిగెన్...వి. పు. ౬. ౯౪.

౨. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు,గబును లైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుదు డంబనంగ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

3. మర్మము, రహస్యము.

(వ్యవ) రామునకు విభీషణుఁడు లంకలోనికిటుకు లన్నియును చెప్పెను.

౪. చిక్కు.

ద్వి. కపటనాటకుఁ డైనకాళికుఁ డాత్మఁ, గృపమాలి నినుఁ బట్టి కిటుకులు వెట్టె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౬౨ పం.

కిట్టకము. సం= కిట్టము.

కిట్టము. సం. వి. అ. పుం. న. (వై.ని.) మలసామాన్యము.

(క) దేహమలము.

శ్లో. వసా శుక్రమసృజ్మజ్జా కర్ణవిణ్మూత్రవిణ్ణఖాః, శ్లేష్మాశ్రుదూషికాస్స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం మలాః. (అమరసుధ.)

(చ) లోహాదిధాతుమలము, చిట్టెము.

(ట) నూనె మొదలగువానియడుగుమడ్డి.

కిట్టవర్జితము. సం. వి. అ. న. శుక్లము, రేతస్సు.

కిట్టాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తామ్రకలశము, రాగిపాత్ర. ౨. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కిట్టికోల. వి. ఇటికించుటకుఁగా నొకతట్టు కొనలఁ జేర్చికట్టి చిన్నకోలలతో నేర్పఱుపఁబడినసాధనము. (శ. ర.)

కిట్టిమము. సం. వి. అ. న. క్షారోదకము, ఉప్పునీరు.

కిట్టు. స. క్రి. ౧. చంపు.

ఉ. కిట్టుదుఁ గర్ణశల్యు లనుకీటములం గరతాడనంబులం, బెట్టుదు నేలఁ గౌరవులఁ బీనుఁగుపెంటలు గాఁగ... భార. కర్ణ. ౩. ౨౬౧.

౨. సమీపించు, కదియు.

చ... ఉగ్రమృగనాథుని నైనను గిట్టి ముట్టి బె, ట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గడింపిమగంటిమి యుల్లసిల్లఁ బట్టుదు... భార. విరా. ౧. ౮౩.

గీ... కిట్టెను డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ, జేరె డగ్గఱె నవఁ దారసించె ననఁగ, వెలయు... ఆం. భా. ౩. ౧౨౮.

సక్రి. అక్రి. కవియు, తాఁకు.

మ. మురదైత్యుండు... దేవవ్రాతముం గిట్టి ము, ష్కరుఁడై కుండలముల్ హరించె... ఉ. హరి. ౧. ౮౫.

(దుర్యోధనుఁడు ద్రోణునితో నన్నమాట.)

మ... భీమాగ్రజుం డాజిఁ గి,ట్టినఁ బట్టం గడు నగ్గమైనయెడఁ గ్రేడింతెప్డు... భార. ద్రో. ౧. ౩౮౮.

సీ. ఉద్భటప్రతిభటవ్యూహంబుపైఁ గిట్టి యస్త్రశస్త్రముల నూటాడఁ గోరు. కృ. శకుం. ౩. ౮౩.

కిట్టుకొను= చేరుకొను.

క. కుఱుమూఁకలు గూడఁ గిట్టికొని తమలోనన్.

వ. మదీయవృత్తాంతంబు చెప్పికొనుచున్నంత. దశకు. ౬. ౧౧౦, ౧౧౧.

కిణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠినవస్తుస్పర్శముచే హస్తాదులందు కాచెడికాయ. ౨. శుష్కవ్రణము, ఎండినపుండు, గాయపుకాయ. ౩. మాంసపుగ్రంథి, కంతి.

కిణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేను*.

కిణిహీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అపామార్గము, ఉత్తరేను*. ౨. కటభి, నల్లగినియ*. ౩. తెల్లగినియ*.

కిణ్వము. సం. వి. అ. పుం. న. సురాబీజము*.

న. ౧. పాపము. ౨. మద్యము చేయుట కుపయోగించు నానావస్తుసముదాయము. ౩. పిణ్యాకము, తెలికపిండి.

కిత. వి. దేవతార్పణమునకై కళ్లమున నొకదెసను బోసెడుమూఁడుదోసిళ్లధాన్యరాశి. (శ. ర.)

కితవము. సం. వి. అ. పుం. దుత్తూరము, ఉన్మత్త*.

కితవుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు. ౨. ఖలుఁడు, దుష్టుఁడు. ౩. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. వి. అ. పుం. జూదరి.

కిత్తనార. వి. చాఁగనార.

కిత్తలి. వి. (క. కిత్తళె. తు. కిత్తలి) కిచ్చిలి*. (బ్రా)

కిత్రి= కిత్తు. (శ. ర, చి. ని.)

సీ. అలికనేత్రముకిత్తి యారజ్యమానమై యిప్ప లసందుల నిప్పు లుమిసె. హర. ౭. ౭౯.

కిత్తు. వి. (ప్రా-క. త. కిచ్చు.) అగ్ని, నిప్పు.

సీ. నీటిబిడ్డఁడు కిత్తు నిప్పు...సాం.ని. దేవ.౧౨. వేంక. దేవ. ౧౪. ఆం. భా. ౧. ౯౫.

కిదుకు. అ. క్రి. మూలుగు.

సీ. మేల్కొన్న తెఱఁగున మెల్లనఁ గను విచ్చి క్రేఁగంటఁ జూచుచుఁ గిదికి నీల్గి. భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫.

క. నిదురించినశిశు వాఁకొని,కిదుకుచుఁ జను గోరికరలి కిసలయవిలస, న్మృదుచక్రచాపరేఖా,స్పదపదమునఁ దన్ని నొక్కఁబండిన్ దండిన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౨౫౦.

ద్వి. వత్తు నేనును నన్ను వదలక తిగిచి, యెత్తు కొమ్మనుచుఁ బెల్లెసఁగు దైన్యమునఁ, గిదుకుచుఁ జిన్ని కెంగేలఁ బైకొంగుఁ, గదియించి బుడిబుడికన్నీరు దెచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౩౪౨ పం.

కినియు[1]. స. క్రి. అ. క్రి. (క. కినిసు). ౧. కోపించు.

గీ. అనిన ధృతరాష్ట్రుఁ డాపగాతనయు భక్తి,నను నయించి రాధేయునిఁ గినిసి ప్రియము, దోఁపఁ దా నిట్టు లనియె...భార. ఉద్యో. ౧. ౨౫౫.

ఉ. అత్తఱి భీష్మముఖ్యు లగునచ్చటివృద్ధజనంబు లెల్ల నో,రెత్తక యూరకుండిరి మహీశ్వరుచిత్త మెఱుంగ కుర్కుఁ దా,నొత్తి కుమారులం గినియ నోపఁడ ... భార. ఉద్యో. ౧. ౩౯౬.

చ. అనిమిషనాథ ముఖ్య బదరికాశ్రమతాపసపంక్తిముండటన్,గినిసి ప్రతిజ్ఞ చేసి రణకేళికి నప్పుడ పోవువాఁడనై, పనివడి నేఁ దలంచితి సుపర్ణుని...ఉ. హరి. ౧. ౧౩౭.

చ. ..భవ, త్తనయుఁడు గంధసింధురవితానము పై నడరించి భీమసేనుని గినియించె...భార. ద్రో. ౧. ౩౦౦.

సీ. కినిసి బిడౌజుఁ డాగ్నేయాస్త్ర మడరింప నది శార్ఙ్గి తేజంబునందు డిందె. పారి. ౫. ౩౦. వరాహ. ౧౧. ౧౦.

౨. ద్వేషించు.

గీ. అఖిలవిషయానభిస్నేహుఁ డగుచు శుభము, నొంది మురియక యశుభంబు నొంది కినియ, కుండు నెవ్వాఁడు సమత నప్పండితుండు, సంస్థితప్రజ్ఞుఁ డగు సూరిజనవరేణ్య. సీతా రా. ౩. ౧౪౨.

శ్లో. యస్సర్వత్రానభిస్నేహస్తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభమ్, నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా. గీత. ౨. ౫౭.

జ: కింక, కినుక[1],కినుకకాఁడు,కినుపు,కినువడు.

కినియు[2]. స. క్రి. సమీపించు. (ప్రా, శ. ర.)

గీ. కినిసి పాణినాళీకంబు సోనుపుటము,నంత లోఁబడ కదియు మోహప్రకటన,మూని తన్ను నిచినయతిమానతుంగ,తరు నెనసి తోన గ్రహణగోచరతఁ దొఱఁగె.హ. న. ౨. ౮౭. (నలపక్షమున)

జ: కినుక[2].

కినుక[1] (న్క)=కింక.

వి. (కోపము, అలుక, కనలు)

చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు విల్లు ప్రేల్చిడిం, దునిమి...భార. విరా. ౫. ౧౭౬.

గీ. అనిన విని కిన్కఁ బూనినయలఁతినగవు,చెలువు మొగమున కొకక్రొత్తపొలుపు పొసర్పఁ, బుండరీకాక్షుఁ డగు పెల్లఁ బోయి యప్పు, డరుణకమలాక్షుఁ డగుచు మురాంతకుండు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬౪.

సీ...కినుక యనంగను గిన్క యనఁగ...గీ...త
నరుఁ గోప,ము...ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

కినుక[2]. వి. (√కినియు[2]) అల్లాడుట.

చ...అవ్వికచపంకజలోచన పాంథ యిందు ర,
మ్మనుటయు నిల్లు చేకొనెద వద్దిర మత్పతి వ
చ్చువేళ నీ,కినుకలు సాగ విచ్చుట జగే యన
నాతఁడు భీతచిత్తుఁడై. శుక.౩.౧౯౬.(చూ.
౧౯౫.)

కినుకకాఁడు. విశే. (√కినుక[1]) కోపము గలవాఁ
డు, కోపశీలుఁడు. (శ. ర.)

కినుపు. వి. (√కినియు[1]) కోపము.

క. అని సామంతులపంతపుఁ,బెనుగాడ్పులఁ దరత
రంబు పెరిఁగెడుననునే,శునికినుపుఁగడలి మొ
రసెనొ, యనఁ దగి ప్రస్థానభేరి యంతట
మ్రోసెన్. కవిక. ౨. ౧౪౩.కాశీ.౪. ౧౪౭.

కినువ(న్వ)డు. అ. క్రి. (కినుపు + పడు) కోప
పడు.

క. జన్నములు సేయునెడఁ బ,క్వాన్నంబులు
గుడుచు చుండు మధిపతి నిన్నున్, జన్నియ
విడిచె రణముతటి, మిన్నక కినువడక సొమ్ము
మిగృహమునకున్. భార. విరా.౪.౨౧౭.

చ. జనకునిఁ గన్నఁ గిన్వడుదు సభ్యుల బంధులఁ
గాంచినం గడున్, గవలుదుఁ దల్లిదిక్కునను
గౌరవబుద్ధి యొకింత లేదు నా,కు ... హరి.
పూ. ౯. ౭౧.

కిన్నర. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.ఒకజాతివీణె. (విల్యమ్సు.)

ఉ... మే,ల్కిన్నరఁ జెంతఁ జేరి యొకకిన్నర
కంఠి యొసంగ నయ్యెడన్. చంద్రికా. ౨.
౯౫.

కిన్నరకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కిన్నకంఠి.

కిన్నరకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కిన్నరులకంఠస్వర
మువంటికంఠస్వరము గలది-మధురకంఠముగల
స్త్రీ; స్త్రీ.

శ్లో. కిమిదం కిన్నరకంఠి సుప్యతే. సం. రఘు
౭. ౬౪.

కిన్నరము. సం. వి. అ. న. భారతాదివర్షములలో
నొకటి.

కిన్నరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వీణాభేదము. (శే.ని,
వై. ని.) ౨. కిన్నరస్త్రీ.

సీ. తతవాదకసమీరహతకిన్నరీరుతుల్ కిన్నరీరు
తులు నేకీభవించె. వసు. ౧. ౧౪౯.

కిన్నరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరముఖమును అ
శ్వశరీరమును గలదేవయోనివిశేషము.

శ్లో. బింబోష్ఠం బహుమనుతే తురంగవక్త్ర,శ్చుం
బంతం ముఖమిహకిన్నరం ప్రియాయాః.శిశు.
౪. ౩౭.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం.భాగ.
౭. ౨౦. ౨౦.

కిన్నరేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కిన్నెర. వి. (సం. కిన్నరా) వీణావిశేషము.

(సరస్వతీవర్ణనము.) సీ. శృంగారకుసుమంబు
చిన్నిచుక్కలరాజు పసిఁడికిన్నెరవీణ పలు
కుఁదోడు. నైష. ౧. ౫.

సీ. వదరుపల్కులు గాక తుది సాటివచ్చునే కి
న్నెరకాయ లీచన్నుఁగవకు.హంస.౧.౨౦౦.

కిప్యము. సం. వి. అ. పుం. పురీషమున పుట్టు క్రి
మిభేదము.

కిమిచ్ఛకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఛ్చకా. అ)-భోజ
నాదిసమయములందు-ఏమికావలెను ఏమికావ
లెను అని అడుగువాఁడు.

శ్లో. సుమనోమోదకై రత్నైర్హిరణ్యేన చ భూ
రిణా,గోభిర్వస్త్రైశ్చ రాజేంద్ర వివిధైశ్చ కిమి
చ్ఛకైః. సం. భార. శాం. ౩౭.౧౭.(కిమిచ్ఛ
సి కిమిచ్ఛసి ఇతి పృచ్ఛద్భిః-వ్యాఖ్యా.)

కిముకా(ఖా)బు. వి. (హిం.కంఖ్వాబ్) బంగారు పువ్వులతోఁ గాని వెండిపువ్వులతోఁ గాని కుట్టినవిలువ గలయొకవిధమైనపట్టుబట్ట.

చ. కళుకుఁబసిండికట్ల పుజగాపయితాణిమెఱుంగుఁగండెపూ,వులకిముకాబుజంటిహరువుల్ బడఁగొట్టువెడందపావడల్ ... మల్హ. ౪. ౧౮.

సీ. పుత్తోలుసరిగపూవులహెచ్చుకిముఖాబు గొప్పతిమాసుగా నొప్పఁజేసి. పార్వ. ౫. ౧౪౯.

కిముదు. విశ. కొంచెము, అల్పము.

సీ. శైకంబు కొంచెము సన్నంబు తోడెము చిఱుకిము డసదు లే చిఱుత లేఁత. గీ. కొద్దియన్ను వసంగను గొఱలు వల్ప,ము... ఆం. భా. ౩. ౧౬.

కిమ్మను. మి. అ. క్రి-ప్రశ్న వేయు-నోరెత్తు, మాటాడు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము.)

సీ. కళలు వెచ్చము గాని కలువనెచ్చెలికానిమురువుఁ గిమ్మనసీని మోమువాని. సారంగ. ౩. ౧౦౮.

ఉ... ఇందుబింబముల్, గిమ్మనసీదు మోము... మనుచ. ౩. ౬.(ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

కిమ్మీరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము గలది, నానావర్ణములు కలది. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. ౨. నాగరంగము, నారింజకాయ.

కిమ్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రాక్షసుఁడు. (వీఁడు భీముని చే హతుఁ డయ్యెను.)

కిమ్ము=ఇమ్ము[1]. (౧. అర్థము. చూ.) ప్రీతి.

ఉ. కమ్మనిజున్ను మంచినెయి గట్టిది మీఁగడతోఁ బెరుంగు చొ,క్కమ్మగుజున్నుఁబాలు చిలుకల్ మిసి దీసినవెన్న ముద్ద వె,చ్చమ్ముల నైదునాల్గుదివసాలకు మాడలముల్లె లిమ్మెయిం, గిమ్ములఁ దెచ్చి యిచ్చు రతికిం బలిమాలుచుఁ బిల్చి నిచ్చలుల్. హంస. ౨. ౧౧౧.

కియాహము. సం.వి.అ.పుం.ఎఱ్ఱగుఱ్ఱము.(వై.ని.)

కియ్య. వి. (కిందు+య) అక్షరముక్రింద వ్రాయు యకారము.

గీ... కియ్య యనఁగ, నడరును యకారనామంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కియ్యవడి=కియ్య. వి. అక్షరము క్రిందియకారము. (శ. ర.)

కిరకము. సం. వి. అ. పుం. పందిపిల్ల.

కిరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లేఖకుఁడు, లేకరి. (వాచ.)

కిరడు. వి. బెస్తలు సవారి మోయునపుడు నడచునడకలలో నొకటి. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కిరణమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కిరణము. సం. వి. అ. పుం. మయూఖము, వెలుఁగు.

కిరత్. సం. శత్రు. ౧. కప్పుచున్న. ౨. చిమ్ముచున్న, చల్లుచున్న. ౩. హింసించుచున్న.

కిరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విక్షేపకము, చల్లునది. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. పిష్టాదులు విసర్జించు ప్రదేశము, మఱుఁగుదొడ్డి.

కిరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కిరాటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. వైశ్యుఁడు, కోమటి. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

శ్లో... ద్వౌ తు కిరాటస్స్యాన్మ్లేచ్ఛే వణిజి చాపి. (కే. ని.)

కిరాతకము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముచెట్టు.

కిరాతతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముచెట్టు.

కిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. ఒక జాతి చేఁప. ౩. భూనింబము, నేలవేముచెట్టు.

కిరాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గంగ. ఈ. స్త్రీ. ౧. కిరాత

స్త్రీ, బోయత. ౨. కుంటెనకత్తె. ౩. దుర్గ. ౪. ౧౦౧.

కిరాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జటామాంసి౯.

కిరాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పొట్టివాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలిపింఛెము ధరించి యడవియందు తిరిగెడిబోయ, ఎఱుకు. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

కిరి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧-నేలను త్రవ్వునది-పంది. ౨-నీళ్లను చిమ్మునది-మేఘము. స్త్రీ. అటవి, ధనుష్కోటి (వై. ని.)

కిరీటము. సం. వి. అ. పుం. న. మకుటము, రాజులు తలను దాల్చు భూషణవిశేషము.

సా: కిరీటముపెట్టినతలపు నుల్లడుగ నేల.

క. చెలులార మీదువిద్యా,నిలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁ జూడ౯, వలెనె కిరీటము వెట్టిన,తలకు౯ నుల్లడుగఁ బోవఁ దగునే యెందు౯. వాల్మీకి. ౩. ౬౭.

కిరీటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కిరీటము దాల్చినవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. (వై. ని.) ౨. అర్జునుఁడు.

కిరీటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీవక మనెడిగంధద్రవ్యము౯.

కిరీటిపచ్చ. వి. (కిరీటి + పచ్చ-కిరీటిశబ్దముగాదు డశబ్దభవము అని శ.ర.) గరుడపచ్చ, మరకతము.

సీ. గోమేదకంబులకుట్టిమంబులతోఁ గిరీటిపచ్చలవితర్దికలతోడ. వరాహ. ౪. ౧౧౧. ద్వి. పరమ. ౩. ౨౪౪ పా.

కిరుదెస. వి. (సం. గృధ్రసీ.) రొండియందు కలుగు నొకవాతరోగము.

సీ. గృధ్రసి పేరగుఁ గిరుదెస యనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

కిరుసు. వి. (త. కిరుచు.) ఇరుప్రక్కల వాయి గలిగి వాట మగునొకవిధ మైనకత్తి.

గీ. అనుచుఁ జెల్వపుఁజెంగల్వయరిదికిరుసు, దురుసుమాస్టిని బదరి యయ్యురుసుపట్టి,గురుసుమద్యోతనుని దూఱి గరుసు మీఱి, పేరెములు వాఱెడుమరుత్కుమారు నని యె. కువల. ౪. ౩౧. (చెంగల్వయరిదికిరుసుమురుసుమాస్టిఁడు= చెంగల్వకత్తిగాఁగల మొనగాఁడు, మన్మథుఁడు.)

గీ. విరహినెత్తుట జొత్తిల్లుకిరుసు లనఁగ, నరుణతరుణప్రవాళంబు లచటచటఁ, గ్రమ్మ బుతురాజు నిండోలగంబుచేసె, మదనసేనాధిపత్యసంపదలఁ బొదలి. కార్తిక. ౪. ౫౭౫.

కిరుసుఁగత్తి=కిరుసు. కళా. ౬. ౧౨.

కిరుసుఁగైదువు=కిరుసు. చంద్రా. ౨. ౬౯.

కిర్మి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పలాశము, గింజలేనివరిపోఁచ, మొ. ౨. గృహము. ౩. స్వర్ణపుత్త్రిక, బంగారుబొమ్మ (మే.ని.)

కిర్మీరత్వక్కు(చము). సం. వి. చ్. పుం. నాగరంగము, నారింజ౯.

కిర్మీరము. సం.=కిమ్మీరము.

కిర్మీరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కిర్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కిమ్మీరుఁడు. (వాచ)

కిఱకిఱ. వి. రథనేమిధ్వన్యనుకరణము. (శ.ర.)

కిఱు[1]=కిఱ్ఱు. (చూ)

జ: కిఱుఁజెప్పు.

కిఱు[2]=చిఱు. విణ. (క. కిఱు) అల్పము. (దీనికి వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

సీ. నూఁగారు వొదలుమేనులతోడ నెరకునై కిఱుకూఁత లిడ నాలకింప లేదు. వేం. పంచ. ౧. ౨౭౬.

ద్వి... మోవి,కెందలిరాకుమైఁ గిఱునవ్వు నెఱ

యా. ద్వి. పరమ. ౨. ౯౮ పా. ౧౫ పం.(చి. ని.పా.)

కిఱుఁజెప్పు=కిఱ్ఱుఁజెప్పు.వి.(కిఱు[1] + చెప్పు.)కిఱ్ఱు మని ధ్వని చేయు చెప్పు.

మ. తతి నాక్రాంతసమస్తలోక బలిదైత్యధ్వంసి యో దేవ నీ,యఱకా లుద్ధతి రాహుమండలము బ్రహ్మాండంబుతో నొత్తి నం,గుఱుగు ఱ్ఱం చెడసంది బిట్టొఱలునన్ఘోరాహి నీయంఘ్రి కిన్,గిఱుఁజెప్పైనవిధంబు నామనములోఁ గీలించినట్లయ్యెడున్. నైష. ౯. ౧౨౫. చెన్న. ౩. ౩౧.

కిఱుకు = కిఱ్ఱు. వి. చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కిఱుకుఁజెప్పులు...అ. మ. క. ౧. ౪౯పా. ౧౭ పం.

క. అన విని వా రిది యగు నని, చనుటయు నానాఁటిరేయి శయ్యపయి న్నా,థుని ప్రక్కనుండి తమిరేఁ,గినఁ జత్తిని చనియెఁ దలుపు గిఱు కనకుండన్. శుక. ౨. ౧౨౮.

కిఱుదు. విశే. (క. కిఱుదు) న్యూనము, తక్కువ.

గీ. ఒకట నుదయాద్రి కస్తాద్రి కొక్కజంగ, దాఁటఁ జాలియుఁ గిఱుదుగా దాఁటి యో డె, దానవుఁడు...దశా. ౯. ౧౪.

ఉ. యతివరులార నీలనిషధాద్రులు తక్కినవర్ష భూధర,ప్రతతులలోన మిక్కిలియుఁ బ్రస్తుతి గన్నవి లక్షయోజనా,యతములు వీనిఁ గూర్చి కిఱుదైనవి చాఁపున హేమకూటప, ర్వతమును మంచుఁగొండయును ద్వాదశవింశతియోజనంబులన్. వరాహ. ౧౦. ౧౦౯.

జ: కిఱుదుకట్లు.

కిఱుదుకట్లు. వి. బ. (√ కిఱుదు) కుమ్మరవాఁడు కుండలపై చేయు నొకవిధమైనపని.హంస.౫.౧౩.

కిఱ్ఱు. వి.చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము. (వ్యత్యయందు వికల్పముగా ద్విత్వలోపము- చూ. కిఱుఁజెప్పు, కిఱ్ఱుఁజెప్పు.)

సీ. గద్దమా కుచ్చులయుద్దాలు గిఱ్ఱని మ్రోయఁగా నల్లానిమునఁ జెలంగి. ద్వా. ౧౦. ౯౩.

గీ. పాదములఁ గిఱ్ఱుకిఱ్ఱని పలుకుచుండుకుచ్చులుద్దాలు...హంస.౩.౯౧. శుక. ౩. ౪౫౩.

గీ. గమనజవమున నఱ్ఱాడుకావ డదరి,కిఱ్ఱుకిఱ్ఱని భుజమునఁ గేళి సల్ప. హంస. ౧. ౧౭౨.

సీ. తలుపు కిఱ్ఱనకుండ...కాశీ. ౪. ౧౧౧.

జ: కిఱ్ఱుఁజెప్పు, కిఱ్ఱుఁబావాలు, కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు.

కిఱ్ఱుఁజెప్పు=కిఱుఁజెప్పు.(కిఱ్ఱు + చెప్పు)

ఇక్లే:- కిఱ్ఱుమెట్టు. (శ.ర.)

కిఱ్ఱుఁబావాలు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+పావాలు) కిఱ్ఱు పావుకోళ్లు. వైజ. ౨. ౪౫.

కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+ గానుఁగ + త్రిప్పుళ్లు.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు గుఱ్ఱపెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస.౩.౧౪౬.

కిలకించితము. సం. వి. అ. న. (కిల=అలీకేన.కిం=ఈషత్. చితం=సంచితం.కల్ప) స్త్రీలశృంగారచేష్టావిశేషము, అభీష్టసమసంగమమువలని యబ్బుచేఁ గలుగు స్మితాదులకూడిక.

శ్లో. స్మితశుష్కరుదిత హసితత్రాసక్రోధశ్రమాదీనామ్, సాంకర్యం కిలకించితమభీష్టతమసంగమాదిజాద్ధర్షాత్. సా. ద. ౩. ౧౧౧.

కిలకిల=కిలాకిల. వి. (క. కిలకిలా) నవ్వుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము. (ఇది 'కిల' కు ఆమ్రేడితరూపము.)

క. కలువలు కిలకిల నవ్వెన్.సారంగ.౨.౧౬౨.

చ...బల్, సకినలకూఁకలన్ గిలకిల న్నగుమోహనశయ్య నున్నెడన్...వసు. ౬. ౭౪.

సీ. వలసినయొకకుఁ గమ్మలు వ్రాయువ్రాయసంబు
లవారిగంటాలకిలకిలలును. కువల. ౨.౧౧౦.

చ...గ్రక్కున బాహువు లప్పళించుచుఁ,గిల
కిల నార్చుచుఁ జెలఁగి కేరుచు...ఉ. రా.
౭.౧౩౦.

సీ. చెలఁగుచుఁ గిలకిలల్ గులుకుకో వెలలకు...
యయా. ౪.౧౫, ౫.౮౧.

జ: కిలకిలమను, కిలకిలలాడు, కిలకొట్టు, కిలారిం
చు, కిలారుచు.

కిలకిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హర్షధ్వని. ౨. వీరుని
సింహనాదము.

కిలకిలమను=కిలకిలలాడు. (కిలకిల+అను-వా)

కిలకిలలాడు. అ. క్రి. (కిలకిలలు+ఆడు) కిలకిల
మనిధ్వని చేయు.

చ...సారెసారెకుం,గిలకిలలాడుచు న్నిగులఁ గే
కలు గొట్టుచు రింతె కాని...నీలా. ౨. ౮౧.

చ...దీనితోఁ,గిలకిలలాడుచుఁ మదనకేళిఁ బె
నంగెడిభాగ్య మెన్నఁడో.మృ.వి.౨.౬౨.

కిలకొట్టు. అ. క్రి. (కిలకిల+కొట్టు.) కిలకిలధ్వని
చేయు.

ద్వి. చెలికత్తియలపింఛుఁ జేరఁ జీరుచును, గిల
కొట్టి యంతలోఁ గేరి నవ్వుచును. ద్వి. పర
మ. ౨. ౫౮ పా. ౧౪ పం.

సీ...కిలకొట్టి నవ్వి నవ్వాలయఁజేసి. చంద్రా.
౨. ౫. ఘుటికా. ౨. ౧౧౪.

కిలము. సం. వి. అ. పుం. ఆట, క్రీడ.

కిలరము=కిలారము. వి. పసువులమంద.

వ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున చామి
యబోయువంటియయు ... కొమ్మబోలతల్లి
యయు బెరసినబోలవసమునం బెట్టిన ఎడ్లు
౫౦... ద.శా. ౪. ౧౦౧౨.

వ. ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున...బె
ట్టిన ఇన్నఎడ్లు౫౦ ...ద.శా. ౪.౧౦౧౭.

కిలాకిల=కిలకిల.
(నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

మ ... గౌరీకాంత సారెం గిలా,కిల నవ్వ న్మద
మొందుదంతిముఖునిం గీర్తించి నర్తించెదన్.
కువల. ౧. ౭.

చ... నలకూబరుఁ డేమి నేరమే, పలుకవె యం
చు బొమ్మచెయి వట్టిన రంభ నగుం గిలాకి
లన్. దశా. ౧. ౮౫.

కిలాటము. సం. వి. అ. పుం. ఇగురఁ గాఁగి గడ్డక
ట్టినపాలు.

కిలాటి. సం. వి. న్. పుం. వెనుకి. ఈ. స్త్రీ=కిలా
టము.

కిలాతము. వి. గుజ్జు.

ఉ. విన్నన నేఁగుతామరలవిందు కిలాతపుఁబిడ
లెప్పుడుఁ, వెన్నెలరాచతాలఁ గని వెళ్లక
నీళ్ల మునింగి యున్న వీ,మన్ను లటంచుఁ
జెంచెతలు మాటికి నవ్వుల నేసి నాటమిన్,
మిన్నక సిగ్గునం గదలి మెల్లనఁ బోవు చరిం
డ్లపట్లకున్. యయా. ౨. ౩౯.

కిలారము=కిలరము, కీలరము, కీలరు, కీలారము.
వి. పసువులమంద.

సీ...అడవు గోవు,లమ్మ మంద యనఁ గిలారమ్ము
నా...ఆం.భా. ౨.౨౬౧. ద.శా.౪.౧౧౧౦.

జ: కిలారి.

కిలారి=కీలారి. వి. (కిలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ...గోపాలకుం డొప్ప గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు
కీలారి గొల్ల కిలారి పసులగాపరి యనంగ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

కిలారించు=కిలారుచు.అ.క్రి. (√ కిలకిల)౧. కిలకిల
మనిధ్వని చేయు. (శ.ర.)౨.బొబ్బరించు.

వ...పండ్లు గొఱుకుచు నార్భటించుచుం గిలా
రించుచు దక్షిణోత్తరసముద్రంబు లుప్పొంగి

ఘోషించుచు వచ్చుభంగిఁ బోయమండ ... వేం. మా. ౩. ౮౨.

కిలారుచే(ర్చు)=కిలారించే. (బొబ్బరించు)

ఉ.సింగము గాలివెంబడిన చేరి కురంగముఁ బట్టునట్లు చం,ద్రాంగదు జీవముల్ గొని కిలార్చెద బెట్టుగ నిన్నుఁ దీర్చెదన్.చంద్రా.౬.౧౦౨.

సీ. దేవతల్ డయ్యంగ దిక్కులు వ్రయ్యంగ నప్పటప్పటికిఁ గిలార్చుకొనుచు ... ఉ. రా. ౭. ౧౨౦.

కిలాసఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-కిలాసరోగమును పోఁగొట్టునది-ఆఁగాకర.

కిలాసము. సం.వి.అ.న. క్షుద్రకుష్ఠరోగము,సోబె.

కిలాసి. సం. విణ. (న్. సీ. న్.) సిధ్మలుఁడు, సోబెరోగము గలవాఁడు.

కిలింజకము. సం=కిలింజము.

కిలింజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాఁప,కటము. ౨.కాశాదిరజ్జువు, ఎల్లు మున్నగువానితో పేనిన త్రాడు. ౩. సూక్ష్మదారువు. (త్రి. ని.)

కిలిమము. సం. వి. అ. న. దేవదారువు.

కిలు(ల)ము=చిలుము.(బ్రౌ,వా-క.కిలుబు,కిలబు.)

కిల్బిషము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. అపరాధము, తప్పు. ౩. రోగము. (హేమ.ని.)

కిల్లా. వి. (హిం. ఖిల్లా. క. కిల్లె.) కోట.

శా. లాహూఖానుకుమంద మొక్కలుఁడై కిల్లాలెల్ల లగ్గల్ గొనెన్. రంగా. ౨. ౮౮.

క.హల్లా సేయుచు బొబ్బిలి,కిల్లా తజ్జయము నీకుఁ గీల్కొల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౮.

కిల్లాకు. వి.(కిల్లా+ఆకు? కిల్ల+ఆకు.శ.ర-త. కిళ్లాక్కు.) ఖండపత్రిక, చీటి, పురోణి; ఆజ్ఞాపత్రము.

సీ...కిల్లాకు చీటి,యన ఖండపత్రిక యలరును... ఆం. భా. ౨. ౧౯౯.

ఉ...మనువంశచంద్రుకి,ల్లాకుఁ బంపు సేతును మహాహిసురాసురలోకపాలకుల్. ఉ. హరిశ్చ. ౮. ౨౧౯.

సీ. మకుపులు చుట్టి యేర్పడఁగ గోయలు వెట్టి లలి మీటు మరునికిల్లాకు లనుచు. శశాం. ౨. ౯౬.

క. ముల్లోకంబుల నేలుదు, బల్లిదుఁడను గింకరులు సురవ్వలు నాకుం,గిల్లాకుపంపు సేయన్. రామా. ౫. ౧౭౭.

కిల్లి. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, ఒకవిధమైన జెట్టిపట్టు.

సీ...సరిబిత్తరము కిల్లి. గీ. చాగుసమసీసము తడకాల్ సందుసీస, మంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియురెండువిన్నాణములకుఁ బేళ్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.('కిర్లి' బ్రౌ, శ.ర. పా.)

వ...చేవయుఁ గందనంబును గిల్లియుఁ దుట్టును బరిపోటును...మల్లుపు.౩.౬౯.ప్రబంధ.౭౯.

కివకివ. వి. కోకిల పావురము మున్నగుపక్షులధ్వని కనుకరణము.

వ...కివకివఁ గూయుకోయిలల యారజంబులను...కువల. ౧. ౧౭.

సీ. కిచకొట్టు బకదారికివకివల్ చెవిఁ గుల్క... శుక. ౧. ౨౧౮.

కివ్వు. అ. క్రి. మఱియు, చచ్చు. (బ్రౌ)

కిశ(స)రము. సం. వి.అ.పుం.న. సుగంధద్రవ్యభేదము.

కిశోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపుపిల్ల;శిశువు, శాబకము. (ఉదా:- సింహకిశోరము, మార్జాలకిశోరము.) ౨. తైలపర్ణియనుఓషధి.

కిశోరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పదునొకండేడ్లకు పదునైదేండ్లకు నడుమనుండు వయసు కలవాఁడు. (వాచ.) వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కిష్కింధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వానరరాజధాని.

కిష్కుపర్వము. సం. వి. న్. న- కిష్కువు ఎడము గలకణుపులు గలది-౧. చెఱకుకీ. ౨. వెదురుకీ. ౩. పోటగళము, కిక్కసకసవుకీ.

కిష్కువు. సం. విణ.(ఉ.)కుత్సితుఁడు.వి.ఉ.పుం. స్త్రీ. ౧. జేన, వితస్తి. ౨. నలువదిరెం డంగుళములకొలఁది. ౩.మూర. ౪. ప్రకోష్ఠము,ముంజేయి. (మే. ని, వై. ని.)

కిసమస. వి. వ్యథ, బాధ.

క. గుసగుసలువోయి వలపుల,కిసమస లని తెలిసి రసికకిసలయపాణుల్, బిసకిసలకుసుమవిసరము,పెస మసలక తెచ్చి శిశిరవిధిలాలస లై. విజ. వి. ౩. ౩౬.

కిసరు. వి. (క. కిసరు.) దృష్టిదోషము.

చ.కిసలయపాణి లేఁతనునుఁగెంజిగురాకుమెఱుంగుమోవికిన్, గిసరు దొలంగిపోవలసి కేళివనాంతరలక్ష్మి బోటియై,మసిఁ జిటిబొట్టుపెట్టె వనుమాడ్కిఁ దదాననవాససంపదన్, భసలకిశోరకంబు గనుపట్టెడు నల్లని పల్లవాధరా. రాజ. చ. ౨. ౧౪౪.

ద్వి. ఎన్నిక శాస్త్రంబు లింతియు కాని, యన్నిశాస్త్రములు రావా మీకు ననుచుఁ, జదివింప వచ్చినశాస్త్రుల నెల్లఁ, జదివింపఁగాఁ జూచి నతియును బతియుఁ,గిసరు దాఁకకయుండఁగించిత్తు నొసల,మసిబొట్టుఁ బెట్టి ముష్టాఱుఁ దూపొడువ. ప్రభు. ౨. ౪౨సా. ౨౩ పం.

కన్కిసరు=ఒకరికలిమిని చూచి సహింపలేమి, చూపోపమి.

క. ఒసఁగి రగస్త్యార్ఘ్యములం, గొసరి జను ల్వార్ధినీరు గ్రోలితి వీనిర్, నసికై మా కిమ్మని క,న్కిసరుడుగం గావ నప్పగించెడుమాడ్కిన్. ఆము. ౪.౧౬౫.

కిస(శ)లము. సం. వి. అ.న. పల్లవము,చిగురాకు. (త్రి.ని.)

కిస(శ)లయము. సం=కిసలము.

కిసాలము. సం. వి. అ. న=కిసలయము.

సీ. తరుణారుణాంశుబంధురరసాలకిసాలపటలిన త్తుః కౌస్తుభంబు గాఁగ. ఇందు. ౨. ౪౨.

కిసాలు. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (బ్రా)

సీ. కొనుపై నలరారునూనూఁగునూఁగారు నసదుఁగస్తురిరేఖ యనుచుఁ దుడుచుఁ,దరుణులతో నాటతమిఁ గిసాలున నవ్వి చెలి చల్లువిరు లని చేతు లొడ్డు. మృ. వి. ౧. ౯.

కిసిమిసి. వి. (హిం. కిష్మిష్) లఘుద్రాక్షకీ.

వ...తిన్న నిసురపొన్న గున్నలనీడలజాడలఁ గిసిమిసితీవలత్రోవల నెత్తమ్మికొలంకులకెలంకులఁ వచ్చివచ్చి... మృ.వి. ౨. ౫౫.

కిసుక. వి. (సం. కృషిః) కృషి, సేద్యము.

సీ...కృషిసంజ్ఞ మీఱుఁ గిసుక దుక్కి యన... ఆం.భా. ౨.౨౩౩. (ప్రమాణాంతరము కనఁబడలేదు.)

కీ

కీఁచే. వి. (కోఁతులు మున్నగువాని) ధ్వని కనుకరణము.(దీనికి ఆమ్రేడితరూపము 'కీఁచుకీఁచు')

చ...వేడనన్, వనచరకాంత బెట్టులికి నాథుని కౌఁగిలి వాసి కీఁచుకీఁ,చని కడు బమ్మరించుచు...భోజరా. ౫. ౯౪.

జ: కీఁచుబిళ్ల, కీఁచుబుఱ్ఱ, కీఁచురాయి.

కీఁచేబిళ్ల. వి. (√కీఁచే.) అదిమినపుడు కీఁచుకీఁచనునట్లు లోపల ఏల్లుపెట్టి కుట్టిన బటువుతలగడ. (శ. ర.)

కీఁచేబుఱ్ఱ(ఱి). వి. (√కీఁచే)అదిమినప్పుడు కీఁచుకీఁ చని ధ్వనిచేయుతలగడ.

వ... గిలుకుచప్పరకోళ్లమంచపుహాళహాళులును దలిపక్కి-టెక్కి-దూదిమెత్తలో నత్తమిల్లు కీఁచుబుఱ్ఱలకూఁతలును...రాధికా. ౪.౯౬.

బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబుఱలు...గీ. అకటయగచాట్లప్రాఁత నై యాడుకొనుచు.హంస. 3. ౧౪౬.

కీఁచేరాయి. వి. (√కీఁచే). ఝిల్లి, ఇలకోడి, చిమ్మట.(బ్రౌ,వా.)

కీఁచేలాడు. అ. క్రి. (కీఁచేలు + ఆడు.) వాదులాడు, కలహించు. (బ్రౌ.)

(వ్యవ) అత్తకోడండ్రు ఇద్దఱును ఎప్పుడును కీఁచులాడుకొనుచుందురు.

కీకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేశవిశేషము. ౨. గుఱ్ఱము.

కీకటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిర్ధనుఁడు, బీద. ౨. అతిలోభి, పిసినిగొట్టు.

కీకశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కీకసము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినము. వి. అ. పుం. నులిపురుగు. న. అస్థి, ఎముక.

కీకసాస్యము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి.

(ఇష్లే: కీకసముఖము, మొ.)

కీచకము. సం. వి. అ. పుం. బొంగువెదురు, గాలిపోసికొని మ్రోఁగెడివెదురు.

కీచకుఁడు. సం.వి. అ.పుం. సింహబలుఁడు. (వీఁడు విరాటుని బావమఱఁది. భీమునిచే చంపఁబడెను.)

కీటకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినము, నిష్ఠురము. వి. అ. పుం. క్రిమి.

కీటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాగధుఁడు, వంశవీర్యాదులను స్తోత్రము చేసి జీవించువాఁడు.

కీటఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-పురుగులను చంపునది-గంధకము.

కీటజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్ష, లక్క. ౨. మాచికాయ.

కీటజము. సం. వి. అ. న-క్రిమికోశోద్భవము-పట్టు, కౌశేయము.

కీటపాదిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఖద్యోతము, మిడుఁగురుఁబురుగు. (వాచ.)

కీటమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటము. సం. వి. అ. పుం. పురుగు. విశే. అ. పుం. నీచము. (చూ. ఋషభము.)

ఉదా: పక్షికీటము, ద్వీపకీటము, మొ.

కీటరాజము. సం. వి. అ. పుం. పృథుకంఠము, కుమ్మరపురుగు.

కీటు. వి. గోడ పెట్టునప్పుడు ఒకతడవ వేయుమట్టిముద్దలవరుస, మట్టిగోడయొక్క ఖండము.

(కిరాతుఁడు రాజుతో నన్నమాట) సీ. కీటు దిద్దెడుచోటఁ గేవలమృగనాభి మనుముద్దసరి సుమ్ము మనుజనాథ... రా. వి. 3. ౪౦.

కీడాడు. స. క్రి.(కీడు+ఆడు) నిందించు,దూఱు.

మ...నను దోర్లీలాసమగ్రుండ వై,యనిలో నిల్వఁగ లేనినీ విటులు కీడాడంగ నర్హుండవే. భార.కర్ణ. 3. ౭౬.

ఆ...గురునిఁ గీడాడుటయు వధించుటగుటఁ జేసి. భార. కర్ణ. 3. ౧౦౦. (ప్రాఁతప్రతి పా.) మనుచ. ౪. ౭౯.

కీడు. వి. (బ. కీడులు, కీదులు, కీళ్లు-క. కీట్. త. కేళ్. తు.కీడ్.) ౧. అశుభము.

క. కర్మములు మేలు నిచ్చును,గర్మంబులు కీడు నిచ్చు...భాగ. ౧౦. పూ. 3౨.

సా: కీ డెంచి మే లెంచు మన్నాఁడు.
౨. అకార్యము, దుష్కృత్యము.
గీ. అడవి గోవులకై కాల్చు టధ్వరమునఁ, బశు
వుఁ జంపుటయును... కీడులు గావు వత్స.
భార. శాం. ౧. ౩౦౨.
(చంద్రమతిని తెగవ్రేయ వలసినపుడు హరి
శ్చంద్రుఁ డనుమాట) ద్వి... నాశేలు సాఁగ, దీకీ
డుఁ గావింప నిది తప్పుత్రోవ, యేక్రియ గల
దింక నేమి సేయుదును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౨౩౫ పా. ౨౪౬౭ పం.
౩. నాశము; చేటు, హాని.
క. మనుసహితు లైన మునులం, గనుఁగొని యు
ష్మాను గరము గారవమున ని, ట్లనుఁ బ్రశయం
బునకీడునఁ, జనకుండఁగ మీరు రక్ష సలిపి
తిఁ గరుణన్. భార.ఆర.౪.౨౩౧.
తరువోజ... మీఁదు పరికింపకున్నఁ గీ డ్పాటి
ల్లకున్నె. భార. స్త్రీ. ౨. ౫౮.
గీ. ఇంత పల్లు వాద మీకాకి యొక్కటి, యొక్క
రాలి రిచట నున్నమాత్రఁ, గీడు సేరు నను
చుఁ గీనువగొట్టుట, యిద్ది వెఱపు గాక యె
ఱుక యగునె. కేయూర. ౩. ౪౧.
౪. అపకారము, సెబ్బర, చెడుగు.
సీ. పూజానమస్కారములకుఁ బాత్రములు బ్రా
హ్మణులు వారలకుఁ గీ డాచరించి, వాసవుం
డును జెడు... భార. అను. ౫. ౩౩౬.
మ. గురుభీష్మాదులు సూచుచుండ సభ మీకుం గీ
డు నాఁ డట్లు ము, ప్కురులై చేసిరి యంత
సేసియును బశ్చాత్తాపముం బొంది నో, పరు
... భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬.
౫. తప్పు, నేరము, అపరాధము.
గీ. కృష్ణ కృష్ణ యనంత యేకీడు లేదు, వీరిదాస
వృత్తులై వీరు తారు తమకుఁ, డీర్ప రానియీ
పెనుఁజిచ్చుఁ దెచ్చుకొనిరి, కరుణ నీవిప్రవ
ర్యులఁ గావ వలయు. నృసిం. ౪. ౧౧౮.
పాండు. ౫. ౨౧౮.
౬. కసటు, మాలిన్యము.
గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ,
గొలిమి నిడి యూఁదఁ గీ డెల్లఁ బొలియున
ట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, న
నఘ యింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మా
ర్క. ౩. ౩౧౫.
౭. పాపము, దురితము.
సీ. అధ్యాత్మవిధులచే నడఁగనిదురితంబు దాన
ము శ్చేసినఁ బోనికీడు. వి. పు. ౩. ౧౩౫.
క. అది పాపము దానికి నా, మది నెప్పుడు వగ
తు విమలమానస యక్కీ, డు దొలంగునట్లు
గా సత్పదార్థదానములు సేయు తాత్పర్య
మునన్. భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౫౩.
విశే. ౧. దుష్టము, చెడ్డది.
క. తొమ్మిదిచిల్లులబొందిన్, గ్రమ్మెడుమలములు
ను గీడుకంపులుఁ జెడుఁ బు, ణ్యమ్ము గలుగుఁ
బ్రాతస్స్నా, న మ్మెప్పుడుఁ జేయుబుధజనం
బుల కెల్లన్. విజ్ఞా.ఆచా. ౪౯.(కీడుకంపు
= దుర్వాసన.)
ఉ. అక్కట ధర్మనందనునియాస్యమునం దొక
నాఁడుఁ గీడుప, ల్కొక్కఁడు లేదు...
భార. ఉద్యో. ౨. ౬౩.
౨. అధమము, తక్కువది.
సీ... సద్ప్రశస్తనలఘుధర్మంబు నేమియుఁ బోల
దీయశ్వమేధ మనిన. గీ... నీ వేమిట నిమ్మహా
ధ్వరంబుఁ గీ డంటి చెప్పుమ ప్రస్ఫుటము
గ. భార. అశ్వ. ౪. ౨౧౮.
ద్వి. త్రిపురారిఁ గొల్వనిద్విజముఖ్యుఁ డైన, శ్వ
పచాధములకంటెఁ జాలంగఁ గీడు. బస. పు.
౭. ౨౮౬ పం. కు. సం. ౩. ౨౫౧.
౩. హానికరము, అనర్థకరము.
(భీష్ముఁడు అర్జునునితో అన్నమాట) ఉ... నీవల
నివైరము గీ డని చెప్పఁ జెప్ప నీ, కౌరవరా
జు మానఁడు... భార. భీష్మ. ౩. ౪౩౩.

శా... కోమలి యోర్వ లేక వలవంతం బద్దినీజాతికిం,గీడౌనుగ్రశిఖామణిం బలికె నక్షీణానులాపంబులన్. వసు. ౪. ౨౬.

గీ. సురలయాఁకటికూడు మ్రుచ్చులకుఁ గీడు,రిక్కలకు ఱేఁడు వెలుఁగులయిక్కజోడు.కవిజ. ౩. ౭౯. దశా. ౨.౧౧౪.

౪. అనర్థము, అనుచితము, తగనిది.

గీ. కాన సత్క్షత్రియులకు భైక్షంబు కీడు. అము. ౩. ౬౨.

జః కీడాడు,కీడుపడు,కీడుపఱుచు,కీడుపాటు, కీడ్వట్టు.

కీడుప(వ,డ్ప,డ్వ)డు. అ.క్రి.(కీడు+పడు) ౧. తక్కువపడు, లొజ్జగు.

క.తనకు నెడ రైవతటి మా,లనికం బెం గీడువడు వలజ్జత నది వా,సినయపుడ మఱచి కుజనుఁడు,దనుఁ బట్టపురాజు గాఁగఁ దలఁచు మనమునన్. కేయూర. ౩. ౨౮. (కీడువడు:-తక్కువ యని యనుకొను అని భావము.)

క...భీమునకు నం,దొఱుఁ గీడ్పడఁ దొడఁగి రుద్ధతులు రాజసుతుల్. భార. ఆది. ౫.౧౬౪.

౨. వశమగు, లొంగు.

(భగవద్వర్ణన) మ...కాలంబుఁ గర్తంబు నా,తనికిం గీడ్వడియుండుఁ గావున నచింత్యంబుల్ తదాకారముల్. హరి. ఉ. ౯. ౯౨.

౩. దైన్యమునొందు.

సీ. మనమున భీష్ముఁ డిట్లని వితర్కించుఁ బాండవుల నాయొక్కవింటన కడంగి, గెలువనే వీరికిఁ గృష్ణుండు ప్రాపు గాకున్న నింకది యట్టు లుండనిమ్ము, కృష్ణుఁ దోడుగఁ గొని కీడ్పడి వీరలు వచ్చినఁ జెప్పితి వధవిధంబు. భార. భీష్మ. ౩. ౩౯౬.

౪. అణఁగు, డాఁగు.

ఉ. బాహులచాయయున్ గమనభంగియు నర్జునుసట్ల దీన సం,దేహము లే దితండు తన తేజము డాఁపఁగ మత్స్యభూమిభృ,ద్గేహమునందుఁ జేడి యనఁ గీడ్పడి యుండెనొ కాక యీకురు,వ్యూహముతోడికయ్యమున కొండొకరుం డిటు లొంటి వచ్చునే. భార. విరా. ౪. ౭౬.

౫. ఓడు, పరాజితుఁడగు.

సీ. ఉమసోమరాజితో నొరసి కీడ్పడినచందమున భూసాహులు తలలు వంప. వరాహ. ౬. ౪౬.

౬. చిన్నఁబోవు.

క. నకులసహదేవనయశా,స్త్రకళావేదిత్వమునకు జను లనురాగా,ధికులై మిమ్ముం గొనియా,టకు నాతఁడు మనసు గీడ్పడం జింతిల్లున్. భార. శాం. ౧. ౧౭.

౭. క్రుంగు.

చ. కినిసితి నేని యిద్ధరణిఁ గీడ్పడఁ ద్రొక్కుదు నంఘ్రులన్ దివం,బును దిశలుం బగుల్తు... హరి. పూ. ౫. ౯౦.

౮. చచ్చు, నశించు.

శా. స్వర్ఘంటాపథసీమ నిల్చి యమరుల్ సంతోష మందన్ మహా,నిర్ఘాతోగ్రరఘూత్తమాస్త్రనిహతి న్నికోటికిన్ గీడ్వడన్, దీర్ఘక్రోధము మాని మానిని ధరిత్రీపుత్రి నిమ్మా...రామా. ౭. ౨౦౩.

కీడుప(డ్ప)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ కీడుపడు) కీడుపడఁజేయు.

(లొంగఁదీయు.)

గీ.అట్లు వచ్చునాగడఁ గని యచటియోధు,లలికితమతమమీఁదన యడరు ననియుఁ, దలఁచి యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁపరైరి,ప్రాణభయ మెట్టివారిఁ గీడ్పఱుపకున్నె. భార. భీష్మ. ౩. ౫౮.

(పోఁగొట్టు.)

ద్వి. తెరువులు దొలఁగించి ధృతులు గీడ్పఱచి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౬౬౦ పం.

సీ. పట్టెనామంబుఁ గీడ్వడఁచి నూతనవిభూతిని త్రిపుండ్రంబులు దీర్పవచ్చు. శుక. ౩.౮౯.
(ఇట 'తుడిచివేయు' అని భావము.)

(అణఁచు, అణఁగఁద్రొక్కు.)

క. వెఱపింపఁ బోయి వెఱచిన, తెఱఁగునఁ దా వేఁడికొనఁ బలి స్వైనుకొనియెం, దెఱపతన యల్కకడుఁ గీడ్పఱచి విజృంభించువిరహ పరితాపము చేసె. ప్రభా. ౫. ౧౮౨.

క. శరనిధనినాదనిభ మగు, పురఘోషము గీడుపఱచి పొలుపుగఁ గడు నప్పురవరమునను మహీసుర, వరవేదాధ్యయనరవ మవారిత మయ్యెన్. భార.ఆది.౭.౭౫.(ప్రాఁతప్రతిపా.)

(-స్త్రీని-చెఱచు.)

చ. చెఱగొనిపోయి యాత్మపురిఁ జేర్చి దశాననుఁ డేసరేఁగి కీడ్పఱచినసీతఁ దెచ్చుకొని భావజు త్రిక్కులఁ గౌగ్గి యెగ్గుసిగ్గెఱుఁగక కూడినాఁ డినకులేశ్వరుఁ డక్కట క్షత్రధర్మముల్, మఱచెనో యంచు నన్నుఁ బ్రజ మాటికి దూఱెడు నేమి దెల్పుదున్. ఉ. రా. ౬. ౨౧౦.

కీడుపా(డ్పా)టు. వి. (√కీడుపడు) కీడుపడుట.

(తక్కువతనము, హైన్యము.)

క. మే లొనరింపఁగ దొరకొను, మేలిమి గలచాయ కీడు మెయికొని చేయున్, లోలత్వరహిత చాయకుఁ, జాలం గీడ్పాటు వొలయుచందము వచ్చున్. భార. శాం. ౫. ౮౧౫.

(కష్టము, శ్రమము.)

చ. ఇది గడుముద్దరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ నేర దెంతయున్, మృదు వొకకీడుపాటునకు మేకొనఁ జాలదు...భార. విరా. ౧. ౧౦౩.

(ఓటు, అపజయము.)

క. దనుజులకు మేలు చేయును, ననిమిషులకుఁ గీడుపాటు నగుచుండుట నెమ్మనమున నూహించి తలఁకి, ధనదుండు దొలంగె నాత్తశక్తి యుం దానున్. హరి. ఉ. ౧౦. ౧౮౬. (మేలు+చే+ఉను=గెలుపును.)

(చేటు, హాని.)

మ. క్రియ గోల్పోయి తపంబు పెద్దతికముగా గీడ్పాటునం బొంది యన్యాయముం గంది కలంగి ... నిజ భక్తైకరక్షాస్ఫురద్దయు దేవేశు నుపాశ్రయించితిమి...హరి.ఉ.౮.౭౦.

(దైన్యము.)

సీ. ఎలుఁగు గద్గదికఁ దొట్రిల నేడ్చు విను మని ప్రార్థించు మాటఁ గీడ్పాటు దోఁప. భార.విరా. ౮. ౭౦.

(పరాభవము, అవమానము.)

శా. గంగానందనుఁ డాది గాఁగఁ గురుసంఘం బెల్ల సంగ్రామధాత్రిం గూలెం బతి యొక్కరుండుఁ బటుకాంతేయప్రతాపంబు పేర్మిం గీడ్పాటున కోర్చి పాఱె విధి నా మేఁ బ్రాణముల్ నిల్పె...భార. శల్య. ౨. ౨౭.

(అశుభము.)

గీ. చేటు చేట్పాటు గీడ్పాటు చెట్ట కీడు, నేగి చెడిది సిలుగు నాఁగఁ జెలఁగు నశుభము...
ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కీడ్వేరము. సం. వి. అ. పుం. తండులీయశాకము, చిత్రికూరకి.

కీడ్వె(డు వె)ట్టు. స. క్రి. (కీడు+పెట్టు) = కీడ్పఱుచు.

(తక్కువఁజేయు, అధఃకరించు)

సీ. విక్రమక్రమమున విశ్వమ్ములోఁ బ్రతి వెట్టిన బలిమిఁ గీడ్వెట్టువాఁడు. దశకు. ౧. ౭౫.

కీత. విశే. (క. కీతు=చిన్నముక్క.) తక్కువ, నికృష్టము. (ఉదా:- కీత నేల, కీతకుంచము.)

కీదృక్కు. సం. విశే. (శ్) ఎటువంటిది.

కీదృశము. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.) = కీదృక్కు.

కీనము. సం.వి.అ.న. మాంసము. (వై.ని.)

కీనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానరము, కోఁతి. ౨. అగ్ని.

కీనాశుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. కర్షకుఁడు, దున్నెడువాఁడు. ౨. పిసినిగొట్టు, లోభి. ౩. భృతకుఁడు, కూలివాఁడు. (శే. ని.) ౪. రహస్యముగాఁ జంపెడువాఁడు. ౫. కృతఘ్నుఁడు. ౬. క్షుద్రుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. యముఁడు.

కీరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షవిశేషము. ౨. చిలుకపిల్ల.

కీరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షపణకుఁడు, బౌద్ధసన్న్యాసి. (విల్యమ్సు.)

కీరము. సం.వి. అ. పుం. చిలుక. బ. కాశ్మీరదేశము.

కీరితి. వి. (సం. కీర్తి ఇ.) యశము.

సీ. ఎవనికీరితి కుభృద్ధవకుభృద్ధరబుధకరిసైంధవసమిద్ధహారిణరుచిర, ము... హంస. ౧. ౧౫.

కీరేష్టము. సం.వి.అ.పుం-చిలుకలకుఁ బ్రియమైనది -౧. మామిడిచె. ౨. అఖోటవృక్షము, కొండగోఁగుచె. ౩. జలమధూకము, నీటియిప్పచె.

కీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఆచ్ఛన్నము, కప్పఁబడినది. ౨. విక్షిప్తము, చిమ్మఁబడినది. ౩. హింసితము, నొప్పింపఁబడినది. ౪. చెదరినది.

కీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. ౨. చెదరుట. ౩. కప్పుట. ౪. హింసించుట.

కీర్తకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) కీర్తించువాఁడు.

కీర్తన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. పొగడిక. ౩. యశస్సు, కీర్తి.

కీర్తనము. సం. వి. అ. న. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. స్తుతి, పొగడిక.

కీర్తనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తింపఁదగినది.

కీర్తయత్. సం. శత్రు. కీర్తించుచున్న.

కీర్తయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కీర్తకుఁడు.

కీర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఖ్యాతి. ౨. ప్రసాదము, అనుగ్రహము. ౩. నైర్మల్యము, తేట. ౪. కర్దమము, బురద. ౫. విస్తారము, వెడలు. ౬. దీప్తి, జిగి. ౭. ధ్వని. ౮. కథనము, చెప్పుట.

కీర్తించు. సం. స. క్రి. స్తుతించు, పొగడు.

గీ. చెలులు పగతురు నెవ్వని చెలితనంబు, కలితనంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు, నట్టిపుత్రునిచే సుగుణాఢ్యులార, పుత్రవంతుఁడు వాఁ డెంపుఁ బొందుఁ దండ్రి. మార్క. ౨. ౨౬౯.

కీర్తితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. స్తుతింపఁబడినది. ౩. ఖ్యాతము, ఖ్యాతినొందినది.

కీర్తితవ్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్తిభాక్కు-(జుఁడు). సం.విణ. (జ్). ఖ్యాతినొందినవాఁడు. వి. జ్. పుం. ద్రోణుఁడు. (కల్ప)

కీర్తిశేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-కీర్తియే శేషముగా కలది-మరణించినది. వి. అ. పుం. మరణము. (కల్ప.)

కీర్త్యమానుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) కీర్తింపఁబడుచున్నవాఁడు.

కీర్త్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్యమాణము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది. ౨. హింసింపఁబడుచున్నది.

కీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ=కీలము.

కీలక. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో నొకటి.

కీలకము. వి. కీలు, మర్మము. (శర, వా)

కీలకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. స్తంభము. ౨. పసులఁగట్టెడుకొయ్య, గుంజ. ౩. విస్ఫోటము, పొక్కు. (వై.ని.) ౪. మంత్రాంగములలో నొకటి. (మంత్రాంగములు మూఁడు:- బీజము, శక్తి, కీలకము.) ౫. చీల.

కీలకుఁడు. సం. విశే. (అ.లిశా.అ.) కీలించువాఁడు.

కీలత్. సం.శతృ. కీలించుచున్న.

కీలనము. సం.వి.అ.న. కీలించుట.

కీలనీయము. సం=కీలితవ్యము.

కీలము. సం.వి.అ.పుం. ౧. మంట, అగ్నిశిఖ. ౨. కఫోణి, మోఁచేయి. ౩. మేకు, గసిక, శంకువు. ౪. స్తంభము. ౫. లేశము. ౬. బాహువు, చేయి.

కీలరము=కిలారము.

సీ. అమరారి తనపేరియమ్ములు వెట్టించి సురధేనుసమితిఁ గీలరముసేసె. కు. సం. ౪. ౩౬౭.

(కీలరము చేయు=మందగాఁ జేయు.)

కీలరి. విశే. (కీలు+అరి) కీ లెఱిఁగినవాఁడు (శ.ర.)

కీలరు=కిలారము.

ద్వి. కీలరుఁ బొడగాంచి కినియుచు దొడ్డి, పలుగాఁడి నిడి... బస.పు. ౭.౮౧౫ పం.

కీలరువాఁడు=కీలారి, పసులకాపరి.

ద్వి. ఏలేసు కేశయ్య కీలరువాఁడో, మోళిగమారయ్య మాలబండరువో. పండితా. పురా. ౧౫౬ పొ.

కీలారము=కిలారము. వి. (సం. కీలాలః=పసువు. క. కీలార.) పసువులమంద.

గీ. నా కెమందారతరువులు తోఁటలందు, వలఁతిసురభులఁ గీలారములకు నిచ్చె. భీమ. ౫. ౮౭.

క. ఆరాజోకనాఁ డాకీలారముపసిఁ జూడవచ్చి లావణ్యతను, శ్రీరుచుల నొప్పి సింహకిశోరము క్రియ నున్న క్రేపుఁ జూచి ముదమునన్. భోజరా. ౬. ౩౧౩.

జ: కీలారి.

కీలారి=కిలారి. వి. (కీలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ. ... గోపాలకుం డొప్పు గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు కీలారి గొల్ల కిలారి పసులకాపరి యనంగఁ జెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

క. కీలారితనమునకు నేఁ, జాలుదు నని కొలిచి మత్స్యజనపాలుకడన్, మే లగునడవడిఁ దంత్రీపాలుం డను పేరితోడఁ బరఁగుదు నధిపా. భార. విరా. ౧. ౧౦౦.

సీ. కీలార్లు పెరుఁగునుం బాలు మందలనుండి వడితెఁపు మాపుఁ గావడులఁ దేర. చంద్ర. ౨. ౧౧౫.

కీలాలజము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కీలాలపుఁడు. సం. వి.అ. పుం-రక్తముత్రాగువాఁడు- రాక్షసుఁడు.

కీలాలము. సం.వి.అ.పుం. పసువు. (కల్ప). న. ౧. నెత్తురు. ౨. నీళ్లు. ౩. అన్నము. ౪. అమృతము. (కే.ని.)

కీలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కీలించువాఁడు.

కీలించు. సం.స.క్రి. (ఇది 'కీల' అను సంస్కృతధాతువునుబట్టి తత్సమముగా గ్రహింపఁబడెను. కాని ఆం. భా. యయాతి. గ్రంథములలో నుండుటఁ బట్టి తెలుఁగుగా కూడ కనఁబడుచున్నది.) ౧. తగిలించు. (శ. ర.) ౨. పట్టుకొను.

వ. కుర్కురకుమారయుగళంబును... గళనిగళనియమితంబుగఁ గేలఁ గీలించి... పాండు. ౩. ౮౯.

౩. కదియఁబట్టు, దగ్గఱగాఁ జేర్చు.

మ. కటిచేలంబు బిగించి పింఛమునఁ జక్కం గొప్పు బంధించి దోస్తటసంస్ఫాలన మాచరించి చరణద్వంద్వంబుఁ గీలించి త,త్కుటశాఖాగ్రముమీఁదనుండి యుఱికెన్ గోపాల

సింహంబు ది,క్కటముల్ మ్రోయ ప్రదంబులో గుభగుభధ్వానం బనూనంబుగన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౭.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కూర్చు; పెట్టు.

సీ...కమ్మ చెంగలువవిరుల,తో మాలె లలకలు దువ్వి...గీ...ధమ్మిల్లవలయంబునడుగునందుఁ, గొంతసేపు వర్థిఁ గీలించి...ఆము. ౫. ౩౮.

సీ. ముత్యాలపేరులు మొగపుఁదీఁగెయు బన్న సరములు గీలించె జాణ మోర్తు. యయా. ౪. ౯౦.

సీ. కేళియందనురక్తిఁ గీలించుఁ గూర్మి నెచ్చెలి కత్తె యనఁగ నేలలితగాత్రి. చం. రా. ౬. ౧౦.

గీ. పెట్టెఁ గీలించె నాఁగను వెలయుచుండు,నుంచె నను పల్కనకు...ఆం. భా. ౩. ౧౩౦.

క. ఆలలన యొక్కదినమునఁ, దాలవనంబునకుఁ బోవఁ దమకించి తలం,గీలించె మధుఘటము తన, నీలాలకబంధమునకు నెఱపుగ నెసఁగన్. సురా. ౩౩.

కీలిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కీలకుఁడు.

కీలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బద్ధము, కట్టఁబడినది. ౨. మేకు గొట్టి బిగింపఁబడినది; జాతకీలము, మేకులు గలది. ౩. శూలప్రోతము, కొఱత వేయఁబడినది. ౪. స్థాపితము, నాటఁబడినది. (స్తంభాది) వి. అ. న. బంధము.

కీలితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁదగినది.

కీలు. వి. (క. కీలు. త. కీల్.) ౧. సంధి, అతుకు; మర్మస్థానము.

ఉదా: వానికి కీళ్లు పడిపోయినవి. ఇది కీళ్లనొప్పులకు మంచిమందు.

సీ. సడలుఛత్రములు కీలెడలుగాత్రములు మ్రగ్గడుకరములు తునిఁగెడుశిరములు. ఉ. రా. ౪. ౩౩౨.

ద్వి. కీళ్లల్లఁ దప్పి మ్రగ్గినరథంబులును. రం. రా. ౪౨౨ పా. ౬ పం.

సీ. తేరిని మావులఁ దెగటార్చి మతియును నెతేఁ గీలు నో సేయ ... అచ్చ. రా. యు. ౩౧౭.

౨. కీలకము, గుట్టు, కిటుకు, మర్మము.

వ. ఒక్కశాఖాగ్రంబు రెండుగాఁ జీరివైచి వాని నట్ల చీరి చంపు మని సంజ్ఞగాఁ జూపిన నతండు నాకీలు దెలిసి యవక్రపరాక్రముండై మాగధుం బడఁ ద్రోచి... భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౪౨.

క. లోకంబున నాకీటం, బాకైటభవైరి యొల్ల యాత్మలకు నఖి,ష్టాకాంక్ష యొక్కచందమ, యీకీ లెఱుఁగంగ వలదె హృదయములోనన్. నైష. ౩. ౧౩౯.

౩. కపటచేష్ట.

సీ....కన్నవఁ గీలనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫.

ఉ. కీలెఱుఁగుక్ ఘటించి పరికింపక వండుక యుండి పక్కయా,త్రాలసదుర్విచారులము రాత్రి జనించిన నేఁడు తావకీ,నాలయమందు మే మిదె సుఖాప్తిని సుప్తి యొనర్చి రేపుషః,కాలమునందుఁ బోయెదము కారుణికోత్తమ పండనీయవే. హంస. ౪. ౨౩౪. (కీలెఱుఁగు=కృత్రిమస్వరము.)

౪. సీల.

క. మనపెద్దతోఁటలోనికిఁ, జని యయ్యెడ మెలఁగఁ గీలు జరిగిన నచ్చో,టన పడియె నొక్కయుందియ. దశకు. ౧౦. ౧౫౯, ౧౬౩.

౫. మర.

మ. ఒకమాణిక్యపుబొమ్మ యెట్టివగకీలో జాఘువాజాలవ,ల్లిక బాగాల్ కపురంపుటాకుమడుపుల్...అందీయ నతండు... కైకొనియె ...విజ. ౨. ౧. ౧౦౬.

౬. ఉపాయము.

క. విని నృపకన్యారత్నము, తనమదిఁ దలపోసి

చూచి దానికి నొకకీల్, గనియెను బుద్ధిచ
తుర్గుణ, మనుట సతులయందు నిశ్చితార్థ మ
నంగన్. భోజరా. ౬. ౧౦౩.

క. లాలనము సేయుచుం దన, యాలయమున కెత్తి
కొని రయంబునఁ జని యే, కీలున నెవ్వరు నె
ఱుఁగం, జాలనియెడ డాఁచి దుఃఖిదాద్ప
వనుండెన్. కేయూర. ౩. ౧౮౯.

౭. రీతి, విధము.

ఉ. కిన్నరకంఠి యొ ట్టిడినకీలునఁ గాశిపురంబు
నందు భి, క్షాన్నము లేదు నీయడుగులాన ని
జంబుగ విన్నవించెదన్. కాశీ. ౭. ౧౭౯.

౮. ముడి.

(కృష్ణుఁడు) గీ. ఒకత వలువకీ లెడలించి యొత్తు
కడకుఁ, గొనుచుఁ బోయి యుల్లాస మింపా
నరఁ గొఱలు. హరి. పూ. ౮. ౩౧.

౯. మ్రానులోనగువానిపై పూసెడియొకానొక ద్ర
వద్రవ్యము.

ఉదా: తాటిపట్టెలకు కీలుపూసినారా. (శ. ర.)

జ: కీలరి, కీలుఁగొప్పు, కీలుకత్తి, కీలుకాఁడు, కీలుకొను, కీలుకోలుపు, కీలుగంటు, కీలుచు, కీలుజడ, కీలుటోడ, కీలుబొమ్మ, కీలుబొమ్మరము, కీలుముడి.

కీలుఁగొ(ల్గొ)ప్పు. వి. (కీలు + కొప్పు) కేశబంధవిశేషము.

సీ. కీలుఁగొప్పు... నైష. ౮. ౧౧౨.

గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల
కీల్గొప్పు వదిలి కైపెక్కకుండ, నెత్తె శృం
గారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మం
దరక్ష్మాధరంబు. హర. ౬. ౪౫.

సీ. సొగసుగాఁ బూదండ చొన్పినకీల్గొప్పు జా
ఱఁగా నొకచేత సరదుకొనుచు. వీథి. ౨౫.

కీలుకత్తి. వి. (కీలు + కత్తి) మరకత్తి, మడతకత్తి. (బ్రా.)

కీలుకాఁడు. వి. (√కీలు) మర త్రిప్పువాఁడు.

సీ. కీలుకాఁ డెడలింపఁ గడసినబొమ్మలకైవడిఁ
బటుతురంగవ్రజంబు. గీ. వికటముగఁ ద్రె
ళ్లె... భార. ద్రో. ౩. ౬౨.

కీలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కీలు + కొను) ౧. తగులుకొను, చిక్కుకొను, అంటియుండు.

క. తోలు దిగవిడిచి నాగము, లీలఁ బొలుచు
మాడ్కిఁ గర్మలేపముఁ దనతోఁ, గీలుకొన
నీక వెలుఁగు ని, రాలంబనబోధఘనుఁడు...
భార. శాం. ౪. ౩౫౮.

(ఆదివరాహవర్ణనము.) సీ. ఖురపుటంబునఁ గీలు
కొని మేరుకుధరంబు మువ్వలోపలిజాతిము
రువు వడయ. శివరా. ౧. ౬౧.

చ... చంచువునఁ గీల్కొనుచిల్వ ఖలీన మైత
గన్. దశా. ౨. ౧౭౪.

౨. గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

క. వాలికమెఱుంగుఁ దూపులు, నాళీకాసనుఁడు
గినుక నారాయణుపైఁ, గీలుకొనఁ జేసి యా
ర్చెను... శివరా. ౧. ౮౬.

గీ. బాహ్యమునఁ గొంత కొంత యభ్యంతరము
నఁ, గీలుకొని యున్న మదనబాణాళివోలె.
నైష. ౬. ౫.

౩. కూడుకొను, అతుకుకొను, కలిసికొను.

ఆ. సత్యతపుని వ్రేలు సమిధలతోఁ గూడఁ, దగి
నవిధము భస్మ మెగయువిధము, ధరణిఁ బ
డ్డతునుక తనుదానె కీల్కొన్న, విధముఁ దెలి
య విన్నవించుటయును. వరాహ. ౧౨. ౨౯.

౪. ముడివడు.

చ. జనితరతిత్వరం జెలులసన్నిధిఁ బయ్యెద యం
టుభర్తపైఁ, గినిసి యదల్పుమై బొమలు గీ
ల్కొనఁ జేసి... కవిక. ౪. ౧౭౬.

౫. ఒప్పు; ఉండు.

క. వైతాళికులప్పుడు మృదు, గీతామృతవచనర
చన గీలుకొన యశో, దాతనయు మేల్కొ

లుపఁ బ్రా,భాతికరమణీయరాగఫణితులు సె
లఁగెన్. పారి. ౨. ౫౪.

గీ. మొలకచిగురులు మొగ్గలు పూలు తేనె,పిందె
యల్ గాయలు ఫలంబు లెందు వనులఁ,గీలు
కొనెఁ బికభృంగముల్ కీరతతులు, మొద
లుగాఁ గల్గుద్విజరాజి ముదముఁ జెంద. ఇం
దు. ౨. ౪౧.

గీ. నృపతి చేతికి మీఁదుగా నెలఁత చేయి, గీలు
కొనఁజేసె నొక పేరఁటాలపడఁతి. నైష. ౬.
౯౦, ౮. ౧౭౧.

కీలుకొ(లొ్క)లుపు. స. క్రి. (√ కీలుకొను).
కీలుకొనఁజేయు.

౧. లగ్నముచేయు, తగులుకొనఁజేయు; బం
ధించు.

శా...కౌతుకపరీతాలోకజాలంబులన్, బాలా
రత్నము కీలుకొల్పె ముద మొప్పన్ విశ్వ
భూపాలుపై. కావ్యా. ౪. ౫౭.

చ.కలికి యొకర్తు...కటిఁ బూని మేఖలా,వలయ
ము గీలుకొల్ప మఱవన్ ... రామా. ౪.
౧౪౮.

౨. నాటుకొనఁజేయు.

క. వాలికతూపులు మేనం,గీలుకొలిపి నొంప...
భార. కర్ణ. ౨. ౨౪౨. జై. భా. ౫.౧౮౦.

౩. పెట్టు; ఘటించు, కూర్చు.

గీ. ఒకతె ముంగరముత్తె మీ నొక్కయతివ,
యందుకొని కేలికెంజాయ నరుణమైనఁ,
గాంచి దాడిమబీజశంకను గరాగ్ర,కేళికా
కీరముఖమునఁగీలుకొల్పె.రామా.౪.౧౪౯.

సీ. కీలుగంటిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్పుఁ గీ
లొ్కలుపుకొమ్మంచు గిజాపోరు. శుక. ౨.
౪౫౬. నైష. ౫. ౨౪.

౪. నిలుపు.

గీ. అతనివామాంకమున రతి నావహించి, ప్రోల
నుడురాజా బుతురాజాఁ గీలుకొల్పి. వసు.
౩. ౧౬౯.

చ. గురువుల నాత్మఁ గీలొ్కలిపి ఘోరతపోని
యమానుషవృత్తుఁడై...వరాహ. ౭. ౯౫.

౫. తాల్చు, వహించు.

సీ. పసిదిండి మెకపురక్కసితోలు మొలఁ జుట్టి
కేల ముమ్మొనవాలు గీలుకొలిపి. నీలా.౧.౧౩.

వ. త్రిశూలంబు కేలం గీలుకొల్పి. భీమ. ౫.౮.

౬. అమర్చు.

సీ. నీలికాసెలమీఁదఁ గీలుకొల్పినయట్టి సెలవం
కకత్తులతళుకు లెసఁగ. చిత్రభా. ౩.౧౨౮.
చం. రా. ౬. ౩.

౭. కలిగించు.

శా. కీడొక్కింతయుఁ జెందనీక ప్రియము గ్గీ
లొ్కల్పుచున్ వచ్చెదన్...హరి. పూ. ౭.
౨౪౦.

క. హల్లాచేయుము బొబ్బలి, కిల్లా తజ్జయము
నీకుఁ గీలొ్కల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౪.

కీలుగం(ల్గం)టు. వి. (√ కీలు). కేశబంధవిశేష
ము, దూముడి, జాలుముడి.

చ...కేశపా,శముఁ దడియొత్తికొంచుఁ గటిసం
ధి నటింపఁగఁ గీలుగంటు లం,పముగ నమర్చి
...కాశీ. ౪. ౧౧౮.

సీ. వాల్గంటి కీల్గంటు వైచి వచ్చినచెల్వ జడయ
ల్లుకొనునాఁటిసోరు జౌరు.విజ. వి. ౩. ౧౩.
ఆం. భా.౨.౧౪౫.

కీలుమే(ల్చు). స. క్రి. (√కీలు)=కీలించు.
(ధరించు, తాల్చు.)

(సిద్ధునివర్ణన) సీ.,చిఱుతకెంజడలఁ గీల్చినజాతి
పటికంబు గళమున రుద్రాక్షకంఠమాల. వేం.
పంచ. ౪. ౧౦౧.

ద్వి. అసమానవదనచంద్రాంకురం బనఁగఁ, బసని
ముత్తియపుఁబావట చేసు గీల్చి. ద్వి. పరమ.
౫. ౪౨౯ పా.

కీలుజే(ల్లె)డ. వి. (√కీలు) స్త్రీలు వేసికొనునొకవిధమైనజడ.

చ...నీదుహృదయేశుఁడు వచ్చె నటంచు విన్నవెక్కుడునెన రొండఁ గీలుజడఁ గోసి నివాళి యొనర్పుము...శుక. ౨. ౨౩౨.

సీ...సత్యకీల్జడకుఁ బూసరులు చుట్టి. ఉ. రా. ౧. ౪౪.

కీలుటోడ. వి. (√కీలు). యంత్రములచే నడిచెడి పడవ, నౌకావిశేషము.

వ...తురంగంబులు తరంగంబులుగా ... పల్లకీలు కీలుటోడలుగాఁ బాలసముద్రంబు...తరలివచ్చినట్లుండె. మృ.వి. ౩. ౪౩, ౩౭ పా.

కీలుపడు. అ. క్రి. తగులు. (చూ. కీలుపఱచు-శ. ర.)

కీలుపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. తగులఁజేయు.

గీ...యౌవనలీలావిలాసహాస, హేలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుపఱచి. భాగ.౫. ౧. ఆ. (శ.ర.)

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మ. వి. (√కీలు.) మరబొమ్మ, జంత్రపుబొమ్మ.

చ. తెలిమగఱాతిశంబములఁ దీరినబంగరుకీలుబొమ్మ. ఉ. రా. ౧. ౩౧౭.

(రుక్మిణీవర్ణన.) సీ. హరినీలమణిమనోహరమందిర స్తంభముల వినోదించుకీల్బొమ్మవోలె. ఉ. హరి. ౨. ౭౩.

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మరము. వి. (√కీలు.) మరబొంగరము.

సీ. కీల్బొమ్మరము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరుతెఱఁగున...ప్రబంధ. ౧౦౯, ౧౧౧.

కీలుము(ల్ము)డి. వి. (√కీలు.) కీలుగంటు, జాఱుముడి.

సీ...కేశబంధము పేళ్లు కీల్ముడి క్రొమ్ముడి కీలుగంటు. గీ. నూనెముడి వెన్నుగంటన...సాం. ని. మాన. ౧౪.

కీల్యమానము, సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁబడుచున్నది.

కీల్యము. సం=కీలితవ్యము.

కీశపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. అపామార్గము, ఉత్తరేను ?.

కీశపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కీశపర్ణము.

కీశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నగ్నము, దిస్సమొలది. వి. అ. పుం. కోఁతి.

కీశవల్లి. సం=కీశపర్ణి.

కీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కీస. విణ. (క. కీసు.) తక్కువ, అల్పము.

ఉదా: కీసయరఁటి, కీసపాలు.

అవ్య. కొంచెము, కించిత్తు.

గీ. రత్నపుర మని గల దొకరాజధాని, కిన్నరాధీశు నగరికిఁ గీస వెలితి. శివరా. ౨. ౩.

గీ...సంధ్య వార్వనిబ్రాహ్మణుండు, కీస తక్కువ శూద్రుండు కేవలంబు. కాశీ. ౫. ౨౧౪. రామా. ౩. ౧౩౮.

కీసర వి. తిత్తి లోనగువానిలోపలిపొర. (శ. ర.)

చ. ముదుకరుమాలుగుడ్డ భుజమూలమునం గడితంబు మీఁదఁ బ్రాఁ, తది యగుదుప్పటంబు మొలఁ ద్రాసును గీసర యుండుతిత్తి సన్నది నెలవంకనామము...హంస. ౪. ౧౫౬.

విణ. అల్పము. (ఉదా: కీసరపాలు, మొ-శ.ర.)

కు

కు=కి.౧.(చూ.)సంబంధసామాన్యమును దెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయ ముండదు.)

శా. నాకుం దమ్ముఁడు మీకు నెచ్చెలి ... హిరణ్యాక్షుండు... భాగ. ౭. ౩౦. (నాకు=నాయొక్క.)

౨. సంబంధవిశేషమును దెలుపును.

(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.

ఉదా: నాకు పదివేలరథము లున్నవి.

(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.

ఉదా: అండజమునకు పక్షములు రెండు

(ట) జన్యజనకభావసంబంధము

ఉ. ధన్యుల కాసుభద్రకు శతక్రతుపుత్త్రున కు
ద్భవించె సమ్మాన్యయశుండు పుత్త్రుఁ డభిమ
న్యుఁడు...భార. ఆది. ౮. ౨౨౪.

(త) ద్వితీయార్థకము.

చ. చిరముగ బ్రహ్మకుం దపము సేసి యనంతుఁ
డనంతధారణీ,భరగురుకార్యసక్తుఁ డయి...
భార. ఆది. ౨. ౧౨౮. (బ్రహ్మకు=బ్రహ్మను
గూర్చి, బ్రహ్మనుద్దేశించి)

(ప) తృతీయార్థకము.

క...ఆంధ్రకవితా,పితామహుఁడ వెవ్వ రీడు
పేర్కొన నీకుఁ. హనుచ. ౧. ౧౫. (నీకు=
నీతో.)

చ... దేవకీ,తనయుఁడు పారిజాతవసుధారుహ
ముం దనరాజధానికిం,గొని చనఁ బూని యా
తరువు కూఁకటివేళ్లకుఁ బెల్లగించి కై,కొని
బలముఁ జలంబు నొడఁగూడఁగఁ బోవఁగ
నున్నయత్తఱిఁ. వి. పు. ౮. ౧౨౫. (వేళ్ల
కు=వేళ్లతోఁ గూడ)

క. శాంతనవుఁడు భీష్ముండు ప్ర,శాంతుఁడు ద
త్క్రతువు సూచి సంతుష్టుండై, యంతకత
నూజునకు ధృతి,మంతున కత్యంతధర్మ మతి
కిట్లనియెఁ. భార.సభా. ౨. ౩. (తనూజున
కు=తనూజునితో)

(వ్యవ) ఆచేను ఎండకు ఎండుచున్నది. (ఎండ
కు=ఎండచేత)

(గ) చతుర్థ్యర్థకము.

చ. కురువిభురాజసూయమునకుఁ ధన మిచ్చిరి
రాజు లెల్ల...భార. సభా. ౧. ౨౬౨.(రాజ
సూయమునకు=రాజసూయమునిమిత్తము.)

సీ. జాతినిర్దంపువజ్రాలకమ్మలడాలు గండపాండి
మకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨. ౨౭౩.

(జ) పంచమ్యర్థకము.

క...నాక కాదీ,త్రిలోకముల కధికుఁ జూచి
తిమి యొకయెలుకకుఁ.భార.ఆది.౫.౨౩౮.
(నాకు=నాకంటె.)

క. నన్ను మును పీవు గాచితి,నిన్నుం జెఱ కేను
బాపి నిలిపితి నాకై,మున్ను గలకరుణ మఱి
వక, మన్నింపుము నాకు నంతమానమ చా
లుఁ. కేయూర. ౪. ౧౧౭. (చెఱకు=చెఱ
నుండి)

(డ) సప్తమ్యర్థకము.

శా. ఈపాండిత్యము నీకుఁ దక్క మఱి యెందేఁ
గంటిమే...మనుచ. ౨. ౬౪. (నీకు=నీయం
దు.)

చ...కోమలి నీకనురక్త...భార.ఆర.౨.౨౧౬.
(నీకు=నీయెడల)

(ద) పైని, మీఁద.

క. గొఱియలపిండునకుఁ గవియుకోల్పులిక్రియ
...భార. భీష్మ. ౧. ౨౮౬.

క. నీకడుపున జన్మించుట, నాకుం గొడుకయ్యె
నితఁడు నాసుతునకు సు,శ్లోకా యలుగంద
గునే,నీకు...భార. శాం. ౫. ౪౭౪.

(బ) మాఱుగా, బదులుగా.

చ. కనకము ధేనువుల్ మణినికాయము లిచ్చెద
నేని యైనఁ ఒ,కన్నును మది కిష్ట మైనయది
గోరుము గోవున కంచుఁ జేరి...భార. అను.
౨ ౪౨౮.

మఱికొన్ని ప్రయోగవిశేషములు.

ఇంతకును వాఁడు వచ్చినఁ గదా పెండ్లి యగుట.

అంత కింత యైనది యింత కెంత కానున్నదో.

కు. సం. అవ్య.వృత్తియందు ఉండి పాపనిందాల్పా
ద్యర్థముల నిచ్చును.

ఉదా: కుజనుఁడు, కుతర్కము, కుగ్రామము, మొ.
అజాదిపదములకును రథవద శబ్దములకును సము
దాయముచేత జాతి వాచ్యమగునప్పుడు త్రిణశ
బ్దమునకును ముందున్నదీనికి కదాదేశమువచ్చును.
ఉదా: కదశ్వము, కదుష్ణము, కద్రథము, కద్వ
దుఁడు, కత్తృణము, మొ.
సంపర్కాభావసారముగా నొకానొకప్పుడు దీనికి
కాకవాదేశములును వచ్చును.
ఉదా: కాపురుషుఁడు, (చూ. కుపురుషుఁడు) కో
ష్ణము, కవోష్ణము, కాక్షము, కావథము, మొ.
వి. ఉ. స్త్రీ. భూమి. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్త
ప్రయోగము లేదు. ఉదా: కుజము, కుతలము,
కుధరము, మొ.)

కుంక. వి. ౧. బాలవిధవ. (చి. ని, శ.ర.-చూ. కుం
కముండ.) ౨. విధవ.
ఆ. కాంత కుంక యైనఁ గానిపులం బైనఁ, బాయ
లేక విటుఁడు భ్రమసి యుండు. వేమన. ౨.
౧౫౦. సాం. ని. మాన. ౩౪.
౩. నిందావాచకముగా నుపయోగింపఁబడును.
(వ్యవ) ఓరికుంకా నీవు నన్నేమి చేయఁగలవు.
అప్పుకుంకలు అల్లరి చేయుచున్నారు.
జ: కుంకముండ.

కుంకటి=కూఁకటి. వి. ౧. జుట్టు. ౨. పిల్లజుట్టు.
(శ. ర.)
విశే. ప్రధానము.
ఉదా: కుంకటివేరు. (శ. ర)

కుంకముండ. వి.(√కుంక)బాల్యమునందే వైధవ్య
ము ప్రాప్తించినస్త్రీ.
ఉత్సా. కన్నవారివంకవారిఁ గానఁ బ్రాణనా
థుఁడుగా, మున్నె చచ్చె నేను గుంకముండ
నెట్టు లేఁగుదుఁగా. వేం. పంచ. ౪. ౪౪.

కుంకుడు. వి. ఫేనిలము. (దీనికాయలతో తల రు
ద్దుకొందురు.)
సీ... కుంకుడన ఫేనిలసంజ్ఞ యొప్పు... ఆం. భా.
౨. ౪౪.
గీ. ... కుంకుడుపంటులనుకు వనంగఁ, బలపలని
పాండురాంబుదపంక్తు లమరె. ఆము. ౪.
౧౫౭.
జ: కుంకుడుఁబురుగు.

కుంకుడుఁబురుగు(వు). వి. (కుంకుడు + పురుగు)
కుంకుడుకాయలకు పట్టెడు నొకానొకయెఱ్ఱని
పురుగు.

కుంకుని. ? ౦=కుంకుని. (వాచ)

కుంకుమ. వి. (సం. కుంకుమమ్. క. కుంకుమ. త.
కుంకుమం.) ఘుసృణము, లేపద్రవ్యవిశేషము;
బొట్టుపెట్టుకొనురాగద్రవ్యవిశేషము.
ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బల జొబ్బిలుతావి
కుంకుమన్, గబ్బుకొనంగఁ జాలునెవఁ గప్పి
నబెబ్బులివన్నె పచ్చడం, బబ్బురమైతనర్పఁ
బ్రమథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁగా, గి
బ్బవయూళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహే
శుఁ డత్తఱిన్. దశా. ౨. ౬౯.
చ. ఉరమున నున్న కుంకుమ మదుజ్జ్వలకోషక
పాయవీక్షణ, స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని
కొంకితి... నరస. ౨. ౧౩.
గీ... ఘుసృణంబు దనరుచుండుఁ, గుంకుమ య
నంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.
మ. పృగసౌఖ్యోన్నతకేతుపట్టవల వంశోజాతిప
ద్మాప్తులం, దిగనై కప్పదలిర్పఁ బద్మవదనల్
హేలాగతి న్నిత్తుఁడం, చు రవి న్గుంకుమ నిం
పఁగా నరుణుఁడై చూపట్టెఁ గాదేని భా,
స్ఫురబింబంబునఁ గందు చెందునె గదా జా
బిల్లియందు న్వలెన్. చంద్రా. ౧. ౧౭.
(శ. ర. 'కుంకుము' అను ఉదంతరూపమును గ్ర
హించి యీపద్యము నుదాహరించెను. కాని యి

టఁ'కుంకుమ'అనియూ ననవచ్చును.అదంత మనుట కు ఆం. భా. యూ, కుంకుమపువ్వు అనుపదమును నిర్ధారకములుగా నుండుటచే అదంతరూపమే గ్రహింపఁబడెను.)

జ: కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమపూవు(పువ్వు). వి. (కుంకుమ+పువ్వు) కాశ్మీరజన్మము.

సీ. ... కుంకుమపూ వనఁ గుంకుమ మగు...ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీర ముఁ గప్పురంబునుం, గుంకుమపువ్వునుం బు నుఁగు గొజ్జెఁగనీరు...నైష. ౭. ౧౧.

వ. ... పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచంబులు వఱపు గలకుంకుమపూఁబఱపులు...దశా.౧.౧౪.

కుంకుమము. సం.వి.అ.న. కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమాద్రి. సం.వి. ఇ.పుం. కాశ్మీరదేశములో నుండునొకానొకపర్వతము.

కుంకుమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుంకుమవర్ణము గలది-మహాజ్యోతిష్మతీలత, పెద్దమానేరుతీఁగ.

కుంగు=క్రుంగు. అ. క్రి.వంగు;తగ్గు. (చూ.కుంచు)

జ: కుంగు.

కుంచత్. సం. శత్రు. వంగుచున్న.

కుంచనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంకోచము, ముడుఁగుట; ముడుఁచుట. ౨. వంగుట; వంచుట. ౩. వక్రత్వము, వంకర. ౪. నేత్రరోగవిశేషము.

కుంచనీయము. సం=కుంచయితవ్యము.

కుంచఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కూశ్మాండి, గుమ్మడి.

కుంచెము. వి. (త.కుంజం) ప్రస్థము, నాలుగుమానికలప్రమాణము గలకొలతపాత్రము.

సీ. ప్రస్థనామంబుగాఁ బరఁగుఁ గుంచ మనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౭౦.

క. విను మొకకుంచెఁడుధాన్యము, దన కాయతి గల్గునతఁడు దాని నొసఁగినఁ, ధనకోటి గల్గువాఁ డర్థిక మొసఁగిన నొక్కరూప తత్తత్ఫలముల్. భార. అను. ౫. ౨౧౧.

కుంచయత్. సం. శత్రు. వంచుచున్న.

కుంచయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) వంచువాఁడు.

కుంచయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)వంపఁదగినది.

కుంచి. సం. వి. ఇ. పుం. అష్టముష్టిప్రమాణము, ఎనిమిదిపిడికిళ్లపరిమితి గలమానము.

కుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుంచెకోల, బీగము తీసెడివంకరయినుపకమ్మి. ౨. గురిజ, గుంజ. ౩. వంశశాఖ, వెదురుకొమ్మ. ౪. మహీలత, ఎఱ్ఱ. ౫. కృష్ణజీరకము, నల్లజీలకఱ్ఱ. ౬. మెంతి, మెంతిచెట్టు.

కుంచిత. సం. విశే. (ఋ.త్రి.ఋ.) వంగువాఁడు.

కుంచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ముడిఁగింపఁబడినది. ౨. ముడిఁగినది. ౩. వక్రము, వంకరైనది.

వి. అ. న. ౧. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుష్పము

కుంచియ(చె). వి. (సం. గుచ్ఛః? క. కుంచ. త. కుంజం.) ౧. కుచ్చు.

గీ. పలికుంచెతలాటంబు పేరోజంబు,మణుల మొగముట్టు వన్నె సాహిణి యొకండు, కర్త యెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగునొకమహాసైంధవంబు. మనుచ. ౪. ౨౮. (పేరోజములోని శ. ర. పా.)

వ... కొడమత్తువగుంపుకాలికొలందికి వ్రేలులాలుకుంచెలు గీలించినగవ్వదండలగంటల నలంకరించి...ఆము. ౪. ౩౫.

౨. (సం. కుంచికా. ప్రా. కుంచిఆ) చామరము; ఈఁగలుమున్నగువానిని తోలుకొనుసాధనము.

చ. అతులితభక్తిఁ బూర్వదిశయందు ననుగ్రహయక్షవధూటి దాఁ, గుతుకము మీఱఁగాఁ

బసిఁడికుంచియ వైచుచుఁ గొల్వుసేయు...
కళా. ౮. ౨౩౦.

ద్వి. పొలసుకై జా మ్మనిపాలయుమక్షికలఁ, గుం
చియతోఁ జోఁపుకొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౩౮౯పం.

౩. గుత్తిగాఁ గట్టిననెమిలిపురికట్ట.

సీ. లావణ్యలహరి కళానిధి కనకాంగి మదకురంగి
మరాళి మణిశలాక, కాలంజి యడపంబు తా
ళవృంతము గిండి కుంచె పింజామరఁ గొంచు
నడున. రా. వి. ౨. ౬౩.

చ...తనకుంచె యుఁ గృష్ణమృగాజినంబునున్,
బలునుఖు వీచుచుం గలహబంధుఁడు నార
దుఁ డాడె వేడుకన్. భార. సభా. ౨.౩౧.
దశా. ౨. ౨౬౦.

౪. సాలెవాఁడు పడుగు సరిచేయుసాధనము.

సీ. కుంచె మగ్గపుగుంట నూటంబు పగ్గంబు పరఁ
టె త్రొక్కుడుపట్టె పలక దోనె. హంస. ౨.
౧౧.

సీ. అనువోయెడుదానిహస్తంబునీతిని గుంచెవీసె
డుదానికొమరు మిగుల. హంస. ౧. ౨౨౦.

సీ. ...కుంచిక తనరును గుంచె యనఁగ. ఆం. భా.
౨. ౨౯౬.

౫. చిత్తరువులు వ్రాయుతూలిక. (శ. ర.)

౬. కుచ్చెళ్లు పెట్టినవస్త్రము.

ద్వి. స్థిరచిహ్నంబవీచికఁ బోలుకుంచె, మణి
యొకభుజమున మార్గ్మలయుంగ. విష్ణు. ఉ. ౫.
౨. (శ. ర.)

౭. గోడకు వెల్ల వేయుట కుపయోగించుసాధన
ము, మట్టి. (శ. ర.)

జ: కుంచెకోల.

కుంచే=క్రుంచే. స. క్రి. (√కుంగు) కుంగఁజేయు.
(వంచు)

ఉ. కొంచెముగా నిజాంగకము కుంచి ధరిత్రికి
నంతయంతలం, ఘుంచిన లేమవంతిఁ బరికిం
చుజనంబులు...కవిక. ౨. ౧౦౧.

(తగ్గించు.)

చ. అనవిని వజ్రిమండిపడి యానవు నారద...
దానికి నేన గర్వమును, జెనిచితి నిన్నినాళ్లు
నిఁకఁ బెద్దతికం బొకయింత కుంచెదన్. ని
రం. ౪. ౩౫.

సీ. కులగోత్రములవారి చెలువుఁ గుంచఁ డొకిం
త ప్రాజ్యసామ్రాజ్యభారము వహించి. పె. శ
కుం. ౧. ౧౩.

ఉ...మాపులున్, మించులఁ గుంచు...రా. వి.
౪. ౯౦. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

కుంచెకోల. వి. (√ కుంచె) ౧. కుంచిక, తలుపు
లోపలిగడియ తీయుటకు వేయుటకు నుపయో
గించు ఇనుపవంకరకోల.

ఆ. కొండవలనెడుకుంచెకోలచే వక్షఃక, వాట మి
పుడు తెఱచి వామదేవు, గర్భగేహమునఁ
గానంగఁ జేసితి, వౌర యెంతనునుఁడ వాత్మ
దేవ. చెన్న. ౩. ౪౩౬.

సీ. ఏదేవుకనుదోయి హిమధామసోదరీకుటికా
కవాటంబుకుంచెకోల. రా. వి. ౧. ౨౪.

౨. ఒకవిధ మగుబాణసంచు.

గీ. రోచసీసరసీజాంబపావపద్మ, కుముపహాపము
లై కుంచెకోలగములు, చెలఁగ బిరుసులు ప
గలువత్తులును నమరఁ, బరఁగుబహుచిత్రబా
ణవైభవము గనుమి. ప్రబంధ. ౭౭.

కుంచ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వంపఁ
బడుచున్నది.

కుంచ్యము. సం. = కుంచయితవ్యము.

కుంజము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నికుంజము, పొ
దరిల్లు. ౨. గజదంతము, ఏనుఁగుకొమ్ము. ౩. గజ
హనువు, ఏనుఁగుకటుమర.

కుంజర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాతకి, అరెకి. ౨. పా
టల, కలిగొట్టు ?.

కుంజరచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. యోగభేదము.

(కృష్ణపక్షత్రయోదశివాఁడు సూర్యుఁడు హస్తయందును చంద్రుఁడు మఘయందు నుండుట.)

కుంజరము. సం.వి.అ.పుం. ౧-ప్రశస్తమైన హనువులును దంతములును గలది-ఏనుఁగు. ౨. కేశము, వెండ్రుక. ౩. -ఏనుఁగుతొండమువలె నుండునది-హస్తనక్షత్రము. విశే. అ. పుం. శ్రేష్ఠము. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండదు)

కుంజరాలుకము. సం.వి.అ.న.ఆలుకవిశేషము,ఒకజాతిగెనసుగె.

కుంజరాశనము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము,రావిచె.

కుంజరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

కుంజరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు.

కుంజలము. సం.వి.అ.న. కాంజికము, పులియఁబెట్టిన కడుగునీరు.

కుంజవల్లరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.నికుంజికామ్లవృక్షము.

కుంట=గుంట. వి. (సం. కుండమ్. క. కుంటె. త. కుంటం.) ౧. అల్పతటాకము,నీరు నిలుచుపల్లము.

గీ. కుంట గుంట యనంగఁ బేర్కొనఁగ వచ్చు, నల్పమైనతటాకము...ఆం.భా. ౧.౧౬౨.

ఉ. ... ఎందు మం,దాకిని నిర్ఝరాకృతి నుదారగతిం జనుదెంచు టెల్ల ర,త్నాకరుఁ బొందఁ గాక యహహా చన నేర్చునె చాటికుంటకుక్. పి. శకుం. ౩. ౬౪.

౨. కొలను. (శ.ర.) ౩. చెఱువు. (శ.ర.)

ఆ. ఇంట నుండఁ గూడ దిప్పుడ కొని చని, గుంట నైనఁ జెద్దకుంట నైనఁ, బెంట నైన వైచి యింటికి నరుగు దెం, డనఁగ నద్దురస్త్రి ఖాలకించి. వేం. పంచ. ౪. ౪౨.

౪. భూపరిమాణవిశేషము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుంటకుఁడు. సం. విశే. (అ.టికా.అ.) స్థూలుఁడు, బలుపు గలవాఁడు.

కుంటమూలము=గుంటమూలము. వి.కడదూలమునకును గోడకును అడ్డముగా నుంచుచిన్నదూలము. (శ. ర.)

కుంటముక్కు. వి. మత్స్యభేదము.

ద్వా. ౧. ౨౨౧. హంస. ౪. ౧౫౭.

కుంటి=కుంటు. విశే. పాదవికలుఁడు;పాదరహితుఁడు.

సీ. ఖంజుఁడు కుంటి నాఁగ...ఆం.భా. ౨.౧౨౨.

గీ. నీ ప్రతాపంబు చనవలె నిఖిలతమము,నడఁచఁగా లేదొ తా నేల యరుగుదెంచుఁ, గుంటిసారథితో నల్లకుముదవైరి. నరస. ౪. ౧౭౫.

కుంటికుముపు=కుంటి, పంగుపు.

గీ. కుంటికుముపు లశక్తులు కుష్ఠరోగు,లంధులును వృద్ధులును బాలు రాదిగాఁగఁ,గాశి కరుగంగ లేనిబికారు లెల్ల,మోక్షమును బొందుదురు గాక దక్షవాటి. భీమ. ౪. ౨౧.

శ్లో. అశక్తాః కాశికాం గంతుం పంగవోంధాశ్చ కుష్ఠినః. సం. భీమ.

ఉ. దేవత లెల్లఁ దక్కుఁగలదీవులకుక్ దివి కేఁగుచట్టివోఁ, బోవఁగ లేక కుంటికుముపుంజిలు వేల్పులు దైత్యదానవుల్, సేవకులై మహీవిభుని చే నధికారనియోగవృత్తికై, జీవితమంది నిల్చిరి త్యజింపఁగఁ జాలక జన్మదేశముల్. కాశి. ౪. ౨౫౧.

గీ. అపుడు జంబూతరుద్వీపవిపులయందు, వాసికెక్కినయద్దివోదాసునాజ్ఞ, గొంది సందిని నొకకుంటికుముపుఁ బేద,యనఁద బూతంబు నుండనీరైరి భటులు. కాశి. ౪. ౨౫౭.

జ: కుంటిగాము.

కుంటిగాము. వి. (కుంటి + గాము) శనిగ్రహము. (చి. ని, శ. ర.)

కుంటు. అ. క్రి. (సం. కుంఠ్. క. కుంటు) ౧. పాదవైకల్యము చేత వక్రముగా నడచు.

(వ్యవ) మల్లు విజేగినదా యేమి అట్లు కుంటు చు న్నావు.

౨-కుంఠితమగు-పోవు.

చ. తొలఁగెఁ గడంక ప్రీలె ధృతి దూలె వివేక మడంగె బుద్ధి బెగ్గిలె నభిమాన మేఁగెఁ ద్రప గెంటె నయంబు భయంబు గుంటె గాసిలె బిగి తారె మేర కులశీలము గ్రుంగె...చంద్రా. ౪. ౧౯౦.

వి. కుంటుతనము.

సీ. ధర్మము నాల్గుపాదంబులఁ జరియించు నేయు గంబునఁ గుంటొకింత లేక. దశా. ౯. ౭౦.

గీ. గుంటికా లొందుధర్మవుకుంటు మాన్ప.కసు. ౧. ౬౦.

విణ. పాదవికలుఁడు; పాదరహితుఁడు.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి మాని కుటిలాలక నక్కుంటునకు నిత్తురఁట యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్ల వారలమా టల్. భోజరా. ౫. 33౧.

గీ. కుంటు వినతా మహాదేవికొడుకుఁగుత్తి, సవిత్రు సారథి కట్టెఱచాయఁ దెలుప, నరుణుఁ డు దయించెఁ బ్రాగ్దిశాభ్యంతరమున. కాశీ. ౧. ౧౨౧.

జ: కుంటుగించు,కుంటుపఱుచు,కుంటుపిచ్చుక, కుంటువడు, కుంటువాఱు.

కుంటుగించు. అ. క్రి. (√కుంటు)కుంటు. (శ.ర)

కుంటుపఱుచు. స. క్రి. (√ కుంటుపడు) కుంటు పడఁజేయు.

(చెఱచు, పాడుచేయు.)

సీ. బ్రహ్మచర్యము గుంటుపఱుచుమాణవకుండు పాడి దప్పినధరాపాలకుండు. శివధ.౪.౯౭.

సీ...పెనుఁగొండ సాధించెఁ గోవెలనెల్లూరు గుం టుపఱిచెఁ, గుందాణి విదళించె గొడుగుచిం త జయించె బాగూరు పంచముపాడుచేసె. వరాహ. ౧. 3౦.

కుంటుపిచ్చుక=పిచ్చుకకుంటు,పిచ్చుకుంటు. విణ. (కుంటు+పిచ్చుక) పాదరహితుఁడు, పంగువు.

సీ. తాపస నెద్ది యాధార మా దివిఁ బ్రాఁకుపి తృవర్యులకుఁ గుంటుపిచ్చుకలకు. గీ. నట్టిగృ హమేధిధర్మంబునందు...పాండు. ౫.౨౬౧.

కుంటువ(ప)డు. అ. క్రి. (√కుంటు) ౧. కుంటి యగు, నడుపలేని దగు.

క. అరయఁగ నాలుగువిధములఁ, బరఁగుఁ జతు ష్పాదవృత్తిఁ బరఁగినగోవుల్, దొరయుచు నం దొకఁ డెడలిన, వరవర సద్ధర్మవర్తనము గుంటువడున్. భార.అను. ౪. ౨౯౫. (గో పక్షమున.)

ఉ. వాలిక మించుఁ గన్గొనలవాకిట నల్లన సంచ రింపనుం, జాలక చాలఁ గుంటువడెఁ జారు నిరీక్షణఖంజరీటముల్. నైష. ౨. ౧౧౨.

శ్లో. అజని పంగురపాంగనిజాంగణ,భ్రమికణేపి తదీక్షణఖంజనః. సం. నైష. ౪. ౪.

౨. ఆఁగు, నిరుద్ధమగు.

(గంగావతరణము.) వ...కమఠపతివీఁపుచిప్పఁ దాఁకి యుప్పరం బెగసి జగదండకర్పరం బునఁ గుంటువడి మగుడు వేగం బడరఁ బుడ మికి డిగి నలుగడల నెల్లివిరిసి...చం. రా. 3. ౨౫.

3. తగ్గు, క్షీణించు, కుంఠిత మగు.

మ. గురుదర్పోద్ధతి నిట్లు మర్మములు గీలొక్క నే యఁగా శౌర్యవి,స్ఫురణాహంకరణంబు కుం టువడి యచ్చో నేదుచందంబునన్, శరసం వేధితదేహుఁడై నిలిచె విష్వక్సేనసూనుండు ...జై. భా. ౫. ౧౯౭.

క. తొంటినడ గుంటువడినం, బంటుతనము గుం టుపడక పరుషధ్వనితో, మింటికి నిమ్మగ నంగిటి, గుంటచనుక నోరు దెఱచికొని యు న్ముఖుఁడై. రామా. ౯. ౧౫౫.

౪. చెడు, భగ్న మగు.

మ. అపు డుద్దాలకుఁ డాగ్రహించి నిజభార్యం
జూచి నిర్భాగ్యురాల పవిత్రం బగుపార్వ
ణంబు నవలీలం బెంటపై వైచి కుంటుపడం
జేసితి శ్రాద్ధకర్మము...శై. భా. ౪. ౧౧౧.

సీ. ఉలపాంసురము లేర్చి యులుపవట్టెడుపూ
న్కిఁ గుళపల్లవాహృతి గుంటువడియె.పాం
డు. ౫. ౨౩౮.

౫. తెగు, ఖండితమగు.

గీ.ఘనభుజాండు సుమిత్రానందనుఁడు జిష్ణుఁ,డరిఁ
గరము గుంటువడ నేయ నజుగెలుపు,గాం
చి మోదించె నరత నటించుచక్రి. రాఘవ.
౪. ౧౬౯. (భారతార్థమున.)

కుంటువాఱు. అ. క్రి. (కుంటు + పాఱు) మొ
క్కపోవు, బలహీన మగు.

సీ. గుదియఁ జేకొనెఁ దద్దఁ గుంటువాఱె జముం
డు కుదిరె రక్కసుఁడు సోఁకుడుఁదనమున.
అచ్చ. రా. బాల. ౬౮. (శ. ర. పా.)

కుంటెన. విశే. (సం. కుట్టనీ.) నాయికానాయకుల
ను గూర్చువాఁడు; కూర్చునది. (చూ. కుంటెన
తనము.)

వి. తార్చుట,తార్పు,నాయికానాయకులనడుమ
చేయుదూతకృత్యము.

చ. తనసరిచాకితల్ తనకు దాపుగ వారల కెల్లఁ
దాను గుంటెనలు వహించుకొంచు నెఱె
క్కులు నిండి విడెంపుఁజొక్కులున్...క
నఁబడ నవ్వుమూటి పతికన్నులు మూసి చరిం
చు నిచ్చలున్. శుక. ౩. ౧౧౯.

చ. నెలకొను జూటసౌరతటినీనవకైరవిణీవఘూ
టితో, లలితసుధాంశుఁ గూర్చినతలంబునఁ
బార్వతిఁ గూడి యద్భికిం, గలయికకుంటె
నల్ నడుతుఁగాఁ బని పూనినయాశపాలకుం,
డల శివుఁ డిచ్చుఁగావుతఁ జిరాయువు నార
నభూపమాళికిన్. కువల. ౧. ౩.

కుంటెననడచు=కుంటెనగాఁ బ్రవర్తించు, నా
యికానాయకులకు దూతకృత్యము నడపు.

సీ. గుఱు తంటిమా నీవు గుఱు తెక్కడిది భక్తి
నంబికిఁ గుంటెననడచినావు. నిరం. ౩.౭౯.

కుంటెనపంపు, కుంటెనయంపు = కుంటెనగాఁ
బంపు.

ఉ...నీచుపొత్తునన్,బ్రాఁతిమెసంగి తీవు మును
భర్తుఁడు కుంటెనపంపఁ బోతి...కాశీ. ౩.
౧౦౦.

సీ...కుంటెన నిన్నంపెఁ గోర్కి నొకఁడు.రా.
వి. ౨. ౬౦.

కుంటెనపో(వో)వు=కుంటెననడచు.

ద్వి. వేయేసిమాడలు వెల యొసంగుచును, గుం
టెనవోవుచుఁ గొలిచి యాలంజె,యింటికి
నంపెన్న యేఁగఁ దానేఁగు,చు...పండితా.
మహిమ. ౭౮౧ పా.

ద్వి. ఎడపక ముప్పది యేండ్లు నిచ్చలును, గొన
కొని నంబికిఁ గుంటెనపోవు,చును వచ్చుచు
ను సముత్సుకత మైనడచు. పండితా. మహి
మ. ౭౮౨ పా.

జ: కుంటెనకత్తె, కుంటెనకాఁడు, కుంటెనకు
చ్చులు, కుంటెనతనము, కుంటెనపని, కుంటెన
ముడి, కుంటెనీఁడు.

కుంటెనకత్తె(త్తియ). విశే.(కుంటెన+కత్తె) తా
ర్పుకత్తె.

సీ. ... కుట్టనీనామకోయంబు తాపికత్తియ యన
నెసఁ,కత్తియ యనఁ బొంతకత్తియ యనఁగఁ
గుంటెనకత్తియ యనఁగఁ దనరు ... ఆం.
భా. ౨. ౧౧౦.

కుంటెనకాఁడు. విశే.(కుంటెన+కాఁడు) తార్పు
కాఁడు.

క. మనసిజాఁ డిద్దఱకును గుంటెనకానితనంబు
చేసెడిన్...విక్ర. ౮. ౫౪.

సీ. సిగ్గింతయును లేక చెల్లెలికై దాను గుంటె
నకాఁ డైనకొంటె యితఁడు. కలు. ౪. ౮౩.

కుంటెనకుచ్చెలు. వి. బ. (√కుంటెన?) ఈడ్పు లనెడుకర్ణభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కుంటెనతనము. వి. (కుంటెన + తనము) నాయికానాయకులను దార్చుపని.

వ...ఏ నయ్యంగనం గోరి వరియింపం బోవుచున్నాఁడ నమ్మచ్చెకంటికిం గుంటెనతనం బెట్లు సేయ నేర్తు...నైష. ౩. ౬౬.

కుంటెనపని=కుంటెనతనము.

క. అరయ సమయోచితవాచారచనప్రౌఢి మిగుల నడిసన్నది కా, వేరియ కుంటెనపని కదిగడి, దేటినయది పంపవలయు దీనినె యనుచుఁ. వైజ. ౪. ౨౯. అని. ౩. ౯౭.

కుంటెనముడి. వి. (√కుంటెన) తాటాకులపుస్తకముదారమునడుమ నుండెడుముడి. (శ. ర.)

కుంటెనీఁడు=కుంటెనకాఁడు. (కుంటెన + ఈఁడు)

సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నకవారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౪.

కుంటెళ్లు. వి. బ. స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము.

సీ. కడియాలు కుంటెళ్లు గంటలొడ్డాణంబు ...

గీ. మొదలు గలసొమ్ములను దాల్చి మురిపె మమర. చంద్ర. వి. ౨. ౨౦.

కుంఠకుఁడు. సం. విణ. (అ.తికా.అ.) ౧. క్రియామందుఁడు, పనిచుఱుకుఁదనము లేనివాఁడు, సోమరి. ౨. మూర్ఖుఁడు.

కుంఠత్. సం. శతృ. మొక్కపోవుచున్న.

కుంఠన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుంఠనము.

కుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొక్కపోవుట. ౨. మొక్కపోవునట్లు చేయుట.

కుంఠము. సం. వి. అ. న. మొక్కవోయిన ఆయుధము, మొనపోయినఆయుధము.

కుంఠయత్. సం. శతృ. మొక్కపోఁగొట్టుచున్న.

కుంఠి. సం. విణ. (న్. నీ. న్)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మొక్కపోయినది, వాఁడి తగ్గినది. ౨. మూర్ఖము, మూఢము.

కుంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. సోమరి, క్రియామందుఁడు. ౨. మూర్ఖుఁడు, మూఢుడు.

కుంఠ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మొక్కపోఁ గొట్టఁ బడుచున్నది.

కుండ. వి. (సం. కుండమ్. క. కుండ. త. కుండం.) ౧. మృదాదిభాండము, మట్టి మున్నగువానితోఁ జేసినపాత్ర.

ఆ. కుండ పగిలెనేని క్రొత్తది కొన వచ్చు, భూతలంబునందుఁ బొందుగాను, గూలఁబడిననరుఁడు కుదురుట యరు దయా. వేమన. ౧. ౮౪.

సీ...కుండ నాఁగ మృదాదిభాండ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

క...పూఁ, జెండులపని యును బంగరు, కుండల మెఱుఁగు న్వెలందిగుబ్బల కడఁగుఁ. నీలా. ౨. ౨౪.

౨. వర్తుల మైనభాండము.

గీ...వర్తులభాండ మెసఁగుఁ, గుండ యన... ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

౩. మేడలు మున్నగువానిమీఁద ఎత్తెడు కలశాకారము గలయలంకారవిశేషము.

సీ. కంబాలఁ జీనిచీనాంబరంబులు చుట్టి గోపురంబులఁ బైఁడికుండ లెత్తి. విక్ర. ౪. ౧౩౬.

౪. ఇరుసు తగిలించెడుబండిచక్రమునడిమిగుబ్బ.

వ...మున్ను కొండొక క్రుంగినచక్రంబు కుండ మునుంగం దిగఁబడిన... భార. కర్ణ. ౩. ౩౫౦.

(బ) ఏనుఁగుకుంభములు.

సీ. కుండలు దాల్చి కన్గొవల నీరొలుకఁ జేతులఁ జాఁపుకడయేనుఁగులను దోసి. గీ. పుడమి చెలి సేరె సిరులఁ బెంపడరి యరిది, తేజ గాంచినయాచాల్పు తేర్లదొరను. అచ్చ. రా. బాల. ౪౬.

కుండకడుపు = బానకడుపు, కుండవలె గుండ్రముగా నుండుకడుపు.

మ. నిడుమోముం గుఱుగేలుఁ గుండకడుపు న్నీలత్వముఙ్... మార్క. ౧. ౨౨౪.

జ: కుండగోఁకరి, కుండప్రోఁగులు, కుండబంతి, కుండమార్చు, కుండమార్పు, కుండవీనులజోదు, కుండానుగు, కుండెరుఁగు.

కుండంగము. సం. వి. అ. పుం. కుడుంగము, పొదరిల్లు.

కుండకీటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పతితబ్రాహ్మణీపుత్రుఁడు, చెడిపోయినబ్రాహ్మణస్త్రీకొడుకు. ౨. దాసిని కామించినవాఁడు. ౩. చార్వాకమతము ననుసరించువాఁడు, నాస్తికుఁడు.

కుండకీలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నీచుఁడు, అధముఁడు.

కుండగోఁకరి. విశే. (కుండ + గోఁకరి.) వంటవాఁడు, ఔదనికుఁడు.

ద్వి. కుండగోఁకరిఁ జేసి కువలయేశులకు, వండి పెట్టఁగఁ జేసి ... ద్వి. నల. ౨. ౭౦౦ పం.

కుండగోళకము. సం. వి. అ. న. ౧. కాంజికము, కలి. ౨. కుండగోళకులసముదాయము.

కుండగోళము. సం. వి. అ. న. కాంజికము, కలి. (విల్యమ్సు.)

కుండపాయ్యము. సం. వి. అ. పుం - దీనియందు కుండతో సోమపానము చేయుదురు - ఒకానొకయాగము.

కుండప్రోఁగులు. వి. బ. (√కుండ) ఒకవిధమైన చెవిపోఁగులు.

సీ. కుండప్రోఁగులు చిప్పగొడ్డండ్లు సెలగోలలొప్పారుకలువంకయుంగరములు. గీ. కలిగి... మొల్లముగఁ జేరి రచటికి గొల్ల లెల్ల. నీలా. ౩. ౪౯.

కుండబంతి. వి. (కుండ + బంతి) కందుకక్రీడావిశేషము, గుండు ఎత్తుకాలమీఁద ఒకకఱ్ఱ యుంచి దానిని బంతితో కొట్టుచు ఆడెడియాట. (వా)

కుండమార్చు. స. క్రి. ఒకటి నిచ్చి మఱియొకటి ని బుచ్చుకొను. (శ. ర.)

కుండమార్పు. వి. (√ కుండమార్చు.) ఒకటి యిచ్చి మఱియొకటి పుచ్చుకొనుట, వినిమయము.

సీ. చండాంశుసుతుపోల్కిఁ గుండమార్పులు గాక వాసవమణిభాతిఁ బ్రాస మంద. గీ. కొసఁగ నేర్తువు యాచకవ్యూహమునకు. నరస. ౫. ౧౯.

కుండము. సం. వి. అ. న. ౧. కుండ, మట్టి మున్నగువానితో చేసినపాత్రము. ౨. నిప్పులగుండము. ౩. దేవఖాత మగుజలాశయము. (ఇది తఱచు దేవాలయములకు సంబంధించియుండును. ఉదా: అగస్త్యకుండము, మొ.) ౪. మానభేదము.

కుండలన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సున్న చుట్టుట. సం. సైష. ౧. ౧౪.

కుండలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. కర్ణభూషణము. ౨. పాశము, త్రాడు. ౩. వలయము, గుండ్రన. (మే. వి.)

కుండలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. పోఁగులు గలవాఁడు. ౨. గుండ్రనిది, వలయాకారము గలది. వి. న్. పుం. ౧. పాము. ౨. నెమలి. ౩. చిత్రమృగము, చాఱలదుప్పి. ౪. వరుణుఁడు. ౫. కోవిదారము, కాంచనముౕ. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుమాచి, తిప్పతీఁగౕ. ౨. తీక్ష్ణపత్ర, ఉప్పిౕ. ౩. (యోగ) కుండలీశక్తి. ౪. కుండలాకారనృత్యము, గొండ్లి.

గీ. దండలాసకవిధమును గుండలియును, బ్రెక్క

ణంబు తెఱంగును చేరణంబు. భార.విరా.౧. ౨౪౦.

కుండలించు. సం. స. క్రి. ౧. సున్నచుట్టు.

గీ. అతనికీర్తిప్రతాపంబు లవనిఁ గలుగ, నేల యివి యంచు మదిలోన నెపుడు దలఁచు, నపుడ పరివేషమిషమున నబ్జసూర్య,మండలముల విధాతృండు కుండలించు. నైష.౧.౫౬.

క. పురకాంతలకౌనులకున్, సరిపడ దని బ్రహ్మ యాకసము నారసి వే,సరి దానిఁ గుండలించి న,సరణిన్ దివి ముట్టె యచటిసాలం బమరున్. చంద్రా. ౧. ౩.

౨. వలయాకార మగునట్లు వంచు.

గీ. కోపమునఁ జాపముం గొని కుండలించె. చం. రా. ౮. ౧౨౪.

కుండలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుండ్రనిభక్ష్యవిశేషము. (జిలేబి) ౨. గుమూడి,తిప్పతీఁగె.(కల్ప)౩.మూలాధారమందలి షట్చక్రములనడుమనున్న దేవీభేదము.

కుండలీకరణము. సం. వి. అ. న. సున్నచుట్టుట.

కుండవర్ధనము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక పుష్పజాతి.

ద్వి. పొన్నలు బొగడలు బొండుమల్లియలు,కుండవర్ధనములు కొండగోఁగులును, బండిగురివిందలు పారిజాతములు. ప్రభు. ౨. ౧౮ పా. ౮ పం.

కుండపీనులజోదు. వి. (√కుండ) కుంభకర్ణుఁడు.

క. గుఱువెట్టుచుఁ గొండవలె,న్వాఱఁ గొప్పఁగనున్న కుండపీనులజోదున్. అచ్చ. రా. యు. ౨౨౫.

కుండానుగు. వి. (కుండ+అనుగు) కుండవంటిగుండ్రనికాయలు కాచుఅనుగు, గోరక్షతుంబీ.

కుండాశి. సం. విశే. (న. నీ. న.) కుండగోళకుల యన్నముచే బ్రతుకువాఁడు.

శ్లో. అమృతే జారజః కుండో మృతే భర్తరి గోళకః, యస్తయోరన్నమశ్నాతి స కుండాశీతి కథ్యతే. (వాచ)

వి. న. పుం. ధృతరాష్ట్రపుత్రులలో నొకఁడు.

కుండి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. కమండలువు, గిండి. ౨. స్థాలి.

కుండిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. ౧. పిఠరము, స్థాలి. ౨. కమండలువు, గిండి.

కుండినము. సం. వి. అ.న. విదర్భదేశపు రాజధాని.

కుండీరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) బలవంతుఁడు. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు. (కల్ప.)

కుండు. వి. ౧. మొక్కలు వేయుట కుపయోగించు మట్టిపాత్రము.

మ. అలమాకందము కుండ్ల దింపఁదగు నియ్యంట్లొక్కచో వేయఁగా,వలె సంపంగికిఁ ద్రవ్వటం బిడవలెన్...విప్ర. ౨. ౬౯.

౨. పాదుసు మొదలైనవి నూఱుట కుపయోగించుపాత్రము. ౩. నీరు నిలువచేసి యుంచుటకు కట్టినచిన్నకుండము.

కుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మగఁడు బ్రదికియుండఁగా ఱంకుమగనికి పుట్టినకొడుకు.

కుండృణాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లబల్లి. ౨. ఒకజాతిపక్షి. (వై. ని.)

కుండోధ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండవలె పెద్దపొదుఁగు గలయావు.

కుంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రాసము, ఈఁటె; బల్లెము. ౨. గవేధుక, అడవిగోదుమ. ౩. మత్కుణము, నల్లి. ౪. ఉగ్రత, కోపస్వభావము.(వి.ని.)

కుంతలపక్షము. సం. వి. అ. పుం. కేశసమూహము.

కుంతలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేశము, వెండ్రుక. ౨. చషకము, పానపాత్రము. ౩. లాంగలము, నాఁగలి. ౪. యవలు. ౫. హ్రీబేరము, కురువేరు. ౬. (సంగీ) ధ్రువకతాళభేదము. బ. ౧.

వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణముననుండు నొకా నొకదేశము. ౨. మధ్యదేశముసందలి యొకదేశము. (శే. ని, వై. ని.)

కుంతలవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగరిచె.

కుంతలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెరుఁగు వెన్న లోనగువానిని కోయుకత్తి, ఛురిక. ౨. వాల మను గంధద్రవ్యము, కురువేరుచె.

కుంతలోశీరము. సం. వి. అ. న. వాల మను ఓషధి, కురువేరుచె. (వాచ)

కుంతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. క్రథునికొడుకగుఒకరాజు. ఈ. స్త్రీ. ౧. పృథ, పాండురాజుభార్య. ౨. రేణుకయనుగంధద్రవ్యముచె. ౩. గుగ్గిలపుచెట్టు. ౪. సల్లకి, అందుగుచె.

కుంతిభోజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకయాదవరాజు, కుంతిని పెంచుకొన్నతండ్రి.

కుంద. వి. (క. కుండ) స్తంభము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుందకము. వి. (క. కుండక. త. కుండకమ్) ౧. అభ్యంతరము, అడ్డు. ౨. లోపము. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. సేద్యము చేయక విడిచిపెట్టినభూమి. (బ్రౌ.)

కుందకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుందము, మొల్లచె ౨. సంబరేను. చె.

కుందటీల. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. ...సాళ్వము డేగ గూడ బా తుల్లంగి కుంటీల...ఆ....ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౩.

కుందనము. వి. (క.కుందణ.త.కుందనమ్.) అపరంజి, పరిశుద్ధమైనబంగారము.

సీ. ...పరిశుద్ధచామీకరాఖ్యలు చనుఁ గడాని, మేలిమి యపరంజి జాళువా కుందనం బుదిరి నా...ఆం.భా. ౨.౨౭.

గీ.దశశతాక్షుఁడు దొడుగుకుందనపుఁ బైఁడి,కంకటముఁ బోలు...నైష. ౬. ౧౮౬.ఆం.సం. స్థా.౩౫. నాం.ని. స్థా.౬౭.

కుందమము. సం.వి.అ.పుం. బిడాలము, పిల్లి.(త్రి. ని.)

కుందము. సం. వి.అ.పుం.న. మొల్లచె.న. మొల్లపూవు. పుం. ౧. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౨. ఒకానొకగంధద్రవ్యముచె. ౩. కరవీరము, గన్నేరుచె. ౪. శస్త్రమార్జకయంత్రము, ఆయుధములు సానఁబెట్టుయంత్రము.

కుంది. వి. (త.కుందాణి) ౧.దంచునప్పుడు ధాన్యము చెదరిపోకుండ గుంటమట్టు నమర్చుతాలికుదురు. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కుందెన, ధాన్యము దంపురోలు.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొలు ప్రీహ్యు, లూఖలము...ఆం.భా. ౨. ౨౩౯.

౩. ఒకవిధ మగుదీపపాత్రము. (వా)

కుందించు. స. క్రి. (√కుందు) కుందఁజేయు.

౧. బాధపెట్టు.

వ...రేలునుం బగళ్లునుం బాయక నిరంతరపథపరిశ్రాంతులం గుందించియు క్షుత్పిపాసాపరవశత్వంబు నొందించియు...హరిశ్చ. ౩. ౨౮.

వ... బాదరాయణుండు కాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి గమనోన్ముఖుండై కాశీవియోగజనితవేదనాభరంబు దుస్సహంబై యంతరంగంబుఁ గుందింప నెట్టకేలకు నేటి కదు రీఁదువిధంబున శిష్యులుం దానును...చనువాఁడై...భీమ. ౨. ౫౦.

౨. తక్కువపఱచు, న్యూనపఱచు.

శా. పాపాత్ముండు మదాంధుఁ డాతులువ నీపంపెట్టునుం జేయఁగా,నోపం డడ్డము సెప్ప రెవ్వరును మానోద్రేకముఁ గర్వముం, గోపంబుం దనుఁ ద్రిప్ప నా ప్రజనులం గుందించుటం బోయిన,ట్లే పోనిత్తురు... భార. ఉద్యో. ౩. ౪౫.

౩. తపింపఁజేయు.

శా. క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుందింప... భార. విరా. ౨. ౨౭౫.

కుందిక. వి. (కుందు + ఇక - ఇది 'పొందిక' వంటిది.) కలఁత, క్షోభము.

సీ. కలశపయోరాశి చిలుకకవ్వపుఁ గాముకుంది కబ్బనినాఁడు మందరంబు. పి. శాకుం. ౧. ౩౯.

కుందికట్టు=కుందికాళ్లు. వి. (√కుందు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. పసిఁడిసోపనములపైఁ గుందికట్టుకై కడుముద్దు లైనజక్కువలకవలు. యయా. ౩. ౫౫.

కుందికాళ్లు=కుందికట్టు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. కోలక్రోఁతులుఁ బిల్లఁగ్రోల్లుఁ దూరనఁగోల లందలంబులు మఱి కుందికాళ్లు. గీ. ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౨౨.

కుందిల్లు(లు). అ. క్రి. (√కుందు) కుందు నొందు. (క్రుంగిపోవు, డిల్లపడు.)

మ... ఆమునీంద్రాంగనా, కుల మత్యాకులవృత్తి నుండె వనటం గుందిల్లి చింతించుచున్. ప. సం. ౧౦. ౪౦౭.

కుందు. అ. క్రి. (క. కుందు) ౧. చింతించు; శోకించు, ఏడ్చు.

గీ. ఏకమై యట్లు మువ్వురహృదయములును, గుంద కానందవారిధియందుఁ దేలె. హర. ౨. ౧౧౫.

ఆ. బ్రహ్మచర్యమునఁ దపంబున నుత్తమ, దానములను బడయఁ దలఁచునట్టి, గతులకంటె సౌఖ్యకారిణి యగుగతిఁ, బొందు నీసుతుండు కుంద నేల. భార. ద్రో. ౨. ౨౩౪. (చూ. ౩౨౧.)

౨. తపించు, ఉడుకు.

గీ. అట్లు దమలోనఁ దగుమాట లాడి యాడి, కోపరసవేగమునఁ గుంది కుంది వగలఁ, బొంది పొంది పురందరనందనుండు, నచ్యుతుండు నా రాత్రి యెట్లొకో చెపుమ. భార. ద్రో. ౨. ౩౧౯.

సీ. ...ముం దెంత పెనువంతఁ గుందెనో పిల్లఁగ్రో వి. నీలా. ౧. ౧౦౯.

౩. బాధపడు, నొగులు.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేచువాఁడుఁ గామి, చలచిత్తుఁడు నిద్రలేక కుందుదు రధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

మ. నిఖిలక్షత్త్రభుజప్రతాపనిధి వానిమీఁద దండెత్తి వచ్చె ఖలుం డైనదశాననుం డతనితో సిద్ధంబు యుద్ధం బగున్, శిఖరిన్ మేషము దాఁకి కుందుగతి నీచే వందురున్ ... ఉ. రా. ౩. ౩౧౭.

౪. తగ్గు, క్షీణించు.

గీ. అలుక బొంకు క్రూరత శుచితాపగమము, గురువిరోధ మాయువుఁ గడుఁ గుందఁజేయు. భార. అను. ౫. ౧౩౦.

సీ. పెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి చెలువు గుందినసరోజినివిధమున. భార. విరా ౧. ౨౯౪.

౫. క్రుంగు.

చ. సురవిశిఖప్రయోగములు సూపఁ దొడంగిన నేల దిర్దిరం, దిరిగెఁ బయోనిధుల్ గలఁగె దిగ్గజముల్ మద మేది కుందె ... భార. ఆర. ౪. ౯౪.

౬. కాంతిహీనమగు.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గంజపుంజంబులు కనఁక నొందఁ. విక్ర. ౨. ౧౦౭.

గీ. రసికశేఖరుఁ డారాజు రాజవదన, కందికుం

దిననెమ్మోముకళ లెత్తింగి, కడుఁ బ్రియు మె లర్పఁ గౌఁగిట నిముడుకొని సు,ఖానుభవ లీలఁ బవళించె నంబుజాక్షి. శుక. ౧. ౨౧౬.

౭. కాలు చక్కఁగా నేల నానించక నడచు. (శ. ర,వా.)

వి. ౧. దుఃఖము.

గీ. ఉదయగిరిదుర్గమునఁ దమోభ్యుదయబలము, గూల్పఁగా నొడ్డినపిరంగిగుం డనంగ, గుం డుఁబుల్గులమదికుందు చెందుమందు, తోఁచె నెత్తమ్మివిరివిందు తూర్పునందు. రా. వి. ౩. ౨౯.

గీ. కలువలకు విందు తామరగములకుందు,దీధితు లసీమ రోహిణీదేవిప్రేమ, లోకహితకారి యాచక్రవాకవైరి. చిత్రభా. ౪. ౧౧౭. (కుందు:-దుఃఖకారి అని భావము.)

౨. న్యూనత, తక్కువ; క్షీణత.

ఉ. వెచ్చము వెట్టు మన్నఁ బదివేలకు నుద్దరు వొల్ల రర్థముల్, దెచ్చిన శేషునాదలలదివ్య మణుల్ వలె నన్న విల్వలన్, హెచ్చును గుందు నాడుకొన కిత్తురు లాభము కోర క న్నఁగా, నెచ్చటఁ గోటికిం బడగ యెత్తని వైశ్యులు గల్గ రప్పురిన్. పి. శకుం. ౧. ౭౫.

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు మ నంగ రాదు రా,లచ్చికినై పెనంగిన బలంబు లు రెండును గెల్వ నేర్చునే, హెచ్చుగుఁ గుం దగుం...భార. విరా. ౪. ౨౩౪. (కుం దు:-అపజయము అని భావము.)

క. కావున వారలనటనా,ప్రావీణ్యము హెచ్చుఁ గుందుఁ బ్రకటించుటకై, దేవరఁ దోడ్కొ ని రమ్మని,దేవేంద్రుఁడు పనిచె...విక్ర.౨. ౭౫.

ఉ. కందును గుందు లేనిశశికాంతి వహించిన నెమ్మొగంబులోఁ, జెందొవరేకులం జులుక చేయుజటావలితో...భోజరా. ౧.౧౨౫.

విణ. ౧. న్యూనము.

గీ. తక్కువకొలంత పాచ్చెము తగ్గు కుందు,కొ దవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూన, ము...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. పొట్టి.

గీ.పొటటివీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ,గుదియఁ బడ్డమెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవు నైనకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ గాంచె నెదుర. పద్మ. ౯. ౨౯౫.

జ: కుందించు, కుందిక, కుందికట్టు, కుందికాళ్లు, కుందిల్లు, కుందుకొను, కుందువడు, కుందెనగి త్తి, కుందెనగుడి.

కుందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వెన్నుఁడు, విష్ణువు. (కల్ప.)

కుందు(ది)కొను. అ. క్రి=కుందు. (కుందు+కొ ను-స్వార్థమున.)

(చింతిల్లు)

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గు మ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగఁ, గుడుము రూ కల కెల్లఁ గొననైతిఁగా యంచు బేరి తీఱని యూరి వేర మంద. శుక. ౨. ౫౬౩.

కుందురము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకగంధద్ర వ్యము౯.

కుందురు. వి. తృణవిశేషము.

గీ. కనుము కుందురు గరిమిడి గఱిక ... మొదలు గాఁ బూరి రవళింపఁ బొదలు వెడలు. ప్ర బంధ. ౨౦౧. హంస. ౫. ౪౫.

కుందురుకము. సం=కుందురువు.

కుందురుకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అందుగు, సల్లకి౯.

కుందురువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. ఒకానొకగం ధద్రవ్యము, కుందురము౯.

కుందుతెల్లు. వి. (√కుందు) కాళము౯. (శ్రా)

కుందుపడు. అ.క్రి.(కుందు+పడు)కుందునొందు.
(డిల్లపడు)

వ... కొండఱు దుష్టమతులు లేమిఁ గుందుపడిన భర్త నధికకార్పణ్యంబు పచరించి సర్పిర్లవణతైలతండులాదులకై సిబ్బితివఱుతురు... కాశీ. ౨. ౭౯.

(బాధపడు, పీడ నొందు.)

సీ. కలికిగుబ్బలపెంపుఁ గనఁ జాలఁ దమి గాంచి కోకముల్ రాజుచేఁ గుందువడియె. చంద్రి. ౩. ౧౫.

కుందువు. సం.వి.ఉ.పుం. మూషికము. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, కుందురువుకీ. (కల్ప)

కుందె(దియ)న. వి. ౧. ఉలూఖలభేదము, ధాన్యము దంచెడుఱోలు, కుంది.

ఉ. భాసురరక్తిమైఁ గలమపాళికఁ గుందెన నించి కంకణో,ఘాసమనిస్వనాళి వెలయంగ నయోగ్రము లూని సువ్వి సు,వ్వీ సువి సువ్వి లాలి యని వింతగఁ బాడుచు దంచి పుణ్యగో,త్రాసురకామినుల్ సతిశిరంబున సుంకులు చల్లిరత్తఱిన్. చంద్రి. ౬. ౧౬.

ఉ. విప్పగుతమ్మికుందెనల వేడుక నర్కకరప్రభాంగనల్, పుష్పొడిరాజనాలు వలపుల్ వెదచల్లఁగ నించి సారెఁ జాల్, దప్పక దంపనెత్తుముసలచ్ఛటలో యనఁ జూడ వింతయై, యొప్పెఁ దదంతరాళపతదుత్పతదుద్ధతషట్పదావళుల్. ల. వి. ౪. ౧౨౭.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొఱలు ప్రీహ్యు, లూఖలము... ఆం.భా. ౨.౨౩౯.

౨. కూర్చుండ లేనిపసిబిడ్డలు కూర్చుండుటకై యేర్పఱచు నొకవిధ మగుతొట్టె.

సీ. పసిఁడికుందియనలోపలఁ బట్టుపాత్తులయొత్తు న నొఱగి కూర్చుండ నేర్చె. వి పు. ౭. ౧౨౫.

౩. ఒకానొకచెట్టు. (శ.ర.)

కుందెనగిఱి. వి. (√కుందు) కుందెనగుడి; బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. ... గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగిఱి. హంస. ౩. ౧౮౬.

కుందెనగుడి. వి. (√ కుందు.) కుందెనగిఱి, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిట్లపొట్లాకాయ సిరిసింగణావత్తి గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగుడి. కాశీ. ౩. ౩౩.

కుందెలు=కుందేలు. వి. జొ. (చూ. కుందేటికొమ్ము) శశము, చెవులపిల్లి.

ఉ... వంటయిల్, కుందెలు సొచ్చె... భార. ఆది. ౬. ౧౭౬.

ఆ. వేఁటకానియిల్లు వెఱపక కుందెలు, సొచ్చినట్టు లెదిరి వచ్చి తీవు. కు. సం. ౧౨.౭౬౭.

జ: కుందెవల.

కుందెవల=కుందేటివల. వి. (కుందెలు+వల)

క. మెడవల సన్నపువల త్రో,పుడువల డొంకవల మింటుముక్కిడివల దాఁ,టుడువల సింగితమనుకువ, లెడవల కుందెవల లాదు లెసఁగెడివలలున్. హంస. ౪. ౧౭౫.

కుందే(దె)టికొమ్ము. వి. (కుందేలు+కొమ్ము.) ౧. శశశృంగముకీ.

గీ... కుందేటికొమ్మనంగఁ, బరఁగు శశశృంగనామంబు గరళకంఠ. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

౨. శశవిషాణము, చెవులపిల్లికొమ్ము; చెవులపిల్లికొమ్మువంటిది. (అసంభవమును దెలుపును.)

గీ. తిరిగి కుందేటికొమ్ము సాధింప వచ్చుఁ, జేరి మూర్ఖులమనసు రంజింప రాదు. భర్తృ. నీతి. ౫.

మ. వసుధన్ గుందెటికొమ్ము దెచ్చుకొనఁగా వచ్చుం బ్రయత్నంబునన్. మల్లభూ. నీతి. ౫.

గీ. అచకోరాక్షి నిలు వెల్ల సాభిలాషఁ, దివిరి

వీక్షింపఁ గలిమి కుందేటికొమ్ము. తపతీ. ౨. ౬౦.

కుందేటితాల్పు. వి. (√ కుందేలు) శశధరుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. వచ్చి యవ్వేఁడివేలుపువంగడంపు, నేలమొలత్రాటినిండుఁగుందేటితాల్పు, మ్రోల నిల్చి కరంబు ప్రేముడి దలిర్ప, వెరవుతోఁ బల్కెఁ గేలుఁదామరలు మొగిచి. అచ్చ.రా. యు.౧౫౫, ౫౧౦.

కుందేటివల. వి. (కుందేలు + వల). కుందేళ్లను పట్టుకొనుట కుపయోగించువల.

వ...దొడ్డివల లేటివల కుందేటివల పందివల... మొదలుగా వలయువలలును...కాశీ.3.౮౬.

కుందేలు. వి=కుందెలు.

గీ. జనకుఁ డగుదుగ్ధవార్ధి కుచ్చైశ్శ్రవంబు, గలిగె నైరావణంబును గలిగె నట్టి,తనకు గారాబుఁ బట్టికి వనజవైరి, కొక్కకుందేలు గలుగుట యువిద యరుదె. నైష. ౭. ౧౭౭.

గీ.... చెవుల,పోతు కుందే లనంగను ఖ్యాతి గాంచు, శశసమాఖ్యలు...ఆం.భా.౨.౭౫.

గీ... కుందేళ్ల నుందురువుల...మనుచ.౮. ౫౧.

జ: కుందేటికొమ్ము,కుందేటితాల్పు,కుందేటివల.

కుంపటి. వి. (క.కుంపటి. త.కుంపెడుసట్టి) అంగారధాని, నిప్పు లుంచెడుపాత్రము.

క. నీమగని తేజమున నుద్దామశమంబు గ్రుఁ డనఁగఁదగి కుంపటిలోఁ, దామర మొలచిన క్రియఁ ద,న్వీ మునినిభుఁ డైనసుతుఁడు నీ కుదయించున్. నృసిం. 3. ౧౨౭.

క.... కుంపటిలోఁ,దామరలుం బోలె నట్టికతి నొప్పారెన్. ఆము. ౨. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౨౮౧.

కుంపె=కంపె. వి. తాంబూలపాత్రము.

సీ. తాంబూలపాత్రంబు తబుకంచనంగను గంపె యం చనఁగను గుంపె యనఁగ. ఆం.భా. ౨. ౧౬౬.

కుంపెన. వి. కర్ణభూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె రారేక కుంపెన రావిరేక మ ర్వనఁగఁ గర్ణభూషావిశేషము ల్పొల్చు...ఆం.భా. ౨. ౧౮౭.

కుంపెరుఁగు. వి. (కుండ+పెరుఁగు-శ. ర.) ద్రప్సము, దధిభేదము.

గీ. కుంపెరుఁగు నాఁగ ద్రప్స మగును... ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

కుంబ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧. యజ్ఞభూమికి చుట్టునిడిన కంచె. ౨. ముదు గయినశాటిక.

కుంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కుంభకము. సం. వి. అ. పుం.౧. ఊపిరి బిగఁబట్టుట. (ప్రాణాయామమున కిది యొకయంగము.) ౨. స్థాలి, కుండ.

కుంభకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండలవంటి చెవులు కలవాఁడు-ఒకానొకరాక్షసుఁడు, రావణునితమ్ముఁడు.

కుంభకామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికామాలరోగము.

కుంభకారము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కుభము, గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుంభకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుమ్మరిపెండ్లాము; కుమ్మరది. ౨.కులత్థిక, అడవిఉలవ. 3. కులత్థాంజనము. ౪. మణిసిల.

కుంభకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ =కుంభకారి.

కుంభకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండలు చేయువాఁడు-కులాలుఁడు, కుమ్మరి.

కుంభఘోణము. సం. వి. అ. పుం.తంజాపురమండలమందలి యొక ప్రసిద్ధపట్టనము. (అ. ని.)

కుంభచక్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) చక్రభేదము, కుంభాకారచక్రము. (ఇది ప్రయాణమందలి శుభాశుభములను దెలుపును.)

కుంభతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలాబూభేదము, ఒకజాతిసొఱకాయ.

కుంభదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచు. ౨. కుట్టని, కుంటెనకత్తె.

కుంభపాదుఁడు. సం. విణ. (అ. పదీ. అ.) శ్లీపదరోగి, ఏనుఁగుకాలివాఁడు.

కుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఘటము, కుండ. ౨. ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. (జ్యోతి) ఒకానొకరాశి. ౪. ఇరువదిద్రోణములకొలత. ౫.(యోగ) ప్రాణాయామముయొక్క అంగవిశేషము, కుంభకము.(దీనియందుశ్వాసము నిరోధింపఁబడును.) ౬.హృదయరోగవిశేషము. న.౧.గుగ్గిలపుచెట్టు. ౨. త్రివృత్తు, తెల్లతెగడ. (కల్ప.)

కుంభముద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.(యోగ) ఒకానొకముద్ర.

శ్లో.దక్షాఙ్గుష్ఠం పరాఙ్గుష్ఠే క్షిప్త్వా హస్తద్వయేన తు,సావకాశా మేకముష్టిం కుర్యాత్సా కుంభముద్రికా. (వాచ)

కుంభయోని. సం. వి. ఇ. పుం-కుండయందు పుట్టినవాఁడు-౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. ద్రోణుఁడు. ౩. వశిష్ఠుఁడు. (కల్ప)

కుంభల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బోడతరము.

కుంభసంధి. సం. వి. ఇ. పుం.ఏనుఁగుకుంభస్థలముల నడిమిసందు, విదువు. (త్రి. ని.)

కుంభాండము. సం. వి. అ. న. గుమ్మడి.

కుంభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బూడిదగుమ్మడి, తెల్లగుమ్మడి.

కుంభాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శనిగ్రహము.

కుంభాభిషేకము. సం. వి. అ. పుం. క్రొత్తగా గుడి కట్టించి యందు ప్రతిష్ఠచేసినవిగ్రహమునకు కుంభమునం దుదకము నిండుగఁ బోసి మంత్రపూత మయినయాయుదకముచేత చేయించెడు స్నానము.

కుంభి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కుంభము కలది. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కుంభీరము, మొసలి. ౩. కులాలుఁడు, కుమ్మరవాఁడు. ౪. గుగ్గిలము. ౫. విషకృమిభేదము. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉఖ, వంటకుండ. ౨. భూపాటలి, నేలకలిగొట్టు; కలిగొట్టు. ౩. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచు. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. ౫. పర్పటము, పాపట. ౬. పరివ్యాధము, నీటిప్రబ్బ.

కుంభించు. సం. స. క్రి.(ఊపిరి)బిగఁబట్టు,ఆఁపు.

వ...మఱియు నిడయందుఁ బూరించి కుంభించి పింగళనాడిని విడిచి మరలఁ బింగళనాడిని బూరించి కుంభించి యిడయందు విడువవలయును...వేం. మా. ౩.౯౪.

కుంభిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.తీఁగపాఁచి,నాఁచు. ౨. పాటల, కలిగొట్టు. ౩. ద్రోణపుష్పి,తుమ్మి. ౪. ఒకానొకనేత్రరోగము. ౫. వేశ్య. ౬. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు.

కుంభిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨.కరిణి, ఆఁడేనుఁగు. ౩. జయపాలవృక్షము, భద్రదంతి.

కుంభిపాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. (కల్ప)

కుంభిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨.శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు.౩.శాలమత్స్యము, వేగముగా పోవునొకజాతిచేఁప. ౪.శ్యాలుఁడు, పెండ్లాముతోడఁబుట్టినవాఁడు.

కుంభీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పున్నాగము. ౨. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచు.

కుంభీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నపుంసక భేదము.

కుంభీధాన్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కుంభీధాన్యుఁడు.

కుంభీధాన్యము. సం. వి. అ. న. సంవత్సరమునకు చాలునంత కుండలలో నిలువచేసుకొన్న ధాన్యము.

కుంభీధాన్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సంవత్సరమునకు కావలయునంత ధాన్యము కుండలలో నిలువ చేసికొను గృహస్థుఁడు.

కుంభీనసము. సం. వి. అ. పుం. పాము.

కుంభీనసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రావణునిపినతల్లి కూఁతురు.(లవణాసురునితల్లి.) ౨.ఆఁడుపాము.

కుంభీపాకము. సం. వి. అ. పుం. నరకవిశేషము. (ఇందు ఆవమందలికుండలవలె పాపులు కాల్పఁబడుదురు.)

కుంభీరకుఁడు. సం. వి.అ.పుం.చోరుఁడు,దొంగ.

కుంభీరమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిఈఁగ.

కుంభీరము. సం. వి. అ. పుం. నక్రము, మొసలి.

కుంభీరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ)ఆసనభేదము.

శ్లో. పాదోపరి పదం దత్త్వా శీర్షోపరి కరద్వయమ్,
తిష్ఠేద్దణ్డాకృతిర్భూమౌ కుమ్భీరాసనముచ్యతే. (వాచ.)

కుంభీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు,దొంగ.

కుంభీలకుఁడు. సం=కుంభీరకుఁడు.

కుంభీలము. సం=కుంభీరము.

కుంభీలుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. కుంభిలుఁడు, దొంగ.౨.శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు.(వై.ని.)

కుంభుఁడు. సం. వి.అ.పుం.౧. వేశ్యాపతి,విటుఁడు. (వై. ని)

౨. కుంభకర్ణునికొడుకు.

కుకభము. సం. వి. అ. న. మద్యము. (కల్ప)

కుకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుణి, ఈచవోయినచేతులు కలవాఁడు.

కుకీలము. సం.వి. అ. పుం-భూమికి మేకువంటిది-పర్వతము, కొండ. (త్రి. ని.)

కుకుందరము. సం. వి. అ. న. స్త్రీలపిఱుఁదిమీఁది గుంట. పుం. కుక్కపొగాకు౹.

కుకుటము. సం. వి. అ. పుం. బూరుగు, శాల్మలి౹.

కుకురము. సం. వి. అ.పుం.౧.కుక్కురము,కుక్క. ౨. గ్రంథిపర్ణము, గండివనము౹. ౩. దశార్హదేశము.

కుకూటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ, న్. పుం. శాల్మలి, బూరుగు౹.

కుకూలము. సం. వి. అ. పుం. తుషానలము, కుస్సు, ఊముకనిప్పు. న. ౧. గసిక నాటినగుంట. ౨.కవచము.

కుకోలము. సం. వి. అ. పుం. కోలి, రేఁగు౹.

కుక్క వి. (సం. కుక్కురః. ప్రా. కుక్కుర. త. కుక్కన్, కుక్కల్.) వేఁపి, శునకము.

క. వెడగోఁతల నెత్తుఁ గొలుకఁ, బడఁద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకుక్క్, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక ...భార. శాం. ౩. ౧౦౮.

గీ... కంకటి మైలచీరఁ, బఱచి విడె మొల్లరేయంచుఁ బలుకరింపఁ, గుక్కకూఁతుర వలదంచు వెక్కిరించు. శుక. ౨. ౪౧౭. (ఇట నిందావాచకము.) ఆం.భా. ౨. ౨౯౦.

ఇట్లే:-కుక్కలకొడుకు.

సా: కుక్కతోఁక పట్టుకొని గోదావరి యీఁదినట్లు.

విణ. అల్పము, నీచము. (ఇది 'కాకి'వంటిది)

ఉదా: కుక్కపొగాకు.

జ: కుక్కగొడుగు, కుక్కగొఱ్ఱె, కుక్కచ్చు, కుక్కతొలసి, కుక్కపాల, కుక్కబూరుగు, కుక్కమూతిపిందె, కుక్కమేడి, కుక్కలకట్టు, కుక్కల్లి, కుక్కవాయింట.

కుక్కగొడుగు. వి. (√కుక్క) ఛత్త్రాకము, పుట్టగొడుగుకీ. (శర, వా.)

కుక్కగొఱ్ఱె. వి. (√కుక్క) అడవిగొఱ్ఱె. (బ్రౌ)

కుక్కచ్చు, కుక్కయచ్చు. వి. (కుక్క + అచ్చు) కుక్కయాకృతి గలవాఁత, కుక్కముద్ర.

క. చంపినవానిని సరిగాఁ, జంపుట తగు విప్రుఁ డైనఁ జంపక పతితత్వంపదఁ గొని తలగొఱిగి ప్ర,దంపడి కుక్కచ్చు వేసి దండింపఁ దగున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౬౮.

గీ. కల్లజూదరి మెడఁ బాసికలు దగిల్చి, కుక్కయచ్చిడి దండుగఁ గొనుట నీతి. విజ్ఞా. ప్రా. ౮౧.

కుక్కతొలసి. వి. (√ కుక్క) ఫణిర్జకము, మరువముకీ.

ఆ. తొలసి కుక్కతొలసి తోరపువాఁసనను, గలగరయును గుంటగలగరయును. చికి. ౨. (చి. ని-కుక్కతొళసి. శ.ర.)

కుక్కపాల. వి. (√ కుక్క) వటపత్త్రికీ. (వన్యలతావిశేషము. ఇది పాలతీఁగను బోలి యుండును ఆకులు మాత్రము పొగవట్రువలై యుండును. చి. ని.)

సీ ... కుక్కపాలన వటపత్త్రి పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

కుక్కబూరుగు. వి. (√కుక్క) ఒకజాతిబూరుగుకీ. హంస. ౪. ౧౧.

కుక్కముల్లు. వి. దమ్రురోగవిశేషము. (బ్రౌ)

కుక్కమూతిపిందె. వి. (√ కుక్క) కాపుడిగిన పును గలిగెడు కుక్కమూతివంటిమూతి గలపిందె. (శ. ర.)

ఉదా: చెట్టు చెడుకాలమునను కుక్కమూతిపిందెలు పుట్టును.

కుక్కమేడి. వి. (√కుక్క) కాకోదుంబరిక, కాకిమేడికీ. (శ. ర.)

కుక్కలకట్టు. వి. (√ కుక్క) చోరసాధనవిశేషము, కుక్కలు మొఱుఁగకుండఁ జేయువస్తువిశేషము. చెన్న. ౩. ౨౯౪.

కుక్కల్లి. వి. (కుక్క + అల్లి) వన్యవృక్షవిశేషము. (చి. ని.)

కుక్కవాయింట. వి. (√ కుక్క) శ్వానబర్బరముకీ.

గీ. కుక్కవాయింట నాఁగఁ బెంపెక్కు శ్వాన, బర్బరాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౭. (బ్రౌ. పా.)

కుక్కి. వి. త్రాళ్లు వదులై పల్లముపడినమంచము; అల్పఖట్వ.

ఉ. ...నీవు ని,స్తేజము నొంది యల్పునిగతిం గొఅమాలినకుక్కిమీఁద నీ,మోజ ననాథుపాటువడ నోగిత మైతె మదీయవల్లభా. భోజరా. ౫. ౨౧౭.

క. కుక్కలలో శబరులలోఁ, గక్కురచిమ్మటుల లోనఁ గాకోలములలోఁ, బక్కణముగుడిసెనమునను, గుక్కిపయిం జచ్చె నతఁడు ఘోరవ్యాధిన్. శివరా. ౪. ౪౬. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

సీ. ...రాజులు నల్పఖట్వ కుక్కియనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

విశ. నిమ్నము, లోఁతైనది.

ద్వి. ఆకుక్కిమూతిలో నాకీతి నున్న, యాకవినుతఁ గాంచి యద్భుతం బంది. ద్వి. భాగ. ౯స్కం. (శ.ర.)

జ: కుక్కిపడు.

కుక్కిదము. విణ. (క్రుక్క?) క్రిక్కిఱిసినది; దట్టము, సాంద్రము.

ఆ. ఉవిదమానసమున నుప్పొంగి వలరసం, బొక్కపెట్టతఱిమి కుక్కిదంబు, గాఁగ నిండి తాల్మికట్టవిసెనో యన, వెడలె నశ్రువారి వెల్లిగొనుచు. కు. సం. ౫. ౬౦౬.

ఉ. తారకుఁడుగ్ర భుజాబలమదంబున షణ్ముఖుమీఁద నేసె నా,నారుచిరాస్త్రసంహతి రణంబునఁ గ్రిక్కొని కుక్కిదంబు గాన్. కు.సం. ౧౨. ౯౧౫.

కుక్కిపడు. అ. క్రి. (కుక్కి + పడు) కుక్కియగు, నేఁతసడలి పల్లమగు, దిగఁబడు.

ఆ. కుక్కిపడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ, గుఱుచయైన విఱిగి కొంచెమైన, మలినమైన నేఁత పలుచనైనను నల్లు,లున్న నుల్కమంచ మొప్ప దండ్రు. వి. పు. ౪. ౨౧౫.

కుక్కుటకము. సం=కుక్కుటము.

కుక్కుటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు, నిషాదస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు.

కుక్కుటధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కోడిపడగవాఁడు-కుమారస్వామి.

కుక్కుటమండపము. సం. వి. అ. పుం. (కాశియందున్న) ముక్తిమండపము.

కుక్కుటమస్తకము. సం. వి. అ. పుం. చవ్యము!.

కుక్కుటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కుక్కుభము, అడవికోడి. (వాచ)

కుక్కుటవ్రతము. సం. వి. అ. న. భాద్రపదశుక్లసప్తమియందు చేయువ్రతవిశేషము. (ఇది సంతానార్థము స్త్రీలు చేయుదురు. దీనినే లలితాసప్తమీవ్రతము అనియు అందురు.)

కుక్కుటశిఖము. సం. వి. అ. పుం. కుసుంభవృక్షము, కుసుమచెట్టు.

కుక్కుటాండము. సం.వి.అ.న.కోడిగ్రుడ్డు.

కుక్కుటాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

శ్లో. నిజహస్తద్వయం భూమౌ పాతయిత్వా జితేన్ద్రియః, పద్మాఖ్యం బద్ధం యత్కరోతి కూర్పరద్వయమధ్యగం, సవ్యాపసవ్యయుగళం కుక్కుటాసనముచ్యతే. (రుద్రయామళము-వాచ.)

కుక్కుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. దంభచర్య, కపటపునడవడి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకోడి. ౨. శాల్మలి, బూరుగు!.

కుక్కుటీవ్రతము. సం=కుక్కుటవ్రతము.

కుక్కుభము. సం.వి.అ.పుం. అలజము, గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుక్కురము. సం.వి. అ.పుం. కుక్క. న. గ్రంథిపర్ణి, గండివనము!.

కుక్కురవాక్కు. సం.వి.చ్.పుం-కుక్కవలె ధ్వనిచేయునది-సారంగమృగము, ఒకజాతి లేడి.

కుక్కురి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుకుక్క.

కుక్షము. సం వి.అ.పుం. ఉదరము, కడుపు. (కౌముది.)

కుక్షి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧.జఠరము, కడుపు. ౨. మధ్యభాగము. 3. కత్తియొఱ.

కుక్షింభరి. సం.విణ.(ఇ) ఆత్మంభరి, స్వోదరమాత్రపూరకుఁడు.

కుక్షిరంధ్రము. సం.వి.అ.పుం. నలము, కిక్కససవు.

కుక్షిశూలము. సం.వి.అ.పుం.న.కడుపులోఁ గలి
గెడురోగవిశేషము. (వాచ)
కుఖనకము. సం.వి. అ.పుం-భూమిని త్రవ్వునది-
౧. ఎలుక. ౨. పంది.
కుగ్రామము. సం.వి. అ. పుం. పల్లెటూరు. (రాజు
గాని ఆహితాగ్ని గాని వైద్యుఁడు గాని ధనికుఁ
డు గాని నది గాని లేనియూరు-విల్యమ్సు.)
కుచండి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మూర్వాలత, చాఁగ.
కుచందనము. సం. వి. అ.న.౧-వాసన లేనిచందన
ము-ఎఱ్ఱగంధము,రక్తచందనము. ౨. కుంకుమపు
వ్వు. ౩. పత్త్రాంగము, రక్తచందనమువలె నుండు
కాష్ఠవిశేషము.
కుచఫలము. సం.వి.అ.పుం. దానిమ్మ.
కుచము. సం.వి.అ.పుం. స్తనము, చన్ను.
కుచరుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) పరులదోషములను
చెప్పువాఁడు.
కుచాంగేరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.చుక్కకూర.
కుచాగ్రము. సం. వి. అ. న. చూచుకము, చను
మొన.
కుచితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ) పరిమితము,కొలఁది
పాటిది.
కుచేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్ధకర్ణి, చిఱుబొద్ది.
కుచేలము. సం. వి. అ. న. ౧-భూమికి వస్త్రమైన
ది-సముద్రము.
శ్లో. కాచాయ నీచం కమలేయువాచా, మోచా
ఫలస్వాదుసుచా న యాచే, దయాకుచేలే ధ
నదత్కుచేలే,స్థితేఽకుచేలే శ్రితమాకుచేలే.
౨. కుత్సితచేలము.
కుచేలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)మాసినట్టిగాని
చినిఁగినట్టిగాని వస్త్రములు కట్టువాఁడు. వి. అ.
పుం. ఒకానొకఋషి, శ్రీకృష్ణునిమిత్త్రుఁడు.

కుచ్చెల=కంచెల.
చ. కలువలు కొప్పున న్నగుమొగంబునఁ గస్తురి
బొట్టు పట్టుకుచ్చెలయును జంద్రకావిఋకు
సాపనివల్వయు మైరహింపఁగా. శుక. ౧.
౭౫.
కుచ్చెలి=కుచ్చెలి. వి. కోలి, శేఁగు.
సీ. కుచ్చలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోలి
యటన్నను గోలి యొప్పు. ఆం. భా. ౨.౭౪.
హంస. ౪. ౧౩౨.
కుచ్చెలిగంత. వి. యోగులును యోగినులును ధరిం
చెడుబొంత.
ఉ....వెలివన్నెపట్టునూలుకుచ్చులు గల్గి యొ
ప్పుతనకుచ్చలిగంతయుఁ గక్షపాలలో,నచ్చ
పురత్నపేటి నిడినట్టి మహాఘుటికాప్రకాం
డముల్. పరమ. ౧. ౧౭౧.
సీ...గుబ్బ,చనుదోయి వన్నెకుచ్చలిగంత డాప
లికరమునందు విభూతికక్షపాల. రాజ.చ.౨.
౯౪.
కుచ్చెలిబొంత=కుచ్చలిగంత.
సీ. నలు వగుకలువమొగ్గలు జడల్గా నాఁచు పాలు
పైనకుచ్చెలిబొంత గాఁగ. గీ. జోగురాలును
బోలెను సొబగు మీఱు,కొలను గాంచిరి మ
దిలోనికోర్కు లలర. యయా. ౩. ౫౬. పర
మ. ౧. ౧౭౫.
కుచ్చితము. విణ. (సం. కుత్సితః. ప్రా. కుచ్ఛితో.
క.కుచ్చిత. త.కుచ్చితమ్.) నీచము, అల్పము, కు
త్సితము.
ఆ. వలయుపదవియందు నిలిచి సామ్రాజ్యమం,త
యును జక్కఁబెట్టి నయము విక్రమంబు న
డపువంతమానిసి యై యుండి, కుచ్చితంపుబ్ర
దుకు కోరఁ దగునె. భార. విరా. ౧.౨౭౨.
సీ. ... అధిప నీపలికినయట్లు కరముఁ, గుచ్చితం
బైనట్టి కోమటికులమున జన్మంపు మీ వని కా

వమిచ్చి. మార్క. ౭. ౨౩౬. ఉ. హరి. ౪. ౩౦౧.

౨. నీచత్వము, కుత్సితత్వము.

ఉ. కుచ్చిత మేమి గూడు సమకూడినరాజ్యము వీటిఁబుచ్చఁగా,వచ్చిన లాభ మేమి... వేం. పంచ. ౩. ౧౩౭.

కుచ్చితుఁడు. విశే. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరిగరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭.

ఉ. అచ్చటఁ దొల్లి పార్వతి వయస్యలతో జలకేళిఁ దేలఁగాఁ, గుచ్చితులైన రక్కసులు కొందఱు కాములై జలంబులోఁ,జొచ్చిన నిందుఁ జొచ్చి పురుషుల్ నిజ మిట్టులె యాదు రంచు లో,హెచ్చినకిన్క నట్లు శపియించి తిరోహిత యయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

కుచ్చిళ్లు. వి.బ. (కుచ్చెళ్లు. శ.ర-కుచ్చిలి. చి. ని.) బాలికాక్రీడావిశేషము. (ఇదియే గూఢమణి క్రీడ యండ్రు అని చి. ని.)

మ. దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడు నర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గు,జ్జెనగూళ్లచ్చనగండ్లు పింపిళులు కుచ్చిళ్ గీరనంగెంజలో,మనగుంటల్ కనుమూసిగంతె నలుగంబాలాటలోనైనఖే,లనముల్ ... కళా. ౬. ౨౦౨.

కుచ్చు. వి. (సం. గుచ్ఛః. ప్రా. కుచ్ఛ. క. త. మ. కుచ్చు. తు. కుచ్చి.) ౧. పువ్వులు మొదలగువానిగుత్తి.

సీ. ...కుచ్చన గుత్తి యన గుది యనఁగ గుచ్ఛాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౮౦.

౨. పట్టు మున్నగువానికుచ్చు.

ఉదా: పాలకీకుచ్చు, కుచ్చుపాగా, మొ.

(బ) ౧. స్త్రీలు జడయందు చేర్చి అల్లుకొనెడి భూషణవిశేషము. (శ.ర.)

సీ. బటువుముత్యములపాపటబొట్టు రాకిడి జడబిళ్లలును గుచ్చు లడరి వెలుఁగ. వేం. మా. ౧. ౧౩౦.

౨. కొనచెవి నుంచుకొనెడి భూషావిశేషము. (శ. ర.)

జ: కుచ్చుమీను, కుచ్చుల మెకము.

కుచ్చుమీను. వి. (√కుచ్చు) పెద్దతోఁక గలచేఁప. (చి. ని, శ. ర.)

కుచ్చులమెకము. వి. (కుచ్చులు + మెకము) చమరీమృగము. (శ. ర.)

కుచ్చె. వి. ౧. కుచ్చెల, పింజె, మడత.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కుచ్చెల కుచ్చె కచ్చె పింజె,చుంగు రింగు నెఱికచింగు నెఱి యనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

౨. కెంపువని.

సీ... కెంపువని కుచ్చె యనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కుచ్చెతీయు. స. క్రి. (రత్నములను) సానఁబట్టు. (శ. ర.)

కుచ్చెల. వి. (బ. కుచ్చెలలు, కుచ్చెళ్లు - సం. కచ్ఛః.)

౧. కుచ్చె, పింజె, మడత.

చ. ...సరిగంచుచల్వకు, చ్చెల లపరంజిమెట్టియల జీరఁగ నందెలు మ్రోయ సోయగం,బొలుకఁగ వచ్చె నత్తఱి రఘూత్తముచిత్తము తత్తఱింపఁగన్. ఉ. రా. ౬. ౧౬౧.

మ. గళుకుంగుబ్బలఁ బైఁట వేయు మని కాంతల్ దూఱ హేలామదా,కులితస్వాంత యొకర్తు వేగ జిలుఁగుంగుచ్చెళ్ల కొంగెత్తి గు,బ్బలపైఁ గప్పిన బైలుపడ్డజఘనప్రాంతంబు వీక్షించి ... దశా. ౮. ౧౨౩. ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

౨. పావడ, గాగర.

సీ. మెఱుఁగుఁగుచ్చెలమీఁద జరతారుపని మీ
అుచెంగావిరంగారుచీరఁ గట్టి. హంస. ౧.
౧౨౦.
3.పిడుకలు చొప్ప మొదలగువాని ప్రోఁగు,రాశి.
గీ. ... రుబ్బు,ఱోలు పిడుకలకుచ్చెల దాలిగుం
త,దనర నిరతంబు వెలయు నాతనిగృహంబు.
శుక. ౨.౪౦౭. (పిడుకలకుచ్చెల=పిడుకల
గూడు.)
సీ. ...కుచ్చెల యన రాశి కొలఁలుచుండు. ఆం.
భా. ౨. ౨30.
౪. ఎనిమిదిగొఱ్ఱులకొలఁది, భూపరిమాణవిశేష
ము. (శ్రా.)

కుచ్చెలి=కుచ్చెలి. ఆం.భా.౨.౭౪.

కుచ్ఛము. సం. వి. అ. న. కుముదము, తెల్లగలువ. (వాచ.)

కుజంభ(భి)లుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కన్నపుదొంగ, సంధిచోరుఁడు.

కుజనుఁడు. సం.వి.అ.పుం.కుత్సితపురుషుఁడు.

కుజప్రియము. సం. వి. అ. పుం-కుజగ్రహమునకిష్టమైనది-విద్రుమము, పగడము.

కుజము. సం.వి.అ.పుం-భూమినుండిపుట్టునది-చెట్టు.

కుజలము. సం.వి.అ.న. ఫులికడుగు.

కుజవారము. సం.వి.అ.పుం. మంగళవారము.

కుజుఁడు. సం.వి.అ.పుం-భూపుత్త్రుఁడు-౧.నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

కుజ్ఝటి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ.పొగమంచు. (విల్యమ్సు)

కుటంకము. సం. వి. అ.పుం.ఇంటికప్పున కుపయోగించుగడ్డిలోనగునది.

కుటంగకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛది, పటలము, ఇంటికప్పు. ౨. అకులు లోనగువానిచే ఆచ్ఛాదితమైనగృహభేదము.

కుటచము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లెలీ.!(వాచ.)

కుటజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండమల్లె, కొడిసెచెట్టు. ౨. అగస్త్యవృక్షము, అవిసెలీ.

కుటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండయందు పుట్టినవాఁడు-౧. అగస్త్యుఁడు. ౨.ద్రోణుఁడు. 3. వశిష్ఠుఁడు.

కుటన్నటము. సం. వి. అ.పుం. శ్యోనాకము,దుండిగములీ. న. కైవర్తీముస్తకము,కైవడిముస్తెలీ.

కుటపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంటితోఁట. ౨. ధాన్యమానవిశేషము,కుడవము. న.పద్మము.

కుటపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముని.

కుటము. సం. వి. అ. పుం. న. కలశము, కుండ. పుం.౧.దుర్గము, కోట.(కల్ప.)౨. చెట్టు.3.గృహము;క్షుద్రగృహము,గుడిసె.(శే.ని.) ౪.కొండ.

కుటరము. సం. వి. అ.పుం.తరిగంబము,చల్లరాడు.

కుటరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రివృత్తు, తెగడలీ.

కుటరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. పటగృహము, డేరా. ౨. ఒకజాతిసింహము. (వై. ని.)

కుటలము. సం. వి. అ. న. పటలము, ఇంటికప్పు.

కుటహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె.

కుటూక. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వ కుటూకకళ్కు కరడు నల్లచ్చి
కాఁడును జల్లపిట్ట. గీ.యనఁగ నిట్లని పక్షిభే
దాఖ్య లలరు.ఆం. భా. ౨. ౯౭.

కుటి. సం. విశే. (ఇ) కౌటిల్యము కలవాఁడు. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. ౧. దేహము. ౨. చెట్టు. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కౌటిల్యము, వంకర. ౨.గుడిసె.ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభదాసి, నీళ్లు మోయుపనికత్తె. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యములీ. 3. మద్యము.(హేమ. ని.) ౪. చిత్రగుచ్ఛము, పలురంగులు గల

పూలగుత్తి. ౫. ఇనుము. (వై. ని.)

కుటిచరము. సం. వి. అ. పుం-(జలములో) వంకరగా నడుచునది-జలసూకరము. (వాచ.)

కుటితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కుటిలము, వంకరైనది.

కుటిరము. సం. వి. అ. న. కుటీరము, క్షుద్రగృహము. (కల్ప.)

కుటిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నది. (హేమ. ని.) ౨. స్పృక్క-యనుగంధద్రవ్యము. (మే. ని.)

కుటిలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంకరైనది; మెలికలు తిరిగినది. ౨. ఋజువు కానిది, కపటము కలది. (ఉదా: కుటిలహృదయుఁడు, మొ.) వి. అ. న. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుపూవు.

కుటీచకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గుడిసెలో నుండుటచేతనే తృప్తి నొందువాఁడు - సన్న్యాసిభేదము. (కుటీచకుఁడు బహూదకుఁడు హంసుఁడు పరమహంసుఁడు అని సన్న్యాసులు నలువురు.)

కుటీరము. సం. వి. అ. పుం. గుడిసె.

కుటుంగకము. సం=కుటంగకము.

కుటుంబము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పోష్యవర్గము, పెండ్లాము బిడ్డలు లోనగువారు. ౨. బంధువు, చుట్టము. ౩. జ్ఞాతి. ౪. సంతతి, సంతానము. ౫. నామము, పేరు. (వాచ.) ౬. వర్గము, సమూహము.

కుటుంబి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) కర్షకుఁడు, దున్నుకొని బ్రదుకువాఁడు. (కల్ప.) వి. న్. పుం. గృహస్థుఁడు. (కల్ప.)

కుటుంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మగఁడును బిడ్డలును గలస్త్రీ. ౨. కుటుంబములసమూహము.

కుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిలాకుట్టకుఁడు, ఱాలు మలుచువాఁడు. (శే. ని.)

కుట్టకము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) గుణకాంకవిశేషము.

కుట్టకుఁడు. సం. విశే. (అ. ట్టికా. అ.) ఛేదించువాఁడు.

కుట్టడము. వి. (√కుట్టు.) కుట్టుపని.

సీ. అవికకుట్టడపుఁదోరపునిగ్గుజంటీలు తనులతాద్యుతికిఁ గైదండ యొసఁగ. శుక. ౧. ౨౦౦. (శ. ర. పా.)

కుట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుట్టనము.

కుట్టనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఛేదనము. (చెక్కుట, మలుచుట, మొ) ౨. కుత్సనము, నిందించుట. ౩. ప్రతాపనము, కాఁచుట, నెచ్చచేయుట. ౪. గుణనము, గుణించుట.

కుట్టని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుట్టిని, కుంటెనకత్తె. ౨. ఛేదనసాధన మగుకత్తిపీట, మొ.

శ్లో. కుట్టనీ పేషణీ చుల్లీ ఉదకుంభీ చ మార్జనీ, పంచసూనా ఇతి ఖ్యాతాస్తాభి స్స్వర్గం న గచ్ఛతి.

కుట్టనీయము. సం=కుట్టయితవ్యము.

కుట్టమితము. సం. వి. అ. న. దంతక్షతనాదులచే కోపభావ మభినయించినను లోపల మిక్కిలి యానందము పొందునట్టి స్త్రీలయొక్క శృంగారచేష్టావిశేషము.

శ్లో. కేశస్తనాధరాదీనాం గ్రహే హర్షేపి సంభ్రమాత్, ప్రాహుః కుట్టమితం నామ శిరఃకరవిధూననమ్. సా. ద. ౩. ౧౧౧.

కుట్టయత్. సం. శత్రు. ఛేదించుచున్న.

కుట్టయమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఛేదించుచున్నది.

కుట్టయితృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కుట్టకుఁడు.

కుట్టయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఛేదింపఁదగినది.

కుట్టహారిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె.(హ లా. ని.)

కుట్టాకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఛేదించునది.

కుట్టారము. సం. వి. అ. పుం. కొండ. వ. ౧. రతి. ౨. కంబళము.

కుట్టారుగ. వి.(కుఱు+అరుగ)క్షుద్రకోద్రవము. (బ) ధాన్యవిశేషము.
మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మిఁ జేదగిరిసాకుం దింత్రిణీపల్లవో,త్కరముం గూడఁ బొరంటి నూనియలతోఁ గట్టావికుట్టారుగో,గిరముల్ మెక్క...ఆము. ౪. ౧౩౪.

కుట్టావలు. వి. బ. (కుఱు + అవలు) సర్షపవిశేషము. (శ. ర.)

కుట్టితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదింపఁబడినది.

కుట్టిని. సం=కుట్టని.

కుట్టిమము. సం. వి. అ. పుం. వ. ౧. శిలారత్నాది నిబద్ధభూమి, నెలకట్టు. ౨. కుటీరము, గుడిసె. పుం. దానిమ్మ.(రా.ని.)

కుట్టీరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదకము. వి. అ. పుం. కొండ.

కుట్టు. స.క్రి.(త.కుత్తు.)౧. (వస్త్రపర్ణాదులు)కుట్టు.
వ. ... మూరకొక్కండును జేనకొక్కండును గాఁ గుట్టినడొల్లుటుల్లారు లుల్లసిల్లఁ బల్లించినపల్లంబులపై...ఆము. ౪. ౩౫.
సీ. నునుఁబోఁకపాత్తిఁ గుట్టినదొప్పగమిలోడ ... ఆము. ౧. ౭౬.
౨. (చీమ,తేలు, తుమ్మెద,మొ.) కుట్టు.
గీ. మధువుఁ గొన నుత్సహించినమనుజుఁ బట్టి, కుట్టి నిర్జించుమధుకరకులమునట్లు. భార.అర. ౧. ౨౫౧.
౩. గ్రుచ్చు.
వ. ...పిశితఖండంబు లొండొండ యుద్వృత్తిగా నాకుఁబొత్తరలం గట్టియు గుదులు గుట్టియు ...మనుచ. ౪. ౬౦.
౪. (చెవులు, మొ.) కుట్టు.
ఉదా: అపిల్లవానికి చెవులు కుట్టినారు.
౫. (అంకురము మున్నగువానిని) పొడుచు.
చ. గుములు గట్టి యారికలు గుట్టి ప్రవాళము వట్టి కింకతో,నములక మ్రింగి... అమనిని శేయుఁబవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవెలల్. కు. సం. ౪. ౪౬౩.
వి.౧. సీవనము, కుట్టుట; కుట్టినదారము.
సీ. జంటనుతైపుఁగుట్టుజంటిఱెక్కల నంటి బిగిగుబ్బచన్నులు పిక్కటిల్ల.ఉ.రా.౬.౧౩౧.
ఉ. గుత్తపుఁదాపితాఅవికకుట్టు పటుక్కన విచ్చె రంభకున్. కృ.శకుం. పీఠి. ౧.౨౦.
౨. (కడుపులో పుట్టెడు) నొప్పి,బాధ.
క. అడుకులు దిన్నట్లగుసే,కడుపునఁ గుట్టెత్తినపుడు గడుఁ బఱచితి నాఁ,డొడ లెఱుఁగక పాండుసుతుల, నుడిగి మడుఁగవలసె నిప్పుడొకసాత్యకిచేతన్. భార. ద్రో. ౪. ౭౯.
క.తలనొప్పి కడుపుఁగుట్టుం,బలుగుఱుపుం గాళ్ల తీపు పాటించుచు...శుక. ౨. ౨౦౫.
౩.ప్రొయ్యిలో క్రిక్కిఱిసియుండుబూడిద లోనగునది. (శ. ర.)
౪. కుట్టఁగా ఏర్పడిన రంధ్రము.
(వ్యవ) చెవికుట్లు మూసికొనిపోయినవి.
జ: కుట్టపము, కుట్టుకాఁడ,కుట్టుచేఁడు,కుట్టుడాకు, కుట్టుడు,కుట్టుతేలు,కుట్టుపోయు,కుట్టునూల.

కుట్టుకాఁడ. వి. (√కుట్టు) కుట్టుపోఁగు. (శ. ర.)

కుట్టుచేఁడు. వి. (√కుట్టు) కొరడా ?
చ. గురుసతిఁ గూడురట్టునకుఁ గొంకనిమోడు వియోగిసీసము,త్కరములకీడు చూచుటకు దర్పకుచేఁ పెడుకుట్టుచేఁడు తె,మ్మెరలకుఁ దోడు చిత్రగతి మిన్నులఁ బాఱెడుమాయు

లాఁడు పెన్నిరు లనుపోడు కాలుకొని యే ర్చువెలుంగులవీడు వీఁడువో. వరాహ. ౪. ౨౪.

కుట్టుడాకు. వి. (కుట్టుడు+ఆకు) కుట్టినవిస్తరాకు.

కుట్టుడు. వి. (√ కుట్టు) కుట్టుట. (శ.ర)

కుట్టుతేలు. వి. (కుట్టు + తేలు) ౧. క్షుద్రుఁడు. ౨. కంటకము, ముల్లు.

గీ. కుట్టుతే లనఁ గంటకక్షుద్రు లగుదు,రు... ఆం. భా. ౩. ౪౬. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

కుట్టుపోఁగులు. వి. బ. (√ కుట్టు) చెవులకు పెట్టుకొనుఉంగరమువంటి వట్టిపోఁగులు. (శ. ర.)

కుట్టుపోయు. స. క్రి. (కుట్టు + పోయు) కుట్టు. (శ. ర.)

కుట్టుసురు. వి. (కుఱు+ఉసురు) కొంచెము మిగిలియున్న ప్రాణము. (శ. ర.)

కుట్టూరుపు(ర్పు). వి.(కుఱు+ఊరుపు) కొంచెము మిగిలియున్న యూర్పు, కొన యూపిరి.

కుట్టె(ట్టియ). వి. గుదస్థానము. (శ. ర.)

కుట్మ(డ్మ)లము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విరియనది,వికసించునది.వి. అ. పుం. ౧. మొగ్గ; అరవిరిమొగ్గ. ౨. మొగ్గవంటి బాణపుములికి. ౩.నరకవిశేషము. (ఇందలివారు యంత్రరజ్జువులచే పీడితు లగుదురు-వాచ)

కుట్మ(డ్మ)లితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)జాతకుట్మలము, మొగ్గలుకలది;సగమువిరిసిన మొగ్గలుకలది. (వాచ)

కుట్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడుచున్నది.

కుట్యము. సం=కుట్టయితవ్యము.

కుట్ర. విణ. అల్పము.

ఉ. ... వెడంద సోగ యై,వట్రిలుకన్నుదోయి నిడువాలుఁగుఱుల్ బటువుంబిఱుందు లేఁ,గుట్రనుమంగవుల్ గలుగుకోమలి యై యది మ్రోల నిల్చినన్. విజ. వి. ౨. ౪౬.

౨. భయంకరము, ఘోరము.

శా. ఓసామీ యిటువంటికొండదరిలో నొంటిం బులుల్ సింగముల్, గాసిం బెట్టెడుకుట్రవట్టడవిలోఁ గల్జువ్విక్రీనీడ నే,యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు ... కాశీ. ౩. ౬౫.

వి. మాయపన్నగడ, ద్రోహబుద్ధితో చేసెడుపన్నిక. (బ్రౌ.)

ఉదా:- వారందఱును కలిసి వానిపై కుట్ర పన్నుచున్నారు.

కుట్రపువాఁడు. వి. కుట్టుపని చేయువాఁడు, సౌచికుఁడు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుఠరము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కుటరము,కరిగంబము. ౨. తుంగముస్తె.

కుఠాకువు. సం.వి.ఉ.పుం.దార్వాఘాటము,వడ్రంగిపిట్ట.

కుఠాటంక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కుఠాటంకము.

కుఠాటంకము. సం.వి.అ.పుం. కుఠారము,గొడ్డలి.

కుఠారకము. సం.వి. అ.పుం. చిన్నగొడ్డలి.

కుఠారము. సం.వి.అ.పుం. ౧.పరశువు, గండగొడ్డలి; గొడ్డలి. ౨. చెట్టు. (కల్ప)

కుఠారి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. గండగొడ్డలి.—.పుం-గండగొడ్డలి కలవాఁడు-పరశురాముఁడు.

కుఠారువు. సం.వి.ఉ.పుం. ౧.చెట్టు. ౨.కోఁతి.౩.శస్త్రకారుఁడు,కైదువులు చేయువాఁడు.(వాచ)

కుఠి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧.చెట్టు. ౨. కొండ.

కుఠికము. సం.వి.అ.పుం.కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టి.

కుఠేరకము. సం.వి.అ.పుం.౧.నందివృక్షము.౨.శ్వేతతులసి. ౩. పర్ణాసము, నల్లగగ్గెర.

కుతేరజము. సం. వి.అ.పుం. శ్వేతతులసీ.(కల్ప)

కుతేరము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అగ్ని. ౨.పర్ణాసము, నల్లగగ్గెరకీ. ౩. శ్వేతతులసీ.

కుతేరువు. సం.వి. ఉ.పుం. చామరవాతము, వింజామర వీచుటవలన పుట్టుగాలి.

కుడంగము. సం.వి.అ.పుం.న.పొదరిల్లు.(వై.ని.)

కుడతా. హిం.వి. చొక్కా. (శ.ర-కుడితినీ.వా.)

కుడవము. సం.వి.అ.పుం.ధాన్యమానవిశేషము,మానిక. (ఇది ప్రస్థములో నాల్గవవంతు-చూ. కుడపము.)

కుడి. వి. (√కుడుచు-క. త. మ. కుడి.) ౧.కుడుపు, ఆహారపదార్థము. (చూ. కుడిముట్టు.)

క. కడుపున కందియునంపని, కుడి... నా.పంచ. ౪.౧౦౦.(శ.ర.పా-కుడుపుల.ముద్రి.)

౨. కుడిభాగము.

క. వేదండముతొండముసరి, కోదండముఁ దివియు నెడమఁ గుడి నిబిడజ్యా,నాదము రోదసి నిండఁగ, భేదించుఁ గండశిలలఁ బృథుబాణములన్. మనుచ. ౪. ౯.

గీ. తొడరి బడిబడి వెడవింటఁ గుడియెడమల, నదరి వడి నేయుకతివేల్పుకొమరు ... నీలా. ౩. ౧౫.

విణ. వామేతరము, దక్షిణము, వలపలది.

ఉదా:-కుడిచేయి, కుడికాలు, కుడివైపు, మొ.

సీ.తామరపగవాఁడు దయితుండుఁ గూడి నీబడి చూపుఁ గుడిచూపుఁ బరిఢవింప. ఉ. హరి. ౧.౧౧౯. భీమ. ౬. ౬౭.

కుడి. సం.వి.ఇ.పుం. దేహము.

కుడితి. వి.బియ్యము లోనగువానికడుగునీరు.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లును గుడితి యనంగను గడు గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

సీ. వలఁ బడ్డమీను కైవడి నిప్పు ద్రొక్కినకోఁతి భాతిని వెక్కిగొన్నకుక్క,పద్ధతిఁ గుడితిలోఁబడినమూషికమట్లు శ్లేష్మంబులో నీఁగలీల... చంద్ర. వి. ౧. ౯౨.

ఉదా:-మినుపకుడితి, మొ.

కుడినీరు. వి. (కుడి+నీరు) త్రావఁదగినజలము, పానీయము.

ద్వి. ఎడనీరు నెడనెడ నింపుసొంపైన, కుడినీరు వరుసఁ జేకొనుచు వర్తింప. అ. మ. క. ౫. ౨౪౯ పా. ౫ పం. దశా. ౭. ౨౭౮.

చ.తసుకుఁబసిండిమోవరులు దంతపుఁజావడుల ర్చనాగృహం,బులు గుడినీరుమేడలును భోజనశాలలు...దాఁటి...వసు. ౪. ౭౨.

కుడిపి. విణ.(సం.కుహూపి)కుహూపి,అంగవికలుఁడు.

క. గ్రక్కున వెలువడి తనచేఁ,జిక్కిలగురివోలె నున్నసురుచిరహారం, బక్కుడిపియయుత వైచుచుఁ,దక్కక చేతం ద్రెఁ బ్రాలు తలపైఁ బోసెన్. భోజరా. ౫. ౩౪౧.

కుడిపించు. స. క్రి=కుడుపు. (√కుడుచు) (తినిపించు)

గీ. హరిణవత్సంబులకు మీరు కరుణతోడఁ,బాయసాన్నంబు గుడిపింప భక్తిఁ జూచి.హర. ౧. ౭.

కుడిమివాఁడు. వి. ౧. పాములవాఁడు. ౨. విషవైద్యుఁడు. (బ్రౌ.)

కుడిముట్టు. వి. (కుడి+ముట్టు) భోజనపాత్రము, కంచము.

క. తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడిముట్టు కపాల మిల్లు గుడి ముడియెద్దు,క్కుడు ... కు. సం.౭.౮౭.

కుడియడుగుపరువడి. వి. (√ కుడి) పండ్రెండు పరువడులలో నొకటి. ('పదునాల్గువిసరులలో నొకటి' అని హంస.౧. ౨౦౬.)

వ...ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి...

మొదలుగాఁ గలపదిరెండుపరువడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

కుడియోరభృంగి. మి. వి. (√కుడి) పంద్రెండు దండలలో నొకటి.

వ...ఎడమయోరభృంగి కుడియోరభృంగి భృంగపటలము... మొదలుగాఁ గలపదిరెండుదండలును... ప్రబంధ. ౭౮.

కుడిశేము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యవిశేషము.

కుడుక. వి. (త.కుడుక్కై.) ౧.పాత్రము (గిన్నె, మొ.)

క. కుడిచేత మాంసఖండము, లెడకేలను మద్యరసపహిత మగుకంచము, గుడుకయు ధరించి ముదమున, వడవణఁకులు గొనుచు నతఁడు వచ్చెం గుడికిన్. శివరా. ౪. ౩౭.

ద్వి. కడుపారఁ జనుఁబాలు గుడిపి పసిండి, కుడుకతో వెండియుఁ గొన్ని చే నిచ్చి. బస. పు. ౬. ౧౨౨ పం.

క. చాలఁగ నిచ్చలు వెన్నయుఁ, బాలుం గుడుక గొని తల్లి పట్టికి సెలవిన్, వ్రేలిడి యింతింతియ కాఁ, గ్రోలించును వెరవుతోడ రుచి గొలుపు క్రియన్. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩. ('గుడుక' శ.ర.పా.)

౨. తక్కెడచట్టె, తక్కెడసిబ్బి.

గీ. గువ్వ యున్నట్టిపుడుక యొక్కెడుగఁ దూఁగ, మాంసఖండంబు కుడుకలో మఱియు నించి, మఱియు నల్లన వీక్షించి మదిఁ జెలంగి, త్రాసుపై నిల్చెఁ దాన యద్ధరణివిభుఁడు. శేష. ౨. ౭౬.

కుడుచు(డ్చు). స.క్రి. (క.మ.త. కుడి) ౧.తిను, భుజించు.

సీ....భీము, దవ్వులఁ జూచి నిత్యము నాకు నియమించి కొనివచ్చుకూ డేల కుడిచె దీవు. భార. ఆది. ౬. ౫౯౨.

సీ. పల్లెరంబులఁ గుడ్చు బ్రాహ్మణులతిపుణ్యు లెనిమిదివేలు సమిద్ధమతులు. భార. అర. ౫. ౩౧౬.

ఆ. మెసఁగెఁ దినియెఁ గుడిచె మెక్కె బోనసేసెను, నమలె నారగించె నా భుజించె, ననుట కాఖ్య లగుచు నలరారుచుండును. ఆం. భా. ౩. ౧౧౮.

౨. త్రాగు, పానముచేయు.

ద్వి. మంచి గోవైష్ణవకమండలువునను, గొంచక యుంచి తాఁ గుడుమనాపాలు, వాచేరఁ బట్టి భూవరకుమారునకు, వాచవిగా సిద్ధవరుఁడు ద్రాగించి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౯౭పా. ౧౬ పం.

సీ. ముని మహీధేనువుచను వత్సమై కుడ్చి వస్తుసంపూర్ణమై వఱలువాఁడు. కు.సం. ౭. ౯౬౫.

చ...పాలు తమ కిచ్చునె యెచ్చట నైన లేఁగలన్, గుడువఁగ నీనిచోఁ గెరలి గోవులు తన్నును గాక భాస్కరా. భా. శ. ౪.

౩. (సుఖదుఃఖాదులు) అనుభవించు; పొందు, చెందు.

గీ. కర్మఫలములు గుడిచినఁ గాని పోవ, వంటి వానిఁ బ్రాయశ్చిత్త మపహరించు. భార. అను. ౫. ౧౧౬.

గీ. ...తొంటి, యట్ల యుసుములఁ గుడువఁ బోవదువ వలయు. భార. విరా. ౩. ౯౦.

వ...పిత్రధనం బగు రాజ్యంబు ... ఈరెండుదెఅంగులవారికిం బంచి కుడువం బగుటయు... భార. ఉద్యో. ౧. ౧౨.

సీ. మేదినీనృపతి...క్రూరుఁ డగునేని లోకంబు వెగడు గుడుచు. భార. శాం. ౨. ౧౭౮.

వ...మగలు గుడిచినపోల్కె...కాశీ. ౨. ౧౩౮.

కుడిచికూర్చుండి=తినికూర్చుండి, నిర్వ్యాపారముగా, పనిలేక, నిర్నిమిత్తముగా; పొగరెక్కి.

గీ. కుడిచికూర్చుండి క్రొవ్వునఁ బుడమి లేని,

పడఁతిఁ దెచ్చుట నిట్టిచేడ్పాటు లొదవె. అచ్చ. రా. యు. ౮౫౨.

గీ. ఆగడంబున బ్రహ్మస్వ మపహరించి, తెచ్చి పుణ్యంబు సేయంగఁ దివురు టెల్లఁ, గుడిచి కూర్చుండి శిలఁ దెప్పకోయ్యఁ జేసి, జలధిలో నీఁదులాడంగఁ దలఁచినట్లు. జై. భా. ౧. ౬౭.

గీ. కుడిచి కూర్చుండి నెతఁ దెచ్చికొంటి మొక టి, యెన్న నెక్కుడు వ్యారక యొక్కుడిగద, సొంబు లివి విన్నఁ జెను చేటు స్వామి చేత, వసుధులకుఁ బగవి డఁట గూపురంబు. ప్ర భా. ౮. ౧౬.

జ: కుడి, కుడినీరు, కుడిపించు, కుడిముట్టు, కుడియుడుగుపడువడి, కుడియెూడ్పంగి, కుడుపరి, కుడుపు.

కుడుపరి. విణ. (కుడుపు + అరి) కుడుచువాఁడు. (తినువాఁడు, భుజించువాఁడు)

సీ. తెలిక దలిని గరువలికుడుపరి దొరపఱుపుపయి నిదురఁ గొలుసుతీయ అచ్చ.రా.ఆర.౧౧౮.

కుడుపు(డ్పు). స. క్రి. (√కుడుచే.) కుడువఁజేయు, కుడిపించు. (అనుభవింపఁజేయు.)

క. ... అతులపుణ్యవతిఁ గృష్ణను మీ, నా రెల్లఁ జూడఁ బఱచిన, క్రూరపుఁ బాపము ఫలంబు గుడుపక యున్నే. భార. ద్రో. ౫. ౩౦.

వి. (త. కుడిప్పు) ౧. భోజనము; భోజనపదార్థము.

గీ. కుల్య యందుఁ ద్రిరాత్రంబు గుడుపు దక్కి, శౌచి యై యఘమర్షణజపముఁ జేసి, యశ్వమేధఫలముఁ బొందు ననఘు నరుఁడు. భార. అను. ౨. ౯౭.

క. కడుపునఁ బుట్టినకూరిమి, కొడుకున్ సుకుమారమూర్తిఁ గులవర్ధనునిన్, మెడఁ గోసి చంపి వంటాడు, గుడుపుల జోగులకుఁ బెట్టుక్రూరులు గలరే. హర. ౨. ౭౫.

క. బడబాగ్న్యనలాగస్త్యులు, కుడిచినకుడు పఱుగఁ జేసి కుశలప్రదుల, య్యొడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికండ్లుం గ మరున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౯౨.

వ... గనగననినిప్పులం జముదు చిప్పిలం గాల్చిన కమ్మకఱకుట్లుం జట్రాతిపయి గాత్రేనికిం గుడుపు వెట్టి... మనుచ. ౮. ౬౦. (ఇట నైవేద్యము అని భావము.)

౨. అనుభవించుట, భుక్తి.

గీ. కొంచె మైనను దగఁ బంచి కుడుపు మేలు. భార. ఉద్యో. ౨. ౮౭.

క. కుడుపుం బత్త్రము సాక్షియుఁ, గడు మేల్ రెండైన మే లొకటియైనను మే, లొడఁబడ నివి లేకున్నను, జెడ విడువక సత్య మర్థిఁ జేయింపఁదగున్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౩౨.

గీ... మెసవుట యారగింత, యారగింపు కుడుపు నాఁగ నలరు భుక్తి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

౩. జీవిక, జీవనోపాయము.

వ... గంధచర్చావీటీచర్వణభూషణాంబరధారణం బెల్ల నన్యునికొఱకుఁ గాని యాత్మార్థంబు గాదు పడపు గుడుపు గాఁ బరఁగుపడంతుల కిది మర్యాద... జాహ్నవీ. ౮. ౫౮.

కట్టికుడుపు = బంధించి అనుభవింపఁజేయు, తప్పకుండ అనుభవింపఁజేయు.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన, కొలయును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩.

కుడుపుడుగుట = పస్తు, ఉపవాసము.

ఆ. దైన్యమునకుఁ ద్రోవ దలఁప నస్థైన్యంబు, కుక్షివంచనంబు గుడుపుడుగుట, బుద్ధి యైనయట్ల భోగింప నేర్చుట, సార మైనబోధిసత్త్వమతము. నైష. ౭. ౯౫.

కుడుము. వి. (క. కుడుబు, కుడుంబు) మోదకము, భక్ష్యవిశేషము.

క. ఎదిరిం దమయట్టుల కా,మది(దలఁచినఁ బొ
సఁగుఁ గాక మాకుం గుడు మిం,డి దె మీరు
వ్రక్కఁ గొనుఁ డని, చదు రడిచిన మనసు
పొందు చక్కఁబడు నే. భార. ఉద్యో. ౧.
3౧౨.

సీ...కుడు మన మోదకం బడరు...ఆం. భా. ౨.
౨౫౬.

కుడుముల తిండికాఁడు = మోదకభక్షకుఁడు, వినాయకుఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౧౨.

కుడ్యమత్స్యము. సం. వి. అ. పుం. గృహగోధిక, బల్లి. (కల్ప)

కుడ్యము. సం.వి.అ.న. ౧.భిత్తి, గోడ. ౨. లేపనము, పూఁత. 3. కౌతూహలము. (మే. ని.)

కుణంజము. సం. వి. అ. పుం. వనవాస్తూకము?. (వాచ.)

కుణంజరము. సం.వి.అ.పుం. చక్రవర్తికూర?.

కుణకము. సం.వి.అ.పుం. పిల్ల.

వ...మఱియు నాభరతుండు నిత్యనైమిత్తిక క్రియాకలాపంబు నిర్వర్తించు నెడ నంతనంత లేచి హరిణకుణకంబుం జూచుచు... భాగ. ౫. ౧. ౧౦౫.

వ. ... తస్య హవా ఐణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్య. సం. భాగ. ౫. ౮. ౫.

కుణపము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.కుత్సితము, చెడ్డది. ౨. పూతిగంధి, కంపుగొట్టునది. వి. అ. పుం. ౧. శవము, పీనుఁగు. ౨.అస్త్రవిశేషము. 3.కృమి, పురుగు. న. పూయము, చీము. (మే.ని.)

కుణపి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. విట్కారిక, పీతిగోరువంక.

కుణము. సం.వి.అ.పుం. కాకి.

కుణి. సం.విశ.(ఇ)కుకరుఁడు, ఈచవోయినచేతులు గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. ౧.నందివృక్షము. ౨. వికలహస్తము, ఈచవోయినచేయి. (కే. ని.)

కుణిందము. సం.వి.అ.పుం. శబ్దము.

కుతకుత. వి. ఉడుకుట మొదలగువానియందలిధ్వని కనుకరణము.

(వ్యవ) అన్నము కుతకుత ఉడుకుచున్నది.
వేసఁగిలో శరీరము కుతకుత లాడును.

కుతగుఁడు. విశ. దుష్టుఁడు ?

ద్వి. వ్రతతత్పరతఁ బ్రీతి వర్తింపుచుండఁ, గుతగు
లైన జైనులు గూడి యుయ్యాల, నక్కఁ డొ
క్కఁ డితనిఁ బొడఁగఁగొలు,యుక్తులెట్లని
పెక్కు లూహించి చూచి. బస. పు. ౬.
౨33 పం.

కుతనువు. సం. విశ. (ఉ.) పుణ్ణాపి, వికృతదేహము గలది. వి. ఉ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుతపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨.నువ్వులు. పుం. న. ౧. వాద్యవాదకసామగ్రి. (వై.ని.) ౨. మేకబొచ్చుతో నేసినకంబళి. 3. దర్భ. ౪. పగటియొక్క పదునేనుభాగములలో నెనిమిదవ భాగము. ౫. దేహళి, కడప. (కే.ని.)

కుతపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. సూర్యుఁడు. 3. అగ్ని. ౪. భాగినేయుఁడు,తోడఁబుట్టినదానికొడుకు. ౫. అతిథి.(కే.ని.)

కుతి. వి. (క. కుది) శోకము, దుఃఖము.

సీ...మమ్ము కుతి జాలి చూపుకు కస్తి నా శోక మొప్ప. ఆం. భా. ౧. ౧3౫. (ప్రాఁత ప్రతి, ప్రాఁత ప్రతి పా.)

కుతిక=కుసుక, కుత్తిక, కుత్తుక. వి. కంఠము, గొంతు.

ఆ. కుతికఁ బిసికి చంపె గురుప్రాణముఁ గొని,
యావు నతికి భ్రూణహత్య చేసి, నట్టినరుల
క్రోధ మనువరకంబునఁ, బడుదు రవధి లేని
పాపములను. వి. పు. 3. ౧౧౨.

క...కుతికబంటిలోయకులు... శేష. ౪.౫౪.

గీ. కుతిక మోయఁగ నెత్తురుల్ గ్రోలి క్రోలి. దశా. ౨. ౮౩౫.

జ: కుతికంటు.

కుతికంటు=కుత్తుకంటు. వి. (కుతిక+అంటు) నాగవల్లినాఁడు పెండ్లికొమార్తకు మెడను గట్టెడి యాభరణవిశేషము.

సీ. ఉల్లిపూసలపేరు హురుముంజిముత్యాల కుతికంటుదాపునఁ గొమరుమిగుల. కవిరా. ౨. ౧౮౨.

సీ...కంఠభూషావిశేష. గీ. మాను గుతికంటు... ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కుతికిలఁబడు=కుదికిలఁబడు. అ. క్రి. (కుతికిలన్+పడు) క్రుంగఁబడు, కూలఁబడు.

వ...మేర మీఱిన్ దిన్నయొరల నన్నుకొని యరగన్ను వెట్టి బోరకడన్ బొటమరింపన్ గూరుకుచున్ గుతికిలం బడునవియును... మనుచ. ౮. ౨౭.

ద్వి. మసలక యాతనిమణికట్టు పట్టి, కుదియఁదాఁకించినఁ గుతికిలఁబడియె. పల్నాటివీర చరిత్రము. ౨౫౧. (బ్రౌ.)

కుతికిలు=కుదికిలు. (చూ. కుతికిలఁబడు.)

జ: కుతికిలఁబడు.

కుతినీ=కుత్తిని. వి. (హిం. ఖుతినీ.) ఒకవిధ మగు పట్టుబట్ట.

సీ. కుతినీగుడారు తళ్కుఁబసిండికుండలు జరబాజుచందువా...రసిక. ౩. ౧౮౧.

సీ. చందువా ముత్యాలజాలీలు కుతినీతలాడ దంతపుఁబావజోడు...రసిక. ౮. ౮. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కుతిల(ము)=కుదిల. వి. బాధ, దుఃఖము.

సీ. విను నృపాలక యాళ్లవెంబడి దేవరగుళ్లపంచలఁ జేరి కుతిల గుడిచి. హరిశ్చ. ౮. ౧౯౧.

ఆ. అనుచు వెచ్చనూర్చు నయ్యింతిలోఁ బుట్టు, మతము లుగ్గడించుఁ గుతిల కుడుచు, మరలి పోవఁ జూచి విరహాగ్నిశిఖలచేఁ, దిరుగు మరలుకొనుచు దివిజవిభుఁడు. పద్మ. ౩. ౨౧.

చ. అతఁడును బుత్రపౌత్రవిలయంబునఁ బుట్టిన శోకవహ్నిచే, వెతవడి ప్రాణముల్ విడువఁ జేఁడుచు నుండె నటన్న వానికిన్, మతి నిజమయ్యె నేని మనమన్కృత మంతయుఁ దీఱునాత్మకున్, గుతిలము మాను నాఖులునకున్ మృతి గల్గదు గాని యేమిటన్. ప్రబోధ. ౫. ౫.

ఉ. ధీరుల నింద్రముఖ్యు లగుదిక్పతులం గుతిలాలఁ జెట్టున, వీరుఁడు బాణుఁ డేమిటికి. వియ్యపుటిచ్చకుఁ దెచ్చు మర్త్యులన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౭.

జ: కుతిలగొను, కుతిలపడు, కుతిలపఱుచు, కుతిలపాటు, కుతిలవెట్టు.

కుతిలగొను. అ. క్రి. (కుతిల+కొను) కుతిలపడు, బాధపడు, దుఃఖపడు.

ఆ...దైత్యరాజతనయ, దొడరి దేవయానిఁ ద్రోపించె వలు వీక, క్రుంగి నూతిలోనఁ గుతిలగొనఁగ. భాగ. ౯. ౫౨౩.

కుతిలపడు=కుదిలపడు. అ. క్రి. (కుతిల+పడు) బాధపడు, దుఃఖపడు.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెతవెట్టఁగ నూరు చొరక వెలివెలిఁ దిరుగున్, దతిఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు నతండు గువ్వకుత్తుకతోడన్. పాండు. ౩. ౨౦.

క. అడుగక యున్నను నాలిం, గొడుకుల రక్షింపలేక కుతిలపడుచు నెప్పుడుఁ బేదతనము గలనరు, నెడ యడుపఁగ వలయు ... భార. అను. ౨. ౩౮౦.

సీ...అర్ధదేవుఁడు పోషకుఁడు నువ్వె మది నేల కుతిలపడఁగ. వేం. పంచ. ౨. ౧౬౭.

కుతిలపఱుచు. స. క్రి. (√కుతిలపడు.) బాధపడఁజేయు, బాధించు.

క. పాపంబు లేని కులసతిఁ, గోపంబునఁ గుతిలప

బుచుకుత్సితునకుఁ దత్పాపంబులు బహు తరపరి, తాపం బిహపరములందు దరికొల్ప నృపా. హరి. ఉ. ౯.౭౭.వరాహ.౪.౧౭.

కుతిలపాటు. వి. (√కుతిలపడు) బాధ.

సీ. ఎఱుఁగఁడు మత్తిల్లి పరఁటిపుట్టువు గ్రుక్కఁ గొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౨౩.

కుతిలవె(పె)ట్టు. స. క్రి. (కుతిల + పెట్టు) పీడించు, బాధపెట్టు.

ఆ. ...అరాజకత్వదోషజాత మైనదురిత బాహుళ్యంబు, కుతిలపెట్ట భూమి యతలమునకుఁ బోవ ...భార. శాం. ౨. ౮౯.

సీ. కయ్యాన జక్కులగమికాని ముక్కంటిఁ గుతిలపెట్టుటయు నీకతనఁ గాదె. యయా. ౩. ౯౩.

కుతుక = కుతిక.

సీ. చేత ముమ్మొనవాలు చిలువసూడిగములు నొసల మిక్కిలికన్ను విసపుఁగుతుక. రాజ. వి. ౩. ౧౯౦.

కుతుకము. సం. వి. అ. న = కౌతుకము.

కుతుపము. సం. వి. అ. పుం. చేతిసిద్దె. పుం. న. కుతపకాలము. (కల్ప.)

కుతువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. సిద్దె.

కుతూణకము. సం. వి. అ. పుం. బాలురనేత్రరోగవిశేషము.

కుతూహలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఆశ్చర్యకరము, అబ్బురము. వి. అ. న. ౧. కుతుకము, అనుభవింపనిద్రవ్యమునందలియభిలాష. ౨. (అలం) నాయికకు మనోజ్ఞవస్తువును జూచుటయందుఁగల లోలత్వము. ౩. సంతోషము. ఉ. చ. ౧. ౨౦.

కుతూహలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కుతూహలము గలవాఁడు.

కుతూహలితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) = కుతూహలి.

కుత్ృణము. సం. వి. అ. న. కుంభి, నాఁచు?.

కుత్కీలము. సం. వి. అ. పుం. కుకీలము, కొండ.

ఉ. వీలక కాంజిత్ప్రముఖవీరులు మున్న కుళాపుగాహతిన్, గూలిరి రక్తనాగలు బుగుల్లొన లక్ష్మణుమ్రోల ధాతుసత్కీలము నాల్గుపంకల నతిస్వరమాణసమీరవగ్గతో, న్మాలితసంప్రఫుల్లసుమనోభరకింసుకవాటి క్రైవడిన్. జై. భా. ౬. ౧౭౭. అప్ప. ౩. ౧౨౬.

కుత్తిక = కుతిక. (క. కుత్తిగె.)

గీ. హత్తి మిత్తిచందంబున హత్తి వెసఁప, కత్తిఁ గుత్తికను బిఱానఁ గత్తిరించి, సత్తి మత్తిల్లి బలిచేసె సత్తి నొక్కఁ, డవనిపతి యిచ్చ మేలు మే లనుచు మెచ్చ. చంద్రా. ౨. ౮౮.

కుత్తిని = కుతిని. వి. (త. కుత్తిని.) ఒకరకముపట్టుబట్ట.

సీ. రత్నకంబళ్లు సూరత్తుకుత్తినిపట్టుదిండ్లు నేమంతిపూఁజెండ్లు గంధవాహులు ధూపములు పుష్పాదులు... సానంవో. ౧. ౧౮ పా.

కుత్తుక(ము) = కుతిక. వి. కంఠము.

క. ... శోకము, గూరన్ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

లయగ్రాహి. ...కుత్తుకలబంటి యగునెత్తురులు దోయిరుల, నెత్తి చవిఁ గ్రోలుచును... భార. స్త్రీ. ౧. ౮.

ఉ. ఒత్తుగ మాంసము న్నమఁగుటోగిరమున్ ఘృతశర్కరాదులున్, గుత్తుకబంటిగా మెసఁగి ... హరిశ్చ. ౧. ౧౪౦.

సీ. నిరసనకాష్ఠసన్నిభకరంబులతోడఁ గమఁబొడు వా కుత్తుకములతోడ. శ్రీరం. మా. ౧౦. ౨౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

ఒక్కకుత్తుకగు. (చూ. ఒక.)

జ: కుత్తుకంటు.

కుత్తుకంటు=కుతికంటు. (కుత్తుక+అంటు)

(అగడ్తవర్ణన) సీ. ధర కుంకుమాంకకంధరఁ దాల్చికొన్నకట్టాణిపూసలకుత్తుకం టనంగ. రా. వి. ౧. ౬౨.

కుత్స. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నింద, దూఱు.

కుత్సకుఁడు. సం. విశే. (అ.త్సికా. అ.) నిందించువాఁడు.

కుత్సన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.నిందించుట,దూఱుట.

కుత్సనము. సం. విశే (అ.ఆ.అ.) నిందించునది. వి. అ. న. నింద, దూఱు; నిందించుట, దూఱుట.

కుత్సనీయము. సం.విశే. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁదగినది.

కుత్సయమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందించుచున్నది.

కుత్సయితృ. సం.విశే.(ఋ.త్రీ.ఋ)=కుత్సకుఁడు.

కుత్సల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

కుత్సించు. సం. అ. క్రి. రోఁతపడు.

సీ. కుత్సింపకుం డెట్టు లుత్సర్గవిణ్మూత్రలాలాద్రవశ్లేష్మజాలమునకు. కాశీ. ౪. ౧౮.

స. క్రి. దూఱు. (బ్రౌ, శ. ర.)

కుత్సితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిందితము, దూఱఁబడినది. ౨. నికృష్టము, కీడ్పడినది. వి. అ. న. ౧. నింద, దూఱు. ౨. కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టు. ౩. ఋణము, అప్పు. (శే. ని.)

కుత్సితవ్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుత్స్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

కుత్స్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుథము, ఏనుగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము,

కుథము. సం. వి. అ. పుం. దర్భః. పుం. న. ఏనుఁగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము.

కుథాకువు. సం. విశే. (ఉ) పరోత్తాపి, ఇతరులను తపింపఁజేయువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. కోఁతి. ౨. సూర్యుఁడు.

కుదప. వి. రొంపిదుక్క. (శ. ర.)

కుదరము. సం. వి. అ. పుం. గుల్మము. (వై. ని.)

కుదాలము. సం. వి. అ.పుం-భూమిని చీల్చునది-కుద్దాలము, గుద్దలి.

కుదికిలఁబడు=కుతికిలఁబడు. అ. క్రి. చదికిలఁబడు, పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

ద్వి. తలకొన్నకోపమంతట నిల్వ లేక, వెఱచి వాపోవుచు వెసఁ బాఱి తండ్రి, మఱుఁగు చొచ్చినసుకుమారుఁ గుమారుఁ, గుదికిలఁబడ రెట్టఁ గుదియించి తిగిచి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ. ౯౦౧ పం. పండితా. పురా. ౯౩ పా.

కుదికిలు=కుతికిలు. అ. క్రి. పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

వ...అచ్చెరవకు వాసుదేవుండు సీసకంబునం బొడిచిన శైనేయుండు కుదికిలి గదను డాకేలఁ దాపించిన...ఉ. హరి. ౩. ౬౪. (వీరేశ. పా.)

ద్వి. ఒక్కఁడు గుదికిల నుర్విపైఁ ద్రోచె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౭౯ పం.

జ: కుదికిలఁబడు.

కుదినము. సం. వి. అ. న. ౧-భూభ్రమణముచేతఁ గలుగుదినము - సావనదినము, సూర్యోదయము మొదలుకొని మరల సూర్యోదయమువఱకు పట్టు కాలము. ౨. చెడ్డదినము.

కుదియ(ది)ంచు=కుదుచు. స. క్రి.(√కుదియు) కుదియఁజేయు.

౧. అదుము, నొక్కు.

సీ. కుచము లురంబునఁ గుదియించి క్రమమున ని
టిసినకౌఁగిట నింపొనర్తు. భార. విరా. ౨. ౩౦౦.

౨. తగ్గించు.

క. అమృతభయము నాజిజయముఁ, గొనియెడుత
మకంబుపెంపు గుదియింపఁగఁ బాం,డున
రేంద్రున గ్రతనయుం, డనుమానము వాయఁ
బెట్టి యస్త్రగురునితోన్. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౮.

ఆ. మొదలఁ బెనిచి పిదపఁ గుదియింప నెవ్వాఁ
డుఁ, దనదుతోఁటిహీనదశఁ దలంపఁ, డలు
గుఁ గాన శిల మరయుచుఁ గ్రమవృద్ధిఁ, బెని
చి వేళవేళఁ బనులు గొనుము. అను. ౪. ౨౦౮.

౩. అడ్డగించు, ఆఁపు.

క. నదిరయము వారణేంద్రుఁడు, గుదియించినయ
ట్లపోలెఁ గురువర దైన్యా,స్పద మగువిష
యోల్లాసముఁ, గుదియించును యోగసిద్ధిగురు
వృద్ధులుఁ డున్. భార. శాం. ౫. ౫౮౨.

శ్లో. తదేవచ మహాస్రోతో విష్టమ్భయతి వారణః,
తద్వద్యోగబలం లబ్ధ్వా వ్యూహతే విష
యాన్ బహూన్. సం. భార. శాం. ౩౦౬. ౨౩.

క. శరవర్షము నామీఁదం, గురిసిన నే నాకసము
నఁ గుదియించితి నా, యరదంబుసొంతకును
న,చ్చెరువుగ నొకబాణ మైనఁ జేరకయుం
డన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౧౬.

సీ. కుదియించునది నెట్టుకొని యింద్రియవ్యాప్తి
మనసుచాంచల్యంబు మాన్చునదియు. కాశీ. ౭. ౧౧౯.

౪. నియమించు, లొంగఁజేయు, వశపఱచు.

క. ... మనసు దూలకయుండన్, మృడ వినుము
బుద్ధిఁ గొని యెక్కుడునిష్ఠను వలయు దా
నిఁ గుదియింపంగన్. భార. అను. ౪. ౨౦౮.

గీ. అనఘ శబ్దాదివిషయంబులం దగఁ దగిలి, యి
చ్చఁ జరియించు నెప్పుడు నింద్రియములు,
బుధుఁడు తత్స్వభావముఁ దనబుద్ధి నెఱిఁగి,
యేమఱక వానిఁ దగఁ గుదియింప వలయు.
భార. ఆర. ౫. ౮౮.

శ్లో. ఇంద్రియాణాం ప్రసంగేన దోషమృచ్ఛత్య
సంశయమ్, సంనియమ్య తు తాన్యేవ తతస్సి
ద్ధిమవాప్నుయాత్. సం. భార. ఆర. ౨౧౫. ౨౧.

౫. బిగించు, బిగఁబట్టు.

ఉ. ఇంచుక కేలవాగె గుదియించిన సంద్రము
దాఁటుచున్ జమా,యించిన కేల గ్రక్కు
దల నిట్టటుగా వడిఁ ద్రొక్కుచున్ దువా,
ళించిన గట్టుగు ట్టనక లెక్కకు మిక్కిలిద
వ్వు వాఱుచున్, మించిన వారువంబు లట
మీఱుచుఁ ద్రిమ్మరు నెన్నియేనియున్. య
యా. ౧. ౧౦.

శా. నానావీథిగతిప్రభేదవిహృతిన్ సంతృప్తుఁ
డై కాంతుఁ డిం,పూనన్ వాగె గుదించినన్
బురుషకప్రోన్నమ్రపూర్వాంగమై,కానంగాఁ
బడియెన్ మనుజ్జనన మాగంధర్వ మర్వాకృ
సం,తానస్వర్ధను మిన్ను ముట్టకొను క్రియన్
దా నెంతయుం జూడ్కికిన్. ప్రభా. ౨. ౩౭.

౬. మరలించు, త్రిప్పు.

సీ. ...ఏ నెట్లు పలికితి నది యట్ల కాక తప్పదు
మఱిఁక,యెన్నఁడుఁ గావున నిచ్చినశాపంబు
కుదియింప నెమ్మెయిఁ గొలఁది గాదు. మా
ర్క. ౭. ౨౦౪.

౭. దుఃఖపెట్టు.

ద్వి. పగ్గెల నిచ్చలు బాములఁ బెట్టి,యిదుమలఁ
గుదియించి యించుకసేపు, నెడపక పనులు
సేయించుచు నుండె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౨౧౯ పం.

౮. అణఁచు.

క. ... కోపోద్దీపితులై వారలయా, టోపముఁ గుదియించి రతిపటుప్రదరములన్. భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౦.

సీ. అలసతఁ జూపుకోయ్యారంపునడపులు వనమయూరములగర్వముఁ గుదింప. జై. భా. ౮. ౭౩.

కుదియు. అ. క్రి. ౧. క్రుంగు, దిగఁబడు.

ఆ. ...కడును వ్రేఁగు, గలుగునట్టివంటకట్టియ మోపట్టు, గుదియ మోచి తెచ్చెఁ గురువరేణ్య. భార. అశ్వ. ౩. ౭౨.

సీ. తనయున్న గిరి బెట్టు తాఁచి బిట్టెగసిన నదిశేషుపడగలఁ గుదియ నదుమ. భా. రా. అర. ౨. ౧౧౮.

౨. ఆఁగిపోవు; ఉపశమిల్లు.

సీ. మది నిగిర్చినమాట మగువ నీ పెంపునఁ గుదిసి నా నాలుకతుదికి రాదు. భార. విరా. ౨. ౪౭.

క. మరుదస్త్రమేయ గుహ్యక, శరమున వారించె నతఁడు సరభసముగ నుద్ధరశిఖిబాణం బేసిన, గురుఁడు వరుణవిశిఖనిహతిఁ గుదియం జేసెన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౫.

౩. వెనుదీయు, జంకు.

ద్వి. తెంపు మీఱఁగ నాశ దెగఁ గోసి దీనిఁ, గొంపలోపల నిల్పఁ గొట్టుదు ననుచుఁ, గుదియక కరతిత్తి గొని దాని వ్రేయ, నది చెడిపోవను నందింప మోఁదె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౨౮ పం.

౪. తగ్గు.

ద్వి. కుదియనికడకతోఁ గోరి యాకాశ, నది నాడఁ బోయిననాగకన్యకలు, చని చని మగుడ రసాతలంబునకుఁ, జనుదెంచుగతి వర్షజలధార లమరె. రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౯ పా. ౨౯ పం, అయో. ౧౨౩ పా. ౮ పం.

౫. చెడు, పాడగు.

సీ. నెట్టెంబు సుట్టిన నెమ్మిషించెముదండకొనరేక యొక్కింత కుదియకుండ. హర. ౬. ౪౫.

౬. నశించు, పోవు.

ద్వి. ... చన్నులమీఁదఁ, గాఱెడుకన్నీరుఁ గరపల్లవమునఁ, గదిసిన చెక్కును గలికిలేనవ్వు, గుదిసినచూపును ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౮౦ పం.

౭. వ్యర్థమగు, పనికిమాలినదగు.

(వజ్రాయుధము) క. అది యొకఁడుఁ జేయఁజాలక, విడళితశైల మగుతనదువిలసన మచటం, గుదియుట తనకుం దెలిసిన, మద మఱి గిరిభేదిశ డకు మగుడం జనియెన్. భార. అను. ౧. ౨౫౮.

౮. కుందు, దుఃఖించు.

(చంద్రోపాలంభనము.) చ. ...పాంథకోటి నాపదఁ గుదియంగఁ జేయునది పౌరుషరేఖయటంచు నెంచవే. కవి. ౩. ౧౧౬.

౯. సంకుచితమగు, ముడుఁగు.

ద్వి. పవనుఁడు కోపంబు పట్టలేకప్పు, డవయవంబులఁ జొచ్చి యాతలోదరులఁ, గుదియంగఁ దిగిచినఁ గుబ్జలై...రం. రా. బాల. ౩౩ పా. ౨౮ పం.

గీ. ...దృష్టి చక్కఁగా నిలిపి పిడికిలించి కరములు తాఁ గుదియించి గునుకు, పరువునను దాఁటె బలుఁడు తొంబదియడుగులు. దశా. ౯. ౧౩.

కుదియఁబట్టు, కుదియఁగఁబట్టు=బిగియఁబట్టు.

గీ. కూర్చి వాలంబు మెడఁజుట్టి కుదియఁబట్టి, జన్నభూమికి బలి ద్రిప్పి సకలభూత, కోటి వినుతింపఁ బెల్లార్చి కూఁకలిడఁగ, విసరివైచిన హాతుఁ డయ్యె విహ్వలించి. మైరా. ౩. ౬౩.

ఆ. మేఁకఁ గుదియఁబట్టి మెడచన్ను గుడిచిన, నాఁకలేల దీఱు నాశ గాక. వేమన. ౧౨౨.

(క్రౌ)

వ. ... తచ్ఛ్రమాసామజంబులం జూచి యేచిన వేఱం బాఱుతమయెక్కిరింత లెక్కికొని వాని లిరుగేలం గుదియఁబట్టిన నిలువ కయ్యుత్సవం బీక్షింప వచ్చినప్రజలం ద్రొక్కుచుం బోవ...ఆము. ౪. ౩౫.

చ. ...మానసం,బనుతురగంబు బోధమహితాత్మ వివేకపునారిత్రాట న,ల్లన గుదియంగఁ బట్టను దలంచుచు ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౨౭౬.

కుదియఁబడు=దిగఁబడు, కూలఁబడు.

(వార్ధకవర్ణనము.) సీ.యావనస్తంభహైన్యంబున దేహంబు గుమిలి గుడారు నాఁ గుదియఁబడఁగ. దశా. ౨.౧౩౯. (దుర్బలమగు అని భావము.)

ఆ. పొఱటివీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ,గుదియఁబడ్డ మెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవు నైనకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ గాంచె నెదుర.పద్మ.౯.౭౯౦.(కుదియఁబడ్డ మెడ=పొట్టిమెడ.)

కుదియఁబెట్టు=కృంగఁజేయు, కూల్చు.

సీ. జముదాడి నుడుగక జముదాడి యుడిపించి గుదియ నేలల ఉనిఁ గుదియఁబెట్టి. అచ్చ. రా. యు. ౪౭౪.

జ: కుదియించు.

కుదిర. వి. (సం. కుదరః. క. కుదిరె.త.కుదిరై. తు. కుదురె. మ. కుతిర.) గుఱ్ఱము.

సీ. వెలిపట్టునిద్దంపుఁదళుకులపుట్టంబు మెలపారు పులుఁగుభంజళులకుదిర.కవిస. ౧ ఆ. (శ.ర.)

కుదిరిక. వి. (√కుదురు) ౧. అమరిక, పొందిక. ౨. నిలుకడ. ౩. నెమ్మది, స్వస్థత.

ఉదా: వాఁడు కుదిరిక లేనివాఁడు.
కుదిరిక లేనివానికి చదువురాదు.
మనస్సునకు అణుమాత్రపుఁగుదిరికయు లేదు.

కుదిల=కుతిల. (చూ. కుదిలపడు, మొ.)

జ: కుదిలపడు, కుదిలపఱచు.

కుదిలపడు=కుతిలపడు. (చూ.కుదిలపఱచు.)

కుదిలపఱ(ఱు)చు=కుతిలపఱచు.(√కుదిలపడు)

(బాధపెట్టు.)

సీ. నృపతిపై మతి యామినీచరపతి యెనుబదిచిల్కు లదరించి కుదిలపఱిచె. రసిక. ౬.౩౪.

సీ. బ్రహ్మాదులకుఁ జేయరానికైంకర్యంబు లీడేఱ నిట్లు రంగేశ్వరునకు, నొనరించి బుద్ధిమంతులు గాక వీరలు కూలికై వ న్నిట్లు కుదిలపఱచు,చున్నారు...పరమ. ౫. ౪౯.

కుదిలించు. స. క్రి. (√కుదులు) విదుర్చు.

వ ..పాదపాద మని పౌవిదల్లులు హస్తపల్లంబులు పట్టి తివిచిన నప్పంకజాక్షి కంకణఝణఝణత్కారంబుగాఁ గెంగేలు కుదిలించి తివిచికొని...కాశీ. ౬. ౨౨౭.

కుదిలిక. వి. (√ కుదులు) కుదులుట. (శ. ర.)

కుదుకనగోలు. క్రి. విశే. అన్యాయ్యముగా?(వి. వంచన-శ. ర.)

(హరిశ్చంద్రుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాటలు.)

ద్వి...ఇంకనైనఁ, గుదుకనగోలు గైకొనక నా ధనము వదలుము...ద్వి.హరిశ్చ.ఉ.౧౨౮౬.

ద్వి. ఆలిని బుత్త్రుని నంగడిఁ బెట్టి, కాలకౌశికుఁ డనుకష్టున కమ్మి,కూర్చినధన మెల్లఁ గుదుకనగోలు, నేర్పునఁ గైకొంటి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ. ౧౩౨౭ పం.

కుదుచు=కుదియించు.

(అణఁచు, పోఁగొట్టు.)

సీ. నాకాధిపతి యైనవహుషుని తేజంబు గుదిచి పాముగ భూమిఁ గూలవై చె. భా. రా. అర. ౧. ౭౬.

(బిగఁబట్టు;నొక్కు.)

గీ. తోఁకఁ ద్రొక్కినభుజగేంద్రువీఁక సటలు,గుదిచి పెటిలినసింగంబుకొదమమూడ్కి, దండ

తాడనకుపితోగ్రపుండరీక,భంగిఁ గృష్ణుండు గోషించి పలికె నిట్లు. చిత్రభా. ౬. ౧౬౫.

సీ. ఖలభేదికరి దొడ్క పట్టఁ జే సాఁచుడు శివు నూతి వెనఁచి చే సేతఁ బట్టి,కుదిచి రాఁ దిగుచుడు...కు.సం.౧౦.౪౩౧.యయా.౨.౨౪. (బంధించు)

క. నాపాదంబులు గుదిచిన,పాపంబున...దశకు. ౩. ౧౧౨. (చూ. ౩. ౧౩.)

కుదుముకొను=బిలబిలఁ గొట్టుకొను, తన్నుకొను.

ఆ. చేతఁ దొడికి క్రిందికెలకు కేలను బట్టి,యసము లీల ముష్టి విసరి పొడువఁ, గులిశనిహతిఁ గూలుకొండకైవడి నిలఁ, గూలి కాళ్లు గుదుముకొనుచుఁ జచ్చె. పద్మ. ౯. ౧౯౩.

కుదుప[1]. వి. వంచన, మోసము.

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్నవను రేశ్వరుఁడప్పుడు గాలుఁ జేయు లా,వఱి రభసంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై,గిఱుపఁగ నవ్విశక్తి యొజిఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై,నుఱుఁసుఱు ద్రుక్క నొక్క బలసూదనసూనుఁడు ప్రక్కదాపునన్. నిర్వ. ౭.౧౪. (శ.ర.)

కుదుప[2]. వి. (నెత్తురు, పెరుఁగు, మొ.) పేరుకొన్న ముద్ద. (చిన్నముద్ద.చి. ని-దుర్మాంసఖండము. శ. ర-సూ. కుదప. బ్రౌ, నా.)

క. అత్తఱి వెన్నెలచేఁ దసు,కొత్తునజాండము నబుక్షుయుక్చంద్రుఁడు భా,స్వత్తక్రకలశిఁ గుదుపల,మొత్తముతోఁ దేలువెన్నముద్దం బోలెన్. బహు. ౩. ౫౭.

కుదుపు. (బ్రౌ, నా.) స. క్రి. కదలించు.

ఉదా: బండి కుదుపుచున్నది.

పొగపులో వేసి కూర కుదిపినారు.

వి. కదలిక, చలనము.

ఉదా: బండికుదుపుచే నడుము నొప్పి పెట్టినది.

కుదుము. వి. కందు, పాప.

క...తలవాసు(సి?) వోని నెత్తురుకుదుమున్, నేనాఁిఁ జేసి రజ్జున,దానవపతిమీఁద నడవఁద గునే నీకున్. కు. సం. ౧౦. ౫౩౦. ('ముద్ద' అని వ్యాఖ్య. ప్రయోగాంతరము లేదు. 'కందున్' అనియు నవచ్చును.)

కుదురు. అ. క్రి. (క. కుదురు. త. కుదిర్.) ౧. కుదురుపడు, నెలకొను.

సీ. గుబ్బపాలిండ్లను గుదిరెఁ గ్రొంజెమటలు తీరైన చెక్కిళ్లు తెలివి దప్పె. గంధ.౨౧౨,౧౪౭.

౨. సరిపడు, పొసఁగు.

ఉదా: వానికిని వీనికిని సంఘ కుదుర లేదు. వీనితో బేరము కుదురదు. ఆమె మెడకు ఈపట్టెడ కుదుర లేదు. వైశ్వదేవమునకును వారపుభోజనమునకును కుదురదు. ముఖలిమగనికిని పడుచు పెండ్లామునకు నెట్లు కుదురును.

౩. స్థిరపడు.

ఉదా: మొన్ననే వానికి పెండ్లి కుదిరినది.

౪. లభ్యమగు, దొరకు.

ఉదా: వానికిఇంతవఱకును ఇల్లు కుదిరినదికాదు. ఆవిద్యార్థి కింకను వారములు కుదుర లేదు.

౫. చక్కఁబడు, బాగుపడు.

ఉదా: వానికి వ్రాఁత యింతవఱకు కుదుర లేదు.

౬. ఉపశమిల్లు, మాను.

క. మందు దినఁ గుదురు రోగము. వేమన.౧.౬౦.

సీ. అతని పేరురమున నంటి కుమ్మక గాని గుబ్బల పొగ రెట్లు గుదురు నమ్మ. కలు. శ. ౧౯.

వి. జా, అనా. ౧. పాదు, ఆలవాలము.

క. పెరుఁగుకుదుట నిడినమాతం,బును నవమాలికయుంబోలెఁ బొలుపొంది రతం,బును నమ్ముగ్ధయు నేకా,ననమున నున్నపుడు నూత్నసౌభాగ్యమునన్. భార. విరా. ౫. ౪౦౨.

సీ. ఈనీరజానన దాన కుదురు చేసి వలపుబీజము లెల్ల మొలవఁ బెట్టె. కు. సం. ౭ ౧౫౦.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుదురునఁ బెరిఁగినచేమంతి యున్నదే కోమలాంగి. విక్ర. ౫. ౧౯.

౨. మొదలు, మూలము.

సీ. కులపర్వతంబులు కుదురులు కదలి సంధులు వాసి తటములు దునిసి పడఁగ. హరి.ఉ.౯. ౨౨౦.

సీ. కుదురు నిండినచిన్నిగుబ్బచన్నులమీఁద ముత్యాలత్రిసరంబు మురువుఁ జూప. భీమ. ౧. ౧౦౪.

3. వంశము. (బ్రౌ)

(వ్యవ) వారందఱును ఒక్కకుదుటిలోనివారే.

౪. ఆస్పదము, స్థానము;ఆశ్రయము,ఆధారము.

ఉదా: ఇంతసేపటికి నాప్రాణములు కుదుటఁబడినవి.

గీ. ఓపి ధర్మార్థకామంబు లొకటి నొకటి, నాశ మొందింపకుండంగ నడప వలయుఁ, గాక ధర్మంబు సెడ నర్థకామములను, గోరుపురుషుండు నిందకుఁ గుదురు గాఁడె.భార.శల్య. ౨. 3౦౨.

క. ఆ నెలఁత భాగ్య మెట్టిదొ, కాని ప్రవాసైకవృత్తిఁ గాంతుఁడు చనినం, దా నుండెఁ బుట్టినింట మ,నోనిగ్రహమునకు నెల్లనుం గుదురగుచున్. భోజరా. 3. ౬౫.

క. కోపము గల్గినచోటను,శాపము వర్తిల్లుఁ బాపపరులకుఁ గోప,వ్యాపారంబులె తోఁచును, గోపము పాపంబు నొక్కకుదురై నడచున్. వి. పు. ౧. ౧౯.

క. కరితురగరథపమితిఁ బొం,పిరివోయెడు నామలక్ష్మి పెంపున కెల్లన్, సరసిరుహానదన నీవకుదురుగా నొనరించెదం గుతూహల మెసఁగన్. భార. విరా. ౨. ౧౨౨.

౫. నెలవు, ఉనికిపట్టు.

ద్వి. కే యేల తగ బసవా యనఁ బరఁగు, నీయక్షరత్రయం బిటు లొక్కమాటు, చదువ నెవ్వం డేని ముదముతో నతని, వదనంబు శివునకుఁ గుదురు తాను...బస. పు. ౧. ౧౦3 పం.

చ. అలఘువినూత్నరత్నముల కన్నిటికిం గుదురైనహోహణా,చలపతికీతి నీ వఖిలసద్గుణరాసుల కాలవాలమై...విక్ర. ౪. ౧౪.

౬. అగసాలెవానిపంపటి.

గీ. బొమ్మయను పేరియగసాలె ప్రాఁటచెలిని, గోరి యలరింపుటకుఁ జవుల్కుమటఁ గాఁచి, నీట ముంచినమేటివన్నియపసిండి, ప్రాఁదె యనఁ గ్రుంకఁ గడలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె.నీలా. 3. 3

౭. చుట్టుకుదురు. (బ్రౌ.)

౮. నిలుకడ, స్థైర్యము, స్వస్థత.

ఉదా: వానిమనసున కొంతమాత్రము కుదురు లేదు.

౯. కుదిరిక, పొందిక.

మ. ... ఈ మేనిలోఁ, గుదు రీకన్నులబెళ్కు లీతళుకుఁగీల్గొ ప్పున్నశృంగారము...ఉ.రా. ౪. ౧౯౦.

౧౦. వరుస.

క. అరచందమామ నేలిన,దొరగా నెన్నుదురు నెన్నుదురు బిత్తరికిన్, బరువంపుమొల్లమొగ్గల, దొరగాఁ బల్కుదురుఁ బల్కుదురు జవ్వనికిన్. విజ.వి. ౨. ౭౮.

విశే. ౧. స్థిరము, కదలనిది.

క. కుడితొడపై వామపదం, బిడి యితరము మీఁద నితర మిడి నిశ్చలతం, గడుఁ గుదురై కూర్చుండుట, పుడమి న్వీరాసనాఖ్యఁ బొలుచు మహాత్మా. కళా. ౫. ౧౫౪.

ఉదా:- వాఁ డొకచోట కుదురుగాఁ గూర్చుండఁడు.

జ: కుదిరిక, కుదురుకొను, కుదురుకోలుపు, కుదురుచు, కుదురుపడు, కుదురుపఱుచు, కుదురుపాటు, కుదురుసేయు.

కుదురుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కుదురు) ౧. నెలకొను, ఉండు; ప్రవర్తిల్లు.

సీ. కేతకీతతిఁ గల్గుకృతవికాసస్ఫూర్తి కుందవాటి
తలపైఁ గుదురుకొనియె. కవిక. ౨. ౬౧.

క. ఉదరము లోకంబులకును, సదనం బగు నె
ఱేఁగి శివుఁడు చటులవిషాగ్నిం, గుదురుకొ
నఁ గంఠబిలమునఁ, బదిలంబుగ నిలిపె సూ
క్ష్మఫలరసము క్రియన్. భాగ. ౮. ౨౪౫.

ఉ. వన్నియ మీఱ నన్నగరివాడలమేడలఁ గ్రీ
డలం గుదు,ర్కొన్న మెఱుంగుమిన్నలతకూ
నలకుం జెలు లై నిలింపవి, ద్యున్నిభదేహ
లిత్తు రళితుండవియు క్తవితీర్ణిభూరుహా,త్ప
న్నసమగ్రసౌరభనితాంతలతాంతగుళుచ్ఛక
చ్ఛటల్. వేం. పంచ. ౧. ౫౨.

౨. స్థిరపడు, పాదుకొను; స్వస్థమగు.

చ. కుదురుకొనెన్ గిరీంద్రములు కూర్మకులా
గ్రణి జీవనస్థితిం, బొదలె...విక్ర. ౨.౭౦.
(రెండర్థములకును ఇదియే యుదాహరణము.)

౩. నిలుచు, నిలుకడ గలిగియుండు.

సీ. అడవిలోఁ గడుపడి యుడుగనియడుగులు
కదలక యీచాయఁ గుదురుకొనెనె. వాశ్మీ.
౨. ౧౨౧.

౪. కలుగు.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెం
చి శాఖావితానము ద్రుంచి వైవ, మోడువడి
యుండె నది నిల్వ నీడ పట్టుఁ, గొమ్మయును
శేమి తనయందుఁ గుదురుకొనఁగ. శుక. ౩.
౪౩౯.

కుదురుకొలుపు(ల్పు). స. క్రి. (√కుదురుకొను) నిలుపు, నెలకొల్పు.

గీ. తురగమేధంబుఁ జేసి కౌతుకముతోడఁ, గు
రుకులంబున సత్కీర్తి గుదురుకొలుపు. జై.
భా. ౧. ౬౧.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను,' గొన్ని ది
నములు శశిమౌళిఁ గుదురుకొల్పి, మీఁదిగా
డ్పుఁ గ్రీఁగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశి
మార్గములు గట్టువఱపి తగను. పి. శకుం. ౨.
౧౧౩.

సీ. కనుదోయిఁ దిన్నగాఁ గాటుక దీరిచి నుదు
టిపైనునుఁగావు కుదురుకొల్పి. చంద్రా. ౨.౩.

కుదురుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కుదురు) కుదురఁ జేయు.

(ఉపశమిల్లఁజేయు, మాన్పు.)

ఉదా: ఆ వైద్యుఁడు మూఁడుదినములలో వానికి
వ్యాధి కుదిర్చినాఁడు.

కుదురుప(ర్ప)డు. అ. క్రి. (కుదురు+పడు) ౧. స్థిరపడు.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మను జనించినమాత్రఁ గొ
నసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧.
౨౨౨.

౨. కట్టుపడు.

గీ. పరమమునిమానసాలానబంధనమునఁ, గుదురు
పడ కుండు యాదవకుంజరంబు. పారి. ౫. ౮౦.

౩. తేఱు, స్వస్థమగు.

చ. వెలలి హజార మానృపతి వేల్పులు దవ్వగు
దాఁకఁ జూచి మూ,ర్ఛిలి సచివోపచారము
లఁ జేసి కుదుర్పడి...కకు. ౪. ౧౬౧.

౪. నెలకొను.

సీ. కుదురుపడెను నెలకొనెను డెక్కొనె నన నే
కార్థములు గాఁగ నెసఁగుచుండు. ఆం. భా.
౩. ౯౯.

కుదురుప(ర్ప)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√కుదురుపడు.) ౧. నెలకొల్పు, నిలుపు.

సీ. భూభృదుద్ధరణవిస్ఫూర్తి నాఁడును నేఁడు
గోరక్షణఖ్యాతిఁ గుదురుపఱిచె. పారి. పీఠి.
౧౮.

క. అన విని కిరీటి కర్ణను, తునిమ స్త్రము రథముపైఁ

గుదుర్పఱచి మదిం, గనలుచు...జై. భా. ౩. ౩౯. (ఇట'పెట్టుకొను'అని భావము.)

గీ...ఎదఁ దాల్తి గుదురుపఱుపఁ,జాల కసురులు పఱచి రిష్వాకుతిలక. ఉ.రా. ౩.౩౪౭.

౨. ధరించు, తాల్చు; పెట్టు, అమర్చు.

సీ....ఎదఁ బున్కసరములు కుదురుపఱిచి.నీలా. ౧. ౧౩.

సీ. కీలుఁగొప్పునఁ బైఁడి గేదంగి రేకులు గొనలు గానంగ రాఁ గుదురుపఱచి. నైష. ౯. ౧౧౨.

౩. కలిగించు, ఘటించు.

సీ. వసివాడు దేరియున్న సరోజరాజికిఁ గుదుర సౌభాగ్యంబుఁ. గుదురుపఱిచి. కవిరా. ౫. ౨౧౯.

కుదురుపాటు. వి. (√కుదురుపడు) స్థైర్యము,నిలుకడ.

గీ. కొసర నెఱుఁగనికూరిమి కుదురుపాటె,ఱుఁగనిదిట్టంబు నిలుక డెఱుఁగనిమనము,నైపతికిఁ దమి రేఁచె నత్యధిక లీల, నంగనామణి నూతనసంగమంబు. చంద్రా. ౬. ౧౪౯.

కుదురుసే(చే)యు. స. క్రి. (√కుదురు)చక్కఁజేయు, బాగుపఱుచు.

సీ. వ్రేలివంకరమాత్ర వీఁగ నొత్తఁగ లేఁడు కుదురుసేయఁ గలండె గూనువీఁపు. రామలిం. ౭౩.

కుదులు. అ. క్రి. ౧. (నిద్రనుండి మేలుకొనునపుడు) కదలు.

ద్వి. నాపతి భూపతి నాపాటుఁ జూడ,నోపక నాచీర నొకసాము చించి, యది కట్టి వను విడనాడి పోయినను, గుదులుచు నే మేలుకొని లేచి విభుని,గానక యేడ్చుచు...ద్వి. నల. ౪. ౨౨౨.

౨. అదురు, చలించు. (శ. ర.)

జ: కుదిలించు, కుదిలిక, కుదులుకొను.

కుదులుకొను. అ. క్రి. (√ కుదులు-స్వార్థమున 'కొను') ౧. కంపించు, వడఁకు.

క. అది యత్తెఱఁగున నతనిం, గదియంబడనిచ్చి వెఱపు గలదానిగతిన్, గుదులుకొను నేల బుసకొ,ట్టెద నను నే నెట్లు చేపడితి నను నడలున్. వేం. పంచ. ౪. ౫౦౨.

౨. విలవిలఁగొట్టుకొను ?

ద్వి ... బాలుఁ,బడవైచి కుదులుకోఁ బదముల నూఁది, మెడ ద్రొక్కి...నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౧౧ పం.

చ...వెలంగప్రానితోఁ, జదియఁగ నొక్కిపెట్టుగొని చంపెఁ గుమారుఁడు వేఁగ దక్కసుం, గుదులుకొనంగ బాలకులు కో యని యార్వ నఖర్వలీలతోన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౩౫.

కుదువ. వి. (త. కుదువై.) ౧. తాకట్టు, ఆధి.

సీ. తాకట్టు కుదువ యుద్ధరువారకం బీడనంగను నాధి చెలంగుచుండు.ఆం.భా.౨.౨౯.

సీ. ధననారములు చోరతతులపాలయ్యెను సామ్ములు కుదువను సాగసి చనియె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. న్యాసము, దాఁచుకొన్నధనము.

గీ. కుదువ యనఁగను నుపనిధి పొదలు శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౭.

కుదువపెట్టు=తాకట్టుపెట్టు,ఆధివెట్టు.

సీ. విత్తంబు చాలనివిభవంబు కొఱగాదు కుదువ పెట్టఁగ రాదు కుంచినంబు. రామలిం. ౪౯.

కుదృష్టి. సం. విశ. (ఇ) కుదృష్టికలవాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. దుర్బలమగుచూపు. ౨. దృష్టిదోషము,కనుఁబాటు. ౩. పాషండాదిదర్శనము, అవైదికసిద్ధాంతము.

కుదేహుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కుత్సితదేహము గలవాఁడు. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుద్దాల(ర)ము. సం. వి. అ. పుం-భూమిని చీల్చునది-౧.గుద్దలి. ౨. కోవిదారము, కాంచనము?.

కుద్రంక(గ)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కావలి కాచుటకై మంచెమీఁదఁ గట్టినయిల్లు.

కుద్రవము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, అరుగలు, అళ్లు.

కుధరము. సం. వి. అ. పుం- భూమిని ధరించునది- కొండ.

కుధాన్యము. సం. వి. అ. న. కుత్సితధాన్యము. (అళ్లు, చామలు, కొఱ్ఱలు, మొ.)

కుధ్రము. సం.వి. అ. పుం- భూమిని ధరించునది- కొండ.

కునఖము. సం.వి.అ.పుం.గోళ్లకు పుప్పి కలిగించెడి రోగవిశేషము.

కునఖి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కునఖరోగము గలవాఁడు.

కునటము. సం. వి. అ.పుం. శ్యోనాక భేదము,ఒకవిధమగు దుండిగము.

కునటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మణిసిల. (నేపాలదేశపుమణిసిల. వై. ని.) ౨. ధన్యాకము, దనియాలు. ౩. నైపుణ్యములేని ఆటకత్తె. (కల్ప.)

కునదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయేఱు. సం.పంచ. ౧. ౨౬.

కునలి. సం. వి. న్. పుం.అగస్త్యవృక్షము,అవిసె. (త్రి. ని.)

కునాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వాత్య, సుడిగాలి. (త్రి. ని, వాచ.) ౨. నిధిభేదము.

కునాశకము. సం. వి. అ. పుం. యాసము, తీఁటకసిందె.

కునాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షిశాల. (వై.ని.)

కునికిపడు. అ. క్రి. నిద్రచే తూఁగిపడు. (చూ. కునికిపాటు.)

కునికిపాటు. వి. (√కునికిపడు) నిద్రచే తూఁగిపడుట, ప్రమీల, తంద్ర.
(వ్యవ) కూర్చుండి వాఁడు కునికిపాట్లు పడుచున్నాఁడు.

కునిష్టి. విశే. కుంటివాఁడు.
సీ. ఖంజుఁడు కుంటి వాఁగఁ గునిష్టి వాఁగఁ దోఁచును...ఆం. భా. ౨. ౧౨౨.

కునుకు(న్కు). అ. క్రి. ౧. నిద్రచే తూఁగు, తూలు.
ఉదా: వాఁడు కూర్చుండి కునుకుచున్నాఁడు.
౨. తగ్గు, నిస్తేజమగు.
ఉదా:- దీపము కునుకుచున్నది ఎగసఁద్రోయుము.
వి. అల్పనిద్ర.
సీ. ధన మున్న నృపవహ్నితస్కరభయచింతఁ గునుకు కంటికి రాక యుందుచుండు. రామలిం. ౬.
ఆ. ఈతఁ డనెడుమాట లెల్ల బూటకములు,కూలి సేయుచుండి కున్కుఁ జెందె. చెన్న. ౩. ౪౨౭.
(దుర్జనవర్ణనము) సీ. చోర సేమఱించి ముంచుకొను ప్రవాహంబు కునుకువట్టినఁ జుట్టుకొను దవాగ్ని. రామలిం. ౩౧.
జః కునికిపడు, కునికిపాటు.

కున్న=కున్నె, కూన. వి. (సం.కుణకః. క.కున్ని.త. కుంచు. తు. కిన్ని.) బుడుతఁడు, శిశువు.
క. నిన్నింతవానిఁ జేసిన, యన్నాలుగుమోముల తఁడు హరిపాక్కిటియం, దున్న వెలిదమ్మి యీనిన,కున్న యగుట తెలిసి విడువు కొంచము తండ్రీ. వృసిం. ౫. ౨౬.
ద్వి. పున్నెంబు సేసినపాలఁతులు సెలల, నెన్నఁ దొమ్మిది మోచి కున్నలఁ గంద్రు. బస. పు. ౧. ౩౫౭ పా.

జ: కున్నఁడు.

కున్నఁడు. వి. (√ కున్న) బాలుఁడు, బిడ్డఁడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

కున్నె=కున్న.

ఉ. వెన్నెలవన్నెలాఁడి సెలవి న్నెలకొల్పెడు నవ్వుఁబువ్వుచాల్, క్రొన్నెలవన్నెలాగునఁ దళుక్కను నిక్కినయున్నవెన్నొసల్, వె న్నెలమన్నెలంపమును వేరొక్కను బిత్తరిమో ముఁదమ్మియుఁగ్, మి న్నెలమి న్నెలంకతలమి న్నమిటార వుఁగొనుదీఁగయుఁగ్. రా. వి. ౪. ౯౧.

కుపకము. వి. శకటభేదము.

ద్వి. కొల్లారుబండ్లును గుపకపుబండ్లు, గొల్లెనలందు సెక్కినచాఁపబండ్లుఁ, గర మర్థితో నెక్కి...ద్వి. భాగ. ౨. ౩౨ పా.

వ... ద్రౌపదీప్రముఖవధూజనంబులనుం దక్కినుం గలభరతభార్యల నందలంబులను గుపకంబుబండ్లను నిడికొని...భార. ఆశ్ర. ౨. ౨౮. (ప్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కుపథము. సం. వి. అ. పుం. కానిత్రోవ, చెడ్డదారి.

కుపసము=కుప్పసము.

(అవిక)

సీ. గురుపత్ని నా కొక్కకుపసంబుఁ గుట్టును చలిగాలి యొడలిపైఁ బొలయకుండ. కాశీ. ౭. ౪౦.

(పాముకుబుసము)

ద్వి. తనరారునాయంపతండంబుఁ జూడు, కుపసంబు లూడ్చినక్రూరసర్పముల, నుపమింప ననువులై యొడియు రాఘవుని. రం. రా. యు. ౩౮౪ పా. ౯ పం.

కుపితుఁడు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ) కోపించినవాఁడు.

కుపిని. సం. వి. న్. పుం. కైవర్తుఁడు, జాలరి, చేఁపలవాఁడు. (త్రి. ని.) ఈ. స్త్రీ. చిన్న చేఁపలను పట్టువల, మావు. (విల్సను)

కుపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకేందువు, కాకితుమికి.

కుపూయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కుత్సితుఁడు, అధముఁడు, నిందితుఁడు.

కుప్ప[1]. వి. (క. కుప్ప. త. కుప్పల్) ౧. (ధాన్యము మన్ను మున్నగువాని) రాశి, ప్రోగు.

ఉదా: వడ్లకుప్ప, మట్టికుప్ప, పేడకుప్ప, మొ.

సీ. చక్రవాకంబులచందంబు గొనివచ్చి కుప్పలు నేసిన ట్లొప్పు మెఱసి. భార. విరా. ౨. ౫౨.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ, గుప్ప యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ, రాశి యగు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

ఉ. పప్పును బిండివంటలును బాయసముల్ ఘృతముల్ గుడంబులుం, గుప్పలు గాఁగఁ జొట్టునను గూర్పఁగ...భీమ. ౨. ౧౩౯.

కుప్పలుగట్టు=కుప్పలుగా నేర్పడు, ప్రోవులుగా నేర్పడు.

ఉ...పెక్కులు ద్రెళ్లెఁ బీనుఁగుల్, కండలుఁ బ్రేవులుం గలిసి కాలువలై యొసలారె నెత్తురుల్, కుండలచాయను స్తనములు గుప్పలుగట్టెఁ బుకంబువీఁగులక్. శే మూ. ౨. ౧౧౬.

కుప్పలుగొను=కుప్పలగు, రాసులగు.

ద్వి...రాక్షసులఁ, జప్పుల్లు తఱుమగా సంగ్రామభూమిఁ, గుప్పలుగొన సుకల్ గూల్చుటఁ జూచి. రం. రా. ఉ. ౭౨ పా. ౧౦ పం.

కుప్పతెప్పలుగా=ప్రోగుప్రోగులుగా.

గీ. కప్పురపుగంది వనిలోనఁ గలదు మొలఁగుఁ, గప్పురపుటంటిబోదెల నుప్పతిల్లి, కుప్పతెప్పలుగా రాలుకప్పురంబుఁ, దవనగవుఁగప్పురంబును దడఁబడంగ. మృ. వి. ౨. ౧౫.

కుప్పలుఱుకు= కుప్పలుకుప్పలుగా ఉఱుకు; మిక్కిలి వ్యాపించు.

సీ. తాటంకమణిభానుధాళధళ్యంబులు చెక్కు

టద్దములపైఁ జిందులాడ, నవ్యహారప్రభా సై
గనిగ్యంబులు కుచపర్వతంబులఁ గుప్పలుఋ
క. చిత్రభా. ౨. ౭౬.

జ: కుప్పఁగూర, కుప్పకోలుగొను, కుప్పగూలు, కుప్పగూల్చు, కుప్పతించు, కుప్పతిలు, కుప్పనఁగూర, కుప్పనఁగూరు, కుప్పవడు.

కుప్ప[2]. వి. (ఇది ప్రతు లన్నిటియందును పరుసాదిగాఁ గనఁబడుచున్నది. గుప్ప?) పాణివిశేషము. (ఇది 'పుడిసిలి, కమికిలి' వంటి మానవిశేషము.)

సీ ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి, కిలి కుప్ప
లప్ప పట్టిలి యన...ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

కుప్పఁగూర(లు)=కుప్పనఁగూర. క్రి. విశే. (√కుప్ప[1]). కుప్పకుప్పలుగా, ప్రోగుప్రోగులుగా.

చ. ఎడ గని యబ్బలంబు గడు నేడ్తెఱఁ గిట్టి మ
హాస్త్రశస్త్రముల్, గడువడిఁ గుప్పఁగూరగఁ
జలంబునఁ బైఁ దొరఁగింప ... భార. ద్రో.
౩. ౧౫౨.

గీ. నీవు భీష్మున కలికినఁ బోవ దేను, గలుగ వెఱ
పేల యతనిపైఁ గవియు మెయిది, కాని మదీ
య బాణంబులఁ గుప్పఁగూర, పఱపి కూల్చె
ద నీతనిఁ బటురయమున. భార. భీష్మ. ౩.
౩౩౫.

మ. ...సముద్యద్వేగుఁడై తోలి తొ, ప్పఱఁ బె
ట్టెక్ శరజాలముక్ బిఱుఁదఁ గుప్పంగూర
నాటించుచుక్. నిర్వ. ౫. ౯౯.

చ. హిమగిరిసానుదేశమున నెక్కుడు వైభవ ము
ల్లసిల్ల యజ్ఞము దగఁ జేసి భూమిసురసంఘ
ము లెల్లను దృప్తిఁ బొంద హేమ మొసఁ
గెఁ గుప్పఁగూరలు సమగ్రకుతూహలుఁడై
కనత్సువర్ణమయగృహక్రియోపకరణప్రక
రంబులు నిచ్చె భక్తితోక్. భార. అశ్వ. ౧.
౩౧.

కుప్పకోలుగొను. అ. క్రి. (√కుప్ప[1]) నిండుకొను, మెండగు.

వ... ఆర్తరవంబులు కుప్పకోలుగొన గర్జించు
తెఱంగు లెఱింగికొని ... కంచివీరశరభకవి
కృతహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. ౩. ౬౧. (బ్రౌ)

కుప్పగూలు. అ. క్రి. (కుప్ప[1] + కూలు) కుప్పగా కూలు, ప్రోగుగా పడు.

సీ. అస్తోకతర తారకస్తోమములతోన గోపురంబు
లమణుల్ గుప్పగూల. భా. రా. యు. ౪౯౯.

ఉ. వాహనసూతయోధరథవర్గము లొక్కటఁ
గుప్పగూల నా, గోహకపాతముల్ బెరయ
మ్రోయుచు దంతులు మ్రొగ్గ... భా. రా. యు.
౫౩౧.

సీ. మీఱుచు నేట్లాడుకాయపోతులకొమ్ముచప్ప
ళ్లఁ బులుఁగులు కుప్పగూల. యయా. ౧. ౪౪.

కుప్పగూల్చు. స. క్రి. (√కుప్పగూలు) కుప్పలుగాఁ బడవేయు, రాసులుగాఁ గూల్చు.

గీ. నిరతిశయముగ నాప్పలు నింగి ముట్టఁ, గుప్ప
గూల్చె నిశాచరకోటి నపుడు. భా. రా. యు.
౧౯౬౫.

ద్వి. సేనాసమేతుఁడై చెలఁగి ప్రేరేఁప, వాని
నాతని సేన వడిఁ గుప్పగూల్చె. రం. రా. ఉ.
౭౪ పా. ౨౪ పం.

కుప్పట. వి. ఒకవిధమైనకూలి? (ఇది 'కూలి' శబ్దమునకు అనుప్రయుక్తమై కన్పట్టుచున్నది.)

క. ఆయుండ్లఁ గూలి కుప్పట, లాయముగా నోరు
నధీనరై మనునొకవన్నీయసి వేఁగినమని
లోఁ, బాయనితమి మ్రొక్కి నిలువఁబడి యి
ట్లనియెక్. వేం. పంచ. ౫. ౪౩.

కుప్పటగురిగింజ. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తనుబిల్ల యాలంకి కుప్పట
గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. ౩. ౧౪౬.
(బ్రౌ. పా. 'గుబ్బటగురిగింజ' ముద్రి. పా.)

కుప్పతించు. స. క్రి. (√కుప్ప[1]) కుప్పలుగా పడఁజేయు.

మ...క,న్గొలుకుల్ నిప్పులఁ గుప్పతిలంప...సమీర. ౭. ౧౨౭.

కుప్పతిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√కుప్ప[1]) కుప్పలు గాఁబడు, ప్రోగుగాఁ బడు.

క. అప్పుడు కన్నుల నిప్పులు, గుప్పతిలఁగఁ గెరలి పండ్లు గొఱుకుచు వాఁ డా, చొప్పునన వచ్చి నన్నిటఁ, దప్పక వీక్షించి ప్రల్లదంబునఁ బలికెన్. వేం. పంచ. ౧. ౬౦౭.

కుప్పతిలఁబడు=కుప్పతిలు.

ఉ. కూలినభద్రనాగములు కుప్పతిలంబడు తేరులున్ ధరన్, వ్రాలెడుఘోటకంబులు నవారణ మ్రగ్గెడువీరయోధులున్...జై.భా.౫.౫౭.

కుప్పనఁగూర(లు)=కుప్పఁగూర. క్రి.విశే. కుప్ప కుప్పలుగా, ప్రోగు ప్రోగులుగా.

క. అప్పుడు గురుతనయాద్రిం, గప్పఁగ వజ్రోపమానకాండములు వెసం, గుప్పనఁగూర వఱపె నరుఁ, డప్పరుసఁదనమున కోర్చి యతఁడు పెనంగెన్. భార. కర్ణ. ౨. ౨౯౮.

క. అప్పుడు సతియును బతియును, నొప్పుగ సమదృష్టి నుండి రుచితాసనులై, కుప్పనఁగూరలుగా మరుఁ, డప్పువ్వులకోల లేయ నద వయ్యెనన్. భోజరా. ౭. ౧౨౫.

కుప్పనఁగూరు. స. క్రి. (√కుప్ప[1]) గుంపుగూడు.

ఉ. అప్పుడు శౌరిఁ జూచు ప్రమదాతిశయంబు హృదంతరంబులం, జిప్పిల సంభ్రమించి కయి సేయుతెఱంగయథాతథంబు గాఁ, గుప్పనఁగూరి యొండొరులఁ గూడఁగ నీక కడంగి వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కి రిధగద్ధగితోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. ౩. ౧౧.

కుప్పము. వి. (క.కొప్ప.త.కుప్పమ్.) ౧.గ్రామము, ఊరు.

సీ. ఊరు కుప్పము గ్రామ మొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౨౩.

౨. పల్లెవాండ్రగూడెము, బెస్తపల్లె. (శ.ర.)

కుప్ప(లు)వడు. అ. క్రి. (√కుప్ప[1]) ౧. కుప్పగాఁ గూడు, ప్రోగగు, పుంజీభవించు.

క. వరపతి గని యరు పందఁగ, ధరఁ బ్రేవులు గుప్పవడఁగఁ దనుఁ గొట్టినచు, ల్లరముకులిక గ అచుక తా, సరిచావుగఁ జచ్చె నొక్కజాగిలమచటన్. చంద్రా. ౨. ౯౮.

క. అప్పుడు తపసులు తమలో, డెప్పరమా తీరె నేమిటికి నిఁక నిచటం, గుప్పలువడి నిలువఁగ రం, డెప్పటి తావులకె పోద మిందఱ మనుచున్. వరాహ. ౧౦. ౩౮. అచ్చ. రా. యు. ౯౦.

౨. స్తంభించు.

సీ. కాళ్లు కుప్పవడంగఁ గదలఁజాలక యట్టె నిడుమునుం గిడి శయనించు చెలువ. దశా. ౮. ౮౫.

కుప్పసము=కుపసము, కుబుసము1, కూసము. వి. (సం. కూర్పాసః. ప్రా. కుప్పాసో. క. కుప్పస. త. కుప్పాయమ్.) ౧. కంచుకము.

(శ) చొక్కా.

సీ. తనుకుఁ గ్రొవ్వాఁడి బెబ్బులికోఁఱ చేయమ్ము గుత్తంపు టెలుఁగుతో లుక్కుప్పసంబు. చంద్రా. ౨. ౩౯.

క. తొడిగినకుప్పస మూడ్చిన, పడువున నారాజు మేన వసియించినయా, కడిఁదియుజ లెల్లఁ బాసిన, నొడలూ ప్పె సువర్ణభాతి నుజ్జ్వల మగుచున్. భోజరా. ౧. ౧౩౭.

ఉ. వెన్నెలకుప్పసం బిడినవింతవిలాసము వాసికెక్కఁగాఁ, గిన్నరకంఠి యొత్తు మరుకీర్తియుఁ బోనిపటీరపంకము, న్విన్నను వొప్పఁగా నలఁదె నిద్దపుఁజాయ మెఱుంగునం బదా, ర్వన్నెపసిండితోడ నొరవచ్చు నృపాలునియంగకంబులన్. నైష. ౬. ౫౦. (వెన్నెలకుప్పసము = వెన్నెలవంటి సన్నని తెల్లచొక్కా.)

(చ) అవిక.

ఉ. కుప్పసము ల్వదల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి...అ ధీశు...కామినుల్. ఆము. ౫. ౧౦౪. రా. వి. ౫. ౭౫.

౨. పాముకుబుసము.

క. మంగళచరిత్ర యగుసీ, తాంగన నపహావభీతుఁ డగునాకుఁ ద్వ్యజిం, పంగనగు నేఁడు దుష్టభు, జంగము తనప్రాఁతకుప్పసం బూడ్చుగతిన్. జై. భా. ౬. ౪౨. విప్ర. ౧. ౭౫. ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

కుప్పి[1]. వి. అహాస్పష్పె, సదాపకీ.

ఆ. కుప్పిచూపు నూత గొంటుపోఁకం తేసి, మూఁడుదినము లియ్య ముఖచయమున, చలువ వేఁకి దీఱు శర్ది గాకున్నను, నిది విచిత్ర మనుచు నెల్లరనఁగ. చికి. (చి. ని.) హంస. ౪. ౧౦.

కుప్పి[2]=కుప్పె.

సీ...కాచము విలసిల్లు గా జనంగఁ, బింగాణి కుప్పికుప్పియు కుప్పె యనఁగను దత్కృతిచష కాఖ్య తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

కుప్పించు. అ. క్రి. (క. కుప్పుసు.) ౧. దూఁకుటకు ముందు కాళ్లు కదియఁబట్టి నేల నదుము.

సీ. బిట్టూని కుప్పించుపృథుపాదములవడి శేషాహిఫణములు సెదరిపా. భా. రా. సుం. ౫౧౮.

(మా కూపరంగము) సీ. చందునినిత్తితో సమరంబునకు నేఁగుపగిదిఁ గుప్పించి యుప్పర మెగయును. భా. రా. అర. ౨. ౫౩.

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబులకాంతి గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ. భాగ. ౧. ౨౨౨.

౨. దుముకు, దూఁకు.

మ...అంఘ్రు లిఱియంగాఁ బెట్టి బిట్టూఁది గ్ర, క్కున నక్కొండ యడంగఁ ద్రొక్కి పయికిం గుప్పించి లంఘించుచోన్. రామా. ౬. ౯౩.

వ...అప్పాలదిండియొకయఁడు కొండపైనుండి కుప్పించుకొదమసింగంబు తెఱంగునఁ బుడమి కుఱికి...అచ్చ. రా. యు. ౩౮౫.

సీ. ఉప్పరం బెగసి వే కుప్పించి రథరథ్యరథికులఁ దుముకుగా రాచివైచు. రాజ. చ. ౨. ౭౫.

కుప్పిగంతు. వి. (√కుప్పించు?) చిన్నదుముకు, చిన్నగంతు.

శా...ఈవీటఁ బోరాడుటల్, వ్రేతల్ సూడఁగఁ గుప్పిగంతు లిడుటే వీక్షింపు గోపార్భకా. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౩౭.

సీ. అబ్ధి లంఘించినహనుమంతుముందఱ గణనకెక్కునె కుప్పగంతు లెల్ల. హరిశ్చ. ౧. ౧౪౬.

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ. ఆదిగా శైశవక్రీడలాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

జ: కుప్పగంతుగొను.

కుప్పిగంతుగొను. అ. క్రి. (కుప్పిగంతు+కొను) దుముకు, గంతు వేయు.

ఆ. వ్యోమకేశుజడలనుండి యవ్వాహిని, కుప్పిగంతు గొనినఁ గ్రుంగె ధరణి. భోజరా. ౭. ౩౯.

కుప్పిలు. వి.బ. బాలికాక్రీడావిశేషము. (శ.ర.)

కుప్పె(ప్పియ)=కుప్పి[2]. వి. (సం. కూపే. క. త. కుప్పి.) ౧. కాచాదిపాత్రవిశేషము.

గీ. గాజుకుప్పెలఁ గస్తూరికాజలంబు, కర్ణికారాంబపై నించెఁ గర్ణమోటి. భీమ. ౫. ౧౧౫.

వ. ...కప్పురంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించినసరస మధురసంబులు...పారి. ౨. ౫౨.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపం బ, దెట్టులుండు జ్ఞాన మట్లు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులందును...వేమన. ౧. ౯.

౨. గిండి లోనగువానిమీఁదిమూఁత.

క. చాలఁగ నమృతము వాలుఁడు, క్రోలుటకై నినిచి కనకకుంభంబులపైఁ, నీలపుఁగుప్పెలు నిలిపిన,పోలికఁ జను మొనలఁ గప్పు పాలఁతికి నొప్పెన్. నృసిం. ౩. ౧౩౨.

౩. సవరమునకు మొదట నుండు గ్రంథి.

గీ. అడర బెడఁగైననిడువాలుజడ సడల్చి, కుప్పె గన్పడ సవరంపుఁగొప్పుఁ బెట్టి, మురియు ముంగిట నిలుమండి మొలకనగవు, లెసఁగ విటభాగ్యరేఖ యా హేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౧౬.

గీ. కడియములు కెంపురవలయుంగరము వెండి, కుప్పెసవరంబు కుబుసూపుకూనలమ్మ, చీర... శుక. ౨. ౪౧౧.

౪. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ, బొగడ.

ద్వి. పెదపెద్దపసిఁడికుప్పెలు మీఁద నొప్పఁ, బ్రవిమలం బగునెనుబదివేలసంఖ్య, ధవళాతపత్రముల్ దనుజాలు పట్ట. రం.రా.యు.౩౪౯ పా. ౨౨ పం.

౫. ఇత్తడి లోనగువానితోఁ జేసి యెద్దుకొమ్ముకొనఁ దగిల్చెడితొడుగు. (శ. ర.)

౬. కత్తియొఱకు చివర నమర్చుతొడుగు.

సీ. కోశాంతకోశాదిగుప్తిభూషలు కుప్పె యన నరడాయన నగుఁ గ్రమముగ. ఆం.భా. ౨. ౨౧౫.

౭. (ఔషధముయొక్క) ఉండ.

(వ్యవ) వసంతకుసుమాకరము కుప్పెలుకట్టియుమ్ముచున్నారు.

జ: కుప్పెకోల.

కుప్పెంట. వి. హరితమంజరి, మూయకొండకీ. (శ. ర, వా.)

కుప్పెకోల. వి. (కుప్పె+కోల.) బాణవిశేషము, క్షుద్రకము. ('అలుఁగు లేని బాణము' అని బ్రా.)

సీ. కవిసిన నతఁడు వికర్ణునిధ్యంబులఁ గూల్చి యాతనిపయిఁ గుప్పెకోల, లిరువది నాటింప ...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౩.

వ... సాత్యకి తటిమి మనమొన నుఱుము చేయం దొడంగిన ద్రోణుండు మాఱ్కొని యిరువదేనుకుప్పెకోలల నతని చేత నేటులువడి ... భార. ద్రో. ౩. ౨౭౦.

శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)

ద్వి. అప్పటనుండి యాయనునుండు నృపునిఁ, గుప్పుచున్నాఁడు పూఁగుప్పెకోలలను. ప్రభు. ౬౬ పా. ౨౦ పం.

కుప్యత్. సం. శత్రు. కోపగించుచున్న.

కుప్యము. సం. వి. అ. న. వెండి బంగారు కాక తక్కినలోహము.

కుప్యశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెండి బంగారు కాక తక్కినధాతువులచే పాత్రాదులు చేయుకొట్టు, కాంస్యాదిపాత్రనిర్మాణశాల.

కుప్రియము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) జఘన్యము, అధమము, నింద్యము. (హలా. ని.)

కుప్లవము. సం. వి. అ. పుం. తృణాదులచే నిర్మితమగు తెప్ప.

కుబుసము[1] = కుప్పసము.

(చొక్కా.)

ఆ. పుణ్యపాపకర్మపుంజనిబద్ధమై, తొడిగినకుబుసంబువడువు దాల్చి, జీర్ణ మగుచు నుండు చెనఁటి దేహంబున, యందు నీవు మమతఁ బొంద వలదు. మార్క. ౩. ౧౦౪.

(నిలువుటంగీ.)

గీ. కావికుబుసంబు జలకుండికయును బూని. మనుచ. ౧. ౫౯.

(పాముయొక్కకూసము; చర్మము.)

సీ. కుప్పస మనఁగను కుబుసం బనంగను గంచుకనామంబుగాఁ జెలంగు. ఆం.భా. ౧.౧౪౮.

సీ. కుబుసంబు విడిచినకొదమనాగము లేవ దొన వెడల్చినపువ్వు(దూపుసరణి. పరమ. ౨. ౩౧.

(వాసుకివర్ణనము) సీ. పగిలి బీటలువాఱి లగడె త్తెc గుబుసంబు తోరంపువెల్లులిబుసుకలట్ల. భీమ. ౪. ౧౩౦.

ఉ. .... మహాఖిలముగా(గ వ్యాళవిభుc బెన్బులుc గీడ్చినమాడ్కి నీడ్చె న,బ్బాలిశుc గాల భైరవు(డు పైకుబుసం బొకపోరుపెత్తcగన్. పాండు. ౪. ౨౯౪.

కుబుసము². వి. తలుపునకు క్రిందుమీ(దుల నుంచెడికూచము. (శ.ర-తలుపు ఉతక.అనిబ్రా.)

కుబేరకము. సం. వి. అ. న. కుత్సితదేహము,కురూపము. (వై.ని.) పుం. నందివృక్షము.

కుబేరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. క్రీడించు నొకవేళc దోడిబాలురc గూడి యక్షీణగతిc గుబేరాక్షకేళి. పాండు. ౪. ౧౩౪.('వెన్నెలకుప్పలయాట'అని వ్యాఖ్య)

కుబేరాక్షి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.పాటల,కలిగొట్టు.

కుబేరాద్రి. సం.వి.ఇ.పుం. కైలాసము.

(ఇట్లే: కుబేరగిరి, మొ.)

కుబేరుcడు. సం.విశే.(అ. ఆ. అ.) కుత్సితదేహము గలవా(డు. వి.అ.పుం.ధనదు(డు,పెద్దిఱేడు. (ఇత(డు విశ్రవసునకు ఇలబిలయందుc బుట్టినవా(డు. రావణునకు సవతితల్లికొడుకు. మూ(డు కాళ్లును ఎనిమిదిపండ్లును మెల్లకన్నును గలవికృతదేహమువా(డు-కల్ప)

కుబ్జ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కంసునిగట్టువాలు,కంసునినగరిసైరంధ్రి.

కుబ్జకంటకము. సం. వి. అ.పుం. శ్వేతఖదిరము,వెలిచండ్రు. (రా. ని.)

కుబ్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అనిశము, సెమ్మి. ౨. మిక్కిలి పరిమళము గలపువ్వులతోc గూడినవృక్షవిశేషము, గొజ్జగి. (ఇదియే 'గులాబి' అని యొకరు.)

కుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గూను. ౨. వంపు కత్తి. ౩. అపామార్గము, ఉత్తరేను.

కుబ్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎనిమిదేండ్లయీడు గలకన్య.

కుబ్జు(డు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గడుసు(డు,గూనువా(డు.

కుబ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వనము, అడవి. ౨. హోమకుండము. ౩. కుండలము. ౪. తంతువు. ౫. శకటము, బండి. ౬. గృహము.

కుబ్రహ్మ. సం. వి. న్. పుం=కుబ్రహ్ము(డు.

కుబ్రహ్ము(డు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితబ్రాహ్మణు(డు.

కుభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧-భూమిని భరించువా(డు-రాజు.౨-భూమిని భరించునది-కొండ.

కుమారకము. సం. వి. అ. పుం. తిక్తశాకము, ఉలిమిరిచెట్టు.

కుమారజీవము. సం. వి. అ. పుం. పుత్రజీవకవృక్షము.

కుమారపాలను(డు. సం.విశే. (అ. ఆ. అ.) పిల్లలను రక్షించువా(డు. వి. అ. పుం-పిల్లవా(డుగా నుండి ప్రజాపాలనము చేసినవా(డు-శాలివాహను(డు.

కుమారభృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (వైద్య) కుమారరక్షణోపాయము, బాలకులను బెంచువెరవు.

కుమారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨. వరుణవృక్షము, ఉలిమిరి. ౩. సింధునదము. ౪. బాలగ్రహభేదము. ౫. శుద్ధసువర్ణము, చొక్కపుబంగారు.

కుమారయువు. సం. వి. ఉ. పుం. యువరాజు.

కుమారవాహి. సం. వి. న్. పుం. నెమిలి.

కుమారవ్రతము. సం. వి. అ. న. నిత్యబ్రహ్మచర్యము, మరణపర్యంత ముండు బ్రహ్మచర్యనియమము.

కుమారసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ-కుమారస్వామిని కన్నది-౧. పార్వతి. ౨. గంగ. పుం. అగ్ని.

కుమారి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్) =కుమారులుగలవాఁడు.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.కూఁతురు. ౨.కన్య, పెండ్లి కానిపడుచు. ౩.ఆఁడులేడి.(వై.ని.)౪.పార్వతి. ౫. నదీభేదము. ౬. శ్యామాపక్షి. (రా. ని.) ౭. జంబూద్వీపముయొక్క అంశ మగుకుమారికాఖండము. (కన్యాకుమారి. హేమ. ని.) ౮.నవమాలిక, విరజాజి!. ౯.ఘృతకుమారి, కలబంద!. ౧౦. అపరాజిత, విష్ణుక్రాంతి!. ౧౧. పిన్నగోరంట!. ౧౨.పీతసహ,పచ్చగోరంట!. ౧౩.పెద్దయేలకి!. ౧౪. కుస్తుంబురువు, కొత్తిమిరి!. (శే. ని.)

కుమారిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కుమారి. వి.

కుమారిలు(ల్లు). అ. క్రి. ౧. కుములు, రాఁజు.

ఆ. జ్ఞాతికులము నూర్చి నూతఁ బోయక నాదు, డెంద మించుకైన డిందుపడదు, కానరాదుగాని లోనఁ గుమారిలు,చున్న దిపుడు రోషహుతవహంబు. ప్రబోధ. ౨. ౬౭.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

క. మానవతి యిట్లు మానని, మానక్రోధములచేఁ గుమారిలి చింతా,ధీనగతి నుండ...పారి. ౧. ౧౧౪.

ఉ. మాను దురంతవేదనఁ గుమారిల నేల పసిండికొండవి,ల్కానివరప్రసాదమునఁ గల్గినవానికి హాని వచ్చునా. సారంగ. ౩. ౨౨౬. ప్రభా. ౩. ౧౨౪.

కుమారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-అందమున మన్మథుని క్రిందుపఱచువాఁడు- సుందరుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. కొడుకు. ౨. (నాట్యోక్తియందు) యువరాజు. ౩. స్కందుఁడు, కొమరసామి. ౪. అయిదేండ్లలోపలిబాలుఁడు. ౫. అశ్వవారకుఁడు, గుఱ్ఱపువాఁడు.

కుమారోపవాహము. సం. వి. అ.పుం-కుమారస్వామి రెండవవాహనము-కుక్కుటము, కోడి.

కుమాలకము. సం. వి. అ. పుం. సౌవీరదేశము.

కుమి=కుమ్మి. వి. కుసూలవిశేషము, ధాన్యాదు లుంచుకొను నొకవిధమగుపాతర.

సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగఁ. గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరుచుండుఁ, గొట్టు కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కుమిలించు. స. క్రి. (√కుములు) కుములఁజేయు. (ఉడికించు.)

సీ. చెలిపాదములఁ బెట్టి చిగురులు గుమిలించి ఘనభీతిఁ గనెఁ బికకంఠి యొకతె. చంద్రా. ౪. ౧౬౫.

కుముఖము. సం. వి. అ. పుం. సూకరము, పంది. (వై. ని.)

కుముటు. వి. ౧. కాసభేదము.

గీ...కాసంబు పేరు దనర్చుచుండు,నుబ్బస మనంగ దగ్గను కుక్కస మనఁ,గాసభేదము కుముటు నాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

౨. వాంతికి ముందు కంఠబిలమున నెత్తువికారము. (శ. ర.)

అ.క్రి.వాంతికి ముందు కంఠమున వికార మెత్తు. (శ. ర.)

కుముద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంభారి, పెదగుమ్ముడు!. ౨. కుంభిక, నాఁచు!. ౩. సాలపర్ణి, ముయ్యాకుపొన్న!. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు!. ౫. ధాతకి, ఆరె!.

కుముదఖండము. సం. వి. అ. న. ౧. కుముదషండము, తెల్లగలువతెంపర. ౨. తెల్లగలువతుటక.

కుముదఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కలువలను చంపునది-ఒకానొకవిషక్షీరవృక్షము.

కుముదబాంధవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కుముదము. సం. వి. అ. పుం. న. (కే. ని.) ౧. కైరవము, తెల్లగలువ. ౨. రక్తపద్మము, ఎఱ్ఱదామర. ౩. రూప్యము, వెండి. ౪. దమనకము, బ్రహ్మజట యనెడియోషధీ. పుం. ౧. నిరృతి దిక్కునందలి యేనుఁగు. ౨. కర్పూరము. ౩. శివునిశంఖము.

కుముదాకరము. సం. వి. అ. పుం. కలువ లుండు చోటు. (సరస్సు, మొ.)

కుముదాభిఖ్యము. సం. వి. అ. న. వెండి.

కుముది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.కట్ఫలము,పినగుమ్ముడు.

కుముదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కుముది.

కుముదికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువ లుండుచోటు. (కొలను, మొ.) ౩. తెల్లగలువతెంపర, కుముదసమూహము.

కుముదినీనాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం.చంద్రుఁడు, కలువలఱేఁడు.

కుముదుఁడు. సం. విశే. (ద్). ౧.సంతోషహీనుఁడు. ౨. కృపణుఁడు, లోభి. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకవానరుఁడు. ౨. ఒకానొకనాగుఁడు. (వీనిచెల్లెలు కుముద్వతి రామపుత్రుఁ డగుకుశునిభార్య.) ౩. ఒకానొకదైత్యుఁడు.

కుముద్వంతము. సం. విశే. (త్.ద్వతీ.త్.) చాల కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముద్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. ౩. తెల్లగలువ లుండుచోటు (సరస్సు, మొ.) ౪. ఒకానొకనది. ౫. కుశునిభార్య. (కుముదనాగునిచెల్లెలు.)

కుములు. అ. క్రి. ౧. రాఁజు, రవులు.

సీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యమ్మెకో కుమిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్మ గుప్పి. చంద్రా. ౪. ౧౬౭.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

గీ. సవతి యాడినమాటలు సారెఁ దలఁచి, కొనుచుఁ జేర్చినదుఃఖాగ్నిఁ గుములు చుండె. భాగ. ౪. ౨౨౬.

ద్వి. వాలుఁగన్నుల నీళ్లు వఱదలై పాఱఁ, గొడుకున్న చందంబుఁ గుములుచుఁ జూచి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౨ పా. ౧౬ పం.

క. అని బుజ్జగించి యొయ్యన, నెన రంటినమనముకోడ నెచ్చెలి పలుకన్,దనలోఁ గుములుచు సీమం,తిని పై నిగనిగ నెలుంగునెలఁగని పలికెన్. చంద్రా. ౫. ౭౨.

౩. నడలు, బిగివీడు.

సీ. యాపన స్తంభహైన్యంబున దేహంబు కుమిలి గుడారు నాఁ గుసియఁబడఁగ. దశా. ౨. ౧౩౯.

కుమ్మకు. వి. (హిం. కుమక్.) సహాయము, తోడు. (శ.ర-'కుమ్మక్కు'అని వా.)

కుమ్మర. వి. కుండలు మున్నగునవి చేసి జీవించెడి జాతి, కులాలజాతి.

ఉదా: కుమ్మరవాఁడు, కుమ్మరది, మొ.

విశే. నలుపు, నల్లనిది.

ఉదా: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరపానిక, మొ.

కుమ్మరస్వరూపములు = కుమ్మరి చేయుకుండలు మున్నగుపాత్రములు. (బ్రౌ)

జ: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరచెట్టు, కుమ్మరత, కుమ్మరపురుగు, కుమ్మరపానిక, కుమ్మరపోలిక, కుమ్మరసాన, కుమ్మరసారె, కుమ్మరసారెచుక్క, కుమ్మరావము, కుమ్మరి.

కుమ్మరగువ్వ. వి.(కుమ్మర+గువ్వ.)పక్షి విశేషము, ఖంజరీటము. (శ. ర.)

కుమ్మరచెట్టు. వి. (√కుమ్మర) ఒకానొక చెట్టు.(శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరత. వి. (కుమ్మర+త) కుమ్మరది, కులాలస్త్రీ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరపురుగు(రువు, ర్వు). వి. (√ కుమ్మర) కుమ్మరవానివలె ఎల్లప్పుడు మట్టిలో నుండుపురుగు, యమకీటము.

ఉ. కుట్టకయున్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపు ర్వని యందురే కదా. (భట్టుమూర్తిచాటువు.)

కుమ్మరపౌనిక. వి. (కుమ్మర+పౌనిక) కృష్ణముంజముశీ.

సీ...కుమ్మరపౌనిక నాఁగను గృష్ణముంజ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౬౮.

కుమ్మరపోలికి(ల్కి). వి. (కుమ్మరపోలిక-శ. ర.) వృక్షవిశేషము.

సీ...గుమ్ముడు మోవి తపసియుఁ గుమ్మరపోల్కి గుగ్గిల మెత్తిపోల్కి వేగి. హంస. ౮. ౧౧.

కుమ్మర(రి)సాన=కుమ్మరసారె. వి.(కుమ్మర+సాన) కులాలచక్రము. (బ్రౌ)

సీ. ఘనవర్తులావర్తగర్తభాగముల దిర్దిరను గుమ్మరసానరీతిఁ దిరుగు. దశా. ౧. ౧౯౪.

కుమ్మర(రి)సారె=కుమ్మరసాన. వి.(కుమ్మర+సారె) కులాలచక్రము, కుమ్మరవాఁడు కుండలు చేయుట కుపయోగించుచక్రము.

గీ. ధాత్రి కుమ్మరిసారెవిధమునఁ దిరిగె. భార. ఉద్యో. ౮. ౧౧౬.

చ. ... అత్తురగ మల్లుకచక్రనయావలంబియై, తిరుగురయంబుచేత నెడ త్రెవ్వక కుమ్మరిసారెచాడ్పునం, బరఁగె... ప్రభా. ౨. ౩౮.

ఉ. కుంభిని దిద్దిరం దిరిగెఁ గుమ్మరిసారెవిధంబునన్...హరిశ్చ. ౧. ౧౭౧.

(ఆ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. తుమ్మెదరేఁపుల్లు కుమ్మరసారెలు బందారుబసవన్న పత్తికాయ. గీ...ఆడుకొనుచు.హంస. ౩.౧౮౬.

కుమ్మరసారెచుక్క. వి-కులాలచక్రాకృతి గలనక్షత్రము-విశాఖానక్షత్రము. (బ్రౌ, శ.ర)

కుమ్మరావము. వి.(కుమ్మర+ఆవము)కుమ్మరి కాల్చుట కేర్పఱచినకుండలు లోనగువానిదొంతర.

గీ. చక్రి పాదమంగఁ బార్థివస్థానమయ్యె, నోరి మీవంశమందుఁ దాఁ గోర్వఁ జాలు, వారిఁ జూపుము కుమ్మరావమున రాగి,ముంత లేఱంగఁ గలవె నీ కింత యేల. ఉ. హరి. ౩. ౮౭. రా. వి. ౫. ౯౯.

కుమ్మరి. వి.(కుమ్మర+ఇ-సం.కుంభకారః. ప్రా. కుంభఆరో, కుంభారో. క. కుంబఱ, కుంబాఱ) కుంభకారుఁడు, కుమ్మరవాఁడు.

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగ. శుక. ౨. ౫౬౩. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదె కొక పెట్టు=కుమ్మరి యొకయేఁడు పడినశ్రమము ఒక్కకట్టెదెబ్బతో వ్యర్థమగును.

క. ఇది పెక్కేఁడులు పట్టెన్,సదనంబులు గట్టనాకు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొకయేఁడును,గుదె కొక పెట్టన్నమాటకున్ సరివచ్చెన్. కాశీ. ౨.౯౯.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియ కొకనాఁడు=కుమ్మరి యొకయేఁడు చేసినపని కట్టె ఒక్కనాఁడు చెఱుపఁ గలదు.

ఆ. గతము చేసినట్టికర్మబంధము లన్ని,విరిసిపోవు సత్యగురునివలన,కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియకు నొకనాఁడు. వేమన. ౨. ౧౨౬.

కుమ్మరించు=క్రుమ్మరించు స. క్రి-కుమ్మరిలఁ జేయు-

కుండ మున్నగువానినుండి జలాదిపదార్థములను అధికముగా వెలువఱుచు; మిక్కుటముగా వెలువఱుచు.

మ. తనతోయం బినరశ్మి లెత్త నిల వాత్యారేణు మూర్తి న్మహోం,ద్రుదకుం జెప్పఁగ మ్రుచ్చుఁ బట్టి దివమందు న్విల్లుటింపఁగా భయం,బునఁ దద్రశ్మిసహస్రము న్వెస డిగెంబోఁ డాఁగి వే గుమ్మరిం,ప వనధారలు దోఁచె మించు వెలిఁగింప న్మబ్బు లన్వెల్లిపై. ఆము. ౪.౭౩. (వ్రాఁత ప్రతి పా.)

వ... గంపపాడిపొలుపును గుమ్మరించుకమ్మిల్లమల్లికా హల్లకవాసంతికా జాతి కేతకీ కుంద కుసుమ గంధంబులును... భీమ. ౧.౧౧౭.

సీ. గ్రుచ్చి చేతుల మేను ముచ్చట్లు రాఁ జుట్టి దొమ్మియూర్పులతావి గుమ్మరించి. కవిక. ౪. ౧౬౬.

(వ్యవ) బిందెలోని అన్న మంతయు చాఁపలో కుమ్మరించినాఁడు. వర్షము కుండలతో కుమ్మరించినట్లు కురియుచున్నది. పండినకూర యంతయు వానికే కుమ్మరించినాఁడు.

జ: కుమ్మరింపు, కుమ్మరిలు.

కుమ్మరింపు. వి. (√కుమ్మరించు) ౧. కుమ్మరించుట. (బ్రౌ.) ౨. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి. హంస. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కుమ్మరిలు(ల్లు)=కుమ్మరిలు. అ. క్రి. (√కుమ్మరించు) కుండలు లోనగువానినుండి జలాదులు ఒక్కసారి గాపడు; రాలు. (శ.ర.)

సీ. ... మిడిగ్రుడ్ల నిప్పులు కుమ్మరిలఁగ. హరి. పూ. ౫. ౧౪౯. (శ. ర. పా.)

కుమ్మి=కుమి. వి. కుక్కలవిశేషము, ఒకవిధ మగు హాణక.

(లోభివర్ణనము) సీ. మూసి ము ల్లడిచి కుమ్ములకొబ్బిపై మెత్తు లూడ్చుఁడు వస్త్రైన నుండుఁ గాని. పాండు. ౪. ౧౪౯.

చ. పడఁతిరో నిత్య మైమగురుభక్తుల కన్న మొసంగి కాని వే,కుడువవు నీగృహంబునను గుమ్ములు గాదెలు లేవు... చెన్న. ౪.౯౯. పండితా. దీక్షా. ౪౪ పా.

కుమ్ము[1]=క్రుమ్ము. స క్రి. (క. త. కుమ్ము.) ౧. వలఁగఁ గొట్టు; దంచు.

సీ. గోడలు పూయంగఁ గుమ్మి గందంబున మేదించి నట్టిజన్మాదియాడుసు. యయూ. ౧. ౪౭.

గీ. భూసురక్షేత్రము హరించుబుద్ధి నెవ్వఁ, డడ్డపెట్టుచు వానిని యమునిమాత, లినుపఱోళ్లను బడవైచి యినుము గాఁగఁ, గుమ్ముచుందు రు సతతంబు గోడు కుడుప. శేష. ౩. ౩౭.

క. తమ్మాకు రెండుపట్టలు,కుమ్మి యజాక్షీరములను గూర్చి వడిచి చా,రొమ్ముగఁ ద్రిదినంబులు గొనఁ,బమ్మినరేచీక తెల్లఁ బాయుఁగ వేగన్.

చికి. (చి. ని.)

౨. పొడుచు.

సీ. ఈవంకి నేవంక నే వంకవోకుండఁ గోటానఁగోటులు గుమ్మినాను. ష. చ. ౨. ౫౯.

ఉదా: ఆవు నన్ను కుమ్మినది.

వి.=కుమ్మె. పోటు, దెబ్బ.

సీ. గుబ్బకుమ్ముల నెడల్ గుమ్మెలువోఁ గ్రుమ్మి గట్టిగా బిగియారఁ గౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨. ౧౧౬.

గీ. ప్రతిబలము వ్రేయుతిరుగుడుపాన్గకతనఁ,గుమ్ములానినబంగారుగోడలు... కువల. ౩.౧౭.

జ: కుమ్ముపురువు, కుమ్ములాట.

కుమ్ము[2]. వి. పొట్టునిప్పు, కుకూలము.

సీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యమ్మరో కుమిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్ము గుప్పి. చంద్రా. ౪.౧౬౭.

ఆ. చేఁతరాసియయినఁ జించలం బయినను, గుమ్మువందుఁ గ్రుక్కి సమ్మదమునఁ,గట్టఁ బొలిసి

పోవుఁ గరి నవనిత్రంపు,గడ్డలైన నీరు గా
యుచున్న.చికి. (చి. ని.) ఆం. భా. ౨.౨౪౨

కుమ్ము గాఁచు=కుప్పుదగ్గఱ చలి పోవుటకై శరీర
ము కాఁచుకొను.

గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,గాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౪.
౨౮.

కుమ్ముపురువు(గు). వి. (√ కుమ్ము1.) ఒకజాతిపు
రుగు.

గీ. కుమ్ముపురువు చిక్కు పురువు గుంతపురువు. ప్ర
బంధ. ౧౩౦.

కుమ్ములాడు=క్రుమ్ములాడు. అ. క్రి. (కుమ్ము1లు+
ఆడు) పోట్లాడు, పోరు.

గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,కాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౪.
౨౮.

సీ. కూలె నొక్కుమ్మడిఁ గొమ్ముకత్తులకొద్దిఁ గుమ్ము
లాడి మదాంధకుంజరములు. చంద్రా. ౬.
౮౫.

కుమ్ముసుద్ది. వి.సంకేతవృత్తాంతము,గూఢార్థము గ
లవృత్తాంతము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుమ్మె=కుమ్ము1. వి. పోటు, పొడుపు; నొక్కు.

క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు,బొమ్మరములయొమ్మెఁ
గడకుఁ బొమ్మనురేఖా,సమ్మిళిత స్తనకుంభత,
టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి దగ్గుత్తికతోఁ. సా
రంగ. ౨. ౨౩౦.

ఉ. క్రమ్మి చతుష్పురిం జనురు కాలువలై ప్రవ
హింప రోమపుం,గుమ్మెలఁ బార్శ్వభూజము
లు గూకులు వత్తులు గా ముఖంబునం,దుమ్ము
లు రేఁగ మై మఱచి దున్నుచు ముస్తలఁ జ
చ్చి కుంజముల్,గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక
ఘోరవరాహముఁ గాంచి యార్తలోఁ.
వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.

సీ. క్రొవ్వాఁడికొనగోటికుమ్మెలు బిగియించు చెం
పచెట్టు కపోలసీమ వెలుఁగ. చంద్రా. ౩.
౨౮.

కుమ్మెలుపోవు=నొక్కులుపడు; గంటులుపడు.

సీ. బిగువుఁ గౌఁగిళ్లచేఁ బ్రియుబాహుపురులొ
త్తి కుమ్మెలువోయినకుచతటములు. ప్రభా.
౫. ౬౨.

సీ. గుబ్బకుమ్ముల సెడల్ గుమ్మెలువోఁ గ్రుమ్మి గట్టి
గా బిగియూఁగ కౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨.
౧౧౬.

చ. ఎఱుఁగదు లేఁత మోవిచిగు రెంతయుఁ గుమ్మె
లువోవ నొక్కుటల్. శశాం. ౩. ౯౬.

కుయి=కూయి. వి. మొఱ.

ఆ. ఎట్లు బ్రదుకువార మెందుఁ జేరెదువార,మ
ధిప వినఁగఁ దగదె యాడుకుయులు. భాగ.
౧౦ పూ. ౯౯౫. కృ. శకుం. ౩. ౧౪౮.

విశే. రక్షకము. (చూ. కుయిపోవు.)

జ: కుయిపోవు, కుయోమొఱ్ఱో.

కుయిపోవు. అ. క్రి.(కుయి+పోవు) రక్షకముగా
పోవు.

సీ. పసులకై కుయిపోయి పరులశస్త్రములచే నని
లోన సమసినయట్టివాఁడు. గీ. దినకరాత్మజ
నీపురంబునకు రాఁడు. రుక్మా. ౨. ౧౦౧.

కుయోమొఱ్ఱో=కుయ్యోమొఱ్ఱో.

ద్వి. రక్కసిచెలె నెవ్వారణి పిక్కటిల్ల, మొక్క
లంబునఁ గుయోమొఱ్ఱో యనంగ. ద్వి.సారం
గ. ౩. ౧౫౯ పం.

కుయ్యి=కూయి.

(మొఱ, ఆర్తధ్వని.)

ఆ. అనద నైతి నిచట నాలికు య్యాలింపుఁ, దశ
ట మీరు గలుగ నాక్రమించి, నన్నుఁ గట్టి
నూతనందను లిమ్మెయి,వెఱపు లేక భంగపఱు
చువారు. భార.విరా.౩.౧౯.

(దీనాలాపము; అల్పవచనము.)

క. కుయ్యాడక నాముందఱఁ, గయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిన్, దయ్యాలకు బలి వెట్టెద, బ్రయ్యాలుగా నఱికి యెల్లవారును జూడన్. మొ. రా. సుం. ౭౦.

క. ఇయ్యడవి వీని సేబలు, దయ్యంబులు వ్రేసె నొక్కొ తరలక యుండన్, డయ్యఁ డొకింతయు మనతోఁ, గుయ్యన నొల్లండు కన్నుఁగొన తెఱవంగన్. వాల్మీ. ౨. ౧౨౦.

జ: కుయ్యిడు, కుయ్యోమొఱ్ఱో.

కుయ్యిడు=కూయిడు. అ. క్రి. (కుయ్యి+ఇడు.) -కోపాములచే - కేకలువేయు, అఱచు; మొఱపెట్టు.

ద్వి. అంత్యజుఁ డంత్యజుఁ డనుచుఁ గుయ్యిడెద, రంత్యజునకుఁ జోర నది యెట్లు వచ్చు. పండి తా. దీక్షా. ౮౩ పు.

మ. అవు బావా యమృతంబు ముందు మనదైత్యశ్రేణికిం బంతునో, దివిజుల్ కుయ్యిడకుండ ముం దొసఁగి యందే కొంత తర్వాత దా, నవదైత్యాసురరాక్షసావళులకున్ వడ్డింతునో ... దశా. ౨. ౩౪౮.

ఉ. కుయ్యిడ శక్తి లే దుదర గోళములోపల నున్న వాఁడ ది, క్కెయ్యది...భాగ. ౧. ౨౭౦.

స. క్రి. మొఱవెట్టియడుగు.

క. ఆఁకట మలమల మాఁడుచుఁ, దేఁకువ చెడి చేతు లొగ్గి దీనత్వమునన్, గాకముగతి వాపోవుచు, గోకర్ణక్షేత్రజనులఁ గుయ్యిడఁ దొడఁగెన్. బ్రహ్మో. ౨. ౬౮.

కుయ్యోమొఱ్ఱో(ఱో)=కుయోమొఱ్ఱో. వి. (భయదుఃఖాదులందు చేయు) ఆర్తధ్వనియొక్క అనుకరణము.

ఉదా: కొట్టక పోయినను వాఁడు కుయ్యోమొఱ్ఱో యనుచున్నాఁడు.

మ... ఈ, గునిదౌవారికు లడ్డపడ్డఁ దల మంచుం జొచ్చి కుయ్యోమొఱో, విను మాలింపుము చిత్తగింపుము దయన్ వీక్షింపు మం చంబుజా, సనముఖ్యుల్ గని రా ర్తరక్షణకళాసంరంభు నిన్ శంభునిన్. భాగ. ౮. ౨౧౯.

కురంక(కు)రము. సం. వి. అ. పుం. సారసపక్షి, జెగ్గురుపిట్ట.

కురంగకము. సం=కురంగము.

కురంగనాభి. సం. వి. ఇ. పుం. మృగనాభి, కస్తూరి.

కురంగమము. సం. వి. అ. పుం. కురంగము, జింక.

కురంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జింక. ౨. ఇంచుకంత యెఱుపువన్నె గలపెద్దయిఱ్ఱి.

శ్లో. కురంగ ఈషత్తామ్రస్స్యాద్ధరిణాకృతికో మహాన్. (అ. ని)

౩. కోఁతి. న. ౧. వెండి. ౨. తీర్థభేదము.

కురంగాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లేడికన్నులవంటి కన్నులు గలస్త్రీ; స్త్రీ.

కురంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడులేడి.

కురంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, పిల్లపెసరు.

కురంజి. వి. ఇరువదినాలుగు స్త్రీ రాగములలోనొకటి.

సీ... సలలిత బిలాహరి కురంజి ధన్యాసి... హంస. ౪. ౧౨౩. ప్రబంధ. ౯౪.

కురంజియోమము. వి. ఒకానొకయోమము. (బ్రా, వా.)

కురంటకము. సం=కురంటము.

కురంటము. సం. వి. అ. పుం. పీతఝింటి, పచ్చపువ్వులగోరంటు.

కురంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పచ్చపువ్వులగోరంటు.

కురండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సాకురుండవృక్షము. ౨. అండవృద్ధి, బుడ్డ.

కురక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సల్లకి, అందుగు.

కురచిల్లము. సం. వి. అ. పుం. కర్కటము, ఎండ్రి.

కురటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చర్మకారుఁడు, మాదిగవాఁడు.

కురము¹=కురుము¹. వి. పశువులకుఁ గలుగుశీతరోగము. (శ.ర.)

కురరము. సం.వి.అ పుం.ఉత్క్రోశము, పక్షివిశేషము.(లకుముకిపిట్ట అని కొందఱు. పెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.)

కురరాంఘ్రి. సం.వి.ఇ.పుం. దేవసర్షపము.

కురరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. స్త్రీపక్షివిశేషము.(ఆఁడులకుముకి అని కొందఱు. ఆఁడుపెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.) ౨. మేషి,ఆఁడుగొఱ్ఱె.(వై.ని.)

కురవకము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఎఱ్ఱగోరంట. ౨.ఎఱ్ఱచేమంతి.

కురస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోజిహ్వ, బెండ.

కురసము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) చెడ్డరసము గలది. వి.అ.పుం. ౧.మద్యవిశేషము. ౨.చెడ్డరసము.

కురాడ(శ)ము. వి. మంచపుపందిరిగుడ్డ.

ఉ. పట్టుతలాడయుఁ జాళెఁదిపచ్చనునుంబఱుపింద్రగోపపుం, బట్టుకురాడముం ...కన్యానృపతిమంచముపై సతు లుంచి రచ్చెలిన్. పాంచా. ౫. ౧౦.

చ. బటువులు తాపితాపఱుపపట్టుతలాడయు మీఁదఁ జల్వదు,ప్పటి పయిఁ జప్పరంపుజిగి బంగరువ్రాఁతకురాశముం గుఱుం,గటఁ బడిగంబుఁ గంచుదివెగంబముఁ గల్గినపట్టెమంచము,త్కటరుచి నించ మించురతిధామముఁ జేరితి నిర్భయంబునన్. శుక. ౪. ౨౨. చంద్రా. ౪. ౭౦.

కురాసాని. వి. ఒకానొక దేశము.

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టికాఖురపుటీహల్యన్ గురాసాని పు,చ్చలువో దున్ని చలచ్చమూగజమదాసారప్లుతిం గీర్తిపు,ష్కలసస్యం బిడి యేకధాటి ఖరీరా కట్టించి తౌ దృప్తిశ్రీ, దులఖానోగ్రకపాల మర్థపహారిమ్ముభుజాంగలక్ష్మీనికన్. ఆము. ౧. ౪౨.

కురాసానిగందవొడి = కురాసానిదేశసంబంధమైనబుక్కా.

ఉ. ఆనగరంబుగంధవహుఁ డంగడివీథుల నాడుచుం గురా,సానిపిసాళిగందవొడి సన్నపుఁగుంకుమపూవుఁబోఁచలే,మేనియుఁ జొచ్చి యెత్తికొని యిచ్చకు వచ్చినత్రోవఁ బోవఁగా,నా నని కట్టి పెట్టి యొకఁ డైన ముంగిడఁ డెంత ముద్దుకో. కకు. ౧.౧౩౯.

కురాసానియోమము=కురాసానిదేశములోఁ బుట్టుఓమము.

గీ. చనుఁ గురాసానియోమ మం చన యవాని, కాభిధ...ఆం.భా.౨.౫౭. ప్రబంధ.౬౪౦.

కురాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిపిక్కలును ఇంచుక తెల్లనివన్నెయుఁ గలగుఱ్ఱము. (కల్ప.)

కురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తృణధాన్యభేదము.

కురిచీ(ర్చీ). వి. (క. త. కుర్చి. హిం. కుర్సీ.) కూర్చుండుట కుపయోగించునున్నపీఠవిశేషము.

సీ...వట్టివేళ్లసురఁటీలు మేలైనఁడికురిచీలు... రసిక. ౧. ౬౧.

కురిచీపేఁట=కురిచీవలె ఎత్తుకాళ్లు గలపేఁట. మృ.వి. ౩. ౭౫.

కురిడి. వి. లోపల నీరింకినకొబ్బెర. (శ. ర, బ్రౌ. 'కురిడీ' నామక.)

కురిమిందు. వి. ఒకవిధ మగుపత్తిగుల్ల, శంబూకవిశేషము.

సీ...నత్తగుల్లచుట్టుమగుల్ల కురిమింద నాఁచు దుగవ్వ ముసుండము కాకిచిప్ప. హంస.౪. ౧౮౬.

కురిమిడి. వి. మడిచుట్టు వేసినకట్ట, గనిమ. (శ.ర, బ్రౌ.)

కురియించే,కురించే. స. క్రి. (√ కురియు. ఇది కుదియించు,కుదించు-కదియించు, కదించు వంటిది.) ౧. వర్షింపఁజేయు, కురియఁజేయు.

మధ్యా. భూమి కనావృష్టి యైన... తనదివ్యపృథుసాయకముల,సామజావలి నేయునట్లు మేఘసంచయముల నేసి, భూమికిఁ గురియించె వర్షములు సస్యముల్ వృద్ధిఁ బొంద. భార.ఆర. ౩. ౨౦౬.

చ. ...వేలుపుం, గొమిరెలు కల్పభూజనవకోరకముల్ గురియించిరో యనన్. విక్ర. ౪. ౨౦౮.

క. పరుసఁదనము మెయి నరి గొనఁ, జొరఁ దగదది పొదుఁగు గోయుచొప్పగు విను పాల్గురియించుకొనఁ దలంచిన, నరయ వలదె గోవుఁ బ్రజయు నట్టిద యధిపా. భార. శాం.౨. ౨౯౯. (ఇట 'పుష్కలముగా నిచ్చునట్లు చేయు' అని భావము.)

ఉ. అంతఁ బలిప్రతాగుణమహత్త్వముఁ జూచి సురల్ ప్రమోదిత,స్వాంతత యొప్పఁ గ్రొవ్విరులవానఁ గురించిరి భూమమీఁద ... భోజరా. ౫. ౩౨౩.

చ. ... దేవత లెల్ల వారిపై,సుకరముగాఁ గురించి రతిచోద్యముగా నమృతంపువర్షముల్. సీతా. వి. ౪. ౧౫౦.

కురియు(ర్యు). అ. క్రి. ౧. వర్షించు.

సీ. వలసినయప్పుడ వానలు కురియుట సస్యసమృద్ధి ప్రశస్త మయ్యె. భార.ఆది. ౫.౩.

క. మినుమినుకుమినుకు మనియెం, బెనుమినుకుల బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్,వననిధులు పిరిసెఁ గురిసెన్, గనగనగన మనుచు నిప్పుకలు గుప్పలుగన్. పాండు. ౫. ౧౭౭.

మ. చెవికిం గేలివసంతకోత్పలదళశ్రీలై కపోలంబులన్, నవకాలాగురుపత్త్రరేఖలయి మేనం గమ్మకస్తూరియై, ధవళాంభోరుహనేత్రపైఁ గురిసె నుద్యల్లీల సీమంతపున్, సవనాజ్యాహుతిహోమసంప్రభవచంచద్వహ్నిధూమచ్ఛటల్. శివరా. ౨. ౫౭. (ఇట 'అధికముగా వ్యాపించు' అని భావము.)

చ. ఉడుగక యేడురాత్రులు మహోద్ధతి వానలు గుర్యఁ జూచి... పద్మ. ౯. ౨౩౧.

ద్వి. శివదుందుభులు మ్రోయ దివిఁ బుష్పవృష్టి, యవిరళంబై కుర్య నంత భర్గుండు. పండితా. దీక్షా. ౪౭ పా.

౨. (జీర్ణ మైనగృహాదులు) ఉఱియు.

ఉదా: ఆయింటిపెణక కురియుచున్నది.

స. క్రి. వర్షింపఁజేయు, కురియించు.

వ. నందినియు...అంగవిక్షేపంబున నంగారవృష్టిఁ గురియుచు... భార. ఆది. ౮. ౧౦౬.

చ...వాఁడుపలమహోగ్రవర్షము సముద్ధతిమైఁ గురిసెన్ గుమారుపై. నిర్వ. ౧౦. ౨౬.

సీ. పలుకంగ నేర్తురు పాటలాధరముల మొల్కలేనగవులు ముద్దు గురియ. భీమ. ౧. ౯౪. (ఇట 'అధికముగా కలిగించు'అని భావము.)

వ...విశ్వామిత్త్రు నతిప్రీతిం బూజించి వానికిని వానిసేనకును నభిమతంబు లైనయాహారంబులు గురియ నందిని యనుతనహోమధేనువుం బంచిన...భార.ఆది. ౮. ౯౫. (ఇట 'అధికముగా నిచ్చు' అనిభావము.)

చ. సురలకుఁ గల్పభూరుహముచొప్పునఁ గోరినకోర్కు లన్నియుం,గురియుదు వీవు నీతపమగోచర మిట్టిదనంగ...హరి.ఉ.౨.౧౫౬.

(ఇట 'అభీష్టార్థములను పుష్కలముగా నిత్తువు' అని భావము.)

మహాస్రగ్ధర... రుష నయ్యామరాగ్రేసరుం డంప ప్రమ్బుల్,ధృతిమై దాల్పఁ గుర్యన్ ...అప్ప. ౪. ౨౩౩ పా.

జ: కురియించు.

కురీరము. సం. వి. అ. న. మైథునము.

కురుంటకము. సం.వి.అ.పుం. కురంటకము, పచ్చ గోరంటు.

కురుంటము. సం=కురంటము.

కురుంటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.దారుపుత్త్రలిక, కఱ్ఱబొమ్మ. ౨. బ్రాహ్మణి, బ్రాహ్మణునిభార్య.(విల్యమ్సు)

కురుండము. సం=కురుంటము.

కురుంబ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.ద్రోణపుష్పి,ఏనుఁగుతుమ్మి.

కురుంబము. సం.వి.అ.న.జంబీరభేదము.(వాచ.)

కురుంబి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సైంహళీవృక్షము,సింహళపిప్పలి.

కురుంబిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.సైంహలి, సంహళపిప్పలి.౨ ద్రోణపుష్పి,ఏనుఁగుతుమ్మి.

కురుజు. వి. ౧. దూలముమీఁదిగుజ్జు.

చ....మదనచేతులచాతురి నెయ్యపుంగురుం,జావిదలు దార్చ విష్ణుపద మొత్తుఁ బురిన్ గృహలక్ష్మి నూత్నతన్. ఆము. ౨. ౧౭.

౨. (క.కురుజు) స్థిరరథము, రథమువలె ఎత్తుగా కట్టినయొకవిధమైనకట్టడము.(మంచె-శ.ర)

సీ. ...కురుజు నా స్థిరరథ మగు.ఆంభా.౨.౧౬.

చ.పసిఁడికురుంజులన్ మెలఁగుబంగరుబొమ్మలఁ జూచు దేవతా,ప్రసవసుగంధులన్ ధ్వజపరంపరఁ బిల్చి వివాహవీటికా;విసర మొసంగ ... వసు. ౫. ౬౬.

చ. అరుదటు చూడఁగా నమరె నంచులఁ గ్రందుగఁ గుందనంపుఁ బెన్, గురుఁజులమీఁదఁ దార్కొనినక్రొత్తగుపుత్తడిబొమ్మ లెల్లెడన్, సారిదిని తేనిసోబనపుసొంపు గనుంగొనవచ్చినట్టియు,చ్చరపువుఁబోండ్లచందమునఁ జక్కఁదనంబులసొంపు పెంపునన్.యయా.౪.౧౫౩.

సీ. శృంగారము లెసంగ బంగారపు మెఱుంగుఁబోండ్లు కురుఁజులపై గొండ్లి సలుప.సారంగ. ౨. ౧౯౦.

ఉ. అప్పుడ వారు తీర్పరుల నందులకున్ సమకూర్ప జాగువా, యొప్పులకుప్పలై మెఱయుచుండెడు మేరువులున్ గురుంజులున్,జప్పరముల్ వితానములు సర్వము నాయితపెట్టి ... విజ. వి. ౨. ౮౯.

విశ. (క. కుఱుజు) వామనుఁడు, గుజ్జు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక...తింగణాయనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (బ్రౌ. పా.)

కురుకందకము సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగి.

కురుకు=కూరుకు. వి. నిద్ర.

గీ...కూర్కున నిదుర నా నిద్దు రనఁగఁ, గురుకనఁగ నిద్ర ... ఆం. భా. ౧. ౧౮౧. (బ్రౌ. పా.)

కురుక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకపుణ్యక్షేత్రము. (ఇది ఇప్పటిఢిల్లిప్రాంతమున నున్నది.ఇందే భారతయుద్ధము జరిగెను.)

కురుక్షేత్రయోగము. సం.వి.అ.పుం. ౧. (జ్యోతి) యోగభేదము. (ఒకపావనదినమందు తిథిత్రయము నక్షత్రత్రయము యోగత్రయము కూడి యుండుట.)౨.కురుక్షేత్రమందు మృత్యువు కలుగు నని సూచించు గ్రహయోగభేదము.

కురుచిల్లము. సం. వి. అ. పుం. కుళీరము, పీత, ఎండ్రి.

కురుజాంగలము. సం=కురుక్షేత్రము. (వాచ)

కురుజీ. వి. చిన్నకంట్లము. (శ. ర.)

కురుజు. వి. ౧. ఒకజాతి డేగ.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జాలె జలకట్టె కణుజు వేసడము పైరి,కురుజు

నోరణ మను డేగకొలముసాళు,వములఁ బిలుపుకు వేఁటకు వచ్చువాని. పి.శకుం.౧.౧౧౦.

౨. ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగు వ్వన నణు జనఁ గురు జనంగ,నీఁకరాల్చినపక్షి యగా నిందుమాళి. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

3. ఒకవిధమైనబాణసంచు.

వ...కురుజాలు కుండబిఱుసులు సంపెంగపూలబిఱుసులు... మొదలైనబాణవిద్యలవై ఖరులు ...హంస. 3. ౨౯.

కురుజోతేనె. వి. ఒకరకపుతేనె.(స్వచ్ఛమైనతేనె. బ్రౌ.)

గీ. కురుజాతేనెయుఁ గా దిది కుసుమరసము. శకాం .3. ౮3.

వ. ... మసురుతేనె పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె కట్టుతేనె కురుజాతేనె...ప్రబంధ.౧౧౨.

కురుటి. సం. వి.న్. పుం. గుఱ్ఱము.

కురుడి. వి. (సంగీ) స్వరస్థాయిభేదము.

ద్వి. కురుడి మోడామోడి పారి రవాళంబు...ఆదిగా సొగయుఠాయములు... బస. పు. 3. ౯౮౨ పం. ('కురడ మోడామోడి పారి ధువాలంబు' ప్రాఁతప్రతి.౭౧ పా. ౧౮ పం.)

కురుత. వి. ఒకవిధమైనచేఁప. (బ్రౌ)

కురుతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దవెదురుగంప.

౨. చెడ్డధ్వని.

కురునదిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. చిన్నయేఱు.

కురుప. వి. అజాజీవుఁడు,మేకలవాఁడు.

గీ. ... కురుప యనఁగఁ,దగును మేఁకలవాని పేరు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కురుపిశంగిల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.గోధ,ఉడుము.

కురుబిల్వము. సం. వి. అ. పుం. పద్మరాగమణి, కెంపు.

కురుమ[1]=కురుము. వి.పశురోగవిశేషము. నవ. ౧-౮౧ పా. ౧ పం.

కురుమ[2]. వి. (క.కుఱుంబ,కుఱుబ.) ౧. గొఱ్ఱెబొచ్చుతో కంబళ్లు నేయుగొల్లజాతి.

ఉదా: కురుమవాఁడు. (శ. ర.)

౨. నిడుపైన గొఱ్ఱెబొచ్చు. (బ్రౌ)

కురుమపొట్టేలు = దేహమునందు నిడుదబొచ్చు గలమగగొఱ్ఱె. ప్రబంధ. ౧33.

కురుమము. సం.వి.అ.పుం. ౧. శిల్పి.౨.భాజనము, పాత్రము. (కే.ని.)

కురుమగొఱ్ఱె=దేహమునందు నిడుదబొచ్చు గలగొఱ్ఱె. (చి.ని, బ్రౌ-కురుపగొఱ్ఱె-శ.ర.)

కురురాజు. సం.వి.అ.పుం. దుర్యోధనుఁడు.

కురురాట్టు. సం.వి.జ్.పుం.దుర్యోధనుఁడు.

కురులము. సం.వి. అ.పుం. ఫాలస్థితచూర్ణకుంతలము, ముంగురులు.

శ్లో. తే లలాటే భ్రమరకాః కురులా భ్రమరాలకాః. వై. ని. కే. ని.)

కురులి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.లక్ష్యవేధము,(విలుకాండ్రు) బాణములతో లక్ష్యమును గుఱిచూచి కొట్టుట. (కే.ని.)

కురులు. వి.బ.(సం.కురులః. ప్రా.కురిలో.క.కురుల్. త.కుఱుళ్.) ౧.అలకములు;శిరోజములు,తలవెండ్రుకలు.

సీ. అలకలు కురు లన నలరును బహుత చే...ఆం. భా. ౨. ౧౮౫.

సీ. ఇందుబింబము మీఁదికందుచందంబునఁ గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భార. విరా. ౨. ౧3౭, ౧౫౬.

సీ ...కొదమతేఁటులఁ గేరుకురులవాఁడు.నీలా. ౧. 33.

సీ. కొప్పు మెల్లన విచ్చి కురులు చిక్కెడలించి తల యంటె నేర్పులోఁ బొలఁతి యొర్తు. యయా. ౮. ౭౯.

జ: కుఱువేరు.

కురువ. వి. (క.కుఱువ=కొండ.) మెరక, ఉన్నత స్థలము? (కొండమీఁద నేర్పడినకాలిత్రోవ. శ. ర, బ్రౌ.)

ద్వి. మెల్లన సాఁగుచు మెట్టుమెట్టుచును, గొల్లమల్ డిగ్గుచుఁ గురువ లెక్కుచును.పండితా. పర్వ. 3౪౭ పొ.

కురువకము. సం=కురవకము. (వాచ)

కురువడములు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. నివ్వరుల్...కురువడాల్ కంటసరులు.హంస. ౪. ౧౨౭.

కురువర్షము. సం.వి.అ.న.ఉత్తరకురుభూమి.(నవవర్షములలో నొకటి.)

కురువిందము. సం.వి.అ.పుం.౧.కోలతుంగముస్తె, నిడుముస్తె. ౨.మాషము,మినుములు. 3. దర్పణము, అద్దము. ౪.హింగుళము,ఇంగిలీకము. ౫.వ్రీహివిశేషము. ౬.పద్మరాగమణి.

సీ. సలలితమత్తకోకిలలోచనద్యుతి నలరారుఁ గురువింద మనెడికెంపు. రత్నపరీక్ష. ౧౧.

కురువి(బి)స్తము. సం. వి. అ. పుం. పలమెత్తుస్వర్ణము, నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారము.

కురువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అజమీఢునిమనుమఁడగునొకచంద్రవంశపురాజు. ౨. ఒకానొక ఋత్విక్కు. 3. జంబూద్వీపమందలినవవర్షములలో నొకటి. ౪. అన్నము. ౫. కంటకారిక, వాఁకుడు. ౬. ఒకదేశము. (శే. ని-ఇది డిల్లిప్రాంతమున నున్నది.)

కురువృద్ధుఁడు. సం.వి. అ.పుం. భీష్ముఁడు.

కురువేరు. వి. (కురులు+వేరు-క. కుఱువేరు.) శేళము, హ్రీబేరము.

గీ. ... హ్రీబేరవాచకముగఁ, బొసఁగుఁ గురువేరనంగ...ఆం.భా.౨.౬౧.

సీ. కల్వారేకులమిద్దెఁ గావించి యామట్టుఁ గురువేరువడి గట్టి విరుల తేనెఁ,బూసి...యయా. ౫. ౯౭. ఉ.రా. 3. ౨౦౧.

కురూపము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) వికృతరూపము గలది. వి.అ.న. వికృతరూపము.

కురూప్యము. సం.వి.అ.న. రంగము, తగరము.

కుర్కుటము. సం. వి. అ.పుం.కుక్కుటము,కోడి.

కుర్కురము. సం.వి.అ.పుం. కుక్క.

కుర్ణజము. సం.వి.అ.పుం. కులంజనవృక్షము,దుంపరాష్ట్రము.

కుర్దనము. సం=కూర్దనము.

కుర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కూర్పరము,మోఁచేయి. ౨. జానువు, మోఁకాలు. (మే.ని.)

కుర్వత్. సం. శత్రు. చేయుచున్న.

కుర్వాణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) చేయుచున్నవాఁడు. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, పనిచేయువాఁడు.

కుఱంగలి. వి. దే. సమీపము, చేరువ.

వ. అనిన గంధర్వుండు పెద్దయుం బ్రొద్దు విచారించి యిచ్చోటికిఁ గుఱంగట నుత్కచం బను పుణ్యతీర్థంబునం దపంబు సేయుచున్నవాని ధౌమ్యుం డను బ్రాహ్మణుని...భార. ఆది. ౭. ౧౫౬.

చ...అ,క్కుఱంగట శోకజాస్రువులుఁ గోయను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడుః. జై.భా.౧.౫౭.

విశ. సమీపస్థము, చేరువైనది.

వ...ప్రభాసం బనుతీర్థంబునకుఁ జని యందులకు ద్వారావతిపురంబు కుఱంగలి యని విని...భార. ఆది. ౭. ౧౬3.

క. చాలఁ గుఱంగటిమడుఁగుల,గాలాపున్నోఁట లాడఁగా దొరకినబ,ల్లీలు చవిఁ దేల్చె నపుడా,పాలెంబునడిగినబక్కబంట్రౌతులనుః.

కువల. ౨. ౧౦౯.

కుఱకుఱ. విశే. (√ కుఱ్ఱ) అత్యల్పము, మిక్కిలి తక్కువైనది.

క. కుఱకుఱవేలుపుఁదెఱవలఁ, జెఱవట్టినయటులె తెలివి చెడి రామునితో,నుఱక పగ దెచ్చుకొంటివి,కొఱవిం దల గోఁకుకొనఁగఁ గోరెదుకరణిన్. అచ్చ. రా. సుం. ౪౦.

క. ఈకవితాదోషోత్కర, మేకడ నీ వొసఁగు మాడ్కి నియ్యక ఖలులౌ, నాకుఱకుఱదాతలకు మ,హాకుకవు లొనర్చుకృతులయందు వసించున్. నరస. ౪. ౮.

క. పఱతెంచి వనము వెఱుకుట, కుఱకుఱరక్కసుల నొక్కకొందఱఁ గేలన్, విఱుమట యిటు చిక్కట ని,న్నెఱుకపడం జూచుటకుఁ జుమీ దనుజేశా. రామా. ౬. ౨౩౪.

కుఱు. విశే. (క. త. కుఱు-వృత్తియందు 'కుఱుచ' శబ్దముయొక్క అంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము. అచ్చులు పరమగునపుడు 'ఱ' వర్ణమునకు 'ద్విరుక్తటకారము' ఆదేశ మగును. ఉదా: కుఱుమొల్ల, కుట్టుసురు, మొ.) పొట్టి.

సీ...అరుణాయతాక్షుఁడై కుఱుగడ్డబిల్లఁ బ్రణోష్ఠ మునిచి. ఆము. ౮. ౪౭.

సీ. దూడలు పెనుమూపకోడెలు కుఱు గాఁడిగిత్తలు...శుక. ౨. ౮౦౭.

క్రి. విశే. కొంచెముగా.

ద్వి. ముఱముఱమని పట్టుఁబుట్టంబు విడిచి,కుఱుమాసి యున్నట్టికోకను గట్టి. ద్వి. సారంగ. ౩౪పా. ౭౨౨ పం.

కుఱుమాపు(దు)=కొంచెముగా మాసినది.

సీ. నిసువుపై పసుపునూనియజిడ్డు లంటినచిటికమ్మికుఱుమాపుఁజీరతోడ. శుక. ౪. ౩౭.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగం గాఁ దుఱుమిడి కుఱుమాపుదుఁబుట్టం,బలవడఁ గట్టి జరతవ,ల్కలమున నెవ్వేఁగుఁజన్నుఁగవ గప్పి తగన్. భార. విరా. ౧. ౨౯౧.

వ... సంధ్యాకాలంబున మసకమసకచీకటిం గుఱుమాపుదుంబుట్టంబు ముసుంగువెట్టుకొని ...నైష. ౭. ౧౮౧.

కుఱుకు. వి. ప్రోగు, రాశి.

మ.కుఱుకుల్ గట్టె భటాంగకంబులు రణక్షోణిం బ్రవాహంబులై,పఱచెన్ నెత్తురు భూతకోటి విహరింపన్ బ్రస్తుతింపన్ సురల్.భార. ద్రో. ౪. ౭౩.

ద్వి. కొఱఁకులు మాని పక్షులు గూండ్లు సేరెఁ,గుఱుపలు గట్టి చీకురువాయు లడరె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౮౨ పం. భార. స్త్రీ. ౨. ౩.

కుఱుకొను. అ. క్రి. త్వరపడు. (ఆంధ్రధాతుమాల.)

సీ. ...కుఱుకొని కుఱఁగలి కుఱుపు వ్రణము... అప్ప. ౨. ౧౯౭.

కుఱుగడ. వి. (కుఱు+గడ) ఒకానొక యుద్ధసాధనము.

వ. ... విఱిగి పడినకుఱుగడలును...జై.భా.౪. ౨౦.

కుఱుచ. వి. (క. కుఱుమ.) ౧.అచిరకాలము,అల్పకాలము.

వ.... ప్రాణభయంబు మనుష్యుల కగుమాకు నేఁడైన మీఁదు మఱునాఁడైన నవలినాఁడైనఁ దుదయుగాంతంబునం దైన నిడుపుగుఱుచల నెప్పుడుఁ దప్ప దంతవత్త్వంబునకుఁ దారతమ్యం బేమి...ఆము. ౬. ౩౧.

౨. హ్రస్వమైనయచ్చు.

క. కుఱుచలపైయరబిందులు, నెఱయఁగ నూఁదినను జెల్లు... ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౪౭.

౩. అశ్వగతిభేదము.

చ. పతి యలతేజి నెక్కి నరపాలురు గొల్వ హయాధిరోహపాం,డితి సరిదాఁట్లు జోడనలు నిబ్బరముల్ రవగాలు వేడెముల్, జవనము

మీఱఁ జూపి కుఱుచక్ వడి నూకి మలంచి
వైచుచున్, జతురులు మెచ్చఁగాఁ జనియె
శైలనివాసులు త్రోవ సూపఁగన్. చంద్రా.
౨. ౬౦.

సీ. ఇలమీఁదఁ దనయాజ్ఞ చెలియలికట్టగా నిలిపి
నగలిఁ గుఱుచలను మలఁచి. ప్రబంధ. ౧౭౫.

౪. న్యూనత, కొదవ.

సీ. ... లొచ్చు కొదకడమ,కుఱుచ యొచ్చెము
తగ్గు కొంచెము తక్కువ కుందు కొదవ లో
ను కొద్ది యనఁగ, మెఱయు న్యూనతపేళ్లు...
సాం.ని.మాన.౪౦.

విణ. (వృత్తి యందు దీనికి కొన్నియెడల అంత్య వర్ణలోపము-చూ.కుఱు.) ౧.హ్రస్వము,పొట్టిది; చిన్నది; లఘువు, చులుకనిది.

సీ. కుఱుచచేతులు మిడిగ్రుడ్లును గడుకొన్నతఱ
టులు మఱి చుంచుతలలు నమర. భార. అర.
౧. ౩౦౦.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజా...గీ...అనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. సాం.
ని. మాన. ౫.

ద్వి. కుఱుచమంటల జీబుకొని యున్నకసవు,
చుఱచుఱఁ గమరంగ ... ద్వి.హరిశ్చ. పూ.
౨౨౩౧ పం.

ద్వి. నిను విచారింపక నీపుత్రియైన, ననుఁ గుఱు
చగఁ జేసె నరనాథుఁ డనిన. రం. రా. ఉ.
౧౩౨ పా. ౫ పం.

కుఱుచలుద్రొక్కు=చిందులుద్రొక్కు, నర్తించు.

చ...హారముల్,కుఱుచలుద్రొక్క ముంగురులు
గ్రొంజెమటన్ బదనెక్క వేలుపుం,దెఱవ
యొకర్తు చేదిజగతీపతికిన్ శిరసంటె వేసు
కన్. వసు. ౫. ౬౫.

కుఱుచసేయు, కుఱుచకావించు = తక్కువపఱుచు.

వ...నీవును నాపలుకులు గుఱుచసేయక నీపెం
పునుం బ్రకటంబుగా నయ్యుత్తరకుమారు
నకు రథంబు గడప నియ్యకొని ... భార. వి
రా. ౪. ౨౯.

ఉ. సత్తుగ నోఁచ నెట్లుఁ బతిసంగతికిం బ్రతి
రూపమేని నా,చిత్తముపూనికం గుఱుచసే
సిననోఁముతోడినన్ బ్రియో,ద్వృత్తవిశాల
వక్షమునఁ దేఱెడునట్లుగ వ్రాసి చూపి నా,
యుత్తలపాటు మాన్పు మది నూఱడి వెన్నె
లచిచ్చు చొచ్చెదన్. కవిక.౩.౧౦౬.విక్ర.
౨. ౩౫.

శా...ఈబుడు తెంత నన్గుఱుచకావింపన్ దను
న్నైత్తురే. ఆము. ౬. ౧౦౯.

జ: కుట్టారిక, కుట్టుసురు, కుట్టూరుపు, కుఱుగడ, కుఱుచపడు, కుఱుచపఱుచు, కుఱునువ్వు, కుఱుపంది, కుఱుమట్టము, కుఱుమాఁడు, కుఱుముష్టి, కుఱుమొల్ల.

కుఱుచేపడు. అ. క్రి. (√కుఱుచే) తగ్గు. (శ. ర.)

కుఱుచపఱుచు. స. క్రి. (√ కుఱుచేపడు) కుఱుచపడఁజేయు.

(తగ్గించు)

గీ. వివృతవక్త్రంబు సూప నవ్వీరవరుఁడు, మఱి
పయోదముగతి మేను కుఱుచపఱిచి. భా.
రా. సుం. ౪౭.

కుఱునువ్వు. వి. (√కుఱు) తిలసస్య భేదము,చిన్నజాతినువ్వు. హంస. ౪. ౧౨౬.

కుఱుపంది. వి. (కుఱు + పంది)వనవరాహ భేదము, ఒకజాతి అడవిపంది.(ఇది జేనెఁడు పొడవై పిడి వెల్తి మూరెఁడు నిడుదయై యుండును.పచ్చికమాత్రము మేయును. చి.ని-'ఒకవిధమైనలేడి' అని బ్రా.)

కుఱుపు. వి. (క. కురు.త.కురుప్పు.) అల్పవ్రణము.

గీ.పఱలుఁ గుఱు పనఁగాను నల్పవ్రణంబు.ఆం.
భా. ౨. ౧౨౯.

కుఱుమట్టము. విణ. (√ కుఱు) పొట్టిగాను పుష్టి

గాను ఉన్నది ('కుదిమట్టము' అని వా.)

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు ... కుఱుమట్ట పుఁబొట్టివడుగు కొంత నటించెన్. భాగ. ౮. ౫౩౮.

మహాస్రగ్ధర. మెఱుఁగారుంగోరఁ జిమ్ముచు మిడుఁగుఱు లెగయన్ మేదినీభృద్వృషత్తుల్, కుఱుమట్టం బైనలోఁకం గొని విసరు వెసం గూలఁగా సాలపంక్తుల్ ... వరాహ. ౧౨. ౩౨.

ద్వి. ఉన్నత్త వేషంబు నొప్పగాఁ దాల్చి, కుఱుమట్టపంగంబు కుంటిపాదంబు, పరికివిూసంబులు పల్లవెంద్రుకలు... ప్రభు. ౪.౧౪౪ పా. ౧౨ పం.

కుఱుమాఁడు. వి. (కుఱు + మాఁడు) ఇంటిమూలకప్పు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుఱుముష్టి. మి. వి. (√కుఱు) చిన్నజాతిముసిఁడిచెట్టు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౮౦ పా. ౨ పం.

కుఱుమొల్ల. వి. (కుఱు + మొల్ల) ఒకజాతి మొల్లపూ.

సీ. ఘనసారగుణ యిదే కర్పూరపేటిక కుఱుమొల్లవిరు లివే కుందరదన. ఇందు. ౬. ౧౨౦.

కుఱువు. వి. ఊరువు, తొడ.

గీ. కుఱువు తొడ యన నూరువు పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

వ... మఱియదియునుం గాక స్త్రీభాగం బైనడాపలికుఱు వెక్కక పురుషభాగంబై పుత్రగ్రహణయోగ్యం బైననావలపలికుఱు వెక్కితి గావున నాపుత్రునకు భార్య వగు మనిన... భార. ఆది. ౪. ౧౩౮.

గీ. పాణిపుటశీధుపాత్రంబుఁ బాఱవైచి, కుఱువుపై నున్నకిన్నర నుఱుకఁ ద్రోచి. పాండు. ౫. ౧౩౬.

కుఱ్ఱ. విశ. ౧. చిన్నది, లేఁతవయస్సు గలది.

ఉదా: కుఱ్ఱవాఁడు, కుఱ్ఱది, మొ. (కొన్నిచోట్ల సమాసోత్తరపదముగా నుపయోగింపఁ బడినది. చూ. అల్లుఁగుఱ్ఱ, కొడుకుఁగుఱ్ఱ, మొ.)

వి. ౧. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

ఆ. కోరు మెద్దియైనఁ గుఱ్ఱ నీవు. భాగ. ౭. ౩౭౦.

౨. కొడుకు.

గీ. ఎన్నఁ గొమరులు కల్గక యున్నవారి, కింపు నందును నెమ్మది పొందదనుచుఁ, బుడమివేలుపుఁబెద్దలు నుడువుచుండు, రట్లగుటఁ గుఱ్ఱ లిఁక నాకు నబ్బ వలయు. అచ్చ. రా. బాల. ౫౧.

ద్వి. మాకుఱ్ఱఁ జూడక మఱుఁ గొని కాలు, శోకాగ్ని లాఱవు చూపవే వాని. రం. రా. అయో. ౧౨౫ పా. ౨౯ పం.

జ: కుఱకుఱ.

కుఱ్ఱఁడు. వి. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు.

క. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల, కుఱ్ఱఁడ మీతాత యొద్దకున్ నీతండ్రుల్, వెఱ్ఱులు నీకై రదయీ, మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మెలఁగ శుభమగున్. భాగ. ౯. ౨౧౫.

క. తొఱ్ఱులఁ గాచిననందుని, కుఱ్ఱనిచరితామృతంబు గొనకొని చెవులం, జుఱ్ఱంగఁ దనివి గలుగునె. భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౩.

విశ. చిన్నవాఁడు, లేఁతవయసువాఁడు. (చూ. కుఱ్ఱ. విశ.)

సీ. కొడుకుఁగుఱ్ఱఁడు చన్ను గుడువ కట్లుంట విచారించి మేదరసాని, యపుడు. పరమ. ౧. ౧౩౯.

కుఱ్ఱి. వి. గోవు, ఆవు.

చ. ... రాజ్యముం, గొన నగునయ్య యిచ్చెడిపి కుఱ్ఱికి... భార. ఆది. ౭. ౧౦౧.

సీ. జగములు మూఁడును సంతోషమును బొందెఁ గుఱ్ఱులు చన్నులఁ గురిసెఁ బాలు. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౫౦.

మత్త. ... నాలుగే న్పాఁడికుఱ్ఱుల నీఁడె వీనికిఁ

బాలు ద్రావుచు నుండఁగాన్. భార. ఆది. ౫. ౨౧౭.

గీ...గోవు కుఱ్ఱి,యావు నాఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

వలపులకుఱ్ఱి=కామధేనువు.

క. వనచరులను జూచుచు నటఁ,జని జనపతి కాంచె నొక్కచక్కనియుఱ్ఱిన్, మునిపతి పెంపుడుబుఱ్ఱిని,వనమునఁ జరియించు వేళ వలపుల కుఱ్ఱిన్. పి. శకుం. ౨. ౧౭.

కుఱ్ఱు. అ. క్రి. (త. కుఱ్ఱు) కూయు, అఱచు. (శ. ర, బ్రా.) వి. కూఁత.

సీ. పెల్లుగాఁ బోలుచుపూరేళ్లకుఱ్ఱులసద్దు దోడ్త యాబెళగువ్వ లొడ్డుకవళి. చంద్రా. ౨ ౭౧.

కులంజనము. సం=కులంజము.

కులంజము. సం. వి. అ. పుం. దుంపరాష్ట్రమునీ.

కులంభరు(లు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం.చోరుఁడు, కన్నపుదొంగ. (వాచ.)

కులకంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశమునకు కంటకమువలె బాధహేతు వైనవాఁడు.

కులకము. సం. వి. అ. న. ౧. నాలుగింటికి పైఁగా నుండి ఒక క్రియతో ముగిసెడు పద్యసమూహము. ౨. పటోలలత, చేఁదుపొట్లనీ. 3. సమూహము. ౪. అల్ప సమాసములు గలగద్యబంధము. పుం. ౧. కాకేందువు, కాకితుమికినీ. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. 3. మరువకము, మరువమునీ.

కులకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిత్రకూటప్రాంతమందలి యొకజాతిదోసనీ.

కులకుండలి. సం=కులకుండలిని.

కులకుండలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (తంత్ర)మూలాధారమందు ఆఁడుపామువలె నున్న శివశక్తిభేదము.

కులకుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కులశ్రేష్ఠుఁడు. ౨. శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద.

కులకుల. వి. క్షుద్రక్రిముల బాహుళ్యమును సూచించుటయందుపయోగింపఁబడుఅనుకరణము. (వ్యవ) వానితలనిండ పేలు కులకులలాడుచున్నవి. ఈపుచ్చుపండ్లలో పురుగులు కులకులలాడుచున్నవి.

కులక్కము. సం. వి. అ. పుం. కరతాళి, తాళమువేసెడి కంచువాద్యము.

కులక్షయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. హూకశింబి, మాలగొండినీ.

కులగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. కులాచలము, కులపర్వతము.

కులగురువు. సం. వి. ఉ. పుం. కులాచార్యుఁడు.

కులఘ్నుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వంశఘాతకుఁడు, వంశమును నాశముచేయువాఁడు. (మనుష్యుఁడు)

కులజము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గొప్పకులమునఁ బుట్టినది, గొప్పకులముది. ౨. కులక్రమమునఁ గలిగినది, వంశపరంపరలచే లభించినది.

కులట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-కులము విడిచి పోవునది-అసతి, ఱంకులాలు. ౨. పతివ్రత యగుభిక్షుకి.

కులటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మనశ్శిల. (కల్ప)

కులటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఒకకుటుంబమునుండి మఱియొకకుటుంబమునకు వెళ్లువాఁడు-దత్తపుత్రుఁడు.

కులతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. వంశవర్ధకుఁడు, వంశమందుఁ బుట్టి సంతానముచే ఆకులమును వర్ధిల్లఁజేయువాఁడు.

కులతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. చతుర్థి, అష్టమి, ద్వాదశి, చతుర్దశి-వీనిలో నేదేనియొకతిథి. (తిథులు కులము లనియు అకులము లనియు కులాకులము లనియు మూఁడువిధములు. ద్వితీయాదశమీషష్ఠు

లు తప్ప తక్కినసరితిథులు కులతిథులు. పాడ్యమి మున్నగుచేసితిథులు అకులతిథులు. ద్వితీయాదశమీషష్ఠులు కులాకులతిథులు.)

కుల(శ)త్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వనకులత్థము, అడవియులవలు. (పాఠాంతరము. కుసుత్థ.)

కుల(శ)త్థము. సం. వి. అ. పుం. ఉలవలు. (పాఠాంతరము. కుళుత్థము.)

కుల(శ)త్థిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (పాఠాంతరము. కుళుత్థికా.) ౧. చక్షుష్య, కులత్థాంజనము. ౨. వనకులత్థము, అడవియులవలు. ౩. ఉలవగింజవలె నుండుకాటుకరాయి.

కులదీపకుఁడు. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) కులమును ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు, కులమునకు వన్నె తెచ్చువాఁడు.

కులదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు, కులక్రమముగా నుపాసింపఁబడుదేవత.

కులద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము మొదలగువానిలో నొకటి.

శ్లో. శ్లేష్మాతకః కరఞ్జశ్చ బిల్వాశ్వత్థకదమ్బకాః, నిమ్బో వటోదుమ్బరౌ చ ధాత్రీ చిఞ్చా చ దశ స్మృతాః. (వాచ.)

కులనక్షత్రము. సం. వి. అ. న. శతతార, ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు- ఇవి తక్క మిగిలినవానిలోని సరినక్షత్రములలో నొకటి. (నక్షత్రములు కులము లనియు అకులము లనియు కులాకులము లనియు మూఁడువిధములు. భరణి, రోహిణి, పుష్యము, మఘ, ఉత్తర, చిత్త, విశాఖ, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, శ్రవణము, ఉత్తరభద్రపద ఈ పదునొకొండును కులనక్షత్రములు. అశ్విని, కృత్తిక, మృగశీర్షము, పునర్వసువు, ఆశ్లేష, పుబ్బ, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, ధనిష్ఠ, పూర్వభద్రపద, రేవతి ఈ పదుమూఁడును అకులనక్షత్రములు. ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు, శతతార ఈనాలుగును కులాకులనక్షత్రములు.)

కులనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వంశముయొక్క నాశము. ౨. లొట్టియ, ఉష్ట్రము. (వాచ)

కులపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వంశశ్రేష్ఠుఁడు. ౨. పదివేలశిష్యులను అన్నదానాదులచేఁ బోషించి యధ్యయనము చేయించు బ్రహ్మర్షి.

శ్లో. మునీనాం దశసాహస్రం యోఽన్నదానాదిపోషణాత్, అధ్యాపయతి విప్రర్షిరసౌ కులపతిః స్మృతః. (వాచ.)

కులపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. దమనకము, దవనము.

కులపరంపర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమము.

కులపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. కులగిరి. (ఇవి యేడు)

శ్లో. మహేన్ద్రో మలయస్సహ్యశ్శుక్తిమా నృక్షగన్ధమాదనః, విన్ధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తైతే కులపర్వతాః. (త్రి. ని.)

కులపాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినారింజ, కమలాఫలము.

కులపాలకుఁడు. సం. విశే. (అ. లికా. అ.) వంశపాలకుఁడు.

కులపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కులవతి, కులస్త్రీ, మంచికులమును శీలమును గలయాఁడుది.

కులపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కులపాలి.

కులపుత్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశోద్ధారకుఁడగుపుత్త్రుఁడు.

కులపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కులీనుఁడు, మంచికులమువాఁడు. ౨. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులభార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సాధ్వి యగుపెండ్లాము.

కులభృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గర్భిణికి చేయు పరిచర్య. ౨. వంశమును బోషించుట.

కులము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తిలకకుసుమపరిమళము గలది. (వై. ని.) వి. అ. న. ౧. వంశము, అన్వయము. ౨. సజాతీయప్రాణిసమూహము, తెగ. (ఉదా: విప్రకులము, పక్షికులము.) ౩. గృహము, ఇల్లు. ౪. జనపదము. ౫. దేహము. ౬. ఋషులకు చేయుజలతర్పణము. పుం. ౧. తిలకపుష్పపరిమళము. (వై. ని.) ౨. మార్జాలము, పిల్లి. (కే. ని.)

కులవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కులీనుఁడు, గొప్పకులమువాఁడు.

కులవారము. సం. వి. అ. పుం. మంగళవారశుక్రవారములలో నేదేనియొకటి. (వారములు అకులవారము లనియు కులవారము లనియు కులాకులవారము లనియు మూఁడువిధములు. ఆదిసోమ, గురు, శని వారములు అకులవారములు. మంగళ,శుక్రవారములు కులవారములు. బుధవారము కులాకులవారము.)

కులవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమాగత మగు విద్య.

కులవిప్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం.వంశక్రమముగా వచ్చినపురోహితుఁడు. (ఇట్లే: కులబ్రాహ్మణుఁడు, మొ.)

కులవృద్ధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుటుంబమునందు పెద్దవాఁడు.

కులవ్రతము. సం. వి. అ. పుం. న. వంశపరంపరగా ఆచరింపఁబడువ్రతము.

కులశ్రేష్ఠి. సం. వి. న్. పుం. శిల్పికుప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (అమరము)

కులసంభవుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచివంశమందుఁ బుట్టినవాఁడు, బీజ్యుఁడు.

కులసత్త్రము. సం. వి. అ. న. పిత్రాదిక్రమముగా సహస్రవర్షము లనుష్ఠింపఁ దగుయాగవిశేషము.

కులసౌరభము. సం. వి. అ. న. మరువకము, మరువము.

కులస్త్రీ. సం=కులపాలి.

కులహం(హుం)డకము. సం. వి. అ. పుం. జలావర్తము, నీటిసుడి.

కులాంకురము. సం. వి. అ. పుం. కులముయొక్క ఉత్తరాభివృద్ధికి హేతువైనసంతానము.

కులాంగన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కులస్త్రీ.

కులాంగారుఁడు. సం. వి. అ. పుం - కులమునకు బొగ్గువంటివాఁడు- వంశదూషకుఁడు, వంశమునకు అపకీర్తి తెచ్చువాఁడు.

కులాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీడము, పక్షిగూఁడు. ౨.గృహము, ఇల్లు.౩.స్థానము,చోటు.

కులాయిక. సం.వి. ఆ.స్త్రీ-గూండ్లు కలది-పక్షిశాల, పక్షు లుండుటకు కట్టినశాల.

కులాలము. సం.వి.అ.పుం. ౧ కుక్కుభము,గంపపులుఁగు, అడవికోడి. ౨. కౌశికము, గ్రుడ్లగూబ. (హేమ. ని.)

కులాలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.తుత్థవిశేషము. (అమరను ధ.)౨. వనకుత్థము,అడవియులవలు. (రా.ని.) ౩. కుమ్మరవానిభార్య. ౪. కుమ్మరది.

కులాలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.కుమ్మరిపెండ్లాము. ౨.కుమ్మరది.

కులాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంభకారుఁడు,కుమ్మరవాఁడు.

కులాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఇంచుక పసుపువన్నెయును నల్లనిమోఁకాళ్లును గలఅశ్వము. ౨.కృకలాసము, తొండ. ౩. శాకభేదము.

కులి. సం. విణ. (న్.నీ.న్.) మంచికులమువాఁడు.

వి.స్.పుం.కొండ.(వాచ)౨. పుం. చేయి. (శ్లో. కులిర్హస్తో భుజాదళః.త్రి.ని.)౨,ఈ. స్త్రీ. కంట కారిక,వాఁకుడుᵀ. ఈ. స్త్రీ. పత్నియొక్క జ్యేష్ఠ భగిని, వదినె. (వై. ని.)

కులింగదృక్కు. సం.వి.శ్.స్త్రీ. యక్షాక్షి,గచ్చచెట్టు.

కులికము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక చెట్టు. ౨.అష్టమహానాగములలో నొకటి.3.రవ్యాదివారములందు వచ్చుదుష్టకాలము.

ఉదా: కులికవేళ, కులికకాలము.

కులికి(ల్కి)ంచు. స.క్రి. (√కులుకు.) కులుకఁజేయు.

(ఒయ్యారముగాఁ గదల్చు.)

మ....గుబ్బచన్నులు గుల్కించు మెలంతలున్ ...మల్లభూ. వైరా. ౫౬.

కులికుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) కులశ్రేష్ఠుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. ౨. సమానవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు, జ్ఞాతి.

కులిరు. వి. (క. కుళిర్) చల్లఁదనము.

కులిరుగొను=శీతల మగు, చల్లఁబడు.

క. కొలవేఁగులు నెలదూఁడులుఁ,దలిరులు నీహార వారిఁ దడిపి నయమునన్, గులిరుగొన మేన నొత్తిరి,లలనలు పార్వతికి శీతలక్రియ లెలయన్. కు. సం. ౫. ౬౨౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

కులిశద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. స్నుహి, జెముడుᵀ.

కులిశధరుఁడు. సం. వి. అ.పుం-వజ్రమును ధరించినవాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

కులిశనాయకము. సం. వి. అ. పుం. సురతబంధభేదము. (కులిశనామకము అని కొందఱు.)

కులిశము. సం. వి. అ. పుం. న-ఇంద్రుని చేతియందుండునది; పర్వతములను పగులఁగొట్టునది-వజ్రాయుధము. పుం. ౧. మత్స్యవిశేషము. ౨. అస్థిసంహారవృక్షము, నల్లేరుᵀ.

కులీనకము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవిపెసరᵀ.

కులీనసము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వై.ని.)

కులీనుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ఉత్తమకులమునఁ బుట్టినవాఁడు.

కులుఁడు. సం.వి.అ.పుం.కులికుఁడు,శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (కల్ప)

కులుకము. సం. వి. అ. న. జిహ్వామలము, నాలుకపాఁచి. (త్రి. ని.)

కులుకు(ల్కు). అ. క్రి.(క.కులుకు.త. కులుక్కు) ౧. శృంగారముగా కదులు, నీటుగా కదలు, గునియు.

వ. ... చెదరినముంగురులు చక్కదువ్వుచు నల్లనల్లనం గులుకుచు...శశాం.3.౨౧.

చ. బలువగపారువాపలుకు పల్కఁగ వచ్చునో కుల్కవచ్చునో, చెలువుని చెంగటం బరుని చెంగటఁ బోలెఁ గురంగలోచనా. శుక. ౧. ౪౪౦. ఇందు. ౫. ౧౦3.

౨. మఱియు.

క. కొండయనుఁగుఁగూఁతుఁ గలిసి కులికెడుదొరకున్. అచ్చ. రా. బాల. ౨3. వేం. మా. ౧. ౬౭.

3. ప్రకటమగు.

గీ. వాసుకి ననంతశక్తినివాసుఁ బిల్వ,నంపి యిట్లని పలికెఁ బ్రియంబు గులుక.దశా. ౨.౧౭౭.

గీ. అనుచు నఖిలాంగశృంగార మభినుతించు, గతిఁ దులాకోటిమణికోటికాంచిదామ, కింకిణీగణకంకణాకీర్ణకలక,లారవమ్ములు గులుక నొయ్యార మొలుక. సారంగ. ౨. ౪౪.

౪. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

వ. ... సంక్రందనచందనగంధ్యాలికఫలకంబునం గులుకుకర్పూరతిలకంబుతోఁ దులఁదూఁగి ...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

దరువు. ఉరమున వల్లికి గుల్క, నదియు హరినామమే వరుసఁ బల్క. మృ. వి. ౧. ౧౩.

స. క్రి. ౧. వెదచల్లు, చిమ్ము; బయలుపఱుచు, ప్రకటించు.

(నరసింహస్వామి) చ...ద్విజవేషముతోడ వచ్చె నా,గరదధిగంధముల్ గులుకకట్టు ప్రసాదపుమాటతోడుతన్. పరమ. ౪. ౨౨౭. (శ. ర. పా.)

సీ. కొదలుమాటలు తేనె గులుకుచుఁ బలుకుచో మోహనం బగువింతముద్దుఁ జెలువు. గీ. కలిగి ... కళా. ౬. ౧౯౬.

చ...చీకటుల్,గులికెడునీలిదట్టి... కువల. ౪. ౨౦౨.

సీ. వలపులు గులుకుచెంగలువ క్రొవ్విరుల తేకులు గానరా సేసకొప్పు ముడిఁచి. వరాహ. ౩. ౧౧౧.

ఉ. భూవరముఖ్యసన్నిధికిఁ బోయెడుమామిడిపండ్లపుట్టికల్, మోవఁగఁ గూలిఁ బుచ్చుకొని మూషతఁ గుల్కెడుగ్రామ్యచేష్టితం, బావహిలంగ నేఁగి...కళా. ౬. ౧౫౮.

౨. పోయు; వేయు.

సీ. గొజ్జంగపూఁదేనె కులికి మేదించినకమ్మఁగస్తురి మేనఁ గలయ నలఁదు. కాశీ. ౩. ౧౧౭. క్రీడా. ౪౩.

క. గంబూర కులికి...పన్నిటన్, బింబోష్ఠి యతనిపాదా,బ్జంబులు గడిగించెఁ గూర్మిసఖియలచేతన్. సారంగ. ౨. ౫౪. విక్ర. ౭. ౯౬.

౩. కదలించు.

సీ. ఉబ్బుబుగ్గల నొక్క యొయ్యనొయ్యనఁ గేలఁ గెమ్మోవిఁ గులికి సీత్కృతులు సలిపి. చంద్రా. ౨. ౫.

గీ.ఎఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాఁగినయినుపయినుకఁ,గులికి పోయుఁడు వీనినుక్కనను జెవుల. కాశీ.౩. ౧౫౨.

౪. గంగరించు.

గీ. పల్మఱును దేఁటిచిన్నిపాపలకుఁ గులికి, పువ్వుఁదేనియ నుగ్గులు పోసి పోసి. యయా.౪. ౨౫.

౫. పూయు.

చ. అలఘుతటీయఖేయముల నాడెడునన్నులగుబ్బచన్నులన్, గులికినయేణనాభినవకుంకుమసంకుమదాంకపంకసం,కలితవిలేపము ల్గరఁగి గమ్మని కమ్మనితావు లీన...హ. న. ౧. ౧౦.

౬. తాఁకించు ?

క. తల దలతోఁ దాఁకించినఁ,దల మీఱుం గాలు గాలఁ దాఁకించిన మి,క్కిలికాలు గలుగుఁ జేతులఁ, గులికినఁ దనచేయి మీఁ దగున్ వ్రేటునకున్. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౬.

వి. ౧.శృంగారపుఁగుదిలిక.

గీ. దానితిన్ననినునుఁబల్కు దానికుల్కు, దానియొయ్యారమును మెచ్చి తాల్మి నిలుప, లేకవరుణుండుగూడ స్ఖలించెఁ దేజ, మదియు మునుపటిఘటమందె యలిప యుంచె. ఉ. రా.౬. ౩౭౪.

వ. ... మేలి మైనకులుకుల రసికజనంబులమనంబుల ములుకొలుపన్ జాలి... మనుచ. ౫. ౧౦౧.

౨. విలాసము; అందము, ఒప్పు.

సీ. బిత్తరము కులుకు బెడఁగు...హొయలనఁగ విలాస మొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

సీ. ఫలభంగములు నేయుపనిఁ బూనెదరు గదా కులుకులా యివి మీకుఁ జిలుకలార. కృ. శకుం. ౨. ౨౦౯.

మ...ఏరా యధరామృతం బొసఁగి న న్మన్నింప రా యంచు దైన్యరసం బుప్పతిల న్నెలంత వలవంతం గుల్కులం జిల్కుపాం,దరగండ చ్యుతబాష్పధార కొనగోటన్ మీటుచుం బల్కఁగన్. సారం౫. ౨. ౧౨౯.

చ...కులుకు చల్లెడుచూపులు...కవిరా. ౫.౩౧.

(ఆ) కుమ్మరి కుండలపై చేయుశిల్పము. (ఒకవిధమగునకిషిపని) హంస. ౫. ౧౩.

విణ. ౧. శృంగారపుఁగుదిలిక గలది.

సీ. గుత్తంపుఱవిక దా హత్తుకుండఁగఁ జేసి కలపంబు కులుకుగుబ్బలను బూయు. హంస. ౧. ౧౨౬.

వ. కొందఱు కులుకులాఁడులు తమకులుకుగుబ్బలం బోలకున్న నీళ్లు మోయించి రనఁ జాలు జాళువాగిండ్లు పూని కెలంకులం గొలువుసేయ...ఉ. రా. ౫. ౨౮౭.

సీ. వసివాళ్లు వాడెడుపవనాబ్జములతోడ వలపుఁ దల్పెడుకుల్కుటెలుఁగుతోడ. పరమ. ౪. ౧౧౧.

౨. మనోజ్ఞము, ఒప్పిదము, అందమైనది.

సీ. కులుకుఁబాయపురాచతలిరాకుఁబోఁడులు... నీలా. ౧. ౨౭.

సీ. నగుముద్దుమోమున మృగనాభితిలకంబు కులుకుడాల్ సిరులు ముంగురుల నొరయ.దశా.౧. ౭౧.

కుల్కుఁదనము=అందము.

గీ. కుందనముఁ గేరుచెక్కుకుల్కుందనంబు, పల్లవము నవ్వుచరణసంపల్లవంబు. చంద్రా.౫. ౧౨౫.

జ: కులికించు, కులుకులాఁడి.

కులుకు(ల్కు)లాఁడి. వి.(√కులుకు) విలాసములు గలస్త్రీ; స్త్రీ.

గీ. ... సింగార మొలుక ముద్దుఁ,జిలుకకడ నిల్చెఁ గోమటికులుకులాఁడి. శుక.౧.౧౪౭.

వ. ... చిలుకలవలెఁ బలుక నేర్చినకొందఱు కులుకులాఁడులు...ఉ.రా.౫.౨౪౭.

చ. ... అప్పలుకులకుల్కులాఁడి నను భవ్యకవిత్వధురీణుఁ జేయుతన్. భోజసుతా. ౧. ౬.

(పలుకులకుల్కులాఁడి=పలుకులవెలంది, సరస్వతి.)

కులుక్కగుంజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఉల్కాగ్ని,కొఱవినిప్పు. (కల్ప)

కులుప. వి. (త. కుసుప్పై=వాఁపు.) శోఫవ్యాధి, వాఁపు.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.)

ద్వి. వెలికుఱికినకండ్లు వ్రేలుచన్నులును, గులుపవట్టినమేను కోఁతిమొగంబు. ద్వి. పరమ.౪. ౨౯౭ పా.

కుల్మాషము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ)శబలము, చిత్రవర్ణము గలది. (కే.ని.) వి. అ.న. కాంజికము, పులియఁబెట్టిన కడుగునీరు. పుం. ౧. అలసందెలు,బొబ్బరలు. ౨. మినుములు లోనగువానిగుగ్గిళ్లు. ౩. కురువిందమణి. ౪. యవపిష్టము. ౫.నూపభక్తము, పులగము. ౬. శబలము,చిత్రవర్ణము. (కే.ని.)

కుల్యా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.కృత్రిమసరిత్తు,కాలువ. ౨. జలప్రణాళి, తూముకాలువ. ౩. జీవంతిక,తిప్పతీఁగె. ౪. నది,ఏఱు. (వై.ని.) ౫. సాధ్వి, క్రొత్తడి. (హలా. ని.)

కుల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ, అ.) ౧. సత్కులమునఁ బుట్టినది. ౨. మాన్యము, గొప్పది. ౩. కులమునకు హితమైనది. వి. అ. న. ౧. అస్థి,ఎముక. ౨. మాంసము. ౩. శూర్పము, చేట. ౪. అష్టద్రోణపరిమాణము.

కుల్లిమి=కుల్లెము. వి.ఒకజాతిమలుఁగుపాము, పాఁపమీను. (బ్రౌ.)

కుల్లెము=కుల్లిమి. (బ్రౌ.)

కుళము. వి.(త. కుళమ్=చెఱువు)కొలను, చెఱువు.

గీ. ఇవి మహాశక్తు లివి జ్యోతు లివి మఠంబు, లివి

య మణిమయపుందంతు లివి కుళంబు,లివి సువర్ణాళ్ల సముదయం బివి తటంబు, లనుచుఁ బేర్వేరఁజూపుచు నరిగి యంత. చెన్న. ౩. ౮౫.

కుళాయ=కుళ్లాయి.

మ. తలహొంబట్టుకుళాయలుం దళుకునిద్దాయొంట్లు...దశా. ౭. ౧. ౩౩. ఉ. రా. ౫. ౨౭౦.

కుళాయి=కుళ్లాయి.

గీ. పొత్తములు మేల్కుళాయి పల్ముత్తియంపుఁ,బోఁగులును ... కల్గి ముంగిటికి వచ్చి, నిలిచె వడి నొక్కనాఁడెంపునేలవేల్పు. నీలా. ౧. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౫౫. భాను. ౮. ౬౦.

కుళి(లి)ంగము. సం. వి. అ. పుం. చటకము, పిచ్చుక.

కుళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగి.

కుళిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కర్కటము,ఎండ్రి. ౨. (జ్యోతి) కర్కటరాశి.

కుళీరము. సం=కుళిరము.

కుళుపు. వి. రాజావర్తమనుమణివిశేషము. (బ్రా.) ఉంగరమునకు పొదిగెడువిశాల మగుమణివిశేషము. (శ. ర.)

చ. సరసిజసంభవుండు పురసారసగేహినికిన్ రచించున,చ్చెరు వగునీలపుంగుళుపు చెక్కిన మేలిపసిండిముద్దుటుం,గర మన మింటితో నొరయికన్ గనుపట్టెడు గోపురస్ఫుర,ద్గురుతరశాతకుంభరుచిగుంభితసాలము వీట మిటుగన్. చంద్రా. ౧. ౮.

కుళ్లా(ల్లా)=కుళ్లాయి.

లయగ్రాహి...దోర,త్నాంగదము కుంకుమతరంగముల గుప్ప జిగి వొంగుబురుసాపనిబెడంగు గలకుళ్లా, నింగికిఁ దళత్తళ లొసంగ ... రా. వి. ౨. ౩౯.

శా. కుల్లా నెట్టితిఁ గోక సుట్టితి మహాకూర్పాసముం దొడ్గితిన్ ... తల్లీ కన్నడరాజ్యలక్ష్మి దయ లేదా నేను శ్రీనాథుఁడన్.(శ్రీనాథుని చాటువు.)

గీ. ప్రబలు వస్త్రముకుటము కుల్లా కుళాయి,యనఁగ...ఆం.భా. ౨. ౧౫౫.

కుళ్లాయి=కుళాయ, కుళాయి, కుళ్లా, కుళ్లాయ. వి. (సం. ఖోలకః.క.కుల్లాయి.త.కుల్లా) చిన్నటోపి.

సీ. పరిజనంబులు వీఁచుసురఁటితెమ్మెరల బంగరు వ్రాఁతకుళ్లాయికళలు గదల.చంద్ర.౨.౯౩.

ద్వి. తల యున్నఁ గుళ్లాయి తగిలింపవచ్చు. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౯ పా. ౧౨ పం.

కుళ్లాయ=కుళ్లాయి.

క. తల గలిగినఁ గుళ్లాయలు, గల వేవగనైన నీవు గలిగినఁ దాదృ,క్కులరవము లెన్నియైనం, గలిగెడుఁ బోకు మని యడ్డకా ల్వేయంగన్. సారంగ. ౨. ౧౬. (శ.ర. పా-కుళ్లాయులు. ముద్రి.)

కుళ్లు=క్రుళ్లు. అ. క్రి. ౧. (కాలాతిక్రమణము చే ఫలాదులు) చెడు, పాడగు.

ఉదా: మామిడిపండు కుళ్లినది.

గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభోజలార,చారు బిసబాహులార రంభోరులార, కందఁగానేల ముడుఁగుచుఁ గుంద నేల,కుళ్లఁగా నేల తలవంపుగొళ్లవేల. చంద్రా. ౮. ౨౫౮. (రెండవయర్థమునకుఁ గూడ ఇది యుదాహరణము.)

౨. (మనస్సులో) దుఃఖించు, తపించు.

ఆ. కొండఱాళ్లు దెచ్చి కోరికఁ గట్టిన,గుళ్లలోనఁ దిరిగి కుళ్ల నేల,పాయ రానిశివుఁడు ప్రాణిగాయి యుండంగ. వేమన. ౨. ౧౮౯.

వి. ౧. చింత, అంతస్తాపము.

(వ్యవ) ఆకుళ్లుతో వాఁడు సగమయి పోయినాఁడు.

౨. కాపట్యము, కాలుష్యము.

ఉదా: వాఁడు మనస్సులో కుళ్లుపెట్టుకొని మాటలాడుచున్నాఁడు.

౩. కుళ్లినపదార్థము; మాలిన్యము.

(వ్యవ) ఆతూములో కుళ్లు అంతయు తీసివేయుము. ఒడలికుళ్లు. బట్టలకుళ్లు.

విశ. కుళ్లినది, చెడిపోయినది.

గీ. కుళ్లుఁదిత్తికిఁ గవిసినకుక్క వోలె. రామలిం. ౮-౩.

కుళ్లుకుళ్లు. వి. దగ్గునప్పుడు కలుగుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ... కుళ్లుకుళ్లున దగ్గుకొనుచు,నుండు మనుజుండు జర తన్ను నిండ ముంప. శివధ. ౫. ౬౮.

కుళ్లుకొను=క్రుళ్లుకొను. అ. క్రి. (√కుళ్లు-స్వార్థమున 'కొను') కుళ్లు,(మనస్సులో)దుఃఖించు,పరితపించు.

సీ. గొలియమందల నించుకొనసైతిఁగా యంచు గొల్లవాఁ డూరకే కుళ్లుకొనఁగ. శుక. ౨. ౫౬౩.

కుళ్లుపోతు=క్రుళ్లుపోతు. విశ. దుఃఖశీలుఁడు,మనస్సులో నెప్పుడును తపించువాఁడు. (శ. ర.)

కువ=కువ్వ. వి. (త. కువై.) ౧. కుప్ప, రాశి.

క. వివిధాస్త్రకోవిదుఁడు వా,నవి వానిరథంబుఁ బార్ష్ణి సారథుల మహిం,గువలుపడ నేసె... భార. ఆది. ౬. ౮౨.

౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ.)

కువంగము. సం.వి.అ.న. సీసము.

కువకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘోలీశాకము, చేఁతరాసికి.

కువకువ. వి. కోకిలధ్వన్యనుకరణము.

చ. నునుఁజిగురాకు మేయుతతి నోరికెలంకులఁ దేఁటి గుట్టినన్, వనతరుశాఖలన్ గువకువ ధ్వనిఁ బాఱు పికాంగనన్ బికం, బనునయ మొప్ప మాన్పగతి నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁ జేర్చి చుం,బన మొనరించె...మనుచ. ౩. ౮౨.

కువజ్రము. సం.వి.అ.న. వైక్రాంతమణి.

కువము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము,కలువ.

కువరము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ఒగరు గలది.వి.అ. పుం. తువరము, ఒగరు.

కువలము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము, కలువ.

౨. బదరీఫలము,రేఁగుపండు. ౩.ముత్యము.(మే. ని.) ౪. జలము. ౫.సర్పోదరము, పాముకడుపు. (వాచ.)

కువలయము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్పలము,కలువ.

౨. నల్లగలువ. పుం. న. భూమండలము.

కువలయాపీడము. సం.వి.అ.పుం. ఒకయేనుఁగు. (ఇది కృష్ణునిచే చంపఁబడిన కంసునియేనుఁగు.)

కువలయాశ్వుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ధుంధుమారుఁడను రాజు.

కువలయిని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ.నల్లగలువతీఁగె. ౨.కువలయసమూహము.

కువలయేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧.కలువలఱేఁడు, చంద్రుఁడు. ౨.భూమండలాధిపతి,రాజు.

కువలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేఁగుకి.

కువలేశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందుఁ బరుండువాఁడు-విష్ణువు.

కువాటము. సం. వి. అ. పుం. తలుపు, కవాటము. (వై. ని.)

కువాడము=కువ్వాడము, కువాళము[1]. వి. ౧. కపటచేష్ట.

ద్వి. లోకంబులో లేనిలొటతొటకత్తె, నీకువా
డమ్ము లన్నియు మాకుఁ దెలియుఁ, గైకొని
మేఁకలఁ గాచిరా పొమ్ము, నీకంటె మిక్కిలి
నెఱజాణ నేను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౪
పం.

౨. కాపట్యము.

ఆ. నీకువాడ మెల్ల నిన్న రాతిరి గంటి, నమ్మ చెల్ల
నిన్ను నమ్మరాదు, నవ్వ గాదు రేయి నా ప్ర
క్కలోనుండి, కలవరింప లేదె చెలుల నెల్ల.
శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కువాడి=కువాళి. (కువాడము+ఇ.)

ద్వి. కృచ్ఛ్రఖ ద్వీపాంతరంబుననుండి, వచ్చిన
యట్టికువాడిపద్రంగి, యవగడం బైనయా
యాలయం బిట్లు, నవరించె నని నవనవ గాఁ
గ వింటి. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౨3 పా.

కువాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పరులదో
షమును ప్రకటించువాఁడు. ౨. దుర్భాషలాడు
వాఁడు. 3.కుత్సితవాదము చేయువాఁడు.

కువాళము[1]=కువాడము. వి. కపటచేష్ట.

చ. తెలిసితి హో యి దంతయును దేవరపట్టపుదేవి
కైతవం,బలసుతుఁ బాడి దప్పినను నాజ్ఞయొ
నర్పఁగ లంచ మిచ్చి వే, పిలిచి తలార్ల చేత
ననిపించిన దిట్టుల నీకువాళముల్, దెలియక
వెఱ్ఱిరాజ యిది లెస్స నిజం బని నమ్మినాఁడ
వే. సారంగ. 3. ౨౦౭.

విణ. కపటి, కుత్సితుఁడు.

గీ. తాడిమ్రా నుక్కు మీఱంగ నూడఁ బెఱికి,యు
క్కువాళంపురక్కనుఁ డెక్కకొన్న,యర
ద మఱపఱ లొనరింప నలిగి వాఁడు, వానిని
న్నోనలుఱక నొవ్వంగ నేసె. అచ్చ. రా.
సుం. ౧౧౯.

జ: కువాళి.

కువాళము[2]. వి. వాహనము లోనగువానిగొసెన.

సీ...వాహనాద్యాచ్ఛాద్యవస్త్రసంజ్ఞ,తనరుఁ గు
వాళ మంచనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

జ: కువాళించు.

కువాళి=కువాడి. విణ. (కువాళము[1]+ఇ) మోస
గాఁడు.

చ...వేడ్కఁ గాఁ డగుచు నక్కట యీకొఱగా
మిచే మనుం, జెఱుప నుపాయ మెంచి యి
లు చేర్చెను దేవరసామ్ముఁ దెచ్చి యీ,యఱ
నకువాళి యింత యురి యౌ నని కానక పో
నపోయితిఁ. వైజ. ౪. ౯౫.

కువాళించు. స. క్రి. (√ కువాళము[2])- గొసెన
గాఁ జేయు-కప్పు.

మ. ప్రకటస్నేహ మెలర్ప నాతనిపయిం బద్మా
వతీకాంత వా, లికక్రొవ్వాఁడి మెఱుంగుఁ
జూపుల నివాళించెఁ గువాళించుచున్. వి
క్ర. ౮. ౨౪.

కువాహులము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ.

కువిందుఁడు. సం. వి. అ. పుం.తంతువాయుఁడు,
సాలెవాఁడు.

కువిచిలు. వి. మృత్పాత్రవిశేషము.(బ్రా). హంస.
౫. ౧౨.

కువృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చెడ్డనడవడి.

కువృత్తికృత్తు. సం. విణ. (త్) కువృత్తిని చేయు
వాఁడు. వి. త్. పుం. పూతికరంజము, నెమిల
డుగు ?.

కువేణి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ.మత్స్యధాని, చేఁపలబుట్ట.

కువేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ.
(కే. ని.)

కువ్వా=కువ. వి. ౧. రాశి, ప్రోగు.

వ... పెన్నెలఁ జెన్నలరువెన్నెలకువ్వలమువ్వం
బున నివ్వటిల్లు తెల్లజల్లుల నుల్లసిల్లుబల్లిదంపు
జల్లిమొకంబులును...ప్రబంధ. ౧౫౬.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ,గు
వ్వ యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ,
రాశి యగు... ఆం. భా. ౨. ౧౦౧. అ. మ.
క. ౫. ౨౨౨ పా. ౨౮ పం.
౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ)

కువ్వాడము=కువాడము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుశ. సం. వి. అ. పుం. న. దర్భ. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱపుకళ్లె
ము, వాగె. ౨. అరణి. (వై. ని.) 3. రజ్జువు, త్రాడు.

కుశపము. సం. వి. అ. పుం-దీనితో నీరు త్రాగుదురు-
పానపాత్రము.

కుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧ ఒకద్వీపము. ౨. యోక్త్ర
ము, పలుపు. న. ౧. జలము. ౨. హ్రీబేరము, కురు
వేరు. (కే. ని.)

కుశలప్రశ్నము. సం. వి. అ. పుం. క్షేమము నడు
గుట.

కుశలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చతురము, నేర్పు
గలది. ౨. క్షేమము గలది. 3. శుభమైనది. ౪.
పుణ్యమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షేమము. ౨. శుభ
ము. 3. పుణ్యము. ౪. పర్యాప్తి, సమృద్ధి, పూర్ణత.

కుశలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కుశలము గలవాఁడు.

కుశస్థలము. సం. వి. అ. న. కన్యాకుబ్జదేశము.

కుశస్థలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్వారక.

కుశాంగుళీయము. సం. వి. అ. పుం. పవిత్రము, దర్భ
లతో చేసినయుంగరము.

కుశాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కోఁతి. (వాచ.)

కుశాగ్రబుద్ధి. సం. విణ. (ఇ)-కుశాగ్రముపంటిబు
ద్ధిగలవాఁడు-చుఱుకైనబుద్ధి గలవాఁడు.

కుశాగ్రము. సం. వి. అ. న. దర్భమొన.

కుశాగ్రీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుశాగ్రము
వంటిది, వాఁడియైనది. (బుద్ధి, మొ.)

కుశాసనము. సం. వి. అ. న. దర్భాసనము.

కుశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. ౨. ఇ
నుముతో చేసినవస్తువు. (కే. ని.) 3. భగ్నాస్థిబం
ధము, విఱిగినయెముకలు అతుకుకొనుటకు కట్టిన
కట్టు. (వై. ని.)

కుశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. ౨. గ
వేధుక, అడవిగోదుమ॥.

కుశికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూనె మొదలగువాని
మడ్డి. ౨. అక్షము, తాండ్ర॥. 3. సర్జవృక్షము,
మద్ది॥.

కుశికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మెల్లకంటివాఁడు.
వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి. (ఇతఁడు విశ్వామి
త్రునితాత. వాచ)

కుశీదము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదము, ధనము
వడ్డికిచ్చి బ్రతుకువృత్తి. ౨. రక్తచందనము॥.

కుశీలవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నటుఁడు. ౨.
వంది, బట్టువాఁడు. 3. గాయకుఁడు. ౪. యాచ
కుఁడు. ౫. వాల్మీకి.

కుశుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పాపిష్ఠుఁడు,
కుత్సితకర్మము చేయువాఁడు. ౨. మత్తుఁడు, మ
దించినవాఁడు. వి. అ. పుం. రాముని పెద్దకొడుకు.

కుశేశయము. సం. వి. అ. న- నీటియం దుండు
నది-పద్మము, తామర. పుం. ౧. సారసపక్షి.
౨. కర్ణికారము॥.

కుషాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోఁతి. ౨. అగ్ని.
3. సూర్యుఁడు.

కుషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జలమిశ్రితము,
నీటితో కలపఁబడినది.

కుష్ఠకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మార్కండిక, నేల
తంగేడు ॥.

కుష్ఠగంధి. సం. వి. ఇ. న. ఏలావాలుకము, నూఁ
గుదోసె॥.

కుష్ఠగంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరున్.

కుష్ఠఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కుష్ఠవ్యాధిని పోఁగొట్టునది. (ఔషధము.) వి. అ. పుం. ౧. హితావలిన్. ౨. ఖదిరము, చండ్రన్. చేఁతిపాట్లన్.

కుష్ఠఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాయువిళంగమున్. ౨. కాకోదుంబరికన్. 3. వాకుచి, కారుగచ్చన్.

కుష్ఠనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చన్.

కుష్ఠనుత్తు(దము). సం. వి. ద్. స్త్రీ. భారద్వాజి, అడవి ప్రత్తిచెట్టు.

కుష్ఠము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) భూమియందుండునది. వి. అ. పుం. న. ౧. వ్యాధివిశేషము. (ఇది పదునెనిమిదివిధములు గలది.) ౨. చెంగల్వకోష్టున్. (శే. ని.)

కుష్ఠసూదనము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, రేలన్.

కుష్ఠహంత. సం. వి. ఋ. పుం. హస్తికందము, ఒకవిధ మగుకందన్.

కుష్ఠహంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాకుచి, కారుగచ్చన్.

కుష్ఠహృత్తు. సం. వి. ద్. పుం. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచండ్రన్. (వెలితుమ్మ. అనికొందఱు.)

కుష్ఠారి. సం. వి. ఇ. పుం-కుష్ఠమును పోఁగొట్టునది-౧. గంధకము. ౨. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచండ్రన్. (వెలితుమ్మ అనికొందఱు.) 3. చేఁతిపాట్లన్. ౪. ఖదిరము, చండ్రన్.

కుష్ఠి. సం.విణ.(న్.నీ.న్) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్ఠితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్మలము. సం. వి. అ. న. ౧. ఛేదనము, కోఁత. ౨. ఛాదనము, కప్పుట. 3. వికాసము, విరియుట.

కుష్మాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్కారువు, గుమ్మడిన్. ౨. దేవతాగణవిశేషణము. 3. భ్రూణము, గర్భపిండము.

కుష్మాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్కారువు, గుమ్మడిన్. ౨. ఉమ, నల్లఅగిసెన్.

కుసి. వి. (క. కుసి.) మంచపుకోడు మున్నగువానిరంధ్రములలోఁ జొనుపుటకు సన్నముగా చెక్కినపట్టె మున్నగువానిచివర, పట్టికాగ్రము; అవయవములసంధి.

సీ. ...కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్రమై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

సీ. పసిబాలుఁ డగునాఁడ బండిరూపమునైత్యవీరునిఁ గుసులకు విఱుగఁ దన్నె. చిత్రభా. ౫. ౧౭౨.

క. కసరి పొదరిల్లు వెడలఁగ, నొస లొకతలిరాకు దాఁకె నునుగాడ్పునకున్, భసలగుణ మెక్కువెట్టఁగఁ, గుసుమశరాసనునివిల్లు కుసుల కువిఱిగెన్. కకు. ౧. ౧౭౯.

గీ. కొమ్ముతాఁకులఁ గుసులుకుఁ గూల మబ్బులు... చిక్కుపడక చరించు నం దొక్కకరటి. రా. వి. 3. ౪౯.

కుసిగుంపు. వి. (√కుసి?) శ్రమము, బాధ.

ద్వి. అని తనకొంగు చయ్యనఁ జుట్టి పట్టి, కొని పోకు మని కుసిగుంపు గావింప. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౪౫ పా. ౪ పం.

చ. ...నాకు నీ, కొలు విఁకఁ జాలు నన్నుఁ గుసిగుంపులఁ బెట్టు వధింపఁ జూచుఁ గే, వలనరకంబు గా కొలుచువారికి దుష్ప్రభుసంశ్రయం బిసీ. వేం. పంచ. ౧. ౪౨౯.

క. రుసివంటిదాన న న్నీ, కుసిగుం పావరించి యేమి గుడిచెదు పాపం, బసివోలెఁ దాఁకు నిను

నే,నుసురన్నం జాలుఁ జాలు నోహో యను డుఁ. వేం. పంచ. ౧. ౨౫౨. (కుసిగుంపాన రించు=బాధపెట్టు.)

కుసిగుంపునడక=అలసగమనము, మందగమనము.

ద్వి. కుసిగుంపునడకలతో డెబాఁపతలు,అసమాన గతి వచ్చి...అ. మ. క. ౫. ౨౩౬ పా. ౨౪ పం.

కుసితము. సం. వి. అ. పుం. జనపదము, దేశము.

కుసితాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కుసిదాయి.

కుసితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్డివ్యాపారమువలన బ్రదుకువాఁడు.

కుసిదము. సం=కుసీదము.

కుసిదాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుసిదుని పెండ్లాము.

కుసిదుఁడు. సం=కుసీదుఁడు.

కుసిలించు=కుసులు.అ. క్రి.(√కుసులు) అతృప్తిచే ఖేదపడు, మనోవ్యాకులత నొందు. (శ. ర, బ్రా.)

కుసిలింత. వి. (√ కుసిలించు) అతృప్తిచేఁ గలిగిన ఖేదము, మనోవ్యథ. (శ. ర, బ్రా.)

కుసీద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధనము వడ్డి కిచ్చి బ్రదుకు స్త్రీ.

కుసీదము. సం. వి. అ. న. వడ్డివ్యాపారమువలన జీవించుట.

కుసీది. సం. విశ. (న్. నీ. న్)=కుసీదుఁడు.

కుసీదికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ)=కుసీది.

కుసీదుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) వృద్ధిజీవి, వడ్డిచేత బ్రతుకువాఁడు.

కుసుంబా. వి. (సం. కుసుంభః. త. కుసుంబా.) కుసుంభవర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రాణింపఁ గల్కితురాయి మెఱయ. వేం. మా. ౧. ౧౩౪.

ద్వి. పసిమి గుల్కెడుకుసుంబాపాగఁ జుట్టి,వెస బంగరపురంగువిరులంగి దొడిగి. మృ. వి. ౧. ౩౨.

కుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మహారజనవృక్షము, కుంకుమచెట్టు. ౨. కమండలువు. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. బంగారు.

కుసుంభరాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంకుమపూవుయొక్క ఎఱుపు. ౨. కుంకుమపూవువలనఁ గలిగినయెఱుపు. ౩. కుంకుమపూవువంటి యెఱుపు. ౪. నాయికానాయకులపూర్వానురాగభేదము, కుసుమపూవువన్నెవలె పైకి శోభించినను హృదయమున గాఢముగా లేకతుదకు వీడిపోవు అనురాగము. (నాయికానాయకులపూర్వానురాగము త్రివిధము:-౧. నీలీరాగము=పైకి మిగుల శోభింపకున్నను హృదయమున గాఢముగా నుండి ఎన్నటికిని చెడనియనురాగము. ౨. మంజిష్ఠారాగము=పైకి మిగుల శోభించునదియు ఎన్నటికిని చెడనిదియు నగుననురాగము. ౩. కుసుంభరాగము. చూ. ౪.అర్థము.)

కుసుని. విశ. వామనుఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక కుసుని... వామనాఖ్య దనరు. ఆం.భా. ౨.౧౨౩.(బ్రా. పా-కుసులి. ముద్రి. పా.)

కుసుమ=కుసుమము. వి. (క. కుసుమ్బె.త. కుసుంబం.) ౧.ఒకజాతిపూలమొక్క. (బ్రా-ఒకజాతిచెట్టు. శ. ర.) ౨. సస్యవిశేషము. ౩. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గోదుమ పెదనువ్వు కుఱునువ్వు తెలినువ్వు కుసుమ వెల్లగిసెయూ గోఁగు జనము. హంస. ౪. ౧౨౭.

౩. సస్యకుసుమము, నుంకు.

సీ. సస్యకుసుమసంజ్ఞ చను నుంకనంగను గుసుమ వాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

౪. (సం. కుసుంభః) కుసుంభపర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

మ. కుసుమం బెట్టినచీరకొంగు వోలయాం గ్రొ వ్వారుపాలిండ్లపై, త్రిసరంబుల్ పొలుపార ...క్రీడా. ౮౬.

గీ. కుముదకేదారమునసుండి క్రొత్తఁగిరియు, కమ లపండంబులకు వేడ్క గాఁపువచ్చు, కొద మతు మైదకడ కెక్కఁ గుసుమవెట్టె, నభిన వం బైనప్రథమసంధ్యాగమంబు. నైష.౮.౫.

౫. పుండునందలి మొలక. (బ్రౌ.)

కుసుమపూవు=కుసుంభపుష్పము.

సీ. కంకేళిచిగురాకు గర్ణపూరముఁ జేసి కుసుమ పూవులధూళి కురులఁ దాల్చి. ౫ ౩౭.

సీ. కుసుమపూ వనఁగఁ దగును గుసుంభాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

జ: కుసుమపూరాజనాలు.

కుసుమధన్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. మన్మథుఁ డు, పూవిలుతుఁడు.

కుసుమపురము. సం. వి. అ. న. పాటలీపుత్ర మను పట్టనము.

కుసుమపూరాజనాలు. వి. బ (కుసుమపూ+రా జనాలు.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కుసుమము=కుసుమ.

(ఎఱ్ఱరంగు.)

క. కుసుమం బద్దినవిధమునఁ, బసుపున హత్తించి నట్లు బంగారమునం,బసనిచ్చినగతి సంధ్యా, వసరంబున నింగి యరుణవర్ణం బయ్యెన్. నై ష. ౮. ౧౫౭.

చ. అలకనిజీబులోఁ గుసుమ మద్దినపావడ దోఁ ప...మనుచ. ౬. ౩౧.

(బ) ధాన్యవిశేషము.

సీ. బలుతీఁగెమల్లె లుపార్జించితిమి చాలఁ గుసు మముల్ చులుకఁగాఁ గూర్ప లేమె. కవిజ. ౧. ౧౩. ఆము. ౧. ౬౬.

కుసుమము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పువ్వు. ౨. స్త్రీరజస్సు. ౩. ఫలము, పండు. ౪. నేత్రరోగ విశేషము, కంటిలో వేయుపూవు. (శే. వి.)

కుసుమాంజనము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడిమలము నుండి తీయఁబడిపుష్పాకారముగనుండుకాటుక.

కుసుమాకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తోఁట. ౨. పూగుత్తి. ౩. వసంతర్తువు.

కుసుమాగమము. సం. వి. అ. పుం. వసంతర్తువు, ఆమని.

కుసుమాధిపము. సం. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెఁగ.

కుసుమాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ. (కల్ప)

కుసుమాస్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, పూవిలుతుఁడు.

(ఇట్లే: కుసుమాయుధుఁడు, కుసుమబాణుఁడు, కుసుమశరుఁడు, మొ.)

కుసుమించు. సం. అ. క్రి. పుష్పించు. (బ్రౌ.)

కుసుమితము. సం.విశే. (అ. అ. అ.) జాతకుసుమ ము, పువ్వులు పూచినది.

కుసుమేషువు. సం.వి.ఉ.పుం. మన్మథుఁడు,పుష్ప బాణుఁడు.

కుసురుకొను. అ.క్రి. (త.కునూన్=ఉపేక్ష, అల క్ష్యము.) ఉపేక్ష వహించు?

వ. అని తత్తిమి యడుగుచున్న రతిముఖవికారం బు గని మనసిజుండు మనంబునం గుసురుకొ నుచుఁ జెలువవ్వ నవ్వుచు నిట్లనియె.కు.సం. ౪. ౪౧౪.

కుసులు=కుసిలించు. అ. క్రి. అతృప్తిచే ఖేదపడు, మనోవ్యాకులత నొందు. (శ.ర, బ్రౌ.)

జ: కుసిలించు, కుసిలింత.

కుసుల్లు. వి.బ. దండకడియములు, స్త్రీభుజాలంకారములు. (బ్రౌ.)

సీ. అలికభాగమునఁ జింతాకువెడల్పుగఁ బొసఁగించుకొన్నవిభూతిరేఖ, సందిట నిరువంక నొందుపైఁడికుసుల్ల నందంబు నొందురుద్రాక్షపూస. గీ. అమర జంగము రాలయ్యె నభిలపల్ల,నావశీకృతసమ్మోహ యబలయశోద.శుక. ౨. ౩౨.

కుసువు. సం.వి.ఉ.పుం. గండూపదము,ఎఱ్ఱ,వానపాము.

కుసూలము. సం. వి. అ. పుం. ధాన్యముపోసెడు గాదె; సౌణక, మొ.

కుసృతి. సం.విశే. (ఇ) దుర్వృత్తి కలవాఁడు, చెడ్డనడవడి గలవాఁడు. వి.ఇ.స్త్రీ. ౧.చెడ్డనడవడి,శాఠ్యము. ౨. ఇంద్రజాలము. (కల్ప)

కుస్టు. కుష్ఠరోగము.

సీ. ... కుష్ఠులు మనఁ గుస్టనఁ బులు మన విలసిల్లు...అం.భా. ౨.౧౭౫.(ప్రాఁత ప్రతిపా)

కుస్తరించు. స.క్రి. ౧. లాలించు, బుజ్జగించు.

గీ. నవ్యాక న్యాశటోద్యాన చందనద్రు,కుంజముల నీలకుంతలఁ గుస్తరించి, కంతుసామ్రాజ్య మేలించి...ఆము. ౬. ౧౩౪.

వ. ... కందంబుఁ జఱచి మొగంబు దుడిచి ప్రస్తుతులఁ గుస్తరించి... మనుచ. ౪. ౧౧౪.

౨. ఉపశమించు, అనునయించు, ఓదార్చు.

గీ. కూఁతు గొంచెంబు కంచుమానఁ గుస్తరించి, యార్తి వారించి... వేం. పంచ. ౪. ౩౩౩.

గీ. పారలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు లేల,కస్తి పడెదమ్మ యని యొత్తి కుస్తరింప. సారంగ. ౩. ౪౨. ౮౦.రా. ఉ. ౧౩౭పా. ౭ పం.

౩. శాంతిపఱచు.

ఉ. ఇంచుక ప్రొద్దుపోకడకు నెవ్వరితో నుబుసేమి చెప్పుదుం, బంచశరవ్యథం దలఁకుభావము నేగతిఁ గుస్తరింతు...విక్ర. ౬. ౩౮.

౪. సమాధానపఱుచు,ఒప్పించు.

గీ. సమ్మదంబున వసుమంతుఁ దుమ్మలించి, కూర్మి బంధుల నందఱుఁ గుస్తరించి, గోలయుఁ బతివ్రతాధర్మశీల యగుమఁ, బ్రాణపద మైన యిల్లాలిపజ్జఁ జేరి. సుక. ౧. ౯౮.

ఆ. దానిఁ బట్టఁ బూనుకజిబీజా గనుఁగొని,సాని నిట్లు సేయఁ జనదు నాకుఁ, గూర్మి మీఱ మీరు కుస్తరించిటు తోడి, తెచ్చి కూర్ప వలయు నిచ్చలముగ. చంద్ర. వి. ౩. ౩౨.

౫. (లాలనార్థము) చఱుచు, చేతితో తట్టు.

చ. కనఁదగు తెల్లమానికపుఁగప్పుల నొప్పెడుచప్పరాలలోఁ,దవపొడ వైననిడఁగని తాళక యేయఁ గటంచుఁ గొమ్ములకా, జెనకఁగ వచ్చి కోటపయిఁ జేసివను త్తెపుసింగపుంగమికా, గనుఁగొని తాలు వేల్పుదొరగా రతఁ దౌదలఁ గుస్తరింపఁగఁగా. యయా. ౧. ౭౭. (శ. ర. పా.)

గీ. మస్తకము దువ్వి పలుమాఱుఁ గుస్తరించి,సమరసముఁ జూపి మెల్లనె నసుకుపఱచి, వానిబిగియించి తమ్మినూల్ వాని పడలి,పన్నెసోఁకిన ముందఱఁ బఱవ దయ్యె.చంద్రా.౩.౬౬.

౬. సేవించు.

గీ. కోటిపల్లీశుకోమలాంఘ్రులకు మ్రొక్కి, కుండలాముఖతీర్థంబుఁ గుస్తరించి, భీమమండలి దాపలఁ బెట్టుకొనుచు, గౌతమీగంగ లవణాబ్ధిఁ గౌఁగిలించె. భీమ. ౧. ౨౧.

౭. తాల్చు.

రగడ. కుటిలాలకములమీఁదఁ జిన్నిపువుఁ గుస్తరించు నమ్ముగ మణికర్ణిక. కాశీ. ౬. ౧౨౬.

సీ. సీమంతపథమునఁ జేర్చుక్కఁ సవరించి కురుల పైఁ జిన్నిపూ గుస్తరించి. కాశీ. ౭. ౧౪౭.

౮. ఆచ్ఛాదనముచేయు, కప్పు.

సీ. పొలుచు ముంజిముత్యాలయొరగుపాగ మెఱుంగు
నొసలిచిత్తరిబొట్టు ముసుఁగువేయ, జాతినీల
పుఁదాళిచాకచక్యప్రభల్ కస్తూరినెఱిపూఁ
తఁ గుస్తరింప. సారంగ. ౧. ౭౯.

౯. ఉల్లాసపెట్టు, సంతోషపెట్టు. (చూ. కుస్తరింపు.)

౧౦. ఆజ్ఞాపించు.

సీ. ఓరుదుపస్తాదులఁ జేర్వ్ర నాడాడ ముస్తాదు
గా నిల్వఁ గుస్తరించి. రంగా. ౨.౧౯౮.

జ: కుస్తరింపు.

కుస్తరింపు. వి.(√కుస్తరించే.) ఉల్లాసము.

ఉ. మారునిమాయపంపు దినమానము మేల్ సడలిం
పు జారిణీ,జారులకుస్తరింపు జలజంబులకుం
డలవంపు...కనఁగాఁదగఁ జీకటిగుంపు పెం
పుగాఁ. ల. వి. ౪. ౪౧.

కుస్తుంబరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ధాన్యాకము, కొత్తిమిరి.

కుస్తుంబురువు. సం. వి. ఉ. న=కుస్తుంబరి.

కుస్తుభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨. సముద్రుఁడు.

కుహ. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కుహకజీవి. సం. విశ. (న్.నీ.న్) మాయాజీవి.

కుహకము. సం. వి. అ. న-ఆశ్చర్యమును కలిగించునది-౧. ఇంద్రజాలము, మాయ. ౨. వంచన, మోసము.

కుహకస్వనము. సం.వి.అ.పుం-ఆశ్చర్యకర మగు ధ్వని కలది-కుక్కుటము, కోడి.
(ఇట్లే: కుహకస్వరము.)

కుహకుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ఇంద్రజాలికుఁడు. ౨. వంచకుఁడు, మాయకాఁడు.(వాచ.)

కుహన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కపటచర్య, దంభచర్య.
(దంభముచే కావించుధ్యానమూనాది.)

కుహనము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧. ఈర్ష్య గలది. ౨. మాయ గలది, వంచకము. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. సర్పకము, ఫట్టి. న. ౧. ఒకరకముమట్టికుండ. ౨. కాచభాజనము, గాజుపాత్ర.(మే. ని.) ౩. మాయ.

కుహరము. సం. వి. అ. న. ౧. రంధ్రము, బెజ్జము. ౨. గుహ. ౩. కోటరము, తొఱ్ఱ. ౪. కంఠము, గళము. ౫. కంఠధ్వని, ఎలుఁగు. ౬. చెవి. ౭. సామీప్యము. (కల్ప.)

కుహరితము. సం. వి. అ. న. ౧. శబ్దము. ౨. పికాలాపము, కోయిలకూఁత. ౩. రతికూజితము.

కుహళి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పూగపుష్పిక, వివాహాదులందు ఈయఁబడుతాంబూలము, మొ.(విల్యమ్సు)

కుహళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.

శ్లో. కాహళీ తు కుహళా స్యాత్. అ. పా. ప్ర. నాట్య. (ళ. ర.)

కుహికుహి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసరోగులు దగ్గునపుడు పుట్టెడుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ. ఘూకరవములచాడ్పున ఘోరవృత్తిఁ, దనరు
ఘనకాసకుహికుహిధ్వనులవలన, భావజుఁడు
వెళ్లిపోయినపాడుమేడ, పగిదిఁ గాన్పించు
ముదుసలిపడఁతి యొకతె. కళా. ౩.౮౩.

కుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుహువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. చంద్రకళ కానరానియమావాస్య. ౨. కోకిలధ్వని. ౩. హిమవత్పర్వతజాతనదీవిశేషము.

కుహూకంఠము. సం. వి. అ. పుం-కుహూ అనెడి ధ్వని కంఠమునఁ గలది-కోకిల.
(ఇట్లే: కుహూముఖము, మొ.)

కుహూలము. సం. వి. అ. న. సశల్యభూమిచ్ఛిద్రము, గసికలు నాటినగుంట. (వాచ)

కుహేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దట్టమైనమంచు, మూఁడమంచు.

కూ

కూ=కూయి.

(మొత్త)

ఆ. అకట యాఁడుకూయు నాలకూయును లాఁతి, వారికైన నరయ వలయు ననిన, నన్నుఁ గీచకుండు దన్నంగ నెట్టులు, నూఁడ నేర్చె ధర్మసూనుఁ డపుడు. భాగ. విరా. ౨. ౧౬౬.

జ: కూపెట్టు, కూయిడు.

కూఁక. వి. ౧. కూఁత.

ఉ. క్రొవ్వునఁ గూయుకోయిలలకూఁకలు శారికలాడుమాటలున్. శుక. చ. ౨. ౧౯. య యూ. ౮. ౧౨.

౨. అఱపు, బొబ్బరింత.

గీ. తోఁక యల్లార్చి కేవునఁ గూఁకఁ బెట్టి, దోరణము డిగ్గి పోరికిఁ దొడరునెడల. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౬.

౩. ఆర్తధ్వని.

సీ. ఒకమూల డాఁగి మేడకులకూఁకలు విని కలఁగి పయ్యెద మేరిఁ గప్పువెలఁది. దశా. ౮. ౮౫.

(౪) చీవాట్లు. (చూ. కూఁకలువేయు.)

అరగూఁకపెట్టు=అర్ధక్రోశప్రమాణము.

గీ. ఇంక మణిశైలమునకు వైకుంఠమునకు, నడుమ బిల్వవనం బంత నిడుపు వెడలు, పునను గను పట్టుఁ బంకజవనము దాని, చెట్టులకు నెల్లనరగూఁకపెట్టు పొడువు. వరాహ. ౧౦. ౧౨౬.

కూఁక(లు)పెట్టు=౧. అఱచు, బొబ్బపెట్టు.

క. అఁకట మలమలమాడుచుఁ, గూఁకలు వెట్టుచును బయటఁ గువలయసుదల, త్తాఁకల నుండఁగ నీకీ, పీఁకన్ భుజియింపఁ దగునె విప్రవరేణ్యా. శేష. ౧ ఆ. (శ. ర).

ఉ. ... దిశల్ వడఁ గూఁక వెట్టుచున్. రామా. ౮. ౧౦౯.

౨. కూయు.

క. సురగాలి యెదురు వీచెను, వఱ డొక్కటఁ గూఁకవెట్టె వసుమతి వణఁకెన్, ఉరగంబులు పొడచూపెను, హరిణసమూహంబు త్రోవ కడ్డము దాఁటెన్. మై. ౨. ౩.

కూఁకలిడు=౧. కూయు.

గీ. తలిరుఁబోఁడుల డెందము ల్తల్లడిల్లఁ, గూఁకలిడుకొంచు నెంతయుఁ గొఱఁత లేక, యాగడంబునఁ బురి విచ్చి యాడె దేమి, యక్కటా నెమ్మి నీయాట యుడివిఁ గలయ. నీలా. ౩. ౨౬.

౨. కేకలువేయు.

క. నాకొడుకుదు నాకోడలు, నేకతమునఁ బెనఁగఁ బాము నీతఁడు వైచం, గోక లెఱుంగక పాతినఁ, గూఁకలిడెన్ నీసుతుండు గుణమె గుణాఢ్యా. భాగ. ౧౦ పూ. ౩౨౫.

కూఁకలువేయు=౧. (పిలుచుటకు) కేకలు వేయు.

సీ. తెరువడ్డుకట్టంగ మరునికింకరులకుఁ గూఁకలు వేయునో కోకిలంబు. పి. శకుం. ౩. ౩౫.

౨. చీవాట్లుపెట్టు.

ఉదా: వానిని నేను కూఁకలువేయుదును లే.

జ: కూఁకరించు, కూఁకవేటు.

కూఁకటి=కుంకటి. వి. (సం. కూటకః) ౧. శిఖ, జుట్టు.

ఆ. వాఁడి యైనకత్తివాతియమ్మునఁ గొని, పగతు శిరము చెక్క తెగయ గొఱిగి, వరుల కెల్లఁ జూడ నవ్వగునట్లుగాఁ, గలయ నైదుగూఁకటుల నొనర్చె. భార. అర. ౬. ౨౫౦. (చూ. సం. భార. అర. ౨౬౩. ౧౦, ౧౯.)

ఉ. ముద్దులమాటలున్ జిఱుతమోమున నున్నని లేఁతచెక్కులున్, గొద్దిగ నున్న నెన్నడుముఁ గూఁకటికందకపాలపట్టికన్, విద్దెము నేయు ముంగురులు విప్పగుఱెప్పలగొప్పకన్నులున్, బ్రొద్దొకవింతయై యమరెఁ బుష్పసుగంధికి బాల్యవేళలన్. అని. ౨. ౨౧.

౨. నెమలిజుట్టు, చూడ.

సీ. పురి యనఁ బింఛంబు మెఱయఁ జుట్టు సిక
మంచు సిగ కూఁక టన నుల్లసిలుచు శిఖ.ఆం.
భా. ౨. ౯౬.

3. జుట్టు వెండ్రుకలు, శిరోజములు.

సీ. జడలయల్లిక యొయ్యాడ్చి సంపెంగనూనియఁ
బిన్నకూఁకట్ల జొబ్బిలఁగ నంటి. హర. ౨.
౧౦౭.

4. కాకపక్షము, జుల్పా.

సీ. ఉదకబిందుకలాప ముట్టియుట్టిపడఁగఁ గ
ర మొప్పుముద్దుకూఁకట్లతోడ. కాశి. ౪.
౬౯.

శ్లో. తోయార్ద్రకాకపక్షాగ్రమ్. సం. కాశి.

సీ. కూఁకటి యనఁ జిప్పకూఁకటి యనఁ గాక
పక్షంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

5. కూఁకటివేరు, తల్లివేరు.

ఉ. ఇత్తరళాక్షి మేనిజిగి యేలిక మేలిక దానిపైఁ
డి కీ, గుత్తపుగుబ్బలాఁడిజడ కూఁకటి చీఁక
టిమూలదుంప కీ, పుత్తడిబొమ్మకన్నుఁగవ
పోలిక వాలికగండుమీల కీ, బిత్తరిముద్దుమె
మ్మొగము పిన్నమ పున్నమచందమామకున్.
విజ. వి. ౨. ౧౦౮.

విశే. ప్రధానము. (చూ. కూఁకటివేరు.)

కూఁకటిప్రాయము = పిల్లజుట్టువయసు, లేఁబ్రాయము.

క. ఈరీతి మనిరి క్రమమున, నారఘుకులతిలకు
లనుదినాభ్యుదయతనూ, చారిమఁ గూఁకటి
ప్రాయము, వారై గురుమాతృభక్తి పరమాన
సులై. రామా. 3. ౧౪౭.

కూఁకటిరత్నము = చూడామణి, తలమానికము.

ఉ. చీఁకటికాసిచిమ్ము భవుచేలకుసుంభము తూ
ర్పుఁగొండకున్, గూఁకటిరత్నమబ్జరమకూరి
మిపంట చకోరరాజిపే, రాఁకటిమంట కో
కశిరజావళిగంట రథాంగశేలికిన్, దేఁకువ
పెంట మింటఁ జనుదెంచె దినేంద్రుఁడు
కాలఘంటయై. కాశి. ౪. ౯౭.

కూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱుకు = నిర్మూలముచేయు.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున హెచ్చిన
రాజవంశముం, గూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱికి...
జై. భా. ౧. ౬౪.

కూఁకటుల్ గొలిచి చేయుట = జుట్లు(=తలలు)కొలిచి పెండ్లిచేయుట, వధూవరులు ఈడుజోడుగా నుండునట్లు చూచి పెండ్లి సేయుట.

ఉ. ...కమనీయకౌతుక, శ్రీవిధిఁ గూఁకటుల్
గొలిచి చేసినకూరిమిసోమిదమ్మ సౌ, ఖ్యావ
హయై భజింప...మనుచ. ౧. ౫3.

జ: కూఁకటికువ్వె, కూఁకటిముష్వ, కూఁకటి
మూఁగ, కూఁకటివేరు.

కూఁకటికువ్వె. (శ. ర - కూఁకటిగువ్వ. బ్రా.) వి. (√ కూఁకటి) ఒకానొకపక్షి.

సీ. కూకటికువ్వె కుటాకకళ్కు...గీ. అనఁగ ని
ట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం.భా.౨. ౯౮.
(కూఁకటిగువ్వ - ప్రాంతప్రతిపా.)

కూఁకటిముష్వ. వి. (√కూఁకటి)ఒకానొకపక్షి, ధూమ్యాటము.

సీ. ... ధూమ్యాట మనఁగను గూఁకటిముష్వ
నాఁ గూఁకటిమూఁగ యనఁగ. ఆం. భా. ౨.
౯౧.

క. గువ్వలు కొఁజులు కూఁకటి, మువ్వలు లావుక
లు కోళ్లు పూరేళ్లు మొదల్, క్రొవ్వినపులుఁ
గులగమి నో, ళ్లువ్విళ్లూరంగ నప్పు దుర్వికన్
వ్రాలెన్. ఇందు. ౨. ౭౦.

కూఁకటిమూఁగ. వి.౧=కూఁకటిముష్వ. ఆం.భా. ౨.౯౧. ౨. భరద్వాజపక్షి. ఆం.సం.తిర్య.౧౫.

కూఁకటివేరు. వి. (√ కూఁకటి) కుంకటివేరు, తల్లివేరు.

క. ... మోహముఁ బట్టి దునుమాడక యీ, పిల్లలఁ
దునుముట కూఁకటి, వేళ్లుండఁగన్ మునిఁదికొ
నలు విఱుచుట గాదే. ప్రబోధ.౫.3. పండి
తా. పర్వ. 3౧౨ పా.

కూఁకరించు. స. క్రి. (√కూఁక) కూఁకలు వేయు, చీవాట్లు పెట్టు.

సీ... రేఁచి వారలఁ గూఁకరించి పోవు. సత్యభామాసాంత్వనము. ౪. ౫౭.

కూఁకవేటు. వి. (√కూఁక) ఒకజాతిపాము.

సీ. కూఁకవేటులు చిల్లుగులియలు త్రాఁచులు పెరజాలు గుఱ్ఱపుఁబెరజాలచటఁ. గీ. గలవు తక్కిన జెఱ్ఱిపోతులును ... ద్వా. ౭. ౬౭. (కూటబెట్టు-బ్రౌ. పా.)

కూఁకు=క్రుంకు. అ. క్రి. అస్తమించు.

సీ. ... కూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట ఆం. భా. ౩. ౬౯.

ఆ. మూఁక గూడి ప్రొద్దు గూఁకుదాఁక. ష. చ. ౩. ౧౨౫. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

కూఁకుడు=కుంకుడు. వి. (క. కూగటి.) కుంకుడు చెట్టు. (చి. ని.)

సీ. ... చీకిరేను కూఁకుడు నెమ్మి ప్రేంకణమ్ము. హంస. ౪. ౧౧.

కూఁత. వి. (√కూయు) ౧. అఱపు, కేఁక.

సీ. మొన్నఁ బారాశర్యముని కోట రాఁ గూఁత లెగయించి వెరవేఁకి యెత్తఁజేసె. కువల. ౨. ౭౦.

సీ. పాటఁ బాటిగఁ బాడి పరభృతమ్ముల రేఁచి కూఁతలు వేయించెఁ గొమ్మ యొకతె. చంద్రా. ౩. ౬౯.

౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.

వ... అట్లు కూఁత ముట్టి పట్టుకొని... కళా. ౩. ౧౫౩. (కూఁతముట్టి = కూఁతననుసరించి వచ్చి.)

గీ. మొఱ్ఱ యన మొఱ యనఁగ వాపోక యనఁగఁ, గూయి నాఁ గూఁత నాఁగ నాక్రోశ మొప్పు. ఆం. భా. ౧. ౧౧.

౩. ప్రలాపము, ప్రేలుడు.

చ. తలఁకక యోసి యేమిటికి [illegible] దలపెట్టినదానవిచ్చటం, దెలియము గా నీవు పెనుఁద్రిమ్మరికూఁతలదానవే కదా. కళా. ౫. ౫౦.

గీ. ఇచ్చినను నేమి వినయోక్తు లెఱుఁగవలయు, గడుసుఁగూఁతల సత్కీర్తి గలుగఁబోదు. వేణు. ౫౯.

పోటుకూఁత=పీరాలాపము.

క. అని పలుక మఱియు నాతఁడు, మన సీయక యున్నఁ జూచి మంచిది పతిచే, నినుఁ దునిమించెద ననుఁ గనుఁగొనరా యని బోటి పోటుకూఁతలు పెట్టెన్. శుక. ౨. ౫౩౨.

సా: ఇతఁడు కూఁతకరణము గాని వ్రాఁతకరణము గాఁడు:- మాటలప్రోగు గాని పనిచేయ లేఁడని భావము.

కూఁతలిడు=కూయు.

వ... దుంపదూండ్లు మెసవి విసువక కూఁతలిడు. కొదమరాయంచలును... నీలా. ౩. ౧౦.

కూఁతలువెట్టు=కేఁకలువేయు, అఱచు.

ఉ. బందులఁ బట్టి చోరకులు బాధ యొనర్పఁగ ధారణీసురుల్, గుంది సమస్తసంపదలు గోల్పడి కానలలోన నుండఁగాఁ, గొంద ఱెఱింగి కట్టి వెసఁ గొట్టుచు భంగము లెల్లఁ జేయఁగాఁ, గొందల మంది యేడ్చుచును గూఁతలు వెట్టెద రాలకింపుఁడీ. వి. పు. ౨. ౧౩౦.

కూఁతకైదువు. వి. (√కూఁత) శంఖము. (శ. ర.)

కూఁతనేల. వి. (√కూఁత) కూఁతవేటుమేర, కోసునేల, క్రోశము.

సీ. ... కూఁతపట్టునేల యనంగఁ గూఁతనేల యనంగఁ గ్రోశము... ఆం. భా. ౨. ౬.

కూఁతపట్టు. వి. (√కూఁత.) కూఁతవేటుమేర. (శ. ర.)

కూఁతపట్టునేల. వి. (√కూఁత) కూఁతనేల, క్రోశము. ఆం. భా. ౨. ౬.

కూఁతవేటుమేర. వి. (√కూఁత)-కూఁత వేసినచో వినఁబడునంతదూరము-కోసుదూరము.

సీ. బ్రహ్మర్షు లధివసింపఁగఁ గోరుకొనుచోట
వీటికోటకుఁ గూఁతవేటు మేర. గీ. విరివిరగ
రు వినిర్మించె విశ్వకర్మ. కవు. ౨. ౮.
ఇట్లే: కూఁతవేటుదూరము.
సీ. విను మిచ్చటికిఁ గూఁతవేటు దూరంబునఁ
గల దొక్క హ్రదము నిర్మలజలంబు. హరిశ్చ.
౩. ౬౫.

కూఁతు=కూఁతురు. వి. (ఈశబ్దమునకు మొదట 'ఆఁడుశిశువు' అనునర్థమే యుండి కాలక్రమమున 'పుత్రిక' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్లే 'కొడుకు' శబ్దమునకు మొదట 'బాలుఁడు' అనునర్థమే యుండి పిదప 'పుత్రుఁడు' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈరెండుశబ్దములకుఁ గలరెండర్థములును భట్టారకుని కవిత్వమందే కాన వచ్చుచున్నవి. ఇటీవల వీనిలాక్షణికార్థములే ప్రచారములోనికి వచ్చినవి.) ౧.ఆఁడుశిశువు, బాలిక.
వ. అంత నేము శిష్యగణంబులతోడ ... చని
యమ్మాలినీపులినతలంబున శకుంతరక్షితయైన
కూఁతును... ఎత్తికొని వచ్చి శకుంతరక్షిత
యగుటంజేసి శకుంతల యనునామం బిడి క
రంబు గారవంబునఁ బెనిచితిమి. భార.ఆది.
౪. ౪౭.
౨. పుత్రిక, కొమార్తె.
సీ. పడసిరి పలువురఁ గొడుకులఁ గూఁతుల...
భార. ఆది. ౩. ౫౧.
మ. వినుమీ మానవనాథుకూఁతునకు నువ్విట్లూ
రు నీరాజనం,దనుఁడు...దశకు. ౪. ౪౩.
సీ...గంధర్వనాథులకూఁతులు...హరి. ఉ.౪.
౧౭౯. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కూఁతురు=కూఁతు. చూ. (ప్రాచీనశాసనములు పెక్కింటిలో నీశబ్దము గురురేఫయుక్తముగా నున్నది.) వి. టౌ. ౧. ఆఁడుశిశువు, బాలిక.
(చెలికత్తెలు సుగాత్రితో అనినమాటలు.)
ఆ. నలినవదన యెన్నినాళ్లైనఁ జిన్నికూఁతుర
వుగావు నీవు తొడఁగి పతికిఁ, దగినసేవ
సేయ కగునె...కళా. ౪. ౬౭.
౨. పుత్రిక, కొమార్తె.
సీ...పుత్రికాహ్వాయ మొప్పుఁ గూఁతు కొమా
రిత కూఁతు రనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.
గీ. ఆతనూజాల కందఱ కనుజ యైల,తాంగి దు
శ్శల యనుకూఁతు రమరఁ బుట్టె.భార.ఆది.
౫. ౧౦౮.
ఉ...నీ,కూఁతురి నీయఁ జూడఁ గలుగుం గద...
పార్వ. ౫. ౭౨.
చ...ఇత్తు నీ,తనియనుజత్రయంబునకుఁ దక్కిన
కూఁతురులన్ భవత్కృపన్. రామా. ౪.
౯౬. (చి. ని. పా.)
౩. స్త్రీ, ఆఁడుది.
ఆ.కొడుకుఁ గాంచు రాచకూఁతు రెద్దానికి,నట్టి
పనికి నుచిత మైనసమయ,మొదవెఁ దడయ
టింక నొప్పదు...భార. ఉద్యో.౩.౧౯౯.
సా: కూఁతుళ్లఁ గన్నమ్మకు కుర్చీపీఁటలు కొడు
కులఁ గన్నమ్మకు గోడపంచలు.
పెండ్లికూఁతురు=వధువు, పెండ్లికొమార్తె.
మ... పెండ్లికూఁ,తురిఁ గావించిరి పేరటాండ్రు
మహీభృత్పుత్రిన్ బ్రమోదంబునన్. కులశే
ఖరమాహాత్మ్యము. ౭ ఆ. (చి. ని.)
జ: కూఁతురుబుడమ.

కూఁతురు(రి)బుడమ. వి. (కూఁతురు+బుడమ)
ఏలావాలుకము, నూఁగుదోసకీ.
సీ... తెలియంగఁ దగును నూదోస రేణుకలు కూఁ
తురుబుడమన. గీ. వాలుకమ్మని...ఆం. భా.
౨. ౬౧.
గీ. బొల్లిపూసరయును సోమవల్లి చేఁతి,పొట్ల బి
ల్వంబు కూఁతురిబుడమ పెసలు,గాఁచి గుడ
మున లేహ్యాపాకముగఁ జేసి,ఘృతయుతం బై
నఁ గాసలు క్రిందుపడును. చికి. (చి.ని.)

కూకి(కీ). వి. ౧. పారావతము, పావురము.
గీ. కూకివగపల్కు పల్కు బెళ్కుచును గుల్కు, నట్టె మెయి వ్రాలు సుఖపులావారిని సోలు, ముద్దులను బెట్టు దబ్బఱమోడి పెట్టు, నంత మెల్లఁగ గడిదేరి యూయెయూరి. మల్లుపు. ౪. ౯౨.
గీ. పరఁగు నొడ్డీలు కూకీలు పల్లటీలు, పావురాలును బకదార్లు పావురములు, నాఁగఁ గలరవ పక్షిబృందముల పేళ్లు. ఆం. సం. తిర్య. ౧౩. అహ. ౩. ౧౯. వేంక. తిర్య. ౯౮.
౨. పారావతవిశేషము.
క. మేలైనలకోరి లొడ్డీలును...బకదార్లును గూ, కీలు ననెడు పేరులం దగినపార్శ్వములన్. సారంగ. ౧. ౧౧౭.
సీ. పారావతంబగుఁ బావురాయి యనంగ ... తద్భేదములు గాను దనరుచుండును...ఒడ్డీకూకి బకదారి దూరబారు లనంగ...ఆం. భా. ౨. ౮౯.
కూకీపల్కులు=మణితధ్వనులు, రతికూజితములు.
సీ. మణితవాచకము లై మనుఁ బావురాపల్కు లనఁగఁ గూకీపల్కు లనఁగ...ఆం.భా. ౨. ౧౮౦.

కూకు. వి. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగు.
సీ. ... ఆమిక్షసంజ్ఞ యై యలరుఁ గూకు,పాలవిఱుగు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౭౨.
జ: కూకులువత్తులగు.

కూకుదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అలంకృతురాలగు కన్యను వరునకు సత్కారపూర్వకముగా దానము సేయువాఁడు.

కూకురుగుండఁగి= కూకురుగుండె. (శ. ర, బ్రౌ, చి. ని.)

కూకురుగుండె. వి. దాత్యూహము, పక్షివిశేషము.
సీ. దాత్యూహసంజ్ఞ యై తనరుఁ గూకురుగుండె నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౯౩.

కూకులువత్తులగు. అ. క్రి. (కూకులు+వత్తులు+అగు). తుత్తునియలగు; చెదరు.
ఉ. క్రమ్మి చతుష్టురిం జనుదు కాలువ లై ప్రవహింప గోమపుం, గుమ్మెలఁ బార్శ్వభూజములు గూకులువత్తులుగా సుఖంబునన్, దుమ్ములు రేఁగ మై మఱచి దున్నుచు ముస్తలఁ దేల్చి కుంజముల్, గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక ఘోరవరాహముఁ గాంచి యాత్మలోన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.
ఉ. కుంభిరదప్రహారములఁ గూకులు వత్తులునైన మిన్ను ... వేం పంచ. ౧. ౪౯.(చి.ని.పా.)
ద్వి. కొట్టిన నిప్పులు నిలిపెడుబుషుల,గుట్టు లన్నియును గూకులువత్తు లయ్యె, నిట్టి దుర్దశ రాక కేమికారణము. ప్రభులిం.౧.౩.౨౦పా. ౨౦ పం.
క. చిలువదళవాయి లప్పుడు,తలబీకనకాయ లై యథాయథ లై కూ,కులువత్తులు నై మొనతల, నిలువక శేషాహికడకు నెతి చెడి పాఱన్. జై. భా. ౭. ౧౦౨.

కూగు. వి. (క. కూగు=కూఁత) కూఁతవేటుదూరము, క్రోసు?
ద్వి. కూగెంట నొక్కకకూటంబు గలదు, యోగీంద్రసిద్ధనియుక్తంబు లవియు. పండితా. పర్వ. ౩౮౪ పు.

కూచము. వి. (క.కూచ.) ౧. గుంజ, స్తంభము.
సీ. గండంపుఁగూచముల్ పొందించి కురువేళ్ల నలవగాఁ గట్టినయట్టిమహిమ. రా.వి.౩.౮౧.
౨. కుసి, మంచము మున్నగువానిపట్టెయొక్క సన్ననిచివర, పట్టికాగ్రము.
సీ. పట్టె యంచనఁ దగుఁ బట్టిక కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్ర మై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

కూచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుచము, స్తనము. (కల్ప) ౨. హస్తి, ఏనుఁగు. (కే.ని.)

కూచి[1]**.** విశే. (క. కూచి.) ౧. విరిసినది, వికసించినది.

గీ. నల్లప్రజపై సరగ దండు వెళ్లఁ దలఁచి, రాజు వేయించు వెలిగు డారం బనంగఁ, దోఁచెఁ జాండిమ ప్రాచిఁ దోడ్తోన యందుఁ, గువల యదళమ్ము లప్పుడు గూచి యయ్యె. సారంగ. ౨. ౧౬౧.

వి=కూచీ. (హిం. కూచ్) దండయాత్ర. (చూ. కూచి చేయు.)

జ: కూచి చేయు.

కూచి[2]**.** విశే. (త. కూచ్చు) వాఁడియైనది, నిశితము.

ఉ. చూచుతఱి న్మనోభవుఁడు చొచ్చి పరస్పర వీక్షణంబు లన్, గూచి మెఱుంగుబల్లిలుకుఁ గోలలపాలయి నొచ్చి యెందు న్వాహ్ చన లేనియానరపరాత్మజాలం జిగురాకుఁగత్తి చేఁ, గాచుట లేక యప్పు నటుక న్దొడఁగె న్వడి నజ్జ నజ్జగన్. చంద్రా. ౨. ౧౩౯.

వి. వాఁడిమి, శౌర్యము.

శా. జౌనే తార సెబాసు మెచ్చ వలె నాహా నీ గుణం బింకిటన్, వానిం జూచిన నీకు ని న్నుఁ గనుఁగొన్న న్వానికిన్ శోకసంధా నం బొందఁగఁ జేసినప్పుడు గదా నాకూచి శేకున్నచో, నేనే రంభనె యచ్చరల్ వొ గడఁగా నీపేరునం బిల్వవే. కువల. ౪. ౮౭.

కూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కూచిక, తూలిక. (కౌముది) ౨. స్త్రీ. ౩. ఆఁడేనుఁగు. (కే.ని.)

కూచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తూలిక, చిత్తరువు వ్రాయు వాగఱు. ౨. తాళపుఁజెవి.

కూచి(చీ)చేయు. అ. క్రి. (√కూచి[1]) దండువెడలు.

వ. ... అపుడుభయపార్శ్వవర్తులై బలసి కొలిచి యున్న చంద్రాదుల విలోకించి పరుసం బై రండు పొండని పంచి కూచిసేయ ని యమించి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి ... చంద్రా. ౩. ౪౨.

సీ. కూచిసేయింపఁగాఁ జూచె నందమొ యేల చైద్యుఁ డెఱుంగఁడే శార్ఙ్గలతిక, వెలిగుడారంబుల నిలిపె నందమొ యేల బాణుఁ డెఱుంగఁడే బంధురగద. చంద్ర. ౪. ౧౨౪.

శా. రాచక్రంబున మేలుబంతి యనఁగా రాజిల్లునారాజు కూచీచేయించి సమంచితాత్మబలపత్నేనాసమేతంబుగా. రంగా. ౨. ౪౯.

ఇక్లే:-కూచి గావించు.

గీ...కూచి గావింప... రా. వి. ౨. ౬౭

కూచిమతము. వి. సాతాని మతములలో నొక మతము. (బ్రౌ.)

సీ. తనది కూచిమతంబు తమ్ముఁడు బౌద్ధుండు సర్వేశ్వరమతంబు షడ్గుని ది. వే:ఖ. ౬౯.

కూచిమారము. వి. పోకిరితనము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుటిలకుత్సితములు కూచిమారములు, మటుమాయతనములు మందుమ్రాఁకులును, నటమటంబులును సునైన్నచెద్దములు. ప్రభులిం. ౨. ౪౦ పా. ౭ పం.

కూచిమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పురుషజాతులు నాల్గింటిలో నొక జాతివాఁడు.

సీ. మన సీక మందుల మాయల మరగించి కారించు నా కూచిమారు నొల్ల. కు. సం. ౭. ౧౮౪.

౨. కామశాస్త్రగ్రంథకర్తలలో నొకఁడు.

మ. స్మరవాత్స్యాయనకూచిమారకృతశాస్త్రగ్రంథసందర్భముల్, పరిశీలించినవాఁడ...నైష. ౨. ౪౬.

కూచీ=కూచి[1]. (చూ. కూచిచేయు)

కూజనము. సం=కూజితము. (వై.ని.)

కూజము. సం. వి. అ. పుం=కూజితము.

కూజే. వి.(హిం.కూజా) పాత్రవిశేషము. (శ.ర)

కూజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తధ్వని.

కూటకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కపటమైనది. ౨. కల్లయైనది, నిజముకానిది. వి. అ. పుం. ౧. పురయను గంధద్రవ్యము. ౨. కలికి, కొప్పు. న.౧. నాఁగటిదుంప, గొడగ, ఏఁడికోల లేనినాఁగలి. ౨. ఫాలము, కఱ్ఱు.

కూటకృత్తు. సం. విశే. (త్) ౧. కపటము పన్నువాఁడు, వంచకుఁడు. ౨. తప్పుపత్త్రము తప్పునాణెము లోనగునవి కల్పించువాఁడు. వి.త్. పుం. ౧. కాయస్థుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కూటఖడ్గము. సం.వి. అ. పుం. లోపలఖడ్గము గల కఱ్ఱ, కఱ్ఱకత్తి.

కూటజము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లె.

కూటపాకలము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగులకువచ్చెడి ఒకవిధమగుజ్వరము.

శ్లో. అభిహన్తి హన్త కథమేష మాధవం, సుకుమారకాయ మనవగ్రహ స్స్మరః. అచిరేణ వైక్లబ్యవివర్త దారుణః, కలభం కఠోర ఇవ కూటపాకలః. మాలతీ. ౧. ౮౨.

కూటపాలకము. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి ఆవము. (వాచ)

కూటపాలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కూటపాశము. సం.=కూటబంధము.

కూటబంధము. సం. వి. అ. పుం. బోను; వల; గాలము.

కూటమానము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తప్పుతూనిక; తప్పుకొలత. ౨. తప్పుమానము. (తప్పుతూనికతాయి, తప్పుమానిక, వెం.)

కూటమి. వి. (√ కూడు²-క. కూట.త. కూటం.) ౧. కూడిక, చేరిక; స్నేహము, చెలిమి.

సీ. ఎలమిఁ బొల్పగుయూథికలకు సంతలకూటములకును మఱి విచ్చుమొగ్గ లొదవె. ఆము. ౮. ౧౨౩.

మ. ...ప్రకృతి నచ్ఛం దైనసన్మార్గి యొన్నఁటికిన్ గూటమివంకవచ్చువికృతిన్ మగ్నుండు గానేర్చునే. మనుచ. ౩. ౨౮. దశా. ౨.౧౫౫.

౨. స్త్రీపురుషులకలయిక, సంభోగము.

గీ. చంద్రముఖితోడికూటమి జన్మఫలము. విక్ర. ౩. ౮౭.

చ. సరివల పైనకూటమికి సాటిఁక లేదు గదా తలంపఁగన్. సారంగ. ౩. ౧౫౦.

గీ. కొఱలుఁ గనయుట కూడిక కూటమి కలయిక యనన్ రతి...ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

కూటము. (హూ. కూటాము. అని శ. ర, బ్రౌ). వి. (√కూడు²) ౧. చావడి.

క. ...భూభృత్తిలకము వచ్చెన్ హితనృపతులకముతో భోజనంపుఁగూటంబునకున్. రా. వి. ౨. ౯౬.

క. చని యది వర్ధింపఁగ భోజనకృత్యము దీర్చి యంత జలజాప్తుఁడు గ్రుంకిన దానికన్నుసన్నం గని కూటములో వసించెఁ గాకటిమీఁదన్. శుక. ౨. ౫౨౮.

౨. కొలువుకూటము, సభాభవనము.

క. అలుకుఁడు మృగమదమున ముగ్గులు వెట్టుఁడు గప్పురమునఁ గుంకుమమున గోడలు పూయుఁడు మణిదామకములు గట్టుఁడు పెద్దకూటమున సొంపారన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౫౨.

౩. కూటమి, స్త్రీపురుషులకలయిక, సంగమము.

క. చని తత్కాళీగేహంబున నొకమగవాలికూటమునకై కనుగూర్కనియొక్కజారుతోనింపునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమూల రమించెన్. శుక. ౩. ౬౧౨.

కూటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. మిథ్యాభూతము, అసత్యము, కల్లయైనది; కృత్రిమమైనది. ౨. కపటము గలది. ౩. నిశ్చలము, చలింపనిది. ౪. నిందితము, తుచ్ఛము. ౫. కొమ్ములు విఱిగినది. (పశువు-కే.ని). వి. అ. పుం. న. ౧. కపటము, కైతవము. ౨. అసత్యము, బొంకు. ౩. దంభము, డాబు. ౪. మాయ, గారడము. ౫. పాపము. (కే.ని) ౬. పర్వతశృంగము, కొండకొమ్ము. ౭. (అన్నాదుల) ప్రోగు, రాశి. (ఉదా: అన్నకూటము, అభ్రకూటము, మృత్కూటము, మొ.) ౮. కత్తు, ఫాలము. (కే. ని). ౯. లేళ్లు లోనగువానిని పట్టుయంత్రభేదము, బోను. ౧౦. పురద్వారము, గవను. ౧౧. దాగలి. ౧౨. సమ్మెట. ౧౩. ఆకాశము. (కే. ని.) ౧౪. ఒకవిధమగు బాణము. ౧౫. అగ్రము, కొన. ౧౬. పుంజము, సమూహము. సం. భాగ. ౧౧. ౬౩. పుం. ౧. ఇల్లు. ౨. కాసెయులి.

కూటముత్యము. మి. వి. (కూటము + ముత్యము.) కృత్రిమమౌక్తికము, చేఁతముత్యము. (బ్రౌ- కూటిముత్యము. శ. ర.)

కూటయుద్ధము. సం. వి. అ. న. ౧. వినోదార్థము చేసెడియుద్ధము. ౨. అధర్మయుద్ధము.

కూటశాల్మలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇ. పుం. కృష్ణశాల్మలి, కొండబూరుగు.

కూటసాక్షి. సం. వి. ఇ. పుం. తప్పుసాక్ష్యము చెప్పువాఁడు.

కూటస్థము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)-కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండునది-ఎల్లకాలము పరిణామాదులు లేక యేకరూపముగా నుండునది. వి. అ. న. వ్యాఘ్రనఖ మనుగంధద్రవ్యము, పులిగోరు.

కూటస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కూటమందు(=అగ్రమందు) ఉండువాఁడు - వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ౨-కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండువాఁడు-పరమాత్మ.

కూటాఖ్యానము. సం. వి. అ. న. ౧. కల్పనాకథ. ౨. అసత్యము చెప్పుట.

కూటాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. మేడమీఁది యిల్లు, చంద్రశాల. ౨. క్రీడాగృహము. ౩. కపటగృహము, కల్లయిల్లు. (వాచ.)

కూటాయువు(స్సు). సం. వి. స. పుం. గుగ్గిలపుఁజెట్టు.

కూటార్థభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్పనాకథ. (వాచ.)

కూటార్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోపల మఱియొక యర్థము గలిగియున్న బాహ్యార్థము. ౨. కల్పితార్థము.

కూటికుప్పలు. వి. బ. (√ కూడు[1]) ధాన్యవిశేషము.

వ... ఏఱుమల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు బొంతమడమలు కూటికుప్పలు కారుసంపెఁగలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కూటినీళ్లు. వి. బ. (√కూడు1) పుల్లనీళ్లు, ఆరనాళకము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కూటు. వి. ధాన్యము పోయుటకు వెంటితో నేర్పఱచిన గాదె, పురి. (శ.ర.)

సీ. ... తగుఁ గుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగఁ. గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరు మండుఁ, గొట్టు కూటు పాదక కుమి గొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కూటువ. వి. (√కూడు[2]-సం. కూటం) ౧. గుంపు; ప్రోగు, రాశి.

క. తోపలార కోదమజక్కువ, కవలార కడింది సోయగపుఁదుమ్మెదకూటువలార మీ రిపుడు మా, నవలారతనంబుఁ జూచినారే చెపుఁడా. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౭.

క. తులువలోలువేల్పుకూటువ, బలితపుఁబెన్మోగులుఁ జాలుపయ్యెరకుఁ దగఁ. నీలా. ౧. ౨౦.

ద్వి. గుగ్గులుతరువులకూటువ లరసి, యగ్గలంబుగ మహిసాక్షి సాధించి. పండితా. పురా. ౧౨౬ పా.

క. వీటీపాటీరాగరు, హాటకతాటంకమణిమయా భరణంబుల్, గూటువలుగ నిడియెద నిఁక, జోటీ మా టాడి ముద్దు చూపంగదవే. రసిక. ౩. ౭౦.

౨. సాంగత్యము, కూటమి.

(వెన్నెల) వ. ... చుంబనం బిడఁ బోయి కెంగేల నదరంట వాటువడుకాముకులవెలవెలపాటుకూటువం గోటికిఁ బడగ లెత్తి...మనుచ. ౩. ౨౭.

కూటువలుగొను, కూటువలుగూడు = గుంపులుగూడు.

క. వీటఁ గలచేడె లెల్లను, హాటకమణిఘటితతుంగహర్మ్యాగ్రములం, గూటువలుగొనుచుఁ జూచిరి, పాటించి విశాలవక్షుఁ బద్మదళాక్షున్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౪౭.

మ. ...త్స్వా దేవతాముఖ్యు లెల్లను మోదంబున నవ్వధూవరుల మ్రోలం గూటువల్గూడి డా, కొని సర్వే మునయస్సురా గ్రహయుతాః కుర్వంతు వాం మంగళ, మ్మని లగ్నాష్టకము ల్పఠించిరి...రసిక. ౬. ౧౯౭.

కూటువమూఁక. వి. (కూటువ + మూఁక) ప్రోత్సాహపఱచి యక్కడక్కడ వెదకి తెచ్చినపిఱికిబలము.

చ. అడవులఁ గొండలం బడి మహాపద నూ వతిచన్నవారి ని, ప్పుడు గొనివచ్చి కృష్ణుఁ డొకప్రోవుగఁ గూటువమూఁకఁ గూర్చినం, బోడుతురె పాండునందనులు భూవర యేటికి నింత భీతి...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౭.

ద్వి. కూటువమూఁకలు పాటి యై కూడఁ, జాటించి తెచ్చినసభలును సభలె. పండితా. వాద. ౧౭౬ పా.

కూటువసరులు. వి. బ. (√కూటువ) ఒకవిధమగుహారము.

ద్వి. కాటుక చెదరి కన్గవనీరు జాఱఁ, గూటువసరులఁ జిక్కువడ హారములు, జమిలిముత్యపు బొట్టు సరి దూలి చెదర. పద్మ. ౩. ౨౧. (బ్రౌ)

కూటువు=కూటువ.

(గుంపు.)

సీ. చవులతోఁ జెంగావపువులతో నసలుఁబుట్టువులతోఁ జిలుకకూటువులతోడ. అచ్చ. రా. ఆర. ౨౬.

(స్త్రీపురుషులసాంగత్యము)

కళాశాస్త్రము. ౧. ౯.

కూడ. అవ్య. ద్రు. (కూడుధాతువుయొక్క తుమున్నాద్యర్థకరూపము-శ. కూడ. క. కూడె.) ౧. సహార్థకము.

క. భీమునిఁ దత్సోదరులను, భూమీశ్వర యిపుడ పట్టి పొరివుచ్చెద ను, ద్దామత మ్రింగెదఁ గృష్ణుని, తో మిత్రగణంబుతో సుతులతోఁ గూడన్. భార. ద్రో. ౫. ౨౧౦. ఆం. భా. ౩. ౬౦.

౨. సముచ్చయార్థకము.

గీ. తారకాధీశ్వరుండుఁ జింతామణియును, కూడ దుగ్ధాంబునిధిలోనఁ గూలుఁ గాక. హర. ౬. ౨౪.

క. మదిరాక్షీ యేతత్కథ, కొదవ యగుట తగదు కడమ గూడఁ బలికెద, న్మనమున విని పొమ్మని...శుక. ౧. ౨౩౭.

౩. సైతము, ఏనియు, ఐనను.

(క) అపకర్షమునకు.

ఉదా: ఉండ నిల్లు కూడ లేదు. వారు త్రాగుటకు మంచినీళ్లు కూడ నీయరు.

(చ) ఉత్కర్షమునకు.

ఉదా: వాఁడు రాజును గూడ ధిక్కరించి మా

టలాడును. జ్ఞానులు స్వర్గభోగమును గూడ లె
క్కసేయరు.

కూడఁబడు. అ. క్రి. (కూడన్ + పడు-స్వార్థము
న) ౧. కూడు, చేరు.
క. అభిమన్యువివాహమునకుఁ, బ్రభువర్గం బెల్లఁ
గూడఁబడి యుండఁగ నా,సభ నీక్షె యేఁ
బలికితి...భార. ఉద్యో. ౧. ౭౯.
క. ఇత్తెఱఁగున సభలోపలఁ, దత్తఱమునఁ గూ
డఁబడినదర్పితసామం, తోత్తములలో నవిభ
దుఁడు,మత్తద్విపలీల మనసు మండ నిటు ల
నున్. ఉ. హరి. ౫. ౨౮౬.
౨. ముడుఁగఁబాఱు, ముడుఁగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లీఁదచేఁ గూడఁబడియె. కా
శీ. ౧. ౧౩౭.
౩. స్వస్థమగు, కుదురుపడు.
వ...తండ్రి యాదాదిమాటకుం జెవి యొగ్గి చెద
రినచిత్తంబు కూడంబడ నచ్చెరువడి యుపల
క్షించుచు నుండె...దశకు. ౩. ౫౨.

కూడఁబాఱు. అ. క్రి. (కూడన్ + పాఱు-స్వా
ర్థమున) కలిసికొను, ఏకమగు.
ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు, గొ
నుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱి,నృత్తశా
లఁ జొచ్చిరి... భార. విరా. ౩. ౪. (ప్రాఁత
ప్రతి. చి. ని. పా.) ఉద్యో. ౧. ౧౪౨.

కూడఁబెట్టు. స. క్రి. (కూడన్ + పెట్టు-త.కూట్టి
వై.) ౧. సమావేశముచేయు, ఒకచోఁ గూర్చు.
చ. అని తనవంగడం బగుధరాధిపమంత్రిపచాలి
వర్గముం,బనివడి కూడఁబెట్టి...ఉ. హరి. ౩.
౫.
సీ...పజలు, మిసుక నవ్వెంద్రుకయమునులదొర
యెల్లనాడెంపుఁబాఱులఁ గూడఁబెట్టె.అచ్చ.
రా. బాల. ౫౪.
౨. నిలువచేయు.
క. కట్టక తినుక తొలఁకుఁ, బెట్టక తమతం
డ్రి గూడఁబెట్టినసిరి...విక్ర. ౨. ౧౬౩.
ద్వి...కొలుచులు గూడఁబెట్టు...అ. మ.క. ౧.
౯ పా. ౧౨ పం.
సీ...కుశపవిత్రంబులు గూడఁబెట్టు. హర. ౩.
౩౬.
౩. సంధానము చేయు, కలుపు, తార్చు.
(వేశ్యామాతృవర్ణనము)వ...తగవు గోరియుంబో
లెఁ గూడఁబెట్టుచు...కవిక. ౪. ౧౧౩.

కూడముట్టు. స. క్రి. (√కూడు³)-తత్సమి-కలిసి
కొను.
ఆ. ఆత్మజవము నచ్చి హరిణంబు డిగి భీతిఁ, బా
ఱఁ గాల్లు రాక పవనుఁ డసుర, లెగిచి కూడ
ముట్ట నెకిరింతయుటినోరి,గతిక దిగిచి నోరఁ
గఱచుకొనియె. కవిక. ౨. ౧౨౦.
వ. ... హేమాంగదుండు చనినజాడ యరసి య
తిత్వరితగతిం జని కూడముట్టిన నాభీలంబైన
యాకలకలం బాలించి...విక్ర. ౬. ౭౯.

కూడలి. వి. (త. కూట్టల్. క.కూడల్.) ౧. నద్యా
దులు కలసినచోటు.
సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య కూడ
లి యన సంభేద మలరుచుండు. ఆం.భా. ౧.
౧౬౪.
ద్వి. వినియె నంతయు నట సనియెఁ గూడలికిఁ,
గనియె సద్గురువు సంగయదేవు నచట. బస.
పు. ౭. ౯౭౩ పం,౧.౬౨౨,౫౮౧ పం.
౨. ఎల్ల, అవధి.(చూ. కూడలితాయి.)
జ: కూడలితాయి, కూడలివాయి.

కూడలితాయి. వి.(కూడలి+తాయి)ఎల్లతాయి,
సరిహద్దుతాయి. (శ.ర.)

కూడలివాయి. వి. (కూడలి+వాయి)రెండువం
చలు కలిసినమూలయం దేర్పఱచిననీటిదారి.
(శ. ర.)

కూడిక. వి.(√కూడు²-త.కూడుకై) కూడుట.

(సాందిక.)

క. ...మారెటి,పండులసోయగము జక్కవలకూడిక ...వెలఁదిగుబ్బల కడఁగుఁన్. నీలా. ౨. ౨౮.

(రతి, సంభోగము.)

గీ. కౌఁగిలుఁ గవయుట కూడిక కూటమి కల,యిక యనన్ రతి... ఆం.భా. ౨.౧౭౯.

కూడిమాడు. అ. క్రి. (√కూడు²) కలసి మెలసి యుండు, అనఁగి పెనఁగి యుండు.

గీ. ...మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలక్రేపులు ను గడుపుఁ,గట్టికొని కూడిమాడ నక్కజము చెంది. హ. శకుం. ౨.౮౯.

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి సర్వమంగళా, కలితవు నీవు మీర లోకగాత్రము లైపడిఁ గూడిమాడుమన్, జెలఁగుట యొప్పఁ గా కలుగఁ జెల్లునె నీకు...వస. ౩.౧౮౭.

సీ. తోడికన్నెలు దానుఁ గూడిమాడి చరించు సురసౌన్న నీడలఁ జూచి చూచి...గీ. హృదయపీఠిక నెట్లు ధరింపువాఁడ. రాధి. ౮.౨. ౩౫.

స. క్రి. రమించు, కూడు.

సీ. కలధన మెల్లఁ బోకడఁ బెట్టి గన్యాశ్రయిని యై బిచ్చమెత్తనియుగ్రజంఁపు. గీ. లేఁడు ధరలోన రతిసేనఁ గూడిమాడి, యున్న పితులందు...పాంచా. ౫. ౧౨౦.

కూడివచ్చు. అ. క్రి. (√కూడు²) లాభము కలుగు, కలిసివచ్చు.

ఉదా:- నాని కావ్యపారనములో నాలుగువేలు కూడివచ్చినవి.

కూడు¹. వి. జా. (√ కుడుచు-క. త. కూళు) అన్నము, తిండి.

గీ. కుడుచు నెడ నాని పెనువ్రేలు కూటిలోనఁ,దునిసిపడి యున్న...భార. ఆది. ౭. ౨౫౬.

క. పేరు పలలుండు గూడుం,జీరయు నిడి పాకతంబు సేసినఁ జాలున్.భార.విరా.౧.౨౧౯. ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

సా: కూటికి తక్కువ యైన కులమునకుఁ దక్కువయగునా? కానికూడు తిన్న కడుపు నిండదు.

కూటిపే(పీ)డ = తిండిలేనిది; తిండిలేనివాఁడు. (ఇది 'పాలపీడ' వంటిది.)

సీ. గతుల నేరుపులేనిరామ జారయోఁ జోర కుమతి యాకెలనాఁగ కూటిపేడ. గీ. యైనమృగనేత్ర... రతి యొనర్పఁగఁ గొఱగాదు రసికులకును. వి. పు. ౮. ౨౨౦.

చ. పడమర నెట్టునయ్యెడుకుఁ బ్రాఁకన మొల్లక కూటిపేదలై, బడలిక నూడునచ్చిలుపప్రగ్గములన్ ...అను. ౨. ౮౯.

క. అంతట మగనికి సన్నం, బింత యిడక వండి పెట్టి దెల్లను జారున్,పాంతములఁ జేర్ప నాతఁడ,నంతవ్యథఁ గూటిపేడ యై చెప్పగలన్. శుక. ౩. ౩౫౫.

జ: కూటికుప్పలు, కూటినీళ్లు, కూడునీరు.

కూడు². అ. క్రి. (క.త.కూడు) ౧. గుమిగూఁడు, సంశ్లేషించు.

వ. ...అకూర్చడినపాషండషండంబు తలపంచు కొని పోయిన...అను. ౮. ౭౫.

౨. కలిసియుండు.

వ. ...దివ్యాభరణంబులతోడం గూడి పార్వతి సర్వలోకనయనోత్సవకర యయ్యె...హర. ౮. ౭౩.

౩. కలుగు, సంభవించు.

ఉ. అరసపాను లై గరిమ నచ్చుటఁ ద్రిమ్మరుచున్నవారికిం, జేరవు రోగముల్ చెమట చెందదు మేనులఁ బూతిగంధమున్,ఘోరజరాదిదోషములుఁ గూడవు...వి.పు. ౩. ౩౦.

సీ. కుహనాకిటికి లక్ష్మికుచకుంభములమీఁదికుంకు

మంబున నుసుల్ కొనఁగఁ గూడె. భీమ. ౧. ౩౪.

౪. సమకూడు,లభించు.

చ. బలము లపారముల్ ధరణిభర్తయుఁ బర్యట నంబువంక నాఁ,కలిఁగొనినాఁడు వేగిరమె కావలె భోజన మెట్లు కూడు...వరాహ.౪. ౧౦౩.

౫. శక్యమగు, సాధ్యమగు.

గీ. వచ్చి యరరనిరోధంబువలనఁ జూచి,కాంతు చేష్ట యొఱంగి చేగడియ నివియుఁ,గూడ దత్తఁగ రా దింకఁ గోరివచ్చు,చెనఁటిచుట్టాల చేత బజీత నగుదు. శుక. ౨. ౧౨౭.

మ....సహింపం గూడునే యింద్రజి, ద్బల మవ్వీరుఁడు నచ్చె నీకు హిత మాపాదించు సౌమిత్రి చేన్. ఉ. రా. ౧. ౧౫౭.

౬. యుక్తమగు, తగు.

పద్యకము. కొడుకుపల్కు విని కూడదు నాక దురాత్ముఁడై, కడఁగి మీకు నపకారము సేసి ధరిత్రి నెల్లెడఁగఁ బంచెఁ గడుఁ బాపమతిన్ ధృతరాష్ట్రుఁ డె,య్యెడల మర్జనుల నేమఱి నమ్మఁగఁ బోలునే. భార. ఆది. ౬. ౨౨౭.

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభిరామముగా నిలుగట్టఁ గూడ,దు...భార.విరా. ౧. ౧౨౩.

క...కూడునె యిల్లాలి నన్నుఁ గొట్టం దిట్టన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౯.

౭. చాలు, సమర్థమగు.

వ...గుట్టు చెడి యిట్టట్టు మెదలం గూడక తట్టింబడినపులుఁగులగతిఁ గొట్టుమిట్టాడి ... కృష్ణ. ౩. ౩౭.

వ...నిప్పు ద్రొక్కినచందంబున మిట్టిపడి...ఇట్టట్టు తరలి పోఁ గూడక యావ ద్రావిణవాని గతి నారటించుచున్న...సారంగ. ౩. ౨౯.

౮. సంబంధించు.

ఉదా: అది నలుగురతోఁ గూడినపని గాని యొకనిపని గాదు. ఇది పెద్దవారితోఁ గూడినవ్యవహారము.

స. క్రి. ౧. పొందు, చెందు.

క. వాడక వ్రాలక తెవులులఁ, గూడక తగ నల్లగెలలు కొని నవకము లై, చూడఁగ భద్రము లగుచును, వీడెన్ సస్యంబు లిడుమ వీడెం బ్రజమున్. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౫౭.

చ...నేఁడు నా,మునుకుల మెల్లఁ బావనతఁ గూడె నిజం బని కౌఁగిలించినన్. జై. భా. ౮. ౧౩౧. ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

౨. కలుపు, సంకలితము చేయు.

సీ. లఘువుల క్రింది వెల్లను గూడి వెండియు నొక్కటి గలుపుక యుగ్గళింప. గీ. నైనసంఖ్య వృత్తము...అప్ప. ౪. ౧౪౯.

ఉదా: ఈమూఁడంకెలను కూడి మొత్తము చెప్పు.

స. క్రి. అ. క్రి. ౧. చేరు; కలియు.

గీ. త్రుంకఁ బాణసహస్రాంశుఁ గూడ లేక,వెనుకఁ జిక్కినజరదంశువితతి వోలె. నైష. ౨. ౪౦.

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరఁగుకమ్మం దేనెతోఁ గూడి య,య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుంగవగవీహైయంగవీనంబు ని,ర్భరహర్షంబు నొనర్చె మున్ను రుచిసౌరభ్యంబులం బిమ్మటన్,మరియం ద్రోయుచు నించె నెమ్మనమునన్ మూర్ఛాయముద్రాఘ్యయమున్. నైష. ౨. ౯౯.

౨. రమించు, సంభోగించు.

క...లోపాముద్రం, జూచి మునీంద్రుఁడు మన్మథ,గోచరుఁడై దానిఁ బ్రీతిఁ గూడఁగఁ దివిరెన్. భార. అర. ౨. ౩౩౧.

గీ. పిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచిపెట్టినట్టి,మాడ లర్పించి వానితోఁ గూడి మెలఁగె. శుక. ౩. ౧౩౧.

జ: కూటమి, కూటము, కూటువ, కూటువమూఁక, కూటువసరులు, కూటువు, కూడ, కూడఁబడు, కూడఁబాలు, కూడఁబెట్టు, కూడముట్టు, కూడిక, కూడిమాడు, కూడివచ్చు, కూడుకొను, కూడుదల, కూరిచి, కూరిమి, కూరిమికత్తియ, కూరిమికాఁడు, కూరుచు, కూరుచుండఁబడు, కూరుచుండఁబెట్టు, కూరుచుండు, కూరుచుకొను, కూరుచుకోలు, కూరుపరి, కూరుపు, కూర్పించు.

కూడుకొ(డొ్క్ర)ను=కూడు.

స. క్రి. (కూడు, చేరు; స్నేహితునిగాఁ జేసికొను.)

వ... అనిలనందనుం డొక్క్రమడువున మధురశిశిరజలంబులఁ బానంబుసేసి యుల్లసిల్లి యాద్రుపదపుత్త్రుం గూడుకొనియె... భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౩. ద్వా. ౧. ౧౭౭.

గీ... నిహీనులఁ గూడుకొంట, వ్యసనినైయుంట చల ముంట వలదు పతికి. అము. ర. ౨౫౨. (రమించు)

ఆ. అతని కేమి కొఱఁత పతిహితంబునఁ బ్రాణ, మిచ్చినాఁడు దివికి నేఁగినాఁడు, రమణుఁడగుచు నచట రంభాదిసతులఁ గూడుకొను నతఁడున్న నన్నుఁగూడ నను పు. ద్వా. ౧౧. ౧౫౧.

కూడుదల. వి. (√కూడు² -క. కూడుపడె. త. కూడుదల్.) లాభము.

క. వేడు కలర భూదేవికిఁ, గ్రీడాకారంబుఁ జూపి కులికెను హరికిం, గ్రీడాచల మొప్పిన చోఁ, గూడుదలయ గాదె యటకుఁ గొనిచో మింకన్. వేం. మా. ౧. ౬౮.

కూడునీరు. వి. (√కూడు¹) గంజి. శుక. ౩. ౧౦౩.

కూడ్యము. సం=కుడ్యము.

కూణి. సం. విశే. (ఇ) కుణి, ఈచవోయిన చేతులవాఁడు.

కూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వీణెకొటిరడ. (వై. ని.)

కూణితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూయఁబడినది. ౨. ముడువఁబడినది.

కూణితేక్షణము. సం. వి. అ. పుం-మూయఁబడిన కన్నులు గలది-శ్యేనము, డేగ.

కూదరుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుత్సితజన్మము గలవాఁడు-జాతివిశేషము. (ముట్టుత యగు బ్రాహ్మణస్త్రీకి మొదటిదినమున ఋషిసంగమమువలనఁ బుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కూద్దాలము. సం. వి. అ. పుం. కుద్దాలవృక్షము, కాంచనము?.

కూన[1]=కున్న. వి. (చూ. కొంచెము-సం. కుణకః.)

౧. పశుపక్ష్యాదుల శిశువు; శిశువు.

గీ. నిను వసంగను బిల్ల నా నిసుఁగనంగఁ, గూనయనఁగందు నాఁగను గొడమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములుగాను దెలియవలయు, నాపచారిక మన్యార్భ్య లౌట శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

ద్వి. ...పులులును వాని, కూనలును జన్నుఁగుడిచెడు లేళ్లు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౮౩ పం.

సీ. పందిపెంటికి నైదు పదియుఁ గూనల నిచ్చి ... సిలా. ౧. ౧౧౧.

ద్వి. గట్టిగా భాగ్యంబు గలచంద్రమణికిఁ, బుట్టకనా కేల పుట్టితి కూన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౬ పం.

క. కూనలఁ గానలకుఁ బనుపుకొన నేరుతునే. అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౨.

క... తొలఁగి పోవ రాదా యెట కే, నో కూన... కళా. ౩. ౯౬. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౨౦.

విశే. చిన్నది, లేఁతది.

నెలకూన=బాలచంద్రుఁడు.

గీ. పగడ మిగురాకు నిలఁజట్టుఁ బసఁటులఁ గరి, కుంభములఁ దమ్మి నెల నెలకూనఁ గపుర, ము

బ్జముల మీల మొగులుఁ గాలాహిఁ బసిఁడి, సంపెఁగలఁ గూర్చి నలువ నిర్మింపఁబోలు. వసు. ౨. ౩౩.

లతకూన=౧. లేఁదీఁగ.

సీ. కనుఁగొంటి లతకూన నని డాయుఁ గాకున్న నభినవతరలతాప్తిఁ దెలుపు. వసు. ౩. ౮౨. (మూఁడవయర్థమునకును నిదియే యుదాహరణము)

౨. తీఁగ.

గీ. తీఁగ తీఁగియ లతకూన తీఁగె యనఁగఁ, దనరు లతపేరు... సాం. ని. స్థా. ౫౭.

౩. కన్నెపడుచు.

జ: కూనగుంత, కూనరాగము, కూనలమ్మ, కూనలమ్మచీర.

కూన[2]. వి. కంటిలో పెరుఁగుదుర్మాంసవిశేషము.

(వ్యవ) వానిరెండుకన్నులలోను కూనలు పెరిఁగినవి.

కూనగుంత. వి. (√ కూన[1]) మీటమొదలు ఆనెడుపల్లము. (శ. ర.)

గీ. మ్రాను మీటుగ నెగయ గోమాయువప్పు, డేకతాళప్రమాణమ మ్లెగసి కూన, గుంతలోఁబడి గ్రుడ్లువెల్కుఱుక నాల్క, నడుము గఱచుక యఱచుచు బెడిసి మడిసె. హంస. ౧. ౧౯౩.

కూనరాగము. వి. (√కూన1) లోలోపల మెల్లఁగా పాడుకొను రాగము.

(వ్యవ) కూనరాగము తీయు లేనిమగవాఁడును కుడుములు వండలేనియాఁడుదియును ఉండరు.

కూనలమ్మ. వి. (కూన[1]లు+అమ్మ=సంతతి నిచ్చుదేవత.) ఒకానొకగ్రామదేవత. (చూ. కూనలమ్మచీర.)

కూనలమ్మచీర. వి. (కూనలమ్మ+చీర) కూనలమ్మకు ఇష్టమైనచీర, గళ్లు గలఒకవిధమగుచీర.

గీ. ... కుఱుమాపుకూనలమ్మ, చీర కుడిపైఁటలో పలిసిస్తుఱవిక, యొసఁగఁ జరియించు నిట్టుల య్యొమ్మెలాఁడి. శుక. ౨. ౪౧౧.

ఇట్లే:- కూనలమ్మపటము.

సీ. క్రొత్తకమ్ములతోడి కూనలమ్మపటంబుఁ గటివిప్పంగా రెండు కట్లు కట్టి. వైజ. ౩. ౧౦౦.

కూపకచ్ఛపము. సం=కూపకూర్మము.

కూపకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెలమ. ౨. గుంత; పిఁదిమీఁదిగుంత, కుకుందరము. (హేమ. ని.) ౩. తెరచాఁపకొయ్య. ౪. చితి, శవమును దహనము చేయుటకు పేర్చినకట్టెలప్రోగు. ౫. నూనెసిద్ద.

కూపకూర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూతిలోని తాఁబేలు. ౨-నూతిలోని తాఁబేలు తానుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తానుండుతావు తప్ప ఇతరప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు. (వాచ.)

కూపమండూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూతిలోని కప్ప. ౨-నూతిలోని కప్ప తానుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తానుండు తావు తప్ప ఇతరప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు.

కూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూయి. ౨. గుంట. ౩. గుణవృక్షకము, ఓడతెరచాఁపకొయ్య. ౪. దానము చేయుటకు నలంకరించినకన్య, పెండ్లికూఁతురు. (శే. ని, వై. ని.)

కూపయంత్రఘటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గిరకకు సంబంధించిన చేఁద, కుండ, బొక్కెన, మొ.

కూపయంత్రఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కూపయంత్రఘటి.

కూపయంత్రఘటికాన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయవిశేషము. (చూ. న్యాయము.)

కూపయంత్రము. సం. వి. అ. న. నూతిగిరక ఏత
ము, మో.

కూపాం(గ)కము. సం. వి. అ. పుం. రోమాంచ
ము, గగురు. (వాచ)

కూపా(వా)రము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము.
(కల్ప.)

కూపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాత్రవిశేషము, కుప్పె.
(కల్ప.) ౨. అల్పకూపము. (శే. ని.)

కూపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలమధ్యస్థితశిల. (మే. ని.)

కూపెట్టు. అ. క్రి. (కూ + పెట్టు) ౧. (భయదుః
ఖాదులచే) అఱచు.

క. తాపించె ధనదువదనముఁ, గూపెట్టఁగఁ గాల
కంఠుకోడు కుత్తుకవే, దీపాషాణాంచలమున
...కాశీ. ౭. ౯౦.

శా. కూపెట్టంగ మహీసుపర్వుల మొసల్ గోసెం
బరస్త్రీరతిం, బ్రాపించెన్... నీపితామహుఁ
డు...వరాహ. ౨. ౯౭.

౨. మొఱపెట్టు.

క...విపన్నుల్, కూపెట్టిన విని తీర్పను... ఆ
ము. ౮. ౨౦౮.

క. చుట్టాలకుఁ దెల్పుదు మదిఁ, దొట్టినకినుకం ద
లార్లతోఁ జెప్పుదుఁ గూ, పెట్టుదు దొరముం
దర ననుఁ, బట్టకు మని పఱవ నతఁడు బరువ
గుభీతిన్. శుక. ౧. ౮౫౨.

స. క్రి. ౧. (బిగ్గరగా) పిలుచు.

క. తలుపు సడలింపు మనుచుం, గులభామను
మాంత్రికుండు కూపెట్టినచోఁ, దలఁకెడివ్యా
పారిమన, శ్చలనము పో వీఁపుఁ జఱచి సం
భ్రమ మొదవన్. హంస. ౩. ౧౦౫.

౨. (స్తుత్యాదులు బిగ్గరగా) చేయు.

ఉ...పద్మజుఁ గూర్చి యేఁగి కూ, పెట్టిరి హస్త
ముల్ మొగిచి పెద్దయెలుంగునఁ దద్గుణస్తు
తుల్. హర. ౩. ౧౧.

కూప్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నూతియంద
లిది; నూతిలో పుట్టినది. వి. అ. పుం. పాంసులవ
ణము.

కూబరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రమ్యము, సుం
దరము. వి. అ. పుం. న. ౧. యుగంధరము, నొగ.
౨. గంత్రి. కంబలావృతరథము. (వై. ని, శే. ని.)

కూబరి. సం. వి. న్. పుం. రథము; బండి. ఈ. స్త్రీ.
కంబలావృతరథము. (హలా. ని.)

కూమము. సం. వి. అ. న. కొలను, సరస్సు.

కూయి=కుయి, కుయ్యి, కూ. వి. (√కూయు). ౧.
కూఁత, అఱపు.

ఉ. కూయఱఁ జంపి యేనుఁగులకొమ్ములు నె
మ్ములు గొంచు...కు. సం. ౬. ౬౯౨. (కూయ
అఱ=కూఁత రాకుండునట్లు.)

౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.

గీ. మమ్ము రక్షింపు మని పలుమాఱుఁ గూయు,
నాఁడుకూయి వీతెంచిన నానరవరుఁ, డోడ
కోడకుఁ డేనుండ నొకఁడు మిమ్ము, నకట
యన్యాయవృత్తిమై నలఁపఁగలఁడె. మార్క.
౧. ౧౮౬. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౩. ఆర్తిసందేశము, భయవార్త.

వ... నేఁడు కౌరవులు పసులం బట్టిరని కూయి
వచ్చిన...భార. విరా. ౮. ౨౭.

ఉ. ఇక్కడఁ గూయి చెప్పుటకు నెంతయు దూ
రపుఁజొప్పు మార్చి పో, నిక్కడ వైపు నట్ట
డవి యిక్కడఁ జేరువ నూరుపల్లె లే, దు...
కాశీ. ౮. ౬౬.

విశే. రక్షకము, కుయి.

చ. అసమున మీఁ దెఱుంగక మహోగ్రహవృత్తిఁ
గడంగి చెచ్చెరం, బసులకుఁ గూయిగాఁ జని
యోఁ బోవఁడు ... భార. విరా. ౫. ౨౩౮.

కూయివచ్చినవారు = ఆర్తిసందేశమును దెచ్చిన
వారు.

వ...అప్పుడుపాలఱంగవుం డెక్కడెక్కడ యా

... ని యక్కు యిచ్చినవారు తెరువుపెట్ట నతి త్వరితంబుగ నరిగె...హరి. పూ. ౭. ౨౯.

కూయిడు. అ. క్రి. (కూ+ఇడు)-భయదుఃఖాదులచే-అఱచు; మొఱపెట్టు.

క. ఆయెడ సఖు లొకఁ డొక్కఁడు, కూయిడి జలగూడ కడసి గునుకుపరువులం, బోయిరి చెంగటియూరుల, కాయూరవ్యుఁడు హిరణ్యుఁడ ట్లరిగతితో౯. హంస. ౪. ౨౨౨.

ఉ...జయ, శ్రీకమనీయ హా రఘువరేణ్య త్రిలోకశరణ్య నాయెడ౯, నీకుఁ బరాకు సేయఁ దగునే యని యాపికవాణి కూయిడ౯. చం. రా. ౫. ౭౧.

ఉ. కూయిడఁ జొచ్చె మన్మథునకుం గలకంఠమడాళిదంపతుల్, కో యని...రామా.౧.౧౯౭.

కూయు. అ. క్రి. (క. కూగు.త.కూవు.)౧.అఱచు.

చ. తెరువరు లైనయట్టిపరదేశమహీసురు లర్థవాంఛఁ ద,త్పురమున కేఁగుదేర వెడదోస్యములం బచరించి వారు ని,ర్భరగతి నోడఁ గూయఁ దమబాపఁడె గెల్చె నటంచుఁ గాఁపు ల,చ్చెరువడ నాడుకంటికి దిసింతురె వీరని యాతఁ డుబ్బున౯. శుక. ౨. ౪౩౭.

క. మాసె నభోమణి నక్కలు,గూసె౯...భార. విరా. ౪. ౭౬.

గీ. కొక్కరోకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

సా: కూసెడుగాడిద వచ్చి మేసెడు గాడిదను చెఱచినది.

౨. మొఱపెట్టు.

గీ. తలలు దతెగి పూజించినదర్పలీల, నెసఁగువీరుఁడు నీశైల మెత్తఁబోయి, బాహు లిఱుకంగఁ దాల్మిని బాసి కూసె. హరి. ఉ. ౬. ౯. హంస. ౩. ౧౪౪.

౩. వదరు, ప్రేలు.

గీ. మాన్యతమె కాని వాలుకఁ జొనుపనట్టి, వాయకాగ్రణి దబ్బఱ ల్గూయ సాగె. నిరం. ౪. ౬౭.

(వ్యవ) ఇప్పుడు కూసినకూఁతలు మరలఁ గూయుము.

జ: కూఁత, కూఁతకైదువు, కూఁతసేల, కూఁతపట్టు, కూఁతపట్టుసేల, కూఁతవేటు మేర.

కూర. వి.(త. కఱి.)౧. తోఁటకూర వంకాయ మొదలగు అపక్వశాకపదార్థము. (దీని భేదములు:- ఆకుఁగూరలు, పూవుఁగూరలు, కాయకూరలు, దుంపకూరలు.)

సీ.ఆకు పువ్వును గాయ లాదిగా నివి యెల్లఁ గూర యంచనఁగను మీఱుచుండు.అం. భా.౨. ౬౭.

ఉ...కూరగాయలుం, గోయుచు...కు.సం. ౬. ౬౬౨.

గీ. కూరగాయ కట్టియ విల్చికొనఁగ వలసి, యునికి...హరి. పూ. ౬. ౫. జై. భా. ౪. ౯౬.

౨. వండినశాకము, పక్వశాకము.

మ...కూరలు చల్లనారవె మహాత్మా యోగిచూడామణీ. హర. ౨. ౧౩౧.

చ...ఓరి మనుజాధమ నిచ్చలుఁ దెచ్చువంటకం, బును నులివేఁడికూరలు నపూపములు౯ గొని రా కహంకృతి౯.విక్ర. ౫. ౨౧౯.

కూటికూరకు చంద్రహాసము పూనుట=అల్పకార్యముకై యధికసాధన ముపయోగించుట.

గీ. ఒండు విలు పూని యతిదర్ప మొలయ నగ్ర, జన్ముఁ గని కూటికూరకుఁ జంద్రహాస,మలవు మైఁ బూనఁబడె నంచు నళినికల్ప,మగుళరం బేసి యార్చె నయ్యసురవరుఁడు. రుక్మా. ౫. ౨౬.

కూరాకుచేయు=వధించు,చంపు.

గీ. పులులఁ బట్టలుచీరి దుప్పులను శేల్లు,నేకలమ్ములఁ గ్రుమ్మి కూరాకుసేసి, యమరఁ జమరులఁ బట్టి పొలార్తు మిపుడు, సామి చూడుము నీ బంట్లసత్తు వనుచు. సారంగ.౧.౯౦.

కూరాకైయుడుకు=కూరాకువలె నుడుకు, తపించు.

క. ఈరీతిఁ గడుపునొప్పిం, గూరాకైయుడికి
గోడు గుడుచుచు నుండా, లారి యొక నాఁడు
నిజగ, ఘోరసంఘటకు ఘటకుఁ గనుఁగొని
పలికెన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౬౦.

జ: కూరపసుపు.

కూరటి. వి. పొరలుట. (శ. ర, బ్రౌ.)

కూరపసుపు. వి. (√ కూర) కూరలలోఁ జేర్చెడు పసుపు. (శ. ర.)

కూరము. సం. వి. అ. పుం. న. అన్నము.

కూరముక్కు. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౯౭.

కూరాడు. వి. ఔ. ధాన్యామ్లము, కలి, పులియఁబెట్టినకడుగునీరు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఁఱు ధాన్యామ్లము...
ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

గీ. తేకు లన్నియుఁ గూరాటి తేకులుగను, గుఱ్ఱ
ముల నెల్లఁ గావేరిగుఱ్ఱములుగ, నేనుఁగుల
నెల్ల వెడయూపుటేనుఁగులుగ, దళము లన్ని
యు మఱి హారదళము గాఁగ.

వ. ఇట్లు సహాయింపం జూచి బలంబుపై కుత్రికి
... మొ. రా. సుం. ౧౭౪, ౧౭౫.

కూరిచి(ర్చి)=గుఱిచి, గుఱించి. అవ్య. ('కూరుచు' ధాతువునకు క్త్వార్థకరూపము. ఇది ద్వితీయావిభక్తిపై చేయుండును.) గుఱించి, ఉద్దేశించి.

క. వనజాక్షుఁ గూర్చి జన్నము, లొనరించిన
సుగతి గలుగు...దశా. ౩. ౧౭౮.

క. అమ్మకుచ చపలఁ గూరచి, యమ్మా భువి నాఁట
దానవైన నీన్నిఁ చే, యమ్మహితసాహసము నా,
కిమ్మా నాకోర్కులెల్ల నీడేఱుటకున్. శుక.
౩. ౫౯౩.

(ఈక్రింది ప్రయోగమునందు వ్యవహితముగాఁ గూడఁ గానిపించుచున్నది.)

క. జనవినుతముగాఁ బెక్కు స, వనములు దనుఁ
దాన కూర్చి వైదికయుక్తిం, బొనరించుచు
ననురాగము, మనమునఁ దఘుకొత్త దైత్యమర్ద
నుఁ డెలమిన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౩౨౦.

కూరిమి(ర్మి). (√కూర్చు-క. కూర్మి.)౧. ప్రేమ, స్నేహము; వాత్సల్యము.

సీ. నెయ్యము నెయ్యమి నెమ్మి నేస్తము నెనరె
లమి మేలు ఱ్ఱారిమి చెలిమి యరితి. గీ...
అనఁ బ్రేమ దోఁచును...ఆం. భా. ౧.
౧౩౬.

క. కూరిమి గలదినములలో, నేరము లెన్నఁడు
ను గలుగ నేరవు మఱియా, కూరిమి విరసం
బైనను, నేరములే తోఁచుచుండు...సు.శ.
౩౭.

ఆ. బుజ్జగించి కూర్మి పొంపిరివోవఁగ, హితమితో
క్తిఁ బుత్రి కిట్టు లనియె. హర. ౪. ౫.

౨. స్త్రీకి పురుషునిమీఁదఁ గాని పురుషునకు స్త్రీ
మీఁదఁ గాని యుండు ననురాగము, వలపు.

క. వారిజలోచన నీపైఁ, గూరిమి గలమగని వె
దకికొను మొకు ననఁడే. భార. ఉద్యో. ౧.
౩౫౦.

విణ. కూరిమి గలది, ప్రియము.

గీ. కూర్మియనుజన్మహృదయంబుకోర్కె యెఱిఁగి.
కాశీ. ౧. ౧౨.

ఉ. ... మా, యమ్మ భవాని సంయమికులాగ్రణి
కూరిమిబిడ్డ నిచ్చి రా, పొమ్మన వచ్చితిన్
...రాజ. చ. ౨. ౯౫.

కూరిమి(ర్మి) కత్తియ(త్తె). విణ. (√కూరిమి) కూర్మి గలది.

క. అటువంటికూర్మికత్తియ, కుటిలాలక నెడపె
నే మొకో యది విధిసం, ఘటనము గావలె...
కుచల. ౪. ౧౬౫.

కూరిమి(ర్మి)కాఁడు. విణ. (√ కూరిమి) కూర్మి గలవాఁడు.

(ప్రియుఁడు)

చ. అడుగుల నంటి యూరువుల నాని నితంబము లంది నాభినిం, బుడికి వళుల్ స్పృశించి కుచముల్ వడి ముట్టి సగోవతంస మ,ప్పడఁకు లఁ గూర్మికానివలె బంధురకంకణకర్ణికావ ళిం,దడవుచు నిల్పి కైకొనియెఁ దన్మయతం బ్రతిబంధవైఖరిన్. కృ. శతం. ౨. ౧౬౭.

కూరు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

క...శోకము,గూరన్ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

క...వగ మనమునఁ గూర...నిర్వ. ౩. ౧౦౪.

౨. మునుఁగు, నిమగ్నమగు.

ఉ. దారుణపాశబంధనవిధానములన్ నరకార్ణవంబులోఁ, గూరిననన్ను నేఁడు సెడకుండ నొనర్చనపుణ్యమూర్తులన్. భాగ. ౬.౧౪౨.

౩. క్రుంగు, అడఁగు

క. ఓరమణి యిట్టు లేటికి,హారమణీభూష లిడక యసురుసు రనుచున్, దీఱనిచింతాభరమునఁ, గూరెద విత్తెఱఁగు పేరుకొనుమా తెలియన్. ప్రబంధ. ౭౩౩.

౪. చొచ్చు, తూఱు.

సీ. ఎముకఁ గూరి మాత్రమ్ములలో నూరి ప్రేవుల లోనక్కి మావిఁ జిక్కి గీ. తల్లిగర్భంబు లోఁ బ్రాణి తల్లడిల్లు. శివధ. ౫. ౧౨.

ఉ...కడు నొప్పెడు మేనులు వాఁడికైదువుల్, గూరఁగ నాటినం బుడమిఁ గూలుట కక్కట యోర్వ వచ్చునే. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౬౭.

స. క్రి. ౧. పొందు.

చ...కైకొను మన్న నతండు ప్రీతి నెక్కొన భుజియించి పెండియును గూరఁడ తృప్తి... భార. అశ్వ. ౪. ౨౩౩.

క...కుజనులు వృద్ధిం,గూరుదురు సాధుజనులకు, దారుణదుర్దశలు పొందు...హరి.ఉ.౯.౩౯.

౨. (మందు మొదలగువానిని) గట్టించు, దిట్టముగా నొక్కు; క్రుక్కు.

ఉదా: పిరంగిలో మందు కూరినారు. తల్లి బిడ్డకు కూరికూరి అన్నము పెట్టినది.

జ: కూరుకొను.

కూరు[2]=కూరుకు. అ. క్రి. నిద్రించు

లయగ్రాహి...కా,శ్మగకృతసేతువులదారిఁ జను చో నచటఁ గూరుకలహంస లగడై రొదలు సేయన్. వసు. ౨. ౨౨.

కూరుమొన=నిద్రించుసేన.

గీ. కూరుమొన పెట్టినట్టులు గొంద ఱుజ్జ్వలాయుధములు గంకటములు నమర నున్నఁ, జూచి చావనివా రని చూడు చేర, నరుగకున్నవి కంకగృధ్రాదు లలికి. భార.స్త్రీ.౨.౨౦. (క్రూరమొన=వాఁడియైన మొన అని శ. ర-'కూరుకుచునున్నయట్టులు' అని కరాల,భా.ల. వ్యా.పా.)

జ: కూరుకు, కూరుకుపాటు, కూర్కువాఁడు.

కూరుకు(ర్కు)=కూరు[2]. అ. క్రి. ౧. నిద్రించు; కునుకు, కాంతిమాంద్యము నొందు.

మ. అదె నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకారులై కొంచు ను,న్మదులై పోయెద రడ్డపాటునకు సామర్థ్యంబునన్ హీనుఁడై, కడలం డీమగపంద కూరుకుగతిం గన్మూసి గుర్వెట్టుచున్. భాగ. ౯. ౪౦౫.

చ.కుడుచుచుఁ బవ్వళించుచును గూర్కుచు మేల్కనుచున్ రమించుచున్, బడుచును లేచుచు న్నరుఁడు భావమునం దవిముక్తిసీమ సం,గడిఁ బ్రవహించు శ్రీగగనగంగఁ దలంచి త్యజించుఁ బాపముల్. కాశీ. ౫. ౪౦.

ఉ...ఘృత మతిమాత్ర వోసినం, గూరికిగూర్కు యాత్మణము గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష. ౩. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౨. మూఁతపడు; నిమీలితమగు.

గీ. ఆదిగర్భేశ్వరుం డైనయవ్విభునకు, బ్రాను వడి మేను బహుతరగ్లాని నొంది, కన్ను గూర్కెడునంత వగ్గహనభాగ, మేలుబేతా ళుఁ డలిదుర్నిరీక్షుఁ డగుచు. శుక. ౧. ౧౯౦.

౫. నిద్ర.

క. కంటికిఁ గూరుకు రా దాఁ, కంటికిఁ దుది లే దు చిక్కకరొ యె ట్లుండుక్. శుక. ౩. ౪౧౧.

సీ. నగఘర్షకండూయనముసౌఖ్యమునఁ గూర్కు పట్టుకూర్మము గుఱుపెట్టె ననఁగ. వరాహ. ౭. ౬౧. ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

కూరుకి(ర్కి)డు=కన్నుమూఁతవేయు.

చ. పనిఁ జరియించి యిచ్చటికి వచ్చి ముదంబు నఁ బువ్వుసెజ్జనిం, పున శయనించి యుండు తటిఁ బొందుగఁ గూర్కిడినంతలోపలన్.

చ. ఒకకలఁ గంటి...బిల్హ. ౨. ౩౬, ౩౭.

కూరుకు(ర్కు)పాటు. వి. (√ కూరు²) కునికి పాటు, తంద్ర.

సీ. శత్రులఁ దలయూఁచి జంకించుటలు మాని కూర్కుపాటులఁ దూఁగి కూరువారు. వరా హ. ౧౧. ౧౨౬.

కూరుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కూరు¹-స్వా ర్థమున 'కొను'-త. కూఱుకొళ్.) ౧. కలుగు.

మ...కూర్కుల్ కూర్కొనెన్ గంట వె, ల్వ లఁబాఱెన్ ముఖచంద్రమండలము పా ల్పెన్ నోరు మృద్గంధగం, ధిలమై కోసలక న్యకున్...రామా. ౩. ౯౩.

౨. దిగఁబడు, దించుకొని పోవు.

ఉదా: వానికాలు ఇసుకలో కూరుకొని పోయి నది. బండిచక్రములు ఊబిలో కూరుకొని పోయి నవి.

స. క్రి. క్రుక్కు.

సీ. ఏగురార్ఘకచల్గు లెలమిఁ బన్నిదమాడి కూ ర్కొని కూర్కొని కుడుచు నొక్కఁ, డు... భాగ. ౧౦ పూ. ౪౯౬.

ఉ...శకుంతలాధరపుటామృతపూరము లూర్పు పుచ్చకేఁ, గుత్తుకబంటిగాఁ గడఁగి కూ ర్కొని కూర్కొని త్రావకుండినన్. పి. శకుం. ౩. ౧౬౪.

సీ...ఏను శంతనుసుతుండు, గురుఁడును విదురుం డుఁ గూర్కొని కూర్కొని చెవులఁ బోయ మె సవిశేషకార్య. గీ. వచనములు...భార. స్త్రీ. ౧. ౧౪౨.

కూరుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కూడు²) ౧. చేర్చు; కలుపు.

చ...ఉద్ధుర, ధ్వనిఁ బఠియింపఁ జొచ్చెఁ బ్రణ వంబునఁ గూర్చినమంత్రరాజమున్. కాశీ. ౨. ౧౪౭.

చ...ఎ, క్కుడుతమకంబులోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.

సీ. భసిత మెన్నఁడొ కాని ప్రతిదినంబు నలందు మలయజంబు కురంగమదముఁ గూర్చి. భీమ. ౧. ౧౧౫.

౨. సంధానము చేయు, సంఘటన చేయు.

(సుదేష్ణ కీచకునితో నన్నమాట.) ఆ. ఇంత దల ర నేల యెమ్మెయినైనను, గొమ్మ నలవరించి కూర్చు టరుదె. భార. విరా. ౨. ౭౦.

గీ. నలుని దమయంతితోఁ గూర్పఁ దలఁచియు న్న, ధాత...నైష. ౧. ౭౦.

౩. మిత్రులుగాఁ జేయు, మైత్రిచేఁ గలుపు.

ఉ. కాననభూమికిం జనుట కారుణికోత్తమ నీ వెఱుంగవే, కాన సహించి పాండవులఁ గౌర వులం దగఁ గూర్పఁ జేర్పనన్. భార. ఉ ద్యో. ౩. ౭౫.

౪. అదుకు; ఏకముచేయు.

క. తనుమధ్యవళీభంగము, లను గూర్పఁగ నవి యుఁ దక్కులముల యగుటఁ గం, తునియిడి

నవత్తిఁ జేసి కనఁ, జనునోడ్డాణమున నడుము
చాముకు నమరుచుఁ. అను. ౫. ౨౭.
సీ. చందురునునుఁగాంతి కం దేర్చి కూర్చి బాగు
నకుఁ దెచ్చినయట్లు గోమరు మిగిలి. భార.
విరా. ౨. ౫౨.
౫.అంటించు;(వింట)సంధించు;లగ్నము చేయు.
గీ. వస్త్రములు తైలమున ముంచి వహ్నిఁ గూర్చి.
హర. ౨. ౩౦.
ఉ.భావజుఁ డప్పు డున్మదనబాణము తియ్యనివిం
టఁ గూర్చుచో. నైష. ౧. ౭౯.
ఉ...షడక్షరమంత్రము జిహ్వఁ గూర్చివా,చా
టత సత్యసత్త్వఁ డగుశాంభవయోగివరేణ్యుఁ
డు...భీమ. ౬. ౨౬.
౬. (అలంకారముగా) పెట్టు.
(శివు నలంకరించుట) సీ...మాహేశ రుద్రాక్ష
మాలఁ గూర్చె. హర. ౪. ౮౭.
ఉ...సురాంగనాజనం, బజ్జగతీమహేంద్రు శిర
సంట నలుం గిడ బుజ్జపంబునఁ, మజ్జనమా
ర్పఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పఁ గడంగి ర
య్యెడఁ. వసు. ౫. ౭౩.
౭. కూడఁబెట్టు, నిలువచేయు.
గీ. కొంద అర్థము వారిక కూర్చి యిచ్చి,రి....
భార. ఆది. ౭. ౧౩౨.
క. మీపెద్దలు కూర్చినని,త్నేవ మొకటి...అను.
౪. ౧౯౮.
౮. పొందించు; చెందఁజేయు.
గీ.దండ్యు దండింపకుండు టదండ్యు దండ,నంబు
గూర్చుట విప్రమనంబు నొచ్చు, నట్టిపని సేఁ
త...నూ హింస ధరణిపతికి. భార. అను.
౫. ౬౬.
ఉ. చెప్పెడి దేమి నాకుఁ గలజీవన మంతయు
నీక కూర్చి యెల్లప్పుడు నిన్నుఁ బాయక
ప్రియాచరణం బొనరించ నేర్తు...వసు. ౨.
౧౩౦.

౯. సమావేశము చేయు, ప్రోగుచేయు.
గీ. రయముతో వారు వాల్మీయ ఋషునమిత్ర,
బంధుపరివారతతిఁ గూర్చి ప్రౌఢి మెఱయు.
రాఘవ. ౪. ౭౭.
క. మన కిదియే సమయం బిఁక,నని నన్యనికాట
కోటి నణఁగింప నటం,చును వజ్రి కుమారు
నిఁ జూ,చిన మంచిదె యనుచు నతఁడు సేన
లు గూర్చెఁ. దశా.౪. ౩౬.
౧౦.(కార్యమును)సంఘటన చేయు,ఒడఁగూర్చు.
గీ. బుద్ధిమంతుండు పోకలఁ బోయినాఁడు, కూ
ర్ప విప్పంగ నోపు నాకొడుకుఁగుఱ్ఱ. కాశీ.
౬. ౫౬.
౧౧. రచించు; కల్పించు.
సీ. శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి సక
లకథాసారసంగ్రహంబు. ఆము. ౧. ౧౩.
సీ. పటుచమత్కారగుంఫన మొప్ప ద్రౌపదీపరి
ణయం బెజాణ ప్రౌఢిఁ గూర్చె. జాహ్నవి.
౧. ౧౬.
క...కన్గవ,తళుకులు వేఱొక్క పుష్పదామముఁ
గూర్పఁ. దశా. ౨. ౧౪.
౧౨. కలిగించు; కావించు, చేయు.
క. అఱకాలను విఱిగినములు, కుఱు చైనను బిద
పఁ బీము గూరిచెడుగలిఁ. ప్రబోధ. ౨.
౪౯.
సీ. కువలయానందంబు గూర్చుచల్లనిరాజా ...
వసు. ౧. ౨౧.
సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తను
వున నలఁదుదు ననువు గాఁగ. భార. విరా.
౧. ౧౦౭.
ఉ. కొండల మేల బాల మనకూర్చుసపర్యకు
మెచ్చి యిందిరా,నందనుఁ డిందు సన్నిధి
యొనర్చెఁ జామీ...వసు. ౩. ౧౮౪.
౧౩. (వస్త్రాదులు) కుట్టు.

ద్వి. ఇంతవానికి నీకు నిట నూదిఁ బూని, గంత
బొంతయుఁ గూర్పఁ గారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౭౪ పా. ౪ పం.

అ. క్రి. ౧. ఇష్టుఁడగు; ప్రియపడు.

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు, నారయ నీ వొ
క్కరూప యసదృశధర్మా, చారుండవు రాజ
నకుం, గూరుతు కత మేమి యిట్లగుటకుం జె
పుమా. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౧౬.

క. ధనలుబ్ధుల మ్రుచ్చులఁ గూ, ర్పనివారలఁ బగ
ఱవలనివారల ధృతి చా, లనివారల దుర్జను
లం, బనుపవుగా రాజకార్యభారము దా
ల్పన్. భార. సభా. ౧. ౪౦.

మ. హరిమేనల్లుఁడు గొంతికూర్చుమనుమం డస్త్ర
త్రనూజుండు...భార. ద్రో. ౨. ౨౩౬.

గీ. వాఁడు నాకూర్చిరక్షింపవలయువాఁడు. భా
గ. ౭. ౬౬౧. (నాకూర్చిరక్షింపవలయువాఁ
డు=నేను ప్రియపడి రక్షింపవలసినవాఁడు.)

౨. కూడికగావించు, సంఘటనచేయు.

ఉ. కూర్చుట నూత్నరత్నమునకుం గనకంబున
కుం దగు...జనా, ర్యార్చిత మైనభారత మ
పారకృపాపరతంత్రవృత్తిమైఁ, జేర్చినదేవ
దేవునకుఁ బ్రీతిగ నిచ్చుట సర్వసిద్ధి నా, నే
ర్చినభంగిఁ జెప్పి వరణీయుఁడ నయ్యెద స
త్కకోటికిన్. భార. విరా. ౧. ౨౭.

కూరుచే(ర్చు)ండఁబడు. అ. క్రి. (√ కూరు
చేండు-స్వార్థమున 'పడు') కూలఁబడు, చతికి
లఁబడు.

ఆ. వలుఁదనారసంబు వక్షంబు దూఱంగ, నే
యుటయును బాండవేయుఁ డార్తిఁ, గూరి
నిలువలేక కూర్చుండఁబడి మూతు, వరద
మొగువు తోలఁగ వనియె వధప. భార. క
ర్ణ. ౨. ౩౭౧.

గీ. ఇంత పాపంబు సేయంగ నార్తిగొందు, మ
య్యె రాజ్యలోభంబున నఖిలబంధు, జనుల
వధియింపఁ దొడఁగితి మని రథంబు, మీఁ
దఁ గూర్చుండఁబడియెఁ జే యూఁదికొను
చు. భార. భీష్మ. ౧. ౧౭౭.

కూరుచే(ర్చు)ండఁబెట్టు. స. క్రి. (√ కూరు
చేండు) కూర్చుండఁజేయు.

గీ. అప్పు డొకబోటి నృపునిపాదాంతికమున,
కెందుసందిళ్లు పట్టి కూర్చుండఁబెట్టె. కళా.
౬. ౧౪౫.

ఇట్లే: కూర్చుండఁగఁ బెట్టు.

మ... అనేకరత్నఖచితస్వర్ణాగ్రసింహాసనం, బు
న్నఁ గూర్చుండఁగఁ బెట్టి భక్తిపరతం బూ
జించి రవ్యగ్రులై. భీమ. ౪. ౭౯.

కూరుచే(ర్చు)ండు. అ. క్రి. (√కూరుచే) ఉప
విష్టుఁడగు, ఆసీనుఁడగు.

చ. నడచుచుఁ గూరుచుండుచును...కాశీ. ౫.
౪౦.

క. చని ధర్మసుతుఁడు సింహా, సనమున భీమాదు
లాత్మసముచితరుచిరా, సనముల సభాస్థలిం
గయి, కొని పంచాగ్నులును బోలెఁ గూర్చు
న్నంతన్. భార. విరా. ౫. ౩౧౬.

గీ...జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువు గూర్చుండి
నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కూరుచే(ర్చు)కొను. స. క్రి. (√కూరుచే) ౧.
సంపాదించు.

సీ. మెఱుఁగుఁజుక్కలచాయ మించు నీతెల్లని
గుఱువెంద పే రెందుఁ గూర్చుకొంటి. దై. భా.
౩. ౬౪.

౨. సమావేశముచేసికొను, ప్రోగుచేసికొను.

వ. అచ్యుతుండు సురాసురులం గూర్చుకొని మం
దరాచలంబు పెకిక తెచ్చునది...హర. ౬.
౪౦.

3. మిత్త్రునిగాఁ జేసికొను.

క. బలవంతు లైన దైత్యులు, గొలువఁగ నున్నాఁడు బలిని గూర్చుక కలశి,జలధి మథియింపుఁడు...దశా. ౨. ౮౭.

౪. అనుగ్రహపాత్త్రునిగాఁ జేసికొను.

క. నేరిచిన నేరకున్నను, గూరుచుకొని రాక మీరె కోపించిన నె,వ్వా రిఁక మాకు శర ణ్యులు. దశా. ౨. ౩౭.

౫. వెంటఁ బెట్టుకొను.

వ. ... ఆనలినాసనుండు వెన్నునిం గూర్చుకొని మాసమీపమునకు వచ్చి మ మ్మిట్లు సన్నుతించె. హర. ౬. ౩౨.

కూరుమే(ర్చే)కోలు, కూరిచి(ర్చి)కోలు. వి. (√కూరుచేకొను.) కూర్చుకొనుట.

(కలియఁగట్టుకొనుట)

చ. నరవరుఁ డేము సంగరమునం బడకున్కి యెఱుంగఁ డక్కటా, బరవస మేది వచ్చెఁ బిద పఁడు వినియుఁడు మముఁ గూర్చికోలు దు,స్తర మనుబుద్ధి నిప్పటికి శత్త్రులఁ గన్గొంఁగం దలంచి యీ, వెరవున డాఁగె సర్వపృథివీపతి దుర్దశ నిట్లు సొందునే. భార. శల్య. ౨.౧౭.

కూరుప(ర్ప)రి. విణ. (కూరుపు + అరి) కూర్చువాఁడు.

(రచయిత)

క. అని యెల్లవేల్పులం జే,ర్కొని కబ్బము కూరుపరుల గురునిఁ గడంకం, గొనియాడి యచ్చతెలుఁగునఁ, బనిపడి కబ్బంబుఁ గూరుపఁడు గడఁగుసెడఁడు. అచ్చ.రా.బాల.౧౨.

వి. మౌర్వీమధ్యతంతుబంధము, నారియందు బాణము సంధించెడుచోటు. ఆం.భా.౨.౨౧౧.

కూరుపు(ర్పు). వి. (√కూరుచే) కూరుచుట.

(కట్టు)

వ. ... లొడిగినట్టిసరిగకంగులకూరుపుఁబనికవు రుపరకాళాయొంటిసారబిగువునిడుపుఁగాసెల... ప్రబంధ. ౭౮.

కూర్కు(రుకు)వాఁడు. విణ. (కూర్కు+వాఁడు) నిద్రాపరుఁడు, నిదురపోతు.

గీ. ...కూర్కు,నాఁ డనంగను నిద్రానువర్తి పేరు. ఆం. భా. 3. ౧౧.

కూర్చము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది.

వి.అ.పుం.న. ౧.కుశముష్టి,పిడికెఁడుదర్భలు. ౨. మయూరపుచ్ఛము. 3. భ్రూమధ్యము, కనుబొమలనడిమిభాగము. ౪. కనుబొమలనడిమివెంద్రుకలు.౫.శ్మశ్రువు,పెరిఁగినగడ్డము మీసమును. ౬. తల. ౭. కైతవము, మిష. ౮. దంభము, డంబము. ౯. వికత్థనము,పొగడికొనుట.౧౦.ముత్తికి తుడిచివేయుటకై పట్టివేళ్లు వెండ్రుకలు లోనగువానితో ఏర్పఱిచినకుంచె.

కూర్చలుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) మీసమును గడ్డమును గలవాఁడు.

కూర్చశిరస్సు. సం.వి. స్. న. ౧.పాదస్కంధము, మీఁగాలు. ౨. కరస్కంధము, మీఁజేయి. (విల్యమ్సు)

కూర్చశీర్షము. సం.వి.అ.పుం. ౧.నారికేళము,కొబ్బరికాయ. ౨. జీవక మనుగంధద్రవ్యము.

కూర్చశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళము, కొబ్బరికాయ.

కూర్చికకూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పుట్మలము, మొగ్గ. (మే. ని.) ౨. కుంచెకోల. 3. చిత్త్రరువువ్రాసెడి తూలిక. ౪. సూచి, సూది. ౫. మస్తుపిండము, గడ్డకట్టినమీఁగడ.

శ్లో. కూర్చికా మస్తుపిండే స్యాత్సూచి తూలికయోరపి, కవాటస్యాంకుటే చాపి. (కే.ని.)

కూర్దనము. సం.వి.అ.న. ఖేల, క్రీడ.

కూర్దని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్త్రపూర్ణిమ.(ఆనాఁడు

జనులు కామదేవోత్సవము చేయుదురు.)

కూర్పము. సం.వి. అ. పుం. కనుబొమలనడిమిభాగము.

కూర్పరము. సం.వి.అ.పుం.౧.మోఁచేయి.౨.మోఁకాలు.

కూర్పాసకము. సం. వి. అ. పుం. ౧.అవిక.౨.అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా.

కూర్పాసము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కంచుకము, అవిక. ౨. అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా. 3.వారవాణము, కవచము.

కూర్పించె. స.క్రి.(√కూర్చు) కూర్పఁజేయు. (నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. మలిపించె బంగారముల దేవగృహములు కూర్పించె నట్టిండ్లు కుండినమున. భీమ. ౫. ౮౭.

కూర్నీనిషాతు. వి.(హిం. కూర్ణిశాత్.) సలాము, వందనము.

గీ. గుడిగుడీధూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి, నజరు గుజరానుపఱచె సొన్నాకడాని,జాలె మాతఁడు కూర్నీనిషాతు చేసి. ౘంగా. ౨. ౮౫.

కూర్మపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. అమ్లానము, తెల్లపెద్దగోరంటకీ. (చేమంతికీ.అని కొందఱు.) న. ౧. శరావము, మూఁకుడు. ౨. తాఁబేటివీఁపు చిప్ప.

కూర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧-మందమైననడకగలది- కచ్ఛపము, తాఁబేలు. ౨. ఒక ఉపవాయువు. 3. విష్ణునిద్వితీయావతారము. ౪. (మంత్ర) ఒకానొకముద్ర. ౫. (నాట్య) అభినయహస్తవిశేషము. ౬. గొలుసు మున్నగువాని చేత కట్టుపీనుఁగుపాదముయొక్క భాగము.

శ్లో. కూర్మస్సందానభాగస్స్యాత్. (వై. ని.)

కూర్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు.

కూలంకష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఒడ్డును ఒరయునది-నది, ఏఱు.

కూలంకషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఒడ్డును ఒరయునది.(వెల్లువ, నది, మొ.)—('కూలంకషప్రజ్ఞ' మొదలగుచోట్ల కూలంకషశబ్దము లక్షణచే పూర్ణార్థకము.) వి. సముద్రము. (త్రి.ని.)

కూలఁబడు. అ. క్రి. (కూలన్ + పడు) కూలు. (విఱిగిపడు.)

ఉ. కూలఁబడెన్ దిశల్ వుఘరకూటము లుర్వికి రాలె నేల పాఁ,తాళము నాఁక వ్రీలె...రామా. ౮. ౬౧.

సీ. ఆజానులంబివక్షోజతాడనములఁ గులభూధరంబులు కూలఁబడఁగ. దశా. ౪. ౨౦౨.

(చదికిలఁబడు)

మ. అలరెం దత్తనువుల్ ధరం బడుట భూతాక్షప్తిచే వెట్టిమోఁ,పులు నేలం బడ వైచి కూలఁబడుకాపు ల్వోలె నప్పట్టునన్. కువల. ౨. ౧౪౧.

(చచ్చు)

చ. పలుకఁ దొడంగి రప్పుడమిపట్టిఁ గనుంగొని నీకి దేటికిం, జలమునఁ జావ నీమగనిసత్త్వయాపొలిమేరఁ జొచ్చి రాఁ,గల దని చూచితో ఖరుఁడు గాఁ డటు గూలఁబడంగ శంకగో, జ్వలరజతాచలోత్తుననశాతశిఖోన్నఖరుండు మానినీ. రామా. ౬. ౧3౯.

కూలము. సం.వి.అ.న.౧.గట్టు,ఒడ్డు.౨.ప్రాంతము, సమీపప్రదేశము. 3.తటాకము, చెఱువు. ౪.సేనయొక్క వెనుకటిభాగము. ౫. స్తూపము, మట్టిలోనగువాని దిబ్బ.

కూలముద్రుజము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఒడ్డును భేదించునది. (నదీగజాదికము)

కూలముద్వహము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)గట్లనంటి ప్రవహించునది. (నద్యాది)

కూలమ్ము. వి. (కూలు2 + అమ్ము) బాణవిశేషము.
క. కూలమ్మున నొకఁడు సరి,తూ్ర్కలమ్మున ఖడ్గి నేసి కో యని యార్చెన్. చంద్ర. ౨.౮౧.

కూలవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నది, ఏఱు.

కూలార్చు. స క్రి. (√కూలు1.)కూల్చు, చంపు.
ద్వి. కుటిలు గజాసురుఁ గూలార్చి ప్రచ్చి, నటనకుఁ జొచ్చుట నాల్గవలీల. పండితా. వాద. ౨౨౪ పా.

కూలి. వి. (క.త.మ.తు.కూలి)౧. చేసినపనికి ప్రతిఫలముగా నిచ్చెడుధనము, భృతి, జీతము.
ఉ. కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి...శుక. ౨. ౩౬౩.
చ. చదువులు చెప్పి చూచి మఱి సారెకుఁ గూలికి లెక్క వ్రాసి చూ,చి...హంస.౮.౩౦.
సీ. బాడిగ కూలి సంబళము జీత మనంగ వేతనసంజ్ఞయై ఖ్యాతిఁ జెందు. ఆం.భా.౨.౩౦౩.
౨. పన్ను.
గీ. నీవు మాధర్మములలోన నృపవరేణ్య, కూలియాఱవభాగంబు గొనుచు మమ్ముఁ, గావఁబూనినకతమునఁ గాదె యుండు,చింత యెఱుఁగక రేలు నిద్రింతు మేము. మార్క. ౪. ౧౩౭.
కూలిచదువు చెప్పువాఁడు = డబ్బు పుచ్చుకొని విద్య గఱపువాఁడు, భృతకోపాధ్యాయుఁడు.
గీ. ... గ్రామయాజ,కుండు పరపూర్వపెనిమిటి కూలిచదువు,చెప్పువాఁడును శ్రాద్ధవర్జితులు సుమ్ము. వరాహ. ౪. ౪౪.
కూలిపని = కూలికి చేయుపని, భృతకవృత్తి.
సీ. కూలిపనులు చేయ హాలికవృత్తికి నోపుదు వీకృత్య ముచిత మగునె. హరిశ్చ. ౮. ౧౦౭.
కూలిపనివాఁడు = కూలికిఁ బనిచేయువాఁడు, భృతకుఁడు.
క. దాసుఁడు భృత్యుఁడు నెంతయు, వాసిగఁ బనిచేయువారు వారలలోనన్, దాసుఁడు విలిచినఫలుఁ డు,ద్భాసితభృత్యుండు కూలిపనివాఁ డెందున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౩౬.
(వ్యవ) వాఁడు కూలి నాలి చేసికొని బ్రదుకుచున్నాఁడు.
జ: కూలికాఁడు, కూలిగూలు, కూలివాఁడు.

కూలి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కూలములు గలది. (నదము, మొ.)

కూలించు = కూలుచు.
(డుల్చు, రాల్చు.)
సీ. ఆశరముఖనిభం బాశర మటు దాఁకఁ బవనాభిహతిఁ దూలుబంధుజీవ,కుంజంబుపువ్వులఁ గూలించువిధమున నవనవక్షతజబిందువులు దొరఁగఁ, జేయుచు...పాండు. ౪. ౧౭.

కూలికాఁడు. వి. (√ కూలి-క. కూలికాఱ) కూలిపని చేయువాఁడు, కూలివాఁడు.
చ...ఘాసము లూడ్చుకూలికాం,డ్రకు...వేం. పంచ. ౧. ౬౭౧.

కూలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నది. ౨. సౌవీరాంజనము.

కూలియాలు. వి. దే. (కూలి + ఆలు) వెలయాలు, వేశ్య.
చ...రొక్క మీఁ గలుగువాఁడె మనోజుఁడు కూలియాలికిన్. కు. సం. ౭. ౧౮౩.

కూలివాఁడు. వి. (√కూలి.) కూలిపనిచేయువాఁడు, జీతగాఁడు.
సీ. వైతనికుండు సంబళకాఁ డనఁగ జీతగాఁడనంగను గూలివాఁ డనఁ దగు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కూలు1. అ. క్రి. ౧. పడు.
మ. ...వామాక్షి తత్పూ్ర్వతు ను,ద్ధతి సేసెన్ దలనేలఁ గూల నొకటన్...ఉ.హరి. ౧.౧౬౭.

గీ. పక్షపాతులు నరకకూపానఁ గూలు,ముసు... వరాహ. ౧౦. ౭౮.

క. ...వెనఁగోఁజూచుఁ గీ,లాలము ముక్కున వాతం, గూలనతఁడు గూలి తన్నికొనుచుం జచ్చెన్. భా. రా. యు. ౯౯౧. (కూలు:-కాలు అని భావము.)

౨. భగ్నమగు, విఱుగు.

ఉ. అన్నలు దమ్ములైనయు నందఱు నొక్కవిధంబునం గృపన్, మన్ననసేయ వేల యనినన్ విను మారక తిట్టెఁ దిట్టినన్, దన్నితిఁ దన్నినన్ వనపదంబులు గూల శపించె నిట్టికో, పోన్నతి బుద్ధిఁ బల్లులకు యుక్తమె పుత్రకులన్ శపింతురే. వి. పు. ౪. ౩౨.

౩. ధ్వస్తమగు, పాడగు.

గీ. వెడలిపోయితి నిర్విఘ్నవెంట నరుగు, పెండ్లివారలఁ జూడ నాపిన్నతనము,గూల నింతటిలో వట్టికోప మెత్తి,తలుపు బిగియించె మగఁడేమి తలఁచినాఁడో. శుక. ౨. ౧౩౧, ౨౭౭.

౪. చచ్చు, మరణించు.

ఉ. కూలెడువారె పాండవులు ఘోరపుఁబోర నొకం డొకండ యీ, చాలెడువార లెల్లమును చావఁ గ్రమంబున సేన లన్నియుం, గూలఁగఁ గౌరవుల్ పిదపఁ గూలుదురు... భార. ఉద్యో. ౨. ౨౭౧.

ఉ. బాలకులార రండు మనప్రాయపుబాలురు గొంద ఱుర్విపైఁ,గూలుట గంటిరే గుణుఁడు క్రూరుఁ డనర్థచయంబునందు దు,శ్శీలత నర్థకల్పనము చేసె... భాగ. ౭. ౨౧౨.

జ: కూలఁబడు, కూలార్చు, కూలించు, కూలుచు.

కూలు². వి. లవిత్రమూలము; పిడిలో నమర్చెడు కత్తిలోనగువాని మొదటిభాగము.

సీ. ...కూలు నాఁగలవిత్రమూల మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

(వ్యవ) బల్లెము కూలులోనికి విఱిగినది.

జ: కూలమ్ము.

కూలుచే(ల్చే)=కూలించే. స. క్రి. (√కూలు¹) కూలఁజేయు.

(పడఁగొట్టు)

క. వాలమ్ములు పది మేనం, గీలించిన నాతఁడతనికేతనము ధరం, గూలిచి చాపము ద్రుంచిన. భార. ద్రో. ౧. ౧౯౭.

సీ...పక్వఫలాగతతులఁ గూల్చు. ఉ. రా. ౨. ౧౪౭.

(త్రోయు, పడవేయు.)

సీ. ... పరిపాటికొంపలోఁ గూల్పక యీమార్గమునఁ ద్రోయనేల యనుచు. శుక. ౩. ౫౨౭.

(భగ్నముచేయు; ధ్వస్తమొనర్చు; చెఱచు, పాడుచేయు.)

గీ. నందకము గూల్చు యాదవునందకంబుఁ,బాంచజన్యంబుచేతఁ దత్పాంచజన్య, మడఁగు శార్ఙ్గంబుచేఁ జెడు నతనిశార్ఙ్గ, మిసుముసేయ దగద గోపుఁ డెత్తుగదను. ఉ. హరి. ౩. ౭.

సీ...జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిఁ గూల్చె. పారి. పీఠి. ౨౩.

గీ...ఎన్ని,కాఁపురంబులు కూల్చితో కద యటంచుఁ, బలుక...శుక. ౩. ౨౦౧.

(పోఁగొట్టు, అడఁచు, శమింపఁజేయు.)

గీ. ఇతనియధరామృతంబు నాయిచ్చ దీరఁ,గ్రోలఁగాఁ గాని తాపంబుఁ గూల్పఁజాల. బిల్హ. ౨. ౧౨౫.

(చంపు, వధించు.)

ఆ...బొంకుమాట లాడి గురునిఁ,గూల్ప నేర్చినట్టిక్రూరాత్ముఁ డేగతిఁ, బోవువాఁడు సెపుమ బుధవరేణ్యా. భార. శాం. ౧. ౧౯౯.

క. మం దెడుబలునారసమున, గుండియ వగులంగ నేసి కూల్చితి దీనిన్. హర. ౭. ౫౩.

కూల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూలభవము,గట్టుననున్నది. ౨. కూలజాతము,గట్టునపుట్టినది.

కూళ=కూళఁడు. విణ. (సం. క్రూరః. క. కూళ్. త. కూళై.) ౧. క్రూరుఁడు.

చ. ...పూ,విలుతుఁడు కూళ వాఁ డిడెడు వేదన కోరువఁ జాల... రసిక. ౩. ౮౯.

సీ. కూళతో లేఁపు పుఁ గూటువగాటంపుటడవుల మేటిపయ్యెర యనుంగు. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

౨. కుజనుఁడు, చెనఁటి, కుత్సితుఁడు.

మ. ...వక్త్రుఁ బల్లదుఁ డనుచున్ దేజస్వి గర్వాధికుం, డనుఁ గూ శ్వైరి మేలనున్ సుగభిమల్లా... మల్లభూ. నీతి. ౪౩.

శ్లో. తతోక్ష నామ గుణో భవేత్స గుణినాం యో దుర్జనై ర్నాంకితః. సం. భర్తృ. నీతి ౪౩.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్ఛితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను కుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭. హంస. ౫. ౧౧౩.

౩. మూఢుఁడు, అవివేకి.

గీ. పాణియాహారకబళంబు పాఱవైచి, కూర్పరము నాకు పెనువెఱ్ఱికూళ వోలె. కాశీ. ౨. ౧౧౦.

క. లోలత విటుఁడైనం దా, నేలా తల్లులసృజించు నిటు వేశ్యలకుం, గీ లెఱుఁగక చెతిచెను విధి, కూళయి గొడ్రాలు బిడ్డకుట్టె మెఱుఁగున్. వైజ. ౩. ౧౨౬.

౪. దీనుఁడు, కృపణుఁడు, దరిద్రుఁడు.

ఉ. కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పొల మెల్లఁ జుట్టి ప్రా,ల్మాలక యాత్మబంధుజనులం దఱియం జని ప్రాఁతబట్టకై, కూళతనంబునం బ్రభులకుం దనుమర్దన మాచరించియున్, ప్రాలుదు ప్రొద్దుతోడ గృహవాటికిఁ జేరు నతండు నిత్యమున్. శుక. ౨. ౩౬౩.

జ: కూళఁడు, కూళమారి.

కూళఁడు=కూళ. (√ కూళ - ఇది అన్వర్థ్యముగా కొన్ని ముద్రితపాఠములందు కలదు. చి. ని, శ. ర. లందును కొన్ని ముద్రితపాఠములందును ఉన్మధ్యముగాఁ గలదు. దేనికిని నిర్ధారకప్రయోగములు కనఁబడవు.) విణ. ౧. అవివేకి, మూఢుఁడు.

మ. చతురుం డంచు నిలింపసంయమి దెసన్ సన్నేహమై యుండు మా,మతి మున్నెప్పుడుఁ గూళఁడయ్యె నకటా మాబోఁటిం త్యావెధ్యులం, దతిహాస్యంబుగ నిట్లు పల్కఁ దగునే... హరి. పూ. ౫. ౮౮. (ప్రాఁతప్రతి. పా.)

ఉ. లాలితరూపయౌవనవిలాసమనోహరయై తనర్చునీ,లాలక నిద్రవోవఁ గని యాదటఁ గౌఁగిట మేలుకన్నఁ గాఁ,జాలక యాత్మఁ దక్కినవిచారము లొందఁగ నూరకుండునా, కూళఁడు కామరాజ్యమునకున్ వెలి గాఁడె తలంచి చూడఁగన్. పాండు. ౨. ౫౧.

౨. లుబ్ధుఁడు, పిసినిగొట్టు.

క. పండుగ పబ్బం బైనను, గొం డని యొకకాసు నీనికూళుని నీసీ,లందును వెడలఁగఁ దోలుము, బండాటము వీనివలపు పనికా దిచటన్. భల్లా. ౫౮. (శ. ర.)

కూళమారి. విణ. (√ కూళ.) దుష్టశీలుఁడు.

గీ. కూళమారి విధాత చేకూర్చె నిటుల. ప్రబంధ. ౬౫౫.

కూవరము. సం=కూబరము.

కూష్మా(ష్మా)ండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిశాచభేదము. ౨. గుమ్మడికాయ. ౩. గర్భస్థపిండవిశేషము.

కూసము=కుప్పసము.

(నిర్మోకము, పాముయొక్క పైతోలు.)

ఉ. బచ్చెన లూడి ధూసరవిభాపరిభాసురలీలఁ గన్గొనన్, మెచ్చు ఘటింప శేసిరమణీయపుఁ గంబములన్ దనర్చుచు, దృచ్ఛపరీక్షణా ప్రతిమలందు నడల్చినపాముకూసముల్, గ్రచ్చ

ఆ నుత్తరీయతను గాంచుచు నున్నవి తత్కు-
చోపరిక్. రఘు. ౯. ౧౧.
(చొక్కా.)

ఆ. పాగ పచ్చడంబు పైకిఁ గూసంబును, పోఁగు
లుంగరములు బొజ్జకడుపు, గలిగినట్టివానిఁ
గందురు చుట్టములో. వేమన. ౨. ౨౧.

కూహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుజ్ఝటి, మంచు.

కూహాకుఁడు. సం=కుహకుఁడు.

కూహాన. సం=కుహన.

కృ

కృంతత్. సం. శత్రు. కత్తిరించుచున్న; ఖండించుచున్న.

కృంతత్రము. సం.వి.అ.న. లాంగలము,నాఁగలి.

కృకణము. సం. వి.అ.పుం. ౧. క్రకరము,కక్కెర పక్షి. ౨. క్రిమి. 3. కృకరము, దేహమందలివాయుభేదము.

కృకము. సం. వి. అ. పుం. కంఠము, కుత్తుక.

కృకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨. తుమ్మును గలిగించుదేహస్థవాయువిశేషము. 3. చవ్యము ?. ౪.కరవీరము, గన్నేరు ?. (వై.ని.)

కృకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి ?.

కృకలాస(శ)ము. సం. వి. అ. పుం. సరటము, తొండ; ఊసరవెల్లి.

కృకవాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోడి. ౨. నెమిలి. 3. సరటము, తొండ;చిత్రబింబము, ఊసరవెల్లి.

కృకాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంఠపశ్చాద్భాగము, మెడయందలి ఎత్తైనప్రదేశము.('ఘాట,ముచ్చిలిగుంట' అని కొందఱు.)

కృకూలాసము. సం=కృకలాసము. (కల్ప)

కృచ్ఛ్రప్రాణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. ప్రాణాపాయములో నున్నవాఁడు. ౨. కష్టపడి జీవించువాఁడు. (విల్యమ్సు)

కృచ్ఛ్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కష్టమైనది. ౨. పాపయుక్తము. వి. అ. పుం. న. ౧. సాంతపనాదివ్రతము. ౨. కష్టము,దుఃఖము; బాధ, పీడ. పుం. మూత్రకృచ్ఛ్రరోగము. న.పాపము.

కృచ్ఛ్రారి. సం. వి. ఇ. పుం. బిల్వభేదము, ఒకజాతిమారేడు ?.

కృచ్ఛ్రార్ధము. సం. వి. అ. పుం. ఆఱుదినములు చేయఁదగినవ్రతవిశేషము.

శ్లో. సాయం ప్రాతస్తథైకైకం దినద్వయమయాచితం, దినద్వయం చ నాశ్నీయాత్ కృచ్ఛ్రార్ధస్సోభిధీయతే. (కల్ప.)

కృణువు. సం. వి. ఉ. పుం. చిత్రకరజాతి, ముచ్చిజాతి.

కృతకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృత్రిమము, కల్పితమైనది. (ఉదా:కృతకపుత్రుఁడు=కల్పితపుత్రుఁడు,పెంపుడుకొడుకు.) ౨. నిజము కానిది, కపటమైనది.

కృతకాద్రి. సం.వి. ఇ. పుం-క్రీడించుటకొఱకు నిర్మింపఁబడినపర్వతము-చేఁతగట్టు.

కృతకాముఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) అవాప్తకాముఁడు, కోరికలు నెఱవేఱినవాఁడు.

కృతకృత్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విహితకృత్యమును చేసినవాఁడు, కృతార్థుఁడు.
(ఇట్లే: కృతక్రియుఁడు, కృతకార్యుఁడు.)

కృతక్షణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లబ్ధావకాశుఁడు, సమయము దొరకినవాఁడు. ౨. నియతసమయముకొఱకు తహతహతో నెదురుచూచువాఁడు.

వ. వయం సర్వే సోత్సుకాః కృతక్షణా స్తిష్ఠామః. సం. పంచ. ౧.

కృతఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చేసిన మేలు మఱచువాఁడు.

కృతచ్ఛిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-లోపల రంధ్రము గలది-కోశాతకి, బీఱ¡.

కృతజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం-చేసిన మేలు మఱవనిది-కుక్క. (మే. ని.)

కృతజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన మేలు స్మృతియం దుంచుకొనువాఁడు.

కృతత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రాయమాణలత, కలుఁగానుగు¡.

కృతదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నియతకాలము వఱకు దాసుఁడనుగా నుందు నని చేరినవాఁడు.

కృతనిశ్చయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-చేయఁబడిన నిశ్చయము గలవాఁడు-నిశ్చయము చేసికొన్నవాఁడు.

కృతపడు. మి. అ. క్రి. (కృతము + పడు) గతించు, కడచు.

వ... దేవా వినుము వగచినం గృతపడినకార్యంబు గ్రమ్మఱం బొడము నే డెందంబు గుందు నంటియ కాక... భార. కర్ణ. ౧. ౨౨౬.

కృతపుంఖుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) శరాభ్యాసమందు నిపుణుఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరి యైనవాఁడు.

కృతపూర్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూర్వకృతము, పూర్వము చేయఁబడినది.

కృతపూర్వి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పూర్వము చేసినవాఁడు.

కృతప్రతిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ప్రతిజ్ఞ చేసినవాఁడు.

కృతఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలశింబి, ఒకానొక లత ¡. (విల్యమ్సు)

కృతఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలము¡. (వాచ)

కృతబుద్ధి. సం. విణ. (ఇ) ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి గలవాఁడు, పండితుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు. ౨. స్థిరచిత్తుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి. ౨. స్థిరచిత్తము.

కృతమతి. సం. విణ. (ఇ) ౧. నిశ్చితమనస్కుఁడు. ౨. విద్వాంసుఁడు.

కృతమాలము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, ఱేల ¡.

కృతము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧. చేయఁబడినది. ౨. సంపాదింపఁబడినది. ౩. జనితము, పుట్టింపఁబడినది. ౪. అభ్యస్తము, అలవాటు చేయఁబడినది. (ఉదా: కృతాస్త్రుఁడు.) ౫. సిద్ధము చేయఁబడినది, పక్వము. (ఉదా: కృతాన్నము) ౬. హింసితము, నొప్పింపఁబడినది. ౭. పర్యాప్తము, చాలినది. ౮. నియమితము. (ఉదా: కృతకాలము.) వి. అ. పుం. న. కృతయుగము. న. ౧. ఉపకారము, చేసిన మేలు. ౨. ఫలము. ౩. కృత్యము, చేఁత, పని. ౪. అన్నాదిరూపహవ్యము. (వై. ని.)

కృతముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ, ఆ. అ.) ౧. పండితుఁడు. ౨. నిపుణుఁడు, నేర్పరి.

కృతలక్షణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణములచేత ప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు. ౨. కృతయుగలక్షణములు గలవాఁడు.

ఉ. కోప మొకింత లేదు బుధకోటికిఁ గొంగుఁ బసిండి సత్యమా, రూపము తారతమ్యము లెఱుంగు స్వతంత్రుఁడు నూతనప్రియా, టోపము లేనినిశ్చలుఁ డిటుల్ కృతలక్షణుఁడై

చెలంగఁగా, ద్వాపరలక్షణుం డనఁగ వచ్చు నొకో యలధర్మనందనుఁ. విజ. వి. ౧. ౨౩. (ఇది పైరెండర్థములకు నుదాహరణము.) ౩. కృతచిహ్నుఁడు, గుఱుతిడఁబడ్డవాఁడు.

కృతవర్మ(ర్ముఁడు). సం. వి. న్. పుం. యదువంశ్యుఁ డగు ఒకానొక క్షత్త్రియుఁడు.

కృతవిద్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అభ్యస్తవిద్యుఁడు, విద్య నభ్యసించినవాఁడు, పండితుఁడు.

కృతవీర్యుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) వీర్యవంతుఁడు. వి. అ. పుం. చంద్రవంశ్యుఁ డగునొక రాజు, కార్తవీర్యార్జునునితండ్రి.

కృతవేతనుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన పనికి కూలి పుచ్చుకొనువాఁడు. (దాసాది) ఇట్లే: కృతభృతికుఁడు.

కృతవేది. సం. విశ. (న్. నీ. న్) చేసినమే లెఱిఁగినవాఁడు, కృతజ్ఞుఁడు.

కృతవేధకము. సం. వి. అ. పుం. శ్వేతకోశాతకి, తెల్లబీఱకి.

కృతవేధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీఱకి.

కృతశిల్పుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అభ్యసింపఁబడినశిల్పవిద్య గలవాఁడు; శిల్పమునందు నేర్పరి.

కృతశ్రముఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) -శాస్త్రశిల్పాదులందు-పరిశ్రమము చేసినవాఁడు.

కృతసాపత్నికీ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అధివిన్న, తాను బ్రతికియుండఁగా మరల పెండ్లాడినభర్త గలస్త్రీ.

కృతహస్తుఁడు. సం.విశ. (అ. ఆ. అ) గుఱితప్పక యేయువాఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరి; నేర్పరి.

కృతాంజలి. సం. విశ. (ఇ) చేమోడ్చినవాఁడు. వి. ఇ. పుం.౧. లజ్జాలువు, సోఁకుడుముడుఁగుఁ.కి. ౨. కూర్చినదోసిలి.

కృతాంతము. సం. విశ. (అ.ఆ. అ)-చేయఁబడినఅంతము గలది-౧. ముగింపఁబడినది. ౨. నశింపఁజేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ౧. సిద్ధాంతము. ౨. పాపము, అశుభము. ౩. దైవము, భాగ్యము, అదృష్టము. ౪. శనివారము. ౫. భరణీనక్షత్రము.

కృతాంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. శని.

కృతాత్ముఁడు. సం. విశ. (న్. అ, న్. న్) ౧. శిక్షిత మగుమనస్సు గలవాఁడు, మనస్సును లోఁబఱచుకొన్నవాఁడు. ౨.శుద్ధాంతఃకరణుఁడు, నిర్మల మగుమనస్సు గలవాఁడు.

కృతాయాసుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆయాసము నొందినవాఁడు.

కృతార్థుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ)-నెఱవేర్చుకొన్నపని గలవాఁడు-కృతకృత్యుఁడు.

కృతాలయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) వాసస్థానము నేర్పఱచుకొన్నది. వి. అ. పుం. కప్ప.

కృతావధానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) సావధానుఁడు, ఎచ్చరిక గలవాఁడు.

కృతాస్త్రుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) అస్త్రములందు శిక్షితుఁ డైనవాఁడు, అస్త్రవిద్యయందు నేర్పు గలవాఁడు.

కృతాహారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఆరగించినవాఁడు, భోజనము చేసినవాఁడు.

కృతి. సం. విశ. (న్. నీ.న్) ౧-నెఱవేర్చుకొనినపని గలవాఁడు-ధన్యుఁడు. ౨. కుశలుఁడు, నేర్పరి. ౩. పండితుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. చేయుట. ౨. క్రియ, పని. ౩. ప్రబంధము, గ్రంథము. ౪. ప్రయత్నము. ౫. హింస. ౬. ఇర్వది యనుసంఖ్య. (ఉదా: కృతికరుఁడు=ఇరువదిచేతులు గలవాఁడు, రావణుఁడు.)౭.(ఛంద)ఒక్కొక్క

పాదమునకు ఇరువది యక్షరములు గల ఒకానొక ఛందస్సు.

కృతుఁడు. సం. వి.అ. పుం. కూటికి పని సేయుదాసుఁడు. (వై. ని.)

కృతోదకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. స్నానము చేసినవాఁడు. ౨. ఉదకకర్మ మాచరించినవాఁడు, తర్పణము విడిచినవాఁడు.

కృత్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడినది.

కృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (మృగాదుల) తోలు, చర్మము. ౨. భూర్జపత్త్రము, బుజపత్రి ౩. 3. ఛెట్టుపట్ట. ౪. కృత్తికానక్షత్రము. (మే. ని.) ౫. కత్తిరించుట, ఖండించుట.

కృత్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్విన్యాదులయందు మూఁడవనక్షత్రము. (వాచ - ఇది నిత్యబహువచనాంతమని వై. ని.)

కృత్తికాభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి.

కృత్తివాసుఁడు. సం. వి. స్, అ. పుం. తోలుదాలుపు, శివుఁడు. (సకారాంతమైనపుడు రూ. కృత్తివాసుఁడు.)

కృత్తు. సం. విశే. (త్) చేయువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమునందే యుండును. ఉదా: పుణ్యకృత్తు, మొ.) వి. త్. పుం. (వ్యాక) విశేష్యవిశేషణరూపములు ఏర్పడుటకై క్రియలపైవచ్చు ప్రత్యయము. (కృదంతములు=క్రియాజన్యవిశేష్యవిశేషణరూపములు. ఉదా: మొలక, వాలిక, గమనము, బంధకుఁడు, మొ.)

కృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ, పని. ౨. అభిచారక్రియవలనఁ బుట్టిన దేవతామూర్తి భేదము.

కృత్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చేయఁదగినది. ౨. క్రుద్ధము, కోపగించినది. ౩. లుబ్ధము, లోభయుక్తము. ౪. క్రీతము, జడిసినది. ౫. విద్విష్టము. ౬. అవమానితము, పరాభవింపఁబడినది. ౭. ఛేదింపఁదగినది. (కే. ని.) వి. అ. న. కార్యము, పని; ప్రయోజనము. (కల్ప) పుం. (వ్యాక) తవ్యదాదిప్రత్యయము.

కృత్రిమధూపకము. సం. వి. అ. పుం. అనేక పరిమళవస్తువులు కూర్చి చేసిన ధూపద్రవ్యము.

కృత్రిమపుత్రకము. సం. వి. అ. పుం. వస్త్రాదులచేత చేయఁబడిన బొమ్మ.

కృత్రిమపుత్రుఁడు. సం.వి. అ. పుం. ధనక్షేత్రాదులందు ఆశ కలిగించి పెంచుకొన్న మాతాపితృవిహీనపుత్రుఁడు.

ఇట్లే: కృత్రిమసుతుఁడు, మొ.

కృత్రిమము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) స్వాభావికము కానిది, కల్పితము. (ఉదా: కృత్రిమమైత్రి.) వి. అ. పుం. సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి. న. ౧. బిడలవణము, ఒకరకముఉప్పు. ౨. కాచలవణము, గాజుప్పు. ౩. రసాంజనము.

కృత్స్నము. సం.వి. అ.న. ౧. నీరు. ౨. సమూహము. (వాచ)

కృత్స్నము. సం.విశే. (అ.ఆ.అ.) సమస్తము, అంతయు. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. కుక్షి, కడుపు.

కృదంతము. సం.వి. అ. పుం. కృత్ప్రత్యయము కడపటఁ గలపదము. (చూ. కృత్తు.)

కృదరము. సం. వి. అ. పుం. కుసూలము. (పాణక, గాదె, మొ.)

కృప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్యుపకారమును గోరక పరులదుఃఖమును బోఁగొట్టవలెనని ఇచ్ఛ, దయ, కనికరము.

కృపణము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమి, పురుగు. న. దైన్యము.

శ్లో. వక్తుం సత్యహముత్సహే సకృపణం దేహీతి దీనం వచః. (వాచ)

కృపణుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧.నిర్ధనుఁడు, బీద. ౨.లోభి, పిసినిగొట్టు. ౩.కుత్సితుఁడు. ౪.మందుఁడు, వివేకము లేనివాఁడు.

కృపవాఁడు. మి. విణ. దయను బొందినవాఁడు, అనుగ్రహపాత్రుఁడు.

ఉ. ఎవ్వనిమూర్తి నార్తి యొకయించుక లేదు సభాంతరంబులం, దెవ్వఁడు పూజ్యుఁడై మెఱయు నీజను లెల్ల సదా విధేయులై, యెవ్వని నాశ్రయింపుదు రహీనవచోవిభవాభిరాముఁడై, యెవ్వఁడు తేజరిల్లు నతఁ డెప్పుడు నీ కృపవాఁడు భార్గవీ. వి. పు. ౧. ౨౦౩.

కృపసే(చే)యు. మి. స. క్రి. దయచేయు, దయతో నిచ్చు.

చ...అమ్మకుందుఁడే, తనయుఁగ నాకు నీశివుఁడాఁ గృపసేసె నటంచు హృష్టుఁడై. ఆము. ౫. ౫.

౨. దయతో నుపదేశించు.

సీ. మ్రొక్కి నా కైహికాముష్మికసౌఖ్యప్రదాయి మంత్రము కృపచేయవలయు. వరాహ. ౧౨. ౪౬.

కృపాణము. సం. వి. అ. న-కృపను పోఁగొట్టునది-ఖడ్గము, కత్తి.

కృపాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్తరి, కత్తెర. ౨. ఛురిక, చురకత్తి.

కృపాణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛురిక, చూరకత్తి.

కృపాళు(వు)ఁడు. సం. విణ. (ఉ) కనికరము గలవాఁడు.

కృపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృపాచార్యుని చెల్లెలు, ద్రోణుని భార్య.

కృపీటపాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేనిపాతము, ఓడతెడ్డు. ౨. సముద్రము. ౩. వాయువు.

కృపీటము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉదరము, కడుపు. ౨. జలము. ౩. ఇంధనము, కట్టియ, సమిధ.

కృపీటయోని. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని, నిప్పు.

కృపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృపాచార్యుఁడు. (అశ్వత్థామకు మేనమామ, చిరంజీవులలో నొకఁడు.)

కృమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. క్రిమి, పురుగు. ౨. కడుపులో నులిపురుగులు పుట్టెడురోగము. ౩. గాడిద. ౪. లక్క.

కృమికంటకము. సం. వి. అ. న. ౧. వాయువిడంగముకీ. ౨. ఉదుంబరము, మేడికీ.

కృమికము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నక్రిమి.

కృమికర్ణము. సం. వి. అ. పుం. చెవిలో క్రిములు పుట్టురోగము.

కృమికోశము. సం. వి. అ. పుం. పట్టుకాయ.

కృమికోశోత్థము. సం. వి. అ. న. కౌశేయము, పట్టుబట్ట.

కృమిఘ్న. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.హారిద్ర, పసుపు.(కల్ప)

కృమిఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) క్రిములను చంపునది. (మనుష్యేతరము—మనుష్యకర్తృకమైనపుడు-అ. ఆ. అ.) వి. అ. పుం. ౧. వాయువిడంగముకీ. ౨. పలాండువుకీ. ౩. కోలకందము, ఒకజాతిదుంపకీ. ౪. పారిభద్రము, వేముకీ. ౫. భల్లాతకము, నల్లజీడికీ.

కృమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ధూమపత్త్ర, పొగాకుకీ. ౨. విడంగముకీ.

కృమిజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. లాక్ష, లక్క.

కృమిజగ్ధము. సం. వి. అ. న. అగురువు, అగలు.

కృమిజము. సం=కృమిజగ్ధము.

కృమిజలజము. సం=కృమిశంఖము. (రా. ని.) (ఇక్లే: కృమివారిరుహము. రా. ని.)

కృమిణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) క్రిములు గలది.

కృమిదంతకము. సం.వి.అ.పుం. పంటిలో క్రిములు గలిగించురోగము, దంతరోగభేదము.

కృమిపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. పుట్ట.

కృమి ఫలము.సం.వి.అ.పుం.ఉదుంబరము, మేడిǂ. ౨. మేడిపండు.

కృమిరిపువు. సం.వి.ఉ.పుం. వాయువిళంగముǂ. ఇట్లే: కృమిశత్రువు.

కృమిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బహుప్రసవ యగుస్త్రీ, పెక్కుబిడ్డలు గన్నయాఁడుది.

కృమిలము. సం=కృమిణము.

కృమిలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఎఱ్ఱరంగు వేసిననారబట్ట.

కృమిశంఖము. సం. వి. అ. పుం. శంఖభేదము.

కృమిశుక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జలశుక్తి, నీటియందలి గుల్ల, శంబూక.

కృమీలకము. సం.వి. అ.పుం. వనముద్గము, అడవిపెసరǂ.

కృశము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧.బక్కది, చిక్కినది. ౨.సూక్ష్మము, సన్నము. ౩.అల్పము, కొంచెపాటిది, చిన్నది. ౪. క్షీణదశలో నున్నది.

కృశర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృశరము. (కల్ప)

కృశ(స)రము. సం.వి.అ.పుం. నూవులు బియ్యము కలిపి వండినపక్వాన్నము.

కృశల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేశము, వెండ్రుక.

కృశశాఖము. సం. వి. అ. పుం. పర్పటము, పాపటచెట్టు.

కృశాంగము. సం. విశే. (అ. ఈ, ఆ. అ.) కృశించిన అంగములు కలది.

కృశాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రేంకణము, ప్రియంగులతǂ.

కృశానురేతసుఁడు. సం. వి. స్. పుం-అగ్నియందు రేతస్సును వైచినవాఁడు- శివుఁడు. (రూ. కృశానురేతుఁడు.)

కృశానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అగ్ని, నిప్పు. ౨. చిత్రమూలముǂ.

కృశాశ్వి. సం.వి.న్. పుం-కృశాశ్వుఁ డనువానిచే రచింపఁబడిననటసూత్రము అధ్యయనముచేసినవాఁడు-నటుఁడు, నట్టువుఁడు.

కృశి(యి)ంచు. సం. అ.క్రి. క్షీణించు, సన్నగిల్లు.

మ... కృశించె మేనరుచి యాలో మించె నారల్లసించె నురుశ్రాంతి జనించె గర్భము రహించె న్నించె నిట్టూరుపుల్. ఉ. రా. ౧. ౧౮౧.

గీ.తనువు కృశియింప శాంతితోఁ దపము సేయు. ఉ. రా. ౫. ౧౭౩.

స. క్రి. కృశింపఁజేయు, క్షీణింపఁజేయు.

(యమునిమాట) క. హరిపాదభక్తులై యీశ్వరనిందయు శంభుచరణసంసేవకులై, హరినిందయుఁ గావించిన,దురితాత్ముల లేదు దప్పిలోఁ గృశియింపన్. రుక్మా. ౨.౨౬, ౨౭.

కృశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఖుకర్ణిలత, ఎలుకచెవిǂ.

కృశోదరము. సం. విశే. (అ. ఆ, ఈ. అ.) సన్నని నడుము కలది.

కృశ్యత్. సం. శత్రు. కృశించుచున్న.

కృషకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ వృషభము, ఎద్దు. ౨. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. (మే. ని.)

కృషకుఁడు. సం. విశే. (అ. షికా. అ.) కర్షకుఁడు, దున్నువాఁడు. (మే. ని.)

కృషత్. సం=కర్షత్.

కృషాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సేద్యగాఁడు, కర్షకుఁడు. (వాచ.)

కృషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కరిసనము, సేద్యము.

కృషికము. సం.వి.అ.పుం. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు.

కృషికుఁడు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.) సేద్యకాఁడు.

కృషీవలుఁడు. సం౼కృషికుఁడు.

కృష్టపచ్యము. సం. విశ. (అ ఆ.అ.) దున్నినపొల మునందు పండునది. (ధాన్యాది.)

కృష్టపాక్యము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) దున్నినపొల మున పండింపఁబడునది. (ధాన్యాది)

కృష్టము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.ఆకర్షింపఁబడినది, ఈడ్వఁబడినది. ౨. దున్నఁబడినది.(నేల) వి.అ. న. ౧. కర్షణము,దున్నుట. ౨.లాగుట. ౩.కృశిం చుట.

కృష్టి. సం.వి.ఇ. పుం.పండితుఁడు. స్త్రీ. ౧. ఆకర్షణ ము, ఈడ్చుట, లాగుట. ౨. దున్నుట. ౩. కృ శించుట.

కృష్ణ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. ౧.కృష్ణానది. ౨. ద్రౌపది. ౩. యమునానది. ౪. దుర్గ. ౫. అగ్నిజిహ్వాభేదము. ౬. ద్రాక్ష॰. ౭. నీలి॰. ౮. పిప్పలి॰. ౯. నల్లగలి జేరు॰. ౧౦.నల్లజీలకఱ్ఱ॰.౧౧.గుమ్ముడి॰.౧౨.కటు కరోహిణి॰.౧౩.శారిబాభేదము,ఒకజాతిమాఁ పె న॰.౧౪.రాజసర్షపము॰. ౧౫.పర్పటి॰.౧౬.కా కోలి,కారుకొల్లి॰.౧౭.సోమరాజి, కారుగచ్చ॰. ౧౮. కృష్ణతులసి॰. ౧౯. అతివిష, అతివస॰. (కే. ని.)

కృష్ణకందము. సం.వి. అ.న-నల్లనిదుంప గలది-ఎ ఱ్ఱగలువ॰.

కృష్ణకము. సం.వి.అ.న. నల్లయిఱ్ఱితోలు.

కృష్ణకర్ముఁడు. సం.విశ.(న్)దురాచారవంతుఁడు, పాపకర్ముఁడు.

కృష్ణకాకము. సం. వి. అ. పుం. మాలకాకి, బొంత కాకి.

కృష్ణకాయము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) నల్లనిదేహ ము గలది. వి.అ. పుం. ౧.మహిషము,దున్న. ౨.న ల్లనిదేహము.

కృష్ణకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కాలాగురువు,నల్లని యగరు.

కృష్ణకోహలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. జూదరి.(త్రి. ని.)

కృష్ణగంగ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. కృష్ణానది. (రా. ని.)

కృష్ణగంధ. సం.వి.ఆ స్త్రీ.శోభాంజనము,మునగ॰.

కృష్ణగతి. సం.విశ.(ఇ) దురాచారుఁడు.వి.ఇ.పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణగర్భము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, పిన గుమ్ముడు॰.

కృష్ణచంచుకము. సం. వి. అ. పుం-నల్లనిముక్కు గలది-చణకము, సెనగ॰.

కృష్ణచూడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-నల్లనిఅగ్రము గల ది-గురిజ, గురివెంద॰.

కృష్ణచూర్ణము. సం. వి. అ. న. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కృష్ణజట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జటామాంసి॰.

కృష్ణజీరకము. సం. వి. అ. పుం. నల్లజీలకఱ్ఱ॰.

కృష్ణతండుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణస్ఫోటాలత.

కృష్ణతామ్రము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షచందన ము, నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను నుండుచందనము.

కృష్ణతారము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) నల్లనికను గ్రుడ్లు గలది. వి. అ. పుం. హరిణము, ఇఱ్ఱి.

కృష్ణత్రివృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లతెగడ॰.

కృష్ణదంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాశ్మరీవృక్షము, గు మ్ముడు॰.

కృష్ణదేహము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) నల్లనిదే హము గలది. వి. అ. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. నల్లని దేహము.

కృష్ణద్వైపాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాసుఁడు.

కృష్ణధ(ధు)త్తూరము. సం. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణధనము. సం. వి. అ. న. ద్యూతాదిదుర్వ్యాపారములచే గడించినధనము.

కృష్ణనింబము. సం. వి. అ. పుం. సురభిచ్ఛదము, కఱివేఁపచెట్టు.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛదః. (షట్స్కంధనిఘంటువు.)

కృష్ణనీలా(లము)లు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మందిగండ్రలు నాగమల్లెలు తీఁగెమల్లెలు కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు. హంస. ౪. ౧౨౮.

కృష్ణపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. మహాపిండీతకము, పెద్దమంగ.

కృష్ణపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణతులసి, నల్లతులసి.

కృష్ణపాకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివె.

కృష్ణపాకము. సం=కృష్ణపాకఫలము.

కృష్ణపుష్పము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) నల్లనిపువ్వులుగలది. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రియంగువు.

కృష్ణఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చ.

కృష్ణభూమము. సం. వి. అ. పుం. నల్లరేగడనేలగలదేశము.

కృష్ణభేద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కృష్ణభేది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కృష్ణభేద.

కృష్ణము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧. నల్లనిది. ౨. భీతము, వెఱచినది. ౩. అశుభము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. కాకి. ౩. కోయిల. ౪. కలివెచెట్టు. ౫. అగ్ని. ౬. బహుళపక్షము. ౭. వ్రీహిభేదము. ౮. మేఘము. ౯. కలియుగము. ౧౦. నల్లత్రాఁచు. ౧౧. నల్లయిఱ్ఱి. ౧౨. ఒకజాతిమెలుక. న. ౧. మరిచము, మిరియము. ౨. ఇనుము. ౩. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము. (రా. ని.) ౪. కాలాగురువు, నల్లఅగలు. (కల్ప) ౫. సీసము. ౬. పాపము. (శే. ని.)

కృష్ణముఖము. సం. విశే. (అ.ఆ, ఈ.అ.) నల్లనిముఖము గలది. వి. అ. పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణమూలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిబావిశేషము, ఒకజాతిమానె.

కృష్ణయజుర్వేదము. సం. వి. అ. పుం. తైత్తిరీయకయజుర్వేదము.

కృష్ణరక్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద.

కృష్ణరాయఁడు. సం. వి. అ. పుం. విజయనగరాధీశుఁ డగు ఒకప్రభువు.

మ. ...దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁగావుత గుణాంభోరాశికిం కృష్ణరా,యనికిన్ వారణరాజవక్త్రుఁడు కృపాయత్తైకచిత్తాబ్జుఁడై. పారి. ౧. ౩.

గీ. ...అచ్యు,తాంశసంభవుఁ గృష్ణరాయక్షితీంద్రు. మనుచ. ౧. ౩౧.

మ. అలపోత్రిప్రభుదంష్ట్ర భోగివరభోగాగ్రాళిరా లుద్భటా,చలకూటోపలకోటిరూపుచెడ నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొ,క్కలు భూకాంతకు నున్న వయ్యె నరసక్ష్మాపాలు శ్రీకృష్ణరా,యలబాహామృగనాభిసంకుమదసాంద్రాలేపపంకంబునన్. మనుచ. ౧. ౩౫.

కృష్ణల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెంద.

కృష్ణలవణము. సం.వి.అ.న. ౧.గాజుప్పు.౨.సౌవర్చలవణము.

కృష్ణలోహము. సం. వి. అ.న. అయస్కాంతము, సూదంటుఱాయి.

కృష్ణలోహితము. సం. వి. అ. పుం. నలుపును ఎఱుపును కలసినరంగు, ధూమ్రవర్ణము, బూడిదరంగు.

కృష్ణవర్త్మ. సం. విశే. (న్. న్, అ. న్) ౧. దుష్టవర్తనము గలవాఁడు, చెడ్డనడవడిగలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧-నల్లనిమార్గము గలవాఁడు-అగ్ని. ౨. రాహువు. ౩. చిత్రమూలము, చిత్రకము!.

కృష్ణవల్లి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కృష్ణతులసి!. ౨. కర్కటి, దోస!. ౩. శారిబాభేదము, ఒకజాతిమాఁ మెన!. ౪. ఒకజాతిదూడపాల!.

కృష్ణవల్లిక. సం. వి. ఆ.స్త్రీ.జతుకాలత,కోరింద!.

కృష్ణవానరము. సం. వి.అ.పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుబేరాక్షి, కలిగొట్టు!. ౨. మాషపర్ణి, కారుమినుము!.

కృష్ణవేణ(ణ్ణ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృష్ణవేణి. రా. ని. కాశికావృత్తి. ౨. ౧. ౨౧.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణానది. సం. భాగ. ౫. ౧౯. ౧౮. సం. భార. సభా. ౯. ౨౪.

కృష్ణశకుని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కాకి. ౨. నల్లనిపక్షి.

కృష్ణశృంగము. సం. వి. అ. పుం. దున్నపోతు.

కృష్ణసఖము. సం. వి. అ. పుం. అర్జునవృక్షము, మద్ది!.

కృష్ణసఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లజీలకఱ్ఱ!.

కృష్ణసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు.

కృష్ణసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. నల్లావ!.

కృష్ణసార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శింశుప, ఇరుగుడు!.

కృష్ణసా(శా)రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లయిఱ్ఱి. ౨. ఇరుగుడు, శింశుప!. ౩. జెముడు!.

కృష్ణస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిమ్రాను.

కృష్ణాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలాంజనీవృక్షము, అడవిప్రత్తి!.

కృష్ణాగురువు. సం. వి. ఉ. న. నల్లయగలు.

కృష్ణాచలము. సం. వి. అ.పుం-కృష్ణునకు ప్రియమగుకొండ-రైవతకపర్వతము. (కల్ప)

కృష్ణాజినము. సం. వి. అ. న. నల్లయిఱ్ఱితోలు.

కృష్ణాధ్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణాభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలాంజని, అడవిప్రత్తి!.

కృష్ణామిషము. సం. వి. అ. న-రంగునందు కృష్ణునితో స్పర్ధగలది-ఇనుము.

కృష్ణాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కృష్ణార్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెర!. ౨. నల్లతులసి!.

కృష్ణాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాలాలువు, నల్లగెనుసు!.

కృష్ణావాసము. సం. వి. అ. పుం-కృష్ణునినివాసస్థానము-అశ్వత్థము, రావి!.

కృష్ణాష్టమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రావణకృష్ణపక్షాష్టమి, గోకులాష్టమి.

కృష్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లావ!.

కృష్ణిమ(ము). సం.వి.న్.పుం. నల్లఁదనము.

కృష్ణుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. దేవకీవసుదేవులకొడుకు. ౨. వేదవ్యాసుఁడు. ౩.అర్జునుఁడు. ౪.పర

మూర్తి. ౫.శూద్రుఁడు. (శే.ని.)
కృష్ణేక్షువు. సం.వి.ఉ.పుం. నల్లచెఱకు.
కృష్ణోదుంబరిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కాకోదుంబరి,కాకిమేడి.
కృష్యమాణము. సం.విణ.(అ.ఇ.అ) ౧.దున్నఁబడుచున్నది. ౨.లాగఁబడుచున్నది.
కృష్యము. సం=కర్షణీయము.

కౢ

కౢప్తకీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. వ్యవస్థాపత్రము, నియమపత్రము. (దస్తావేజు, మొ.)
కౢప్తధూపము.సం.వి.అ.పుం.సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి.
కౢప్తము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. రచితము,నిర్మితము. ౨. సమర్థము. ౩. ఛిన్నము, ఖండింపఁబడినది.
శ్లో. కౢప్తకేశనఖశ్మశ్రుః...మను.౪. ౩౫.
కౢప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కల్పనము, రచించుట. ౨. అవధారణము, నిశ్చయము. ౩. ఏర్పాటు.
కౢప్తికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్రయము, కొనుట. (వాలా. ని.)

కె

కె. విణ. వృత్తియందు 'కెంపు' శబ్దముయొక్క లుప్తశేషము. (చూ. కెంపు. విణ.)
కెంగట. (చి. ని.) వి. తాటిటెంక.
సీ...కెంగ టంచనఁగఁ జెలంగుఁ దాళ,బీజాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.
కెంచేము. విణ. దిట్ట?
క. కాంచిన నవపానాగడ,కెంచపుమాస్టీఁడు బెట్టు గొరలుచుఁ జెలిఁ బై,కొంచు నెదఁ దటాయించక, గొంచించక మొగలిరేకుగుమ్మిఁ జిమ్మెన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౪.
వ. వారాంగనలకటాక్షమార్గం బపేక్షించుచిరుదుకెంచపుమాస్టీలచాలును ...ప్రబంధ.౭౯.
కెందమ్మి. వి. (కెంపు+తమ్మి.) ఎఱ్ఱదామర, రక్తోత్పలము.
సీ. కెందమ్మి చెందమ్మి కెందామర యన రక్తోత్పలసంజ్ఞ లై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪. పారి. ౩. ౨౪.
కెందామర=కెందమ్మి. నైష. ౮. ౭౧. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.
కెందొగ(వ). వి. (కెంపు + తొగ) ఎఱ్ఱకలువ, హల్లకము. ఉ. రా. ౬. ౬౧.
కెంపు. వి. ౧. పద్మరాగమణి.
సీ.మృగనేత్ర పెదవితో సాగనుఁ బూనఁ గడంగి కెంపు నీరసము చెక్కించుకొనియె.వసు. ౨. ౪౫.
సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన...ఆం.భా. ౨. ౨౭౭. శకుం. ౩. ౪౩.
౨. రక్తిమ, ఎఱుపు.
క. వెండియు నుడుగక రవిసుతుఁ, డొండొండ నిశాతసాయకోత్కరము సముద్దండతఁ బై నించిన నా,ఖండలనందనుఁడు గెంపు గనుఁగవఁ గదురన్. భార. విరా. ౫.౧౦౬.
సీ. కెంజడల్ పై వ్రాలి కెంపు లీన విపంచి మొరయించునారదముని యనంగ. రా. వి. ౩. ౯.
౩. దంతక్షతము.
చ....విడికెంపుకెంపు మీఱు మెఱుఁగుమోవి పైఁ జొఱుచుఱుక్కను కెంపులకుం దలంకఁగన్. దశా. ౭. ౧౫౬.
సీ.దంతక్షతంబు రత్నం బగుఁ గెంపు నాన్... ఆం. భా. ౩. ౫౪.
విణ. (క.త. కెమ్బు. మ. కెంబు—వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వైకల్పికముగా లోపించి 'కె' యనునది మిగులును. దానికి కొన్ని

యెడల నుమాగమమును, కొన్నియెడల పర మగుహల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా: కెంగేలు, కెంజడ, కెంధూళి, కెన్నురువు, కెమ్మోవి, మొ.) ఎఱ్ఱనిది.

చ... మేటివిల్లు వే, కొని కనుదోయి గెంపుగ న కుంఠితవిక్రమ మొప్పఁ ద్రుంచె నా, తని ఘనకార్ముకంబు...భార. కర్ణ. 3. ౧౬3. (కెంపుగన్=ఎఱ్ఱనిదికాఁగా.)

సీ. తెలిదమ్మివిరియింటి తెలిగంటి కెంపువా తెర సొంపె పవడంపుఁదీఁగెగుంపు. దశా. ౧. ౧౬౪.

కెంగుచ్చు. ఆము. ౪. ౯౨.

కెంగేలు. భార. విరా. ౨. 3౧౦.

కెంజడ. మనుచ. ౧. ౫౯.

కెంజాయ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨.

కెంజిగు(వు)రు. ఉ. రా. ౬. ౧౭. శకు. ౫.౫౫.

కెంపారు=ఎఱ్ఱనగు.

మ. ఘనకార్పోద్ధతి భద్రకాళిక కటాక్షజ్యోత్స్న గెంపార నుష్ణాని వక్త్రంబు బిగించి యూఁదుటయు...కాశీ. ౬. ౨౨౭.

కెంపెక్కు=కెంపారు.

ఉ...నేల కెం, పెక్కుచు వచ్చె...భార. విరా. ౨. 3౧౯.

కెంబువ్వు. అచ్చ. రా. యు. 3౨3. బిల్హ. ౨. ౧౯.

కెన్నురువు. ఆము. ౪. ౧౦౦.

కెమ్మోము. దశా. 3. ౧౦౪.

కెమ్మోవి. నైష. ౨. ౨౬.

జ: కెందమ్మి, కెందామర, కెందొగ, కెంపుకంటి, కెంపుగాము, కెంపునవతు, కెంబసుపు.

కెంపుకంటి. వి. (కెంపు + కన్ను)-ఎఱ్ఱనికన్నులు గలది-కోయిల. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపుగాము. వి. (కెంపు + గాము)- ఎఱ్ఱనిగ్రహము-కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపునవతు. వి. (కెంపు+నవతు)-కెంపుతో సమాన మైనది-స్వాతీనక్షత్రము. (శ. ర.)

కెంబసుపు. వి. (కెంపు+పసుపు) కుంకుమము.

సీ. నునుపుగా దువ్వి తీర్చిన కెంపుబాలేందుపస మీఱునొసటికెంబసుపుబొట్టు. శుక. ౨. ౪౨3.

కెకరించు. అ. క్రి. అభిలషించు, కోరు. (బ్రౌ.)

ద్వి. లోలత నఱచేతిలో నిమ్మపండు, లీలఁ బోషింప లాలితవైభవమున, సుకనుకంబున నుండి స్రుక్కక చావఁ, గెకరించెదవు విధి గెలువ నీవళె మె. నవ. ౧. ౬౩పా. ౧౬౦.

కెచ్చెలితనము. వి. అల్లరి, దొమ్మి, (బ్రౌ.)

కెడ=కడ. వి. (ఇట్లు వరుసాది గా శ. ర—గెడ? చూ. అగ్గెడ.) ౧. పార్శ్వము, ప్రక్క.

గీ. కృపుఁడు వృషసేనుఁడును వారికెడన కూడి, పార్థతనువునఁ దూపులు పఱపిరి...భార. ద్రో. ౪. 303. (శ. ర, ప్రాఁత ప్రతులపాఠము. 'గెడన' అని వావిళ్ల ప్రతిపాఠము.)

గీ. లలితకలకంఠకోలాహలంబు లెసఁగ, దళముకొని రెండుగెడలఁ గాదంబకోటి, గొల్వ రాచిల్కసాంబ్రాణిగుఱ్ఱ మెక్కి, దర్పకుఁడు పాంథజనులపై దండువెడలె.ఉ.రా. ౪. ౧౫౬.

సీ...పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల ననఁ గెలఁ కనఁ గెడ యన బగి యనఁ బ్రక్కయనంగఁ గన్పట్టు...ఆం. భా.౨.౧3౭. (ప్రాఁత ప్రతిపా)

౨. దిక్కు.

సీ.ఇటు వల్లెత్రాటిమిక్కుటపుఁడెక్కురికిబు కెడ గొప్పతిప్ప వీక్షించినాఁడ. ప్రబంధ.౧౪౯.

జ: కెడగూడు.

కెడగూడు. అ. క్రి. (√ కెడ) ౧. కూడు, గుంపగు.

ద్వి. గుడికి జేతెంచునయ్యెడఁ బురజనులు, గడగూడి తన్నిరుగెలఁకులఁ గొలువ. బస. పు. ౪. ౨౦౯ పం.

౨. ప్రక్కనుండు.

సీ. నెటి లేక నీతోడునీడ యై గడగూడి వరఁగిన న న్నింత యెరవు సేసి. కు. సం. ౫. ౬౦౨.

కెడపు. స. క్రి. (√ కెడయు-త. కెడప్పు) కెడయఁ జేయు.

౧. పడఁజేయు, పడవేయు, కూల్చు.

చ. మిడుక మదగ్రజన్ముఁ గుళమీఁదికిఁ గట్టుక పోయి బావిలోఁ, గెడపితి వట్టి నిన్నిపుడు గీటణఁగింపక పోవనిత్తునే. జై. భా. ౩. ౧౦౯.

(చంద్రకిరణములు) సీ. కెరలి చీకటిమ్రాను గడపంగ నిక్కినసమయగజంబుదంతము లనంగ. పారి. ౨. ౩౬

౨. విసరివేయు, త్రోయు.

క. ఒకతూపున రఘువీరుఁడు, మకరాకరమధ్యసీమ మారీచు సురాం,తకుఁ బడఁ గెడపి సుబాహున్, బ్రకటశిలీముఖముఖాగ్ని భస్మము చేసెన్. రామా. ౪. ౫౦.

౩. చంపు.

క. తొడిగిననాపటుబాణము, కడుఘోర మమోఘ మంతకర మగుటను నే, విడువను దొడిఁ బడ నెవ్వనిఁ, గెడపునో యని సంశయమున గిరిచరవర్యా. భా. రా. కిష్కిం. ౧౯౩.

క. ఈహరిణనయనఁ గెడపిన, స్త్రీహత్యయుఁ గెడప కున్నఁ జెచ్చెర స్వామి, ద్రోహంబును బాటిల్లెడు, నూహించిన నాకు నెద్ది యుచితము చేయన్. హరిశ్చ. ౫. ౧౪౩.

౪. పాడుచేయు, నాశనముచేయు.

స్రగ్ధర. ఢించెం జెండాడె మట్టెం జిదిమె వితిచెఁ గ్రొచ్చెన్ విఘట్టించె దంచెన్, ద్రుంచెం జక్కాడె మోఁదెం దొడసెఁ గెడపె నత్యుద్ధతిం గాశికాపూః, పంచక్రోశధరిత్రీపరిధిఁ గరిసురప్రత్యనీకుండు హేలా, సంచాసోదగ్రభంగిన్ జలముకొని వనీసౌధవప్రాట్టవీథుల్. కాశీ. ౬. ౧౨౬.

౫. హరించు, పోఁగొట్టు.

గీ. అచ్యుత యనంత గోవింద యనెడు నామ, కీర్తనం బౌషధం బౌచుఁ గెడపఁ జాలు, రోగజాలంబు లెల్ల నారుంధి గాఁగఁ, దథ్య మీమాట దప్పదు ధర్మపుత్ర. శేష. ౧. ౫౧.

కెడయాడు. అ. క్రి. (కెడ+ఆడు.) నడయాడు, సంచరించు.

సీ. ఈహంసయానంబు నింతయొప్పయి యున్న యతివ యిక్కడఁ గెడయాడె నేని. హేడ. ౮. ౩౯.

కెడయిక. వి. (√ కెడయు) ౧. పాటు, పతనము. (శ. ర.) ౨. చావు, మరణము. (శ. ర.)

కెడయు. అ. క్రి. (క. త. కెడు) ౧. పిలిగిపడు; పడు, కూలు.

క. కూలెడుగుఱ్ఱంబులు ధర, వ్రాలెడు నేనుఁగులుఁ గెడయురథములు నై ... భార. భీష్మ. ౩. ౩౫౩.

ద్వి. ఉత్తరుఁడును మూర్ఛ నొరగె వావురము, నెత్తు లేకను నప్పుడిలమీఁదఁ బడియెఁ, గెడసిన వీక్షించి క్రీడి యేతెంచి, కడు వేగ హరులవాగలు పట్టి నొత్తి. ద్వి. భార. విరా. ౨. ౪౪ పా.

క. రక్కసకుఁ దాను నెక్కుడు, రక్కసయై కృష్ణుఁ డిట్లు క్రౌర్యావేశం, బక్కజముగఁ బచరింపఁగ, నక్కటిలాసురియుఁ గెడసెహా యనుచు భువిన్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౧.

౨. ఛిన్నమగు, తెగు.

సీ. వరములు వడయుంగ శిరములు గెడయంగఁ బంక్తికంఠుఁడు పిరిపాలఁ గనియె. ఉ. హరి. ౨. ౧౮౧.

౩. చచ్చు, మరణించు.

మ. కెడసెన్ దుష్టులు డింకవేసి వెలుఁగుల్ గిట్టెన్ బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్ ... సారంగ. ౧. ౧౦౭.

క. అంగిరసుఁడ నీకేటికి, సంగరము తపస్వివరులసవనముహుతముల్, మ్రింగినలా వకట యిచటి,కిం గొఱయే తొలఁగు మెదిరి కెడయక నాచేన్. హరి. ఉ. ౮. ౭౯.

౪(=ఎడయు.)పాయు, ఎడమగు.

గీ. ఎడసెఁ బురివిచ్చె నెడమయ్యెఁ గెడసెఁ జెంగెఁ, బాసెఁ గేడించె నాఁగను బరఁగుచుండు, వీడె ననుటకు...ఆం. భా. ౩. ౮౫.

జ: కెడపు, కెడయుక, కెడవు, కెడ్బెరసు.

కెడవు. వి. (√కెడయు) పాటు, పతనము. (శ. ర, బ్రా.)విశే. ప్రక్కకు పడినది, ఒఱిగినది. (చూ. ఒడ్డగెడవు.)

క. విడువిడుఁ డని ఫణి పలుకఁగఁ, గడుభరమున మొదలఁ గుదురు గలుగమిఁ గెడవై, బుడబుడ రవమున నఖిలము, వడవడ వడఁకఁగ మహాద్రి వనధి మునింగెన్. భాగ. ౮. ౧౯౯.

తలకెడవుగన్=తలక్రిందుగా.

వ. భగ్నచరణంబులై తలకెడవుగం ద్రెళ్లినతురంగకళేబరంబులం గవుంగిలించుకొని ... పారి. ౫. ౧౩.

కెడ్బెరసు. విశే. (కెడ+బెరయు=కెడగూడు?- క. బెరసు=కూడిక, కలయుక.) సంకీర్ణము, కలసినది.

క. దురమున మెడ దొడ దల మొల, బరిశిరము రమక్క ప్రక్క... కె,డ్బెరసై యెప్పడ కలిభీ,కర మయ్యె జముండు కుడిచి క్రక్కనభంగిన్. కు. సం. ౧౧. ౭౬౦, ౬౯౪.

కెరగొట్టు. అ. క్రి. (కెరలు+కొట్టు. శ. ర.) కిలకిలఁ బలుకు.

సీ...కెరగొట్టె ననఁగను గిలకిలఁబలి, కెనసెడి మాట యా...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

కెరలించు=కెరలుచు.

(ప్రకోపింపఁజేయు, ఉద్రేకింపఁజేయు.)

గీ. సోయగము గాంచి తిలకించి సొబగుమించి, మరులు గెరలించి కెరలించి మదిఁ గరంచి, యలమరలు దీఱ లాలించి యామతించి, కలికితొలికూటమి విభుండు తులకరించె. కృ. శకుం. ౩. ౫౦.

సీ. కొనగోరు నాటించి కూర్మి పాటించి నాతమకంబుఁ గెరలించుతలిరుఁబోఁడి. శశాం. ౪. ౫౯.

(కోపింపఁజేయు.)

ఉ. ఇంకిటు నిన్ను నమ్మ నను నేమిటికిం గెరలించె దెంతయుం, బొంకము గాని యీవలని బొంకులు మాచవి గావు రుక్మిణీ, పంకజపత్రనేత్రకును బ్రాణపదంబులు గాని వల్లవీ, కింకరచాలుఁ జాలు నడికింపకు నింపకు లేనికూయముల్. పారి. ౧. ౧౨౬.

(బాధించు.)

క. రాచిలుకా కోమలిదెసఁ, జూచితె శ్రుతికటువులనెడు శుకనామము నీ, కేచాడ్పునఁ దగు వల దిఁక, మా చెలిఁ గెరలించి తేనిమాటలు వచ్చున్. విజ. వి. ౩. ౫౮.

గీ. కేళిఁ గబళించి యాత్మిచూలి మించి, హాళిఁ గెరలించి యుగ్రగ్రహాలి నొంచి, యొందు నున్నను దెత్తు నీయిందువదన, నవననుఁ జూడు మదవద వదలి యధిప. రామా. ౫. ౨౭౭.

కెరలియాడు. అ. క్రి. (కెరలి+ఆడు) ఉత్సహించు.

గీ...బాణాసురుండు, దనుజసురవిసహితుఁడై మనసులోనఁ, గెరలియాడుచు మధుపానకేళిఁ దేలి, యాహవముఁ గోరుచుండె...ఉ. హరి. ౫. ౪౭.

కెరలు(ర్లు). అ. క్రి. (క. కెరళు) ౧. ప్రకోపించు; అతిశయించు; పొంగు.

గీ. కుడుపు పైఁ గుడ్చు దినని ద్రఁ గూరు సురత, పరత నొందుఁ బెల్లాయాసపడు విమూఢుఁ, డతని బాధించు దోషత్రయంబు గెరలి. భార. అశ్వ. ౧. ౧౧౬.

గీ...అర్ఘ్యధూటిఁ, బర్ణశాలాంతరముఁ జేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుకోర్కులఁ గందర్పకేళిఁ దేలె. మనుచ. ౬. ౩౫.

చ. కెరలుస్రవంతి...ఆము. ౪. ౧౫౦.

(వ్యవ) పసరు కెర్లి వాంతిరూపముగాఁ బైకి వచ్చినది.

౨. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

సీ. ఒండొరులసరోషహుంకృతిఁ గెరలుచుఁ గెరలి తూపులవాన గురిసి కురిసి. రాఘవ. ౪. ౨౨౫, ౨౩౧.

గీ. గొంటుగాఁ గోయిలలు రేఁగి కుమ్ములాడు, మొనసి వలితెమ్మెరలు కెర్లి పెనఁగులాడు. కువల. ౩. ౯౫.

౩. కోపించు, చిరాకుపడు.

చ...మాంసముల్, నెరపుచు యజ్ఞవిఘ్న మవలీల నొనర్తురు సారెసారెకుం, గెరలి శపింప వారిఁ బరికించి తపోవ్యయ మోర్వలేమి చేన్. భా. రా. బాల. ౧౭౩.

గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రేమన నోకింత, కెరల నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు. సారంగ. ౩. ౪౬.

పంచచామరము...మ జెట్ల వచ్చి సారెసారె నన్నుఁ గెర్లఁ జేయ రాక పొమ్మికన్. విప్ర. ౪. ౫౯.

౪. సంభ్రమించు, తత్తఱపడు.

చ. కెరలక భ్రమ్మతింప నడుగెంటనె నిల్చి నోకింత నూకినన్, శరనిధు లేదు దాఁటు మెయి చాఁచి చివుక్కున నుక్కు మీఱి సం,గరమున గాయ మైనపతిఁ గాచుఁ జలింపక తత్పురీహరుల్...పాండు. ౧. ౧౧౪.

ద్వి. వరకపీంద్రులు మహావంశవర్ధనులు, కెరలి పొలుదురె ప్రాకృతులచందమున. రం. రా. యు. ౪౦౭ పా. ౬ పం.

౫. ఒలుకు.

క...నో,దమ్మగుకథ వినియెడ యని, కమ్మనిచక్కెరలు కెరలఁగా నిట్లనియెన్. శుక. ౪. ౧౦౭.

౬. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం డయిన ధైర్యవరుని ధైర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె, క్రిందు సేయంగఁబడినట్టికృష్ణపథుని, కీల లెం దైన మీఁదుగాఁ గెరలుఁ గాదె. భర్తృ. ౧. ౭౭.

౭. భ్రమించు, తిరుగు, దొర్లు.

చ. పరిమిళితప్రవాళనవపట్టపటధ్వజమాతనూతన,స్మరరథరాజమున్ భ్రమరజాలగుణాంచితపొంసుచక్రముల్, గెరల మహాబలంబు దరలింప లతావనితాళి యువ్వులే, మనునపు బంతులట్ల శుకమండలి యూడెడిఁ గంటె పై పయిన్. వసు. ౩. ౧౩౫.

౮. కూయు, రుతము చేయు.

గీ. ప్రమదమునఁ దేఁటు లెలుఁగెత్తి పాడుచోట, శారిక లనంగశాస్త్రముల్ చదువుచోటఁ, గీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కెరలుచోటఁ, బావురములారజంబులు పలుకుచోట. మనుచ. ౩. ౧౧౧. (శ. ర. పా-'కెరు' ముద్రి.)

జ: కెరగొట్టు, కెరలించు, కెరలియాడు, కెరలుకొను, కెరలుచు, కెరలువోఁడుము.

కెరలు(ర్లు)కొను. అ. క్రి. (కెరలు+కొను.) చెలరేఁగు.

గీ. పఱలదిక్కుల నెంచి దుర్వార మైన, కీడు మేలును దెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ, గెర్లికొను

చును దనపేరు కెరికొనుచు, వచ్చె నచటికి దుబుడక్కవాఁ డొకండు. హంస. ౨. ౨౭.

కెరలుచు(ల్చు)=కెరలించు. స. క్రి. (√కెరలు) కెరలఁజేయు.

౧. ఎగయఁజేయు.

సీ. విరహచింతాగ్ని నివ్విధిఁ గెరల్చుదు నన్నప గిదిఁ బద్మపరాగ మెగయఁగొట్టి. గీ... విహరింపఁ దొడఁగె మందానిలంబు. వరాహ. ౩. ౭౫.

౨. వ్యాపింపఁజేయు.

ఉ... ధైర్యముం జెదరి చెంత సఖీమణిఁ గాంచి వింటివే, తమ్ములదాయమూపు నెఱతావిఁ గెరల్చువసంతు నేపు నా, కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెనకం గలచక్కని మోహనాంగునిన్, గొమ్మ కొమాడ నమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁ డంబుజాననా ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౫.

౩. ఉత్సాహపెట్టు.

క... పృథుభీషణబాహుల సాహసంబులన్, దడవి కెరల్చుచున్ జనిరి నాథుని మ్రోల నృపాలనందనుల్. మనుచ. ౪. ౩౦.

౪. తమకింపఁజేయు.

ఉ. ఆమధురంపుసొంపు కడు నాత్మఁ గెరల్చ... కళా. ౬. ౧౨౪.

౫. కోపింపఁజేయు.

చ. హరి నరయన్ గురుం డనుప నత్తరి సాగరులుర్వి రోసి వే, సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిసద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కి చి, క్కర మునిముచ్చ టంచు గమకింపులచేఁ గపిలుం గెరల్చి తద్గురుతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ జెంది రందఱున్. చం. రా. ౩. ౧౪.

కెరలువోవు. అ. క్రి. (కెరలు+పోవు) ౧. విజృంభించు.

ఆ. అతని చేత నున్న యమృతమంథము నూది, కెరలువోడిచి సురలఁ గికురువెట్టి, పుచ్చికొనిరి యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి మానవేంద్ర. భాగ. ౮. ౨౯౫.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు (శ. ర.)

(లేడిపిల్ల) గీ. గరిమ నీగతి మెల్లనఁ గెరలువోడిచి, చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్తమందు, సంతసిల్లుచు నుండె... భాగ. ౫. ౧. ౧౦౭.

కెలఁకు. స. క్రి. ౧. కదలించు, రేఁపు.

వ... ఇందులకుం బొందుపడు ప్రత్యుత్తరంబుల వీనిఁ గెలఁకిన బుద్ధిక్షోభంబుగా నింతకంటె నేమి యబద్ధంబు వినంబడునో... ఆము. ౬. ౩౬.

ద్వి ... అతినపుండ్లు గోలలను, గెలఁకిన క్రియ... పండితా. మహిమ. ౨౯౧ పొ.

ద్వి... కెలఁకెదు సుతుచావు... పండితా. మహిమ. ౨౯౧ పొ. (ఇట 'స్మృతికిఁ దెచ్చు' అని భావము.)

౨. ఊషఁబెఱుకు, పీఁకు.

వ ... భగునికన్నులు కెలఁకి పూషుపండ్లు వెఱికి... కాశీ. ౭. ౯౫. (శ. ర. పా.-'కలికి' ముద్రి.)

సీ. పరదారదర్శనాపరము లౌనికనుల్ కెలఁకఁగఁ గాని నాకినుక పోదు. మల్లుపు. ౩. ౩౫.

కెలను. వి. దే. (దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకత్వమున వికల్పముగాను బహుత్వమున నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'కు' వర్ణము వచ్చును.) ౧. పార్శ్వము, ప్రక్క.

సీ ... పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల నవఁ గెలఁకన... కన్పట్టు... ఆం. భా. ౨. ౧౩౮. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

క. కెలఁకులఁ బిఱిందిదెసయుం, గలయం బరికించి... భార. విరా. ౨. ౩౨౭.

క. బలఁగము గలభూపాలుఁడు, గెలనిమహీశ్వరులబుద్ధికిని వ్రేఁగగుచున్. భార. శాం. ౨. ౩౫౮.

మ. తళుకున్ ముత్తెపుఁగొల్చుకూటమున నిద్రాసంగపుంగద్దెపైఁ, గొలువై యుండె నురా 'సురా

దులు కెలంకులఁ జేరి సేవింపఁగా ... దశా. ౫. ౨౯.

౨. దాపు, సమీపము.

గీ. కెలను దా భంజ దగ్గఱ క్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నా నికటాఖ్య లగు మహేళ. ఆం. భా. ౩. ౨౧.

గీ. ... కెలన నున్న, చిన్న ముద్దులసిరియాళ సెట్టి కనియె. హర. ౨. ౬౩.

౩. దిక్కు, దెస.

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘనఘోషము లెల్ల కెలంకులన్ భయం,కరములుగా... భార. అర. ౩. ౨౯౬.

విశే. ౧. సమీపస్థుఁడు.

ఆ. ఆవులింత తుమ్ము హాసంబు నిష్ఠీవ,నంబు గుప్త వర్తనములు గాఁగఁ, జలుప వలయు నృపతి గొలువున్న యెడల బా,హిరము లైనఁ గెలని కగ్గ లగుట. భార. విరా. ౧. ౧౩౬.

౨. ఎదుటివాఁడు, పోటిగాఁడు.

గీ. కెలని నోడించువిధముఁ దా గెలుచువిధముఁ, దలఁచుకొనుచును రాజ్యతంత్రంబు చాగు, రీతిఁ గోల్పడి యంచితఖ్యాతిఁ బాయు, నెరవు నొప్పదు జూదంబు నృపకుమార. పి. శకుం. ౪. ౧౭౪.

కెలయు. అ. క్రి. ౧. కేరు, చెలరేఁగు.

సీ. ... కట్టుకొంగు. గీ. తొలఁగి జఘనంబు కనిపింపఁ గెలసి నవ్వు. దశా. ౮. ౧౯౦.

క. జగదాఁగ యొకతె దిట్టుమ, మగువా నాసరికి నీఁదుమా యన నదియున్, మొగ మెగఁ జేయుట కెలయుట,తగినది గద యీఁతనీళ్లఁ దగుసతి కనియెన్. రా. వి. ౩. ౧౨౦.

౨. వేడుకపడు, ఉత్సాహము నొందు.

గీ. కెలసి నెలపుల్గుగములు గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగఁ, గ్రమ్ముకొని వచ్చువెన్నెలచెమ్మ యనఁగఁ, దొలుతెలుపు దోఁచెఁ దూర్పునఁ ద్రుళ్లుమఱ్ఱు,నునురునకుఁ జెట్టుబలితంపు టెసరువోలె. చంద్రా. ౫. ౫౩.

౩. విఱ్ఱవీఁగు, గర్వించు, నిక్కు.

సీ. నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువ రా రే మంచుఁ గెలయ సాగె. కువల. ౨. ౨౪.

ద్వి. కెలయుచు నిను నీవె కీర్తించుకొనెదు, కులజుండు తనుఁదానె కొనియాడుకొనునె. రం. రా. అర. ౧౭౭ పా. ౧౫ పం.

౪. కసరుకొను, కోపపడు.

సీ. స్త్రీలఁగా నందఱ సృష్టింపరైతి రంచును నువ ధాతలఁ జూచి కెలయు. దశా. ౪. ౧౧౯.

కెలవు. వి. అనురాగము, వలపు.

క. పలువుర కొకభామినిపైఁ,దలఁపును కొకవారసతికిఁ దగఁ బలువురపై, వలపును మృగవిహగాదుల, కెలవు రసాభాస మయ్యె క్షితి నెట్లన్నన్. నరస. ౩. ౧౪౪.

క. గుజిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తనువాతను మళ్లి పంపఁ దగ దంపినచో, మఱి మిమ్ముఁ గొదవ చేసిన,తెఱఁ గగుఁ గెలవులును మీమదిం గడు నెడయున్. విప్ర. ౪. ౬౩.

కెలనము. వి. (క. కెలస) ౧. పని, కృత్యము.

వ. పాండవులం బరిమార్చుపని వేఁడ చేయక మఱి చేసిన రారాజు నిర్గతప్రాణుం డైన నా కెలసం బెవ్వరి కెక్కుడు ... భార. సౌ. ౧. ౨౪.

వ. నాకుం దగిన కెలసంబు గంటి దీని కింతకు మై కొంటేఁ దాంబూలంబు దయసేయుము... శు. సం. ౪. ౪౧౦.

క. చిక్కినలగుపంబునఁ దల, వ్రక్కలుగా మోఁది చంపి వైచిరి మఱియుం, బెక్కుఘుషంబులఁ బట్టిరి, యక్కెలసము మాని తనిసిరి ... వేం. పంచ. ౧. ౭౧౯.

౨. అక్కఱ, కావలసినపని, అభీష్టకృత్యము.

ఉ...ఏను నీ,చుట్టమనై భుజాబలముసొంపున
నీకెలసంబు దీర్చెదం,జట్టన నన్నుఁ బంపుము
భృశంబుగ నెయ్యది కార్య మిత్తటిన్.భార.
ఆర. ౫. ౨౨౮.

చ...భవచ్చరణంబులఁ గొల్వ వచ్చితిం, గెలస
ము దీనికంటెఁ బరికింపఁగ నెయ్యది నాకుఁ
జెప్పుమా. వేం. పంచ. ౧. ౧౬౬.

3. నిమిత్తము, హేతువు.

చ.బలుసెగ నించువిల్లుడుగుఁబట్టినదే యిపు డా
కుబూదిగెం,పులఁ ద్రిరుచిత్వ మూఁది మరు
ముష్టిబిగిం దివిఁ గ్రాయుమాక్తికం,బుల జడి
జొమ్మనం దొరఁగుఁబో యిదియింద్రుని దేని
పుట్టరాఁ,గెలసమొ నాఁగఁ బోల్పిలుచిగింగ
రకాస్త్రతి నొప్పె మేఘముల్. ఆము. ౪.
౯౬.(కెలసమొ=హేతువేమి.)

౪. సేవ, ఉపచారము.

సీ...దివిజగణంబులు సెరవులై యీశుండు పుర
ము లేయఁ. గీ.దలఁచినంతన బోరనఁ దమకుఁ
దార,వచ్చి కెలసంబు సేసినవారె కారె. కు.
సం. ౨. ౧౬౦.

ద్వి. ఏకాంతమున హాటకేశ్వరం బేఁగి,యాకాం
తుఁ గెలసంబు లర్పించువారు. పండితా.
పర్వ. 3౬౨ పొ.

కెల్లగించు. స. క్రి. ౧. పెల్లగించు. (శ. ర.) ౨.
లేఁచు. (శ. ర.)

కెల్లుమలఁగు. అ. క్రి. పరాఙ్ముఖమగు, పెడమొ
గముపెట్టు.

గీ. శైలసుతయును... లేకరాలోకనంబులఁ గె
ల్లుమలఁగి. హర. 3. ౭౧.

కెళకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు).

సీ. ఈకెళకుళిలోన నెలనాఁగ ప్రోదిరాయంచ
లకవల నిందించియాడె. పోడ. ౭. 3౭.(శ.
ర.పా.)

కెళవు. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము.

చ. అని వినిపింప నప్పు డమరాధిపనూనుఁడు
వచ్చి ధర్మ్మనం,దనునకు నమ్రుఁడై కెళవునన్
భజియింప ముదప్రపూరలో,చన యయి
కుంతి...జై. భా. ౭. ౧౨3.

గీ. ఊరు పాడైనఁ గెళవులయూళ్ల కుతికి, మె
సవ దొరఁకొంటిఁ బ్రజ మారి మసఁగినట్లు.
మనుచ. ౫. ౨౬.

౨. దూరము.

క.అనఘుఁడు సత్త్వమె రూపై,జనియించినవాఁ
డు వీఁ డసాధ్యుం డీవే,శను బ్రద్యుమ్నా
దుల నిట,నునిచి మనము కెళవు లోఁగి
యుండుద మనుచున్.జై.భా.౫.౫3.(చూ.
౫౪.)

కెళాకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు.)

సీ. ఈకెళాకుళిచెంత రాకేందుబింబాస్య తివిరి
యంచకు నడ ల్దిద్దుచుండె. రసిక. 3. ౧౧౭.

కెళాకూళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు)

గీ. తావితమ్మికెళాకూళిదండ నొప్పు, గొప్పప
స్నీటికాల్వకు నుప్పరిగకు, నతులజలమూత్ర
మిడినట్టియద్భుతంబుఁ, గాంచి రాజన్యమూ
ర్ధన్యకన్యఁ బొగడె. రా. వి. 3. ౭౧.

కెళ్లుకొను. స. క్రి. (త. కెళ్లు=విను.) నోటవైచు
కొను.

వ. వెండియు నొండెడలం గుంభముక్తముక్తాఫల
శర్కరిలంబు లగు సేనికమెదళ్లు కెళ్లుకొని
యు నమలి చవిగొన లేక మరల వెడలఁ గ్ర
క్కుడాకినీగణంబులును...కవిక.౨.౧౯౭.

కెవనిబంటు. వి. (త. కెవుని=గవను, కోటగుమ్మ
ము.) గవనిబంటు, కోటగుమ్మము కాచువాఁడు,
ద్వారపాలకవిశేషము.

వ... రాయబారులు మగ్రాణంపుఁ దగలు కవని బంటులు వేశ్యాజనంబు లనియెడు డెబ్బది రెండు వినియోగంబులవారలు నలు చెఱఁగు లఁ గొలిచి రాఁగ... ప్రబంధ. ౭౮.

కెవ్వ. వి. ఆర్భటయుం దగుసల్లాసాదిసూచకధ్వని కనుకరణము.

గీ. శంకరుఁడు నంది పై నెక్కి హుంకరించి, య తిశయార్భటిఁ గెవ్వన నార్చి పేర్చి. ఆని. ౪. ౪౬. (బ్రా, ముద్రి. పా. 'క్రేవు' శ.ర. పా.)

వ... ఉఱుము లురుముఖబృంహితంబు లనియు రేసి యేసగాఁ దివిసి తడవిండ్ల నేసి కెవ్వ నం గూసి డాసి... వసు. ౨.౧౧. ('క్రెవ్వ' ముద్రి. పా.)

కే

కే. వి. ఉత్సాహమును దెలుపుధ్వనికనుకరణము.

క. ... నీప్రియతనయుం, డోయమ్మ కడవ లన్ని యుఁ, గే యని బోరగిలఁ ద్రోచి కేరుచు వచ్చెఁగ. హరి. పూ. ౫. ౨౧౨.

ఉ... భస్మము మేన నలంది కెంజడల్, భూమిని వ్రాల శూలమును బూనుక కే యని గంతు లేయునా, స్వామినిఁ జూచు నెచ్చెలికిఁ బై నెవ రావెఱవేఁకిఁ దీర్పఁగఁగ. పార్వ. ౪. ౯౪.

కేందుకము. సం. వి. అ. పుం. గాలవవృక్షము, లొద్దుగుగ.

కేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. తిందుకము, నల్లతుమికి.

కేంద్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) ౧. వృత్తక్షేత్రముయొక్క మధ్యస్థానము. ౨. లగ్నమును దానికి చతుర్థసప్తమదశమస్థానములును.

కేఁగో. వి. నెమిలికూఁతకు అనుకరణము.

క. కేఁగోదమ నెమిలి పల్కెడుఁ, గేఁగో యని వైశ్య మనకు గెలు పగుఁ జుమ్మీ. క్రీడా. ౫౨.

కేక. వి. (సం. ప్రా. కేకా. క. కేకె.) ౧. నెమిలి కూఁత.

సీ... కేక కేక యనంగను దనరు... ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౨. అఱపు, పెద్దకూఁత.

క. ఆకేతిఁ బాయవము పో, సారంగధరుండు తోడిజననాథసుతుల్, సారెకుఁ గేకలు వేయఁ గఁ, గారాకూర మయి మనను గళవళపడఁగఁగ. సారంగ. ౨. ౩.

జ: కేకరించు, కేకరింత, కేకించు.

కేక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెమిలికూఁత.

కేకటగెమ్మటలు. వి. బ. వేళాకోళములు.

ద్వి. కర మనురక్తియు కారణంబుగను, గిరిజేశుఁ గేకటగెమ్మట లాడి,యును సరసము చేసియును గేలి చేసి,యును... పండితా. మహిమ. ౨౭౩ పా.

కేకయము. సం. వి. అ. పుం. ఒక దేశము.

కేకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయదేశాధిపతికూఁతురు; కైక. (దశరథునిభార్యలలో నొక తె. భరతునితల్లి.)

కేకరము. సం. వి. అ. న. మెల్లకన్ను. (వాచ.)

కేకరాక్షి. సం. వి. ఇ. న. మెల్లకన్ను; కడకన్ను.

శా. మానిక్రోధవిధూతపత్త్రముల మామాతో సపత్త్రల్గదా, కానీ రం దని కేకరాక్షిరుచి మొక్క ల్ప్రక్కలఁగ కార్గతూ, ణానలాప్రహపకల్పకాండతతులం దారం బురిం బొల్చునా, జా నేయంబులు ఫేనహాస మిడి కైజా హొర లల్లాడ్చుచుఁగ. ఆము. ౨. ౨౬.

కేకరాక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మెల్లకంటివాఁడు.

కేకరించు. అ. క్రి. (√ కేక - క. కేకరిసు.) ౧. కేకలు వేయు.

ద్వి. క్రీడించి మలయుచుఁ గేకరించుచును. నవ. ౩ భా. (శ. ర.)

౨. గొంతుక సవరించుకొనుచు సకిలించునట్లు ధ్వని చేయు.

ఆ. వచ్చి మదికి మెచ్చువచ్చునచ్చెలిబడా, వగలఁ జూచి వింతపదము వాడి, కేకరించి కొన్నిపోకలు పోయి య,చ్చేడెచూపు దన్నుఁ జేరకునికి. శుక. ౧. ౪౨౬. ప్రబంధ. ౬౭౭.

స. క్రి. గద్దించు, అదలించు.

సీ. ఇంచునీటిని గేకరించుచల్లనిమాట జాబిల్లితోఁ బొందుఁ జలుపుమోము. గంధ. ౧౯౯. (ఇట ఔపమ్యమును దెలుపును.)

కేకరించు. సం. అ. క్రి. కడగన్ను పెట్టు.

గీ. కనియుఁ గానని విధమున ననఘ తేజుఁ, డెఱిఁగియును నెఱుంగనిభంగి నింద్రదిక్కుఁ, గేకరించియుఁ జూడక కృష్ణుఁ డంచి, తాననుం డయి యుండె ననాదరమున. హరి. పూ. ౬. ౧౯౭. (శ. ర. పా.)

కేకరింత. వి. (√ కేకరించు). ౧. కేకలు వేయుట. (శ. ర.) ౨. గొంతు సరి చేసికొనునపుడు కలుగుశబ్దము.

సీ. ఒదవెడు గాద్గద్య మదిరిపాటునఁ ఖల్కరింపఁ బుట్టెడు కేకరింత దెలుప. ఆము. ౫. ౭౦.

కేకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మెల్లకంటివాఁడు. (వాచ.)

కేకాలి. సం=కేకావలము. (వై. ని.)

కేకావలము. సం. వి. అ. పుం - కేకలుగలది - నెమిలి.

కేకి. సం. వి. న్. పుం=కేకావలము.

కేకించు. అ. క్రి. (√ కేక) కేకలువేయు, (మయూరము) ధ్వని చేయు.

గీ. మెఱసి క్రొవ్వేణివెంటిపై నెఱసి పొలయు, నడలు దరికొని వావిరి సఱముచుండెఁ, గానవెల్లఁ జెలంగ గ్రక్కడల మదము, దగిలి కేకించుపురినమ్మిపగిదివోలె. కు. సం. ౫. ౫౭౫.

కేకి(క)సలు. వి. బ. ౧. పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు కొట్టుచప్పటలు.

మత్తకోకిల... దొడ్డక్రొవ్విరిబంతులన్, వాలి రువ్వుచు లీల నవ్వుచు వారివారికి వారిలోఁ, గేలిఁ దేలుచుఁ జాలఁ బ్రేలుచుఁ గేకసల్ వడిఁ గొట్టుచున్. రాజ. చ. ౨. ౧౭౦.

౨. నమస్కారములు, మ్రొక్కులు.

రగడ. శ్వేతాద్రిస్థలి సింహాలోచనున కెలమిని గేకిస లిచ్చుచు భక్తిని. హంస. ౪. ౨౧౩.

గీ. విరుల కేటికిఁ జేరెద విరులతరులఁ, గిసలములకేల యింత కేకిసల మసలఁ, బొగడ దండజయాన యీపొగడపండ, దవన మవనంబు సవరింప దవనతాంగి. బహు. ౨. ౪౧.

కేకి(క)సగొట్టు, కేకి(క)సలుగొ(ల్గొ)ట్టు=పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు చప్పటలు కొట్టు; కేకలు వేయుచు చప్పటలు గొట్టి నవ్వు.

ఉ. కేకిసగొట్టి యోర్తు గిలిగించిన నొక్కవిలోలనేత్ర లీ,లాకలకంఠకూజితముల న్నగ... చంద్ర. ౪. ౧౬.

చ. వనిత యొకర్తు మున్కొని గవాక్షతలంబున నింతు లుండుటం, గనుఁగొనఁ జోటు లే మి నొకకార్యము పేరిట బాల నోర్తు వం, చనఁ దొలఁగంగఁ బిల్చి రభసంబునఁ దత్పతిజాలకంబు చే,కొని హరిఁ జూచెఁ గేకిసలుగొట్టుచు బోటులు దాని నవ్వఁగన్. పారి. ౩. ౧౨. ('కేకసలుగొట్టు' శ్రా. పా.)

వ. ఆకసంబుఁ గేకసల్గొట్టి కాకుసేయుట కానునుఁగొనులు... ప్రబంధ. ౪౦.

సీ. ...కేకసల్గొట్టె నాఁ గేకలువేయుచుఁ గేలు దట్టి. గీ. నవ్వుట చెలంగు ... ఆం. భా. ౩. ౯౮.

కేకి(క)సలాడు=కేకిసలుగొట్టు.

గీ. వృష్ణిభోజాంధకులు కురువీర యిట్లు, రేఁగి మద్యపానం బొనరించి ముదముఁ, బొంది కేకిసలాడుచుఁ బొఁదువడని, పలుకు లెసఁగంగఁ దిరిగి నవ్వులు సెలంగ. భార.మౌ. ౪౧.

ఉ. కాక మదీయవాక్యములు గైకొన నొల్లక మోరత్రోపునన్, గేకసలాడుచుం జనినఁ గింకరసైన్యముతోడఁ గూడి యేఁ, జేకొని మిమ్ము గెల్చి యతిచిత్రమహాఘనమేతుఁడైనయా, లోకవినిందితున్ నరకలోకముఁ జేర్చెదఁ బంత మొప్పఁగన్. మత్స్యపురాణము. ౩. ౯౭.

కేటత్రాడు. వి. ఔ. యమపాశము.

క. పితరదొర కేటత్రాటం, జతనంబునఁ దివియ మిగుల జడుపున నెదలో, వెత కుడుచుతపసిబిడ్డని, బ్రతికించి యసంబు గన్నబల్లిదున కొగిన్. నీలా. ౧. ౨౨.

కేటాయించే=ఖేటాయించే. స. క్రి. వేఱుపఱుచు. (శ. ర, వా.)

కేడ. విశే. (త. కేడన్.) ధూర్తుఁడు.

సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ చేరజ మన ధూర్తుపేరు వెలయు.ఆం.భా.౩.౭.

కేడించే=క్రేడించే. స. క్రి. ౧. తొలఁగించు.

గీ. లేచి మెలపునఁ దాను గీలించియున్న, మెట్టుసడలించి వాకిటఁ బెట్టినట్టి, తడకఁ గేడించి పొదరునఁ దార్చిభూమి,సురశిఖామణి యటు లొంగి చూచునపుడు. విప్ర. ౩. ౬౭.

ద్వి. క్రిందటిగాలిగాఁ గేడించి రథము,నందు పాటునఁ దోలు మనుచుఁ దోలించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౯౧పం.

౨. అలక్ష్యముసేయు, సరకుగొనకుండు.

వ...బాణుండు సాత్యకిం గేడించి ప్రళయాగ్నియుం బోలె విజృంభించి ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౪౧౭.

శా.శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంసిద్ధాస్పదంబైనత,ద్రంగన్నాయకనాయికానిచయముం దత్తద్గుణశ్రేణిచేఁ,బొంగార న్వివరింతు నేర్పడ సముద్భూతప్రబోధాత్ము లెల్లం గేడింపక యాదరింపుఁడు దృఢోల్లాసంబు శోభిల్లెడున్. కావ్యా. ౩. ౨.

అ. క్రి. ౧. తొలఁగు, అపసరిల్లు;యుద్ధమునుండి తొలఁగు.

సీ. పట్టరా దీతనిపరు వగ్గలం బని భావింపఁగా సమీపమున నిలుచు, వదరి పార్శ్వంబుల కడ్డంబు వచ్చినఁ గేడించి యిట్టటుఁ గికురువెట్టు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౨౮.

సీ. ఘృతశుద్ధి గావించి కేడింపఁజేయక కులటను సతిగఁ గైకొనెడువాడు. పార్వ. ౨. ౧౨౩.

(కేడింపఁజేయక:-బహిష్కరింపక.)

(చాణూరుఁడు కృష్ణునితో నన్నమాటలు)

సీ. కేడించి కుంభిని క్రిందికిఁ బోరాదు మనుజసింహుఁడ నని మలయ రాదు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౪౦.

సీ. మొన పేర్చి వైరులు మోహరించినవేళఁ గేడింపకప్పుడె గెలుచుటొండె. నా. పంచ. ౧. ౨౯౧.

జ: కేడించుకొను.

కేడించేకొను= కేడించే. (కేడించే + కొను - స్వార్థమున.)

(పాఱిపోవు.)

సీ. జోడించినసివంగి కేడించుకొనునిత్తి వెనుకగాఁ గుట్టూర్పు విడిచి త్రెళ్ల. గీ...ఒకమహానినద మొగసె. కకు. ౪. ౯౭.

కేడువాఱు. అ. క్రి. (క. త. కేడు=నాశనము.) నశించు, చచ్చు.

గీ. సారథులు వ్రాలఁ గొమ్ములు చదిసి కూలఁ,బక్కెరలు వ్రీలఁ గరవాలపటలి తూలఁ,గేడువాఱంగ నవి పోరు ఖేచరాళి,హర్షమునఁ జూడఁగాఁ బొమ్మ లాడినట్లు. కువల. ౨. ౧౪౫. (కేడివాఱు-ముద్రి)

కేడెము=కేడము. వి. (సం. ఖేటకమ్. ప్రా. కేడ అం. త. కేడయం.) ఖేటకము, డాలు, పలక.

సీ. తలబొమిడికము కత్తళము కేడెము కత్తి యాదిగాఁ గలవి ముస్తీ దొనర్చు. ఉ. రా. ౪. ౨౭౮.

సీ... ఖేటక మెసఁగును గేడె మనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

కేణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పటకుటి, గుడారము.

కేతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మొగలిచె. ౨. ధ్వజము, జెండా. న. మొగలిపువ్వు.

కేతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపూమొగలి, గేదఁగిచె. ౨. గేదఁగిపూవు. ౩. మాలతి, జాజిచె. ౪. నదీవిశేషము, సువర్ణముఖి.

శా. మాలూరచ్ఛదనోత్పలాబ్జసితపద్మశ్రేణిభారంబు కుం,డాలగ్నం బొనరించి హస్తిశశిజూటప్రాంతమం దుంచి త,త్కాళన్యస్తమణుల్ పడం దుడిచి కేతక్యాపగం గ్రుంకుచున్, గేల స్నీరముఁ దెచ్చి మై దొడసి భక్తిం బూజనల్ సేయఁగన్. కాశ. ౪. ౧౭౩.

ఉ. ఆతఁడు కేతకీతటినియందు నిజాంగము దోఁచి తత్పయో,ధాతసమస్తదేహుఁ గలధౌత మహీధరగేహు నర్చనో, పేతునిఁ జేయు ... కాశ. ౪. ౧౫౦.

కేతనము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహము, ఇల్లు. ౨. నిమంత్రణము, శ్రాద్ధాదులందు భోజనమునకు పిలుచుట. ౩. ధ్వజము. ౪. చిహ్నము. ౫. కృత్యము, కర్జము. ౬. చాపము, విల్లు. (కే. వి.)

కేతుతార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధూమకేతువు, తోఁకచుక్క.

కేతుభము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

కేతుమాలము. సం. వి. అ. పుం. న. నవవర్షములలో నొకటి. (కల్ప.)

కేతురత్నము. సం. వి. అ. న. వైడూర్యమణి.

కేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. నవగ్రహములలో నొకటి (ఇది ఛాయాగ్రహము.) ౨. టెక్కెము, జెండా. ౩. చిహ్నము, గుఱుతు. ౪. కాంతి. ౫. ధూమకేతువు. ౬. అగ్ని. ౭. కిరణము ౮. రోగవిశేషము. ౯. శత్రువు. ౧౦. తక్కిలిచెట్టు, వైజయంతికచె. విణ. ఉ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు.(విలస్న)

శ్లో. మనువంశకేతుం. సం. రఘు. ౨. ౩౩.

కేదరము. సం.వి.అ.పుం.ఒకానొకవృక్షము.(కల్ప)

కేదరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు. (అమరసుధ.)

కేదారకటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికటుకరోహిణిచె.

కేదారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతివడ్లు.

కేదారగౌళ. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. ముప్పదిరెండునపుంసకరాగములలో నొకటి.

సీ. కాంభోజి కేదారగౌళ లోకవరాళి పున్నాగగుమ్మకాంభోజి ... హంస. ౫. ౧౨౪.

కేదారజము. సం. వి. అ. న. ౧. ఒకజాతివడ్లు. ౨. పద్మకాష్ఠము, ఓషధివిశేషముచె.

కేదారము. సం. వి. అ. పుం. న. వరిమడి. పుం. ౧. హిమవత్పర్వతప్రాంతమం దున్న ఒకానొక కొండ. ౨. ఆలవాలము, పాదు. ౩. ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము.

కేదారుఁడు. సం. వి. అ. పుం-భార్య తలయందు గలవాఁడు - గంగాధరుఁడు, శివుఁడు.

కేనము. వి. ౧. మాయ, వంచన.

వ. నిజనందనలం బుజ్జగించి వెలయాలి కేనంబు లలవడ నోజగొల్పుచు...కు. సం. ౮.౧౪౧.

ద్వి. కేన మేటికిఁ గందిగింజను గాఁపు, వానిని వేఁప కివ్వలఁ జవి గాద, యనుమాట నిజమయ్యె...ద్వి. పరమ. ౫౩౨ పొ. ౧౧ పం.

౨. (క. కీన=అల్పము.) న్యూనత, కొఱఁత.

ఉ...గాం, గేయుఁడుఁ దారకాసురుఁడుఁ గేనము లేకని సేసి కీసునన్.కు.సం.౧౨.౯౨౫.

కేనారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తల. ౨. కపోలము, చెక్కిలి. ౩. సంధి, కీలు. ౪. కుంభినరకము. (మే.ని.)

కేనిపాతకము. సం=కేనిపాతము.

కేనిపాతము. సం. వి. అ. పుం- పడవ నడిపించునపుడు నీటియందు వేయఁబడునది-అరిత్రము, ఓడత్రెడ్డు.

కేమద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకజాతకయోగము.(చంద్రునకు ధనవ్యయస్థానములయందు గ్రహములు లేకుండుట.)

కేయూరము. సం. వి. అ. న - భుజశిరస్సున నుండునది-అంగదము, భుజకీర్తి. పుం.రతిబంధవిశేషము.

కేరజే(ర్జే)ము=కేరిజే. వి. పక్షివిశేషము.

గీ. కారుకోళ్లును గాఁజులుఁ గక్కెరలును, బావురములుఁ బూరేళ్లును గేరజములు, గువ్వలును మొదలుగ లెక్కకొలఁది మీఱఁ, గలవు పులుఁగులు చేతులు గ్రక్కఁ గ్రొవ్వి. చిత్రభా. ౩. ౧౨౨.

గీ. అంచలు నెమిళ్లు కేర్జము ల్పంచవన్నె, చిలుకలు పికాదికకునము ల్గలసి పలుక. హంస. ౫. ౧౪౩.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి....

గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు. అం. భా. ౨. ౯౮.

కేరడము. వి. (√ కేరు.) ౧. వక్రోక్తి, వంకరమాట; పరిహాసము, గేలి.

గీ. తప్పు గలభర్త మ్రోల సోత్ప్రాసఘణితిఁ, గేరడము లాడునతి మధ్యధీర...నరస. ౨. ౭౯.

శ్లో. ప్రియం సోత్ప్రాసవక్రోక్త్యా మధ్యా ధీరా దహేద్రుషా. సా. ద. ౩. ౬౧.

గీ. క్రేణి యనఁ దచ్ఛన యనంగఁ గేరడ మన, గేలి యన మేల మన మందె మేల మనఁగ, నాట యనఁ ద్రస్తరి యనఁగ హాళి యనఁగఁ, బొలుచుఁ బరిహాసములు ... అం. భా. ౧. ౧౩౯.

చ... నెచ్చెలులల్, పకపక నవ్వి కేరడపుఁబల్కులు పల్కఁగ నెట్టకేలకున్...చంద్రా. ౨. ౧౪౫.

౨. చతురోక్తి, చమత్కారపుమాట.

గీ. ఇటుల వజ్రారశేఖరుఁ డేలఁ బట్టి, యింటిలో నున్నవస్తువు లెదురుపెట్టి, వలపులకుఁ జిక్కి కేరడములకుఁ జొక్కి, సంగమసుఖంబు కొన్నాళ్లు జరిపెఁ గన్నె. హంస. ౨. ౧౧౨.

౪. తిరస్కారము,

సీ. యదుపుంగవున కింత యపకార మొనరించి దేవతావిభుఁ డైన దిగులు చొరఁడె ... అద్దేవుమనుమని నద్దిరా యెటు చూతు ననక కేరడ మెవ్వఁ డలవరించె. ఉ. హరి. ౫. ౨౮౨.

౫. తిరస్కారపుమాట.

ఉ. బాడబకూరునిం జెనకుపార్థివు లెవ్వ రటంచుఁ గేరడం, బాడ బలా యి దేటిమద మంచు భృగూద్వహగర్వవార్ధికిన్, బాడబ మాత్రతాపము గనంబడఁజేసి... ఉ. రా. ౧. ౯౦.

౬. అనవుడు నడుగక మిక్కిలి, కినుకం గేరడము లాడ గేలిగఁ గొనుచున్, విని విని వేసరి

యోర్వశి, యెవసినవగతోడఁ గూడ నీవడు
చనియెక౯. యయా. ౩. ౭౮.

గీ. ఇకని కెక్కడిసామ్రాజ్య మేడ బ్రదుకు,చెడి
యెఁ డెక తేర యనుచుఁ గేరడము లాడె.
వేం. పంచ. ౧. ౩౬౯.

(పావురము) లయగ్రాహి. పేరెములు వాఱుచు
సమీరునిహుటాహుటినిఁ గేరడము లాడు
చు మహోరయముతో న,య్యారె యన మీఱి
...సారంగ. ౧. ౧౭౧.(ఇట ఔపమ్యద్యో
తకము)

కేరడము చేయు=తిరస్కరించు.

సీ. అయ్యింతి తనపాపలందు మిక్కిలికూర్మి బెర
య సంజ్ఞాదేవిబిడ్డ లయిన. గీ. ముప్వురను గే
రడముసేయ నవ్విధంబు, సైఁప లేక యొక
ప్పుడు శమనుఁ డలిగి, చరణ మప్పాలు దల్లి
పైఁ జాఁచెఁ దన్న. హరి. పూ. ౧.౧౭౭.

కేరడించు. స. క్రి.(√కేరడము) కేరడము చేయు.
(వక్రార్థము కలదానినిగాఁ జేయు; పరిహసించు.)

సీ. కడు మెఱయింపకే కటకంబు లన మ్రోయుఁ
గటకము ల్బహుయత్న గరిమ ననుచుఁ. గీ.జెలి
పలుకుఁ గేరడించుచు...వసు. ౫. ౭౬.

సీ. తక్షకసముదగ్రదంష్ట్రాగ్రవిషకీలికీలా క్రీడఁ
గేరడించి. గీ. యబ్ధి నావిర్భవించి యాహర
విరించి, మఘవదమరాళరవరాశిమదికి జాలి,
గ్రుచ్చె...హాలాహలంబు. లక్ష్మీ. ౧. ౧౨౮.
(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

కేరళము. సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము.

కేరళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧.కేరళస్త్రీ. ౨.జ్యోతిర్గ్రం
థవిశేషము. ౩.హోర, రాశిలో సగముభాగము.

కేరళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కేరళదేశస్థుఁడు.

కేరించు. అ. క్రి.(√కేరు)విజృంభించు, చెలరేఁగు.
మ...పూవుఁదీఁ,గొఁగుడెం దావలరాచయొంటరి
కడుం గేరించుచుం జిమ్మినక౯. యయా. ౫.
౭౮. (శ. ర. పా.)

కేరింత. వి. (√కేరించు) నవ్వు.

గీ. నగవు నవ్వు కేరింత నాఁ దగుసు హాస,ము
...ఆం. భా. ౧.౧౩౧.

కేరింతలుగొట్టు=ఉత్సాహముతోఁ గూడినకేక
లువేయు.

(వ్యవ)వాఁ డూరక కేరింతలుగొట్టుచున్నాఁడు.

కేరిజే=కేరజము.

సీ. పిచ్చుక కేరిజ బెగ్గురు వడ్రంగి...ప్రబంధ.
౨౩౪.

కేరు. అ. క్రి. ౧. ఉత్సాహపడు.

క. భృత్యులఁ దీర్పరు లైనయ,మాత్యులఁ గన్గొని
ప్రమోదమతి నఖిలజన, స్తుత్యముగ మంగ
ళోచిత,కృత్యము లొనరింపుఁ డనినఁ గేరు
చు వారుక౯. రుక్మి. ౨. ౧౬.

౨. ఉల్లాసముతో నుండు.

సీ. కోరి కాంతులతోఁ జకోరికల్ రతిఁ గేరి...
మను చ. ౩. ౨౩.

క. పొంగుచు మూఁడు జగంబులు, రంగెసఁగఁగ
నేలుచుండి ప్రాలనిబలుదీ,వింగేరెదు నీకిపు
డా,బంగురుఁజిటిపాపచెలిమి పాటిల వలదే.
అచ్చ. రా. ఆర. ౩౨.

౩. ఉల్లాసముతో పలుకు; ఉల్లాసముతో కూ
యు.

చ...కుచంబు లోరగా,వెలువడఁ బైఁట వేయు
నెఱవింతగఁ గేరు మరులొక్కనంగ బెళుక్కు
లు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ
గుల్కు గోటిచి,మ్ములు నొనరించు నవ్వెలఁది
మోహపుఁబాయమువానిఁ జూచినక౯. హం
స. ౧. ౨౧౭.

గీ. కీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కేరుచోట. మను చ.
౩. ౧౧౧.

౪. కుతూహలపడు, తమిగొను.

చ... ఉ,గ్మరి మఱియొర్తు వేనలిని గంధము మెత్తి మిటారిగుబ్బలన్, గలయఁ బ్రసూన మాలికలు గట్టి హరిం గనఁ జేరెఁ గేరుచున్. రుక్మి. ౫. ౨౬.

౫. చెలరేఁగు.

చ... కువలయాధిపుపాటలు పాడినం గరం,బల రుచుఁ గేరి కేరి నగు నన్యులపాటలు పాడినం గరం,బలయుచు నేడ్చు లోకు లవురా పతి భక్తి యటంచు నవ్వఁగన్. కళా. ౬.౧౯౫.

చ... నీ,కిల నొకరుండు సాటి గలఁడే యన బె ట్టుగఁ గేరి నవ్వుచున్. ఉ. రా. ౫. ౧౯౯.

స. క్రి. ౧. ఎగతాళిచేయు.

వ. ... సంగడీలం జీరువారును సంగరభీరులం గేరువారును ...పారి. ౮. ౬౬.

ఉ. ఊరక చుట్టుకొన్నఁ గమలోత్పలపంక్తులు వాడు నంచునో, యేఱును గూర్చి చుట్టితివ యెంతటిజాణవు మేలుమేలు నీ,నేరుపు మె చ్చవచ్చు నని నిచ్చలు మచ్చిక శంభుఁ గేరు నీ,హారగిరీంద్రకన్యక దయామతిఁ గోర్కు లు మా కొసంగుతన్. ఉ. రా. ౧. ౮.

౨. నిందించు, దూషించు.

శా. మారుం బేర్కొని దూఱు గంధవహుఁ బల్మి ఱుం దుటారించి వే,సారుం జైత్రునిఁ గేరు ... శుక. ౧. ౩౧౮.

౩. చులుకఁజేయు, లాఘవపఱచు, తిరస్కరించు.

గీ. వారకన్యక యని నీవు కేరవలదు, దీనితో నా కు నేస్తంబు పూని కూర్చెఁ,గడఁక మైమిత్ర వరుఁడు సంకరమనీషి. చంద్ర. వి. ౧. ౨౩.

క. రంగుగ నెన్నడుమున ని,న్నుం గేరె నటంచుఁ గినుక నూల్కొన గరితన్, మ్రింగితివో ని క్కంబుగ, సింగమ కలచంద మెల్లఁ జెపు మా సరగన్. అచ్చ. రా. అర. ౯౧.

చ...క్రొమ్మొగులువన్నియఁ గేరును గొప్పతీర హో...నీలా. ౨. ౧౯. (ఇట కౌపమ్యార్థ కము.)

వి. శిశురోదనధ్వన్యనుకరణము.

ఉదా: పాలు లేక పసివాఁడు కేరుకేరు మని ఏ డ్చుచున్నాఁడు. కుక్కను జూచినతోడనే పిల్ల వాఁడు కేరుమన్నాఁడు.

జ: కేరడము, కేరడించు, కేరించు, కేరింత, కే రుకొను, కేరుచు, కేరుపు.

కేరుకొను. స. క్రి. (√ కేరు) ఉత్సాహముతో చెప్పుకొను.

గీ... కీడుమేలును దెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ,గ్రొ క్కొనుచును దనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచ టికి దుబుడక్కవాఁ డొకండు. హంస. ౨. ౨౭.

అ. క్రి. ఉత్సహించు.

వ...ఒండొరులఁ గడవం గేరికొను బేతాళబాలి కాజనంబులవలనను...పారి. ౫. ౧౩.

కేరుచే=కేరు. (చూ. కేరుపు.)

కేరుపు. వి. (√కేరుచే) కేరుట, విజృంభణము.

క. గారాబునఁ బెరిఁగినళ్ళం,గారాంబుధి గాని గడుసు గా దొక నాఁడున్, గేరుపుల గానిఁ బెట్టెదు,నూ రాసుత చూడ నూననుకుమార సుమీ. పాంచా. ౫. ౧౫. (శ. ర. పా.)

కేలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ప్లవకుఁడు, కత్తివాదర మున్నగువానిపై నాట్యము చేయు నర్తకుఁడు. (కల్ప.)

కేలాసము. సం. వి. అ. పుం. స్ఫటికము. (వాచ.)

కేలికుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భార్యానుజ, స్యాలి క, మఱఁదలు. (వై. ని.)

కేలు. వి. డు. అనా. (సం. కులిః.) ౧. హస్తము, చేయి.

సీ. నడు మింత యని కేలఁ దొడికి పట్టినధాతయం గుళిరేఖ లజ్ఞాస్యవళులు. శైవ. ౨. ౧౫.

చ. అన విని నవ్వి యువ్విక సితాంబుజలోచన

పైఁటకొంగు కే,లున నులివెట్టుచుం దళుకుళు
క్కనుచూపులఁ జూచి...శుక. ౨. ౪౬౯.

గీ. కట్టినాఁడఁ గేలఁ గంకణంబు. పాండు. ౪. ౧౦౫.

క ... ఇరు, గేలులఁ గనుపట్టు నతనికిని దివ్యము
లై ... వి. పు. ౩. ౧౦౧.

మ. తళుకొత్తున్ ... కే ల్లింతికిన్. ఆము. ౫. ౨౦. కళా.౧. ౩.

౨. తొండము.

(గజవర్ణనము). సీ. చలువచే ద్వారవేదు లెతింగి
నిల్చి తజ్జనజిఘృత్షకుఁ గేలు సాఁచి సాఁచి.
ఆము.౨.౨౪. వసు.౧.౧౦౭.

జ: కేలుదండ, కేలుమెకము, కేలుమొగుచు, కేలుమొగ్గ, కేలుమోడుచు, కేలుమోడ్పు, కేలువిడుచు, కేలుసాఁచు, కేలొసఁగు.

కేలుదండ=కైదండ. వి. (√కేలు)
(హస్తావలంబను.)

చ... రఘూద్వహుం డతిరయంబున లక్ష్మణుకే
లుదండతో ...

సీ...అందలం బెక్కి... దశా.౭. ౨౮, ౨౯.

కేలుమెకము. వి.(కేలు + మెకము)ఏనుఁగు,హస్తి.

గీ. పద్మరాగంపుబోదెలపడుకటింటి, సన్నసు
న్నంపుఁదిన్నియచందుచుట్టు, మెట్టికలనీల
పుంగేలుమెకముదోయి, పరఁగి యొప్పారు
గొప్పయుప్పరిగ కరిగి. రా. వి. ౫. ౮౫.

కేలుమొగుచు. అ. క్రి. (√కేలు)నమస్కరించు.

గీ. ... ఉత్పలాక్షి, కృష్ణవర్త్మకు భక్తిమైఁ గేలు
మొగిచి. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౦.

కేలుమొగ్గ. వి. (కేలు + మొగ్గ) అంజలిబంధము,
చేమోడ్పు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కేలుమో(ల్మో)డుచు(డ్చు). అ. క్రి. (√కే
లు) కేలుమొగుచు, నమస్కరించు.

గీ. కప్పురము దబ్బపండులు నిప్పపువ్వు, మొద
లుగాఁ గానుకలు పెట్టి మ్రోల నిలిచి, వలికి
రిట్లని కేల్మోడ్చి ప్రభునిఁ గూర్చి. రసిక. ౧.
౬౪, ౨. ౧౦౬.

కేలుమో(ల్మో)డ్పు. వి. (కేలు + మోడ్పు) నమ
స్కారము. ఆం. భా. ౨. ౧౭౫.

కేలువిడుచు. అ. క్రి. (√కేలు)-హస్తసంజ్ఞచేత
అనుజ్ఞయిచ్చు-ఆజ్ఞాపించు.

ఆ. పన్ని వేగిరించుపరనిజధ్వజినులఁ,జూచి కో
ప మేచి త్రోచి యపుడు, పోర నొండొకం
టిఁ బొడుచుట కవనీశ,విబుధరిపులు గేలు
విడుచుటయును. కవిక. ౨. ౧౫౧.

కేలుసాఁచు. అ. క్రి. (కేలు + చాఁచు.) యాచ
నార్థము చేయి చాఁచు.

సీ. శ్రీకాంత దా నయ్యెఁ బ్రియు నిరోధింపదు
క్రిందై విరోధికిఁ గేలుసాఁప.వసు.౧.౬౫.

కేలొసఁగు. అ. క్రి. (కేలు+ఒసఁగు.) కేలుమో
డ్పొసఁగు, నమస్కరించు.

రగడ. వ్యాఘ్రపురస్థలియందు మహాబాహుస్వా
మికిఁ గేలొసఁగెద హితముగ. హంస. ౪.
౨౧౩.

కేళకుళి=కేళాకూళి.

గీ. కేళికాగారములపొంతఁ గేళకుళులఁ, జొర
వెఱచు జోటి యెట్టు లిచ్చోటిమేటి, తేటగా
జ్జంగపూనీటియేటికాల్వ, దాఁట నోపెనా
కఏరమ్మ బోటులార. రసిక. ౪. ౪౪.

కేళకూళి=కేళాకూళి.

సీ. కుక్కుటేశ్వర,కేళకూళి నుద్భవ మైనమణిక
ర్ణిక నొనర్చి మజ్జనంబు. భీమ. ౩. ౧౮౯.

కేళాకుళి=కేళాకూళి.

సీ ... క్రీడాఖాతమై కనుపట్టుఁ గేళాకూళి యన
నఁగఁ గేళాకుళి యన. ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.

కేళాకూళి=కేళాకుళి, కేళకూళి, కేళకుళి, కేళా

కుళి, కేళాకూళి, కేళకుళి. వి. క్రీడాఖాతము, క్రీడాసరస్సు.

శా. ఆకర్ణంపుటనంటిమూఁకనడిచాయక్ మిం చుపన్నీటికే,ళాకూళిక్ దిలకించి యావరిని జెల్వం బైనచెంగల్వరా, జాకట్టుం దెలిచల్వ దిన్నెగని యారా యెంతసౌఖ్యప్రదం, బై కన్పట్టిన దీర్ఘంబు బనుమ దైత్యస్వామి యం దుండఁగన్. ఉ. రా. ౪. ౧౬౬.

కేళి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆట, క్రీడ. ౨. స్త్రీపురుషులవిహారక్రీడ. ౩. పరిహాసము. ఇ. స్త్రీ. భూమి. (వాచ.)

కేళిక. వి. (శ. ర. ను బట్టి యిది తెనుఁగుగా గ్రహింపఁబడినది-సం. కేళికా. త. కేళిక్కై.) నృత్యము, నాట్యము.

చ... జ, కిన్నెణికొరవంజిమేళములఁగేళిక సల్పి రి... రామా. ౨. ౧౩౧. (శ. ర. పా.)

ద్వి. చాఁగు బళా యనుశబ్దముల్ మ్రోయఁ, గాఁ గేళికలతోడఁ గర మర్థి నేఁగి. బస. పు. ౭. ౧౫౪.

కేళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కేళి.

కేళికము. సం. వి. అ. పుం. అశోకముకి.

కేళికల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సరస్వతివీణె, కచ్ఛపి. (వాచ)

కేళికిల. సం. ఆ. స్త్రీ. రతి, కామునిపత్ని.

కేళికిలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పరిహాసము చేయువాఁడు. వి. అ. పుం. (నాటక) విదూషకుఁడు.

కేళికీర్ణము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ, ఉష్ట్రము.

కేళినాగరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భోగప్రధానుఁడగునాగరనాయకుఁడు.

కేళిముఖము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (త్రి. ని.)

కేళివృక్షము. సం. వి. అ. పుం. కదంబవృక్షవిశేషము. (కల్ప.)

కేళిశీలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పరిహాసకుఁడు, పరియాచకము చేయుస్వభావము గలవాఁడు.

కేళిశుషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భూమి.

కేళిసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆటచెలికాఁడు, నర్మసఖుఁడు. (విదూషకుఁడు, మె.)

కేవడము. వి. ఒకవిధమైనడాలు, ఖేటకభేదము.

సీ... ఖేటక మొసఁగును గేడె మనఁగఁ, దద్భేద నామమై తనరును జిల్లోటి కేవడ మంచన ...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

సీ. మిహిపసిండిపరుంజా మొహదా కెలంకుల తావు గుజ్జరినేఁత కేవడంబు. మనుచ. ౪. ౨౫.

కేవరి. విశే. (కేవు[2] + అరి) కేవు పుచ్చుకొను వాఁడు. (బ్రౌ.)

కేవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం- నీటియందు వర్తించువాఁడు-కైవర్తుఁడు, జాలరి. (కల్ప)

కేవలద్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మరీచము, మిరయము.

కేవలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. కృత్స్నము, సమస్తము. ౨. ఏకము, అద్వితీయము; అసహాయము. ౩. అచ్చము, మఱియొకదానితోఁగూడనిది.

శ్లో. కాతర్యం కేవలా నీతిః శౌర్యం శ్వాపదచేష్టితం. సం. రఘు. ౧౭. ౪౭.

వి. అ. న. అవధారణము, నిర్ణయము.

కేవలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) సామాన్యుఁడు, సాధారణుఁడు.

క. ఈమత్స్యపతి సహాయము,గా మాకుం దీర్ప రానికార్యము గలదే,సామాద్యుపాయపరుఁ డు,ద్దామభుజాబలయుతుం డితఁడు కేవలుఁ డే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౦.

క... సాత్యకియు... కృష్ణాసోదరులుఁ దలఁపఁ గేవలురె నృపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౭౮.

కేవు[1]=కవ్వు. వి. అర్చుటయం దగుఉల్లాసాదిసూచకధ్వని కనుకరణము.

ఉ. ఆవలరాయరాహుతుఁ డహంకృతిఁ బచ్చని ఱెక్కపక్కెరన్, ఠీవి సహింపుతేజిని వడిం దుమికింపుచు నుగ్రమూర్తియై, కేవున నార్చి తూటి నటికెన్ యతిహృద్ధృతి ఖండఖండముల్,గా వరకేతకీకుసుమగర్భదళోజ్జ్వలఖడ్గధారచేన్. కవిరా. ౪. ౧౨౬. అచ్చ. రా. యు. ౨౮౪.

కేవు[2]. వి. (హిం. కేవు) ఓడకూలి. (శ.ర,బ్రౌ,వా.) జ: కేవరి.

కేశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱమువెండ్రుకలను కత్తిరించుకత్తెర. (వై.ని.) ౨. ఇక్షుభేదము, ఒకజాతిచెఱకు.

కేశకీటము. సం. వి. అ. పుం. పేను.

కేశగర్భము. సం.వి.అ.పుం. కబరి, కొప్పు.

కేశఘ్నము. సం. వి.అ.న-వెండ్రుకలు పోఁగొట్టునది-ఇంద్రలుప్తకము,బట్టతల; పేనుకొఱుకుట.

కేశచ్ఛిత్తు. సం.వి.ద్.పుం. మంగలి. (యా. కేశచ్ఛిదుఁడు.)

కేశచ్ఛిదుఁడు. సం.వి.అ.పుం. మంగలి. (వాచ)

కేశజాహము. సం.వి.అ.న. కేశమూలము, వెండ్రుకకుదురు.

కేశటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛాగము, మేఁక. ౨. పేను. ౩. మన్మథునిశోషణబాణము. ౪. శోణకవృక్షము, దుండిగము.

కేశటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. భ్రాత. ౨.విష్ణువు.

కేశనామము. సం. వి. న్. న. హ్రీబేరము, కురువేరు.

కేశపక్షము. సం.వి.అ.పుం. కేశసమూహము.

కేశపర్ణి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. అపామార్గము,ఉత్తరేను.

కేశపాశము. సం=కేశపక్షము.

కేశపాశి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. సిగ.

కేశబంధము. సం.వి.అ.పుం. ౧. క్రొమ్ముడి, కొప్పు, కీలుగంటు, జడ, మొ. ౨. కేశములను బంధించు సాధనము. (త్రాడు, మొ.)

కేశభారము. సం=కేశపక్షము.

కేశమథని. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. శమి, జమ్మి.

కేశమార్జకము. సం. వి. అ.న -కేశములను దువ్వునది-దువ్వెన.

కేశమార్జనము. సం.వి.అ.పుం. కంకతిక,దువ్వెన.

కేశము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తలవెండ్రుక. ౨.గుఱ్ఱము సింగము లోనగువాని మెడవెండ్రుక,జూలు. ౩. కిరణము. ౪.యోని,ఆఁడుగుఱి. పుం.న. హ్రీబేరము, కురువేరు. (కే.ని,మే.ని.)

కేశముష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేము.

కేశరంజనము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగర.

కేశరచన. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. వెండ్రుకలు దువ్వి కొప్పు మొదలగువానిని పెట్టుట.

కేశరచనము. సం.వి. అ.న=కేశరచన.

కేశరాజము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగర.

కేశరుహా. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిదంతీవృక్షము.

కేశవము. సం.వి.అ.పుం. పొన్నచెట్టు. (కల్ప)

కేశవర్ధని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సహదేవీలత.

కేశవాలయము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము, రావి.

కేశవావాసము. సం=కేశవాలయము.

కేశవుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ప్రశస్తమైన కేశములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం-కేశియను రాక్షసుని చంపినవాఁడు-విష్ణువు. (వాచ)

కేశవేశము. సం.వి.అ.పుం. కేశబంధము. (కొప్పు, సిగ, ముడి, జడ, మొ.)

కేశహంతృఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-రోమములను పోఁగొట్టుపండ్లు గలది-శమి, జమ్మి.

కేశహస్తము. సం=కేశపక్షము.

కేశాంతము. సం. వి. అ. పుం. కేశచ్ఛేదనకర్మము, గోదానము. (ఇది బ్రాహ్మణులకు పదియాఱవయేఁటను క్షత్రియులకు ఇరువదిరెండవయేఁటను వైశ్యులకు ఇరువదినాలుగవయేఁటను చేయు కేశచ్ఛేదనసంస్కారము.) మను. ౨. ౬౫.

కేశాంతికము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) వెండ్రుకలవఱకు నుండునది, తలయెత్తుపొడుగు గలది.

కేశాకేశి. సం. అవ్య. ఒండొరుల వెండ్రుకలు పట్టుకొని చేయునది. (యుద్ధము-చూ. కచాకచి.)

కేశారుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సహదేవీలత. (వాచ)

కేశార్హా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మహానీలి, పెద్దనీలి.

కేశి. సం.విణ. (న్. నీ. న్.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. కృష్ణునిచే చంపఁబడిన ఒక రాక్షసుఁడు. ౨. సింహము. ఈ. స్త్రీ. ౧. నీలి. ౨. భూతకేశి. ౩. అజలోమ.(కల్ప.) ౪. చూడ, సిగ. (వై. ని.)

కేశిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.శతావరి, పిల్లపీఁచర, చల్లగడ్డ.

కేశికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు.

కేశిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. మంచివెండ్రుకలు గలస్త్రీ. ౨. ఒక రాక్షసి, కైకసి. (రావణకుంభకర్ణాదుల తల్లి.) ౩. దుర్గ. ౪. చోరపుష్పి, కడిలము. ౫. జటామాంసి. (కల్ప.)

కేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. వరుణుఁడు. (హేమ. ని.) ౨. విష్ణువు.

కేశ్యము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) కేశములకు హితమైనది, వెండ్రుకలకు నలుపు లోనగువానిని గలిగించునది. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగర. న. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు.

కేసర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కార్పాసము, ప్రత్తిచెట్టు. (కే. ని.)

కేసరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. సింహములోనగువాని మెడమీఁది జూలు. ౨. కింజల్కము. పుం. ౧. నాగకేసరము. ౨. పున్నాగము, పొన్న. ౩. వకుళము, పొగడ. (కే.ని.) న. ౧. ఇంగువ. ౨. బంగారు. ౩. కాసీసము, అన్నభేది. (కల్ప.)

కేసరపూరకము. సం.వి.అ.పుం. మాతులుంగము, మాదిఫలము.

కేసరాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము. (వాచ)

కేసరామ్లము. సం.వి.అ. పుం. మాతులుంగము, మాదిఫలము.

కేసరి[1]. వి. మృగవిశేషము, ఖేచరము.

సీ. ... కేసరి యన ఖేచర మగు...ఆం. భా. ౨. ౧౫. (బ్రా, శ. ర. పా-కిసరి. ప్రాఁతప్రతి వ్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కేసరి[2]. వి. ఒకవిధ మగువరిపైరు.

(బ. కేసరులు-ర్లు-) ఒకజాతి ఎఱ్ఱవడ్లు. (శ్రా.)

వ. ...కస్తూరినిగరాలు ముత్తెసరు లేనుఁగుకొమ్ములు గంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. సన్నసూములు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరామము లేక్కసర్లు రాయసర్లు. హంప. ౪. ౧౨౮.

కేసరి. సం. వి. న్. పుం. ౧. హనుమంతునితండ్రి. ౨. సింహము. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. పొన్నచెట్టు. ౫. నాగకేసరముచెట్టు. ౬. రక్తశిగ్రువు, ఎఱ్ఱమునగచెట్టు. ౭. బీజపూరము, మాదిఫలముచెట్టు. విణ. న్. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండదు. చూ. ఋషభుఁడు.)

కై

కై¹=కయి¹. వి. (క. కై, కయి. త. కై.) హస్తము, చేయి.

మ. ...చిలుకన్ గై నుంచకే చిల్కపల్కులో నీపల్కులో కాంచ లేము ... ఉ. రా. ౬. ౫౬.

క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియనుఁ గుంగొడుకి, ట్టై కానల కేఁగెడు ... అచ్చ. రా. అయో. ౯౪. ఆం. భా. ౨. ౧౩౮.

౨. తొండము. (చూ. కేలు, చేయి.)

జ: కైకట్టు, కైకలవాఁడు, కైకానుక, కైకాసము, కైకూడు, కైకొను, కైకొలుపు, కైకోల, కైకోలు, కైచాఁపుల్కు, కైచెఱ, కైజీతగాఁడు, కైజీతము, కైతప్పు, కైదండ, కైపడు, కైపసము, కైముడి, కైమోడుపు, కైలాగు, కైలాటము, కైపడి, కైవసము, కైవీఁగు, కైసవలు, కైసాటిమక్క, కైసేఁత, కైసేయు.

కై²=కయి². ప్ర. (కు+ ఐ-ఇది ఉభయయుతులలోనిది)-చతుర్థీవిభక్తిప్రత్యయము-కొఱకు.

(క) ప్రయోజనమును తెలుపును.

క. కమలాపతిఁ గొల్తు ముక్తికై విభు ననఁగన్. నరస. ౪. ౨౮.

గీ. అనఘ మామామ శకుని నాకై కడంగి, జూదమాడెడు నీతోడ...భార.సభా. ౨.౧౭౪.

గీ. అమరతటినీతనూజుపైయలుకఁ జేసి, యనికిఁ జొరవటె యట్లైన నతఁడు సచ్చు, నంతదాఁక బాండవులకై కొంత సమర, కేలి వేడుకఁ జలుపుట వోలదొక్క. భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౩. (ఇట 'పక్షమున' అని భావము)

(చ) హేత్వర్థకము.

గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ, నుచితదక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి,విడిచి రర్థంబు దీనికై వెఱవ నేల. జై.భా. ౧. ౭౩.

(ట) దెసకు, వైపునకు.

ఉ ... అ,త్యంతముఁ దత్తఱిల్లఁగఁ దదాననముం దనకై మరల్చుచున్. కళా. ౫.౧౮.

కై³=కయి³.

కైంకర్యము. సం. వి. అ. న. సేవ, ఊడిగము.

కైక=కయిక. వి. (సం. కైకేయీ.) దశరథునిభార్యలలో నొకతె.

క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియనుఁగుంగొడుకి, ట్టై కానల కేఁగెడు నిఁక, నేకడ నీవంటితులువ లేరే పుడమిన్. అచ్చ. రా. అయో. ౯౪.

సీ. ... కైకేయి వెలయును గైక యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

కైకట్టు=కయికట్టు. వి. (కై¹ + కట్టు) సందర్భము.

సీ. సందర్భసంజ్ఞయై చనును గైకట్టన ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౨.

కైకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయరాజకూఁతురు; కైక, కైకేయి.

కైకయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు. (రూ. కేకయుఁడు.)

కైకలవాఁడు=కయికలవాఁడు.వి.(√కై¹.) తంతువాయభేదము.

సీ. తంతువాయాభిధ దనరు మగ్గరి యన...తద్భేదము ల్తొగటవాఁ డనఁగను సాలీఁ డనంగను సాలె యనఁగ ... కైకలవాఁ డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

కైకసి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. రావణాదులమాత, కేశిని.

కైకానుక(న్క)=కయికానుక.(కై¹+కానుక-త. కైక్కాణి.)

(రాజాదులఁ జూడఁ బోవునపుడు కొనిపోయెడుద్రవ్యము, ఉపాయనము.)

మ. పులిగోరుల్ పెరతేనె కస్తురి మెకంబుల్ పునుగుజవ్వాజిపిల్లులు... సెలవిండ్లున్ బొఱివాతంపకట్టలుఁ గైకానుక లిచ్చి బోయదొరబిడ్డల్ గాంచి రాభూవిభున్. రామా. ౨. ౫.

గీ. నీకుఁ గైకాన్కఁ జేసెద నేఁడు దానిఁ,దత్తనూజులకంఠరక్తంబు గ్రోలు.శుక.౨.౨౮౯.

(బహుమానము; లంచము.)

గీ. గుండ్లపేరును గైకాన్క కోరి సేతు,నమ్మ నా విన్నపంబు నీ వాలకించి,వాని ననుఁ గూర్పనీనేర్పు పూని మెఱసి. హంస. ౨. ౩౭.

కైకాసము=కయికాసము. వి.(√కై¹) రాయిడి, బాధ.

క. చేసెడువలరాయనికైకాసములకుఁ గాక జడిసెఁ గాఁపుంగొడుకున్, లో నుదతిఁ దెచ్చుటకు ని,ద్రాసక్తుని మాటెఁ జన్నుద్రావెడుకొడుకున్. వేం. పంచ. ౪. ౪౮౮.(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కైకూడు=కయికూడు. (√కై¹)

కైకేయి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కేకయరాజకూఁతురు; కైక, దశరథునిమూఁడవభార్య, భరతునితల్లి.

కైకేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు.

కైకొను=కయికొను. స. క్రి. (√కై¹. త. కైకొళ్.) ౧. ధరించు;స్వీకరించు,పుచ్చుకొను; పట్టుకొను, గ్రహించు.

శా. శ్రీకంఠా నిను నీవు నేమఱకుమీ చిత్తంబు రంజించెదన్, నాకద్వేషుల డాఁగురించుట కునై నాఁ డేను గైకొన్న కాం,తాకారంబు జగన్నిమజ్జనము నీకై చూచెదేఁ జూపెదన్ ...భాగ. ౮ ౩౯౧.

చ. పొడువుగ నెల్లయుంగడులఁ బ్రోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్, కడఁక ననేకవేషములు గైకొని వచ్చినయర్థికోటికిన్,బిడికిసలాదిగాఁగ బలినెట్టుదు రెప్పుడు వైశ్యభామినుల్...విక్ర. ౧. ౭౮.

గీ. కైకొనుము దీని నని యిచ్చె నాకవనిత, పూర్ణచంద్రనిభాస్య కప్పావుదండ. నైష. ౩. ౧౨౦.

చ. ... ప్రదక్షిణార్చియై,యకలుషలీలఁ గైకొనియె హవ్యవహుండు హవిర్విభాగమున్. భీష్మ. ౫. ౩౯.

ఉ. ...తా గురుజనంబులు కుంకుమ సంకుమాంకముం, బో లెడుచల్వయుం బసుపుముద్దయుఁ గైకొని తోడ రా మహా,కేళిరథాంగ యైన నదికిం జని మజ్జనమాడి వేడుకన్. శుక. ౧. ౪౨౨.

చ. అనవుడు బోయ యిట్లను శుకాంగనతో నడలంగ నేల నీ,తనయులఁ జంప నేను బిసితంబులు బ్రాఁతియె నాకు వీనిఁ గై,కొని వెలవెట్టువారికడకుం జని యమ్ముదు... కేయూర. ౪. ౬౭.

౨-పాణిగ్రహణముచేయు-వివాహమగు, పెండ్లియాడు.

చ. భవదనుజాత్మజ వ్వసునృపాలుఁడు గైకొను
నెల్లి నేఁట...వసు. ౪. ౪.

ఆ. తనకు సదృశుఁ డైనతరుణునిఁ గైకొంట,రా
జసుతకుఁ దగవు రాజవదన.భాగ.౯.౬౨౦.
విక్ర. ౪. ౫౪.

౩. భావించు, ఎంచు.

గీ. ... గెల్పు గెల్పుగ మదిఁ జూ,బుద్ధి గైకొనద
య్యోడు సిద్ధముఖ్య. భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. అఖిలసైన్యములు సహాయులు గూడంగఁ గృ
ష్ణుచే నపజయక్లేశ మొంది, యే మని తనవీటి
కేఁగె నమ్మగధేశుఁ డకట యిమ్మెయిఁ దన
యంత మేటి, యవనీపతుల కెల్ల నగ్రణి య
నిఁ బాఱిపోక కర్జంబుగఁ గైకొనంగఁ, జను
నె...హరి. ఉ. ౨. ౩.

౪. ధ్యానించు.

శా. ... శ్రీం,గారాగారము మంగళాచలపతిం
గైకొందుఁ జిత్తంబునన్. గంధ. ౧.

౫. లక్ష్యపెట్టు,సరకుగొను,పాటించు;ఆదరించు.

క. తనకోలఁది నుపాయంబులు, పొనరిచి ధనవం
తుఁ డగుట భూపగుణము ని,ర్ధనుని నిజప్రజ
యును గై,కొనదు విరోధులును సరకుగొనరు
కుమారా. భార. శాం. ౩. ౧౭౩.

మ. దయ నాయాడినమాట గైకొనవు సంతాపం
బుఁ దెచ్చెం జామి. భార.ఉద్యో.౪.౪౭.

క. ఏకాధివాసమైత్రిం, జేకొను మేఖలకు హితము
చెప్పుతలఁపున్నం,బోకుము నీ వెన్నఁడు నది,
కైకొనదు హితోక్తి తెలియఁగా లేదు మ
దిన్. కేయూర. ౩. ౨౬౪.

గీ. తప్పు సేసితి రిట్టులు దగునె వీర,లేమిగతిఁ బ
ల్కినను నది యెల్ల మనము,గైకొన వలయుఁ
గా కిట్లు గాదుగూడ,దని నిషేధించు టొ
ప్పునె మనుజనాథ. భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

౬. అంగీకరించు, ఒప్పుకొను.

క. ఆకుహనాభూసురుఁ డపు, డాకాంతలసరస
సమ్మదాలాపములన్, గైకొనుచు ముదితహృ
దయుం,డై కేళీవనము వెడలి యరిగి కుఱఁగ
టన్. మనుచ. ౩. ౧౧౦.

క. తగుమాట లాంబికేయుం,డగు నని కైకొనునె
యొన్నఁ డైనను ..భార. ఉద్యో. ౧.౩౧౫.

౭. ఆక్రమించు, వశపఱచుకొను.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించుచుఁ గో
జకుంభముల్,కదిసి కలంత మేరయుచుఁ గై
కొని యున్నవి యెల్లవారికిన్,విదితము గాఁ
గ నిట్టితటి నీచెలి డెంపమునందు నేమియుం,
గదలక మాకు నుండ నవకాశము లేదు గదే
కళావతీ. నైష. ౮. ౬౫.

వ...వారిప్రధానులు స్వామిద్రోహంబులు చేసి
రాజ్యంబులు గైకొని యేలం గలవారు...వి.
పు. ౬. ౩౯౫.

మ. కొనియెం గంచుకముల్ సముద్భటనటద్ఘోటీ
భటప్రౌఢిఁ గై,కొనియె న్వేదుక జీడికోట
యహితక్షోణీశు లల్లాడ...కాశీ. ౧. ౩౩.

౮. అవలంబించు, పూను.

సీ. ఏఁడుగాలం బయ్యె నేను నిరాహారఘోర
వ్రతంబుఁ గైకొన్నవాఁడ. హర. ౨. ౫౩.

౯. పొందు, చెందు.

చ. అశుగులయందు శౌచవిధి యాత్మ నొనర్పఁ
దలంప కీవు కా,ల్గడ దలయింపి గా నిదుర
గైకొన నే నది యంతరంబు గాఁ, గడఁగి మ
దంతహోతు వగుగర్భము నొంచితి...హరి.
పూ. ౧. ౮౭.

మ...కాశీశ్వర నీలకంఠ యనుచున్ మ్రాఁగన్ను
వాటిల్లఁ ద,త్కాలశిసూనుఁడు మూర్ఛఁ గై
కొనుఁ గ్రమత్తామాత్యరోల్లాసిరై. కాశీ.
౨. ౧౫౪.

౧౦. అనుభవించు.

చ. ఆదియును గాక పూర్వకృత మైనయఘంబు

లు వ్యాధిరూపమై, పాదివినఁ దాను గైకొనక
పోవునె... భోజరా. ౧. ౧౦౬.

సీ. ప్రాణేశ పతికి మున్పరలోక మరిగెడు చెలువ
లేతపములు చేసిరొకొ, వల్లభ చూచితే వై
ధవ్య మొక్కింతపడియైనఁ గైకొన వలసె
నాకు. భా. రా. యు. ౩౯౨.

గీ. అసమసింహాసనస్థుఁడై యఖిలరాజ్య, వైభవం
బులు గైకొంచు వఱలువాఁడు, నియతిమై
గాలిఁ గ్రోలెడు నేఁడు నహహ, యధిప య
తఁడు మహాభోగి యగుట నిజము. కవిక. ౬.
౩౯.

౧౧. భక్షించు, తిను.

ఉ. కల్లరిత్రాఁచు నిప్పుకలు గైకొనుకేకిచకోర
పాళికిం, జెల్లినఁ జెల్లుఁ గాక సరసీజబిసంబు
లిగుళ్లు మేసి భా, సిల్లెడుమీ కయో విషము
చిల్కఁగ వేఁడిమి గుల్కఁ బల్కఁగాఁ,
జెల్లునె యోమరాళపిక శేఖరులార వచింపుఁ
డింపుగన్. విజ. ౨. ౩. ౫౭.

ఉ ... వాడుమోములుం, బొందువడంగ సాం
ద్రతర భూరుహపంక్తులచల్లనీడలం, గంధఫ
లాదిఖాద్యములు గైకొని కొండొక నిల్చి
వెండియున్. భా. రా. యు. ౨౭౧. శుక.
౧. ౪౨౩.

౧౨. పట్టు, అనుసరించు.

వ. మాధవుండు ... కరినగరంబు పెందెరువు గై
కొని... చనిచని... భార. ఉద్యో. ౩. ౧౪౫.

మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గైకొని సరోజాతప్రి
యుం డేఁగఁగా... విక్ర. ౨. ౧౧౫.

అ. క్రి. ౧. పూను, ఉద్యమించు.

క. మాకుం బుణ్యము సాలమి, గా కేమి జగత్త్ర
యంబుఁ గావం బ్రోవం, గైకొన్ననీవు సకల
వి, వేకివి మాదుఃఖ మెఱుఁగవే మధుమథనా.
ఉ. హరి. ౪. ౯౬.

౨. కలుగు ?

క. ఏకరి దనకు నపాయము, గైకొనఁగాఁ దనదు
మూర్ధకంపము సేయన్, లోకమున కపుడు
సకలమ, హాకంపము పుట్టు నట్టియిభరాజం
బున్. భా. రా. బాల. ౪౨౦.

కైకొలుపు=కయికొలుపు. స. క్రి. (√ కైకొను)
కైకొనఁజేయు.

(సమ్మతింపఁజేయు)

క. నావుడు మానరనాథుఁడు, కేవలపురుషుండె
వాఁడు కీడొందుపనుల్, గావించునె మది
బెదరం, గావల దని చెప్పి దొరలు గైకొలు
పుటయున్. భోజరా. ౪. ౭౪. (చూ. ౭౩.)

కైకోల=కయికోల. వి. (కై[1] + కోల-త. కై
క్కోళన్.) గుడ్డలు నేసికొని బ్రతికెడు ఒకా
నొక జాతి. (ఉదా: కైకోలవాఁడు, కైకోలది.
శ. ర.)

కైకోలు=కయికోలు. వి. (√ కైకొను). కైకొ
నుట.

(అంగీకారము)

సీ. నీవ కా కెవ్వరు నేర్తు రీపని కియ్యకో మ్మని
యతని కైకోలు వడసి. భాగ. ౮. ౧౯౨.

(గ్రహణము, గ్రహించుట)

శా. గంగం దాల్చితి వుత్తమాంగమున నన్ గై
కోలు గావించి త, ర్ధాంగీకారము...నరస. ౧.
౫. (శ. ర. పా- కైకోలుగావించు = గ్ర
హించు.)

(ప్రతిజ్ఞ)

క. నేలయు నుదకముఁ దేజము, గాలియు నాక
సము నెఱుఁగఁ గాచితి నాకై, కో లిది రెం
డాడఁగ నా, నాలుక మీకులమువారి నాలుక
యటుకే. ద్వా. ౫. ౧౯౮.

కైచోఁపులు. వి. బ. (కై[1] + చాఁపులు) నమ
స్కృతి. (శ. ర.)

రగడ...నిబిడస్థలిలో నిబిడాకార, స్వామికి మ
తిఁ గైచాఁపు లొసంగుచు. హంస. ౪.
౨౧౩.

కైచెఱ=కయిచెఱ. విణ. (కై1 + చెఱ) చేతిలో
బందియైనది.

క. ఏచినతననిడువాలువి,లోచనముల చెలువమున
కు లొంగి జలజముల్, కైచెఱయిచ్చిన
వం గే,లీచాలితనలిన మాకలికి ధరియిం
చుఁ. వరాహ. ౧౧. ౫౦.

కైజా=కయిజా. వి. (పార్సి. ఖైజ్.) వాఁగెను
వెనుక కీడ్చి కట్టుట. (శ. ర)

క. ఆకోలాహల మరు దని, యాకర్ణింపుచు వి
భుండు హయము డిగి హుసా,రై కైజా చేసి
మహో,నోకహతలమున నిలిచి కనుంగొనుచుం
డఁ. చంద్రా. ౨. ౧౧౧.

శా. కైజా చేసినబొండుమల్లెవిరిబల్లుండాజగా
జోదు తే,జీజాడం దల వాంచి బోటిచెఱుఁ
గుం జే గట్టిగాఁ జుట్టి ను,గ్గాజుంగంబుముచా
టున న్నిలిచి క్రేఁగంట న్ననుం జూచునం,
భోజాతాక్షిని సిజ్జకుం దిగుచు నేర్పుల్ గ
ల్గుసే మీఁదటఁ. కువల. ౪. ౯౯.

సీ. లాయంబులోనిలులాయంబుపైఁ గాలుఁ డె
క్కు-డునరునిపై రక్క-సుండు, కైజా యమ
ర్చినక్రంబుపై వరుణుండు... శ్రీరం. మా.
౪. ౯౧.

జ: కైజామోర.

కైజామోర=కయిజామోర. వి. (కైజా + మో
ర.) ౧. హయశీర్షకంపనము.

సీ...కైజామోర యన హయశీర్షకంపనము వెల
యు...ఆం. భా. ౨. ౨౦౦.

౨. కళ్లెముతో వెనుకకు బిగించినమూతి.

సీ. హయనాథుఁ డంపినహరులు కైజామోర లా
ర్చుచుఁ బతికి జోహారుసేయ. వసు. ౧.౧౫.

సీ. అనికి వేలుపుఁదేజి నలరు కైజామోరయల్లా
ర్చు చేఁ జీరుహయకులముల. చంద్రి. ౬.
౭౫.

శా... పురిం బొల్చు నా,జానేయంబులు ఫేన
హాస మిడి కైజామోరలల్లార్చుచుఁ.ఆము.
౨. ౨౬.

కైజీతగాఁడు=కయిజీతగాఁడు. విణ. (కైజీతము
+ కాఁడు) భృతకుఁడు; భృతకయోధుఁడు.

ఆ. కానవంబుబలముఁ గైజీతగాండ్రును, నైన
యట్టిబలము లాఱు నరసి. భార. ఆశ్ర. ౧.
౭౩.

కైజీతము=కయిజీతము. వి. (కై1 + జీతము)
ఎప్పటి కప్పు డిచ్చుజీతము.

గీ. ఒకని నొకఁ డెచ్చరించుచుఁ జికిలియొఱలు,
పాఱవైచుచు వడిఁ జొరఁబాఱువారు,నగు
చుఁ గైజీతములవార లనికి నిగిడి. కువల. ౨.
౧౪౩.

సీ.అఖిలసీమామూల మైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గల
కమ్మవెలమదొరలు,చేతి కైదేసివేల్ శివరా
యలవరాలనెలకట్టుసలపటాణీల్ గరీబు, లూ
ళ్లాయములమీఁద హారపుత్తురువు గన్నరా
య కైజీతంబు రాయవారు... రా. వి.౫.౧౩.

విణ. శపథాయుధనిషేవి, వెనుకకు తిరుగ నని
యొట్టు పెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు, సం
శప్తకుఁడు.

సీ. శపథాయుధనిషేవి చనును గైజీత మంచనఁ
గను...ఆం. భా. ౨. ౧౭౫.

మ...బోయల్ దాయలై పాయక,ప్పురవీథిఁబ
రవీరుల న్గదుమ గుంపుల్గూడి కైజీతముల్,
దఱుమఁ బర్విడి స్వామిపుష్క-రిణితీర్థం
బందు వే గ్రుంకినఁ. ప్రబంధ. ౭౯౭.

కైజే=కయిజే, కైదు, కయిదు. వి. కపింజలము,
కౌఁజు.

సీ. కాఁ జనఁ గై జనఁగాఁ గపింజల మొప్పు...
ఆం. భా. ౨. ౯౪. సుద. ౩. ౧౯౪.

గీ. కలుకుటంప్రుల నితికించి గజ్జె గదలఁ,గతికి నె
తిసెటిలో లెమ్మకయును విలుగ,వితిచె వడిఁ
గైజు నొక పెద్దవేపడంబు. మనుచ. ౪. ౫౭.

కైటభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (త్రి. ని.)

కైటభారి. సం. వి. ఇ. పుం. విష్ణువు, వెన్నుఁడు.

కైటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కైటభ. (త్రి. ని.)

కైటభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరాక్షసుఁడు. (విష్ణుదేవుఁడు నిదురించుచుండఁగా నతనికర్ణములనుండి కైటభుఁడును మధుఁడును పుట్టి బ్రహ్మదేవుని చంపఁ బోవఁగా విష్ణువు వారిని సంహరించెను.)

కైటర్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము I. ౨. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు I. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు I. ౪. మదనవృక్షము, ఉమ్మెత్త I.

కైడర్యము. సం. వి.అ. పుం. ౧=కైటర్యము. ౨. కృష్ణనింబము, కటివేము I.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛదః. షట్స్కంధనిఘంటువు.

కైత=కయిత.

ఉ. ప్రాఁత మెఱుంగులుంబసరుఁబూపబెడంగులు చూపునట్టి వా, కైతలు...(పెద్దనచాటువు)

జ: కైతగాఁడు.

కైతకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మొగలిసంబంధమైనది. (పువ్వు, మొ.)

కైతగాఁడు=కయితగాఁడు. వి. (కైత+కాఁడు.) కవిత్వము చెప్పువాఁడు, కవి. వేణు. ౨౨.

కైతప్పు=కయితప్పు. వి. (కై[1]+తప్పు). చేతిపొరపాటు; పొరపాటు, ప్రమాదము.

సీ. కంగుకంగున నేలఁ గైతప్పగాఁ బడువేఁటమ్ము లేఱక దాఁటి దాఁటి. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

ఉ. అప్పుడ మౌక్తికాంజలిఁ బ్రియంబునఁ జేయుచు దేవ నిన్న కై,తప్పునఁ జేరె నీహయము తండ్రికి నోర్వక పోదు బిడ్డఁడే,యొప్పమిఁ జేసె నేనియు ననూనకృపామతి నన్నుఁ జూచి యీ,తప్పు సహింపు మంచు వసుధాస్థలిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కెఁ గ్రమ్మఱన్. జై.భా. ౫. ౧౬౭.

కైతవము. సం. వి. అ. పుం. ధుత్తూరము, ఉమ్మెత్త I. న. ౧. వైడూర్యమణి.-కితవునిధర్మము-౨. జూదము. ౩. పందెము,పణము. ౪. కపటము.

కైతవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదరి. ౨. మోసగాఁడు. (వాచ.)

కైదండ=కయిదండ. (కై[1]+దండ.) (హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.)

సీ. అర్ధరాత్రంబున నల్లాడనాథుండు దానె యొవ్వనికిఁ గైదండ యొసఁగె. హర. ౧. ౧౫.

సీ. కైదండ లిచ్చి రాకలువరాయనిఁ దెచ్చియందు మీఁదట నుంచె నతివ యోర్తు. యయా. ౪. ౯౩.

సీ. గంధేభఘంటికాఘణఘణల్ ఘనబృంహితధ్వానములకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨. ౩౭౭. (ఇట 'బృంహితములను హెచ్చుచేయు' అని భావము.)

కైదారకము సం. వి. అ. న. కేదారసమూహము.

కైదారికము. సం=కైదారకము.

కైదార్యము. సం=కైదారకము.

కైదు=కయిదు. వి. కైజా.

క. కఱుకును గంకముదు గాకి కక్కుర కైదుల్. ప్రబంధ. ౨౩౦.

కైదువ(వు)=కయిదువ. వి. ౧. ఆయుధము.

సీ... కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయుధ మొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

చ. కరమున శైలభేది యగు కైదువ యున్న శచీకళత్రుఁడో...హరిశ్చ. ౪. ౭౧.

క. ...పొరి మిడుఁగుఱు లెగసి కైదువులపొడి రాలెన్. భార. ద్రో. ౫. ౫౧.

క. పొడిచిన కైదువునకుఁ జము,రిడఁగా వలదు ...మనుచ. ౪. ౧౯.

ఉ... తెల్లనిమోముగుజ్జమును తెల్లనిమామయుఁ దెల్లకైదువున్, దెల్లనికోడలుం గలుగు తెల్లనిఱూఁతురితండ్రిఁ గొల్చెదన్. రుక్మా. ౧. ౬౦.

౨. వాఁడి యైనఅంచు.

చ. జిలిబిలిపాలు జాలుకొను చెక్కుల టెక్కును మద్దికాయలున్, గళుకులరావిరేక చిఱుగజ్జియ లందియు లైదుకైదువల్, గలయపరంజిబిళ్ల తుది గన్ బులిగోరును బుట్టువెండ్రుకల్, చెలఁగదుపట్టి పందువులు చేసెఁ దగన్ దలిదండ్రికంటికిన్. రా. వి. ౨. ౨౧.

౩. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతిడేగ ?

సీ. ఈమించుకైదు వాళ్లెన్ని గల్గినవైనఁ దిత్తి దీసినమాడ్కిఁ ద్రెంచి పట్టు. చంద్రా. ౨. ౭౭.

పిడుగుకైదువు=వజ్రాయుధము. వసు. ౫. ౩౬.

కైప(వ)డు=కయిపడు. అ. క్రి. (కై[1] + పడు) కైవ్రాలు, క్రిందికొఱగు.

వ ... ఒకయింటిమచ్చెకంటి పంచాళద్వర్ష దేశీయ పలితసారం బైనవేణికాభరంబు కైవడ... కలమధురవీణాక్వాణపాణింధమం బైనయెలుంగత్తి ... చేరం బిలిచిన ... భీమ. ౨. ౧౧౦.

కైపదము=కయిపదము. వి. (కై[1] + పదము - ప్రా. కయిపద.) కవితాశక్తిని పరీక్షించుటకై పూరింప నిచ్చెడిపద్యాంశము, సమస్య.

ఉ. కైపద మిచ్చువారలును గ్రక్కునఁ బద్యము చెప్పువారలున్, రూపితసంస్కృతాది పదరూఢి యెలర్ప మహాప్రబంధముల్, చేపొసఁగంగఁ బల్కి పృథివిం బ్రథితంబుగఁ జేయువారు ధా, రాపురమందె కాక కలరా మఱి తక్కినపట్టనంబులన్. భోజరా. ౨. ౫౦.

కైపు=కయిపు. వి. (త. కయిప్పు) ౧. మత్తు, మైకము, లాహిరి.

గీ. విరహకాలంబు మరుబాణవితతిఁ గొన్న,గంటు లన్నియుఁ బ్రియుఁ గూడి కైపు మిగిలి, పెనఁగునెడ నెట్ట విరిసె నా వనిత మేనఁ, గలయ నవనఖదంతవిక్షతము లదరె.కు.సం.౯. ౧౭౯. రా. వి. ౨. ౨౭.

౨. సురాభేదము, సారాయి.

సీ. కల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నాఁగ రహిఁ దనర్చుఁ, దద్విశేషంబు...ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౩. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గొఱ, గబును కైపు కిటుకు కాడు డబ్బు కవుడు డంబనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

౪. ఉద్రేకము, విజృంభణము.

క. దీప మణఁగఁ జీకటియును, గోప ముడుగ శాంతిగుణముఁ గోల్కొను క్రియ నా,టోపోద్భటముగ వేసవి, కైపు సడలఁ దోఁచెఁ గారుకాలము దళమై. పాండు. ౪. ౧౯.

చ...తేఁకువ వచ్చువిరోధిసేనలన్, మరలఁగఁ దోలుచో నిలిచి మార్కొనువీరులఁ దాఁకి వీఁక జర్జరితముగాఁ బడం బొడిచి చంపకచిత్తము కైపు వోవునే. కు.సం. ౧౧.౬౯. (ఇట 'కోపోద్రేకము' అని భావము)

౫. అందము, సౌందర్యము, ఒప్పిదము.

ఉ. కారుమెఱుంగులం దెగడుకైపున నొప్పెడులంత లంత బం,గారపుఁబల్లెరంబుల పగన్

ననుము తైపుముగ్గులోన నిం, పారెడు కెంపు
దివ్వియల నందపుఁ గెందొడవుల్ చెలంగఁ
గా, నారతు లిచ్చి రప్పుడు యయాతికి లేనగ
వొప్ప నర్తిలిన్. యయా. ౪. ౧౦౩.
సీ. పేరోలగంబున్నఁ జేర్చు కైపులతోడ నచ్చర
పూఁబోఁడు లరుగుదేర. యయా. ౫.౧౫౫.
ఉ. ఎల్లరు నంత మేలుకొని యిందుముఖుల్ ముఖ
మజ్జనాదికం, బల్లనఁ దీర్చి కైపుగఁ దుకూలంబ
రముల్ మణిభూషణావళుల్, మల్లెసరంబు
లున్ బరిమళంబులుఁ దాలిచి... రామా. ౨.
౧౦౭.
౬. విధము.
సీ. పొళ్లు గావించు కైపున రథుల్ రథముల నడిపి
నుగ్గాడిరి కడఁకఁ గరుల. చంద్రా. ౬. ౧౦౦.
గీ. రావణునిఁ జెట్టపట్టినరాజ్యలక్ష్మి, కైపు తోఁ
పించు లంకపొంకంబు గాంచి. రామా. ౬.
౧౦౩.
కైపెక్కు= ౧. మత్తిల్లు; అలసుఁడగు, సోమరి
యగు.
ఉదా: వాఁడు కైపెక్కి యున్నాఁడు.
గీ. జనులు మున్న కైపెక్కి యశక్యమని మనం
బులోపల నుక్కి కార్యంబునందుఁ, బూని
యుద్యోగ మొనరింపలేని యట్లు, దానిసఫల
తాఫలతలు దారు గంద్రు. మార్క. ౩. ౪౭.
౨. వీడు, వదలు; చెదరు.
సీ. కబరికాభారంబు కైపెక్కి విరులతో నవటు
భాగంబుపై నత్తమిల్ల. కాశీ. ౧. ౩.
గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల
కీల్గొప్పు వదలి కైపెక్కకుండ, నెత్తె శృం
గారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మం
దరత్నాధరంబు. పార. ౬. ౪౫.
కైముడి=కయిముడి. వి. (కై¹+ముడి) వాద్యవి
శేషము, తాళము.
గీ. తనరుఁ బాయ్యంకి కైముడి యనఁగఁ దాళ,
ము... ఆం. భా. ౧. ౧౨౮.
సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు ...
మై. రా. యు. ౩. ౨౬.
కైముతికన్యాయము. సం=కైముత్యన్యాయము.
కైముత్యన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. ఒకా
నొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)
కైమోడుపు(డ్పు)=కయిమోడుపు. వి. (కై¹
+మోడుపు.) నమస్కారము.
రగడ. మాహురమం దనమానత విడిసినకాలమే
ఘునకుఁ గైమోడుపు లని. హంస. ౪. ౨౧౩.
కైరఁడు=కయిరఁడు. వి. (క. కయిర) అశ్వవిశే
షము. (శ. ర.)
మ... మాహేంద్రచాపంబు మోహనరత్నంబుల
వాగెత్రాడు వడగం డ్లాస్యస్రవత్ఫేన మైత్ర
నరం దజ్జలదంబు కైరఁ డెగయున్ ధారావి
హారంబులన్. వరాహ. ౧౦. ౯౩.
గీ. బిగువుపదిలంబు చూచి గంభీరవృత్తి, మొక్కి
పొన్నంకవన్నియ ద్రొక్కి నిక్కి, సరవిఁ గై
రని నెక్కి యుత్సాహలీల, పిక్కటిల్లఁగఁ
ద్రొక్కించి యెక్కవగను. ప్రబంధ. ౧౮౪.
కైరవడి=కయిరవడి. వి. (సం. ఖాదిరవటీ.) తాం
బూలముతోఁ గూడ నుపయోగించుకొనుటకు
కాఁచు లోనగువస్తువులు చేర్చి చేసినయుండ,
కాఁచువడియము, ఖాదిరఘుటిక.
సీ... ఖాదిరవట మొప్పును గైరవడి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.
సీ. కప్పురగందంబు కైరవల్ పట్టీలు తట్టుపునుం
గును... ప్రబంధ. ౫౭.
గీ. కాఁచువడియంబు లనఁగను గైరవళ్లనంగ
ఖాదిరఘుటిక లనంగదమన. ఆం. శే. ౫౫.
కైరవము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువ.
కైరవి. సం. వి. ఈ. పుం. చంద్రుఁడు. ఈ. స్త్రీ.
వెన్నెల.

కైరవిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. 3. తెల్లగలువ లున్న కొలను.

కైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కితవుఁడు, జూదరి. ౨. శత్రువు. (మే. ని.)

కైరాతము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. కిరాత సంబంధ మైనది. ౨. కిరాతదేశభవము. వి.అ.న. ౧. ఒకజాతిచందనపుమ్రాను. ౨. భూనింబము, నేలవేము.

కైరాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలవంతుఁ డగు పురుషుఁడు. (కల్ప.)

కైలాగు=కయిలాగు. వి. (√కై¹-త. కై లాగు.) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

క. మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న భాగ్య మున్నదె యనుచున్, మును కలుగంగా దిగి పరి,జనములు కైలా గొసంగ స్నానోన్ముఖుఁడై. విజ. వి. ౧. ౫౫.

మ. అని సంతోషితచిత్తుఁడై బహువిధవ్యాపార మాధుర్యలీ,ల నుతింపం దనపాణిపల్లవము కైలా గిచ్చి యమ్మానిఁ ద,ద్ఘనగేహప్రతిహార గేహళిఁ జొరంగాఁ బంపి తా నాత్మ,మ్యానిశాంతంబున నుండె రంగపతి పద్మాదిప్రియాసక్తుఁడై. విప్ర. ౪. ౭౬.

కైలాట(ము)=కయిలాట. వి. ౧. మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

ఉ. ... తానును గజాస్యుఁడు లక్ష్మియుఁ జేసినట్టి కై,లాటమునన్ ఘటిల్లె సకలార్థము దేవర యాజ్ఞ పెంపునన్. కాశీ. ౬. ౧౪౧.

ఉ. ... కై,లాటము చేసి జేటికి బళా పికమా యిఁక మాను ... వేం. పంచ. ౪. ౧౯౨.

మ. కని చిల్కుం దన పెంటిగాఁ దలఁచి యాకై లాటపుంబుల్గు గ్ర,క్కున మి న్నందిన మేడ మీఁదికిఁ దఱుక్కుం గాంతితో జాతి ... సారం౫. ౧. ౧౨౯.

వ. అవ్వోయవ్వ కడుపుకూటికి దబ్బ ఱాడితి నని తలంచి యుండావే అది కల్ల గాదు కైలాట గాదు తరకటబరకట గాదు తబ్బిబ్బు గాదు... వేం. మా. ౫. ౩౮.

౨. కీడు.

గీ. చూడక మొగంబు త్రిప్పి మాటాడ కిపుడు, చే దిగిచి పట్టుక పరాకు చేసినపుడె, యేమి పుట్టునో కైలాట మింక మీఁద, మగువ దయ లేక విడనాడఁ దగునె నీకు. విజ. వి. ౨. ౧౮౭.

జ: కైలాటకత్తె, కైలాటకము, కైలాటకాఁడు.

కైలాటకత్తె(త్తియ)=కయిలాటకత్తె. విశే. (√కైలాట) మాయలాడి, మాయావిని.

కైలాటకము=కయిలాటకము. వి. (√కైలాట) మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

సీ. పనిలేనిపనికైనఁ బాటి కైలాటకంబులు సేయుమునిఁ గన్న ప్రోడవేల్పు. చిత్రభా. ౪. ౧౨౦. ప్రబంధ. ౫౨.

కైలాటకాఁడు=కయిలాటకాఁడు. విశే. (కైలాట + కాఁడు) మాయాశీలుఁడు, మాయావి; దుష్టుఁడు.

సీ.... తపసికాఁ డనఁగఁ గైలాటకాఁ డనఁగను డక్కరి యనఁ. గీ. డం కనంగను మాయావి పొంక మగును. ఆం.భా. ౨. ౨౭౬.

గీ. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాఁడు చెనకు, ...కూళ గడు సన వర్తిల్లుఁ గుజను పేళ్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

కైలాటము=కయిలాటము.వి.(√కై¹)నమస్కారము.

రగడ. ఉత్తలతలమున నుత్తమహరికిని ఘనతరభక్తిని గైలాటము లని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైలాసకి=కయిలాసకి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ.... కై,లాసకి పేరణీవిధము లాఁగులు జక్కి-ణి చిందుకోల్వెణుల్, బాసలు కోపుఁజాపులును బాట పదాభినయంబు లేకయుక్, వాసికి మీఱ నాట్యకలనన్ బ్రకటించెను హావభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కైలాసము. సం. వి. అ. పుం-కేలాసము(=స్ఫటికము)వలెఁ బ్రకాశించునది-వెండికొండ. (ఇది శివునకును కుబేరునకును ఉనికిపట్టు.)

కైలు=కయిలు. వి. (హిం. కైల్) పండినధాన్యము కొలత. (శ. ర.)

జ: కైలుదారుఁడు.

కైలుదారుఁడు=కయిలుదారుఁడు. వి.(√కైలు) కైలు చేయించెడియధికారి.

కైళము. సం. వి. అ. న. ౧. వేడుక, వినోదము. ౨. కేళీసమూహము.

కైవడి=కయివడి. వి. (కై[1]+వడి) ౧. కరజపము, చేతివడి, చేతిచులుకు.

గీ. కైవడి యనంగఁ దగు రీతి కరజపంబు. ఆం. భా. 3. ౫౨.

క. కైవడి మొకములఁ గ్రుమ్మెడి, కైవడి మాయావచేవ కనఁబోయెదు గా, దేవర మా దేవరవలె, వేవేగమె సామి వేఁట విచ్చేయవయా. సారంగ. ౧. ౭౬.

౨. ప్రకారము, రీతి; పోలిక, సామ్యము.

క. ... మొకములఁ గ్రుమ్మెడి, కైవడి... సారంగ. ౧. ౭౬. ఆం. భా. 3. ౫౨.

చ...పాలలోఁ బడినబల్లులకైవడి నెల్లవెంటలన్, జడితిమి వేయు నేల సరసీరుహసంభవ దుష్టదైత్యుచేన్. హర. 3. ౧౫.

క. విను మలుక వొడమి మిక్కి-లి, కను దెఱచిన త్రిపురవైరికైవడి యీయర్జునునందుఁ దోఁచుచున్నది.... భార. భీష్మ. ౨. ౯౩.

ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

కైవడిముస్తె=కయివడిముస్తె. వి.(సం. కైవర్తముస్తా.) తుంగముస్తె. (శ. ర.)

కైవర్తకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కైవర్తుఁడు.

కైవర్తము. సం. వి. అ. న. కైవడిముస్తె, తుంగముస్తె.

కైవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కైవడిముస్తె. (కల్ప)

కైవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందు వర్తించువాఁడు-చేఁపలఁ బట్టువాఁడు, జాలరి.

కైవల్యము. సం. వి. అ. న-కేవలత్వము, ఐక్యము-౧. ఒంటరి యగుట, ఏకాకిత్వము. ౨. (రెండు పదార్థములు) ఒకటిగా అగుట. 3. నిర్వాణము, మోక్షము.

కైవళి=కైవడి.

(ఉపమ, పోలిక.)

సీ. కైవడి కైవళి కయివడి కాడువు ... పోలికయనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు. ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

కైవసము=కయివసము. విశే. (కై[1]+వసము)-హస్తగతము-వశము, స్వాధీనము.

క. కావేరిని స్మరియించినఁ, గావేరిని దీర్థమాడి కావేరినదిన్, సేవించిన వారలకున్, గైవసమగుఁ గ్రతుఫలంబుఁ గైవల్యంబున్. శేష. ౪. ౧౭౨.

సీ. వరుఁడు గైవస మైనవనిత స్వాధీనభర్తృక ... నరస. ౨. ౪౦.

కైవారపుఁజెయ్యి=కయివారపుఁజెయ్యి. వి. (కైవారము[1]+చెయ్యి) నమస్కారవిశేషము.

రగడ. తిరుశరణ్యస్థలముశరణ్యస్వామికి నిడె కైవారపుఁజెయ్యని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైవారము[1]=కయివారము[1]. వి.(త. కైవారమ్.) స్తోత్రము, పొగడ్త.

వ...హరసఖవీరభటహరిణశార్దూలుండును సుర రాజకుమారపరివారవారివాహపవనుండును వ నుకైవారంబులు సెలంగ నరకాసురుఁడు... ఉ. హరి. ౧. ౪౯.

సీ. కైవార మనఁగఁ బొగడ్త యనఁగఁ. గీ. బొ గడిత యనంగఁ బొగడు నాఁ బొగడిక య న, మెప్పు నా మెచ్చు నాఁగను మీఱు వి నుతి. ఆం.భా. ౧. ౧౧౪.

సీ. మొనలకైదువవాఁడు మినుకుఁగైవారముల్ మెచ్చువాఁ డని బీర మెచ్చువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

గీ. అనుచుఁ గైవార మొనరించునవ్వలంతి, మ న్ననేలువు మేల్బంతిమదికి మీఱ, వేడ్క లొనగూర్చి పనిచి ... నీలా. ౨. ౪౨.

మ. బలభిద్వహ్నియమప్రచేతసులకున్ బ్రస్తో యు వేల్పెల్లనుం, గలిభూపాలునియొద్దిపాఠ కుల మీకైవారదుర్భాషణం, బులకుం గాని యతండు మెచ్చఁడు దయాబుద్ధిం బరాధీన వృత్తుల నిశ్చేదల మమ్ముఁ గావఁ దగు నీద్రో హంబు లేకుండఁగన్. నైష. ౬. ౭౯.

(ఈప్రయోగముతో.శ.ర.దీనిని తత్సమమునుగా గ్రహించెను. కాని శ్రీనాథునకు సంస్కృత సమాసమున సంస్కృతేతరపదములఁ జేర్చునల వాటు గలదు. ఇట్లే 'హేరాళ' పదమును కూడఁ బ్రయోగించినాఁడు.

క... వసియించున్, హేరాళక్రీడాసం, చారిణి నూకాంబ భక్తజనరక్షణకై. భీమ. ౧.౧౦౦.

'కయివారము' అను రూపాంతర ముండుటచేత ను అచ్చతెనుఁగుగ్రంథములలో నుండుటచేతను సంస్కృతనిఘంటువులలో లేకపోవుటచేతను దీనిని ఆచ్ఛికముగా గ్రహించుటయే యుక్తము)

కైవారము చే(సే)యు=స్తుతించు, పొగడు.

క. నావుడు నిది యా సంజయ, కైవారము సేసె దీవు కాంతేయుల... భార.ఉద్యో.౨.౨౨౬.

క. మీవా రెల్లను బెలుచం, గైవారము సేసి రత నిఁ గౌరవనాథా. భార. ద్రో. ౩. ౧౩౬.

జ: కైవారవుఁజెయ్యి, కైవారి.

కైవారము²=కయివారము². వి.చుట్టునుండుకొ లఁది. (చి.ని.) పరిధి,గుండ్రనివానిచుట్టుకొ లఁ ది.(వ్రా)ఉదా:నూతికైవారము, ప్రహరికైవార ము, నెం.

కైవారి=కయివారి. వి.(కైవారము¹ + ఇ - ఇది ఒ యారివంటిది.) స్తోత్రపాఠకుఁడు, కైవారము చే యువాఁడు, వంది.

మ. కమలాక్షస్మరఘస్మరాబ్జభవులుం గైవారు లంభోధిపూ,రములుం బుక్కిటిసాము గో త్రగిరివర్గమ్ముం గనత్కుండుకా, భము...హరి. పూ. ౧. ౪.

సీ. సారిది సంజాతుఁడై నూతుండు నాఁ జనుము నియుఁ దన్నఖకాలమునన జనన, మొంది మా గధుఁడు నా నొప్పసంయమియు నయ్యజా వాజ్ఞఁ గైవారులై దివిజుల,నలరించుపని ను న్కి...హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

కైవా(వ్రా)లు=కయివాలు. అ. క్రి. ౧. వంగు, ఒఱగు.

ఉ...బలుసుఁబండులచాయఁ దనర్చి పండి కై, వ్రాలినరాజనంబులకు వచ్చుశుకంబులఁ జేర నీక...విక్ర. ౪. ౩౯.

గీ. ప్రొద్దు కైవాలుదాఁక నప్పాలఁతు లుండి, యే మొ సర్వేశ్వరుం డిట్లు తామసించె, ననుచుఁ జింతించుచున్న ... శుక. ౩. ౯౩.

౨. పక్ష్యాదులు క్రిందికి దిగు, వ్రాలు.

సీ. నఖపాళి బెడఁగు మాన్పకు మంచు నుడులు గై వ్రాలె నా స్ఫటికాక్షమాలిక దగ. ఉ. రా. ౩. ౧౦౩.

౩. పడు.

శా. కంఠేకాలపదారవిందములపైఁ గైవ్రాలి లో లాక్షుం నిన్, ధుంఠీశు న్వినుతించి భైరవుని

మోమ్పుంగేలుతో డాపి వై,కుంఠస్వామికిఁ జాఁగి మ్రొక్కి ... చంద్ర. ౩. ౬౨.

వ... పన్నీరు నించిన యన్నీరుతిత్తు లొత్త వియత్తలంబునం బాఱి కైవ్రాలుధారల వాద్యంబులు దడిసిన ... ఆము. ౪. ౩౫.

౪. గలించు, కడచు.

గీ. ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను, దెనుఁగు చేసెద ... కాశీ. ౧. ౬.

౫. మ్లానమగు, వాడు.

క. వ్రాలిన జెప్పలు వెతఁ గై,వ్రాలినహృదయాంబుజంబు వసుమతిమీఁదన్,వ్రాలినచూపులు మొగమున, వ్రేలంగను ముక్కుమీఁదివ్రేలుం దనరన్. సారంగ. ౨. ౨౫౫.

ఙ: కైవాలుచు.

కైవా(వ్రా)లుచే(ల్చు)= కయివాలుచే.
స. క్రి. (√కైవాలు) కైవ్రాలఁ జేయు. (శ.ర, ప్రౌ.)

కైవీఁగు=కయివీఁగు. అ. క్రి. (కై[1]+వీఁగు.)
చేయుచున్న పని నుండిమరలు, పనిమాను.

వ. అంత నుభయబలంబులుం గైవీఁగి నిజశిబిరంబుల కరుగునవసరంబున...కు.సం.౧౧.౬౬౩.
(ఇట 'యుద్ధకృత్యము మాని' అని భావము.)

కైవు=కయివు. వి. కైపు, మత్తు.
కైవెక్కు=మత్తిల్లు.

క. నావుడు మురారి నవ్వుచు, నావేఁదుఱు నూఱడించి యనుచితము మహీ,దేవునిఁ జంపుట యనుచుం, గైవెక్కినవానిమేను కరమున నిమిరెన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౫౦.

కైశికము. సం. వి. అ. న. వెండ్రుకలసమూహము. (కొప్పు, సిగ, మొ.)

కైశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శృంగారకరుణరసానుకూల మగుకొకకావ్యవృత్తి. ౨. దుర్గ.

కైశోరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కిశోరసంబంధ మైనది. వి. అ. న. వయోవిశేషము. (పదుకొండు మొదలు పదునేనేండ్లవఱకు ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పదుకొండు మొదలు ఇరువదియేండ్లవఱకును ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పండ్లు వచ్చినది మొదలు మూఁడుసంవత్సరములవఱకును ఉండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కైశ్యము. సం=కైశికము.

కైసడలు=కయిసడలు. అ. క్రి. (కై[1] +సడలు)
కైవ్రాలు, ఒఱగు, వంగు.

ఉ. వేనలి పాటపాటనర నెండ్రుకతోఁ దిలకండు లాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గైసడలి వ్రేఁకని చన్నులు పాలవంకలై,కా ననియార్ప... కాశీ. ౬. ౧౫౯.

కైసరుఁడు. వి. (సం. కవీశ్వరః.) కవి.

సీ. కబ్బపుఁజేఁతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ డనుపేళ్లు చెల్లుఁ గవికి.సాం.ని.మాన.౬.

కైసాటిచుక్క=కయిసాటిచుక్క. వి. (కై[1]+ సాటి+చుక్క)-చేతియాకృతి గలనక్షత్రము-హస్తనక్షత్రము. (శ. ర.)

కైసేఁత=కయిసేఁత. వి. (√కైసేయు) అలంకరించుట.

క.గరిత లలంకృతి సేయఁగ,గరువపుమురు వపుడు హెచ్చి కన్నియ దనరెం, బరియణపుం గైసేఁతల, నరపతి యొఱపతిశయిల్లునటనఁ జెలంగన్. విజ. వి. ౨. ౧౩. ఆం. భా. ౨.౧౪౬.

కైసేయు=కయిసేయు. స. క్రి. (కై[1]+ చేయు.)
౧. అలంకరించు.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గైసేసి తదీయజననిఁ గాన్పించి చకో,రీసుదతి సుప్రయాణ, శ్రీనూతన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్. విక్ర. ౪. ౧౯౨.

ఉ...కై,సేసికొనం గడంగె... విక్ర. ౮ ౮౨.

ద్వి. పురము కై సేయించి...అ.మ. క. ౫. ౨౫౩ పా. ౨. పం.

౨. పూజించు, అర్చించు.

మ. తనకుం దాన ప్రతిష్ఠితుం డయినయాదక్షా ధ్వరధ్వంసి నే,మును పూజించితిఁ బిమ్మటన్ హరియు నంభోజాతగర్భుండునుం, గని కైసేసిరి యంతమీఁద సురలున్ గంధర్వులుం జేరి య,ర్చనముల్ నేసిరి మీరు చేయుఁడు తగన్ సమ్యక్సమారాధనల్. భీమ. ౪. ౨౦౩.

క్రొ

క్రొంకనక్క. వి. (కొంకు + నక్క=పిఱికినక్క-క్రొ.) క్షుద్రజంబుకము, చిన్నజాతినక్క.

ఉ. చీమలుఁ గాకులుం గ్రిములు జింకలు నక్కలుఁ గొంకనక్కలున్. భార. అశ్వ. ౨. ౧౧౮.

గీ...కొంకనక్క యనఁగ, క్షుద్రజంబుక మంచు నెంచుకొనఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౩.

ఆ. కొంకనక్క చావ గొఱ్ఱె లేమిటి కేడ్చు. వేమన. ౨. ౫౭.

క్రొంకర. వి. (క. కొక్కె) వంకర, వంపు, వక్రత్వము. (చూ. కొంకరలుపోవు.)

విణ. వక్రము, వంకరయైనది.

క. ఎక్కడి మొగ మెక్కడిపాదు, వెక్కడిరూపేడగమన మెక్కడికంఠం, బెక్కడ వినము కనుంగొన,మిక్కొంకర మొకము ననుచు నేడ్తెఱ దానిన్. వేం. పంచ. ౧. ౪౮౬.

వంకరకొంకరమాటలు=అడ్డదిడ్డపుమాటలు.

వ...ఈబ్రహ్మచారి శంకరునిగుఱించి యింకను వంకరకొంకరమాట లాడ నుంకించుచున్నవాఁడ ... హర. ౪. ౩౩.

జ: కొంకరలుపోవు,కొంగోడు,కొంగోడుపడు, కొంగోడువోవు.

కొంకరలుపోవు. అ. క్రి. (√ కొంకర.) శైత్యాదులచే వంకర యగు, మెలికలుతిరుగు.

చ. నినుఁ డనచంక వైచుకొని నీరనిధానచతుష్టయంబునన్, జని చని సాంధ్యకృత్యములు సల్పెడునంతకుఁ ద్రిప్పి తెచ్చి పెం,పున నట వైచి కొంకరలుపోయిననీ మెయి చక్కనొక్కపో, నొనిచిన వాలినందనుఁడ నంగదుఁడన్ దశకంఠ వింటివే. రామా. ౮. ౨౫౭.

కొంకరవంకరలువోవు=కొంకరలుపోవు.

ద్వి ... ఈశ్వరుని, వడు మటు వీఁగి యున్నది యొక్కదెసకు, వారక కొంకరవంకరలోవ్వయి, గౌరీశు చేతులు పూరించినవియు. బస. పు. ౩. ౫౬౩. పం.

కొంకి=క్రొంకి. వి. (క. కొంకి) ౧. వస్తువును లాగికొన నుపయోగించునట్లు వెదురు మున్నగువానికి చివరఁ గట్టుపుల్ల, మొ.

వ. ఇవ్విధంబున వెడలం దిగిచి బ్రదికించి కొంకి గలనిడుపువెదురునం జేఁద పుచ్చి నీరు దిగిచి యబ్బాలునిదప్పి దీర్చి... దశకు. ౧౧. ౮౭.

౨. అందనిపండ్లులోనగువానిఁ గోయుటకు ఉపయుక్తముగా వంకరచిల్లదోఁపినకోల, దోఁటి. (శ. ర.)

౩. చోరసాధనవిశేషము;యుద్ధసాధనవిశేషము.

ఉ. కత్తియు నీలిచీరయును గంకటి రజ్జువు నారసంబు ముల్,గుత్తియు వాటురా లినుము గొంకియు నక్షత లొల్కిబూదియున్. చెన్న. ౩. ౨౯౪. బస. పు. ౫. ౩౩౭ పం.

వ...పౌండ్రభూపాలుండు యదువీరనగరంబు కలుఁగోట వికటంబుగా వలుఁదటంకంబుల నఱకించియు దం చెపుగుండ్లం బడవైచియుఁ గొంకి క్రమ్ముడు దగరు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులచేఁ జీకాకు పఱిచియు... ఉ.హరి. ౩. ౩౬.

౪. వంపుచీల. (శ. ర.)
౫. కాలిమడమపైభాగము.
సీ. మడమ యం చనఁగను మనుఁ బార్ష్ణి కొంకి నాఁ దదుపరి దేశమై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.
చ. కవపటు డించి యే గునుకఁగా నురెఁ గొంకు లఁ దార్చి కూలుడు, న్నివిడినబొజ్జపై మిగు లునిద్దపుదోవతిఁబట్టి డొల్లి రాఁ, దివిచి పెనం గ కల్లుపముఁ ద్రెంచి యనంతునిగంట్ల కూన పుం, జెవులు గ గొద కట్టు గసెచేతుల టెక్కి యు దోఁపు నొల్చి పోక్. ఆము. ౬. ౭౧.
(బ) ౧. ముచ్చిలిగుంటకు ప్రక్క నుండెడియెముకలు. (ఉదా: మెడకొంకులు. శ. ర, బ్రౌ.)
౨. మోఁకాలిచిప్పకు లోతట్టు రెండుప్రక్కల నుండెడియెముకలు. (శ. ర.)
కొంకిగోరు=కొంకివంటిగోరు, వంకరగోరు.
సీ. బూరుగుకాయఁ బోల్ బోరలు లవిటులకొన కత్తెరలకట్లు కొంకిగోళ్లు. ప్రబంధ. ౧౩౦.
ఇట్లే: కొంకివ్రేళ్లు.
సీ. బొక్కిబొమ్మలు లోఁతుఁబొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు గూనివీఁపులు నిడుఁగొంకివ్రేళ్లు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨.
కొంకిసిగ=కొంకివలె వంకరగా నుండుసిగ.
వ... చెవులసందులు లోవంకభుజంబులు కొంకి సిగలు గావిదుప్పటులు నొప్ప... ఆము. ౪. ౩౫.
కాలికొంకులు=డేగ మొదలగుపక్షులకాళ్లయం దలి కొంకివంటివంకరగోళ్లు. (బ్రౌ.)

కొంకి(కు)కొను. అ. క్రి=కొంకు. (√కొంకు-స్వార్థమున'కొను')
(వెనుదీయు)
ఉ... అనుమానముతో నొకకొంత గొంకికొం, చక్కట నీకొకండులకు నచ్చిక లేక మెలంగ విష్ణుడా, సెక్కడిభర్త గాఁగ సృజియించె న జుం డని పేల నవ్వుచుక్. హంస. ౧. ౭౯.

కొంకు. అ. క్రి. ౧. భయపడు, జడియు, ఉలుకు.
గీ. వచ్చి యచ్చండకర్మ తా వాకిటికడ, నిలిచి తనయుగ్రమహిషినిఁ బిలువఁగానె, గుండె జల్లని చతురుండు కొంకుచుండ, నతని నెట్లింటి యిలు వెళ్ల ననుప వలయు. హంస. ౩. ౧౭౪.
గీ. కుచభరంబున నడుము కొంకుచు వడంక, నూలు దోఁచును వేక్క నవ్వాలుఁగంటి. హంస. ౨. ౨౨.
క.... కాననాంతమున మ్రుచ్చులకుం, గొంకి యన పోయితను నే, వంకకు సరిగితివో ... విక్ర. ౭. ౧౨౭.
౨. సంకోచించు; వెనుదీయు.
ఉ. ఇట్టిది క్రూరకర్మ మని యించుక కొంకక లక్కయింటఁ జి, చ్చొట్టితి మాయజూదమున నుత్తము ధర్మజుఁ దూలఁబుచ్చితి ... భార. శల్య. ౨. ౧౩౪.
శా... ఆచిర్త్రాండనంబీశ్వరుం, డేమిక్ గొంకక పెట్టు జంగములకుక్ పేరాశ మిష్టాన్నముల్. హర. ౨. ౨౭.
క. క్రుంకె నెల మరుఁడు వేఁటకుఁ, గొంకె ను మూర్చయము డొంకెఁ గుముదంబులడా, లింకెఁ దిమిరోత్కరంబు త, లంకె రవిచ్ఛవి యు దివిఁ దొలంకెఁ గడంకక్. బహు. ౨. ౧౦.
వి. ౧. భయము, జడుపు, బెదరు.
ఆ. తలఁకు పుట్టెఁ గొంకు గొలఁదికి మీఱె ప, న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె. భార. విరా. ౨. ౧౦౬.
ఆ. ఓరి దోసకారి యొయుగనిల్ప్రొవ్వనఁ, బెల్లు వీఱి జగముతల్లి యైన, ప్రొద్దుఁగోలపుసామిముద్దియ నిటు లేల, కొంచుఁ బోయె దిపుడు కొంకు లేక. అచ్చ. రా. అర. ౬౯.

౨. సంకోచము.

క. తెలివ యొడఁబాటుమాటం, బలిపోయిన కొంకుతోడ బ్రాహ్మణుఁ గొని కన్యకుఁ గగు నెడకు నరిగె...భార. అను. ౧. ౭౮.

చ ... మానక వేచని మంతనంబున, న్వనితలు కొంకుతో భయమునన్ వినిపించిరి యేమి మాయయో, మనుజవరాగ్రగణ్య మణిమాలిక గర్భముఁదాల్చె వింతగన్.ఉ.హరిశ్చ.౨.౯౮.

౩. వంకర, కొంకర. (చూ. కొంకువోవు)

చ. పదములకొంకు వోఁ బిసికి ప్రక్కలస్రుక్క డలించి దంశవం,శదమనవృత్తి నిం పొసఁగి పొస్సు నఖంబుల దువ్వి నెత్తురుల్, చిది కెడు గండ్ల భూరజముచిల్క...పాండు.౫.౨౩౬.

కొంకుకొసరు=సంకోచము;జంకు. (ఈరెండుపదములును సమానార్థకములు. చూ. కొసరు. ౮. అర్థము.)

గీ. సింహబలుఁ డత్యుదగ్రుఁడై చిగురుఁబోఁడి, పజ్జఁ గదు పడిఁ దగిలి కోపంబు గదుర, నొడిసి తల పట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిఁ, గొంకుకొసరింపకయు లేక కూలఁ దాఁచె. భార. విరా. ౨. ౧౨౭.

గీ. గోత్రపరిపంథితోఁ గొంకుకొసరు లేక.కుపల. ౮. ౬౬.

క. అని రంభ సిగ్గువడఁ బల్కిన దానికిఁ గొంకుకొసరు లేక దశముఖుం, డనుమానింపక యిట్లను...నిర్వ. ౬. ౬౭. విక్ర. ౩. ౯౪.

జ: కొంకనక్క, కొంకికొను, కొంకుపడు,కొంకుపాటు, కొంకువోవు.

కొంకుప(వ)డు. (శ్రా.)అ. క్రి. (√కొంకు)భయపడు; సంకోచించు; వెనుదీయు.

కొంకుపాటు. వి. (√కొంకుపడు)౧.భయపడుట; భయము.

సీ. పరులు తిట్టినచోటఁ బ్రత్యుత్తరము లేక ప్రాణహానికిఁ గొంకుపాటు లేక.గీ...అపుడ విద్వత్ప్రబంధంబు ననుకరించె,జారిణీజారనవరహస్సంగమములు. కవిక.౮.౧౦౪.(శ. ర. పా.)

౨. సంకోచపడుట; సంకోచము.

చ...వాని చెంతకున్, గుతుక మెలర్పఁగాఁ జని శకుంగని కోమలి కొంకుపాటుతోఁ, గొతుకుచుఁ బల్కె...హంస. ౩. ౨౨౦.

కొంకు(లు)వోవు. అ. క్రి. (√ కొంకు). ౧. (శీతబాధాదులచే) కొంకరలుపోవు, వంకర యగు.

గీ. కొన్ని దేశంబు లివముచేఁ గొంకువోయె. కాశీ.౧.౧౩౪. (దేశములు=దేశములోని ప్రాణులు.)

చ...ఆపదం, బొరయకయుండఁ జేయుము ప్రభూతపుసీతునఁ గొంకువోయెదున్. భార. శాం. ౩. ౩౧౩. (ఈతఁడు అనుకర్తృపదము అధ్యాహార్యము.)

ద్వి. కొంకులువోక లోవంకలు గాక,పొంకంబు దప్పక పొందులు చెడక ...అక్కజం బగుచుఁ, బాదము ల్తొల్లింటిభాతిని నమర. పండితా. పురా. ౯౩. పా.

కొంగ. వి. (సం. క్రుఞ్.) ౧. క్రౌంచపక్షి.

గీ. కొంచ కొంగ యనంగను గ్రౌంచ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

౨. బకము.

సీ. కొక్కెరా లనఁగను గొక్కు లనంగను గొక్కెర లనఁగను గొంగ లనఁగఁ, బరఁగు వఖ్యలు బకవిహంగములకు...ఆం. సం. తిర్య. ౧౨.

గీ...కొంగ యన బకంబు. సాం. ని. తిర్య.౪౯.

(గేలుకొంగ, గుడికొంగ, పినిగలకొంగ, పూఁగొంగ, సంకుబుద్ధికొంగ, దోసికొంగ-ఇవి కొంగలలోని భేదములు అని క్రొత్తబ్రా.)

కొంగ మెడ=పొడుగు మెడ.

కొంగకాళ్లవాఁడు = ఎత్తైనమోఁకాళ్లు గలవాఁడు, ఊర్ధ్వజానువు.

క. తమమొనలు కరము గొంచెము, లమేయము
లు పగఱమూఁకలు...హరి. ఉ. ౨. ౧౯.

గీ. చింత యేటికి మన కింక నెంతకార్య, మైనఁ
బవమానసూనుఁడు పూనుకొన్న, సులభత వ
హించు నితఁడె కావలయు నన్న, గోష్పదము
కంటె మున్నిది కొంచియంబు. చం. రా.
౬. ౯౨.

౨. సుకరము, తేలిక యైనది, చులుకనిది.

క... అమ్మానినితోఁ బొందు కొంచెమా యొన
గూడన్. శుక. ౪. ౧౬.

క. తెలిసిన నేఁగుము తెలియని, యలవైనం బో
కు కొంచెమా పరపురుషుం, గలయుటలు...
శుక. ౧. ౪౪౭.

వి. ౧. న్యూనత, కొఱఁత, లోటు.

ఉ...నీకు నీ, కొంచెము వచ్చు టెల్ల హరిఁ గోరి
నుతింపమి నార్యపూజితా. భాగ. ౧. ౯౫.

ఉ...నూఱులన్, గాంచనివారు సద్గతులు గాం
చరటంచు శ్రుతుల్ వచించు నా, కొంచె
ము దీసివేసి సుతుఁ గోవిదు నిచ్చి కృతార్థుఁ
జేయవే. శేష. ౪. ౨౧. వి. పు. ౧. ౬౫.

౨. అల్పకాలము, అచిరకాలము.

ఉ. మేరుగిరీంద్రచాపుని యమేయకృపారసపూ
ర్ణదృష్టి నీ, కూరిమిపట్టిపైఁ గలదు కొంచెము
లోననె కాయసిద్ధికిం, గారణ మున్న దాత
నికిఁగా మదిఁ గుందకుఁడీ...సారంగ. ౩.
౨౫౧.

౩. సంక్షేపము, సంగ్రహరూపము.

క. అని మన్వాదులు విస్తర, మునఁ జెప్పినమర్త్య
ధర్మములు గొంచెమునన్, వినిపించిన ... వ
రాహ. ౯. ౧౩౧.

కొంచెపువాఁడు=అల్పుఁడు.

క. వీరితలం పెఱిఁగిన గాం, ధారీతనయుఁడు సు
హృద్వితానముఁ గూర్పం, బోరఁబరిమార్తుఁ
గొంచెపు, వారై యున్నాఁడన యని యవశ్య
ముఁ గడఁకన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౪.

ఉ. వంచన నన్యకాంతఁ గొనివచ్చినతుచ్ఛుని మీ
దశాననుం, గొంచెపువానిఁగాఁ దలఁచుకొ
మ్మిట నల్పులు లేరు...భా. రా. యు. ౧౦౩౭.

జ: కొంచెకత్తె, కొంచెకాఁడు, కొంచెతనము,
కొంచెపడు, కొంచెపఱుచు, కొంచెముచే
యు, కొంత, కొందఱు, కొందాఁక, కొని,
కొన్నాళ్లు, కొన్ని, మొ.

కొంచె (చియ) ముచేయు. స. క్రి. (కొంచెము+
చేయు.) ౧. తక్కువపఱుచు, అవమానించు.

సీ. శ్యామోదయము కొంచియము చేయ నేతెంచి
శ్యామోదయమును హెచ్చఁగఁ దనర్చె. చం
ద్రి. ౪. ౪౫.

౨. వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ... ఈమమున్, గొంచెముచేసి ప్రాగ్జ్యోతిషికోఁ
దలపోసెదు మెచ్చితి న్నినున్. ఆము. ౬. ౪౦.

కొంజో=కొంఁచు. అ. క్రి. భయపడు; సంకోచించు.

క. కంజదళాక్షుఁడు వెదకెను, గొంజక లేఁగల
నపారగురుతృణవనికా, పుంజంబుల... భాగ.
౧౦ పూ. ౫౦౫.

క. అంజక బాలకుఁ డనియును, గొంజక దయ
మాలి రాజకుంజర యంతన్, గుంజరమును
డీకొలిపెను, గుంజరపాలకుఁడు గోపకుంజరు
మీఁదన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౧౭.

కొంట. వి. (√ కొను) కొనుట. (అనుప్రయుక్త
మైన 'కొను' ధాతువునకును రూప మి ట్లేఱ్పం
గునది. ఉదా: కనుఁగొంట, కైకొంట, పైకొంట,
మొ. శ. ర)

కొంటె. విశే. (త. కొండి.) అకార్యకరణశీలుఁడు,
దుష్టుఁడు, ధూర్తుఁడు.

క. కొంటెవి మాహృదయంబులు, గొంటెవి మానం
బు లజ్జఁ గొంటెవి పలుపల్, గొంటె వికె సెటు

నేసెదో, కొంటెవు గద నిన్ను నెఱింగి కొం
టిమి కృష్ణా. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౨౨. హంస.
౫. ౧౧౩.

జ: కొంటెతనము.

కొంటెతనము. వి. (√కొంటె) దౌష్ట్యము, ధార్ష్ట్య
ము, అకార్యము.

ఉ. తుంటఁట కార్ముకంబు కఱదొట్టినతేంట్లఁట
వింటినారి చే, యంటిన వాఁడుతూపు లఁట...
కాయము లేదఁట నీకు లోకముల్, కొంటె
తనంబునన్ గెలిచితో లిది యచ్చెరియంబు
మన్మథా. కృ. శతం. ౨. ౧౮౯.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి
మాని కుటిలాలక న, క్కుంటునకు నిత్తు రఁట
యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్ల వారలమా
టల్. భోజరా. ౫. ౩౩౧.

కొండ. వి. (క. కొండ) ౧. పర్వతము.

సీ. ఏకొండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబం
ధములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౨. ఆకాశము.

(వ్యవ) కొండమీఁదిచుక్కలు. కొం డంతయు
ఎఱుపెక్కినది.

౩. ఘనకార్యము, గొప్పపని.

క. కొండ ధరించుట నాకొక, కొండా ...హరి.
పూ. ౭. ౧౮౯.

క. దండిని బ్రహ్మాండంబులు, చెండులక్రియఁ బట్టి
యెగురఁ జిమ్మెడువారికిన్, గొండఁ బెకలించి
యెత్తుట, కొండొకపని గాక యొక్కకొం
డా తలఁపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౪.

విశ. గొప్పది, ఘనము.

గీ. తా నెఱింగియు నీజాతిగానిదాని, మాట లెల్ల
ను గొండగా మదిఁ దలంచి, యల్ల నడురేయి
గిన్నె యి ట్లుంప నేల, కుడిచి కూర్చుండి నను
బాలి గొలువ నేల. విప్ర. ౪. ౭౭.

కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకను బట్టు (కొను)=స్వల్ప
ఫలముకై యెక్కుడుశ్రమ నొందు.

ఉత్సా. ... ఇప్పు డీవు చెప్పినట్టికష్టపా, టెంత
దానసైన ఘుటిక నినుము పసిఁడి యౌట దా,
నెంత వినుము కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకఁ బట్టు
టిది సుమీ. పరమ. ౧. ౧౭౭.

గీ. ఎంతదవ్వులనుండియో యేఁగుదెంచి, కడెఁడు
మెతుకులకై యింత కష్టపడెదుఁ, గటకటా
యమ్మహీసురాగ్రణివిధంబు, కొండఁ ద్రవ్వి
యు నెలుకను గొనుట యయ్యె. కుచేల. ౨.
౧౧౨.

గోరంతలు కొండం (డలం) తలు చేయు = అల్ప
విషయమును అధికముగాఁ జేయు.

(వ్యవ) వాఁడు గోరంతలు కొండంతలుచే యును.

ఉ. ... గో, రంతలు కొండలంత లగునట్లుగఁ జే
సితి మంచు...అము. ౫. ౭౭.

కొండఁజేయు=పెద్దచేయు.

సీ. ఈకొండ మణికాంచనాకారరుచి గాంచెఁ
గొండ లెల్లను దనుఁ గొండఁజేయ. విక్ర. ౨.
౧౫.

కొండవట్టు=పర్వతములకుఁ బాఱిపోవు.

ఉ. గద్దియ డిగ్గి కశ్యపుని గాదిలినూనుఁడు గొం
డవట్టినన్...కాశీ. ౬. ౨౧.

సా: కొండ తలక్రిందఁ బెట్టుకొని తాలకొఱకు
వెదకినట్లు.

జ: కొండంగి, కొండఁజేయు, కొండకంది, కొండ
కాకి, కొండకాలువ, కొండకోఁతి, కొండగుమ్మ
డు, కొండగుఱుతు, కొండగొనుగు, కొండగొల్లె,
మొ.

కొండంగి. వి. (√కొండ) కొండముచ్చు, గోలాం
గూలము.

సీ. కొండము చ్చనఁగను గొండంగి యనఁగ గో
లాంగూల మెసఁగును...ఆం. భా. ౨. ౭౩.

ద్వి. కటకటా కాటికిఁ గాళ్లు సాఁచియును, విటతనంబులజాడ విడువఁ డీబనుగుఁ, గొండంగి వీని వెక్కురుఁ దలదఱుగ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౯. ('కొండెంగ' శ.ర. పా.)

కొండకంది. వి. (√కొండ) సస్యవిశేషము, ఒకజాతికందికి. (బ్రౌ, శ. ర.)

కొండకాకి. వి. (√కొండ) ఒకజాతికాకి, అద్రికాకము. ('మాలకాకి' అని చి. ని.)

కొండకాలువ. వి. (√కొండ) సెలయేఱు, ఝురము.

కొండకోఁతి. వి. (√కొండ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తనుబిల్లయాలంకి గుబ్బట గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. ౩. ౧౪౬.

కొండగుమ్ము(ము)డు. వి. (√కొండ) ఒకజాతిగుమ్మడుకి. హంస. ౪. ౧౧.

గీ. మూఁడువేళ లపామార్గమూలములును, గుండలీమూలరజమును గొండగుమడు, వేఁడినీళ్లను సేవింప వికృత మైన, కతినశూలలు పాలిపోవు గ్రంథు లణఁగు. (చికి-చి. ని.)

కొండగుఱుతు. వి. (√కొండ) సాధారణ మైనగుఱుతు. (శ.ర,వా.)

కొండగోనుగు. వి. (√కొండ) వృక్షవిశేషము, అక్షోటముకి. (శ. ర.)

కొండగొఱ్ఱె (ఱ్ఱియ, ఱె, ఱియ.) వి. (కొండ+గొఱ్ఱె.) రోహిషము, కొండలయం దుండెడు ఒకజాతిగొఱ్ఱె.

పీ...కొండగొఱ్ఱెల మిన్నగొనియెఁ గొన్ని. పి. శకుం. ౨. ౧౫.

సీ. కొండగొఱియ నాఁ దగును రోహిషాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గీ. కోఁతితో మైత్రి వాటించుఁ గొండగొఱియ, యూర్వశేయునిపుణ్యాశ్రమాంతరమున. కాశి. ౨. ౪౩.

స్రగ్ధర. చెండాడెన్ గొండగొర్లన్ జెలగి సెలుఁగులన్ ... యయా. ౨. ౩౨. (ఇందలి 'గొర్లు' అను రూపము చింత్యము.)

కొండగో(ఁగు)ను. వి. (√కొండ-బ.కొండగోఁగులు.) ౧. కర్ణికారము, ఒకానొకచెట్టు. (చూ. వసు. ౩. ౧౪౬, ౧౪౭.)

సీ. కొసరి వావిలిఁ గొండగోఁగును వనిపించె మూర్కొని మాటాడి ముదిత యోర్తు. యయా. ౪. ౧౯.

౨. కందరాళముకి.

గీ. కందరాళము కొండగోఁగనఁగఁ గొండ, గోనవఁగఁ బరఁగు...ఆం.భా. ౨. ౪౩.

కొండచిలువ. వి. (కొండ + చిలువ.) కొండపాము, గోనసము.

వ ... యాతుధానుం డనుకొండచిలువ నోడియ ...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

సీ. కొండచిలువ యన గోనసం బగు...ఆం.భా. ౧. ౧౪౭.

కొండచీమ. వి. (√కొండ) ఒకజాతిచీమ. (శ.ర.)

కొండచూలి. వి. (కొండ+చూలి.) హిమవత్పుత్రి, పార్వతి. వేమన. ౨. ౨౨౨.

ఇట్లు: కొండరాచూలి: వీర. ౧. ౧.

కొండపట్టి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౬౭౩ పం.

కొండజివ్వి. వి. (√కొండ) ఒకజాతిజివ్వి, కలుజివ్వికి.

ద్వి. గుది గొన్న జివ్వులు కొండజివ్వులును, ముదిరినమోదుగుల్ ములుమోదుగులును. ద్వి. పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౭ పం.

కొండజెఱ్ఱి. వి. (√కొండ) ఒకజాతి పెద్దజెఱ్ఱి. (ఇది మూఁడుమూళ్లనిడుద మై యొత్తునల్లకట్లు గలిగి అరవేనకొలఁదికాళ్లు గలిగి యుండును. ఇది జంతువులను దఱిమి కఱచును, దీనివిషముచే జంతువు మేను బ్రద్దలై చచ్చును-చి. ని.)

కొండజొన్న. వి. (√ కొండ) ఒకవిధ మగుజొన్న!. (శ. ర.)

కొండతంగే(గె)డు. వి. (√ కొండ) ఒకజాతితంగేడు!. (శ. ర.)

కొండత్రిమ్మరి. వి. (కొండ + త్రిమ్మరి) కోఁతి. ఇట్లే: తిప్పత్రిమ్మరి, మలత్రిమ్మరి, మొ. (బ్రా, శ. ర.)

కొండదాసరి. వి. (కొండ + దాసరి) ముష్టి యెత్తుకొని జీవించు ఒకజాతి దాసరి.

గీ. తనదు చెల్లెలి దొడ్డభూధవున కిచ్చి, యతనివలనను సిరి గాంచునంతకంటె, సారమై తోఁచుఁ గొండదాసరితనంబు. రామలిం. ౨౭.

కొండనాలుక(ల్క). వి. (కొండ + నాలుక) -పైనుండు నాలుక - ఉపజిహ్వక, ఘంటిక.

సీ. ఎచ్చోట ముచ్చిచ్చు నేఁడేపినాల్కలు కొండనాల్కలదాఁకఁ గోఁతవడియె. భీమ. ౩. ౩౭.

కొండపగతుఁడు. వి. (√ కొండ) ఇంద్రుఁడు.

సీ. కొండపగతుపట్టికోడలినిండు వేఁకటిఁ గాచి నట్టిచేకత్తివాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. (శ. ర. పా.)

కొండపలుకు. వి. (కొండ + పలుకు) పర్వతగుహయందలి ప్రతిధ్వని.

గీ. కొమరుఁ బిల్వనియులపల్కు కొండపల్కు, పట్టిఁ జూడనినును గ్రుడ్లు పెట్టుగ్రుడ్లు. చంద్రా. ౧. ౫౩.

కొండపిండి. వి. (√ కొండ) పిండికొండ చెట్టు. (దీనియాకులు రాలను పిండి చేయును.)

సీ. కొండపిండి యనంగఁ బిండికొండ యనంగ నగభేదిసంజ్ఞ గా నలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౫.

కొండపిచ్చుక. వి. (కొండ + పిచ్చుక) ఒకజాతి పిచ్చుక.

సీ... కొండపిచ్చుక వానకోయిలయును. హంస. ౩. ౧౨.

కొండప్రత్తి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిప్రత్తి!. (శ. ర.)

కొండబరిగె(వరగ?) వి. (√ కొండ) సస్యవిశేషము!.

సీ. జడకొఱ్ఱ కొఱ్ఱలు చామలు వెలిచామ కట్టారి కారికె కొండబరిగె, బరిగె ... హంస. ౪. ౧౨౭.

కొండబూరుగ. వి (కొండ + బూరుగ.) కూటశాల్మలి!.

వ... కొండబూరుగమ్రాని చేవకొఱడుల ద్రిప్పుడులును పూలతురాయీల రాణించు చేకత్తుల గిలగిలలును ... ప్రబంధ. ౨౭.

గీ... కొండబూరుగ యనఁ, గాను జనుఁ గూటశాల్మలి ... ఆం. భా. ౨. ౪౭.

కొండబెండ. వి. (√ కొండ.) ఒకజాతిబెండ!. (బ్రా.)

కొండమల్లయ్య. వి. (కొండ + మల్లయ్య.) శ్రీశైలమల్లికార్జునుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కొండమల్లయ్యచే నుండు నందును గాని జింకను గాన మేవంక నైన. యయా. ౧. ౧౦౬.

కొండమల్లె(ల్లియ). వి. (√ కొండ) ఒకజాతి మల్లె, గిరిమల్లిక!. (శ. ర.)

కొండమామిడి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతి మామిడి, కోశామ్రము!. (శ. ర.)

కొండమారేడు. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమారేడు!. (శ. ర.)

జ: కొంగగొడ్డలి, కొంగవాలు.

కొంగగొడ్డలి. వి. (కొంగ + గొడ్డలి) త్రవ్వుడుసాధనవిశేషము. (దీనిచివర కొంగముక్కువలె నుండును. బ్రౌ.)

కొంగవాలు. వి. (√కొంగ) మాలమాదిగలు ధరించెడికత్తి; ఒకవిధమైనకత్తి.

క. సురియాలుచేతికత్తికి,నరులందఱు పేరుపెట్టినారు ధరిత్రిన్,మఱి కొంగవా లనంగను,దిరుమలపై నుండుదేవదేవ ముకుందా. (దేశ్యనామార్థకోశము.)

సీ. మాతంగుఁ డగువానిచేత నుండెడికత్తి కొంగవా లనఁగఁ జెలంగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

(పందివేఁట) ఉ. కుక్కల నొంపఁ జూచి మఱి కొందఱు కొన్నిటిఁ గొంగవాలులన్,బక్కలు సించిరన్...యయా. ౨. ౧౦.

సీ. వంకిలిబ్బిదొరలా వంకిలి నొందించి కొంగవాలున గట్లగొంగ గెలిచి.అచ్చ.రా.యు. ౪౭౪.

(వేశ్యావర్ణనము) వ...మదనుముద్గరంబు లన శంబరారికతారంబు లన నంగభవుకొంగవాలు లన...భీమ. ౧. ౧౧౭.

కొంగు. వి. చెఱఁగు, చేలాంచలము.

గీ. అట్టికర్ణునిఁ గొంగున నగ్ని డాఁచి,నట్టులె మైయి డాఁచితోయమ్ము చెఱుము. భార. స్త్రీ. ౨. ౧౭౯.

ద్వి. పొంగి చిచ్చులుకొంగఁ బోవుచుఁ జీర,కొంగొసరించుపెన్పొంగలియట్ల. బస. పు. ౩. ౧౧౪౦ పం. ఆం. భా. ౨. ౧౫౨.

సా: కొంగు తగిలినను కొంత వాసియే.

కొంగుపసిఁడి,కొంగుబంగ(గా)రము = -కొంగునఁ గట్టినబంగారము-ఇది ఒకరు ఈయ నక్కఱలేకుండ తనకు తానే లభించు ఉత్తమపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

క. తనుఁ గన్నతండ్రి సెప్పిన, పని సేసిన సుగతి కొంగుపసిఁడియ కాదే.భాగ. ౯. ౫౫౭.

చ. విటులకుఁ గొంగుబంగరము వేడుకకాండ్రకుఁ బట్టుఁగొమ్మ యు,త్కటతరమన్మథార్తులకుఁ గల్పకుజంబు...హంస. ౧. ౨౧౫.

క. రామానుజయ్యదాన, ప్రామాణికముద్ర కొంగుబంగార మగున్. పాండు. ౧. ౬౫.

కొంగుబత్తెము = కొంగున ముడుఁచుకొనుబత్తెము,ధాన్యరూపమైనకాపుకూలి.(దీనిని వినాయకునిచేట యందురు)

చ...నిలిచినకుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పురిఁగొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ లికిరంబు పొసంగువేలుపున్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

కొంగుముడి = ౧. భార్యాభర్తలు వద్యాదులందు స్నానము చేయునపుడు ఇరువురబట్టలకొంగులు కలిపి వేయుముడి.

చ. తిరుమలకంచిపుష్పగిరితీర్థములుం జని కొంగుముళ్లతో, వరములు దంపతుల్వడయ వారక కాన్కలు వైచి...హంస. ౨. ౯౫.

౨-కొంగున వేసికొనినముడి-ఇది సిద్ధముగా నున్నపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

ఉ. అంగన నాకుఁ గొంగుముడియై తగు నీ విభుడిచ్చునీవి త,న్వంగి భవన్మనోజ్ఞమధురాధరకాంచనకాంచికాస్థలుల్,తంగెటిజున్ను మ్రుంగిటినిధానము నా నటు గానఁ బాయకే, నంగజానన నాదుహృదయం బెఱుఁగున్ వలపంబుజాననా. రామా. ౪. ౧౬౨.

చ...శుభప్రసంగ మం,గనకు నొసంగఁ గొంగుముడి గాదె భవద్వచనంబు నావుడున్.వసు. ౩. ౪౩.

కొంగుముడి వేసికొను=నిశ్చయ మని యెంచుకొను.

క. మది తహతహ విడిచి యుండక, ముదమున స
ఖులార కొంగుముడి వేసికొనుం, డిది నేఁటి
మాటటికిఁ గూ, ర్చెద వాలాయముగ నేను
ప్రియులను మిమ్ముకా., ప్రభా. ౫. ౭౫.

జ: కొంగుపఱచు, కొంగుమాయు.

కొంగుపఱ(టు)చే. అ. క్రి. (√కొంగు) రతికి సిద్ధ మగు; సిద్ధ మగు.

గీ. వార లెల్లను బంగారువంటినిన్నుఁ, బాసి ప
లు గాకులకుఁ గొంగుపఱచు చెలుల, నంటి వ
ర్తింప వాని కేమాయె...శుక. ౨. ౧౨౦.

గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపఱిచి, య
గడుపడి పడిచి పడసినట్టిపసిఁడి, కటకటా
యేమిటికి నెక్క గడనవంక, నేమి గంటిని
దొడుసు నా కేమి యనుచు. విప్ర. ౩. ౭౧.

గీ. కవుల కిఁగలజాతి యొక్కటియు లేదు, విత
రణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లివేళఁ గలదు, కొం
గుపఱచిరి నృపతు లాకూటికొఱకు. రామ
లిం. ౨౩.

ఇట్లే:-కొంగొడ్డు.

గీ ... కాసువీసములకై యాబ్బినట్టి, పురుషులకు
నెల్లఁ గొంగొడ్డి పొట్టపోసి, కొనెడి వెలయాలి
బ్రదు కిట్టి దనఁగ నేల. పరమ. ౩. ౨౦౭.

కొంగుమాయు. అ. క్రి. (√ కొంగు) చెఱఁగు మాయు, బహిష్ఠ యగు. (శ. ర.)

కొంగొంగు. వి. కొంగలు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...కొంగలు చెలఁగి కొంగొంగు రనఁగ. పార.
౫. ౧౬.

కొంగోడువడు=కొంగోడుపోవు.

(ఒడ్డగిల్లు, ఒఱగు.)

సీ. కలఁగి వారిధులపంకము నివ్వటిల్లెను సులభ
ర్వతములు కొంగోడువడియె. పై. ౨. ౩౭.

కొంగోడువోవు=కొంగోడువడు. అ. క్రి. (కొంగోడు+పోవు) కోడు విషమము గా నుండుటచే మంచము మున్న గునవి యొఱగు.

ఆ. కుక్కపడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ,
గుఱుచ యైన మిగులఁ గొంచె మైన, మలిన
మైన నేఁత పలుచ నైనను నల్లు, లున్న ను
ల్క మంచ మొప్పు దండ్రు. వి. పు. ౩.
౨౧౫.

కొంచే=క్రొంచే. వి. (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కొంచో. క. కొంచ.) క్రౌంచపక్షి.

సీ. పసిఁడికిఁ బ్రామ్మ మీపజ్జ నేఁగదు గదా కొం
చలార కొలంకుటుంచలార. అచ్చ. రా. అర.
౭౬. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

కొంచగట్టు=క్రౌంచపర్వతము. అచ్చ. రా. యు. ౨౦౯.

ఇట్లే: కొంచగుబ్బలి. ఆం. సం. దేవ. ౧౩.

కొంచదీవి=క్రౌంచద్వీపము. (శ. ర)

కొంచమొగ్గరము=క్రౌంచవ్యూహము. (శ. ర)

కొంచసారము=(క్రౌంచపక్షిధ్వనివంటిధ్వని గలది.) సప్తస్వరములలో నాల్గవది, మధ్యమ స్వరము. (శ. ర)

కొంచించే=కొఁచే అ. క్రి. (√కొంచే-స్వార్థమున 'ఇంచు') సంకోచించు,

క. కొంచింపక పడిఁ బెన్నిధిఁ, గాంచినపేద
యనుబోలె ఘనతరహర్షో, దంచితమానసుఁ
డై యా, పంచాననమధ్యఁ జేరి పలికె త్రే
మకా. రసిక. ౫. ౧౩౯.

మ ... పుత్రుం డటం, చును గొంచింపక వీని
నొంచుఁ డిపుడు...దశా. ౮. ౧౭౧.

కొంచే=కొంచించే, కొఁకా అ. క్రి (సం. కుఞ్చ్) ౧. భయపడు; సంకోచించు.

లయగ్రాహి....పటిక బ్రార్థించుచు జలేభుల కుక్కగొంచుచు ఖగాళి బెదరించుచుఁ జెలంగి రి హసించుచు లతాంగుల్. ఉ. రా. 3. ౨౧౪.

క. క్రోధుఁడు హింసను గని దుస్సాధాటోప మున మల్లడఱచుచు వినుమా, యోధర్మపత్ని నీ వను, సాధనమున నెట్టివారిఁ జంపుదుఁ గొంచక. ప్రబోధ. ౨. ౬౬.

రగడ. కొమ్మ యిది నిజంబు పలుకఁ గొంచెఁ గొంచెపఱచి ప్రేమ. వరాహ. 3. ౯౨.

ఉ. కొంచక యంబుధిం బడినకొండలపత్త్రము లూడ్చదయ్యె నూ,అంచులకత్తి...వసు. 3. ౧౦౬.

౨. మందగించు.

మ. కనుఁగొన్నంతనె కన్యకామణికి లేఁగా నింత గాన్పించెఁ జన్నోవలక నీలిమ యావరించె ముఖపాండుశ్రీ మిటారించెఁ గుల్కుసడల్ గొంచె...ఉ. రా. ౧. ౧౯౧.

వి. ౧. కొంకు, సందేహము.

ఆ. ఓరి దోసకారి కూరిమిప్పైదోడ,వనుచు నిన్ను నమ్మి యకట పగతు,తోడఁ బో రొనర్పఁ దొడఁగినచోఁ గికు,రించి రాఁగఁ జనునె కొంచు లేక. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౯.

౨. తక్కువ, లోపము.

గీ. వేలుపులఱేఁడు దన కొకవెల్ల మొదవె,గల దనుచు నిక్కు నింతియు కాని యిట్లు,గలవె పలువన్ని యలగిడ్డికదుపు లంచు, నెంచుచుం డు నతం డెందుఁ గొంచు లేక. నీలా. ౧. ౪౮.

3. మదము, గర్వము.

మ. ముదితల్ కొందఱు కెంపురాబురటకొమ్ముల్ పూని యేతేర నీ,ట దళత్పంకజనేత్ర యార్య తనసీదక జూచి యారార కొంచు దలిర్పక జెలి యెప్పటో పగలు పంజాల్ మించ నేతెంచె నే,నిదిగో దాని జయింతు నంచు దుమికె హేలావతుల్ నవ్వఁగక. చంద్రా. ౪. ౨౪౫.

౪. ముఱికి చెమట.

సీ...పరఁగుఁ గొంచనఁగను ముఱికి చెమట.ఆం. భా. ౧. ౧౪౦.

విణ. తక్కువ, అల్పము.

ఆ. అట్లు పఱచువారిఁ బొట్లము గా మర,లించి సోఁకుఱేఁడు గొంచు గాని,కినుకతోడ న తనిఁ గనుఁగొని బొమముడు,లదర నిట్టు ల నుచు నుదరి పలికె. అచ్చ. రా. యు. ౧౦౦.

జ: కొంచించు, కొంచుఁడు.

కొంచుఁడు. విణ. (√ కొంచె) అల్పుఁడు, కించు.

శా ... ప్రత్యర్థిసంహారుఁ డా,భల్లూకేంద్రుఁడు జాంబవంతుఁడు తలంపక గొంచుఁడే ... సీతావి. ౧. ౧౦౫.

కొంచెకత్తె. విణ. (కొంచెము + కత్తె.) అమాయికురాలు.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి, సాగసునెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నువిద నీ వెంతకొంచెకత్తెవె జయంతుఁ,గాపునేసి నగరితవు కావె నీవు. కుశల. ౪. ౧౬3. (ఇట వ్యతిరేకలక్షణచే 'జాణ, నేర్పరి' అని భావము.)

కొంచెకా(గా)ఁడు. విణ.(కొంచెము+కాఁడు) అల్పుఁడు, సామాన్యుఁడు.

వ... కించిజ్జ్ఞుడై జడమతి నన్నుం గొంచెగానింగాఁ దలంచి సీతం జూడఁబోవఁ దెరువైన నొసంగవైతివి...ఉ. రా. ౫. ౧౧౨.

సీ. నీకుఁగాఁగాఁ జేడె చేకూరినది గాక కొంచెగానికి సమకూడు టెట్లు. ఖహు. ౫. ౧౧౯. కుశ. ౨. ౨౯౫.

కొంచెతనము. వి. (కొంచెము+తనము) తక్కువ తనము, నూత్నత్వము.

ఆ. కలికికురులనిడుపు కన్నులవెడలుపు, గుబ్బ దోయిహెచ్చు గొనబుఁగొను,కొంచెతనము పిఱుఁదుఁగొపురును బొక్కిలి,లోఁతు నెన్న నెన గలుగుట యరిది. అచ్చ. రా. అర. ౨౩.

కొంచెతనము సేయు=అవమానపఱచు.

గీ. అలిక మరచందురునితోడఁ జెలిమి చేయుఁ, దియ్యపలుకులుఁ దేనెలు వియ్యమంద, నడ పు లంచలఁ గొంచెతనంబు చేయుఁ, గమలగం ధిమనోహరాకార మలరె. కేయూర. ౪. ౧౩౫.

కొంచెపడు. అ. క్రి. (కొంచెము+పడు) ౧. తక్కువయగు, కొఱఁత నొందు.

వ. తండ్రీ నీ ప్రసాదంబున నన్నియు సమకూరె డుంగాక కొంచెపడియెడు నే... భోజరా. ౬. ౧౯౧.

౨. సన్నగిల్లు, కృశించు.

సీ. కడువొడ్డకటికటి కడుఁ గొంచెపడియుండె నతనాభి యొకటి యున్నతి వహించె. చంద్రా. ౧. ౯౭.

౩. లాఘవము నొందు, తేలికయగు.

క. ఒరునొద్ద కేఁగి హైన్యము, పరికింపక వేఁడి కొంచెపడియెడుకన్నన్, మరణం బుత్కృష్టంబు...శివధ. ౫. ౯౮.

గీ. నీమపరమపతివ్రతానియతి కెదిరి, కొంచె పడెఁ దారకలలోనఁ గాంచు మనెడి,కరణి నిజపత్నితోన భూవరసుతుండు, తగ నొనర్చె నరుంధతీదర్శనంబు. ఇందు. ౬. ౬౨.

౪. తగ్గిపోవు, క్షీణించు.

గీ. క్రూరసంతతి వెలయునే కొంచెపడక, విరివిగా ధర్మసంతతి వెలసినట్లు. నీతి. ౪౯.

౫. వ్యర్థమగు, నిష్ఫలమగు.

గీ. తరుణి నీచేత మదనతంత్రంబు తెలుఁగఁ గోరి యున్నాఁడ నాయాస కొంచెపడ యుండ సురత సుఖాంభోధి నోలలార్చి,యి పు సొంపార నన్ను మన్నింప వలయు.వి.శ ౨. ౨౧౭.

కొంచెపఱుచు. స. క్రి. (√కొంచెపడు) కొంచెపడఁజేయు.

(తగ్గించు, తక్కువచేయు)

క. అప్పను చతురంగంబుల,నుప్పలు మలగో గరిమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మా సంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జీను తా పేక్షన్. జై. భా. ౫. ౧౯౩.

(తక్కువపఱుచు, లాఘవపఱుచు; చెఱచు, పాడుచేయు.)

సీ. భూధరణక్రియాస్ఫురణఁ గుంభీనసక్రోడే ములనైనఁ గొంచెపఱుచు. వి. పు. ౫. ౬౭.

గీ. మానసంబున ధర్మ మేమఱకుమన్న, సుధీక క్కునీసరిసతులలోన, వాని గనుమన్న కుల శీలవర్తనములు, కొంచెపఱుపక మను విచారించుమన్న. వరాహ. ౨. ౧౨౪.

కొంచె(చియ)ము. విశే. (కొంచెము, కొంచిక, కొంచుక, కొండొక, కొంత, కొంచఱు, కొన్ని అను శబ్దములలోని పూర్వభాగ మైన 'కొన్' అను నది కించిదర్థక మగుఒకానొకశబ్దము యొక్కలు ప్తశేషరూప మనియు, అందలి కారముమీఁది ఒకారము ఉకారముగా మాఱి 'కుంచు' శబ్దమందును, ఊకారముగా మాఱి 'కూఁతు,కూఁతురు, కూన' శబ్దములందును, చేరినట్లును ఊహింపఁదగి యున్నది - సం. కించిత్. క. కొంచ, కొంజం. త. కొంచ్చె.) ౧.(ప్రమాణాములందు) అల్పము, తక్కువది.

సీ.కొంచెపుటశనంబు గొనుచు సంగంబులఁ బాసి యింద్రియములపజ్జఁ జనమి. భాగ. కాం. ౬. ౩౮.

కొండము. వి. (ఇట్లే పరుషాదిగా. బ్రా- సం. కుండమ్. ప్రా. కొండమ్. త. కుండం.) కుండము.

గీ. ...కుండాఖ్య నెలయు,మండు గుండ మనంగ ను గొండ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కొండముక్కిడి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిముక్కిడి, వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧, ౧౩౫.

కొండముసువ. వి. (√ కొండ.) కొండమ్రుచ్చు. (చి. ని, శ. ర)

కొండమ్రు(ము)చ్చు. వి. (కొండ + మ్రుచ్చు.) నల్లనిముఖము గలపెద్దకోఁతి, గోలాంగూలము.

వ. ...నేల యీనినటుల మున్నీరు వెల్లివిరసిననై ఖరిఁ బుట్టియుసుళ్లకరణిఁ గాకులజోకఁ గొండమ్రుచ్చులబాగున... ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఆ. కోఁతిఁ బట్టి తెచ్చి కొత్తపుట్టము గట్టి, కొండముచ్చు లెల్లఁ గొల్చినట్లు, నీతిహీనులొద్ద నిర్భాగ్యు లుందురు... వేమన. ౨. ౬౪.

కొండయల్లుఁడు. వి.(√కొండ)-హిమవంతునియల్లుఁడు-శివుఁడు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

కొండయిప్ప. వి. (√కొండ) గిరిమధూకము. (చి. ని.)

కొండయెక్కు,కొండెక్కు. అ. క్రి. (కొండ+ఎక్కు) ౧.ఉన్నతస్థితికి వచ్చు,అతిశయము నొందు.

ద్వి. బ్రహ్మచారిని లోకపావనాత్ముండ,బ్రాహ్మణుఁడను బీదబాపఁడఁ గాను,హరికృపఁ గల్గు సర్వైశ్వర్యములును,గొఱఁత లే దిప్పుడే కొండయెక్కెదవు,ఇపు డేమి చెప్పుదు నీమేను నీది,తపము చాలెమ్ము నాతరుణిఁ గమ్ము. వ్యు. ౯. ౨. ౬౭.

౨. మిట్టెక్కు, గర్వముచే ఒట్టిబిగియు.

గీ. కరుణ జగములఁ బ్రోచుటో తురగ మెక్కు,ఘనరిపులఁ గొట్టుటో తురుష్కవధ యెంత, కొండయెక్కెదు బలిమాలుకొనినకొలఁది. సిం. నార. ౧౭.

౩. (వ్యతిరేకలక్షణచే) ఆఱు, ఆఱిపోవు.

(వ్యప) దీపము కొండెక్కినది.

కొండరాగి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిరావిచెట్టు. (ఇది ఫుల్లమామిడివంటిది.దీనికాయలు ఉప్పున ఊరఁబెట్టి అన్నములో నంజుకొందురు -చి. ని.)

కొండరాయఁడు. వి. (√కొండ)పర్వతరాజు, హిమవంతుఁడు. వీర. ౩. ౧౦౮.

కొండరావి=కొండరాగి. (√ కొండ) హంస. ౪. ౧౧.

కొండరి. వి. (కొండ+అరి) పర్వతీయుఁడు, కొండవాఁడు, కిరాతుఁడు, బోయ.

చ. నెఱపక యున్నవార లిట నెట్టితనం బిది గాద కొండరుల్ చుఱుకొకయింత లేక మనుజుం దమదేవత కిందు నిత్యముం, జెఱుపొనరింతు రప్పడది సేగి విదేసులఁ బట్టుచున్నవా, రెఱుఁగఁగఁ జెప్పితి న్వెడలి యేఁగుఁడు ప్రాణముసడ్డ గల్గినన్. ద్వా. ౧౧. ౧౯, ౨౬.

కొండఱేఁడు. వి. (కొండ+ఱేఁడు) హిమవంతుఁడు.

ఆ. కొండఱేనికూఁతు కుసుమాపచయకేళిఁ, బోవుఁ బ్రతిదినంబు... భోజరా. ౫. ౧౯౧. వేమన. ౨. ౨౨౨.

కొండలరాయఁడు. వి. (√కొండ)-ఏడుకొండలకధిపతి-వేంకటేశ్వరుఁడు.

సీ. కొండలరాయనిఁ గొలుమకవులకు బంగారంబుముడుపు మోఁకాళ్ల ముడుపు. ప్రబంధ.౨౪.

కొండల్లము. వి. (√కొండ) ఒకజాతిఅల్లము,తృణపుష్పిక. (శ. ర.)

కొండవంగ. వి. (√కొండ) ఒకజాతివంగ. (బ్రా)

కొండవాఁడు. వి. (√కొండ)పర్వతీయుఁడు,కిరాతుఁడు, బోయ. ('కొండవాఁడు' అని శ.ర.)

కొండవీడు. వి. జా. (కొండ+వీడు) ౧. కైలాసపట్టనము.

గీ. కొండవీ డేలువేలుపుఁ గూడి పాల,కడలినడుచక్కి బలుమానికములదీవిఁ, బుడుకుప్రాఁకులు మాఁ శేళ్లు వొదలి పొదలు,కడిమిప్రాఁదోఁటలో నాడుగరితఁ దలఁతు. అచ్చ. రా. ౧. ౨.

౨. ఆంధ్రదేశములోని ఒకపట్టనము.

సీ. మఱి కొండవీ డెక్కి మాకొ్కని నలి యైనయ లకసవాపాత్రు నంటి రాఁజె. ఆము. ౧. ౩౬.

కొండవీటిచేఁత్రాడు = కొండవీటిలోని లోఁతు నూతులనీరు తోఁడుట కుపయోగించు చేఁత్రాడు. (ఇది అతిదీర్ఘవిషయమునకు ఉపమానముగా వాడఁబడును)

ఉదా: ఈకథ ఎప్పటికిని తెగక కొండవీటిచేఁత్రాడువలె నున్నది.

కొండసంపెఁగ. వి. (√కొండ)ఒకజాతిసంపెఁగ. హంస. ౪. ౧౧.

కొండసూడు. వి. (కొండ + సూడు) గోత్రవైరి, దేవేంద్రుఁడు. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౫.

కొండాట¹(ము). వి. (√ కొండాడు¹) ౧.స్తుతి, పొగడిక.

శా... ఉన్నపురముల్ గొండాటకర్హంబులే. కాశీ. ౧. ౧౫.

వ. వృథా కొండాటములు మాని శౌర్యంబులు పూని యనిఁ జేసినఁ గాని పోనీయ మనువారును ... ల. వి. ౧. ౭౬.

౨. అన్యచింత లేక ఒకదానియందు మనస్సు లగ్నముచేయుట, వ్యాసంగము.

ద్వి. ...తదంగ,సౌకుమార్యంబు లోచనపర్వ మొదవఁ, గైకొని చూడవు గాని చూచినను, నదియె కొండాటమూ నన్నియు మఱచి. నవ. ౪. ౧౩౬పా. ౧౪పం.

గీ. హరునితోడిద కొండాటమై లతాంగి, యుగ్ర తాపంబు సైరింపకున్నఁ జూచి. వీర. ౯. ౧౫౫.

కొండాట²(ము). వి. (√కొండాడు²)కలహము, పోరు.

క. అని కెలసి పులుసుపులుకునఁ, దనుఁ జూడం జూడఁ బట్టి తన్నెం గొట్టెన్,దనివి సనఁ దిట్టె ననలుం, గొనలుగ రొద మగనిఁ దగనికొండాటమునన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౫.

౨. బాధకము.

శా... చూడు నేఁ, డీకొండాటపుటెల్క యుల్కుఁగ కిల్లేపార భక్షించెడిన్. వేం.పంచ. ౨. ౯౦.

కొండాడు¹=కొనియాడు. స. క్రి. (√ కొను-త. కొండాడు.) పొగడు, స్తుతించు.

ఉ. చేడియ యీనృపాలకులశేఖరు సంతతదానశీలుఁ గొం, డాడఁగ వేయినోళ్లవలె నంచు వచించితి నప్పుడు ... రాజ. చ. ౩. ౧౩౩.

సీ. కొనియాడెఁ బొగడెను గొండాడె నగ్గించె నఁగను వినుతించె ననుట దోఁచు. ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

కొండాడు²=కోరాడు. అ. క్రి. ౧. కొట్లాడు, జగడమాడు. (చూ. కొండాట²)

(వ్యవ) నీపెండ్లికోసము నేను నెలదినములనుండి వానితోఁ గొండాడుచునే యున్నాను.

౨. దుమ్మురేగఁజేయు.

సీ. కోరాడెఁ జెరిమెను గొండాడె నాఁగను దుమ్మురేఁచె నటంచుఁ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

జ: కొండాట².

కొండి. వి. ౧. తేలుకోఁక.

సీ ... తేలనఁగను వృశ్చికంబు ... తత్పుచ్ఛనామమై తనరుఁ గొండి యనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౫.

౨. తేలుతోఁకచివర నుండుముల్లు. (బ్రౌ.)

౩. పీతడెక్క.

క. అక్కర్కుట ముండఁగ నల, కొక్కెర దత్తరస
మెలిచికొని తినుసదిరై, ముక్కెత్తి చూచు
నాలో, నొక్కుఁకునఁ గొండ్ల నిటికి యె
త్తెన్ గళముల్. వేం. పంచ. ౧. ౩౨౮.

౪. ఎక్కతెలుప్రనంచులయం దమర్చు తేలుతోఁ
కవంటియినుపగొండ్లెము. (శ. ర.)

కొండిక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.) విణ. (ప్రమాణవయోభాగ్యాదులందు) కొంచెము, అల్పము.

క. దండితబలినై జగములు, నిండఁ జెరుఁగుచున్న
వేళ నీయడుగున భూ,మండల మతిసూక్ష్మాకృ
తిఁ, గొండికమచ్చయును బోలెఁ గొమరొందు
హరీ. పాండు. ౨. ౬౦.

సీ. మెండుగా బలిసి భూమండలాఖండల కొండిక
కుండిక నుండఁగూడ. గీ. దింత నిర్బంధమై
నచో నెటుల నోర్తు. దశా. ౧. ౧౪౧.

సీ. మీతండ్రియింట నేఁ బ్రీతిఁ గొండికనాఁడు
చెలులతో నాడుచు ... మార్క. ౫. ౨౪౦.

క. కొండికప్రాయంబు ... వరాహ. ౪. ౧౩౫.

క. కొండికలము మన కెంతటి, దండి గలుగు నధిక
వస్తుతతి హరి కొసఁగన్, గొండంతదేవునకు
మజ్జే, కొండంతయుఁ బత్రియిడెడుకుశలులు
గలరే. కుచేల. ౧. ౧౧౦.

వి. బాలుఁడు; బాలిక.

సీ. దొర దాల్చురవణముల్ తొడుగఁడే భృత్యుం
డు కొండిక వ్రాయఁడే గురుఁడు వ్రాయ. రా
మలిం. ౩౫.

క. ఒండుకొద లేదు తూరుపుఁ, గొండపయిం బ్రొ
ద్దు పొడిచెఁ గొమ్మా యిఁక నేఁ, డెండఁ బడ
కుండఁ గూఁతుం, గొండిక యన కంపవల
యుఁ గూరిమి ననుడున్. యయా. ౪. ౧౨౬.

కొండికనగవు=మందహాసము. వరాహ. ౧౦. ౭౪.

కొండికవాఁడు=చిన్నవాఁడు, బాలుఁడు.

ఉ. ... ఇప్పుడీ, కొండికవాని నమ్మి పగగొలిది
కార్యమె మీకు శౌర్యమే. కు. సం. ౧౦.
౫౨౯.

కొండియుఁడు. వి. (√ కొండియము.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

ఉ. క్రూరుఁడు లోభియున్ శఠుఁడుఁ గొండియుఁ
డున్ జడుఁడున్ గృతఘ్నుఁడున్, నేరని
వాఁడు బొంకరియు నిందకు నోర్చునతండుఁ
బందయున్, ధీరత లేమి దుర్నయ మతివ్యసన
త్వముఁ గల్గువారలుం, జేరుప నుక్క భూపతి
కిఁ జెట్టయొనర్చు నరేశ్వరోత్తమా. భార. శాం.
౩. ౪౬౭.

సీ. కొండెకాఁడనఁగను గొండెగీఁడనఁగను గొం
డియుఁడనఁ బిశునుండు వెలయు. ఆం. భా.
౩. ౧౩. ప్రబంధ. ౬౭౩.

కొండీ. పి. కొక్కెము. (బ్రౌ.)

కొండీఁడు. విణ. (కొండెము+ఈఁడు-క. కొండెగ. త. కొండుణి.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండీనినాలుక రెండుగాఁ జీరెదునలఖగంబు
లఁ జూడు మపనినాథ. మార్క. ౨. ౯౫.

గీ. అనృతవాదుల కొండీల యన్యమంది, గాన్నభో
క్తల మర్యాద నడఁచువారి, విశ్వసించినవారిఁ
ద్రుంచివేయునట్టి, ఖలుల జిహ్వాలు గోతురు
కాలభటులు. శేష. ౩. ౩౩.

ద్వి. పికలుండు గొండీఁడు నెదకినమైన, నొకఁడు
మందున కైన నూరిలో లేఁడు. బస. పు. ౧. ౫౭౯
పం.

కొండుక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.)
విణ. (చిన్న; చిన్నవాఁడు.)

వ. ... అర్జునుకొండుకనాఁటిపరాక్రమగుణసం
పదలు వైశంపాయనుండు జనమేజయునకుం
జెప్పె... భార. ఆది. ౫. ౨౫౯.

వ. ... చిత్రాంగదుండు బాల్యంబున గంధర్వనిహ

తుండయిన వానికిం గొండుకవాని విచిత్రవీ
ర్యు రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి ... భార. ఆది. ౮. ౧౧౩.

ఆ. ... వారిలోఁ, బరశురాముఁ డాదిపురుషమూ
ర్తి, దండితాహితుండు గొండుక యయ్యును,
దద్దుణములందుఁ బెద్ద యయ్యె. భార. శాం. ౩. ౪౦.

కొండె(డియ). వి. స్త్రీ పురుషులు తలయొక్క పూర్వ
భాగమున వేసికొనెడుసిగ, ముందుసిగ.

చ. ... కొం, డెలపయి కమ్మ గ్రామ్యతరుణీతతి
డించిన పేఁపగంపలం, దళ మగు మన్న చెంగ
లువదండల ... ఆము. ౧. ౪౫.

గీ. కురులు సవరించి విరులతోఁ గొండెఁ గట్టి, మే
లుచందురకావిరుమాలు చుట్టి, సరిగెజిగివల్వ
మేన మెచ్చంగఁ దాల్చి, మెఱయుభూషల
నొడలిపై మెఱయఁజేసి. వేం. మా. ౮. ౨౮౫.

సీ. చందురులో నున్నకందుఁ దా మఱఁగించు తేవఁ
జెందలలకొండియలు చెలఁగ. విప్ర. ౧. ౬౭.

గీ. కేశబంధవిశేషాఖ్య గేయుఁ గొమ్ము,డి యన వెద
యన నూనెముడి యనఁ గొండె, యనఁగఁ
గీల్గం టనఁగఁ జొల్లె మనఁగ నచన. ఆం. భా.
౨. ౧౮౫. రా. వి. ౧. ౬౨.

కొండెఁడు. విణ. (కొండెము + వాఁడు) కొండెము
చెప్పువాఁడు, చాడీ చెప్పువాఁడు.

క. ధరఁ గాఁపు కొండెఁ డైనను, గరణాలను బ్ర
తుకు లేదు గదరా సుమతీ. సు శ. ౭౫. వేమ
న. ౩. ౧౮౯.

కొండెకత్తె(త్తియ). విణ. (కొండెము + కత్తె)
చాడీలు చెప్పునది. (ఆఁడుది-శ. ర.)

కొండెకా(గా)ఁడు. విణ (కొండెము + కాఁడు)
చాడీలమారి, కొండెములు చెప్పువాఁడు.

సీ. కుమతియుఁ జుట్టంబుఁ గొండెకాఁడు ప్రియుం
డు కరుణావిహీనుండు కార్యదక్షుఁడు ...
రామలిం. ౧౧.

ఆ. కొండెగాఁడు చావఁ గొంపదనుకఁ బోవ, వం
తు కింతె గాని వగపు లేదు, కొంకనక్క చావ
గొర్రె లేమిటి కేడ్చు ... వేమన. ౨. ౫౭. ఆం.
భా. ౩. ౧౩.

కొండెగీఁడు. విణ. (√కొండెము-క. కొండెగ.)
కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండెకాఁ డనఁగను గొండెగీఁ డనఁగను గొం
డియుఁ డనఁ బిసుగుండు నెలయు. ఆం. భా.
౩. ౧౩.

కొండె(డియ)ము. వి. (క. కొండె. త. కొండియమ్)
చాడీ, ఇతరులపై లేనిపోని నేరములు చెప్పుట, పై
శున్యము.

సీ. ... గురుజనంబుల, నిందించు టాగమనింద తదీ
యవిక్రయవిధి తద్విలేఖనము గొండి, యము
... గీ ... ఆర్యకోటి, నిరయహేతువులుగఁ జె
ప్పు నృపవరేణ్య. భార. అను. ౨. ౬౧.

గీ. విను మరక్షితమంత్రంబు విరిసిపోవుఁ, గొండి
యంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవు. నా. పంచ.
౧. ౧౮౮.

సీ వినఁగోరఁ డొకనాఁడు వీనుల కింపుగాఁ గొ
లువువారలమాఁదికొండెములను. మొ. రా. బా
ల. ౨౧.

సీ. అత్తమామల కెదురాడుదుశ్చారిణి వావివర్తన
లేనివాడవదినె, కొండేలఁ గొంపలు గూల్చు
పాతకురాలు బరి భిక్ష మిడనినిర్భాగ్యురాలు.
శ్రీరం. మా. ౫. ౩౮.

ఉ. ఓనృప నాపుఁ జూడ నలయుగ్మలి నీసుతు
నిజ మనోహరా, నూనవిలాసుఁ జూచి నిలు
పోపక పట్టిన లోను గామి నెం, తే నెగులూ
ని వానిఁ బొలియింపఁగ మాయలు పన్ని నిట్లు
కొం, డేనను ధర్మరాజులను నిక్కముగా మి
ముఁ జెప్ప నేటికిన్. సారంగ. ౨. ౨౮౪.

కొండెపుఁగొఱవి=కొండెములమారి.

ద్వి. మిండతలక్కత్తికి మిగిలినగొంట్లు,కొండెపుఁగొఱవులు... పండితా. పురా. ౧౧౬ పు.

కొండెపుఁదపసి=(కొండెములు చెప్పుముని)నారదుఁడు.

సీ. చలిగొండవెలిగట్టుచాయల గిలుబాడి కొండెంపుఁదపసిఁ గైకొనక చెలఁగి. గీ ... పాఁపరాయఁడు సెగడె నీప్రాంతమందు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

జ: కొండియుఁడు, కొండీఁడు, కొండెఁడు, కొండెకత్తె,కొండెకాఁడు, కొండెగీఁడు, కొండేలమారి.

కొండెవల. వి. చేఁపలు పట్టుటకు ఒక్కఁడే వేసెడు వల. (శ. ర.)

కొండేలమారి. విణ. (√కొండెము.) చాడీగొట్టు.

సీ. కడకుఁ బోయిన నొక్కకడఁ బరుండఁగ రాదు మఱిఁదలు కొండేలమారిబసివి. ఆహ. ౩. ౮౩.

కొండొక=కొండిక, కొండుక. విణ. (చూ. కొంచెము—సం. కుణక.) ౧. చిన్నవాఁడు; చిన్నది.

క. అకటకట యుత్తరుఁడు కొం,డొక కాంభోజుండునుం గడుఁ బాలుఁడు... భార. స్త్రీ. ౨. ౭౮.

సీ. ఇవ్విధంబునఁ గాంచి హృదయేశుమన్ననఁ జెనుచుచు నుండ నబ్బసరుహాక్షి, కొండొకసవతియు గురుతరధర్మరక్షణశీలత న్ననుగుణవిధేయ. రాఘవ. ౮. ౨౮.

౨. కొంచెము, అల్పము.

క. ద్యూతజ్ఞులదెసఁ గొండొక,ప్రీతియుఁ గలదు ...భార. విరా. ౧. ౨౦౭.

వ. ... కొండొకయు నుపేక్ష లేక ... భార. విరా. ౩. ౭౭.

క. దండిని బ్రహ్మాండంబులు,చెండులక్రియఁ బట్టి యెగురఁ జిమ్మెడుహరికిన్, గొండఁ జెకలించి యెత్తుట,కొండొకపని గాక యొక్కకొండా తలఁపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౮.

౩. పొట్టి, హ్రస్వము.

గీ. బాలుఁ డొక్కండు కొండొకకోల నేతఁ,బట్టుకొని ... భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

ఉ. కొండొకవాలమున్ గుఱుచకొమ్ములు నన్నవలైనవీనులున్ ...క్రాలఁగాఁ, దొండము లేని భద్రకరితో సెనయైనవనీవరాహమున్. విక్ర. ౩. ౭౫.

క్రి. విణ=ఒండొకఁ. ౧. ఇంచుక, కొంచెము.

క. ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక, నేతుం గపటమున నొవ్వనిజనంబులు నా,చేతిధన మెల్లఁ గొని చరి,భూతి యొనర్చిన విరక్తి పుట్టి వెడలితిన్. భార. విరా. ౧. ౧౯౬.

వ. కౌంతేయాగ్రజుఁడు గురుబలంబు గనుంగొని కొండొక విన్ననై వివ్వచ్చు నాలోకించి... భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౮.

౨. కొంచెమునేపు; కొంచెముదూరము.

వ. ...తొలంగఁద్రోవ రాని లేమికి నొండొకయుపాయంబు మది దోఁపమికిం గొండొక చింతించి...విక్ర. ౨. ౧౭౭.

వ. ఏనును భక్తిమయం బగుసాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి కొండొక దొలంగి... భార. విరా. ౧. ౧౩.

కొండొకనవ్వు=చిఱునవ్వు, మందహాసము.

గీ. అనినఁ గొండొకన వ్వొలయంగఁ జూచి,యింద్రనందనుఁ డాతని కిట్లు లనియె, నేను గలుగంగ నీ కేమి...భార.విరా. ౫. ౧౧౪.

కొండ్ర. వి. ఒకసారి చాలు చుట్టినకొలఁది గలపొలము, చుట్టుదున్నినచాలునడిమినేల; పొలము.

క. కురియు నెల మూఁడువానలు,సురభులు చన్నవిసి పితుకు సుకృతముజరుగున్,ధరఁ గొండ్రవేలు పండును, బరఁగుం బురుహాయుషంబు

ప్రజలకు నెల్లెన్. కాశీ. ౮. ౨౯౯.

గీ. వఱపుదోసంబు వాయంగ వాన గురియుఁ, గొండ్రలం బండు నారంభకోటు లెల్ల. భీమ. ౩. ౧౮౨. రా. వి. ౫. ౭౨. ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

ఒకకొండ్రయెత్తు=ఒకచాలుదున్ను.

సీ. ఓర్పునాఁగలి గూర్చి యొకకొండ్రయెత్తిన ఫణిరాజుతలగుట్టు బయలుపడ ద.కకు.౧.౧౨౯.

జ: కొండ్రకైదువు.

కొండ్రకైదువు. వి.(కొండ్ర+కైదువు)హలము, నాఁగలి.

గీ. కొండ్రకైదువుబల్లిదుకూర్మితోడు. రా.వి.౧. ౭౧. (శ.ర.పా.)

కొంత. స. (చూ. కొంచెము- కొంచెము + అంత) ఇంచుకంత.

క. కౌంతేయులబారిం బడ, నింతియు సిరి చాలు రాజ్య మెల్లను దారై, సొంత సనుఁ బెట్టుకొని యొక, కొంత యొసఁగిరేని నట్టికూ డేమిటికిన్. భార. శల్య. ౨. ౧౩.

గీ. క్రూరబుద్ధియై తోడఁగినఁ గొంత కొంత, విని యు వినమి ... దశకు. ౧౧. ౧౩౬.

వ. అమ్మంత్రిమాటను గొంత గాఁ బ్రసంగించి యిట్లనియె. దశకు. ౧౧. ౭౭.

కొంతము. వి. (సం. కుంతః. ప్రా. కొంతో. క. కొంత. త. కుందం.) ఈఁటె, బల్లెము.

క. ఎంత జితేంద్రియు లైనను, నెంత సదాచారులైన నేకాంతమునం, గాంతలసంగతి నుండినఁ, గంతునికొంతాలపాలు గా కుండుదురే.విక్ర. ౩. ౬౦.

క. గొం తాన నొకఁడు బెబ్బులిఁ, గొంతానం జిదిమి మెచ్చికొనఁ జేసినచో ... శుక. ౧. ౧౭౨.కు.సం.౧౧.౬౯౬.

కొంతపుమొగ్గరము = కుంతాకారముగా నుండు వ్యూహము.

సీ. పొలుపొందఁగా నెల్లఁ బూచినవిధమున మును కొని కొంతంపుమొగ్గరంబు. కు. సం. ౧౧. ౬౬౦.

విరికొంతపువేల్పు=పుష్పాయుధుఁడు,మన్మథుఁడు.

క. అంతట నొకనాఁ డింతులు, సంతసమునఁ గొల్వఁ బైఁడిజగ్గి లెపైఁ జే,మంతులమాడువులో విరి, కొంతపువే ల్పనఁగ రాజు కొలువున్నయెడన్. యయా. ౫ ౮౫.

కొందఱు. స. బ. (చూ.కొంచెము- 'కొంత' శబ్దమునకు మహన్మహత్యర్థకరూపము) కొంతసంఖ్య గలవారు.

మ. మును నీనెన్నితి విక్రమాఢ్యు లని మమ్ముం గొందఱన్ ... భార. ద్రో. ౨. ౨౯౮.

చ. ... చిట్టకంపుఁద్రాగుడు గని సన్నల న్నగిరి కొందఱు పాంథుఁ బ్రపాప్రపాలికల్.ఆము. ౨. ౫౯.

గీ. అంప జెండఱు కొందఱు ముందఱు యన...శకటరేఫంబు లుడురాజ శకలమూలి. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

కొందలపడు. అ. క్రి. (కొందలము+పడు) ౧. కలఁతపడు, సంక్షోభించు.

(సైంధవునిమాటలు) క. పెదవులు దడుపుచుఁ గాళ్లున్, గుదివడ వడఁకుచు మనంబు గొందలపడఁగా, నిది యేటిమాట లాడెదఁ, దుదిఁ బార్థుఁడు గాసకుండఁ దొలఁగన వలయున్. భార. ద్రో. ౨. ౨౯౨.

చ. నలువురు గుప్పగుప్పనను నాలుగుమూలలనుండి దూఁకి పిచ్చలవిడిఁ బొఱసాగినను సాహస మొప్పఁగఁ దద్విభుండు గొందలపడి చూచి వీ రెవరు దాఁచక చెప్పుము చెప్పకున్న నగ్గలమున నిన్వధింతు నని కత్తిని దా నొఱ దూసి పల్కినన్. హంస. ౩. ౧౧౦.

౨. దుఃఖించు, శోకించు.

చ. అలఘుఁడు వాలి రామవసుధాధిపుఘోరశిలీ

ముఖంబుచే, నిలిగినవేఁడిమాట విని యెంతయు నుల్లము జల్లనంగఁ గొం,దలపడి తార యంగదుఁడుఁ దాను మహీస్థలి వ్రాలి...భా. రా. కిష్కి. ౨౭౭.

క. అందులకుఁ జాల భయపడి, యందఱ మడుగులకు వ్రాలి యతిదీనతతోఁ, గొందలపడ నపుడాతని, డెందము గైకొనియె నక్కిటికపుం దెంపునఁ. విజ. వి. ౨. ౫౭.

కొందలపఱుచు. స. క్రి. (√ కొందలపడు) కలఁత పెట్టు.

క ...విభుం డమానుష తేజో,ఘనుఁ డగుసహదేవుఁ గనుం,గొని యిట్లను వగలు మిగిలి కొందలపఱుపఁ. భార. విరా. ౧. ౯౭.

కొందలపాటు. వి. (√కొందలపడు.) కలఁత, సంక్షోభము.

సీ. అందంద కదిరెడుకొందలపాటుచేఁ దలఁకుచు ననికికి నిలుకడయును. భార. విరా. ౨. ౩౦౫.

చ. ముదిపాలదిండిచేటు తమమూఁకల కొందలపాటు వేల్పుమ,న్నె దొరలగెల్పునీటు గని...ఉ. రా. ౪. ౩౦౬.

కొందలపెట్టు. స. క్రి. (కొందలము+పెట్టు.) ౧. కలఁత నొందించు, కలవరపెట్టు.

సీ. రాజ్యాంగములయందు రమణ మమత్వంబు ప్రబలమై పాటునఁ బడఁగ నీక, డెందంబు నెవ్వగఁ గొందలపెట్టెడు నకట ... మార్క. ౬. ౨౨.

క. మీవెంట వత్తునే నై, రావణనాగంబు నెక్కి రయ మొప్పంగా, దేవగణంబులతోడను, గోవిందునిమంద లెల్లఁ గొందలపెట్టఁ. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౦౩.

౨. బాధపెట్టు.

చ...నీ,వలన వరంబు లిట్లు గని వాలినదైత్యుఁడు మమ్ము నింక నే,కొలఁదుల నైచునే కరము కొందలపెట్టక యెట్లుఁ గావునం, దలఁపు మొకింత శాత్రవవధంబువిధంబు త్రిలోకనాయకా. హరి. పూ. ౪. ౨౨.

కొందలము. వి. (త. కొందళం.) ౧. క్షోభము, కలఁత.

మ. కలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడెసం, చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం,దల మందెం ద్రిదశేంద్రుపట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె ... భార. విరా. ౪. ౧౭౨.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁ గష్టము పాటు వచ్చినం, గొందల మంది పాండువిభుకోడలు దవ్వుల నున్ననన్ను గో,విందుఁడ కావు మంచుఁ బిలువించుట యూఁగఁగ రానియప్పు వో, తెందలపోయ త్రేఁ గయి చలింపక యున్నది యెప్పుడుఁ మదిఁ. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౨౯.

౨. సంతాపము, విచారము.

చ. కలఁగుచు నేయుపాయమును గానక నిన్నును నీతనూజుఁ గొం,దలమున విక్రయించు పనుధాధవుఁ డెవ్వరికైనఁ జెచ్చెరఁ. హరిశ్చ. ౩. ౨౫౯.

౩. బాధ.

చ. ... తనకుఁ దోడ్పడువారలు లేక నఁ మదిం, దలఁపఁడె యత్తఱిఁ రిపువధంబున కొద్దము తండ్రి యేను గొం,దలమునఁ బొందకుండ నని తాఁ బలుమాఱును జీర కుందునే. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౭.

సీ. ... కొందలంబు, సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

౪. సందియము, సంశయము.

క. కొందఱు గలఁ డందురు నినుఁ, గొందఱు లేఁ డందు రతఁడు గుణి గాఁ డనుచుం, గొందఱు గలఁ డని లేఁ డని, కొందల మందుదురు నిన్ను గూర్చి మహాత్మా. భాగ. ౭. ౨౨౫.

జః కొందలపడు, కొందలపఱుచు, కొందలపాటు, కొందలపెట్టు, కొందలించు.

కొందలించే=కొందలపడు. (√ కొందలము.)
(కలఁతపడు.)

వ. అప్పుడు పందికదుపులవెనువెంటం దవిలి కొం దలింపం జిందఱవందఱగాఁ జేసి యేసి యట చనఁ జన...ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కొందాఁక. అవ్య. ద్రు. (కొంత+దాఁక) కొంతప ర్యంతము, కొఁతవఱకు.

మ. కులకాంతాకరసంగమంబు మఱియుం గొం దాఁక నాకాంక్షసే,యులలాటాక్షుని ... వ రాహ. ౬. ౨౭.

కొందు. స. క్రి. (త. కొందు=పొడుచు) పొడుచు.
('నజ్జుగా నఱకు,నలినలిగాఁ గొట్టు' శ.ర,బ్రా.)

గీ. పొదమున నైదుతూపులపాదుసాహి, తమ్మిదో దుమ్మిఁ గొంది డెందమ్ము గ్రుమ్మి, క్రమ్ముకొని దొమ్మి సేసిన సొమ్మసిల్లి, యమ్మహామహుఁ డి ట్లను నెమ్మనమున. ఉ. రా. ౭. ౪౫౬.

కొంప. వి. లొంప, అల్పగృహము, బీదయిల్లు; ఇల్లు.

సీ. ... అల్పగృహము, కొంప లొం పనఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౧౪.

సీ. అరిభయంకరలంక యం బేదకొంపయే కోపిం చుకొనిపోయి కొఱవిఁ జూఁడ. రామా. ౭. ౭.

శా. కొంపం బోరుదయించి రావు గద నాకుం జెప్పుమా నీకథల్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౫.

(వ్యవ.) ఇంతపని చేయుటకు నీకొం పేమి మునిఁ గినది. వాఁడు దానికొంప తీసినాఁడు.

జః కొంపచెఱుపు.

కొంపచెఱుపు. విణ. (√కొంప)-కొంప చెఱుచు వాఁడు-పలుగాకి, దుష్టుఁడు.

గీ. కొంచె కనుమూలమును దూబ కొంపచెఱుపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

కొకిబికి. విణ. వికృత మైనది.

సీ. కొకిబికి వేసంపుగూనిమూఁపులమీఁద మూఁడు పంగలయూఁతె మోపినాఁడు. మనుచ. ౪. ౭౩.

ప. ... కొకిబికిమొకంబునఁ జికిబికివెండ్రుకలు జూంజాఱుఁగొప్పునం జెదరి యుప్పరం బెగ య...విప్ర. ౪. ౨౪. జాహ్నవీ. పీఠి. ౨౦.

కొకిబికికాలు=తప్పటడుగు, తప్పునాట్యము.

క. తకిట తకతక యటం చని, యొకజతి యేడక్షు రాల నున్నది యది యా,దికి సరిపడ నటి యింపుము, గొకిబికిగా నైన బిరుదు గొనుమా వెన్కన్. పార్వ. ౫. ౧౯౯.

కొక్కరాయి. వి. (త. కొక్కు) బలాక, కొక్కెర.

సీ. పొటిపిట్ట యుల్లంకి పొన్నంగి తీతువు గున్నం గి యేట్రింత కొక్కరాయి. ప్రబంధ. ౨౩౪.

సీ. ... బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కరాయి యనఁ జెంపెక్కెను...ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కరించే. స. క్రి. (క. కొక్కరిసు=౧. పరిహా సము చేయు. ౨. బెదరించు.) ౧. (కోఁతులు) వెక్కి రించు; వెక్కిరించు.

(వానరవర్ణనము.) ద్వి. కొనచెవుల్ జిక్కించి కొక్కరించుచును...రం. రా. సుం. ౨౭౪పం. ౫ పం.

(నటవర్ణనము) ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివ ర్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరిం చుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧ పం.

౨. బెదరించు, జడిపించు.

చ. మనుకులచంద్రుఁ డట్టియెడ మాతలి దెచ్చినవా సవీయకాం,చనరథ మెక్కి యొక్కడినచా పముతోఁ బ్రతిఘాచలద్విలో,చనములతో యుగాంతయమశాసను నైవడి మించుపేల్పు లకన్, గనుఁగొని కొక్కరించుదశకంఠు నెదు ర్పడి పోరుసయ్యెడన్. దశా. ౭. ౨. ౧౫౧.

౩. (పశువులు) కాళ్లతో కల్లగించు.

గీ. కుళ్ళులై యున్నయెరువెల్లఁ గొక్కరించి. నా. పంచ. ౩. ౫౧. (శ. ర. పా.)

జ: కొక్కరింత.

కొక్కరింత. వి. (√కొక్కరించు.) కొక్కరించుట. (శ. ర.)

కొక్కి=గొగ్గి. విశే. ఎచ్చుతగ్గులు గలది.

సీ. కాంతరో నీతావికావి వాఁ విటు వానికొక్కి దంతంబుల నొక్కఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

వి. విషమస్థితి.

చ.... ఫణిపుంగవుఁ జేఁదు దలంగ మట్టి దిక్కులు పగిలించి బ్రహ్మ నొకకొక్కికిఁ దెచ్చెద మీ క్షణంబునన్. మై. ౩. ౩౬.

కొక్కిరిబిక్కిరి. వి. చీకిలిమాకిలి, వంకరటింకర.

ఉదా: వాని వ్రాఁత కొక్కిరిబిక్కిరిగా నుండును.

కొక్కిస=కొక్కెస¹. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ. ... కక్కి కొక్కిస డొక్కర... ఆది యగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯. ప్రబంధ. ౭౯౦.

కొక్కు¹. వి. పందికొక్కు.

సీ. ...కొక్కన గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ. గీ. మూషికాభిధ లగు...ఆం. భా. ౨. ౭౬. రం. రా. సుం. ౨౬౪ పు. ౨౭ పం.

ఆ. కొక్కు తిండియాసఁ జిక్కి చచ్చినయట్లు. వేమన. ౧. ౨౦౧.

జ: కొక్కురౌతు.

కొక్కు². వి. ఒకానొకయాట. (వా.)

కొక్కురో(రొ)కో=కొక్కొరోకో, కొక్కొక్కొ, కొక్కొక్కో. వి. కోడికూఁతయొక్క అనుకరణము.

గీ. అప్సరస్త్రీనికేతనాభ్యంతరములఁ, గొక్కురోకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

క. కుక్కలు విదిల్చి లావులు, ముక్కునం దువ్వి మోదమునఁ గంధరముల్, మిక్కిలి దిక్కు గనుంగొనఁ, గొక్కురొకో యనుచుఁ గోళ్లు కూయం దొడఁగెన్. శుక. ౧. ౧౪౫. నైష. ౮. ౭౯.

కొక్కురౌతు, కొక్కుహుజోమాదు. వి. (√కొక్కు.) మూషకవాహనుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

గీ. గుజ్జువేలుపు పిళ్లారి కొక్కురౌతు ... అన వినాయకునకుఁ జేళ్లొప్పును సుగంధికుంతలేశ. ఆం. భా. ౧. ౪౩. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧.

కొక్కెర. వి. పెద్దకొంగ, మహాబకము; బలాక.

వ. ఒక్కమహాబకంబు వచ్చె. అది పద్మభవునకుం బ్రసాదపాత్రం బగుచు నాళీజంఘుండను రాజధర్ముండు నను పేళ్లం బరఁగు. ఆకొక్కెరకు నమ్మఱ్ఱి నివాసంబై యుండు...భార. శాం. ౩. ౪౭౮.

ద్వి. కొక్కెర బెగ్గురు కొంగ రాపులుఁగు, కక్కెర యాఁడెలు కన్నియలేడి, నెలిచె లావుక యాదివేర్వేఱుజాతి, పులుఁగు లన్నిటిఁ బొరివుచ్చి ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౨౯.

సీ...బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కరాయి యనఁ బెంపెక్కను...ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కెస¹=కొక్కిస. వి. మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కలియక తాఱుమాఱుల డింకి దొరలించి మిసిమినుద్దొడలఁ గొక్కెస ఘటించి. కటివేల్పు శతకము. ౫౭. (చి. ని.) మల్లుపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౮౭ పం.

కొక్కెస². వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర.)

కొక్కొక్కొ=కొక్కురోకో.

క...కొక్కొక్కొ యనుచుఁ గోడి కూయఁ దొడంగెన్. వరాహ. ౪. ౧౬౪.

కొక్కొరో(రొ)కో=కొక్కురోకో.

ఉ...బెట్టాసెఁ గొక్కొరోకో యని కుక్కుటస్వర

దకుంభికకంఠకఠోరనాదముల్. విక్ర. ౬. ౭౩.

సీ. కొక్కొరొకో యని కుక్కుటంబులు కూసె. కాశీ. ౩. ౨౩౪. (శ. ర. పా.)

కొక్కొక్కొకో=కొక్కురొకో.

శా. కొక్కొక్కొకో యని కుక్కుటచ్ఛటలెలుంగుల్ రెచ్చె నల్దిక్కులన్. బహు. ౩. ౯౪.

కొజ్జా. వి. (హిం. ఖోజా.) షండుఁడు, రాణివాసపుఁగావలివాఁడు.

సీ. వీథులఁ దిరుగంగ వెసఁ దలారులు పట్టి కొజ్జాను జేసిరో... భోజరా. ౪. ౩౧౯. వేంక. మాన. ౩౧. (ఖొజ్జా. ముద్రి.)

కొటారము=కొటారు.

(కళ్లము)

క. వింటె యిటువంటి త్రిమ్మరి, పంటకొలంబునకె కాదు పాటింపఁగ వ్రాల్గంటులఁ గలదా సొబగుల, పంటకొటారంబు కళలపంజర మనఘా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౭.

గీ. తోఁట చేను కొటారంబు దొడ్డి యనెడు, నాసలన్నియు నిసుమంత లయ్యె...వసు. ౨. ౧౪౯.

జ: కొటారి.

కొటారి. వి. (కొటారము+ఇ) ఉగ్రాణపువాఁడు, కోష్ఠాధికారి. (శ. ర.)

కొటారు=కొటారము, కొట్టరువు. వి. (సం. కోష్ఠాగారమ్. క. కొట్టార. త. కొట్టారమ్.) ౧. కొట్టు.

సీ. ... కొటారు. గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౪.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ బియ్యపుగరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౭.

౨. ఉప్పు మొదలగునవి రాసులుగాఁ బెండెడుచోటు, కళ్లము.

ఉదా: ఉప్పుకొటారు, మొ.

ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృశ్యమౌక్తిక, వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ గొటారుల నొప్పుతామ్రపర్ణీతటమట్లు జీర్ణదళబృందసమావృతపాండురప్రసూ, నాతిమకోష్ఠమూలముల నర్థి నెసంగుమఘాకపాలముల్. మనుచ. ౩. ౮౦. వసు. ౧. ౯౪.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

సీ... జూదరి యెవ్వెరాసె గాతలకొటారు, మగని కంటి నెరసు... చెన్న. ౨. ౨౪.

చ... ప్రాయపుంగలిమికొటారి దే కద జగాజిగి హైఁడిపెటారి మారుచే, నలుకటారి యంచు శకటారి నుతించు మిటారి మించుగన్. ముకుంద. ౩. ౨౦౬.

కొటి(ట్టి)క¹. వి. (సం. కుటీ. త. కుడి). గ్రామము; పట్టనము.

గీ. పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్ము నాఁగ, నూరనఁగ గ్రామనామంబు లొప్పుచుండు. ఆం. సం. స్థా. ౪.

సీ. నిటలాక్షుగుడి లేనికొటిక నున్నయతండు నిల్ల డధన మీక యేఁచునతఁడు. జై. భా. ౧. ౮౬.

ద్వి. ఈకొట్టికకు విప్రుఁ డెట్లు చేరెడిని, గ్రక్కున బ్రతుక నేగతి గల దింక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౨౭ పం.

సీ. జక్కులరాయిక్కఁ జొక్కునెక్కటియుద్ది కడిఁది ముక్కొటికసోఁకుడులవెగులు. అచ్చ. రా. బాల. ౮. (ముక్కొటికసోఁకుడులు=త్రిపురాసురులు.)

కొటిక². విశ. వామనుఁడు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కఱచ కొట్రు కురుఁజు కొటిక కుసుని...అవఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

కొటికాఁడు=కొట్టికాఁడు. (√కొటి)

(వధ చేయుకింకరుఁడు.)

ఉ...కుమారుఁడు కౌరి నెమ్మదిన్, గట్టిగ నిల్పనప్డు గొటికాండ్రు కృపన్ వలకాలిపిల్లవ్రేల్, ముట్టఁగఁ గోసి మంత్రిపముందటఁ బెట్టి కృతప్రణాములై. జై. భా. ౮. ౪౧. (శ. ర. పా.)

కొట్టకొన. వి. (√కొన) అన్నిటికి కొన. (శ. ర.)

కొట్టడి(డీ). వి. (సం. కోష్ఠః. ప్రా. కొట్ఠ. త. కొట్టడి.) సరకు లుంచెడుగది, కొట్టు.

చ. పరఁగెడుఁరస్తుకొట్టడులు భద్రముగా నొగి బీగముద్రలన్, గరిమ నొసర్చి ... హంస. ౧. ౧౧౯.

సీ. గౌళముల్ పచ్చాకు కచ్చూరములు చాల నించినకొట్టడీ ల్మించి యేఁగి. హంస. ౧. ౭౧.

కొట్టము=కొట్టాము. వి. (సం.గోష్ఠమ్.ప్రా. గొట్ఠం) ౧. గోవులు ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మొదలగువాని నుంచెడిసాల, పశుశాల; శాల, చావడి.

ఉ. ఏ నీకు నేమి సెప్పిన మహీపతి బొంకుగ నెంచు నెందు రాజానుమతంబు ధర్మ మని యంద్రు గదా బుధు లైన నేమి యొద్దీనె నటన్నఁ గొట్టమున నేర్పడఁ గట్టు మటన్న చంద మేకాసఁగ నయ్యె... సారంగ. ౨. ౨౭౬.

సీ. పాడు వైవమువ్వంచఁ బొలుమనట్లుగ నేనుఁగులకు గుఱ్ఱములకుఁ గొట్టములును. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ. ... తగు శాల కొట్ట మంచనఁగ నభవ. ఆం. భా. ౨. ౧౩.

గీ. మమ్మర మైనయారివేరమ్ము మవికిఁ బుట్టి యతఁ డేఁగెఁ దలవరికొట్టమునకు. వైజ. ౪. ౬౬.

౨. కొట్టు, సరకు లుంచెడిగది.

గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౫.

కొట్టరువు=కొటారు. వి. ధాన్యాదు లుంచెడికొట్టు.

ద్వి. బోరన మ్రోయుచప్పుడు వినఁబడఁగ, సౌరాష్ట్రనాథుఁ డాశ్చర్యం బెలర్పఁ, దివిరి కొట్టరువుగాదియ వ్రచ్చికొనుచు, భువిఁ బ్రతిష్ఠం దన్యొ... బస. పు. ౬. ౬౭౧ పం.

ద్వి. ... సోమేశుఁ డాదివముతోల్లాడు, మడఁపులేఖయు నందిపడగయుఁ గొమమఁ, బడివారి క్రియఁ బట్టపగ లె రేతెంచి, కొట్టరువునఁ బళ్లు గొలిపించుచుండ. బస. పు. ౬. ౬౮౭ పం.

కొట్టాము=కొట్టము.

(పశుశాల)

క. సానులకు గబ్బిబెబ్బులి, పూని కనుంగొనిన వాఁడు పోనీఁడు గదే, హాని యొనరించు హాలత, కూన సరగఁ బ్రాతిపొమ్ము కొట్టామునకున్. చంద్ర. వి. ౨. ౬౮.

కొట్టి(టి)=కోటి². (చూ. కొట్టికాఁడు, కొటికాఁడు.)

జ: కొటికాఁడు, కొట్టికత్తె, కొట్టికాఁడు.

కొట్టికత్తె. స్త్రీ. (√ కొట్టి) పరిచారిక, సేవకురాలు.

వ... గుత్తులకొమ్మచిగుళ్లు వలవంత వేఁడిమిం బొరలుకాంతలయిగురుఁబాన్పులకుఁ గొట్టికత్తెలు పుడికినన్... పూఁచినయశోకభూజాతపోతంబులును... కేయూర. ౪. ౫౦.

కొట్టికాఁడు=కొటికాఁడు. వి. (√ కొట్టి) వేగులవాఁడు, చారుఁడు.

క. హారిణాజినోత్తరీయుఁడు, నిరాయుధుఁడు నగుచు నతని నెల వగునడవిన్, బోరఁ గొట్టికాండ్రు డక్కమఁ, బరికించి యెఱింగి కలమఁ బడి కూఁత లిడన్. ఆము. ౩. ౨౬. ('కోటికాఁడు' పాఠాంతరమని శ. ర.)

వ... మృగములు నెలవకుటకు హరిచ్ఛదచ్ఛటావృతశిరస్కటిధనుష్కోటు లై కొట్టికానిం బోనవెట్టుకొని యెదురుమాటలు గాకుండ నుండి... మనుచ. ౪. ౩౭.

కొట్టించు. స. క్రి. (√కొట్టు¹) కొట్టఁజేయు.

(పడఁగొట్టించు.)

సీ. నట్టింట దేవళ్ల పెట్టెఁ బెట్టినదిన్నఁ గొట్టించి వెసఁ బందిగూఁడు చేసె. శుక. ౩. ౫౦.

(మ్రోఁగింపఁజేయు)

వ... పణవమృదంగదుందుభి ప్రముఖతూర్యంబులు

గొట్టించియుఁ గావళులు పట్టించియు...మను
చ. ౪. ౩౭.

కొట్టివేయు. స. క్రి. (√కొట్టు¹) ౧. పడఁగొట్టు, కూల్చు.

క. దళవాయితోడఁ గోటను, నెలుపటియిల్లిలు గొ
ట్టివేయించి పిరంగులు లగ్గంబులమీఁద,న్నిలి
పింపఁగఁ బనిచి నిగుడు నెవ్వగతోడన్. కువల.
౩. ౩.

౨. తగ్గించు, తీసివేయు.

(వ్యవ) వడ్డి కొట్టివేసి నాయొద్దనుండి మూలధనము మాత్రమే పుచ్చుకొన్నాఁడు.

౩. (గణిత) వ్యవకలనము చేయు.

ఉదా: ఎనిమిదిలోనుండి మూఁడు కొట్టివేయఁగా అయిదు మిగులును.

౪. అననుకూలముగా పరిష్కరించు.

ఉదా: వ్యాజ్యము కొట్టివేసినాఁడు.

కొట్టు¹. స. క్రి. (త. కొట్టు) ౧. తాడించు, ప్రహరించు.

క. జననాథ యేమి చెప్పుదుఁ,గనలుచు నవ్వగ్గుతోప
సి కటము లదరఁగాఁ, దనచేతి నాగబెత్తముఁ,
గొని పసరముఁ గొట్టినట్టు గొట్టె నదయుఁడై.
మనుచ. ౪. ౭౫.

వ...సముల్లోలకల్లోలహల్లీసక ప్రభూతఘుంఘూ
నిలంబులు చఱచి కొట్టినం గూలువారును ...
వరాహ. ౭. ౫౯.

(క) చఱచు.

చ.పొలమరు లందుఁ గూఁత లిడ భూసురు లన్నది
వార్చి వార్చి మ్రాఁకులతుద లెక్కి చప్పటులు
గొట్టి యదల్పఁగ...ఆము. ౩. ౨౨.

(చ)-కొట్టి-వాయించు, మ్రోఁగించు.

ఉదా: డంకాకొట్టు, డప్పుకొట్టు, జేగంటకొట్టు.

౨. (కొట్టి) చంపు.

ఉ. ...దైత్యుల నూఁచముట్టుగాఁ, గొట్టినశౌర్య
ధుర్యునకుఁ గోసలరాజతనూజనెయ్యపుం, బట్టి
కి రామభద్రునకుఁ బైపయిఁ జేకుఱుఁగాక భ
ద్రముల్. జై. భా. ౬. ౫౫.

గీ. ... హాయి యనుచు, నిందిరను గూడియుంటి
వీ వింటికన్న, గుడి పడిల మంచు యవనులఁ
గొట్టవయ్యా. సిం. నార. ౨.

౩. కూల్చు, పాడుచేయు.

గీ...చుట్టు,ముట్టి బెట్టుగఁ దురకలపట్టనములు,
గొట్టి సాధించ నలవు గగ్గోలుపడఁగ. కృష్ణ.
౨. ౯౬.

౪. వెళ్లఁగొట్టు, పోఁద్రోలు.

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ, బట్టితిరి తదీయ
భార్యఁ బాండవులకుం, గొట్టితిరి వారు మను
పఁగ,నెట్టన భరియింప వలెనె యీప్రాణము
లన్. భాగ. ౧. ౩౧౨.

గీ. ఇటుల నయ్యంబ మనసులో నీసుఁ బెట్టి, యాఁ
కలిని గట్టి దప్పుల నవలఁ దట్టి, నిద్దురను గొట్టి
వైరాగ్యనియతిఁ బట్టి, యుగ్రతపమును జే
యుచు నుండె నచట. పార్వ. ౪. ౪౨.

౫. పగులఁగొట్టు, బ్రద్దలుగొట్టు.

సీ. నీళ్లు వెల్లువగట్ట నికటాగ్రహారధరామరుల్నా
లికేరములు గొట్ట. శుక. ౩. ౪౪౨.

౬. కొఱికివేయు.

చ ... అవ్వని నేమఱి నిద్రవోవఁగా, నెలుకలు
గొట్టె నేమొ సిగలు...కకు. ౫. ౧౭.

(వ్యవ) పుస్తకము లన్నియు చెదలు కొట్టినవి. చిమ్మట చీర కొట్టివేసినది.

౭. చేయు, కావించు.

మ. భరమై తోఁచుకుటుంబరక్షణమునఁగాఁ బ్రాల్మా
లి చింతన్ నిరంతరతాళీదళసంపుటప్రకర
కాంతారంబునం దర్థపున్, దెసవాటుల్ ద
గి కొట్టి తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా, విర
నుండై కొంతంబనున్ గుకవి పృథ్వీభృత్స
మీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯.

ఉ. ...వనిఁ దెరువాటులు గొట్టి కొట్టి మేన్, స్వాం
చి విరక్తిదాసరివి నిన్నఁగదా యయినాఁడ
వు...ఆము. ౬ ౪౦.

౮. ఛేదించు.

ఉదా: పూలతోను కాయలతోను ఉన్న చెట్టు కొట్టఁగూడదు.

౯. ఇది ప్రేరణార్థమందు 'చేయు' ధాతువవలె కొన్ని తుమున్నర్థకముల కనుప్రయుక్తమగును.

ఉదా: చెడఁగొట్టు, పోఁగొట్టు, చెదరఁగొట్టు, విడఁగొట్టు, మొ.

౧౦. అనుకరణశబ్దముల కనుప్రయుక్తమై 'ఉచ్చరించు, అను, పలుకు' అనెడియర్థము నిచ్చును.
(చూ. రాకొట్టు, చీకొట్టు, కిలకొట్టు, కిచకొట్టు, బుసకొట్టు, ఊఁకొట్టు, మొ.)

౧౧. ఆడు, తిట్టు.

ద్వి. ఈసాన్నలాపురి యిటు గాలకుండఁ, జేసిన
వాఁడె పో శివయోగివర్యుఁ,డనుచు వీతిఁడిగొ
ట్టు లందఱుఁ గొట్ట, వినుచుండె రామయ్య వి
న్నఁదనమున. ప్రభు. ౩౮౩ పా. ౨ పం.
(చూ. పద్యప్రభు. ౩. ౪౧ పా.)

అ. క్రి. ౧. తగులు, తాఁకు.

తరల. అరిగి తత్కపటంపుధేనువు నల్లనల్లన మళ్ల
లోఁ, దిరుగుచుఁ వడి గాలి గొట్టినఁ ద్రెళ్లు
చుఁ మఱి లేచుచుఁ. వరాహ. ౧౦. ౩౮.

(వ్యవ) వానికి వడ గొట్టినది, ఎండ కొట్టినది, బిడ్డకు సందు కొట్టినది, మొ.

౨. ఎక్కువగా కలుగు.

సీ. ... పార్థివేంద్ర, యాఁకలి గొట్టి నే నడిగిన
యన్నంబుఁ బెట్టింపుము ... దశా. ౬. ౭౧.

వి. ౧. దెబ్బ, ప్రహారము; తాఁకుట.

గీ. ఇట్లు కొట్టినకొట్టున నెత్తువాఱి, పుష్పకోమలధవ
ళకపోలతలము, కరుణ పుట్టించె రాహువు గ
ఱచి విడువఁ, దొరఁగునెత్తురుతోడిచందురునిబ
గిది. వరాహ. ౨. ౧౩౪.

గీ. కలికిచందోయి నెదిరెడికలన నేమొ, గంధగజ
కుంభపాళికిఁ గలిగెఁ బెట్లు, కలిగె బంగారు
బొంగరమ్ములకుఁ గట్లు, కలశముల కెల్ల మును
మున్నె గలిగెఁ గొట్లు. ఇందు. ౨. ౧౮౯.

చ. మిడిమిడిమొండకొట్టునను మేనులు పెట్లుచు
నుండ నేలపై, నఱుగుల దుమ్ము కుమ్మువలె నంటు
కొనఁ...వాల్మీకి. ౨. ౯౦.

౨. దండోపాయము.

సీ. ...కొఱలు నవలఁ, జతురుపాయంబులసంజ్ఞయై
మం చీగి వేలు కొట్టిన నాల్గు వేలువేల. ఆం.
భా. ౨. ౧౯౦.

కంపుకొట్టు=వాసనవేయు.

దారులుకొట్టు=దారిదోఁపిడి చేయు.

అచ్చుకొట్టు=ముద్రించు.

సున్నముకొట్టు=వెల్లవేయు.

డాబులుకొట్టు=బడాయులుకొట్టు, బడాయిమాటలాడు.

ఈఁతకొట్టు=ఈఁదు.

ఊరుకొట్టు=ఊరు దోఁచుకొను.

వానినోటిలో మన్ను గొట్టినాఁడు=వానిజీవికకు భంగము కలిగించినాఁడు.

కొట్టినపిండి=బాగుగఁ దెలిసినది, అతిపరిచితమైనది.

ఉ. కోమలి నాకు నెట్టియెడఁ గొట్టినపిండి సమస్త
లోకముల్, నీమది కింపులైనయవి నిర్భరశ
క్తిని దే సమర్థుఁడఁ. కళా. ౬. ౩౬.

ఉదా: రామాయణము వానికి కొట్టినపిండి.

జ: కొట్టించు, కొట్టివేయు, కొట్టుకొను, కొట్టుపడు, కొట్టుమిట్టాడు, కొట్టుమిట్టిపడు, కొట్టులాట, కొట్టులాడు, కొట్లమారి.

కొట్టు[2]. వి. (సం. కోష్ఠః) సామగ్రు లుంచెడుగది.

సీ. కొట్లు బేహారులగొనబుటంగడులంద తఱచు
గా గొందెము ల్తలుపులంద. అచ్చ. రా. బా
ల. ౪౭.

కొట్టు[3]. వి. ఒకానొక చెట్టు.

వ...కొడిసెల నొడిసెల నందుగుల నిందుగులఁ గ లుగొట్లఁ గొట్ల...పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కొట్టుకొను. అ. క్రి. (√కొట్టు[1]) ౧.సంచలించు, కదలు.

(వ్యవ) గాలిలో బట్ట కొట్టుకొనుచున్నది.

౨. ఆందోళించు, డోలాయమానమగు.

(వ్యవ) కొడుకే మగునో యని వానిప్రాణాలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

౩. శ్రమపడి పనిచేయు.

(వ్యవ) నీ వెంత కొట్టుకొనినను ఇంతకంటె నెక్కువ ధనము రాదు. కొట్టుకొని కొట్టుకొని వచ్చి వాఁడు గనుక పండుకొనినవెంటనే వానికి నిద్ర పట్టినది.

౪. బాధపడు.

(వ్యవ) వంట కొంచె మాలస్య మైనయెడల పిల్లలు ఆఁకలిచే కొట్టుకొందురు.

సా: బఱ్ఱ కొట్టుకొనిపోవుచుండఁగా పోఁగులకే డ్చినట్లు.

(వాడుకలోని విశేషప్రయోగములు.)

వాఁడు వాకిటఁ గొట్టుకొనుచున్నాఁడు కొంచెము బిచ్చము వేసి పంపుము. వారును వీరును కొట్టుకొనుచున్నారు. ఉప్పెనచే ఊళ్లు కొట్టుకొని పోయినవి. పేలపిండి గాలికి కొట్టుకొనిపోవుచున్నది. ప్రవాహములోఁబడి వాఁడు కొట్టుకొని పోవుచున్నాఁడు.

కొట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (కొట్టు[1] + పడు) ౧.దెబ్బలుపడు, తాడితమగు.

ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టుపడి కుందినచోట... విష్ణుభవదూరునిఁ జేర్కొనిరేని మీఁద న, క్కాలుని యాతనాతతిఁ గానరు పూనరు దుఃఖభారముల్. భాగ. ౬. ౧౨౩.

క.కొట్టుపడి యటకు మును పే,తిట్టుంబడి యేడ్చువాదు దెసఁ గని మదిలోఁ,గట్టలుక వొడమి నాసఖు, లిట్టనిరి మునీంద్రుతోడ నెత్తినపెలుచన్. మనుచ. ౪.౭౬. వేం. పంచ.౪. ౪౭౩.

౨. బాధపడు, పీడితమగు.

క. అట్టిమహాదారిద్ర్యము, దొట్టిన హరిశర్మ ధృతియుఁ దూలక తృష్ణం, గొట్టుపడకుండఁగాఁ దన,పట్టపుటిల్లాలిఁ గష్టపడి పోషించెన్.హంస. ౨. ౧౫౧.

౩. వ్యయమగు. (శ. ర.)

కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. (కొట్టు[1] + మిట్టి + ఆడు) అతిశయించు; నిరంకుశముగా మిట్టాడు, స్వేచ్ఛగా సంచరించు.

సీ ... ఆఁకలి కొట్టుమిట్టాడంగ ... భాగ. ౯. ౧౦౧.

క. రక్కసులు వేడబంబుల, మిక్కిలి నాముకొని కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట యొక మొకమున నై, యిక్కానల నొంటిఁ దిరుగు టిది తగవగునే. యయా. ౨. ౫౭.

కొట్టుమిట్టిపడు=కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు.

ఉ. దిగ్గన లేచి నిబ్బరము దీటుకుచంబుల నాఁచలేక తాఁ,బగ్గకుఁ గొట్టుమిట్టిపడుపైఁటచెఱంగఱచేల జాఱఁగన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౨౬.

కొట్టులా(ట్లా)ట. వి. (√కొట్టులాడు) కలహము, జగడము.

క. నీ కేమి యాతఁ డాతఁడుఁ, దైకొని మార్కొనిన నిన్నుఁ బ్రార్థించి రటో, యీ కొట్లాటలు దీర్పఁగఁ, నాకాధిపతనయ యనుచు నారదుఁ డనియెన్. అహ. ౧. ౧౦౫.

గీ. పికిలిపిట్టలఁ గొట్లాటఁ బెట్టి చూచు. కువల.౫. ౯.

కొట్టులా(ట్లా)డు,కొట్టాడు.అ.క్రి.(√కొట్టు[1]) ౧. ప్రహరించుకొను; జగడమాడు, పోట్లాడు.

రగడ. జలజనాళముల విశాలసరసలీలఁ గొట్టుకా
డి. రా. వి. ౩. ౧౨౧.

సీ. అంత కంతకు నంకురాది సకర్తృక మనుచుఁ
గొట్లాడువేదాంతికులును. రా. వి. ౨. ౧౫.

గీ. చుట్టములలోన నొప్పమి పుట్టినప్పు, డడ్డపడి
వారితోడఁ గొట్లాడిరైన, దాని నుడుపంగఁ
జొరకున్నవానిఁ గ్రూర,కర్ముఁ డని చెప్పుదు
రు కర్మకాండవిదులు. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౮౨.

౨. బాధపడు.

క. కట్టా త్రికరణ మెఱుఁగఁగఁ,బుట్టినదురితముల
నపుడ పాలియింపనియా,కట్టిఁడి దేహం బుడి
గిన,గొట్టాడును బిట్టు నరకకూపంబులలోన్.
భాగ. ౬. ౮౩.

కొట్టె. వి. (త. కొట్టు.) ఒకవిధమైనగాదె.

సీ...తగుఁ గుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె
యనఁగఁ. గీ. దక్ష్యశేషసమాఖ్యలు తనరుచుం
డుఁ, గొట్టె కూటు పాడకకుమి బొట్ట యనఁ
గ...ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

కొట్నము. వి.(ఇది 'కట్టు' ధాతువునకు 'కట్నము'
వంటిది. √ కొట్టు[1]-క. కొట్టణ, కొట్ణ.) ౧. వ
డ్లుమున్నగువానియొక్క_దంపు.

ద్వి...నేఁ డాదిగా మీరు గూడి, చని వీరబా
హునిసదనంబునందు, వెట్టిఁ గొట్నము నీళ్లు వె
లయంగఁగసవు,కట్టెలు నివి యాదిగాఁ గలప
నులు, పగ లెల్లఁజేసి ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౬౬౧ పం.

మ. సొలపుం దమ్మెరసోగ లేఁదలిరు మోసుల్ పూర
జం బెంతయున్,గలయం బర్వఁగఁ దావిక్రొ
వ్విరిఁ గడంకన్ వ్రాలుమన్ దేలుమన్, వెల
పెన్ మాధవకాననేందిరలపెండ్లిం దీవపూఁ
బోఁడులు,త్కళికన్ గొట్నము లేఁటిపాట
లెసఁగంగా దంచుకీలిం బెలీ. చంద్రా. ౮.
౨౧౫.

౨. ఊడిగము. (శ. ర.)

శా. ఇట్టట్టెందును బోవ రాక వగతో నెల్లప్పు
డున్ వేలుపుల్,వెట్టిం గొట్నముఁ జేయ...
యయా. ౨. ౬౩.

క. అనవుడు భూతంబులు మా,కును మీకృపఁ జే
య వెట్లు కొట్నంబుల మ,మ్మును బట్టి నొప్పు సే
యవి, యని పదముల కెఱఁగి పలికి రంతయుఁ
దెలియన్. మై. ౩. ౨౯.

కొట్నములపాటలు=పెండ్లిలో కొట్నములుదంచు
నపుడుపాడుపాటలు.

వ. అప్పుడు గప్పురగంధులు పెండ్లికొట్నంబులపా
టలు పాడి రఁట యెటువలెను. మృ. వి. ౩.
౫౯.

కొట్నము(లు)దంచు = పెండ్లిలో స్త్రీలు పలురక
ములవడ్లు కలిపి పాటలు పాడుచు దంచు.

పాట. చెలియ రావె చేడె రావె చిన్ని రావె పొ
న్న రావె, వెలఁది రావె కొట్నములు వేగ దం
చుము॥ గరుడవాహనములు మంచి గోరికుంకు
మములు రత్న,సరులు పచ్చగన్నేరులు సన్నది
నుసులు, కలయఁ గూర్చి ... దంచిరి. మృ. వి.
౩. ౬౦.

కొట్ర[1]. వి. పిండి లోనగువాని నుడుకఁ బెట్టుటకు
పెట్టినయొసరు.

వ...కీచకతండులంబులం బిండికొట్టి కొట్రఁ బో
సి యుప్పి గొప్పలుగాఁ జేసి యావించినకుడు
ములబానలు... కాశ. ౩. ౩౬.

కొట్ర[2]. విణ. వామనుఁడు.

సీ. కుబుచ కొట్ర కుఱుఁజు...గీ...అనఁగను వా
మనాఖ్యదనరు...ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

కొట్ల(ట్టుల)మారి. విణ. (√ కొట్టు[1]) కొట్లుపడు
స్వభావము గలవాఁడు, దెబ్బలు తినుస్వభావము
గలవాఁడు.

సీ. తాళముల్ చూడఁ గీర్తనపాత్రము లటంచుఁ
గొట్లమారుల జోడుగూర్పఁ దగునె. గీ...గ
ట్టిచద్దిబ్బగవతు. చంద్రా. ౮. ౧౨౪.

కొడతము=కొణతము 1. వి. కుక్క మున్నగువాని మెడకుఁ గట్టి పట్టుకొను కత్తి.
క. కొడతములు ఓచ్చి కుక్కల,విడుచుచుఁ బెను వలల నిగుడ విప్పచుఁ గడఁకన్, నెడనెడ నార్చుచు నతిముతిఁ, గమువడి వలవేఁటకాండ్రు గవిసిరి పెలుచన్. పద్మ. ౧. ౧౧౩.

కొడమ. వి. ముఖభాగమునందు కట్టు లేక నడుమ వలవలె వల్లిక గలయూఁతవంటి మత్స్యగ్రహణ సాధనవిశేషము.
గీ. కొడమ తి ఱడకొడమ ద్రొబ్బుడుకుటంబు,చాఁప రెుత్తెల గూడయు...హంస. ౪. ౧౫౪.
క. వలలం గాలంబులఁ గొడ,మల నూఁదులఁ జావ్వలను గ్రమంబున...ప్రబంధ. ౧౯౪.

కొడవలి. వి. దే. అసా. (బ. కొడవలులు, కొడవళులు, కొడవళ్లు, కొడవండులు, కొడవండ్లు) లవిత్రము, కక్కులు గలిగి వక్రాకారమై గడ్డి మున్నగునవి కోయుట కుపయోగించునొకానొకపనిముట్టు.
క. కడునియతిఁ దపముచేయుచు, నడవికి నొకదినమునందు నరిగి సమిత్తుల్, కొడవంటఁ గోయునురవడిఁ, దడఁబడి తనవామహస్తతర్జని తెగినన్. వరాహ. ౧౨. ౨౪.
గీ...సత్త్వమును రజస్సును దమస్సు, నసఁగ గుణములు...ఒండుమెయిఁ దెగ విట్టలముగ, నొలయువైరాగ్య మనుకొడవలిన కాని. భార. శాం. ౪. ౧౯౨. ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

కొడస=కొడిసె. వి. (సం. కుటజః) కుటజము, కొండమల్లెి.
గీ...కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు...ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కొడి. వి. (సం. కోటిః. ప్రా. కోడి. క. కుడి) ౧. దీపశిఖ; దానినుండి వెడలుపొగ.
సీ. కొడిఁ బుట్టుకాళిమాంకురపుమేఘములకు మెఱుఁగులై మాపుఁగ్రొమ్మించు లలర...గీ. అరతులొసంగుదివ్యకన్యకలు ధన్యమతులు గ్రీడింతు రయ్యుత్తమస్థలమున. పాండు. ౨. ౧౨౩.
క. శ్రీకమలగృహము మోము వి,లోకింపఁగ దీపకళికలు కనుంగవ యొా,నా కొడి వాటినసన్న పు,రేకలు నా బొమలు సుందరికిఁ జెలువొంచున్. పి. శకుం. ౨. ౧౭౯.
౨. దీపపువత్తి మున్నగువానియొక్క దగ్ధాగ్రము, కాలినచివర.
ఉదా: దీపపుకొడి, పొగచుట్టకొడి.
(వ్యవ) కొడి కత్తిరించుటచేత దీపము బాగుగా వెలుఁగుచున్నది.
౩. లక్షణము, చిహ్నము.
ఉదా: చవుటికొడిసేల. (ప్రా.)
౪. జెండా ?
ఉదా: కొడిస్తంభము=ధ్వజస్తంభము. (ప్రా)
కొడివేయు=జెండాయెత్తు. (ప్రా)
జ: కొడివడు.

కొడిగ(గె)=కొణిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందుభాగము.
ద్వి. అది మీఱఁగాసిక యపరంజికొడిగ, ముదురుఁగెంపులపాళముగ నెండ గాయ. రం. రా. సుం. (చి. ని.)
సీ. పాడిమగడాచందుకొడిగె నంటినజాతిరేఖో తి డాగోడజాజూటాకు. ఘటికా. ౨. ౬౬.

కొడిద=కొడిదిలి. వి. బొట్టనవ్రేలు కాక తక్కినసాలుగు వ్రేళ్లను వంపఁగా నేర్పడినచేర.
గీ. భాసిలు నికుబ్జచతురంగుళీసమాఖ్య, కొడిద కొడిదిలి యనఁగ రత్నివిదారి. ఆం.భా.౨.౧౪౦.

కొడిది(ద్ది). వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, ప్రా.)
సీ. కొడిదిపూనల నంటుకొలిపినమొలత్రాడు తలదుస్థు చీరణంబులపాదియును. ఆ ... అమరనాకస్మికంబుగా, మందనుండి యింటిమొగఁదు పచ్చె. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౫.

సీ. నిగుఱు గప్పనిచంద్రనిప్పుకైవడి నున్న దీకొ
డ్డిపూసనీ కివ్వఁ డిచ్చె. జై. భా. ౩. ౭౪.

కొడిదిలి=కొడిద, కొణిద[1], కొణిదిలి. వి. ౧. బొ
టనవ్రేలు కాక తక్కిననాల్గువ్రేళ్లను వంపఁగా
నేర్పడినచేర.

గీ. భాసిలు నిశబ్జచతురంగుళిసమాఖ్య, కొడిద
కొడిదిలి యనఁగ రక్షోవిదారి. అం. భా. ౨.
౧౪౦.

చ. పుడమిని రాచయిండ్ల మఱి పుట్టునె యీవగ
కొమ్మ యమ్మరో, కొడిదెఁడు నెమ్మొగంబు
తళుకుం దలికన్నులు చేరఁ దేసి గా... బహు.
౪. ౧౦౬. చంద్రా. ౧. ౭౯.

కొడిమె[1]. వి. ౧. అపనింద.

సీ... అయ్యబ్జముఖియు. గీ. మిగుల వెఱఁగంది
యంతట నగుచు మీరు, సృష్టికర్త లెట్టైనను
జేయఁగలరు, మదికి వలసినయట్ల చేయుదు
రుగాని, పట్టికొడిమెలు నాకును గట్టఁ జన
దు. కళా. ౫. ౫౬.

౨. అనృతము, అసత్యము.

సీ. బూతు నా బూమె నా బూకి నా బూటక
మ్మనఁగను వేడబ మనఁగఁ గొడిమె. గీ. యనఁ
గను నబద్ధపంజ్ఞయై యలరుచుండు. అం. భా.
౧. ౧౧౮.

౩. పాపము, దోషము.

క. కడు నరుడుగ నీయెడ నీ, యడుగుంగొన యం
త సోఁకినంతనె చెడుగుం,గొడిమెలు విడి
చని క్రమ్మఱ, మడఁతితనం బొదవె నాకు
మానిసిమిన్నా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౯.

జ: కొడిమెలాఁడు.

కొడిమె[2]. వి. చేఁపలబుట్ట, కువేణి.

సీ...కువేణి చెలంగుఁ గొడిమె యంచనఁగను...

అం. భా. ౧. ౧౫౯.

కొడిమెలాఁడు. విశే. (కొడిమె[1]లు + ఆఁడు.)
పాపాత్ముఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొడివడు. అ. క్రి. (√ కొడి) క్రుంగు ?

సీ ... దృష్టి కధిక గోచరంబు. ఆ. గాఁగఁ బన్ని
నిలిచెఁ గాయ్యెలో దానవ, కులబలంబు సే
లకొడివడంగ. కు. సం. ౧౧. ౬౪౯. (ప్ర
యోగాంతరము లేదు. ఇంకను విచార్యము.)

కొడిసె[1]=కొడస.

గీ. కొడిసెవిరులకమ్మఁదనంబు గొఱలి కొండ,సె
లల జాఱుతుంపురు మోఁచి మెలఁగుచున్న,
గాడ్పుమురిపంబు నెందును గలిగి యెల్ల,వా
రిమనసులు వేడ్కల మూరిఁబోయె. హరి.
పూ. ౯. ౬౮.

గీ... కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు ...
అం. భా. ౨. ౫౦.

జ: కొడిసెపాల.

కొడిసె[2]. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకవిధ మగు చేఁప.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రి కొలువు లెంకలకిచ్చె వా
లుగలను సంగడీలకిచ్చె ...కొడిసెలఁ బరివా
సకులకు నిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౪౦.

కొడిసెపాల. వి. (√కొడిసె[1]) కొడిసెకాయ, ఇం
ద్రయవము.

గీ...కొడిసెపాల,నాఁగ నింద్రయవము దోఁచు
నాగభూష. అం. భా. ౨. ౫౦.

కొడుఁగురు=కొణుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క
చిట్టెము, దీపకిట్టము. (చి. ని, శ.ర.)

౨. (శైత్యాదులచే శరీరమునకుఁ గలుగు) వంకర.
(చూ. కొడుఁగురుపోవు)

జ: కొడుఁగురుపోవు.

కొడుఁగురుపోవు=కొణుఁగురుపోవు. అ. క్రి.

(కొడుఁగుఱు+పోవు) - శైత్యాదులచే-సంకర పోవు, మెరికలుతిరుగు.

(గిజిగాఁడు) చ... సీతునం, గొడుఁగుఱుపోయి యున్నసఖుఁ గ్రోఁతిఁ గనుంగొని చాలఁ గుందుచున్. కేయూర. ౩. ౨౬౦.

కొడుకఁడు=కొడుకు. వి. బిడ్డఁడు, కొడుకు.

క. కొడుకఁడు నాపాదగిరిచోఁ, జెడి పోయిన నాఁటనుండి చెలియా తెలియం, బడ దేవార్తయు నతఁ డే, నడుపున కిచ్చోట నిలిచి వర్తించెడినో. భాగ. ౧౦ ఉ. ౩౨.

కొడుకు=కొడుకఁడు. వి. (చూ. కూఁతు.) ౧. మగశిశువు, బాలుఁడు.

ఆ. ఘనభుజుండు రాధ యనుదానిపతి యొక్క, నాఁ డుదుగుదెంచి చూచి రత్న, పుంజభరిత మయినమంజసలో నున్న, కొడుకు దానితోన కొనుచు వచ్చె. భార. ఆది. ౫. ౩౧.

వ ... సాత్యకియు నబ్బాలు బలదేవుచేతికి నెత్తుకొన నిచ్చి తదనంతరంబ నారాయణు చేతికి నిచ్చిన.

క. అక్కొడుకు నబ్జనాభుం, డక్కజముగ నెత్తికొనుచు నందఱుఁ జూడన్, గ్రక్కున నొక్కట నడఁగెను, మిక్కిలిచేతులును వానిమిక్కిలికన్నున్. భార. సభా. ౨. ౫౬, ౫౭. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

౨. పుత్త్రుఁడు.

క. పొడువునఁ బ్రాయంబునఁ గడుఁ, గడిఁదిబలంబునను జూడఁగా నసదృశు నీ, కొడుకని యాతని నెంతయు, నెడమడుగుగఁ జూపఁ దత్తె యిందఱు నగఁ గాన్. భార. ఆది. ౪. ౧౦౦.

గీ. కూఁతురై పుట్టి పదపడి కొడుకుఁదనము, గాంచి భీష్ముని నాజిరంగమునఁ జంపు, నట్టియు జ్వాలాపత్యంబు వుట్టు నీకుఁ, దప్పదిది యని రుద్రుండు చెప్పె ననియె. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౭౦.

౩. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

క. చేపెనువలరాయని కై, కాసములకుఁ గాక జడిసెఁ గాఁపుఁగొడుకు కా, లో నుదతిఁ దచ్చుటకు ని, ద్రాసక్తుని మీఁటెఁ జన్ను ద్రావ డుకొడుకున్. వేం. పంచ. ౪. ౪౭౭.

కొడుకుఁగుజ్జు=కుజ్జువాఁడైన కొడుకు.

గీ. ధర్మతనయాదు లైననీతమ్ములకును, ధార్తరాష్ట్రులకును నీవ తగువిభుండ, వేలు మీలోన మెల్ల నీ కేల రాధ, కొడుకితం డనుతక్కువ కొడుకుఁగుజ్జు. భార. ఉద్యో. ౪. ౫౯.

క. కొడుకుంగుజ్జుకుఁ జనుఁ బాలిడి ... వేం. పంచ. ౪. ౪౯౧.

సా. కొడుకు బ్రదికియుండవలె కోడలు ముండమోయవలె నన్నట్లు.

జ: కోటరము, కోటవికము, కోడంత్రము, కోడంత్రికము, కోడతికము, కోడలితనము, కోడలు.

కొడుపు. వి. డంకా జేగంట మున్నగువానిని వాయించుకోల, కోణము.

గీ. క్రొమ్మెఱుఁగుఁదీఁగె తళుకుఁబకమ్మపసిఁడి, కొడుపుతాఁకుల ఘూర్ణిల్లె ఘోరభంగి, దర్పకోద్దండదండయాత్రకును బోలె, భూరితరమేఘమాలిక భేరిభేరి. రామా. ౬. ౭.

సీ. మసిబొట్టుబోనాన నసలుకొల్పినకన్ను కొడుపుచేఁ దాటించు నెడపఁదడప. క్రీడా. ౧౩౬.

ఉ. అంగదఁ దత్స్వయంవరమహామహవైభవకేలిహేలికన్, గ్రంగన ఘంటపైఁ గొడుపు ప్రాలుట యెన్నఁడో నాఁటనుండియున్, సంగరమున్ గరఁబుగ మనంబున భావన సేయరైరి యా, మంగళకార్యనిష్ఠు లయి మర్త్యమలోకమున మహీపతుల్. నైష. ౩. ౨౫.

౨. బలపము లోనగువానికడ్డి.

వ. ఈబలపపుఁగొడుపున వలసినయన్ని లెక్క

లోడ్డి వ్రాసి యీలాతపుఁగోల సవ్యహస్తంబునఁ బట్టి ముట్టించిన నన్నియు నీవు దలంచినప్రాణులై నిల్చి నీవు చెప్పినవని చేయు ...ద్వా. ౮. ౧౧౩. ఆము. ౨. ౫౪.

౩. తంబురు వీణె మున్నగుతంత్రీవాద్యములు వాయించుటకు వ్రేలికిఁ దగుల్చుకొనులోహపు గోరు. (శ. ర, బ్రౌ.)

౪. జంతికలు చేయుగొట్టము (బ్రౌ.)

౫. అప్పడాలు మున్నగునవి ఒత్తుగుండ్రనికఱ్ఱ. (బ్రౌ.)

ప్రత్తికోడుపు=ప్రత్తికాయలోనిజడ, విడి.

సీ. శయనించె నొకచోట శ్రవణనక్షత్రంబు గుంటిమీఁదటి ప్రత్తికోడుపువోలె. కాశీ. ౧. ౧౩౮.

జమ్ముకోడుపు=జమ్ముకండె, జమ్ముకంకి, జమ్ముబెన్ను. (బ్రౌ.)

కోడుము. వి. తీర్థపుబిందె.

క. కోడు మెత్తుకొఱకు గుడికిన్, నడుచున్ వెలపడుచు నాభినామమునుం గ్రొమ్ముడిసౌరున్నడి చేరు, న్వడి జాఱుం బైఁట వింతవగఁ గనిపింపన్. శుక. ౩. ౧౭. ('కోడుమెత్తుకొఱకున్=తిరుమజ్జనపుసేవయందు తీర్థపుబిందె నెత్తునప్పుడు కావించునుత్సవమునకు' అని కథాసందర్భమును బట్టి తోఁచుచున్నది.)

కోణజేము=కోణజే. (బ్రౌ.)

కోణజే. వి. వాకిటికావలియిల్లు, ద్వారమును మాత్రము సంరక్షణముచేయుపంచ. (బ్రౌ, శ. ర. "కోంజా" అనివాడుక.)

కోణతము[1]=కోడతము.

సీ. బిరుదు గల్గినయింటఁ బెరిఁగినం గోణతంబు విప్పినంతనె కుక్క పెదవుఁ జెప్పు. శేణు. ౩౬.

కోణతము[2], **కోణత.** వి. మల్లసాధనవిశేషము.

మ. అమరం గ్రొవ్విరితేనెజాలుకోణతా లందంద లాగించి హొంకముగం బుష్పాడిమట్టిలోఁ బొరలి వీఁకన్ బోఁకపూమొగ్గగోతములం ద్రొబ్బి సమీరమల్లుఁ డనువొందన్ మావి పూలోడిఁ ద్రిప్పమియిన్ గోకిలబాలుఁ డెంచికొను సొంపుల్ గుల్కు వాదంబులన్. శృం. ౨. ౧౧౭.

సీ. మనుమ జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు...తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కోణత...ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౮౨.

కోణిఁగె. వి. దిబ్బ, కుప్ప.

వ...మగరాలగోడలనీడలం దుఱంగలించుక్రీడాపులినంపుఁగోణింగెలఁ జెలంగురంగుల మొలంగుచెలుంగులు...కృష్ణ. ౧. ౨౦.

కోణిగ(గె)=కోడిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందటిభాగము.

సీ. పగడాలకోణిగలనిగనిగ ల్వజ్రంపుజగతి శ్రేవల నెఱజాజా నింప. వసు. ౨. ౨౩.

సీ. నెలవులై చెలువారునిలువుల పిలసిల్లి కోణిగఁ బారావతకులము వదర. మనుచ. ౬. ౩.

ద్వి. గోమేదకంబులకోణిగలుఁబవిరి,గా మల్చి పైవజ్రగారరయొసంగి. రం. రా. బాల. ౭౩పా. ౮ పం.

చ. చెదరి కపోతముల్ గోణిగ చేరక తారకవీథిఁ బాఱఁగా...వసు. ౪. ౬౩.

కోణిగచూరు=కోణిగ.

సీ. దోఁపుచూరసఁగను దోఁచు నంతశ్ఛది కోణిగచూరసఁగ నగు వ్యలీకము...ఆం. భా. ౨. ౨౧.

కోణిగె. వి. నమస్కారము.

రగడ. గోవర్ధనమునఁ గొలువై గన్పడు, గోపవేషునకుఁ గొణిగె లొనవ్వుచు ... హంస. ౪. ౨౧౩.

వ...తులసీవనమునవలిగ బాహ్యమునకుఁ గొణిగె... ప్రబంధ. ౬౭౦.

కొణిద[1]=కొడిద. (బ్రౌ.)

కొణిద[2]. వి. మనుష్యజాతివిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొణిదిలి=కొడిదిలి.

ద్వి. ఎనయు నిద్ధర నెల్ల నేలినన్నృపులు, గొనిపోయిరే నేలఁ గొణిదెడం బైన. ద్వి. హరిశ్చం. పూ. ౧౪౨౬ పం. భా. శ. ౭.

కొణుఁగురు=కొడుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క చిట్టెము. (శ. ర.) ౨. (శైత్యాదులచే శరీరమునకుఁ గలుగు) వంకర. (చూ. కొడుఁగురుపోవు.)

కొణుజో=కొనుజో. వి. పిడుఁజా, పశువులదేహమందు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొతి(త్తి)మిరి. వి. (సం. కుస్తుంబరీ. ప్రా. కొత్థుంబరి. త. కొత్తమల్లి. క. కొత్తుంబరి.) దనియపుమొక్క, ధాన్యాకము.

సీ...కుస్తుంబరి దనర్చుఁ గొతిమిరి యన. అం. భా. ౨. ౨౪౯. అ. మ. శ. గ. ౨౪౭ పా. ౧౬ పం.

జ: కొతిమిరిపురుగు.

కొతిమిరిపురుగు. వి. (√ కొతిమిరి) దీపముపై బడి చచ్చునొకవిధ మైనపురుగు. (ఇది దీపములోఁ బడికాలునప్పుడు కొత్తిమిరివాసన కొట్టును గనుక ఇట్టిపేరు వచ్చినది. బ్రౌ.)

కొతుకు=కొదుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, వెనుదీయు.

ఆ. తల్లి పాలువైచి తరల నన్న్యులబంచ, బ్రతికి కూఁతపట్టి కొతుక కీవు, కన్ను లెఱ్ఱచేసి యన్నులఁ గని కాలు, కూఁత లఱచె దేమి కోకిలంబ. రసిక. ౪. ౧౭౦.

చ. అతితరమారఘోరవిశిఖాగ్నిశిఖాపరితాపభీతి న, య్యతివలమిన్న నిన్నిచటి కంపెడిచో మఱి యేమి పల్కె నీ, మతిఁ గొతుకంగ నేల చెపుమా...శుకమా రయంబునన్. రసిక. ౫. ౪౬.

౨. వర్ణలోపముగా మాటాడు, మాటలునమలు. (శ. ర.)

వి. సంకోచము, జంకు. (శ. ర.)

విణ. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కలది, గ్రస్తము. (౧. పదము. ౨. వాక్యము.)

సీ. గచ్చు కొతుకు నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు. ...అం. భా. ౧. ౧౧౭.

జ: కొతుకుపడు.

కొతుకుపడు. అ. క్రి. (కొతుకు+పడు) ౧. (మాట) లుప్తవర్ణము గాని లుప్తపదము గాని అగు. (శ. ర.)

౨. తగ్గు, తక్కువ యగు.

క. అతనికి మంజుల యనఁగా, సతి యొక్కతె గలదు దానిసరి యెన్నుటకుం, గొతుకుపడు రతికిఁ జతురత, యితరల నిఁక నెన్న నేల యిందునిభాస్యా. హంస. ౨. ౭౦.

కొత్తడ(ళ)ము=క్రొత్తడము. వి. (త. కొత్తళమ్. క. కొత్తళ.) కోటబురుజు.

ద్వి. తఱు చైనయట్టికొత్తడములతోడ, నిర వైన ముందఱియెుట్టికకోట, పడమటివాకి తేర్పడఁ గాచి యుండు, రెడపక రాక్షసు లెనుబదికోట్లు. రం. రా. యు. ౩౦౩ పా. ౧౭ పం.

చ. తలఁకునఁ గోటనల్గడలఁ దల్పులు వేల్పులు మూసి డాసి కొ, త్తళములపై నలంగములఁ దార్కొని మార్కొని...ఉ. రా. ౪. ౨౬౨.

సీ...సాలావయవాఖ్య కొత్త, ళమ్మన...అం. భా. ౨. ౧౨.

కొత్తెము. వి. తాటిపండునందు విత్తు లేనికండ. (శ. ర.)

కొత్తెమ్మ(మ). వి. యోగిని, యోగాభ్యాసము చేయుచుండునది. (బ్రౌ.)

కొత్తెమసాని=యోగిని యగుస్త్రీ.

వ... ప్రత్యక్షీకృతమోక్షలక్ష్మీవిశేషంబులం బోని యనశనవ్రతపుష్కిభూతంబు లగు మేనులుం గలకొత్తెమసానులును ... విప్ర. ౨. ౧౪.

కొత్వాలు. వి. (హిం. కోత్వాల్) పోలీసుఅధికారి. (శ. ర.)

గీ. ఎలుక గలవారిశరబడి నేరుగనపుడు, శరముల సిఖాలు చేసి ముష్కరతురుష్క, లవలం బొమ్మని కొత్వాలు కప్పరింపు, రచ్చటికిం జేరం బయులకు నలవి కాదు. కృష్ణ. ౨. ౧౨౩.

కొద=కొదవ. వి. (√కొదవ) ౧. కొఱంత, లోపము, న్యూనత.

సీ. కూడుసీరకు నింటం గొద లేక యుండునే ... హర. ౨. ౫౧.

క. చదలేటినీటం దడుపక, కొద లేటికిం దీఱు సగరుకొమరుల కని ప్రేమ దిగంతచరుండు గరుడుండు, మది వంత యడంప నంశుమంతుం డంతన్. చం. రా. ౩. ౧౬.

౨. అక్కఱ, గమి, ఆశ.

క. ఇది గాంధర్వవివాహము, సుదతీ మన కిపుడు సాక్షి సూర్యుండె యగునో, ముదుకండ నీకొద తీఱిన, వదలెద వే నొల్ల ననుం బ్రవాళాధరయున్. భోజరా. ౭. ౧౧౫.

వ... జాతినపయ్యెదలు దారినపేరెదలు కొలందిగడచినసద్దులు కొద దీఱనిసుద్దులు గలిగి యయ్యెడ ... సమీర. ౩. ౧౭౮.

౩. సంకోచము, జంకు.

చ. ఎదం గొద లేక మ్రుచ్చు లని యెట్లు వచించితి శల్లభర్తృసం, పదలకు మూల మైనహరిభక్తుల్కొకప్పుడ కాదు వారికిం, దుదనొకచోటం బాటిలదు దొంగతనం బని యేను బాస చేసెద ... పరమ. ౩. ౭౧.

౪. శేషము, మిగులు.

గీ. అనిన లాంతుగం గోల్కొక నతండు రాజా, రడ్డిం గను వని కొదయుం దీర్పంగ మగిడి, యంతం బరియును వైప్రజ కలిసి పాఱి, పోవ వాండును నెడపోట్లు పొడిచి చనియె. ఆను. ౬. ౭౩. (శ. ర. పా.)

కొదమ. వి. తిర్యగర్భకము, పశుపక్ష్యాదులపిల్ల; శిశువు.

గీ. నిసువనంగను బిల్ల నా నిసుం గనంగం, గూన యనం గందు నాంగను గొదమ యనంగం, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియవలయు, నాపచారిక మన్యాఖ్య లౌట శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

సీ. త్రాళ్లం బట్టింపంగం దతిరయమైనకొదమల సంచు రెతెంగి శిక్షించు నేర్పు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

పులికొదమ. భార. ద్రో. ౨. ౭౯.

అంచకొదమ. నైష. ౬. ౨౨.

లేటికొదమ. పారి. ౨. ౬౩.

లేడికొదమ. హర. ౫. ౫౫.

వేండివేలుపుంగొదమ = సూర్యశిశువు.

చ ... వేండివేలుపుం, గొదములు దావపావకునికొలు ... వానరవీరులు ... రామా. ౭. ౧౭౦.

విశ. ౧. తరుణము, పసుమి. (పశుపక్ష్యాదిశబ్దము)

సీ. గోడిగజాతిలోం గొదమపెంటుల చేర్చి మావుల హత్తించుమార్గవంబు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

కొదమతుమ్మెద. నైష. ౭. ౫.

కొదమపులి. కళా. ౧. ౧౨౭.

కొదమపాయము. ఘటికా. ౨. ౨౬.

౨. బలిష్ఠము, దృఢము.

సీ. కొదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించు
నెమ్మేనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౦.

3. లేఁత; పిన్న, చిన్న.

సీ. సౌరభోల్లాసముల్ జాతి శృంగారఁ జేర
నలరారుకొదమక్రొవ్వులను నెలను. ఆము. ౫.
౧3౯.

సీ. ఢుంఢివిఘ్నేశునిష్ఠురకంఠవేదిపైఁ గొదమచు
క్కలరాజుఁ గస్తరించు. భీమ. ౨. ४४.

ఉ. సోరణగండ్ల రాఁ గొదమచుక్కలు పట్టన
తులక్కవాటముల్, చేరువ ... ఆము. ౨.
౧3.

కొదమతనము = చిన్నతనము, లేఁబ్రాయము.

గీ. కొదమతనమున నొప్పారి పిదప గండు, మెఱసి
పాదలెడుమృగనాథులెఱఁగు దోఁప. హరి.
పూ. ౬. ౧౭౫.

కొదమయెండ = ఈరెండ, లేఁతయెండ.

గీ. కొమరుఁబ్రాయంపునూనూఁగుఁ గొదమయెండ,
ప్రాచి కభినవమాణిక్యపదక మయ్యె. కాశీ.
౧. ౧౨3.

కొదమపిడుగు = తీక్ష్ణమైనపిడుగు. (బ్రౌ.)

పిడుగుఁగొదమ = కొదమపిడుగు.

ఆ. కొడుకుపాటుఁ జూచి కోపించి కాళింగ, ప
తి రయమునఁ దేరు వఱపి భీముఁ, బొదివి పి
డుగుఁగొదమకోనినారసము బిట్టేసె నది
యతండు వేసెఁ దునియ. భార. భీష్మ. ౨. ౬౫.

జ: కొదమరి.

కొదమరి. విశే. (కొదమ + అరి) పిల్లలు గలది.

ద్వి. మద మతిధృతి మాలి మదగజేంద్రంబు, కొద
మరిపందిచన్నుడుచునే దేవ. పండితా. మహి
మ. ౨౬౦ పా.

కొదరు. అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

(ఉపాకవ్యవర్ణనము) సీ. కోర్కులతమకంబు కొ
దరియుఁ దాలిమిపొందున నందంద క్రిందువ
డఁగ. హరి. ఉ. ౭. ౧౭3.

౨. చెదరు. (శ.ర.) 3. లేఁగు (శ.ర.) ४. బ్రా
డికలమునుండి సిరావలె చిందు. (బ్రౌ.)

కొదలించు. స. క్రి. (√కొదలు) కుదించు, తగ్గిం
చు, సంకుచితముచేయు.

సీ. నెడతొక్కుఁబలుకుల వినిపించుఁ గొదలించుఁ
గలయ వల్లభుపల్కు పలుకుపొంత. కు.సం.౯.
3౮౬.

కొదలు. విశే. (క. కొదలు.) ౧. మందము, అల
సము.

గీ... సారెఁ జెల్లుబ్బయువజనశ్రమజలాబ్ధి, నిను
డుకొనదక్షిణము వాసి యేఁగుదెంచెఁ, గొద
లునడతోడఁ బవమానకుంభజుండు. చంద్ర.
3. ౧౦౭.

౨. అవ్యక్తము, అస్ఫుటము.

సీ. కొదలుమాటలు తేనె గులుకుచుఁ బలుకువో
మోహనం బగువింతముద్దుఁ జెలువు. కళా. ౬.
౧౯౬.

గీ. సుకవిసంస్తుత్య శంభుదాసుని నుతింప, నేర్తు
నే ఠైన నేను వర్ణింతు నతని, చిన్నిమనుమఁ
డఁ గావునఁ జెఱుతవాండ్ర, కొదలుపలుకులు
ముద్దునేయుదురు గాదె. విప్ర. ౧. ౧౨.

జ: కొదలించు, కొదలుపడు.

కొదలుప(ల్ప)డు. అ. క్రి. (కొదలు + పడు) =
కొదపడు.

(న్యూనత నొందు, కొఱఁతపడు)

ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలులే మను చుండు
దురాకొక యిప్డు నా, తమ్మునిముద్దుమాటలు
గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద ని, త్యమ్మును
బొత్తునం గుడుచున త్తిలి చేద్పడు ... నిర్వ.
౫. ౧౦౫.

కొదవ=కొద. వి. ౧. కొఱఁత, లోపము.

గీ. నేను మీదాన నగుట మీగానకథలు, వడివ

నవ్వేళఁ గొదవలు దడవ లేమె. కళా. ౨. ౪౩.

గీ. ఇది యెఱుంగక యున్న నా లేమి కొదవ, నీకుఁ దెలియక యుండుట నీతిగాదు. శుక. ౩. ౨౬౩.

౨. లేమి, దారిద్ర్యము.

సీ. ఉదరపోషణమున కుర్వీశులను వేఁడి కొదవచేఁకుందుచుఁ గొన్నినాళ్లు. వేణు. ౩౩.

౩. తక్కువపాటు, న్యూనత, అవమానము.

ద్వి. ఇది నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు, కొదవ నీకొదవగాఁ గోర్కి భావింపు. రం. రా. అర. ౧౬౯ పా. ౪ పం.

గీ... ఆర్తశరణ్య నీప్రాపు గలిగి, యుండఁగా నిట్టికొవ మా కొదవ సేల. రామా. ౩. ౬౫.

౪. సంశయము, సందేహము.

గీ... అతని, తీర్థయాత్రయుఁ దపమును దేటపఱప, నాదవినపుడు గదా మదికొదవ దీఱు. కళా. ౨. ౧౫౭. (చూ. ౧౫౬)

౫. అపరాధము, నేరము, తప్పు.

గీ. బుజముపై నొక్కరోఁకలి పూని పట్టి, పదరుకొనుచును గసరుచుఁ బెదవు లదరఁ, గొదవలెన్నుచుఁ దాఁ గన్నకూఁతు రున్న, తావునకు వచ్చె నలదేవదేవితల్లి. విప్ర. ౪. ౧౯.

చ. అన విని యంత యేమిటికి నానతి యిచ్చెద రిన్నినాళ్లుఁ దద్దను జాని నొంచి మీపద ముదారముదాకృతి నొందఁజేయకుం, డినయది నాకు నేర మవునే కద యీకొదవల్ సహించినన్, నను పుడు వానిఁ బట్టి నుఱుమాడెద నొద్దికఁ బెల్లఁజేసెదన్. కువల. ౨. ౮౧.

౬. న్యూనము.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు, కొదవ లొచ్చు కాదుక యనఁ బొదలు న్యూనము... ఆం. భా. ౩. ౨౪.

జ: కొద, కొదవచేయు, కొదవడు, కొదవపడు.

కొదవచేయు. స. క్రి. (కొదవ + చేయు) చిన్నఁబుచ్చు, అవమానించు.

క. గుఱిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తరువాతను మళ్లి పంపఁదగ దంపినచో, మఱి నన్నుఁ గొదవచేసిన, తెఱఁ గగుఁ గెలవులను మీమదిం గడు నెడయున్. విప్ర. ౪. ౬౩.

కొదవ(ప)డు. అ. క్రి. (కొద + పడు) ౧. న్యూనత నొందు, కొఱఁతపడు.

క. యాగము కొదవడకుండఁగ, సాగింపుఁడు యుష్మదీయసవనానలకుం, డాగతవినీలఘనమసమాగమున దనుజమశకమండలి మ్రగ్గున్. పి. శకుం. ౩. ౧౦౬.

౨. తగ్గు, క్షీణించు; ఎత్తువడు.

సీ. ముదిమిచే లావెల్లఁ గొదవడ్డ ఖరుని ద్రుంపుటయు నీళ్లకు నడ్డువోయుటయును. అచ్చ. రా. యు. ౨౫౫.

క. కదలు రదనములు పదములు, గుదివడు జవసత్త్వమింకుఁ గొదవడుఁ జూపుల్, వదనంబు స్రుక్కుఁ జిక్కున్, ముదిమి సుమీ రోఁత ... సుద. ౨. ౧౩౬.

సీ... కొదవడ్డయేనుఁగుఁ గొదమవో లె. దశకు. ౩. ౪.

౩. విచ్ఛిన్న మగు, ఎడతెగు.

సీ. కొదవడ్డ కౌరవక్షోణిపాలవతంసవంశంబు నిలిచె నెవ్వానివలన. వరాహ. ౧. ౯.

౪. మిగులు, శేషించు.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జయముఁ గైకొంటి మనుష్యులు నీకెదురే యింకం, గలదే కొదవడ్డచో టఖండితకార్యా. నిర్వ. ౫. ౩౯.

కొదవపడు=కొదపడు. అ. క్రి. (√కొదవ) (కొఱఁతపడు, తక్కువపడు)

సీ... తత్రపతిమ యంతయు మన కబ్బినఁ బనులన్నియుఁ గొదవపడక సాగు. పరమ. ౫. ౧౪.

క. రంగద్విలాసకుబ్జా,లింగనలోషిత మదీయాలీ
లాసేవా, సాంగత్యవచనరచనల,భంగుల నే
మైనఁ గొదవపడెనొ యుపేంద్రా. విప్ర. ౪. ౩౭.

(భంగమగు, చెడు.)

క. కొదవపడియెఁ బని యనుచు, న్నది జాలిం దూ
లి వర్ధమానుఁడు దానిన్, వదినుండి మనుచు
నందుల,కు దయాపరతంత్రుఁ డగుచుఁ గొం
డఱ నిలిపెన్. వేం. పంచ. ౧. ౯౬.

కొదుక. విణ. న్యూనము, తక్కువ.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు, కొ
దవ లొచ్చు కొదుక యనఁబొదలు న్యూన,
ము...అం. భా. ౩. ౨౪.

కొదుకు=కొతుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, భయపడు;
వెనుదీయు.

క. అలంకి యాడుకైవడిఁ, గోలాటం బేయుమా
డ్కిఁ గొదుకక కవలై, యాలమునఁ జెడుగు
డాడెదు,పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గ
లఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. తనకు ననిష్టం బగునో, యని కొదుకుట శంక
...నరస. ౩. ౫౭.

సీ. అడిగినఁ గొదుకక పుడమివేల్పులకు నిచ్చె
లుఁ బాఁడిమొదవులఁ జాల నొసఁగు. నీలా.
౧. ౪౯.

ద్వి. ఇది యుడుగఁగ వచ్చునివి రా దటంచుఁ,
గొదుకక వర మేఁజికొను మిత్తు ననిన. ద్వి.
పరమ. ౨. ౧౦౦ పా. ౨౦ పం.

౨. వర్ణలోపముగా మాటాడు, మాటనములు.

క. బ్రదికినబలిదైత్యేంద్రుం, డెదఁ దనయపజయ
ముఁ దలఁచి యెంతయు వెతచేఁ, గొదుకుచు
నిట్లని పలికెన్, త్రిదశాహితగురుని న్యాయ
నిష్ఠురఫణితిన్. దశా. ౫. ౫.

జ: కొదుకుకొను.

కొదుకుకొను. అ. క్రి. (కొదుకు+కొను- స్వార్థ
మున.)

(జంకు, భయపడు.)

గీ. అల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు, గోలఁదు
నబోలె నొదుఁగుచుఁ గొదికికొనుచు, ఐ:
పదభక్తి మూర్తిభవించె ననఁగఁ, జకితహ
ణాక్షిదాసరిసాని యయ్యె. విప్ర. ౩. ౩.

కొదుపు. స. క్రి. (త. కుదప్పు) ఏదేని నోట వే:
కొని మ్రింగకుఁడ ఊరక నములు. (శ. ర-ఊరి
చు.బ్రా.)

కొద్ది=కొలఁది.

వి. (పరిమితి, పరిమాణము.)

ద్వి. ఇలువేల్పులకుఁ బూజ లిచ్చెడువారు, కఁ
కొద్ది దానముల్ గావించువారు. రం. రా.
అయో. ౭౭ పా. ౧౯ పం.

ఉ. ముద్దియమోహ మెంతటిదొ మోహనరూపవి
లాస వింటె యే,సుద్దుల నొల్ల దెవ్వరినిఁ జూ
డఁగ నొల్లదు సొమ్ము లొల్ల దే,ప్రొద్దు విడెంబు
చల్వలును భోజన మొల్లదు నిద్ర యొల్ల దీ,
కొద్దికిఁ బచ్చవిల్తునిలకోరుల నేమగుచున్న
దో కదా. కళాం. ౪. ౧౦౬.

సీ. తమికొద్ది నధరబింబము గంటిపడనీక మొన
పంటి నొక్కుంత మోపు మనుచు. అని. ౩. ౧౬.
జాహ్నవీ. ౩. ౯౬. దశా. ౫. ౨౭.

(శక్తి)

గీ. కైచి సరగునఁ గ్రమ్మఱ వచ్చి తలుపు, మూసి
గడె పెట్టి యిఁక మునిముచ్చు కాన, యిటు
మొగం బైన నాకొద్ది యెటఁగె దనుచు,నింటి
కిని వచ్చె నవ్విటకంటకియును. విప్ర. ౪. ౩౧.

వ...రాళ్ల నొడిసెలలఁ బెట్టి చేకొద్దిఁ ద్రిప్పి తి
ప్పుటిప్పున ఱువ్వుచు...పానంసో. ౨. ౨౪
పా.

సీ. మొలపంకికొద్ది బెబ్బులిని గెల్చినవాఁడు గలి
గె నీముంజేతిగవ్వదండ. చంప్రా. ౨. ౫౭.

విణ. (అల్పము, కొంచెము.)

ద్వి. కొద్దిగా ముత్తెఁపుగొనబువస్త్రాల, మద్దికాయ

లడాలుమలయఁ జెక్కిళ్లు. రం. రా. బాల. ౨౦ పా. ౩౦ పం.

(పాటిది, ప్రమాణము కలది.)

సీ. తాళములంత లై తగ నిమ్మకండులకొద్దులై బొంగరాలుద్ది గాంచి. ప్రబంధ. ౭౧౦.

(వ్యవ) కొద్దివారు గొప్పవారు. కొద్దిమంది.

జః కొద్దికాఁడు.

కొద్దికాఁడు. విశే. (కొద్ది+కాఁడు.) క్షుద్రుఁడు, అల్పుఁడు.

సీ. కొద్దికాఁ డనఁగను క్షుద్రుండు తగు ... అం. భా. ౩. ౧౩.

కొన. వి. (క. కొనె. త. కొనై.) ౧. చివర, కొస.

ఆ. జలరువాఱుదీవియల సల్లసల్లార్చు, స్వర్ణగండ్ల యందుఁ జొచ్చి సుడిసి, తిరిగి వేగుఁబోక తెమ్మెర లలవీఁగ, కొనలవంక లొత్తు సనలఁ బ్రోచు. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. కని బొద్దుఁ డంత నుత్కటకోపవహ్ని, కొనలను దనుదాన గొని కాలుచుండ. పండితా. వాద. ౧౭౬ పా. (వహ్నికొన=అగ్నిశిఖ.)

క. కొనఁ గననిపాపకర్ముఁడు, తను నాహారాదివిధులఁ దనుపఁడు మేయక, జననీఁడు కాలు గట్టుక, మనుటయుఁ జచ్చుటయుఁ గాదు మద్విధ మనఘా. వేం. పంచ. ౪. ౫౬౫.

౨. వృక్షాదులచివరకొమ్మ, అగ్రశాఖ.

చ. భయ మనుతొల్లికక విమలభావవసుంధరఁ జెల్లగించి భక్తి యనెడువిత్తుఁ బెట్టి ప్రతదీనది సమ్మదవారిఁ జల్లఁగా, నయమున నంకురించుమనల్ గొనలై యెలమిం జెలంగి త,న్నయముగఁ బ్రాఁకె సంచనఁగ నారులమైపులకంబు లేర్పడెన్. కాశీ. ౪. ౧౨౨.

చ. ... ఉగ్రత మహాబలురాకకు నోర్వఁ జాలక్కాతని నోకభంగి గెల్తు నని తాఁ దలపోసి హత్తించె వాతులుం, గొనలును బొంపముల్ నిడుదళోష్ఠములు రేయగుడుఁ దయంబునన్. భార. శాం. ౩. ౩౯౪.

౩. గుబ్బపుజాలు, కేసరము.

సీ. తేజినా నున్నతవాజియై యిలసిల్లు... గీ. కొన యనఁగఁ గేసరం బొప్ప... అం. భా. ౨. ౧౯౭.

కొనచీకటి=వేకువ నుండులేఁజీకటి.

గీ. అంతఁ దొలుకోడి గూయ నయ్యాత్మపాదుఁ, డాత్మశిష్యులఁ బిలుపుచు నరిగె నదికి, నింద్రుఁడును గొనచీకటి నింతియిల్లు, సొచ్చి నెమ్మేను బుణుకంగ నుందరియును. జాహ్నవీ. ౪. ౭౬.

నడుకొన=నడిమిప్రదేశము.

క. అనుచు నొడఁబాటు లేకున్నను నయ్యుత్తరుని నొగలనడుకొన నిడి తా, నను రథ మెక్కి రథికుఁడయి, చనియె నరుఁడు జమ్మి సేర సమ్మదలీలన్. భార. విరా. ౪. ౭౮.

వ. ...సకలచతురంగంబులం బూఁచున ట్లొనర్చి యుక్క మోహరంబుగా నమర్చి యం దగ్రభాగంబునం దాను నిలిచి యురగేలంకుల సత్వత్రామసౌబలులు నునిచి నడుకొన శల్యు నిలిపి యన్నరేంద్రుండు వెన్నుదన్ని నిల్చునట్లు నేసె ... భార. ద్రో. ౫. ౧౪౨.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శరనిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొనరిక్క = రేవతీనక్షత్రము.

క. కొనరిక్క పేరిపాలఁతుక, పెనిమిటిపై నాఁగలియును బెనుఁదాటిసిడం,బున బూని శవళికాండ్రన్, దునిమి ఫుడమిపనఁతి ప్రేఁగుఁ ద్రోయుదువు గదా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౫౮.

కొనగోరు = గోటికొన, నఖాగ్రము. భీమ. ౧. ౧౧౦. రాజ. చ. ౨. ౧౦౭.

కొనముక్కు = నాసికాగ్రము. వైజ. ౪. ౬౭.

కొనరెట్ట = హస్తాగ్రము. రం. రా. అయో. ౯౯ పా. ౫. పం.

కొనబావిలీ = చెవికొనయందు ధరించెడి భూషావిశేషము. (వా)

జ: కొట్టకొన, కొనలిడు, కొనలునిగుడు, కొనలువాఱు, కొనలుసాగు, కొనలొత్తు, కొనసాగించు, కొనసాగు.

కొనటి, కొనటివాఁడు. విణ. కురూపి.

గీ... రూపవిహీనులు దారు రూపు, గలిగి తోలు మేనఁ గొనటులఁ బలికినారు. భార. అను. ౪. ౯౩.

గీ. ...కన్యఁ, గులజ నైనను రోగిణిఁ గొనటిఁ జెనఁటిఁ, బరిణయంబగు టొప్పదు...మార్క. ౩. ౨౩౯.

గీ. బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధు లధికువలన హీనులు రూపసివలనఁ గొనటి, వారసూయలు సేయుదు రిరసమున... భార. శాం. ౩. ౭౦.

కొనకొనఁగోడి. వి. బొల్లికోడి, జలకుక్కుటము.

గీ. కొనకొనంగోడి యెట్రింత కొంకనక్క, నమిలి యీనాలుగిటిదర్శనంబు లెస్స. క్రీడా. ౪౨.

సీ. చక్రస్తనప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁగొం గిడి కొనకొనఁగోళ్ల గొణఁగి. ఆము. ౪. ౧౩. సుద. ౩. ౧౯౪.

కొనలిడు. అ. క్రి. (కొనలు + ఇడు) వర్ధిల్లు, అతిశయించు.

క. ... క్రుయ్యా దొకయించు కైనఁ, దయ్యాదు కొనలిడిమోఁ దృష్ణ... భాగ. ౯. ౪౭౭.

కొనలునిగుడు. అ. క్రి. (కొనలు + నిగుడు.) కొనలొత్తు, వర్ధిల్లు, అతిశయించు.

ఆ. వాఁడు నతనిరాక పోఁడిగ నిజబుద్ధి, నెఱిఁగి యతనియున్నయెడకు వచ్చి, పరమభక్తి మ్రొక్కి ధరణీసురేశ్వరుఁ, గుశల మడిగి ప్రియము గొనలునిగుడ. భార. ఆర. ౪. ౨౫.

క. అర్తులకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తడులందఱకుఁ బ్రియము గొనలునిగుడఁ గ్రాన త్తతిఁ దిలకించెవరవ, నూత్తమ రైయె సత్యభామ యుజ్జ్వలగతిమజ్. హరి. ఉ. ౪. ౨౨౧.

కొనలువాఱు. అ. క్రి. (కొనలు + పాఱు) వ్యాపించు, ప్రసరించు.

వ... నిజగరుత్కనక రేఖామయూఖంబు లాఖండలారిదిక్కునకు నక్కజంపు టెలమిం గొనలు వాఱి యుద్దీపించు ప్రద్యుమ్న ప్రతాపవైభవంబునుంబోలెఁ జాల నాలోకనీయంబు లగుచుండ. ప్రభా. ౨. ౧౦౪.

కొనలుసాగు. అ. క్రి. (కొనలు + సాఁగు?) ౧. కొనసాగు, వర్ధిల్లు.

గీ. గోపకాంతలయాసలు కొనలుసాగు, చందమునఁ గోర్కు లెంతయు సందడించెఁ, గడుపులోపల సర్వలోకములు నిడిన, బాలకునితల్లి యైన యప్పద్మముఖికి. వి. పు. ౭. ౪౭.

గీ. ఇవ్విధంబున బ్రాహ్మణుం డెఱిఁగియెఱిఁగి, తిరుగుమండఁగఁ బెక్కువత్సరము లరుగఁ, గలుగుదురు పుత్రు లిద్ద ఱకాలమునకుఁ, గుండగోళకవంశంబు కొనలుసాగ. కాశీ. ౭. ౨౩౪.

౨. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

వ. ... అనవుడుఁ గనుంగొనలఁ గొనలుసాగుకనలున కనుకూలం బైనహృదయంబు సదయంబుగా నొనరించి... కాశీ. ౧. ౪౭.

కొనలొత్తు. అ. క్రి. (కొనలు + ఒత్తు) వర్ధిల్లు.

ద్వి. కొనిపోయె వేడ్కలు కొనలొత్త నపుడు, వినుతార్ఘ్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి. రం. రా. బాల. ౨౪ పా. ౨౦ పం.

కొనసాగించు. స. క్రి. (√కొనసాగు) కొనసాఁగఁ జేయు.

(వృద్ధిచేయు, పెంచు.)

మ. ధన మార్జింపుము నార్జితం బయినతద్ద్రవ్యంబు తేరంబుచేఁ, గొనసాగింపుదు వడ్డివానివలనన్ గూర్తున్ మతిం గొంత... ప్రబోధ. ౪. ౩౩.

కొనసాగు. అ. క్రి. (కొన + సాగు?) ౧. ప్రసరించు, వ్యాపించు; ప్రవహించు.

గీ. కాల మనుకువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు, నేయఁ బన్నినమగ్గమొకో యనంగ, నవమయూఖాళి గొనసాగి మివుల నొప్పె, విధుఁ డమరవానిగృహాభిత్తి వివర మనఁగ. కళా. ౭. ౧౫.

చ. నొసలను ముంగురుల్ చెదర నూల్కొని ముక్కరడాలు మోవిపై, పసఁ గొనసాగ ... జాహ్నవీ. ౧. ౧౮౬.

సీ. ముజ్జగమ్ముఁ బవిత్రముగఁ జేయుతీర్థమ్ముఁ గొనసాగఁ జేసినయనఘమూర్తి. విజ. వి. ౧.౧౨౭.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు, అతిశయించు.

ఆ. కొడుకుఁ గన్నవేడ్క గొనసాగ రోహిణిఁ, జీరఁ బంచి చిత్రచేలములను, మండనముల నిచ్చి మన్నించె నందుండు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౯౭.

వ. నాబంధువర్గంబు బంధువర్గపుఁడీఁగయుంబోలెఁ గొనసాగి బ్రదుకుం గాక యని యాశీర్వదించి ... కాశీ. ౫. ౧౬౯.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మకు జనించినమాత్రఁ గొనసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧.౨౨౨

౩. పూర్తియగు; నెఱవేఱు, సఫలమగు.

గీ. అమ్మహాపూజ గొనసాగినట్టులైన, సంగరంబున గెల్చె నీశత్రుసైన, విఘ్న మొందిన నోడు నవ్విధము మత్త, చిత్తుఁ డాట గణింపక చేయఁ దొడఁగె. ఉ. రా. ౩. ౨౦౫.

గీ. ...అశక్తులైన, వారిచేఁతలు కొనసాగి వచ్చునెట్లు. వరాహ. ౧౧. ౨౮.

గీ. వేలుపులవేల్ప మాపెంట యాలకించి, కనికరపుఁజూడ్కిఁ గనుఁగొని గాట మగుచు, నెదలఁ బొదలెడునలు కల్లఁ బ్రిదిలపఱిచి, సాఁకవే కోర్కు లిఁకఁ గొనసాగఁ జేసి. అచ్చ. రా. బాల. ౬౯.

కొని—కొన్ని.

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దనచెలియింటికిని మ్రుచ్చుఁ దప్పన నొప్పెం, చినయట్టుల పదిని సరకు, గొనక మఱచి యున్నయెడను గొనిదిన ములకున్. నిర్వ. ౭.౬౩.

(పొల్లు పర మగుచో 'ఇ'కారము లోపించుటయుఁ గలదు)

ఉ. కొన్ని గొణంగి కొన్నినిసి కొన్ని కుటారము లాడి...పాండు. ౪. ౧౮౭.

కొనితెచ్చు. స. క్రి. (కొని + తెచ్చు) తీసికొనివచ్చు.

వ. భగీరథుం డనురాజన్యుండు కపిలముని ప్రదీప్తకోపానలదగ్ధు లగుసాగరుల నిరయంబువలన నుద్ధరించుటకై తపోవిశేషంబున మందాకినిం గొనితేర...కాశీ. ౫. ౨౭.

క. తోరపులత్తుకచాయల,వారువములు గట్టి మహిషవరకేతువు నెల్వ్యార సమకట్టి తేరా,సారథి గొనితేర నెక్కి సంరంభమునన్. ఉ. రా. ౩. ౩౮౩.

చ. ఇతరులు రాకమున్న యది యెక్కడఁ బెట్టిన దానవో సుశీ,ఘ్రమతిఁ గొనితెమ్ము తల్లిఖుతుఁ గన్నులఁ జూచినదాఁక నామనం,బతిముదితంబు గాదు...ప్రభా. ౧. ౧౩౬.

కొనిపించు. స. క్రి. (√ కొను) కొనఁజేయు.

(విలువకు పుచ్చుకొనఁజేయు.)

ఉదా: మగనిచే ఆమె జరీచీర కొనిపించినది.

కొనిపెట్టు. స. క్రి. (కొని + పెట్టు) కొనియిచ్చు, విలిచియిచ్చు.

సీ. మురువుతో నామేలిముసుఁగు దీసినవేళఁ గొనిపెట్టు మందునో కుప్పసంబు. గంధ. ౧౩౧.

కొనిపోవు, కొంపోవు. స. క్రి. (కొని + పోవు) అపహరించు; తీసికొనిపోవు.

క. నాచిన్నిముద్దుఁగూఁతురు, నాచక్కనితల్లి వీథి నడయాడఁగ నన్నిచు కొనిపోయె పాళ్వము, రాచిలుకం గొంచుఁ బోవు క్రమమునఁ దంత్రీ. రాజ. చ. ౨. ౩౧.

క. చంపినఁ జంపుము న న్నటు, గొంపోకుండినను జాలు కొసర కదయుకఁ జంపిన నన్నొకటిన మతి, కొంపోయిన నెంద ఱెట్లగుదురో యె ఱుఁగఁ ప్రభా. ౩. ౧౪౩.

ఇట్లే: కొనిచను, కొంచుఁజను, కొంచేఁగు, కొంచుఁబోవు.

క. శౌరి యిచె పారిజాతము, గోరికఁ గొనిచనుచు మనలఁ గొనిపోఁ డని లోఁ, గూరిన నెవ్వగఁ ద క్కిన, భూరుహములు మధురసాశ్రుపూరము నించెన్. పారి. ౪. ౫౨.

చ. భామినితోడ ని ట్లనియెఁ బద్మదళాక్షునిఁ గానఁ బోయెదన్, గోమలి బల్లరిద్రులము కొంచుఁ జనన్ మన కద్ది వస్తు వా, స్వామికి నిష్టమైన యది సంగతియే చన రిత్తచేతులన్, భూమిపు లొద్దకున్ సతులపొందులకున్ గురు లున్నచోటికిన్. కుచేల. ౧. ౧౦౩.

శా. ... వా, కుం గాంతాజనులం దగంగఁ బురికిం గొంచేఁగు టర్హం బగున్. భార. శల్య. ౨. ౨౧.

క... రాచిలుకం గొంచుఁబోవు... రాజ.చ. ౨. ౩౧.

కొనియాట. వి. (√కొనియాడు) కొనియాడుట.

(శ్లాఘనము)

ఉ. ... అత్యాదరవృత్తి మీరు విజయాశ నను గొనియాటఁ జేసి యాఁ, గాదన కియ్యకొంటి ...భార. ద్రో. ౧. ౬౩.

క. నను సహదేవనయశా, స్త్రకళావేదిత్వమునకు జను లనురాగా, ధికులై మిమ్ముం గొనియా, టకు నాతఁడు మనను గీప్పడం జింతిల్లున్. భార. శాం. ౧. ౧౬.

(ఆచరించుట)

సీ. తలఁపంగ నాద్యమై తనరుధర్మము యొప్పఁ గొనియాట నాస్తికగోష్ఠిఁ జనమి... గీ...ఇన్నియును శిష్టచరితంబు లిద్ధచరిత. భార. అర. ౫. ౪౪.

(కొలుచుట)

క. కడుఁ గ్రొత్తలు నీ విటు నను, బడుగుం జాటిం చి మిన్న ప్రార్థించెద నీ, యడుగులఁ గొనియాటకుఁ బను, పడి నారము నీకు మమ్ముఁ బాడియె పొగడన్. హరి. ఉ. ౭. ౫౨.

కొనియాడు=కొండాడు. స. క్రి. (కొని+ఆడు.)

౧. మెచ్చు, పొగడు, స్తుతించు.

క. తనపలుకు లోక మెల్లను, గొనియాడఁగ నెగడిన లోకగురుఁడు... భార. ఆది. ౬. ౨౪౮.

చ. హరుఁ జెడనాడి వీరిఁ గొనియాడెదు పెద్దయు నీవు... కు. సం. ౨. ౧౮౮.

౨. గౌరవించు, ఆదరించు; పాటించు, లక్ష్యపెట్టు.

చ. ... నీగురువుఁ బొల్తి తగం గొనియాడు మెట్లు నా, ప్పె నటుల భక్తిమై నడవు... భార. విరా. ౧. ౨౫౨.

సీ. కుంతీమహాదేవికోడండ్రలోపల నగ్గలంబుగఁ గొనియాడఁ బరఁగి. భార. విరా. ౨. ౨౧౮.

క. అనిన పితృదేవతలు మా, కును నీకును నరకగతి యగుం జుమ్మీ నీ, మనమున మావచనంబులు, కొనియాడక విడిచితేని కులజలధిశశీ. మార్క. ౬. ౧౯.

౩. భజించు, సేవించు, కొలుచు.

క. ... నీవు నిర్వ్యథములజనములం, గొనియాడుము వారలు శో, భనము లొసంగుదు రఘుంబుఁ బాపుదురు కృపన్. భార. అను. ౨. ౧౩౮.

సీ. స్వర్గకాములు పితృవర్గంబుఁ గొనియాడి యిహ లోకసుఖలీల లెల్లఁ గాంచి. హరి. పూ. ౨. ౧౩౦.

౪. కాపాడు, రక్షించు, పోషించు.

గీ. ...అతనిపుత్త్రకులు దాని, నెంగిపులు పెట్టి కొనియాడ నెలమిఁ బెరిఁగి. భార. కర్ణ. ౨. ౫౪.

క. విను మగ్గోవిందుఁడు సఖుఁ, డును బంధుఁడుఁ గార్యకర్తుఁడునై నిన్నుం, గొనియాడుమం డ దురితం, బను పేరును గలదె నీకు వనపుచరిత్రా. భార. శాం. ౩. ౪౭.

క. విను భక్తియు చెలువుఁ గలిగి, యనుజన్ములు చె

ద్దవాని నారాధింపఁగ, జనవర యతండు తమ్ము లఁ,గొనియాడఁగ సిరికిఁ బట్టగుచు రుజ్జ్వలులై. భార. అను. ౪. ౧౩౨.

మూ: సహ్యేషాం వృత్తిదాతా స్యాత్స చైతాన్ ప్రతిపాలయేత్, కనిష్ఠాస్తం నమస్యేరన్ సర్వే ఛందానువర్తినః. సం. భార. అను. ౧౬౨. ౧. రం.రా. కిష్కి. ౦. ౨౧౬ పా. ౨౩ పం.

౫. అవలంబించు; ఆచరించు.

చ. ఇది శతవృద్ధ మాజనని యిప్పుడు మృత్యువుఁ బొందె నిట్లు లే,యదుము కులప్రయుక్తమ గుచున్న సనాతనధర్మ మిత్తెఱంగ దహనకర్మ మెల్ల మది గానిదిగా మును నిశ్చయించి మా, మొదలిటివా రొనర్చువిధనుం గొనియాడితి మేము నియ్యెడన్. భార. విరా. ౧. ౧౭౯.

క. విను రాజు లెట్టిధర్మము, గొనియాడుదు రట్ల నడచు గుఱుకొని ధాత్రీ, జనము. హరి.పూ. ౨. ౭౭.

క. అనిన నతఁ డిట్టిధర్మము, కొనియాడక వ్రతము లొండు గోరి నడపఁ గాఁ,బని యేమి... భార. శాం. ౬. ౫౦౮.

౬. తలపోయు.

క. విధివశమునవచ్చినకీ,డ్ధములు గొనియాడి వ్రేఁ గులై విప్రులభవాం, బుధి మునుఁగుదురు ... భార. అను. ౧. ౯.

శ్లో. కోహ్యాత్మానం గురుం కుర్యాత్ ప్రాప్తవ్యే సతి చింతయన్, ప్లవంతే ధర్మలఘవో లోకేం భసి యథా ప్లవాః, మజ్జంతి పాపగురవః శస్త్రం స్కన్నమివోదకే. సం. భార. అను. ౧. ౨౨, ౨౩.

కొనివచ్చు. స. క్రి. (కొని + వచ్చు) తెచ్చు. (తీసికొనివచ్చు)

గీ.... సాహిణి యొకండు, కర్తయెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహు, బాంధవం బగు లోకమహో స్వైంధవంబు. మనుచ. ౫. ౨౭.

(పైఁడిచేఁప) సీ. తనసంతతికి మేఁతఁ గొనివచ్చు రీతి దిక్కరిశరీరంబులగరుల వాను. దశా. ౧. ౨౭౯.

కొను. స. క్రి. (త. కొళ్.) ౧. గ్రహించు.

(క) పట్టుకొను.

తరళము... ఏను తీర్థము లీసము ద్రతటంబునన... వీని నెన్నఁడు నాడనో,డుదురు నన్ను లిందుఁ గోల్మాసడుల్ గొనుగ వడిఁ జొచ్చుడున్. భార. ఆది. ౭. ౧౮౭.

సీ. గంధర్వకామినీకాముకవ్రాతంబు లాతాలఁ గొని మోఁది లజ్జఁ గొండ్రు. హర. ౫. ౧౦.

ఉ. ముందల వట్టినట్లు తనముఖ్యత రాష్ట్రము గొన్న దేవకీ,నందనుఁ జూచి... పారి. ౫. ౩౭.

(చ) తీసికొను; తీసికొనిపోవు.

ఆ. ... అతివపిండుఁ, గరులఁ దురగములను నరదంబులను గొని, యరుగుడెంచె ... భార. మా. ౧౧౫.

క. చని సంప్రార్థించి యతనిఁ,గొని రుద్రునిఁ గాంచి నీసఖుం డీతఁడు వ,చ్చినకార్యము కృపతో డను,విను మని దండంబు తెఱఁగు వినిపించెఁ దగన్. భార. శాం. ౩. ౧౧౭.

(ట)-ధనాదులు- ప్రతిగ్రహించు; పరిగ్రహించు, స్వీకరించు.

గీ. కపిల యిచ్చినవానిన కాదు నిజము, కొన్నవానిని బుణ్యాత్ముఁడుగఁ జేయు. భార. అను. ౩. ౧౦౩.

క. విను మిచ్చెద నని యీామిఱుఁ, గొనియెద నని పలికి ఓదపఁ గొనకునికియు న,త్యానృతంబులు సత్యవ్రత,మునకుం దొలఁగంగ మనకు భూవర తగునే. భార. శాం. ౪.౧౫౦.

క. కాకేమి తన్నుఁ దిట్టెనె, కోకిల తన కేమి ధనము కోకొమ్మనె నే,లోకము పగ యగుఁ బరుసని, వాకునఁ జుట్టమగు మధురవాక్యములనన్. కవిక. ౨. ౭.

క. వే కందమూలఫలములు, కోకొం డని యొసఁగ నందికొని నమలి కపుల్. భా. రా. కిష్కి. ౬౫౫.

(త) లోఁగొను, ఇముడ్చుకొను.

గీ. ...సముద్రంబులోన బుట్టి, నైవఁ గొన్నంత గొనఁ గాక...భార. భీష్మ. ౨. ౨౭౨.

౨. అపహరించు; హరించు.

క. ఆమిష మని దానిం గొనఁ,గా మది సమకట్టి యొక్కఖగ మాఖగముఁ, వ్యోమమునఁ దాఁకె...భార. ఆది. ౩. ౨౯.

గీ. ... బ్రాహ్మణధనంబు గొనుట ధర్మంబు గాదు, మనుజపతులకుఁ దగియెడిమానికంబు, గాన విడుచుట నీతిమార్గంబు గాదు. వరాహ. ౫. ౫.

క. ఉన్నఁ గని యప్పడఁతి యో,యన్న విడువు భుజగనాథు ననవుడు నతఁ డీ,పిన్నాతని ప్రాణంబులు, గొన్నది యిది దీనియసులుఁ గొని యెద ననియెన్. భార. అను. ౧. ౭.

౩. ఆధారముగాఁ జేసికొను; అనుసరించు.

గీ. ... ఎవ్వరిఁ గొని యతండు, కౌరవులమీఁద నెత్తిరాఁ గలుగువాఁడు. భార. ఉద్యో. ౨ ౧౬౯.

క. తమతమదేశంబులకై, మిముఁ గొని పాండవుల గెలుచు మెయికోలున భూ,రమణులు గొందఱు వచ్చిరి...భార. భీష్మ. ౧. ౩౧.

గీ. పురము వెడలి గోమతి యనుపుణ్యతటిని,నడుమ కొని చని యారాజనందనుండు, దీనియావల దసనోకో ద్విజకుమార,వరులయూ రని యడుగంగ వారు నేరి. మార్క. ౩. ౬౬.

౪. కావించు, చేయు.

క. వడి దొవఁ దిగుచుట దొడుగుట,వెడలం దెగ గొనుట శరము విడుచుట గానం,బడక విలు గుడుసువడుటయు,నడుగక రక్కసులు పడుటయును గానఁబడుఁ. భా. రా. అర. ౧. ౨౭౪.
(తెగగొను=జ్యాకర్షణ చేయు.)

చ. ధనువుల విట్లు బాణములు-దారుణలీల నమర్చి బద్దెగల్,గొని నిగిడించు...భా. రా. అర. ౨ ౨౭౪.

౫. పొందు, ప్రాపించు. (ఇది పెక్కుపట్ల విశేష్యముల కనుప్రయుక్తమై ఈయర్థములో శబ్దపల్లఃక్రియగా ఏర్పడుచున్నది. ఉదా: తెవులుగొను, భయముగొను, మఱలుకొను.)

గీ. కుసుమధనువున నెవ్వండు గొను విజయము. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౦.

ఉ. ... సురేశ్వరాదులం, బన్నములాడి నీమగని పక్షము పల్కఁడు గాక చేల నీ,కొన్నమరుల్గజ్జనులు గొందురె వ్రాత్యులఁ బూజ్య లందురే. కు. సం. ౨. ౧౬౯.

క....ఈతటినిం,గనుఁగొను పుణ్యుఁడు మిక్కిలి, కను గొను నెన్నుదుట నెన్నఁగాఁదర మగునే. దశా. ౧. ౧౨౩. పాండు. ౧. ౭౧.

౬. లక్ష్యముగాఁ జేయు, గుఱిగాఁ జేయు.

ద్వి. ... ఇంద్రజిత్తు, పసిఁడిపింజల నొప్పుబాణము ల్దొడిగి, గోముఖుం డనువానిఁ గొని కాఁడ నేసె. రం. రా. ఉ. ౭౫ పా. ౧౭ పం.

౭. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.

క. కొనరు బుధులమాట నాస్తికులు వినయనిధీ. భార. శాం. ౬. ౨౨౫.

చ. ... భుజశక్తి నెవ్వరిం,గొనక కరంగి రజ్జవలు కుల్ గడుఁ జెక్కులు వల్కు దప్ప నీ,వు ... భార. మహా. ౪౪. భార. ద్రో. ౫. ౩౭. నృసిం. ౪. ౨౧.

౮. వశపఱచుకొను, ఆక్రమించు, స్వాధీనపఱచుకొను.

సీ. అభయంబు వేఁడిన నందఱఁ గృపఁ గాచి యోధియూపెన్నెలయెల్లఁ దాన,కొని యధ్వరములు పెక్కొనరించి ... భార. శాం. ౧. ౨౩౭.

చ. బలిమిఁ దదీయు లప్పుడు సభామునిముఖ్యుల కట్టఁ బట్టి యా,తలఁ బడవైచుచుం దమతుఁ దా

మె యవారణఁ దత్తదాసనం,బులు గొని కూరుచుండిరి ... ప్రభా. ౧. ౭౨.

గీ. ఇందుర మ్మన్నచోట నిల్లెల్లఁ గొనుట. కువల. ౨. ౨౩.

౯. తాల్చు, ధరించు.

క.నలువదితొమ్మిది రూపం,బులు గొనియుం బుష్ప గంధములు మోవఁగ లే, కలసియుఁ దెమ్మెర లానుం,బలుముఖు యువజనము మేనిపలుచనిచె మటల్. పాండు. ౧. ౧౭౪.

సీ.కొమ్మకత్తులమెఱుంగులవెల్లపావడల్ గొనునది మస్తీనుఁగులచయంబు. కువల. ౨. ౧౨౭.

౧౦. పూను.

క. విను మప్పులుకులు పాటిగఁ,గొని దుర్యోధనుని తోడఁ గొంటిని బగ...భార. కర్ణ. ౩. ౬౦.

ఆ. హితజనంబు లెదుర నీతని కెడ రైనఁ, బ్రాణ మిత్త్ర ననుచుఁ బ్రతినఁ గొంటి. జై. భా. ౭. ౯౦.

౧౧. కలియు, కూడు, చేరు.

సీ. కమలకాననమధ్యకలహంసవిభుభాతిఁ గూర్మి నెచ్చెలిపిండు గొని చెలఁగుచు. పాండు. ౨. ౩౧. కేయూర. ౪. ౧౬౫.

౧౨. తలఁచు, ఎంచు.

క. అది రవిగ్రుంకుటగాఁ గొని,మద మెసకంబెసఁగ నార్చి మనసైన్యంబుల్, వొదలె...భార. ద్రో. ౪. ౩౧౬.

ఆ. దనుజుఁ డనుము మనుట తప్పగాఁ గొనకుమీ. రుక్మా. ౫. ౧౬.

క. కటకట మనవారిది దుర్ఘటముగఁ గొని యెంతె చింతఁ గావించెద రిప్పటి కింక నేమ మే మెం,తటిపగయును దీర్ప లేమె తమయాజ్ఞవసన్. ప్రభా. ౨. ౫౫.

౧౩. నెఱవేర్చు, సాధించు.

క. రాణింపఁ బల్కి తనవని, జాణై కొను ... అము. ౪. ౨౬౯.

ద్వి. వెనుపొందఁగా సామభేదదానములఁ,గొన రా నికార్యంబు గొనకొన లేని,మఱిగదా దండంబు. రం. రా. యు. అగాపా. ౧ పం.

౧౪. తెచ్చుకొను, తెచ్చిపెట్టుకొను.

చ. కిలకిల నవ్వు మోవిపలుగెంటుల దీటుఁ గుచంబు లొరగా, వెలువడఁ బైటవేయు నెఱవింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ బెర్కులు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ గుల్కు... హంస. ౧. ౨౧౭.

౧౫. చేరనిచ్చు.

వ. ... క్షీపులం గొననియావులం దొలఁగం గట్టి పిల్లల పెట్టియు మందులు సల్లియుం జాల దుఃఖపఱిచి చేఁ పెంపొంగించువారును. హరి.పూ. ౫. ౧౪౨.

౧౬. (నృత్తాదులను) ప్రయోగించు.

క. మద్దెలసద్దున నీతని, నిద్దురము ద్బెల్లఁ బోవ నేర్పు మెఱయ నే,నిద్దముగ దేశిఁ గొనియెద,నొద్దిక గా నుండుఁ డనుచు నొనరిచి సఖులన్. వాల్మీకి. ౩. ౧౨౨.

౧౭. భుజించు, తిను.

క. విను మధురాహారంబులు, గొనుటయుఁ బెక్కెండ్రు నిద్ర గూరినయెడ మేల్కొని యునికియుఁ గార్యాలో,చనముఁ దెరువు నడచుట యును జన దొక్కనికిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౩౭.

క. తనుయాత్రకుఁగా నశనము, గొనుఁ బూర్ణముగాఁ గొనండు...భార. శాం. ౫. ౩౨౧.

౧౮. త్రాగు.

క. శ్రీపాదంబులు గడిగెను, శ్రీపాదోదకము గొనియె...హర. ౨. ౧౨౮.

క.ఎనుబదియేఁడులవార్ధక,మునఁ బ్రాప్తశక్తియు డిగిపో దాతనికిన్, దినిదొఱికి పెద్దమాంసము, గొనియొడియది కల్ల మనసు క్రొవ్వాట్టుడుగున్. శివరా. ౪. ౧౫.

చ... అన్న మేమియుం, గుడువదు నీరముం గొ
నదు...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౨౯.

౧౯. నెలకుఁదీసికొను, నిలుచు.

క. ఏ మస్తిద మనినఁ బృథివి,యో మనుజాధీశ కొ
నుట యొప్పెడు తెరు విం,దేమియును నెగ్గు లే
దీ, భూమిసురులకోర్కి దీర్చి పుచ్చుము ప్రీ
తిన్. భార. అశ్వ. ౪. ౧౯౫.

సీ...అస్మిద నూఱుగోవుల కివ్వరేఁ గొనుఁడు...
హరి. పూ. ౨. ౮౦.

౨౦. ఖండించు, నఱకు.

చ... ఎక్కుడు నెస రాహుమస్తకముఁ గొన్నను
దర్శన దేవుఁ గొల్చెదన్. ఆము. ౧. ౯.

౨౧. కొట్టు, వ్రేయు.

సీ. కొన మారెఁ జదిపె నాఁగను గొట్టె నని తోఁ
చు...ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

మ ...భీమపార్థులను గో కొ ష్మంచు నొక్కష్మ
డిన్, గనియన్ ... భార. భీష్మ. ౩. ౩౧౯.
మార్క. ౧. ౧౩౫.

౨౨. నాటు, కాఁడు.

చ. ఒకబలుకూ పురంబు గొని యుచ్చిచనం గర
మర్గి యేయుడున్. భార. ద్రో. ౫. ౧౭౩.

చ. హలధరుఁ డేకలవ్యహృదయంబు గొనన్ ఘు
నశక్తి నైచినన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౦౬.

ద్వి. పరతేర నొకకొయ్య యరకాలు గొన్నఁ, జూర
చుర నరములు స్రుక్కఁ దివుచుడు. పండితా.
పురా. ౧౩౨. పా.

అ. క్రి. ౧. నెలకొను, ఉండు.

చ. మనమునఁ గొన్న నెవ్వగలు మాన్పి ఘటింతురు
కావ్యసమ్మదం, బనఘుకథాముఖంబున హితా
హితబోధ మొనర్తు రింపుగాఁ, గనుఁగొనుకం
టె నద్భుతముగా నెఱిఁగింతు రతీంద్రియా
ర్థముల్, ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణమిత్రు
లు గారె సత్కవుల్. కవిక. పీఠి. ౭.

౨. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ఆ. కుటిలబుద్ధి నీచటఁ గొనవు నెట్టన ఘన, దో
ర్బలంబు మెఱసి తొడర వలయు, సతఁడు గాం
డివమున నడ్డపాళులు నైవఁ, దురుల సంపవా
స గుఱియుఁ గాని. భార. విరా. ౪. ౧౯౭.

మ. అనినం గ్రోధకషాయితాత్ముఁడయి మిథ్యాజ
ల్ప నీవాఁడుముల్, గొన నిచ్చె నని మండలీ
కృతరణత్కోదండనిర్ముక్తశస్త్రనికాయంబుల
నేసలన్ గడపి... జై. భా. ౫. ౧౦.

౩. అతిశయించు, విజృంభించు; వ్యాపించు.

సీ. పరితాపశిఖిశిఖ ల్దరికొని వనములోఁ గార్చి
చ్చులై కొని కాలుచుండు. కు.సం. ౫. ౬౫౧.

చ. గనగన నెల్లప్రొద్దుఁ గొని క్రాలెడు వేఁడిమిఁ
బేర్చు భర్త మే, నెనయను దగ్గఱన్ సయిఁప
కింతయు భీతి నొదుంగుచున్ ... హరి. పూ.
౧. ౧౬౭.

౪. అగు, ఏర్పడు.

ద్వి. గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను దూఱి,సాం పేది
రామునిసుద్ది చెప్పచును. రం. రా. అయో.
౧౨౧పొ. ౨౯ పం. (గుంపులుగుంపులుగొను=
గుంపులుగుంపులుగా ఏర్పడు.)

౫. ఇది సకర్మక క్రియలకు ఆత్మనేపదార్థమునందు
ను అకర్మక క్రియలకు స్వార్థమందును అనుప్ర
యుక్తమగును.

ఉదా: చంపికొను, కొట్టుకొను, దాఁగుకొను, పం
డుకొను, మొ.

చంపికొను:-

చ. ... భీష్ముని నెసకొల్పి సేనలకు ముఖ్యుఁడ వీ
వని యుబ్బఁజేసి యీ, నునఁ దలపెట్టి చంపికొ
నఁ జూచె సుయోధనుఁ డింత నేమగున్. భా
ర. ఉద్యో. ౪. ౨౦౭.

రవులుకొను:-

సీ. ...అవుల నాపాటూన్నరు రవులు కొనియె. ఆ
ము. ౧. ౩౬.

(కోన్, కోఁగన్, కోఁగాన్, కొంచు, కొన్న,
కోక, కోని, కొందురు, కొంద్రు, కొందురు, కొం
డ్రు, కొమ్ము, కో, కోకొమ్ము, కోవయ్య మొదలగు

విశేషరూపములు వ్యాకరణములనుబట్టియు ప్రయోగములనుబట్టియు గ్రహింపవలయును. కొన్ని ప్రయోగము లీక్రింద ఈయఁబడినవి.

చూచికొండము=చూచికొందము.

ఆ. ... చూచి,కొండ మెల్లపనియు రండు వేగ. భార. మౌ. ౧౭౩.

కొండ్రు=కొందురు.

సీ. ... మీలయట్టుల బలవంతు లల్పులఁ దమకు నాహారములుగఁ.గీ.గొండ్రు భూపతి లేకున్న మండ్రె జనము,లు../భార.శాం. ౨. ౨౫౫.

కొండు=కొనుఁడు.

ఉ. కొండని వేడ్కతోఁ బసిఁడికొండ ధనార్థుల కెల్లఁ బంచి యీ,కుండుట...నైష. ౧. ౫౧.

కొంద్రు=కొనుదురు.

శా. స్వామిద్రోహము వాపికొంద్రు చటి... కాశీ. ౬. ౩౭.

చవిగొను=౧. రుచిచూచు, ఆస్వాదించు.

సీ.ఏమి దాఁ జవిగొన్న హృదయేశు కెమ్మోవి దోఁపక యది మున్న దోఁపకుండె. కళా. ౬. ౨౧౪.

౨. తిను; అనుభవించు.

మ. వివిధాజ్యాహుతిధూపదీపములు నైవేద్యంబు నీయగ్ని ముఖ,జవిగొన్ బిమ్మట భుక్తిముక్తులు నవశ్యప్రీతిగా నెప్పుడున్,జవిగొండ్రం బురుహాసనాచ్యుతమహేశానాదిబృందారక, ప్రవరుల్ ...కాశీ. ౩. ౨౦౬.

తెవులుగొను, తెవుళులుగొను=రుగ్ణమగు, వ్యాధిగ్రస్తమగు. భార. ఆది. ౫. ౫౩, అను. ౫. ౨౧౪.

భయముగొను=భయపడు. భార. అర. ౨. ౮౪.

భుక్తిగొను=భుజించు. కాశీ. ౨. ౭౫.

జ:కొంటు,కొండాట[1],కొండాడు[1],కొనితెచ్చు, కొనిషించు, కొనిపెట్టు, కొనిపోవు,కొనియాట, కొనియాడు,కొనివచ్చు, కొనుగోలు[1],కొనుబడి, కొనుమొదలు, కొలువు[4], కో[2], మొ.

కొనుగోలు[1]. వి. (√కొను) కొనుట, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుగోలు[2]. వి.నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చారణము.

మ. ఏకతాళంబున వీరమర్దళరవం బేకంబుగా నట్టువుల్,ధికతోంతత్తకఝుంకుఝుంకుకిణతోం ధిత్తాంకియల్లోధకు,ద్ధికుకే త్తెయ్య ధిమికుక్కత కుక్కధిగుతాంధిత్తాత్తతాళంబులన్, గకుబంతంబులు మాఱుపల్కఁ కొనుగో ల్గన్పట్ట నప్పట్టునన్. ప్రబంధ. ౯౪.

కొనుజో=కొణుజో. వి. పిడుఁజు, పసులదేహమందు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము.

సీ.ఎరుపు తిప్పలుగొని యెల్లమందలు గొనుజెక్కి మేపులచోటు ద్రొక్కఁబడియె. హరి. పూ. ౬. ౫ (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతిపా-కొనుజెక్కి=కొనుజాలుపట్టి.)

కొనుబడి. వి. (√కొను) కొనుగోలు, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుమొదలు. వి. (√కొను) క్రయధనము,కొనుటకిచ్చినసొమ్ము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కొన్నాళ్లు. వి. బ. (కొన్ని+నాళ్లు) కొన్నినాళ్లు, కొన్నిదినములు, కొంతకాలము.

గీ. మున్ను కొన్నాళ్లు పలుగాకిమూఁకలోనఁ, గలసి మెలఁగిన తెఱఁ గెల్లఁ గానిపింపఁ,జేడియలమీఁద గ్రుడ్లిడసేయ రాకు,కోయిలా యింక నీయిల్లు గూలిపోను. నీలా. ౩. ౨౫. వసు. ౧. ౧౨౩.

కొన్ని=కొని. స. జో. (చూ. కొంచెము-'కొంత' శబ్దమునకు అమదర్థకబహువచనరూపము) కతిపయార్థకము.

సీ. బాగాలు వెస నొక్కపద్మాక్షి యొసఁగిన వెగ్గలం బని కొన్ని వెడల నుమిసి. మనుచ. ౩. ౬౬.

ఉ. కొన్నిటిఁ బాణ్యముల్ నలియఁ గొన్నిటి వీఁపులు పిండిపిండిగా,నన్నిటి భీముఁ డుద్భటగదాహతి సేనికవేఁటలాడఁగన్. భార.భీష్మ. ౨. ౨౧౧. (ప్రాఁతప్రతులపాఠము.)

ద్వి. ... మతికొన్ని వేల్పులు...బస.పు.౮.౩౧౩. (ఇట మహన్మహాత్మ్యార్థకముగా నుపయోగింపఁబడినది.)

కొపురు. వి. (సం. గోపురమ్.) ౧. శిఖరము.

క. దాఁటుటయుఁ గొండకొపుఁ పలు, బీఁటలుపాఱెం గడిందిబీతున జేజే,దాఁటు పడంకం బాఱెను,గాటపుఁబయ్యెరల మొగులు గడలకుఁ బాఱెన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం ౧౦౨.

౨. ఉన్నతి.

ఆ. ... గొనబుఁగొను,గొంచెతనముఁ బిఱుఁదుఁ గొపురును బొక్కిలి,లోఁతు సెన్న సెన గలుగుట యరిది. అచ్చ.రా.అర.౨౩. (శ.ర.పా)

కొపెర=కొప్పెర. వి. పెద్దమూతి గలపాత్రము.

సీ. సారాయికొపెరగంజాపాడుల్ దెమ్మంచు హారిణితోఁ గడు నెగ్గులాడి రనుచు.కువల.౧. ౮౧.

కొప్పరము=కొప్రము. వి. ౧. శిఖరము, అగ్రము. (శ. ర.) ౨. మూఁపు.

గీ. కొప్పరము మూఁ పటంచన నొప్పు నంస,ము ... ఆంభా. ౨. ౧౩౭.

క. అప్పుడు భయవిస్మయములు, ముప్పిరిగొన నశ్వశిరుఁడు ముందటఁ బైపై,నుప్పరము లెగయుగరుడుని,కొప్పరమున నున్నకపటగోవిందునకున్. వరాహ. ౧. ౧౮౨. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౭.

విణ. విజృంభితము, ముమ్మరము.

ఉ. ... రోగముల్,కొప్పర మైనచో...దా.శ. ౧౬.

జ: కొప్పరించు, కొప్పరింత.

కొప్పరించు. అ. క్రి.(√కొప్పరము) ౧. విజృంభించు; అతిశయించు.

వ. ...అడిదంబులు జళిపించిన ఝణఝణఝుంకారంబులుం దదీయపరస్పరఘర్షణ క్రేంకారంబులుం ఢమహుంకారంబులును ముప్పిరిగొనం గొప్పరించియు... అదలించియుం గదలించి యుఁ బోరునవసరంబున... అవ్వీరద్వయంబుం గనుంగొని...ఉ. హరి. ౮. ౨౫౬.

వ. రేవెలుంగురాచిప్పలం గప్పుగంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించినసరసమధురసంబులు నించి ... పారి. ౨. ౫౨.

౨. (కోపాదులచే) రోమాంచము కలది యగు.

సీ. కొప్పరించఁగ మింటఁ గ్రొవ్వాఁడి రోమముల్ చొచ్చి వచ్చినతోలు ల్పుక్కగుంపు. చంద్రా. ౧. ౭౫.

సీ. గాలి సోఁకిన నైనఁ గనలి మైఁగొప్పరించి తటాన నట బయల్ సెలసికొనుచు. చంద్రా. ౨. ౯౨. ఉ. రా. ౭. ౮౧౩.

౩. పండ్లిగిలించు. (బ్రౌ)

ద్వి. కొప్పరింపుమఁ బండుకోఁతి యై యుండె. అభిమన్యుచరిత్ర. ౧౭౮.

స. క్రి. నిండుగాఁ బోయు.

సీ. దైవతైర్థికులు మందాకినీతోయముల్ గొప్పరించిన గాజుకుప్పెలనఁగ...గీ...కనుపట్టెఁ దారకాసముదయంబు. విప్ర. ౩. ౨౯.

కొప్పరింత. వి. (√ కొప్పరించు) అతిశయము; విజృంభణము. (శ. ర.)

కొప్పు[1]. వి. (త. కొప్పు.) ౧. స్త్రీధమ్మిల్లము,కబరి, జేనలి.

చ....మోమున, న్వల పలరాయఁ గ్రొమ్మొగులువ

న్నియఁ గేరును గొప్పుతీ రహా, చిలుకలకొ
ల్కి-సొరు నెతిఁ జెప్పఁగ నల్వకునైనఁ దీరు
నే. నీలా. ౨. ౧౯. దశా. ౬. ౩౮.

౨. మగవానిసిగ, జుట్టుముడి.

ఉ. అగ్ని దాహభీతి నంగారపర్ణుండు, బమ్మరిల్లి నే
లఁ బడిన వానిఁ, గొప్పు వట్టి యీడ్చుకొని వ
చ్చె ధర్మజా, కడకు నింద్రసుతుఁడు కడిమి
మెఱసి. భార. ఆది. ౭. ౪౮.

౩. ఇంటికప్పుయొక్కయూర్ధ్వభాగము; ఉన్నత
స్థానము.

గీ. చని యధిశ్రయణిని పఫ్ని సంగ్రహించి, యిం
టినడికొప్పు తగిలించి యెఱుఁగనట్లు, నుంగి
టికిఁ బోయి... శుక. ౩. ౩౧౪.

క. లలిఁ గొప్పెక్కించితి మధుపుల శుకుల నడు
గుపఱచితి పుష్పాస్త్రా మా, లలకును మంచం
బులు బాఁ, పలకును బీఁట లనుమాట బళి నిజ
మయ్యెన్. చంద్రా. ౫. ౯౧.

౪. (వింటి) కొన, గనయము, కోపు.

చ. తెగువ మనోభవుండు తియతియ్యనిసింగిణి
వింటికొప్పునన్, దగిలిచె దత్తుపాటిపనితాచి
కురంబులఁ బోలుశింజినిన్. భీమ. ౫. ౯౫.

సీ. కబరియు శిఖయును గాన్మకాగ్రంబును గొ
ప్పని పల్కఁగా నొప్పు[illegible]ండు. ఆం. భా. ౩.
౬౧.

జ: కొప్పుగొలుసులు, కొప్పువల.

కొప్పు². వి. నాట్యవిశేషము, కోపు.

గీ. పెక్కువగజక్కిణీ కొప్పు ద్రొక్కి నొక్క,
చక్కనిమిటారి నరపతు ల్సొక్కి చూడ.
దశా. ౭. ౧. ౨౫౭. ('కోపు' అనియును చదు
వ వచ్చును.)

కొప్పుగొలుసులు. వి. బ. (√కొప్పు¹) కొప్పు
నకు నుభయపార్శ్వములయందు పెట్టుకొనుగొ
లుసులు, ఆభరణవిశేషము. (వా)

కొప్పువల. వి. (కొప్పు¹+వల) వాలపాశ్యావిశేష
ము. ('తలవెండ్రుకలను బంధించునట్టిముత్యాలస
రము' బ్రౌ.)

సీ.... తవరును వాలపాశ్యావిశేషములు నూనక
తురాయి, ముత్యాలకుచ్చు కొప్పువల పాపట
బొట్టు జిలిబిలి జల్లియుఁ జేరుచుక్క, యు
నఁగ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

గీ. చెవులపూవులు బవిరలు చేరుచుక్క, కొప్పు
వలయును నవరించి కొప్పు పిఱు, భూషణము
లకుఁ దా నొకభూషణ మయి, పడఁతి యపు
డొప్పెఁ గన్నులపండు వగుచు కళా. ౭. ౬౬.

గీ. బవిరలును గొప్పువలయును బసఁతి యొత్తు,
దిద్ది .. యయా. ౪. ౯౯.

కొప్పెర=కొప్పెర. వి (సం. కర్పరః.) ౧. కటాహ
ము, కాఁగు; నెఱల్పుమూతి గలచిన్నపాత్రము.

గీ. ఇట్టిసేనలతో నమ్మహీశ్వరుండు, వెడలుచును
శంఖలిఖితు లనెడిపురోహితుల నియోగించి
రానివారలను వైవుఁ, డరసి కాఁగినచమురుఁ
గొప్పెరలలోన. జై. భా. ౪. ౧౧౦.

సీ. ధనముకొప్పెరదండఁ బెనుభూతె మున్నట్లు
గంగదరిని మొసలి గాచినట్లు. వైజ. ౩. ౧౨౫.

గీ. పసిఁడికొప్పెర లాతంబు పచ్చకోల, జోగప
ట్టియు కకపాల జోలెనంచి, కలికికాటుక గీ
ర్బొట్టు పలుఁగు పేరు, జాతి గాఁ దాల్చి నెఱ
మిండజంగ మగుచు. హంస. ౫. ౪౦.

౨. తలపుట్టె.

క. అప్పుడు విడువక వ్రేసెం, గుప్పున నడునెత్తి
పగులఁ గొట్టఁగ వెడఁదం, గొప్పెర నెత్తును
భీమున, కప్పాండవలోచనములు నశ్రులు గా
ఱన్. దశా. ౮. ౧౫౭.

కొప్రము=కొప్పరము. వి. శిఖరము.

ఉ. పున్నమచందురుం దెగడుపొంకపుమోముల
రాచకన్నియల్, గ్రొన్నెలతాలమేలిపనికొ
ప్రపుమేడల నాటలాడ... నీలా. ౧. ౭౮.

కొబ్బెర=కొబ్బెర. వి. ౧. నారికేళము.

ఉదా: కొబ్బరకాయ, కొబ్బరపండు.

సీ. కోఁతి కొబ్బరకాయ కొన కెక్కి పడఁద్రో
యు దానిజలంబులు ద్రావఁగలదె. రామలిం. ౧౭.

ఉ. మ్రొక్కు లొనర్తు...చక్కెర కొబ్బరపండు
లుండ్రముల్, మెక్కెడుపాఁపజందెములమే
టికి...నీలా. ౧. ౭.

౨. కొబ్బరకాయలోనిభోజ్యపదార్థము, పేశము.

గీ. చాఱపప్పును గసగసాల్ జాజికాయ, సెనగ
లనుములు పత్రియు మునగపువ్వు, కొబ్బర
యు మందపాలతోఁ గూర్చి త్రావి, యుబ్బద
బ్బరకాఁడు నీ కబ్బు టగునె. ప్రబంధ.౬౪౧.

సీ. ... కొబ్బెరనఁ గొవ్వెర యటంచనఁగఁద
త్పేశ మెసఁగు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

క. తరణిదళరసమునను గొ,బ్బెర నింపక రాచి
రాచి పెట్టిన డళవా,సరములకు మస్తకీటక,
మురలిసుకేశములు మొలచు మొదలిటినియ
తిక. చికి. (చి. ని.)

జ: కొబ్బరపూవు, కొబ్బెరయుండ.

కొబ్బెరపూవు. వి.(√కొబ్బెర) మొలకమొలచిన
కొబ్బెరకాయలో ఉండపలె నుండుమెత్తనిపదా
ర్థము. (బ్రౌ)

కొబ్బెరయుండ. వి. (√కొబ్బెర.) భక్ష్యవిశేష
ము, మూండము. (శ. ర.)

కొమ[1]=కొమ్మ[1]. వి. శాఖ. (శ. ర.)

కొమ[2]=కొమ్మ[2].

(ఆఁడుది, స్త్రీ.)

క. కమలముల నుజ్జగించుఁ, గుముదంబుల బుజ్జగిం
చుఁ గొమమోవులు పున్నమచందమామవె
లుఁగుల, కొమ రంతయుఁ బణికి పుచ్చుకొనఁ
బోలుఁ జామి. విజ. వి. ౧. ౧౩౩.

క. కొమ నాము మీఁదఁ బైకొని, సుకువారాచం
బు లేసి స్రుక్కించకు... మదకీరగమన కంబ
రదమనా. రసిక. ౪. ౧౬౬.

కొమరసామి. వి. (చి.ని,శ.ర-సం.కుమారస్వామి)
కుమారస్వామి.

లయగ్రాహి. హైమవతిపట్టి నఖిలామరశరణ్యు
నతకామితకరుఁ గొమరసామి భజియిం
చెఁ. కాశి. ౪. ౩౦౨.

సీ. కొక్కొరోకో యని కొమరసామిరథంబు కం
తంబు సాఁచి క్రేంకార మిచ్చె. భీమ. ౨. ౭౯.

సీ. ... అల్లదె కొమరసామయ్యనగరు. క్రీడా.
౧౪౯. ('కొమరుసామయ్య' ముద్రి.)

కొమరాలు. వి.దే. (కొమరు+ఆలు) ౧.యువతి,
జవరాలు; స్త్రీ.

సీ. కొమరాలిసిబ్బెంపుగుబ్బపొందమ్మిమొగ్గలు పే
రెదకుఁ జేర్పఁ గలిగె నేని. పె. శకుం. ౨. ౯౭.

గీ. ... మిత్రమోహార్తిఖిన్న, తమ్మికొమరాలు వ
క్త్రనేత్రములు మోడ్చె. వేం. పంచ. ౪.
౨౩౪.

౨. సుందరి, అందము గలస్త్రీ.

ఆ. చాల ముద్దరాలు జవరాలు కొమరాలు. భాగ.
౯. ౭౨.

క. ఆలవు బాలవు గమఁ గొమ, రాలవు గోమలివి
ముద్దరాలవు...కు. సం. ౬. ౬౭౨.

కొమరిత=కొమారి,కొమారిత, కొమార్తె. వి.(సం.కు
మారీ. త. కుమరి)కూఁతురు, దుహిత.

గీ...అతనునారాచమైన, రాచకొమరితఁ బాం
చాలిఁ జూచునప్పుడు. పాంచా. ౨. ౩౧.

కొమరు[1]. వి. (సం. కూబరః. త.కొమ్మైత్ర.) ౧.మనో
జ్ఞత, సొంపు, ఒప్పిదము.

ఆ. సోయగంబు సొబగు జోక యొప్పు కొమరు, చె
లువు తీరు సొగసు పొలుపు చెన్ను, చక్కఁదన
మనఁగ సౌందర్య మొప్పును...ఆం. భా. ౩.
౪౧.

సీ. వదనంబుకొమరు భావనఁజేసి వేఱుగా నదుటి
పెం పలకలఁ బొదువఁబడఁగ. భార. విరా.
౧. ౨౨౭. ఉ. రా. ౧. ౨౧౦.

౨. విధము.

క. కరితురగసమితి గాఁకొని, కురువీరుల మొన
లు మొగులుకొమరునఁ గవియఁగ. భార. వి
రా. ౪. ౨౬౦.

ద్వి. రెండుహస్తము లెత్తి రెక్కలతోడి, కొండ
తివ్వన వచ్చుకొమరు దీపింప. రం. రా. బాల.
౨౬ పా. ౯ పం.

విణ. ౧. మనోహరము, మనోజ్ఞము, చక్కనిది.
క...హారరత్నము త, ద్విమలోదధితీరంబునఁ,
గొమరుగ నేకతమ యిచ్చెఁ గ్రమ్మరుచున్నన్.
భార. ఆది. ౨. ౨౮.

గీ. చిఱుచెమటఁ బేర్చువింత క్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ,
గొమరు మే నొప్ప...కళా. ౪. ౯౮.

౨. (సం. కుమారః) పడుచువాఁడు; పడుచుది.
గీ. పాటితూమున రసము దైవారఁ గొలిచి, కొమ
రుజంగమునకు నిచ్చెఁ గోర్కి మీఱ. హర. ౧.
౨౩.

లయగ్రాహి. లేనికొమరుందనము లేని చెలువంబు
ను...కళా. ౪. ౪౯. (కొమరుందనము=యౌ
వనము.)

కొమరుమిగులు=అందగించు, ఒప్పు, చెన్నొందు.
సీ. చందురునుఁ గాంతికం దెచ్చి కూర్చి బాగు
నకుఁ దెచ్చిన యట్లు గొమరుమిగిలి. భార. వి
రా. ౨. ౫౨.

సీ. రమణీయముక్తికరత్నహారంబులు కుచకుంభ
ములమీఁదఁ గొమరుమిగుల. విక్ర. ౧. ౭.

కొమరారు=కొమరుమిగులు.
(సూర్యోదయవర్ణనము) సీ. చక్రవాకద్వయసం
తతి యొఱకలకొమరారుకెంజాయఁ గ్రొత్తఁ
జేసి. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౪.
సీ. కొండంతకల్మిచేఁ గొమరారియుండియు సుర
వాసమున నుండె నవిదకుచము, లు...చంద్రా.
౨. ౧౨౩.

కొమరొందు=కొమరుమిగులు.
క. కొమరుం బ్రాయము మిక్కిలి, కొమరొందఁగ
దినముఁ గ్రొత్తక్రొత్తగ నెలమిన్. కళా. ౪.
౪౮.

సీ. సర్వపర్వతకులసార్వభౌముం డనఁ గొమరొం
దుపడమటికొండదండ. విక్ర. ౨. ౧౦౨.
జ: కొమరుఁదనము, కొమరుఁబాయము.

కొమరు². వి. (చూ. కొమరేఱు-సం. కుమారః.)
కుమారస్వామి.
క. కొమరు సా మన నేసాని కొమరుమిగులు...
ఆం. సం. దేవ. ౧౩. సాం. ని. దేవ. ౬.

కొమరుఁడు¹=కొమారుఁడు. (సం. కుమారః. ప్రా.
కుమారో.) ౧. పుత్త్రుఁడు, కొడుకు.
సీ. ... కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁ డ
నఁగఁ బుత్త్రాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.
ద్వి. అమలకీర్తులఁ బుణ్యుఁ డగువిభాండకుని, కొ
మరుండ బుశ్యశృంగుండు నా పేరు. రం. రా.
బాల. ౧౨ పా. ౨౪ పం.

౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

ఉ. కొండొక సేపు నిల్చి చను కోరిక రాకొమరుం
డు...విక్ర. ౩. ౬౭.

౩. కొమారవయస్సువాఁడు, యౌవనమునకు పూ
ర్వవయస్సువాఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

కొమరుఁడు². వి. (సం. కుమారః) కుమారస్వామి.
చ. కొమరుఁడు సామి కొంచమల గొట్టినజాణ,

డు...బారకే,ళ్లమరినవాఁడు వా నగు సుహో ఖ్యలు...ఆం. భా. ౧. ౪౪.

కొమరుఁదనము. వి. (√కొమరు[1]) యౌవనము.

లయగ్రాహి ... తోఁచుకా, లేనికొమరుండనము లేనిచెలువంబు...కళా. ౪. ౪౯.

కొమరుఁబాయము. వి. (కొమరు+పాయము.) యౌవనము, పడుచుఁదనము.

ప. ... గాటంపుమరువాటలకుం దివురుకొమరుఁ బాయంపుందుటారికత్తియలును...నీలా. ౩. ౧౦.

ఇట్లే: కొమరువాఁడు, కొమరుఁబ్రాయము.

మ. ...కొమరువాఁడే చెల్లె మా వైఖరుల్. కకు. ౪. ౨౬.

క. ... కొమరుంబ్రాయము మిక్కిలి, గొమరొం దెడు...కళా. ౪. ౪౬.

కొమరులు. వి. బ. మేలుదూలముమీఁదిగుజ్జులు. (శ. ర, బ్రౌ-కొమరలు అని వాడుక.)

కొమరేఱు. వి. దే. (√కొమరు[2].) పీఠికాపురస మీపముననుండు కుమారారామగ్రామమున నుం డుదివ్యవాహిని, స్వామిపుష్కరిణి.

సీ. కొమరేటికల్యాణకమలషండంబుల సౌరభ్య భారంబు సంతరించి. భీమ. ౨. ౬౨, ౬౩.

కొమారి=కొమరిత.

(స్త్రీ)

గీ. ఆకొమిరెప్రాయపుమిటారిరాకొమారి,యడుగు లను వ్రాలి ... చంద్రా. ౪. ౯౧.

కొమారిత=కొమరిత.

(పుత్రిక, కూఁతురు.)

క. చెలువంబుగలకొమారిత,గలిగినయందులకు ఫ లము గాదే విభవో,జ్జ్వలమతిబలధృతిలీలా, కలితుఁడ వగునీకు నొసఁగఁ గాంచుట లనఁ గనా. సమీర. ౨. ౫౩.

ఉ. ... బోటి వచ్చి యో,పల్లవపాణి నిన్పిలువఁ బంపిరి వన్నిట రాజాగారనం,బల్లకి యెక్కి యాదొరకొమారిత...పాంచా. ౨. ౧౦.

కొమారుఁడు. వి. (బ. కొమారులు,కొమాళ్లు)౧. కుమారుఁడు, పుత్రుఁడు.

సీ....కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁ డనఁ గఁ, బుత్త్రాభిధానంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

మ ...తల్లిదండ్రుల్ మనం,బు విరాజిల్లఁగఁ గూ డఁబెట్టినధనంబుల్ లోకమందుఁ గొమా,ళ్ల విగా కెవ్వరి పమ్మ...సారంగ. ౨. ౭౫.

౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

గీ. కన్య దనకంటె కింపైనధన్య నొకనిఁ, గోరికొ నుఁగాక రాచకొమారులందు. భోజనుతా. ౨. ౫౨. కళా. ౩. ౧౩౦.

కొమార్త=కొమరిత.

(కన్య)

చ. చెలువలచెంతకుం జనియె సిగ్గుల పెండ్లికొమా ర్తయుంబలెన్. కువల. ౨. ౨౮.

కొమిరె. వి. (సం. కుమారీ) ౧. కౌమారవయస్సున నున్నస్త్రీ, యౌవనమునకుఁ బూర్వవయస్సున నున్నస్త్రీ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

౨. యువతి, యౌవనము గలస్త్రీ.

క. అమరావతిఁ గలవేలుపుఁ,గొమిరెలలో నెల్ల రూపగుణశీలములం, గొమరారుదు...విక్ర. ౨. ౨౪౫.

ఉ. కొమిరెలు నీకు లేరె పది కోటులు వత్తురు కోరితేని...ఉ. రా. ౪. ౨౧౦.

౩. కూఁతురు, పుత్రిక.

చ. కొమిరె మనోవ్యథం బొగుల గ్రుచ్చి కవుం గిటఁ జేర్చి తల్లి...వసు. ౩. ౧౦౫.

౪. స్త్రీ.

గీ. మాను మీమోహ మని తెల్పి మానవేంద్రు, చిత్త మొగ్గించి యొకమాటఁజేసి రాచ,కొ

మిరె నిదురించుతతి మందసమున నుంచి, వీడు వెడలించుకొని తెచ్చువేళ నెదుట. శుక. ౧. ౩౭౫.

విణ. యౌవనముగలది. (స్త్రీ)

వ... కొమిరెహరిణలోచనలచలితకంకణసంకుల త్రేంకారంబు లానవామోదమేదురాళిఝుం కారంబులబింకంబు లడంప... ఆము. ౪.౩౫.

కొమ్మ¹=కొమ¹. వి.(త.కొంబు, కొంబర్.) ౧.శాఖ.

సీ. అభ్రంకషాభోగ మగుమఱ్ఱికొమ్మను గట్టినప్రే ఱెడునుట్టి యెక్కి. విక్ర. ౨. ౪౪.

మ. హరిశౌర్యం డగురామభూవిభునితీవ్రాటో పవద్వాహినీ, శరవేగంబున నాత్మమూలబల ము ల్జాఱఁగ దళాడంబరం, బరుగం గొమ్మలు వోవ లావతి నిజామాదుల్ వజీరు ల్భజిం, తురు నమ్రత్వముఁ గానలో ముసలిమాను ల్గా వితర్కింపఁగన్. పసు. ౧. ౪౫. ('పుత్రపౌత్రాదులు' అని ధ్వని.)

౨. (కోట గోపురము మున్నగువాని) శిఖరము, శృంగము.

సీ. చీలలు చెదరి బచ్చెన చిట్లి వానలఁ గూలు కొమ్మలతోడిగోపురములు. చంద్ర. ౩. ౪౮.

సీ. శ్రీకలితానూనచిత్రరేఖాయుక్తి కొమ్మలం దును గోటకొమ్మలందు. విక్ర. ౭. ౧౩౩.

లయగ్రాహి. అన్నగముపై జరతపన్నగపతిస్ఫట ఒన న్నెగని కోటతుదల న్నెగడుకొమ్మల్. మనుచ. ౫. ౩౦.

జ: కొమ్మత్రిమ్మరి, కొమ్మదాసరి, కొమ్మమెకము, కొమ్మలువోవు.

కొమ్మ²=కొమ². వి. ఆఁడుది, స్త్రీ; భార్య.

క. ఆమ్మేటివిద్య నాచే, నిమ్ముగ నంతయు నెఱింగి నృప నన్ను వివాహమ్మగు మనవుడు రెండవ, కొమ్మ మదిన్ బ్రేమ గడలుకొన నిట్లని యెన్. మనుచ. ౬. ౧౮.

గీ. సేవకులపాలిసురశాఖి పూవుఁగొమ్మ, కోమలార్ధేందుధరుకొమ్మ గోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౭.

కొమ్మచెట్టు. వి. (√కొమ్మ¹?) వృక్షవిశేషము. (దీని కఱ్ఱ కాఁగడావలె వెలుఁగును - బ్రౌ.)

కొమ్మత్రిమ్మరి. వి. (కొమ్మ¹ + త్రిమ్మరి) వానరము, కోఁతి.

గీ. మమ్ముఁ గొలువుము సుగ్రీవు మడిపి నీకుఁ, గొమ్మత్రిమ్మరివా డొవగూడఁజేతు. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౩. (శ. ర. పా.)

కొమ్మదాసరి. వి. (కొమ్మ¹ + దాసరి) ఊరినడిమి చెట్టెక్కి బిచ్చముకొఱకుఁ గేకలువేయు ఒకజాతి దాసరివాఁడు. (వా)

కొమ్మనగొఱ్ఱపిండిచెట్టు. వి. పూతికరీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగొలిమిడి. వి. మూలఫలీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగోర. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర - ఉపలభేదకము, కొండపిండిచెట్టు. బ్రౌ)

కొమ్మనఁటి=కొమ్మనరఁటి. వి. (√కొమ్ము) - కొమ్ములవలె నుండుకాయలు గలఅనఁటి - కదళీవిశేషము.

గీ. పనసపం డ్లీడపండ్లు కొమ్మనఁటిపండ్లు, కప్పురపుదబ్బపండులు నిప్పుపువ్వు, మొదలుగాఁ గానుకలు పెట్టి మ్రోల నిలిచి, పలికిరి...రసిక. ౧. ౬౪.

కొమ్మనరఁటి=కొమ్మనఁటి. వి. (ఇది 'కొమ్మనగోర, కొమ్మనగులిమిడి'వంటిది.) కదళీవిశేషము.

ఆ. తొలఁగఁబెట్టె రోషకలికంచితంబులోఁ, గొమ్మనరఁటిపండ్లు గూర్మిమఱఁది. నైష. ౬. ౧౩౯.

కొమ్మమెకము. వి. (కొమ్మ + మెకము.) శాఖామృగము, వానరము, కోఁతి.

క. అనిన విని రాముతమ్ముఁడు, నెన రొదవఁగ నతనిఁ జూచి సేయ్పునఁ బలికెన్, విను కొమ్మమె

కపుబలియుఁడ, గొనకొని మాచంద మెల్ల గు
ఱు తెలిఁగింతుఁ. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౮.

కొమ్మలువోవు. అ. క్రి. (కొమ్మలు[1] + పోవు.) అతి
శయిల్లు.

చ. ... రతికోర్కులు గొమ్మలువోవ...విభుండు
ను వారిజపత్త్రనేత్రయుఁ, గడపల లేనికేలి
తమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁగాఁ. నిర్వ.
౮. ౭౩.

కొమ్మి. వి. అడవిలోఁ బెరుఁగునొకవిధమైనఫలవృక్ష
ము. (దీనిపూవులు సువాసన గలవిగను ఆకులు క
ఱుకు గలవిగను ఉండును. బ్రౌ)

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లును గొంజిపండ్లు, మేడి
పండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెత
లు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయువయ్య. కళా. ౩. ౬౯.

సీ. మామిడికాయయు మారేడుకాయయుఁ గొం
డముక్కిడికాయ కొమ్మికాయ. గీ. ... అది,
రైనయూరుఁగాయలు గల వతనియింట. హం
స. ౪. ౧౩౫.

కొమ్ము. వి. (క. త. కొంబు) ౧. పశుశృంగము, విషా
ణము.

ఉ. కొమ్ములఁ గ్రుమ్ములాడు మదఘోరవృషంబుల
మాడ్కిఁ బోరుచో...ఉ. రా. ౩. ౨౫౦.

క. పాడ చెదరి బూది చిలిచిన, యొడళ్లతో నా
ల్గు రెండు నొకటియుఁ బ్రంగల్, విడలినకొ
మ్ములబరువున, నడుగిడఁగా లేవు బలిసి యం
దలిదుప్పుల్. మనుచ. ౪. ౨౧.

సీ. ...శృంగంబు కొమ్మనఁ జెలఁగుచుండు. ఆం.
భా. ౨. ౨౬౨.

౨. ఏనుఁగుదంతము.

ఉ. కొమ్ములు ద్రుంపఁబడ్డనవకుంభివిధంబునఁ గూ
లెఁ గుంభినిఁ. భా. రా. అర. ౧. ౨౨౪.

సీ. మదహస్తి నయినను మెదిరి కొమ్ములు పట్టి చది
కిలఁబడఁ ద్రోచుసత్త్వములును. విక్ర. ౧. ౭౭.

౩. పందికోఱ, వరాహదంష్ట్ర.

సీ. నీటిలో మునిఁగిన నేలచేడియఁ గొమ్ముకొన ను
బ్బనెత్తినఘోణి వీవ. పారి. ౧. ౪౯.

౪. చోఱ మున్నగుచేఁపలముఖభాగమున ఱంప
మువలె నుండుఅవయవము.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘమత్స్యంబులఁ గొమ్మ
న గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౪౯.

సీ. బిరుదువజ్రపుగండపెండారమై మీఱఁ గొమ్మ
న శేషాహి గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౨౫.

౫. బాలచంద్రరేఖయందలి రెండుకొనలలో నొ
కటి.

సీ. నగ్నగర్భము నడవకపోయె విదియలఁ గుముదా
ప్తుదారణకొమ్ము దటిఁగె. కాశీ. ౩. ౧౪౯. (దా
రణకొమ్ము = వెలహెచ్చుతగ్గులను సూచించు
కొన.)

౬. (విల్లు కావడిబద్ద తక్కెడదండె మున్నగువా
ని) కొన.

క. మృడుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడునువడం
దివియఁ గూడి కుశలప్రశ్నం, బడిగిరి యొం
డొరులను గని, కడకొమ్ముల నున్నయదితిక
ద్రూతనయుల్. భీమ. ౪. ౧౩౪.

సీ. ధనువుక్రిందటికొమ్ము ధరణిపై మోపి మీఁదటి
కొమ్ము నామహస్తమునఁ బట్టి. భోజరా. ౫.
౨౭.

సీ. పెల్లులోహండికావళ్లకొమ్ముల వ్రేలుగిడ్డిమొత్త
ము నేతిలడ్డిగలును. ఆము. ౨. ౯౭.

౭. పసుపు లోనగువానినిడు పైనదుంప.

ఉదా: చాయపసుపుఁగొమ్ము, అల్లపుఁగొమ్ము, సొం
టికొమ్ము, మొ.

౮. చిమ్మనగ్రోవి.

గీ. అనుమ నొకదిక్కు చేరి లావునను మీఱి, కొమ్ము
దగఁ బూని యుడుపాళిఁ గోర్కి వాని, చల
ము దొరలంగ నాడు మెచ్చెలులఁ గదిసి, సఖులు
సరసత జలకేళి సల్పిరపుడు. చంద్రా. ౪. ౨౪౭.

చ...జీవితేశసమితి గొమ్ములం గరఁచి చల్ల... ఆ ము. ౫.౧౧౩.

౯. (పర్వత) శిఖరము.

క. గుబ్బలికొమ్మెక్కటి గడు,నిబ్బరమునఁ బెఱికి యాతనిన్ వైచిన వాఁ,డుబ్బు సెడక మలద్రిమ్మరి, జెబ్బలిపై మొనలవాలు పేర్మిన్ వైచెన్. అచ్చ. రా. యు. ౨౪౧.

౧౦. కోటశృంగము, కోటకొమ్ము.

క. ఇమ్ముల నప్పురివప్రము,కొమ్ములపై నుండి పురముకొమ్ములు వేడ్కన్, దమ్ములచుట్టముపదజల, జమ్ములఁ బూజింతు రొగి నజస్రముఁ బ్రీతిన్. మొ. రా. బాల. ౪.

సీ...వరణశృంగ మ్మగుఁ గొమ్ము నా... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౧౧. కొమ్మ, వృక్షశాఖ.

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మ్రాకండముకొమ్మునన్ బిగియఁ గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచున్, గ్రింద హుతాశనార్చుల నఖేదమునం గబళించి మ్రింగుచు,న్డెందము కాంతి నొంద మహనీయతపంబొకఁ డాచరింపఁగన్. నిర్వ. ౧౦. ౭౧.

సీ. కలఁదుఁ బున్నాగంబు లలరుఁగొమ్ముల మహోన్నతి గలయనభీకమతుల నైన. హ.న.౨.౧౬. (నలార్థమున)

౧౨. చెలువుకొన, కలుఁజు, మరిగొమ్ము

వ. సుకుమారుండు చెలువుకొమ్ముదావలం బట్టుకొని విపినషండంబునడుము గాఁ బక్కణంబునకు దక్షిణంబుగా నొరసికొని పోయి ...శివ రా. ౩. ౧౦౨.

గీ. చరమగర్వోన్నతము లురభ్రములు రెండు,చెలువుకొమ్మునఁ గయ్యంబు సేయుచుండె. వేం. పంచ. ౧. ౨౩౨.

౧౩. ఆందోళికాదండము, పల్లకి మున్నగువానికి ముందువెనుకల నుండుదండె.

సీ. అపరంజి మొసలివాయనుసులశిరసులోఁ గనుపులు తొమ్మిది గలుగుకొమ్ము,నలసూర్యపటము పొన్నాకెంపుసరిగమేలుక్కట్టుపనులహెచ్చు పట్టుఁగుచ్చు. రా. వి. ౨. ౪౩.

గీ...ఆందోళికకు సంజ్ఞ యందల మనఁ, గొఱలుఁ దదుభయదండంబు కొమ్మనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧.

(వ్యవ) ఆనవారి ముఁదుకొమ్ము ముగ్గురును వెనుకకొమ్ము ఇద్దఱును పట్టి మోయుచున్నారు.

గీ. ఈచెలువ నన్నుఁ జేరన నింక నెపుడుఁ, గొమ్ము దించకయుందు నుడమ్ము మీఱ. దశా. ౨. ౨౭౪. (కొమ్ముదించకయుండున్=ఎప్పుడును అందలములోఁ బెట్టి మోయుచునే యుందును.)

౧౪. ఊఁదెడివాద్యవిశేషము.

మ...వేణుస్వసం,బులు గావించుచుఁ గొమ్ము లూఁదుచు...భాగ. ౧౦పూ. ౭౨౫.

క. కొమ్ములనివడమ్ములు శం,ఖమ్ములశబ్దములు...రా. వి. ౫. ౬౦.

సీ. కొమ్ము నా వాద్యభేదమ్మును శృంగ మా...ఆం. భా. ౩. ౫౨.

౧౫. గాండ్లవాఁడు బండము తగిలించుకొనుటకై పడికట్టునకు అమర్చినవంకరకొయ్య. (వా.)

౧౬. బలము, సేన.

క. కొమ్మా దానవనాథుని, కొమ్మాహవమునకుఁ దొలఁగె గురువిజయము నై,కొమ్మా మెచ్చితి నిచ్చెదఁ,గొమ్మాభరణములు నీవు కోరిన వెల్లన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౮౭.

౧౭. ఉత్సాహము.

ఆ. అంత గోపసింహుఁ డసురకొమ్ములు పట్టి,ధరణి ద్రొబ్బి త్రొక్కి దైత్యభటుల, కొమ్ము వీడ నురలకొమ్ము వర్థిల వాని,కొమ్ము పెఱికి మొత్తి కూల్చె నధిప. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౪.

౧౮. వల్లునకుఁ జేర్చు 'ఉ'కారచిహ్నము.

గీ. కొమ్ముక్రారలు మఱి ద్విపర్ణమ్ము లగుట, వానియె
దమని గురువులు వక్రుసుమును,ప్రాణములు గా
న వానిడాపలను గల్గు, వక్కారము లెల్ల లఘు
వులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

వాఁడు కొమ్ములు తిరిగినపండితుఁడు=వాఁడు గొప్పపండితుఁడు, పాండిత్యప్రౌఢి గలవాఁడు.

వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి= వానికి పొగరెక్కువైనది.

ఉదా: ఇప్పుడు వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి మనతో వాఁడు మాటలాడునా.

చెఱకుఁగొమ్ము=మరల మొక్కయగుటకు నాటెడుచెఱకుముక్క. (వా.)

జ: కొమ్మనంటి, కొమ్ముకాఁకర, కొమ్ముకాఁడు, కొమ్ముచేఁప, కొమ్ముచోఱ, కొమ్ముటుడుము, కొమ్ముటేనుఁగు, కొమ్ముతేజి, కొమ్ముపెసర, కొమ్ముమాచకమ్మ, కొమ్ములుగలవేలుపు, కొమ్ములనూపు,కొమ్మువాఁడు.

కొమ్ముకాఁకర. వి. (√ కొమ్ము) ఒకజాతికాఁకర, కారవెల్లవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొమ్ముకాఁడు. వి. (కొమ్ము+కాఁడు) ౧. అగసాలెవాఁడు, కంసాలవాఁడు. ౨. వరాహము, పంది.

సీ. నరకహేతుహిరణ్యహరణవృత్తిఁ జరించుకొ
మ్ముకాని భజించుకొడవ లెల్ల. వసు. ౧. ౯౨.

(పైరెండర్థములకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.)

క. ఆకొమ్ముకాఁడు తొల్లిటి,యేకలమో కాక య
ముఁడో...ద్వా. ౮. ౧౯. (చూ. ౧౭.)

౩. కొమ్మూఁదెడువాఁడు, మాతంగసదృశుఁ డగునొకజాతివాఁడు.

సీ. మాతంగసదృశుఁ డౌమనుజుండు తగు బోయఁ
డనఁగను గొమ్ముకాఁ డనఁగ... ఆం. భా. ౨.
౬౯. (శ. ర, బ్రౌ. పా.)

కొమ్ముచేఁప. వి. (√కొమ్ము) ఒకానొకయాఁడు మత్స్యము, శృంగి. (శ. ర.)

కొమ్ముచోఱ. వి. (√కొమ్ము) ముఖభాగమందు అంపమువంటికొమ్ము గలచోఱమీను.

క. కరములు ద్రవ్వినఁ బండులఁ, గరాసి గఱచు
కొని క్రాద్రగతి వని మేపోత్కారముఁ దగఁ బ
ఱచె నొక్కఁడు, సురవాహినిఁ దఱియుకొ
మ్ముచోఱయుఁ బోలెన్. కు. సం. ౧౧. ౭౭.

కొమ్ముటుడుము, కొమ్ములయుడుము. వి. (కొమ్ము+ఉడుము) కొమ్ము గలయుడుము, గోధికావిశేషము.

ఆ. కాలు ద్రవ్వి యునికిఁ గని కొమ్ముటుడుములఁ,
గఱచి తిగిచెఁ గొన్ని మొఱసడములు.చంద్ర.
౨. ౪౫.

క.ఒడలుబ్బ నిక్కి ముందటి,యడుగులు ధర నూఁ
ది చిందులబలమునకున్,జడియ కొకగబ్బిగం
డు,కుక్కఁదుకడిమిన్ దివిచెఁ గ్రుంగి కొమ్ముల
యుడుమున్. మనుచ. ౪. ౫౩.

కొమ్ముటేనుఁగు. వి. (కొమ్ము+ఏనుఁగు) పురుషగజము, మగయేనుఁగు.

గీ. కొమ్ముటేనుంగు మొగ మైనకొడుకుఁగుఱ్ఱ.హర.
౩. ౨౫.

చ. మునుకొని దంష్ట్రికాయుధములు ముందటిచీకటి
యెల్లఁ బాపఁగా, వెనుకఁ దమాలనీలనిజవిగ్ర
హదీప్తులు చిమ్మఁజీకటిం, బెనుపఁగఁ గొమ్ము
టేనుఁగు విభీషణతం జను దంచు నైవడిన్,దను
జవరుండు వచ్చె...విక్ర. ౫. ౧౫౭.

ఉదా: పండితులలోఁ గొమ్ముటేనుఁగులు సభకు వచ్చిరి. (కొమ్ముటేనుఁగులు= కొమ్ముటేనుఁగులవంటివారు, గొప్పవారు.)

కొమ్ముతేజి. వి. (కొమ్ము+ తేజి=కొమ్ములు గలవాహనము) ఎద్దు, వృషభము.

సీ. పులితోలుహొంబట్టుఁబుట్టముల్ గలవారు కొ
మ్ముతేజుల నెక్కుగునియువారు. గీ... ప్రమథ
వీరులు గొల్చి రాబాహులేయు. పాండు. ౧.
౧౬౫.

కొమ్ముపెసర. వి. (√కొమ్ము) ఒకజాతిపెసర. (శ. ర.)

కొమ్ముమాచేకమ్మ. వి. (√కొమ్ము) కొమ్ములుగల మాచకమ్మ. (శ.ర.- స్తనములు వచ్చియు ముట్టురానిది. బ్రా.)

కొమ్ములుగలవేలువు(ల్పు). వి. (√కొమ్ము) విఘ్నేశ్వరుఁడు.

చ.... కొమ్ములు గలవేల్పు విఘ్నతరుమూలములం బెకలించుబల్లిదుం, డలగణభర్త యప్పుసచివాగ్రణి కీవుత మీప్సితార్థముల్. రాజ.చ.౧.౫.

కొమ్ములుసూపు. అ. క్రి. (కొమ్ములు + చూపు) ౧. కొమ్ములువేయు. ౨. ఎదిరించి మార్కొను.

సీ. కుంభోదకముఁ బోసి యంభోజముఖి పెంపఁ జాతంబు కొమ్ములుసూపఁ దొణఁగె. విక్ర. ౪. ౧౫౬ (ఇది రెండర్థములకుఁ గూడ నుదాహరణము.)

కొమ్మువాఁడు. వి. (√కొమ్ము) =కొమ్ముకాఁడు. (శ. ర.)

కొయగూర=కొయ్యగూర. వి. (కొయుగూర- శ. ర.) కొయ్యతోఁటకూర.

క. పెసరుంబప్పేమిటి కని, కసరు న్నెయి గొనఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరుం బలుచని చల్లయె, మెసరుం గనఁ డతనిలోభమున కేమందుఁన్. బహులా. ౫. ౭.

గీ... కొయ్యగూర చక్రవర్తము చిల్కకూర గోళి, కూర... హంస. ౪. ౧౩౩.

కొయ్య. వి. (√కోయు?) ౧. కఱ్ఱ, దారువు.

వ... నెల్లికొయ్యలు ద్రచ్చి నుచ్చులంటించినఁ జెచ్చెరఁ గుచిచ్చు లాత్రంపులఁ దవిలించి చిమడ నుడికిన వెలువరించి... మనుచ.౪. ౬౦.

సీ. తనరుఁ గొయ్య యనంగ దారుసమాఖ్యయై... ఆం. భా. ౨. ౩౮.

ఆ. కొయ్యబొమ్మ దెచ్చి కొట్టిన గుణి యాన... వేమన. ౨. ౧౩.

౨. స్తంభము, గుంజ.

ఉదా: ఓడకొయ్య, కట్టుఁగొయ్య, మొ.

౩. (=కొయ్యకాలు) కోఁతకోసినవరి మున్నగు సస్యములమోడు.

గీ. వాడఁబాఱినయవి వక్త్రవనరుహములు, భాజనంబులలోన నిప్పచ్చరంబు, పిండు భిక్షాన్నములు లేమి నాకఁ దలిరెఁ, జేలపంటలఁ గొయ్యలే చెప్పఁ గాదె. కాశీ. ౭. ౧౪౩.

౪. దంతము, పల్లు. (ఈయర్థము పాములవాండ్ర లోనిది-అని బ్రా.)

గీ. కొయ్య లూడినపెండ్లికొడుకుకుఁ జెలినవ్వు లిడిన మండలిఁ గాయునెన్ని లయ్యె. వేం. పంచ. ౩. ౧౮౫.

౫. మొద్దు, మూర్ఖుఁడు.

ఆ. ఆలుబిడ్డ లేనియట్టి తిష్ఠరి యగు, కొయ్యగాక కుదుటఁ గూడునెట్టి, కుడుము హార లిట్టి క్రొవ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతు రయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

ద్వి. మాయలు పన్నక మాదిగకొయ్యఁ, జూపుమా చూపు మెచ్చోట డాఁచితివో. పండితా. దీక్షా. ౪౫౯.

వినుపరానికొయ్య=వినిపింపరాని మొండి, చెప్పిన మాట విననికఠినహృదయుఁడు. (వా)

కొఱుకరానికొయ్య=కఠినహృదయుఁడు. (వా)

విఱుగఁబాటుకొయ్య=గర్వశీలుఁడు. (వా.)

గుండగొయ్య=దుష్టుఁడు. (శ.ర- మొండివాఁడు, మూర్ఖుఁడు. బ్రా.)

జ: కొయ్యకాలు, కొయ్యగండ, కొయ్యగూర, కొయ్యకోడు, కొయ్యతనము, కొయ్యనగాఁడు.

కొయ్యకా(గా)లు. వి. (కొయ్య+కాలు) కో

న్న వరి మున్నగుసస్యములు కోయఁగా మిగిలిన మ్రోడు.

సీ... చేలపంటలు కొయ్యకాలె తెలుపు. రామ లిం. ౫౩.

కొయ్య(య)గండ. వి. (కొయ్య + కండ) కన్నులు మున్నగువానియందు పెరుఁగుదుర్మాంసము. (వా.)

కొయ్యగూర, కొయ్యతోఁటకూర = కొయగూర. వి. (కొయ్య + కూర=ఒకవిధ మగుతోఁటకూర. బ్రా. కోయు + కూర = కొయ్యగూర. శ. ర.)

ఆ. కొయ్యగూరవేళ్లు కొమరు మించినపాట్లు, వేళ్లు వేలువేలు వేఁడినీళ్ల, నూఁజి... చికి. ౨. (చి. ని.)

సా: కొయ్యతోఁటకూరకును సిగ్గులేదు కొడవటికిని సిగ్గులేదు. (కలహించుకొనినమనుష్యులు మరలఁ గలసికొన్నప్పుడు ఆక్షేపార్థ ముపయోగింపఁబడుసామెత.)

కొయ్యజోడు. వి. (కొయ్య + జోడు) బొంద, ద్రుపదము. (బ్రా.)

కొయ్యతనము. వి. (√ కొయ్య) ౧. ధౌర్త్యము, దౌష్ట్యము.

గీ. గోపికలఁ గృష్ణుఁ డలయించుకొయ్యతనము. ధనా. ౨. ౮౬.

గీ. కొయ్యతనమునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

౨. దుష్టచేష్ట, కొంటెపని.

గీ. పట్టనములోన నీవు దర్పమునఁ జేయు, కొయ్యతనములు వీక్షించి కూర్మితనయ, నవ్వుదురు నిన్ను మొదల నానావిధముల, నవ్వుదురు దీక్షితుని ననంతరమ జనులు. కాశీ. ౪. ౯౪.

కొయ్యనగాఁడు = కొయ్య. విశే. (√ కొయ్య.) (మూఢుఁడు)

ద్వి. కొఱగానిజబ్బులకొయ్యనగాండ్ర, గొఱియల వార్తలు గూడుకే త్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧ ౦.

కొరటబండి. వి. సివ్వంగులను దెచ్చెడుబండి.

ఉ. పన్నినసన్నపుం గొరటుబండ్లపయిన్ గొనివచ్చుసివ్వఁగుల్. ఉదయకోదయము. ౩. ౭౩.

కొరడా. హిం. వి. చబుకు, జాటి.

క. రూకలక్రొమ్మటికొడుకా, పోకలఁ బోయెదవదేల పోరా పోరా, నీసుం గత్తే కొరడా, చేకొని కొట్టింతుఁ గొంటె చెనఁటి గరాసా. అహ. ౧. ౧౦౦.

కొరదు[1]. వి. (క. కొఱదు, కొరదు) వంకరగాఁగాక ఋజువుగా నుండుచంద్రధనుస్సు, రోహితము.

గీ. గుండె లదియ మింటఁ గొరదు వోఁచె. మై. ౨. ౪. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

కొరదు[2]. వి. పక్షివిశేషము. ('గ్రుడ్లగూబ' అని శ. ర.)

సీ... అడెలుతోఁగ గిజిగాఁడు కొరదు. సువ. ౩. ౧౯౪.

కొరద. వి. మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొరదయుఁ గడిసె పాపర మల్లు ముచ్చంగి... వేం. పంచ. ౧. ౨౯౮.

సీ. కొరద దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీ నులస ముచ్చంగి బేడిస జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౫౭. (శ. ర. పా.)

కొరనాసిగండు = కొర్నవగండు. వి. క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి. (శ. ర, బ్రా.)

కొరవంజి. వి. (ఇట్లు దీనిని లఘురేఫముతో చి. ని, శ. ర – √ కొఱవ ?. క. కొఱవంజి = కొఱవజాతిస్త్రీ. త. కుఱవంజి = కొఱవజాతిస్త్రీ.) ౧. ఎఱుకుసాని; ఎఱుకువాఁడు, కిరాతుఁడు.

శా. ఏయేభూములు చూచినావె కొరవంజీ రూపలావణ్యరేఖాయుక్తిం దగుకొమ్మ లెందుఁ గలరీక్ష్మామండలిన్... శుక. ౧. ౧౬.

గీ. వేయు నేటికిఁ దరిమలవెండికొండ, తావిసుబ్బ

ఠికడగట్టు తావులందు, నప్పసం బుప్పతిల్లుచు
మెప్పుఁ గన్న, యట్టికొరవంజా లెల్ల మానుట్ట
లయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

క. పాదనుండి రొప్పు బెబ్బులి, కొదమం జే యిచ్చి
పిలిచి కొరవంజి యొకం, డదరక కను చెదరక
మది, బెదరక పదరకయ కుబుచపి డెమునఁ గడ
పెన్. చంద్రా. ౨. ౯౦.

౨. ఎఱుకులు చేయునాట్యము; నాట్యవిశేషము.

క. ఎఱుకో యెఱుక యటంచం, గొరవంజి నటిం
చె నొక్కగుఱుకుచ చంకన్, బుఱుకుఁడు బం
గరుబుట్టియు, సారిదిం గొల్లాపురమ్మసుద్దులు
వెలయన్. దశా. ౭. ౧. ౫౭.

సీ. చలువుచున్నది ప్రోడజాడలఁ గొరవంజి యలతి
లోత్తమ నృత్యనిలయసీమ. కవిరా. ౩. ౭౭.

కొరవి. వి.(సం. కురవకః) ఎఱ్ఱగోరంట, కురవకముక్.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గుర
వక నామ మా...ఆం. భా. ౨. ౫౩. పి.శకుం.
౨. ౧౩౭. కాశీ. ౧. ౧౩౭.

కొర్నవగండు=కోర్ణగండు, కొరనాసిగండు. వి.
క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి.

చ...చెవులపోతులు కొర్నవగండ్లు... కస్తురిపిల్లు
లాదిగాఁ, గలమృగరాజి ... కానుక లంపెఁ
దండ్రికిన్. కాశీ. ౩. ౪౭.

కొఱ[1]=కొఱఁత. వి. (త. కుఱై) ౧ కొఱఁత, తక్కు
వ, లోపము, న్యూనత.

సీ. ... కొఱ యన నొప్ప తక్కువ చెలంగు. ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

౨. శేషము, మిగులు.

క. ముఱిముఱిచీకటిలో నం, దఱు రాజులు సమర
ముడిగి తగ నెల్లిటికిం, గొఱ గలకల నగు నడు
వుఁడు, నెఱ వగుగోవర్ధనాద్రి నేలకు నను
చున్. ఉ. హరి. ౪. ౨౭౨.

విశే. (చూ. కొఱయగు) ౧. చిన్నది; తక్కువదైన
వది, అల్పము.

సీ. మునులభార్యల దోఁచుకొని పుణ్యకాలంబు నె
క్కి వేదులు గొఱచక్కలాడి. వరాహ. ౫.
౧౧౫. (కొఱచక్కలాడి=చిన్న చిన్న ముక్క
లు చేసి.)

రగడ. కొఱవివేక మగుఁ గొరవిన్ నన గొన. ఇందు.
౩. ౩౫. ప్రబోధ. ౫. ౧౭.

కొఱనెల=అర్ధచంద్రుఁడు, బాలచంద్రుఁడు. నవ
నాథ. ౨. ౭౯పా. ౧౧ పం.

కొఱనెలతూపు=అర్ధచంద్రబాణము.

చ. ... మను దైత్యహరుండు మహేంద్రుశింజినిం,
గొఱనెలతూపునం దునిమి...పారి. ౫. ౩౧.

కొఱనోము=అల్పవ్రతము.

కొఱనోమునోఁచు=అల్పసుకృతము చేయు, తక్కు
వపుణ్యము చేయు.

గీ. జగతిఁ గొఱనోమునోఁచినజలజముఖుల, కూరిమి
గణించి యతఁ డేల గారవించు. వసు. ౪. ౧౧౧.

జ: కొఱనవ్వు, కొఱప్రాణము, కొఱవోవు, కొఱ
సంది.

కొఱ[2]. వి. ౧. శ్రేయస్సు, మంచి, మేలు.

క...ఏ, మోయి యిది నీకు మంచిదొ, కో యాఁడుది
యనురుమన్నఁ గొఱ గాదు సుమీ. సారంగ.
౨. ౧౨౩.

క...పెం, గట్టడవి కయిన వెడలం, గొట్టింపుము చే
యవేని గొఱ గాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౬౦.

౨. వ్యాపారము, చేష్ట.

ద్వి. కంతునికొఱ రోసి కన్నులు మూసి, చింత లో
క్కటి చేసి శివుఁ దలపోసి. ద్వి. పారిజ. ఉ.
౬౩ పం.

౩. ప్రయోజనము, పని.

సీ. ... కొఱ యనఁ గాఁ బని... అప్ప. ౨౧౯౭.
(చూ. కొఱమాలు, కొఱముట్టు, మొ.)

౪. శిల్పము. (శ. ర.)

సీ. కొఱ మించుచుగడంపుగుండ్రగంబంబులు ...
అప్ప. రా. అయో. ౪. ౪.

౫. అందము, ఒప్పిదము.

మణిగణనికరము. కలువలదొర కొఱగలతలవిరిగా ...మలయుచు జగముల మనుచునొడయఁడా. అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౯. ఆం.భా. ౩.౪౬.

విశే. ౧. ప్రయోజనకారి, ఉపయోగకరము, పనికి వచ్చునది.

క. జవ్వనముం గలపుడు శీల, పువ్వుంబోడులకు ద్రవ్యములుగా కకటా, యెవ్వారికిఁ గొఱ యగుదురె, దవ్వై ప్రాయంబు చనినతతి వెలపడఁతుల్. పరమ. ౩. ౨౪౮.

క. అంధునకుఁ గొఱయె వెన్నెల. మనుచ. ౨.౫౬.

౨. ప్రియము, మనోహరము.

క. ... నీకున్, మడవక మాయట్టివారిమాటలు కొఱయే. భార. సభా. ౨. ౧౯౦.

క. తమ్ములదొర తైరవజా, తమ్ములచెఱ చక్రసంయుతమ్ములకొఱ...తపనుఁడు పొడమెన్. రా.వి. ౧.౭౦.

మ. ... గుబ్బచన్నులు గుల్కించు మెలంతలున్ సొగసుకాండ్రున్ గూడ నానాటపాటలవాంఛ్రుం గొఱ గాక రాజులకు నిష్ఠావంతు లౌత జ్ఞా లేల...మల్లభూ. ౩.౫౬.

౩. శ్రేయస్కరము.

వ. ...గురుభృత్యసామంతకాంత లగమ్యలు విష్ణుండు సర్వలోకగురుండు తత్ప్రీతిహారణప్రయత్నంబు కొఱ గాదు...వరాహ. ౧౧. ౫౮.

క. తఱచుగ మొకములఁ బొరిగొను, మఱపున వచ్చితిమి దవ్వు మనపాల మిటకీ, త్తఱి నగునిమిత్తములు నృప, కొఱ గా విడ మనకుఁ బెద్దగొడవగు ననినన్. మనుచ. ౪. ౬౩.

౪. అర్హము, యుక్తము.

క. చెలిమియు సంభాషణమును, బలిమి వివాహంబుఁ ద్రోపుఁ బాడియుఁ దమయం, తలవారితో నతగు నధి, కులహీనులతోడనైనఁ గొఱ గాదధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౬.

క. ఈరీతిని మద్వల్లభుఁ, గోరిక మెడఁ గాఁగిలించుకొని నీ వుండక, సైరించుట కొఱ గా దిది, రా రమ్మికఁ నోర్వఁ జామ్మ రావే యనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౨. శుక. ౨. ౫౨౯.

౫. సమర్థము, చాలినది.

చ. ఒకఋషిచేత నాయుధసముత్కరమెల్లను సప్రయోగమం, త్రకముగ నభ్యసించి సమరంబునకుం గొఱ యైనవాఁడ... భార. విరా. ౩. ౧౫౦.

మ. సకియా నీమదిలోనికోరిక ఘటించన్ లేక మోహాబ్ధివేలకుఁ జేరం గొఱ గాక పంచవటిఁ జాట్లం బెట్టునా మీఁదికి, న్నకు నీకున్ సమయంబె...చం. రా. ౫.౭౦.

కొఱగానివాఁడు=అప్రయోజకుఁడు.

సీ. అప్రయోజకసంజ్ఞ యలరుచుండును గొఱగానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం.భా. ౨.౨౮.

జ: కొఱకు, కొఱగామి, కొఱమాలు, కొఱముట్టు.

కొఱఱి[2]=కొఱ్ఱి[2]. వి. పాఠీనము, ఒకజాతిచేఁప.

సీ. కొఱకొఱ్ఱి యనఁగను బరఁగుఁ బాఠీనంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱఁకు=కొఱను. వి. బీడు, విపీతము.

గీ. ...కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ, గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

కొఱఁత[1]=కొఱ[1]. వి. (త. కుఱై) తక్కువ, లోపము.

ఆ. ఎల్లచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును, జెలియుఁ బరిజనంబుఁ జెలువ నీకు, గురువ యింక నొక్కకొఱఁతయు లే దిందుఁ, జేరి బ్రదుకు బుద్ధిగా రవమున. భార. విరా. ౧. ౨౫౩.

సీ. ఎక్కువదక్కువ లెన్నండు నొందక నిర్గుణత్వంబున నెఱయుఘనుఁడు, గురుతయుఁ గొఱఁతయు గుణసంగతి వహించు మనుజేశ చా

ద్యమే మత్స్య మగుట. భాగ. ౧. ౯౩. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. అవమానము, అగౌరవము.

సీ. పారయఁ గల్గెనె పాండుపుత్రులసతి దుస్సనే నుండు సభను జేసినకొఱంత. విప్ర. ౪. ౪౯.

మ...తజ్జ్ఞపరిషద్విజ్ఞాతచార్యక్రియా, విరసుండై కొఱఁతంబడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯.

౩. దోషము, తప్పు.

గీ. అనిన సంజయుఁ డిట్లను నకట కొడుకు, మీఁదఁ దప్పు పెట్టెదవు నీమీఁదికొఱఁత, నీకుఁ గానంగ వచ్చెనె...భార. ఉద్యో. ౪. ౧౭౬.

క. నీకొడుకు నీకు నిచ్చితిఁ, గై కొనుము విరించి చిట్టకాలకు లోనై, నాకుఁ బగ యగుట నంగము, లేకున్నాఁ డతఁడు కొఱఁత లే దతనివయిన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౭౪.

౪. తరువాయి, శేషము.

వ. నియమాచరణంబునకు నొక్కసంవత్సరంబు గొఱంత గలదు...భార. విరా. ౧. ౩౧౩.

సీ...అన్న నీ విం తేల యడలెదు కాలపర్యయము నడుప, వశమె యెవ్వరికిని వార్తలకొఱఁతఁ జెప్పుము మాకు...భార. మా. ౧౯౭.

విశ. ౧. తక్కువ, న్యూనము, అల్పము.

గీ...కరలి పంద్రెండువాలమ్ము లేసి, పద్మనాభుని నొప్పించి పార్థు నొకటి, కొఱఁత గా నూఱుశరముల నుఱక నొంచె. భార. కర్ణ. ౩. ౩౨౧.

గీ. కారె మేము కులస్థానపౌరుషముల, నేమిటఁ గొఱంత తెల్పుమా...దశా. ౨. ౧౯౦. ఆం. సం. మాన. ౭౩.

౨. మిగిలినది, శేషించినది.

క. కావింపు కొఱఁతకార్యము...దశకు. ౬. ౧౨౭.

ఇ: కొఱఁతపఱచు, కొఱఁతపడు, కొఱఁతవోవు.

కొఱఁత[2]. వి. కొట్టు, శూలము.

సీ... కొఱఁత వాఁ డక్కువ కొట్టు వెలయు. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

సీ...కొట్టుకుఁ గడమ కాఁ గొఱఁత యనఁగ. సాం. ని. వా నా. ౧౬.

మ. భరమై తోఁచు కుటుంబరక్షణకుఁ గాఁ బ్రాల్మాలి చింత న్నిరం, తరతాళీదళసంపుటప్రకరకాంతారంబునం దర్థపుం, దెరువాటుల్ దగి కొట్టి తజ్జ్ఞపరిషద్విజ్ఞాతచార్యక్రియా, విరసుండై కొఱఁతంబడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్. మనుచ. ౧. ౯. (పైమూఁడు ప్రయోగములు నిర్ధారకములుగా నున్నను రూప మింకను విచార్యము.)

కొఱఁతప(వ)ఱచు. స. క్రి. (√కొఱఁతపడు) తక్కువపఱచు, న్యూనముచేయు.

సీ. కమలాక్షి నిడువాలుఁగన్నులు కుసుమాస్త్ర క్రొవ్వాఁడితూపులఁ గొఱఁతపఱప. వి. పు. ౨. ౧౯౬.

కొఱఁతవ(ప)డు. అ. క్రి. (కొఱఁత[1] + పడు) తక్కువపడు, న్యూనమగు, హీనమగు.

క...విక్రమలీలం, గొఱఁతవడనీక కర్ణుఁడు, పెంఱుఁగు లడరుశక్తి సురలు మెచ్చఁగ నై చెన్. భార. విరా. ౫. ౧౦౦.

సీ ...తద్వృత్త మొకటి కొఱఁత, వడకుండఁ బ్రత్యక్షపరిచితం బైనది గాదె నీబుద్ధికి...హరి. పూ. ౧. ౪౭.

కొఱఁతవోవు అ. క్రి. (కొఱఁత[1] + పోవు) తక్కువపడు, న్యూనమగు. (ఒకపట్టున నిది వ్యవహితముగాఁగూడఁ గనుపట్టుచున్నది)

ఉ...విదిశాపురి మించు నందు నే, వెంటఁ గొఱంతవోనివృత్తిపీనురుఁ డొక్కఁడు సోమశర్మ పే, రింట వెసంగు...శుక. ౨. ౧౪౪.

సీ. ఏమని మాటాడ నెన్నంగఁ దోడశ పోయెనే తన వ్రతంబులు కొఱంత. విప్ర. ౨. ౭౪.

కొఱకచ్చు. వి. (క. కొఱ.) కొఱవి,అలాతము,ఉల్ముకము.

చ. అలమరునాజ్ఞ శీతకరు నవ్వల రమ్మని చెప్పి గుంపులై, యలిబలముల్ వియోగిహృదయంబులు చూడఁగఁ దెచ్చినట్టివె, న్నెలకొఱకచ్చులో యనఁగ నిండినచీకటిమీఁద నింగిఁ జుక్కలు గనుపట్టె వచ్చి పొడకట్టె శశాంకుఁడు నంతఁ దూర్పునన్. రామా. ౨. ౯౪.

సీ....దర్పాంధ మద్దివాంధంబు గనలి. గీ. పసుపుజేగుఱుకొఱకచ్చు మిసిమి దేఱు, మిట్టకను గ్రుడ్లు మిడిమిట్లు మిడిసిపడఁగఁ, గంఠఘూత్కారముల దిశల్ గలవరింప, గర్వదుర్లోక మునకుఁ గాకమున కనియె. వేం. పంచ. ౩. ౧౩౪.

కొఱకు. ద్రు. (కొఱ² + కు-చతుర్థీవిభక్తియందు వచ్చుప్రత్యయము.) ౧. కై, కోసము. (ఉద్దేశనిమిత్తాద్యర్థములను దెలుపును.)

చ...మాకొఱకుఁగాఁ జనుదెంచి...భాగ. ౧౦ఉ. ౧౦౦౪.

సీ. పరిభవంబునకునై ప్రతికారముగ వైరిఁ గూల్చుటఁ గాని నీకొఱకుఁ గాదు. భార. ఆర. ౬. ౧౫౬. రం. రా. బాల. ౧౦పా. ౨౬ పం.

క...భవార్తి యడఁచెడుకొఱకై. కాశీ. ౧. ౭౬.

౨. సంప్రదానార్థకము.

క. వేదోక్తవిధిని మేమా, యాదివిజులకొఱకె యిత్తు మధ్వరభాగం, బు...దశా. ౧. ౨౪౨.

కొఱకొఱ. వి. ౧. కోపము.

క. తెఱవలకడుపులలో నే, త్తెఱఁ దెరిఁగెడు ప్రోడ రేయి ద్రిమ్మరిదొరపైఁ, గొఱకొఱ నూర్పులు నిగుడుచు, తెఱఁగున గాటంపుటూర్పుఁ దమ్మెర లడరన్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౨.

క. పిఱికితనంబును జలమును, గొఱకొఱ యూరేని గొనము... ఎఱుఁగఁ దతం డించుకయును నెల్లెడలందున్. నీలా. ౧. ౪౪.

౨. ద్వేషము, విరోధము.

వ...ఆమహాయోగిని విష్ణుభక్తి యది సదా మాతోడి కొఱకొఱ మానదు కటకటా దాని నెన్నండును సాధింపలేక పోయితిమి ... ప్రబోధ. ౨. ౪౭.

విణ. కొఱకొఱ కలవాఁడు.

ఆ. ... పారిజాతంబు గొనునెడఁ, దొడరి వృత్రభేది నొడిచి తతఁడు, గొంత మనసునందుఁ గొఱకొఱ గాకున్న, యోట సైఁచునే మహోన్నతుండు. హరి. ఉ. ౭. ౧౯.

ద్వి. కురునాయకునికొఱకొఱమాటలకును, హరి మేనబావను నాత్మఁ గైకొనక. అ. మ. క. ౫. ౨౫౫ పా. ౨ పం.

జ: కొఱకొఱలాడు.

కొఱకొఱలాడు. అ. క్రి. (కొఱకొఱలు + ఆడు) చిరాకుపడు, విసుగుకొను.

క. విఱవిఱ విభుకడ కరుగక, కొఱకొఱలాడెదవ దేమి గోరము మేత్తేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ గద నీచెడు, కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁ గన్నులమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౮౩.

ద్వి. కొఱకొఱలాడుచుఁ గోపంబుతోడఁ, బరువిడి చనుదోయిబరువున నడుము, గడగడ వడఁకంగఁ గచభృంగపాళి, ముడివిడి యడుగుఁదమ్ముల మీఁదఁ గవియ మృ. వి. ౩. ౯౨.

కొఱగామి. వి. (√ కొఱ²) ౧. అప్రయోజకత్వము, పనికిమాలినతనము.

క. కొఱ గానికొడుకు పుట్టినఁ, గొఱగామియ కాదు తండ్రి గుణములుఁ జెఱుచున్... సు. శ. ౪౧.

౨. అకార్యము, దుష్టకృత్యము, చెడ్డపని; కొంటె చేష్ట.

సీ. ధార్తరాష్ట్రులకీడు దలఁపక సైంధవుకొఱగాము సెల్లను మఱచి తండ్రి, లేనియాలకువుపై మానితంబైననీయక్కటికంపుఁజూపు వదరఁజేయు, ము...భార. ఆశ్వ. ౪. ౪౬.

క. కొఱవకు కలలోఁ జేసిన, కొఱగామికి వగచు చోట గుణరత్నము చేఁ, కుఱు నీకు నలిగి త న్నినఁ, బఱపుపయిం బడినయట్లు పద్మదళా క్షీ. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౩.

క. వఱువాత లేచి నీదగు, కొఱగాములు చక్కఁ ద్రోచికొనఁ బోయె దినం,బు ... హరి. పూ. ౫. ౨౩౯.

౩. దౌష్ట్యము, చెడ్డతనము.

క. ఎఱుఁగుదు నేను సుయోధను, కొఱగామి యు నతనితోడఁ గూడినవృపు లం,డఱుఁ బ గ మనమున నిడికొని, యఱుమునటయును సం ధి పొసఁగ దనియె మహాత్మా. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౩౭.

శ్లో. దౌరాత్మ్యం ధార్తరాష్ట్రస్య క్షత్రియాణాం చ వైరితాం, సర్వమేతదహం జానన్ క్షత్తః ప్రాప్తోద్య కౌరవాన్. సం. భార. ఉద్యో. ౯౩. ౫.

సీ. చూచితే లక్ష్మణ సుగ్రీవుకొఱగామి యమ్మైయుఁ దనపగ యడఁచి మనము, కపిరాజ్య మిచ్చినఁ గైకొని యింద్రియసుఖముల నెంతయుఁ జొక్కి నేఁడు, మనదిక్కు దలఁపఁడు... భార. అర. ౭. ౩.

౪. దోషము, లోపము; తప్పు, నేరము.

క. ఇక్కొఱగాములలోపల, నొక్కటి నీచిత్తవృత్తి నొందదెనో... భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

శ్లో. కచ్చిదేతైర్మహాదోషైర్న స్పృష్టోసి నరాధిప. సం. భార. ఉద్యో. ౩౩. ౧౫.

సీ. ...కొఱగాము లెన్నియో యెన్ని ... దశకు. ౪. ౮౨. కాశీ. ౩. ౨౧౬.

౫. అపాయము, హాని, విపత్తు.

వ... నన్నుఁ బ్రభావతి చూచి గుఱుతెఱింగనేని చంద్రవతీగుణవతులకు నేమి కొఱగామి సంఘటిల్లునో యని తలంకెద... ప్రభా. ౪. ౨౨.

వ. ... శారదానందగురుం డొక్కరుండునుం ద క్క నిక్కొఱగామి నక్కఁజేయు నెక్కడి వాఁడునుం గొఱ గాఁడ... విక్ర. ౩. ౧౦౬.

౬. దుర్నిమిత్తము, దుశ్శకునము.

క. ఆకొఱగాములఁ గనుఁగొని ... మను చ. ౪. ౬౨. (చూ. ౬౧.)

ఉ. శాకునికప్రసంగ మిది సాహసికాదరణీయ మౌనె చీ, కాకయి యూరకే యొగదిగం ద లపోయుచు నున్నవారికిన్, గాక సదా మనోజయము గల్గినధీరులకున్ భయంబు లే, దే కొఱగాము లైన మము నింత యొఱుంగక మించి వచ్చునే. రామా. ౭. ౬౯.

కొఱడు. వి. దే. (త. కుఱడు) ౧. మ్రానిమ్రోడు, స్థాణువు.

ద్వి. ఈకొఱటన పత్తి నిగొడ్డునంద, ప్రాకటంబుగఁ బాలు వడయుదు ననుచుఁ, గుండ వేగమె కడ్డికొని వచ్చి పిదుకఁ, గుండ నిండఁగఁ బాలు గురిసె నాగొడ్డు, కొఱటన పత్రి యుం కురతమై పరఁగ ... బస. పు. ౨. ౪౪౭, ౪౪౯ పం.

ద్వి. అంకింప నీదుష్కృతావిలోకనత, నంగసరింప డె కొఱ డైన నాతుణము... పండితా. పురా. ౧౫౮.

౨. స్తంభము?

సీ. ఒకచోఁ దగుల్పడె నుపకార్యకొఱటికిఁ దర మైనగోహిణీతారకంబు. కాశీ. ౧. ౧౩౮.

౩. ఆయుధవిశేషము, కొఱడుకోల.

ఉ. భూరిధృతిం బసిండిజలపోఁతకఱార్లఁ గొఱ ళ్లఁ బూని యు, వ్వీరవరుల్ ... కళా. ౮. ౯౯.

పిణ-స్థాణువువంటివాఁడు-మూర్ఖుఁడు.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందఱ, నఱగొడ్డెము చేసి పోయి రది గైకొన నీ, తెఱఁ గయినహంసడిభకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్నకొఱడులు గారే. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౬.

జ: కొఱడుకోల, కొఱడుపాఱు, కొఱడువడు.

కొఱడుకోల. వి. (కొఱడు + కోల.) ఆయుధవిశేషము, కొఱడు.

చ. కొనలు మొనల్పడం గొఱడుకోలవిధంబున దూయఁ జెక్కుచ,క్కనికులుమట్టపుంజెఱుత కట్టియు నోరికొసంగి కొట్టనెత్తినమునికాళ్ల గోళ్లు వడిఁ ద్రెంచి తటాలునఁ గుక్కుపట్టైపం,గొని పులిఁ గట్టి పట్టె నృపకుంజరు చెంగట నొక్కఁ డుద్ధతిన్. చంద్రా. ౨. ౯౫.

కొఱడుపాఱు=కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు + పాఱు=కొఱడువలె నగు) కొయ్యపాఱు, చైతన్యహీన మగు. (శ. ర, బ్రా.)

ఇట్లే 'కొయ్యపాఱు, మొ. (వా)

కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు + పడు) మ్రాన్పడు, నిశ్చేష్ట మగు.

సీ...కొఱడువడుట...అప్ప. ౨. ౧౯౭.

కొఱనవ్వు. వి. (√కొఱ[1]) చిఱునవ్వు, మందహాసము.

సీ. కొఱనవ్వు కపురంపుఁ గ్రోవి యా వన నేల గొనబువెన్నెలరాశి యనఁగ రాదె. బహు. ౫. ౫౨.

కొఱను=కొఱఁకు. వి. జౌ. (చూ. కలను) దున్నకుండ పసువుల మేఁతకై విడిచిపెట్టిన నేల, బీడు, వివీతము; అడవి.

గీ...కొఱఁకనంగను బీడు నాఁ గొఱ వనంగఁ, గంజె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

క. కొఱనుగ నాఁగినపొలమును, నెఱయం గరిసనము గల్గునేలయు సరి...విష్ణు. ప్రా. ౧౫.

క. సరసీరుహాసంభవుచే, నరకుం డేవరము వడసి నమ్మినవాఁడో,పురములు గైకొని కొఱఁకుల, తెరువులఁ బట్టించె నన్ను దిక్పాలకులన్. హ. హరి. ౧. ౧౨౯.

కొఱపము=గొఱపము. వి. (సం. క్షురప్రః. ప్రా. ఖురప్ప) గుఱ్ఱములను తోమెడుసాధనవిశేషము.

గీ. కొఱప మనఁగ క్షురప్రము వరఁగు :.. ఆం. భా. ౨. ౧౯౯. హంస. ౫. ౮౧.

కొఱప్రాణము. వి. (√కొఱ[1]) కొనయూపిరి,కుట్టుసురు.

క...అతిలియొసపిన యూర్పుల్,పఱవ మిడిగ్రుడ్లు వడఁకఁగఁ,గొఱప్రాణముతోడఁ దన్నికొనున మ్మొదవున్. ఆము. ౩. ౨౩.

ద్వి.అతిమి కొందఱు చచ్చి రాహవక్షోణిఁ,గొఱప్రాణములతోడఁ గొందఱు పడిరి. రం. రా. ఉ. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

కొఱమాలు. అ. క్రి. (కొఱ[2] + మాలు) ౧. పనికిమాలినదగు,నిరుపయోగమగు.

క. ఎఱిఁగినవారల మనుచును, గొఱమాలినరొఱుక లెఱిఁగి కొందఱు నీచే, రెఱిఁగియుఁ దలపఁగ నొల్లరు,పఱతు రధోగతులజాడఁ బద్మదళాక్షా. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౮.

(శీతకాలవర్ణనము) క. నెఱసురఁటి విశ్రమింపం, దఱి యై నెఱి మించుమంచుతాఁకుల జిగివా,తెఱ పిల్లగ్రోవిఁ బూనం, గొఱమాలెన్ వెలమిటారికూఁతురితెగకున్. చం. రా. ౫. ౨౫.

౨. నీచమగు.

సీ. కొఱమాలి విస మిడ్డకఱుకరక్కసిఁ జెండి పఱపు మీఱెడిబండి విఱుగఁ ద్రొక్కి. నీలా. ౧. ౩.

౩. వికృతమగు.

(పిశాచవర్ణనము) సీ. కలి వోసి నాన్చినగ్రచ్చకాయలభంగిఁ గొఱమాలినట్టివృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౭.

కొఱముట్టు. వి. (√ కొఱ[2]) పనిముట్టు, ఉపకరణము. (శ. ర, వా.)

కొఱలు. అ. క్రి. ౧. కోపించు, రోషించు.

క. పిఱుఁదం గురుధరణీపతి, నఱచేతం బ్రాణములు ఘనారాతిబలం, బుఱుని తెగువ ముందటఁ గ్రొన్గొఱలుట చిత్తమునఁ బెట్టికొని విహరించెన్. భార. స్త్రీ. ౨. ౮౭.

౨. ఉండు, వసించు.

గీ. తపసిజాటిల్లిజవరాంద్ర దండ నుండఁ, బుడమిపట్టికి మదిఁ గోర్కి పుట్టు టెఱిఁగి, వేడ్క నొకపర్ణశాల గావించి యచటఁ, గొఱలె వారాచసింగంవుఁగొదమ కోయి. రామా. ౫. ౬౫.

౩. వెలుఁగు, ప్రకాశించు.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలిఁ బుట్టి కొఱలుచుఁ గడలవెంబడిఁ బ్రాఁకు నెరగలిమంటలనఁగ. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

చ. కొఱలెడి తేజుచేఁ బసిఁడిగుబ్బలియున్ మఱి పెండికొండయున్, గరఁగు నటంచు సంద్రములు క్రాఁకల నింకు నటంచు... యయా. ౩. ౧౫౯.

౪. అతిశయించు, మించు.

సీ... కొఱలురజస్తమోగుణములందు, వర్తించునీ పాపవర్తికి నేరీతి మాధవుపదభక్తి మది వసించె. భాగ. ౬. ౪౪౦.

రగడ. కుఱుచలైనను నిచ్చ మదమునఁ గొఱలు నీయేనుంగుగున్నలు, దొరయ నొకపరిపాటి దొరలకు దొరకవు... శుక. ౧. ౧౩౩.

౫. ఒప్పు.

ద్వి. కొఱలుమనోమయకోశంబులోన, మఱి తోఁచు విజ్ఞానమయకోశ మదియు. పండితా. వాద. ౧౯౭ పు.

సీ. తపణిల్లెఁ గొఱలె నడరెను... దనె నలరె ననం గ నొప్పె నన్నాటగాఁ జెప్పఁబడును. అం. భా. ౩. ౮౩. రాఘవ. ౧. ౧౨.

౬. నిండు, పూర్ణమగు.

సీ. కొఱ యనఁగాఁ బని కొఱలుట నిండుట. అప్ప. ౨. ౧౯౩.

స. క్రి. ౧. పొందు, వడయు.

క... బిడ్డ లీముప్పురకున్, నెఱసిన గారా మేమియుఁ, గొఱఁతవడకయుండ నడపి కొఱలుము శుభమున్. హరి. పూ. ౧. ౧౩౧.

సీ ... శాంతిఁ గొఱలి విప్ర. గీ. కులము దైవస్వరూపం బగుట మనంబు, నందు దృఢముగ నిల్పి తదాశ్రయమున, నెలయుమువాఁడ వైనను మేలు... భార. అను. ౫. ౩౫౩.

౨. కోరు, అభిలషించు.

క. ఎఱిఁగెడువారికి నైనను, గఱువక తక్క రుచిత ప్రకారము శుభముం, గొఱలుహితు లట్లగుట నం,దఱకును జెప్పంగ వలయుఁ దగియెడు బుద్ధుల్. భార. విరా. ౧. ౧౧౬.

చ... సనా,తన మగుమోక్షముం గొఱలి తా విడుచున్ గృహధర్మవర్గమున్. భార. శాం. ౫. ౩౧౦.

కొఱలుకొను=కొఱలు, ఒప్పు.

సీ. కలయంగఁ గుముదినీకుల మెల్ల నభినవకోశ సంపత్తి చేఁ గొఱలుకొనఁగ. కవిక. ౪. ౧౯౭.

కొఱవ. వి. ఒకానొక కొండజాతి.

ఉదా: కొఱవవాఁడు, కొఱవది. (శ. ర, బ్రౌ.)

జ: కొఱవత.

కొఱవత. వి. (కొఱవ + త) కొఱవజాతిస్త్రీ, కొఱవది. (శ. ర.)

కొఱవి. వి. కొఱకమ్ము, అలాతము, ఉల్కము.

గీ. కొఱవి ద్రిప్పినయొప్పున మెఱసెఁ బార్థు, గాండివము ... భార. అర. ౬. ౨౨౬.

గీ. కోఁతిఁ దెచ్చితి ననఁ బోయి కొఱవిఁ దెచ్చి, శాఁడ ననవుడు ముక్కులు నలుచుకొనిరి, కొలువువారెల్ల నవుడు పక్కునను నగుచు. దశా. ౭. ౨. ౯౭. అం. భా. ౨. ౨౪౨.

కొఱవిలోఁ దలఁగోఁకుకొను, కొఱవిలోఁ దలబరికికొను=బుద్ధిపూర్వకముగా కీడు తెచ్చుకొను.

గీ. ధరణి మఱియును బెక్కువిధంబులందు, బ్రహ్మవిదులైన బ్రాహ్మణప్రభులమహిమ, వినమె యెఱుఁగి యెఱింగి సద్వ్రతచరిత, కొఱవిగొని వెఱ్ఱిచేతల గోఁకికొనఁగ. భార. ఆర. ౫. ౨౦.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందఱ, నఱగొడ్డెము చేసి పోయి రది గైకొనసే, తెఱఁగయినహంసడిభకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్న కొఱకులు గాకే. ఉ. హరి. ౪. ౧౨౬.

జ: కొఱవికోల, కొఱవిచీమ, కొఱవిదయ్యము.

కొఱవి(ర్వి)కోల. వి. (√ కొఱవి) ఆగ్నేయాస్త్రము.

చ. చెలఁగి చెలంగి మానసము చిల్లులువోవఁగ నేసె బాలికన్, వలపులరాచజోదు ప్రసవంబుల పేరటికొర్వికోలలన్. పి. శకుం. ౩. ౧౬౯.

కొఱవిచీమ. వి. (కొఱవి+చీమ) పెద్దయెఱ్ఱచీమ. (శ. ర-ఇది కుట్టినయెడల కొఱవితో అంటించినట్లు మంట పెట్టును.)

కొఱవిదయ్యము. వి.(కొఱవి+దయ్యము) పిశాచభేదము.

గీ. గగన మనురుద్రభూమి నేకతమ తిరుగు, వదరులుమిసెడికొఱవిదయ్యాలు వీఁడె. నైష. ౨. ౧౨౨. హరిశ్చ. ౫. ౧౦౧.

కొఱవోవు. అ. క్రి. (కొఱ[1]+పోవు) డిల్లపోవు, సత్త్వహీనమగు..

వ. ... బ్రహ్మమాటకుం గొఱవోయినవాణి యేమిటం దేఱె నని యడిగిన బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

క. ప్రాణాపానంబులయెడ, వాణి నిలుచుఁ గానఁ బ్రాణవాయు వొదవి తత్, క్షీణత్వ ముడిపి ... భార. అశ్వ. ౨. ౨౨, ౨౩.

కొఱసంది. వి. (కొఱ[1]+సంది) ఆయువు, జీవస్థానము.

క. వఱతెంచి కరి మదము నే,త్రఱఁ దొండం బెత్తి వ్రేయ దప్పతికమునన్, గొఱసంది తాఁకి నేలకు, నొఱగినసింగంపుఁగొదమయొప్పు మరంగన్. నిర్వ. ౧౦. ౨౯.

క... పిడికిటఁ గొఱసంది గడు బెడిదముగఁ బొడిచెం, బగతుఁడు గను మిడిసి నేలఁ బడి తన్నుకొనన్. భార. విరా. ౨. ౩౫౧.

కొఱుకు. స. క్రి. (క. కొఱుకు. త. కొఱి.) కఱచు, దంశనము చేయు.

గీ. పటపటఁ గపాలపంక్తులఁ బగులఁ గొఱికి, బలము నెల్లను గడియలోపలను మ్రింగె. మనుచ. ౪. ౧౧౩.

వి. ౧. ఆహారము, ఎర, మేఁత; తినుట.

సీ. వడి సావియెఱుక విన్ బడిగంట బలుమబ్బుఁ గొక్కుగుంపుల కిడ్డకొఱుకులనఁగ. గీ... చుక్కలు వెలింగె. చంద్రా. ౯. ౫౨.

గీ. కొఱుకునకుఁ బోయి బడిగంటఁ గూలుకరణి. నీతి. ౧౩. ('కొఱఁకు' ముద్రి.)

ఉ... కొఱుకు చూపుచు నొడ్డినబోను మేలు గా, బో నని కాన కాసపడి పోవుచుఁ గూలదె కొక్కు భాస్కరా. భా. శ. ౩౦. ('కొఱఁకు' ముద్రి.)

(కలభాషిణిమాటలు) గీ... ఆకొర్కి సాధించు చింతఁ దక్కు, చింత యెఱుఁగక యేఁగుదెంచితిఁ గొఱుకుకుఁ, బోవ బడిగల్లు వడియె నోపాలఁతి... కళా. ౩. ౯౭. ('కొరక' ముద్రి.)

గీ. కొఱుకునకు లేక మూషకకోటి చేర, కునికి... శుక. ౩. ౨౪౧.

౨. మేహరోగవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: కొఱుకుసవాయి.

పండ్లుకొఱుకు = కోపముచే పండ్లు పటపటలాడించు.

క. నేటుకొని పండ్లుకొఱుకుచుఁ, జీటికిమాటికిని గసరు చిలుకం జిలుకా, బోటుల నలయించెదు... నీలా. ౩. ౨౬.

సీ. కలలోనిదిక్కాలకలమీఁదఁ జని మాఱుకొను వారిఁ గని పండ్లుగొఱికికొనుము. ఉ. రా. ౨. ౭౯౫.

(వ్యవ) డబ్బిమ్మని కుఱ్ఱవాఁడు నాప్రాణాలు కొఱుకుచున్నాఁడు. నన్ను వాఁడు కొఱుకుకొని తినుచున్నాఁడు(=మిక్కిలి బాధించుచున్నాఁడు.)

కొఱుతనుఱుకు. అ. క్రి. (√కొఱ్ఱు) సాహసకృత్యముచేయు.

ఆ. కొఱుతనుఱుకఁ గాని కొడుకెన్నఁడును గార్య,తంత్రమునకుఁ జొరఁడు... భార. స్త్రీ. ౧. ౧౭.

వ...కృష్ణుఁ డెప్పుడుం గొఱుతెనుఱుకఁ బిన్నవాఁడునుం బిన్నకొలందులం బోయెడువాఁడు కాఁ డనువారును...హరి. పూ. ౭. ౭౯.

విశే. ౧. సాహసికుఁడు.

వ...నీచెప్పెడిధర్మంబులు కౌరవులకుం జెప్ప వలవదా వారలుగదా మీఁ దెఱుంగక కొఱుతనుఱుకులై చెడుతెరువునం బోయెడువారు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౩.

గీ. చుఱుకుఁజూపునఁ గాలినకొఱుతెనుఱుకు, నుఱుకుఁజూపులఁ బుట్టించు నెఱుకువారి,యుఱుకువలిగుబ్బపాలిండ్లయిగురుఁబోండ్ల, సేవ కిచ్చెద నీకు విచ్చేయవయ్య. కాశీ. ౩.౭౧. (చుఱుకుఁజూపునఁగాలినకొఱుతెనుఱుకఁడు=మన్మథుని.)

౨. క్రూరుఁడు.

గీ. ముక్కు లేనిబోసిమొగమున వెడలెడి, నిడుదయూర్పుతోడ నెత్తు రొలుకఁ, జెలువ మగని దిక్కు చేసన్నఁ జూపి యా,కొఱుతెనుఱుకు ముక్కు గోసె ననియె. విక్ర. ౭. ౧౬౦.

కొఱ్ఱ[1]. వి. సస్యవిశేషము, ప్రియంగువుశీ.

ఆ. కొఱ్ఱగింజ నోరఁ గొఱికియు నొకప్రొద్దు, చెఱుచుకొన్న విధము కొఱఁత లైన, సిరులు నమ్మి నీదుశ్రీపాదచింతన, మఱచినాఁడ నెంత మందమతిని. కుచేల. ౩. ౫౨.

గీ. కొఱలుచుంపుఁ బ్రియంగువు కొఱ్ఱ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪

బ. ప్రియంగుధాన్యము.

సీ...కొఱ్ఱలు చామలు...హంస. ౪. ౧౨౭.

కొఱ్ఱ[2]=కొఱ[3]. వి. (త.కుఱై) మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొఱ కొఱ్ఱ యనఁగను బరఁగుఁ బాఠీనంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱ్ఱమీను=కొఱ్ఱచేఁప.

సీ. కొరడు దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీ నులసముచ్చంగి బేడిస జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౪౭. ప్రబంధ. ౧౯౫.

కొఱ్ఱు. వి. దే. (కొఱ్ఱులు, కొఱులు, కొర్లు, కొఱతిన్,కొర్తిన్,కొఱుతెన్,కొర్తన్, మొ.దీని రూపములు.చూ.అఱ్ఱు.క.కొఘు.)౧.ముల్లు;ఇనుపముల్లు.

క. సాలయక తూనిఁగలం గొఱ్ఱులఁ బెట్టితి నీవు నీచిఱుతకాలము...భార. ఆది. ౪. ౨౭౦.

సీ. తికుచావలికి వృత్తలీల చెన్నగుఁ గాక బొంగరంబులఁ గొర్తఁ బూన్ప వలదె...గీ. తెఱవపాలిండ్లతోడ వాదించె నేని ... పె. శకుం. ౨. ౭౫.

౨. మేకు, శల్యము.

చ...ముల్లు వుచ్చి కొఱ్ఱిడిచినచంద మయ్యె... మనుచ. ౩. ౩౪.

౩. శూలము, వధసాధనవిశేషము.

గీ. పాతకులకొఱ్ఱు నట్టువపాలియదుకుఁ, గ్రోవి భరతంపుటయ్యగారిగుండెదివులు...శుక.౩.౭౦.

సీ ... యదువృష్ణిభోజాంధకవీరవరులఁ, గొఱ్ఱుల నిడుఁడు...వి. పు. ౭. ౪౧౩.

క. నెతిమాలి బందెపట్టిన,నతిమతిఁ జంపినను గజము నశ్వము మ్రుచ్చె,పతిగొనిన వట్టివారలఁ, గొఱులఁ దిగిచి చంపు టొప్పుఁ గువలయపతికిన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౧౪.

ద్వి. పశుపరించుచుఁ గొర్లపాలు సేయుచును. బస. పు. ౬. ౨౨౮ పం.

ఆ. కొర్త వేయ దొంగ కోరినచంద మా. వేమన. ౨. ౩౧౩.

సీ. కొర్తి మీఁదను గొంతుకూర్చుండుకొనినట్లు ...వేణు. ౫౦.

కొర్తఁబడు=శూలప్రోతుఁడగు.

ద్వి. చంపి మాండవ్యుండు సరి గొర్తఁ బడియె. బస. పు. ౫. ౩౭౨ పం.

జ: కొలుతనులుకు.

కొల[1]. వి. (√కొలుచు[1]) కొలత, (ధాన్యాదులను) కొలుచుట.

(వ్యవ) ధాన్యమును చౌకగానే యిచ్చును గాని వాఁడు కొలలో మోసము చేయును.

(సా) అంబటియేలు వచ్చుచున్నది అత్తగారా యన కొలబుట్టి నాచేతిలోనే యున్నది కోడలా యన్నట్లు.

కొల[2]. వి. (క. కొలె. త. కొలై.) ౧. హింస, వధ.

చ. మనసిజ దోస మాఁడుకొల మానఁగదయ్య తలంచి మ్రొక్కెదన్. చంద్ర. ౮. ౭౮.

౨. దోషము, పాపము.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన, కొలయును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩.

క. కొల యన దురితంబు పేరు ... ఆం. శే. ౨౧. శశాం. ౩. ౭౭.

౩. పగ, వైరము.

ద్వి. వనచరాధమ యోరి వాలికి నీవు, తనయుం డవై లేని దశరథాత్మజుని, గోఁచితి బంటవై కొల యీఁగ వైతి, చలమున నీతండ్రిఁ జంపి నాఁ డతఁడు. రం. రా. యు. ౩౮౯ పా. ౧ పం.

కొలఁకు=కొలను.

(చెఱువు, సరస్సు)

సీ...కొలను, కొలఁకు నాఁగ సరసి వెలయును... ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.

చ... కమ్మనితమ్మికొలంకులెమ్మెరల్, వొలయఁగ ...పారి. ౧. ౯౨.

కొలఁకువు=కొలను. వి. చెఱువు.

శా...వచ్చి నీటన్ గుభుల్, గుంభధ్వానముతోఁ గొలంకువు గలంకుం బొందఁగాఁ జొచ్చి:.. భాగ. ౭. ౧౧౧.

ఉ...ఒకతమ్మికొలంకువుఁ గాంచి యచ్చటన్. కృ. శకుం. ౨. ౧౬౬.

కొలఁది=కొల్ది, కొద్ది. వి. ౧. పరిమాణము, మితి.

వ. జంబూద్వీపవిష్కంభంబుకొలఁది యెనుబది వేలు నాలునూలుయోజనంబులు ... భార. భీష్మ. ౧. ౨౯.

క...అతనిబోధము, కొలఁది పరీక్షింపఁ దనకుఁ గోర్కి వొడమినన్. భార. శాం. ౬. ౧౯౧.

ఆ. నిద్ర పెంపు నిద్ర నిగ్రహించుటయును, గొలఁది మీఱుకుడుపుఁ గుడువమియును. భార. అను. ౫. ౨౬౩.

గీ...కొలఁది కెక్కు, దైనరిపుసైన్యకోటితో... హరి. ఉ. ౩. ౧౧౨.

సీ. పన్నిరి మేరువు ల్బహుసంఖ్యలకొలందిఁ జంద్రసూర్యాకల్పశతముతోడ. వసు. ౫. ౬౮.

క. తలవెండ్రుక లెగఁగట్టెడు, కొలఁదిని నానృప కుమారకుఁడు కడిమి మెయిన్, నలుదెసలకరులగండ, స్థలఫలకములన్ లిఖించె జయశాసనముల్. నైష. ౧. ౬౨. (ఇట వయఃపరిమాణము.)

౨. అవధి, మేర.

క. తలఁపఁగ రిపులకు నిమ్మగు, కొలఁది గడచి వచ్చితిమి యకుంఠితబాహా, బలము సెలవఁ దఱి యయ్యెను...భార. విరా. ౮. ౯౩.

గీ. లస్తకంబునకొలఁదికి లక్ష్మణుండు, వెడఁదయమ్మున నభిమన్యువిల్లు దునియ, నేసి యార్చిన... భార. భీష్మ. ౨. ౭౫.

౩. శక్తి, సామర్థ్యము; శక్తితారతమ్యము; మహిమ, మహత్త్వము.

ఆ. ఇట్లు దొరలు నొవ్వ నేడ్తెఱఁ దనచేతి, కొలఁది నూపి క్రీడి పెలఁగి...భార. విరా. ౫. ౬౬.

ఆ. ఆఁడుదాన నబల నైన నే నించుక, యలిగి చూచుదును భయమునఁ దలరు, దుగ్రునుగ్రలోచ నోద్భూతవహ్నికి, నెదిరి నిలువ నీకు నెంత కొలఁది. కు. సం. ౪. ౪౩౦.

క. కొలఁది యెఱుంగక కృష్ణులఁ, గలన గెలుతు ననియెదవు...భార. కర్ణ. ౨. ౩౫.

చ. కొలఁది యెఱుంగ కిట్టిపలుకుల్ పలుకం దగుఁ గాదు నాక...భార. ఆది. ౫. ౨౦౩.

శ. నెలకొని వేసవిఁ జలువయుఁ, జలివేళల నుష్ణగుణము సముచితభంగిం, గలిగించునీలతాంతము, కొలఁదులు చెప్పంగ నిచ్చ క్రొత్తలు సుమ్మీ. పారి. ౧. ౬౩.

౪. స్థితి, అవస్థ.

వ...హయదైత్యుఁడు...కుత్తుక యదరఁ దోఁక యెత్తి శకృన్మూత్రంబులు విడుచుచు పడిచి పడి యునుఱు విడుచుకొలందికిఁ జేరి చేష్టఁ దక్క...హరి. పూ. ౭. ౧౧౩.

౫. విధము, తెఱఁగు, రీతి.

క. నాకొడుకులు కెక్కడిబ్రదు, కేకొలఁదిఁ దలంప నిప్పు డెన్నినవీరా, నీకంబు నోర్వ వచ్చునె, యీకూడినసైనికులకు నే మనువాఁడన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౩౫.

సీ. పెడత్రోవ మును చెప్పి పడి నవ్వఁ దిరుగునధ్వగుకొలందినె యపత్రపయు మరల. ఆము. ౪. ౧౬౩.

విశ. ౧. పరిమాణము గలది.

క. పొడ యెఱుఁగఁ జేతికైదువు, వడ నిను నీ వఱుఁగకున్నభంగి గనియెఁ గ, వ్వడి యూరకుండునటె చె, ప్పెడుకొలఁదియె వానికరుణ పెంపు కుమారా. భార. విరా. ౫. ౨౧౬

స్రగ్ధర. ఖడ్గిన్ జెండాడు మ్రాఁకుల్ కవుఁగిటికొలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్క ఘాతన్. మనుచ. ౪. ౭.

౨. సాటి, సమానము.

చ...గు, బ్బలసిరు లన్నఁ జోద్యములు భవ్యతరాగ్రత నొప్పునవ్వియే, కొలఁదులు వాని కింక నొనగూడునె యున్నవి యెన్నియేనియున్. చమ. ౨. ౫౧.

గీ. కొమ్మ నామాత్యులకు నికొలఁదిపదివుఁ, డింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు. దశకు. ౧. ౯౨.

౩. అల్పము, కొంచెము, తక్కువది; అల్పసంఖ్యాకము.

క...గంగాస్నానంబునఁ, దొలఁగం గలపాతకము చతుర్దశభువనం, బులఁ గూడి చేయఁ జాలవు, కొలఁదిరె గంగాతిశయము గుణరత్ననిధీ. జాహ్నవీ. ౩. ౮౨.

ద్వి. ఉన్నత స్తనకుంభయుగళభారమున, నన్నువు కాఁదీఁగె యసియాట కులికి, చెలువున నేమంబు చింతించె ననఁగఁ, గొలఁదిభూషణములు కొమరారఁ బూని. రం. రా. ఉ. ౮౦ పా. ౧౧ పం.

౪. శక్యము, సాధ్యము, తరము.

చ. దళితవిరోధి యిట్టి దని దాని తెఱం గెఱుఁగంగ బ్రహ్మకుం, గొలఁదియె తా నవాఙ్మనసగోచర మద్భుతరూపము...భార. సభా. ౧. ౮౯.

గీ. కుండములసంఖ్య లెక్కింపఁ గొలఁది కాదు, వాపికలసంఖ్య లెక్కింప వలను గాదు, పద్మలోచన కాశికాపట్టణమున. కాశీ. ౮. ౨౦౫.

గీ. వలదు చాటితి నతఁడు నీకొలఁది గాఁడు, చేటుతతి గాన నీ కిట్లు చెడ్డబుద్ధి, పొడముచు

న్నది...భా. రా. యు. ౧౪౩. (నీకొలఁది= నీకు సాధ్యుఁడు.)

కొలఁదికిడాయు=దగ్గఱకువచ్చు.

చ. నిలువక మెల్లఁ దాఁటు నటు నిల్చిన మెల్పు న టించుఁ బట్టఁ జే,యలఁతికిఁ జేరినం జిదిమిన ట్టులు దూరము దాఁటుఁ గ్రమ్మఱం,గొలఁదికి డాసినం బొదలు గొందులు సొచ్చు నడంగి నన్న న,న్వలఁ బొడసూపు మాటు గొని వ చ్చిన వెండియు నందు నొందెడిన్. భా. రా. అర. ౨. ౪౬.

నోరికొలఁదులు=నోటికివచ్చినమాటలు.

సీ. తొడఁబడి సొమ్ముపోబడి యెఱుంగక నోరికొ లఁదు లొక్కనిఁ జూచి పలికిరేని. పి ప్ర. ౫. ౪౦.

ద్వి. ఈరీతి సాధింప నెవ్వరివశము, నోరికొలం దుల నుడువంగ నేల. ద్వి. ప్రభు. ౧౧ఆశ్వా. ౨౦ పం.

వేలకొలఁదులు=సమయానుకూలములు.

చ. శివుఁ డిటు రమ్మటంచు దయ చేసినచోఁ దల కెక్కు తుగ్రనై,భవమునఁ జూచుచోఁ నడుగు వట్టితి వే మనవచ్చు నీగుణం, బవు నవు నం దిన న్నిగయు నందక యున్నను గాల్లఁ బట్టు కొం,దువు హరిణాంక వేలకొలఁదు ల్గవ నీ నడకల్ దలంపఁగన్. విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఆకొలఁదులవాఁడు=అట్టివాఁడు.

క. అక్కట తప్పఁ దలంచితి, నక్కొలఁదుల వాఁడె కృష్ణునల్లుఁడు పోరన్, ద్రుక్కెనె బాహాగర్వము, దక్కెనె నాకొడుకు మిన్ను దలపైఁ బడినన్. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౮. (సామాన్యుఁడు అని భావము.)

ఏకొలఁదులవాఁడు=ఎట్టివాఁడు.

క. బలవంతులబలములు న,గ్గల మగుబల మెదురఁ గలుగఁగాఁ దీర్పదు నే, కొలఁదులవారికి గర్వము,నిలుచునె నయమార్గవృత్తి నిలిచినభం గిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౩. (ఏకొలఁదుల వారికి=ఎంతగొప్పవారికిని.)

మాకొలఁదులు=మావంటివారు.

క. ఏ నొక్కటి యడిగెదఁ జెపు,మా నలినదళా క్షి యనుడు మాకొలఁదులప,లుక్కైన సదుత్తర మిచ్చెద, నానతి యి మ్మనియె నది ప్రియం బెసఁగంగన్. భార. అను. ౨. ౧౬౭. (మాకొలఁదులపలుకు = మావంటివారు చెప్పఁదగినపలుకు.)

ఎడకొలఁదిన్=అవకాశమునుబట్టి.

గీ. అసుర వధసాధనము రోయునపుడు గ్రుద్ది, తాఁచి తిరిగినఁ గృతముష్టి దండ నిలిచి,యెడ కొలఁది వెన్కవడ నొయ్య నడచి నడచి... ఆము. ౬. ౨౨.

శక్తికొలఁదిన్=శక్త్యనుసారముగా.

వ...శక్తికొలఁది శ్రుతదృష్టంబు లుపేక్షింపక ర క్షణశిక్షణంబు లాచరించుచు ... ఆము. ౪. ౨౭౫.

పా: పిత్తముకొలఁది వైభవము. పిండికొలఁదిరొట్టె.

జ: కొలఁదియిడు, కొలఁదివెట్టు, కొలఁదివేయు, కొలవేయు.

కొలఁదియిడు=కొలఁదివెట్టు.

(లెక్కించు, గణించు)

క. కొలఁదియిడరానిశరతతిఁ, బొలివోవక దేవ శిల్పిఁ బొదివిన...హరి. ఉ. ౧౦. ౬౬.

కొలఁదివెట్టు. స. క్రి. (కొలఁది + పెట్టు) ౧. ఎంచు, గణించు, లెక్కించు.

ఆ. వర్షధార లెన్న వచ్చు గంగావాలు, కలు గ ణింప వచ్చు గగనవీథి, వెలుఁగుతారకములఁ గొలఁదివెట్టఁగ వచ్చుఁ, గాని సతుల మనసు గాన రాదు. భోజ. రా. ౪. ౨౪౮.

వ. కౌరవులున్న చక్కటికిం గట్టెదురుగా నిలిచి యెల్లవారిసైన్యంబులుం గ్రమంబునఁ గొలంది వెట్టుకొనుచు నందఱకు సంజ్ఞలు నడియాలంబు లుం గల్పించి...భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౨.

సీ. కొలఁదివెట్టఁగ రానికోలలు హరిమీఁద నేసె దిగ్భాగంబు లెల్లఁ గప్ప. హరి. ఉ. ౪. ౧౭౫.

౨. పరిమితముచేయు, కొంచెపఱచు.

సీ. పాదవుల సడిసన్నయొడళుల లెక్కయమ్ముల పెంపు గగనంబు గొలఁదివెట్టె. భార. విరా. ౩ ౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతి పా.)

కొలఁదివేరు=కొలవేరు. వి. (కొలఁది + వేరు) వట్టివేరు?

సీ...అరఁటి, మోసుల వీజనంబులు సేయు కొలఁదివేళ్లిరవుగాఁ గూర్చి చామరలు సేయు. కు. సం. ౫. ౬౧౮.

కొలకొండ. వి. (కొల¹ + కొండ) త్రవ్విన నేలలోఁతు తెలిసికొనుటకై నడుమ త్రవ్వకుండ వదలిపెట్టెడుమిట్ట.

సీ. కుతలంబువడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శరనిధి త్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొలకొల=గొలగొల. వి. (సం. కలకలః) (పక్షులు మున్నగువానిధ్వనికి అనుకరణము.)

చ. కొలకొలఁ గూయు...కోకదంపతుల్. మను చ. ౩. ౬౨.

చ. అలరుఁ బురంబునన్... నీరుకోళ్ల కొలకొల మంచుఁ గ్రుంకు మెడగుంపులవంపులు దోఁప... పొల్చుపురాతనతీర్థకుండముల్. ఆము. ౧. ౭౧.

చ. కొలకొల మంచు మేఁతలకు గూఁడుల నెల్వడు పక్షిరావముల్. పారి. ౨. ౬౯.

సీ. సందడించుచు దశాక్షౌహిణీసైన్యంబు లనిశంబుఁ గొలకొల మనుచు నుండు. జై. భా. ౧. ౮౪.

చ. కొలకొల మంచు నుండు సితకోకనదప్రభవప్రసూతనాళ, కోలు విది లొంటి నాఁ డతిథికోటులసందడి... నైష. ౩. ౧౩.

కొలగాఁడు. వి. (కొల¹ + కాఁడు) ధాన్యాదులు కొలుచువాఁడు.

కొలగారము. వి. (√కొల¹) ౧. ధాన్యాదులు కొలిచినందుల కిచ్చుకూలి. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కొలుచుట, కొలత. (బ్రౌ.)

కొలత. వి. (√ కొలుచు¹) ౧. పరిమాణము. (శ.ర.) ౨. (ధాన్యాదులను) కొలుచుట. (శ.ర.)

కొలనాడు. అ. క్రి. (కొలను + ఆడు.) తీర్థమాడు, స్నానముచేయు.

గీ. మేలితేనియ నిండిన మెట్టతమ్మిఁ, జేరి కొలనాడి పుష్పాడి పేరిరక్షు, పొసఁగ నవ్వాలిక్రొవ్విరి పురుటియిల్లు, వింతగాఁ జెందుఁ దేఁటిబాలెంత కంటె. కువల. ౩. ౧౨౫.

సీ. పితృవనంబునదాఁకఁ బతివిమానము వెంటఁ జైసేసి కొలనాడఁ గదలుభంగి. గీ...బిచ్చబుకఁ బోవువికచరాజీవనేత్ర, కశ్యమేధంబు ఫలము తథ్యంబు గలుగు. కాశీ. ౨. ౮౬.

కొలను(ల్ను)=కొలఁకు, కొలఁకువు. వి. దే. (సం. కూలం. త. కుళమ్. క. కొళ - మా. కలను.) ౧. చెఱువు, సరస్సు.

సీ. మరకతశైలశృంగముల విలసిల్లఁ గొల సని స్తృణస్థలము సూచి. భార. సభా. ౧. ౧౨.

ఉ. వీటికి నాల్గువంకలను వెన్నెలతేటలఁ బోలు నీళ్లతో, హాటకపద్మమండితము లైనకొలంకులు చూడనొప్పగున్. భీమ. ౧. ౯౬.

చ. పరిఖ నిజాశ్రయంబుపరిపాటిఁ దలిర్పఁ బదాబ్జవన్నెబం, గరువున నైనరాజ్యగృహకల్పనకర్ణికగాఁగ గంధసింధురములు తేఁటులై మొరయఁ దోరపుఁగొమ్మలు కేసరుల్లుగా, ధర యనుకొల్నిలో మొలచుతామరపూవనఁ గోట మీటగున్. పాండు. ౧. ౧౦౬.

గీ. కొలనఁ గరిడంపతులు పద్మకళికాలోకలీల, కొకటి యీనెత్తమునకరంప మొలక నవుకె, సలశరత్పద్మనిలయకు నెలమితోడఁ, గపగ సఖిష్కమున కొత్తుకడవలనఁగ. ఆము. ౪. ౧౭౩.

౨. పుట్టినశిశువును స్నానము చేయించునపుడు ఆ స్నానోదకము పడుటకై కొలనివలె త్రవ్వినచిన్న గుంట.

సీ. కాయ మొనరింప జలకంబుఁ గాఁపఁ గలనఁ, గొలను ద్రవ్వించుఁ గాపు కావలయునెడల, నరసి వేఁపాకు పురుటింట నెరయఁ జెక్కు, హెచ్చరిక గగ్గి యుంచరే యింతులార. ఇందు. ౨. ౫.

ద్వి....అతివ యొకర్తు...కొలనిచక్కటిఁ బాదు కొనుగద్దెపేఁట, నాసీనయై చరణాబ్జముల్ సాఁచి...ఆ.ము.క. ౨రశా. ౧౦ పం.

వేలుపుఁగొలను=సురదీర్ఘిక, ఆకాశగంగ.

సీ. కాంచి చేరంగఁ జని మధుకైటభారి, రత్నసోపానకలితమార్గముల డిగ్గి, కులసతియుఁ దాను వేలుపుఁగొలను దఱిసె. పారి. ౪. ౨౭.

జ: కొలనాడు.

కొలపగ. వి. (కొలము+పగ) జాతివైరము.

చ. కొలపగ దీర్చుకోఁ దలఁచి...శుక. ౨ ఆ౪. వేం. పంచ. ౩. ౧౯౫.

కొలపగతుఁడు. వి. (కొలము+పగతుఁడు) సహజశత్రువు

క. తల లెత్తి చూడ వెఱతురు, వెలవెలనై మాఱు పలుక నఱతురు నెఱయన్, జలియించి పఱతు రిస్సీ, కొలపగతురు గారె యాచకులు లోభులకున్. వేం. పంచ. ౨. ౧౪౧.

కొలపెట్టు. స. క్రి. (కొల[1]+పెట్టు) కొలతవేయు, కొలుచు.

వ...శేషవాసుకిముఖ్యమహానాగంబుల ముళ్లువేసి చుట్టినం గాని దీని మొదలివలను కొలపెట్ట రాదు...వరాహ. ౧౨. ౪౩.

కొలము. వి. (సం. కులమ్.) ౧. వంశము, అన్వయము. (వృత్తియందు వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము-చూ. కొలసామి, మొ.)

ఉ. పుట్టువు నన్వవాయమును బుద్ధి నెఱుంగము రాకొలంబునన్, బుట్టినవాఁడొ ... కిరా. ౨. ౪౯. (రాకొలము=క్షత్త్రియవంశము.)

గీ. మానికంబవు గద కూచిమంచికొలము, నం దరయ...నీలా. ౧. ౧౫.

౨. సజాతీయప్రాణిసముదాయము.

గీ. సడలువడనిక డిందివొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁకుడుఁగొలములపులుఁగు లోఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

సీ. కలకలఁ బల్కు చిల్కలకొలంబులఁ జాల నలరు పొన్నల మూఁగి యలరు లూఁగి. యయా. ౪. ౧౫.

జ: కొలపగ, కొలపగతుఁడు, కొలసామి.

కొలవేరు=కొలఁదివేరు. (√కొలఁది)

క. కొలవేసులు నెలమాఁడులు, దలియలు సీహారవారిఁ దడిపి నయమునన్...కు. సం. ౫. ౬౭.

కొలసామి, కొలముసామి. వి. (కొలము+సామి.) కులస్వామి, కులశ్రేష్ఠుఁడు.

క. అది యొకనాఁ డంబరమునఁ, బదివేలు బకాదివారిపక్షులు సనఁగా, నదె నాకొలసాములవో, యెదరని యడ్డముగఁ బాఱి... శేషూర. ౩. ౧౫౦.

క. జాలము నతికి విహంగమ, జాలము బ్రదికించి కొలముసాముల హేలా, లీలం గలపుట గనుఁ గొని, యాల్కుపతనకుఁడు మూషకాగ్రణి కనియెన్. వేం. పంచ. ౨. ౪౩.

కొలారకము. వి. (√ కొల[1]) కొలత.

గీ. కొలువడి కొలారకం బనఁ గొలుచుట కగు. వేంక. మాన. ౬౭. (శ.ర.పా.)

కొలారము=కొల్లారు. (√ కొలారు-శ. ర.)

కొలారికము. వి. (√ కొల[1]) ద్వంద్వయుద్ధము చేయ నున్నమల్లురకు కొలత చూచి తయిదువు తీర్పుచుట.

గీ. ఒంటిపోట్లాటఁ గోరుచు నున్నయట్టి, మానటీ
లకుఁ గైదువు లట్టుఁ జూచి, యేరుపఱచుట
వెలయుఁ గోలారికమన. ఆం. భా. ౨. ౨౦౬.

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకై రమ్మని (క
టారిని) పంపు.

ఉ. పంద గులామ నీవు నొకబంటవె గెంటనికిక్క
తోడఁ జ్వారందరి చిక్కటారిని గోలారికమం
పిననాఁటి కెచ్చుటకౌ, బొందుగ దాఁగి యుం
టివిర...అహ. ౧. ౧౦౨.

కొలారు=కొల్లారు. (శ. ర.)

జ: కోలారము, కోలారుబండి.

కొలారుబండి=కొల్లారుబండి. (√కోలారు)

సీ. తండోపతండమై గండోపలము లుండుపథము
లందుఁ గోలారుబండ్ల నాఁగి. శుక. ౧. ౧౮౨.

కొలి. వి. బిల్లగోడు ఆడునపుడు బిల్లఁ బెట్టి కొట్టుట
కుఁ ద్రవ్వినచిన్నపల్లము. (శ. ర.)

ఆ. కూడి గిరులుఁ దరులు గొల్లంబుఁ బల్లంబు, నర
సి మిట్ట పుట్టలడవిఁ దడవి, యోపి తోలులుఁ
గొలులు నోలంబు సాలంబు, నూచి క్రంత గుం
త చొచ్చి వచ్చి. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర.
పా.)

కొలికి(లిక్కి). వి. ౧. కంటికొన. ('ముక్కు నంటిన
కంటిమూల' అని శ. ర.-కాని బసవపురాణమును
బట్టి కంటియావలితుద ఆవలితుద కూడ నర్థమగు
చున్నది.)

ద్వి. కొలుకులు రెండు నంగుళముల నదుమఁ, గల
యఁగఁ గన్నెల్లఁ గొలుకులై కాఱె, నక్క
న్నుఁగొలుకులు నరచేత మూయఁ, బక్కిళ్లఁ
బింబించి పాలంగఁ దొడఁగె. బస. పు. ౩.
౭౭౮పం. (చూ. బస. పు. ౮౦౭ పం.)

ఉ. కోలలు చప్పరించి కనుఁగొల్కుల నిప్పుక
లాల్కు నల్కమై, బోరువ రొప్పి పైఁబడిన
పోతరపుంగిటి...శుక. ౧. ౧౭౯.

౨. కొక్కెము, హారాదులకు ముఖభాగమున వం
పుగా నుండుబంధనసాధనము; బంధము.

సీ. ఘనకిరీటంబులు గట్టిగా సవరించి కలితకుండల
ములకొలుకు లదిమి. దశా. ౨. ౧౮౩.

(ఉదా: తాపళపుఁగొలికి, పలుపుఁగొలికి.)

క. పలుకుల నగవుల నడపుల, నలుకల నవలోకన
ముల నాభీరవధూ, కులములమనములతాలిమి,
కొలుకులు వదలించుఘనునిఁ గొలిచెద మది
లోన్. భాగ. ౧. ౨౨౮.

౩. కంఠము, గొంతుక.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కొలికి బొండు, గనఁ
గఁ గంఠంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౮౧.

కొలికికిఁ దెచ్చు=లొంగఁదీయు.

ద్వి. అలవి మాఱినమొత్తియంబుల నొక్క, కొలికి
కిఁ దెచ్చు నీకొమ్మపల్వరుస. అ. మ. క. ౨. ౯౮
పొ. ౨ పం.

కొలికికివచ్చు=౧. ఫలోన్ముఖమగు.

వ. ఇద్దఱకు నీడయి యున్నది కార్యంబును గొలికి
కివచ్చినది శుభస్య శీఘ్ర మ్మని పెద్దలు పలుకు
దురు గావున దీనికిఁ దడయ నేల. వీర. ౩. ౫౪-

౨. లొంగు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి, కొని
గుల్లపలుపక కొలికికి రావు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౬౮ పం.

జ: కొలికిచెప్పు, కొలికిపూస, కొలికిముడి.

కొలికిచెప్పు. వి. (కొలికి + చెప్పు) కొలికి గలపాద
రక్ష, పాదరక్షాభేదము.

సీ... కొలికిచెప్పులు జమ్ముగూడ లలఁతి, పిల్లఁగ్రోవు
లు...శుక. ౨. ౫౪౫.

కొలికి(లిక్కి)పూస. వి. (√కొలికి) కొలికికిఁ దగి
లించెడుపూస.

మ. పాలుపారన్ శరదంగనాతిలక మంభోజాక
రంపుంజోకా, కొలికిన్ దామరకొల్కిపూస
వెసఁ గీల్కొఁజేసి క్రౌంచాద్రిఁ ద్వారలక్ష్మి

లం దగురెండుదార్లఁ జెలువారఁగ వచ్చురా యంచబో, దలపేరఁగ ధరియించి...చంద్రా. ౪. ౩౨.

కొలికిముడి. వి. (√ కొలికి) జాఱుముడి,వదులుము డి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొలి(ల్పి)పించు¹. స. క్రి. (√ కొలుచు¹)-ధాన్యాదికము-కొలువఁజేయు.

(వ్యవ) వాఁడు నాకు పుట్టెఁడుధాన్యము కొలిపించినాఁడు.

కొలి(ల్పి)పించు². స. క్రి. (√ కొలుచు²) కొలువఁజేయు.

(సేవింపఁజేయు.)

వ...కులగురుం డగునమ్మందాకినీనందనుండు వారి నభినందించి కొలిపించుకొని యుండె...భార. భీష్మ. ౩. ౪౨౦.

వ... ఇవ్విధంబున సుఖిం జేసి ననుం గొల్పించుకొని మఱియు దవ్వు సని యాకాశంబున కెగసిన...భార. అను. ౧. ౩౬౯.

కొలి(ల్పి)పించు³. అ. క్రి. (√ కొలుపు³) నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

కొలిమి(ల్మి). వి. (క. కొలిమె.) కమ్మరి మున్నగువారు లోహములు కాల్చుటకు నిప్పుంచెడిగుంట.

సీ. కోపంబు గదిరినఁ గొలుముల కెనయైనకన్నుల నిప్పులు గడలుకొనఁగ. భా. రా. యు. ౧౩౨౫.

సీ. వనమహీస్థలి కొల్మి ఘనకింశుక ప్రసూనంబు లంగారవారంబులు...ప్రబంధ. ౪౪.

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ, గొలిమి నిడి యూఁదఁ గీ డెల్లఁ బోలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, ననసు యింద్రియజనితదోషాలి యెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫. ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

జ: కొలిమితిత్తి.

కొలిమితిత్తి. వి. (√కొలిమి) కొలిమి యూఁదెడి తిత్తి, భస్త్రి.

గీ. కొలిమితిత్తి యనంగను జెలఁగు భస్త్రి. ఆం.భా. ౨. ౨౯౯.

కొలుచు¹(ల్చు). స. క్రి. కొలతవేయు.

గీ. పాటితూమున రసము దైవాఱఁ గొలిచి. హర. ౧. ౨౩.

మ...త్రైవిక్రమస్ఫురణఁగ మించఁ బదాంబుజం బొకటిచే క్షోణీస్థలిం గొల్చి...దశా. ౫. ౧౧౪.

ఉ...అవ్వధూటి క్రాల్గన్నులు చేరలం గొలువ నైవడి...నైష. ౮. ౩౯.

చ.... చందనపుమానికఁ గొల్చినమాల్లు గల్గి శో, భిలుదుర రెడ్డిబిడ్డలు...శుక. ౨. ౪౦౬.

వి. ౧. ధాన్యము; వరిధాన్యము.

క. కొలు చపహరించునన్నరుఁ, డెలుకయుఁ బంది యును నైనయీదుర్జననం,బులఁ బొందు ... భార. అను. ౪. ౨౬౧.

గీ. నెట్టుకొని కొల్చు పోఁకకుఁ బుట్టెఁ డమ్మె, శ్రీరఘుస్వామి రాజ్యంబు నేయునపుడు. ఉ. రా. ౮. ౧౪౧.

సీ. దవసంబు కొలుచు నా ధాన్యంబు రాజిల్లు... ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

క. కొలుచు యవలు సెనగలు మినుములు తిల లావలు కుసుత్థములు మ్రుచ్చిలినఁగ. మార్క. ౨. ౧౧౪.

జ: కొల¹, కొలకొండ, కొలగాఁడు, కొలగారము, కొలత, కొలపెట్టు, కొలారకము, కొలారికము, కొలిపించు¹, కొలువడి.

కొలుచు²(ల్చు). స. క్రి. ౧. ఉపాసించు, ధ్యానించు.

ఉ ... సూరిచే, తోరుచిరాబ్జబోధవరతుం డగుదివ్యపరాశరాత్మజాం, భోరుహమిత్త్రుఁ గొల్చి... భార. ఆది. ౧. ౨౨.

క...నా,రాయణుఁడె వరంబు కొల్వ మతని న
టించుచుఁ. ఆము. ౪. ౮౪.

౨. సేవించు, ఓలగించు.

ఆ. గురుని గురతనూజుఁ గొలిచి యయ్యిరువుర, నె
మ్మి వడసెఁ దనదు నేర్పు పేర్మి. భార. ఆది. ౩. ౧౧౦.

క. శైలసుతాపతి భక్తుల,పాలిటి పెన్నిధి వసించు
భక్తిం గొలుమీ. కాశీ. ౩. ౫౬.

౩. నమస్కరించు.

గీ...కేల్మోగిచెఁ గొలిచె, నెఱఁగెఁ జేమోడ్చె నన
నమస్కృతి యొనర్చె, ననుట...ఆం. సం.మా
న. ౩౧.

జ: కొలిపించు², కొలుపు², కొలువు,కొలువుకాఁడు, కొలువుడుకాఁడు.

కొలుపు¹(ల్పు). అ. క్రి. ౧.ఇష్టపడు,సమ్మతించు.

క. ఈయనతో రణ మిప్పుడు, సేయఁగ మది గొ
ల్పదస్త్రశిఖరికిఁ జేరం, దోయజమిత్త్రుఁడు నేఁ
టికిఁ, బోయి మనము వత్తమెల్లిప్రొద్దున నని
కిఁ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౨.

క. కావున నినుఁ బెడఁబాయఁగ,నోవిహగవరేణ్య
కొలుప దుల్లంబు...కళా. ౨. ౧౪౯.

౨. సమ్మత మగు, ఇష్ట మగు.

క. ఈ వేదమాట లెల్లను, గోపవివశుఁ డైననాకుఁ
గొలుపవు... భార. అను. ౧. ౧౧.

ఉ...మత్స్వరో,దీరణమెత్తి కొలునకు సీడుగఁ బ
ల్కెడువీణ లేద యెం,దారసి చూచినం గొ
లుప దాత్మకు దానను బాట మిక్కిలిఁ.కళా.
౮. ౧౯౬.

౩. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ద్వి. తక్కవ నీవట్టితానకంబులును,గొలుపవు మా
యెడఁ గుటిలవిచార. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౮.

ఉ. మాయలు గల్గుదుష్టులకు మాయపుభంగు లె మం
దు గాక ని,ర్మాయత నుల్లసిల్లెడువరాక్రమలీ
లలు గొల్పనెట్లు...భార.శల్య.౨.౫౨.

కొలుపు²(ల్పు). వి. (√ కొలుచు²) ౧. సేవ.

ఆ.... జంగమమల్లికా,ర్జునునికొలుపు మొసరు మ
నుఁగఁ గొనుట. కు. సం. ౧. ౧౨.

గీ. హరి యొకండ జగత్కర్త యఖిలభర్త,విశ్వసం
హర్త భోక్త వివేకయోక్త, తలఁపుబలుపును
గొలుపును దలుప నతని, దసన తావింప నగు
నొండుదిక్కు వోక. నృసిం. ౪. ౧౦౩.

౨. నమస్కారము.

సీ. జోత చాఁగిలి కొల్పు జోహారు గిడిగిడి పొ
డుపు చేకూర్పు మ్రొక్కు మొగుపు...అమరు
దండము పేళ్లు...సాం. ని. మాన. ౨౫.

వ...ద్వారవతియందలియాదవేంద్రునకుఁ గొలుపు
న జ్రప్థానమందలిగోపిజనప్రియునకు గొబ్బిళ్లు
...ప్రబంధ. ౬౬౦.

౩. గ్రామశక్తికి చేసెడియుత్సవవిశేషము.

గీ....తద్విశేషంబు లొప్పు...జాతర కొలు వన
...ఆం.భా.౧.౧౪౩. (ప్రాఁతప్రతి పా.)

కొలుపు³(ల్పు). అ. క్రి.(శ.ర.) నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

వి. కొనుగోలు, నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చా
రణము.

వ. కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబులరాణం ద్రాణఁ
జెలుచువిన్నాణంపుఁగొల్పు టెలుంగులును...
మనుచ. ౫. ౮౧.

జ: కొలిపించు³.

కొలుపు⁴. స. క్రి. కొనుధాతువునకు ప్రేరణరూప
ము.

(పురికొల్పు.)

క. అలిగి దశార్ణాధీశుఁడు,కొలిపెను భగదత్తుమీఁ
దఁ గ్రూరగజము...భార. భీష్మ. ౩. ౧౫౧.

ఆ. పోరు వడపె దృఢమనోరథహరికుంజ, రోగ్ర
బలము గొలిపి యాగ్రహమున. రాఘవ. ౪.
౧౨౧.

(పుట్టించు, కలిగించు.)

క. చాలఁగ నిచ్చలు విన్నయఁ, బాలుం గుడుక
గొని తల్లి పట్టికి నిలవిన్, ద్రే లిడి యింతింతి
యకాఁ, గ్రోలించును వెరవుతోడ రుచి గొలు
పు క్రియన్. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩.

మ...అగ్గలికన్ దార్కొని తీవ్రబాణతతి యా
కాశంబునన్ జీకటుల్, గొలువన్ నిల్చి పె
నంగి రయ్యహితులన్ ఘోరప్రకారంబు
లన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౧౦.

చ...రామభద్ర చెచ్చెరన్ జవి గొల్పు భవత్కవి
త్వముల్. రామా. ౧. ౧౩౦.

(-కను-గీఁటు, గిఱుపు.)

చూ. కనుగొలుపు.

(వ్యాపింపఁజేయు, ప్రసరింపఁజేయు.)

ఉ. ఏటి గుఱించి పల్కెద విను మేటికి నీభయ
మోకుభాంగి యై, ప్పాట భవన్మహానముపా
టి సరిన్ని కరంబు లేదు వాః, పాటవ మొప్ప
మత్పదముపైఁ బ్రవహింపు మదాజ్ఞ నన్న న,
చ్చోట సపాటమై కడలిబోటియుఁ గొల్పె ని
జప్రవాహమున్. పాండు. ౨. ౧౩౫.

కాటుకొల్పు=కాటుకొనఁజేయు, కలవఁజేయు, ఉసికొల్పు.

సీ. ఇవి కాటుకొల్పిన వృద్ధకూర్మమువీపుచి పై పై
న కెంఱచిక చింపఁ జాలు. మనుచ. క. ౩౧.

కొల్పుడుచేతులు = చేమోడ్పులు, నమస్కారములు.

రగడ. చైత్రకూటమున సరసతఁ గొల్వగు, గోవిం
దునకును గొల్పుడుచేతులు. హంస. క. ౨౧౩.

కొలువడి. వి. (√ కొలుచే¹) కొలత.

సీ. కొలువడి కొలారకం బనఁ గొలుచుట కగు. వేం
క. మాన. ౬౭.

కొలువాసములు. వి. ఒకవిధ మగుచేప, రాజీవ
ము. (శ. ర.)

కొలువు(ల్వు). వి. (√కొలుచే²-త. కొలు) ౧. సే
వ, పరిచర్య.

చ...ఏ, వప్రఁగొలు పైన నాకు నిలువన్ మది గొ
ల్పదు గాన నిన్ను భూ, మిపతులలోన సాధు
జనమిత్రుఁడు నా విని కొల్వ వచ్చితిన్. భార.
విరా. ౧. ౧౯౭.

సీ. కొలువటం చనఁగను వెలయు సేవావృత్తి...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

౨. ఆస్థానము, రాజసభ.

క. అలయక యందఱుఁ జెప్పం, గలయంతయుఁ జె
ప్పి రతఁడు గటకటఁబడి య, క్కొలువు వెడ
లి పోయెన్... భార. ఉద్యో. ౪. ౫౦.

చ...కొల్వున కేఁగుదెంచి మన్ననఁ బ్రజవిన్న
పంబులు వినంగదవయ్య... విక్ర. ౩. ౪౪.

సీ...ఆస్థానసంజ్ఞయై యలరు నోల. గీ. గమ్ము కొలు
వన... ఆం. భా. ౨. ౧౭౧.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

క. ఈవసిపాపని నిచ్చట, నీ పెనుఁబాముకు నిట్టు
లెరనేసిన యీ, యాపదకుఁ గొలువుగాఁ గల,
యీపాటున కేమి పాప మేఁ జేసితినో. హరి.
పూ. ౭. ౩౨.

క. పాలఁతి సుపుత్త్రయు నిడుమకుఁ, గొలువుగ వ
ట్టడవిలోనఁ గొడుకుం గాంచెన్. దశకు. ౨.
౯౦.

కొలువగు=సభ కలవాఁడగు, సభచేయు. (చూ. అ
గు. ౧౫ అర్థము.)

మ. ఖుసి మీఱన్ సురధాణ నిండుకొలువై కూర్చు
న్నచో... హర. పీఠి. ౨౨.

శా...సనకాదిసంయములు శశ్వద్వేదవేదాంతవి,
ద్యావేదుల్ ప్రమదంబునం గొలువఁ గొల్వై
యున్న యద్దేవునిన్. వి. పు. ౧. ౧౬౫.

కొలువిచ్చు, కొలువొసఁగు=కొలువగు, సభచేయు.

వ. విరాటుండును వెడలి వచ్చి బయలికొలువిచ్చు
టం జేసి తదాస్థానంబు సేరం బోవునప్పుడు.
భార. విరా. ౧. ౧౭౪. (బయలికొలువిచ్చు=
బహిరంగసభచేయు.)

సీ. మిసిమిదువ్వలువ బన్నసరంబు మొగలి రేకులుఁ దాల్చి జా మెక్కి కొలువొసంగి. ఆము. ౪. ౧౩౫.

కొలువుకూటము, కొలువుసాల, కొలువుహజారము=ఆస్థానమండపము, సభామందిరము.

క... కురురాజే తెంచెఁ గొలువుకూటంబునకున్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౭.

ఆ. భావములు దలిర్ప సేవించియుండ న,క్కొలువుసాల యొప్పెఁ గురువరేణ్య. భార. శాం. ౧. ౩౭౨.

చ. అలరులపాన్పు పచ్చడము నై నవరత్నమయాతపత్రమై, కొలువుహజారమై యలముకుందుని యిచ్చకు వచ్చినట్ల నే, యలరుననంతకుండలి సహస్రముఖంబుల నాకు సూక్తిమం,డలి కృప చేసి ప్రోచుఁ గృతినాయకు గొబ్బరినారసింహునిన్. రామా. ౧. ౪.

కొలువుగూర్చుండు=కొలువునందుఁ గూర్చుండు, సభాసీనుఁ డగు.

గీ... జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువుగూర్చుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కొలువుసేసికొను=కొలువు కుదుర్చుకొను, సేవ సంపాదించుకొను.

క. కని కొలువు సేసికొని మా,లిని నాఁ జని సాధ్వి యిది మలీమసవృత్తిం, బునపొంతఁ బోవ దన్నఁడు, నను ప్రేఁకఁదనంబు దోఁచునట్లు చరింతున్. భార. విరా. ౧. ౧౦౬.

కొలువుదీర్చు=సభ చేయు.

చ ... పెద్దకొల్వుదీ,ర్చె వలువ యంచు నెంచి... దశా. ౧. ౨౬౩.

కొలువుమ్రొక్కు= సభతీర్చియున్న రాజాదులకు మ్రొక్కెడిమ్రొక్కు; మ్రొక్కు.

గీ. చేరి పేర్వెలఁ బారులుతీరి కొల్వు, మ్రొక్కు మ్రొక్కిన వారలముఖముఁ జూచి. దశా. ౨. ౩౮౧.

వ. ధర్మపురియందలియోగానందునకుఁ గొల్వుమ్రొక్కు శ్రీకాకుళమందలి తెలుఁగురాయనికి దండము.... ప్రబంధ ౮౮౦.

కొలువువిరియు=సభ చాలించు.

గీ. కార్య మొక్కఁడు గనిన మాత్సర్యమున నొ,కండు గాదని ఖండించుఁ గ న్నెఱింగి, యిరువురను గాదనక కొల్వువిరిసి మీఁద, నల్లవాఁ డెన్ననది సేయ నగు శుభంబు. ఆము. ౪. ౨౨౭.

కొలువుసింగారమగు= కొలువుండుటకై (రాజాదులు) అలంకరించుకొను.

గీ. పూసఁగఁ గుంకుమగందపుఁబూఁత రత్న,హారములు గానరా ముత్తియంపుటంగి, రహిఁ దొడిగి పెద్దపీతాంబరంబు వెలయఁ, గొలువుసింగారమయ్యె రఘుప్రభుండు. ఉ. రా. ౫. ౨౪౭.

కొలువుసేయు=సభ చేయు; నివసించు.

గీ. భోగివశ మైన కేదంగిపూవునకును, వగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటు లఖిలర్తుమయవనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౮౧.

క్రొలువుకాఁడు=కొలువుడుకాఁడు. వి. సేవకుఁడు. (శ. ర.)

క్రొలువు(ల్వు)డుకాఁడు=కొలువుకాఁడు.

గీ... సేవకాఖ్య లగు జీత,గాఁడు కొల్వుడుకాఁడనఁ గాను... ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

క్రొలె=కోలె. అవ్య. ద్రు.

(మొదలుకొని.)

శా... భూపాలుఁ డా,రామక్షోణికిఁ జన్ననాఁటఁ గొలె నిద్రాసౌఖ్యము ల్లానినాఁ, డేతాయంచు వచింప వింటిఁ దములో సీకాంతలీలాగతిన్. వసు. ౪. ౭౬.

(ఉండి-పంచమ్యర్థకము)

చ. నృపవర పెక్కునాళ్లఁగొలె నిన్నుఁ గనుంగొ

నకున్నయట్టి మాత్రపములు పండె ... భాగ.
౯. ౩౧౮. (వ్రాఁత ప్రతి. పా)

కొల్ది=కొలఁది.

(విధము, రీతి.)

స్రగ్విణి....ఓపుత్ర నీవార్త దంభోళిరైౖ, కూలఁ
గా ద్రేయ కీకొల్ది నక్నేటికిన్, జాలినొందిం
చె నాజాడయిం కెట్టిదో, తూలుమీతల్లికిన్
దుఃఖ మెట్లౌనొ. భాగ. ౬. ౮౫౩.

(పరిమితి, పరిమాణము)

ఉ...తమ్మిపెస్ గెడెము చాటు చేసి తొవసేజము
కొల్దికిఁ గ్రమ్మి దిక్కులల్లాడఁగ జాజిపూస
బళ మంది ఘనధ్వని మీఱ నార్చుచున్. చం
ద్ర. ౨. ౧౫౭. (తొవసేజముకొల్దికిన్=క
లువబాఁతు అంతయును శరీరములోనికిఁ దూ
ఱునట్లు.)

(శక్తి, బలము.)

మ... మేలుకున్నన్ బోవి తెచ్చినదుడ్లన్ గుది
కొలలం దఱుముచున్ జేకొల్దులన్ మోఁది
...శ్రీరం. మా. ౩. ౯౭.

మ. వెడవింట న్ననువాఁడిపూములుకు లోలిం
గూర్చి బిట్టార్చి నెవ్వడిఁ జేకొల్దిగఁ దీసి...
నీలా. ౩. ౧౩. (చేకొల్దిగన్ = చేతియొక్క
యావచ్ఛక్తితోడను.)

కొల్ల. వి. (త. కొళ్లై. క. కొళ్లె) దోఁపుడు.

ద్వి. ఏచి కొల్లకుఁ బోయి యెదు రెదుర్గాను, బై
చీర గోల్పడ్డభావన దోఁచు. బస. పు. ౭. ౫౮౯
పం.

సీ. చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి సీమలో లేకుండ
దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద. నీతి. ౩౦.
అం. భా. ౨. ౨౨౩.

విశే. అతిమాత్రము, సమృద్ధము, పుష్కలము.

ఉ...ఫలియించెను గోరిక లెల్లఁ గొల్లగా. దశా.
౨. ౧౫.

క. ఎల్లరు మెచ్చనిమత్కృతి, నుల్లంబున మెచ్చుఁ
గాక యొకఁ డుష్ట్రకులం, బొల్లనిపల్లవితామ్ర
ము, గొల్లలుగాఁ బొగడ నొక్కకోయిల శే
డే. కవిక. పీఠి. ౨౦.

ఉదా: పదిరూపాయలు నాకు కొల్లకొల్ల (వ్యా)

కొల్లలుఁగొమ్ములుపోవు=అధికమగు, అతిశయించు.

ఉ. ఇమ్మెయి నేమిటం గొఱఁత యించుక లేక చ
రించు చున్కికిన్, సమ్మదమంది వాదుగృహ
సంపద పొంపిరివోవనీక ముఖ్యమ్ముగ నిర్వ
హింపు మని యైహిక భూరిసుఖంబు గొల్లలుం,
గొమ్ములుపోవఁగాఁ బనిచె గోమిని శక్తికుమా
రుఁ డర్థితోన్. దశకు. ౧౦. ౧౧౧.

కొల్లపట్టు=దోఁచు.

మ... ఈశ్వరభూభర్త ఖెడందకోటయుపనాశ్వ
వ్రాతమున్ ఛీమసంగరరంగంబునఁ గొల్లప
ట్టుకొని వీఁకం గందుకూరిపురాం, తరసీమం
బునఁ జక్కఁగా నఱికె దుర్దాంతారిసంతాన
మున్. వరాహ. ౧. ౩౧.

జ: కొల్లకత్తె, కొల్లకాఁడు, కొల్లగొట్టు, కొల్లగొ
ను, కొల్లపడు, కొల్లపఱుచు, కొల్లపుచ్చు,
కొల్లపెట్టు, కొల్లరి, కొల్లవిడుచు, కొల్లవోవు,
కొల్లాడు.

కొల్లకత్తె. విశే. (√కొల్ల) కొల్లపెట్టునది (ఆఁడుది-
శ. ర.)

కొల్లకాఁడు. విశే. (√కొల్ల) కొల్లపెట్టువాఁడు.

గీ. బల్లిదుండయి చీకటికొల్లకాఁడు, వక్రవిక్ర
మగతి దిశలాక్రమింప. ఘటికా. ౨. ౧౮౦.
(చీకటికొల్లకాఁడు=చంద్రుఁడు)

కొల్లగొట్టు. స. క్రి. (√కొల్ల) ౧. కొల్లపెట్టు,
దోఁచుకొను. ౨ కొల్లగా సంపాదించు. (శ. ర,
బ్రౌ.)

కొల్లగొను. స. క్రి. (కొల్ల + కొను) కొల్లపెట్టు,
దోఁచుకొను; పుష్కలముగా పడయు.

మ. అపనీత త్రిదశేంద్రుచాపుబకిక న్యాగండపా

శిద్వయీ, నవలావణ్యరసంబుఁ గొల్లగొని యంతన్ జెంత ఘాలంపురా,జు విలోకించి చలించి కైకొనినయీసామ్రెల్లఘుర్మాంబుకై, తప మొప్పన్ వెసడించి తూలెఁ గబరీతాపింఛకుంజాంతమున్. మనుచ. ౫. ౭౨.

గీ. ఇవ్విధంబున నిశ్శంక నేసరేఁగి, యెల్లవారును మోక్షంబుఁ గొల్లగొనఁగఁ, జూడఁ జాలక యింద్రాదిసురలు గూడి, కదలి వైకుంఠపతి సమ్ముఖమున కరిగి. వరాహ. ౧౦. ౧౩,౨. ౭౬.

కొల్లపడు. అ. క్రి. (√కొల్ల) కొల్లవోవు, అపహృతమగు. (చూ. కొల్లపఱచు.)

కొల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√కొల్లపడు) కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను.

గీ. ఆభిరంగులరవళికి నానృపాలు, శిబిర మెల్లఁ జీకాకయి చెదరఁ దొణఁగె, నపు డరాజకమైన తదావసథముఁ,గొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను. రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లపుచ్చు. స. క్రి. (చూ. కొల్లవోవు-√కొల్లపోవు) ౧. చూఱగొను, అపహరించు.

గీ. విమలకాంచనరత్నాదివివిధవస్తు, కోటి నెల్లను నందంద కొల్లపుచ్చి, ప్రజలఁ జెఱపట్టి ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౩౭.

౨. చెఱచు, భ్రష్టము చేయు.

గీ. స్త్రీలు దుర్జనగోష్ఠి వర్జించి కులము, శీలమును గొల్లపుచ్చక యేలి భర్త్రు,వశత వర్తించిరేని వైవస్వతాల,యంబుఁ జొరక ప్రవేశింతు రమరపురిని. జాహ్నవీ. ౩. ౭౯.

కొల్లపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (√కొల్ల) ౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను, కొల్లకొట్టు.

మ. ...ఏరా కృష్ణ వ్రేపల్లెలో, నను బాల్వెన్నలు కొల్లపెట్టి తని యన్నన్ ...దశా. ౯. ౧౯౬.

మత్తకోకిల. పల్లవంబున వేల్పు లుద్ధతిఁ బాఱి రాజనివాసముం, గొల్లవెట్టి సమస్తవిత్తముఁ గ్రూరతం గొనిపోవఁగా. భాగ. ౭. ౨౨౫.

౨. పుష్కలముగా పడయు, అధికముగా సంపాదించు.

చ. దురితము లెన్ని చేసితినొ తొల్లిటిజన్మమునందుఁ గాశికా,పురమున సర్వజంతువులు భూరిపుముక్తులు గొల్లవెట్టఁగా, హరహర నెత్తిఁ జేతు లిడి యశ్రులు గన్నుల నుప్పతిల్లఁగాఁ, గరినిభయానతో నిడ పొకాలెద మిన్నులు వడ్డచోటికిన్. కాశీ. ౨. ౧౫౬.

కొల్లరి. విశ. (కొల్ల + అరి-ఇది 'కల్లరి'వంటిది) కొల్లగొనువాఁడు, దోఁపుడుకాఁడు.

గీ. కొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లవిడుచు. స. క్రి. (√కొల్ల)-కొల్లగాఁ గొన విడిచిపెట్టు- ౧. యథేచ్ఛముగా ననుభవింపనిచ్చు; పుష్కలముగా నొసఁగు.

గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ,నుచిత దక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి,విడిచి రర్థంబు...జై. భా. ౧. ౭౩.

గీ. కుమ్మరావంబు కడవలు కొల్లవిడుచు, బాలురకుఁ దియ్యపండులు పంచియిచ్చుఁ, జెలులఁ దానును వ్రతములు సలుపుచుండుఁ, దామరసనేత్ర పుత్రసంతానకాంక్ష. శివరా. ౨. ౪౦.

౨. వశపఱచు, అధీనము చేయు.

గీ. కుంది తలపోఁతలకు మదిఁ గొల్లవిడుచు,విడిచి దరి దాపు లేమిఁ బెన్వేతల మునుఁగు,మునిఁగి యెవ్వరు పిలిచినఁ గినియు మిగుల,హరిసుతుండు ప్రభావతీవిరహవశత. ప్రభా. ౨.౧౧౧.

కొల్లవో(పో)వు. అ. క్రి. (శ.ర. కాని కాశ.లో ని సాధకప్రయోగమునుబట్టి 'కొల్లఁబోవు' అని గ్రహించుట యుక్తము-కొల్ల+పోవు) ౧. చూఱపోవు, అపహృతమగు.

సీ. వాడకంబులు గొన్నవార లేఁగిరి తోఁట లెల్లను బరులచేఁ గొల్లవోయె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మ. ...నా, దివృథాజన్మము గాదె నాతపము భ
క్తిం బాడు గాకున్నె యే, లవిచారింపఁగ
నెల్లియున్ వ్రతము కొల్లంబోయినన్ జా
చెదన్. కాళ. ౨. ౧౧౪.

కొల్వణి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసియుఁ గోల
చారి కై, లాపకి పేరణీవిధము లాఁగులు జ
క్కిణి చిందుకొల్వణుల్, బాసలు కోపుఁ జా
పులును బాట పదాభినయంబు లేకయున్,
వానికి మీఱి నాట్యకలనం బ్రకటించెను హా
వభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కొల్లాడు, కొల్లలాడు. స. క్రి. (కొల్ల+ఆడు)

౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను; హరించు.

గీ. మహిమ దీపింప విటవిటీమానధనము, కితకితన
మునఁ గొల్లాడుకన్న గాఁడు. ధనా. ౧. ౩౪.

సీ. ఉపవీతములు ద్రెంచి యుష్ణీషముల నొంచి
యగ్రహారములు కొల్లాడి కాల్చి. ఉ. హరి
శ్చ. ౪. ౬౪.

మ. ...గొల్లగుబ్బెతలమానం బెల్లఁ గొల్లాడఁ డో.
దశా. ౧౦. ౬౦.

సీ. నల్లగల్వలచెల్వు కొల్లలాడుచు యూథి కెక్కు
చొక్కపుమేనిచక్కఁదనము. పరమ. ౩.
౬౦. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ద్వి. గోవిందుచీరంబుఁ గొల్లలాడింతు. ద్వి. హరి
శ్చ. పూ. ౧౨౪౦. (ఇట 'ఉడిగించు, పోఁ
గొట్టు' అని తాత్పర్యము.)

౨. కొల్లగా సంపాదించు, యథేచ్ఛముగాఁ బడ
యు.

క...కొ, ల్లాడిరి కైవల్యలక్ష్మి నమరులు మునులున్.
కాశి. ౨. ౩౭.

౩. యథేచ్ఛముగా ననుభవించు.

గీ. ఎనసెఁ గదవమ్మ నీమనోభీష్ట మితని, యలయఁ
బ్రాయంబు కొల్లాడు మనుమఁ బలికె. శుక.
౪. ౨౩.

కొల్లాబండి=కొల్లారుబండి. (శ. ర.)

కొల్లాయపంచె. వి. చిన్నయంగవస్త్రము. (శ.ర.)
ఇట్టే 'కొల్లాయుగుడ్డ' (వా.)

కొల్లారము=కొల్లారు. (√కొల్లారు-శ. ర.)

కొల్లారు=కొల్లారము, కొలారము, కొలారు. వి.
చతుశ్శాలము, నాలుగిండ్లవసారి, నడుమ బయలు
ను నాలుగు ప్రక్కల కట్టడమును గలయిల్లు. (శ.
ర, బ్రౌ.)

జ: కొల్లాబండి, కొల్లారుబండి, కొల్లారము.

కొల్లారుబ(ర్బ)ండి=కొలారుబండి, కొల్లాబండి.
వి. (కొల్లారు+బండి-క. కొల్లారు. త. కులారి.) కం
బళవాహ్యకము, కంబళముచేఁ గప్పఁబడినబండి.

గీ. పావ లటు మీటి కొల్లారుబండి యెక్కి, దుర
దురన రంభయింటికి నరిగి తనను, పయిన మె
ఱఁగించి సమ్మనపడనిదానిఁ, గుస్తరించుచు న
నిపించుకొని యతండు. కువల. ౪. ౨౧౩.

సీ. కంబళవాహ్యకాఖ్య లగుఁ గొల్లార్బండి పా
టబండి హాయుబండి యనఁగ. ఆం. భా.
౨. ౨౦౧.

కొల్లి. వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొల్లు, కొల్లుకట్ట, కొల్లుగుంట. వి. నీళ్లగుంట.
(బ్రౌ.)

కొళ్లు[1]. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.
(ఆమ్రేడితమున 'కొళ్లుకొళ్లు')

సీ. గుఱ్ఱుగుఱ్ఱని కొళ్లుకొళ్లున దగ్గుచోఁ దవిలిన చెవు
లు చిందర్లుపోవ. విప్ర. ౪. ౧౯.

కొళ్లు[2]. వి. బ. (సం. కుళుత్థః. త. కొళ్లు) ఉలవలు.
(బ్రౌ.)

సీ. రవయుప్పు నీరుల్లిరసము నించినకొళ్లగంజి

కాఁగులగుంపు కడు రహింప. గీ...పానీయ
శాల యొప్పె. హంస. ౨. ౧౫౯.

సీ. కలదండిపనిఁ ఓండి కాఁచి చేమిరివెట్టి యు
ఱఁగకుండఁగఁ బట్టి యట్టి నొట్టి,క్రొళ్లపంకటి
తోడఁ గూడునీ ళ్లిడి జాగు సెరపక బంటు
బానిసలఁ బనిచి. వేం. పంచ. ౪. ౪౫౫.

క్రొవ్వర=క్రొబ్బర.వి. క్రొబ్బరకాయ యందలి పేస
ము, గుంజు.

సీ...క్రొబ్బ రసఁ గొవ్వెర యటంచనఁగఁ దత్పే
శ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౭౭.

క్రొన. వి. ౧. కొన, అగ్రము, చివర.

సీ. క్రొసవెండ్రుకలఁ బట్టి కూవెట్ట సింగంబుఁ బ
ట్టి తేకున్న నీబంటఁ గాను. వేం. పంచ. ౨.
౧౯౪.(క్రొసవెండ్రుకలు=వెండ్రుకలకొనలు)

౨. క్రొంగు.

గీ. కట్టితోడి పూసి కైసేసి కౌతుకమునఁ,గొస
దిగఁగ నీలిపుట్టంబు మునుఁగువెట్టి,గాజు లెగఁ
ద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ,వచ్చె నూర్వశి
యర్జునావాసమునకు. హర. ౭. ౧౧౯.

విశే. కడపటిది, చివరది.

గీ. నిన్నుఁ జంపఁగఁ దలపోసి నీదుమంత్రి,వరు
లు గాచుచు నున్నారు వలదు గోత్ర,కలహ
మీచెడుబుద్ధి యేకరణి నబ్బె,నన్న యింక
క్కకొసమాట యాలకింపు. మొ. రా. యు.
౧. ౨౩.

జ: క్రొసగలముత్తెము.

క్రొసగలముత్తెము. వి. (√ క్రొస) ముంతమామిడి
పండువలె నుండుముత్యము. (ఈజాతిముత్తెము
చాల విలువ గలది. బ్రౌ.)

క్రొసరు. అ. క్రి. ౧.మాటిమాటికి కూయు.(చూ.వి.
౧. అర్థము.)

సీ. పారిజాతకలతాపల్లవంబులు మేసి క్రొసరె ను
ద్యానపుంస్కోకిలములు. హర. ౭. ౧౩౫.

గీ. కోకిలము పంచమశ్రుతిఁ గొసరినట్లు.క్రీడా.
౧౦౧.

౨. విజృంభించు.

చ. క్రొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల గ్రోల్చినభం
గి నేడ్చె న,బ్బిసరుహనేత్ర ... కాశీ. ౫.
౧౬౭.

గీ. కల్పతరుపల్లవంబులు గమిచి మేసి, కోకిలం
బెప్డు గూయునో క్రొసరి యనుచు. నైష. ౪.
౨౦.

౩. సంకోచించు; జంకు.

క. బోరనఁ బ్రత్యక్షంబై,కోరినవర మేమి యైనఁ
గొసరక యిత్తుఁ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౩౪.

ద్వి. అసమంజసుం డనువగ్రనందనునిఁ, గొసరక
పురి వెళ్లఁగొట్టఁగా లేడె. రం. రా. అయో.
౧౧౦ పా. ౧౩ పం.

గీ. అనుచు హరిణాంకమూర్తి తీవ్రాంశుఁబోలెఁ,
గొసర కగ్నిఁ బ్రవేశించెఁ గువలయాక్షి. కా
శీ. ౫. ౧౭౦.

స. క్రి. (క. క్రొసరు) ౧. అపేక్షించు,కోరు; ప్రా
ర్థించు, వేఁడు.

క. పెసరుంబ ప్పేమిటి కని,కసరు న్నెయి గొనఁ
డు పండుగను గొయకూరే,క్రొసరుఁ...బహు.
౫ ౯.

సీ. ధవుఁ గూర్మి క్రొసరుచున్నవిపోలె ముఖరాళివ
నరుహాస్యములఁ బద్మినులు తెఱచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

సీ. చెలికత్తెవలె లెస్స పలుకుచున్నది మావి నలచి
ల్కఁ బట్టి యిమ్మనుమఁ గొసరు. దశా. ౯.
౮౯.

౨. (కొనువాఁడు) తా నిచ్చిన వెలకు సరిపడినసర
కుకంటె ఎక్కువగా నడుగు.

ఉ. ఎత్తులయొప్పకంటె సర మెత్తుట యొప్పఁగఁ
జొక్కి విల్వకా,బొత్తిడిఁ బుప్పముల్ క్రొస
ర కూరక యున్కికి నల్ల నవ్వుచుఁ,విత్తము

తోవ చిత్తములు వేగ హరింతురు చేర్పు మీఱఁగా...పుష్పలావికల్. విక్ర. ౧. ౭౩.

౩. ఆస్వాదించు, అనుభవించు.

(తుమ్మెదలు) గీ...సతిమోముతావిఁ గొసర ... కాంచె నని యున్నరను మహీకాంతుఁ డపుడు. వసు. ౩. ౭౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

వి. ౧. అనులాపము, మాటిమాటికి పలుకుట.

గీ. కొసరు నా ననులాప ముల్లసిలుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౨. వాంఛ, కోరిక; ప్రార్థనము.

చ. కిసలయపత్త్రికన్ మకరకేతననూతనవార్తలన్నియుం,బొసఁగ లిఖించి యందుఁ దలపూవులుఁ దమ్మియు నాసచేయునా,కొసరు తెఱంగెఱింగి కుచకుంభములం బతిఁ దాల్చు నన్ను సం,తసమున వ్రాసి యిచ్చినఁ గదా చెలికత్తెల కేను మ్రొక్కుదన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౨౫.

ఉ. మ్రొక్కులు పల్కుమోడి విసరుల్కొసరుల్కొసరుల్ సెలంగ...శాం. ౩. ౯౬.

గీ...ఆత్మవిటులు, కొసరుఁబల్కులతో గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగ...కువల. ౫. ౧౦, ౩౬.

౩. సరకులు కొనువానికి అమ్మువాఁ డిచ్చుపెచ్చు. (శ. ర, వా.)

౪. సంకోచము; జంకు. (ఈయర్థమునఁ బ్రాయికముగాఁ బ్రయోగములందు 'కొంకు' పదముతోఁ గూడి కనఁబడుచున్నది-చూ. కొంకు.)

ఆ. వరుణదేవ నాకు వరవీరగుణముల,కొడుకు పుట్టెనేని గొడుకుఁ బట్టి,పశువుఁ జేసి నీవు పరిణమింపఁగ వేల్తుఁ,గొడుకు నీఁగదయ్య కొసరు లేక. భాగ. ౯. ౧౯౪.

౫. సంశయము, సందేహము.

ద్వి. బసవనసుజ్ఞానభక్తిమార్గముల,కొసరులు దీర్ప మాకును వశ మగునె. ప్రభులిం. ౪. ౧౦౫ పా. ౧౭ పం.

౬. విజృంభణము.

(కోడిపందెమువర్ణనము.) సీ ... ఒంటితేనున్నఁ గొసరుడిపి యుడిపి. దశకు. ౯. ౩౩.

కొస్సె. వి. (సం. కుశః) దర్భ.

గీ. కొస్సె దబ్బన దర్భ లగున్ మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౬౫. (ప్రాఁతప్రతి ప్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కో

కో[1]. వి. ౧. (యుద్ధాదులందు) ఉత్సాహసూచకముగా చేయుఅఱపునకు అనుకరణము. (దీనిత్రేడితరూపము 'కోకో')

క. ఏయుఁడు పొడువుం డడువుఁడు, వ్రేయుఁ డనుచు వారు జాహ్నవీతనయుఁ గదున్,డాయుదు మనసైనికులున్,గో యని తలపడ్డఁ బోరు ఘోరం బయ్యెన్. భార. భీష్మ. ౩. ౪౦౯.

సీ.కో యని యార్చుచుఁ గుప్పించి దాఁటుచు వేలలు వాడుచు నీల లిడుచు. అచ్చ. రా. యు. ౯౦.

౨. ఏడ్పునందగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ...అ,క్కుఱఁగట శోకజాత్రువులుఁ గో యను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడున్. జై. భా. ౧. ౫౬.

క. అనుచుఁ దనూజాల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౮౬.

ఉ...కో,కో యని కూయఁగాఁ గుతిక కోసిన లోకమువారు తిట్టరే. వి. పు. ౬. ౧౧.

౩. భయంకరముగా అఱచుటయందలిధ్వనికి అనుకరణము.

క. పని గల్గి నీరపాత్రము,గొని నుంగిటి కేఁగుదెంచి కో యనుకూఁతల్,విని చేరిన వికృతాకృతిఁ, గని యున్నాఁ డన్న యేమికతమో యెఱుఁగన్. శుక. ౨. ౮౩౬.

౪. కోయిలకూఁతయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

క. కోయిల లంతయుఁ గనుఁగొని,కో యని కూ

యంగఁ జిలుకగుంపులు కినుకం, బాయనిశె
మ్మొగములఁ గెం,జాయలు దులకింప వెక్క
సంబుగఁ బల్కెన్. చిత్ర.భా. 3. 32.

౫. ఘోషకుఁడు (=చాటించువాఁడు) అఱచుచు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ...అంబుజబాంధవుఁ డస్తసీమకున్, బోయి
నఁ జూచి వేచినతమోవిభుఁ డంప దినాంత
యోధుఁ డీ,చాయఁ దదీయపత్నిఁ బెలుచం
బడనీడిచికొంచుఁ బోయెదుం,గో యనుమా
ర్కి నంతట శకుంతరవంబు సెలంగె నెల్లె
డన్. పారి. ౨. 30.

కో². (√కొను) కొన్నిపట్ల కొనుధాతువునకు ఆదేశముగా వచ్చునది. (ఉదా: కోపయ్య, కోకొమ్ము, కోరు, కోను, కోము, కోక, కోన్, మొ- చూ. కొను.)

ఉ. పమ్మినరక్తిచే సెనయుపల్లవకోటుల దూఱి
నేల కో,కొమ్మని కూడి క్రొవ్వలపుఁ గూర్చె
బళీ సుమనస్సమూహముల్. కృ. శకుం. ౧. 23.

మ...కన్గోఁ జాలక...వసు. ౨. ౮౧.

ఉ...సద్గురుఁడు ముందుగఁ గైకొన కేను గోన
టం, చాజగతీశచంద్రుఁడు మహానియమం
బొనరించె మించుగన్. చెన్న. ౨. ౨౦౨.

కోంకణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రేణుక, జమదగ్నిభార్య, పరశురామునితల్లి.

కోంకణము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము. (ఇది సహ్యాద్రికిని సముద్రమునకును నడుమ నున్నది.)

కోంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (కోడియొక్క) కోం అనుకూఁత.

ఉ. కోంకృతి పట్టణాంగణనికుంజకుటీకృకవా
కురాజిచే...వినంబడెన్. రామా. ౨.౧౦౮.

క...కుక్కుటములు పక్కణమునఁ గోంకృతి సలి
పెన్. రామా. ౨. ౧౦3.

కోఁగు. స. క్రి. గోఱుగు. (శ. ర, ప్రా)

సీ...ముంపనసంజ్ఞ యలరుచు నుండును గోఁగు
ట బోడింపు గోఱుగుట యన. ఆం. భా.
౨. ౧౭౭.

కోఁచే. విశే. (త. కోౘై.) పిఱికి, భీరువు.

ఆ. ఓరి కోఁచబంట యొక్కించు కేనియు, మగ
తనంబు లేక పగతుఁ జేరి,కొలుచుమండి వా
లికొడుకు నం చిటువలెఁ, జెప్పకొనఁగ నీకు
సిగ్గు గాదె. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౦.

క. అని తమవారల దూఱెను ధన,దుని మారీచప్ర
హస్తఘూర్ణక్షుకా, ద్యనిమిషరిపుమంత్రులు
మా,ర్కొని నిలువఁగ లేక చనిరి కోఁచలన
మునన్. ఉ. రా. 3. ౮౯. ఆం. భా. ౨.
౨౨౧. వేంక. మాన. ౫౭.

౨. పిఱికితనము, భయము.

గీ.... ఉద్ధతులమమ్ముఁ,గారినందర్శన మొనర్చె
గారవమునఁ, గోఁచ యొక్కింత లేక యా
రాచపట్టి. రంగా. ౧. ౧౬౮.

జ: కోఁచవాఱు.

కోఁచవాఱు. అ. క్రి. (కోఁచ+పాఱు) భయపడు, భీతిల్లు.

గీ...ఒకవానరంబు...ఆడెదుఁ దనుఁ జూచి కోఁ
చవాఱు;రక్కసుల నొక్కతోరణం బెక్కి
నగుచు. రామా. ౬. ౨౦3.

గీ... వేల్పు,రాచవారలు నాకత్తిఁ గోఁచవాఱ,
నితఁ డనఁగ నెంత బలహంత యేల వంత.
చంద్రా. 3. 33.

చ. భిదురధరుండుఁ జక్రియును బెట్టుగ దీర్ఘవి
చార మింత చేసియుదురఁట దైత్యుఁ డెంత
బలియుండో కదా యని కోఁచవాఱ కిట్లు
దుటుని వానిఁ ద్రుంతు నను నొక్కనిఁ బంపి
న నంటి చాలదే, యిది నెర వైనబంటుతన
మిట్టిది నీక తగున్ గుమారకా. ప్రభా. ౨.
౫౮.

కోఁడు. స. క్రి. బియ్యము మొదలగువానిని చేట లోఁ బోసి ప్రక్కవాటుగా ఇటు నటు త్రిప్పు.

చ...కపర్దిగొనలు చూఁడుచుం దనుజాప్తేవులు దోఁడుచు గాడ్పుకడ్పులో, గునుకులు గోఁ డుచు న్వరుణుగుండియుఁ దేఁడుచు...కకు. ౫. ౧౨౩. (గునుకులు=ధాన్యవిశేషము. గునుకు లుగోఁడుచున్:-బాధ కలిగించుచు.)

కోఁత. వి. (√కోయు.) ఛేదనము, ఖండనము;హింస, బాధ.

క.వెడగోఁతల నెత్తు రొలుకఁ,బడఁ ద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకున్, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక...భార. శాం 3. ౫౦౭.

ద్వి. కమలాక్షి తుచ్ఛభోగముల కాసించి,యము నిచేఁ గోఁతల కమ్మ నే నోర్వ. ద్వి. సారం గ. ౧. ౭౭ పా. ౨౨ పం.

(వ్యవ) అత్తగారికోఁతలు ఆమె పడలే కున్నది.

కోఁతపట్టు=కోఁతకోయ నారంభించు.

(వ్యవ) వారిచేను మొన్ననే కోఁతపట్టినారు.

కోఁతకువచ్చు=కోసెడిపదనికి వచ్చు.

(వ్యవ) ఇంక నెలకుఁ గాని యీచేను కోఁతకు రాదు.

కోఁతప(వ)డు. అ. క్రి. (కోఁత+పడు) ౧. ఖండితమగు, నఱకఁబడు.

సీ. ఎచ్చోట ముచ్చిచ్చు నేదేసినాల్కలు కొండ నాల్కలదాఁకఁ గోఁతవడియె. భీమ. 3.3౭.

క. ఏయంగము గొని శూద్రుఁడు,పాయక విప్రునకుఁ దాను బాధకుఁ డగు వాఁ, డాయంగము కోఁతపడక,పోయెద నన రాదు తనకు భూపతిచేతన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౪౭.

౨. హింస నొందు, బాధిత మగు.

గీ. కుపితమానసుఁడై వృథా కోయఁ బనిచె,నకట యిటువంటికువిభుఁ డెందైనఁ గలఁడె, కాలుచేఁ గోఁతపడలేక కడకుఁ దొలఁగఁ, గాలు చేఁ గోఁతపడఁజేసె నాలతాంగి. సారం గ. 3. ౧౨౦.

కోఁతి=క్రోఁతి. వి. (క. కోతి. త. కోంది) ౧. మర్కటము, వానరము.

సీ. కోఁతికి జలతారుకుళ్లాయి యేటికి విరజాజి పూదండ విధవ కేల. రామలిం. 33.

సీ. కోఁతి కొబ్బెరకాయ కొన కెక్కి పడఁద్రోయు దానిజలంబులు ద్రావఁ గలదె. రామలిం. ౧౭.

ఉ...అకట కోఁతికి మానిక మేల...దశా. ౧. ౨౯౫.

సా: కులమింటికోఁతినైనను పెండ్లాడుట మంచిది(:-అందము లేకపోయినను కులీనురాలిని పెండ్లాడుట శ్రేష్ఠము.) తాఁ జెడ్డకోఁతి వన మెల్లఁ జెఱచినట్లు(:-తాను చెడుటయే కాక తక్కిన వారిని కూడ చెఱచుటను దెలుపును.) కోఁతిపుండు బ్రహ్మరాక్షసి యైనట్లు(:-చిన్నకష్టము పెద్ద కష్టముగా పరిణమించుటను దెలుపును.) కోఁతికి కొబ్బెరకాయ దొరకినట్లు(:-అనుభవింప లేనివానికి అనుభవయోగ్య మగుపదార్థము దొరకుటను దెలుపును.) నిప్పు ద్రొక్కినకోఁతికి సివ మెత్తినట్లు(:-స్వభావముచే చపలుఁ డైనవానికి మఱియొకచాపల్యకారణము గలుగుటను దెలుపును.)

చ...నిప్పు ద్రొక్కుకోఁతికి సివ మెత్తుచంద మది త్రిప్పుట కేరితరంబు భూవరా. రంగా. ౨. ౨౨౬.

జ: కోఁతికొమ్మంచి, కోఁతిగుమ్మకట్టి, కోఁతిపుల్లలు, కోఁతిమామిడి.

కోఁతికొమ్మంచి. వి. (√కోఁతి) బాలు రాడెడి యొకయాట. (బ్రౌ, వా.)

కోఁతిగుమ్మకట్టి=కోఁతికొమ్మంచి. (బ్రౌ.)

కోఁతిపుల్లలు. వి.బ. (√కోఁతి) మగ్గపుదలకదారములను మీఁదికిఁ దగిల్చెడిపుల్లలు.(శ. ర, బ్రౌ.)

కోఁతిమామిడి. వి. (√ కోఁతి) కపీతనము, అంబాళముకీ. (దీనిపండ్లు కోఁతికి ప్రియములు.)

కోఁదాము. వి. టొ. తాళవృక్షవిశేషము.

సీ. ముక్కుదాడిమ బీజ మొనగలింగ కోఁదాము ...హంస. ౪. ౧౧.

పా: ఈఁదా దన్నచో కోఁదా దనుట=ఎమరెత్తుగా ప్రవర్తించుట. (చూ. ఈఁదాము.)

కోక. వి. వస్త్రము, బట్ట (వాడుకయందు స్త్రీవస్త్రపర్యాయమై యున్నది.)

ద్వి. కోక లుడుకుచుఁ జాకి క్రొవ్వి...బస. పు. ౪. ౧౦౧ పా. ౪౦ పం.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియందుఁ, గళవళముఁ జెందఁ గూడుఁ గోకయునులేక. శుక. ౩. ౩౨౫.

గీ. అపుడు గురుభామ చిత్రాంగి యలమి బలిమి, నొడిసి పట్టినఁ బైకోక విడిచి చనియె. సారంగ. ౨. ౧౩౨.

సీ. కులటలఁ గూడదు తొలఁగనీయదు పైఁట మీఁగాళ్లపైఁ గోక మెలఁగనీదు. దశా. ౧౦. ౧౦౯.

కోకదేవము. సం. వి. అ. పుం.పావురము.(రా.ని.)

కోకనదము. సం. వి. అ. న. ౧-చక్రవాకములను కూయునట్లు చేయునది-చెంగలువ,ఎఱ్ఱకలువపూవు. ౨. చెందమ్మి, ఎఱ్ఱతామరపూవు. (మే. ని.)

కోకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జక్కవ,చక్రవాకము. ౨. తోఁడేలు. ౩. కప్ప. ౪. ఈఁతచెట్టు.

కోకిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పికము, కోయిల. (నైష.౪.౨౦.) ౨. కొఱవి. ౩. ఛందోవిశేషము.

కోకిలాక్షము. సం. వి. అ. పుం. ములుగొలిమిడికీ.

కోకిలావాసము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కోకిలేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. నల్లచెఱకు కీ.

కోకిలోత్సవము. సం=కోకిలావాసము.

కోగెల=కోయిల², కోవెల². వి. (సం. కోకిలః.తు. కోగిల్) పికము, వనప్రియము. (చి. ని, శ. ర.)

కోచము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంకుచిత మగునది, ముడుఁగునది. ౨. సంకోచింపఁ జేయునది, ముడుఁగఁ జేయునది. వి. అ. పుం. సంకోచము, ముడుఁగుట.

కోచే. వి. జలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౫౬.

కోచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జాలరివానికి కటికదానియందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.

కోజాగరము. సం. వి. అ. పుం. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ.(కోజాగర్తి=ఎవఁడు మేలుకొని యున్నాఁడు? అని లక్ష్మి ఆనాఁటిరాత్రి ప్రశ్నించును-కల్ప)

కోట. వి. (సం. కోటః. ప్రా. కొట్ట, కోట. క. కోటె.) ౧. దుర్గప్రాకారము, రాజధానిచుట్టు నుండు ప్రహరి.

గీ. అమరు హాటకమయకవాటములతోడ, గురుతరం బై నయవ్వీటికోటగవను. నైష. ౨.౪౨.

సీ...ప్రాకార మగుఁ గోట యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౨. చుట్టును ప్రాకారము కలిగి రాజవాసస్థానమగుపురము.

సీ. కోట యేమఱ కప్పుఁ జాటించి గడ్డియు భాణంబు గొల్చును గట్టియలును, నేయి నూనెయును నానాయుధమ్ములు నౌషధములు నాళీలయంత్రములుఁ గూపములు లోనుగానందు వలయువాని సమగ్రములుగ సంపాదించి...భార. శాం. ౨. ౫౪.

పెట్టనికోట=కట్టక యేర్పడినకోటవంటిది, అయత్నముగా లభించినరక్షణసాధనము.

ఉ. పెట్టనికోట నీకు హరి....భార. ఉద్యో.౧. ౨౯౭.

తరల. వినుము కౌరవకోటికిం దనవిల్లు పెట్టని కోటగా, నని యొనర్చి....భార. స్త్రీ. ౨. ౧౭౪.

కోటకొమ్మ=దుర్గప్రాకారశిఖరము.

గీ...సాల్పుఁ జూడఁ, బట్టనముకోటకొమ్మలపం క్తి గగన, మండలశ్రీకి సంపంగిదండవోలె. ఆము. ౨. ౫.

గీ...చెలఁగి కోట, కొమ్మలం దాడుతెలుఁగంటికొమ్మ లిడెడు, వేల్పుదొరమానికములు నవ్వీటఁ దనరు. నీలా. ౧. ౩౧.

కోటఁడు. వి. (త. కోట్టాన్.) గ్రుడ్లగూబ.

క...కోటఁడు, పావకకీలాళిఁ గాలి భస్మం బయ్యెన్. వేం. పంచ. ౩. ౩౪౧.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు బల్కెడు వామదిక్కునం, జొక్కటమై ఫలించు మన శోభనకార్యము లెల్లఁ డిట్టిభా. క్రీడా. ౫౧. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కోటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకీర్ణజాతివాఁడు. (వీనికి గృహకారకత్వము వృత్తి)

కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుర్గము, కోట. (కల్ప.) ౨. కౌటిల్యము, కుటిలత.

కోటర(ట్ర)ము=కోడంత్రికము. వి. (√ కోడలు.) కోడలితనము.

(స్నుషాత్వము, కోడంత్రికము.)

చ. అనయమిఁ జేసి కోడలన కప్పుడు దాసిగఁ జేసె నమ్మహా, పురుషునిపాలికిన్ బతులు వోవఁగ వీరలతోన యేను జెచ్చెరఁ జని కోటరంబు దగఁ జేయుదునో యటుగాక పాడి మై, వరవుడ మోపి చేయుదునొ వారికి మాధవ నిశ్చయింపుమా. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౨.

సీ. వైవాహికక్రియావ్యసనంబు గొన్నేండ్లు గొన్నేండ్లు కోడండ్ర కోట్రములును. వి. పు. ౫. ౯౭.

ఉ. రాయిడికత్తెలైనపెనుఁబ్రామిడియత్తలయిండ్లఁ గోట్రముల్, సేయవిలాసిను ల్మనుకు సెందఁగ...విక్ర. ౬. ౭౩.

కోటరము. సం. వి. అ. పుం. న. నిష్కుహము, చెట్టుతొఱ్ఱ.

కోటరావణము. సం. వి. అ. న. తొఱ్ఱ లున్నచెట్లు గలయడవి.

కోటరించు=కోరాడు.

(పంచ ముట్టితో నేల కెల్లగించు.)

సీ. చిఱుతయై గురుతరస్థితి రొప్పి కుప్పించుఁ గోలమై లీలమైఁ గోటరించు. ల.వి.౨.౧౦౨.

కోటత్రికము=కోడంత్రికము. వి. (√ కోడలు.)

(కోడంత్రికము, స్నుషాత్వము.)

చ. పలుకుఁబడంత యేయువిదపజ్జలఁ గోటత్రికంబు సేయు. రామా. ౧. ౨. (శ.ర.పా)

కోటవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దిసమొలగలయాఁడుది, నగ్నిక. ౨. దుర్గాదేవి. (కల్ప)

కోటానఁగోటులు. వి. బ. (కోటులు + కోటులు–శ. ర.) పెక్కుకోటులు.

క. కాటుకకొండలకైవడిఁ, గోటానంగోట్లు మింట ఘూర్ణిల్లుచు సం, ఘోటించుమేఘగణములు, గాటంబుగ వృష్టి గురియఁ గరఁగి జగంబుల్. మత్స్యపురాణము. ౨. ౩౧.

క. హాటకములు దక్షిణగాఁ, గోటానంగోటు లొసఁగి కుంభిని యెల్లం, బాటించి ధారవోసె ను, హాటకగర్భప్రభావుఁ డగువరరుచికిన్. విక్ర. ౫. ౧౩౦.

సీ. కొండలు మ్రాఁకులుఁ గోటానఁగోటులు పృథివి బీఁటలువాఱఁ బెఱుకువారు.భా. రా.యు. ౨౬౩.

కోటి[1]. వి. (సం. కోటిః.) నూఱులక్షలసంఖ్య.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమునుబట్టి తెనుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

క. తడవఁగ వసమా యందుల, గొడవనిసిరు లేరికైన గొలుఁగఁగ వచ్చునె, నొడువక కోటికి నెత్తిన, పడగలచేఁ గోమటిండ్లబంగరుమళిగల్. యయా. ౧. ౮౮.

కోటికెఁబడగయెత్తు = కోటీశ్వరుఁడైనట్లు జెండా యెత్తుకొను, ధనాఢ్యుఁడగు; ఘనుఁడగు.

క. అన నిట్టిపలువయాళుల, కును గోటికెఁబడగ యెత్తి గుటి యగు పెద్దన్, నిను నమ్మరాదుగా క, ట్లొనరిచితే నిట్టిలంచ మొసఁగనె సీకున్. కళా. ౭. ౨౭.

కోటి². వి. వేగు, చారుఁడు.

కోటియిడు=చారుల నియమించు.

క. చెడ విఱిగి యడవిఁ బడి యెడ, నెడ గట్టులతుదలఁ గోటియిడి లోఁగడకున్, దడుకు వొడిపించి యాకుల, గుడిసెల వసియించె మంత్రి గురుభటయుతుఁడై. ఆము. ౩. ౧౭. (శ.ర.పా.)

జ: కోటికాఁడు.

కోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కోణము, అంచు. ౨. అగ్రభాగము, చివర. ౩. చాపాగ్రము, వింటికొప్పు. ౪. అతిశయము, పెంపు. ౫. సంఖ్యావిశేషము, నూఱులక్షలు. ౬. వర్గము, సముదాయము. (ఉదా: మనుష్యకోటి, ప్రాణికోటి, మొ.) ౭. వాదమునందు ఒకపక్షము. (ఉదా: పూర్వపక్షకోటి. కల్ప.) ౮. (గణిత.) భుజకర్ణభిన్న మగుక్షేత్రావయవరేఖాభేదము.

కోటికాఁడు. వి. (కోటి² + కాఁడు-స్వార్థమున.) వేగువాఁడు, చారుఁడు. (శ. ర.)

కోటిజిత్తు. సం. వి. త్. పుం-పండితకోటిని జయించినవాఁడు-కాళిదాసకవి.

కోటిపాత్రము. సం. వి. అ. న. కేనిపాతము, తెడ్డు.

కోటిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జటాజూటము, ఋషులు తలపై కొమ్మువలె వేసికొనుజడలముడి. (ఆ.ని.). ౨. నకులము, ముంగిస. ౩. ఇంద్రగోపకీటము, ఆరుద్రపురుగు.

కోటిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కోటివర్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్పృక్కా యనుగంధద్రవ్యము.

కోటిశము. సం. వి. అ. పుం. మట్టిగడ్డలు పగులఁగొట్టెడికొయ్య, లోష్టభేదనము.

కోటీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కిరీటము, బొమిడికము. ౨. ఋషులు శిరసున కొమ్మువలె వేసికొను జడలముడి, జటాజూటము.

శ్లో. పాణౌ ఫణీ భజతి కంకణభూయమైశే, సోయం మనోహరమణీః మణీయముచ్చైః, కోటీరబంధనధనుర్గుణయోగపట్టె, వ్యాపారపారగ మముం భజ భూతభర్తుః. సం. నైష. ౧౧. ౧౮.

కోటీశము. సం=కోటిశము.

కోటేరు. వి. విపరీతబద్ధలాంగలము, దుక్కికి పోవునపుడు గాని దుక్కియై మరలివచ్చునపుడు గాని పణత మీఁదుగా కాఁడికి తగిలించిన నాఁగలి. (దీనిని కవులు చక్కనిసోగముక్కున కుపమానముగా గ్రహింతురు.)

సీ. కోటేరనంగను గొఱలు విపర్యయబద్ధలాంగల సంజ్ఞ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

ద్వి. మీఁదైనయెద్దులమెడకాఁడిమీఁదఁ, గోటేరు వైచి...పరమ. ౭. ౫౩౧ పా.

క. కోటేరు వెట్టిన ట్లా, పాటీరసుగంధినాస భాసిలు ననఘా. ఇందు. ౨. ౧౬౪.

సీ. మా టేరుపడి మంచికోటేరు వెట్టినమురువు చూపట్టెడుముక్కు చెక్కు. వాల్మీకి. ౩. ౧౧౭.

కోట్టము. సం. వి. అ. పుం. దుర్గపురము. (అమరసుధ.)

కోట్టారము. సం. వి. అ. న. ౧. దుర్గపురము. ౨. పావంచ, కొలనిమెట్టు. ౩. నూయి. (విల్యమ్సు.)

కోరము. సం. వి. అ. పుం. మండలాకార మైనమచ్చలు కలిగెడు ఒకజాతికుష్ఠరోగము.

కోరరము. సం. వి. అ. పుం. అంకోలము, ఊడుగుచె.

కోరరపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వృద్ధదారకము, బొద్దిచె.

కోడ. వి. ఒకవిధ మగునాలు.

సీ. నా బటించనఁగను మీఱు వాప్యాంకురావళి కోడయనఁగను బొలుచుఁ దద్వి, శేషనామంబు.... ఆం. భా. ౨. ౩౫. (బ్రౌ. పా.)

కోడంగి=కోణంగి. (క. కోడంగి.)

ద్వి. కోడంగిగతి బాలుఁ డాడు మనంగ, వేడుక మతిఁ దోలఁ కాడంగ నాడు. పండితా. పురా. ౧౬౬ పా.

కోడంట్రము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.) (కోడత్రికము, కోడలితనము, స్నుషాత్వము.)

క... ఓ, రమణీమణి నీకోడంట్రము నెఱుఁగరు వారు యోగరసనిశ్చలతఁ. కళా. ౭. ౧౯. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడంట్రికము=కోడంట్రము, కోడత్రికము, కోటత్రికము, కోటరము. వి. (√ కోడలు) ౧. కోడలితనము, స్నుషాత్వము.

క... సకి నాతనుజునకు నీవు సతివై కోడంట్రికమెపుడు చేసితివి నీ, మొకమే నే నెఱుఁగఁ జెల్పుము నిజంబు... ఉ. రా. ౪. ౨౦౬.

౨. కోడలిని అత్తవారు పెట్టుబాధ. (వా.)

కోడబడి. వి. భక్ష్యవిశేషము. హంస. ౧. ౧౦౫. (ముద్రి, బ్రౌ. పా-కోడిబడి. శ. ర. పా.)

కోడత్రికము=కోడంట్రికము. (కోడలు+త్రికము) వి. (కోడంట్రికము, స్నుషాత్వము.)

సీ... కోడంట్ర మనఁగఁ గోడత్రిక మంచన స్నుషాత్వ మలరును... ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడలితనము. వి. (√ కోడలు.) స్నుషాత్వము, కోండట్రము.

సీ. అత్తగారని బత్తి నడుగు లొత్తుచు శచీవనజాక్షి కోడలితనము నెఱప. దశా. ౩. ౪౯.

కోడలు. వి. దే. (కొడుకు+ఆలు-శ. ర.) కొడుకుయొక్క భార్య, స్నుష.

క. సుందరి నాకోడం, డ్రుర, యం దభ్యర్హితవు నీవు... భార. సభా. ౨. ౨౫౭.

క. లలితాంగిఁ బదసెఁ దనకో, డలియూపముకం టెఁ గడు బెడం గగుయూపో, జ్జ్వలకాంతి గలుగుదానిఁ... భార. ఆర. ౩. ౨౬౬.

సీ. అక్కటా హింసాదు లైనకోడండ్రార యెక్కడ నున్నారు... ప్రబోధ. ౫. ౯.

క. కల దాహ ద్రవసతి శశి, కల దా ననఁ జాలు నొకవికారపుఁగోడల్, వలదాలోలకటాక్షాం, చలదామనిబద్ధతరుణజనఖంజనయై. పాండు. ౩. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

సా. కోడలు నలుపైన కోడలు కుల మెల్ల నలుపు. కొడుకు బ్రదికికియుండ వలెను కోడలు ముండ మోయ వలెను.

కోడాడు=క్రోడాడు, కోరాడు. స. క్రి. ౧. కొమ్ములతోఁ బొడుచు.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వేదండంబు లొండొండ చండక్రీడఁ గోడాడుచుండ. నృసిం. ౪. ౪౭.

౨. అపహరించు.

మ... అష్టాని శూలంబు చే, కొని నారాయణుప్రాణములఁ రణములోఁ గోడాడఁ జూచెఁ... ఉ. హరి. ౬. ౪౫.

కోడి. వి. (సం. కుక్కుటః. ప్రా. కుక్కుడో. క. కోటి) కుక్కుటము, అజ్జవాలు.

గీ. కొక్కరో కో యటంచును గోళ్లు కూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

సీ. ద్రవిణము పైపన్నిదము లొడ్డి మాత్సర్యగతిఁ గోడిపందెము లాట్టువారు. వైజ. ౩. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౯౨.

జ: కోడిపేఁట, కోడి జెప్ప, కోడిపోరు.

కోడిగ=కోడీ. వి. (త. కోడి=హారము) ౧. హారము,

సరము ౽. (రత్నములు వస్త్రములు మున్నగువాని యొక్క ఇరువదింటిసమూహము. బ్రా. రత్నముల యిరువదింటిసంజ్ఞ. శ. ర.)

సీ. కోయచేడెకుఁ గెంపుకోడిగల నొసంగి గురిగింజలను దీసి సరము గూర్చు. పార్వ. ౨.౨౩.

కోడిగము. వి. ౧. వంచన.

గీ...ఉర్వి చేరె,నడుగుచూపరిజడదారియొడయ నింటి, కోడి కోడిగములవేల్పుప్రోడ యపుడు. దశా. ౫. ౨౬.

క. వీడక యిట్టుల నాకై, దేఁడులు విహరించ గర్భ మిరవుగ నిలిచెఁగా, ప్రీడావతికిని నాహరి, కోడిగ మే మనుచుఁ దెల్ప గుణరత్ననిధీ. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౧.

౨. విలాసచేష్ట, శృంగారచేష్ట.

సీ. కడఁకఁ జేసినకోడిగముల కెల్లను బ్రతి చెనకుట లొకకొన్నిదినములందు. అని. ౧. ౧౧౯.

ఉ ... ఈ,కోఁతివిటుండు చేయునెడకోడిగములగ్గని మాటి వత్తురే. భల్లా. ౫. (శ. ర.)

ఉ. కుక్కయుఁ బోలె వెంటఁబడి కోడిగ మాడక భావజార్తిచే, నిక్కడ నిల్వఁగాఁ దరమె ...చంద్ర. వి. ౧. ౭౦.

౩. గేలి, పరిహాసము.

సీ. అతులితవేదవేదాంతచర్చల బ్రహ్మ నైనఁ గోడిగ మాడుహంసతతులు. చెన్న. ౧. ౨.

౪. కొంటెతనము.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెంచి శాఖావితానము ల్దుంచివైవ, మోడువడియుండె...శుక. ౩. ౪౩౯.

ద్వి. కినిసి బ్రాహ్మణుని శిక్షింప లేరనుచుఁ, జెనఁటి కోడిగములు సేసి పోయెదవో. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౫౫ పం.

విణ. దుష్టము.

గీ. కోడిగపుఁగంతుయూతన కోడి వజ్రి, కోడియై కూసెఁ గొక్కొరోకో యటంచు. అహ. ౩. ౭౧.

చ. ఇననిభుఁ డైనగౌతమమునీంద్రు వివేకము వీటిఁబుచ్చి యా, యనఘునిధర్మపత్నికి నహల్యకు నాఁడె దేఁ దలంచి వం, చనగతిఁ గూయు కోడిగపుజాతి...విప్ర. ౩. ౪౭.

౨. వ్యర్థము, నిరుపయోగము.

చ. పని మఱి లేనికోడిగపుబాఁపని నీ వొకప్రోది సేసి పే, ర్కొని ముదు నావిలాసగుణరూఢి నెఱుంగనియట్లు పన్నిదం, బని కడు మించ నాడితి? యాడినమాటకుఁ దారసిల్లినన్, వెనుకకుఁ బోకు మంచుఁ జెలి వెండియు జంకెనలుల్లసిల్లఁగన్. వి. ప్ర. ౨. ౭౩.

వ. అతం డొక్కనాఁడు ... దాసీజనంబులు తన కాచరింపు కోడిగంబులఁ గోడిగంబులం జేసి కూడుసీల్గకుం బాసి గాసిపడుసమయంబున... వేం. పంచ. ౩. ౧౭౭.

జ: కోడిగించు, కోడిగీఁడు.

కోడిగించు. అ. క్రి. (√ కోడిగము.) శృంగారచేష్టలు చేయు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామినీసహోదరతఁ జూప...గీ. కోరి తోలుమేనఁ దనకైనకొదువ లెల్ల, మాన్చుకొనవచ్చి భువనైకమాన్యలీల, నవతరించినకృష్ణుఁ డౌ ననఁగ మించె, నరసవిభుకృష్ణరాయభూనాయకుండు. పారి. పీఠి. ౧౭.

స. క్రి. కోడిగముచేయు, పరిహసించు.

సీ. మందువేసవినాఁటిమార్తాండబింబంబు గోడిగించుపసిండిగుబ్బతోడ. కాశీ. ౪. ౨౯౪.

కోడిగీఁడు. విణ. (కోడిగము + ఈఁడు) కోడిగము చేయువాఁడు.

(కొంటెవాఁడు.)

సీ. తనరథంబునకు మాధవసత్యభామల గుఱ్ఱాలఁ జేసినకోడిగీఁడు. వరాహ. ౨. ౧౭౦.

గీ. వాల్కపై నువ్వుగింజైన నాననట్టె, యారివేరంపుఁదపసి శయ్యంబు కడుపు, కూడుగాఁ

జేసి మెలఁగెడుకోడిగీఁడు...చిత్ర.భా.౫.౪౩.
(శృంగారచేష్టాపరుఁడు, విలాసవంతుఁడు.)

సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నక వారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౪.

కోడిపీఁట. వి. (కోడి+పీఁట) బండిపోలుగఱ్ఱచివర క్రింద ఎత్తుగా నుంచెడుమోపుడుకొయ్య, అనుకర్షము.

సీ. పంకరుహాంబులు బండికన్నులు ... అశోకము ల్గోడిపీఁట...కు. సం. ౪. ౪౩౯.

కోడిపోరు. వి. (√కోడి) కుక్కుటకలహము, ద్యూతభేదము. ఆం. భా. ౨. ౩౦౮.

కోడియ=కోడె.

వి. (కోడెదూడ, గిత్త, వత్సతరము.)

గీ. తలఁకి యోతండ్రి యాకోడియలను బట్టి.నీలా. ౨. ౮౨.

చ. గొఱియలమంద యాఁబసులగుంపు ... తఱుపులగాడి కోడియలదామెన గాదెలఁ గొల్చి గల్గి యే,కొఱఁతయు లేక యుండు నొకగొల్లత...వేం. పంచ. ౧. ౫౭౮.

కోడిత(డె)ప్ప. వి.(కోడి+తెప్ప.)కనుతెప్పలయందు కలుగురోగవిశేషము.

ద్వి. చెప్పఁ జిత్రము గోడితెప్ప వెర్గినదో,తప్పవోనోపునో తడికంటివిధమొ. బస. పు. ౩. ౭౭౭ పం.

ద్వి. గ్రుడ్డికన్నారకన్ను కోడెప్పుకన్ను. పండితా. మహిమ. ౨౭౩. పొ.

కోడీ=కోడిగ. (శ. ర.)

కోడు[1]**.** వి. దే. (మంచములు మున్నగువాని) కాలు.

వ... పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచములు...దశా. ౧. ౧౪.

సీ....కోడనఁగ ఖట్వాంగ మెసఁగు.ఆం.భా.౨. ౧౮౪.

కోడు[2]**.** వి. దే. ఊరిచివరనీటిపల్లము. (శ. ర, వా-కుల్యావిశేషము. చి. ని.)

ఉ...కాల మెసఁచేసిన నేతము లెత్తి కాల్వలుం,బాయలు కోళ్లు నూతులును బావులు రాట్నములుం జలార్థమై,చేయఁగ నాయెఁ గాక మఱి చేయని నాఁ డవి తామె పుట్టునే. ద్వా. ౮. ౭౦. భీమ. ౩. ౨౨.

ఉదా: ఏళ్లును కోళ్లును ఏక మగునట్లుగా వర్షము కురిసినది.

కోడు[3]**.** వి. రేఖ, గీఁత.

సీ. ఖట్వాంగరేఖలు గనుపట్టుఁ గోడు నా...ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కోడుతాఱు. అ. క్రి. పండినపైరు మిక్కిలి యొందు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కోడె=కోడియ. వి. ౧.కాఁడికి మరపఁ దగినమగదూడ, గిత్త. (శ. ర.) ౨.గోవుమున్నగువానిమగదూడ; ఎద్దు, వృషభము.

సీ... కోడె యనఁగఁ బెయ్య యనఁగ. గీ. గోప్రభృతి పుంస్త్ర్యపత్యముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౨.

సీ. ఆదికాశ్వరము విహారంబు సలుపు నీకొండచెంపల గోవుకోడెవోలె. వరాహ. ౮. ౮౭.

ఉ...శూలపాణికిం, గా లొక కేమొ కుంటి వఱెఁ గన్పడుచున్నది లేక కోడె నే,వేళల నెక్కుచుం దిరుగ నెత్తిరొ... పార్వ. ౪.౯౨.

౩. విటుఁడు.

గీ. అడిగినంతయు నొయిచ్చినట్టికొత్త, కోడెఁ జేకొని తను వెళ్లఁ గొట్టుటయును,బ్రాంతిఁ దన వల్పులంజియఁ బాయలేక, క్రీడ యించుక లేనిచేబోడిబొజుఁగు. కవిక. ౪. ౯౯.

విణ. తరుణము, పడుచుది.

క. మద మొదవుకోడెవిటులకు, హృదయపుటాంకరములోన హేమాహేమికా, బదిపేలమున్న

ఘులు పుట్టుదు రానీమాటికుచపటుత్వము గన్నఁ గా. హంస. ౧. ౨౧౨.

శా. కామాంధుల్ వెలనాటికోడెవిధవల్... క్రీడా. ౨౦౯.

సీ. కోడెజక్కవగబ్బిగుబ్బచన్నులమీఁదఁ దరఁగ పయ్యెదకొంగు పొరలి పడఁగ. దశా. ౯. ౧౩౦.

౨. మగది.

గీ... ఎవరి, నెదిరి కొమ్ములఁ గ్రుమ్ముచుఁ గదిసి కోడె, తలపులను బొడ్చుచు... నీలా. ౨. ౮౩.

(వ్యవ) ఆయావునకు పుట్టినది కోడెదూడా? పెయ్యదూడా?

కోడెప్రాయము = తారుణ్యము, యౌవనము.

మత్తకోకిల. కోడెప్రాయపుగబ్బిగుబ్బెతఁ గూర్చి వేలుపుఁ బ్రోడ దాఁ, గోడిరై యొకరేయి కూయిడ... సమీర. ౧. ౨౧౮.

జ: కోడెకాఁడు, కోడెకొండ, కోడెగాడ్పు, కోడెతనము, కోఁడెత్రాఁచు, కోడెరాతు.

కోడెకాఁడు. వి. (√కోడె) ౧. యువకుఁడు, తరుణుఁడు, పడుచువాఁడు.

ఆ. కోడెకాఁ డనంగ గోవాళ్లు నాఁగను, యువజనాఖ్య లొప్పచుండు రెండు. ఆం. సం. మాన. ౮.

గీ... మించుఁబోండ్లఁ, గూడి జలకేళిఁ గావించు కోడెకానిఁ, దలిరువిల్కాని నగుచక్కఁదనమువాని. దశా. ౬. ౭౮.

౨. యౌవనమునకు పూర్వదశయం దున్నవాఁడు.

గీ. కోడెకాఁడు కొమరుఁ డనఁ గొండి కనఁగఁ, దగుఁ గుమారుఁడు తరుణుఁడు దనరు వయసు, వాఁ డనుచుఁ బలుకంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

౩. విటుఁడు, పల్లవుఁడు.

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాను నీ సమొక టిచ్చినవాఁడవు గావు నీట నీ, వన్నియ కోడెకాండ్రు తగ వార వధూటులకై యొసంగునా, చిన్నెలు నీవు చూచియు నిసీ తల వంపఁగ నేర వన్నిటన్, చిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ నిన్నిఁక నాడ నేటికిన్. విప్ర. ౨. ౭౭.

సీ... గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ గోడెకాఁడు. గీ. వెచ్చకాఁడు నుపుకాఁడు వేడ్కకాఁడు, లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు. పాం. ని. మాన. ౮.

కోడెకొండ. వి. (కోడె+కొండ) హిమాలయపర్వతము. (పృథుచక్రవర్తి భూమిని ధేనువును గాను హిమవంతమును దూడనుగను జేసి రత్నములు నోషధులును పిదికెనని పురాణప్రసిద్ధి.)

ఉ. ఎన్నఁటిమాట నీ వెఱుఁగుదే తుహినాచల పాట మేనకం, గన్నులఁ జూపి యంపనెగఁ గ్రాఁచినకాఁకకుఁ జల్లఁజల్లఁ దా, రొక్కన్న విరాళి నాఁటివలిగొజ్జఁగనీటఁ జామయ్యా ధాత్రికిం, బన్నిన కోడెకొండ యొడఁబాటునఁ దాల్చెఁ దదంక మిప్పుడున్. కకు. ౧. ౧౯౮.

కోడెగాడ్పు. వి. (√ కోడె) లేగాలి, మందమారుతము.

సీ. నుఱుప కే లున్నవి నెఱయ ధైర్యంబును గందంపుమలకోడెగాడ్పుగములు. ప్రభా. ౫. ౧౭౮.

కోడెతనము. వి. (√కోడె) ౧. పడుచుఁదనము. ౨. విటత్వము.

ఉ. వచ్చి పురంబువాకిట రువారపుఁగోడెతనంబు లోడఁగ, న్నిచ్చకు వచ్చు చేడియల నెచ్చరికించుచు... విక్ర. ౮. ౮.

౩. జాణతనము, ప్రౌఢి.

(సీతారాములకేళీవర్ణనము.) సీ. సకులు చిక్కులు దీర్చి జవ్వాజి కస్తూరి కులుకుగుబ్బలఁ బూయు కోడెతనము. ఉ. రా. ౬. ౧౬౮.

కోడెత్రాఁచు. వి. (√ కోడె.) పడుచుత్రాఁచుపాము.

సీ. మంగలకత్తిపై నంగ ముంచినయట్లు కోడెత్రాఁచును ముద్దులాడినట్లు. వేణు. ౫౦.

(ఇట్లే కోడెపాము, కోడెనాగు.)

ద్వి. ఘన మైనయాపండు గసికాట్లుచేసి, యాడుచు మునుపటియవిధి పోనాడి, కోడెపామై యాడుకొనుచుండె నంత. ద్వి. శ. సా. ౨. ౬౬ పా. ౧౦ పం.

సీ. తమి నీలకంఠకంఠముల హారంబులబాగుఁ జూపెడుఁ గోడెనాగు లీడ. వాల్మీకి. ౩. ౧౪౩.

కోడెరాతు. వి. (√ కోడె) వృషభవాహనుఁడు, శివుఁడు.

సీ. ఇటు కోడెరాతుపై నిడ్డపాముల మేఁతసొంపు లీనెడుకొండఁ జూచినాఁడ. నరస. ౫. ౨౨.

(ఇట్లే కోడెవయాళివజీరుఁడు.)

చ. అలవి యెఱుంగ కొక్కపులి కల్గినవాఁడయి ఖ్యాతిఁ జెంది యక్కొక్కెపగఁ దీర్చుకోఁదలఁచి కోడెవయాళివజీరుఁ డెప్పుడుఁ, మెలఁగెడు వ్యాఘ్రచర్మ మనుమీఁ దెఱఁదాగు ధరించి శూరతా, కలన భవత్కులంబునకుఁ గల్గదు జోడు మృగాన్వయంబునన్. శుక. ౨. ౨౭౪.

కోణంగి=కోడంగి. వి. (త. కోణంగి.) అంగములను వికారముగా చూపి జనులను నవ్వించుచు బిచ్చమెత్తుదాసరి.

ఉదా: కోణంగిచేష్టలు, కోణంగియాటలు.

సీ. ఆశించు నెపుడు నత్యాసక్తి నమ్మహానటుఁడు నేనగరిఁ గోణంగి యగుట. వైజ. ౧. ౪౨.

వ... గోవింద లిడుచు నెద్దులపైఁ దమ్మటమ్ములు తిడిమి తిడి మని మ్రోయ వ్రేయుచు వచ్చు కోణంగి దాసరులగంతులు గని. ప్రబంధ. ౭౭. హంస. ౩. ౨౯.

ఱ: కోణంగితనము.

కోణంగితనము. వి. (√ కోణంగి) కోణంగిచేష్ట, వెక్కిరింత. (బ్రౌ.)

కోణకుణము. సం. వి. అ. పుం-మంచపుమూలలఁ దిరుగునది-మత్కుణము, నల్లి.

కోణపుఁడు. సం. వి. అ. పుం-విదిక్కు పాలించువాఁడు-నైరృతుఁడు, మూలఱేఁడు.

కోణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇల్లు లోనగువాని మూల. ౨. (క్షేత్రగ) రెండురేఖలు కలియుచోటు. ౩. విదిక్కు, మూల. ౪. వీణ మొదలగువాద్యముల వాయించుకట్టెవంటిసాధనము (కమానుమొ); గంట లోనగువాని వాయించెడుకొడుపు. ౫. అంచు, మొన. ౬. కుజగ్రహము. ౭. లగుడము, దుడ్డుఁగఱ్ఱ. ౮. వాద్యభేదము. (కల్ప) ౯. శనిగ్రహము.

కోణాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కమాను మొదలగువాదనసాధనములతో సారంగి మొదలగువానిని వాయించుట. ౨. బహుఢక్కలను బహుభేరులను ఒక్కసారిగా వాయించుట.

శ్లో. ఢక్కాశతసహస్రాణి భేరీశతశతానిచ, ఏకదా యత్ర హన్యన్తే కోణాఘాత స్స ఉచ్యతే. (భరతుఁడు.)

కోణాలగొంది. మి. వి. మిక్కిలి యిఱుకైనచీకటిమూల

మత్తకోకిల. జాలి దక్కి మతాంతరాళవిశాలవేదులయందుఁ గోణాలగొందిఁ దపంబు సల్పుజనంబుతాల్పులు దూలుఁ దద్బాలికాకులనిస్తులస్తనపాళికామృగనాభివాతూలికాహతిఁ బక్వశాల్మలితూలికాశకలాకృతిన్. పాండు. ౫. ౨౯౬. (కోనాలగొంది. ముద్రి-ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కోణిగి. వి. నతి, నమస్కారము.

వ... తులసీవనమందలిగదాధరునకుఁ గోణిగి కృతశౌచమందలి పాపహరునకుఁ దెలుచుట.... ప్రబంధ. ౭౭౦.

కోణే. వి. (క. కోణే.) అంతఃపురము.

శా. కోణేవాకిట వారి నిల్పి కులుమంగుత్తంపుఁజ
స్గుబ్బలే, జాణల్ కొండఱు కుంచెగిండియడ
పాల్సాగింప...నృపాలుఁ డంతిపురముం జే
రెం బ్రమోదంబునన్. కుచల. ౨. ౯౭.

కోథము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మథితము, తరువఁబడినది. ౨. గళితము, జాఱినది.వి. అ. పుం. ౧. నేత్రరోగభేదము. ౨. భగందరరోగవిశేషము. ౩. జాఱుట. ౪. మథించుట, చిలుకుట.

కోదండము. వి. (త. కోదండం. క. కోదండ.)బాలదండనసాధనము, నేరము చేసినబాలురు పట్టుకొని వ్రేలాడుటకై మీఁదఁ గట్టినత్రాడు.

గీ. తొడలు వడిపెట్టి కోదండ మదరఁ గట్టి,రెట్ట
లెగఁబెట్టఁ బట్టించు రేపు మాపు. హంస. ౩. ౧౪౧.

కోదండము. సం. వి. అ. న. ౧. విల్లు, ధనుస్సు. ౨. ధనూరాశి. పుం. ౧.కనుబొమ్మ. ౨. ఒకానొక దేశము.

కోదండి. సం. విణ. (న్. సీ. న్.) విల్లు కలవాఁడు, విలుకాఁడు.

కోదండరామములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ఒక జాతివడ్లు.

సీ. సన్నసూదులు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరామము
లేర్కసర్లు రాయసర్లు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కోదారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిధాన్యము.

కోద్రంగము. సం. వి. అ. పుం. మంచె.

శ్లో. కోద్రంగస్తు తమంగస్స్యాత్. అమరపద
పారిజాతము. (శ.ర.)

కోద్రవము. సం. వి. అ. పుం.కొఱదూషము,అర్లు.

కోన¹=కాన¹. వి. ౧. అడవి; తోఁట.

ఆ. గోల యిట్టికాఱుఁగోనలో నిన్నాంటి,డించి
చనఁగఁ జనునె...అచ్చ. రా. అర. ౪౯.

చ...తిన్ననికన్నెమావిగుం,పునఁ బెనఁగొన్నమ
ల్లియలు పూచినకోనలు గాంచి యొక్క
చోన్. వసు. ౨. ౨౦.

౨. కోన యనుదేశవిశేషము.

సీ. కోన బిట్టేర్చెఁ గొట్టానఁ దగిలె ... మనుచ. ౧. ౩౭.

జ: కోనతెంకి, కోన త్రిమూర్తి,కోనమునికిపట్టు,కోనమెకము.

కోన². వి. (సం. కోణః. క. కోణె. త. కోణమ్.) ౧. మూల.

ఉ...ఇందులకందున కేఁగి గొందులుం, గోనలుఁ
జూచునంత...దశకు. ౫. ౭౧.

సీ. క్రౌంచికటులు గ్రమ్ముకోనలకోనల ఘన మైన
యోగిపుంగవులగవుల. సారంగ. ౩. ౨౩౨.
ఆంధ్రా. ౨. ౩౦.

౨. లోయ, కొండసందు.

సీ. మందరశైలంబునఁదు నొకానొకకోనలోఁగా
నలో గుములు గాఁగ,బలసినవెదురుబొంపము
క్రింద...దశా. ౪. ౭౭.

వ...కారుపోతులకోలాహలంబులం బ్రతిశబ్దంబు
లీనుకోనలును...మనుచ. ౪. ౩౭.

౩. కొన, అగ్రము.

గీ... తెలికన్నుఁగోనలమెక్కిరింత,సెక్కె బలు
కొండఁ దూఁటువో నేయు మేటి.పాండు.౧.
౧౬౧. (తెలికన్నుఁగోనలయెక్కిరింత=తుక్లాపాంగ-మయూర-వాహనము)

ద్వి. తోన శ్రీరంగనాథుఁడు తెలిగన్నుఁ,గోనల
నమృతంబు గురియ నిట్లనియె. ద్వి. పరమ. ౫.
౪౨౫ పా.

జ: కోనచూఁడు.

కోన³. వి. గోసమూహము.

క... గోబృందావ్యాయంబు లలరన్, మందదనఁ
గోన యన. ఆం. శే. ౩౨.

కోనతె(టె)ంకి=కోనమునికిపట్టు.

క...రక్కసుఁ, డరు దందుచు...ఒకయినుపద్రుడ్డునఁ, బరిగొని యక్కోఁకన తెంకిబంట్లఁ జదుముచున్. అచ్చ. రా. యు. ౨౪౪.

కోనత్రిమ్మరి. వి. (√ కోన¹) వనచరము, కోఁతి.

గీ. మంచి మెడకోనత్రిమ్మరిమన్నెగాని, కత యెఱింగింప...అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౯. (మంచి మెడకోనత్రిమ్మరి=సుగ్రీవుఁడు.)

కోనమనికిపట్టు. వి. (√ కోన¹) వనౌకము, కోఁతి.

గీ ... కేసరి యనుకోనమనికిపట్టు, కలికి యంజన యనునది గన్నవాఁడ. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౧౧.

కోనమలహరి. మి. వి. (సంగీ) రాగవిశేషము. ప్రబంధ. ౯౭.

కోనమెకము. వి. (√కోన¹) వానరము, కోఁతి.

సీ...మొసలి, కన్నులరాకాసిమిన్న కోనమెకం పుగుంపులఁ దాఁకొని యంపవాన, గురిసి ...అచ్చ. రా. యు. ౩౧౧.

కోనఱేఁడు. వి.(కోన² + ఱేఁడు.) కోణపుఁడు, నైరృతుఁడు. (శ. ర.)

కోనాలకము. సం. వి. అ. పుం. న. సంఘసంచారియై నల్లతోఁకయు తెల్లకడుపును గలఒకజాతిజలపక్షి.

కోనాలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనాలి. సం.వి.ఇ పుం.ఇ,ఈ. స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనెఱు=కోనేఱు.

క...చెఱువు మడువు లోఁడు కుంట చెలమ పడియ కో,నెఱు బుగ్గ వాఁగు...హంస.౪.౨౧౦.

కోనేఱు=కోనెఱు. వి. దే. (కోన¹ + ఏఱు-త.క. కోశేరి) చుట్టు మెట్లు కట్టినసలుచదరపుఁజెఱువు, పుష్కరిణి.

సీ. నెగడుఁ బుష్కరిణి కోనే ఱనఁగ...అం.భా. ౧. ౧౬౨.

కోపకత్తె. మి. విశే. (కోపము+కత్తె.) కోపము గలది (స్త్రీ.)

సీ. సుక్షత్త్రియకులంబు నిక్షత్త్రముగఁ జేయుకొడుకుఁగాంచినయట్టికోపకత్తె. క్రీడా.౧౨౯.

కోపకుఁడు. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) కోపించువాఁడు.

కోపగాఁడు. మి. విశే. (కోపము+కాఁడు) కోపము గలవాఁడు.

గీ. నినుఁ గలయుభర్త కోపగాఁ డనఁగ నేల. సారంగ. ౨. ౧౧౫.

క. ద్వైపాయనముని వెడలం, ద్రోపించినకోపగాఁడు ధూర్జటి...భీమ. ౪. ౧౩.

గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ. కాశీ. ౪.౯౦.

కోపగించు. అ. క్రి. (సం.కోపః-ఇది 'చిత్తగించు' వంటిది.) కోపించు, కోపపడు.

సీ. మధుపసంగతిఁ గూడిమాడి నిద్రింపఁగాఁ గినుకఁ బద్మిని కోపగించె ననఁగ.తపతీ.౪.౨౧.

గీ...ఆపడంతుక దెల్పినఁ గోపగించి. సారంగ. ౨. ౨౭౦.

కోపగిలు(ల్లు). అ. క్రి.(సం. కోపః) కోపగించు.

సీ. వేగ మూహింపుమీ విధుబింబముఖి కోపగిలిన భావము సమ్మతిలినభావ. గీ. మనుచుఁ దను నెచ్చరింప...చంద్రా. ౩. ౭౭.

కోపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము గలయాఁడుది, భామిని.

కోపనకము. సం. వి. అ. న. చోరక మనుగంధద్రవ్యము.

కోపనకుఁడు. సం. విశే. (అ. నిశా. అ.) కోపశీలుఁడు, కోపము గలవాఁడు.

కోపనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోపశీలము, మండిపడునది. ౨. కోపము గలిగించునది. ౩. వాతాదిదోషములను మిక్కుటముగా జేయునది. వి. అ. న. కోపగించుట.

కోపనీయము. సం = కోపయితవ్యము.

కోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రోధము, కినుక. ౨. దేహమందలివాతాదిదోషములలో నేదేని మిక్కుటమగుట, ప్రకోపము. (ఉదా : పిత్తకోపము, వాతకోపము.)

కోపయిత. సం. విణ (ఋ త్రి. ఋ) కోపింపఁజేయువాఁడు.

కోపయితవ్యము. సం. విణ (అ ఆ. అ) కోపింపఁజేయఁ దగినది.

కోపలత. సం. వి. అ స్త్రీ కర్ణస్ఫోటాలత.

కోపి. సం. విణ (న్. నీ. న్) ౧ మిక్కుటమగు కోపము గలవాఁడు. ౨ కోపము గలిగించువాఁడు ౩. వాతాదులను రేఁచునది. వి. న్. పుం జలపారావతము, నీటిపావురాయి (కల్ప)

కోపించు. సం. అ. క్రి కోపగించు

క రక్కసులరాజు నీతో,మిక్కిలి కోపించినాఁడు.... భా. రా. యు ౧౫౨.

ఆ కొడుకుపాటు చూచి కోపించి కాళింగ, పతిరయమునఁ దేరు వఱపి భార. భీష్మ ౨ ౬౫.

స క్రి కినియు.

మ. గురుశాస్త్రార్థగరిష్ఠులైనబుధులన్ గోపింపఁగా రాదు మల్లభూ. నీతి. ౧౩

ఓ ఆపదవాలును దమలటుఁ,గోపించుచుఁ గపులఁ బాతకుల టారుల నా, లోపలఁ గూర్చుండఁగ నిడి, యాపాడి తగంగఁ దీర్పుఁ డని నియమించెన్. ద్వా. ౩. ౩౩.

కోపిత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ.) = కోపకుఁడు.

కోపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁజేయఁబడినది. ౨. మిక్కుటముగా రేఁపఁబడినది. (వాతాది)

కోపు. వి. (క. కోపు త. కొప్పు.) ౧. నాట్యముతీర్పు. నాట్యగతిభేదము.

మ.... నాలిగా, డుప్పులపేరం గలనట్టువ ల్గులఁ గోపులన్ చూపులేఁ దీవపా, త్రల కియ్యామని పూవుముత్తెపు సరు లాల్పంగ నిచ్చెంగడున్ యయా. ౪. ౧౨౫

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపు కోపున దార వెల్ల డోఁపు దొనఁగ. వైజ. ౧౩ ౧౨౯. ఉ. రా. ౪ ౧౩౫ ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

౨ సౌందర్యము, అందము, చక్కఁదనము.

ఉ. కమ్మవివిల్లుకోపుఁ జెనకం గలచక్కనిమోహనాంగునిన్, గొమ్మరొ చూడవమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁ డంబుజాననా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౫.

గీ. చిత్రలానులయేపు మేల్కాటకోపు, మదురుగోడలమెఱపు వాల్మగలయొఱపు రసిక. ౧. ౩౬. చంద్రా ౩ ౨౮

౩ బలము, శక్తి, సామర్థ్యము

దండకము. మందరాగింబుఁ బెన్గోపున న్మోఁపునం దాల్పవా కృ శకుం. ౩ ౧౫౩.

గీ. పలికలవెంట వెస నంద నేపు రేఁగి, కోపు మీఱి జనోద్వృత్తిఁ గూడఁ బొంచి, యెందుఁ జొచ్చినఁ జొరసీయ కిచ్చ దెచ్చి, పలుగులను గూల్చెనొక కొన్నిజాగిలములు శుక. ౧. ౧౬౦

౪. నిమిత్తము, ప్రయోజనము.

చ .. నే నహుషుబిడ్డఁడఁ జేరు యయాతి వేఁట కోపున సవరించినన్ దెరలు బోనులు గైకొన కొక్కయిల్లి వచ్చినఁ జనుదెంచినాఁడ.. యయా. ౨. ౫౫

౫. కడ, దిక్కు; పార్శ్వము, ప్రక్క.

ద్వి. భూపాల యీకొండబొంతపశ్చిమపుఁ, గోపున నొక పుట్టి కొమ రొందుచుండు. రం రా. అయో. ౧౨౪ పౌ ౧౮. పం

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జేలు లిరుకోపులఁ జేరి పీచోవు లిడఁగ. కళాం. ౪. ౧౪౨.

౭. విధము, రీతి.

ఉ. క్రోధము మూర్తిఁ గైకొనినకోపునఁ గాంచనవేష్ట నోజ్జ్వలో, త్పధగదాధరుం డగుచుఁ జెచ్చెర రావణుమీఁది కేఁగఁగన్. ఉ. రా. ౩. ౨౪౧, ౮. ౧౧౨.

౮. పలకమీఁద వ్రాసెడికడ్డి, బలపము; కడ్డి. (శ. ర.) ౮. (వింటియొక్క) కొప్పు, కొన, కోటి.

సీ. ధనురగ్రమధ్యనృత్తావయవమ్ములు గొలుచు నుండును గోపు నాఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౨.

సీ....కోపు కొప్పు, నాఁ జను ధనురగ్రనామంబులు.... సాం. ని. మాన. ౪౩.

చ....మృతసర్పము నొక్కటి వింటికోపునం,బని వడి తెచ్చి పైచె నటు బ్రహ్మమునీంద్రునియంస వేదికన్. భాగ. ౧. ౪౬౩. (శ ర. పా.)

౯. మద్యము.

సీ....మద్యమ్ము పేళ్లు. గీ. తనరు సారాయి కోపన.... వేంక. ౬౦. (శ. ర. పా.)

సీ....కోపు, సారాయి యనఁ జెల్లు వారుణీనామముల్ ....సాం. ని. మాన. ౪౬.

౧౦. సమయము. (శ. ర, బ్రౌ.)

౧౧. చేఁపలను గ్రుచ్చెడిసూది. (శ. ర, బ్రౌ.)

౧౨. దుకాణము. (బ్రౌ. చూ-కోపుదారుఁడు.)

౧౩. నిడివి, పొడుగు.

సీ. అష్టదిఙ్ముఖములం దష్టాంగములు మించఁ గోపు గాంచినవజ్రకూబరములు. దశా. ౫. ౧౫.

బ. (త. కూప్పుదల్.) నమస్కారములు.

వ....పినాకి నీకు నమస్కారంబు కైలాసనిలయా నీకుఁ గోపులు పళ్యాల్లలాటా నీకు నేటికోళ్లు....ఫీను. ౩ ౨౧౧.

విశే. మనోహరము.

ద్వి. దాఁపుర మేల బృందావనమందుఁ,గో పైన చెంగల్వకొలనిలోపలను. ద్వి. శ. సా. ౧. ౨౬ పొ. ౧ పం.

చెఱువుకోపు = అలుఁగు, తటాకజలనిర్గమనమార్గము.

సీ. మఱ్ఱికిఁ జెఱువుకోపునకు నల్లనఁ బొల్చు.... సాం. ని. నానా. ౮౮.

జ : కోపుదారుఁడు, కోపుపరువడి, కోపువాఱు.

కోపుగారుఁడు. వి. (√ కోపు) దుకాణముపెట్టువాఁడు. (పైనుండి సరకులను తెచ్చి యమ్మెడివాఁడు. శ. ర- వర్తకుఁడు. చి. ని.)

కోపుపరువడి. వి. (కోపు + పరువడి.) పండ్రెండు పరువడులలో నొకటి. (పదునాల్గుపిసరులలో నొకటి- అని హంస. ౧. ౨౦౬)

వ ...ఎదమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలు పరువడి దాఁటడుగుపరువడి కోపుపరువడి....మొదలుగాఁగలపదిరెండు పరువడులును. ప్రబంధ. ౭౮.

కోపువాఱు. అ. క్రి. (√ కోపు) అందగించు, రమ్యమగు. (శ. ర. బ్రౌ.)

కోప్యము. సం = కోపయితవ్యము.

కోము[1]. వి. వల్మీకాగ్రము, పుట్టచివర.

సీ....పుట్టన వల్మీక మెప్పుచుండుఁ. గీ. గోమయనఁ దదగ్రభూమి యౌ....ఆం. భా. ౨. ౮. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౬౨ పం.

కోమ[2] = కొమ్మ. వి. స్త్రీ. ఆఁడుది.

ఉ. మాయనుఁగుంజెలిన్ వెదకుమా యను నొప్పుఁదుటారి చిల్కలే, మా యను .... గద్దటికాముణింక కో.మా యను....అచ్చ. రా. అర. ౯౬. (శ. ర. పా - ప్రయోగాంతరములేదు.)

కోమటి. వి. (సం. కార్పటికః. క. కోమటి. త. కోమట్టి.) వైశ్యుఁడు.

సీ. కోమట్లు మూఁడవకొలము వారవ బేరు లన వైశ్యనామము ల్దనరు నభవ. ఆం. సం. మాన. ౨.

చ. కొనుఁడు పరార్ధ్యరత్నములు గోరినవానిన యిత్తు మన్తెఱం, గునఁ జచరింతు రంగదులఁ గోమలు లప్పురి సిద్ధరత్నముల్. భార. ఆది. ౮. ౭౩.

జ : కోమటీఁడు.

కోమటీఁడు=కోమటి. వి. (కోమటి + ఈఁడు-స్వార్థమున.) వైశ్యుఁడు.

సీ....సంచిమూల్యము విచ్చి సడి కోర్చి త్రెప్పికుల జంటఁ దిరుగనికోమటీఁడు....గీ. లేఁడు ధరలోన రతిసేనఁ గూడి మాడి, యున్నవిటులందు....హంస. ౫ ౧౨౦.

కోమలకము. సం. వి. అ. న. తామరతూఁడు.

కోమలము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) ౧. మృదువు, మెత్తనిది. ౨. అందమైనది, సొగసైనది. ౩. ఇంపైనది, మనోజ్ఞము. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. పగడమునందలి యొకానొకదోషము; కోమలదోషము గలపగడము.

వ. మఱియు జర్జరంబును గోమలంబును మలినంబును బ్రుప్పియు ననంబడునాలుగుదోషంబులు గల పవి యెఱింగించెద. రత్న. ౭౫.

చ. బుడుపులు గల్గుజర్జరముఁ బూనినఁ బ్రాణము లుత్తరించు లే,మిడి నొదవించు వేదనలు మీఱఁగఁ గోమలనామవిద్రుమం, బెడపక....రత్న. ౭౬.

కోమలి. వి. (సం కోమలా. క. కోమలె.) చక్కఁదనము గలఆఁడుది; ఆఁడుది.

ఉ. తామరకెంపు లంతటను దాచినముక్కలిపీఁటమీఁదటన్, గోమలు లంతఁ బెండ్లికొడుకుండగ నుంచిన....యయా. ౪. ౧౦౪.

క....ఇత్తెఱఁ,గునఁ బలికిన నాలకించి కోమలి మిగులన్. నీలా. ౨. ౯౫.

సీ. ఎలనాగ కోమలి యింతి చెలువ చెలి వెలఁదుక మెలఁతుక వెలఁది మెలఁత....గీ....అనస్త్రీనమాఖ్యలు....ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

జ: కోమలికము.

కోమలికము. వి. (√ కోమలి.) సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

క. ఈము క్కిచెవు లీమొగ,మీమేలిమిపొలుపుగలదె యేచెలువకు నీ.కోమలిక మెఱుఁగుటకునై, రాముఁడు మెలఁగించి చూచె రమణీ నిన్నున్. భా. రా. అర. ౧. ౧౪౮.

సీ. మెఱుఁగాఱుముంజియు మేనికోమలికంబుఁ గదు దిట్టగుణము గుల్కెడుమొగంబు. కళా. ౪. ౪౪.

కోయ. వి. ఒకజాతికిరాతుఁడు, ఆటవిక భేదము, ఒకజాతి బోయ.

గీ. బోయ నాఁగఁ గిరాతుఁ డౌఁ గోయ చెంచు, పరికియేనాది... అనఁ దద్భేదములగుఁ, బొల్లెను వివంగ....ఆం. భా. ౨. ౨౮౬.

క. ఒదయా నీపేరిటియా, బుడుతని కెనగానఁ గానఁ బురుడింపఁగ ని,క్కడిబోయలలో మఱి యొ,క్కడు వాయలమలల మెలఁగుకోయలలోనన్. చంద్రా. ౨. ౪౩.

జ: కోయత.

కోయత. వి. (కోయ + త.) కోయజాతిస్త్రీ.

గీ....కోయతల్ చెప్పుకొనఁగ, సకలమును విన్నవారము....ప్రబంధ. ౧౭౪.

కోయష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. నీటిగంపపులుఁగు, నీటిబెళగువ్వ.

కోయష్టికము. సం. వి. అ. పుం. చీకుఁగొక్కెర, గ్రుడ్డికొంగ.

కోయిల[1] = **కోవెల**[1]. వి. (త. కోయిల్) ౧. దేవాలయము, గుడి.

ఉ ... జైనుఁ డున్, గొంచక యోరి సొగఁడుఁడ కోయిలతొత్తులమారికాన మా, మంచిమతంబు గైకొనుము మాను ము నీమత మన్న బౌద్ధుఁ డున్. ప్రబోధ. ౩. ౨౮. (కోయిలతొత్తుల

మారి = వేశ్యాలంపటుఁడు.)

౨. ఒకానొకదివ్యస్థలము.

క. కోయిలఁ దిరుమలఁ బెరుమా, కోయిలఁ దిరుపతులఁ గుంభకోణాదికపు, ణ్యాయతనంబుల మాయం, బై యెక్కడఁ బోయెనొకొ పురాంతకుఁ బ్రవిమల్. కాశీ. . ౫. ౨౮౭.

కోయిల² = కోవెల², కొఁగెల. వి. (సం. కోకిలః. ప్రా. కోఇల. త. కుయిల్. క. కుకిల్.) పికము.

చ. అలరులు గోసి కోసినవయస్యలఁ బల్మఱుఁ గౌఁగిలించి కో, యిలలయెలుంగు లోలిఁ గొని....డాఁగురిం, తలు హరితోడ నాడుదురు తద్వనవీథులయందు గోపికల్. హరి. పూ. ౮. ౩౫.

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గో, యిల చంచునఁజించి క్రోల్చె నీరీతి వియో, గులగుండియ లవియింపుదు, బలుభిడి నని మదనియెడుటఁ బచరించె నవల్. పారి. ౩. ౪౯.

కోయు. స. క్రి. (క. త. కొయ్.) ౧. ఖండించు. ఛేదించు, నఱకు.

గీ. అపుడు మెడ గోయ ముని రోఁజు టాలకించి. మనుచ. ౬. ౫౧.

ఉ. కానకుఁ గొంచుఁ బో యిపుడు కాళ్లను జేతులఁ గోయుఁ డంచు లో, నూవినకిన్క రాజుముదుటుంగర మిచ్చెను....సారంగ. ౩. ౩౬.

గీ. అన లన్నియు మొదలంటఁ గోసియున్న, గోఁచి కట్టున కటువంటిగొడవ గడవ, రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె....పాండు. ౫. ౨౩౮.

౨. (పువ్వులు కాయలు ఆకులు మున్నగునవి) త్రుంచు.

రగడ. చనకుఁ డీఁక దవ్వులకు సఖులార పువ్వులకు, ననుచు నలరులు గోసి రతివ లల్లిన దాసి. మనుచ. ౩. ౮౪.

వ....అందన్ని మాఁకులపండ్లు గోయం దలంచెద.... నైష. ౨. ౬౩.

ఉ. అంటులు గట్టి చెల్కలకు నాంధ్రుమ బిడ్డలఁ గూరఁ గోయఁ బో....అము. ౩. ౩౩.

కోసికొని (సుక) తిను = మరణబాధపెట్టు, మిక్కిలి బాధించు.

ఉ... సీగళము రాట్నమునం బిగియించి యుంతునో, కోసుకతిందునో యనినఁ గోమలి నిశ్చలధైర్యధుర్యయై. శుక. ౨. ౩౭౩.

కోఁతలుకోయు. సొఱకాయకోఁతలుకోయు = ప్రజ్ఞలు పల్కు, బడాయిమాట లాడు. (వా)

జ : కోఁత, కోఁతపడు.

కోర. వి. (త. కోరం.) ౧. మద్యము మున్నగునవి త్రాగుపాత్రము; పాత్రము.

ఉ....కాంతయుఁ దాను నొక్కకో, రం దనుపార దివ్యమది రామధురామృతపానకేళి యం, దంద యొనర్పఁగా .... నృసిం. ౩. ౫౪. భార. మౌ. ౩౯.

సీ. సురవరు లమృతంబు వరుపఁ గ్రోలెడుకొరకాముకశ్రేణికి ఖడ్గధార. చిత్రభా. ౪. ౧౧౦.

సీ. చంద్రకాంతపుఁగోరఁ జల్లనిపన్నీరఁ దొరఁగెడు కన్నీరు తుడిచి తుడిచి. విక్ర. ౪. ౧౬౨. వి. పు. ౭. ౩౮౭.

౨. పళ్లెము.

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపుకోపున దొర లెల్ల దోఁపు లొసఁగ, నాయకుఁడు బాపురే బాపురే యటంచుఁ, గట్నములు పైఁడికోరబాగాలువంప. వైజ. ౧. ౧౨౯.

ఉ. కూరిమిమంత్రితోడ నలకూబరుఁ డేకతమాడి పెద్దబం, గారపుఁగోరఁ గల్పవనికాజనికాంతముతైనచీరలుల్, హారవిభూషణావళియు నమ్మునిపుంగవునకుం బ్రియంబుతో, నారదమౌనిచేత నదవం బదివించెఁ గుబేరుపేరుగాల్. మనుచ. ౫. ౫౬.

విణ. పెద్ద. (ముద్దుగోర.)

(మఱికొన్నియర్థములకు-చూ. కోరపొడ, కోరసిగ, మొ)

చూ: కోరకావడి, కోరకాండె, కోరకొమ్ము, కోరగొను, కోరచూపు, కోరదౌడ, కోరపాగ, కోరమీసము, కోరవాయి, కోరవాలు, కోరవోపు, కోరసిగ.

కోరంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చిట్టేలకి†. ౨. పిప్పలి†.

కోరకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మొగ్గ. ౨. తామరతూఁడు. ౩. తక్కోలము†. ౪. చోర మను గంధద్రవ్యము.†

కోరకావడి. వి. (కోర + కావడి.) కొనలు పైకి వంగి ధనురాకారముగ నుండుకావడిబద్ద. (వా)

కోరకితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సంజాతకుట్మలము, మొగ్గతొడిగినది. (లత, మొ.)

కోరకొండె=కోరసిగ. వి. బిడ్డలు లోనగువారికి ముఖపార్శ్వమున వేసెడుకొండె. (శ. ర.)

కోరకొమ్ము. వి. (√ కోర) వాఁడియైనకొమ్ము. (బ్రౌ)

సీ. హోమకుండములపై కుటికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౬౮.

కోరగించు. అ. క్రి. (ఇది 'కోపగించు' వంటిది- సం. కోరః.) ౧. మొగ్గతొడుగు, కోరకిత మగు.

సీ. జలదానిలంబునఁ బులకించెనో యనఁ గుటజ భూజంబులు కోరగించె. విక్ర. ౪. ౩౧. హర. ౨. ౨౦.

౨. ఉదయించు, పొడుచు.

శా. నాళీకాప్తుఁడు గోరగించునటముల్ ప్రత్యూషకాలంబునన్ .... శృంగారపుం, గేళాకూళిని దీర్ఘమాడి .... తపతీ. ౩. ౮.

౩. (కోపముచే) ఎఱ్ఱవాఱు ఎఱ్ఱనగు.

ఉ. నా విని కోరగింప నయనంబులు విస్ఫురితాధరోష్ఠయై, యావెడమాయలాఁడి .... వేం. పంచ. ౪. ౪౮౮. (చూ. ౪౮౭, ౪౮౯.)

౪. (క. కోరయిసు=మిఱుమిట్లుగొను.) మిఱుమిట్లుగొను, మిక్కిలిబెదరు.

సీ. మించుకన్నులు కోరగించురాజాన్నంబు నుపమింప రానినద్యోష్మృతంబు. విక్ర. ౪. ౧౮౯.

చ. కనుఁగవ గోరగింపఁ బొదకట్టె సముజ్జ్వల సౌంధర్యరాగముల్. పారి. ౨. ౩౧.

౫. ముడుఁగు, ముకుళిత మగు.

గీ. కోరగించినకడకంటికొలికిఁ జూచి,వాఁడివాలికపూఁదూపునంక దీర్చు, చొరగి రతిదేవి పాలిండ్ల నొత్తిగిలిన, యించువిలుకాని వ్రాసినా రిదుపునందు. నైష. ౬. ౧౫౦. (చూ:- వ .... కోరకితనేత్రశిఖా గుంఠై....హర. ౫. ౩౫.)

౬. ఏప్సు? (వ. క్రి. బాధించు?)

గీ. కలిమిలేము లెఱుంగక గడుసుపగల, బిడ్డ లింపైన వస్తువు లడ్డులేక, కొంటెతనమునఁ దెమ్మంచుఁ గోరగింపఁ, దల్లి యేమియు నన లేక తల్లడించె. కుచేల. ౧. ౩౫.

కోరగొను=కోరవోపు. (కోర + కొను.)

(హేమంతర్తువునందు) ఉ .... కాళ్లు నేలపైఁ, ద్రొక్కఁగ రాక కోరగొని తొట్రుపడంగ .... పద్మ. ౩. ౬౫.

కోరచూపు. వి. (√ కోర.) క్రూరదృష్టి.

(కిరాతవర్ణనము.) సీ. కోరచూపులయెఱ్ఱచేరుగ్రుడ్డులవాఁడు....వరాహ. ౨. ౪౫.

కోరడి. వి. ఆవరణముగా వేసినపొదిమట్టిగోడ, కరగోడ. (శ. ర.)

కోరదూషము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, ఆరికర్†.

కోరదౌడ. వి. (√ కోర.) చప్పిదౌడ, లోని కణఁగిన దౌడ. (బ్రౌ.)

సీ. ఆరేఱు గల నెల్లవారును గోరదౌడలును వల్లనిమేను గలనెలంత, యొక్కఁత యిలు సొచ్చియువిదల పీడిచికొని పోవ....కవిరి. భార. మౌ. ౨౫.

వ .... కోరదౌడలును బల్లమీసంబులును గుఱుదచేతు లును....గలయొక్క బ్రహ్మరాక్షసుండు....శాప్న పీ. ४. ౨౦.

కోరపాగ(గా). వి. (√కోర) ఒక చెంత కొరగున ట్లు చుట్టినతలపాగా. (వా)

కోరమీస(ము). వి. (√కోర.) పెద్దమీసము.(४ ర- సూక్ష్మాగ్రము గల మీసము. (బ్రౌ)

అ. మనుజరక్తసిక్తతనువును గోరమీ. సములు వృత్త లోచనములు.... భార. అశ్వ. ३. ८६.

గీ. కోరమీస మిద్రిగుడ్లు....కలిగి. నైష. ౬. ౫౩.

కోరము. వి. (√కోరు²) కొబ్బెర మున్నగునవి కోరు టకు ఉపయోగించుసాధనము. (వా)

కోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవయవాస్థిసంధివిశేష ము. (వాచ) ౨. కోరకము, మొగ్గ. ३. వృక్షాంకుర ము, చెట్టు మొలక. (కే.ని.)

కోరవాయి. వి. (కోర + వాయి) కోష్ఠమునందును శిర స్సునందును పుట్టువాతరోగము.

గీ....కోర, వాయి యనఁ గోష్ఠశీర్షస్థవాయు వొప్పు.... ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

గోరవాఱు. అ. క్రి. (కోర + పాఱు) - కోపముచే-ఎఱ్ఱ వాఱు, ఎఱ్ఱనగు.

స్రగ్ధర. అసుద్యుమ్నాగ్రజమ్ముండు .... నేత్రాంతముల్ కోరవాఱగా, మీసంబుల్ దీటి పల్కెఁగా మృగపరి వృఢగంభీరనాదంబుతోడగా. వరాహ. ३. ౨౦.

కోరవోవు. అ. క్రి. (కోర + పోవు) కొంకరలువోవు.

ఉ....క్రోధారజలంబు లర్థిమెయిఁద్రావి శరీరము కోర వోవఁగా, నాఱడి పొంద నేల....విక్ర. ౧. ౨౦౦.

గీ....ప్రత్యుద్గమాభివందనము లెలమి, నడవకుండిన మానసీ నన్నుఁ గన్న, నోరిమాటకుఁ దవకేమి గో రవోయె. భాగ. ४. ४౨.

కోరసిగ = కోరకొంగె. దే. వి. (√కోర) ఓరసిగ, ముఖ పార్శ్వమున వేసెడుజుట్టుముడి.

(వేశ్యలు బుఙ్యుళ్ళంగుని గూర్చి యనుకొను మాటలు) గీ. కోరసిగ వేయుచోటనే కొమ్ము పుట్టి,చెఱిచివది ....రామా. ౨. ౧౧౦.

(దండనాయకవర్ణనము) సీ. చెవిచెంత కొరగ వేసిన కోరసిగనందు తెల్లచెఁగులబట్ట వెల్లఁ గట్టి. వైజ. ४ ౬౬.

కోరా. విశే. సంస్కరింపనిది, బాగుచేయనిది. (వస్త్రము లోహము. మొ.)

మ. తలఁ గోరా ముడిగుడ్డయుఁగా దనరఁబ్రాతఃకాల మం దెప్పుడుఁగా. చెన్న. ४. ౨४౨.

జ : కోరాబంగారు.

కోరాడు = క్రోరాడు. స. క్రి. (కోరు² + ఆడు.) ౧. (ఏనుఁగులు క్రీడార్థము దంతములతో గట్టు మున్నగు వానిని) క్రుమ్ము.

క. జేగురుఁ గోరాడినమద, నాగంబులరీతి....జై. భా. ३. ౧౬६.

(కరులు) సీ. దిక్కూలములు మోచి రెక్కొందమని సుమీ యలదరుల్ దాము గోరాడుచుండు. సారంగ. ౧. ६౨.

౨. (ఎద్దులు దున్నలు మొదలగునవి మదోత్సాహముల చేతఁ గొమ్ములతో) కొట్టు.

సీ. ఈకొండ సెలయేఱు లీశ్వరువృషభంబు గోరాడు కూలముల్ గూడి యొప్పు. హరి. ఉ. ౬. ८.

సీ. కొమ్ముల నుదకమ్ము గోరాడి వే చల్లి కలఁచి క్రీ డింపసీ కాసరములు. పి. శకుం. ३. ४.

సీ. హోమకుండములపై కుటికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ३౬.

३. (పంది ముట్టెతో నేల మున్నగువవి) తెల్లగిం చు.

సీ. అవనీతలము మోర నలవోకఁ గోరాడుఁ ద్రోవ గట్టినఁ దప్పుద్రోవ నుఱుకు....గీ....అమ్మహాకోల మవనిగహ్వరము చొచ్చె. విక్ర. ౨. ౧౬౫. రామ. ౪౮౬.

౪. (ఎలుఁగులు, మొ నఖాదులతో) చీరు, చీల్చు.

వ....ఎలుఁగులు గులగులం బుట్టలు నిశితవికనఖర కులిశకోటులం గోరాడ....మనుచ. ౪. ౩౬.

౫ (దుమ్ము లోనగు వానిని) రేఁగఁజేయు.

గీ. ప్రాభవంబున దోర్దండబలము మెఱసి. గ్రొచ్చి కోరాడి త్రవ్విరి కుతల మెల్ల. భాగ. ౯. ౨౦౫.

ఉ....క్రేళ్లుదాఁటెడుమదాళులతోఁ దెలిదమ్మిధూళి గో. రాడిరి... లతాంగులు రాగరసైకమగ్నలై. రామా. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

౬. పాడుచేయు.

(ద్వివిదుఁ డనువానరుఁడు) సీ. పరిదుపవనసరోవరములఁ గోరాడి మందలఁ గొందఱ మఁదఁ జేసి. భాగ ౧౦. ఉ ౫౪౦.

కోరాబంగారు. వి. (√ కోరా) అపరిశుద్ధమైన బంగారము, ఇతరలోహములతో కలసి వన్నె తగ్గిన బంగారము. (బ్రౌ. శ. ర.)

కోరింద వి. లక్కగలిగెడి యొకానొక తీగతీఁగ. (శ.ర.)

సీ. ఇదిసినయిడుపులయెడలఁ బొ్రేనుత్తరేనుగ నీఁద కోరిందపొదల. ఆము. ౬. ౧౩.

సీ. ఎద నెదఁ బికిలిపూ లిడినసంకుల పేర్లు కోరింద పూసలఁ గూడఁ దాల్చి. యయా. ౧. ౩౦.

కోరిక = కోరికి, కోరికె. వి. (√కోరు[1]. త. కోరిక్కై. క. కోటికె.) ౧. కోరుట; ఇచ్ఛ, వాంఛ, కామము.

క. కోరికయు నొల్లమియు లే.కేరూపున భూతములకు నెగ్గగు తెఱఁగుం, జేరక యకామవృత్తిఁ దపో రతి మున్నతఁడు బ్రహ్మముం బ్రాపించుశా. భార. శాం. ౬. ౨౭౪.

క. ఈకథ యెవ్వరు చదివినఁ,గైకొన్నను విన్నఁగోరికను వ్రాసిన వా. రేకాలము శంభునికృప, నాకబ్బుము గందు రైహికాముష్మికముల్. శల్లా. ... (శ. ర.)

క....మీర లిచ్చట నునికిశా, సారెకుఁ గొల్వఁగ వత్తును, గోరికతోఁ గంసహర ముకుంద మురారీ. పారి. ౧. ౫౧.

౨. అభీష్టార్థము, వాంఛితార్థము; వరము.

ఉ. ఎక్కుడుభక్తితోఁ గొలువ నిచ్చెదఁ గోరినవారికోరికల్. దశా. ౧. ౨౫౫.

క... నీకు నెయ్యది. కోరిక యేతెంచినాఁడ గురుదక్షిణ యీ, భూరమణ వేఁడుము....ఆము. ౩. ౫౪.

గీ. నలువ కోరిక లొసఁగెడినాఁడు .... అచ్చ. రా. యు. ౮.

కోరికి(ర్కి) = కోరిక. వి. (√కోరు[1]) ౧. వాంఛ ఇచ్ఛ, అభిలాషము.

క. నీకోరికి యప్రతిహత, మేకార్యము గోరి వచ్చి తెలిఁగింపుము... భార. ద్రో. ౨. ౧౬౧.

చ....ఇత్తెఱంగుగో, ర్కికిఁ గత మేమి పాండవుల గెల్చు దరణ పగ మీఁ దలంచితే. భార. ద్రో. ౧. ౧౦౯.

౨. వాంఛితార్థము, అభీష్టార్థము.

క. నా కోర్కి విదపఁ జెప్పెద, లోకనుతా యొకటి యడుగ లోలత్వము చి.త్రాకలిత మయ్యె....భార. శాం. ౬. ౫౮౬.

క. కొలిచినబంటులకోర్కులు, పొలు పొసరఁగఁ బిదుకువేలుపున్మొదవునకుశా. నీలా. ౧. ౨౧. హరి. ఉ. ౨. ౧౫౬.

౩. చిత్తము, మనస్సు, ఇచ్ఛ.

ద్వి. ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు. కొదవ నీ కొదవఁగాఁ గోర్కి భావింపు, మనిన నచ్చెలు వంది యాత్మ భావించి, దమజా దినాథుఁ

దాదానవి కనియె. రం. రా. అర. ౧౬౫ పా. ౪. వం.

కోర్కులపంట = వాంఛితముల నిచ్చునది.

ఉ....ముం, గొంగుపసిండి భక్తులకుఁ గోర్కులపంట జగంబులందు మా, మంగళశైలవల్లభుసమంబగు దైవము లేదు చూడఁగన్. అని. ౧. ౪౨.

కోరికిపడు = అపేక్షపడు, తమకించు.

మ. విని వీక్షించినదాఁక ముచ్చటపడున్ వీక్షించి గాఢోపగూ, హనలాభం బగుదాఁకఁ గోరికిపడున్.... మల్లభూ. శృం. ౨౨.

కోరికె = కోరిక.

(ఇచ్ఛ, వాంఛ)

క. కేదారశ్రీగురువర. పాదాంభోజాతమునకుఁ బ్రణతి యొనర్తున్, మేదిని మామకమానస, కేదారము లందుఁ గోరికెలు ఫలియింపన్ తపతీ. ౧. ౭.

కోరితము'. సం. విణ. (అ. అ. అ.) కోరకితము, మొగ్గ తొడిగినది.

కోరు[1]. స. క్రి (క. త. మ. తు. కోరు.) ౧. వాంఛించు, కామించు; వరించు.

క. కోరినవంటకములు నా, నేరిమిఁ దగ నెఱపి కొలుతు నిశ్చలభక్తిన్. భార. విరా. ౧. ౨౧౫.

ఉ .... పరదారధనాదులఁ గోరనేని .... మనుచ. ౨. ౭౬.

ఉ. ఔర యి దేటిమోజన మృగాయతలోచన నన్నుఁ గోరునో, కోరదొ....దశా. ౨. ౩౧౩.

౨. ప్రతీక్షించు. నిరీక్షించు, ఎదురుచూచు.

గీ....కొంత ధైర్య, శాలినై యుంటిఁ దన్ని దర్శనముఁ గోరి. దశా. ౧. ౧౭౯.

ఇ: కోరిక, కోరికి, కోరికె.

కోరు[2]. స. క్రి. చీరు; గీఱు.

సీ. తోరంపుఁగొమ్ములఁ గోరి చెండాడు చోఁ గదిఁదిచిచ్చునఁ ద్రోచి కాల్చుచోట. నృసిం. ౪. ౧౨౧.

(వ్యవ) కొబ్బెరకాయలు కోరి కూరవండుదురు. వి. కామదండము, మగగుఱి.

గీ. గురునిపతి దాదియు ననంగఁ బరఁగువారిఁ, గవయు కష్టుండు గురుతల్పగామి వాఁడు. ఉత్తమబ్రాహ్మణుఁడుగాక యుండెనేని,చంప కాతనికోరును ద్రెంప వలయు. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౬. (ఇట 'కోలను' అనియు చదువ వచ్చును.)

శ్లో. ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః. లింగం ఛిత్త్వా వధస్తస్య....యాజ్ఞ. ప్రా. ౨౩౩.

౨. గీఱినకొబ్బెర మున్నగుపదార్థము.

(వ్యవ) కొబ్బెరకోరుపూరణముపెట్టి బూరెలు వండినారు.

౩ (క. కోఱు)-పంట మున్నగువానియందలి-భాగము. పాలు, వంతు.

క. కోరనఁ బాలన వంశం, బు....అం. శే. ౪౯.

ఉ. వైరులఁ జంపి భూప్రజకు వర్ధనముం గలిగించి పాడిమైఁ, గోరరి గొంచు సద్వ్యయముగోరి యొనర్చుట రాజధర్మవి, స్తారముగా జలారికి వచస్పతి చెప్పుట యప్రసిద్ధమే. భార. భీష్మ. ౩. ౩౦౫.

క. దున నియ్యకొన్నకృషికుఁడు, దునకయ యున్నెని యొకని దున్నింపఁ దగున్,దునక దునసీయ కాఁగినఁ, గొనఁగా నగుఁ జేనియరియుఁ గోరు నతని చేన్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౯౧.

సంగోరు = సగముపాలు.

మేటికోరు = పెద్దభాగము. (రైతునకు వెళ్లుభాగము. బ్రౌ.)

౪. (సం. కారః.) రాజాదుల కిచ్చుధనేతరవస్తురూపమైనకప్పము.

చ. అరులకుఁ గోరువెట్టితిఁ గదా వినుఁ దమ్ముఁడ వైరిఁ జంపి యె, వ్వరివలమూఁపుమీఁద విలు

యైతు నయోధ్యకు నిట్లు పోవుదున్, మఱలి సుమిత్ర నన్నడిగినం దలవంచుట యుత్తరం బె... రామా. ౭. ౩౭.

జ: కోఱము, కోఱాడు.

కోఱురాజనాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. (బ్రౌ)

సీ... జిలకఱరాజనా ల్బొంతపువ్వులు గోఱురాజ నా ల్బూదపోల్ రాజనాలు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కోఱ్ణగండు = కోఱ్నవగండు వి. క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి.

మ... కోఱ్ణగండ్లు గుఱుపోతు ల్గ్రాండగొట్టె ల్కూరం,గులు నెంబెందుఁ గనుంగొనంగ వని లోఁ గోటానఁగోటుల్ నృపా. ఇందు. ౨. ౫౧.

కోఱు. వి. (సం. ఖురః. త. కోఱప్పల్.) ౧. పల్లు, దంష్ట్ర.

చ. తమలము కెంపున న్మెఱుఁగు దాఁకినచెందిర కావికోఱలున్... ఒప్పమిండజం,గము చను దెంచె... హర. ౧. ౧౫.

సీ. మెఱుఁగుఁగోఱలు దుల్ల మృత్యుదేవత నోరు దట్టించి యట్టకాలఁ దన్నినాఁడు. భీమ. ౧. ౧౧౦.

(కాలనేమి) ఉ. కోఱలు దీటుచున్ నయనకోణములన్ దహనస్ఫులింగముల్, కాఱఁగ... హరి. పూ. ౪. ౧౪౪.

గీ... వాసుకికోఱలు వెఱుక... భార. విరా. ౪. ౨౧౩.

చ. బరవస మొప్ప గాలితడఁబాటు మెయిన్ గవి దూఱి యొక్కఁడు, ఱ్కూరము తమంబులో వెరఁజి కోఱలచేఁ గబళించి పొట్టపెం,జెర నుడు మంచుఁ దెచ్చి కని చేవ దోఱంగక ద్రుంచి వైచె... మనుచ. ౪. ౫౨.

కోఱలుతీసినపాము = కోఱలు తీసినపామువంటిది. (వా.)

కోఱకైదువ = దంష్ట్రాయుధము, పాము.

గీ. చలువ గలమట్టితొట్టిక్రిఁజట్టుమీఁద, నిలువ నందఱతోఁ గూడఁ బొలసు మెసఁగ, కోఱకైదువదునిదారిగుఱుతుగట్టు, సామి సంతోసమున నున్న సమయమునను. ప్రబంధ. ౨౧౦. (కోఱకైదువదునిదారి = సర్పరాజు, శేషుఁడు.)

జ: కోఱకొమ్ము, కోఱపల్లు.

కోఱకొమ్ము. వి. (కోఱ + కొమ్ము) పందికొమ్ము, వాఁడి మొన గలకొమ్ము. (బ్రౌ)

సీ. మీఱినక్రొవ్వాఁడికోఱకొమ్ములఁ బుట్ట వ్రాశ కాపసను గోరాడి యాడి. శ. ప్ర. ౭ ౩౦౪.

కోఱడము. వి. ౧. క్రోధము, కోపము.

చ. వడిగొని కాలకేయభటవర్గము ద్రోచినఁ దాను సేనలుం,గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు క్రందుగఁ దాఁకి రణంబు సండడిం, దొడిఁబడ వ్రేసెఁ దీవ్రతరవారశనిం దను నీడఁబోక కోఱడము న బిట్టు గిట్టినము ఱంది నెఱుంగక దుర్మదాంధుఁడై. నిర్వ. ౫. ౭౭. (చూ. ౭౮.)

౨. క్రౌర్యము.

గీ. బాలకునిఁ జంపఁ దలఁచుట పాప మనక, కోఱడంబున నొండొరు మీఱఁ బాఱి, వేఱువేఱ యుపాయముల్ వెదకి వెదకి, కలయఁ బల్కుకిరాతులఁ గాంచి యచట. దశకు. ౨. ౭౧.

౩. ప్రతికూలవచనము.

చ. ధనదునియొద్ద కేఁగి యుచితంబుగఁ బల్కుపురంబుఁ బాసి పొ,మ్మని మును చెప్ప కోఱడము లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా, సనవరశక్తి మూలబలశక్తి యెఱుంగఁగఁ జాటి చెప్పి ర,మ్మని చతురాతిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బుచ్చె సురారి లంకకున్. నిర్వ. ౩. ౯౯.

ఉ. జీజికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియ,ల్వాఱుచు గాఁడుగీతములు పాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలి యాడుచున్, గోఱడమాడు

చుం బతులకు న్వశవస్తులు గాక మేరకుక్, మీఱుచు వన్యకాంతలు రమింతురు తద్వీపినాంతరంబునక్. కు. సం. ౬. ౭౦౨. (ప్రాcక్తప్రతిపాఠము.)

కోఱపల్లు. వి. ఔ. (√కోఱ) మృగదంష్ట్రవలె వాcడిమొన గలిగి పలువరుసలో ప్రక్క నుండుపల్లు.

(వ్యవ) పిల్లవానికి ముందఱిపండ్లు వచ్చినవి కాని కోఱపండ్లు రాలేదు.

సీ. దేవేంద్రమదభేది తెలిచాయ గలకోఱపంటిమొనల్ సానcబట్టుకొమ్ము. కుపల. ౨. ౧౦౨.

కోల. వి. (క. త. మ. కోల్.) ౧. చేతికఱ్ఱ; కఱ్ఱ; బెత్తము.

గీ. బాలుc డొక్కcడు కొండొకకోల నేతc, బట్టుకొని... భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

చ. కలికిపిసాళినవ్వు లెసcగcగ వటుధూర్తులు కొంద ఱొండొరుం, దలకొన నెచ్చరించి తమదండపుcగోలల నున్నమాఱుగోc, చులు వెసc బుచ్చి వైచి... ప్రభా. ౧. ౧౦౨. (దండపుcగోల=దండముగా నుపయోగించుకఱ్ఱ.)

గీ... పెగ్గడికత్తె లరిది, పైcడికోలలు పూని వే పదc డటంచుc, బల్లకీముందఱను బరాబరులు సేయ. యయా. ౪. ౧౫౫.

౨. (చెఱకు) గడ. (చూ. చెఱకుcగోల.)

౩. (గొడుగు మున్నగువాని) కామ, దండము.

చ. గొడుగుల గాలిc గూల్చి మఱి కోలలతోడనపాఱనార్చిc జే, ద్వడ జడి మేఘుc డట్లకట పాంథులపైc దన కెంత వైరమో. ఆము. ౪. ౧౨౫.

౪. పుల్ల, పుడుక.

క. వాలికపూములుకులc ద, త్కాలంబునc దొంటియంపగంట్లును రేcగెక్, జాలcగ నురిసినపుండులు, కోలలc గాలcకు టని యాళికుంతల కయ్యెక్. పి. శకుం. ౩. ౧౭౦.

౫. బాణము.

క. విందునిసారథి నొకకో, లం దునిమిన వాహములు గలంగంబడి... భార. భీష్మ. ౩. ౩౩.

ఆ. కుండసీరు ముంప సుమసుమధ్వని విని, కుంభినిదబుద్ధిc గోలc దొడిcగి, కడిమి సేయు... భా. రా. అయో. ౧౭౬.

౬. కఱ్ఱకుట్లుకాల్చుట కుపయోగపడుపూలము, ఇనుపసలాక.

సీ. చట్టువం బొకచేతc బట్టి ఖడ్గము సంకc దగిలించి నురియతో బిగియ ద్రిండు, గట్టినను మcజేలక ప్పెంతయును జెన్ను సేయంగ దాపలిచేతియందు, బెడిదంపుcగోలలు బెడcగొంద... భార. విరా. ౧. ౨౧౧.

౭. శిశ్నము, మగగుఱి.

గీ. గుదమునం దేనుమాఱులుc గోల నొక్క, మాఱు దాపలిచేc బదిమార్లు రెండు, చేతులను నేడుమాఱులుc బ్రీతి మన్ను, చమికి శౌచంబు చేయుట చదువుcదనము. విజ్ఞా. ఆచా. ౩౯.

విణ. దీర్ఘవృత్తము. (వ్యతి. గుండ్రము.)

ఉదా: కోలమొగము, కోలనిమ్మ, మొ.

కోలమూcపు=ఎత్తైనమూcపు.

సీ. బూరకాసలు నీచవోయిన చేతులుc గోలమూcపులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨.

నేలకుcగోలకుc దెచ్చు=(కొందఱను నేలc బడవైచు కొందఱను బాణములతో కొట్టు) పలువిధముల క్షోభపెట్టు. (క్రిందుమీcదుచేయు. శ. ర, బ్రౌ.)

క. నకులుcడు సహదేవుండును, బ్రకటభుజాస్ఫురణమున నరాతిబలము నే, లకుcగోలకుc దెత్తురనో, రికివచ్చినయట్టు లాడికే యుబ్బంగిక్. భార. కర్ణ. ౩. ౫౫.

గీ. కోలుమసcగి గురుండు పాంచాలసేన, నేలకును గోలకును దెచ్చె... భార. ద్రో. ౫. ౩౦౧.

కోలకుc దెచ్చు=బాణమునకు గుఱిసేయు.

(శ్రీరామావతారమున) గీ. కడలిc గోలకుc దెచ్చి పగల్చి పీవ. పారి. ౧. ౪౯.

సా: కోల లేనికొట్టు, త్రాడు లేనికట్టు. (బ్రౌ)
జ: కోలకాఁడు, కోలక్రోఁతులు, కోలగగ్గర, కోలజొన్న, కోలజెముడు, కోలదబ్బ, కోలదివియ, కోలదివ్వె, కోలనిమ్మ, కోలపాల, కోలపొన్న, కోలమెఱుఁగు, కోలలవారు, కోలవస, కోలాకుపొన్న, కోలాట, కోలాటపుఁగమ్మ, కోలెమ్ము.

కోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చవ్య మనుగంధద్రవ్యము ౘ. ౨. పిప్పలి ౘ.

కోలంబకము. సం. వి. అ. పుం. వీణాశరీరము, వీణయొక్క సర్వాంగము.

కోలకందము. సం. వి. అ. పుం. కృమిఘ్నము, ఒకజాతిదుంప ౘ. (రా. ని.)

క్రోలకము. సం. వి. అ. న. ౧. తక్కోలపుఁజెట్టు. ౨. మిరియము ౘ. పుం. ౧. అంకోలము, ఊడుగు ౘ. ౨. బహువారకము, విరిగి ౘ.

కోలకాఁడు. విశే. (కోల+కాఁడు.) వేత్రధరుఁడు, చోపుదారుఁడు.
ద్వి. వెడనవ్వు గదుర భూవిభుని డాయుటయుఁ, గడు రయంబునఁ గోలకాం డ్రదలింప, వడిఁ ద్రేయవచ్చినవారి వారించి, పుడమిఱేఁ డాతనిపోలిక దెలిసి. నవనాథ. ౪. ౧౩౧ పా. ౧౩ పం.
సీ. అఖిలజీవుల నేర్చుయముఁడు నాముందఱఁ గోలకాఁడై యుండు వేళ యెఱిఁగి. సీతావి. ౪. ౧౦౧.

కోలక్రోఁతులు. వి. బ. (కోల+క్రోఁతులు) బాలక్రీడావిశేషము, కోఁతికొమ్మంచి.
సీ. కోలక్రోఁతులు బిల్లగోళ్లు దూరనగోల లందలంబులు మఱి కుందికాళ్లు...గీ...ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

కోలగగ్గర. వి. (√ కోల) కాళ్లకు త్రాడు తగిలించి ఎద్దులను మూటకట్టుగా కట్టి పడవేయుట.
గీ. ఎద్దులను గాళ్లు గట్టి క్రిం దేయు టొప్పఁ, గోలగగ్గర యనఁగ...ఆం. భా. ౩. ౩౨.
గీ. అసియుఁ బాత్రయుఁ దేఁ బంపి యాంత్రవల్లిఁ, గోలగగ్గర ద్రోయఁ దక్కుజముతోడ, నొరగి రక్కసుతో దైన్యవిరహితముగ, ధర్మ మెఱిఁగించుసూక్తి నాతండు వలికె. ఆము. ౬. ౭౭. (శ. ర, బ్రౌ. పా-కోలగగ్గరద్రోయఁగ=పసరమును కట్టి పడవేయునట్లు పడవేయఁగా)

కోలచారి. వి. నాట్యవిశేషము
ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసియుఁ గోలచారి... శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కోలజొన్న. వి. (√ కోల.) ఒకరకము తెల్ల జొన్న, జొద్దాలకము. (శ. ర)

కోలజెముడు. వి. (కోల+జెముడు) ఒకవిధ మగు జెముడు, సింహుండభేదము ౘ.
గీ. వేలతీఁటకసిందయుఁ గోలజెముడు ... మొదలు, గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

కోలదబ్బ. వి. (√ కోల.) ఒకజాతిదబ్బ ౘ. (శ. ర.)

కోలదలము. సం. వి. అ. న. నఖ మనుగంధద్రవ్యము ౘ.

కోలదివియ. వి. (√ కోల) కాఁగడా.
గీ. కోలదివియలవెలుఁగు దిక్కులకు నిగిడి, తొడరి పురవీథిఁ జీకటిఁ దొలఁగఁ దోల. దశకు. ౫. ౯౦.

కోలదివ్వె(వ్వియ)=కోలదివియ.
ద్వి...తలవరులు, కోలదివ్వెలవారిఁ గొంచు నవ్వీథిఁ, బదపదఁ డిండ దొంగపదపంక్తి చొప్ప, వదలకుం డని రాఁగ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౧౯ పం.

కోలనిమ్మ. వి. (√ కోల) నిడుపుగా నుండుకాయలు గలఒకజాతినిమ్మ ౘ. (శ. ర.)

కోలపాల. వి. (√ కోల.) అర్కపుష్పిక శ. (శ. ర.)

కోలపుచ్ఛము. సం. వి. అ.పుం-పందితోఁకవంటి తోఁక గలది-రాపులుఁగు.

కోలపొన్న=కోలాకుపొన్న. (కోల+పొన్న.)

సీ. కోలపొన్న యనంగఁ గొమరారుఁ బృశ్నిపర్ణి యు...ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కోలము. వి. (త. కోలమ్=ఆట.) నాట్యభేదము. (బ్రౌ.)

గీ. గగనరంగస్థలంబున మిగులఁ బ్రౌఢి, మమునఁ గాళిక నిల్చి కోలము నటింపఁ, బోరి మొగంబున రాలునిప్పకలనంగ, గుంపులై రాలె మహి నింద్రగోపతతులు. ఆము. ౪. ౯౮.

కోలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఖంజము, కుంటిది. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. తెప్ప. ౩. శనిగ్రహము. ౪. ఒడి. ౫. కౌఁగిలి. ౬. మూషికము, ఎలుక. న. ౧. అర్ధకర్షమెత్తు. ౨. తక్కోలము శ. ౩. రేఁగుఁబండు. ౪. త్రికటుకము. ౫. సంతి, సొంటి.

కోలమెఱుఁగు. వి. (కోల+మెఱుఁగు) నిలువుమెఱపు, ఐరావతి.

సీ. శివుదిక్కునందు వేకువఁ గోలమెఱుఁగులు మెఱసె...హరి. పూ. ౭. ౧౬౦.

వ. కోలమెఱుంగుల తెఱంగున రంగు మీఱుబంగారుజలపోఁత బెత్తంబులనటన ఘటిల్ల ...కళా. ౭. ౬౯.

కోలలవారు. వి. బ. (√ కోల) వేత్రధరులు, చోపుదారులు.

వ. సైనికులం బేరుకొని వాసి యొక్కించి పురికొలుపు కోలలవారియెలుంగులును... ఉ. హరి. ౩. ౨౭.

కోలవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి శ.

కోలవస. వి. (√ కోల) జటిల శ. (శ. ర.)

కోలశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఖట్వ, కంబళిచిక్కుడు శ.

కోలాకుపొన్న. వి. (కోల+ఆకు+పొన్న) పృశ్నిపర్ణి, అంఘ్రిపర్ణిక శ.

సి...చిత్రమూలము నల్లతీఁగె కోలాకుపొన్న... హంస. ౪. ౧౦.

కోలాట(ము). వి. (కోల+ఆట-త. కోలాట్టం.) హల్లీసకము, స్త్రీలు చేతికోలలతో తాళము వేయుచు పాడుచు చుట్టును తిరిగి ఆడెడు ఒకవిధమగు ఆట.

సీ ..కోలాట మనఁగ హల్లీసకం బలరుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

గీ...నిగ్గంపు వేడ్కఁ దవిలి కోలాట మాడు గంధర్వసతుల. చంద్రి. ౨. ౨౦.

వ... మోహనాంగులపారశృంగారంబులు నెఱపుచుఁ గోలాటలాడ. ల వి. ౫. ౭౪.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున పురుషుల ఆటగా కూడ కనఁబడుచున్నది.)

సీ. కోలాటములు పిల్లఁగ్రోవులు గుమ్మడిక్రోవికూఁతలు నూఁదుఁగ్రోవులు...గీ...ఆడుకొనుచుఁ, జమువుపై సంధ్యపై నాస్థ చాల లేక, పాలఁతియాకీతి నేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండ. హంస. ౩. ౧౪౬.

కోలాటమువైచు=కోలాటమువేయు.

శా. గీర్వాణబాలామణుల్ ...పాడుచుం, గోలాటంబులువైచి రాయతి శముం గూర్తింగటాక్షింపఁగన్. చంద్ర. ౨. ౧౩౯.

కోలాటపుఁగమ్మ. వి. (కోలాటము+కమ్మ) ఒకవిధమైననగ, కర్ణాభరణవిశేషము.

సీ. కడియాలుఁ బెక్కుజోకలయుంగరములు ముంగరయుఁ గోలాటంపుఁగమ్మజోడు. కళా. ౭. ౬౬. (ముంగరయును గోలాట కమ్మజోడు. పాఠాంతరము-శ. ర.)

క్రోలారికము = కోలారికము. చూ. (త. కోలారి క్క్ఱమ్.)

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకు రమ్మని (క టారిని) పంపు.

క. నూరెలను నింద్ర జూఁడు కో,లారికమంపిన న తండు లలితోల్లాసం, బారంగఁ గొదవపడె నా, యారీతియు మంచి దని ప్రియంబునఁ బలికెన్. కువల. ౫. ౫౫.

కోలాస. వి. (కోలు² + ఆస.) పేరాస, అత్యాశ.

ద్వి. కనుకనిఁ బ్రాణలింగ ప్రసాదంబుఁ, గొన ని త్తురే మీకుఁ గుటిలాత్ములార, కోలాస లేల పైఁ గొసరఁ గుంచంబు, గూలబడ్డ ట్లగు...బ స. పు. ౭. ౫౭౯.

సీ...దర్శనములు కోలాసఁ గొనక...పి.శకుం. ౪. ౧౭౫.

కోలాసకత్తియ(త్తె). వి. (√ కోలాస) అత్యాశ గలయాఁడుది.

ద్వి. పుట్టినప్పుడ నేర్చుబుద్ధులపోక, కోలాసక త్తియ...ఆలంజెతల్లి. పండితా. పురా. ౧౨౨ పా.

కోలాహలము. సం. వి. అ. పుం. కలకలము, అల బలము, పెద్దరొద.

కోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రేఁగుచెట్టు. ౨.౮౦౮ రేఁగు చెట్టు.

కోలు¹. వి. (√ కొను) ౧. అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువునకు భావార్థకరూపము.

గీ. తమి నెమకోల్కొలుసేయు మాతల్లి చెలుల. క శా. ౭. ౭౨.

సీ. పొంగారుమైఁ దోఁచుశృంగారచేష్టలతమిఁ దెచ్చికోలుమార్గ్యమున డాఁచి మనుచ. ౩. ౯౭.

౨. కొల్ల.

క. మున్నను నేఁ గారణముగ, నన్నియిడుముల నుభవించి దనుజులు వీరిం,గన్నారఁ జూతుఁ గాని జగన్నుత భీష్మునకుఁ గోలుగా నీఁ జా లన్. భార. భీష్మ. ౩. ౨౬౧.

జ: కోలుపడు, కోలుపుచ్చు, కోలుపోక, కోలు పోవు, కోల్పాటు.

క్రోలు². క్రి. విశే. (క. కోల్) మిక్కిలి. (చూ. కొలుమసఁగు.)

విశే. పెద్ద. (ఈయర్థమునఁ గొన్నిముద్రితప్రతు లలో 'క్రోలు' అని గలదు.)

ఉదా: కోల్పులి, కోలుమొసలి, మొ.

జ: కోలాస, కోలాసకత్తియ, కోలుకాఁడు, కోలు కొను, కోలుకోలుపు, కోలుతల, కోలుపులి, కో లుమసఁగు, కోలుముందు, కోలుమొసలి.

క్రోలు³ = కోలె². అవ్య. మొదలుకొని, ఉండి.

గీ. ఇప్పు డేఁడాదిగోల్ సామి యేఁగుదేమి, నేల యానిన తెఱఁగున నోలి నెపుడుఁ,గడిమి నెడ యాక తిరుగు మొకంబు లడవి. యయా. ౧. ౧౦౬.

క్రోలుకాఁడు. వి. (శ.ర.- √కోలు²? - క. కోలు గాఱ=బంటు. కోలకాఁడు?) ౧. సుంకరి క్రింది బంటు.

(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనస మూహంబులగణుతి చూపెడునాయకప్రభుం డు. హంస. ౨. ౪౬.

౨. కావలివాఁడు, కాపరి.

క. కనుఁగొనినమాత్ర నొండొరు, మనములు నొ డఁబడిన వారి మతిరొక్కడకుం, జనకుండ న డ్డుపెట్టఁగ, మనసిజుఁ డనుకోలుకాఁడు మా టికిఁ దటిమెన్. విక్ర. ౬. ౨౫.

౩. నియమించెడియధికారి.

క. పురి కోలుకాఁడు గావున, వలయక వరుసె ఱిఁగి వాని ననుపఁగ నొకనాఁ, డొలసి రొ క చెవ్వులపోతుకుఁ, గలయఁగ నీవరుస యను

చు గ్రక్కునc జెప్పెన్. నా. పంచ. ౧. ౨౮౬.

కోలుcడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాcడు.

కోలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (√ కోలు².) ౧. ఉత్సహించు.

ఉ. ...నీకటాక్షదృ, క్కోణము ప్రాపున న్మరుcడు గోల్కొని పంత మెలర్పcగాc గొనెన్, బాణదశార్థపాతమునc బావకుభూరిమనోభిమానమున్. నైష. ౪. ౩౧.

సీ. భద్రేభములు వీడుపడcదాcకc గోల్కొని గుండెలు పగులంగc గ్రుమ్మి క్రుమ్మి. గీ...రణంబులో నేపు చూపె, భట్టి జగజెట్టి డీకొల్పు భద్రగజము. విక్ర. ౪. ౧౧౧.

౨. వర్ధిల్లు, వృద్ధి నొందు.

క. దీప మణcగc జీకటియును, గోప ముడుగ శాంతిగుణముc గోల్కొను క్రియ నా,టోపోద్భట మగువేసవి,కై పు సడలc దోcచె గారుకాలము దళమై. పాండు. ౪. ౧౯.

చ. తనయుదరంబునం బొడమి తామ్రరుచిచ్ఛట లుల్లసిల్లc గో,ల్కొనుధరణీజసంతతికి...ఆము. ౫. ౧౧౬.

౩. (మూర్ఛాదిబాధలనుండి) తేఱుకొను, స్వస్థత నొందు.

క. నరసూను నపుడు కర్ణజుc, డిరుమూcడుశిలీముఖంబు లెద నించిన నొ,చ్చి రయంబునc గోల్కొని వా,నరదముc దునిమెన్ సకేతుహయసూతముగాన్. జై. భా. ౭. ౧౯.

క. దనుజేంద్రుcడు గోల్కొనన్నీ,కనికముc బోc ద్రోలుచుండు నమరగణంబున్. కు. సం. ౪. ౩౬౯.

గీ. కొంతమాత్ర పుటేవి గా కింత లేసి, తలము తప్పి నయావులు తగుకొ యియ్య,నిచ్చి మఱి కోలుకొన లేక యేపు దఱిcగి, పోవc దగదరె జనులు దుర్బుద్ధి యనుచు. హరిశ్చ. ౪. ౭౩.

కోలుకొలుపు. స. క్రి. (√ కోలుకొను) కోలుకొనcజేయు.

(ఉత్సహింపcజేయు, ప్రోత్సాహపఱుచు.)

సీ. రవిc దత్తుమే నీకు రమణుcండు గా నలకూబరుc దత్తుమే కోలుకొలిపి. కు. సం. ౬. ౬౭౪.

కోలుకోలన్నలు. వి. బ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

సీ. గుజ్జెనగూడులు కోలుకోలన్నలు గీరనగింజలు ...హంస. ౫. ౧౫౫.

కోలుత(ల్త)ల. వి. (కోలు² + తల-త. కోలుదల్.) ఎదుట నిలిచి చేయుయుద్ధము; యుద్ధము; దెబ్బ.

వ. శకుని కిడంగి యోధవరులతో మీరు కోల్తల సేయుం డేను బెడమట్టునc దాcకి ధర్మనందనాదుల నమయించెద నంచు సముద్ధతిం గదిసె. భార. శల్య. ౧. ౩౩౭.

శ్లో. యుధ్యధ్వమగ్రతో యావత్ పృష్ఠతో హన్మి పాండవాన్. సం. భార. శల్య. ౨౨. ౨౬.

ఆ. అతcడు వడిన నెండి యానేనc గోల్తల, నేయ నొకcడు లేమి సిద్ధము...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧౯.

శ్లో. భీమసేనే చ నిహతే కోన్యో యుధ్యేత భారత, పరేషాం తన్మమాచక్ష్వ యది వేత్థ పరంతప. సం. భార. ఉద్యో. ౫౫. ౬౧.

మ ... దనుజేంద్రుం డాత్మc జింతించి కోల్తల నేc జేసి జయింతు వైరి నని యాత్రాభేరి ప్రేయించినన్. రామా. ౭. ౬౦.

క. భూరిబలఘోర మగునా,భూరమణునికోలుతలకుc బోవక భీష్మ,స్ఫారబలము ద్రోణునిదో,స్సారంబును నచ్చి నీదుసైన్యము పెనcగెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౯.

చ. గురుc డనుతీవ్రమారుతముకోల్తల కోర్వక ధర్మపుత్రబలం, ధురబలవారిదోత్కరము దూలుడు...భార. ద్రో. ౧. ౨౬౯.

క. ఆకటినపుcగోల్తలకుం, గాక కలంగcబడి వాల్గడలకు విచ్చెం, జీకాcకుపడుచు నంగము, హీకాంతునిసేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్. కళా. ౭. ౬౦.

కోలుత(ల్త్రు)లసేయు = ౧. యుద్ధసన్నాహము చేయు; (యుద్ధమునకు) సన్నాహముచేయు.

గీ. మోహరించెను దండెత్తె మొనసె దాడి, చేసెఁ బోటాగ్గెఁ గోల్తలచేసె ... అనఁగఁ జెల్లొన రుచుండు, సాహవోద్యోగ మొనరించె ననుట కు...అం. శే. ౧౩.

వ. సుశర్మ తమ్ముండు సంగతంబుగాఁ గోల్తలసేసి రథసమూహంబుతో విరాటవ్యూహంబు నెదుర్కొని...భార. విరా. ౩. ౧౭౨.

మ. అనికిం గోల్తలసేయ వార్నడచుచో ... అచ్చ. రా. యు. ౨౩౭.

౨. యుద్ధము చేయుటకు ప్రోత్సహించు.

గీ. ఉన్నచోటన కదలక యున్న ద్రోణ, భీష్ములును గోలుతలసేయఁ బెడిగి సేన, చంద్రుఁ డుదయింపఁ బెరిఁగినశరధియట్లు, తోడుతోడుతఁ బొంగారి చూడ నొప్పె. భార. భీష్మ. ౨. ౧౧౭.

౩. (సేనలను) నడపు.

క. సమరథుఁడు బిరుదు లక్ష్మణ, కుమారకుం డేచి మొనలఁ గోల్తలసేయున్, మిము నెల్ల మిగులభుజగర్వము మదముం గలఁడు కొనఁ డరాతుల నధిపా. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౨౪.

శ్లో. లక్ష్మణస్త్వ పుత్రశ్చ తథా దుశ్శాసనస్య చ. యుద్ధానాం చ విశేషజ్ఞౌ ప్రణేతారౌ చ సర్వశః. సం. భార. ఉద్యో. ౧౬౬. ౧౪, ౧౫.

కోలుప(ల్ప)డు. అ. క్రి.(కోలు[1] + పడు) ౧. క్షీణించు, తగ్గు.

క. అలకాఁపువగలచిలుకల, కొలికికిఁ దమి యింత యైనఁ గోల్పడక మదం, బలరారి యుండ ...హంస. ౪. ౧౫౫.

౨. హింసింపఁబడు.

క. ద్రోణాచార్యునియుగ్రపు, బాణంబుల కోర్చి యతఁడు వసునంతకు నక్షీణధృతి ననమసమర, క్షోణి నిలిచి కర్ణుచేతఁ గోల్పడియెఁ గడే. భార. కర్ణ. ౩. ౨౪. (శ.ర.పా.)

మ. అడవిం గోల్పడు ప్రాణి యొయ్యదియు లేకా టోవ మేపారన, చ్చెడుగం డుగ్రతఁ దద్ద్రవ్యజంబు దెసకున్ శీఘ్రంబ యేతెంచె ... హరి. పూ. ౮. ౧౦౪.

౩. అపమృత మగు.

క. హరిభార్యలు బోయలచేఁ, బరిభవమునఁ బొంది కోలుపడి రని మదిలోఁ, బరితాప మొందకుము భూసురశాపము మున్న గలదు నూవారలకున్. వి. పు. ౮. ౨౭౩.

స. క్రి = కోలుపోవు.

(పోఁగొట్టుకొను.)

చ...నిన్ననుం, బుడమిని దమ్ముఁ గోల్పడిరి పార్థివసత్తము లైనపాండవుల్. భార. సభా. ౨. ౧౪.

చ...కోల్పడి తీవును నీదుశీలమున్. భార. శాం. ౩. ౧౪౫.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేఁచువాఁడు గామాతురచిత్తుఁడు నిద్ర లేక యుందురు రథిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

ఆ. అలికొలకు వనుజాఁ గోలుపడితి. భా. రా. యు. ౫౭౪. భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

కోలుపుచ్చు. స. క్రి. (√కోలుపోవు.) కోలుపోవఁ జేయు.

(పోఁగొట్టు; చంపు.)

చ. అనవుడుఁ గీచకుండు హృదయంబునఁ బొంగి లతాంగితోడ నిట్లను ధృతి గోలుపుచ్చెఁ గుసుమాయుధుఁ డేటివిచార మిట్టు వేఁపవగునె...భార. విరా. ౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏమటి రక్షపాలనిమృగేంద్రుని నక్కయుఁ గోలుపుచ్చు సంగ్రామములోనఁ గన్గలిగి కానక తక్కిన నాశిఖండిచే, నీమనుజేంద్రుఁ గో

లృడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

చ...పూ,రుఁ గురుని దంతి రాఘవు మరుత్తునిఁ గాలము కోలుపుచ్చుదే. అను. ౨. ౮౦.

కోలుపు(ల్పు)లి. వి. (కోలు² + పులి) పెద్దపులి, వ్యాఘ్రము.

చ. అదియును గాక కోలుపులినైనను గారెనుపోతునైన నున్మదకరినైన నుగ్రమృగనాథునినైనను గిట్టి ముట్టి...పట్టుదు ... భార. విరా. ౧. ౮౩.

క... గొఱియలపిండునకుఁ గవియుకోల్పులిక్రియ...భార. భీష్మ. ౧. ౨౯౬.

కోలుపోక. వి. (√కోలుపోవు) పోఁగొట్టుకొనుట.

సీ...అధిక,గుణుని సౌభద్రునిఁ గులభూషణంబుఁ బాంచాలితనూజపంచకముఁ గోలు. గీ.పోకఁ జేసియు గెల్పు గెల్పుగ మదీయ,బుద్ధి కైకొన దయ్యె...భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. భూసురదేవార్థములు పుచ్చికొనుట యర్థము గోలుపోక బాంధవులచావు...గీ...పీన నొకటఁ, గార్శ్యపాండురత్వంబులు గలుగు నన ఘు. భార. అను. ౪. ౩౮౬.

కోలుపో(ల్పో)వు=కోలుపడు. స. క్రి. (కోలు¹ + పోవు) పోఁగొట్టుకొను.

గీ... తొల్లిటిరాజవరులు, కాలవశమున నాయువుల్ గోలుపోయి...భాగ. ౧౨. ౧౭.

గీ...జంభారియెదురఁ, గాంతిసంపద గోల్పోయి కలియుగంబు, సాధ్వసాతిరేకంబున జలదరించె. నైష. ౭. ౯౫.

సీ. తాతలచేఁ బాలితం బైనమత్పురం బిటు కోలుపోదునే హీనవృత్తి. మార్క. ౬. ౧౧.

అ. క్రి. చెడు.

గీ. ఇట్టు లగుట యెఱిఁగి యెల్లభంగుల రహస్యంబు కోలుపోనియట్లు గాఁగ,నడరునీదుకోర్కి కనురూప మెట్టెది,యట్టిభోగభంగి ననుభవింపు. భార. విరా. ౨. ౨౬౨. (రహస్యము కోలుపోనియట్లు:-రహస్యము బయల్పడకుండునట్లు.)

చ. కినియుట మాను మేలె మునికిన్ గుపితత్వము శాంతవృత్తి నా,యనునయ మాదరింపు వినుమల్పతపంబుల చేతఁ గోలుపో,దునె మఱి యట్లు గాక యతిదుష్కర మైనతపంబు సంచితం, బనఁ దగు బ్రహ్మచర్యమును నాఁడిపోవ కటా శపించినన్. భార. అశ్వ. ౩. ౩౫.

శ్లో. న చ మాం తపసాల్పేన శక్తోఽభిభవితుం పుమాన్. సం. భార. అశ్వ. ౫౩. ౨౪.

౨. మోసపోవు.

సీ. కోలుపోయె ననంగ జేలుపోయె ననంగ మోసపోయె ననుట పోలుమ...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

కోలుమ(ల్మ)సఁగు. అ. క్రి. (కోలు² + మసఁగు) కసిమసఁగు, మిక్కిలి విజృంభించు; అతిశయించు.

చ. కుపితయుగాంతరుద్రుగతిఁ గోలుమసంగినవాఁడు భీష్ముఁ డే,చి పటుభుజాబలంబు విలసిల్లఁగ మార్కొనకున్కి యొప్పునే. భార. భీష్మ. ౨. ౧౩౮.

చ...అదిసూ,కరములు పోలెఁ గోల్మసఁగి కైపునఁ గొన్ని మదాంధగంధసిం,ధురములు...కు. సం. ౧౧. ౭౨౩.

సీ. కోలుమసంగెడుకోర్కులవెనువెంటఁ బాఱుచు మునికికి నూఱటయును. ఆ. లేమిఁ దాల్మిగొనఁగ లేక యలంచురి...భార. విరా. ౨. ౩౧౫.

స. క్రి. చంపు, కసిమసఁగు.

సీ. తండ్రి యధ్వరవిఘాతకు బారిసమరినఁ గొడుకు శంఖనఖాఖ్యుఁ గోలుమసఁగె. కకు. ౨. ౧౧౮.

కోలుముందు. వి. (కోలు² + ముందు) మిక్కిలిముందు, మున్ముందు.

గీ. లలితలావణ్యతారుణ్యలక్షణముల, నవరలక్ష్మి యటంచు నయ్యబలమీఁద, నలిననాభుండు

కనువేసినాఁడు గానఁ,గోలుముందుగ నీవ చే
కొనఁగ వలయు. వరాహ. ౧౧. ౫౨.

కోలుమొ(ల్మొ)సడి, కోలుమొ(ల్మొ)సలి. వి. (కోలు + మొసడి) పెద్దమొసలి.

తరలము...వీన పెన్నఁడు నాడనో,డుదురు స
న్నములిందుఁ గోల్మొసడుల్ గొను న్వడిఁ జొ
చ్చుదుర్. భార. ఆది. ౮. ౧౪౮.

సీ. మనుఁగుచో నడుమఁ గోల్మొసలి మ్రింగె...
కళా. ౪. ౧౪౨.

కోలె[1]. వి. కొయ్యకాలు, వెన్నుకోసినకాఁడ. (శ. ర, బ్రా.)

కోలె[2] = కొలె. అవ్య. ద్రు. మొదలుకొని, ఉండి.

సీ. జననుత దానివత్సంబు నిన్నటఁగోలె నుడు
గక యఱచుచు నున్నయదియు. భార. ఆది.
౮. ౧౧౮.

సీ. గోగ్రహణంబునఁ గోలె....భార. ఉద్యో.
౩. ౯౨.

క. నినుఁ గనినప్పటఁ గోలె...భా. రా. అర. ౧.
౧౪౯.

గీ...పుట్టినకోలెను...భార. విరా. ౧. ౭౪.
(పుట్టినకోలెను=పుట్టినది మొదలుకొని.)

కోలెమ్ము, కోలెమ్ముక, కోలెముక. వి. (కోల + ఎమ్ము) కశేరుక, వెన్నెముక.

ఆ. నేలఁ బెట్టి వానికోలెమ్ము బల్లన, విఱిచి నడు
ము ద్రుంచి వీచి వైచె. భార. ఆది. ౬. ౨౧౫.

గీ. కఱకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జ గదలఁ, గఱికి నె
ఱినెఱిఁగోలెమ్ముకయును విఱుగ,విఱిచె వడిఁ
గైజు నొకపెద్దవేసడంబు. మను చ. ౪. ౫౮.

ఉ. కొన్నిటి నప్పళించుకొని కోలెముకల్ నుఱు
మాడు నిట్టు ల,య్యన్నిటి నయ్యులూకము
రయం బెసఁగ న్వధియించె భూవరా. భార.
సౌ. ౧. ౧౮.

కోల్పా(లుపా)టు. వి. (√ కోలుపడు) కోలుప
డుట.

(భంగము, చేటు.)

శా. కుంతీసూనుని చేతఁ గర్ణున,కనిం గోల్పాటు
వాటిల్లునే. భార. కర్ణ. ౩. ౨౭౫.

శ్లో. న చార్జునో జేష్యతి కర్ణమాహవే. సం.భార.
కర్ణ. ౯౪. ౪౪.

(పోఁగొట్టుకొనుట.)

గీ. ధరణిరాజ్యముగోల్పాటుఁ దండ్రిచావు. ని
ష్టబంధువియోగంబు ... భా. రా. అర. ౧.
౨౧.

కోల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి ?.

కోళము. వి. (క. కోళ) బొండ, ద్రుపదము.

ద్వి. నూలిసంకెలఁ బొఱనూఁకి బంగారు, కోళం
బులోఁ గాలు గ్రుచ్చిన ట్లయ్యెఁ,జిన్నసంసా
రంబు చేయని రోసె, వన్నుగాఁ బెట్టెఁ గా
శాహ్యాలంపటము. ప్రభులిం. ౩. ౮౩ పా.
౬ పం.

కోళిగ. వి. నతివిశేషము, నమస్కారభేదము.

వ...మా యూస్థలమందలిమఘునూవనునకుఁ గోళిగ
...ప్రబంధ. ౮౮౦.

కోళ్లె. విశే. వెఱఁగుపడువాఁడు, విస్మితుఁడు.

సీ. కోళ్లె నాఁగను వెఱఁగుపడువాఁ డనఁగను వి
స్మయాహ్వయసంజ్ఞ నెలయుచుండు. ఆం. భా.
౩. ౯.

కోవ=క్రోవ. వి. ౧. (ముత్తెములు మున్నగువాని) శర
ము, హారము; పేట.

ఉ. క్రొత్తమెఱుంగుముత్తియపుఁ గోవయొ వా
లుమెఱుంగుఁదీవయో...మను. ౪. ౬౨.

సీ. అతిభోగభాగ్యంబు లనుముత్తియంబులసరులఁ
గూర్చినకోవ శంభుసేవ. రాజశే. ౧. ౬౭.

౨. బిడ్డలకు గొంతుకయందుఁ గలిగెడురోగవిశే
షము.

ద్వి. అతిమిరియో కోవయో యంగిటిముల్లొ. బస.
పు. ౩. ౩౬౫ పం.

౩. కోమ, గోపురాకారముగా నుండుపుట్టువిధ
౪. (శ.ర.) ౪. వంశానుక్రమము.
ఉదా:ఆపిల్లకోవ మంచిది కాదు. (వ్రా.)
కోవలుపడవ్రాయు=పూసగ్రుచ్చినట్లు లిఖించు.
క. ఆవృషలీపతి యావజ్జీవంబుగ నంతనంతఁ జే
సిననానాంహోవిసరంబులు పటమునఁ, గో
వలుపడ వ్రాసి చిత్రగుప్తుఁడు దాఁచెన్.
పాండు. ౫. ౭౪.

కోవరము. విణ. గాఢము, అధికము.
క...వానిమాటలకు లోఁ,లో వెతవెడ నగుచు
నింటిలోపలి కలయి,చ్ఛాపతి పోయెం బో
యినఁ, గోవరపుంబ్రేమఁ గాఁపుఁగొడుకవ్వే
శన్.
ఉ. కే లగలించి పట్టి రతికిం బిలువీఁకులు సేయ
...వేం. పంచ. ౪. ౪౯౭, ౪౯౮.

కోవి. వి. జాడు,క్షీణసస్యము.
సీ. కోవి యనఁగను గ్రోవి యనఁగ జాడనంగను
క్షీణసస్యంబు దగును. ఆం. భా. ౨.౨౩౭.

కోవిదారము. సం. వి.అ. పుం. ఎఱ్ఱకాంచనము ౕ.

కోవిదుఁడు. సం.విణ. (అ. ఆ. అ) పండితుఁడు, వి
ద్వాంసుఁడు.

కోవు. వి. అర్చుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.
ఉ. కో వని యార్చినం దెసలఁ గుంజరముల్ సె
దరెన్...కాశ. ౨. ౩౫.
ఉ. ...కంతుఁడు గ్రుఁడై, కో వని యార్చి లేఁ
జిగురుఁగుంతముఁ గైకొని యుద్ధగించునో. పి.
శకుం. ౩. ౩౪.
ఉ. కోవున నార్చి ... శకు. ౨. ౯౧.

కోవురము. వి.౧.ఉక్కళము,శత్రువులరాకను దెలి
సికొనుటకై ఉన్నతస్థలములందు ఉంచుకావలి.
(శత్రువును పట్టుకొనుటకై పొంచెడిపొంచు. శ.
ర, వ్రా.)
గీ.ఉదయగిరిమీఁదఁ గోవురంబుండి నిగుడు,నహి
తకవిరశ్మి చే బద్ధుఁ డగుచుఁ దోడి,బలగ మైన
ట్రిచుక్కలవలస త్రోవఁ, జూవ నేతెంచె నన
వేగుఁజుక్క వొడిచె. మనుచ. ౩. ౫౪.
౨. చెట్లపై కెక్కి వైరులను చూచుట.
సీ. కోవురం బనఁ జెట్లకొన కెక్కి వైరులఁ జూ
చుట యర్థమై తోఁచియుండు. ఆం. భా. ౩.
౨౯.

కోవెల[1]=కోయిల[1]. వి. గుడి, దేవాలయము.
మ. అలచట్టుం దలచుట్టుఁగన్గలికిఁ జేయం జాలు
రావేల్పుఁ గో,వెలచుట్టున్ సుమనోవతంస
సరణిన్ వేంచేయఁగాఁ జేసి... బహు. ౫.
౬౦.
ఉ. కోవెలపారుపత్తెమునకుం బనిఁ బూనియు
నేను సాహసం, నేనయు దీనపోషణముఁ జేసి
తిఁ గావున నీభవంబునన్, భూవర జాతిసం
స్మరణము స్వహించితి ... ఉ. రా. ౭.
౨౬.
క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవ
శంబు గుడి నా వెలయున్.ఆం.సం.దేవ. ౨౬.

కోవెల[2]=కోగిల, కోయిల[2]. వి. పికము.
సీ.తులకించుమూఁడవతోలిపల్లురవలి కోవెలకూఁ
తలకు నొక్కవింత నెఱప. యయా. ౨. ౫౦.
సీ. కోవెల చిగురాకుఁ గొతికిన సాధునియధరం
బు గంటుసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౭.

కోశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పట్టుకాయ
లోనిపురుగు, పట్టుపురుగు. ౨.ఒకజాతి చెఱకుౕ.

కోశకారుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.కత్తియొఱలు చే
యువాఁడు. ౨. నిఘంటువు చేయువాఁడు.

కోశకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧= కోశకారుఁడు.
౨=కోశకారము.

కోశచంచువు. సం.వి.ఉ.పుం. సారసపక్షి, బెగ్గురు
పిట్ట.

కోశపాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కోశరక్షకుఁడు, బొక్కసముపై అధికారి. (వాచ)
(ఇస్లే: కోశపాలకుఁడు, కోశనాయకుఁడు, మొ.)

కోశఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మహాకోశాతకి, పెద్దబీఱకి.

కోశఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలక మనుగంధద్రవ్యము. (కల్ప.)

కోశము. సం. వి.అ.పుం.న. ౧. పాత్రము; పానపాత్రము. ౨. మందస, పెట్టె. ౩. కత్తియొఱ. ౪. కప్పు, ఆచ్ఛాదనము. ౫. శింబ, మినుములు మొదలగువాని పొట్టు. ౬. సమూహము, రాశి. ౭. ఉగ్రాణము, కొట్టు. ౮. భాండాగారము, బొక్కసము ఉండు చోటు. ౯. బొక్కసము, ధనౌఘము. ౧౦. వెండిబంగారములు. ౧౧. నిఘంటువు. ౧౨. పుస్తకము. ౧౩. మొగ్గ. ౧౪. జాజికాయ. ౧౫. జాజికాయ మున్నగువానిపైబరడు. ౧౬. పట్టుకాయ. ౧౭. ఆఁడుగుఱి. ౧౮. ముష్కము, వృషణము. ౧౯. గ్రుడ్డు. ౨౦. (వేదాంత) పంచకోశములలోనేదేనొకటి. (అన్నమయము, ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము – ఇవి పంచకోశములు) ౨౧. ఇల్లు. ౨౨. ఆశయము, తిత్తి. (శ్వాసకోశము, మొ.) ౨౩. దివ్యములలో నొకటి, స్నానము చేసి తడిబట్టలతో ఉగ్రదేవతలను పూజించి దేవతలను స్నానము చేయించినయుదకము త్రావుచు చేయుప్రమాణము. ౨౪. మామిడికాయ మున్నగువానిలో నుండు టెంక. ౫. మేఘము, మబ్బు. (కే.ని.)

కోశలికము. సం.వి.అ.న. కౌశలికము, లంచము.

కోశాగారము. సం.వి.అ.పుం.న. భాండాగారము, బొక్కసము.

కోశాతకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. ఆవడకి. ౨. పొట్లకి. ౩. బీఱకి.

కోశాధ్యక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. బొక్కసముపై అధికారి. ౨. కుబేరుఁడు.

కోశామ్రము. సం. వి. అ. పుం. కొండమామిడికి.

కోశి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. పాదుక, చెప్పు.

కోషము. సం=కోశము.

కోషి. సం=కోశి.

కోష్ఠపాలుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉగ్రాణముపై అధికారి, కొట్టున కధికారి. ౨. కొట్టుకావలివాఁడు.

కోష్ఠము. సం.వి.అ.పుం. ౧. ఉదరమధ్యము, కడుపులోనిభాగము. ౨. గృహమధ్యము, ఇంటిలోపలిభాగము. ౩. సామగ్రులుంచెడుకొట్టు. ౪. గాదె, పాణక, మొ.

కోష్ఠాగారము. సం. వి. అ. న. సామగ్రులుంచు కొట్టు.

కోష్ఠాగారికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సామగ్రులకొట్టుపైఅధికారి.

కోష్ఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జఠరాగ్ని.

కోష్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఇంచుక వేఁడిగలది, నులివెచ్చనిది. వి. అ. న. ఇంచుక వేఁడి, నులివెచ్చన.

కోసము=కోసరము. అవ్య. ౧. కొఱకు, నిమిత్తము.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ
బెద్దకాలముం, జేసిననాతపంబు రహిఁ జెందక
నిష్ఫల మా... ఉ. రా. ౮. ౬౬.

సీ. పలరాజుకోసమై యలవసంతుఁడు గుంపుసేసి
పచిలుక తేజీ లనంగ. ఉ. రా. ౧. ౧౬౯.

ద్వి. కోరికతో దీనికోస మిందులకు, సారంగధ
రుఁడు రా సందారొ నేఁడు. ద్వి. శ. సా.
౧. ౧౪ పా. ౨౨ పం.

౨. కారణముచేత.

క. పొది నప్పయు సేనును బన్నిదమాడినకోస

మీతనిం దెచ్చితి నా, కోదవపని దీఱె ...
వైజ. 3. ౯౬.

క్రోసరము=కోసము. (క. కోసర.)
(నిమిత్తము, కొఱకు.)

సీ. కూటికోసరము నేఁ గొఱగాని జనులచేఁ బలు
గద్దరింపులు పడఁగవలసె. నరసింహశతకము.
౫౨.

సీ. ముక్తికోసరము నేమ్రొక్కి వేఁడెదఁగాని దం
డిభాగ్యమునిమిత్తంబుగాను. నరసింహశతక
ము. ౭.

క్రోసల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. అయోధ్యాపురము.

క్రోస(శ)లము. సం.వి.అ.పుం. ఒకానొక దేశము.

క్రోస(శ)లుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. కోసలదేశవా
సి. ౨. కోసలదేశాధిపతి.

కోసు[1]=క్రోసు. వి.(సం. క్రోశః.ప్రా.కోసో.) క్రోశ
ము.

గీ. ఎట్టు పాసితి వాస్థలం బేనుకోసులు...భీమ.
౨. ౯౯.

కోసు[2]. విణ. దీర్ఘము, పొడుగైనది.

ఉదా: కోసుముత్తెము. ఇల్లు కోసుగాఁ గట్టినా
రు. (వ్రా)

కోస్టు. వి. (సం. కుష్ఠమ్.) చెంగల్వకోస్టు,ఒకానొక
మందుచెట్టు, పారిభాష్యము.

కోహళము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కాహళ మనువాద్య
ము. ౨. ఒకజాతిమద్యము.

క్రోహళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నాట్యశాస్త్రప్రవ
ర్తకుఁ డైనయొకముని.

కోహో. వి. పరిహాసము చేయుటయందగుధ్వని కను
కరణము.

వ. ... కేలు చఱచి కోహో యని గేలిసేయఁగఁడి
కాశదంబులచప్పటులు...ఆము. ౪. ౩౫.

కౌ

కౌంకణము. సం.వి.అ.పుం. కోంకణదేశము.

కౌంకణుఁడు.సం.వి.అ.పుం.౧. కోంకణదేశాధిపతి.
౨. కోంకణదేశవాసి.

కౌంతి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.-కుంతిదేశమున నుండునది-
రేణుక యనుగంధద్రవ్యము.

కౌంతికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ఈఁటెకాఁడు, కుంత
మను ఆయుధము గా పట్టువాఁడు.

కౌంతేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంతికొడుకు.

కౌంభకారి. సం.వి.ఇ.పుం. కుమ్మరవానికొడుకు.

కౌఁగిలి=కవుఁగిలి. వి. దే. ౧. భుజాంతరము, క్రో
డము.

సీ. ఇట రమ్ము నన్నుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు కొడుక
... భార. శల్య. ౧. ౧౯.

మ. పొలఁతుల్ గౌఁగిట గ్రుచ్చియెత్తి తలఁబ్రా
లొప్పొయించునవ్వేళ...పారి.పీఠి.౪.

ఉ. కౌఁగిటి కాన చేసి నొడికారితనంబున ని
న్నుఁ దేల్చి రా,రాఁ గొఱగానివాఁడ నయి
...ఉ. హరి. ౧. ౬౪.

౨. ఆలింగనము.

ఉ. మోమటు ద్రిప్ప నేమి యొకమ ద్దిడరాద
లతాంగి ప్రేమమై, వేమఱుఁ గౌఁగి లియ్యఁ
గదవే బిగిచన్గవ ఱొమ్ముఁ గ్రుమ్ముమా. ఇందు.
౬. ౧౩౫.

జ: కౌఁగిలింపు, కౌఁగిలింత, కౌఁగిలింపు.

కౌఁగిలించే=కవుఁగిలించే. స. క్రి. (√కౌఁగిలి.)
౧. ఆలింగనము చేయు.

గీ. ఇష్టమానస మైనయాహేమఖగము, నలుని
మానస మానందజలధియందుఁ, గర్ణశష్కులి
కలశంబుఁ గౌఁగిలించి, యాఁదశేయుము మృ
దుభాష నిట్టు లనియె. నైష. ౨. ౩.

సీ. తరళతాటంకరత్నప్రభారింఛోళి గండస్థలం

బులఁ గౌఁగిలింప. కాశీ. ౧.3. (ఇట 'ఆవరించు' అని భావము.)

కౌఁగిలింత=కవుఁగిలింత. వి.(√కౌఁగిలించే)ఆలింగనము.

చ. హృదయము లెప్పుడుం గదియుకే తఱి చావెదకౌఁగిలింతలకా. ఆము. ౨. ౬౨.

చ. ... వేమఱుఁ గౌఁగిలింత చేకా, గలయకయున్నఁ దాళఁ గలనా...చంద్రి. ౪. ౪.

కౌఁగిలింపు=కవుఁగిలింపు. వి. (√కౌఁగిలించే.) ఆలింగనము.

సీ. ... కరఁగింప నేరనికౌఁగిలింపు. చంద్రా. ౯. ౧౪౪.

కౌఁజు=కవుఁజు. వి. (సం. కపింజలః) కపింజలము, పక్షివిశేషము.

ఆ.కారుకోడి కౌఁజు కక్కెర పూరేడు...పిట్టలెల్ల గూండ్లఁ బిట్టు చెలఁగ. యయా. ౧. ౧౧3. హంస. 3. ౧౨.

కౌఁగిలు=కవుఁగిలు.

కౌకృత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. అకార్యము చేయుట. ౨. పశ్చాత్తాపపడుట. (మే. ని.)

కౌకౌ. వి. కాకధ్వని కనుకరణము.

శా. ప్రాత్యఃకాలము వాయసంబు పఠినాపత్యోక్తశాస్త్రంబులోఁ, దాతథ్యార్థము చెప్పఁ డెవ్వియనుచందం బొప్పఁ గౌ కౌ యనం, జాతుర్యం బలరార నుత్తరము విస్పష్టంబుగాఁ గోకిల,వ్రాతం బిచ్చెఁ దుహీ తుహీ యని గృహారామప్రదేశంబులకా. నైష. ౮. ౧౯.

కౌక్కుటము. సం. వి.ని. (అ.ఈ.అ.) కుక్కుటసంబంధమైనది.

కౌక్కుటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. (పురుగులు మొదలగువానిని త్రొక్కకుండుటకై) కుక్కుటమువలె క్రిందికిఁ జూచుచు నడచునట్టియతి. ౨. కపటము కలవాఁడు, వంచకుఁడు, దాంభికుఁడు.

కౌక్షము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) కుక్షిసంబంధమైనది.

కౌక్షింభర్యము. సం. వి. అ. న. కుక్షింభరిత్వము, పొట్టపోసికొనుట.

కౌక్షేయకము. సం. వి. అ. పుం-కుక్షికి దగ్గఱగా ఉంచుకొనఁబడినది-ఖడ్గము,కత్తి.

కౌచే=కవుచే.

(చేఁపమీఁదిపొలుసు, శల్కము; జంతువులచర్మముపొట్టు.)

మ. దివిజద్వేషి నుదారవారిచరమూర్తిం ద్రుంచి చాతుర్య మొప్ప వడిం జౌకపుఁదల్లకౌచు గమిదంథం బొంద మైఁ దాల్చివేదవిశుద్ధాక్షరపంక్తి ... ఆము.౪.౧౭.

సీ. క్రొవ్విననంజులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తిఁతాలను జివ్వి కౌచుగడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.

(మాంసము.)

మ. ... కౌచుదో,బ్బగుదుల్ చన్నులు హేమకుంభములె...మల్లభూ. వై. ౧౬.

శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ కనకకలశావిత్యుపమితౌ. సం. భర్తృ. వై. ౧౬.

(దుర్గంధము)

సీ. ఏరాజువివిధపుష్పారాధనమున గంగాధరునిశల మీఁదికౌచు మాసె. నరస. ౧. 3౫.

కౌచుమేపరి=మాంసము తినువాఁడు.

సీ...పలలాశి కౌచుమేపరి యనఁదగు. ఆం. భా. 3. ౬.

కౌటకికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి మాంసమును విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కౌటతక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. తనయింటనే యుండి పని చేయువడ్రంగి, స్వతంత్రుఁడైనవడ్రంగి. (వ్యతి. గ్రామతక్షుఁడు.)

కాటికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. వలతో తిరుగువాఁడు. ౨. కపటముతో వర్తించువాఁడు. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కాటిలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుటిలగతిచే మృగములఁ బట్టువాఁడు-వేఁటకాఁడు.౨-కాలుతో నిప్పులను గ్రహించువాఁడు-కమ్మరి.

కాటిల్యము. సం.వి.అ.న. ౧.వంకర.౨.కపటము.

కాటిల్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుటిలుఁడు-చాణక్యుఁడు.

కాటుంబము. సం.విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧. కుటుంబమునకు కావలయునది. (ద్రవ్యము,మొ.) ౨. కుటుంబసంబంధమైనది.

కాటుంబికుఁడు. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧.కుటుంబభరణము చేయువాఁడు. (ఇంటిపెద్ద, యజమానుఁడు.) ౨. కుటుంబములోనివాఁడు.

కాటుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)౧.సొంతయింటవసించునది; స్వతంత్రమైనది,స్వేచ్ఛ గలది. ౨.ఇంటఁ జెరిఁగినది, పెంపుడైనది.౩.కపటముతో కూడినది. ౪. బోనులో నున్నది.

కాడీలు=కవుడీలు. వి. బహు. నమస్కారము.

వ. ...భక్తులోచనమండలిభవఘ్నస్వామికిఁ గాడీలు గోమంతపర్వతమందలికౌరికి మొడ్పుఁగేలు...ప్రబంధ. ౨౨౦.

కాడు=కవుడు.

(కపటము)

ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

కాడువు=కవుడువు. వి. మాదిరి, తైవడి.

సీ. తైవడి తైవలి కయివడి కాడువు మాదిరి పోలిక మాడ్కి పురుడు, పోలిక యనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు...ఆం.భా. ౨. ౩౦౨.

కాణపదంతుఁడు. సం.వి. అ.పుం. శాంతనవుఁడు, భీష్ముఁడు. (త్రి.ని.)

కౌణపుఁడు. సం.వి.అ. పుఁ-శవములను తినువాఁడు-రాక్షసుఁడు, రక్కసి.౨-కోణమును పాలించువాఁడు-నైరృతుఁడు,మూలఱేఁడు.

కౌణ్యము. సం.వి.అ.న. చేతులు ఈచవోవుట.

కౌతుకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అనుభవింపని ద్రవ్యమును గూర్చినయాశ, తహతహ. ౨. పెండ్లియందు చేతఁ గట్టుకొనెడితోరము. ౩. ఉత్సవము, పండుగ. ౪. సంతోషము. ౫. వేడుక,వినోదము. ౬. వరుసగా వచ్చిన మేలు, కల్యాణపరంపర. ౭. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కౌతుకాగారము. సం.వి.అ.న. క్రీడాగృహము.

కౌతుకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కౌతుకము గలవాఁడు.

కౌతుకితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కౌతుకము గలవాఁడు, తమి గలవాఁడు.

కౌతూహలము. సం=కుతూహలము.

కౌదాలీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.(జాలరివానికి చాకలదానియందు పుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కౌద్దాలికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గుద్దలితోత్రవ్వుకొని జీవించువాఁడు.

ఉ. ...సత్కృపుల్, హాలికులైన నేమి గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకౌద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై. భాగ.పీఠి.

కౌద్రవికము. సం. వి. అ. న. సౌవర్చలవణము.

కౌద్రవీణము. సం.వి.అ.న. అల్లు పండుభూమి.

కౌను[1]=కవును[1]. (చూ.) వి. ౧. నడుము,మధ్యము.

ఉ. ...ఇందుబింబముక్రొగి మ్మననీదు మోము గిరిశ్రీపులు మూఁపులు కౌను గానరాదమ్మకచెల్ల వానివికచాంబకముల్ శతపత్రజైత్రముల్. మనుచ. ౩. ౬.

సీ. అన్నవకాఁదీఁగయందంబు మది నిల్పి జఘున చక్రంబుపైఁ జలుపు దృష్టి. భార. ఆది. ౩. ౩౮.

చ. అను వగుకౌనుఁదీఁగె లసియాడఁ బయోధర ముల్వణంకఁగా. భీమ. ౫. ౧౦౩.

౫. లస్తకము, ధనుర్మధ్యము, వింటినడుము.

చ. పిడికిఁడుకౌనుఁ గొప్పఁ గని ప్రేమఁ ద్రివక్ర సమాంగిఁ జేసి తేఁ, బిడికిఁడుకౌనుఁ గొప్పఁ బయిపెచ్చుగుణంబును గంటి నందునే, ర్పడఁగ నిజత్రివక్రతయుఁ బాపఁగ మ్రొక్కెడునానుమాలిపై, జడిగొన నమ్ము లీను హరికార్ముకధనుర్లత గామఁ గావుతన్. ఆము. ౧. ౮.

కౌను²=కవును².

కౌపము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ) కూపసంబంధమైనది. (జలము, మొ.)

కౌపీనము. సం. వి.అ.న. ౧. అకార్యము, పాపము. ౨. గుహ్యాంగము. ౩. గోఁచి.

కౌబేరము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) కుబేరసంబంధమైనది. (దిక్కు, మొ.) వి. అ. న. ౧. చెంగల్వకోష్టు. ౨. ఒకదినుసుపిండివంట.

కౌబేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుబేరుఁ డున్నదిక్కు, ఉత్తరదిక్కు.

కౌబ్జము. సం.విణ. (అ. ఈ.అ.) కుబ్జునకు సంబంధించినది.

కౌంభకార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుమ్మరవానికూఁతురు.

కౌమారకము. సం.వి.అ.న.వయోవస్థాభేదము, కౌమారము.

కౌమారము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. కుమారునకు సంబంధించినది. ౨. కుమారస్వామికి సంబంధించినది. వి.అ.న. ౧. అయిదేండ్లవఱకు నుండు వయస్సు. (మూఁడవసంవత్సరము మొదలు ఎనిమిదవసంవత్సరమువఱకు నుండు వయస్సు అని కొందఱు. పదునాఱు సంవత్సరములవఱకునుండు వయస్సు అని కొందఱు. ముప్పది సంవత్సరములవఱకు నుండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కౌమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బ్రహ్మచర్యమున నుండువానిని పెండ్లియాడిన స్త్రీ. ౨. సప్తమాతృకలలో ఒకతె.

కౌమారికేయుఁడు. సం. వి. అ.పుం. కానీనుఁడు, పెండ్లికానిదానికి పుట్టినకొడుకు.

కౌమారుఁడు. సం.వి. అ.పుం. అవివాహితకన్యను పెండ్లియాడినపురుషుఁడు.

కౌముదము. సం.వి.అ.పుం. కార్తికమాసము.

కౌముది. సం.వి. ఈ.స్త్రీ. ౧-కుముదములను ప్రకాశింపఁజేయునది-వెన్నెల.-భూజనులను సంతోషపెట్టునది-౨. కార్తికపూర్ణిమ. ౩. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ. ౪. ఉత్సవము, పండుగ. ౫. కార్తికోత్సవము. (త్రి. ని) ౬. దీపోత్సవతిథి.

కౌముదీవృక్షము. సం.వి.అ.పుం. దీపపుసెమ్మె, దీపస్తంభము.
(ఇట్లే: కౌముదీద్రుమము, మొ.)

కౌమోదకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. విష్ణుని గద.

కౌరవము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) కురువులకు సంబంధించినది.

కౌరవుఁడు. సం.వి. అ. పుం. కురువంశపువాఁడు.

కౌరవ్యుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. కురువంశపువాఁడు. ౨. కురుదేశపురాజు.

కౌరు=కవురు.

కౌర్ప్యము. సం.వి.అ.పుం. వృశ్చికలగ్నము.

కౌలటినేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. భిక్షుకియు పతివ్రతయు వనదానికొడుకు.

కౌలటేయుఁడు. సం. ౧=కౌలటినేయుఁడు. ౨=కౌలటేరుఁడు.

కౌలటేరుఁడు. సం. వి. అ.పుం. కులటాపుత్రుఁడు, అంకుటాలికొడుకు.

కౌలము. సం.విణ. (అ. ఈ. అ.) కులమునకు సంబంధించినది. (ఆస్తి, మొ.) వి. అ. న. శాక్తేయమతము; శాక్తేయమతగ్రంథము.

కౌలవ. సం.వి.అ.పుం. (జ్యోతి.) బవాదికరణములలో ఒకటి. (చూ. కరణము.)

కౌలాలకము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ) కుమ్మరిచే చేయఁబడినది. (మూఁకుడు, మొ.)

కౌలికము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.)

కౌలికుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కౌలుఁడు, పాషండుఁడు.

కౌలీనము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కులక్రమాగతము, వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.) వి. అ. న. ౧. నింద,అపవాదము. ౨. కుకార్యము, నిందింపఁదగినపని. ౩.పశుపక్షిసర్పములపోట్లాట. ౪. యుద్ధము,జగడము. ౫.కులీనత్వము,గొప్పవంశమునందలిపుట్టుక. ౬. గుహ్యావయవము.

కౌలు=కవులు. వి. (హిం. ఖౌల్. క.కవులు,కౌలు. త.కవుల్.)౧.రాజాదులు ప్రజలు మున్నగువారికిచ్చునొడంబడిక, అభయపత్త్రము.

సీ...కౌలన నభయపత్త్రాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

గీ. సాహెబునుబావు నీవనుజంకు వొడమి, కౌలు గావలె ననుటయే కంటకంబె. రంగా. ౨. ౧౭౧, ౧౪౫.

క. మేలైనసరకు లాతని,కౌలున దిగుమాట నిజము కలవాఁ డగుటకా. శుక. ౧. ౯౩.

కౌలుఁడు. సం. వి అ. పుం. ౧. శాక్తేయమతావలంబి. ౨. శాక్తేయమతాచారము నెఱిఁగినవాఁడు. ౩. సత్కులమున పుట్టినవాఁడు. (వాచ.)

కౌలేయకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచికులమున పుట్టినది. (మే.ని) వి. అ. పుం. కుక్క.

కౌళ(ళు)త్థము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) ౧. ఉలవలకు సంబంధించినది. ౨.ఉలవలతో చేయఁబడినది. (భక్ష్యాది.)

కౌళ(ళు)త్థీనము. సం. వి. అ. న. ఉలవలు పండు భూమి.

కౌశలము. సం. వి. అ.న. ౧. క్షేమము, సుఖస్థితి. ౨. నేర్పరితనము.

కౌశలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧. కుశలప్రశ్నము,క్షేమాదుల నడుగుట. ౨. కానుక.

కౌశల్యము. సం=కౌశలము.

కౌశాంబి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ-కుశాంబుఁ డనువానిచే నిర్మింపఁబడినది-ఒకపట్టనము.

కౌశిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. పానపాత్రము. (వాచ)

కౌశికఫలము. సం. వి. అ. పుం-కోశమం దున్న ఫలము కలది-నారికేళము, కొబ్బరచెట్టు.

కౌశికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒఱయందుంపఁబడినది. ౨. గుడ్లగూబకు సంబంధించినది. ౩. కుశికవంశమున పుట్టినది. వి. అ. పుం. ౧. గుడ్లగూబ. ౨. గుగ్గిలపుఁజెట్టు. ౩. ముంగిస. ౪. మజ్జ, నెనడు. ౫. శృంగారరసము. (త్రి.ని)

కౌశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒకనది. ౨. దుర్గ.

కౌశికుఁడు. సం. వి.అ.పుం. ౧. విశ్వామిత్త్రుఁడు.౨. పాములవాఁడు. ౩. ఇంద్రుఁడు.౪. కోశాధ్యక్షుఁడు. ౫.నిఘంటువు తెలిసినవాఁడు.(హేమ.ని.)

కౌశేయము. సం. వి. అ. న. ౧-పట్టుకాయనుండి బయలుదేఱినది-పట్టు. ౨. పట్టుబట్ట. (రూ. కౌశేయము.)

కౌసలేయుఁడు. సం. వి.అ.పుం-కౌసల్యకొడుకు-రాముఁడు. (కల్ప)

కౌసల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోసలదేశపురాజుకూఁతురు, దశరథుని జ్యేష్ఠపత్ని, రామునితల్లి.

కౌసల్యాయని. సం. వి. ఇ. పుం. రాముఁడు, కౌసల్యకొడుకు.

కౌసీదము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుసీదసంబంధమైనది.

కౌసీద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదభావము, వడ్డిజీవనము. ౨. ఆలస్యము. ౩. తంద్ర, కునికిపాటు.

కౌసుంభము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. కుంకుమపూవుతో చేయఁబడినది. ౨. కుంకుమపూరంగు వేయఁబడినది.వి.అ.పుం.అరణ్యకుసుంభము?(రా.ని)

కౌసుమము. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) కుసుమసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. మకరందము, పూఁదేనె.౨. పుష్పపరాగము, పుప్పొడి. ౩. పుష్పాంజనము,ఒకవిధమైనకాటుక.

కౌసృతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం -కుమార్గమునపోవువాఁడు-తపరికాఁడు,వంచకుఁడు,మోసకాఁడు.

కౌస్తుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుస్తుభమందు(=సముద్రమునందు) పుట్టినది- విష్ణువక్షస్థలమునందలిమణి. ౨. ఒకజాతినూనె. ౩.(తంత్ర.) వ్రేళ్లతో పట్టునొకవిధమగుముద్ర.

క్ర

క్రంగు=కంగు౨. వి. (త. కఱంగు=మ్రోఁగు) గంటమొదలగువానిధ్వనికనుకరణము.

ఉ. అంగదఁ దత్స్వయంవరమహామహావైభవకేళి హేలాతిరేక, క్రంగన గంటపైఁ గొడుపు వ్రాలుట యెన్నఁడొ నాఁటనుండియున్. నైష. ౩. ౨౫.

ద్వి. క్రంగున వజ్రంబు గదిసినకొండ, భంగి శబ్దము పుట్టఁ బ్రభు విట్టు లనియె. ప్రభు. ౪. ౧౨౫ పా. ౨౦ పం.

చ... క్రం,గనఁ దనుదాన మ్రోయుజయఘంటిక ...పి.క్ర. ౫. ౧౨౫.

క్రంచేఱు=క్రచ్చేఱు. క్రి. విణ. దు. (క్రంచు+అఱు)

(శీఘ్రముగా)

క... ఉపేశాస్త్రమునం, గ్రంచఱ నంతకుపురికేఁ, గెంచితిఁ బాలోముకాలకేయానురులన్. భార. అర. ౪. ౭౬.

(ఎడతెగకుండ)

సీ. క్రంచఱ నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గారించి తీరంబు సేరఁ బెట్టు. భార. ఆది. ౫. ౧౬౬.

క్రంత¹. వి. పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూఁతునకుఁ దీసికొనుపోవు ప్రధానద్రవ్యము.(కంత-వా.)

వ... అభిమన్యునకు శృంగారంబు సేయించి... మణిగణంబులు నంబరనికరంబులుఁ బుష్పపుంజంబులు ఫలప్రచయంబులు లోనుగాఁ గల యోగ్యవస్తువుల విస్తరిల్లిన క్రంత నడప... భార. విరా. ౫. ౩౯౯.

గీ. దగ్గఱె ముహూర్తవేళ యోదశరథేంద్ర,యేల యాలస్య మని నూను లెచ్చరింప, మహిత మణిహేమవస్తుసామగ్రి మెఱయఁ, గ్రంత నడిపించి తాము నగదలి రపుడు. రామా. ౪. ౧౧౪.

ద్వి. క్రంతలు గొని పుణ్యకాంతలు నడువ. రం. రా. బాల. ౭౫ పా. ౨౧ పం. నైష. ౬.౬౯.

క్రంత²=కంత. వి. (సం. గర్తః) ౧. సందుత్రోవ; త్రోవ; రథ్య, రాజవీథి.

సీ. రచ్చలు క్రంతలు రాజమార్గంబులు విపణి దేశంబులు విశదములుగఁ, జేసిరి... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౧౭.

చ. చోరనిబిలంబులన్ వెడలఁ జూడని క్రంతలుఁ గాలు రావడం, దిరుగనిత్రోవలున్ ...జ

రుంగనిచీరలుం గలవె చేరినయీసురకోటిక
చ్యుతా. ఉ. హరి. ౧. ౧౩౧.

ఉ. అంతట లంకలోనం దగ నక్కడ నక్కడ వా
డవాడలం, గ్రంతలం గ్రంతల న్నిలిచి క్రచ్చ
అ మూంకలు గట్టి...భా. రా.యు. ౧౪౬౧.

వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయు
దురే మీయట్టి బలుబంట్లకు సందిక్రంతలజ
గడంబులు వల దని తోడ్కొని చని...ద్వా.
౨. ౩౦. (సందిక్రంతలజగడములు:-అల్పకల
హములు అని భావము.)

మ. ప్రజ లెల్లం బురిం గ్రంతక్రంతల మహాపా
పంబుగాం బల్కెడుక్. హర. ౨. ౭౯.

సీ...క్రంతలం బన్నీరు గలయం జల్లి. నీలా. ౩.
౪౮.

౨. రంధ్రము, చిల్లి.

మ. ఇనజుం డేకశరాసుం డయ్యుం బదివే లేసెక్
శితాస్త్రంబు లం,దున మే నంతయుం గ్రంత
లైన దశవక్త్రుం డంత మూర్ఛిల్లి...ఉ. రా. ౩.
౩౫౩.

ఉ...నృపాలదేహముక్, గ్రంతలు చేసి చొచ్చె
విశిఖంబులు...జై. భా. ౨.౬౮.

చ...కనుం గ్రంతల ముంతలం బోసినట్లు బో,రనం
గడు బాష్పపూరములు గ్రమ్మంగ నేడ్చుచు
...పాండు. ౩.౯౧.

౩. రచ్చ, సభ.

ద్వి. తనజాడ తెలిసి క్రంతకుం దీసి లేని,మనము
న బెదరక మానంబు విడిచి,కట్టుం గొట్టును బ
డి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౪౩ పం.

క్రందకుండు. సం. విణ. (అ.ది.కా.అ) ౧. ఏడ్చు
వాండు. ౨. ఏడ్పించువాండు.

క్రందత్. సం. శత్రం. ౧ స్పర్ధచే యోధులు యుద్ధ
మునకుం బిలుచుకొనుచున్న. ౨. ఏడ్చుచున్న.

క్రందనము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లి. (వాచ.) వ.
౧. రోదనము, ఏడ్పు. ౨. ధ్వని. (వై. ని.) ౩. స్ప
ర్ధచేత యోధులు యుద్ధమునకు పిలుచుకొనుట
(అమరసుధ.)

క్రందనీయము. సం.=క్రందితవ్యము.

క్రందయత్. సం. శత్రం. ఏడ్పించుచున్న.

క్రందయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఏడ్పించు
వాండు.

క్రందిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ.ఋ) ఏడ్చువాండు.

క్రందితము. సం. వి. అ. న.=క్రందనము.

క్రందితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) స్పర్ధచే
యోధులు యుద్ధమునకుం బిలువం దగినది.

క్రందిల్లు(లు). అ. క్రి. (√క్రందు) ౧. మ్రోంగు

క. అందముగ వీరకాహళ, దుందుభినిస్సాణశంఖ
తూర్యంబు లొగిక్, గ్రందిల్లె ... వీర. ౪.
౧౬౧.

౨. కేకలు వేయు.

క. స్కందగణేశులు దోడై, క్రందిలి యిరుదెసలం
దఱుమ గణనాథబలం, బందంబు చెలంగి యా
ర్పుల, సందడి మి న్నంది కృష్ణసైన్యముం దాం
కెక్. పద్మ. ౧౦. ౧౬౩.

క్రందు. అ. క్రి. (సం. క్రంద్) ౧. మ్రోంగు (చూ.
క్రందిల్లు) ౨. విలపించు.

గీ ... కృతఘ్ను నుగ్రకంటకసముదయముమీం
దం, గ్రంద నదిమియు మఱియు దుఃఖములం
బెట్టు, తెఱంగు లెన్ని యన్నింటను బఱుకు
రధిప. భార. అను. ౪. ౨౬౩.

వి. ౧. క్రందనము, మొఱ్ఱ.

సీ...క్రందనంగాం దగుం గ్రందనంబు. ఆం.భా.
౨. ౨౨౩.

౨. అతిదారుణమైనధ్వని.

సీ. సిరిం బాసియును నొక్కచింతయు లేక వీచుల

క్రందడంగిన జలధివోలె. భార. శాం. ౪. ౪౧౨.

సీ...అతిదారుణధ్వని ఝం ఝన ఝం ఝన ఝంపి య
నఁగఁ గ్రందన ఘిలఘిల్లు...ఆం.భా.౧.౧౨౧.
భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౩. సందడి, సమ్మర్దము.

సీ. ఉత్సవసందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుఁ బెద్ద
ప్రొద్దయ్యెఁ గొడుకు లేల, మసలిరో కౌర
వుల్ విసువక వైరంబు గావించుపాపస్వభా
వు లెఱిఁగి, క్రందునఁ జంపిరొ...భార.ఆది.
౭.౨౦౭.

ఉ. కామవిలోభకస్పృహల గర్వపరంపర క్రందు
వాసి హృత్తామరసస్థితుం డగుసదాశివుఁ గాం
చి...హరి. పూ. ౧. ౧౦.

౪. ఉపద్రవము.

గీ. బహువిధంబులఁ బగతుర బరవసమున, నిత్తె
ఱంగునఁ గలుగుక్రందెల్ల నోర్చి,నిల్చి గెల్చి
న సత్కీర్తి నెగడుఁ గాక. భార. విరా. ౪.
౬౨.

గీ. ఏల ప్రేపల్లెపెద్దవారిట్లు వెట్టి,గొనిరి కృష్ణుఁ
బోనిచ్చినఁ గ్రూరులైన, రక్కసులు లోను
గాఁ జేయుక్రందు లెల్ల, నుడుపఁ దమకు ది
క్కైనవాఁ డొరుఁడు గలఁడె. హరి. పూ. ౮.
౧౮౧.

ద్వి.కలహంబు గానోపుఁ గ్రందు గానోపుఁ, బ్రళ
యంబు గానోపుఁ బ్రజలకు నింక. పండితా.
మహిమ. ౨౫౯ పా.

౫. అతిశయము.

చ. ... చూడ్కులాకులపడి చూపుపండువులు
గోరఁగఁ గోర్కులక్రందు చేష్టితంబులఁ ద
డఁబెట్ట భావములపూఁపు బయల్పడ వారి నిద్ద
ఱన్, బలసి మరుండు తుల్యరసపాకము తీపులు
గ్రోల్చి విన్కలిన్. హరి. ఉ. ౩. ౮.

క. ... ప్రస్పందితపాతకరవముల, క్రందునఁ ధ
ర్మజుఁడు మేలుకనియె నరేంద్రా. భార. ద్రో.
౩. ౬.

క్రందుగన్=౧. అధికముగా.

వ. ... ఆందంద క్రందుగా మందుచేదివియలు
చెందొవలును గా...మనుచ. ౫. ౭౧.

౨. ఒక్కుమ్మడిగా.

సీ. విందానువిందులు గ్రందుగ నెసఁ గుంతిభోజుని
నాతనిపుత్త్రుఁ దాఁకిరి...భార. భీష్మ. ౧.
౨౬౬.

క్రందగు=గుంపగు.

మ...శుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడన్
లేచు...అము. ౧. ౫౭.

క్రందు సేయు=ఖేదము పుట్టించు.

ఆ. సూతపుత్త్రయితఁడు నాతలఁ బెద్దమా, పెత్తి
నమ్మియున్నయిట్టిచోటఁ, గ్రందు సేయ నా
కుఁ గాదని సైరించి,యున్న బ్రతికి తింక నూ
రకుఁడు. భార. ఉద్యో. ౪.౨౫౧.

శ్లో. సముద్యతోయం భారో మే సుమహాన్ సా
గరోపమః, మిథో భేదో న మే కార్య స్తేన
జీవసి సూతజ. సం. భార. ఉద్యో.౧౬౮.౩౧.

క్రందొనరించు=విరోధించు.

ఉ... వారి త్రివ్వలం,గ్రందొనరించి... దశకు.
౫. ౪౫.

జ: క్రందిల్లు, క్రందుకయ్యము, క్రందుకోలు,
క్రందుపఱుచు, క్రందుపాటు, క్రందువడు.

క్రందుకయ్యము.వి. (√క్రందు) సంకులయుద్ధము, దొమ్మిజగడము.

చ. అనవుడుఁ గ్రందుకయ్యమున నప్పటికిన్
మనవారు లాఁతివారని మది నేర్పరింప వస
మమ్మ...నిర్వ. ౫. ౧౨౪.

వ... ఉభయబలంబులు నురవడించి కలయన్
బెరసినం గ్రందుకయ్యం బయ్యె ... భార.
కర్ణ. ౧. ౧౮౬.

క. వడిఁ గదియ రెండు మొనలకుఁ, గడు నచ్చో ను
వయ నక్రందుకయ్యం బయ్యెన్. భా. రా. యు. ౬౫౧.

క్రందుకొను. అ. క్రి. (క్రందు+కొను) ౧. అతిశయించు; బహుళమగు, తఱచగు.

చ. కని వినయంబు గ్రందుకొనఁగాఁ బ్రణమిల్లి ...జై. భా. ౭. ౭౮.

సీ. భీషణోత్తమహాయహేషావిఘోషంబు గరిబృంహితస్ఫూర్తిఁ గ్రందుకొలుప. భాగ. ౬. ౩౬౯.

వ. సమయసముత్థానంబునం గ్రందుకొను రాజనందనులయందియల మొరపంబులతోడ గడ బెరసి. నైష. ౬. ౭౯.

గీ. సంతతకిరంసపరమహంస ప్రరోహ, కారణమహావికస్వరకమలచక్ర, పూర్ణసదమలసరసు లే పురమునందుఁ, గ్రందుకొనుచుండు నాచిదానందనగరి. ప్రబోధ. ౧. ౩౯.

౨. నిండు.

ఉ. ... ఎల్లచోటులుఁ, గిక్కిఱియంగఁ గ్రందుకొని కీశబలంబులు ... భా. రా. కిష్కి. ౫౧౩.

సీ. చూడ్కికి వ్రేఁకమై సురవిమానములచే గగనమార్గం బెల్లఁ గ్రందుకొనియె. పారి. ౫. ౬౭.

౩. మూఁగు, గుమిగూడు.

చ. పొడగన వేళ యబ్బె నని పొంగి కళింగకళాంగముఖ్యులు, య్యెడ నెడ యీక క్రందుకొని యొల్లెడల న్విడలంగ...వసు. ౧. ౧౪౭.

వ. ద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యిచ్చుముమున ల్లగుసర్ధరులచేతులకుం గ్రందుకొని చేసాఁచిన ... ఆము. ౪. ౫౩.

క్రందువఱుచు. స. క్రి. (√ క్రందువడు) కప్పు.

సీ. తులసీదళాళమంజులదామకంబులు గౌస్తుభపదకంబుఁ గ్రందువఱుప. కాశి. ౫. ౧౧౨.

క్రందుపాటు. వి. (√ క్రందుపడు) సమ్మర్దము, క్రందు.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ గ్రందుపాటింత యైన, భీష్ముకడఁక నీసైన్యంబు భీమబలిమిఁ, జేసి యానీనయము నష్టసిక్కువడక, పోర నే మని చెప్పుదుఁ గౌరవేంద్ర. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౩.

క్రందువ(ప)డు. అ. క్రి. (క్రందు+పడు) ౧. సంకులము గాఁ బడు, గుంపు గాఁ బడు.

సీ. ధరణీతలంబు పాతాళంబునకుఁ గ్రుంగ నడువ నింగికి నెత్త నశక్తుఁ డే చాలు, గ్రహతారకాఘుంబు మోఁ గ్రందువడ రాల్ప నవి పొందువడ నిల్ప నశక్తుఁ డే చాలు. భా. రా. అర. ౧. ౨౪౮.

౨. మూఁగు, గుంపగు.

క. ఇలఁ గోలఁ దట్టుమనెన్ సంబళి సంబళి యనుచుఁ గ్రందుపడుజనములకున్, దొలఁగుమ నా దుఁగుచు నా భూతలపతికడ కరుగుదెంచి తానిట్లని యెన్. మార్క. ౧. ౨౨౫.

క్రంద్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. యుద్ధమునకుఁ బిలువఁబడు మన్నది. ౨. ఏడ్పింపఁబడుచున్నది.

క్రంద్యము. సం.= క్రందితవ్యము.

క్రంప= కంప.

చ. కడఁక యెలర్పు కొడ్లకును గ్రంపలు వైచియు ...హరి. పూ. ౬. ౨౫. భార. అను. ౩. ౨౩౫.

క్రకచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలి. (త్రి. ని.)

క్రకచచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం.- ఱంపమువంటి ఆకులు గలది- మొగలి.

క్రకణము. సం. వి. అ. పుం. కక్కెరపక్షి. (కల్ప)

క్రకచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకవృక్షము, టేకు. (రా.ని.) ౨. మొగలి. (వాచ)

క్రకచపాత్తు. సం. వి. ద్. పుం.- ఱంపమువంటిపా

దములు గలది-ఊసరవెల్లి; తొండ.

క్రకచము. సం. వి. అ. పుం. న. ఱంపము. పుం. వెణుతురుకే.

క్రకరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) దీనము. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨. ఱంపము. ౩. వెణుతురుకే.

క్రక్కస=కక్కసము. విశే.

(కఠినము)

ఉ ... తామరచూలిదేవి యా,క్రక్కసజవ్వనిం
గరము గారవ మొప్పగఁ జూచి యిట్లనున్.
నైష. ౫. ౧౧౬.

జ: క్రక్కసపడు.

క్రక్కసపడు=కక్కసపడు. అ. క్రి. (క్రక్కస + పడు.)

(కఠినమగు)

క. తక్కినయాదనుజాంతకు,లక్కడఁ బడియున్న
శవము లటు ద్రొక్కుచుఁ బో, నిక్కుచుఁ జని
గంధర్వులు, గ్రక్కసపడి కొట్టి రమితగదలం
దలలన్. వేం. మా. ౩. ౧౧.

క్రక్కించు. స. క్రి. (√ క్రక్కు) క్రక్కఁజేయు.

(కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు)

ఉ...బాధించి మనుష్యమాంసములు దించును
గ్రొవ్వితి వాని నెల్లఁ గ్ర,క్కించెద... భార.
ఆది. ౬. ౨౯౪.

ద్వి. ఈప్రొద్దు వానిఁ గుయ్యెడ సిగఁబట్టి, వీపుతీఁ
టంతయు విడిపించి యెదుట,దక్కించి పోయి
నధన మెల్ల మగుడఁ,గ్రక్కింపకున్న నే కల
హకంఠకనె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౭౦ పం.

మ...భవద్గర్వంబు గ్రక్కింతు...ఉ. హరి. ౪.
౨౬౫. (పోఁగొట్టు అని భావము)

క్రక్కు=కక్కు[1]. స. క్రి. కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

క. నలుఁ దొల్లి యాక్రమించిన, కలి కర్కోటక
విషంబు గ్రక్కుచు నోడలన్, వెలువడి నలు
నకు విహితాం, జలియై తన్నెఱుఁగఁ జెప్పెఁ
జంచలుఁ డగుచున్. భార. అర. ౨. ౧౭౭.

గీ. కఱకుమిడిగ్రుడ్లు నిప్పులు గ్రక్కుదృష్టి. భాగ.
౧౦ ఉ. ౯౩౯.

మ. గద లన్యోన్యసమాహతిన్ మిడుఁగుఱుల్ గ్ర
క్కంగ సారించుచున్. భార. ద్రో. ౧.౧౭౫.

వి. వ్యాధివిశేషము, ప్రచ్ఛర్దిక.

గీ...క్రక్కనఁ జరిది యంచనఁగఁ దనరు, చుం
డుఁ బ్రచ్ఛర్దిక...ఆం. భా. ౨.౧౨౭.

జ: క్రక్కించు, క్రక్కుపడు.

క్రక్కుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ క్రక్కు) స్ఖలితమగు, తొట్రుపడు.

సీ. ఆక్రోశపరిదేవనాక్షరవ్రాతంబు కంఠగద్గదిక చేఁ
గ్రక్కువడఁగ. హర. ౩. ౯౨.

క్రక్కెర=కక్కెర. (శ. ర)

క్రచ్చఱ=క్రంచెఱ. క్రి. విశే. ద్రు. (క్రచ్చు + అఱన్-ఇది ఉభయవసులలోనిది. చూ. కావ్యా. ౭. ౬౯) ౧. అమోఘముగా, నిష్ఫలము గాకుండ.

ఉ. ఇచ్చెద శక్తి నీకు విను మేర్పడ నాజి మదీయ
శత్రులం, గ్రచ్చఱఁ జంపి చంపి యది గ్రమ్మఱి
చేతికి వచ్చుచుండు...భార. అర. ౭.౩౬౯.

౨. స్పష్టముగా.

చ. అహిపతికంకణుండు తనయుల్లముఁ దు గా మదిఁ
గోరి నిష్ఠతోఁ,దుహినధరాధరేంద్రుఁడు చతు
ర్దశదివ్యమహాబ్దముల్ సుము,స్సహముగఁ జేసె
నర్యుడఁ బ్రచండతపం బచటన్ శివుం డను,
గ్రహమున నుద్భవించె నని క్రచ్చఱఁ బల్కెఁ
బురాణసంహితల్. భీమ. ౩. ౧౬౦.

౩. ఎల్లప్పుడు, సతతము.

చ. ఎఱిఁగితి నేను నిన్ను విబుధేంద్రుఁడ నీవు జ
గత్త్రయంబు గ్ర,చ్చఱ భవదీయరక్షణమునం
ద వెలుంగుచునుండు...భార. అర. ౭.౩౬౬.

౪. శీఘ్రముగా.

చ. తతియగునంతకున్ రిపునదగ్రత సైఁచుట నీతి నీవు నా, కఱపినయట్ల చేయుము తగం జనియాతనిఁ గాంచి వన్న నే, తెఱఁగున నైనఁ బొందఁగ మదిం దలపోఁతయ కర్గె జేని క్రచ్చఱముని వర్గవాహనుఁడవై చనుదెమ్మను మంతఁ దీఱెడున్. భార. ఉద్యో. ౧.౧౭౬.

చ... క్రచ్చఱఁ దనక్రేవ నున్నఘనచాపముఁ దాల్చి... భా. రా. యు. ౧౪౪౧. అం.భా. ౩. ౭౧.

౫. అనాలోచితముగా.

చ. చెఱఁ తతనఁబుఁ సం దగవు చిత్తమునం దలపోయలేక ముం, డఱ నటు వోవనిచ్చితిఁ బితామహుఁడున్ జనకుండు నింకఁ గ్రచ్చఱ నిలఁబంచి చక్కసగ మక్కడ నెవ్వరి కేని మద్బలం, బెఱుఁగక యీఁదలంచినను నే నది యేటికి సమ్మతించెదన్. భార.ఉద్యో. ౩. ౩౬౧.

౬. ఇది సందర్భమును బట్టి సవిలాసముగా మున్నగు నర్థముల నిచ్చును.

ఉ. క్రచ్చఱ వేఁట వచ్చి యిట కణ్వమహామునిఁ జూచి పోవఁగా, వచ్చితిమి ... భార. ఆది. ౪. ౨౭.

క్రచ్చు. వి. ౧. ధాన్యాదులం దలిపనికిమాలినపదార్థము. (పొల్లు, మొ.)

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జుఁ, గొలుచులమ్ముచోఁ గ్రచ్చులు గలిపి...పూర్వభవమున లాభంబుఁ బొందినారు. భార.అను.౫.౧౦౪.

౨. చేనివత్రాడు లోనగువానియందుపయుక్తము కానితృణాదులయంశము. (శ. ర)

౩. కోపము.

క. వచ్చుటయుఁ గాక నోరికి, వచ్చినయట్లేపు రేఁగి పదరుచుఁ జూడ్కిన్, గ్రచ్చెగయఁ బోవుచున్నాఁ, డచ్చెరు విది తెలియఁ జెప్పుమా నాకనుడున్. వేం. పంచ. ౧. ౬౦౨.

౪(=కచ్చు[4].) కాంక్ష, కోరిక.

గీ. పెట్టవాఁట్టరా వేనిదిట్టఁదేల్పు, క్రచ్చు లొడఁగూర్చి మము నిచ్చగాచుఁ గాత. అచ్చ. రా. బాల. ౮.

సీ. కటివేల్పు చూడ్కి జక్కర లుబ్బి పొంఱక బలుగ్రచ్చుఁ బైరులు పండఁ గలవె. నీలా.౧.౧౦౩.

స. క్రి. చుట్టుకొను.

వ... మచ్చరం బచ్చం బెచ్చు పెరుఁగం బెచ్చరం బొచ్చి క్రచ్చి...పులుఁగు కలగుండువఱచి చఱచినం గనలి దనుజుండు ... రామా. ౫. ౧౯౯.

జ: క్రచ్చఱ, క్రచ్చుకొను.

క్రచ్చుకొను. స క్రి. (√ క్రచ్చు) ౧. చుట్టుకొను; ఆక్రమించు, ఆవరించు.

క. వచ్చి వసురాజశేఖరుఁ, డిచ్చినముద్రిక లతాంగి యెదుట నిడి చెలుల్, గ్రచ్చుకొని యడుగ నిట్లను, వచ్చేడియ దనయుదంత మాద్యంతమునన్. వసు. ౪. ౫౭.

ఉ. వచ్చు సువర్ణగౌరి జనవశ్యసుమూర్తి విలోచనంబులన్, గ్రచ్చుక పట్టి యచ్చటిధరాపతిసూనునికాయ మయ్యెడ, న్మెచ్చి నుతించె...చంద్రి. ౫. ౩౬, ౪. ౧౦౭.

౨. కదియు, చేరు.

వ... పెచ్చు పెరుఁగు నచ్చపుఁ బచ్చలచాయలు మెచ్చులు సేయఁ బచ్చికల మచ్చికల విచ్చలవిడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ నుంకించు నంకంపు రాజింక జంకించి...వసు. ౨. ౧౧.

క్రతుద్రుహుఁడు. సం. వి. హ. పుం-క్రతువులను పాడుచేయువాఁడు-రాక్షసుఁడు.

క్రతుధ్రుక్కు. సం=క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్రుట్టు. సం=క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్వంసి. సం. వి. న. పుం-దక్షయజ్ఞమును ధ్వంసము చేసినవాఁడు-శివుఁడు, జన్నపుగొంగ.

క్రతుపతి. సం. వి. ఇ. పుం. యజ్ఞకర్త, యజమానుఁడు.

క్రతుభు(క్కు)జుఁడు. సం. వి. జ. పుం. దేవత, జన్నపుఁదిండి.

క్రతురాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజసూయము. ౨. అశ్వమేధము.

క్రతురాట్టు(టు). సం. వి. జ. పుం=క్రతురాజము.

క్రతువిక్రయి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్) ధనమును దీసికొని క్రతుఫలమును ఇతరులకు ధారపోయువాఁడు.

క్రతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. యజ్ఞము. ౨. విష్ణువు. ౩. ఒకానొక ప్రజాపతి.

క్రథత్. సం. శత్ర. హింసించుచున్న.

క్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. హింస. ౨. ఛేదనము, నఱకుట.

క్రథనీయము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రథిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.)=క్రాథకుఁడు.

క్రథితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁ దగినది.

క్రథ్యమానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁబడుచున్నవాఁడు.

క్రథ్యము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రన్న=క్రన్నన. క్రి. విశ. ద్రు. ౧. శీఘ్రముగా.

తరల. తరుణి ద్రౌపది యిట్లు పాండవధార్తరాష్ట్రుల
దైనఖీ,కరపరస్పరకోపవేగము గ్రన్నఁ బా
చి విపత్తిసా,గరనిమగ్నుల నుద్ధరించె...నిజే
శుల...భార. సభా. ౨. ౨౬౮.

౨. పిమ్మట.

గీ...మున్ను త న్నోఁటు,పడియెనో నన్ను ము న్నో
టువడి విభుండు, గ్రన్నఁ ద న్నోఁటువడియె
నో యన్న మాట, తెలుఁగఁ జెప్పుము దీని నీ
వెఱుఁగుదేని. భార. సభా. ౨. ౨౦౯.

౩. మరల.

ఆ. ఇన్నరేంద్రుచేత మున్న గృహీతమై, యున్న
నాకరంబు గ్రన్న నింక, నొరుల కర్హ మగు
నె...భార. ఆది. ౩. ౧౬౮.

క్రన్నన=క్రన్న.

(శీఘ్రముగా, చయ్యన.)

గీ...క్రన్నన నన,నవ్వుల మన విరాన నా నొ
వ్వుచుండు, ఝుడితిపదతుల్యములు గాను జిం
ద్రమాళి. ఆం. భా. ౩. ౮౧.

(పిమ్మట)

మానిని. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగ నిట్లను గర్వమున
న్నివాగాధమ నీ,యన్నకు మృత్యువు నన్ను తె
ఱుంగవె ప్రాణము లిప్పుడు వ్రాల్చెద నం,చు
న్నతశాతకృపాణము ద్రిప్పుచు నుగ్రతఁ దాఁ
కిన నిద్దఱకుఁ, గ్రన్నన శక్రసువర్ణులకయ్య
ము నైవడి ఘోరరణం బొదవెఁ. మార్క. ౧.
౩౮.

క్రమకము. సం. విశ. (అ. మికా. అ) ౧. సక్రమము, క్రమము కలది. ౨. పోవునది, వెళ్లునది.

క్రమకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదమందలి క్రమపాఠమును దెలిసినవాఁడు. ౨. వేదమందలి క్రమపాఠమును జదువుచున్నవాఁడు. (కల్ప)

క్రమణము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. న. ౧. పాదము. ౨. పాదవిక్షేపము, అడుగిడుట. (శే. ని.)

క్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడుగిడుట, పాదవిక్షేపము. ౨. అడుగు. (శే. ని.) ౩. జరుగుట. (ఉదా: కాలక్రమము) ౪. వరుస. ౫. అనుష్ఠానము, ఆచరణము. (శిశు. ౧౪. ౫౩. వితతక్రమే—విస్తృతానుష్ఠానే—మల్లి. వ్యా.) ౬. కల్పము, విధి. (మే. ని—శే. ని.) ౭. అఱుముట, ఆక్రమించుట. ౮. బలిమి, శక్తి, సామర్థ్యము. (వి. ని.)

౯. పద్ధతి, ప్రకారము, విధము.
(రేణుః) శ్లో. నేత్రక్రమేణోపరురోధ సూర్యమ్. సం.రఘు.౭.౩౯.(నేత్రక్రమేణ=బట్టవిధమున)
సీ. పల్లంబు పోనాడు వైశ్యుని శేవను గాలు గాలి నపిల్లిక్రమము దోఁప... గీ. ఎవనిసి చరియించు వీట నా హేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౨౦.
౧౦. ఒకవిధ మగు వేదపాఠము. ౧౧. విన్యాసము. (వాచ.) ౧౨. కంపము, వణఁకు. (వి. ని.)

క్రమించు=క్రమియించు. సం. స. క్రి. ౧. అతిక్రమించు, దాఁటు.
శా. మందాక్షాంచలము ల్గ్రమించి కులధర్మస్రోతసుల్ దాఁటి త,న్నిందాభీతిమహాటవు ల్గడచి పొందెన్ బుంశ్చలీకోటి ని,స్సందేహస్ఫురణస్ఫుజంగనివసత్సాంకేతికస్థానముల్, కందర్పుం డనుమంత్రదేవత సమాకర్షింపఁగా నయ్యెడన్. అని. ౩. ౧౮.
౨. చంపు.
సీ... ఆచక్రధరుని,జర యనురాక్షసి నెరవునఁ బట్టి క్రమింపఁ బూంచ డని చెప్పి ... భార. మా. ౧౦.
౩. కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.
మ. ఘనవిస్ఫూర్జలపాయియై పటుతటిత్కాంతిచ్ఛటన్ వెంజడల్,దనరన్ మించె సహస్రవర్షము లనంతక్షాంతివాతాశనం,బున వేయేండ్లు క్రమించె మే నచలమున్ బోలన్ నిరాహారుఁడై,తను వాశింపక యేండ్లు వేయుఁ గడపెన్ త్రైలోక్య మారా యనన్ .ఉ.రా. ౧. ౨౧౮.
ఉ. చిత్తము వంచుటో హరి భజించుటో బంధము లూడ్ప ధైర్యపుం,గత్తి ధరించుటో నియతి గైకొని మించుటో యార్తిఁ గాంచుటో, చిత్తజరోగముల్ వెనుచు నీ కనుమూలపుఁ దోలుబొమ్మతో,హత్తుట లేమి పొ మ్మన కహమ్ములు మూఁడు ఐతా క్రమించితిన్. సమీర. ౩. ౨౮౯.

క్రమికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రమముగా వచ్చినది. ౨. వంశపరంపరగా వచ్చినది. (వాచ.)
(క్రమిత,క్రామత్ మొదలగురూపములు 'అతిక్రమిత, అతిక్రామత్' మొదలగురూపములవలె గ్రహించునది.)

క్రమియించు=క్రమించు. సం. స. క్రి.
(అతిక్రమించు, దాఁటు.)
ఉ... అ,వ్వీరుఁడు ద్వారషట్క మతివేగమునన్ గ్రమియించి సప్తమ,ద్వారము చేరఁగాఁ జని ప్రధానుఁడు చెప్పినయట్ల యచ్చటన్. ఉ. రా. ౮. ౯.
(కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.)
చ... ఇంచుకయుఁ గంటికిఁ గూరుకు రాక శయ్యపైఁ, బొరలుచు లేచుచున్ మరలఁ బొందుచుఁ గూర్కొ-క భంగి నవ్విభా,వరిఁ గ్రమియించె రావణుఁ డవారితశోకసమాకులాత్ముఁడై. భా. రా. యు. ౭౩౦.

క్రముకము. సం. వి. అ.పుం. ౧. గువాకము,పోఁకచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱలొద్దుగు. ౩. గంగరావి. ౪. నాగముస్తె. ౫. ప్రత్తిచెట్టు. ౬. పోఁకకాయ.

క్రముఁవు. సం. వి. ఉ. పుం. పోఁకచెట్టు.(వాచ).

క్రమేలకము. సం=క్రమేలము.

క్రమేలము. సం. వి. అ.పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

క్రమ్మన=గ్రమ్మన. అవ్య. దృ. శీఘ్రముగా.
గీ... పుడమి పగులఁ, బెల్లగిలి కూలెఁ దరువులు గొల్ల లెల్లఁ, గూడఁబడి రబ్బు రొందఱు గోపసతులు, చూచి క్రమ్మనఁ బాతి యశోద తోడ. హరి. పూ.౫. ౨౮౩.

క. తమ్ముఁ డతో నపు డాప్తా,సమ్మునఁ గొలువుండి ధర్మనందనుఁడు శ్రమో,దమ్మునఁ దమ్ముఁడ రమ్మని, క్రమ్మనఁ గదియంగ భీముఁ గౌఁగి టఁ జేర్చెన్. జై. భా. ౩.౫.

చ. చను నెడ దాని మన్మథశిలీముఖము సోఁకిన నొ చ్చె నంచుఁ దూ,యని కలఁవూఱఁ దూపా డిచి యల్లనఁబుప్పొడి రతుఁ వెట్టి క్ర,మ్మన నధ రా మృతంపుఁబలుమం దొకయించుక యిచ్చి మించులం, బొనరినచూపులం బడిసిపో నటు వైచుచుఁ గౌఁగిలించుచున్. విక్ర. ౭. ౫౯.

క్రమ్మఱ, క్రమ్మఱఁగ. అవ్య. ద్రు. (√ క్రమ్మ ఱు) ౧. పునరర్థకము, మరల.

క. క్రమ్మఱ రథ మెక్కి బలి,ష్ఠ మ్మగుచాపంబు దాల్చి సంకర్షణుఁ డ, స్త్రమ్ములు వఱఁగించి ర ణా,గ్రమ్మునఁ బలువుర వధించెఁ గాశ్యులఁ గడిమిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౨౫.

క. ... వచ్చి క్రమ్మఱఁ,బుట్టినచందమున... నైష. ౨.౮. ఆం. భా. ౩. ౬౯.

౨. వాక్యాలంకారము.

క. ...సురముని, క్రమ్మఱ నాకస్మికమ్ముగా నచ్చటికిన్.

క. చనుదెంచి యమ్మురారికి...ఒక్కదివ్యకుసుమ మ్మొసఁగెన్. పారి. ౧.౭౫, ౭౬.

క్రమ్మఱి. అవ్య. (√ క్రమ్మఱు) పునరర్థకము, క్రమ్మఱ, మరల.

గీ. మగుడఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱి మరల సారె, వెండి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున,రర్థకముగ...ఆం. భా. ౩. ౬౯.

క్రమ్మఱించు=క్రమ్మఱుచు. స. క్రి. (√ క్రమ్మఱు.) మరలించు, త్రిప్పు.

ఉ. ... విప్రుఁ డొప్పు నో,పం దతికాంతుఁ డయ్యె నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మఱింపఁగన్. భార. ఆది. ౧. ౧౦౦.

చ. అనిలజవంబునం బఱచున మ్మదనాగ మెదిర్చి క్రమ్మఱిం,చినపరి కాఁడపోలెఁ గురుసింహావ రూథము నిట్లు గ్రమ్మఱిం,చుచు నియతిఁ దంచనుం దగిలి చూపఱు సాళ్వమహీశువిక్ర మం, బొనరఁగ నగ్గడం బొగడుచుండిరి విస్మయాసక్తచిత్తులై. భార. ఆది. ౮. ౨౦౬.

సీ. పుటినోరికండరౌ పోయినమనఘానుమతిఁ గ్రమ్మఱించినయతఁ డితండు. రాజ. చ. ౨.౧౧౨.

సీ. రోషారుణాక్షులరుచులును సిందూరకాంతియు రవిదీప్తిఁ గ్రమ్మఱింప. భార. విరా. ౩. ౧౬౭. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రమ్మఱిల్లు(లు)=క్రమ్మఱు. (√ క్రమ్మఱు) (మరలు; మరలివచ్చు.)

చ. పఱచిన దేవకీసుతుఁడు పక్కన నవ్వినఁ గ్రమ్మఱిల్లి మెఁ,దఱచుగ రోమహర్షణ ముదంచితభక్తిభరాకులత్వ మే,ర్పఱచుచుఁ గేల్మోడ్చి పలుపల్కులతక్కులసన్నవెన్నెలన్, బఱపుచుఁ బ్రస్తుతించె మునిబంగవిభంజను భక్తరంజనున్. పాండు. ౪. ౭౦.

ఉ. గౌరి వివాహమై కుసుమకార్ముకుఁ గ్రమ్మఱిలంగఁ జేసి బృం,దారకవర్గము న్నిజపథంబున కన్పి హిమాచలంబుపైఁ,బారిషదవ్రజంబు దను భక్తి భజింపఁగ నాదరించె నం,సారసుఖంబు శంకరుఁడు...హర. ౫. ౩.

వ. అతిపరుషపవనసంపాతాహతం బైన దీపంబునుంబోలె నీపరమమిత్త్రుండు క్రమ్మఱిలండు నుమ్మీ. హర. ౩. ౯౩. (పై రెం డుదాహరణములందును 'పునర్జీవితుఁ డగు' అని భావము.)

క్రమ్మఱు. అ. క్రి. నివర్తిల్లు, మరలు; మరలివచ్చు; మరలిపోవు.

మ. కఱచున్ దవ్వగఁ జేయలంతి నిలుచుం బట్టీక యాసాసలం, బిఱువోవున్ ... క్రమ్మఱి చూచుం జెవి దార్చి నిల్చు...మాయామృగం బిమ్ములన్. భార. అర. ౬. ౩౨౭.

ఉ. అమ్మెన పొచ్చుచొప్పు తెలియక్ విన నంతియకాని యిమ్ములం, గ్రమ్మఱుభంగి వాఁడు వినఁగానఁడు...భార. ద్రో. ౨. ౨౩౫.

క. ఈవేళ బలియు నతనిం, బోవిడిచితి పొమ్ము పాడిఁ బోయినరాజ్యం, బేవిధిఁ గ్రమ్మఱు నావెర, నీవెర వని వ్రేలు మడఁచి యేర్పడఁ జెపుమా. అము. ౩. ౪౪.

గీ. ఎలమి నెవ్వనిగృహమున కేఁగుదెంచి, యఘలి తాశుఁడై క్రమ్మఱు నట్టిఋతిథి, తనదుదుష్కృతి మాగృహస్థునకు నిచ్చి, యతనిసుకృత మంతయుఁ గొని యరుగుఁ బుత్ర. మార్క. ౩. ౧౪౯.

మ. ... నీకు నెంతటివాఁ డైన నెదిర్చి ప్రాణములతోఁ దాఁ గ్రమ్మఱ లేమి ప్రస్ఫుట మోఘూప యరాతిచేష్టలు భవద్భ్రూభంగవర్యంతముల్. రాఘవ. ౩. ౧౯౯.

జ: క్రమ్మఱ, క్రమ్మఱి, క్రమ్మఱించు, క్రమ్మఱిల్లు, క్రమ్మఱుచు.

క్రమ్మఱుచే=క్రమ్మఱించే.

(మరలించు, త్రిప్పు.)

చ. అక్కజ మైనచెల్వమున నాత్మకు వ్రేఁగయి పొల్చుపొల్తిపై, నెక్కొనుచూడ్కిఁ గ్రమ్మఱుప నేరక యారక నిల్చె...భార. విరా. ౨. ౨౩.

గీ.అనుటయును వార లామాట లాదరించి, క్రమ్మఱుప రాదు పలు కమోఘమ్ము మాకు. భీమ. ౪. ౧౪౯.

ఉ. ...ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మఱిచెక్ యమవీర కోపముల్. భార. అర. ౩. ౧౭౦. (ఉపశమిల్లఁజేయు అని భావము.)

క్రమ్మించే. స. క్రి. క్రమ్మఁజేయు. (√క్రమ్ము)

(వ్యాపింపఁజేయు.)

సీ. కౌదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించుచె మ్మెనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౦.

సీ. చెలిడాలు గ్రమ్మించుమవిచ్చుకత్తులవేల్పుమూః క లెల్లెడలఁ గ్రమ్ముకొని నడువ.దశా.౨.౧౯౯.

క్రమ్ము. అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు, ప్రసరించు; ప్రవహించు; కాఱు.

చ. కరమున నున్నశూలమునఁ గ్రమ్ము మెఱుంగులు శత్రుసైన్యభీకరములు గా...భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౫.

ఉ.. రక్తజలంబు పైపయిం, గ్రమ్మఁగఁ గూలె ...భా. రా. అర. ౨. ౩౯౧.

క. గ్రమ్మన నెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మ నఖండప్రచండకాలానలకీ, లమ్ములఁ దెగడుమెఱుఁగువా, లమ్ముల నక్షౌహిణీత్రయము మడిసెంచెక్. జై. భా. ౭. ౧౬౧.

గీ. రమణి పొరిఁబొరిఁ గన్నీరు క్రమ్మఁ జుట్టు,మెలఁగి కాకుల గ్రద్దలఁ దోలఁగ నడుచు,చున్నయది...భార. స్త్రీ. ౨. ౬౪.

౨. కవియు, పైఁబడు; పడు.

క. పతి పురికొలిపిన నమవస,నతిశయముగఁ బొంగుజలధి యనఁ గ్రమ్మినయు,ద్ధతబలము నిలిపె నమ్మా,రుతి నెలియలికట్టక్రియ నిరూఢస్థితియై. భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౭.

ఉ. తోరపుటుక్కునారిపులు దొమ్మిగఁ బైపయిఁ గ్రమ్మ వారి లీ,లారణవృత్తిఁ గిట్టి...రాఘవ. ౨. ౨౧.

౩. ఉబుకు.

గీ. అరమరాకాంతరూపరేఖాతిశయముఁ, గాంచు వారి కప్పు డంతరంగమున నిండి, వెలికిఁ గ్రమ్మినయనురాగజల మనంగ,స్వేద మానంద బాష్పముల్ చెలువమయ్యె. దశా. ౨. ౨౬౩.

౪. అతిశయించు, అధిక మగు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున శక్కుకున్నఁ గ్రమ్మినతమకం,బున విల్లు విడిచి వేటొక,యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదముఁ గొనుచుక్. పారి. ౪. ౬౧.

౨. కలుగు, పుట్టు.

సీ. ఒకసింహ ముగ్రమ్మై యుటికి గుఱ్ఱమ్ము నాతనిఁ జంపి బలుకండ యనుతలంపు, గ్రమ్మ రత్నము నోరఁ గబళించునంతలో నేతెంచి మృగపతి నెలుఁగుఁ ఱేఁడు, జాంబవంతుఁడు మహాసత్త్వుండు వధియించి...హరి. పూ. ౩. ౧౨౭.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులు డుల్లి డుల్లి...కుట్మలములు గ్రమ్మి క్రమ్మి...కు. సం. ౪. ౪౪౩.

స. క్రి. ౧. కలియు, కూడు.

మ. మతిఁ గ్రీడారతి గగ్గెనేని సకలక్ష్మాపుణ్యదేశాళి గాంచి తపస్స్ఫూర్తి మెయిం గృశించి వనరాశిం జెందుమాబోంట్లను,ద్ధతిచేఁ గ్రమ్మఁగ నేల నీకుఁ గఱవే తారుణ్యలావణ్యజృంభిత రంభాదినిలింపభామ లన భూభృన్మౌళి రాగాంధుఁడై. వసు. ౨. ౧౩౬.

౨. (ప్రత్తులు ఱెక్కలతో గ్రుడ్లను) కప్పు, పొదుగు.

ఉ. తమ్మి పతంగపత్ని తమిఁ దాల్చినపాండుర కోరకాండముల్, గ్రమ్మి నిమీలితచ్ఛదపరంపరచేఁ బ్రసవాప్తివేళ రా, నిమ్మగ వాని నొయ్య విరియించిన హేతుగుణాప్తిఁ బాంధవ, గ్రమ్ముల నేఁచుతేఁటిపిలుక ల్వెడలెన్ సహజాసితచ్ఛవిన్. వసు. ౪. ౧౩౪.

౩. ఆవరించు, చుట్టుకొను.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె నాఁ బొలుచు నావ, రించె ననుమాట గాను...అం. భా. ౩. ౧౧౩౭.

౪. చుట్టు.

(రథవర్ణనము) సీ. జత గూర్చి తారవజ్రాలఁ బమ్మి నకమ్మి గ్రమ్మినమణిరథాంగములగములు. వసు. ౧. ౧౪౪.

జ: క్రమ్మించు, క్రమ్ముకొను, క్రమ్ముదల, క్రమ్ముదెంచు, క్రమ్మువడు.

క్రమ్ముకొను. అ. క్రి. (క్రమ్ము + కొను-స్వార్థమున.)

(మూఁగు)

సీ. దర్పకుసెజ్జకౌతుఁదనుపేర్మిఁ గ్రమ్ముకొను సతేజఃకీర్తిఘనము లనఁగ... గీ...జలదపథము ననుండి భూస్థలికి దిగ్గు,హంసములు వర్ణనాసీమ నలకరించె. ప్ర. భా. ౨. ౪౧.

క్రమ్ముదల. వి. (√క్రమ్ము) ౧. క్రమ్ముట. (శ. ర.)

౨. కప్పుట, మఱుఁగుపఱచుట. (బ్రౌ.)

క్రమ్ముదెంచు. అ. క్రి. (క్రమ్ము+ తెంచు- స్వార్థమున) క్రమ్ము.

(వ్యాపించు.)

(నృసింహవర్ణనము) సీ. ప్రళయాభ్రచంచలాప్రతిమభాస్వరములై ఖరనఖకోటులు గ్రమ్ముదేర. భాగ. ౭. ౨౯౧.

(త్రోసికొనివచ్చు.)

చ. కనుఁగొని దర్పమంథరముగా నతఁ డిట్లనుఁ బాండవాగ్రజన్మునకు వడిం బెనంగఁగ ననుం బవనాత్మజుఁ జూచు వేడ్కన్ నిజ్జనతతి యంత కంత కిటు సందడిగాఁ దనయిచ్చఁ గ్రమ్ముదెంచునో యుపవేశనిశ్చలతఁ జూచిన మే లఖిలప్రియంబుగన్. భార. శల్య. ౨. ౨౩౧.

(ఉబుకు)

గీ. గాఢసంస్పర్శభంగులు గలుగునట్టి,హోమసమయకృత్యంబుల నొదవి సౌఖ్య,రసము పెన్నిట్ట పొరిఁబొరిఁ గ్రమ్ముదేర,సమ్మదాంబుధిఁ దేలిరి సతియుఁ బతియు. భార. విరా. ౫. ౪౦౨.

(వెడలు, ఉద్గత మగు)

చ. బెగడక శూల మెత్తికొని భీమతరంబుగ నోర మంటలుం, బొగలును గ్రమ్ముదేర మును బోరన మృత్యువు వచ్చి ... భా. రా. యు. ౧౪౭౨.

క్రమ్మువడు. అ. క్రి. (క్రమ్ము+ పడు.)

(మూఁతపడు.)

గీ. ఘనుఁడు గృహమేధి పెరటిలోఁ గ్రంతఁ జూచి, క్రమ్మువడ మంచి దొకశేఁగుకొమ్మ వేయు,మనుచు భృత్యుని బలుకంగ నంబుజా

క్షి,వానిగొడ్డలి నడబావిలోన వైచె. గంధ. ౬౬.

క్రయణము. సం. వి.అ. న. కొనుట, విలుచుట.

క్రయణీయము. సం=క్రేయము.

క్రయపత్త్రము. సం=క్రయలేఖ్యము.

క్రయపెట్టు. మి. స. క్రి. (క్రయము+పెట్టు) వెలకు పెట్టు, అమ్మఁజూపు.

సీ. పొరుగూళ్లఁ గలమాన్యభూముల ధాన్యంబుఁ గ్రయపెట్టి విడుచు...నిరం. ౨. ౬౬.

క్రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల. ౨. (వెలయిచ్చి) కొనుట, కొనుగోలు.

క్రయలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. క్రయమును సూచించుపత్త్రము.

క్రయవిక్రయికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్రయవిక్రయములచే జీవించువాఁడు.

క్రయారోహము. సం. వి. అ. పుం-కొనుటకు వచ్చుచోటు-హట్టము, అంగడివీథి.

క్రయించు. సం. స. క్రి. (సరకును వెలయిచ్చి) కొను, విలుచు. (శ.ర)

క్రయికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) (సరకును వెలయిచ్చి) కొనువాఁడు, విలువకాఁడు. (వై. ని.)

క్రయ్య=కయ్య.

(కుల్య, కాలువ)

ఉ. ...కృత్తవానరశిరశ్చరణాదులు సేమిఘట్టనం, గ్రయ్యలు గట్టి యున్నరుధిరస్థలులుం బతితాస్త్రపంక్తులుం, గయ్యపుసేల నుగ్రగతిఁ గానఁబడం దఱుచయ్యె నెంతయున్. భా. రా. యు. ౬౯౭.

ఆ. అధికబలము గల్గి యవనీపతులు గొంద, ఱతివిహీనరిపులయాక్రమమున, మడిసి రకట జలధి వెడలి సన్నపుఁ గ్రయ్య, మానిఁగి రూపడంగుజనులమాడ్కి. భార. సౌ. ౨. ౧౩.

క్రయ్యాట=కాలువయూట, కాలువనీరు.

ద్వి. ఇందులక్రయ్యాట లీప్సితార్థంబు, లందిచ్చురసరసాయనసుధావారి. పండితా. పర్వ. ౩౧౩ పు.

క్రయ్యఁబడు. అ. క్రి. (క్రయ్యన్+పడు-స్వార్థమున) ౧. కలియఁబడు; చొరఁబడు.

క. నెయ్యమున నడిగిపుచ్చుట, యియ్యకొనక యర్థి మీక యీర్ష్యాపరుఁడై, కయ్యమున గలిచి కన్యకఁ, గ్రయ్యంబడి చేసికొనిన రాక్షస మయ్యెన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౦. (బలాత్కారము గా అని భావము.)

క. ఒంటి చరింపకు పొలమున, నింటికిఁ గడుఁబ్రొద్దు గలుగ నేతెంచుచు రా, వెంటఁబడి పొడుచుగోవుల,జంటఁ జనకు క్రయ్యఁబడకు సందడి యగుచోన్. భోజరా. ౬. ౩౨.

౨. కలియు, కూడు.

క. వెయ్యేండ్లయ్యెను నీతోఁ, గ్రయ్యంబడి యున్నవాఁడ...భాగ. ౯. ౪౭౭.

క్రయ్యఁబాఱు. అ. క్రి. (క్రయ్యన్+పాఱు) కలయఁబాఱు.

(గంగ) వ... మానిని యన లోఁతు సూపక గరిత యన నడిచప్పుడు సేయక ముగుద యన బయలుపడక ప్రమద యనఁ గ్రయ్యంబాఱుచుఁ బతివ్రత యన నిట్టట్టు చనక...ప్రవహించి. భాగ. ౯. ౨౩౦.

క్రయ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కొనుటకు అంగడియందు సిద్ధపఱుపఁబడినది.

క్రయ్యు. అ. క్రి. కలియు.

(గంగావర్ణనము) వ ... ముద్దుఁజందురుతోడ నెయ్యంబునఁ గ్రయ్య నడరి చొప్పు దప్పక సాగి చనుదెంచుసుధార్ణవంబునకై వడిఁ బెంపు గలిగి...భాగ. ౯. ౨౩౦.

జ: క్రయ్యఁబడు, క్రయ్యఁబాఱు.

క్రల్లపడు. అ. క్రి. దగ్ధమగు, కాలు.
క. తరు లెల్లఁ గ్రల్లపడఁగా, విరళములై నీడ లు
న్నవిధ మొప్పె వహ్నిస్ఫారరుచులతోడఁ దల
పడి,యరవరలై తుమురుతుమురులై పడినక్రి
యల్. హరి. పూ. ౬. ౩౬. (శ. ర. పా.)

క్రవ్యఘాతనము. సం. వి. అ. పుం-మాంసముకొ
ఱకు చంపఁబడునది-లేడి, జింక.

క్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మాంసము, పొల.

క్రవ్యాత్తు. సం. విణ. (ద్) మాంసమును తిను
వాఁడు. వి. ద్. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. మాంస
మును తినుజంతువు. (పులి, గ్రద్ద, మొ.)

క్రవ్యాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మాంసమును
తినుజంతువు (పులి, గ్రద్ద, మొ.) ౨. రురువు, న
ల్లచారలు గలదుప్పి. (కల్ప.)

క్రవ్యాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మాంసము
ను తినువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్రవ్యాశి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వి. న్. పుం=
క్రవ్యాత్తు.

క్రశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృశీకృతము,
కృశింపఁజేయఁబడినది.

క్రశిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. కృశత్వము, బ
క్కచిల్లుట.

క్రష్ట. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. కృశించువాఁ
డు. ౨. లాగువాఁడు. ౩. దున్నువాఁడు.

క్రష్టవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁ ద
గినది. ౨. లాగఁ దగినది.

క్రా

క్రాంతదర్శి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ఇంద్రియా
తీతవిషయజ్ఞానము కలవాఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు.

క్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది,
వెళ్లినది. ౨. ఆక్రాంతము, వ్యాప్తము. శకు. ౪. ౩.
వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. న. ౧. పోవుట, వెళ్లుట.
౨. అడుగు, చరణము. ౩. (జ్యోతి) ఏకనక్షత్ర
మున చంద్రునితో మఱియొక గ్రహము కలియుట.

క్రాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పోవుట. ౨. అడుగి
డుట, పాదవిక్షేపము. ౩. మీఱుట, అతిక్రమిం
చుట. ౪. అణఁచుట,ఆక్రమించుట. ౫. ఖగోళ
మండలిసూర్యమార్గము.

క్రాంతికక్షము. సం. వి. అ. పుం. ఖగోళమండలి
సూర్యమార్గము.

క్రాంతిమండలము. సం. వి. అ.న=క్రాంతికక్షము.

క్రాంతివలయము. సం. వి. అ. న. పుం=క్రాంతిక
క్షము.

క్రాంతివృత్తము. సం. వి. అ. న=క్రాంతికక్షము.

క్రాఁక=కాఁక. (√క్రాఁగు-శ. ర.)

క్రాఁగు=కాఁగు. అ. క్రి. ౧. దగ్ధమగు, కాలు; త
పించు, మండు; పరితాప మొందు.
ఉ. కౌరవకోటి దర్పమునఁ గానక నిన్నుఁ బరా
భవించి దు,ర్వారభవత్ప్రతాపశిఖిఁ గ్రాఁగె
మదిక్ వగ పేల దీనికిన్. భార. శాం. ౧. ౫౩.
క. ఈగంగాదికతీర్థము,లీఁగంగా నీవు తమసమి
ద్ధాంబువులం, దోఁగెడువారల గనగనఁ,గ్రాఁ
గెడునంగారసింధుకల్లోలములన్. పాండు.
౧. ౧౫౦.
సీ. పరదేశులై భూమిఁ దిరిగెడివారును గతి లేక
యాఁకటఁ గ్రాఁగువారు. వి. పు. ౪. ౧౫౪.
౨. పోవు, నశించు.
ఆ. కడుఁ బ్రసిద్ధ మిదియుఁ గర్కోటకుని దమ,
యంతిఁ బుణ్యమూర్తి యైననలుని, సుతచరి
త్రుఁ డైనఋతుపర్ణుఁ గీర్తింపఁ, గలిభయం
బు లెల్లఁ గ్రాఁగు నధిప. భార. అర. ౨. ౨౩౦.
గీ. క్షత్త్రవధ నైనపాపంబు గ్రాఁగ వలయుఁ,గడఁ

గి నాకును సద్గతి గలుగ వలయు. భార. అర. ౨. ౨౬౨.

సీ. ఘనతపోనియతిఁ గ్రాఁగనికలుషంబులు జపము సేసిన నశించనియఘంబు,లు... గీ. అచ్యుతానంత గోవింద హరి మురారి,యని తలంచినయప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౫.

౨. కాఁగు, పెద్దబాన.

సీ...క్రాలుఁ గటాహంబు క్రాఁ గనంగ. ఆం.భా. ౨. ౨౮౫.

గీ. క్రాఁగుపై మ్రొగ్గుతెలినిగ్గుఁ గ్రాఁగి పొంగ,సాగుపాలని పై నీరు చల్లి చల్లి, యల్లుకొనునట్టివెన్నెల నల్లుకొన్న, యన్నుమిన్నలు విహరించిరన్నివగల. రా. వి. ౩. ౧౩.

క్రాఁగిపోవు=క్రాఁగు.

(నశించు.)

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయము,గాలిమి నిడి యూఁదఁ గీడెల్లఁ బోలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు,నవఘయింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫.

జ: క్రాఁక, క్రాఁగుడు, క్రాఁచు.

క్రాఁగుడు=కాఁగుడు. వి. (√క్రాఁగు) తపించుట, తపనము. (శ. ర.)

క్రాఁచు=కాఁచు. స. క్రి. (√క్రాఁగు) ౧. కాల్చు; కరఁగించు; తపింపఁజేయు.

సీ. పటుతరం బగుచటచ్ఛటరవం బెసఁగంగ ప్రాఁకులుఁ బొదలును గ్రాఁచికొనుచు...గీ...పరఁగె, నద్భుతోద్భవం బైనమహానలంబు. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౫౧.

చ...త్రిజగంబులక న్నలబ్రహ్మవిష్ణురు,ద్రమహిమ లొక్కటై కలయఁ గ్రాఁచినయుండ త్రివేదమూలకం,ద మని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ దామరసప్రియబింబ మత్తఱిన్. నిర్వ. ౬. ౭౭.

గీ. తపనతపనీయ మాతపతాపవహ్నిఁ,గ్రాఁచుకాలకలాదుష్ప్రాక్కారచయమొ, నాఁగఁ దగెఁ బశ్చిమానిలో గ్రాగమంబు. కృ. శకుం. ౧. ౩౦.

వ...వాద్యంబులు తడిసిన విద్యోపజీవులు పుష్కరంబులు గ్రాఁప నగ్గి రోయుచుండ...ఆము. ౮. ౩౫.

సీ. కనకగిరిస్ఫూర్తిఁ గరఁచె గౌతమిఁ గ్రాఁచె...

గీ ... కృష్ణ,రాయబాహుప్రతాపజాగ్రన్మహాగ్ని. మనుచ. ౧. ౩౭.

౨. నశింపఁజేయు, పోఁగొట్టు; చంపు.

క. నను నీస్తవమున నెవ్వం, డనుదినమును భక్తితో సమాహితమతియై, వినుతించు నతనియాపద,లనయంబును నే నసంశయంబుగఁ గ్రాఁతున్. మార్క. ౬. ౨౩౧.

గీ. విప్రుకడుపులో నున్న యవ్వీరు ననుజుఁ, బిలిచె రమ్మని వాతాపి ప్రియముతోడ,జీవితుండయివాఁడు నెచ్చెరను విప్రు,కడుపు వ్రచ్చుచు వెలువడి క్రాఁచె విప్రు. భార. అర. ౨. ౩౨౦.

౩. పీడించు.

శా. ఆచారంబు జితేంద్రియత్వము విధేయత్వంబు లజ్జాగుణ, ప్రాచుర్యంబును నామనష్టము లగున్ బత్స్యాంకితంబుల్ దృఢ,భ్రూచాపచ్యుతముల్ శ్రవఃపథగతంబుల్ తన్వీదృగ్బాణముల్, క్రాఁచ న్నాగినయంతలో నురభిమల్లా...మల్లభూ. శృం. ౭౮.

క్రాఁచిపుచ్చు=క్రాఁచు, నశింపఁజేయు.

గీ. సప్తగోదావరమునీట జలకమార్చి, పుష్పగంధాక్షతంబులఁ బూజసేసి, కలిభవం బైనకలుషంబుఁ గ్రాఁచిపుచ్చి, మర్త్యుఁ డొందును వేగం బమర్త్యపదవి. భీమ. ౩. ౧౧౫.

క్రాకచికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఱంపపుఁగోఁతగాఁడు.

క్రాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థిశా. అ.) హింసించువాఁడు.

క్రాథము. సం. వి. అ. పుం. హింస, వధము.

క్రాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ.) క్రేత, కొనువాఁడు.

క్రాయు. అ. క్రి. కాండ్రించు.

సీ. ధవళలాంగూలపల్లవచాలనంబుల గా ముదీ చ్ఛాయలఁ గ్రాసి యుమియు. కాశీ. ౪. ౨౬౯.

సీ. ధర్మరాజు లటన్న దబ్బరలే తిట్టుఁ గంబమ య్యె యటన్నఁ గ్రాసి యుమియు. శుక. ౩. ౪౯.

స. క్రి. ౧. కక్కు.

ఉ. మ్రింగియుఁ గ్రాయు నచ్చిలువ మెల్లవిధుం గనుగందకుండఁగన్. నైష. ౭. ౧౭౩.

క. కొలఁది యెఱుంగక తిని కో, కిలకామిని వెడ లఁ గ్రాసెఁ గిసలయఖండం, బులు... వరాహ. ౩. ౭౭.

౨. ఉమియు.

ఉ...నెత్తురు చవిచూచుఁ గండలు తుత్తూ య ని క్రాయు... పిశాచవిభుండు ... ఉ. హరి. ౨. ౧౨౪. అచలా. ౨. ౭౧.

క్రార=క్రారవడి. వి. (క్రయ్య+ర-శ. ర.) జడ్డయై ఒకయక్షరముతోఁ గలియు రేఫము.

గీ. కొమ్ముక్రారలు మఱి ద్వివర్ణమ్ము లగుట, వాని యెడమవి గురువులు వట్రుసుడులు, ప్రాణము లు గాన వానిడావలను గల్గు, నక్కరము లెల్ల లఘువులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

గీ...క్రార, గిలక యన రేఫ మెసఁగును... ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

క్రారవడి=క్రార. వి. (క్రార + వడి-స్వార్థమున) జడ్డయై ఒకయక్షరముతోఁ గలియు రేఫము. (శ. ర, బ్రౌ.)

క్రాలు. అ. క్రి ౧. చలించు, కదలు.

ఉ. అళియుఁబోలె విప్పుడు వనాళి యమార్గమునం జరించుని, నన్లలితాంగి కా దనుచు నున్నది మందసమీరణంబులం, గ్రాలు ప్రవాళమంజరు లు కమ్రకరంబులవిభ్రంబు గా, బాలరసాల పుష్పరసపాయివనప్రియకంఠహుంకృతిన్. నైష. ౨. ౪౭.

వ... ఈ రాజానీ రాజనకరణంబులకు రం డనుచు నమరకాంతలఁ బిలుచు నోజం గ్రాలునూతన కేతనంబులును...భా. రా. అయో. ౧౦.

౨. సంచరించు, తిరుగు.

క. నేలకు నల్లెఁడు పాడు వ్రనఁ, గ్రాలు మ మును మెఱయు గురునిరథచక్రము ల, క్కాలంబున సమరజయ, శ్రీలోపము దెలియ నంటసిలఁ బడియె నృపా. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౭.

గీ. అలజాలంబు నీరిపై నాడుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచునీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పు డ కన్నఁగాక. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౦.

౩. ప్రవర్తిల్లు; వర్తిల్లు.

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు నిర్గుణతయు పట్టి క్రాలుతమ కుం దగువారలు సెప్పుసౌమ్యభాషణము నిర ర్థకంబు...నిర్వ. ౬. ౬.

క. కైలాసనగమునందును, గ్రాలెడు ప్రావృట్పయో ధరముచందమునన్, లాలితకటిభాగంబున, నీ లాంబర మమరురామునిం బొడగాంచెన్. వి. పు. ౭. ౩౩౯.

సీ. మడుఁగులోపలఁ జొచ్చి కడుపార నుదకం బు గ్రోలంగ దిగ నందుఁ గ్రాలుమొసలి, పా దముల్ కబళించి పట్టిన ... మొ. రా. యు. ౨. ౭౪.

౪. చెదరు.

ఉ. కాలమునాఁటిమృత్యువుముఖంబునఁ బోలె ను విస్ఫులింగముల్, గ్రాలఁగ దేవసంఘము లు గంపము నొంద...భాగ. ౬. ౪౨౫.

౫. క్ఱమ్ము.

గీ. గళితశృంఖలలయ్యు నశ్వాలనిద్ర, గనుఁగవలఁ క్ఱాలఁ దమయంతిఁ గదల వఱ్ఱె, దారుణాఘోరణప్రయత్నమునఁ గాని, నముచిమథనుని చీట కుండాలఘటలు. పారి. ౪. ౬౭.

౬. అతిశయించు; విజృంభించు.

గీ. దేవలోకజిగీష చేఁ ద్రిపురహంతు, కామకామాంతకోద్భటాకారు లగుచు, లంక విడిచి మనోవీథి శంక విడిచి, యసురు లుత్సాహములు క్ఱాల నరుగు వేళ. ఉ. రా. ౨. ౩౦.

క...అతఁడు బలువిలు గొని, క్ఱాలుచు నాభీమముఖ్యరథికుల నొంచెన్. భార. ద్రో. ౪. ౨౯.

౭. సంచలించు, క్షోభపడు.

ద్వి. ఏలె వధూమణి యెన్నిచందములఁ, క్ఱాలుచున్నాఁడఁ గటకటా యనవు. రం. రా. అర. ౧౯౭ పా. ౧౩ పం.

౮. ఒప్పు.

శా. ప్రాలేయాంశుమరీచినిర్మలతనూభాగంబుఁ గృష్ణాజిన, వ్యాలోలామలయజ్ఞసూత్రములు నంసాసక్తవీణాలతా, లాలిత్యంబు లలాటికారుచులుఁ క్ఱాల న్నారదుం డిచ్చలం, గైలాసంబుననుండి వచ్చె...ఉ. హరి. ౩. ౯.

సీ...క్ఱాలెను వలులెఁ దుఱంగలించె ... అనంగ నొప్పె నన్నాటగాఁ జెప్పఁబడును. ఆం. భా. ౩. ౯౩.

జ: క్ఱాలుఁగన్ను, క్ఱాలుకొను, క్ఱాల్గంటి.

క్ఱాలుఁగ(ల్గ)న్ను. వి. ఔ. ౧. చంచలేక్షణము, లోలనేత్రము.

శా...లోలోపల వేడుకల్ నిగుడ సిగ్గుల్ దేఱు నొయ్యారపుం, క్ఱాలుంగన్నులఁ గ్రొమ్మెఱుంగులు దొలంకన్ మందయానంబులో, నాలీలానిలయంబు చేసుదుర్గాశో నాళీకపత్త్రేక్షణల్. వరాహ. ౪. ౯.

సీ. ఇందీవరంబుల నీను క్ఱాల్గన్నులశరదిందుముఖులు చామరము లిడఁగ. మను చ. ౧. ౧౨.

౨. రోగవిశేషయుక్తమైననేత్రము.

ద్వి...ప్రంగుడుకన్ను, క్ఱాలుఁగన్నును నీరు గాఱెడికన్ను. పండితా. మహిమ. ౨౭౩ పా.

క్ఱాలుకొను. అ. క్రి. (క్ఱాలు + కొను - స్వార్థమున) = క్ఱాలు.

(ప్రకాశించు)

వ...కరంగుకురంగధరకాంతకందళంబులజలజలని తెలినీటిజాలునం క్ఱాలుకొనుచు నచ్చవెన్నెల విచ్చలవిడిఁ జెచ్చెరఁగి...వసు. ౪. ౨౩.

క్ఱాల్గంటి. వి. (రూ. క్ఱాలుఁగంటి - క్ఱాలు + కన్ను) తరళాక్షి, చంచలాక్షి; స్త్రీ.

క...కోర్కుల్, బిట్టొదవెఁ బిఱుఁదులుం జను, కట్టులుఁ గడు బలిసె నపుడు క్ఱాల్గంటులకున్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౬.

ఆ...వలపుఁ, గాఁక బలిత మఱ్ఱెఁ క్ఱాల్గంటికి...నీలా. ౩. ౩౬.

క్ఱి

క్ఱి = క్రి. విణ. క్ఱిందిది. (చూ. క్ఱిందు. విణ)

ఉదా: క్ఱిందల, క్ఱియ్యాట.

క్ఱించె = కించె. విణ. ౧. అల్పుఁడు, నీచుఁడు; అల్పము, నీచము.

ఉ. వంచన రాముదేవిఁ గొనివచ్చినయట్టులు గాదు కోరిన, క్తంచర నన్ను నాహవముఖంబున డాయుట లన్న నయ్యరే, క్ఱించ సహోదరుం గరము గీడ్పడి మానవు చేతఁ బొంది యే, యించుట గాదు లే...భా. రా. యు. ౪౯౪.

క. క్ఱించామూఢుని నినుఁద, క్ఱించుట యన నెంత సింధుకీలాలమునన్, వంచింపఁబడదె మున్నొక, వంచక మభిజాతక మతవల్లభు చేతన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౧౯.

గీ. పాడిమానిను లంద్రు నిన్నాళ్లు నొకని, బొదివి
రిప్పిరొ పెక్కండ్రు ప్రోడ లిదియు, మగఁ
టిమిరొ క్రించువని కిట్లు దెగినయప్పు, డుల్ల
ములు వారలకు నెట్టు లుండెనొక్కొ. భార.
స్త్రీ. ౨. ౭౬.

౨. దుష్టుఁడు.

ఉ. వారలు వాలిపంపునన వచ్చినవా రనుశంక
నామదిన్, వారక నాటి యున్నయది వాలి
యు నాయెడఁ గ్రించు రాజు లే, పార ననేక
మార్గముల నప్రియులం దెగఁ జూతురు ...
భా. రా. కిష్కిం. ౧౧.

ఉ. కాన లెఱుంగ వీవు బలుగాములుఁ బాము
లుఁ గ్రించు చెంచులున్, దానవమాయలుం గ
లకుధంబులు... భా. రా. అయో. ౮౩.

జ: క్రించుఁడు, క్రించుఁదనము.

క్రించెఁడు = క్రించె, కించె. విశే. (√క్రించె)
నీచుఁడు, అల్పుఁడు.

మ ... నిన్నుఁ గతినస్వాంతంబుతోఁ గానమం,
బునఁ ద్రోయించినతప్పు చాలక జగంబుల్
చూచి శోకింపఁ గ్రించునిచందంబున రచ్చఁ
బెట్టితి నటంచున్ డాఁగి పో నేల... నీనగు
మొగంబుం జూపవే జానకీ. ఉ. రా. ౮. ౯౬.

క్రించెఁదనము. వి. (క్రించు+తనము.) అల్ప
త్వము, నైచ్యము.

క... కమనీయగుణ, స్తోమ నిజభామ నొల్లక, ధా
మమున నటించెఁ గ్రించుఁదనమున జడుఁడై.
భాగ. ౬. ౧౦౬.

ఉ...నీ, ప్రేమకు వచ్చుదానులకుఁ గ్రించుఁదనం
బున నెగ్గు చేసితిన్. భాగ. ౯. ౧౧౬.

క్రిందంటు=అడుగంటు. (క్రింద + అంటు)
(నశించు.)

ఉ. మంటకుఁ జేరి కామిడుతమాడ్కి నశింపక మ
త్కుమారిమే, నంటియు నింటి కేఁగి చద
లంటినదుర్మతి సేవతోఁ గ్రిందంటఁగ మం
టివాన గురియం గల దేడుదినంబులు ... ఉ.
రా. ౭. ౩౩౭.

క్రిందల. వి. (క్రింద+తల) క్రిందగుతల.

సీ. మోముఁదమ్మికిఁ దేఁటిమొత్తమై పొగ పర్వ
వ్రేలుఁ గ్రిందల గాఁగ వృక్షశాఖ. పాండు.
౨. ౭౯. (క్రిందలగాఁగ=తల క్రిందు గా, అ
ధోముఖముగా.)

క్రింద. వి. ఔ. ౧. అధోభాగము, దిగువ.

గీ. నాభికందంబు క్రిందట నలినగంధి, మండలీశక్తి
దేవత యుండు నెలవు. కాశీ. ౨. ౧౨౫, ౧౨౭.

క. ఊఁదుకొనఁబడుమధూళిక, యోడికలకుఁ గ్రిం
దఁ గప్పియుండెడు తేంట్లన్, నీడలు తిరిగి
యుఁ దిరుగని, జాడఁ దరు ల్వొలిచె నవ్వసం
తపువేళన్. ఆము. ౫. ౧౩౭.

దండకము. చాగంపుబల్ రక్కసుం గ్రిందికిం ద్రొ
క్కవా. నీలా. ౨. ౮౧. (క్రిందికిన్:- పా
తాళలోకమునకు అని భావము.)

౨. పూర్వకాలము.

(నరకంబులను) వ. అతనితోడఁ గ్రిందటఁ బదితె
రంబులవారును ముందటఁ బదితెరంబులవారు
ను బొందుదురు. భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౫౧.

౩-అథస్థితి-వశము.

సీ. తాను రుక్మిణి యయ్యుఁ దగ దన దాత్మ నాయ
కుఁ డొకనను క్రింద వారలఁ బట్ట. వసు. ౧.
౬౫.

ఉదా: అతని క్రిందఁ బని చేయుట కష్టము.

విశే. (వృత్తి యందు వికల్పముగా 'ందు' లోపించు
ను. అట్టియెడల కొన్ని పట్లను గాగమమును, కొన్ని
పట్ల మీఁదివర్ణమునకు ద్విత్వమును, కొన్ని పట్లలు
ప్తశేషమునకు దీర్ఘమును వచ్చును.)

ఉదా: క్రిందల, క్రీఁగడుపు, క్రియ్యాట, క్రీ
నీడ.

౧. అధోభాగమం దున్నది.

గీ. ... క్రిందటివ్రయ్య భువియు మీఁది, వ్రయ్య

డివియును...హరి.పూ. ౧. ౫౩.

సీ. చరమాంగపీఠికాస్థాపిత శేషుండు కితవకచ్ఛప రాజు క్రిందిమట్టు. హర. ౬. ౮౦.

గీ. చచ్చిపోయినవారికై చాల వగల, దుఃఖపడుదురు మఱునాఁడు తోడరి చనరో, తాము బ్రదుకుట లేదె తథ్యంబు తడవ, వనిత క్రిందాకుమీఁదాకువాసి గాదె. కుచేల. ౧. ౭౦.

౨. తక్కువ.

సీ. శ్రీకాంత దానయ్యుఁ బ్రియు నిరోధింపదు క్రిందై విరోధికిఁ గేలు సాఁప. వసు. ౧. ౬౫.

సీ.అజసమాగమనవిఖ్యాతి వచింపవే యంచలనడక క్రిందౌను గాని, చక్రేశ్వరకథా ప్రసక్తిఁ గణింపవే మలయమారుతధాటి నిలుచుఁ గాని. ఇందు. ౩. ౨౮.

౩. కడచినది.

ఉదా: క్రిందటియేఁడు, క్రిందటినెల.

(వ్యవ) మంచి చెడ్డ క్రిందఁ బరిణమించినది. (చెడ్డ క్రింద=చెడ్డగా)

జ: క్రిందంటు, క్రిందల, క్రిఁదుపడు, క్రిందుపఱుచు, క్రిందుసేయు, క్రిగ్గాలి, క్రియ్యాట, క్రీఁగడుపు, క్రీఁదొడ, క్రీఁబడు, క్రీగాడ్పు, క్రీగోరు, క్రీనీడ, క్రీనీరునేల, క్రీవాడ.

క్రిందుప(వ)డు. అ. క్రి.(√ క్రిందు)౧.తక్కువయగు, తగ్గు.

సీ. బ్రతుకుభాగ్యము క్రిందుపడఁగఁ బాఁపన యిండ్ల కరిగి యాఁకటికిఁ గూడడిగె ననుచు. శుక. ౨. ౫౮౭.

ఆ. వెల్లివిరిసెఁ బెంటివిద్యలు మగవిద్య, లడుగువట్టెఁ గ్రిందువడిరి బుధులు, హీనజాతిపురుషు లెచ్చిరి...వేం. పంచ. ౨. ౧౩౨.

ఉ. అంతట లజ్జ క్రిందుపడ నత్యధికంబుగ మించి మానసా, భ్యంతరపూర్ణ మైనపతిభక్తి కతంబు నఁ దల్లిమాట యొక్కింతయుఁ దాను గైకొన క...కళా. ౮. ౯౮.

౨. లోఁబడు, లొంగు.

చ. పగవాఁ డైనను వచ్చి క్రిందుపడి తాఁ బ్రార్థించినన్ వానికిం, దగుసంభావన లిచ్చి ప్రొచ్చుటయె పో ధర్మంబు...వి. పు. ౬. ౧౬౦. మనుచ. ౩. ౫౦.

౩. ఓడు.

సీ. బిరుదంటిమా నీకు బిరుదెక్కుడిది పాండునృపకుమారునకుఁ గ్రిందుపడినావు. నిరం.౩.౨౯.

సీ. పలుచందములఁ జిందములఁ గ్రిందుపడఁజేసి నెలతాల్పుబలు వేల్పు చెలువు నవ్వి. గీ ... తనయసం బెల్లకడల, వెలుఁగ...నీలా. ౧. ౮౫. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము) హర. ౭. ౧౭౯.

క్రిందుపఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ క్రిందుపడు) క్రిందుపడఁజేయు.

౧. అధస్థితముగాఁ జేయు.

మ...లం,ఘనచాతుర్యము నింగి క్రిందుపఱుపంగా వానరానీకముం, గినుకం బొంగుచు ... భా.రా.యు. ౧౮౨౭.

౨. భంగపఱుచు, అవమానపఱుచు.

సీ. అఘుడై త్త్వఁ బోరిగొని నడరి వత్సకుఁ ద్రుంచె గిరి యెత్తి దేవేంద్రుఁ గ్రిందుపఱచె. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౨౭.

౩. ఓడించు.

సీ. బ్రష్టమధ్యస్థుఁడై పరికింపఁ గుండలీశ్వరుఁ గ్రిందుపఱచినకాద్రికుండు. వరాహ. ౯. ౮౩.

సీ. విమలధైర్యంబున హిమమహీధర మేరుమందరాద్రుల నైనఁ గ్రిందుపఱుచు. వి. పు. ౫. ౬౫. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

క్రిందుసే(చే)యు. స. క్రి. (క్రిందు+చేయు) క్రిందుగాఁజేయు.

(అధోముఖముగఁ జేయు)

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం డయినధైర్య,వరునిధైర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె,క్రిందుసేయం గఁబడినట్టికృష్ణపథుని, కీల లెండైన మీఁదు గాఁ గెరలుఁ గాదె. ధర్మ. ౧. ౬౬.

(తక్కువపఱచు)

చ. అనుడు నగస్త్యుఁ డిట్లనియె హైమవతీసుతు తోడఁ దోడిస,న్మును లలరంగ నోయనఘమూర్తిసమస్తముఁ గ్రిందుచేసి మిం,చినబలువేల్పుఁ దీర్ఘమును క్షేత్రము నొక్కడఁ గూడి యుం డె నే,ని నిరుపమాద్భుతిం దెలిపి నీవు మముం గరుణింపఁగాఁ దగుక్. పాండు. ౧. ౧౫౨.

క్రిక్క. వి. వంది, బట్టు.

గీ...బట్లు, క్రిక్కలనఁ బాఠకాఖ్యలు గెరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

మ...అభ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ, క్షమతం బేర్పుచపుణ్యవిశ్వవిభుళశ్వద్దానధారాజలా, ఘుముతో సాటికిఁ బాటిసేసెదవు క్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపుమా. కావ్యా. ౬. ౮౩.

సీ. వసిఁడిజీరాపట్టైపనికీలుటందియ లదుగుఁదమ్ములఁ గ్రిక్కలట్ల తనర. మల్లుపు. ౪. ౫౬. వేంక. ౩౦.

క్రిక్కటిల్లు(లు). అ. క్రి. కంపించు.

శా. క్షోణీచక్రము గ్రిక్కటిల్లఁగ దిశల్ ఘూర్ణిల్ల దట్టించుచుక్, జాణూరుం డతిభీషణస్ఫురణతో శార్ఙ్గిక్ వెసం దాఁకి ... పద్మ. ౯. ౩౨౧.

క్రిక్కిఱి. విశే. (ఇది వృత్తియందే కనఁబడుచున్నది-√ క్రిక్కిఱియు.) మిక్కిలి యిఱుకైనది, కాంచెమైన ఎడము లేక యుండునది.

ఉ. క్రిక్కిఱిచన్నుదోయియురగ్రవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,న్నెక్కఁ గఁజేయ హస్తయుగ మెత్తి...నైష. ౬. ౧౯౪.

క్రిక్కిఱించు. స. క్రి. (√ క్రిక్కిఱియు-చూ. ఇఱించు) క్రిక్కిఱియఁజేయు.

(ఎడము లేకుండఁ జేయు)

క. పలుకుపెడఁ బార్థుసేనా,కలకలములు నిజపు గోపకంఠసరణిదిక్కులఁ గ్రిక్కిఱింప ... జై. భా. ౭. ౧౨౬. (శ. ర. పా-'నిండిచు'అని భావము)

వ. ...నడిచెక్కఁ గ్రిక్కిఱించుచు నొక్కయెడం గాలువొడిచి ముక్కున నక్కంఠహారతరళంబు నొక్కుచు ... పాండు. ౪. ౨౩౬. ('ముడుఁపు' అని భావము)

క్రిక్కిఱియు. అ. క్రి. (క్రిక్కు + ఇఱియు. శ. ర- ఇది ఉభయయతులలోనిది. మా. కావ్యా. ౬. ౮౯)

౧. ఎడము లేకయుండు, నిండు.

ఉ. దిక్కులు నాకసంబు జగతీతలభాగము నెల్ల చోటులుం, గ్రిక్కిఱియంగఁ గ్రిందుకొని కీశబలంబులు వెన్క ముందటం, బెక్కువిధంబులఁక్ నడువ భీకరభంగులఁ గ్రొవ్వు లారఁగా, నక్కజ మంద వచ్చి ప్లవగాధిపుపట్టన మెల్ల ముంచినక్. భా. రా. కిష్కిం. ౫౧౩.

క. క్రిక్కిఱిసినశరములలో ... కు. సం. ౧౧. ౬౪౩.

చ. తఱిమి సుశర్మఁ గిట్టి యతిదారుణభంగి రణంబు సేయ వాఁ, డుఱక నిశాతసాయకము లొక్కమొగిం బది మేనియందుఁ గ్రిక్కిఱియఁ గఁ జేసి నాలుగిట నేసెఁ దురంగములక్... భార. విరా. ౩. ౨౧౫. కవిజ. ౩. ౧౬. కు.సం. ౭. ౯౮.

౨. చేరు, కూడు.

సీ...కూడ బెరసెఁ గ్రిక్కిఱిసెను బెనఁగె దొరసె, వంటెఁ గదిసెఁ జేరె నన వంటె నని తోఁ

చు...ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

క్రిక్కు=కిలుకు². వి. త్రిప్పు. (క. ౪)

జ: క్రిక్కితి, క్రిక్కించు, క్రిక్కియు, క్రిక్కొను.

క్రిక్కొను=క్రిక్కియు. అ. క్రి. (క్రిక్కు+కొను.)

(నిండు)

సీ. తఱుకొత్తుమిన్నేటితరఁగలఁ గ్రమ్ముక్రొన్నుఱుపులఁ గుఱులపై విఱులఁ బెనుప, మెఱుఁగులఁ గ్రిక్కొనుకొఅనెలఁ గేతకిదళములతో వేణి నెలవు కొలుప. కు.సం. ౩. ౭౬౯.

క. మృదుబలము లుక్విఁ గ్రిక్కొన,విడిసిన...కు. సం. ౮. ౮౭.

క్రిగ్గాలి. వి. (క్రిందు+గాలి)తూర్పుగాలి.(ప్రా)

ద్వి. వఱఁగిన పెను గాలిబలుపునఁ జేసి, చిఱఁగిన కేతకులభిద్రపుష్పములు, క్రిగ్గాలి దూలఁ దాఁకినఁ బొంగి తుదలు, బుగ్గరించినయట్టిమొగ్గపుష్పములు...కావని వర్జించి ... బస. పు. ౪. ౧౨౫ పం.

క్రితము. వి. పూర్వము, మునుపు.

ద్వి. క్రితము నీప్రాణపరిత్యాగమునకు, మతి మెచ్చి యవసరోచిత మిచ్చి వన్ను. బస. పు. ౭. ౯౩౭ పం.

చ. ఇటక్రిత మెన్నితోయజ ల నిందుముఖీవ ఖశేషమద్యముక్తా, గుటుకునఁ గ్రోల నీకుటిలకుంతలయొంగిటిమాధ్విఁ గల్గువి, స్ఫుటమధురత్వవాసనలు చూడవు గాక దివౌకసుల్ సుధా, ఘుటికలలోని చులు మఱి కోరుదు రే యిదె క్రోలఁ గల్గినన్. ప్రబోధ. ౩. ౫౬.

(వ్యవ) ఈపని నాలుగునెలల క్రితము జరిగినది. ఇంతకుఁ గ్రితము వానిని నేను చూడ లేదు.

క్రిమి. సం. వి. ఇ. పుం=కృమి.

క్రిమిఘ్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాగాకు ?.

క్రిమిఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. వాయువిళంగము ?.

క్రిమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కాచుగచ్చ ?.

క్రిమిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాక్షు, లక్క.

క్రిమిజము. సం. వి. అ. న. అగురువు, అగలు ?.

క్రిమిజాతము. సం. వి. అ. న. ౧. లత్తుక. ౨. లక్క.

క్రిమిజాపము. సం. వి. అ. పుం. అగురువు, అగలు ?.

క్రిమిశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. బాడిదచెట్టు.

క్రిమిశాత్రవము. సం. వి. అ. పుం. దుర్గంధము గలదంద్ర ?. (వలితుమ్మ అని కొందఱు)

క్రిమిశైలము. సం. వి. అ. పుం.వల్మీకము, పుట్ట.

క్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ౧. ధాత్వర్థము. ౨. చేయుట. ౩. చేష్ట, వ్యాపారము, పని. ౪. శిక్ష,విద్యాభ్యాసము. ౫. నిష్కృతి, ప్రాయశ్చిత్తము. ౬. పూజ. ౭. చికిత్స. ౮. వ్యవహారసాధనము లగుసాక్షిలిఖితపత్త్రాది. ౯. ఉపాయము.౧౦.సాధనము, ఉపకరణము. ౧౧. ఆరంభము. ౧౨.విధము. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

సీ. అలికిడి మేల్కొనుకని ధృష్టద్యుమ్నుఁ బట్టిన క్రియఁ దలపట్టి యీడ్చి.భార. సౌ.౧.౧౬౮.

క్రియగొను. మి. అ. క్రి. ౧.కలుగు,ఒనగూడు.

క. ఉడుగక మే మహితముఁ బలి,కెడువారము నీవు హితవు క్రియగొనఁ గాఁ బ,ల్కెడువాఁడవు...భార. ఆది. ౮. ౪౦.

౨. పూను.

ద్వి. ఒనర ముందర శిరం బుండ మోఁకాలి, కిని నేస వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు. పండితా. దీక్షా. ౬౯ పా.

క్రియము. సం. వి. అ. పుం.(జ్యోతి) మేషరాశి.

క్రియాకారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) పని చేయువాఁడు. వి. అ. పుం. క్రొత్తశిష్యుఁడు. (త్రి.ని.)

క్రియాకారము. సం. వి. అ. పుం. ప్రతిజ్ఞ.

క్రియాద్వేషి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) వ్యవహారమందు సాక్షిలిఖితపత్త్రాదులకు వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు ప్రతివాది.

శ్లో. అన్యవాదీ క్రియాద్వేషీ నోపస్థాతా నిరుత్తరః, ఆహూతప్రపలాయీ చ హీనః పంచవిధః స్మృతః. (వాచ.)

క్రియాపవర్గము. సం. వి. అ. పుం. కార్యసమాప్తి, పూనినకార్యముయొక్క ముగియుట. సం. కిరా. ౧. ౧౪.

క్రియాపాదము. సం. వి. అ. పుం. వ్యవహారాంగములు నాల్గిటిలో మూఁడవది.

క్రియాభ్యుపగమము. సం. వి. అ. పుం. సేద్యము మున్నగువానియందు భూస్వామియు రయితు మున్నగువారును చేసికొనెడిఒడంబడిక.

క్రియావంతుఁడు. సం. విశే. (త్.వతీ.త్) పనియందు పూనిక గలవాఁడు, క్రియాసక్తుఁడు.

క్రియావసన్నుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) సాక్ష్యములు మొదలగువానిమూలమున వ్యాజ్యమునందు ఓడినవాఁడు.

క్రియావిశేషణము. సం. వి. అ. న. క్రియతో అన్వయించువిశేషణము.

క్రియాసమభిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పని మరలమరల చేయుట. ౨. పని అధికముగా చేయుట. ౩. పనిని మరల మరల అధికముగా చేయుట. శిశు. ౨. ౪౩.

క్రియ్యు=క్రియ్యు. అ. క్రి. కృశించు.

క. క్రొక్కారు మెఱుఁగు మేనులుఁ, గ్రిక్కితిసిన చన్నుఁగవలుఁ గ్రిస్సినవడుములఁ. భాగ. ౮. ౨౬౫.

సీ. ఒడిసి భక్షించిన నున్నమీనము లెల్ల ఖిన్నంబులై వగఁ గ్రిస్సియున్న. భాగ. ౧౦ పూ. ౩౦౩.

క్రియ్యూటు. వి.(క్రిందు+ఊట) క్రిందియూట.

గీ. ఏకమై కాలువలు గట్టి యేకహేలఁ, బఱువ నందలి క్రియ్యూటపనిమి తేటఁ, బండు నవ్వీట ముక్కారుఁ బసిఁడిగాఱు,సరసధాన్యంబు మంచిరాజనపుఁ జేల. పాండు. ౧. ౧౧౭.

క్రీ

క్రీ. విశే. క్రిందిది. (చూ. క్రిందు. విశే.)

క్రీఁగడుపు. వి. (క్రిందు+కడుపు) వస్తి, పొత్తికడుపు.

సీ...పొత్తి,కడుపు క్రీఁగడుపు నాఁగను వస్తి చెన్నొందు...ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

క్రీఁదొడ. వి.(క్రిందు+తొడ) క్రిందితొడ, తొడఅడుగుభాగము.

గీ. కర్ణునుత్సంగమున మస్తకంబుఁ జేర్చి, గురుఁడు నిద్రింప వికృతాతిఘోరరూప, మకశమను నొకకీట మద్దినేంద్రతనయు క్రీఁదొడఁ దొలిచె సత్వరముగాఁగ. భార. శాం. ౧. ౨౧.

క్రీఁబడు. అ. క్రి. (క్రిందు + పడు) తక్కువయగు.

సీ. సురకరి యాయద్రిఁ జరియించు నేనుంగుఁ గొదములఁ గ్రీఁబడ్డకొదమయొక్క. మార్క. ౧. ౯౩. (కృతపడు-శ.ర.పా)

క్రీగాడ్పు. వి. (క్రిందు+గాడ్పు)-క్రిందిగాలి-అపానము.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను, గొన్నిదిన

ములు శశిమాళిఁ గుదురుకొల్పి, మీఁది గాడ్పుఁ
గ్రీగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు
గట్టువఱపి తగను. పి. శకుం. ౨. ౧౧౩.

క్రీగోరు. వి. ఔ. (క్రిందు + గోరు)-క్రిందను
న్నగోరు-కాలిగోరు.

శా. చేటంబేటముగా నిభంబు కరిణిం బ్రేమంబు
తోఁ జేరి...క్రీగోటస్త్రే యొరయుక్ ...
కు. సం. ౧. ౧౦౦.

క్రీడ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧. బంతులు మున్నగువానితో
ఆడుఆట. ౨. ప్రియులు మున్నగువారు చేయుపరి
హాసము. ౩.అవజ్ఞ,అనాదరము. (మే.ని) ౪. విహా
రము.

క్రీడత్. సం. శత్రు. క్రీడించుచున్న.

క్రీడనకము. సం. వి. అ. న. క్రీడాసాధనము. (ఆ
టబొమ్మ, మొ.)

క్రీడనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆట. ౨. ఆటబొమ్మ.

క్రీడనీయకము. సం=క్రీడనకము.

క్రీడము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (కల్ప.)

క్రీడాగృహము. సం. వి. అ. న. కేళీగృహము.
ఇట్లే క్రీడామందిరము, మొ.

క్రీడానారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య, ఆటవెలఁది.

క్రీడారత్నము. సం. వి. అ. న. ౧-ఆటలలో శ్రే
ష్ఠమైనది-రతి, సంభోగము. ౨. క్రీడార్థమైనర
త్నము.

క్రీడావనము. సం. వి. అ. న. ఉద్యానము, ఆట
తోఁట.

ఇట్లే క్రీడాకాననము, మొ.

క్రీడి. వి. (సం. కిరీటీ. ప్రా. కిరీడి) అర్జునుఁడు.

సీ...వేగంటికొమరుఁడు వెన్నునంటు, వెన్నుమ
చ్చదునీఁడు వివ్వచ్చు శవ్వడి గెలుపుపేరుగ
లాఁడు క్రీడి యనఁగ, నర్జుననామంబులగు
...పాం. ని. దేవ. ౧౬. భార. విరా. ౪.౧౫.

క్రీడించు. సం. అ. క్రి. ౧. విహరించు.

సీ. ఏకాంతమునఁ దనయిచ్చఁ గ్రీడింప దర్పకుఁ
బాపి వచ్చినరతి యనంగ. మార్క. ౨. ౨౬౪.

౨. రమించు.

మ...ఎలమిం గ్రీడింపు వాతో మనోహరకేళీ
గతి నెందుఁ బోకుము సుహృద్వ్యామోహము
ప్పొంగఁగన్. మార్క. ౪. ౨౪౦.

క్రీడిత. సం. విశే. (బు. త్రీ. బు) క్రీడించువాఁ
డు, విహరించువాఁడు.

క్రీడితము. సం. వి. అ. న. క్రీడ.

క్రీణత్. సం. శత్రు. కొనుచున్న.

క్రీణానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కొనుచున్న
వాఁడు.

క్రీతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ధన మిచ్చి కొన్న
కొడుకు, క్రీతుఁడు.

క్రీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వెల యిచ్చి కొ
నఁబడినది, విలువఁబడినది.

క్రీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కొనుట.

క్రీతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తల్లిదండ్రులనుండి
కొనఁబడినపుత్త్రుఁడు. (వీఁడు పన్నిద్దఱుపుత్త్రుల
లో నొకఁడు.)

క్రీనీడ. వి. (క్రిందు+నీడ) క్రిందినీడ.

గీ. లతలక్రీనీడఁ దిలతండులితము లగుచుఁ, గాంత
యీనిందుకే శోనికరము లమరు. వైష. ౮.
౧౭౪.

క్రీనీరునేల. వి. (క్రిందు+నీరు+నేల) అనూప
ము, జలప్రాయదేశము.

గీ. నీరుముం పవఁ గ్రీనీరునేల యనఁగ, ఖ్యాతి
గాంచు ననూపంబు మాతృభూత. అం. ళా.
౨. ౭.

క్రియమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కొనఁబడుచున్నది.

క్రివాడ. వి. (క్రింద + వాడ.) పాటిపొలము. (శ. ర)

క్రు

క్రుంకించు. స. క్రి. (√క్రుంకు) క్రుంకఁజేయు. (అస్తమింపఁజేయు)

గీ. అనుచుఁ గ్రుంకింప రానిప్రొద్దరసి యరసి. భార. విరా. ౨. ౩౧౪.

క్రుంకు. అ. క్రి. ౧. మునుఁగు; స్నానముచేయు.

చ. ఇటు తగునే సుయోధన...ఏమిటికిఁ గ్రుంకితి నీళ్లను జావు దప్పనే. భార. శల్య. ౨. ౫౪.

గీ. కణఁకఁ గాంతేయమున వృద్ధగంగఁ గ్రుంకి. కాశీ. ౩. ౧౬.

౨. అస్తమించు.

సీ...తూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

క. మాయరవి యేల క్రుంకఁడొ,కో యను నిట్టేల తడసెనో యను...భార. విరా. ౨. ౩౧౨.

గీ...ప్రొద్దు గ్రుంకెడుదాఁకఁ బోరు జరుపు, చున్న విజయహాని జనింప కున్నె...రాఘవ.౪. ౧౭౪.

౩. చచ్చు, మృతి నొందు.

శా. శంకాకీర్ణమనస్కు-దానవరిపుల్ చక్రాయుధుం డింతతోఁ, గ్రుంకెం బో యని భీతు లైరి యచటన్...ఉ. హరి. ౬. ౧౮౦.

వ. దనుజాలు మనుజాలం జుట్టుముట్టి బలిమి నలమి యలిగి యబుఁగులతోడం గూడ మ్రింగినఁ గ్రుంకక. రాజ.చ. ౨. ౭౪.

చీ. క్రుంకె నేఁగను బోయె డింకవేసెను మ్రగ్గ ననఁ జచ్చె ననుమాట కాఖ్య లయ్యె. ఆం. భా. ౩. ౮౭.

౪. గ్రుచ్చుకొను.

ఉ. కీలలసంధి సెంపములు గ్రుంకిన సంతదిన క్రమంబునన్, మీఱిననొవ్వి భుక్తిఁ గొన నేరక యాననగహ్వరంబునన్, గాఱెడులాలతోడఁ బులి గ్రచ్చతి లోఁబడి యుండ మ్రానిపైఁ, గూటినవంత నొక్క-ద్రుమకుట్టవిహంగము దాని కిట్లనున్. కేయూర. ౩. ౧౧౫.

౫. అడుగునకుఁ బోవు.

మ...రవిదీప్తిం గ్రుంకి పాతాళగహ్వరముం దూఱినవాని...ఆము. ౨. ౬౬.

౬. అస్తమయము.

సీ. తమిచయు మత్సరము డెందమున నంతంతకుఁ బొడమి కానఁడు ప్రొద్దుపొడుపుఁ గ్రుంకు. పి. శకుం. ౪. ౧౬౪.

క్రుంకిడు, క్రుంకులిడు=స్నానముచేయు.

శా. ఏయేతీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితిరి...మనుచ.౧. ౬౮.

సీ. తెల్లవాఱె నటంచుఁ దివిరి యజ్జన్నిగట్టిటి పొంతకుఁ గ్రుంకులిడఁగఁ జన్న. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౬.

క్రుంకువెట్టు, క్రుంకులువెట్టు=౧. క్రుంకిడు,స్నానముచేయు.

ఉ. చొచ్చి చనంగ భోగవతిచొప్పున నొప్పు స్రవంతి యుండఁగా,నచ్చటఁ గ్రుంకువెట్టి వెస నవ్వలి కేఁగి...భోజరా. ౫.౨౨౨.

సీ. యజ్ఞతటాకంబునందుఁ గ్రుంకులు వెట్టి బ్రహ్మర్షిపితృతృప్తిఁ బ్రస్తరించి. భీమ.౩.౧౧౭.

౨. క్రిందికి వంగు.

గీ. ఎట్లు గ్రుంకులువెట్టుచు నేచి పట్టనీక యొట పాఱెనేనిఁ బోనీక శరము,పాలువడఁ జేసి తెమ్ము భూపాల యొప్పఁ,జారుతర మైనయీ మృగచర్మ మైన. భా. రా. అర. ౨. ౩౭.

తప్పఁగ్రుంకు=తప్పించుకొను.

గీ. వారు వెఱచి కైలాసయానంబు పేరఁ, గొంత

కాల మస్తమయిఁ దప్పఁ గ్రుంకిపోయి, తీవు లేకున్నఁ జూవె మహావిభూతి, మెఱయ వచ్చియు నీయూరు సెలువసైతి. హరి. ఉ. ౬. ౨౦౭.

గీ. తప్పఁ గ్రుంకెడువేర వాత్మఁ దలఁచి తలఁచి. దశకు. ౫. ౬౧.

జ: క్రుంకించు, క్రుంకుఁగడలి, క్రుంకుగట్టు, క్రుంకుడు, క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుఁగడలి. వి. (క్రుంకు + కడలి) పశ్చిమ సముద్రము.

గీ. నీట ముంచిన మేలివన్నియపసిండి, పూవ యనఁ గ్రుంకుఁగడలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె. నీలా. ౩. ౩.

క్రుంకుగట్టు=క్రుంకుడుగట్టు. వి. అస్తపర్వతము, పడమటికొండ.

క. ఈవిధమున నయ్యామవ, తీవైభవ మొప్పమిగుల దృష్టించుచు ని, ద్రావశత శయ్యకుం జను, తైవడి రేరాజు గ్రుంకుగట్టున కరిగెన్. వైజ. ౧. ౧౧౦.

చ. పెనిమిటి యైనవెన్నుఁ డొగిఁ బ్రేముడి నిచ్చినఁ బుట్టు గ్రుంకుగ, ట్లనుదనరెండుచేతుల నొయారము మీఱఁగ నేలకొమ్మ ధ్వాల్చినవవడం పుఁజొట్టులుఁగుఁ జెందమునుంబలెఁ జూడ నొప్పెనం, తను దగఁ దూర్పునన్ వెనుకఁ దమ్ముల విందును జందమామయున్. యయా. ౫. ౩౦.

ఇట్లే క్రుంకుగుబ్బలి, మొ.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలి...అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

సీ. క్రుంకుమల...ప్రబంధ. ౧౬౧.

సీ. క్రుంకుమెట్టు...యయా. ౨. ౭౦.

చ...క్రుంకుమెట్ట...పారి. ౨. ౩౨.

సీ...అస్తాద్రి పడమటికొండ, క్రుంకుఁగొండ యన నగు...ఆం. భా. ౨. ౨౮.

క్రుంకుడు. వి. (√ క్రుంకు) (అస్తమయము.) చూ. క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుడుగట్టు=క్రుంకుగట్టు. వి. అస్తాద్రి.

సీ. నెలతాల్పు దేవర యలిగినఁ బని గాదు వెండిగుబ్బలి దేక యుండనిండు...వలి రేయుఁ బగలును నడక గానఁగ రాదు పుట్టు గ్రుంకుడుగట్లు వెట్టి రండు. యయా. ౩. ౩౮.

క్రుంగఁబడు=క్రుంగు. అ. క్రి. (క్రుంగన్ + పడు-స్వార్థమున) దిగఁబడు, క్రిందికి పోవు.

ఆ. ధరణి గ్రుంగఁబడగఁ ద్వరతోడ దవ్వ గాఁ, దుంగభంగి నిడుదచెంగ లిడుచు. భా. రా. కిష్కి. ౮౩౧.

క్రుంగిలు(ల్లు)=క్రుంగు. (√ క్రుంగు) ముడుఁగు, సంకుచితావయ మగు.

ఉ. ఇగ్గడు వన్కకుం బయికి నీడ్చినఁ బైఁట దొలంగఁజేయఁ గే, లొగ్గడు రెమ్మి పోఁక ముడి యూడ్చినఁ గ్రుంగిలి రెండుకొంగులుం, బిగ్గ నడంచుచున్ విడిచిపెట్టదు బాల నసం బనేమి యా, సిగ్గుకు సిగ్గు లే దిటులు సేసినపిమ్మట నుండ వచ్చునే. విజ. ౨. ౨. ౩౦.

క్రుంగు. అ. క్రి. ౧. దిగఁబడు.

సీ. ఆకాశవాహినీసైకతంబుల ఖురాంచలటంకములు గ్రుంగ జడనుపడిన. కాశీ. ౩. ౧౨.

౨. అడఁగు.

సీ. క్రుద్ధకుంభోద్భవభ్రూలతాకౌటిల్యవికృతిఁ గ్రుంగని నాఁటివింధ్యశిఖరి. నైష. ౧. ౩౫. దశా. ౧. ౨౬౧.

౩. తగ్గు; నశించు; మరణించు.

ఉ. కోపము పొంగఁ గ్రుంగు నొకకొన్ని దినంబులు...దశకు. ౫. ౨౩. ఆం. భా. ౩. ౧౯.

సీ. పరమసాధుజనంబుభావంబు లుప్పొంగెఁ గలుషచారిత్రులబలిమి గ్రుంగె. కళా. ౮. ౧౨౩.

శా. కాశీదేవనదీజలంబులను గ్రుంకం గ్రుంగు పర్వాఘములే. సురా. ౨౦.

సీ. సమయుట యీల్గుట చావు చక్కఁడఁగుట
క్రుంగుట త్రుంగుట కూలుట...మిత్తి పెన్ని
దుర నా మీఱును మరణము. ఆం. భా. ౨.
౨౨౫.
౪. వంగు, క్రింది కొదుఁగు; పొట్టిదగు.
(మల్లయుద్ధవర్ణనము) సీ...బలువిడి వాఁడు పై
నడరిన జరగక యువనిఁ గ్రుంగి, నిలుచు...
భార. విరా. ౨. ౧౫.
మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గైకొని సరోజాతప్రి
యుం డేఁగఁగా, సరి నంతంతకుఁ గ్రుంగి క్రుం
గి కనకస్తంభఁబు చిత్రంబుగా, నరసీపూర
సమస్థితం బగుటయుఁ గ్ సర్వంసహాధీశుఁ
డుఁ గ్, వెరవారం దిగి వచ్చి యప్పురిని దా
విశ్రాంతచేతస్కుఁ డై. విక్ర. ౨. ౧౧౪.
క్రుంగిపోవు=క్రుంగు.
(నశించు)
గీ. కొండియంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవుఁ, గరి
నభాషలఁ బడిపోవుఁ గాతరుండు. నా. పంచ.
౧. ౧౪౪.
(హీనసత్త్వుఁ డగు.)
(వా) వాఁడు కష్టములచేత క్రుంగిపోయినాఁడు.
జ: క్రుంగఁబడు, క్రుంగిలు.

క్రుంచ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకొంచ, ఒక
విధ మైనఆఁడుకొంగ. ౨. ఆఁడుహంస.

క్రుంచము. సం. వి. చ్. పుం. ౧. క్రౌంచము, కొం
చ, ఒకవిధ మైనకొంగ. ౨. హంస, అంచ.
అ. పుం. ౧. కొంచపిట్ట, ఒకవిధమైన కొంగ. ౨. ఒ
కవిధమైనవీణె. ౩. క్రౌంచపర్వతము, కొంచగు
బ్బలి.

క్రుక్కించు. స. క్రి. (√ క్రుక్కు) క్రుక్కఁ
జేయు.
(అదిమించు, కూరించు)
వ...కేదారపంకంబులోనఁ గానరాకుండ నువ
ర్ణమయుం బైన బేరంబుఁ గ్రుక్కించి... వర
మ. ౫. ౨౭.

క్రుక్కిదము. విశే. (√ క్రుక్కు) ౧. నిండినది.
ఉ. అక్కజమై మహార్ఘనివహంబు నదుక్తులు మె
చ్చఁ జూచినన్, గ్రుక్కిద మైనసత్కృతి
...కు. సం. ౧. ౩౯.
౨. పూడినది.
ద్వి. గ్రుక్కున భస్మంబు గాఁ బురంధ్రంబు, గ్రు
క్కిదంబై కట్టుకొని కీలుకొనుడు. పండితా.
పురా. ౧౩౪ పొ.

క్రుక్కు. స. క్రి. (క. కుక్కు) ౧. (పేను మొ
దలగువానిని) బొటనవ్రేలిగోటితో నొక్కు.
గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,
యంటుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,
గోరుముక్కుల దిగమువ్వి తూరుపెత్తి, నెఱు
లఁ గలిగినపేల నన్నింటిఁ దిగిచె. పాండు.
౩. ౩౦.
సీ. కన్నగాం డ్రగుమ నగళ్లు ప్రవేశించి యం
దు నెంతటివార లడ్డమైనఁ. అ. జక్కడఁ
చుచుఁ బేను గ్రుక్కినపాటిగా, నిష్ట మైన
యర్థ మెల్లఁ బడసి. ప్రభా. ౧. ౧౦౯.
(పేను గ్రుక్కినపాటిగా:-కొంచెమైన నిత
రులకు తెలియకుండ, చప్పుడు లేకుండ)
౨. అడఁచు.
వ...కార్శ్యచ్ఛం గన్నీరు గ్రుక్కుకొని...ఆము.
౬. ౬౬.
సీ. పాదమురసావేశమున వచ్చునగ్గోత్తు లొదవి
నాలుకకు రాకుండఁ గ్రుక్కి. మనుచ. ౩.
౯౭. నరస. ౧. ౬౪.
౩. అదుము, కూరు.
ఉదా: పిల్లలకు అన్నము క్రుక్కి క్రుక్కి పెట్టఁ
గూడదు.
౪. తూర్చు, చొప్పించు.
ఉ. అక్కమలాయతాక్షుఁడు భయంకర బాహు

వు దైత్యుకుక్షిలోఁ, గ్రుక్కినఁ దద్దయుఁ బలిసి రోగము పేతులచేత మేఁకిఁ, వెక్కసమైనచందమున విహ్వలభావముఁ జేసి దేహముఁ, వ్రక్కలు వాపి చంపె...వి. పు. ౬. ౩౨౮.

వి. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెపంగు. గీ. జుఱుఁగు క్రుక్కికుఱు పిక్కు జుణుఁగు మొఱఁగు, డనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౯౨.

జ: క్రుక్కించు, క్రుక్కిదము, క్రుక్కుడు.

క్రుక్కుడు. వి. (√క్రుక్కు) ౧. క్రుక్కుట. (శ. ర.) ౨. పీడనము, అదుముట.

సీ... క్రుక్కు డదుము డొత్త, డ మ్మొత్తు నాఁ బీడనమ్ము విరాజిల్లు...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

క్రుచ్చు=కూర్చు. స. క్రి. (చూ. వా. క్రుచ్చు)

క్రుత్తు. సం. వి. ధ్. స్త్రీ=క్రుధ.

క్రుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము, కినుక.

క్రుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుపితము, కోపము నొందినది. వి. అ. న. కోపము.

క్రుధ్యత్. సం. శత్రు. కోపపడుచున్న.

క్రుమ్మరించు=కుమ్మరించు. స. క్రి. క్రుమ్మరిలఁ జేయు.

(అధికముగా ప్రసరింపఁజేయు.)

గీ. కమ్మనిపిసాళివలపులు గ్రుమ్మరించు, కమ్మజవ్వాదిఁ దుఱుయం టెఁగలికి యొకతె. వసు. ౫. ౧౦౯.

(అధికముగా వెలువఱుచు)

సీ. క్రోధపావకుఁ డుండుకుండంబులన నేత్రగోళముల్ మంటలు గ్రుమ్మరింప. ఉ. రా. ౩. ౩౮౫.

(కుండలు లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులను పడఁజేయు.)

గీ. కడవలను గ్రుమ్మరించినవడువు దోఁచఁ, గురియుమండఁగ వఱదల గ్రుంతమిట్ట, లొక్కకొలఁదిగఁ బాఱె నీళ్లక్కజముగ. ద్వా. ౧౦. ౮౮.

జ: క్రుమ్మరిల్లు.

క్రుమ్మరిల్లు(లు)=కుమ్మరిలు. అ. క్రి. (√క్రుమ్మరించు) కుండ లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులు పడు; పడు.

క. భృంగీసంగీతస్వన, మాంగళ్యసుగంధకుసుమమంజరుల బయల్, పొంగుమరందము నెపమున, శృంగారరసంబు గ్రుమ్మరిలుపాదరింటఁ. కవిరా. ౨. ౧౬౧.

వ...చూర్ణంబు లైనకర్ణంబులును వ్రక్క లైన ప్రక్కలును మురిసినశస్త్రంబులును విరిసిన జోళ్లును గ్రుమ్మరిల్లినబొమ్మిడికమ్ములును గుంపులుగొను పడగలును...పద్మ. ౧౦. ౨౯.

క్రుమ్మరు. అ. క్రి. ౧. తిరుగు, సంచరించు.

ఆ. క్రూరవనమృగములు గ్రుమ్మరుచున్నయీ, విజనవిషమశైలవిపినభూమి. భార. ఆది. ౬. ౬౫.

క. ఇమ్మడుపు మీనములతో, నిమ్ములఁ గూడాడి పెరిఁగి యిన్నాళ్లును బ్రేమమ్మున నుండితి నొంటిగఁ, గ్రుమ్మరలే నింక నన్నుఁ గొనిపోవఁగదే. నా. పంచ. ౧. ౨౨౭.

౨. విహరించు.

ఉ. ఈయెలదోఁట నుండఁ దగ దింకొకచక్కి వసింప నేఁగుఁ డో, ధీయుతులార పాండ్యవరదేవతనూభవ కేళికాగృహ, ప్రాయత నిందు నెప్డు నిరపాయమున న్విహరించుచుండు నేఁ, డాయెలనాఁగ గ్రుమ్ముటకై యదె వచ్చెఁ దలంగుఁ డిత్తఱిఁ. శుక. ౧. ౩౨౮.

వ...సుకన్య యనునది యిష్టసఖులతోఁ గ్రుమ్మరుచున్న...భార. అర. ౩. ౧౬౭.

౩. ప్రవర్తించు.

క. ఉరులింగము బోధించిన, కరణిఁ గ్రుమ్మరుమ వంటకట్టియు లోకమో, చరుముగ వారలగే

హా,వరణములో బయలనుండి వైచుచు నుం
డెన్. చెన్న. ౫. ౨౨౪.

క్రుమ్ము=కుమ్ము[1]. స. క్రి. పొడుచు.
వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు...
నొసల్లు గ్రుమ్మియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౭.
సీ. కంసారి ఓగియారఁ గౌఁగిటఁ జేర్చిన గుబ్బ
లఁ గసిదీఱఁ గ్రుమ్మెఁ గొమ్మ. రాధికా. ౨.
౧౩౬.
దండకము. మ న్నంతయుం గొంచు బల్పాఁపరా
యిక్కకుం బ్రాఁకుబంగారపుంగంటికేద్రి
మ్మరిం జన్నపుంబందివై చెండి వాల్గొమ్మునం
గ్రుమ్మవా ... అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧. ఉ.
రా. ౧. ౬౮.

వి. పోటు, పొడుపు.
సీ.కలుకుగుబ్బల బ్రొమ్ముఁ గ్రుమ్ము కేర్పడ గ్రుచ్చి
తనివారఁ గౌఁగిట ననఁగి పెనఁగి. ఉ. హరి
శ్చ. ౪. ౧౩౨.

క్రుమ్మడఁగించు=అడఁచు.
సీ. దయ పిఱిఁదికి వైచి నయము క్రుమ్మడఁగించి
శాంశవం బురివి పాపమునఁ బొదలి. దశకు.
౩. ౯.

క్రుమ్మెసలాడు=కుమ్ములాడు, పొడుచు.
మ... రాచబిడ్డలునున్ వెల్మదొర ల్దురమ్మునకు
నొడ్డారించి క్రొవ్వాఁడిబాఁకులతోఁ గ్రుమ్మె
సలాడ సాగి రలుకన్ గోవిందశబ్దార్భటిన్.
రంగా. ౩. ౨౧౭.

జ: క్రుమ్ముడు, క్రుమ్ముకుపడు, క్రుమ్ములాడు.

క్రుమ్ముడు.వి.(√క్రుమ్ము)పోటు,పొడుపు.(శ.ర.)

క్రుమ్ముడుపడు. అ. క్రి. (√ క్రుమ్ముడు) పోటుప
డు. (శ. ర.)

క్రుమ్ములాడు=కుమ్ములాడు.అ. క్రి. (క్రుమ్ములు+
ఆడు) పోట్లాడు.
గీ. కొసర కాఁబోతు నాఁబోతుఁ గ్రుమ్ములాడ,
నడిమియాఁజెయ్యాగతి వచ్చె నాకు నిపుడు.
కాశి. ౨. ౧౦౪.
ఉ. కొమ్మబెడంగుసొంపుఁ గనుఁగొన్న కనుంగవ
దత్తఱింపఁగా, నమ్ముని యాఁప నోప కపు డ
ల్లన చెప్పలు విచ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱఁ
గృష్ణకృష్ణ యని గ్రక్కున మోడ్చు మగు
డ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱ మూయు మన్మథ
వికారము ధైర్యముఁ గ్రుమ్ములాడఁగన్. క
ళా. ౩. ౧౯.

క్రుయ్యఁబాఱు=క్రుయ్య. (క్రుయ్యన్+పా
ఱు-స్వార్థమున.)

(కృశించు)

సీ. పలికి యొంతయుఁ గ్రుయ్యఁబాఱిన నునుఁజె
క్కు లందంద తడిపెడు నశ్రువారి. హరి. ఉ.
౩. ౪౮. (వావిళ్లప్రతిపా.)

క్రుయ్య. అ. క్రి. (సం. కృశ్.) ౧. కృశించు;
తగ్గు, క్షీణించు.
మ. మలినుండై కడు డస్సి క్రుస్సి...కు.సం.౧౦.
౪౫౬.
చ...తలల్ దిగవైచి నోరఁ ద్రేఁగుడు దొరఁగం
గ నెంతయును గ్రుస్సి ఖురంబులు ప్రస్సి పు
ర్వులు,గ్గడువుగఁ బాఱఁ దద్దయును గాతి
యఁ బొంద ప్రజంబునన్ బసుల్.హరి.పూ.
౬. ౪౩.
క. వెయ్యేండ్లయ్యును నీతోఁ, గ్రయ్యంబడియు
న్నవాఁడఁ గామసుఖములం, గ్రుయ్యా దొక
యించు కైనన్, డయ్యదు కొనలిడియోఁ దృష్ణ
నవపద్మముఖీ. భాగ. ౯. ౫౮౮.
మ. నినుఁ జింతించిన విన్నఁ జేసుకొనిన న్నిర్మా
లమై క్రుస్సి పావనికాయంబు వినష్ట మా
నఁట... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౧౮.

౨. వెనుదీయు; వెనుకపడు.
ఉ. ఎయ్యెడఁ గయ్యముల్ గలవొ యెవ్వరు చి
వ్వల కుత్సహింతురో, క్రుయ్యక యంచుఁ

గో॰ వెసఁ గ్రుమ్మరుచుండుము కొందు నేను ...హరి. పూ. ౮. ౧౧౬.

వ.... తరుణతరుణీజనంబులు...వినోదంబుల నడటుఁ విూఱి కడచి చనం బంగ్వాంధజరత్ప్రముఖులు క్రుస్సి యోలాకుపడ నెడనెడం గాపలిమై తగువారు నడిపింప...హరి. పూ. ౬. ౨౨.

జ: క్రుయ్యఁబాఱు.

క్రుళ్లగించే. అ. క్రి. (√ క్రుళ్లు)-మనస్సులో-దుఃఖించు. (శ.ర)

క్రుళ్లగింత. వి. (√ క్రుళ్లగించే) -మనస్సులో-దుఃఖించుట. (శ.ర)

క్రుళ్లు=కుళ్లు. అ. క్రి.

(అవియు, పగులు)

గీ. గుండియలు గ్రుళ్లఁ దన్నినఁ గ్రుక్కుమిక్కు, రనక యాతనికినుక చల్లారనిచ్చె. శుక. ౩. ౬౩౩.

(-మనస్సులో-దుఃఖించు)

సీ. కోపశోకంబులఁ గ్రుళ్లుచుఁ దనలోన మండుచు దితి సాల మఱుఁగఁ దొడఁగె. భాగ. ౬. ౫౦౯.

జ: క్రుళ్లగించు, క్రుళ్లగింత, క్రుళ్లుపోతు.

క్రుళ్లుపోతు=కుళ్లుపోతు. విణ. (√ క్రుళ్లు.) క్రుళ్లగించుస్వభావము కలవాఁడు. (శ.ర)

క్రుశ్యమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧. తిట్టఁబడుచున్నవాఁడు. ౨.పిలువఁబడుచున్నవాఁడు.

క్రుశ్వము. సం. వి. న్. పుం. ౧. నక్క. ౨. కొంగ. (కే. ని.)

క్రుశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨.ఆఁడుకొంగ. (కే. ని.)

క్రుష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. అఱచినది.౨. యుద్ధాదులకు పిలువఁబడినది. ౩. తిట్టఁబడినది. ౪. ఏడ్చినది. వి. అ. న. ౧. కూఁత, అఱపు. ౨. ఏడ్పు. ౩. చప్పుడు, ధ్వని.

క్రూ

క్రూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రక్తపునర్నవ, ఎఱ్ఱగలిజేరు చె. ౨. బదరి, రేఁగు చె. ౩. కంటకారి, వాఁకుడు చె.

క్రూరకోష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-క్రూరమైనకోష్ఠము కలవాఁడు-బద్ధకోష్ఠుఁడు, మలబంధము గలవాఁడు.

క్రూరగంధము. సం. వి. అ. పుం-చెడ్డకంపు కొట్టునది-గంధకము.

క్రూరదృక్కు. సం. విణ. (క్) క్రూరమైనచూపు కలవాఁడు. వి. పుం. ౧. పిశునుఁడు, దుష్టుఁడు. ౨. శని. ౩. అంగారకుఁడు. స్త్రీ. క్రూరదృష్టి, క్రూరమైనచూపు.

క్రూరధూర్తము. సం. వి. అ.పుం. నల్లఉమ్మెత్త చె.

క్రూరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. కనికరము లేనిది. ౨. పరుసనిది, కఠినము. ౩. ఉగ్రము, భయంకరము. ౪. హింసకము, నాశము సేయునది. ౫. ఉష్ణము, వేండ్రము కలది. ౬. కఱకైనది. ౭. దరిద్రము, ధనము లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. డేగ. ౨. కంకము, రాపులుఁగు. (రా. ని) ౩. (జ్యోతి) మేషాదిరాసులలో బేసిరాశి. ౪. అస్థి, ఎమ్ము. (కే.ని)

క్రూరరావి. సం. వి. న్. పుం. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. (రా. ని)

క్రే

క్రే. (వృత్తియందు 'క్రేవ' శబ్దమునకు తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.)

ఉదా: క్రేఁగన్ను, మొ.

క్రేంకారము. సం. వి. అ. పుం.=క్రేంకృతి.
(రథనేమియొక్కధ్వని.) వ... తక్కినదండనాథులం దానును రథనేమిక్రేంకారభేరీభాంకారశింజినీటంకారవీరభటహుంకారంబులన్ వియత్తలంబు నొంది యెదుర్కొటయు ...శశాం. ౫. ౨౧.

క్రేంకారమిచ్చు=ధ్వని చేయు, కూయు.
సీ. కొక్కొరోకో యని కొమరసామిరథంబు కంఠంబు సాఁచి క్రేంకారమిచ్చె. భీమ. ౨. ౭౭. (క్రొక్కారమిచ్చె. శ. ర.పా.)

క్రేంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=క్రేంకారము. ౧. శారికాదిధ్వని.
ఉ...కలారవ, క్రేంకృతి శారికాపికశుకీవిహగాదులచే వినంబడెన్. రామా. ౨. ౧౦౪.
చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁదా రలకంచు గీయఁగా,బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రేంకృతు లిచ్చు మరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౨౦.
౨. నూపురాదిధ్వని.
చ... అందియల క్రేంకృతి గంకణమేఖలాధ్వనిం, బ్రకటముసేయ...కాశీ. ౪. ౧౫౪.

క్రేఁగన్ను. వి. దే. (క్రేవ+కన్ను) నేత్రాంచలము; కటాక్షము.
సీ... కడకన్ననంగఁ గ్రేఁగన్ననంగ. గీ. నకునపాంగంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.
గీ. కడలికడనుండి మగిడి క్రేఁగంటిదృష్టి, యిడుచుఁ బాటుచు జడదారియొడయు లపుడు. దశా. ౧. ౧౭౭.
సీ. క్రేఁగంటనైన వీక్షింపవు ... వరాహ. ౨. ౫౬. కాశీ. ౪. ౧౪౭.

క్రేఁగయి. వి. (క్రేవ+కయి) హస్తాగ్రము.
చ. మంతపుఁ గోడుతాలుపరిమన్కిబిడారపుమెట్టుఁ గ్రేఁగయిం,గొంచకయొత్తినట్టి నిను... అచ్చ. రా. యు. ౧౩.(క్రేగయి-శ.ర.పా.)

క్రేఁటు. అ. క్రి. ౧. గొంతు సవరించుకొనుటకై ఒకవిధ మగుధ్వని చేయు, సకిలించు. (శ. ర.)
వ. ఉమ్మలిక యింత యేటి కనుటయు నబ్బోటి క్రేఁటుచు నిట్లనియె. మనుచ. ౬. ౯.
౨. తొట్రుపడు.
ఉ...అమానచీకటిం, క్రేఁటుచు నేఁగుదెంచ నడురేయిని జోరుఁడు కన్నపెట్టఁగన్. భల్లా. ౧. (శ. ర.)
వి. గద్గదకంఠమును బాగుచేసికొనుటకై చేసెడి ధ్వని, సకిలింత.
సీ. తత్సాధుకృద్ధ్వని దనరుచు క్రేఁటన...ఆం. భా. ౧. ౧౨౨. (క్రేఁటు-అని. ప్రా)
జ: క్రేఁటుకొను.

క్రేఁటుకొను=క్రేఁటు. అ. క్రి. (క్రేఁటు+కొను-స్వార్థమున)
(గొంతు సవరించుకొనుటకై యొకవిధ మగుశబ్దము చేయు)
క...గండఫలకభాగఁబులపైఁ,గాటుకకన్నీ రొలుకఁగ,ఘూట వెడలఁ గ్రేఁటుకొనుచు మానిని పలికెన్. మనుచ. ౩. ౯౨.
(వరూథిని) క...అతనిఁ జూడమఱఁ, గోపమునం జూచి గ్రేఁటుకొనుచుం బలికెన్. మనుచ. ౨౬౯.

క్రేఁదొట్టు. అ. క్రి. (క్రేవ+తొట్టు) గట్టూరయు.
వ. ఇరువురగదలును మసకంబునం బెనంగుపాములపగిది దాల్చుపాసికలపోలికఁ గ్రేఁదొట్టు కరళ్లకైవడిఁ గలయఁబెరయ...ఉ. హరి. ౩. ౬౪. (కైతొట్టు. ముద్రి-(కేతొట్టు. శ. ర. పా.)

క్రేగాలి. వి. (క్రేవ+గాలి) ప్రక్కగాలి.

ద్వి. సంపంగికేళ్రిగాలిఁ జలియించుతేఁటి, గుంపు లగతి...అ. మ. క. ౨. ౬౭. ౨౩ పం.

క్రేడి¹. వి. సంబావులతోఁ గలసినకారు లోనగు ఎత్తువడ్లు. (శ. ర.)

క్రేడి²=క్రేణి.

(పరిహాసము-చూ. క్రేడిసేయు.)

జ: క్రేడించు, క్రేడిసేయు.

క్రేడించే=క్రేణించే, కేడించే. స. క్రి. (√క్రేడి².) ఉపేక్షించు, అలక్ష్యముచేయు.

గీ. తమ్ము వరియింపకునికి దీర్ఘమ్ము రోఁజు,నహులఁ గ్రేడించి నడచిరి యానధరులు. నైష. ౫. ౩౦.

అ. క్రి. తొలఁగు.

క... విప్రులోడ మెయికొని పోరి,ట్లమ్ముపడ నేటి కని వి,వ్వచ్చుఁడు గ్రేడించి యొండు వలనికి నడచెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౭.

క. ఓడితి మె మేము రణమునఁ, గ్రీడికిఁ గ్రేడించి రాక గెలుపే యతఁడే,చ్చో డాఁగి పోయెనో కో మా,తోడిబవర మిట్లు తాను దొలఁగినఁ దెగునే. భార. ద్రో. ౧. ౩౭౮. ప్ర భా. ౩. ౩౮.

క్రేడిసేయు=క్రేణిసేయు. స. క్రి. (క్రేడి² + చేయు) పరిహాసముచేయు.

వ...విలయమార్తాండమండలంబువేఁడిమిం గ్రేడిసేయు మూఁడవ బాణంబు తూణంబునం దిగుచునప్పుడు. జై. భా. ౫. ౭౨. (శ. ర. పా-ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేణి=క్రేడి². వి. ౧. ఉన్నతపదము, పెద్దయధికారము.

క. మించి ధనమానఁ బ్రజ పెరి,యించుమరాత్ములకుఁ గ్రేణి యిచ్చుట పతి కూ,హించిన నిండిన చెఱువవి,యించి శకులకులము సంగ్రహించుట గాదే. కవిక. ౨. ౧౯.

౨. పరిహాసము.

ఉ. నారి యొకర్తు చొక్కపుసనల్ గలచక్క చిన్నపొన్నకుం, జేరి ప్రసూనగుచ్ఛము లశేషము గోసియుఁ గ్రేణి నోర్తు నీ,భూరుహ మెక్కు మన్న నగి పూచెఁగఁ జేయుదు నా కిఁదెంతయున్,మేరువు గాదు నా నది నమేరు వనం దగి పూచెఁ గ్రమ్మఱన్. చమ. ౧. ౬౮. (శ. ర. పా.)

క్రేణివట్టు=పొందు ?

గీ. పరమకల్యాణి యాపగాంభస్త్రివేణి, రాజశేఖావతంసుగారాపురాణి, సమధికప్రీతిఁ దేలియాసత్యవాణి, సేవలత్వాశుభశ్రేణి గ్రేణివట్టె. కాశీ. ౩. ౯౦.

జ: క్రేణించు, క్రేణిసేయు.

క్రేణి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ. ౧. (వెలయిచ్చి)కొనుట. (విల్యము) ౨. భూమి మున్నగునవి ఇంతకాలమునకు ఇంతద్రవ్యము ఇచ్చెద మని ఫలభోగమునకై పరిగ్రహించుట. (శే.ని.)

క్రేణించే=క్రేడించే. స.క్రి. (√క్రేణి.) అలక్ష్యము చేయు, తిరస్కరించు.

సీ. పూఁబోఁడి యిపుడు నాపూబంతు లింక నీపాలింటి వనుచు డాపంగఁ దగునె, కమల మొక్కటి నేను గానుకఁగా నిచ్చినఁ గనుసన్నఁ గ్రేణింపఁ జనునె సకియ. గీ. యనుచు విభుమ్రోల మేలంబు లాడుకొనుచు, నంగసౌందర్యసంసూచనాభిరామ, చాటువాచాచమత్క్రియాసరణి మీఱ, గిల్లి రప్పుడు సతులు రాగిల్లి విరులు. రామా. ౧. ౧౮౮.

క్రేణిసేయు=క్రేడిసేయు. స.క్రి. (√క్రేణి.) పరిహసించు, తిరస్కరించు.

ఉ. ... కాంచనహర్మ్యతుంగశృంగ,గమ్ములరశ్మిశేఖలు ప్రకాశములై కడఁ బర్వి తత్సమీ,పమ్మునఁ బాఱుచున్నఘనపంక్తులయుం దదిర

ద్యుతిప్రతానములఁ గ్రేణిసేయుచు ననార
తమున్ విలసిల్లఁ దత్పురిన్. భార. ఆది. ౭. ౪౧. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ఉ. కాయజుఁ గ్రేణిసేయు ననఁ గౌశికు మాఱు
ననంగ విభ్రమశ్రీయును బెంపునుం గలుగఁ
జేసి విధాతృఁడు పేడిఁ జేసెనే. భార. విరా. ౧. ౨౩౮.

ఇట్లే: క్రేణియొనర్చు.

ఉ. ... మేనకఁ గ్రేణియొనర్చుప్రాయపుం, జేడి
య లబ్బురం బయినచెంగలువల్ తగఁ జల్లి
రండఱున్. యయా. ౮. ౧౫౬. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ.) వెలయిచ్చి కొనువాఁడు, విలువకాఁడు.

క్రేతవ్యము. సం=క్రేయము.

క్రేపు. వి. ౧. దూడ, వత్సము.

సీ. దూడ నాఁ గ్రేపు నాఁ దోఁచును వత్సంబు...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

క. అరి మిగులఁ గొనుట క్రేపులు, పొరిమాలం బి
దికినట్లు భూవర... భార. శాం. ౨. ౩౭౯.

క... క్రేపులరూపముల నేఁ జరించెద ననుమన్.
భాగ. ౧౦ పూ. ౫౧౦.

౨. (పర్వత) శిఖరము.

ఉ. ...ఇందుబింబమున్, గిమ్మనసీదు మోము గిరి
క్రేపులు మూఁపులు కొను గానరాను ... మ
నుచ. ౩. ౬.

జ: క్రేపుఁగుఱ్ఱ.

క్రేపుఁగుఱ్ఱ. వి. (√ క్రేపు) చిన్నదూడ.

సీ. ధారిణీగవికి రత్నమహౌషధంబులు చేఁపు పు
ట్టించినక్రేపుఁగుఱ్ఱ. వరాహ. ౧౦. ౮౭.

క్రేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొనఁదగినది. (సరకు)

క్రేయో. వి. పసులఁగొట్టుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

శా. ... ఈశయోషిద్బాడబులన్ ధనంబుఁ గొని
క్రేయో యంచు మర్త్యాళి దుర్భాషల్వల్కఁ
బురంబులో వెడలఁ బంపం బాడి ... భల్లా.
౩ ఆ. (శ. ర.)

క్రేళ్లు. వి. బ. ౧. బాహుళ్యము, అతిశయము.

సీ. రోహణాద్రియుఁ బెక్కురూపులై యున్న
ట్లు క్రీడాచలంబుల క్రేళ్లు గలిగి. భా. రా.
యు. ౨. ౨౪౧.

౨. గంతులు; పర్వులు. (చూ. క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుదోలు, మొ.)

క్రేళ్లుచూ(నూ)చు=క్రేళ్లువాఱఁజూచు, చంచలముగాఁ జూచు.

ఉ. ...సత్యసంతతుల్, వెచ్చపుఁగూరుముల్ పరి
ఘవింపఁగ నేరరు నేర రజ్జసం, పచ్చటులంబు
లై మెఱయుబచ్చెనచూపులఁ గ్రేళ్లుచూడఁ
గన్. పి. శకుం. ౨. ౧౬౦.

సీ. అచిరాంశురుచు లేమి యని వానిదెసఁ దప్పఁ
జూచుభావనఁ గ్రేళ్లునూచు నతివ. కు. సం.
౭. ౬.

క్రేళ్లుచూపులు=చంచలదృష్టులు.

సీ. క్రేళ్లుచూపులకలికితనంబుపస నేర్చె...కళా.
౬. ౨౦౦.

క్రేళ్లుత్రుళ్లు=క్రేళ్లుఱుకు.

సీ. తల వాంచి బెళుకుఁజూపులు క్రేళ్లుత్రుళ్లఁగఁ
దెఱమఱుంగున నిల్చునొఱపుఁ జూచి. కువల.
౮. ౭౧.

జ: క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుపోలు, క్రేళ్లుద్రిప్పు, క్రేళ్లుబ్బు, క్రేళ్లుఱుకు, క్రేళ్లువాఱు, క్రేళ్లుసను, క్రేళ్లెగయు.

క్రేళ్లుదాఁటు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+దాఁటు) ౧. ఎగిరిపడు.

ద్వి. ...మీలు, క్రేళ్లుదాఁటుచు మాటికిని సముల్లో
ల, కల్లోలములఁ దేలు క్రమముఁ గన్గొంటె. వి
ష్ణు. పూ. ౨ ఆ. (శ.ర.)

౨. గంతులిడు; దుముకు.

చ....కపీంద్రులు దిక్కు లార్పులం,బతియలు సేయుచున్ బ్రమరి పాఱుచుఁ గేరుచుఁ గ్రేళ్లు దాఁటుచున్. భా. రా. యు. ౨౯౩.

సీ. అడ్డంబునిడుపుటాఁబడ్డలగతి మనుఁబిళ్లు డొంకలనుండి క్రేళ్లుదాఁట. మనుచ. ౨.౬. రాజ. చ. ౩. ౧౬౧. ప్రబోధ. ౧. ౪౯.

ఇశ్లే: క్రేళ్లుగదాఁటు.

ఉ.... ఉదగ్రశిలాచలభూరిశృంగముల్, గేల ధరించి నల్గడలఁ గ్రేళ్లుగదాఁటుచు నార్పులం దెసల్, వ్రీలఁగఁ జేయుచున్...భా. రా. కిష్కిం. ౫౮౨.

క్రేళ్లుదోలు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+తోలు) పరుగులెత్తించు.

వ. అని పలికి సమరప్రకారంబునం దేరు క్రేళ్లు దోలి పాంచాలబలంబులపయి నడరె. భార. భీష్మ. ౩. ౩౬౯.

క్రేళ్లుద్రిప్పు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+త్రిప్పు.) గంతులువేయించు.

మ... కోర్కులు క్రేళ్లుద్రిప్ప...మనుచ. ౨. ౩౦.

క్రేళ్లుబ్బు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉబ్బు) అతిశయించు.

సీ. అలజలంబులు ధాత్రి నవఘళింపక మున్నె క్రేళ్లుబ్బు వారియకీర్తిపంక,మాపంకసంకరం బంకురింపక మున్నె పాదము నసత్కీర్తిపుండరీక,ము...నరస. ౫. ౧౦౨.

క్రేళ్లుఱుకు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉఱుకు).౧.ఉఱుకు, దూఁకు.

క. చఱినుండి తోలఁగ నుఱికెడు, సెలసింగపుఁ గొదమ వోలె నిబ్బరముగఁ గ్రేళ్లుఱికెం దొలఁగం బగతుని, యాఱకటనుండి భువిమీఁది కబ్బలియుండున్. హరి. పూ. ౬. ౧౦౫.

క. ఆలోనం గురుధరణీ, పాలుఁ డడరి వ్రేయు టయును బవనసుతునిపై, సోలె నది గానఁడాపలి, కేలీవిభ్రమము దోఁపఁ గ్రేళ్లుఱికె నృపా. భార. శల్య. ౨. ౨౬౫.

౨. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు; గంతులిడు.

వ. చకితకురంగశాబంబుకరణిం గ్రేళ్లుఱుకుచేడి సమీలకరణిం బ్రేక్షణప్రభాజాలంబులు నలుగడలం గడలుకొన...కృ. శకుం. ౨. ౮౦.

సీ. కేలిమై నొక్కట లీలఁ గ్రేళ్లుఱికెడువాలుగ సోగలమేలు డించి. భార. విరా. ౨. ౯౩. (శ. ర. పా)

సీ. హయము క్రేళ్లుఱుకునో యని రెండుగడలం దు వాగెఁ బట్టిరి మత్స్యవత్సపతులు. కళా. ౬. ౬౨.

క్రేళ్లువాఱు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+పాఱు) గంతులువేయు.

ద్వి. బల్లిదుల్ మాశివభక్తులే యనుచుఁ, గ్రేళ్లువాఱుచు నాడు క్రియఁ బాడి యాడు. బస.పు. ౧. ౮౨౦.

ఉ...లోచనప్రభా,జాలము క్రేళ్లువాఱఁగఁ గుచద్వితయంబు చలింపఁ జొక్కుచున్, సోలుచు సారెకు న్మరలి చూచుచుఁ జేరె నికుంజగేహమున్. కృ. శకుం. ౨. ౮౯.

గీ. మలఁగి గజకంధరము ద్రుంచి తొలఁగ నుఱికి, కెంపు దళుకొత్త వాలుతోఁ గ్రేళ్లువాఱు, నావృకోదరుపైఁ గవియంగఁ జేయి,వీచె సేనకుఁ గాళింగవిభుఁడు గడఁగి. భార. భీష్మ. ౨. ౬౦.

క్రేళ్లుసను. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+చను) క్రేళ్లుదాఁటు, ఎగిరిపడు.

సీ. హస్తులగదురున కడరి నిల్వక క్రేళ్లుసనుహయంబులమణిస్యందనములు. భా. రా. యు. ౫౧౯.

క్రేళ్లెగయు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఎగయు) మీఁది కెగురు, పై కెగురు.

క. ... కే లాగిఁ జెగి యలుఁగుతోన క్రేళ్లెగసి వ డిం, దూలె... కు. సం. ౧౧. ౭౨౪.

క్రేవ. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము. (వృత్తియం దం త్యవర్ణలోపము. చూ. క్రే.)

వ. కయ్యంబు కలహూ పంతయుఁ గనుఁగొనుటకు మింటిక్రేవ నున్న వెరవు గా దనుపరుసన సవిత్రుండు చక్కనిమింటికిం జనుదెంచె. భా ర. భీష్మ. ౩. ౩౮౬.

క. క్రేవల నేకాంగులు రా...ఆము. ౨. ౯౬.

క. ఇరుక్రేవల నడకళాగ్రరథాంగగదాయుధము లు రాఁ దొడఁగె...పారి. ౨. ౭౭.

౨. సమీపప్రదేశము, దగ్గఱ.

గీ... క్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నానికటాఖ్య యగు...ఆం. భా. ౩. ౨౧.

౩. ప్రదేశము, చోటు.

చ. అలకలఁ జిన్నిపూ వలికినంతన మోము సెమ ర్చుఁ జన్నుఁగ్రేవల మృదుపత్త్రభంగములు ప్రామడుఁ గా నసియాడు ... కోమలి మరు ప్రసవాస్త్రపాతిం జలింపదే. కు. సం. ౫. ౬౧౨.

ఉ. తాళఁగ లేక తాల్మి చెడి తల్లడ మందుచు లే చి నేలపై, వ్రాలుచు...కే లెడఁ జేర్చుచుం జలువక్రేవల కేఁగుచు నీరు ద్రావుచున్. చెన్న. ౪. ౧౩.

కన్నుఁగ్రేవ, కంటిక్రేవ=కంటిపార్శ్వము, కం టికొన.

శా. కన్నుంగ్రేవలఁ గెంపు దోఁప ... చం. రా. ౫. ౬౧.

ఉ...కంటిక్రేవ...భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

జ: క్రే, క్రేఁగన్ను, క్రేఁగయి, క్రేఁదొట్టు, క్రేగాలి, మొ.

క్రై

క్రైలు. వి. ధాన్యము నుఱిచి కొలుచుట, ఒబ్బిడి.

వ... క్రైలుగ నఱికి పగఱం జిట్టుముట్టాడుసహజ సాహసులును...ఉ. హరి. ౪. ౨౯౯. (ఇక్కడ క్రైలుగ ననఁగా సర్వనాశముగ నని యర్థము. గ్రంథములయం దిట్లు రేఫసహితముగా నిది కానఁబడుచున్నది-శ. ర.)

జ: క్రైలుదారి.

క్రైలుదారి. వి. (√ క్రైలు) క్రైలు చేయించెడి యధికారి. (శ. ర.)

క్రొ

క్రొ. విశ. (వృత్తియందు క్రొత్తశబ్దముయొక్క లు ప్తశేషము. చూ. క్రొత్త.)

క్రొంకి=కొంకి.

(యుద్ధసాధనవిశేషము.)

గీ. పాశము ల్వెట్టి క్రొంకులు బ్రద్దపరులుఁ, గత్తి గొంతంబు లాడి సెల్లుఁ గత్తళములు, నారస ములును బిండులు నగరిలోనఁ, బెట్టి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౨.

(చోరసాధనవిశేషము)

చ...కొ, య్యాయు నురి క్రొంకి నారసము...దశ కు. ౫. ౭౨.

మత్తకోకిల...గ్రద్దగోరును గ్రొంకియున్. ద్వా. ౧౦. ౧౧౮.

క్రొంచే=కొంచే (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కోంచ) క్రౌం చపక్షి.

ఉ. తెక్కలు సించి కంఠమున తేకులు వాపి శి రంబు ద్రచ్చి పేరుక్కునఁ గ్రొంచచందమ గునొడ్డు గలంగఁగఁ జేసి... భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

క్రొంజాయ. వి. (క్రొత్త+చాయ) నూతనకాంతి.

సీ.రంజిల్లునపరంజిక్రొంజాయకమ్మడాల్తపసుకుఁ జె
క్కులమీఁదఁ దాండవింప. ఇందు. ౫. ౧౬౩.

క్రొంజిగురు. వి. (క్రొత్త+చిగురు) లేఁతచిగురు.

సీ. పావనవైజయంతీవనమాలిక క్రొంజిగురొత్తిన
గుజ్జుమావి... గీ. అనఁగఁ జూపట్టె జలధిక
న్యాలలామ, పద్మనాభునిఘనభుజాభ్యంతర
మున. దశా. ౨. ౨౯౨.

క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు. వి. (√క్రొత్త)-లేఁ
జిగురువిల్తుఁడు-మన్మథుఁడు.ఆఁ.భా. ౧. ౮౫.

క్రొంజిలుఁగుఁజేల్వ. వి. (క్రొత్త + జిలుగు + చ
ల్వ) క్రొత్తదియైన సన్నపువస్త్రము.

చ. జలకములాడి క్రొంజిలుఁగుఁజల్వలు దాలిచి పు
ణ్యవేదిపై,నెఱకొని సంధ్య వార్చి జపనిష్ఠలు
దీర్చి కృతాగ్నిహోత్రుఁడై.ఉ.రా.౫.౨౮౬.

క్రొఁజీకటి. వి. (క్రొత్త + చీకటి) మునిచీకటి, మ
సకచీకటి.

మ.నటదీశానశిరస్తటత్రుటితరత్నచ్ఛాయఁగల్లోలి
నీ, విటమధ్యంబున వ్రాలె నభ్రమణి తద్వేగా
భిపాతోన్నమ,త్పటుపాథోలవధారఁదార లై
గసెం దద్బిందుసందానితో,త్కటసంధ్యానల
ధూమకందళములై కన్పట్టెఁ గ్రొంజీకటుల్.
వసు. ౮. ౧౦.

క్రొందమ్మి=క్రొత్తమ్మి. (శ.ర.)

క్రొందావి=క్రొత్తావి. వి. (క్రొత్త + తావి) నూత
నపరిమళము.

క. కుందనపు బిందియల వారి, చందనతరుఖండవ
హ్నిసంతప్తం బై, క్రొందావు లొల్కుపన్నీ,
టం దగ జలకంబొనర్చి...హంస. ౫. ౩౬౬.

క్రొంబట్టు. వి. (క్రొత్త + పట్టు) క్రొత్తపట్టు.

సీ. జెడఁగుఁజెంగావిచల్లడముపై బిగియించి కట్టి
నక్రొంబట్టుదట్టి దనర. దశా. ౭. ౨౭.

క్రొంబని. వి. (క్రొత్త + పని) వింత యగుశిల్పము,
అపూర్వశిల్పము. ఇందు. ౬. ౧౩౧.

క్రొంబూవిలుకాఁడు. వి. (క్రొత్త+పూ+ విలు
కాఁడు) మన్మథుఁడు, పుష్పధన్వుఁడు.

ఉ...క్రొం,బూవిలుకానిసాహిణపుఁబ్రోపరి యా
మని వచ్చె నత్తఱిన్. కృ. శకుం. ౧. ౭౧.

క్రొంబెరుఁగు. వి. (క్రొత్త+ పెరుఁగు) నూతనదధి.

సీ. పెక్కులాగులఁ గదంబించుజున్నులతోడఁ జే
రి దాఁకొన్నక్రొంబెరుఁగుతోడ. పి.శకుం. ౧.
౧౩౫.

క్రొంబొగ. వి. (క్రొత్త + పొగ) నూతనధూమము.
భా. రా. యు. ౨౧౯.

క్రొక్కారము. వి. క్రోడికూఁత.

సీ.కార్క్రొడిగములక్రొక్కారంబుసందడి...చం
ద్రా. ౨. ౪౧. (శ. ర. పా-క్రొక్కారము. చి.
ని. పా-క్రోకారము. ముద్రి. పా)

క్రొక్కారు. వి. (క్రొత్త+కారు) వర్షాకాలము.
కవిక. ౬. ౧౯.

క్రొక్కారుమెఱుఁగు=వర్షాకాలపు మెఱపు. భా
ర. విరా. ౨. ౪౩. నైష. ౩. ౪౪.

క్రొగ్గంటి. వి. (క్రొత్త+గంటి) క్రొత్తగాఁ బడిన
గాయము.

సీ. బరులపైఁ గ్రమ్మెడునరుణధారలు దమ మేని క్రొ
గ్గంటులలోనఁ జొచ్చి. కు. సం. ౧౧. ౭౦౨.

వ...ఆపాదచూడంబుగా నొదవినక్రొగ్గంట్లనును
గక నెడలుక్రొన్నెత్తుట జొత్తిల్లి...కవిక. ౨.
౧౯౭.

క్రొత్త. (వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వికల్పముగా
లోపించి 'క్రొ' అనునది మిగులును. దీనికి కొన్ని
యెడల నుమాగమమును కొన్నియెడల పర మగుహ
ల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా: క్రొంబసిఁడి,
క్రొంబులకలు, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొగ్గండి,
క్రొన్నెల, క్రొమ్మేఘము, మొ.) విశే. అపూర్వము;
నూతనము.

క. ...తద్ద్రా,క్షణశలటీవృష్టి మిగులఁ గ్రొత్త యగుచు వీ,క్షణముల కత్యద్భుతకా,రణ మై తనరార...

ఆ. చెలువ యీయపూర్వశలలీప్రవర్ష మెక్కడిది...కళా. ౬. ౯, ౧౦.

ఉ. వారివిహారవేళఁ జెలువా చెలువారెడునీచనుంగవ న్సారపుఁదారహారములచందముఁ గైకొనుఁగాపుతం జమ,త్కారము క్రొత్తయై మెఱయ...అంబుపృషత్కదంబముల్. నైష. ౫. ౧౦౭.

గీ. ...క్రొత్త మిహిహాస యనఁగ మీఱును నవంబు...ఆం. భా. ౩. ౨౩.

శా. ...అవి వినంగాఁ గ్రొత్తలై యుండు...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౭౨.

క్రి. విణ. క్రొత్తగా.

సీ. క్రొత్త దోమినదంతకోరకంబులయందుఁ దాంబూలరాగంబుతఘకు గూర్చి. క్రీడా. ౧౩౮.

వి. అపూర్వత.

ఉ. ఆఱురసంబులం జవులయందుల క్రొత్తలు పుట్టనిచ్చలుఁ, వేఱొకభంగిఁ బాకములు విన్నను వొప్పఁగఁ జేసిచేసి న,స్త్రీఱఁగ బానిసీని నొకనిఁ బురిఁ గాననియట్లు గాఁగ మేఁ,గాఁటియవెట్టి యైన నొడికంబున వండుదు నెల్లగూరలుఁ. భార. విరా. ౧. ౭౭.

సీ... ప్రబంధంబులు గ్రొత్తలు పుట్టించుకొని లిఖింప. విక్ర. ౧. ౨౦.

క్రొత్త చేయు = అలవాటు లేమిచే వికృతి గలిగించు.

క. తపతపలాడుచుఁ బాఁడెదు, క్షపణకునిం జూచి బుద్ధసంయమి సిద్ధా,ధిప మధురసపానం బీ, చపలునికిం గ్రొత్తచేసె సంకటపఱిచెఁ. ప్రబోధ. ౩. ౬౦.

జ: క్రొ, క్రొంజాయ, క్రొంజిగురు, క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు, క్రొంజిలుఁగుఁజల్వ, క్రొంజీకటి, క్రొందమ్మి, క్రొందావి, క్రొంబట్టు, క్రొంబని, క్రొంబూవిలుకాఁడు, క్రొంబెరుఁగు, క్రొంబోగ, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొత్తపడు, క్రొత్తమగఁడు, క్రొత్తముట్టు, క్రొత్తమ్మి, క్రొత్తవఱుచు, క్రొత్తావి, క్రొన్నన, క్రొన్నురుఁగు, క్రొన్నెత్తురు, క్రొన్నెల, క్రొమ్మావి, క్రొమ్మించు, క్రొమ్ముడి, క్రొమ్మెఱుఁగు, క్రొమ్మేఘము, క్రొవ్వాఁడి, క్రొవ్విరి, క్రొవ్వెడ, మొ.

క్రొత్తడ(ళ)ము=కొత్తడము. వి. కోటబురుజు.

సీ. ... క్రొత్తడంబులతోడఁ గోట దీర్చి ... పి. శకుం. ౮. ౧౭౭.

సీ. క్రొత్తడంబులకెంపు క్రొత్తడంబులరంగు నింగికిఁ బోఁపువన్నియలు నింప. యయా. ౧. ౩.

సీ. మండసంబులు జేవి మాడువుల్ పొడగని క్రొత్తడంబులు చూచి కోటగవఁకు, లారసి ... అచ్చ. రా. సుం. ౭.

క్రొత్తడి. వి. ౧. సాధ్వి, పతివ్రత.

సీ. ... సాధ్వి తనరుచుండుఁ గ్రొత్తడి యనంగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

౨. మగనాలు, పతివత్ని.

క. అత్తలకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తడు లందఱకుఁ బ్రియము గొనలునిగుడఁగా, న త్తఱిఁ దిలకించె వరవ,ధూత్తమ యై సత్యభామ యుజ్జ్వలగరిమఁ. హరి. ఉ. ౮. ౨౨౦.

చ. ... అది పుణ్యచరిత్ర కులాగ్రగణ్య క్రొ,త్తడి సకలంబుఁ జూడ సభ దైన్యముఁ బొందుటఁ జూచి సొక్కితిఁ. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౭౭.

సా: రంకుటాలికిఁ గ్రొత్తడిసుద్దులు పెచ్చు. (క్రొత్తడిసుద్దులు=పతివ్రత చెప్పునట్టిమాటలు.)

క్రొత్తప(వ)డు. అ. క్రి. (క్రొత్త + పడు) క్రొత్త యగు. (చూ. క్రొత్తవఱుచు.)

క్రొత్తమగఁడు. వి. (క్రొత్త + మగఁడు) జారుఁడు.

ఆ. కోళ్లు మూయ దుద్దుగొంగడి పఱిచిన, మంచమునకుఁ గ్రొత్తమగనిఁ గొనుచుఁ, గులుకునడల న

రగి కూర్చుండె దాని క్రిందింటిమగఁడు దాఁగు తెలుఁగ లేక. వేం. పంచ. ౩. ౨౭౨.

క్రొత్తముట్టు. వి. (క్రొత్త + ముట్టు) ౧. నూలిపోఁగు. (వడుక నారంభించినపుడు ఏకువనుండి పురి లేక సాఁగఁదీసి కదురున కంటించెడు నూలు-శ.ర.)
గీ. క్రొత్తముట్టన నూలుపోఁగును సమర్త, పాలుచును...ఆం. భా. ౩. ౪౭.
సీ. కర్త్యాలఁ బదిలంబు గానిగుత్తంబులఁ గ్రొత్తముట్టున కియ్యకోలుపు వరవు భార.విరా.౧.౯౫.
౨. సమర్త. ఆం. భా. ౩. ౪౭.

క్రొత్తమ్మి. వి. (క్రొత్త + తమ్మి.) క్రొత్తగా వికసించినపద్మము. పి. శకుం. ౩. ౧౭౫.

క్రొత్తన(ప)లుచు. స. క్రి. (√క్రొత్తపడు) క్రొత్తపడఁజేయు.
(నూతనముగాఁ జేయు.)
మ. ప్రమదం బానవకాంతిఁ గ్రొత్తవలుపం బాదాతిభూయిష్ఠసైన్యముతో భీముఁడు...సమరక్రీడకు వచ్చె...భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౫.

క్రొత్తావి=క్రొందావి.
సీ. వరుసంపుగుత్తులఁ బ్రన్ననిపాలిండ్లు మవ్వంబుఁ బమలోన మార్చికొనఁగఁ, జిందు తేనియలును జెమటచిత్తడియును గ్రొత్తావి తమలోన బిత్తరింప. పి. శకుం. ౨. ౬౧.

క్రొన్నన. వి. (క్రొత్త + నన) క్రొత్తనన.
(క్రొత్తమొగ్గ)
ఉ...వనిఁ దోఁచెఁ గ్రొన్ననల్. ఆము.౫.౧౧౪.
క్రొన్ననలొత్తు=పల్లవించు, చిగుర్చు.
ఉ. కుంతల నొంద కంతయును గ్రొన్ననలొత్తుని జావలోకనో,త్కంఠ నతిప్రయత్నమునఁ దత్కృతి నిట్లు పఠింప...పరమ. ౫. ౧౧౪.
క్రొన్ననఁబోఁడి=ననఁబోఁడి, స్త్రీ.నీలా.౧.౧౧౬.
క్రొన్ననవింటివాఁడు=పూవిల్తుఁడు,మన్మథుఁడు. విక్ర. ౧. ౧౦౭.

క్రొన్నురుఁగు. వి.(క్రొత్త + నురుఁగు)నూతనఫేనము. పరమ. ౧. ౬౩.

క్రొన్నెత్తురు. వి.ఔ.(క్రొత్త + నెత్తురు)క్రొత్తనెత్తురు.
వ...క్రొగ్గంట్లనునుగక వెడలు క్రొన్నెత్తుట జొత్తిల్లి.... కవిక. ౨. ౧౯౭.

క్రొన్నెల. వి. (క్రొత్త + నెల) బాలచంద్రుఁడు, ఒక్కకళ గలచంద్రుఁడు. దశా. ౩. ౪౬.
బ. చెక్కిళ్లయందును వొడలయందును మీఁదేతులందును గావించెడునఖక్షతములు.
గీ...మీఁదెయిఁ జెక్కిటను దొడకడ,నిలుమనవి క్రొన్నెల లనఁగఁ జెలఁగుచుండు. వేంక.౭౫.
క్రొన్నెలతాలుపు=చంద్రశేఖరుఁడు, శివుఁడు. రాజ. ప. ౧. ౫.

క్రొమ్మావి. వి. (క్రొత్త + మావి) క్రొత్తమామిడిచెట్టు. ఉ. రా. ౩. ౬౬.

క్రొమ్మి. వి. ఎఱ్ఱగోరంట ?.
సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గురవక నామ యూ...ఆం. భా. ౨. ౫౩.

క్రొమ్మించు. వి.(క్రొత్త + మించు)౧.నూత్నకాంతి. హర. ౫. ౪౪.
౨. క్రొత్తమెఱపు. నీలా. ౨. ౨౭.

క్రొమ్ముడి. వి. (క్రొత్త + ముడి. శ. ర-కురులు + ముడి=కు్రమ్ముడి అని కొందఱు) కేశబంధవిశేషము.
ఉ. ద్రోవది బంధురం బయినక్రొమ్ముడి గ్రమ్మన విడ్చి...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౪.
గీ. కేశబంధవిశేషాఖ్య గేరుఁ గ్రొమ్ముడి యన...ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

క్రొమ్మెఱుఁగు. వి. (క్రొత్త + మెఱుఁగు) ౧. క్రొత్తమెఱపు, తొలకరిమెఱపు.
క. ఉఱుము మురిమి మూలగాడ్పులు, చఱచి విసరఁ

జొచ్చె మదనసంహారుదెసఁ గ్రొమ్మెఱుఁ గుద్భ
వించె...హర. ౨. ౧౭.

చ. పవడపుఁదీవలో తళుకుబంగరుబొమ్మలో క్రొ
మ్మెఱుంగులో...నీలా. ౧. ౪౦.

౨. క్రొత్తకాంతి.

గీ. ఇంక నొకవింత యాదానవేంద్రు కడఁది, మేనఁ
బుట్టినపుట్టఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుగోళ్ల, గ్రొచ్చి తేని
యఁ గైకొనునిచ్చ నిచ్చ, యచ్ఛభల్లంబు ల
చ్చట నచ్చుపడఁగ. దశా. ౪. ౨౯.

క్రొమ్మేఘము. వి. (క్రొత్త + మేఘము) క్రొత్త మే
ఘము.

సీ. పుష్కలావర్తకంబులు లోనుగాఁ గలక్రొమ్మే
ఘములు వృష్టి గురియకుండ. భీమ. 3. ౮౭.

ద్వి... క్రొమ్మేఘంబు గర్జిల్లి కురియ. రం. రా.ఉ.
3౯ పా. ౧౭ పం.

క్రొయిపు=కైపు ?. (మా. క్రొయిపెక్కు)

జ: క్రొయిపెక్కు.

క్రొయిపెక్కు. అ. క్రి. కైపెక్కు, వదలు, వీడు.

సీ. క్రొయిపెక్కి జాఱినక్రొమ్ముడిలో పలివిరులు
తుమ్మెదలకు విందుపెట్ట. కాశీ. ౫. ౧౧౯. (చి.
ని. పా.)

క్రొళ్లు=కొర్లు. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణ
ము.

చ. గుదియను గేల నూనుకొని క్రొళ్లున దగ్గుచు నో
టికుంపురుల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పుచు
ను శిథిలగాత్రుఁడు జేర ... పార్వ. ౪. ౬౭.
(ప్రయోగాంతరము లేదు)

క్రొవ్వాఁడి. విశే. (క్రొత్త + వాఁడి) మిక్కిలి వాఁ
డి యైనది.

శా. ప్రారంభం బొకయింత లేకయుఁ దృణప్రా
యంబు నట్లొందఁగాఁ, గ్రూరాసిం దెగ వేసె
నో నటికనో క్రొవ్వాఁడిఱంపంబుచే ... హ
ర. ౭. ౬౯.

వి. మిక్కిలివాఁడిమి, తీక్ష్ణత.

ద్వి. బెదరక వదలక పిదపిద గాక, క్రొవ్వాఁడి నూ
పక క్రూరత లేక. పండితా. దీక్షా. ౬౧ పా.

క్రొవ్వారు. అ. క్రి. (క్రొవ్వు + ఆరు) బలియు; అ
తిశయించు; సారవంతమగు.

శా. క్రొవ్వారుంజనుదోయి వ్రేఁగునకు నాగోరం
తకా సంతయుఁ, జవ్వాడంగ... భాను. ౪.
౪౪.

గీ. విరిసెఁ గ్రొవ్వారి నాగకేసరపుఁబువ్వు, మీఁది
ధూపంబుభంగిఁ దుమ్మెదలు వెడలె. భీమ. ౫.
౯౬.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుచములఁ బెరిఁగినచేమంతి
యున్నదే కోమలాంగి. విక్ర. ౫. ౧౯.

క్రొవ్విదము. వి. (క్రొవ్వు + ఇదము) ౧.దుష్కార్య
ము, దుశ్చేష్ట.

ఆ. అలు బిడ్డ లేనియట్టి త్రిమూర్తి యగుకొయ్య గా
క కదుటఁ గూడు వెట్టి, కడుచువార లిట్టి క్రొ
వ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతు
రయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

చ...క్రొవ్విదములు దక్క మీపలుకు విన్నఁడు
లక్ష్మియు విన్న మెత్తురే.కు. సం. ౪. ౪౨౧.

౨. బలియుట, బలుపు.

ఉ. చన్నులక్రొవ్విదంబుఁ గటిచక్రపుఁ బెంపును
మోవికెంపు...పద్మ. 3. ౮.

విశే. పదువమునకు వచ్చినది, పరిపాకదశకు వచ్చిన
ది.

సీ.విరియ నూఁకించుక్రొవ్విదపుమల్లియ మొగ్గ లెల
తావిఁ జొక్కించునిక్కలందు...గీ. తిరిగి తి
రిగి...నృసిం. 3. ౭౫.

క్రొవ్విరి. వి. (క్రొత్త + విరి) క్రొత్త పువ్వు. నైష.
౮. ౧౬౧.

క్రొవ్వు. అ. క్రి. ౧. గర్వించు, మదించు.

సీ.విడుము దంభోద్భవుం డను రాజా దన కను రవ్వ

రు శరంబుఁ గ్రొవ్వి ... భార. ఉద్యో. ౩. ౨౮౬.

గీ. గొబ్బి గ్రొవ్వియు సెలకట్టెఁ గొఱికినట్లు, కట కటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ. ౪. ౫౩.

౨. వాఁడియగు, తీక్ష్ణమగు.

ఉ... తదీయమస్త్రముం, గ్రొవ్వినమచ్ఛరంబునన కూల్చెద... ఉ. హరి. ౩. ౪౩.

౩. బలియు; అతిశయించు.

ఉ. క్రొవ్వినగట్టినిబ్బరపుగుబ్బచనుంగవలున్ ... పారిజా. ౧. ౧౦౨.

చ... నిర్మలసౌధసువర్ణజాలకం,బుల వెడలుం గికీ శగళమూలహాలాహలకాంతిఁ బోలి గు,గ్గులుమ హిషాక్షవాసనలఁ గ్రొవ్వినమంగళధూపధూ మముల్. కాశీ. ౧. ౪౯.

వి. ౧. శరీరమందలిధాతువులలో నొకటి.

గీ...వస చెలఁగుఁ గ్రొవ్వు నా... ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

గీ...వాయు వంగంబులందు దుర్వ్యాప్తిఁగదిరి,నొవ్వుఁ దవులును బుట్టించుఁ గ్రొవ్వు సెఱచు. భార. అశ్వ. ౧. ౧౬౮.

ఆ...ఆఁ,కొని ముసిండి దినినఁ గ్రొవ్వు లావుఁ, గలుగునయ్య... భార. ఉద్యో. ౩. ౩౩౩.

౨. మదము, గర్వము.

క. ఇవ్విధమున శినివీరుని, క్రొవ్వు చెఱచి పాండుపుత్రకులబాణంబుల్, నివ్వటిలఁ గనలు పుర, నవ్వీరుఁడు నొవ్వ నేసె నద్భుతభంగిన్. భార. శల్య. ౧. ౨౨౯.

ఉ...భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవ దప్పితిన్, గ్రొవ్వన నిన్నగాగ్రమునకుం జనుదెంచి...మనుచ. ౨. ౩౯. ఆం. భా. ౧. ౧౩౩.

౩. సారము, నిగ్గు.

సీ. వనజాక్షిచూపులు వలరాజుతూపులు క్రొత్త వెన్నెలలోని క్రొవ్వు నవ్వు. విక్ర. ౧.౧౧౯.

సీ. పూవుబంతులు రువ్వుపాలఁతుల తెలినవ్వు కలికివెన్నెల క్రొవ్వు గనుట యొకటి. కువల. ౪. ౧౩౨.

౪. పుష్టి, బలుపు.

ఉ. కోమలతామ్రచూళికల క్రొవ్వెఱసంజకుఁ బ్రోదివెట్ట ని,స్సీమకఠోరతారరుతిఁ జెట్టుపలార్చుచు నట్టు లెత్తి వి,శ్రామముపోలెఁ గూసె శిలసచ్చరమాచలకూటపక్కణ,గ్రామటికానువీరశిఖరంబులఁ గుక్కుటచక్రవాళముల్. నైష. ౮. ౧౫౩.

౫. మహోక్తులు, పొగరుఁబోతుమాటలు.

చ. జలజభవాచ్యుతాదిసురసంఘము లెల్లను భక్తియుక్తులై, కొలుచుచు మహేశు నీచపలకుత్సిత విప్రుఁడు వచ్చి నోరఁ క్రొ,వ్వులు పలుకంగ ...కు. సం. ౬. ౭౭౮.

క్రొవ్వడఁగించు=మద మడుగఁ జేయు.

ఉ...అని నాకు నశక్యమె కర్ణశల్యులం, గ్రొవ్వడఁగించుట... భార. కర్ణ. ౩. ౨౮౨.

క్రొవ్వెక్కు=మదించు, గర్వించు.

ఉ. క్రిక్కిఱిసి చన్నుదోయియిరు క్రేవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,వ్వెక్కఁగఁ జేయ హస్తయుగ మెత్తి... కొప్పు వెట్టుచోఁ, జొక్కులఁ బెట్టె భూవరునిచూపులఁ గోమలిబాహుమూలముల్. నైష. ౬. ౧౯౪.

జః క్రొవ్వారు, క్రొవ్విదము, క్రొవ్వుగొను, క్రొవ్వెద.

క్రొవ్వుగొను. అ. క్రి. (క్రొవ్వు+కొను) మదించు.

సీ. పరువంపుఁజినుకులపసఁ గ్రొవ్వుగొని తేలగిలఁ బడువానకోయిలలమొప్పు. హరి. పూ. ౯. ౭౮.

క్రొవ్వెద. వి. (క్రొవ్వు+వెద) కబరి, కొప్పు.

సీ...కబరికిఁ దుఱుము. గీ. కొప్పు క్రొవ్వెద మూల నా నొప్పుఁ జేఁట్లు. ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

గీ. సెఱులు కురులు వెండ్రుకలు నా నెఱిక లనఁగ,

గొప్ప తుటుము మన వేసలి క్రొవ్వెద యునఁ, గే
శధమ్మిల్లములు మించు...అం. సం. మాన. ౧౬.

క...చెం,గలువలు క్రొవ్వెదకు వే టూకర్తు ఘటిం
చెన్. ఆము. ౬. ౧౨౯.

క్రో

క్రోంచము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపర్వతము. (వాచ.)

క్రోఁతి=కోఁతి. వి. (క. తు. కోతి. త. కోది) వానరము, కోఁతి.

ద్వి. అక్రూరతకుఁ గాక యగచరుల్ పఱవ,నో క్రోఁ
తులార మీ కులుక నేమిటికి,నాజిలో ఖరుని
నుక్కడఁచినయట్టి, రాజుమీఁదనె కాని రా
దునాయమ్ము...ఇది మహాకాయుండ నేతెం
చినాఁడ. రం. రా. యు. ౩౭౬పా. ౨౩ పం.

సీ. వలఁ బడ్డమీనుకై వడి నిప్పు ద్రొక్కిన క్రోఁతి
భాతిని నెట్టిగొన్న కుక్క,పద్ధతి...చంద్ర.వి.
౧. ౯౨. ఉ. రా. ౩. ౨౭౬.

క్రోఁతిని బ్రహ్మరాక్షసుని జేయుట:-కొలఁదిదాని
ని గొప్పగాఁ జేయుట.

ఆ. వీరధర్మ మిట్లు విడిచి విభీషణ,రాజు నెదుట
దాశరథులఁ బొగడఁ, బాడి యగునె క్రోఁతి
బ్రహ్మరాక్షసుఁ జేయ, వచ్చినాఁడ వెంతవా
రు వారు. భా. రా. యు. ౧౧౯.

క్రోడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రొమ్ము. ౨. ఒడి. ౩.
గుఱ్ఱపుఱొమ్ము.

క్రోడపాదము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

క్రోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. కోటరము, చెట్టుతొఱ్ఱ. (వాచ) న. ౧. ఱొమ్ము. ౨.
ఒడి. ౩. గుఱ్ఱపుఱొమ్ము. ౪. లోపలిభాగము.

మ...నాభిపం, కరుహ క్రోడమిళిందబృందము...
ఆము. ౧. ౫.

మహాస్రగ్ధర.గళగర్త క్రోడనిర్యత్కవాకహానివదో
ద్గాఢహాసంబు...మనుచ. ౪. ౯౫.

క్రోడాడు=కోరాడు.

(-ఏనుఁగు, వృషభము మొదలగునవి-కొమ్ములతోఁ
బొడుచు)

క. ఏడాకుపొన్నకొమ్మలు, గ్రోడాడెడునడవిగా
రుకొదమలు మోద, క్రీడఁ దనరుచాడ్పునఁ
బై,నోడికలయి పువ్వుఁదేనె లురలఁగ నొ
ప్పెన్. హరి. పూ. ౭.౧౧౭.

వ. నెదయావుల వెనుకం దగిలి యొండొంటిం జేర
నీక బలియుఱంకెలం బొదివి కాలు ద్రవ్వి క్రో
డాడుచు...హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. గోడలఁ గ్రోడాడి కోవెలల్ నుగ్గాడి ... సీ
లా. ౩. ౫౫.

(-పంది ముట్టెతో నేల-కల్లగించు)

వ. మహాదేహంబు లగువరాహంబులు చొచ్చి
ఘోషంబుల నెల్లచోట్లుం గ్రోడాడం దొ
డంగె. హరి. పూ. ౬. ౧౦.

క్రోడించే. సం. స. క్రి. (సం. క్రుడ?=నిమజ్జనే) మథించు.

గీ. నవమతిస్ఫూర్తిఁ గ్రోడించినాఁడ వఖిల,కావ్య
లక్షణలక్ష్యసాగరము నెరయ,నిన్ను వేర్వేఱ
యింక వర్ణింప నేల,ప్రోడ వన్నిట సద్వయుమా
డనుకవి. మై. ౧. ౧౯.

క్రోడీకరణము. సం. వి. అ. న. ఆలింగనము.

శ్లో. ఆలిఙ్గనముపగూహన,మాహుః పరిరంభణం ప
రిష్వంగం, ఆశ్లేషమంకపాలీం,క్రోడీకరణం చ
తుల్యార్థమ్.(హలా. ని.)

క్రోడీకరించే. సం. స. క్రి. ౧. ఒకటిగాఁ జేర్చు.
(శ. ర.) ౨. గ్రహించు, తెలిసికొను.

వ. ఇట్లు యౌవనప్రాదుర్భావంబై తేజరిల్లి శా
స్త్రంబులు క్రోడీకరించి పురాణంబులు హృద్గ

తంబులు గావించి నీతులు విస్తరంబుగాఁ దెలి
పి...సారంగ. ౧. ౫౩.

క్రోడీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=క్రోడీకరణము.

క్రోడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శని. (మే. ని.)

క్రోధకుఁడు. సం. విశే. (అ. ధికా. అ.) ౧. కోపించువాఁడు. ౨. కోపముఁ గలిగించువాఁడు.

క్రోధన. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. కోపవతి, కోపము గలయాఁడుది.

క్రోధనము. సం. వి. అ. న. కోపించుట; కోపము.

క్రోధనీయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁజేయఁ దగినవాఁడు.

క్రోధనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోపము గలవాఁడు.

క్రోధము. సం.వి. అ.పుం.౧.కోపము, కినుక. ౨.(అలం) రౌద్రరసముయొక్క స్థాయిభావము.

క్రోధమూర్ఛితము. సం. వి. అ. పుం. చోర మను గంధద్రవ్యము ?.

క్రోధమూర్ఛితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోపముచేత ఒడలెఱుంగనివాఁడు.

క్రోధయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) కోపింపఁజేయువాఁడు.

క్రోధయితవ్యుఁడు. సం=క్రోధనీయుఁడు.

క్రోధాళువు. సం. విశే. (ఉ.) కోపశీలుఁడు, కోపించుస్వభావముగలవాఁడు. (వాచ, విల్యమ్సు)

క్రోధి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కోపము గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఒకానొకసంవత్సరము. ౨. మహిషము, దున్నపోతు. ౩. కుక్క.

క్రోధించు. సం. అ. క్రి. కోపగిల్లు.

సీ. క్రోధించి నూత్నాపరాధంబునకు నైనఁ గావింతు రెవ్వఁడు జీవహింస. వరాహ. ౯. ౧౨౪.

క్రోద్ధ. సం. విశే. (ఋ.ద్రీ.ఋ) కోపించువాఁడు.

క్రోయు. స. క్రి. (సర్పము, పక్షి, మొ. జిహ్వాలు) చాఁచు.

క. నాలుకలు గ్రోయుచు విషజ్వాలలు నిగుడంగ నుగ్ర సర్పద్వయ మాఖీలాకృతి నుండఁగ ...భార. ద్రో. ౨. ౩౬౧.

ద్వి. వాసుకి మెచ్చక వాలునాలుకలు, గ్రోసెడు నన్నట్టిఘోరసర్పంబు. బస. పు. ౬. ౪౨౪పం.

(కృష్ణుఁడు కుంతితో నన్నమాట) గీ. నాలుకలు గ్రోయు నర్జునానలము దలఁచి, యెరగొనం గని సంతృప్తి యొసక మెసఁగు. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨.

క్రోలించు=క్రోల్చు[1]. స. క్రి. (√ క్రోలు) క్రోలఁజేయు.

(త్రాగించు.)

సీ. హయులపగ్గము లూడ్చి యంబువుల్ గ్రోలించి సారథి దరిఁ దరుచ్ఛాయ నిలుప. చం.రా.౪. ౬౭.హరి. పూ.౫. ౧౯౩.

క్రోలు. స. క్రి. ౧. త్రాగు, పానముచేయు.

మ...మే లైనమద్యం బుదగ్రగతిం గ్రోలి ... రామా. ౭. ౧౪౩.

ఉ. ఎత్తిలి కావుకావు రని యేడ్చి తదీయపయోధరాగ్రముల్, కుత్తుక దాఁకఁ బీల్చికొని క్రోలెఁ గ్రమంబునఁ జన్నుఁబాలతో, నెత్తురు మున్నుగాఁగ గణనీయము లైచనుసప్త ధాతువుల్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

గీ. మావికడ నిల్చి విరులనెత్తావిఁ గ్రోలు. మనుచ. ౩. ౩౧. (ఇట 'ఆఘ్రాణించు' అని భావము.)

చ...తియ్యనినీరు గ్రోలి...హర. ౩. ౩౨.

చ...క్రోలెఁ బెదవిగా మదవిహ్వలితాంతరంగయై. దశా. ౩. ౭౯.

చ. పొలఁతుక కాంతి యింత పొలివోవఁగనీ కన లారుతారని,శ్చలతఁ గడంగి క్రోలికొనఁ జాలుటఁ గీచకముఖ్యులోచనం,బులు నయనం ప్రధాన మనుపూర్వవచస్థితి దప్పకుండఁగా, నెలమి వహించెఁ దక్కుఁగలయింద్రియవర్గము ధిక్కరించుచుక్. భార. విరా. ౨. ౩౫. (ఇట 'అత్యాదరముతో చూచు' అని భావము.)

౨. భక్షించు, తిను.

క. నాలుకలు రెండు నిన్నుం, గ్రోలనె కల్పించె నలువ ఘోరాహికి న,న్నాలిగ్రహ మపుడ తెగఁ దినఁ,జాలదు మృదుపవన విరహిజనదురితమునక్. మను చ. ౩. ౫౧.

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గో,యిల చంచునఁ జించి క్రోలె నీకీలి పియో,గులగుండియ లవియింపుదు,ఒలువిడి నని మరునియెదుటఁ బచరించె ననక్. పారి. ౩. ౪౯.

౩. మ్రింగు.

(మత్స్యవతారము) సీ. ఉగ్రసత్త్వాహార ముపశమించుటకు నా బడబానలముఁ గ్రోలి పొలివిడుచు. దశా. ౧. ౨౭౯.

వి. ౧. పద్మాదినాళము; క్రోవి, గొట్టము.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళ మా...ఆం. భా. ౧. ౧౬౫.

ఉ. బెబ్బులి గొంతుక్రోల్ గఱచి ... ఆము. ౩. ౨౦.

క. అమలగతిఁ గరముఁ గ్రోలుగ, నమరిచి మానితతపోమయాధికశక్తిక్, ధమనక్రియ నొనరించిన, నమితగుణా చెప్పఁ జిట్ట లయ్యెను దానక్. భార. అశ్వ. ౧. ౨౧. (చూ. ౨౨, ౨౩.)

సీ. కనకంపుఁగ్రోళులు గొని ముంచి కాశ్మీరజలము లొండొరులపైఁ జల్లువారు. కు. సం. ౯. ౨౫౦. (క్రోళులు=చిమ్మనగ్రోవులు)

౨. జాడు, క్షీణసస్యము.

సీ...కోవి యనంగను గ్రోలనంగ, జాడనంగను క్షీణసస్యంబు దగును ... ఆం. భా. ౨. ౭౩౭.

జ: క్రోలించు, క్రోలుకసవు, క్రోలుచు.

క్రోలుకసవు. వి. (√ క్రోలు) తృణవిశేషము, నడము ?. (శ. ర.)

క్రోలుచే[1](ల్చు)=క్రోలిఁచే. స. క్రి. క్రోలఁజేయు.

(త్రాగించు)

ఉ. పీనులతేనె రొయి కురియ వింతగఁ గావ్యరసంబుఁ గ్రోల్చి యస్తానవకోటికిం బసుపమానకమానఁగఁ జేసె...నృసిం. పీఠి ౭. (శ.ర.పా.)

క్రోలుచే[2](ల్చు). స. క్రి. ౧. పఠించు; అభ్యసించు.

శా. ఆసాయంబుగ నానిశాత్యయముగా నామ్నాయముల్ క్రోల్చుచో, నాసీనప్రిచలాయితంబయిన లే దాహా విశర్కింపఁగక్. పాండు. ౫. ౧౭౧

గీ. క్రోల్చె యోగంబు...శివరా. ౨ ౭౨.

౨. (కోకిల మున్నగునవి)పాడు, గానము చేయు.

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము క్రోల్చినభంగిని విద్ధరించిరా,మాయణ మాఱుకాండములు నవ్యశజాగరవేళఁ బాడు నా,రాయవిశంకు రత్నము...క్రీడా. ౧౭౦.

అ. క్రి. (కోకిల,-మొ.) కూయు.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రోల్చినభంగి నేడ్చె న,బ్బసరుహనేత్ర...కాశీ. ౫. ౧౬౭.

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికిమాటికిఁ గ్రోల్చెఁ గొమ్మపై ... హర. ౨. ౧౮. (కోల్చె-ముద్రి.)

క్రోవ=కోవ. వి. ౧ సరము.

సీ. అన్నులతలమిన్న యాణిముత్తెపుఁగ్రోవ ... నీలా. ౨. ౨౭.

ఉ... సురాంతకు భాగ్యరత్నపుం,గ్రోవ యనం దనర్చిన త్రికూటము నుమ్మికి లక్ష్మణాగ్రజా. రామా. ౭. ౧౪౦. (శ. ర. పా)

౨. గోగపశేషము, దర్పామయము.

సీ... క్రోవ యనఁగ దర్పామయుంబు చెలంగు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౯.

క్రోవి[1]. వి.(క. తు. కోవి) ౧. గొట్టము; పద్మాదుల నాళము.

గీ. తియ్యపూఁదేనియల క్రోవి దీనిమోవి. నైష. ౩. ౧౭౦.

మ. రతులన్ సీధుగసంబుక్రోవు లగువార స్త్రీలకెమ్మోవులన్, మతి నుప్పొంగుచుఁ గ్రోలి... ప్రబోధ. ౨. ౩.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళమూ ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౫.

౨. అనుపోసెడిగొట్టము.

సీ. పరిపరి యచ్చులు చరికుండ యూడిత చీదు డబ్బలు దండె నాడె క్రోవి. హంస. ౨. ౧౧.

౩. తుపాకి.

సీ. చేతిక్రోవులు వైచి చీతుచెయ్యేలఁ బాఱె బగ్గుపాడై తుపాకిమూఁక. రా. వి. ౫.౧౫.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును. అ. మ. క. ౩. ౧౭౧ పా. ౧౪ పం.

౪. భూమిలోపల నీళ్లు వచ్చుట కేర్పఱచినమార్గము. (శ. ర)

చ. కొలఁకుల వాఁగులన్ నదులఁ గ్రోవుల బావుల నిర్ఝరంబులన్, గలయఁగ రోసి రోసి ... భార. అర. ౪. ౩౩౨.

౫. బుడ్డి; బరణి.

సీ. కపురంపుబరణి చిల్కులదివ్వకంబంబు నిల్వుటద్దంబు పన్నీటిక్రోవి. నీలా. ౩. ౯౦.

ద్వి. కులికి కస్తురివీణెఁ గోసినకరణిఁ, దలికప్పురపుఁగ్రోవి తెఱచినకరణి. అ. మ. క. ౧౯ పా. ౭ పం.

సీ. తలియతేమావిక్రొత్తజవాదిబలుఁగ్రోవి వలపులదీవి చెంగలువబావి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౬.

౬. మూస, లోహములు కరఁగెడిపాత్రము.

క. వనజాను లేడు నుప్పరి,పెనమున నీరులును బోలెఁ బెల్లున నుడికెన్, గనకాద్రి క్రోవిలోపలి, కనకంబునుబోలె నీరుగాఁ గరఁగె వడిన్. కు. సం. ౬. ౮౧౨.

ఉ. కాలకళాదుఁ డెంత యనుకాంచనరేణువు ప్రత్యగాత్మ నాఁ, గ్రాలెడుక్రోవిఁ గూర్చి కరఁగంగ...కళా. ౮. ౯.

౭. కంఠనాళము.

గీ. కొంద ఱినతనూజాముల క్రోవిలోనఁ, బ్రాణములు గల్గఁ దెలియుండి బ్రతికెద మన,నీలగజముఖ్యబల మదె నిగిడి పొదివె, శాత్రవుని నంచుఁ గొండఱు సంతసిలఁగ. రాఘవ. ౪. ౧౫౫.

౮. రంధ్రము.

సీ. చెదలుఁబ్రువ్వు లతనిఁ బొదుగఁ బుట్టలు వెట్టెఁ బుట్టక్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు. వాల్మీకి. ౩. ౧౪౦.

క్రోవి[2]. వి. (సం. కురవకః) కురవకము, ఎఱ్ఱగోరంటకు.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గురవకనామ మూ...ఆం. భా. ౨. ౫౩.

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చిన క్రోవుల...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

మ. విను మింతు ల్దిలకంబుఁ జంపకముఁ గ్రోవిన్నిందువారంబు ... ఊహించి కన్గొన మోమెత్తఁగఁ గౌఁగిలించుకొన మూర్కొ...ననుచున్...పారి. ౪. ౯.

క్రోశకుఁడు. సం. విణ (అ. శకా. అ.) ఆక్రోశించువాఁడు.

క్రోశత్. సం. శ త్రు. ఆక్రోశించుచున్న.

క్రోశతాళము. సం. వి. అ. పుం-క్రోసుపఱకు విని పించుధ్వని కలది-ఒకరకము పెద్ద భేరి.

క్రోశధ్వని. సం. వి ఇ. పుం=క్రోశతాళము.

క్రోశనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అఱచునది, కూయునది. (అ. ఈ. అ.) అఱచుటకు సాధన మైనది, కూయుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కూఁత, అఱుపు.

క్రోశనీయము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏడ్పు, రోదనము. ౨. ఆహ్వానము, పిలుపు. ౩-కూఁత వినిపించునంత దూరము-వేయిదండముల పరిమితి; రెండువేలదండముల పరిమితి.

శ్లో. చతుర్హస్తో ధనుర్దండో నాలికా తద్యుగేన చ, క్రోశో ధనుస్సహస్రేణ...(వాచ.)

శ్లో. హస్తైశ్చతుర్భిర్భవతీహ దండః, క్రోశస్సహస్రద్వితయేన తేషాం. (లీలావతి.)

క్రోశ్యము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోష్ట. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ)=క్రోశకుఁడు.

క్రోష్టవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తిట్టఁదగినది. ౨. పిలువఁదగినది.

క్రోష్టుపుచ్ఛిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలపొన్న కీ.

క్రోష్టువిన్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నక్కతోఁకపొన్న కీ.

క్రోష్టువు. సం. వి. ఉ. పుం. జంబుకము, నక్క.

క్రోష్ట్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨. నల్ల నేలగుమ్మడి కీ. ('తెల్ల నేలగుమ్మడి' అని కొందఱు) ౩. లాంగలి, నీరుపిప్పలి కీ.

క్రోసు=కోసు. వి. (సం. క్రోశః) క్రోశము. (౩. అర్థము. చూ.)

గీ. అపుడు వారాణసీక్షేత్ర మైదుక్రోసు, లంతమేర యుపద్రవం బండకుండు. కాశీ. ౨. ౫౧.

క్రౌ

క్రౌంచదారణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుహుఁడు, కుమారస్వామి. ౨. పరశురాముఁడు. (కుమారస్వామియు పరశురాముఁడును దీనికి తూఁటు పొడిచి రని పురాణకథ.)

క్రౌంచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొంచపిట్ట, ఒకరీధ మగుకొంగ. ౨. ఒకానొకపర్వతము, కొంచగుబ్బలి. ౩. ఒకానొకద్వీపము.

క్రౌంచాదనము. సం. వి. అ. న-క్రౌంచములచే తినఁబడునది-౧. తామరతూఁడు. ౨. చింఛోటకమనుతృణము. ౩. పిప్పలి కీ. (మే. ని.)

క్రౌంచాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పద్మబీజము, తామరపూవులోనిగింజ. (రా. ని.)

క్రౌర్యము. సం. వి. అ. న. క్రూరభావము, క్రూరత్వము.

క్రౌశశతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూఱుక్రోసులు నడచువాఁడు. ౨. నూఱుక్రోసులదూరమునుండి వచ్చి కలసికొనఁ దగినవాఁడు. (ఉపాధ్యాయుఁడు, మొ.)

క్ల

క్లమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ.) ౧. బడలునది. ౨. బడలించునది.

క్లమథము. సం=క్లమము.

క్లమము. సం. వి. అ. పుం. బడలిక, శ్రమము.

క్లమి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) బడలినది.

క్లమిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) బడలువాఁడు.

క్లా

క్లాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బడలినది. ౨. వాడినది, వడలినది. శాకుం. ౩. ౨౮.

క్లాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. క్లమము, బడలిక.

క్లామ్యత్. సం. శత్రు. బడలుచున్న.

క్లి

క్లిందత్. సం. శత్రు. ఏడ్చుచున్న.

క్లిందమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఏడ్చుచున్నవాఁడు.

క్లిందయత్. సం. శత్రు. ఏడ్పించుచున్న.

క్లిందయమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఏడ్పించుచున్నవాఁడు.

క్లిద్యత్. సం. శత్రు. తడియుచున్న.

క్లిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆర్ద్రము, తడిసినది.

క్లిన్నవర్త్మము. సం. వి. న్. న. నీరు క్రమ్ముట దురదపెట్టుట మొదలగుగుణములు గలకంటిరోగము.

క్లిశితము. సం. = క్లిష్టము. విణ.

క్లిశ్యత్. సం. శత్రు. క్లేశపడుచున్న.

క్లిశ్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. క్లేశము నొందుచున్నది. ౨. క్లేశపెట్టఁబడుచున్నది.

క్లిష్టము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) ౧. క్లేశము చెందినది, నొప్పి నొందినది; దారిద్ర్యాదులచేత బాధనొందినది. ౨. క్షీణించినది, మంద మైనది.

శ్లో. హిమక్లిష్టప్రకాశాని జ్యోతీంషీవ ముఖాని వః. సం. కు. సం. ౨. ౧౯.

౩. చెదరినది.

శ్లో. అర్ధపీతస్తనం మాతురామర్దక్లిష్టకేసరం, ప్రక్రీడితుం సింహశిశుం బలాత్కారేణ కర్షతి. శాకుం. ౭.౧౪.

౪. వాడినది, చెడినది.

శ్లో. ఇదముపనతమేవంరూపమక్లిష్టకాంతి. శాకుం. ౫. ౧౯.

౫. అత్యల్పము.

శ్లో. స్వప్నోను మాయానుమతిభ్రమోను, క్లిష్టంను తావత్ఫలమేవ పుణ్యైః. శాకుం. ౬. ౧౦.

వి.అ.న. ౧. పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైనవాక్యము. ఉదా: నాతల్లి గొడ్డురాలు.

౨. దూరమైనయర్థము కలవాక్యము.

క. దూరార్థము క్లిష్టంబగు, ధారణిఁ బవనాశనేంద్రధరమకుటాలంకారమణి జనకవరపుత్రీరమణసమారరూపదీపితుఁ డనఁగా. నరసు. ౪. ౧౭.

క్లిష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నొప్పి, బాధ, వేదన. ౨. కొలువు, సేవ.

క్లీ

క్లీతకము. సం. వి. అ. న. అతిమధురము. (కల్ప)

క్లీతకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

క్లీబము. సం. వి. అ. న. నపుంసకలింగము.

క్లీబుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పుంస్త్వము లేనివాఁడు, మగతనము లేనివాఁడు. ౨. విక్రమము లేనివాఁడు, పౌరుషము లేనివాఁడు; పిఱికి.

వి. అ. పుం. నపుంసకుఁడు.

క్లే

క్లేదకము. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) తడుపునది.

వి.అ. పుం. కఫము.

క్లేదనము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) తడుపునది. (అ. ఈ. అ.) తడుపుటకు సాధనమైనది. వి. అ. పుం. కఫము. న. తడుపుట.

క్లేదనీయము. సం. = క్లేదితవ్యము.

క్లేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆర్ద్రత, తడి. ౨. ఉపద్రవము, నొగులు. ౩. పుంటినుండి కాఱురసి.

క్లేదయత్. సం. శత్రు. తడుపుచున్న.

క్లేదయమానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) తడుపుచున్నవాఁడు.

క్లేదిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేదకము. విశే.

క్లేదితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తడుపఁదగినది.

క్లేదువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. క్షేత్రము. ౩. శరీరము. ౪. భంగము. (కే. ని.)

క్లేద్యము. సం=క్లేదితవ్యము.

క్లేశకుఁడు. సం. విశే. (అ. శకా. అ.) బాధపెట్టువాఁడు.

క్లేశనీయము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుఃఖము. (కల్ప) ౨. కోపము. ౩. వ్యవసాయము, ప్రయత్నము. ౪. సేవ. ౫. (యోగ) పంచక్లేశములలో నొకటి. (౧. అవిద్య. ౨. అస్మిత. ౩. రాగము. ౪. ద్వేషము. ౫. మరణభయము–ఇవి పంచక్లేశములు. కల్ప)

క్లేశిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేశకుఁడు.

క్లేశితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నొప్పింపఁబడినది, బాధితము, పీడితము.

క్లేశితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్లేశపెట్టఁదగినది.

క్లేశ్యము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లై

క్లైతికము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

క్లైబ్యము, సం. వి. అ. న. ౧. నపుంసకత్వము, పేడితనము. ౨. విక్రమములేమి, పిఱికితనము.

క్లో

క్లోమము. సం. వి. అ, న్. న. నీరుతిత్తి. (చూ. ౨౦. భా. ౨. ౧౩౨.)

క్వ

క్వంగువు. సం. వి. ఉ. పుం. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

క్వణత్. సం. శత్రు. ధ్వనిసేయుచున్న.

క్వణనము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వణము. సం. వి. అ. పుం=క్వాణము.

క్వణిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ధ్వనిచేయునది.

క్వణితము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వథత్. సం. శత్రు. కాఁచుచున్న.

క్వథనము. సం. వి. అ. న. (నీరు, మొ.) కాఁచుట.

క్వథనీయము. సం=క్వథితవ్యము.

క్వథిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) క్వాథకుఁడు.

క్వథితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చక్కఁగా కాఁపఁబడినది.

క్వథితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాఁపఁదగినది.

క్వథ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాఁపఁబడుచున్నది.

క్వా

క్వాచిత్కము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్వాచిద్భవము, అక్కడక్కడ సంభవించునది. ౨. కాదాచిత్కము, అప్పుడప్పుడు కలుగునది.

క్వాణకము. సం. విశే. (అ. ణికా. అ.) ౧. మ్రోఁగునది. ౨. మ్రోఁగించునది.

క్వాణనీయము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాణము. సం. వి. అ. పుం. వీణాభూషణఘంటాదులమ్రోఁత; మ్రోఁత.

క్వాణయత్. సం. శత్రు. మ్రోఁగించుచున్న.

క్వాణయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగించుచున్నది.

క్వాణయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) మ్రోఁగించువాఁడు.

క్వాణితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁ దగినది.

క్వాణ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁబడుచున్నది.

క్వాణ్యము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) కాఁచువాఁడు.

క్వాథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (వైద్య) కషాయము. ౨. బాధ.

క్వాథోద్భవము. సం. వి. అ. న. దార్వీక, అంజనవిశేషము.

క్వాథ్యము. సం=క్వథితవ్యము.

క్ష

క్షంత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షమిత, ఓర్పరి, సహిష్ణుఁడు.

క్షంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఓర్వఁ దగినది. ౨. మన్నింపఁ దగినది.

క్షణద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-ప్రజలకు తీఱిక నిచ్చునది; యువజనులకు ఉత్సవము నిచ్చునది-రాత్రి. ౨. పసుపు.

క్షణదము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వాచ)

క్షణదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మౌహూర్తికుఁడు, జోస్యుఁడు. (మే. ని.)

క్షణద్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మెఱపు.

క్షణనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధము, కొల. ౨. గాయపఱుచుట.

క్షణనిశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రములోని ఒకవిధమైన పెద్దచేఁప.

క్షణప్రకాశ. సం=క్షణప్రభ.

క్షణప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తటిత్తు, మెఱపు.

క్షణభంగురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షణమాత్రములో నశించునది.

క్షణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అత్యల్పకాలము. ౨. ముహూర్తము. ౩. గడియలో ఆఱవపాలు. ౪. నిర్వ్యాపారత్వము, తీఱిక, తీఱుబడి. ౫. తఱి, అవసరము. ౬. ఉత్సవము. ౭. అస్వతంత్రత, పరాధీనత. (కే. ని.) ౮. పున్నమ మొదలగుపర్వము. (మే. ని.)

క్షణరామి. సం. వి. న్. పుం. పావురము. (కల్ప)

క్షణవిధ్వంసి. సం. విణ. (న్. నీ న్) క్షణములో నశించునది. వి. న్. పుం. సృష్టియం దేదియును ఎప్పుడును ఏకరూపముగా నుండ దనియు జగత్తు ప్రతిక్షణము నశించి పుట్టుచుండు ననియు చెప్పెడి యొక తెగనాస్తికుఁడు.

క్షణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. అవకాశము కలది, తెఱపి కలది. ౨. క్షణికము, క్షణమాత్ర ముండునది. ౩. ఉత్సవము కలది.

క్షణించు. సం. స. క్రి=క్షణియించు. (శ. ర.)

క్షణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱపు.

క్షణికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నశ్వరము, క్షణకాల ముండునది.

క్షణితువు. సం. వి. ఉ. పుం. వ్రణము; గంటి. (వై. ని.)

క్షణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్షణద. (వాచ.)

ణియించు. సం. స. క్రి. (భోజనమునకు రమ్మని) ప్రార్థించు.

వ. అయ్యా నీ వతిథివి మాయింటం గృతభోజనుఁడ వై పొమ్మని క్షణియించిన. భార. ఆది. ౧. ౯౯.

తజము. సం. వి. అ. న.-గాయమునుండి పుట్టినది-౧. నెత్తురు, రక్తము. ౨. చీము, పూయము. (కల్ప.)

తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాయపడినది. ౨. చింపఁబడినది; చీల్పఁబడినది. ౩. క్షీణించినది, నాశము నొందినది. ౪. బాధింపఁబడినది. ౫. కొట్టఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గాయము, గంటి. ౨. అపాయము, ఆపద. ౩. విదారణము, చీల్చుట. ౪. దెబ్బ. ౫. బాధ, నొగులు. ౬. (జ్యోతి) లగ్నమునకు ఆఱవరాశి.

తయోని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కన్యాత్వము చెడిన స్త్రీ.

క్షతహారము. సం. వి. అ. న.-గాయములను మాన్పునది-అగలు, అగరువు ?.

క్షతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గాయము, గంటి. ౨. ఛేదించుట, ౩. నష్టి, నాశము. ౪. క్షీణత్వము, తగ్గుట.

క్షతోదరము. సం. వి. అ. న. గ్రహణీరోగము.

క్షత్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. ద్వారపాలకుఁడు. ౨. సారథి. ౩. శూద్రస్త్రీయందు క్షత్త్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడు. (పారశైనుకుఁడు, క్షత్త్రియస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. ఆయోగవుఁడు, వైశ్యస్త్రీయందు శూద్రునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. పారశవుఁడు, శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు) ౪. దాసీపుత్త్రుఁడు. (విదురుఁడు, మొ.) ౫. బ్రహ్మ. ౬. చేఁప. ౭. దూత, రాయబారి. ౮. ముసలము, రోఁకలి. ౯. రుద్రుఁడు, శివుఁడు. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. మృతుఁడు. ౨. అవినీతుఁడు. (శే. ని.)

క్షత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. చంపుట, ౨. చించుట; చీల్చుట. ౩. నొప్పించుట, బాధించుట. ౪. గాయము.

క్షత్త్రబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. నీచక్షత్త్రియుఁడు; క్షత్త్రియుఁడు. మను. ౨. ౩౮, ౧౨౪.

క్షత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియవర్ణము, రాచకులము. ౨. ధనము. ౩. నీరు. ౪. మేను, శరీరము. (కల్ప)

క్షత్త్రి. సం. వి. న్. పుం. రాచకొలమువాఁడు, రాచవాఁడు (విల్యమ్సు). ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షత్త్రియజాతిస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ(యి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షత్త్రియ.

క్షత్త్రియాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియుని అసవర్ణభార్య.

క్షత్త్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియజాతియందుఁ బుట్టినవాఁడు, రాచవాఁడు.

క్షత్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియుఁడు, రాచవాఁడు. (శే. ని.)

క్షప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-వ్యాపారముల నాఁపివేయునది-రాత్త్రి, రేయి. ౨. పసుపు.

క్షపణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి. ౨. విక్రమాదిత్యుని యాస్థానమున నుండెడినవరత్నములలో నొకఁడు.

శ్లో. ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహశంకు, వేతాళభట్టఘటకర్పరకాళిదాసాః, ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం, రత్నాని వై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య. (కల్ప)

క్షపణము. సం. వి. అ. న. ఉపవాసము. మను. ౪. ౨౨౨.

క్షపణుఁడు. సం. వి.అ.పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి.(కల్ప) విణ. (అ. ఆ. అ) నిర్లజ్జుఁడు. (త్రి. ని)

క్షపణ్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. తప్పిదము, దోషము.

క్షపము. సం. వి. అ. పుం. నీరు. (వాచ.)

క్షపాకరము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

క్షపాకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రాత్రిని చేయువాఁడు-చంద్రుఁడు.

క్షపాటుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) రాత్రి సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్షపానాథుఁడు, సం. వి. అ. పుం. రేఱేఁడు, చంద్రుఁడు.

క్షమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు. ౨. మన్నింపు. ౩. నేల, భూమి.

క్షమకుఁడు. సం. విణ. (అ. మికా. అ.) క్షమించువాఁడు.

క్షమణీయము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమించుచున్నవాఁడు.

క్షమాపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షమాపణము.

క్షమాపణము. సం. వి. అ. న. క్షమింప వేఁడుకొనుట.

శ్లో. క్షమాపణైకపదయోః పదయోః పతతి ప్రియే, శేముస్సరోజనయనానయనారుణకాంతయః. రస. ౧౦౫. పా.

శ్లో. బ్రహ్మాంస్త్వం గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపం, క్షమాపయ మహాభాగ తతశ్శాంతిర్భవిష్యతి. సం. భాగ. ౯. ౪. ౬౪.

క్షమి, సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. సహిష్ణువు, ఓర్పరి. ౨. మన్నించువాఁడు. ౩. శక్తుఁడు, చాలినవాఁడు.

క్షమించు. సం. స. క్రి=క్షమియించు. (మన్నించు)

గీ. అన్న నీమాట జవదాఁటి యాడితి మని, యలుక సేయక ప్రతివాదములు క్షమించి, యనుమతి యొసంగు మిపుడె మదాంధు లగుసు, ధాంధుల జయించి వచ్చెద మనుచుఁ బలికి. ఉ. రా. ౨. ౨౫.

క్షమిత. సం=క్షంత.

క్షమితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడినది.

క్షమితవ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమియించు. సం. స. క్రి. ౧. సహించు, ఓర్చు.

క. క్షమియించువారిఁ గని చాలమి వెట్టుదు రైనను దలంప ననూన, క్షమయ కడు మెఱయు తోడ వృత్తమరూపము గోరువారు దాల్తురు దానిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౦.

౨. మన్నించు.

క. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నున్, మఱపున నెదిరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము, నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగ నగు నెనీచరితంబుల్. భార. ఆర. ౧. ౩౨౬.

౩. శమింపఁజేయు, అడఁచు.

క. అలయక నిమిత్తజం బగు, నలుకను క్షమియించి శాంతుఁ డగుపురుషుం డిమ్ముల రక్షింపఁగ నోపును, పాలుపుగ ధర్మార్థకామములు సమములుగాన్. భార. ఆది. ౭. ౧౮౩.

క్షముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహించువాఁడు, ఓర్పరి. ౨. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు, చాలినవాఁడు. (ఉదా: కార్యక్షముఁడు, నిర్మూలనక్షముఁడు) ౩. అర్హుఁడు, తగినవాఁడు. (ఉదా: స్పర్శక్షముఁడు, నిందాక్షముఁడు, స్తుతిక్షముఁడు, మొ.) ౪. హితుఁడు.

క్షమ్యమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడుచున్నవాఁడు.

క్షయ. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో కడపటిది. (వాచ)

క్షయకాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షయరోగపు దగ్గు.

క్షయణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయునది. (అ.ఈ.అ.) క్షయింపఁజేయు సాధన మైనది. వి. అ. న. వాసస్థానము, ఉనికిపట్టు.

క్షయత్. సం. శత్రు. క్షయించుచున్న.

క్షయము. సం.వి. అ. పుం.౧.అపచయము, తగ్గుదల. ౨. ప్రళయము. 3.క్షయరోగము, అఱుఁదెవులు. ౪. ఇల్లు. ౫.హింస. ౬. గమనము. ౭. నివసించుట, ఉండుట. (శే. ని.)

క్షయి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. నశించునది; తగ్గునది. ౨. క్షయరోగము గలది. వి. న్. పుం. చంద్రుఁడు.

క్షయించే. సం. అ. క్రి. క్షీణించు.

వ. అతనితపంబు భిన్నభాండగతం బైనక్షీరంబు చందంబున క్షయించు. భాగ. ౪. ౪3౨.

క్షయిష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. నశించునది. ౨. తఱుఁగునది.

క్షయ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షయింపఁజేయ శక్య మైనది, నశింపఁజేయ శక్య మైనది.

క్షరణము . సం. వి. అ. న. ౧. స్రవించుట, కాఱుట. ౨. స్వేదనము, చెమర్చుట. 3. నశించుట.

క్షరత్. సం. శత్రు. ౧. స్రవించుచున్న. ౨. నశించుచున్న.

క్షరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఱునది. ౨.నశించునది. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు. న. నీరు.

క్షరి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) క్షరణము గలది. (శల్పు) వి. న్. పుం. వానకాఱు, వర్షాకాలము.

క్షరించే. సం=క్షరియించే.

క్షరిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షారకము.

క్షరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించినది, కాఱినది. ౨. నశించినది. వి. అ. న. ౧. కాఱుట. ౨. నశించుట.

క్షరియించే. సం. అ. క్రి. ౧. నశించు. ౨. స్రవించు, కాఱు. 3. పుట్టు.

క. క్షరమండ్రు దానివలనను, క్షరియించినతత్త్వములను...భార. శాం. ౬. ౬.

క్షవకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజిక, నల్లావఁ. ౨. అపామార్గము, ఉత్తరేనుఁ.

క్షవథువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. తుమ్ము. ౨. దగ్గు.

క్షవము. సం. వి. అ. పుం. ౧ తుమ్ము. ౨. దగ్గు. 3.నల్లావఁ.

క్షవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతివాఁకుడుఁ.

క్షా

క్షాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహిష్ణువు, సహనస్వభావము కలది. ౨.మన్నింపఁబడినది; సైఁపఁబడినది.

క్షాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు,క్షమ. ౨.మన్నించుట. 3. భూమి, నేల. (నై. ని.)

క్షాంతువు. సం. విణ. (ఉ) ఓర్పు గలవాఁడు, సైఁచువాఁడు. వి. ఉ. పుం. తండ్రి.

క్షాత్త్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షత్త్రియునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియసమూహము. ౨. క్షత్త్రియధర్మము.

క్షాత్త్రి. సం. వి. ఇ. పుం. క్షత్త్రియునకు ఇతరవర్ణస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు.

క్షామము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృశము, సన్నగిల్లినది, చిక్కినది. ౨. అల్పము,చిన్నది, అస

ము. వి. అ. న. ౧. కలవు. ౨. నాశము.

క్షామ్యత్. సం. శత్రు. క్షమించుచున్న.

క్షామ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షాయకము. సం. విణ. (అ. యికా. అ.) క్షయించునది.

క్షాయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్షయింపఁజేయుచున్నది.

క్షాయయత్. సం. శత్రు. క్షయింపఁజేయుచున్న.

క్షాయ్యమాణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) క్షయింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ) ౧. స్రవించునది. ౨. నశించునది. వి. అ. పుం. ౧. పసరుమొగ్గ. ౨. (పక్షులు మత్స్యములు మున్నగువానినివేసెడి) బుట్ట.

క్షారకుఁడు. సం వి. అ. పుం-క్షారకము (=బట్టలకు పెట్టుకారము) ఉపయోగించువాఁడు-చాఁకలవాఁడు. (వాచ.)

క్షారణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయునది. ౨. నశింపఁజేయునది. వి. అ. న. ౧. మద్యాదులఁబట్టిఁబట్టితీయుట. ౨. స్రవింపఁజేయుట. ౩. నశింపఁజేయుట. ౪. గర్హణము, నింద. (వై. ని.)

క్షారము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఱునది. (వాచ.) ౨. తిక్తలవణరసమిశ్రణముచేతఁ గలిగినరసము గలది. వి. అ. పుం. ౧. క్షరణము, కాఱుట. ౨. బూడిద. ౩. బెల్లము, గుడము. ౪. గాజు, ఒకవిధమగుమన్ను. ౫. సర్జికాక్షారము, సజ్జాకారము. ౬. యవక్షారము. ౭. తిక్తలవణరసమిశ్రణముచేతఁ గలిగినరసము. (శ. ని.) ౮. ఉప్పు. (మే. ని.) ౯. కారము, కటువు. (త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనం చ-ఆపస్తంబసూత్రము.) ౧౦. టంకణము, వెలిగారము. ౧౧. బిడలవణము. (వాచ)

క్షారయత్. సం. శత్రు. ౧. స్రవింపఁజేయుచున్న. ౨. నశింపఁజేయుచున్న.

క్షారాచ్ఛము. సం. వి. అ. న. సాముద్రలవణము, సముద్రపుటుప్పు.

క్షారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉప్పునుండియావిరిమూలమునఁ దీయఁబడినది. ౨. స్రవింపఁజేయఁబడినది. ౩. నశింపఁజేయఁబడినది. ౪. అపవాదగ్రస్తము, మోపఁబడిననింద కలది.

క్షారోదము. సం. వి. అ. పుం. ఉప్పుసముద్రము.

క్షార్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయఁబడుచున్నది. ౨. నశింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షాళకుఁడు. సం. విణ. (అ. ళికా. అ) కడుగువాఁడు; శుద్ధిచేయువాఁడు.

క్షాళన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కడుగుట; శుద్ధిచేయుట.

క్షాళనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది. (అ. ఈ. అ.) శుద్ధి చేయుటకు సాధనమైనది. వి. అ. న. కడుగుట. పుం. యూపవిశేషము. (వై. ని.)

క్షాళనీయము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షాళము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది; శుద్ధిచేయునది.

క్షాళయత్. సం. శత్రు. కడుగుచున్న; శుద్ధిచేయుచున్న.

క్షాళయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగుచున్నది; శుద్ధిచేయుచున్నది.

క్షాళయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షాళకుఁడు.

క్షాళయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁ దగినది; శుద్ధిచేయఁ దగినది.

క్షాళితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడినది; శుద్ధిచేయఁబడినది.

క్షాళ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడుచున్నది; శుద్ధిచేయఁబడుచున్నది.

క్షాళ్యము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షి

క్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. క్షయము నొందినది, నశించినది. ౨. హింసింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. నాశము. ౨. హింస.

క్షితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. ఉనికిపట్టు, ఇల్లు. ౩. నాశము. ౪. ప్రళయము. ౫. క్షయము, తగ్గుదల.

క్షితిధరము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతము, నేలతాలుపు.

క్షితిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. రాజు, నేలఱేఁడు.

క్షితివ్యుదాసము. సం. వి. అ. పుం. సారంగము, నేలమాలె.

క్షిద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. పశ్వాదులకొమ్ము (వాచ)

క్షిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. (వాచ)

క్షిప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షేపణము, చిమ్ముట, విసరివైచుట.

క్షిపకుఁడు. సం. విణ. (అ. పకా. అ.) ౧. చిమ్మువాఁడు, విసరువాఁడు. ౨. నిరాకరించువాఁడు. వి. అ. పుం. విలుకాఁడు.

క్షిపణువు. సం. వి. ఉ. పుం. గాడ్పు.

క్షిపణ్యువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. మంచిపరిమళము గలది. ౨. వ్యాపించునది, వెలయునది. వి. ఉ. పుం. ౧. శరీరము, మేను. ౨. వసంతర్తువు. ౩. మంచిపరిమళము.

క్షిపత్. సం=క్షిప్యత్.

క్షిప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. త్రోయఁబడినది; విసరివైవఁబడినది. ౨. విడువఁబడినది. ౩. అలక్ష్యము సేయఁబడినది, తిరస్కరింపఁబడినది. ౪. ఉంపఁబడినది. ౫. కలఁగినది, వ్యాకులము. (మనస్సు)

క్షిప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. త్రోయుట; విసరివైచుట. ౨. నిరాకరించుట. ౩. (గూఢార్థములు) బయలుపఱచుట.

క్షిప్నువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. త్రోయువాఁడు; విసరివైచువాఁడు. ౨. తిరస్కరించువాఁడు, నిరాకరించువాఁడు.

క్షిప్యత్. సం. శత్రు. ౧. చిమ్ముచున్న, త్రోసివేయుచున్న. ౨. నిరసించుచున్న. ౩. (కాలమును) కడపుచున్న. ౪. కదల్చుచున్న.

క్షిప్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది, త్రోసివేయఁబడుచున్నది. ౨. నిరసింపఁబడుచున్నది. ౩. కడపఁబడుచున్నది. (కాలము) ౪. కదల్పఁబడుచున్నది.

క్షిప్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వేగవంతము, వడిగలది. వి. అ. న. ౧. ముహూర్తమునందు పదునైదవపాలు. ౨. బొటనవ్రేలికిని చూపుడువ్రేలికిని నడిమిభాగము. క్రి. విణ. అ. న. శీఘ్రము.

క్షిప్రశ్యేనము. సం. వి. అ. పుం. భారద్వాజపక్షి, ఏట్రింత.

క్షియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షయము, తగ్గుదల. ౨. ధర్మవ్యతిక్రమము.

క్షీ

క్షీణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తఱిఁగినది. ౨. కృశించినది, సన్నగిలినది. ౩. నశించినది. ౪. అల్పము, కొంచెమైనది.

క్షీణవాసి. సం. వి. న్. పుం-పాడుపడినయిండ్లలో నివసించునది-పావురము.

క్షీణించు. సం.అ. క్రి. ౧. తఱుఁగు. ౨. కృశించు, సన్నగిల్లు. ౩. నశించు.

క్షీబుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మద్యాములచే మత్తు నొందినవాఁడు, మత్తిల్లినవాఁడు.

క్షీరకంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. అ, ఈ. అ.) పాలు కంఠమునఁ గలవాఁడు. వి. అ. పుం. పాలు త్రాపు పసిబిడ్డఁడు.

క్షీరగ్రాహి. సం. వి. న్. పుం. ఇంద్రనీలమణిభేదము.

క. పారం బగునీలము గో, క్షీరములం దిడఁగ నది యుఁ గృష్ణము నైనన్, క్షీరగ్రాహి యనంబడు, నారత్నోత్తమము దాల్ప నమరుల కమరున్. రత్న. ౬౭.

క్షీరద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాలుగలచెట్టు. ౨. అశ్వత్థము, రావి.

క్షీరధాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పా లిచ్చుదాది.

క్షీరనీరన్యాయము. సం = క్షీరోదకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

క్షీరనీరము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షీరనీరములసముదాయము. ౨-క్షీరనీరములవలె కలియునది-గాఢాలింగనము, బిగికౌఁగిలి.

క్షీరపాణ(న)ము. సం. వి. అ. న. పాలుత్రాపుట. (కల్ప)

క్షీరపాణి(ని). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలుత్రాగెడిపాత్రము. (కల్ప)

క్షీరపాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉశీనరదేశస్థుఁడు. (ఈదేశస్థులు తఱచు పాలు త్రాగుదురు.)

క్షీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. దుగ్ధము, పాలు. ౨. చెట్లు మొదలగువానినుండి కాఱు తెల్లనిద్రవము. ౩. నీరు. (శే. ని.)

క్షీరమోరట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చేఁగొణవ.

క్షీరవికృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కూర్చిక, పాలవిఱుగుడు. ౨. జున్ను.

క్షీరవిదారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లనేలగుమ్ముడు. (కల్ప)

క్షీరవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧.పాలుగలచెట్టు. ౨. న్యగ్రోధము, మఱ్ఱి. ౩. ఉదుంబరము, అత్తి. ౪. అశ్వత్థము, రావి. ౫. మధూకము, ఇప్ప.

క్షీరశరము. సం. వి. అ. పుం. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగుడు, కూకు.

క్షీరశుక్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షీరవిదారి. (కల్ప)

క్షీరాబ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం. పాలసముద్రము.

క్షీరావి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుగ్ధిక, చిఱుపాలు.

క్షీరాశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పాలు త్రాగునది. వి. అ. పుం-పాలును నీరును కలిసి యుండునపుడు పాలు విభజించి త్రాగునది-హంస.

క్షీరాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. సరళవృక్షము.

క్షీరి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పాలు గలది.

క్షీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలచెట్టు. ౨. పాలతో వండినవంటకము, పరమాన్నము.

క్షీరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పీతదుగ్ధ. ౨. వరాహక్రాంత. ౩. దుగ్ధిక. (కల్ప)

క్షీరేయి. సం. వి.ఈ. స్త్రీ.పాలు బియ్యమును చక్కెరయును కలిపిచేసినవంటకము, పరమాన్నము.

క్షీరోదకన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయములలో నొకటి. (చూ. న్యాయము.)

క్షీరోదము. సం. వి. అ. పుం. పాలసముద్రము.

క్షు

క్షుందత్. సం. శత్ర. పొడిచేయుచున్న.

క్షుందానము. సం. విశ. (అ.ఆ. అ.) పాడిచేయు చున్నది.

క్షుణ్ణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పాడిసేయఁబడినది; నలఁగఁగొట్టఁబడినది. ౨. నలఁగినది.(మార్గము, మొ.) ౩. అభ్యస్తము, అలవాటుపడినది.

క్షుణ్ణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వ్యుత్పన్నుఁడు, (శాస్త్రాదులందు) నిరూఢప్రజ్ఞుఁడు.

క్షుతము. సం. వి. అ. న. తుమ్ము.

క్షుతాభిజననము. సం. వి. అ.పుం. - గాటు చే తుమ్ములు కలిగించునది-నల్లావ శ.

క్షుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. పాడిసేయుట. ధ్. స్త్రీ. బుభుక్ష, ఆఁకలి. త్. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుద్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పాడిచేయఁబడుచున్నది.

క్షుద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈఁగ. ౨. తేనెటీఁగ. ౩. అంగహీన యగుఆఁడుది. ౪. వేశ్య. ౫. జగడమాడుస్త్రీ, గయాళి. ౬. చాంగేరి, పులిచింత శ. ౭. వాఁకుడు శ. ౮. అడవిగోదుమ శ.

క్షుద్రకము. సం. వి. అ. పుం. బాణవిశేషము, కుప్పెకోల.

శ్లో. అష్టైనం పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమాచినోత్. సం. భార. భీష్మ. (శ. ర.)

శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)

క్షుద్రకులిశము. సం. వి. అ. పుం. వైక్రాంతమణి

క్షుద్రఘంటిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. చిఱుగంట; గజ్జె.

క్షుద్రచందనము. సం. వి. అ. న. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము శ.

క్షుద్రదంశిక. సం.వి. ఆ.స్త్రీ. చిన్న యడవియీఁగ.

క్షుద్రమూలకము. సం. వి.అ.న.పిన్నముల్లంగిశ.

క్షుద్రశంఖము. సం. వి. అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షుద్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నజోఱీఁగ.

క్షుద్రుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీచుఁడు, అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, హింసించువాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. ౪. కృపణుఁడు, లోభి.

క్షుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షుధాభిజననము. సం. వి. అ. పుం-ఆఁకలి పుట్టించునది-నల్లావ శ.

క్షుధితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఆఁకలిగొన్నది.

క్షుధునము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకమ్లేచ్ఛజాతి.

క్షుధ్యత్. సం. శత్రు. ఆఁకొనుచున్న, ఆఁకలిగొనుచున్న.

క్షుపము. సం. వి. అ. పుం. కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలచెట్టు.

క్షుబమము. సం. విశ=క్షుభితము. వి. అ. పుం. ౧.కవ్వము. ౨. ఒకానొకరతిబంధము. (కల్ప)

క్షుభము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టునది, క్షోభపెట్టునది.

క్షుభితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కలఁగినది, వ్యాకులము. ౨. భయపడినది.

క్షుభ్నత్. సం. శత్రు. క్షోభ మొందుచున్న.

క్షుభ్యత్. సం=క్షుభ్నత్.

క్షుభ్యమాణుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁబడుచున్నవాఁడు.

క్షుమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. అతసి, అగిసె శ. ౩. శణము, జనము శ.

క్షురకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోలిమిడి శ. ౨.పల్లేరు శ. ౩. బొట్టుగు శ.

క్షురకర్మము. సం. వి. న్. న. క్షౌరము, గొఱుగుట.

క్షురధానము. సం. వి. అ. న. మంగలపొది.

క్షురప్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపుగొరిసెవలె అర్ధచంద్రాకారముగు అలుఁగు గలబాణము, అర్ధచంద్రబాణము. ౨. కొడవలి, లవిత్రము.

క్షురభాండము. సం.=క్షురధానము.

క్షురమర్ది. సం. వి. న్. పుం. నాపితుఁడు, మంగలి.

క్షురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలకత్తి. ౨. గొరిజ, డెక్క. ౩. బాణము ౪. గొలిమిడి ?. ౫. పల్లేరు ?.

క్షురముండి. సం.=క్షురమర్ది.

క్షురి. సం. వి. న్. పుం. మంగలి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తి, సురియ; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.

క్షురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత్తి; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.

క్షురిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలది.

క్షుల్లకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అల్పము, స్వల్పము. ౨. నీచము. ౩. పామరము, మూఢము. ౪. చిన్నది, కనిష్ఠము. ౫. పేద. వి. అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షే

క్షేత. సం. విశే (ఋ. త్రీ. ఋ.)=క్షాయకము.

క్షేత్రకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రాజీవుఁడు, పొలమువలనజీవించువాఁడు.

క్షేత్రకృత్తు. సం. విశే (త్)=క్షేత్రకరుఁడు.

క్షేత్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వాదశపుత్త్రులలో నొకఁడు, భర్తయనుజ్ఞ చేత భార్యకు మఱియొకనివలనఁ బుట్టినవాఁడు.

క్షేత్రజ్ఞుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) నేర్పరి. వి. అ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. పరమాత్మ. ౩. సేద్యకాఁడు. ౪. వటుకభైరవమూర్తి, ఒకదేవతామూర్తి.

క్షేత్రపాలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-క్షేత్రమును పాలించువాఁడు-౧. పొలముకాపరి. ౨. పుణ్యక్షేత్రమును కాచువాఁడు. (భైరవుఁడు, మాధవుఁడు, మొ.)

క్షేత్రఫలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) క్షేత్రముయొక్క చదరపుకొలత.

క్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వరిమడి. ౨. నేల. ౩. స్థానము, ఉనికిపట్టు. ౪. పుణ్యస్థలము, యాత్రాస్థానము. ౫. పెండ్లాము. ౬. యోని, భగము. ౭. శరీరము. ౮. ఆకాశము. ౯. గృహము. ౧౦. (గణిత) త్రికోణము చతుష్కోణము మున్నగురేఖారూపము. ౧౧. (జ్యోతి) రాశి. ౧౨. బృందము, సమూహము. ౧౩. నక్షత్రము. (కే. ని.) ౧౪. పట్టనము. (వై. ని)

క్షేత్రాజీవి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.)=క్షేత్రాజీవుఁడు.

క్షేత్రాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పొలమువలన బ్రతుకువాఁడు, సేద్యకాఁడు.

క్షేత్రి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) క్షేత్రము కలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. సేద్యకాఁడు. ౨. పెనిమిటి. ౩. జీవుఁడు. ౪. పరమాత్మ.

క్షేత్రికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) వి. అ. పుం= క్షేత్రి.

క్షేత్రియము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షేత్రమునకు సంబంధించినది. ౨. మడియందుఁ బుట్టితీసివేయఁదగినది. (కలుపు.) ౩-దేహాంతరమున కుదుర్పఁ దగినది-కుదుర్ప రానిది. (రోగము, మొ.)

క్షేత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరదారరతుఁడు, పరస్త్రీసక్తుఁడు.

క్షేపకము. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఱువ్వునది. ౨. కదల్చునది. ౩. దూఱునది. ౪. నిరసించునది. ౫. ప్రక్షిప్తము, నడుమఁ జొప్పింపఁబడినది. (వాక్యము,

గ్రంథభాగము, మొ.) ౬. (గణిత) సంకలనీయ సంఖ్యావిశేషము.

శ్లో. భాజ్యో హారః క్షేపకశ్చాపవర్త్యః కేనా ప్యాదౌ సంభవే కుట్టకార్థమ్. (లీలావతి.)

క్షేపణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మునది, త్రోయునది. ౨. కదల్చునది. ౩. నిరసించునది. (అ. ఈ. అ.) క్షేపణసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. త్రోయుట, వైచుట; విసరుట, ఱువ్వుట. ౨. (కాలము) కడపుట, జరుపుట. ౩. నిరసించుట. ౪. దూఱుట.

క్షేపణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. తెడ్డు. ౨. చేఁపవల. ౩. ఒడిసెల.

క్షేపణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిమ్మఁదగినది, త్రోయఁదగినది. ౨. కదల్పఁదగినది. ౩. జరుపఁదగినది. (కాలము.) ౪. నిరసింపఁదగినది. వి. అ. న. భిండిపాలము, విడిచివాటుగుదియ.

క్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిమ్ముట, త్రోయుట; ఏయుట. ౨. (కనుబొమ, మొ. వానిని) కదల్చుట, అల్లార్చుట. ౩. ప్రేరించుట. ౪. గర్వము, కావరము. ౫. మీఱుట, ఉల్లంఘించుట. ౬. విలంబము. ౭. దూఱు. ౮. నిరసనము, అనాదరము. ౯. లేపనము, పూఁత. ౧౦. పూలగుత్తి. (త్రి. ని.)

క్షేపిమము. సం. వి. న్. పుం. మిక్కిలివడి. (చూ. క్షేపిమ.)

క్షేపిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్షిప్రతమము, మిగుల వడి గలది.

క్షేపీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) క్షిప్రతరము, ఒకదానికంటె ఎక్కువవడి గలది.

క్షేప్త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఱువ్వునది. ౨. కదల్చునది. ౩. దూఱునది. ౪. నిరసించునది.

క్షేప్తవ్యము. సం. విణ=క్షేపణీయము.

క్షేప్యము. సం. విణ=క్షేపణీయము.

క్షేమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ, పార్వతి.

క్షేమంకరుఁడు. విణ. (అ. ఆ. అ.)=క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్షేమము కలిగించువాఁడు. వి. న్. పుం. గరుత్మంతుఁడు. (బ్రా)

ఆ. క్షేమకారి దీర్చెఁ జెలరేఁగి యనుకూల, మారుతంబు వీచె... అని. ౪. ౩౬. (ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువులలో లేదు.)

క్షేమకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)=క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకృత్తు. సం. విణ. (త్) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమతండులములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ప్రయాణకాలమందు పట్టిచేతులతోఁ బోక యింటినుండి కొలఁదిగాఁ గట్టికొనిపోయెడిబియ్యము.

సీ... శాలిక్షేమతండులములు. ఆము. ౨. ౯౭.

క్షేమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షేమమును కూర్చునది. ౨. క్షేమము గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. కుశలము. ౨. కలిగినది రక్షించుకొనుట. (లేనిది సంపాదించుట యోగము అనఁబడును.) ౩. మోక్షము. ౪. చోరమనుగంధద్రవ్యము.

క్షేమ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుశలయోగ్యము, సేమమునకు తగినది.

క్షై

క్షైణ్యము. సం. వి. అ. న. క్షీణత్వము, క్షీణమగుట.

క్షైత్రజ్ఞము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రజ్ఞసంబంధ మైనది. వి. అ. న. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము.

క్షైత్రము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) క్షేత్రసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షైత్రము. ౨. క్షేత్రముల సమూహము.

క్షైప్రము. సం. వి. అ. న. క్షిప్రత్వము, శీఘ్రత, త్వర.

క్షైరేయము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) క్షీరముతో సంస్కరింపఁబడినది, పాలతో వండఁబడినది.

క్షో

క్షోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆలానము, ఏనుఁగును కట్టుకంబము. (కల్ప).౨. ధామార్గవము, ఆవడకి. (వై.ని.)

క్షోణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. (గణిత) ఒకటి అనుసంఖ్య. ౩. మూంజి, ముంజతృణముతో నల్లిన బ్రహ్మచారిమొలత్రాడు.

క్షోత్తృ. సం. విణ (ఋ. త్రీ. ఋ.) పిండిచేయువాఁడు; పొడిచేయువాఁడు. వి. ఋ. పుం. రోఁకలి, మొ.

క్షోత్తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడిచేయఁదగినది; పిండిచేయఁదగినది.

క్షోదకము. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) పొడిచేయునది; పిండిచేయునది.

క్షోదక్షమము. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) ౧. పొడిచేయుటకుఁ దగినది; పిండిచేయఁదగినది. ౨. సూక్ష్మపరీక్షణమునకు తగినది.

క్షోదనీయము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పొడిచేయుట; పిండిచేయుట. ౨. పొడి; పిండి.

క్షోదితము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) పొడిచేయఁబడినది; పిండిచేయఁబడినది. వి. అ. న. పొడి; పిండి.

క్షోదిమము. సం. వి. న్. పుం. క్షుద్రత, సూక్ష్మత్వము. (రూ. క్షోదిమ.)

క్షోదిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షుద్రతమము, మిక్కిలిక్షుద్రము.

క్షోదీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) క్షుద్రతరము.

క్షోద్యము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోధకుఁడు. సం. విణ. (అ. ధికా. అ.) ఆఁకొన్నవాఁడు.

క్షోద్ధృ. సం. విణ. (ఋ. ద్ధ్రీ. ఋ.)=క్షోధకుఁడు.

క్షోభకుఁడు. సం. విణ. (అ. భికా. అ.) ౧. క్షోభపెట్టువాఁడు. ౨. క్షోభపడువాఁడు.

క్షోభణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షోభపెట్టునది. ౨. క్షోభపడునది. (అ. ఈ. అ.) క్షోభమునకు సాధనమైనది. వి. అ. న. కలఁచుట, వ్యాకులపెట్టుట. పుం. మన్మథునిపంచబాణములలో నొకటి.

క్షోభణీయము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షోభమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభించుచున్నవాఁడు.

క్షోభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చలనము, కదలుట; కదలిక. ౨. వ్యాకులత, కలఁత. ౩. కదల్చుట, రేఁపుట.

శ్లో. జ్వలతి చలితేంధనోఽగ్నిర్విప్రకృతః పన్నగః ఫణాం కురుతే, ప్రాయస్స్వం మహిమానం క్షోభాత్ప్రతిపద్యతే జంతుః. శాకుం. ౬. ౩౧.

క్షోభయత్. సం. శత్రు. క్షోభపెట్టుచున్న.

క్షోభయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టుచున్నది.

క్షోభయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపెట్టువాఁడు.

క్షోభయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁదగినది.

క్షోభించు. సం. అ. క్రి. కలఁతపడు (శ. ర.)

క్షోభిత. సం. విణ (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపడువాఁడు.

క్షోభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టఁబడినది.

క్షోభ్యము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షౌ

క్షౌద్రజము. సం. వి. అ. న-తేనెవలనఁబుట్టినది-మైనము.

క్షౌద్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్షుద్రునకు సంబంధించినది. ౨. తేనెటీఁగలకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెంగ. న. ౧. అల్పత్వము. ౨. నీచత్వము. ౩. తేనె. ౪. నీరు. ౫. ధూళి, పాంసువు.

క్షౌద్రమేహము. సం. వి. అ. పుం. మధుమేహమనురోగము.

క్షౌద్రేయము. సం. వి. అ. న. సిక్థకము, మైనము. (రా. ని.)

క్షౌమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అగిసెసంబంధమైనది(బట్ట.) వి. అ. పుం. న. ౧. పట్టువస్త్రము. ౨. మేడ మున్నగువానిమీఁదిగది. న. నారచీర.

క్షౌరము. సం. వి. అ. న. ముండనము, వపనము.

క్షౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలకత్తి.

క్షౌరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

క్ష్ణు

క్ష్ణుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాఁడిచేయఁబడినది, సానఁబట్టఁబడినది.

క్ష్మా

క్ష్మా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నేల. ౨. (గణిత.) ఒకటియనుసంఖ్య.

క్ష్మాజము. సం. వి. అ. పుం. చెట్టు.

క్ష్మాజుఁడు. సం. వి అ. పుం-భూపుత్రుఁడు-౧. నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

క్ష్మాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించినది, వణఁకినది.

క్ష్మాపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁబడినది, వణఁకింపఁబడినది.

క్ష్మాభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. కొండ. ౨. రాజు.

క్ష్మాయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కంపించువాఁడు, వణఁకువాఁడు.

క్ష్వి

క్ష్వింకము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని మొగము గల కోఁతి. (వై. ని.)

క్ష్విణ్ణము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జిడ్డుగలది. ౨. ముక్తము, విడువఁబడినది.

క్ష్వే

క్ష్వేడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సింహనాదము, యుద్ధమందు వీరుని పెడబొబ్బ. ౨. వెదురుసలాక, వెదురుగసిక.

క్ష్వేడనము. సం. వి. అ. న. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుటిలము, వంకరైనది. ౨. దురాసదము, పొందరానిది. వి. అ. న. ౧. ఆవడపువ్వు, చేఁదుబీఱపూవు. ౨. ఎఱ్ఱజిల్లెడుకాయ. పుం. ౧. ధ్వని, మ్రోఁత. ౨. విషము. ౩. ఒకానొకకర్ణరోగము. (వై. ని.)

క్ష్వేడితము. సం=క్ష్వేడనము.

క్ష్వేళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రీడ. (కల్ప) ౨. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేళము. సం. వి. అ. పుం. విషము.

క్ష్వేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళిక. సం=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళితము. సం. వి. అ. న=క్ష్వేళ.

ఖ

ఖ. సం. ఒకానొక యక్షరము. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. న. ౧. ఆకాశము. ౨. స్వర్గము. ౩. ఇంద్రియము. ౪. క్షేత్రము, పొలము. ౫. నక్షత్రము ౬ (క్షేత్రగ) బిందువు, బొట్టు. ౭. సుఖము. ౮. జ్ఞానము. ౯. బ్రహ్మము. ౧౦. (గణిత) శూన్యము, సున్న. (మే. ని.) ౧౧. పట్టనము. ౧౨. ఛిద్రము, కన్నము. ౧౩. గృహము, ఇల్లు. (కే. ని.) ౧౪. లగ్నమునకు పదియవరాశి. (కల్ప) ౧౫. అభ్రకము. (రా. ని.)

('ఆకాశము' అనునర్థమునఁ దక్క మిగిలినయర్థములందుఁ దెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము గనఁబడదు.)

ఉ. ఖంబు గదే కవుఁగ శ్రుతినుఖంబు గదే నుడి షట్పదీమయూ, ఖంబు గదే కచంబు విశిఖంబు గదే నిడువాలుఁజూపు శం, ఖంబు గదే గళంబు...రుక్మి. ౫. ౬౦.

ఖంకరము. సం. వి. అ. పుం. ముంగురులు. (కల్ప)

ఖంగు=కంగు². వి.౧. గంట మ్రోఁగుట తుపాకి ప్రేలుట మున్నగువానియందు దగుధ్వనికి అనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము. 'ఖంగుఖంగు')

గీ. ఘంట ఖం గని మ్రోయు...హంస. ౨. ౪౯.

వ...పెట్లుఁగ్రోవులవరుసలఖంగుపెకిల్ ధిమిరింగుక తీల్ ఢమీల్ ధాంగుఖణీల్... ధాంథంకరణ శబ్దంబు లబ్ధంబులగర్జితంబులఁ దర్జించి ...ప్రబంధ. ౭౯.

ఉ. కచ్ఛపరాజువెన్నముక ఖంగునఁ దాఁకని గట్టు లేదు...రామా. ౭. ౧౩౨.

గీ. కంచు గీసినతెఱఁగున ఖంగు రనఁగఁ, జేడియలు గూడి ధవళముల్ పాడుచుండ. శుమ. ౩. ౯౦.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగుఖంగనఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగురులు గ్రక్క. శశా. ౮. ౬౬.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన నెడపక ఖంగుఖం గనుచు క్కుటులుల మహాస్వనంబు. పరమ. ౫. ౪౦. ఉ. రా. ౪. ౫౦. వరాహ. ౯. ౧౪౭.

ఖంగుఖంగు. వి. ఆయుధము మున్నగుకఠినపదార్థము లొకదానితో నొకటి తాఁకినపుడు కలుగు ధ్వనికి అనుకరణము.

ఉత్సా...వాద్యఘోషభీషణంబుగా, నిబ్బరంపు టార్భటిఁ జనించెనంత నెల్లచో, డబ్బుడుబ్బుఖంగుఖంగుతంగుతింగు మద్ధ్వనుల్. కళా. ౮. ౧౦౯.

ఖంగుతింగు. వి. చిన్న పిరంగులధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పిరంగులధింధిమ్ములు జబురుజంగులఖంగుతింగులు గుంటిక్రోవులడబ్బుడుబ్బులు... ప్రబంధ. ౭౮౯.

ఖంజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఛందోవిశేషము.

ఖంజఖేటము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజరీటము, కాటుకపిట్ట.

ఖంజఖేలము. సం=ఖంజఖేటము. (త్రి. ని.)

ఖంజన. సం. వి. అ. స్త్రీ. సర్షపి, ఖంజనాకార స్త్రీ పక్షివిశేషము. (వాచ, కల్ప.)

ఖంజనము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖంజనిక. సం=ఖంజన.

ఖంజపాదము. సం. వి. అ. పుం. శాలక్రీడావిశేషము, గంజనగాలు.

ఖంజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఒకకాలు కుంటిదైనది, ఏకపాదవికలమైనది.

ఖంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాద్యవిశేషము. (ఈపద మీక్రిందియుదాహరణమునమాత్రమే కాన్పించుచున్నది.)

సీ. కాహళదుందుభిఖంజరీమర్దళ భేరీరవంబులు బోరుకలఁగ. భాను. ౪. ౬౪.

ఖంజరీట(క)ము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖండ. సం. వి. అ. పుం. గర్భాధానాదివిధిప్రతిపాదకగ్రంథము. (ఇది దర్భాదులలో చేర్పఁదగును.)

ఉ. ...శ్రౌతులఁ దవ్వపట్టుదుర్, ఖండల ముష్టి విప్పఁగని నవ్వుదు వెండి ప్రయోక్తలన్... ఆము. ౬. ౬౭.

ఖండకథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకథ.

ఖండకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. రక్తాలువు, ఎఱ్ఱదుంప, తియ్యగెనుసు.

ఖండకావ్యము. సం. వి. అ. న. చిన్నకావ్యము, మహాకావ్యలక్షణము లన్నియు లేనికావ్యము.

శ్లో. ఖణ్డకావ్యం భవేత్కావ్యస్యైకదేశానుసారి చ. యథా మేఘదూతాది. సా. ద. ౬. ౩౨౯.

ఖండకాళువు. సం. వి. ఉ. న. రక్తాళువు, ఎఱ్ఱదుంప.

ఖండకుఁడు. సం. విశే. (అ. డికా. అ) ఖండించువాఁడు. వి. అ. పుం. గోళ్లు లేనివాఁడు.

ఖండజము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు చక్కెర.

ఖండధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - ఒకదళమునందే వాఁడి కలది - కత్తెర.

ఖండనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) - ఖండించునది - ౧. త్రుంచునది. ౨. విఱుచునది. ౩. (వాదాదులను) నిరాకరించునది. ౪. నాశము సేయునది. (అ. ఈ. అ.) ఖండనసాధనమైనది. వి. అ. న. ౧. ఛేదించుట. ౨. విఱుచుట. ౩. కఱచుట, కొఱుకుట. (ఉదా: అధరోష్ఠఖండనము.) ౪. యుక్తులచే (వాదము మొదలగువానిని) నిరాకరించుట. ౫. భంగము, విచ్ఛిత్తి. ౬. ఒకానొకగ్రంథము, వితండాగ్రంథము. (ఇందు సర్వమతములును ఖండింపఁబడును.)

ఖండనీయము. సం = ఖండితవ్యము.

ఖండపరశువు. సం = ఖండపర్శువు.

ఖండపర్శువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. దంతములు విఱిగిన ఏనుఁగు. ౨. రాహువు. ౩. సున్నముపూయువాఁడు. ౪. ఖండామలక మనెడుమందు. ౫. పరశురాముఁడు. ౬. శివుఁడు. (మే. ని.) ౭. గండగొడ్డలి.

ఖండప్రళయము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నప్రళయము, స్వర్గమునకుఁ గాక భూమ్యాదిలోకములకు మాత్రము కలుగుప్రళయము.

ఖండమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖండించుచున్నది.

ఖండము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఖండించునది. ౨. ఖండింపఁబడినది. ౩. కొఱవడినది, తక్కువపడినది, అసంపూర్ణము. (విల్యమ్సు) వి. అ. పుం. న. ౧. అర్ధము, సగము. ౨. భాగము, ఏకదేశము; తునక, ముక్క. పుం. ౧. పులకండము, కండచక్కెర. ౨. రత్నదోషము. న. ౧. ఒకజాతిఉప్పు. ౨. ఒకజాతిచెఱకు. (విల్యమ్సు)

ఖండమోదకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచక్కెర.

ఖండయత్. సం. శత్రు. ఖండించుచున్న.

ఖండయమానము. సం = ఖండమానము.

ఖండయిత. సం = ఖండిత. విశే.

ఖండయితవ్యము. సం = ఖండితవ్యము.

ఖండలవణము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిఉప్పు.

ఖండవికారము. సం. వి. అ. పుం. చక్కెర.

ఖండశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర, పులకండము.

ఖండసరులు. మి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

సీ. జాళీలు చెంగులు సామంతవిధులును గావులు దసిలీలు ఖండసరులు. ధనా. ౩. ౩౮.

ఖండా. వి. (చి.ని, శ.ర-సం. కరండః.) పెద్దకత్తి.

క...కడు నుద్దండతరచండమతియై, ఖండా యొఱ దుస్సివైచి కర మెత్తుటయున్. శుక. ౧. ౧౨౦.

ఉ. లేఁజిగురాకునిద్దపుగళీబున నుందినతమ్మి రేకు ఖండా జళిపించి మారుఁడు ... దశా. ౭. ౨౧౧.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగు ఖంగునఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగుఱులు గ్రక్క. శశా. ౮. ౬౬.

ఖండాభ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. చెదరినమబ్బు. ౨. దంతక్షతవిశేషము. (మే. ని)

ఖండించు. సం. స. క్రి. ౧. ఖండములు చేయు.

శా. చండక్రోధ మెలర్పఁ జండిక వెస న్నస్త్రాస్త్రవర్షంబున, ఖ్ఖండించె న్దనుజాస్త్రశస్త్రములు ...మార్క. ౬. ౯౦.

౨. (వాదాదికము) నిరాకరించు.

ఖండిక. వి. ౧. చిన్నపల్లె. (శ.ర-ఇది శ్రీనాథునిచే సంస్కృతపదముగా ప్రయోగింపఁబడినది)

సీ...గ్రామఖండిక...భీమ. ౫. ౮౦.

౨. పన్నులేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము. (బ్రౌ)

ఖండికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలాయము, బటాని గింజ. ౨. కక్షము, చంక.

ఖండిత. సం. విణ. (బు. త్రి. బు) ఖండించువాఁడు. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాయకుఁడు రాత్రి మఱియొకదానియింటికిఁ బోయి సంభోగచిహ్నములతో రాఁగాఁ జూచి కోపము నొందిననాయిక. (ఇది ఎనమండ్రునాయికలలో నొకతె.

శ్లో. పార్శ్వమేతి ప్రియో యస్యా అన్యసంభోగచిహ్నితః, సా ఖణ్డితేతి కథితా ధీరైరీర్ష్యాకషాయితా. సా. ద. ౩.౭౫.

ఖండితము. సం. విణ (అ. ఆ. అ)-ఖండింపఁబడినది-౧. నఱకఁబడినది; విఱువఁబడినది. ౨. పోఁగొట్టఁబడినది, నశింపఁజేయఁబడినది. ౩. (యుక్తులచే) నిరాకరింపఁబడినది. (వాదము)

ఖండితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁదగినది.

ఖండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-నవఖండములు గలది - భూమి.

ఖండీ. వి. (హిం. ఖండీ) పుట్టి. (శ. ర.)

ఖండీరము. సం. వి. అ. పుం. పీతముద్గము, పచ్చపెసలు.

ఖండ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁబడుచున్నది.

ఖండ్యము. సం=ఖండితవ్యము.

ఖండ్రిక=ఖండిక.

(పన్నులేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము.)

క. ఏనాఁటి యగ్రహారమొ, మానాఁటికి మాన్యమాయె మాపని దీరన్, మీనాఁట ఖండ్రి కాయెను, నానాఁటికిఁ దీసికట్టు నాగంభట్టూ. (చాటువు)

ఖక్ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది, గట్టిది. (విల్యమ్సు.)

ఖగమనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశగమనము గలది, ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. ౧. పక్షి. ౨. బాణము.

ఖగమము. సం=ఖగము.

ఖగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గాలి. ౩. సూర్యాదిగ్రహము. ౪. బాణము.

ఖగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు, దేవత.

ఖగోళము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశగోళము.

ఖగోళవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఆకాశగోళమును గుఱించి తెలుపువిద్య-జ్యోతిశ్శాస్త్రము.

ఖగ్గడము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతితృణము.

ఖచకుఁడు. సం. విణ. (అ. చికా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖచనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ఖచించుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. ఖచించుట.

ఖచనీయము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖచమసుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చంద్రుఁడు. (త్రి.ని.)

ఖచరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఆకాశమందు సంచరించునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. మబ్బు. ౩. గాలి. ౪. సూర్యాదిగ్రహము. ౫. పాదరసము.

ఖచరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాక్షసస్త్రీ. ౨. దుర్గ. ౩. ఖేచరీముద్ర, యోగశాస్త్రప్రసిద్ధమగు ముద్రావిశేషము.

ఖచరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు. (గంధర్వుఁడు, విద్యాధరుఁడు, మొ.) ౩. రాక్షసుఁడు.

ఖచించు. సం=ఖచియించు.

వ... బంగరువుపల్లసంబులపైఁ జెల్లు ఖచించిన నానావిధ మాణిక్యరత్నప్రభాపటలంబులతోడం జౌకళింపుచు నింద్రాయుధంబులతోడం దోడుచూపుచు గంగాతరంగంబులతెఱంగు దాల్చువారువంబులును...హ.హరి. ౪.౨౧౩.

ఖచిక్కు=కచిక్కు. వి. ౧. చిలుకలు మొదలగునవి కొఱుకుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'ఖచిఖచిక్కు')

ఉ. జిలిబిలి తెక్కలార్చుచు ఖచిక్కన ముక్కునఁ బక్వదాడిమీఫలయుగళంబు నొక్కి నాకబాలకుకంబురకంబుఁ జూచి వా, బలిమి నడల్చుచు న్విరులబంతి నెలంతుక దాని సేసె...కృ. శకుం. ౨. ౩౩.

౨. కుమ్ముటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వ గిలిగింతలు పెట్టఁగ రాదు చెక్కులం, జీరఁగ రాదు గుబ్బలు ఖచిక్కనఁ గ్రుమ్మఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

౩. బాణాదులు నాటుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

ఉ ... అప్పోటరినిక్ ఖచిక్కరని పూములుకుల్లది నాట సేసి నీనాటకశాలబోట్లబరణంబులఁ జాఁగిలి మ్రొక్కఁ జేసెదన్. పార్వ. ౨ ౧౩౧.

సీ. ఖచిఖచి క్కంచని...మల్లుపు. ౧. ౫౯.

ఖచిత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ)=ఖచకుఁడు.

ఖచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెక్కఁబడినది, పొదుగఁబడినది, తాపఁబడినది. ౨. సంయుక్తము, కూడినది. ౩. వ్యాప్తము.

ఖచితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఖచింపఁ దగినది.

ఖచియించు. సం. స. క్రి. చెక్కు, పొదుగు, తాచు.

క. ఖచియించినవజ్రంబుల, రుమలను బోలుపారు సీవిరులు బెరయంగన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౩.

ఖచ్చత్. సం. శత్రు. ఖచించుచున్న.

ఖచ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖచింపఁబడుచున్నది.

ఖజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కవ్వము. ౨. వ్రేళ్లు చాఁపి వచేయి. [illegible]. ౪. చిలుకుట్ను ఖథించుట. ౫. [illegible] యుద్ధము.

ఖజకము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము.

ఖజపము. సం. వి. అ. న. నెయ్యి.

ఖజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. చిలుకుట, మథించుట. ౩. త్రెడ్డు, దర్వి.

ఖజాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. త్రెడ్డు, గరిఁటె. ౨. అసతి, అంకుటాలు.

ఖజాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. వైశాఖము, చల్లకవ్వము. న. ౧. ఆకాశము. ౨. శరీరము.

ఖజానా. వి. (హిం. ఖజానా) ధనాగారము.

మ. తరువుల్ పాలనసేయుచుండుకొడలన్ ధర్మ
ప్రకారంబు నుం,దరమై పర్వఁగ నచ్చటచ్చ
ట జమీన్దారుల్ దివాణాన కొం,చ్చరులై
క్రమ్మర సీమ లెల్ల ఖిరదాబాదాను గావింపు
చున్, సరకారర్థము దస్తుసేయుఁడు ఖజానా
నింపుఁ డింపొందఁగన్. రంగా. ౧. ౧౪౧.

ఖజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రెడ్డు, గరిఁటె; మిల్లి.

ఖజ్యోతి. సం. వి. ఇ. పుం=ఖద్యోతము. (కల్ప)

ఖటకటాహకము. సం. వి. అ. పుం-ఉమియుపాత్రము-తమ్మపడిగము.

ఖటకము. సం. వి. అ. పుం. పిడికిలి.

ఖటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. చూపుడువ్రేలికిని నడిమివ్రేలికిని నడుమ నున్న బాణముయొక్క పిడిని బొట్టనవ్రేలితోను ఉంగరపువ్రేలితోను బిగియఁబట్టునట్టిహస్తవిన్యాసవిశేషము.

శ్లో. జ్యాకృష్టిబద్ధఖటకాముఖపాణిపృష్ఠ, ప్రేంఖన్నఖాంశుచయసంవలితోంబికాయాః, త్వాం పాతు...కటాక్షః. అమరుకము. ౧. (పాఠ-'కటకాముఖ' పాఠాంతరము.)

ఖటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘటకుఁడు, పెండ్లి సంధానములు చేయువాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖటక్కిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షద్వారము, ప్రక్కనుండుద్వారము, దిడ్డివాకిలి. (విల్యమ్సు)

ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. శ్లేష్మము, తెమడ. ౨. అంధకూపము, పాడునూయి. ౩. ఆయుధవిశేషము. ౪. టంకము, ఉలి. ౫. నాఁగలి. ౬. పచ్చిక, గడ్డి. ౭. కాఠిన్యము.

ఖటి. సం=ఖటిని. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. పాడె, శవవాహనము. (త్రి. ని.)

ఖటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బలపము, సుద్దముక్క. ౨. కర్ణరంధ్రము. ౩. వీరణము, అవురుగడ్డి.

ఖటికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి, పిడికిలి.

ఖటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క, కఠిని. (రా. ని.)

ఖట్టి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖట్వా, మంచము. (కల్ప)

ఖట్ట్రాశము. సం=ఖట్టాసము.

ఖట్టాసము. సం. వి. అ. పుం. గంధమార్జాలము, పునుఁగుపిల్లి.

ఖట్టి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖట్టిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఖట్వా, చిన్న మంచము. ౨. గద్దె. ౩. శవవాహనము, పాడె. (కల్ప)

ఖట్టికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేఁటకాఁడు; పిట్టలవేఁటకాఁడు.

ఖట్టేరకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖర్వుఁడు, పొట్టివాఁడు.

ఖట్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పర్యంకము, మంచము. ౨. (వైద్య) ఖట్వాకారము గల వ్రణబంధము. ౩. కోలకంబి, కంబళిదిక్కుడుకీ.

ఖట్వాంగధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శివునియాయుధవి శేషము.

ఖట్వాంగి. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాప్లుతుఁడు. సం=ఖట్వారూఢుఁడు.

ఖట్వారూఢుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-మంచ మెక్కినవాఁడు- ౧. జాల్ముఁడు, దుర్వినీతుఁడు. ౨. మూఢుఁడు.

ఖట్వికి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంచము;చిన్న మంచము.

ఖడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క.

ఖడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఖడి.

ఖడువు. సం.వి.ఉ,ఊ. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖడ్గకోశము. సం. వి. అ. పుం. కత్తిఱెుఱ.

ఖడ్గధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. చూరకత్తి, చిన్న కత్తి. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

ఖడ్గపత్త్రము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర. పుం. నర కమందలిరొుక చెట్టు,అసిపత్త్రము౯.(దీనియాకులు కత్తులవలె నుండును.)

ఖడ్గపిధానము. సం. వి. అ. న. కత్తిఱెుఱ.(హలా. ని.)

ఖడ్గపుత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.అసిపుత్రి, చూరకత్తి, చిన్నకత్తి.

ఖడ్గఫలము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర.

ఖడ్గబంధము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచిత్రకవి త్వబంధము. (దీనియందు శబ్దములు ఖడ్గరూపము గా నేర్పఱుపఁబడును.)

ఖడ్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. ఒకానొక మృగము. ౩. ఖడ్గమృగముకొమ్ము. న. ఇనుము.

ఖడ్గారీటము. సం. వి. అ. పుం. కేడెము, డాలు.

ఖడ్గారీటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అసిధారావ్రత ము పూనినవాఁడు.

ఖడ్గాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) కత్తి గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖడ్గధారి, కత్తి చేతఁ బట్టువాఁడు. ౨. కటికవాఁడు.

ఖడ్గీకము. సం. వి. అ. న. కొడవలి.

ఖణి. వి. మ్రోఁగుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఖణిఖణి')

ద్వి. వడి మీట ఖణిఖణి వాఁగుచు గిరుల, బెడఁ గుఁ గైకొనుజిగిబిగిచన్నుఁగవల... మెఱుఁ గుఁబోణులు సంభ్రమించి యంతంత. అ. మ. క. ౫. ౨౬౭ పా. ౧౦ పం.

ఖణిల్లు(లు). వి. (చూ. ఖణీలుఖణీలు). ఎద్దు ఱంకె వేయుట ఖడ్గాదులు విఱుగుట మున్నగు వానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడిత రూపములు-ఖణిల్ ఖణిల్లు, ఖణిఖణిల్లు.)

సీ. అలవోకవలె ఖణి ల్లని ఱంకె వైచిన రోదసీ కుహరంబు శేదిలంగ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౪౦౩.

ద్వి. వెస ఖణి ల్లని ఱంకె వేసి కుప్పించు, బసవ రాయని నెక్కి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.౨౯౭౬.

సీ. అడిదంబు జళిపించి మెడమీఁద వైచిన వది ఖణి ల్లనుచు రెండయ్యె నపుడు. దశా. ౪. ౧౭౭.

ఉ. ఆఁటది నేర్పుతో వగలయందముఁ జందముఁ జూపఁ బూని కో,లాటము వేయుచోవడిని లాలితదృక్తరళప్రభావళుల్, పాటిగఁ బోఁ గుచెంబడినిఁ బార్శ్వములం జరియించ వస్త్ర ముల్, ధాటిగ నేయునప్పులకతట్టున బెట్టు ఖణిల్ఖణి ల్లనన్. హంస. ౨. ౧౩.

గీ. మినమినల్కుంకుమపురేఖ మించు లొల్కు, ఖణిఖణి ల్లని మెట్టియ ల్కడు రణింప. హంస. ౫. ౩౭౦.

ఖణీలు=ఖణిల్లు.

(తుపాకులు ప్రేలుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము) ప్రబంధ. ౭౫౫.

జ: ఖణీలుఖణిలు.

ఖణీలుఖణిలు. వి. (ఖణీలు+ఖణిలు) ఎద్దు అంకె వేయుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ. ఫణిపతిహారభావభవభస్మసుధాకరభూషితాళికే, తృణధవళ ప్రభాకలిత సానుచరద్వృషభాధిపుఁడు ఖణీల్, ఖణిలున అంకెవేయ కెలుఁగఁడు సమకూడదు చూడ నన్నగా, గణితరుచిప్రసారము జగత్త్రయగామికమై వెలుంగఁగఁడు. కాశీ. ౪. ౧౫౩.

ఖతమాలము. సం.వి అ.పుం. ౧. పొగ. ౨. మబ్బు.

ఖత్తు. వి. (హిం.ఖత్తు.) ౧.రీతి.౨.ఉత్తరము.(శ.ర)

ఖదత్. సం. శత్రు. ౧. తినుచున్న. ౨. హింసించుచున్న.

ఖదికలు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ. లాజలు, పేలాలు.

ఖదిత. సం. విణ. (ఋ.త్రీ.ఋ) ౧. భక్షించువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

ఖదిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లజ్జాలువు, అత్తపత్తి కీ. ౨. ముణుఁగుఁదామర కీ.

ఖదిరపత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోఁకుడుముడుఁగు, లజ్జాలువు, అత్తపత్తి కీ.

ఖదిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాయత్రి, చండ్ర కీ. ౨. ఒకజాతి తేలు.(శే. ని-దీనివిషమునకు చికిత్స లేదు.)

ఖదిరసారము. సం. వి. అ. పుం. కాఁచు, కవిరి.

ఖదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు.

ఖద్ది. వి. (క. కద్ది=కోరిక?-కిటిలు) బలము.

స్రగ్ధర. ఖద్దిన్ ఖండాడుఁ బ్రాఁకుల్ కవుఁగిటి కోలఁదుల్ కత్తి నోక్కొక్కొగాతన్. మను చ. ౪. ౧. (గ్రద్దన్ = గ్రద్దనన్-అని శ్రా. వ్యా-ప్రయోగాంతరము లేదు)

ఖద్యోతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖద్యోతము. సం. వి. అ. పుం. మిడుఁగురుఁబురుగు.

ఖద్యోతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖధూపము. సం. వి. అ. పుం. పయి కెగురవేసెడిబాణసంచు.

ఖనకము. సం. వి. అ. పుం. ఎలుక.

ఖనకుఁడు. సం. విణ. (అ. నికా. అ) ౧. త్రవ్వెడువాఁడు. ౨. భూమివిత్తజ్ఞుఁడు, భూమియందలి పాఁతులు నిధులు కనిపెట్టువాఁడు.(శే. ని)-వి. అ. పుం. ౧. కన్నపుదొంగ. ౨. క్షత్రియస్త్రీయందు మాగధునివలనఁ బుట్టినవాఁడు. (శే. ని)

ఖనత్. సం. శత్రు. త్రవ్వుచున్న.

ఖననము. సం. వి. అ.న.౧. త్రవ్వుట. ౨. పూడ్చుట, పాఁతిపెట్టుట.

ఖననీయము. సం=ఖనితవ్యము.

ఖనమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వుచున్నది.

ఖని. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ రత్నములు పుట్టెడుచోటు, గని.

ఖనిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=ఖనకుఁడు. విణ.

ఖనితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁదగినది.

ఖనిత్రకము. సం=ఖనిత్రము.

ఖనిత్రము. సం. వి. అ. న ౧.గడ్డపార.౨.గుద్దలి.

న్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడుచున్నది.

పరాగము. సం. వి. అ. పుం. చీకటి.

పుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అన్నము ఆకులోఁ బెట్టుకొనక చేతఁ బెట్టుకొని భుజించు వ్రతము గలవాఁడు. (వై. ని.)

పురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అలసము, సోమరియయినది. వి. అ. పుం. ౧. పూగపట్టము, పోఁకపట్టు. ౨. పోఁకచెట్టు. ౩. ప్రాణిబంక. ౪. భద్రముస్తము ?. ౫. బాలము, కురువేరు ?. ౬. గంధర్వనగరము. (ఇది ఆకాశమునఁ గనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.) ౭. దైత్యపుర భేదము. న. ౧. ఘటము, కుండ. (హేమ. ని.) ౨. పోఁకకాయ. (శే. ని.)

ఖపుష్పము. సం. వి. అ. న. ఆకాశపుష్పము. (శశవిషాణాదులవలె నిది అసంభవవస్తువునకు ఉపమానముగా గ్రహింపఁబడును.)

ఇట్లే: ఖకుసుమము, మొ.

ఖభము. సం. వి. అ. న. గ్రహము. (విల్యమ్సు)

ఖర. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదులలో ఒకానొక సంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. దావరడంగి ?.

ఖరకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాంశువు, సూర్యుఁడు

ఖరకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాడిదలకొట్టము. ౨. వాఁడి గలకత్తు లుండుచోటు, క్షౌరశాల.

ఖరకోణము. సం. వి. అ. పుం. తిత్తిరిపక్షి, తీతువుపిట్ట.

ఖరణసుఁడు. సం. విణ. (-స్-అ.ఆ.అ) వాఁడియైన ముక్కుగలవాఁడు, గద్దముక్కువాఁడు.

ఖరదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మేడి ?.

ఖరదూషణము. సం. వి. అ. పుం. ఉమ్మెత్త ?.

ఖరనాళము. సం. వి. అ. న-కఱకైన కాఁడ గలది-తామర, పద్మము.

ఖరపాత్రము. సం. వి. అ. న. ఇనుపపాత్రము.

ఖరపాదాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. వెలఁగ ?.

ఖరపుష్పా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాయింట ?.

ఖరపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మరువము ?.

ఖరప్రియము. సం. వి. అ. పుం. కఠినవస్తువులయందిష్టము గలది-పావురము. (ఇది ఱాలు తినుట సుప్రసిద్ధము.)

ఖరమంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-వాఁడియైనయెన్నులు గలది-ఉత్తరేను ?.

ఖరము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) ౧. గట్టిది, పరుసనిది, బిరుసైనది. ౨. వాఁడిమి గలది. ౩. వేఁడిమి గలది, వేండ్రమయినది; తీక్ష్ణము, చురుకు గలది. ౪. క్రూరమయినది. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద; వేసడము, కంచరగాడిద. ౨. కంకపక్షి, రాబందు. ౩. కాకి. ౪. కురరపక్షి. న. ౧. వేఁడిమి. ౨. వాఁడిమి.

ఖరాబు. విణ. (హిం. ఖరాబ్) చెడ్డవాఁడు.

సీ....ఖరాబు కూళ బందెలమారి సుండటిపాపాలముద్ద ధగిడి. హంస. ౫. ౧౧౩.

ఖరాబ్దాంకురకము. సం. వి. అ. పుం-మేఘములు తీవ్రముగా ఉఱిమినపుడు పుట్టునది-వైడూర్యమణి.

ఖరాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపొది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలాఁపి, తలగడ.

ఖరాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

ఖరాశ్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఓమము ?.

ఖరింధముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) =ఖరింధయుఁడు. (అ. ని.)

ఖరింధయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గాడిదపాలు త్రాగువాఁడు.

ఖరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొడి చేసిన ఒకానొక కస్తూరి.

ఖరీదు. వి. (హిం. ఖరీద్.) వెల. (శ. ర.)

ఖరీవృషము. సం. వి. అ. పుం. ఖరము, మగగాడిద. (కాశికావృత్తి. ౬. ౨. ౧౪౪.)

ఖరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరక్కసుఁడు.

ఖరువు. సం. విణ. (ఉ.) ౧. దురాచారుఁడు, నిషిద్ధకార్యములఁ జేయువాఁడు. ౨. తెల్లనిది. ౩. క్రూరము. ౪. తీక్ష్ణము. వి. ఉ. స్త్రీ. భర్తను వరించు కన్య. పుం. ౧. దర్పము. ౨. మన్మథుఁడు. ౩. ఈశ్వరుఁడు. ౪. గుఱ్ఱము, హయము. ౫. దంతము, పల్లు. ౬. నరుఁడు, పురుషుఁడు. ౭. (సంగీ) గీతభేదము. ౮. నారి, స్త్రీ. ౯. తెలుపు.

ఖర్చు. వి. (హిం. ఖర్చ్) వ్యయము. (శ. ర, వా)

ఖర్జనము. సం. వి. అ. న. గోఁకుట.

ఖర్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తొలుకురోగము, ఉపదంశరోగము.

ఖర్జురము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

ఖర్జువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. తీఁట. ౨. చిట్టీఁదు పేను. ౩. ఒకానొక పురుగు.

ఖర్జూరకము. సం. వి. అ. పుం. వృశ్చికము, తేలు. (విల్యమ్సు)

ఖర్జూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖర్జూరపుచెట్టు. ౨. తేలు. న. ౧. వెండి. ౨. ఖర్జూరపుపండు. ౩. హరిదళము. ౪. ఖలము. (మే. ని.)

ఖర్జూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈఁతచెట్టు. (చూ. అం. భా. ౨. ౬౯.)

ఖర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బిచ్చమెత్తెడు చిప్ప. ౨. తలపుఱ్ఱె. ౩. కుండపెంకు. న. పాలతుత్తము.

ఖర్పరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలతుత్తము.

ఖర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨. మోసకాఁడు, వంచకుఁడు

ఖర్బూజము. సం. వి. అ. న. కరబూజా, ఫలభేదము. (కల్ప, విల్యమ్సు)

ఖర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఒకప్రక్క గ్రామమును నొకప్రక్క నగరమును గలదిగాను నదీగిరిసమాశ్రయము గలదిగాను నుండుగ్రామభేదము. ౨. చతుశ్శతగ్రామమధ్యస్థలము. (కల్ప)

ఖర్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పొట్టిది. ౨. అధమము. వి. అ. పుం. న. ౧. సంఖ్యావిశేషము. (౧౦,౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦.) పుం. కుబేరునినిధులలో నొకటి.

ఖలకము. సం. వి. అ. పుం. కుండ. (వాచ)

ఖలతి. సం. విణ. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ) బట్టతలవాఁడు.

ఖలతికము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకకొండ.

ఖలపువు. సం. విణ. (ఊ. ఊ ఉ.) కళ్లమూడ్చువాఁడు.

ఖలము. సం. వి. అ. న. ౧. నేల, భూమి. ౨. చోటు. ౩. తక్రవిశేషము. ౪. కల్కము, చమురు మున్నగునవి తీసివేసిన తెలికపిండి, మొ. పుం. ౧. ధుత్తూరము, ఉమ్మెత్త చెట్టు. ౨. తమాలము చెట్టు. ౩. వెదురుచెట్టు. ౪. కల్వము. ౫. యుద్ధము. పుం. న. కళ్లము. (కే. ని)

ఖలమూర్తి. సం. వి. ఇ. పుం. పాదరసము.

ఖలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నూనె మొదలగువానియడుగుమడ్డి, కల్కము.

శ్లో. స్థాల్యాం వైడూర్యమయ్యాం పచతి తిలఖలీం చాందనైరింధనాద్యైః॥ సం. భర్తృ. నీతి. ౯౭.

ఖలినము. సం=ఖలీనము. (కల్ప)

ఖలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము. ౩. తాలమూలిక. (కల్ప)

ఖలీకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అపకారము. ౨. బాధించుట, నొప్పించుట. ౩. పరిభవించుట, అనాదరము చేయుట. ౪. భర్త్సనము, బెదరించుట.

ఖలీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=ఖలీకారము.

ఖలీనము. సం. వి. అ. పుం. న. గుఱ్ఱపుకళ్లెము.

ఖలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, దుర్జనుఁడు. ౩. నీచుఁడు. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖలూ(ఖూ)రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రాభ్యాసము, గరిడీ.

చ... మంటికి, సారల రథీశుఁ డీ కమలబుద్ధి ఖురూరికఁ దక్క వజ్రదోః, పరిఘువశీకృతాన్యనరపాలకు లప్పురి రాకుమారకుల్. ఆము. ౨. ౩౪.

౨. శస్త్రాభ్యాసప్రదేశము, గరిడీసాల.

సీ. ఒకయంఘ్రి గగనగంగకు ఖురూరిక నొక్కయడుగు వేదములకు పిడిదిఁ జూప. ప్రబంధ. ౫౯౨.

ఖల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము.

ఖల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జాతికల్వము. ౨. పల్లము, గొయ్యి. ౩. తోలు. ౪. తోలుతిత్తి. ౫. చాతకము, వానకోయిల. ౬. కాలువ, కయ్య. ౭. వస్త్రవిశేషము.

ఖల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలుసేతులందు పోట్లు గలిగించునొకానొకరోగము.

ఖల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంగలము, వేఁపుడుచట్టి.

ఖల్లీటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖల్వాటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఇంద్రలుప్తము గలవాఁడు, బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖళిఫెళి. వి. పిరణము వాయించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఫెళఫెళపిరణా ఖళిఫెళి వాయించి... హంస. ౨. ౮౯.

ఖళీఫెళి. వి. కోడిపుంజులు తన్నుకొనునపు డగుధ్వని కనుకరణము.

చ... చిక్కు వేసి స్వల్పిరి మత్త పో యటంచును ఖళీఫెళిఁ బుంజులు దన్నులాడఁగన్. హంస. ౩. ౨౧౬.

ఖశము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమునం దుత్తరమున నున్న పర్వతమయ దేశము.

ఖశయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశమునం దుండునది.

ఖశీరము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమున ఉత్తరమునందలియొకానొక దేశము.

ఖశీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖశీరదేశాధిపతి. ౨. ఖశీరదేశవాసి.

ఖశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమునకు ఊపిరివంటిది- గాలి.

ఖష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోపము. ౨. బలాత్కారము.

ఖసతిలము. సం. వి. అ. పుం. గసగసాలు.

ఖసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీఁట, గజ్జి. ౨=ఖశము. ౩. గసగసాలు.

ఖసూచి. సం. విశే. (ఇ)-అడిగిన ప్రశ్నమును మఱపించుటకు ఆకాశమును చూపువాఁడు; సమాధానము చెప్పలేక ఆకాశమును చూచువాఁడు- ప్రతిభలేనివాఁడు. (ఉదా: వైయాకరణఖసూచి= చెడ్డవై యాకరణుఁడు, వ్యాకరణమును మఱచిపోయినవాఁడు.)

ఖస్కసనము. సం. వి. అ. పుం. గసగసాల. వ. గసగసలు.

ఖస్కసరసము. సం. వి. అ. పుం. అహిఫేనము, నల్లమందు.

ఖస్ఫటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యకాంతమణి. ౨. చంద్రకాంతము, చలువఱాయి.

ఖా

ఖాండవప్రస్థము. సం. వి. అ. పుం. పాండవులు హస్తినాపురమునుండి వెడలివచ్చినతరువాత నివసించిన చోటు.

క. నెమ్మిఁ జని ఖాండవప్రస్థమ్ము నివాసమ్ముఁ జేసి ...భార. ఆది. ౮. ౬౭.

ఖాండవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పులకండము, పటికబెల్లము. ౨. (మిఠాయి మున్నగు) భక్ష్యపదార్థము, తినుబండము. ౩. ఇంద్రునియొక్క యొకానొకవనము. (ఇది కురుక్షేత్రమందలిది. దీనిని కృష్ణార్జునులసాహాయ్యమున అగ్ని దహించె నని భారతకథ.)

ఖాండవికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిండివంటలు చేయువాఁడు, మిఠాయి మున్నగునవి చేయువాఁడు.

ఖాండికుఁడు. సం=ఖాండవికుఁడు.

ఖాచకుఁడు. సం. విణ. (అ. చిఞా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖాచ్యము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖాజికము. సం. వి. అ. పుం. లాజలు, పేలాలు.

ఖాట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శవవాహనము, పాడె.

ఖాటము. సం. వి. అ. పుం=ఖాట.

ఖాటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శవవాహనము, పాడె. ౨. అసద్గ్రాహము, పెంకిపట్టు. ౩. కిణము, కాయ. (మే. వి.)

ఖాటిక. సం=ఖాట.

ఖాణము=ఖాణా. వి. (సం. ఖాదనం. హిం. ఖానా.) అశ్వాదులకుఁ బెట్టెడి యులవలు లోనుగాఁ గలభక్ష్యము, దాణా.

సీ. బంగారుకోన తెక్కలు వక్కర సొత్తుమ్మికూఁడు లఖాణంపుఁదురికి నడుమ. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౧.

క. ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం, గాణిం గొని యలరుఁ దూపుగమిఁ జక్కరయే, ఖాణముగాఁ గలిగినకం, ఖాణపుదొర పింజ పింజఁ గాఁడఁగ నేసెన్. విజ. వి. ౧. ౬౨.

ఖాణా=ఖాణము.

మ. ...లేగుజ్జుపా, న్నలు పున్నాగము లై వనిన్ జిగురుఖాణా మేటికిన్ మెచ్చుగాన్. శకాం. ౨. ౧౧౮.

ఖాతకము. సం. వి. అ. న. అగడ్త.

ఖాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అధమర్ణుఁడు, అప్పుపడినవాఁడు.

ఖాతభువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ-త్రవ్వుటవలన నేర్పడినది-అగడ్త.

ఖాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గోయి. ౨. అగడ్త. ౩. పుష్కరిణి, కోనేటు. ౪. గుహ. ౫. త్రవ్వుట.

ఖాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. త్రవ్వుట.

ఖాతీరు. వి. లక్ష్యము.

శా. రంగారాయఁడు మామొలాజుమతుకై రాకేటికిం జిక్కె నా, బంగాళాపురగౌతమీతటనటద్భంహిష్ఠధాత్రీశు లెల్లం గూర్మిన్ మదనుజ్ఞఁ జెంది హితలీల న్వచ్చునిప్పాప్తిఁ జొక్కం గానండొకో వెల్లబిడ్డ మమలం ఖాతీరుకుం దేఁడొకో. రంగా. ౨. ౮౫.

ఖాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. గుద్దలి. ౨. కోనేటు. ౩. దారము. ౪. అడవి.

ఖాదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ) ౧. తినువాఁడు. ౨. తినిపించువాఁడు. వి. అ. పుం. అప్పు పుచ్చుకొనువాఁడు.

ఖాదత్. సం. శత్రు. తినుచున్న.

ఖాదతమోదతా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తినుఁడు సంతోషింపుఁడు అని ప్రేరేచుట. (వాచ)

ఖాదనము. సం. వి. అ. పుం. పల్లు. న. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తినునది. వి.అ. పుం. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినిపించువాఁడు.

ఖాదితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినువాఁడు.

ఖాదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తినఁబడినది.

ఖాదిరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఖదిరవృక్షమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. రంగదము, కవిరి, కాఁచు.

ఖాముకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) హింసాశీలము, హాని చేయునది.

ఖాద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తినఁదగినది. వి. అ. న. మిఠాయి మొదలగుతినుబండము.

ఖానకము. సం=ఖనకము.

ఖానకుఁడు. సం=ఖనకుఁడు.

ఖానము. సం. వి. అ. న. తినుట. (వాచ)

ఖాని. సం=ఖని.

ఖానికము. సం. వి. అ. పుం. న. గోడకన్నము.

ఖానిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ.

ఖానుఁడు, ఖాను, ఖాన. వి. (హిం. ఖాన్.) ౧. తురుష్కప్రభువు.

శా. ఆమాటల్ విని ఖానుఁ డర్థకృత మానశ్యాక దీపింపఁగా. రంగా. ౨. ౪౮.

సీ. ఉడుగనివి భ్రాంతిఁ దడగాఱ్లుపడ నిల్చుఖానులు డాఁగఁ జీకటులు చేసె. వసు. ౧. ౪౬.

సీ. అభిభూతఖానమల్కావిష్కృతాయశోధ్వాంతసంతతి కాత్మ సంతసిల్లి. నరస. ౨. ౨౦.

౨. ఇది ఒకతెగతురుష్కులపేర్లతుదఁ జేర్పఁబడును.

క... అమీనుఖానుసింగంబునకున్. యయా. ౧. ౪౪.

క. నెరయునమీన్ ఖాన సింగిణీసుల్తానా. యయా. ౩. ౧.

గీ. మేలుసిరు లందునట్టియమీనుఖాన, యొడయఁడొకనాఁడు నిండుఁ బేరోలగమున. యయా. ౧. ౬.

ఖానోదకము. సం. వి. అ. పుం—త్రాగుట కుపయోగించునీరు కలది—కొబ్బరచెట్టు. (త్రి. ని)

ఖాయము. విణ. (హిం. ఖాయం) స్థిరము, శాశ్వతము. (శ. ర, వా.)

ఖారము. సం. వి. అ. పుం=ఖారి.

ఖారి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. పుట్టి, పరిమాణవిశేషము. (ప్రాఁతలెక్కలలో పుట్టి యనుటకు 'ఖ' అను గుఱుతుకలదు.)

ఖారింపచము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టి పరిమితిగలబియ్యము మున్నగునవి వండెడునది. (పాత్రము.)

ఖారికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)=ఖారీకము. వి. అ. న. మహాపారేవతము, పెద్ద ఈడీ.

ఖారీకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తులు విత్తఁ దగినది. (పొలము)

ఖారీవాపము. సం=ఖారీకము.

ఖారీవాపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తనములు చల్లువాఁడు.

ఖార్కారము. సం. వి. అ. పుం. గాడిదయోండ్ర.

ఖార్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రేతాయుగము. (విల్యమ్సు)

ఖాలత్యము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రలుప్తరోగము, బట్టతల.

ఖాలీ(ళీ). విణ. (హిం. ఖాలీ) ఉత్తది.

గీ. అట్టిపలు కాలకించి దమ్మన్న యనియెఁ, గోట ఖాలీయొనర్చుట కేటిసబబు. రంగా. ౨. ౧౪౯.

(వ్యవ) వాఁడు ఖాళీస్థలము కొన్నాఁడు.

ఆయుద్యోగము ఇపుడు ఖాళీగా నున్నది.

ఖామందు=ఖావందు. (శ. ర.)

ఖావందు. వి. (హిం. ఖావంద్.) ప్రభువు, నాయకుఁడు, యాజమానుఁడు.

శా... మేల్గడీ, ఖాలీచేసి యథేచ్ఛ నేఁగు మని మీఖావందుకుఁ వ్రాయుమీ. రంగా. ౨. ౧౪౭.

మ. అధికారంబు నహించి వచ్చినసుబా వామీఁద ఖావందవు... రంగా. ౨. ౧౭౪.

ఖాసా. విణ. (హిం. ఖాస్) సొంతమైన. (శ. ర)

ఖిందానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిఖి. సం. వి. ఇ. పుం. కిఖి, కొంకనక్క.

ఖదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. తపస్వి. ౩. దరిద్రుఁడు. (కల్ప)

ఖిద్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దరిద్రుఁడు.

ఖిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఖేదము నొందినది, దుఃఖము నొందినది. ౨. దైన్యము నొందినది.

ఖిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్ననిది. (నేల.) ౨. ఉత్పన్నము, చెడినది. వి. అ. న. శేషము, మిగిలినది.

శ్లో. అలం దగ్ధైః ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః. సం. భాగ. ౬. ౪. ౧౬.

ఖిలీభవించు. సం. అ. క్రి. ఖిలమగు, చెడు.

వ... త్రివర్గనాశంబున నుభయలోకమార్గంబును ఖిలీభవించు... కాశీ. ౫. ౨౯౭.

ఖు

ఖుంగాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుఱ్ఱము. (కల్ప)

ఖుడకము. సం. వి. అ. పుం. గుల్ఫము, చీలమండ.

ఖుదా. వి. (హిం. ఖుదా=స్వయంభువు, దేవుఁడు.) దేవుఁడు.

గీ... రాయలతోఁ బోరి గెలువ మనకు, వశమె యైన ఖుదా యున్నవాఁ డటంచు. కృష్ణ. ౩. ౨౬. రంగా. ౨. ౨౫౨.

ఖుద్దున. క్రి. విణ. (హిం. ఖుద్) సొంతముగా. (శ. ర.)

ఖురణసుఁడు. సం. విణ. (-స్-అ.ఆ.అ) బుఱ్ఱముక్కువాఁడు.

ఖురప్రము. సం. వి. అ. పుం=క్షురప్రము.

ఖురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొరిజ. ౨. నఖమనెడుగంధద్రవ్యము. ౩. మంగలకత్తి. ౪. మంచపుకోడు.

ఖురళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సాము.

ఖురాకము. సం. వి. అ. పుం. పశువు, జంతువు.

ఖురాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఇనుపబాణము, గొరక.

ఖురాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపొది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలాఁపి.

ుర్దనము. సం. వి. అ. న. కుర్దనము, క్రీడ, ఆట.
ులాసా. హిం. వి. సౌఖ్యము, నెమ్మది. (శ. ర.)
ుల్లకము. సం. విణ. (అ. ల్లికా. అ) ఖుల్లము.
ుల్లమము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపథము, బాట.
ుల్లము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. అల్పము, క్షుద్రము. ౨. దరిద్రము. ౩. నిష్ఠురము. ౪. దుష్టము. ౫. కనిష్ఠము, చిన్నది. (ఉదా: ఖుల్లపితామహుఁడు. కల్ప)
ుల్లసు. వి. (హిం. ఖులాస్) వివరము. (శ. ర.)
ఖుసి. వి. (హిం. ఖుషీ) సంతోషము.
మ. ఖుసి మీఱ సురధాణనిందుఁగొలు వై కూర్చున్నచో ...హర. ౧. ౨౨.

ఖూ

ఖూబు. అవ్య. (హిం. ఖూబ్) సెబాసు, బళీ.
మ. అవురా వా తెఱతేట ఖూబు పిఱుఁదో యాయ్యారంబు మజ్జారె చ, న్లవతేస్కూల్ ...ప్రబంధ. ౪౧౪.

ఖే

ఖేగమనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. కాలకంఠపక్షి.
ఖేచరము. సం=ఖచరము.
ఖేచరి. సం=ఖచరి.
ఖేచరుఁడు. సం=ఖచరుఁడు.
ఖేటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. అధమము, గర్హ్యము. ౨. వృద్ధిలేని, పల్లెచేత బ్రతుకునది. వి. అ. పుం. ౧. పంటకాఁపు లుండెడుపల్లె. ౨. కఫము. ౩. గ్రహము. (రవ్యాది) ౪. సునందకము, బలరాముని గద. పుం. న. ౧. ఆఖేటము, వేఁట. ౨. చర్మము. న. ౧. గడ్డి. ౨. డాలు.
ఖేటాయించు=కేటాయించు. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) వేఱుపఱుచు. (శ. ర.)
ఖేటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ౧. పౌరుఁడు, పట్టణవాసి. ౨. కాముకుఁడు.
ఖేటించు. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) విడిచిపెట్టు.
మ...మీ రాకోట ఖేటింపుఁ డ, న్నృపము ల్దప్పినవల్కుఁ వల్కుఁ దగునే పాశ్చాత్యలోకేశ్వరా. రంగా. ౨. ౧౭౪.
ఖేటితానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైతాళికుఁడు, స్తోత్రపాఠములతో మేలుకొలుపువాఁడు.
ఖేదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ) ౧. ఖేదపడువాఁడు. ౨. ఖేదపెట్టువాఁడు.
ఖేదనము. సం. వి. అ. న. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక. ౩. బాధ. ౪. దారిద్ర్యము.
ఖేదనీయము. సం=ఖేదయితవ్యము.
ఖేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక, అలయిక. ౩. బాధ, పీడ. ౪. దారిద్ర్యము, లేమిడి. ౫. రోగము.
ఖేదయత్. సం. శత్రు. ఖేదపెట్టుచున్న.
ఖేదయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఖేదపెట్టువాఁడు.
ఖేదయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపెట్టఁదగినది.
ఖేదించు. సం. అ. క్రి. ఖేదపడు.
వ...అంగదుండు విన్నఁదనంబు నొంద హనుమంతుండు ఖేదింప లక్ష్మణుండు వగలం బొగుల ... భా. రా. యు. ౨౩౭౪.
ఖేదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. బాధితము, నొప్పింపఁబడినది. ౨. కలఁతపెట్టఁబడినది. ౩. ఖేదము గలది.

ఖేద్యము. సం=ఖేదయితవ్యము.

ఖేయము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) ఖననీయము, త్రవ్వఁదగినది. వి. అ. న. పరిఖ, అగడ్త. పుం. నీళ్లు పాఱుటకు వీలుగాఁ గట్టినఆనకట్ట.

శ్లో. సేతుశ్చ ద్వివిధో జ్ఞేయః ఖేయో బద్ధ్యస్తథైవ చ, తోయప్రవర్తనాత్ఖేయో బద్ధ్యస్స్యాత్తన్నివర్తనాత్. (అని నారదుఁడు. సం. విజ్ఞా. వ్యవ. వ్యాఖ్య-శ. ర.)

ఖేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట.

ఖేలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కదలుట, అల్లల్లాడుట. ౨. క్రీడ, ఆట. ౩. క్రీడాసాధనము. (చదరంగము మున్నగువానియందలికాయ, సెత్తపలక, మొ.)

ఖేలని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిఫలము, సెత్తపలక.

ఖేలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. క్రీడించునది, ఆడునది; విలాసయుక్తము. ౨. చలించునది, అల్లల్లాడునది. వి. అ. పుం. వేణువు, వెదురు. (శే. ని.)

ఖేలి. సం. విశే. (ఇ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. ఇ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట. పుం. ౧. బాణము. ౨. జంతువు. ౩. పక్షి. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. గీతము. (విల్స్యన్సు)

ఖేల్లాహము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనితోఁకయు జూలును గలకపిలవర్ణపుగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

ఖేసరము. సం. వి. అ. పుం- ఎగురుదానివలె త్వరగాఁ బోవునది-కంచరగాడిద.

ఖై

ఖై(కై)ది(దీ). వి. (హిం. ఖైదీ) చెఱలో నుంచఁబడినవాఁడు. (శ. ర, వా.)

ఖై(కై)దు. వి. (హిం. ఖైద్.) చెఱ, కారాగృహము. (శ. ర, వా.)

ఖైలికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ)-ఖిలమందలిది- అనుబంధమున నున్నది.

ఖో

ఖోంగాహము. సం. వి. అ. పుం. తెలుపును గోదుమరంగును గలగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

ఖోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నేర్పుకత్తె, జాణ; మాయలాఁడి.

ఖోడుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుంటివాఁడు. వి. అ. పుం. శని. (వై. ని)

ఖోరము, సం=ఖోలము. (కల్ప)

ఖోలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శిరస్త్రాణము. ౨. పుట్ట. ౩. పూగకోశము, పోఁకగుల్ల. ౪. పాకము. (కల్ప)

ఖోలము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ) కుంటిది. (కల్ప)

ఖోలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తూణము, అమ్ములపొది.

ఖోల్ముకము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమున కొఱవివలె ఎఱ్ఱగా నుండునది-అంగారకగ్రహము.

ఖ్యా(క్యా)త. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) చెప్పువాఁడు.

ఖ్యాతగర్హణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) అపకీర్తుఁడు, ప్రసిద్ధమైననింద గలవాఁడు. (వై. ని. అమరము.)

ఖ్యా(క్యా)తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. ప్రసిద్ధము, వాసికెక్కినది. ౩. ఘోషితము, చాటఁబడినది. వి. అ. న. ౧. ప్రకటనము, చాటుట. ౨. చెప్పుట.

ఖ్యా(క్యా)తవ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) చెప్పఁదగినది.

ఖ్యా(క్యా)తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రసిద్ధి, వాసి. ౨. చెప్పుట. ౩. ప్రశంస, పొగడ్త. ౪. (వేదాంత) జ్ఞానము.

ఖ్యా(క్శా)నము. సం. వి. అ. న. చెప్పుట.

ఖ్యా(క్శా)నీయము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

ఖ్యాపకము. సం. విశే. (అ. పికా. అ) ౧. తెలుపునది, చెప్పునది. ౨. ప్రకాశకము, బయలుపఱచునది.

ఖ్యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, తెలుపుట, బయలుపుచ్చుట. ౨. ప్రసిద్ధముచేయుట, ప్రసిద్ధిపఱచుట.

ఖ్యే(క్శే)యము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

గ

గ. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

గ. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధర్వుఁడు. ౨. విఘ్నేశ్వరుఁడు. న. గానము. అ. స్త్రీ. గాథ-నానార్థరత్నమాల-(దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

గఁగ. విశే. పెద్ద. (చూ. గంగడోలు.)

జ: గఁగడోలు, గంగరావి, గంగరేను.

గంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాగీరథి, హిమవత్పర్వతమునుండి ప్రవహించుచున్నయొకానొకనది ;నది, ఏఱు.

గీ. మిన్న యాగౌతమీగంగ పన్నె కక్కు-.రసిక. ౬. ౧౭౩.

౩. ఉదకము, నీరు.

ఉదా: ఈబావిగంగ మంచిది. నేను వానియింట ఇంత గంగయైనను త్రాగలేదు. (బ్రా-ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

గంగక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగడోలు. వి. (√గంగ. క. గంగదొవల్) ౧. గళముక్రిందితోలు, గళకంబళము, ఆవులకును ఎడ్లకును మెడక్రింద వ్రేలాడెడిపెద్దతోలు.

చ. పెడఁదవీపులును డోరంపుగంగడోళ్లును నై వ్రాలువృషభంబులదర్పవికారంబులవలనను... హరి. పూ. ౫. ౧౮౭.

సీ. కరభులు నాలుగు గోరిజపట్టులు గాఁగ నైలింపనది గంగడోలు గాఁగ. నరస. ౧. ౫౬.

౨. పెద్దడోలు.

సీ. సాన్నయుఁ బెద్దడోల్పను గంగడోలన... ఆం. భా. ౩. ౮౬.

గంగనమ్మ. మి. వి. ఒకానొకగ్రామదేవత.

గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు, గావు పెట్టింతుఁ జమ్మి యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గంగనురుఁగులు. మి.వి. బ-గంగలోని నురుఁగులవలె నుండునవి-భక్ష్యవిశేషము.

ద్వి. పరుగు లప్పడములు వడియముల్ గంగ, నురుఁగులు...ప్రభులిం. ౮. ౧౫౦పా. ౧౯౦.

గఁగమయిల. వి. నలుపు. విశే. నల్లనిది. (బ్రా.)

గంగమయిలావు=నలుపును పసుపును గలసినవర్ణము గలయావు. (శ. ర.)

గఁగమ్మ. మి. వి. (గంగ + అమ్మ) ౧. గంగనమ్మ. (శ. ర.) ౨. గంగాదేవి.

గీ. విమలడిండీరఖండఖండములతోడ, నురువు తీవియు నామోదమును జవంబు, నడుపు నొప్పంగ గంగమ్మ నడుపవమ్మ. భీమ. ౪. ౧౭౫.

గంగరావి. వి. (√గంగ) బ్రహ్మదారువుకే.

రగడ. రమణ నెనఁగెడుగంగరావులను రావులను ...భాను. ౨. ౬౫.

సీ...గంగరావి యంచనఁగను బ్రహ్మదారు...ఆం. భా. ౨. ౮౨. (దీనిపూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రా.)

గంగరేను, గంగరేఁగు. వి. (బ. గంగరేఁగులు-√గంగ) పెద్దకాయలు గలయొకజాతిరేఁగుచె. (దీనిపూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రా.)

సీ...జానపండులు గంగరేనుపండ్లు. కాళ.౩.౬.

గీ...కర్కంధువు దనర్చు గంగరేఁ గ, వంగ... ఆం. భా. ౨. ౪౫.

గంగసిందూరము. మి. వి. బొట్టు పెట్టుకొనుటకు ఉపయోగించు నొకజాతిసిందూరము. (వా)

గంగాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగాజలములు. సం. వి. అ. న. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. అర్థిఁ బ్రయాగంబు లార్జింప నార్జింపఁగా నోప మెట్లు గంగాజలంబు,లు ... కవిజ. ౧. ౧౩.

గంగాద్వారము. సం. వి. అ. న-గంగ భూమి కవతరించిన ప్రదేశము-హరిద్వారము, మాయాపురి.

గంగాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిన్నువాఁకతాలుపు, శివుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు. (త్రి. ని.)

గంగాపుత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి. ౩. గంగాతీరమున యాత్రికులచే స్నానాదిక్రియలు చేయించుబ్రాహ్మణుఁడు. ౪. ఒకానొకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

గంగాళము. వి. (క. గంగాళ. త. కంగాళం.) ౧. మూతివెడలుపు గలపెద్దపాత్రము.

సీ...తత్తముఖభాండాఖ్య తనరు బాన, పవ్వ గంగాళము...ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

ఉ. వేళమె కోడికూఁత యగువేళలఁ జల్ది భుజించి బండ్లు గం, గాళము కూడునీరు చవుకారముఁ దేవిడిచుంపుఁజొక్కులో, మైలలమోపు వీపువ నమర్చినరేవుగుఱ్ఱాని కెక్కి వ, య్యాళిగఁ బోవు వాఁడు...శుక. ౩. ౧౦౩.

౨. భోజనపాత్రము.

గీ. మగనిఁ గూర్కకు మనుచు నమ్మాయలాఁడి, వెడఁదగంగాళమునఁ గూడు గుడిచి లేచి. వేం. పంచ. ౪. ౪౫౬.

గంగి. వి. సాను వైనయావు.

ద్వి. మంచిగంగుబపాలు మఱిఁగంగఁ గాఁచి. బస. పు. ౩. ౪౧౩ పం.

విణ. సాధు వైనది; పూజ్యము.

ఉత్సాహ...గంగిగోవుపంటిసాదుబాఁపనిఁ నినుఁ, జనుచె పలుప యనఁగ...శశా.౭.౩౦.

శా. అన్నా చెల్లెల నయ్యెదఁ వినువు నీ కన్నంబు వెట్టింతు నా, హృన్నాథుఁ ద్విజు గంగి కుక్షి నకటా హింసింప నేలయ్యా...భాగ. ౯. ౨౪౬.

జ: గంగిరెద్దు, గంగెద్దు, గంగెద్దులాట.

గంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు)=గంగెద్దు.

సీ. గంగిరెద్దుకు లేవె ఘనతూర్యరావముల్ కలిమి గల్గద వారకామినులకు. రామలిం. ౧౦.

గంగెద్దు=గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు) దాసరులు శృంగారించి యాడించునట్టియెద్దు, దేవవృషభము.

గీ. వెలయు గంగెద్దు నా దేవవృషభసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

గంగెద్దులాట. వి. (√ గంగెద్దు) గంగెద్దువేషము వేసికొని యాడెడియాట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. బండ్లికలును జొప్పబెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు ... గీ. అకట యగచాట్లప్రాఁతవై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

గంగోలము. సం. వి. అ. పుం. గోమేదకమణి.

గంజే. వి. కృషికి యోగ్యమైనభూమి. (శ. ర.)

గంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుడిసె. ౨. కల్లుదుకాణము, కల్లుపాక. ౩. మద్యభాండము, కల్లుకుండ. ౪. గని. ౫. గంజాయి.

క. శీలముఁ బట్టియు గంజా, హాల లుపాంశువ భుజించునధముల వైటం, జాలఁడు వైవఁ...ఆము. ౪. ౪౭.

గంజెనగాలు. వి. బాలక్రీడావిశేషము.
సీ. గంజనగా లన ఖంజపాదక్రీడగాఁ జెలంగు ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౮.

గంజనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిరస్కరించునది.

గంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గని. ౨. భాండాగారము, బొక్కసము. ౩. గోష్ఠము, పసులసాల. ౪. హట్టము, అంగడి. ౫. తిరస్కారము.

గంజా=గంజాయి. వి. (త. కంజా. హిం. ఘంజా.)
సీ. సారాయికొసిర గంజాపొడు ద్దె మ్మంచు నం గండు ల్వడిఁ గొల్లలాడి రనుమ. కువల. ౧. ౪౧.

గంజాయి=గంజా. వి. ౧. కైపు పుట్టించునట్టి ఒకానొక మొక్క. ఆం. భా. ౨. ౬౩.
౨. గంజాయిచెట్టుఆకు. ఆం. భా. ౨. ౪౧.
౩. కైపు గలుగుటకై గంజాయిపత్త్రితో చేయు పదార్థము, బంగు.
ద్వి. గంజాయి దినె నేమి కలు ద్రావె నేమి. ద్వి. పారిజ్. ౨. ౧౭౭ పా. ౧౪౫౧ పం.
సీ. బంగు గంజాయి నాఁ బరఁగుఁ గలంజాఖ్య ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

గంజి. వి. (సం. కాంజికమ్. త. కంజి. క. తు. గంజి.) అన్నము వార్చినరసము.
సీ. తలఁ బడ్డగుదియదెబ్బలఁ బాఁతమసి యిడి యంబలిగం జిండ్ల నడుగువారు. ఆము. ౬. ౭౫. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.
జ: గంజిగుల్ల, గంజితొరక.

గంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంజ.

గంజిగుల్ల. వి. (గంజి+గుల్ల) నీటిబుగ్గవలె లేచెడి బొబ్బ. (శ. ర, బ్రౌ.)

గంజితొరక. వి. (√ గంజి) గంజిమీఁదిమీఁగడ. (శ. ర.)

గంజో. వి. కూరలు మున్నగునవి అమ్మువీథి, బజారు. (చి. ని, శ. ర.)

గంట[1]. వి. (సం. ఘంటా. క. గంటె.) ౧. ఘంట, వాద్యవిశేషము.
గీ. గజముపై గంట వేయించి కలయ వీటఁ, జాటఁగాఁ బంచె నతఁడు...రామా. ౭. ౨౫.
(వందివర్ణనము.) సీ. కనకాచలేంద్రంబు గళమునఁ గట్టినకమనీయ మగుపైఁడిగంట గాఁగ. కు. సం. ౭. ౨౨.
౨. కింకిణి, అలంకారముగా ధరించుచిఱుగంట.
సీ. గంటలమొలనూలు కడిఁదియొడ్డాణంబు నుంగరంబులు వెట్టె నువిద యొర్తు. యయా. ౪. ౭౯.
౩. రెండున్నరగడియలకాలము.
(వ్యవ) రేయింబవలును ఇరువదినాలుగుగంటలు.
౪. ఒకగడియ. (చూ. గడియారము.) ఆం. భా. ౩. ౫౩.
జ: గంటలమ్మ, గంటవేఁట.

గంట[2]. వి. (క. గంటికె) గడ్డిదుబ్బు, తృణస్తంబము.
గీ. గంట యనఁ బైరుదుబ్బును ఘటిక యొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁతిప్రతిపా.)
ఉ. కాలునిదున్న వంది నయి గంటను దున్నక మంటినా మహా, కాలునినంది దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటినా, హాలికు లెన్నఁడుం దగనియారులచేలును జొడుమళ్లునుం, గా లరిచేల సాగి రిలఁ గల్గుపసిం గొని పేస మున్నగ. ఆము. ౪. ౧౨౪.
గీ. జెల్లుగంటల నాఁబోతు లుల్లసిల్లె. ఆము. ౪. ౧౫౬.
వ...ఏ మాతనిపితృపితామహులము మాపట్టినయవురుగంటవే శ్లెల్లం గాలుండు మూషకవ్యాజంబునఁ దరతరంబ కొఱికిన నొక్కవేర తక్క యున్నది. భార. ఆది. ౨. ౧౪౩.
శ్లో. వీరణస్తంబకే లగ్నాః సర్వతః పరిభక్షితే. మూషకేన నిగూఢేన గర్తేస్మిన్నిత్యవాసినా. సం. భార. ఆది. ౧౩. ౧౮.

గంటకట్టు=గంట యేర్పడినచి యుం,దుబ్బుకట్టు. (శ. ర.)

గంటకత్తి=సస్యవాళము.

సీ. గంటకత్తి యనంగఁ గనుపట్టు వాళంబు ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

గంటము. వి. (త. గంటం.) ఉక్కు ముల్లుగువాని తోఁ జేయఁబడి తాటాకులమీఁద వ్రాయుట కుప యోగించుసాధనము.

గీ. పసిఁడిగంటాన...భీమ. ౧. ౮౦.

చ. కడియకు నూఱువద్దెములు గంటము లేక రచింతు ... చే, నడిదమువాఁడ నూరనసమాఖ్యుఁడ నా కొకరుండు సాటియే. (చాటువు) ఆం. భా. ౨. ౧౮౯.

గంటలమ్మ. వి. (గంట[1]లు+అమ్మ) ఒకానొకగ్రామదేవత. (శ. ర.)

గంటవేఁట. వి. (గంట[1]+వేఁట) రాత్రి యాడెడిఒకవిధ మగువేఁట, మృగయావిశేషము. (ఇందు దీపములను చిఱుగంటలను ఉపయోగింతురు. బ్రౌ.)

గీ. ముంగిపేఁ బేదువేఁట సివంగివేఁట, యిఱ్ఱివేఁటయు గంటవేఁ బెద్దవేఁట, మొదలుగాఁ గలవేఁటలయద నెఱింగి, తిన్నఁ డొక్క కొక్కతూరు వర్తింపఁ దొడఁగె. కాళ. ౩. ౪౭.

గీ. గంటవేఁటలఁ దిరుగాడుకఱకు బొఱుకు, మూఁక...శం. పంచ. ౪. ౨౪౦.

గంటవేఁటరి=గంటవేఁట యాడువాఁడు.

ద్వి. వెడవిల్తుఁ డనుగంటవేఁటరి గూఁటు, నిడినవి వియపోలె నిమఁ దస్తమించె. అ. మ. క. ౨. ౮౩ పా. ౫ పం.

గంటి. వి. (√ గంటు) ౧. గాయము, క్షతము.

సీ... విను మొక్కనాఁ డత్తపస్వి శ్రేల్నాటి దర్భ. ఆ. గంటిఁ గూరయనసు గాఁతిన వర్తిం చె, నతఁడు తపముసిద్ధి కాత్మఁ బొంగి. భార. శల్య. ౨. ౧౬౦.

శ్లో. క్షతేః శిల కరే రాజంస్త స్యశాకరసో ద్రవత్. సం. భార. శల్య. ౩౯. ౩౮.

ఉ. పంటికొలందిఁ జక్కెరలపానక మూరెడు కావిమోవిఁ బెన్గంటి యొనర్చి గుబ్బ లెద గట్టిగఁ జేర్చి కవుంగిలించి...రసిక. ౪. ౧౪.

౨. రంధ్రము, కన్నము.

సీ. క్రౌంచాచలముపోటుగంటిఁ దూఱినరాజహంసము ల్వడి హాహాహాళులు నేయ. విజ. వి. ౩. ౨౫.

క. తొడిఁదొడిఁ గ్రోవులప్రవ్వల, విడిచి దివియ లార్చి గంటివెలుఁ గాలోనక, బడకుండఁ జెలులు మాటఁగ,నొడయుని క్రియ నుల్కు లేక యొకరుఁడు సొచ్చెన్. ద్వా. ౧౦. ౧౨౨.

గంటిసేయు=క్షతముచేయు,గాయము గలదిగాఁ జేయు.

సీ. కోవెల లిగురాకుఁ గొఱికిన నాథుని యధరంబు గంటిసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౭.

గంటిపఱుచు. స. క్రి. (√గంటిపడు) గంటిపడఁ జేయు.

(రంధ్రముపడఁజేయు)

సీ. ఈసంకుమదగంధి యీపాడిమవనంబుఁ గాపాడుఁ జిలుకలు గ్రమ్మకుండ ... గీ. ఫలసముత్కరములు గంటిపఱుచ ననుచు. చంద్రా. ౪. ౯౩.

గంటివ(ప)డు. అ. క్రి. (గంటి+పడు)

(గాయముపడు)

లయగ్రాహి. వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుకన మేర్పడఁగ, గంటిపడఁ దాఁచుచు మగంటిమి దలిర్పన్. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

వ. ఒండొరువుల మఱుపెట్టి చూచుపెలగోలుమాపుల నిత రేతర ధైర్యంబులు గంటిపడ ...పా

ది. ౨. ౫౨. (క్షీణ మగు అని భావము) అని. ౩. ౧౬.

గంటిపెట్టు. స. క్రి. (గంటి + పెట్టు) గంటిపడఁ జేయు.

(బొట్టిపెట్టు)

క. నేఁటి కిది గంటివెట్టఁగ, నేటికి నీ బోయ వింట నిడ్డనరము లీ, ప్రూఁటఁ గడపఁ జాలవె యొక, నాఁటం బ్రాణంబు సనునె నవసినమాత్రన్. కేయూర. ౩. ౧౪౩.

గంటీలు=గంట్లు. (క. గంట) వి. బ. కర్ణవేష్టనవిశేషము, ఒకవిధ మగు చెవిప్రోఁగులు.

సీ...ప్రోఁ గన గర్ణవేష్టనసంజ్ఞయై వెలయఁ దద్వి, శేషాభిధానమై చెలఁగు గంటీ లొంట్లుపోఁగులు చొకట్లు నాఁగ...ఆం. భా. ౨౧౪౫.

గీ. గిలుకుమట్టెలు గంటీలు జిలుఁగుఁదావిక, సన్నమావేయికన్నులచలువచీర, పసిమిఁ జిల్కెడు ముంజేతిపచ్చ లమర, దుర్ఘోకనమునఁ దిరుగాడు రెడ్డిసాని. హంస. ౪. ౧౩౫. నవనాథ. ౧. ౫౭ పా. ౧౬ పం.

గంటు. స. క్రి. గాయపఱచు, గాయము గలవానిని గాఁ జేయు.

ఉ. వేఁదుబుగొన్నమానవుని వేములు గంటియు బిట్టు కాల్చియున్, మోఁదియు నీటఁ ద్రొక్కియును మున్నొకని తీర్పఁ గడంగువెజ్జునట్లు ... నృసిం. ౫. ౧౨.

వి. (సం. గ్రంథిః. క. గంటు) ౧. గంటి, గాయము, క్షతము.

సీ. చికిలిచందురకావిచిగురాకుమనుమోవి నంటిన మొనపంటిగంటుఁ జూచి. శుక. ౧. ౨౭౬.

౨. ముడి, గ్రంథి.

(క) హృదయగ్రంథి.

ఉ. దగదగ మంచుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుఁదండమువైపడి గంటు లాఱుచుం, బగుల మనంబు చింపకొని మానిని విద్య యనంగఁ బుట్టి ... ప్రబోధ. ౫. ౧౧౫.

సీ. బంధత్రయంబునఁ బవనంబు మధ్యమనాళిమార్గమునకు నూలుకొలిపి, గంటు లాఱుఁ బగుల్పఁ గడు హెమ్మవహ్నిచే మీఁదికుండలిక న్వ మేలుకొలిపి. వరాహ. ౧౦. ౫౪.

(ఖ)-పెండ్రుకల-ముడి.

ఆ. బలియుఁ డపుడు పెండ్రుకలు పాచి ముడిచి గం, పెసఁగఁ దాల్చి వీరరసికవృత్తి, నుద్ధతుండు మల్లయుద్ధప్రసాధనం, బమర నిలిచె వేడ్క నమితబలుఁడు. భార. సభా. ౧. ౨౦౦.

గీ. తోయజానన మతియోర్తు ధూప మొసఁగి, గోవజవ్వాది పంకించి కురులు దువ్వి, గంటుగా వైచి...పార్వ. ౫. ౧౨౫.

(ట) సంచియొక్క-ముడి.

మ... పెలుచం గంటు ఫుటుక్కునం దునిసి వే పృథ్వీం బడెం జాఱె... ఆము. ౪. ౩.

౩. గనుపు, పర్వము.

సీ...కన్నుకనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ, మనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

జ: గంటి, గంటిపఱుచు, గంటివడు, గంటివెట్టు, గంటువెట్టు, గంట్లకచోరము, గంట్లకానుగు.

గంటుబారంగి. వి. (క. గంటుబారంగి.) బారంగి, భార్గి, ఓషధివిశేషము ?.

గీ ... బారంగి గంటుబారంగియుఁ జెలు లేఁ క నఁగ భార్గి పెలయును...ఆం. భా. ౨. ౫౪.

గంటువెట్టు. స. క్రి. (గంటు+పెట్టు) ముడివడఁ జేయు, ముడుచుకొను.

వ. ఏనిట్టిదాని వినం జాల ననుచు మొగంబు గంటువెట్టుకొని దిగ్గన లేచి పోయె. భార. ఉద్యో. ౩. ౭౩.

శా. చన్నే వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు సేయుంగ నీ, కన్నన్ మోములు గంటువెట్టు

కొని రోషాయత్తుఁడై యత్తఱిన్. నిర్వ. ౩. ౧౦౭.

గంటె¹. వి. గరిఁటె.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మసను గంటి ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

ఆ. గంగిగోవుపాలు గంటెఁడైనను జాలు. వేమ. ౧. ౧౦౫.

గంటె². వి. సజ్జపైరు, సస్యవిశేషము. ?.

వ...గంటెకొఱ్ఱలుచును...భీమ. ౩. ౫౭.

బ. సజ్జలు, ధాన్యవిశేషము.

గంటెకామ. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ.ర.)

గంట్లకచోరము. వి. (√ గంటు.) షడ్గ్రంథిక ?. (శ. ర.)

గంట్లకానుగు. వి. (√ గంటు.) షడ్గ్రంథము, ఒకజాతికానుగు ?. (శ. ర, చం. ని.)

గంట్లము. వి. గర్భిణులకు పెట్టునూడిద ?

సీ. పూలతేనెలయందుఁ జాలాలిగోర్వంకపిండు గంట్లంబులు పెట్టి పెట్టి. యయా. ౮. ౨౫. (శ.ర. పా-గెంట్లంబులు.ముద్రి.ఇంకను విచార్యము.)

గంట్లు. వి. బ=గంటెలు. (చూ. అనంతునిగంట్లు.)

గండ¹. వి. (సం. గండః. క. గండ=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు. త. కండన్=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు) శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు.

ఉభయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు మగఁడు.

సీ. విమతకీర్తి ప్రతాపములు నీచే సమకట్టునే యుభయరగండబిరుద. నరస. ౫. ౭౦.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్ర జయానకము ల్గుభుల్గుభు,ల్గుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠితవీరభటు ల్రప్పభుల్రప్పభు,ల్రప్పభులని శత్రుభూపతులపైఁ జొరఁబాఱ నెడ న్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్కన్ సఖర్వ సుపర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౫.

మూరురాయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు నరపతులకు మగఁడు.

గీ. మూరురాయరగండపెండారమణిమ, రీచిరించోళిఁ గలయ నావృతము లగుచు, నంకపాళి నటద్దుకూలాంచలములు, చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమ శ్రీ వహింప. మనుచ. ౧. ౧౨.

గండరగండ(గండఁడు)=శూరులకెల్ల శూరుఁడు.

గీ...మేనగట్టురాకన్నియయును, గలుగుజగముల గండరగండవేల్పు. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౭. నరస. ౫. ౭౦.

జ: గండకత్తెర, గండగొడ్డలి,గండగొడ్డలితాల్పు, గండపెండరము ,గండపెండారము, గండపెండెము, గండపెండెరము.

గండ². వి. మ్రొక్కుబడి. (చూ. గండదల, గండదీపము.)

జ: గండదల, గండదీపము.

గండఁడు=గండ¹.

(శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు)

క. గండఁడు శంభుద్రోహర, గండఁడు మహిం న న్యదైవగండరులకుఁ దా,మిండఁడు దగువీరభద్రుఁడు, దండెత్తె...వీర. ౫. ౭౯. (ద్రోహరగండఁడు=ద్రోహులకు మగఁడు-రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

గండకత్తెర. వి. (గండ¹ + కత్తెర.) మెడను కత్తిరించుకొనెడి యొకవిధ మైనకత్తెర; వాఁడియైన కత్తెర.

క. ఈమెఱుఁగుగండకత్తెర,చే మిడిదల యిచ్చు సాహసికుఁడు శిరం బ,ట్లే మగుడఁగ నదుకుకొనం,గా మని ఛంపుఁ దనుఁ జంపఁ గద్దు గినవానిన్. శశా. ౬. ౮౩.

ద్వి. దండి పెద్దలమనో ధైర్యంపులతకు, గండకత్తెర దీనికలికివాఖ్యాప్రు. విష్ణుమాయావిలాసము. ౪. (క.ర.)

గండకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకవిధమైనశిశు భూషణము, పులిగోరుపదకము. ౨. ఖడ్గమృగము. ౩. అంతరాయము. ౪. విద్యాభేదము. (మే. ని.) ౫. అశ్వకంఠాలంకారము. (వై. ని.) ఒ.శకులార్భకము, చేఁపపిల్ల.

ఆ. కన్నతల్లి కన్నఁ గరుణ లే దొక వేళఁ, బట్టిఁ బట్టి తివియుఁ బార్థివేంద్ర, గండకముల కిట్టి గండముల్ గల విఁ కే, మనఁగ వచ్చు నెట్లు మనఁగవచ్చు. దశా. ౧. ౧౩౭.

గండకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానదికి ఉపనది యగుఒకయేఱు. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

గండకీపుత్రము. సం. వి. అ.పుం. సాలగ్రామశిల.

గండకుసుమము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుచెక్కిలి నుండికాఱుమదము.

గండగొడ్డలి. వి. దే. (గండ¹+గొడ్డలి. త. కండ కోడలి.)

సీ. పులులమొత్తంబుల బోనులఁ జొరఁ దోలి గండగొడ్డండ్లచేఁ జెంపి చెండి. రసిక. ౧. ౧౧౦.

ద్వి. గండగొడ్డట రాజకంఠనాళములు, చెండి చెండాడిపై చినబడలికయు. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౪ పా. ౧ పం.

సీ. ఖండపరశు వొప్పు గండగొడ్డలి యన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౭. (ప్రాతప్రతిపా.)

ఈ: గండగొడ్డలితాల్పు.

గండగొడ్డలితాల్పు. వి. (గండగొడ్డలి+తాల్పు) పరశురాముఁడు.

సీ. బలురాచమిన్న పొంజుల బిట్టు పెలిచినగండ గొడ్డలితాల్పు గండడంచె. అచ్చ. రా. యు. ౨౨.

గండగ్రామము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దగ్రామము. (విల్సన్సు)

గండతల. వి.(గండ²+తల.) మ్రొక్కుబడికి ఇచ్చె డితల, బలిగా ఇచ్చెడితల.

సీ. మును బావమఱఁదు లిమ్ముల నంబికకు గండ దల లియ్య నిరువురతరుణు లపుడు, ప్రార్థించ నద్దేవి ప్రత్యక్షమై వీరిప్రాణంబు లిచ్చెదఁ బాసియున్న, బొందులు దలలును బొందింపుఁ డనిన...భోజరా. ౫. ౨౪౯.

గండదీపము. మి. వి. (గండ²+దీపము) మ్రొక్కు బడిదీపము.

క. ఆనాఁటఁ జూచి తలవరు, లే నెలఁతయొ గండ దీప మెత్తఁగ వచ్చెన్, బోని మ్మని కనుఁగొన న, మ్మానిని గుడి సొచ్చి కనియె మగనిన్ మగువన్. శుక. ౨. ౪౯౫.

గండపెండరము=గండపెండారము.

సీ. పొనఁగ నాదలల పూన్పొమిడికమ్ములఁ బూని డాకాల గండపెండర మమర్చి.అచ్చ. రా. యు. ౨౦౩.

గీ. పెద్దపీతాంబరము గండపెండరంబు.దశా. ౭. ౨౫౦.

గండపెండారము=గండపెండరము, గండపెండె రము, గండపెండెము. (గండ¹+పెండారము.) వి. శూరులు కవులు మొదలగువారు కాలను బిరుదుగా ధరించెడుఅందె.

సీ. డాకాలిగండపెండారంబుదాపున బొమ్మలై వైరిభూభుజాలు వ్రేల. కాశీ. ౧. ౪౫.

సీ. జేజేలయొకిమీలఁ జెక్కినగండపెండారంబు పదమునన్ గండుమీఱ. దశా.౩.౧౭౬.

గండపెండె(డియ)ము=గండపెండారము.

సీ. తోలువేల్పురాప్రతిమలచెక్కడపుగండపెండెంబు డాకాల దండిఁ బూని. ఉ. రా. ౨. ౪౨, ౮. ౨౯౬.

గండపెండె(డే)రము=గండపెండారము. (క.గండపెండేర.) ఆము. ౬. ౯౭.

సీ. దండగా మగరాలు దాపినబలితంపుగండపెండెరము డాకాలఁ గ్రాల. రసిక. ౧. ౪౭.

సీ. బిరుదైనకవిగండపెండేరమున కీవె తగుదని తానె పాదమునఁ దొడిగె.(పెద్దనచాటువు)

గండభేరుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రెండుతలలు మూఁడుకన్నులును గల పక్షివిశేషము. (సంస్కృతనిఘంటువులందు భేరుండశబ్దమే కాని యీశబ్దము కనఁబడదు)

శ్లో. వజ్రతుండం వజ్రనఖం వజ్రపక్షం మహాబలం, గండభేరుండవదనం ద్విశీర్షంభీమవిక్రమం. జ్వాలాకరాళవదనం త్రినేత్రం శత్రునాశనం, అనేకకోటిశరభాన్ భక్షయంతం ముహుర్ముహుః. ఏవం ధ్యాయేన్మహావిష్ణుం గండభేరుండరూపిణమ్). మంత్రశాస్త్రము.)

౨. మృగవిశేషము.

వ. మఱియు సింహఋషభశార్దూలగండభేరుండభల్లూకవరాహాదిమృగంబుల నఖండపరాక్రమంబున ఖండించి...రుక్మా. ౩. ౧౦౦.

గండమాల. సం. వి. అ. స్త్రీ. మెడమట్టు గడ్డలు లేచెడివ్యాధివిశేషము.

గండమాలము. సం. వి. అ. పుం.=గండమాల.

గండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కపోలము, చెక్కిలి. ౨. ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౩. బుద్బుదము, నీటిమీఁది బుగ్గ. ౪. పొక్కు; కుఱుపు; పుండు; కాయ, కిణము. ౫. గులుతు. ౬. ఖడ్గమృగము. ౭. అశ్వకంఠభూషణము. ౮. (జ్యోతి) అశ్విన్యాదినక్షత్రములదుష్టఘటికలు. ౯. దుష్టనక్షత్రఘటికాజననమునఁ గలుగుహాని. (ఉదా: మాతృగండము, పితృగండము, మొ.) ౧౦. గుండ్రాయి. ౧౧. (జ్యోతి) విష్కుంభాదియోగములలో పదియవది. ౧౨. కవచము. ౧౩. పుంశేఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వలు. (జ్యో. ని.) ౧౪. గర్వము. ౧౫. (నాటక) వీథ్యంగములలో నొకటి. విశే. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. (ఇది సమాసమందే-విల్యమ్సు)

గండమూర్ఖుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) అతిమూర్ఖుఁడు.(విల్యమ్సు)

గండరించు. స. క్రి. (√ గండరువు)-పడియచ్చుమన్నగువాని చే విగ్రహాదులను-నిర్మించు, రచించు, చేయు.

క. పరువడిఁ గులగిరు లిడి వాఁ, డిరుహాసనుఁ డొనరి గండరించెనొకో నాఁ, గర మమరి తత్పురంబున, నురుతరమణిహర్మ్యనికర మొలి వెలుంగున్. కు. సం. ౭. ౯౪౩.

గీ... ప్రళయకాలానలమున,గండరించినరూపంబుకరణి భీముఁ, డతిభయంకరాకారత నతిశయిల్లె. భార. విరా. ౨. ౧౩౪.

సీ. కాంచనమణిగణచంచలరోచులఁ గాంతనెమ్మోముగా గండరించి. విక్ర. ౭. ౪౪. మార్క. ౩.౯౩. (శ. ర. పా-సంతరించి.ముద్రి)

అ. క్రి. ఉదయించు, పుట్టు.

సీ. నిండుఁబున్నమనాఁడు గండరించినచంద్రమండలశ్రీలతో మాఱుమలయు, భద్రవిద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలుచు మిన్నేటికరఁగల మెలుపుగోలువ ... గీ. సాటి సెప్పంగ రాని రాజసముతోడ, నింద్రుఁ డొప్పారె వైభవసాంద్రుఁ డగుచు. భాగ. ౬. ౨౬౦.

గండరుఁడు=గండఁడు?

క...మహి నన్యదైవగండరులకుఁ దా,మిండఁ డగువీరభద్రుఁడు, దండెత్తె...వీర. ౪. ౭౯.

(ఇట సంస్కృతసమాసమున ప్రయోగింపఁబడినది.)

గండరులు. వి. బ. (సం. ఖండః ?)తునుకలు. (శ. ర.)

గండరువు=గండారము. వి. పడియచ్చు, ఒత్తి రూపమేర్పఱుచుటకై తొలిచి చేసినయచ్చు; అట్టి యచ్చునఁ దీసినప్రతికృతి.

క. కరువున గండరువునఁ జిత్తరువున నిసచంద్ర
రుచులఁ దారలరుచులన్, హారిహారధాత్రాదుల
కీ,హరిణమునరిరూపు వడయ నలవియె యెం
దున్. భా. రా. అర. ౨. ౩౩.

క. వెన్నెలపోఁతపనులో యన, వెన్నెలగండరు
వుపనులవిధమున మీఁదన్, వెన్నెలనీరు వెఱ
పి రనఁ, గన్నుల కింపొసఁగె నిల సకలరూప
ములున్. నిర్వ. ౬. ౫౩.

చ. కరువునఁ జోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధిశరం
గఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో హరుజ
టాస్థలికిం దొడ వైనయేటిపెన్నురువునఁ జే
సిరో యన మనోజ్ఞసితచ్ఛవి నుల్లసిల్లుసుం,దర
తురగోత్తమంబు దవుదవ్వులఁ గాంచిరి చా
రులోచనల్. భార. అను. ౧. ౧౭౩.

గండవడము=కండవడము. (శ. ర.)

క. ఉండిరి కాంతయుఁ బతియును,గండవడము
మాటునందుఁ గడు నింపులతో, నిండినవే
డ్కలు తనరఁగ, కొండొరులం జూడఁ గ
న్నులువ్విరులూరన్. సోడ. ౮. ౬౦. విప్ర.
౪. ౩.

గండశిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దబండ.

గండశైలము. సం. వి. అ. పుం. కొండనుండి జా
రిపడిన పెద్దఱాయి.

గండసాహ్వయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గండకీనది.

గండాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

గండాడు. అ. క్రి. (గండు+ఆడు)-మగపని చే
యు-రమించు.

క. చండాలితో ద్విజుం డొగి, గండాడిన వత్సు
మున భగము వ్రాసి తగన్, దండువు గొని దే
శంబున,నుండకయుండంగ నడుచు టుచిత
ము పతికిన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౨౬.

గండారము=గండరువు.

ఉ ... అచ్చెరువకంబముం గదిసి చిత్తరువో క
రువో యనంగ గం,డారువుబొమ్మయో లె నచ
టం గద లించుక లేక యుండఁగన్. ఉ.
హరి. ౧. ౬౦.

వ... గండారంబులబొమ్మలరహిని మానులకేవను
జక్కఁగా మేనుల నిసుమంత గదలనీక నిలు
చువారును... ప్రబంధ. ౭౮౭.

గండారు. వి. చెఱసాల.

శా. త్రైలింగోష్ములు నేల దారసిలినన్ వెల్లంగరా
కుండఁగా, లోలోఁ ద్రిమ్మరునాలిగాడ్పులు
పగల్లన్ రేలుఁ బూఁదావులన్, జాలన్
మ్రుచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండా
గ్లలో, సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్
జూపట్టె లేఁదోఁటలన్. యయా. ౪. ౭.
(ప్రయోగాంతరము లేదు)

గండాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగఱిక. ౨. స
ర్పాక్షీలత.

గండి. వి. (తు.ను. క.గండి) ౧.రంధ్రము,బిలము.

గీ. సరియ యన గండి యనఁగను సరె యనంగ,బ
డిలి యన దుంక మన రంధ్ర మడరు ... అం.
భా. ౧. ౧౪౫.

ఉ. సన్నపుగండి యొక్కటి రసాతలమార్గము
పోలె నివ్వమై... భోజరా. ౫. ౭౫.

వ... నవ్యనారాచభిన్నదేహంబులయి దిగ్గనఁ గ్రొ
గ్గండ్లవలన నెడలురక్తస్యందసందోహంబులతో
...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౫౫౯. వేం. పంచ. ౩.
౨౦౦.

గండిచేయు=కన్నము కలదిగా చేయు.

గీ. త్రిపురసంహార మొనరించునపుడు హరుఁడు,
బండికల్లుగ నీమేను గండిచేసె, నదియు నల
వాటి తెగటాఱవైతి చంద్ర,యకట గోపి
కయెడ నపథ్యమునఁ జేసి. మనుచ. ౩. ౪౦.

౨. గుంట.

సీ...ఆకురాలుపుగండ్లయందు...మనుచ. ౬. ౭౭.
అము. ౫. ౧౧౭.

౩. సందు, అవకాశము.

ఉ. ...వారును వానియెమ్ముల౯, గీఱఁగ నొండువిండ్లు గొని కిన్కఁ యెలర్పఁగ సేసి శస్త్రయిం, దీఱద గండి గాంచి నను తేరిపథంబునఁ బోవ వారికి౯. భార. ద్రో. ౩. ౮౩.

జ: గండిదొంగ.

గండి. సం. వి. ఇ. పుం. స్కంధము, వ్రేళ్లు మొదలు కొమ్మలవఱకు నుండుమ్రానిభాగము.

గండిక=గండి. (శ. ర.)

గండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గులకఱాయి.

గండిదొంగ. వి. (గండి+దొంగ) కన్నపుదొంగ.

గీ. పేఁడెపొ ప్రేలగీయుల వెన్నజున్ను, గముల గొల్లగ వెక్కసగండిదొంగ. నీలా. ౩. ౫౨.

సీ. ...గండిదొంగనఁ గన్నకాఁడనంగఁ, దగు నురంగాకారికన్నగనామంబు...ఆం. భా. ౨. ౭౯౧.

గండివనము. వి. (సం. గ్రంథిపర్ణమ్) గ్రంథిపర్ణము 1.

గీ. ...గ్రంథిపర్ణంబు పొల్పగు గండివనము, నాఁగ ...ఆం. భా. ౨. ౬౨.

గండీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏఱువంగ 1. ౨. తురుజకూర 1. ౩. చిత్రికూర 1.

గండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జెముడు 1.

గండీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూరుఁడు.

గండు. వి. (సం. గండః. క. గండు) ౧. మగతనము, మగటిమి, పౌరుషము; బలము, శక్తి, సామర్థ్యము.

గీ. మగతనం బన గండన మగటిమి యనఁ, బౌరుషంబున శౌర్యమై పరఁగుచుండు. ఆం. నం. మాన. ౫౭.

క. గండున రాధాతనయుఁడు, రెండు దినంబులు పెనంగి...భార. అశ్వ. ౩. ౧౨౪.

క. పాండవులును పాంచాలురు, దండిమగలు వారు నూడఁ దలఁకక నిన్ను౯, ఖండనమునఁ బడవైవఁగ, గండు గలుగు టద్భుతంబు... భార. స్త్రీ. ౨. ౭౭.

౨. మగజాతిజంతువు, పశుజాతిలో మగది; మగకుక్క.

సీ. గండనఁ బోతనఁ గాను దిర్యక్పుం, పాఖ్యయా...ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

ఆ. గూనివీపు లదుర గొణఁగి తిట్టుచు సేపఁ, గఱచినట్టికుక్కగండ్లనంగ, మూతినరపమీసముల బోయముమనట్లు, పందివలలు మోచి పఱచి రపుడు. మనుచ. ౪. ౩౬.

క. ఒడ లుబ్బ నిక్కి ముందటి, యడుగులు ధర నూఁది చిందునలబలమునకు౯, జడియక కొక్కబ్బిగండె, క్కుడుఁగడిమి౯ దివిచెఁ గ్రుంగి కొమ్ములయుదుముక౯. మనుచ. ౪. ౫౩.

చ. ...నులివెచ్చపెన్నురువు నెత్తురు ద్రావుచు వేఁటదీర్పఁగా, బులితలగుండుగండఁ డనఁ బొల్చినగం డిది భూవరోత్తమా. చంద్రా. ౨. ౭౫.

౩. గర్వము.

ఉ. ...దుర్దమదోర్బలు లమ్మహాత్మకుల్, గండున బెట్టు పైఁబడుట కార్యము గాదు ... భార. సౌ. ౧. ౨౨.

సీ. ఒండు చూడండు మూర్ఖుండు మంచు నటంచుఁ దొండయై గండాటియుండె ధనదుఁడు ... ఉ. రా. ౩. ౧౪౧.

౪. కోపము.

గీ. అని గయాళించికొనుచు హస్తాంబుజముల, నలరుపాపని దురదుర నరిగి తొట్ల, లోనఁ బడవైచి మొగమునఁ బూనుగండు, తోడ బొమముడి నిగుడ నత్తోయజాక్షి. శుక. ౪. ౪౩.

విణ. మగజాతిది, మగది.

ఉదా: గండుఁదుమ్మెద, గండుమీను, గండుఁబిల్లి.

సీ. చంచలఁ జిగురాకుఁ జించి యాడుచు నలి
కెలుఁగించుగండుఁగోయిలలసొంపు. భార. అను. ౧. ౧౮౧.

గండడఁగు=బలహీనుఁ డగు.

క...భీమసేనుఁ దాఁకి...నొంచిన, గండడఁగక యతఁడు...భార. ద్రో. ౪. ౧౫౩.

గండడఁగించు=గండడఁచు, నశింపఁజేయు.

చ... కైటభదానవభేది యంతరంగము వెడలించెఁ గాని నిను గండడఁగింపకపోయె నింది రారమణిఁ దలంచి రాత్రిచర రాగనిమగ్నుల కేడ ధర్మముల్. వసు. ౪. ౩౨.

చ...క్రోధకామముల గండడఁగించి...ఉ. హరి. ౪. ౮౭.

గండడఁచు=ఓడించు, లొంగఁదీయు.

సీ. ఎదిరించుకరికైన బెదరించువారికైన గండడంపఁగఁ జాలుగుండెదిటము. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

గండుమిగులు=విజృంభించు; ఒప్పు.

క. పాండవపాంచాలాదులు, గండుమిగిలి బెట్టు దట్టుమఁ గౌరవబల మొండొండ కలంగెడు నది నీ, గండితనము సూపి కావఁ దగుతఱి వచ్చెన్. భార. ద్రో. ౫. ౯౫.

వ...శిఖండి గాంగేయునకుఁ గట్టెదురుగా నిలిచి గండుమిగిలి యొప్పె ... భార. భీష్మ. ౧. ౧౩౦.

సీ. వికటాస్థిహారముల్ విషధరమాలికల్ గజచర్మవసనంబు గండుమిగుల... గీ... మదమత్తవృషభ మెక్కి, రుద్రుఁ డీవేళ మెలఁగెడు రౌద్రముగను. దశా. ౩. ౫౨.

గండుమీఱు=శక్తిహెచ్చు.

వ...అమ్మహాభాగుండు గండుమీఱి... తనుచ్ఛాయాపూరంబున నక్కానన వెలిఁగించుచు ... మనుచ. ౨. ౭౭.

గండుమెఱయు=గండుమిగులు.

వ. నిండుకెలమగండు గండుమెఱసి యేతేరఁ జేతిచూచినతోఁ గవగువ... రాజ. చ. ౩. ౧౪౩.

వ. అన్నలుండు ... సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రబింబంబు విడంబింపం జాలునెమ్మొగంబునకుం గళంకాలంకారశంక నంకురింపంజేయం జాలుకోమలశ్మశ్రురాజి విరాజిల్లం గండుమెఱసి... నైష. ౧. ౫౭.

జ: గండాడు, గఁడుటాయి, గండువావిలి.

గండూఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూరుఁడు. (శే. ని.)

గండుటాయి. వి. (గఁడు+టాయి) మగటాయి, వజ్రము.

సీ. గండుటానిగ్గుచోకాటంపుమొగముట్టుతోఁగకెఁ కలపతాణి దుమికి యాడ. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౧.

గండువావిలి. వి. (గండు+వావిలి.) వృక్షవిశేషము.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

గండువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఉ, ఊ స్త్రీ. తలగడ.

గండూపదభవము. సం. వి. అ. న. సీసము. (కల్ప)

గండూపదము. సం. వి. అ పుం. కించులుకము, ఎఱ్ఱ, వానపాము.

గండూపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శిలి, ఆఁడువానపాము.

గండూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గండూషము. (శే. ని)

గండూషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పుక్కిలింత. ౨. పుడిసిలి. ౩. ఏనుఁగుతొండము దివర. (వై. ని.)

గండూషించు. సం. స. క్రి. పుక్కిలించు.

వ...కాదంబరి గండూషించి...మనుచ. ౩. ౨౮.

గండె=గండె. వి. (సం. గడః. అ. కెండై) మత్స్యవిశేషము; మత్స్యము.

ఉ...పిత్తడిశాను మల్లుమీ, వల్లెయు గండెరొ

య్య పర కాదిగఁ జేపలఁ బట్టి... ప్రబంధ. ౧౯౫.

గీ. తాను సురపానిన్నృపతనుల్ దాల్చి యకట, కామినీతతి నుడికించుకంటె నట్టె, గండె యును నల్లదాసరి గాఁడుఁగిరియు,హరియు నై పో వుటయ మంచి దనుచుఁగంబు. ఆను. ౫.౪౧.

గండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడము, బెల్లము. ౨. గుడకము, బెల్లముతో వండిన ఔషధవిశేషము. ౩. కబళము, నోరుపట్టుముద్ద.

గండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కఱుఁదుంగఁగ. (వై.ని.)

గండ్ర[1]. విశ. ౧. ధృష్టుఁడు. (శ.ర, వా.) ౨. పెద్దది. (చూ. గండ్రచీమ.) బ. ౧. పరుషము.

శా. తండ్రీ నాకు ననుగ్రహింపఁగద నైద్యం బంచుఁ బ్రార్థించినన్, గండ్రల్ గా నటు లాడి ధిక్కృతులఁ బోకాల్మంటెవి...మనుచ. ౫. ౧౭.

౨ గట్టివి, పొల్లుకానివి.

గీ. నుఱిపి తూర్పెత్తి కడలకు బిరుసు దిగిచి, గండ్రలుగఁ జేసి రాశి పొంకముగ నిలిపి. శివధ. ౫. ౮.

జ: గండ్రచీమ, గండ్రనూఁక.

గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండః.) ఖండము, ముక్క.

సీ.గాని గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్కాదిఖండము లెన్నఁదగును. ఆం. భా. ౨. ౬౫.

ద్వి. గండ్రలుగాఁ గొట్టెఁ గాళ్లను ... పండితా. పురా. ౯౬ పా. అని. ౪. ౮౫.

జ: గండ్రించు.

గండ్రచీమ. వి. (గండ్ర[1]+చీమ) ఉలంకలము, పెద్దనల్లచీమ. (శ. ర.)

గండ్రనూఁక. వి. (గండ్ర[1]+నూఁక) పెద్దనూఁక, పెద్దతండులఖండము. (వా)

గండ్రపురి. వి. పొటికట్టు ?

(గాయపడినవానికిఁ జేయు ఉపచారము.) సీ. ప తయాసు వగు బొంది పడకుండుటకు గండ్రపురు లిచ్చుగతిఁ జాలఁ బొత్తులని చి.పాం ను. ౩. ౫౬. (గండ్రపురి=ఊఁతకోల-వ్యాఖ్య)

గండ్రించు. స. క్రి. (√ గండ్ర[2]) ఖండించు, నఱుకు, గండ్రలు గాఁ జేయు.

క...వానితల యిలఁ గూలం, గండ్రించు వేల్పుపగతుం, డింద్రగమారయ్య నితని నెన్నఁగఁ దరమే. చెన్న. ౫. ౨౫౦.

గండ్రిక=గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండకః) ఖండము, ముక్క.

స్రగ్ధర...గండ్రికల్ చేసి నేలన్, నిండించెన్ దుష్ప్రలన్ బన్నిదమున కొంకటిన్ లేక యుండంగ నచ్చోన్. యయా. ౨. ౩౨.

సీ.గాని గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్కాదిఖండము లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౬౫.

గంత. వి. (సం. కంథా. త. కంథై. క. కంతె.) ౧. కంథ, బొంత.

గీ...కంథ మీఁఱు బొంత,గం తన... ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

౨. చినిఁగినవలువ.

ద్వి.ఇంతవానికి నీకు నిటు నూది పూని,గంత బొంతయుఁ గుట్టఁగారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౮౪ పా. (చి. ని. పా.)

౩.ఎద్దులు లోనగువానిమీఁద వేయుగోనె, మెత్త. (నందివాహనవర్ణనము.) ద్వి. పస మించు మువ్వలుఁ బసిఁడిగంటలును, బసిదిండిగంతయుఁ జాఁపపట్టెడయు...కలిగి...ద్వి. పరమ. ౨. ౭౬ పా.

౪. కనఁబడకుండ ఎద్దులకన్నులకు కట్టెడుచర్మాదికము, కనుమూఁత.

(వ్యవ) ఎద్దుకు గంతలు గట్టి గానుఁగ గాడించుదురు.

సా:గంతకుఁ దగినబొంత:- దేనికిఁ దగినది దానికి దొరకు నని భావము.

క. భోగేచ్ఛ నాకుఁ గల్గిన, నీగతిఁ జరియింప నే టికింటనె యున్నఁ, బాగడ మున్నిటివిట సంభోగము గంతలకుఁ దగినబొంతలు లేవే. వైజ. ౨. ౧౦౧.

ంత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ) ౧. పోవువాఁడు. ౨. పొందువాఁడు.

ంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁ దగినది.

ంతు[1]. వి. (క. గంతు) ప్లుతగతి భేదము.

గీ...ప్లుతగతి భేదంబు జంగ గంతు, దాఁటు పల్లటీ దుముకు నాఁ దనరు...ఆం.భా.౨.౧౯౮.

వ...త్రుళ్లి గంతు లిడుగబ్బి బెబ్బులులనలఁగుడుల ... మనుచ. ౪. ౩౭.

చ... కనీనికాద్యుతులు గంతులువైవ ... గంధ. ౪౩.

ఉ...గంతుల, స్తోకత వేసి యొక్కయెడఁ జూచి సమగ్రపుదృష్టి లేకయే, కాకవి కావుకావుమని కాకవిధంబు వహించు నిద్ధరన్. ఇందు. ౧. ౧౩.

౨. త్రుళ్లు, మిడిసిపాటు.

మానిని. అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్, గంతు లడంచెద లె మ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లె మ్మనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౫.

(చంద్రోపాలంభము) ఉ... పూర్వపుతక్షపుం, గంతుల కేమి చూచెదవు గా తుది నీబహుళార్తి భేదముల్. వసు. ౪. ౭౮.

(సూర్యాస్తమయవర్ణనము) ఉ...రథాంగపంక్తికిన్, గంతులు దీటె నుత్పలవనంబుల నాడఁ గఁ జేరె భృంగముల్. వాల్మీకి. ౩. ౯౮.

గంతుఁబరువు = గంతులు వేయుచువరుగెత్తుపరుగు.

క. ఆచీకటి వెనుతగిలినఁ, బ్రాచీదిశనుండి గంతుఁబరువున రవి భర్మాచలముమును(కత్రోవను, వేచనియొం గాక...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౯౩.

జ: గంతుగొను.

గంతు[2]. వి. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కత్తిగొంటు లైనయత్తగంతు. కు. సం. ౮. ౧౩౫.

రగడ. కలికి కలికిలతలను దుమ్మివగంతుగంతులు చూడు...వాల్మీకి. ౩. ౧౧౪.

గంతుగొను. అ. క్రి. (గంతు[1] + కొను) ౧. దుముకు, దాఁటు.

వనమయూరము ... రక్కసులు సిగ్గుడిగి భూమిన్, గంతుగొని పాఱి రపకారపుపు లాగ్యన్. భాగ. ౬. ౩౭౮.

క...ధరణికి, గంతుగొనె న్వడిని బంక్తికంధరుఁ డలుకన్. మొ. రా. యు. ౨. ౩౭.

౨. చచ్చు.

మ...గిట్టెన్ పులు ల్సింగముల్, కడగొట్టెన్ మనుఁబిల్లు గంతుగొనె ... సారంగ. ౧. ౧౦౭.

ఆం. సం. మాన. ౫౩. ఆం. భా. ౩. ౮౭.

గంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. పోవువాఁడు, వెళ్లువాఁడు.

గంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంబలావృతరథము. (వై. ని.)

గందపట్టె[1](ట్టియ). వి. (సం. స్కంధపట్టికా. ప్రా. ఖంధపట్టిఆ. క. గందపట్టిగె.) తలుపుమీఁద నమర్చబడియడ్డుకొయ్య.

గీ...గంద, పట్టె నా స్కంధపట్టిక పఱలు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧.

మ... ఆధాత్రీశువక్షఃకవాటము పైనె ప్లొకో గందపట్టెగతి నుండన్ నాదుకే ళ్సెర్చుటల్. కళా. ౭. ౧౧౦.

క. బలిసద్మద్వారేంద్రోపలఫలకకవాట మనఁగఁ బరఁగె సగసి యూర్ధ్వలు గందపట్టియలుగాఁ, జెలఁగు...చంద్ర. ౪. ౨౬.

గందపట్టె[2](ట్టియ). వి. (గందము + పట్టె) గందముతోఁ బెట్టినరేఖ.

గీ. ఉదుటుగుబ్బలు గలతల్పుటురము నూఁచి, గందపట్టెలు నూఁచి బంగారు నూఁచి, వీటివాకిటి చోటునే విడువ కెపుడు, నుట్లువెట్టుచు నుందురు సోమరవులు. ఆము. ౨. ౧౦.

గీ. గందపట్టె యనంగను జందనాను, లేపనకవాటపట్టికల్ మీఱు ... ఆం. భా. ౩. ౫౮.

(ఇవి 'గందపట్టె[1]'కుఁ గూడఁ బ్రమాణములు.)

గందపుఁగొండ. వి. (గందము+కొండ) మలయాచలము.

చ...అ,య్యాళికచ సేదఁదేర్చె నపు డందపుగందపుఁగొండపయ్యెరల్. రా. వి. ౩. ౬౦.

ఇట్లే గందపుమెట్టు, మొ. ప్రబంధ. ౮౭.

గందపుమ్రాను. వి. ఔ. (గందము+మ్రాను.) చందనవృక్షము.

చ. ననిచినగుజ్జుమావికలనం దగుగందపుమ్రానికొమ్మలం, బెనఁగొనియున్నమల్లికలపెక్కువ గన్గొని...విప్ర. ౩. ౫.

గందపొ(వొ)డి. వి. (గందము + పొడి-త. కందప్పొడి.) గంధచూర్ణము, బుక్కా.

సీ. బలుకప్పురంపుఁదిప్పలు పిత్తిదులుగాఁగఁ బుప్పొడుల్ వలిగందపొడులు గాఁగ. రసిక. ౨. ౧౮.

గీ...గంధచూర్ణంబు చెలఁగు బుక్కా మనంగ, గందవొడి యనఁగాను బుక్కా యన భవ. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

సీ. అలరుగుత్తులనిండ నలరుపుప్పొడి గుబ్బకవలపై వలఁదుగందవొడిఁ బోల. చంద్రి. ౨.౭౩.

గందము. వి. (సం. గంధః) ౧. చందనవృక్షము.

ద్వి. గందంపుఁగొమ్మలఁ గౌఁగిలించుట్టు, చందంబునను...ద్వి. పరమ. ౮. ౩౨౯ పొ.

౨. చందనపుచెక్క మొదలగునవి అఱుగఁదీయఁగా వచ్చులేపనద్రవ్యము.

ఉ. గందపుఁబూఁత...శుక. ౨. ౯౬.

గీ. గంద మందంద డెందంబునందు వలఁది. విక్ర. ౮. ౧౫౯.

ఉదా: మంచిగందము, సాంటిగందము, మొ.

౩. వాసన; సువాసన.

ఆ. కంపు గబ్బు గాలు గందంబు వల పన,గంధ మెప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

ఉ. కమ్మనియూర్పు గాడుపులగందముఁ గ్రోలఁగ వచ్చె.. పార. ౩. ౭౧.

ఉ...క్రొత్తకప్రపుం,గందముచందముం దెగడుఁ గన్నియ యాసమై యిఁతావి...నీలా. ౧. ౫౭.

జ: గందపట్టె[2], గందపుఁగొండ, గందపుమ్రాను, గందపొడి.

గందొడివాఁడు. వి. (తోలుబొమ్మలాటలోని) హాస్యగాఁడు; హాస్యగాఁడు.

సీ. పూఁగట్టుసాతానిబోడి కుంగర మిచ్చు గందొడివానికి విందు సేయు. హంస. ౫. ౧౩౮.

గంధకము. సం. వి. అ. పుం. ఉపధాతువిశేషము, ఒకమందుదినుసు.

గంధకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముసుఁగుఁదామర*.

గంధకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాసనద్రవ్యముల నాయితపఱచుపనికత్తె, సైరంధ్రి.

గంధకాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోజనగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.)

గంధకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. అగురువు*. (త్రి. ని-శంబరచందనము. రా. ని.)

గంధకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధద్రవ్యము*.

గంధగజము. సం. వి. అ. పుం. గజవిశేషము.

శ్లో. యస్యగంధం సమాఘ్రాయ నతిష్ఠన్తి ప్రతిద్వి

పాః సనై గంధగజో నామ నృపతే ర్విజయావహః. (ఆ. ని.)

ఇట్లే గంధద్విపము, మొ.

గంధచేలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి (రా. ని, త్రి. ని)

గంధజ్ఞ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘ్రాణేంద్రియము, ముక్కు.

గంధతూర్యము. సం. వి. అ. న. యుద్ధమున వాయింపఁబడు భేరి మొదలగువాద్యము.

గంధతైలము. సం. వి. అ. న. ౧. చందనమునుండి తీసినఅత్తరువు. ౨. సువాసన గలనూనె.

గంధదారువు. సం. వి. ఉ. న. అగలు*.

గంధధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కస్తూరి.

గంధనకులము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (వాచ)

గంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్సాహపెట్టుట. ౨. ప్రకాశనము, బయలుపఱచుట. 3. హింసించుట, బాధించుట. ౪. సూచించుట. ౫. ఉద్వర్తనము, నలుఁగుపెట్టుట.

గంధనాకులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సర్పాక్షి*.

గంధనాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముక్కు. (త్రి. ని.)

గంధనిలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిమల్లె*.

గంధపత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటి, ఒకవిధమగు కచోరము*.

గంధపత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అజమోద, ఒకజాతిఓమము*. ౨. అశ్వగంధ, పెన్నేరు*.

గంధపలాశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=గంధపత్ర*.

గంధపలాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పసుపు. ౨. గంధపత్ర, కటి*.

గంధపాషాణము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధపిశాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుగ్గిలము మున్నగువానిధూపము.

గంధపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలి*.

గంధపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేతసము, ప్రబ్బ*. ౨. కేతకము, మొగలి*. 3. అంకోలము, ఊడుగు*. ౪. బహువారకము, విరిగి*.

గంధఫలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రేంకణము*. ౨. సంపెఁగమొగ్గ.

గంధబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. మామిడిచెట్టు.

గంధమాదనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) సుగంధముచే పరవశము చేయునది. వి. అ. పుం. నల్లని పెద్దతుమ్మెద. ౨. గంధకము. పుం. న. ఒకానొక కొండ. (ఇది మేరువునకుఁ దూర్పున నున్నది. సుగంధివనములకు ప్రసిద్ధము.) న. గంధమాదనపర్వతమందలి ఒకానొకయడవి.

గంధమాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మద్యము, సారాయి. ౨. బదనిక*.

గంధమాదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లక్క. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యము*.

గంధమార్జారము. సం. వి. అ. పుం. ఖట్టాసము, పునుఁగుపిల్లి.

గంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సువాసన; వాసన. ౨. లేశము, సూక్ష్మాంశము. 3. గంధకము. ౪. అఱుగఁదీయఁగా వచ్చినలేపనద్రవ్యము, గందము. ౫. సంబంధము. ౬. గర్వము.

గంధమూలము. సం. వి. అ. పుం. కులంజనము*.

గంధమూలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంట్లకచోరము*.

గంధమూషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చుంచు.

గంధమూషికము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (త్రి. ని.)

గంధమృగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పునుఁగుపిల్లి, ౨. కస్తూరీమృగము.

గంధమోదనము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధమోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధముచే మోహింపఁజేయునది-సంపెఁగమొగ్గ.

గంధరసము. సం. వి. అ. పుం. బాలెంతబోళము, గోపము.

గంధరసాంగకము. సం. వి. అ. పుం. సరలనిర్యాసము, దేవదారువృక్షముయొక్క బంక.

గంధరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకపూలచెట్టు. ౨. ఒకజాతిమల్లెః. 3. ఒకవిధమైనగుగ్గిలము, కణగుగ్గులువు. ౪. జవాది యనుగంధద్రవ్యము. ౫. చందనపున్నాను.

గంధర్వనగరము. సం. వి. అ. న. ౧. గంధర్వుల పురము. ౨. భూమియందు ఎండమావులవలె ఆకాశమందు తోఁచుమిథ్యానగరము. (ఇది కనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.)

ఇట్లే గంధర్వపురము, మొ.

గంధర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కడఁతి, ఒకజాతిమృగము. ౨. గుఱ్ఱము. 3. అంతరాభవసత్త్వము,మరణమునకును తిరిగి జన్మించుటకును మధ్యకాలమున యాతనాశరీరము ధరించినప్రాణి. ౪. మగకోయిల.

గంధర్వవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంగీతవిద్య.

గంధర్వవేదము. సం. వి. అ. పుం. సామవేదోపవేదము, సంగీతమూలగ్రంథము.

గంధర్వహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుచెట్టు.

గంధర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేవయోనివిశేషము. ౨. పాటపాడువాఁడు, గాయకుఁడు.

గంధలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముః.

గంధవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధము గలది-౧. భూమి, నేల. ౨. మత్స్యగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసుని తల్లి.) 3. మద్యము. ౪. అడవిమల్లెః. ౫. మురయనుగంధద్రవ్యముః. ౬. వాయుదేవుని పురము.

గంధవహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-గంధమును గ్రహించునది-నాసిక, ముక్కు.

గంధవహాయనము. సం.వి.అ.న.వాతాయనము,గవాక్షము, కిటికీ.

ఉ. వచ్చుతఱిం బురాంగనలు వారక నొండొరులాజ్ఞ మీఱి మేల్,మచ్చులు చేరియుం గృహసమంచితగంధవహాయనంబులం, బిచ్చుగహత్తియుం బెడరి వీథుల రచ్చల బాఱుదీరియుం, ముచ్చట మీఱఁ దద్విభవముం మది మెచ్చుచుఁ జూచుచున్యెడం. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౨౨.

గంధవహుఁడు. సం. వి.అ. పుం-గంధమును కొనిపోవువాఁడు-వాయువు, గాలి.

గంధవాహ. సం=గంధవహ.

గంధవాహము. సం. వి. అ. పుం. కస్తూరీమృగము.

గంధవాహుఁడు. సం=గంధవహుఁడు.

గంధశుండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-దుర్గంధము గలముట్టె గలది-గంధమూషి, చుంచు.

గంధశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. మృగమదము, కస్తూరి.

గంధసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. కుసుమపుఁరాజనాల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. గీ ... ఆదియగుపేరు గలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౭౮.

వ...పచ్చదినసరులు గంధసరులు ముద్దిగంద్రలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గంధసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందనముః. ౨. ఒకజాతిమల్లెః.

గంధసోమము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువః.

గంధహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంధకారిక, సైరంధ్రి.

గంధాఖువు. సం. వి. ఉ. పుం. చుంచు.

గంధాఢ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గంధముతో నిండినది. వి. అ. పుం. ౧. చందనవృక్షము. ౨. నారింజ కే. న. ౧. చందనము. ౨. జవాది యనుగంధద్రవ్యము.

గంధామ్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిమాదిఫలము కే.

గంధారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.

గంధాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గంధకము.

గంధి. సం. విశే. (ఇ) గంధము గలది. (ఉత్, పూతి, సు, సురభి, శబ్దములు పూర్వపదములుగా నున్నట్టిదియును ఉపమానవాచకము పూర్వపదముగా నున్నట్టిదియు నగుపరిమళవాచకగంధశబ్దమునకును ఉత్తరపదమగు అల్పార్థకగంధశబ్దమునకును బహువ్రీహిసమాసమున ఇకారము అంతాదేశము 'గంధి' యను రూపము గలుగును - ఉదా: సుగంధి పుష్పము, పద్మగంధ స్త్రీ, ఘృతగంధి భోజనము = నేయి కొంచెము గలభోజనము.) వి. న్. పుం. నల్లి.

గంధికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గంధము గలది. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరిమళద్రవ్యముల నమ్మువర్తకుఁడు.

గంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముర యనుగంధద్రవ్యము కే.

గంధో(ధా)తువు. సం. వి. ఉ. పుం. పునుఁగుపిల్లి.

గంధోత్తమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, కల్లు.

గంధోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కణుఁదుకీఁగ. ౨. కచోరము కే.

గంప. వి. (క. గంపె.) వెదురు లోనగువానితో నల్లినపాత్రము, కండోలము.

చ... పేఁపగంపలన్, దళ మగుచున్న చెంగలువ దండల... ఆము. ౧. ౭౫.

సీ... కండోల మొసఁగును గంప యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

జ: గంపపులుఁగు, గంపసిడి.

గంపపులుఁగు=గబ్బులుఁగు. వి (గంప+పులుఁగు) కుక్కుభము, అడవికోడి. (వీనిని గంపలతో తెచ్చి అమ్ముదురు-బ్రా.)

సీ... కుక్కుభంబు గబ్బులుఁగు గంపపులుఁగనఁగ, వఱలు... ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గంపసిడి. వి. (√ గంప) గ్రామదేవతకు మ్రొక్కు చెల్లించుటకై మనుష్యుని గంపలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరేఁగించెడుసిడి. (చూ. సిడి.)

గంబుర(ము)=కప్పురము.

ఉ. కారు మెఱుంగు రాచిలుక కస్తురిపిల్లి పదాఱువన్నె బంగారము రస్తుకుప్ప తెలిగంబుర వెన్నెలలోని లేట యొయ్యారపుఁ జెంకి యందముల కన్నిటికిం దగుపట్టుఁగొమ్మ సింగారపుఁ గొంతి యైనకులకాంత నయో వెయిఁబాయ నేర్తునే. శుక. ౧. ౯౪.

సీ... గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూరమ్మన మ్మను ఘనసారము... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబురా=కప్పురము.

శా. శ్రీవిన్నాణపుగుబ్బచన్నుల నయారే గంబురా గుప్పి ముక్తావల్లుల్ ఘటియించె దేమి శశికిన్ దారాప్రయుక్తం బనే, భావంబో యని పల్కుకల్కి చెలి సంభావింపఁ గాంచీపురీ, దేవుం డీవుత సీనయార్యమణికిన్ దీర్ఘాయురారోగ్యముల్. శశాం. ౧. ౧. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబూర(ము)=కప్పురము.

సీ. ఏపీట సతులపాలిండ్లపై గంబూర నవహారము లచిప్పకవుచు మాన్చు. ఆము. ౨. ౩.

సీ. మొత్తమై మూరుతాయత్తమై గంబూర మెగయ వితానముల్ బిగియ వలదు. వసు.౧.౧౮౧. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

జ: గంబూరరాజనాలు.

గ్గంబూరరాజనాలు. వి.బ. (√గంబూర) ధాన్యవిశేషము.

సీ. సంపంగెపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూరరాజనా ల్కన్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

గంభారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుమ్ముడుకీ.

గంభీరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. లోఁతు గలది. (నది, మొ.) ౨. దురవగాహము, గ్రహింపరానిది. (హృదయము అర్థము, మొ.) ౩. మంద్రము.(ధ్వని) వి. అ. పుం. ౧. తామర కీ. ౨. జంబీరము, నిమ్మకీ.

గంభీరవేది. సం. వి. న్. పుం. తోలుడూడునట్లును నెత్తురు కాఱునట్లును మాంసము ముక్కలుగా పడునట్లును బరిగోలలతోడను అంకుశములతోడను పొడిచి యెంత బాధ పెట్టినను ఒడలెఱుంగకుండునట్టియేనుఁగు; చిరకాలమునకు శిక్షను గ్రహించునేనుఁగు.

గంభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గగన(నే)చరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ఆకాశమునఁ దిరుగునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గ్రహము. ౩. రాశిచక్రము.

గగనము. విశే.(చి.ని,శ.ర-సం.ఘనమ్?గహనమ్?) దుర్లభము.

సీ.గగనఘంటాపథక్రమణశీలున కెంత గగన మయ్యెలతాంగి కానుఁజదలు. వసు. ౩. ౯౯.

ద్వి. వేఁడెదఁ గాదేని వెడలునాయుంప, వాఁడి మిన్నైనను వార్ధి నింకింతు,బంధింతుఁ గాదేని పవనతనూజ, కంధిదాఁటుట యెంత గగనంబు నాకు. రం. రా.యు. ౭౮౦ పా.౧౦౪౦.

గగనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకాశము. ౨. (గణిత) శూన్యము, సున్న.

గగురు=గగ్గురు, గగురుపు. వి. భయహర్షాదులచేత మేనివెండ్రుకలు నిక్కఁబొడుచుట, రోమాంచము.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనం గను గగురనంగ,గరుపాల్పనంగను బరఁగు రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౮౧.

జ: గగురుపాటు, గగురుపాఱు, గగురుపాడము, గగురుపొడుచు, గగురుపొడుపు.

గగురుపా(ర్పా)టు. వి. (√ గగురు) రోమాంచము.

గీ. గగురుపాటును వడఁకును గానిపింప, నెల్లను మనోవితానంబు నెనసి క్రొల్వ,మంచుజిగిపట్టి పొగడ విరించనుండు, గరుణఁ బౌలస్త్యజానకు సాక్షాత్కరించె. ఉ. రా. ౧. ౨౨౧.

సీ. పైపుపచ్చలతాళి మీఱ మొల్కలగగుర్పాటుఁగంచుక మూనె రత్నగర్భ. ఉ. రా. ౧. ౧౩౬.

గగురుపా(ర్పా)ఱు. అ. క్రి. (గగురు+పాఱు) గగురుపాటు కలది యగు.

మ. కమలాకామినిపాణిపంకజము సోఁకన్ మై గగుర్పాఱ న,క్కమలాక్షుం డనిశంబు సాత్త్వికమునన్ గన్పట్టియున్ సద్విలా,సమునన్ సాత్త్వికమూనె...ఉ. రా. ౭. ౩౧౧. పాం. ని. మాన. ౨౪.

గగురుపు(ర్పు)=గగురు. వి. రోమాంచము.

ఉ.గుప్పున నవ్వు డప్పుడఁతిగుబ్బలు మించె గగుర్పుకూర్పునన్. చంద్రా. ౬. ౧౮౨.

గగురుపొ(ర్పొ)డము. అ. క్రి. (గగురు+పొడము) గగురు గలది యగు.

(యోగనిష్ఠనివర్ణన) చ. జోటజోట ధారగా వడియుచుం గడలెత్తుసుధారసంబు గ్రుం, గుటగుట నప్పుటప్పటికిఁ గ్రోలుచు నాలుగురెండు మూలలన్, గుటిలత దాల్చుభోగిని గగుర్పొడమించుచు దక్షిణశ్రవస్తటవిసరత్పయోదనినదంబునఁ జొక్కుచు మబ్బు గ్రక్కుచున్. పాండు. ౪. ౪౫.

గగురుపొ(ర్పొ)డుచు. అ. క్రి. (గగురు + పొడుచు) రోమాంచిత మగు, పులకించు; (రోమములు) నిక్కు.

సీ. ...పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె... గీ....అనఁగఁ దగును రోమాంచనామముల్ ... సాం. ని. మాన. ౨౪.

చ...సమ్మదాశ్రులన్, దొలఁచినయట్లు వోయెడుఁ గనుంగవకాటుక జేఁటులెత్తఁ జెక్కులమకరీవిలాసము గగుర్పొడువన్ హరిఁ జూచువేళ...పారి. ౩. ౧౨.

గీ. కైదువలు విడిచి యొడళ్లు గగురుపొడువ, నంత నంతఁ గకాపిక లైనవారిఁ, గని ముకుందుకుబేరునిఁ గదిసి యేసెఁ, బ్రతిభయాశీవిషోపమబాణతతుల. ఉ. హ. ౧. ౪౧.

ఉ. గుబ్బమెఱుంగుఁజన్గవ గగుర్పొడువన్ ...మనుచ. ౨. ౨౭.

క... మెయి గగుర్పొడువఁగ ...పారి. ౧.౧౨౨.

మహాస్రగ్ధర ... కాంచెన్, శలసంతానంబు మేనన్ గగురుపొడిచి కన్పట్ట నున్నట్టి యేదున్. కళా. ౬. ౧౬.

గగురుపొ(ర్పొ)డుపు=గగురుపాటు. (√గగురు పొడుచు)

సీ. మొగలిపూఁబొదలు మోమునఁ జేర్చుచీరగాఁ బూరిమోసులు గగుర్పొడుపు గాఁగ...గీ. వేలప్రోయాలు దనముద్దుఁ జూలిఁ దలఁచి, తెఱపి గనరానివంతలఁ గొఱలి యొఱలె. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬౬.

గగ్గు. వి. గద్గదిక, డగ్గుత్తిక.

సీ గగ్గు నా వెలయు గద్గదిక ... ఆం. భా. ౧. ౧౨౨.

అ. క్రి. సంకోచించు. (శ. ర.)

గగ్గురు=గగురు. వి. రోమాంచము.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనంగను గగురనంగ, గరుదాల్పనంగను బరగు రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

గగ్గులకాడు. వి. దే. (గగ్గులు+కాడు) ధాన్యము రాల్చినకంకులరాశి. (శ. ర.)

వి. ౧. చెల్లాచెదరైనది; నిస్సారము.

సీ. తలలు వీడంగ విద్యాధరు ల్పఱచిరి గగ్గులకాడైరి ఖచరవరులు. పారి. ౫. ౩౭.

సీ. గగ్గులకాడైరి కలఁగి రోటాఱిరి వెలవెల్లనైరి నివ్వెఱఁగుపడిరి. హర. ౩. ౧౦.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ, గదిమెన్ గట్టిం బుపొఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ... కాళ. ౨. ౪౧. కాశీ. ౭. ౭౭.

౨. చెదరఁగొట్టునది.

ఉ. సిగ్గునకుం బికాపికలు చిత్తసమున్నతిపేరివార్తకున్, గగ్గులకాళ్లు శంకలకుఁ గక్కని యొగ్గుఁ బుట్టునలుకున్, సగ్గిపముగ్గిసల్ నిలువు సైరణకున్ గననీని యెత్తికో, ళ్లగ్గజయానకుం బతికి నయ్యె యథేష్టగహా ప్రసంగముల్. కవిక. ౩. ౨౨౯.

గగ్గులకాటఁగల్పు=నాశము చేయు, పాడు చేయు.

ఉ. డగ్గుత్తి యెవ్వఁడో కటకటా శివలింగము మీఁదిరత్నముల్, గగ్గులకాటఁగల్పి ములుకంపలు తీవలు వెట్టె నేఁడు... కాళ. ౨. ౧౨౦.

గగ్గులకాడులు గావించు=వధియించు.

సీ. గగ్గులకాడులు గావించె ముగియించె...గీ... అనంగఁ బొందగు వధించె, ననుటకు సమాఖ్యలై...ఆం. భా. ౩. ౧౭౩.

గగ్గులు. వి. బ. నుజ్జిచినకంకులు. (శ. ర.)
జ: గగ్గులకాడు.

గగ్గెర. వి. ఒకానొక చెట్టు. (ఇది తెల్లగగ్గెర, నల్లగగ్గెర అని ద్వివిధము.)
గీ. దవనమును గగ్గెరయు బిల్వదళము లాది,యైన పూజార్హవస్తువు లపుడు దచ్చి, వంతులకుఁ గొండపాడువృగా వైమటయును. ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

గగ్గోలు. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత; అల్లరి.
గీ. అపుడు గొందఱు మృగయు లయ్యడవిఁ దూఱి, ఘోరముగ నెల్లకడల గగ్గోలు గాఁగఁ, గూఁత లిడి చోఁపుటయు మృగకులము గలఁగి,బయలువెడలినఁ గాంచి యప్పార్థివుండు. దసిక. ౧. ౧౦౮.
గీ. గొల్లవాడల నెల్ల గగ్గోలు పుట్టె ... నీలా. ౩. ౫౫.
గీ. గొల్లగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలు నేసి, లేవకుండిన విసిగి యాలెంక లినుప,ద్రుడ్డ గుదియలఁ బిడికిళ్ల రోఁకళ్లను, మొత్తి ... అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.
౨. పరాక్రమము, శక్తి?
గీ. బేలుపోవనిపాలదిండ్ల నూలుకొనుచు, దీలుడఁ గొట్టునట్టిగగ్గోలువాఁడ. ప్రబంధ. ౨౨౪. (ప్రయోగాంతరము లేదు)
గగ్గోలుగ=౧. అధికముగా.
ఉ...గ,గ్గోలుగ నుప్పతిల్లె బిగిబ్బలపైఁ బలకాంకురావళుల్. గంధ. ౭౩.
౩. ఆకస్మికముగా?
క. ఈరీతి మెలఁగువారల,దారుల్ విని రాజుకొడుకు ధవళాఖ్యాకుం,డారా గగ్గోలుగ న,న్నారిపయిం బడును నని ఘనం బగుప్రేమన్. కుక. ౨. ౨౧౫.
జ: గగ్గోలుపడు.

గగ్గోలుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ గగ్గోలు) ౧. క్షోభపడు, కలఁత నొందు.
(పురూరవుఁడు)గీ...ఏఁగెఁ జటులపటహ, ఘూర్ణితధ్వని దిశలు గగ్గోలుపడఁగ. కవిరా. ౩. ౧౪.
ద్వి. నే నొక్కరుండ నన్నిటఁ దోడొకరిఁ, గానక బెగడి నల్గడలు చూచుచును, బడలుచు గగ్గోలువడి మోరటిలుచు. విష్ణు. పూ. ౩.ఆ.(శ. ర.)
౨. అతిశయించు.
వ...నీలంపురిగ్గులు గగ్గోలుపడుకొనపాటితిం గాఁగిలించిన పొగడగుంపులనట్టనడుమ...కువల. ౪. ౯౨.

గచ్చ=గ్రచ్చ. వి. (త. గళచ్చి. క. గజ్జిగె.) యుఘా క్షికి.
ఆ. ఇచ్చువానియొద్ద నీనివాఁ డుండినఁ, జచ్చుఁ గాని యీవి సాగనీఁడు, కల్పతరువు క్రింద గచ్చచెట్టున్నట్లు... వేమన. ౨. ౭.
సీ. గచ్చ గ్రచ్చనఁ జెల్వు గాంచుఁ గాచస్థాలి...ఆం. భా. ౨. ౪౯. (ఈయర్థము కాచస్థాలీశబ్దమునకు సంస్కృతనిఘంటువులలో లేదు.)
జ: గచ్చకాయలు.

గచ్చకాయలు. వి.బ.(√గచ్చ)గచ్చకాయలాట, బాలక్రీడావిశేషము.
సీ. గచ్చకాయలు కిత్తుగాయఁ గత్తిప్పట్లు, గుత్తి పెక్కుడు మంటిగూండ్లు ... హంస. ౩. ౧౪౬.
గీ. గచ్చకాయలు దాఁగిలిమ్రుచ్చులాట, బంతి మొక మాట చిందఱపఱపులాట, లనెడు శైశవదుర్వృత్తి నధిగమించి. ప్రబంధ. ౬౧౩.

గచ్చ[1]. వి. (క. గచ్చు=గార.)౧. బంగారము సున్నము మొదలగువానిపూఁత.

సీ. పసిఁడిగచ్చమర సోపానముల్ మూఁటఁ దుం
గిత విశాలితయుఁ జిత్రితయు నైన, సభ...
ఆము. ౪. ౫౭.

చ. ఇలఁ గలవస్తుసంతతుల కెల్లను గచ్చిడుమాస్వ
భావపహ్నటలరుచి కేమి వేఱె యొకడాలిఁ
క వచ్చునె లక్కనీట మమ్మలమిన దెంతయు
గ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం
బుల నగునట్లు మించునఖములెల్లె ఱియన్ గొ
మరారు నింతికిన్. ఆము. ౫. ౩౪.

గీ. పచ్చవిలుతునినడమాడుగచ్చుకోల, పూనిక్క
నవ్వేల్పుఁజిగురాకుఁబోఁడియు నల, మానిప
రమేశ్వరుని యాశ్రమంబుఁ జేరి. చంద్రా. 3.
౯౭. ప్రబంధ. ౭౫.

౨. గోడ లోనగువానికి పూయుటకై యినుక
చేర్చి దంచినసున్నము, గార.

గీ. కాలగుణయుక్తి మింటిచక్కటికి నెగయ,
వాసవునిపట్టి పొడువుగా వైచి యాడు,గ
చ్చు చమరినదారుచక్రంపుబిళ్ల, వోలె నొ
య్యనఁ బ్రాచి లేఁబ్రొద్దు పొడిచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

3. కాంతి.

(కృష్ణుఁ డను మేఘము) ఉ. క్రాలెడుపచ్చపట్టు
నునుగచ్చుల క్రొమ్మెఱుఁగై చలింప... హరి.
పూ. ౬. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౪. కపటము.

వ... పెచ్చు మల్లాడియు గచ్చులు సేసియు హె
చ్చుకత్తులు దూసియు... ప్రబంధ. ౭౯౦.

గచ్చుగ=కపటముగ.

క. వచ్చి యిది యేమి చెలియని, విచ్చలవిడి వీ
పుఁ జఱచి వెఱవకు మని లోఁ, జొచ్చిన భ
యమున నదరిన, గచ్చుగ నిట్లనియె గోపక
న్యక పతితోన్. హంస. ౨. ౧౨౪.

జః గచ్చులాఁడి, గచ్చువిచ్చగు.

గచ్చు²=గ్రచ్చు. విణ. గ్రస్తము, వర్ణలోపము
గాని పదలోపము గాని కలిగినది.) పదము వా
క్యము.)

ఆ. గచ్చు కౌతుకు నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౧. ౧౧౭. (శ.ర.పా)

౨. బ. దంభములు, డాబులు.

సీ. గెలువని రాజును బలుగచ్చులును మెంను నెల
మి నంధ్యకు మైఁగు నేచ్ఛ మెంను. వేఁకు.౧౩.

జః గచ్చువడు.

గచ్చులాఁడి. విణ. (గచ్చు¹లు + ఆఁడి) మాయలాఁ
డియగు స్త్రీ; స్త్రీ.

వ... మందరంబుఁ దెచ్చి పాతిపాతి సముద్రం
బుఁ ద్రచ్చి చేఁజొచ్చినయమృతంబు గచ్చు
లాఁడికి మెచ్చి చూఱవుచ్చి విమచ్చరులకు
నోగిరం బిచ్చి తమ్ముఁ గట్టఁ ద్రాళ్లు తామే
తెచ్చికొని రనువారును...లక్ష్మీ. ౨.౭౬.

ఉ...ఇటు వచ్చినయచ్చరగచ్చులాండ్రలో, నే
రుచిరాంగి చక్కనిది ... అహ. ౧.౭౨.

గచ్చువడు. అ. క్రి. (√గచ్చు²) లోపించు?

క. చొచ్చి శివదివ్యలింగముఁ, గ్రుచ్చి బిగియ నం
టఁ బొదివికొని తనవెంటన్, వచ్చు జముఁ ద
లఁచి తాలిమి, గచ్చువడఁగ నతఁడు భీతగతి
నిట్లనియెన్. శివలీలావిలాసము. ౨.

గచ్చువిచ్చగు. అ. క్రి. (గచ్చు¹ + విచ్చు + అ
గు) కార్యము వికలమగు; వికలమగు.

గీ. ఆఱుమూఁడయ్యె గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగ, చె
డిపె బుసివోయె ననఁగను జెడియె ననఁగ, నా
ఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్యమయ్యె ననుటకు...
ఆం. శే. ౯.

గీ. అటుల జయభేరికారవం బతిశయింపఁ, జెలఁ
గి చను దెంచునతనిలోల్లలకుఁ గాక, బెదరి చె
దరి కలంగి కన్ జెదరి తొలఁగి, గచ్చువిచ్చ
య్యెఁ బారశీకవ్రజంబు. కృష్ణ. 3. 3౯.

గచ్ఛత్. సం. శత్రు. పోవుచున్న.

గజే. విణ. (సం. గజః) పెద్ద. (దీనికి వృత్తియందే ప్రయోగము కలదు. చూ. గజనిమ్మ)
ఉ: గజదండ, గజదొంగ, గజనిమ్మ, గజయీఁత.

గజకందము. సం. వి. అ. పుం. హస్తికందము, ఒకజాతిదుంప.

గజకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓషధివిశేషము. (వాచ)

గజేగజే. వి. వడఁకుటయందగుఅనుకరణము.
ద్వి. కడు భయంబున వాఁడు గజగజ మేను, వడఁక దైన్యంబున వావవు కెరఁగి. నవనాథ. 3. ౨౨౬ పా. ౧౭ పం.

గజగామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగువలె నడచు స్త్రీ; స్త్రీ.

గజచ్ఛాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పుణ్యకాలవిశేషము, శ్రాద్ధోచిత మగుసూర్యగ్రహణకాలము.
శ్లో. సైంహికేయో యదా భానుం గ్రసతే పర్వసంధిషు, గజచ్ఛాయా తు సా ప్రోక్తా తత్ర శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్. (కల్ప.)
౨. ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ.

గజచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

గజత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజసమూహము.

గజేదండ. వి. (గజ+దండ) మల్లవిద్యావిశేషము, పదిరెండుదండలలో నొకటి.
వ... అవ్వీరుఁడు సమదండ గజదండ కుక్కుటపు దండ మొదలుగాఁ గల పదిరెండుదండలయు ఖండపాండిత్యంబు దెలిసి... హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. 3. ౬౯.

గజదంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగుదంతము, ౨. బట్టలు మొదలగునవి ఉంచుటకు గోడకు కొట్టినకొయ్య. (వాచ.)

గజేదొంగ. వి. (గజ+దొంగ) పెద్దకొంగ, గొప్పదొంగ. (శ్రీ, వా.)

గజనిమీలనము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగువలె కన్నులు మూసికొనుట. ౧. చూచియు చూడనట్లుండుట. ౨. కపటము, వంచన.

గజనిమీలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = గజనిమీలనము.

గజేనిమ్మ. వి. (గజ+నిమ్మ-క. గజనింబె) లకుచము, పెద్దనిమ్మ.
గీ. నిమ్మ యంచనఁగా జంభలమ్ము దోఁచు, నదియె గొప్పైన గజనిమ్మ యనఁగఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౪౨.
రగడ. సెలకొను చుఁ బ్రబలుగజనిమ్మలను నిమ్మలను. భాను. ౨. ౬౯.

గజపతిలాగీలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
వ... కాఱుసంపెఁగలు కందర్పభోగులు గజపతిలాగీలు బొండడీలు... అనునూటనాలుగువగలపైరులచేరుడుబియ్యంపువట్టిపసాదంబులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గజపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలీభేదము.

గజపుటము. సం. వి. అ. పుం. పుటము వేయుటకై గజములోఁతు త్రవ్వినగోయి. (వాచ)

గజబంధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుసాల.

గజబంధిని. సం= గజబంధని.

గజభక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ- ఏనుఁగులు తినఁదగినది- సల్లకి, అందుగు.

గజమాచలము. సం= కరిమాచలము. (కల్ప)

గజేము. వి. (సం. గజః. హిం. గజ్) ఇనుపసలాక, ఇనుపయీఁచ; తుపాకిలో మందు దట్టించెడి యినుపసలాక. (వా)

గజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. (భద్రము, మంద్రము మృగము అని గజజాతులు మూఁడు. త్రివిధగజములకును మానభేదముచే అరాళము, అత్యరాళము, మధ్యము, కనిష్ఠము, వామనము

అని నామములు గలవు. మఱియు పిష్టకము, వ్యాళకము, పూతకనము, మాతృకము, మాయూకము, పంచమంగళము మున్నగు గజభేదము లనేకములు కలవు. గజముయొక్క శిరఃపిండములు కుంభములు. కుంభముల క్రిందిచోటు ఆరక్తము. కుంభముల నడిమిచోటు విదువు. చెక్కిలి కటము. నొసలు అవగ్రహము. కనుగ్రుడ్డు ఈషిక. కడగంటిచోటు నిర్యాణము. కర్ణమూలము చూళిక. దంతమూలము కరీరిక. దంతమధ్యము శంఖము. అడ్డముగా విసరఁబడినకొమ్ముదెబ్బ పరిణామము. నొసటిబుడిపి వాతకుంభము. వాతకుంభము క్రిందిచోటు వాహిత్థము. వాహిత్థము క్రిందికొమ్ములలోపలిచోటు ప్రతిమానము. తొండము శుండ. తొండముచివర కర్ణిక. తొండమున వచ్చుతుంపురు వమథువు. ముఖమునందలిబొట్ల(=పొడల)గుంపు పద్మకము. మూఁపు ఆసనము. మేఢ్రము కకుదము. మోఁకాలు ప్రోహము. మోఁకాలిక్రిందిచోటు సందానము. పిక్కకుముందుచోటు అయస్కారము. ప్రక్కచోటు పక్షభాగము. ముందటిచోటు దంతభాగము. ముందటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁ గలచోటు గాత్రము. వెనుకటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁ గలచోటు అపరము. మెడను గట్టెడు గొలుసు కలాపకము. కాళ్లఁ గట్టెడుగొలుసు త్రిపది. నడుమునఁ గట్టెడుమోకు వరత్ర. దీనిని ఆయితముసేయునపుడు మెడను గట్టెడుత్రాడు సజ్జన. వీపుమీఁదఁ బఱచుకంబళము విధానము. గంత శారి. ఇది నీళ్ల మునుఁగుట నిర్వాణము. దీనిఅలంకారము శృంగారము. దీనిఁ బట్టుటకు త్రవ్వెడుపల్లము అవపాతము. దీనికిఁ గలిగెడు పిత్తజ్వరము పాకలము. మదము దానాదికము.) ౨. ఎనిమిది అనుసంఖ్య. 3. మూఁడడుగులపరిమాణము, ముప్పదియాఱంగుళములు. (శ్లో. సాధారణనరాఙ్గుళ్యా త్రింశదఙ్గుళకో గజః. అనువాక్యము ననుసరించి ముప్పదియంగుళములు.)

గజమోటనము. సం. వి.అ. పుం-ఏనుఁగును హింసించునది-సింహము. (విల్యమ్సు.)

గజయాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏనుఁగునడకవంటినడక గలస్త్రీ; స్త్రీ.

గజేయాఁత. వి. (గజ+ఈఁత) గొప్పయీఁత. (వా.)

గజరిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సింహము, ఏనుఁగుగొంగ. ౨. గజాసురశత్రువు, శివుఁడు.

గజేరుగజేరులువోవు. అ. క్రి. (గజరుగజరులు+పోవు) పులకరించు.

క. జవరాలగుకాపాలిని,కవుఁగిటఁ దన మేను గజరుగజరులువోఁగా, నవిరళసుఖమున హృదయం,బివతాళింపంగ బొద్ధుఁ డిట్లని పలికెన్. ప్రబోధ. 3. ౮౬.

(భిక్షుః-సానందం పరిష్వజ్య రోమాంచమభినీయ జనాంతికం. అహో సుఖస్పర్శా కాపాలినీ. సం. ప్రబోధ. 3.)

గజసాహ్వయము. సం=గజాహ్వయము.

గజాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగువలన బ్రతుకువాఁడు-మావంతుఁడు, మావటీఁడు.

గజాననుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వినాయకుఁడు, ఏనుఁగుమోముసామి.

గజాశనము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థము. న. తామరవేరు.

గజాహ్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గజపిప్పలి. ౨. హస్తినాపురి.

గజాహ్వము. సం=గజాహ్వయము.

గజాహ్వయము. సం. వి. అ. న. హస్తినాపురము.

గజిబిజి. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత, కలవరము.

చ. గజిబిజి లేక యుబ్బక యఖండితకార్యము నస్త్రవీర్యముల్,భుజబలముం బొగడ్త వడ... భార. భీష్మ. ౨. 33.

క ...నిత్యమును హరికిన్,గజిబిజి లేక తలంచిన,నుజనులకును నతనియందుఁ జొరఁగా వచ్చున్.

భాగ. ౧౨. ౭. (ఇట మనశ్చలనము అని భావము.)

క. గజదైత్యుఁ డివ్విధంబున, గజిబిజి సేయంగఁ గాశికానగరమునం, బ్రజనితభయకంపమునం, బ్రజ తామరపాకునీళ్లభంగిఁ దలంకెన్. కాశీ. ౯. ౧౭౬. (శ.ర.పా.) భార. ద్రో. ౪. ౨౯౫.

౨. తమకము; ఉద్రేకము.

వ. ...పరదేశం బాపోశనంబుగొనం దమకించుత నబలంబుగజిబిజి యుడిపికొని గోగణంబుల యగపా టూహించి... భార. విరా. ౩. ౧౩౧.

ద్వి. మంగళశివకథామహితసంగ్రహ, సంగతి గొన్నివాసరములు సలిపి, కల్యాణమున కభిగమనంబు సేయఁ, గల్యాణమున భక్తిగజిబిజి పుట్టె. పండితా. మహిమ. ౧౦౧ పా.

౩. అల్లరి.

క. అజ్జాఁ డరుగుదెంచి గురునిన్, రజనీకరుఁ గాంచి యిట్టిరచ్చలు గలవే, గజిబిజి వల దని తారా, గజయానం జేరఁబోయి గ్రక్కునఁ బలికెన్. శశాం. ౫. ౧౨౭.

గీ. పొదువు పోనీక పట్టుము భూమిదేవ, వస్య యనుకొంచు వచ్చి కవాటముగడె, యొడపి వంతనె తద్భర్త యింతితోడ, నెవ్వఁ డీతండు గజిబిజి యేమి యనుచు. హంస. ౫. ౨౪౨.

౪. సందడి, ప్రాణిసమూహధ్వని.

సీ. కామాదిఖగములగజిబిజు లడఁగ దేహాభిమానాదిత్యుఁ డస్తమింప. సీతారా. ౧. ౧౪౭.

వ. ...తదుగ్రతకుం గాక చీకాకుపడు ప్రజలగజిబిజు లాలించుచు గౌడపతి ... కళా. ౮. ౭౩.

వ. అయ్యవసరంబునఁ గళాపూర్ణుఁడు తదాగమనంబున కెదురుచూచుచుండి వారిగజిబిజి కొంత చేరువను వినంబడిన... కళా. ౭. ౧౨౦.

౫. మ్లానత, వాడుట.

క. భుజగర్వ మడఁగఁ జొట్టిన, భుజగాస్త్రము లిట్లు నట్టుఁ బొరలంబడినన్, గజిబిజి లేదు మొగంబున, మఱ బాపురె వీనిఁ బోల మగలుం గలరే. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౦.

౬. పీడ, బాధ.

చ. ... శ్వేరజపులతాంతబాణుఁడు కరస్థితపల్లవఖడ్గధారచే, గజిబిజి చేసె నేని మఱి కార్యము దప్పు నటంచు గొబ్బునన్. రాజ. చ. ౩. ౮౩.

విశే. ౧. కలవర మొందినవాఁడు; కలవర మొందినది.

క. ...చాలఁ గలకలపడుచున్, గజిబిజి యైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టివడుగుఁ బాఁపనిరాకన్. భాగ. ౮. ౫౩౪.

వ. అని తెగువం బలికిన నమ్ముకుని గజగజ వడంకి గజిబిజియై యంతరంగంబున నిట్లని చింతింపం దొడంగె. సురా. ౮౮.

౨. పోయినది.

క. పొలఁతుక నిజదయితునకై, కలమానధనంబు చాల గజిబిజి గాఁ దా, నిలువడియును గులగతియును, దలఁపమిను ద్రపావినాశదశ యనఁ బగఁగున్. కావ్యా. ౨. ౭౬.

౩. నలఁగినది.

సీ. ఈగుబ్బలిఁకమీఁద నాగోటికొనధాటి గదిసిన గజిబిజి గాక యున్నె. కువల. ౩. ౫౪.

జ: గజిబిజించు, గజిబిజిపడు.

గజిబిజించు. అ. క్రి. (√ గజిబిజి.) ౧. కలవరపడు, కలఁతపడు.

వ. అట్టియెడఁ దదీయసైన్యంబు గజిబిజించిన. ఉ. హరి. ౩. ౭౮.

౨. గడబడచేయు.

ద్వి. చనుదెంచి ముష్టికచాణూరముఖ్యు, లెనయు రంగస్థల మెల్లఁ దా రగుచు, భుజ మప్పళింపుచుఁ బొరి విజృంభించి, గజిబిజింపుచు మం

డఁగా నంతలోన. ద్వి. భాగ. 3. ౫౦ పా.

గజిబిజిపడు. అ. క్రి. (గజిబిజి + పడు) కలఁత నొందు.

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారుఁ జాలఁ గలకలపడుచుణ్, గజిబిజి యైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టిపడుగుఁబాఁపనిరాకణ్. భాగ. ౮. ౫౩౪.

గజ్జ. వి. తొడసందు, వంక్షణము.

సీ. గజ్జ నాఁ దనరు వంక్షణము...ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

(హనుమంతుఁడు) క. జలనిధులు జానుదఘ్నం,బులు గాఁ గులగిరులు గజ్జపాడువులు గఁ ద్వా,రలు దలపువ్వులు గా ది,క్కులు కడవం బెరిఁగెఁ గనకకుధరముభంగిణ్. భా. రా. సుం. ౩౦౮.

జ: గజ్జదుముకు.

గజ్జెదుముకు. వి. (గజ్జ+దుముకు) మల్లవిద్యావిశేషము. (ఇది లోగజ్జదుముకు, వెలిగజ్జదుముకు-అని ద్వివిధము)

వ... లోవెలిమూరణగజ్జదుముకునలుకు లనునలుకులును... మల్లుపు 3. ౬౯.

వ. ... లోవెలిగజ్జదుముకుమూరణనలుకు మొదలైనయిరువదిగలనలుకులు... ప్రబంధ. ౭౮.

గజ్జి. వి. (సం. కచ్ఛూః) కచ్ఛువు, తీఁటకుఱుపు.

సీ...గజ్జి, చిడుము నా ఖర్జువు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.

గజ్జియ(జ్జె). వి. క్షుద్రఘంటావిశేషము, ఒకవిధమగుచిఱుగంట.

ద్వి. చెందమ్మిరేకులఁ జెనకుపాదములఁ, జెందినపసిఁడిగజ్జియలు నందియలు. ద్వి. పరమ. ౧. ౩౪ పా.

ద్వి. అంత నొయ్యన దోఁగియాడంగ నేర్చె,నంత బంగరుగజ్జియలును...ద్వి. పరమ. ౫. ౩౭౭.

ఉ. చక్కనితండ్రి పాదజలజంబుల గజ్జెలు మ్రోయ ముందు మా,చక్కి నటించు విష్ణు డొకసారి యటు వాడవు...ఉ. రా. ౧. ౧౮౪.

సీ...బురజ చిఱుగంట మువ్వ గజ్జె యన క్షుద్ర,ఘంటావిశేషముల్ గన్పట్టుచుండును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

జ: గజ్జెగొలుసు.

గజ్జు. వి. మదము.

గజ్జుపట్టు=మదించు; అధికమగు.

ద్వి. కర్మజాడ్యము మాని గావింతురేని, మర్మంబుఁ జెప్పెద మఖ మొనర్చుటకు, గజ్జుపట్టిన యహంకారంబు పశువు, రజ్జువు వాయుపూరకమె యూపంబు,మనసు జ్ఞానమె యగ్ని... ప్రభు. ౪. ౧౩౫ పా. ౧౯ పం.

గజ్జురేఁగు=మదించు.

(శరదృతువర్ణనము) గీ. ఎల్లు శోభిల్లె మంకెనలుల్లసిల్లె, కాలకంధరవాహంబు గజ్జురేఁగె. పాండు. ౪. ౩౭.

జ: గజ్జులాఁడు.

గజ్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః) ఖర్జూరము. (శ. ర.)

గజ్జులాఁడు. పుం. (గజ్జు + ఆఁడు) గర్వి, మదించినవాఁడు

వ. అని యుద్ధమండు వల్కిన నాగజ్జులాఁడు మోఱకంబున మొగమడ్డంబు గదల్చి...హంస. ౭. ౬౧.

గజ్జెగొలుసు. వి. (గజ్జె+గొలుసు) స్త్రీపాదాభరణవిశేషము, పాఁజేబులు. (శ. ర.)

గటక. వి. ౧. పిండితోఁ జేసినజావ, అంబలి. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. లేపనార్థము నూరి యుడికించినపిండి. (చి. ని, బ్రౌ.)

గట్ట. వి. (సం. ఘట్టనా) సిద్దినోటికి వేసి గట్టించెడు బిరడ. (శ. ర.)

గట్టన. వి. (సం. ఘట్టనా) గట్టించుట. (శ. ర, వా.)

గట్టము. విణ. గట్టిది.

చ. పసవు లిడంగ నాత్మఖురపాతములం గనకాద్రి చెంగటం, గర మపరంజిరామొరసుగట్టపురేలలు చూర్ణితంబులై, ఖురళికలట్లయాటబలఘోటకకోటికి సేదదేఱంగాఁ, బొరలుట కయ్యెడం వెదకఁబో వలదయ్యె రజఃప్రదేశముల్. కవిక. ౨. ౧౦౦.

గట్టి. విణ. (క. గట్టి) ౧. కర్కశము, కఠినము; దృఢము.

సీ. కఠిమి విల్కాలకోల్కి గబ్బిగుబ్బలగట్టితన మెఱింగినయురస్థలము మెఱయ. దశా. ౫. ౪౬.

గీ. బుద్ధ నీగట్టిహృదయసంపుటముఁ దాఁకి, కుంఠితము లయ్యె మరునంపకోల లెల్ల. నైష. ౭. ౧౩౯.

గీ. గట్టి కటికి యనంగఁ గన్పట్టు దృఢము. ఆం. భా. ౩. ౨౩.

౨. బిగువైనది, సడలనిది.

క. అని పొగడుచు నొయ్యారపు, టనువున జడలల్లి జిలుఁగు లగుపయ్యెదలం, జనుకట్లు గట్టి గట్టిగ, ననిమిషకాంతలు లతాంతహరణోత్సుకలై. మనుచ. ౩. ౭౩.

౩. గుల్లకానిది; తఱచైనది, దట్టమైనది.

గీ...గట్టివఁహా...శుక. ౩. ౫౦.

సీ...గట్టికమ్మిదుప్పటి...శుక. ౨. ౨౪౧.

౪. అధికము.

గీ. అట్టి శ్రీపర్వతము చూచినట్టివారు, గట్టిపుణ్యంబు చేసినయట్టివారు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౫. నిశ్చితము, నిజము.

ఆ. ఇతనికడుపు వ్రచ్చి యిందిష్టరత్నంబుఁ, గాంచిరేని తనదుకడుపు వ్రత్తు, రుఱక చంపి పోదు రూరక విడువరు, కడుపు వ్రచ్చు టెట్లు గట్టి తనకు. కేయూర. ౩. ౩౩౧.

౬. దిట్ట.

సీ. వేగశాస్త్రంబులు వెదకి కానఁగ లేనిగట్టి వ్రేతలఁపోలఁ గట్టుపడియె. భాగ. ౧౦ఉ. [illegible]౯౦.

వి. ౧. గట్టితనము, దృఢత్వము.

ఉదా: ఇనుపపెట్టెయొక్క గట్టి కత్తిపెట్టె[illegible] రాదు.

౨. పొల్లు కానిగింజ.

(బలరామునిమాటలు) గీ. మాగధాధమ బహుసైన్యమర్దనమున, కేను గోఁకలి గైకొంటి నిది నిజంబె, యింక మీలోన గట్టి పాల్లేరుపఱచి, చెరుగఁ జక్రంబె చాలద శ్రీహరికిని. దశా. ౯. ౫౦.

౩. శౌర్యము.

ఉ. ముందర రాజుఁ బుచ్చి బలముల్ గలయం బడి గోవ్రజంబులన్, దండధివెట్టుచుండఁ బిఱుఁదన్ నడిపింపఁగఁ బంచి గట్టియై, నందను నింతకున్ వెనుకయై మొన లేర్చి చనంగ ...భార. విరా. ౪. ౧౭౪.

సీ ... కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ జెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౪. ధృతి, ధైర్యము.

గీ...ఉదుటు గట్టి, దిట్ట యురివి బిగువు నాఁగ ధృతికిఁ బేళ్లు. ఆ. సం. మాన. ౫౩.

౫. కణిక.

సీ. హరిహరబ్రహ్మమహానుభావంబు లొక్కటిగాఁగఁ గరఁగినగట్టి యనఁగ. భార. విరా. ౨. ౨౪౧. (ప్రాఁతప్రతి, చి. ని. పా)

౬. బాలురు వ్రాసికొనుమ్రానిపలకలమీఁద బొగ్గుపొడి పసరు కలిపి పూయుపూఁత.

ఉ. దేవిత మోముషీరసము తేటఁ బొసంగఁగ గట్టి వెట్టియుం, కావలి వ్రాయఁగాఁ దొడఁగె నంబరసంపుటకాంతరంబునన్, బూవిలుకానిశౌర్యగుణముల్ హరిణాంకుఁడు ముత్తియంబులం, దావడముల్ రచించినవిధంబున రుక్షటికాముఖంబులన్. నైష. ౭. ౧౭౦. (వేదం.

పా- ప్రాఁత ప్రతులపాఠమునుబట్టియు కట్టించు అనుగుంటూరుమండలము వాడుకనుబట్టియు 'కట్టిపెట్టు'గా గ్రహించి కట్టించు అనునర్థము చెప్పుట మంచిదని తోఁచెడిని. కట్టించు=బొగ్గుపొడి పసరు మొదలగువానిచేత-పలకకు-పూయుపూఁత. గుంటూరువాడుక.)

గట్టిగ (గా)=౧. కఠినముగా.

ఉ. గట్టిగ నుండుకొండలును...నీలా. ౨. ౨౩.

౨. శ్రద్ధతో, సావధానముగా.

క. అటు లేనియుఁ జెప్పెద నీ, పాటిపాటితలపోఁత లెల్లఁ బోవనడువుమా, ఘటముడుగు నెమ్మనము నొక్కటిగా నొనరించి గట్టిగా వినుమధిపా. పాండు. ౫. ౫౦.

౩. పూర్ణముగా.

క. ఇట్టిదినంబులు ముప్పది, నెట్టన పద్మజునకొక్క నెల యట్టినెలల్, గట్టిగఁ బండ్రెండగు నమ, యట్టిసమలు నూఱు బ్రహ్మయాయుస్సు సుమీ. వి. పు. ౧. ౭౧.

౪. స్పష్టముగా.

ఉ...వంశ మెల్లఁ బ్రొ,తమ్మగు నీదుచర్య వని ధాతపడంతియె యానతిచ్చె స్వ,ప్నమ్మున వచ్చి తావకగుణంబులు చూచినయట్ల గట్టిగన్. కళా. ౪. ౧౨౬.

క. చిట్టుములు ప్రబ్బెఁ దాఁగను, పట్టికి నిటమీఁద ధర్మపథమున నిటులుం,బుట్టెడు నరుచి యటంచున్, గట్టిగ జనములకుఁ దెల్పెకైవడి దిరికెన్. దశా. ౩. ౧౦౬.

౫. బాగుగా అనునట్లు.

సీ. హీరకుట్టిమభూము లినుక నేల లటంచు గట్టిగా నడుగులు పెట్ట వెఱచు. దశా. ౧. ౨౭౨.

౬. నిశ్చితముగ.

క. అట్టియుపాయము నీకుం, దట్టిన నృపుపొందు మాట దలఁపుము లేదా, గట్టిగ నీమగఁ డెటిఁగిన, యట్టయినను సిగ్గుపాటు లొఁగద చెలియా. హంస. ౨. ౧౨౭.

౭. నిశ్చలముగ, కదలకుండఁగ.

క. తగ మేహనంబుపై స,వ్యగుల్ఫ మిడి దానిపైఁ దదవ్యం బిడి గ,ట్టిగఁ గూర్చుండుట యోఘ, వ్యగణా మోక్షాసనాఖ్యమై పెంపొందున్. కళా. ౫. ౧౫౭.

౮. రూక్షము.

ఉదా: పద్యము గట్టిగా రాలేదు.

౯. ఉగ్రరగా.

ఉదా: గట్టిగా మాటలాడినఁ గాని నాకు వినఁబడదు.

గట్టినైసుది=ప్రౌఢ.

సీ ..గట్టినైసుదియుఁ బ్రోఢ యనఁగఁ దగుఁ బ్రౌఢ. సాం. ని. మాన. ౧౩.

గట్టివాఁడు=దిట్ట, సమర్థుఁడు. (మహత్త్వమహదర్థకరూపము 'గట్టిది')

ఆ. గట్టివాఁడ వగుటఁ గార్ముకనిపుణత, గలుగుట శరవిద్య ఘనుఁడ వగుట, ధైర్యశాలి వగుట శౌర్యధురీణుఁడ, వగుట నిన్నెఱుంగనయ్యె నేను. రామయామాత్యకృతగమోపాఖ్యానము. ౨౮.

ఉదా: వాఁడు గణితశాస్త్రములోఁ జాల గట్టివాఁడు.

జ: గట్టిపాఱు, గట్టివ, గట్టినా, గట్టివాతనము, గట్టివాయి.

గట్టించు. స. క్రి. (√ గట్టి? క. గట్టిసు.) గట్టన చేయు.

సీ. గందపుఁబొడి వైచి గట్టించి యందుపై నెలరాలఁ గట్టిన నెలవునందు. యయా. ౫. ౯౮.

గట్టినబోది. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిడుగు దువ్వలపోటి చెండు గట్టినబోది యల్లియుప్పనఁబట్టె లప్పళాలు. శాళ. ౩. ౩౩. ప్రబంధ. ౬౧౩.

గట్టిపాఱు. అ. క్రి. (గట్టి+పాఱు) గట్టిపడు, బెదరుతీఱు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి, కాకలను దేఱి గడి మీఱి గట్టిపాఱి, రాలుగాయత నాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంట మారి యయ్యె. హంస. ౪. ౧౧౦.

గట్టిల్లు. అ. క్రి. (సం. ఘట్) సమకూడు, సంభవించు, ఘటిల్లు.

ద్వి. నెట్టికిఁ గర్తంబు లిట్టు దేవరకు, గట్టిల్లె నింతియ కావున మఱియు, భక్తుని మ్రింగినపచ్చికక్కసుఁడు, భక్తుని జంపఁ బాల్పడునూనగాఁడు. బస పు. ౪. ౬౪౩ పం. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

గట్టెన=గట్టివా.

విశే. (ధూర్తుఁడు.)

ఉ. గట్టెనచేఁతలుం బసలుఁ గల్లతనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ, బుట్టినవి...పారి. ౧. ౧౨౭.

గట్టివా. విశే. (గట్టి+వా) ౧. మాటకారి.

(కార్తవీర్యార్జునుని క్రీడావర్ణనము)

గీ. గట్టివా యొక్కఁడె సహస్రకరుని మీఁదఁ, దఱుమ గాఁ బోకను శైవాలకమును నించి, తలఁప నిది యొక్కటియె యయుక్తం బటంచు, విభుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వ నవ్వించె సఖుల. ఉ. రా. ౩. ౨౧౫.

౨. కఠినమైనవాక్కు గలది, పరుషమైనవాక్కు గలది; ధూర్తురాలు; దుష్టురాలు.

గీ. తగిలి పలుమఱుఁ జెవులు చీఁదఱఁగొనంగ, బిట్టు మొఱసెడు వస త్రాగినట్టు లెట్టి, గట్టివాజాడ లెట్టుగాఁ బట్టువడియె, బెట్టుగా నిన్ను వెనఁ జెఱఁ బెట్టియుడను. నీలా. ౩. ౨౯.

మ. ...లోఁ దాల్మియూ, డనిఁ బాడం బులకాంకురంబు లొనఁగూడం గట్టివాయింతి వే, చని యవ్వాకిటి కడ్డమై నిలిచి కాంతుం బట్టఁగాఁ బోయినన్. సారంగ. ౨. ౯౩.

చ. ఉడుగక బుత్తిముత్తు లిడ నోపి యొకర్లఱ లేక యుండఁగాఁ, గడు నెదలోఁ దలంచుకోని గాటపుమక్కువఁ బ్రోదిసేయునన, య్యొడయనిఁ బాసి యాగడపుఁటోజలఁ బ్రిమ్మరునట్టి గట్టివా, పడఁతుక యెయ్యెడన్ దలఁకుఁ బాసిన వెండ్రుక గాదె యెన్నఁగన్. అచ్చ. రా. అయో. ౭౨.

౩. దుష్టుఁడు.

దండకము...కన్నతో ల్పొట్టనిం బట్టి యిట్టట్టుగా బిట్టు దట్టింపుము వెట్టుల వెట్టుబట్టి వారక్కసు న్నెక్కసంబైన పేరుక్కుతో నుక్కుఁ గంబంబునం బట్టి గిట్టింపవా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౪. దిట్టఁడు.

సీ. పెనుఁబాఁపపేరు వేసినగట్టివా కుంభిదైత్యవరోధవైధవ్యదాయి. వరాహ. ౬. ౭౯.

వి. ధూర్తస్త్రీ, గట్టివాయి.

సీ. గట్టివా జంతటాఁగ గయ్యాళి యనఁగను ధూర్తనామాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

గట్టివాతనము. వి. (గట్టివా+తనము) గయ్యాళితనము, ధార్త్యము.

వ. వెంట వెంట వచ్చునిజచ్ఛాయలం గని తమ్ము నంత నంతఁ జూపెట్టుక వచ్చుచుంటంతమ్మికంటు లని యుప్పట్టున గట్టివాతనంబులు గనుపట్టఁ దమనేరమి వారిపై నారోపించి ...చంద్రా. ౫. ౬౩.

గట్టివాయి=గట్టివా.

వి. (ధూర్తస్త్రీ, గయ్యాళి.)

క. వంచాడించక తాలిమి, డించక బిగువ్రీడ దల్లడించక మదిలో, నించుక యైనను ..జలి, యించక యాగట్టివాయి యిట్లని పలికెన్. సారంగ. ౩. ౨౦౬.

సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యనఁగ య

న ధూర్తసతికిఁ నాహ్వాయము లమరు. ఆం. సం. మాన. ౮. సాం. ని. మాన. ౫.

గట్టివాలు. వి. ('గట్టువాలు' అని శ. ర. కాని భారతాదుల పెక్కుప్రతులపాఠమును బట్టియు, కన్నడమును బట్టియు 'గట్టివాలు' అని గ్రహింపఁబడినది-క. గట్టి=పరిమళద్రవ్యము, దానియొండ, వళ్ళి - స్త్రీప్రత్యయము. గట్టివళ్ళి=సైరంధ్రి, గంధకారిక.) సైరంధ్రీజాతిస్త్రీ, పరులయింట నుండి గంధపుష్పాదులచే నలంకరించు స్వతంత్రస్త్రీ; గంధపుష్పాదుల నమ్ముస్త్రీ.

ఆ. ఏను గట్టివాలు నాన నా కివ్వరు, కడుపుకూడు వెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి సాకతమున నేలుదు రట్టివాఁ, రలకుఁ బనులు సేసి మెలఁగుబుద్ధి.

క. వచ్చితి ... భార. విరా. ౧. ౭౫, ౭౬

సీ. గట్టివాలై లక్ష్మి సైసేయుచున్నది చేరి యంతఃపురస్త్రీజనముల. కాశీ. ౭. ౫౭.

(కుబ్జ అనినమాట) మ. కలపం బెవ్వరు గూర్చి తెచ్చినను నిక్కం బొల్లఁ డెల్లప్పుడున్, జలకంబాడి మదాగమంబ మదిలోన న్వార్చుఁ గంసుండు రా, జెలమిన్ మెచ్చినగట్టివాలిది యనన్ హృద్యక్రియావిద్యఁ జే, శలనై యుండుదు ...హరి. పూ. ౯. ౨౫. కాశీ. ౨. ౧౪౬.

గీ. ఏకజాతిసుమంబు లనేకజాతి, కలితసుమనఃకదంబమ్ముగా నొనర్చి, వలచి తరితీపు పుట్టించి పిలుతు రర్థి, గట్టివాలుపడంతు లప్పట్టనమున. తపతీ. ౧. ౬౧.

చ. దల మగుచంద్రఖండములు దారలు సాంకవమొప్పుపాణిపాటల మగుదంతఘంగరవటంబు శశాంకుఁడు గుంకుమైనచీ, గలజిగి కెంపుగా బయటిరథ్యల నొప్పదు రిందుకాంతవే, దులపయి సంధ్యయే బహుళఁ దోఁచె నన న్పురి గట్టివాల్సతుల్. ఆము. ౨. ౨౩. చంద్రా. ౧. ౩౬.

గట్టు. వి. ౧. పర్వతము.

ఆ. గాడ్పువేల్పుపట్టి గట్టెక్కి యుక్కునఁ, జూచె నూటి కేటి కోటిమగని, భావి సేతు వచ్చుపడ లంకకడకును, నూత్రపట్టుమాడ్కిఁ జూడ్కి వెలుఁగ. రామా. ౬. ౯౨.

సీ... గట్టు నాఁ దీరవగంబు లలరు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. తీరము, ఒడ్డు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

గట్టులమొకిమీఁడు=అద్రిరాజు, హిమవత్పర్వతము. రామ. ౨౧౩.

గట్టురాజల్లుఁడు=శివుఁడు. రామా. ౧. ౮౩.

గట్టుచాటునిక్షేపము=పర్వతముక్రింద నుండునిధి. (అసాధ్యము, వశము గానిది అని భావము)

గీ. జనమనోరమ ధాన్యమాలిని గళావతియుఁ దిలోత్తమ పూర్వచిత్తయుఁ బ్రమోహి, మొదలుగా నింతులకుఁ జింత యొదవె వశని, చిత్తమది గట్టుచాటునిక్షేప మనుచు. కవిరా. ౩. ౮౫.

జ: గట్టుఁద్రిమ్మరి, గట్టుతాలుపు, గట్టుదాయ, గట్టుపట్టి, గట్టురాచూలి, గట్టులరాయఁడు, గట్టులఱేఁడు, గట్టువిలుకాఁడు, గట్టువిల్తుఁడు, గట్రాచూలి, గట్లనూఁడు.

గట్టుఁద్రిమ్మరి. వి. (గట్టు + త్రిమ్మరి.) మలత్రిమ్మరి, వానరము, కోఁతి.

క. ఉమ్మలిక యుడిగి తద్దయు, నెమ్మదిలో నుండుమిపుడు నీ చెంతకు బీ, ర మ్మొదవఁగ నగ్గట్టుం, ద్రిమ్మరి మొన గానిఁ బట్టి తెచ్చెద నెలమిన్. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౫, ౧౧౨.

గట్టుతాలుపు. వి. (శ. ర.-గట్టు + తాలుపు) వసధరుఁడు, విష్ణువు.

సీ. మశకపంక్తులయట్లు మాన్తు రుద్ధతిఁ జూపగట్టుతాలుపు చెట్టు బెట్టుఁ జెంద, మకరవైఖరి వైరినికరంబు చెలరేఁగ వనజనాభుఁడు వార్ధి వహి వహించె. ఉ. రా. ౨. ౫౦. ('గట్టుఁదాలుపు' ముద్రి.)

గట్టుదాయ. వి. (గట్టు + దాయ) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

గీ. బమ్మయ మ్మెర్చి యజ్జగబంటుమీఁద, వైవనది సంపఁ జాలక వానిఁ గుదియఁ,గట్టి వైచిన మేనల్లఁబట్టివైచి, తండ్రికడ నిల్పె నగ్గట్టుదాయ నూఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౭. (గట్టుదాయనూఁడు=ఇంద్ర జిత్తు.)

గట్టుపట్టి. వి. (గట్టు + పట్టి) ౧. మైనాకుఁడు.

సీ. గట్టుపట్టినిఁ జెట్టపట్టి చట్టుప లేలినట్టి జెట్టినిఁ గ్రోలుదిట్టతపము. ఆచలా. ౩. ౮౧.

౨. పార్వతి. వరాహ. ౯. ౫౭.

గట్టురాచూలి. వి. (గట్టు + రాచ + చూలి.) హిమవత్పుత్రి, పార్వతి.

దండకము... ఈశునిల్లాలవై యున్న యాగట్టురాచూలివి న్నీవ కావే... రాజ. చ. ౨. ౭౯.

గట్టుల(ల్ల)రాయఁడు=గట్టులఱేఁడు. సాం. ని. స్థా. ౫౫.

గట్టుల(ల్ల)ఱేఁడు. వి. (√గట్టు) హిమవంతుఁడు, నగాధిపుఁడు. (శ. ర.)

గట్టువిలుకాఁడు. వి. (√ గట్టు) శివుఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౨.

గట్టువిలుతు(ల్తు)ఁడు=గట్టువిలుకాఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౬.

గట్రాచూలి=గట్టురాచూలి.

శా. ఎట్రా శేషుఁడు పోతరించి సభలో నెగ్గాడె నా రత్నమిఁ, డట్రా వాసుకితక్షకాదిధృతరాష్ట్రామాత్యకర్కోటకుల్, చుట్రా నిల్తురు గాక నన్ను సమరక్షోణిక విజృంభించి యా,గట్రాచూలివిభుం డెదిర్చిన నహంకారంబు వారించెదన్. జై. భా. ౭. ౯౨.

(ఇట్లే 'గట్లఱేనిబిడ్డ' ఆం. భా. ౧. ౮౦.)

గట్లనూఁడు. వి. (√ గట్టు) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

(ఇట్లే గట్లగొంగ.) అచ్చ. రా. యు. ౮౭౮, కిష్కిం. ౭౬.

గడ[1]. వి. (సం. కాండః. క. గడె.) ఇక్షురంభాదికాండము.

సీ. ఇక్ష్వాదికాండాఖ్య యొసఁగును గడ యన... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

సీ. కమలపుపాళంబు గాలాపుఁ బ్రాఁడుగాఁ గాలోగ్రదండంబు గడయుఁ గాఁగ. కు. సం. ౧౦. ౫౩౫.

సీ. పరిభూతబిసపద్మభాతులు చేతులు కదలికాయుగళంబుగడలు దొడలు. భా. రా. సుం. ౧౫౩.

౨. యుద్ధసాధనవిశేషము. (ఈఁటె ?)

సీ. విరివియై మేఘముల్ పెరిఁగివచ్చినదోక ఘనపతాకలశతాంగములు హత్తి, వెదురుపాదల్ పేర్చువిధమునఁ గనిపించుగడలపాఁజాలు సమగ్రముగఁ గూడి. విజ. వి. ౩. ౧౫౨.

గీ. గడలపాఁజులరొద లిరుగడలఁ జెలఁగ, దొరలనందఱు మన్ననల్ దొరల ననిచి. సారంగ. ౨. ౧౯౦.

౩. ఓడకంబము, తెరచాఁపకొయ్య.

క. గడ కట్టినయోడపగిది ... శివయోగసారము. ౨. ఆ. (శ. ర.)

జ: గడచీల, గడసాదన.

గడ[2]. వి. (సం. ఘటా. ప్రా. ఘడ.) సమూహము.

సీ. మక్కువఁ దేఁకువ దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడు చక్రవాకపుగడలతోడ. నిర్వ. ౭. ౫౩. (శ. ర. పా.)

గడ[3]. ప్ర. చేర్వాదులకంటె వచ్చు నొకానొకకృత్ప్రత్యయము. (చూ. అత్తుగడ, చేరుగడ, మొ.)

గడగడ. ఖి. (త. కడకడప్పు) వడఁకుట మున్నగువానియందగుఅనుకరణము.

క. గడగడ వడఁకెడు మేన,న్నిడువెంట్రుక వెట్ట... ఉ. హరి. ౬. ౯౬.

ద్వి. కూటమి నొకజోడుతో డాలై యున్న, నాఁటి సఖ్యము మది నాటి ప్రేరేఁప, గడగడ వసుదేవుకడ కేఁగ నతఁడు. అ. మ. క. ౧. ౨౬ పా. (వడివడిగా వెడలు అని భావము.)

గడగడపఱచు=వణఁకింపఁ జేయు, భయపెట్టు.

ద్వి. కనకరేఖాకాంతి గడగడపఱచు, తనువల్లికయు వీణఁ దలపించుచెలుఁగు. రం. రా. ఉ. ౭౦ పా. ౭ పం. (ఇట నౌపమ్యమును తెలుపును.)

జ: గడగడలాడు.

గడగడలాడు. అ. క్రి. (గడగడలు + ఆడు) వడఁకు.

ఉదా: వాఁడు నన్నుఁ జూచిన గడగడలాడును. (శ. ర, వా.)

గడచీల. వి. (√గడ[1]) ఏతపుబానయం దమర్చి యుండెడుదండెపుఁ బీఁటలు తగుల్చుటకు గడతలనుండెడుచీల, కుండ గట్టెడుచోట ఏతపుగడకొనకు అమర్చుచీల. (శ. ర.)

గడన[1]. వి. (√గడించు[1]. సం. ఘటనా) సంపాదనము, ఆర్జనము.

క. గడన గలమగనిఁ జూచిన, నడుగులకును మడుఁగు లిడుదు రతివలు తమలో, గడ నుడుగు మగనిఁ జూచిన, నడపీనుఁగు వచ్చె నను మ నగుదురు సుమతీ. సు. శ. ౪౩.

క. నీ వీవైష్ణవు విటునిం, గావించిన లంజెతనపు గడన విడిచెదవే, గావింప లేకయుండిన, నీవు న్విడిచెదవె యనిన నెలఁతుక యొప్పెన్. వైజ. ౨. ౩౦. బహు. ౫. ౪.

గడన[2]. వి. (√గడించు[2]. సం. గణనా) ౧. ఎన్నిక, లెక్క.

సీ. లక్షించి మలయశైలమ్ముఁ దేఁ డని కాని గంధసారమునకు గడన లేదు. శై. భా. ౫. ౧౬౭.

౨. స్తోత్రము.

ఆ. అనిన రౌద్రరసము మనమున నడరంగఁ, బడగ యెత్తునురగపాలుశేఖ, సేనయఁ జేతిసారెఁ గొని త్రేసఁ బతి చేడి, గడన యుడుగు మన్న నుడుగ వచుచు. భార. విరా. ౫. ౨౫౯.

౩. దొంగమేపు.

గీ. ...గడన యనఁగ, లంప మన దొంగమేపు చెలంగు నభవ. ఆం. భా. ౩. ౩౫.

గడనకత్తె=గడనచేడియ. (శ. ర-గడన[1] + కత్తె)

గడనచేడియ. వి. (గడన[1] + చేడియ) భోగముది, వేశ్య.

గీ. దొరలు మన్నీలు చెలులు బంధుగులు జెట్లు, బంట్లు కబ్బంపుఁ గూర్పరు ల్పాటగాండ్రు, గడనచేడియ లూడిగీల్ గాణ లోజ్జ, బాఁపన య్యలు దీర్పరు ల్బలసి కొలువ. సీలా. ౨. ౪౯.

గడనము. వి. (క. గడణ) గడ, సమూహము.

క. పిసుగు లయి తాఁకు నలుగడ, జడనిధులై ముంచు గోత్రశైలములై పై, పడుఁ జదియఁ గారు మొగుళుల, గడనములై కప్పుఁ బన్నగములై చుట్టున్. కు. సం. ౧౨. ౯౬౩.

గడప=కడప. వి. దేహళి, ద్వారము యొక్క క్రింది కమ్మి. (వా, చి. ని, శ. ర.)

సీ...గడప యన దేహళీసంజ్ఞ యడరు నభవ. ఆం. భా. ౨. ౧౭.

గడబడ, గడిబిడి. వి. (హిం. గడ్ బిడ్.) ౧. అల్లరి. (శ. ర.) ౨. తొందర, బాధ. (బ్రౌ)

గడము. వి. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడి.

గీ ... గడి యన గడంబు, నాఁగను ఘటాదికపిధాన మా గిరీశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

గడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెర. ౨. వెలుగు, కంచె. ౩. అగడ్త. ౪. విఘ్నము. ౫. గండె చేఁప. ౬. ఒకానొకదేశము.

గడలవణము. సం=గడోత్థము.

గడవం(మం)చె. వి. (శ. ర.-గడ1 + మంచె?- హిం. ఘరోంచి.) మూటలు మున్నగునవి పెట్టుటకై కోళ్లు అమర్చినచట్టము.

గడసాదన. వి.(గడ1 + సాదన) సాము,వ్యాయామము. (శ. ర.)

గడసియ. వి. ౧. అటుక. ౨. మచ్చు, మిద్దె. ౩. మదురు. (చి. ని.)

గడసిల్లు. అ. క్రి. కడనుండు, చివర దగు? (గడిసిల్లు=క్రుంగు ? చూ. గడిసిల(బడు)

సీ. ఎవ్వాఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింకులింకించె గంభీరహుంకారగర్జనమున ... గడసిల్లుచర యొడ్డగెడ వైన నెవ్వాఁడు త్రావుపైఁ గట్టెచండమున వంచె. భీమ. ౨. ౭౭.

గడసె. వి. ౧.గడసెయ, అటుక. (అప్ర.-శ.ర.)

గడి1. వి. (క. గడి) ౧. సీమ, పొలిమేర; సరిహద్దు; మితి, మేర.

క. పొలిమేర యన గడి యనఁగాఁ, బొలిమెర యన నెల్ల యనఁగఁ బోలును సీమా,స్థలనామధేయములు...ఆం. భా. ౨. ౨౮.

క. పరఁగును నచ్చట వాహిని, విరజ యనఁగ మిగుల నొకటి విమలామృతని, ర్భరపూర్ణ యగుచు నది గడి,పరమపదమునకు భవప్రపంచంబునకున్. పరమ. ౧. ౨౮.

క. అడవులు గడిదేశము లవి, దడములుగాఁ బెంపుమా...ఆము. ౪. ౨౫౬.

ఆ. కలఁగి తేఁటవోదు గడి దప్పఁ బెఱమను, నీటికుప్పనీరు నేటుమనసు. అచ్చ. భా. ౪. ౫౯.

చ. ఎదిరినయోంబకౌరినరసేంద్రునికీర్తి నిజాంశుపంక్తికిన్, మదనవిరోధి భీతుఁడయి మార్గ్రాన కేఁగినఁ దద్రథంబు దత్సదనము నాక్రమించి రథసంబున నావృషభాధిపధ్వజున్, వెదకఁ జూమి యజాండముల వే వెడలెం గడి లేనియానునన్. వరస. ౪. ౬౩.

౨. చదరంగపుబల్ల మున్నగువానిమీఁద గీచినయిల్లు.

ఉదా: చదరంగపుగడి.

౩. దరి, సమీపము.

క. తరుగుల్మాదులముఖువునఁ, దరతరమ చలించి గడికిఁ దారుచుఁ బురసం,హరు నెయిదఁ జొచ్చెఁ గాముఁడు...కు. సం. ౫. ౪౯.

౪. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడము.

గీ...గడి యన గడంబు,నాఁగను ఘటాదికపిధాన మూగిరిశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

౫. (రెండురెండుపశువులకు) ఒక్కొక్క కాలు చేర్చి వేసెడిబంధము. (చూ. గడిత్రాడు)

౬. మర్యాద, కట్టుబాటు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,కాకలను దేటి గడి మీఱి గట్టిపాటి, రాలుగాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

జ: గడికాళ్లువేయు, గడిత్రాడు, గడిదేఱు, గడిదొంగ, గడిపోతు.

గడి2=గడీ. వి. దుర్గము, కోట. (చి. ని.)

క. ఆబొబ్బిలిగడిపైతేఁ, గా బుసుజాలపై నెసంగు నాగ్నేయకళా,క్షీబదయోమయు మైనయ, రాబాసాం పన్న నెన్నరా డెవ్వరికిన్. రంగా. ౨. ౨౭.

గడి. సం. వి. ఇ పుం. గిత్త, కోడెదూడ.

గడి(యి)ంచు1. స. క్రి. (సం.ఘట్). ౧. సంపాదించు, ఆర్జించు.

ద్వి...నూటపదార్లు,గడియించి యావనకాలంబునందు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౬౫ పా. ౨౩ పం.

చ. పుడమి సమస్తవర్ణములపొల్తుబు నీలువు దప్పిలంజెలై, పడిచి గండింతు రర్థములు...వరాహ. ౯. ౧౭౬.

ద్వి. గోఁచి గట్టిన నాఁటఁ గోలెఁ బీనుఁగుల, మోఁచి
గడించిన మూలధనంబు... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౭౭౭ పం.

౨. కల్పించు.

మ... దోసము సుస్మైందు నిరాపనిందలు గడిం
చెన్... సారంగ. ౩. ౧౨.

చ. అటు దలఁ డౌర యెంతటిమహాత్ములు మీర
లు నాదుమీఁదనా, కటకట మీవచోరచన
కౌశల మోభువనప్రపంచసం,ఘటనధురీణ
యన్న నగి కామిని యిం దిపు డేమి గాంచి
యీ,కిటుకు గడించి పల్కెఁ దెఱఁగింపుము
కల్గిన నాకు నావుడున్. కళా. ౫. ౩౭.

జ: గడన[1], గడనకత్తె, గడనచేసికొను.

గడి(యి)ంచు[2]. స. క్రి. (సం. గణ్) గణన సే
యు, పాటించు.

క. వెడదరువు లిచటఁ జెల్లవు, పుడమి నహహ
దొంగలానపాడిచినఁ గోకల్, విడుతురె
గడింతునే యెక్కడిగతిమాలినపిశాచికవో
నీమాటల్. కళా. ౩. ౧౯౩.

ద్వి. వదు గని యిది యేమి గడియించె దీవు, జడుఁ
డనె ట్లయితి వీశ్వరునిఁ గొల్చియును, బరమా
త్మ గురునిగాఁ బడసి దుర్జనుల, గురులని త
లఁచుట నరకంబు గాదె. బస. పు. ౧. ౪౨౭ పం.

గడికాళ్లువేయు. స. క్రి. (√గడి[1])-రెండు రెం
డు పశువులను-ఒక్కొక్కకాలు చేర్చి లంకె
వేయు.

ఉదా: ఆవులను పొలములో గడికాళ్లువేసి రా.
(శ. ర.)

గడితపడు. అ. క్రి. (గడితము + పడు) గట్టిపడు,
ఘనీభవించు.

గీ... వలరాచమేపుడుకంటిపేల్పు, జడలలోనుండి
వడియుచు గడితపడిన, తేటవేలుపుటేటిపె
న్నిటిబొట్టు, లనఁగఁ జుక్కలు గనుపట్టె...
యయా. ౨. ౮౧.

గడితము. విణ. (సం. ఘటితం. ప్రా. ఘటిఅ) ౧. ము
దురైనది, మోటుది; చిక్కనిది, తఱచైనది.

సీ. గడితంపుఁజెలుఁగుతో లక్కప్పిన నొప్పారుబ
లుతేరు వేయి మావులు వహింప. హరి. ఉ. ౮.
౨౧౩.

సీ. పచ్చియేనికతోలుపచ్చడంబుఁ ద్యజించి గడి
తంపుఁబట్టుపచ్చడము గట్టు. హర. ౫. ౫.

సీ. కుండబొజ్జల క్రింద క్రిందుగా బిగియించి గ
డితంపుమడుఁగులు గట్టినారు. నైష. ౮. ౬౩.

౨. అధికము, మిక్కుటము; పెద్దది.

క... పదివేలముద్దుఁదలిరుంబోఁడు, లగ్గిగవ రిటు
వలె గడితపు,వలపంతం జెంది కందళలమునృ
పాలా. రసిక. ౩. ౧౪౧.

గీ... జగములు గడితంపుఁగనికరంపుఁ, బెంపు రా
ణింప నెపుడు పాలింపుచుండు. రసిక. ౧. ౨.

సీ. గడితంపుఁగీల్జడ కటిమండలంబునఁ బలుదెఱం
గుల లాస్యకలన నెఱప. రసిక. ౫. ౧౩౩.

క. జెడిదపుటడిదముఁ గైకొని, గడితపుటాలు దు
స్సివాఁడిఖడ్గముచేతన్ ... జవ గోసి య
తండు వేగ చనియె లతాంగీ. శుక. ౨. ౨౨౩.

వి. ౧. తఱచు, బాహుళ్యము.

క. ఏడుతలగడితము తోలుకరి, పిడుగుల జెడిదం
బు చిలువపింజులవడియున్. అచ్చ. రా. యు.
౩౨౫.

౨. సాంద్రత్వము, చిక్కన.

క. పడఁతుక యొక్కతె పోఁగుల, గడితము గల
చల్వవల్వ గైకొని... పార్వ. ౫. ౧౨౭.

౩. ముదుగుఁదనము, మోటుఁదనము. (శ. ర.)

జ: గడితపడు.

గడిత్రాడు. వి. జా. (√గడి[1])-రెండు రెండు పశు
వులను-ఒక్కొక్కకాలు చేర్చి లంకవేసెడుప
లుపు. (చి. ని, శ. ర.)

గడిదల. వి. ఒకవిధమైనయాయుధము.

క...కూలిరి గడిదలలు దాఁకి కుంభినిమీఁదన్. కు. సం. ౧౧. ౬౯౬.

వ...గడిదల లూని జళిపించియును ... ప్రబంధ. ౭౮౮.

గడిదేఱు. అ. క్రి. (గడి[1] + తేఱు) నిపుణుఁ డగు, ఆరితేఱు.

గీ. ఆరితేఱె నవం గడిదేఱె ననఁగఁ, గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు, నిపుణుఁ డయ్యె నటంచుటకు...ఆం. శే. ౩౫.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారపు, నడవడి గడిదేఱి గురుజనము శిక్షింపన్, గడుసువడి విప్రతనయుఁడు...పాండు. ౩. ౧౪.

గీ. జారవిద్యలఁ గడు గడిదేఱి యామి,టారి విడివడ్డమరు తేజిదాడి మీఱి. శుక. ౨. ౧౦౧.

గడిదొంగ. వి. (√గడి[1]) గడిదేఱినదొంగ, నిపుణుఁ డగు చోరుఁడు. (బ్రౌ)

గడిపోతు. వి. (గడి[1] + పోతు) ఆఁబోతు.

ద్వి. ఉడుగక వాతఁ గ్రొవ్వులుకంగఁ గుడిచి, గడిపోతువలె మేనికండలు పెంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౫౮ పం.

గడియ[1] (డె). వి. ౧. అర్గళము, తలుపునకు వడ్డుగా వైచుకఱ్ఱ.

సీ...అర్గళాఖ్య,గడియ నాఁ దగును...ఆం.భా. ౨. ౨౨.

గీ...తలుపు,మూసి గడియ బిగించెద మోసపోక. శుక. ౨. ౧౨౨.

గీ. అతివ బంగారువలలోని కరిరి మిగులఁ, బెరుఁగుసిబ్బితిచే గడెఁ బెట్టుకొనియె. యయా. ౫. ౩౪.

గడియలుపడు = గడియలు వేసినట్లగు.

క. ఉడుగనిపన్నులఁ బెవులను, గడియలుపడ మేను వడఁక...పాండు. ౩. ౧౦౩.

గడియ[2] (డె). వి. (సం. ఘటికా) ౧. ఘటిక, ఇరువదినాల్గునిమిషములకాలము.

గీ. గడె గడియ నాఁగ ఘటిక యౌ...ఆం. భా. ౧. ౯౫.

చ. గడెలు పదాఱు చెల్లె ననఁగా విని... కువల. ౨. ౪౭.

౨. ముహూర్తము, అల్పకాలము.

గీ. కంతుశత్రు జయించెద గడియలోన. దశా. ౩. ౩౭.

గీ. గడియతడవులోఁ బొడిపొడిగా నొనర్చె. హరి. ఉ. ౬. ౧౯౯.

జ: గడియకుడుక.

గడియకుడుక. వి. (గడియ[2] + కుడుక) గడియలను దెలుపుపాత్రవిశేషము. (ఇది అడుగున చిల్లులు గలిగియుండి తేలికగా నుండును. ఇది నీటిలో తేల విడువఁగా క్రిందిచిల్లులనుండి నీరు పోసికొని ఒకగడియ సేపటికి మునుఁగును. దీనినిబట్టి పూర్వము కాలమానమును దెలిసికొనెడివారు.)

ఆ. గడియకుడుకభంగి గ్రహరాజు జలధిలో,వ్రాలె...ద్వా. ౪. ౨౩౯.

గీ. గడియకుడుక మునుంగుట గని గురుండు, తెల్లవాఱెను నని పఱతెంచి పలుక. కువల. ౨. ౧౨౫.

గడియారము. వి. (క. గడియార. త. గడికారం. తు. గడియాళ్) గడియలు తెలుపుయంత్రవిశేషము; కాలము తెలుపుయంత్రవిశేషము.

మ. ఉడువీథిన్ శిఖరావలంబి యగునంభోర్వీశుమోసాలపై, గడియారంబున మ్రోసె రెండెనిమిదుల్ ఘంటాఘణాత్కారముల్ ... క్రీడా. ౧౫౫.

ఉ. ఆవలినాయతాక్షుగడియారమునం దభిసారికాజిఘాంసానిరతప్రసూనశరచాపగుణధ్వనులో యనంగ ఘం,టానినదంబు లయ్యెడ వినంబడియెం గుపితాబ్జలోచనా,మానసము ల్చలింపఁ బ్రథమప్రహరాగమప్రశంసనులై. పారి. ౨. ౫౦.

ద్వి. ఒక్కొకగడియ కొక్కొకవండు వ్రాలు, వక్క జం బగు గడియారవృక్షములు, ఒక్కొక గడియ కొక్కొకమాటు చెలఁగు, వక్కజం బగుగడియారశైలములు. బస. పు. 3.౧౦౦౫, ౧౦౦౬ పం. (ఇటవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము.)

(వ్యవ)గడియారము పండ్రెండుగంటలు కొట్టినది.

గడిసిలఁబడు. అ. క్రి. (ఉమ్మె) భారాదులచే క్రుంగఁబడు. ('గరిసిలఁబడు' అని బ్రౌ)

సీ. ఇగురుమేఁతల నొగ రెక్కఁ గోకిలకును వడి ఉమ్మె గడిసిలఁబడియె నేని... గీ...బట్టబయ లగు గర్వరేఖ,విషమసాయక...పి.శకుం. 3. ౧౯౦.

గడీ=గడి².

గీ. రావువారిగడీమీఁద రాచవారి, పనుపునఁ బరాసువారు కోపంబుఁ జేసి.రంగా. ౨.౧౨౨.

గదు=గద్దు. (చూ. గదుఁగాయ, గదుమన్నెము.)

జ: గదుఁగాయ, గదుమన్నెము.

గదుకము. సం. వి. అ. పుం. భృంగారము, బంగారుగిండి; గిండి.

గదుఁగాయ. విణ. (గదు+కాయ) రాలుగాయ, తుంటరి. (వా)

గదుమన్నెము. వి. (గదు + మన్నెము) గద్దుమన్నెము, లోమన్నెము. (వా)

గదురుఁడు. సం=గదులుఁడు.

గదులుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుబ్జుఁడు, మఱుగుజ్జు. (విల్యమ్సు.)

గదువు. వి. (క. గదువు)-కాలముయొక్క-అవధి, మేర.

గీ. గదు వనఁగ మేర యనఁగ నగ్గడి యనంగ, నడరు మర్యాద...ఆం. భా. ౨. ౧౯౧.

ద్వి...కొన్ని,దినములు గదు విడి...ద్వి. పరమ. ౭. ౫౪౬ పా.

ద్వి. ఆగదువుకు రానియట్టివానరుల, వేగంబె తల దెగ వ్రేయుము నీవు. రం. రా. కిష్కిం. (చి. ని.)

గదువు. సం. విణ. (ఉ) కుబ్జుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బల్లెము. ౨. గిండి. 3. ఎద్దు, వానపాము. ౪. మెడమీఁదికంతి. ౫. కంతివలె నిరర్థక మగుపదార్థము.

గదుసరి. విణ. (గదుసు+అరి-క. గదుసరి) ౧. కఠినము; కఠినుఁడు.

ద్వి. నమ్మిక పుట్టించి నయములు సేసి, గడుసరిమనసులు గరఁగించి వుచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౧౯ పం.

సీ...కఠినాత్ముఁ డొప్పను గదుసరి యన. ఆం. భా. 3. ౧౨.

౨. మాయలమారి, పంచకము.

క. అదుగులు తొట్రుపడంగా, నద లొందినయాదియపోలె నయ్యెయెడలన్,బుదమిఁ బడి మ్రొగ్గి లేచుచు, గదుసరి యగుశశక మొయ్యఁ గదియం బోవన్. నా. పంచ. ౧. ౨౫౪. వైజ. ౪. ౯౪.

3. దుష్టుఁడు, కూళ.

క. ఒదయఁడ నే నొకజన్నము, గదు వేడుకతో నొనర్పఁ గడఁగిన నెపుడున్, గదుసరిరక్కసు లిరువురు, దొడరి వడిన్ జెఱుపుచుందురు దల మెదవన్. అచ్చ. రా. బాల. ౯౫.

ద్వి. గొడపగొట్టులు ముడివినుపులు చాల, గదుసరు లగ్యాంపుఁగ్రచ్చలు...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౪. అసాధ్యుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గదుసు. విణ. (క. గదుసు. త. కడిదు) ౧. కఠినము, గట్టిది.

కవిరాజ ... గదునుఁజనుంగవ ... కవిరా. ౫. ౨౪౫.

గీ. గదునుఁబిక్కలు గరిగినమడమ లమర, వెంట

నిరువంకఁ జెంపుడు వేఁపు లరుగ. కుశ. ౨. ౪౧౨.

సీ. గడు సైన పెను మొద్దు గాలికి వెఱచునా విఱుగఁ గాచినమ్రాను వెఱచుఁ గాక. రామలిం ౨౪.

౨. కుజనుఁడు, కూళ.

ఆ. ఆతతాయి గడును వన్యదేశ్య వధర్త ... ఆము. ౪. ౨౦౯.

గీ. కూళ గడుసన వర్తిల్లుఁ గుజను పేళ్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

వ...నీవు చని యీనడుమ నంకురితదర్పు లగుచు నెదుర్పడం గడంగుగడుసువారల లెక్కడెక్కడం గలరో వారి నుక్కడంచి ... కళా. ౭. ౨౬౮.

౩. గాఢము, అధికము; హెచ్చైనది.

(రతివిలాపము) క. పుడమిఁ బడి పొరలి తనునొక్కఁడు చుట్టం బనుచు నెత్తఁగా లేకునికిన్,గడు సగుశోకము నెమ్మది, నడఁగక మెల్లఁగ వరాళి కారంభించెన్. పార్వ. ౩.౭౪.

౪. అసాధ్యము. (శ. ర.)

వి. ౧. కాఠిన్యము. (శ. ర.) ౨. మొండితనము. (చూ. గడుసుపడు.)

గడుసు రాలు=గడుసుఁదనము గల స్త్రీ.

ఆ. ఎవ్వరిగుణములును నేమన్న మానవు,చక్కఁ జేయ రాదు కుక్కతోఁక, గడుసు రాలు మగని గంపఁ బెట్టును రా. వేమన. ౧. ౧౬.

జ: గడుసరి, గడుసుఁదనము, గడుసుపడు.

గడుసుఁదనము. వి. (√ గడుసు) ౧. కాఠిన్యము.

గీ. కైక యేపీఁకఁ బవలించు లేక లేక, కలిగినకకుత్థ్సవంశశేఖరునిమృదులతను వయో యీను నెనయునీమనసుకంటె, గడుసుఁదన మొందునువలసంఘములయందు. ఛం. రా. ౪. ౨౯.

౨. మోటుఁదనము.

సీ. రాఁ గూడ దని పల్కు రమణు వెంబడి నేఁగి కానలో విహరించు గడుసుఁదనము, మాయా మృగము వెంట మగఁడు పోవఁగ నంటము అఁది నంపిన నాఁటిమంకుఁదనము...కృ.శకుం. పీఠి. ౫౦.

౩. ధార్ష్ట్యము.

వ...మీర లీముమ్మ్రుల నెచ్చరికం గను పెట్టుకొని యుండుఁ డనుటయు నుచిరపడు న వ్వదుచులు గడుసుఁదనంబున నతని నధిక్షేపించి. ప్రభా. ౧. ౧౦౭.

గడుసుప(వ)డు. అ. క్రి. (గడుసు+పడు) మొండితనము వహించు, బండ యగు.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారపు, నడవడి గడిదేఁతి కుజనము శిక్షింపక, గడుసువడి విప్రతవ యుఁడు, సడి కోరిచి వంగపరకచాటున్ మానెన్. పాండు. ౩. ౧౪. (శ.ర.పా. 'వంక పరక' ముద్రి. పా)

క. అడుగఁ దగువాని నడిగిన, నిడినయెడన్ గొసరఁ గొసర నీలే నఁగా, గడుసుపడి యాస చేఁ దా, నడిగిన దుర్మార్గవృత్తుఁ డగు రా వేమా. వేమన. ౨. ౧౯౪.

గడెకారి. (ఇది అరవము అని శ.ర.కాని అరవనిఘంటువులలోఁ గానరాదు) వి. బల్లెము గలవాఁడు; పోకిరి. (శ.ర.పోకిరి అనునర్థమున 'గడేకారి' వా)

గడేరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

గడోత్థము. సం. వి. అ. న. గడ దేశమునఁ బుట్టుజాతియుప్పు.

గడోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రాసము, కబళము. ౨. గుడము, బెల్లము.

గడ్డ. వి. (సం. గండః. క. గడ్డె.త. కట్టి.) ౧. వ్రణము.

ఉదా: సెత్తురుగడ్డ.

౨. దుంప, మూలము.

సీ. మోరతగ్గుల మైనకోలఁ జేఁ దుంగగడ్డలు ద్ర
వ్యాళిటి రాజు చెలిమి ఏసి. కార్తిక. ౧. ౫౫.

౩. మంటిపెల్ల, లోష్టము, బెడ్డ.

౪. ఘనతర మగుహ్రీగౌరవ,మున మునింగినఁ బాప
మఖిలమును మాపు -సెమం, బెను పునయగ్గలి
కఁ బోగదు, గనినపయోరాశిఁ బడ్డగడ్డయుఁ
బోలెన్. భార. అను. ౨. ౪౦. ఆం. భా. ౨.
౨౩౦.

౫. (ఏటిమొక్క) ఒడ్డు.

ద్వి... కావేరి, ఘనవేగమున రెండుగడ్డలు జవు
రు, కొని పాఱ...ద్వి. పరమ. ౫౪౧ పా. ౩
పం.

శా. ఓసామీ ... నట్టడవిలోఁ గల్జువ్విక్రీనీడనే,
యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు... కాశీ.౩.౬౫.

గడ్డపెరుఁగు=గడ్డవలె నుండు పెరుఁగు. (వా.)

నడుగడ్డ=ద్వీపము, ఏటినడుమ నుండుదిబ్బ.

సీ. కావేరినడుగడ్డఁ గాఁపురంబుండును దివసాం
తమున నిటుఁ దిరిగి వత్తు. కకు. ౧. ౨౧౫.

చ. చరణవిహీనుఁ డట్టె ఘనసాగరభీకరవీచికా
సము,త్కరపరిఖాంత మైననడుగడ్డకు వచ్చి
నిజోదరాగ్నిచే, నెరియుచు నున్నయట్టితు
దిసెవ్వరికిం బడయంగ రానిమం,దరి యిది
పత్ని యయ్యెడిని దైవముచేఁతల కడ్డ మున్న
దే. భోజరా. ౫. ౩౪౬.

జ: గడ్డపలుగు, గడ్డపాఱ, గడ్డప్రాయ్యి.

గడ్డపలుగు. వి. (√గడ్డ) గునపము. (వా)

గడ్డపాఱ. వి. (గడ్డ+పాఱ-క. కట్టపారె) -గడ్డ
లు పెల్లగించునది-గునపము, ఖనిత్రము.

గీ. వాఁడు శల్యామునుం దన వసునఁ బరఁగు, శ
ల్యరూపతనునికిఁ దచ్ఛలబదమును, గడ్డపాఱ
లకై వడిఁ గానిపించి, పేర్పుట ఖనిత్రకలుఁ
డని పేరు గలను. కళా. ౬. ౨౩.౨౦. భా. ౨.
౨౩౦.

గడ్డప్రాయ్యి. వి. (గడ్డ+ప్రాయ్యి) గడ్డలతో తీ
ర్చఁబడినప్రాయ్యి. (శ. ర, వా.)

గడ్డము. వి. (క. గడ్డ) ౧. చిబుకము.

గీ... చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డ,మనఁగ గద్దవ
నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

మ... తా నొక్కచే, తన కంఠంబును గౌఁగిలిం
చి యొకచేతన్ గడ్డము న్బట్టి చెక్కునఁ జె
క్కును నొక్కచన్గొనయురఃకోణంబు
తో రాయఁగన్. కళా. ౭. ౬౧.

౨. చిబుకశ్మశ్రువు, గడ్డముమీఁదిపాడుగుపాటి
వెండ్రుకలమొత్తము.

సీ...చిబుకశ్మశ్రు వడరు. గీ. గడ్డ మన... ఆం.
భా. ౨. ౧౪౬.

సీ. నిగిడి పూ తేఁకు బాగు గఁ గత్తిరించినగడ్డంబు
కొనరొమ్ము గప్పెంప. నైష. ౭. ౯౩.

వ... అర్ధనారి గావునం బురుషుండు గాఁడు గడ్డం
బు గలిగినకతంబున యోష గాదు ... కాశీ.
౭. ౪౭.

గడ్డరము. సం. వి. అ. పుం. గొఱ్ఱె. (వాచ.)

గడ్డరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉత్పత్తిస్థానము తెలి
యక ఎడతెగకుండ ప్రవహించు కొకానొకనది.

౨. మగగొఱ్ఱె ననుసరించి పోవు ఆఁడుగొఱ్ఱె.
(వాచ-మగగొఱ్ఱెలచేత ననుసరింపఁబడు ఆఁడు
గొఱ్ఱె-కల్ప)

గడ్డి. వి. కసవు, తృణము.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు తవను, పుల్లు
పూరి యనంగఁ జెల్లును తృణసంజ్ఞ ... ఆం.
భా. ౨. ౭౬.

జ: గడ్డిపాము, గడ్డిపిట్ట, గడ్డిబొద్దు.

గడ్డిపాము. వి. (√గడ్డి.) ఒకజాతిపాము. (శ. ర)

గడ్డిపిట్ట. వి. (గడ్డి+పిట్ట) పక్షివిశేషము.

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చిక ల్పసుపుముద్ద. గీ. లాదిగాఁ గలుగుపులుఁగులు ...రసిక. ౧. ౬౩. (శ.ర.పా)

గడ్డిబొద్దు. వి. (గడ్డి + బొద్దు) ౧. చుట్టకుదురు. (శ. ర.) ౨. కొన్ని మోపులపరిమాణము గలిగి బండిమీఁదఁ దీసికొని వచ్చెడి పెద్దగడ్డికట్ట.

గీ. గడ్డిబొద్దువలెను మేను గానిపింప, బారకట్టెల తెఱఁగున బాహు లలర, జనకయాగంబుఁ జూడవచ్చెను లలాట,సాంద్రతరరోమరేఖ యాచంద్రరేఖ. చంద్ర. వి. ౧. ౬౯.

గడ్డు. విశే. ౧. అధికుఁడు, ఎక్కువవాఁడు.

సీ. అలు చైనవానియి ల్లాక్రమింపఁగఁ జూచుఁ డనకు గడ్డైనఁ బాదములు పట్టు. రామలిం ౨౬.

౨. అసాధ్యము.

ఉదా: గడ్డురోగము

క్రి. విశే. అధికముగా, మిక్కిలి. (చూ. గడ్డుబుకు)

వి. ఆధిక్యము, అతిశయము. (చూ. గడ్డుకొను)

జ: గడ్డుకొను, గడ్డుబుకు.

గడ్డుకొను. అ. క్రి. (గడ్డు + కొను.) అతిశయించు.

వ. యాదఃపతి మేదురామృతంబు జిడ్డున గడ్డుకొని నపూపాదిత్యువదనంబున నుప్పతిల్లుతుళ్లమెలుంగులు...భీమ. ౫. ౭. (శ. ర. పా.)

గడ్డుబుకు. అ. క్రి. (గడ్డు + ఉబుకు.) ౧. పైపడు, కవియు.

వ. అనఁ కంఠీరవుండు... శరాసనకళావిశేషంబున నీను నెఱపుచుం దెఱపి గొని రథంబు వఱపించి యొఱపుపఱపున నడ్డగించుపగఱయొడ్డు గడ్డుబికి చించుకొని... రాఘవ. ౪. ౧౫౨.

వ...గడ్డుబుక నీక యడ్డంబుగా నొడ్డుకొనియొడు నెదిరిపిడికిలి వాయం డట్టి...కళా. ౩. ౨౬౬.

౨. పాఱిపోవు, తప్పుకొనిపోవు.

వ...అడ్డగించి నించినయొడ్డువలలకు సడ్డించి కొడ్డునం బడక గడ్డుబికియు మృగంబు లనేకంబులు వొలియుటయును... ఉ. హరి. ౪. ౨౯.

గణకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గణకుని పెండ్లాము.

గణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జోస్యుఁడు. ౨. కరణము, గ్రామపు లెక్కలు వ్రాయువాఁడు.

గణగణ. వి. (క.త. కణకణ.) ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...గణగణ మొలనూలిగంట లులియ. ప్రబంధ. ౧౭.

గణచక్రకము. సం. వి. అ. న. సత్పురుషులసహభోజనము.

శ్లో. ధార్మికాణాం తు సంభూయ భోజనం గణచక్రకమ్. (త్రి. ని.)

గణదీక్షి. సం. వి. న్. పుం. పెక్కండ్రకుఁ బురోహితుఁ డగువాఁడు. (యాజ్ఞ. ౧. ౧౬౧.)

గణదేవతలు. సం. వి. అ. స్త్రీ. బ. గణములుగా నుండు దేవతావిశేషములు.

శ్లో. ఆదిత్యవిశ్వవసవస్తుషితా భాస్వరానిలాః, మహారాజికసాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ గణదేవతాః. (అమరము.)

గణద్రవ్యము. సం. వి అ. పుం. సాధారణద్రవ్యము, పెక్కురసొత్తు.

గణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఎన్నిక. ౨. తలఁచుట.

గణనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎన్నిక, లెక్కపెట్టుట. ౨. భావించుట, తలఁచుట.

గణనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గణింపఁ దగినది.

గణపతి. సం. వి. ఇ. పుం. వినాయకుఁడు.

గణపూర్వుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రామణి, గణమునందు ముఖ్యుఁడు.

గణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము. ౨. ప్ర

మిథునలసమూహము. 3. సేనావిశేషము. (ఇర్వదేడురథములు అన్ని యేనుఁగులు ఎనుబదియొక్క గుఱ్ఱము నూటముప్పదియేవురు కాల్బలరును గలసేన.) ౪. (ఛంద) మగణము, మొ. ౫. (వ్యాక) ఒక్కసూత్రముక్రింద వచ్చుపదాది. ౬. శబ్దము, ధ్వని. (శే. ని)

గణయత్. సం. శతృ. గణించుచున్న.

గణయితవ్యము. సం=గణనీయము.

గణరాత్రము. సం. వి. అ. న. పెక్కురాత్రులసమూహము.

గణరూపము. సం. వి. అ. పుం. జిల్లేడు.

గణవృత్తము. సం. వి. అ. న. గణబద్ధ మగువృత్తము. (శార్దూలాది. వ్యతి. మాత్రావృత్తము.)

గణహాసము. సం. విశే. (అ. అ. అ) పెక్కురను పరిహసించునది. వి. అ. పుం. చోర మనుగంధద్రవ్యము.

గణాచారి. సం. వి. న్. పుం. శివమెక్కి గంతులు వేయువాఁడు. (ఇది తెలుఁగున నే కలదు.)
(వేశ్యామాతృవర్ణనము) సీ. తా నున్న శ్రేణి కంతటికి గణాచారి పెక్కుసుద్దులు ప్రోయుపెద్దబేరి. శుక. 3. ౧౮.

గణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వినాయకుఁడు. ౨. శివుఁడు. 3. ఒకసమూహమునకు ముఖ్యుఁ డైనవాఁడు, గామిడి.

గణాన్నము. సం. వి. అ. న. ౧. పెక్కండ్రకొఱకు వండినయన్నము. ౨. పెక్కండ్రసొత్తయిన యన్నము.

గణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గణనము, లెక్కించుట. పుం. సాంగముగా వేదాధ్యయనము చేసినవాఁడు. (వై. ని.)

గణి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. లెక్కపెట్టు.
సీ... భూరజోంబుధిజలపరమాణుగణము. గీ. నైన గణియింపఁగా వచ్చుఁ గాని వినుము, తత్కృతయుగంబులో వలిదైత్యమథన, కృతచరిత్రంబు లన్నియు నెన్న రాదు, వనజభవునకు శతకోటివత్సరముల. వరాహ. ౫. ౪౬.
౨. ఎంచు, ఆలోచించు.
శా. దారస్వీకృతియు న్దయాభిరతియుఁ ... దీనదా, సీరాజీనుతబాంధవాతురజనశ్రేణీసమృద్ధాన్నస, త్కారోదారతయు న్గణింప గృహధర్మంబు లుద్యన్మతిన్. మార్క. 3. ౧౪౫.
3. లక్ష్యపెట్టు, పాటించు.
చ. వరద నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజిత నీపదాబ్జముల్, నిరతము నంతరంగమున నిల్పి భవత్పదనుగ్రహాదిక, స్ఫురణఁ దనర్చునన్ను నతిమూఢు లవిద్యలు మున్నమంగళా, వరణుఁ డటంచుఁ బల్కిన భవన్మతి నే గణియింప నచ్యుతా. భాగ. ౪. ౧౭౫.
౪. స్తుతించు, పొగడు.
మంజులగతిరగడ. నైమిశపుణ్యావనంబునఁ బొందినహరికిని మంగళహారతు లెత్తుచుఁ, దనరుహరిక్షేత్రంబున నెలకొనుసాలగ్రామస్వామి గణింపుచు. హంస. ౪. ౨౧3.
౫. చూచు.
ఉ. ఎక్కడఁ జూచినన్ జనమదేభతురంగమనోజ్ఞరావ మ్మేదిక్కునఁ జూచినన్ మదవతీమృదుగానజతానమాన మే, చక్కి గణించినన్ వివిధచామరకేతనభూషణవ్యాతుల్, మిక్కిలి వింతచంద మయి మెచ్చొనరించె మహాద్భుతంబుగన్. ఇందు. ౫. ౬౮.
౬. ఉగ్గడించు, చెప్పు.
క. ఏన జను లాడుకొనియెడి, నానోస్తులు వినఁ దలంచి న న్నడిగిన మీ, యానకు వెఱచి గణించెద, భానుకులాధీశ వినుము పౌరులపలుకుల్. ఉ. రా. ౬. ౧౯౯.
చ. కినియమి సంగవర్జన మకించనభావము దాన్తి విప్రవా, సనము ప్రశాంతి యార్జవము శౌచ

ము సద్వ్రతనిష్ఠ శైత్యభో,జన మిల నిద్ర నేఁ
త కృప సంతతతత్త్వవిచింతనంబు మా,నిని
యతిధర్మముల్ శ్రుతి గణించినభంగిన యేను
జెప్పితిన్. భార. అను. ౫. ౧౯౬. భాగ. ౧౦
పూ. ౩౩౪.

గణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వారాంగన, వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు. ౩. అడవిమొల్లతీఁ. ౪. నెల్లితీఁ.

గణికారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెల్లితీఁ.

గణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గణించుట. ౨. లెక్క. ౩. గణితశాస్త్రము.

గణితి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ౧. గణించినవాఁడు, గణన చేసినవాఁడు. ౨. గణితశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

గణుతి. వి. (సం. గణితమ్) ౧. ఎన్నిక, లెక్క.
(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనస
మూహంబులగణుతి చూపెడు నాయకప్రభుం
డు. హంస. ౨. ౭౭.
౨. నుతి, స్తోత్రము.
క. గురుదేయాధికనిస్పృహా,ధరణీసురుఁ డర్థికా
మితధనాధికదా,యి రఘువు సాకేతజనో,
త్కరముల కయ్యిరువురైరి గణుతి ఘటింపన్. రఘు. ౩. ౯౦.
శ్లో. జనస్య సాకేతనివాసినస్తౌ,ద్వావప్యభూతా
మభినంద్యసత్త్వౌ, గురుప్రదేయాధికనిస్పృ
హోర్థీ,నృపోర్థికామాదధికప్రదశ్చ.సం.రఘు.
౫. ౩౧.
౩. లక్ష్యము, లెక్క.
(అశ్వవర్ణనము) సీ. కసవుమోపరి గాలి గణుతియే
మా కంచు నగినట్ల వదనఫేనముల రాల్చు. శ
శాం. ౨. ౨౫.
జః గణుతించు.

గణుతించు. స. క్రి. (√గణుతి) ౧. ఎంచు, భావించు.
క. యాగంబునందు శ్రద్ధా,యోగము గల [illegible] చి
శ్రద్ధీయొవరని కుచి పు,ణ్యాగమసంపదఁ దు
ల్యులు,గా గణుతించిరి నిరూపకత సమరవ
రుల్. భార. శాం. ౫. ౨౪౬.
శ్లో. కుచేరశ్రద్దధానస్య శ్రద్దధానస్యచాశుచేః,దే
వా విత్తమమన్యంత సదృశం యజ్ఞకర్మణి.సం.
భార. శాం. ౨౬౦. ౧౦.
౨. లెక్కించు.
క. గుణనిధి యగుప్రహ్లాదుని,గుణము లనేకములు
గలవు గురుకాలమునన్, గణుతింప నశక్యం
బులు,ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్.
భాగ. ౭. ౧౨౦.
౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.
ఉ. దిగ్గన లేచిపోయె గణుతింపక వాఁడు విరో
ధలబ్ధికై,యగ్గలికంబునన్ మనల నందఱఁ జీరి
కిఁ జేకొనండు...నిర్వ. ౩. ౧౦౭.
౪. స్తుతించు, కొనియాడు.
సీ. గణుతింతు నిరవద్యగద్యపద్యనిబంధపరితోషి
తస్థాణు భట్టబాణు. భీమ. ౧. ౭.

గణె(ణెయ)ము. వి. వేషధారులు ధరించెడిలక్క సొమ్ము. (చి. ని, శ. ర.)

గణేయము. సం=గణనీయము. సం. నైష. ౩. ౪౦.

గణేరుక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుంటెనకత్తె. ౨. పనికత్తె.

గణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కర్ణికారము తీఁ. స్త్రీ. ౧. వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు.

గణేశభూషణము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

గణోత్సాహము. సం. వి. అ. పుం-సజాతీయములగుంపుతోఁ గూడి తిరుగుటయం దుత్సాహము గలది-ఖడ్గమృగము.

గణ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁబడుచున్నది.

గణ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. సంఖ్యేయము, లెక్కింపఁ దగినది. ౨. లెక్క సేయఁ దగినది, లక్ష్యము సేయఁ దగినది. ౩. గణములోఁ జేరినది.

గతపడు. మి. అ. క్రి. (గతము+పడు) ౧. కడచు. (శ. ర) ౨. చచ్చు.

ద్వి. వాతశేషులగు రాక్షసావలి సెర్చ, గతపడ్డ యమ్మహాకాయునిఁ దలఁచి.౪౦. రా. యు. ౩౭౮ పా. ౨౧ పం.

గతభర్తృక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధవ.

గతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పోయినది. ౨. కడచినది, గతించినది. ౩. చచ్చినది, నశించినది. ౪. ప్రాప్తము, పొందినది, చెందినది. ౫. జ్ఞాతము, తెలియఁబడినది, గ్రహింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పోవుట. ౨. గతి, నడక. ౩. ప్రకారము, విధము. (శే. ని)

గతసన్నకము. సం. వి. అ. పుం. మద ముడిగిన యేనుఁగు.

గతాగతము. సం. వి. అ. న. రాకపోకలు.

గతానుగతము. సం. వి. అ. న. ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించుట.

గతానుగతికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించువాఁడు.

శ్లో. తామేవానుగతా గతానుగతికాస్త్యక్తానురాగాః ప్రజాః. ముద్రా. ౬. ౫.

గతాయువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. మృతుఁడు. ౨. వయసు గడచినవాఁడు, వృద్ధు.

గతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గమనము, పోక. ౨. నడక. ౩. త్రోవ. ౪. ఉపాయము. ౫. ఎఱుక, జ్ఞానము. ౬. స్థానము. ౭. నాడీవ్రణ మార్గము, నారి పుంటికంటిత్రోవ. (మే. ని, వి. ని.) ౮. ప్రమాణము.

శ్లో...మృగః క్షతః క్షణా, దనేన పూర్వం వమయేతి కా గతిః. సం. కిరా. ౧౪. ౧౫. (కా గతిః=కిం ప్రమాణమ్. మల్లి. వ్యా.)

౯. స్వరూపము.

శ్లో...న వయం నిరూపయితుమస్య గతిమ్. సం. కిరా. ౬. ౩౬. (గతిం=స్వరూపమ్. మల్లి. వ్యా.)

౧౦. విషయము.

శ్లో...మనోరథానామగతిర్న విద్యతే. సం. కు. సం. ౫. ౬౪. (అగతిః=అవిషయః. మల్లి. వ్యా.)

౧౧. పరిణామము.

శ్లో. దురధిగమా హి గతిః ప్రయోజనానామ్. సం. కిరా. ౧౦ ౪౦. (గతిః=పరిణతిః. మల్లి. వ్యా)

౧౨. శరణము, దిక్కు.

గీ...అందఱకు నీవ గతి గాక యన్యుఁ డొకఁడు, నీకు గతి యొకఁడు సకలలోకైకనాథ. దశా. ౧. ౧౬౧, ౧౫౮.

౧౩. పతె; విధము, రీతి.

ద్వి. ఎన్నిక కెక్కి యీరేడులోకముల, వెన్నెల గతిఁ గీర్తి వెలిఁగించె ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౨ పం.

సీ. చంద్రమతీనాథుఁ డందాన నుఱిరివైఖరిఁ బురుకుత్సునిగతిఁ బురూరవునిమాడ్కి ... శుక. ౧. ౧౦.

గీ...వీర, లేమిగతిఁ బల్కినను నది యెల్ల మనము, సైకొన వలయుఁ గాక... భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

గతించు. సం. అ. క్రి. ౧. కడచు.

చ. వినయవిశేషహృద్యలగువిద్యలు నేర్చుట లేదు నీతిచే, ధనమును గూర్చ లేదు కలిదండ్రులసేవయుఁ జేయలేదు ...... గొబ్బున సముద్రంబు కాకులకుఁ బోలె గతించెఁ బరాన్నభుక్తులకున్. భర్తృ. వైరా. ౪౭.

౨. చచ్చు. (శ. ర, వా)

గతిగొను. మి. అ. క్రి. (గతి+కొను) ఏకగతి కలదియగు.

క. కలికివరుమదనకదనపుఁ,బలుకులకలకలము చె
డఁగువడు మేఖలము,వ్వలరవళిఁ దగిలి గతిగొ
నఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గని
యెన్. భాగ. ౬. ౯౯.

గతిపడు. వి. అ. క్రి. (గతి + పడు) లభించు.

క....వానితలఁ ద్రెంచి సముత్కటముగ వనల
ములో నొక్కట వైవుము సిద్ధులెల్ల గతిప
డు నీకున్. ద్వా. ౧౨. ౬౫.

గతిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వరుస, పరంపర. ౨. ఏ
రు, నది. 3 వేత్రలత, పేము కి.

గతుకు[1]=కతుకు స. క్రి. (కుక్క మొదలగునవి)
కొంచెముకొంచెముగాఁ దిను; నాలుకతో కొం
చెముకొంచెముగాఁ ద్రాగు.

క. ప్రతిగృహము నెపుడుఁ దిరుగుచు, నతిశయ
మున భుక్తశేష మాతురమతినై, గతుకుచు
వీథుల నుండుచుఁ, గతిపయసంవత్సరములు గ
డపితి నచటన్. బ్రహ్మో. ౨. ౧౨౮.

(వ్యవ) కుక్క గంజి గతికినది.
వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గతుకు[2]. వి. గొయ్యి. (బ్రౌ, చి. ని.)
(వ్యవ) చీకటిలోఁ బోవుటచే గతుకులలోఁ బడి
నాఁడు.

గత్త(ము). వి. ఎరువు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గత్తర. వి. ౧. క్రమము లేక కలిసిపోయి యుండు
ట. (బ్రౌ) ౨. ఉపద్రవము. (శ. ర)

గత్తు. వి. మాత్రగంధము. (శ. ర.)

గత్వరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ౧. పోవునది.
౨. నశించునది, నశ్వరము. 3. కదలునది.

గద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుదియ, దుడ్డువలె నుండు
ఆయుధవిశేషము.

గదమాయించు. స. క్రి. గద్దించు. (శ. ర.)

గదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు, రోగము.
౨. ఉఱుము. ౩. విషభేదము. (వాచ)

గదయిత్నువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. వాచాలుఁడు,
వదరుపోతు. ౨. కాముకుఁడు. వి. ఉ. పుం. కా
ముఁడు, మన్మథుఁడు.

గదాంబరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము. (త్రి. ని.)

గదాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గదుని యన్న-
విష్ణువు.

గదాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨.
ఒకతర్కగ్రంథకర్త.

గది. వి. ఇంటిలోపలియఱ. (శ. ర.)
(వ్యవ) నిన్న నేను మా మేడగదిలో పరుంటిని.

గది. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. గదను ధరించిన
వాఁడు. ౨. రోగి, తెవులు గలవాఁడు.

గదితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడి
నది. ౨. రోగము కలది.

గదుకు=కతుకు.
(కుక్క మొదలగునవి కొంచెముకొంచెముగాఁ
దిను; కొంచెముకొంచెముగా గ్రహించు.)

చ. కదిసిన నోరవోయి యొకుకబ్బపుదొంతులస
త్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగ
న్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మనికి నస
హ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్న
దు,ష్పదకవు లెల్ల మత్కవితఁ బట్టక దవ్వు
లు విందు గావుతన్. వాసిష్ఠ. ౧. ౭. (పైరెం
డర్థములకును ఇది యుదాహరణము)
వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గదుము. స. క్రి. అదలించు, గద్దించు.

సీ. అదలించె గద్దించె నడలించె ననఁగను గదిమె
నం చనుమాటగాఁ దెలంగు. ఆం. భా. 3.
౧౨౮.

సీ. కాలుపుల్ దిని యాము గవిసి మన్నోటులు కా
రుపోతులనైన గదుమఁ జాలు. సారంగ. ౧.
౬౯.

చ. ...విన్న చే, కద వినుఁ బట్ట మర్వ్వరకుఁ గట్టెద
నన్నది యందు కింతి దర్, గదిమికొంచం దలం
కినది కన్నది విన్నది గాని దేమి చెప్పఁదు
...చం. రా. ౪. ౪౧.

గదురు. వి. (క. గదరు) దుర్గంధము, దుర్వ్వాసన.

సీ. పులితోళ్లపై నాఱఁబోసినరక్తార్ద్రకరిశిరోము
క్తాళిగదురుకంపు. చంద్ర. ౫. ౧౨౧.

చ. ముదమున సోమకాసురుఁడు మ్రుచ్చిలి యచ్చ
లమారఁ గొన్నప్రాఁ, జదువులు తెచ్చి తజ్జఠర
సాంద్రతరాంత్రము లంట నంటుబల్, గదు
రు దొలంగఁ గిర్తియునుగంగఁ దొలంచి ...
పాండు ౨. ౫౬.

విశే. విస్రము, పచ్చివాసన గలది.

ఆ...గదురు నాఁగ నగును విస్రాఖ్యయై. ఆం. భా.
౧. ౧౦౮.

సీ. జాళువాపైతాణిసాలుఁ దూలఁగఁ జేసి గదు
రుతో ల్కటిసీమఁ గదురుకొనియె. ఘటికా.
౧. ౧౫౩.

గద్గదము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) డగ్గుత్తికపడిన
ది. (స్వరము.)

గద్గదస్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. డగ్గుత్తికపడి
నయెలుఁగు. ౨. ఎనుపోతు.

గద్గదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. డగ్గుత్తిక.

గద్గదితము. సం. విశే.(అ.ఆ.అ.)గద్గదస్వరముగలది.

గద్ద=గ్రద్ద. వి. పక్షివిశేషము, గృధ్రము. (చి. ని,
శ. ర, వా.)

జ: గద్దగోరు, గద్దముక్కువాఁడు.

గద్దగోరు. వి. ఔ. (√గద్ద.) ౧. గద్దయొక్క
గోరు. ౨.ఒకానొక చెట్టు. (దీనియాకులు గద్దగో
రువలె నుండును.)

వ...ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ
యులిమిరి ... మొదలుగఁ బెక్కుతెఱంగుల
భ్రూఁకులు...పి. శకుం. ౨. ౧౪.

౩. చోరసాధనవిశేషము.(ఇది గద్దగోరువలె నుం
డును)

గీ. కావు మలుబంతి సికముల్లు గద్దగోరు... తో
లునిచ్చెన మొదలు ముందుగ ధరించి. ప్రబం
ధ. ౮౫౯.

సీ. భవనదీపాహిత భ్రమరపేటిక వాలుకాధ స్త్రి
తలముల్లు గద్దగోళ్లు... గీ... ఎఱ్ఱనికన్ను ల
మర, దూరితత్రాసుఁ డపు డొక్కడొంగబం
టు. వేం. పంచ. ౩.౧౯౯.పరమ.౪.౧౭౪.

౪. ఒకవిధ మగుగొండ్లెము. (ఇది గద్దగోరువలె
నుండును-వా.)

గద్దన. వి. గద్దింపు.

సీ...గద్దింపు వెలయును గద్దన యన. ఆం. భా.
౩. ౩౦.

గద్దముక్కువాఁడు. విశే. (గద్ద+ముక్కు+వాఁ
డు)-గద్దముక్కువంటిముక్కు గలవాఁడు-ఖరణ
సుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు. (శ. ర.)

గద్దఱి. విశే. ౧. నేర్పరి, నిపుణుఁడు.

చ. కరితురగాధిరోహముల గద్దఱులై విలువిద్ద
లందు నేర్పరులయి ... చం. రా. ౨. ౫౨.

౨. ఉద్ధతుఁడు, పొగరు గలది; పొగరు గలవాఁడు.

చ...గద్దఱిపంది నొకండు వెన్ను చే, నుపరక
ముప్పిడిం బొడిచి యంటఁగఁ బట్టుమఁ గో
ఱఁ గొట్టినన్, మెసఁగ నీక తెచ్చినను మె
చ్చు లొసంగెను రాజు వానికిన్. యయా.
౨. ౧౧.

శా... ఇస్లెంతే గద్దఱియై గుఱుం దొలఁగి పోస
వు...పరమ. ౫. ౩౬౩.

౩. దుష్టుఁడు; దుష్టము.

ఉ...తద్వృహాసీమ వసింపనీయ దీ,గద్దఱి గ్రద్ద చేరి
కలకాలము పోరెడిఁ బోరు మాన్ప వే.ఉ.రా.
౮. ౨౩౦.

చ...చొక్కట మగు నేపువాని కొక గద్దఱిజా
డలచేడెఁ గూరుచుం, గటకట తమ్మిచూలికొ

ఱగాములు బొములు గాఁ దలంచెదన్. నీలా. ౧. ౧౧౦.

క. ముద్దులపట్టివి నీ కీ,గద్దఱిచందముల మెలఁగఁ గా రాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౧౦౫.

౪. సాంద్రము, దట్టమైనది.

చ... ఆ,యత మగుచక్రవాళగిరియుంపలిగద్దఱి యంధకారముల్, హితనిజకీర్తిచంద్రికలచేత నతం డడఁగించు చుండఁగన్. సీము. ౧. ౧౬౦. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

జ: గద్దఱించు, గద్దఱికాఁడు, గద్దఱితనము.

గద్దఱించు. అ. క్రి. (√ గద్దఱి. క. గద్దఱిను, గద్రిసు) గర్జించు.

(ఆదివరాహవర్ణనము) సీ. కఠినవాలము బెట్టు గాలించి మొకచోట. గడిమిమై రొప్పుచు గద్దఱించు. హ. వరాహ. 3. ౪.

గద్దఱికాఁడు. వి.పు.(గద్దఱి + కాఁడు-స్వార్థమున) గద్దఱితనము గలవాఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ...ఇట్టి పెద్దఱి కాఁడు వాఁడిని జగంబులు గెల్చుట యేమి వింత...అచ్చ. రా. సుం.౧౨.

గద్దఱితనము. వి. (√ గద్దఱి) ధైర్యము.

క. పెద్దపులి వెడలి చనె నని,గద్దఱితనమునను నక్కకదుపులు పొదలలో, నుద్దవిడిఁ జొచ్చి చిఱుతల,యొద్దం బడినట్టు లయ్యె నోయమరేంద్రా. దశా. ౪. ౪౦.

గద్దించు=గద్దఱించు. స. క్రి. అదలించు, బెదరించు.

ద్వి. ఎవ్వఁడు నావారి నెల్ల గద్దించి,చివ్వకు నామీఁదఁ జేచాఁచు... ప్రభులిం. 3. ౯౫ పా. ౨౮ పం.

సీ. గవి నున్నపులిఁ గన్నఁ గవిసి గద్దించి గొబ్బన నీడ్చి తే నోపుప్రోడ నేను. ఉ. రా. ౭. ౪౦౮.

సీ. అదలించె గద్దించె వడలించె ననఁగను గదిమె నం చనుమాటగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. 3. ౧౨౪.

జ: గద్దింపు.

గద్దింపు. వి. (√ గద్దించు.) అదలింపు.

గీ. అతనిగద్దింపులకు భయ మందువారు. సుదల. ౨. ౬౯.

సీ...గద్దింపు వెలయును గద్దన యన. ఆం. భా. 3. 3౦.

గద్దిగ. వి. గద్దియపైఁ బఱచుకంబళి, గద్దెకంబళి.

సీ. బటువుగద్దియలపైఁ బట్టుగద్దిగ లిడి జమునదేశముల హిజారు లమర. సుదల. ౧. ౭౬.

గీ... సాగసువిద్దంపుఁబట్టుగద్దిగ వఱచి. సుదల. ౨. ౭.

(ఈపద మీగ్రంథముననే కానిపించు చున్నది.)

గద్దియ[1] (ద్దె). వి. (సం. ఖట్టికా.) ౧. సింహాసనము.

గీ. క్షత్త్రియునిఁ దెచ్చి తొలితొలి గద్దియ నిడి, పట్టబద్ధుఁ గావించుచో...హరి.పూ.౧.౧౦3.

సీ. ఉచితంబు లగుషోడశోపచారంబుల నాగద్దెకతిభక్తి నాచరించి. విక్ర. ౨. ౯౫.

ఉ...మను, న్నాయకుఁడు నిల్పె సుమన,స్నాయకు సరిగద్దెమీఁద సౌహార్దమునన్.హర.3.౪౦.

౨. పీఠము, పీఁట.

గీ... పీఠంబు దనరుచుండు, గద్దె గద్దియ పీఁట నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౫.

3. పువ్వులలో నుండెడిమిద్దె, దుద్దు.

గీ. తమ్మిగద్దియదాకట ద్రిమ్మి యట్టి, కొమ్మఁ గావింపఁ బోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. 3౨.

౪. సోద. (బ్రా, శ. ర-సోదచెప్పెడిచోటు. వా.)

గద్దెకంబడి=గద్దెమీఁద వైచుకంబళి, గద్దిగ.

ద్వి...గద్దె,కంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు గోర్ప,డంబులు...పండితా. పర్వ. 3౮౬ పా.

గద్దియ[2] (ద్దె). వి. (సం. గద్యాణమ్) బంగారునాణెము, వరహా.

సీ. పదివేలమొదవులు పదివేలగద్దెలపసిఁడియు ని మ్మహీపతుల కిమ్ము. భాగ. ఆర. ౨. ౩౪౪.
(శ. ర, కరాల. ప్రతులపాఠము.)

గద్దువ. వి. (క. గడ్డ) గడ్డము, చిబుకము.

సీ. మడమలు మోవంగ మైలచీరలు గట్టి కర్ణముల్ మోవంగఁ గాటుక లిడి...వెడలి గద్దువ మోవ వీడియంబులు చేసి కొంకఁ జెంపలు మోవ గంద మలఁది. కవిక. ౪. ౯౪.

గీ. అమ్మ వగవకె యంచును నక్కుఁ జేర్చి, గద్దువను బట్టుకొని వేఁడఁగాఁ దొడంగు. పార్వ. ౨. ౧౬౩.

గీ... చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డ,మనఁగ గద్దువ నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

గద్దెపొంకములు. వి. బ. పరువునకుఁ దగినగౌరవంపుమాటలు.

సీ. కలవి లేనివి కొన్ని కొలువునఁ గూర్చుండి గద్దెపొంకాల్ చెప్పఁగలరు గాక. చంద్రా. ౩. ౪౬. (గద్దెపొంకము-శ. ర, చి. ని. పా.)

గద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁదగినది. వి. అ. న. వచనము. (వ్యతి. పద్యము.)

గద్యాణకము. సం=గద్యాణము.

గద్యాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నలువదియెనిమిది గురిగింజలయెత్తు. ౨. వరహా, ఒకబంగారునాణెము.

గద్యానకము. సం=గద్యాణము. (కల్ప)

గనగన=కనకన. వి.

(తపించుట యందలి యనుకరణము.)

సీ. వేసవి గనగన వేఁగుచట్రాతిపై నగ్గి నల్లడ మండ నఱ్ఱుఁ జూచి. నిర్వ. ౩. ౬౩.

చ. గనగన పెల్లప్రొద్దుఁ గొని కాలెడువేఁడిమిఁ జేర్చుభర్తమే, పెనయును దగ్గఱన్ సయిఁప కింతయు భీతి నొందుంగుచున్...హరి.పూ.౧. ౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతిపా).

(కోపముచే మండిపడుటయందలి యనుకరణము.)

క. అనుటయు హంసుఁడు గనగనఁ, గనలి మదిం జెలువు విడిచి కాలువఁ బొగడం, జను నే మీనికి నని యిట్లను...ఉ. హరి. ౪. ౧౨౬.

(త్వరితముగా చొచ్చుటయం దగు ననుకరణము.)

ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ బుచ్చి గ్రక్కునఁ దలుపు, గడుఁ బొఱఁదెఱచుడు గనగన ద్విజాలు, సొచ్చుదు నంతలో...పండితా. దీక్షా. ౪౪పా.

విణ. ౧. గనగనయను కాంతి గలది. (కర్మధారయమున నిగాగమము.)

వ...మవ్వంపుదివ్వెలవలె నివ్వటిలుగనగననిమణులకై...ఉ. రా. ౩. ౧౯౧.

వ...మినుకుమినుకు మనుగనగననిమణులపృణులపెంపు కంపలసొం పలరింప... సమీర. ౩. ౧౭౫.

వ...గనగనని నిప్పులన్...మనుచ.౪.౭౦.

గనగనలాడుకుంపటి=గనగనమండునిప్పులు గలకుంపటి. సానందో. ౨. ౬.

గనప. విణ. (√ గనము?) పెద్దది; ఎత్తైనది.

(వృత్తియందే దీనికి ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.)

సీ. కాంచి యుదంకుండు గ్రమ్మన దిగదాఁటి వెనుకొనునంతకు గనపపుట్టఁ, జొచ్చె నయ్యురగము...భార. అశ్వ. ౩. ౧౦౫.

గీ. కావిపెలయేలు లురిలెడుగనపకొండ,కరణి నొందె బాణుఁడు బాహుకర్తనమున. హరి. ఉ. ౫. ౨౧౨.

సీ. జాంబూనదచ్ఛాయచందంబువర్ణంబు గలిగిన పలుచనిగనపమేను. భార. ఆశ్ర. ౨. ౪౦. భార. శాం. ౪. ౪౦.

గనపర=గనిమెర. వి. గన్నెరు. (చూ. గనపరాకులు)

జ: గనపరాకులు.

గనపరాకులు. వి. బ. గన్నెరాకమ్ములయొక్క అలుఁగులు. (వావిళ్ల, వేదము. వ్యాఖ్యలు.)

గీ...గనపరాకులు నిగిడ్చి, చెవ్వటుట్టలు శోధించి సిగలు విప్పి. ఆము. ౬. ౭౫. (గనపరాకులు నిగిడ్చి=గోదుగుల గన్నెరాకులువలిపించి అని ప్రాఁత ప్రతివాఖ్య- 'కనపరాకులు=గన్నెరాకులవంటి అలుఁగులు.' అని బ్రౌ- ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు)

గనము. విశే. (సం. ఘనమ్. క. గన.) అధికము.

సీ...పెను గొప్ప బలు పేరు పెద్ద దొడ్డ, గన మన నధికాఖ్య లొనరు...సాం. ని. మాన. ౪౯.

గనయము. వి. ౧. పోఁకముడి, నీవి.

గీ. నాతిగనయంబు వదలింప నాధుమీఁద, నాభి పంకజగంధ మున్నతిఁ జరించె,నన జుగుప్సాభిధాళ్లీల మయ్యె నింతి,కపుడు షాక్కిలిరోం పికం పర్థ మగుట. కావ్యా. ౬. ౯౧.

సీ. ఆనయంబుఁ దిన్ననియనువున గనయంబు ప్రిదులంగ మెలఁగి చొక్కఁదవఁజేయు. ఆ. నిక్కరంబు...భార. స్త్రీ. ౨. ౧౩౩.

౨. వింటికొప్పు.

క. గొనయంబు సెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున కక్కుకున్న గ్రమ్మినతమకం,బున విల్లు విడిచి వేఱొక, యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదము గొనుచున్. పారి. ౪. ౭౧.

గని¹. వి. (సం. ఖనిః) ౧. ఆకరము, బంగారము మున్నగునవి పుట్టుచోటు; స్థానము.

గీ. గని యనఁగ నాకరం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౩౨.

క. జనపదములు పురగిరులున్, గనులు వను ల్నదులు ... కనుఁగొనుచుఁ బోయి ప్రోలన్ లీలన్. హంస. ౫. ౩౪౭.

గీ. ...అధికశుభంబులకు భ,వత్ప్రసాదంబు గని కాద వాసుదేవ. భార. శల్య. ౨. ౩౩౯.

మ...ప,చ్చనివిల్కానికి మామ చల్వగని పశ్యత్ఫలజాటా గ్రహో,హాసరత్నంబు సుధాకరుండు...పారి. ౪. ౪౭.

౨. బిలము, రంధ్రము.

చ. అనవుడు నిప్పగోత్రమమునందు మహాబిల మొప్పుచుండు దానను గుహ యొక్క టెప్పుడును నవ్యముగాఁ గనుపట్టు నందు,లో, నను పమ మైనగుండు గలదందును నేడు బిలంబు లుండు న,గ్గనులఁ జరించుఁ దుమ్మెదలకైవడి నెప్పుడు వానిప్రాణముల్. మై. ౩. ౧౨౧.

గని². వి. (సం. ఘనమ్.) గడ్డ, ముద్ద. (చూ. గనికట్టు)

జ: గనికట్టు.

గనికట్టు. అ. క్రి. (గని² + కట్టు) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

వ...సేవంతిపూఁబొదలచినుకున ననఘహిమసలిలములు ... కస్తూరి మెకంబులమదభరంబులం దొరఁగు నాభీరక్తంబు లిగిరి గనికట్టిన నిగరములు గరఁచికొని పఱచి...వసు. ౨, ౯౧౧.

గనికెకుండలు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ...చొప్పబెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు గనికెకుండ,లు...హంస. ౩. ౧౪౬.

(ప్రయోగాంతరము లేదు-గరగకుండలు?)

గనిమ. వి. (పాదు మడి మున్నగువాని) గట్టు, సేతువిశేషము.

క. మహనీయమఘుఝకేసం, గ్రామునఁ గాలువలు వఱపి గనిమలుగ రజం,బహారహము నెఱపి మాకు,న్నహకారము లయ్యె నచటిసహకారంబుల్. వసు. ౧. ౧౩౫. ఆం. భా. ౨. ౫.

మ. గనిమల్ దీటిచి కాల్వలేర్పఱచి ... బహు. ౨. ౨౦.

సీ. ఆడునుదుక్కులను మళ్లెడలఁగాఁ బొలదురుసై నగనిమలు నతికి నతికి, పైరుమునుఁగ గాద

బలిసినచేలలోఁ దెరలక కలుపులుతీసితీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

గనిమెర=గనపర. వి. గన్నేరు ?.

ద్వి. గనిమెరపూఁజాయ గలుగునీర్కావి, గనుపట్టుశాటి మీఁగాళ్లతో నొరయ. ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౭ పా. ౧౧ పం. (చి. ని. పా.)

గనియ(నె). వి. (సం. కణికా) ఖండము, ముక్క.

సీ. గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్ఠ్వాదిఖండంబు లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గీ... మేని, గనియ లన్నియు సంధానకరణి నది కి. భా. రా. యు. ౧౧౨౦.

సీ... తనుపాఱరసదాడిగనెలతోడ. ఆను. ౨. ౭౩.

ద్వి... సభవారు నట్టిదురాత్ము... గనెలు గాఁ జేతులఁ గాల్లఁ గోయింపఁ, జను నని...నవ. ౨. ౯౨ పా. ౧౩ పం.

గనివోటు. వి. (క. కణి=రాయి. త. కణె) ఆనవాలుకై బాళ్లమీఁద వరుసగా వేయు పోటు ?.

ద్వి...ఉలు లోలి నాటి, పసలు మించఁగ సూత్రపట్టినపగిది, వినుపక గనివోటు వేయువారలును ... అనిమిషశిల్పి, గని యోటువడుచుండ గనివోటు వైవ. ద్వి. పరమ. ౭.౫౧౫ పా.

గనివోటుకొట్టు=గనివోటుపడునట్లు కొట్టు ?.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన నెడపక ఖంగుఖం గనునుక్కుటులులమహాస్వనంబు, బెడిదంపుటడ్డీలు బిగియించి గనివోటు కొండ గొట్టెడుకట్టుకుండ్లరవము. పరమ. ౫. ౪౦.

గనీబు. వి. ఒఱ, ఖడ్గకోశము.

చ. కలకల నవ్వుచు న్నృపశిఖామణి హాళొన్న గనీబులోనియి,ట్టలపు మెఱుంగుఁజాయలబెడంగుఁగటారి జకీన దూసి మం,త్రులు గన శూద్రుమస్తము కఱుక్కనఁ ద్రుంచె...ఉ.రా. ౭. ౨౧౧.

గనుపు=కనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగువానియందు ఎడనెడ నుండుముడి, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

గన్నెర=గన్నేరు.

రగడ. తలిరుఁబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ,వలను తేనెలకు వంపకు గన్నెర.రాజ.చ.౨.౧౪౯.

సీ. గొజ్జంగి యుజ్జాజివజ్జం గిసల మొందునెలకొకస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨.౨౧.

గన్నెరాకమ్ము. వి (గన్నెరు+ఆకు+అమ్ము)-గన్నేరాకువంటియలుఁగు గలబాణము-బాణవిశేషము.

వ...అట్లు తాఁకుటయు వారల నతండు గన్నెరాకమ్ములఁ జీకాకుపఱిచె...భార. భీష్మ.౩. ౨౧౯.

గీ. పసిఁడిపీఠంబుపై నుంచి పద్మనయనఁ, జెలువమగు గన్నెరాకమ్ము సేతి కిచ్చి. నైష.౬.౩౭.

గన్నెరు=గన్నేరు.

(గన్నేరుపువ్వు)

సుగంధి. చాలుఁ జాలు నెంత కైనఁ జాలు నున్న గన్నెరుల్. యయా. ౪. ౨౦.

ఉ. కన్నియ యెన్నియేండ్లు విరిగన్నెరులక్ హరుఁ బూజసేసిరో...రా. వి. ౪. ౨౩.

(గన్నేరుచెట్టు.)

సీ...కరవీర మలరును గన్నే రనంగను గన్నెర నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

(బ. ధాన్యవిశేషము.) వేంక. మాన.౭౬.

గన్నేరు=గన్నెర, గన్నెరు. వి. కరవీరము ?.

సీ. గన్నేరుఁబూఁజాయఁ గనుపట్టుజిలుఁగైనసలిలకాషాయవస్త్రంబు గట్టి. నైష. ౭. ౧౦౩. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

(బ) ధాన్యవిశేషము. పాం. ని. మాన. ౫౨.
గప్పళించే. అ. క్రి. ఇసుకు.
సీ. ఇవి పొత్తి సొలసినమృగనాభిమృగిసెత్తురులు గప్పళించినకెలవు లయ్యె. రా. వి. 3. ౫3.
(ప్రయోగాంతరము లేదు)
గప్పాలు. వి.బ.(హిం. గప్) జంభాలు, అతిశయపు మాటలు. (శ. ర.)
గప్పు=గుప్పు[2]. వి. వాసనగొట్టుటయందలియనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గప్పుగప్పు.)
(వ్యవ) వాఁడు రాఁగానే అత్తరువాసన గప్పు మని కొట్టుచున్నది.
రగడ. కప్పురంపుటనంటు లవిగో గప్పుగప్పునఁ దావిఁజిల్కెడు. కిరా. 3. ౨౦.
గప్పున=గుప్పున. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా; అకస్మాత్తుగా.
సీ. పటచిత్రితాకారపతిరేఖ కనుడాయ విప్పు కెప్పలచేత నప్పళించె, నప్పళింపఁగనీక గప్పునఁ గనుదోయి వలమి పైఁబడ లజ్జ యడ్డ కట్టె. చంద్రా. ౫. ౨౭.
(గుబ్బలు) ఉ. గప్పున వ్రాలఁగాఁ దివురుకైవడి నుబ్బున నిబ్బరింపుచుఁ. చంద్రా. ౬. ౧౪౨.
సీ. చెలులు సిబ్బెంపుగుబ్బలఁ జిల్కుపన్నీట సెగసి గప్పునఁ గప్పి నిగుడుపొగల. చంద్రా. ౪. ౨౨.
గబగబ=గవగవ. (బ్రా.)
(వ్యవ) వాఁడు గబగబ పరుగెత్తుకొని వచ్చినాఁడు. వాఁడు గబగబ ఉత్తరము చదివినాఁడు. వాఁడు గబగబ పని చేసినాఁడు.
గబీలు. వి. గ్రుద్దుట నీళ్లలో నుఱుకుట మండుట కలఁత నొందుట మున్నగువానియందలి యనుకరణము.
(వ్యవ) వాఁడు గబీలున నొకగ్రుద్దు గ్రుద్దెను. వాఁడు నూతిలో గబీలున ఉఱికినాఁడు. ఆయడవి గబీలున మండుచున్నది. (శ. ర.)
కడుపులో గబీలు మనుచున్నది.
క...అతనిఁ గనినంతనె నా, డెందము గ[illegible]లు మనియెఁ...అహ. 3. ౮.
గబుక్కున=గవుకున.
(వ్యవ) వాఁడు గబుక్కున నూతిలో దూఁకినాఁడు.
గబుసు. వి. కపటము.
సీ ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబుసుకైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుడు డంబము గ...అం. భా. ౧. ౧3౮.
గబ్బాటు[1]. వి. కలఁత. (శ. ర.)
గబ్బాటు[2]. విణ. నెల తక్కువైనది.(పసుపు కంద చేమ గెనసు పెండలము మున్నగువస్తువు-శ.ర.)
గబ్బి. విణ. (గబ్బు+ఇ-క. గబ్బి) గర్వి; దుష్టము.
సీ...రాచబిడ్డయై యుండి గబ్బితనం బెఱుంగఁడు...ఉ. హరి. ౫. ౨౭౮.
ఉ. ఆసతిఁ గూడి యాసరణి నవ్య మెఱుంగక యుండ నీసునం, గాసిలి తత్సపత్ని జర గబ్బితనంబునఁ జెంపఁ గొట్టుచుఁ, దా సెక పుట్టి యప్పుడు దనర్చురతిఁ ముఖచుంబనంబునుం, జేసెనొకో యనంగ నరసెం బతి కయ్యుయిచోటు లంకటఁ. పరమ. ౨. ౪౬.
క. గబ్బిమరుం డోఱు పెఱుఁగక, గొబ్బునఁ బైఁబడును...విజ. వి. ౨. ౧౯౧.
౨. నిక్కినది, నిగిడినది.
వ...పలుకంబంచినమారేడుపండ్లగా రాముఁ జెఱచుగబ్బిగుబ్బలబెడంగును...హర. 3. ౨3.
(స్తనవర్ణనము.) సీ. కొనలుబ్బి గబ్బులై గుబ్బలై యపరంజికుండలై కొండలై దండ నిండి. నరస. ౫. ౧౧3.
3. గొప్పవాఁడు, ఘనుఁడు.
గీ.కడలిఁ గోలకుఁ దెచ్చినగబ్బి వీవ.పారి ౧.౪౯.

(మందరపర్వతము.) సీ.. కడలిరాయలలోఁతు గన్నగబ్బి. మనుచ. ౫. ౪౭.

౪. ధీరుఁడు.

గీ. ఒగి నిరాయుధహస్తుఁడై యొక్కరుండు, కాలయవనునికడ కేఁగి గబ్బితనము, వెలయఁ దనపేరు చెప్పి గర్వించి తన్నుఁ, దఱిమి పట్టంగ నోపినఁ దగిలి రమ్ము.

చ. అనుటయు...వి. పు. ౮. ౧౮, ౧౯.

౫. కపటము, కవుదు.

సీ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబుసు కైపు కీటుకు కాడు డబ్బు కవుదు డంబనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

గబ్బిడా=గబ్బిలము.

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు, రాయనంగను దైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు ... సాం. ని. తిర్య. ౮౧.

గబ్బిడాయి=గబ్బిలము.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ, దైలపాయిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గబ్బిలము=గబ్బిడా, గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి. వి. తైలపాయిక, ఇంటికప్పు మొదలగువానినుండి తలక్రిందుగా వ్రేలాడుఒకవిధ మగుపక్షి.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ, దైలపాయిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గబ్బిలాయి=గబ్బిలము. (క. గబ్బిలాయి)

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు, రాయనంగను దైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు...ఆం. సం. తిర్య. ౮౧.

గబ్బిలి. వి. జా. పిడికిలి.

ఉదా: గబ్బెఁడుకూర తే. (శ. ర.)

గబ్బివాఁడు. విశ. (గబ్బి+వాఁడు) గబ్బితనము గలవాఁడు.

(కొంటెవాఁడు)

(కృష్ణుఁడు) ద్వి. మునిమేఁటనే... పడుచు, చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా. ౧౦ పం.

గబ్బిన. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

గబ్బు. వి. (సం. గర్వః. క. గబ్బు) ౧. గర్వము; పొగరు.

ద్వి. గబ్బున జైనమార్గమె యాది యనుచు, మెట్టి మాతోఁ బ్రతిఘటించి యాడ. బస. పు. ౬ ౫౫౯ పం.

చ. కడఁగి కుమారుపేరురము గబ్బున నుబ్బున దొంగలింపఁగాఁ, బొడిచెను... నృసిం. ౪. ౧౧౪.

సీ. కెరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాదె ముద్దుచూపెడివీరిమోవులందుఁ, బచ్చబంగారు కుప్పలుసేయఁగా రాదె గబ్బు మీఱినవీరి గుబ్బలందు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

౨. (గజాదుల)మదము. (చూ. గబ్బుచెంకమేకము)

౩. గంధము; దుర్గంధము.

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గండంబు వల పస, గంధ మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

సీ...పొలగబ్బు...చంద్రా. ౨. ౮౮.

సీ. ఎడ లేక తఱచు వ్రేలెడుజిబ్బటీలచే గబ్బులు వెదచల్లుగర్భగృహము. చంద్ర. ౩. ౪౮.

జ: గబ్బి, గబ్బివాఁడు, గబ్బుకొను, గబ్బుచీకటి, గబ్బుచెంకమేకము, గబ్బుదేలు, గబ్బెక్కు.

గబ్బుకొను. అ. క్రి. (గబ్బు+కొను) గబ్బు కలది యగు.

(వాసనగొట్టు, పరిమళించు.)

ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బలజొబ్బిలుతావికుంకుమకా, గబ్బుకొనంగఁ జాలునెదఁ గప్పినబెబ్బులిపన్నె వచ్చడం, బబ్బురమై తనర్పఁ బ్రమథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁగా, గిబ్బవ

యాళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహోన్నడ త్త తిక్. దశా. ౨. ౬౯.

గబ్బుచీకటి. వి. (గబ్బు + చీకటి.) గాఢాంధకారము. (శ. ర)

గబ్బుచెంకమెకము. వి. (గబ్బు + చెంక + మెకము)-మదము గాఱు చెంపలు గలమృగము-ఏనుఁగు.

సీ. గబ్బుచెంకమెకంబుగట్టికశవసంబు కుబుసంబుగాఁ జేసికొన్నదంట. ఆం. భా. ౧. ౩౭.

గబ్బుదేఱు. అ. క్రి. (గబ్బు + తేఱు.) గబ్బుకలదియగు.

(అతిశయించు)

సీ. మెఱుపులై మిట్టలై మిక్కిలి బటువులై క్రాలుఁగన్నులచెన్ను గబ్బుదేఱ. గీ. పత్త్రిపతికేతనునిపురః క్షేత్ర మూఁది,యున్న శ్రీక్షేత్రపాలకు యోగిలోకరమణు ముప్పదిరెండక్షరములమంత్రరాజము జపించి కొల్వ దొరకు శుభములు. పాండు. ౨. ౯౧.

గబ్బులుఁగు=గంపపులుగు. (గంప + పులుఁగు.)

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికి మాటికిఁ గ్రొల్చెఁ గొమ్మపై ...హర. ౨. ౧౮.

వ... కాళికంబు డబ్బు గబ్బులుఁగు గాలి కనుఁబెంటి పైఁడికంటె లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూదకంబులై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గబ్బెక్కు. అ. క్రి. (గబ్బు + ఎక్కు) గబ్బుమీఱు, సాంద్రమగు, దట్టమగు.

ఉ...గబ్బెక్కినమబ్బు పైలగుహ లీఁగె దిశల్ వెలుఁగొందె నిక్కలక్, జక్కవజోళ్లు గేరె జలజాతహితుం డుదయించెఁ దూర్పునన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౦౭.

గభస్తి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కిరణము. ౨. సూర్యుఁడు. స్త్రీ. స్వాహ, అగ్ని దేవునిభార్య.

గభస్తిమంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిహస్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కిరణములు చేతులుగాఁ గలవాఁడు-సూర్యుఁడు. (త్రి.ని.) (ఇట్లే గభస్తికరుఁడు, మొ.)

గభీరము. సం. విణ=గంభీరము. విణ.

గభీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంభీరధ్వని నిచ్చుకొకభేరి, పెద్దఢక్క.

గభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గభోలికము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రనితలగడ.

గమకము. వి. ౧. యత్నము, పూనిక; ఉత్సాహము.

క. గమకమున నెదురుపగతురఁ, గొమరుం బాయములవేల్పుఁగొమ్మలఁ గడుఁ జుట్టములఁ గఁగూర్చెదు నేరుపు, సమకూరినరాయపక్షిసాక్ష్యంబునకున్. యయా. ౧. ౭౨.

చ. సమదగజంబుపై కుఱుకుసామజవైరికి నూటిపెట్టువా,గమకముఁ జూచి భూపతిముఖంబున వ్యాధులమూఁక నిల్వ లే,కమితభయాప్తి నోరసిలె...సారంగ. ౧. ౧౦౦.

మ. గమకంబుల్ సెడి కైదుపుల్ విడిచి ... ఉ. రా. ౨. ౯౧.

౨. పుష్టి.

సీ...తాటిదండములు త్రోయంగ రెట్టలగమకము. ప్రబంధ. ౮౨.

౩. నైపుణ్యము.

క. కలికిపరుమదనకదనపుఁ, బలుకులకలకలము బెడఁగువడు మేఖలము, వ్వలరవళిఁ దగిలి గతిగొనఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గనియెన్. భాగ. ౬. ౯౯.

విణ. ౧. అధికము, ఉరువు, గొప్ప.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కి ఆని నమ్ముద్రియు గద్దెపై నుంచి తద్దయు నుద్దవిడి నతనిమీఁదితమకంబు గమకంబై పర్వ నతనిమదియుఁ దనపయిం దగులుటం దెలిసి ...యయా. ౫. ౬౫.

మ. ప్రళయాఖిలఘనాఘనారవసమారంభంబు లౌపోటుఁగూఁ, దల దైత్యోదరముల్ వగిల్చి మఱి యంతన్ బోక తద్రక్తధా,రలు గ్రోలన్ గమకంబుగాఁ దెఱచువక్త్రంబో యనన్ జెజ్జ మిం,పలరం దాలుచు పాంచజన్యము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్. చంద్రా. ౧. ౭.

వ...పాదసంవాహనాదికంబులఁ బతుల నిదుర వుచ్చి గమకమ్ము లగుతమకమ్ములు తమకు నెత్తులునెట్ట నలఘుతరసాహసైకసహాయ లగుతాపికత్తియలదాపుల సంకేతస్థలంబులకుం జేరి ... చంద్రా. ౫. ౬౩.

౨. మనోజ్ఞము, సొంపైనది.

ద్వి. అందులఁ బంగరుహరువుచిత్తరువు, లందంబుగాఁ దీర్చి హరినీలకరుల, గమి గమిచినపటికంపుసింగముల, గమక మాసోపానగతుల నేర్పఱచి. రం. రా. బాల. ౭౩ పా. ౧౦ పం.

చ. కమికెఁదుగుబ్బచన్నుఁగవగాసికిఁ బాసిన జాఱుపయ్యెదల్,గమకపువాలుఁగన్ను లెసఁగన్ బొసఁగించిరి కేళి బాలికల్. రా.వి.౩. ౭౭.

౩. స్థూలము.

గీ. ఒమ్ము గాత్రమ్ము గమకము పొమ్ము నాఁగ, స్థూల మగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

జ: గమకముగొను, గమకించు, గమకింపు.

గమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ) ౧. వెళ్లునది. ౨. తోఁపఁజేయునది. ౩. ప్రమాణములచే నిరూపించునది. వి. అ. పుం. (సంగీ) స్వరవిన్యాసభేదము.

గమకముగొను. అ. క్రి. (గమకము+కొను) యత్నము చేయు, యత్నించు.

క. పలికెద నని గమకముగొనుఁ, బలికినఁ గడు నలుగువిభుఁడు ప్రతివచనములన్, బలుకఁ డని నిలుచు శశిముఖి...భాగ. ౭. ౩౮౩.

గమకించు. అ. క్రి. (√గమకము) ౧. యత్నించు, పూను.

ద్వి. చంద్రహాసం బెత్తి జానకి ప్రేయ,నింద్రారి గమకింప ... రం. రా. సుం. ౨౫౭ పా. ౭ పం.

ఉ. చంచలనేత్రఁ గాంచి నృపచంద్రుఁడు మోహము నిల్ప లేక చే,లాంచల మంటి శయ్యకు కపు డల్లనఁ దార్చి కవుంగిలింప నుం,కించుఁ బయంట నంట గమకించుఁ జలించుట దెప్ప దెప్ప డం, చించుకసేపు లోన మెఱయించు ననేకమనోవికారముల్ విజ. వి. ౨ ౨౭.

౨. మనోజ్ఞ మగు, ఒప్పు.

సీ. గమకించుచసురివాలను లోనఁ గిలించి యూప్పరంబుగ నోరకొప్పు దిద్ది. నైజ. ౪. ౩౦.

ద్వి... చిత్రాంగిఁ గనుఁగొని మ్రొక్కి, వినుతింప వారాశివిధమునఁ బొంగి, గమకించుముత్యాలగద్దెపై నుండి, దుమికి...ద్వి. సారంగ. ౧. ౨౭ పా. ౬ పం.

గమకింపు. వి. (√గమకించు) గమకించుట. (ఆదరింపు.)

చ. హరి నరయన్ గుమం దమప నత్తఱి సాగరులుర్వి రోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిపుద్ధగులై హరిబుద్ధి దక్కిం చి,క్కుర మునిమూచ్ఛటంపు గమకింపులచేఁ గపిలుం గెరల్చి త,ద్గురుతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ జెంది రందఱున్. చం. రా. ౩. ౧౪.

గమగమ. వి. (క. గమగమ.) ౧. పరిమళించుట కోపగించుట మున్నగువానియందగునుకరణము.

సీ. గమగమ వలచుచొక్కపుఁగమ్మఁగస్తురి నలుఁగిడ దె నొకమదనాగయాన. రసిక. ౧. ౭౧.

సీ. గమగమ మైకదంబములు గుబాళింప ...ప్రబంధ. ౧౭.

గీ. గమగమలక ప్రపువిడెంబుగంధ మొలయ,మిసు

మినల్కు(_ంకుమపురేఖ మించు లొల్క(_. హం
స. ౫. ౩౭౦.

క. అనుటయు హంసుఁడు గమగమఁ, గనలి మదిం
జెఱుపు విడిచి కాలువఁ బొగడం, జను నే వీని
కి పని... హ. హరి. ౪. ౧౨౬.

౨. సువాసన.

క. వలదుపవనవాసనలం, గలవిపఁజులమృగమదాది
కముగమగమలకా, వెలుపల లోపల వలపులు,
గలనునుఁగప్పురపుబరణి గా కది పురమా. క
కు. ౧. ౧౪౪.

జః గమగమించు.

గమగమించు. అ. క్రి. (√గమగమ) గమగమ యా
ని వాసనగొట్టు.

గీ. కప్పురపువీడియపుఁడావి గమగమింప. శేష. ౪
ఆ. (శ. ర.)

గమథము. సం. వి. అ. పుం. త్రోవ.

గమథుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పోవువాఁడు,
యాత్రికుఁడు.

గమనము. సం. వి. అ. న. ౧. పోక, వెళ్లుట. ౨. ప్ర
యాణము. ౩. పొందుట. ౪. రమించుట. (ఉదా:
అగమ్యాగమనము, మొ.)

గమనించు. సం. అ. క్రి. ౧. పయనమగు.

సీ. నడిచె నింద్రుండు కిన్నరకాహళులు మ్రోయ గ
మనించె శిఖి డిండిమములు మ్రోయ. వరాహ.
౨. ౮.

గీ. సకలజనులకుఁ బయనంబు చాటఁ బంచి, బల
ముఁ జదలంబు గదలింపఁ బంచి పెట్టి, తాను గ
మనింప సమకట్టి తద్విధంబుఁ, దల్లి కెఱిఁగిం
చ నిజనిశాంతమున కరిగె. జై. భా. ౨.౧౦౬.

౨. చరించు, తిరుగు.

ద్వి. పసుథేసునొద్దనె వదలక నీవు, వసియింపఁ ద
గు నన్న వచ్చితి నేను, దలఁచినప్పుడు వచ్చి
ధరియింతు రూపు, గలిగియుఁ బోడ లేక గ
మనింప నేర్తు రం. రా. ఉ.౧౧౫ పా.౧౯ పం.

౩. వెడలు, ఉద్గతమగు.

ద్వి. అమృతాన్నరుచి లోన నడఁగక వెలికి, గమ
నించె నన దేహకళ వెల్లఁబారె. రం. రా.
బాల. ౧౯ పా. ౨౪ పం.

౪. కుతూహలపడు.

ఉ. నింతువు నాముకోర్కి(_ గమనింతువు కేళి కహ
ర్నిశంబు... శకాం. ౪. ౮౦. (ఇట 'తలఁచు'
అని శ. ర.)

స. క్రి. ౧. గ్రహించు; పాటించు.

(వ్యవ)అందఱు ఈవిషయము గమనింపవలయును.
వాఁడు నే నెంత చెప్పినను నామాట గమనింపకు
న్నాఁడు.

౨. నడపు.

క...రథికుఁడు గమనించినపుడె రథ మరుగును
...వేమన. (బ్రౌ)

గమనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అల్పమార్గము, సూక్ష్మపద్ధ
తి; విధము.

వ...న చ అర్థశక్తిమూలే వ్యంజనే అనుమానశం
కా, వ్యంగ్యవ్యంజకయోరవినాభావాభావాత్
...నచాభిధావృత్తిః, సంకేతితార్థ ఏవ తస్యాః
పరిచయ ఇతీయతీ గమనికా. ప్రతాపరుద్రీ
యము. కావ్యప్రకరణము. ౪౨ పా.

సీ...మంత్రవర్త్మనముఁ దంత్ర, గమనికయును వి
విధము లైనదానవిధులు బహుళత్యాగములు
ను లోక, సంస్తుతము లయ్యె... భార. అశ్వ.
౪. ౨౧౮.

వ...ముఖ్యవరాహంబుగమనిక నున్నతక్షుముం బై
...భాగ. ౯. ౨౩౦. (శ. ర. పా. 'గరిమ'
ముద్రి.)

వ...మృత్యుదేవతయొత్తునం గాలుపోలిక శమను
నిగమనిక నెడిరి... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౧౮.

గమనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొందఁ
దగినది. ౨. తెలియఁ దగినది.

గమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పోక. ౨. ప్రయాణము, పయనము; దంశసూత్ర. ౩. త్రోవ. ౪. వివేచింపమి, ఆలోచనములేమి. ౫. ద్యూతభేదము, ఒకవిధమగు సాగటాలయాట. ౬. పొందుట. ౭. సంభోగము, రతి.

శ్లో. బ్రహ్మహత్యాసురాపానం స్తేయం గుర్వంగనాగమః. మను. ౧౧. ౫౪.

గమయత్. సం. శతృ. ౧. నడపించుచున్న. ౨. పొందించుచున్న.

గమయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. నడిపించువాఁడు. ౨. పొందించువాఁడు.

గమయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నడిపింపఁదగినది. ౨. పొందింపఁదగినది.

గమాయించే. అ. క్రి. గమగమించు, పరిమళము గొట్టు, సువాసన గొట్టు.

మ. పరమాన్నంబులుఁ బిండివంటలును సూపంబుల్ గమాయించుపం,డ్లరసంబుల్ ... అని. ౧. ౧౦౫.

గమి. వి. ౧. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కవలవారుఁ గొడుకుగమియుఁ బాంచాలవర్గంబు వృష్ణివరులుఁ గడఁగి రేని, యొక్కమాత్రలోన నువ్వెత్తుగొనరె. భార. ఉద్యో. ౧. ౨౯.

గీ. మొగుడఁబాఱిన యరవిందములను బాసి, గములు గములుగ మత్తభృంగములు గూడి, ఢుంఠివిఘ్నేశు చెక్కు లుక్కంతఁ జేరె, నభినవం బైనయపరసంధ్యాగమమున. భీమ. ౨. ౭౯.

సీ. గమిఁ బాసి తలిరుజొంపమునకు మొయిమెయిఁ దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులును. భార. విరా. ౨. ౩౦౭. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

విణ. సాంద్రము, తఱచైనది. (శ. ర.)

క. నెఱి దగఁ దేజితమై గమి, మెఱుఁగు లడరు నారసమున మిక్కిలి వడి నే, ర్తెఱ మెఱయు సురము నొంచిన... భార. కర్ణ. ౩. ౫.

జ: గమికత్తె, గమికాఁడు, గమిగూడు, గమిగొను.

గమి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) పోవువాఁడు.

గమి(మియి)ంచే. సం. స. క్రి. ౧. చేరు.

వ...నీకుఁ దక్క నన్యులకు నాతాటక యున్న దేశంబు గమింప నశక్యంబు... భా. రా. బాల. ౨౩౪.

౨. రమించు, కూడు.

ఉ...అగమ్యాగమనంబునందుఁ బరిహారము చెప్పెద నింక బ్రాహ్మణస్త్రీ గమియింప రాజానకుఁ జెల్లదు...వరాహ. ౯. ౧౨౪.

అ. క్రి. వెళ్లు.

సీ. గమియింపు మిప్పుడు ఘనరథసంబునకడఁక వింధ్యాద్రినిగ్రహము సేయ. సేతు. ౩. ౭౭ పా.

ఉ...మజ్జనం, బాడి గమించి చొచ్చెను దదంతికరాజమరాళకూజితా, మ్రేడితకింకిణీరవపరిష్కృతఘోటము యజ్ఞవాటమున్. జై. భా. ౪. ౨౦౨.

ద్వి..ఏకలింగనిష్ఠాభక్తియుక్తిఁ, జనక దుష్పథములఁ జరియించు టెల్ల, రాజితాంచితరత్నరాజ ముండంగ, గాజు పెంచుక లేఱ గమియించి నట్లు. బస. పు. ౪. ౭౫౭ పం.

గమికత్తె. వి. (గమి + కత్తె) అంతఃపురపరిచారికలలో ముఖ్యురాలు.

క. గమికత్తెలతో నవుడా, క్రమ మెఱిఁగింపంగ వారు గ్రక్కునఁ జేతః, ప్రమదప్రదమై యొప్పెడు, ప్రమదవనముఁ జేరి యపుడు ప్రమదం బెసఁగన్. శకుం. ౪. ౧౭౪. (మా. ౧౭౩.)

గమికాఁడు. వి. (√గమి) ౧. ముఖ్యజనుఁడు.

గీ. అనుడు నందులో గమికాండ్రు రతనిఁ జూచి, దేవరకు నిట్టియక్కఱ దీర్పఁ గాక, యొన్నఁటికి నేము నీసొమ్ముఁ దిన్నవార, మిందఱము

వని తమమూఁక లెల్లఁ జూపి. చరమ. ౫.౧౧.

౨. అధిపతి.

సీ. తయ్యాన జక్కులగమికాని మూక్కంటిఁ గుతి లపెట్టుటలు నీకతనఁ గాదె. యయా. ౩. ౯౪.

౩. అల్పసేనాధిపతి; సేనాధిపతి.

సీ... అల్పసైన్యాధిపతి యొప్పు జంగిలి గమి. గీ. కాఁ డనంగను... ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

క. అక్కరణిఁ బోరుటక్కరి,రక్కసిగమికాం డ్రముప్పర స్త్రానిసిక్రేఁ,డొక్కొక్కకఱకు టమ్మునఁ, జిక్కంగా నీక దలలు చిదిమెం గి నుకన్. అచ్చ. రా. అర. ౧౪.

గమిగూడు. అ. క్రి. (గమి+కూడు) గుంపుగూ డు.

సీ. రవి గ్రుంక ముకుళించురాజీవములఁ బాసి గ మిగూడుతుమ్మెదకదుపనంగ...గీ...దండిచీ కటితండంబు మెండుకొనియె. కువల.౪.౧౨.

గమిగొను. అ. క్రి. (గమి+కొను) ప్రోగువడు.

ఉ. ఈగతిఁ జూతురే తగులకే తగులే తగులేమ లీ ధరన్,రాగదుఁడైనవిశ్వనృపురాకయ షోత గురాక నాకులో,లో గమిగొన్న చూపుఁదో గలున్ దొగ లై విలసిల్లు దానిచే, సాగెడు న న్నరేంద్రునకు సద్విజరాజకళాధరత్వమున్. కావ్యా.౨.౬౯.

క. వేటోక విలు గొని విమతుఁడు, దూఱఁగ వారి మేన నాటెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్,మా ఱెనుబ దింటఁ బొదివెం, గాఱియగా మఱియుఁ బఱ పె గమిగొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౫౭.

(అధికముగా అనిభావము.)

గము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ—ఇది సమాసాంతము నందే యుండును.) ౧. పోవునది. (ఉదా: మార్గ గము.) ౨. పొందునది. (ఉదా: కంఠగము.)

గమ్మత్తు. వి. (హిం. గమ్మత్) ౧. చమత్కారము.

క. గమ్మత్తు చిమ్మనొకకథఁ,గ్రమ్మఱఁ దెల్పెదను వేణిఁ గ్రమ్మువిరులపైఁ,దుమ్మెదలు ఝుమ్మ ఝు మ్మనఁ, గొమ్మా తల యూఁచి మెచ్చుకొమ్మా న న్నున్. హంస. ౨. ౬.

౨. వేడుక. (శ. ర, బ్రా. మి శ్ర.)

గమ్మము. వి. (సం. ఘర్మః) చెమట.

వ. తనువునఁ జెమటలు గ్రిక్కిఱిసినమదనమాయా విలసనంబునం బొడమినప్రోడతనంబున నెంత గమ్మంబు గ్రమ్మెనని పతులకుఁ దెలియకుండం బలుకుచు... చంద్రి.౪. ౧౦౭. (ప్రయోగాం తరము కనఁబడ లేదు.)

గమ్ము=ఘుమ్ము వి. వాసనకొట్టుట మున్నగువానియం దగునను కరణము.

చ. కలపపుఁదావి నల్గడల గ మ్మనఁగన్ ...ఉ.రా. ౬. ౧౬౧.

రగడ. గమ్ము రని పన్నీరు తొలఁకెనుఁ గంటివే యివి గాజుపనఁటులు. శుక. ౧. ౧౩౩.

ఉ. గమ్మనఁ గన్నునీ రొలుకఁగా నపు డిట్లను... భోజరా. ౫. ౪౭.

క. అని మారు దూఱుసమయుం,బున గమ్మున వీచు వాతపోతమ్ముల...ల. వి. ౪. ౭౫.

గమ్మను=పరిమళించు.

ఉ. పూఁత మెఱుంగులుం బసరుఁబూపబెడంగు లుఁ జూపునట్టివా,కైతలు జగ్గునిగ్గునెన గావలె గమ్మున గమ్మనన్వలెన్...(పెద్దనచాటువు)

గమ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పొం దఁబడుచున్నది. ౨. తెలియఁబడుచున్నది.

గమ్యము. సం=గమనీయము.

గయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బీహారునందలియొకక్షేత్రము.

గయము. సం. వి.అ.పుం. ౧. ధనము. ౨.గృహము. ౩. అపత్యము. (కే. ని.) ౪. పశుభేదము. (మే.ని)

గయాళము=గయ్యాళము. (శ. ర.)

జ: గయాళి, గయాళించు.

గయాళి=గయ్యాళి. (గయాళము + ఇ-శ. ర.)
విణ. (క్రూరము.)
గీ. సడలువడనికడింది దొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁ
కుడుకొలములపులుఁగు తోఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.
చ. దొసఁగులఁ బెట్టుచుఁగా జలముతో మగలం బ
గనాడి యద్దిరా,యుసురులు గొందు రాగడ
పుటోజ గయాళులు గా వెలందుకల్. అచ్చ. రా. అయో. ౨౮.
(వదరుఁబోతు)
చ ... చిగురువిందులనీలిగయాళికిఁగా హలా,హల
గుళికాభదుర్దఘనాళికి నాళికి లోఁగి యా
త్తలోఁగా. వసు. 3. ౧౧౨.
క. ఆయున విను బ్రేలెదరు సుఁ,డీ యిట్లు గయా
ళులార...కళా. ర. ౬౨. రసిక. 3. ౯౧.
వి. (ధూర్త స్త్రీ.)
సీ. గట్టివా జంత తాఁగ గయాళి యనఁగను ధూ
ర్తయోషాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.
గీ...గట్టివా యి,తాఁగ జంత గయాళియు నాఁగఁ
దనరు, ధూర్తవనితకు...సాం. ని. మాన. ౫.

గయాళించు=గయ్యాళించు. అ. క్రి. (√గయాళి.)
(ఉద్ధతిచూపు.)
మ. అనుచుం గంకణనిస్వనంబులు బెడం గై ప్రొ
యఁ గాంచీకల,స్వనముల్ వీనులవిందు నేయ
నుదుటుంజన్నుల్ గయాళింప లో,చనదీప్తుల్
చెలఁగంగఁ జై కొనుసరోజాతాస్యతోడం గ
డం,కను గ్రీడింపఁ దొడంగె నర్తనసి రంగ
స్వామి ప్రేరేపఁగఁగా. విప్ర. 3. ౭౯.
(పెద్దకేకలువేయు, అఱచు.)
గీ.... అమ్మచెల్ల, వింత నావంటిదానికా యింత
మాట.
గీ. అని గయాళించుకొనుచు హస్తాంబుజముల,
నలుపుపావని దురదుర నరిది తొట్ల,లోనఁ బడ
వైచి మొగమునఁ బూనుగంధు,తోడ బొమ
ముడి నిగుడ నత్తోయజాక్షి. శుక. ర. ౪౨, ౪౩.

గయాళు. వి. సేద్యము చేయుటకు తగనిపొలము.
(బ్రా, శ. ర - సేద్యము చేయనిపొలము. వా)

గయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకరాక్షసుఁడు. ౨. షోడశమహారాజులలో నొకఁడు.

గయ్యాళము=గయాళము. వి. ధిక్కారపుమాట.
(శ. ర.)
జ: గయ్యాళి, గయ్యాళించు.

గయ్యాళి=గయాళి. విణ. (గయ్యాళము + ఇ-శ. గయ్యాళి. త. కైయాళి.) ౧. ధూర్తుఁడు; ధూర్తురాలు.
గీ. ఉద్ధతులు గొంట్లు పలుగాకు లుదురుమిడుకు,
లాకతాయిలు శఠులు గయ్యాళు లగుచు. హర. ౫. ౧౦.
౨. జగడగొండి.
సీ. కలహంబె కూడుగా మెలఁగెడుగయ్యాళి ని
ష్ఠురత్వము నూపు నెఱకరాళి. శుక. 3. ౧౮.
వి. ధూర్తస్త్రీ.
సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యన తాఁగ
యన ధూర్తసతికి నాహ్వాయము లమరు. ఆం. సం. మాన. ౪.

గయ్యాళించు=గయాళించు. అ. క్రి. (√గయ్యాళి) ధిక్కరించి మాటలాడు.
క. నీ విచ్చో మెతియత వై,కావరమున పలసినట్లు
గయ్యాళింపం,గా వెఱచి పెద్దముఱగా,నీ
వీరిని వారిఁ దగిలి యేల వచింతుఁగా. కళా. 3. ౨౨.
స. క్రి. ధిక్కరించు.
ద్వి. అనఁటికఁబముల గయ్యాళించుతొడలు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 3౫౫ పం. (ఇట ఔపమ్యావాచకము.)

గర¹. వి. జూదమాడుట కుపయోగించుకొను ఒకవిధమైనపాచిక.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమై తివుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశములు, దృష్టియేమఱక సందియము జాగరంబును దిగయును గరయునాఁ దేటపడిన,యచ్చులలోన నేయ చ్చైనఁగైకొని మాటలాడినయట్లు వేటు గలుగ. ద్వా. ౧౦. ౯౭. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

గర². వి. ముద్ద, గడ్డ. (చూ. గరపడు.)

జ: గరకట్టు, గరకొను, గరపడు.

గర³. వి. రేఖావిశేషము.

గీ. రేఁక యనఁగను రేఖరై రీతి గాంచు,గర యనఁగఁ దద్విశేషమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౩౮.

గర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళము, డావరడంగికి. (కే. ని.)

గరకట్టు. అ. క్రి. (గర² + కట్టు) గడ్డకట్టు.

ఉ. క్రమ్మెనుశోణితంబు గరకట్టఁగ... జై. భా. ౬. ౧౯౬.

గరకొను. అ. క్రి. (గర² + కొను) గరకట్టు, గడ్డకట్టు. (శ. ర.)

గరగ. వి. (సం. కరకః) ౧. నీళ్లు త్రాగుట లోనగువాని కుపయోగించెడుచిన్నపాత్రము.

గీ. గరగ లొసఁగిననరుఁడు భూనుతు లొనర్చు,నాచమనముఖకర్మంబులందు షష్ఠ,భాగఫల మొందు... భార. అను. ౨. ౩౯౯.

౨. ఘటము; గ్రామదేవతాఘటము.

సీ... గరగతో విమలోదకములు డించి. హర. ౨. ౧౨౩.

ద్వి. వరుణుండు తనబల్మి వర్ధించి వచ్చి, గరగకావడిమీఱఁ గాఁ గాచియుండు. రం. రా. సుం. (శ. ర.)

(వ్యవ) వాఁడు అమ్మవారిఉత్సవములో గరగ నెత్తుకొని ఆడుచున్నాఁడు.

జ: గరగడ.

గరగడ. వి. (గరగ + గడ) నూనె మొదలయినవి చిన్ననోరు గలపాత్రములలోఁ బోయుటకు అడుగున ఆఁదోఁకవలె త్రోవి యమర్చి చేసినవిశాలముఖపాత్రవిశేషము. (బ్రౌ,శ. ర.)

గరగర. విణ. (దీనికి కర్మధారయమందు నిగాగమము వచ్చును.) ౧. మెదురము, చక్కనైనను పైనది. (చూ. గరగరనివాఁడు.)

౨. చక్కనైనది.

వ... గరగరనినెఱికురులు గుఱిగడవఁ బెరిఁగిన వగుటం జేసి... మనుచ. ౩. ౯.

క. మెడమన్న వలఁచి యలకలు, ముడిగొని నిజపాణిపద్మములు గరగరగాఁ, గడుగుకొని తనకు మఱఁదలు,విడె మొసఁగుచుఁ బసిమిపసిఁడిపీవన వీవఁగా. పాండు. ౩. ౩౧. (పరిశుభ్రముగా అని భావము.)

గీ. ఏను వంటలవాడనై యానరేంద్రుఁ,గొలిచి గరగరగాఁ గూడు గూర చిత్త,మునకు వచ్చిన చందంబునన యొనర్చి, నేర్చి మెలఁగుదుఁ గరము వినీతి మెఱసి. భార. విరా. ౧. ౭౬. (రుచ్యముగా అని భావము.)

క్రి. విణ. చక్కఁగా, బాగుగా; పూర్తిగా.

ద్వి. సన్నబియ్యం బేర్చి జడికట్టకుండఁ, గన్నులకింపుగా గరగరఁ గాఁచి, మెసుకు మెసుకు తోడ మిళితంబు గాక, పదను గా వార్చినభవ్యాన్నములును. ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦ పా. ౨ పం.

క. తరితీపు లేనిమోహము, గరగరగా విడువవలయు... సు. శ. (బ్రౌ.)

వి. కాంతి, శోభ.

ద్వి. గాజుటోవరిలోన గరగర మీఱ, రాజిల్లునవపుష్యరాగరత్నముల. నవ. ౧. ౬౭పా. ౧౯పం.

జః గరగరన, గరగరనివాఁడు, గరగరిక.

గరగరన. విణ. (√ గరగర.) ౧. చక్కనిది, అంద మైనది; అనుకూల మైనది.

క. అగురువుచిగురుఁబోఁడి సదా గరగరనై మనోజాతరవాటిగరిక, సోగమెఱుంగు లెఱుంగునఁ, దా గేహములోన మెలఁగుఁ దారుణ్యమునన్. వరాహ. ౭. ౧౯.

క. అది గరగర నగుపురుషుం, డెదుటం బడ వీఁడు జీవితేశ్వరుఁ డయినన్, మదిఁ గలదుఃఖం బెల్లను, దుదముట్టు నటంచు మోహదుర్దశ నొందున్. హంస. ౪. ౨౦.

చ. ...సర్వకార్యమున్, గరగర నయ్యె రమ్ము శశిఖండశిఖామణి యంచు భక్తితోన్. కాశీ. ౬. ౨౦.

క. బిరు సింత గాక నడిమికి, మురియక నసుఁ బ్రాయి వడి చిముడఁబాఱక యే, బెరికియును లేక మిక్కలి, గరగర నగునేఱుప్రాలకలమాన్నంబుల్. జై. భా. ౨. ౧౯౨. (రుచ్యమైనది అని భావము.)

౨. నును పైనది.

ద్వి. ... నీరువెడలి, గరగర నైనచొక్కపురాతి మీఁదఁ, బరువడి నందంద పంక్తులు సాగి. ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౧౯ పా.

గరగరనివాఁడు. విణ. (గరగర + వాఁడు.) చక్కనై నున్ననైనవాఁడు, మేదురుఁడు.

గీ. గరగరనివాఁడు నవ్వుమొగంబువాఁడు, చూడఁ గలవాఁడు మేలైనసొబగువాఁడు, వావి మేనత్తకొడుకు గావలయు నాకు, నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

గీ. మేదురసమాఖ్య యౌ మినమిననివాఁడు, గరగరనివాఁడు వాఁగను గాలకంఠ. ఆం. భా. ౩. ౧౦.

గరగరిక=గరాగరిక. వి. (గరగర + ఇక) ౧. చక్కఁదనము, అందము.

గీ. చెలువమెడ తుంటవిల్తునిచింవ మరయ, నందు నిరుగడ వైచినకుందనంపు, సరులు పూఁబోఁడిచేతులు చాల నరయఁ, గాక యుండిన నీగరగరిక గలదె. యయా. ౪. ౪౨.

బంధురము. గురుజఘనములును గుచములభరముం గొప్పలగొప్పతనంబులు మే, గరగరికలు పిరిగల నగుమొగముల్ కల్కిమెఱుంగఁగమంగవలున్, దొరయఁగ నెలకడఁతులు విటధనముల్ దోఁతురు చొప్పడ నప్పురిలోన్. కళా. ౧. ౧౨.

౨. శృంగారరసము.

సీ. గరగరిక యన సింగార మనంగను శృంగారనామంబు చెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.

౩. అలంకారము.

ఆ. పతిప్రవాసవేళఁ బాటించుకొనవు నె, మ్మేనగరగరికలు మెఱుఁగుఁబోఁడి. కళా. ౪. ౧౨౯.

౪. నైర్మల్యము.

సీ. ...పులుగడిగినముత్యములఁ బోలి గరగరికలు సహించి. శతకసంపుటము. ౧. ౨౩. (బ్రౌ.)

సీ. రతిరయచ్ఛిన్నసూత్రమునఁ జిక్కక ముత్తెములు రాల గరగరికలు వహింప. గీ. ...వలఁతు లప్పద్మముఖులు. ఆము. ౧. ౬౦. (మనకో నైర్మల్యము, విచారములేమి అని భావము. గరకరిక=నైర్మల్యము. అని శ. ర, వ్రాతప్రతి వ్యాఖ్య-'సరకుగొనమి' అని వేదమువారి వ్యాఖ్య.)

౨. విధము.

క. పరదేశం బెఱుఁగక తగు, గరగరికన్ విడువ ముడువఁ గలిగి నడుమఁ జేదతికము పాటిలి తిరియన్, వితిగిననను బోఁటి కమరునే యింతైనన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౩౧.

విణ. సుందరము, అంద మైనది; పరిసభ్రము.

చ. గరగరికైన దైనెనను గల్గిన దైనెఱనీటుకత్తె

రై, పసనపునిండుజవ్వనపుబాగరినాగరికం పుంబ్రోడ రై...శశాం. ౪.౭౦.

క. దొరకైనఁ జేదకైనక్, వెరవరియిల్లాలికైన వేశ్యకునైనక్, గరగరికతనము బాగగు... కవిచౌ. ౫. ౬౧.

గరగు. వి. ఒకానొకచెట్టు. (దీనికాయలు ఊరవేయుదురు.)

సీ. గరగుకాయయు ముల్కకాయ యందుగుకాయ లుసిరికకాయలు నుస్తెకాయ...గీ... అద్రియైనయూరుఁగాయలు గల వతనియింట. హంస. ౪. ౧౩౫.

గరజా. వి. (క.గరజు.హిం.గరజ్.) అక్కఱ. (చి. ని-గరుజు. ౫. ౪.)

గరణము. సం. వి. అ. న. ౧. మ్రింగుట. ౨. చల్లుట. ౩. విషము. (వాచ)

గరదము. సం. వి. అ. న. విషము. (వాచ)

గరదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) విషముపెట్టువాఁడు.

గరభము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము. (కల్ప)

గరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. సేచనము, తడుపుట. ౩. మ్రింగుట. ౪. విషము. ౫. కృత్రిమవిషము, ఉపవిషము. (మే.ని.) ౬. ఔషధచూర్ణము. ౭. గళము, కంఠము. న. ౧. (జ్యోతి) ఒకానొకకరణము. (కల్ప.) ౨. జలము. (కే. ని.)

గరలమురువులు. వి. బ. కుమ్మరవాఁడు కుండలపై చెక్కు అలంకారవిశేషము. హంస. ౫. ౧౩. (ప్రయోగాంతరములేదు. ఇంకను విచార్యము.)

గరళము. సం. వి. అ. పుం. న. విషము; సర్పవిషము. న. ౧. గడ్డిమోపు. ౨. పరిమాణవిశేషము. (వాచ)

గరళారి. సం. వి. ఇ. పుం-విషమునకు శత్రువు-గరుడపచ్చ.

గరవడ(ళ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ...అబ్బలానుజుం డుబ్బి గొబ్బున మేను వర్ధిల్ల వర్ధాంగంబున నుండి జానువుల నెత్తుచు నురవడిం గరవడంబున నున్న నాదుర్నయుం డును బాల మేలు మేలని లీలం గాలు సారనిచ్చి త్రోచిన...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౪౫.

చ... చేబయుఁ, గరవళముక్ నృసింహుమురుగ్గైకొని జెట్లను గాంచి వెంబడిక్. ప్రబంధ. ౮౧.

గరవసు. అ. క్రి. (గర^2 + పసు) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

(కైలాసవర్ణనము) సీ. కరఁగు వెన్నఁడు లేక గరవడ్డ లేమంచు దెచ్చి యున్నతము గాఁ దీర్చిరొక్కొ. భోజరా. ౭. ౨౧౫.

గరవ్రతము. సం. వి. అ. పుం-విషజంతు వగుసర్పమును తినునది-నెమిలి.

గరాగరిక=గరగరిక. విణ. సుందరము.

మ. కుదురై యొప్పులకుప్ప యై తనువులో గోరంత యొచ్చెంబు లే, నిది యై నొవ్వనిజవ్వనంబు గలదై నిద్దంపుటొయ్యారి యై, మదనోజ్జీవితయై గరాగరిక యై మాణిక్యపుఙ్బొమ్మయా, మదిరాక్షిక్ సృజియించు నే నొకతె మన్నాహాత్మ్యముం జూడుమా. అహ. ౨. ౯.

గరాధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్షాక్రిమి, లక్కపురుగు. ౨. లాక్షు, లక్క.

గరాసు. విణ. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

గీ. కరటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాను, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్య గాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭.

గీ. గ్రామమున కల్ల మాలిమి కాఁడ వగుట, బ్రతికి పోతివి పోర బాఁపనగరాస. శుక. ౨. ౪౭౪.

ఉ. బిడ్డయొ పాపయో చిదిమి పెట్టినకైవడి నున్న నిన్నుఁ దా, నడ్డయొనర్ప కవ్వలఁ బిశాచము వంటి గరాసుఁ గూడె నీ, వెడ్డెఁడు ... శుక. ౧. ౪౩౮.

క. సామీ పలుమఱు దేవర, కే మని వినిపింతు నిం
క నీఁగకు నిలియుం,బాముపకు బలియఁ బెట్ట
క, యాముసలిగరాను పిసిడి య్యై వర్తించుక్.
విప్ర. ౩. ౧౬. అహ. ౧. ౧౦౦.

గరిఁటె=గంటె. వి. (త. కరండి)-కఱ్ఱ ఇనుము ము
న్నగువానితోఁ జేసిన-తెడ్డు, కంబి.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మను గంబి. ఆం.భా. ౨. ౨౪౩.

ద్వి. నేయి గరింటెఁడుక్ బోయకయున్న. పం
డితా. వాద. ౨౦౩ పా.

జ: గరిఁటెకామ.

గరిఁటెకామ. వి. (గరిఁటె + కామ) ఓషధివిశే
షము.

గీ. కటుకరోహిణిఁ జనుఁబాలఁ గలయ నూఱ్చికౖ
డుపునకుఁ బోసి యొడ్డ లెల్లఁ గలయఁ జను
రఁ, దీఱుఁ బాలీజ్వరంబు లీతీరు పసయు, గ
రిఁటెకామరసంబునఁ గలపి చమురు. చికి. ౨.
(చి. ని.)

గరిగ=గరగ. (బ్రౌ, చి. ని.) వి.చిన్నకుండ; కుంప.

క. ఊరుయుగం బరు పేరక్, బొఱ్ఱెడుబంగారు
నీటివాఁకను రతియుక్, మారుఁడును జిన్ని
గరిగలు, సొరుగ ముంచి రనఁ జెలిక జానువు
లమరుక్. అహ. ౨. ౫౦.

సీ...తగు గళంతిక గలంతె గరిగ యన. ఆం. భా.
౨. ౨౪౭.

ద్వి. పెరుఁగుబానలు పాలపేర్పులు తేనె,గరిగలు
దెచ్చి దగ్గఱఁ బెట్టఁ గొంద,ఱను నియమింప
...ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦ పా. ౧౫ పం. ('గరి
గ' ముద్రి.)

సీ. పొంగులు రాఁ గాఁగి పొరలునూనియ ముంచి
గరిగలవంచి యుక్కుఱఁగఁ జల్లు. రంగా.౩.
౯౬. ('గరిగ' ముద్రి.)

గరిగొను. అ. క్రి. అతిశయించు.

ద్వి ... ఇంద్రజిత్తు ... మాల్యములు, ధరియించి
వహ్నికిఁ దగఁ బరిస్తరణ,మురుతోమరంబులు
నుగ్రవస్త్రములు,గతి లేనిశరములు గావించి
వలుపు, గరిగొన్నపెను మేఁకకంఠరక్తమున,
నొగిఁ దాడిసమిధల హోమంబు సేయ. రం.
రా. యు. ౩౫౯ పా. ౫ పం.

గరిడి(డీ). వి. (సం. ఖురళీ. క. గరడి, గరుడి) ౧.
సాము.

గీ.అంత కఁతకు వర్ధిల్లుహరికొమాళ్ల,బలఁగమున కిది
చాల దక్తలఁపుతోడఁ, దిరుగఁ గట్టింత మ
నుపైఁడిగరిడిసాల, యట్ల యున్నదియే విక
చాబ్జవదన. కళా. ౩. ౧౩౦.

సీ. గరిడిసాదనలవేడ్కలఁ గొంత తడవు...కళా.
౭. ౩౪.

౨. సాము సేర్చుకొనుచోటు, సాముకూటము; అ
భ్యాసస్థానము.

సీ.నికటఖురూరికల్ సెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

చ. తళుకుఁబసిండియోవరులు దంతపుఁజావడులు
...కెంపుటోడుబి,ళ్లలగరిడీలు శీతలశిలాతల
ముల్ ... వసు. ౪. ౭౨.

గీ. పద్మసంభవవై కుంఠభర్గసభలు, సాముగరిడీలు
మాకు గోత్రామరేంద్ర. మనుచ. ౨. ౪౩.

గీ. దక్షవాటిక సకలవిద్యలను గరిడి, దక్షవాటిక
విభవంబుతానకంబు, దక్షవాటిక శివునియం
తఃపురంబు. భీమ. ౬. ౧౦౫.

గీ. సర్వవేదపురాణశాస్త్రములగరిడి,సర్వపాపౌ
ఘజలదఝంఝామరుత్తు, సర్వమోక్షములకు
ను నాస్పదము కాశి. కాశీ.౭. ౨౯౮.

౩. సమీపము, సన్నిధి.

సీ. నికటఖురూరికల్ సెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

సీ. ఆసవనక్షోణియందును సరసులగరిడి నిప్పపురా
ణవసిచితిఁ బ్రియ, మందడుసమయంబున...
రాఘవ. ౨. ౧౯. (రామాయణార్థమున.)

గరిడికక్కు=అరితేఱు.

ద్వి. హయనిభస్థులమూర్ధ శిరమునఁ దాల్చి, గరిడి
కెక్కినయంకకాఁడును బోలె.పండితా.వాద.
౧౭౬ పా.

జ: గరిడిముచ్చు.

గరిడిముచ్చు. విశే. (గరిడి + ముచ్చు) అరితేఱిన దొంగ.

గీ. సత్యభామయు భోజాత్మజయును హరియు, గు
రువులుగ గానకళ లెల్ల గరిడిముచ్చుఁ,దనను
తో నేర్చితివి గద యనుచుఁ బలికె. కళా. ౨.
౪౫.

గరిడియ. వి. (సం. కరండకః) వెదురుబుట్ట.

క. ఫలభారము దుర్భర మని, వెలఁది యచట నొ
క్కవృక్షవిటపంబున ని,మ్ముల గరిడియ దగిలి
చి...భార. అర. ౭. ౨౬౬.

గరిత=గర్త. వి. ౧. భార్య.

సీ. మూఁడుత్రోవలఁ బాఱు మున్నిటిగరితగాఁ బ
రఁగు నే దేవునిపాదతటిని. ఉ.హరి.౨.౧౪౪.

గీ...గరిత యనఁగ నిల్లా లనంగ, గృహిణి చెలఁ
గును...ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

౨. పతివ్రత.

గీ. ఇంచుఁ జెనిమిటి వీఁ డని యెఱుఁగ లేక,గరిత
గావున నిజనాథుఁ గానఁ గోరి, సుభగమతు
లార నానాథుఁ జూపుఁ డనుచు, నల్వదేవ
తల కపు డయ్యబల మ్రొక్కె. భాగ.౯.౬౦.

సీ...అతని దేవేరి సీతమ గడింది, గరితయ యేని జ
గంబుల కిది మేలు పని యేని యిమ్ముల్కి పఱ
చి చెనఁటి. గీ. పాలను మేపరిగమికానిఁ బో
లియఁ జేయుఁ, గాత ... అచ్చ. రా. యు.
౩౫౬.

౩. ఆఁడుది.

ద్వి. కదలి నే గోఁకలి గైకొన్న నవలఁ, గదలుదు
రీవాడగరిత లందఱును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౧౯౬ పం.

గీ. గరిత యతివ నాస్త్రీసమాఖ్యలు మహేశ. ఆం.
సం. మాన. ౯.

గరితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) విషము గలది.

గరిబసు. అ. క్రి. కలియఁబసు, డీకొను.

సీ. ఖచిఖచిక్కించని గరిబసి మొనఁ జిమ్ముకొమ్ము
తేమంగుల కొదిఁగి చనక. మల్లుపు. ౧. ౫౯.

గీ...నిజచ్ఛాయల ప్రతి,కరు లని గరిబడుట గ
ల్గుగంధకరులు. ప్రబంధ. ౫౩.

వ ... హరాంతకాయల పైఁ బడి మునిఁగి రెండు
మోఁచేతులపోటుల గరిబసుకితులును... ప్ర
బంధ. ౭౮. (ఇది యింకను విచార్యము)

గరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. ౧. విధము. (ఈ
యర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

సీ. భరతునిలాగునఁ బరశురామునిభాతి రంతిదే
వునిభంగి రాముగరిమ. విక్ర. ౨. ౬౯.

౨. భారము, బరువు. ౩. గొప్పతనము, పెద్దరిక
ము, గౌరవము.

ఉ. దైన్యము దక్కి దూత యుచితంబుగఁ బాం
డునృపాలుపాలు రా,జన్యవరుండు ధర్మజుఁ
డు సమ్మతి వేఁడెడు నన్న లోకసా,మాన్యవి
ధిం దగంగ గరిమంబున నిచ్చినఁ బుచ్చికొంద
మ,న్యోన్యవిరుద్ధభాషణము లాడినఁ దత్ఫల
మాతఁ డందెడుఁ. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౨.

౪. ఉత్కర్షము, శ్రేష్ఠత. ౫. అణిమాద్యష్టైశ్వ
ర్యములలో నొకటి.

గరిమిడి[1]. వి. పందికొక్కు.

సీ. చౌరఁబడ్డముంగిస యురిఁబడ్డగరిమిడి మునుపు
గా గొల్లున ముగిసిపోవ, జోడించినసివంగి కే
డించుకొనునిత్తి వెనుకగాఁ గుట్టూర్పు విడిచి
త్రెళ్ల...గీ...ఒకమహానినద మెగసె. కకు.
౪. ౯౭.

గరిమిడికొక్కు=పందికొక్కు, గరిమిడి.

సీ...కొక్కున గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ, మూషికాభిధ లగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౬.

గరిమిడి². వి. గఱిక, దూర్వ; తృణవిశేషము.

సీ...గరిమిడి గఱిక నాఁగఁ జను దూర్వ. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

గీ. కసుము కుందురు గరిమిడి గఱిక... మొదలు గాఁ బూరి రవలింపఁ బొదలు వెదలు. ప్రబంధ. ౨౦౧.

గీ...గఱిక...కుందురు గరిమిడి. హంస. ౫.౪౫.

గరివడె(డియ)ము. వి. (సం. ఖరవటకః) ఒకవిధ మగువడియము.

సీ. పొల్చుమాషాపూపము వడ యనంగను వడియ మనంగను వటక మెసఁగు, గరివడె మనఁగను ఖరవటకం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౫.

గరివించు. అ. క్రి. (సం. గర్వ) గర్వపడు, గర్వించు.

గీ. నేర్చె గరివింప మెప్పింప నేర్చె... కవిక. ౩. ౨౨౬. (శ. ర. పా. 'గరువించు' అని ముద్రితపాఠము. అపక్షమున - గరువము+ఇంచు. అనవలెను.)

గరిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మిక్కిలి గురువు, మిక్కిలి బరువైనది. ౨. మిక్కిలి గొప్పది, శ్రేష్ఠమైనది.

గరిసియ=గరిసె. (చి. ని.)

గరిసె=గరిసియ. వి. (క. గరసె.త. కరిసై.) ౧. గాదె; పాణక.

సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

సీ. భాండసంభారంబు పగిలించి గోడలు గోరాడి గరిసెలు కూలఁ దాఁకి. హరి. పూ. ౬. ౧౩౮.

గీ. భూమి నశ్రుతస్మృతదృష్టపూర్వమైన, బహుళసంవత్సరంబుల పాడుకొనిన, గరిసె యనఁ గోట మించఁగ గణన కెక్కు,నంచుమెప్పు నుంచునిలువార మన దివంబు. చంద్రా. ౧. ౫.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజము ల్పియ్యంపుగరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు. హంస. ౨.౨౧౬.

౨. మానవిశేషము, ఆఱువందలకుంచములపరిమాణము.

చ. గరిసెలప్రాఁతె కాని యొకగంటెఁ డెఱుంగను మన్నెదేశముల్, దిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతును సార్వకాలముల్, సురుచిరసత్కవిత్వనిధినూరకవీంద్రున కేల గర్గెఁ గం,చరమును రేగ మేఁక మెసచన్నులపోలిక రెండుగ్రామముల్.(అడిదమునూరనచాటువు)

జః గరిసెబావి.

గరిసెన. వి. భక్ష్యవిశేషము.

సీ... లడ్డువాల్ గుట్టలు గరిసెనప్రోఁగులు నతిసెమెట్లు, లప్పడాలకొటారులు...శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧౦. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడదు.)

గరిసెబావి. వి. (గరిసె+బావి.) ఒఱలు మున్నగువానికి బదులుగా చువ్వలతో గాదవలె అల్లి నేల లోపలికి దింపి యేర్పఱచునొకవిధమైననూయి. (శ. ర, బ్రౌ.)

గరీబు. విణ. (క. గరిబ. త. గరిబు. హిం. గరీబ్.) బీదవాఁడు, దీనుఁడు. (శ. ర.)

వి. మహమ్మదీయులలో నొకతెగ.

సీ. అఖిలసీమామూలమైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గలకమ్మవెలమదొరలు, చేతికైదేవివేల్ శివరాయలవరాలనెలకట్టడలపటాణీ ల్గరీబులు ... రా. వి. ౫. ౧౩. రంగా. ౨. ౩౯.

గరీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) గురుతరము, మఱొకదానికంటె గురువైనది.

గరు=గగురు. వి. రోమాంచము, గగురుపాటు.

ద్వి. ధరణి యంతయు రక్తధారలచేత, గరు పుట్టి నెత్తురు కాల్వ లై పాఱె. ద్వి. సారంగ. ౩. ౧౦౯ పా. ౬ పం.

(ఆదివరాహము.) సీ. కాఁడి పాటిన మేనిగరులు ... శివరా. ౧. ౬౧.

జ: గరుదాల్చు, గరుదాల్పు, గరుపాటు, గరుపాటుమొన, గరుపాఱు.

గరుటా(ల)మంతుఁడు. వి. (సం. గరుత్మాన్.) గరుత్మంతుఁడు.

క. గరుటాలమంతుఁ డనఁగను, గరుడి యనఁగ బొల్లి నెమ్మిగముపిట్ట యనఁగ, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పే ళ్లొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౫౩.

సీ. కంబమయ్యారో మేలు గలిగింపు నీ కొక్క గరుటాలమంతుని గాను కిత్తు. యయా. ౨. ౩.

గరుడకంబము. మి. వి. (క. గరుడకంబ.) ౧. గరుడస్తంభము. ౨. నేరము చేసిన వారినిబంధించుటకై కొత్వాలుచావడియెదుట పాఁతఁబడినస్తంభము.

సీ. గరుడులను గరుడకంబాలఁ గట్టి గంధర్వుల గంధర్వతతుల నడిచి. ఉ. రా. ౨. ౪౯౭.

గరుడటెక్కెము. మి. వి. గరుడధ్వజము.

వ... ముత్యాలగొడుగులు గరుడ టెక్కెంబులు కనకవేత్రంబులు బంగారుసురఁటులు...అమృతపూర్ణహైమకలశంబులు మొదలయినవి ధరియించి వివిధకైంకర్యపరాయణత్వంబున నగ్రభాగంబున నడమవారును...ఉ. రా. ౭. ౪౯౮. (ఇట ప్రకరణమునుబట్టి ‘గరుడపచ్చల టెక్కెము’ అని అర్థమగుచున్నది.)

గరుడధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

గరుడపచ్చ. మి. వి. ౧. గారుత్మతము, ఆకుపచ్చ వన్నె గలమాణిక్యము.

క. పని మెఱవడి నలరుగరుడపచ్చలచవికెన్. యయా. ౮. ౭౬.

(ఈ గ్రంథమునందు అచ్చ తెలుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

౨. గరుడపచ్చవన్నె గలవస్త్రవిశేషము.

గీ... గరుడపచ్చలు నేత్రముల్ తురగవల్లు ... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదితలపుడు. ప్రబంధ. ౨౭౨.

గరుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గరుడాకారముగఁ గట్టినయిల్లు. ౨. గరుడాకారముగఁ బన్నినవ్యూహము.

గరుడసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౮. ౧౨౭.

గరుడస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. విష్ణ్వాలయమునకు ఎదుట నుండెడిధ్వజస్తంభము.

గరుడాంకితము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గరుడాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గరుత్మంతుని యన్న-అనూరుఁడు.

గరుడాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గరుడపచ్చ.

గరుడి. వి. (సం. గరుడః) గరుత్మంతుఁడు.

క... గరుడి యనఁగ బొల్లి నెమ్మిగముపిట్ట యనఁగ, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పే ళ్లొప్పు ...ఆం. భా. ౧. ౫౩. కు. సం. ౭. ౪౯. నిర్వ. ౩. ౨౭.

జ: గరుడిరవుతు.

గరుడిరవుతు. వి. (√గరుడి) గరుడవాహనుఁడు, విష్ణువు. (శ. ర.)

గరుడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు, గరుడి. (ఇతఁడు కశ్యపప్రజాపతికి వినతయందుఁ బుట్టినవాఁడు.)

గరుడోత్తీర్ణము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ. (కల్ప.)

గరుత్తు. సం. వి. త్. పుం. పక్షము, ఱెక్క.

గరుత్మంతుఁడు. సం. వి.త్. పుం. ౧. గరుడుఁడు, గరుడి. ౨. అగ్ని.

గరుదాల్చు. అ. క్రి. (గరు + తాల్చు.) గగుర్పొడుచు.

ఉ. అప్పుడు రంభ చాల భయ మందుచు నమ్ముని యుగ్రరూపమున్, దప్పక చూడ మేను గరుదాల్చుచు నున్నది... కళా. ౩. ౧౩.

గీ. జడ్డుపడి యుండె నొకకొంతప్రొద్దు వేడ్క, నవయవంబులు గరుదాల్ప నచ్యుతుండు. శివరా. ౧. ౭౪. వైజ. ౨. ౧౩౫. కాశీ. ౨. ౧౪౯, ౩. ౧౨౧.

(ఇది వ్యస్తము గాను నన్వయింప వచ్చును. కాని ప్రయోగబాహుళ్యమును బట్టియు 'గరుదాల్పు' అనురూపమును బట్టియు ప్రత్యేకపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

గరుదాల్పు. వి. (√ గరుదాల్చు.) రోమాంచము, గగురుపాటు.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనం గను గగురనంగ, గరుదాల్పనంగను బరఁగు రోమాంచంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

గరుద్యోధి. సం. వి. న్. పుం- ఱెక్కలతో యుద్ధము చేయునది- భారతీపక్షి. (వాచ.)

గరుపాటు. వి. (√ గరు) రోమాంచము.

చ. అన విని గుండె జల్లనఁగ నచ్చెరుపాటును జిచ్చపాటు నెక్కొన గరుపాటునుం గదురఁ గొండొక సేపటు లూరకుండి... శశాం. ౩. ౭౪.

సీ. మగనిచిన్నెలకు మార్కొన మిడ్డచెలి మేనిగరుపాటు లోకూర్మికలిమిఁ దెలిపె. అచ్చ. భా. ౩. ౪౫.

గరుపాటుమొన. వి. (గరుపాటు + మొన) పంది ముట్టె. (శ. ర.)

సీ. అతిశీధుమదవికారత మేను లెఱుఁగనికరటుల సఖ్య మగ్రాహ్య మనియు... గరుపాటు మొనఁ ద్రవ్వి కడుపుఁ బోసికొనెడిపందితోఁ బొందు నిర్బంధ మనియు... గీ. ధరణి కరిఫణికిటి ధరేశ్వరుల గోసి, విష్ణుసన్నిభు నమర్త్యవిభునిఁ జేరె. వేం. పంచ. ౧. ౬౩.

గరుపాఱు. అ. క్రి. (గరు + పాఱు) గగుర్పొడుచు.

క. కని యుత్తరుండు గరుపా, ఱిన మేనును దలఁకు మనము జిచ్చవడిన చూ, పును నై తొట్రుపడుచు ని, ట్లనియె... భార. విరా. ౪. ౫౧.

క. నరపతి యానందాస్రులు, గరసరసిరుహముల నొత్తుకను దనియఁగ న, య్యిరుపురఁ జూచు మేనులు, గరుపాఱఁగ గ్రుచ్చి యొక్క కౌఁగిటఁ జేర్చెన్. భార. ద్రో. ౫. ౧౬.

సీ... పులక లొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు. గీ. పాఱె గరుపాఱె మైమోడ్పు పర్వె ననఁగఁ, దగు ను రోమాంచనామముల్... సాం. ని. మాన. ౨౪.

గరుము. విశే. గులకరాలచేత గట్టియైనది.

ఉదా: గరుపనేల. (శ. ర- గరపనేల=ఎఱ్ఱనిఱుసుకనేల, గొడ్డునేల. (బ్రౌ, వా.)

గరువము[1]. వి. (సం. గౌరవమ్.) ౧. గొప్పతనము, గారవము.

క. దూతీముఖమున గరువము, ప్రీతియుఁ బొదలంగఁ గదియుఁ బ్రియము లరయఁ గా, ర్యాతురతఁ దార పైకొను, టే తెరువునఁ గాదు చూడు మిది నీబుద్ధిన్. హరి. ఉ. ౬. ౧౪౬.

(రావణుఁడు సీతతో ననినమాటలు) చ... వినుమది నాదరించు టిది నీదగుభాగ్యము గాదె యింతయున్, వనిత యెఱుంగవైతి గరువం పువిచారము లేదు నీయెడన్. భార. అర. ౬. ౪౦౫.

౨. విస్తృతి, విరివి.

మ. గరువం బారఁగ నీకు నిన్నియును వక్కాణిం
పఁగా నేటికిన్, సురతిర్యఙ్మనుజాదిలోకము
లలోఁ జూపట్టు నానాచరాచరభూతంబు
లయందు నంద మగుస్త్రీసంజ్ఞల్ రమారూప
ముల్, పురుషాకారము లన్నియున్ హరిమ
యంబుల్ గా విచారింపుమీ.వి.పు.౧. ౧౨౯.
(గరువంబారఁగ=విస్తరించి.)

విణ. విస్తృతము, సవిస్తరము.

చ. వనటఁ బొలంగఁబెట్టి గరువంబుగఁ జెప్పుము
దీనిమూలమున్...భార. ఉద్యో. ౪.౨౯౭.

౨. అధిక మైనది, అతిశయ మైనది; పెద్దది.

ఉ... ఈ, కాఁతకు వంశశీలగుణగౌరవయౌవన
రూపసత్కళా, వంతుఁడు కాంతుఁ డైన గ
రువంపుఁదపంబు ఫలంబు నొందుఁ బో ... వి
క్ర. ౬. ౫౧.

సీ. బహుళయాతాయాతపరిపాటిఁ బాటిల్లుగరు
వంపునిట్టూర్పుగాడ్పుతోడ. కాశీ. ౪. ౬౯.

ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృ
శ్యమౌక్తిక, వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ
గొటారుల నొప్పుతామ్రప, ర్ణీతటము ... మ
నుచ. ౩. ౭౯.

గరువము². వి. (సం. గర్వః.) గర్వము.

క. గరువము మురిపం బనఁగను, బరఁగున్ గర్వం
బుపేళ్లు...ఆం. శే. ౩౦.

ఆ. కల్లజెంకఁ జిదిమె గండగొడ్డలితాల్పు, గరువ
మడఁచె నతనికడిమి యసద.అచ్చ.రా.యు.
౧౧౬.

ఉ. ఎంతకు లేఁడు నారదమునీంద్రుఁడు శౌరి వి
నంగ రుక్మిణీ, కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ
బలికెం బతిఁ గూర్చుదాన నా, యంతటివా
రు లే రని యహంకృతి నెప్పుడు విఱ్ఱవీఁగు
చు, న్వంతున వచ్చుసత్యగరువం బిఁకఁ జెల్ల
దటంచు మానినీ. పారి. ౧. ౭౦.

గరువు¹. వి. ఖరభూమి, గట్టినేల.

ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౨. ౪.

వ...అచ్చటన్ గ్రొచ్చి గరువునేలల గుంట లా
వరించి...మనుచ. ౪. ౬౦.

జ: గర్వాడు.

గరువు². వి. చెంప.

చ. గరువున కొత్తఁ జెంగలువకచ్చు ఘటించిన
మాళిఁ జుట్టెఁ జెం,దిరికచెఱంగునన్ బసిఁ
డితీఁగలు నించినజల్లుఁబాగ ... మనుచ. ౫.
౫౭.

గరుసు¹(రుస). వి. (సం. కర్కశః. క. గరుసు)

౧. గరువునేల, కఠిన మైనభూమి.

ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు.ఆం.
భా. ౨. ౪.

౨. గులకఱాయి.

(పురవర్ణనము) క. జల మిక్షుఫలరసంబులు, గలు
వంబురుహోత్పలములు గరుసులు ముత్యం,బు
లు మీలు మణులు సంకులు, వలి సస్యము చెఱ
కు రాజనపుఁ బొల మెల్లన్.కు.సం.౭.౯౨౫.

౩. తోలు, చర్మము.

సీ. దోవదోన మనుసీఁగతుట్టెలరూ పేఱుపశక
క్రంపలను వ్రే లెడుగరుసులు. ఆము. ౫.౧౮.

గరుసు²(రుస). వి. ౧. మేర, మర్యాద, అవధి.

సీ. గరుసులు గడవంగఁ గదలి యల్లల్లన యొత్తుమ
హాడముల నుత్తరించి...ఆ... ఉగ్రభంగి గాఁ
బయోనిధు లొక్కటఁ, బెల్లు రేఁగి జగము వె
ల్లివొడిచె. భార. ఆర. ౪. ౨౨౭.

గీ. ధరణిధరములు గూలఁగ ధరణి వణఁక, జలధు
లుప్పొంగి కడవ గరుసులను సకల,భువనసంక్షో
భముగఁ జలంబును బలంబు,డిగక వలువు మైఁ
బోర నాడియు బకంబు. మార్క. ౨. ౧౨.

చ. పరిభవచింత చిత్తమున బల్పుకొనం దలపోఁ

తలఁగె పగల్, గరుసులు దాఁటనించుకయుఁ
గఁటికిఁ గూరుకు రాక...భా.రా.యు.౭౩౦.

చ. సురపతి మార్గశీర్షమున శుద్ధచతుర్దశినాఁడు రోహిణిం, బొరసినసిద్ధయోగమున భూతల మిచ్చెఁ బయోధిగోతముల్, గరుసుగఁ దుల్యభాగయును గంద్రుడు లోనుగ దక్షువాటికావరునకు భీమనాథునకు వారవధూత్రిశత ద్వయంబుతోఁ. భీమ. ౫. ౮౩.

గరుసెక్కు = మేరమీఱు, పొంగు.

క. కని మనమునఁ గోరిక నిక్కి నితాంతానందవార్ధి గరుసెక్కఁగఁ జక్కనిసతి నాశిఖరికి మ్రొక్కి నియోగించుచును మ్రొక్కి కౌతూహలి యై. వరాహ. ౧౦. ౪౭.

గర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృషభము. ౨. వానపాము. ౩. (సంగీ) తాళవిశేషము.

గర్గరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచేఁప.

గర్గరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తరికడవ, పెరుఁగు చిలికెడుకుండ. ౨. కలశి, కుండ. ౩. పాలమున వేసికొనెడిపాక. (వై. ని.)

గర్గుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకఋషి, బ్రహ్మమానసపుత్రులలో నొకఁడు. ౨. బృహస్పతివంశస్థుఁడును వితథునిపుత్రుఁడు నగు ఒకానొకముని. (కల్ప)

గర్జ. సం. వి. అ. స్త్రీ. మేఘధ్వని; ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జకుఁడు. సం. విశ. (అ. ర్జికా. అ) గర్జించువాఁడు.

గర్జత్. సం. శత్రు. గర్జించుచున్న.

గర్జన. సం = గర్జ. (వై. ని)

గర్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. మేఘధ్వని; ధ్వని. ౨. కోపము. (మే. ని.)

గర్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. మేఘధ్వని; ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జరము. సం. వి. అ. పుం. మూలకము, ముల్లంగి ౯.

గర్జి. సం. వి. ఇ. పుం. మేఘధ్వని; ధ్వని.

గర్జించు. సం. అ. క్రి. మేఘము ధ్వనిచేయు; ధ్వనిచేయు, అఱచు.

(గేదరూపము దాల్చినరాక్షసి.) గీ. గోండ్రుగోండ్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు, కోరచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౮౬.

సీ. మునుపు జంగాలఁ జేసినభుజంగులఁ గన్న గర్జించి ఘనకమై కఱవ వచ్చు. వై జ. ౨. ౮౪.

గర్జితము. సం. వి. అ. న. మేఘధ్వని, ఉఱుము; ధ్వని. పుం. మదపుటేనుఁగు.

గర్జిలు (ల్లు). సం. అ. క్రి. ౧. ఉఱుము.

(కుసుఁడు) క...కదలె విలయకాలమేఘ మొదరి గర్జిల్లెనన దిక్కు లద్రువఁగ, మల్ల చఱచు కొనుచు...జై. భా. ౬. ౧౩౫.

౨. మ్రోఁగు.

క... హతశేషచమూరక్షకసింహనాదములు గర్జిల్లఁగ. జై. భా. ౬. ౧౨౬.

౩. అఱచు.

లయగ్రాహి. నిర్జరవరప్రముఖదుర్జయుఁ డనం బరఁగుదుర్జయుఁడు...కనలి గర్జిలుచు వీఁకఁ. వరాహ. ౫. ౨౬.

గర్త = గరిత.

(భార్య.)

చ. విను మొకబ్రాహ్మణుండు కులవృత్తము పెంపు దొఱంగి బోయదాసి నొకత గర్తఁ జేసికొని...భార. శాం. ౩. ౪౭౨. ('అతి' పాఠాంతరము)

గర్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లము, గొయ్యి. ౨. పిఱుఁదులమీఁదిగుంత. ౩. త్రిగర్తదేశము.

గర్తాటము. సం. వి. అ. పుం-కన్నమునఁ దిరుగునది-౧. ఎలుక. ౨. పందికొక్కు.

గర్తిక. సం. వి. అ. స్త్రీ-గోయి కలది-సాలెవాఁడు నేఁత నేయుచోటు, తంతుశాల.

గర్దభగదము. సం. వి. అ. పుం. జాలగర్దభము, ఒకానొకచర్మవ్యాధి.

గర్దభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద. ౨. గంధద్రవ్యవిశేషము. న. తెల్లగలువ.

గర్దభాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్లక్షము, కలుజువ్వి చె. ౨. పిప్పలి చె.

గర్దభాహ్వయము. సం. వి. అ. పుం. కుముదము, తెల్లగలువ.

గర్దభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడు గాడిద. ౨. పేఁడ పురుగు.

గర్ధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గర్ధనము.

గర్ధనము. సం. వి. అ. న. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గృధ్నువు, పేరాస గలవాఁడు.

గర్ధము. సం. వి. అ. పుం. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) పేరాస గలది.

గర్ధించే. సం. అ. క్రి. పేరాసపడు.

సీ... లోభంబ యది ... ధర్మంబు గలఁచి నరునిఁ, బ్రియిమాలి యేమిటి కయినను గర్ధించువానిఁగా సమకట్టు...భార. శాం.౩. ౩౯౯.

గర్ధితుఁడు. సం=గర్ధనుఁడు.

గర్భండము. సం. వి. అ. పుం. వృద్ధనాభి, ఊఁదబొడ్డు.

గర్భకము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలలోపల ముడుచుకొన్న పూలదండ. న. రెండురాత్రులు, నిశాద్వయము. (వై. ని-పుం. నిన్నటిరాత్రియు నేఁటి పగలును నేఁటిరాత్రియును గలిసినకాలము. విల్యమ్సు)

గర్భకోశము. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీశరీరమున భ్రూణముండుచోటు, గర్భాశయము.

గర్భచ్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గర్భస్రావము, కడుపు పోవుట.

గర్భదరిద్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పుట్టుక నుండియు దరిద్రుఁడైనవాఁడు.

గర్భదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దాసీపుత్రుఁడు, పుట్టుకనుండి దాసుఁడయినవాఁడు.

గర్భపాకి. సం. వి. న్. పుం. షష్టికము, అఱువదిదినములలో పండువరి చె.

గర్భపాతము. సం. వి. అ. పుం. నాలుగుమాసముల పిదప గర్భము చెడిపోవుట.

గర్భము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్షి. ౨. భ్రూణము, కడుపులోనిపిండము. ౩. చూలు. ౪. శిశువు. ౫. గర్భారంభకాలము, చూలు కలిగినకాలము. ౬. అపవరకము, లోపలిగది. ౭. లోపలిభాగము. ౮. అన్నము. ౯. అగ్ని. ౧౦. పనసముల్లు. ౧౧. నాటకసంధులలో నొకటి, గర్భసంధి. ౧౨. అపత్యము, సంతానము. ౧౩. శుక్రము. ౧౪. సమూహము. ౧౫. సారము. ౧౬. బీజము. (శే. ని.)

గర్భవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూలాలు.

గర్భవాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భమందుండుట. ౨. గర్భరూపస్థానము.

శ్లో. అసకృద్గర్భవాసేషు వాసం జన్మ చ దారుణం. మను. ౧౨. ౭౮. (గర్భవాసేషు=గర్భస్థానేషు. కుల్లూకభట్టవ్యాఖ్య.)

గర్భవేదన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రసవవేదన, నీళ్లాడునప్పటి బాధ.

గర్భశంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. చచ్చినపిండమును వెలికిఁదీయునొకశస్త్రము.

గర్భస్రావము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము స్రవించుట, నాలుగుమాసములలోపల గర్భము జాఱిపోవుట.

గర్భస్రావి. సం. వి. న్. పుం. హింతాళము, ఈఁదాడు, ఒకజాతితాటిచెట్టు. (రా. ని.)

గర్భాంకము. సం. వి. అ. పుం. (నాటక) అంకమధ్యమున వచ్చుఅంకము.

గర్భాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భాశయము. ౨. ఓవరి, లోపలిగది. ౩. పురుటిల్లు. ౪. దేవాలయములందు దేవతావిగ్రహ మున్నచోటు.

గర్భాధానము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భము కలిగించుట. ౨. రజస్వలానంతరము గర్భోత్పత్తికై కావించుసంస్కారవిశేషము.

గర్భావేక్షణము. సం. వి. అ. న. మంత్రసానితనము.

గర్భాశయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్త్రీశరీరమున భ్రూణ ముండుచోటు. ౨. గర్భమును చుట్టుకొనియుండెడుసంచి, మావి.

గర్భాష్టమము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) గర్భారంభకాలము మొదలు ఎనిమిదవది. (నెల, ఏఁడు, మొ.)

గర్భి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) గర్భము గలది.

గర్భిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంతర్వత్ని, చూలాలు.

గర్భితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. సంజాతగర్భము, గర్భము గలది. ౨. గర్భమునందు (లోపల) గలది. (ఉదా: నిందాగర్భితము, భావగర్భితము, మొ.) వి. అ. న. వాక్యమధ్యమున వాక్యాంతరము చెప్పుట అనుదోషము, వాక్యగర్భితము. (వాచ)

గర్భీకరించు. సం. స. క్రి. గర్భము(=అపత్యము)గాఁ జేసికొను; కడుపులో నుంచుకొను; ఆదరించు.

సీ. శక్తి గర్భీకరించక యుండెనే నరుంధతి నొ
క్కగతి నీ డనంగ వచ్చు, జనులు నిందింప
మందునిఁ గాంచకుండెనే ఛాయఁ గొంత స
మంబు సేయ వచ్చు. ఉ. రా. ౧. ౩౯.

ద్వి. శరణన్న పశువుల సత్కృపఁ గాచు, బిరుదు
దలంచి గర్భీకరించుకొని, శరణార్థి యనుట
యే చాలు నా కనుచుఁ, బరిపాలనము సేయుభా
రంబు మీది. ప్రభులిం. ౩. ౧౦౧ పా. ౧౮ పం.

గర్భేశ్వరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఆగర్భశ్రీమంతుఁడు, పుట్టుకనుండియు సంపన్నుఁడైనవాఁడు.

గర్భోపఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భము చెడుట. ౨. మేఘములజలోత్పాదనశక్తి నశించుట. (వాచ)

గర్భోపఘాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అకాలసంయోగాదులవలన గర్భస్రావము నొందుఆవు.

గర్ముత్తు. సం వి. త్. స్త్రీ. ౧. గంటె, తృణసస్యాదిశేషము. ౨. బంగారు. ౩. లత, తీఁగ. (మే. ని.)

గర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అహంకారము, ధనవిద్యాదులవలనఁ గలుగుమదము, కావరము. ౨. (అలం) ముప్పదిమూఁడు వ్యభిచారిభావములలో నొకటి.

"రూపధనవిద్యాదిప్రయుక్తాత్మోత్కర్షాధీనపరా
వహేలనం గర్వః" (రస.)

౩. గర్వోక్తి, గరువపుమాట.

మ... వారికిఁ దగం బాలిక గర్వంబు లాడిన ని
క్కం బగునల్క నర్జునుఁడు గాండీవంబు
మోపెట్ట... భార. ఉద్యో. ౧. ౨౬౬.

గర్వాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వారపాలకుఁడు. (త్రి. ని.)

గర్వాడు, గరువాడు. అ. క్రి. (గరువు[1] + ఆడు) మేపుమేయు.

సీ... గర్వాడె నాఁగ మేపుమేసె ననుట దనర్చు
ను... ఆం. భా. ౩. ౯౭.

గర్వి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) గర్వము గలవాఁడు.

గర్వించు. సం. అ. క్రి. గర్వపడు. వరాహ. ౧౧. ౬౨.

గర్వితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గర్వించినవాఁడు, గర్వము గలవాఁడు.

గర్హా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద, దూఱు.

గర్హకుఁడు. సం. విణ. (అ. గర్హికా. అ.) గర్హించువాఁడు.

గర్హణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గర్హణము.

గర్హణము. సం. వి అ. న. నింద, దూఱు.

గర్హణీయము. సం=గర్హ్యము.

గర్హమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందించుచున్నది.

గర్హించు. సం. స. క్రి. నిందించు, దూఱు.

వ...వారలు కొనియాడుమంత్రంబులు గర్హించితి... భాగ. షష్ఠ్యో. ౧. ౨౦౧. మార్క. ౫. ౮౬.

గర్హితము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁబడినది.

గర్హ్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

గర్హ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందింపఁ దగినది, దూఱఁ దగినది.

గర్హ్యవాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కవ్వడుఁడు, తుచ్ఛసంభాషణము చేయువాఁడు.

గఱగఱ. వి. గఱుకుగా నున్నవస్తువును స్పృశించుటయం దగునను కరణము.

(వ్యవ) చేతితోఁ రాచినపుడు బల్ల గఱగఱలాడుచున్నది. అడుగు వేసినయెడల ఆయుడుఁగు గఱగఱమనును.

గఱగొఱ వి. తక్కువ.

చ. తఱిమి సుశర్మ తమ్ములును దానును నాజికి వన్నుఁ బిల్వ నే, నెఱుఁగనియట్టు లుండు టిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నే, డ్తెఱ నుఱుమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం, గఱగొఱ గాదు పోమి గడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ద్రో. ౧. ౨౨౩.

గఱి[1]. వి. (సం. గరుత్. క. గఱి.)-పక్షి బాణము మొదలగువాని-పక్షము, ఱెక్క; ఈఁక.

సీ. అహితపన్నగభేదు లనిబలె గృహవిటంకపుఁ గలాపుల నొయ్య గఱులు నిమిరి. ఆము. ౨. ౩౮.

మ...విదక్రుండు నత్తఱి నేసెం దెగ నిండ నారసమునన్ దైత్యారివక్షంబునం, గఱి దోఁపన్ హరియున్ భుగుల్భుగులుగాఁ గ్రక్కెన్ నెపసన్ నెత్తురుల్. ఉ.హరి.౪.౨౩౧.

గీ. జనవిభుఁడు నాట సవ్యాపసవ్యగతులఁ, దిరుగుచో గర్లతూపులు బరులు రెంటఁ, గట్టికను పట్టె ఱెక్కలు గలమహోమ,హీధరంబువిధంబున నేకలంబు. వరాహ. ౪. ౮౩.

సీ.పర్జన్య శరణంబు ప్రాపించి గఱులతోఁ జదలఁ గ్రుమ్మరుశిలోచ్చయచయంబొ. కృ. శకుం. ౧. ౩౭.

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరి నేఁతపట్టుముఁ బఱ పైన రాయంచగఱులపఱుపు. ఉ. రా. ౬. ౧౬౦.

జ: గఱిచిలుకు.

గఱి[2]. విణ. గఱుకు. (చూ. గఱిగమ్మ.)

వి. గఱుకుఁదనము.

పిల్లినాలుకకు గఱి ఎక్కువగా నుండును. (వా.)

జ: గఱిగమ్మ, గఱిచిప్ప.

గఱిక. వి. దూర్వ, ఒకరకముగడ్డి.

వ... మెత్తనిగఱిక మేసి పోసరించి... బెదరుకొదమతట్టువగుంపు... ఆము.౪. ౩౫. సాం. ని. స్థా. ౬౧.

జ: గఱికచెక్క, గఱికమోడిచెక్క, గఱికసూదులు.

గఱికచెక్క. వి. (గఱిక + చెక్క) పచ్చికతోడి మట్టిపెల్ల, పచ్చికపెల్ల. (శ. ర.)

గఱికమోడిచెక్క=గఱికచెక్క. (బ్రా, శ. ర.)

గఱికసూవులు. వి. బ. (గఱిక+సూవులు) శాలి ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

గఱిగమ్మ. వి. (గఱి² + కమ్మ) అంపమువలె గఱుకు టంచులు గలతాటికమ్మ. (బ్రౌ, వా)

గఱిచిప్ప. వి. (గఱి² + చిప్ప) ముత్యపుఁజిప్ప. (శ. ర.)

గఱిచిలుకు. వి. (√గఱి¹) ఱెక్కలు కట్టినబాణము.

క... గఱిచిలుకులు వింట్లు లోనుగాఁ గొంచు వెసఁ. యయా. ౧. ౪౨.

ఇట్లే: గఱికట్టియ. అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪.

గఱుకు. వి. కొడవలిలోనగువానికక్కు. (శ. ర.)

విశ. రూక్షము, నునుపు గానిది.

ఉదా: వానిచెయ్యి గఱుకుగా నున్నది. బల్ల గఱుకుగా నున్నది.

గఱుగు. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ)

గఱువ. విశ. (సం. గురుః. పా. గరు. క. గరువ) ౧. గౌరవము గలది, మర్యాద గలది.

వ. ... జూదరియాలికి గఱువతనం బెక్కడిదియది ...భార. విరా. ౨. ౧౫౩.

క. నీగూఢజంకెలకు నుద్వేగపడం గుసుమశరుఁడె విటసింహుఁడు వే,వేగ కమలాక్షిఁ దెచ్చెద,వో గఱువతనంబు వాని పోనెంచెదవో. నిరం. ౩. ౩౧.

౨. గాంభీర్యముకలది, గంభీరము.

గీ. ధీరయై యిట్లు సమ్మదప్పూరమునకు, గఱువతనమునుబలితంపుఁగట్ట వెట్టి, వెలఁది యెఱుఁగని యదివోలె వికృతి లేక,యల్ల నెప్పటియట్టుల యరుగుటయును. భార. విరా. ౩. ౫౫.

౩. పెద్ద, వృద్ధుఁడు; గొప్పవాఁడు.

(కర్ణుఁడు వికర్ణునితో నన్నమాటలు) ఆ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లనిధర్మువు, బేల నీకుఁ జెప్ప నేల వలసెఁ, జిఱుతవానికింత గఱువతనం బిది, చన్నె వృద్ధజనము లున్నచోట. భార.సభా. ౨. ౨౭.

శ్లో. త్వం తు కేవలబాల్యేన ధార్తరాష్ట్ర విదీర్యసే,యద్బ్రవీషి సభామధ్యే బాలః స్థవిరభాషితమ్. సం. భార. సభా. ౯౦. ౭౯.

వ...మిక్కిలి నక్కఱపడి వేఁడక ప్రోడ లగుగఱువ లిరువు రేకాంతమాడుచోటికి కెఱికిఁ బోయెదరు... ప్రభా. ౩. ౫౨.

చ...గఱువల్ చవిగానికథల్ వచింతురే. ప్రభా. ౩. ౫. ఉ. రా. ౫. ౫౩.

౪. ప్రౌఢము.

వ...రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్న కన్నవిన్నయవియె దీనికఱదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి... ప్రభా. ౩. ౫౨.

గఱ్ఱు. వి. త్రేఁచుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

గీ... మనసిజారాతి మ్రింగి గఱ్ఱునఁగఁ ద్రేఁచె. కాశీ. ౪. ౨౩౭.

సీ. గ్రహణవేళలయందు రాహు వాహరించి తృప్తిమై గఱ్ఱునఁ ద్రేఁచెనేని. నైష. ౨. ౧౨౩.

గీ. ఆత్మసంతానములతోడ నారగించి,శాకినీ డాకినీభూతజాత మంతఁ,దనివి పుట్టిన గఱ్ఱుగఱ్ఱు నను ద్రేఁచె. చంద్రా. ౬. ౧౦౦.

గఱ్ఱె. వి. మత్స్యములఁ బట్టెడుసాధనవిశేషము. (దీని ఆకారము తిత్తివంటిది. కాని యిది మిక్కిలి పెద్దది. శ. ర.)

గల. వి. ౧. అందెలు మొదలగునవి కదలునపుడు గలిగడిధ్వని కనుకరణము. (దీనికి ఆమ్రేడితమందే ప్రయోగములు గలవు.)

గీ. గజ్జియలమ్రోఁత గలగలగల యటంచు. మల్హణ. ౪. ౬౫.

చ. గలగల మ్రోయుచుండెలును గజ్జెలు మువ్వలు పైఁడియుంగరంబులు...కళా. ౬. ౧౯౯.

ద్వి. కంకణంబులు గలగల మ్రోయుచుండ. అ. ము. క. ౧. ౩౮ పా. ౧౮ పం.

౨. వృక్షాదులు కదలుటయుం దగుధ్వని కనుకరణము.

ఉ. గగనభాగ మెంత గల దంతట నగంబు,లాడఁ బొచ్చెఁ దెచ్చునపుడు గపులు, వరుస నెగుర నెగుర వైవఁగా గలగలఁ, గటకకాననములు గ్రక్కదలఁగ. రామా. ౭. ౧౨౭.

వ...గలగ లనఁ జెట్లు గదలింపుచు వెనుక ముందరఁ జూపి మెలఁగుచుఁ బెనఁగులాటం జెలంగుచుఁ జిక్కుటిల్లుమర్కటంబులును ...ప్రబంధ. ౧౯౬.

గలఁతియ(తె). వి. (సం. గళంతికా. క.గణిగె) గిండి, చెంబు.

చ. అలికులవేణి యో ర్తొకనిహస్తముల న్ముఖమజ్జనాంబువుల్, గలఁతియ యెత్తి పోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్ ...సైవ. ౬. ౧౧౨.

సీ...తగు గళంతిక గలంతె గరిగ యన. ఆం.భా. ౨. ౨౪౭.

గలతరించు. అ. క్రి. (మేను) జల్లు మను.

(ఉదా: నాకు ఒళ్లంతయు గలతరించుచున్నది. శ. ర, చి. ని.)

గలబ. వి. (హిం. గలబా. బ్రా. మిశ్ర.) అల్లరి; జగడము; దుండగము.

వ...ఎల్లజనులం గూర్చుండ నిడి గలబ పుట్టకుండ నెడనెడం దలవరుల నిలిపి ... ద్వా. ౭. ౬౪.

సీ. గలబ గాకుండ వేల్పుల నొక్కనొకనిఁగా ధనరాజు వెలినుండి యనుపువాఁడు. కువల.౨. ౬౧.

వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయుదురే మీ యట్టి బలుబంట్లకు సంది క్రంతజగడంబులు వల దని...ద్వా. ౭. ౩౦.

ద్వి. క్రతుకర్మములకు విఘ్నములు గావించి, క్షితిమీఁద గలబలు చేయఁ డెల్లెడల.ద్వి.భాగ. ౭. (శ. ర.)

జ: గలబరించు.

గలబరించు. అ. క్రి. (√గలబ) ౧. దోఁకుపుట్టు.

గీ. గగనయానవేగంబున గలబరించి, కడుపు నిండంగఁ గ్రోలినకమలమధువుఁ, గ్రక్కెనో నాఁగ గగనమార్గంబునందు, భానుబింబంబు రక్తాతపంబుఁ గానె. శివరా. ౩. ౯౨.

౨. కలఁగు.

(ఉదా: నాకు బుద్ధి గలబరించుచున్నది. శ. ర.)

గలి. సం. వి. ఇ. పుం. బలము గలిగియును బరువు మోయనియెద్దు. స్త్రీ. లత. (వాచ)

గలిజే(జె)రు, గల్జే(జె)రు. వి. పునర్నవ, మూలికావిశేషము.

సీ. గలిజె రనంగను గలిజే రనంగఁ బునర్నవసంజ్ఞ గా నమరియుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౯.

సీ...గలిజేరు గుంటగలిజేరును దంతి బందారు నేల,తంగేడు...హంస. ౪. ౧౦.

సీ...గలిజెరు బరివెంక గగ్గర...చికి. ౨. (చి.ని)

గలిబిలి. వి. ౧. సందడి, రొద.

క...మానులు దమలో,గలిబిలి చాలించి కన్నుఁగఱవులు దీఱన్, గొలువను మ్రొక్కను బోగడన్, దలఁపులు పురికొలుపఁ జూచుతతి... శ్రీరం. మా. ౬. ౨౭.

౨. కలఁత, క్షోభము.

క. ఎలమి గలలక్ష్మి యొకనికిఁ, గలిగిన నది వంచితుడువఁగాఁ గూడి యనేకులు పెక్కుభంగులం గలిబిలి సేయుదు రతనిమనను భేదించి తగన్. దశకు. ౧౧. ౯౯.

౩. నలఁగుడు.

సీ. రాజితబహువిధరథసమూహముఁ జొచ్చి గలి

బిలి యగుడల్లు గలఁచి కలఁచి. భార. విరా. ౫. ౫౬. (గజిబిజి. శ. ర. పా.)

గలీబు. వి. (హిం. గలాఫ్. ప్రా. మిశ్ర.) ౧. తలగడ మొదలగువానికి తొడుగుగవుసెన. (శ. ర, వా) ౨. ఖడ్గకోశము, కత్తిఱొఱ.

ఉ. అజనకేంద్రుకన్యరుచిరాంగవిలాసముఁ జూచినంతలోఁ, లేఁజిగురాకునిద్దపుగలీబున నుంచినతమ్మిమొకుఖుం, డా జళిపించి మారుఁడు తటాలునఁ జేరదఁ జూచి వైవఁగా, రాజన్యపాలశేఖరుఁడు రామన్నపాలుఁడు సాక్కెన్నుదికా. దశా. ౭. ౨౧౧.

౩. కత్తిఱొఱకు తొడుగుగవుసెన.

సీ. కోశసమాచ్ఛాది కొఱలు గలీ బన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౫.

గల్భము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దిట్టమైనది. ౨. గర్వముగలది.

గల్ల¹. వి. పాల్ల. (శ. ర.)

గల్ల². వి. మాదిగవాఁడు తోలు నానవేసెడిచట్టి. (శ. ర.)

గల్లకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చషకము, మద్యపానపాత్రము. ౨. ఇంద్రనీలమణి.

గల్లచాతురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెక్కిలిక్రింద నుంచుకొనుగుండ్రనిచిన్నదిండు.

గల్లము. సం. వి. అ. పుం. గండస్థలము, చెక్కిలి.

గల్లు. వి. భూషణాదులు మ్రోఁగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. గల్లున నందియల్ గదలంగ నది దన్నెఁ గాంత యక్కజ మశోకంబ యగును. కళా. ౩. ౨౫.

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జెలు లిరుగోపులఁ జేరి వీచోపు లిడఁగ. శకాం. ౪. ౧౪౨.

(ఆమ్రేడితరూపము 'గలుగల్లు, గల్లుగల్లు')

చ...కంకణావలి గలుగ ల్లనంగఁ బిఱంగ గమకించె లతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శకుం ౩. ౩౫.

వ. అల్లనల్లన మోగపాదుకాయుగళంబు గల్లుగల్లున మ్రోఁగ...హర. ౫. ౫౧.

సా: వైద్యుని సంచిలో గల్లు మనఁగానే రోగి యింటిలో గొల్లుమన్నారు.

గల్వర్క-ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్ఫటికము. ౨. ఇంద్రనీలమణి. (పద్మరాగ మని కొందఱు.) ౩. చషకము, మద్యపానపాత్రము.

గళంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గళంతిక.

గళంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జారీ; గిండి, చెంబు. ౨. ధారాపాత్ర, లింగముపై అభిషేకార్థము త్రేలాడఁ గట్టెడుపాత్రము.

శ్లో. దేవాలయేషు యే దద్యుర్బహుధారా గళంతికాః. సం. కాశి. ౧౨. ౫౫.

గళకంబము. సం. వి. అ. పుం. ఆవులకును ఎద్దులకును మెడక్రింద వ్రేలాడుతోలు, సాస్న, గంగడోలు.

గళకత్తెర. మి. వి. (గళము+కత్తెర) మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ...పాదగళా స్త్రియు గళకత్తెరయుఁ గాళనిల్కడయు నృసింహంబు నాది యగుముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౭౯. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

గళకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంఠము. ౨. ఒక జాతి చేఁప.

గళగండము. సం. వి. అ. పుం. గండమాల, మెడచుట్టు గడ్డలు లేచెడువ్యాధివిశేషము.

గళగళ. వి. ౧. ఉదకము పోయుట పుక్కిలించుట వడిగా చెప్పుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. సలిలంబు గళగళఁ దలలమీఁదటఁ బోసి బుఱ్ఱకాయల నెత్తిపొడిచి పొడిచి...వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలరుచు గ్రుక్కుగ్రుక్కనఁగఁ ద్రావుచును,బూరించి గళగళఁ బుక్కిలించుచును. పండితా. దీక్షా. ౪౨ పా.

గీ. అతఁడు తొలువాఁడు చదివినయంతవట్టు, గళగళని చెప్పఁ దండ్రి యక్కజము నొంద. పరమ. ౫. ౧౬౦. (శ. ర. పా.)

౨. గొలుసులధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గళగళధ్వనులతోఁ గంఠశృంఖల లూడ్చి సుడివడఁ గుక్కల నడవిఁ గలిపి. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

గళగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (గెంటుటకు) మెడపట్టుకొనుట, గొంతుక పట్టుకొనుట. ౨. కంఠరోగభేదము. ౩. తిథివిశేషము.

శ్లో. కృష్ణపక్షే చతుర్థీచ,సప్తమ్యాదిదినత్రయం, త్రయోదశీచతుష్కంచ, అష్టావేతే గళగ్రహాః. (వాచ)

గళగ్రాహి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) ౧. గొంతుక పట్టుకొనువాఁడు. (శత్రువు.) ౨. ఎదుటివారిగళధ్వని విని మరల కూయునది, 'కో' యనిన 'కో' యనునది. (కోయిల)

మ. తిలకింపం బ్రతిపక్షి రాచిలుక జాతిద్వేషి చైత్రుండు పువ్విలుచేదాల్పు సదా మధువ్రతగుణాన్వితుండు ప్రాణంబుదాయలు గాడ్పుల్ శశి యంకకాఁడు పిక మయ్యయ్యో గళగ్రాహి యిబ్బలవద్ద్వేషులలోన నెట్లు విహరింప న్వచ్చు నాబోఁటికిన్. వి. సం. ౨. ౧౨౨.

౩-గళముచే గ్రహించువాఁడు-దొరకిన నెల్ల హరించువాఁడు.

గళద్వారము. సం. వి. అ. న. నోరు, వాయి.

గళనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱునది. ౨. స్రవించునది, కాఱునది. వి. అ.న. ౧. జాఱుట. ౨. స్రవించుట, కాఱుట.

గళము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కుత్తుక. ౨. సాలవృక్షనిర్యాసము, సజ్జరసము. ౩. ఒకానొకవాద్యము. ౪. మత్స్యభేదము. ౫. ఇల్లుగడ్డి, బృహత్కాళము.

గళమేఖల. సం.వి.అ.స్త్రీ.కంఠాభరణము,కంటె.

గళవార్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆరోగ్యవంతుఁడు, మిక్కిలి తిని యఱిగించుకొనఁ జాలువాఁడు.

శ్లో. దృశ్యంతే నైవ తీర్థేషు గలవార్తాస్తపస్వినః. (వాచ)

గళవిద్రధి. సం. వి. ఇ. పుం. కుత్తుకలోనివ్రణము.

గళశుండిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. కొండనాలుక. ౨. తాలుగతరోగవిశేషము. (కల్ప)

గళస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుమేఁక.

గళహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. త్రోయుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడమీఁద వేసినచేయి. ౨. అర్ధచంద్రబాణము.

గళహస్తితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గెంటుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడ పట్టుకొనఁబడినవాఁడు.

గళాంకురము. సం. వి. అ. పుం. గళరోగవిశేషము, కంఠమున మాంసపుమొలకలు బయలుదేఱు రోగము. (కల్ప)

గళానిలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము. (త్రి. ని.)

గళితకము. సం. వి. అ.పుం. నాట్యవిశేషము.

గళితకుష్ఠము. సం. వి. అ. న. వ్రేళ్లు మొదలగునవి పడిపోవునట్లు చేయుకుష్ఠరోగము.

గళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱినది. ౨. పడినది. ౩. కాఱినది. ౪. సడలినది, ప్రిదిలినది. ౫. క్షీణించినది,తఱిఁగినది.౬. తినఁబడినది,మ్రింగఁబడినది.

గళేగండము. సం. వి.అ. పుం- మెడక్రింద వ్రేలాడుమాంసపుముద్ద కలది-ఒకానొకపిట్ట.

గళోద్భవము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వగళమున పుట్టెడురోచమాన మనుసుడి. (త్రి. వి.)

గళౌఘము. సం. వి. అ. పుం. గళవిద్రధివంటికంఠరోగభేదము. (వాచ)

గళ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గళములసమూహము.(వాచ.)

గళ్ల=కళ్ల. (శ. ర, బ్రౌ.)

గళ్లి=కళ్లి. (బ్రౌ.)

గళ్లిము. వి. పాలమీఁగడవంటిలేఁతకొబ్బెర.(శ.ర)

గవఁకు=గవను.

సీ...గవఁకు గవను నాఁగఁ గలవు గోపురసంజ్ఞలు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవగవ=గబగబ. వి. శీఘ్రముగా కవియుట పరుగెత్తుట మున్నగువానియందగుఅనుకరణము.

క. గవయింగ గవయాడై తమిఁ, గవయం గవయంబు మీఁద గవగవఁ గవియం,గవియించిన జాగిలములఁ, గవియంగాఁడు భర్త కరుణాన్వితుఁడై. కృ. శకుం. ౧. ౬౬.

గవతము. వి. కసవు.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

గవను=గవఁకు. వి. దే. (బ. గవఁకులు-చూ. కలను) పురద్వారము, గోపురము.

సీ...వికిరరోమార్గమంబు. గీ. లశ్వకరికలభాదులయందుఁ గానఁ,బడు గవంకుల వాపోవుఁ బట్టపగలు, మెఱగి వఱ్ఱు ... భా. రా. యు. ౨౪.

ఉ. తారలు బూరగొమ్ములును దప్పెటలున్ బటహంబులున్ బదుల్, నూఱులు వేలు మ్రోయ గవనుల్ వడి వెల్వడి హత్తి యుత్తర, ద్వారమువంకఁ దార యిరువంకలఁ బోఁజులు దీర్చి రయ్యెడన్. రామా. ౯. ౬౯. (ఇట బహువచనమున 'గవనులు' అనురూపము కూడఁ గనుపట్టుచున్నది.)

సీ. కుంభనికుంభముఖ్యులతోడ నలకుంభకర్ణుండు దూరుపుగవనియందు. ఉ. రా. ౪. ౨౬౭. పి. శకుం. ౧. ౧౩౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవనికాపరి = పురద్వారపాలకుఁడు. నీలా. ౨. ౪౭.

గవయము. సం. వి. అ. పుం. గురుపోతు, వనవృషభము.

శ్లో. వనగోర్గవయః ప్రోక్తో బలభద్రో మహాగవః. (రా. ని.)

గవయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగవయము.

గవర. వి. (సం. గౌరః. ప్రా. గఉరో.) కొంచెమెఱుపు, ఈషద్రాగము.

విణ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

ద్వి. రవరవతాంబూలరాగంబుతోడ, గవరలై యున్న చక్కనిపంతములును. ద్వి. పరమ. ౩. ౧౨౨ పా. ౬. పం. (చి. వి. పా. 'గవరన' ముద్రి. పా.)

జ: గవరన.

గవరన. వి. (√ గవర.) ఈషద్రాగము, కొంచె మెఱుపు.

విణ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

సీ. కడుపు మండించు నాకఁటిచిచ్చు సెగ దాఁకి గవరనై యున్న కన్గవలవారు. నైష. ౭. ౫౩.

గవలము. సం. వి. అ.పుం. మహిషము,దున్నపోతు.

న. దున్నపోతుకొమ్ము.

గవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహిషి, గేదె.

గవాంపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨. పసుల కాపరి. ౩. సూర్యుఁడు. ౪. అగ్ని.

గవాక్షము. సం.వి.అ.పుం-దేనినుండి సూర్యాదుల కిరణములు లోపలికి వ్యాపించునో అది-కిటికీ.

గవాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పిన్నపాఁవరి. ౨. బుడమరి.

గవాక్షితము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) కిటికీ గలది.

గవాగ్రము. సం. వి. అ. న. గోవులసమూహము.

గవాదనము. సం. వి. అ. న. పసులు మేయుగడ్డి.

గవాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసులకసవుతొట్టి. ౨. పెద్దపాఁవరి.

గవామృతము. సం. వి. అ. న. గోక్షీరము, ఆవుపాలు.

గవావికము. సం. వి. అ. న. ఆవులయు గొఱ్ఱెలయు సముదాయము.

గవాశ్వము. సం. వి. అ. న. గోవులయు గుఱ్ఱములయు సమూహము.

గవాహ్నికము. సం. వి.అ. న. ఆవునకు ఒకదినమునకు సరిపడినయాహారము.

గవి. వి. (క. గవి. త. కవి. హిం. గవ్హా.) ౧. గుహ.

గీ... చెలఁగును గుహ, గవి యనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౩౨.

సీ. ఎదుట నో రెత్తంగ నిత్తుమే తను వంచుఁ గొండలగవులలో గుండ్లు గొట్టి. రామా. ౭. ౩౮.

మ. గవిలో బెబ్బులి డాఁగి గ్రుడ్లు మెఱమంగాఁ గాంచి రా జేసె...మనుచ. ౪.౪౬.

౨. గుంట, ఖాతము.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౬.

గీ. ఊఁతయులజళ్లఁ జెఱువుల నుండ రాక, కార్పాసళ్లు నెగళ్లును గవులు విడిచి, తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించె. వేం. పంచ. ౧. ౨౯౪.

గవిల. వి.(సం. కపిలా.) కపిలగోవు.

వ...ఈధన్ముఁగావునకు నెవరేని విరోధము సేసిరేని గంగ్గకఱుత వెయి గ్గవిలల వధియించినారు. దా. శా. ౪. ౧౧౩౩.

వ...ఆచంద్రతారకముగా నిచ్చె దీనికి విలంబము పుట్టించినవాండు గంగ్గకఱ్త వేయి గవిలల బొడిచినవాండు వారణాసి వ్రచ్చినవాండు. శ్రీ. శా. ౪.౯౧౯.

గవిలెము. వి. గంధములో రాచి కలిపెడువిత్తు. (శ. ర-సోపువంటిపరిమళపదార్థము. బ్రా.)

గవుండ్లవాఁడు=గౌండ్లవాఁడు. వి. సారాయమ్మువాఁడు. ('కల్లు గీచువాఁడు' అని కొందఱు. శ.ర-మహత్త్యర్థకరూపము 'గవుండ్లది')

గవుఁడు=గౌఁడు.

గవుకున. అవ్య. ద్రు. తొందరతో, ఆలోచింపకుండఁగా. ('గబుక్కున' వా.)

గీ. అట్టినన్నును జేరి భయంబు లేని, పాలుపుత్తోనున్న దీపువుఁబోణి చెంత, ననుమ గవుకునఁబట్టరాదరయ వలయు, మోజన యొనర్చి సేయుట రాజనీతి. పుక. ౨. ౨౪౯.

గవుడపేరు=గౌడపేరు. వి. కంఠభూషావిశేషము.

సీ. తరుణి హైహయరాజదంతాస్థిపటలంబు గవుడపేరుగఁ జేసి కట్టె నఱుక...క్రీడా. ౧౨౫.

('గవడ' అపముద్రి.)

గవుడసరము=గౌడసరము.

ద్వి. ముత్తెపుఁ జేరులు ముంగామురములు, నొత్తులగాజులు నొడ్డైనపనులు, గవుడసరాలు బంగారుకడెములు, నవరనిరత్నాలసందిదండలును. ప్రభులిం. ౪. ౧౪౩ పా. ౧౬ పం.

గవుద=గౌద.

(చిబుకము.)

సీ. ...ముక్కు, నవ్వుఁబువ్వు చెవులు శ్రీల్ ను నుఁబండ్లు మొల్ల లధర మిగు ర్చెక్కు లద్ద ములు గవుద, తాటిగింజ మెడ చిందము వ్రేళ్లు పగడముల్ కరము లబ్జములు .... ప్రబంధ. ౩౯౮.

జ: గవుదకట్టు.

గవుదకట్టు=గౌదకట్టు. (గవుద+కట్టు.)

గవుర=గౌర.

గవురు¹=గౌరు¹.

గవురు²=గౌరు².

గవురు³=గౌరు³.

గవులు=గౌలు.

(గంధము, వాసన.)

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గందంబు వల పన, గంధ మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

(దుర్గంధము.)

చ. పొలనుగవుల్ కడుం గదురఁ బొట్టకుఁ గ్ర్గె నటంచు నార్చుచుక్, సొలయక వచ్చు తాట కఁ గనుంగొని రాజడదారి...యయా. ౩.౭.

గవుళి=గౌళి.

గవుసెన=గౌసెన. వి. వీణ విల్లు మొదలగువానికి తొడుగుగలీబు.

గీ. ఘనకుచము లనుకెన్నెర కాయలకును, బట్టుప య్యెద గవుసెనబాగు నూప, సకలసౌభాగ్యల క్షణచారుమహిమ, నుల్లసిల్లెడుకన్యక నోర్తుఁ దెచ్చి. వి. పు. ౨. ౧౯౬.

ద్వి. శివసూత్రములు గవుసెనలవస్త్రములు. పండి తా. పర్వ. ౩౮౬ పొ.

చ...నీలవసనపుష్పనుంగు పొదలంగఁ బ్రభావతి వచ్చె నత్తటిక్, గవుసెనలోపలం జకచకల్ గలదర్పణలక్ష్మిఁ గేరుచుక్. శుక. ౨. ౩౦౬. విక్ర. ౮. ౧౦౧. హరి. ఉ. ౩. ౧౫౯. వరా హ. ౬. ౪౪.

గవేధుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గవేధువు.

గవేధువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. అడవిగోదుమలు. (వై. ని, అమరము.)

గవేషకుఁడు. సం. విణ. (అ. షి. కా. అ.) వెదకు వాఁడు.

గవేషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవేషణము, వెదకుట.

గవేషణము. సం. వి. అ. న=గవేషణ.

గవేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకునది. వి.అ. పుం. వెదకుట. (వాచ)

గవేషయత్. సం. శత్రు. వెదకుచున్న.

గవేషయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెద కుచున్నది.

గవేషయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=గవేష కుఁడు.

గవేషించు. సం. స. క్రి. వెదకు. (బ్రా, శ. ర.)

గవేషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకఁబడినది.

గవేష్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁ బడుచున్నది.

గవ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోసమూహము. ౨. రెం డుకోసులు ౩. గోగోజనము. (వై. ని.)

గవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧.గోసంబంధ మై నది. ౨. గోవునకు హిత మైనది. ౩. గోవికార మైనది. (పంచగవ్యములు:- పాలు, పెరుఁగు, నె య్యి, పంచితము, పేఁడ.) వి. అ. న. ౧. పసులు మేయుపొలము. ౨. అల్లెత్రాడు. ౩. రాగద్రవ్య భేదము. (శే. ని)

గవ్యూతము. సం. వి. అ. న=గవ్యూతి. (వాచ)

గవ్యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రెండుక్రోసులు. ౨. ఒకక్రోసు. (వాచ.)

గవ్వ. వి. వరాటిక, కపర్దకము. (దీనిని చిన్ననాణెముగా వాడుదురు.)

వ...గవ్వదండలగంటల నలంకరించి...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ...గవ్వ యనఁగ వెలయు, చుండును వరాటమై ...అం. భా. ౧. ౧౬౧.

గవ్వచాకము = పుంజెఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వల మొత్తము.

మ. చరమాశానికషోపలాంచలమునన్ సంధ్యాప్రకాశోదయం, బొరఁ గావించి విరించిచేఁ గొనినసూర్యం డన్పదార్వణ్ణబం, గరపుంబూదియకై వియద్విపణి వేడ్కం గాలమన్పచ్చుచె, చ్చెరఁ జెల్లించినగవ్వచాక మన మించెం దారకాచక్రముల్. నైష. ౭. ౧౪౯.

శ్లో. అస్తాచలేఽస్మిన్ నికషోపలాభే సంధ్యాకషోల్లేఖపరీక్షితో యః, విక్రీయ తం హేలిహిరణ్యపిండం, తారావరాటానియమాదితవ్యోః. సం. నైష. ౨౨. ౧౩.

జ: గవ్వసరులు.

గవ్వసరులు. వి. బ. (గవ్వ+సరులు.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౯.

గస. వి. (సం. కాసః. త. కళం) ఉబ్బసము. (శ. ర- 'కంఠములోనినస' అని చి. ని.)

గసగస. వి. (క. గసగసె. త. కసకసా. హిం. కష్‌ఖాష్.) సస్యభేదము కి. (దీనివిత్తులు వల్లమందువిత్తు లందురు.)

వ...గసగస యెసక మెసఁగ...కాశీ. ౩. ౨౩.

బ. (గసగసలు, గసగసాలు.) గసగసవిత్తులు, అహిఫేనబీజములు.

గీ. జాజికాయలు జాపత్రి చాలపప్పు, సెనగలనుములు గసగసల్ మునగపువ్వు, మదనవిత్తులు కొబ్బెర మందపాలు, నూతి త్రాగిన మద్యము బ్బుఁ జేయువేళ. హంస. ౫. ౧౩౧.

ఆ. వెనుకఁబ్రాలు పాలివదనికల్ గసగసాల్, జల్లి మెకపుఁబాలుఁ జాలపప్పు. యయా. ౧. ౧౦౩. అం. భా. ౨. ౧౬౧.

గసాబు. వి. తుపాకివంటియుద్ధసాధనవిశేషము.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును, బుసక్రోవులును గసాబులు తుపాకులును, వసుధ లీలగ నొక్కవడిఁ గాల్చి ... ఆ. మ. ౪. ౩. ౧౭౧ పొ. ౧౫ పం.

గసి[1]. వి. శంకుభేదము, ఒకవిధమగు మేకు; ఒకానొకవేఁటసాధనము.

సీ...వసి గసి మేకన వసుధ శంకు. గీ. భేదనామంబు లగుమ శోభిల్లును ... అం. భా. ౨. ౨౧౯.

ద్వి. మునుకొని యాతనిముక్కుఁగ్రోళ్లంను, ఘనమైనపాఱలు గసులుఁ బెట్టియును. రం. రా. యు. ౩౯౫ పొ. ౧౨ పం.

ఆ...వసులు గసులు...ఆది గాఁగఁదెచ్చి రాటవికులు. పి. శకుం. ౧. ౧౧౬. హరిశ్చం. ౨. ౬.

జ: గసిక.

గసి[2]. వి. (క. గసి) కాఁచిననెయ్యి లోనగువానియడుగునకు దిగుమడ్డి.

సీ...గసి నాఘృతాదికల్కంబు దనరు. అం. భా. ౨. ౨౫౯.

గసిక. వి. (√గసి[1]) ౧. త్రవ్వుటకనువుగా కొనచెక్కినకొయ్య. (శ. ర, వా) ౨. శూలము, శలాక.

ద్వి...మానవమాంస, ఖండంబు లొంటొంటఁ గసికల గ్రుచ్చి, కమ్మఁగాఁ గాల్చి చంకను బెట్టి మెసఁగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౨౪.

౩. మొన యేర్పడునట్లు చెక్కినకొయ్యబాణము.

గీ. అలయ దూరస్థితు నృపాలు నసమబుద్ధిఁ, దవిలి

తగనికోర్కులు గోరి తివిరి మొగ్గ,గసికలకుఁ
జాల వగ్గమై యెసఁగ...హ. వ. ౨. ౬౬.

గీ. గసికకోలలు గొని భిల్లబిసరుహాక్షు, లడవిఁ ది
రుగుదు రాత్మనాయకులఁ గూడి. కాళ. ౩.
౧౫.

గసిబిసి=గజిబిజి.

విశే. (చెల్లాచెదరు, మిక్కిలి చెదరినది.)

చ... అసురులమాయ లన్నియును నబ్జదళాక్షుఁ
డు వచ్చినంతటన్, గసిబిసియై నిరర్థ మయి
గ్రక్కునఁ బోయెను నిద్ర నొంది సం,తస
మున మేలుకొన్నగతిఁ దాల్చి చెలంగిరి వే
ల్పు లందఱున్. భాగ. ౮. ౩౪౩.

(తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.)

క. లసితాలంకృతిసంధులు,గసిబిసియై చెదరకుం
డఁ గల్పించినఁ బొం,దసఁగెడుసంయోగం
బది, రసికులు నరసింహసంకరం బనఁ బరఁ
గున్. కావ్యా. ౩. ౯.

ద్వి...బిజ్జలుని,నొసలిరేఖలు గసిబిసిచేసి రాజ్య,
మసమాక్షుక విలియ నటు తుడిపించి. బస. పు.
౨. ౯౧౫ పం.

(కలఁగినది)

(మన్మథుఁడు)గీ...అయ్యవనివిభుని, వ్రతము ల
న్నియుఁ గొనిపోయి వఱదఁ గలిపి, చిత్తమం
తయు గసిబిసి చేసి విడిచె. భోజరా.౨.౧౦౦.

సీ. పలునొక్కులను జిక్కువఱపకు మని మ్రొక్కు
కుసుమకోమల గసిబిసి యొనర్చి. మృ. వి. ౧.
౪౫.

గస్తాలు. వి. బ. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ...బసికీలు గస్తాలు ఫుటంబు లనునట్టివరుసల
వితంబులును...మల్లుపు. ౩. ౬౯. అం. భా.
౨. ౨౦౨.

గస్తీలు. వి. బ. (గస్తు+ఈలు.) కావలివారు.

ఉదా: పైగస్తీలు వచ్చినారు. (శ. ర.)

గస్తు. వి. (హిం. శ. గస్తు.) -రాత్రివేళ దొంగతన
ము లోనగునవి జరుగకుండుటకై కావలివాండ్రు
ఊరు తిరిగి కాచుకావలి.

ద్వి. ఆలీలఁ గొఱవిదయ్యంబుల దివ్వె, కోలలవా
రిఁగాఁ గొని గస్తు దిరిగి. ద్వి. పారిజ. ఉ.
౧౬౬౭ పం.

గీ. కుశలగతి మజ్జనము లాడి కుడిచి కట్టి,ప్రజలు
నిద్రించి రయ్యర్ధరాత్రవేళ, ఖడ్గఖేటకపాణి
యై గస్తు దిరిగెఁ, బెద్దతలవరి కింకరో పెతుఁ
డగుచు. వేం. పంచ. ౩. ౧౯౨.

సీ. కడు గడీపై నలంగము చుట్టు నెల్లెడ గస్తు గ్రు
మ్మరునట్లు గట్టిపఱచి. రంగా. ౨. ౧౯౭.

జ: గస్తీలు.

గహనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. నిబిడము, ద
ట్టమైనది. ౨. దుష్ప్రవేశము, చొర రానిది. ౩.
దుర్బోధము, ఎఱుఁగ రానిది. వి. అ. న. ౧. అ
డవి; దట్టమయిన అడవి. ౨. గుహ. ౩. దుఃఖము,
కాఱియ. ౪. జలము.

గహ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. గాంభీర్యము. ౨. దు
ర్గము, పోవ నలవి గానిచోటు.

గహ్వరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧-గాంభీర్య
ము గలది-లోఁతయినది. ౨.దుష్ప్రవేశము, చొర
రానిది. వి. అ. పుం. పొదరిల్లు. న.౧.దంభము.౨.
అడవి. ౩. గుహ. ౪.ఏడ్పు. ౫. జలము. ౬.గాంభీ
ర్యము, గుట్టు. (శే. ని.)

క. కులభామిని యేమైనను, గలుగుకోలఁది నింటి
లోన గహ్వరమునఁ బ్రొ,ద్దులు గడపునె ప్రి
యమున నా,నెలఁతుక నీచంపు నేయ నేర్చు
నె చెపుమా. కుచేల. ౨.౭౩.

గహ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧. గుహ. ౨. భూమి,
నేల.(విల్యమ్సు.)

గా

గా. ఇది మహాప్రాణమునకు అనుప్రయుక్తమై నీ
చత్వమిత్రత్వములను దెలుపును.(ఇది పరముగునపు

డుపూర్వాచ్చునకు 'ఇ' ఆదేశ మగును. దీనిని 'ఇగా' అని కొందఱు గ్రహించిరి. సంబుద్ధియందు 'గ' అను రూపము గూడ నుండును.)

సీ... ప్రశ్న చెప్పఁగ మాలపాపిగాఁడు. వేణు. ౨౫.

ఉ... ఖా, గోతులబుచ్చిగానికి... (చాటువు)

క. జగములు వొగడఁగ వెగడిన, జగబంటరికొమరుఁ డయ్యు జతనమునఁ గటా, పగ దీఱుప నోపవు నీ, మగతన మేమిటికిఁ దులువమాఁక ద్రిమ్మరిగా. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౨.

క... గోపాలిగ రమ్మటంచుఁ గొడుకుఁ బిలిచె. అహోబలపండితీయము. ౩౫౬ పొ.

గాంగము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గంగది, గంగకు సంబంధించినది.

గాంగాయని. సం. వి. ఇ. పుం=గాంగేయుఁడు.

గాంగుఁడు. సం=గాంగేయుఁడు.

గాంగేయము. సం.వి.అ.న. ౧. బంగారు. ౨.కనకాహ్వయము, ఉమ్మెత్త ౯. పుం. ఒకవిధ మగు చేప.

గాంగేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం- గంగాపుత్త్రుఁడు-౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి.

గాంగేరుకీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బీఱ ౯.

గాంజికాయము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి, మీనవల్లంకిపిట్ట.

గాండివము. సం=గాండీవము.

గాండివి. సం=గాండీవి.

గాండీవము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.అర్జునునివిల్లు. ౨. విల్లు. (మే. ని.)

గాండీవి. సం. వి. న్. పుం. అర్జునుఁడు.

గాండ్రించే. అ. క్రి. (ముఖము) ఉబ్బు. (శ.ర.)

గాండ్రు. వి. పులి యఱచుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పొఱమ్ములు బొమ్ముకలంకులం గాఁడ గాండ్రు గాండ్రు మని రొప్పి నొప్పి కుప్పరంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపాడు వెగసి... మనుచ. ౪. ౩౭.(బ్రా. పా-కాండ్రుకాండ్రు. శ. ర. పా)

గాండ్రు పెట్టు=గాండ్రుమను.

ద్వి. మండ్రాటముగ నిత్తిమాంసంబు మెసవి, గాండ్రు పెట్టెడుపెద్దగండుమెకాలు.ద్వి.సారంగ. ౨. ౮౦ పొ. ౧౨ పం.

గాండ్ల. వి. నూనె అమ్మి జీవించెడుజాతి. (చూ. గాండ్లవాఁడు.)

జ: గాండ్లవాఁడు.

గాండ్లవాఁడు. విణ. (√గాండ్ల) గాండ్లజాతి వాఁడు. (మహత్యర్థకరూపము 'గాండ్లడె')

వ... కటిక బట్టు జెట్టి దేండ్ర తొగట గాండ్లవారును...హంస. ౩. ౭౯.

గాంతువు. సం=గంతువు.

గాందిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. కాశిరాజుకూఁతురు. (శ్వఫల్కునిభార్య. అక్రూరునితల్లి.)

గాంధర్వము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గంధర్వసంబంధ మైనది. వి. అ. పుం. ౧. వధూవరులు పరస్పరేచ్ఛచేత్ఁ జేసికొనువివాహము. ౨. సంగీతవిషయక శ్ శృక్తియుపవేదము. ౩. దినముయొక్క పదు నేను ముహూర్తములలో నేడవది. ౪. గుఱ్ఱము. న. సంగీతము, గానము, పాట.

గాంధర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాక్కు, భాష. ౨. దుర్గ. (విల్యమ్సు)

గాంధర్వుఁడు. సం=గంధర్వుఁడు.

గాంధారము. సం. వి. అ. పుం. ౧.(సంగీత) స్వరవిశేషము.౨.సిందూరము. ౩. ఒకానొక దేశము. న. గంధరసము, బాలింతబోళము.

గాంధారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంజాయి. ౨. ధృ

తరాష్ట్రునిభార్య. ౩. యవాసము, తీఁటకసిందరీ. ౪. పుం. శకుని. (ఇతఁడు దుర్యోధనునికి మేనమామ.)

గాంధారేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాంధారీపుత్త్రుఁడు. (దుర్యోధనాది)

గాంధికము. సం. వి. అ. న. గంధద్రవ్యము.

గాంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యములమ్ము పురుషుఁడు. (వాచ)

గాంభీర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. లోఁతు. ౨. (క్రోధశోకాదులచే) వికారము నొందకుండుట.

గాఁజెర[1]. వి. ఒకానొకదుంప.

ఆ... పెండల, మల్ల ముల్లి పసుపు ముల్లంగి వెల్లుల్లి, గాఁజరయును మొదలుగాఁగఁ గలవు... హంస. ర. ౧౩౧.

గాఁజెర[2]. వి. (సం. కలంజః) పొగాకు.

సీ. గంజాయి యనఁగను గాంధారి చెన్నొందు గాఁజర యంచనఁగాఁ గళంజ, మగు... ఆం. భా. ౨. ౭౩.

గాఁడి. వి. (త. కాడి) ౧. తొలిచి కాని త్రవ్వి కాని నిడుపుగా ఏర్పఱచినపల్లము. (చూ. గాఁడిప్రొయ్యి) ౨. నిపానము, పసులు నీరు త్రాగుటకు గాఁడి యేర్పడ ఱాతితో కట్టినతొట్టి.

(యమునావర్ణనము.) గీ. ప్రతిదినముఁ గ్రోల నిది గాఁడిబావి గాదె, కృతశకకృత్కరినందగోబృందమునకు, క్షేత్ర మిది గాదె దివసకృజ్జలజమునకు. వేం. పంచ. ౩. ౧౨౧.; ఆం. భా. ౧. ౧౬౨.

౩. పసులను కట్టుచోట కసవు వేయుటకు పలకలు లోనగువానితో గాఁడిగా నేర్పఱచినస్థానము.

(అమరావతీపురవర్ణనము.) గీ. కామగవిఁ గట్ట నిది గదా గాఁడిపట్టు. ఉ. రా. ర. ౨౫౯.

(ఈశ్వరవర్ణన) గీ. విషగళుఁడు గాఁడిఁ గట్టినవేల్పుటావు, హాటకాచలధన్వి సిద్ధాంజనంబు... భక్తులకును. పి. శకుం. ర. ర.

జ: గాఁడిప్రొయ్యి.

గాఁడిప్రొయ్యి. వి. (గాఁడి + ప్రొయ్యి.) గాఁడి త్రవ్వి ఏర్పఱచినప్రొయ్యి. (వా)

గాఁడు. వి. ౧. కంపూతి, దురద.

గీ... దూల జిల నవ నస గాఁడు దురద యనఁగఁ, బరఁగుఁ గంపూతి... ఆం. భా. ౨. ౧౨౯.

౨. కామమదము. (శ.ర.)

గాగర. వి. స్త్రీలు కట్టుకొను పావడ. (శ. ర. 'గాగరా' చి. ని, వా.)

గాజరము. సం. వి. అ. న. పచ్చముల్లంగీ.

గాజోపరుఁజో. వి. ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము, కత్తి మొదలగువానిపిడి.

సీ... ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము. గీ. జరపరుంజో ననంగను బరఁగు నదియె, చనును నెమ్మిపరుఁజా గాజాపరుఁ జన. ఆం. భా. ౨. ౨౧౫. (శ. ర. పా)

గాజో. వి. (సం. కాచః. క. గాజు.) ఇసుక కరఁగించి చేసినయొకపదార్థము, కాచము.

గీ. వలచుఁ గస్తూరినిగరాలతలుపు దెఱవ, గాజుటోవరిలో ధూపగంధలహరి. నైష. ౭. ౧౫౪.

ద్వి. గాజు పెంచుక లేఱ గమియించినట్టు. బస. పు. ౨౧౧ పొ. ౧౫ పం.

క... వంటచెఱకుఁ దెచ్చుచుఁ బురనా, రీజనుల కమ్మి యాతఁడు, గాజు గడపినట్లు దినము గడపుచు నుండెను. శుక. ౩. ౨౮౬. ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

౨. గాజుతో చేసినహస్తవలయము; హస్తవలయము.

ఉదా: నీవు పురుషుఁడవా ? గాజులు తొడిగించుకొని యింటఁ గూరుచుండుఆఁడుదానవా?

గీ. గాజు లెగఁద్రోసి చప్పుడు గాళయుండ, వ చ్చె నూర్వశి యర్జునావాసమునకు. హర. ౬. ౧౧౯.

సీ. సడలి ముంజే వ్రాలుజాఱువాపైఁడిగాజులు పైకి నెగఁద్రోయుచోవిలాస,ము...దశా. ౨. ౩౬౦.ఉ. హరి. ౪. ౧౫౬.

జ: గాజుకడియము, గాజుకప్పెరలు, గాజుకుప్పె,గాజుకొప్పెర,గాజుపడు,గాజుప్పు,గాజులవాఁడు, గాజువాఱు.

గాజేకడియము. వి. (√గాజే) గాజుతోఁ జేయఁబడినకడియము.

ఆ. భూజనంబు నేలు రాజు మగం డయ్యె, గాజుకడియ మనెడిగతి చెలంగె.కుచేల.౨.౧౧౦.

బ. ధాన్యవిశేషము.

వ... ఊఁదుఘుటికలు గాజుకడియములు జాజికునుమలు...అనునూటనాలుగువగలపైరులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గాజేకప్పెరలు. వి. బ. (గాజు+కప్పెరలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ...గాజుకప్పెరల్ కురువడాల్ కంటసరులు... గీ...అది యగుపేరు గల్గువ డ్లలనియింట,నుండు...హంస. ౪. ౧౨౯.

గాజేకుప్పె. వి. (గాజు+కుప్పె.) కాచపాత్రవిశేషము.

సీ. చేదిన్వా ప్రతిమ చొనీతిబంధములమేల్కట్టు గొజ్జఁగినీటిగాజుకుప్పె. గీ. కలరతాగారము నను...వై జ. ౩. ౬౪.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపంబ,దెట్టులుండు జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారిదేహంబులందును...వేమన. ౧. ౯.

గాజేకొప్పెర. వి. (గాజు+కొప్పెర) గాజుతో చేసినపాత్రవిశేషము.

గీ. గాజుకొప్పెర యనఁగను గర్వర మగు. ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

గాజేపడు=గాజేవాఱు. (గాజు+పడు.) (కాంతిహీన మగు)

ఉ. ఆజగదేకవీరుఁ డగునర్జునుఁడు...భుమనార్యర నొక్కపెట్టునం, గాజుపడంగఁ గూల్చె ...చిత్రభా. ౬. ౧౨౧.

గాజేప్పు. వి. (గాజు + ఉప్పు) ఒకానొకఉప్పు, కాచలవణము. (శ. ర.)

గాజేలవాఁడు. వి. (గాజులు+వాఁడు) గాజుల మ్మెడుబలిజె. (శ. ర, వా.)

గాజేవాఱు. అ. క్రి. (గాజు+పాఱు) కాంతిహీన మగు, గాజుపడు.

గీ. నెఱయ వర్తిలి నెనయు నీనెమ్మొగంబు, ఘనభుజంగవిషవ్యాప్తి గాజువాఱె, రాహుకబళితగోహిణీరమణుమాడ్కి, నుండఁ గనుఁగొనియే నెట్టు లుండుఁ గుఱ్ఱ. మార్క. ౧.౨౫౪.

ఉ. కందవు గాజువాఱవు వికారము నొందవు... దీర్ఘనిద్రల ధరిత్రి శయించినజంతుదేహముల్. కాశీ. ౩. ౧౦౫.

గీ. గాజువాఱదు చరణపంకజయుగంబు, హస్తతలములకెంజాయ లడఁగిపోవు. హరిశ్చ. ౫. ౩౯.

గాజె(జియ)=గాదియ. వి. (సం. గంజః) కనూలము,ధాన్యము మొదలగునవి పోసికొనుటకు ఏర్పడినచిన్న బొట్టె. (శ. ర, చి. ని.)

గాటము. విణ. (సం. గాఢమ్. క. గాట.) అధికమైనది; సాంద్రము, దట్టము.

గీ. గాట మగుచలివేళను నీటిలోన, భార్గవుఁడు ఘోర మైనతపం బొనర్చె. వరమ. ౧.౧౧౨.

(ఆదిమత్స్యవర్ణనము.) మ. తళుకుంజాయకడాని మైపొడలు నిద్దామీసలుక్ వేయిగో,ఱలు గాటంపుగఱుల్...దశా. ౧. ౨౧౧.

ద్వి. పాటలాతింత్రిణీప్రముఖవృక్షముల, గాట మానడవుల...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౯౬.

సీ. గాటంబుగా నిర్లగవియు దేహమువాఁడు క డు నక్కలించినకడుపువాఁడు. వరాహ. ౨. ౪౫.

గాటు. వి. (సం. కటుః) ౧. కటువు, కారము.

గీ...గాటు, కార మెుఱ్ఱొఱ్ఱన యనంగఁ గటు వు వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.

౨. (తీవ్రమగు) వాసన.

సీ. బొట్టుకస్తురినీటు పట్టుబల్వలెవాటుదొట్టుగం ధపుగాటుఁ దొంగలింప. చెన్న. ౪. ౨౬౪.

విణ. ౧. కారము కలది.

ఉదా: మిరెపకాయ చాల గాటుగా నున్నది.

౨. తీవ్రమగువాసన గలది.

ఉదా: పొగాకు గాటుగా నున్నది.

గాఢి. విణ. (సం. గాఢమ్) గాటము.

రగడ. గాడిగ వెన్నెల గాయఁగఁ దరువుల, నీడ లఁ బొడవెన్నెలలు...బిల్హ. ౨. ౨౯. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గాడిద(డ్డ). వి. (సం. గార్దభః. త. కళుదై.) గాలి గాఁడు, ఖరము.

చ. గాడిదరూపు దాల్చి యుముకల్ దినుచుండఁ గఁ జూచి యుల్లసం, బాడెదు శక్ర...భార. శాం. ౪. ౩౯౬.

సీ. జాతైనబారాహజారతేజికిఁ గాక కఱకుల కల్లంబు గాడ్ద కేల. వేఁబు. ౬౪. ఆం. భా. ౨. ౨౬౬.

జ: గాడిదకాళ్లవాఁడు, గాడిదపులి.

గాడిదకాళ్లవాఁడు. విణ. (√గాడిద) ముట్టుమోఁ కాళ్లవాఁడు, ముడికాళ్లవాఁడు, సంజ్ఞావు. (శ. ర.)

గాడిదగడపర. వి. ఒకానొకయోషధి, పిండీతక ము ?

గీ. పాదలుఁ బిండీతకమ్ము గాడిదగడపర, దాగ రాడి వెలికి యటంచన...ఆం. భా. ౨. ౬౫.

సీ...గాడిదగడపర కన్నెగొమన. హంస. ౪. ౧౦.

గాడిదపులి. వి. (√గాడిద) దుమ్ములగొండి, కొర్నా వగండు. (శ. ర.)

గాడీ. వి. (హిం. గాడీ) బండి; రథము. (బ్రా. మిశ్ర. వా.) శ. ర. ఈపదము దే. వి. గా 'గాడి' అను రూపాంతరముతోను 'రథవిశేషము' అనునర్థముతోను గ్రహించి యీ క్రిందిభారతమును ప్రమాణముగా నిచ్చినాఁడు.

సీ...చిత్రలలిత,గతి నొప్పునేనూఱు గాడీలు... భార. ఆది ౮. ౨౨౧. ఒకప్రాఁతప్రతిలోఁ గూడ పాఠ మిట్లే యున్నది. కాని దీనికి మూల మగు సం. భార. ఆది. ౨౪౭. ౪౧. శ్లోకమును బట్టి 'ఏనూఱు గాడిదలను' అను భా. ల. వ్యా. పాఠమును, ముద్రితపాఠమును యుక్తముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. 'గాడీలు' అను పాఠము గ్రహించినయెడల రథములు రెండుమార్లు చెప్పఁబడుటయు గాడిదలమాట లేకపోవుటయు సంభవించును.

గాడుపు(డ్పు). వి. వాయువు, గాలి.

సీ. ఏచి యీచెవిగాడు పాచెవిఁ బోవంగ ...పాండు. ౨. ౨౯.

సీ...చల్లనిగాడ్పు...భార. ఆది. ౪. ౨౩. ఆం. భా. ౧. ౫౯.

జ: గాడుపుచూలు, గాడుపుతండ్రి, గాడుపుసంగడీఁడు, గాడ్పుతూపు, గాడ్పుదిండి.

గాడుపుచూలు(లి). వి. (గాడుపు + చూలు) ౧. హనుమంతుఁడు.

క...తులువతోలువేలుపులం, గాడుపడఁ దటిమి యార్చుచు, గాడుపుచూలీ్వడు సొచ్చె గాటపుఁగినుకన్. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౧.

గీ... గాడ్పుచూలి యి ట్లేవమునూడు, గ్రుంకుసం
తకు నొదిఁగి యక్కొండ నున్న. అచ్చ. రా.
సుం. ౨.

౨. భీముఁడు.

ఇట్లే:- గాడుపుకొడుకు, మొ.

క. ... గర్వ మడంచి విడిచె గాడ్పుకొడు కొ
గిఁజ. రాఘవ. ౪. ౩౩.

గాడుపుతండ్రి. వి. (గాడుపు + తండ్రి) ఆకాశము.

క. అపు డగ్గిదన్నెలొలువే,లుపు తన నెమ్మేనిమం
టలు గడిందిగ గా,డుపుతండ్రిఁ బొదువఁ
గోఁతిప,దుపుపై నరదంబు నెమ్మితోఁ బఱపు
టయుఁజ. అచ్చ. రా. యు. ౪౯౦.

గాడుపుసంగడీఁడు. వి. (గాడుపు + సంగడీఁడు) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

గీ... ఇంద్రజితుండు దీవ్ర,కరిగి గాడుపుసంగడీఁ
డలర నొక్క,దండ వేలిమి యొనరింప... అ
చ్చ. రా. యు. ౧౩౭.

ఇట్లే:- గాడ్పుచుట్టము.

మ. జముఁడో వేల్పుల ఱేఁడో నీళ్లదొరయో చా
గంపురాయఁడో వి,క్కొమరుండో విసదారి
తాల్పురియొ సోఁకుం బెద్దయో గాడ్పుచు,ట్ట
మొ... అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౧.

గాడ్పుతూపు. వి. (గాడ్పు + తూపు) వాయవ్యాస్త్రము.

చ... గాడ్పుతూపు నె,వ్వడిఁ బఱఁగించి చేయి
డగ వైచెఁ గడిందిగ రాముఁ డత్తఱిజ. అ
చ్చ. రా. యు. ౨౪౭.

గాడ్పుదిండి. వి. (గాడ్పు + తిండి) పవనాశనము, సర్పము, పాము.

(గురుస్తుతి) సీ. ఏదంట యొసఁగునున్పుడి దోస
ఁదుల్వ గాడ్పుదిండులకు వాకట్టుమందు.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౧.

గాడ్పుదిండిములికి = నాగాస్త్రము.

ఆ. సోలి యపుడ తెలిసె సోఁకుజో దంతయు,
నులికి గాడ్పుదిండిములికి వైవ. అచ్చ. రా.
యు. ౩౫౩.

గాఢము. సం. విణ. (అ. ఏ. అ) ౧. అవగాఢము, అవగాహనము చేయఁబడినది. (నద్యాది) ౨. అవగాహనము చేసినది, మునిఁగినది. ౩. గుత్త మైనది, బిగు వైనది. (గాఢాలింగనము, గాఢాంగదము, మొ.) ౪. దట్ట మైనది. ౫. క్రిక్కిఱిసినది. ౬. మిక్కుట మైనది, అధికము.

గాణ. వి. (సం. గాయనః. ప్రా. గాఅణో. క. గాణ.) పాటకాఁడు; పాటకత్తె.

సీ. గాణ యుంచనఁగను గాయకాఖ్యన చెల్ల ..
ఆం. భా. ౨. ౨౮౭.

ఉ. వీణియ ముట్టి పంచశరవిక్రమము ల్పచరిం
చుగీతముల్, గాణతనంబు మీఱఁ బలుకంగ
లభాగ్యము నాకుఁ గల్గునే. చంద్ర. ౪. ౧౧౨.

వ... కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబులరాణం ద్రా
ణఁ జెలువుమిన్నాణంపుఁగొల్పు టెయుంగులు
ను వేల్పుగాణలు పామలక్ష్మీనారాయణులక
ళ్యాణంపుఁ బాటలం దీటుకొనుతిన్ననిరవం
బులుజ గలసి... మనుచ. ౫. ౭౧.

గాణపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గణపతికి సంబంధించినది.

గాణిక్యము. సం. వి. అ. న. గణికలసమూహము, వేశ్యాసమూహము.

గాణీ. వి. (సం. గాయనీ. క. గాణి) గాయకురాలు, పాటకత్తె.

వ... మతియు నిక్కులాచలసంతానంబు సంతాన
కుసుమవాసనాసమాగతసారంగసంగీతభంగీత
రంగంబు లుపాంగంబులుగాఁ బాముపేల్పు
గాణీలపాణీరితమాణిక్యవీణామధురరాణా
మృతంబులఁ గరఁగి... వసు. ౨. ౧౧.

క. ఐదువగాణీలకుభా,పాదనగేయముల పేర భార

తి నతిపై, మొదమున ధవళవర్ణప్రాదుర్భావంబు గాంచెఁ బలుమఱు నచటన్. వసు. ౫. ౧౨౬.

గాణు. వి. హాని.

క. రాణించిననీకౌఁగిటఁ, బ్రాణేశ్వర నాకు మగుడఁ బ్రాయము వచ్చెన్, జాణలగువారికూర్మికి, గాణు గలుగ నేర దెంతకాలంబునకున్. ప్రబోధ. ౨. ౪౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గ. మిథ్యాదృష్టిః:- మహారాజ! అహమపి సాంప్రతం నవయౌవనా సంవృత్తా. న ఖలు భావానుబంధః ప్రేమా కాలేనాపి విఘటతే... సం. ప్రబోధ. ౨. ౯౧ పా.

గాణుఁడు. వి. (సం. గాయనః) గాయకుఁడు, పాటగాఁడు.

(గంధర్వవర్ణనము) శా. పక్షంబుల్ లలిఁ దాల్చు కీరనిభదీవ్యద్వాణులున్ గాణులున్. హరి. ఉ. ౭. ౧౨౦.

గాత. వి. (సం. ఘాతః) ౧. దెబ్బ, వ్రేటు, పెట్టు.

స్రగ్ధర... ఖడ్గిన్ జెండాడుమ్రాఁకుల్ కవుఁగిటికిలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్క గాతన్. మనుచ. ౪. ౭. (ఖడ్గి క్రింది శ.ర.పా)

వంచచా. కట ారికాని గాత చేత... రా. వి. ౪. ౪౭.

౨. ద్రోహము.

సీ... ఎబ్బెరాని గాతలకోటారు. ఆ. మగనికంటె నెరను వగలాఁడి. చెన్న. ౨. ౨౪.

గాత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) గానము చేయువాఁడు, పాడెడువాఁడు.

గాతము. వి. (సం. ఖాతమ్. క. గాతాము) పల్లము, గోయి.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౬.

మ. సలుగుల్ మాట్టెలఁ దుంగవేళ్లు పెకలించన్ జెందు గాతాల దిక్కులు గంపింపఁగఁ బద్దయేనుఁగులపైఁ గుప్పించి సింగంపుఁబిల్లలు ...చంద్రా. ౨. ౬౪.

గాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పాడఁ దగినది.

గాతి[1]. వి. (సం. ఘాతిః. క. గాతి) దెబ్బ, చఱపు.

గాతిగొను=కొట్టు.

సీ. ... దేవరాడ్వాహనదండి, యాతుపాళిమరుత్తుల గాతిగొనిన, ధనదుఁ జెందిరి... వరాహ. ౬. ౧౩౦.

గాతి[2]. వి. గ్రాసము.

గీ. చెఱకులను పెల్లమును జూపి చిన్నవాండ్రఁ, జంపి తొడవులు గొని వమ్ము సాహసమునఁ, బాపముల కెల్ల నొడికట్టి పాయు కపుసు, క్వేతుఁ డీరీతి లంజియగాతికొఱకు. భల్లా. ౩. (శ. ర.)

మ. అగసంస్తంభనమాని గాతి కటు డాయం గాకయార్వాగ్నికిన్, దెగనాడన్ వసపోనిదుర్యశపుటద్ధిన్ శక్యమా దాఁటఁగన్. చం. రా. ౬. ౯౦.

శ్లో. అకలశఘవలేహ్యం దుశ్శమం బాడబాద్యైః. సం. చం. రా. కిష్కిం. ౯౦.

గాతు. వి=అగాదు.

గాతుగావించు=అగాదు చేయు, వ్రేల్చు.

(సైనికులు) గీ. లెక్క కక్కుడుగాఁ దూఁగు రేకలాలు... పిరంగు, లొక్క మొగి గాతు గావింపనుక్కు మెఱసె, గుండ్లగుంపులు జడివాన గురిసినట్లు. రంగా. ౩. ౬౬.

గాతుగా=తప్పకుండ.

ద్వి. బేతాళు నొక్కనిఁ బిలిచి నీ వింక, గాతుగా నాకొల్వుకాఁడవై పేరిఁ, గొట్టి యుండఁగఁ ఖనిగొనుచు నిచ్చోటఁ, బెట్టింపు తగుమంచెఁ జెంపార ననిన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭౯ పం.

జః గాతుకలఁగు.

గాతుకలఁగు. అ. క్రి. (గాతు + కలఁగు- ఇది బోరుకలఁగువంటిది.) భేదిల్లు, పగులు.

క...శౌరి తామ్రవ్యజానికి...గద గొని మస్తకము
గాతుకలఁగఁగ నడిచెఁ. జై. భా. ౭. ౧౭౯.

గీ. కాద్రవేయులకన్నులు గాతుకలఁగ, భీకరజ
యానకము చఱపించుటయును. వరాహ. ౧౧. ౧౨౧.

సీ. కణఁత లెల్లను గాతుకలఁగి దిక్కులకుఁ బో
టుపాటుఁ గన్నీటిబొట్లు పడియె. రామా. ౮. ౭౪.

గాతువు. సం. విణ (ఉ) ౧. రోషణుఁడు, కోపి.
౨. గాయకుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. గంధర్వుఁడు.
౨. మగకోయిల. ౩. గండుఁదుమ్మెద. (మే. ని.)
౪. అన్నము. స్త్రీ. పృథివి, భూమి. (కే. ని.)

గాత్రము. విణ. స్థూలము.

గీ. ఒమ్ము గాత్రమ్ము గమకము పఱొమ్ము నాఁగ,
స్థూల మగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

వి. కంఠము; కంఠస్వరము.

సీ. రహిఁ బుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్గరఁగించు వి
మలగాంధర్వంబు విద్య మాకు. మనుచ. ౨. ౪౩.

గాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కళేబరము, శరీరము. ౨. అంగము, అవయవము. ౩. ఏనుఁగుయొక్క ముందటిపిక్కలు లోనగుచోటు, గజాగ్రజంఘాదిదేశము. (మే. ని.)

గాత్రసంకోచి. సం. వి. న్. పుం-అవయవములను సంకోచింపఁజేయునది-నల్లతొండ. (రా. ని)

గాత్రానులేపని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరిమళము గలలేపనద్రవ్యము.

గాథ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. చరిత్రము. ౨. గానము, పాట. ౩. ప్రాకృతభాష. ౪. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము. (మే. ని.)

గాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) గాయకుఁడు, పాడెడువాఁడు.

గాద[1]. వి. ౧. కదుము, బొప్పి, గాదము.

ఉ...మేను పెనుగాదలు గట్టఁగఁ బ్రేసికొంచుఁ
ద,స్మై చ్ఛకయున్న వానిఁ గని మే గరు దా
ల్పఁగ నిట్లు పల్కెనిఁ. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౯౨.
('గ్రావ' శ. ర. పా.)

౨. చెమటకాయలతఱుచు. (శ. ర.)

గాద[2]. వి. (సం. గాథా) వృత్తాంతము, సమాచారము.

గీ...తత్ప్రాణసఖులు, దేవకీదేవి కీమాట దెల్పకు
న్న, గా దనుచుఁ జేరి చెలి యున్నగాద
దెలిపి,రి... విజ. వి. ౩. ౬౮. (ప్రయోగాం
తరము కనఁబడలేదు.)

గాద[3]=గాదము[2].

సీ. పైరు మునుఁగఁ గాద బలిసినచేలలోఁ దరలక
కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

గాదము[1]. వి. గాద, కదుము, ఘాతభవగ్రంథి.

గీ. గాద మనఁగను బొప్పి నాఁ గదుము నాఁగఁ,
దగును ఘాతభవగ్రంథి...ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

గాదము[2]. వి. కసవు, గడ్డి.

సీ. గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు
పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ...ఆం.
భా. ౨. ౭౬.

చ. అలఘుబలాఢ్యుఁ డయ్యును దయాళువు గా
వున శాంతచిత్తుఁడై, నిలిచినతండ్రికాలమున
నెమ్మది గాదములోనికోసకాయలువలె ను
న్నరాజులు బలారిభయంకర నిన్ను నట్లు
కాఁ,దలఁచిరి దాడివెట్టి భుజదర్పముఁ జూపు
ము వేయ నేటికిఁ. వరాహ. ౩. ౨౪.

గీ...గాదమున మాటుపడి యున్నకాయవోలె.
విక్ర. ౪. ౬౦.

గాదిలి. వి. ౧. కూర్మి, ప్రేమ.

గీ. అలరుఁ జుట్టము కూర్మి గాదిలి యనంగ. ఆం.
భా. ౩. ౪౬. ఆం. శే. ౬.

౨. చుట్టము. ఆం. భా. ౩. ౪౬.
౩. ప్రియుఁడు, భర్త; ప్రియురాలు, భార్య.
ఉ...ధర్మభా, గమ్ములకర్త భారతీశ గాదిలి ము
వ్వురతొల్తపేరు...హరి. పూ. ౧. ౩.
ఉ...అల్కతోఁ, గన్నుల నిప్పు లొల్కవారు
గాదిలి దక్షునిఁ జూచి యిట్లనున్. కు.సం.౨.
౧౬౩.
విశే. ప్రేమపాత్రము.
సీ. కాశిరా జనువాని గాదెలికూఁతులఁ గవలవా
రల నతికాంతిమతుల. భార. సభా. ౧.౧౩౫.
(తల్లి కొడుకును పిల్చుట) ద్వి...యక్షేశసఖుని
సన్నిధిఁ బ్రసాదంబు గొనఁగ నాగాదిలి
రావె. బస. పు. ౪. ౪౪౬ పం.

గాదియ(దె)=గాదె.
సీ. ఎదురుమాతినపందిఁ గదిసి గాదియక్రిందివం
దికొక్కని మోరఁ బట్టి కెడపు...గీ. అధిప
దేవరబంటు గన్నట్టిపట్టి...రా. వి. ౩. ౪౫.
ద్వి. గంభీర మగుకొల్చుగాదెలలోన ... పండి
తా. దీక్షా. ౪౪. పా.
పీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె య
నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

గాధము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) మెరకగా నున్నది,
లోఁతు లేనిది. (వ్యతి. అగాధము.) వి. అ. న.౧.
లోఁతు లేనిచోటు, మెట్ట, మెరక. ౨. స్థానము,
చోటు. ౩. లిప్స, సంపాదింప నిచ్ఛ.

గాధి. సం. వి. ఇ, న్. పుం. విశ్వామిత్రునితండ్రి.

గాధేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాధిపుత్త్రుఁడు, వి
శ్వామిత్త్రుఁడు.

గానము. సం. వి. అ. న.౧. పాట. ౨. ధ్వని.(శే.వి.)
౩. పోవుట. ౪. స్తుతి. (వాచ.)

గాని. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవువాఁడు. ౨.
పొగడువాఁడు. ౩. పాడెడువాఁడు, గానము చే
యువాఁడు. (వాచ)

గానిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంఠస్వరము తేటపఱచున
ట్టియొకమూలిక, వచ, వస ?. (వాచ)

గానుఁగ(గ్గ)=గానుఁగు. (క. గాణ. త. కాణమ్.)
నూనె చెఱకురసము మున్నగునవి తీయుయంత్ర
ము.
సీ. తిలయంత్ర సంజ్ఞయై యలరు గానుఁగ యన...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

గానుఁగరోఁకలి=గానుఁగాడుటకుపయోగించు
రోఁకలి.
చ...తదంగము లొండొకటిం బొరింబొరిం, గది
యఁగ నొక్కి నొక్కి పెనుగానుఁగరోఁకట
నిత్తుఖండముల్, చిదుపు తెఱంగునం జిదియఁ
జేయుడు...పరమ. ౧. ౭౯.

గానుఁగపట్టె=గానుఁగ ఆడునపుడు గానుఁగవా
రు కూర్చుండుపలక.
ఉ. ఈనలినాక్షి దాఁ దిరుపుటెద్దుఁ బ్రతోదము
మోపి రొప్పుచున్, గానుఁగపట్టెపైఁ దిరుగుఁ
గట్టెఁడి టిట్టిభ మందరాద్రిమం, థానకమధ్య
మానతిమిధామజలభ్రమిమండలం బధి, స్థాన
ముగా భ్రమించునలసంపద చేసియుఁ బోలకుం
డునే. క్రీడా. ౧౦౩.

గానుఁగటోలు=టోటివలె నుండుగానుఁగభాగ
ము.
సీ. బూరుగుపెనుమ్రానుపాడవు గానుఁగటోటివల
ముదేహము దాకవంటినోరు. చంద్ర. వి.౧.
౭౫.

గానుఁగు(గ్గు), గానువు=గానుఁగ. వి.నూనె లో
నగువానిని దీసెడియంత్రము.
క...అతనివంశం బెల్లన్, గానువునఁ బెట్టి యా
ర్చిన, నేనియుఁ జాల దిది పెద్దయే దక్షునకున్.
కు. సం. ౨. ౨౭౯. (చూ. కల్లుగాన్గు.)

గానుఁగు(గ)ది=తిలఘాతుకురాలు.
ఉ. మానవిలోచనంబులకు మీటిన ఖంగనుగుబ్బ
చన్నులున్ ...మంద యానముం, గా నొనరిం

చి దీని గణికామణిఁ జేయక నిర్దయాత్ముఁడై, గానుఁగదానిఁ జేసినవికారవిధిం దలమొత్తఁ గాఁదగుఁ. క్రీడా. ౧౦౪.

గానుఁగు(గ)వాఁడు=తిలఘాతుకుఁడు.

సీ...తిలఘాతుకుం డొప్పఁ దెలికవాఁడు, గానుఁ గవాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౯౫.

గానుఁగాడు=(నువ్వులు మొదలైనవి) గానుఁగలోఁ జెట్టి ఆడు.

(వ్యవ) దినమునకు ఎన్ని నువ్వులు గానుఁగాడుదురు.

సా: గానుఁగుఁజోటిలో చేయి పెట్టి పెరుమాళ్లకృప యన్నట్లు.

జ: గానుఁగుఁబిండి.

గానుఁగుఁ(న్గు)ఁబిండి. వి.(గానుఁగు+పిండి) తెలికపిండి, పిణ్యాకము.

క.దుండిగపాకుం గానుఁగుఁ,బిండియు నొపకడఁ బొరఁటి ప్రేమం దినఁగా, రెండయిదుదినముల కుఁ దా,ముండుట లే దనుచుఁ బోవు నుగ్రపు బల్లుల్. (చిక. చి. ని.)

సీ...తిలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి. గీ. గాన్గుఁబిండి యనంగ...పాం. ని. మాన. ౪౭.

గాబ=గాబము. వి. తృణవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: ఇక్కడ గాబ యెక్కువగా పెరిఁగినది.

ద్వి. గాబకోరిందలఁ గడు దట్టమైన. ద్వి. పరమ. ౭. ౪౯౯ పా. ౪ పం.

గాబము=గాబ. (శ. ర.)

గాబరా. వి. (హిం. గాబరా. బ్రా. మిశ్ర.) భయము, తొందర, కలవరము. (శ. ర.)

గాబాగూబీ. వి. అడావుడి, గడబడ.

క. నీబానిసతో త్తిది దయ, చే బాసల నిచ్చి చాలఁ జేపట్టు మిఁకన్, గాబాగూబీ సేయక, నీబంతిని గూడు గుడుపు నిత్యము సామీ. చంద్ర. వి. ౩. ౧౪౮.

గాబు. వి. మూతివెడల్పు గలపెద్దపాత్రము, కొప్పెర.

గీ.గాబు కొప్పెర యనఁగను గర్పర మగు...ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

సా: గాబు వచ్చి కడముంతలోఁ దూతినట్లు.

గామ. వి. పిపీలికావిశేషము. (శ. ర.)

ద్వి. ఓసి యమంగల్య మొదవ నేడ్చెదవో,యీసంధ్యప్రొద్దు మాయింటిముందటను, గలగొని చీమల గామలవలెను, జెలఁగుచు ముందఱ శిశువు లాడఁగను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౯౪ పం.

గామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవునది. ౨. పొందునది.

గామిడి. విణ. (సం. గ్రామణీః.) ౧. శ్రేష్ఠుఁడు, ఉత్తముఁడు.

మ...ఊరిగా,మిడిబాఁపల్ చనుదెంచి రద్దుౕపద భూమీభర్తయిల్ చేరఁగన్. పాంచాలీ. ౪. ౩౮.

క. కడకడయొడయనిముంగై, కడియపుసుస్తెత్తఁ బందుగామిడి మున్నం,బడఁతుకకై యిమ్మాని సి, యొడ లూనినవాఁడు నూనె యుక్కు దలిర్పన్. అచ్చ. రా. బాల. ౯౭.

౨. పీనము, బలిసినది.

ఉ. మో మఖిలంబుఁ గన్నఁగవ ముచ్చట మీఱఁగ వత్స మంతయున్, గామిడిచన్నదోయి కనుఁగొను సమస్తము మిన్న...బిల్హ. ౩.౬౮.

౩. గయ్యాళి.

ఉ. ఆమహితాత్ముఁ డొక్కవెలయాలికి మిక్కిలి తాను గూర్చువాఁ,డై మనుక స్తెలంగుచు నొకప్పుడు నేమియు నీయకున్నవో, గామిడి దానితల్లి విటకంటకి యిల్వెడలింప వంత చే, భామినియింటిపంచ బహుభంగులఁ జింతిలుచుండ నవ్వితిన్. విప్ర. ౪. ౪౨.

౪. దుష్టము.

ద్వి. నామీఁదికొమ్మేల నఱికెదు కోరి, గామిడిగొల్ల యీకాననంబునను, మాకు నీడై యున్న యీకొమ్మె కాని, చేకొని నఱకంగఁ జెట్టులు లేవె. బస. పు. ౩. ౧౧౨౫ పం.

ఉ. ఏ మనుదాన నేకరణి నే మనుదాన వియోగసాగరం, బే మని యీఁదుదాన గతి యే మని పల్కెడువారిఁ గాన హా, గామిడిదైవ మీవితముగా మిడిమేలపుఁజేఁత నిర్దయన్, సీమలు గానిసీమలకుఁ జెల్వుఁడ యేఁగఁగఁ దెచ్చి నక్కటా. శశాం. ౨. ౧౩౩.

జ: గామిడికత్తె, గామిడికాఁడు, గామిడిపంది.

గామిడికత్తె=గామిడి. (గామిడి + కత్తె - స్వార్థమున)

(దుష్టురాలు)

ఉ. సీమపాలంతు లెల్లఁ దమచేతికి వచ్చినదాఁక నోయి నా, సామి వితీర్ణికర్ణ యన సాగుదు రంతటిలోన నోయి నీ, గ్రామము నామ మెయ్యది యొకొ యనఁ జాతురు కూఁతు రావగన్, గామిడికత్తె గాను మిముఁ గన్నులఁ గప్పకొనంగ నేరుచున్. బహు. ౫. ౧౨౨.

గామిడికాఁడు. వి. (గామిడి + కాఁడు) వరాహయూథపము, పందికదుపునకు మొనగాఁడైనపంది.

గీ. పంది నలు గేకల మ్మనఁ బరఁగు ఘృష్టి, తనకు గామిడికాఁ డనఁ దద్గణేశుఁ, డు...ఆం. భా. ౨. ౯౨.

గామిడిపంది=గామిడికాఁడు. (గామిడి + పంది)

సీ. ఘురఘురధ్వనులతోఁ గోఱలకొనఁ జిమ్ముగా ˆˆ మిడిపందులఁ గని తొలఁగక. మల్లు పు. ౧. ౫౯.

గాము. వి. (సం. గ్రహః) ౧. పిశాచము.

ఆ... బూచి, గాము సోఁకు పత్తి గాలి దయ్యము బూత, మనఁ బిశాచసంజ్ఞ లలరు నధమ. ఆం. భా. ౧. ౬౩.

గీ. నిప్పు ద్రొక్కినరీతిని నిలువ దెచట, గాము సోఁకినరీతిని గలవరించు, విఱిగి తల మిన్ను పడినట్లు విన్నఁబోవు, భావజానిధాటిఁ గలఁగి రాధావధూటి. రాధికా. ౨. ౧౯.

చ. కలువలగోము జక్కవలగాము వియోగులశాము...చంద్రుఁడు దోఁచెఁ దూర్పునన్. ఘటికా. ౨. ౧౪౩. (ఇట 'పీడించువాఁడు' అని భావము.) భార. సా. ౧. ౧౫౬.

౨. సూర్యాదిగ్రహము.

సీ... నాలు, గవలగనంబున నన్నిగాములును మేల్బాదుక్కలఁ దనరార వేడ్కఁ బొదలి, మొదలివెలంది రామునిఁ గాంచె...అచ్చ. రా. బాల. ౯౪.

గీ. కాముఁ డనఁగ నెంత గండుఁగోయిల యెంత, సోముఁ డెంత గాలి సేమ మెంత, భీము రాము గాముఁ బాముఁ బ్రార్థించిన, భామ వారిగర్వభంగ మగును. కవిరా. ౩. ౧౫౩.

గాములమేటి=సూర్యుఁడు, గ్రహపతి.

ఉ. గాములమేటి లోకములకన్న తమమ్ములమిత్తి యామినీ, భామ తొలంగుబావ ... భానుఁడు తూర్పునఁదోఁచె నత్తఱిన్. కృ. శకుం. ౩. ౫౯.

ఇట్లే: గాములఱేఁడు.

ద్వి. కలువలపగవాఁడు గాములఱేఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౨౦౧ పం.

గాముకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పోవునది.

గాముకోసు. వి. ఊరిమట్టుకోట. (చి. ని.)

గాయకము[1]. వి. (త. కాయకం = వ్యామోహము) మాయ, వంచన.

గీ. చాయవాటులు సన్నలు గాయకములు, మెచ్చులును దబ్బనలు పరిహాచ్చములును, దగవులును వారకాంతావితానములకు, జలజలోచనలార నైసర్గికములు. కాశీ. ౪. ౩౦.

విణ. వంచకము.

గీ. ఓసి పాపాత్మురాల నీ వేసదారి, గాయకపునుద్దు

ల్లె నాకాశవాణి, తెలుప విని వచ్చి ...పా రంగ. ౩. ౨౦౪.

ద్వి. మృత్యువు గిత్యువు మెసవంగ వెఱచు,నత్యం తవజ్రమయం బగు నిదియు, గాయకంబులు వల్కఁగా లేము గాని, కాయసిద్ధులు చూపఁ గలము మే మనిన. ప్రభులిం. ౪. ౧౨౪ పా. ౨౩ పం. (గాయకములు:-కపటవచనములు.)

గాయకము². విణ. ప్రియము, ఎక్కువవెల గలది.

ఉదా:ఈయేఁడు మిరెపకాయలు గాయకముగా నున్నవి.

గాయకుఁడు. విణ. ప్రౌఢుఁడు.

ఉ. ప్రాయపు గాయకుల్ వెలనెపాన నె గాదిగఁ జూడ నేర్పు లౌ, రా యివి దండమీఁదఁ గొసరం దొరఁకొంటిరి మంచిసాములే, పో యిటు లైనచో సరసము ల్గద మా కిపు డంచు నప్పరిం, గాయజుతూపు లమ్ముదురు కందువమాటలఁ బుష్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౪.

ఉ. గాయకుఁ డొక్కగాయకశిఖామణి యామెడఁ దద్గుణుల్ విప,ణ్యాయతవృత్తి వర్తిలు ప్రియవ్రతనూనునిఁ గాంచి వైశ్యరా,ధేయ సుధీజనావలివిధేయ భవత్సుతుఁ డిచ్చినట్టికా, శేయముఁ గంటె దానగుణశేఖరుఁ డంచుఁ బదంబు వాడినన్. బహు. ౫. ౧౫౪.

గాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ) ౧.పాట పాడువాఁడు. ౨. నర్తకుఁడు, నటుఁడు.

గాయత్. సం. శత్రు. గానము చేయుచున్న.

గాయత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ద్విజులు సంధ్యోపాసనయందు జపించుమంత్రవిశేషము; దేవతావిశేషము. ౨. ఆఱుఅక్షరములఛందస్సు. ౩. ఖదిరము, చంద్రికి.

గాయనము. సం. వి. అ. న. పాడుట; పాట.

గాయనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)పాట పాడువాఁడు.

గాయమానము. వి. శస్త్రవిద్యాభేదము, ఒకవిధమగుసాదన.

వ...లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు సర్వాంకుశంబును మొదలుగాఁ గలపదిరెండుగాయమానంబులును... ప్రబంధ. ౭౭.

సీ...సాదకాఁ డనఁగను శస్త్రదక్షుఁ. గీ.డలరుఁ దద్విద్య సావన యనఁగ నెగడు, నలుకు పరుపడి గాయమానంబు విసరు,మొన లనంగను దద్భేదములు చెలంగు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౫.

గాయము. వి. (క. గాయ. త. కాయం) కత్తి లోనగువానితాఁకునఁ గల్గుదెబ్బ, క్షతి, నలుకు.

శా...అతఁడున్ రాకాసి మేల్బంతిపైఁ,దేజారం బెడిదంపునారసము లెంతేని న్వడి న్వైచి మే,న్గాజుంబూసకు సందు లేక కదియం గాయంబులం జేసినన్. అచ్చ. రా. యు. ౫౦౩.

క. ఇవి పందికొమ్ముగాయము, లివి సింగపుఁగోఱజీర లివి యేనుఁగుపో,ట్లివి పులిగోరులచెనకులు, నువుగింజకుఁ జో టిడమ తనువు గనుము నృపా. రా. వి. ౩. ౪౭.

గాయము చేయు=గాయము కలదిగాఁ జేయు.

వ...కయ్యంబునఁ బాఱఁ బాఱఁ గాయంబు గాయంబుసేసి ...ఆము. ౬.౭౬. (వ్రాఁతప్రతి.)

గాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాడుట. ౨. పాట.

గార¹. వి. (సం. క్షారః. క. గారె. త. కారై.) ౧. గోడ లోనగువానిపూఁతకై ఇసుకఁ జేర్చి దంచిన సున్నము.

సీ. కంకర పెండడి గార సోద యనంగ లేపవిశేషమై తోఁచఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౧౬.

సీ. చికిలిప్రాఁగెంపుటిట్టికలగోడలు వెట్టి వజ్రంపు గారలపను లొనర్చి. ఉ. రా. ౨. ౭౭౨. పాండు. ౫. ౭౭౪.

౨. డాఁగు, మఱక.

ఉదా: తాంబూలపుగార.

౩. పట్టు.

ఉదా: కంటికి నల్లమందుగార వేసినారు.

౪. రత్నదోషవిశేషము.

క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రిప్పియుఁ, గారయుఁ గర్కశము ననఁగఁ గసరులు మూఁడే, పారు నవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిన్. రత్న. ౭౫.

జ: గారకాఁడు.

గార[2]. వి. ౧. ఇంగుది, ఒకానొకచెట్టు. (దీనికి సాలగ్రామనిఘంటువులో 'జలజంతువినాశక' మనుపర్యాయపదము కలదు. సాల.ని.౬౮౦ పా)

గీ. గాలములు నైచువారవి కావటంచుఁ, బెనువలల వేయువారవి పనికిరావటంచు వడి గారచెక్కకై యఱచువారు, నైనయసురుల కనియె మత్స్యరూపమూర్తి. దశా.౧.౨౭౯.

సీ... గార యనంగ నలరు నింగు.గీ.దియు...ఆం. భా. ౨. ౪౭.

౨. గారచెక్కతో తీసినగంధము.(ఇది త్రాఁగిన చేఁపలు మత్తెక్కి పడిపోవును. బ్రౌ.)

గీ. గారఁ ద్రావినమీనుసంగతి మనోజ, వేదన నతండు పొరలఁ దన్వియును నెఱింగి, తనవలకుఁ జేరెఁబో బోడిదాస రనుచు, డెందమునఁ జాల సంతస మందె నంత. వైజ. ౨. ౧౪౦.

ఆ. వలలు దారు నింక వచ్చి జాలరివేఁట, కాలునేలు గలఁచి గారవెట్టి, మిడిసిపోవనీక మెడఁ బట్టుకొనియెద,రప్పు డెందుఁ జొత్తు నన ఘచరిత. భాగ. ౮. ౬౯౬. ద్వి. తి. సా. ౪౨ పా. ౧౧ పం. దశా. ౧. ౧౫౪.

గారపిండి=గారకాయలపిండి.

ద్వి. మొనసి తిలోదకములు వోసి వగలు, పెనఁగొన మఱి గారపిండి చేఁ బుణ్య, ధను లర్థిఁ బిండప్రదానము ల్చేసి. రం. రా. అయో. ౧౩౮ పా. ౨౯ పం.

గారకాయ=ఇంగుదీఫలము; గారకాయలో మందుకూరి చేసిన ఒకానొకబాణసంచు. (వా)

గారనూనె=ఇంగుదీతైలము, గారకాయలనుండి తీయునూనె.

గార[3]. వి. ఒకజాతిచేఁప. (బ్రౌ)

గారకాఁడు. వి. (గార[1]+కాఁడు) నూసరి, గచ్చుపని చేయువాఁడు.

సీ...మీఱు నూసరి యన గారకాఁడు ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౨.

గారడము. వి. (సం.గారుడమ్. క. గారడ. త. కారడం) ౧. విషమంత్రము. (శ. ర.) ౨. మాయ.

గీ. గారడపురక్కసుని నెంచఁ గానకుండి, రి... అచ్చ. రా. యు. ౩౨౭.

క. తలఁపున నిది గారడ మని, తలఁచకు మాసింగఁడల్లతరిగొండదరిన్, దల మోచి తెచ్చినవి యివి, తల నుంచుము పసిఁడితాయెతల నుంచి నృపా. శుక. ౧. ౧౫.

జ: గారడి, గారడీ, గారడీఁడు.

గారడి. వి. (గారడము+ఇ)పాములు పట్టువాఁడు, గారడీఁడు.

గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గార, డీఁ డనంగను బాములవాఁ డనంగ, గారడి యనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

గారడీ=గారడము. వి. (√ గారడము. క. గారడి) ఇంద్రజాలము; మాయ. (బ్రౌ, వా)

గారడీఁడు. వి. (గారడి+ఈఁడు-స్వార్థమున) ౧. గారుడమంత్రము తెలిసినవాఁడు, పాములవాఁడు.

ఆ. అను నెఱింగి భూపుఁ డనుపాముఁ బట్టియా, డించు మంత్రి గారడీనికరణి. ద్వా. ౧. ౧౯౪.

గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గార, డీఁ డనంగను బాములవాఁ డనంగ, గారడి యనంగ ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

౨. (గారడీ+ఈఁడు) ఐంద్రజాలికుఁడు.

గీ. ఐంద్రజాలికసంజ్ఞయై యలరుచుండు, గారడీఁ
డన... ఆం. భా. ౨. ౨౭౩.

గారము. వి=గారవము.

(అపేక్ష; వలపు.)

సీ. కందుకక్రీడపై గారంబు వచరించుహస్తాబ్జము
లఁ బూనె నక్షమాల. హర. ౪. ౧౧.

(ఆకాశవాణిమాట) ద్వి. సకియ నీయింటికి సారం
గధరుఁడు, ఒకపావురము వెంట నుతికి రా లే
డ, రాఁగానె నీవు గారము చేయ లేద, బా
గుగా నీకాళ్లఁ బడి మ్రొక్క లేద. ద్వి. శ. సా.
౩. ౧౦౪ పా. ౧౨ పం.

(మైత్రి.)

గీ. పొందొరిమె పొత్తు గారము పొందిక యనఁ,
బరఁగుచుండును మిత్రభావంబు... ఆం. భా.
౨. ౧౭౬.

విణ. అధికము.

క. నూరెల ముదికాముదిసిం, గారము గార మయి
పాముకన్వలె మెఱుఁగుల్, వాఱు చెలువారు
నొకతెలి, పారువ మిట వ్రాలె వెఱఁగువడి వడిఁ
జూడన్. సారంగ. ౨. ౨౧౭.

గారవము=గారము, గారాబము, గారాము. వి.
(సం. గౌరవమ్. ప్రా. గారవం.) ౧. గౌరవము,
ఆదరము.

ఆ. మత్స్యవిషయరాజ్యమహిమకు యుక్తుఁడు,
గాఁ దలంచె నేని గారవమున, నట్ల చేసి భక్తి
ననుచరింతు నమాత్య, సుతసుహృద్భటార్య
యుతము గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౭౭.

౨. గొప్పతనము.

సీ. నిండుఁగొల్వున కూర్చుండి ధర్మజాతోడఁ
గార్యంబు దెలిపెడి గారవంబు. దశా. ౧. ౯౪.

౩. ప్రేమ, అనురాగము; వాత్సల్యము.

క. ఈరాజు రాజముఖియును, గారవమునఁ గల
సి మెలసి కందర్పునుఖ, శ్రీరతులై విహరించె
ద, రికరిలని మనము నునికి యెంతయు నొవ్వఁగన్.
విక్ర. ౭. ౭౫.

క. ఆరాజర్షియు దానికిఁ, గారణ మమ్మునియు కాఁ
బ్రకాశజ్ఞానో, దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ,
గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్.
నిర్వ. ౨. ౨౭.

౪. ముద్దు, లాలనము.

గీ. చెంచుఁజిసురాసుఁ బోఁడుల చేఁత లెల్ల, నభిన
యింతురు పర్ణశాలాంతరములఁ, దండ్రి లెం
దేని చనునప్డు తల్లు లెదుర, గారవము సేయ ము
నికన్యకాజనంబు. హర. ౫. ౩౭.

౫. రీతి, విధము.

సీ. శిబిపోలిక మనుత్తు చెల్వువను దిలీపుకరణి సు
హోత్రుని గారవమున. విక్ర. ౨. ౬౯.

జ: గారవించు, గారవిల్లు

గారవించు. స. క్రి. (√ గారవము) గారవము
చేయు.

(ఆదరించు.)

గీ. నాకుఁ బ్రాణంబు ప్రాణమై నన్నుఁ దన్న, కాఁగ
భావించి యాదేవి గారవించు. భార. విరా.
౧. ౩౧౬.

చ. అనవుడు నక్క రాఁ బనిచి యప్పలి గౌఁగి
టఁ జేర్చి బాష్పముల్, గనుఁగవఁ గ్రమ్మ నుగ్ర
బలుకులం దగఁ బెద్దయు గారవించినన్. భా.
౪. కాం. ౩. ౭౪.

(గౌరవము చేయు.)

శా... నన్నవఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి సత్కా
రం బొప్పఁగ గారవించి పలికెన్ గంభీరవా
క్ప్రౌఢిమన్. నైష. ౧. ౧౨.

(లాలనచేయు)

సీ. తనమంజులాలాపతతిఁ గూడి భాషించు కీరం
బు నొకవేళ గారవించి. విక్ర. ౨. ౨౩.

సీ... కార్తికేయుని కూలి గారవించి, ముద్దాడు
చెడ... శు. హరి. ౫. ౬.

గారవిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ గారవము) గారవము నొందు.

(లాలనము పొందు)

(బభ్రువాహనుని శైశవవర్ణన.) సీ. తనవంశకర్తను త్రిపురబాంధవునిఁ బోలుఁ గరము లర్మిలిఁ జూచి గారవిలుట. విజ. వి. ౨. ౮౦.

(అనురాగమునొందు, వలపుఁ జెందు.)

క. చెలువా పదివే లైనను, విలువా నినుఁ జూచి గారవిలువారలకున్. చంద్ర. ౪. ౧౧౪.

(గౌరవము నొందు)

ఉ. ...తమ్ములు గల్గి గారవిలుధన్యులసంపద కోటి లెక్క...ల. వి. ౩. ౫౫.

గారాబము. వి=గారవము.

(వాత్సల్యము.)

(రేవతి)ఆ.వీటఁ బెంచుదానిఁ బూటఁ బెంచె నటంచు, జనులు పల్కు పలుకు సత్యముగను, గన్నతల్లి మిగుల గారాబమునఁ బెంపఁ, బెరిఁగెఁ జైత్రలతిక పెంపు మీఱ. దశా. ౭. ౭౦.

(గొప్పతనము)

క. వారలలోఁ గౌసల్యా, నారీమణి యఖిలపావనశ్రీమద్గర్భరూఢలక్షణంబుల, గారాబముఁ జెంద విభుఁడు గడు రంజిల్లన్. రామా. ౩. ౭౧.

విణ. ప్రేమాస్పద మైనది, ప్రియము.

సీ. రాజశేఖరునిగారాబంపుఁబూఁదోఁట విపులామహాదేవివెల్లచేల...గీ... అంబురాశి. చిత్రభా. ౫. ౫.

గారాబు. విణ. ప్రియము.

గీ. సోమమకుటునిగారాబుజోటి యైన, దక్షవాటికఁ బ్రతిమహోత్సవమునందు. భీమ. ౩. ౬౨.

సీ. కమలాప్తసారథి గారాబుఁదమ్ముండు ...పారి. ౨. ౬౧. అచ్చ. రా. యు. ౪౬౧.

గారాము. వి=గారవము.

(గొప్పతనము)

సీ. మూరెడుబండులగారాము పెంచునీయొలదన్నుఁగవ వేడుకలఁ బొనర్చు. భార. అను. ౧. ౫౦.

శా. ఈరూపే కలలోఁ గలం గలచె నన్నేమూర్తి నం జేరు నా, కీరూ పింతటి చేటిరూపసికిఁ దా నిల్లాలుగా నోమునన్, గారా మేలితాంగికిం గలుగు...ఉ. హరి. ౫. ౧౫౫.

(ఆదరము.)

క. ఆరాజు సేయుసెయ్యము, గారామును జెప్పె దీవు గడుఁ దీపులుగా. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౦.

(మరియాద, గౌరవము.)

ఆ.విగతనాథ లైనమగువలగారాము, వడక యుండునట్లు నడపికొనుము. భార. మా. ౧౬౫.

(కామోద్రేకము)

శా. ఆరామామణిమీఁదిప్రేమమున నిట్లారామసీమాసర్గోవారంబు ల్గలకించి యందు నతిదుర్వారంబులై మీఱు నృపాంగారావంబులచే ననంగరుజ వొంగారం గురంగాక్షిశ్రీ, గారాగారముఁ జేరి తాల్మి నిలుపంగా రాక గారామునన్. వసు. ౩. ౭౩. (మా. ౭౪.)

విణ. అనుఁగు, ప్రియ మైనది.

సీ...భూరిశ్రవసుఁడు నీవు, గారాపుఁబట్టి... భార. స్త్రీ. ౨. ౧౨౬.

శా... మారయుఁ బుణ్యాచార థీమాంబకు, గారా మైనతనూజ నన్నన్నను శ్రీనాథాఖ్యనిం బిల్చి...శైష. ౧. ౧౨. నీలా. ౧. ౧౨.

(గౌరవపాత్రము)

క. దేవకియును రోహిణియును, రేవతియును రుక్మిణియును బ్రియము లెసఁగ సంభావన లొనర్ప గారాపై వెలసె బలీంద్రుపౌత్రి యదుతతి కెల్లన్. హరి. ఉ. ౭. ౨౯౯.

గారిత్రము. సం. వి. అ. న. అన్నము. (కల్ప)

గారు. వి. బౌ. ఇది తఱుమగా స్త్రీపమము లగునేకవచనాంతదేశ్యశబ్దములకుఁ గొన్నింటికి చివరఁ జేర్పఁబడి పూజ్యతను దెలుపును.

ఉ...కూరిమియల్లు నంపుచో, నెట్టిరిపాద మూస్త నుదయించెనో మామసనక్త గారికిన్. నైష. ౭. ౪.

గీ. కదిసి నిలుచున్న సౌమిత్రిఁ గదిసె గారి, జిలుఁగు నవ్వులు మరకతాల దిలుకరాని,నవఁగి పెరఁగఁ ద్రిలోకమోహనవిలాస,ధాముఁడై మించె సీతాభిరాముఁ డపుడు. ఉ. రా. ౬. ౧౧౯.

ద్వి...మనణయ్యగారు...పండితా.దీక్షా.౬౦పా.

ఉదా: నాయుఁడుగారు, సోమయాజులుగారు.

ఉ. నన్నయభట్టుగారు యజనం బొనరించినచోట జన్మిచె,ట్టున్నది...(చాటువు)

గారుడము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహము, మొ.) ౨. గరుడసంబంధమైనది, గరుడుఁడు దేవతగాఁ గలది. (అస్త్రమంత్రాది) వి. అ. పుం. న. ౧. గరుడపచ్చ. ౨. విషమంత్రము. ౩. గరుడాస్త్రము. ౪. గరుడవ్యూహము. ౫. బంగారు. ౬. గరుడపురాణము.

గారుడికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విషవైద్యుఁడు, పాములవాఁడు.

గారుత్మతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧.గరుడాకారము గలది.(వ్యూహము,మొ.) ౨.గరుడుఁ డధిదేవతగాఁ గలది. (అస్త్రము, మొ.) వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గారె. వి. భక్ష్యవిశేషము, మినుపపప్పు రుబ్బి చేసెడివడ.

సీ. గారెలు బూరెలు చాపలు మోపులుఁ గమ్మని మాంసముల్ ఘుమ్మనుచు. ఉ.రా.౬.౧౨౨.

మ. కుసుముల్ గారెలు బెల్లమండెఁగలు... రామా. ౨. ౧౧౫.

సా: కడుపు నిండినవానికి గారెలు చేఁదు.

గార్గ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. గ్గీ. అ) గర్గునివంశమున పుట్టినవాఁడు.

గార్దభము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గార్ధ్యము. సం. వి. అ. న. పేరాస, తృష్ణ.

గార్ధ్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృధ్రసంబంధమైనది. వి. అ. న. బాణము.

గార్భము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గర్భసంబంధమైనది.

గార్భిణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గర్భిణికి సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. గర్భిణీసమూహము. ౨. సీమంతోన్నయనము, గర్భిణీసంస్కారవిశేషము. (శే. ని.)

గార్హపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృహపతిసంబంధమైనది. వి. అ. న. గార్హస్థ్యము, గృహస్థధర్మము.

గార్హపత్యము. సం. వి. అ. పుం-గృహపతితో నిత్యము కూడి యుండునది- అగ్నిహోత్రభేదము, శ్రౌతాగ్నులలో నొకటి. (గార్హపత్యము, ఆహవనీయము,దక్షిణాగ్ని అని శ్రౌతాగ్నులు మూఁడు.) న. గృహపతిత్వము, గార్హస్థ్యము.

గార్హము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గృహసంబంధమైనది.

గార్హస్థ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహస్థాశ్రమము. ౨. గృహస్థుఁడు ప్రతిదినము నడ్పింపవలసిన పంచయజ్ఞములు, మొ.

గాలగాఁడు. వి. (గాలము + కాఁడు.) గాలము వేసి చేఁపలు పట్టువాఁడు.

సీ...పాపనిర్ముక్తుఁడై మతి యోగ మాచరింపఁగ యోగ్యుఁ డగు నరుండు.గీ.మనను వట్టుట ముఖ్యపుటునువు దాని, కామిషము గాలగాని కట్లట్ల... భార. అను. ౫. ౨౫౬.

గాలనము. సం. వి. అ. న. ౧. వడఁబోయుట. ౨. ద్రవింపఁజేయుట, కరఁగించుట. ౩. శాపము, తిట్టు.

గాలపుఁజొవ్వ. వి. (గాలము + మవ్వ) చేఁపలను బట్టుట కుపయోగించుసన్ననిపొడుగై నరెమ్మ. (బ్రౌ)

గాలము=గాలాము. వి. (సం. గాలమ్. క. తు. గాళ.) ౧. చేఁపలను బట్టుటకు ఉక్కుకమ్మితో వంకరగాఁ జేసినసాధనము, బడిశము. (దీని భేదములు:- ఉంటగాలము, గోరుగాలము, మొ.)

సీ...బడిశ మొసఁగు, గాల మంచనఁగను. ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

ఆ. నీళ్లలోని చేఁప నెత్తి మాంసమాశకు, గాలమందుఁ జిక్కుకూలు నట్టి, యాశ పుట్టి మనుజుఁడాసఁ జెడిపోవు... వేమన. ౧. ౫౫.

చ. కలువలవిందు జక్కువలగాలము తమ్ముల కళ్లవైరి చుక్కలచెలికాఁడు... భా. రా. యు. ౨౬౪౭. (ఇట 'బాధకుఁడు' అని భావము.)

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలము... ఉ. రా. ౧. ౧౪౯.

౨. నూతిలోని చేఁద మున్నగునవి తీయుట కుపయోగించుసాధనము. (వా)

జః గాలగాఁడు, గాలపుఁజువ్వ.

గాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గళనము. ౨. మదనము, 'ఉమ్మెత్త'. న. ౧. ఉమ్మెత్తకాయ. ౨. బడిశము, గాలము. (కే. ని.)

గాలవము. సం. వి. అ. పుం. లొద్దుగు, లోధ్రము.

గాలాము=గాలము.

సీ. వాలాయగోరు మేల్ గాలాము చేసె నేజేజే హిరణ్యాసురశకునకు ... గీ. అన్వహార్య శుపర్యుండు... పాండు. ౨. ౧౩౭.

క. చాలఁ గుటిలంగటిమముఁగుల, గాలాపున్వేఁట లాడఁగా దొరకినబల్లీలు చవిఁ దేల్చె నపుడా, పాలెంబున డిగినబక్కబంట్రౌతులనుక్. కుచల. ౨. ౧౦౭.

గాలి. వి. (క. గాలి. త. కాల్. తు. ఘాలి) ౧. వాయువు.

సీ. కమ్మనిచల్లని గాలి మెల్లన వీచె హోమానలంబు సెన్నొంది వెలిఁగె. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౦౫. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. మృగాదివేద్యగంధము, పసి.

సీ. ఇవి గాలి గనిన మూకవరాహదనుజేంద్రునైన జుట్టెంటిలో నాఁగఁ జాలు. మనుచ. ౪. ౩౧.

(సూకరము) సీ. ఎగుచుకూఁతలు ముట్టె యొత్తి విట్టాలించి గమికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౪౨.

౩-వాయురూపమున నుండునది-పిశాచము.

క. అన విన వదరకువే యీ, తని కేమియు లేదటంచు దానిపిఱుందక్, జని వీరుఁ డతనియాకృతిఁ, గని త్రోవం గాలి సోఁకెఁ గావలె ననుచుక్. శుక. ౨. ౫౩౯.

సీ. పవనపిశాచము ల్పరఁగు గాలి యనంగ...ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౪. పసువులకు తగిలెడివ్యాధివిశేషము. (దీని భేదములు:- కాలుగాలి, నాలుకగాలి.)

కాలుగాలి = పసువులకు గొరిజలయందుపుంటుపడెడివ్యాధి, గాలికుంటు. (వా)

నాలుకగాలి = పసువులకు నాలుకయందు పుండుపడెడివ్యాధి. (దీనినే 'నోటిగాలి' యందురు.)

క. తైలంబు కోద్రవాన్నము, మాలిమితో నేడుమార్లు మంత్రించియు గో, జాలంబులకును బెట్టిన, నాలుకగాళ్లంట వండ్రు. ... పసువైద్యశాస్త్రము. ౬౯.

గాలితేరెక్కుమన్నీఁడు=(మలయవాయువు రథముగాఁ గలప్రభువు) మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫.

గాలిపాట=నేర్చుకొనకుండ వినికివలన వచ్చిన గానము. (వా)

గాలిబ్రతుకు, గాలిజీవనము= స్థిర మైనజీవనో పాయము లేనిబ్రతుకు. (బ్రా)

గాలికవణంబుమేపుడు=పవనాశనము, పాము. అచ్చ. రా. యు. ౨౯౩.

జ: గాలిఁబుచ్చు, గాలిఁబోవు, గాలికుంటు, గాలికొమ్ము, గాలిగంగలు, గాలిగాఁడు, గాలిగుడి, గాలిగూఁడు, గాలిగొను, గాలిగోపురము, గాలిగ్రుడ్డు, గాలిచీర, గాలిచూలు, గాలిదిండి, గాలిద్రిమ్మరి, గాలినెచ్చెలి, గాలిపంట, గాలిపటము, గాలిపడగ, గాలిపిశాచము, గాలిబిళ్ల, గాలిమాట, గాలిమెకము, గాలిమేఁతరి, గాలివాన, గాలిసోఁత.

గాలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నింద. (వై. ని.) ౨. శాపము, తిట్టు. (విల్యమ్సు, ఆ. ని.)

గాలించు. స. క్రి. ౧. నీళ్లలో పోసి బియ్యములో నగువానిని రాళ్లు రాకుండ పైకి తీయు. (బ్రా)

౨. శోధించు, వెదకు.

సీ...కోటగవఁకు, లారసి బలితంపుఁదేసులు గాలించి...అచ్చ. రా. సుం. ౮.

మ...వీఁక నొక్కట లంకాదినిశాటకోటి నుదధిం గాలించి కారించెదన్. భా.రా.సుం.౧౨౭.

గీ. మేఁక మెడచన్నులకుఁ బాలు మేడిపూలు, లేవు త్రిభువనములను గాలించి చూడ. వేణు. ౮౫.

జ: గాలింపు.

గాలింపు. వి.(√గాలించు) శోధనము, వడఁబోఁత.

సీ...వడిఁగట్టు గాలింపు కడుగు డేరు. గీ. పలుపనఁగ శోధనాభిధ వరఁగుమందు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

గాలిఁబుచ్చు. అ. క్రి. (√గాలిఁబోవు) గాలిఁబోవఁజేయు. (వ్యర్థముచేయు.)

శా. వాలుం గేలున నంటఁ బట్టుకొని జీవం బింత నిస్సారమే, యేలా సాహస మింత క్రూరమతివై యేకాంత మిక్కానలో, గాలిం బుచ్చెదు పౌరుషం బిది విసం గానం గదుర్ దోసమీ, బేలుం జెయ్యికతంబు చెప్ప నిను సంప్రీతాత్మునిం జేయుదున్. దశకు. ౬. ౬.

గాలిఁబోవు. అ. క్రి. (√గాలి) ౧. గాలికి కొట్టుకొనిపోవు; నశించు.

గీ. గాలిఁబోయెడువరుగాకుగతిఁ గరంబు, తూలిపోయెడునెమ్మేనితోడఁ జనుచు, విప్రవర్యుండు కన్నులవిందు గాఁగ, వీక్షణము చేసె రుక్మిణీవిభుపురమ్ము. కుచేల. ౨. ౭.

(చంద్రోపాలంభనము.) సీ. ఎప్పుడు జంకించు పూజ్జాతశింజినిఁ గావరంబునఁ దన్ను గాలిఁ బోవ. వరాహ. ౪. ౨౧.

౨. వ్యర్థమగు.

ఉ...వాఁ, డాయతశక్తి నన్ను నిట నంకిలివెట్టిన నప్డు రామభూ, నాయకు నాజ్ఞ గైకొనిన నాపని చెల్లక గాలిఁబోవదే. భా. రా. సుం. ౭౧.

గాలికుంటు. వి. (గాలి+కుంటు) పసువులకు గొరిజలయందు పుండుపడెడువ్యాధి. (శ. ర.)

(వ్యవ) వారిగేదకు గాలికుంటు తగిలినది.

గాలికొమ్ము. వి. (గాలి + కొమ్ము) వాద్యభేదము.

సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు ... మో. రా. యు. ౩. ౨౬.

గాలిగంగలు. మి. వి. బ. (√ గాలి) పిశాచరూపము గలక్షుద్రస్త్రీదేవతలు.

క. అతఁడేఁ దన్నగరీపతి, జాతర సాటించెఁ బహువిసర మనితరసా, ధ్యాతతవాతామయుని, ర్ఘాతావాతిఁ దూల గాలిగంగల కెల్లన్. పాండు. ౩. ౭౩.

గాలిగాఁడు. వి. (గాలి+కాఁడు)- గాలివలె అంతటను దిరుగునది - గాడిద.

చ. ...అనఘుతఁ గృష్ణజన్మమున వాసుదేవుఁడు మీఁద బెత్తుగాఁ, గనుఁగొని గాలిగానికడకాళ్లకు మ్రొక్కఁడె నాఁడు భాస్కరా. భా. శ. ౩౮.

సీ...శేవుగుఱ్ఱము గాలిగాఁడు, గాడిద యనఁగను ఖరము రాగిలుచుండు... వేంక. ౯౮.

గాలిగుడి. వి. (గాలి + గుడి) సూర్యచంద్రులకుఁ జుట్టు నేర్పడెడుమండలము, పరివేషము. (శ.ర)

గాలిగూఁడు. వి. (గాలి+గూఁడు) గాలికి ఆఱుటకై గూఁడువలె ఏర్పఱచిన పనలకుప్ప. (వా)

గాలిగొను. అ. క్రి. (గాలి+కొను) గాలిచే తడియాఱు.

వ... తిత్తొలిచి గాలిగొన వైచినకుక్కకలిమంబుఁ గనుంగొని...భార. శాం. ౩. ౨౮౫.

గాలిగోపురము. మి. వి. (గాలి+గోపురము) మిక్కిలి యెత్తుగా నుండుదేవాలయపుగోపురము.

గాలిగ్రుడ్డు. విణ. (గాలి+గ్రుడ్డు) ౧. అవివేకి, తెలివిమాలినవాఁడు. (బ్రౌ.) ౨. పేద. అప్ర. (శ.ర.)
వి. ౧. గ్రుడ్డువలె ఎండమావులలో గానఁబడుధూమవికారము. ౨. హనుమంతుఁడు. (చి. ని.)

గాలిచీర. వి. (గాలి+చీర) ౧. తెరచాఁప.

సీ. అఖిలభూతదయాపరాయణత్వము లిపికాఁడు వైరాగ్యంబు గాలిచీర. గీ... మురారిచరణరాజీవభక్తి, గౌరవం బను పేరోడ...వరాహ. ౫. ౭౬.

౨. గాలి చొరకుండునట్లు కన్నమునకు కప్పెడు చీర, చోరసాధనవిశేషము.

మత్త. గాలిచీరయు నొల్కిబూడిద గ్రద్దగోరను గొంకియుఁ, గోలయుఁ వెలుఁగార్చు పుప్వులక్రోవి ముండుఁబంతియుఁ, మైలమందులకొయ్య గత్తెర మాఱుఁగన్నపుఁగత్తియున్, నీలివిండును వల్లపూఁతయు నేర్పు తోడుగ మ్రుచ్చులున్. ద్వా. ౧౦. ౧౧౮.

గాలిచూలు(లి). వి. (గాలి+చూలు) ౧. అగ్ని. ౨. భీముఁడు.

గీ. తుంగమదుపున నాడుమాతంగవిభుని, భంగి భవదీయసైన్యంబు బడలుపడఁగ, లీల నిస్సంభ్రముం డయి కేలి సలిపె, గాలిచూలప్డు గగనచరాలి వొగడ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨౨.

౩. హనుమంతుఁడు.

ఇట్లే:- గాలిపట్టి.

సీ...కడిఁది పులుఁగు, నకుఁ దగినట్టిచందము దీర్చి యరుగుమఁ బంపచేయవ గాలిపట్టిఁ గాంచి. యయా. ౩. ౨౧.

గాలితము. సం. విణ. (అ.ఇ.అ) ౧. వడఁబోయఁబడినది; వస్త్రాదులలో పోసి మెత్తనిది క్రిందికి దిగునట్లు చేయఁబడినది. (పిండి, మొ-ఉదా: వస్త్రగాలితము, మొ.) ౨. కరఁగింపఁబడినది.

గాలిదిండి. వి. (గాలి+తిండి)- పవనాశనము- సర్పము.

గీ. మీలు కప్పలు తాఁబేళ్లు గాలిదిండ్లు, మొసళులెండ్రులు నెగడులు మొదలు గలుగు, నీరుద్రిమ్మరిపసువులు...అచ్చ. రా. యు. ౩.

గాలిద్రిమ్మరి. వి. (గాలి+త్రిమ్మరి)- గాలిరూపమునఁ దిరుగునది - పిశాచము.

సీ. ఏమీ పిశాచంబ యీశ్వరుండే నిన్ను భేదబుద్ధినిఁ బంపఁ బ్రేరకుండు, కాక భూసుర యేను గర్తనే యయ్యాశుననుమతి మ్రింగెద నంటి నిన్ను...గీ. గాలిద్రిమ్మరి యీశుం డకల్మషుండు, హింసఁ జేయించునే కాల మింతె గాక, యోరి వివరోరి జాతిమాత్రోపజీవి, కాలమని యీశుఁ డని వేఱు గాదు ... శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧.

గాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. (మంత్ర) ముద్రావిశేషము.

గాలినెచ్చెలి. వి. (గాలి + నెచ్చెలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని. ఆం. సం. దేవ. ౧౭.

గాలిపంట. వి. (గాలి + పంట) నిర్ణయము లేనిపంట. (శ. ర.)

గాలిపటము. మి. వి. (గాలి + పటము) ౧. పిల్లలు గాలిలో నెగురవేసికొనుటకై కాగితము మున్నగువానితోఁ గట్టినపటము, గాలిపడగ.

మ. అనుదారత్ రఘువీరుఁ డొక్కతతి బాల్యక్రీడ మారీచము, ఖ్కురమే నాశుగయుక్తి గాలిపటముం గా వింట నాడింపుచున్. చంద్రా. ౧. ౨౧. శుక. ౩. ౪౪౭.

౨. బాలక్రీడావిశేషము, గాలిపటముతో ఆడుడుకొనుఆట.

సీ...దోఁపిల్లు గాలిపటంబు సరిజేసి పుటచెండు చాకిమూట. హంస. ౩. ౧౪౬.

గాలిపడగ. వి. (గాలి + పడగ) గాలిపటము.

గీ. అలజాలంబు నీటిపై నాడుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచు నీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పడకన్నఁ గాక. ఉ. హరి. ౫.౧౧౦.

గాలిపిశాచము. మి. వి. (గాలి + పిశాచము) గాలిరూపమున నుండుపిశాచము. వేం. పంచ. ౧.౨౪౩.

గాలిబిళ్ల. వి. (గాలి + బిళ్ల) గాదలు వాఁచెడురోగవిశేషము, గాదబిళ్ల. (బ్రౌ, వా)

గాలిమాట. వి. (గాలి + మాట) లోకప్రవాదము, జనశ్రుతి.

సీ. మలయమారుత మైన మెలఁతఁ దెచ్చునటన్నఁ గానరా దదియును గాలిమాట. తపతీ. ౨.౭౯.

గాలిమెకము. వి. (గాలి + మెకము) - వాయువునకు వాహన మైనమృగము - లేడి, వాతాయువు.

సీ. తడవింట నేయక తటిమి గాలిమెకంబు నును రుతోఁ గొనివచ్చునసమజవము. రా. వి. ౩. ౪౬.

గాలిమేఁతరి. వి. (గాలి + మేఁత + అరి) - వాయువు ఆహారముగాఁ గలది - పవనాశనము, పాము.

సీ. కప్పఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియందజోటివాఁ డరమెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

ఇట్లే:- గాలిమేపరి.

సీ. ఘనవృషభేంద్రుండు గాలిమేపరిపిండు వాజిగా భూషణరాజి గాఁగ. చెన్న. ౨. ౧౭౭.

గాలివాన. వి. (గాలి + వాన) గాలితోడివాన, ఝంఝ.

వ...అప్పు డప్పువ్వుఁదోఁట గాటంపుగాలివానచేత నేకీడునుం బొరయకునికి జనులు వెఱఁగందుచుండిరి... కళా. ౪. ౯౩.

గాలివేఁత. వి. (గాలి + వేఁత) ౧. గాలికొట్టుట.

౨. జ్వరభేదము (శ. ర.)

గాలోడితము. సం. వి. అ. న. పరీక్షణము, వాగ్విమర్శనము.

గాలోడితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. మత్తుగొన్నవాఁడు, కైపెక్కినవాఁడు. ౨. తెవులుగలవాఁడు. ౩. మూఢుఁడు, తెలివి లేనివాఁడు.

గాలోడ్యము. సం. వి. అ. న. పద్మబీజము.

గాళకుఁడు. విశే. (క. గాళక) ౧. దిట్టఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ. గాళకు లాపురీభటశిఖామణు లెక్కటియుక్కుతునక్క లాఖిలత రాళనుల్ చిదిమిపెట్టినబంటులు... విజ. వి. ౧. ౧౦.

౨. ప్రౌఢుఁడు.

ఆ. అనుచు నెల్లవేల్పులను గొల్చి మును కబ్బములను గన్నగాళకులను దలఁచి. నీలా. ౧.౧౧.

ఆ. గోల గాని మిగుల గాళకురాలు గా,దింతి... నీలా. ౩. ౧౦౦.

గాళుచేయు=కాడుచేయు. స. క్రి. (క. గాళు= నాశము, పాడు.) నాశముచేయు, ధ్వంసము చేయు, పాడుచేయు.

సీ. ఆటలిప్పలు ద్రచ్చి పాటబండులు గూల్చి కట్టువ లన్నియు గాళుచేసి. అచ్చ. రా.సుం. ౯౫.

గావల్గణి. సం. వి. ఇ.పుం-గవల్గణునికొడుకు-సంజయుఁడు. (వాచ)

గావు. వి. (త. కావు.) బలి.

గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు,గావు వెట్టింతుఁ జుమ్మ యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గావుకేక=(బలి యిచ్చునపుడు వేయుకేక) పెద్ద కేక. (వా)

జః గావుకొను, గావుపట్టు.

గావుకొను. స. క్రి. (గావు + కొను) బలి పుచ్చుకొను.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముసాపేళ్లను గావుకొందువు... కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౮౧.

గావుకోడి. వి. మూలికావిశేషము. (శ. ర, బ్రా)

గావుప(వ)ట్టు. స. క్రి. (గావు+పట్టు) ౧.చంపు.

సీ. కడుఁదుకీఁగయుఁ బోలె వడిఁ దోలికటచి యీకస్తూరిదుప్పల గావుపట్టు...గీ.అని... వేఁటకాండ్రు, మెచ్చి పొగడుచు మెకముల మీఁద గొలుసు, లులిపి జాగిలముల నుసికొలిపి రపుడు. సారంగ. ౧. ౯౨.

సీ. హోమకుండములు నిర్ధూమధామంబులు గావించి పశువుల గావువట్టి. వరాహ. ౫. ౧౧౫.

౨. నాశముచేయు.

ద్వి. పాదలెడుపురుషార్థముల గావుపట్టి, మదము మాత్సర్యంబు మట్టిమల్లాడి. విష్ణు. పూ. ౩ ఆ. (శ. ర.)

వి. గట్టిపట్టు, కార్యము ముగియువఱకు ఒక్కపట్టుగా పట్టినపట్టు. (చి. ని,శ. ర)

గాసటబీసట. వి. సలక్షణముగానిచదువు. (శ. ర.)

ఉ. భాసురభారతార్థములభంగులనిక్క మెఱుంగ నేరమిం,గాసటబీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వెనుంగువారికిన్, వ్యాసముని ప్రణీతపర రమార్థము తెల్లగఁ జేసినట్టియ, జ్ఞాపనకల్పలం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్యులన్. నృసిం. పీఠి. ౯.

గాసము. వి. (సం. గ్రాసః.) ఆహారము, తిండి; బత్తెము.

సీ. నల్లదేవరకోలఁ బల్లె లేసినమేటి విసము గాసము గాఁగ మెసఁగుజియ్య. శివధ. ౩. ౭౫.

క. మీసము పస మగమూతికి, వాసము పస యిండ్లకల్ల వనితల కెల్లన్, వేసము పస బంట్రౌతుకు, గాసము పస...కవిచౌ. శ. ౯౦. రా. వి. ౫. ౫.

గాసి. వి. (క. తు. గాసి) వ్యథ, వెత.

ఉ... అ,య్యో సరసీరుహాక్షి మదయోగభరంబున నిట్లు ఖిన్నయై, గాసి వహించియున్నది... శుక. ౧. ౧౨౪.

సీ... వంత గాసి వెతారము కాఱియ వెత,బారి నొగులు నొప్పి బాద నెగులు నొవ్వి వందురు దురపిల్లు కొందలంబు,సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౦. రా. వి. ౨. ౭౦.

విశే. ౧. నష్టము, నశించినది, చెడినది.

గీ... బేహార మాడు,టయును గోరక్ష గావించుట యును మొదలు,గాఁగ బ్రతికెడు తెరువులు గాసి గావె. భార. శాం. ౨. ౨౫౫.

గీ. కర్ణశకునిదుశ్శాసనుల్ ఘనులు గాఁగఁ, దఱచి వారలఁ గొని మమ్ము గెలుచువాఁడ, వై మనంబున శంకింప కట్లు కీడు,చేసి తాపుఁపు దప్పిన గాసి యైతి. భార. శల్య. ౨. ౫౯.

౨. వ్యర్థము, పనికిమాలినది.

చ...నీదగుసహాయతఁ గౌరవసేన రూపుమా,పుట యవలీల నాకు ననుఁ బొల్లుగఁ జేయుట నీకుఁ బాడియే,కటకట నాపరాక్రమము గాసిగఁ జక్రముచేత నంటితే. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౧.

౩. నలఁగినది.

సీ. కమ్మక్రొవ్విరిసరుల్ గాసిలై యసియాడ బలు కీలుఁ గొప్పులఁ బట్టి యీడ్చి. ఉ. రా. ౪. ౯౩.

జః గాసించు, గాసిఁబడు, గాసిఁబఱచు, గాసిఁబెట్టు, గాసిలు, గాసిసేయు.

గాసించు. స. క్రి. (√గాసి) గాసిలఁజేయు.

(బాధించు, క్లేశపఱుచు)

క. చేసినమే లెఱుఁగుదు రౌర,గాసింపరు కుచ్చితంపుఁగఱద లెఱుఁగ ర,త్యాసక్తసౌహృదులు స,త్యానీనులు సురలు వార లపకారకులే. ఉ. హరి. ౫. ౩౦౧.

ద్వి. గాసించి వీరి నిక్కడ నాకు నేన,చేసేతఁ బట్టి శిక్షించితి నేని,యీజాడ తన కేల యెఱిఁగింప వనుచు,రాజు విన్నను నపరాధఁబు వచ్చు...ద్వి. పరమ. ౪. ౩౩౪ పా. ౭ పం.

గాసిఁబడు. అ. క్రి. (√గాసి) ౧. బాధపడు, దుఃఖపడు.

సీ. హోమాజ్యగంధోర్మి కుద్వేగ మొందుచుఁ గతుధూమములచేత గాసిఁబడుచు. నైష. ౭. ౧౨౩.

క. హా సుకుమార కుమారక,హా సుగుణనిధాన నీకు నర్హం బఁటరా,గాసిఁబడఁజేసి మమ్ముఁ, బాసి చనఁగ నేమి తప్పు వాటిలెఁ జెపుమా. ఉ. రా. ౭. ౧౭౨.

క. స్త్రీ సంతోషించుతెఱంగు, గాసపడనిమనసు గలుగునట్టియధముఁ డి,చ్చో సడిఁ గనుఁ జనియచ్చో, గాసింబడు జమునిభటులు గాఁజి యవెట్టఁ. భార. అశ్వ. ౪. ౨౨౮.

౨. చెడు.

క. అసమయమున రహస్యము, గాసింబడకుండ బుద్ధిగౌరవమున నా,రాసుతుని బాలచంద్రుక,చేసన్నలఁదొలఁగఁ బంచెఁ జెలితోఁ గూడఁ. దశకు. ౩. ౧౧౭.

గాసిఁబఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√గాసిఁబడు) గాసిఁబడఁజేయు.

(పీడించు)

సీ. కవజక్కవల పెక్కు గాంచనీచనుదోయి కలికి యేకతమునందు గాసిఁబఱిచె. ఉ. రా. ౪. ౨౨౭.

(బాధపెట్టు)

సీ. బహురూపులను మీఁటి పర్ణశాలలు ప్రాఁగా దూఁటి కడఁగి మునిస్త్రీల గాసిఁబఱచు. ఉ. హరి. ౪. ౭౪.

(నాశముచేయు, చెఱుచు.)

వ...గడుసరిదానవులు పసిమి గలపసిఁడి కాస చేసి పడఁ ద్రోసి గాసింబఱచినప్రాసాదంబులును...ఉ. హరి. ౧. ౫౩. (వీరేశ. పా.)

గాసిఁబెట్టు. స. క్రి. (√గాసి) ౧. దుఃఖపెట్టు, శ్రమపెట్టు, బాధపెట్టు.

క. అసథ నమ్మెయి నీదు,క్కానసుఁ డప్పాండుపుత్రసతిఁ గ్రూరాత్ముం,డై సంక లేక పెద్దయు, గాసింబెట్టంగ ...భార. స్త్రీ. ౨. ౫౬.

క. ఆసాసల వచ్చితి నను,గాసింబెట్టి యది యడవిఁ గలసెను మృగయా,వ్యాసక్తుఁడు వగచు వ్దన,యేసినమృగ మనఘు తప్పి యేఁగుటకుఁ గడుఁ. భార. శాం. ౩. ౧౫౩.

సీ. వేల్పుఁగన్నియల నేవేళ దేశీయంపుబిట్టుఁజేఁతల గాసిఁబెట్టువారు. వరస. ౫. ౯౦.

౨. ధ్వంసముచేయు, చెడఁగొట్టు, చెఱుచు.

గీ...ఏకాంత మంతయు గాసిఁబెట్టఁ, గడఁగి... దశకు. ౬. ౭౨.

గాసిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గాసి) ౧. శ్రమపడు, ఆయాసపడు; కష్టపడు, బాధపడు.

ఉ. గాసిలనీక రాసుకులఁ గౌశికుఁ డాఁకలి నీరువట్టువా,యాసము లేనిమంత్రము... కృపచేసి కృతార్థులఁ జేసె నెంతయున్. రామా. ౮. ౨౭.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినశోకదవానలంబుచే,గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి... పారి. ౧. ౧౩౩. (ఇట'తప్తమగు'అని భావము.)

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం, దా సైరణసేయఁడు... భార. విరా. ౮. ౨౩౦.

౨. క్షీణమగు, తగ్గు.

చ... నామనంబునఁ గడింది భయంబు జనించె దక్షిణాం,గనికరముల్ చలించె ధృతి గాసిలె మే నవశత్వ మొందె... ఉ. రా. ౬. ౨౩౬.

౩. కోపమొందు.

ఉ... అంతకు మున్నడి ద్రెవ్వి మీఁదెడన్, గాసిలియుండుయాదవనికాయము సైఁపదు రాజనూయమున్. ఉ. హరి. ౮. ౧౨౭.

ఉ. ఆసమయంబునన్ మనసిజారి లలాటతటీనటీభవ,ద్భూరిసముద్రగ్రుఁడై తనసుతుం గడకన్నులు జేవురింపఁగా, గాసిలి చూచి వీఁడు సురకాంతల నాసభలోన నెత్తులం, జేసెఁ దనూవిలాసములచే నని భీషణభావణార్భటిన్. వరాహ. ౬. ౫౭. వి. పు. ౪. ౨౮౩.

గాసి(చే)సేయు. స. క్రి.(గాసి+చేయు)౧. బాధపెట్టు.

ఉ. భంగముతోడ నున్నవనుఁ బంపు విరాటుని మీఁద భూమికిం, జెంగట నుండు నావయినజీతపుటూళ్లలు సంతతంబు వా,నిం గడు గాసి సేయునతనిం జెఱుపన్ దతి యయ్యె... భార. విరా. ౩. ౧౧౯.

శ్లో. రాష్ట్రం మమాసకృద్రాజన్ రాజ్ఞా మాత్స్యేన బాధితమ్. సం. భార. విరా. ౩౨. ౩౪.

గీ. పదియు నొక్కంద్ర రుద్రులఁ బాఱవిడిచె, గాసిచేయక కాకోలకంఠపట్టి, తండ్రి పేరివా రగుట చిత్తమునఁ దలఁచి. కాశీ. ౪.౭౫.

౨. ధ్వంసము చేయు, పాడు చేయు.

చ... సమస్తభూజముల్, బలువిడి గాసిచేసి బహుభంగుల నిట్టులు ద్రుళ్లు చున్నడన్. భా. రా. సుం. ౫౮౦.

చ. వననిధి దాఁటి లంకయును వానివనంబును గాసిచేసి నం,దనుఁ దెగఁ జూచి వచ్చినవిధం బదియుల్పులచేతఁ దీరునే, జనకజఁ గాంతు మేయసమసాహసుఁ డీతఁడు లేక తక్కినన్. నిర్వ. ౪. ౧౩౨.

గాహనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్నానము, మునుఁగుట. ౨. చొచ్చుట.

గాహమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ప్రవేశించుచున్నవాఁడు.

శ్లో. బ్రహ్మావర్తం జనపద మథ చ్ఛాయయా గాహమానః. మేఘ. ౧. ౪౭.

౨. స్నానము చేయుచున్నవాఁడు.

గాహము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) ౧. మునుఁగునది, క్రుంకునది. ౨. చొచ్చునది. వి. అ. పుం. ౧. అవగాహనము, మునుక. ౨. ప్రవేశము, చొచ్చుట.

గాహిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. మునుఁగువాఁడు, స్నానము చేయువాఁడు. ౨. చొచ్చువాఁడు.

గాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రవేశింపఁబడినది. (నద్యాది) ౨. నిమగ్నము, మునిఁగినది.

గి

గి=గీ. అవ. నిందయందు ఆమ్రేడితశబ్దము యొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.

చ. హరి గిరి వహ్ని గిహ్ని మతి యంతకు గింతకు దైత్య గిత్య వార్వరు గిరు గాడ్పు గిడ్పు ధనవల్లభు గిల్లభు ... భా. రా. యు. ౯౦౪.

క...నీవు గినిసిన, వరముల గిరములను బ్రదుకు వారే కుమతుల్. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౭.

గింగురు. వి. ౧. వింటినారినుండి బాణము వెడలుటయున్న గువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. కోదమునాగముఁ బోనికోల మిణ్గుఱులు, పెదరంగ దొనఁ దీసి శింజినిఁ దొడిగి, తెగ గింగురనఁ బాపి దృష్టి సంధించి, తెగ నేయుటయు ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౧౫.

౨. పెద్దధ్వని వినునప్పుడు చెవులలోఁ గలుగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉదా: అరోద వినఁగానే నాచెవులు గింగురుమన్నవి.

గింజె. వి. బీజము, విత్తు.

ఉ...గుమ్మడిగింజతెఱంగు...ఆము. ౫. ౯౦.

సీ. వీడెంపుబలుకెంపు విరిసి వెన్నెలగాయ వరిగింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ. ఆము. ౧. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౩౯.

గింజె. స. క్రి. విదిలించు, చిమ్ము.

ద్వి. జయకాముఁ డలుఁగులు జళిపించి చిమ్ము, క్రియఁ గరచరణముల్ గింజి యాడుచును. అ. మ. క. ౧. ౨౮ పా. ౨౦ పం.

జ: గింజుకొను.

గింజేకొను. స. క్రి. (√గింజె)-కాళ్లు-విదిలించు, చిమ్ము.

శా...మీఁజేతులం గన్నులిం, పారం దోముచుఁ జేవఁ బూని పిఱుఁ దొయ్య స్మీఁది కల్లార్చుచున్, శ్రీరమ్యాంఘ్రియుగంబు గింజుకొనుచుం జెల్వంబు రెట్టింపఁగన్. హరి. పూ. ౫. ౧౭౦.

వ...అక్కాంచనహంసంబు ...ఎగయ నుంకించుచుఁ జంచుపుటంబునఁ బాణిపల్లవంబులు గఱచుచుఁ జరణంబులు గింజుకొనుచు...నై ష. ౧. ౧౦౧.

అ. క్రి. కాళ్లు చేతులు విదిలించుకొను, గిజగిజలాడు; శ్రమపడు.

వ. చండికాసముద్దండపాశంబునం దగుులువడి గింజుకొనుచును గాళ్లుయు పన్నినవలలం బడి తన్నుకొనుచున్నఁబోతులకీతి నుండిరి...వరాహ. ౧౧. ౧౦౫.

(వ్యవ) వాఁడు ఎంత గింజుకొన్నను దను వంటలేదు.

గింటెన. వి. దింటెన ౧.

సీ...గింటెన యనఁగను దింటెన యన, గిరికర్ణి చెలువొందు...ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గింటెము=గంటెము. (క. త. గింట.) జమిలిపోఁగు నేఁతబట్ట, రెంటెము.

గీ. మడతపసిమిడిగింటెముల్ మంజిడిజిగి, దోమతెరమంచములు హంసతూలి జవాది, యగలుసిరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడపెఁ, జలినెలలు తద్వధూయుచశరణుఁ డగుచు. కళా. ౭. ౧౮౧.

విశే. దట్టమైనది, సాంద్రము; అధికము.

సీ. పసిఁడిగింటెంపుదుప్పటికప్పు లోహలోహాకమ్మఁగస్తురితిలకమ్ము బళిర. వాల్మీకి. ౩. ౧౫౧.

సీ. రింగులువాఱ గైరికపుగింటెంపుఁబద్పడము గట్టి ప్రదేశమునఁ గట్టె. వరాహ. ౬. ౪౦.

ఉ. గంటని ప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బూలాసంగి వాల్గంటి గిఱుక్కునం దిరుగఁ గమ్మనికస్తురితావి గ్రమ్ముకో, గింటెపుగబ్బిగుబ్బల జిగిన్ వెలిఁజిమ్ము నొయారిజల్గుఁబ, య్యంటచెఱం గొకింత దనయంగముపై నటు సోఁకినంతటన్. విజ. వి. ౨. ౧౩౪.

గిండి. వి. (సం. కుండీ. క. త. గిండి) భృంగారము, సన్నని మెడ గలపాత్ర. (చెంబు, జారీ, మొ.)

గీ...భృంగారు గిండి నాఁ జను ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

సీ. గొడుగు పావలు కేలఁ గొని నాగ్నజితి యుం డ జలములగిండి లక్షణ వహింప. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. తళుకుబంగరుగిండ్లు దులకించువిరి చెండ్లు నడఁ గించుపాలిండ్ల నమరుదాని. ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

(వ్యాసునివర్ణన.) గీ. కేల మున్నిటిక్రొన్నిటిగిం డివాని. చంద్ర. ౩. ౨౧.

సీ. నీరధీశ్వరుఁడు పన్నిటిగిండి ధరింప మృగవా హనుఁడు తాళవృంత మూన. దశా.౨.౧౨౭.

గిందుకము. సం. వి. అ. పుం. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. (వాచ, విల్యమ్సు.)

గిచ్చు. స. క్రి. ౧. గీచు. (శ. ర, బ్రౌ) ౨. (గోళ్ళతో) గిల్లు. (వా)

గిజేగిజే. వి. (క. గిజి) ౧. క్షోభము, కలవరము. (చూ.గిజగిజపడు.) ౨. కాళ్లుచేతులు విదిలించుటయం దగుఅనుకరణము.

ఉదా: వాఁడు మూర్ఛ వచ్చి గిజగిజ తన్నుకొనుచున్నాఁడు.

గిజగిజయగు=కలఁత నొందు.

క. గజవదనాదులు గాంచిరి,నిజరక్షితనీమఁ గాల నియమితభృత్యు, ప్రజకృతబహువిధబాధల, గిజగిజయగుశూద్రభక్తుఁ గీలితదేహున్. శ్రీరం. ౩. ౫౭౨.

ద్వి. ఒందంగఁ బాదాగ్ర మూఁది నటింపఁ, గ్రిం దటికూర్మంబు గిజగిజగాఁగ. బస. పు. ౩. ౬౧౦ పం.

జ: గిజగిజకుడుచు, గిజగిజపడు, గిజగిజలాడు.

గిజేగిజేకుడుచు=గిజేగిజేలాడు. (గిజగిజ+కుడుచు)

సీ. కదలించి యెత్తఁగాఁ గడు నశక్తుండయి గిజగిజకుడిచె నక్కైకయుండు. ఉమ. ౩. ౭౩.

గిజేగిజేపడు=గిజేగిజేలాడు. (గిజగిజ+పడు)

క...చిలుకులు,గిలిగొనఁ బలుపుటయు వాఁడు గిజగిజపడుమన్. అచ్చ. రా. యు. ౨౧౭. (గిజగిజకొను-శ. ర. పా)

గిజేగిజేలాడు. అ. క్రి. (గిజగిజలు+ఆడు) క్షోభపడు, కలవర మొందు.

వ ... ధవళకిరణుకిరణంబులు చుఱుకుముఱుకు న మర్మంబు లంటిన గజగమన గిజగిజలాడి తాళఁజాలక మూర్ఛ గ్రమ్మి సొమ్మసిలిన...మృ. వి. ౨. ౮౪.

గిజగిజలాడుకొను=గిజగిజలాడు.

ద్వి. కినుకతోఁ బలికిన గిజగిజలాడు,కొనుచు నింటికి వచ్చి కొంకుచు నుంటి. ద్వి. తి. సా. ౨. ౨౭ పా. ౨౬ పం.

గిజేరు=గిజారు. వి. ౧. బీజము, గింజ.

గీ...బీజాఖ్య పరఁగు విత్తు,విత్తనము గింజ గిజరన...ఆం. భా. ౨. ౩౯.

ఉదా: గిజరువంకాయ.

౨. మామిడిపండు లోనగువానియం దుండుపేడు. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. కోడిగ్రుడ్డులోనివచ్చుని పదార్థము. (బ్రౌ.)

గిజిగాఁడు=గిజ్జిగాఁడు. వి. (క. గిజుగార.) పక్షి విశేషము.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి...

గీ...ఇట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు...ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గీ...ఒకకులాయము ఘటించుఁ,గాని గిజిగాఁడు మాడువు గట్టఁ గలదె. వి. నం. ౧. ౧౩.

ఉ...శృంగారవనద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూఁడులఁ జేర్చు...మనుచ. ౧. ౩౬.

గిజిబిజి. వి. నమలుటయం దగుఅనుకరణము.

చ. అజునివరంబుకల్మి నిటలాక్షుమహోక్షమూఁదాఁకి గెల్చి దిగ్గజములమోపు మూఁపురముగాఁ గొన నోపు సురాసురాస్త్రములన్,

గిజిబిజిఁ బిప్పిగా నములు గిత్త దడీయము దా దృశంపుట, క్క్రజములు తేరిగిల్బల ప్రకార ము లాతఁ డజేయుఁ డెమ్మెయిన్. కకు. ౫. ౬౨.

గిజేరు=గిజేరు. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జిగాఁడు=గిజిగాఁడు. వి. పచ్చపిట్ట, బంగారుపిచ్చుక. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జే. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ... పచ్చడులుం గిచ్చడులుం బజ్జాలుం గిజ్జులున్ వడియంబులుం గడియంబులును...కాశీ. ౬. ౧౯౫. (చి. ని. పా.)

గిట. వి. కృశించుటయం దగుఅనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గిటగిటగిట)

క. పెటపెటపెటఁ గాసె ప్రవి,పటపటపట మనుచు గిరులు పగిలెన్ రగిలెన్, చిటచిటచిట మనుచున్ వని, గిటగిటగిట మనుచు జనము గృశియించె సెగన్. రా. వి. ౫. ౮౯.

గిటక. విశే. పొట్టివాఁడు.

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు...తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గిటగిట[1]=కిటకిట. వి. ౧. పండ్లుగీఁటుటయం దగు ననుకరణము.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కౌశికుఁడు,చిటచిట మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౯౩ పం.

౨. (నడుము) వడఁకుటయం దగుననుకరణము. (చూ. గిటగిటమను)

జ: గిటగిటమను.

గిటగిట[2]. విశే. కృశము, సూక్ష్మము. (వృత్తియందు నిగాగమము)

క...కిల్జడ నటి,యింపన్ గిటగిటనికా నొకింత చలింపన్. విజ. వి. ౩. ౬౮.

గీ. మఱియు నయ్యిందుబింబాస్యమందగతియుఁ, గటిభరముపొంకమును గిటగిటనినడుము, మెఱుఁగుఁజెక్కులు వళులు గంభీరనాభి, సొంపుఁ జూపఱ కొకవింతయింపు నొసఁగె. పర మ. ౩. ౧౨౫.

జ: గిటగిటన.

గిటగిటన. విశే. (√గిటగిట[2])౧.అల్పము,హీనము.

వ..మహేంద్రనిషధద్రోణంబులు దరిప్రాణంబులు హేమకూటంబు గిటగిటన తక్కఁజెఱుకొండలం బేర్కొనం గారణం బేమి...కాశీ. ౧. ౧౦౦.

౨. మృదులము, సుకుమారము.

ద్వి. కటకట భార మెక్కడనుండి వచ్చె,గిటగిట నైనయీకీరవాణికిని ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౮౧౯ పం.

౩. కృశము.

వ... ఈబోటి... పుటపాకనికాశం బగుకాఁకం జీకాకుపడి నాఁడునాఁటికి నగుచున్నట్ల గిటగిట నగుచున్నది...ఆము. ౫. ౫౫.

౪. కొంచెము, చాలనిది.

వ...చదువ దొరఁకొనిన నరునకుఁ గాలంబు నాలంబు విఘ్నంబు లఖిలోద్యమఘ్నంబు లందులకు సామగ్రి గిటగిటన కొంతెఱుక నగుమదంబు పుటపుటన...ఆము. ౧. ౬౯. (వ్రాఁత ప్రతి పా.)

గిటగిటమను=కిటకిటమను. అ. క్రి. (గిటగిట[1] + అను) వణఁకు.

క. చనుఁగవ వ్రేఁగున గిటగిట, మను నెన్నడు మేమి యగునో యనియెడిశంకన్,గనకపుఁగట్టిడినాఁడో,వనజాసనుఁ డనఁగ వనితవళు లింపెసఁగున్. ప్రభా. ౨. ౯౩.

గిట్ట. వి. ౧. ఖురము, డెక్క.

గీ...గొరిజ డెక్క,గిట్ట యన ఖురనామంబు లెరుచుండు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౬.

౨. బాణము.

వ...మైందునిఁ జావంచగిట్టల గజు నెనిమిదిఁ లలఁ గుముదు నైదమ్ముల ... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪.

సీ. చేరి యెక్కినచోటఁ బూరి మెక్కినచోట భయదోక్తి దయశక్తిఁ బరఁగఁ జూపె, గిట్టఁ బూనినచక్కిఁ బుట్ట లానినచక్కి గురుశక్తి యురుభక్తి గుదురుపఱచె...రా. వి. ౫.౧౨.

గిట్టించే[1]. స. క్రి. (√గిట్టు[1]) ౧. చంపు.

దండకము...బల్గట్టివారక్కనుక వెక్కసం బైన పేరుక్కుతో నుక్కుఁగంబంబునం బుట్టి గిట్టింపవా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౨. భేదించు.

ద్వి. తనయుఁడు పిన్నని తలపోయ వలదు, కినిసినఁ గొండలు గిట్టింప నోపు. అ.మ.క. ౧. ౩౫ పా. ౨౨ పం.

గిట్టించే[2]. అ. క్రి. (√గిట్టు[2]) గిట్టుబడియగు. (శ. ర-చూ. గిట్టింపు[2].)

గిట్టింపు[1]. వి. (√గిట్టించే1) చావు. (శ. ర.)

గిట్టింపు[2]. వి. (√గిట్టించే[2].) గిట్టుబడి. (శ.ర, వా)

గిట్టు[1]. అ. క్రి. చచ్చు.

ఆ. వీరు కలియుగమున వేయేండ్లలోపలఁ, బుట్టి గిట్టఁ గలరు భూవరేంద్ర. భాగ. ౯. ౬౮౨.

మ. కెడసెం దుప్పులు డింక వేసె నెలుఁగుల్ గిట్టె న్బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్...సారంగ. ౧. ౧౦౭.

౨. చెడు, నశించు.

సీ. గుట్టు పోనిచ్చిన గిట్టుఁ బెద్దతికంబు, దుర్వ్యయపరుఁ డైనఁ దొలఁగు మిసిమి. రామలిం. ౪౮.

జ: గిట్టించు[1], గిట్టింపు[1].

గిట్టు[2]. అ. క్రి. ౧. చాలు.

నా. ము[illegible] గిట్టినచో ఈవని చేయుము. గిట్టని కు[illegible]నుకొనుము.

౨. అనుకూలమగు; ఇష్టమగు; సరిపడు.

ఉదా: ఆనీళ్లు నాకు గిట్ట లేదు. ఇంగువ నాకు గిట్టదు. మావారిక్కడకు వచ్చుట మీకు గిట్టదు. మాకును వారికిని గిట్టదు. వారు నాకు గిట్టనివారు.

జ: గిట్టించు[2], గిట్టింపు[2], గిట్టుబడి.

గిట్టుబడి. వి. (గిట్టు[2] + బడి) అమ్మకమునందలిలాభము. (శ. ర.)

గిడస. విణ. పొట్టి, గిటక, వామనము. (బ్రౌ, శ.ర.)

గిడిగిళ్లు. వి. బ. నమస్కారము.

వ...చిత్రకూటమందలి రాఘవునకు గిడిగిళ్లు నంది గ్రామమందలి రాక్షసఘ్నునకు జేజే... ప్రబంధ. ౮౮౦. హంస. ౪. ౨౧౩.

గిడిబిడి. వి. (క. గిడిబిడి.) వాద్యవిశేషము.

వ...తప్పెట గిడిబిడి తుడుము... మొదలైన హృద్యానవద్య వాద్యవిశేషంబులు. హంస.౩. ౨౯.

గీ. వేల్పుగిడిబిళ్లు మొరయఁ గ్రొవ్విరులు గురియ. సుద. ౨. ౭౬.

గిడియ. వి. పటహవిశేషము.

సీ...తమ్మటం బనఁగను దమటం బనంగను దమటాభిధానంబు దనరుచుండుఁ. గీ. దుడు మనంగను దముకు నా గిడియ యనఁగ, నరగజ మనంగఁ దద్భేదనామము లగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

గిడుగు. వి. కామ లేనిగొడుగు, కామ అక్కఱలేని గొడుగు. (శ. ర.)

గిడ్డ. విణ. (క. గిడ్డ.) పొట్టి, వామనుఁడు.

గీ...కుఱుచ తింగణ గిడ్డ గిఱక గుజ్జు, పొట్టి యన వామనాఖ్య లౌ...సాం. ని. మాన. ౫.

వి. వామనమూర్తి, విష్ణ్వవతారభేదము.

రగడ. మీను తాఁ జేల్పంది మానినీడియము డాయు నేలవేల్పును...అచ్చ. రా...

గిడ్డంగి. వి. (క. త. గిడ్డంగి.) ౧. సరకు లుంచి యుంచు మేడియిల్లు. ౨. చెఱసాల. (శ. ర.)

గిడ్డజొన్న. వి. చిఱుజొన్న, చిన్నగింజలజొన్న రి. (బ్రౌ).

గిడ్డతనము. వి. పొట్టితనము, వామనత్వము. (బ్రౌ)

గిడ్డి. వి. (సం.గృష్టిః.క.త.గిడ్డి.) పొట్టియావు; ఆవు.

సీ...కేరు వామనగవి గిడ్డి యనఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏనిక మోముబూమియు వహించి చరించుచు నుండుకామధు, గ్ధేనువు ధుంతి కాశి నిది తెల్లము వేల్పులగిడ్డి కానినాఁ, డీనునె మోక్షతర్ణకము...కాశీ. ౬. ౬౧.

విణ. గిడ్డ, పొట్టిది.

సీ...ఆవు పొట్టియు గిడ్డి యనఁ జెలంగు ... ఆం. భా. ౩. ౪౬.

గిడ్డు. వి. (క. గిడుగ) శ్యేనవిశేషము.

క...సాళ్వంబులు గిడ్డులు మొదలుగఁ గలవిడివేఁ, టలపులుఁగులు పదనుతో మిటారింపంగన్. యయా. ౧. ౪౦.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జాలె జలకట్టె కణుజు వేసడము భైరి...అనుడేగ కులము...పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

గిత్త. వి. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము; వృషభము.

సీ. గిత్త నా గిబ్బ నాఁ గెరలు నార్షభ్యము ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

సీ. గిత్తతత్తడివాఁడు బుత్తిముత్తు లిడంగఁ జాలువాఁ డౌదల జాలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

గిద్ద. వి. సోలలో నాలుగవభాగము. (శ. ర, వా.)

గిద్దు. వి. శ్యేనవిశేషము.

ఉ... జలకట్టె గిద్దు చెంచడ మన శ్యేనభేదములు... ఆం. భా. ౨. ౯౦.

ద్వి. ఎద్దు లిబ్బులు పిడియేనుఁగు పెద్ద గిద్దులు డేగలు గేరజంబులును...ప్రభులిం. ౪.౧౩౧పా. ౧౭ పం. ప్రబంధ. ౧౯౧. కాశీ. ౩. ౪౬.

గినియ. వి. కటభి రి. (బ్రౌ, శ. ర)

గినుమాడు. స. క్రి. (గినుము+ఆడు) వంచించు.

మ. తను నాప్యాయితుఁ జేసి కేపు గృహకృత్యంబు ల్వావర్పం దొడంగినతల్లిం గినుమాడి తప్పడుగులం గ్రీడారతిం బోయి ... హరి. పూ. ౫. ౧౯౬. (శ. ర-ప్రయోగాంతరము లేదు. గిలుబాడు ?)

గినుము. వి. వంచన. (శ. ర-చూ. గినుమాడు)

జ: గినుమాడు.

గిన్నె(న్నియ). వి. (త. గిణ్ణి. క. గిణ్ణిల్.) లోహాదిపాత్రము.

గీ. పాని యీశానిరైయె మహోత్సవమునందుఁ, గేలనవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని ... భీమ. ౧. ౧౦౪.

ఆ...పైఁడిగిన్నె...దశా. ౪. ౧౩౭.

సీ. సెరపుగా నూటి గిన్నియల నించినయట్టియరిది కుంకుమ నించినట్ల యుండె. కువల. ౫. ౩౭.

క...అగ్గిన్నియ జీయ్యాలకడపుం గొని చేనఁగా... వైజ. ౪. ౭౩. ఉ. హరి. ౩. ౭౬.

౨. చషకము, పానపాత్రము.

గీ. గిన్నె యన డబ్బురనఁ గోర యన్నఁ జషకము...ఆం. భా. ౨. ౨౪౪.

గిబ్బ=గిత్త. వి. ౧. ఎద్దు, వృషభము.

ఉ...మదించి ఱంకెలిడుపోటరిగిబ్బలఁ జేని నెక్కియా, శానుఁడు వచ్చె...పారి. ౪. ౭౪.

వ...వడి గలగిబ్బలం బూన్చినశకటంబులు...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౧౧.

౨. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము.

సీ. గిత్త నా గిబ్బ నాఁ గెరలు నార్షభ్యము ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

విణ. (ఋషభశబ్దమువలెనే ఉత్తరపదమగునపుడు) శ్రేష్ఠవాచకము.

క. చన్నులు జక్కవగిబ్బలు...నీలా. ౧. ౫౫.

సీ. కలిమిగుబ్బెతమిన్నగబ్బినిబ్బరపుబ్బుగుబ్బలా జక్కవగిబ్బజోడు. దశా. ౧. ౧౬౪.

గిబ్బడాల్దొర=వృషభధ్వజుఁడు, శివుఁడు.

సీ. గిబ్బడాల్దొరగుండు కబ్బంపుఁబ్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బమెకము. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౨. (గిబ్బడాల్దొరగుండు=కైలాసపర్వతము.)

గిబ్బబాబాజోదు=వృషభవాహనుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. అర. ౫౮.

గిబ్బరౌతు = వృషభవాహనుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. పార్వ. ౨. ౧౭౫.

గిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాక్కు. (త్రి. ని.)

గిరక. వి. ౧. నూలిరాట్నము, ఘటయంత్రము. (శ. ర-గిఱక. చి. ని. గిలక. వా)

౨. నూలిరాట్నముయొక్క చక్రము.

సీ. తంతుసంతతిసముత్పాదనయంత్రంబు రాట్నమంచనఁగను రహికెక్కుఁ, దద్బద్ధసూత్రంబు తగు వడి యంచన గిరక నా భ్రమకంబు పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯౪. (గిఱక. ప్రాఁత ప్రతిపా.)

గిరగిర. వి. తిరుగుట మొదలగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ... ప్రచండమండలాగ్రము జళిపించుచుఁ గిరగిర న్దిరుగ న్నిగవైచి పట్టుచుఁ. కళా. ౬. ౧౪.

సీ. బరుల నఖంబుల గిరగిర గోఁకుచుఁ బొరిఁబొరి ఫలములఁ గఱచివైచు.భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౪౪. దశా. ౧. ౨౨౫.

గిరణము. సం. వి. అ. న. మ్రింగుట, గిలనము.

గిరదా. వి. (హిం. గిర్దా) గుండ్రనిజుట్టును చుట్టియుండు వెండ్రుకలు. (శ. ర-గిరజా. వా)

గిరవు. వి. ౧. కుదువ, తాకట్టు.

సీ. కనుదోయి మెఱుఁగులు కంతుతూపులకడ గిరవుగాఁ బెట్టితే హరిణనయన. విక్ర. ౭. ౬౨.

చ... అరుణంపుబొండ్లములనారికెడంబులు వజ్రకుట్టిమం, బగుపథముం జెలంగు భవనావృతశేషితరత్నరత్నకరభ్రగతరుసంతతిం బ్రథమభార్యఁ బురిం గిరవుంచె వార్ధి నాఁ. ఆము. ౧. ౫౪.

౨. కానుక, ఉపాయనము.

(కిరాతకన్యావర్ణనము) గీ. హరిణకరిహరిచమరంబు లక్షీకుంభ, మధ్యవాలాకృతులు దెచ్చి మనుపుకొఱకు, భిల్లపతియింట గిరవులు పెట్టెననఁగ, దృక్కుచవలగ్నచికురచారిమల నొప్పు. వరాహ. ౨. ౧౧౩.

రగడ... కోరి గిరవులువెట్టి కొలుచు జగతీపతులు ...పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గిరస. విణ. పంద, పిఱికి, సమరభీరువు. (శ. ర.)

గిరాకి. విణ. (హిం. గిరాన్.) వెల యధికమైనది, ప్రియమైనది. (శ. ర.)

గిరాటువేయు. స. క్రి. ఉవ్వు. (శ. ర, వా)

గిరి. సం. విణ. (ఇ) పూజ్యమైనది. వి. ఇ. పుం. ౧. పర్వతము. ౨. నేత్రరోగవిశేషము. ౩. అచ్చనగాయ. (వై. ని.) ౪. (గణిత) ఏడుఅనుసంఖ్య. ౫. మేఘము. ౬. పాదరసమందలియొకానొకదోషము. ౭. కొందఱు సన్న్యాసులనామములతుదిని జేర్పఁబడు బిరుదు. (ఉదా: ఆనందగిరి, మొ.) ౮. తంత్రమతానుసారి యగుసన్న్యాసి. ౯. ప్లక్షము, జువ్వి. (శే. ని.) స్త్రీ. మ్రింగుట.

గిరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిట్టెలుక. ౨. వసురాజుభార్య.

గిరికంటకము. సం. వి. అ. పుం-గిరులకు శత్రువు-వజ్రాయుధము. (త్రి. ని.)

గిరికదంబము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతికడిమి చెట్టు.

గిరికర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దింటెన చెట్టు.

గిరికర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. (త్రి. ని.) ౨. దింటెన చెట్టు.

గిరిగి(ర్గి)ట. వి. (క. గిరిగట, గిర్గట=చక్కని ధ్వని లేనిసంగీతపుఁ బనిముట్టు.) ఒకానొకసంగీతపుఁబనిముట్టు. (బ. ఆమునపుకు వాయించెడుకంచుతాళము అని శ. ర.)

ద్వి. మఱి మును ల్వంచినమహితోరగంబు, గిరిగిట గాఁ బట్టి క్రియ నామనాఁడు. పండితా. వాద. ౨౩౯ పా.

ద్వి. గెడగూడి పసిఁడి గిర్గిటకేళికలను, గడునొప్పుసొన్నలికపురంబువారు. బస. పు. ౨. ౭౩ పం.

ద్వి... పసిఁడిపానంబు, గిరిగిట ల్గాఁ బట్టి కేళికల్ సేయు. (భల్లా. ౨ ఆ. శ. ర)

గిరిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. పర్వతకదళి, కొండయరఁటి చెట్టు. ౩. మల్లెతీఁగ. ౪. నిమ్నగ, నది. (శే. ని.)

గిరిజము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కొండయందుఁ బుట్టినది. వి. అ. న. ౧. అభ్రకము. ౨. లోహము, ఇనుము. ౩. శిలాజిత్తు. ౪. గైరికము, కావిఱాయి.

గిరిజామలము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గిరిజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రునివజ్రము.

గిరిధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు, గట్టుతాల్పు.

గిరిధాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. గైరికము.

గిరిపుష్పకము. సం. వి. అ. న. శిలాజిత్తు.

గిరిప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చమరి, ఆఁడుచమరమృగము. (రా. ని)

గిరిభిత్తు. సం. వి. ద్. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. వజ్రాయుధము.

గిరిమల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుటజము, కొండమల్లె చెట్టు.

గిరిమృత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. గైరికధాతువు. (త్రి. ని.)

గిరియకము. సం=గిరీయకము.

గిరియాకము. సం=గిరీయకము.

గిరిరాజు. సం. వి. అ. పుం. హిమవంతుఁడు.

గిరివేము. మి. వి. కొండవేము చెట్టు. హంస. ౪. ౧౧.

గిరివ్రజము. సం. వి. అ. న. ఒకపట్టణము. (ఇది మగధదేశమునందలిది. జరాసంధుని రాజధాని.)

గిరిశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

గిరిశుఁడు. సం=గిరిశయుఁడు.

గిరిసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోహము, ఇనుము. ౨. తగరము. ౩. మలయపర్వతము. (మే. ని.)

గిరిసెము. వి. (సం. శిరీషః) దిరిసెనము, శిరీషము చెట్టు.

సీ... దిరిసెము గిరిసెము దిరిసెన మనఁ, జనును శిరీషాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౪౯.

గిరిస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి. (వై. ని)

గిరిస్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నిర్ఝరము, సెలయేఱు.

గిరీయకము. సం. వి. అ. పుం. అచ్చనగాయ, గిరి. (వై. ని)

గిరీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కైలాసపతి-శివుఁడు.

గిఱిక. విశే. గిటక, పొట్టి. (బ్రా, శ. ర.)

జ: గిఱికతాడు.

గిఱికతాడు. వి. జా. (గిఱిక+తాడు) హింతాలము, ఈఁదాడు చెట్టు. (బ్రా, శ. ర.)

గిఱి. వి. (క. గిఱి) వలయాకారపురేఖ.

మ...దైత్యేశుఁ డయ్యాటలోఁ, గొనిపోయెన్ గిఱి దాఁటి రాము...భాగ. ౧౦ పూ.౧౩౧.

మ...తనచుట్టు న్గిఱి గీసె నాఁగఁ బరిధిన్ ఖద్యోతుఁ డొప్పె న్దివిన్. పె. శకుం. ౩. ౫౦.

జః గిఱికొను, గిఱికొలుపు, గిఱిపిల్లాఁడి.

గిఱికొ(గొ)ను=గ్రిక్కొను. స. క్రి. (√గిఱి)

౧. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

గీ...గిఱికొనెను బ్రహ్మఁ బరికొనె గ్రిక్కొనె నన, వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

క. ఊఱక మదీయాంగంబులు, గిఱిగొన న ట్లేయుటయును ... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౦.

౨. ఆవరించు.

క. అఱవఱ లైనరథంబులు... కూలినకరులున్, గిఱికొనియె న్సమర మేదినీతల మెల్లన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౩౬.

అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు, పర్వు.

క. దిక్కులనుండి ధరిత్రిం, గ్రిక్కిఱిసి మహాతమంబు గిఱికొనె...విప్ర. ౩. ౩౦.

చ. మెఱుఁగులు గర్జితంబులును మిక్కిలి సోనయుఁ గల్గుమేఘముల్, గిఱికొన నొప్పునాకసములీల...భార. ద్రో. ౧. ౨౭౮.

౨. ప్రవహించు.

గీ. ఉడుగ కందంద త్రావుచో నురముమీఁద, వఱదలై క్రొత్తనెత్తురు గిఱిగొనంగఁ, గత్తుముల నున్నకుణపంబు కఱచి కఱచి, పలలకబళంబు మెసఁగుచు భయదభంగి. హరిశ్చ. ౩. ౯౧.

౩. అధికముగా కలుగు.

క...కేళీవనదర్శనేచ్ఛ గిఱికొన మెలఁగెన్. ఉ. రా. ౪. ౧౪౭.

క. ఈవియుఁ జల్లఁదనంబును, గేవలసౌందర్యగుణము గిఱికొనఁగఁ గళా, భావుకుఁ డై నృసింహాత్మావల్లభుఁ డమరుఁ బూర్ణచంద్రోపముఁడై. నరస. ౫. ౧౩.

క. తెఱవ పులకాంకురంబులు, గిఱికొన నవ్వేళఁ జూడ్కికి ముదం బొసఁగెన్...నైష. ౬.౬. కై. భా. ౪. ౧౧౯.

౪ స్థిరపడు.

క. ఈలీల నిజపదార్చన, కేళీతత్పరత నతఁడు గిఱికొని యుండన్, నాళీకగేహినీకుచ, పాళీలోలుండు రంగపతి మదిలోనన్. విప్ర. ౨. ౩౪.

గిఱికొలుపు. స. క్రి. (√ గిఱికొను) గిఱికొనఁజేయు.

(క్రమ్ముకొనఁజేయు.)

క. మఱియును శరశతకము మెఱు, గిఱికొలిపిన వృష్ణివరుఁడు గినియఁగ లేకే, పఱి యున్నఁ జూచి యార్చుచు, మెఱసిరి నీతనయు లుబ్బ మిగిలి నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౩. ౨౭౧.

గిఱిపిల్లాఁడి. వి. (గిఱి + పిల్లాఁడి) స్త్రీలు కాలి మూఁడవ వ్రేలను ధరించెడు పిల్లాణి. (శ. ర.)

గిఱుకు. స. క్రి. (త. గిఱుక్కు)౧. అక్షరములు బటువుగా వ్రాయక వంకరటొంకరగా గీయు. (శ. ర-గిలుకు. వా.)౨. (తప్పు వ్రాఁతను) తుడుచు. (శ. ర.) వి. తుడుపు. (శ.ర.)

గిఱుక్కు. వి. శీఘ్రముగా మరలుట మొదలగువానియందగు అనుకరణము.

చ...గిఱుక్కున న్మరలి వ్రేసె...చంద్రా. ౨. ౧౦౨.

చ...భయ మంది గిఱుక్కున మోముఁ ద్రిప్పుచో...దశా. ౨. ౩౧౫.

సీ. చేరి మాటాడక చెలి గిఱుక్కున నేఁగ మతి చుఱుక్కని చాల వెతలఁ జెంద. శకుం. ౨. ౯౬.

గిఱుపు(ర్పు)=గిలుపు. స. క్రి. ౧. (కను) గీఁటు.

చ...అతఁడుం, దఱపి యొకింత గాంచి ఘనతీవ్రశరంబున నారిఁ ద్రుంచి క, న్గిఱిపినమాత్ర

లోన నతనిం బటుబాణచతుష్కయుగ్మ మే, ద్రైటఁ దొడి మార్వి గ్రమ్మఱ ఘటించుచు నె డఁగ వడి సేసి యార్చినఁ. భార. విరా. ౫. ౧౪౧.

వ...శ్రీభీమేశ్వరస్వామి నిష్ప్రత్యూహం బగు సౌహార్దంబున హరిబ్రహ్మేశులకు భ్రూపాతా,ప్రత్యుద్బోధనసంజ్ఞ చేసి కను గిర్వం జూచె...భీమ. ౫. ౧౧౨.

౨. కదలించు, చలింపఁజేయు.

చ...అనుశేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా, వటి రభసంబునం గుచుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై, గిఱుపఁగ నవ్వి శక్తి యె త్తెఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై, నుఱునుఱు స్రుక్క నొక్క బలనూదననూనుఁడు ప్రక్కడాపునఁ. నిర్వ. ౭. ౯౪.

సీ. తురగరూపము దాల్చి తోఁక యల్లార్చుచుఁ గర్ణముల్ గిఱుపుచుఁ గడుఁ జెలంగి, హేషించుచును...మార్క. ౫. ౩౫౯.

౩. దువ్వు, సవరించు.

సీ. హరిమ్రోల వినతాంగుఁ డై యున్నయురగారి యొఱకలు పలుమాఱు గిఱిపి గిఱిపి.నృసిం.౧. ౫౪.

గిఱ్ఱు. వి. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుటయం దగు ననుకరణము.

సీ. మరుఁడు వైచినపైఁడిహరువు బొంగరమట్లు బలువిడి గిఱ్ఱున బ్రమరి దిరుగు.మల్లుపు. ౪.౬౫.

సీ. కీల్భ్రమ్మరము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరు తెఱఁగున... ప్రబంధ. ౧౦౯.

౨=గిఱుక్కు.

గీ. బరులకంపూతికై రాయఁబడినతరువు, తునిసి పెల్లున విఱిగి గిఱ్ఱునను మరలి,పక్కనను రెండు తునియలై పడఁగఁ గొట్టె, భీకరం బగు నొకదొడ్డనూకరంబు. చంద్రా. ౨. ౯౨.

జ: గిఱ్ఱుపురుగు.

గిఱ్ఱుపురుగు. వి. (గిఱ్ఱు+పురుగు) చెట్లయం దుండి యెల్లప్పుడు గిఱ్ఱు మని కూయునట్టి యొక పురుగు. (శ. ర.)

గిల. వి. గిలక యున్నగు వానిధ్వని కనుకరణము. (చూ. గిలక,గిలకొట్టు, మొ—ఆమ్రేడితరూపము 'గిలగిల')

చ. అలర గళస్థలింగ మపు డాత్మకరంబున నిల్పి వింతగా, గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గదల్పఁగ... చెన్న. ౫. ౧౯౪.

గీ... చలువవలువ, పెళపెళ ద్గిల్కుమట్టెలగిలగిలల్ ర,హించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచలాక్షి. హంస. ౩. ౫౬.

ద్వి. మువ్వల గిలగిల మొఱయ జాడించి, క్రొవ్వన నుప్పొంగుకొమరుసాళ్వముల. అ. మ. క. ౫. ౨౨౧ పా. ౨౭ పం.

గిలగిలలుగ నార్చు=గిలగిలధ్వని వచ్చునట్లు ఆఱఁబెట్టు, తడి యేమియు లేనియట్లు ఆఱఁబెట్టు.

క. గులిగ లావరించి నీడఁ, గిలగిలలుగ నార్చి నారికేళపుబుఱ్ఱఁ, జెలువొంద దాఁచి మేహం,బుల ననుపానముల నీయఁ బోవుఁ... (చికి. ౨. చి. ని.)

జ: గిలక, గిలకచెట్టు, గిలకబండి, గిలకసరము, గిలకొట్టు, గిలగిలచెట్టు, గిలగిలలాడు.

గిలక(ల్క). వి.(√గిల.క.గిలకె-కొన్ని ప్రతులలో గిలుకయని ఉన్నధ్యరూపము కనఁబడుచున్నది.)

౧.గిలగిలమని మ్రోఁగెడుబాల్యక్రీడాసాధనము.

సీ. జలదేవతాపుత్రికలు దాల్ప నిచ్చినగిలకల క్రియఁ జెందొవలు దనర్ప. రాజ.చ. ౨.౧౫౨.

చ...గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గదల్పఁగ ...చెన్న. ౫. ౧౯౪.

౨. గిలగిలమని మ్రోఁగెడుఇనుపరేకుబిళ్ల.

గీ. పసిఁడిగిలకలచేర్కొల...కాశీ. ౩. ౧౨.

గీ. గిలక లున్నపెదురు కేలఁ బట్టి...నా. పంచ. ౨. ౭౪.

౩. రేఫముయొక్క రూపాంతరనామము, వలపల గిలక.

గీ. మొదల రేఫాక్షరంబు నాపిదప దాని, జడ్డ
యును గూర్చి యొకటిగాఁ జదువుకొనుచు,
ముందు జడ్డయు వెస రేఫమునకు బదులు, గిల
క విభజించియు లిఖింతు రలఘుమతులు. అ
ప్ప. ౨. ౪౧.

౪. కాలిచీలమండకు వెనుక నుండుభాగము.

(వా) గిలకలలో వాఁపు పుట్టినది.

౫. ఆంత్రరోగవిశేషము. (వా)

౬. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబుఱలు...గీ...అక
ట యగచాట్లప్రాఁత సై యాడుకొనుచు.
హంస. ౩. ౧౪౬.

గిలకలపండుగ=బడిపిల్లలు నవరాత్రములలో గి
లకలు పట్టుకొని తిరిగెడియుత్సవము.

గిలకచెట్టు. వి. (√గిలక) ఘంటారవకీ.

సీ. గిలగిలచెట్టు నా గిలిగింతచెట్టు నా గిలిగిచ్చ
చెట్టన గిలకచెట్టు,టన్న ఘంటారవ యా
ను...ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలకట. వి. ఒకానొకయోషధి.

సీ. కుండలివ్యాయమును గుముడును నేలతంగేడు
త్తరేనియు గిలకటయును. (చికి. చి. ని)

గిలకబండి. వి. (√ గిలక) చిన్నచక్రములబండి
(శ. ర.)

గిలకరించు. స. క్రి. ౧. చిలుకు, మథించు.

క. తరువం బెట్టినబానల, పెరువులు మును గిలక
రించి పేర్చినవెన్నల్,నురువు లెగఁగ్రోలి...
హరి. పూ. ౫. ౨౦౩.

సీ. దుగ్ధాబ్ధి గిలకరింతురె నిలింపులు తొల్లి యీ
యాసవముచవి యెఱిఁగి రేని. రుక్మా. ౩. ౨౩౧.

౨. గిలకొట్టు. (శ. ర.)

గిలకసరము. మి. వి. (√గిలక.) స్త్రీలు ధరించెడు
ఆభరణవిశేషము.

ద్వి. కెంపులముక్కఱ గిలకసరంబు, సొంపుతో
వజ్రాలజోడుహారములు. ద్వి. శ. సా. ౧. ౧౩
పా. ౧౪ పం.

గిలకొట్టు. స. క్రి. (గిల+కొట్టు) ౧. కలుపు, రం
గరించు.

ఉ. పాలడలోనఁ బోసి చనుఁబాలు నెయిం గిల
కొట్టి కాళ్లపై,బాలకు నుంచి. సారంగ. ౧.
౪౪. (శ. ర. పా.)

౨. వ్రేళ్లతో చిలుకు.

సీ. కరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాద
ముద్దుఁ జూపెడివీరి మోవులందు. పాండు. ౧.
౧౧౭.

౩. వ్రేళ్లతో పుణుకు.

సీ. గిలకొట్టి యట్టె చక్కిలిగిలి యని పెట్టి కిలకొ
ట్టి నవ్వి నవ్వాలయఁజేసి. చంద్రా. ౨. ౫.

గిలగిలచెట్టు. వి. (√ గిల) గిలకచెట్టు. ఆం. భా.
౨. ౫౭.

గిలగిలము. సం. వి. అ. పుం. మకరము, మొసలి.
(వాచ)

గిలగిలలాడు. అ. క్రి. (√గిల)క్షోభ నొందు;బా
ధచే తన్నుకొను. (బ్రౌ, వా.) ఉదా: ఆపిల్లవాఁ
డు అన్నమునకు గిలగిలలాడుచున్నాఁడు. అదూ
డ ఆదెబ్బతో గిలగిలలాడి చచ్చినది.

గిలగ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. మొసలి. (కల్ప)

గిలనము. సం. వి. అ. న. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగునది. వి. అ.
పుం. జంబీరము, నిమ్మకీ.

గిలాబ. వి. (హిం. గిలాబ) గచ్చుచేయుట. (శ.ర)

గిలి. వి. (క. త. గిలి.) భయము.

ఉదా: పులి పోయినను గిలి పోలేదు.(బ్రౌ,శ.ర.)

గిలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలిగించు. స. క్రి. గిలిగింత కలదానినిగా చేయు,
గిలిగింత పెట్టు.

చ. వలికిలి సెజ్జమీఁదఁ గడు విప్పుగ కన్నులచా

య లోపృఁ జెక్కిలి గిలిగించి ప్రేతలు వ
గింపఁగ నుండుట...హరి. పూ. ౮.౧౩౪.

ఉ. కేకిసకొట్టి యోర్తు గిలిగించిన నొక్కవిలోల
నేత్ర లీ, లాకలకంఠకూజితముల న్నగ...
చంద్ర. ౪. ౧౭.

జ: గిలిగింత, గిలిగింతచెట్టు.

గిలిగి(ల్గి)ంత. వి. (√గిలిగించు) చక్కిలిగింత.

గీ...ఓసరసిజాక్షి, యేను జెక్కిలి గిలిగింతలిడు
టఁ దలఁతె. నైష. ౮. ౮౬.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వి గిలిగింతలువెట్టఁగ రాదు
చెక్కులం,జీరఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

మ. తనకుం గౌఁగిలి యీ వొకప్పుడును నాథా
నీకరస్పర్శనం,బున గిల్గింత లె యందుఁ బద్మిని
కరాంభోజంబున న్మందమం,దనటద్వాయచ
లద్వళాంగుళులు గన్పట్టంగ నవ్వెల్లరా,యని
రారా యని పిల్చె నాఁ దగె ద్విరేఫాద్యంత
దీర్ఘధ్వనుల్. విజ. వి. ౧. ౧౩౯.

గిలిగింతవాఱు=గిలిగింత పెట్టిన ట్లగు,గులగులమను.

గీ. పాలు వోయించుకొని యాకృపాళుమూర్తి,
ఘాలినాంచారి పాలిండ్ల మూముకములు, పాల
చేఁపున గిలిగింతవాఱుటయును,మెత్త మెత్త
న నఱచేత నొత్తికొనుచు. హర. ౨. ౯౫.

గిలిగింత(లు)వోవు=గిలిగింత కలది యగు, చలించు.

గీ. ఎదుట జలకేళి గావింపఁ దదఖిలాంగ,ములు
నిరీక్షించి గిలిగింతవోవుమనను, నిలుప లేని
కతంబున నిర్గమించెఁ,జరమధాతువు శై లని
ర్ఘరముపోలె. వరాహ. ౧౧. ౮౧.

వ... అదియు ... గొప్పచనుగుబ్బలు బ్రొమ్మునఁ
గాఁడిపాఱ బిగియఁ గౌఁగిలించిన వాఁడు...
అంతఃకరణంబు గిలిగింతలువోవ నర్వాంత యు
ర్వాంతయనుచు నంతకంతకు నింద్రియవికా
రంబు బలవంతంబై సంధిల్ల. ప్రబోధ. ౩. ౫౧.

గిలిగింతచెట్టు. వి. (√ గిలిగింత.) గిలకచెట్టు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిచ్చెచెట్టు. వి. గిలకచెట్టు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిలి[1]. వి. గిలిగింత.

చ. అలికులవేణి యా ర్తొకనిహస్తముల స్మఖమజ్జ
నాంబువుల్,గలఁతియ యొత్తిపోయ నవి గా
ర్పుచు నుండె నతండు దోయిటన్, నెలకొని
దానిక్రొమ్మెఱుఁగునిద్దపుఁజెక్కులు ముద్దుపె
ట్టుకోఁ,గెళవులవారిచూపుగిలిగిల్లు మొలంగఁ
గ వేళఁ గోరుచున్. నైష. ౬.౧౧౨.

గిలిగిలి[2]. వి. మంచము సకినలధ్వనికి అనుకరణము.

క. ఒకచోటఁ బువ్వుఁబందిరి, యొకచోఁ జప్పర
ము దూఁగుటుయ్యెల యొకచో, సకినలగిలి
గిలిమంచం,బొకచోఁ గప్పురపుఁబలుఁగుటో
వరియొకచోన్. నైష. ౭.౧౪౮.

గిలిగిలించు. స. క్రి.=గిలిగించు. (చూ. గిలిగిలింత.)

జ: గిలిగిలింత.

గిలిగిలింత. వి. (√ గిలిగిలించు.) గిలిగింత.

సీ. లలిఁ గపోలంబులు గిలిగిలింతలువుచ్చి నవ్విం
పఁ గలకల నవ్వి నవ్వి. హరి. పూ. ౫.౯౫౦.
(గిలిగిలింతలువుచ్చు = గిలిగిలింతలు కలవానిఁ
గాఁ జేయు.)

గిలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగఁబడినది.

గిలుకరించు. అ. క్రి. (√ గిలుకు) మ్రోఁగు.

గీ. కలికిచూపులు వీనులఁ బలుకరింప, సొలపునడ
పుల నందియ ల్గిలుకరింప. చంద్రా. ౩. ౯౨.
('గిలకరించు' శ. ర.పా.)

గిలుకు(ల్కు). వి. ౧. మట్టెలు మొదలగువానిధ్వ
నికి అనుకరణము.

మ. చరణాబ్జంబుల గిల్కుమట్టెలరొదల్ సంధిల్ల
...చం. రా. ౫. ౩౬.

వ...గిలుకుటందియరవళితో ... ఉ. రా. ౫.
౨౪౮.

సీ...గిలుకుమువ్వలకోలఁ గేలఁ బట్టి...హర. ౫. ౫౫.

సీ. గిల్కుగిల్కన మ్రోయుకింకిణీగుచ్ఛంబు తాళమానంబుతో మేళవింప. క్రీడా. ౧౩౬.

౨. ధ్వని.

సీ. అంతరాంతరములం దస్థిబృందంబులు పెళపెళమనియెడుగిలుకు లెసఁగ. భీమ. ౮. ౧౩౭.

జ: గిలుకరించు.

గిలుపు. స. క్రి=గిలుపు.

(-కన్ను-గీఁటు.)

వ...కన్నియ మెఱుంగి యచ్చెలులు విభునకుం గన్ను గిలిపి యొండొరు లొక్కొక నెపంబు నం జనిరి...రామా. ౮. ౧౫౬. (శ. ర. పా) అప్ప. ౮. ౮౨౧.

(ఆడించు)

ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివర్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧.

గిలుబా(ల్బా)డు. స. క్రి. (గిలుబు+ఆడు) ౧. అపహరించు.

సీ. ఇందు గీపినరీతి నించుకించుక చేరి గిలుబాడుఁ దల్లిపైఁ గలవసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.

సీ. గేదంగివాసనల్ గిలుబాడి నునుసురపొన్నపువ్వులవలపులు గ్రహించి. గీ. చలువతెమ్మెర యమ్మేటి శ్రమను మాన్చె. ఉ. రా. ౮. ౧౬౭.

ఉ. వేడుకతో విమర్దకుఁడు విశ్వసనీయుఁ డనంగఁ జాలి తా, నీడయుఁ బోలెఁ దోఁ దిరిగి నెయ్యముకల్మివిధంబు దెల్పఁగా, నీడగుమాటలం బనుల నిచ్చలు నిచ్చకు వచ్చుభంగి గి,ల్బాడి తదంతరంగము బయల్పడ మా కెఱిఁగించు నిచ్చలున్. దశకు. ౬. ౨౬. (గ్రహించు అని భావము.)

౨. వంచించు.

ద్వి. వనజాక్షి యొక్కతి మనసుఁ బంపుదును, జని మనోహరునితోడను రమియించఁ,దను గిలుబాడెఁ గదా మనం బనుచు, నెనయ నపుంసకం బిల మనశ్శబ్ద, మనినపాణినిసూత్ర మాలిసేయుమను, వనిత గోపించుచు వచ్చె నమ్మనను. పండితా. దీక్షా. ౨౨ పా.

౩. ఏఱు, ఎన్ను.

సీ కేసరి ధూమ్రాక్షు గిలుబాడుకొనె వానరేశ్వరుండు ప్రహస్తు నేఱికొనియె. రామా. ౭. ౨౮౮.

గిలుబు. స. క్రి. అపహరించు.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమూతివుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశంబు...గీ. తలఁపుగతి వచ్చుఁ గోరినదాయ మనఁగ, శకునిజూదంబు దీనియచ్చోకి యనంగ, గెలుపు నాయది కానొడ్డు గిలుబ నేర్చి, యెల్లపిడికిళ్ల విడిపించి యేన కొందు. ద్వా. ౧౦. ౭౭. చంద్రా. ౫. ౧౦౮.

౪. దొంగతనము, చౌర్యము.

సీ.పరఁగుఁ దొక్కలి యన బందిపోటనఁగను గిలుబనఁగాను లంకింపు నాఁగ, దాఁపర మనఁగను...చౌర్యంబు...హం. భా. ౨. ౨౯౨.

జ: గిలుబాడు, గిలుబుకొను, గిలుబుచేయు.

గిలుబుకొను. స. క్రి. (గిలుబు + కొను) దొంగిలించు.

రగడ. గురివెంద నది గిలుబుకొనియెఁ బయ్యెరదొంగ. మనుచ. ౩. ౭౮.

సీ. తనుఁ జూడ వచ్చినఁ గనికరంబును లేక కలసొమ్ము లెల్లను గిలుబుకొనుట. రామ. ౩౬౬.

గిలుబుచేయు. స. క్రి. (గిలుబు+ చేయు.) అపహరించు.

సీ.తలిదండ్రులకు సమ్మతంబుగా నతిథిసత్క్రియయటంచు నొకింత గిలుబుచేయు. నిరం. ౨. ౨౬

సీ...కృతవీర్యునర్థంబు గిలుబుచేసి, కొని దాఁచి యున్నవా రని భార్గవుల నెల్లఁ బలికిన...

భార. ఆది. ౭. ౧౩౨. (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతి తుల. పా.)

గిల్ల. విశ. మెల్ల, కంటి కడకు ఒఱగినది, కేకరము. (చూ. గిల్లకన్ను, మె.)

జ: గిల్లకన్ను, గిల్లచూపు.

గిల్లకన్ను. వి. జై. (గిల్ల+కన్ను.) మెల్లకన్ను.

సీ. వింతవానిఁ గటాక్షవీక్షణంబునఁ జూచుకిసలయోష్ఠి వహించు గిల్లకన్ను. కాశీ. ౨. ౭౦.

శ్లో. కటాక్షయతి వా వ్యం వై కేకరాక్షీతు సా భవేత్. సం. కాశీ.

గిల్లచూపు. వి. (గిల్ల+చూపు.) మెల్లచూపు.

ద్వి. పిల్లికన్నులు బల్ల పెరిఁగినకడుపు, గిల్లచూపులుఁ జాల గిఱికొన్న బొచ్చు. నవనాథ. ౩. ౧౦౭ పా. ౧౯ పం.

గిల్లు. స. క్రి. ౧. (గోళ్లతో) త్రుంచు.

సీ. పెను వ్రేలికొనగోర బిసరుహాసనుమోముఁ గొఁదమ్మివిరివోలె గిల్లినాఁడు. భీమ. ౧.౧౧౦.

రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము. పారి. ౪. ౧౬.

చ...గోరు మోపి గిల్లనిచిగురాకు లాలితవిలాసనికేతన మాలతాంగి దా,ననుభవకర్త యేభునుఁడో యావిధియత్న మెఱుంగనయ్యెదన్. పి. శకుం. ౨. ౧౫౮.

౨. (నఖములతో) క్షతముచేయు, గిచ్చు.

క. అనుచుఁ దనూజాల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౫౭.

వి. నఖక్షతము. (శ. ర.)

జ: గిల్లుడు.

గిల్లుడు=గిల్లు. వి. (√ గిల్లు.) నఖక్షతము. (శ.ర.)

గివులు. స. క్రి. గీఱు.

గీ. పడలుబీఁ టెండకును శరద్వృక్షము డిగి, వార్షికమె యొక్క త్రోటి నిర్వంకపక్షతులను గివులుచు వెట్టిచూపుల నురంబు, శిలఁకులు గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె. ఆము. ౪. ౧౯౧. (శ. ర. పా. 'నివురు' ముద్రి. పా.)

గిసుకు. వి. తుమ్మటయుం దగుఅనుకరణము.

ద్వి. భసితంబుఁ బూయంగ గిసుకునఁ దుమ్మ, నావేమువిభుఁడు శతాయుష్య మనుచు. పండితా. పురా. ౧౬౯ పా.

గీ

గీ[1]=గి. అవ్య. నిందయందు దీర్ఘాది యైనయామ్రేడితశబ్దముయొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.

చ...అంతకు గింతకు దైత్య గీత్య...భా. రా. యు. ౯౦౪.

మ...ఇంకన్ సాత్యకిన్ గీత్యకిన్...ఉ. హరి. ౪. ౧౩౨.

గీ[2]. వి. ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ...వరించి రా, భామిను లందఱున్ గుసుమబాణుఁడు గీ యని ఘంట వ్రేయఁగాన్. భాగ. ౯. ౧౭౭.

గీఃపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బృహస్పతి. ౨. చదువరి, పండితుఁడు.

గీంద్రు. వి. పెద్దచప్పుడు వినుటవలన చెవులలో కలిగెడుధ్వనికి అనుకరణము,

గీంద్రుమను=గింగురుమను.

క. వినువక చను సెమకొడున, వృసిపొవఁడు తల్లి దాపుఁ బాయుటఁ గడు వెక్కసపడుచు సారెసారెకు, వసుగుసు రై చెవులు గీంద్రు మన వాపోయెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౩౩.

గీఁక. వి. (సం. ఘీంకారః.) బృంహితము, ఏనుఁగుఘీంకారము.

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజనై గీఁక పెట్టఁ గులిశము సేలన్, భజన చెడి విడిచె నింద్రుఁడు...భాగ. ౬. ౪౦౭.

గీ...గీఁక, యనఁగ ఘీంకారనామధేయంబు చెలఁగు...అం. భా. ౨. ౧౯౪.

జ: గీపెట్టు.

గీఁకు. స. క్రి. గోరు మొదలగువానితో గీచు.

ద్వి. కొదమసింగములను గోరి తుండముల, మదమున నొయ్యనఁ బుడుకుచేనుఁగులు, వానిచెక్కులతీఁట వక్రనఖాళిఁ,బూని గీఁకుచు నున్నపులులును...ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౪౮౧ పం.

గీఁటు. స. క్రి. ౧. (పండ్లు) కొఱుకు, దీఁటు.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కౌశికుఁడు, చిటచిట మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౭౩ పం.

చ...గిటగిటఁ గోఱ లుద్దవిడి గీఁటుచు రొప్పుచుఁ గొప్పరించుచుక్, గిటిగణ మేఁగుదేర ... ద్వా. ౭. ౨౬. వరాహ. ౨. ౧౩౨.

౨. (కన్ను) గిలుపు, గిలుపు.

క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీఁటిన భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలించెను నందీశ్వరుఁడు...భాగ. ౪. ౧౧౯. ఉ.హరి.౫.౫౯.

౩. చిమ్ము.

క...కంటినీరు గీఁటి యతనిపై, ధూళి వెసఁ దుడిచి...వాసిష్ఠ. ౪. ౪౦.

౪. మీటు.

చ...లేజవరాలు చెక్కు గీఁటిన వస వల్చు బాలకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నేర్చునే. సైష. ౧. ౧౭.

ఉ. తనమృదుగీతికాపరిణతధ్వనిపై ఖరిఁ బల్కుమంచు మించినరహిఁ జేతివీణియకుఁ జెక్కులు గీఁటుచు నేర్పుచున్నదో, యన నఖరాంకురంబుల నయమ్మునఁ దంత్రులు మీటి గానమింపొనరఁగఁ జేయువాణి ప్రతిభోన్నతుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిక్. పారి. పీఠి. ౫.

ఉ...కుమారుని మక్కువ మీఱ నేడ్పరాఁ,జెక్కులు గీఁటి యెత్తి యొడఁజేరిచి ముచ్చటఁ దీఱునట్లుగా, నక్కట ముద్దులాడ వలదా ...సారంగ. ౧. ౧౧.

౫. చీల్చు.

చ...ధరిత్రి కొమ్మునం,' దలవడ మాటి రక్కసు నియంగము గీఁటి బలీంద్రునిక్ రసాతలమున మాటి...దా. శ. ౩౩.

వెడల(ఁగ)గీఁటు=వెడలఁగొట్టు, తఱిమికేయు.

క. ఏటికి నీరాచరికం, బాఁటది మొఱవెట్టఁ బశువు లాతురపడ నో,యాఁట దని లేచి దొంగల, గీఁటవు వెడలంగ శవముక్రియ నుండెదిదే. భాగ. ౯. ౪౦౭.

గీఁత. వి. (√ గీయు) ౧. రేఖ, గీటు. (శ.ర.) ౨. గీయుట (చూ. గీఁతకత్తి, మొ.)

గీఁతకట్టె(ట్టెయ). వి. (గీఁత+కట్టె) వడ్లవాఁడు నాములు తీర్చుటకై ఉపయోగించుపనిముట్టు,కత్తికాను. (శ. ర, బ్రౌ.)

గీఁతకత్తి. వి. (√ గీఁత) గీఁతగీసెడికత్తి, ఈండ్రవానికత్తి. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

గీచే=గీయు. (శ. ర)

మ. కనకాంగిమణి కంచు గీచినగతిక్ గంతంబు మీఱక్ జటాం, తనిరూఢశ్రుతిపాఠ మొందినపులస్త్యబ్రహ్మవేదధ్వనిక్,విని...ఉ.రా. ౧. ౧౭౦.

గిజా. వి. పీఁకులాట. (బ్రౌ)

జ: గిజాపోరు.

గిజాపోరు. అ. క్రి. (గిజా + పోరు) ౧. విరామము లేకుండ జగడమాడు.

సీ. కీలుగం టిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్ప గిల్కొల్పుకొమ్మంచు గిజాపోరు ... శుక. ౨. ౪౫౬.

౨. మిక్కిలి మారము చేయు.

గీ.శిశువులు...చిఱుదిండి గని యిది తె మ్మటంచు, గిజాపోరుట కద పెల్లగిల్లఁ బొగిలి, పాలఁతియూరార్ప నతఁడుకాఁపురము సేయు. శుక. ౩. ౨౪౪.

గీటడ(ణ)ఁగించే=గీటడఁచే. స. క్రి. (√ గీటడఁగు.) చంపు; నశింపఁజేయు.
(కంసునిమాటలు) సీ...ఉగ్రసేను మాయయ్య గీటడఁగించి పినతండ్రి దేవకుఁ బిలుకుమాచ్చి ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౬౧.
దండకము ... భీమకోపంబున న్లోకవిద్రావణుక్ రావణు న్ధాటిచే గీటణంగింతు వంచు...కృ. శకుం. ౩. ౧౫౭. భార. విరా. ౨. ౧౩౫.
సీ.ఉత్కంఠరమ సంకునొఱపు గీటడఁగించి వెలిద మ్మితుటుములఁ జాలుకఁ జూచి. గీ...ఉల్లసిల్లె, మహిత పెద్దాడనూరయామాత్యహాళి.పెశకుం. ౧. ౪౩. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గీటడఁగు. అ. క్రి.(గీటు² + అడఁగు) చచ్చు;నశించు.
సీ...యాదవు లెల్లను నమ్ముసలము, నద్భుతశక్తి గీటడఁగుదురు...భార. మా. ౧౦౭.
సీ...సౌబలుఁడు గీటఁడగను లూకుండు మడిసె ...భార. శల్య. ౧. ౯.
చ...మహాత్మ మీరు చెప్పినపరమార్థతత్త్వమున పెంపున నాహృదయంబులోనఁ గల్గినయవివేక మంతయును గీటడఁగెక్ సుఖి నైతి... వి. పు. ౩. ౩౬౪.

గీటడ(ణ)ఁచే=గీటడఁగించే.
(చంపు.)
గీ. మేటిమగని ఘటోత్కచు గీటడఁచఁడె, యట్టి జెట్టికిఁ బోరఁ జా వెట్టిభంగి,నయ్యె...భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.
క...మన,కీచకు లండఱను రాత్రి గీటడఁచె రహ,స్యోచితవిధమున గంధ,ర్వాచరణము పేర భీముఁడు...భార. విరా. ౫. ౩౩౧.

గీటు¹. వి. గీఁత, రేఖ. (శ. ర, వా.)
జ: గీట్లబ్రద్ద.

గీటు². వి. ౧. (క. కీటు=అనాదరము.) అనాదరము, ఉపేక్ష. (చూ. గీటునఁబుచ్చు.)
౨. గర్వము. (బ్రౌ)
జ: గీటడఁగించు, గీటడఁగు, గీటడఁచు.

గీటునఁబుచ్చు. స. క్రి. ౧. అనాదరించు, ఉపేక్షించు.
క. విని విననివానిచందం,బున గీటునఁబుచ్చి ... జై. భా. ౮. ౩౯.
వ. అని తలంచుచుఁ గీచకునిమాటలు గీటునంబుచ్చి యొండుపలుకులు జరపిన...భార. విరా. ౨. ౪౨.
సీ...కులము గీటునఁబుచ్చి వలను దప్పి, శౌచంబు వదలి...దశకు. ౩. ౯. భార. శాం. ౨. ౭౭.
౨. పోఁగొట్టు.
వ. అతండు భీమసేనపక్షపాతంబున నతనిచింత గీటునఁబుచ్చె...భార. శల్య. ౨. ౩౧౦.

గీట్లబ్రద్ద. వి.(√గీటు1) కాగితములు లోనగువానియందు గీట్లు వేయుటకు ఉపయోగించుకోల. (శ. ర.)

గీత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆధ్యాత్మికతత్త్వవిషయమై ప్రశ్నోత్తరరూపమున నుండు గ్రంథము. (ఉదా:భగవద్గీత,రామగీత,శివగీత,పాండవగీత, మొ.)

గీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గానము చేయఁబడినది, పాడఁబడినది. ౨. పలుకఁబడినది, చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గానము, పాట. ౨. (ఛంద.) పద్యవిశేషము. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు) అప్ప. ౪. ౨౦౪.

గీతమోది. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గానముచే సంతోషించువాఁడు. వి. న్. పుం. కిన్నరుఁడు.

గీతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. గానము చేయువాఁడు. ౨. సంగీతముతో చదువువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పాట. ౨. (ఛంద) వృత్తభేదము.

గీదుపోరు=గిజేపోరు.
సీ. దోసాన కలిగిన నోసి పో లెమ్మనుఁ బేదసాదలఁ బ్రోవ గీదుపోరు.గీ...అయ్య నను గన్న కొయ్య గయ్యాళి తల్లి. విప్ర. ౩. ౧౫.

గీపెట్టు. అ. క్రి. (గీఁక + పెట్టు) ౧. (ఏనుఁగు)ఘీంకారము చేయు.
సీ. కేల్గల మెకములగీపెట్టుటలును మావులసకిలింత లగ్గలపుఁదేర్ల,రొదలు కాలరులయార్పులు వాయిదమ్ములమ్రోఁతలు నొక్కటై...అచ్చ. రా. యు. ౩౨౨.
౨. మొఱపెట్టు.
క...క్రేపుల గోపాలసుతులఁ గృష్ణునితోడన్, గీపెట్టఁగ మ్రింగెద నని, పాపపురక్కసుఁడు త్రోవఁ బడి యుండె నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౮౭.
సీ. ఆలమి గీపెట్టింతు మలుకఁ గోఱలు నూతి పై వచ్చుభూదారపతులనైన. హ. న. ౨. ౧౯.
దండకము...అత్యుగ్రమైయొక్కరావంబు పుట్టెన్ బెళారంచు బ్రహ్మాండభాండంబు వ్రీలెన్...నానామహాభూతసంఘంబు గీపెట్టె...దశా. ౪. ౨౩౨.
౩. మ్రోయు, ధ్వనిచేయు.
క. మదిరాక్షిజంఘ లంగజు, గద లగు నూహింపఁగాపు కాహళు లైన,న్నదుకు వడక గీపెట్టక...ఉన్నే. పాండు. ౩. ౧౭౨.

గీము. వి. (సం. గృహమ్? గేహమ్? క. గీబు.) ఇల్లు; నివాసము, ఉనికి.
సీ. ఎడపక గీమున కేతెంచువిందుల కలిమి వల్వలును సొమ్ములు నొసంగు. నీలా. ౧. ౪౯.
శా. సామీ దేవర పేరు సెప్పికొని యీసంద్రంపుఁబెన్గోనలో, గీము లైకొని చుట్టపక్కములతోఁ గీడెన్నఁడున్ లేక మా,భూమి న్గలిన వేఁటతోడఁ గడుపుల్ పూరింతుము ... చంద్రా. ౨. ౬.
గీమువేల్పు=గృహదేవత, ఇలువేల్పు.
క...వేనోములు నోఁచి గీమువేల్పుల కెన్నో, కానుకలు నించి కాంచిన,కూనలఁ గానలకుఁ బంపుకొన నేరుతునే. అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౨.
బలిగీము=బలిసద్మము, పాతాళము.
చ. క్షితి నుదయంబుఁ జెంది బలిగీమునకు న్వడి వేరువాతి...చం. రా. ౨. ౭౨.

గీయు=గీచె. స. క్రి. ౧. చివ్వు, చెక్కు.
సీ. గీసి గొజ్జఁగనీరు పోసి నూతినక్రొత్తచిఱుబంతి కసుపులో చేవ నలఁది. హర. ౨. ౧౦౭.
గీ. నలువ సన్నంబుగా దీనినడుము గీసి, యౌవనమునకు నిచ్చె నాయంశ మెల్ల,నది యుపాదానముగఁ గదా యిది సృజించె,నున్నతము లైన యేతత్పయోధరముల. నైష. ౩. ౯౧.
వ...మఱియునుత్తాలంబు లగుతాలంబులం గిరాతజాలంబులు గీసి...చంద్రా. ౨. ౭౪.
౨. గోఁకు.
చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁదా రలకంచు గీయఁగా,బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కెలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రేంకృతు లిమ్చుమరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౭౦.
క. అసమయంబునఁ గాంస్యము, గీసినగతి ... ఒక్కనుడి వినఁబడియెన్. ఉ. రా. ౭. ౧౨౬.
౩. గంటమున్నగునవి కొడుపున్నగువానితో రాచు.
వ...అందెచప్పుడున్ గింకిణీరవంబును నురుమగీసినగతిన్ దేఁటి మ్రోసినక్రియ...మను చ. ౪. ౧౧౫.
౪. అఱుగఁదీయు.
సీ. ఇందు గీసినరీతి నింపుకించుక చేరి గిలుబాకుఁ దల్లిపైఁ గలపసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.
౫. బలపము మున్నగువానితో పలక మున్నగువానిపై గీచు. (శ. ర.)
జ: గీఁత, గీఁతకట్టె, గీఁతకత్తి.

గీరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రథమువలె వడిగలవాక్కు గలవాఁడు-బృహస్పతి. (త్రి. ని.)

గీరన(నం)గింజే. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.
సీ. తూరనతుంకాలు గీరనగింజలు పిల్లదీ వాలంకి బిల్లగోడు. కాశ. ౩. ౩౩.

మ...పింపిళ్లు కుచ్చిళ్ల గిరనంగింజ లో, మనగుంటన్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాట... కళా. ౬. ౨౦౨.

సీ...గిరనగింజ కొండకోఁతి...హంస. ౩. ౧౮౬.

ఉ. చారుచిరత్నరత్నమయ సౌధముల న్బురివైశ్య కన్యక, ల్గీరనగింజ లాడుకతి...కళాం. ౨. ౧౯.

గీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మ్రింగఁబడినది. ౨. వర్ణింపఁబడినది; పొగడఁబడినది.

గీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వర్ణింపు; స్తోత్రము. ౨. నిగరణము, మ్రింగుట.

గీర్దేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాగ్దేవి, సరస్వతి.

గీర్పతి. సం=గీఃపతి.

గీర్బాణుఁడు. సం=గీర్వాణుఁడు.

గీర్వాణకుసుమము. సం. వి. అ. న. దేవకుసుమము, లవంగము?.

గీర్వాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-వాక్కు బాణముగాఁ గలవాఁడు; వేదశాస్త్రరూపవాక్కును వివరించి చెప్పువాఁడు; స్తుతిరూప మగుమంత్రాదికము వినఁ గోరువాఁడు- దేవత, వేల్పు.

గీఱ. వి. (√గీఱు) గీఁత, రేఖ.

రగడ. కన్నుచంటిముంటిగీఱఁ గన్నఁ గన్నతల్లి దిట్టు...వరాహ. ౩. ౯౨.

గీఱు. అ. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

చ...ద్రౌపది నింతకాలు మప్పులుకు లలంచుమండె మదిఁ బాయవు గీఱినయమ్ము లట్ల...భార. ౩. ౩౬.

ఉ...వృకోదరుండు వదితూపులు పాములు పుట్టలోనికిం, దూఱినయట్లు గాఁ బ్రబలకోర్బల మేర్పడ నేయ నెమ్ములన్, గీఱిన మూర్ఛ వచ్చి యొఱగెన్...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౭.

సీ. పాంచాలి నవమానపఱచిన తెఱఁగును నయ్యుంతి వెనుక రా నడవిఁ గలయు, ధర్మజాచన్న దండంబును మది గీఱి యుండఁగ మఱు పెట్టు లొలెప నీకు...భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౧౭.

స. క్రి. ౧. (పండ్లతో) చీకు.

సీ. ఎఱదిగ గీఱిన జీర లేర్పడఁ దురమ్ముట్టఁ జీకిన నులిపచ్చికీకసము౹. ఆము. ౬. ౧౩.

౨. ఛేదించు.

వ...ఇట్లు మనుహూవనుం డేయు పాయకంబులు...మర్మంబులు గీఱియు...ఉ.హరి. ౧. ౨౪౭.

౩. భేదించు.

క...గీఱునె సాత్త్వికులబుద్ధి గిల్బిషచయముల్. నృసిం. ౧. ౯౫.

౪. (గోళ్లతో కుఱుచు) దువ్వు.

ఉ. చేరఁగ రార నీకురులు చిక్కుదలించెద నంచు నేర్పుతో, సారసగంధి పిల్చి బిగిచన్నులు వెన్నున నాన నిల్చి శృం, గారపువింతమాటల వికావిక వాని నగించి నవ్వుచుం, గూరిమి మీఱ గీఱి కొనగోటఁ జిటుక్కున నొక్కుఁ జొక్కఁగన్. కళాం. ౨. ౭౮.

శా. పన్నీటన్ నయనంబు లొత్తెఁ దనువుం బాటీరపంకంబులోఁ, జెన్నారం బదనిచ్చె గీఱి సిగ వేసెన్ దాయెతు ల్స్రొప్పై...హంస. ౧. ౭౫.

జ: గీఱ, గీఱుగాజు, గీఱుడు, గీఱునామము, గీఱుబొట్టు.

గీఱుగాజు. వి. (√గీఱు) ఒకవిధ మైన గాజు. (శ. ర.)

గీఱుడు. వి. (√గీఱు) ౧. గోఁకుడు. ౨. భేదనము. (శ. ర.)

గీఱునా(ర్నా)మము. వి. (గీఱు+నామము) గోటితో గీఱి తీర్చెడిబొట్టు.

సీ. తెఱవ కస్తురిమక్కి దీర్చి వచ్చిన టెక్కు గీఱునామము నాఁటితీరుఁ గేరు...విజ. ౨.౩. ౧౩.

సీ. సెలరేక నుదుటిపై నీ వైనకమ్మఁగస్తూరిగీర్నామంబు సొంపు మీఱ. ఇందు. ౧. ౨౦.

గీఱుబొ(ర్బొ)ట్టు=గీఱునామము.

గీ. వెలయు మృగనాభి గీఱ్బొట్టు వెట్టినారు...శై ష. ౩. ౬౩.

గీ. కలికికాటుకగీఱ్బొట్టు పసుఁపు పేసు, జాతి గాఁ దాల్చి నెఱమించుజంగ మగుచు... హ ర. ౫. ౪౦.

గీవు=గిరవు. అప్ర. (శ. ర.)

గీష్పతి. సం=గీఃపతి. (ఈశబ్దము పాణినీయమునకు విరుద్ధము.)

ఉ...గీష్పతి యేమి చెప్పె నిటక్రింద బలారికిఁ గామవిక్రియా,దుష్పథవృత్తి కిఁగా ... శైవ. ౪. ౨౫.

గు

గుంజె. వి. (క. గుంజె) ౧. స్తంభము.

సీ. వికలంపుఁదడ్లపోలిక డొంకు చేతులు పందిలి గుంజలపగిది కాళ్లు. ప్రబంధ. ౬౨౨.

౨. రాట్నముయొక్క అవయవము. (ఇది స్తంభ మువలె నుండును.)

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొక్కుడుపలకయు దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొక్కుడుబొమ్మ యునుం ద్రిప్పుడు,పుడుకయునుం గలుగురా ట్నములు గైకొనుచుఁగా. శుక. ౨. ౪౧౯.

గుంజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. గురిజ, గురివెంద. ౨. రెండుగోదుమగింజలయెత్తు. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౪. తప్పెట, వాద్యభేదము. ౫. గంజ, కల్లుదుకాణము. (వాచ) ౬. ఉప్పుళము, ఉప్పుఁబత్తి.

గుంజత్. సం. శత్రు. అవ్యక్తమధురధ్వని చేయుచున్న.

గుంజనము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజెనుసుఁగు. స. క్రి. పరిహాసముచేయు. (శ. ర.) వి. ఎలుఁగుగొడ్డాట. (శ. ర.)

గుంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. గుచ్ఛము, పూలగుత్తి.

గుంజాటన. మి. వి. వ్యసనము. (శ. ర.)

గుంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెందపూస.

గుంజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజిలి¹. వి. గోపనము, దాఁపురము. (చూ. గుంజిలిపెట్టు¹.)

జ: గుంజిలిపెట్టు 1.

గుఁజిలి². వి. (బ. గుంజిళ్లు) చేతులు కట్టుకొని రెండుకాళ్లు చేర్చిపెట్టి కూర్చుండి లేచుట. (వ్రా, శ. ర.)

సీ. గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి పిళ్లారి కుడుము దాలుపు పెద్దకడుపువేల్పు. సాం. ని. దేవ. ౨.

జ: గుంజిలిపెట్టు².

గుంజిలిపెట్టు¹. అ. క్రి. (గుంజిలి¹+పెట్టు) గోపనముచేయు, దాఁచు.

ఉ. కావరమెత్తి యిట్టు తనుఁ గాఱియపెట్టుచు నున్న దాని ని,చ్చావతిఁ జూచి లేచి రథసంబున రెడ్డన పల్కె నోసి నీ,చేవ యెఱింగి కాదె మును చెప్పక గుంజిలిపెట్టి యున్కి నీ,వే వల దన్న వేఁడుకొనవే మఱి యేనయి చెప్పి నాఁడనే. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౫.

గుంజిలిపెట్టు². అ. క్రి. (గుంజిలి²+పెట్టు) గుంజిళ్లుతీయువానివలె పైకిఁ బోవుచుఁ గ్రిందికి వచ్చుచుండు.

క. పెంకెమాట జాఱ దోవతి, పింజెలు మాటికిని గాళ్లఁ బెనఁగొనఁ గడుపుల్, గుంజిలిపెట్టఁగ వేలుపు,లంజెలఁ గూడంగఁ జని హాళాహాళి మెఱయుచుఁగా. వాల్మీకి. ౩. ౬౧.

గుంజో. స. క్రి. (క. గుంజా.) ౧. (వ్యా, మొ.) జాడించు.

శా. తారాప్రోష్ఠులఁ గాలసూతుఁడు వియద్వారా
ళి వేఁటాడి ప్రాణ్ణారంభం బనుబుట్టఁ బెట్టి ను
లి వాయుం గుంజి యీఁ దాఁకఁ జై,న్నార
స్యై వ్యాచివజాలవా యనఁగ శోభాకించనత్వం
బునన్, దారానాయకమండలం బమర నస్త
గ్రావకూటంబునన్. కాళ. ౪. ౯౬.

సీ. అని చిన్నకూఁకటిఁ బెనఁచినజడ పట్టి గుంజి
యీడిచి చెంపఁ గొట్టి తిట్టె. హరిశ్చ. ౫. ౧౭.

౨. లాగు, బలాత్కారముగానీడ్చు. (బ్రౌ, చి.ని. ధాతుమాల.)

సీ. కరముష్టిదండ మొక్కఁడు తీసి పోవైచె నంజ
కొక్కఁడు శిఖ గుంజి యడిచె. హరిశ్చ. ౪. ౧౬౨.

3. ఉదుకు; బట్ట ఉదికినట్లు కొట్టు.

సీ... అమ్యోడకుఁ జీరలు గుంజునొక్క చాకిత
యీఁ దా నొంటి వచ్చి. భోజరా. ౪. ౧౪౫.

ఉ... భక్తవస్త్రావళి గుంజాచో... చెన్న. 3. ౧౯౭.

సీ. పాదంబు లిరుచేతఁ బట్టి గుంజుండు జర్జరితం
బుగా వీనిఁ జట్టురాత. కాళ. 3. ౧౫౭.

వి. ౧. ఈఁతచెట్టు తాటిచెట్టు మున్నగువాని మొవ్వ.

(దుర్భిక్షవర్ణనము.) గీ... ఈఁత, గుంజు మొదలు
గఁ దిన దొరఁకొనియె జనము. కాళ. 3. ౧౫౧.

౨. తాళపేశము. (తాటితేగ మొనయందు బుఱ్ఱలో నుండెడుగిజురు. శ. ర.)

గీ. తాళపేశంబు గుం జనఁ బోలు నభవ. ఆం.
భా. ౨. ౭౭.

3. ఫలాదులలో అనుకుగా నుండుసారము, గుజ్జు. (బ్రౌ)

జ: గుంజుకొను, గుంజులాడు.

గుంజుకొను. స. క్రి. (√గుంజు) లాగుకొను. (బ్రౌ)

గుంజులాడు. అ. క్రి. (√గుంజు) పెనఁగులాడు. (బ్రౌ.)

గుంట=కుంట.

(చిన్నగొయ్యి, గుంత.)

వ... గరువు నేలల గుంట లొనరించి ... మనుచ.
౪. ౬౦.

(చిన్నచెఱువు, అల్పతటాకము.)

గీ. కుంట గుంట యనంగఁ బేర్కొనఁగ వచ్చు,
నల్ప మైనతటాక మార్యాసమేత. ఆం. భా.
౧. ౧౬౨. అము. ౪. ౨౩౬.

(కొండ్ర)

గీ. ప్రబలు సీతానివృత్తి కొండ్ర యన గుంట, య
నఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

(భూపరిమాణవిశేషము. శ. ర, బ్రౌ.)

జ: గుంటక, గుంటకలగర, గుంటక్రోవి, గుంటగలిజేరు, గుంటచాళ్లు, గుంటమూలము, గుంటనక్క, గుంటప్రొయ్యి, గుంటమారి, గుంటలుపడు.

గుంటక. వి. (√గుంట-క. కుంటె) దున్ని విత్తులు చల్లినవెనుక నేల సవరచేయుసాధనము. (చి.ని, శ. ర, బ్రౌ.)

సీ. గుంటక నాఁగను గొఱ్ఱు నా... పరఁగును గృ
షి, సాధనభేదముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

గుంటకలగర. వి. (√ గుంట) భృంగరాజము తీ. ఆం. భా. ౨. ౬౯. (గుంటగలగర-శ.ర, చి.ని.)

గుంటక్రోవి. వి. (గుంట + క్రోవి) ఒకరకముపిరంగి. (చి. ని-గుంటక్రోవ. బ్రౌ, శ. ర.)

గీ... గుంటక్రోవి, జబురుజంగి తుపాకి జజా యనం
గ, వెలయు నగ్ని ప్రసారణాఖ్యలు మహేశ.
ఆం. భా. ౨. ౨౧౭.

గుంటగలిజే(జ్జే)రు. వి. (గుంట+గలిజేరు) గుంటకలగర, భృంగరాజము తీ.

గీ. గుంటగలిజేరు కలగర గుంటకలగ,ర యనఁ జె
న్నొందు నా భృంగరాజసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౬౯.

సీ... గలిజేరు గుంటగజ్జేరును. హంస. ౪. ౧౦.

గుంటచాళ్లు. వి. బ. (గుంట+చాళ్లు) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ... పుట్టచెండ్లుప్పనఁబట్టె లాలంకులు గుడుగు
డుగుంచాలు గుంటచాళ్లు... గీ. అదిగా నై

క్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదా
రకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గుంటదూలము=కుంటదూలము. (శ. ర.)

గుంటనక్క. వి. (గుంట + నక్క) చిన్న జాతిన
క్క, కిఖి. (శ. ర.)

గుంటప్రొయ్యి. వి. (గుంట + ప్రొయ్యి.) గుంట త్ర
వ్వి యేర్పఱచిన ప్రొయ్యి. (శ. ర)

గుంటమారి. విశే. (గుంట + మారి) దుర్మార్గుఁడు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,
కాఁ కలను దేఱి గడిమీఱి గట్టిపాఱి, రాలు
గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు
బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

గుంటలుపడు. అ. క్రి. (√ గుంట.) పల్లమగు,
లోఁతగు.

వ...వెన్నంటుకొనినయుదరంబులు గుంటలుపడిన
కన్నులు...దశా. ౨. ౫౩.

గుంటి. వి. ౧. చేనిభాగము. (శ. ర.) ౨. దున్నుట
మొదలగువాని కేర్పఱచుకొన్న భూభాగము. (బ్రౌ,
శ. ర.)

గుంటిక్రోవి. వి. (గుండు + క్రోవి.) ఒకవిధ మైనతు
పాకి.

వ...పిరంగులధింధిమ్ములు... గుంటిక్రోవులడబ్బు
దుబ్బులు...ప్ర బంధ. ౭౮౮.

గీ. క్రోవులను గుంటిక్రోవులఁ గోటమూఁక, యుల
ముఖంబునఁ దొట్టినబలము సెల్ల, మంగలము
లోనిపేలాలమాడ్కిఁ బేల్చె. రా.వి. ౫. ౨౨.

గుంటు. వి. ఒకజాతియాయుధము.

గుంటుకాఁడు=గుంటు అనునాయుధముకలవాఁడు.

సీ. ఎంచనుర్వుడు నేయు సేనికకాని ముక్కొయ్య
లువడ వ్రేయుగుంటుకాని. కు. సం. ౧౧.
౬౧౦.

గుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. కప్పుట. ౨. పూ
యుట.

గుంఠితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. కప్పఁబడి
నది. ౨. పూయఁబడినది.

గుండ[1]. వి. ౧. గుడ్డ, బట్ట.

సీ. ఎండగట్టినకావిగుండలకెంజాయ చిగురుజొం
పంబులచెన్నుఁ బెంప. యయా. ౨. ౫౦. (శ.
ర. పా-'ఆఱఁగట్టినకావిచీరల' ముద్రి. పా.)

గుండ[2]. (సం. గుండకః) పొడి. (శ. ర, వా.)
జః గుండాడు.

గుండ[3]. ప్ర. దు. పంచమీవిభక్తిప్రత్యయము.

గీ. కైకొనక సమిధలు తొంటికరణిఁ గోయు,
చుండె ఖండితతర్జనిగుండ నెత్తు, రెముక మొ
దలుగ లేదయ్యె నించుకైన, భూతియె వెడ
లె నార తపోవిభూతి. వరాహ. ౧౨. ౨౫.

స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్రోవలో,
గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ...ప్ర
బోధ. ౫. ౯౭.

గుండఁగి. వి. సలిలకుక్కుటము, నీరుకోడి.

గీ. సలిలకుక్కుటనామంబు వెలయు నీరుకోడి
యనఁ బుల్లగొర కన గుండఁగి యన. ఆం.
భా. ౨. ౯౨.

గుండఁడు. వి. (క. గుండ) బంటు, దానుఁడు.

సీ. బానసీఁ డన బంటు పరవుఁడు గుండఁడు
నాఁగ దాసాఖ్యలు గాఁగఁ దనరు. ఆం.భా.
౨. ౫౭.

ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగో రడిబండకు వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు పదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కందెలుల్, బెండెము బాడుగో
లునకు భృత్యునకు న్మెడనూలు చాటుకో, దం
డున కుంగరాలు మొలత్రాడులు గుంటెనకాని
కియ్యఁగన్. హంస. ౫. ౧౩౬.

సీ. అకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడు మొం

డికట్టై గులాము మెప్పె గోప్తృ. హంస. ౫. ౧౧౩.

గుండకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మలిన మైనది. వి. అ. పుం. ౧. పొడి, గుండ. ౨. స్నేహపాత్రము, చమురుపాత్రము. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుండక్రియ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.ఒకానొకరాగము.

సీ. గుజ్జరి మలహరి గుండక్రియ వరాళి దేవగాంధారియు...ప్రబంధ. ౯౫.

గుండగొయ్య. వి. దుష్టుఁడు. (శ. ర-'మూర్ఖుఁడు' అని బ్రౌ)

గుండము. వి. (సం. కుండం. త. కుంటం.) నిప్పుల గుంట.

ద్వి. ఈగుండములు సొచ్చి యొలమిఁ జొట్టియును, జాఁగిలిపడియుండు సర్పముల్ పెక్కు. రం. రా. యు. ౪౯౦ పొ. ౨౦ పం.

సీ. అవఅవ మండుసెజ్జనిచంద్రమల్లెలచోద్యంపు గుండాలు చొచ్చువారు. క్రీడా. ౧౮౨.

౨. (నద్యాదుల)లోఁతుభాగము.

సీ. చామచన్నులతోడ సరివత్తు మని కోకములు దండిగుండాన మునిఁగె నేని, యతివమై దొరయుదు నని సువర్ణశిలాక వహ్నిలోపలఁ జొచ్చి వచ్చెనేని...విక్ర.౫.౧౭౦.

ఉ. గాముల మేటి లోకములకన్న తమమ్ములమిత్తి యామినీ,భామ తొలంగుబావ సెకవాఁకల గుండము...కృ. శకుం. ౩. ౧౪౮.

గుండము. సం. వి. అ. పుం. వాసన గలయొకవిధ మైనగడ్డి.

గుండా. వి. ధీరుఁడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుండాడు. స. క్రి. (గుండ² +ఆడు) గుండగాఁ జేయు, పొడిచేయు.

సీ. దుండగంబునఁ బూల గుండాడ విశలితవృత్తిఁ గల్పకవాటి వీటఁబోయె. వరాహ. ౧౦.౧౫.

గుండారోచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాంపిల్యము, కంపిల్లము ?.

గుండారోచనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుండారోచని.

గుండాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలోద్భూక, ఒకవిధ మైనగడ్డిదుబ్బు.

గుండాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకవిధ మగుగడ్డి.

గుండికము. సం. వి. అ. పుం. (బియ్యము, మొదలగువాని) పిండి.

గుండిగ. వి. (సం. కుండికా. త. కుండిగై.) వెడల్పు నోరు గలలోహపాత్రము. (శ.ర)

గుండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧.పొడిచేయఁబడినది,పిండిచేయఁబడినది. ౨. కప్పఁబడినది.

గుండీ. వి. (క. గుండ.త.గొండి) బొత్తాము.(శ.ర.)

గుండు. వి. జో. (సం. గండః. క. గుండు. త. కుండు.) ౧. గుండ్రపురాయి; పెద్దరాయి.

సీ. వర్తులశిలపేరు వఱలు గుండనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౪౯.

గీ. కోపమున హలధరుఁ డొకగుండు వైవ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౮౮.

గీ. నల్లసేనపుగుండులు నడచినట్లు. ఉ. హరి. ౪. ౨౬.

గీ. అంటుకొనె నద్వారాశ్వ మగ్గుంటితోడ. జై. భా. ౪. ౭౬. పాండు. ౫. ౨౪౦.

౨. తూనికరాయి. (శ. ర.)

౩. పిరంగి తుపాకిలోనగువానిగుండు.

వ...పౌండ్రభూపాలుండు యదువీరునగరంబు కలుకోట ... దంచనపుగుండ్లం బడవైచియు ...ఉ. హరి. ౩. ౩౬.

౪. ఉండ, గోళకము.

గీ...గుం డన నుండ నా నమరు గోళ, కాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౨౭౫.

౫. పర్వతము.

సీ. ఒంటిగా మడికానుగుంటిపైఁ గూర్చుండి సంజకెంజాయపెన్జడలు దాల్చి. నరస. ౨. ౧౨౯. అచ్చ. రా. సుం. ౫౭.

౬. నగలలో నమర్చెడుఱాయి.

సీ...రెండుగుండ్లయుంగరలు మైజాఱుచీరలు. శుక. ౨. ౩౩౨.

౭. పోటకు కట్టుగుండు, కపిలెగుండు. (శ.ర.)

౮. లంగరు.

సీ. బెడిదంపుగాలిచే బెదరి రొత్తినచాఁప విడిచి గుండ్లను డిగవిడుచుటయును. దశకు. ౧౦. ౬౩.

విశే. గుండ్రనిది, వర్తులము. (చూ. గుండుసున్న, గుండుఁబులుఁగు.)

జ: గుంటిక్రోవి, గుండుఁబులుఁగు, గుండుకొను, గుండుగిలు, గుండుగుత్త, గుండుజల్ల, గుండుసున్న, గుండ్రాయి, గుండ్లుబెండ్లాడు.

గుండుఁబులుఁగు(ల్గు). వి. (గుండు + పులుఁగు) చక్రవాకపక్షి.

గీ. గుండుఁబుల్గులమదికుందు చెండుమందు, దోఁచె నెత్తమ్మివిరివిందు... రా. వి. ౩. ౭౯.

గుండుఁబులుఁగులవేఁటకాఁడు=కోకారి, చంద్రుఁడు.

(వెన్నెలవర్ణనము) వ... గుండుంబులుఁగులవేఁటకాఁడు కాముకసంకేతనికేతనగచ్ఛదిచ్ఛావతులపై వైచినపుష్పవలలచి మ్మన...బహు. ౩. ౫౯.

గుండుకొను. స. క్రి. (గుండు + కొను.) చుట్టుకొను, ఆవరించు.

క. గుండుకొని చూచుమానిసి, తండముఁ దలఁగంగఁ ద్రోచి తత్కారి వెస నా, చండాలుఁ దెచ్చి భూజన, మండలి కభిషిక్తుఁ జేసె మంత్రులు చూడన్. వాసిష్ఠ. ౪. ౧౦౩.

గుండుగిలు. అ. క్రి. (√ గుండు) చుట్టచుట్టుకొని పడు.

వ... అయ్యుభయబలంబులుఁ దలపడునప్పుడు కొండలపాటులం జదియువారును దరువుల ప్రేటుల వ్రాలువారును గండశైలంబులకాఁకను గుండుగిలువారును ... భా. రా. యు. ౧౪౩౨.

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁడార్వ సేనలుం, బ్రియమున నొక్కపెట్ట వలికేఁగి నభంబు పెలంగ నార్చినన్, భయమున దండు గుండుగిలఁ బాఱుడు నాసమవర్తి యొంతయున్, రయమున నుద్భటారుణతురంగసమాహరథాధిరూఢుఁ డై. నిర్వ. ౫. ౫౮.

గుండుగుత్త. వి. (గుండు + గుత్త) సమస్తస్వాతంత్ర్యములతో నిచ్చెడుగుత్త. (శ. ర)

గుండుజల్ల. వి. (గుండు + జల్ల) పెద్దగంప. (శ.ర.)

గుండుములుపుగాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుండుసున్న. వి. (√ గుండు) గుండ్రనిసున్న.

(వ్యవ) వానికి లెక్కలలో గుండుసున్న వచ్చినది=వాఁడు లెక్కలపరీక్షలో తప్పిపోయినాఁడు.

గుండె(డియ). వి. (త. కుండి. క. గుండిగె.) ౧. గుండెకాయ, హృదయము; మనస్సు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలమ్రానిలలోక, నేత్రమున నాటి వేధించునెరను ... రావణుఁడుండెద... ఉ. రా. ౧. ౧౪౯.

చ. కుజమున నున్నవానరునిగుండియ దండియకంబు నీకుఁ గా, భుజబలసార యిమ్ము కొనిపోయెద నాయెద దీర మత్ప్రియా, గ్రజ కన... వేం. పంచ. ౪. ౮౬. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

సీ. ఎదిరించుకరి నైన బెదరించుహరి నైన గండడంపఁగఁ జాలుగుండెదిటము. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

౨. ధైర్యము.

సీ. పాండుపుత్త్రులబహిఃప్రాణంబు నుత్తమశీలసమగ్రఁ బాంచాలతనయఁ, గొనిపోవుకంతటిగుం

డె గర్గైన విమోహాంధమానసుఁ డైనసైంధవు
నకు. భార. అర. ౬. ౧౯౭.

ఎన్నిగుండెలుకలవు:- ధైర్యము చాలదనిభావము.

గీ. అనివ గజగజ వణఁకుచు నయ్యరంగ, ధాము
కోవెల మున్ను తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్ని గుండెలు
గల వయ్యా యింతపనికి. వి ప్ర. ౫. ౧౭.

గుండెగూడఁ బెట్టు=మనసు దృఢపఱచుకొను.

ఆ... వానియలుకకు నేనైన, గుండెగూడఁ బె
ట్టియుండ వెఱతు. వి. పు. ౧. ౧౫౭.

గుండెతల=వక్షము, ఱొమ్ము.

గీ. గుండెతల బిట్టు దన్నినఁ గూలుచుఁటను. దశ
కు. ౬. ౧౪౩.

గుండెలుసీరగు=ధైర్యముచెడు.

క. చారులచే గాండీవి మ,హారథికులతోడ వచ్చె
నని విని గుండెల్,నీరై సైంధవశనయుఁడు,
పేరోలగముండి బిట్టు పిఱువడి వచ్చెన్. జై.
భా. ౮. ౧౫౬.

గుండెపట్టుకొను=ధైర్యము తెచ్చికొను.

వ. మహాత్మా వినోదప్రవృత్తుం బైనవాగ్వాదంబు
నకు నీదిగంబరునిమీఁద నింత తెగం బని లే
దని ప్రియంబు చెప్పినఁ గాపాలికుండు ప
ట్టెం బొఱలోపలఁ బెట్టిన బైనుండును గొం
త గుండెపట్టుకొని యోయి సోమసిద్ధాంతా
శాంతుండవై భవదీయదర్శనంబున భోగమో
క్షంబులఁ గలతెఱం గెఱింగింపు మనిన... ప్ర
బోధ. ౩. ౪౦.

గుండెలుతీసినబంటు=భయస్థానమగుగుండెకే లే
నివాఁడు, మహాధీరుఁడు. (వా)

నీగుండెలలో నిద్రపోయెదను:- నన్నెప్పుడును
మఱవకుండునట్లు నీకు భయంకరుఁడనుగా నుం
దును. (చూ. లేఁడు)

జ: గుండెకాయ, గుండెవగరు.

గుండెకాయ. వి. (గుండె + కాయ) కాయవలె
నుండుహృదయావయవము, కందనగాయ.

గీ... దొడ్డవారసమున గుండెకాయ, వగుల బి
ట్టేయుటయును... భార. ద్రో. ౩. ౯౫.

ఆ. కపటధర్మకంపుకంబున వెలసిరి, గాని సత్యపు
రుషకారపరులు, గారు పాండుసుతులు వార
ల నమ్మంగఁ, గాదు నేశ గుండెకాయ యిడిన.
భార. శల్య. ౨. ౩౯౭. వేం. పంచ. ౪. ౭౪.

గుండెవగరు. వి. (గుండె + వగరు) పశువులకు వ
చ్చుశ్వాసరోగవిశేషము.

క. కలియుచు వెంపలివేరును, నలియంగా నులిచి
ముక్కునస్యము సేయన్, బెలు చగుదగ్గును వ
గరును, దలిపిగ మఱి గుండెవగరుఁ దీఱుం బ
సికిన్. గోచికి. ౧. (చి. ని.)

గుండ్ర[1]. విశే.('గుండ్రము'నకు అంత్యవర్ణము లో
పింపఁగా మిగిలిన రూపము. దీనికి వృత్తియందు
నిగాగమము వికల్పముగా వచ్చును.) వర్తులము.

ఉదా: గుండ్రకడుపు, గుండ్రనికడుపు, గుండ్ర
మొగము, గుండ్రనిమొగము.

వి. బ. ౧. పిండికొట్టి చెరుగఁగా వెనుకకు నిలిచి
నతుంపలు. (శ. ర)

౨. రసముమున్నగునవి తీయుటకై చెఱకుమున్న
గువానిని నొక్కురాట్నముకోలలు.

మ. ఇలకు న్వ్రేఁగుగఁ బండి తీరవనపుం డ్రేక్షు
చ్ఛటల్దీపుల,గ్గలమై వ్రాల నురుస్వనంబు లెసఁ
గంగాఁ ద్రిప్పురాట్నంపుగుం,డ్రలు నాఁ దే
నెకోలంకులం బొరలి పాఱ న్విమ్చపంకేరు
హం,బుల నాడెం దొలుసంజఁ దేఁటివలయం
బు ల్హారఝుంకారముల్. ఆము. ౪. ౧౫౨.

ద్వి. గొనకొన్నరాట్నపుగుండ్రలకరణిఁ, బనిఁ
బూని ఘనకర్మపరతంత్రు లగుచు, నరకంబు
లందు జన్మంబులయందుఁ,దిరుగుచు నిట్లు వర్తి
లెడుజీవులకు. ద్వి. పరమ. ౧. ౨౪ పా. కు.
సం. ౧౧. ౭౩౭.

౩. భ్రమణము, తిరుగుట. (చి. ని.- చూ. గుండ్రిం
చు.)

గుండ్ర[2]. వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౯.

గుండ్ర[3]=గూండ్ర. వి. ఘూకధ్వని, గ్రుడ్లగూబ కూఁత. (చి. ని.)

గుండ్రలుకొలుపు=(గ్రుడ్లగూబ) కూయు.

క. కాకంబులు వాపోయెడి, ఘూకంబులు నగరఁ బగలు గుండ్రలుకొలిపెన్. భాగ. ౧. ౩౪౨.

శ్లో...ఉలూకః కంపయాన్మనః, ప్రత్యులూకశ్చ కుహ్వానై ర్విశ్వం ద్రాక్షూన్యమిచ్ఛతః. సం. భాగ. ౧. ౧౪. ౧౫.

గుండ్రతుంగ. వి. (గుండ్ర[1] + తుంగ.) ఒకవిధ మగుతుంగ, ముస్తాభేదము. (బ్రౌ, శ. ర)

గుండ్రన. వి. (√ గుండ్ర[1]) వర్తులత. విణ. వర్తులము.

గుండ్రము. విణ. (సం. కుండలమ్) వర్తులము.

ఉదా: బొంగరము గుండ్రముగాఁ దిరుగును.

జ: గుండ్ర[1], గుండ్రతుంగ, గుండ్రన, గుండ్రించు.

గుండ్రాయి, గుండ్రా. వి. పౌ. (గుండు+రాయి)

౧. పెద్దరాయి.

క. గుండ్రాతిరూపుఁ గైకొని, తండ్రీ పెక్కేఁడు లిందుఁ దరలక యుంటిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౭.

౨. సన్నెకల్లు.

శా...గుండ్రా డాఁచినఁ బెండ్లి యేమిటికిఁ జిక్కున్ గష్టముప్టింపచా. మనుచ. ౫. ౧౬.

(చూ. మ. సనెకల్ దాఁచినఁ బెండ్లి మానునొకొ...కాశీ. ౫. ౩౧౧.)

౩. పాత్రము. (శ. ర, బ్రౌ.)

గుండ్రించు. అ. క్రి. (√ గుండ్ర[1]) ౧. తిరుగాడు, తిరుగు; తిరుగఁబడు.

గీ. నీవు మఱి యింటిలోన గుండ్రించుచున్నఁ, గడుపు నిండునె దొరఁ జేరి గాసపడుగు. శుక. ౨. ౩౬౧.

వ. ఇట్లు దాఁకి ... జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన నతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి...కు. సం. ౧౨. ౨౪౫.

౨. కడుపులో త్రిప్పు.

ఆ. గుండె నున్నమందు గుండ్రించి పడిపోవు, నంతఁ బాలు చక్కెరందుఁ గలిపి, త్రాగి రెండునాళ్లు తగుపథ్యమున నుండ, మందు తెవు లడంగు మనుజాలకును. చికి. (చి. ని)

౩. త్రేంచు.

ద్వి. తిని పులిపోతుపొందిక నన్ను లెక్క, గొనఁ డింటిలోపల గుండ్రించుకొనుచు. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౦౦ పా. (చి. ని. పా.)

జ: గుండ్రింపు.

గుండ్రింపు. వి. (√ గుండ్రించే.) గుండ్రించుట. (శ. ర.)

గుండ్లకమ్మ. వి. నదీవిశేషము, ఒకయేఱు.

వ...తీర్థయాత్రాపరులకు సురతరువుకొమ్మ యగు గుండ్లకమ్మయు...కాశ. ౩. ౧౭౭.

గుండ్లుబెండ్లాడు. స. క్రి. (గుండ్లు+బెండ్లు+ఆడు) చలింపఁజేయు, కదలించు.

ద్వి...వాయువు లాగి లోకపంక్తు, లన్నియు గుండ్లుబెండ్లాడంగఁ దొణఁగె. ౯౦. రా. ఉ. ౧౦ పా. ౧౪ పం.

గుంత=గుంట. వి. (సం. గర్తః) ౧. చిన్నగోయి, గుంట.

గీ. కార్మొసళ్లు సెగళ్లను గవులు విడిచి, తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించెఁ, గరలి వర్తిలునమ్మహాగ్రీష్మమునను. వేం. పంచ. ౧. ౩౦౭.

ద్వి. అంత కంతకు దట్టమై చెట్టు గుట్ట, గుంత మిట్టనుమఁ గన్గొన రాక యపుడు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౩౬ పం.

౨. పిఱిఁదిమీఁదిగుంట, కూపకము. (శ. ర.)

విణ. పల్లమైనది, లోఁతైనది.

గీ. గుంతమోము గుఱుకేలు కుంజకయుష్ణ, మిట్ట పండ్లును...మార్క. ౫. ౧౪౧.

సీ. పక్షంబు గుంతయై వర్ష్మంబు పరుసనై తెలి నోరఁ డ్రేవుడు తీఁగసాఁగ...కాశీ. ౬. ౪౧.

జ: గుంతపురువు.

గుంతపురువు. వి. (గుంత + పురువు) క్రిమివిశేషము.

గీ. కుమ్మపురువు చిక్కుపురువు గుంతపురువు, నుడిపురువు... ప్రబంధ. ౧౩౦.

గుందలము. సం. వి.అ.పుం. మద్దెలమ్రోఁత.

గుందాలము. సం=గుంద్రాలము.

గుంద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాగముస్తె. ౨. ప్రేంకణము.

గుంద్రము. సం. వి. అ. పుం. కాకిచెఱకు,ఒకవిధమైన జెల్లి.

గుంద్రాలము. సం. వి. అ. పుం. చకోరపక్షి, వెన్నెలపులుఁగు.

గుంపించు[1]. స. క్రి. (√ గుంపు - త. కుంపన్) కుప్పవేయు.

క. ఘూకంబు లున్న గుహకును,వాకిటఁ గాష్ఠములుఁ దృణము వడి గుంపించన్,వే కవిసి చిరంజీవియు,దాకొని తనముక్కుకొఱవిఁ దగిలించె వడిన్. నా. పంచ.౩.౨౭౬. (శ.ర.పా.)

గుంపించు[2]. స. క్రి. అతిక్రమించు. (శ. ర)

క. చంపినఁ జచ్చెద ననుచును, గంపింపక యోరి పలువ కతిసోక్తుల నన్, గుంపించెను చావునకుం, దెంపరియై పదరువాని తెఱఁగునఁ గుమతి. భాగ. ౭. ౨౭౦.

గుంపు. వి. (సం. గుంఫః. ప్రా. గుంబో. క. గుంపు. త. కుంబు) ౧. సమూహము; ప్రోగు.

సీ. నిమురపెన్నెఱిగుంపు జడగట్టి సగముమ్మును మంచు తపము నై కొనినచోటు. మనుచ. ౨.౯.

మ...కూరగుంపు...ఆము. ౧. ౭౨.

సీ...పెనుగాలిగుంపు వీవ. శుక. ౧. ౧౭౪.

దండకము...గుంపులై యింతులం గూడి యాభీరులాదేవతానేతకుజ్జాతర ల్సేయు...పారి. ౩. ౩౭.

చ. కరితురగాదిపుట్టినయు గాలియు నొంపదె యొంటి యన్నయత్తరువు ననేకభూరుహావితానము గుంపయి పేర్చి బాధలం, బోరయునె...భార. ఉద్యో. ౨. ౭౭.

౨. నూలు వడుకునపుడు నడుమ నడుమ వచ్చెడియుండ.

గీ. దివసమంత వితాపోయె నవుర రాత్రె, గుంపు వంపును లేకుండ గుండుపోఁగు,గాఁ బదాఱింటితరమును గాఁగ నూలు, వడుకరే యంచు నొండొరుల్ నుడివికొనుచు. శుక.౨. ౪౧౭.

గుంపులుగట్టు=గుంపులగు.

వ...పట్టనంబునఁ గాఁపురం బున్నవా రందఱుం దక్కఁ దక్కినవా రందఱు గుంపుగట్టి... చనిరి. హర. ౨. ౨౭.

జ: గుంపించు[1], గుంపుగూడు, గుంపుగొను.

గుంపుగూడు. అ. క్రి. (గుంపు+ కూడు) మల్లడిగొను, గుంపుగాఁ జేరు.

గీ.గుంపుగూడెననెడి పలుకొప్పచుండు,మల్లడిగొనెననంగను మాతృభూతి. ఆం. భా. ౩. ౧౦౩.

గుంపులుగూడు=గుంపులుగాఁ జేరు.

క.గుంపులుగూడికొని విచారింపఁగ శాండిల్యుఁడది యెఱిఁగి...వరాహ. ౧౦. ౩౫.

గుంపుగొను=గుంపుగూడు. (గుంపు+కొను)

సీ. రమణీయగతిఁ జకోరకుమారికలు గుంపుగొని యాడువెన్నెలకుప్ప లనఁగ. పె. శకుం. ౨. ౧౭౩

(వృద్ధవేశ్య) గీ. గుంపుగొని చూచువారలఁ గొట్టఁ బూను,వెఱఁగుపడి యింటిబిడ్డల వెక్కిరించు...శుక. ౩. ౭౯.

గుంపులుగొను=గుంపులు గాఁ జేరు.

క...కుంతీతనయుం, డనిఁ దనివి సనక గుంపులు, గొని యున్నెడ లరసెఁ గలయఁ గురుసైన్య మునన్. భార. విరా. ౫. ౧౭౭.

గుంపులుగుంపులుగొను = గుంపులు గుంపులు గాఁ జేరు.

ద్వి. గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను జూచి, సాంపే ది రామునిముద్దె చెప్పుచును. రం. రా. అ యో. ౧౨౧ పొ. ౨౯ పం.

గుంపెన[1]. వి. ౧. గంతు.

(వేశ్యామాతృవర్ణన.) గీ. వెఱ్ఱి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు, గామి దన రాదు మొగమున గంటువెట్టుఁ, బెంకె యన రాదు పట్టిగుంపెన లు వేయు. శుక. ౩. ౨౧.

ఉ. లంపులమారిదాన నిను లాఁచుక మాదిగవాఁ డు గోయ వ్రేఁకొంపకుఁ బొమ్మటంచు మిణుఁ గుర్లు జనింపఁగఁ బండ్లు గీఁటి మైఁ,గంపము పుట్టఁ జేగుదియకట్టెను దిట్టుచుఁ గొట్టఁ బో తు బల్గుంపెన నింటికై చనినఁ గుమ్మరి గాఁడి ని గట్టెఁ గట్టినన్. హంస. ౫. ౬౬.

౨. విజృంభణము. (శ. ర) ౩. పోటు, దెబ్బ.

సీ. బిబ్బోకవతిగబ్బిగుబ్బగుంపెనసొంపు గనుమ రంబున దివ్యకవచ మొప్ప. శశాం. ౫. ౧౪. (బ్రౌ. పా.)

గుంపెన[2]. వి. ఒకానొకచెట్టు.

గీ. కలికియొలదేఁటికదుపుల కలికి యులికి, పెనలు గొనియెడుచిన్నిగుంపెనల కేఁగి, మరల కాన ట్టుమెట్టదామరలు చిదిమి, తోఁట నాడుచు మెలఁతుక లిన్నటు మెఱసి. యయా. ౪. ౧౫.

గీ. పూగముల నవ్యకుసుమపరాగ మెసఁగ, నిమ్మ లందును లేఁతపూరెమ్మ లమరె, ననలఁ బెనఁ గొనెఁ జిన్నిగుంపెనలగుంపు, లభినవం బగు నావసంతాగమమున. కవిజ. ౨. ౬.

గుంఫన. సం. వి. అ. స్త్రీ=గుంఫనము.

గుంఫనము. సం. వి. అ.న. ౧. కూర్పుట. ౨. మాట లు మొదలగువానిని చక్కఁగాఁ గూర్చుట. (విధము—అనువర్థముతో 'గుంభనము' అని యొక తెనుఁగుకవి ప్రయోగించినాఁడు.)

క. కుంభీనసముఖ ప్రేలిన, గుంభనమునఁ గుంభి హస్తగురుతరధారా, రంభమున రేయుఁ బగ లున్, గుంభద్రోణముల వట్టి కురిసె న్వానల్. కవిక. ౬. ౨౩.

గుంఫము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు; మాటలకూ ర్పు. ౨. బహుభాషణము. ౩. శ్మశ్రువు.

గుంఫించు. సం. అ. క్రి. గుంఫిత మగు. (చెదరకుండు)

మ. అనురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్ప ద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కనుగందవమ్యో విలస త్పాటీరగోరోచనా, ఘుసృణాలేపనపంకితా కలనమై గుంఫించె నారాయణా, స్ఫురన్నమ జ్జృంభణ భీమలింగమునకున్ దైతేయరాట్స్వా మికిన్. భీమ. ౪. ౧౪౬.

గుంఫితము. సం=గుఫితము.

గుంబము=గుమ్మము. (శ. ర)

గుగ్గిలము. వి. (సం. గుగ్గులుః. క. గుగ్గిళ. త. మ. కుం గిలియం) ౧. గుగ్గులువు, గుగ్గిలపుఁజెట్టు.

సీ. గుగ్గిల మంచన గుగ్గులువు దనర్చు...ఆం. భా. ౨. ౪౫. హంస. ౪. ౧౧.

౨. గుగ్గులువృక్షపుబంక.

గీ. అగ్గి రవులించి యావాలు గుగ్గిలంబు, జీడిపుష కలు కానుగు చిదుగు లగరు. అచ్చ. రా. యు. ౪౩౮.

గుగ్గిళ్లు. వి. బ. (క. గుగ్గరి.) అభ్యూషము, ఉడికిన అనుములు మొదలగునవి.

సీ...అలసందగుగ్గిళ్లు కొణిదెఁడు ... బహు. ౫. ౧౬౩.

సీ. గుగ్గిళ్లనంగను గుల్మాషములు మిఱు ... ఆం. భా. ౨. ౨౫౩.

పా: ఇవి ఇనుపగుగ్గిళ్లు కాని అనుపగుగ్గిళ్లు కావు.

గుగ్గులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుగ్గిలపుఁజెట్టు ౨. గుగ్గిలము. (వాచ)

గుగ్గులుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గిలపువర్తకుఁడు.

గుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం=గుగ్గులము.

గుచ్ఛకణిశము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైనధాన్యము.

గుచ్ఛకము. సం=గుచ్ఛము.

గుచ్ఛపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. తాటిచెట్టు.

గుచ్ఛఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కదళి, అరఁటి చె. ౨. ద్రాక్ష చె. ౩. అగ్నిదమని, వాఁకుడుచె. ౪. కాకమాచి, కాఁచి చె. ౫. నిష్పావి చె.

గుచ్ఛఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రీఠాకరంజము, కుంకుడుచె. ౨. కతకము, ఇండుగుచె.

గుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూలగుత్తి. ౨. మయూరపుచ్ఛము, నెమిలిపురి. ౩. ముప్పదిరెండు పేటలు గలహారము. ౪. తృణాదిస్తంబము, వరిమొదలగువానిదుబ్బు. ౫. పాద. ౬. సమూహము.

గుచ్ఛార్ధము. సం. వి. అ. పుం. పదియాఱుపేటలు గలహారము.

గుజెగుంపు. వి. (√గుజెగుజె?) ౧. అడావుడి.

మ. భుజగర్వంబున నాశరుల్ సురలు సంభోరాశిఁ ద్రచ్చన్ మహా,భుజగగ్రామణిమస్తపుచ్ఛముల నార్పు ల్మిఱ నందించునా,గుజగుంపుల్గననయ్యె నీ నెలవు మాకున్ జూపు మంచున్ దమో,రజముల్ సత్త్వగుణంబుఁ బట్టి చలపాదన్ జూచుచందంబునన్. ల. వి. ౧. ౧౧౮.

౨. గుసగుస.

సీ. రమ్ము మారునిగుడారమ్ముమారు నిజమ్ము గుంపుచోటుల గుజగుంపు లేల. కువల. ౪. ౧౪౨.

గుజగుంపుపెట్టు=అల్లరిపెట్టు.

ద్వి. గొల్లయిల్లాండ్రను గుజగుంపుపెట్టు, వల్లవాగ్రణిఁ బుణ్యు వసుదేవతనయుఁ, బొడగంటివే...ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౩౭ పా.

గుజెగుజె. వి. ౧. గుసగుస.

ద్వి...గుజగుజలకు నెల్ల గుఱి యైతి నింక,నగుబాటు వచ్చిల్లె నాతులలోన, మొఁగ మెత్త నేర్తునే...బస. పు. ౫. ౫౧ పం.

ద్వి. ఇది యేమి గుజగుజ లేకాంతములను,విదితంబుగా నాకు వినిపింపుఁ డనిన. ప్రభులిం. ౨. ౩౬ పా. ౧౦ పం.

౨. గజిబిజి. (చూ. గుజగుజలాడు. ౨. అర్థము.)

విశే. బాధితము. (చూ. గుజగుజయగు.)

జ: గుజగుజయగు, గుజగుజతేకులు, గుజగుజలాడు, గుజగుజపోవు.

గుజెగుజెయగు. అ. క్రి. (√గుజెగుజె) బాధపడు.

గీ...గుజగుజ యైరి డస్సి,రొల్లఁబోయిరి....వార. ౩. ౧౦.

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు,గుజగుజ యై గిఁకవెట్ట...భాగ. ౬. ౪౦౭.

గుజెగుజెతే(రే)కులు. వి. బ. (√గుజెగుజె.) బాలికాక్రీడావిశేషము.

సీ. గుజగుజతేకులు గుజ్జెనగూళ్లును బొమ్మలపెండిండ్లు నమ్మనములు. దశా. ౭. ౭౧.హంస. ౫. ౧౫౫. భోజనుతా. ౨. ౯.

గుజెగుజెలాడు. అ. క్రి. (గుజగుజలు+ఆడు) ౧. గుసగుసలాడు.

గీ...సభవార లందఱు నంత నంత, నల్ల నల్లన గుజగుజలాడుచుండి,రి...భార.విరా.౨.౧౪౬.

చ. గుజగుజలాడ వారిఁ గనుఁగొనల బిట్టదలించి ...రాజ. చ. ౩. ౭౩.

౨. గజిబిజిపడు, త్రొక్కులాడు.

ద్వి. అతఁ డగస్త్యుని నల్లన గోఁకె,నాతఁడు జమదగ్ని వదిమె హస్తమున, నీవిధి నుత్తరం బీకయుండొరుల, నీవు నీ వని చూపి నిఖిలసన్ము

ములు, గుజగుజలాడ ... ద్వి. పారిజా. తృ. ౨౨౩ పం.

గుజేగుజే(లు)వోవు, గుజేగుజేలఁబోవు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి. (√గుజేగుజే) గుసగుసలాడు, రహస్యముగా మాటలాడు.

వ. అనుచుం గలదు లేదని పెక్కువిధంబులం దలపోసి గుజగుజలువోవుచుండుదురు...భార. విరా. ౨. ౨౦౧. (చూ. ౨౦౦.)

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారు ...భాగ. ౯. ౫౩౪. (చూ. ౫౩౩.)

క. అని గుజగుజవోవుచు నిప్పని దప్పక దనుజలోకపాలునితోడన్, వినిపింప వలయు నని వేచని బాణునిఁ జేరి మ్రొక్కి సద్వినయము నన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౩౮౬.

వ...బోటికత్తియలు...తమలోన గుజగుజలంబోవుచుండిరి...నైష. ౩. ౧౨౭.

గుజేరాతి=గుజేకి, గుజ్జేరాతి, గుజ్జేరి. వి. (సం.ఘూర్జరః.) ౧. ఘూర్జరదేశము, గుజ్జరి.

ద్వి. చిత్తజజనకలక్ష్మీవివాహంబు, గుజరాతికంపులగోడ లిఖింప. రం. రా. బాల. ౮౩ పా. ౧౮ పం. భాను. ౪. ౯౬.

౨. ఘూర్జరదేశభాష.

గీ. అరబి పారసి గుజరాతి యారె మచ్చు, తెనుఁగు కన్నోజి మొదలుగాఁ దెలిసి వ్రాయు, దారి గన్నట్టివాఁడు...యయా. ౧. ౪౮.

౩. నాట్యభేదము.

సీ. నాట్యభేదంబులనామము ల్దనరు జక్కిణి గుజరాతి పేరణు లవంగ. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

సీ. కులిశాయుధునిిందుఁగొలువులో గుజరాతి మేలుకోపులఁ గొంత మెప్పవడసి. ఉ. రా. ౪. ౧౮౫.

గుజేరానువఱచే=గుజేరాయించే. స. క్రి. (హిం. గుజరానా) ఇచ్చు, సమర్పించు.

గీ. గుడిగుడీఘూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి, నజరు గుజరానువఱచె సౌన్నాకడాని, జాలె మాతఁడు కూర్నిసాతు చేసి. రంగా. ౨. ౯౫.

గుజేరాయించే=గుజేరానువఱచే.

మ...హైదరుజంగును...కని యాత్మ న్నివ్వెఱం గందుచున్, హితమున్ దెల్పుచు నర్జిదాస్తు గుజరాయించెన్...రంగా. ౨. ౧౪౬.

గుజేరీ=గుజేరాతి.

(ఘూర్జరదేశము)

రగడ. చెప్పఁ జూపఁగ రాదు ముక్కుముకేమ వీ గుజకేతివాసులు. శుక. ౧. ౧౩౩. (శ.ర.పా.)

గుజాటి. విశే. ధనవంతుఁడు. (శ. ర)

గుజేరు=గిజారు. వి. పేశము, బేసము. (శ.ర.)

గుజ్జేరాతి=గుజేరాతి. (శ. ర)

గుజ్జేరి. వి. (క. గుజ్జరి) ౧. ఘూర్జరదేశము. (రూ. గుజ్జరి. శ. ర.)

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరి నేఁతపట్టుఁ బఱపైన రాయంచగఱులపఱపు. ఉ. రా. ౬. ౧౬౦. చంద్రా. ౪. ౮౦.

౨. రంగులలో నొకటి.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మనుపులు మొదలుగఁ, గలిగినపలువన్నెలపుట్టంబులు. కవిక. ౩. ౧౯౫.

౩. (సంగీ) రాగభేదము.

సీ. గుజ్జరి మలహారి గుండక్రియ వరాళి...ప్రబంధ. ౯౫. హంస. ౫. ౧౨౪.

(బ.) ధాన్యవిశేషము.

వ...ఏడాకుమొలకలు గుజ్జరులు బిరుసులు ...అను నూటనాలుగువగలపైరుల చేరుడుబియ్యంపువట్టిపసాదంబులు...ప్రబంధ. ౧౧౨.

జ: గుజ్జరివాఁడు.

గుజ్జేరివాఁడు. వి. (√గుజ్జేరి.) ఘూర్జరదేశస్థుఁడు.

సీ...గుజ్జరివాఁ డవ ఘూర్జరుఁ డను. ఆం.భా.౨. ౧౦౩.

గుజ్జు. విశే. (సం. కుబ్జః. ప్రా. కుజ్జో. క. గుజ్జ.) ౧. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

ఉ. బొజ్జగలయ్య యయ్యింద్రములభోగి మెఱుం గుఁబసిండిచాయబ,ల్గుజ్జ ... గణనాథుఁడు ...సుద. ౧. ౭.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జ...భార. అను. ౫. ౧౦౪.

౨. చిక్కనిది.

సీ. గుజ్జుగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి మండెఁగలపైఁ జల్లిచల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

(వెన్నెలపులుఁగులు) వ...ఇంచురసంబుల మించు గుజ్జువెన్నెలల నంజుకొన ... ఘటికా. ౨ ౧౪౬.

వి. ౧. వత్సతరము, కోడెదూడ.

సీ. మంకినాఁ బరఁగుబ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై వర్తించు శిక్షింపు వలయునట్టి,గుజ్జుదోయిని జట్టిగొని ప్రీతి లంకించియుండ లంకియతోన గండుమీఱి. భార. శాం. ౪. ౪౦.

గీ. మేటిగుజ్జులఁ గట్టినపాటబండి,యెక్కి శీఘ్రుం బమందకు నేఁగె నెలమి. హరి. పూ. ౫. ౧౪౧.

౨. అనుకమురసద్రవ్యము.

క...కోకల నైవేద్యములను గుజ్జుల వన్యా,నేకఫలభక్ష్యశర్కర,శాకాదులఁ గడిమిమ్రానిజాతరఁ జేసెన్. శ్రీరం. మా. ౬. ౧౦౩.

౩. క్రొవ్వు, వస.

వ...దాక్షాయణీనుతుపొట్ట గుజ్జుటుక మట్టి... కాశీ. ౭. ౯౫.

సీ. కోర కొవ్వఁడు పదాంగుష్ఠభాగంబున నుడురాజుపొట్ట గుజ్జుటుక నూఁదె. కాశీ.౩.౩౨.

౪. కుబ్జదారువు, పొట్టికొయ్య.

సీ...గుజ్జు నాఁ దనరుఁ గుబ్జ,దారువు...ఆం.భా. ౨. ౨౩౩.

ఉదా: గుంటకగుజ్జు, దూలపుగుజ్జు, బండిచక్రపు గుజ్జు, మొ.

జ: గుజ్జుఁదనము, గుజ్జునోగిరము, గుజ్జుపొట్ల, గుజ్జుప్రాలు, గుజ్జుమామిడి,గుజ్జువేల్పు,గుజ్జెనగూడు.

గుజ్జుఁదనము. వి. (గుజ్జు + తనము) కుబ్జత్వము. (బ్రౌ)

గుజ్జునోగిరము. వి. (గుజ్జు+ఓగిరము) పులుసు గలిపినయన్నము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుడుపున కియ్యెడ గుడగుడ లేల, కుడిచెదఁడు దెత్తునా గుజ్జునోగిరము.బస.పు.౩.౪౨౬పం.

గుజ్జుపొట్ల. వి. (√గుజ్జు) పొట్టికాయలు కాఁ [illegible] పొట్ల. (శ.ర.) వడు

గుజ్జుప్రాలు. వి. (√ గుజ్జు) ఒకజాతిబియ్యపుఁ. (బ్రౌ)

గుజ్జుమామిడి. వి. (గుజ్జు+మామిడి) పొట్టిమామిడి, రాజామ్రము.

సీ. గోరాజగమనుండు గుజ్జుమామిడిపండు కుసుమాస్త్రహరుఁడు ముంగొంగుపసిఁడి.పి.శకుం. ౪. ౪.

గుజ్జువేల్పు(లుపు). వి. (గుజ్జు + వేల్పు) విఘ్నేశ్వరుఁడు. భీమ. ౩. ౧౭౪. రామలిం. ౧.

గుజ్జెనగూడు. వి. (గుజ్జు+ఎన+కూడు-శ. ర.) ౧. బాలిక లాడుకొనెడిఒకయాట.

మ. దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడునర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గుజ్జెనగూళ్లు చ్చెనగండ్లు పింపిళులు కుచ్చిళ్ల్ గీరనంగింజ లో,మనగుంటల్ కనుమూసిగంత వలుగంబాలాటలో స్త్రనక్షేలనముల్ మీఱఁగ బోట్లతో నలరు బాలారత్న మెల్లప్పుడున్. కళా.౬.౨౦౨.హంస. ౫. ౧౫౫.

౨. బాలికలు బొమ్మలుపెట్టి యాడుకొనునప్పుడు వండెడివంటకము.

సీ. పాంచాలికాకేళిపర్యాప్తనామంబు గుజ్జన గూ డనఁగొఱలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

రగడ. చిఱుదేంట్ల కొసఁగె గుజ్జనగూళ్లు గొజ్జంగ. మనుచ. ౩. ౭౮.

సీ. గుజ్జనగూళ్లను గొమరొప్ప వండించి చెలులకుఁ బెట్టించుఁ జెలువు మెఱసి. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౭౭.

గుటక. వి. (ప్రా. ఘుట్ట ఇ. క. గుటుకు=గ్రుక్క) ౧. ఒకసారి నోటఁ బోసికొని మ్రింగెడునీళ్లు లోనగువానికొలఁది. (శ. ర.) ౨. ఒకసారిగా మ్రింగుట. (బ్రౌ.)

గుటకలువేయు=ఉవ్విళ్లూరు; తమకించు.

(వ్యవ.) ఆపిల్ల పాయసము చూచి గుటకలు వేయుచున్నది.
వాఁడు ఆయువతిని చూచి గుటకలు వేయుచున్నాఁడు.

గుటగుట. వి. (క. కుడుకుడు) ౧. వ్యాఘ్రము భల్లూకము వరాహము మొదలగునవి చేసెడుధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.

సీ. ఒకవాసరమున ద్వైవికతీర్థ మాడుచో గుటగుటమనుచు నాఁకొన్నకోలు, పులి తటంబునఁ ద్రేఁపపొదనుండి మానిపుంగవుమీఁద నుఱికిన... వరాహ. ౪. ౭౦.

గీ. ఉల్ల మగలంగ నయ్యుగ్రభల్లుకంబు, గుటగుట యటంచు రొప్పి యక్కుటిలుఁ గదిసి. శుక. ౧. ౮౧౦.

సీ. ఘనఘనాఘనసన్నహనకుహనాఘోణిఘోణాపుటీగుటగుటలతోడ... గీ. అవఘళించి... ఢణంఢణారవము రత్న, సానుగుహలఁ బ్రతిధ్వను లీనవిజయ, చటచటాచటలంబు చఱపించి చటురయమున. వరాహ. ౩. ౨౬. యయా. ౨. ౭.

౨. అన్నము ఉడుకుట, నీళ్లు త్రాగుట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము. (శ. ర)
౩. పెద్దతికపుమాటలు. (శ. ర)

క. కటకట గురువులతోసే, గుటగుటలా సేనగోరుకోరిక విరగా, నటు నిటుఁ బొద్దులు ద్రొచ్చుచు, నటమటఁ బెఱగాయసుద్దు లాడెద వౌరా. కళా. ౩. ౪౭.

వ... అటమటమ్మున విద్య గొనుటయుం గాక గుటగుటలు గురువుతోనా యని... మనుచ. ౫. ౧౯.

సీ. గుట్టెఱుంగు ది దేల గురులతో గుటగుటల్ బిగియక చనఁ గదే బిసరుహాక్షి. చంద్రా. ౬. ౧౩౫.

జ: గ్రుంగుటగుట.

గుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గుటిక. (వాచ)

గుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉండ, మాత్ర; గుండ్రనివదార్థము.

గుటికాంజనము. సం. వి. అ. న. ఒకవిధ మగుకాటుక. (వాచ)

గుటుకు(క్కు). వి. మ్రింగుట త్రాగుటయుం దగుధ్వని కనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపములు-గుటుకుగుటుకు, గుటుగుటుకు.)

క... విషము... మృడుఁడు గుటుకున మ్రింగెగా. హర. ౬. ౬౯.

సీ. దారుణాఖండమార్తాండమండలము నుప్పొంగి గుటుక్కున మ్రింగవచ్చు. నరస. ౫. ౧౩౦.

చ. ఇట క్రిత మెన్నితోయముల నిందుముఖీముఖశేషమద్యముక్, గుటుకునఁ గ్రోల... ప్రబోధ. ౩. ౫౬.

గీ. గుటుకుమనకుండ బ్రహ్మాండకోటి మ్రింగి. దశా. ౧. ౨౭౯.

సీ. బిగిచన్నుఁగవఁ జేలఁ దీడించి కబళించి గ్రుక్క గ్రుక్కకు గుటుగుటుకుమనుచు... మేనిలో సత్త్వమెల్లఁ. గీ. ద్రావె... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫.

జ: గుటుక్కను.

గుటుక్కను, గుటుక్కుమను. అ. క్రి. (గుటుక్కు+అను) చచ్చు. (బ్రౌ. శ. ర.)
(వ్యవ) వైద్యుఁడు వచ్చులోపలనే రోగి గుటుక్కుమన్నాఁడు.

గుట్ట[1]. వి. (సం. గోత్రః. ప్రా. కోడో. క. గుట్ట.)
౧. పర్వతము.
సీ. వలిమెట్టు నాకుఁ గావలిగట్టు దేవర సామి గుట్టకు నేను సామి నొడయ. చంప్రా. ౨. ౮౫. ఆం. భా. ౨. ౨౭.
౨. ఉపలరాశి, జాతిగుట్ట. (చిన్నకొండ. శ.ర.)
(అశ్వవర్ణము.) ఉ...దువాళించిన గట్టు గుట్టనక లెక్కకు మిక్కిలి దవ్వు పాఱుమక్, మించినవారువంబులు...యయా. ౧. ౮౨.
వ...నలునిం బిలిచి నీవు వానరవీరులు తెచ్చి యందిచ్చుగట్టుగుట్టలం గట్ట కట్టిన వనధి కట్టుపడు ... రామా. ౬. ౧౨౨. ఆం. భా. ౩. ౫౩.
౩. రాశి, ప్రోగు.
సీ. కొట్టి వైచినతల గుట్టలై కాటుక కొండలదండిని మెండు నూప. దశా. ౬. ౧౩౭.
సీ. చెడిపెను మృదుశయ్యఁ జేర్చిన విడిచి బల్పెం టగుట్టలఁ బవ్వళింపఁ జూచు. రామలిం. ౩౮.

గుట్ట[2]. విణ. అలుకువాఁడు, భీరువు.
గీ. ఉపలరాశియు నలుకువాఁడొప్పచుండు, గుట్టయని పల్కఁగ...ఆం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁత ప్రతి.)

గుట్టు. వి. (సం. గూఢమ్. క. తు. త. గుట్టు.) ౧. మర్మము, రహస్యము.
క. ఏమో యని యంటిమి ను, త్రామునిగు ట్టెల్లఁ దెలిసె...దశా. ౬. ౬౦.
౨. ధైర్యము.
ఉ. ప్రీడ దొలంగి యాహరివిరించిముఖుల్ త్రమ నొంది గుట్టు పో, వాడరొ వంచసాయక శరాహతిపాల్పడి పువ్వుఁబోఁడ్లక, వాడరో...రాజ. చ. ౩. ౬౩.
౩. మోసము, వంచన.
ఉత్సాహ. గుట్టుతోడ నిట్లొనంగఁ గ్రోలి యేను నన్నుతో, గుట్టు పాటి యుండుమనఁతఁ గ్రుంకు మెట్టనెత్తుపుం, జట్టుమీఁదఁ బ్రొద్దు చేర... యయా. ౩. ౧౨౩. (చూ. ౧౨౨.)

గుట్టిచ్చు=మర్మము తెలియనిచ్చు.
వ ... గుట్టీక నలంగియు నత్తమామలచిత్తంబు వచ్చునట్లు భక్తిశక్తులు మెఱసి పాటులంబడు మఱందలిసౌందర్యంబు... పాండు. ౩. ౨౮.

గుట్టుచెడు=ధైర్యము చెడు.
వ. ఇట్టితెఱంగునం బిట్టు పడి గుట్టుచెడి గట్టువడిం జేరుటకై యగడికం బడి మునింగి దరిం జేరి...రా. వి. ౫. ౩౨.

గుట్టుపట్టు=హృదయము, గుండె.
ఉ. శాలవిరాళి నిట్లు సుమబాణశరాళికిఁ జంద్రచంద్రికా, పాళికి సన్నగాలికిని భావజు తేజివయాళికిన్ రవో, ద్యాలమదాళికిన్ బ్రసవదీప్తవనీబుతుమాళికిన్ సదా, లోలత గుట్టుపట్టగల లోఁగి పచింపుచు నార్తిఁ జెందఁగన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౪౪.

జ: గుట్టుకీడు, గుట్టుసాకిరి.

గుట్టుకీడు. వి. (గుట్టు+కీడు) గూఢశత్రువు.
చ. పలుకులు వేయు నేమిటికిఁ బార్థివుఁ డాత్మభుజాభృతక్షమా, తలమున గుట్టుకీడుబహుధా యరయుంచి యడంచి ... ఆము. ౪. ౨౫౦.
(బ్రౌ. పా-'గుట్టుఁ జేదు' శ. ర, ప్రాఁతప్రతి. 'కుట్టు చేదు' వావిళ్ల.పా-'కుట్టు తేలు'? చూ.)

గుట్టుసాకిరి. విణ. (గుట్టు + సాకిరి) వాదితనవ్యవహారము గెల్చుటకొఱకు రప్పింపఁగా వచ్చి దాఁగియుండి ప్రతివాదియొక్కమాట లన్నియుఁ జక్కఁగా విన్నసాక్షి. (శ. ర)

గుడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. జెముడుకీ. ౩. ద్రాక్షకీ. ౪. త్రిప్తికీ. ౫. తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయము, చూపుడువ్రేలికొనయు బొటనవ్రేలికొనయు దగ్గఱగా చుట్టఁగా వలయాకారముగ నేర్పడుమధ్యప్రదేశము. (చూ. గుడాకేశుఁడు.)

గుడకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. గ్రాసము, కబళము. ౯. బెల్లము; బెల్లముతోఁ జేసినమందు.

గుడగుడ. వి. ఉడుకుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

క. గుడగుడ నుడికెడునుదకము. ద్వా. ౭.౧౭౭.

గుడతృణము. సం. వి. అ. న. చెఱకుకీ.

గుడత్వక్కు. సం. వి. చ్. స్త్రీ.లవంగపుపట్ట.(వాచ)

గుడత్వచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుడత్వక్కు.

గుడత్వచము. సం. వి. అ.న=గుడత్వక్కు.(కల్ప)

గుడదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. చెఱకుకీ. (త్రి. ని.)

గుడపిష్టము. సం. వి. అ. న. ౧. చలిమిడి, బెల్లము కలిపినపిండి. ౨. బెల్లపుపాకములో పిండి కలిపి చేయునొకవంటకము. ౩. బెల్లపుపాడి.

గుడపుష్పము. సం. వి.అ.పుం.మధూకము,ఇప్పకీ.

గుడ ఫలము. సం. వి. అ. పుం. పీలువృక్షము.

గుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బెల్లము. ౨.వకుళము, పొగడకీ. ౩. ఏనుఁగుకవచము. ౪. గ్రాసము, కబళము. ౫. అచ్చనగాయ, గోళము. (కే.ని,వై.ని.)

గుడలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) బెల్లముతోఁ జేసినది. వి. అ. న. బెల్లపుసారాయి.

గుడశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర,పటికబెల్లము.

గుడాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తంద్ర, అలసత. ౨. నిద్ర.

గుడాకు. మి. వి. (గుడము+ఆకు-త. కుడుకుడా) బెల్లముతో మర్దించినపొగాకు. (శ. ర, బ్రౌ.)

చ. గుడిగుడి ద్రాగ బంగిజడఁ గూర్చినచిల్మిగుడాకుముద్ద...పార్వ. ౨. ౯౭.

గుడాకేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం—గుడాకా=అలసత్వమును. ఈశుఁడు=శాసించువాఁడు. అనఁగా సోమరితనమును అణఁచువాఁడు; గుడా=తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయపరిమితిగల. కేశుఁడు=జుట్టుగలవాఁడు; గుడా=జెముడువలె మిక్కుటముగాఁ బెరిఁగిన. కేశుఁడు=జుట్టు గలవాఁడు—౧. అర్జునుఁడు. ౨. శివుఁడు.

గుడారము=గుడారు, గూడారము, గూడారు.వి. (క. గుడార.) ౧. పటకుటీరము, బట్టతో నేర్పఱచినయిల్లు, డేరా.

మ... దంష్ట్రాంకురాగ్రమునన్ ధారణి యొంటికంబముగుడారం బై తగన్ ద్వాదశార్యమతేజోహతిఁ గంద కొప్పఁగుమాయాదంష్ట్రిని స్నిగ్ధదన్. చంద్రా. ౧.౭౬.

చ. ... నాల్గువంకల గుడారము లెత్తి రి జీనిపట్టు పగ్గములు బిగించి...వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

సీ.కోఱలు గుడారము గూడారము గుడారు గూడా రనఁగను నాల్గు పటగేహ,నామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

౨. గుడారమువలె నుండుచెవిభాగము, శ్రవణైకదేశము.

సీ. శ్రవణైకదేశ మాచ్ఛాదనగేహంబు మీఱుచు నుండు గుడార మనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౫౪.

గుడారు=గుడారము. వి. వస్త్రగృహము, డేరా.

క...అరిదిపనులపట్టుగుడారుల్...శుక. ౧.౧౦౦.

మ... పురిచెంతలన్ వెలిగుడార్వేయంగఁ బంచెన్ వసన్. కృష్ణ. ౨. ౧౪౬.

చ. గడెలు గుడార్లు పగ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డ పారలుగా,వడిఁ గొని మేటిదొమ్మరులు వచ్చి రి బిల్లమహీసుపాలికిన్. చెన్న. ౨. ౨౦౯.

గుడి. వి. (క. గుడి) ౧. దేవాలయము; వర్తులదేవాలయము.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవకులంబు గుడి నా వెలయున్. ఆం. సం. దేవ. ౨౬.

గీ. కుప్పలను దిప్పలను వాళ్ల గుళ్ల నూళ్లఁ, దిరిగి యాహార మందక సారిగి యరిగి. హంస. ౧. ౧౭౯.

క. మృదునకు మ్రొక్కఁగఁ బోయిన, గుడి మీఁదం బడినయట్లు... సుద. ౨. ౨౦.

సీ... దేవకులంబు నా దేవాలయాఖ్యలై తేజరిల్లు, గుడి కోవెల యనంగ నడచు వర్తులదీర్ఘ దేవాలయములు... ఆం. భా. ౨. ౧౬.

౨. గుండ్రముగా నుండుగీఁత, గిఱి.

గీ. పరిఖ గుడి వోలెఁ దనచుట్టుఁ దిరిగియుండఁ, బరుల కేరికి గ్రహణగోచరము గాక, విమత రాధీశభాషితవిషమభాష్య, ఫక్కికయుఁబోలె నొప్పె నప్పట్టణంబు. సైష. ౨. ౩౭.

సీ. సపరివేషం బైనచంద్రబింబమువోలె గుడి వ్రాసి జానకి నిడినచోటు. సారంగ. ౧. ౧౦౯.

౩. పరివేషము.

సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుమండుచు గుడి యనఁ బరిధి నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

౪. ఇకారచిహ్నము.

క. చెలులు తలకట్టు లాచాఁపులు నైత్వౌత్వములు మిత్త్రములు గుడిగవయున్, నులిగవయు నెత్వయుగమును, జెలు వగుమట్టములు ద్వివిధకొమ్ముం గొత్వమ్ముల్. అప్ప. ౩. ౪౫.

౫. ఒకవిధ మైనగుడారము.

సీ. గుళ్లు మండిగలును గూడారములును బందిళ్లును గలయ నెత్తించువారు. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

మ. ఒడఁబా టించుక లేక నీమనసులో నుత్ఫుల్లపత్త్రాక్షి యీ,యెడ నేకాదశి మాన నున్న సతు నిన్ హింసింపుమా యంచు మా,కడ నే యుండి వినంగ రానిపలుకుల్ క్ష్మాపాలకున్ బల్కుటల్, గుడి నుండే గుడిత్రాళ్లు గోయుటయు నాకుం జూడ నీచందముల్. రుక్మా. ౫. ౧౧౯.

౬. ఆఁడుగుడి. (చూ. గుడిముద్ర వేసికొను.)

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

గీ. గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చులు గోడిపట్టె,లు... వి. పు. ౮. ౨౦౨.

సా: ఇంటికంటె గుడి పదిలము.

గుడిమ్రింగువానికి తలుపు లప్పడములు:- పెద్దపని చేయువానికి చిన్నపని చేయుట సులభము.

మ. పసఁతీ తల్లిని దండ్రిఁ జంపుట తృణప్రాయంబు తోఁబుట్టులన్,మఱియుం జూచుట లెక్కగా దనిన జన్మజ్ఞాతికీటంబులన్, గడపం బూనుట నాకు దొడ్డ గుడిమ్రింగెవానికిం దలుపులప్పడముల్... ప్రబోధ. ౨. ౬౩.

ఇట్లే:- గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండివడియము.

గుడిమ్రింగువానికి లింగము సొత్పిండివడెము.

గీ. ఎందు గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండి,వడియ మనుచ లెక్కుఱుంగవే పుడమిలోన. విక్ర. ౨. ౨౩౯.

గీ... యవనులు మిమ్ము నిట్లడలఁజేయ, నట్టివాండ్రకు ద్విజు లెంత యాఁగద గుడి,మ్రింగువానికి లింగ మూర్పిండివడెము. సిం. నార. ౩౬.

గుడి(కి)ముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగా నుండు.

చ. జననము వంచినం బురుషజన్మము కావలెఁ గాక యాఁడుదైన,నను గుడిముద్ర వైచికొనినం దగు... శుక. ౨. ౫౦౬.

ఆ. గుడికిముద్ర వేసికొని కులమున వన్నె,వాసి గాంచి మాటవాసిఁ బెరిఁగి, సానిమగువలందు

జాణ వై మగనాలి, పాటు కోర్చి తెల్లు పద్మనయన. ప్రబంధ. ౬౫౪.

ఙ: గుడికట్టు, గుడికొను, గుడిగుడి, గుడిచుట్టు, గుడిజెల్ల, గుడితిరుగుకొను, గుడివడు, గుడిసాని.

గుడిక. సం=గుళిక.

గుడికట్టు. వి. (గుడి + కట్టు) గ్రామమునాలుగుదిక్కుల యెల్లలయేర్పాటు. (శ. ర.)

గీ. సరవి గుడికట్టుగాఁ జెంగ వెరను వ్రాసి, యంతకము లేసి కులవర్గు లాయకట్లు, దీర్చి... హంస. ౪. ౨౯.

గుడికొను. అ. క్రి. (√ గుడి-క. గుడికోల్) ౧. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. వడముడి కల్యాని ... పడవైచినయెడ నొడలం, గుడికొనుదు మ్మతఁడు తుడుచుకొనుచుం జనియెన్. పాంచాలీ. ౨. ౬౯.

౨. గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

సీ... గుడికొంచు గిఱ్ఱన నడచుననుములు. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౨౬.

౩. ఉబుకు, పైకివచ్చు.

క. అడలుచుఁ బెదవులు తడుపుచు, గుడికొనుకన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచున్ ... సారంగ. ౩. ౧౬౪.

౪. అతిశయించు.

చ... నారచీరలుం, గొడుకులు దాను గట్టుకొని కూరలఁ గాయల క్షుత్తు మాన్పుచున్, గుడికొనువంత రేవగలుఁ గుందుచు నెంత నలంగి యున్నదో, యడవులలోన సీత... ఉ. రా. ౯. ౭౨.

గుడిగి. వి. (క. గుడిగి) మోఁకాలివఱకు తొడిగికొను వస్త్రకవచము. (శ. ర.)

గుడిగుడి. విశే. (√గుడి) ఉబుకునది, పొరలి పొరలి వచ్చునది. ('అల్పము' అని శ. ర)

ద్వి. గుడిగుడికన్నీరు గ్రుక్కుచు నొండు, నుడువ నాలుక రాక నులివేఁడియూర్పు, లందంద నిగుడ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౪ పం.

ద్వి. గుడిగుడికన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గాంత, వడి లేచి యాతలవరుల నొప్పించి, మో మెత్తి యిట్లేడ్వ... ద్వి. శ. పా. ౨. ౪౬ పా. ౨౦ పం.

గుడిగుడీ. వి. హుక్కాగొట్టము.

సీ. ఎలమితో సోమయాజుల పెద్దజాకీలు గుడిగుడీలుగఁ జేసికొనెడివారు. సిం. నార. ౨౦.

గుడిచుట్టు. వి. (గుడి + చుట్టు) పరివేషము, సూర్యచంద్రులచుట్టు నేర్పడుమండలము. (బ్రౌ, శ. ర)

అ. క్రి. ౧. (గుఱ్ఱము) మండలాకారముగాఁ దిరుగు, వేడెము తిరుగు. (బ్రౌ.) ౨. మండలాకారముగాఁ దిరుగు.

మత్తకోకిల. చూడ నీజగ మంతయున్ వెసఁ జుట్టి పట్టుక లీల నే, వోడు లేక రయంబునన్ గుడి చుట్టునట్టిస్వతంత్రతన్, గూడి యుండినకాలచక్రముఁ గోరి చూడనివాని కే, జాడఁ గల్గును గర్మసంగతిఁ జారుమోక్షపదం బిలన్. భాగ. ౬. ౨౩౬.

శ్లో. కాలచక్రం భ్రమత్తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్షయజ్జగత్, స్వతంత్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్. సం. భాగ. ౬. ౫. ౧౯.

గుడిజెల్ల. వి. (గుడి + జెల్ల.) మత్స్యవిశేషము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుడిదిరుగుకొను. అ. క్రి. (గుడి + తిరుగు + కొను-స్వార్థమున.) గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

క. అమ్మాధవార్జునులఁ బెను, దుమ్ము పొదుగ రథము దిరుగఁ దొడఁగెఁ దడవుగా, బొమ్మరము తిరుగునురవడిఁ; గుమ్మరిసారె గుడిదిరుగుకొనెడు విధమునన్. జై. భా. ౫. ౩౫.

గుడివడు. అ. క్రి. (గుడి + పడు.) గుండ్రమగు.

ద్వి. ఎడపక మరుఁడు సోమేషువుల్ పఱప, గుడివడు ... కోదండ మనఁగ, నలరువిల్లని

మామ యగుచందమామ, కళలతోఁ బూర్వ నగంబుపై నిలిచె. అ. మ. క. ౨. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

గుడిసాని. వి. (గుడి+సాని) దేవదాసి, దేవాలయములో ఆఁటపాటలు జరుపుభోగముది.

వ. ... పణ్డీశ్వర దేవర గుడిసాని బానమ్మకు.... దా. శా. ౮. ౧౧౩౦.

గుడిసె[1]. వి. ఒకవిత్తు చింతపండు. (శ. ర.)

సీ. చింత యనంగను జెంచ యాఁ దత్ఫలైకాంశంబు గుడిసె యంచనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౪౭.

గుడిసె[2]. వి. (సం. కుటీరః. క. గుడిసిలు. త. కుడిసై.) కుటీరము, స్తంభములు గోడలు పెనువట్టెయు లేకుండ తృణాదులతో నేర్పఱచినచిన్నయిల్లు.

గీ. అనుడు వాఁడు శుశ్రూషకుఁడై వసించె, గుడిసె యొక టెసఁగావించుకొని ముదమున. భార. అను. ౧. ౨౭౬.

క. కులశీలమానుషాదులు, గలవరులకుఁ గాక కీర్తి కష్టున కేలా, తలు పేల చాఁపగుడిసెకు ... కవిచౌ. ౪. ౩౭.

క. నీ వపుడు వీఁడు వాఁడని, భావింపక గుడిసెవైచి పరులం బొందక్. శుక. ౨. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪. హరి. పూ. ౬. ౨౫.

జ: గుడిసెవేటుది.

గుడిసె[3]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. గున్నంగి కనకాక్షి గుడిసె...అ. అది యైనవత్తు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౨.

గుడిసెవేటుది, గుడిసెవేటు. వి. (√ గుడిసె[2]) కులట.

సీ. గుడిసెవేటుది యన నడరుఁ గువేశ్యాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

సీ. పట్టపురాజు చేపట్టి యుంచంగానె గుడిసెవేటుకు బారిగుణము రాదు. వేఱు. ౭.

గుడుక్కు=గుటుక్కు. వి. మ్రింగుటయందగు అనుకరణము. (ఆమ్రేడితమందు 'గుడుగుడుక్కు')

ద్వి. ఉడుగక వెడలునిట్టూర్పులతోడ, గుడుగుడుక్కున మ్రింగు గ్రుక్కిళ్లతోడ. ద్వి. నల. ౫. ౧౦౧ పం.

గుడుగుడు. వి. (క. గుడుగుడు. త. గుడుగుడుప్పై)

౧. నడచుటయందగు ననుకరణము.

క. అడుగులు పుడమిని వడి నిడి, గుడుగుడు మని నడచి కొట్టుకొని...పార్వ. ౪. ౧౨౩.

౨. పరుగెత్తుటయందగు ననుకరణము.

ఉదా: గుడుగుడు మని పరుగెత్తుకొని వచ్చెను. (శ. ర, బ్రౌ.)

గుడుగుడుగుంచేము. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. గొబ్బిపిఱుందు వ్రేఁగునఁ దడఁబడునడల్ గుడుగుడుగుంచ మింపడర నాడ. నీలా. ౧. ౭౫.

వ ... గుడుగుడుగుంచంబు నోమనగుంటలు ... భోజనుతా. ౨. ౯.

సీ...కన్నులకచ్చి గుడుగుడుగుంచాలు కుందెన గిటి...గీ... అకట యగచాట్లపాలైన యాడుకొనుచు...హంస. ౩. ౧౪౬. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గుడుగురావిలము. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కారోక్కుడిగుములక్రొక్కారంపుసందడి గుడుగురావిలముల బెడఁగుసారము. చంద్రా. ౨. ౭౧. (శ. ర. పా)

గుడుప. వి. ముద్గరము, గుదియ.

గీ. గుదె గుదియ దుడ్డు గుసుపము గుడుప యనఁగ, ముద్గరము...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

గుడుసు. విశే. (క. గుడుసు. త. కుండు.) గుండ్రము, వర్తులము.

సీ. గుడు పైనపూవింటఁ గూడి కమ్మనితూపు కట
కాముఖపుఁ గేలఁ గరము మెఱయ. సై. వ. ౩. ౮౧.
మ. వడిఁ దూణమ్మున నమ్ము గైకొనుట తీవ్రస్ఫూ
ర్తి సంధించు టేర్పడ లీలం దగ వాపు టే
యుట మదిం భావింపఁగా రాక విల్, గుడు
పై యుండుటయుం బ్రచండగతి రక్షోవక్షు
ముల్ వ్రయ్యుచ,ప్పుడు వారొక్కటఁ గూ
లుప్రోతయు నభోభూభాగముల్ గప్పఁ
గన్. భా. రా. అర. ౧. ౨౦౯.
వి. ౧. పరివేషము.
సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి య
నఁ బరిది నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౮౨.
౨. (=గుడిసె[2]) కుటీరము.
సీ...గుడిసె నా గుడుసు నా నీరెండు వెలయుఁ
గుటీరమునకు. ఆం. భా. ౨. ౧౮.
౩. గుడి, ఇకారచిహ్నము.
గీ. గుడుసుపైఁ గ్రియనడుమ నాగుడుసు వచ్చి,
భిన్నయతి యగు రానిచోఁ బెఱయతి యగు,
సెదను లచ్చిని హరి ధరియించె ననఁగ, రిపుల
నెల్లను బోర హరించె ననఁగ. అప్ప. ౩. ౮౦.
జ: గుడుసుకైదువజోదు, గుడుసుకొండ, గుడు
సువడు, గుడుసువాలు.

గుడుసుకైదువజోదు. వి. (గుడుసు+కైదువ+జోదు) విష్ణువు, చక్రపాణి.
క. అని మొఱలిడుకేడేలం, గనుఁగొని యగ్గదు
సుగుడుసుకైదువజో దిట్లనియెన్....అచ్చ.
రా. బాల. ౭౦.

గుడుసుకొండ. వి. (గుడుసు+కొండ) చుట్టుకొండ, చక్రవాళపర్వతము
గీ. ఒకగొడుగునీడ నీవు కీడుడుగ నడుపు, గుడు
సుకొండకు లోనైనపుడమిఁ గలుగు, ప్రజల
నెల్లను బ్రియమైనపగిదిఁ బోలను, విందు గా
వించెదను వేఁటవడలు సామి. చంద్రా. ౨.
౬౬.

గుడుసువ(వ)డు. అ. క్రి. (గుడుసు+పడు) ౧. గుండ్రమగు.
క. ఊఱక యడరి మెఱసినయే, డ్తెఱ సెఱయఁగ
గుడుసువడి యతిస్ఫురితరుచిన్, మెఱసి ధను
వనలవలయము, తెఱఁగునఁ జక్షుర్గతి ప్రతిహ
తిం జేసెన్. భార. కర్ణ. ౩. ౮౧.
క. మృడుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడుసువడం
దివియ ... భీమ. ౪. ౧౩౪. హరి. ఉ. ౬
౨౧౫.
౨. తగ్గు, తఱుఁగు, తక్కువపడు.
వ...లావు సెడి చేవ దఱిఁగి కడంకలు గుడుసు
వడి కడిమి పెంపు పోనాడి...హరి. పూ. ౬
౧౨౯.
(క్షత్రియవర్ణనము) సీ. ఒకనితోఁ బెనఁగ నోపక
భంగ మొందినవడము డిసత్త్వంబు గుడుసువ
ఱచి. చంద్రా. ౧. ౨౧.

గుడుసువాలు. వి. (గుడుసు+వాలు) చక్రము.
గీ. చుట్టుకైమవు గుడుసువా ల్పడియడిదము, బ
టువుకత్తి నాఁ జక్రము నిటలనయన. ఆం.
భా. ౧. ౫౨. అచ్చ. రా. యు. ౬౮.

గుడూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తిప్పతీఁగ.

గుడేరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨.
గ్రాసము, కబళము.

గుడ్డ[1]. వి. (క. గుడ్డె. త. కుట్టై) ౧. వస్త్రఖండము.
సీ...గుడ్డ నా బట్ట నాఁ జెఱఁగొందు వస్త్రఖండ
ము...ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.
౨. వస్త్రము. (శ. ర, వా) ౩. క్షేత్రఖండము; స్థా
నము.
గీ. గుడ్డవృత్తులు వృత్తులఁ గొలుచుగుత్త, చేలు
గ్రామాంశములు వాధికేల లెల్ల, జనపదుల క
మ్మఁజూపు నిచ్చావిహార,వర్తి నాఁ దేమి గా
నున్నవాఁడో మీఁద. పాండు. ౩. ౧౬.

ద్వి. గుడ్డవ్వ భక్తి గుడ్డరై పరఁగె. బస. పు. ౭. ౪౨౯ పం.

ద్వి. ప్రతిపలగుడ్డ విశ్రుతభక్తిగడ్డ, వ్రతములపంట ...బస. పు. ౨. ౧౩౩ పం.

గుడ్డ[2]. వి. (క. గుడ్డ=బాలుఁడు) బిడ్డ.

ద్వి. పొడ్డలబాచయ్య గుడ్డరో నంబి, బిడ్డఁడో నిమ్మవ్వ పెంపుడుకొడుకొ. పండితా. పురా. ౧౫౬ పా.

గుడ్డము=గుడ్డాము. వి. చేను. (శ. ర- క. గుడ్డ=పర్వతము.) పర్వతము ?

క. ఎడ్డతనపుఁ గైసేఁతల, రడ్డులు నడచిరి పురస్సరద్భార్యముగా, గుడ్డంబుచక్కఁ గట్టం, బడ్డమపోశక్తిదివ్యభవనంబునకుఁ. పాండు. ౩.౭౫.

గుడ్డాము=గుడ్డము. (శ. ర.)

గుడ్డి. వి. అట్టచెమ్మఆటలో పలికిలఁబడ్డయొంటికాయ. (శ. ర)

గుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దూర్వీ. ౨. మాంసరోహిణీ. (కల్ప)

గుణకథనము. సం. వి. అ. న. ౧. గుణవర్ణనము. ౨. (అలం) మన్మథావస్థలలో నొకటి.

శ్లో. అభిలాషశ్చింతా స్మృతిగుణకథనోద్వేగసంప్రలాపాశ్చ, ఉన్మాదోథ వ్యాధిర్జడతా మృతిరితి దశాత్ర కామకృతాః. (సా. ద.)

గుణకము. సం. వి. అ. పుం. హెచ్చించుసంఖ్య, హెచ్చవేయుసంఖ్య.

గుణకారము. సం. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి చేయుట, గుణించుట.

గుణకారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణమును కలిగించువాఁడు. ౨-పాకభేదముచేత రసరూపగుణమును కలిగించువాఁడు-వంటవాఁడు. వి. అ. పుం. భీముఁడు. (త్రి. ని.)

గుణనము. సం. వి. అ. న. గుణించుట, హెచ్చవేయుట.

గుణని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దార్ఢ్యముకొఱకు మరల మరల నావృత్తిచేయుట, నిరంతరాభ్యాసము, అనుశీలనము. (త్రి. ని.)

గుణనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నృత్యము. ౨. కంఠహారము, దండ. ౩. మరల మరల ఆవృత్తి చేయుట, నిరంతరాభ్యాసము. (శిశు. ౨. ౭౫.) ౪. శూన్యము, సున్న.

గుణనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గుణింపఁదగినది. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి, అభ్యాసము.

గుణపడు. మి. అ. క్రి. (గుణము+పడు) చక్కఁబడు. (శ. ర.)

గుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గౌనము, వస్తుధర్మము. ౨. మంచిగౌనము. ౩. ప్రయోజనము, ఫలము. ('కః స్థానలాభే గుణః' సం. పంచ. ౨. ౨౩.) ౪. దారము; త్రాడు; మోకు, మెం. ౫. అల్లెత్రాడు, మౌర్వి. ౬. వాద్యములతీఁగ. ౭. (వైశేషిక) రూపాదిచతుర్వింశతిగుణములలో నేదేనొకటి. ౮. ఆవృత్తి, రెట్టి, మడుఁగు. (ఉదా: ద్విగుణము, త్రిగుణము, మొ.) ౯. గౌణము, అప్రధానము. ౧౦. ఉత్కర్షము, గొప్పతనము. (సం. కిరా. ౬. ౭.) ౧౧. ఇంద్రియము. ౧౨. ఇంద్రియవిషయము, భూతగుణము. ౧౩. మూఁడు అనుసంఖ్య. ౧౪. (వ్యాక) అ ఏ ఓ లకు సంజ్ఞ. ౧౫. (గణిత) గుణకము.

ప్రకృతిగుణములు మూఁడు:-సత్త్వము, రజస్సు తమస్సు.

భూతగుణములు అయిదు:-శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము.

భగవద్గుణములు ఆఱు:-ఐశ్వర్యము, వీర్యము, యశము, జ్ఞానము, శ్రీ, వైరాగ్యము.(జ్ఞానము, శక్తి, బలము, ఐశ్వర్యము, వీర్యము, తేజస్సు. అని ప్రకారాంతరము.)

రాజనీతిగుణములు ఆఱు:-సంధి, విగ్రహము, యానము, ఆసనము, ద్వైధము, ఆశ్రయము.

కావ్యగుణములు పది:-మాధుర్యము, ప్రసాదము, శ్లేష, సౌకుమార్యము, సమత, అర్థదీపనము, ఔదార్యము, కాంతి, ఓజస్సు, సమాధి.

వైశేషికగుణములు ఇరువదినాలుగు :- రూపరసగంధస్పర్శసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వద్రవత్వస్నేహశబ్దబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషప్రయత్నధర్మాధర్మసంస్కారములు.

ధీరగుణములు పదునాల్గు:-దేశకాలజ్ఞత, దార్ఢ్యము, సర్వక్లేశసహిష్ణుత, సర్వవిజ్ఞానిత, దాక్ష్యము (=సమర్థత), ఓజస్సు(=బలము), మంత్రగోపనము, అవిసంవాదిత(=సందర్భానుకూల్యము), శౌర్యము, శక్తిజ్ఞత్వము, కృతజ్ఞత, శరణాగతవాత్సల్యము, అమర్షిత్వము, అచాపలము,(=చాపల్యములేమి) ధీరగుణములు ఎనిమిదని కొందఱు:-సర్వభూతదయ, క్షాంతి, అనసూయ(=ఈర్ష్యలేమి), శౌచము, అనాయాసము, మంగళము, అకార్పణ్యము (=ఔదార్యము), అస్పృహ. (వాచ)

గుణలయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పటకుటీరము, గుడారము, డేరా. (హలా. ని.)

గుణలయనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుణలయని.

గుణవృక్షకము. సం. వి. అ. పుం. ఓడకంబము.

గుణాలయము. సం. వి. అ. పుం. గుడారము, డేరా.

గుణావర్తము. సం. వి. అ. పుం-నూలు పట్టి త్రవ్వినగొయ్యి-గోడ మున్నగునవి కట్టుటకై త్రవ్వినగొయ్యి, పునాది. (ఇది నిఘంటువులలోఁ గనఁబడదు)

సీ. రఘువరేణ్యక్రోధరసము లంకకు ముట్టఁ గ్రొవ్వారుకాలువఁ ద్రవ్వె ననఁగ, నాగామిసేతుబంధానురూపంబుగాఁ జేయుగుణావర్తమో యనఁగ... గీ. ఒకనిమిషమాత్ర మప్పుడయ్యుదధినడుమ, నఱకువడి తోఁచె... రామా. ౬ ౧౦౧.

గుణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గుణము గలవాఁడు.

వి. న్. పుం-నారి కలది-విల్లు.

గుణింతము. వి.౧.(సం. గుణితమ్.)హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను జేర్చుట.

సీ. దండమ్మునను గుణింతము పెట్టర మ్మన్న నంగుళివ్రణ మాయె ననుచు జాణిఁగి. హంస. ౩. ౧౮౧.

౨. అంకెలను హెచ్చవేయుట. (బ్రౌ)

గుణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. (గణిత) హెచ్చవేయఁబడినది. (సంఖ్య) ౨. హెచ్చింపఁబడినది, అధికముగాఁ జేయఁబడినది.

గుణియించు, గుణించు. సం. స. క్రి. ౧. (గణిత) హెచ్చవేయు.

సీ...తద్గణము త్రిగుణిత మైన, వాహిని యగు దాని వడి మూఁట గుణియింపఁ బృతన నాఁ బరఁగుఁ దత్పృతన మూఁట. ఆ. గుణిత మైనఁ జము వగుఁ... భార. ఆది. ౧. ౯౦.

౨. వల్లెవేయు, ఉవ్వవేయు.

చ. ద్విజవరులకు గుమారుల నతిప్రియదర్శనులైనవారి ఋగ్యజుస్సపదక్రమంబులు క్రియకుఁ గుణియించుచు వచ్చువారి నగ్గజపురపల్లభుండు గని గ్రక్కున డాయఁగఁ బిల్చి... భార. ఆది. ౨. ౧౯౫.

క. శీతలమహీరుహచ్ఛాయాతలకల్పితవితర్దికానీనవటు, వ్రాతము గుణియింపఁగ శుక, పోతంబులు పనస కవలుపోయినఁ జెప్పుఁ. వరాహ. ౮. ౯౨.

ద్వి. సరిగూడి ఋగ్యజుస్సామవేదములు, పరఁగ గుణించెదు బ్రహ్మరాక్షసులు. ద్వి. పారిజా-త. ౧౬౫౦ పం.

౩. మరల మరలఁ దలపోయు, చింతించు.

ఉ ... ఏ,కాంతము కెలికయ్యెపయిఁ గాంత గు
ణించు మనోరథార్థములో. శివరా. ౨. ౧౯.

గుణీభూతవ్యంగ్యము. సం. వి. అ. న. వ్యంగ్యము అప్రధానముగాఁ గలకావ్యము, మధ్యమకావ్యము.

గుణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంటలవాఁడు (త్రి.ని.)

గుణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణింపఁ దగినది. ౨. ప్రశస్తగుణములు గలది.

గుత్త. వి. (క. గుత్తె, గుత్తి త.త. కుత్తగై.) భూమ్యాదులను తగినఫలమిచ్చుటకు ఒప్పికొని అనుభవమున నుంచికొనుట.

సీ... ఊళ్లు గుత్త కీక. పి. శకుం. ౪. ౧౭౫.

ఉ...నీకొడుకుమూఢత మానుప వేలవాఁడుగో,
లొత్తులమారి యై గృహము ద్రొక్కక యొ
క్కొకదానిఁ బూనికన్, గుత్తకు నంచు నుం
చుకొని కోకలు రూకలు జోక నీయఁగన్. ని
రం. ౨. ౪౫.

చ...వానిమేనిడా, ల్కొమరున కేను మేలువడి
గుత్తకు నిచ్చితి నేమి చెప్పుదున్. కుచేల. ౪.
౧౭౬. ('మేను' అనుకర్మపదము అధ్యాహార్యము.)

౨ణ. గుత్తకుఁ దీసికొనఁబడినది.

సీ. ఆకుఁదోఁటలుగుంపు పోఁకమ్రాఁకులు గుత్తచేలు
గొఱ్ఱెలకదుపాలమంద. గీ ...కలిగి కనుపట్టు
వాతనికాఁపురంబు. శుక. ౨. ౧౪౫.

ఉ. ఛిత్తరి పైఁడి యిచ్చువిటుఁ బిల్చు నటంచురు
కొంద ఱేరికో, గుత్తని కొంద ఱాడుదురు...
బహు. ౫. ౪౧.

జ: గుత్తకాఁడు, గుత్తగట్టు, గుత్తగొను, గుత్తజట్టి, గుత్తపట్టు.

గుత్తకాఁడు. వి. (√ గుత్త.) గుత్తకు పుచ్చుకొనువాఁడు. (శ. ర.)

గుత్తగట్టు. స. క్రి. (గుత్త+కట్టు.) గుత్తకిచ్చు.

ఆ. బత్తిఁ బత్తి రిడిన ముత్తిబుత్తులు రెండు, నొత్తి
గుత్తగట్టుచుండు నోఁడ. నీలా. ౧. ౧౧౪.

గుత్తగొను. స. క్రి. (గుత్త + కొను.) గుత్తగా పుచ్చుకొను.

క. ఇక్కలికి గుత్తగొనుఁబో, తక్కక దివి నిమిష
మున్న దైవతవిటులన్. కళా. 3. 23.

క. సురుచిరతరకనకలతా, గురురుచిసంపదల గు
త్తగొనులీలానుం,దర మగునీమే నెక్కడ, హ
రహర నీయొంటిరాక యది యెట్లు చెలీ. జా
హ్నవి. ౪. ౨౨.

గుత్తజట్టి. వి. (గుత్త + జట్టి.) టోకున బేరము చేయుట. (చి. ని.)

గుత్తము. విణ. ౧. ఎచ్చుతక్కువలు లేక సరిగా నుండునది, కచ్చితము. (శైక, ము.)

(జాగిలములవర్ణన.) వ...గుత్తంబు లగునిగుల మె
త్తనిజలపోఁతలో లుపట్టెడలు మెడల నమర...
మనుచ. ౪. ౨౭.

సీ. గములుగా నెలనూడిగములుగాఁ జేతులదల
ముగాఁ దూండ్ల గుత్తములు చేసి. యయా. ౫.
౧౦౦.

ఉ ... గుత్తపుఁదాపితౌఅవికకుట్టు పటుక్కున
విచ్చె రంభకున్. కృ. శకుం. పీఠి. ౧. ౪౦.

౨. కఠినము, గట్టిది.

వ...తదుదరకరకనికరములు జలజలఁ దొరంగినం
జూచి గుత్తంపుముత్తియంబు లని యేఱి ...వ
సు. ౨. ౧౧.

ఉ. ఛిత్తరి యొత్తు ముత్తియపుఁ బేరు పలగ్నమున
ఘటించి కేల్గుత్తపుఁ జన్నుదోయి నొనగూర్చి
రయంబునఁ జూడవచ్చె రా, జోత్తము ...
వసు. ౬. ౧౪.

ద్వి. ఏడ నెవ్వరు లేక యీరాజతలనె, కూడె నే
యీబలుగుత్తంపుటవ్వ. ద్వి. పారిజా. ఉ.
౪౫౪ పం. (ఇట తీర్పరాని దని భావము.)

౩. (సం. గుప్తమ్. ప్రా. గుత్త.) గుప్తము, రహస్యము, గూఢము.

క. కొలఁది మాలినదుర్లక్షణ, కొలఁ గా దిది నీకు జాలె గుత్తంబుగ ని, జ్జలధి వధించెద నీతో, నలఁ లేని మనోజకేళి నలరెద నెలమిన్. భా. రా. అర. ౧. ౧౪౦.

సీ. చెలఁ యెుంత యీమల్లికల కని వలికించి గుత్తం పుమోవిపల్లొత్తుఁ గాంచి. రా. వి. ౧. ౫౭.

గుత్తవట్టు=గుత్తగొను. (గుత్త+పట్టు)

సీ. వచ్చిత్తిలో ల్బుక్కైమ చ్చాలమె ట్లందికొనఁ దాన యూ రెల్ల గుత్తపట్టు. ఆము. ౬. ౬౯.

గుత్తి. వి. (సం. గుచ్ఛః. ప్రా. గుత్తీ. క. గుత్తు. త. కొత్తు) ౧. పువ్వులు పండ్లు పూసలు లోనగువాని గుచ్ఛము.

సీ....కు చ్చన గుత్తి యన గుచియనఁగ గుచ్ఛాఖ్యదనరు. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉ...పురవరోపవనంబులు సొచ్చి యిచ్చఁ బూ, గుత్తుల వ్రాలి తేనియలు గుత్తికబంటిగఁ గ్రోలి లీలమై, నొత్తిలి మ్రోయుచుం పు దఘకొత్తుచు నుండు మదాళిదంపతుల్. విక్ర. ౧. ౯౪.

సీ. పనసలు నీడలుఁ బండి గుత్తులుగట్టి వారక వానిపై వ్రాలి యుండు. కు. సం. ౭. ౯౩౦.

మ...మామిడిగుత్తులు... ఆము. ౧. ౬౬. (మామిడిగుత్తులు=మామిడిపూగుత్తులు)

గీ...గురివెందపూసలగుత్తి...హర. ౭. ౧౪౦.

క. కత్తులబోనులు దూలుచు, గుత్తిగఁ బెక్కం డ్ర నొకటి గొని మోయుచు నువ్వెత్తునఁ బంటను దూలను, లెత్తుచు మఱి కొంద ఱాడి రెలమి వహింపన్. చెన్న. ౨. ౨౨౪. భాగ. ౮. ౪౪౭.

౨. చీలమండ.

సీ. గుత్తులకొలఁదికిఁ గృత్తంబులై పడియున్న పాదంబు లొక్కొక్కచోట. నిర్వ. ౪. ౬౧.

౩. మనికట్టుక్రిందిహస్తభాగము. (వా)

౪. వన్యవృక్షవిశేషము. (ఇది గురిగింజంతలై యెఱ్ఱనితియ్యనిపండ్లగెలలు గలిగియుండును. చి. ని.) హంస. ౪. ౧౧.

౪. (కవ్వముయొక్క) బిళ్ల.

వ...కొండకవ్వంబుగుత్తి జిఱజిఱం దిరుగువేగంబునఁ జటచటాయమానంబులై బుగులుబుగుల్లనుచప్పు ళ్లుప్పరం బెగసి...భాగ. ౮. ౨౦౮.

జ: గుత్తికవ్వము, గుత్తిపండ్లు, గుత్తిబలుగుత్తులు, గుత్తిమల్లెలు, గుత్తులుగొను.

గుత్తిక=గుత్తుక. వి. అంఘ్రి, పాదము. (చూ. గుత్తికగువ్వ.)

జ: గుత్తికగువ్వ.

గుత్తికగువ్వ. (√ గుత్తిక.) వి. కపోతాంఘ్రి, గువ్వగుత్తికి. (శ. ర.)

గుత్తికవ్వము. వి. (గుత్తి + కవ్వము) వెదురుకొయ్యచివరను చీల్చి దారముతోఁ గట్టి యేర్పఱచిన కవ్వము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుత్తిపండ్లు. వి. బ. (√ గుత్తి) గుత్తులుగుత్తులు గా పండెడుఒకవిధమైనపండ్లు. (శ. ర, బ్రౌ)

గుత్తిబలుగు(గ్లు)త్తులు. వి. బ. (√గుత్తి) ధాన్యవిశేషము.

వ ... పసుపుగన్నేర్లు గుత్తిబలుగుత్తులు రావిపూరాజనాలు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. కుసుమపూరాజనా లుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౮.

గుత్తిమల్లెలు. వి. బ. (గుత్తి + మల్లెలు) ధాన్యవిశేషము.

గీ...కస్తూరిపట్టెయులును, గుత్తిమల్లెలు ప్రౌఢిగాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతులఁ బోషింపశక్తి గలిగి, హాళికులు చైత్రుఁ బొగడుచు రచ్చరమునఁ. భాను. ౧. ౯.

గుత్తుక=గుత్తిక. (చూ. గువ్వగుత్తుక)

గుత్తుగుత్తు. వి. మహాభయము కలిగినపుడు ప్రాణము లు కొట్టుకొనుట కనుకరణము.

గీ. తలఁకి యున్నవా రున్నచోఁ దలలు గట్టి, కొని రి మఱి ప్రాణములు గుత్తుగు త్తనంగఁ, జనిత శోకంబు క్రమ్మఱఁ దనుఁ బొదువఁగ, దేవకీ దేవి మూర్ఛాభిధేయ యయ్యె. హరి. పూ. ౯. ౧౩౨.

గుత్తులుగొను. అ. క్రి. (గుత్తులు + కొను) గుత్తు లు బయలు దేఱు.

చ... కుసుమంబులు వాసన కెక్కి యెక్కి గు, త్తులుగొని పండి పండి వినుతుల్ దగ నారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

గుత్సకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుచ్ఛకము, పూ గుత్తి. ౨. గ్రంథపరిచ్ఛేదము, స్తబకము.

గుత్సము. సం. వి. అ. పుం. ౧=గుచ్ఛము. (వాచ) ౨. గ్రంథిపర్ణమున్. (మే. ని.)

గుత్సార్థము. సం=గుచ్ఛార్థము.

గుదకీలకము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి. (హ లా. ని.)

గుదకీలము. సం=గుదకీలకము. (కల్ప)

గుదగుద. వి. పరితపించుటయం దగుననుకరణము. (చూ. గుదగుదపడు, మొ.)

బ. సందేహములు.

ద్వి. కుదుపున కియ్యెడ గుదగుద లేల, కుడికేఁడు దెత్తునా గుజ్జానోగిరము. బస. పు. ౩. ౪౨౬ పం. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

జ: గుదగుదపడు, గుదగుదమను, గుదగుదలాడు.

గుదగుదపడు. అ. క్రి. (గుదగుద + పడు) పరితా పపడు.

ద్వి. ఇది యేల వెడకత లిన్నియుఁ బన్ని, గుదగుద పడక నెమ్మది నుండుఁ డనిన. బస. పు. ౭. ౫౬౫ పం.

గుదగుదమను. అ. క్రి. (గుదగుద + అను.) పరిత పించు.

ద్వి. గుడి కేఁగ రామిని గుదగుదమనుచుఁ, గుమధ క... బస. పు. ౬. ౨౬౪ పం.

గుదగుదలాడు. అ. క్రి. (గుదగుదలు + ఆడు) ద గ్గుత్తికతో నేడ్చు. (శ. ర.)

గుదగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదపాకము. సం. వి. అ. పుం. గుదస్థానము వాఁ చుట.

గుదభ్రంశము. సం. వి. అ. పుం. (అతిసారాదుల చే) గుదము జాఱుట.

గుదము. సం. వి. అ. న. పాయువు, ముడ్డి.

గుదస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదాంకురము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి.

గుది. వి. (క. గుడి) ౧. ఆకులు లోనగువానిసరము.

ఉదా: మఱ్ఱియాకులగుది.

చ. కరమున నున్నశూలమునఁ గ్రమ్మఱుఁగులు శత్రుసైన్యభీ, కరములు గా గజాశ్వభటకాయ ములన్ గుది గ్రుచ్చినట్లుగాఁ, జెరువుమ వచ్చువానిఁ గురుసింహుఁడు చూచి ... భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౮.

చ. అదరులు వాఱునస్త్రముల నార్చి మహాసుర లేచియేసి పెన్, గుములుగ గ్రుచ్చ దేవతలు కో ల్తల కోర్వక పాఱి రయ్యెడన్. భాగ. ౬. ౨౭౩. భోజరా. ౫. ౩౪౧. కు. సం. ౨. ౨౧౧.

౨. పూలు మొదలగువానిగుత్తి.

క... మొగ్గల, గుములు తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని పొదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉదా: తాళపుఁజెవులగుది.

౩. (సం. గ్రంథిః.) కంతి.

మ... రోఁతవ, ట్లగుపూఁబోండ్లనితంబముల్ కర

టికుంభాభంబులే కౌచుదొ, బ్బగుదుల్ చన్ను
లు హేమకుంభములై... మల్ల. నై. ౧౬.

శ్లో. స్తనా మాంసగ్రంథీ... సం. భర్తృ. వై. ౧౬.

౪. చీలమండ, గుల్ఫము.

సీ... గుది చీలమండనఁగ వెలయును గుల్ఫాహ్వ
యంబు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

౫. కొబ్బెరచెట్టు మొదలగునవి ఎక్కునపుడు కా
ళ్లకు తగిలించుకొనెడుబందము. (వా)

గుదులుకొనన్ = గుదులుగట్టఁగ, అధికము గాఁగ.

సీ. ద్వేషణభీషణభాషణంబులఁ గూడి క్రొవ్వాఁ
డితూపులు గుదులుకొనఁగఁ. గీ. జించి చెం
డాడె భుజబలోదంచదహిత, హైహయాధీశ
సేనల...దశా. ౬. ౧౧౫.

క. ఎదిరిన వాఁ డరదము వడిఁ, గదియంగాఁ దో
లితూపుగము లద్దొరపై, గుదులుకొన జేసి...
అచ్చ. రా. యు. ౪౭౨.

జ: గుదికాలు, గుదికూర్పు, గుదిగట్టి, గుదిగుంజలు,
గుదిగుంపులు, గుదిగొను, గుదిత్రాడు, గుదిత్రోయు,
గుదివడు, గుదివెట్టు, గుదులుపట్టు.

గుదికాలు. వి. (గుది + కాలు) చీలమండదిగువ
నుండుపాదమువెనుకటిభాగము, పార్ష్ణి.

సీ. తనియక యెదురెక్కి దయసేయుమని మ్రొక్కి
గుదికాళ్లు వెన్నునఁ గూర్చి నొక్కి. శశాం.
౩. ౭౫.

గుదికూర్పు. వి. (గుది+కూర్పు) మాటలు లోనగు
వానికూర్పు. (శ. ర.)

గుదిగట్టి. వి. (గుది+కట్టి)-పరుగెత్తిపోకుండుట
కై-దుష్టమగుగోవు మొదలగువాని మెడకుఁ గట్టె
డుకట్టి. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుదిగుంజెలు. వి. బ. (గుది + గుంజలు) పసులదొ
డ్డిలోనగువానిద్వారమందు నిలువుగాఁ బాఁతిన
కంబములు. (బ్రౌ, శ. ర)

గుదిగుంపులు. వి. బ. (గుది + గుంపులు) గుదిగా
గ్రుచ్చినగుంపులు.

గుదిగుంపులుచేయు = గుది గ్రుచ్చు.

క. అది గనుక దివిజవేశ్యల, సదనంబుల నున్న
మానిసంతతితలఁ పుల్, గుదిగుంపులుచేసి మ
థిం, పద యవకాశంబు గలుగ స్వర్గమునం
ముక్. నిరం. ౨. ౩౨.

గుదిగొను. అ. క్రి. (గుది+కొను) ౧. అతిశయిం
చు.

పీ. కుచమండలంబున గుదిగొనుచెమ్మట విసరి వ
య్యెదకొంగుఁ బొసఁగ వైచి. సురా. ౬౭.

ద్వి. మది వికారము గాంచె మై చెమ్మరించె, గుది
గొనె వలపు కోర్కులు సందడించె. వి. పు.
పూ. ౩ ఆ. (శ. ర) హంస. ౩. ౩౪.

౨. పట్టమగు; స్థూలమగు.

క... మొగ్గల, గుములు తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని
పొదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦.

సీ. బూరకాళులు నీచవోయినచేతులుఁ గోల
మూఁపులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. ౨.
౧౨౨.

౩. మూటకట్టుగాఁ గూలఁబడు.

(వీరబాహునివర్ణనము) మ. మదిరాపానవికార
చేష్టలఁ గడున్ మత్తిల్లి రక్తాక్షుఁడై, యెదు
రుం దన్ను నెఱుంగ లేక మిగులన్ హేయం
బు వాటిల్లఁగాఁ, బదముల్ తొట్రుపడంగఁ
జొక్కుచు మతిభ్రాంతిన్ బడంబాఱుచున్,
గుదిగొంచున్ వెడపాటఁ బాడుచు దురుక్తుల్
ప్రేలుచున్ సోలుచున్. హరిశ్చ. ౪. ౨౧౪.

౪. తడఁబడు.

క... పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁ ద
త్తఱపుమాట గుత్తుక దగులన్, మదుసలితన
మున బెదరున, వదలినయంగమ్ములు మిగుల వ
డఁకఁ గడంకన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౩౬.

క. పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁగా
నొక్కచోటఁ గూర్చుండి... శుక. ౩. ౫౮౦.

గుదిత్రాడు. వి. దే. (గుది+త్రాడు.) దూడకాలి కి కట్టుత్రాడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుదిత్రోయు. స. క్రి.(గుది+త్రోయు.)కాళ్లు కట్టి త్రోయు.

ద్వి. అటుఁ జనుచుండ మిథ్యాపరిభ్రాంతి, నటి యించి సోలుచు నక్షత్రకుండు, గుదిత్రోసిన ట్లు హా కులనాథ యనుచుఁ, జదికిలఁబడి హ రిశ్చంద్రుతో ననియె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౧౬ పం.

క. ఇదె యిచ్చెద నదె యిచ్చెదఁ, బదపదఁ డని యాసఁ జూపి పలుదెఱఁగుల నా, హృదయ ము నొప్పించితి విఁక, గుదిత్రోసెద నేఁడు ని న్నుఁ గొంకక యిచటన్. హరిశ్చ. ౪. ౩౪.

గుదియ(దె). వి. (సం. గదా. క. గుదిగె.) ౧.గద, ముద్గరము.

గీ...అతనిశిరమ్ముఁ జేతి, గుదియఁ బగులంగ నొక వ్రేటుగొనియె సీరి. మార్క. ౧. ౧౩౫.

సీ...కేరుచుండు. గీ.గుదె గుదియ దుడ్డు గునప ము గుదుప యనఁగ, ముద్గరము...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

ఆ. తర్కవిద్యలను బ్రతాపించి మోఁదిరి, గుదె ల నెముక లెల్ల గుల్లలుగను. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

ఉపనిషత్:- తతో దేవాయతనాన్నిర్గత్య గదా పాణిభిః పురుషైరతినిర్దయం తాడ్యమానా స్తా దిగన్తమతి క్రాన్తాస్సర్వాః. సం. ప్రబో ధ. ౬. ౨౪.

౨. దండము, కఱ్ఱ; (యమ) దండము.

క. ఇది పెక్కుఁడులు పట్టెన్, సదనంబులు గట్ట నాకు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొక యేఁడును, గుదె కొకపెట్టన్నమాటకున్ సరి వచ్చెన్. కాశ. ౨. ౯౯.

చ. గుదియను గేల నూనుకొని క్రొన్నెలవన దగ్గుచు నోటితుంపరల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పు చును శీతనగాత్మజఁ జేర...పార్వ. ౪. ౬౭.

సీ. గుదియఁ జేకొని తద్ద కుంటి పాఱు జముండు ...అచ్చ. రా. బాల. ౬౮.

౩. గుదిగఱ్ఱ. (బ్రౌ, శ. ర.)

జ: గుదియకఱ్ఱలు, గుదియతాలుపు.

గుదియకఱ్ఱలు. వి. బ (గుదియ+కఱ్ఱలు.)గుదిగుం జల కడ్డముగాఁ జొప్పించెడుకఱ్ఱలు.(బ్రౌ,శ.ర.)

గుదియ(దె)తాలుపు. వి. (గుదియ+ తాలుపు) యముఁడు, దండధరుఁడు.

క. కొండలు పిండియొనర్తునొ, గం డెసఁగఁగ వలువ గ్రుడ్లు గాలింతునొ వే, చెండుదునొ గుదియతాలుపు, కండలు గుండియలు వెల్వగ మి నొంపుదునో. అచ్చ. రా. సుం. ౨౩. ఆం. సం. దేవ. ౧౯.

గుదియతాల్పుతూపు= యామ్యాస్త్రము. అచ్చ. రా. యు. ౨౬౫.

గుదివడు. అ. క్రి.(గుది+పడు)- గుదివేసినట్లగు- బద్ధమగు, కట్టువడు; స్తంభించు, స్తబ్ధమగు.

ఆ. నాగపాశబంధనంబుల గుదివడి, వారు వివిధ బాణదారితాంగులై రథంబు విడిచిరి... భా ర. కర్ణ. ౨. ౨౩౪.

మ...నిశ్చేష్టం బదద్వంద్వముల్, గుదివడ్డన్ బె గడొందియున్ ... భార. విరా. ౩. ౨౭.

చ. చెదరినకుంతలంబులును జిన్నెమొగంబును విం తకాంతియున్, బెదరినవాలుఁజూపులును బింకము చూపుచు నొప్పుమోవియుం,గుదివ డుచున్న నెన్నడుముఁ గూరినదప్పియు మేన నెల్లెడం, గదిరినదివ్యగంధమును గాంచి ము నీంద్రుఁడు సంశయంబుతోన్. పద్మ. ౩.౩౭.

గుదివెట్టు. స. క్రి. (గుది+ పెట్టు) కట్టు, బంధిం చు.

చ...ఒక్కయంచఁ గని బోరనఁ బట్టి సరోజ నాళతంతుల గుదివెట్టి...దశకు. ౩. ౧౦౮.

గుదులువట్టు. అ. క్రి. (గుదులు+పట్టు) కదలకుండ కూర్చుండుటచే కాళ్లు స్తంభించు, స్తబ్ధమగు. (వ్యవ) చాలసేపు కూర్చుండుటచే నాకాళ్లు గుదులుపట్టినవి.

గుదోద్భవము. సం.వి. అ. పుం-గుదమునఁ బుట్టునది-మూలవ్యాధి.

గుద్ద. వి. (సం. గుదమ్. క. గొద్ద) ౧. అపానము,పాయువు, ముడ్డి.

సీ. భారతకథలోన బాలరా జొక్కఁడు కుంభక
ర్ణునిబట్టి గుద్ద పించె. వేణు. ౫౮.

సీ...గుద్ద పిఱ్ఱ యనంగ గుదము దనరు. సాం. ని.
మాన. ౧౯.

౨. యోని, ఆఁడుగుఱి. (వా-చూ. గుద్దబిల్ల.)

జ: గుద్దబిల్ల.

గుద్దబిల్ల(ళ్ల). వి. ఆఁడుపిల్లలమొలను గట్టెడిబిల్ల, అంగబిళ్ల. (వా

గుద్దలి. వి. ఔ. (సం. కుద్దాలః. క. తు. గుద్దలి. త. కుందాళం) వేళ్లు మొదలగునవి పెల్లగించెడిసాధనము, కుద్దాలము.

సీ. గుద్దండ్లనుం బెద్దగునపంబులను గోట యొం
డొండ త్రవ్వుట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

చ. మను దమనీమ చేసికొని మల్లిడి గుద్దట వెం
డి చేనిమెత్తన కయి వేరు వెల్లఁకియుఁ ద్ర
వ్వెడుకర్షకునట్లు...ఆము. ౪. ౨౧౯.

జ: గుద్దలించు, గుద్దలిగొను.

గుద్దలించే. స. క్రి.(√గుద్దలి.) ౧.గుద్దటితో త్రవ్వు; త్రవ్వు; త్రవ్వు, వెల్లడించు.

సీ...కొందఱు తోడుగా గుద్దలించి. గీ. పెన్ని
ధులు గాంచి వెరవునఁ బెల్లగించి. దశకు. ౩.
౫౩.

సీ. గురుపయోధరభారపరిణాహవిస్ఫూర్తి గుద్దలిం
తుఁ హేమకుంభగరిమ. భీమ. ౧. ౯౧. (ఇ
ట ఔపమ్యవాచకము.)

గీ. ఏల యొనోన్నతరంబుల నీడఁబడ్డ, పెద్దవావులు
శోధించి గుద్దలింప, వారకాంతాజనములకు
వావి గలదె. హర. ౭. ౧౨౯.

౨. వెదకు.

సీ....లోలార్కునగరి మోసాల వెదకి, దండపా
ణ్యానవభాండేశ్వరంబులుఁ గుక్కుటస్థానం
బు గుద్దలించి. కాశీ. ౨. ౪౧.

గుద్దలిగొను. స. క్రి. (గుద్దలి+కొను) గుద్దలి పెట్టి త్రవ్వు; త్రవ్వు.

క. వటుమానసను క్షేత్రముఁ, గుటిలాలక చేష్టిత
ముల గుద్దలిగొని యిట్టటు పాదు చేసి మోహా
ప్తవటబీజము మరుఁడు నాటి వర్ధిలఁజేసెన్.
వైజ. ౨. ౧౩౬.

(వరాహము.)చ. మునుకొని సస్యసంఘముల మో
రను గుద్దలిగొంచు నెల్లెడం,దనపుప్రమైఁ జరిం
చు...విక్ర. ౨. ౧౭౯.

అ. క్రి. హాని చేయఁ దలఁచు.

వ... కురుకులంబునకు గుద్దలిగొని దుర్యోధనుఁడు
నీవ తోడరితి...భార. శల్య. ౨. ౩౭౮.

ద్వి. కులమున కెల్లను గుద్దలిగొనియోఁ,గుల మెల్లఁ
గొనిపోయి జలములోఁ గలిపె. పండితా. దీ
క్షా. ౪౩ పు.

గుధితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చుట్టుకొనఁబడినది, క్రమ్మఁబడినది.

గుధేరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ.అ) రక్షకుఁడు.

గునగున. వి. (త. కుణుకుణు.) వేగముగా నడచుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

వ...కొందఱు గునగున నేఁగి చేరువఁ బుట్టలఁ జే
రువారును...ప్రబంధ. ౭౮౮.

(వరాహవర్ణనము.) చ. గునగున వచ్చి లావరులఁ
గొమ్ముల ప్రక్కలువాఱఁ జీరుచున్...విక్ర.
౨. ౧౭౯.

క. ఈపగిది వరఁడు గునగున,గోచన వెనువెంట న
రిగెఁ గొంకక...వి ప్ర. ౪. ౫.

గునప(న్న)నకోడి. వి. వనకుక్కుటము.
సీ. గువ్వ గున్ననకోడి గోర్వంక కోయిల...ప్ర
బంధ. ౨౩౪.

గునపము. వి. గడ్డపాఱ, ఖనిత్రము.
గీ...బలితంపుటెనుపక ట్లమర నొప్పు, వెండిగున
పంబులో కాక వెండికట్ల, యినుపగునపంబు
లో యనఁ దనరి కురిసె, నెంతయును జిత్ర
జల్లుగ నేదుముండ్లు. కళా. ౬. ౭. హరి.ఉ.
౨. ౧౬.

గునామొలనూలు. వి. బిడ్డలు కట్టుకొనుకటిసూ
త్రవిశేషము.
ఉ. కెంపులరావిరేక జామికీల్ పులిగోరును జం
దమామ సొన్నంపుసరాలు గాజాలు గునా
మొలనూల్ రవగజ్జె లందియల్. భానుమ
ద్విజయము. ౧. ౬౯. (బ్రౌ, శ. ర.)

గునియు. అ. క్రి. ౧. నర్తించు, ఆడు; చలించు;
ఊఁగు; చెదరు.
ద్వి. అంచితప్రీతిమై నాడెడివారు, కో యని
యార్చుచు గునిసెడివారు. పండితా. దీక్షా.
౫౫.
కవిరాజ... కుచాగ్రములన్, విరులు నటింపఁ
గురుల్ గునియన్ ... వ్రజసుందరు లంద
అమందగతిన్. (చని.) భాగ.౧౦ ఉ.౪౭౭.
సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గు
నుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭.
౨. ౩.
వ.... కావళ్లు మోచికొని యొండొరులతోడం
బంతంబు లాడుచు గునిసి గునిసి నడుచువా
రును...వి. పు. ౭. ౧౪౭.
గీ. గునియుజార్సిగ చెక్కుట గోరు మోవిఁ, గం
ఫులత్తుక నుదుర గంధంపుఁజిటులు, వాడప
సువంటువలువతో వచ్చినట్టి, పుత్త్ర యిది
కానివడతకుఁ బులుఁగు గాదె. ప్రబంధ ౬౯౩.
౨. కులుకు.
(ప్రమథవర్ణన) సీ. పులితోలు పాంబట్టుఁబట్ట
ము ల్గలవారు కొమ్ముతేజాల నెక్కి గునియు
వారు. పాండు. ౧. ౧౬౫.
జ: గునిపియాడు, గునుపు.

గునిసియా(సా)డు=గునియు. అ. క్రి. (గునిసి+
ఆడు)
(నర్తించు, ఆడు; చలించు.)
సీ. వేడుకతోఁ బోరు నూడంగఁ గంటి నే నని
నారదుఁడు వొంగి గునిసియాడ. కు.సం. ౧౨.
౭౭౪.
సీ. కనకాద్రి సానుసంగతకేకినులభాతిఁ గ్రొమ్ము
ళ్లు పీపుల గునిసియాడ. భాగ. ౧౦ ఉ.౭౦౩.
కాశీ. ౩. ౭౫.
ఉ. క్రొన్నెలవంటినెన్నుదుటఁ గుంతలముల్ గుని
పాడుచున్నయా, చిన్నికుమారుఁ గాంచి...
బ్రహ్మో. ౪. ౧౧౩ పా. (శ. ర. పా)
సీ. అట్టు నిట్టు దువాళి హవణింప నాసులోఁ గ్రో
వి నా వలిమెట్టు గునిసియాడ. బహు. ౩. ౬.

గునిసె=గొనిసె. విణ. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.
సీ...మట్టసి మట్టము మట్టసము గొనను గొనప
గొనిసె గునిసె గిఱక తింగణా యనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (వ్రాఁత
ప్రతిపాఠము)

గునుకు[1](న్కు). అ. క్రి. మఁదముగా పరుగెత్తు;
పరుగెత్తు.
గీ. క్రొవ్వి నడగొండకైవడి గునుకునొక్క, యొం
టిగాని మహీనాథుఁ డొదిఁగి యేయ. మనుచ.
౪. ౪౭.
గీ. పెదమొదవుకూడఁ బో లేనివెచ్చఁ గ్రొవ్వొ,
కల్ప మెడనూవ పెడలెనో యనఁగ నెట్ట, కే
లకును గ్రుంగి తెచ్చుబంకెలు నిగుడఁగ, మం

దగతి గుర్కొ వృషభముల్ మందపిఱుఁద. ఆ
ము. ౪. ౧౬౫. (ప్రాఁతప్రతి. పా)

ద్వి. అని మడమలు మోవ కతిసంభ్రమమున, గు
నుకుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౪౬ పం.

క. అని తలపోయుచుఁ దమలో, మునుకుచుఁ దిక
మకలుగొనుచు మురరిపుకడకుం, గునుకుచు
గునుకుచు నేఁగిరి,ఘనరాక్షసుఁ గన్నకన్నుఁ
గవ బెగ్గిలఁగన్. భాగ. ౬. ౩౨౫.

వి. అల్పధావనము, మెల్లనిపరువు.

సీ.గునుకు డనంగను గును కనఁగా నల్పధావనసం
జ్ఞయై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౪.

జ: గునుకుడు, గునుకునడ, గునుకుపరువు, గును కె
త్తు.

గునుకు². వి. తృణవిశేషము.

సీ. చీమలు ప్రాలీడ్వఁ జివికినవెలుగుపట్టునఁ బం
డి యెండి క్రుంగినగునుకుల. ఆము. ౬. ౧౩.
ప్రబంధ. ౨౦౦.

(బ). తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూస
ర ల్గాలివె లనంగను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.
కాశ. ౩. ౧౫౧.

గునుకుఁబ్రాలు=గునుకుబియ్యము.

క. ఓలింగమ విను నివ్వరి,ప్రాలును నొడిపిళ్లు గును
కుఁబ్రాలును వెదురుం, బ్రాలును సవరపు మెక
ముల, పాలును గల వచట నీకుఁ బాయసము
నకున్. కాశ. ౩. ౬౭.

వ...చమరీమృగంబులపాలకు ననుకూలం బైనగు
నుకుంబ్రాలపాయసంబులకుండలు... కాశ.౩.
౩౬.

గునుకుడు. వి.(√గునుకు¹.) అల్పధావనము. ఆం.
భా. ౨. ౨౨౪.

గునుకునడ, గునుకునడుపు. వి. (√ గునుకు¹)
మెల్లనినడక, మందగమనము.

గీ. ఒవరుదుప్పట్లు కడ నిల్పి గునుకునడల, నుచిత
నిజభాషణంబుల నొంటియొంటి, హస్తమునఁ
బూని యొక్కొక్క బెస్తబిడ్డ, లందలము నిల్పి
రవనిపాలాగ్రణిమ.రా. వి. ౨. ౪౪.

గీ. కోరమీసము మిడిగ్రుడ్లు గునుకునడుపు, బెద
రుఁజూపులుఁ గతిమేను గదురుకంపు, వలుఁద
యొరచ్చులును గల్గి వచ్చె నెలుకు,పాకెగాఁ
డొక్కఁ డాచంద్రభానుకొలకు. చంద్ర.
౨. ౩.

గునుకుపరువు(ర్వు). వి. (గునుకు¹+పరువు.) మె
ల్లనిపరుగు, అల్పధావనము.

గీ. గోండ్రుగోం డ్రని గర్జించుఁగొంతతడవు, కో
రచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు, గునుకుప
రువునఁ దిరుగాడుఁ గొంత తడవు,కొయ్యతన
మునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧.
౭౬.

సీ. దురితాత్ములాలు మంథర సహింపఁగ లేక గును
కుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭.
౨౦౩.

గును కెత్తు=గునుకు¹.వి.(గునుకు¹+ఎత్తు)పరువెత్తు.

క. గును కెత్తుచున్న గాడిదఁ, గనుఁగొని సింహంబు
వలికె ఘుటకునితో సీ,చనుఖురముఁ దతిమికొ
న నా, తనువున వడి లేదు తెమ్ము దగ్గఱఁ జే
రన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౧.

గునుపము. వి. ముద్గరము, గద.

సీ...కేరుచుండును.గీ.గుద గుదియ దుడ్డు గునుప
ముగుమువ యనఁగ, ముద్గరము ... ఆం. భా.
౨. ౨౧౬.

గునుపు. వి. (√గునియు.)విలాసము.(విలాసవిశేష
ము_శ. ర.)

సీ...గునుపు గొనబు మురిపము మురువు సొగసు
...హొయ లనఁగ విలాస మొప్పచుండు.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

గున్న. వి. (సం. కుణకః. శ. గున్న.) ౧.పంది ఏనుఁ
గు హంస మున్న గువానిపిల్ల.

వ... పిఱుందం దిరుగుచిఱుగున్నలకు వెన్నాడు
తోడేళ్ల సివంగులం దిరిసి తిరిగి మొత్తి పోనొ
త్తి చరియించు నేకచరంబుల ...మనుచ. ౪.
౩౭. ద్వా. ౮. ౨౯. కను. ౪. ౭౭.

గీ. మిన్ను ముట్టినయేనికగున్నలార. అచ్చ. రా.
ఆర. ౮౬.

క...రాయంచల, గున్నలు...చిత్రభా. ౨. ౧౦౮.

౨. క్షుపము, కుఱుచయైనకొమ్మలును ఊడలును గ
లచెట్టు; గుబురుగాఁ బెరిఁగిన (మామిడి మొదలగు
వాని) మొక్క.

సీ... గున్న యంచనఁగను క్షుపసమాఖ్య. ఆం.
భా. ౨. ౩౬.

రగడ. కొఱలెఁ జిగు రెలమావిగున్నలను ... రా
ఘవ. ౨. ౬.

వ ... మెఱుంగుఁబోఁడులు చిన్నిపొన్నగున్నలం
గని...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

విణ. వామనము, పొట్టిది.

పీ. పొట్టి మొట్టిగిటక పొడిటి పొదడు గున్న...
తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం.
భా. ౨. ౧౨౩.

గున్నంగి[1]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ...గున్నంగి పోపిట్ట గూడబాతు...గీ. అనఁగ
నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౮.
హంస. ౩. ౧౨. ప్రబంధ. ౨౩౪.

గున్నంగి[2]. వి. వృక్షవిశేషము.

గీ... గున్నంగి దిరిసెనంబు, మొదలుగాఁ గల్గు బ
హువిధభూరుహములు. హంస. ౪. ౧౧.

గుపిలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షించువాఁ
డు. వి. అ. పుం. రాజు. (వాచ)

గుప్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతగోపనముచేయుపర
కీయనాయిక. ౨. అంతఃపురస్త్రీ. ౩. దూలగొండి.

గుప్తగతి. సం. విణ. (ఇ) రహస్యమైనసంచారము
గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. వేగులవాఁడు, చారుఁ
డు. స్త్రీ. రహస్యసంచారము.

గుప్తచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) రహస్యము
గా సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. వేగులవాఁ
డు, చారుఁడు.

గుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షితము, కా
పఁబడినది. ౨. గూఢము, దాఁపఁబడినది.

గుప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రక్షణము, కాపాడుట.
౨. దాఁచుట. ౩. మూయుట, కప్పుట. ౪. గొయ్యి
త్రవ్వుట. ౫. పాఁతఱ; భూబిలము. ౬. చెఱసా
ల. ౭. రంధ్రము.

గుప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (ఇది సామాన్యముగా వైశ్య
నామములతుదను జేర్పఁబడును.)

శ్లో. శర్మవద్బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతి క్షత్రసం
యుతమ్, గుప్తదాసాత్మకం నామ ప్రశస్తం
వైశ్యశూద్రయోః. (విష్ణుపురాణము.)

గుప్పళించు. స. క్రి. ౧. (అడుగులు గంతులు) వే
యు.

గీ. అప్పు డొప్పులకుప్ప కకుప్పవిభులఁ, దప్ప కం
దఱఁ బ్రభులఁ గందర్పనిభుల, గొప్పకన్నుల
చెప్పలు విప్పి కనుచు, నిప్పుడూదండఁ గొని
నడల్ గుప్పళించె. పాంచా. ౨. ౧౬.

వ... నిప్పుకలచొప్పున చెక్కు లప్పళింపుచుఁ
గుప్పిగంతులం గుప్పళించునవ్వులు గప్పికొనం
జొప్పడుపూఁజప్పరమ్ముల... అదలా. ౨. ౬౪.

౨. చల్లు.

వ...ఇసుకమెమపునెలవులం బన్నినపసుపుటా
కుంజప్పరంబులలోనం గుప్పళించినకప్పురం
బుతోడికురువేరుపరిమళంబులును...పాండు.
౪. ౧౬.

౩. ఉప్పళించు, వస్త్రము మొదలగువానిని ఉను
ము. (బ్రౌ. శ. ర.)

౪. కలిగించు, పుట్టించు.

సీ. కోడెమీలకు సిగ్గు గుప్పళించువినీలకైరవచ్ఛ
విదాయి కన్నుదోయి. ఘటికా. ౧. ౨.

గీ. సోమబింబాస్యదళనవాసోమతల్లి, కొప్పుచంద్రి
క సెఱడాలు గుప్పళించె, జిలుఁగుఁబలుకుదనివా

సోవికేశములకుఁ,జెన్నొసఁగుఁ గాదె యొటు
వంటికన్నెకలిమి. పాండు. 3. ౧౯౦.

అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

చ. అరిగెలబంట్లచా లరిగె నవ్వుడు చవ్వుడు గు
ప్పలింపఁగాక. రా. వి. ౨. ౫౪.

౨. పుక్కిలించు, గండూషముచేయు.

సీ. వననీట గుప్పలించెను గళావతి యోష్ఠ జిగి
మోవి బీఁటిక లెగయకుండఁ, బన్నీటిచాలు
లోపల నేఁగె నొక్కతె వదయుగంబున గా
సి యొదవకుండ. భాను. ౨. ౭౩.

గుప్పించు. స. క్రి. (గుప్పు1 + ఇంచు-స్వార్థమున)

౧. (అధికముగా) ఇచ్చు.

వ...కవిసైగమికవాదివాంశికవైతాళికాదు లగు
నర్థిజనంబులకు నర్థంబులు గుప్పించియు ...
పార. పీఠి. ౭.

౨. గుప్పు, (బాణాదులను అధికముగా) ప్రయో
గించు.

మ...కల్పాంతభై, రవభీమాకృతి నేచి భీష్ముఁడు
శరవ్రాతంబు గుప్పించినన్. భార. భీష్మ. 3.
3౧౯.

ఉ...కోపించి శితాస్త్రము ల్గవలు భీముఁడు
సాత్యకియుం గడంక గుప్పించిన వానిఁ
ద్రుంచి శరపీడితదేహులఁ జేసె వారలన్.
భార. శల్య. ౧. ౧౯౨.

3. కురియు, వర్షించు.

క. రప్పించి యధికసంభ్రమ, ముప్పొంగఁగ నం
దగోపుఁ డున్నవ్రజముపై, దెప్పరపుజాల
వర్షము, గుప్పింపుఁడు గోగణములు గోపులు
మడియన్. వి. పు. ౭. ౨౪౪.

గుప్పిలి. వి. జా. (√ గుప్పు1) పిడికిలి.

వ...విప్పుగ వాగొప్పకన్నుంగవం గప్పుకొనం
గప్పురంపురజం బొప్పుగ గుప్పుగుప్పున గుప్పి
ళ్లకొలందిగ గుప్పుచు...రసిక. 3. ౧౪3.

ఉ. కప్పురభోగివంటకము కమ్మనిగోదుమపిండి
వంటయుఁ, గుప్పెఁడుపంచదారయును గ్రొ
త్తగఁ గాఁచినయాలనే పెసర్పప్పును గొమ్ము
నల్లనఁటిపండ్లును నాలుగు నైదు వంజాలుఁగ్,
లప్పలతోఁడఁ గ్రొంబెరుఁగు లక్షణయొజ్జల
యింట రూకకున్. క్రీడా. ౧౬౬.

గుప్పు1. స. క్రి. (క. గుప్పు.) ౧. (బాణాదులను
అధికముగా) ప్రయోగించు.

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దోమరములఁ గుంత
ముల గుప్పి మానుగ ఖడ్గ, క్షురికాపాలపరిఘా
ముద్గరముసలపరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్.
నిర్వ. 3. ౧౬.

ఉ. తమ్మినయమ్ము దప్పఁ గుముదమ్ము ముదమ్మున
నొప్పఁ జక్రవాకమ్ములు జోడువిప్పఁ దమ
కమ్మునఁ బాంథులపై మరుండు పూటమ్ములు
గుప్పఁ జీకటి భయంబు గ దిక్కులఁ గప్ప
భాస్కరుం,డమ్మెయి నస్తమించె నుదయమ్మ
యి మించె నుడుప్రభావళుల్. కవిరా. ౫.
౧౭3.

౨. (అధికముగా) పెట్టు, ఉంచు.

ఉ. చెప్పినఁ బ్రీతుడై యతనిఁ జెచ్చెరఁ దోడ్కొ
నిపోయి బూరెలుం,బప్పును నెయ్యిఁ బాయ
సముఁ బక్వఫలాదులు నేత్రతృప్తిగా, గుప్పి
రి ముక్తపథశ్రమము గూరినమేనికి దప్పి దీ
ఱునట్లు...భోజరా. ౭. ౨౨౬.

3. (రోఁకలి రెండుచేతులఁ బట్టి బియ్యము లోన
గువానిని) గట్టిగా దంచు.

చ. ... చందనపుఁగోటను నేనుఁగుఁగొమ్ముఁరోఁక
టన్, బ్రిదిలెడుకొప్పుతో వెదురుబియ్యము
గుప్పునిజప్రియాంగనన్. వాల్మీకి. ౨. ౧౦౫.

౪. చల్లు; చిమ్ము.

సీ.కుంకుమ నేను సీగుబ్బల గుప్పితి నతనిఁ జొమ్మున
గుప్పసైతిఁ గాదె. పార్వ. ౬. ౪.

సీ. పూయరే క్రొమ్ముపుఁ జేసె సతులార గుప్పరే
కపురంబు కొమ్మలార. చంద్రా. ౪. ౧౬3.

గీ. కప్పురపుఁదావి గుప్పుబాగా లొసంగి. కువల. ౫. ౧౦౮.

౫. పొడుచు.

ఉ...ధేనువుం, డాయఁగఁ బోయి వేసుక నొడల్గదలించుచు వాల మార్చుచుం, బాయక గుప్పుచుం గుడిచె బాలవృషంబు నిజాంశదుగ్ధముల్. భోజరా. ౬. ౨౧.

ఉ...వానియెడ గబ్బిచనుంగవచేత నెప్పు డే, గుప్పుడు గుప్పి వానిరతి కోరుట యెప్పు డటంచు నెంచుమన్. శుక. ౨. ౩౭౯.

౬. వర్షించు.

ద్వి. అప్పుడు దివినుండి యఖిలదేవతలు, గుప్పిరి మందారకుసుమవర్షంబు. ద్వి. క. సా. ౩.౧౨౦ పా. ౧౦ పం.

జ: గుప్పించు, గుప్పిలి, గుప్పుడు, గుప్పుతెప్పున, గుప్పున, గుప్పేఁడు.

గుప్పు². వి. (త. కుప్పెనల్) ౧. వాసనగొట్టుట మ్రోయుట మున్నగువానియం దగుననుకరణము.

వ...కప్పురంపుటనంటి గుప్పు మనన్ గప్పుతావులకుఁ దావలం బగుతావుల...ఉ. రా. ౬. ౨౪.

ఉ...,దేవదుందుభులు గ్రక్కున ధింధిమినాదవైఖరిన్, గుప్పున మ్రోసె...శశాం. ౧. ౩౬.

౨. గ్రుద్దుట పొడుచుట త్రోయుట మున్నగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. తప్పక రత్నాంగి తనయునిఁ జూచి, గుప్పుగుప్పున బొమ్ము గ్రుద్దుకొంచు...ద్వి. క. సా. ౨. ౭౨ పా. ౮ పం.

సీ. జడలచుట్ట విదిర్చి మెడలపై మోఁచేత గుప్పుగుప్పున పొరె గుమికి గుమికి. వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

సీ. మిట్ట నెక్కించి బల్మిగ నూకి పల్లాల గుప్పునఁ ద్రోతురు కొంతసేపు. పానందో. ౨. ౨౪ పా.

౩. దిగుట దూఁకుట లేచుట వెళ్లుట పడుట మొదలగువానియం దగుఅనుకరణము.

క. అరదము గుప్పున డిగి సో,దరికిం బ్రణమిల్లి... జై. భా. ౮. ౧౫౮.

ఉ ... త్రిదశాధిపుఁ డెంతయు వాగ్రహంబునన్, గుప్పున గద్దె డిగ్గి...దశా. ౫. ౨౩.

చ. నలువురు గుప్పుగుప్పునను నాలుగుమూలలనుండి దూఁకి విచ్చలవిడిఁ బాఱి సాగినను ... హంస. ౩. ౧౧౦.

సీ. తలయూఁచు నెదలోనఁ దలఁకి గుప్పున లేచుఁ జిలుకలఁ గొట్టు నెచ్చెలులఁ దిట్టు. రసిక. ౪. ౮.

క. అప్పాదమి కాన్పు నెత్తుక, తిప్పనఁ జనలునకు నెగసి తేసినకడఁకన్, గుప్పునఁ జనుతతి నొడయఁడు, తప్పక యొకకోల వానితలఁ దెగ నేసెన్. అచ్చ. రా. అర. ౫.

వ...గుప్పుగుప్పునం బడుపడు గులవడిన్...కుహూకుహూరశయాఘుబిలేశయంబులు భయంపడి... సమీర. ౩. ౧౭౮.

గుప్పుడు. వి. (√గుప్పు¹) గుప్పుట, పోటు.

వ...ఇట్టికొమ్మునింగోటలగుప్పుడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

గుప్పుతెప్పున. క్రి. విశ. ద్రు. (√ గుప్పు¹.) అతిశీఘ్రముగా.

ఉ. అప్పుడు తద్వనూటి చలితాధర యై వరగుప్పుతెప్పునన్, జప్పుడు గా నదల్చి పరసారసగంధులఁ బొంద నంచు నా, కొప్పునిబాస నిచ్చితి వహో యిటు లెంతకు నెత్తికొంటివి ...శుక. ౧. ౪౫౦.

గుప్పున. క్రి. విశ. ద్రు. (√ గుప్పు¹.) శీఘ్రముగా, వేగముగా; అకస్మాత్తుగా.

ఉ. అప్పచు లాడుచున్నగవు లాడుచు బారలు చాఁచి చాఁచి మ్రా,యప్పలు వచ్చి రంచు సయల్లుఁదమ్ములమోడ్చి పిల్వఁగా,గుప్పునఁ ద

వ్వతప్పటడుగున్నడల న్గొమరుండు పైప
డుఁగ, దప్పక చూచుతల్లికిని దండ్రికి ముచ్చ
ట దీఱునట్లుగఁ. చంద్రా. ౨. ౬.

ద్వి. గుప్పునఁ దెమ్ము పేర్కొని గ్రుక్కఁ డను
చు. బస. పు. ౭. ౬౭౬ పం.

ఉ. అప్పుడు వేళ గాఁ దెలిసి యచ్చెరువారఁగ
మోడ్పుఁగేలుతో, గుప్పున మ్రోల వ్రాలి రఘు
కుంజరుసేమపువార్త మున్న గాఁ, జెప్పి...
రామా. ౬. ౧౭౬.

గుఫితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడి
నది. (మాలికాది) ౨. రచింపఁబడినది. (కావ్యాది)

గుబక. వి. తలుపుగందపట్టెమీఁదిగుబ్బ. (బ్రౌ, శ.
ర.)

గుబగుబ. వి. ౧. సముద్రతరంగములు మున్నగువా
నియొక్కధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గుబగుబధ్వనుల బల్ గుట్టలపైఁ బొర్లి మిడిసి
త్రేఁగ్లుతికి త్రుళ్లిపడిరయుళ్లు. ఉ. హరిశ్చ. ౨.
౧౨౬.

౨. నీరు మొదలగునవి వచ్చుటయం దగుననుకరణ
ము.

సీ. గుబగుబఁ గన్నీరు కొలుకుల నానుచో హెచ్చి
నమైకాఁక నింకఁ జేయు. సుదంతా. ౨. ౧౫౯.

౩. కోవెలపలుకుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

సీ. గుబగుబ మని పల్కు కోవెలపల్కులు విని యి
వి నేర్తువా యనుచు నవ్వు. శశాం. ౨. ౯౬.

గుబాళించు. అ. క్రి. ౧. పరిమళించు; (సువాసన)
కొట్టు.

శా. చెంగల్వల్ వెతికొప్పునందు నొఱపై చెం
తం గుబాళింపఁగా...విజ. వి. ౨. ౧౫౭.

శా. ... గుబాళించులేఁ, జెంగల్వల్ ... సారంగ.
౧. ౧౩౨.

సీ. మిక్కిలి కస్తూరిమృగముచందంబున మంచివా
సన గుబాళించుదాని. సురా. ౪౪.

గుబిలి[1]=గుమిలి. వి. (క. గుబిరి) కనకాక్షి, ఒకా
నొకశకునపక్షి.

గీ. పెలయుఁ గనకాక్షి సకినాలపులుఁగు గుబిలి,
పైఁడికంటి నా...ఆం. భా. ౨. ౯౧.

గుబిలి[2]=గులిమి.

సీ. కర్ణమలనామ మొప్పును గులిబి నా గుబిలి నా
గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

గుబిలిగాఁడు. వి. ఒకానొకపక్షి. హంస. ౩. ౧౨.
(దీనికి పిదప నీపద్యమునందే 'కనకాక్షి' అని యు
న్నది. కావున నిది 'కనకాక్షి' గాక మఱియొక ప
క్షి యై యుండవలెను.)

గుబుకు=గుముకు. స. క్రి. (పిడికిటితో) పొడుచు.
(శ. ర.)

గుబురు=గుమురు.

(సమూహము, గుంపు)

సీ...అత్తమ్ము దిమ్ము, గుబురు గుమురు గుంపు గుమి
పిండు మొత్తము...గీ...వర్గు, వనఁగ వర్గము
తగు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు, నఱిముఱి గుబు
రులకుఁ జనుచు హరిహరి యనుచుఁ, మఱుఁ
గుచు నులుకుచు దిరదిరఁ, గుఱుమట్టపుఁబొ
ట్టివడుగు గొంత నటించెఁ. భాగ. ౯. ౫౩౯.

ద్వి. సరసమందారమంజరులు గోయుచును, గురి
వెందపందిళ్లగుబురు డాయుచును. విష్ణు. పు.
౨. ఆ. (శ. ర.)

సీ. తొలుకడరాఱావసలు గెబ్బునర్తిఁ దొడ్డడి
గుబురుకాతిర్ల ప్రొద్దు. అచ్చ. రా. బాల. ౯.

జః గుబురుకొను.

గుబురుకొను. అ. క్రి. (√ గుబురు) ౧. గుంపుకట్టు. (చూ. గుబురులుకొను.) ౨. సాంద్రమగు.

గీ. గుబురుకొనునట్టినీడలఁ గొఱలి తెరువు, చెంత నొప్పారుఫలతరుశ్రేణు లొసఁగు, సుకృతగరిమంబునకుఁ జూడ జోడుగావు, సద్గుణాకర హాయమేధఫలము లయిన. జాహ్నవీ. ౩. ౩౨.

గుబురులుకొను=గుంపులుగట్టు.

క. మును రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనుం, గొనియెదువేడుక గుబురులు, కొని యున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్. నిర్వ. ౫. ౧౪౧.

గుబులు. వి. ౧. గుప్పుమని కొట్టువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కాగుమగుమలు గట్టుపునుఁగుగుబులు సల్, దిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కనికాళింది యనెడుజవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౧౨. (శ. ర. పా)

౨. భయము. (శ. ర.) ౩. ఉన్మాదము, పిచ్చి.

(వ్యవ) వాఁడు గుబులెత్తి లేచిపోయినాఁడు.

జః గుబులుకొను.

గుబులుకొను. అ. క్రి. (గుబులు + కొను)-వాసన-గుప్పున కొట్టు; పరిమళించు.

గీ...కమ్మఁదావి, గుబులుకొనుచున్న విడియంబుసాబగుతోడ, రమణఁ జాపట్టుపుప్పొకరండకుండు. విక్ర. ౯. ౭.

చ. గుమగుమవాసనల్ గుబులుకొన్దనపుక్కిటిలో నివీడియం, బుమియు...సారంగ. ౩. ౧౫౨.

వ... చంచలలోచనలమైదీఁగలం గదంబించుపరిమళంబుల గుబులుకొనుచు సమీపంబునం గూర్చున్నమన్నెరాజులభూషణరత్నకిరణరాజులచే విరాజితం బగుకొలువుకూటంబు సొచ్చి ...ప్రబోధ. ౧. ౨౫.

గుబుసు. వి. కపటము. (శ. ర.)

గుబ్బ. వి. ౧. కుచము.

ఉ. కుప్పసము ల్వదల్చి పలిగుబ్బల నొత్తిరి హత్తి వేసుజా, మిప్ప లలర్చు గాడ్పుల కథీసు...ఆము. ౫. ౧౦౪. ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.

గుబ్బలకొమరాలు=గుబ్బెత, యువతి.

గీ. ఎల్లచిగురాకుఁ బోండ్లకు నెంత వేడ్క, యంత వేడుక దనలోన నతిశయిల్ల, నొక్కగుబ్బల కొమరాలు చక్క వచ్చి, కనియె నొడ లెల్లఁ గన్నులై మనుజవిభుని. సైవ. ౬. ౬౬.

౨. తలుపుగందపట్టెలు మున్నగువానిమీఁది బొగడ.

సీ. స్తనకవాటాంగము ల్దనరు గుబ్బ లనంగ ... ఆం. భా. ౩. ౪౪. ఆము. ౨. ౧౦.

సీ. బలుకంచుగుబ్బబోర్తలుపులు తీసెలవాకిలి నడవ చావడియు మగులు. హంస. ౨. ౧౩౭.

ద్వి. మొల నున్న గంటలు మ్రోయఁ దాళంబు, లురియ నొడ్డణము గుబ్బలు గజ్జియలును, ధ్వనియింప...బస. పు. ౩. ౫౨౦ పం.

౩. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ.

మ. హరిదోర్దండము గామ గుబ్బ శిఖరం బాలంబి ముక్తామణుల్, పరఁగం జాలెడుతోయబిందువులు...భాగ. ౧౦ పూ. ౯౨౧.

గీ. గుబ్బ వెట్టిన తెలిపట్టుగొడుగు...వరాహ. ౯. ౭౬. హరి. పూ. ౭. ౧౭౮.

౪. బాణమునలుఁగుక్రిందిగుబ్బ.

వ... ఒకటి రెండు మూఁడు గొరకల నెఱఁకులు గాఁడ గుబ్బకొలందికిం దిగ వైచి...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౫. గ్రంథి, కంతి.

గీ...గుబ్బ, బుడిపి... అనంగను బొసఁగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

౬. పర్వతము, గుబ్బలి.

ఉ...వడంకుగుబ్బపేరు బ్బడఁగించి పాల్కడలి నోర్చి హసించు హాళాహాళిం దగన్, గొబ్బురివేంగళక్షితిపకుంజరుమంజులకీర్తి మంజుల్. రామా. ౧. ౨౬. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

విశే. గుండ్రమైనది.

ఉ. గుబ్బమెఱుంగుఁజన్గవ గగుర్పొడువన్ మది లోనఁ గోరికల్, గుబ్బటిలంగఁ జూచె నల కూబరసన్నిభు నద్ధరామరున్. మనుచ. ౨. ౨౯.

సీ. కుదురునిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకం చెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

జ: గుబ్బకాయ, గుబ్బలాఁడి, గుబ్బసరము, గుబ్బెత.

గుబ్బకాయ. వి. (గుబ్బ+కాయ.) వీణకు అమర్చెడిసొఱకాయ.

సీ. తళుకునీలపుదట్టములువోలె నీడలు గానంగఁ దగుగుబ్బకాయ లమర ... గీ...వీణె యొకయింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీకి. 3. ౧౩౨.

సీ. వీణె వీణియ యన వీణాఖ్య రాజిల్లు... తంతి యనంగను దంత్రి వెలయు, నలరును గుబ్బకాయ యన నలాబువు...ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.

గుబ్బటిల్లు(లు). అ. క్రి. ఘూర్ణిల్లు, తిరుగుడుపడు.

గీ. మంగలములోనిప్రేలాలమాడ్కిఁ జాక్కి, లెక్కడక్కడ పడ దిక్కు లెనిమిదియును, బగులఁ బాతాళతలము గుబ్బటిలఁ జెలఁగె, శౌరి పూరింప వప్పాంచజన్యరవము. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౬.

చ. కలఁగెఁ బయోనిధు ల్గిరులు కంపము నొందెఁ జలించె భూమి దిక్కులు పడఁకెన్ వియత్తలము గుబ్బటిలెన్ గ్రహతారకంబు లుత్తలపడఁ జొచ్చె...భోజరా. ౪. ౭౭.

గుబ్బతిల్లు(లు). అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

ఉ...నీలకంఠములు మ్రోయు...షట్పదీమాలికఁ దోఁచునబ్బురపుమబ్బులయుబ్బులు గుబ్బతిల్లఁగన్. వసు. ౧. ౧౩౭.

క. అబ్బావికిఁ జేయేతం, బుబ్బుచుఁ దంబళి యొనర్చ యుత్సాహంబున్, గుబ్బతిలఁ గొన్ని చెట్లకు, నిబ్బరముగ జలము లెత్తి నిస్త్రాణుండై. హంస. ౧. ౧౯౬.

౨. ఉప్పొంగు, పొంగు.

క. బాలహరిణములఁ జూచిన, లోలుపులిగతిన్ మనంబు గుబ్బతిలఁగ... జై. భా. ౯. ౯౨.

చ. కులుకు లెసంగ నబ్బురపుగుబ్బలు గుబ్బతిలంగ...కంకణావళి గలుగ ల్లనంగఁ బఱువంగ మకించె లతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శకుం. 3. 3౫.

3. ఉడుకు, పరితపించు.

ద్వి. ...చిత్తజునిబారిఁ బడి యింటిలోన, నెక్కడ నింటివా రెఱఁగద రనుమఁ, గ్రుక్కుచు లోలోనె గుబ్బతిల్లుచును, నుండితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి...ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౦ పొ.

ద్వి... మాపడుచు, గొందలపడుచు లోగుబ్బతిల్లుచును... అతనితోడిద లోకమని కూడు నీళ్లు, మఱిఁ దలంపక నేలమై శయనించు. ద్వి. పరమ. ౪. 3౧౧ పొ.

౪. ప్రజ్వలించు, మండు.

క. తమకంబు లేక కారుణ్యముఁ జూప కతఁడు కులాంగనాముఖవీక్షా, విముఖత్వ మిట్లు చూపిన, గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

క. విను చల్లనిమాటలలో, మునిఁగి యలుక గుబ్బతిలు సముద్రజలములో, నన యుండి యాఱకప్పుడు, గనగన మను బాడబాగ్ని కరణి నరేంద్రా. భార. శాం. 3. ౨౬3.

గుబ్బన. క్రి. విశే. ద్రు. శీఘ్రముగా, వేగముగా.

చ...గుబ్బనఁ బతిచిత్తవృత్తిఁ గని భట్టి విదర్భుఁ

డు దాను వేడుకన్. విక్ర. ౪. ౧౩౪.(శ.ర. పా.)

చ...గు,బ్బనఁ బతిదివ్యభవ్యమణిపాదుక లంఘ్రుల సంఘటించి య,క్కనక పురంబు చొచ్చి... విక్ర. ౨. ౧౦౫.

గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బలు+ఆఁడి)-పెద్దగుబ్బలు గలది-యువతి.

ఉ. చక్కెర పెట్టవే వికచసారసలోచన మాటనే ర్పవే,చొక్కపుగుబ్బలాఁడి ననుఁ జొప్పడఁ బాణితలంబుఁ జేర్పవే, చెక్కులనిగ్గులాఁడి యని చిల్కలు పల్కు నృసింహ పూర్వపు, న్మక్కువ నీవిరోధినృపమందిరచిత్రవధూప రంపరన్. నరస. ౫. ౧౬౬.

గుబ్బలి. వి. పర్వతము, కొండ. ఆం. భా. ౨. ౨౬.

గుబ్బలిపట్టి=కొండకూఁతురు, పార్వతి. దశా. ౨. ౮౯.

గుబ్బలిరాకన్నియ=హిమవత్పుత్రి,పార్వతి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౬౦.

గుబ్బలిఱేఁడు=హిమవంతుఁడు. రామా. ౧.౭౪.

గుబ్బలివిలుకాఁడు=మేరుధన్వుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. యు. ౫౦౧.

గుబ్బసరము. వి. (గుబ్బ+సరము.) ఒకవిధమైన హారము.(పెక్కుదినుసుమణులు గ్రుచ్చినసరము. శ.ర.)

ఉ. ఏనికతోలుపచ్చడము సొమ్ములగుబ్బసరంబు ...పూనిన ప్రాఁతవేల్పుఁ గని ... ఉ. హరి. ౨. ౧౬౨. కళా. ౩. ౨౦౪.

గుబ్బిక. వి. పక్షులను పట్టుటకై యొగ్గెడుఒకవిధమైన ఉచ్చు.

గీ. జారకిరివంక్తుల మాటు సరసశకల,ములకుఁ గట్టున యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిక శంబరారి, ఘోరరణహారిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౭౩.

గుఁబ్బిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ...ఉత్తరేను గుబ్బిరి సంబరేను...గీ... మొదలు,గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

గుబ్బిలికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (శ.ర)

గుబ్బు. వి. గుండె యదురుటయందగువనుకరణము.

ఉ...దానన గుండె గుబ్బు మన ... కళా. ౪. ౨౦.

గీ.దండు సులభంబె పురుషవేదండులకును, గూచిగావింప గుండియల్ గుబ్బురనఁగ, దిగినదివసంబుసరిప్రొద్దుదీఱువేళ,కోదనాదరదూరులై యుండు టరుదె. రా. వి. ౨. ౭౮.

౨. సముద్రఘోషమున కనుకరణము.

ఉ. పారి నంభోనిధి గుబ్బుగుబ్బురనుచున్ బోర్కల్గ దేవాసురుల్,ఖరశౌర్యోన్నతి గల్గితర్చిరి సుధాకల్లోలినీవల్లభున్. వీర. ౩.౨౧౦.

౩. పగులునప్పటిధ్వని కనుకరణము.

వ...పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరం బయి గుబ్బుగుబ్బని యురల...భాగ. ౭. ౨౦౭.

గుబ్బెత=గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బ+ఎత) యువతి.

సీ. జవరాలు గుబ్బెత జవ్వని యనఁగను యువతిసమాఖ్యలై యొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

ఉ. సిబ్బితి మాని నేఁటినిశఁ జిత్తములోపలికాంక్ష దీఱఁ జ,న్గుబ్బల నొత్తి యేనె మును గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చెద న్విభున్, గొబ్బునఁ బట్టి దంతశిఖ నొక్కెద మోవియు నంచుఁ గోరనా,గుబ్బెత రేపు లెల్లఁ దఱిఁ గొంకు నిరంకుశలజ్జ పెంపునన్. ప్రభా. ౫. ౯౯.

మ...కాఁపుగుబ్బెతల పెన్గుబ్బల్ ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

గుభాలు=గుభేలు, గుభిల్లు, గుభులు. (చూ. గుభులు. రూ. గుబాలు. గ్రా.)

వి. ౧. పడుట పగులుట దుముకుట మొదలగువాని యందగుధ్వనికి అనుకరణము.

మ...గుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడున్ లేచు...ఆము. ౧. ౫౭. ('గుబాలునన్' శ. ర. పా.)

ఉ. భంగములై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁగ రళ్లదాఁటుతో,నింగికిఁ బొంగువారిధి మునిం గినభూవలయంబు...వరాహ. ౮. ౧౬.

చ. దరులు గుభాలునం బగుల... శేష. ౧ ఆ. ('గుబాలునన్' శ. ర. పా.)

చ. అని మొలవంకి డుస్సి సమరార్భటిఁ జావడి క్రిందికిన్ గుభా,లన దుముకన్...అహ. ౧. ౧౦౮.

౨. వాసనవ్యాపించుటయం దగుననుకరణము.

చ...ముద్దుగాలుప,ల్కులఁ జెవికమ్మచేఁ దళుత ళుక్కనుచెక్కులఁ బట్టెఁడేసిగు,బ్బలఁ గనుచూపుమేరకు గుభాలనుతావులు దీనికే త గున్. కువల. ౩. ౩౨.

గుభిల్లు=గుభాలు.

(వ్రాలుటయం దగుననుకరణము.)

ఉ...దిక్కుటాహముల్, పిక్కటిలంగఁ బెల్లున గుభిల్లున శుక్తిమతీ ప్రవంతిపే, రక్కున వ్రాలి యాఁగె భువనావళి...వసు. ౨. ౧౮౬.

గుభులు(ల్లు)=గుభాలు.

(నీరు మొదలగువానిలోరాయి మొదలగునవి ప డుటయందలిధ్వని కనుకరణము.)

క. చని నూతిలోపల గుభు,ల్లన నొకగుం డెత్తివై -చి యల్లనఁ గనుచా,టున నిలువఁబడియె నిజ మని, జనవల్లభుఁ డాత్మలో విచారము మీ ఱన్. శుక. ౨. ౧౩౫.

(దుముకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

చ. రభసగతిం దెప్పలంగ నతిరాజితకేళిసరోవరం బులో,గుభులుగుభుల్లునం దుమికి ... భాను. ౨. ౮౦.

(భేరి తుపాకి లోనగువానిధ్వని కనుకరణము.)

సీ. గంధవాహములు సుగంధంబు వెదచల్లె గుభులు న దేవదుందుభులు మొరసె. జాహ్న వీ. ౧. ౯౮.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్గుభుల్గుభు,ల్గుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠిత వీరభటః ప్రభుప్రభు, ప్రభు లని శత్రు భూపతులపైఁ జొరఁబాఱ నెడ న్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్క నఖర్వ సుపర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౮.

వ... పెట్లుఁగ్రోవులవరుసలఘుంగు పెఠీల్ ఢిమిరిం గు కఠీల్ ఢమీల్ ఘాంగు ఖణీల్ గుభుల్ చ ఠాల్ ఘాంఘంకరణశబ్దంబు లబ్దంబులగర్జ లఁ దర్జించి... ప్రబంధ. ౭౮౮.

(గుండెలు అదురుటయం దగుననుకరణము.

సీ. అఘుకుమానుసులగుండెలు గుభు ల్లన...సారం గ. ౩. ౨౮.

గుభేలు=గుభాలు.

(ఉఱుకుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము)

క. సలసలఁ గ్రాఁగెడుతైలము, కొలఁది యెఱుఁగఁ దలఁచు భంగి గుణరత్నసము,జ్జ్వలుఁడు గుభే లున నుఱికెను, జలనిధిలో నస్తమించుజలజా ప్తుక్రియన్. ద్వా. ౬. ౧౩౫.

సీ. చిమ్మనఁగ్రోవులఁ జిమ్ములాడుచుఁ దటంబునకు వెల్వడి గుభేలున నుఱుకుచు. పరమ. ౪. ౧౦౭.

క. చని పేలఁ గాఁడి క్రమ్మఱ,మనుకులమణి దొ నకు వచ్చె మఘువాహితుఁడున్,దనపాటునఁ గొరగఁగఁ, బెనుగుబ్బలి పడినగతి గుభే లునఁ బడియెన్. రామా. ౮. ౨౨౯. ('గుబే లున' శ. ర. పా.)

(శిలాదులు కూలుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

సీ. నగశిఖాశిల లెగసి గుభేలు రనఁ గూలి ... రా మా. ౬. ౯౯.

గుమంజి. వి. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

రగడ. సంకుమదంబు గుమంజియుఁ బూతియుఁ

జందనఖండంబులుఁ గర్పూరము. కవిక. ౩. ౧౯౫.(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గుమగుమ. వి. (క. గుమగుమ) ౧. సువాసనకొట్టుటయందలియనుకరణము.

ఉ. గుమగుమ వాసన ల్గుబులుకొన్దనపుక్కిటిలోని వీడియం,బుమియ...సారంగ. ౩. ౧౫౨.

క.గుమగుమ యను నెత్తావులు,కొమ రమరెన్... విప్ర. ౧. ౨౪.

౨. గుమగుమ యనువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కాగుమగుమలు తట్టుపునుఁగుగుబులు నల్,దిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కని కాళింది యనెడి జవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౫౨. (శ.ర.పా.)

౩. అగ్ని మండుటయం దగుననుకరణము.

క...గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

గుమి[1]. వి. ౧. సమూహము, గుంపు; రాశి, ప్రోవు.

ద్వి. వేడుకతో వినువీథిఁ జన్వారు, నాడకాడకు గుములై యేఁగువారు. రం. రా. యు. ౩౧౭ పా. ౨౧ పం. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. చిమ్మఁజీకటి గ్రమ్ముక్రొమ్మావిగుమి నల్లిబిల్లిరు ద్రాక్షపందిళ్లనడుమ. ఉ. రా. ౩. ౬౬.

మ...వేళామాతి తత్కాలసం,భ్రమసంకీర్ణతరోరుహారమణివారం బేటి తా నొక్కచో,గుమిగాఁ బోసెనొ నా మినుక్క రనువేగుంజుక్కఁగంటే చెలీ. వసు. ౪. ౧౨౭.

౨. గుది.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘమత్స్యంబులఁ గొమ్మన గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా.౧.౨౭౯.

౩. పొద.

వ...ఫలవృక్షంబులు ద్రేయ సమకట్టిన నేము వల దని యవ్వెదుఱుగుమి నూపినం బడ ద్రేసె... భా. రా. అర. ౧. ౧౨౫.

జ: గుమికట్టు, గుమికాఁడు, గుమిగూడు, గుమిగొను.

గుమి[2]. వి. మడుఁగు.

తోటకము. జమునన్ గుమిఁ బా మని జంకక వే, దుముకన్...అచ్చ. భా. ౧.౨౧ పా. (చూ. భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౫.)

గుమికట్టు=గుమిగూడు. అ. క్రి. (√గుమి[1]) గుంపుగూడు, సంఘ మగు.

సీ. గోడలదాపున గుమికట్టి నిలిచిన...దశకు. ౫. ౧౨౩.

గుములుగట్టు=గుంపులుగూడు.

వ...కురుపతిపీటిజనంబులు గిరీటిపరాక్రమ ప్రకారంబులం దమదస నానాదేశంబులచతురంగబలంబులు వొలిసిన పెల్లును నంతంత గుములుగట్టి చెప్పుకొను చుండ...భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౬.

వ...పదులు పదులు నూఱులు నూఱులు వేలు వేలు గుములుగట్టి...మనుచ. ౪. ౩౭.

గుమికాఁడు. వి. (గుమి[1] + కాఁడు.) కాకి,వాయసము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ గొఱలుఁ గాకము పేళ్లు...సాం. ని. తిర్య. ౮౨.

గుమిగూడు=గుమికట్టు. అ. క్రి. (√గుమి[1]) గుంపు గూఁడు, ప్రోగగు.

చ. అటదితిభ దానవాళిఁ బద నైనమహిం గుమిగూడి పందు లం,తట వెస బుద్ధగింప బెడిదం బగు లోయలఁ బర్వి...చంద్రా. ౨. ౬౨.

వ...దైవనమస్కారంబులు దూరంబు చేసి పదుగు రైదుగురు గుమిగూడుకొని కోడెకాంద్ర రూపాధిక్యహైన్యంబు లుపన్యసించుసామాన్యకన్యకలును...శుక. ౨. ౧౦.

క. క్రొక్కారుమెఱుఁగు లన్నియు, నొక్కెడ గు

మిగూడి నిల్చియున్నవిధముగా ... ఉండె
లచ్చివేని మెఱుంగుల్. వేం. మా. ౧. ౧౩౧.

గుములుగూడు=గుంపులుగూడు.

గీ. ఏఱులై పాఱునెత్తురు లెందుఁ జూడఁ, గొండ
లై పడుకండలు గుములుగూడి, దానికై పో
రుభూతబేతాళతతులు, గలిగి భీకర మయ్యె
సంగరము గరము. దశా. ౨. ౪౩౪.

గుమిగొను=గుమిగూడు. అ. క్రి. (గుమి [1] + కొను) గుంపుగూడు.

చ. గుమిగొని పైలఁబైలఁ బడికొంచు భటావళి
చూడఁబోవ వెచ్చము గొనిపోవుదాదులు ని
జంబు గనుంగొని...శుక. ౨. ౪౦.

గుమితి=గుమ్మితి. వి. ఆయుధవిశేషము.

శా. బాణావంకిణిఁ జెద్దకత్తి గుమితిన్ బాణాసన
ప్రౌఢిమన్...శశాం. ౨. ౧౭. (శ. ర. పా.)

గుమిలి=గుబిలి. వి. పక్షివిశేషము, కనకాక్షి. (శ. ర.)

గుముకు. స. క్రి. (త. కుముక్కు) పిడికిలి మోఁచే
యి మొదలగువానితోఁ బొడుచు.

క. తముఁ దామె బెదరి పులుఁగులు, గుములై పై
కెగసి యల్లుకొని కొమ్మతుదల్, గమకముగఁ
దాఁకి తొటతొట, గుమికిన క్రియఁ ద్రెళ్లె నే
లకును వ్రేఁగగుచున్. చంద్రా. ౨. ౬౩.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోఁచేఁత గు
వ్వఁగువ్వన సారె గుమికి గుమికి. వాల్మీ. ౨.
౯౬.

గుముడు=గుమ్ముడు.

(ఒకవిధమగు తేఁకువ.)

ద్వి. గొనబైన తేఁకులు గుముడు తేఁకులును. ద్వి.
పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౪ పం.

గుమురు=గుబురు. వి. సమూహము, గుంపు.

గీ. అచటిమణిచిత్రభూములు నచట నమరు, నమ
రతరువులగుమురులు నచటితీవ, లు...వసు. ౨.
౫.

ద్వి...మము వృథా చంప నిచ్చోట, సమకట్టితే
యంచు సకలవానరులు, గుమురులు గుమురులై
కూడి యుండొరులు. రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౧
పా. ౯. పం. చం. రా. ౪. ౬౩. ఆం. భా. ౨
౧౦౦.

౨. కొమ్మలు చిగుళ్లు ఆకులు మొదలైనవానిసమూ
హము, విటపము.

వ...మొగలిగములగుమురులనడుమఁ బొదవులుగ
దీపించుతోఁపుగుడారంబులచెలువు నలరించు
చివురుటెలమావితండంబులును ... కళా. ౬.
౨౨౪.

విణ. సాంద్రము, దట్టము.

రగడ. గుమురు లగు లేమావిచిగురులు గోయఁ గో
యనికూసెఁ బికములు...పారి. ౪. ౧౬.

జ: గుమురుకొను, గుమురుగట్టు.

గుమురుకొ(ర్కొ)ను=గుమురుగట్టు.

సీ. కుఱుచలై గుమురులై గొనబులై లేఁబాఁప
కొమ్మఁ జుట్టినజడల్ గుమురుకొనఁగ. పాం
డు. ౨. ౯౧.

చ. కరఁగినడెందముల్ విడుపుఁ గాననికోర్కు
లు పారవశ్యముం, బొరసిననిట్టచూపులు గు
ముర్కొనుముత్పులకాంకురావళుల్, చిరిఁగి
నసిగ్గులుం గలిగి...పాండు. ౩. ౬౯.

గుమురుగట్టు. అ. క్రి. (√గుమురు.) గుంపుగట్టు,
గుంపగు.

క. హయముల మరల్పుమీఁత, ల్లియు బంధులు నె
క్కలు సంచలింప గుమురుగట్టి యెమురుసూతు
రు...భార. విరా. ౫. ౨౨౩.

గుమురులు(ర్లు)గట్టు=గుంపులుగట్టు.

చ. గుమురులుగట్టి యూరికలు గుట్టి ప్రవాళము వ
ట్టి కింకతో, నమలక మ్రింగి ...ఆమనిని రేయి
పవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవెలల్. కు. సం. ౪.
౪౬౩.

వ...గుముర్లుగట్టి వీరభద్రగణంబుఁ జూచి భీతచి-

త్తులై ప్రాణంబులు విడుచువారును...వీర. ౪. ౧౬౨.

గుమ్మ[1]. వి. పాలు పిండునప్పుడు వచ్చెడుధార.

సీ...పాలు నాఁ బొల్చు బహుళత. గీ. క్షీర మగు గుమ్మయనఁగఁ దద్ధార వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

సీ. కామధేనువు నడ్డకట్టి గుమ్మలు గ్రోలి యాఁబెయ్య యిది మంచి దనెడువారు. రంగా. ౧. ౬౨.

క. వేలుపుటావును గుమ్మెఁడు, పా లడిగెడుకేతి ధరణిపాల...అల్పదానము...అడుగ వచ్చితి నిన్నుఁ గే. హరిశ్చ. ౪. ౧౯౯.

జ: గుమ్మకాంభోజి.

గుమ్మ[2]. వి. (త. కుమ్మలి.) ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ. చెలువ దనచెల్మికత్తెలఁ బిలిచి నాకుఁ, గూర్చు గుమ్మ లెవ రెవ రీకొమ్మలందు, వారు నేకొని రక్షింప వలయు వీని. కు. సం. ౬. ౬౭౪.

ఉ. రంగమహీశుకొమ్మ జిగిరంగులబంగరుబొమ్మ సంపదల్, పొంగుచు నిచ్చుగుష్మ పతిజొమ్మె డఁబాయనిముద్దుగుమ్మ...అహ. ౧. ౨.

గుమ్మ[3]. వి. గాదె, కుసూలము; బొట్ట, కుసూలవిశేషము.

సీ. గాదె బొట్టయును దుగ్ధాసారమును ముద్దుగుమ్మయు వెలయును గుమ్మ యనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౪.

గుమ్మఁడు. విణ. అలంకరించుకొనువాఁడు, అలంకారి.

సీ...గుమ్మఁ డంచనఁగను జికిలికాఁ డనఁగ సొగసు, కాఁ డనంగను వన్నెకాఁ డనంగను నీటుకాఁ డనఁగా నలంకారి యొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౧౦.

గుమ్మకాంభోజి. మి. వి. (గుమ్మ[1] + కాంభోజి) మువ్వదిరెండునపుంసకరాగములలో నొకటి.

సీ. కాంభోజియును గుమ్మకాంభోజియును సింధురామక్రియయు నాదనామక్రియయు. ప్రబంధ. ౯౬. హంస. ౫. ౧౨౪.

గుమ్మటము. వి. (క. గుమ్మట. త. కుమ్మట్టం.) రాయి కాగితము మొదలగువానితో నిర్మించినదీపము గూఁడు.

మ. కుసువేరుల్ జగజంత క్రొందెఱఁగురంగుల్ మీఱు మేల్ బొమ్మచి, త్తరుబంగారుపటాలు నిచ్చలపునిద్దాకెంపుతాగుమ్మటాల్, మరువంపున్నీరిమల్లెపూసరులు చల్వల్ చిల్కపందిళ్లు ...సానందో. ౩. ౪౬.

గుమ్మడి. వి. (సం. కూశ్మాండః. ప్రా. కుమ్మండే.) కూశ్మాండము ?.

శా...గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెంబై మనం బేర్ప... ఆము. ౪. ౨౨౨. (గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెంబై:-అస్వాధీనుఁడై అని భావము.)

క. అమ్మగువ గనుంగొనియొకఁ, ముమ్మరముగఁ బట్టెనామములు మైనెల్లకఁ, గ్రమ్మికొన నుట్టెఁ బెట్టిన, గుమ్మడికాయయును బోలెఁ గూర్చున్నతనిఁ. వైజ. ౨. ౫౬. హర. ౨. ౯౯.

గుమ్మడికాయలో నావగింజయుఁ బోదు=గుమ్మడికాయలో ఆవగింజంతయుఁ బోలేదు:-కావలసిన దానిలోఁ గొంచెమైనను గాలేదు అనిభావము.

సీ. ఇపు డేమి గంటి నా కెక్కడిసిద్ధసంకల్పత గుమ్మ[illegible]యలోన, నావగింజయుఁ బోదు హంసి నాచింతాభరంబులో లేశమాత్రము నుడుగుటు, గలదె యీవేళకుఁ దలపోసి చూచిన... ప్రభా. ౪. ౫౨.

గుమ్మడిమూట=గుమ్మడిపండువలె నుండుమూట.

ఉ. ప్రక్కలు వంచు వంచి మునిపండ్లును బండ్లను రాచు రాచి రొ, మ్మక్కలఁజేయుఁ జేసి తల యల్లనఁ గాళుల సందు సంది లో, దక్కి నొక్కు నొక్కి యిరుచంబన గుమ్మడిమూట

గట్టి పీ, పెక్కు దువాళిచేసి చలి యిక్కడ న
క్కడఁ బెట్టు వేకువన్. క్రీడా. ౪౬.

జ: గుమ్మడిగింజనామము.

గుమ్మడిగింజేనామము. వి. (√గుమ్మడి) తిలకవిశే
షము, గుమ్మడిగింజవలె నుండుబొట్టు.

సీ. గీఱుచు గుమ్మడిగింజనామము దీర్చు... కువల.
౪. ౧౭౭.

ఇట్లే 'గుమ్మడివిత్తునామము' ప్రభా. ౪. ౧౩౭.

గుమ్మలీలు. వి. బ. కర్ణభూషావిశేషము, చెవితమ్మెల
నుంచెడిసొమ్ము. (శ. ర.)

గుమ్మము. వి. వాకిలి, ద్వారము. (చి.ని, శ.ర.)

గుమ్మసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

వ...షష్టికములు గుమ్మసరులు ననునూటనాలుగువ
గలపైరులచేరుడుబియ్యంపువట్టివసాదంబులు
...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుమ్మితి(తీ)=గుమితి. వి.ఆయుధవిశేషము.

క... మొగలితేకుగుమ్మితిఁ జిమ్మెన్. ఉ. హరిశ్చ.
౪. ౧౧౪.

ఉ...మరుఁడంతట నంతటఁ దమ్మిగుమ్మితిం, జేకొ
ని వీఁకమై మొనలఁ జిమ్మఁ దొడంగెను గొమ్మ
ల్గొమ్మనన్. కళాం. ౨. ౭౦.

చ. మదనునిగుమ్మితీమొనలు మాటికి మర్మములం
టఁ బాటినన్...అహ. ౩. ౪౧.

గుమ్ము=ఘుమ్ము. వి. ౧. పరిమళించుట త్రిప్పుట మొ
దలగువానియం దగుననుకరణశ[illegible]

సీ. పుణ్యావాసన పొంగి పొదలె నాఁ జెమట పైకొ
నఁ గప్పురపుఁబూఁత గుమ్ము రనఁగ. చంద్రి.
౬. ౫౦.

ఉ. గుమ్మనుకమ్మఁదెమ్మెరలకుం దులకించి... కృ.
శకుం. ౧. ౭౩.

ఉ. వేలుపులు న్నికాచపులు వెండియుఁ గప్పురపుఁ
గొండ వార్ధిలోఁ, దేలిచి గుమ్ముగు మ్మనఁగఁ
ద్రిప్పఁగఁ జొచ్చిరి...హర. ౬. ౭౪.

ద్వి. సెమ్మెనఁ బొదలలో నిండినవిరుల, గుమ్ముని జ
డివాన గురియించుదాని. అభిమన్యుద్విపద.
(శ. ర)

గీ...కోదండకాండరవ మ,జాండభాండంబు గు
మ్మని నిండుకొనియె. చం. రా. ౩. ౧౦౩.

సీ. అనిలాభిహతదక్షిణావర్తశంఖంబు గుంఫితం
బై కేల గుమ్ము రనఁగ. (మొల్లచాటువు.)

గుమ్ముడు=గుముడు. వి. ౧. కుముదిక, ఏఁకు ?.

గీ. గుమ్ము డనఁగను గుముదిక సమ్మతిపడు.ఆం.భా.
౨. ౪౬.

౨. ఒకవిధమగు ఏఁకు, కాశ్మర్యము ?.

గుమ్మెట=గుమ్మెత. (త. కుమ్మట్టం.) వి. కుంభవాద్య
ము, తుడుము.

వ...ఘూరి భేరి గౌరు గుమ్మెట తమ్మటంబు...లో
నగుననసంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయపరంపరలు...
ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. తటపెటనిమికిటధ్వను లోలిఁ బుట్టింపఁ జాలు
గుమ్మెట చంక వ్రేలుచుండ. క్రీడా. ౨౨౬.
కాళ. ౩. ౩౬.

గుమ్మెత=గుమ్మెట.

సీ. గుమ్మెత యనఁగను గుంభవాద్యము దోఁచు...
ఆం. భా. ౧. ౧౨౭. హంస. ౩. ౧౭౭.

జ: గుమ్మెతకాఁడు, గుమ్మెతగుడారము.

గుమ్మెతకాఁడు. వి. (గుమ్మెత+కాఁడు.) తుడుము
వాయించువాఁడు.

ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగో రడిబండకు వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు పదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కందెలున్...హంస. ౫. ౧౩౬.

గుమ్మెతగుడారము. వి. (గుమ్మెత+గుడారము.) గు
మ్మెతవంటిఆకారము గలగుడారము.

చ. తిరిగి యతండు వచ్చి... గుమ్మెతగుడారమునం
గొలువుండి...కువల. ౨. ౭౬.

క...రంభోర్వనులుఙ్, గుమ్మెతగుడారములకడ, ఘుమ్మనుకప్పురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగఙ్. వాల్మీకి. 3. ౧౦౧.

గుయ్యారము. వి. (సం. గుహ్యాగారమ్) కారాగృహము.

గీ. అడరుఁ గారాగృహంబు గుయ్యారము చెఱ, సాల బందిగ మనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

గురగుర. వి. ౧. పందికూఁత కనుకరణము.

సీ. గురగురధ్వనులు నిర్భరముగఁ బర్వివ చెలసి బ్రహ్మాండంబు నెదురుమ్రోయ. హరి. పూ. ౮. ౧౬. (శ. ర. పా)

ద్వి. గరువు నేలలఁ దుంగగడ్డలు త్రవ్వి, గురగుర మనుపందిగున్నలబార్లు. ద్వి. శ. సా. ౨. ౮౦ పా. ౧౮ పం. చెన్న. ౨. ౨౦.

౨. ఇత్తి చేసెడిధ్వని కనుకరణము.

ఆ...గురగుర, మనుచు వేఁటయిఱ్ఱు లరుగుదెంచె. చంద్ర. ౨. ౨౧.

గురణము. సం. వి. అ. న. యత్నము, పూనిక.

గురస్తు. వి. (సం. గృహస్థః) గృహస్థుఁడు, గేస్తు.

గీ. అమ్మ నేఁజెల్ల బాఁపనయ్యా మ ఱేమి, రజ్జు లాడెదు మంచిగురస్తు వగుదు. శుక. ౨. ౪౭౩.

సీ. రమ నేలినట్టిగురస్తు నందు రదేమొ నేలమిన్నులు గొల్వ నేర్చు టరుదె. శుక. 3. ౨3.

గురి. వి. అర్బుదఫలి, ములక.

సీ... గురు గటం చన్నను గురి యనంగ, ముల కటం చన్న నర్బుదఫలి మనుచుండు ..ఆం. భా. ౨. ౬౪. ('అర్బుదఫలి' అనునది సంస్కృత నిఘంటువులలోఁ గాన రాదు.)

గురిగి=గురియ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

గురిగింజ. వి. (గురిజ+గింజ-త. కురువిఁదమ్.) గురిజపూస. (బ్రౌ, చి. ని, శ. ర.)

గురిజ. వి. (సం. గుంజా.) ౧. గురివెంద.

సీ... గురిజ, గురివెంద నాఁగను గుంజాఖ్య విలసిల్లు...ఆం. భా. ౨. ౫౨.

సీ. భుజమధ్యమునఁ గ్రాలుభుజగహారంబులు గురిజపూసలగుబ్బసరులు గాఁగ... గీ...శంకరుండు కిరాతవేషఁబు దాల్చి. హర. ౩. ౪౧.

౨. గురిగింజ.

సీ...ఈయచ్చగురిజపే రెందుఁ గలిగె. యయా. ౧. ౪౮.

ఆ. గురిజపేరు లబుతఁ గొమరార ధరియించి, యడవిమొల్లలఁ గురులందుఁ జెరివి. ద్వా. ౧౧. ౬.

జ: గురిగింజ, గురివెంద.

గురియ=గురిగి, గురుగు3. వి. అత్యల్పభాండము, ఆఁడుపడుచులుఆడుకొనుచిన్న పిడుత.

సీ...అత్యల్పభాండం బొప్ప గురిగి యంచనఁగను గురియ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౭. (బ్రౌ, వ్రాఁత ప్రతిపా.)

గురివె(ర్వె)౦ద. వి. (గురిజ+వెండ-శ. ర.) గుంజాలత, గురిజ.

రగడ. వెల్లి యై లోఁ గ గురివెందలమరందములు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. ప్రమదదిక్కాంత కెంగేలఁ బట్టి యాడు, క్రొత్త గురివెందపూసలగుత్తి వోలె. హర. ౭. ౧౪౦.

ఉదా: బండిగుర్వెంద.

గురు. వి. గవయమృగము.

సీ. కాఁచి పురు నెయ్యి చేచాఁచఁ జాలినంతయుఁ గుమ్మరించి...పాండు. ౩. ౮౩.

ద్వి. గురువులువా ఱెడిగురు మెకంబులును. నవ. ౧. ౪౭ పా. ౬ పం. రుక్మా. ౩. ౯.

జ: గురుపోతు.

గురుకారము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దచేయుట, గొప్పగా భావించుట; పూజనము, ఆరాధనము.

గురుగు[1]. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...చాఁచట్టు లిడ్డెనలు తేనెతోలసు గురుగు శేల శికాయలు...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గురుగు². వి. ఒకవిధ మైనకూరాకు (శ. ర,బ్రౌ.)

గురుగు³=గురియ. (బ్రౌ, వా)

గురుగు⁴. వి. ౧=గురి. ౨. శ్రీహస్తిని,భూరుండిశ్రీ.

సీ...శ్రీహస్తినీసంజ్ఞ చెలఁగు గురుగు,నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౫౨.

౩. గురుకటము, ఒకజాతికూరాకుచెట్టు.

గీ. గురు గనంగను జెలఁగును గురుకటాఖ్య. ఆం. భా. ౨. ౭౩. ('గురుకటము' సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ గాన రాదు.)

మ. గురుగుంజెంచలిఁ దుమ్మి...ఆము. ౪. ౧౩౪.

గురుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-గురుత్వము పోఁగొట్టునది- తెల్లఆవశ్రీ.

గురుజే. వి. ఒకజాతికూరాకుచెట్టు, ఉత్తుండిశ్రీ.(శ. ర.)

ఆ.కటియుజీలకఱ్ఱ గతివేము గురుజ యిం,గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను.౩.౧౮౫.

గురుజా. వి. వజ్రము. (బ్రౌ, చి. ని.)

సీ. పొలుచును వజ్రంబు మూలిరా లన మగరాలనంగను గురుజా లనంగ.ఆం. భా.౨.౭౭౮.

గురుజో. వి. తిరుగటికి కొట్టెడికుజ్జుసంటికొయ్య. (వా)

గురుదైవతము. సం. వి. అ. పుం-బృహస్పతి దేవతాకము-పుష్యనక్షత్రము.

గురుపత్త్ర. సం. వి.ఆ. స్త్రీ-తొందర గా పక్వము కానిఆకులు గలది- చింతచెట్టు.

గురుపత్త్రము. సం. వి. అ.న. వంగము, తగరము.

గురుపోతు. వి. (గురు+పోతు.) పురుషగవయము.

సీ. తెరఁ దూతి వెఱఁ బొఱుగురుపోతుపై నైనఁబడి యెక్కి పొడుతు నీపాద మాన. మనుచ. ౪. ౩౫.

మ...కోర్గగండ్లు గురుపోతుల్ కొండగొఱ్ఱెల్ కురంగులు సెం డెందుఁ గనుంగొనంగ వని లోఁ గోటానఁగోటుల్ నృపా. ఇందు. స్త్రీ. ౫౧. ఆం. భా. ౨. ౯౫.

గురుమర్దలము. సం. వి.అ.పుం.డిండిమవాద్యము.

గురురత్నము. సం. వి. అ. న. ౧- బృహస్పతికి ప్రియ మగురత్నము - గోమేదకము. ౨. పుష్యరాగమణి. ౩. శ్రేష్ఠుఁ డగుగురువు.

గురువారము. సం.వి. అ.పుం. బృహస్పతివారము.

గురువు. వి. పరుగు, ధావనము. (బ్రౌ-వేగపుపరుగు, శ. ర.) ఉదా: గురువుదేలు, గురువులువాఱు. జ: గురువుదేలు, గురువులువాఱు.

గురువు. సం. విశే. (ఉ. ఉ, స్త్రీ. ఉ.) ౧. బరు వైనది. (వ్యతి. లఘువు) ౨. గొప్పది, పెద్దది. ౩. దీర్ఘ మైనది.(కాలాది) ౪.దుర్భరము,భరింప రానిది. (విరహాది) ౫.పూజింపఁదగినది.౬. (ఛంద) లఘువు కానిది. (అక్షరము) ౭. బలీయ మైనది. ౮. దుష్పాకము,తొందరగా పక్వము కానిది. వి. ఉ. పుం. ౧. తండ్రి. ౨. కులజ్యేష్ఠుఁడు, కులము పెద్ద. ౩. తాత. (మాతామహపితామహులు) ౪. తండ్రితోఁడఁబుట్టినవాఁడు. ౫. అన్న. ౬. మేనమామ. ౭. ఉపాధ్యాయుఁడు.౮. ఆచార్యుఁడు, మంత్రోపదేశము చేసినవాఁడు. ౯. రాజు. ౧౦. కాపాడువాఁడు. ౧౧. బృహస్పతి, దేవగురువు. ౧౨. (మీమాంసకుఁడగు) ప్రభాకరుఁడు. ౧౩. పుష్యనక్షత్రము. ౧౪. దూలగొండిశ్రీ .(వాచ.)

గురువుదేలు. అ.క్రి.(గురువు+తేలు)-పరుగిడు- రక్తము మొదలైనది జిల్లున పైకి ఉబుకు.

ఉ. త్రెవ్వఁడుగంటుల౯ గురువుదేఱుచు నెత్తురు రాకమున్న...భా. రా. యు. ౨౧౪౫.

గురువులువాఱు, గురువువాఱు. అ. క్రి. (గురువులు+పాఱు) ౧. పరుగెత్తు.

చ... తల్లిముందఱ౯, గురువులువాఱు త్రేకడుపుఁగుఱ్ఱఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడు౯. వీర. ౧. ౫.

సీ. విరులగుత్తులమీఁద గురువులువాఱుచు ముద్దిచ్చు తేఁటుల మొరపములకు. మార్క. ౫. ౭.

ద్వి. కరములఁ గొఱవులు గైకొని పేర్చి, గురువువాఱెడు పెద్దకొఱవిదయ్యములు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౪౩ పం.

౨. అతిశయించు; విజృంభించు.

క. నరుఁడును రాధేయుఁడు నొం, డొరువులతోఁ బెనఁగు వేడ్క లుల్లంబులలో, గురువులువాఱఁగ నిల్చిరి...భార. ద్రో. ౧. ౧౩౫.

చ...క్రొవ్వనం, గురువులువాఱు కంటకులఁ గొండగవుల్ చొరఁ దోలి పౌరుషం, బటిముటఁ గ్రాలఁ బింగళకుఁ డ౯ మృగరాజు చరించునచ్చట౯. వేం. పంచ. ౧. ౧౦౧.

౩. వార్షముచే ఉప్పొంగు, ఉబుకు.

చ... మై, గురువులువాఱఁ గేలఁ బుడుకు౯ బెరపోముల నవ్వు నింపు వొం, పిరిగొనఁ గార్తికేయుఁడు కుభృత్సుత కుల్లము పల్లవింపఁగ౯. కు. సం. ౧౦. ౪౪౬.

గురుసు. వి. ౧. మర్మము, ఆయువుపట్టు.

క. తురగముల సూతుఁ జంపినఁ, గురుసు పొలివోక యతని గురుసున నేయ౯. భార. ద్రో. ౫. ౮౭౫.

సీ. తారగా రనువాఁడ దవవారితన మొఱ్ఱు గురుసు మోవకయుండ సరసమాడు. కాశీ. ౬. ౬౦. (గురుసుమోవకయుండ౯:- మనస్సు నొవ్వకుండ అని భావము.)

౨. మూలము, కుదురు.

చ...గుండులెత్తి సత్వరగతిఁ గుంభముల్ వగుల దంతుల వైచుచు దంతికాండముల్, గురుసులఁ గూడి రాఁ దిగిచి ఘోరనిశాచరకోటి మోఁదుచు౯...భా. రా. యు. ౬౭౪.

౩. పశురోగవిశేషము.

సీ. గురుసురోగము గొన్నగోవుల మాన్పంగఁ గలబందపలుకులు కడఁగి తెచ్చి. గోచికిత్స. ౧. (చి. ని) నవ. ౧. ౪౧ పా. ౧ పం.

గుర్గురింత. వి. అడవిపంది.

గీ. ఏకలము గుర్గురింత వెనఁగు దంష్ట్రి. సాం. ని. తిర్య. ౭౫.

గుర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరము, గుజరాతిదేశము.

గుర్వణఁగించు. స. క్రి. (గుర్వు + అణఁగించు) -ఆధిక్యమణఁచు -నశింపఁజేయు.

ద్వి. పూర్వజన్మార్జితభూరికర్మములు, గుర్వణఁగించునాకొడుక రావయ్య. బస. పు. ౪. ౪౩౧ పం.

గుర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

శ్లో. ఆపన్నసత్త్వా గుర్వీ స్యాదంతర్వత్నీ చ గర్భిణీ. (హలా. ని.)

గుర్విణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

గుర్వు. వి. ఆధిక్యము, అతిశయము. (చూ. గుర్వణఁగించు.)

విణ=అగుర్వు. (సం. గురు.) ౧. అధికము.

ఉ...మాలి యడ్డమై, బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవశేతను నేసె నంతయు౯, క్రూరము లైన యమ్ములను గుర్వుగ దానవు డుత్సహింపఁగ౯. నిర్వ. ౩. ౨౫.

ద్వి. సర్వాంగసుందర శంకర యాశ, గుర్వుగనడి దొరకొనె నయ్య నీకు. బస. పు. ౩. ౭౬౩ పం. (ప్రాఁతప్రతి. పా.)

౨. పూర్ణము.

ద్వి. సర్వమాన్యము నీకు గుర్వాగా నిత్తు, కర్వాథ క్తుండ వై చరియింపు మనుడు. బస. పు. ౪. ౨ పం. (గుర్వాగా:-సర్వాధికారములతో.)

గుటక. వి. (క. గుటుకె) ౧. నిద్రయందలిధ్వని, గుఱ్ఱు.

సీ. గుటక యనంగను గుఱుపెట్టనంగను శోభిలు చుండును సుప్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

క. పతి ప్రక్కఁ బఁడినప్పుడు, రతి కొగ్గక నిదురవోదురా యయ్యో నా,చతురుఁడ గుటకలు చాలుక, గతి చెప్పు మటంచు వానిఁ గడు బాధించుక. శుక. ౨. ౧౦౭.

౨. కోపభయాదులు కలిగినపుడు వ్యాఘ్రాదులు చేసెడిధ్వని.

క. అని తెంపు చేసి కనకనఁ,గనుఁగొనల నిప్పు లురలఁగా వాలము భూ,మిని దాటించుచుఁ దద్గళ,మును జూచుచు గుటక నుటుకఁబో న టు లున్నన్. శుక. ౨. ౨౫౨.

జ: గుటకలిడు, గుటక పెట్టు.

గుటకలిడు. అ. క్రి. (గుటకలు + ఇడు) గుటకలు పెట్టు.

సీ...కోల్పులు లొప్పదరిండ్ల గుటకలిడఁగ.మనుచ. ౨. ౭.

గీ...గుటక,లిడుచు నిదురించు లేచు నల్గడలఁ దిరుగుఁ, గుంభకర్ణుండు నడయాడుకొండకరణి ఉ. రా. ౨. ౧౪౮.

గుటక(లు)పెట్టు. అ. క్రి. (గుటక + పెట్టు.) గుటకలిడు, గుఱుపెట్టు.

గీ...పులివోలె గుటకపెట్టి,నిదురవోవఁగ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫.

సీ. దిక్కరుల్ సెవు డొంద దేవతల్ వెఱ సెంద బెట్టుగా గుటకలుపెట్టుకొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౨౯౫.

గుటగుట=గులగుల. వి. (త. కుటుకుటుత్తల్.)ఒక విధ మైనదురద. (శ. ర.)

విల. దురద గలది.

చ. కరినివహంబు రాచకొనఁగాఁ జలియించదు బొడ్డుబంటిగాఁ, బెరిఁగినపుట్టలో నెడలుభీక రభోగికులంబు ప్రాఁకఁగా, గుటగుట గాదు గడ్డమున గూఁడులు పెట్టినపక్షికోటిపెక్క, మొరప మెఱుంగ దెట్లు మునిముఖ్యునియా తను వంచుఁ దాపసుల్. వరాహ. ౧౦. ౫౩.

గుటము=గుఱ్ఱము. వి. (√గుఱ్ఱము) అశ్వము.

ఉ. మంది గుటాలు నేనుఁగులు మావఁతులుక్ ...యయా. ౪. ౧౫౫.

క...నలువగుటాలక్...పాండు. ౨. ౩౮.

గుటాలగోచే. వి. (√గుటము) అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుటాలగో చనఁగా గులవ యనం గఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం.భా.౨.౨౦౪.

(గోచి, గోచు అనియు భేదింపవచ్చును. గుటాల గోవనంగా. వ్రాఁతప్రతిపా. ఇంకను విచార్యము.)

గుటి. వి. (క. తు. గుటి. త. మ.కుటి) ౧. లక్ష్యము.

చ...పువ్వులఁ బె చిక్కనిచక్కనియమ్ము లేయు చో, గుటి యఁబె చిత్తముల్... దశకు. ౩. ౧౨౮.

చ. తటిమి ఘటోత్కచుండు బలదర్పము లేర్పడ ద్రోణుమీఁద నే,ర్తొఱ నడతేరఁ గాంచి చను దెంచి యలంబసుఁ డమ్మహాసురుక్, గుటి యుఁగఁ జేసె శాతశరకోటికి ...భార. ద్రో. ౩. ౨౬౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

౨. విశ్వాసము, నమ్మిక.

గీ. పలుకటిమేల్పు మది సెంతు గుటి దలిర్ప. నీలా. ౧. ౩.

(వ్యవ) వైద్యునిమీఁద గుటి లేనివానికి వ్యాధి కుదురదు.

౩. గుఱుతు, చిహ్నము.

గీ. వసుధలో నెట్టిశ్రీగలవారి వేని, కరభములు దాస్యములు చేయు సరసిజాక్షి,యూావుల

కెట్లటన్నఁ బైఁ దారు మోమ, గొడుగులును
వల్లకులకము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౫. ౩౧.

౪. దృష్టాంతము, నిదర్శనము.

ఆ. గాలవుండ గుఱియుఁ గాఁడె మనకు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౫.

గీ. క్రౌంచ మొకకొన్ని గ్రద్దులు గాంచె మింట, నవి యహంసచ్ఛదాచ్ఛాదనానుభూతి, హంసతతు లయ్యెఁ గావన్న నరుణ మూష, గుప్తభుజగాళనాండము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౪. ౧౭౯.

౫. సాక్షి.

మ. నిజ మేఁ బల్కెద బాహు లెత్తి శ్రుతివాణీ జాహ్నవీగోపతి, ధ్వజధుంఠీశగణేశ్వరు ల్గుఱిగ నో వారాణసీదేవి...నిన్ బోల నం, బుజగర్భాండమునందు లేవు నగరంబుల్ తీర్థరాజంబులున్. కాశీ. ౨. ౧౩౬.

తరళ. కడఁగి విన్నువెలుంగు దా గుఱి గాఁగ నబ్బలుకానలో, నడలుమన్ననమం గనుంగొని యవ్వ డర్మిలి నూతిలో, వెడలఁదీయుచుఁ గేలు పట్టితివే కదా యిఁకఁ బెండ్లికిన్, గడమ లెల్లను సొంపులు...యయా. ౪. ౬౦. భా. రా. యు. ౨౩౬౬.

౬. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

క. నా నెమ్మనమునఁ గలయను, మానము పరతత్త్వబోధమహిమ నుడుప్రవ్ర, జ్ఞానిధి యీసుల్కము నిం, పూనఁగఁ గైకొనుట యనుచు నొక గుఱి చేసెన్. పరమ. ౪. ౧౯. (శ. ర. పా.)

౭. యుక్తి, ఉపాయము.

చ. కటకట మీర లాడు పెనుఁగష్టపువిద్దెలు చూడఁ డాయె ము, చ్చటకుఁ బనేమి పోద మని చామయ పల్కినఁ దత్తనూజ మా, ఱటనురవేశ్యయో యనఁగ రాజిలుచుండెడి చెన్నసాని నీ, విటు వగఁ జెంద నేమిటికి నే గుఱిఁ జెప్పెద నంచు నిట్లనున్. చెన్న. ౨. ౨౩౦.

౮. పరిమితి, మితి; హద్దు; మర్యాద, గౌరవము.

ద్వి. అప్పధనం బింత యని గుఱి నాకుఁ, జెప్పము చెల్లింతుఁ జేకొను మనిన. ద్వి. పారిజా. ఉ. ౧౪౭౯ పం.

సీ. ఏదేవుఁ డింతకు నింత యై యంతకు నంత యై గుఱి లేక యతిశయిల్లు. పాండు. ౫. ౫౭.

సీ. గుఱి మీఱి కోదనీకుహర మొక్కట ముంప నుప్పొంగు ప్రళయపయోధికంబె. ఉ. రా. ౫. ౧౪౧.

మ. మనుజాలిన్ గుఱి దప్పి శూర్పణఖ వల్మాటి ట్లు నిర్లజ్జ యై...చం. రా. ౫. ౩౯.

౯. (=గిఱి) వలయాకారపురేఖ.

గీ. ఎలమి నిన్నాళ్లు సైఁచితి నింక నైనఁ, బుద్ధి కొన్నట్టియ ప్పిచ్చి పొమ్మటంచు, హరిహయుఁడు భానుఁ జుట్టినగుఱి యనంగ, భీషణాటోపతను బరివేష మడరె. ఘటికా. ౨. ౪౧.

౧౦. కళంకము, మచ్చ.

సీ...గుఱి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిన్నె, లక్ష్మనం బనఁగఁ గలంకు...ఆం. భా. ౧. ౮౦.

జ: గుఱించి, గుఱించు, గుఱికట్టు, గుఱికాఁడు, గుఱికొండి, గుఱికొను, గుఱిచేయు, గుఱిపడు, గుఱియగు.

గుఱించి, గుఱియించి=కూరిచి. (√గుఱించు)

చ. అన విని యన్నరేశ్వరుఁడు హాసముతో నతనిన్ గుఱించి యిట్లను ... భార. శల్య. ౨. ౭౩. ముకుంద. ౩. ౨౭౯.

మ. నిరవద్యస్థిరభక్తితోడ ననుఁ గానీ శంభుఁ గానీ రమేశ్వరుఁ గానీ గుఱియించి యెవ్వ రట యీసారస్తవంబున్ జపిం, తురు...కాశీ. ౨. ౯.

గుఱించు, గుఱియించు. స. క్రి. (√ గుఱి) ౧. లక్ష్యముగా నుంచుకొను, గుఱిగాఁ జేసికొను.

వ ... అశేషమునీషిహృదయంగమంబుగా శబ్దం బనుసరించియు నభిప్రాయంబు గుఱించియు భా

వం బుజేక్షించియు రసంబు పోషించియు ...నైష. ౭. ౨౦౨.

క. అన మరలి చనిరి నమ్రా,నన లైనన లైదు నే ర్పునను శరములఁ జే, సినవిలుకాఁడు గుజించి న, తనువుల హేతిప్రహేతితనయులు సన యాల్. వరాహ. ౩. ౧౩౦.

౨. మిఱియుఁడు.

క. నగరిపురిపునగరుం ద,న్నగకీరథయూథసౌధ నానావిధరు,గ్ధగధగలుఁ జూమ వేడుక,చిగిరిం ప గుజింప రానిచిడిముడి పాడమక్. కువల. ౩. ౧౫.

అ. క్రి. సంకల్పముచేయు, తలపెట్టు.

గీ. అట్లు వైవాహికాగ్రకృత్యములు నెఱపి, నా లుగవనాఁడు సకలబాంధవులు చెలఁగ, వరవ రాగ్రణి లోచనానంద మొదవ, నాగవల్లి యొనర్చుటకై గుజింప. రాజ. చ. ౩. ౧౬౮.

గుజికట్టు. వి. (గుజి + కట్టు) ౧. అంచు. (శ. ర.) ౨. మితి. (శ. ర.) ౩. కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.

సీ. ఎఱుకవారల కెల్ల గుజికట్టుగా నిల్వ నొక్క చో టున్నది నిక్కముగను. వేం. మా. ౫. ౨౦. దశా. ౬. ౧౩౭.

గుజికాఁడు. విశే. (గుజి+కాఁడు) లక్ష్యము తప్ప కుండ కొట్టువాఁడు, కృతహస్తుఁడు. (శ. ర.) వి. జోఁడు, వతి.

క. చలిగుజికాఁడై నిగనిగఁ, గలువలచెలికాఁడు పుట్టెఁ గలశపయోధిన్. హర. ౬. ౬౯.

క. గుజికాఁడు రాక మన మీ,తరుణీభూసురులఁ బట్టెఁ దగ దని చుట్టుం,బురిగొనుచుండిరి యా తల,వరు లంతట నదియు నతనివాంఛలు దీ ర్చెన్. శుక. ౨. ౪౯౦.

గుజికొండి. వి. (గుజి+కొండి) ౧. ఆయువు, జీవ స్థానము. (శ. ర.) ౨. గుఱుతునకై కొండివలె క ట్టినత్రాడు, మొం.

ద్వి. పెదబొబ్బ లిడునీడు పెదకట్టెబిడ్డ,కట్టినగుజి కొండ్లు కట్టిన ట్లుండ,నే యొల్లఁ ద్రావు దంతి మెసంగునెలఁగ,కాయలగతి రిత్తకడవలే చి క్కు. అ. మ. క. ౧. ౩౫ పా. ౧౬ పం.

గుజికొను. స. క్రి. (గుజి+కొను) లక్ష్యముగాఁ జేయు.

చ. తజి యనులోహకారకుఁ డుదగ్రతఁ బశ్చిమ శైలశృంగమున్, గుజికొని వేలుపుందెరువు గొప్పపిరంగిని జాయమందులోఁ, గొఱలెడు విన్నమానికపుగుండు ఘటించి యగాదుచేసి నన్, దఱచుగఁ గ్రమ్ముక్రొంబొగ లనంగ జ గంబునఁ బర్వెఁ జీకటుల్. రసిక. ౪. ౯౫.

గుజిచి=కూరిచి. (√గుజించు?)

క. మధుమథనుఁ డాక్షణంబున, మధుర గుజిచి కదలి...హరి. ఉ. ౧. ౧౬౯.

మ. అతఁ డొక్కించుక నవ్వి నన్ గుజిచి యి ట్లాశ్చర్యతాధన్యతా,మతికిం గారణ మేమి ...హరి. ఉ. ౫. ౨౫.

సీ. అజ్ఞానుఁడు తన్ను నర్థితో గుజిచి యజిం చుట గోరి సృజించె సురల. హరి. పూ. ౨. ౯౬.

గుజిచే(సే)యు. స. క్రి. (గుజి+చేయు) ౧. లక్ష్య ముచేయు; ఉద్దేశించు.

సీ. గుత్తంపుగుబ్బలు గుజిచేసి వైచెఁ బయోజకు ట్మలముల నొకతె నొకతె. కవిరా. ౪. ౯౫.

గీ. అన్యరాజన్యు గుజిసేసి యరిగె వాణి. నైష. ౫. ౧౪౬.

౨. దృష్టాంతముగాఁ జేయు.

సీ. నీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించిన మద్భక్తు లగుదురు మత్పరులకు, గుజిసేయ నీవ యో గ్యుఁడ వైతివి...భాగ. ౬. ౩౬౯.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుగొను.

సీ. ఇది యెంత లేదు నెమ్మది నిట్టివిఘ్నముల్ గు జిసేసి మనకేలి మఱవ నేల. కళా. ౩. ౨౧౩.

క...ని,నొ్నకయించుకయును గుజిసే,యక యి

మ్మెయిఁ జెనకి తలఁకఁ దఱఁడు నెడుమదిన్. రాఘవ. ౪. ౪౨.

గుఱిపడు. అ. క్రి. (గుఱి+పడు) పేరుపడు, ప్రసిద్ధి కెక్కు.

ద్వి. కొక్కొకమునఁ జాల గుఱిపడ్డరాతు, చక్కరఖాణంపుసామ్రాణి నెక్కు. రఘునా. ౧౭ పా. ౧౩ పం.

గుఱియగు. అ. క్రి. (గుఱి+అగు) సమర్థుఁడగు.

మ. సరసీజాక్షునికూర్మి భక్తుఁడవు సంసారాబ్ధికి న్నావ యై, దరిఁ జేర్పన్ గుఱి యైనవాఁడు మురవిధ్వంసుండు నిన్ బ్రోవఁడే...కుచేల. ౧. ౫౧.

గుఱు. వి=గుఱ్ఱు. (√గుఱ్ఱు-చూ. గుఱుపెట్టు, మొ)

గుఱుకు. వి. పశురోగవిశేషము.

సీ...పశువ్యాధిభేదాభిధ యొప్పుచుండును నుంగిడి యనఁ, జరుక నా గుఱుకు నా ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౫. (బ్రౌ. పా. గుఱుక. ముద్రి)

గుఱుకొను. (శ.ర, చి.ని, బ్రౌ.) అ.క్రి. (ఇది క్త్వార్థకముగానే ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నది.) ౧. యత్నించు, పూను.

క...విష మన్నముతో, గుఱుకొని పెట్టించె గాడ్పుకొడుకున కలుకన్. భార. ఆది. ౫. ౧౭౮.

(గుఱుకొని:-బుద్ధిపూర్వకముగా అని భావము.)

చ. గుఱుకొని నేల వ్రక్కలుగఁ గ్రొచ్చియు మన్నులు మ్రింగియున్ శిలల్, వెఱికియు... భా. రా. బాల. ౪౦౯. భార. అశ్వ. ౨. ౧౬౩.

౨. అతిశయించు.

క...నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొని కురియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యనలుమీఁద మఘవుం డలుకన్. భార. ఆది. ౭. ౨౭౦.

క. నెఱసంజఁ గ్రుంకుగుబ్బలి,చఱి జఱజఱ నినుఁడు డిగ్గజాఱుమఁ జనునా,కఱి నఱిమిఱి నెగసినజే,గుఱుఘూర్ణి యనంగఁ గెంపు గుఱుకొని పర్వెన్. ద్వా. ౪. ౯౭.

గుఱుగుఱ్ఱు. వి. (గుఱు + గుఱ్ఱు-క. కుఱుకుఱు త్తళ్.)-పాము-ఓఱలుటయందగునానుకరణము.

మ ... ఓ దేవ నీ,యుఱకా లుద్ధతి రాహుమండలము బ్రహ్మాండమ్ముతో నొత్తినన్, గుఱుగుఱ్ఱం చెసపంది బిట్టొఱలునగ్ఘోరాహి నీయంఘ్రికిన్, గిఱుఁజె పైపైనవిధంబు నామనములోఁ గీలించినట్లయ్యెడున్. నైష. ౭. ౧౨౫.

గుఱుతి(ర్తి)ంచు. స. క్రి. (√ గుఱుతు) ౧. ఆలోచించు.

సీ...తూమెఁ డిక్షురసమ్మున కన్నివలయుఁ, జేగాను గాడంగఁ జెఱకుదండము లని గుఱుతింపఁగా నూఱుకోల లైనఁ, జాలుఁ బొమ్మను బుద్ధి సంభవించెను...హర. ౧. ౨౦.

౨. ఆనవాలుపట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను గుర్తించినాఁడు.

గుఱుతిడు. స. క్రి. (గుఱుతు+ఇడు.) అపేక్షించు, కోరు.

ద్వి. ఫలములు గుఱుతిడుభక్తుల కెట్టు,లలవడు లింగనిరంతరసుఖము. బస. పు. ౫. ౧౯౯ పం.

గుఱుతు(ర్తు). వి. (క. గుఱుతు, గుర్తు.) ౧. ఆనవాలు, చిహ్నము.

క... లెస్సగ గుఱుతులు, కనుఁగొని ... దశా. ౭. ౨. ౯౧.

ఆ... విశ్వనాథదేవుతరుణి, గుఱుతు చెప్పి తన్నుఁ గొలువంగఁ బుత్తేర,వచ్చినాఁడ నేలవలదె తనకు. భీమ. ౩. ౯.

౨. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

గీ. గుఱుతు గలరాజు మంగయగురవరాజు. పాండు. ౧. ౭౦. (చూ. గుఱుతువడు.)

౩. సాక్షి.

క. ననుఁ జూడ రాఁడ దేవా, యని నిను దూఱి
కొను చుందు నవయము నాపై, నెనరు గలం
దుకు గుఱు తిదె,కనిపించెను మనము వేడుక
లు గనఁ గల్గెన్. సారంగ. ౨. ౬౧.

౪. పరిమితి.

సీ. దిక్కెవ్వరును లేనిదీనుల నురలఁ గైకొన్న నీ
కరుణకు గుఱుతు గలదె. నృసిం. ౫. ౧౪౨.

గీ...కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని, విధవ
పెనిమిటితోఁ గూడ వివిధనరక, కూపబాధ
లఁ బడుఁ గడు గుఱుతు లేక. జై. భా. ౩. ౩౪.

౫. ఆస్పదము, స్థానము.

చ...ని, న్నెఱుక పడన్ మృగేంద్రునకు నింపుగఁ
జెప్పి తదీయభక్తికిన్, గుఱుతుగ నిన్నుఁ జే
సి...నా. పంచ. ౧. ౩౬౮.

క. విను మేఁకగొఱియలు మొదవు, లెనుములు తు
రగములు గజములిం దొకటియు రెం,డును
మూఁడును నేనును నా,లును నేడును నుం
డునది గుఱుతు నీ కుండన్. మార్క. ౪.
౮౪. (చూ. ౮౩, ౮౫.)

౬. విధము.

వ...కొందఱు దొమ్మరులగుఱుతున నహహో యని
బరితీఁగెలవెంబడి నెగఁబ్రాఁకువారును...ప్ర
బంధ. ౭౮౮. ('బడితీఁగె' ముద్రి.)

౭. లక్ష్యము, లెక్క, సరకు.

ఉ. ఈ విటు రమ్ము పొమ్మనుటయే గుఱుతింతియు
కాక మాకు నీ,యీవు లదేమి గుర్తు విడెమే
పదిలచ్చలు...వైజ. ౨. ౮౬.

క...ముది మది వెసఁదప్పి కోపమున నాడిన నీ,
వది రొఱుక చేసికొని యుం,గుదువా నేఁ
గాక యామె గుఱుతా నీకున్. వైజ. ౪.
౫౩.

౮. కళంకము, మచ్చ.

గీ...గుఱి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిహ్న,లక్ష
ణం బనఁగఁ గళంకు...ఆం. భా. ౧. ౮౦.

గుఱుతగు=ఘనమగు.

ద్వి. గుఱుతైన సెలయేటిఘుమఘుమధ్వనుల,నుఱు
ము లటంచుఁ బెల్లుబ్బి... నెమలి, పొరిఁబొరి
నాడెడు...రం. రా. అయో. ౧౩౫ పా. ౨౬
పం.

గుఱుతుగ (గా)=౧. స్పష్టముగా.

ద్వి. నెఱతనంబును గల్గు నేర్పరి యనుచు, గుఱు
తుగ నలపరాంకుశముఖ్యమునులు, పలికినది
వ్యప్రబంధరత్నముల, వలన నిచ్చలు విని...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౩౭ పా.

౨. నిజముగా.

చ. గుఱుతుగ స్త్రీలకున్ మగలకున్ మది నిల్కడ
లెందు లేవు నీ,వెఱుఁగని నీతియుం గలద
యేటికిఁ దత్తఱపాటు...సారంగ. ౨. ౧౪.

౩. శ్రద్ధతో, బాగుగా.

క. గుఱుతుగ విని యభిమన్యుని, వరతనయుఁడు
శుకునిఁ జూచి వాంఛలు నిగుడన్, బరికింపఁ
గనె ట్లయ్యెడుఁ, దరువాతిమహాకథావిధా
నం బనినన్. కుచేల. ౧. ౧౨౨.

జ: గుఱుతించు, గుఱుతిడు, గుఱుతుపడు, గుఱు
తుపెట్టు, గుఱుతుమాట, గుఱుతెఱుఁగు.

గుఱుతుపడు. అ. క్రి. (గుఱుతు+పడు) ౧. తెలి
యు, విదితమగు,

ఆ. పర్వతవనవాసిపరిణామవర్తన, కూపవాని క
ట్టు గుఱుతుపడును, బ్రహ్మనిష్ఠ వెంటఁ బ్రాకృ
తుఁ డరుగునా...వేమన. ౧. ౧౫౩.

గుఱుతు (ర్తు) పెట్టు. స. క్రి. (గుఱుతు+పెట్టు.)
చిహ్నితముచేయు.

(వ్యవ) పుస్తకములోఁ జదువ వలసినభాగములు
గుర్తుపెట్టుము.

గుఱుతుమాట. వి. (గుఱుతు + మాట)-ప్రసిద్ధి
గలమాట-లోకోక్తి, నానుడి.

గీ. ఎఱుక పిడికెఁడుధన మన్న గుఱుతుమాట, త

థ్య మా గాద యొండ్రై వc దావసేంద్ర, కుచే
ల. ౧. ౪౬.

గుఱుతెలుcగు. స. క్రి. (గుఱుతు + ఎఱుcగు) ఆనవాలుపట్టు, తెలిసికొను.

ఆ. అట్టియెడను బచ్చుపట్టుదట్టిచేత, నొవ్వుతనదు
ప్రియుని నుజ్జ్వలంపు, కీవి కెంపుచంద్రకా
విదట్టిచేతc, బరుని గుఱుతెఱింగె సురవధూ
టి. కళా. ౩. ౨౬౭.

క...తుములమునను గుఱుతెలుcగక డా, సివనీ
పెనిమిటిc దునిమితి, వెనుక నెఱcగి పొక్కుచు
డితి వెలcదిరో యచటc. ఉ.రా.౪.౧౦౪.

గుఱుపె(వె,ర్పె,ర్వె)ట్టు. అ. క్రి. (గుఱు + పెట్టు.) గుఱకపెట్టు.

సీ. బెట్టుగc బలుమాలు నిట్టూర్పులిమ్పుచు ఢీక
రంబుగ గుఱుపెట్టుకొనుచు...గీ... బ్రాహ్మ
ణి నుప్తిc బొండె. హరిశ్చ. ౫. ౫౫.

మ...అజాండు...కీల్దలగడై యుండంగ నిద్రిం
చుచుc, గుఱువెట్టం దొడcగెc గల ల్గను
చు నిర్ఘోషంబుతో భూవరా. భాగ.౮.౭౦౩.

శా...కాలుం గేలు సెఱుంగకున్న కరణిం గన్మో
డ్చి గుర్వెట్టుచుc...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౧౮.
అచ్చ. రా. యు. ౨౨౫.

వి. గుఱక, సుప్తరవము.

సీ. గుఱక యనంగను గుఱుపెట్టనంగను శోభిలు
చుండును సుప్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గుఱుపొడుచు. అ. క్రి. (గుఱు + పొడుచు) గుఱకపెట్టు.

సీ. లంక సొచ్చితి మంచు హుంకారములు సెల్లc
గలవరించుచు బిట్టు తెలియువారు,వీచులతాc
కున సేమసర్వపరవ మడcగిపోవcగ గుఱుపొ
డుచువారు. భా. రా. యు. ౨౬౬.

గుఱుము. వి. బీజము, గింజ. (శ. ర-గుఱుమ. చివి.)

క. జీవుcడు శుక్లచ్ఛాయా,భావితుc డైనపుడు వి
ష్ణు భావించుటకుc, దా పెరవరి యగుc దద్గ
త,భావ మొసcగు గుఱుము లేనిపం డగుసెల
వుc. భార. శాం. ౫. ౪౨౧. (గుఱుము
ముద్రి.)

సీ. కొందఱు వండులc గొటికి కొందఱు గన్న గు
ఱుముల గువ్వల తెఱcగు దోcచ,నప్పటి కప్ప
టి కానవంబున నైచికొని...భార. అను.౫.
౨౫.

గుఱ్ఱపుcజూక్కా. వి. (గుఱ్ఱము + చుక్కా) అశ్వినీనక్షత్రము. (శ. ర.)

గుఱ్ఱపుcదోcకలు. వి. బ. (గుఱ్ఱము + తోcకలు) ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుఱ్ఱపుcబీcట. వి. (గుఱ్ఱము+పీcట) ద్వారబంధముమీcద నుంచెడుగుఱ్ఱపుమూతికొయ్య. (శ. ర.)

గుఱ్ఱపుcబెరజు. వి. (గుఱ్ఱము + పెరజు) ఒకానొక జాతిసర్పము.

సీ...చిల్వగుడియలు ద్రాcచులు పెరజులు గుఱ్ఱపుc
బెరజు లచటc, గలవు...ద్వా. ౮. ౯౭.

గుఱ్ఱపుసారము. వి. (గుఱ్ఱము+సారము) సప్తస్వరములలో నొకటి, ధైవతము. (శ. ర.)

గుఱ్ఱము=గుఱము. వి. అశ్వము.

సీ. కళ్యాలc బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబులc ద్రొక్కు
ట్టున కియ్యకొలుపు వెరవు. భార. విరా. ౧.
౯౫.

గీ...ఎంచి చూడ, లక్షగుఱ్ఱంబు గాద బలంబు
మనకు. కృష్ణ. ౩. ౨౪.

చూపుగుఱ్ఱము=చూపులకు మాత్రమే గుఱ్ఱమువలె కనcబడి పనికి ఉపయోగింపనివాcడు.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొదవె నీరాజా, నుక
వాసి పనివంద చూపుగుఱ్ఱంబు. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౪౯౬ పం.

గుఱ్ఱపుcజదువు=సెమరునకు రానిచదువు, స్మృతికి

కాని చదువు. (వా- గుఱ్ఱములు నెమకువేయుజంతువులలోనివి కావు.)

జ: గుఱము, గుఱాలగోచ, గుఱ్ఱపుఁజొక్కా, గుఱ్ఱపుఁదోఁకలు, గుఱ్ఱపుఁబీఁట, గుఱ్ఱపుఁబెరజా, గుఱ్ఱపుసారము, గుఱ్ఱమెక్కుడు.

గుఱ్ఱమెక్కుడు. వి. (గుఱ్ఱము+ఎక్కుడు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కీలుగానుఁగ త్రిప్పుళ్లు గుఱ్ఱమెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస. ౩. ౧౮౬.

గుఱ్ఱు. వి. ౧. కోపించుటయం దగుననుకరణము.

చ. కదిసిన నోరవోయి యొరుకబ్బపువొంతులసత్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగన్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మదికి నసహ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్నదు, ప్పదకవులెల్ల...వాసిష్ఠ. ౧. ౭.

౨. నిద్రాధ్వని, గుఱక.

ఉదా: నేను గుఱ్ఱు పెట్టి నిద్రపోవుదును. శ్లేష్మతత్త్వము గలవారలకు నిద్రలో గుఱ్ఱు ఎక్కువ.

జ: గుఱు, గుఱుగుఱ్ఱు, గుఱుపెట్టు, గుఱుపొడుచు, గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు.

గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు. వి. ('గుఱ్ఱు'నకు ఆమ్రేడితరూపము) ౧. దగ్గునపుడు వచ్చెడిధ్వని కనుకరణము.

సీ. గుఱ్ఱుగుఱ్ఱని కొల్లుకొల్లున దగ్గుచోఁ దవిలినచెవులు చిందఱ్లువోవ. విప్ర. ౪. ౧౯.

౨. మూలుగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

వ...గుఱ్ఱుగుఱ్ఱున మూల్గుచు... ప్రబంధ. ౭౪౪.

గుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్నుహి.

గుల. వి. దురద, గులగుల. (బ్రా. వా.)

గులక. వి. ఒకవిధమైనఱాయి, గులకఱాయి.

ఉదా: సన్నగులకభూమి. గులకరేగడభూమి. (బ్రా.)

గులకరములు. వి. బ. మొలకలు. (చూ. గులకరములుగొను.)

జ: గులకరములుగొను, గులకరించు[2].

గులకరములుగొను. అ. క్రి. (గులకరములు+కొను) మొలకలెత్తు, గులకరించు.

వ...నునుఁజెమటం దడంబడి పులకరములు గులకరములుగొన హృదయానందకందం బగుకందుకంబు కరారవిందంబునం దమర్చి ... అనంతవిభ్రమంబుల జగన్మోహిని యై విహరించుచు నున్నసమయంబున...భాగ. ౮. ౩౯౬.

గులకరించు[1]. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు, శబ్దించు.

సీ. సరసిజద్వయముపై మొరయుచు మెసపిండువలెఁ గాళ్లగజ్జెలు గులకరింప. వరాహ. ౪. ౧౨౯.

గీ...అందియలు గులకరింపఁ గొంత దవ్వరిగి యరిగె. వరాహ. ౩. ౧౨౬. గంధ. ౧౯౬.

జ: గులకరింత.

గులకరించు[2]. అ. క్రి. అంకురించు; వ్యాపించు; వెలువడు, నిర్గమించు.

వ...మేనం బులకలు గులకరింప...సురా. ౯౬. (బ్రా. పా.)

గీ. మొలకనగవులు మొగమున గులకరింప. చంద్రా. ౩. ౯౨.

సీ. ఆణిముత్తెపుసరు లల్లనఁ జలియింపఁ గుండలంబులకాంతి గులకరింప. మల్లు. ౩. ౬.

సీ. మునుఁగువెట్టిన నేమి ముత్యాలకమ్మలక్రొమ్మించులీలలు గులకరించె. క్రీడా. ౯౫.

స. క్రి. వెలార్చు, బయలుపఱుచు.

వ...నిజాననాంభోజభాజనంబులం బట్టినమైరేయంబు మగలకుఁ ద్రావించునెడ వారు వాసనార్పితసహకారపల్లవం బని చక్కెరమోవి చుఱుక్కున నొక్కినన్...కమనీయసీత్కారకంఠనాదభేదంబులం గులకరించుచున్...వసు. ౪. ౨౩.

గులకరింత. వి. (√గులకరించు[1]) క్షుద్రజలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౯౬.

గులగుల[1]. వి. ౧. ఎలుఁగుబంటి పుట్ట కోరాడుటయం దగుననుకరణము.

వ...చీమకుఁ జెదలునకు నెలుంగులు గులగులఁ బుట్టలు నిశితనిజనఖరకులిశకోటుల న్గోరాడ ...మనుచ. ౪. ౩౭.

౨. పక్షులకూంత కనుకరణము.

క. కలవింకకలకలాకుల, వలభీగర్భములు సౌధ వాటములు పురం,బులయందుఁ దుహినవేళలఁ, జలి గులగులఁ గూయఁ బట్టెచందం బొందన్. శివరా. ౪. ౨౧.

వ...బిడ్డలారా యేలాగున నతిక్షుత్పిపాసాకులం బులై కులాయకూలంబులం గులగులం గూసె దరని విలాపంబు సేయుచు...నైష.౧.౧౦౮.

౩. దురద. (శ. ర, బ్రౌ.)

గులగుల². వి. చూర్ణము.

చ. వెలఁదినిఁ జూపు మంచుఁ దొలివేలుపురాయ నియెమ్ము లొక్కటన్, గులగులగా నడంతు నో...అచ్చ. రా. సుం. ౨౨.

(ఋ.) ముక్కముక్కలు.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దున్ గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పోఁ గోతముల్ గుద్దుమీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

వ...మిట్టకోలల గులగుల లైనకిరీటంబులనుండి రాలినవజ్రమౌక్తికరజోగణంబుచవి మరగి ముఱుగకుండ నుప్పఁగండలు పెట్టఁ జూచుపిశాచమందగాములక్రందును... కాశీ. ౨. ౬౨.

వ... గులగుల లై పడుకిరీటంబులును డొల్లుతలలును...భా. రా. యు. ౧౯౬౬.

గులగులయగు, గులగులలగు=శిథిలమగు, నలఁగినదగు.

చ... గులగులయయ్యె గబ్బిమనుగుబ్బలు ముద్దు మొగంబు వాడెఁ గెం,దలిరుకటారివానిబెడి దంపుదురంబు విధుం డొనర్పఁగన్. శుక. ౧. ౨౧౫.

క. అని శ్రీపతి యానతియ్య,చ్చిన మందల విడిచె నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁ,డును గులగుల లై లావగ,లినమై విదిలించుకొనుచు లేచెఁ గిదుకుచున్. పాండు. ౪. ౨౯౭.

సీ. కూర్మాధిపునివెన్ను గులగుల్లగా బిట్టు మట్టుదుమే మాటమాత్రలోన. రాజ. చ. ౨. ౫౭.

గులప. వి. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱ్ఱాలగో చనఁగా గులప యనంగఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

గులము. సం=గుడము.

గులాబి. వి. (హిం. గులాబ్) పుష్పవిశేషము.(శ.ర)

గులాము. వి. (హిం. ఘులామ్. క. గులామ.తు. గులామె.) ౧. దాసుఁడు, దాసి; దాసి.

క. ఇత్తడి పుత్తడి యగునే, తొత్తుది నగ లెన్ని యిడిన దొరసానగునే, యుత్తమకులుఁ డవునా, లత్తుకు నరి చేరినను గులాము గులామే. (అడిదమునూరనచాటువు.)

౨. బిచ్చము.

గీ. ధాన్యముష్టి గులామెత్తి దాన నిత్య,మేకతంబునఁ దా స్వయంపాక మాచ, రించి సాపాటుఁ జేయుదు నంచు నతని,మొఱఁగి తనయింటికేఁగి ముష్టులు భుజించు. వైజ. ౨.౧౨౨.

చ. లలనరో యొందు నీ విఁక గులామునకున్ జన పద్దు...వైజ. ౨. ౧౭౮.

విణ. హీనుఁడు.

సీ. చెల్లుసెల్లముల కీక్షింప నిచ్చినసొమ్ము మగుడ నీలేనికోమటిగులాము. వేం. పంచ.౧. ౭౬౩.

సీ. మానాభిమానముల్ మాని ప్రవర్తించుమంకు గులాములు మంత్రులైరి. వేణు.౩౫.

గులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉండ, మాత్ర; గోలీ, బాలు రాడుకొను చిన్నగాతియుండ. ౨. రోగభేదము.

గులింకము. సం. వి. అ. పుం. పిచ్చిక.(విల్యమ్సు.)

గులిబి=గుఁలిమి. ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

గులిమి=గుబిలి³, గులిబి. వి. కర్ణమలము, పింజూషము.

సీ... కర్ణమలనామ మొప్పను గులిబి నా గుబిలి నా గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

జ: గులిమికదురు.

గులిమికదురు. వి. (గులిమి + కదురు) గులిమి తీసికొనెడుకదురు, గుఁలిమితెడ్డు. (శ. ర.)

గుల్ఫము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

గుల్మకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. అమ్లవేతసము, పుల్లప్రబ్బలికీ.

గుల్మము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బోదె లేనితీఁగ, తుప్ప, మొ. ౨. పొద, గుల్మిని. 3. ప్లీహము, ఎడమపార్శ్వమున నుండుపచ్చనిమాంసఖండము. (వై. ని.) ౪. ప్లీహము పెద్ద దగురోగము. (వై. ని.) ౫. తొమ్మిది రథములును తొమ్మిది యేనుఁగులును ఇరువదేడు గుఱ్ఱములును నలువదేవురు కాల్వురును గలసేన. ౬. సైన్యరక్షణము. (మే. ని) ౭. గ్రామరక్షకభటస్థానము, పల్లెయందలితాణా. (అ. ని.)

గుల్మమూలము. సం. వి. అ. న. అల్లముకీ.(వాచ)

గుల్మి. సం. విశ. (న్. సీ. న్) గుల్మరోగము గలవాఁడు.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అమలకి, ఉసిరికకీ. ౨. లవలి, ఒకానొకతీఁగ. 3. ఏలకికీ. ౪.గుడారము, డేరా.

గుల్మిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ఉలపము, పొద.

గుల్యము. సం. విశ. (అ. ఆ.అ) మధురము, తియ్యనిది.

గుల్ల. వి. (సం. క్షుల్లకః) ౧.జలజంతువిశేషము,క్షుద్రశంఖము.

గీ. క్షుద్రశంఖము దనరారు గుల్ల యనఁగ. ఆం భా. ౧. ౧౬౧.

సీ...ఈలుచలఁ జెలుఁగుగుల్లల నమలుచు...గీ.తవరుబికవం క్తులకు...ఆము. ౨. ౫౩.

౨. చింతపండు మొదలగువానిమీఁద నాచ్ఛాదకముగా నుండి కోశమువలె బోలుగా నుండుపదార్థము. (ఉదా: చింతగుల్ల, మొ.)

గీ...అన్నికాచరుని నొడిసి, కాలు పట్టి మీఁదికెత్తి నేలతోడ, నొడలు గుల్లలత్తిగా నుదికి చంపె. భా. రా. యు. ౬౬౦. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

3. బొబ్బ, పొక్కు. (శ. ర.)

౪. కప్పచిప్ప, కంబూక. (శ. ర.)

విశ. ౧. అల్పము.

క. ఇల్లాలు మెలఁగకున్నను, గుల్లా సౌఖ్యంబు పతికిఁ గొండం తైనన్, ఇల్లాలు మెలఁగుచున్నను, గొల్లా సౌఖ్యంబు పతికి గోరం తైనన్. శేష. ౧. ౧౩౯.

౨. బోలు, గట్టిది కానిది.

ఉదా: గుల్లకంటె, గుల్లమురుగులు.

పెనుగుల్ల=శంఖము.

సీ. పునుకయుం బెనుగుల్లయును గేలుదమ్ముల నంచలమాడ్కిఁ బాటించువాఁడు. గీ...ముక్కంటియును వెన్నుఁడును వనంగఁ, బొల్చునావేల్పు కబ్బంబుఁ బ్రోచుఁ గాత. ద్వా.౧.౪౦.

జ: గుల్లకాఁడు, గుల్లకావి, గుల్లకాసు, గుల్లసేత, గుల్లపడు, గుల్లపుఱచు.

గుల్లకాఁడు. విశ. (గుల్ల + కాఁడు)-అంతస్సారము లేనివాఁడు - ఏమియు లేనివాఁడు, అకించనుఁడు.

'గుల్లకాఁడై మనయింటికుఱుకు లరుగ వచ్చెని' క్షేత్రయ. (శ. ర.)

గుల్లకావి. వి. (గుల్ల+కావి.) కొంచెము నీలపుడాలుగల ఎఱుపు. (చి. ని.)

సీ. నిజకటీతటిఁ జెక్కునీలంపుఁ బిడిబాఁకు కనకకాటిక గుల్లకావి గట్ట. బహు. ౪. ౧౩౧.

సీ. తనతనూరుచి పైనిఁ దగ నుల్లసిలుగుల్లకావి నాఁ
గనకాంశుకంబు దనర. రా. వి. ౧. ౧౫.

గుల్లకాసు. వి. (√ గుల్ల.) ౧. బోలుగాఁ జేసినకాను. (వా) ౨. అల్పమైననాణెము, వెల తక్కువనాణెము.

ఆ... వెంట గుల్లకాసును రాదు. వేమన. ౧. ౧౫౦.

సీ. ఆటమటించినఁ బట్టెఁడంత సొదము గాక
కాదేని యొకగుల్లకాసు గాక... గీ ... ఈగి
న్నె మమ్ము, పంటివారలు గొన నెంతవారల
య్యా. వి ప్ర. ౫. ౧౯.

గుల్లనేఁత. వి. (√ గుల్ల.) పలుచగా నేసిననేఁత, బాగుగా గట్టన లేనినేఁత. (వా.)

గుల్లపడు. అ. క్రి. (గుల్ల + పడు) అవమానపడు. (చూ. గుల్లపఱచు.)

గుల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√ గుల్లపడు) అవమానపఱుచు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి,కొని
గుల్లపఱుపక కొలికికి రావు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౬౭ పం.

గుల్లాము. వి. ౧. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱాలగో చనఁగా గులప యనం
గఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

౨. (=గులాము) దాసుఁడు.

ఆ. కూలి నాలి చేసి గుల్లాముపనిఁ జేసి, తెచ్చి
పెట్ట నాలు మెచ్చ నేర్చు. వేమన. ౧. ౬౩.

గుళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉండ; మాత్ర; గోలీ. ౨. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. ౩. ముత్తెము. (విల్యమ్సు)

గుళిగ. వి. (సం. గుళికా) ఘుటిక, ఉండ.

క. గుళిగ లొనరించి నీడం, గిలగిలలుగ నార్చి
నారికేళఫలమ్ముం, జెలు వొంద దాఁచి మే
హం,బుల ననుపానముల నీయఁ బోవుక...
చికి. ౨. (చి. ని.)

గుళుంఛము. సం=గుళుచ్ఛము. (కల్ప)

గుళుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. గుచ్ఛము, పుష్పములలోనగువానిగుత్తి.

గుళ్లు. వి. బ. కుందెనగుడి యనుబాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు
గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ. గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చ
లు గోడిపట్టె,లు... వి. పు. ౭. ౨౦౩.

గువాకము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గువ్వ. వి. ౧. కపోతభేదము, అడవిపావురము. (శ. ర.—దీని భేదములు :— కుకుకుటగువ్వ, పొడగువ్వ, పచ్చగువ్వ, చిటిగువ్వ, రాగువ్వ, ఎలుబొంతగువ్వ. బ్రౌ) హంస. ౩. ౧౩.

౨. పక్షి, పిట్ట.

సీ. పిట్ట పక్కి పులుఁగు జిట్ట గువ్వ యనంగఁ బ
క్షిసామాన్యమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨.
౯౬.

జ: గువ్వకరి, గువ్వకరిగొను, గువ్వకుత్తుక, గువ్వకుత్తుకపడు, గువ్వకోలుకొను, గువ్వగుత్తి, గువ్వగుత్తుక, గువ్వరాయి.

గువ్వకరి. వి. (గువ్వ + కరి) విజృంభణము.

మ. తరుణి యొకర్తు పాదమునఁ దన్నినఁ గ్రొన్న
నగుంపునుజ్జిగిన్, మెఱసి యశోకభూజము
విమిశ్రితతత్పదయావకద్రవస్ఫురణమె చూ
పఁ దోడివిరిబోణులకుం బువు లంచుఁ దెల్పె
నిర్భరగతి వ్రాలునమ్మనుకరమ్ములు గువ్వకరిన్
నటింపఁగన్. భోజసుతా. ౩. ౨౬.

గువ్వకరిగొను. అ. క్రి. (గువ్వకరి + కొను.) విజృంభించు, రేఁగు.

సీ. పిడికెఁడుపూరికై బెడిదంపుసాహసం బెట్టు
చేసితి వని తిట్టువారు. గీ. నై దిసంతులు గొ
ట్టుచు నమ్మునీంద్రు, గువ్వకరిగొని కడు వెతఁ
గుడువఁబఱచి... వరాహ. ౧౦. ౪౧.

ద్వి. కలయఁ బొరలు గువ్వకరిగొని దూఱఁ, దల వంచుకొని పీకు దడయక వెడలి. ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౧౬౮౫ పం.

క. అచ్ఛోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగునె నీకుఁ బు ణ్యవాహిని నిటు వా, క్రుచ్చితి వని పడి నం దఱు, గచ్చ కదలినట్లు గువ్వకరిగొని తిట్టన్. జై. భా. ౮. ౭౨.

గువ్వకుత్తుక. వి. (గువ్వ+కుత్తుక.) ఆఁకలిచేత కలుగుహీనస్వరము.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెతనెట్టఁగ నూరు చేరక వెలివెలిఁ దిరుగన్, దతిఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు వతండు గువ్వకుత్తుకతోడన్. పాండు. ౩. ౨౦.

గువ్వకుత్తుకపడు. అ. క్రి. (గువ్వకుత్తుక+పడు) -ఆఁకలిచేత హీనస్వరము గలవాఁ డగు-కృశించు.

ద్వి. నెవ్వగఁ గుందుచు నీరసాన్నములఁ, గ్రొవ్వి బల్తురె గువ్వకుత్తుకపడక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౭౦ పం.

గువ్వకోలుకొ(ల్కొ)ను=గువ్వకరిగొను.

గీ. కడుపు చుమ్మలుచుట్టఁగాఁ గన్నకన్నె, చిలుకనెడఁబాసి యేరీతి నిలుచువాఁడ, నెక్కుడివి వేక మన మంత్రు లెల్లఁ గదిసి, కువలయేంద్రునితో గువ్వకోలుగొనుచు.

గీ. మాను మీ మోహ మని తెల్పి ... శుక. ౧. ౩౭౨, ౩౭౮.

గీ. గొంట వనియెఁ దిలోత్తమ గూర్తిఁ గొసరె, ధాన్యమాలిని పుంజికస్థల యదల్చె, దివిజకామిను లీరీతిఁ దిరుగువాఱి, గువ్వకోల్కొంచుఁ దమలోన నవ్వుకొంచు. మనుచ. ౩. ౧౦౯. శుక. ౨. ౧౦౯.

గువ్వగుత్తి(క). వి. (√గువ్వ) కపోతాంఘ్రి కి.

సీ. గువ్వగుత్తిక యన గువ్వగుత్తి యనంగఁ జనుఁ గపోతాంఘ్రి...ఆం. భా. ౨. ౬౫. (ప్రా. పా.) హంస. ౮. ౧౦.

గువ్వగుత్తుక. వి.(గువ్వ+గుత్తుక)కపోతాంఘ్రి కి. (శ. ర.)

గువ్వరాయి. వి. (గువ్వ+రాయి) మొరవరాయి. (బ్రౌ)

గుసగుస. వి. ౧. రహస్యపుమాటలచప్పుడు (శ.ర.) ౨. సల్లాపము; గుసగుసధ్వనితోఁగూడినరహస్యపుమాట.

సీ...గుసగుస ముచ్చట యన, సల్లాపసంజ్ఞయై యుల్లసిల్లుచు నుండు...ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

గీ. చేరి చెవిలోన గుసగుస లెచ్చెప్పినట్లు, మోహమూన వాని చెక్కుట మోముఁ జేర్చు. శశాం. ౨. ౭౭.

జ: గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలాడు.

గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలువోవు=గుసగుసలాడు. (√గుసగుసలు)

వ...నిన్న మనము విన్నది నిజంబై తోఁచుచున్నది చూడుఁడు చూడుం డని గుసగుసలంబోవువారును...ఉ. రా. ౬. ౩౮౩.

క. హాసఁగ దడి యచుమ మంత్రులు, గుసగుసలం బోవ రాజసుంజముతోడన్. శుక. ౧. ౩౧౯. విజ. వి. ౩. ౩౭.

సీ. అపుడు వచ్చినవార లాఁ జెలి యొవతె యీ కొమ్మ యంచును గుసగుసలువోవ. కువల. ౨. ౨౯.

గుసగుసలాడు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి.(గుసగుసలు+ఆడు.) ౧. రహస్యముగా మాటలాడు.

(వ్యవ) వా రిద్దఱు గదిలో గుసగుసలాడుచున్నారు.

వ...మాటిమాటికిఁ గొరవివిరిగుత్తిపై వ్రాలి యొగయుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పుష్పమంజరులు గ్రా

యొనుసలం బని గుసగుసలాడుచు... రా. వి. ౩. ౧౧౪.

చ. ముసిముసినవ్వు మోముపయి ముచ్చటలాడ వ
వందె ప్రోఁతతో, గుసగుసలాడ నంచగమి గూ
డఁ జనెన్ జెలి శౌరిప్రోలికున్. ముకుంద. ౩. ౨౪౩.

గుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కొండయందలిబిలము. ౨. దాఁగుట. ౩. పల్లము. ౪. హృదయము. ౫. బుద్ధి, మనీష. ౬. ముయ్యాకుపొన్న చె.

గుహము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము.

గుహాషష్ఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుమారస్వామి జన్మించినషష్ఠి-మార్గశీర్ష శుక్లపక్షషష్ఠీతిథి, కుమారషష్ఠి.

గుహాశయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గుహయందు శయనించునది. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్మ. ౨. సింహము, మొ.

శ్లో. సింహవ్యాఘ్రవృకా ఋక్షతరక్షుద్వీపినస్త
థా, బభ్రుజంబుకమార్జాలా ఇత్యాద్యాస్స్యు
ర్గుహాశయాః. (కల్ప)

గుహినము. సం. వి. అ.న. అడవి. (కల్ప.)

గుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుమారస్వామి. ౨. ఒకనిషాదరాజు. (రామునికి మిత్రుఁడు. శృంగిబేరపురమునకు రాజు.)

గుహేరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. కమ్మరి.

గుహ్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దేవయోనివిశేషము. (వీరు కుబేరునియనుచరులై యక్షనిధులను రక్షింతురు)

గుహ్యకేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

గుహ్యదీపకము. సం. వి. అ. పుం-తాను గనఁబడకుండ వెలుతు రిచ్చునది-మిణుఁగుఱుఁబురుగు.

గుహ్యపుష్పము. సం. వి. అ. పుం-అంతఃకుసుమము, దాఁగినపువ్వులు గలది-అశ్వత్థము, రావి చె.

గుహ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) రహస్యమైనది. వి. అ. పుం. ౧. వంచన, దంభము. ౨. తాఁబేలు. న. ౧. ఏకాంతము, రహస్యవిషయము. ౨. మగగుఱి. ౩. ఆఁడుగుఱి.

గూ

గూండ్ర=గుండ్ర[3]. వి. గ్రుడ్లగూబకూఁత. (శ.ర.) జ: గూండ్రించు.

గూండ్రించు. అ. క్రి. (√గూండ్ర)-గ్రుడ్లగూబ-కూయు. (శ. ర.)

గూఁటి. వి. (సం. ఘృష్టిః) పంది, సూకరము. (శ. ర.)

గూఁటిగువ్వ. వి. (గూఁడు+గువ్వ) ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ... గూఁటిగువ్వన నణు జనఁ గుఱు జవంగ, నీఁ
కరాల్చినపక్షి యూ నిందుమాఱి. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గూఁడు. వి. దే. (బ. గూండ్లు, గూఁడులు. క. తు. గూడు. త. మ. కూడు) ౧. కులాయము, పక్షిగృహము.

క. తనరె బలిభుక్తులు నిండినగ్రామశ్రీల కటితీ
నీలము లగుటన్, గనియెఁ దృణగ్రాహిత నవఁ,
గొనుకసవులఁ జైత్యతరుల గూండ్లిడు భ్రమ
లన్. ఆము. ౪. ౧౩౨.

ఉ. క్రూరవనేభదంతహతకుడ్యపరిచ్యుతవజ్రపం
క్తిఁ బో, ల్పొరుమిడుంగుఱుంబురువు లంచు
వెసన్ గొనిపోయి పొంత శృంగారవనద్రు
మాళి గిజిగాఁడులు గూఁడులఁ జేర్చు దీపి
కల్, గారహిఁ గృష్ణరాయమహికాంతునిశా
త్రవపట్టనంబులన్. మనుచ. ౧. ౩౬.

సీ. చెవిగూఁట నెలకొన్న కవపిట్టకివకివల్ మొనపి

నాదబ్రహ్మ మినుమడింప. చంద్రా. ౩. ౪౯. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

౨. గోడయందు దీపము మొదలగునవి యుంచుట కేర్పఱుపఁబడినగుంట.

గీ. తనగృహంబున గూఁటిలోఁ దలుపుమూలఁ, బిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచి పెట్టినట్టి,మా డ లర్పించి...శుక. ౩. ౧౩౧.

౩. పంజరము.

సీ...గూఁడు, చాల పంజర మనఁ జను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

క. అలనాఁటినన్ను మఱచితె, నిలు నిలుమీ తగి నయాజ్ఞ నీ కిదె యనుచుం, బులుఁగుల శ్రేని మహేంద్రుం, డలుఁగుల పెనుగూఁటఁ జిక్కు నట్టుగఁ జేసెన్. పారి. ౫. ౨౭.

౪. అకుగుడిసె. (శ. ర.)

౫. సులోచనము, మొ. పెట్టుకొనెడిగొట్టము.

ఉదా: సులోచనముగూఁడు, కత్తులగూఁడు. (బ్రౌ)

లక్కగూఁడు=౧. ఇంటిమూలము మొదలగువాని యందు పురుగులు నివసించుటకు మంటితో ఏర్ప ఱచుకొనెడిగూఁడు. (ఇది శుభసూచక మని వాడుక.) ౨. కుండలము మొదలగువానిలో రత్న ములు స్థాపించుటకు ఏర్పఱచినగుంట.

చ. తొలుమలరాతితో నొరయుచూరుపుఁదొ య్యాలిముత్తియంపుఁగుం, డలమునమానికంబు పడినంగనుపట్టెడులక్కగూఁడు నాఁ, జలువ లతేనియప్పాడుపుఁజాయఁ దొఱంగినకందు దోఁచె...పారి. ౨. ౪౫.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు :- బండిగూఁడు గట్టిగా లేదు. కోళ్లగూఁడు. కుఱుపు గూఁడు పోసినది. తెక్కగూఁడు విఱుగఁ దన్నెను.

జ: గూఁటిగువ్వ, గూఁటికానుపు, గూఁడుపుట్టువు, గూఁడుబండి.

గూఁడుకానుపు(న్పు). వి. (గూఁడు+కానుపు) నీడోద్భవము, పక్షి.

దండకము...రాచూలి దానవ్వు డాగూఁడుకాన్పుం దొరం గూర్మి డెందంబునన్ నిల్పుదున్ ...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧, సుం. ౫౭.

గూఁడుపుట్టువు=గూఁడుకానుపు. (గూఁడు + పుట్టువు.)

గీ. అట్టు లెడ లేనికడిమిఁ గయ్యం బొనర్చు, జడ బ్రతుకుగూఁడుపుట్టువుసామిమీఁదఁ, గినిసి కైదువ కేల నంకించి రక్కసుండు గాళ్లును ఱెక్కలుఁ జెండివైచె. అచ్చ. రా. అర. ౭౫.

గూఁడుబండి. వి. (గూఁడు+బండి) గూఁడువలె చాఁప కట్టినబండి. (శ. ర.)

గూటము=గూటాము. వి. (సం. కూటః. క. తు. గూట) ౧. డేరామేకు.

చ. సమముగ మిట్టపల్లములు చక్కఁగఁ జేయుచుఁ జొట్టునీరువాఁటముఁ గని నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి జీనిపట్టుపగ్గములు బిగించి గూటములఁ గట్టి సరాతులఁ గూర్చి ముందటం, గొమరగుపైఁడిటీవపనికట్టుబచప్పరముల్ చెలంగఁగన్. వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

౨. గుంజ. (శ. ర.) ౩. వడ్లవాఁడు మాదిగవాఁడు దూదేకులవాఁడు మొదలగువారు ఉపయోగించెడుపనిముట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గూటాము=గూటము. (శ. ర.)

గూటిపఱచు. స. క్రి. కప్పిపుచ్చు.

గీ. ఆకిటుకు గూటిపఱచి గయ్యాళితపసి, యెంత ప్రియములు సెప్పిన నియ్యకొనక, చంద్రభానుని పేరన్న సైఁప కట్టు, పక్షపాతంబు మీ

అనుపేక్షసేసె. చంద్ర. ౧. ౧౩౪. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గూడ. వి. (క. తు. గూడె. త. మ. కూడై) ౧. పుష్పములు మొదలగునవి యుంచెడిబుట్ట, సజ్జ.

సీ...విరుల,తోమాలెలు... గూడ నునుచు ...ఆము. ౫. ౩౮.

౨. భక్ష్యములు మొదలగునవి పెట్టికొనుబుట్ట.

క...పూరీలు...ఆదిగాఁ గలభక్ష్యంబులు గూడల నించి...హంస. ౧. ౧౦౫.

౩. వానకు తడియకుండ తలపైని వేసికొనెడిగూడ.

మ. వసతు ల్వెల్వడి వానకై గుడిసె మోవఁగ రాక తా నానియే,వసగా నిల్చినజమ్మగూడ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

౪. దొప్ప.

చ...ఒకయోగికి భిక్షము తోలుగూడచేఁ, దివిచిన వేఁడిపాయసముఁ దెచ్చి రయంబునఁ బెట్టె...భోజరా. ౩. ౫౫.

౫. పల్లమునుండి మెరకకు నీళ్లు తోఁడెడినదురు గూడ. (వా)

౬. జలసముత్క్షేపపాత్రము, ఓడలోఁ జొచ్చిననీళ్లను తీసివేయుపాత్రము.

గీ...విలసిల్లు గూడ యనఁగ, జలసముత్క్షేపపాత్రంబు చంద్రమౌళి. ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

౭. వైష్ణవులు తిరుమణిపెట్టె మొదలైనవి ఉంచి చంకను తగిలించుకొనెడుతాటాకులబుట్ట, తిరువగూడ. (శ. ర.) ౮. మత్స్యములను బట్టెడుసాధనవిశేషము. (శ. ర)

చెప్పుగూడ=చెప్పుట్టలమీఁద దొప్పవలె నుండు భాగము.

గీ. అనుచు నాల్గుదెసలు నరసి యొద్దియు నమ్ము,కూడకున్నఁ జెప్పుగూడ యొకటి, తెచ్చి దానఁ దిగిచి తిగిచి మూఁకుటఁ బోసి,పెట్టెఁ బాయసంబు భిక్షుకునకు. భోజరా. ౩. ౪౬.

చూ: గూడకట్టు, గూడకొంగ, గూడబాతు.

గూడకట్టు. వి. (గూడ + కట్టు) కచ్ఛము లేకుండ కట్టినబట్టకట్టు. (శ. ర, వా.)

గూడకొంగ. వి. (గూడ + కొంగ) పెద్దకొంగ. (బ్రౌ)

గూడపాల. వి. మామెన, కాకిబీ. (శ.ర.)

గూడబాతు. వి. (గూడ + బాతు) పెద్దకొంగ. (బ్రౌ-బకవిశేషము. శ. ర.)

సీ...సాళ్వము డేగ గూడబా తుల్లంగి కుందటీల ...ఆదియైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౩. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

గూడారము=గుడారము. (త. కూడారమ్.)

సీ. కోఅలు గుడారము గూడారము గుడారు గూడారనఁగను నాల్గు పటగేహ, నామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

ద్వి. గూడారములు దక్క గ్గొల్లైన ల్వన్ని, వేలము ల్గప్పక విడిసె నుత్సుకత. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

గూడారు=గుడారము. ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

గూడెము=గోడెము. వి. బోయపల్లె, పక్కణము; పల్లె.

గీ. గూడె మని గోడె మని యనుకొందు రార్య, లెల్లఁ బక్కణమునకు బాలేందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

మ. తుటుమై యొక్కటఁ గూడి గూడెపుఁగిరాతుల్ ...వేం. పంచ. ౨. ౧౯౨.

సీ. విన్నక్రొమ్ముడివాఁడు వెండిగుబ్బలిగూడె మేలువాఁ డుడివోనిమేలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

ఉదా: గొల్లగూడెము, ఈంద్రగూడెము, మొ.

గూఢచారి. సం. విశే. (న్. ఈ. న్) గూఢముగా సంచరించువాఁడు.

గూఢచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢనీడము. సం. వి. అ. పుం-గూఢ మగు గూఁడు కలది-కాటుకపిట్ట.

గూఢపథము. సం. వి. అ. పుం.౧.రహస్యమార్గము. ౨. అంతఃకరణము.

గూఢపాత్తు. సం. వి. త్. పుం=గూఢపాదము.

గూఢపాదము. సం. వి. అ. పుం-కానరానికాళ్లు గలది-పాము.

గూఢపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం.చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. వకుళము, పొగడ.

గూఢఫలము. సం. వి. అ. పుం. రేఁగు.

గూఢమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

శ్లో. రత్నాదిభిర్వాలుకాదౌ గుప్తైర్ద్విష్టవ్యకర్మభిః, బాలికాభిః కృతా క్రీడా నామ్నా గూఢమణిస్స్మృతా.

గూఢమార్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧.సొరంగము. ౨. రహస్యమార్గము.

గూఢము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) రహస్యమైనది.

గూఢమైథునము. సం.వి. అ. పుం-గూఢమైనమైథునము కలది-కాకి.

గూఢవర్చస్కము. సం. వి. అ. పుం- గూఢమైనపురీషము కలది-కప్ప.

గూఢవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంకోలము, ఊడుగు.

గూఢసాక్షి. సం. విశే. (న్. ఈ. న్) గుట్టుసాక్షి, ప్రతివాది చెప్పునది రహస్యముగాఁ బొంచియుండి వినుటకై ఏర్పఱుపఁబడినసాక్షి.

గూఢాంగము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

గూఢాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. పుం- కానరానికాళ్లు కలది-పాము.

గూఢోత్పన్నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకనిభార్యయందు మఱొకనికిరహస్యముగాఁబుట్టినకొడుకు. (ఇల్లే: గూఢజుఁడు, మొ.)

గూఢాత్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం. పరమాత్మ.

గూథము. సం. వి. అ. న. విష్ఠ, పురీషము.

గూద. వి. (సం. గుదమ్.క.గూద) క్రిందికి దిగినగుదము. (బ్రౌ)

గూన. వి. నతభాండము, లోఁతుకుండ.

సీ...నతభాండసంజ్ఞ గూన యనఁ బరఁగు. ఆం భా. ౨. ౨౮౭.

చ...ఓపుగతి గూనల నూనియ నించి ... ఆము. ౧. ౮౩.

గూనివాఁడు. వి. (√గూను) గూను గలవాఁడు.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జు...భార. ఆను. ౫. ౧౦౮.

గీ...గూనివాఁ డనంగఁ, బరఁగుఁ గుబ్జుండు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గూను. వి. దే. (క. తు. గూను.త.మ. కూన్)వీపుమీఁద వంపుగా నున్నభాగము.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గుఱుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి.దశా. ౮.౩.

సీ. బొక్కిబొమ్మలు లోఁతుపాట్లు మిడిగ్రుడ్లు గూనివీపులు నిడుఁగ్రొంకి వ్రేళ్లు. హ. హరి. ౨. ౧౨౨. కాశీ. ౩. ౧౩౮. ఆం. భా. ౨. ౧౨౮.

జ: గూనివాఁడు, గూనుగిలు, గూనువోవు.

గూనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) విష్ఠించినవాఁడు.

గూనుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గూను) వంగు.

గీ. అతివ దిరుగఁ బ్రదక్షిణం బభవుగుడికిఁ, గుచభరంబున నరగౌను గూనుగిలఁగ. శివరా. ౨. ౨౧.

ద్వి...తత్కంధరమున, గూనుగిల్లఁగ నెత్తుకోలు గుం డొకటి,గట్టి...నవనాథ. ౫. ౨౩౯పు. ౨ పం.

వ... చరణఘట్టనంబున ... కమఠకిటిజరఠకమఠ భుజగపరివృఢులు గూనుగిల్లఁబడన్...కాశీ. ౬. ౧౭౫. (ఇట 'పడు' స్వార్థమున.)

గూనువోవు. అ. క్రి. (గూను+పోవు) గూను కలది యగు.

సీ. అనిశంబు వీఁడు వాఁ డనక యెక్కఁగ వేల్పు టేనుఁగునకు వీపు గూనువోయె. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

గూబ[1]. వి. (సం. ఘూకః. క. గూబె.) ౧. గుడ్లగూబ.

క. ఎఱసంజ దాసనంబుల, తెఱఁగయ్యెను గూబ లెల్లదెసలఁ జెలంగెన్, వఱదు లఱచె నుల్కలు వడె, నెఱి చెడి సురగాలి విసరె నిలువక వెలుచన్. ఉ. హరి. ౨. ౨౪.

సీ. చీకటితప్పు సేసినసరోరుహనేత్ర గూబయై పసియించుఁ గోటరమున. కాశీ. ౨. ౭౦.

సీ. ఇరుగింటిదయ్యంబు పొరుగింటికిని గూబయె దురింటివారల కెదురుముక్క. శుక. ౩. ౨౦. (ఇట గూబవలె అశుభదాయకురా లని భావము.)

గూబజంకెన = గూబబెదరింపువంటి బెదరింపు, వ్యర్థమైన బెదరింపు.

ద్వి. కటకటా వెఱచునె కాలకౌశికుఁడు, కుటిల విచార నీగూబజంకెనల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౬౭ పం.

గూబ[2]. వి. కర్ణమూలము.

ఆ...అతని చెవులు గూబ లంటఁ బెటికి. రామా. ౭. ౧౪౭. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

గూబతెడ. వి. మహాబలి. (దీనిపువ్వులు పసుపుపచ్చగా నుండును-బ్రౌ)

గీ... గూబతెడ నులితెడ, యన మహాబల దనరు వృషాధిరూఢ. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గూబరి. వి. మాదిగవాఁడు.

సీ...ఆసాది గోసంగి మాదిగ గూబరి యన, మాతంగుఁ డగు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౯.

గూబు. వి. అశ్వవిశేషము.

గీ. ఘోటకవిశేష మెసఁగును గూబు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౬. (ప్రమాణాంతరము లేదు.)

గూరణము. సం=గురణము.

గూర్జరము. సం=గుర్జరము.

గూర్దము. సం. వి. అ. పుం. దాఁటు, దుముకు, గంతు. (విల్యమ్సు)

గూవనాలు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు...గీ...ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గూవాకము. సం=గువాకము.

గూషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రకము, నెమిలిపురికన్ను.

గూహనము. సం. వి. అ. న. గోపనము, దాఁచుట.

గృ

గృంజనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల్లుల్లి. ౨. మధుశిగ్రువు, కారుమునగ. ౩. గంజాయి. వ.

విషదిగ్ధబాణముచేత చంపఁబడినమృగముయొక్క మాంసము.

గృండివము. సం=గృండీవము.

గృండీవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినక్క.

గృత్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.(కల్ప)

గృధువు. సం. విశ. (ఉ) అభిలషించువాఁడు. వి. ఉ. పుం. కాముఁడు, మన్మథుఁడు.

గృధ్నువు. సం. విశ. (ఉ) లోభి.

గృధ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కోరఁదగినది. వి. అ. న. ఇచ్ఛ, కోరిక.

గృధ్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కోరిక గలది. వి. అ. పుం. గద్ద.

గృధ్రసీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఊరుసంధియందు కలిగెడువాతరోగము.

గృధ్రాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాగాకు ?.

గృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.౧. తొలియీఁతఆవు.(ఇది జాతివాచకములతో సమసించునపుడు విశేషణమై 'తొలియీఁతది'అనునర్థ మిచ్చుచు ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: గోగృష్టి=ఒకసారి ఈనిన ఆవు.వాశితాగృష్టి=ఒకసారి ఈనినఆఁడేనుఁగు.) ౨. ఒకబిడ్డను గన్నయాఁడుది. ౩. బదర, వారాహీకందము ?.

గృహకచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం-కచ్ఛపాకారముగ ఇంట నుండునది-సన్నెకల్లు.

గృహకర్త. సం. వి. ఋ. పుం.ధూసరవర్ణము గలచిన్నపిచ్చుక.

గృహకారి. సం.వి.న్. పుం.ఒకజాతికణుఁదురీఁగ.

గృహగోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూసలి, బల్లి.

గృహగోధిక. సం=గృహగోధ.

గృహగోలిక. సం=గృహగోధ.

గృహచ్ఛిద్రము. సం. వి. అ.న. గృహకలహము. (విల్యమ్సు)

గృహదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు.

గృహద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. మేషశృంగి ?. (వాచ)

గృహనాశనము. సం. వి. అ. పుం. అడవిపావురాయి. (ఇది యింట ప్రవేశించిన అశుభము కలుగును)

గృహనీడము. సం. వి. అ. పుం-ఇంటిలో గూఁడు కట్టుకొనునది-పిచ్చిక.

గృహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. మంత్రి. (మే.ని.) ౨. ఎల్లప్పుడును అన్నాది దానములను చేయుగృహస్థుఁడు. (అమరసుధ.) ౩. యజమానుఁడు. ౪. సత్రయాగముచేయువారలలో ప్రధానుఁడు.౫. అగ్నిహోత్రభేదము,గార్హపత్యము. ౬. కృషీవలుఁడు. ౭. గూఢచారుఁడు. విశ.(ఇ. ఇ, ఇ. ఇ) గృహమునకు అధిపతి. (కే. ని.)

గృహప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గృహమున ప్రవేశించునపుడు చేయుకర్మవిశేషము.

గృహబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకాదులకు వేయు బలి.

గృహబలిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బకము, కొంగ. ౨. కాకి. ౩. పిచ్చిక.

గృహబలిభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం=గృహబలిప్రియము.

గృహభూమి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇల్లుకట్టుకొనుటకు ఏర్పడినభూమి, వాస్తువు. (హలా. ని)

గృహమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ-ఇంటికి మణివంటిది-దీపము, దివ్వె. (వాచ)

గృహమాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుక, అజినపత్ర, గబ్బిలము. (త్రి. ని)

గృహము. సం. వి. అ.న.౧.ఇల్లు, ఉనికిపట్టు. ౨. గృహిణి,పెండ్లాము.౩. పేరు.(కల్ప) ౪.గార్హస్థ్యము, గృహస్థాశ్రమము. ౫. (జ్యోతి) రాశి; లగ్నచతుర్థరాశి. ౬. ఔపాసనాగ్ని. ౭. శైలేయము, శిలాజిత్తు. పుం. బ. ౧. భార్య. ౨. ఇల్లు. (కే. ని)

గృహమృగము. సం. వి.అ.పుం.శ్వానము,కుక్క. (కల్ప)

గృహమేధి. సం. వి.న్. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహమేధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గేస్తురాలు.

గృహయాయ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహయాళువు. సం. విశే. (ఉ) గ్రహీత, గ్రహించువాఁడు.

గృహవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహారామము, ఇంటితోఁ జేరినతోఁట, నిష్కుటము.

గృహస్థు. సం=గృహస్థుఁడు. (ఇది 'వృద్ధు' వంటిది)

గృహస్థుఁడు. సం.వి. అ. పుం.సాంగవేదాధ్యయనము సలిపి గురువనుమతి గొని భార్యను పరిగ్రహించి ధర్మార్థకామముల నడపుచు వేదపాఠము వైశ్వదేవాదిహోమము అతిథిపూజ పితృతర్పణము భూతబలియు ననెడిపంచయజ్ఞములను చేయుచు ప్రవర్తించువాఁడు, రెండవయాశ్రమము నాశ్రయించినవాఁడు.

గృహస్థూణము. సం. వి. అ. న. నిట్రాడు, ఇంటినడిమికంబము.

గృహాగతుఁడు. సం. వి. అ. పుం- ఇంటికి వచ్చినవాఁడు-అతిథి.

గృహామ్లము. సం. వి. అ. న. కాంజికము, కలి.

గృహావగ్రహణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.దేహళి,గడప.

గృహాశయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తాంబూలి, తమలపాకుతీఁగ.

గృహాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. సన్నెకల్లు.

గృహాశ్రమము. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థాశ్రమము.

గృహోళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బల్లి.

గృహి. సం. వి. న్. పుం.గృహస్థుఁడు.

గృహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఇల్లాలు, భార్య. ౨. కణుఁదురుగ. ౩. కలి,కాంజికము. ౪. దేహళి,గడప. (వై. ని)

గృహీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)- గ్రహింపఁబడినది-౧. పట్టుకొనఁబడినది. ౨. స్వీకరింపఁబడినది, తీసికొనఁబడినది. ౩. తెలిసికొనఁబడినది. ౪. ఒప్పుకొనఁబడినది. ౫. ధరింపఁబడినది. వి. అ.న. గ్రహించుట.

గృహీతి. సం. విశే. (న్.నీ.న్) గ్రహించువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. గ్రహించుసామర్థ్యము గలబుద్ధి.
శ్లో. ఊహాపోహక్షమా చాస్వ్యగృహీతిర్గ్రహణక్షమా. (అమరపదపారిజాతము. ౪. ౮)

గృహ్ణత్. సం. శత్రు. గ్రహించుచున్న.

గృహ్ణానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రహించుచున్నవాఁడు.

గృహ్యా. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. పట్టణమునకు చేరువనున్న పల్లె, శాఖానగరము, పేఁట. (హేమ. ని.) విశే. ఆ. స్త్రీ. వెలుపల నుండునది. (సేన, మొ.)
ఉదా: గ్రామగృహ్యా సేన.

గృహ్యకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. ఇంట నుండునది, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౨. పరాధీనము.

గృహ్యమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గ్రహింపఁబడుచున్నది.

గృహ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ)- గ్రహింపఁ దగినది-౧. పట్టుకొనఁ దగినది. ౨. స్వీకరింపఁ దగినది, తీసికొనఁ దగినది. ౩. తెలిసికొనఁ దగినది. ౪.

ఒప్పఁగొనఁ దగినది. ౫. ధరింపఁ దగినది. ౬. గృహాసక్తము, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౭. ఇంట నుండునది. (పదార్థము) ౮. అధీనము, ఆయత్తము. వి. అ. పుం. ౧. పెంపుడుమృగము లోనగునది. ౨. ఇంటియందలి అగ్నిహోత్రము. న. ౧. స్మార్తకర్మబోధకమగు గ్రంథము. ౨. గుదము.

గె

గెంటరి. విణ. (గెంటు+అరి) వీరుఁడు.

రగడ. సెలఁబిరుదుశూరులును సెనకెనయుగెంటరులు...పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గెంటనము. వి. ౧. స్ఖలితోక్తి.

గీ. ఒప్పు గెంటన మన స్ఖలితోక్తిసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

౨. పరుషవచనము, నిష్ఠురోక్తి.

క. ...నన్నుఁ జన నీకున్నన్, జనవర నీమీఁద నభో, జన ముందుదు ననుచు గెంటనము లాడుటయున్. భోజరా. ౬. ౩౩౦.

గీ. అనుచు ననవింటి పెనుదంట నాడ రాని, గెంటసము లాడి...వసు. ౪. ౪౪.

ఉ...నా, నెంటనె రమ్ము నమ్ము మిది వేయివిధంబుల మేలు గల్గు ని, ష్కంటకమైన నాపలుకుఁ గైకొన వేని హితంబు గూడ దీ, గెంటన మేల మీఁద బలుకీడు సుమీ వివరించి చూడఁగన్. కంచికరభయ్యా. పారిశ్చ. ౩. ౨౪౭. (ప్రా)

విణ. తీక్ష్ణము, వాఁడి.

సీ. పరఁగించు నప్పటప్పటికిని గద్దెపై గెంటసంబైన క్రేఁగంటిచూపు. వైజ. ౧. ౧౧౯.

గెంటించు. స. క్రి. (√గెంటు) ౧. చలింపఁజేయు, కదల్చు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రతిఘటించి గెంటింప రాని మగంటిమిం బెచ్చుపెరిఁగి ... కాశీ. ౪. ౨౨౧.

౨. తొలఁగించు.

క...ప్రభుఁడై, యుంటకు నార్తులయాపద, గెంటింపఁగ ఫలము గాదె కీర్తి మృగాక్షీ. భాగ. ౮. ౨౩౩.

మహాస్రగ్ధర...జిఱజిఱన్ ద్రిప్పి వైచెన్ గదన్ వై, చినఁ దేజిన్ రాజు గెంటించెఁ దొలఁగ నది యచ్చెంతకాంతార మేర్పన్. మనుచ. ౪. ౯౯.

౩. పాడుచేయు, నాశముచేయు.

శా...ఖాండవప్రస్థమే, నుంటం జైద్యహితక్షితీశ్వరులు మాయోపాయులై మత్పురిన్, గెంటింపం జనుదేరఁ బోలుదురు పోనీ తేరు వేగంబునన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౮౬.

శ్లో. అహ చాహమిహాయాత ఆర్యమిత్రాభిసంగతః, రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ. సం. భాగ. ౧౦. ౬౬. ౮.

౪. కొట్టు.

క. కంటకులు నృపులు నూడఁగ, మింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోలన్, గెంటించి మనము వాలుం, గంటిం జేకొంటి మతనికరుణన కాదే. భాగ. ౧. ౩౫౯.

గెంటు. అ. క్రి. (క. గెంటు) ౧. చలించు, కదలు; తొలఁగు.

మ. ధరణీమండల మమ్మహాంబునిధిమీఁద న్నిల్పి నల్దిక్కులన్, ధరణీధ్రంబులు గెంటకుండ నిడి యాధారంబుగాఁ గచ్ఛపేశ్వర శేషాహులఁ గ్రిందఁ బూన్చి...వి. పు. ౧. ౮౦.

ఉ. గెంటనిప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బూలొసంగి వ్రాల్గంటి గిఱుక్కునం దిరుగ... విజ. వి. ౨. ౧౩౪.

గీ. అవని రొల్లను నఱుపదియాఱువేలు, వత్సరంబులు నూత్నయౌవనము దనకు, గెంటి పోకుం

డఁ బాలించెఁ గీర్తి వెలయు ... వి. పు. ౬. ౧౪౭.

చ...కుంతలుం,డు నిజపురోథ గాలవుఁ గనుంగొని రాజ్యముమీఁదికోర్కి గెం,టినది నిజంబు గాఁ దనువునీడకు మూర్ఖము గానరాదు...జై. భా. ౮. ౯౬.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మత్తకోకిల. వెంటవచ్చిన నీవు నాపయివేడ్కఁ జిక్కి తపఃక్రియల్, గెంటఁజేయ నెఱుంగ కుండినఁ గీడు వాసవుచేత...కళా. 3. ౨౫౭.

3. తప్పిపోవు; తప్పు.

క. అంటలుగట్టుచు నొకటియు, గెంటక తల బోడి గాఁగఁ గేశము లూడన్.వరాహ.౧౨.౧౪.

మ...భవత్కుమారి పదివే ల్వర్షాలు జీవించు గెం,టక వద్మాల్గవయేఁటఁ జెందుఁ బతిగండం బంచు వాచించినన్. చంద్రా. 3. ౧౪.

సీ. వనిత నీముఖకాంతి కెన యొందు లేదని గెంటక ద్విజరాజు వంట వచ్చు. సారంగ. ౨. ౨౦౪.

౪. వెనుదీయు, సంకోచించు.

ద్వి. దంటమాటలు గొన్ని తడవాటు వన్ని, గెంటక నోరార్చి గెల్వఁ జూచెదవు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 300 పం.

స. క్రి. నెట్టు, త్రోయు; (అప్పు, మొ.) తీర్చు.

గీ. మేటిశేద్రిమ్మరుల గెంటుపోటుబంటు. ఉ. రా. ౧. ౮౦. ('జయించు' అని భావము.)

ద్వి. గెంటక యీయప్పు గెంటి యీతులున, బంటుగా నేలక పాయదు కోపము...ద్వి.హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౭౭ పం.

౨. (అస్త్రము, మొ.) ప్రయోగించు.

చ. అరదం బొండొక పెక్కు విల్లు గొని పంచాస్త్రంబులం గెంటి భాస్కరపాత్రుం దరలించి చావ మలుకన్ ఖండించి ... జై. భా. ౫. ౧౧.

వి. చలనము, కదలిక.

ఆ. వడఁతి కలద తాతి ప్రతిమకుఁ జక్కిలి, గింత వాదుధృతికి గెంటు లేదు. కళా. 3. ౪౫.పాండు. ౨. ౫౫.

జ: గెంటించు, గెంటువడు.

గెంటువ(వ)డు. అ. క్రి. (గెంటు + పడు) పోవు; తప్పిపోవు.

గీ. జంట వదలక తిరుగుమీవంటి చెలుల, వెంటఁ దిరిగెడిభాగ్యంబు గుంటువడియె, గెంటువడఁ జూడుఁ డింకఁ దొల్లింటినెయ్య,మింటి కేఁగుడు మీరు వాల్గంటులార. చంద్రా. ౪. ౧౬౯.

క...పవనజుఁడు గదాహతి నొకఁడున్, గెంటువడకుండఁ బీనుఁగుఁ, బెంటలు గావించె దివిజబృందము పొగడన్. జై. భా. 3. ౧౦౫.

గెంటెము. వి. జంటనేతవస్త్రము, రెంటెము.

సీ... పసొంబట్టుజిలుఁగుగెంటెంబుతోడ. మను చ. ౬. ౧౦౨.

సీ. పులితోలురెంటెంబు వెలిపట్టుగెంటెంబు కటిమండలంబున గరిమఁ దనర. రుక్మా. ౧. ౨౯.

విణ - రెట్టి అయినది - అధికము.

శా...మదిన్, గెంటెంపుంజల ముప్పతిల్ల...మను చ. ౫. ౧౪.

గెండె=గండె. వి. (సం. గండకః.) మత్స్యవిశేషము.

సీ...గెండె యం చనఁగను గండకంబు. ఆం.భా. ౧. ౧౫౯.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రికొలువులెంకల కిచ్చె ... గెండెల బలుదుండగీల కిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౮౦. హంస. ౪. ౧౯౭.

గగ్గలు. వి. గేలి, పరిహాసము. (అప్ర.శ.ర-'గగ్గలి' బ్రౌ)

గచ్చె. వి. మత్స్యవిశేషము. (బ్రౌ)

గీ. పుల్లరుజా గెచ్చె గెండెయు బొమ్మడాయ.హం
స. ౪. ౧౫౩. (గజ్జె. మువ్వ)

గెడ¹. వి. ౧. కడ, సమీపము; పార్శ్వము.

ఉ. ఆడెదునమ్మఁ గన్గొనకుమమ్మ... తేఁటిగెడ నా
లతి సేయకుమమ్మ ... కు. సం. ౫. ౬౧౦.

క. విను ప్రద్యుమ్నాదిభవ,త్తనయులగెడ నైన నే
కతంబున నేకా,సనమున నుండుట దూష్యం,
బని యెఱుఁగుము...భార. ఆర. ౫. ౩౨౦.

౨. జత. (చూ. గెడకత్తియ, మొ.)

సీ. వక్షస్థలంబున వనమాల గ్రాలంగ వెలిమావుగెడ
లవాగెలు ధరించి, నొగలపై వారి యొప్ప...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౫.

క. కడు వేడ్కతోడ నీకుం, గొడు కయ్యెడునం
తకంటెఁ గోర్కియుఁ గలదే, జడుఁ డనక
నన్నుఁ గైకొని, గెడ సేయుము నన్నుఁ గాత్రి
కేయునితోడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౩. (చి. ని,
శ. ర. పా.)

౩. పోలిక, వగిది. (ఉపమావాచకము)

క. దొరయు గెడ జోడు పోలిక,సరి సంగడి యు
ద్ది యీడు సాటి వగిది నాఁ,గరణి యనఁ జా
ద్పు చందం,బొరసు వరుసు నాఁగ నుపమ
కొప్పన్ జెప్పన్. కావ్యా. ౫. ౧౬.

జ: గెడకత్తియ, గెడగూడు.

గెడ². వి. వేఁటకుఁ దగినసాధనవిశేషము.

క. వడదోల్లును ముప్పిళ్లును, నడిదంబులు వెడఁద
వాతియలుఁగులు పాదులున్, దడవిండ్లుఁ బం
దిగోళ్లును,గెడలున్ ధరియించి భటులు కెలఁ
కులఁ గొల్వన్. భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

గెడకత్తియ. వి. (గెడ¹ + కత్తియ) చెలికత్తె,
జతకత్తె.

చ. మెల పొదవించి తీవలకు మేనుల... పెక్కురే,
ఖలఁ దమతోడ నాడుగెడకత్తియ కాఁ గయి
సేసి రామనిన్. కు. సం. ౯. ౩౦౪.

గెడగూడు. అ. క్రి. (గెడ¹ + కూడు) జతగూడు,
జతయగు; రతియందు కలియు.

క...పాపపుఁ, బోడ వసునిది గాదె యితనిఁ బో
డవడఁగించెన్, గెడగూడ దీని నీతని, యొడ
లివయిం బెట్టి కాల్చు టుచితం బరయన్.భా
ర. విరా. ౩. ౧౨.

క. మిన్నుదలఁ బాఱె ఖగపతి, యన్నదిసూను
బాఱఁ దొడఁగె నవని యద్రువ చే,మున్నో
తా మున్నో యని, పన్నిదమునకు గెడగూడి
పాఱినభంగిన్. భోజరా. ౭. ౪౨.

గీ. ఉష్ణశీతాన్నకబళము లొక్కఁడు నూవఁ,బవలొ
రాత్రియొ గెడగూడ నవసర మని,దాని కుత్త
రమొకలతాతన్వి యిచ్చె, నధరబింబంబు వి
ఱిచి సంధ్యాగమ మని. నైష. ౬. ౧౩౭.

గెదుము=గదుము.

మ...మృత్యువున్, గెదుమంగాఁ గలబాహువి
క్రముఁడు సుగ్రీవుండు సామాన్యుఁడే. నీ
తావి. ౧. ౧౦౩.

గెనయు. అ. క్రి. వర్ధిల్లు.

చ...అపృథుండు దా,జననము నొందు టెట్టులు
రసాసతి ధేనువుఁ జేసి లోకముల్,గెనయఁగ
నేల పాలు పిదికెన్ వినిపింపుము నాకు నేర్ప
డన్. వి. పు. ౨. ౯౮.

గెనుసు. (చి. ని, బ్రా-గెనసు.శ. ర) వి.(క.గెణసు)
ఒకానొకదుంప.

గీ. తనునుమధ్యమ గెనుసు చందనసుగంధి, పనస
కాయ సువాస రంభాకలాటు,బిసరుహేక్షణ
పెసరుఁబ ప్పుసదృశాంగి,పసిమిఁ గందనివంకా
య బంతి కిడియె. బహు. ౪. ౧౫. హంస. ౪.
౧౩౧.

గెబ్బు. స. క్రి. ౧. గెంటు. (బ్రా)

గీ. బొబ్బమెకమును నీరింకుమబ్బునుబ్బు, గెబ్బు
సంతతవిజయుతేగీయమాన, మగుచుఁ జాళుక్య

నారాయణాంతుఁ డైన, బుక్కరాజేంద్రురా
మభూభుజునియశము. రామ. ౨౧౩.

గీ. మబ్బునుబ్బు గెబ్బు బిబ్బోకవతివేణి, మెఱుఁగు
నొఱుపుఁ బఱపుఁ దెలుపమేను. విజ. వి. ౧.
౭౪.

౨. చంపు.

గీ. వానకందువ మలలపై వ్రాలుమొగులు, చాలు వ
రికట్టఁ జాల్చెంచుజవ్వనులకు, నిబ్బరపుఁదూ
పుతడవింటఁ బ్రబ్బఁజేసి, మబ్బుపైఁ బాఱు
మెకములగెబ్బు చెంత. ఉ. రా. ౭. ౩౯౧.

సీ. అలమబ్బు వెలిఁ ద్రొబ్బుపాలగబ్బు గలయుబ్బు
తలబెబ్బులుల గెబ్బుఁ దరలకొకఁడు, పెను
వంకలను డొంకలను బంక మనుకంకఁ జనుజం
క మను వింకఁ జదుపునొకఁడు. చంద్రా. ౨.
౭౭.

వి. (సం. గర్వః. ప్రా. గవ్వో. పా. గబ్బో) గర్వ
ము.

సీ...గరువము పొగరు కావరము గెబ్బు. గీ. త్రు
ళ్లు క్రొవ్వు తిమురు త్రుక్కు మల్లరమ్ము, పోత
రం బేపు నా గర్వ మొప్పుచుండు. ఆం. భా.
౧. ౧౩౩.

గెఱ. వి. (క. ర-క. గెఱె. తు. గెర) రేఖ. ('కెఱ'
అని పరుషాదిగా. అప్పకవి. ౨. ౧౯౭.)

సీ. గెఱ వ్రాసి మాయ నంగీకరించినభంగి వసనంబు
గట్టక వచ్చువాఁడు. భాగ. ౧. ౫౧౬.

(కోడిపందెమువర్ణన) చ. చొరఁబడి కాంచి ప్రాఁ
తలను జుట్టియుఁ గత్తులు వేసి సందిటం, బెర
యఁగఁ బట్టి చెక్కు గఱపించి గ తేర్పడ
గీఁచి...నల్లిరి మతి పో యటంచును ఖళీఫెళీఁ
బుంజాలు దన్నులాడఁగ౯. హంస. ౩. ౨౧౬.

గెఱకట్టు=ఏర్పడినమండలరేఖ కలది యగు.

(కుచవర్ణనము) సీ. గెఱకట్టి కఱకు లై కొరలి పోఁ
కంత లై వింత లై చెంతల విరివిఁ జెంది. నరస.
౫. ౧౧౩.

సీ. గెఱకట్టుకొని బిట్టు నెటిఁ జూపుచనులతోఁ
గడు సన్నగిలు చున్న కౌనుతోడ. రాధికా.
౧. ౯.

గెల=గొల. వి. (త. కులై) పండ్లయొక్కయు పూవు
లయొక్కయు గొల.

సీ. గెలలతీవియలమడ్కిని నిడి వ్రాసినపైఁతాణివలి
పంపుఁబాగఁ జుట్టి. చంద్రా. ౨. ౬౭. (చి.
ని. పా)

ఉ...గెలల్పుగంధికదళీవనపంక్తుల నొప్పు నవ్వూ
రిక౯. ఆము. ౧. ౬౯.

గెలిపి(ల్పి)ంచే. స. క్రి. (√ గెలుచే) గెలువ
జేయు.

(జయింపఁజేయు.)

క...తత్కరము న,వ్వి నిజంబుగ గెలిపించెద,ని
ను నెఱవకు మనియె...శుక. ౩. ౪౨.

ఉ...మదుక్తి తెఱంగు నేఁడు గ,ల్పించితివి...
ప్రభా. ౩. ౫౭.

గెలివి=గెలివిడి. వి. (త. కెలిప్పు) సంతోషము.

మ...ప్రియునిం గూర్చు స్మరుం డెంతయుక్౯,
గెలివిం దానికిఁ బెండ్లివీడియము సాగింప న్మ
దిం జూచెనో...చంద్రా. ౪. ౧౫౪.

క...వనితా యేమందు దానివగలో త్రుళ్లో, చెణు
కో తెలివో గెలివో, విను వెన్నకుఁ బండ్లు వ
చ్చువిత మాయెఁ గదే. రాధికా. ౩. ౧౬.

గెలివిడి=గెలివి. వి. ఉల్లాసము, సంతోషము. (చి.
ని, శ. ౪)

గెలివివాఁడు. విశ. (√ గెలివి.) రవణుఁడు, గోల
చేయువాఁడు.

సీ...గెలివివాఁ డనఁగను జెలఁగు రవణుఁడు...
ఆం. భా. ౩. ౧౨.

గెలుచే(ల్చే). స. క్రి. (క. గెల్. త. కెలి.) ౧. జ
యించు; నిగ్రహించు.

గీ. సర్వసేనాధిపత్యంబు నిర్వహింప, నీవు దక్క

నిం దొక్కరు నీవ యరసి, చెప్పుమా కలఁ డేని రక్షింపు మమ్ముఁ, బూని పట్టంబు దాల్పుము పొడిచి గెలుము. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౪౬.

మ...మాధవుఁ దమ్ముగాఁ బురము లక్ష్మికై కదోశ్శక్తి గెల్చినజోదీశ్వరుఁడు...నైష. ౧. ౨.

గీ. వాద మొనరించి గెలిచి...ఆము. ౨. ౭౫.

ఉ...వసంతకంతులన్, జక్కఁదనంబునం గెలువఁ జాలెడువాఁడు...మనుచ. ౨. ౩౫. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

క. రోషము గెలిచినజనుఁడు వి,శేషస్థితి దివిజపదముఁ జేరున్...జాహ్నవీ. ౩. ౭౭.

౨. కడపు, పుచ్చు.

క. కంకుఁ డయి ధర్మజుఁడు వల,లాంకుం డై వాయుజుఁడు బృహన్నల యై ని,శ్శంకుఁడు పార్థుఁడు హయగో,కింకరు లై కవలుఁ దొల్లి గెలుచరె దినముల్. భోజరా. ౭. ౨౦౭. (శ. ర. పా.)

అ. క్రి. ౧. జయమును పొందు, సర్వోత్కర్షమున వర్తిల్లు.

మ. విన వచ్చెన్ వినువీథిదిక్కున సుధీవేద్యంబులై యింద్రవా,హన వర్ధిల్లు పురంజయా మను కథుత్థాన గెల్వు మన్వాక్యముల్. కళా. ౪. ౩౫.

౨. పోవు, వెళ్లు.

(సీత) గీ...జడలోనిరత్న మింద మనుచు, నిచ్చి తెలతెలవాఱఁగ వచ్చె గెలువు,మనిలజా యంచు దీవించి యనుపుటయును. రామా. ౬. ౧౯౭.

జ: గెలిపించు, గెలుపు, గెలుపుఁగంబము, గెలుపుకాఁడు, గెలుపుకొను, గెలుపడి, గెలువము, గెల్పరి.

గెలుపు(ల్పు). వి. (√ గెలుచే) జయము.

గీ. ...జయము, గెల్పు గెలుపడి గెలువము గెలు పనఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

క. తోడు దొన లేని యప్పటి, క్రీడికొలఁది యుట్టిపథిప కినియక వినుమీఁ,నోడై రా నెదురట గడుఁ, గీడు పలవ దుడుగవయ్య గెలు పరిదినుమీ. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౪౦.

గెలుపుపేరువజీరు=విజయుఁడు, అర్జునుఁడు.

సీ. గెలుపుపేరువజీరుఁ గినిసినకప్పుడైదువరాచపెంపు మాదొడ్డిపేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦.

గెలుపులచ్చి=జయలక్ష్మి. ప్రబంధ. ౧౪౨.

గెలుపోటములు = జయాపజయములు. పి. శకుం. ౧. ౧౬౪.

గెలుపుఁగంబము. వి. (గెలుపు+కంబము.) జయస్తంభము.

వ...గుండ్రాజు దుండగపురాచతండంబులఁ జెండి మండలగ్రామంబు కెలంకుల గెలుపుఁగంబములు నిలిపె...వరాహ. ౧. ౨౦.

గెలుపుకాఁడు. విశే.(గెలుపు+కాఁడు) జేత, జయించువాఁడు.

ఆ. పగ యడంగ నంచు మిగుల డెందములోన, నలరి వేల్పురాచగెలుపుకాఁడు, దీవి కేఁగి గెలుపు తెఱఁగెల్లఁ దండ్రికిఁ, దెలియఁ జెప్పి యొలమి నెలయఁజేసె. అచ్చ. రా. యు. ౧౫౨.

(వేల్పురాచగెల్పుకాఁడు=ఇంద్రజిత్తు)

గెలుపుకొను. స. క్రి. (గెలుపు+కొను) గెలుచు, జయించు.

చ. కలువల గండుమీలఁ దొలుకారుమెఱుంగుల నిండువెన్నెలన్, వలపులరాజుతూపు లగువారిరుహంబుల నొక్కయెత్తునన్, గెలుపుకొనంగఁ జాలుమృగనేత్రయపాంగనిరీక్షణస్ఫుతుల్...విక్ర. ౬. ౨౬.

గెలుపడి. వి. (గెలుచు+పడి-క. కెలిప్పు.) జయము, గెలుపు.

గీ...జయము, గెల్పు గెలుపడి గెలువము గెలు పనఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెలువము. వి. (√ గెలుచే) గెలుపు.

క. తలఁకిరి తల లూఁచిరి... ఈ,నిలుకడ యీ తా లిమి యీ, గెలువం బీబుద్ధి యేరికిం గల దను చుఁన్. కకు. ౧. ౧౯౭. ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెల్వరి. విశే. (గెల్వు+అరి) గెల్చువాఁడు.

సీ. భక్తుండు గెల్వరి పరమేశుఁ డోటరి యనుట కు శ్వేతవాహనుఁడుసాక్షి. చెన్న. ౨. ౧౫౭.
(బ్రౌ. పా-గెల్వారి. ముద్రి.)

గెల్లి. వి. ఉప్పుకుప్ప. (బ్రౌ, శ. ర.)

గెల్లు. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహాళి యనంగ, గొల్లన గోల కన గెల్లన రొద యన ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

జ: గెల్లుపడు.

గెల్లుప(వ)డు. అ. క్రి. (గెల్లు + పడు) అంకెవే యు.

క. పల్లియలు ద్రెంచుకొని బల, మెల్లం బెల్లగిలఁ జొచ్చి యెంతయు నలుకన్, గెల్లుపడి సురభి హుంకృతి, మల్లడిగొనఁ బ్రజల మారిమసఁగఁ దొడంగెన్. పద్మ. ౬. ౨౩౭.

గే

గేండుకము. సం=గేందుకము.

గేందుకము. సం. వి. అ. పుం. కందుకము, బంతి.

గేడకాళ్లవాఁడు. విశే. కొంగకాళ్లవాఁడు, సన్న ముగాను పొడుగుగాను ఉండుకాళ్లు గలవాఁడు.
(శ. ర-గేడికాళ్లవాఁడు. బ్రౌ)

గేదఁగి. వి. (సం. కేతకీ. క. గేదగి) ౧. మొగలి.

ఉ. కేరును గేతకి న్మొగలి గేదఁగి యంచను పేరులు ...ఆం. భా. ౨. ౬౯.

(చంద్రకిరణవర్ణనము) సీ. చదలుగేదఁగితూర్పు తుదకొమ్మ నరవిరి యై కానుపించుపూరేకు ల నఁగ. పారి. ౨. ౩౭.

౨. పచ్చపువ్వుల మొగలి.

ద్వి. పొదుగు కలుజువ్వి మొగలి సంపెంగ, గేదం గియును నారికేడము వారిజము. ద్వి.క. సా. ౨. ౪౯ పా. ౧౯ పం.

౩. మొగలిపూవు.

ఉ. భంగము లై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁ గర ళ్లదాఁటులతో, నింగికిఁ బొంగువారిధి మునింగిన భూవలయంబు కన్నె గే, దంగితుద న్వసించిన మద భ్రమదసారభనిశ్చలీభవ, ద్భృంగముఁ బోలఁ గొమ్ముకొన నెత్తె మురారి వరాహరూప మై. వరాహ. ౭. ౧౬.

సీ. క్రేఁగంటిచూపున గెఱగొన్న సన్న గేదంగి రే కుల కన్నదమ్ము లగుచు. ఉ. హరి. ౧. ౧౫౧. ఆము. ౪. ౧౧౪.

గేదె(గేదియ_చి. ని). వి. ౧. బఱ్ఱె, మహిషి.

గీ. పరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు బఱ్ఱె లెనుము, లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు ధనదమిత్ర. ఆం. సం. తిర్య. ౧౦.

౨. పొట్టిబఱ్ఱె.

సీ. వామనమహిషి యై పరలు గేద యనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

జ: గేదచెలప, గేదపడ్డ, గేదపెయ్య.

గేదచెలప. వి. (√ గేద) మూఁడేండ్లయెనుపదూ డ. (బ్రౌ, శ. ర.)

గేదపడ్డ. వి. (గేద+ పడ్డ.) ఇంచుమించుగా నా లుగేండ్లఎనుపదూడ. (బ్రౌ.)

గేదపెయ్య. వి. (√ గేద.) ఇంచుమించుగా రెం డేండ్లఆఁడుగేదదూడ. (బ్రౌ.)

గేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాతవ్యము, పాడఁ దగినది. ౨. గాత, పాడువది. వి. అ. న. గా నము, పాట.

గేలి. వి. (సం. కేలీ. క. గేలి. త. కేలి.) అపహాసము, పరిహాసము.

క. ఈగేలి వెలార్చెద బ్రా,హ్మాగర్వము మెఱయ
మిమ్ము నందఱను మహీ,భాగమునఁ గూల్చి...
భార. శల్య. ౨.౧౦౦. (చూ. గూ.)

గీ...పిడుగులకడిమి యెుంత,యనుచు గేలిగ రచ్చ
ల వాడుకొనుచు, నేచి పచరింతు రచ్చటిరా
చవారు...యయా. ౧. ౧౪.

జ: గేలించు, గేలికొట్టు, గేలిగొను, గేలిపెట్టు,
గేలిసేయు.

గేలించు. స. క్రి. (√ గేలి) గేలిచేయు, అపహ
సించు.

ద్వి. కృతశబ్దతంత్రధురీణుఁడై చంద్ర, శతముల
గేలించుచాయఁగా నేసి ... పాలుపారు శేషుని
భోగంబునందు. ద్వి. పరమ. ౧. ౧౫ పా. ౬
పం.

గేలికొట్టు=గేలిగొను.

ఉ...రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలికొట్టుచున్.
స్వారోచి. ౨. ౫౨.

గేలిగొను=గేలికొట్టు. స. క్రి. పరిహసించు, పరి
హాసముచేయు.

సీ... ఇంద్రుఁడు సను దెంచి యేల యిచట, దుని
యెద పనిన నమ్మనుజాధిపతి తనకోర్కి సెప్పి
న గేలిగొనుచుఁ జనిరా ... భార. శల్య. ౨.
౨౧౫.

శ్లో. అపహాస్య తతః శక్రో జగామ త్రిదివం పు
నః. సం. భార. శల్య. ౫౪. ౭.

సీ. కోకిలారవములు గోమలకిన్నరీగీతులు నొం
డొంటి గేలిగొనఁగ. హరి. ఉ. ౭. ౫౩.

(భార్గవవనవర్ణనము.) ద్వి. ఎలుకపిల్లలకుఁ జన్ని
చ్చు పిల్లులును, గలిగి యన్యోన్యరాగములతో
వైరములు మాని సురవనమును గేలిగొనుచు
...ద్వి. పరమ. ౨. ౫౩ పా. ౪ పం. (ఇట
నౌపమ్యవాచకము)

గేలిపెట్టు. స. క్రి. (గేలి+పెట్టు.) పరిహసించు,
వేళాకోళముచేయు.

చ...హాసముల్, సలిపిరి గేలిపెట్టుచును జంప
తులన్ జెలిపించు వేడుకన్. శవిశ. ౪. ౧౫౧.

గేలిసే(చే)యు=గేలిగొను. (గేలి+చేయు.)

ద్వి. పాలెల్లఁ జెంబ్రుకప్పైఁ బోయఁ దండ్రి, గే
లిసేయుచు వచ్చి కాలఁ దన్నుడును...బస.పు.
౨. ౪౧౮ పం.

చ. అనుదితసూర్యహోము లగుయజ్వలప్రజ్వల
దగ్నిదీప్త లో,ద్ధనముసోమిదమ్మలమిథఃకష
ణోల్లసితస్తనంబులన్, దనరుచు గేలిచేసెఁ
గడుఁ దత్సమయాత్తపరస్పరోపగూ,హనరస
రంగదంగకరథాంగపతంగశతారుణద్యుతిన్.
ప్రభా. ౫. ౫౯. అను. ౪. ౪౫.

ఇట్లే:- గేలియొనర్చు.

క. మై లైవచ్చిన మెత్తురు, కాలవశతఁ జేసి కీడు గ
దిరిన నతనిం, గేలియొనర్చిమఁ జూతురు,
నాలిసతులమాట లంత నమ్మం గలదే. భోజ
రా. ౪. ౧౪.

గేష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. పాడెడివాఁడు. ౨.
నాట్యముచేయువాఁడు. (మే. ని.)

గేస్తు, గేస్తుఁడు. వి. (సం. గృహస్థః. క. గేస్త)
౧. గృహస్థుఁడు.

గీ. దినముఁ బోరెడు గాయకుఁ గనిన గేస్తు. దశా.
౨. ౬౨.

సీ...గృహస్థాభిధానం బిలుకొర గేస్తు నా...
ఆం. భా. ౨. ౧౭౬.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయంప సుడి
పడి కలఁగుటల్ మడుఁగులంద. అచ్చ. రా.
బాల. ౪౭.

౨. యజ్వ, సోమయాజి.

క. కలువలదాయయు నగ్నియు, నెలయును గేస్తుం
డుఁ జదలు నేలయు నీరున్, జలిపట్టును రూ
పులుగాఁ, బొలుపొందెడుపన్నెకాఁడ యూ
చుల కేఁడా. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౫.

గీ. మన్ను గేస్తుఁడు వగ్గియు మిన్ను నీరు,ప్రొద్దు
సెల గాడ్పు లెవ్వానిరూపు లయ్యె.నీలా. ౧.
౧౨.
3. భర్త.
సీ. జంటమొగంబులసామిముద్దులకుఱ్ఱతల్లిగేస్తుఁడు
పిగఁ దాల్చుపువ్వు. రామ. ౩౫౧.
మ...పల్కుంబోటిగేస్తుండు...నీలా.౨.౧౧౯.
జ: గేస్తురాలు.

గేస్తురాలు. వి. (గేస్తు+ఆలు) ౧. ఇల్లాలు, మగ
నాలు, కులస్త్రీ.
మ...దర్పకజన్యంబున గేస్తురాల నయితిం బ్రా
హ్మణ్యాహైన్యంబునన్. కువల. ౫. ౩౦.
గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రే మన నొకింత, కరల
నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు, అత్తరుణిఁ జూ
చి యపుడు నో శత్తి పలికె. సారంగ.౩.౪౬.
౨. గృహిణి, భార్య.
గీ. తమ్ముఁడును గేస్తురాలును దాను నగరు, వెడలి
...అచ్చ. రా. అయో. ౮౨.
గీ. అలరు మెం డైననిండుఁబ్రాయంబుకలిమి, రస్తు
మీఱుచు నాతని గేస్తురాలు. శుక. ౨. ౧౦౦.

గేహము. సం. వి. అ. న. గృహము, ఇల్లు.

గేహి. సం. వి.న్. పుం. గృహస్థు, గేస్తు.

గేహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహిణి, ఇల్లాలు.

గేహేక్ష్వేడి. సం. విశే. (న్. నీ. న్)-ఇంట మాత్ర
మే గర్జించువాఁడు-పిఱికివాఁడు, పంద.

గేహేదాహి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.)=గేహే
శూరుఁడు.

గేహేనర్ది. సం. విశే. (న్. నీ. న్)=గేహేక్ష్వేడి.

గేహేమేహి. సం. విశే.(న్. నీ. న్) -గృహమందే
మూత్రవిసర్జనము చేయువాఁడు - సోమరి, అల
సుఁడు.

గేహేశూరుఁడు. సం. విశే. (అ.ఇ.అ) -ఇంటనే
బింకము లాడువాఁడు-పంద,పిఱికివాఁడు. (విల్యా
మ్సు)

గై

గైత. వి. కిరాతభేదము. (మిశ్రబ్రౌ)
సీ. వేసమన్నెఁడ నీ వీకాన వెరఁజూము గైత నీ
వాజాడ గనఁగఁ జూపు. ప్రబంధ. ౧౯౩.

గైరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ౧. కొండయం
దైనది. ౨. గిరిసంబంధమైనది.

గైరికము. సం. వి. అ. పుం. న- కొండయందు పుట్టి
నది-పర్వతధాతువిశేషము,జేగురు. న. బంగారు.

గైరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పర్వతీయుఁడు, కి
రాతుఁడు.

గైరేయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కొండయం
దు పుట్టినది. వి. అ. న.౧. సిలాజిత్తు. ౨. జేగురు
రాయి.

గొ

గొంగ. వి. పగతుఁడు, శత్రువు; సంహారకుఁడు.
సీ...వైరి. గీ. మనును...కంటనఁగ గొంగ యన
నూఁడుకాఁ డనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.
చ. కువలయపర్వ మబ్జములగొంగ చకోరమనోర
థంబు...నిశామణి తూర్పునఁ దోఁచె...భా.
రా. సుం. ౧౭౦.
మ ... వైరిమనుజేంద్రశ్రేణికిం గొంగ. నిర్వ.
౧. ౩౯.

గొంగడి=గొంగళి. (మహా. ఘోంగడె. క. గొంగ
డ) వి. కంబళి.
క. గొంగడు లెగురఁగ వైచుచుఁ, జంగున దాఁ
టుచును జెలఁగి చప్పట లిడుచున్, బొంగు
చుఁ గృష్ణునిఁ బొగడుచు... భాగ. ౧౦ పూ.
౪౩౭.
ద్వి. భృంగకాంతుల జడిపించువన్నియల, గొంగ

డి మునుఁగిడికొని యిల్లు వెడలి. ద్వి. పరమ. ౫. ౩౫౩ పా.

క. శాకపునరకులుఁ బోఁకలు, నాకులు గొంగళ్లు ...ప్రియ మయ్యె శీతకాలమునందుఁ జేఁ. వేం. పంచ. ౧. ౬౭౬. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

౨. పక్షివిశేషము.

సీ. గొంగడి కక్కెర గొక్కెర గొరవంక...హంస. ౩. ౧౨.

జ: గొంగడిగాఁడు.

గొంగడిగాఁడు=గొంగడి. వి.(గొంగడి+కాఁడు-స్వార్థమున) పక్షివిశేషము.

వ. మఱియుఁ గైదు కక్కెర కారుకోడి లావుక వెలిచె నేలనెమిలి డాబ గొంగడిగాఁడు మొద లగుపక్షులు...చంద్రా. ౨. ౭౪.

గొంగళి=గొంగడి.

(కంబళి)

క. గొంగళి ముసుంగుతో నయ,సంగతి నిలు వెడలి పౌరజనవర్తన లెల్లం గనుఁగొనుచును... పరమ.౪. ౬.

గొంగళిపురుగు. వి. (గొంగళి+ పురుగు) కంబళి పురుగు. (శ. ర, వా.)

గొంజె. వి. గొడ్డుటావు, వం-

గీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

గొంజి. వి. ఒకానొకఫలవృక్షము.

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లును గొంజిపండ్లు,మేడిపండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెతలు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య. కాశ. ౩. ౬౯.

గొంటరి=గొంటు[1]. విణ. (గొంటు[1]+ అరి-స్వార్థమున) ౧. దిట్ట.

ఉ. కోయిలపేరిగారడపుగొంటరి తా ఋతురాజుముందటఁ జ, మాయ వహించి లేఁజిగురుమారునికత్తులు మ్రింగ...కళాం. ౨. ౧౧౬.

౨. దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

గీ. కెంకెడల నెట్టియెడ నీవు సొంపు సడలి,తుంటవిలుదంటగొంటరితంటలకును, దిన్నఁదన ముఱి విన్నవై ఖిన్న వగుచు, పేద్క్రొ దొఱఁగంగ నేటికే వెలఁదిమిన్న.ఇందు. ౩. ౬.

వ...అగొంటరివెంటఁ దలవరులఁ గూర్చి మీ రిది చూపినజాడ వేశ్యమందిరంబున కరిగి కనక పాత్రం బిచ్చినవానిం బుచ్చుకొన్నదానిం బట్టి తెం డని పనిచిన...విక్ర. ౫. ౩౧.

౩. కఠినుఁడు.

సీ. గొంటరి ధాతకీకుసుమకోమలయుంగ మలయం గఁజేయ కేచల మటంచు. హ. న. ౪. ౪౧.

ద్వి. ఇచ్చోటికుండుండి యేల వచ్చితివి,వచ్చితిం బో యిటువంటిగొంటరిని, గనుఁగొంటి నేల కో...ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯౯ పా.

గొంటు[1]=గొట్టు[1]. విణ. (సం. కుంఠః) ౧. దుష్టుఁడు.

ఉ...ఈతఁ డా, గొంటునిశాచరి వ్యసుధఁ గూల్చుట వింటిమి కాదె యేర్పడఁగ. హరి. ఉ. ౪. ౨౩౩.

౨. వంచకుఁడు.

చ. కొడుకుల మండలోన నిడి గొంటుతనంబున మోసపుచ్చె నీ,బడుగును బట్టి చంపు టిది భావ్య మటం చుఁ గృపాణపాణి యై,వడి వసుదేవునిం దునుము వచ్చినకంసునిఁ జూచి...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౯.

౨. కఠినుఁడు, క్రూరుఁడు; ఘాతుకుఁడు.

సీ. నీపట్టు వదల వన్నిట గొంటు వని తిట్టునువిద బర్గిలిగింత నుబుకఁజేసి. మృ. వి. ౧. ౪౫.

లయగ్రాహి...వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుతన మేర్పడఁగ గంటి పడఁ దాఁచు చు మగంటిమి దలిర్పఁగ. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

ద్వి. మిండత ల్యాత్తికి మిగిలినగొంట్లు. పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౩. దిట్ట.

గీ. కనకకశిపుని జముప్రోలి కనుపుగొంటు, చాలి తా నేకఘూకాంధ్య సంధ్య దోలఁగ. రా.వి. 3. 3.

జ: గొంటరి, గొంటుకాఁడు.

గొంటు². వి. (సం.ఘోంటా) మెద్దువక్క,బందన లేనివక్క.

క. పచ్చనియాకుం దానికిఁ, బుచ్చినగొం టొక టె నములు...బహు. ౫. ౯.

సీ. కప్రవీడెము వెల్తిగానియానోరికిఁ గొఱమా లినట్టియీగొంటువక్క. వైజ. 3. ౭౨.

గొంటు³. ప్ర. 'కలది, కలవాఁడు' అనునర్థమును దెలుపును. (చూ. తెవులుగొంటు.)

గొంటుకాఁడు. విశే. (గొంటు¹+కాఁడు- స్వార్థమున.)

(కఠినుఁడు.)

'గొంటుకాఁడు ముద్దుగోపాలరాయఁడు' క్షేత్రయ. (శ. ర.)

గొండము. వి.(సం.కుండః) కుండము,నిప్పులగుంట.

సీ...కుండాఖ్య వెలయుచుండు గుండ మనంగను గొండ మనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౮౧.

గొండి. ప్ర. తాచ్ఛీల్యమున వచ్చును.

ఉదా:-లంచగొండి, మొ.

ద్వి. బొంకులపిడుగులు అంకులగొండ్లు ...వన్నె కత్తెలు వారవనితలు ... పండితా. పురా. ౧౧౬ పు.

గొండిలి(డ్లి). వి. (సం. క్రీడా.) ౧. ఆట.

గీ.గొండ్లి సలుపంగ వనుఁగుఁబూఁబోండ్లు గారు, తులువపాలయోగిరపుఁబోలంతుకలు గాని... అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

సీ. త్రుళ్లాట గొండ్లి నాఁ దోఁచును క్రీడాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౮౦.

౨. కుండలాకారనృత్యము; నృత్యము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి పేరణియుఁ, గరిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు.౧. ౫౭౯ పం.

సీ. తెరలెత్తి సప్తసాగరములుఁ బొరలంగ వరుణుఁడు గొండిలి పరిఢవింప,మొకములచాయ వేఱొకచందముగ నిల్పి కమలసంభవుఁడు పెక్కణ మొనర్ప. ఉ. హరి. ౪.౨౧౬.

సీ. జలదేవతాహస్తచామరానిలములు కుటిలాలకములకు గొండ్లి గఱప. కాశీ. ౫. ౫౨. నైష. ౧. ౯.

3. నర్తకి.

క. లలితగగనరంగంబున, నలయక క్రొమ్మెఱుఁగు గొండ్లియై యుండెడుచో,నలవడియె మొగులుతెరలును, బొలు పగుపడగండ్లగములపుష్పాంజలులుఁ. హరి. పూ. ౬. ౧౦౭.

గీ. కుంతలాధీశుఁ డైనయుపంతిదేవు, ననుగలం బపనోకవారిజాక్షి మంచి,గొండ్లి యన విని పిలిచి యక్కొమ్మనృత్త, మెంతయును వేడ్కఁ జూచె వసంతవర్మ. దశకు. ౧౧. ౧౨3.

జ: గొండ్లికాఁడు.

గొండీలు. వి. బ. నటివిశేషము.

వ...కాళియహ్రదగోవిందునకు గొండీలు గోవర్ధనమందరగోపవేషునకుఁ డెంకణాలు ...ప్రబంధ. ౮౮౦.

రగడ. అలరఁగఁ గాళియహ్రదతలమునఁ గలగోవిందునకును గొండీ లెన్నుచు... హంస. ౪. ౨౧3.

గొండెము=గొండ్లెము¹.

సీ. కొట్లు పేహారులగోనబుటంగడులందు తఱుచుగా గొండెముల్ తలుపులంద... అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

గొండ్లికాఁడు. వి. (గొండ్లి+కాఁడు.)

(నటుఁడు)

సీ. కలగూటు లొక్కపంకను దొలంగుచు నుండ గొండ్లికాండ్రను గెలంకుల నటింప.... విప్ర. ౫. ౧౦.

గొండ్లెము[1]=గొండెము. వి. ౧. తలుపుచిలుకు, తలుపు రాకుండ తగిలించుఇనుపగొలుసు.

ద్వి. లోని కేఁగెమనంతలోఁ దల్పు మూసి,పూని
గొండ్లెముఁ బెట్టి పోయె నాశిష్యుఁడు...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౭౮. పం. ఆం. భా. ౩. ౫౧.

గొండ్లెము[2]. వి. బండికుంపటి,ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటునకుఁ దీసికొనివెళ్లుటకు ఉపయోగించు కుంపటి.

సీ. బండికుంపటి చిల్కు పగఁగు గొండ్లె మనంగ...ఆం. భా. ౩. ౫౧.

గొంతరించు. అ. క్రి. అతిశయించు.

ఉ. కైపు వహించుఁ గోకనదకాంతులు చెంతల
గొంతరింపఁగా, నాపుటభేదనంపుఁగమలాకరముల్...ల. వి. ౩. ౫౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గొంతి. వి. (సం. కుంతీ. క. కొంతి) పాండురాజు పెద్దభార్య.

సీ. గొంతిమూఁడవపట్టికోడలినిండు వేఁకటిఁ గా
చినట్టిచేకత్తి వాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. భార. ఆశ్ర. ౨. ౭౨.

జ: గొంతెమ.

గొంతు=గొంతుక. వి. ౧. కంఠము.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కొలికి బొండు,గనఁ
గఁ గంఠంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౧.

గీ. పెదవి పేఁ బెత్తు నాలుక పిడుచగట్టు,గొంతు
తడిలీయు...దశా. ౨. ౧౩౬.

౨. కంఠధ్వని.

సీ. పెట్ట సేరనిరండ పెక్కువిద్యలఁ బెద్ద గొడ్రా
లిముండకు గొంతు పెద్ద. వేణు. ౨౦. హంస. ౩. ౨౨౨.

గొంతుకూర్చుండు(కూర్చుండుకొను)=మోఁకాళ్లు గొంతుదాఁక అనునట్లు కూర్చుండు.

(వ్యవ) వాఁడు గొంతుకూర్చుండి భుజించును.

సీ. కొర్తిమీఁదను! గొంతుకూర్చుండుకొనినట్లు
నూతిపైఁ పసిబిడ్డ నుంచినట్లు. వేణు. ౫౦.

తడిప్రాఁతగొంతుఁగోయు=తెలియకుండ అపకారము చేయు.

క. ఉడుపతి హిమఘృణి చేఁబలెఁ, దడిప్రాఁతన్
గొంతుగోయుతగ నెతిఁగితివో, కడు మెత్త
నితలిరాకులఁ, బడఁతుల మెడఁ గోసె దీవు
బాపురె మదనా. పాంచా. ౩. ౬౫.

జ: గొంతుక, గొంతుకపోఁక, గొంతుమాలు, గొంతుముడి.

గొంతుక=గొంతు. (గొంతు+ఉక.)

ఉ...బిట్టు గొంతుక, గ్గోసితి నల్లపూసకొలకుం
బదివేవురు పుణ్యభామలన్. వరాహ. ౭. ౭౫.
శై. భా. ౬. ౧౭౫.

గొంతుకపోఁక. వి. (గొంతుక+పోఁక) గొంతుకముందటివైపు పోఁకవలె నుండెడిఎముక, గొంతుముడి. (శ. ర.)

గొంతుమాలు. వి. (√గొంతు) ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కన్నాత చాంగణ కందణంబు తిణింగి గొం
తుమాలును జేబ కుమ్మరింపు ...గీ...నాఁగఁ
జెన్నలరుమంచు, ముప్పదియురెండువిన్నాణ
ములకుఁ బేళ్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯. హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. ౩. ౬౯.

గొంతుముడి=గొంతుకపోఁక. (√గొంతు-శ.ర.)

గొంతెమ(మ్మ). వి. (గొంతి+అమ) ఒకానొక గ్రామదేవత. (గ్రా)

(వ్యవ) గొంతెమ్మపండుగు.

గొంతెమకోరిక=అసాధ్యపుఁగోరిక.

గీ. చాలకుండిన నగుఁ జెట్ట బాలుఁ డితఁడు,కొసరి గొంతెమకోరికల్ గోరసేని, యిడకపోక
బోల దిడఁ బోల దీరు దివియఁ, బేను రాజన్న
తైర్థికుల్ పెలుచ లంద్రు. పాండు. ర. ౧౬౬.

గొంతెమగోరు. వి. (గొంతెమ + గోరు. క. ర.) సారణి, లంజెసవరము శ.

సీ...సారణి గొంతెమగోరు లంజెసవర మన నగు ...ఆం. భా. ౨. ౭౦.

గొంది. వి. (క. గొంది) ౧. కొండయొక్క చిన్న ముఱుఁగుచోటు, గిర్యల్పకోణము; మూల.

గీ. గొంది యనఁగను గిర్యల్పకోణ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౩౧.

ఉ...ఉదయార్కు నిరాక నడంగెఁ జీకటు, ల్గొందుల సందుల న్గుహల గుట్టలఁ జెట్టులఁ జాటుమాటులన్. అని. ౩. ౧౫.

క. పులి నమలెడుమాంసము వెర, వలవడఁ దా మహరించి యానక్క కుని, మ్ముల నిల్వం గావించిన, నిలయంబునగొందిఁ బెట్టి నేర్పారంగన్. భార. శాం. ౩. ౬౨.

చ. వెడలఁగనీక గొంది నిడి వేయువిధంబుల భంగపెట్టుచుం, జడకలు గట్ట నిచ్చి నిజసంపదకుం జొర నీక నిచ్చలుం, గడ నిడి కూడు వెట్టుమను గాసి యొనర్చుచు నేలతెంకిపై, నిఱుగడ సేయఁగా వలయు నీలువు మాలినఱంకుటాండ్రకున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧. (చి.ని.పా)

౨. చిన్న సందు. (బ్రౌ, వా.) ౩. స్థానము.

గీ. కత్తివేల్పుమఱంది భోగములగొంది, ఠిక్కగమిమక్కువబొజుంగు రేవెలుంగు. కృ. శకుం. ౧. ౨౨.

చ. హరివిముఖాత్ము లన్యవిషయస్పృహచిత్తులఁ బాపవర్తులు, న్నిరయనిపాతహేతువును నింద్యచరిత్రము నైనదుష్కథా, నిరతిఁ జరించువారలును నేరరు పొందఁగ నిందిరామనో, హరచరణారవిందభజనాత్మకు లుండెడుగొంది నారయన్. భాగ. ౩. ౫౦౭. (చి. ని. పా.)

౪. మహానసము, వంటయిల్లు. (చి. ని.)

గొగ్గి=కొక్కి. విశే. ఎచ్చుతగ్గులు కలది.

గీ. డొల్ల చెవులును గొగ్గిపండులును గలిగి, యున్న మద్దీగ్వుఁడై వచ్చుచున్నవానిఁ, గలిమహారాజుఁ గనిరి దిక్పాలవరులు. నైష. ౭. ౯౩.

వి. ౧. ఎచ్చుతగ్గులుగా నుండుట, వైషమ్యము.

ఉదా: తాటియాకు గొగ్గి లేకుండ గీయవలయును.

౨. శిరస్త్రము.

గీ...చను శిరస్త్రంబు గొగ్గి సీసకము బొమిడి, కం బనంగను...ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

౩. ఎచ్చుతగ్గులు గలముత్తెము. (కొస గలముత్తెము. బ్రౌ)

సీ...మౌక్తికం బొప్పును...ముత్తియ మన...గీ. అదియ నెర డైన గొగ్గి యం చనఁగ వెలయు ...ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

గొజ్జఁగ=గొజ్జఁగి, గొజ్జెఁగ. వి. (సం. కుబ్జకః. ప్రా. కుజ్జఓ. క. గొజ్జగె) కుబ్జకము శ. (సేవంతికావిశేషము, ఱొకులచేమంతి శ.చి. ని.—పచ్చపువ్వుల మొగలి, ఆఁడుమొగలి శ. బ్రౌ.)

సీ. గోరంటలును గొండగోఁగులు దేవకాంచనకుసుమములు గొజ్జంగవిరులు. ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

రగడ. చిఱుదేంట్లు కొసఁగె గుజ్జెనగూళ్లు గొజ్జంగ, యొఱుఁగ కది పూవందనేల యిటు రజ్జంగ. మనుచ. [illegible] ౧౪.

జ: గొజ్జఁగనీరు.

గొజ్జఁగనీరు. వి. జా. (గొజ్జఁగ + నీరు.) పన్నీరు.

గీ. దేవకి యొసంగఁగా వసుదేవుఁ డపుడు, చంద్రకాంతపుగిండిగొజ్జంగనీటఁ, బసిఁడిపళ్లెములోఁ బదాబ్జములు గడిగి, తనదుమేనల్లునకుఁ గన్య ధారవోసె. విజ. వి. ౩. ౧౧౧.

ఉ... పెన్నెఱుల్, వేమఱుఁ జేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నఖాంకురంబులం, గోమలలీల దువ్వి తెలిగొజ్జఁగనీ రెడఁ జల్లి చల్లి ... పారి. ౨. ౧౦.

గొజ్జఁగి=గొజ్జఁగ.

సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందుసెలకొక స్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨ ౨౧.

సీ... కుబ్జంబు గొజ్జంగి గొజ్జెంగ నాఁ జను...అం. భా. ౨. ౫౨.

జ: గొజ్జఁగిమంచు.

గొజ్జఁగిమంచు=గొజ్జఁగనీరు.

ఉ. గొజ్జఁగిమంచులన్ గలపి కూర్చినపుప్పొడితి న్నెమీఁద...పూ,సెజ్జ ఘటించి...వసు. ౩. ౧౬౭.

గొజ్జఁబ్రాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ...గౌరి,కుంకుమల్ రణపెండ్లికొడుకులు పిచ్చుకగోళ్లు ప్రయాగలు గొజ్జఁబ్రాలు. హంస.౪. ౧౨౭.

గొజ్జెఁగ=గొజ్జఁగ.

ఉ. చెంగలువల్ సురంగములు శ్రీతులసీనిచయం బుఁ గమ్మగొజ్జెంగలు లోనుగాఁగలవి శ్రీపతి కర్పణసేయు నిచ్చలున్. పరమ. ౩. ౧౭౯.

గీ. సికను నెత్తావిక్రొత్తగొజ్జెంగసరులు, చుట్టు నొకనీలవేణి యాత్మోణిపతికి. రసిక. ౧. ౮౧.

జ: గొజ్జెఁగనీరు.

గొజ్జెఁగనీరు=గొజ్జఁగనీరు.

గీ. బహుళకస్తూరికామేఘపటలమునకు,శీకరాసార మయ్యె గొజ్జెంగనీరు. భీమ. ౫. ౧౨౧.

గొటగొట. వి. పులి గోండ్రించుట మొదలగువాని యందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి కోఱ లొండొంటి,గటగటఁ దాఁకింప గర్భంబు నలఁగి. నవనాథ. ౩ భా. (శ. ర)

పీ. కొల్పులుల్ మంపిల్లి గొటగొట మని రొప్పి బలుసింగముల నైనఁ బట్టఁ జూచు. సారంగ.౧. ౬౭.

ద్వి. వడి జొల్లు సెలవుల వడియ నూరుపులు, నిడుద మై గొటగొట నిగుడ ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౪౭ పం.

గొట్టము. వి. (క. గొట్ట) ౧. వెదురు మొదలగువాని క్రోవి.

ఉదా: తుపాకిగొట్టము, వెదురుగొట్టము, మొ.

గొట్టి. వి. ఒకదినుసుగడ్డ, కశేరువు. (శ. ర.)

గొట్టు[1]=గొంటు[1]. వి. ౧. దౌష్ట్యము.

ద్వి.గొట్టు సేయఁగ దొరఁకొంటివే యనుచుఁ,బట్టని కదిపాణిపద్మంబుఁ దట్టె. విష్ణు. ఉ. ౪ ఆ. (శ. ర.)

౨. అల్లరి.

గీ. ఆలు మగఁడును నియ్యారియఖుత నిలిచి, చలిది భుజియింప నాసొమ్ము సంగ్రహించె,గొట్టుసేయక వీనిఁ జూపెట్టుకొనుచు,నిచ్చటికిఁ దెచ్చితిమి పట్టుఁడిప్పుడితని.శుక.౩.౫౭౬.

సీ. చెవు డనఁగా రాదు చేట యెత్తుక వచ్చు గ్రుడ్డిక న్నన రాదు గొట్టుసేయు. గీ. వెత్తి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు...శుక. ౩. ౨౧.

విశే. (క. గొట్టు) ౧. కఠినము.

వ... నట్టడవులలో మీపట్టపుదేవిని విడిచిపెట్టి వచ్చితి వని యీగొట్టుమాట దిట్టతనంబుతో నధిపతిం జేరి యింక నెట్టు విన్నపంబు సేయుదు...ఉ. రా. ౬. ౩౪౩.

౨. భీకరుఁడు.

మత్త. అట్టివృత్రునిమీఁద దేవత లల్కతోఁ బెనుమూఁకలై, చుట్టుముట్టి మహాస్త్రవిద్యలు నూవియేపున నేయ వా,గొట్టువీరుఁడు వారలేసిన క్రూరశస్త్రము లన్నియుం,జట్టి పట్టుక మ్రింగి శూరత జోక వార్చె మహోగ్రుఁడై. భాగ. ౬. ౩౨౧

౩. దుష్టుఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

ఉ. గొట్టుఁదనానఁ దక్క బడలఁగొట్టినదిట్టను ర
ట్టడంచుఁ దో,బుట్టువ నాట నొం డనక పో
యితి...ఉ. రా. ౨. ౩౦౯. (శ. ర. పా.)

౪. విరోధి.

(చంద్రవర్ణనము) చ... జక్కవలగొట్టు చకోర
లమేలియట్టు రే,పాలఁతుకతాళిబొట్టు...రా
వి. ౩. ౮.

గొట్టుగ(గా)=కఠోరముగా; పూర్ణముగా.

రగడ. గోర గోరఁట నించితివో కలిగొట్టు గొ
ట్టుగఁ గోయఁ బోనఁగవు...వసు. ౩. ౧౪౯.

గొట్టు². ప్ర. తాచ్ఛీల్యాద్యర్థమున వచ్చును.

ఉదా: గొడవగొట్టు (ఇట తాచ్ఛీల్యమున)
పిసినిగొట్టు. (ఇట స్వార్థమున.)

గొట్టు³. (గ్రా). వి. గాలి, వాయువు.

క. మరుదాఖ్య లొప్పచుండును, ధర వినుమాలి
యన సోఁకుదయ్య మనం బ,య్యెర యన గొ
ట్టన నీఁ దనఁ, గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ
గాలి యనంగ. ఆం. సం. దేవ. ౨౩.

గొట్టె. వి. ఘోటజటి ?. (శ. ర.)

గొల్లె. వి. (సం. ఘోంటా) రేఁగుచెట్టు. (శ. ర.)

గొడఁగు=గొణఁగు. అ. క్రి. స. క్రి. ౧. ఎదుటివా
రికి వినఁబడకుండ నోటిలో నుచ్చరించు.

ఆ. అనుచు వేఁడుకొనిన హనుమంతునకుఁ గడు, వ
గ్గి చల్లనయ్యె నాతఁ డంతఁ, గడఁకఁ బ్రాఁత
మినుకునుడువులు గొడఁగినఁ, గడిఁది మీఁఱు
బమ్మకట్లు వీడె. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౦.

చ...కకుత్థ్సుఁ డేటు నేమఱక యిదే మొకో కు
లిశమంత్రము తప్ప గొడంగినాఁడనో, కొఱఁ
తలు పుట్టెనో శుచితకుఁ...కకు. ౫. ౧౩౦.

౨. కసరు.

సీ. కోరి కూడినభర్తఁ జేరుమింత నటంచు గొ
డఁగి వంచిరి పెంచుకొన్నవారు. కృ. శకుం.
౩. ౧౪౭.

సీ. గొడఁగుచుఁ దిట్టి పెంపుడుకీరముల రేఁచి వె
డలిట్లు తిట్టించెఁ బడఁతి యొకతె. చంద్రా.
౩. ౯౭.

౩. (పావురములు) కూయు.

చ. గొడఁగెడుపావురాలరొదఁ గూడి ప్రతిధ్వ
ను లిచ్చుకెంపుటా, కొడిగల వ్రేలుబంగరపు
గూఁడులఁ బల్కెడుచిల్కచాలుచే ... చం
ద్ర. ౪. ౪౯.

ముచ్చటల్ గొడఁగుకొను=ముచ్చలాడుకొను.

సీ. అగుడురా తోఁబుట్టు లకికుమారకులార కువు
లతో ముచ్చటల్ గొడఁగికొనుఁడు. కళా.
౧. ౧౪౦.

గొడగ. వి. (సం. కూటకమ్)ఏడికోల లేనినాఁగలి.
(శ. ర.)

గొడగర. వి. చెప్పులు కుట్టి జీవించెడుజాతి.

ఉదా: గొడగరవాఁడు, గొడగరది. (శ. ర.)

జ: గొడగరి.

గొడగరి=గొడారి. వి. (గొడగర + ఇ) చర్మకా
రుఁడు, మాదిగవాఁడు.

ఆ. చాకి బోయవాఁడు జలగరి గొడగరి, కుక్క
మూనగాఁడు కోడి పంది, బొడ్డుక్రిందియంగ
ముల విప్ర సోఁకిన, నచటు గడుగ వలయు
నంద్రు బుధులు. విజ్ఞా. ఆచా. ౫౮.

గొడవ. వి. (క. గొడవె.) ౧. జోలి, సంబంధము.

గీ. అమ్ముగొడ వేల యాగవయమ్ములకును, ఖడ్గ మం
కించఁగా నేల ఖడ్గములకు, భల్ల మది యేల
యీముచ్చభల్లములకు, నమ్ము యీబంతి సిక
బంతి యయ్యె నేని. చంద్రా. ౨. ౪౩.

వ. ఇట్లు తమకు వలయు నెడఁ బడఁతులగొడవ త
డవనితమయొడయఁడు తమ్ము మిగులఁ గూడి
మాడి యుండమికి. హంస. ౫. ౭౨.

ద్వి ... మునులకు ఖడ్గకూణీర,కోదండశరముల

గొడవ యేమిటికి. రం. రా. కిష్కి. ౧. ౧౯౦
పా. ౨౯ పం.

౨. కయ్యము, యుద్ధము; కలహము, తంపి.

సీ. గొడవ బవరము జగడ మాల మని యన యుద్ధ
వాచకములై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౨.
౨౨౨.

(నారదుఁడు) సీ. పూసిగొండితనానఁ బోయి యె
వ్వరికైన గొడవలు కావించుకొండెగాఁడు.
వరాహ. ౯. ౨౬.

3. అశుభము, కీడు.

గీ. మేలు గలవాఁడు మరియుచు మెసవ నేర్చి,
గొడవ లాదవడుతఁడే బోవ విడువఁ దగునె,
తలఁప ననురులయెడయఁడై తనరుమగని, వె
రనెఱింగినవాడెంపు వెలఁదుకలకు.అచ్చ. రా.
అయో. ౭౧.

౪. ఆపద, ఇడుమ.

క...ఇత్తఱి వగునిమిత్తములు నృప,కొఱగా విద
మనకుఁ బెద్దగొడ వగు ననినఁ. మనుచ. ౪.
౬3.

౫. దుఃఖము, బాధ, పీడ.

గీ. మొదలివెన్నుఁడు పంటలముగుసగొడవ, లు
డుపుకొఱ కిర్లగొంగవంగడమునందు, రాముఁ
డై పుట్టె...అచ్చ. రా. యు. ౧౯.

క. చంచలలోచన యెం దరు, దెంచెనొ ననుఁ
గానలేక దృఢబలవిలస, త్పంచశరనిశితవిశి
ఖా,కుంచితహృత్కమల యగుచు గొడవలు
బెరయఁ. రసిక. ౬. ౪౪.

౬. దోషము, తప్పు.

చ.అడుగక కాని డాఁచినపదార్థము లిచ్చుట నీతి
గాదు నీ,వడిగితి కావ నిప్పుడు సమర్పణచేసితి
నింక వాయెడఁ, గొడవలు లేవు ... వి. పు.
౬. 33౯.

౭. అల్లరి.

(వ్యవ)ఇక్కడ గొడవ చేయవలదు. పామ్న.

౮. కలఁత. (శ. ర.) ౯. అడ్డి, నిరోధము.(శ.ర.)

జ: గొడవగొట్టు.

గొడవగొట్టు. విశే. (గొడవ+గొట్టు³) గొడవ చే
యుస్వభావము గలవాఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు మడివిడుపులు చాల,గడుస
రుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చలు ... వారవనితలు
...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

గొడారి=గొడగరి.

ద్వి. మాలకు మాంసంబు మఱి గొడారికిని,దోలును
నన్నట్లు...బస. పు. ౪. ౧౦౦ పం.

గొడిగ. వి. గులకఱాయి. (శ. ర.)

గొడియ(డె). వి. ౧. అందలముయొక్క ఒకానొక
యవయవము.

సీ. సింహలలాటంబు జీవదంతంబులగొడియలు...
దశ. ౭. ౧. ౨౯.

సీ. ఉదిరికంకణము లింపానఁగుదంతపుగొడెల్ న
యము మించినముసనాబు పడము. రా.వి. ౨.
౪3. చంద్రా. 3. ౬౮.

౨. నేరము చేసినవానిచేతులకు వేయుబంధన
సాధనము.

సీ. వీరభద్రారెడ్డివిద్యాంసుముం జేత విద్యా మండ
ను గదా వెదురుగొడియ. వీథి. ౪౮.

కోలాటగొడియలు=కోలాటపుకఱ్ఱలు.

ద్వి. నీలరుద్రులు హరికోలెమ్ము లెలమిఁ, గోలాట
గొడియలకొమరున నేయ. పండితా. వాద.
౨3౯ పా.

గొడివె. వి. ఇడుము, కష్టము.

చ. అరదము డోలి వింట గొనయంబు దవిల్చి మె
ఱుంగుటమ్ము ల,బ్బరముగఁ బూన్చి యమ్యు
టియబంటులనిద్దపుమేను లెల్ల వా,విరి వలి
యంగ నేసి గొడివె ల్బెరయించిన సైంప నో
పక,బ్బిరుదుమగల్ పడిం బయిపుట్టఁ దొడం
గిన నంగదుం డొగిఁ. అచ్చ. రా. యు.
౧౯౯.

క. అడవులఁ బడునార్తేఁడులు, గొడిసెల కొడిగట్టి సాఁకుకొంటివి మమ్మా, బడలిక నిపు డిజ్జగడపుఁ, బడమిం బవళించి నిదురవోయితొ తండ్రీ. అచ్చ. రా. యు. ౩౯-౩.

గొడిసె. వి. ౧ (=గుడిసె[1].) పండినచింతకాయలో ఒకగింజయుండుభాగము.

(వ్యవ) ఒకగొడిసె తీసి నోటిలో వేసికొని రుచి చూచినాను. ఈచింతపండు చాల రుచిగా నున్నది.

౨. చింతకాయ.

క. ఉడుపతి తనలో నమృతము, గడలుకొనియుఁ బెక్కు చవులు గానక కృశుఁడై, విడిచినకళ లన్నియు నీ, గొడిసెలరూపమునఁ జింతఁ గొలుపగఁ బోలున్. ద్వా. ౩. ౧౫౯.

గొడుగు(వు). వి. (క. కొడె. త. కుడై. మ. కుట)

౧. ఛత్త్రము, ఆతపత్త్రము.

సీ...గొడుగన గొడుపన ఛత్త్రాఖ్య యడరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

క. జడి దాఁకి వడఁకుపసులకు, గొడుగుగ దివసంబు లేడు గోవర్ధనమున్, వడిఁ బెఱికి యట్లు దాల్చిన, కడిఁది బలం బరయ హరికిఁ గలరే సదృశుల్. హరి. ఉ. ౮. ౨౩౭.

సా: ఏయెండ కాగొడుగు పట్టుట=సమయానుకూలముగా సంచరించుట.

౨. పాపకోళ్లు బొంగరము మున్నగువానికి గొడుగువలె నుండుగుబ్బ.

వ...అబ్బోటి హాటకమయం బైనగొడుగుపావలగిలకలు గులకరింప... భీమ. ౨. ౧౨౭.

క. అనమలసమానబిసరుహ, విసరలసద్ధూళికలితవిభ్రమదావ, ర్తసముదయం బానదిలోఁ, బొసఁగుం జలచరులగొడుగుబొమ్మరము లనన్. శుక. ౩. ౩౨౫.

౩. హస్తతలమం దుఁడుఛత్త్రాకారరేఖావిశేషము.

గీ. వసుధలో నెట్టిశ్రీ గలవారి వేని, కరభములు దాస్యములు చేయు సరసిజాక్షి, యూరువుల కట్లటన్నఁ బైఁ దాఁకు మోము, గొడుగులును నల్లకలశముల్ గుఱులు కావె. ఆము. ౫. ౩౧.

౪. కోటకొమ్మలు మున్నగువానిపై కట్టఁబడినగొడుగువంటికట్టడము.

ద్వి. క్రొత్తడంబులఁ గోటకొమ్మల గొడుగు, లెత్తించి...బస. పు. ౩. ౫౦౮ పం.

జ: గొడుగుగడ్డి, గొడుగుబల్ల, గొడుగు మెట్టెలు.

గొడుగుగడ్డి. వి. (గొడుగు+గడ్డి) గుర్రక్కామంచి, అతిచ్ఛత్త్రము ?. (శ. ర.)

గొడుగుబల్ల. వి. (గొడుగు + బల్ల) తలుపుమీఁది కుబుసము తిరిగొడుపట్టె. (శ. ర)

గొడుగుమెట్టెలు. వి. బ. (గొడుగు + మెట్టెలు) వాటముపెట్టి ఓరలు సన్నగాఁ దీర్చినవెడలుపు మెట్టెలు. (శ. ర)

గొడ్డ. విశే. బిఱుసైనవాఁడు.

ద్వి. ఘుటికసిద్ధుఁడు తాయికొట్టినగొడ్డ, యటమట కాఁడు మహామాయలాఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౮౭ పం. (శ. ర.)

వి. బిఱుసు. (శ. ర.)

బ. బిఱుసుమాటలు, స్వోత్కర్షమును తెలుపుమాటలు.

ద్వి. తర మెఱుంగక నీవు తఱచుగా నిట్లు, గురువుఁ దుటూరించి గొడ్డ లాడెదవు. ప్రభు. ౩. ౯౮ పా. ౭ పం.

గీ. నాఁడు నేఁడును దమ కీడు లేఁ డటంచు, గొడ్డ లాడును రొండొరు లొడ్డు లేక. రా. వి. ౧. ౫౮.

జ: గొడ్డతనము.

గొడ్డగము. వి. దుండగము, దుశ్చేష్ట.

గీ. స్వామి గుఱియుంచి పెక్కుయజ్ఞములు సల్పి, భూమిప్రజ లెల్ల నిండ్రు లై పోతరమున, గొడ్డగము లిట్లు చేయంగ నడ్డపెట్ట, రాక బ

హువాయకం బయ్యె నాకపురము. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

విణ. బాధకము.

క. గొడ్డగఫుజరావ్యాధుల,కడ్డ మగుచు మృత్యుదుఃఖహర మై మిగులన్,దొడ్డగు ముక్తిసుఖద మగు, నొడ్డాణపుబంధ మెలమి యోగీంద్రుల కున్. శివయో. ౩. ౭౪.

గొడ్డతనము. వి. (గొడ్డ+తనము) బిఱుసుఁదనము.

సీ. మఱచిరే సత్యభామాముఠారుల బండిగొడ్డులఁ జేసినగొడ్డతనము. చంద్ర. ౩. ౧౭.

గొడ్డలి. వి. దే. (సం. కుఠారః.) ౧. చెట్లు మున్నగువానిని నఱకెడిసాధనము.

క. బెడిదముగఁ గత్తి గొడ్డటఁ, బొడువఁ దగినమ్రానఁ జిగురు వొడము...భార. ఉద్యో. ౨. ౬౧.

గీ...తగుం గుఠారము గొడ్డలి యన. ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

సీ. పిడుకకుంపటు లాకుతడికలు ప్రోఁగుఁద్రాళ్ళాఁడిగొడ్డండ్లు మవ్వంపుటురులు. శుక. ౧. ౧౬౫.

౨. పరశువు, గండగొడ్డలి.

చ. పాలుపుగఁ గొండకట్టెలకుఁ బోయెడివానివిధంబు దోఁప గొ,డ్డలి యిది యేమి దీన జగడంబొనరింపఁగ వచ్చితే బళీ,బలి భృగురామ ...దశా. ౬. ౧౧౯.

గొడ్డు[1]. వి. (క. గొడ్డు.) ౧. గొంజ, సంతతి లేని యావు.

సీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

వ. ఆఁబోతుపంచితంబు మూర్కొనినను బై గాలి వీచినను గొడ్డున కైనం జూలు నిలుచు ... భార. విరా. ౧. ౨౬.

౨. గొడ్రాలితనము.

మత్త...నిను మేదినీ,గుప్తి కై కని యెట్టకేనియు గొడ్డు వీఁగితి నంచు నే,సప్తవింశతివత్సరంబులు సంతసంబున నుండితిన్. భా. రా. అయో. ౭౩.

గీ. గొడ్డు వీఁగి కనియెఁ గొడుకు నెంతయు మూర్తిమంతు నెలఁతలందు మహితభార్య, యొక్కతియ యశోద యుర్విపై ననుచు న్రే,పల్లెఁ బొగడి రెల్లపడఁతుకలును. హరి. పూ. ౫. ౧౬౫. కాశీ. ౪. ౮౭.

విణ. ౧. వంధ్య, సంతతి లేనిది. (స్త్రీ, పశువు, మొ.)

ఉ...నాయెడఁ దప్పుఁ బట్టదు మనంబున నాసతి గొడ్డు గావునన్. వి. పు. ౬. ౨౨౧.

క. ఒడ్డును బొడువును యాపును,దొడ్డతనము గలిగి ప్రజ్ఞతో మెలఁగని యా,బిడ్డను గనుకంటెను సతి,గొడ్డైనను మే లనంగఁ గుండుట గలిగెన్. ద్వా. ౮. ౧౩౬.

౨. ఫలింపనిది. (చెట్టు, మొ.)

గీ...వంధ్యసంజ్ఞ, యగును గొడ్డన... ఆం. భా. ౨. ౩౫.

౩. ఫలము లేనిది, ప్రయోజనము లేనిది.

ఉదా: గొడ్డుమాటలు.

౪. కావలసినయితరవస్తువులు లేనిది.

ఉదా: గొడ్డన్నము, గొడ్డంబలి.

౫. శూన్యము, వట్టిది.

ఉదా: గొడ్డేఱు=నీళ్లు లేనియేఱు. (బ్రౌ, శ. ర.)

జ: గొడ్డుఁగాఁకర, గొడ్డుఁబోతు, గొడ్డురాలు, గొడ్డువోవు, గొడ్డేఱు[2], గొడ్రాలు.

గొడ్డు[2]. వి. పశువు. (ఆవు, ఎద్దు, మొ.)

ద్వి. ఎండినమ్రాఁకుల నిగురులు వొడమెఁ, గుండనిండఁగఁ బాలు గొడ్డులు పితికె. ప్రభు. ౨. ౪౧ పా. ౧౩ పం.

సీ. అనివిలాపింప నూరార్చి యేటికిఁ గ్రేపుఁ బాసి గొడ్డాఱలెడిపగిది నడలెదు...జై. భా. ౬. ౨౬౫.

గీ. అహహ ముదిగొడ్డు నెక్కి భిక్షాటనంబుఁ,

చేయఁ బోవుట యదియు మేల్పాటు చుమ్మీ. హర. ౪. ౨౮.

చ. మడఁగి పడుండఁ బ్రాణులకమంచపుఁగుక్కకి నిల్వ నెల్లుపు,ల్గుడిచెను నొండు రెం డెనుక గొడ్లకు నోరికిఁ బోఁక వ్రక్కకుఁ గా, గుడు వఁగఁ గూటికి న్నోలకుఁ గోకకు సీదిరము... వేం. పంచ. ౧. ౪౩౩.

గొడ్డుఁగాఁకర. వి. (గొడ్డు[1] + కాఁకర.)-గొడ్డుతనమునుపోఁగొట్టుకాఁకర-వంధ్యాకర్కోటకీ. (పాల. ని. ౪౬౭ పా. చూ)

గొడ్డుఁబోతు. విశే. (గొడ్డు[1] + పోతు[2]) ౧. పిల్లలు లేనివాఁడు;పిల్లలు లేనిది;కాపు లేనిది,ఫలింపనిది. ఉదా:- గొడ్డుఁబోతువాఁడు, గొడ్డుఁబోతుది, గొడ్డుఁబోతుచెట్టు, మొ.

౨. అప్రయోజకుఁడు. (శ. ర.)

గొడ్డురాలు=గొడ్రాలు. వి. ఔ. (గొడ్డు[1] + ఆలు) వంధ్య యగుస్త్రీ.

చ...గొడ్డురాలి కేల నెక్కడిమోహము లెంచి చూడఁగన్. సారంగ. ౩. ౫౦. ప్రబంధ. ౭౬౦.

గొడ్డువోవు. అ. క్రి. (గొడ్డు[1] + పోవు) ౧. గొడ్రాలగు.

క. అని చదివి లవుఁడు రాఘవ, మనుజేశునితల్లి వీరమాతఁట సీతా,జనని కుశలవుల నిరువురఁ, గనియు నకట గొడ్డువోయెఁ గదపట వనుచున్. జై. భా. ౬. ౧౧౫.

౨. పౌరుషహీనుఁ డగు.

వ...వీర లంపటులు గొడ్డువోయినవారలు పౌరుషంబు గలమానిసి యిం దెవ్వఁడు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౨.

చ. మును మము గొడ్డువోయి రని మూర్కరతం జెడనాడినట్టిమ్మ,ర్జనుల ... భార. కల్య. ౨. ౨౮౫.

౩. వ్యర్థ మగు.

చ...వీరిఁ బట్టి క్రొవ్వుఁ బరిమార్పఁ జేసిన యుపాయము లన్నియు గొడ్డువోయె. నృసిం. ౪. ౧౩౫.

౪. సృష్టిలేక యుండు, ఉత్పత్తి లేని దగు.

గీ...సప్తార్ణవములు,నిండుకొని యుండఁగా రిత్త నింగితోడఁ, గొంతకాలంబు శూన్యమై గొడ్డువోయె. శివరా. ౧. ౫౧.

గొడ్డేఱు[1]. స. క్రి. గుత్తకు తీసికొను, గుత్తయెత్తు. (బ్రౌ,శ.ర-దీనికి క్ర్యార్థమందే ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది.)

గీ. బొడ్డుపల్లెచు గొడ్డేఱి మోసపోతి,సెట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేదునూర్లు. వీథి. ౪౮.

గొడ్డేఱు[2]. విశే. వ్యర్థము. (గొడ్డు[1] + ఏఱు?)

వ...రాకుండె నేని నేము నీ మృపలియున్నయుం గుఱుత మటు గాక యొఱిగొడ్డెంబులు వలికి నీవడ్డపాటు గొడ్డేఱు గా బిడ్డువఱుపం గలవారమె...హర. ౨. ౧౩౨.

శా...బిడ్డలు లేనియీబ్రతుకు గొడ్డే యయ్యెఁ జింతింపఁగన్. కవిక. ౧. ౩౮.

క్రి. విశే. ౧. వ్యర్థము గా.

గీ.... చెలియలికి నాకు గొడ్డేఱు కలఁక పుట్టె. క్రీడా. ౨౭౮. ప్రఘ. ౮౩ పా. ౫ పం.

౨. దిక్కులేకుండఁగా.

క. ఒడ్డారించి విషంబున,కడ్డము చను డెందు కావ నధికులు లేమిన్,గొడ్డేఱు మ్రందిరా లన,బిడ్డన పెడ లేక జనులు పృథ్వీనాథా. భాగ.౮. ౨౧౭. (చి. ని. పా)

గొడ్డేఱు[3]. వి. ఒకయడవి చెట్టు. (చి. ని.)

గొడ్రాలు=గొడ్డురాలు.

సీ. యతి మాతకమ్మ గొడ్రాలు దీక్షావశిష్ఠ మగనిఁ
బాసినయింతి మఱువిపాలు. నైష. ౩. ౧౩౭.

శా. గొడ్రాలైనవధూటిజన్మ మది పేర్కోఁ నిష్ఫ
లం బిమ్మహిన్. వైజ. ౧. ౬౩. ఆం. భా. ౨.
౧౦౬.

గోణఁగు=గొడఁగు.

(మాట వెడలనీక నోటనే ఉచ్చరించు.)

సీ. పిలిచి పెట్టనివన్యభిక్షుకైకొనువాఁడె కోరి
పెట్ట రటంచుఁ గోణఁగ సాగె. కువల. ౨. ౨౮.

ఉ... నాథు లో, లోన గోణంగి తిట్టుచు... చె
న్న. ౨. ౪౬.

గీ. వీర జగములమొకిమీని పేరు సారె, గోణఁగు
చును వచ్చె జగడంపుఁగూటికవసి. అచ్చ.
రా. యు. ౧౫౪.

గోణగ=గొడగ. వి. ఏడికోల లేనినాఁగలి.(శ.ర.)

గోణగోణ. వి. గోణఁగుటయుం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (శ. ర.)

జ: గోణగోణలాడు.

గోణగోణలాడు. అ. క్రి. (గోణగోణలు+ఆడు) గోణగోణయను. (శ. ర.)

గోణిపె=గోణిప. (శ. ర)

గోణిప. వి. తలుపు గ్రందె తగిలించుటకై దారబందము లోనగువానినిలుపులయుండు బిగఁగొట్టినచీల. (శ. ర-గోడిపె. వా)

గోతుపు. వి. నీలమణివిశేషము.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలము ల్గోతుపు
వాఁ దద్భుత మతిశయిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.

గొత్తు[1]. వి. (సం. గుచ్ఛః.) గుత్తి. (ప్రా, చి. వి.)

గీ. జలరుహాము పుష్పగొత్తులు మధ్యవాశి, లవలివ
శములఁ జూపెతో యిని సహింపవ, వన్యవని
తాంగతులితంబు లొటఁ దావ, తాంగసమము
లగామి నోహాంసయాన. దశా. ౩. ౨. ౬౭.

గొత్తు[2]. వి. ౧. క్రమము, వరుస. ౨. నిశ్చయము. (బ్రౌ)

గొత్తు[3]. వి. పాసిపోయినవెన్న పాలు మొదలగువానికంపు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గొద[1]. వి. (సం. క్షుధా. ప్రా. ఖురా. త. కుర్రై) ఆఁకలి, క్షుత్తు.

సీ. ఆఁకలి యన గొద యనఁగ నాకొంటు నాఁగను
క్షుత్తుపేరు గాఁ దనరుచుండు. ఆం. భా. ౨.
౨౬౦.

జ: గొదగొను[1].

గొద[2]. వి. (క. గొద) ౧. అతిశయము. ౨. త్వర. (చూ. గొదగొను[2].)

జ: గొదగొను[2].

గొదగొద. వి. పగ, విరోధము.

క. నా విని విహగము లను నయ, కోవిద యారంటి
కేల గొదగొద పొడమెన్, జా వేల వచ్చె నో
తువు, చే వానికి నింతవట్టు చెప్పుమా తెలి
యన్. వేం. పంచ. ౩. ౯౯.

గొదగొను[1]. అ. క్రి. (√గొద[1]) ఆఁకలిగొను.

సీ. కోల్పులి వీఁకమై గొదగొని లేళ్లకు నుఱుకుతె
ఱంగునఁ దఱిమెఁ జొచ్చి. భార. ఉద్యో. ౨.
౧౩౯.

ద్వి. అలమట వేతఁ జిత్రాంగి రావించి, గొదగొన్న
పులివలెఁ గొలువుకూటంబు, వదరంగ బిట్టు
అం తడరఁ గోపమునఁ, గాంతను జూచి భూ
కాంతుఁ డిట్లనియె. ద్వి. శ. సా. ౩. ౧౦౧
పా. ౧౨ పం.

క. గొదగొని సారంగంబుం, బొడివినసింగంబుక
రణి... హరి. పూ. ౯. ౧౩౯.

గొదగొను[2]. అ. క్రి. (√గొద2) ౧. విజృంభించు అతిశయించు; చెలరేఁగు.

క. కదిసినబలములు విచ్చినఁ, గదుపులఁ జెదరంగ నీక గాండీవి వెసం,బొదివి యేటు గడపె నవియును, గొదగొని తమపాలము సొచ్చె గోపాలురతోఁ. భార. విరా. ౪. ౨౭౧.

ఉ...చను దెమ్ము లెమ్మనఁ, బ్రాగరిమంబు వాపుచు నొకించుక లేవఁగఁ బూను మాను నా,లో గొదగొన్న సిగ్గునఁ జెలుల్ బలిమిం దను దివ్వఁ గోరుచుఁ. కళా. ౭. ౧౧౭.

క. ఒదవినకినుకం గొదగొని, గదగొని హలధరుఁడు రథముకండ్లును నొగలుఁ, జదిపి పతాకయు సారథి,విదారణము చేసి మిన్ను వ్రీలఁగ నార్చెఁ. ఉ. హరి. ౪. ౨౪౬.

౨. త్వరపడు.

వ... లేయింటియాకఁటి పెల్లున గొదగొని కమిచి చంచువులం దిగిచి త్రుంచి యానుచు... భార. విరా. ౨. ౨౪౦.

గొదగొను[3]. స. క్రి. వహించు, తాల్చు.

సీ...పూనెఁ దాల్చెఁ దొడిగె మోచె నాఁగఁ.
గీ. దాల్చె నా గొదగొనె నవఁ దనరు నా వ,హించె ననుమాట గా... అం. భా. ౩. ౧౧౯.

గొనకొను. (చి. ని, బ్రా.) అ. క్రి. ౧. ఉద్యమించు, పూను. (ఈయర్థమున 'కొనకొను' అనురూపము గూడ శ. ర. లో కలదు.)

క. తనబలము నెదిరిబలమును, మనమునఁ జింతింప కరుల మర్దించుటకై, గొనకొనినవాని కొప్పమి, జనియించుట తప్ప దండ్రు శత్రుని కైనన్. నా. పంచ. ౩. ౪౬.

చ...సధర్మవృత్తికిం, గొనకొనఁ డేని... భార. శాం. ౬. ౨౪౩. విక్ర. ౨. ౧౩౦.

౨. సమ్మతించు.

చ. జననముఁ జెప్పి యేఁ దెలుప సత్యము సమ్మరకుంతిభాషణం,బని తనుజత్వజాతకృప నంబుజమిత్త్రుఁడు పల్కె నేమిటం, గొనకొన నేరఁ డయ్యె నినుఁ గూడ సుయోధనుఁ బట్టి యట్టి కర్ణునకయి నీకు నేటికి మనోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్త్రకా. భార. శాం. ౧. ౩౯.

౩. అతిశయించు.

ద్వి. గొనకొన్న ప్రేమమైఁ గొలువు చాలించి. రం. రా. ఆర. ౧౭౦ పా. ౩ పం.

చ...ధ్వనుల్, గొనకొని పర్వ ... హరిశ్చ. ౩. ౯౭. రం. రా. ఉ. ౨౩ పా. ౧౭ పం.

౪. నెలకొను.

చ. గొనకొని యమ్మహాత్ముఁడు వికుంఠపురంబున నున్నవాఁడు...భాగ. ౩. ౬౨౨.

రగడ. కుంభకోణమున గొనకొని కదలనిశార్ఙ్గధరునుపాసనచేసెద...హంస. ౪. ౨౧౩.

౫. తటస్థించు, సంభవించు.

ద్వి. పెను పొందఁగా సామభేదదానములఁ, గొనరానికార్యంబు గొనకొనె నేని,మఱి గదాదండంబు...రం. రా. యు. ౨౭౯ పా. ౧ పం.

౬. ఇది కొన్నిచోట్ల క్త్వార్థకరూపములో వాక్యాలంకారముగా నుండును.

చ. గొనకొని వీఁడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియనందనుండు చే,కొని భరియింపుము ... భార. ఆది. ౪. ౧౦౪.

చ...గొల్లఁడుం,గొనకొని ముద్దుఁగన్నియకుఁ గోరినయట్టిమగండు గల్గె నం,చును దనయాలుఁ దాను నెదఁ జొక్కుచు నుండె ... నీలా. ౧. ౧౦౦.

చ. గొనకొని శోకవేగమునకుఁ ...భా.రా. యు. ౧౫౫.

జ: గొనకొలుపు.

గొనకొలుపు. స. క్రి. (√గొనకొను) (పురికొల్పు, ప్రేరేచు)

క...విక్రమమూనకుం, గొనకొల్పి తిట్లు వీరల... భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౬౧.

గొనను=గొనపు[2]. అం. భా. ౨. ౧౨౩.

గొనప¹=గొనము. వి. అతిగిన నాఁగేలు, జీర్ణలాంగలము. (శ. ర.)

గొనప²=గొనను. విశే. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.
సీ... గొనను గొనప గొనిసె గునిసె గిఱుక తెంగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.
ఉదా: గొనపకోడి. (శ. ర.)

గొనబారు. అ. క్రి. (గొనబు+ఆరు) మనోజ్ఞమగు, సొగసగు.
సీ. కోకనదాకృతి గొనబారె నీకొమ్మ స్తననాభిబిలములు చరణయుగము. రసిక. ౩. ౭౨.
సీ. గొనబారునూఁగారు కోదమకును మ్మెడ బారు... నీలా. ౧. ౫౬.

గొనబు. విశే. ౧. మంజులము, సొగసైనది,
చ...గొన బగుముద్దుమోము సమకొన్న మెఱుంగులకల్లదండయుణ్...శుక. ౩. ౧౦౫.
క...గొనబున్నెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి...హంస. ౧. ౭౯.
గీ. గొనబు తియ్యంబు జాను తిన్ననిది బాగు, చొక్కటంబన వెలయు మంజులసమాఖ్య. ఆం. భా. ౩. ౧౪. నీలా. ౩. ౯౦.
౨. మధురము.
గీ. కుసుమరసమును గాదిది గొనబుజున్ను...శశాం. ౩. ౪౩.
౩. శ్రావ్యము.
గీ. గొనబుఁగోకిలరవములఁ గొంత సేపు. శశాం. ౪. ౬౮.
సీ. గొనబుఁబాటల నేర్పుఁ గుముదరసామోదసామోదమధుపకుద్ధాంతసమితి. వసు. ౩. ౨౮.
౪. సురభి, పరిమళించునది.
సీ. గొన బైనతట్టుపునుఁగను గోడలు వైచి మంచి గందంపుఁగంబములు నిల్పి. దశా. ౮. ౩౯.
౫. సొగసు, విలాసము.
సీ ...గొనబు మూరిపము ముసుపు సొగసు...హావ య లనఁగ విలాస మొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.
జ: గొనకాడు, గొనబుకాఁడు.

గొనబుకాఁడు. విశే. (గొనబు+కాఁడు) సొగసు కలవాఁడు.
క. ఎన లేనిగొనబుకాఁడా, పెనుమినుకుం దొగలు నొగడు పేరిమివాఁడా. అచ్చ. రా. సుం. ౧౨౧.

గొనము=గొనప¹. (బ్రౌ, శ. ర)
సీ...జీర్ణలాంగలసంజ్ఞ చెలఁగు గొనము. గీ. యనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

గొనము¹. వి. (సం. గుణః) సౌశీల్యాదిగుణము.
చ. గొనములప్రోక నీయనుఁగుఁగూఁతురు దీనితలంపు మాన్పఁగా, మనకు నశక్యము...భార. ఆర. ౭. ౧౨౪.
సీ. జడదారిరాయ యిజ్జగమున నాడెంపుగొనము నవాఁడియుఁ గనికరమును. అచ్చ. రా. బాల. ౨౮. ఆం. భా. ౧. ౯౮.

గొనము². వి. (సం. గుణః.) గొనయము, వింటినారి.
సీ...గొన మల్లె నారి నా గుణము పరఁగు. సాం. ని. మాన. ౪౪. (ప్రమాణాంతరము లేదు)

గొనయము. వి. (సం. గుణః.) ౧. వింటినారి, మౌర్వి.
క. అని నెస నాదివ్యశరం, బనూనమంత్రప్రకాశ మగునట్టులుగా, గొనయమునఁ జేర్చి తిగిచినఁ, గని యశ్వత్థామ బాహుగర్వం బలరన్. భార. ద్రో. ౩. ౨౦౪.
క...సింగిణి, గొనయుం బెక్కించి మల్కిఁ గూరిచికడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౪. ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.
౨. ధనురగ్రము, గనయము, వింటికొప్పు.
సీ. ధనురగ్రగుణములు దను గొనయం బన...ఆం. భా. ౩. ౫౧.

గొనిసె=గొనను. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గొనుగు=గొణుగు. వి. గుడఫలము. (శ. ర.)

గొప్ప. విశే. (కొల పరిమాణము మున్నగువానిలో) ఘనము, పెద్దది.

చ...పల్మఱుఁ గైకొని గొప్పతమ్మికెం,పులు...నీలా. ౧. ౬౧.

సీ...కప్పులు గొప్పలు గలవు మ్రింగ. దశా. ౧. ౧౩౭.

సీ.గొప్పకన్నులవాఁడు కోదండగుణకిణాంకము లై నముంజేతు లమరువాఁడు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

ఉదా:-అతఁడు అదృష్టమువలన గొప్పపదవికి వచ్చినాఁడు. వారికి గొప్పపాండిత్యము కలదు.ఆ యూరిలో గొప్పపెండ్లి జరిగినది.ఆయనమనస్సు చాల గొప్పది.

వి. గొప్పతనము.

(వ్యవ) వాఁడు గొప్పకోసము తంటాలుపడు చున్నాఁడు.

జ: గొబ్బండు.

గొప్పలు. వి. బ. ౧. మిరెపతోఁటమున్నగువానియందు కొంచె మెత్తుగా నుండెడుచోట్లు. (శ. ర.) ౨. గోపానసి, చూరుపట్టె. (చి. ని, శ. ర.)

గొబ. వి. (సం. గుహా. త. కెపి.) ౧. గుహ.

గీ. కలిచుమురవడిఁ బోడమునిబ్బరపుప్రోఁత, కొండగొబ లెల్లఁ జొచ్చి యొండొండ పెరుఁగు. హరి. ఉ. ౫. ౧౬౧.

౨. గొంది, మూల.

క. మార్జాలంబులు చెలఁగుమ, గర్జించెను గొబల నుండి...ఉ. హరి. ౫. ౩౬

గొబడి. వి. పక్షివిశేషము, ఒకానొకపక్షి.

సీ. బిట్టగొబడి డాబ బీనువ వద్రంగి గున్నంగి ...ఆం. భా. ౨. ౯౯.

గొబ్బండు. వి. (గొప్ప+పండు) పెద్దపండు.

సీ. పాకవేగారంభపరిపాటిఁ దమయంతఁ బగిలిన పనసగొబ్బండ్లచేస,ము...పాండు. ౧.౧౧౯. (శ. ర. పా.)

గొబ్బన=గొబ్బున. అవ్య. ద్రు. (త. గొబ్బెకల్) (శీఘ్రముగా.)

చ. విని సరసీరుహాక్షుఁ డతివిస్మితుఁ డై జలకూ న్యకూప మ,ల్లన కదియంగ నేఁగి కృకలాసము నొక్క తృణంబుఁబోలె గొ,బ్బన వెడలించె వామకరపద్మమునన్ ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౪౫౬.

చ...శుభస్య శీఘ్ర మనుపల్కు నిజం బొనరింపు మన్న గొ,బ్బనఁ బతిచిత్తవృత్తి గని భట్టి...

క ... శుభలగ్నము నిర్ణయించి ... విక్ర. ౪. ౧౩౪, ౧౩౫. భోజరా. ౪. ౧౬౭.

గొబ్బరము. వి. (క. గొబ్బర.) ఎరువు, చేలకు వేసెడిపెంట. (బ్రౌ, శ. ర.)

గొబ్బి[1]. వి. (త. కొప్పి.) ౧. ధనుర్మాసదినములసాయంకాలములయందు గడపలకు ముందు బాలికలు పాటలు పాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొక వేడుక. (శ.ర.)

సీ...పొంగలికిఁ దేవలకును గొబ్బికిని...గీ...కొఱఁతవడకుండఁ గుండ లాకుమ్మ రిచ్చు.హంస. ౫. ౧౪.

౨. సమర్తాడినపుడు బాలికలు పాటలుపాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొక వేడుక. (శ. ర.)

గొబ్బి[2]. వి. క్షురము, గొలిమిడి కి. (దీనిపువ్వులు పచ్చగా నుండును.)

సీ...క్షురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

బ: గొబ్బికాయలు.

గొబ్బికాయలు. వి. బ. (గొబ్బి2+కాయలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు శ్రీరంగాలు...గీ ...ఆదియగు పేళ్లు గలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౭౮.

గొబ్బిలి. వి. ఉపయోగము లేని ఒకానొక చెట్టు. (శ్రా)

గొబ్బిళ్లు[1]. వి. బ. ౧. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ ... ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు...వి. పు. ౭. ౨౦౨.

సీ...బొమ్మరిండ్లు గుజగుజరేకులు గొబ్బిళ్లు... హంస. ౫. ౧౫౫.

(వీనుఁ(గు)మ...పులులం గారెనుపోతులన్ మృగములం బోనీక శిక్షించుచున్, గొలఁకు ల్సొచ్చి కలంచుచు న్గిరులపై గొబ్బిళ్లు గోరాడుచున్. భాగ. ౮. ౩౫. (గొబ్బిళ్లుకోరాడు=గొబ్బిళ్లవలె-బాల్యక్రీడావిశేషమువలె-కోరాడు అని తోఁచుచున్నది. శ. ర)

౨. ఒకానొకపాట.

సీ. తెలుకునందములు గొబ్బిళ్లపాటలు కొప్పు సవరించు నేర్పు చేసన్నపగలు. శుక. ౨. ౪౩౩.

ద్వి. చెలఁగి వీనులఁ గేలు సేర్చి గొబ్బిళ్లఁ, బలుతెఱంగులఁ గూడి పాడెడువారు. అ. మ. క.౨. ౮౪ పా. ౩ పం.

గొబ్బిళ్లు[2]. వి. బ. నమస్కారభేదము.

సీ... మ్రొక్కు దండము కేలుమోడ్పుటఁగుడు, నాఁగఁ జెన్నొందును నతి తద్విశేషముల్ చేవిప్పు వెన్నెలచిన్ని పువ్వు,జోహారును జోహారు జోడాలు చెంగనాల్ డింగిళ్లు గొబ్బిళ్లు డెంకణాలు....అం. భా. ౨. ౧౭౫.

రగడ. వజ్రపురిని దావలపై చిక్కన, గోవప్రియునకు గొబ్బిళ్లనుచును. హంస. ౪. ౨౧౩.

గొబ్బున=గొబ్బన. అవ్య. దు. ౧. శీఘ్రముగా.

సీ. తతవయోవిభవ కీలితకూన కౌసన్నపున్నాగవి హృతి గొబ్బునను యబ్బు. వసు. ౨. ౫౯.

మ...లే లె మ్మటం,దమితో త్సాహము మీఱ నెత్తె సురరాజ్యశ్రీసమాకర్షణ,క్రమపాండిత్యకలాపిచండిలభుజాకాండంబులన్ గొబ్బునన్. దశా. ౨. ౧౨౪.

సీ. జడితి గొబ్బున వేగ సరగ గ్రక్కున వడి వేగిర మనఁ దగు వేగమునకు. సాం.ని.మాన.౨౧.

౨. అకస్మికముగా.

ఉ...ఘృత మతిమాత్రఁ బోసినన్, గూరికి కూర్కి యాక్షణమ గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష.౩. ౧౧౬.

సీ. మఱుఁగువెట్టక డెంద మెఱిఁగించుకై వడి గొబ్బునఁ బయ్యెదకొంగు సడల.విక్ర.౧.౧౨౨.

గొబ్బుగొబ్బునన్=అతిశీఘ్రముగా, వేవేగ.

గీ. గొబ్బుగొబ్బునఁ దలలెత్తి కొండ ఱంపుఁ,జాడఁ జాడంగఁ బాగలు వీడి పడిన... సారంగ. ౧. ౧౨౩.

గొమలిరేకు. వి. మొగలిరేకు. (మొగలి-వర్ణవ్యత్యయముచే 'గొమలి'అయినదా?)

గీ. జాణ విప్రుండు సిగఁ దాల్చెఁ జందమామ, కొండనాలుక యగుకొక్కు గొమలిరేకు. క్రీడా. ౧౭౬.

గొయి=గోయి. (దీనికి ప్రథమైకవచనమందే ప్రయోగము.)

చ...అశఁ దప్పుడు ముందట నుయ్యి వెన్కలోఁ, తగుగొయి యున్నలా గయినఁ దల్లడమందవణంకు మేనితోన్. విక్ర. ౩. ౮౧.

గొయ్యి=గోయి.(దీనికి ప్రథమైకవచనమందే ప్రయోగము. ఇది 'నుయ్యి'వంటిది)

గొరక[1]. వి. (సం. ఖురాలకః.) ౧. ఇనుపబాణము, అమ్ము.

గీ...ఒక్క, యొంటిగాని మహీనాథుఁ డొదిఁగి యేయ,గొరక మే నుచ్చి ధరఁ గాఁడ శిరము విసరె,లే దస్పృశ్యాన మనుమఁ డల్పేడు నసంగ. మనుచ. ౪. ౪౭.

సీ. చిన్న సేజయు నమ్ము చెలఁగును గొరక నా... ఆం. భా. ౩. ౪౪. మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. చిన్నయీఁటె.

శ...రాజు...ఉరస్థలి నపుడా పిడికిటిగొరకఁ వేయం, బిడికిటి బిట్టగసి బిల్లవిూటుగఁ బడియెఁ. సారంగ. ౧. ౯౬. ఆం. భా. ౩.౪౪.

జ: గొరకకట్టె.

గొరక[2]. వి. (సం. ఖురాకః.) మృగవిశేషము. (శ. ర-కారెనుము, వనమహిషము. బ్రౌ.)

గొరక[3]. విశే. చింపిరి ?

వ. వికృతముఖంబును గొరకవెంద్రుకలును మిడిగ్రుడ్లును...జాహ్నవీ. ౪. ౨౦.

ఆ...గొరకవెంద్రుకలును గుఱుచ చేతులు నయ్యెఁ, దరుణులకుఁ బిశాచతనువు లొదవె. పద్మ. ౩. ౧౯౯.

గొరకకట్టె. వి. (గొరక[1] + కట్టె.)అలుఁగు గలచేతికఱ్ఱ. (శ. ర. చేతియీఁటె,చిన్నయీఁటె-బ్రౌ)

గొరగ. వి. (క.గొరగ=శైవభిక్షువు.) ౧. మైలారు అనుక్షుద్రదేవతను గొలిచెడియొకానొకమతమువాఁడు; ఆమతముది.

సీ. గొరగయై మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ నొసలిపై బండారుపసుపుఁదాల్చి. కాశీ. ౭. ౨౩౦.

గీ. వీరమైలారుదేవరవీరభటులు, గొండ్లియాడుచు నున్నారు గొరగపడుచు, పాడుచున్నది చూడు మర్థాభినయము, తాను సెట్టికసీలంత గాని లేదు. క్రీడా. ౧౪౩.

౨. భిక్షుకుఁడు.

క. పులికూడుతిండిగొరగం, గలిచియు నోచెల్ల యింత గల్పించెదు ... కు. సం. ౩. ౯౩౪, ౯౬౯.

౩. శివభక్తుఁడు.

ద్వి. గొరగ లుమ్మెత్తపత్త్రిఁ బూజసేయ, మరుత్తి వచ్చితో యురుతరాటంకి. బస. పు. ౩. ౬౪౫ పం.

(శివభక్తుఁ డగురాజాళపమును చూచి మునిఁడిచాడయ్య అన్నమాటలు.) ద్వి. డిగుడిగు గొరగనా కగపడి తింక. బస. పు. ౫. ౪౪౭ పం.

గొరగొర. వి. వేగము. (శ. ర)

క. ఇరువంకలఁ దన్నుఁ బొదివి, గొరువంకలుఁ దుమ్మెదలును గోయిలలుం డక్కిరిచిలుకలుఁ బురిపులుఁగులు, గొరగొర రా మరుఁడు వెడలెఁ గొమ్మఁ గలంపన్. నీలా. ౩. ౧౧.

సీ. గొరగొరఁ బరువిడి...రసిక. ౧. ౧౧౩.

గొరజే(ర్జ). వి. కాలిత్రోవ. (బ్రౌ)

గొరము. వి. మిట్ట.

ద్వి... వాఁగుల మడులఁ బల్లముల, గొరముల మడుఁగులఁ గొండలవరిని. నవనాథ. ౪౬.(బ్రౌ)

గొరవంక=గోరువంక.

సీ...శారికాఖ్య,గోరింక గోర్వంక గొరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మీఱుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౯౯. (వ్రాఁతప్రతిపా.)

క. గొరవంకయాసమాటల,మరువంకఁ దలంతు గలిగె మగువకుఁ దములో,వెర వింక నేమి కలదని, యిరువంకలఁ బొగిలి రవ్వ డెంతయు వంతన్.విక్ర.౭.౬౧. (గొరువంక ... వెరువింక. శ.ర. పా) విక్ర. ౭. ౪౯. యయా. ౨.౨౪.

జ: గొరవంకరాజనాలు.

గొరవంకరాజేనాలు. వి. బ. (√ గొరవంక) ధాన్యవిశేషము.

వ...సుఖభోగులు పన్నసూదులు గొరవంకరాజ వాలు కాటుకరేకులు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గొరిజే=గొరిసె.

చ. గొరిజలత్రొక్కు వం బ్రిదిలి కుండలిభర్త యు దుంగ...పోత్రివై,ధర వదిలంబుగా నిడిన తావకలీలఁ దలంతు మన్యయా. నృసిం. ౩. ౩౬.

చ...ధరకౌ, గొరిజలు మోపి మోచ వన ఘోట కములో పడిఁ బాఱుచున్నవి... ప్రబోధ. ౪. ౩౯. ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

గీ...మేకములు గెరలి బెదరి, గొరిజదాఁటుగఁ బరుగెత్తి తిరిగి చూచె.... కువల. ౧. ౯౫.

గొరిసె=గొరిజె. వి. (సం. ఖురః. క. గొరిసె.)

చ. గొరిసెలయందముక్ గుఱుచకొమ్ములచందము వెన్నుమందముక్... హరు వగుకామధేనువు ...దశా. ౨. ౨౨౪.

జ: గొరిసెగాలి.

గొరిసెగాలి. వి. (గొరిసె + గాలి.) పశువుల గొరిసెలవడుమ పుండై పురుగులు పడెడివ్యాధి. (శ. ర.)

గొఱక. వి. ౧. అడవిదున్న, కారుపోతు. (బ్రౌ.)

౨. కారుపోతుయొక్క అఱపు.

గీ. ఒక్కఁ డడుగెత్తి గొఱకవేయుచును దాఁచి, నట్టిరిగి టెంకిఁ గని వీఁకఁ బట్టుటయును,మృగయు లందఱుఁ జని వెల్వరించి నిశిత, కాండములఁ జెండి రొక పెద్దకారుపోతు. మనుచ. ౪. ౪౭.

గొఱకు. విణ. (సం. క్షుల్లకః) నీచుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. తాను జెడుట గాక తక్కినవారినిఁ, జెఱుపఁ జూచె నార గొఱకుఁబడుచు, వీని నెట్టులైన వినువక పాలియింపవలయు ... నృసిం. ౪. ౭౬.

చ. గొఱకుఁదనంబు మీఱ ధరఁ గ్రుమ్మరుచుండు దు ...దశకు. ౩. ౧౧. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౩౯.

గొఱపము=కొఱపము. వి. ౧. గుఱ్ఱమును తోము ట కుపయోగించు పనిముట్టు.

వ...పిడుక గొఱపంబులతోమకంబునఁ బుటపుటనై...కొడమతట్టువగుంపు...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ. గొఱపమూ లేదు నీరార్చుగొడవ యెఱుఁగ, గడ్డి వేయఁడు...శుక. ౩. ౪౦౭.

౨. (సం. క్షురప్రః.) కొఱపము, అర్ధచంద్రాకారబాణము.

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి, గొఱపంబులను దుస్సి కొఱవులఁ జొడి... రం. రా. ఉ. ౫౨ పా. ౭ పం.

గొఱియపోతు. వి. (గొఱియ + పోతు) మేషము, మగగొఱ్ఱె.

గీ. మేర మీఱినగొఱియల మేఁకగముల, గొఱియపోతుల నటికి ప్రోగులుగ నిడ్డ,వెగ్గలపుఁబచ్చి వంజుల్లు...కడుపార మెసవి...అచ్చ. రా. యు. ౨౩౧.

గొఱుగు(ర్గు). స. క్రి. (సం. క్షుర్.) క్షౌరము చేయు.

క. అలరుక్షి రుక్మవసనుఁడు, తలయును మూతి యును గొర్గి తను విడుమటకుక్ ... భోజసుతా. ౪. ౧౪౪.

చ...ధరణీపతి...నిష్ఠురభాష లాడి... తల గొఱిగింపఁ బంచె నొకతప్పున గావరుగా నృపాలకుల్. కాశ. ౧. ౪౭. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౭౦. ఆము. ౬. ౭౧. భార. అర. ౬. ౨౫౦.

వి. గొఱుగుట, వపనము.

గొఱుగులువడు=గొఱఁగఁబడినవగు.

చ. గొఱుగులువడ్డవెండ్రుకలు గ్రూరపుఁజూపులుఁ గోరదాడలున్...కల్గిన బ్రహ్మరాక్షసుం,డు... పద్మ. ౨. ౧౯౧.

గొఱుపడము=గోరుపడము. వి. నల్లకంబళము.

ద్వి. పఱదఁ బోవునెఱుఁగు గొఱుపడ బరుము, నెఱుఁగళ యూఁతకాఁ డేఁగి పట్టుకుడు. బస. పు. ౩.౧౧౩౭పం.

ద్వి. నెఱి నెన్నిమాఱులు నీళ్లలోపలను, గొఱుప డంబుడికిన మఱి తెల్ల నగునె. బస. పు. ౭. ౯౬౫పం. చెన్నబ. ౩. ౩౧.

గొఱె(ఱియ)=గొఱ్ఱె. వి. ౧. (సం. కురరీ. క. తు. కుఱి) మేషి; మేషము.

చ...గొఱెకోళ్లు...చట్టులు చట్టిమూఁతలుం, గ లుగుమలాలగేహము ప్రఘాణము చేరిరి పాం డునందనుల్. పాంచా. ౨. ౪. భార. భీష. ౧. ౨౯౬.

క...గొఱియలపాఁడియును దఱి చగుᳲ...భా ర. ఆర. ౪. ౨౯౫.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముపొటేళ్లను గావుకొందు, వు...కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౪౧.

౨. మూర్ఖప్రాణి, తెలివిమాలినజంతువు.

ద్వి. కొఱగానిజఱభులకొయ్యనగాండ్ర, గొఱియ లవార్తలు గూడునే త్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧ పం.

గొఱియలనూను, గొఱియగొంగ=తోడేలు.

సీ...తోడేలు గొఱియలసూడన వృక మొప్ప ...సాం. ని. తిర్య. ౭౬. వేంక. తిర్య. ౯౫.

జః గొఱియపోతు.

గొఱ్ఱు. వి. దే. ౧. దున్నినపొలమును చదునుచే యుసాధనము.

సీ కోళ్లగూండ్లును గొఱ్ఱు కుఱు గాఁడి యేడికో లలు కాఁడి పలుపులు గలుగునటుక. శుక. ౨. ౪౦౮.

సీ. గుంటక నాఁగను గొఱ్ఱు నా... కృషి, సాధన భేదముల్...ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

౨. మూడుదిరెండుకుంటలకొలఁది. (శ. ర.)

గొఱ్ఱె(ఱ్ఱియ)=గొఱె.

సీ. కోకలుᳲ రూకలుᳲ గొఱ్ఱెలుᳲ బఱ్ఱెలుᳲ ...నీలా. ౨. ౪౧.

గీ. గొఱ్ఱె గొఱ్ఱియ యనఁగను గొఱలు మేషి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౫.

(గొర్లు అనుబహువచనాంత మొక్కచోఁ గనఁ బడుచున్నది.)

సీ. తొట్రించి గొర్లలోఁ దోడేలు సొచ్చినట్లేగ బ్బి లేళ్ల నట్టిట్టు సేయు. సారంగ. ౧. ౯౨.

గొల=గెల, గొలక[1]. వి. (బ. గొలలు, గొళ్లు - సం. గు చ్ఛము. క. గొలె. త. కులై.)

(పూవులు పండ్లు మొదలగువాని) గుత్తి.

చ...తొలుగుబ్బలిఁ గొండగోఁగుపూ, గొల య లరించె నాఁ బొడిచెఁ గోకనదాప్తుఁడు... పారి. ౨. ౬౯.

గీ. వాయు చెట్టునఁ దనుదాన యూరఁబండి, నట్టిప రువంపురసదాడి యరఁటిపంటి, గొలలు చక్క ర నెయ్యి మక్కువ నొసంగ. శుక. ౨. ౩౭.

సీ...మనసింహమధ్య గోరనె పూనుకొని కబంధ ము వాపె నీగజగమనఁ బొదివి. గీ. రాజము ఖులార వరముఖాంభోజలార, చారుబిసబా హులార రంభోరులార, కందఁగా నేల ము డుఁగుచుఁ గుంద నేల, కుళ్లఁగా నేల తలవం పుగొళ్ల వేల. చంద్రా. ౪. ౨౫౮.

గొలక[1]=గొల.

(పూలగుత్తి.)

గీ. పొదుపుమలపొన్నపై నెలపువ్వుగొలక, నెల కొన నొకింత నగియె నాఁ దెలుపు దోఁచె. హ న. ౪. ౧౪.

బ. తొటిచన్నులు (శ. ర-గులకలు. వా)

గొలక[2]. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహాళి యనంగ, గొల్లన గొలకన గెల్లన రొద యన ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

గొలగొల=కొలకొల. వి. ౧. కలకలధ్వని.

సీ. జమిలిముక్కాలిపిపాళిబల్లోఁతకుఁ గొదమ కోయిలచాలుగొలగొలలకు. గీ... మిగుల నెద నోడి యాడు నమ్మించుఁబోఁడి. నీలా.౩.౧౫.

౨. ధ్వన్యనుకరణము.

వ...కలికినునుసోగవలుకులకలకలంబున గొలగొల మనుకాతుకాగారంబు సొత్తెంచి. మనుచ.౫.౭౫.

గొలిమిడి. వి. ఖురము కి.

సీ...గొలిమిడి నీరుబచ్చలి...హంస. ౪. ౧౦.

సీ...ఖురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గొలివె. వి. తృణవిశేషము. బ.తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూసరుల్ గొలివె లనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

గొలుగు=గొనుగు. (బ్రౌ, శ. ర)

గొలుసు. వి. (క. గొలసు.) ౧. కుక్క మొదలగు వానిని గట్టెడుశృంఖుల; సంకెల.

(జాగిలముయొక్క వర్ణన) వ...పసుపార్చి కట్టుఁగంబంబులకుం దార్చి బంధించినకుందనంపు గొలుసులు గల్లుగల్లుమనంగ. మనుచ.౪. ౨౭.

సీ. శుకశదంబము గొలుసులచే నిబద్ధమై వారాంగనాగారకారఁ బడఁగ. ఆము. ౨. ౪౩.

౨. గొలుసువలె నుండి మెడ చేతులు మున్నగు వానియందు ధరింపఁబడెడి యాభరణవిశేషము.

సీ...గొలుసన లలంతికావిశేషం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.

(వ్యవ) వాఁడుచేతిగొలుసులు తాకట్టుపెట్టినాఁడు.

గొలుసుకట్టువ్రాఁత, గొలుసుమోడివ్రాఁత=గొలుసువలె అక్షరములు కలిసియుండువ్రాఁత. (చి.ని.)

జ: గొలుసుగొను.

గొలుసుగొను. అ. క్రి. (గొలుసు+కొను) గొలుసువలె నుండు, ఒకదానితో నొకటి యంటియుండు.

గీ. ఆదిశబ్దంబునకు మీఁద నడుపదము, దగువిశేషణములతోడఁ దగిలి వరుస, గొలుసుగొని యర్థసంగతిఁ గూడె నేని, నదియు నేకావళీసంజ్ఞ నడరు నండ్రు. కావ్యా. ౬. ౨౧.

గొల్ల[1]. వి. (సం. గోపాలః. ప్రా. గోఆలా. క. గొల్ల) ౧. పసుల మేపియు పాలు నెయ్యి అమ్మియు జీవించుజాతి.

ఉదా: గొల్లది. గొల్లవాఁడు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగింపుఁ జేసె వరకామినీసహోదరతఁ బూన. పారి. పీఠి. ౧౭.

౨. గొల్లజాతివాఁడు, గోపుఁడు.

క...తా నప్పుడు గొల్ల మెచ్చెఁ దనకులకాంతన్. నా. పంచ. ౧. ౪౫౫.

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లతన మించుక యేనియు లేదు నీదెసన్...భార. విరా. ౧.౨౮౧.ఉ.రా. ౨. ౨౨౧.

జ: గొల్లఁడు, గొల్లత, గొల్లపల్లె, గొల్లసివాలు, గొల్లెత.

గొల్ల[2]. వి. ౧. ద్వారపాలుఁడు.

క. ఇదియే మించుక వారిం, చెద మనుచుఁ గడంగ నీదుచిత్తమునకు రా, దదరిపడి మున్న గొల్లల, నదటుఁ బొడిపించువాఁడ వైతి నరేంద్రా. పరమ. ౩. ౬౪.

సీ. వెలిహజారంబున నిలిచి గొల్లలు నిల్పఁ బలికి నే వచ్చుట దెలుపుఁ డనుచు, నవసరంబులవారి ననుసరించిన వారు సమయంబు గాదని జాగుచేయ. దశా. ౨. ౯౭.

౨. ధనపాలుఁడు, కోశాగారమును కాపాడువాఁడు. (శ. ర, బ్రౌ)

ద్వి. తొలుత మంత్రి పురోహితులు యువరాజా, దళవాయి గొల్ల లంతఃపురీకర్త. రం. రా. అ యో. (శ. ర)

గొల్లఁడు. విణ. (√ గొల్ల[1]) మూర్ఖుఁడు. (గొల్లవాఁడు మూర్ఖుఁ డగుట లోకప్రసిద్ధము)

క. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి, నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే, గొల్లండు కాక ధరలో, గొల్లండును గొల్లఁ డౌనె గుణమున సుమతీ. సు. శ. ౨౩.

వి. ఆలకాపరి, ప్రేఁడు.

క. గొల్లఁడు వ్యాధుఁడు రజకుఁడు, కల్లమ్మెడు వాఁడు లోనుగాఁ గొందఱు దా, రిల్లాల ప్పరువం దగు,నిల్లు నడపుదనవు దాని కిచ్చినకత నట. విజ్ఞా. వ్యవ. ౮౦. వేమన. ౨. ౨౯౪.

గొల్లజిడ్డు. వి. నాగిని ?.

గీ...నాగిని యుగు, గొల్లజిడ్డన... ఆం. భా. ౨. ౬౬.

సీ...దొండతీఁగె ముల్లంగి గొల్ల,జిడ్డు... హంస. ౪. ౧౦. ('గొల్లజీఁడు' అని ముద్రి, వ్రా.పా)

గొల్లత. వి. (గొల్ల[1] + త) గొల్లది, గోపిక.

ఉ. గొల్లతల న్విరాళి తగఁ గొల్పెడు కృష్ణుఁడు ...మొ. రా. పీఠి. ౩. హరి. పూ. ౫.౨౨౩.

గొల్లదొండు. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెద మ్మువ్వఁజేఁపయు గొల్లదొండు, పరిగె రొయ్యగియ్యగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస. ౪. ౧౮౭.

గొల్లపల్లె(ల్లియ). వి.(గొల్ల[1] + పల్లె.) ఘోషము ప్రేపల్లె.

గీ...ప్రేపల్లె యనిన,గొల్లపల్లె యనంగను ఘోష మగును. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గొల్లము. వి. (చి. ని, శ. ర-క. కొళ) ౧. పడియ, నీళ్లగుంట.

గీ. కూడి గిరులఁ దరులు గొల్లంబుఁ బల్లంబు, నర సి మిట్టపుట్ట లడవిఁ దడవి, రోపి తోలులు గోలులు నోలంబు సాలంబు, నూచి క్రంత గుంతఁ జొచ్చి వచ్చె. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర. పా.)

౨. (క. కొళ్ల) పల్లము.

ద్వి. మెల్లన సాగుచు మెట్టు మెట్టుచును, గొల్లముల్ డిగ్గుచుఁ గురుప లెక్కుచును. పండితా. పర్వ. ౩౪౭ పా.

ఆ...ఎల్లగుహాలయందు, వెదకి రోలములు విచేకించి చలుల భావించి గొల్లములకుఁ బంచె దృష్టి. భోజరా. ౫. ౫౩.

గొల్లసివాలు. వి. బ. (గొల్ల[1] + సివాలు.) గొల్లవాఁడు సివమెత్తి పాడెడుపాటలు.

సీ. ఒక్కండు పట్టుగా నూఁకొనఁ దబ్బిబ్బుపాటు గొల్లసివాలు పాడుకొనుచు. కువల. ౨. ౧౧౪.

గొల్లియన,గొల్లెన. వి. ఒకవిధమైనగుడారము.

క. పసిఁడిజలపోసనంబుల, నసముచిం బోలుచు గొల్లియన లున్నతిఁ బెం,పెసఁగెం బసిండిగుగుబ్బలి, పసినిసుఁగులగతిఁ దదంకభాగస్థములై. కవిక. ౨. ౯౬. (శ. ర. పా)

మ...పుష్కరసరఃపార్శ్వంబునం దల్లి గొ,ల్లెన లెత్తింతు...ఉ. హరి. ౪. ౨౦౬.

ద్వి. గూడారముల్ దెరల్ గొల్లెనల్ బన్ని. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా.

జ: గొల్లెనబండి.

గొల్లు. వి. ౧. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహాళి యనంగ, గొల్లన గోల కన గొల్లన రొద యన...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గీ. గొల్లుగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలునేసి ... అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.

౨. నవ్వుట నక్క కూయుట మొదలగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ... గొల్లున నవ్విరి ప్రౌఢభామినుల్. భాను. ౨. ౭౯. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౩౦.

క. గొల్లునఁ గూసెడినక్కలు, పెల్లార్చి యదల్చు భూతబేతాళంబుల్. సానందో. ౨. ౯.

గొల్లుమను=౧. మిక్కుటమగు, అతిశయించు.

సీ. పాదుక లెట్టుచోఁ బటువేత్రధర సౌవిదల్లసాహోధ్వనుల్ గొల్లుమనఁగ. ఇందు. ౨.౧౨౩.

౨. ఏడ్చు.

ఉ... కానకు రాఘవుండు పోఁ, గా నిపుడెంత పుట్టెఁ గడగండ్లనువార్తలు మిన్నుముట్టె బి, ట్టై నగ లెల్ల గొల్లుమన నాగత మయ్యెఁ బ్రభాత మంతటన్. చం. రా. ౪. ౯౫.

(వ్యవ) వానిప్రాణము పోయినతోడనే యింటిలో నందఱు గొల్లుమన్నారు.

గొల్లెత=గొల్లత. వి.(గొల్ల[1] + ఎత)గొల్లది, గోపిక.

ద్వి.గొల్లెతరూపంబు గొల్లెతయిల్లు, గొల్లెతయున్నయుంకువయుఁ జెప్పుటయు. బస. పు. ౨. ౫౨౫ పం. పండితా. దీక్షా. ౭౩ పా. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౪.

గొల్లెనబండి. వి. (గొల్లెన + బండి) గూఁడుకట్టినబండి.

ఉ. పల్లకులన్ మహోష్ట్రముల భద్రగజంబుల నందలంబులన్, గొల్లెనబండులన్ నడకగుఱ్ఱపుమొట్టులవేసడంబులన్, బెల్లుగ నెక్కి పౌరజనబృందము వోఁ బురినైదునాళ్లు భూవల్లభుఁ డుండి తాఁ గదలె వాయుజముఖ్యులతోడ వేడుకన్. జై. భా. ౨. ౨౧౩.

గొవరు. వి. తాపము. (చూ. గొవరువోవు.)

జః గొవరువోవు.

గొవరువోవు. అ. క్రి. (గొవరు+పోవు)తపించు.

గీ. కొన్ని దేశంబు లెండచే గొవరువోయె. కాశి. ౧. ౧౩౭. (శ.ర)

గొహారు. వి. ౧. అంతు, పెద్దమ్రోఁత.

సీ...అంతు గొహారు గోర చన వెలయు, నాఘోషణసమాఖ్య...ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౨. బాధ.

పంచచామరము. జొహారు మాకుఁ జల్లఁగాఁగఁ జూడుఁ డోసమీరకం, జహారులార మంట మారి కంబరారిఁ గూడి నన్, గొహారుసేయు నేల సారకున్...సారంగ. ౨. ౧౯౦. (గొహారుసేయు=బాధించు) కువల. ౫. ౧౯. విజ. వి. ౩. ౪౯.

గో

గోండము. సం. వి. అ. పుం- వృషభముయొక్క అండమువంటిది-ఉబుకుబొడ్డు, పెద్దబొడ్డు.

గోండుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ.అ)-వృషభముయొక్క అండమువంటిబొడ్డు గలవాఁడు-ఉబుకుబొడ్డువాఁడు, పెద్దబొడ్డువాఁడు. వి. అ. పుం. కొండలందు నివసించునొకపామరజాతివాఁడు.

గోండ్రించు=గోండ్రిలు. అ. క్రి. (√గోండ్రు.) -ఎలుఁగు మొదలనవి-కూయు.

ద్వి. గొటగొట గోండ్రించి కోఱ లొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. నవనాథ. ౩భా. (శ.ర)

గోండ్రింపు=గోఁడిరింపు. వి.(√గోండ్రించు)-ఎలి మున్నగువాని-కూఁత. (వా)

గోండ్రిలు(ల్లు)= గోండ్రించు. అ. క్రి.(√గోండ్రు.)-పులి మొదలగునవి-కూయు.

ద్వి. బిలముల గుహలందు బెబ్బులుల్ చి ఱుత, పులులు గోండ్రిలుచుండు...ద్వి. నల. ౩.౧౯ పా. ౧౯ పం.

సీ. కినిసి గోండ్రిలుచుఁ బైకొనుపంచనఖముల బారుటేఁ జెల డించుపఱిచి పతిది.కృ.శతం. ౧. ౬౧.

గోంద్రు. వి. (ఎనుపోతు, మొ.) అఱచుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గోంద్రుగోంద్రు.)

చ... ఆ,కళవుల నాడువాలభుజగిం గని గోంద్రని యంగలార్చుచుꣳ...ఆము. ౩. ౧౯.

గీ. గోంద్రుగోం ద్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు, కోరచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

జ: గోండ్రించు, గోండ్రింపు, గోండ్రిలు.

గోఁకు. స. క్రి. గీఁకు, బరుకు. (శ. ర, చి. ని, బ్రా.)

గీ...శిరము గోఁకంగఁ దగ దిరుసేత...భార. అను. ౪.౧౦౨.

జ: గోఁకుడుపాఱ.

గోఁకుడుపాఱ. వి. దోఁకుడుపాఱ. (శ. ర, చి.ని)

గోఁగు=గోను. వి. (క. గోగి) ౧.కర్ణికారము, కొండగోఁగు.

చ...కోంకణంబు గోఁ,గును గనకంబు కేసరము గ్రోవియు వావిలి పొన్న మావియుꣳ. వసు. ౩. ౧౪౬.

శ్లో. సల్లాపతః కర్ణికారః.

౨. ఊరగోఁగు, పీలువు.

సీ...గోఁగు బొట్టుగు చిక్కుగోఁగు కొండగోఁగు ...హంస. ౪. ౧౧. ఆం. భా. ౨. ౪౩.

జ: గోఁగులమ్మ.

గోఁగులమ్మ. వి. (గోఁగులు+అమ్మ) ఒకానొక గ్రామదేవత

గీ. దక్షవాటికపశ్చిమద్వారభూమిఁ, బ్రతివసించును సర్వాంగరమ్య యగుచు ... కోమలార్ధేందుధరుకొమ్మ గోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౦.

గోఁచి. వి. కౌపీనము, కచ్చడము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ, బొట్ట మంచనఁ గౌపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. ముందటిది కుక్కడి మొలత్రాటఁ దవిలినతోఁక గోఁచులవెంటఁ దూలువారు. ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨. ప్రభా. ౧. ౧౦౨.

జ: గోఁచికట్టు, గోఁచికాఁడు, గోఁచిపాఁత, గోఁచిబాఁపఁడు, గోఁచివాఁడు.

గోఁచికట్టు. వి. (√గోఁచి.) కౌపీనధారి, బ్రహ్మచారి.

గీ. ఆస లన్నియు మొన లంటఁ గోసియున్న, గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడచు, రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె నూరక యకార్య, కరణశీలుర కెప్పాటఁ గలదె సుఖము. పాండు. ౫. ౨౩౮.

గోఁచికాఁడు. వి. (గోఁచి+కాఁడు) బ్రహ్మచారి. (శ. ర.) విణ. గోఁచిమాత్రము మిగిలినవాఁడు, దరిద్రుఁడు.

ద్వి. రాచకూఁతును గొని రవ్వ గాకుండ, దాఁచినమీఁమూలధన మెల్లఁ బెట్టి, గోఁచికాఁడై దానిఁ గొనుచు నేతెంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౧౫౦.

గీ. ఆరివేరంబురీతి నిం దందుఁ దిరిగి, గోఁచికాఁ డయ్యెబాఁపనకోడెకాఁడు. ప్రబంధ. ౭౫౪. భల్లాణ. ౫౮ (శ. ర.)

గోఁచిపాఁత. వి. (గోఁచి+పాఁత) గోఁచిగుడ్డ.

గీ. కుక్కమంచము బొంతయు గోఁచిపాఁత, యూఁతకోలయుఁ గుంపటియును...శివధ. ౫. ౬౮.

గోఁచిపాఁతరాయఁడు=దరిద్రుఁడు.

ఆ. పేర్మి నదరుచుండె పిక్క చెనరు లేక, యుండ వచ్చుఁ బేద యలుకు దక్క, రమణ గోఁచిపాఁతరాయఁడు దొంగల, మిండఁ డనెడిమాటమేలు దెలిసి. కుచేల. ౩. ౪౭.

గోఁచిబాఁపఁడు. వి. (గోఁచి+బాఁపఁడు) బ్రహ్మచారి.

సీ. వడుగు నా గోఁచిబాఁపఁడు నాఁగ, బ్రహ్మ

దారికిఁ బేళ్లు నడచు ధరిత్రియందు.ఆం. సం. మాన. ౨. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౦౫ పం.

గోఁచివాఁడు.=గోఁచికాఁడు. (గోఁచి+వాఁడు) (బ్రహ్మచారి)

(ఆంజనేయునిమాటలు.) గీ. ప్రతినవబ్రహ్మచర్యావ్రతవ్యతరత, పోటలంబునఁ గడు బీఱు వోనిగోఁచి, వాఁడ ననుచు నిజానుభావంబుఁ దెలిపి. హ. న. పీఠి. ౧౧.

గోఁజాట. వి. (√గోఁజు) గోఁజాడుట. (ఉదా: ఇదేమి ఎప్పుడు చూచినను ఈగోఁజాట-శ. ర.)

గోఁజాడు. స. క్రి. (గోఁజు+ఆడు-స్వార్థమున) పీడించి అడుగు. (ఉదా: ఏల ఊరక గోఁజాడుచున్నావు. శ. ర. బ్రౌ)

గోఁజు. వి. ౧. పీడ, బాధ.

ఉ. శైలవరేణ్యగర్భకలశాంబుధిరత్నమ కోదెప్రాయపుఁ, న్వేశఁ దపం బటంచుఁ దలపెట్టెదిగోఁజులు చూడఁజాల....పార్వ. ४. ౧౩౧.

౨. గోఁజాట, పీడించి అడుగుట, (శ. ర.) స. క్రి. పీడించి యడుగు. (శ. ర.)

జః గోఁజాట, గోఁజాడు.

గోఁటు. వి. ౧. కోకయంచున చేర్చి కుట్టెడుసన్నని సరిగపట్టె. (బ్రౌ. శ. ర.) ౨. ఒయ్యారము. (శ. ర.) ౩. రేఖ. (శ. ర.) ४. హస్తభూషావిశేషము.

గీ....గోఁటు ముంగామురు వన,హస్తభూషావిశేషంబు లలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

జః గోఁటుకత్తె, గోఁటుకాఁడు.

గోఁటుకత్తె. విశ. (గోఁటు+కత్తె) ఒయ్యారము కలది. (శ. ర.)

గోఁటుకాఁడు. విశ. (గోఁటు+కాఁడు) ఒయ్యారము కలవాఁడు. (శ. ర.)

గోఁదు. వి. బందన, బంక. (శ. ర.)

గోఁదురు=గోఁదురు కప్ప. (శ. ర.)

గోఁదురుకప్ప. వి. పెద్దజాతికప్ప, మండూకభేదము.

సీ....గోఁదురుకప్ప కప్ప....హంస. ४. ౧౮౬.

గోకంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. స్థపుటము. నిమ్నోన్నతప్రదేశము. ౨. గోవుగొరిజ,గోవుడెక్క. ౩. పల్లేరు†

గోకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సర్పవిశేషము. ౨. జాత్తి, చాఁప బడినబొటనవ్రేలితుంగరపు వ్రేలినడిమి కొలత. ౩. దక్షిణదేశమందలి ఒకశివక్షేత్రము. ४. కణుఁజు, మృగభేదము. ౫. అశ్వతరము, కంచరగాడిద. ౬. గణదేవతావిశేషము. ౭. ఆవుచెవియాకారము గలపాత్ర.

గోకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-ఆవుచెవులవంటియాకులు గలది-మూర్వ, చాఁగ†

గోకిరాట. సం=గోకిరాటిక.

గోకిరాటిక. సం. వి. అ. స్త్రీ-కూయుచు పరువెత్తునది-శారిక, గోరువంకపిట్ట.

గోకిలము. సం=గోకీలము. (కల్ప)

గోకీలము. సం. వి. అ. పుం-భూమికి మేకువంటిది-౧. రోఁకలి. ౨. నాఁగలి. (కల్ప.)

గోకులము. సం. వి. అ. న. ఆవులమంద. ౨. గోష్ఠము, పసులసాల. ౩. వ్రేపల్లె.

గోకులికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. అడుసునఁ బడినయావునకుఁ దోడ్పడనివాఁడు. ౨. కేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు (మే. వి.)

గోకృతము. సం. వి. అ. న. గోమయము, ఆవుపేఁడ. (వాచ.)

గోక్షురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుగొరిజ. ౨. పల్లేరు†

గోగృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకమాఱు ఈనినయావు.

గోగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. గోష్ఠము, పసులసాల. ౨. ఏఱుపిడుక. ౩. బెండ†

గోఘృతము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆవునెయ్యి. ౨. -భూమికి నేయివంటిది-వాననీరు. (త్రి. ని.)

గోఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ) గోవును చంపినవాఁడు. (అమనుష్యకర్తృక మైనపుడు స్త్రీ లింగమున ఈకారాంతము అగును.) వి. అ. పుం-ఆతిథ్యమున ఎవరికొఱకు గోవు చంపఁబడునో వాఁడు-అతిథి.

గోచందనము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షమను చందనము. పచ్చచందనము.

గోచరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. భూచరము. భూమియందు తిరుగునది. (మనుష్యాది) ౨. పసులు మేయునది; పసులు తిరుగునది. (పొలము. మొ.) వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రియార్థము. ఇంద్రియములచే గ్రహింపఁబడు విషయము. (రూపరసాది) ౨. జ్ఞానాది విషయము.

శ్లో. అవాఙ్మనసగోచరం. సం. రఘు. ౧౦. ౧౫
౩. స్థానము.

శ్లో.....పితృసద్మ గోచరః. సం. కు. సం. ౫. ౭౦.

గోచరించు. సం. అ. క్రి. ౧. అగపడు.

చ....క్రీడ సేయుమ,ర్కటమిథునంబు మన్మథ సుఖస్థితి దృష్టికి గోచరించినఁ. సమీర. ౧. ౧౩౩. ఉ. రా. ౩. ౨౪౬.

౨. స్ఫురించు, తోఁచు.

సీ....భక్తులెంచుమాట. గీ. దన మనంబున గోచరించిన నొకించు, కేనియు వివేక మెంచక....సమీర. ౬. ౧౨౪.

వ....నామదికి గోచరించినంతయు వినిపించెద....భాగ. ౧ ౭౪.

గోచర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. ఆవుతోలు. ౨. భూపరిమాణభేదము.

గోచారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పసులకాపరి.

గోచారణము. సం. వి. అ. న. పసులను మేపుట.

గోచారము. సం. వి. అ. పుం. మేషాది రాసులయందు సూర్యాదిగ్రహముల సంచారము.

గోజరము. సం. వి. అ. పుం. ముసలియెద్దు. సం.భాగ. ౩. ౩౦. ౧౩.

గోజాగరికము. సం. వి. అ- న. కల్యాణము. మంగళము. పుం. వాఁకుడుᚋ.

గోజిహ్వా. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. గోవుయొక్క నాలుక. ౨. బెండ, ఎద్దునాలుక చెట్టు.

గోటదొర్లుడుకాయ. వి. (√గోరు) బాలక్రీడా విశేషము. హంస. ౩. ౧౪౬.

గోటాపన. వి. (పక్షి) ఈఁక. (శ. ర.)

క. నేటుకొని పండ్లు కొఱుకుచుఁ, జీటికి మాటికిని గసరుచిలుకఁ జిలుకా, బోటుల నలయించెదు నీ, గోటాపన యెన్నఁడింక గూఁటం బడునో. వీలా. ౩. ౨౬.

గోటిచెనకు. వి. (గోరు+చెనకు) గోటి నాటు, నఖక్షతము. ఉ. రా. ౪. ౨౨౧.

గోటినాటు. వి. (గోరు+నాటు) నఖక్షతము.

ఉ....చిక్కులువడ్డహారములు నీబ్బెపుగుబ్బల గోటినాటు లా, చక్కెరబొమ్మకుఁ రతిరస స్ఫుటచిహ్నములొప్పె వేకువఁ. కవిరా. ౫. ౨౩౦.

గోడ. వి. (సం. కుడ్యమ్. క. గోడె) భిత్తి.

సీ....మేడలు గోడలు పాడుచేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౯౫.

సీ....గోడదొల్చెడిదాఁగ గుఱ్ఱపు నెఱజోదు గాటంపుటక్కటికముల పాదు. అచ్చ. రా. బాల. ౫. (గోడదొల్చెడిదాఁగ=ఎలుక) ఆం. భా. ౨.౧౨.

సా:- ౧. గోడకు పెట్టిన సున్నము, లంజెకు పెట్టిన సొమ్మును మరల రావు. ౨. గోడ పెట్టును చెంప పెట్టునుకూడనా ? ౩. గోడయున్న చిత్రము వ్రాయవచ్చును. ౪. గోడమీఁది పిల్లివాటము.

జః గోడకాలు, గోడచేర్పు.

గోడకాలు. వి. (√గోడ) కరగోడ, వెలుగునాటుటకై పొడిమట్టితో నేర్పఱచిన గోడ. (శ.ర.)

సీ. కమ్మఁదేనియసీల్ల గట్టి పుప్పొడిమట్టి గోడకా ల్దీర్చిన ప్రోడతనము. రా. వి. ౩. ౮౧.

గోడగించు. అ. క్రి. (త. గోడకై=ధ్వని.) శబ్దించు.

ఉ. వారణరాజయాన కనువారముఁ గుంతలమ ధ్యవీథి నిం,దూరము దూరమయ్యె మగ తుమ్మె దప్రోడలు గోడగించురుం, కారము కారమ య్యె....కవిక. ౩. ౮౨. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గోడచేర్పు. విణ. (√గోడ) జడుఁడు.

ద్వి. ఈ రాజు....మొందరి చల్లదప్పుడు గోడచేర్పు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౫ పం.

గోడా(డ). వి. (సం. ఘోటః. హిం. ఘోడా). గుఱ్ఱము.

క. జోడనలు నిబ్బరంబులు, వేడెంబులు మెఱయ రాజు వేడుకరోడఁ, గోడా దుమికింపఁగ జత, గూడిరి దొరలెల్ల భటుల గుమి వెనుకొ నియెన్. ఉ. రా. ౭. ౩౯౯.

చ....సెబా సగు గోడ యటంచు మెచ్చుచున్. ఇందు. ౨. ౩౬.

గోడాడు. అ. క్రి. (√గోడు) దుఃఖించు, విలపించు.

వ....కనకవతియుఁ గనుఁగవ నశ్రుపూరంబుదో రంబుగాఁ బెదవులం దడుపుచు మొగము వెలవెలఁ బుచ్చుచుఁ గోడలిం గూడి గోడాడుచు.......... ద్వా ౭. ౨౩౬.

ఉ. ఏడువనేల తండ్రితను వేమఱ బుడుఁడు తోడులార నే,సూ డిదె తీర్తునంచుఁ బరశు ద్యుతి భీముఁడు రాముఁ డుగ్రుఁడై, యోడక యర్జునాత్మభవు లున్నపురంబున కేఁగి చొ చ్చిగో,డాడఁగఁ బట్టి చంపె వడి నర్జున జాతుల బ్రహ్మఘాతులన్. భాగ. ౯. ౪౮౩.

ద్వి. కూ డెఱుంగక దగగొంటిరి చాల, గోడాడ కిచ్చోటఁ గూర్చుండు మనుచు. అభిమన్యు. ద్విపద (శ. ర.)

గోడి. విణ. ౧. ఒడ్డగెడపు, ఒకప్రక్క క్రిందికి పోఁగ రెండవ ప్రక్క పైకి లేచినది. (చూ. గోడిపడు) ౨. మొన పైకున్నది. కొన మీఁదికున్నది.

(పిశాచ వర్ణనము) సీ. గూని వీపులమీఁద గోడిపై దోఁకెత్తి తటివర్ధ కంకాళ తండములును.... గీ. కలిగి యిటె కొందఱున్నారు గగనవీథి. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

(వ్యవ) వాఁడు గోడిగా కాలక్షేపము చేయుచు న్నాఁడు.
(గోడిగా=జాగ్రత్తగా, మెలఁకువతో.)

జః గోడిపడు, గోడివెట్టు.

గోడిగ. వి. (సం. ఘోటికా) ఆఁడు గుఱ్ఱము.

సీ....బడబ గోడిగ నాఁగఁ బరఁగుచుండు. ఆం. ధా. ౨. ౧౯౭.

సీ. గోడిగ జాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మానుల హత్తించు మార్గపంబు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

చ....తఱచుగ నీను గోడిగలఁ దట్టురికూర్ములు గొప్ప నెప్పుడున్. విక్ర. ౧. ౭౬.

గోడిపట్టెలు. వి. బ. బాలక్రీడా విశేషము. (శ. ర. కోడిపట్టులు=కోడియు పిల్లలు అను ఆట, గ్రా.)

గీ. గుజ్జు దాఁగిలి ముచ్చులు గోడిపట్టె, లేలపాటలు సరిబేసు లీలహూత, లాదిగా శైశవక్రీడ లాదిరచట, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౬. ౨౦౨.

గోడిపడు. అ. క్రి. (గోడి+పడు) ఒడ్డ గెడపగు, ఏటవాలగు.

సీ. తారకసుతుఁడు మందారుఁడు నా మహావీరుఁడు.... ధారణీతలము గోడి,వడ నెత్తి వచ్చి....కు. సం. ౧౨. ౮౦౮.

గీ. గోగణము ముంగలిగ నేల గోడివడఁగ, నడచు కౌరవరాజసైన్యంబు గనియె. భార. విరా. ౪. ౫౦.

చ. ఒకయడు గొక్కచక్కి నిడి యూఁదినఁదచ్చరణంబు నిర్ఝరో,దకములముంపునం దడియఁ దద్గిరి గోడివడంగ లేచి యొం,డొకయడు గవ్వల న్నిలుపముండె యథాస్థితి నర్ఘ్యపాద్య పూ,ర్వకముగ రాఘవాప్తునకు వచ్చి యెదుర్కొనిపోయెనో యనఁ. రామా. ౬.౮౬. (కలహంసము) వ.....ఝాంకారిత పతత్రధారావి హారంబుగ గోడివడి డిగ్గనప్పుడు ....వైష. ౨. ౩౫.

గోడివెట్టు. స. క్రి (గోడి + పెట్టు) వంచు. (శ. ర)

గోడు = గోలు. వి. ౧. ఏడ్పుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు 'గోడుగోడు, గోడ్గోడు')

ఉ. మాదలు సంతరించుకొని మచ్చిక నెవ్వరి కిఁగలేక ప,ల్వెడలు మేనులం బొరయఁ బెక్కురు చోరులు బాధపెట్టఁగా,గోడని యేడ్చుచుఁ భ్రమలఁ గుందు శరీరుల నేమ మెత్తునే....కుచేల. ౩. ౧౦౨.

క....నెంజిలిం గృశించుచుఁ జిత్తం,బునఁ బట్టలేక గోడ్గో,డున నేడ్చెఁ బాష్పములు కడుఁ వెడలంగాఁ. పరమ. ౪.౧౧౩.

క. ఆమాయలాఁడి యపు డా,కోమలిమొగముఁగని గోడుగోడున నేడ్వఁ. శుక. ౨. ౪౨.

౨. (క. గోరు, గోళు) దుఃఖము.పీడ; రోదనము. ఏడ్పు.

క....అలమ టదరు గో డు,మ్మలిక వనట కుందు నానమరు దుఃఖాఖ్యల్. అం. శే. ౧౦.

క. పరమమునీంద్ర సమరమృత, సుతవీరుల మామనములగో డుడుగ భవ,త్కరుణ వెలయ లోకంబ,చ్చెరు వందఁగఁ జూపవే విచిత్రపుమహిమఁ. భార. ఆశ్ర. ౨. ౯౨.

గీ. వనట యంగలారుపు వెత వంత గోడు,బాద యంగద వగ పనఁ బరఁగుఁ బీడ. సాం. ని. మాన. ౩౩.

సీ....కొఱలు రోదన మేడ్పు గోడు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

సీ. ఎండినయూళ్లగో డెఱుఁగింపఁ దెవ్వఁడుఁ బండిన యూళ్లెన్నఁ బ్రౌఢు లంద,ఱు....రామలిం. ౪.

వ....ఈక్రూరునిచేతుల వెండికొండక్రిందఁ జిక్కిననాఁ దట్టె యడంగఁద్రొక్కి నుగ్గునూచంబు నేయక మరల వరంబు లిచ్చి హరుండు దమగోడుపోసికొనె ననువారును....ఉ. రా. ౪.౯౪. (తమగోడుపోసికొనె = తమ్ము నేడ్పించిన పాపము గట్టికొనియె.)

గీ. లంజెతల్లు లనఁగ లక్షింపఁగా నిట్టి,కట్టిఁడులకు నలువ కరుణ లేక, బ్రాఁతిమాలినట్టి బ్రతుకులు విడుపుగాఁ, జేసి విటులగోడువోసికొనియె. కవిక. ౪. ౧౧౦. (విటులగోడుపోసికొనియె = విటులను శోభపెట్టినపాపముగట్టికొనియె.) వైజ. ౨. ౯౫.

గోడుసేయు.... = బాధపెట్టు.

సీ. కోటిచంద్రులదాలు గోడుసేయఁగఁ జాలుమొగముకుంకుమచుక్క సొగసు గుల్క. వీథి. ౯. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

జ: గోడాడు.

గోడు(తు)ంబ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. చిన్నపాఁపర†

౨. కర్కటీవిశేషము. నక్కదోస†. (వి. ని.)

గోడెము = గూడెము. వి. బోయపల్లె. శబరాలయము.)

గీ. గూడెమని గోడె మని యనుకొందు రాఖ్య.

తెల్లఁ బిక్కణమునకు బాలేందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గోణము, గోణాము = గోవణము. వి. (సం. కౌపీనమ్. ప్రా. కోపీనం) ౧. గోఁచి, కౌపీనము; రెండు వైపులను త్రాళ్ళుగలకౌపీనము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ, బొట్ట మంచనఁ గౌపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨.౧౫౪.

ఉత్సాహ....కావిగోణములు గట్టువారి నైన నగుచుఁ జిత్త జుండు చిత్తములు గలఁచి చెఱచు....శివ. ఉ. ౨. (శ. ర.)

ద్వి. ఉంకించి యవ్వ దయ్యొనపరిపువ్వు, కంకటిమీఁద దిగ్గన డిగ్గ నుఱికి, గోణంబుతోనె మిక్కుటపు వేగమున. ద్వి. పరమ. ౩. ౧౫౪౦. ౫పం. వరాహ. ౩. ౧౦౫.

సీ. బంగారుత్రాఁతచెఱుంగులగోణాము గళమున రుద్రాక్ష కంఠమాల. కాశ. ౧. ౩౦.

జః గోణముదారి.

గోణముదారి. వి. (గోణము + దారి) కౌపీనధారి. సన్న్యాసి. (బ్రౌ)

గోణి. వి. ఎద్దు. (శ. ర.)

గోణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోనె.

గోణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ = గోణి.

గోత(తా)ము. వి. ౧. అల్ప గోణీవిశేషము, ఒక విధమైన చిన్నగోనె.

సీ....అసిమి గోతము సంచి యనఁగ నల్ప, గోణీ విశేషముల్ గొఱలు....ఆం. భా. ౨.౨౬౬.

సీ. చిక్కము ల్మొలలు మాసినచింపి బొంతలు దామెన త్రాళ్ల గోతములు వెంట్రుకలమోపులును....చెన్న. ౨. ౨౦౪.

సీ....గోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస, ౪. ౭౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దుణ గోత్రాచలంబుల్ గులగులలయిపో గోతముల్ గ్రుద్దులీలణ మనుచ. ౪. ౭. (తెట్టులు సాధనచేయునప్పుడు జనపనారసంచులలో రాలు పోసి కుట్టి పిడికిళ్ళతో పొడుతురు వ్యాఖ్య.)

సీ. మనును జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు....తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కొణత కటికనలోడి సంగడము బాల. గీ. సంగడము నీలి గోతా మనం గఁగొన్ని....ఆం. భా. ౨. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౨, ౬౭.

గోతి. వి. (త. కోద్రై) ఆఁడుది. స్త్రీ.

క. జ్ఞాతులయెడ గోవులయెడ, గోతులయెడధర్మ మెడలి క్రూరుఁ డగుట కాఁ,ర్యాతురవిప్రోపే ణ.నీతి బినము లపహరించునిపుణత యరయణ. భార. అను. ౩. ౨౩౪.

క. రోగికి సుహృదులఁ గన్గొనఁగా గుణ మెట్టిదగు నట్టికైవడిఁ జేతోరాగ మెలర్పఁగ నునికికి, నాగోతులు ప్రీతినొంది యాతనితోడన్. భోజరా.౩.౨౪౪. ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గోత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. గోవులసమూహము.

గోత్రకీల. సం. వి. అ.స్త్రీ-పర్వతములుకీలములుగాకలది భూమి.

గోత్రపటము. సం. వి. అ. పుం. వంశవృక్షమును తెలుపుపటము.

గోత్రప్రవరుఁడు. సం. వి. అ.పుం.మూలపురుషుఁడు, వంశమునకు కూటస్థుఁడు.

గోత్రభిత్తు. సం. వి. ద్. పుం-పర్వతములను భేదించువాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

గోత్రభిదుఁడు. సం = గోత్రభిత్తు.

గోత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వంశము. ౨. విత్త

ము, ధనము. ౩. గుంపు, సమూహము. ౪.పేరు. ౫. అడవి. ౬. పొలము, వరిమడి. ౭. దారి, బాట, ౮. గొడుగు. ౯. బలము. పుం. ౧. కొండ. ౨. మేఘము. (శే. ని.)

గోత్రస్ఖలనము సం. వి. అ. న. ఒకరిని మఱియొకరి పేరితో పిలుచుట.

గోత్రస్ఖలితము. సం=గోత్రస్ఖలనము.

గోత్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గోవులను గాచువాఁడు ౨. భూమిని రక్షించువాఁడు.

గోద. వి. ఎద్దు, వృషభము.

(కన్నప్ప అడవిలో నున్న శివలింగమును చూచి అన్న మాటలు.) ద్వి. ఎక్కుడుగోద నిన్నిక్కడ వైచి, యె క్కడఁ బాతెనో యేఁగెదఁ జెపుమ. బస. పు. ౩. ౬౫౩ పం. (ఎక్కుడుగోద=వాహన మైనవృష భము.)

ద్వి. కోటయుఁ బద్దదిగూడ నయ్యేక, వాటంబులును జివ్కివసుధఁ ద్రెళ్ళినవి, యొదల నర్ధముగొన్నయు మటోటి పుట్టు బ్రౌద లేదు శివునంద యఁడగెనో కాక, భయమంది యొంటి గోదయు మీఁదఁగసవు, వయిచుక యున్నది వనకుచు నెదుర. బస. పు. ౩. ౪౫౩ పం.

జః గోదరి.

గోద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోదావరి. ౨. శూడికొడు త్తనాచ్చియారు, ఆముక్తమాల్యద. (ఈమె వైష్ణవులకు ఉపాస్య యగునొక దేవత)

గోదంతము. సం. వి. అ. న. హరితాళము,అరిదళము.

గోదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులనిచ్చునవి. వి. అ. పుం- దృష్టిని బాగుగా నుంచునది-మస్తిష్కము, మెదడు.

గోదరి. వి. (√గోద) ముచ్చెవాఁడు, చర్మకారుఁడు

సీ....చర్మకారాఖ్య వరఁగు గోదరి ముచ్చెవాఁడనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

గోదానము. సం. వి. అ. న. బ్రాహ్మణునకు పదియా ఱవయేఁటను క్షత్త్రియునకు ఇరువది రెండవయేఁటను వైశ్యునకు ఇరువది నాల్గవయేఁటను చేయఁదగిన సం స్కారవిశేషము, కేశాంతము, మను. ౨. ౬౫.

గోదారణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. నాఁగలి. ౨. గుద్దలి.

గోదారి. వి. వెన్నకాఁచినమడ్డి. (బ్రౌ. శ. ర)

గోదావరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది, గౌతమి. గోదావరిఁగలుపు=పాడుచేయు.

సీ. కులము గోదావరిఁగలిపి వేశ్యాసంగ మూనచేఁ గా వించితే సుపుత్ర. నిరం. ౨. ౮౩.

గోదుమ. (సం. గోధుమః. క. గోదుమె) వి. సస్య విశేషము. బ. ధాన్యవిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪. జః గోదుమపూసలు.

గోదుమపూసలు. వి. బ. (గోదుమ+పూసలు) స్త్రీ కంఠ భూషావిశేషము. (శ. ర.)

గోదుహుఁడు. సం. విణ. (-హ్-అ.ఆ.అ) ఆవులను పాలు పితుకువాఁడు. వి. హ్, అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోదోహని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవుపాలు పితుకుట కుపయోగించుపాత్ర.

గోద్రవము. సం వి. అ. పుం. గోమూత్రము.

గోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉడుము. ౨. అల్లెత్రాటి దెబ్బ తాఁకకుండుటకై ఉడుముయొక్కతోలితో కుట్టి చేతికి తొడిగికొనుకవచము. (శే. ని.)

గోధనము. సం. వి. అ. న. గోకులము,గోవులగుంపు- పుం. స్థూలాగ్రము గలబాణము. (కల్ప)

గోధము. సం. వి. అ. న. గోద, అల్లెత్రాటిదెబ్బ

శాఁకకుండుటకై చేతికి తొడుగుకొను ఉడుపతోలికవచము.

గోధాపదీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెప్పుతట్ట†.

గోధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అళికము, నొసలు. ౨. ఉడుము.

గోధుక్కు. సం. విణ. హ్. ఫి. హ్=గోదుహుఁడు.

గోధుమము. సం=గోధూమము (కల్ప)

గోధూమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోదుమలు, ధాన్యభేదము. ౨. నారింజ†.

గోధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గోవులు పొలమునుండి ఇండ్లకు వచ్చునపుడు దుమ్ము రేఁగెడివేళ, సాయంసంధ్యాకాలము.

గోధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. క్రొత్తగా ఈనినయావు.

క....కొను మిచ్చెద నీకు లక్షగోధేనువులఁగా. భార. ఆది. ౭. ౫.

గోధేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షకుఁడు. కాచువాఁడు.

గోనంది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బెగ్గురుపక్షి.

గోనర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౨. దేశవిశేషము. న. కయివడిముస్తె†.

గోనర్దీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గోనర్దదేశమున పుట్టినవాఁడు-మహాభాష్యకారుఁడగు పతంజలి.

గోనసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండచిలువ. ౨. వైక్రాంతమణి.

గోనాసము. సం=గోనసము. (రా. వి.)

గోనియ.=గోనె. (శ. ర.)

గోను.=గోఁగు. (దీని'ను'వర్ణకమునకు ఏకవచనమున వికల్పముగాను బహువచనమున నిత్యముగాను బిందుపూర్వకగువర్ణము ఆదేశ మగును.) వృక్షవిశేషము. పీలువు †.

గీ....తగు గోను గోఁ గనఁగను సుపీలు. అం. భా. ౨. ४౩.

సీ. పొన్న బొట్టుగు పోఁక పొగడ దాడిమ మిప్ప. గుముడందు గురివెందగోను రేను. వేం. పంచ. ४. ३౨౨.

గోనె=గోనియ. వి. (సం. గోణీ. ప్రా. గోణి. త. కోణి.) ధాన్యము మున్నగునవి నించెడి జనపనారసంచి.

సీ. హేరాదియొద్దాదిభారాదులను వచ్చుగోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస. ४.౮४. 'కప్పురపుగోనెలు' కళా. ౭. ౨౩.

గోపకము. సం. వి. అ. పుం. బాలెంతబోళము.

గోపకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఇకా. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను కాచువాఁడు. వి.అ. పుం. ౧. బహుగ్రామాధిపతి. ౨. గొల్లవాఁడు

గోపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఆఁబోతు. ౨. స్వర్గాధిపతి, ఇంద్రుఁడు. ౩. భూపతి, రాజు. ४. పశుపతి, శివుఁడు. ౫. అంశుమంతుఁడు, సూర్యుఁడు. ౬. దిక్పాలకుఁడు. ౭. గోవుల కధిపతి.

గోపదలము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గోపన. సం. వి. అ. స్త్రీ=గోపనము.

గోపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాపాడుట, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట. ౩. దూఱుట, నిందించుట. ४. కాంతి. ౫. ఈర్ష్య. ౬. కలఁత.

గోపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షింపఁదగినది, కాపాడఁ దగినది. ౨. దాఁపఁ దగినది, కప్పిపుచ్చఁదగినది.

గోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాలెంతబోళము ౨=గోపనము.

గోపానసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరుపట్టె. గొప్పులు.

గోపాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ) ౧. కాపాడువాఁడు, కాచువాఁడు. ౨. కప్పిపుచ్చువాఁడు, దాఁచువాఁడు.

గోపాయనము. సం. వి.అ. న. ౧. రక్షణము, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట.

గోపాయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. కాచువాఁడు, కాపాడువాడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోపాయితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షితము, కావఁబడినది. ౨. దాఁపఁబడినది, కప్పిపుచ్చఁబడినది. వి. అ. న = గోపనము.

గోపాయితవ్యము. సం = గోపితవ్యము.

గోపాలము. సం. వి. అ. పుం. దాసరులు బిచ్చమెత్తునపుడు ఉపయోగించుపదము.

గీ....గోపాల మనుచు, వీథి కెవ్వారు నుడిసిన వెక్కిరించు, నయ్య నన్నుఁగన్నకొయ్య గయ్యాళితల్లి. విప్ర. ౩. ౧౩.

గోపాలమెత్తు = బిచ్చమెత్తు. (బ్రౌ)

గోపాలకుఁడు. సం. విణ. (అ. లికా. అ.) వి. అ. పుం = గోపాలుఁడు.

గోపాలధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-గోవులను గాచువారుండుచోటు-గొల్లపల్లె. ౨. గోష్ఠము. పసులసాల.

గోపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గోపాలునిభార్య. ౨. జడమ †. ౩. వివాహదినములలో పెండ్లికొమరుఁడు పెండ్లికూఁతునకును ;పెండ్లికూఁతురు పెండ్లికొమరునకును పసుపు మున్నగువానితో పెట్టునలుఁగు. (వై.ని)

గోపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = గోపాలి.

గోపాలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. పశుపతి, శివుఁడు. ౪. కృష్ణుఁడు.

గోపి. సం. వి. ఈ. గొల్లది; గొల్లవానిభార్య.

గోపించు. సం. అ. క్రి. (సం. గుప్) ప్రచ్ఛన్నమగు, డాఁగు.

ద్వి. వనమునఁ బండ్రెండువత్సరంబులును, జనగోప్యమై యొక్క సంవత్సరమును, నియతితో గోపించినేఁ దెల్లి వారు, రయ మొప్పఁ గోపించి రానున్నవారు. ద్వి. భార. విరా. ౧. ౧౧ పో.

గోపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వ్రేత, గొల్లది. ౨. కాపాడెడిస్త్రీ.

గోపిత. సం = గోపాయిత.

గోపితవ్యము. సం = గోపనీయము.

గోపిత్తము. సం. వి. అ. న. గోరోజనము.

గోపిలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు.

గోపీచందనము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిసుద్దమన్ను (విల్యమ్సు)

గోపీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గోవులచే త్రాగఁబడినది. వి. అ. పుం. ఖంజన విశేషము. ఒకజాతి కాటుకపిట్ట.

గోపీథము. సం. వి. అ. న. జలాశయము. (కల్ప)

గోపు. విణ. మూఢుఁడు?

సీ. ఆకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడుమొండికట్టె గులాము మొప్పె గోపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

గోపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను రక్షించు వాఁడు. వి. అ. పుం. ౧.

గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. గోవుల కధిపతి. ౪. బహుగ్రామాధిపతి.

గోపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండముచ్చు. ౨. పలువది పేటలు గలహారము. ౩. ఆవుతోఁక.

గోపురము. సం. వి. అ. న. ౧. పురద్వారము, గవను. ౨. దేవాలయద్వారము, దేవాలయముఖమున ఎత్తుగా కట్టినద్వారము. ౩. కైవడిముస్తె.

గోప్త. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ) ౧. రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోప్తవ్యము. సం=గోపితవ్యము.

గోప్యము. సం=గోపనీయము.

గోప్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు. ౨. దాసీపుత్త్రుఁడు. (కల్ప)

గోప్రచారము. సం. వి. అ. పుం. పసులు మేయుచోటు. యాజ్ఞ. ౨. ౧౬౬.

గోప్రతారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పశువులరేవు. ౨. సరయూతీరమందలియొకక్షేత్రము.

గోప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గోవులు పొలమునుండి మరలివచ్చి యింట ప్రవేశించుట. ౨. గోవులు ఇంటికి వచ్చువేళ, సాయంసంధ్యాకాలము, మలుసంజవేళ.

గోమంతుఁడు. సం. విణ. (త్. మతీ. త్) గోవులుకలవాఁడు.

గోమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-పశువులకు బాధ కలిగించుఈఁగ-జోరీఁగ.

గోమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది.

గోమయచ్ఛత్త్రము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయప్రియము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పేఁడ. ౨. పిడుక.

శ్లో... ఈపలశకలమేతద్భేదకం గోమయానాం. ముద్రారా. ౩. ౧౫.

గోమయోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పేఁడపురుగు.

గోమాయువు. సం. వి. ఉ. పుం-వికృతముగా అఱచునది-జంబుకము, నక్క.

గోమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-పశువులను బాధించునది-పశువులకు పట్టెడిచెక్కపిడుఁదు. (ఈశబ్దము జంతుమారీశబ్దమువంటిది. కాని సంస్కృతనిఘంటువులలో కన్పడదు. మి. వి. అని శ. ర.)

గీ... పిడుఁదు నాఁగ,వఱలు గోమారి కైలాసపురవిహారి. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

గోమి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గోవులు కలవాఁడు. వి. న్. పుం. నక్క. (మే. ని)

గోమించు. స. క్రి. (√గోము) గోముచేయు. (గారాముచేయు, ప్రేమించు.)

క. ఈమాడ్కి నమితభోగ, శ్రీ మెఱయఁగ నొక్కనాఁడు చిత్తమున నిజస్వామియుఁ దలిదండ్రులుఁ దను,గోమించిన నడత దలిసికొని యతఁ డెలమిన్. శుక. ౧. ౩౩౭.

గోమిడి. వి. ఒకజాతిపూరేడుపిట్ట. (బ్రౌ)

గోము. వి. ౧. సౌకుమార్యము.

క. కాకుండిన నీగోమును, నీకప్పుప స్వామిటూరమీతేటకళల్, లోకములఁ గలవె చెలువల, కాకమలజు నేర్పు పొగడఁగాఁ దరమగునే. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౫౫.

సీ. చెలువ నీజిగిగోము గలమోము మఱివానితోట్టినోరున ముద్దువెట్టఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

౨. విశాసము.

ఉ. కుముదిని పొంగెఁ బద్మినులగోము దొలంగె న
భస్థలిం జకో,రములు చెలంగెఁ గోకనికరమ్ము
గలంగె విభుండు పూర్వభా,గమున వెలింగె
...కృ. శకుం. ౨. ౧౯౫.

౩. గారాబము.

గీ. వానితలిదండ్రు లత్యంతవత్సలతను, బూఁట
పూఁటకు గోముచేఁ బోసఁగఁ బెంచి...హం
స. ౧. ౧౫౪.

క. గోము మిగుల బ్రేపల్లెను, ధీమంతులు రామ
వాసుదేవులు బాల్య,శ్రీ మెఱసి...హరి.పూ.
౫. ౨౫౦.

క... ఆయమయును జేఁ,పునిజస్తన్యంబులచేఁ,
బెనిచెం గో మొప్ప నిట్లు పెరుఁగఁ గ్రమ
మునన్. ఆము. ౫. ౬.

౪. విధము, రీతి.

వ...పుష్పంధయస్తనంధయస్తోమంబుహోమధూ
మంబుగోమున నెసంగ...ఇందు. ౨. ౪౪.

౫. గౌరవము.

శా. దీపింపం గలయట్టిపుత్త్రుఁ గనుటన్ దీవ్యత్త
పశ్శీలుఁడీ, గోపాలుం డనఁ గీర్తితుండ నగు
నాగోమిష్మయి స్వమ్ముగాఁ,జూ పాత్మన్ గ
ణుతింప దైవము గడుం జూపోపదయ్యెం జు
మీ. హరి. పూ. ౭. ౩౩.

౬. గర్వము.

మ. అనిలో నింద్రునిగోము మాన్పి పెఱదేవానీక
ముం జీరికిం, గొన కీమూఁడుజగంబులం గలఁ
చి యక్షోభ్యుండనై యెందుఁ జే,ర్చినవాఁ
డన్...హరి. ఉ. ౪. ౧౩౯.

విశే. ౧. మృదువైనది, సుకుమారము.

సీ. మను మెత్తనిది గోము మవ్వ మనంగను మృదు
సంజ్ఞ...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. సుందరము, అందమైనది.

సీ. గోముగా నాకుచుల్ గొవ్వవెట్టినవార్త సకి
యా చెప్పిన బన్నసరము లొసఁగె. కలు.క.
౨౬.

జః గోమించు.

గోముఖము. సం. వి. అ. పుం. న. వాద్యవిశేషము.
పుం. ౧. మొసలి. ౨. సురంగావిశేషము; గోడ
యందు దొంగ లొకతీరుగాఁ ద్రవ్వినకన్నము.
(విల్యమ్సు) న. ౧. ఆలుకుట. ౨. లోపల చేయి
పెట్టి జపమాలతో జపము చేయుటకు సాధనమైన
గోముఖాకారమగు సంచి. (కల్ప)

గోముఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హిమాలయమున గంగ
ప్రవహించెడు కనుమ.

గోమూత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిత్రకవిత్వము
లోని యొకానొక బంధము.

శ్లో. వర్ణానామేకరూపత్వం యద్యేకాంతరమర్ధ
యోః, గోమూత్రికేతి తత్ప్రాహుః దుష్క
రం తద్విదోవిదుః. (కల్ప)

గోమృగము. సం. వి. అ. పుం. గవయము, గురు
పోతు.

గోమేదకము. సం.వి.అ.న.పుం.పీతమణి, పసుపువ
న్నె గలరత్నవిశేషము. (మే.ని-రా. ని)

గోమేదము. సం. వి. అ. పుం=గోమేదకము.(రా.
ని.)

గోమేదికము. వి. (సం.గోమేదకమ్)పసుపువన్నె
గలరత్నవిశేషము.

గీ. రమణ మీఱఁగ గోమేదికములు చాలఁ,జెలువ
మొప్పార నంచులఁ జేర్చి చేర్చి.యయా. ౪.
౧౧౬.

గోమేధము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞవిశేషము.

గోయానము. సం. వి. అ. న. ఎడ్లబండి.

గోయి=గొయ్యి, గొయి. (సం. గర్తః) వి. ఇ. గ
ర్తము.

సీ... తెలిపుల్గు బురదగోతులకుఁ జను నె. నీలా.
౨. ౭౬.

గోయుగము. సం. వి. అ. న. ౧. గోద్వంద్వము, గోవులజత. ౨. ద్విత్వమున వచ్చు నొకానొక ప్రత్యయము. (ఉదా: గోగోయుగము=గోద్వయము. అశ్వగోయుగము=అశ్వద్వయము.)

గోర=గోరువంక[1].

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చికల్ వసువుముద్ద. గీ. లాదిగాఁ గలవులుఁగులు...రసిక. ౧. ౬౭.

గోరంక=గోరువంక[1]. ఆం. భా. ౨. ౭౯. సాం. ని. తిర్య. ౭౭. వేంక. తిర్య. ౯౭.

గోరంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. గోరువంకపిట్ట. ౨. దిసమొలవాఁడు. ౩. బట్టువాఁడు.

గోరఁట. వి. (సం. కురంటకః) ౧. ఒకజాతిచెట్టు.

సీ. మైద గోరంట నా మనుఁ గురంటకసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౫౩.

రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము...పారి. ౪. ౧౬.

రగడ...తమి నీగోరంటకు నీగోరంటకు ... ఇందు. ౩. ౩౫. పారి. ౩. ౫౭.

౨. గోరంటాకు నూఱి పెట్టుటచేఁ గలిగినఎఱుపు.

సీ. గోరంటా గోళ్లనిక్కవుఁగెంపో యని చెయిబట్టి నయమున సెజ్జ సేర్చి...మనుచ. ౬. ౭.

సీ...గోరంటఁ బొలుచు గోళ్లు. శుక. ౨. ౪౨౬.

గోరక్షకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిర్భటి, బుడమకీ.

గోరక్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. క్షి. కా. అ) వి=గోరక్షుఁడు.

గోరక్షణము. సం. వి. అ. న. పాశుపాల్యము, గోవులను రక్షించుట.

గోరక్షతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండానుగుకీ.

గోరక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాశుపాల్యము, వులను కాచుట. ౨. నారింజకీ. ౩. ఋషభ మను ఓషధి.

గోరక్షుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. శివుఁడు, పశుపతి.

గోరగించు. అ. క్రి. (√గోరము) భయంకర మగు. (చూ. గోరగింత.)

గోరగింత. వి. (√గోరగించు) భయంకరత్వము, ఘోరకృత్యము.

గీ. గోరగింత యనంగను ఘోరత దగు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

గోరడి. వి. నఖక్షతము ? (√గోరు?)

క. వెడలి సతి రతిఁ బెనంగిన, బడలిక నిట్టూర్పు తొట్రుపాటును జనుగో,రడి మోవికాటు చిమచిమ, జడి చెమట నటింపఁ జూపె సౌపానగతుల్. పాంచా. ౫. ౩౨.

గోరణము. సం. వి. అ. న. ఉద్యమము, పూనిక.

గోరతనము. వి. (గోరము+తనము) దౌష్ట్యము, దుశ్చేష్ట.

గీ. గోరతనములు మానరా కొడుకుఁగుఱ్ఱ. కాశీ. ౪. ౯౧.

గోరవ. వి. ఆఘోషణము, పెద్దధ్వని.

సీ. రట్టు రట్టడి అవ్వ రద్దిర ద్దుప్పత అంతు గోహారు గోర వన వెలయు, నాఘోషణసమాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

గోరపడు. అ. క్రి. (గోరము+పడు) వినుగుకొను?

క...కాసారాఖ్యుఁడు, రారమ్మని మిగుల నాదరమ్మునఁ జోటిం, పార నొసఁగెఁ గక్కస మని, గోరపడక యివి సుసాత్త్వికులచరితంబుల్. పరమ. ౧. ౭౪.

గోరము. విణ. (సం. ఘోరం.) ఘోర మైనది, భయంకర మైనది.

సీ. ఘోరాభిధానంబు గోర మనంగను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

క... ఇదె నా, గోరంపుటుక్కు గదఁ గొని, బోర వఁదల వ్రయ్య నడిచి పారిగొని విడుతుఁ జూ. నృసిం. ౪. ౩౯. శుక. ౩. ౭౮.

వి. ౧. ఆపద, ఇడుమ.

క. నగి యతఁడు వదినె కనియెఁ జూ, మగువా బెగడంగ నేల మాయన్నకుఁ జే,టగపడియె నేని జేజేల్, మగురును గడ లేనిగోరములపాల్గారే. అచ్చ. రా. అర. ౪౭. ఆం. సం. మాన. ౫౯.

౨. ఘోరకృత్యము, దారుణకార్యము.

సీ. కొడుకువకై యిట్టిగోరంబు సేసినయింతి యీకైకేయి యేమి గనియె. భా. రా. యు. ౨. ౬౧౧.

క... కొఱకొఱలాడెద వదేమి గోరము మేల్లేల్ ...రసిక. ౫. ౧౬౩.

౩. బాధ.

చ. కలిగినవాఁడు గా మఱుని కన్నను వన్నియ గల్గువాఁడు గా, కులమున మేటి గా సవతిగోరము గాన మటంచు నెంచి వేడ్కల కెదుర్కేఁగుదుఁ జూ...శుక. ౨. ౧౧౨.

జ: గోరగించు, గోరగింత, గోరతనము, గోరపడు.

గోరవంక=గోరువంక[1]. వేంక. తిర్య. ౯౮.

గోరవము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు కే. (విల్యమ్సు.)

గోరసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుపాలు. ౨. దధి, పెరుఁగు. ౩. కాలశేయము, మజ్జిగ, చల్ల.

గోరాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

గోరింక=గోరువంక[1]. (సం. గోరికా) ఆం. భా. ౨. ౮౯. సాం. ని. తిర్య. ౭౮.

గోరించె. అ. క్రి. ఎగయు. (చూ. గోరింపు.)

సీ. చెండు గోరించిన చెలువున లివ మీఱ నొయ్యారమునఁ గొంత యుబికి యుబికి. కళా. ౩. ౧౧౧.

జ: గోరింపు, గోరింపుబంతులు, గోరింపులాడు.

గోరింపు. వి. (√ గోరించె.) ఎగపు. (శ.ర.)

సీ. కసిడీఱ కటు లేచి గ్రక్కునఁ దమి రేఁచి కుఱచగోరింపులఁ గొంత సేపు. కళా. ౪. ౬౮.

గోరింపుబంతులు=చెండుగోరింపులు. వి. బ. (గోరింపు + బంతులు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. పాదరింటిపట్టులఁ జదరంపునట్టులఁ బంతు గా గోరింపుబంతు లాడు. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౫.

గోరింపులాడు. స. క్రి. (గోరింపులు + ఆడు)-ఎగురఁగొట్టు-సంహరించు, చంపు.

సీ. తొలివేలుపులమూఁక దురములో గోరింపులాడి తాండవ మాడునట్లు గాదు. నిరం. ౩. ౯.

గోరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాజశారిక. (రాజని, కల్ప)

గోరు. వి. దే. (సం. ఖురః. ప్రా. ఘోరు. క. ఉగిర్) ౧. నఖము.

సీ. రవయుంగరంబులరత్నాలదీప్తులు వాలారుగోళ్లపై జాలువాఱ. హర. ౫. ౪౪.

సీ. గోర నొక్కినఁ బాలు గాఱుచెంజెక్కుల... దశా. ౬. ౧౫.

ఉ...పూవులుగోట మీటుతఱి...ఆము. ౧. ౬౨.

౨. గద్దగోరు, చోరసాధనవిశేషము. ఆము. ౫. ౩౦.

౩. కదళీకేసరాగ్రవృత్తాంశము, అరఁటిపువ్వులలో కేసరములపైని గుండ్రముగా నుండుకల్లిపొరవంటిపదార్థము.

గీ. కదళి దివియించె నాగ్రాంఘ్రికంబు తొడల, పెనుపు నెట్లన్నఁ బొరలసోవన నడంచు, కొన్నయాఁదోఁక పాటును గొప్పు విప్పు, మొఱయుగోర్ముచ్చులును గెంపు గుఱులు గావె. ఆ. ము. ౫. ౩౦. (పైరెండవయర్థమునకు కూడ నిదియే ఉదాహరణము.)

సీ...అనంటి నాఁ గదలికాహ్వాయము లై పాదలు
చుండు...తత్కేసరాగ్రవృత్తాంశంబు గోర
వక...ఆం. భా. ౨. ౫౮.
ర. తంతి మీటుటకు బంగారు లోనగువానితో
చేసి వ్రేలికి తగిలించుకొనెడు ప్రతినఖము.
ఉ. కీరమనోజ్ఞవాణి యొకకిన్నరి కిన్నెర మీటి
మీటి యొ, య్యారపులీల నేఁగి వసుధాధి
పుఁ గన్గొనె జిల్గుఁబయ్యెదక, హారముఁ జ
క్కఁబెట్టెడు కుచాహితహస్తము పైఁడిగోళ్లు
హిం, సారతి సేయుదర్పకునిసంపఁగె ముల్కు
లుపోలె మించఁగక. మనుచ. ౫. ౬౮.
విణ. అల్పము, చిన్నది. (శ. ర.)
ఉదా: గోరుచిక్కుడు, గోరువెచ్చ.
గోరంత=కొంచెము.
క. క్షారము రసమును జమురును,గోరంతయు సా
సపడక గోధూమమయా,హారములఁ జేయవ
లయుం, బారణ ధరణీతలంబె వల్లెము గాఁ
గక. వరాహ. ౯. ౬౦.
క...గో,రం తాలస్యంబునఁ గొం,డంత ప్రయో
జనము దప్పు ననఁగా వినమే. కళా.౨.౧౭౦.
ఉ...గో,రంతలు కొండలంత లగునట్టుగఁ జేసితి
మంచు...ఆము. ౫. ౭౭.
(వ్యవ) వాఁడు ఎప్పుడును గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ
గూర్చుండును=గోళ్లుమీటు. (వా)
గోళ్లుమీటు:-ఏపనియు చేయకుండ సోమరిగా
నుండుటను సూచించును.
క. పనుల కొడల్వంగక కా,మిను లిద్దఱుఁ గూడి
గోళ్లుమీటుచు దాదుల్, దినదినము మిసిమి
యుడఁగాఁ, గనిపింతురు నున్నగచ్చకాయల
కరణిక. శుక. ౨. 333.
సా:-గోట నావనికి గొడ్డలి ఏటికి.
చ. అన విని యట్ల చేయఁ దగు నం చనె నైరృతి
కార్య మిందునక, గొనకొన గోట నావనికి
గొడ్డలి యేటి కటంచుఁ బల్కె,న,య్యానిలుఁడు
...శాం. ర. ౧౬౦.

గీ...ఇంతమాత్రమునకు నీతవం బేటికి,గోట నై
నవనికి గొడ్డ లేల...తపతీ. ర. ౧౧.
క...గోరం గడతేఱువనికి గొడ్డలి యేలా... రు
క్మా. ౨. ౧౨౭.
గోరుముక్కు=గోటికొన.
గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీర్లు గ్రుక్కి,యం
టుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,గోరు
ముక్కుల దిగ దువ్వి తూరుపెత్తి, నెఱులఁ గ
లిగిన పేల నన్నింటిఁ దిగిచె. పాండు. 3. 30.
గోళ్లునాకు=సంతోషించు. (ఇది చంకలు కొట్టు
కొనువంటిది.)
వ...అని చెప్పి నారదుండు సఫలమనోరథుండై
గోళ్లునాకుచు నాకసంబున నదృశ్యుండై చని
యె...వరాహ. ౧౧. ౯౫.
జ: గోటదొర్లుడుకాయ, గోటిచెనకు, గోటినా
టు, గోరుగల్లు, గోరుగాలము, గోరుగొండి,గోరు
చిక్కుడు, గోరు-చీరణము, గోరుచుట్టు,గోరుమూ
ద్ద, గోరురాజనాలు, గోరువంక², గోరువెచ్చ,
గోరొత్తు.
గోరుగల్లు=గోరుగొండి. (√ గోరు)వి. ప్రా. (మం
గలి గోళ్లు తీసెడి) ఇనుపసలాక.
ఆ. పదనుగోరుగండ్లఁ బదరక కొందఱు, కండ్లు వె
లికి నిమ్మపండ్లు గ్రుచ్చి...పానందో.3.౫౮
పా.
సీ. దూరవీక్షార్థి యీగోరుగంట హృతాక్షుఁ డ
య్యె...కళా. 3. ౧౦౮.
గోరుగాలము. వి. (గోరు + గాలము) చేఁపలను
బట్టుటకు ఉక్కుతో గోటివలె చేసినపనిముట్టు,
బడిశ భేదము. (శ. ర.)
గోరుగొ(గ్గొ)ండి. వి. (√గోరు) గోరుగల్లు.
ద్వి. బెదరుచు జనులు విభీతులై మాడ,గోరుగొం
డ్లను యామికులు గొని చేర.పండితా. మహి
మ. ౨౫౦ పా.

ద్వి. దండిరై యామ్యహస్తంబున గోరు,గొండి వల్పటికంటికొల్కిలో నునిచి. పండితా. మహిమ. ౨౫౧ పా.

సీ. మెడ మెట్టి గోర్గొండి మెటికె త్రుచ్చుఁడు వీని గ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు ప్రవింప. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

గోరుచిక్కుడు. వి. (గోరు + చిక్కుడు) ఒకచిన్నజాతిచిక్కుడుకే. (శ. ర.)

గోరుచీరణము. వి. (గోరు+చీరణము) గోటివలెకొనయందు వంపు గలయులి. (శ. ర.)

గోరుచే(ర్చు). స. క్రి. (బంతిని) కొట్టు.

మ. తరుణుల్ వీటిశిరోగృహాళి నిసి ముక్తాకందుకం బాడుచోఁ, గరకంజంబున జాటి బంతి కడ కేఁగం దత్స్ఫురితం జేరుచం,దురుఁ డద్బుద్ధి గ్రహించి గోర్చఁగఁ దదస్తోకాహతిం గందెఁ గా,కురుమాలిన్యము సక్కలాధిపతి కట్లొందున్ మదిన్ జూడఁగన్. చంద్రి. ౧. ౧౦౨.

మ...రఘువీరుఁడు...మారీచము,ష్కరుమే నాకుగయుక్తి గాలిపటముంగా వింట నాడించుచున్, సారిదిం దక్కినదైత్యకోటితలబంతులోర్చి మెప్పించె ... విశ్వామిత్రమానీశ్వరున్. చంద్రా. పీఠి. ౨౧.

ఇ: గోరుపు, గోరుపులాడు.

గోరుచే(ర్చు)ట్టు. వి. (గోరు+చుట్టు) గోటిచుట్టును లేచుకురుపు.

ఆ. సుజనవినుత గోరుచుట్టుపై గోఁకటి, పోటు దాఁకినట్లపో తలంప, మొదల శోకజలధి మునుఁగంగ నందుపై, నీవు పక్కినట్టెనిష్ఠురోక్తి. హరిశ్చ. ౫. ౭౯.

క. వీఁక చెడ నీదుదూతలు, ప్రాఁకంగా నిప్పుడప్పుపై మడుగునీ,లేఁకువ గోర్చుట్టువయిన్, గోఁకటిపోటనెడుమాట రూఢం బయ్యెన్. శేష. ౩. ౨౬౩. తపతీ. ౪. ౪౯.

గోరుతము. సం. వి. అ. న-గోవుఅఱుపు వినిపించునంత దూరము-రెండుకోసులదూరము.

గోరువ(ర్ప)డము=గొఱుపడము. వి. కంబళి; నల్లకంబళి; ఒకవిధమైనకంబళి.

సీ...కంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁగను గంబళి యన,గోరువడ మనఁగా ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

ఉ. భూరినదీప్రవాహమునఁ బోయెడినల్లని యచ్ఛభల్లమున్, గోరువడంబుగాఁ దలఁచి... చెన్న. ౩. (శ. ర.)

(గొల్లనివర్ణనము) సీ. ఒడిసెల పాలకావడి నుచ్చుప్రాఁతలగుది మూఁపుపై వ్రేలుగోర్పడంబు. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౭.

ద్వి...గద్దె,కంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు గోర్ప,డంబులు ...పండితా. పర్వ. ౩౪ పా.

గోరుపు. వి. (√ గోరుచే.) గోర్చుట. (చూ. గోరుపులాడు.)

గోరుపులాడు. స. క్రి. (√ గోరుపు)-బంతి-కొట్టు.

చ. గురుకుచ గుబ్బదన్నుఁగవ గోరుపులాడును బుట్టచెండ్ల...చంద్రా. ౨.౧౨౨. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గోరుముద్ద. వి. (√గోరు) గోటిమీఁదికి తీసికొని పిల్లలకు పెట్టు అన్నముముద్ద. (వా.)

గోరురాజేనాలు. వి. బ. (గోరు+రాజనాలు) ధాన్యభేదము.

సీ. జిలకఱరాజనా ల్చింతపువ్వులు గోరురాజనాలు...హంస. ౪. ౧౨౭.

వ... కస్తూరిపట్టెలు చెన్నంగులు శ్రీరంగాలు చింతపూలు గోరురాజనాలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గోరువ(ర్వ)ంక[1] = గొరవంక, గోర, గోరంక, గోరవంక, గోరింక. (సం. గోరంకుః.) వి. శారిక, గోర.

వ... జాలువాపంజరంబులఁ జిలుకపలుకులకు మాఱుపలుకుగోరువంకలవంకఁ జెలరేఁగి... ఉ. రా. ౬. ౧౫౮.

సీ... శారికాఖ్య, గోరింక గోర్వంక గొరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మీఱుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౭౯.

గీ. గోరవంక గోరంక నా గోరువంక, యనఁగ శారికాహ్వయములు ... వేంక. తిర్య. నా. సాం. ని. తిర్య. ౭౮.

గోరువంక[2]. వి. (గోరు + వంక.) నఖక్షతము.

గీ. నఖక్షతశారికాభి, ధానములు గోరువంక నా ... ఆం. భా. ౩. ౬౦.

గోరువె(ర్వె)చ్చు. వి. (గోరు + వెచ్చు.) అల్పమైనవెచ్చఁదనము. (మా. వెచ్చే) విశ. కొంచెము వెచ్చనిది.

సీ. ఉష్ణాంబువు లటంచు నొడ్డుకో గోర్వెచ్చజలముల నొకకల్కి జలకమార్చె. దశా. ౬. ౨౭.

సీ. గోర్వెచ్చచము రంటుకొనిరి మస్తకముల జలకమాడిరి నిశామిళితవారి. పాండు. ౩. ౭౪.

గోరొత్తు. అ. క్రి. (గోరు + ఒత్తు.) నఖక్షతము చేయు.

ద్వి. మునియేఁటనే పైఁడి ముడిచినపసుమ, చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు. అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా. ౧౧ పం.

సీ. గుజ్జుమామిడిబావ గోరొత్తసీవుగా యని చేతఁ జెనకె గయ్యాళి యొకతె. రామా. ౨. ౧౦౦.

ఇట్లే: గోరిడు, గోరులుంచు.

గీ. నాగవల్లీదళంబులెన్నడుముఁ జీరి, మడఁచి యందిచ్చినపుడు గోరిడుమఁ గేల ... సైస. ౫. ౫౪.

సీ. చెలులలోతోడఁ బిఱుందుల గోరులుంచుచు మురువులో నొకతెకు ముద్దొసంగు. దశా. ౮. ౪౧.

వి. నఖక్షతము.

సీ... గోరొత్తులకుఁ జనుగుబ్బ లొసఁగి. కళా. ౩. ౧౬౧.

సీ. ఒఱ పైనమెఱుఁగు గోరొత్తుసందులతోడ రాలుచుండెడిగంధరజముతోడ. భాను. ౨. ౩౯.

గోరోచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము. (పశువుల పిత్తరసమునుండి తీయఁబడినయొకానొక పసుపుపచ్చనిపదార్థము - విల్వమ్ము - పీతవర్ణము కల గోమస్తకస్థసుప్త - పిత్తము - కల్ప.)

గోరోచము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గోరోజనము. వి. (సం. గోరోచనా) గోరోచన.

సీ. గోరోజన మనంగ గోరోచనాభిధ ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

గోర్దము. సం. వి. అ. న. మస్తిష్కము, మెదడు.

గోర్బిళ్లాడు. అ. క్రి. బంతివలె ఎగురు.

శా... అతండు... దంతిరథరథ్యవ్రాతము ల్చేతులన్, గోర్బిళ్లార్చుచు వచ్చుచున్నఁ గని రక్షోనాథసేనాధిపుల్. రామా. ౬. ౨౦౬.

గోఱజెము. వి. కస్తూరి, ఇట్టిగోఱజము.

వ... అలికమ్ముల గోఱజంపుటారజంపుఁదిలకంబులు ... ప్రబంధ. ౭౮.

గోల[1]. విశ. ౧. ముగ్ధ; ముగ్ధుఁడు, తెలివిమాలినవాఁడు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ముగుద యన స్నుద్దరాలు నా గోల నా బేల యనఁగ. ఆం. సం. మాన. ౪.

ఉ... విప్రవరుండు గోలయుగా, బాలుఁడుఁ గాన నప్పటికిఁ బైఁబడఁ గొంకెను... మనుచ. ౩. ౬౪.

సీ. ఖేదమోదంబుల భేదంబు తెలియక గోలనై క
డపితిఁ గొన్ని నాళ్లు. వేణు. 33.

వి. ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ...లేమ గోల యువిద చామ చాన ... ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గీ. గోల లెచ్చట గాటంపుఁగోన లెచట, పలవ దుడుగుము పయనంబు తలిరుఁబోఁడి. అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

జ: గోలతనము.

గోల[2]. వి. కలకలము.

(వ్యవ) ఏదియో గోల వినఁబడుచున్నది. పిల్లలు గోలచేయుచున్నారు.

గోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పట్రువ యగునీటికాఁగు. ౨. గుండ్రనిపదార్థము. ౩. గోలీ; చెండు. ౪. సిరా. (విల్యమ్సు.) ౫. మణిసిల, ఎఱ్ఱపాషాణము. ౬. చెలికత్తె. ౭. దుర్గ. ౮. గోదావరీనది.

గోలతనము. వి. (గోల[1] + తనము.) ముగ్ధత్వము, మౌగ్ధ్యము.

గీ...ఇవ్వేళ యింత, గోలతన మేల నను నేలుకొనవె బాల. రసిక. ౫. ౧౭౨.

ఉ. గోలతనానఁ బల్కెదవు కుంభకుచాపరిరంభగుంఫనో,ద్వేలసుఖోదయం బనుభవింపనివాఁడవు గాన ... శాం. ౩. ౭౦. విజ. వి. ౨. ౨౮.

గోలత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖంజరీటి, ఆఁడుకాటుకపిట్ట. (వై. ని)

గోలాంగు(గూ)లము. సం. వి. అ. పుం-ఆవుతోఁకవంటితోఁక కలది-కొండముచ్చు, ఒకజాతికోఁతి.

గోలాసము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కగొడుగు.

గోలించు. స. క్రి. చమురు పోసి వేఁచు. (శ. ర)

గోలిహము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము I. (కల్ప)

గోలీ. వి. (సం. గోలిక.) బాలురాడుకొనుచిన్నరాతియుండ. (శ. ర.)

గోలీఢము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము, మొక్కపుఁజెట్టు.

గోలు[1]=గోడు. వి. ఏడ్చుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (దీనియామ్రేడితరూపము 'గోలుగోలు.')

వ...దృగ్గోళకంబుల వేఁడికన్నీరు వెడల గోలుగోలున నేడ్చినన్... నైష. ౧. ౧౦౮.

గోలు[2]. వి. పేఁపబొద్దునకు ప్రక్క చేర్పఁబడెడు సన్నని పేఁపబొద్దు. (శ. ర.)

గోలురించు. అ. క్రి. (పులి) కూయు. (శ.ర)

జ: గోలురింపు.

గోలురింపు. వి. (√ గోలురించు) వ్యాఘ్రగర్జధ్వని, పులికూఁత.

సీ...అగు గోలురింపన వ్యాఘ్రగర్జాధ్వని. ఆం. భా. ౨. ౮౨.

గోలెము. వి. బాన.

ఆ. మగనిరాక యెఱిఁగి మగువ యొయ్యన ఱంకు, మగనిఁ దెచ్చి యింటిమఱుఁగునందుఁ, గల్లు గోలెమునను గదియుంచి యామీఁద, గంప దబ్బపెట్టెఁ గదలకుండ. భల్లా. ౧. (శ.ర)

గోలోకము. సం. వి. అ. పుం. వైకుంఠమునకు మీఁదుగా నుండి శ్రీకృష్ణునకు నిత్యస్థానమగు నొకలోకము.

గోలోమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వేశ్య, వెలయాలు. ౨. తెల్లగఱికI. ౩. మరులుమాతంగిI. ౪. వసI. ౫. నేలగొలిమిడిI.

గోళ(ల)కము. సం. వి. అ. పుం.=గోళము.

గోళ(ల)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోళుఁడు, పెనిమిటి మరణించినతర్వాత అన్యపురుషునివలన కలిగినకొడుకు.

గోళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం.న.౧. గోలీ,ఉండ; అచ్చనగాయ. ౨. భూమ్యాదిమండలము. ౩. న క్షత్ర, వలయము. పుం. ౧. జాలెంతబోళము. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశియందు ఆఱు గ్రహములు కూడుట అనుయోగము.

గోళాయంత్రము. సం. వి. అ. న. ఒక జ్యోతిష యంత్రము.

గోళి. వి. (సం. ఘోలీ.) ఒకానొకఆకుకూర.

గీ...కోయ,గూర చక్రవర్తిము చిల్కకూర గోళి,కూర దుంపబచ్చలి తోఁటకూర...హంస. ౪. ౧౩౩.

సీ. పుచ్చలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోళి యటన్నను ఘోలి యొప్పు. ఆం. భా.౨.౪౪.

గోళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విధవకు జంకుమగనివలన పుట్టినకొడుకు. (వ్యతి. కుండుఁడు.)

గోళ్లకుతికంటు. వి. స్త్రీకంఠభూషావిశేషము.(శ. ర.)

గోళ్లగొండి. వి. తృణవిశేషము.బ.ధాన్యవిశేషము.

గీ. గునుకు లూదర్లు ఒరపటల్ గోళ్లగొండు, లల్లి బియ్యంబు వెదురుబియ్యంబు ... కాశి. ౩. ౧౫౧.

గోవ¹. వి. పురుషగవయము, గురుపోతు.

గీ...గవయమ్ము గోవ,నాఁగ గురుపోతు నాఁగఁ దనర్చు...ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గోవ². వి. యౌవనము. (చూ. గోవాల్లు) విశ. ౧. మనోజ్ఞము. (ఉదా: గోవచని, మొ. శ. ర.) ౨. పొగరుఁబోతు, అసాధువు.

వ. దూడలం గుడువ విడిచి దుగ్ధదోహనంబునకుఁ జేర వచ్చిన బెదరి పసులసందునం బాఱిపోవుగోవావుల వెనుదగిలి సాధుపశువులచాటునఁ బొంచి కూడముట్టి తలకోలలు పెట్టి యాఁగువారును...వి పు. ౪.౧౪౬.

ఉ. గోవవికత్రజంబుననుఁగూఁతకు ... దశకు. ౬. ౩౩.

గోవమీఱు=అడ్డము లేక తిరుగు. (చి. ని.)

గోవమొలత్రాడు,గోవత్రాడు=పురుషులు మొలను ధరించుటకై వెండితీఁగలోఁ గాని బంగారుతీఁగలోఁ గాని అల్లఁబడినమొలత్రాడు. (బ్రౌ, వా.)

జ: గోవతనము, గోవాల్లు.

గోవ³. వి. పశ్చిమసముద్రతీరమందలి యొకపట్టనము. (బ్రౌ)

గోవతేజీ=గోవపట్టనపుగుఱ్ఱము.

సీ. నవవిధదివ్యరత్నంబు లేనుంగులు గోవతేజీలు చ్చికుంకుమంబు. శుక. ౧. ౧౦౭.

గోవజవ్వా(వా)ది=గోవపట్టనపుజవ్వాది.

గీ. గోవజవ్వాది మొదలుగాఁ గొన్ని గలుగు, పరిమళద్రవ్యములు పెట్టె బంధురముగ. ధనా. ౩. ౩౯.

ఉ. గోవజవాది కస్తురియుఁ గుంకుమ గందము పైఁడిగిన్నెలన్. విజ. వి. ౩. ౧౯౧.

గోవంది(ద)ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.ప్రేంకణము 1.

గోవణము=గోణము. వి. (క. కోవణ. త. కోమణమ్.) కౌపీనము.

సీ. తాళవృంతమును వస్త్రములు గోవణములు నొసఁగి రోగార్తుల నుపచరించు. కాశీ.౪. ౬౧.

గీ. వృక్షశాఖాంచలంబుపై వ్రేలుచున్న, కోటి సంఖ్యలనీర్కావిగోవణములు ... కాశీ. ౫౫.

గోవతనము. వి.(గోవ²+తనము) పొగరుఁబోతుఁదనము.

క. మీవీటిమ్రుచ్చు లేవురు, మావీటం గన్నపెట్టి మణిభూషణముల్, గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి, నీవిటు సేయించు టెల్ల నేరమ కాదే.దశకు. ౪. ౨౪.

గోవత్సము. సం. వి. అ. పుం. ఆవుదూడ.

గోవత్సాది. సం. వి. న్. పుం-ఆవుదూడలను తినునది-తోఁడేలు. (కల్ప)

గోవర్ధనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను వృద్ధినొందించునది. (అ. ఈ. అ) గోవులను వృద్ధిబొందించుటకు సాధనమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక కొండ. (ఇది బృందావనమందలిది.దీనిని కృష్ణుఁడు వ్రేలిపై ధరించెనని భాగవతకథ) న. ౧. గోవులను వృద్ధినొందించుట ౨. గోవృద్ధి.

గోవశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్డావు.

గోవాళ్లు(ళులు). వి. బ. (గోవ² + వారలు. శ.ర.)

౧. యౌవనవంతుఁడు; యౌవనవంతులు.

ఆ. కోడెకాఁడనంగ గోవాళ్లు నాఁగను, యువజనాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు. ఆం. సం. మాన. ౮.

క. తిమిరంపువయసుగుబ్బల,కొమరాలవు నీకుఁ దగినగోవాళ్ల మహిన్, నెమకి నగరాద ముదిసిన, మనుఁ జెనకిన నేమి గలదు మదమే మిటికిన్. మనుచ. ౪. ౮౩.

మ... ఎఱుకుగోవాళుల్ ప్రసూనాళుగ, ప్రదర స్ఫేరితచిత్తవృత్తులగుచున్ భ్రాంతమ్ములం ద్రిమ్మరన్. కాళ. ౩. ౧౧.

౨. విటుఁడు; విటులు.

సీ. విటనామధేయమా విటకాఁడు వేడుకకాఁడు బొజుఁగు నప్పుకాఁడు లంజె,కాఁడనఁగ నివి యుఁ గాక గోవాళ్లనఁగా నొక్కశబ్దంబు గలదు బహుళ... ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

వ... తమతమచెంగటికిన్ డెప్పాయంపుగోవాళ్లకుఁ దిరునాళ్లఁ జూచువేడుకలలోఁ బిసికిళ్లఫలము కల్పింప నుపాయంబు లెంచి... ప్రబంధ. శిం. వేంక. మాన. ౭. సాం. ని. మాన. ౮.

గోవిందద్వాదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పుష్యనక్షత్రముతో కూడినఫాల్గునశుద్ధద్వాదశి. (కల్ప)

గోవిందుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. శ్రీకృష్ణుఁడు. ౨. గవాధ్యక్షుఁడు,గోసమూహాధిపతి. ౩.బృహస్పతి. (మే. ని.) ౪. గోవిందపాదుఁడు, శ్రీశంకరాచార్యులగురువు.

గోవికర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-భూమిని చీల్చువాఁడు-సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు. ౨. గోఘాతుకుఁడు, కసాయివాఁడు.

గోవిట్టు. సం. వి. ష్. స్త్రీ=గోవిష్ఠ.

గోవిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోమయము, ఆవుపేడ.

గోవిసర్గము. సం=గోసర్గము.

గోవు. సం. వి. ఓ. పుం. ౧. ఆదిత్యుఁడు. ౨. వృషభము. ౩. ఒకానొకయజ్ఞము. ౪.ఒకానొకఋషి. ౫. గుఱ్ఱము. స్త్రీ. ౧. వాక్కు. ౨. దిక్కు. ౩. భూమి. ౪. ఆవు. ౫. ఆఁడుగుఱ్ఱము. పుం. స్త్రీ. ౧. స్వర్గము. ౨. వజ్రము. ౩. ఉదకము. (ఈయర్థమున బ. అని త్రి. ని.) ౪. కిరణము. ౫. నేత్రము. ౬. బాణము. ౭. రోమము, వెండ్రుక. ౮. వర్గము. ౯. నారి, అల్లెత్రాడు-కే. ని-(దీనికి స్త్రీలింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవి' యనురూప మగును. ఉదా: పన్నగగవి = పతంజలివాక్కు. కామగవి=కామధేనువు. పుంలింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవ' అనురూప మగును. ఉదా: దృఢగవము. తీక్ష్ణగవుఁడు=తీక్ష్ణమైననూర్యుఁడు. ఇది సమాహారద్విగువునందు 'గవ' అనురూపము నొందును. ఉదా: పంచగవము.ఇది ఉపసర్జనమైనప్పుడు-బహువ్రీహి మొదలగువానియందు-'గు'అనురూపము నొందును. ఉదా:చిత్రగుఁడు. అతిగువు=గోవు నతిక్రమించినవాఁడు. గవాధ్యక్షుఁడు, గోఅధ్యక్షుఁడు, గోధ్యక్షుఁడు, గవేంద్రుఁడు మొదలగుపట్ల నితర విశేషములు వ్యాకరణమును బట్టి యొఱుంగునది.)

గోవృషభము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁబోతు.

గోవృషము. సం=గోవృషభము.

గోవ్రజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పసులసాల. ౨. పసులమంద.

గోశకృత్తు. సం. వి. త్. న.గోమయము,అవుపేఁడ.

గోశీర్షము. సం. వి. అ. న. చందనవిశేషము.

గోషా=ఘోషా.వి. (హిం. గోషా.) అంతఃపురము, రాణివాసము. (శ. ర.)

గోష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.గోవులుండుచోటు, పసులసాల. ౨. వ్రేపల్లె, గొల్లపల్లె.

గోష్ఠశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గోష్ఠమందలికుక్క. విశ. (అ. ఆ. అ)-పసులకొట్టమందలి కుక్కవంటివాఁడు-స్వస్థానమం దుండి పరులను తిట్టుచు ద్వేషించుచు నుండువాఁడు. (త్రి. ని.)

గోష్ఠి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పరిషత్తు, సభ. ౨. సంఘము, సమాజము. ౩. సల్లాపము. ౪. కుటుంబములోఁ జేరినపోష్యవర్గము. ౫. (అలం) ఒక్క అంకముతో ముగియురూపకవిశేషము.

గోష్ఠీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సభాధ్యక్షుఁడు. ౨. గృహాధిపతి, ఇంటిపెద్ద.

గోష్పదము. సం. వి. అ. న. ౧ గోవుయొక్క అడుగుకొలఁది గలప్రదేశము;గోవుగొరిసెచే నేర్పడినగుంట. ౨. గోవులు తిరిగెడిచోటు. (అవుపాదము మొదలగు అన్యార్థములందు 'గోపదము' అనియే రూపము.)

గోసంఖ్యుఁడు. సం వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోసఁగి. వి. (సం.గోహింసకః) ౧. మాదిగవాఁడు.

సీ...గోసంగి మాదిగ గూబరి యన,మాతంగుఁ డగు...ఆం. భా. ౨. ౫౫.

క. సంగీతఫలంబున గోసంగి సగమైన దయ పొసఁగ నీవే...అము. ౬. ౬౪. ద్విపాఠికృ.ఉ. ౧౫౭౧ పం.

గోసదృక్షము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గోవుతో సమానమైనది. వి. అ. పుం. గవయము,గురుపోతు.

గోసన=గోసు. వి. (సం. ఘోషణా. ప్రా. ఘోసణా. క. గోసన.) ౧. చాటించుట. ఆం. భా.౧.౧౧౪. ౨. గోల, ఘోషము.

క. మాసామ్ము మాకు గొసఁగిన, మీసొమ్ము నీకు మగుడ మీమాసొమ్ముల్ వాసి వడకుండ నూరక, గోసన యేమిటికి మార్చుకొనియెద మెంచెడన్. పి. శకుం. ౩. ౯౨.

గోసనపుచ్చు=౧. చాటించు, ప్రకటించు.

చ...దాసియుఁ, గొఅగొఅ వీట నెల్లెడల గోసనపుచ్చిన నర్థలుబ్ధులై, యఅమర మాని తద్విభుఁడు నాబలభద్రునిఁ బట్టఁ బంచినన్. దశకు. ౧౦. ౧౨౬.

౨. స్తుతించు, పొగడు.

మ. తనదుర్వారతరప్రతాపమునఁ జిత్తస్నేహము ల్గట్టి సేయునితం డెట్టివిదగ్ధుఁడో తలఁపనోహో యంచు లోకంబు గోసనపుచ్చంగరమొప్పు దర్పకుఁడు రాజత్సుందరాకారు శోభనసంపన్నుఁ గృతీశ్వరుం బ్రచురసౌభాగ్యాన్వితుం జేయుతన్. దశకు. ౧. ౭.

గోసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బోలము, బాలెంతబోళము. ౨. ప్రభాతము, వేకువ.

గోసర్గము. సం. వి. అ. పుం-ఆవులను మేఁతకు విడుచువేళ-గోవిసర్గము, ప్రభాతము.

గోసు. వి. (సం. ఘోషః) ౧. చాటింపు, గోసన.

గీ. గోసన యనంగ గోసు నా ఘోషణ మగు... ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

౨. దూఱు, నింద.

మ...ఈగోసేల చుట్టాలలోన్. హరి. పూ. ౫. ౨౩౪.

గోసడుచు=నిందించు.

మ. మనలన్ ధూర్జటితోడ గోసడిచి కామధ్వం
సి పట్టీక పొం,డని చంద్రాంకునిఁ జూపి పో
విడ సురేంద్రాదు ల్సరోజాక్షునిం,గని యొగ్గ
ల్ప్రకటించినం గినిసి లోకంబు ల్భవంగా
వతం, డనుమానింపక పూని దైత్యకులసం
హారంబు గావింపఁగాన్. నిర్వ. ౨. ౯౩.

గోసెక్కఁగఁజేయు=తప్పుగా నెంచు?

ఉ. అక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడునాసవ
మర్థిఁ దేరఁగా, నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు
నోపక చెప్పిన దీని నీవు గో,సెక్కఁగఁజేసి
నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేఁత గా,ని
క్కమ యుమ్మలించి తిది నెయ్యముతియ్యము
కల్తియే సఖీ. భార. విరా. ౨. ౯౭.

గోసెక్కించు=స్తుతించు, పొగడు.

క. కలుదులమాటల మమ్మం, గుఱుచవడుగ యేల
యింత గోసెక్కింపన్, నెఱయఁగ నీయిష్టము
మా, కెఱిఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యాది
యైనన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౪౩.

మ. హరి దాఁటించెఁ బురోపకంఠమున వాహ్యా
ళి ప్రదేశంబునం, దరరే యల్లయరెడ్డినంద
నుఁడు దొడ్డయ్యక్షమాధీశ్వరుం,డిరువైనాలు
గుమూళ్లమేర యని గోసెక్కింపఁగా నేల
య,ద్ధరణీనాధునికీర్తి దాఁటెఁ గడు నుద్దం
డించి బ్రహ్మాండమున్. కాశీ. ౧. ౫౩. (చి.
ని. పా.)

గోసూత్రిక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.దామెనత్రాడు,పశు
వులను కట్టువేర్వేఱుపలుపులు గలనిడివిత్రాడు.

గోస్తనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుచన్ను. ౨.
నలువదిపేటలు గలముత్యాలహారము.

గోస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష ?.

గోస్వామి. సం. వి. న్. పుం. ౧. గోవుల కొడయఁ
డు. ౨-జితేంద్రియుఁడు - కొన్నిపురుషనామ
ములచివరఁ జేర్పఁబడుగౌరవనామము.(ఉదా:-
భోపదేవగోస్వామి, మొ.) ౩. (నాట్యపరిభాష
యందు) రాజకుమారుఁడు. (వై. ని, శే. ని.)

గోహత్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. గోవును చంపుట.

గోహత్యగాఁడు. మి.విణ.గోహత్య చేసినవాఁడు.

సీ....న స్నొట్లుగా నిట్టిగోహత్యగానిఁ జేసి,రను
చు...వరాహ. ౧౦. ౬౫.

గోహరి. వి. పరాక్రమము. (శ. ర)

సీ. హరికిశోరములగోహరికి శోషిలనిదుర్వారగ
ర్వాటోపవీరభటులు. జై. భా. ౬. ౧౫౪.

గోహరీతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-మనుజులకు కరక
కాయలవలె పశువులకు హితముసు చేయునది-
బిల్వము, మారేడు ?.

గోహిరము. సం. వి. అ. న. కాలిమడమ, పాదమూ
లము. (కల్ప)

గౌ

గౌండ్లవాఁడు=గవుండ్లవాఁడు. (సం. గోండః.)

గౌఁడు=గవుఁడు. వి. ౧. సారాయిఅమ్మువాఁడు. ౨.
కాఁపువారిపట్టపుపేరు. (శ. ర.)

గౌఁడుగీతములు=కల్లు దింపెడివారిపాటలు. (కు.
సం. వ్యాఖ్య)

ఉ. జీతికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కే
రియ,ల్వాఱుచు గౌఁడుగీతములు పాడుచుఁ
బొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్. కు. సం. ౬
౭౦౨.

గౌడ(ళ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (సంగీ) స్త్రీ రాగములలో
నొకటి.

గౌడపేరు=గవుడపేరు.

గౌడము. సం. వి. అ.పుం.౧.కానొకదేశము. న. ౨.
కానొకపిండివంట, బెల్లముతో చేసినభక్ష్యము.

గౌడసరము=గవుడసరము. వి. స్త్రీ భూషావిశేషము.
('చెంపసరము' అని శ.ర.-కాని ఈక్రింది ఉదా

కారణమునుబట్టి 'స్త్రీ హస్తభూషావిశేషము' అని తోఁచుచున్నది.)

గీ. మెఱుఁగుఁదీఁగెయుఁ బెద్దముక్కఁ-అయుఁ బెట్టి, దండతాయెతులును సందిదండ లునిచి, కేల గాజులు గౌడసరాలు దొడిగి, ప్రేమఁ గైసేసి...సై.జ. ౪. ౩౦.

సీ...అణిముత్తెపుఁ బేర్లు సందిదండలు నూడిగములు గౌడసరములును. కళా. ౭. ౬౬.

గౌడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బెల్లమునుండి తీసినసారాయి. ౨. (అలం) రీతులలో నొకటి. (ఇది పరుషాక్షరబహుళమై సమాసబహుళముగా నుండును) ౩. (సంగీ) శ్రీరాగవిశేషము. (కల్ప)

గౌడికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. బెల్లమున కుపయోగించునది. ౨. బెల్లముతో చేయఁబడినది. వి. అ. పుం. చెఱకు ౧. న. మద్యవిశేషము.

గౌణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అముఖ్యము, అప్రధానము. ౨. ఔపచారికము, లాక్షణికము ౩. గుణసంబంధమైనది.

గౌణికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. సత్త్వాదిగుణములచేత కలిగినది. ౨. అముఖ్యము. ౩. గుణములకు సాధనమైనది, గుణములను కలిగించునది. ౪. గుణముల నెఱిఁగినది. ౫. గుణములను చెప్పు గ్రంథమును చదివినది. (వాచ)

గౌణ్యము. సం. వి. అ. న. అప్రాధాన్యము, అముఖ్యత.

గౌతమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కృపి, ద్రోణునిభార్య. ౨. గోదావరి. ౩. బుద్ధునిబోధనము. ౪. గౌతమునిన్యాయశాస్త్రము. ౫. పసుపు. ౬. దుర్గ. ౭. గోమతీనది. ౮. గోరోజనము.

గౌతముఁడు. సం. వి. అ. పుం- గోతమువంశమున పుట్టినవాఁడు- ౧. అహల్యాపతియు శతానందజనకుఁడు నగునొకఋషి. ౨. శతానందుఁడు. ౩. భరద్వాజుఁ డనుముని. ౪. కృపాచార్యుఁడు. ౫. మాయాదేవీపుత్త్రుఁ డగుశాక్యబుద్ధదేవుఁడు.

గౌద=గవుద. వి. ౧. చుబుకము, గడ్డము; నవుకక్రిందిభాగము.

సీ...ప్రసన్నత నొంది కుబ్జ మువ్వంకలయొడలు సక్కఁగ నొత్తి యుసుఁడుఁ దలఁచి, తత్పదంబులమీఁదఁ దనపదంబులు ద్రొక్కి హస్తాంగుళిద్వయ మబలగౌద, క్రింద నిడ్డుగ నిడి కృష్ణుఁడు మీఁదికి నెత్తిన వక్రత లెల్ల మాని ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౭౭.

ఉదా: గౌదబిళ్లలు.

౨. గండస్థలము, చెంప.

సీ. చెక్కుచెక్కిలిచెంక చెంప గౌదయనంగ గండస్థలాఖ్యయై యుండు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

జ: గౌదకట్టు.

గౌదకట్టు=గవుదకట్టు. వి. (గౌద + కట్టు) చెంపలను మూసి కట్టుట; చెంపలను మూసికట్టినకట్టు.

గీ. చెంపలను మూసి కట్టుట చెలఁగు గౌద, కట్టనంగను ...ఆం. భా. ౩. ౩౭.

చ...గౌదకట్టు గసచేరుల టెక్కియు దోఁపు నొల్చి పోక. అము. ౬. ౮౧.

గౌధారము. సం. వి. అ. పుం. ఉడుముయొక్క పిల్ల.

గౌధూమీనము. సం. వి. అ. న. గోదుమలు పండెడుపొలము.

గౌధేయము. సం=గౌధారము.

గౌధేరము. సం=గౌధారము.

గౌనర్దుఁడు. సం=గోనర్దీయుఁడు.

గౌపుచ్ఛికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. ఆవుతోఁక యిచ్చి కొనఁబడినది. ౨. ఆవుతోఁక పట్టుకొని దాఁటునది.

గౌర=గవుర. వి. పర్తుకుఁడు, వేహారి.

గీ. ఈడము పళంద బందర యింగిలీసు,కళము
మొదలైన పేటఁ గౌర లెల్ల, సారభద్రద్రవ్యము
లు చేరసారమూడఁ, బిలువనంపిరి తమతమ
పేటలకును. హంస. ౧. ౧౧౨.

క. ఈరీతి సకలధర్మవి,చారుం డగువతనిమాట జ
వదాఁటక యగ్గౌర మనుమున్నఁ దన్నగ,రీర
త్నం బేలునట్టిన్నపవరుఁ డెలమిఁ. శుక. ౧.
౯౦.

గౌరక్ష్యము. సం. వి. అ. న. పాశుపాల్యము, పసులను కాచుట.

గౌరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. తెల్లనిది. ౨. ఎఱ్ఱనిది. ౩. పీతము, పసుపువచ్చనిది. ౪. స్వచ్ఛమైనది. వి. అ. పుం. ౧. తెలుపు. ౨. ఎఱుపు. ౩. పసుపు. ౪. తెల్లావాలు. ౫. ఏకశఫము గలఒకజాతి మృగము. న. ౧. పద్మకేసరము, అకరువు. ౨. కుంకుమపువ్వు. ౩. బంగారు.

గౌరవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గురుసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. గురుత్వము, బరువు. ౨. గొప్పతనము. ౩. బహూకారము, మన్నన.

గౌరవించు. సం. స. క్రి. గౌరవము చేయు.

వ... ఐరావణకుంభికుంభాస్ఫాలనకర్కశం బగు
కరంబున వాస్తోష్పతి తన్ను సంస్పర్శించి గౌ
రవించిన మన్మథుండు మధుసహాయుండై హి
మవత్పర్వతంబు సేరం జనియె. హర. ౩.౫౩.

గౌరవితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూజ్యము, గౌరవము కలది.

గౌరసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావాలు. ౨. పరిమాణభేదము.

గౌరాస్యము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లమొగమును నల్లదేహమును గలకోఁడముచ్చు.

గౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. ఎనిమిదేండ్లచిన్నది. (శ్లో. అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవవర్షా తు రోహిణీ.) ౩. సమర్తాడనికన్యక. ౪. భూమి. ౫. పసుపు. ౬. మ్రానిపసుపు. ౭. గోరోజనము. ౮. వరుణునిభార్య. ౯. మల్లెతీఁగె. ౧౦. తులసి. ౧౧. మంజిష్ఠ, మంజిటి. ౧౨. తెల్లగరికి. ౧౩. వాక్కు. ౧౪. సువర్ణకదళి. ౧౫. ఒకానొకరాగము. (వాచ)

ఉ... భైరవి నాట తోడి... గౌరి బిళావరి ల
లితకన్నడగౌళ ముఖారి... చెన్న. ౨.౨౩౬.

గౌరికుంకుమలు. మి. వి. బ. ఒకజాతివడ్లు.

సీ... సీతాభోగసరులు గౌరి,కుంకుమల్ రణపెం
డ్లికొడుకులు... గీ... అది యగు పేరు గలుగు
వడ్లనియింట,నుండు... హంస. ౪. ౧౨౭.

వ... సీతాభోగాలు గౌరికుంకుమలు నాగమల్లెలు
... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గౌరిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావాలు. ౨. అయశ్చూర్ణము, ఇనుపపొడి.

గౌరీజము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గౌరీపట్టము. సం. వి. అ. పుం. శివలింగము నెలకొనియుండుపళ్లెరమువంటిపీఠము, పానపట్టము.

గౌరీలలితము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గౌరు[1]=గవురు. వి. ౧. ఏనుఁగు.

సీ... ఏనుంగు హత్తి గౌ రేనుఁ గేన్గు, నాఁగ
దంతావళ నామ మూ... ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

ఉ... నీరు ద్రావు గౌ,రుం దిగి యుండు నిల్ల పగ
రోవ మెలర్పఁగ వాఁడునాఁటికిఁ. భార.
అను. ౧. ౨౨౧.

గౌరుమోముదొర = గజాననుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

చ. ... నిచ్చలుం, బలితపుగౌరుమోముదొరపాద
యుగంబు శుభంబు లీవుతఁ. చం. రా. ౧. ౭.

గౌరు[2]. వి. కాహళి, బాకా.

వ...మారి భేరి గౌరు గుమ్మెటంబు ... లోనగున సంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయపరంపరలు ... ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. గౌరవ నేనుఁగు కాహళి విలసిల్లు ... ఆం. భా. ౩. ౪౪. హంస. ౩. ౨౯.

గౌరు[3]. వి. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

గౌరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. బ్రహ్మదేవుఁడు. (శే. ని)

గౌలక్షణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోలక్షణములు తెలిసినవాఁడు. ౨. గోలక్షణములను దెల్పుశాస్త్రమును చదివినవాఁడు.

గౌలికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము, మొక్కపుఁజెట్టు.

గౌలు=గవులు. వి. ౧. గంధము, వాసన.

చ...లేఁగపులితండము నెత్తుటిగౌలుకై హాళా, హాళిమెయి రాఁగ...పాండు. ౩. ౧౧౪.

ద్వి. మానిసిగౌలుఁ బల్మఱు పసిగొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౨౯ పం.

౨. దుర్గంధము, దుర్వాసన.

గీ. మూఁడువేళలఁ బురువులఁ దోఁడివేసి, నీళ్లచే గౌలు వోవంగ నెమ్మిఁ గడిగి. భల్లా. ౨ ఆ. (శ. ర.)

గౌళము=గవిలెము? వి. వాసనకై అఱుగఁదీసి గంధములో కలిపెడుఒకానొకగింజ.

సీ. గౌళము ల్పచ్చాకు కచ్చూరములు...హంస. ౧. ౭౧.

గౌళి=గవుళి. వి. గృహగోధిక, బల్లి. (ఇది శకునము ను సూచించును.)

వ...కౌశికంబు డబ్బు గబ్బులుఁగు గౌళి కనుఁబెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబులై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬.

గీ. బల్లి గౌళన ముసలికిఁ బరఁగు సాంజ. సాం. ని. తిర్య. ౪౫. వేంక. తిర్య. ౯౫.

గౌళి. సం=గౌడి.

గౌశతికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) నూఱుగోవులు కలవాఁడు.

గౌష్ఠీనము. సం. వి. అ. న. మునుపు గోవులమంద యుండినపట్టు.

గౌసహస్రికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) వేయి గోవులు గలవాఁడు.

గౌసెన=గవుసెన. (సం. కోశః. త. కొచసై.)

క...నాదగు,కడిమియ నీసైన్యమునకు గౌసెన గాదే. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౪. (గవుసెనవలె రక్షక మని భావము.)

ఉ. కట్టిననీలిదిండ్లు సెలకట్టియుదిండ్లును దిండ్లగౌసెనల్. మనుచ. ౪. ౩౩. కువల. ౫. ౩౪.

గ్ర

గ్రంథకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుస్తకభాండాగారము. ౨. వ్రాసికొనెడిగది. (త్రి. ని.)

గ్రంథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రంథనము.

గ్రంథనము. సం. వి. అ. న. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పమాలిక, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట.

గ్రంథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పములు, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట. ౩. కావ్యాది. ౪. ధనము. ౫. అనుష్టుప్పు, ముప్పదిరెండక్షరములశ్లోకము. (వాచ)

గ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కంతి. ౨. గనుపు. ౩. ముడి. ౪. మూల్లె, బట్టకొంగున ముడివేయఁబడిన ధనము. ౫. అవయవసంధి, కీలు. ౬. గండివనము,

గ్రంథిపర్ణము చూ. ౮. కౌటిల్యము. వి. పుం. ౧. గ్రంథములు కలవాఁడు. ౨. గ్రంథములు చదువు వాఁడు.

గ్రంథికము. సం. వి. అ. న. ౧. పిప్పలీమూలము, పిప్పలికట్టె. ౨. గ్రంథిపర్ణము చూ. ౩. గుగ్గులువు, మహిషాక్షము. ౪. శరీరము, వెదురు మొలక. (మే. ని.)

గ్రంథికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జోస్యుఁడు. ౨. సహదేవుఁడు, యుధిష్ఠిరునితమ్ములలో నొకఁడు. (మే. ని.)

గ్రంథిచ్ఛేదకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముడియవిడుపుదొంగ, మూట విప్పి దొంగతనము చేయు వాఁడు.

(ఇట్లే గ్రంథిచ్ఛేదుఁడు, గ్రంథిమోచకుఁడు, మొ.)

గ్రంథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడినది. (మాల్యాది) ౨. రచింపఁబడినది. (గ్రంథాది.)

గ్రంథిపర్ణము. సం. వి. అ. న. ౧. గంఠిపనము చూ. ౨. పచ్చాకు చూ. ౩. మాచిపత్త్రి చూ.

గ్రంథిబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ముడివైచుట. ౨. వివాహమున వధూవరులచెఱఁగులు ముడివైచుట.

గ్రంథిమూలము. సం. వి. అ. న. లశునము, వెల్లుల్లి చూ. (రా. ని.)

గ్రంథిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గనుపులు గలది. వి. అ. పుం. వెలుతురు చూ. న. ౧. పిప్పలివేరు. ౨. అల్లము చూ.

గ్రంథిహారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంత్రి.

గ్రంథె. వి. దారబందము లోనగువానినిలువులయందు బిగఁగొట్టినచీలకు తగిలించెడుతలుపులయందలియినుపపట్టె. (శ. ర.)

గ్రక్కతిలు(ల్లు). అ. క్రి. (భయాదులచే) వడఁకు, కంపించు, అదరు.

క. మ్రొక్కెదము సామి నీదయ, నెక్కడనుం
ప్రొద్దుపొడుచు టెఱుఁగక నీవే, దిక్కని
యుందుము దాయలు, గ్రక్కతిలం గడుపు
చల్ల గదలక యుండక. రామా. ౨. ౮.

ఉ...ధరిత్రియుం, గ్రక్కతిలంగఁ జొచ్చె వ
ధికంబుగ నొక్కత ముక్తకేశయై, మిక్కిలి
యేడ్చుచున్నయది మీఁదటికిఁ దది యేమి
పుట్టునో. భా. రా. యు. ౧౮౩౪.

సీ. నిజవేగజితమనోనిలజవవాజిసంహతి ధరాతల
ము గ్రక్కతిలఁ బర్వ. చిత్రభా. ౮. ౩౦.
సుద. ౫. ౫౭.

గ్రక్కదలు. అ. క్రి. (గ్రక్కు+అదలు-ఉభయ యతులలోనిది.) ౧. కంపించు, అదరు.

చ. గదఁ గొని భీముఁ డంత్యలయకాలకృతాం
తుఁడపోలె నేల గ్ర,క్కదల నదల్చి నిల్చిన
నకంపితుఁడై మణిమంతుఁడు...భార. ఆర.
౪. ౧౭.

(అసురేంద్రసైన్యములు) క. పదపదఁ డంచు దిశ
లు గ్ర,క్కదలఁగ శేయొండచాయఁ గడు ను
గ్రములై,యెదురం గొందఱు గల రని, మది
నించుక సరకుగొనక మదమున నడచెన్. ని
ర్వ. ౬. ౯౨.

(లక్ష్మణుఁడు.) క. కదలె రభసమున ధర గ్ర,క్క
దలఁగ శేషుండు శిరము లల్లన వంపన్. భా.
రా. యు. ౧౩౧౦.

౨. భగ్నమగు.

చ...కలాపకుంతలలు కంతుశరవ్యథ మాన మెల్ల
గ్ర,క్కదలి కలంగకుండఁ దమకాంతునిఁ ద
చ్చెదమన్న...వరాహ. ౪. ౪౨.

గ్రక్కన=గ్రక్కున. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా.

చ...పైచెఱంగు గ్ర,క్కనఁ జనువోయిఁ జేర్చు

చు మొగంబున లేఁజెమ రంకురింప... పారి. ౧. ౧౨౪.

మ...ధాత... గ్రక్కున లంకాపురి కేఁగెఁ జారణముఖుల్ గైవారము ల్సేయఁగన్. ఉ. రా. ౫. ౧౨.

మ. అని యూహించుసమీరపుత్త్రుని రయం బారన్ భుజంగాంబ గ్రక్కున మ్రింగ న్దశయోజనాయతముగా నాస్యంబు వే పెంచినన్. భా. రా. సుం. ౪౭. (చి. ని. పా.)

మ...ఆచంద్రహాసుండు...దే,వునిఁ జక్రాబ్జగదాసిహస్తు...కాంచి గ్రక్కున మాణిక్యరథంబు డిగ్గి చని సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కినన్. జై. భా. ౮. ౧౩౦. దశా. ౧. ౩౦౪.

గ్రక్కు=కఱుక్కు. వి. తెగుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము.

ఆ. అన్నిపెడఁదవాలియమ్ము లద్భుతముగ,నొక్క ముష్టిఁ దొడిగి గ్రక్కనంగ,నతఁడు లీలఁ దునిమె నందఱితలలును...భార.విరా.౫.౧౪౯.

జ: గ్రక్కడలు.

గ్రక్కున=గ్రక్కన. క్రి. విశే. ప్ర. ౧. శీఘ్రముగా.

చ. కరము సలంబు మీఱ దశకంఠునిమంత్రి ప్రహస్తుఁ డుగ్రుఁడై, కరముసలంబునం గడపె గ్రక్కున వేవురు యక్షులన్...ఉ. రా. ౩. ౩౬.

చ...దైవకృతంబులు మాన వంచు గ్రక్కున వనలప్రవేశమునకుం గృతనిశ్చయ యయ్యె నంతటన్. విక్ర. ౬. ౧౨౬. యయా. ౩. ౯. ఆం. భా. ౩. ౭౧. దశా. ౨. ౬౫.

౨. వెంటనే.

సీ. గ్రక్కున సప్తపారావారవలయితక్షోణిమండలి వాన గురియదయ్యె. వరాహ. ౭. ౫౨. (చూ. ౫౦, ౫౧.)

౩. నిరంతరము, ఎడతెఱపి లేకుండఁగ.

ఉ. అక్కట నీయుదగ్రచరణాహతి కోరువలేక యొగతిన్, స్రుక్కినొ గట్టురాచకొమరుండలనాఁడు కపోతపాలుంకృతిన్, గ్రక్కున మూల్గుచున్ బిలముఖంబున నేఁడును గంటె నెత్తురుల్, గ్రక్కెడు ధాతువు ల్సదరఁగా నరుణాంబుఝరీమిషంబునన్. వసు. ౨. ౯.

గ్రచ్చ=గచ్చ.

సీ. గ్రచ్చ గచ్చనఁ జెల్వఁ గాంచుఁ గాచస్థాలి ...ఆం. భా. ౨. ౪౯.

క. అచ్చోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగునె నీకుఁ బుణ్యవాహిని నిటు వా,క్రుచ్చితి వని వడి నందఱు,గ్రచ్చ గదలినట్లు గువ్వకరిగొని తిట్టన్. జై. భా. ౪. ౭౨.

జ: గ్రచ్చకాయ.

గ్రచ్చకాయ. వి. (గ్రచ్చ + కాయ) గ్రచ్చతీఁగకాయ.

సీ. కలివోసి నాన్చిన గ్రచ్చకాయలభంగిఁ గొంటి మాలినట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౨౮.

౨. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. డాఁగిలిమ్రుచ్చులాటలు గ్రచ్చకాయలు వెన్నెలకుప్పలు తన్నుబిల్ల. కాళ. ౩. ౩౩.

గ్రచ్చ=గచ్చ౨. విశే. (సం. గ్రస్తమ్-శ. ర)

గ్రథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రథనము. (విల్సను)

గ్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్తాదులు పేరుట, గడ్డకట్టుట. ౨. కూర్పు; గ్రుచ్చుట. ౩. (గ్రంథాదులు)రచించుట. (విల్సను)

గ్రథితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁబడినది. (గ్రంథాది) ౨. గ్రువ్వఁబడినది. (హారాది) ౩. కూర్పఁబడినది. ౪. పేరినది, గడ్డకట్టినది.

గ్రద్ద=గద్ద. వి. (సం. గృధ్రః. ప్రా. గద్ధో) గద్ద.

సీ...గృధ్రము గ్రద్ద వాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

సీ...కనుఁగొంటె ధ్వజముపై గ్రద్ద లాడె. ఉ. రా. ౬. ౨౩౫.

జ: గ్రద్దగోరు, గ్రద్దముక్కువాఁడు.

గ్రద్దగోరు=గద్దగోరు. వి. జా.(గ్రద్ద+గోరు.)

౧. చోరసాధనవిశేషము.

(చోరవర్ణనము) మత్త. గాలిచీరయు నొల్కిబూడిద గ్రద్దగోరును గ్రొంకియుఁ...ద్వా.౧౦. ౧౧౭.

క. బలపముఁ గన్నపుఁగత్తియు...గ్రద్దగోరును ...కత్తెరయును మొదలగువానిఁ. పరమ. ౪.౧౭౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

గీ...గ్రద్దగోళ్లు... చూరి బాణా ధరింప నర్వీరుఁ డెపుడు. హంస. ౧. ౨౦౫.

గ్రద్దన. క్రి. విశే. ద్రు. శీఘ్రముగా.

క...అయ్యిద్దఱుఁ దమరథములపై, గ్రద్దన నిడికొని తోలంగఁగాఁ జని రథిపా. భార. భీష్మ. ౩. ౪౩.

గీ. త్వరితమున కొప్పఁ జేళ్లు...గ్రక్కున గ్రద్దన నవంగ...ఆం. సం. మా న. ౬౪.

గ్రద్దముక్కువాఁడు. వి. (√గ్రద్ద.) ఖరణుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు.

సీ...బుత్తిముక్కువాఁ డన గ్రద్దముక్కువాఁ డనఁగను గ్రమముగా నలరుచుండ్రు, ఖరణ సఖరణసుల్...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గ్రమ్మన=క్రమ్మన.

చ...ఈతని నీవును నేను నుండి మొక్కలమునఁ బోవ నీఁ దగదు గ్రమ్మన నెద్దుము నిల్పు మవ్విభుఁ. భార. ద్రో. ౫. ౧౭.

క. గ్రమ్మన నెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మఁ...అక్షహిణీత్రయము మడియించెఁ. భై. భా. ౭. ౯౬౧. కు. సం. ౫. ౬౩౨. హరి. ఉ. ౧.౩౬.

గ్రసనము. సం. వి. అ. న. ౧. కబళించుట, మ్రింగుట; తినుట. ౨. కబళము, గ్రాసము.

గ్రసి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. కబళించు, మ్రింగు; తిను.

వ...అష్టహాబలు నాకసంబు మ్రింగు నతివిశేషంబగునవ్వియత్తత్త్వంబు మనంబు గ్రసియించు మనంబు నయ్యహంకారాధిష్ఠితపురుషుండు కబళించు...భార. శాం. ౬. ౭౭.

చ... సుందరహరినీలజాలము తృణంబు గ్రసించెఁ దదీయనైల్యభా, గురుకచమండిమంబునకు నోడి...కవిజ. ౧. ౬౫.

౨. లోఁగొను, లోపల నడఁచుకొను.

ఉ. మనమున రాగలోభములు మత్సరముల్గమునఁ గ్గలింపన, జ్జనులు గడున్నమత్వమున నప్యములు న్నదులు న్నగంబులుఁ, వనములు వేఱువేఱ బలవంతులు లుబ్ధులునై కడంగి కైకొనిరి తదీయదోషమునఁ గుంభిని మోసనులఁ గ్రసించినఁ. మార్క. ౪. ౪౨.

౩. ఆకర్షించు. కవిజ. ౧. ౬౫.

గ్రసిష్ణువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. మ్రింగువాఁడు; తినువాఁడు.

గ్రస్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. తినఁబడినది; మ్రింగఁబడినది. ౨. గ్రహింపఁబడినది, పట్టుకొనఁబడినది. ౩. ఆక్రాంతము. (ఉదా. రోగగ్రస్తుఁడు, మొ.) ౪. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కలిగినది. (మాట, మొ.)

గ్రస్తాస్తము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-అస్తమించిన గ్రహము. (సూర్యాది) న. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-సూర్యచంద్రు లస్తమించుట.

గ్రస్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=గ్రసనము.

గ్రస్తోదయము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణముతో నుండఁగ సూర్యచంద్రు లుదయించుట.

గ్రహకల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. రాహుగ్రహము. (త్రి. ని.)

గ్రహణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రహించుసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. పట్టుకొనుట. ౨. ఆదానము, తీసికొనుట. ౩. తెలిసికొనుట. ౪. బుద్ధి. ౫. ఆదరించుట. ౬. ఉపరాగము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను బట్టుట. ౭. బంది, చెఱపట్టఁబడినప్రాణి. ౮. చేయి. ౯. ఇంద్రియము. ౧౦. శబ్దము, పదము.

గ్రహణి. సం.వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧-రోగిదేహమును గ్రహించునది-ప్రవాహిక, అతిసారరోగము. ౨. పిత్తధర యనెడికళ, జఠరాగ్ని కధిష్ఠానమగునాడి. (ఇది చెడిపోయినచో గ్రహణీరోగము కలుగును.)

గ్రహణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁదగినది.

గ్రహణీహరము. సం. వి. అ. న-గ్రహణీరోగమును పోఁగొట్టునది-లవంగము.

గ్రహదశ. సం. వి. అ. స్త్రీ. (జ్యోతి) గ్రహమునకు నిర్ణీత మైనకాలము.

గ్రహనేమి. సం. వి. ఇ. పుం-గ్రహకక్ష్యలకు నేమివంటివాఁడు-చంద్రుఁడు.

గ్రహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. జిల్లేడుచె. ౩. చంద్రుఁడు.

శ్లో. తస్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నేవ గ్రహపతేరివ. సం. భార. శాం. (వాచ)

గ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యాది. ౨. గ్రహించుట. ౩. గ్రహణము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను పట్టుకొనుట. ౪. నిర్బంధము, చెఱ. ౫. పూతనాదిపిశాచము. ౬. అనుగ్రహము. ౭. యజ్ఞపాత్రవిశేషము. ౮. ఆగ్రహము, పట్టుదల, విడువనిపూనిక. ౯. యుద్ధప్రయత్నము. ౧౦. రాహువు. ౧౧. నవసంఖ్య, తొమ్మిది యనుసంఖ్య.

గ్రహశాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జపారాధనాదులచే గ్రహపీడ నుపశమింపఁజేయుట.

గ్రహాధారము. సం.వి.అ.పుం. ధ్రువనక్షత్రము. ఇట్లే: గ్రహాశ్రయము, మొ.

గ్రహి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. స్వీకరించు; కైకొను, తీసికొను, పుచ్చుకొను. ౨. పట్టుకొను.

సీ. లీలాద్రివన్యామహైలావనుల్ డాసి గ్రహి-
యించు విరులచాల్గగనలక్ష్మి. ఉ. రా.౧.౫౯.

గీ. పదియు నెనిమిది విద్య లీపద్మనయన, శ్రవణములవెంట నర్థ మర్థము గ్రహించె, నంతయు
తీర్ణగంభీరహారిలేఖ, యదిగదా వీనులందుఁ
దొమ్మిదవరెక్క. నైష. ౩. ౧౮౪.

గ్రహిష్ణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గ్రహించువాఁడు. ౨. కోపానురాగాదులచేఁ బుట్టినచలనము గలవాఁడు.

గ్రహీత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)-గ్రహించువాఁడు-౧. పట్టుకొనువాఁడు. ౨. తెలిసికొనువాఁడు.

గ్రహీతవ్యము. సం.=గ్రహణీయము.

గ్రా

గ్రాంథికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రంథసంబంధ మైనది.

గ్రాఁజే. వి. ఒకజాతిచెట్టు.

గీ. కడిమి చిగిరించె గ్రాఁజవంగడము నవిచె, న
ఖిలహిత మైనమేఘోదయంబునందు. పాండు. ౪. ౨౧.

గ్రాద. వి. కదుము.

ఉ. క్రచ్చఱ నేఁగి మేను పెనుగ్రాదలు కట్టఁగ
ద్రెసికొంచు...వావిష్ట. ౨. ౧౯౨.

గ్రామకుమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరివారిలో అందమైనవాఁడు. (వాచ) ౨. పల్లెటూరివాఁడు. (విల్యమ్సు)

గ్రామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రుఁడు.

గ్రామఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ఊరిదోఁపిడి. మను. ౮. ౨౭౮.

గ్రామచైత్యము. సం. వి. అ. పుం. ఊరివీథిలోని చెట్టు, రచ్చమ్రాను.

గ్రామటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పగ్రామము, పల్లె.

గ్రామణి సం. విశే. (ఈ. ఈ. ఇ) -గ్రామమును గాని సంఘమును గాని నడపువాఁడు- ౧. ముఖ్యుఁడు. ౨. గ్రామాధిపతి. వి.ఈ. పుం. మంగలి. స్త్రీ. ౧. వేశ్య. ౨. నీలిచెట్టు.

గ్రామత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రామములసమూహము.

గ్రామతక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామమునకు అధీనుఁడైనవడ్రంగి.

గ్రామపాలము. సం. వి. అ. పుం. గ్రామరక్షకభటసముదాయము, గ్రామరక్షణార్థ మేర్పడిన సేన.

గ్రామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధిపతి; గ్రామరక్షకుఁడు.

గ్రామపురోహితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఊరిపురోహితుఁడు.

ఇప్లే: గ్రామయాజకుఁడు.

గ్రామప్రేష్యుఁడు. సం.వి.అ.పుం. గ్రామభృత్యుఁడు, ఊరివారి కందఱకును పని చేయుభటుఁడు.

గ్రామమద్గురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రామయుద్ధము. ౨. శృంగీఝషము, మత్స్యభేదము. (మే.ని)

గ్రామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరు. ౨. షడ్జాదిస్వరసముదాయము. ౩.శబ్దభూతగుణాదులకంటె పరముగనుండు సమూహార్థము వచ్చును. (ఉదా: శబ్దగ్రామము,భూతగ్రామము, గుణగ్రామము, ఇంద్రియగ్రామము, మొ.) ౪. గ్రామ్యధర్మము, మైథునము. (వాచ)

సా:-గ్రామము క్రొత్తయైనఁ దనకర్మము క్రొత్తయగునా. కుచేల. ౨. ౧౧౩.

గ్రామముపని. మి. వి. గ్రామాధికారిత్వము, గ్రామణీత్వము.

సీ...గాయకుండు గ్రామముపనిఁ గుడుచునాతఁడు గృహ, దాహి కుష్ఠము గలతనువునాతఁడు... భార. అను. ౩. ౧౭౫.

గ్రామముఖము. సం. వి. అ. న. ౧. హట్టము, బజారు. (త్రి. ని) ౨. గ్రామద్వారము, గ్రామమునఁ బ్రవేశించుప్రదేశము.

గ్రామమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామషండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మైథునశక్తిహీనుఁడు, నపుంసకుఁడు. (వాచ)

గ్రామసింహము. సం.వి. అ. పుం-గ్రామమున సింహమువంటిది-శునకము, కుక్క.

గ్రామహాసకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భగినీపతి, బావ.

గ్రామాంతము. సం. వి. అ. పుం. ఉపశల్యము, ఊరిపొలిమేర.

గ్రామాంతీయము. సం. విశే. (అ. ఆ.అ) ఊరిపొలిమేరలో నున్నది.

గ్రామాధానము. సం. వి. అ. న-గ్రామరక్షణమునకు అవలంబింపఁబడినది-వేఁట,మృగయ.

గ్రామి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) ౧. గ్రామము కలవాఁడు. ౨. స్త్రీలంపటుఁడు, గ్రామ్యధర్మము కలవాఁడు. ౩. గ్రామవాసి, ఊరివాఁడు. ౪. గ్రామాధిపతి, ఊరిపెద్ద.

గ్రామికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధికారి.

గ్రామీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. పాలంక్యశాకము.

గ్రామీణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఊరిలో నున్నది; పల్లెటూరిది, నాగరకత లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. కాకి. ౩. ఊరఁబంది.

గ్రామేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఊరిలో నున్నది.

గ్రామేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య.

గ్రామ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

గ్రామ్యకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కూశ్మాండము, గుమ్మడికీ.

గ్రామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యకుంకుమము. సం. వి. అ. న. కుసుంభము, కుసుమపూవు. (త్రి. ని.)

గ్రామ్యధర్మము. సం. వి. అ. పుం. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-గ్రామభవము- ౧. ఊరియందు పుట్టినది. ౨. ఊరియందు వసించినది. ౩. గ్రామమున పెరిఁగినది. (మృగము, వృక్షము, మొ- వ్యతి. వన్యము.) ౪. మూఢము, తెలివి లేనిది. ౫. ప్రాకృతము, పామరము, నాగరకత లేనిది. ౬. అసభ్యము, అశ్లీలము; వ్యాకరణదుష్టము, తప్పుది, అసాధువు, అపభ్రంశము. (మాట, మొ.) ౭. షడ్జాదిస్వరసముదాయసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక కావ్యదోషము. (ఇది శబ్దగతము అర్థగతము అని ద్వివిధము.) ౨. గ్రామమందలి పశువు. (పశువులు గ్రామ్యములు ఆరణ్యములు అని ద్వివిధములు. గోవు మేఁక గొఱియ గుఱ్ఱము మొదలగునవి గ్రామ్యపశువులు. ఋక్షవానరవ్యాఘ్రాదులు ఆరణ్యములు.) న. ౧. మైథునము. ౨. రతిబంధవిశేషము. ౩. అసభ్యమగుమాట.

గ్రామ్యమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామ్యవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలంక్యాశాకమూకీ. (ఇది గ్రామ్యులకు ప్రియము) ౨. వేశ్య.

గ్రామ్యవాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ౧. అపశబ్దములు మాటలాడువాఁడు. ౨. అసభ్యసంభాషణము చేయువాఁడు.

గ్రామ్యసుఖము. సం. వి. అ. న. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యాశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గ్రావము. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఱాయి. ౨. కొండ. ౩. మేఘము. (విల్సన్సు.)

గ్రాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కబళము. ౨. ఆహారము. ౩. మ్రింగుట. ౪. మాటలాడునపుడు స్పష్టముగ తెలియకుండఁగ మాటలు గాని అక్షరములు గాని మ్రింగివేయుట. ౫. గ్రహణము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రబింబములను మ్రింగుట.

గ్రాహకము. సం. విణ. (అ. హికా. అ.) ౧. గ్రహించునది. ౨. గ్రహింపఁజేయునది. వి. అ. పుం. డేగ.

గ్రాహకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాములను పట్టుకొనువాఁడు, పాములవాఁడు.

గ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రహణము, గ్రహించుట. (పట్టుకొనుట, తెలియుట, మొ.) ౨. మొసలి. ౩. ఆగ్రహము, పట్టుదల.

గ్రాహి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్) ౧. గ్రహించునది. (పట్టుకొనునది, తెలిసికొనునది, మొ.) ౨. మలబంధము కలిగించునది. వి. న్. పుం. కపిత్థము, వెలఁగ కీ.

గ్రాహించు. సం. స. క్రి. స్పృశించు, తాఁకు.
శా. బాహాస్తంభచతుష్టయంబున మురప్రధ్వంసి
లంఘించియు, త్సాహం బొప్పఁగ నెత్తె మం
దరమహీధ్రం బుద్ధతింగూటసం, దోహంబులో

ద్రుహిణాండకర్పరము నున్మూలింప దిక్పాలురం, గ్రాహింపం బలయాళునిష్ఠురమహాగండోపల ధ్యానముల్. భీమ. ౪. ౫౭. (దిక్కులవఱకు వ్యాపించు అని భావము)

గ్రాహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రతికూల యైన స్త్రీ. (భట్టి. ౫. ౯౩) ౨. క్షుద్రదురాలభ, చిన్న తీఁటకసింద ౕ.

గ్రాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁజేయఁబడినది.

గ్రాహ్యము. సం=గ్రహణీయము.

గ్రి

గ్రిక్కొను=గిఱికొను. స. క్రి. వేష్టించు.

గీ. గిఱికొనెను బ్రహ్మ బరికొనె గ్రిక్కొనె నన, వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. అం. భా. ౩. ౧౧౭.

గ్రీ

గ్రీవ(ము). సం. వి. అ. స్త్రీ-మ్రింగుటకు సాధనము; ఉమియుటకు సాధనము-మెడ, కంధరము.

గ్రీవి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. నిడుద మెడ గలవాఁడు. ౨. అంద మైన మెడ గలవాఁడు. వి. న్. పుం. లొట్టిపిట్ట.

గ్రీష్మము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-రసములను పీల్చునది-వేఁడి యైనది. వి. అ. పుం. ౧. వేఁడిమి. ౨. వేసంగి, ఎండకాలము.

గ్రీష్మసుందరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిశాకము ౕ.

గ్రీష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక ౕ.

గ్రు

గ్రుంగుటగుటు. వి. (గుటగుట+గుటగుట) అమృతము మొదలగునవి అధికముగా త్రాగుటయం దగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. జొటజొట ధారగా పడియుచుం గడలొత్తు సుధారసంబు గ్రుంగుటగుట వప్పుటప్పుటికిఁ గ్రోలుచు... పాండు. ౪. ౪౭.

గ్రుంత=గుంత. వి. పల్లము.

గీ... పెద్దవావ ... కురియు చుండంగ వఱదలు గ్రుంతమిట్ట, లొక్కటౌలఁదిగఁ బాఱెనీళ్లక్క జముగ. ద్వా. ౧౦. ౪౪.

గ్రుక్క. వి. (√ గ్రుక్కు) ౧. మ్రింగుట.

ఉ. గ్రుక్కకు గ్రుక్కకుం జవులు క్రొత్తలు సేయఁగ నొక్కకొమ్మ పేరుక్కునఁ జేర్చి దాని యధరామృత మానిన త్రాణఁ గాక యీ, యుక్కకు నోర్చి యిప్పగిది నూపిరిఁ బట్టిన బొజ్జగల్గునే. చంద్రా. ౩. ౧౦౬.

సీ... గ్రుక్క గ్రుక్కకు గుటుగుటుకు మనుచు నొకరెండు గ్రుక్కల నువిదప్రాణంబుల సైతము మేనిలోసత్త్వ మెల్లఁ. గీ. ద్రావె... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫. హర. ౬. ౧౨౩.

౨. కంఠనాళరూపమగు పరిమాణవిశేషము; అది పట్టెడిజలము, మొ.

క. నాచనుఁబా లొక గ్రుక్కం, డోచిన్నికుమార త్రావుము... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౧.

సీ... కుండపుట్టుగుజోగి కొన్న గ్రుక్క. కవిరా. ౪. ౬౩.

క... మీఱ, మ్రింగిన గ్రుక్క న్వారిధి, కిం గొఱఁతయె... ఆము. ౬. ౬౪.

౩. ఊపిరి, శ్వాసము.

(వ్యవ) ఒక్క గ్రుక్కలో రెండుపనసలు చెప్పఁగలను. పిల్లవాఁడు గ్రుక్కపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు.

సీ. గడియర్తైనను గ్రుక్క విడువక హాయలుగా నవగడంబుగఁ దాన మానెడుచేష్ప, పరరాగములవింత సారసీక వ్యాప్తిమై మించుగా రాగంబుఁ బెంచువింత. కువల. ౪. ౧౧౧.

గ్రుక్కగొను. స. క్రి. (గ్రుక్క + కొను)-గ్రుక్కగా కొను-త్రాగు.

ద్వి. అక్కజంబుగ నబ్ధి నాపోశనముగ, గ్రుక్కగొన్నట్టియాకుంభజుఁ డుండ. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౦౨ పం.

(సముద్రుఁడు) సీ. ఎఱుఁగడు మత్తిల్లి చఱఁటిపుట్టువు గ్రుక్కగొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౯౫.

గ్రుక్కలుపెట్టు. స. క్రి. (గ్రుక్కలు + పెట్టు) -గ్రుక్కలుగా కొను-త్రాగు.

క. కిక్కురుమన కమృతంబును, గ్రుక్కలుపెట్టుదురు సురలు...హర. ౬. ౧౨౨.

గ్రుక్కలుమ్రింగు. అ. క్రి. (గ్రుక్కలు + మ్రింగు)-గుటకలువేయు-౧. అపేక్షపడు.

చ. మునుకొని మూఁడుమూలలను ముప్పురు గ్రుక్కలుమ్రింగ...హంస. ౩. ౧౦౩.

౨. సంకోచించు.

ఉదా: ఏల గ్రుక్కలుమ్రింగెదవు. చెప్పుము. (శ. ర.)

గ్రుక్కిలి. వి. ఔ. గుటక, గ్రుక్క.

చందమామకుగ్రుక్కిలి = చందమామగ్రుక్కిళ్లు. (చూ)

గీ. చందమామకు గ్రుక్కి లాయిందువదన, వదన సామ్యంబు సేయంగ వాంఛ సేఁత. కవిక. ౩. ౪౯.

గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కిల్ మ్రింగు=గ్రుక్కలుమ్రింగు. (గ్రుక్కిళ్లు+మ్రింగు.)
(నోరూరి గుటకలువేయు; అపేక్షపడు.)

శా... నిశాతబాణముల నాజో దేసి చేతాళమూల్, గ్రుక్కిల్ మ్రింగఁగఁ గ్రొత్తనెత్తురు లవాఁగుల్ పాఱ...కాశీ. ౨. ౫౧.

సీ. భోగించువారలఁ బుల్కుపుల్కనఁ జూచి మెల్లన గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగువారు. హైమ. ౪. ౫౩.

సీ. కోకిలవ్రాతంబు గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగించు గ్రొమ్మావి చిగురాకుగొదుగులోఁడ. గీ... వచ్చె వలరాజు...హర. ౩. ౩౭. వసు. ౨. ౧౫౫. శుక. ౩. ౪౭౭.

గ్రుక్కు. అ. క్రి. గ్రుక్కలుమ్రింగు, (చెప్పుట కేమియు లేక) గుటకలువేయు.

సీ. నిలునిలు మొకమాట గలదని నిలిపి పల్కుట కేమియును లేక గ్రుక్కి గ్రుక్కి. ప్రభా. ౫. ౨౭.

౨. తొట్రుపడు.

క. వీనులకు సుధారసముల, సోనలు వర్షించుమృదులనుస్వరఫణితిం, దా నిట్టటు గ్రుక్కక పని, లేనిపునఃపదము లిడక లీల దలిర్పన్.

శా ... వ్యాసోక్తశాస్త్రంబు వక్కాణించెన్ ...ప్రభా. ౪. ౬౦, ౬౧.

వి. జలాదులు త్రాగుటయందగుఅనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితము 'గ్రుక్కుగ్రుక్కు')

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలసుచు గ్రుక్కుగ్రుక్క నఁగఁ ద్రావుచును. పండితా. దీక్షా. ౪౨౭.

జ: గ్రుక్క, గ్రుక్కగొను, గ్రుక్కలుపెట్టు, గ్రుక్కలుమ్రింగు, గ్రుక్కిలి, గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కను.

గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కుమనక, గ్రుక్కుమిక్కురనక. అవ్య. (√ గ్రుక్కు) కిక్కురుమనక, నిశ్శబ్దముగా; నిశ్శబ్దముగా నుండి.

గీ. అడవుభయమున గ్రుక్కుమిక్కనక వెనుక, వెనుక కొదిఁగెడుతనప్రాణవిభునిఁ జూచి... శుక. ౩. ౨౭౭.

చ... తపోధనులున్ సురలు న్వేషంగుపా, టొలయఁగ గ్రుక్కుమిక్కుమన కుండి రోదుంగుచు నక్కడక్కడన్. ప్రభా. ౧. ౯౨.

గీ. గుండియలు గ్రుళ్లఁ దన్నిన గ్రుక్కుమిక్కు, రవక యాతనికిఁ నుక చల్లార నిచ్చి, విక్రమా ర్కుండు నిద్ర గావించుదనుక, వెడలి రా రా దటంచును వేఁడుకొనియె. శుక. ౩. ౬౩౩.

గ్రుక్కుమిక్కను=బిక్కుబిక్కుమను. అ. క్రి. (√గ్రుక్కు)-ఏకాకిత్వాదులచే-దిగులుపడు.

మ. అనుడుం బ్రాణసఖుల్ భయాకులితచిత్తాంభోజలై గ్రుక్కుమి,క్కనుచుఁ శైత్యకృతోప చారగుణజన్యంబై విజృంభించుచుం, టనికో పంబునఁ దమ్ములం జాలుకు ముట్టం జూచునా కన్య నే,ర్పునఁ జేరం జని పల్కి రిట్లని భ యంబుం బ్రీతియుం దోఁచఁగన్. చంద్రా. ౪. ౧౨౦.

క. ఒక్కతనె గ్రుక్కుమిక్కని,ది క్కెడసినకీతి నుండఁ దెరువరు లెవరో,యిక్కడకుఁ బండ వచ్చిన,నక్కట. ప్రాణమ్ము లుండె నధిపా యనిన్. హంస. ౪. ౨౭౬.

గ్రుచ్చు. స. క్రి. ౧. నాటించు.

శా...కృతవర్ముండు... నారాచంబులు పెక్కు లొక్కమొగి మేనన్ గ్రువ్వ మూర్ఛిల్లె... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౫.

గీ...ఏడుబాణముల వి,గోధసర్వమర్మంబుల గ్రుచ్చుటయును...హరి. ఉ. ౧. ౯౨. ఉ. హరి. ౩. ౨౯.

౨. గాఢముగాఁ బట్టుకొను,బిగియఁ బట్టుకొను.

సీ. ధర్మపుత్రునిపదద్వయమున కతిభక్తి నెఱఁగి వ ని న్నతఁ డెత్తి గ్రుచ్చి, నిడుకేలఁ బెద్ద యుఁ దడవుగాఁ గౌఁగిలింపఁగ...భార.ఉద్యో. ౩. ౩౫౩.

ఆ. గ్రుచ్చి కవుఁగిలించికొని యమ్మహీధర,సార్వభౌముదేవి...హర. ౪. ౫.

౩. ఛేదించు, చీల్చు.

చ...నరసింహమూర్తివై,కుటిలనఖాగ్రకుంచికల గ్రువ్వవె నానియురఃకవాటమున్. పారి. ౩. ౩౨.

౪. పెల్లగించు.

సీ.వలగొన్న బహురాజవంశగుల్మంబులఁ బలుతెఱం గుల గ్రుచ్చి పాఱవైచు. వసు. ౧. ౬౭. (గ్రొచ్చు?)

౫. (మాలిక, మొ.) కూర్చు.

సీ. నిల్వటద్దము నూడ నెచ్చెలితో నాడ సర సోక్తులకు నవ్వ సరులు గ్రువ్వ. విక్ర. ౪. ౧౪౭.

క. వెరవున నూఁతల నెత్తిలఁ, గరముల మత్స్యములఁ బట్టి కడు సంతసముం, బొరయుచుఁ ద్రాళ్లం గ్రువ్వఁగఁ, గర మూహించి మదిఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుండున్. భార. శాం. ౩. ౧౯౩.

వ...మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు ...వ రంబులు దోఁడియు నుదరంబులు వ్రచ్చియు నూరువులు గుది గ్రుచ్చియు మకుటంబులు వి ఱిచియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౭.

౬. కూర్చు, చొనుపు.

ఆ. వేగపడుట మేలె వినుము కార్యము దీఱఁ, దీఱకుండు దాని తెఱఁగు దగిన,యప్పు డాడ రాదె యిప్పుడు ముకుఁద్రాటఁ, గాలు గ్రువ్వ నేల కమలనాభ. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౨౦.

మ. తలఁ బట్టుచ్చట గ్రుచ్చి బాహువులు కేదారం పుఁగుల్యాంతర,స్థలి నిద్రింపఁగ...ఆము. ౧. ౬౫.

ద్వి. రాత్రియు నూది దారంబు గ్రువ్వంగ, నేత్రములకు దృష్టి నెక్కొల్పు మనుఁడు. బస. పు. ౪. ౩౦౭.

౭. గ్రుచ్చి కౌఁగిలించు.

సీ...గ్రుచ్చెఁ దావులు సోఁకఁ గ్రోవి రిమ్మ. వసు. ౧. ౧౫౭.

అ. క్రి. నాటు.

చ...ఛీ,కరముగ మూఁడు మూఁడు శితకాండము లన్ దగ గ్రువ్వ నేసినన్. భాగ. ౪. ౩౨౫.

గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడుగు=నొక్కి నొక్కి అడుగు.
వ. ఇంతకు మున్నది యెన్నండును విన్నది గాదు. ఇప్పు డెప్పగిది నొదవెఁ జెప్పు మని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగ...శశా. ౧. ౯౪.
క. వేమాఱు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చిపు,డేమీ యడిగెద వు...విజ. వి. ౨. ౧౦౨.

గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివిను=గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగి విను.
క. ఈమేలివార్త నాచే,వేమాఱుఁ గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివినుదనుకఁ గుల,స్వాముల కెంతయుఁ జింతా, సామగ్రిమంతములు నిజస్వాంతం బుల్. రామా. ౬. ౨౫౫.

పూసగ్రుచ్చినట్లు=జరిగినది జరిగినట్లుగా, యథాక్రమముగా.
క. కొమ్ములఁ గాళ్లం బిండిగఁ,గ్రుమ్మి మగిడిపోయి పూసగ్రుచ్చినగతి ముఁ,దమ్ముం బనిచినగోవుల,కమ్ముని తెఱఁ గెల్లఁ జెప్పి హర్ష మొనర్చెన్. భార. అను. ౩. ౬౯.

జ: గ్రుచ్చుకొను, గ్రుచ్చెత్తు.

గ్రుచ్చుకొను. అ. క్రి. (గ్రుచ్చు+కొను-స్వార్థమున) కాఁడు, తూఱు, నాటుకొను.
(వ్యవ) కాలిలో ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నది.

గ్రుచ్చెత్తు. స. క్రి. (గ్రుచ్చు+ఎత్తు) కలయఁ గలుపు.
సీ. గొజ్జంగినీరున గ్రుచ్చెత్తి కపురాన రంగు మీఱంగ నరంగు వైచి. చమ. ౧. ౭౭.

గ్రుడ్డి. విశే. (√గ్రుడ్డు-క. కురుడు, కుడ్డు. త. కురుడన్. తు. కురుడు.) అంధుఁడు; అంధురాలు;అంధము, చూడ శక్తి లేనిది.
క. బిడ్డలకు బుద్ధి సెప్పని,గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండికొని పాం డిద...భాగ. ౧. ౩౧౩.ఆం. భా. ౨. ౧౨౦.
సీ...గ్రుడ్డవ్వ కో లూఁదికొని రాఁగ ... పార. ౨. ౭౩.

సీ...గ్రుడ్డిక న్నవ రాదు గొట్టునేయు. శుక. ౩. ౨౧.

గ్రుడ్డిపడు=అంధమగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లిరులచే గ్రుడ్డిపడియెఁ, గొన్ని దేశంబు లీఁదచేఁ గూడఁబడియె. కాశీ. ౧. ౧౩౬.

గ్రుడ్డివెన్నెల=కాంతిహీన మైనవెన్నెల. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిపాఠము=అర్థజ్ఞానము లేనిచదువు. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిదీపము=కాంతి లేనిదీపము. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిబేరము=తెలివితక్కువబేరము. (బ్రౌ)
వి. గ్రుడ్డితనము, ఆంధ్యము.
సీ...అంధభావంబు గ్రుడ్డవఁగ బలయు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౮.

సా: [illegible] మెల్ల. గ్రుడ్డికంటె మెల్ల మేలు. గ్రుడ్డిగ్ద [illegible] పట్టు. గ్రుడ్డికన్ను మూసినను తెఱచినను ఒ[illegible]

గ్రుడింగిలాయి. [illegible] ఇంగిలాయి) ఒకజాతిఇంగిలాయి, మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

గ్రుడికామంచి. వి. (√గ్రుడ్డి) గాడుగుగడ్డి, అతిచ్ఛత్రము. (శ. ర.)

గ్రుడికాసు. వి. (గ్రుడ్డి+కాసు.) కాణవరాటకము, గ్రుడ్డిగవ్వ, చిల్లిగవ్వ.
మ. ఇలఁ ద్రవ్య న్నిధివాంఛ ధాతువితతుల్ హేమింప నూఁదుక్ మహా,సులఁ గొల్చెన్ ...ఎందు న్గ్రుడ్డికా సైన లేదు...మల్లభూ. వైరా. ౩.

గ్రుడికొక్కెరాయి. వి. (√గ్రుడ్డి) కోయష్టికము, చీకుకొక్కెర. (శ. ర.)

గ్రుడికొక్కెర. వి. (గ్రుడ్డి+కొక్కెర) కోయష్టికము, గ్రుడ్డికొంగ.
సీ...కోయష్టికము గ్రుడ్డికొక్కెర యన... ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గ్రుడివాటు. విశే. (√గ్రుడ్డి) దైవికము. (శ. ర)

గ్రుడ్డు. వి. (క. గుడ్డు.) ౧. నేత్రగోళకము, కను గ్రుడ్డు; తారక, నల్లగ్రుడ్డు.

సీ. చిప్పముత్యంబు రాల్చినభంగి నలవోక భగుని గ్రుడ్డులు ధరఁ బడఁగఁ జిదిమె. కాశీ. ౭.౮౪.

గీ... చేడియలమీఁద గ్రుడ్డెఱ్ఱసేయ రాకు.నీలా. ౩. ౨౫.

గీ. అండతారకలు గ్రుడ్డనఁగ మీఱు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. పక్ష్యాగులయండము.

గీ... భావివృష్టికిని గ్రుడ్డు,తో మఘరిమేచ్ఛ డిగు నెఱ్ఱచీమ లనఁగ. ఆము. ౨. ౭౦.

గీ. లెక్క లిడ రానిరాయంచజక్కజోదు,గ్రుడ్డుఁబనఁటులు నిండారుగొప్పబజ్జఁ, బూను పెనుదంట వ్రేపల్లెలోనఁ గల్గు,జూన్ను పెరుఁగులు ముచ్చిలి జుఱ్ఱుచుండు. నీలా. ౧. ౭౮. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

జ: గ్రుడ్డి, గ్రుడ్డింగిలాయి, గ్రుడ్డికామంచి, గ్రుడ్డికాను, గ్రుడ్డికొక్కరాయి, గ్రుడ్డికొక్కెర,గ్రుడ్డివాటు, గ్రుడ్డుకానుపు, గ్రుడ్డెఱ్ఱ, గ్రుడ్లగూబ.

గ్రుడ్డుకానుపు. వి. (గ్రుడ్డు + కానుపు) అండజము.

(క) పక్షి.

(చ) సర్పము.

సీ. గ్రుడ్డుకానుపుతోఁడు గ్రుడ్డుకానుపుతోఁడు గుఱ్ఱంబు పాన్పు నైకొమరుమిగుల.అచ్చ. రా బాల. ౧. ౩. (పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

గ్రుడ్డెఱ్ఱ. వి. (గ్రుడ్డు+ఎఱ్ఱ.) కన్నెఱ్ఱ, కోపము.

గీ. ఎదురు కను రెల కోపించె నిందుధరుఁడు, అకట గ్రుడ్డెఱ్ఱ బాదరాయణునిమీఁద. భీమ. ౪. ౧౨.

గ్రుడ్లగూబ. వి.(గ్రుడ్లు+గూబ)- పెద్దగ్రుడ్లు గల గూబ-ఘూకము.

గీ. గ్రుడ్లు మిడికించుచును గ్రుడ్లగూబకేలి, వేగ తనయిల్లు వెడలె నావృద్ధవేశ్య. శుక. ౩. ౩౦.

సీ. గ్రుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డిగూబ ... గీ. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు... సాం. ని. తిర్య. ౮౦.

గ్రుద్దు. స. క్రి. (క. గుద్దు.త. తు. మ. కుత్తు.) పిడికిటితో కొట్టు;శూలము మొదలగువానితో పొడుచు.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దన్గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పోగోతము ల్గ్రుద్దులీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

గీ. అసుర వధసాధనము గోయునపుడు గ్రుద్ది, తాఁచి...ఆము. ౬. ౨౨.

సీ. హరి గర్వమును జెంద నట్టె శూలంబున గ్రుద్దట మెంచి దుర్బుద్ధి పోవ. గీ. వారికం బెను బలియె యీబక్కబాఁవఁ,ను ... పార్వ. ౪. ౧౦౯.

గీ... గేదంగిచేయమ్ముకొద్ది గ్రుద్ది.చంద్రా.౩.౧౧౭.

వి. పిడికిటిదెబ్బ; పిడికిటిపోటు. (చూ. గ్రుద్దులాట)

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను నాలుగు గ్రుద్దులు గ్రుద్దినాఁడు.

జ: గ్రుద్దుకత్తి, గ్రుద్దులాట, గ్రుద్దులాడు.

గ్రుద్దుకత్తి. వి. (గ్రుద్దు+కత్తి.) ఎఱుకలవాండ్రు వేఁటకై ధరించెడుఆయుధవిశేషము.

సీ. కావిలాగులు నీలికాసెలు వాగురుల్ గ్రుద్దుకత్తులు నల్లగొంగడీలు. రసిక. ౧. ౬౩. (చి. ని. పా.)

గ్రుద్దులాట. వి. (√ గ్రుద్దులాడు) యుద్ధము; గ్రుద్దులాడుట.

సీ.తనరును బెనఁకువ పెనఁగులాట యనంగఁ బెనయన గ్రుద్దులా టనిన యుద్ధ,ము... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

సా:- మునుఁగులో గ్రుద్దులాట.

గ్రుద్దులాడు. అ. క్రి. (గ్రుద్దులు+ఆడు)ఒకరి నొకరు గ్రుద్దుకొనుచు పోట్లాడు, దెబ్బలాడు.

(వ్యవ) వారును వీరును గ్రుద్దులాడుచున్నారు.

గ్రుయ్యు=గ్రుచ్చు. స. క్రి. (బాణాదులను) నాటు.

గీ. కాఁడె గ్రుస్సెను దోలిచెను నాఁడె ననఁగ, నాఁటె ననుమాట కర్థ మా నాగభూష. అం. భా. ౩. ౧౨౨.

గ్రువ్వ=గువ్వ. (బ్రా)
(అడవిపావురము.)

గీ. గ్రువ్వ గద్ద దివ్యాఋపుఁబ్రువ్వ గూబ, యిల్లు సొచ్చిన శాంతి సేయింప వలయు. భార. అను. ౪. ౧౧౯.

ఆ. ఫలము నినుము వెండిఁ బసిఁడి మ్రుచ్చిలి కొన్నఁ, గ్రోఁతి వాయసంబు గ్రువ్వ నీచ, కృమియు నగు...భార. అను. ౪. ౨౬౬.

గ్రె

గ్రెమ్ము. స. క్రి. సాఁగఁగొట్టు.

గీ. మేటిజమ్మేటియసటఁ గ్రొమ్మించుమించుఁ, బోదివి మదన ప్రతాపాగ్నిఁ బుటమువెట్టి, తప్పి గద్దియదాకట గ్రెమ్మి యట్టి,కొమ్మఁ గావింపఁ బోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. ౩౨.

గ్రై

గ్రైవము. సం=గ్రైవేయము.

గ్రైవేయకము. సం. వి. అ. పుం. (అష్టాధ్యాయి. ౪. ౨. ౯౬. సూత్రములోని భాష్యాద్యుదాహరణములనుబట్టి పుంలింగముగా గ్రహింపఁబడినది. నిఘంటువులలో నపుంసకముగా నున్నది.) కంఠభూషణము, మెడను బెట్టెడు అలంకారము. (కంఠె, మొ.)

గ్రైవేయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) మెడయందున్నది. (అలంకారాంతరము.)

గ్రైష్మకము. సం. విశే. (అ. ష్మిక. అ.) ౧. గ్రీష్మఋతువునందు పుట్టినది. ౨. గ్రీష్మఋతువునందు చల్లఁబడినది. (విత్తు, మొ.) ౩. గ్రీష్మమునందు చెల్లింపఁబడునది. (ఋణము)

గ్రైష్మము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) గ్రీష్మసంబంధమైనది.

గ్రైష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక, విరజాజి తీ. (త్రి. ని.)

గ్రొ

గ్రొచ్చు. స. క్రి. (√గ్రొయ్యు-వ్రాఁతయం దిది పరుషాదిగా కూడ కన్పడుచున్నది అని శ. ర)

౧. గ్రొ[illegible]చేయు, త్రవ్వు.

సీ. కుత[illegible]దుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శర నిధి[illegible]రి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

సీ. కట్టినక[illegible](కుల గ్రొచ్చినబావులఁ గూ[illegible]వ్యవ. ౧౪౭. నా. పంచ. ౧. ౫౧[illegible]ర. ఆది. ౭. ౧౩౩.

౨. చీల్చు, విదళించు.

స్రగ్ధర. గ్రొచ్చు వ్రధ్య ప్రజంబుల్ ఘుటఘుట రభటిల్ ఘూర్ణిల్లె...రాజ. చ. ౨. ౭౬.

సీ. కన్నుల వెడలెడి కజ్జలధారలు కుచకుంభమంబుల గ్రొచ్చి పాఱు. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౮౪.

౩. (త్రవ్వి) పెకలివేయు, పెల్లగించు.

ద్వి. ఉటజపంక్తులఁ జొచ్చి యూపము ల్గ్రొచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౦౯ పం.

సీ. క్రూరారికోటిఁ కురువిందములఁ గాని కురువిందములనెందు గ్రొచ్చఁబోవు. గీ... కుహనావరాహమూర్తి. దశా. ౩. ౨౦౮.

గ్రొయ్యు. అ. క్రి. పల్లమగు.

గీ. ఆమహాత్ముఁడు ...ఇచ్చు, గోగణంబులగొరిజలఁ గ్రొస్సి యయ్యెఁ, గాఁడె యూసరోవరము జగన్నుతముగ. భార. అర. ౪. ౩౬౮.

జ: గ్రొచ్చు.

గ్ల

గ్లపనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గ్లాని కలిగించు నది. వి. అ. న. గ్లాని కలిగించుట.

గ్లస్తము. సం=గ్రస్తము.

గ్లహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదమునందొడ్డిపం దెము, పణము. ౨. పాచిక. ౩. జూదమాడుట.

గ్లా

గ్లానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోగము చేక్షీ ణించినది, గ్లాస్నువు. ౨. దీనము, ఖిన్నమైనది. ౩. మ్లా నము, వాడినది. వి. అ. న. ౧. దౌర్బల్యము, సత్త్వ తగ్గుట. ౨. దైన్యము. ౩. తెవులు. ౪. మ్లానత్వము.

గ్లాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (శ్రమము మనస్తాప ము క్షుత్పిపాసలు మొదలగువాని చేఁ గలిగిన) దౌర్బల్యము. (ఇది యొక వ్యభిచారి భావము. దీనివలన కంపము కార్శ్యము అనుత్సాహము మొదలగునవి కలుగును.) ౨. అశక్తి, అసమర్థత. ౩. తెవులు, రోగము. ౪. అలపు, బడలిక. ౫. మ్లా నత్వము, వాడుట. ౬. క్షయము, హాని, నాశము.

శ్లో. ఆత్మోదయః పరగ్లానిర్ద్వయం నీతిరితీయతీ. శిశు. ౨. ౩౦.

శ్లో. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భార త. భగవద్గీత. ౧౪. ౭.

గ్లాస్నువు. సం. విణ. (ఉ) గ్లానుఁడు, రోగముచే కృశించినవాఁడు.

గ్లౌ. సం. వి. ఔ. పుం. ౧-కృష్ణపక్షమునందు క్షీణిం చువాఁడు-చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము.

గ్లో. సం=గ్లౌ.

ఘ

ఘ. సం. ఒకానొక యక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. ఘం ట, గంట. ౨. ఘుర్ఘురధ్వని. ఆ. స్త్రీ. ౧. మొల నూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని-దీనికి తెనుఁ గున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఘంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంట, వాద్యవిశేష ము. ౨. అఱువదినిమిషములకాలము. ౩. ఘంటా పాటలి, మొక్కపుఁజెట్టు. ౪. అతిబల, ఒకజాతి ముత్తవపులగముకీ. ౫. నాగబల, బీఱకీ.

ఘంటాకము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపాటలి, మొ క్కపుఁజెట్టు. (వాచ.)

ఘంటాకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గంటలు చెవుల కుఁ గట్టుకొనినవాఁడు-ఒకానొక శివభక్తుఁడు.

ఘంటాతాడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాలము తెలుపుటకు-గంటలు కొట్టువాఁడు. (వాచ.) ౨. ఒకానొక సంకీర్ణజాతివాఁడు. మను. ౧౦. ౩౩.

ఘంటాపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పదిబారలు వె డల్పు గలబాట, రాజమార్గము.

శ్లో. దశధన్వన్తరో రాజమార్గో ఘంటాపథః స్మృ తః. కౌటిల్యుఁడు. (వాచ)

౨. మల్లినాథకృత మణికిరాతార్జునీయవ్యాఖ్య.

ఘంటాపాటలి. సం. వి. ఇ. పుం. మొక్కపుఁజెట్టు. (కల్ప)

ఘంటాఫలకము. సం. వి. అ. పుం. న. చిఱుగంట లు గట్టినడాలు.

ఘంటాబీజము. సం. వి. అ. పుం. జయపాలవృక్షము.

ఘంటారవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గిలిగిచ్చ, గిలకచెట్టు.

ఘంటాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీఱకీ.

ఘంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. కొం డనాలుక.

ఘంటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగుమెడఁ గ ట్టుగంట. ౨. ప్రతాపము. (వాచ.)

ఘంఢము. సం. వి. అ. పుం. భ్రమరము, తుమ్మెద.

ఘట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగులసమూహము; సమూహము. ౨. గోష్ఠి, సభ. ౩. ఘటన, కూర్చుట. (శే. ని.)

ఘటకక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (తెనుఁగువ్యాకరణమున) కొన్ని ధాతుజన్యరూపముల కను ప్రయుక్తమగు ధాతువు. (అగు, పోవు, మొ.)

ఇది కొన్ని పట్ల నిరర్థకము గాను కొన్ని పట్ల విశేషార్థకము గాను ఉండును.

ఉదా: రాఁడయ్యెను, వెళ్లిపోయెను. (ఇట నిరర్థకము) రాకపోఁడు. (ఇట విశేషార్థకము)

ఘటకము. సం. వి. అ. పుం. వనస్పతి, పూవులు లేకయే కాయలు కాచునది.

ఘటకర్పరము. సం. వి. అ. పుం. కుండపెంకు.

ఘటకర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నీతిసార మను గ్రంథమును రచించినఒకానొక ప్రసిద్ధకవి. (ఇతఁడు విక్రమార్కునియాస్థానమందు నవరత్నములని ప్రసిద్ధికాంచినకవులలో నొకఁడు.)

ఘటకుఁడు. సం. విణ. (అ. టికా. అ) ఘటిల్లఁజేయువాఁడు.

ఘటగ్రహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నీటికుండలు మోయువాఁడు.

ఘటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఘటమందుఁ బుట్టినవాఁడు-౧. ద్రోణుఁడు. ౨. అగస్త్యుఁడు. (త్రి. ని.)

ఇట్లే: ఘటోద్భవుఁడు, మొ.

ఘటదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విటీవిటులను కూర్చెడియింతి, తాపికత్తె, కుట్టిని. (త్రి. ని.)

ఘటన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘటనము.

ఘటనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రయత్నము, పూనిక. ౨. సంభవము, కలుగుట. ౩. ఒడఁగూర్చుట. ౪. కూర్పు, యోజనము, కలుపుట.

ఘటపర్యసనము. సం. వి. అ. న. ప్రాయశ్చిత్తము నకు ఒప్పుకొననిపతితుని త్యజించుటకై బ్రతికి యున్నపుడే వానికి ప్రేతకార్యము సేయుజ్ఞాతులు ఒకకుండను నీటితో నించి దానిని దాసిచే తన్నించి నీ రొలుకఁబోయించుట యనుకర్మము.

ఇట్లే: ఘటవినయనము, మొ.

ఘటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుండ. ౨. కుంభము, ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. కుంభకము, సమాధివిశేషము, ఊపిరి లోనికి పీల్చి నిలుపుట. ౪. కుంభరాశి. ౫. శిఖరము. ౬. ద్రోణపరిమాణము. (శే. ని.)

ఘటయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నూతిగిరక. ౨. [illegible] ఘటీయంత్రము.

ఘట[illegible] [illegible] ౨. న. పుం. ఘటికోపాధ్యాయుఁడు. ([illegible]డు. అని. శ. ర, బ్రా-శాసనములలో 'ఘ[illegible]ద్యాసంస్థ కలదని యుండుటచే 'ఘట' [illegible]టికా' శబ్దలుత్తరోషము కావచ్చునని తోఁచుచున్నది.) బస. పు. ౩. ౨౧౪ పం. అము. ౬ ౬౩. క్రీ. డా. ౨౫౩. (దీనికి 'ఘుడెకాసి, ఘుడియకాసి, ఘుడికాసి' అనురూపములు కొన్నిచోట్ల కాన్పించుచున్నవి.)

ద్వి. సోమయాజులపెద్ది రామనభట్టు, దామోదరవృన వామనకూచి, కేసనఘుడెకాసి కేమనపెద్ది. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పా.

వ... కెబ్బనఘుడియకానుల-ఖ ౨...ద. కా. ౪. ౬౬౩.

వ... కాండపశాఖతైత్తిరీయశాఖలు చదువించ్చెటిఘుడికాను లైనబ్రాహ్మణుల కిద్దఱకు నిబన్ధాలు మూండును...(దీనికి సంస్కృతము)

శ్లో. అత్యుత్కృష్టయజుశ్ర్శుతేరపారహః స్వాధ్యాయసత్రద్వయ, ఖ్యాత్యై కాండవతైత్తిరీయకలసత్ శాఖాద్వయస్య క్రమాత్, అత్రాధ్యాపకవిప్రయోరపి పునర్ద్విగార్త్యైనిబంధ

త్రయం, శ్రీమత్ ధన్వవదాన్యమాన్యచరిత ప్సామంత్త చూడామణి. ద. కా. ౬. ౯౦౪. (ఇంకను విచార్యము)

ఘటాఘటీలు. విశే. బ. గొప్పవారు.

శా. మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసంపత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహో భేదము లేదు నిండు సభలో నొక్కింతమాత్రంబు హే,మాహేమీలు ఘటాఘటీలతిరథుల్ మాంధాత లీసాము లే,లా హీనాధికభావముల్ తడవ రాదంచున్ వితాకుండ నై. వరాహ. ౧౦. ౭.

ఘటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ఘటము గలవాఁడు.

వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువదినాలుగునిమిషములకాలము, గడియ. ౩. గడియలు తెలుపుట కైనచిన్ననీటికుండ. న్. పుం. కుంభరాశి

ఘటి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. ఘటిల్లఁజేయు, చేయు.

క. నెలకొన్నభక్తి సద్గురు,కులచూడారత్న మగున ఘోరశివాచా,ర్యులదివ్యపాదపద్మం,బులకు నమస్కృతి ఘటించి పూతాత్ముల మై. వరాహ. ౧. ౧౯.

మ. తమకార్యంబుఁ బరిత్యజించియుఁ బరార్థప్రాపకుల్ సజ్జనుల్, దమకార్యంబు ఘటించుచున్ బరహితార్థవ్యాపృతుల్ మధ్యముల్, దమకై యన్యహితార్థఘాతుకజనుల్ దైత్యుల్ వృథాన్యార్థభం,గము గావించెడువార లెవ్వరొ యెఱుంగన్ శక్యమే యేరికిన్. భర్తృ. నీతి. ౬౫.

క. ఈలాగున రఘువీరన్న,పాలుఁడు సుగ్రీవు నెడఁ గృపాలుం డగుచున్, మేలు ఘటియించి కపివర, మేలు మనుచు వానరొక్కొయెడ వసియించెన్. ఉ. రా. ౧. ౧౦౨.

౨. సంపాదించు.

చ... భోగపరుండు గావునన్,ధనము ఘటింపఁగాఁ దగువిధం బని చూచి... భార. శాం. ౩. ౪౭౨.

ఘటింధముఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘటవాద్యము వాయించువాఁడు.

ఘటింధయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) కుండెఁడు సీరు, మొ. త్రాగువాఁడు.

ఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువదినాలుగునిమిషములకాలము, అఱువదివిగడియలకాలము. ౩. ముహూర్తము, రెండుగడియలకాలము. (వై. ని.) ౪. ఒకానొకవిద్యాసంస్థ. (చూ. ఘటశాసి.)

ఘటికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘటముచే నదిమొదలగువానిని దాఁటునది. వి. అ. న. నితంబము, తుంటి.

ఘటితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. యోజితము, కూర్పఁబడినది. ౨. కలిగింపఁబడినది, ఒడఁగూర్పఁబడినది.

ఘటి(యి)ల్లు. సం. అ. క్రి. కలుగు.

ఉ. డెందమునం బ్రమోదము ఘటిల్లఁగ నమ్ముని శిష్యుఁ జూచి నీ,యందును సర్వభూతముల యందును నిప్పుడు సౌహృదంబు నా,యందుఁ గుమార నిశ్చలిత మైనది యీవిధ మేమియొక్కొ య,స్పందితపుణ్య యే నెఱుఁగఁ జయ్యనఁ జెప్పుము నాకు నావుడున్. మార్క. ౭. ౬౪.

సీ... భూతంబులయం దెల్ల దయ ఘటిల్లు. భార. శాం. ౫. ౨౨౭.

చ. డమరుకడిండిమప్రకటహుంకృతియుం గరినాట్టహాసవి,భ్రమమును దాండవారభటిపాటవముం ఘటియిల్ల మాతృకా,సముదయభూతభైరవపిశాచనిశాచరడాకినీగణ, ప్రమథసమూహముల్ పొగడ భర్గుఁడు సంతస మంది యెంతయున్. భీమ. ౪. ౧౫౦.

ఘటీకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం కుమ్మరి.

ఘటీయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏతము. ౨. నీళ్లు చేఁదెడుగిరక. ౩. గడియలు తెలుపునట్టియొక యంత్రము, గడియారము.

ఘటోత్కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమునకు హిడింబయందు పుట్టినయొక రాక్షసుఁడు.

ఘటోఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కుండవంటిపొదుఁగు గలది-పెద్దపొదుఁగు గలయావు, గేదె, మొ.

ఘట్టకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుంకము పుచ్చుకొను చోటు.

ఘట్టజీవి. సం. వి. న్. పుం. రేవుకడ పడవ మొదలగువానిచే ఏఱు మొదలగువానిని దాఁటించి బ్రతుకువాఁడు. (వీఁడు రజకునికి వైశ్యస్త్రీయందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.)

ఘట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చాలనము, కదల్చుట. ౨. రాపు, ఒరపిడి. ౩. గట్టించుట. ౪. వృత్తి, బ్రతుకుఁదెరువు.

ఘట్టనము. సం. వి. అ. న=ఘట్టన.

ఘట్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నద్యాదులరేవు. ౨. సుంకము పుచ్చుకొనుచోటు. ౩. చాలనము, కదల్చుట. ౪. రాపిడి.

ఘట్టించు. సం. స. క్రి. ౧. (బట్టలు) ఉదుకు.

ద్వి. ... చర్మపరిధానభక్తులపరిధానవితతి, గాని యొం డుతుకఁడు వానిని నంటఁగా నీఁడు నితరుల ఘట్టించువాఁడను. బస. పు. ౪. ౭౬ పం.

౨. (మోఁకాళ్లు మొదలగువానితో) పొడుచు.

సీ. మొగము పగుల వ్రేసి మోఁకాళ్ల ఘట్టించి... భా. రా. యు. ౧౭౧౫.

క. కడవసములఁ బ్రహరించిరి, యడిచిరి లాతముల మొత్తి రహివలయములం, బిడికిళ్లను ఘట్టించిరి, తడఁబడ మృదుఘటులు దంసవధుకింకరులన్. శివరా. ౪. ౫౯.

ఘట్టితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చాలితము, కదల్పఁబడినది. ౨. రాపిడి చేయఁబడినది; గట్టింపఁబడినది. ౩. నిర్మింపఁబడినది. ౪. చిత్రపటాదులకు రంగు వేయుటకై యన్నపుగంజి మొదలగువానిని రాచి గట్టింపఁబడినది. (వస్త్రాదికము.)

ఘణఘణ, ఘణాంఘణా=గణగణ.

ఉదా: ఘంట ఘణఘణ మ్రోఁగుచున్నది.

సీ. సాధారణవిహంగసంరావములు గావు మణికింకిణులఘణాంఘణలు గాని. దశా. ౩. ౮౩.

ఘణిల్లు=ఖణిల్లు. వి. ౧. అంకె వేయుటయం దగుననుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఘణిఘణిల్లు')

సీ. పరవృషభంబును బాఁడదోలి ఘణిల్లురనుచు [illegible] చుకొనుచు మీఱి. కిరా. ౨. ౭౫.

గీ. గంధ[illegible]నుబంధిపుష్పంధయములు, ఝుంకృతుల[illegible]ల్లన అంకె లిడుచు, విషమశరు పేర[illegible]విడిచి రవఁగఁ, గ్రొవ్వి చరియించు నవ్వీటఁ [illegible]డ గాడ్పు. కవిక. ౧. ౨౫. (గణిల్లు. శ. ర. పా)

౨. భూషణములు గంటలు మొదలగువానిధ్వనికి ననుకరణము.

సీ... భామాకరాంచన్మణికంకణాళి ఘణిల్లురనఁగ. ఇందు. ౨. ౧౨౩.

క... హస్తలోహపటుతరకటక, శ్రేణి ఘణిల్లన ... రా. వి. ౨. ౫౬.

ద్వి. ఘణిఘణిల్లని మ్రోయుఘంటాస్వనములు. రం. రా. యు. ౩౫౭ పా. ౨౭ పం.

౩. కఠినపదార్థమును దునుముటయం దగుననుకరణము.

సీ. కుటిలోగ్రశరకోటికోటిసంఘాటముల్ తినిసి ఘణిల్లునఁ దునుమవచ్చు. వరస. ౫. ౧౩౦.

౪. కఠినవస్తుసంఘర్షణముచేఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. అతిరయస్ఫూర్తిచే నరుగుచో నాడాక గఠ

శృంగములు ఘణిల్లనఁగఁ దాఁకు. దశా. ౧. ౧౯౫.

సీ. ఘణిఘణిల్లురటంచు గగనమార్గంబున వైమానికులవిమానములు తాఁక. దశా. ౩. ౧౧౦.

ఘతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మారకము, హింసించునది. (వాచ)

ఘన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మాషపర్ణి, కారుమినుము ?. ౨. రుద్రజట ?. అ. పుం. వేదపాఠవిశేషము. (ఇది ఈయర్థమున దర్భాదులలోనిది.)

ఘనకఫము. సం. వి. అ. పుం. కరక, వడగల్లు.

ఘనకాలము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘనగోళకము. సం. వి. అ. పుం. వెండిబంగారములు కలిసినమిశ్రలోహము.

ఘనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. శిగ్రువు, మునగ ?.

ఘనజ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్యుత్తు, మెఱుపు.

ఘనతాళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారంగపక్షి, వానకోయిల. ౨. (సంగీ) తాళభేదము. (వాచ)

ఘనతోలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకము, వానకోయిల. (త్రి. ని.)

ఘనత్వక్కు. సం. వి. చ్. పుం. శిగ్రువు, మునగ ?.

ఘననాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ధూమము, పొగ.

ఘనపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. పునర్నవ, గలిజేరు ?.

ఘనపల్లవము. సం. వి. అ. పుం. మునగ ?.

ఘనపాషండము. సం. వి. అ. పుం. మయూరము, నెమిలి.

ఘనఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వికంకటము ?. (కల్ప) ౨. (గణిత) ఘనపదార్థములయొక్క గాని గోతులయొక్క గాని త్రివిధపరిమాణములను గుణింపఁగా వచ్చినలబ్ధము. (పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు-పొడుగు, వెడల్పు, లోఁతు-పొడుగు, వెడల్పు, దళసరి-ఇవి త్రివిధపరిమాణములు.)

ఘనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దృఢమైనది, గట్టిది. ౨. నిబిడము, సాంద్రము, దట్టమైనది. ౩. గొప్పది. ౪. పెల్లు, అధికమైనది. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము, మబ్బు. ౨. తుంగముస్తె ?. ౩. సమూహము. ౪. విస్తారము, విరివి. ౫. లోహముద్గరము, ఇనుపగుదియ. ౬. పమ్మెట. ౭. శరీరము. ౮. అభ్రకము. ౯. కఫగంధము. ౧౦. దార్ఢ్యము, దిటవు. ౧౧. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగావచ్చిన లబ్ధము. (మూఁడుఅనుసంఖ్యయొక్క ఘనము. 3 × 3 × 3 = ౨౭) ౧౨. ముప్పదిరెండుముద్దలపరిమాణముగలభిక్షాన్నము, హంతకారద్వయము. (వై. ని.) న. ౧. నృత్యాది మధ్యమానము. ౨. కంచుతాళములోనగువాద్యము. ౩. తగరము. ౪. చెట్టుతోలు, పట్ట. ౫. తోడుపెట్టినపెరుఁగులో పైదియును అడుగుననున్నదియును గాక నడుమనున్నపెరుఁగు.

ఘనమూలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగా వచ్చిన లబ్ధమునకు మూలసంఖ్య. (3 × 3 × 3 = ౨౭-ఇట '3' ఘనమూలము.)

ఘనరసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిక్కనిరసముగలది. ౨. అధికరసముగలది. వి. అ. పుం. న. ౧. నీళ్లు. ౨. కర్పూరము. ౩. గడ్డకట్టినరసము. ౪. చెట్టుబంక. ౫. కషాయము. ౬. పీలుపర్ణి, చాఁగ ?.

ఘనవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అమృతస్రవ, రుదంతి ?. ౨. మెఱుపుఁదీఁగ.

ఘనవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = ఘనవల్లి.

ఘనవాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరకభేదము. ౨. మబ్బుమీఁదిగాలి. (వాచ)

ఘనవాసము. సం. వి. అ. పుం. కూశ్మాండము, గుమ్మడికాయ.

ఘనసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూరము. ౨. పాదరసభేదము. ౩. జలము.

ఘనసారోదయము. సం. వి. అ. న. సుగంధి ద్రవ్య విశేషము. (ఇది కర్పూరముతో చేయఁబడును.)

వ. అగరుచందనవారిచందనఘనసారోదయభాస్కరోదయమృగమదప్రముఖనిజవాసనల నాశావకాశంబులు వాసించుచు నృపరత్నంబుఁ జేరునంత. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

ఘనస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. కోశామ్రము, కొండమామిడికాయ.

ఘనస్వనము. సం. వి. అ. పుం. తండులీయశాకము, చిర్రికూరకాయ.

ఘనహస్తము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) ఒకహస్తముపొడుగు ఒకహస్తమువెడల్పు ఒకహస్తము లోఁతు పండ్రెండుఅంచులు కలపరిమాణము.

ఘనాకరము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాకులము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము, చక్రవర్తికూరకాయ.

ఘనాగమము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాఘన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకమాచి, కాచికాయ.

ఘనాఘనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వర్షుకమేఘము, కురియుమేఘము. ౨. హింసించునట్టిమదపుటేనుఁగు. ౩. అన్యోన్యఘట్టనము, ఒకటితో నొకటి రాచుకొనుట. (వాచ)

ఘనాఘనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

ఘనాత్యయము. సం. వి. అ. పుం. శరత్కాలము.

ఘనామయము. సం. వి. అ. పుం-అపక్వమైనపుడు గొప్పరోగమును కలిగించునది-ఖర్జూరముకాయ.

ఘనాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశము.

ఘనీభవించు. సం. అ. క్రి. ముద్దకట్టు.

ఉ. పారదరాశి చంచలతఁ బాసి వసించెనొ శైలమై సుధానీరధి నిల్చెనో కుముదినీపతి కాంతి ఘనీభవించెనో, నా రజతాద్రి ముక్తలలనామణి కేళినుధాంశుకాంత రాజిరచితోరుసౌధగతిఁ జెల్వెసఁగు సన్మునిసిద్ధసేవ్యమై. కాశ. ౪. ౧౫౬.

చ. కడలి జనించుమౌక్తికనికాయము బాడబవహ్నికాఁక చే,నుడికి ఘనీభవించి పయి నుబ్బ వనున్న పుముద్దమే నుమీ, యుడుపతి... సుదంతా. ౩. ౬.

ఘనోపలము. సం. వి. అ. పుం. కరకము, వడగల్లు.

ఘుమ్ము=గమ్ము.

(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము.)

గీ. మనుగతర శీతమధుపూరమహితకుసుమ, పరిమళమ్ములు ఘుమ్మని పరిమళించె. చంద్రా. ౫. ౨౭.

సీ. తనతనూసురభిళత్వము ఘుమ్మునఁ గ్రమ్ముకొన గంధవహభావ మనిలుఁ డొంద. ఉ. రా. ౧. ౧౭౭.

సీ. మైనలందినకుంకుమప్రసౌరభ్యంబు బాహుమూలపుఁగదంబంపువలపు. గీ. కలసి యొకవింత వైఖరి ఘుమ్మురనఁగ. చంద్రా. ౪. ౧౦౦.

ఘరట్టము. సం. వి. అ. పుం. తిరుగలి.

ఘర్ఘర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఘంటిక, చిఱుగంట. ౨. వీణాభేదము.

ఘర్ఘరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తుషానలము, ఊకనిప్పు. ౨. పర్వతద్వారము, కొండకనుమ. ౩. ద్వారము, వాకిలి. ౪. గుడ్లగూబ. ౫. హాస్యము. ౬. ఒకానొకనదము.

ఘుర్ఘురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. ఒకానొకనది. ౩. పేలాలు. ౪. వాద్యవిశేషము.

ఘర్మచర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెమటకాయ.

ఘర్మజలము. సం. వి. అ. న. చెమట.

ఇట్లే: ఘర్మోదకము, మొ.

ఘర్మదీధితి. సం. వి. ఇ. పుం - వేఁడికిరణములు గలవాఁడు - సూర్యుఁడు.

ఘర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెమట; ఊష్మము, ఉక్క. ౨. ఆతపము, ఎండ. ౩. వేఁడిమి, కాఁక. ౪. వేసఁగికాలము. ౫. ఏనుఁగుహృదయమునందలి మదము.

ఘర్మవిచర్చిక. సం = ఘర్మచర్చిక.

ఘర్మాంతకాముకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - వర్షాకాలమందు కామము కలది - బలాక, కొక్కెరపక్షి.

ఘర్మాంతము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘర్షకము. సం. విశే. (అ.క్షికా. అ) ౧. రాచునది, ఒరయునది. ౨. రుద్దునది, తోమునది. ౩. మర్దనము చేయునది. ౪. స్పర్ధపడునది.

ఘర్షణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘర్షణము చేయునది. (అ. ఈ. అ) ఘర్షణసాధనమైనది. వి. [illegible]యిక, రాపిడి. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దు[illegible]స్పర్ధ.

ఘర్షణాలము. సం. వి. అ. పుం - నూఱుటకు సమర్థమైనది - పాత్రము, నూరెడుగుండు.

ఘర్షణీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁదగినది.

ఘర్షత్. సం. శత్రం. ఘర్షించుచున్న.

ఘర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒరయిక, రాపు. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దుట. ౪. స్పర్ధ. ౫. పాత్రము, నూరెడుగుండు.

ఘర్షించు. సం. స. క్రి. ౧. ఒరపెట్టు. ౨. బాధపెట్టు, రాయిడిచేయు.

గీ. పెక్కుమాటల నిటు జాగుపెట్ట నేల, సాధ్వి ఘర్షింప నొకఁడెట్టు చాలఁగలఁడు, గంధవాహంబు వెలుచు నక్కలువకంటి, పసుపుఁబయ్యెద పాలిండ్లఁ బాయఁదట్టి. కాశీ. ౨. ౮౫.

ఘర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. (త్రి. ని)

ఘర్షిత. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ) ఘర్షించువాఁడు.

ఘర్షితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. ఘర్షణముకలది. ౨. ఘర్షింపఁజేయఁబడినది.

ఘర్షితవ్యము. సం = ఘర్షణీయము.

ఘర్ష్యము. సం = ఘర్షణీయము.

ఘలము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ. (వాచ)

ఘల్లు. వి. ౧. మువ్వలు కంకణములు మొదలగువాని ధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు - ఘల్లుఘల్లు, ఘలుఘల్లు, ఘలుఘలు.)

చ. మలయపుగాలి రేఁప వనమాలివిమానపతాకఘల్లుమం, చలియఁ బసిండిమువ్వగమి నొక్కకమాటు గదల్ప... ఆము. ౧. ౭౪.

గీ. గిలుకుటందెలు ఘల్లన... దశా. ౨. ౩౫౫.

సీ. ఘల్లుఘల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ ...భీమ. ౩. ౬౨.

ఉ... ఘలుఘల్లని మ్రోయ నందియల్ ... రామా. ౧. ౨౦౫.

సీ. ఘలుఘలు మని యందియలు మ్రోయ... సారంగ. ౩. ౨౪౬.

చ... గజ్జియల్, ఘలుఘలు ఘల్లుఘల్లు రనఁగా... ఇందు. ౨. ౬౯.

౨. సింహధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఘల్లురంచు నెదుర్చు కంఠీరవంబులఁ జంద్రహాసంబులఁ జదిపి చదిపి. కృ. శకుం. ౧. ౬౧.

ఘళ. వి. తరంగము మొలనూలు మున్నగువానిధ్వని

కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు. ఘుళఘుళ, ఘుళఘుళఘుళ.)

సీ. అభ్రంకషంబు లై యంభోధివీచికల్ ఘుళఘుళఘుళమంచుఁ గప్పికొనిన. దశా. ౪. ౨౧3.

గీ. రవ్యమేఖలఘుళఘుళల్ ... గ్రహించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచలాక్షి. హంస. 3. ౫౪.

క. జలసేవనఘుళఘుళల, ధ్వలము లపళపళలు ... ... ఏకీభవించె జనము నుతింపఁగ. బహు. ౪. ౨౪.

సీ. ఘుళఘుళార్భటులతోఁ బళపళ మను వాన ధారరాస్త్రాది మహార్తి నింప. హంస. ౪. ౨౨౧.

ఘుళుకుఘుళుకు. వి. సాలెవానివలక తాటించుట యందగుధ్వని కనుకరణము.

వ... కోడెపాయంపునాడెంపుసాలెవాఁడు ఘుళుకుఘుళుకు మనఁ బలక చులుకఁగాఁ దాటించువాటంబున... చంద్ర. వి. 3. ౧3౧.

ఘుస్మరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిండిపోతు; చంపినవాఁడు. (ఉదా: మురఘుస్మరుఁడు. మొ.)

ఘుస్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) హింసించునది, వి. అ. పుం. దినము. న. కుంకుమపువ్వు. (త్రి. ని)

ఘూ

ఘూ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాంచి, మొలనూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని - దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము కనఁబడలేదు.)

ఘూంటికము. సం. వి. అ. పుం. ధుత్తూరము, ఉమ్మెత్తకి.

ఘూంటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంట వాయించువాఁడు. ౨. వేకువను గంట వాయించి రాజులను మేల్కొలుపు వైతాళికుఁడు.

ఘూట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెడతల. (ముచ్చిలిగుంట - అనికొందఱు.)

ఘూటించు. సం. అ. క్రి. విజృంభించు.

ద్వి. ఘూటించి ఘోరమెకఁబులు బిట్టు, గఱచిన ... నవ. ౧. ౪౧ పా. ౧౦ పం.

ఘూటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = ఘూట.

ఘాతకుఁడు. సం. విణ. (అ. తికా. అ) హింసించువాఁడు.

ఘాతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ, ౧. చంపునది. ౨. చంపించునది. వి. అ. న. ౧. చంపుట. ౨. చంపించుట.

ఘాతము. సం. వి. అ. పుం ౧. ప్రహారము, దెబ్బ. ౨. మారణము, చంపుట. 3. హననసాధనము - బాణము. ౪. లంఘనము, కోఁపిడి. (మను. ౯. ౨౭౪.) ౫. హాని. (యాజ్ఞ. ఆచా. ౧౬౨.) ౬. ఉచ్ఛేదము. (ఉదా: విశ్వాసఘాతము.) ౭. (గణిత) గుణనము, గుణకారము; గుణింపఁగా వచ్చిన మొత్తము, లబ్ధము. ౮. (జ్యోతి) నైధనతార.

ఘాతి. సం. విణ (న్. నీ. న్) చంపినవాఁడు. (వృత్తియందు కర్మవాచకము పూర్వపదముగా నున్నపుడే ఈరూప మగును. (ఉదా: పితృఘాతి, పుత్రఘాతిని.) వి. ఇ. పుం. పక్షిబంధనము, పక్షులను పట్టుపల.

ఘాతించు. సం. స. క్రి. హింసించు[illegible]

క. అతఁడు ప్రసన్నుఁడై ... నా[illegible] బడుగు మనిన నాకేసు సనిరా, ఘాతింపఁగ నోపెడు నుతు, నాతలబు నప్ప రాంగి ... యుఁగా. హరి. పూ. ౧. ౭౯.

ఘాతిపక్షి. సం. వి. న్. పుం. డేగ.

ఘాతుకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) = ఘాతకుఁడు.

ఘాత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చంపఁదగినది. ౨. (గణిత) గుణింపఁదగినది.

ఘారము. సం. వి. అ. పుం. సేచనము, తడుపుట.

ఘూరి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రాత్రి. (వై. ని) వ. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము. (వాచ)

ఘూర్తికము. సం. వి. అ. పుం. నేతి యందుఁ బక్వమైన గోధుమాదిపిష్టభక్ష్యము.

ఘాసకుందము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చికబీడు. (వాచ)

ఘాసకూటము. సం. వి. అ. న. గడ్డివామి, గడ్డిమేటి. (విల్యమ్సు)

ఘాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆహారము. (విల్యమ్సు) ౨. లేఁతపచ్చిక.

ఘాసి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని. (వై. ని)

ఘాసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱమునకు గడ్డి తెచ్చువాఁడు. (వై. ని)

ఘి

ఘిరాయించు. స. క్రి. (హిం. ఘిరానా=ముట్టడించుట) ముట్టడించు.

సీ. అపుడ రంధ్రశ్రుతిప్రభునాజ్ఞ వడసి, తడసి కొన కేఁగి పడవాళ్లు దండువెంట, గడి ఘిరాయింపఁ బైనము ల్గం డటంచు, సైనికుల కెల్ల మోహీము సాటి రపుడు. రంగా. ౩. ౮.

ఘీ

ఘీంక[illegible] అ. క్రి. (ఏనుఁగు) ధ్వనించు, ఘీంకారము చేయు.

చ. కనుఁగొని నీలదానవుఁడు గంధగజాకృతి ఘీంకరించి వచ్చిన మృగరాజరూపమునఁ జించె నఖంబులఁ గుంభముల్ ఘనా, ఘనఘనగర్భముక్తకరకల్ వలె మౌక్తికరాజి రాలఁగా, నని మొన వీరభద్రుఁడు భయంకరకంఠనినాదకారుఁడై. వరాహ. ౬. ౧౧౨.

ఘీంకారము. సం. వి. అ. పుం. బృంహితము, ఏనుఁగు చేయుధ్వని.

వ... బెడిదమగుఘీంకారంబుల నంకురించినకళంకాతంకంబుల...దశా. ౧. ౨౬౧.

ఘీంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=ఘీంకారము.

ఘు

ఘుంటము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుంటికము. సం. వి. అ. న. ఏఱుపిడుక.

ఘుండము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

ఘుక్కు. వి. గుడ్లగూబకూఁత కనుకరణము.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు పల్కెఁడు వామదిక్కునన్. క్రీడా. ౫౧.

ఘుటము, సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. చీలమండ.

ఘుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుల్ఫము, చీలమండ. ౨. గుళిక, మాత్ర.

ఘుటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీలమండ. ౨. ఏనుఁగు గుఱ్ఱము మొదలగువానివెనుకకాలిని కట్టుకంతువు. (శే. ని)

ఘుణము. సం. వి. అ. పుం. మ్రాను తొలుచుపురుగు, నుసిపురుగు.

ఘుణలిపి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఘుణాక్షరము, నుసిపురుగు దొలువఁగా నేర్పడినయక్షరము.

ఘుణాక్షరము. సం. వి. అ. న=ఘుణలిపి.

ఘుమఘుమ, ఘుమంఘుమ. వి. ౧. శంఖధ్వని కనుకరణము.

క. ... ఖగేశ్వరపక్షజనితవాతాంకురపూర్తిని శంఖ మపుడు ఘుమఘుమ మ్రోసెన్. పారి. ౨. ౩౨.

వ.... విజయశంఖంబులఘుమంఘుమలు పిరంగుల ధింధిమ్ములు... ప్రబంధ. శివా.

౨. గుహ మొదలగువానిలో గాలి చొచ్చునపుడు కలుగుధ్వని కనుకరణము.

(నెమిళ్లు) సీ. ఘుమఘుమధ్వని గాలి గుహాఁ జొరఁ
బురి రొయించుక యెత్తి కని తలంచుకొని వం
చి. ఆము. ౪. ౧౭౧.

౩. ఉఱుముటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

గీ... మొగిలు,ఘుమఘుమ నుతి మె ... ఘటికా.
౨. ౪౨.

౪. తరంగములధ్వని కనుకరణము.

సీ. కిన్నరద్వంద్వసంభిన్నపంచమరాగనిర్యన్న
హావేగనిర్ఘరాంబు,పతిత ప్రతిధ్వానభంగోరు
ఘుమఘుమఘుమఘుమాయితదిశాగోళకంబు...
గీ. ఐనహిమశైలపాదంబునందు ... హర. ౩.
౩౦.

శా. సాయంకాలనటన్మహానటజటాఝూటాటవీ
ద్యోధునీ, స్ఫాశుద్భంగఘుమంఘుమాపమిత
వాచాచాతురీధుర్యఁ డై. శుక. ౩. ౬౪౧.

ఘుమ్మ=గుమ్మ.
(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము)

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక,రమ్ముగ వెన్నెలలు గా
య రంభోర్వనులుజా, గుమ్మెత్తుగుడారముల
కడ, ఘుమ్మనుకపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి త
గజా. వాల్మీకి. ౩. ౧౦౧.

(వీణాధ్వని కనుకరణము)

సీ. అపిమ్మట వియచ్చరీపాణివల్లకీగుంఫస్వరంబు
లు ఘుమ్మురనియె. వసు. ౫.౩.

ఘురణము. సం. వి. అ. న. ధ్వని.

ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పందిముట్టె.

ఘుర్ఘుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురము. సం. వి. అ. పుం. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పందికూఁత. ౨. జల
జంతువిశేషము.

ఘుర్ఘురించే. సం. అ. క్రి. ఘుర్ఘురధ్వనిచేయు,
(పంది) కూయు.

సీ. వడిఁ గుక్కలంటంగ వచ్చిన మెకఁ ద్రిప్పి
ఘుర్ఘురించుచు బయల్ కొమ్ముఁ జిమ్ము. మను
చ. ౪. ౪౨.

ఘుర్ఘురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఘుర్ఘురధ్వని. ౨.
ఘుర్ఘురధ్వని గలవగర్భురోగము.

ఘులంచము. సం. వి. అ. పుం. అడవిగోదుమ.

ఘులఘులారవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి
పావురము.

ఘుషము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘోషించునది,
శబ్దించునది.

ఘుషితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘోషింపఁబ
డినది; ప్రకటింపఁబడినది, చాటఁబడినది.

ఘుష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పేనఁబడినది,
(త్రాడు) ౨=ఘుషితము. (కల్ప)

ఘుష్టాన్నము. సం. వి. అ. న. సత్త్రాదులందు భోజ
నమునకు వచ్చువారు రండని బిగ్గరగా పిలిచి పె
ట్టినయన్నము, సత్త్రాన్నము. మను. ౪. ౨౦౯.

ఘుసృణము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు. (వై
ని.)

ఘూ

ఘూకము. సం. వి. అ. పుం-'ఘూ' అని ధ్వని చే
యునది - గ్రుడ్లగూబ.

ఘూకారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకి.

ఘూకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగ్రుడ్లగూబ.

ఘూర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము,
గుజరాతి.

ఘూర్జరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఘూర్జరదేశస్త్రీ. ౨.
ఒకానొకరాగము.

ఉ... దేవగాం,ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి
ఘూర్జరి పూరి... చెన్న. ౨. ౨౩౬.

ఘూర్జరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరదేశపురుషుఁడు.

ఘూర్ణత్. సం. శత్రు. తిరుగుచున్న.

ఘూర్ణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘూర్ణనము. (వాచ)

ఘూర్ణనము. సం. వి. అ. న. ౧. భ్రమణము, తిరుగుడు. ౨. కునికిపాటు.

ఘూర్ణమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిరుగుచున్నది.

ఘూర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగునది. ౨. కునికిపడునది, తూఁగిపడునది. వి. అ. పుం. ౧. భ్రమణము, తిరుగుడు. ౨. త్రిప్పురోగము. ౩. గ్రీష్మసుందర మనుశాకము ?.

ఘూర్ణి. సం. వి. ఇ. పుం. భ్రమణము, తిరుగుడు.

ఘూర్ణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగుడుపడినది. ౨. భ్రమితము, త్రిప్పఁబడినది. ౩. ప్రచలాయితము, కునికిపాటుపడినది.

ఘూర్ణిల్లు. సం. అ. క్రి. ౧. తిరుగుచుండు.

మ...కొం,దలమందెం ద్రిదశేంద్రపట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె...భార. విరా. ౪.౧౭౨.

౨. ధ్వనించు, మ్రోఁగు.

వ. శంఖుండు త్రిభువనకుహరంబు నిండి నిజసింహనాదంబున ఘూర్ణిల్ల విలయసమయనిర్ఘాతఘోషంబుగా నార్చి...మార్క. ౬. ౨౦౧.

ఘూర్ణ్యమానము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) భ్రామ్యమాణము, త్రిప్పఁబడుచున్నది.

ఘృ

ఘృణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కనికరము, దయ. ౨. జుగుప్స, రోఁత.

ఘృణాళువు. సం. విణ. (ఉ) కనికరము గలవాఁడు.

శ్లో. నిష్పాదితం తు కార్త్స్న్యేన భగవద్భిర్ఘృణాళుభిః, సాధూచ్ఛిష్టంహి సర్వం మే ఆత్మనా సహ కిం దదే. సం. భాగ. ౪. ౨౨. ౪౩. (వాచ)

ఘృణావాసము. సం. వి. అ. పుం. కూశ్మాండము, గుమ్మడి ?.

ఘృణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ఘృణ గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ౧. కిరణము, వెలుఁగు. ౨. జ్వాల, మంట. ౩. తరంగము, అల. ౪. నిదాఘము, గ్రీష్మము. ౫. పగలు. (శే.ని.)

ఘృతకోశాతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేతిబీఱ ?.

ఘృతమండలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపది ?.

ఘృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. తడుపఁబడినది. ౨. ప్రకాశించినది, వెలిఁగినది. వి. అ. పుం న. ౧. ఆజ్యము, నెయ్యి. ౨. నీరు. (శే. ని)

ఘృతాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. ఒకయప్సరస్త్రీ.

శ్లో. ఊర్వశీ మేనకా రంభా ఘృతాచీ చ తిలోత్తమా, సుకేశీ మంజుఘోషాద్యాః కథ్యంతేఽప్సరసో బుధైః.

ఘృతాచీగర్భసంభవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దయేలకి ?. (వాచ)

ఘృతాహ్వము. సం. వి. అ. పుం- నేతివాసన గల జిగురు కలది-సరళము ?. (త్రి. ని.)

ఘృతేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తైలపాయిక, గబ్బిలము. ౨. ఎఱ్ఱచీమ.

ఘృతోదము. సం. వి. అ. పుం. నేతిసముద్రము.

ఘృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఒరయఁబడినది. ౨. రుద్దఁబడినది. ౩. మర్దితము, మర్దనము చేయఁబడినది. ౪. నూఱఁబడినది.

ఘృష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పంది. ౨. కిరణము.

స్త్రీ. ౧. ఘర్షణము. ౨. స్పర్థ, పోటీ. ౩. అపరాజితకీ. ౪. వారాహి, పాఁచితీఁగకీ.

ఘృష్టిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్నకీ.

ఘృష్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁబడుచున్నది.

ఘో

ఘోంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పోఁకకీ. ౨. రేఁగుకీ.

ఘోటకబ్రహ్మచర్యకము. సం= తురంగబ్రహ్మచర్యకము.

ఘోటకము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

ఘోటకారి. సం. వి. ఇ. పుం-గుఱ్ఱములకుశత్రువు- ౧. మహిషము, ఎనుము. ౨. కరవీరము, గన్నేరుకీ.

ఘోటము. సం=ఘోటకము.

ఘోటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము.

ఘోటించు. సం. స. క్రి. ఊఁచు.

ద్వి. బెడిదంపుఁగోఱలఁ బిరిగొన్న మెఱుఁగు, లడరంగ వదనగహ్వరములు విచ్చి, ఘోటించి నేలతోఁ గొట్టి...ద్వి.హరిశ్చ.పూ. ౧౯౬౯ పం.

అ. క్రి. తిరుగు.

క. వేఁటాడుచుఁ బురవీథుల, ఘోటింపుచు వారి లెక్కగొనఁ డెవ్వరి నీ, యాటోప మెప్ప నాకపి, కీటంబును ద్రుంచి మమ్ముఁ గృపఁ బ్రోవఁగదే. మై. ౩. ౩౧.

ఘోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము. ౨. పెద్దలోణీశాకము కీ. (దీనికి 'కర్కటి, తురంగి, చతురంగ' అనియుఁ బర్యాయములు గలవు.)

ఘోణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాసిక, ముక్కు. ౨. మోర, ముట్టె. ౩. ప్రోథము, గుఱ్ఱపుముక్కు.

ఘోణసము. సం. వి. అ. పుం. గోనసము, కొండచిలువ. (వై. ని)

ఘోణి. సం. వి. న్. పుం-ఘోణ(=పెద్దముట్టె) కలది-పంది.

ఘోర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. దేవతాళము, డావరడంగి కీ. ౩. (సాంఖ్య) రజోగుణముగలచిత్తవృత్తి. ౪. (జ్యోతి) ఉగ్రనక్షత్రములయందు వచ్చుసూర్యసంక్రమణము. (వాచ)

ఘోరదర్శనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. పుం. గ్రుడ్లగూబ.

ఘోరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. న. ౧. విషము. ౨. భయానకరసము. ౩. కుంకుమపువ్వు. పుం. నక్క. (కే.ని)

ఘోరరాసనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘోరముగుధ్వని గలది. వి. అ. పుం. నక్క.

ఘోరరాసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ఘోరముగు ధ్వని గలది. వి. న్. పుం. నక్క.

ఘోరవాశనము. సం=ఘోరరాసనము.

ఘోరవాశి. సం=ఘోరరాసి.

ఘోరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఘోలము. సం. వి. అ. పుం. న. నీళ్ళుపోయకయే చిలికి చేసినమజ్జిగ, మథితము.

ఘోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. గోలి, ఒకజాతికూరాకు కీ.

ఘోష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్పి, సదాపకీ. ౨. మధురిక, అడవిసదాప కీ. ౩. కర్కటశృంగి కీ.

ఘోషకము. సం. వి. అ. పుం. చేఁదుబీర కీ.

ఘోషకుఁడు. సం. విణ. (అ.షి కా.అ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు.

ఘోషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘోషణము.

ఘోషణము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, చాటుట. ౨. ధ్వని.

ఘోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధ్వని. ౨. ఉఱుము. ౩. చాటుట,పలువురతోఁ జెప్పుట. ౪. గొల్లపల్లె. ౫. ఆవులమంద. ౬. మశకము, దోమ. ౭. చేదుబీర. ౮. కంచు. ౯. (వ్యాక) ఒకానొకవర్ణోచ్చారణబాహ్యప్రయత్నము.

ఘోషయిత్నువు. సం. విణ. (ఉ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. వందిబట్టువాఁడు. ౩. కోయిల.

ఘోషవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీణ.

ఘోషా=గోషా. (శ.ర,వా)

ఘోషించు. సం.స.క్రి. చాటించు; ప్రకటించు.

వ... నీవిజయంబు పురంబున ఘోషింప గోపాలురం బుచ్చు మనిన ... భార. విరా. ౫. ౨౩౧.

సీ. క్రతువులమొదలిభాగము రుద్రయోగ్యం బటంచు వేదములు ఘోషించుఁ గాన. పరా వా. ౫. ౧౨౧.

అ. క్రి. మ్రోయు, ఘోషిల్లు. (శ. ర.)

ఘూ[illegible]). సం. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు,మ్రోయు.

చ. బెరసి మృదంగనిస్స్వాణభేరులు ఘోషిల మ్రోయుచుఁ...భా. రా. సుం. ౪౬౧.

ఘోషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

ఘ్రా

ఘ్రాణతర్పణము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ) సురభి, మంచివాసన గలది. వి. అ. న. మంచివాసన.

ఘ్రాణము. సం. విణ=ఘ్రాతము. వి. అ.న. ౧ మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. ముక్కు. (శ. ని.)

ఘ్రాణించు. సం. స. క్రి. ఆఘ్రాణించు, మూర్కొను, వాసనచూచు.

శా. ఉత్సాహంబున నొక్కపాఁడిమొదవై యూధంబు ఘ్రాణించుచున్, వత్సంబై తన వెంట బ్రహ్మ నడవన్ వైకుంఠుఁ డేతెంచి ...భాగ. ౭. ౪౦౦.

ఘ్రాత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఆఘ్రాణించువాఁడు, వాసనచూచువాఁడు.

ఘ్రాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁబడినది, వాసనచూడఁబడినది.

ఘ్రాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁదగినది, వాసనచూడఁదగినది. వి. అ. న. వాసన.

ఘ్రాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. వాసన. ౩. ముక్కు.

ఘ్రాయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆఘ్రాణింపఁబడుచున్నది.

ఘ్రే

ఘ్రేయము. సం=ఘ్రాతవ్యము.

ఙ

ఙ. సం. ఒకానొకయక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. విషయము. ౨. విషయేచ్ఛ. ౩. భైరవుఁడు. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

జవనము సం. వి. అ. న. ధ్వని; ధ్వనించుట.

జవమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ధ్వనిచేయుచున్నది

జా

జావకుఁడు. సం. విణ. (అ. వికా. అ)=జోత.

జావయత్. సం. శత్ర. ధ్వని చేయించుచున్న.

జావయమానము. సం. విణ. (అ, ఆ. అ) ధ్వని చేయించుచున్నది.

జావయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ధ్వని చేయించునది.

జూ

జూతము. సం=జవనము.

జూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=జవనము.

జో

జోత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ధ్వని చేయునది.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ద్వితీయ సంపుటము

సంపూర్ణము.

అనుబంధము
(ప్రథమసంపుటమునకు)

అ. రా. ఏకాక్షరములు కాని మధ్యమపురుషక్రియలకు విభక్తిలోపించి 'రా' పరమందున్నప్పుడు వచ్చునది.

శ్లో. మధ్యమస్థే క్రియార్థే తు నిత్యమత్వమిహేష్యతే, నైకవర్ణస్య తు తదా రయోగస్య తథాగతేః. అథర్వణకారికావళి. క్రియా. ౨౭.

ఉదా : మానరా, చేయరా, పోరా, లేరా.

మ ...అలకిం, పర యేరా యధరామృతం బొనఁగినఁగా మన్నింపరా....సారంగ. ౨. ౧౨౯.

ఉ. ఏలర యాచలం బుడిగి యేలర .... మనుచ. ౩. ౯౩.

అందఱు. ౨ అర్థము.

వ... అందఱుం గ్రమంబునం దేఱిరి ... భార కల్యా. ౧. ౧౦.

క. అనుటయు నాతం డందఱుఁ గును మెలపునఁ జెప్ప ....భార. కల్యా. ౧. ౧౨.

క. దనుజుఁ బరిమార్చి యందఱుఁ గని దానవబాధఁ దీర్చి కృతకృత్యుండై....పి. కరుం. ౩. ౧౪౪.

అఖ్యాతి. ౨. భ్రమవిషయమున మీమాంసకమతము. (ఈమతమున 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థ మగుశుక్తికి ప్రత్యక్షము రజతమునకు స్మృతి అని జ్ఞానద్వయమును ఈ జ్ఞానద్వయమునకు భేదాగ్రహమును అటులే తద్విషయములకు భేదాగ్రహమును అంగీకరింపఁబడినవి. మఱియును రజతార్థికి ఇదంపదార్థమందు ప్రవృత్తి ఇదంపదార్థరజతములకు భేదాగ్రహము, ఇదంపదార్థప్రత్యక్షము రజతస్మృతి అనుకారణత్రయమువలన కలుగును అని సమర్థింపఁబడినది)

అగపడు. ౩. సంభవించు. కలుగు.

క.... మగువా బిగడంగనేల మాయన్నకుఁ జేటగపడిను నేవి కేకేల్, ముగురును గడలేనిగోరము అపా గ్లానే. అభ్యు. రా. అర. ౪౦.

అగలించు=అగల్చు.

(పెల్లగించు.)

ఉ....నామవసుపాఁ తగలించి....పిల్ర. రా. ౧౦౪.

అగ్గువ.

గీ. బాటఁగాఁ బంచె నతఁడు రాక్షసుల కెల్లఁ, గ్రోఁతి మూంప మగ్గువ యయ్యెఁ గొనుఁ దటంచు. రామా. ౮. ౨౫.

అడరు. అ. క్రి. ౧౦. పడు

గీ. అట్లు వచ్చునాగదఁ గని యచటియోధులలికి తమతమ మీఁదన యడరునని యుఁ, దలఁచి యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁప నైరి, ప్రాణభయమెట్టివారిఁ గిద్పఱుపకున్నె. భార. భీష్మ. ౩. ౫౮.

అణుజు. వి. ౨. ఈఁకరాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగు వ్వన వణు జనఁ గురు జనంగ, ఈఁకరాల్చినపక్షి యో నిందుమౌళి. అం. భా. ౨. ౯౮.

అధ్యాహారము. ౧. అర్థము.

(బుధునివర్ణనము)-సీ. ప్రతిబింబమో కాని రజనివల్లభున కధ్యాహారమో కాని యమృతరుచికి. కాశీ. ౪. ౧౯౧. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము)

అనిర్వచనీయఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున అద్వైతమతము. (అనిర్వచనీయ మనఁగా సదసద్విలక్షణము. ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున రజతము ప్రతీత మగుటవలన అసద్విలక్షణము. ప్రమోత్తరమున బాధింపఁబడుటవలన సద్విలక్షణము. కావున సదసద్విలక్షణ మై శుక్తియందు రజతము విశేషణముగా భాసించును)

అనుచు.

అనిచిపుచ్చు=అనుమతించి పంపు. అంచిపుచ్చు. భార. శాం. ౩. ౩౬.

అనుగలము. వి. ఆశ్రయము. స్థానము.

క....ఉదారుండు లేమి కనుగల మయ్యెన్. దశ. ౫ ౭౧.

అనుప్రాసము.

సీ. ముక్కంటిదరహాసమున కనుప్రాసంబు....గీ.... మంత్రియన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుభాష. సం. వి. అ. స్త్రీ. అనువాదము.

సీ... వలువశుద్ధాంతంబున కనుభాష... గీ ... మంత్రి యన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩ (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుమానపడు. మి. అ. క్రి. అనుమానమునొందు, అనుకొను, ఊహచేయు.

ద్వి. ననుఁ జూడ రా వని నాలోన నేను, ననుమాన పడఁగ నేఁ దనుకూల మాయె. ద్వి. శ. సా. ౧. ౪౭౨ పం.

అన్మానించు. అ క్రి ఆలోచన కలవాఁడగు.

మ....మన మానందముఁ బొందె ని ట్లగుడు నన్మానించి యే నత్తఱిన్, గనుదో యల్లన విచ్చి మేదినియు నాకాశంబునుం జూచితిన్. దశకు. ౯. ౫.
'అన్మానించు' అనువంశ్లిష్టరూపము 'అనుమానము' తెనుఁ గనుటకు సాధకము చూ. అనుమానము)

అన్ను. వి. ౪. కన్య.

ఉ. అన్న తలంచు రూపము హితాళి తలంచుఁ గులంబు తల్లి దా,నెన్ను సువస్తువుల్ వరులనేర్పుతఱిన్ ....వక్కలంకవీరభద్రకవి కృతకుమారసంభవము. కవులచరిత్ర. ౩. ౫౯౦ పొ.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం పితాశ్రుతం, బాంధవాః కులమిచ్ఛంతి....

అన్నువు.

(స్త్రీ.)

ఉ. అన్నువులార నావలపు వంగడిఁ బెట్టకురమ్మ .... ప్రదీపచరిత్రము. ౪. అ. కవులచరిత్ర. ౩. ౪౯౩ పొ.

అన్వాదేశము.

(బుధునివర్ణనము)-సీ. వివిమయంబోకాని విధుసకల దేశమోకాని యత్రినేత్రోద్భవునకు. కాశీ. ౫౫౫౫ (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అభిధాంతరము. సం. వి. అ. న. మాఱుపేరు. నా మాంతరము.

(బుధుని వర్ణనము)- సీ. అభిధాంతరమొకాని యుదధిం దవైరికి... కాశీ. ౪. ౧౯౧.

సీ. అమృతాంబునిధి కభిధాంతరంబు. గీ....మంత్రియన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అనిభావము.

అమ.

(కొన్ని పురుషనామములతుదను 'అయ'కు మాఱుగాఁ జేర్పఁబడును.)

ఉ. ఆనరసింగభూపతి .... కాంచె ... భానువిభశేఖరిఁ గృష్ణమరాజు నున్నతిన్. కళా. ౧. ౩౪, ౫౨.

అలుచు. వి. తిరస్కారము.

సీ. అలు చన నెల్లిద మనఁ జౌకయనఁ దిరస్కారంబు రాజిలు... అం. భా. ౧. ౧౩౪.

అల్లెదము. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెదం బవ్వఁజేఁపయు గొల్లదొందు, వరిగె, క య్యాదియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస.౪.౧౭౧

అవధరించు. స. క్రి. ౫. (గ్రంథాదులు) రచించు.

గీ. బాలసఖుఁడవు శైవప్రబంధ మొకటి, యవధరింపుము నాపేర నంకితముగ. హర. పీఠి. ౧౨.

అట్లఁడు. విశే. అటుఁడు. ఉలిపికట్టె. (గ్రా)

సీ....బడుం దొవ్వ వాట్లఁ దనంగ నులిపికట్టె, యుక్తగను బాట్లపి యునఁ జెట్లకొఅవి నా....అ. ౧౩.

ఆషు. అ. క్రి. ఒ. కాఁడు, గ్రుచ్చుకొను.

రగడ. చుఱుకు మనె వే తొక్కఁ-చోటఁ గంటకమాడ. మనుచ. ౩. ౮౪.

ఆణి[2]. వి. (సం. ఆణిః). ఇరుసుతుదిచీల.

సీ. చీల జంజర యాణి చిలుక యంచనఁగ సంధానిత కీలాఖ్య తనరు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౩. (ప్రాఁత ప్రతి. పా.)

ఆత్మఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున క్షణిక విజ్ఞానవాదులయొక్కయు సౌత్రాంతికులయొక్కయు మతము. (ఈమతమున భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థమగు బాహ్యశుక్తియందు బుద్ధిరూపాత్మయొక్క ధర్మమగు రజతము-అనఁగా రజతాకారమగుజ్ఞానము-విశేషణమై భాసించును. అనఁగా అంతరజ్ఞానరూపమగురజతము అబహిస్థమైనను బహిస్థమువలె భాసించును)

ఆరము. వి. (సం. ఆరామః) ఆరామము.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులుడుల్లి డుల్లి క్రొ, మ్మొలకలు సాగి సాగి విరిమోసులఁ గెందలి రొత్తి యొత్తి కు,ట్మలములు గ్రమ్మి క్రమ్మి కుసుమంబులు వాసన కెక్కి యెక్కి గు,త్తులుకొని పండిపండి వినుతుల్ దగనారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయుమనోజన్ము చెఱకువిల్ రెండు గా విఱిచి వైతుఁ, బలువలై పలుకుచిల్కల నాలుకల ముల్లు విఱిచి యారములలో వెడల నడుతు, మదమున మ్రోయుతుమ్మెదలఁ జంపకలతాంతములలో ముసుఁగంగఁ దఱిమివైతుఁ, దగులమై వీతెంచుదక్షిణాశాగంధవహు మహాహీంద్రునివాఁతఁ ద్రోతు. గీ. నేటికులికెదు నాయట్టిబోటి కలుగ, వెలఁది నీమదిలోపల వెఱవ కుండు, మమ్మ ధైర్యంబు వదలకు మమ్మ యెందుఁ, గత్తలము గల్గ మేనికిఁ గలదె బాధ. (విక్రమసేనము. ౨. అ. కు. సం. ౪. ౪౪౩. వ్యాఖ్య.)

ఆరుణము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) అరుణునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ఆరణ్యకము, వేదమునందలి యొకభాగము.

మ. తుల లే కుండుస్వరూపరూపగుణభూతు ల్దోఁచె నేత్రచ్ఛ్రుతి, స్థల మై లో వెలిఁ దానెయుక్కఁ దెలిపె న్నారాయణం బారుణం, బులసామాన్యవి శేష రీతి నిఖిలంబు న్శబ్దజాలంబు ని,ర్మలనారాయణశబ్ద మందునె తుదం బర్యాప్తమయ్యె న్స్మృతిన్. ఆము. ౩. ౧౧.

గీ. త్రిసరకాస్వాదభవ మదోద్రేకలహరి, ధరణిదేవుఁ డాయోజ మత్తా వహించి, యారుణాలు పఠింపంగ నాలకించి, శంబరారాతి రతిచేయి చఱచి నవ్వు. శివరా. ౩. ౧౪. (ఆరణాలు. అపముద్రి.)

ఆర్పు. వి. ౨. సింహనాదము.

సీ. ఆర్పు బొబ్బ యనంగ నగు సింహనాదంబు....ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

ఇఁగ.

చ....ఇందుపై, నిఁగఁ బసిగోల గోలతన మేలను మేలనుకూల మయ్యెడిన్. శాం. ౨. ౧౪౦.

ఇరుచఁబడు. అ. క్రి. కుదియఁబడు.

ఉ....తల యల్లనఁ గాళ్లకు నందియంది లో,చక్కికి నొక్కి నొక్కి యిరుచంబడ గుమ్మడిమూట గట్టి వీ, పెక్కి దువాళిచేసి చలి యిక్కడ నక్కడఁ బెట్టు వేకువన్. క్రీడా. ౪౫.

ఉగ్గు[3]. వి. (క. ఉగ్గు.) అవ్యక్తవచనము.

ఉ. ఉల్లముఁ జూపుచూపు లన నొల్లనియుగ్గులు విచ్చు సిగ్గులున్....కావ్యా. ౨. ౬౩.

ఉపరి. సం. అవ్య. మీఁదిది.

సీ. అటమీఁదఁ దారల కన్నిటి కుపరి యై రెండులక్ష లకుక్రుఁ డుండి....భాగి. ౫. ౨. ౮౮.

క. మునిసప్తకమున కెగువం, దనరుచు....శింశుమార చక్రం,బనఁగా విన్నిటికి నుపరి యగుచుండు నృపా. భాగ. ౫. ౨. ౭౨.

ఉప్పు[2]. వి. ౨. ఊషరక్షేత్రము. చౌటినేల.

సీ. చౌడు కారపుమన్ను చవు దననూషరమృత్సంజ్ఞ దోఁచుఁ దత్పృథివిపేరు,లు ప్పనఁ జౌడన నూసర యన నొప్పు....ఆం. భా. ౨. ౬౩.

ఉరలు[1]. అ. క్రి. ౩. పగులు. (చూ. గుబ్బు)

వ....పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరంబై గుబ్బు గుబ్బని యురల....భాగ. ౮. ౨౦౮.

ఉరి. వి. ౩. చోరసాధనవిశేషము.

చ....కొ,య్యయు నురి క్రొంకి నారసము .... దశకు. ౫. ౭౨.

ఉఱు[4]. వి. పాము ఉఱుకునప్పుడు పుట్టెడిధ్వని.

ద్వి. మెఱుఁగుఁగోఱ లురల వల్మీకముల్ వెడలి, యుఱు పుట్టఁ గోమలనుటికి....ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౬౨ వం.

ఉల్లసమాడు. స. క్రి. ౨. పరిహాసముచేయు. గేలిగొను. భార. శల్య. ౨. ౨౧౫. (సం. భార. శల్య. ౫౪.) ౮.)

ఊడిగెము = ఊడిగము.

సీ....కిన్నరాంగన లూడిగెములు సేయ. చిత్ర భా. ౪. ౫౯.

ఊసర. వి. (సం. ఊషరః.) ఊషరక్షేత్రము. చౌటినేల ఆం. భా. ౨. ౫.

ఎక్కించు. స. క్రి. ౮.(నారిని) సంధించు, కూర్చు.

శా....ధాత్రీశోత్తంసమువిల్లు వంచి గొనయం బెక్కించి....చంద్ర. ౩. ౫౬.

ఎడ[1]. విశే. ౪. ఎల, లేఁతది. (చూ. ఎడనీరు)

వ....గుత్తులయెడచిగుళ్ల....కేయూర. ౪. ౫౦.

ఎల్ల[2].

గీ....ఎల్లపురుషుఁడు. కవిక. ౫. ౧౪౩.

ఎసలారు. (ఇవి ఉభయయతులలోనిది. చూ. కావ్యా. ౭. ౬౯)

ఏగాని. వి. ౨. రెండుదమ్మిడులు. (వా)

ఏడుచుకొను. అ. క్రి. (ఏడుచు + కొను-స్వార్థమున.) రోదనముచేయు. విలపించు.

ద్వి...ఆకోమలాంగి,తననాథుఁ ˈ ్కాని తానేడ్చుకొనుచు. ద్వి. నల. ౪. ౩౯౪. పం.

ఏనాఁడు = ఎన్నఁడు.

ఏఱు[2].

గీ. అరయ నుపహతి వాటిల్లినట్టిచోట,నాజ్యతైలాద్యుపేతభాండావలులకు, నేళ్లనీళుల నొందె వేనీళ్ల నొందెఁ,గదువడాతఁ దోమిన నొందెఁ గలుగు శుద్ధి. మార్క. ౩. ౧౫౪.

ఒకానొక్క = ఒకానొక.

క .... ఆలలనామణి కాగ,య్యాళి నొకానొక్కవేళ.... పాటలఁ దగ నేర్పఁ. శుక. ౧. ౪౩౩.

ఒక్కాస్తి. విశే. ఒక్కపరిమాణముగలది.

గీ. ఉచితనిటభాషణంబుల నొంటి యొంటి,హస్తమునఁ బూని యొక్కాస్తిబెత్తబిడ్డ, లందలమునిల్పి రవనిపాలాగ్రసీమ. రా. వి. ౨. ౪౪.

ఒడిదారము.

సీ. చెలువంపునెఱికకుచ్చెలలపైఁ బచ్చరామొగవుల యొడిదారములు వొసంగ. రఘునాథరామాయణము. ౨. ౧౦౮.

ఒడ్డాణము = ఒడ్డియాణము. ౨. ఆసనవిశేషము. శివయో. ౩. ౭౪. (చూ. గొడ్డగము.)

ఒనగూడు. స. క్రి. ౫. (రతియందు) కలియు.

ద్వి. ఉందితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి నింక, నుండుచే గతివాని నొనగూడ కింతి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౦ పొ.

ఓరవోవు. అ. క్రి. ౩. ప్రక్కకుఁ బోవు,తొలఁగు.

చ. కదిసిన నోరవోయి....వాసిష్ఠ. ౧. ౭.

అనుబంధము
(ద్వితీయసంపుటమునకు)

కంటసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౭౮.

కక్కసపడు=క్రక్కసపడు. అ. క్రి. (కక్కసము + పడు) ఇతరులయెడ కఠినముగా ప్రవర్తించు. (బ్రౌ.)

కట్టువ. వి. పశువులు మున్నగువానిని బట్టుటకై ఒగ్గినయొకవిధమగు ఉచ్చు.

గీ. జారకీరపంక్తులకు మోటు సరసశశకములకుఁ గట్టువ యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిశ శంకనారి, ఘోరరణహారిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౮౩.

కనలు. స. క్రి. కోపించు.

గీ. ఒకతె వృద్ధను మగుమూల్య మొసఁగు టరయ, వేఁక కొమ్మని మఱియొక్కరూక యొసఁగె, నొకతె ప్రోడయు మైరేయ మొల్ల తెక్క, మరల నిమ్మని దాని వేమఱును గనలె. శుక. ౩. ౧౨౦.

కన్నియ²(న్నె). వి. (సం. కర్ణీ.) పశువులను గట్టుట కుపయోగించునొకవిధ మగుత్రాడు. (వా)

కన్నె.

కన్నెఅ(ఱ్ఱ)=కోపము.

రగడ. తలిరుబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ, వలదు తేనెలకు పంపకు గన్నెర. రాజ. చ. ౨. ౧౪౯.

కప్పడికంబళి. వి. (కప్పడి=కప్పడి అనుగ్రామము-అని. బ్రౌ) కప్పడిగ్రామములో నేసినకంబళి.

ద్వి. గద్దెకంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు... పండితా. పర్వ. ౩౪౬ పు.

కప్పురము.

కప్పురబాగాలు=తావిపోఁకవలుకులు.

సీ. కడు మంచిపోఁకలు కండ్రికల్ గావించి యుడుకుజలంబుల నునిచి వార్చి, యెత్తి కొండొక యార్చి యొసఁగ మాకందవృంతోత్థనిర్యాసమం దూరఁబెట్టి, కర్పూరజలములఁ గలయఁగఁ బడిపి శ్రీఖండచూర్ణంబులోఁ గలిపినట్టి, కస్తూరిరసములఁ గదియించి యుడికించి తేనియ నుడికింపఁజేసి నీడఁ. గీ. బట్టి యారఁగఁబెట్టంగఁ బలయు నివి యె, సంగఁ గప్పురబాగా లనంగ వీని, వీడియముతోడ సేవింపఁ జేయఁగు సుఖము, వదనరుజలు దొలఁగు దీపనము గలుగు. (ని)

కమరు¹. అ. క్రి. ౨. అలుగు, జీర్ణమగు.

క. బడబాగ్ని వ్యసలాగస్త్యులు, కుడిచినకుడు వలుగఁ జేసి కుశలప్రదుల, నొవ్వడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికంట్లుం గమరుగ. విజ్ఞా. ఆచా. ౮౨.

కయి⁴=కై⁴.

కలవరింపు. స. క్రి. (నిద్రామోహాదులచే) మైమఱచి పలుకు.

ఆ... రేయి నా ప్రక్కలోనుండి, కలవరించ దే ది చెలులు సెల్ల. శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కాంక్షము. సం. విశే. (అ ఈ. అ)-కోపాదులవలన-కుచ్చితవుఁజూపు గలది.

కాలికము. సం. విశే. ౪. కాలమంబైనది.

కావలి. వి.

క. దేవుఁడు సాక్ష్యముఁ గనుఁగొని, ... తదాఁక నగర ... బల, దేవ ... డయి ... సె క్కెగా. ఉ. సారి. ౬. ౧౫.

కిలుకు². వి. త్రవ్వు.

చ. కిలుకులఁ బెట్టి ... వ్న వట్టిక, ... జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కిలుకు సాధుమతిగుడు భాగ. ౧౦ పూ. ౩౫౬.

కు. ౩. దేశకాలములందు అవధిని తెలుపును.

(దేశమునకు.)

ఉదా: పదిగజములకొక్కమొక్కచొప్పున నాటవలయును.

(కాలమునకు)

క...ఏ, డెనిమిదిదివసములకు నిట్, సనుదెంచుక్
...భాగ. శాం. ౬. ౫౬౬.

కుంచిక. ౭. తూలిక. (శే. ని)

కుందు. స. క్రి. ౯. నలఁగు, ఖండించు.

ఉదా: చొప్ప కుంది మాడకు వేయుము. (వా)

సీ. వండఁగాఁ గుందినకువున మావటీల్ పోడిపిం
చి శిక్షముల విడిచి హాయల. చంద్రా. ౬.౧౦౦.

కువ్వేన=గరగస. (చి. ని, వా)

కెరలు. అ. క్రి. ౯. ఎగురు, ఎగయు. (చూ. కెర
లుచు. ౧. అర్థము)

వ...వసంతసారథి తిన్ననై యున్నకొన్నసముని
కోలఁ గదల్చి యదల్చినం గెరలి చెరలుకొట్టు
చు మిన్నులపైఁ బొలుచిలుక వారువంబుల...
శ్రీరం. ౨. ౨౯౫.

కేరియ=కేరింత.

కేరియల్వాఱు=కేరింతలుగొట్టు.

ఉ. జీటిక కల్లు ద్రావి మదసింధురగామినులన్ని
కేరియ,ల్వాఱుచు గొడుగీతములు వాడుచు
...కు. సం. ౬. ౭౦౨.

కేరు. స. క్రి. ౪. చెప్పు.

ఉ. కేరును గేళకి న్నొగలి గేదఁగి యంచను పేరు
లు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కేళిక. వి. ౨. నాట్యవిశేషము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి పేరణియుఁ,
కేళిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు. ౧.
౫౨౯ పం.

కై[4]=కయి[4]. వి. కుక్కమొఱుఁగుట కనుకరణము.
(దీని అమ్రేడితరూపము 'కైకై')

మ. కరుణాహీనత రాల రువ్వఁగను కైకైశబ్ద
ముల్ సేయుచున్. బ్రహ్మో. ౨. ౧౩౦.

కొయ్యో. వి. ౫. చోరసాధనవిశేషము.

చ...భ్రమరమ్ములకోలును మైలమందుఁ గొయ్యో
యు నురి గ్రొంకి నారసము నాదిగఁ గల్గినసా
ధనంబు ల,న్నియు...దశా. ౫. ౭౨.

కోవెల[1]. వి. ౨.దీర్ఘదేవాలయము, పొడవుగా నుం
డు దేవాలయము.

సీ...దేవళంబు నా దేవాలయాఖ్యనై తేజరిల్లు,
గుడి కోవెల యనంగ నడరు వర్తులదీర్ఘ దేవా
లయములు...ఆం. భా. ౨. ౧౬.

క్రమ్మఱ, క్రమ్మఱఁగ. ౧. అర్థము.

మ...వేదవిశుద్ధాక్షరపంక్తిఁ గ్రమ్మఱఁగ వేధం
జేర్చెనో నాఁగఁ ద,దృభవనం బద్ధిసితాంబు
బిందు లలమం బ్రోద్యన్మచిం దాఁటవే. ఆము.
౮. ౧౭.

క్రాయు. స. క్రి. ౩. దంచు.

వ...మాటిమాటికిఁ గొరవివిరిగుత్తి పై వ్రాలి యె
గయుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పుష్పమంజరులు
గ్రాయుముసలం బని గుసగుసలాడుచు...రా.
వి. ౩. ౧౧౮.

గడ్డ. వి. ౫. కరుడు, గట్టిపడినముద్ద.

ఉదా: అన్నపుగడ్డ, బెల్లపుగడ్డ, మొ.

గడ్డకట్టు=కరుడుగట్టు, ముద్దగట్టు.

(వ్యవ) అన్నము గడ్డగట్టినది.

గిజిగాఁడు. వి. ౨. పచ్చపిట్ట, హారితము. (శ. ర-
౧. అర్థములోని. వి. నం. ౧. ౧౩. మనుచ.౧. ౩౬.
ఇట చదువుకొనవలెను.)

గులిమితె(త్రె)డ్డు. వి. (గులిమి+తెడ్డు.) గులిమి
తీసికొనుటకై వెండి లోనగువానితో చేసిన తె
డ్డువంటిసాధనము.

గులివి=గులిమి. (వా)

గువిలి=గులిమి. (వా)

తప్పొప్పుల పట్టిక.

(ప్రథమసంపుటమునకు)

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
27	1	23	అంటుసంటులు	అంటుసొంటులు
29	2	13, 14	అండె. చూ. అండియ. అండెము. చూ. అండియము.	"అండియ, అండియము" పదములలో 'డె' బ్రాకెట్టులో నుండుటచేత ఈరెండుపదములు లేవనుకొనవలెను.
41	2	34	దూరనఁగోల	దూరనగోల
46	2	29	గిటకిటన	గిటగిటన.
49	1	18	అంపశెల్లి.	అంపసెల్లి. వి.
,,	2	16	కొలువన	కొలుపన
51	2	13	అంబుకూర్మ=	అంబుకూర్మ. సం=
55	1	25, 26	౨. నిర్దేశము లేమిని దెలుపును. 'ఏని, అయినను' అనునర్థము ఇచ్చును.	౨. ఎట్లు, ఏమి, ఎన్ని, ఎవఁడు, ఏది మున్నగుశబ్దములకు అనుప్రయుక్తమై 'అయినను' అనునర్థము నిచ్చును.
111	2	32	అడిగొట్టు. వి.	అడిగొట్టు. విణ.
132	2	30	సీ.	శీ.
147	2	27	అధవా.	అథవా. ఈపదము నుదాహరణముగా 135. పుటలో 'అథర్వాఁడు' ఒమ్మట చదువుకొనవలెను.
,,	2	28	అధవా	అథవా
150	1	22	సీ.	శీ.
197	1	20, 21, 22, 23	అన్యథాఖ్యాతి. సం... గ్రహించుట.	అన్యథాఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. (స్త్రీ.) భ్రమవిషయమున తార్కికమతము. (ఈమతమున 'ఇదంరజతం' అను ప్రమాపులవలన ఇదంపదార్థమగుశుక్తియందు రజతము తాదాత్మ్యసంబంధముచే - రజతత్వము సమవాయసంబంధముచే - విశేషణమై భాసించును.)
212	1	1	అపా.	అప
243	2	13, 14	క. భూవల్లభకార్యార్థుల,మై వచ్చుటం జేసి. జై. భా. ౭. ౨౦౩.	ఈభాగము లేదనుకొనవలెను.
253	2	6, 7	౨. స్త్రీనామముల తుదను జేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ.	౨. స్త్రీనామముల తుదను కొన్ని పురుషనామముల తుదను జేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ, కృష్ణమ్మపంతులు, మొ.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
280	1	34	త. ఇచ్చుబ, వానము.	త. ఇచ్చుట, దానము. అర్పణచేయు=(అర్పణము + చేయు) ఇచ్చు. భీమ. ౫. ౩౦.
333	1	22	అవి. వి.	అవి. సం. వి.
356	1	11,12,13	అపత్ఖ్యాతి. సం.... అగ్ని ద్రాంతి, మొ.)	అసత్ఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భ్రమవిషయమున శూన్యవాదిమతము. (ఈమతమున 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున శశశృంగమువలె నత్యంతాసత్తగు రజతము ఇదం పదార్థమగు శుక్తియందు విశేషణమై భాసించును)
371	2	1	ఆంత్రి	ఆంవో
380	2	7	(అ. ఈ. అ.) ౧.	(అ. ఆ, ఈ. అ.)
,,	,,	8	త. అకాలమందుఁ బుట్టినది.	(అ. ఈ. అ.) అకాలమందు పుట్టినది.
,,	,,	10, 11	ఆకాలికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - పుట్టినవెంటనే నశించునది - విద్యుత్తు, మెఱపు.	ఈపదము చదువుకొన నక్కఱలేదు.
382	2	14	ప్రాంతనై	పోతనై
432	1	2	గా చెంగవెరసి	గాఁజెంగవెసను
436	2	29	కలదు)	కలదు) తపతీ. ౧. ౫౯.
439	1	31	(అ. ణికా. అ)	(అ. ణ్యకా. అ)
442	2	23	రాలుఁగాయ	రాలుగాయ
454	2	4	ఆఱుమే[1]=అఱ్చు[1].	అఱుచు[1]=అఱ్చు[1]. చిత్రభా. ౭. ౯౧.
463	2	1	ఆలో	అళి.
483	2	28	ఆహూతప్రపలాయి. సం. వి. న్. పుం.	ఆహూతప్రపలాయి. సం. వి. (న్. నీ. న్.)
498	1	4	అనతిదూరమున, సమీపమున)	అనతిదూరమున, సమీపమున; సులభముగా, సులువుగా.)
,,	1	22	భార. శాం. ౬. ౩౭౭.	భార. శాం. ౬. ౩౭౭. ఉ. ఇంతులనేఁచుపాతక మదింతట నంతటఁ బోదు...వసు. ౪. ౭౮.
500	2	3	౪. ఇది అనుదానియర్థము నిచ్చును.	౪. ఇది, ఇవి అనునర్థముల నిచ్చును.
,,	,,	17	ఆము. ౬. ౭౮.	ఆము. ౬. ౭౮. చ. వివిధములైన యశ్వములు వేలతరంబులు నీకుద్రావుచున్నవియును బోవుచున్నవియునైనవి యారయ నిందులోఁ బలన్, సవనహయంబువచ్చుట కనంబడదు...జై. భా. ౨. ౧౬.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
506	2	16	ఇక్కపట్టు.(√ ఇక్కు)	ఇక్కపట్టు వి. (√ ఇక్కు)
508	2	1	ఇక్ష్వా	ఇగి.
,,	,,	10	ఇక్ష్వాకువు.	ఇక్ష్వాకు(వు).
,,	,,	11	ఒలో నొకఁడు.	ఒలో నొకఁడు. సీ. మనువు నిక్ష్వాకు వేఁడి ... నై జ.౧. ౨౮.
515	1	26	ఈవిమ్రాను, ఈవుల మొదవు,	ఈవిమ్రాను, ఈవులకెంపు, ఈవులమొదవు,
545	2	20	శైత్యము.	శైత్యము. న. శీతలము.
,,	,,	22	శీతంబు...	శీతంబు గుణిగుణాఖ్యలఁ దగు.
546	1	8	లువ. ఆం. భా. ౧. ౨౧.	లువ. విణ. శీతలము. ఆం. భా. ౧. ౨౦.
549	1	4	ఇసుకదొందు.	ఇసుకదొందు. వి.
560	2	9	జ: ఈఁత 3.	జ: ఈఁత 3, ఈనిక.
568	2	9, 10, 11	(అ. ఆ. అ-స్త్రీలింగమున ఈకారాంతము (ఉదా: ఈశ్వరీంసర్వభూతానాం. శ్రీనాక్తము అని వాద.)	(అ. ఆ. అ-శే. ని.)
586	1	29	(శ. ర)	(శ. ర) వరమ. ౫. ౧౮౫.
597	1	18	జ: ఉడికించు,	జ: ఉడికించు, ఉడికిల్లు,
608	2	22	భాను. ర. ౭3.	భాను. ర. ౨3.
663	1	16	(ఆ.	(అ.
675	2	10	సీ.	గీ.
677	1	14	జ: ఉప్పు,	జ: ఉప్పు, ఉప్పుఁబడు,
698	1	6	కోఁతిఉబ్బు	కోఁతి, మొ. ఉబ్బు
702	2	23	ఉల్క.	ఉల్క(ము).
713	2	9	అని. ౧. ౮3.	అని. ౧. ౮3. జ: ఉస్సురస్సురు.
715	2	22	జ: ఊఁగాడు,	జ: ఊఁక 2, ఊగాఁడు,
723	1	16	(క. ఊడ) వి.	(క. ఊడ)
749	2	10	సీ. ఇది	సీ. ఇవి
765	2	32	(చూ. ఎగ్గడికత్తె)	(చూ. ఎగ్గడికత్తె) జ: ఎగ్గడికత్తె, ఎగ్గడికాఁడు, ఎగ్గడీఁడు.
781	1	34	మల్లబంధవిశేషము.	పదిరెండు పరువములలో నొకటి. (పదునాల్గువిసరులలో నొకటి అని హంస. ౧. ౨౨౬)
782	2	2,3,4,5,6	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి... కాళ నిల్కడయు నృసింహాంబును నాది యగుము	వ. ఎడమడుగు పరువడి కుడియడుగు పరువడి... మొదలు గాఁగల పదిరెండు పరువడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
			వృదిరెండువిన్నాణంబులనాౌంబు పరీక్షించి...హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౮.	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి...ఇవి మొదలైన పదునాలుగువిసరుల మర్మంబుఁ జూచి...హంస. ౧. ౨౦౬.
834	2	18	భార. శాం. ౬. ౩౮౩.	భార. శాం. ౬. ౩౮౩. ఉ... సోమశర్మ పే,రింట నెసంగు ... శుక. ౨. ౧౮౮. మనుచ. ౩. ౮౦.
840	2	10	పదు - ఈద్రావిడపదమును బట్టియు. శ. ర. నుబట్టియు సబిందుకముగా గ్రహింపఁబడినది. నిర్ధారక ప్రయోగములు కనఁబడలేదు) బాధించు.	పదు.) బాధించు. ఉ. ఏఁమను పేంద్రునింబదక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను దేవుఁడుం, బూఁచిన పూఁపు దప్పుటకుఁ బోకలఁ బోవుమనుండు... ఉ. హరి. ౧. ౧౬౮.
851	2	13	ఏడాకులపొన్న.	ఏడాకు(ల)పొన్న.
,,	,,	14	కాశీ. ౩. ౨౩.	హరి. పూ. ౭ ౧౧౭. కాశీ. ౩. ౨౩.
867	1	29	(క. త. ఏరాశ)	(త.ఏరాశ.)
873	2	33	దశా. ౮. ౨౬౬.	దశా.౮.౨౬౬.ద్వి.పరమ.ర.౨౮౯పా.
899	2	34	=ఒక్క కరిత.	= ఒక్కరిత.
900	1	11	ఒ,క్కఱఁగని	ఒ,క్కఱ గని
917	2	31	గవడ	గవుడ
919	1	8	గత్తిరిం	గత్తరిం
949	2	28	జ: ఒలి, ఒలుచు,	జ: ఒలి, ఒలిదామర, ఒలుచు,
950	1	33	(చూ. ఒలుకులువాఱు)	(చూ. ఒలుకులువాఱు) జ: ఒలికించు, ఒలుకులువాఱు.
952	2	33	కువల. ర. ౧౩౮.	కువల. ర. ౧౩౮. జ: ఒళవరి.
967	1	8	ఓదనాదనిక=	ఓదనాదనిక. సం=
973	1	8	ఓగపార.	ఓరపారలు.
992	1	13	ఔష్కుఁడు=	ఔష్కుఁడు. సం=

తప్పొప్పుల పట్టిక.

(ద్వితీయసంపుటమునకు)

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు
10	1	2	కుత్తుకగళము;	కుత్తుక, గళము;
11	1	10	కండతుండములు	కండతుండములు, కడికండలు.
,,	2	12	=గండపడము.	=గండవడము. వి.
18	1	8	౮. ౭౫.	౮౭౫.
19	1	27	మహాఘనుఁడు	మహాఖలుఁడు
,,	2	15	వణకింప	వణఁకింప
20	2	2	యైనసెలలేదు	యైనఁ జెల లేదు. (శ. ర. పా)
31	1	32	(చూ. శ. ర-గోండ్రించు)	(చూ. శ. గ-కటకట)
33	2	18	పట్టణవాసి	పట్టనవాసి
45	1	27	అగచాట్లప్రాఁతనై	అగచాట్లపోతనై
46	1	27	దిరుగుగాడు	దిరుగాడు
48	1	4	ధృష్టపార్శ్వ	ధృష్టఃపార్శ్వ
,,	,,	25	౧. ఇది	౧౧. ఇది
53	2	35	యథమగతి	యధమగతికి
79	2	[illegible]	కద	కదం
80	2	[illegible]	కదన్న=కద[1].	కదన్న(న్నా)=కద[1]. (సంతాపమునకు)
,,	,,	35	కదమ్మ	కదమ్మ(మ్మా)
83	1	12	ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము. వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి ... నృసింహంబును నాదియగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనారెంబు పరీక్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౮.	పండ్రెండుపరువడులలో నొకటి. (పదునాలుగు విసరులలో నొకటి అని. హంస. ౧. ౨౦౬.) వ...ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి.... మొదలుగాఁ గలపదిరెండుపరువడులును ... ప్రబంధ. ౭౮.
,,	2	19	(బంధించు, బిగించు; అతుకు)	(బంధించు, బిగించు; బంగారు, మొ. సాఁగఁగొట్టు. చిన్నయసూరిధాతుమాల.)
90	2	26	అగపడు.	అగపడు; ప్రత్యక్షమగు.
91	2	34	లో, కై	లో, కైక
96	1	30	కనుగీ(గ్గి)టు	కనుగీ(గ్గి)ఁటు.
,,	,,	33	గీటె	గీఁటె
,,	2	5	కనుగీటు	కనుగీఁటు.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
101	1	4	వి. ఔరసపుత్రుఁడు.	వి. (కన్న + కొడుకు) ఔరసపుత్రుడు.
102	2	11	పరమ. ర. ౧౯౪.	పరమ. ర. ౧౭౫.
104	1	13	కన్నియ	కన్నియ[1]
,,	,,	2	కన్నియ + లేడి	కన్నియ[1] + లేడి
110	1	25	కన్య=కన్నియ	కన్న=కన్నియ[1]
113	2	26	కపురబాగాలు = కర్పూరముతోడి వక్కపలుకులు.	కపురబాగాలు = తావిపోఁకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
117	2	5	కప్పుఁదెరువుజాణక, ప్పుఁద్రోవరి,	కప్పుఁదెరువుజాణ, కప్పుఁద్రోవరి.
119	2	5	కప్పురబాగలు = కర్పూరముతోడి వక్కపలుకులు.	కప్పురబాగలు = తావిపోఁకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
122	2	13	కాలు	౧. కాలు.
,,	,,	17	జటాయుషః)	జటాయుషః-సం. భార. అర. ౨౭౩. ౫౦)
125	2	15	కముఁజా=కొఁజా	కముఁజో=కొఁజో
132	2	30	కయిలాటు=కైలాటు	కైలాటు(ము)=కైలాటు
,,	1	32	(√కైలాటు)	(√కయిలాటు)
133	1	3	(కైలాటు+ కాఁడు)	(కయిలాటు+ [illegible])
139	2	10	గాఁడి,	గాము,
,,	,,	28	సి.	సీ.
144	2	17	ఆము. ర. ౧౮౯.	ఆము. ర. ౧౮౬.
149	1	7	(కరువాడు)	(కఱవాడు)
155	2	4	ఒకానొక చెట్టు	ఒకానొక చెట్టు. (చూ. కొండగోఁగు, గోఁగు)
155	2	5	ప్రాణిపసుపు	ప్రాణిపసుపు. కి.
166	1	32	(√కఱ్ఱు)	(√కఱ్ఱు[1])
,,	2	26	కఱ్ఱుగోల	కఱుగోల
167	1	33	జ. కఱమాపము.	జ: కఱకంఠుఁడు, కరమాపము.
168	1	20	జ: కఱ్ఱుగోల	౭: కఱుకుట్లు, కఱుగోల
176	1	26	వి క్ర.	వి ప్ర.
,,	,,	34	జ: కలహాగ్రగంప.	ఇది లేదనుకొనవలెను.
193	2	2?	కలువడము	కలువడము[1]
199	2	2	ద్వి. హరిశ్చ. ౫౭౯ పం.	ద్వి: హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౯ పం.
200	2	10	కళపట్టు= ౧. మూర్ఛనొందు,	కళపట్టు=మూర్ఛనొందు,
203	1	13	ప్రరంగ.	శ్రీరం. మా.
210	2	28	గీ. కవుచు	ఆ. కవ్రచు
211	1	18	కవుఁదీఁగ, మొ.	కవుఁదీఁగ, కవునుఁదీఁగ, మొ.
213	2	11	సం. భాగ ౧౦ స్కం.	సం. భాగ. ౨. ర. ౧౭.